

ספר
מגילת
ספר

ספר סגולות שמואל
ספר חכם לב

עמ"ס מגילה

ספר
מגילת
ספר

ספר סגולות שמואל
ספר חכם לב

מסכתא
מגילה

מכון
צמח דוד

ספר
מגילת ספר
עמ"ם מגילה

מאת
הגאון הגדול המפורסם
מוהר"ר דוד אופנהיים זצ"ל

אנדר"ק פראג

ספר מגילת ספר עמ"ם מגילה

אשר הפליא בפלפולא חריפתא לחדד התלמידים
עלתה במצודות דו"ד ומצודות ציון המצויין בהלכה ופי' תוספות ומפרשיהון ונושאי כליהון
קולן של סופרים וספרים פוסקים קדמאי ובתראי במס' מגילה אשר חיבר

הגאון הגדול המפורסם

מוהר"ר דוד אופנהיים זצ"ל

אב"ד ור"מ דק' ניקלשבורג, פראג
ובבל מדינות מעהרין יע"א
ודגל אהבתו פרוסה לק"ק בריסק דליטא
ונתקבל לנשיא בירושלים עיר הקודש תוב"ב

ולמועד דו"ד עת לדבר דבר בעת"ו מה טוב הלכות חג בחג

* * *

הלשון נלקח מדף השער של הכתב יד 'מועד דוד' עמ"ס סוכה (שנכתב בשנת תע"ח)

הכת"י הי' ספון וטמון יותר משלש מאות שנה
באוצר הספרים הלאומית של רוסיה, ס' פעטערבורג.
וגם משולב בתוכו משאר חיבוריו וכתביו (שו"ת נשאל דוד, יד דוד, שם דוד, עיר דוד).

ועכשיו יו"ל בעזהשי"ת ברוב פאר והדר
צוות מתנדבים חשובים שהעתיקו והגיהו עד כמה שידם משגת.

מכון צמח דוד שנת תשפ"ב לפ"ק

מהדורה ראשונה בלתי מוגה כ"צ. בגירסת פי. די. אף.

ספר מגילת ספר
י"ל ע"י
מכון צמח דוד
כסלו תשפ"ב לפ"ק

לשלוח הערות והארות
או מי שרוצה לנדב
מעותותיו וכשרונותיו
לעבוד על כתבים אחרים
של הג"ר דוד אופנהיים זצ"ל
נא להתקשר ע"י דוא"ל
davidopenheim@gmail.com

עימוד ע"י
יוסף נחמי' הכהן קוואדראט
לונדון יצ"ו
ykwadrat@mac.com

הקדמת ספר

הנה להאריך בשבח הגדול בענקים הוא אך למותר, כי כבר נכתבו מאמרים רבים וגם ספרים שלימים אודותיו. הרב יעקב קאפל דושינסקיא חיבר ספר תולדות הגאון ר' דוד אופנהיימער, וכמו"כ הרב יצחק דוב פעלד ז"ל שהו"ל מכת"י את ג' חלקי שו"ת נשאל דוד (מכון חתם סופר תשמ"ב) כתב הרבה אודות אישיותו של רבינו (בקונטרס תהלה לדוד שבריש ח"ב). וכן עוד הרבה. אריכות אודות מקור משפחת אופנהיים עי' קובץ אור ישראל (חוברת מ"ח, מ"ט, ס"ה) מאמר שרים ורוזנים. ולסכם מצאתי לשון יפה שנכתב על רבינו: על הגרד"א יובן מאמר חז"ל אין השכינה שורה אלא על חכם גבור עשיר ובעל קומה, וכל הדברים האלה כאשר נראה היו בו.

אודות כתבי היד של רבינו:

רבינו אשר הי' מראשי המסכימים על ספרים בדורו, וגם חיזק ואימץ מחברים שיוציאו לאור את ספריהם, והוזיל זהב מכיסו לסייעם ולעזרם, עכ"ז כתביו שלו המרובים לא הוציא לאור.

וכ' החיד"א בשם הגדולים (אות נ' סי' מז): נשאל דוד תשובות להגאון מהר"ד אופנהיים כ"י מזכירו הרב מהר"מ חאגיז בלקט הקמח שלו, וקצת מתשובות הרב עלו בס' חוות יאיר, ובספר שבות יעקב, וקצת מחידושיו נדפסו בסוף שיירי א"ח דפוס קושטנדינא, ובתחלת ס' בית יהודה למהר"י בן ניסן. אבל ס' נשאל דוד ושאר חידושיו לא נדפסו, וגדולי ישראל קצתם היו זהירים שלא להדפיס ספרי חידושיהם בחייהם, ובאמת אמרו מן הזהירות שלא תרבה להזהר כי זה גרם שנאבדו הכתבים חבל על דאבדין, ועי' בס' חזון עובדיה מ"ש ומעשה חזא. עו"ש (אות מ' סי' ע"א): מועד דוד. להגאון מהר"ר דוד אופנהיים. שיטה על ס' מועד. ונדפס קצת בס' בית יהודה.

ועי' מ"ש בשו"ת שאילת יעבץ (ח"א סי' מ"א): ובילדוטי ראיתי תשובה א' מהה"ג כמו' דוד אופנהיים ז"ל (זה חמש ועשרים שנה. כששלח איזה דפין לדוגמא מספרו שהי' בדעתו ז"ל להדפיס אז באמשרדס. ושוב נמלך בו. ועדיין נשאר ממנה רושם קטן בזכרוני).

לציין שמאות בשנים לא עלו כתבי רבינו על מכבש הדפוס, ובהמעט שנדפס בשמו (בשו"ת שבות יעקב, חות יאיר, מהריב"ן) פלפלו בו גדולי הדור (הנוב"י, המרכבת המשנה, החת"ס, ועוד).

הגאון בעל נודע ביהודה שהי' האב"ד הראשון בפראג אחר רבינו (רבינו נפטר בשנת תצ"ז והנוב"י נתקבל בפראג בשנת תקט"ו) מביא את ד' רבינו פעם אחת בספרו צל"ח (דף ג' ע"ב ד"ה והתוס' ומציין אליו עוה"פ בד"ה ועפ"ז י"ל). ויש לציין מה שנדפס בגנזים (א' תשכ"א עמ' 31 והובא באור ישראל חוברת מ"ח עמ' קס"ט הערה 2): לימים כשנכדי הגאון רבינו דוד אופנהיים באו ללמוד בישיבת הגאון הנודע ביהודה בפראג נהגם הגאון בכבודו ובעצמו לבית הקברת הישן אשר שם אבי זקנם הגאון רבי דוד אופנהיים ואמר להם: בני התחזקו והיו לאנשים שומרי דרך ה' והרבו כבוד בית אבותיכם והמשפחה אשר ממנה נוקרתם (עפ"י ישעיה' נ"א, א).

אודות דרך הלימוד של רבינו:

דברים מלהיבם מתלמידו של רבינו המקובל הר"ר משה פרעגר, בהקדמת ספרו ויקהל משה [נדפס בהסכמת רבינו], אודות דרך הלימוד של רבינו המשתקף היטב בתוך ספר זה.

וז"ל שם: כל מה שנאמר בתלמוד הכל אמת ודברי רוח הקודש ואין להשיב עליו או לשנות ולא להוסיף ולא לגרוע [ש]כל דברי חכמים וחדת' הם סודות גדולות אפי' שמות התנאים או אמוראים הם ע"פ סודות גדולות כידוע ואסור לנו לשנות דבר קטן מכ"ש דבר גדול מן התלמוד אפי' שיחת חולין של ת"ח צריכין תלמוד ועליהו לא יבול דברי חכמים כדרכונות וכמסמורות נטועים בעלי אסופות נתנו מרוע אחד כל דברי חכמים אמת וצדק מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי כידוע לנו באריכות גדול על הפלוגתא [עירובין דף י"ח ע"א] רב ושמואל מ"ד פרצוף היה ומ"ד זנב היה, לכן כל מגמת לבנו ומחשבותינו וכוונותינו להשוות המחלוקת בלא קושיא ופירכא אין אליהו בא אלא להשוות המחלוקת בסוד עולם התיקון והברודים כאשר שמעתי באזני וראי עיני ותגל נפשי וישמח לבי שזכינו לאור הגדול כזה ה"ה מורינו ורבינו הגאון הרב המאור הגדול נ"י פ"ה ע"ה האלוף המרומם כמוהר"ר דוד אופנהיים נר' אב"ד ור"מ דק"ק נ"ש וכל מדינות מהרהרין יצ"ו ומצ"פ על ק"ק בריסק דליטא וכל הגלילות יצ"ו אשר לרוב בקיאתו וחרירותו וחריצתו כל מגמתו וחשקו להשוות ולתרץ המחלוקת ומרוב בקיאתו מראה לנו כמה פעמים בעין ובחוש שדברי פוסקים [נראים כ]סותרין אהדדי או דברי פוסק עצמו סותר דבריו או דברי המאור הגדול רש"י סותר את דבריו או תוס' סותרין אהדדי ולא נח ראשו אבי סדי' עד שמאיר עינינו ומשוה את דבריהם בחריפות גדול ומעמיד אותנו ענין בגמרא או בדברי רש"י או בתוס' בהפלאה גדולה ומגלה לנו ממש תורה חדשה אמתיות של תורה אשר לא נשמע ולא נראה מעולם חסדי דוד הנאמנים ושפירו דהאי דוד נהיר לעלמין כולהו כסא דוד יהיה נכון לו ולזרעו עד עולם.

ואגב ריהטא אזכיר מעט מזעיר כטפה מן הים האיך לימודו וכוונתו בלימוד הלכה ותו' להשיג אמתיות של תורה ממנו תראה וכן תעשה להשיג את האמת. והנה לפניך דבר נאה ומתוקן ומקובל חידוש נפלא מה ששמעתי מהגאון הנ"ל... והאיר ה' עינא פקיחא של אדוני מ"ו הגאון נר"ו וכיוון לאמיתה של תורה... הן הן הדברים שיצאו מפי הגאון הנ"ל בפירושו של תוס' ודפח"ח [מאמר ההוא נדפס גם בנשאל דוד]... גם מה ששמעתי ממ"ו בדרושים שלו הוא מכוון אמתיו' של תורה... ואמר לנו מורינו ורבינו... דפח"ח.

וע"ע בהקדמת ספרו 'זרע קודש מצבתה'.

כה אמר הקטן משה זעירא דמן חברייה המסתופפים בצל כנף רננים וארו עיר וקדיש מן שמיא נחית די רוח אלהין קדישין ביה וכל רז לא אניס לי' תחותיה תטללא וידורן חיות ברא ובענפוהי ידורן צפריע שמיא ומניה יתזין עלאין ותתאין ה"ה הגאון הגדול המפורסים הרב דמדינת מעהרין ויושב בשבת תחכמוני בק"ק ניקלשבארג ומרביץ תורה בישראל אפס קצהו תראה שבחו וכלו לא תראה בחבורי הקדוש ויקהל משה השם ירום ראשו ושיאו על למעלה עד ביאת קץ הימין אמן ה"ה האלוף והמרומם אב"ד ור"מ ע"ה ופ"ה מהור"ר דוד י"ץ נרו יאיר לנצח בן האלוף הפרנס והמנהיג המפורסם הראש והקצין הר"ר אברהם אפנהיים זצ"ל אשר הניח אחריו ברכה לשארית

ישראל ויטע אשל בכאר שבע כידוע לנו באריכות גדול לבית של אברהם על עינים מיחלקים וצופין אשריו ואשרי חלקו אשר הניח אחריו ברכה וזרח ממנו אור השמש כאור שבעת הימים שפירא דהאי דוד נהיר לעולמים ויחי עוד לנצח לדור דורים...

[ואגב כדאי לצטט איזה קטעים מסיפור הוצאות הדיבוק של הגאון הנ"ל נדפס בסוה"ס זרע קודש מצבתה, וז"ל: ועל הטוב יזכר שמו של מוריניו ורבינו הגאון הגדול מופלג ומופלא ר"מ ואב"ד דקהלתינו ומצודתו פרוסה בכל מדינת מעהרין בכלל כבוד שמו מהו"ר דוד אפנהיים נר"ו כשמעו את הנער באשר הוא שם ואחרי רואו כל המעשים אלו אשר לא נשמע ולא נראה עמד מרעיד ואמר מי יתן והיה לו עזר ותרופה למכתו שיגולגל זכות ע"י זכאי וחפץ ה' בידו יצליח והיה מתרחש ניס"א שהמקובל אלהי החכם והשלם מהורר משה פרעגער י"ץ אשר מתגורר פה קהלתינו הקדושה... כי ה"ה מוהרר משה הנ"ל היה משמש ויצק מים על ידיו כל משך הזמן היותר פה קהלתינו... אז אמר לו הגאון הרב יצ"ו: משה משה, בלשון חיבה, בלי פסיק, מה לך כי נרדם, הלא מסוגל אתה ובדוק ומנוסה ומפורסם לעסקים אלו, פן ואולי חפץ ה' בידו יצליח, ויתגלגל זכות ע"י זכאי כמוך. וכבר ערכתי מגילת ספר הנמצא בין כתבי קודש שלי, חבילות חבילות, מהשבעות וסגולות השייכים לעסקים אלו, אמסור לך אותן כתבי קודש, וחזקת והיית לאיש, שאולי על ירך יתקדש שמו ברבים. וכשמוע מהורר משה הנ"ל דברים אלה מן פה קדוש מוריניו ורבינו הגאון הרב יצו דברים נעימים ונחמדים שפתי' ישק אז אמר משה... הגאון הרב יצו מסר לו הספרים וכתבי קודש אלו לצאת לקראתו בגדולות ובנפלאות ולהיות רודף הרוח עד חרמה בעזרת האל. ביני וביני היה אדונינו מוריניו ורבינו מוכרח לפלס דרכו לעיר ווינא וגזר בתוקף גזירתו על האלופים ב' דינא רבא ב"ד הגדול דקהלתינו ובפרטות המופלאים שבב"ד האלוף התורני הרבני מוה"ר הרש דיין סג"ל וה"ה מהו"ר פרץ דיין שילכו אתו בעובי הקורה להיות לעזר ולסעד לה"ה מוה"ר משה הנ"ל להוציא מכח אל הפועל הקודש השם הגדול הזה... וצירוף וועד קדוש הנ"ל ובראשם אדונינו מוריניו ורבינו הגאון הגדול ר"מ ואב"ד דקהלתינו ורב המדינה נרו כבוד מהו"ר דוד... והיה הכל כמצחק בעיניו השיב פה אשב כי אויתיה וצעק בשחוק והיתול האיק אתם עושה לי התראה בשם הרב הגאון הלא הוא בעיר ווינא. והשיב לו מוה' משה י"ץ אמת הוא הרב הגאון הוא בק"ק ווינא אבל קודם נסיעתו מכאן צוה וגזר עלי בתוקף גזירתו שאצא לקראתך בגדולות ונפלאות ובזרוע נטויה ובחמיה שפוכה כאשר יש לאל ידי...

רבינו חתם שמו בסוף הסיפור ההוא, בצירוף אלופים והקצינים דק"ק נ"ש, והאלופים הדיינים דק"ק נ"ש.

וסיפור זה מזכירו החיד"א בשם הגדולים (מערכת ספרים אות 1, כב): ויקהל משה חיבר הרב המקובל מהו"ר משה בר מנחם תלמיד הגאון מהר"ד אפנהיים: ובדפוס פיורדא שהדפיסו הספר הנז' יש בסופו מעשה נורא מאד מרוח שהיה בבחור אחד בק"ק ניקלשבורג ונאספו כמה רבנים והרב מהו"ר משה הנזכר הוציאו בתנאי שיקבל עליו כמה סיגופים לכפר עון אותו רוח והם דברים קשים: ואחר ימים בא הרוח בפרסום בפני כל הקהל בדמות חתול שחור שאג שלא התירו לו חרמות שהחרימוהו שיצא והוא יצא ולא התירו החרמות. ולכן בלכתו מאושא לשפרעם פגעו בו כתות של מלאכי חבלה הממונים על מי שהם בחרם להמם ולאבדם וציערוהו לרוח מאד. ואז עשו

לו התרת חרמות והלך. וכתבתי זה מהרשום בזכרוני שאין בידי עתה הספר הנזכר להודיע לבני אדם כמה תמרור לפורענות מוכן העובר על החרם. ואם ראה תראה מי שהחרימו אותו ומצליח כבר כתב בס' חסידים סי' תתצ"ח שנפרעים ממנו על החרם ועל ההצלחה ע"ש רחמנא ליצלן].

הג"ר אברהם בנו של בעל חידושי הלכות בית יהודה (חידושי מהריב"ן), תלמידו של רבינו ומשומעי לקחו, רשם לעצמו מחידושי רבינו, והדפיסם בצירוף לספרו דמר אביו בלי נטילת רשות מרבינו. ואף שרבינו התלונן על מעשיו, מ"מ ניתן להיאמר שזכות גדול נפלה בחלקו, כי החידושים הנ"ל ראה בעל השבות יעקב, וכתב תשובה לרבינו, ורבינו השיב לו והעתיק לו כמה קטעים מהכת"י שלו. ולהרבה שנים הי' זה מהמועט שנודע בעולם אודות כתבי רבינו.

ונעתיק כמה קטעים משם;

על דף השער:

ותוך תוך לגזירה שוה כל אשר יבא אל תוכו אכול מטעמים פרי מתקו מן קצת דברי נופת צופים ומתוקים אשר שמע בן הגאון המחבר ושימש ולימד מן הגאון הגדול המופלא המפורסם ה"ה נ"י ע"י פ"ה כבוד תורתו כמוהר"ר דוד אופנהיים נר"ו ה"ה אב"ד ור"מ דק"ק ניקלשפורג ודגלת אהבה פרוסה בכל מדינת מערהרין יצ"ו ונתגדל כבודו הרמה ונתקבל לק"ק בריסק דליטא וכל הגלילות יצ"ו על איזה שיטות במסכת שבת וקצת במסכת יום טוב עביד יומא טבא לרבנן ותלמידיהון. וגם המצא ימצא איזה ביאורי דבורים תוס' אשר מלוקטים במלקט רהיטנא רהיט ואזיל ועיני בן המחבר הגאון הנ"ל מטייפי מה ששמע ממנו ומפיו עליו השכיל בשכל הגודש. [גם נדפס שם הסכמה מרבינו על הספר].

ובהקדמה שם:

והנה לקראתי הנשר הגדול ר"ב הנושא בעל כנפים עליו תלוי שלטי הגבורים אדוני מ"ו חרף והבקי אשרי העם שלו ככה ה"ה הגאון הגדול המופלא ומופלג מאור הגדול איש כזה הנמצא מרבה ישיבה מרבה עצה בכל הארץ יצא לו מוניטין צלוחית של פלייטין דורש ואוכל מטעמים סתרי תורה בקי וחרף קולע אל השערה יריעה מהכיל קצרה לסיים שבחא דמרא הוא אדוני מ"ו אשר יאמר עליו תהלה לדו"ד בכל יום כוין פתיחין לי' בחדרי תורה ומשם יוצא לעולם אזרה אור חדש על עיון יאיר בתלמידים המקשיבים לקולו בעלי צורה מאיר עיני הגולה כאור מאירה אור אכסדרא דברי רב מזוקק שבעתים מבראשית ברא הוא מרנא ורבנא הגאון המופל' ומופלג נ"י ע"י פ"ה כ"ש כמוהר"ר דוד בן החסיד המנוח כהר"ר אברהם אופנהיים נר"ו אב"ד ור"מ דקהלתנו ק"ק ניקל שפורג ורב דכל המדינה השם יאריך ימיו ושנותיו בנעימה וכסא דוד יכון לעולם הוא וזרע זרעו אחריו ישא ברכה מאלקי המערכה... [ועיי"ש שמעתיק כמה דרושים מרבינו].

ומסיים:

ואברהם שב למקומו מקום חשוב וראוי מקום ארבע על ארבע אמות של הלכה הליכות עולם שכולו טוב הארץ טובה ורחבה מיטב שדהו ומיטב כרמו כרם עין גדי גדים ותישים בעלי קמים קרני חדודות אסיפות העדרים אדר היקר בישיבה שיש בה סמיכה סמוכין לאורייתא ה"ה האלוף המרום הגאון הגדול המפורסם ריחו נודף ככל מיני בושם ואפרסמון אדוני מ"ו המופלא ומופלג

נ"י ע"ה פ"ה כבוד תורתו, כמוה"ר דוד בן הנכבד כבוד אומר כולו הטפסר המפורסם כבוד מהור"ר אברהם אופנהיים זלה"ה, אשר יושב בשבת תחכמוני תחת עדת ישורון אב"ד ור"מ דק"ק ניקל שפורג וידיו רב לו בכל מדינות מערהרין יע"א בישיבתו הרמה נצבה וגם קמה קימה שיש בו הידור מהדורי קמא ובתרא מהדורי מילי חסדאי מילין ושמעתתי מבדרין בעלמא דכולי קשוט קשוט וקנמון וטעמו כמן איתן והימן וכשבאתי לביתי מצאתי את שאהבה נפשי סמכתי באשישי וקבלתי פני אמ"ו לו שבת וי"ט היום יום יום ידרושון בדרישה וחקירה חכירות וקבלנות קבל האמת ממי שאמרו אמירה נעימה והיה עוסק בלימוד מסכת שבת בעומק הלכה וישם דוד את הדברים האלה על לבו ושולח את באורו באר חיים חיים הם למוצאיהם בספרו אשר חבר וקראו שמו מועד דוד אשר הוא על הלכות יום טוב ועל מסכת י"ט ביאור פלא ועביד יומא טבא לרבנן ותלמידיהון וכל מאן דעסקין באורייתא והנה לא מנעתי מבית המדרש ממש אין בית המדרש בלא חידוש מלא וגדוש ושמשתי בישיבה בעמידה ואלי דבר יגונב מים גנובים ימתקו בד"ת משתעי אפס קצהו תראה מה שנגעתי בקצה המטה יערת הדבש ונופת צופים צופים אמרו איזה שיטות במסכת שבת מה שמעלה בזכורי ובגלגלתי גלגל החוזר שלשה שיטות תלתא זימנין הוי חזקה ויטע אברהם אשל שלשה אילנות כמלא סלו ואורו אור אכסדרא דבי רב והייתי מטייל בפרדס ויחן את המאיר פני מזרח השמש אור ששבת ודאי ינוחו בו כל בריחי דמערבא ולקחתי במזלג בצנורא של קודש רק כדי גמיעא וחטפתי מתנה בשוק הימין איזה דברים ששמעתי ממנו בלימודו בישיבה מסכת יום טוב בלימוד עמוק עמוק מי ימצאנה אמרתי אין ברירה בדאורייתא איזה עניינים וגם הוספתי איזה נופך משמו באיזה מסכתא כאשר יראה הקורא ויענו כל העם ויאמרו אמן כל הרואה פני דוד זוכר למודו ישמחו בו ונילו בתורתו ואחת אשאל אותה אבקש מאת השם יתברך לזכות את אמ"ו הגאון אב"ד ור"מ רב המדינה להיות יפוצו מעיינותיו חוצה מעין פתוח ולא מעין סתום כי ראיתי בבית נכאותו ספרים נפלאים וגם מפולמים אשר חיבר ואיזן ותיקן ומלאה כל הארץ דעה כמים לים מכסים כיסוי בדבר המוסיף הכל טומנין בו טמון באש דת ניתן בעין יפה ואם המצא תמצא שלא אמרתי דבר בשם אומרו אליבא דהלכתא אל יאשימני ואל ישים עלי חטאת כי השגיאה מצידו שלא נתתי סימנים וציונים ולא כתבתי רושם בכתב אמת לעומק הלכה הליכות עולם כמנהגו נוהג שרשמתי על הלוחות חרות כפי אשר שמעתי מפי אדוני מ"ו הגאון נר"ו ולפעמים הפכתי סדר מאיפך להיפוך אין מוקדם ומאוחר בתורה מקדמי ומחשכי ולי דרך אנשים עתים ממללים מולל וזורק כלאחר יד הכותבת ועתים חשאים חשאי נתנו לפעמים אני מאריך פשטא ולפעמים מקצר ובהאריך הענן ענן קטורת מוקטרת מור ולבונה ולפעמים נקרא הכתב בכפליו שכתבתי שניות מדברי סופרים כי כתבתי ממש על הישיבה עת האסיף אסיפות עדרי צאן קדשים קול צעקת הרואים את קולות קולן של סופרים לכן ידעני לכף זכות כי כתבתי ידי מונח אזורנקי וגם ממש שיחות חולין של אמ"ו צריכין לימוד לכן כתבתי זאת דברים נפלאים ששמעתי מפיו הטהור וכתבתי זאת דוגמא לדורות למשמרת ועל הלוחות חרות.

כ"ד תלמידו המחבב דברי תורתו ומתאבק באבק דרכים דרחים רבנן ולכל תלמידיהון ולכל מאן דעסקין באורייתא אברהם בן המחבר הגאון זקן ויושב בישיבה כמוהר"ר יודא נר"ו וחותרם פה ק"ק ניקל שפורג שנת יצו שחקי"ם ממעל לפ"ק.

ובסוף החיבור:

אמר אברהם הן הן מקצת דרכיו דרכי נועם נעימה יתירה מה ששמעתי מפה הטהור אדוני מ"ו הגאון הרב מדינה נר"ו אפס קציהו מה שטבלתי קצה המטה ביערת דבש וחלב תחת לשונו נכנסתי לחנות של בושם וברכתי ברכת הריח ומעלה אבק אבקת רוכל. וישכם אברהם בבקר בקרו של משיח לפי תומי ישרים מה ששמעתי מפה המהור אמ"ו הגאון אב"ד ורב מדינה כמוהר"ר דוד אופנהיים נר"ו בר הוי משתעי בלשון חכמה על ישיבתו הרמה לקטתי באמרי"ם מה ששמעתי ממנו בשנה זו שאני עוסק במלאכת שמים בהדפסת הספר שחיבר אדוני אבי מ"ו נר"ו. אמרתי להביא עם הספר להעלות לריח ניחוח ג"כ מקצת ביאה ארש ארשת שפתיו שפת פרח שושן ממ"ו אב"ד המדינה נר"ו. ולא שעלתה נקבת כדא רק דאזלא כאילפא דאזלי בימא ולמקום שרובו הוא נזכר את הזויות ואת העוקצין בודק בעוקצי תאנים ותמרים שבעמקים. רק הואיל ולא נקיטנא רשותא ממנו אמרתי לשום לפי מחסום כי קים לי בדרכה אמ"ו נר"ו דעל מיעוט אינו מקפיד עליו ואינו חוצץ אבל על רובא מקפיד עליו וחוצץ ביני ובין הקיר קירות מורשי לבבו ורעיונו. לכן משכתי ידי ועל ענוה של הגאון אמ"ו נר"ו סמכתי יתדותי יתד נאמן. בכך ויקח אברהם בן בקר רך וטוב והכין שלשה לשונות בחרדל בחריפות אשר שמעתי וטעמתי שלשה סעודות בשבת מעין עה"ב שלשה שיטות עמוקות מאוד. ועל דבר זה ימחל ויסלח לי שהדפסתי בלי הורמנא ובלי רשותא. ואמת אשאל מה' ואותה אבקש ואקרא לאלהים עליון הגומר עלי לזכות אמ"ו נר"ו שיפוצו מעיינותיו חוצה ולבדרין שמעתתיה בעלמא חבוריו הנפלאים אשר פתוחים לפניו וימלאו דעה כמים לים מכסים.

כה דברי קטינא דארעא וערוגה קטנה שהכל דשין בה. אברהם בן הגאון המחבר כמוהר"ר יהודה נר"ו חד מארבע כתלי בית המדרש הגדול בק"ק ניקלשפורג אשר הוקם עול עולו של תורה ע"י ה"ה הגאון אמ"ו אב"ד נר"ו הוא הקים הבית המדרש מדרש פרושים.

רשימת ספריו שנדפסו כבר:

יד דוד ושם דוד (עה"ת, באוצר החכמה, מכון נצח יעקב)

יד דוד וילקוט דוד (על אתר היברובוקס, מכון בית אהרן וישראל)

פרקי שירה (על פרק שירה, באוצר החכמה, מכון זכרון אהרן)

שו"ת נשאל דוד ג"ח.

חי"ד"א הגהות על הירושלמי מס' ברכות ומס' שקלים (נדפס בירושלמי דפוס ווילנא).

ספר יגיעת שמואל, שהו"ל נכדו, והוא כוונת על תקיעת שופר. בהקדמה שם: מצאתי את שאהבה נפשי בספר 'בית דוד' מאדוני אבי זקני הגאון הקדוש מרא דארעא קדישא מוה' דוד אופנהיים זצ"ל אב"ד דק"ק פראג והוא אמר כל היסודות... כותב וחותרם שמואל אופנהיים נין ונכד להגאון הקדוש הנ"ל.

הנהגות אדם. מצאתי כתוב במגילת סתרים בכתבי הקודש של הרב הגאון מופת הדור המנוח

מהור"ר דוד אופנהיים זצ"ל שהי' אב"ד בק"ק פראג והוא תועלת גדול איך יתנהג אדם ודינים ותפלות וכוונות. מקובל מהרב האלקי האר"י זצ"ל. מלוקט מספר הקדוש של"ה.

מחידושיו שנדפסו בספרי אחרים:

על ב"מ וב"ב נדפס בשערי כנסת הגדולה. מספרו מועד דוד עמ"ס שבת, נדפס מפי השמועה בספר בית יהודה מהרי"ב ב"מ. על סוגיא דתקפו כהן, בספר אבן ציון ספר זכרון עמ' קכ"א. בסוף תשובת חות יאיר 'שו"ת גדולה ונפלאה'. (בסוף התשובה חשבון עמ"ס תענית. ובעל חות יאיר תמה עליו. וציין לדבריו הברוך טעם). תשובה בדיני טריפות, בשערי כנסת הגדולה בצרי עמ' ש"י. תשובה בענין זכות התובע, בקובץ עץ חיים כג. גיסו בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' ל"א) שאלה ארוכה וערוכה בפלפולא ובבקיאות רויחא. שלשה מאמרים בדרוש ופלפול בר"ה דף ד', בספר ויעל אליהו. נעתק מכת"י אחד מתלמידיו. ושם גם מכתב מחתנו הג"ר חיים יונה תאומים.

מאמרים שנדפסו ממנו:

בקובצי בית אהרן וישראל וגם בקובצי כרם שלמה נדפסו כמה מאמרים מרבינו. דרוש על הגדה של פסח, קובץ בית אהרן וישראל, גליון ע', עמ' ה'. ביאור על הגדה של פסח מוזכר במוריה פ"ה עמ' י"ז. בספר פנינים יקרים בהשמטות אחר פ' ויחי, מס' דרוש שמואל. בהגדה של פסח מעשה ה', שני מאמרים ממנו. קובץ אהל אברהם (מן, הלל) ירושלים תשס"א, כמה מאמרים. בספר תעודת שלמה (להג"ר שלמה בן משה ליפשיץ, נדפס תע"ח) בעמ' כ"ד ע"ב, כמה מאמרים ששמע מרבינו. בהקדמת ידי משה על מדרש רבה. בס' מגילת ספר (פראג ת"ע).

כתבי היד:

יד דוד על אגדות הש"ס.

מועד דוד עמ"ס שבת [בעיר דוד בית עבדים חדר א' ציין למועד דוד עמ"ס חגיגה].

מועד דוד חדושי תוספת ממסכת שבת

סוכות דוד עמ"ס סוכה.

חדושי גפ"ת עמ"ס כתובות

מי שלוח עמ"ס גיטין, ישנם שני מהדורות.

חדושים על התלמוד (בבא קמא, בבא מציעא ובבא בתרא).

מציאת דוד עמ"ס ב"מ. עי' בסוף כת"י מי שלוח (מהדו"ב) שציין לספרו מצאתי את דוד על מס' ב"מ.

חדושים על התלמוד עמ"ס חולין

עיר דוד לכה"פ ז' חלקים.

מקום דוד כנראה שהיא חלק שמיני של העיר דוד.
 מצורת ציון - לקוטים על אגדות חז"ל עם חדושים קצרים.
 שלל דוד – תלמוד בבלי, הלכה, שאלות ותשובות, התכתבות אישית.
 קובץ חבורי דוד בן אברהם (נשאל דוד מועד דוד).
 חדושים על שלחן ערוך יורה דעה, סי' א-לו
 פשטים באורים ודרושים.
 תהלה לדוד.
 דרשות.
 דרושים על התורה.
 תשובה על עניני מסים וארנונות.

אודות כת"י דילן:

בריש הכת"י נכרך עמו שני עמודים בכתיבה אחרת, ואחר העיון מצינו שהם לשונות של המחצית השקל על המג"א בסי' רנז-רנט. וכמובן שלא צרפנו את הדפים אלו שאכ"מ.

הביאור על סדר המסכת מתחיל במע' 27 של הכת"י, ולפניו הוא ביאורים בודדים על דפים הראשונים של המס', ואנו שלבנו אותם על הסדר. בעמ' 285 של הכת"י מפסיק הביאור על פרק ראשון (דף י"ג ע"ב), ומתחיל לבאר פרק שני, עד עמ' 454 שהוא על דף כ"ט ע"א, וחוזר משם לבאר לדף כ"ו ע"א-כ"ז ע"ב. ומעמ' 487 חוזר לבאר הדפים החסירים בפרק ראשון לדף י"ד ע"א-י"ז ע"א. ואנו סדרנו הכל על סדר המסכת. וכמו"כ הרשינו לעצמינו לסדר כל המאמרים על סדר הגמרא, בשונה ממה שנכתב בכת"י.

בעמודים הראשונים מציין: מצאתי כתוב בגליון הגמ' דפוס ווינציאה בשם חכם א'... וסדרנו ההערות כ"א על מקומו ע"ס המס'.

שילבנו בתוך החיבור ליקוטים משאר ספריו וכתביו (שו"ת נשאל דוד מהנדפס ומכת"י, יד דוד ושם דוד שנדפסו ע"י מכון נצח יעקב, כת"י יד דוד, עיר דוד, מקום דוד, חי' הרד"א על ירושלמי, מועד דוד שהו"ל תלמידו בנו של המהריב"ן).

הרבה פעמים כותב: בלימוד הישיבה הארכתי, וחבל. ובמק"א (בדף ג' ע"א) כ': בחידושי פוסקים הארכתי.

לפעמים מצטט מספרים אחרים ואינו מוסיף ביאור עליהם, רבינו כחובב ספרים הי' לו כמה ספרים שאין יד הכל ממשמשיין בהם, ורצה לזכות את הרבים.

לפעמים כשמציין לדברי המרדכי או להתוספתא מציין לעיין ברי"ף בדף פלוני, והוא שלפניו הי' [דפוס ווינציאה] נדפס הרי"ף ביחד עם המרדכי והרא"ש.

הכת"י מקוטע ומפוסק היטב – לפעמים הפסקנו קצת יותר לתועלת. ובמקומות בודדים ההפסק לא הי' במקומו הנכון [ויתכן שאין זה כ"י המקורי של רבינו].

רבינו טרח לציין כל המראי מקומות במדויק – אך לפעמים שנינו לדפוס ווילנא. דרכו של רבינו לציין גם לתלמוד ירושלמי עפ"י הדפים (שלא כרגיל) והוא לדפוס ויניציאה.

מציין לספריו יד דוד, עיר דוד, מקום דוד, נשאל דוד.

מביא (דף ט' ע"א) מרבו המובהק בעל שו"ת עבודת הגרשוני: זכור אזכרנו אמ"ו זצ"ל ששמעתי ממנו... (בדף י"ג ע"ב): נזכיר דבר א' כי טוב מהני מילי מעלייתא ששמעתי מאדמו"ו הגאון הגדול הרב המפורסם נ"י מהר"ר גרשון אב"ד ור"מ דק' מיץ ז"ל...

מביא משני גיסי השבות יעקב והאלי' רבה. בדף ז' ע"ב: מקשה גיסי הרב בעל אלי' זוטא... בדף ח' ע"א: והנה מצאתי דאתי לידי שו"ת שבות יעקב חלק שני שחיבר גיסי הרב הגדול ומפורסם אב"ד ור"מ דק"ק מיץ מוהר"ר יעקב נר"ו...

בדף כ"ב ע"א: מכאן הוכחתי בתוכחת מגולה אותן הקהלות...

מדרכיו של רבינו בלימוד הסוגיא;

כדאי להביא דרכו המיוחד של הגרד"א במגילת ספר, שמשמש באופן זה כמ"פ. והוא במקום דמקשה הגמ' איזה קושי' בסוף, ובאמת הי' יכול להקשות גם בתחלת הסוגיא, וע"ז מחדש רבינו דמתחלת הגמ' כבר הי' נודע להגמרא דישנו שני קושיות בענין, ומתחלה הי' דעת הגמרא להקשות בדרך ממ"נ, דבאמת הי' מקום לתרץ הקושי' האחרונה, אך לפי"ז יתעורר הקושי' הראשונה ובע"כ צריך אתה לתרץ אותה קושי' באיזה אופן, ולפי"ז יתעורר הקושי' השני' [שבאמת ידעו מראש].

בכ"מ מקשה שני קושיות וחדא מתורצת בחבירתה.

משוה ומחלק בין סוגיות המקבילות בשאר מסכתות הדק היטב.

לפעמים בונה פלפולים על יתור או חיסור תיבה 'אחת' [לדוגמא עי' בתוס' בדף ז' ע"א שבדיבור המתחיל של תוס' חסר תיבה אחת מלשון הגמ', ובונה ע"ז פלפולים המשתרע לכמה דפים].

לפעמים מבאר הסוגיא עד לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ובמק"א (דף ו' ע"ב) חולק עם הב"י והב"ח ושאר פוסקים.

כשמאלב רבינו ביאור בתוך דברי הגמ' דרכו לסמן בציון כזה \ : \ והחלפנו אותם בסימן זה { } .

לציין שבימיו של רבינו לא הי' עדיין נדפס ביאור על הירושלמי (המהר"א פולדא הי' בן דורו, והוא נתן הסכמה ארוכה על ספרו). ובכן לפעמים מבאר קטעים מירושלמי בהוספות שילוב ביאור באמצע לשון הירושלמי באופן הנ"ל.

נתעוררנו לעבודה הכבירה ע"י 'מפעל הוצאות ספרים שע"י אייוועלט' שע"י דיבוק חברים יקרים כבר הוציאו לאור כמה ספרים מכתבי ידות שהי' מונחים למאות בשנים. [לדוגמא: הספר בתי נפש על התורה ועל המועדים, בנין שלמה עה"ת וש"ס]. וזכות רבינו זצ"ל וזכות הרבים שיהנו מהספר יגן בעד כל שנשתתפו לדבר מצוה, להעתיק הכת"י, להגיהו, ולהעיר וכיו"ב.

ולמודעי שעד כדון לא עבר שבט ההג"ה רק על דפים הראשונים של המסכת, ואי"ה עוד חזון במהדורה הבעל"ט.

המוציאים לאור

ספר
מגילת ספר

עמ"ס מגילה

פרק ראשון

מגלה נקראת

דף ב' ע"א

במתניתין: מוקפי' חומה מימות יהושע בן נון וכו'.

דידן אית ל' קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא, מש"ה תליא ציהושע בן נון. ולריצ"ק סבר קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא, מש"ה אמר מימות אחשורוש.

אבל ע"ז הוי קשה א"כ ל"ל פרוזי פרוזי, דילמא אליבזי [דתנא דידן] ל"ל ג"ש פרוזי פרוזי, וצוה פליגי כנ"ל. אלא [ע"כ] יש לומר כן, דאליבזא דכ"ע קידשה לעתיד לבא, ופליגי צפרוזי פרוזי כדמפרש בגמ'.

וא"כ קושי' הרשב"א ניחא, [ד]אפי' למ"ד לא קידשה לעתיד לבא שפיר קרינן משום פרוזי פרוזי. וצאמת אי דלא הוי ג"ש פרוזי, הוי יכול לתרץ כנ"ל דפליגי צוה לתנא דידן סבר קידשה לשעתה ולעתיד לבא ור"י צ"ק סבר לא קידשה לעתיד לבא.

והקשה צדושי הרשב"א דהא טעם תליית הדבר ציהושע כדי שתחלוק כבוד לארץ שהי' חרבה צאותן הימים. ואיכא למידק תינח למ"ד קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא, ע"ש צאריכות מה שמתרץ מסברא דנפשי', כיון דמצינו צלא"ה חילוק צין צתי ערי חומה לקריאת מגילה וכו' [א].

אבל לפוס ריהטא יכול לומר ויש לצעל דין לחלוק למאי דאפלוג אפלוג, ומנ"ל לחלק מנפשי'.

ונראה לומר מעיקרא דדינא וכו' אליבא [מה ד]סקלי וטרי בגמ' (דף ב' ע"ב): ר' יהושע בן קרחה אומר, מוקפין חומה מימות אחשורוש קורין צט"ו, מ"ט וכו', ותנא דידן מ"ט יליף פרוזי פרוזי וכו' [ב].

א"כ י"ל לפי סברת הרשב"א תירוץ אחרונא, לתנא

*

[א] ז"ל הרשב"א: יש לדקדק מה ראו חכמים לתלות הדבר ביהושע בן נון לא היה להם לתלות הדבר אלא בימי אחשורוש כדברי רבי יהושע בן קרחה דאמר הכי בברייתא כדאיתא בגמ'. ובירושלמי פירשו בה טעמא דגרסינן התם ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי חלקו כבוד לארץ ישראל שהיתה חריבה באותן הימים ותלו אותה מימות יהושע בן נון, כלומר דכיון שהוצרכו לחלק זמן המוקפין מזמן הפרזות משום דהני מיגנו והני לא מיגנו כדאיתא בגמרא (ה' ב') אלו תלו הדבר מימות אחשורוש היתה כל ארץ ישראל כערי הפרזות לפי שהיתה חריבה באותן הימים והיה הדבר גנאי, ולפיכך תלו אותה בימות יהושע כדי לחלוק כבוד לארץ.

וכי תימא בשלמא למ"ד קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא דכיון דעדיין בקדושתה עומדת לענין בית בבתי ערי חומה ושלוח מצורעים הילכך אף היא קדושה לענין מקרא מגילה, אלא למ"ד לא קידשה לעתיד לבא אמאי כיון דאזלא לה קדושתה לענין בית בבתי ערי חומה ושלוח [מצורעים] אף לענין מגילה יהא כן.

י"ל כיון דאזלינן בה בתר יהושע כדי לחלוק כבוד לא"י הרי אנו דנין אותה לקריאתה כדינה שבימי יהושע ואפילו למ"ד לא קידשה לעתיד. ועוד דלגבי קריאתה הקלו שהרי כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נדון כדרך אף על פי שלענין בית בבתי ערי חומה אין נדון כן אלא מה שלפנים מן החומה... שמעינן מינה דקל הקלו בקריאתה ממה שאמרו הסמוך והנראה עמו כיוצא בו ואעפ"י שאינו כן לענין בית בבתי ערי חומה. והילכך לא כל שאין קדושתה קיימת לענין בית בבתי ערי חומה אינה קדושה לענין קריאתה אלא כיון שהיתה קדושה אף על גב שאינה קדושה עכשו מקילין וקורין בה בט"ו.

[ב] ובוה כבר מתורץ קו' הרשב"א, דאף דלגבי שאר דיני בתי ערי חומה אזלא לה קדושתה, מ"מ ג"ש דפרוזי פרוזי מגלה דלגבי מקרא מגילה עדיין נקרא מוקף חומה.

וזה לשון הרשב"א במס' מגילה: אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה. פרש"י ז"ל [מפני שנכנסין שם בזמן שבתו דינין קבועין וכדאמרינן שבתו דינין קבועין] בשני ובחמישי. והקשו עליו בתום' מדרתנין בסמוך אי זו היא עיר גדולה כל שיש בה עשרה בטלנין פחות מכן הרי זה כפר, ואם איתא אטו מילתא פסיקתא היא דכל שיש בה עשרה בטלנין יש שם ב"ד וכל שאין שם עשרה בטלנין אין שם בית דין. ואינה קושיא לדעתו דכל שאין שם עשרה בטלנין אין מתכנסין אלא בשני ובחמישי שב"ד יושבין עכ"ל.

ת"ל שופטים לשעריך עכ"ל. ומעתה אמור דכיון שיש צעיר עשרה בטלנין מחויבין להעמיד שם צ"ד לשפוט שפוט, וא"כ מילתא פסיקתא היא כל שיש צעיר עשרה בטלנין יש שם צ"ד. ויפה כיון רש"י מה שפירש בשני ובחמישי צתי דינין יושבין עכ"ל, ותני סיפא דמתניתין לגלויי רישא. ור' יהודה דתני אימתי לפרושי אתא ו"ל המתניתין: אמר רבי יהודה אימתי מקום שנכנסין בשני ובחמישי אבל מקום שאין נכנסין לא בשני ולא בחמישי אין קורין אותה אלא בזמנה עכ"ל. דבאמת הא זהא תליא דעיר שיש שם עשרה בטלנין מחויבין להעמיד שם צ"ד שיושבין שם בשני ובחמישי כתקנת עזרא. ומה שכתב הרשב"א ז"ל ו"ל: ואינה קושיא לדעתו דכל שאין שם עשרה בטלנין אין מתכנסין אלא בשני ובחמישי שצ"ד יושבין עכ"ל. תמי' נשגבה צעיני הלא עיר שאין שם עשרה בטלנין אין יושבין שם צ"ד כי אין נקראת עיר וא"כ האיך יוכל לומר הרשב"א ז"ל דכל שאין שם עשרה בטלנין אין מתכנסין אלא בשני ובחמישי שצ"ד יושבין וכי עלה על דעתו שכל שאין שם עשרה בטלנין מחויבין להעמיד שם צ"ד כלל, ואינה בהעמדה והערכה לעמוד שם משפט הלא שופטים בשעריך כתיב עיר אין וכפר לא.

הנה לפי דעתי הקלושה נראה ליישב דבאמת אמרו שהוא מילתא פסיקתא דכל שיש בה עשרה בטלנין יש בה צ"ד ודינא קאמר. עיין בסנהדרין (דף ט"ו ע"ב) ו"ל: עד כמה עושין עיר הנדחת מעשרה ועד מאה דצרי רבי יאשיה רבי יונתן אומר ממאה ועד רובו של שצט עכ"ל. ופרש"י ד"ה מעשרה ועד מאה, צ"ר מעשרה לא מקרי עיר, וטפי ממאה נפקא מתורת עיר וכו' עכ"ל. ועיין בתוס' ד"ה מעשרה עד מאה, הא דלמר חשיב עיר צק' ולמר בעשרה נראה דפליגי בקרא דעמוס דכתיב העיר היוצאת אלף תשאר מאה והיוצאת מאה תשאר עשרה עכ"ל.

לכאורא יפלא הלא משנה ערוכה במס' מגילה (דף ה' ע"א) ו"ל: איזהו עיר גדולה כל שיש בה עשרה בטלנין פחות מכאן הרי זה כפר עכ"ל. וזה הוא דלא כמאן שהרי לא מנינו דר' יונתן סבר שצריכין להיות עשרה בטלנין רק סתמא קאמר מעשרה ועד מאה ומשמע מקום שדרין שם עשרה בני אדם יקרא עיר אע"ג שאין בטלנין. ע"כ ז"ל דבאמת ר' יונתן סבר כדעת רבי וסתום כאן ורבי מפרש להני עשרה שצריכין להיות בטלנין.

ומעתה עיר שיש שם עשרה בטלנין דיני' לכל דבר כעיר, וא"כ מחויבים אנחנו להעמיד צעיר ההיא שופטים כדאי' במס' סנהדרין (דף ט"ז ע"ב): שופטים לכל עיר ועיר מנין

*

בגמרא: מגילה נקראת באחד עשר מנלן, מנלן, כדבעינן למומר לקמן חכמים הקילו על הכפרים להיות מקדימין ליום הכניסה כדי שישפיקו מים ומזון לאחיהם שבכרכים אנן הכי קאמרינן מכדי כולחו אנשי כנסת הגדולה תקנינהו דאי סלקא דעתך אנשי כנסת הגדולה ארבעה עשר וחמשה עשר תקון אתו רבנן ועקרי תקנתא דתקיננו אנשי כנסת הגדולה והתנן אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין וכו' עכ"ל.

הודו לו עכ"ל. והקשה תוס' צד"ה וצקש לעקור תשעה באב וכו' קשה היכי סלקא דעתך דהאי תנא [דרבי] היה רונה לעקור ט'

והנה שיש עיונו לקמן (דף ה' ע"ב) אשר ז"ל הש"ס: רבי נטע נטיעה צפורים ורחץ בקרונה של צפורי שצעה עשר בתמוז וצקש לעקור תשעה באב ולא

י"ד וט"ו תיקון אחר רצון ועקרי תקנתא והתנן אין צ"ד יכול לצטל וכו' תיפוק לי' דלא מקרי ציטול אלא"כ עקר לגמרי כנ"ל אצל דחיי' מיום ליום שפיר דמי ומותר לעשות כן וק"ל.

ואפשר לתרץ דבאמת [אף] למעקר מיום ליום לא יעשה כן במקומינו ואסור לעשות כן, ובתשעה באב דזיקש רבי לעקור (מעשירי לתשיעי) [מתשיעי לעשירי] הטעם מתרץ תוס' בנחות לשונם דאמר ר' יוחנן אילו הואי התם קבעתי זעשירי ומשום הכי רצה לעוקרו מתשיעי ולקצוע זעשירי מטעמא דר' יוחנן, אצל אי לאו דר' יוחנן הוי [אף] עקירה מיום ליום עקירה, והי' אסור לעשות כן.

באב לגמרי והא אמרינן (תענית דף ל:) כל האוכל ושותה בתשעה באב אינו רואה בנחמה של ירושלים ועוד דהא אין בית דין יכול לצטל דברי בית דין חזירו אלא"כ גדול הימנו בחכמה וזמנין ויש לומר דלא רצה לעוקרו אלא מחומרא [שיש בו יותר משאר תעניות] אי נמי יש לומר דרצה לעקרו מתשיעי ולקצוע זעשירי כדאמר ר' יוחנן (שם כט.) אילו הואי התם קבעתיה זעשירי עכ"ל.

דון מינה דלפרוקא שני' של תוס' הא דאמרינן אין צ"ד יכול לצטל דברי צ"ד חזירו אלא"כ כו' היינו היכא דעקר דברי צ"ד הראשונים לגמרי אצל דחיי' מיום ליום שרי. לפ"ו יפלא מאי מקשה הש"ס הכא מכדי כולהו אנשי כנסת הגדולה תקנינהו וכו' דאי ס"ד אנשי כנסת הגדולה

*

בגמרא: מגילה נקראת באחד עשר מנלן כדבעינן למומר לקמן חכמים הקילו על הכפרים להיות מקדימין ליום הכניסה וכו' עכ"ל.

תריסר ותליסר. וי"ל דכל זה הוא שקליא וטרי' דש"ס דקאמר אנן הכי קאמרינן פי' רש"י צד"ה אנן הכי קאמרינן אנן דמיצעי' לן מנלן הכי קאמרינן^[1].

איכא למידק דלמא קושי' הש"ס דמקשה י"א מנלן קאי דווקא איום י"א, משא"כ י"ב ו"ג רמיזא בקרא לדעת ר' (יהודה) [יוחנן] זמניהם דומיא דזמנא, ולדעת רבי שמואל בר נחמני מ'כימים'. וקושי' הש"ס דמקשה מנלן הן הנה דברים דמקשה הש"ס לקמן ואימא

*

שם בגמרא: באחד עשר מנלן פי' רש"י בד"ה מנלן: הכי פירושא: מנלן דאחד עשר ושנים עשר ושלושה עשר חזו לקרייה, דארבעה עשר וחמשה עשר הוא דכתיב וכו'.

חכמים הקילו על הכפרים להיות מקדימין ליום הכניסה כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם 'שצרכים' וכו'. ולכאורה יפלא למה נקט כרכים דווקא ולא עיירות. ונריך לומר דדווקא נקט כרכים משא"כ עיירות, דהא אי חל להיות בשני כפרים ועיירות גדולות קורין צו ציוס וכו', וגם אי חל להיות צחמישי כפרים ועיירות גדולות

יש לדרקרב [מנ"ל לרש"י דקו' הש"ס הוא על י"א וי"ב וי"ג], דלמא קושיות הש"ס קאי [רק] איום י"א, באם חל פורים ציוס א' [ש]מקדימין הכפרים ליום ה', מנלן הלא הכפרים יכולין לקרות ציוס צ' בט"ו עם המוקפין^[2]. ועל זה קאמר הש"ס מנלן כדבעינן למימר לקמן

[ג] נראה בכוות רבינו עפ"י דרכו בכמה מקומות, דכל קושיות הגמרא בהמשך כולם הם לבאר הקושי' הראשונה של 'מנלן'. וכשמקשה 'האי מיבעיא ליה לגופיה' חוזר לקו' הראשונה דא"כ 'מנלן'. וכמו"כ כשמקשה 'ואימא תריסר ותליסר' ג"כ הכוונה דשוב יקשה קושי' הראשונה מנלן, והכוונה על יום י"א לחודה. [ד] בפשיטת יש לתרץ, דכיון דדין הכפרים הוא כבני עיר, וכמ"ש לקמן להדי' (דף י"ט ע"א): האי כבני העיר בעי למקרי. וא"כ אסור להם לאחר ליום ט"ו, לדעת הראשונים דאיכא איסור של 'ולא יעבור' על הפרזים שלא יקראו בט"ו.

קורין זו ציוס וכו', ומי מספיק להן מים ומזון לצני העיירות. אלא ע"כ דקאי דווקא אכרכין דשיצת הכרכין קשה [כתובות דף ק"י ע"ב].
וא"כ מש"ה מקדימין הכפרים ליום הכניסה כדי שיספקו מים ומזון לאחייהם 'שצכרכין' ולא קורין עם

הכרכין ציוס ט"ו.

לפ"ז תמי' קיימית הא דפי' רש"י בד"ה כדי שיספקו וכו' להספיק לורכי סעודות פורים לצני 'העיירות' עכ"ל, דלכאורה משמע דווקא כרכין ולא העיירות ול"ע.

*

שם בגמרא: ואימא שיתסר ושיבסר וכו' עכ"ל.

אמנם לפי פי' רש"י קשה היכי משכחת להיום הכניסה צי"ז.

ועי' בהר"ן דמפרש הל' ואימא שיתסר ושיבסר: כלומר היכא רמיזא תקנתא דיום הכניסה לאקדומי ולא לאחורי ומפרקינן וכו' עכ"ל. וא"כ קשיא היכי מצינו י"ז הלא אם (י"ז) [י"ד] חל ציוס וי"ז קורין ציוס ה' שלפניו.

הנה קושי' זו הוא דווקא לפי דעת רבי יוחנן^[1], אבל לפי דעת רבי שמואל בר נחמיי דקוצר דצנייחא תליא מילתא ואתיא כדעת התלמוד הירושלמי כאשר הוצא בהרא"ש הא דמשני זמן קהילה לכל היא פירושא דכיון שהיה היום המלחמה ועדיין לא נחו אין קורין לפי הקושיא שמקשה הש"ס ואימא שיתסר ושיבסר דהמה ימי נייחא, אבל קודם יום י"ד לא נחו. ולפי מה דמשני הש"ס ולא יעצור כתיב וקורין צי"א וצי"ב וי"ד וט"ו, אתיא י"ג מק"ו לפניו ולאחריו קורין זו אין קורין כדאית' בירושלמי, וא"כ משכחת לי' שפיר י"ז, דאם חל י"ד ציוס וי"ז, דאין לומר שיקדימו ליום ה' משום דהיה זמן קהילה זמן מלחמה ולא נחו וכיון דאין קורין צי"א וצי"ב דלא היו נחו א"כ ג"כ אין קורין צי"ג ומצינו י"ז אם היה חל י"ד ציוס וי"ז.

לפ"ז מדוקדק הא דאמר דר' יוחנן 'כדאמר' רב שמואל בר יחזקאל שלשה עשר זמן קהילה לכל היא וכו'

יש להקשות לפי מה דמשני ר' יוחנן ד[י"ג] זמן קהילה לכל היא פי' רש"י בד"ה זמן קהילה לכל היא, הכל נקהלו להנקם מאויביהם צין בשושן צין בשאר מקומות, כמו שכתוב בספר, הלכך לא צריך קרא לרצויי וכו' עכ"ל. א"כ אי נימא דקרינן צט"ו וי"ז מ"מ י"ג במקומו עומד ולא צריך לרצויי, לפ"ז איך מצינו שיבסר, דאם חל י"ד בשבת קרינן ציוס ב' שהוא שיתסר, ואם חל י"ד ציוס וי"ז אז לא דחינן ליום ב' שהוא שיבסר אלא דחינן ליום ה' שהוא זמן קהילה לכל ועיקר נס היה זו כמו שמפרש^[1].

והנה לפי מה שפי' הרא"ש וז"ל: [1] והכי נמי איכא לפרושי סוגיא דידן זמן קהילה פי' זמן מלחמה וליכא לרצויי מכימם אשר 'נחו' בהם, ולא מזמניהם דמשמע זמנים אחרים דומיא דאלו זמנים דהוה צהו נייחא, ו[עכ"ז] לא צריך קרא לרצויי דמכל מקום קורא (ולא צריך קרא) דמק"ו אתי כדאיתא בירושלמי לפניו ולאחריו [צי"א וי"ב] קורין, זו אין קורין ע"ש עכ"ל. לק"מ דאם לפניו אין קורין [לדעת המקשה שמקשה ואימא שיתסר ושיבסר] ה"נ דאין קורין צי"ג, דזיל בתר טעמא הואיל וקורין צי"א וי"ב וגם צי"ד וט"ו ק"ו דקורין צי"ג, ואם לפניו אין [קורין] דצעינן דוקא ימים אשר נחו פשיטא דאין קורין צי"ג.

[ה] עי' צל"ח ופני יהושע.

[1] ז"ל הרא"ש: ונראה [לר"י] דסוגית גמרא דידן כעין הירושלמי (הל' א) דפריך התם על שנויא דכימם אשר נחו ואימא י"ב י"ג [כנגד] י"ד וט"ו ומשני רבי חלבו י"ג זמן מלחמה היא והוא מוכיח על עצמו שאין נייחא. פירוש ליכא לרצויי דלא הוו כימם אשר 'נחו' בהם. אלא מעתה לא יקראו בו. לפניו ולאחריו קורין בו אין קורין.

[2] רבינו מפרש דהא דאמר הגמ' י"ג זמן קהילה לכל היא יש בו שני פירושים, דכשמשני הגמ' כן לדעת ריו"ח דיליף מבזמניהם הביאור כדעת רש"י דהוא זמן מלחמה ולא צריך לרצויי. וכשמשני הגמ' כן לדעת ר' שמואל בר נחמני דיליף מכימם אשר 'נחו' אז צריכין לפרש כדעת הרא"ש והירושלמי.

ו[באופן אחר] נראה ליישז קושיא זו אליבא דר' יוחנן, [דאס חל י"ד בער"ש למה יקראו ציוס צ' שהוא שיצטר, דהו"ל לקרות ציוס ה' שהוא י"ג דומן קהלה לכל. די"ל] דסצר דומנו של זה לא כומנו של זה, וי"ל נמי דסוצר כרצי (בדף ד' ע"ב) דאמר רבי אומר אני הואיל ונדחה עיירות ממקומן ידחו ליוס הכניסה^[ח] ע"ש. אף אנו נאמר גבי מוקפין אס חל ט"ו בשצת נדחה ליוס הכניסה שהוא יוס צ' י"ז צו, דאין קורין ציוס ה' דאקדומי לעיירות לא מקדימי, וציוס וי"ו זמן של עיירות, ומוקפין ועיירות זמנו של זה לא כומנו של זה, וע"כ קורין המוקפין יוס צ' שהוא י"ז^[ט].

*

שם בגמרא: ורב שמן בר אבא מאי טעמא לא אמר מכימים אמר לך ההוא לדורות הוא דכתיב עכ"ל.

י"ל דקושי' חדא מתורגמת צירך חצרתה, דוודאי על ר' יוחנן גופא לא מקשה שהרי רבי יוחנן סליק צתיוצתא^[י]. משא"כ רב שמן בר אבא דאמר משמי' דר' יוחנן ולא חש להא דסליק ר' יוחנן צתיוצתא, דסצר כאיכא דאמרי אמר רבה בר רב חנה אמר רבי (יהודא) [יוחנן] זו דברי רבי עקיבא וכו' דרבי יוחנן אחיא כרצנ^[יא], וא"כ מקשה הש"ס על רב שמן בר אבא אליבא דרבי יוחנן דס"ל כוותי' מ"ט לא אמר מכימים. ומשני האי לדורות הוא דכתיב והוא כדעת האיכא דאמרי. דחזי אנן צמה המה מחולקים הני תרי דיעות, לדעה

וגבי רבי שמואל בר נחמני קאמר 'אמר' רבי שמואל צ"ר יתחק י"ג וכו', דוודאי רבי יוחנן מסכים לתרוני דש"ס דומן קהילה לכל היא, אמנס צפירושא דמלתא המה מחולקים, דר' יוחנן סצר הואיל וזמן קהילה לכל היא היה תוקף הנס ולא רריך לרציו' דפשיטא דקורין, ולדברי רב שמואל בר נחמיני הואיל וזמן קהילה לכל ולא היה נחו עדיין אין קורין אי לאו משס ק"ו דלפניו קורין ולאחריו קורין צו לא כ"ש. מש"ה קאמר 'כדאמר' רבי שמואל בר יתחק זמן קהילה וכו' ומר דדאית לי' ולמה דדאית לי' לר' יוחנן אחי לטפוי' ולרבי שמואל בר נחמיני אחי לאגרועי.

איבא למידק למה מקשה אדרב שמן בר אבא ולמה לא מקשה אדר' יוחנן גופי',

שהרי רב שמן בר אבא אמר משמי' דר' יוחנן. ותו איכא למידק מאי משני האי לדורות הוא דכתיב פי' רש"י צד"ה לדורות, הכי שייך ליסנא דקרא כימים כלומר: יעשו לדורות ארצעה עשר וחמשה עשר כאשר היה צימי הנס ימים אשר נחו צהס, הלכך לא איכא לרצוי מהכא שנים אחרים עכ"ל. לפ"ז משמע מכימים אשר נחו דווקא ימים אלו אשר נחו ו'ממעט' ימים הקודמים אשר לא נחו ומזמניהם יליף אפי' ימים הקודמים לכאורה סתרי אהדדי.

[ח] וחזינן מזה דהא דמגילה נקראת בי"א וי"ב וי"ג אינו נוגע רק לבני הכפרים, אלא הוא נוגע גם לעיירות. אך דינו של רבי שם מיירי לגבי י"ד שחל בערב שבת, ורבינו יחדש כאן לגבי י"ד שחל בער"ש, ושהמוקפין ידחו ליוס הכניסה. [ט] זה ביאור מחודש בד' הגמ', דבפשטות קו' הגמ' 'ואימא שיתסר ושיבסר' הוא לגבי בני הכפרים ולא לעיירות ומקופין עצמם, ולביאור זה הקושי' הוא לגבי המוקפין. ומש"ה הביא רבינו הגמ' דלהלן. וע"ז משני הגמ' 'ולא יעבור כתיב', ולכן הא ד'זמנו של זה לא כומנו של זה' הוא רק לגבי קביעות הכללי של המוקפין, אבל אם יארע ט"ו בשבת אז [לדעת משנתינו] יקראו העיירות והמוקפין שניהם בער"ש. [י] בהמשך הגמ' אמר רבה בר בר חנא אמר ר' יוחנן, זו דברי ר' עקיבא וכו', ומסיק תיובתא דר' יוחנן. ולהבנת המשך ד' רבינו יש להקדים, דרבינו מבאר ביאור חדש בקו' הגמ', ודלא כפשוטה דקו' הגמ' הוא מ"ט לא דורש ר' יוחנן כר' שמואל בר נחמיני לילף מכימים 'לרבות' י"א וי"ב וי"ג. ולד' רבינו קו' הגמ' הוא דנילף מכימים 'למעט'. [יא] וקצ"ע לשון הגמ' מ"ט לא אמר].

ולכן כתב דלר' יוחנן לא מקשה הגמ', דבאמת לר' יוחנן ליכא תירוץ על קו' זו, והקו' נשאר על מקומה, וכמו שיבואר. [יא] הלשון מגומגם קצת, דריו"ח לא אתי' ולא פסק כאחד מהם, אלא בא לחדש דישנו מחלוקת בענין בין רע"ק וחכמים. אך נראה דרבינו מבאר דעת האיכא דאמרי, דרע"ק וחכמים לא פליגי, אלא ר' יוחנן מחדש דחכמים [שלאחר דורו של רע"ק, ולאחר סתימת המשנה] אמרו דאין לקרות אלא בזמנה. ועפ"י ביאור זה יובן גם המשך הפלפול.

שני כתובים הללו. אלא דשניהם נדקו יחדיו ו'לדורות' הוא דכתיב, לפעמים מקדימין ליום הכניסה ולפעמים קורין בזמנה, דור הולך ודור בא, אס השנים המה כתיבן וישראל שרוין על אדמתן אזי מקדימין ליום הכניסה ועל זה בא להורות קרא דבזמניהם, אבל אס אינו שרוין על אדמתן וכו' אזי אין קורין אותה אלא בזמנה, וליף מקרא דכימים אשר נחו ואין מקדימין^[17].

ואס זאת הוא תורת העולה שהשני כתובים אינו מכחישין זה את זה והכל לפי הזמן ועידן, א"כ מעתה מבוחר היטוב למה לא מקשה אדר' יוחנן מ"ט לא יליף מכימים, די"ל דר' יוחנן סובר דר' עקיבא ודרבנן המה מחולקים בזה, דר"ע יליף מבזמניהם [ולא מכימים], ורבנן יליף מכימים [ולא מבזמניהם]. ובאמת דברי ר' יוחנן סלקא בתיובתא לדעת ראשונה^[18].

משא"כ רב שמן בר אבא דאמר משמיי דר' יוחנן ע"כ כותבי ס"ל מדאמר משמיי, א"כ ע"כ סובר כאיכא דאמרי דר' יוחנן קאי אליבי דרבנן ולא סלקא בתיובתא, א"כ קשי ל' ורב שמן בר אבא מ"ט לא אמר מכימים.

ומשני האי לדורות הוא דכתיב עיתים מקדימין ועיתים קורין בזמנה, אס שרוין על אדמתן אזי מקדימין מקרא דבזמניהם ואס אין שרוין על אדמתן אז קורין בזמנה מקרא דכימים אשר נחו, שני כתובים הבאין כאחד מלמדן ואין מושיבין מה שחסר כאן כתוב כאן.

ראשונה דאמר רבה בר רב אבה אמר ר' יוחנן זו דברי רבי עקיבא סתימתא וכו' אבל חכמים אומרים אין קורין אותה אלא בזמנה, ולפי איכא דאמרי אמרו חכמים בזמן הזה הואיל ומסתכלין בה אין קורין אותה אלא בזמנה.

נראה דפליגי בזה, דרבי עקיבא סתימתא סובר דליף מוזמניהם וכימים אשר נחו לא דריש, וא"כ לעולם הכפרים מקדימין ליום הכניסה בין ישראל שרוין על אדמתן או לא. אבל לדברי חכמים דאמרי אין קורין אותה אלא בזמנה דורשין כימים אשר נחו, אבל זמן זמנא זמניהם לא דרשי, וא"כ גזירת הכתוב שאין קורין אותה אלא בזמנה כימים אשר נחו.

ודבר זה סלקי בתיובתא אליבא דרבי יוחנן, דבאמת אליבא דר' עקיבא קשיא מקרא דכימים אשר נחו^[19], ואליבא דרבנן קשיא מקרא דבזמניהם^[20].

אבל לפי האיכא דאמרי דאמר רבנן בזמן הזה אין קורין אותה אלא בזמנה, יש להקשות מנ"ל לרבנן והיכא רמיזא דחילוק יש בין ישראל שרוין על אדמתן או לא, והלא אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חזירו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין.

אלא ע"כ נ"ל דבאמת רמיזא בזמניה, דלכאורה הני תרי קראי סתרי אהדדי דמקרא דבזמניהם משמע דמקדימין ליום הכניסה ומקרא דכימים אשר נחו משמע דקורין ב"ד ובט"ו ואין קורין אתה אלא בזמניהם, ואין יתקיים

*

[יב] קושיא זו ליתא בגמרא, אבל לביאורו של רבינו, הא דלא מקשה הגמ' כ"א על ר' שמן בר אבא ולא מקשה על ריו"ח גופא, הוא משום האי קושיא דנשארית בתיובתא.

[יג] גם קו' זו ליתא בגמ', אבל היא נכללת במה שמסיק הגמ' מברייתא דר' יהודה, דגם חכמים מודים דבזמן שהי' ישראל שרוין על אדמתם קרינן, ובע"כ דדרשו מבזמניהם.

[יד] היוצא מזה דללישנא קמא דר' יוחנן רק ר' עקיבא דורש 'בזמניהם', אבל הרבנן אינם דורשים 'בזמניהם', ולא יכא דאמרי גם רבנן דורשים 'בזמניהם'.

[טו] וכמו דסליק בתיובתא לגבי הא דאמר להלן 'אבל חכמים אומרים', כמו"כ סליק בתיובתא במה שאמר כאן דרע"ק דורש מבזמניהם, וקשה עליו מ"ט לא דורש 'כימים'.

שם בגמרא: מיתבי אמר רבי יהודה אימתי בזמן שהשנים כתיקנן וישראל שרויין על אדמתן אבל בזמן הזה הואיל ומסתכלין בה אין קורין אותה אלא בזמנה רבי יהודה אליבא דמאן אילימא אליבא דרבי עקיבא אפילו בזמן הזה איתא להאי תקנתא וכו' עכ"ל.

שהרי נכתב דתי פרס ומדי כדשליחה אסתר לחכמים שאין מקפידין על זה וליכא חשש קנאה על זה כדלית' לקמן (דף ד' ע"א). אמנם מה שהיה מסתכנין זה על שהיו מקדימין ליום הכניסה והיו מתאספין יחד מכל הכפרים ולא נודע להם הסיבה שבה בלאו הכי ע"פ תקנת עזרא לדון דין תורה, ואגב אורחא לקרות המגילה מש"ה היו האומות מקפידין ומפאת זה להו"א מלצן לא היו קוראין אלא בזמנה.

וכן משמע להדיא בתוספתא [פ"א ה"ג] ז"ל: אמר ר' יהודה אימתי במקום שנכנסין בשני ובחמישי אצל מקום שאין נכנסין לא בשני ולא בחמישי הואיל ומסתכנין זה אין מסתכנין אלא בזמנה עכ"ל. הרי מה שהיו מסתכנין הוא שהיו עולין בשני וחמישי ועלה קאי^[1].

א"כ י"ל דרבי יהודה תרתי אמר דשניהם נדקו יחדיו ולא קשי' אהדדי, דהא אמר רבי יהודה אימתי בזמן שנכנסין בשני וכו' אצל בזמן הזה הואיל גורם הואיל ומסתכנין כגירסת התוספ' אחי' כר"ע דמודה אס אינן עולין בשני ובחמישי דאין מקדימין ליום הכניסה. והא דאמר רבי יהודה אימתי בזמן שהשנים כתיקונן וכו' אצל בזמן הזה הואיל ומסתכלין זה וכו' אחי' כרצנן. לפ"ז מיושב דברי רבי יהודה דלא סתרי אהדדי. וגם מיושב מה שהניח הש"ס בתיובתא אליבא דמאן וכו' דלתי' כר"ע.

*

יש להקשות הא מצינו דרבי יהודה אמר תרתי חדא הא אימתי בזמן שהשנים כתיקנן וכו' ואידך כאשר מקשה הש"ס אהדדי דקאמר רבי יהודה אימתי במקום שנכנסין בשני וחמישי וכו' ומתוך כך אשי' חדא מינייהו רבי יוסי בר יהודה אמרה מכח קושיא דרבי יהודה אדרבי יהודה. [וקשה להלא] י"ל תרתייהו רבי יהודה אמרה והא דאמר ר"י בזמן שנכנסין בשני וחמישי הוא אליבא דר"ע, והא דאמר רבי יהודה בזמן שהשנים כתיקנן הוא אליבא דרצנן, ואליבא דאיכא דאמרי אמר רבי יוחנן זו דברי רבי עקיבא סתימתא אצל חכמים אומרים בזמן הזה הואיל ומסתכלין וכו', ולפ"ז תיובתא לא קחזינא^[2]!

וביחוד דגרסת הש"ס שלפנינו הואיל ומסתכלין זה, וגרסת הרי"ף והרא"ש הוא הואיל ומסתכנין^[3] זה, וז"ל הרא"ש: ויש גורסין הואיל ומסתכנין זה כלומר באותו הזמן שהיו ישראל יכולין להעמיד דתותיהם ואין באין לידי סכנה וכו' עכ"ל. ועיין במלחמות ה' וז"ל: אמר הכותב תניא בתוספתא הואיל ומסתכנין זה לא יסתכנו אלא בזמנה. וגרסין בירושלמי [תני במקום שהן מסכנין קורין אותה זי"ד] ר' יוסי צעי אי במקום שהן מסכנין לא יקראו כל עיקר וכו' עכ"ל הרמב"ן.

ולפי דעתי הקלושה כד מעיינת בתוספ' מיושב קושיית הירושלמי דוודאי על קריאת המגילה לא היה מקפידין

[מז] כ"כ ברשב"א ובריטב"א.

[יז] בהכתי' נראה שגם כאן כתב ומסתכלין, ותקנתיו עפ"י לשון הרא"ש. וכן הוא גם בהמשך כמ"פ. וילע"ב.
[יח] צ"ע דמל' התוספתא אין מסתכנין אלא בזמנה נראה בעליל דגם בזמנה איכא סכנה, אלא שרצו למעט בסכנה כל כמה דאפשר, ותפסת מועט תפסת, ובחרו הרע במיעוטו. ואולי מפרש רבינו: הואיל ומסתכנין בה, אין מסתכנין [להקדים ליום הכניסה] אלא [קורין רק] בזמנה [כדי שלא יסתכנו כלל].

בפרש"י: בד"ה אבל בזמן הזה, שפסקו כל אלה וישראל נפרדו, ולא (ידעו) [יגיעו] שלוחי בית דין וכו' ואם תקדים קריאתה יעשו פסח לסוף שלשים יום של קריאה, ונמצאו אוכלין חמץ בימים אחרונים וכו' עכ"ל.

ועיין בהרא"ש וז"ל: אבל בזמן הזה, כלומר הואיל ועיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה כדי לחלק להם מעות פורים ביום קריאתה לפיכך אין קורין אלא בזמנה וכו' עכ"ל.

<p>טעמא אחרתא משום דאיכא נפקותא מיהו צמקדש דליכא שצות ואפ"ה אסור משום האי סצרא דקאמר רב יוסף עכ"ל.</p> <p>הרי להדיא אף אם צית המקדש צנוי וישראל שרויין על אדמתן מ"מ אין קורין אותו אלא בזמנה כדי לחלק מעות פורים מש"ה יהיב רש"י טעמא דמילת' משום חמץ צפסח.</p>	<p>הנה רש"י ממאן צפ"י זה משום דא"כ אפי' אם השנים כסדרן ג"כ אין קורין אלא בזמנה הואיל ועיניהם נשואות כדי לחלק להם מעות פורים ולהיות אוכל וחדה ציום י"ד שהוא יום השמחה דאין נוהגת אלא בזמנה. ודבר זה מוכרח ומוכרע צתוספ' (דף ד' ע"ב) ד"ה רב יוסף אמר מפני שעיניהם של עניים וכו', ע"כ ז"ל דרב יוסף לא פליג אטעמיה דרבה וכו' ומכל מקום קאמר</p>
--	--

* * *

דף ב' ע"ב

[על בן היהודים הפרזים].

<p>משומר ונעול כמו הפנימי שהוא סוגר ומסוגר צמנעולין צריח ולת"י שעל כן נקרא טרקלין, טרק לשון סגירה, כמו טרק לדשי' צאפי' ודומהו עכ"ל.</p>	<p>מצאתי כמו צגליון הגמ' דפוס וינציאה^[ט] צס חס א' פירוש על מלת הפרזי וז"ל: פירוש פתוח וכמו פרוזדור. 'פרוז דור', שר"ל החדר והדירה הפתוחה שהוא החדר החיצון שלפני הטרקלין שאינו</p>
---	--

*

בגמרא: ואימא פרזים בארבעה עשר מוקפין כלל וכלל לא. ולא וישראל נינהו וכו' עכ"ל.

<p>צט"ו לפ"ו קשי' ל"י דלמא מוקפין כלל וכלל לא משום דלא היה צתוקף הנס שהרי היה מוקפין חומה והיקיף גויל וגזית סביב להם ולא היה צסכנה.</p> <p>כדאית' צהר"ן ז"ל: כשצוה אחשורוש להשמיד להרוג ולאצד היו הפרזים והעיירות שאין להם חומה סביב צספק סכנה גדולה שלא יעלו עליהם אויבים יותר מן המוקפין חומה וכו' ונהגו מעצמן לעשות ארבעה עשר שמחה ומשחה ויו"ט אצל מוקפין לא עשו כלום לפי שלא היה</p>	<p>איבא למירק ודקארי לה מאי קרי ל"י אלא ודאי דהמקשן הוא ידע ונתפייס אי אמרינן כחנא דמתניתין דמוקפין קורין מימות יהושע צן נון אע"ג דעכשיו פרזי' נינהו א"כ פשיטא דחל חצבת גצרא אמוקפין לקרות תוקף הנס כי היה צסכנה גדולה שהי' דריס צערי הפרזות וקורין צט"ו הואיל ואותן העיירות היו מוקפין מימי יהושע צן נון. משא"כ אי נימא כר' יהושע צן קרחה דאמר מוקפין מימות אחשורוש קורין</p>
--	---

[יט] רבינו מצטט כמה הערות מהגליון שם, וחלקנום כ"א על מקומו.

אחשורוש ע"ש. וכדמפרש הר"ן בתוספ' זיאר וז"ל: אצל מוקפין לא עשו כלום לפי שלא היה הנס גדול כפרזים וכו' ולאחר זמן שהאיר הקדוש ברוך הוא עיניהם ומלאו סמך מן התורה עמד מרדכי וצית דינו וראו וכו' וקבעו אותם על כל ישראל שכולן היו צספק וכו' עכ"ל ע"ש.

אמור מעתה דהני תרי תירוזי דש"ס שניהם לדבר אחד נתכוונו אקשת לן חדא אנתית לן אחריתא, ולא ישראל נינהו' וא"כ היה ג"כ בכלל סכנה שהמוקפין חומה צימות יהושיע בן נון היה ג"כ באותן הימים צערי הפרזות וז"ל ע"כ דכוונת המקשן מנלן לתנא דמתני' דמוקפין חומה מימות יהושיע בן נון דלמא מוקפין חומה מימות אחשורוש ומוקפין לא היה בכלל סכנה הואיל והי' מוקפים חומה הני מגני. וע"כ מתרץ מהודו ועד כוש כתיב' וקיימו וקיבלו עליהם אף המוקפין כאשר הארכתי לעיל.

*

שם בגמרא: ואימא פרזים בארבעה עשר ומוקפין בארביסר ובחמיסר כדתיב וכו' עכ"ל.

זכירה מנ"ל.

גם י"ל בתוספ' זיאר דהמקשה ואימא פרזים צי"ד מקשה תרתי והפוכי צתתי דווקא המה חוצרות יחדי¹⁸¹, דצי"ד מספקא לי' מנלן דקורין דלמא דווקא עשיי' ולא קריי', והקרא דכתיב נזכרים ונעשים לא קאי אלא אמוקפין, ואקרא דלעיל דכתיב להיות עושים את יום ארצה עשר ואת יום חמשה עשר וגו' עלה קאי¹⁸², ומקרא זה מיירי [אלא] צמוקפין כקושי' השניי' דצ"ס דמוקפין קורין צארבעה עשר וצחמיסר או אי צעי צארביסר ואי צעי צחמיסר¹⁸³!

משא"כ צתר דשני הש"ס 'את' הפסיק הענין, וזמניהם זמנו של זה לא כזמנו של זה, ע"כ הקרא להיות עושים

הנס גדול כפרזים. וזהו שכתוב על כן היהודים הפרזים וגו' ולא הוזכרו כאן מוקפין כלל (עד שמלאו) [ולאחר זמן שהאיר הקדוש ברוך הוא עיניהם ומלאו] וכו' עכ"ל. לפ"ז מקשה הש"ס שפיר מנלן למתני' דמוקפין מימות יהושיע בן נון מיירי דלמא מוקפין מימות אחשורוש, וא"כ מוקפין כלל וכלל לא דלא היה באותו הנס.

ומעתה מאי משני הש"ס ולא ישראל נינהו הלא צוודאי לא הו' רמיא עלייהו חוצת גצרא.

וי"ל דצאמת משני הש"ס הכי [בדרך ממנ"פ] 'ולאו ישראל נינהו' וע"כ צריך לומר הקושי' מנ"ל דמוקפין חומה מימות יהושיע בן נון דלמא מוקפין מימות אחשורוש ואותן המוקפין לא היה בכלל סכנה כמו הפרזים. 'הלא מהודו ועד כוש כתיב' פי' רש"י דר"ל מהודו וכו' שקיבלו עליהם פורים דכתיב וישלח ספרים בכל מדינות המלך

איבא למודק

מה ראה לומר אימא פרזים י"ד וכו' וכי ספיקא יש [על הפרזים].

הלא מקרא מלא יש על כן היהודים הפרזים וגו' דהספק הוא רק על המוקפין אי קורין צשני ימים או לא.

ונראה דהמקשין מקשה תרתי, והא דנקט ואימא פרזים צי"ד ראה לומר דספוקי מספקא לי' דודאי עשי' צי"ד גזירת הכתוב דכתיב להיות עושים, ועיין צפי' רש"י צד"ה ואימא פרזים צארבעה עשר, דהא קבעינהו קרא. משא"כ קרי' מנלן, וכדמקשה לקמן צהדיא אשכחן עשי' זכירה מנלן¹⁸⁴.

והמתרץ הצין דמקשן מקשה כפשוטו על מוקפין ולא על הפרזים, לכן מקשה אח"כ המקשן צהדיא אשכחן עשי'

[ב] יש לדחוק האיך להעמיס זה בלשון קו' הגמרא. ואם כוונתו דמקשה ואימא פרזים ביי"ד רק לעשי' ולא לקריאה, א"כ הלא עיקר חסר מן הספר. ואולי מקשה בלשון תימה האם פרזים ביי"ד.

[בא] ר"ל דהמקשה כבר ידע מה דמסיק הגמ' לבסוף דאתקש זכירה לעשי', ועל המוקפין לא מסופק, דבודאי כל אימת ד'עושיין' גם 'קורין'. והספק על קריאה הוא רק על הפרזים. וזה שמקשה בתרתתי, א' על הפרזים וא' על המוקפין.

[בב] יל"ע דבפשטות קאי על הפסוק שלפניו דכתיב ביה קימו וקבלו היהודים וגו' להיות עושים את שני הימים האלה וגו'.

[בג] ונמצא דשני הספיקות תלויים זה בזה, דכיון דמסופק בדינם של המוקפין, וא"כ ע"כ הקרא דלהיות עושים מיירי רק במוקפין, וא"כ יש לספק ג"כ בפרזים אימתי קורין.

את יום ארבעה עשר ואת יום חמשה עשר קאי אפרזים ומוקפין, דפרזים צי"ד ומוקפין בחמשה עשר עליהו קאי וזכרים ונעשים, וא"כ מיושצ שפיר הא דקרינן צי"ד, ולזה

כיון צט"ס צאומרו דכתיב והימים האלה נזכרים ונעשים
אחשקא זכירה לעשיי וכו' ע"ש^[ב].

*

שם בגמרא: ואימא פרזים בארביסר מוקפין אי בעו בארביסר אי בעו בחמיסר, אמר קרא בזמניהם זמנו של זה לא זמנו של זה עכ"ל.

לפ"ז קשה 'את' ל"ל כיון דזמניהם מוכח דזמנו של זה לא כזמנו של זה א"כ ע"כ דמוקפין אין קורין צי"ד, דאלו קוראים היה זמנס שווין צי"ד.

דצשלמא לר"ש צר נחמיני דמשיני לעיל זמן זמנס זמניהם לא דריש, י"ל [דהוא] משוס דקשיא לי לפ"ז 'את' ל"ל. וא"ת לפי רבי שמואל צר נחמיני קשה ואימא מוקפין אי צעי צי"ד ואי צעי צט"ו.

י"ל דיליף לה מדינה מדינה לחלק צין מוקפין חומה מימות יהושיע צן נון ומוקפין חומה מימות אחשורוש, וא"כ ע"כ מוקפין דווקא צט"ו^[ב].

ואי קשיא למה לו לתרץ צזמניהם זמנו של זה לא כזמנו של זה ה"ל לתרץ דכתיב מדינה ומדינה לחלק וכו'.

י"ל דהוא סבר דמשיני הש"ס לקמן דאינטריך לכדרי יהושיע צן לוי כרך וכל הסמוך לו נדון וכו'.
וא"כ לרי שמואל צר נחמיני לא קשה מידי אלא לרי יוחנן דדריש צזמניהם קשיא את ל"ל.

וי"ל דאי לאו את הוי אמיינא מוקפין קורין צי"ד וצט"ו והא דכתיב צזמניהם זמנו של זה לא כזמנו של זה ה"פ דפרזים עדני' קציעי לי' צי"ד דווקא ומוקפין עידן ועדנים י"ד וט"ו וזה הוא זמנו של זה לא כזמנו של זה^[ב].

ומעתה נח דעתי מה דאיכא למידק הא דמקשה הש"ס ואימא י"ג, דה"ל להקשות לעיל מיני' תיכף ואימא י"ג.
ולפי דצרינו יוצן דכאן מקומו דצלא"ה ה"א ר' יוחנן סליק דתיובתא ורהיטא דשמעתא כר' שמואל צר נחמיני דמפרש י"ג זמן קהילה לכל היא דהיה זמן מלחמה ולא

[בד] יש לתמוה לפי"ז על קו' הגמ' אשכחן עשי' זכירה מגלן, דהלא לפי"ד רבינו גם המקשן ידע מההיקש זכירה לעשי', אלא הי' מסופק אם קאי רק על המוקפין או גם על הפרזים, וכיון שכבר תי' דבע"כ הפסוק דלהיות עושים קאי בין אפרזים ובין אמוקפין, שוב ליכא להקשות כלום. [וכאן אין לתרץ כמ"ש רבינו באופן הראשון דהתוצן לא הבין כוונת המקשן, דאף אם לא הבין, מ"מ לאחר כל התירוצים שוב לא קשה הקו'].

וצ"ל עפ"י דרכו של רבינו דמה שהקשה הגמ' אשכחן וכו' זאת היתה באמת קו' המקשן מתחלה, ורק לבסוף מבאר הגמ' במפורש מה היתה כוונת המקשן מתחלה. ובאמת אחר כל התירוצים שלפניו, כבר אין מקום לספק.
ולפי"ז יש ליישב דיוק ברש"י דמפרש בהקו' אשכחן עשי' וכו', דקאי על קביעת הפרזים. ולכאורה הלא גם על המוקפין יש להקשות אשכחן עשי'. ולד' רבינו ניחא, דזאת כבר ידענו מתחלה דנזכרים ונעשים קאי על המוקפים, ושאלת המקשן מתחלה הי' רק על הפרזים ודו"ק.

[כה] יל"ע דאם יש הו"א דהמוקפין יכולים לבחור י"ד או ט"ו, א"כ לא מוכח מידי מ'מדינה ומדינה', דהא דמחלק בין מוקפין מימות יהושע למוקפין מימות אחשורוש הוא ג"כ כזה, דמוקפין מיהושע יכולים לבחור, ומוקפין מאחשורוש קורין ביי"ד.

ואולי יש לבאר דכיון דשושן קורא בט"ו, ושושן הלא הוא מוקף חומה מימות אחשורוש, א"כ כשגילתה התורה דמוקפין מאחשורוש אין דינם כמוקפין הכוונה דאין דינם כשושן, ומיני' דמוקפין מיהושע אכן דינם כשושן, ומזה מוכח דקורין בט"ו לחוד.

[כו] ר"ל דעל קו' השלישי דהמוקפין יבחרו איזה יום שרוצים, ונמצא שישנם מוקפין שקורין רק ביי"ד, א"כ הוי ממש כזמנו של הפרזים. משא"כ על קו' השני דמוקפין קורין בשניהם, א"כ אינו דומה לפרזים, ולא יכולין ללמדו מזמנו של זה לא כזמנו של זה. ועי' להלן שמביא רבינו פי' זה מגליון הגמ' שבשפוס ויניציאה, וכ"כ בטורי אבן.

זמנו של זה וכו' ופירושו דזמן קהילה לכל שהוא תוקף הנס שגשגה צי"ג, דצאמת ר' יוחנן סבר כתנא דמתני' ובעינן מוקפין חומה מימות יהושע בן נון, ואותן המוקפין אף אם המה פרוזין [צימי אחשורוש] קורין צט"ו והכל היה בתוקף הנס, וא"כ י"ג פשיטא דקורין ולא כריך לרצוי.

משא"כ רבי שמואל בר נחמיי סבר לה כר' יהושע בן קרחה דמוקפין חומה מימות אחשורוש וא"כ לא היה מוקפין בתוקף הנס ולא קראו המוקפין רק משום שהיה ימי נייחא וצי"ג זמן קהילה לכל היא שהיה זמן מלחמה ואי לאו דקורין צי"ג וצי"ב לא היה קורין צי"ג כאשר הארכתי לעיל.

ונקט כלל זה בידך דר' יוחנן סובר כתנא דמתני' ור' שמואל בר נחמיי סובר כר' יהושע בן קרחה ור' יוחנן תנא דמתני' מסייע לו.

היה שום נייחא עדיין כאשר פרשתי לעיל^[כז]. וא"כ אין להקשות ואימא י"ג דהיה זמן קהילה לכל היא ואין קורין צו משום דלא נחו עדיין^[כח]. משא"כ השתא דמתוך דיליף מצומניהם וכו' א"כ אחיא כר' יוחנן דאלו ר' שמואל בר נחמיי זמניהם לא דריש. ולפ"ז מקשה שפיר ואימא י"ג, שהרי ר"י מפרש זמן קהילה לכל דלא כריך לרצוי דהשתא י"ד וט"ו קורין^[כט] מכ"ש י"ג דהיה תוקף הנס כאשר צאתי באריכות לעיל לשכנו תדרשו וצאת שמה ותמנא מרגוע.

ובזה מיושב נמי באר היטיב הא דקאמר מתני' דלא כר' יהושע בן קרחה דתניא רבי יהושע בן קרחה אומר מוקפין חומה מימות אחשורוש קורין צט"ו וכו' דה"ל לומר לעיל מיני' מתני' דלא כי האי תנא וכו'. אלא דכאן נמנא להחזיק דברי ר' יוחנן דדריש צומניהם

*

זמנו של זה לא זמנו של זה.

דחובה דמוקפין תרווייהו לא הוי זמן הפרזים צעינו שאינו אלא יום אחד, לאפוקי אי נימא אי צעי בארציסר לחוד אז הוי זמן הפרזים צעינו וממשו לגמרי וק"ל עכ"ל.

עוד שם [בגליון הגמ' דפוס ווינליאה]: על תירך הש"ס זמנו של זה לא זמנו של זה, וז"ל: בתחלה כדצטא לומר אימא וכו' מוקפים צי"ד וצט"ו לא מצי לשנויי הכי, ההיא נמי לאו זמנו של פרזים הוא, מכיון

*

בשלמא מדינה ומדינה לחלק בין שושן לשאר עיירות.

עיירות, וכותב בגליון צין מוקפין מימות אחשורוש לשאינן מוקפין מימות אחשורוש עכ"ל^[ל].

עוד שם [בגליון הגמ' דפוס ווינליאה]: דמקשה הש"ס בשלמא מדינה ומדינה לחלק צין שושן לשאר עיירות, ומוחק הג' תיבות צין שושן לשאר

*

[כז] ע"י לעיל אצל הערה (ז).

[כח] צ"ע דעיי"ש לעיל בע"א שמבאר רבינו דאף דלר' שמואל בר נחמיי אין הדבר פשוט כ"כ דקורין ביי"ג, דהלא הי' זמן מלחמה, מ"מ יליף לה מהא דאמרו בירושלמי דלפניו ולאחריו קורין, כ"ש דקורין ביי"ג.

ואולי דלעיל מיירי מבני הכפרים, והאם הלא קורין לפניו ביי"א ויי"ב שפיר איכא הק"ו הנ"ל, משא"כ כאן דמיירי מהמוקפין, והלא הם אינם קורין לפניו, א"כ נשאר הדין דאין יכולין לקרות ביי"ג ודו"ק.

[כט] יל"ע דהלא השתא קיימינן בהו"א דהמוקפין אינם קורין בט"ו. ועכ"פ הק"ו יש לומר מהפרזים שקורין ביי"ד.

[ל] וכן גרס רש"י בד"ה הכי גרסינן. ועי' מהר"ץ חיות.

שם בגמרא: אמר לך רבי יהושע בן קרחה ולתנא דידן מי ניהא כיון דאית ליה פרוי מדינה ומדינה למה לי אלא קרא לדרשה הוא דאתא וכו' עכ"ל.

בן קרחה נשמע לרצון במוקפין חומה מימות יהושע בן נון דהא לא פליגי אלא בזמן דרצון תלו לה בזמן יהושע בן נון ורבי יהושע ב"ק תלי לה בזמן אחשורוש אבל בעיירות שצחו"ל לא נחלקו וכו' עכ"ל.

אי משום הא לא אריא שהרי הר"ן גופי' השיב עליו וז"ל: וגם זו אינה ראי' דאיכא למימר דהא זהא תליא וכו' עכ"ל ע"ש.

וי"ל דמדינה ומדינה לא אחי לחלק בין מוקפין חומה בצרף ישראל ובין מוקפין צח"ל דעיין בהר"ן ז"ל: מדגרסינן בירושלמי הכרך שחרב ונעשה של גויס אית חמו צו אין קורין צחו"ל קורין. פירוש הירושלמי שאלו מילתא דרבי יהושע בן לוי דלקמן דכרך שחרב מעשרה בטלנים ולצסוף ישב או שנעשה של גויס מהו, והשיבו דק"ו הוא שהרי בכרכין המוקפין חומה שצחו"ל קורין צט"ו ואף על פי שהרבה כרכים צחו"ל שלא היו צהן ישראל כלל מימות אחשורוש (וב"מ) [וכ"ש] שלא היה צהן עשרה בטלנים. ואם הירושלמי מתפרש כך יש לנו ללמוד ממנו שהכרכין המוקפין חומה שצחו"ל קורין צחמשה עשר וכו' עכ"ל.

וא"כ מדברי הירושלמי מוכח דאין חילוק בין מוקפין חומה צחו"ל או בצרף ישראל. ודבר זה אודא לפי שיטות ר' יהושע בן לוי כאשר מפרש הר"ן דפילפול הירושלמי קאי אליבא דר' יהושע בן לוי. ואפשר לומר דהכא מדייק הש"ס כדר' יהושע בן לוי דהלא סובר דאחי להורות כרך וכל הסמוך וכו' ולא לחלק בין מוקפין ארץ ישראל ובין מוקפין צח"ל!^א.

*

שם בגמרא: דאמר רבי יהושע בן לוי כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נידון בכרך עד כמה וכו' כמחמתן לטבריא מיל ולימא מיל הא קא משמע לן דשיעורא דמיל כמה הוי כמחמתן לטבריא עכ"ל.

זאת ועוד אחרת אי להורות מדת מיל דהוה כמחמתן לטבריא מידה זו מדה ואינו מדה, תינת להדריס שם סביב לה, [אבל] מה יעשו אנשי מדי ואנשי אלכסנדרי' שלא ראו

איכא למידק ה"ל לתרץ בקצרה קרא לכדרכי יהושע בן לוי הוא דאתא ומה לי להאריך זהא דקאמר ולתנא דידן מי ניהא וכו'.

וביתר שאת ועוז קשה דודאי לתנא דידן ניהא ואינו מן הנורף לתרץ כדרכי יהושע בן לוי שהרי תנא דידן קאמר כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון משמע דווקא בצרף אבל צח"ל לא, וא"כ י"ל מדינה ומדינה לחלק בין מוקפין חומה בצרף ישראל ובין מוקפין חומה צחו"ל.

ועיין בהר"ן מסכת מגילה (דף שג"ט ע"א) ז"ל: ואיכא מ"ד דכיון דצמוקפין חומה תלינן ציהושע דוקא בצרף אבל צחו"ל אפי' מוקפין חומה מימות יהושע קורין צי"ד דמה ענין יהושע צחו"ל וכו' עכ"ל.

וא"כ מאי קיזע מייתי הש"ס מדברי ת"ק לדברי ר' יהושע בן קרחה לתנא דידן אחיא מדינה ומדינה לחלק בין מוקפין חומה בצרף ישראל ובין מוקפין חומה צחו"ל. משא"כ לר' יהושע בן קרחה דסובר מוקפין חומה מימות אחשורוש א"כ אין חילוק בין מוקפין חומה בצרף ישראל ובין מוקפין חומה צח"ל.

ואין לומר דדבר זה צא ללמד ונמנא למד, מדרכי יהושע בן קרחה נשמע לרצון כמו שכתב הר"ן צשם הרמב"ן ז"ל: אבל הרמב"ן ז"ל כתב דמשמע דמוקפות דחו"ל קורין צט"ו דהא לרבי יהושע בן קרחה דאמר צגמרא כל שמוקפין חומה מימות אחשורוש משמע אפילו צחו"ל קורין צט"ו וכדאמר איהו כשושן ומדרכי יהושע

באן הבן שואל הלא מידת מיל כצר גלוי לכל ע"פ ש"ס ערוך שהמה אלפיים פסיעות אדם צינוני והמה אלפיים אמה.

[לא] עדיין צ"ע דמאן יימר דתנא דידן סובר כר' יהושע בן לוי, וא"כ מאי מקשה ולתנא דידן מי ניהא.

רחוקות היה מהלך יותר ממיל, משא"כ מחמתן לטצריא שהי' מהלך דרך ירידה, ורחוקות נעשית קרובות והיה מהלך מיל^ל. [ולא הכי נקט דוקא מחמתן לטצריא. וחידוש גדול אשמועינן דזה נקרא מיל].

ומחדושי ילפינן אס המה שני מקומות אחד יושב בשפולי ההר ואחד יושב בגובה ההר, וממקום שהוא בגובה ההר עד שיפולי ההר הוא מיל משא"כ ממקום ששפולי^ל [עד מקום שגובה הוא יותר ממיל, הדין תלוי בזה, דאס המקום ששפולי הוא] מוקף חומה מימות יהושע בן נון, קורין [ב]מקום שהוא בגובה ג"כ (קורין) בט"ו הואיל והוא קרוב למקום ששפולי מיל. משא"כ אס הוא הדבר בהפוכי שהמקום שגובה מוקף חומה מימות יהושע אזי אין קורין במקום השפולי בט"ו.

ועל פי זה מיושב הא דאית' לקמן (דף ה' ע"ב) וז"ל: חוקי' קרי בטצרי' צי"ד ובט"ו מספקא לי' אי מוקפות חומה מימות יהושע בן נון או לא וכו' עכ"ל. לכאורה יפלא אי נימא [כדעת הירושלמי] ד(מ)חמתן מוקף חומה מימות יהושע בן נון ה"ל לחוקי' לקרות בטצריא בט"ו משום דסמוך לחמתן מיל וכל הסמוך ונראה עמו נדון כדרך.

אמנם לפי מה שכתבתי לא קשה מידי דטצריא היה רחוק יותר ממיל (מטצריא) לחמתן, אע"ג (דמטצריא לחמתן) [דמחמתן לטצריא] היה [רק] מיל, מכל מקום מטצריא לחמתן היה רחוק יותר כאשר בארתי לעיל.

מדה זו לעולם, יאמרו נא ישראל איה מקומו מקום מיל. ועוד זה שלישי מה דאיכא למידק למה אמר כמחמתן לטצריא ולמה לא אמר כמטצריא לחמתן.

ונראה לדעתי הקלושה קושיא חדא מתורגמת צירך חזרת' וטוצא קמ"ל דעיין בתלמוד ירושלמי מסכת זו (דף ע' ע"א) [פ"א ה"א] ז"ל: ותני כן הסמוך לכרך והנראה עמו הרי הוא כיוצא בו, ר' אייבו בר נגרי בשם ר' חיי' בר בא כגון הדא חמתה. לא אמר אלא 'כגון', הדא חמתה ענמה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, מן הדא וערי מצר' הדדים נר וחמת רקת וכו' חמת חמתה רקת טצריא וכו' עכ"ל^ל.

אף כאן אנו נאמר אס טצריא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון [וחמתן אינו מוקף] אז קורין בחמתן בט"ו שהוא סמוך לטצריא מיל דמהלך מחמתן לטצריא הוא מיל. משא"כ אי נימא דחמתן מוקף חומה מימות יהושע בן נון וטצריא אינו מוקף חומה אז אין קורין בטצריא בט"ו מצד שהוא קרוב לחמתן מיל, (ד)מטצריא לחמתן הוא יותר ממיל. והא קמ"ל דמחמתן לטצריא הוא מיל ובחמתן קורין הואיל והוא סמוך לטצריא מיל משא"כ מטצריא לחמתן.

דעיין במסכת שבת (דף קי"ח ע"ב): אמר רבי יוסי יהא חלקי ממכניסי שבת בטצריא וכו'. פי' רש"י בטצריא, מפני שהיא עמוקה, ומחשכת מצעוד יוס וכו' עכ"ל. א"כ מטצריא לחמתן היה מהלך דרך עלי', וקרובות נעשית

[לב] ולפי דעת הירושלמי בין חמתן ובין טבריא הם מוקפין חומה. אבל בבבלי לקמן (דף ו' ע"א) דעת רי"ח דחמת הוא טבריא ורקת זו ציפורי, ולרבא חמת זו גרר ורקת זו ציפורי. נמצא דאין הדבר ברור דחמתן הי' מוקף, וכמו"כ אין הדבר ברור אי טבריא הי' מוקף.

[לג] דבר זה צריך בירור, דהלא אם המרחק ביניהם הוא שיעור מיל, א"כ אין חילוק בין דרך ירידה לדרך עלי'. ואף שיש יותר יגיעה לעלות למעלה, ואולי שוהה בהליכתו יותר, מ"מ עדיין הוא מיל.

ובהמשך הוסיף רבינו עוד איזה תיבות, וזתו"ד שם: דרך העלי' הוא יותר 'מאלפים פסיעות' כיון דבדרך ירידה מהלך 'אלפים פסיעות' אזי קורין... המניעה שאינו יכול לבא לשם במהלך מיל הוא מצד המעלות ומורדות שיש ביניהם עכתו"ד.

וגם בזה לא נח דעתי בזה, וכי בסכום פסיעות תלי' מילתא, הלא שיעור מיל אינו תלוי בפסיעותיו, ואף אם צריך יותר פסיעות כשעולה ממטה למעלה, אין זה משנה השיעור מיל.

והנראה דדעת רבינו דכאן במגילה בסכום פסיעות תלי' מילתא, ולכן בדרך עלי' שפסיעותיו קצרות הוי יותר מאלפים פסיעות. [או דבוראי יש למצוא איזה דרך על ההר שיכולים לעבור בו בלי מעלות ומורדות, אך רק בדרך ירידה יכולים לעבור שם, אבל בדרך עלי' א"א לעבור כשהוא משופע כ"כ, ובכן צריכין לילך דרך מעלות ומורדות].

[לד] יש כאן גליון מן הצד שנמחק במקצתו, ומה שנשאר הוא זה: ומהלך.. אס.. שיפולי. והשלמנו לפי הענין.

ומופת חותך לזה מוכח ממסכת עירובין (דף ס"א ע"א) דמשמע התם דגדר הי' מן חמתן מיל ע"ש צפי' רש"י דמוזלעין הי' בתוך אלפיים אמה וגדר היה למעלה בזה וחמתן בשפולי ההר והי' יורדין מגדר לחמתן¹⁷¹.

והנה עיין לקמן (דף ו' ע"א) דרצ"א סבר חמת זו חמי גדר, לפ"י חמתן הסמוך לגדר (ש) הוא חמת הנזכר בקרא תוך הערים אשר מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, א"כ הל"ל כמגדר לחמתן.

אלא על כרחך דדבר זה הוא דבר פשוט ולא נריך לאשמעינן דקורין בגדר בט"ו הואיל דהוא מיל מגדר לחמתן שחמתן הוא בשפולי ההר ולא הי' לי' לבני גדר לחמתן מהלך יותר ממיל¹⁷².

משא"כ לגבי חמתן לטבריא [ש] היה חמתן ברשא ההר, וטבריא בעמק, א"כ טובא קמ"ל.

[ו] אע"ג דמחמתן לטבריא מיל מ"מ היה ספוקי מספקא לחוקי' אי קורין בטבריא בט"ו, [דאי טבריא אינה מוקף חומה] אע"ג דהיה סמוך לחמתן מיל מ"מ אין קורין בטבריא בט"ו (משום שהיה סמוך לחמתן מיל), כיון שמטבריא לחמתן היה מהלך יותר ממיל, [ד] דווקא מחמתן לטבריא היה מיל אצל מטבריא לחמתן היה יותר ממיל.

איברא לפי מה דמסיק הש"ס לקמן (דף ג' ע"ב):

בשלמא נראה אף על פי שאינו סמוך משכחת לה כגון דיתצו ברשא ההר אלא סמוך אף על פי שאינו נראה היכי משכחת לה וכו' עכ"ל. משמע דאם נראה אעפ"י שאינו סמוך מ"מ קורין בט"ו וא"כ כיון ד(מ)חמתן היה ברשא ההר צודאי נראה בטבריא והיה להם לקרות [בטבריא] בט"ו.

ואע"ג [דכתב הרמב"ם] בריש הל' מגילה [פ"א הי"ז] ו"ל: כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו אס אין צינייהן יתר על אלפים אמה הרי זה כרך וכו' עכ"ל. וכתב הרב המגיד ו"ל: (אח"כ) [כך] מנאמרי הנוסחא בספרי רבינו ונראה ממנה דאפילו נראה עמו אס רחוק יותר מאלפים אמה אינו כרך, ואני תמה בזה שהרי שנינו אמר ר' יהושע בן לוי כרך וכו' וכיון שכן דבר פשוט הוא שאין שיעור מיל לנראה שא"כ היינו סמוך והכרח גמור הוא לפרש האי ועד כמה אסמוך בלחוד אצל אנראה כל זמן שהוא נראה וכן פירש"י ו"ל [ופשוט הוא]. ואני תמה לפי לשון רבינו למה הוזכר נראה שהרי אס אין צינייהם יותר ממיל שהוא אלפים אמה הרי הוא סמוך ואפילו אין נראה עמו דינו כמוהו ואס רחוק יותר אפילו נראה עמו אין נדון כמוהו וכו' עכ"ל.

והנה לדידי לא קשה מידי¹⁷³ דודאי צעינן סמוך מיל [ונראה לחוד לא מהני], אמנס אס הוא בנידון הזה

[לח] אין כוונת רבינו דשלשתן היו באותו ההר, גדר מלמעלה, חמתן באמצעה, וטבריא בשיפולי. אלא כוונת רבינו דיש כאן שני ערים הנקראים חמתן. והחמתן הסמוכה לגדר, הוא הי' בשיפולי ההר שגדר למעלה ממנו. והחמתן הסמוכה לטבריא הי' בראש ההר שטבריא בשיפוליו. ועי' בסוף הערה הבאה שהוכחנו זה.

[לו] צ"ע דכמו דהוצרך להשמיענו דמחמתן לטבריא דנקרא שיעור מיל, כמו"כ מגדר לחמתן, דכמו דחמתן הוא למעלה מטבריא כמו"כ גדר למעלה מחמתן. וא"ת שכוונת רבינו שכאן הי' רק שיעור מיל אף בדרך עלי', וגם מן חמתן לגדר בדרך עלי' הי' רק שיעור מיל, א"כ איזה מופת חותך זה הוא לראי' על מחמתן לטבריא.

עוד יש כאן מקום עיון, דלפי"ד הגמ' כאן אזלא להשיטה דחמתן הוא מוקף חומה, א"כ למה אמרה הגמ' קמ"ל דמחמתן לטבריא מיל, להשמיענו דקורין בחמתן בט"ו, והלא הוא עצמה מוקף חומה ואין צריכים להמשיכו לטבריא. ומזה ראי' למ"ש בהערה הקודמת דתרי חמתן איכא, והגמ' כאן איירי מחמתן הסמוכה לטבריא, וזה אינו החמתן שהוזכר בקרא שהוא מוקף חומה וא"ש.

[לז] כעת מחדש רבינו דאף ממטה למעלה שהוא דרך עלי' דהמרחק הוא יותר ממיל, מ"מ מצרפין הא ד'נראה' בצירוף דבלי המעלות ומורדות הם רחוקים רק מיל, ולכן קורין בט"ו.

ונמצא דג' מדריגות בדבר, דאם הוא יותר ממיל לעולם אין קורין, ואם הוא שיעור מיל משני הדרכים אף אם אינו נראה קורין, ואם הוא באופן שהוא יותר ממיל רק ע"י המעלות ומורדות, אז מהני נראה.

עוד יש לבאר בענין הראי' שבין טבריא וחמתן, דרבינו כותב בהמשך: חמתן לטבריא היה קרוב אעפ"י שאינו נראה' כי טבריא יושבת בנחל. ולאידך גיסא כתב: מסתמא כיון שחמתן היה בראש ההר' היה נראית' בטבריא. ולפום ריהטא נראים כסתראה.

משמע צמיתה תליא צמילתא, וצחוק כדי דיבור המתחיל נידון ככרך פי' רש"י הסמוך אע"פ שאינו נראה נראה אעפ"י שאינו סמוך ע"ש, משמע דנראה אע"פ שאינו קרוב.

אמנם לפי מה שצארתני צס"ד לא קשה מידי, דמש"ה נקט כחמתן לטבריא [שהוא דרך ירידה] להודיע שהוא קרוב מיל, וחמתן לטבריא היה קרוב אעפ"י שאינו נראה כי טבריא יושבת בנחל. ומטבריא לחמתן אעפ"י שהוא יותר מאלפים פסיעות [שהוא דרך עלי'] מ"מ הואיל והיה הסמוך למדינה ההולך מלמעלה למטה אעפ"י שהוא יותר ממטה למעלה מ"מ כיון שהוא סמוך קורין^[2].

לפי"ז י"ל דפי' רש"י ופסק הרמב"ם שניהם לדבר אחד נכתובו.

וכן בזה עולה דברי ר"ן כהוגן וכהלכה ז"ל: ומ"מ אינו נראה שאם היה רחוק כמה פרסאות מפני שראין אותו מן הכרך^[2] יהא נדון ככרך עכ"ל. כמו שכתבתי דצאמת צעינן סמוך מיל אמנם אם הוא רחוק [רק] מכוח שיושבת צראש ההר אזי אם נראין קורין.

ואם זאת היא תורת העולה א"כ חוצת גבול וחוצת ציבור למה לא קרא חזקי' בט"ו בטבריא, דמסתמא כיון

[7] מחמתן לטבריא הוא מיל ומטבריא לחמתן הוא יותר ממיל, אפ"ה כיון דנראה הרי הוא כמוהו^[2].

ובזה מיושב דנקט נראה אעפ"י שאינו סמוך דיתבה צראש ההר, ל"ל דנקט נראה דיתבה צראש ההר ה"ל לנקוט דשתי עיירות המה צאריך המישור ואין שום הפסקת הר וגבעה ביניהם דנראת, וכדאית' צמסכת צכורות [7] נ"ד ע"צ] דנראה עד ששה עשר מיל לענין מעשר בהמה דמנטרף יחד ע"ש.

אלא ע"כ דצאמת אם הוא רחוק יותר ממיל צודאי אין קורין כיון שהוא רחוק יותר ממיל. אמנם אם רחוק מקום הוא מלד היושבת צראש ההר ודרך העלי' הוא יותר מאלפים פסיעות, [מ"מ] כיון דצדריך ירידה מהלך [רק] אלפים פסיעות אזי קורין כיון דנראה.

ואם יושבת בנחל שאז אינו נראה^[2], מ"מ קורין צמקום שהוא צראש ההר כיון שהוא רק מהלך מיל ממעלה למטה. וממטה למעלה אף שהוא רחוק [יותר מ]מהלך מיל מ"מ קורין כיון דנראה וצאמת המה מוצלעים תוך אלפים אמה והמניעה שאינו יכול לצא לשם צמהלך מיל הוא מלד המעלות ומורדות שיש ביניהם.

ואפשר לומר דלזה כיון נמי פי' רש"י ז"ל צד"ה וכדרי' יהושע צן לוי וכו' כל עיר ועיר הסמוך למדינה וכו' עכ"ל.

אמנם בביאור הענין של 'נראה' מצינו כמה פירושים. ומלשון רבינו נראה דסובר דהעיר הפרזי צריכה לראות את הכרך המוקף. ובכך זהו דעת רבינו, דמטבריא' שהי' בשיפולי ההר היו רואין את חמתן שבראש ההר, ולאידך גיסא מחמתן שבראש ההר לא יכלו לראות את טבריא' שביפולי'.

[לח] ואם תקשה לפי"ז על הגמ' דילן, דלעיל כ' רבינו דמה דנקטה הגמ' 'מחמתן לטבריא' מיל, דרך אם טבריא' היא מוקפת אז קורין בחמתן, מפני שהוא דרך ירידה, משא"כ 'מטבריא' לחמתן' דהוי דרך עלי' ויותר ממיל, ואם חמתן היא מוקף אז אין קורין בטבריא'. ולדבריו כאן כיון דטבריא' רואת את חמתן, אז קורין אף דהוא דרך עלי'.

ע"ז יש לתרץ בפשיטות, דבאמת בשני האופנים בין מחמתן לטבריא' ובין מטבריא' לחמתן קורין בט"ו, מ"מ כל הטעם הוא משום דמחמתן לטבריא' בדרך ירידה הוא רק מיל. דאם הי' יותר ממיל משני הדרכים, אז לא הי' מהני נראה. ולכן נקטה הגמ' מחמתן לטבריא' מיל להשמיענו זאת. והטעם דקורין במחמתן לטבריא' הוא משום טעם 'סמוך' לחודי', והטעם דקורין במטבריא' לחמתן הוא משום 'נראה וסמוך' בצירוף.

[לח] ולפי הערותינו לעיל אז נמצא דהתחתון רואה את העליון, והעליון אינו רואה את התחתון.

[מ] ר"ל דמטבריא' רואין את חמתן, ובכך נקרא דהוי רק מיל.

[מא] כדאי לציין דמלשון הר"ן נראה דצריכין שמתוך הכרך המוקף רואין את העיר הפרזי. ודלא כמ"ש בכל המאמר. והסיבה שהבאנו להנ"ל הוא מלשון רבינו: כיון דחמתן היה בראש ההר בוודאי נראה 'בטבריא' והיה להם [לחזקי'] לקרות [בטבריא] בט"ו [להצד דחמתן שבראשו הוא מוקף]. הרי דנקט דרואין מעיר טבריא' את חמתן הכרך. ויתכן שצריכין להגיה שם נראה 'מטבריא'. ולפי"ז נהפוך הוא, דצריכין לראות מהכרך את העיר, והיושבת בראש ההר יכולה לראות את התחתון אף שיושבת בנחל, והתחתון אינה יכולה לראות את העליון.

יהושע בן לוי כרך וכל הסמוך לו וכו', לפי מה דמתרץ הש"ס בזמניהם זמנו של זה לא כזמנו של זה וכו' עכ"ל. איכא למידק לפי מה דאית' לקמן (דף ה' ע"ב) חוקי' קרא בטבריא בארבע עשר ובחמיסר וכו' ע"ש, הא גזירת הכתוב היא זמנו של זה לא כזמנו של זה, ולמא ממעט נמי אפילו ספיקא דיש לקבוע להם יום אחד י"ד או ט"ו.

ואין לומר דהוא לא דריש זמן זמנס זמניהם כדרכי שמואל בר נחמיני, [ד]א"כ קושי' הש"ס בזמנומה עומדת ואימא אי בעי בט"ו ואי בעי ב"ד. אלא ע"כ ז"ל דהוא דרש מדינה ומדינה לחלק בין דמוקף חומה מימות יהושע בן נון בין מוקפין חומה מימות אחשורוש. לפ"ז ע"כ לא סבר להא דאסיק בשמעתי' דאית' לכרבי יהושע בן לוי כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נידון ככרך וכו'. א"כ מעיקרא דדינא לא קשה מידי למה לא קרי חוקי' בט"ו בטבריא דהיה קרוב לחמתן אשר היה מוקף חומה דלית ל' הא דקורין כל הסמוך לכרך.

וי"ל לעולם חוקי' ס"ל דרבי יהושע בן לוי ולא ס"ל מדינה ומדינה לחלק בין מוקפות חומה מימות יהושע בן נון למוקפות חומה מימות אחשורוש דליקף לה מזמניהם. ואם נפשך לומר הא זמנו של זה לא כזמנו של זה ואיך קרא חוקי' בארביסר ובחמיסר. אף אתה אמור דאם קורין בזמנומין בארביסר ובחמיסר בארבעה עשר זה הוא בכלל זמנו של זה לא כזמנו של זה, דבפרזי' עדני' קביע ל' דווקא בארבעה עשר ובמוקפין בארבעה עשר ובחמיסר.

דאי לא תימא הכי תקשה ל' לפי מה דמשני הש"ס בזמניהם זמנו של זה לא כזמנו של זה א"כ קשה 'את' ל"ל, אלא ע"כ אי לאו את ה"א דמוקפין קורין בארביסר ובחמיסר ובפרזיס בארביסר וזה הוא זמנו של זה לא כזמנו של זה. א"כ אף כאן אנו נאמר דחוקי' ס"ל הכי, וא"כ לקיבעא קמא דהדר דחוקי' ס"ל כדרכי יהושע בן לוי כרך

שחמתן היה זראש ההר היה נראית בטבריא דה"ל [לקרות בט"ו]^[מב].

י"ל דרבי וחוקי' המה היו מחולקים בזה אי חמתן שסמוך לטבריא היה מוקף חומה מימות יהושע בן נון או לא. דבאמת חמת הוא נמנה תוך מקומות אשר היו מוקפין חומה מימות יהושע בן נון והוא חמתן ונקראו על שם המים חמים אשר הם שם.

ובהא פליגי רבי סובר דחמתן של טבריא היא מוקף חומה מימות יהושע בן נון וזה הוא חמת שהוא חמי טבריא. וחוקי' סובר דחמת זו היא חמתן הסמוך לגדר על שם חמי גדר וחמת דגדר הוא מוקף חומה מימות יהושע בן נון אבל לא חמת דטבריא.

איכא בטבריא גופא מספקא ל' אי מוקף חומה מימות יהושע בן נון או לא. דעיין לקמן (דף ו"ד ע"א): אמר רבי [יוחנן] חמת זו טבריא ולמה נקרא שמה חמת על שום חמי טבריא וכו' [רקת זו ציפורי וכו']. אלא אמר רבא חמת זו חמי גרר רקת זו טבריא וכו' ע"ש^[מב]. ועיין במסכ' סנהדרין (דף ק"ח ע"א) ז"ל: אמר רבי יוחנן שלשה נשתיירו מהם בלועה דגדר וחמי טבריא ועינא רבתי דצירס וכו' ע"ש. א"כ חמתן שהיה סמוך לגדר וחמתן שהיה סמוך לטבריא שניהם היו נקראים על שם חמין. וחמת דקרא הוא נקרא חמתן. ורבי וחוקי' מחולקים אי הוא חמתן דטבריא או חמתן דגדר.

ואע"פ דהכא במסכת מגילה הגירס' היא חמי גרר ובמסכת סנהדרין ובמסכת עירובין גרסי' חמי גדר ובערוך גרסי' במסכת עירובין חמי גדר [אולי ז"ל גרד], מ"מ נ"ל דשניהם לדבר אחר נתכוונו והנוסחא הנכונה צריכי' להיות בכל מקום או גדר או גרר דהא לא נשתיירו רק ג' מעיינות שנים מהם חמי טבריא ועינא רבתי דצירס ועוד צה שלישי' או גרר או גדר או גרד^[מד].

ואל תשיצינו^[מה] הא חוקי' ע"כ לא זיית ל' הא דרבי

[מב] ר"ל להצד דחמתן הוא מוקף, וטברי' רואה אותה.

[מג] ואף דהבנה הפשוטה בגמ' שם דלריו"ח חמת זו טברי' גופא, ולרבא זו גרר גופא, רבינו מפרש דכוונתם לחמתן הסמוך להם. ובכך זה ודאי דחוקי' סבר לגבי חמת כרבא דהוא חמתן הסמוכה לגרר. אבל ברקת הי' מספקא ל' אי הוי טברי' כרבא, או ציפורי כריו"ח.

[מד] ועי' בדק"ס שמביא גי' שגורס גם כאן 'גדר'.

[מה] להבנת ההמשך עיין לעיל במ"ש רבינו על הגמרא: ואימא פרזיס בארביסר מוקפין אי בעו בארביסר.

אלא ע"כ ז"ל דס"ל כרצא דחמת הוא חמי גרר ולא חמי
טצריא וחמי דגרר הוא מוקף חומה מימות יהושע בן נון
ולא חמתן דטצריא.

וכל הסמוך וכו'. לפ"ז הדרא קושיא לדוכתי' למה לא קרי
חזקי' צט"ו כי טצריא קרוב לחמתן וחמתן מוקף חומה
מימות יהושע בן נון.

*

אמר רבי יהושע בן לוי כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נידון בכרך עד כמה אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא
בר אבא במחמתן לטבריא מיל ולימא מיל הא קא משמע לן דשיעורא דמיל כמה הוי במחמתן לטבריא. ואמר רבי
ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא מנצפ"ך צופים אמרום ותסברא והכתיב אלה המצות וכו', אלא שכחום וחזרו
ויסדרום עכ"ל.

לאזהרת מיתת צית דין וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת צית
דין אין לוקין עליו אמר רב אשי מי כתיב אל יוציא אל ינא
כתיב. פי' רש"י ואין כאן לשון הולאת משא עכ"ל.

והנה עיין במס' עירובין (דף מ"ח ע"א) ז"ל: ואמר רבא
מחלוקת להלך אבל לטלטל דברי הכל ארבע אמות אין טפי
לא. והני ארבע אמות היכא כתיבא כדתיבא שבו איש תחתיו
כתחתיו גופו שלש אמות ואמה כדי לפשוט ידיו ורגליו
דברי רבי מאיר וכו' ע"ש.

אמור מעתה תינח אי קרינן אל יוציא דריש שפיר שבו
איש תחתיו כתחתיו דהוא ארבע אמות. אמנס אי קרינן
אל ינא שבו איש תחתיו כתחתיו מאי דרשת צי' הלא תחום
שבת הוא אלפים אמה ואיך מדרש קרא זה מסיפא לרישא.
ואמרתיו ועניתי דקאי אתחתון של אדם כמו שיהי'
לעתיד דר"מ אזיל לשיטתו (דסובר) במסכת צבא בתרא (דף
ע"ה ע"א) דר"מ סובר דאדם יהי' לעתיד כשתי קומות של
אדם הראשון שנאמר ואולך אתכם קוממיות ע"ש. ועיין
במדרש ילקוט בראשית (דף ר' ע"א [רמז כ']) ז"ל: אדם מן
הארץ עד לרקיע היה וכו' הניחו הקצ"ה ידו על ראשו
ומיעטו והעמידו על אלף אמה עכ"ל. הרי דקומות של
אדם אלף אמה וקוממיות הוא אלפים אמה. וא"כ לעתיד
יהי' תחתיו של אדם אלפים אמה. ורמיזא באורייתא שבו
איש תחתיו כתחתיו אל ינא איש ממקומו.

ולכן מה שהוא תוך אלפים אמה לעיר הרי הוא כעיר דזה
הוא בארבע אמות של אדם דזוכין לו בכל מקום דלעתיד
יהי' תחתיו של אדם אלפים אמה והוי בארבע אמות שהוא
תחתיו של אדם לפי מדתו אשר הוא עכשיו.

נפל מילת' דעתי שמן הראוי להתזונן צדרכים
דרכי נועם מה ראה על ככה לחבר
שני דברים הללו יחד וסמיכה בכל כחו סמוכי' לאוריית'
סמוך ונראה לפרש צס"ד ובייחוד למה נקט מנצפ"ך ולא
כמנפ"ך כסדר האותיות הכפולות מן אלפ"א בית"א כאשר
באמת תוספ' צד"ה ועוד האמר רב חסדא נותנין טעם
לדבר וז"ל: מנצפ"ך צופים אמרום כמו קול צופיך נציאים
צופים מהר אפרים וכו' ומשום לשון נופל על הלשון נקרא
מנצפ"ך בלשון צופיך וכו' עכ"ל. ובתוספ' מסכת שבת (דף
ק"ד ע"א) בתוספ' ביאור.

וראשונות ישמיענו ליתן טעם לשבח מה ראה חכמים
ז"ל ליתן קצבה שכל מה אשר הוא תוך אלפים אמה של
עיר הרי היא כמוהו. וגם קצבו תחום שבת לאלפים אמה
היכן רמיזא בקרא. אף דמצינו בערי הלויים אשר נתנו
להם אלפים אמה לשדה ולמגרש. וגם מקרא מלא דיבור
הכתוב גבי ארון הקודש רחוק יהיה [ציניכס וצינו כ] אלפים
אמה והרחק לא תרחיקו ממנה, וכן אית' במדרש ילקוט
[פ' וירא רמז ק"א] וירא את המקום מרחוק רחוק מיל.
כולם סובצים והולכים אל מקום אחד שאלפים אמה סביב
המקום הוא נחשב כאלו מישך שייכי ומגרר גרירי בתר
המקום ההוא.

איברא מן הראוי לדרוש טעמא דקרא גופי' למה נתן
מדה זו דווקא ועיכובא הוא מדת אלפים באמה.

ונראה לפרש דמצינו פלוגתא במסכת עירובין (דף י"ד
ע"ב) ז"ל: דתני רבי חייא לוקין על עירובי תחומין דבר
תורה מתקיף לה רבי יונתן וכי לוקין וכו' לאו שניתן

כפופות המה באמצע תיבה או בסוף תיבה. דאי נימא שהמה באמצע תיבה א"כ פשוטים וכפופים המה במספר אחד, משא"כ אי נימא שהמה בסוף תיבה חלוקים הם במספרם כפופין ופשוטין, שהכפופין הוא חלק עשר מהפשוטין.

והשתא דאחי' להכי היטיבו אשר דברו דציבור אחד אלו שני דברים ויגידו עליו ריעו, ע"פ הנחה דכל מה שהוא תוך מיל הרי הוא כמוהו, דמשום זה כתחתי של אדם לעתיד משום דקומת אדם הראשון היה אלף אמה, ומספר אלף ביתא יוכיח כתב אלף על לוח, והאלף לך למופת אלף בינה, א"כ יש פתחון פה למה אמרינן מננפ"ך הלא י"ל כמנפ"ך. ומתוך אמר ר' ירמי' ואיתימא ר' חייא ב' אבא אמרו מננפ"ך נופים אמרו הואיל ואמרו נופים מש"ה אמרו מננפ"ך לשון נופל על הלשון כמו שמפרש תוספ' בד"ה ועוד אמר רב חסדא וכו'.

ועוד זה שלישי' שלישים על כולה צבא שלישי' דנקט לה הש"ס ואמר רב ירמי' ואיתימא רב חייא בר אבא (בא) תרגום של תורה אונקלוס הגר אמרה מפי ר' אליעזר ור' יהושע וכו' עכ"ל. וכל מן דין סמוכי לגא לדרוש סמוכין לפניו ולפני פניו איך מישך שיך אהדדי.

ונראה לפרש אחרי הודיע אותנו דכמנפ"ך הוא הסדר הנכון והמה בסוף אלפ"א בית"א ומש"ה כתבינן אותיות הפשוטין בסוף התיבה ולא באמצע התיבה כי כן יסד המלך מלכו של עולם שהי' סדורין סוף אלפ"א בית"א, א"כ קשיא אקרא דלמך הַבְּשִׁירָה (ישעיהו ט, ו) וגו' 'מ' שצתוכה היא סתומה [לסרבה] הלא היא באמצע תיבה. דבשלמא אי נימא דאותיות מננפ"ך כתובים באמצע אלפ"א ובית"א והכפופים והפשוטים סמוכי' לעד א"כ הסתומין כותבין באמצע תיבה כמו הפשוטים. משא"כ אי נימא דסדורים כמנפ"ך וכתובים אחר אלפ"א בית"א א"כ כתיבת אותיות סתומים בסוף התיבה ולמה מצאה כתוב 'מ' דלמרבא המשרה באמצע התיבה סתומה.

והן דברי רבי ירמי' ואיתימא ר' חייא בר אבא דכל מה שהוא תוך מיל הרי הוא כמוהו לענין מקרא מגילה^[מ"ו]. אמנם כל זה לדעת המדרש ילקוט דקומות של אדם הוא אלף אמה משא"כ לדעת הגמרא במסכת חגיגה (דף י"ב ע"א) דקומות של אדם הוא מאה אמה, א"כ בואו תשבון שמאחיים אמה יהיה תחתיו של אדם ולא קם רבנן אחושבני' לקבוע אלפים אמה. ז"ל שהמה סברי דדעת הילקוט הוא עיקר.

ואנהר לן עיינין מהא מסדר אלפ"א בית"א שאדם פוגם בחטאו מאלפ"א בית"א ובהשוותו אשר שב היה מתקן עד שנעשה מא' זעירא אלף רבתא^[מ"ז], דאל"ף הוא אחד ואלפ"א בית"א עולה במספר מעלה זו מזו עד שמגיע לאות תי"ו שהוא ארבע מאות ואח"כ הוא עולה כמנפ"ך עד אי"ק ככ"ר וא"כ הלא"ף פשוטה עולה תת"ק וחזר וניער ונעוך סופו בתחילתו שאל"ף רבתא הוא במספר אלף ומשום זה היה שנות אדם אלף שנה וקומתו אלף אמות.

ודברים הללו אין לו שחר כי אם אי נימא דאותיות מננפ"ך המה בסוף אלפ"א בית"א ואותיות הללו עולים במספר זו למעלה מזו, אבל אי נימא דאותיות מננפ"ך במספר המה תוך אלפ"א בית"א א"כ אותיות כפופים המה במספר כמו אותיות הפשוטים. כמו שמצינו באצרהם שהוא במספר רמ"ח [תיקו"ז הקדמה דף י"א ע"א, ורש"י בראשית יב, ז], והלא אות מ"ם הוא וי"ו מאות וא"כ טפי הוי.

ודוגמא לזה רבו כמו רבו שמים גימ' ש"ך, כדאית' במסכת דרך ארץ [פרק המינין הל"א] (דף י"ט)^[מ"ח], הלא מ"ם סתומה הוא ת"ר. וכן מה דאית' במס' יומא [דף כ' ע"א] השטן צגימ' שס"ד, הלא נון כפופה הוא ז' מאות. אלא ע"כ ז"ל דאותיות כפופים המה במספר אותיות פשוטים.

ואחזו בחבלי בוך ובארגמן ובאשלי רבדרי אי אותיות

[מ"ו] ע"י מה שכתב רבינו בזה בשו"ת נשאל דוד (ח"ג חר"מ סי' י').

[מ"ז] במסורת דאלף דאדם (בדה"א, א, א) הוא אלף רבתי.

[מ"ח] הובא בשם דוד (פ' האזינו).

היה לשון עיזרית ונגד יעקב היה תרגום שהוא היה בארם נהרים שם לשון ארמית וזה הוא התרגום. ודבר זה אי נימא דהמה רק שלשה רגלי המרכבה, משא"כ אי אמרינן דהמה ארבע רגלי המרכבה אין לו שחר. ונ"ל דהתרגום התורה עדיין לא היה צימי האצות רק אח"כ אונקלוס הגר אמרו מפי רבי אליעזר ור' יהושע.

וא"כ הוא דרכו של תורה יתכן אחר שהודיע לנו ר' ירמי' ואיתימא ר' חייא בר אבא שסדר אותיות פשוטי' הוא כמנפ"ץ וכתובים ומסורים צקוף אלפ"א צית"א והמה נחונים לכתוב צקוף תיבה ולא באמצעתי' א"כ למה כתיב מ"ם סתומה בתיבת למרצה ונ"ל שהם סופה תיבות דארבע רגלי המרכבה. ואם נפשך לומר הא שלשה נינו וראי' מהא דקרינן שנים מקרא ואחד תרגום שהלא כנגד שלשה רגלי המרכבה, אצרהם יחזק ויעקב, לזה בא ר' ירמי' ואיתימא ר' חייא בר אבא לתרץ זה דתרגום זה לא נאמר צימי יעקב רק אונקלוס הגר אמרו מפי ר' אליעזר ור' יהושע.

וי"ל שמיוסד על פי מה דאית' צספרי עיר דוד^[מט] (בבית חשמל ובבית מלוא ובבית כיסא), ומוצא ג"כ צספר צרכת שמואל^[נ] ע"ש דתיבת מרצה הוא סוף אותיות של ארבע רגלי המרכבה, אד"ס נש"ר כרו"צ ארי"ה, וא"כ נריך להיותו המ"ם סתומה שהוא סוף תיבת של אדם. ודבר זה הוא דווקא למ"ד שהוא ארבע רגלי המרכבה, משא"כ אי נימא דהמה רק שלשה רגלי המרכבה כאשר באמת אמר משה רבינו ע"ה [צרכות דף ל"ב ע"א] ומה אם כפא של שלש רגלי' אין יכולים לעמוד וכו' וא"כ נסתר הדבר אשר כתבתי והדרא קושיא לדוכתי'.

והנה מאן מכריע אי נימא שהמה ארבע רגלי המרכבה או שלשה מי יודע וי"ל דתליא צהא אי נימא אונקלוס הגר היה מסדר התרגום ע"פ רבי אליעזר ורבי יהושע או נימא שהיו כבר לעולמים צימי האצות עד שקבעו באורייתא צימי יעקב יגר שהדותא דהנה כתבתי צספרי עיר דוד (בבית יעקב ובבית תורה) הטעם דחייבי' לנו לקרות שנים מקרא ואחד תרגום הוא כנגד שלשה רגלי המרכבה שהם אצרהם יחזק ויעקב ונגד אצרהם ויחזק קורין שנים מקרא שלשונם

*

ואמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא מנצפ"ך צופים אמרום ותסברא והכתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה ועוד האמר רב חסדא מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנם היו עומדין עכ"ל.

איבא למידק לפי מה דאיתא צהש"ס לקמן (דף י"ד ע"א): תנו רבנן ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבחו להם לישראל וכו' ותו ליכא וכו' אלא נבואה שהולכו לדורות נכתבה וכו'. פירש"י נבואה שהולכו וכו' ובהלכות גדולות מנויין מסדר עולם: אצרהם יחזק ויעקב משה ואהרן וכו' עכ"ל.

[מז] כדאי לציין שרבינו שינה בסוף את שם החיבור ל'מקום דוד'. עי' בכת"י 'מקום דוד' [שכנראה שהוא חלק שמיני של ה'עיר דוד'] (בית מועד חדר ד') שכ' רבינו: ועיי' בחלק חמישי בספרינו 'עיר דוד' אשר נקרא 'מקום דוד'. ויתכן ששינה את השם מפני שאז [בשנת תע"ט] נדפס הספר 'עיר דוד' מהג"ר דוד לידא. ואגב עיי"ש בהקדמה: ויש שכר לפעולתו פועל צדק, מחזק בדיק, התורני המופלג הקצין והנדיב כמוה"ר יששכר בער [פ"מ בקליווא] נר"ו יאיר, ה"ה חתנא דבי ריש גלותא, הרב האי גאון מאור הגולה שמו הולך על ארבע כנפות הארץ, הוא המתנשא לכל ראש ונשיא בארץ, מופת הדר"ר הוא לכל חסידיו הוא הקונה שמים וארץ, כבוד מוה"ר דוד אפהניים נר"ו יאיר אב"ד ור"מ ור"ג דק"ק פראג יע"א.

ובנסיון הראשון להדפיס את הספר בשנת תמ"ג כתב שם: והיה האות הוזה לזכרון להאלוף המרומם המפורסם במעלתו ובחכמתו הקצין והנדיב כבוד שמו הר"ר אהרן אופנהיים יצ"ו [הוא מחותנו של רבינו] מיוחד שבעדרו מתושבי ק"ק ורנקבורט, אשר נתן כספו לסיועת מגדול דוד אשר כבר בא בדפוס, והיות שכספו הגיע לידי אחר השלמת הספר הנ"ל ולא היה בידי לעשות לו מדור כבוד וזכרון צדקתו לכן עתה באתי בתפילתי והרימותי ידי לאל עליון קונה שמים וארץ לתת לו שכר בנים מחוכמים הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד. אמן.

[ג] לא מצאתיו שם. ועי' זוה"ק (ח"א דף ל"ד ע"ב): אדם רוא דאתוון דהא אדם... סתימא דאיהי ס מלסרבה המשרה.

ירמיה בשם ר' שמואל רב ינחק מה שהתקינו לך הלופים מאן אינון חילין לופין מעשה ציוס סגריר שלא נכנסו חכמים לבית הועד ונכנסו התינוקות אמרין איתון נעבדי בית וועדא דלא יצטל אמרין מהו דין דכתיב מ"ם מ"ם נו"ן נו"ן וכו' וסיימו אותן חכמים ועמדו כולן בני אדם גדולים אמרון ר' אליעזר ור' יהושע הוון מינהון עכ"ל. ועיין במס' שבת בבבלי (דף ד"ד ע"א) דמייתי מעשה הנ"ל. לפ"ז פירושה לופים לא קאי חנזיאים אלא על התינוקות שעשה בית הועד הנ"ל ומזכירים שם לופים לרוב גבהם ורוב הקיפם מוקף מאוזן לאוזן ששמעו מהר סיני.

*

עוד שם: אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייה בר אבא מנצפ"ך צופים אמרום ותסברא וכו' ועוד האמר רב חסדא מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנם היו עומדין עכ"ל. פירש"י: שהיתה חקיקתן משני עבריהן הלכך, שאר אותיות יש להן מקום דבק, אלא מ"ם וסמ"ך היתה באויר ודוקא בסתומים עכ"ל.

אשורי ניתנה התורה ומה טעמא ווי העמודים שיהו וויס של תורה דומים לעמודים. אמר רבי לוי מאן דאמר לרועך ניתנה התורה עי"ן מעשה ניסים מאן דאמר אשורי ניתנה התורה סמ"ך מעשה ניסים עכ"ל. ועיין בפירש"י ד"ה בנס היו עומדין: שהיתה חקיקתן משני עבריהן הלכך, שאר אותיות יש להן מקום דבק, אלא מ"ם וסמ"ך היתה באויר ודוקא בסתומים } אינו בפירוש אחרים } ואפשר היה לו לתרץ הך ברייתא דרב חסדא בסתומין וכי אתמר הך דרבי ירמיה, בפתוחין, והכי מוכח בפרק הבונה במסכת שבת, אלא הא פריך לה מילתא דשויא לתרוייהו עכ"ל. ולפי דברי ירושלמי הנ"ל סבר ר' חייה בר אבא להדיא שמ"ם לא הי' סתום.

*

אתמר הך דרבי ירמיה, בפתוחין, והכי מוכח בפרק הבונה במסכת שבת, אלא הא פריך לה מילתא דשויא לתרוייהו עכ"ל. ועיין במסכת שבת (דף ק"ד ע"א) ב[רש"י] ד"ה עלוי קא

א"כ מאי מקשה הש"ס דלמא באמת צימי אברהם ינחק ויעקב נאמרו מנצפ"ך שנקראו לופים.

ואפשר לומר דרש"י כוון לזה במה דמפרש ד"ה לופים אמרום נציאי הדורות, לכאורה ה"ל לפרש לופים נציאים פי' המלות ולמה מפרש נציאי הדורות. אלא להורות דנציאי הדורות אמרום ולא אברהם ינחק ויעקב דקדמי טובא.

אמנם דכד עיינת בתלמוד ירושלמי במס' מגילה בסוגיא זו מנאחתי פי' אחר מאן נינהו לופים וז"ל: משום ר' מתיה בן חרש אמרו מנצפ"ך הלכה למשה מסיני מהו מנצפ"ך ר' *

ועיין בתלמוד ירושלמי בשמעתין במס' זו [פ"א ה"ט] וז"ל: דאמר רבי [ירמיה] בשם ר' חייה בר אבא { דהוא מרי דשמעתא } ור' סימון תריהון אמרין תורת הראשונים לא היה לא ה"א שלהם ולא מ"ם שלהם סתום הא סמ"ך סתום עכ"ל. א"כ מעיקרא דדינא לא קשיא מידי דגברא אגברא קא רמית בתמי' ובאמת ר' ירמי' פליג על רב חסדא דהא דסבר דמ"ם לא הי' סתום ולא עמד בנס ולק"מ.

ותלמוד ירושלמי מייתי התם: רבי אומר אשורית ניתנה התורה וכשחטאו נהפך להן לרועך וכשזכו צימי עזרא נהפך להן אשורית. גם היום מגיד משנה אשיב לך. וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר כתב שהוא עשוי להשתנות. תני רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אלעזר בן פרטא שאמר משום רבי אליעזר המודעי כתב

יש באן מקום עיון לכל בר צי' רב בגמרא ועוד האמר רב חסדא מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין וכו'. ופירש"י ד"ה בנס היו עומדים וכו', ואפשר היה לו לתרץ הך ברייתא דרב חסדא בסתומין וכי

ועשאו פתוח גרועי קא מגרע ליה וכו' עכ"ל. וא"כ קשיא דרב חסדא אדרב חסדא גופי'.

וציתר דמתניתין דהתם דקתני שם משמעון חייב הלא סתום ועשאו פתוח, ואי נימא דמנצפ"ך נופים אמרו המה אותיות פתוחים א"כ מגרע קמגרע, אלא עכנ"ל דשכחום וחזרו ויסדום, שהוא מתרץ ג"כ מתני' דשבת וקושי' דרב חסדא אדרב חסדא.

וצזה מדויק שפיר דברי רש"י במסכת שבת ז"ל: אלא תירוצא מעלי' שני לה התם וה"נ עכ"ל. ומדויק ג"כ דברי רש"י בשמעתין אלא הא דפריך לה מילתא דשוויא לתרווייהו.

מעלי ל' וכו' יש שמקשים צקוגיא זו על סוגי' דאמרינן צמגילה וכו' אלא תרוצא מעליא שני לה התם והכא נמי עכ"ל.

נראה לפרש דודאי הכא צמסכת מגילה איכא תרוצא דרב חסדא מיירי צסתומין ור' ירמי' מיירי צפתוחין, אצל צמסכת שבת אי אפשר לומר כן. דשם קשי' דרב חסדא אדרב חסדא דז"ל שם: אמר רבי יהודה מצינו שם קטן משם גדול מי דמי מ"ס דשם סתום מ"ס דשמעון פתוח, אמר רב חסדא זאת אומרת סתום ועשאו פתוח כשר וכו'. מי דמי פתוח ועשאו סתום עלויי קא מעלי ליה דאמר רב חסדא מ"ס וסמ"ך שצלוחות בנס היו עומדין אלא סתום

*

אמר רב חסדא מ"ס וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין וכו' עכ"ל.

כמה פעמים צש"ס להיות תקוק על לוח אזהרות העונש. ואם עושין רצונו של מקום אזי הוא יחד מאה וכנגדן המה מאה צרכות בכל יום.

אמנם זה הוא דווקא אי נימא דמ"ס סתומה הוא צמספר ארבעים כמו המ"ס פשוטה משא"כ לפי סדר צמנפ"ך אז מ"ס סתומה הוא ת"ר א"כ הצשצון עולה מ"ס וסמ"ך יחד תר"ס, י"ל דנגד הכתיב מצות תרי"ג מדאורייתא וז' דרצנן ומ"ס הנותרים הוא נגד ארבעים יום שניתנה צו תורה או ג' ארבעים יום של יצירת הוולד או נגד עונש ארבעים מלקות וארבעים לצנייה.

יש ליתן טעם לשבח דאותיות הללו היו עומדים צנס. כי הלוחות המה נקראים לוחות העדות. ונראה לפרש צס"ד שהוא דוגמא למה שאמר משה העדותי צכס היום שמים וארץ וגם אמר האזינו השמים וגו' על מנת שתהיו עדים צדצר. ויד העדים תהי' צו צראשונה השמים מלהוריד טל ומטר והארץ מליתן פריו. ואם עושין רצונו של מקום הואיל היפך יתצרך הטל ממעל והארץ מתחת.

אף כאן אנו נאמר צלוחות העדות אות מ"ס וסמ"ך צנס היו עומדים שהוא עונש למטה ארבעים יכו ועונש שלמעלה הוא ששים כמו שמצינו העונש שיתין פולסי דנורא

*

בתוספת בד"ה ועוד האמר רב חסדא וכו' ומשום לשון נופל על הלשון נקרא מצנצ"ך בלשון צופיך.

עוד שם [צגליון הגמ' דפוס ווינציאה] ז"ל: תי' על זה מנצפ"ך הוא נוטריקון מ"ן צופי"ך. לכן לא נקט צמנפ"ך כסדר שלהם צאלפי ציתא עכ"ל.

* * *

דף ג' ע"א

אין מהוי הוי.

שם [בגליון הגמ' דפוס ווינציאה צעס חכס א'] דמן כחוצ בלדו וו"ל: כל זה אינו צפרושי' אחרים. ועיין צרש"י מלת אין מהוי הוי וכו' עד אלא שכחוס וכו' פרק הצונה דף ק"ד עכ"ל.

*

בגמרא: ואמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא תרגום של תורה אונקלס הגר אמרו מפי רבי אליעזר ורבי יהושיע וכו' עכ"ל.

יש לומר דמש"ה לימדו אונקלס הגר תרגום, כי לא היו זקי לקרות בתורה לשון הקודש, ודברים שצכתז אסור לאומרן צע"פ, לכן למדו לו תרגום שהיו מותר לאומרו צע"פ. וכדמלנינו להדיא צמס' צ"ק (דף ג' ע"ב) צמו' ד"ה ז"ל: כדמתרגס רב יוסף, נקט רב יוסף לפי שהיה זקי צתרגום שיש כמה ענייני תרגום. ולא כדפירש צעלמא לפי שהיה סגי נהור ודברים שצכתז אי

אתה רשאי לומר על פה, ולכך היה אומר תרגום, דמשום עת לעשות אמר התם דשרי, ואין לך [עת] לעשות גדול מזה עכ"ל.

אע"ג דמו' דחי פי' זה משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, שאני גבי אונקלס ד[לא] היו אפשר ללמד הכתיב [שלא הי' זקי בלשה"ק].

*

נכתב ע"י תלמידו של רבינו בספר בית יהודה חי' מהריב"ן^[נא]

ונודעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה.

נראה למ"ו הגאון נר"ו טעם לשבת, למה קצב ומדד לא"י רק ת' פרסאות ולא יותר והוא חבל נחלתו, ושאר ארצות המה יותר, ולא יהא גצירתה כשפחה וכהנת כפונדקית, אלא פותח ויורד כי מכוון כיון גדול עד מאד, לא אפשר להרחיב יותר גבול ארץ ישראל רק דוקא ת' פרסאות.

הכל כמו שיהיה הכל לעמיד, רק החטא אדם היה הגרם צנוקין ע"ש צאריכות וכתצנו צספית וקליר.

והנה צמס' צ"צ (עלה ע"ה ע"א) ואולך אתכס קוממיות, ר"מ אומר מאתים אמות. וכן הוא צסוף פסיקתא רבתא ע"ש.

וכ' צהגהת הרמ"א צטא"ח (סימן ת"ד סעיף א') והוא תשובות להרמב"ם, דתחוס שצת של תורה הוא לדין י"צ מיל שהוא ג' פרסאות ע"ש. נמנא לדין דקוממיתו כמו שהיה קודם החטא אדם, כי תחלות צריאות עולם היה

[נא] מקדים שם: אזכיר מה ששמעתי מפיו הטהור מזוקק שבעתים, מה שדרש בפירקי' נאה בק"ק המהוללה ומפוארה ק"ק נ"ש, כאשר כבר נודע בין החיים ברוחו פי שנים הבנינים הנפלאים היכלות ותאים אשר בונה בית דו"ד ממש תורה חדשה בעז"ה ית"ש מאתו תצא, ודוד גלי מסכת' דכולא תלמודא, ולו יד ושם בספרו החבור הגדול הוא יד דוד', אשר בונה שם בתים מלאים כל טוב, בית' מעלאי רווח, רווחא בסימא שכיחא עניינים חריפים דבר שלא שזפוהו עין מעולם, לכן אטעימך כדי טעימה אשר בכותב'תו מיתבי דעתך כגרגרא מן ענבים אשר בוצר לגת דרוסה, דרך קסת'ו קסת סופר ספיר ויהלום, עד עולם יהיה בריא ואולם, מה ששמעתי מאדונו מ"ו... ומסיים: עד כאן דברי פי חכם חן שפתים ישק וחנא וחסדא עליו יוצק מהשוכן שמים וארץ.

ולכן בכיוון גדול שם גבול א"י ת' פרסה, דעלה תחלה
 במחשבה הקצ"ה קודם חטא אדם שיהיה כמו שיהיה
 לעתיד תחום שצת דאורייתא שני מאות פרסאות, שיהא
 בכל זד ר' פרסאות יישוב ישראל, כדי שכל אחד ואחד
 אפילו האחרון שבישראל יכול לזא אל מקדש וארון ה'
 שהוא באמצע א"י, ולכן כ"ל ומדד וקצב שיהיה א"י ת'
 פרסאות וארון ה' באמצע, ולא יהיה האחרון שבישראל
 מארון ה' יותר מתחום שצת של תורה שיוכל לזאת ולזא
 בשצת אל ארון ה' להתפלל. לפיכך היה בכיוון גדול לא
 פחות ולא יותר רק ת' פרסאות מידות וגידול ארץ ישראל
 ודו"ק.

אינו רק שלש אמה הוי תחום שצת דאורייתא ג' פרסאות,
 דנודע דתחום שצת לפי קומת אדם כדמצינו אלפים
 פסיעות צינונית תחום שצת של אדם. וא"כ לא וחשוב
 לעתיד שיהיה קומתן ר' אמה יהיה תחום שצת דאורייתא
 שלהם שני מאות פרסאות, כי לכל אמה מגיע פרסה, מי
 שקומתו ר' אמות תחום שצת שלו הוא ר' פרסאות, כי הכל
 לפי גודל האדם.

ומצינו שהקצ"ה צ"ה לישראל שיהיו רחוקים מן
 הארון צ' אלפים אמה כדי שיכולים לזא בשצת אלל ארון
 ה' להתפלל [ע"י במדבר רצה (פ"ב אר"ט) ומזכר ברש"י
 במדבר (ב, ב)]. וארון הוא עומד באמצע ארץ ישראל.

*

אינהו עדיפי מינ'.

'עמי' דהיינו אשר היו עמי הרי נתנם כשפלים ופחותים
 ממנו שזהו עמי טפלים לי שהוא ה' העיקר והם טפלים
 כלשון עם זאת ואותו בכל מקום. לכן קאמר דודאי הכי
 הוא דתרווייהו איתנהו ולרמזים אלה אמר הכי עכ"ל.

שם [בגליון הגמ' דפוס ווינציאה צסס חכס א'] על
 מלת אינהו עדיפי מינ' וכו' כתוב בצדו וז"ל:
 נ"ל דהוקשה לו שהלשון יש לו סתירה אהדי דאומר
 'והאנשים' משמע שנתכנו לחשובים ועדיפים ממנו כי
 איש ואנשים לשון חשיבות הוא בכל מקום. ואח"כ אמר

*

אמר רבינא ש"מ האי מאן דמיבעית אע"ג דאיהו לא חזי מזוליה חזי מאי תקנתיה ליקרי קריאת שמע וכו' ואי לא
 לימא הכי עיזא דבי טבחי שמינא מינאי עכ"ל.

ריח ניחוח מלמד שאחד המרצה ואחד הממעט ובלזד
 שיכוין] את לזו לאציו שצשמים. ועיין בתוספת ד"ה ללמדך
 שאחד המרצה כו' אע"ג דאמר אחד המיוחד שצעדרו וגבי
 פרה אדומה נמי אמרינן שאם מלא נאה (המינה) [הימנה]
 מנזה לפדות וכו' ע"כ.

ונראה ליישב ד[מן הראוי ש]הקרצן שמיצא אדם הוא
 צדומה לו, כדאית' במסכת ע"ו (דף וי"ו ע"א) אתך צדומין
 לך. אם [האדם] שָׁמַן הוא מציא קרצן שמן ואם הוא אדם
 כחוש מציא קרצן כחוש. והנה מקרא מלא דבר הכתוב ואם
 נפש אחת תחטא בשגגה וכו' והציא קרצנו שעירת עזים.
 ובפרק קמא דמסכת פסחים קרי למזבח מטבחיא.
 וקאמר עיזי דבי טבחיא שמינא מינאי ר"ל הקרצן

מן הראוי להתבונן דרכי רצנן ומי ראוי לומר דבר
 זה עיזא דבי טבחי וכו' אימא לי עיזא
 גופא דעובדה היכי הוה הדברים כהווייתן הואיל ומיבעית
 איך מסלק דבר זה את החרדה צחרדה מסולקת תמים
 דיעים.

ונראה לפרש בהקדם דצרי הש"ס במסכת שזועות (דף
 ט"ו ע"א) וז"ל: תנא שתי תודות שאמרו בלחמן ולא בצשרן
 מנא הני מילי אמר רב חסדא אמר קרא ואלעמידה שתי
 תודות גדולות ותהלוכות לימין מעל [ל]חומה מאי גדולות
 אילימא ממין גדול ממש נימא פרים אלא גדולות צמינן מי
 איכא חשיבותא קמי שמיא והתניא נאמר צעולת בהמה
 אשה ריח ניחוח צעולת העוף אשה ריח ניחוח צמנחה אשה

בחרדה ולא יהיה מצעית צעית.

ועל פי הדברים האלה מיושב גמרא מסכת מגילה (דף ד"ח ע"א) ז"ל: שאל רבי עקיבא את רבי נחוניא הגדול אמר לו צמה הארכת ימים אמו גווי וקא מחו ליה סליק יתיב ארישא דדיקלא אמר ליה רבי אס נאמר כבש למה נאמר אחד אמר להו ורצא מדרבנן הוא שבקוהו אמר ליה אחד מיוחד שבעדו וכו'. פי' רש"י: גווי, סריסין, היו עצדים משרתיס אמו, וקא מחו ליה לרבי עקיבא, סבורין היו שהיה קץ בחייו עכ"ל.

לכאורה יפלא בתחילה מאי קסבר ולצקוף מאי קסבר, מאן אמחי' ומאן מפייס. ובפרטות למה סריסין דווקא הכהו. ובייחוד אחר ששאל ר"ע שאלה אחד אז אמר ר' נחוניא שבקוה ולמה [לא] אמר קודם לכן.

דעיין במסכת שבת (דף קנ"ו ע"ב) דר"ע סובר אין מול לישראל, ובני חיי ומווני לאו במולא תליא מלתא אלא בזכותא. ומפני זה שאל רב נחוניא הגדול במאי הארכת ימים להורות וללמדו ממנו המעשה אשר יעשון.

אמנם דבר זה היטיב חרה לסריסין שאין להם בנים ומנעי ה' מהם לתת להם פרי בטנם. אי נימא דזכותא תליא מלתא מוכח דהני אינשי לא הוי מעלי ורשעם נגד פניהם יוכיח. משא"כ אי נימא דבמולא תליא מילתא א"כ י"ל דמושלמים במעשיהם ולהכי אין להם בנים כי במולא תליא והאי לאו בר מזלי הוא.

ומש"ה אחית גוואז וקמתה ל' דע"כ הוא קץ בחייו של ר' נחוניא כי לאו בזכותא תליא אלא במולא א"כ אין מקום לשאלה זו במאי הארכת ימים. ומש"ה שאל רבי עקיבא שאלה זו אס נאמר כבש למה נאמר אחד, ע"כ ז"ל אחד מיוחד שבעדו, וא"כ מוכח ומוכרע דאין מול לישראל כי בזכותא תליא מלתא, וכדין שאל במאי הארכת ימים, ומש"ה אמר ר' נחוניא שבקוה.

שמציא לכפר עליו הוא שמן ממנו אף אס כחוש מ"מ קרבנו הוא שמן דבעינן אחד מיוחד שבעדו. ורמיזא בקרא שאמרה רבקה ליעקב קח לך שני גדיי עיזים טובים דייקא. והטעם צאמת שמקריבין דווקא מוצח שבעדו וכדאית' להדיא במסכת יומא (דף ל"ד ע"ב) דבין רבי וצין לרבנן בעינן מיוחד שבעדו צין בחובה וצין בנדבה וז"ל: ורבנן מאי אחד מיוחד שבעדו ורבי מומצח נדריך נפקא ורבנן חד בחובה וחד בנדבה ונריכא וכו' ע"ש. נראה ליתן טעם לשבח על שום מה נריך הקרבן להיות דווקא מהמוצח ומיוחד שבעדו. לפי דמנינו דבחר הקרא לקרבן שור כבש ועז משא"כ שום חיה טהורה ומהנך עשרה שהתיר לך רחמנא לא בחר כי אס הנך שלשה. ואמרת' ועניתי טעם כעיקר להורות שאין מול לישראל מש"ה אלו השלשה המה תוך המזלות ניסן טלה, אייר שור, טבת גדי.

ובצאמת מנינו בקרא שמצרים היה עוצדים לטלה כמו שאמר משה הן נזבח תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו מש"ה לא היו שוחטין מש"ה לוא הקב"ה דוקא להיפך להקריב טלה לקרבן פסח. ולמידן סתום מן המפורש שכמו כן היה קרבן שור וגדי כמו טלה שמצרים להדיא שעל ידי הקרבן והקרבנות אנו מורין שאין מול לישראל.

לפ"ז מן הראוי להקריב דווקא מן המוצח ולהציא אחד מיוחד שבעדו ואין חילוק אס אדם שמן אס רזה^[2].

ומעתה יתכן דברי הש"ס האי מאן דמיבעית אע"ג דאיהו לא חזי מזלייהו חזי, הא תינח למ"ד דיש מול לישראל אבל לדעת ר' יוחנן דאמר אין מול לישראל כדאית' במסכת שבת (דף קנ"ו ע"א), הדיעותא דמאן. ולוא אמר הש"ס האי מאן דמיבעית לימא עיזא דבי טבחא שמינא מינאי הקרבן שאני מקריב שמינא מיני ואין אתך בדומה. וז"ל כמ"ד דאדם נריך להציא אחד מיוחד שבעדו והטעם להורות שאין מול לישראל וא"כ החרדה מסולק ממנו ולא יחן עוד

*

מאמר הנ"ל נמצא גם בכת"י יד דוד, ונשנית בשביל דברים שנתחדשו בה.

כ"א שור כבש ועו אזיל לשיטתו דאמר אין מזל לישראל ומש"ה לזה הקצ"ה להקריב כבש שהוא טלה מזל ניסן ושור מזל אייר וגדי מזל טבת כאשר מנינו בהדיא דפסח מצרים לזה הקצ"ה להקריב שה לבית להודיע שאין מזל לישראל כי המצריים היו עובדי' למזל טלה כמאמר הקרא צפ' וארא ויאמר משה לא נכון לעשות כן כי תועבת מצרים נוצח לה' אלקינו הן נוצח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו וגו' עכ"ל. ור"ל דאמר דמותר להקריב חיה לגבי מוצח דסצר דהני שלשה בקר ולאן וגו' המה לאו דוקא דה"ה חיה מותר להקריב והא דנקט הני תלתא דתורה חסה על ישראל שהמה מחוסר צידה שהמה אתו צבית משא"כ חיה צריך להציא מן המזודה להיות צבי צייד כאשר ירדוף הקורא בהרים.

ומלתא אלציישייהו יקירא צשפירא סרוכי מסרוך צסרך העודף צפלוגת' דר' יוסי צר חנינא ור' אלעזר צמס' זבחים (דף קט"ז ע"א) וז"ל: כמאן דאמר לא קרבו שלמים בני נח דאיתמר ר' אלעזר ור' יוסי צר חנינא חד אמר קרבו [שלמים בני נח] וחד אמר לא קרבו מ"ט דמ"ד קרבו שלמים בני נח דכתיב והבל הציא גם הוא מצבורות לאנו ומחלציהן חיזוהו דבר שחלצו קרב לגבי מוצח ואין כולו קרב לגבי מוצח הוי אומר זה שלמים מ"ט דמ"ד לא קרבו דכתיב עורי צפון וצואי תימן תתנער אומה שמעשיה צפון וכו' ומר נמי הכתיב ומחלציהן משמניהן עכ"ל.

ואמרתו ועינתי דר' אלעזר הוא [ה]סובר עולת הקריבו בני נח ומחלציהן משמניהן ור' אליעזר דבריו מיוסדין מפי ר' יוחנן וכל מה שאמר ר"א אמר סתם והכל יודעין שיצא מפי ר' יוחנן כדאית' צמס' יצמות (דף צ"ו ע"ב) וז"ל: אזל ר' אלעזר אמר לשמעתי צי מדרשא ולא אמרה משמיה דר' יוחנן שמע רבי יוחנן איקפד וכו' עול לגביה ר' יעקב צר אידי אל"ל כאשר לזה ה' את משה עבדו כן לזה משה את יהושע וכן עשה יהושע לא הסיר דבר מכל אשר לזה ה' את משה ובי על כל דבר שאמר יהושע היה אומר להם כך אמר לי משה אלל יהושע יושב דורש סתם והכל יודעין שתורתו של משה היא אף ר' אלעזר תלמידך יושב דורש סתם והכל יודעין כי שלך היא עכ"ל.

אינהו עדיפי מיניה ואיהו עדיף מינייהו אינהו עדיפי מיניה דאינהו נביאי ואיהו לאו נביא איהו עדיף מינייהו דאיהו חזא ואינהו לא חזו וכי מאחר דלא חזו מאי טעמא איבעיתו אף על גב דאינהו לא חזו מזלייהו חזו אמר רבינא שמע מינה האי מאן דמיבעית אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי מאי תקנתיה ליקרי קריאת שמע ואי קאים צמקוס הטנופת לינשוף מדוכתיה ארבע גרמידי ואי לא לימא הכי עיזא דבי טבחי שמינא מינאי עכ"ל.

מן הראוי להתזונן צדרכי רצנן על הא דאמר רבינא שמע מינה. ויתר על כן יפלא הדבר מה שאמר דלימא הכי עיזא דבי טבחי שמינא מנאי מאי האי דקאמר דמסגי עיזא צרישא ומאי נפקא מיני' דעיזא דבי טבחי שמינא או לאו וצאמת טעמא בעי כי שיחתן של תלמידי חכים צריכינן לימוד.

ונראה לומר דדבר זה תליא בצאלי צברצי צפלוגתת ר' חנינא ור' יוחנן צמס' צבת (דף קנ"ו ע"א) וז"ל: איתמר רבי חנינא אומר מזל מחכים מזל מעשיר ויש מזל לישראל רבי יוחנן אמר אין מזל לישראל עכ"ל. לדעת ר' חנינא דאמר יש מזל לישראל דקו הדברים דאע"ג דאיהו לא חזו מזלייהו חזו דיש מזל לישראל משא"כ לדעת ר' יוחנן דאמר אין מזל לישראל אין מקום לדבר זה ואי אפשר להולמתו דאמר אע"ג דאיהו לא חזי מזלי' חזי הא אין מזל לישראל. ורבינא דאמר שמע מינה האי מאן דמיבעית וכו' דינא קאמר דדון מינה ומינה דיש מזל לישראל.

ודבר זה אשתרובצ אשתרברצ צפלוגתת ר' יוחנן וריש לקיש צמס' זבחים (דף ל"ד ע"א) וז"ל: איתמר המעלה אצרי בהמה טמאה ע"ג המוצח וכו' כי פליגי צחיה והכי איתמר רבי יוחנן אמר עובר בעשה ריש לקיש אמר אינו עובר צולא כלום רבי יוחנן אמר עובר בעשה בהמה אין חיה לא ריש לקיש אמר אינו עובר עליו צולא כלום ההוא למצוה וכו' הא למה זה דומה לתלמיד שאמר לו רבו הצא לי חטים והציא לו חטים ושעורים שאינו כמעציר על דבריו אלל מוסיף על דבריו וכשר וכו' עכ"ל.

ולדעת ר' יוחנן דאמר עובר בעשה דאין מציא שום קרבן

הרי שלך לפניך שכל מה שאמר ר' אלעזר הן הן דברי ר' יוחנן ור' יוחנן הוא דאמר דהמעלה חיה לגבי מוצח עובר בעשה ויש לומר דסבר ר' יוחנן דילפינן מצרייתו של עולם דמנינו באורייתא דהבל הביא קרבנו מצבורות לאנו ומעיד הקרא דאלקים אל קרבנו שעה ולקין לא שעה ומזה יליף ר' יוחנן דהמקריב חיה עובר בעשה.

אמנם באמת טעמא בעי למה הביא הבל קרבנו מצבורות לאנו דוקא ולא מחיות השדה הלא כל הצוראים הי' כשלחן ערוך לפניו כמאמר הקרא כל שמה תחת רגליו אלא ודאי מדקפיד והביא מלאן ולא מחיות דינא בא להורות לדורות שאין מול לישראל לכך הביא מן הנאן ומן הכששים דתמן תנינן במס' ר"ה (דף כ"ז ע"א): כמאן מללינן האידנא זה היום תחלת מעשיך כמאן כר' אליעזר דסבר דצתשרי נצרה העולם וא"כ מול טבת שהוא גדי מזדקר צבת ראש לכל המזלות ואחריו טלה מול ניסן ואחריו שור מול אייר וקמא קמא דמטי לי' ברישא הביא קרבנו להורות דאין מול לישראל אף דאינהו מזלי דחדשי השנה הקריב אותן לאורוי לן דאין מול לישראל ולזה כיון ר' יוחנן דאמר מקריב בחיה עובר בעשה דיליף מצרייתו של עולם כנ"ל ולשיטתי' אזיל דאין מול לישראל.

איברא לפ"ז נ"ל פירושו דקרא דהבל הביא מצבורות לאנו ומחלציהן משמניהון ודבר זה מן הראוי לשום על הלב למה משתבח הקרא שהי' הקרבן שמן שהקריב הבל דעיין במס' שבעות (דף ט"ו ע"א) וז"ל: וצתי תודות וכו' מנהני מיילי אמר רב חסדא דאמר קרא ואעמידה שתי תודות גדולות וכו' מאי גדולות אילימא ממין גדול ממנו וכו' מי איכא חשיבותא קמי' שמיא והתניא נאמר בעולת בהמה אשה ריח ניחח בעולת העוף אשה ריח ניחח במנחה אשה ריח ניחח מלמד שאחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין את לבו לאביו שבשמים עכ"ל.

ותוס' ד"ה ללמדך שאחד המרבה כו' וכו' וז"ל: אף על גב דאמר (יומא דף לד): האחד המיחד שבעדרו וגבי פרה אדומה נמי אמרינן (לעיל דף יא): שאם מלא נאה הימנה מנחה לפדות מ"מ לא היה לו להתפאר בכך כיון

שמנחה זוהי כמו זוהי אס מתכוין לשם שמים עכ"ל. ודון מינה ומינה דליכא חשיבותא קמי' שמיא ושלא להתפאר בעושה מנחה בשמינה או ברזה ומ"ט משתבח הקרא דקרבן של הבל הי' משמניהון אלא להורות דהבל הי' מקריב מצבורות לאנו להורות דאין מול לישראל ומש"ה הקריב קרבן שמן לאפוקי מדעת העובדי' למזלות שמגדלין ומפטמין בהמות ליראתן ואינן נוגעין ציד להמיתן כגון מצרים שעובדים למזל טלה לכן לא הי' שולחין יד בשום שה ומפאת כן נזה הקב"ה להקריב שה לקרבן פסח להורות שאין מול לישראל ומנחה מן המוצח להקריב משמניהון.

ברם המ"ד דאמר שלמים הקריבו בני נח ופירושו דמחלציהן איזה דבר שחלב קרב לגבי מוצח הי' אומר זה שלמים אכל אין שום הקפדה להביא דוקא בהמות שמנין רק מן הראוי להביא אתו בדומה לו אס האדם שמן מן הראוי להיות הקרבן לכפרה עליו ג"כ שמן כמו שמנינו גבי בעל מוס דפסוק להקריב דלר"ח שיהי' תמים כמו המקריב כדמנינו גבי נח במס' ע"ז (דף ה' ע"א) אתך בדומה לך וכו'. והנה הא דקאמר עיזי דבי טבחי שמינא מנאי להורות על קרבן הבל שהקריב מן הנאן במקום המקדש כמאמר הקרא ויהי צהייתם בשדה וגו' ודרשינן בצראשית רבה [פכ"ב ס"ז] אין שדה אלא בית המקדש שנאמר ליון שדה תחרש ובית מדבחיא הוא מקום המוצח כדאיתא במס' פסחים משקין דבית מדבחיא דכ"יין.

לפ"ז מה נמרצו לחיך הא דאמר הש"ס האי מאן דמצבעת לימא עיזי דבי טבחי שמינא מנאי ר"ל שהם שמינים ביותר מן האדם המקריב ע"כ דון מינה ומינה דלא בעי אתו בדומה לו אלא הטעם להורות דאין מול לישראל מש"ה משתבח הקרא משמניהון ע"כ על ידי כך יסולק הך חרדה הואיל דאין מול לישראל ואין מקום לומר אף דאיהו לא חזי מזלי' חזי כי אין מול לישראל ולכן זהו התיקון הצריח מעבר לעבר מחנה העברים לתקוני גברא ודבר זה נמלא למד מכח תיקוני זבח דבצית מדבחיא דאינן שמינה מנאי ר"ל שמינין יותר מן המקריב.

ע"כ מיד דוד.

מכת"י עיר דוד בית שמש חדר נ"ח (ב)

אמר רבינא האי מאן דמיבעית אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי עכ"ל.

המזל. ומש"ה קאמר ר' יהושע בן לוי אפ"ה אנא מתבעי' זלילה דייקי כי ר' יהושע בן לוי סובר זלילה לאו זמן גרסא וא"כ מזלי' חזא.

אמנם ז"ע דבגמ' מס' שבת משמע דר' יהושע בן לוי סובר דאף ביום יש מזל לישראל דאמר מאן דנולד באחד בשבת וכו' משמע בין ביום בין זלילה והמזל שולט בזלילה כמו ביום.

והנה הדרן לקדמייתא דהני שלשה נביאים חגי זכרי' ומלאכי שחרדה גדולה נפלה על עליהם דמזליהו חזי ע"כ ז"ל שהי' להם מזל. או דז"ל כדעת דסובר יש מזל לישראל. או דר"ל שח"ל קא גרים ששם שולט המזל.

ועי"כ יש להבין הגמ' במס' יבמות (דף ט"ז ע"א) על מדוכא זו ישב חגי זכרי' ומלאכי והעידו שנת הבת אכורה וכו' וכן במס' זבחים (דף ס"ב ע"ב) שלשה נביאים עמדו לישראל אחד העיד על מקום מזבח וכו' י"ל דוקא אלו נביאים העידו כזאת וכזאת מטעם שהי' יושבים תחת מזל כי מזליהו חזי^[23].

ועיי' במס' מגילה (דף ט"ז ע"א) א"ר נחמן מלאכי זהו מרדכי ולמה נקרא שמו מלאכי שהי' משנה למלך מיתבי צרוך בן נרי' מרדכי בלשן וחגי זכרי' מלאכי כולם נתנבאו שנת שמים לדריוש תיזבתא תניא ר' יהושע בן קרחה אומר מלאכי זה עזרא וכו' מלאכי שמו נמצא שהמה מחולקים איזה שהי' תחת המזל.

ע"כ מעיר דוד

וצ"ע למ"ד סוף מס' שבת דאין מזל לישראל א"כ בישראל אס לא חזי כלום מ"ט אצטית קמצעית לוי. ועיין במס' שבת (דף קנ"ו ע"ב) דר' יוחנן סבר אין מזל לישראל ור' חנינא סבר מזל מעשיר מזל מחכים ור"ב סובר אין מזל לישראל וכן מסכים שמואל ע"ש.

לפ"ז ז"ע שם במס' דמקשה וכי מאחר דלא חזו מ"ט איבעתו ומיישב הש"ס אע"ג דאינהו לא חזי מזליהו מיהו חזי קשה להבין זה לדעת המ"ד אין מזל לישראל.

והנה ר' יהושע [בן לוי] סובר במס' שבת (דף קנ"ו ע"א) דיש מזל לישראל וקאשיב ואזיל מאן דמתיליד וכו' ע"ש מזל יום גרם הוא סובר דיש מזל לישראל.

ומטעם זה יובן דברי ר' יהושע בן לוי במס' סופרים [פט"ז ה"ח] וצ"ל כל כתבי בתלמוד ירושלמי [שבת פט"ז ה"א] אר' יהושע בן לוי מימי לא אסתכלתי בספרי דאגדתא פעם אחת וכו' ואעפ"כ אני מתבעית זלילה עכ"ל. י"ל דמזלי' איבעי' כי ר' יהושע בן לוי סובר דיש מזל לישראל.

ואי אישר חילי לאורייתא ה"א זלילה יש מזל אבל ביום אין מזל לישראל דקי"ל במס' עירובין (דף ל"ה ע"א) פליגי ר"ל ור' יהודה דר"ל סובר לא נברא לילה אלא לגרסא ור' יהושע בן לוי סובר לא נברא לילה אלא לשינתא. דלמ"ד שהלילה נברא לגרסא א"כ הלילה והיום שניהם צדימוס א' והיא זמן תורה ואין שולט המזל על ישראל כי בשעה שעוסקי' בתורה אין שולט עליהם המזל. משא"כ למ"ד לא נברא הלילה אלא לשינתא ואינו זמן תורה א"כ זלילה שולט

*

[האי מאן דמיבעית וכו' ליגשוף מדוכתיה ארבע גרמידי. ובמס' פסחים (דף קי"א ע"ב) פירש"י בד"ה דלא דהיינו 'אמורת']

במדרש ילקוט פרשת מנורע [רמז תקנז]: רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש רבי יוחנן אמר אסור לילך במזרחו של מנורע ארבע אמות, ר' שמעון בן לקיש אמר עד מאה אמה, ולא פליגי מאן דאמר עד ארבע

[נג] לא ביאר הקשר בין המזל ובין העדות שהעידו. ונראה מקטע זו ומקטע הבאה דסובר דיש איזה שייכות בין המזל ובין נבואה, וצ"ע וכי האם למ"ד אין מזל לישראל אין נבואה בישראל ח"ו.

אחד מלמטה אף על פי שהתירו לו אין לו היתר מלמעלה עד שצעת ימים, וכל המנודה שצעת ימים מלמטה אף על פי שהתירו לו אין לו היתר מלמעלה עד שלשים יום וכו' עכ"ל לפי זה כאן צמנורע הוא מנודה יום אחד ואפ"ה למעלה ז' ימים^[ג].

ומיושב צמנורע טעם ודעת למה קראה לרב ששת 'עולא' משגש ארחתיה דאימיה [צבא צתרא דף ט' ע"א], כדפי רש"י ד"ה עולא וכו' לרב ששת קרו ליה הכי עולל המשגש דרכי אמו שגרם להטותה מדרך שאר נשים וכו' ע"ש.

ולי נראה לפרש דאין צריך להגיה הספרים^[ג] ולא בשום גירסא אחרת דצעי לפרש איה היתה שראה (דידי) [חדיי] (ל) רב ששת^[ג] ולא חש להרהור. וז"ל דרב ששת היה דדוק כעולא דדמיא עליו ככשורא. דעיין במס' שבת (דף י"ג ע"א) ז"ל: עולא כי הוי אחי מצי רב הוה מנשק להו לאחיותיה אבי חדייהו ואמר לה אבי ידייהו ופליגא דידיה אדידיה דאמר עולא אפילו שום קורבה אסור וכו'. פי' תוספ' ד"ה ופליגא דידיה אדידיה, והוא היה יודע בעצמו שלא יבא לידי הרהור שצדיק גמור היה כדאמרין צפרק ב' דכתובות וכו' ע"ש. מש"ה היה קרי לרב ששת עולא שהיה דומה צוה לעולא שלא בא לידי הרהור.

צשעה שאין הרוח יוצא, ומאן דאמר עד מאה אמה צשעה שהרוח יוצא עכ"ל.

כאן הבן שואל אי מיירי צשעה שאין הרוח יוצא למה ועל מה מרחיק אליצא דר"י ארבע אמות. אף אתה אמור לו כהלכות דמנינו צניוני והצוא ציר"ח [צילקוט ראובני חדש] פרשת תזריע [אות כ"ז] וז"ל: כתב בעל הסוד על ענין עוזי' וישכב עוזי' עם אבותיו וכו' כי אמרו מצורע הוא כמנודה מאי נפקא מיני' או מאי אכפת להם לאחר מות' מי ישכב אללם אלא שהמצורע הוא כלפי מעלה כמו מנודה לצ"ד ה"ד כי פרעה אהרן וגו' ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למהנה מלמד שעשאן כמנודים והמת צנידיו סוקלין ארונו וכו' ע"ש.

מעמה הדין צרור דמנודה צריכין להרחיק ארבע אמות ואין הטעם כדד' יוחנן משום סכנה אלא דינא קאמר דצמנודה צריך להרחיק ארבע אמות. ונקט מזרח דאפי' צמנורעו צריך להרחיק ארבע אמות אפי' צר"ה.

ואם נפשך לומר אם מצורע דינו כמנודה הא קתם נידוי שלשים יום ומצורע מנינו שצדד ישב שצעת ימים כדין נויפה. וי"ל ע"פ מה דאיתא צמדראש ילקוט פ' שלח לך (דף ר"ה ע"א) [רמז תשמה] ז"ל: מכאן אמרו כל המנודה יום

*

בגמרא וז"ל: משפחה ומשפחה למאי אתא אמר רבי יוסי בר חנינא להביא משפחות כהונה ולויה שמבטלין מעבודתן וכו'. תניא נמי הכי כהנים בעבודתן ולוים בדוכנן וישראל במעמדן כולן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה קל וחומר מעבודה ומה עבודה שהיא חמורה מבטלין תלמוד תורה לא כל שכן.

מנצח ומנחה וא"כ אזדי' סמיכה של בית רבי סמיכה זו מה זו עושה.

וא"ל הא קמשי' הש"ס (התם) [הכא] דחילוק ידענו בין רבים ויחיד ות"ת דרבים הוא עדיפא מקרבנות^[ג]. הלא פרש"י (שם) [כאן צע"ב]: הא דרבים התם כל ישראל הוי. משמע דוקא כל ישראל צידד, אבל זולת זה קרבנות עדיף

וצ"ע גדול הלא גמ' ערוכה צמס' ר"ה (דף י"ח ע"א) ז"ל: אמר רב שמואל בר נחמני אמר רב יונתן מנין לגזר דין שיש עמו שבועה שאינו נקרע שנאמר ולכן נצבעתי לצית עלי אם יתכפר עון צית עלי צוצח וצמנחה אמר רבא צוצח וצמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר צחורה עכ"ל. הרי שלך לפניך דתורה עדיפא

[ג] נדפס גם בשם דוד (פ' תזריע עמ' רפ"ח).

[גה] אולי כוונתו לגרוס 'עולל' תחת 'עולא'. ומצאתי שיש גורסים 'אילעא' או 'אילא'.

[גו] שם בע"ב שאמרה לרב ששת: חזי חדיי דמצית מינייהו.

[גז] ע"י אהל דוד להג"ר דוד דייטש בר"ה שם בשם הגאון ר' משה לבוב זלה"ה.

מת"ת.

וא"ל דמש"ה באמת פליגי אציי אדרבא ואמר בזבא ומנחה אינו מתכפר אצל מתכפר בתורה ובגמילות חסדים שניהם נדקו יחדיו¹¹⁷, (משא"כ) [ורק] תורה וגמילות חסדים [ביחד] עדיף מהקרבת קרבנות.

אי משום הא לא אריא שהרי מסיים שם הש"ס וז"ל: רבה דעסק בתורה הי' חי ארבעין שנין אציי דעסק בתורה ובגמילות חסדים הי' חי שיתין שנין עכ"ל. וא"כ דון מינה ומינה ת"ת לחוד הוא עדיף מזבא ומנחה. ואציי מוסקי דזבאים אפי' גמילות חסדים נמי מהני¹¹⁸. שהרי גמר'

*

בגמרא: והשתא דאמרת מדינה ומדינה ועיר ודורשא משפחה ומשפחה למאי אתא וכו' עכ"ל.

חייבות במקרא מגילה, והלא רבי יהושע בן לוי סובר דנשים חייבות במקרא מגילה [מסביר] שאף היו באותו הנס, וא"כ לא צריך קרא.

לפ"ז הן הן דברי הש"ס והשתא דאמרת מדינה ומדינה ועיר ועיר ודורשא וכו' ר"ל לרבי יהושע בן לוי דסובר מדינה ומדינה ועיר ועיר לדורשא וכו' משפחה ומשפחה למאי אתי. דאין לומר דבא להורות דנשים חייבות והלא לרבי יהושע בן לוי לא צריך קרא דסובר דנשים חייבות שאף הן היו באותו הנס.

ומתוך הש"ס לשיטות רבי יהושע בן לוי להביא משפחות כהונה ולויה שמצטלין עצודתן וכו' דע"כ דבר זה מיירי בתמיד של שחר, וא"כ קאי אקריאת המגילה של שחרית דבשעת קריאת המגילה כלילה אין שם שום קרבן תמיד. דעיין בתוספ' ד"ה מצטלין כהנים מעצודתן לשמוע וכו', דמשהאיר היום הוא זמן עצודה והם מניחין אותה בשציל הקריאה משום הכי קרי ליה ציטול עכ"ל. וחיוצ קריאת המגילה ציום הוא דעת רבי יהושע בן לוי דעיין לקמן (דף ד' ע"א) ז"ל: אמר רבי יהושע בן לוי חייב אדם לקרות את המגילה כלילה ולשנותה ציום שנאמר אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דמיה לי וכו' עכ"ל.

הנה נשאלתי מת"ת אחד דלמא משפחה משפחה אתא להיות נשים חייבים במקרא מגילה כמו אנשים. ודוגמא לזה מנינו במסכת סוכה (דף ג"ב ע"א) ז"ל: וְסִפְּרָה הָאִרְצִי בְּשִׁפְחוֹת בְּשִׁפְחוֹת לְבָד (זכריה יב, יב) משפחת בית דוד לצד ונשיהם לצד וכו' עכ"ל. א"כ אף כאן אנו נאמר משפחה ומשפחה משפחות אנשים ומשפחות נשים, ע"כ תירץ השאלה.

ואני השבתי בטוב טעם ודעת דאיכא למידק מאי הא דקאמר הש"ס והשתא דאמרת מדינה ומדינה ועיר ועיר לדורשא משפחה ומשפחה ל"ל ה"ל להקשות בקצרה משפחה ומשפחה למאי אתא.

ונראה לפרש דמש"ה מדייק בלישנא והשתא דאמרת מדינה ומדינה וכו' לשיטתי' דווקא קשה משפחה ומשפחה למאי אתא, דעיין לעיל דמאן דדרש מדינה ומדינה רבי יהושע בן לוי הוא דז"ל לעיל: מדינה ומדינה ל"ל אלא קרא לדורשא הוא דאתי וכדברי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי כרך וכל הסמוך לו וכו' עכ"ל.

והנה רבי יהושע בן לוי סבר לקמן (דף ד' ע"א) דנשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס עכ"ל. א"כ קשה משפחה ומשפחה ל"ל. דאין לומר דאתא דנשים

[נח] דברי אביי יש לפרש בשני פנים, או דצריך שניהם, או דסגי באחד מהם או זה או זה. וכאן מפרש רבינו דהכוונה

(וכ"מ החיד"א בפתח עיניים) דצריך שניהם.

[נח] ר"ל או תורה או גמילות חסדים, וכן ביאר הרבינו חננאל.

בעל המפה בסעיף הנ"ל: והא דמת מנזה קודם, היינו דוקא דבאפשר לו לקרואה אח"כ עכ"ל. א"כ קשיין אהדדי דגבי עצודה אמרינן דדוחין מגילה אם לא אפשר למעצד תרווייהו וגבי מת מנזה אמרינן דמגילה דוחה מת מנזה אם אין שהות לעשות שניהן, והלא מת מנזה חמורה מעצודה ונדחה מפני מגילה מכ"ש דעצודה יהא נדחת מפני מגילה.

והנה לדעת רבי יהושע בן לוי לא קשה מידי דסובר דקריאת המגילה זלילה הוא עיקר וא"כ כיון שכבר קראו זלילה לא אמרינן דקריאת מגילה זיוס דוחה העצודה, דכבר איכא פרסומי ניסא במגילה שקראו זלילה. משא"כ גבי מת מנזה מיירי זלילה, ואית' במסכת סנהדרין (דף מ"ו ע"ב) כל המלין את מתו עבר זלל תעשה וכו' ע"ש. ואפ"ה אמרינן מגילה זלילה דוחה מת מנזה דעיקר פרסומי ניסא דקריאת המגילה זלילה¹⁰¹.

משא"כ לפי מה שמפרשי תוספ' זד"ה חייב אדם לקרות את המגילה זלילה וכו' דעיקר פרסומי ניסא הוא בקריאה דיממא וקרא נמי משמע כן וכו' ע"ש, א"כ הדרא קושיא לדוכתי' דהא עצודה מצטל מגילה דיממא והוא עיקר פרסומי ניסא מכ"ש מת מנזה דמצטל מגילה שהרי מת מנזה חמורה מעצודה.

ותו איכא למידק לפי מה דמפרש הר"ן דמיירי לענין קדימה ולא לענין דחיי' א"כ ע"כ הא דאמר מכאן סמכו של בית רבי דמצטלין תלמוד תורה וכו' ג"כ לענין קדימה איירי, [ולפי"ז] מאי מקשה הש"ס ועצודה חמורה מתלמוד תורה והכתיב ויהי זהות יהושע ציריחו וכו' ואמר ר' שמואל בר אבוןא גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין וכו' עכ"ל דלמא התם גבי יהושע שאני שהי' 'ציטול' תורה כדקאמר ועכשיו 'צטלתס' תלמוד תורה, משא"כ לענין קדימה מגילה [ועצודה] קודם לתלמוד תורה.

ואין לומר דמקשה מרב שמואל בר אבוןא דאמר גדול ת"ת יותר מהקרבת וכו' מדקאמר סתמא משמע אפי' לענין הקדימה [דאל"כ ה"ל לפרש דווקא לענין ציטול ולא לענין הקדימה].

ואם נפשך לומר לפ"ז ל"ל קרא אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דמיה לי הלא נילף מדכתיב משפחה ומשפחה.

י"ל דה"א דקריאת המגילה זיוס הוא עיקר מדכתיב והימים האלה זכרים ונעשים כדאיתא (בדף ד' ע"א) בתוספ' זד"ה חייב אדם לקרות את המגילה וכו' ע"ש, קמ"ל מקרא אלהי אקרא יומם ולילה להודיע דקריאת המגילה זלילה הוא עיקר.

ובזה מיושב מה שהתלמידים מתהנדזין זדבר לפי מה שפי' הר"ן ז"ל: שמצטלין מעצודתן וזאין לשמוע מקרא מגילה אף על פי שיש שהות זיוס לעצוד עצודה ואח"כ לקרות אפ"ה מצטלין מעצודתו כדי לשמוע מגילה זכבור. ומיהו דוקא זשיכולים אח"כ להשלים העצודה הא לאו הכי ודאי אין מצטלין העצודה דאורייתא משום מגילה דרבנן וכו' עכ"ל. וכן משמעו' התוספ' זד"ה מצטלין כהנים וכו' ע"ש. משמע דאיירי זדין קדימה.

ודברי הר"ן נראה דמוכח ומוכרע דלכאורה זברי הרב סתרי אהדדי דרב אמר כהנים זעצודתן וכו' מצטלין עצודתן וזאין לשמוע מקרא מגילה וכו' ולקמן (דף ה' ע"א) קאמר רב מגילה זזמנה קורין אותו אפי' זיחיד. ואף דחש זדברי רב אפי' דאמר זעשרה מ"מ איהו גופי' סבר דקורין אותו זיחיד. ולמה ס"ד למימר דמגילה דוחה עצודה הלא יכול לקרות זיחיד אלא לענין קדימה מיירי וחש רב לזה לקרות זעשרה. אבל זצטל זשזיל זה לא עלתה על דעת מעולם.

ובאמת הא דחשזינן לקמן זמתני' (דף ז"ז ע"ב) כל הני זזריך עשרה ולא חשיב מקרא מגילה משמע דמקרא מגילה זיחיד סגי', א"כ לקיצעא קמא הדר זזמגילה דוחה עצודה היינו לאקדומי.

וכן הוא מפורש זש"ע (סי' תרפ"ז [סעיף ב' ברמ"א]) ז"ל: וכל זה לא מיירי אלא זדאיכא שהות לעשות שתיהן, אבל אם אי אפשר לעשות שתיהן אין שום מנזה דאורייתא נדחית מפני מקרא מגילה וכו' עכ"ל.

לפי"ז קשיא הא דפסק זש"ע גבי מת מנזה אשר מסיים

[8] ויוצא מזה חידוש גדול דהא דפסק הרמ"א דבדליכא שהות קריאת מגילה דוחה מת מצוה הוא רק בקריאת הלילה, אבל בקריאת היום מת מצוה דוחה מקרא מגילה.

לענין קדימה מיירי, אצל לא לזטל צשציל זה. ולפי"ז על רב צאמת לא קשה מידי מעתה צאתי, דהתם הי' 'ציטול' תורה].

משא"כ בצרייתא איכא לאוקמי אפי' לענין דיחוי, ומש"ה קאמר הש"ס מכאן סמכו של צית רבי דמצטלין תורה וכו', [ו]יליף מצרייתא דמיירי אף לענין דיחוי. וא"כ מקשה הש"ס שפיר.

ותדע דע"כ רב יהודא לא ס"ל דהמלאך צא ליהושע צשציל ציטול תורה, כאשר צאמת תוספ' מקשים צד"ה אמש צטלתם וכו' ע"ש^[סא], שהרי ציאות המלאך היה צלילה והוכיחן על שצטלו תלמוד תורה צלילה כדאית' צרש"י צד"ה ועכשיו שהוא לילה היה לכס לעסוק צתורה שהרי וכו' ע"ש. ורב יהודא ס"ל צמסכת עירוצין (דף ס"ה ע"א) וז"ל: אמר רב יהודא לא איצרא לילה אלא לשינת' וכו' ע"ש, וא"כ לפי דעתו לאו זמן תורה היא^[סב].

[ד]א"כ מאי מתרן התרן לא קשיא הא דרבים והא דיחיד, והא מדקאמר רבי שמואל צר אוניא סתמא גדול תלמוד תורה וכו' משמע אפי' דיחיד, דאל"כ ה"ל לפרש דווקא תלמוד תורה דרבים. אלא מהא ליכא למשמע מיני' דלא צא רבי שמואל צר אוניא לאשמעינן אלא מ[אותו האופן] דקאמר עתה צאתי ושם היה 'ציטול' תורה.

איצרא אי משום הא לא תצרא דמייתי הש"ס תניא נמי הכי כהנים צעבודתן וכו' והלא איכא לאקשו' מאי מציא ר' יוסי צר חנינא מדרב יהודא אמר רב דאמר כהנים צעבודתן וכו' והלא בצרייתא מפורשת תניא נמי הכי וכו' [ו]ה"ל להציא מצרייתא דכהנים צעבודתן וכו'. אלא דצא לאשמעינן דהא דמגילה דוחה לעבודה דוקא לענין קדימה ולא לענין דיחוי, וזה מוכח מדרב יהודא אמר רב, ד[רב] אמר לקמן מגילה צומנה אפי' ציחיד, [וא"כ למה מגילה דוחה עבודה הלא יכול לקרות ציחיד, אלא ע"כ

*

שם בגמרא: מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה וכו' קל וחומר מעבודה ומה עבודה שהיא חמורה מבטלין תלמוד תורה לא כ"ש וכו' עכ"ל.

שהיא חמורה מתלמוד תורה מגילה דוחה אותו מכ"ש שמגילה דוחה תלמוד תורה.

ולפי"ז לא צריך לחלק צין תלמוד תורה דרבים ותלמוד תורה דיחיד ולא קשה מידי מיהושע דהק"ו הוא מכח מת מצוה ולא מכח עבודה. אלא ע"כ צריך ליישב דרבי היה סובר דצאמת מת מצוה דוחה מגילה. וא"כ קשה על הא דפסקינן צש"ע (ס"י תרפ"ז) דמגילה דוחה מת מצוה הוא נגד דעת רבי. וצחידושי פוסקים הארכתי.

איכא למידק מה ראה לומר ק"ו מעבודה ועל ידי כן צריכין אנו לחלק צין תלמוד תורה דרבים לתלמוד תורה דיחיד הא יש לתמוד קל וחומר ממת מצוה, לפי מה דק"ל צש"ע (ס"י תרפ"ז) דמגילה דוחה מת מצוה דדוקא לענין קדימה מת מצוה קודם משא"כ לענין דיחוי מגילה עדיפא, ומת מצוה דוחה תלמוד תורה מדתניא מצטלין ת"ת וכו' וא"כ פשיטא דלענין דיחוי מגילה עדיף מתלמוד תורה וק"ו ממת מצוה

*

[סא] ז"ל התוס': וא"ת והיכי משמע לישנא דקרא דבטלו התמיד ותלמוד תורה. [סב] לכאורה אין זה ראוי על חידושו הקדום, דלעיל ביאר דעל רב יהודה לא קשה מידי, דאיהו לא אמר אלא דיש קדימה למגילה על ת"ת, ובעתה באתי הי' 'ביטול'. וכאן 'הוסיף' ענין חדש, דעל רב יהודה לא קשה כלל, דאיהו בע"כ אינו סובר כפי' הגמ' דהמלאך בא על ביטול תורה.

ועבודה חמורה מתלמוד תורה והכתיב וכו', לא קשיא הא דרבים והא דיחיד ודיחיד קל והתנן נשים במועד וכו' כבוד תורה קאמרת כבוד תורה דיחיד חמור תלמוד תורה דיחיד קל.

מהתם דלימוד התורה עדיפי מכיבוד דזה מיכרי כיבוד התורה למכור עתיקא צחדתא והכא משמע דאפי' כיבוד תורה דיחיד עדיפא והתם כשמוכרין ס"ת הוי דרבים וז"ע.

וקשה קושי' עזומה דא' (בדף ד"ז) פסקא אצל מכרו וכו' איצעי' להו כו' ת"ש אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה וליקח אשה דלמא שאני לימוד שמציא לידי מעשה וכך מסקנתם, א"כ שמעינן

*

משו"ת נשאל דוד ח"ב אה"ע סימן י"ח. בתשובה שנכתב לרבינו ממהר"ר יעקב בהאלוף המרום מוה"ר יוסף נר"ו מיושבי על מדין בב"ד הגדול של כבוד הגאון הגדול המפורסם אב"ד דק"ק פראג ב"ד ומור' נר"ו.

לזאת יחידי צלילה, וצנ"א היו מצויים אללו, ועכ"פ לא היה צפחות משני נעריו עמו.

אלא ודאי פשוט הוא דהא דלשלשה אינו נראה כלל היינו צדמות שד ומזיק, אצל אס מדמין עצמן לדמות אדם רואין ונראין אפילו להרבה בני אדם, וכמצואר ג"כ בגיטין (דף ס"ח ע"ב) גצי עוצדא דאשמדאי שנראה לכל ישראל צדמות שלמה, וכעוצדא דצן תמליון צגמרא צמעילה (דף י"ז ע"ב) ע"ש.

מקשה הש"ם ויהי צהיות יהושע ציריחו וישא עיניו וירא והנה איש עמד לנגדו [וגו'] וישתחו לאפיו ומקשה הש"ס והיכי עזיד הכי והאמר רבי יהושע צן לוי אסור לאדם שיתן שלום לחצירו צלילה חיישינן שמא שד הוא.

וקשה דהא תמן תנינן (ברכות דף מ"ג ע"ב) לשלשה נראה ואינו מזיק לשלשה אינו נראה כלל. וא"כ מאי מקשה הש"ס דהא התם מיירי ציחידים, וגצי יהושע שהיה ת"ס ואסור

*

ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש עמד לנגדו וישתחו לאפיו והיכי עביד הכי והאמר רבי יהושע בן לוי אסור לאדם שיתן שלום לחבירו צלילה חיישינן שמא שד הוא שאני התם דאמר ליה כי אני שר צבא ה' וכו' אמר לו אמש במלתם תמיד של בין הערבים ועבשיו בטלתם תלמוד תורה אמר לו על איזה מהן באת אמר לו עתה באתי מיד וילן יהושע צלילה ההוא בתוך העמק אמר רבי יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה וכו'.

ופירש"י: אמש ביטלתם כו' אמש, כלומר כשהעריב היום, היה לכם להקריב תמיד הערב ובטלתם אותו וכו' ועבשיו, שהוא לילה, היה לכם לעסוק בתורה, שהרי אינכם נלחמים צלילה. עתה באתי, על של עבשיו וכו' עכ"ל.

ציטול תמיד צאלו אמרו מקדימין צזמן הקרצת תמיד וכיון שאחר עד עתה ע"כ אחר זמן הקרצת תמיד ע"כ צצציל ציטול ת"ת.

זאת ועוד אחרת דכד עיינתי שס צתו' צד"ה אמש צטלתם וכו' ז"ל: וא"ת והיכי משמע לי שנא דקרא צצטלו התמיד ותלמוד תורה. ויש לומר דה"פ מדקאמר הלנו אתה הכי קאמר צצציל תלמוד תורה צאת דכתיב תורה צוה לנו, אס לצרינו או צצציל הקרצנות שמגינים עלינו מצרינו עכ"ל.

מן הראוי להתצונן צדרכים רצנן כיון שהמלאך האשימן צצני דצרים צתמיד של צין הערצים וצת"ת מפני מה לא צא כשהעריב היום להוכיחם על ציטול תמיד ואז ה' אפשר לתקן תקוני גצרא צקום ועשה כמו שעשה צת"ת וע"י כן וילן יהושע צתוך העמק עומקו של הלכה ועתה שעצר זמן הקרצת תמיד ה' מעוות אשר לא יוכל לתקן עד זמנו וצטל קרצן תמיד.

ותו איכא למידק שאלת יהושע ששאל על איזה מהן צאת תשובתו צצידו ע"כ צא צצציל ציטול תורה דאי ס"ד משום

ולפ"ז י"ל דתליא בפלוגתא דז"ל הטור (בסימן תמ"ד):
 ארבעה עשר שחל להיות בשבת בודקין ליל י"ג ומצערין
 הכל לפני השבת ומשיירין מזון ג' סעודות ללורך השבת
 דסעודה ג' זמנה אחר המנחה ואז אינו יכול לעשותה לא
 במנה ולא בחמץ וטוב לעשותה בפירות וכו' עכ"ל. וזה
 אינו אלא לדעת הפוסקים דחמץ משש ולמעלה אסור מן
 התורה כדאי בטור (סי' תמ"ג): חמץ משש שעות ולמעלה
 ציוס י"ד אסור מה"ת ולוקין עליו וכו'. ובעל המאור כתב
 שמותר לאוכלו עד הלילה וכו' עכ"ל.

ולפ"ז מצינו למידן י"ד שחל להיות בשבת לדעת הפוסקים
 דחמץ משש שעות ולמעלה מן התורה משיירין מזון שתי
 סעודות ללורך השבת דסעודה ג' זמנה אחר המנחה ואז
 אינו יכול לעשותה בחמץ כיון שאסור מדאורייתא. משא"כ
 לדעת בעל המאור שמותר לאכול עד הלילה א"כ כשחל
 י"ד להיות בשבת משיירין מזון ג' סעודות ואף דסעודה ג'
 זמנה אחר המנחה כיון שמותר לאכול עד הלילה.

ומעתה כשהיו בערבות יריחו צי"ד שחל להיות בשבת
 לשיטת בעל המאור היו משיירין ללורך שבת מזון ג'
 סעודות לאכול ג"כ סעודה ג' מחמץ אחר תפלת המנחה.
 וכדעיינתי במס' פסחים (דף ס"ג ע"א): השוחט את הפסח
 על החמץ עובר בלא תעשה ר' יהודה אומר אף התמיד
 וכו' עכ"ל. וקאמר התם (דף ס"ד) מ"ט דר' יהודה אמר לך
 דכתיב לא תשחט על חמץ דם זבחי, זבחי המיוחד לי ומאי
 ניהו תמיד עכ"ל.

ולפ"ז י"ל דיהושע טעה בזה דסבר אין שוחטין את
 התמיד על החמץ וכיון שאזו הי' מצוי חמץ שהולכרו
 לסעודה ג' ולא הי' באפשר לבער את החמץ דאין מצערין
 בשבת מש"ה בטלו התמיד. ואף דשחטו הפסח כמו שמעיד
 הקרא ויעשו את הפסח צי"ד בחודש ור"י דסובר 'אף'
 התמיד במשמע דבפסח פשיטא דאין שוחטין על החמץ.
 י"ל איהו טעה וסבר הקרא דלא תשחט על החמץ דם זבחי
 לא קאי אלא על התמיד ולא על הפסח דתמיד מקרי זבחי
 המיוחד.

ובהכי נמלטנו קושי' תו' שם במס' מגילה דף הנוכר
 דד"ה אמש בטלתם וכו' וז"ל: וקשה אמאי בטלוהו בשלמא
 תלמוד תורה בטלו לפי שהיו צריים על העיר כל ישראל אצל

אמור מעתה לפי סדר המקרא יהושע אמר לי' תחלה
 הלנו אם לזרינו למדנו דיהושע כבר ידע שהמלאך בא
 בשביל שצטלו אלא שהיה מסופק אם בשביל ת"ת או בשביל
 הקרבנות. ולפ"ז כשאמר לו המלאך כי אני שר צבא ה'
 והאשימן בשני דברים היה לו להקדים ולומר עתה זבחי
 על של עכשיו כיון שכבר יהושע הי' יודע וספוקי הי'
 מספקא לי' על איזה מהן בא.

ונראה לישב כל אלה דלפי סדר המקרא בספר יהושע
 (סי' ה') ויחנו ישראל בגלגל ויעשו הפסח בארבע עשר
 יום לחודש בערב בערבות יריחו. ויאלכו מעבור הארץ
 ממחרת הפסח וגו' ויהי בהיות יהושע ציריחו וישא עיניו
 וירא והנה איש עומד לנגדו וגו' עכ"ל. ורבינו ז"ל למדו
 מכאן שעיבורה של עיר כעיר. ועיין נמי צד"ק ויהי בהיות
 יהושע ציריחו בגלגל ויריחו ומכאן סמכו ז"ל שעבורה של
 עיר דינו כעיר שהרי יהושע לא היה בתוך העיר ואמר
 בהיות יהושע ציריחו כי נסעו מהגלגל אחר שנמולו שם
 הערלים עשו הפסח וצאו להם ליריחו לכבשה וחנו את
 פני העיר והקצ"ה שלח מלאכו ליהושע כדי לחזקו לכבשה
 ולבשרו ונראה לו כדמות איש וחרבו שלופה צידו מורה על
 הגבורה ועל הנצח כמו שנראה ליעקב אבינו וכו' עכ"ל.

הרי מפורש מיד אחר שנימולו ערלים ועשו קרבן פסח
 וצאו ליריחו לכבשה שלח הקצ"ה המלאך ליהושע. ולפ"ז
 דון מיני' שהמלאך בא ליל ראשון של פסח זה הי' אחר
 שקרב הפסח וקאמר ויהי בהיות יהושע ציריחו זה קאי
 אדלעיל מיני' שאמר ויעשו את הפסח בארבע עשר יום
 לחדש בערב בערבות יריחו ומיד כשצאו לערבות יריחו
 וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וכו'.

וכד עיינתי בהרא"ש פרק ערבי פסחים [סי' י"ג] ז"ל:
 ועוד מוכח בסדר עולם (פי"א) דבערב שבת נפטר משה
 רבינו דקתני אחר הפסח בכ"ב בניסן סבבו את העיר
 ונאמר ויהי ציוס השביעי ותפול החומה רבי יוסי אומר
 שבת היה וק"ח בניסן היה נמצא ר"ח באחד בשבת ור"ח
 אדר בשבת וא"כ בשבעה באדר שמת בו משה רבינו היה
 בערב שבת וכו' עכ"ל. ומעתה לא ולמד כיון שר"ח ניסן
 הי' אז בא' בשבת א"כ ט"ו בניסן י"ט א' של פסח הי' נמי
 באחד בשבת וי"ד שבו הי' חל בשבת.

ולפ"ז א"א התורה ניתנה בכל לשון שלא יהי פתחון פה לאומות א"כ גם לאומות ניתנה התורה כדמצינו וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן והקצ"ה החזיר על כל אומה ולשון שיקבלו התורה. משא"כ אי אמרינן שחורה ניתנה בלשון הקודש א"כ לישראל ניתנה תורה ולא לאומות.

ועיין בספר נחלת בנימין^[א] [מנחה ל"ח אות ז'] שכתב הטעם שכתוב בתורה דבר אל בני ישראל אף שהתורה הי' אלפיים שנה קודם בריאת עולם דתורה [היתה שטר קידושין ו] נכתבה לשמה לשם ישראל. להכי אמר דבר אל בני ישראל ע"כ תמנית דבריו ע"ש. לפ"ז לא נכתבה התורה אלא לישראל בלבד.

אכן עדיין צריכין אנו למודעי דהש"ס מקשה במסכת שבת (דף פ"ו ע"ב): וליקבלו תורה ביני שימשי אמר רבי ינחק לא מראש בסתר דברתי. ופרש"י: והכי פריך: לר' עקיבא, דאמר הקפידה תורה על מנין העונות, ולא הקפידה אלא על חמש, למה לא קבלוהו בלילה וכו'. לא בסתר דברתי, במקום ארץ חשך, ולילה חשך הוא עכ"ל.

ועיין שם בחדושי אגדות ו"ל: ולקבלו תורה ביני שימשי כו' מפורש במדרש תנחומא שמעו זאת היא התורה שנאמר וזאת התורה אשר שם משה וגו' כי לא מראש דהיינו בתחלת נתינתה לא דברתי אותה בסתר דהיינו בלילה אלא בגלוי ביום וכמ"ש שלא ליתן לאו"ה פתחון פה לעתיד אילו נתת צפרהסיא קבלנוהו עכ"ל.

ולפ"ז הי"נ שלא ניתנה התורה בלילה כדי שלא יהי פתחון פה לא"ה, ומעתה מהאי טעמא גופא ע"כ התורה נתנה בכל לשון שלא יהי פתחון פה לא"ה.

איברא דבר זה תליא בפלוגתא דהני תנאי במסכת עירובין (דף ס"ה ע"א) דז"ל: אמר רב יהודה לא איברי ליליא אלא לשינתא אמר רבי שמעון בן לקיש לא איברי סיהרא אלא לגירסא אמרי ליה לרבי זירא מחדדן שמעתך אמר להו דיממי נינהו וכו' עכ"ל.

ומעתה למ"ד לא איברא לילה אלא לשינתא אפי' תימא שהתורה ניתנה בלשון הקודש ולישראל לבדם ניתנה התורה אפי' לא הי' יכולין לקבל התורה בלילה משום דלא איברא אלא לשינתא. משא"כ למ"ד לא איברא לילה

הכהנים אמאי לא היו מקריבים התמיד וי"ל וכו' עכ"ל. ולפמ"ש ניחא להם על מה שיסמכו שציטלו התמיד דאין שוחטין התמיד ועדיין חמץ קיים וכמ"ש.

אכן דבר זה תליא דמצינו במס' פסחים (דף ה' ע"א) יליף התם בש"ס חמץ משש שעות ולמעלה אסור מדאורייתא מדכתיב אך ביום הראשון תשציתו וכו'. פירש"י: אך חלק, אכין ורקין מיעוטין וכו', ואיכא דאמר: אך הוא חץ בגימטריא דאח"ס בט"ע וכו' עכ"ל. ומעתה לשיטת בעל המאור שמתר לאכול חמץ עד הלילה היינו דווקא אי אמרינן אך מיעוטא הוא י"ל ששמעטינן שלא יאכל מחמץ בין השמשות ואי לאו אך ה"א שמתר לאכול חמץ עד הלילה ממש. משא"כ להאי פירושא דא"ך ח"ך א"כ אליבא דכ"ע אסור לאכול חמץ משש שעות ולמעלה.

אמנם דבר זה תליא אי התורה ניתנה בכל לשון או בלשון הקודש דאי אמרינן אך הוא ח"ך משמע התורה ניתנה דווקא בלשון הקודש ופי' ח"ך לשון חז"י. משא"כ אי נאמר התורה ניתנה בכל לשון אף דא"ך באח"ס בט"ע הוא ח"ך מ"מ ליכא למילף מהכא שהחמץ אסור משש שעות ולמעלה דבשאר לשונות ליכא לפרושא ח"ך מלשון חז"י. וגם למ"ד התורה נאמרה בכל לשון לא הי' כתוב תורה אך אלא תיבה אחרת שיש לפרש בלשון מיעוט.

ולפ"ז י"ל סברת יהושע היה שחורה ניתנה בכל לשון וא"כ ליכא למילף מח"ך חז"י לאסור וי"ל שמתר לאכול חמץ עד הלילה וא"כ היה צריך לשייר ג"כ לסעודה ג' מש"ה ציטלו התמיד דאין שוחטין את התמיד על החמץ וכדכתיבנא.

והנה עיין במסכת סוטה פ' אלו נאמרינן [דף ל"ה ע"ב]: ת"ר כינז כתבו ישראל את התורה רבי יהודה אומר על גבי אבנים כתובה שנאמר וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת וגו' ואחר כך סדו אותן בקיד אמר לו רבי שמעון לדבריך היאך למדו אומות של אותו הזמן תורה וכו'. פירש"י: היאך למדו אומות העולם העתיקות תורה הלא לא נטוו לכותבה בשבעים לשון אלא לצא וללמדה כל הרואה שלא יהא פתחון פה לאותם האומות לומר לא היה לנו מהיכן ללומדה וכו' עכ"ל.

שמגינים עלינו מצרינו וכו' שכתבתי שאמר כן לסנגוריו על שצטל ת"ת וגם הטעם שצטל התמיד. אמר אמש צטלתם תמיד של בין הערביים ועכשיו צטלתם ת"ת דאכל חדא וחדא איכא טענה ואמתלא ועתה שצטלתם תמיד וגם ת"ת ממ"נ דצריך קותרים זה את זה. דהנה הטעם שצטלתם תמיד של בין הערביים ולשיטתך מותר לאכול חמץ עד הלילה והוצרכו לקיים סעודה ג' בחמץ ולכך צטלתם תמיד דאין שוחטין התמיד ועדיין חמץ קיים וע"כ ז"ל דהתורה נתנה בכל לשון דאי ס"ד התורה ניתנה בלשון הקודש ואך הוא ח"ץ לשון חז"י א"כ משש שעות ולמעלה חמץ אסור מדאורייתא ואין עושין סעודה ג' מחמץ אלא ע"כ לשיטתך התורה נאמרה בכל לשון שלא יהיה פתחון פה לא"ה ולפ"ז ה"ט נמי שלא ניתנה התורה בלילה כדי שלא יהי' פ"פ לא"ה ולפ"ז י"ל לילה זמן תורה היא והא דלא ניתנה בלילה שלא יהי' פ"פ לא"ה וא"כ אמאי צטלתם ת"ת.

ואם נפשך לומר ה"ט שצטלתם ת"ת משום דלא נברא לילה אלא לשינתא ומה"ט לא ניתנה התורה בלילה ולפ"ז יש לומר התורה ניתנה בלשון הקודש אך הוא לשון ח"ץ א"כ חמץ אסור משש שעות ולמעלה ואסור לעשות סעודה ג' מחמץ וא"כ מפני מה צטלתם תמיד וזהו שאמר ועתה צאתי וכשצטלו התמיד לא הי' יכול לבוא וכשצטלוהו שניהם לא דקו יחדיו וסתרו זה את זה.

וזהו שאמר נמי וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק א"ר יוחנן מלמד שלן בעומקו של הלכה, דלפי מה שכתבתי המלאך בא בליל ט"ו ואז הלצנה במלואה ועיין במסכת ברכות (דף מ"ג ע"א): אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב אבוקה כשנים וירח כשלשה. איבעיא להו אבוקה כשנים בהדי דידיה, או דילמא אבוקה כשנים לבר מדידיה. תא שמע וירח כשלשה, אי אמרת בשלמא בהדי דידיה שפיר, אלא אי אמרת לבר מדידיה ארבעה למה לי, והאמר מר לאחד נראה ומזיק לשנים נראה ואינו מזיק לשלשה אינו נראה כל עיקר וכו' עכ"ל.

וכיון דלפ"ז צט"ו בחודש שהלצנה במלואה אינה נראה כל עיקר והוי כיממא לזה אמר מלמד שלן יהושע בלילה ההוא 'בעומקה' של הלכה כיון שהיה הלצנה בלילה ההוא במלואה הוה כיממא והיה מחדדין שמעתת' כללעיל דבר'

אלא לגירסא היה יכולין לקבל בלילה. וז"ל דהטעם שלא ניתנה בלילה שלא יהי' פתחון פה לא"ה. ולפ"ז מה"ט נמי ז"ל שהתורה ניתנה בכל לשון.

והנה לפ"ז מה נמרו מתוך לחיך יהושע אמר הלנו כפירוש תו' שצביל תורה צאתי דכתיב והגית תורה וזה לנו לכאורה יפלא מפני מה סתם יהושע דבריו במקום שהי' לו לפרש והי' מרמז לו בתיבת לנו דכתיב תורה וזה לנו. ולפמ"ש יתכן יהושע אמר כן לעשות סנגוריו על שצטל ת"ת כי הוא סובר לא נברא לילה אלא לשינתא וא"כ ה"נ שלא ניתנה התורה בלילה משם דבלילה לאו זמן תורה היא. וכדי שלא יאמר האומר אף דבלילה זמן תורה היא ומה"ט לא ניתנה התורה בלילה שלא יהי' פתחון פה לא"ה להכי אמר תורה וזה לנו לישראל לצד ניתנה התורה ולא לאומות וא"כ מפני מה לא ניתנה התורה בלילה אלא ע"כ משום דבלילה לאו זמן תורה היא דלא נברא לילה אלא לשינתא.

וניחא נמי הא שאמר יהושע אם לצרינו צביל הקרבנות שמגינים עלינו מצרינו כמו שכתבו תו' דלפי שכתבתי היינו טעמא שצטלו התמיד דלדעת בעל המאור שמוותר לאכול חמץ עד הלילה הוצרכו לקיים הסעודה שלישי' בחמץ וממילא צטל התמיד דאין שוחטין התמיד ועדיין חמץ קיים. ועל זה יש מקום לפקפק דאכתי הי' להם לבטל סעודה ג' כדי לקיים מצות שחיטת תמיד וזה דבר המיוחד. מש"ה אמר יהושע אם לצרינו אם צביל קרבנות שמגינים עלינו מצרינו. דכבר נודע דעת רבינו ז"ל במס' שבת (דף ק"ח ע"א): אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא כל המקיים שלש סעודות בשבת ניזול משלש פורעניות מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג עכ"ל. ולפ"ז אי מקיים ג' סעודות ניזול ממלחמות, וי"ל שיהושע אמר האי טעמא שלא צטלו סעודה ג', דמאי אולמי' האי מהאי הקרבנות תמיד מסעודת ג' דתמיד מגין עלינו מצרינו וכל המקיים ג' סעודות ניזול ג"כ מצרינו. וזהו שאמר אי צביל הקרבנות שמגינים עלינו מצרינו א"כ אין אתה יכול להאשימם דגם סעודה ג' מגינות מצרינו.

והשתא מבואר המאמר שהתחלנו דהנה אחר ששמע המלאך מיהושע שאמר הלנו אתה או לצרינו אם צביל תורה צאתי דכתיב תורה וזה לנו אם צביל הקרבנות

יהושע אלל המלאך ולא הי' חש לשמירת גופו דלמא שד הוא דאכתי לא אסיק אדעתי' שהי' מלאך. ד[בשלמא] השת' שמקשה האיך הי' משתחוה לו דלמא שד מתרץ שפיר דא"ל כי אני שר נבא ה' וגמירא דלא מפקי שם שמים לבטלה כיון דכבר שמע ממנו כי אני שר נבא ה'. משא"כ מעיקרא שהלך אליו ולא שמע ולא ידע האיך (ירא אילו) [הלך אליו] ולא ירא לנפשו דלמא שד הוא, ובחד גבירא נראה וניזוק, ומקרא מלא דיבר הכתוב תשמרו מאוד לנפשותיכם ויהושע האיך הלך למקום סכנה.

איברא לפי מה שפלטת הקולמס כדת ובנעימות דלעיל באר היטב שאותו לילה היה של פסח וגמרא ערוכה בזמ' ר"ה (דף י"א ע"ב) שלילה הזה הוא ליל שמורים המשומר וצא מן המזיקין ומש"ה מורא לא עלה על ראשו כי אמר בלבו גם כי אלך בגיא כלמות לא אירא רע כי אתה משענתי המה ינחמוני משענת קנה חכמה וקנה צינה ויאלץ בסמיכות שצידם כלילה הזה היא משומר וצא מן המזיקים.

ובייחוד הואיל זו כלילה הי' ט"ו שהלצנה במלואה ומסתמא כבר קידש יהושע הלצנה כי מט"ו ואילך אין מקדשין משום דאין הלצנה בחידושה. וכבר נודע בין החיים דכל מי שמקדש הלצנה בזמנה אינו ניזק באותו חודש^[טז].

ואף אי נימא שלא הי' עדיין מקדש הלצנה באותו חדש מ"מ אותו לילה הי' יכול לקדש אף שהוא י"ט וקי"ל אין מקדשין הלצנה צי"ט, מ"מ הי' נעשה כהיתר לקדש כליל ט"ו הואיל ועובר זמנו זו כלילה כדאי' בא"ח (סי' תד"ו [סעיף ב']): ואין מקדשין אותה במוצאי שבת שחל זו יום טוב וכו'. ועיין בזמגן אברהם [סק"ז]: שחל צי"ט ומכ"ש שלא יקדשו כליל שבת וכו'. ובמהרי"ל כתוב שמהר"ש התיר וב"ח כתב שפעם א' לא נראית הלצנה עד ליל א' של סוכות ועשה מעשה בקראקא וקדשוה מאחר דא"א לקדשה אח"כ וכו' עכ"ל. הרי כליל ט"ו קדשוה אף שהוא י"ט כי אי אפשר לקדש אח"כ. אף כאן אנו נאמר כיון שהמעשה הי' כליל ראשון של פסח כיון שאל אפשר הי'

זירא וכיון שהיה לומד תורה כלילה משום כלילה זמן תורה היא אח"כ ז"ל הטעם שלא ניתנה תורה כלילה שלא יהי' פ"פ לא"ה ותורה ניתנה בכל לשון כדכתיבנו וזוה שז לא הי' להוכיח על שציטלו התמיד. והשתא מיושב בטוב טעם ודעת כל הספיקו' הנופלים בזה המאמר דוק ותשכח.

אכן עדיין מידי הרהור לא ילאנו דלפי מ"ש דאז היה ט"ו בניסן וא"כ מאי מקשה הש"ס דילמא שד הוא כיון דאז היה הלצנה במלואה וירח כשלשה שאין נראה כל עיקר וכיון דהקרא מעיד וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו אח"כ ראה אותו ע"כ לא הי' שד דהא בראי' תלי' מלמא.

וע"כ לא היה מכוסה הלצנה אז בעיבה דזמס' סנהדרין (דף מ"ד ע"א) מקשים תו': והא דלא משני הכא דחזו לה בצואה דצואה כדמשני ביצמות משום דאין צואה ניכרת כלילה עכ"ל. ואי ס"ד שהלצנה הי' מכוסה אז בעיבה שירדו הגשמים לא הי' צואה כלל אלא ע"כ לא הי' הלצנה מכוסה בעיבה והי' צואה אלא שאין ניכרת כלילה וא"כ הדרינן לקושיתן מאי מקשה דלמא שד הוא כיון שיהושע ראה אותו ע"כ לא הי' שד כיון שאז היה הלצנה במלואה ואינו נראה כל עיקר.

לא ולמד מה ציקש המלאך להוכיחם על ציטול תלמוד תורה כלילה הזה מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. לפמ"ש מיושב בטוב טעם ודעת וכך היא דרכה של תורה הואיל והי' ליל ט"ו שאז הי' הלצנה במלואה ונהור הי' אותו הלילה אז הי' חוצת גבירא ללמוד כל הלילה כדעת ריש לקיש דאמר לא נבירא סיהרא אלא לגירסא והס הי' מבטלין לכן בזמנו דיבר בתוכחה מגילה עתה באתי על ציטל תורה באתי הואיל והי' נראה הלצנה בעליל מזוקק [שצעתיים?] מראין חדשי תורה בתבנית הלצנה ולא הי' להם למנוע מצה"מ.

ובזה נתקרה דעתי מה שיש לכאורה לפלפל בחכמה אהא דמקשה הש"ס למה היה יהושע משתחוה למלאך כלילה ליחוש דלמא שד הוא ולמה לא מקשה האיך הלך

[סד] עי' מ"ש גיסו של רבינו באליה רבה (סי' תר"ב אות ז': כתב בסוף ספר אור חדש סיפר לי [מורי ורבי ש"ב האלוף] החסיד מה"ר משה מייזל"ש [ז"ל ה"ה], מעשה באחד שפגע בו עכו"ם כלילה ורצו להרגו, וביקש מהם שיניחנו לעשות מצוה אחת קודם מותו, ואח"כ יעשה אתו מה שלבו חפץ, והלבנה היתה בחידושה וקדשה בפניהם בכוונה גדולה, ונעשה לו נס כשדלג וקפץ ג' פעמים כמנהג, ונשאו הרוח וניצול מהם. גם שמעתי ממנו שמי שיקדש הלבנה, מיום שיקדשה לא ידאוג שימות באותו החדש מאותו היום ואילך.

לקדש אח"כ הותר לו לקדש אף שהי' י"ט^ט].

וע"פ דברים אלה יתורץ דברי הקרא ויאמר שר נצא ה' אל יהושע של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש היא וגו' עכ"ל. ועיין בכלי יקר וז"ל: צריך להבין מ"ש גבי משה כתיב נעליך וגבי יהושע כתיב נעליך וכו' שלהיות במשה נגלה אליו ה' כדכתיב ויקרא משה אל ה' וגו' של נעליך חייב להסיר שתיהן מפני כבוד ה' כי פיו המדבר אליו וכו' אמנם יהושע מלאך דיבר אליו לכך לא חייבו כי אם להסיר נעל א' לכבוד המלאך יספיק בא' וכו' ולכן נאמר ויעש כן יהושע לומר שלא החמיר להסיר ב' מנעליו אלא ויעש כן להסיר מנעל אחד כדברי המלאך וכו' עכ"ל.

והנה כבר מלתי אמורה שהמלאך בא בליל י"ט ראשון של פסח ואין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד ותמן תנינן במס' שבת (דף ס' ע"א): לא יאח האיש בסנדל המסומר ולא ביחיד בזמן שאין ברגלו מכה. ופירש"י: ולא ביחיד, ולא בסנדל יחיד. בזמן שאין ברגלו מכה, בתלמוד ירושלמי מפרש: דלא ליחשדיה דטעין ליה לחצריה תותי כנפיה, ולשון רבותי: דילמא מחייכי עליה, ושקיל, דשליף ליה וממטי ליה בידיה בשכחת שבת עכ"ל.

וכיון שאסרו סנדל יחיד בשבת דלמא יטלטל בשבת מטעם זה גם צי"ט בזמן שלא ילך בסנדל יחיד כיון דגם צי"ט אסור לטלטל כדאי' בא"ח (סי' תקי"ח) ע"ש צט"ז

* * *

דף ג' ע"ב

ברש"י בד"ה הא דרבים דהתם כל ישראל הוי עכ"ל.

לפ"ז רבים הוא כל ישראל יחד כמו שהיה גבי וא"כ י"ל פרושו דש"ס דמחלק בין יחיד לרבים הוא זה, דוודאי מגילה קודם לת"ת כדי שיקרא היחיד עם הציבור יהושע^ט].

[פ"ה] ע"י מה שהאריך רבינו בתשובה (נשאל דוד ח"ג סי' י') ועע"ש בהערה ג' ממה שכתב רבינו בשלל דוד שהורה הלכה למעשה לקדש הלבנה בליל שבת. ע"י בליקוטי מהרי"ח וז"ל: עיין בשערי תשובה (סי' תכ"ו סק"ה) בשם השבות יעקב (ח"ג סי' ל"ח) והגאון ר' דוד אויפנהיים בפשיטות שה"ה בשבת שרי ע"ש.
[פ"ו] ובהמשך כ' רבינו דהכוונה שיהי' ששים רבוא מישאל במקום אחד.

שמאריך באיסור טלטול צי"ט ומעתה האיך הלך יהושע בסנדל יחיד צי"ט.

איצרא י"ל מה"ט א"ל כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא כיון דלא אסרו לילך בסנדל יחיד אלא משום גזירה שמה יטלטל ד' אמות צר"ה וא"כ אינו אלא שבות. ועיין במס' עירובין (דף ק"ג ע"א): היה קורא בספר על האסקופה ונתגלגל הספר מידו גוללו אלנו והא הכא דשבות דמקדש צמדינה הוא ולא גזרינן דילמא נפיל ואתי לאיתויי [פירש"י]: ספר נמי שבות דמקדש קרי ליה, שהרי קדש הוא, אלמא: שבות דלורך מקדש הותר אף צמדינה וכו' עכ"ל.

דון מיני' ספר נמי שבות דמקדש קרי' לי' אף צמדינה ולא גזרינן דלמא אתי לאתויי וא"כ י"ל מש"ה אמר אדמת קודש הוא שאתה עומד עליו א"כ הוה נמי שבות דמקדש צמדינה ולא גזרינן דלמא אתי לאתויי ולהכי של נעליך ואף בסנדל יחיד מותר לילך כיון דלא גזרינן דלמא אתי לאתויי. ובזה מיושב נמי מאמר הקרא ויעש כן יהושע אף דגבי משה לא אמר ויעש כן משום דהתם גבי משה וודאי לא עבר על ציווי ושלף (בעל"ד) [שני נעליו] כיון שאמר לו של נעליך. משא"כ גבי יהושע קמ"ל להגיד שבתו שלא שינה דה"א להחמיר כיון דאסור לילך בסנדל יחיד מש"ה ויעש יהושע כן דמשום שהי' שבות דמקדש לא גזרינן דלמא אתי לאתויי.

משום פרסומי ניסא, ומש"ה לא אמרינן שיקרא היחיד מגילה ציחידות כמו שמפרשי תוספ' ד"ה מצטלין וכו' טעם לקרות עם הציבור משום דהוי טפי פרסומא ניסא עכ"ל. משא"כ אי כל ישראל המה יחד מה נ"מ אי קורין המגילה קודם ת"ת או אחר ת"ת דכל פעם הוי פרסומא ניסא^[ז].

לפ"י קשיא מאי מקשה הש"ס מת"ת דאין מועד צפני ת"ת כל שכן חנוכה ופורים דמצטלין ממקרא מגילה אלמא ת"ת חמור ממקרא מגילה, הא גזי ת"ת נריך להיות ששים

*

בגמרא: ודיחיד קל והתנן גשים במועד וכו' אין מועד בפני תלמיד חכם כל שכן חנוכה ופורים וכו'. ומפרשי תו' בד"ה אין מועד וכו'^[ט] כל שכן חנוכה ופורים וכו', שמותר להספידם אף על גב דמבטל ממקרא מגילה אלמא ת"ת חמור ממקרא מגילה עכ"ל.

וזוה אינו מן הצורך להא דמפרש מהרש"א ז"ל ד"ה אין מועד צפני ת"ת ויום שמועה כצפניו דמי עכ"ל הוא סוף דיבור ואח"כ מתחיל הדיבור כ"ש חנוכה עכ"ל. וכונתו לעשות ריוח צין הדביקים ולחלק את השווין. וצאמת הוא דיבור אחד משיך שייך אהדדדי ולא נחלקו התימות, דתוספ' רונה לפרשו כוונת המקשה דת"ת חמור ממקרא מגילה מכח יום שמיעה כצפניו וא"כ לא הוי אלף תלמוד תורה, ומקשה שפיר, ודצריהס הוא פ"י מספיק לדברי המקשה והכל הולך וסוצב אל קוטב אחד.

איצרא לפ"י שעדיין לא פלגית למה לא מקשה תיכף לעיל דאמר רבי דמגילה דוחה תלמוד תורה והכא אמרינן דמגילה נדחה מתלמוד תורה וצלימוד הישיבה הארכתני.

*

[פז] בפשטות תירוק הגמ' הא דרבים והא דיחיד לא מיירי מקריאת מגילה, אלא הדיון הוא עבודה נגד ת"ת, והא דרבים במעשה דיהושע, והא דיחיד בהא דעבדינן ק"ו ומה עבודה שהוא חמורה... תלמוד תורה לא כ"ש. והנראה דרבינו מבאר דכוונת הגמ' גם לגבי מגילה ות"ת. ואם המצא תמצא באיזה פעם מן הפעמים שיהיו כל ישראל נמצאים במקום אחד, ואז יהי' הדיון לגבי ת"ת נגד מקרא מגילה.

[פח] ושוב ליכא למימר כנ"ל דאי כל ישראל המה יחד מה נ"מ אי קורין המגילה קודם ת"ת או אחר ת"ת. [פצ] בדפוסים ישנים היו שני דיבורי התוס' מקושרים יחד. והמרש"א הוא שהגיה שהם שני דיבורים, ורבינו מביא דבריו בהמשך.

[ע] בגמ' 'מכאן סמכו של בית רבי', ורבינו מייחסו לרבי עצמו.

[עא] ר"ל דהתוס' מוקמי הא דאין מועד בפני ת"ת, דמיירי אף באופן זה של יום שמוע.

והנה י"ל ל"ל מקשה תיכף לעיל אדברי רבי^[ז] דמכאן מוכח דת"ת חמור ממקרא מגילה. אלא [עכנ"ל] דשאני הכא דאיכא תרתי מת מלוא ות"ת דודאי דוחה מקרא מגילה. א"כ [קשה] מאי מקשה השתא דלמא שאני התם דאיכא תרתי מת מלוא ות"ת. י"ל דמיושב עפ"י מה דאי' בתו' ד"ה אין מועד צפני תלמיד חכם, (ויום שמיעה צפני ת"ת) ויום (שמוע) [שמועה] כצפניו דמי. וכ"ש חנוכה ופורים וכו' עכ"ל. לכאורה הא דאמר יום שמיעה למותר יחשב ואין כאן מקומו.

איצרא תו' צא ליישב קושי' הנ"ל בצחות לשונו דציוס שמוע ליכא אלף ת"ת ולא מת מלוא^[כז], ואפ"ה אמרינן דדוחה מגילה וא"כ מקשה הש"ס שפיר.

שם בגמרא: אמר רבא פשיטא לי עבודה ומקרא מגילה מקרא מגילה עדיף מדר' יוסי בר חנינא וכו'.

עדיף דאי מגילה עדיף ל"ל לרבי ללמוד קל וחומר מעבודה דמגילה עדיף מתמוד תורה ה"ל למילף קל וחומר ממת מלוא דמגילה עדיף ממת מלוא ומת מלוא עדיף מת"ת ופשיטא דמגילה עדיף מתלמוד תורה אלא ודאי דאצעי דרבא קאי לענין קדימה.

איצרא עדיין לא פלטית לפ"ז אליצא דאמת לפי הפסק ש"ע דמגילה דוחה מת מלוא פשיטא דמגילה דוחה תלמוד תורה וא"כ ה"ל לרבי למילף דמגילה דוחה ת"ת קל וחומר ממת מלוא.

אמנם י"ל דאליצא דאמת יליף רבי קל וחומר ממת מלוא ולא מעבודה, דקשי' לי ועבודה תמורה מת"ת וכו', והא דמחלק הש"ס בין לרבים ובין ליחיד לא שמיע לי כלומר לא ס"ל. דאי לא תימא הכי דס"ל דחילוק בין רבים ליחיד ה"ל לרבא למצעי ת"ת דרבים ומגילה הי מנייהו עדיף^[ב], או כבוד התורה ומגילה^[ג], אלא ע"כ דאליצא דאמת לא ס"ל חילוק בין רבים ליחיד, ומש"ה פשיטא לי לרבא דמגילה דוחה ת"ת אפי' דרבים.

ובזה מתורץ צאר היטיב מה שמקשו כל הפוסקים וצפרטות הלחם משנה הא דלא מחלק הרמב"ם (פ"א מהל' מגילה [ה"א]) בין תלמוד תורה דרבים ותלמוד תורה דיחיד. דאליצא דאמת אין חילוק בין תלמוד תורה דרבים ודיחיד.

והרמב"ם ע"כ מוקי לה אצעי' דרבא לענין קדימה אצל לענין דיחוי לא קמצעי' לי' דודאי מגילה עדיף משום פרסומא ניסא, דז"ל הרמב"ם: ואין לך דבר שנדחה מקרא מגילה מפניו חוץ ממת מלוא הא קל וחומר הוא מה מת מלוא דוחה מגילה אליצא דאמת מכ"ש שמת מלוא דוחה עבודה, שהרי עבודה דוחה מגילה לדעת הר"ן אלא ודאי דמגילה דוחה מת מלוא ומגילה דוחה עבודה ונריכא קרא דמת מלוא דוחה עבודה.

וזו היא שיטת רבא צמסכת שצת פרק צמה מדליקין [דף כ"ג ע"ב] נר חנוכה עדיף מיין קידוש משום פרסומא ניסא ע"ש.

הא דקאמר רבא פשיטא לי עבודה ומקרא מגילה וכו' הוכחתי לעיל דמיירי לענין קדימה ולא לענין דיחוי מדמייתי מדרבי יוסי בר חנינא, ורבי יוסי בר חנינא יליף מרב יהודא אמר רב דמיירי רק לענין קדימה כאשר הארכתי לעיל.

והא דקאמר תלמוד תורה ומגילה מגילה עדיף מדסמכו של בית רבי מיירי אפי' לענין דיחוי כאשר הארכתי לעיל. והא דאמר רבא תלמוד תורה ומת מלוא מת מלוא עדיף דתניא מצטלין כו' י"ל דמיירי לענין קדימה.

והא דקאמר מת מלוא ועבודה מיירי לענין דיחוי שהרי כיון שמדמי למת מלוא שוב אין יכול להקריב פסח הבא צטרה.

וא"כ לפי הנחה זו שהניח רבא ע"כ איצעי' דצעי רבא מיירי בין לענין קדימה ובין לענין דיחוי.

ולצתר דאיצעי פשיטא רבא ע"כ בין לענין דיחוי ובין לענין קדימה איירי דקאמר דאמר מר גדול כבוד הצרות וכו'.

וא"כ צ"ע הא דאית' צש"ע (סי' תרפ"ז [סעי' ב']) ז"ל: שאין לך דבר שנדחה מקרא מגילה מפניו חוץ ממת מלוא וכו' ע"ש. ולפי ראיית הש"ס משמע דמת מלוא דוחה את המגילה.

וי"ל דע"כ ראיית וסוגיות הש"ס מיירי דווקא לענין קדימה אצל לענין דיחוי מגילה קודם למת מלוא. דאי לא תימא הכי קשיא ל"ל אליצא דאמת קרא ולאחותו להורות דמת מלוא דוחה העבודה הא קל וחומר הוא מה מת מלוא דוחה מגילה אליצא דאמת מכ"ש שמת מלוא דוחה עבודה, שהרי עבודה דוחה מגילה לדעת הר"ן אלא ודאי דמגילה דוחה מת מלוא ומגילה דוחה עבודה ונריכא קרא דמת מלוא דוחה עבודה.

זאת ועוד אחרת דע"כ צעי דרבא לאו לענין דיחוי מיירי אלא לענין קדימה דאי לענין דיחוי מיירי קשה מאי צעי רבא מת מלוא ומגילה הי מנייהו עדיף ע"כ מת מלוא

[עב] רבינו לשיטתי' דכל היכי דנמצאים ששים רבוא מישאל במקום אחד נקראת ת"ת דרבים.

[עג] יל"ע דהלא ע"ז אמר רבה בר הונא בפירוש אין מועד בפני ת"ח כ"ש חנוכה ופורים. ואולי כוונתו דרבה הו"ל להזכיר זה בין הפשוטים.

בגמרא: גופא אמר ר' יהושע בן לוי כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו וכו'.

עיין לעיל בחידושינו מה שבארתי בס"ד לשכנו מדרשו וזאת שמה ותמנא נחת הלכה מרווחת.

*

שם בגמרא: כרך שחרב ולבסוף ישב נדון ככרך מאי חרב וכו' והא תניא רבי אליעזר בר יוסי אומר אשר לוא חומה אף על פי שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן וכו' עכ"ל.

<p>יש כאן מקום עיון לפי מה דפי' רש"י לעיל בד"ה שיש ולבסוף הוקף וכו' לענין צתי ערי חומה עכ"ל. ופי' הר"ן ז"ל וסובר רש"י ז"ל דווקא לענין צתי ערי חומה הוא דבעינן הוקף ואח"כ ישב, אבל לענין מגילה לא ולפיכך פירשה זו לענין צתי ערי חומה עכ"ל ע"ש. וא"כ מאי מקשה מצתי ערי חומה דלמא דווקא</p>	<p>לענין צתי ערי חומה הוא דלפי' ש"י ש"י לו עכשיו והיה לו קודם לכן, משא"כ גבי מגילה ש"י דלא ילפינן מצתי ערי חומה. ואפשר לומר דסובר א"ס מהני גבי צתי ערי חומה מכ"ש דמהני גבי מגילה.</p>
---	---

*

שם בגמרא: מאי חרב אילימא שחרבו חומותיו ישב אין לא ישב לא והתניא וכו' עכ"ל.

<p>יש לדקדק לפי גרסת תוספ' אשר גורסין דמימרא דרבי יהושע בן לוי כרך שיש ולבסוף הוקף הוא סמוך למימרא כרך שחרב ולבסוף ישב וכו' כאשר תוספ' מצינין ראשון לציון כרך שאין צו עשרה בטלנין וכו' ואח"כ מצינין כרך שיש ולבסוף הוקף א"כ הפוכי צתתי צעי דרבי יהושע בן לוי.</p> <p>לפי' יש פתחון פה לומר הני תרי מימרא דרבי יהושע בן לוי הנה מישך שייכי גבי הדדי והא דאמר ר' יהושע בן לוי כרך שחרב ולבסוף ישב קאי שחרב החומות העיר וגם אנשים נדדו משם שחרב מאין יושב ואח"כ נתיישב בדירוס ונצנתה החומה דסד"א דנהוי כעיר שיש ולבסוף הוקף דדיני' ככפר קמ"ל דדינו כהוקף ולבסוף ישב דאע"ג שנתיישבה שם פעם שנית ואח"כ הקיפוהו מ"מ לא ילא מחזקתה מכרך אשר הוקף ולבסוף ישב דאשר לא חומה כתיב אע"פ שאין לו עכשיו והוא לו קודם לכן^[ע"ד].</p>	<p>ולפי' מיושב הקושיא שמקשין התוספ' בד"ה והתניא וכו' וא"ת אדמותיב מר"א לסייע מרצן וכו'. ולפי מה שכתבתי דצרי רבי אליעזר הנה תניא דמסייע דאע"ג דפעם שנית הוא ישב ולבסוף הוקף מ"מ לדברי רבי אליעזר דאמר אשר לא חומה אע"פ וכו' ה"ל כהוקף ולבסוף ישב^[ע"ה].</p> <p>משא"כ לפי' רש"י שסדר הגירסא כרך שאין וכו' עשרה בטלנין וכו' וכרך שחרב וכו' גבי אהדדי וכרך שחרב נמי מיירי מעשרה בטלנין כמסקנת הש"ס ולכן מפרש רש"י בד"ה ישב אין שחזר הוקף עכ"ל ולא מפרש שנתיישב בדירוסין שם כי ממאן בסבירא זו דאי ס"ד דה"א דש"ס הוא שחרב מאין יושב וגם נהרסו החומות ואח"כ נתיישב בדירוסין ואח"כ נצנה החומה דקשיא לי' הקושיא דהקשיתי דלמא לעולם מיירי שחרבו חומותיו ואי קשיא לך ישב אין לא ישב לא וכו' הא קמ"ל דפעם שנית הוא ישב</p>
--	--

[עד] ר"ל דבאמת החומה החדשה אינה נותנת דין מוקף חומה, דה"ה ישב ולבסוף הוקף. אלא שהחומה הישנה שכבר חרבה היא הנותנת לעיר זו דין מוקף חומה.

[ע"ה] אין כוונת רבינו דתירוצ' זה אמיתי הוא, דהלא בגמ' אמרו בפירושי אילימא שחרבו... והתניא... אלא... הרי דאין כאן ראיי' לר' יהושע בן לוי אלא פירכא. וכוונת רבינו להקשות כאן קושי', דבאמת היינו יכולין לומר ביאור זה, ולמה אכן אין הגמ' אומרת כן. ועי' בהמשך.

וכו' וא"כ היה להם כרך שחרצו חמותיו ואח"כ נתיישב וקורין בו בט"ו. לפ"ז הא דאמר רבי יהושע בן לוי כרך שחרצו ל"ל אלא ע"כ דמיירי שחרצו מעשרה בטלנין ולא שחרצו חמותיו ומש"ה סמכו ענין לו להיות יוצאין לבזיץ דתותרי שניהם נדקו יחדיו הא דאמר רבי יהושע בן לוי כרך שחרצו וכו' עם מימרא דרבי יהושע בן לוי לוד ואונו וכו' כי המה משולצים יחד ושניהם לדבר אחד נתכוונו.

איברי לפ"ז יש לתמוה הא דמקשה תוספ' ד"ה והתניא רבי אלעזר כרבי יהושע וכו' וא"ת אדמותנת לר"א לסייע מרבנן וכו'. לא קשה מידי דהא אמר רבי יהושע בן לוי לוד ואונו וכו' והני חרוב צימי פלגש בגבעה וכו' ואפ"ה קורין בט"ו משם דכתיב אשר לא חומה אעפ"י שאין לו עכשיו כו' א"כ ע"כ ז"ל דסובר כרבי אלעזר ולא כרבנן.

זאת ועוד אחרת איכא לתמוה הא דמקשה תוספ' (דף ד' ע"א) ד"ה לוד ואונו, הקשה הר"ר ללחנן אמאי אינטריך ליה לרבי יהושע לאשמעינן דאונו מוקפת מימות יהושע והא משנה שלימה היא צפרק בתרא דערכין וכו' עכ"ל. מאי מקשה הלא ע"כ ז"ל הכא^[טו] כדי להורות דהא דאמר רבי יהושע בן לוי כרך שחרצו וכו' דאיירי מעשרה בטלנין כאשר הארכתי לעיל ויגיד עליו ריעו וחדא מכלל חזרתה אחרת.

ועוד זה שלישי הא דמקשה תוספ' ד"ה הא אלפעל בגנהו, קשה אמאי לא פריך צפרק בתרא דערכין כי האי גוונא וכו' עכ"ל. לא קשה מידי דהכא אינטריך למתני פלפול זה להודיע דעירות הללו כרך שחרצו ולבסוף ישב דהמה נדון ככרך ולהורות תשובה נולחת דהא דאמר רבי יהושע בן לוי כרך שחרצו וכו' דאיירי שחרצו מעשרה בטלנין.

*

ולבסוף הוקף מ"מ גדולה חזקה שהיה לו צראשונה דין הוקף ולבסוף ישב דאשר לא חומה כתיב אעפ"י שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן.

וי"ל דבר זה למידן ממימרא דר' יהושע בן לוי דאמר לוד ואונו וגיא החרשים מוקפות חומה מימות יהושע בן נון הוא. ומקשה הש"ס והני יהושע צנינהי והא אלפעל בגנהי וכו'. ומסיק אמר רבי אלעזר הני מוקפות חומה מימות יהושע בן נון הוו, חרוב צימי פילגש בגבעה, ואתא אלפעל בגנהי, הדור אינפול, אתא אסא וכו' עכ"ל.

א"כ היו הכרכים הללו ככרך שחרצו ולבסוף ישב ומה שניצנית פעם שנית היה כישב ולבסוף הוקף מ"מ קורין בו בט"ו כיון דנתחלה היתה כרך שהוקף ולבסוף ישב דאשר לא חומה כתיב אע"פ שאין לו עכשיו והיה קודם לכן מש"ה דינו ככרך לכל דבר.

לפ"ז הא דאמר רבי יהושע בן לוי כרך שחרצו ולבסוף ישב מאי אתא לאשמעינן שהרי מכללא אחרת מימרא דרבי יהושע בן לוי לוד ואונו וגיא חרשים אלא ע"כ הא דרבי יהושע בן לוי כרך שחרצו וכו' מיירי בעשרה בטלנין.

וראיטת הש"ס הוא מקשה ומפרק בסוגי' זה דאמר רבי יהושע בן לוי כרך שחרצו וכו'. ומקשה מאי חרב וכו' ומתוך אלא מאי חרב שחרצו מעשרה בטלנין. ומקשי' איהו לנפשי' ל"ל לתוך שחרצו מעשרה בטלנין דלמא לעולם אימא לך שחרצו חמותיו והא קמ"ל דאע"פ דפעם שנית מיירי שישב ולבסוף הוקף מ"מ אל יא' ממקומו ומחזקתה. ומתוך דדבר זה א"א לאומרו שהרי כבר דבר זה נשמע מר' יהושע בן לוי דאמר לוד ואונו וכו' דקשה והני יהושע בגנהו וכו' ומיישב חרב צימי פלגש בגבעה ואתא אלפעל

ברש"י בד"ה שישב ולבסוף הוקף, שנתיישב תחלה בבתיים ולבסוף הוקף חומה, נידון בכפר לענין בתי ערי חומה

עכ"ל.

ערי חומה וטעמו ז"ל מדאמרינן לקמן בגמרא חזקיה קרא מגילה בטבריא צארצ'סר [ובחמיסר] וכו' ומפרקינן דלענין בתי ערי חומה לא מספקא ליה וכי מספקא ליה

ומפרשי' הר"ן וז"ל: וסובר רש"י ז"ל דדוקא לענין בתי ערי חומה הוא דבעינן הוקף ואח"כ ישב אבל לענין מגילה לא ולפיכך פירשה לזו לענין בתי

[עו] דאף דמשנה מפורשת היא, מ"מ שנאה ר' יהושע בן לוי כאן כדי להורות לך מה שנוגע לסוגיין. [אמנם עדיין צ"ע דהל"ל להדי' דהוא משנה].

לענין מגילה מאי וכו' אלמא לא בעינן חומה לענין מגילה כדבעינן לענין בית צבתי ערי חומה אלא קל הוא שהקלו חכמים בקריאתה וכו' עכ"ל. לפ"ז קשיא לענין מה מציא הכא מימרא דר' יהושע בן לוי כמו שמקשי' תוספ'.

ונראה לפי גירסת רש"י דגרס כאשר היא הגירסא לפנינו למימרא דר' יהושע בן לוי כרך שאין בו עשרה בטלנין וכו' ולמימרא דכרך שחרב ולצסוף ישב גבי הדדי מתני, י"ל דמישך שייך למתני הכא מימרא דבתי ערי חומה להורות דנשתנה דין בתי ערי חומה מדין מגילה בא זה ולימד על זה ויגיד עליו ריעו דעיין בר"ן דמציא ראי' לדברי רש"י ז"ל דתנינן תמן כל שהוא לפנינו מן החומה הרי הוא כבתי ערי חומה חוץ מן השדות ר' מאיר אומר אף השדות ותני כאן הסמוך לכרך והנראה עמו הרי הוא כיוצא בו אלמא אין דין ערי חומה שזה למקרא מגילה וכו' עכ"ל.

אומר מעתה הן הן דברי הש"ס דנקט אמר ר' יהושע בן לוי כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו וכו' משמע דאף שהוא חוץ לחומה דינו כמלפנים כחומה אם נראה בהסמוך משא"כ גבי בתי ערי חומה. וא"כ הא דאמר ר' יהושע בן לוי כרך שישב ולצסוף הוקף הוא לענין בתי ערי חומה ולא לענין מגילה דאין למדין זה מזה משום תני הכא וכאן מקומו.

איצרא לפי הגירסת תוספ' דסברי דילפינן מגילה מצתי ערי חומה מש"ה נפסיק בן מימרא דרבי יהושע בן לוי כרך וכל הסמוך לו וכו' ובין מימרא דבתי ערי חומה וכו' צמימרא דכרך שאין בו עשרה בטלנין וכו' להורות דהני שני מימרות דר' יהושע בן לוי לא שייכי אהדדי דבאמת

ילפינן מגילה מצתי ערי חומה. אמנם עדיין יש פתחון פה לפי מה דפי' הר"ן בשיטת רש"י דמימרא דר' יהושע בן לוי איירי צבתי ערי חומה ולא לענין מגילה דה"ל למתני נדון כערי החצירות כמו שמקשים התוספ'.

וי"ל דרש"י סובר כשיטת הר"ם מרוטנבורג דאע"ג דלא ילפינן מגילה מצתי ערי חומה מ"מ מקצת מזה ילפינן דעיין בטור (א"ח סי' תרפ"ח) ז"ל: ופי' הר"ם מרוטנבורק דלא מקרי ישב ואח"כ הוקף אלא כשישב תחילה אדעתא שלא להקיפו אבל אם ישב תחלה על דעת להקיפו מקרי שפיר הוקף ולצסוף ישב וכו' עכ"ל. וא"כ יליף מיני' אם בשעה שישב היה דעתם להקיפם דינו ככפר^י.

ולפי הנחה זו שהניח הר"ן אליצא דשיטת רש"י מיושב קוש' אחת שהוא גדולה אולי לפי מה שאמר רבי יהושע בן לוי לוד ואונו וגיא החרשים פי' רש"י בד"ה לוד וכו' וגמרא גמיר לי' ר' יהושע בן לוי מרבו עכ"ל. א"כ למה לא תני התם בצמקת ערכין לוד וגיא החרשים שהרי שם עיקר ומקור דין בתי ערי חומה.

איצרא לפי שיטת רש"י לא קשה מידי שהרי גבי בתי ערי חומה בעינן הוקף ולצסוף ישב ולא שישב ולצסוף הוקף משא"כ במגילה. א"כ יש לומר אותן שני עיירות היה ישב ולצסוף הוקף ולכך לא תני גבי בתי ערי חומה. משא"כ לפי שיטות תו' בד"ה כרך שישב וכו' דמגילה ילפינן מצתי עיר חומה ע"ש א"כ קשי' כיון דתני גבי מקרא מגילה פשיטא דה"ל למיתני גבי בתי ערי חומה.

*

שם: דאמר רבי יהושע בן לוי כרך שאין בו עשרה בטלנין נדון ככפר. ומפרש הגמ' מאי קא משמע לן תנינא וכו' ומתרין כרך איצטריך ליה אף על גב דמיקלעי ליה מעלמא הוי כפר.

ולא כפר, ומש"ה קאמר עיר שני פעמים, דחדא עיר ממש והיא צדומה לו כדאיכלעי מעלמא והוי נמי עיר, ושלל כר' יהושע בן לוי, ושניהם שוין צדינא מריצוי' דקרא למידן דל"ל צ' פעמים עיר כדמקשה בגמ' לעיל אלא בודאי הוא

לפום ריהמא נריכנא למודעי ידיעות התורה שקשה למאי דמסקינן (בדף ב' ע"ב) עיר ועיר ל"ל ונריך לדחוק ע"ש באריכו', ולמא להכי הוא דאתא להיכא דאיכלעי לי' מעלמא דהוי עיר

[עז] ואף דקאמר הר"ן דלרש"י מימרא זו לא קאי אלא על בתי ערי חומה, מ"מ במקצת שייך דין זה גם לגבי מגילה, אף דעיקרה נישנית לגבי בתי ערי חומה. ושפיר אמר הלשון 'נדון ככפר' דלשון זה שייך לגבי דיני מגילה.

להכי הוא דחתא ושניי נכנסו צתיצה וקולטמו.

שם: אמר רבי יהושע בן לוי כרך שאין בו עשרה בטלנין נדון ככפר עכ"ל.

ר' יהושע זן לוי אזיל לשיטתו מה שאמר (בדף ד"א ע"ב) דז"ל: הני עשרה כנגד מי אמר רבי יהושע זן לוי כנגד עשרה בטלנין שצצית הכנסת עכ"ל. והני מ"ד רב יוסף ורבי לוי חד אמר כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה בסיני וחד אמר כנגד עשרה הילולין שאמר דוד בספר תהלים יכול להיות שפליגי עם ר' יהושע זן לוי. איצרא הלא משנה ערוכה היא (דף ה' ע"א) כל עיר שאין זה עשרה בטלנין נידון ככפר.

*

בגמרא: אמר רבי יהושע בן לוי כרך שאין בו עשרה בטלנין נדון ככפר מאי קא משמע לן תנינא איזו היא עיר גדולה כל שיש בה עשרה בטלנין פחות מכאן הרי זה כפר וכו' עכ"ל.

איבא למירק הא טובא קמ"ל דהוי אמנא דווקא 'עיירות' שאין זו עשרה בטלנין נדון ככפר משא"כ 'כרך' שאין זו עשרה בטלנין נדון כעיירות דקורין צי"ד דנחית חד דרגא אמרינן ולא תרי. דעיין בתוספ' צד"ה כרך שיצא ולצסקו הוקף וכו' הא טובא קמ"ל דהוי אמנא דווקא 'עיירות' שאין זו עשרה בטלנין נדון ככפר משא"כ 'כרך' שאין זו עשרה בטלנין נדון כעיירות דקורין צי"ד דנחית חד דרגא אמרינן ולא תרי. דעיין בתוספ' צד"ה כרך שיצא ולצסקו הוקף וכו'.

*

מש"ב של רבינו הג"ר ארי' ליבוש אויערבאך זצ"ל^[עח].

[בגמרא: אמר רבי יהושע בן לוי כרך שחרב ולבסוף ישב נדון ככרך מאי חרב אילימא חרבו חומותיו ישב אין לא ישב לא והא תניא רבי אליעזר בר יוסי אומר אשר לוא חומה אף על פי שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן].

תוספות ד"ה והתניא, וא"ת אדמותציה מדר' אליעזר לסייעיה מדרבנן דפליגי עליה וס"ל דקדושה ראשונה לא קידשה לעמיד לצא עיי"ש. ויש לתרץ דע"כ מוכח דרבי יהושע זן לוי סבירא ליה כר' אליעזר צ"ר יוסי קדושה ראשונה קידשה לעמיד לצא, דצדף שאחר זה (דף ד' ע"א) אמר רבי יהושע זן לוי פורים שחל להיות בשנת שואלין ודורשין וכו' עד מהו דתימא נגזור משום דרצה. ופרש"י דגור לקמן בקריאת המגילה בשנת שמא יעצירנו ד' אמות צרה"ר אף הכא נגזור דרשה אטו קריאה. ולפום ריהטא קשה האיך קאמר פורים שחל להיות בשנת הא זה מן הנמנע ע"פ קביעות "לא צד"ו פסח"

אף דצמתניתין קתני חל להיות י"ד בשנת זה היה צימי התנאים שהיו מקדשין ע"פ הראיה אצל צימי האמוראים כבר נקבע זה הקביעות לא צ' ד' ו' פסח. וז"ל דר' יהושע זן לוי דקאמר פורים שחל להיות בשנת מיירי צט"ו שהוא זמן המוקפין ועלה הוא דאמר שואלין ודורשין^[עט]. אך על זה קשה אם ר' יהושע זן לוי קאי על המוקפין איך שייך לומר נגזור דרשה אטו קריאה הא לגבייהו ליכא למיגזר שמא יעצירנו ד' אמות צרה"ר כיון דמוקף חומה הוא ומן הדין מותר לקרות אף בשנת ואף ללא פלוג רבנן בגזרתן זין פרוזים למוקפין עכ"פ לא ס"ד למימר דנגזור גבייהו דרשה אטו קריאה כי קריאה גופא מותר אללם.

[עח] בנו של הג"ר מרדכי מרדו"ש אויערבאך, שהי' אחי' של אמו של רבינו הגרד"א. נדפס בספר נחלת אריה, ומקורו מספר זכרון יהודה [לנכדו הג"ר יהודה ברודא] (דף י"א ע"א מדפח"ס אות י' וי"א).
[עט] וכן ביארו הרי"ף והרא"ש.

ו"ל [דמיירי] צעיר שחרצו חומותיה ושז אסור לטלטל זה ואסור להם ע"פ הדין לקרות כמו צפרזים דשמא יעצירנו ושז הוה אמינא נגזור אטו קריאה.

א"כ מוכח המקשן שפיר דס"ל לר' יהושע בן לוי קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לזא דאל"כ תקשה אחידך דר' יהושע בן לוי דקאמר פורים שחל להיות בשבת - והנו ט"ו דמוקפין קורין זו - שואלין ודורשין דהא כיון דמוכח דהאי איירי צמוקף שחרצו

חומותיה כנ"ל ושז חיוצ קריאתה צי"ד כיון שנעשה פרוז והיכי קאמר שואלין ודורשין. אלא ודאי דס"ל כרבי אליעזר צ"ר יוסי דקאמר קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לזא ואף שחרצו חומותיה דינס לקרות צט"ו ושפיר קאמר ט"ו שחל להיות בשבת שואלין ודורשין צעיר מוקף שחרצו חומותיה אף דקדושה ראשונה קידשה לעתיד לזא יש לחוש שמא יעצירנו לא גזרו דרשה אטו קריאה ופריך שפיר מר' אליעזר צ"ר יוסי ישב אין לא ישב לא ודו"ק.

ע"כ מהג"ר ארי' ליבוש

דף ד' ע"א

אמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבת במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס וכו' עכ"ל.

ועייין במסכ' שבת (דף ד' ג ע"א): אמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות צנר חנוכה שאף הן היו צאותו הנס וכו' עכ"ל. ועייין צמסכת פסחים (דף ק"ח ע"א): אמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות צארצעה כוסות הללו שאף הן היו צאותו הנס וכו' עכ"ל. הנה שלשה אלו שאמר רבי יהושע בן לוי צדקו יחדיו

יהיו תמים לפי מה שמצאתי צספר ישן נושן כתוב על קלף [צהל' חנוכה^[א]] וז"ל: נשים חייבי' צשלשה דצרים אירצע כוסות, מ'קרא מגילה, נ'ר חנוכה. וסימנך ואמרה האשה אמ"ן וכו'. מפי ר"ט שאמר מפי ר"ת וכו' עכ"ל^[א]. ולפ"ז איכא למימר דרמיזי צאורייתא וצסמוך אצאר צע"ה.

*

בתוספת ד"ה נשים חייבות וכו' מכאן משמע שהנשים מוציאות את אחרים ידי חובתן מדלא קאמר לשמוע מקרא מגילה והכי נמי משמע בערבין (דף ב:): דקאמר הכל כשרים לקרא את המגילה ומסיק הכל כשרים לאתויי מאי ומשני לאתויי נשים משמע להוציא אפילו אנשים. וקשה דהא בתוספתא תני בהדיא דטומטום אין מוציא לא את מינו ולא שאין מינו ואנדרוגינום מוציא את מינו ואין מוציא את שאין מינו ופשיטא דלא עדיפא אשה מאנדרוגינום וכן פסקו הה"ג דאשה מוציאה מינה אבל לא אנשים. וי"ל דסלקא דעתך דלא יועיל קריאתן אפילו להוציא הנשים קמ"ל וכו' עכ"ל.

לבאורה איכא למידק תוספ' שכתבו ופשיטא דלא עדיפא אשה מאנדרוגינום וכו' עדיפא ה"ל להקשות דאי אמרינן דאשה יכולה להוציא אפי' אנשים כדפי' רש"י להדיא צמס' ערכין אמאי קתני

[א] נוסף עפ"י לשון רבינו בספרו על הפרק שירה, בסופו ברשימות קצרות, ערך 'גפן'.

[ב] במדרש תלפיות (ענף אמן) מביא זה בשם ספר יורה חטאים (חיברו רבינו אלעזר מגרמייזא בעל הרוקח ז"ל). ונודע שלרבינו הי' כמה כתי" מהרוקח.

נקיבה והשומע הוא זכר, אלא טומטום אמאי לא יוציא את
אשה ממ"נ [אף] לפי שיטת (רש"י) [תוס'].

לכאורה הוי אמינא דכד עיינת צש"ס מסכת נידה (דף
ד"ח ע"ב) וז"ל: והוז את וזכו לזכר ולנקבה זכר ודאי נקבה
ודאית ולא טומטום ואנדרוגינוס וכו' עכ"ל. ואף כאן
אנו נאמר דבעינן זכר ודאי ונקיבה ודאית, וטומטום
ואנדרוגינוס אינו יכול להוציא לא את האשה ולא את האיש
כיון דמספק צא להוציא^[פב].

איצרא הניחא דאנדרוגינוס מוציא מינו ואינו מוציא את
שאינו מינו^[פג], אצל טומטום דאינו מוציא לא את מינו ולא
את שאינו מינו ואמאי לא יוציא טומטום את מינו ממ"נ
לפי פי' רש"י דנשים מוציאין את האנשים כמ"ש, דליכא
למימר זכר ודאי וכו' כיון דהקורא והשומע אינם מצוררין
זכר צקתא דידי' הוא^[פד].

*

צתוספתא טומטום אינו מוציא לא את מינו וכו' ואמאי לא
יוציא לו הא אפי' אשה יכול להוציא אפי' אנשים.

ואי אמרת דה"ה דהווי יכולים להקשות מטומטום אלא
חדא מינייהו נקט, והא דנקט אנדרוגינוס ולא טומטום
משום דצתוספתא מקדים אנדרוגינוס לטומטום דקתני
אנדרוגינוס מוציא את מינו וכו' טומטום וכו' א"כ י"ל
דמש"ה נקטו קושייתם מאנדרוגינוס וה"ה דמטומטום
נמי קשה כמ"ש.

איצרא לפ"ז תוספ' דמשני דס"ד דלא יועיל קריאתן
אפי' להוציא הנשים קמ"ל דחייבין וכו'. לכאורה אכתי
מידי הרהור לא ינאנו אמאי אין מוציאין טומטום את
אשה, ממ"נ דאם זכר הוא ודאי מוציא, ואי אשה הוא
אפ"ה יכול להוציא את אשה. ודאי טומטום שיוצא את
חצירו טומטום לא אמרינן דלמא טומטום הקורא הוא

שם בתוספת ד"ה שאף הן היו באותו הנס וכו' יש מקשים למה לי היקשא דכל שישנו בבל תאכל חמין ישנו בקום
אכול מצה תיפוק ליה מטעם שהן היו באותו הנס. וי"ל דמשום האי טעמא לא מחייבא אלא מדרבנן אי לאו
מהיקשא. ורבינו יוסף איש ירושלים תירץ דסלקא דעתך למיפטר מוגזרה שוה דט"ו ט"ו דחג הסוכות וכו' עכ"ל.

לפי שיטת רש"י עדיין מידי הרהור לא ינאנו.
זאת ועוד אחרת תוספ' שכתבו צש"ס רבינו יוסף איש
ירושלים דס"ד למפטר מג"ש דט"ו ט"ו דחג הסוכות
וכו' הרי לפניך דמיעטה רחמנא נשים מסוכה אף שהן
היו צאות הנס בענני כבוד. וא"כ רבי יהושע בן לוי דאמר
נשים חייבות וכו' מטעם שאף הן היו צאות הנס לכאורה
הקפידה מנאחא מקום לנח דאמאי יהי' חייבי' תיפוק לי'
דמצינו צוכה דפטר רחמנא אף שהן היו צאות הנס
וא"כ לילך מינה דמה התם פטורין אף הכא נמי פטורין.
וע"כ ז"ל דוודאי גבי סוכה מעטה רחמנא שלא יהא
חייבי' מכח שהן היו צאות הנס מדאורייתא, והא ודאי

יש לדקדק לפי מה שמפרש רש"י התם בערכין
(דף ב' ע"ב) דהכל כשירים לאתויי
נשים שמוציאין אפי' אנשים א"כ קשה אליבא קושי' תוספ'
למה לי הקישי' דכל שישנו צבל תאכל חמין וכו' תיפוק
לי' מטעם שהן היו צאות הנס. דאליבא אין לתרץ כמו
שמתרצי' התוספ' דמהאי טעמא לא מחייב אלא מדרבנן
אי לאו מהקישא שהרי רש"י כתב בהדיא דנשים מוציאין
אפי' אנשים שהם דאורייתא. דצשלמא לפי דעת הה"ג
דאשה מוציא מינה [דשניהם מחויבים רק מדרבנן] אצל לא
אנשים שפיר י"ל דאי לאו מהקישא אלא מטעם שהן היו
צאות הנס הוי אמינא דאין חייבין אלא מדרבנן משא"כ

[פב] וכ"ז לשיטת התוס'.

[פג] ותני' זה יתכן גם לרש"י. דעדיפא אשה מאנדרוגינוס, דאשה ודאית יכולה להוציא גם אנשים, אבל אנדרוגינוס דהוא
ספק אינו יכול להוציא את שאינו מינו.

[פד] ולפי"ז בע"כ צ"ל דקו' התוס' על רש"י הוא רק מטומטום ולא מאנדרוגינוס, ולשונם 'דלא עדיפא אשה מאנדרוגינוס'
צ"ע.

ידן וגם צפורים וצמנוכה שעיקר הנס היתה על ידן מש"ה יכולין להוילא את האנשים. אבל גבי סוכה דעיקר הנס לא היתה על ידן משום הכי פטורין מדאורייתא ושוב ליכא למילף מגילה שעיקר הנס היתה על ידן מסוכה, אלא מדדמי ל"י ילפינן מפסח.

משא"כ תוספ' ללא ניחא להו צפירש הרשצ"ם דמפרש דעיקר הנס היתה על ידן משום דלשון 'שאף' משמע שהן טפלים דלפירושו ה"ל לומר שהן וכו' אלא נראה להו שאף הן היו באותו ספק וכו' וכשיטת הה"ג שכתב דנשים מויליין את נשים אבל לא אנשים, דהן הנה רבי יהושע בן לוי דאמר שאף הן וכו' לאו לחייבן מדאורייתא דעיקר הנס היתה על ידן שהרי הלשון שאף לא משמע הכי אלא דנשים חייבין היינו להוילא את הנשים.

וא"כ שפיר כתבו דאי לאו הקושיא דכל שיטתו וכו' משום האי טעמא שאף הן וכו' לא מחייב צפסח אלא מדרבנן להכי כתבי רחמנא להקישא לחייבן מדאורייתא.

השתא זה שכתבו תוספ' פי' רשצ"ם וכו' וקשה דלשון שאף וכו' כדקדקו וצנחות לשונם כתבו הכי לאורי כשיטת הה"ג דנשים מויליאות נשים דווקא ולא אנשים והיינו מטעם שאף הן היו באותו ספק ולפ"ז אינן חייבין אלא מדרבנן וא"כ שפיר י"ל דאי לאו מהקישא הוי אמניא ללא מחייבי צפסח אלא מדרבנן אבל לשיטת רש"י מעיקרא דדינא לא קשה מידי וכמ"ש.

וזאת צריך לפנינו המרדכי [רמז תשפ] שכתב: נשאל לרבינו תם אם נשים חייבות בשלש סעודות בשבת והשיב דודאי חייבות שאף הן היו צירידת המן ועל ידי כן נתקן שלש סעודות בשבת וכו' ע"ש. אודא צין לשיטת רש"י וצין לשיטת הה"ג דאף שכתב רש"י דנשים מויליין את הנשים צמגילה מטעם שעיקר הנס היתה על ידן מודה בשלש סעודות דאין חייבין אלא מדרבנן לפי שעיקר הנס צירידת המן לאו על ידן היתה אלא גם הם היו בכלל ויאלו מן הכלל לפטורן מדאורייתא ולחייבן מדרבנן.

דמדרבנן חייבין מלד שהן היו וכו'. והכי נמי דאמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבי היינו מדרבנן^{[פ]ה}.

וכן אית' להדיא צפסחים (דף ק"ח ע"ב) צתוספ' ד"ה היו באותו הנס וכו' ז"ל: והא דאמרינן דפטורות מסוכה אף על גב דאף הן היו באותו הנס כי צסוכות הושצתי התם צעשה דאורייתא אבל צארצעה כוסות דרבנן תיקנו גם לנשים כיון שהיו באותו הנס וכו' עכ"ל^{[פ]ו}.

איברא לפי מה שמפרש רש"י צערכין דנשים מויליין אפי' אנשים אכתי לא יאלו ידי חובותינו דאמאי יהיו חייבים ואמאי לא ילפינן מסוכה שהיו באותו הנס ואפ"ה קפטרי רחמנא וכמ"ש.

ויש לומר דהנה תוספ' שכתבו ד"ה שאף הן היו באותו הנס, פירש רשצ"ם שעיקר הנס היה על ידן צפורים על ידי אסתר וכו' צפסח צצכות דדקניות צבאותו הדור נגאלו. וקשה דלשון שאף הן משמע שהן טפלות וכו' לכך נראה וכו'. [ואח"כ כתבו תוס': יש מקשה למה לי היקשא וכו']. לפום ריהטא יפלא לאיזה צורך כתבו זאת, דצפשיטות ה"ל להקשות יש מקשים וכו' והתצבר' להדדי קשה להצין.

ולי נראה ללא קשה מידי דוודאי רש"י שכתב דנשים מויליין את הנשים טעמו ונימוקו אתו עמו דזהו שאמר ר' יהושע בן לוי שאף היו באותו הנס היינו לחייבם מדאורייתא.

והעד המסייעו דזיל קרי צי' רצ דצפסח כתבו רחמנא היקשא דכל שיטתו צבל תאלל חמן וכו' לחייב את הנשים מדאורייתא שהן היו באותו הנס. וצסוכה קפטרי רחמנא אף שהן היו באותו הנס. וע"כ צ"ל דצוודאי צפסח דעיקר הנס היתה על ידן קמרבי רחמנא לנשים לחייבן מדאורייתא. והוא הדין צפורים שעיקר הנס היתה על ידן נמי כי תקינו רבנן כעין דאורייתא תיקנו. משא"כ גבי סוכה דעיקר הנס כי צסוכת הושצתי לא היתה על ידן מש"ה הויליין רחמנא מכלל לפטורן מדאורייתא.

ומעתה לא קשה מידי על רש"י שכתב דנשים מויליין אנשים היינו משום דילפינן מפסח שעיקר הנס היתה על

[פ]ה ר"ל דמה"ת אכן פטורים דילפינן מסוכה. אך כמו דבסוכה מחויבים מדרבנן כמו"כ לגבי מגילה.

[פ]ו צ"ע דהתוס' שם סוברים דבמצוה דאורייתא לא תקנו חכמים כלל. ורבינו כתב דגם בסוכה שפטר התורה, מ"מ מחויבים מדרבנן.

אמר רבי יהושע בן לוי פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בענינו של יום מאי אריא פורים אפילו יום טוב נמי דתניא משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג פורים איצטריכא ליה מהו דתימא נגזור משום דרבה קא משמע לן עכ"ל.

[קשה] מאי קמקשה דלמא טוצא קמ"ל דפורים שחל בשבת דרשינן אכל לא כשחל בחול, משא"כ צי"ט דרשינן אף בחול. (ד) עיין בתוספת לעיל מיני ד"ה פורים שחל להיות בשבת, דווקא בשבת לפי שאין קורין המגילה משום גזירה דרבה אכל בחול א"כ שהרי קורין המגילה וטפי איכא פרסומי ניסא עכ"ל.

לפי מה דפרשי תוס' ד"ה מאי אריא פורים אפילו צי"ט נמי, [וז"ל]: נראה לי דה"פ מאי אריא פורים דאין דורשין צו מקודם לכן שלשים יום דמשום הכי לידרוש צו ציום אפילו צי"ט דדרשינן שלשים יום לפניו ואפילו הכי דורשין צו ציום כדתניא (לקמן לב.) וידבר משה את מועדי ה' וכו' עכ"ל.

*

שם בגמרא: אמר רבי יהושע בן לוי פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בענינו של יום מאי אריא פורים אפילו יום טוב נמי דתניא משה תיקן להם לישראל וכו' פורים איצטריכא ליה מהו דתימא נגזור משום דרבה וכו' עכ"ל.

נשים חייב' במקרא מגילה הוא גופי' מרי' דשמעתתא דאמר [שבת דף כ"ג ע"א] נשים חייב' צנר חנוכה שאף הן וכו' וכמ"ש לעיל.

ומעתה הכי קאמר מאי אריא פורים וכו' ונריך לומר דפורים איצטריכא לאשמעינן אע"ג דלא רמיזי באורייתא, לפ"י קשה אמאי נקט פורים שחל להיות בשבת ששואלין ודורשין וכו' משום פרסומי ניסא, תיפוק לי' אפי' שבת שצחוק חנוכה נמי ה"ל לאשמעינן דשואלין ודורשין צענייני של יום להיות פרסומא ניסא, כיון דפורים וחנוכה בחדא מחתא מחתינהו.

ומשני הש"ס ודאי דשבת שצחוק חנוכה נמי שואלין ודורשין צענייני של יום, אלא דפורים איצטריכא לי' דמהו דתימא נגזור משום דרבה קמ"ל, משא"כ גבי חנוכה דליכא למיגזר משום דרבה לא איצטריכא לי' לאשמעינן.

איצטריכא לפי מ"ש תוספ' ד"ה פורים שחל להיות בשבת וכו' ז"ל: דווקא בשבת לפי שאין קורין המגילה משום גזירה דרבה אכל בחול אין צריך שהרי קורין המגילה וטפי איכא פרסומי ניסא וכו' עכ"ל, אכתי מידי הרהור לא יאלנו מזה שכתבו הש"ס דקאמר פורים איצטריכא לי', ר"ל חנוכה לא איצטריכא לאשמעינן דשואלין ודורשין, שהרי לפי מ"ש תו' כיון דאיכא פרסומי ניסא תו לא צריך, ה"ה

איכא למידק הש"ס דפריך מאי אריא פורים וכו' ומאי פריך דלמא פורים איצטריכא לי' דמהו דתימא דווקא שלש רגלים הוא דדרשינן צענייני של יום דכתיב וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל ודרשו רז"ל לקמן (דף ל"ב ע"א) דמשה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין [צענינו של יום] הלכות פסח בפסח וכו'. ופי' רש"י שם: למה הוצרך לכחוצ כאן וידבר משה וכו' וכי כל המנות כולן לא אמרן משה לישראל, מהו וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל, מלמד שהיה מדבר עמהן הלכות כל מועד ומועד צומנן להודיע וכו' עכ"ל. אכל פורים דלא רמיזי באורייתא ס"ד אמיינא דאל יהיו דורשין צענייני של יום קמ"ל ר' יהושע צן לוי דמשום פרסומי ניסא נמי דורשין וכל דתקינו רצון כעין דאורייתא תקנו. ולפ"י מאי פריך מאי אריא פורים וכו' אדרבה פורים איצטריכא לי' כמ"ש.

זאת ועוד אחרת הש"ס דקאמר מאי אריא פורים לכאורה הכי ה"ל למימר מאי אריא פורים שחל להיות בשבת וכו'.

ונראה ליישב דקושיא חדא מתורנת צירך חברתי' והכי קאמר מאי אריא פורים וכו' וע"כ ז"ל דפורים איצטריכא לי' אף דלא כתיב באורייתא וכמ"ש. וא"כ קשה מאי אריא פורים אפי' חנוכה נמי. דהנה רבי יהושע צן לוי דאמר

חנוכה דאיכא פרסומי ניסא בהלקת הנירות נמי אינו מן הנורק לשאל ולדרוש בעניינו של יום.

※

עוד שם בגמרא: מאי אריא פורים אפילו יום טוב נמו דתניא משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח וכו' עכ"ל.

לוי לאשמעינן דשואלין בהלכות פסח למיהוי שאל כענין אפי' י"ט נמי דתניא משה תיקן להם לישראל שהיו שואלין ודורשין בעניינו של יום אלמא דצפסח נמי שואלין ודורשין וכו' זיוס אשלומי לאעצידתא הני שלשים יום וא"כ מנ"ל לרבי יהושע בן לוי דאמר פורים וכו' שואלין ודורשין רנה לומר דצפורים מתחילין לשאל בהלכות פסח למהוי ט"ז יום מאדר וי"ד יום מניסן לתשלום שלשים יום ששואלין בהלכות פסח קודם לפסח תיפוק לוי דצ"ט של פסח נמי שואלין בהלכותיו ולעולם צפורים לא מתחילין בהל' פסח אלא מט"ו אדר מתחילין וחשבינן ט"ו מאדר וט"ו מניסן לתשלום שלשים יום ושז מאי קמ"ל רבי יהושע בן לוי פורים וכו'.

ומשני לוי פורים אינטריכא לוי רנה לומר דהן הנה דמט"ו מאדר מתחילין לשאל בהל' פסח ורבי יהושע בן לוי דאמר פורים וכו' פורים אינטריכא לוי^[פז] דמהו דתימא נגזר משום דרבה קמ"ל.

איצרא לפי מ"ש הרי"ף והרא"ש פורים שחל להיות בשבת פי' יום חמשה עשר לבני כרכים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בעניינו של יום וכו' עכ"ל. וכתב הר"ן וז"ל: כתב הרב אלפסי ז"ל יום ט"ו לבני כרכים שחל להיות בשבת וכתב בן משום דארביסר לא מקלע לן בשבת אלא חמיסר וכו' עכ"ל. אכתי הקפידה מצאה מקום לנוח דמאי פריך מאי אריא פורים וכו' דלמא פורים אינטריכא לוי שהוא יום חמשה עשר לבני כרכים וכו' זיוס מתחילין לשאל בהל' פסח וקמ"ל רבי יהושע בן לוי דשואלין בהל' פסח ודורשין בעניינו של יום וכו' עכ"ל.

ואפשר לומר דהרי"ף והרא"ש שכתבו פורים שחל להיות בשבת פי' יום ט"ו של כרכים וכו' היינו [דאף] בזמן הזה אית' להא תקנתא דלא מיקלע ארביסר אלא בשבת

יש להקשות הש"ס דפריך מאי אריא פורים וכו' ומאי קושיא דלמא פורים אינטריכא לוי דעיין בסנהדרין (דף י"ב ע"ב) וז"ל: מכדי מפוריא לפיסחא תלתין יומין הוו ומפוריא דרשין בהלכות הפסח דתניא שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום וכו' עכ"ל. משמע דפורים עצמו מתחילין לשאל בהלכות פסח. וא"כ י"ל דהכי קאמר רבי יהושע בן לוי פורים וכו' שואלין ודורשין כלומר שואלין בהלכות פסח ודורשין בענינו של יום.

והן הן הדברים דכיל ואמר שואלין ודורשין וכו' דלכאורה לא ה"ל למימר אלא דורשין בענינו של יום והאי ארי נעשה שאל ואמר שואלין ודורשין אלא ודאי קמ"ש.

וזה דאמר שואלין וכו' ללמיהוי שאל כענין ונודקין לו. וכן כתב הר"ן וז"ל: משה תקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח וכו'. כלומר ששואלין ומפרשין הלכותיהן. והא דאמרין בעלמא שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח לוי יום ההוא ענינא אחרינא הוא דלאו למימר דמחייבין מהאי זימנא לדרוש בהלכות פסח אלא לומר שהשאל בהם צבית המדרש באותו זמן מיקרי שאל כענין דקי"ל בשני תלמידים שואלין שאם אחד שאל כענין ואחד שלא כענין שנוקין תחלה לשאל כענין וכו' עכ"ל. ומעתה ר' יהושע בן לוי דאמר פורים וכו' שואלין ודורשין וכו' פורים אינטריכא לוי לאשמעינן דשואלין בהלכות פסח ודורשין בענינו של יום. ולמאי נפקא מיני' למיהוי שאל כענין ושנים ילאו לבזבין להל' פורים והל' פסח ושנים באו אל התיבה ותיבה קולטתן.

ויש לומר דהכי פריך מאי אריא פורים אפילו יום טוב נמי כלומר מאי אריא פורים דאינטריכא לוי לרבי יהושע בן

[פז] ר"ל דבי"ד דורשין בהל' פורים ולא בהל' פסח. אך לפ"ז צ"ע הלשון 'שואלין ודורשין'.

שולחין שולחיהן להודיע אימתי המקדש החודש וזמן שהשנים כתקן יכול להיות שחל ארזיסר בשבת וקמ"ל רבי יהושע בן לוי דשאלין ודורשין וכו' ולא גזרינן משום דרצה וכמ"ש^[פח].

אלא חמיסר וכדכתב הר"ן. אבל ר' יהושע בן לוי דאמר פורים שחל להיות בשבת וכו' וקא שקיל וטרי הש"ס אליבא מאי אריא פורים וכו' איירי בזמן שהשנים כתקן שהשנים מתעצרות עפ"י בית דין והחדשים מקדשין בצ"ד

*

שם בגמרא: מהו דתימא נגזור משום דרבה קמ"ל.

אחרינא מכל מקום קאמר הכא טעמא אחרינא משום דאיכא נפקותא מיהא צמקדש דליכא שבות ואפ"ה אסור משום האי סברא דקאמר רב יוסף וכו' עכ"ל. הרי לפניך דכ"ע אית לי' דרצה ואפי' רב יוסף נמי אית לי' דרצה ומ"מ קאמר מפני שעניניהם של עניים וכו' דאיכא נפקותא צמקדש דליכא שבות ואפ"ה אסור משום האי סברא.

ומעתה אכתי מידי הרהור לא ילאנו ומה מגילה דאיכא פירסומא ניסא מצטלין משום דרצה מכ"ש שאל יהיו שואלין ודורשין וכו' משום הא דרצה וכמ"ש.

ואם יאמר האמר וודאי הוא דרבי יהושע בן לוי אית לי' דרצה דאין קורין את המגילה בשבת שמא יעבירו וכו' אלא הא דאמר דשואלין ודורשין וכו' ולא גזר משום דרצה היינו טעמא משום דהא דאין קורין את המגילה בשבת גזירה הוא לשמא יעבירו ד' אמות צרשות הרבים ודרשה אטו קרי' דהוי גזירה לגזירה לא גזרינן אלל מקרא מגילה דליכא אלל חדא גזירה גזרינן וא"כ היינו טעמא דרבי יהושע בן לוי דאמר פורים וכו' שואלין ודורשין ולא גזרינן דרשה אטו קרי' והוא הדבר אשר אמר הש"ס מהו דתימא 'נגזר' משום דרצה ר"ל דרצה גופי' גזירה קמ"ל ללא גזרינן דהוי גזירה לגזירה.

ואף אתה אמור לו דא"כ קשה ודקארי לי' מאי קארי לי' אטו לאו כולי עלמא דיני גמירי דגזירה לגזירה לא גזרינן ומאי קמ"ל רבי יהושע בן לוי בזה פשיטא ללא גזרינן דרשה אטו קריאה כיון דהוא גזירה לגזירה ובסמוך אבאר בע"ה באריכות צדכרי רש"י.

באן התלמידים מתהדזין צדכרי רבי יהושע בן לוי דאמר פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין צענינו של יום ולא גזר משום דרצה, לכאורה הקפידה מלאה מקום להקשות כיון דמצטלין מקרא מגילה משם דרצה דין היא שאל יהיו שואלין ודורשין וכו' אחרי שיס לגזור נמי משם דרצה. דמה מקרא מגילה שהיא חובה לקרות משם פרסומא ניסא ומשפחה משפחה לרצוי אתא שאפי' משפחות כהונה ומשפחת לוי' מצטלין עצודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה אפילו הכי אינו דוחה את השבת מטעם דגזרינן משום דרצה מכ"ש שיס לגזור משום דרצה שאל יהא שואלין ודורשין צענינו של יום שאינה אלל דרשה צעלמא וליכא פרסומא ניסא כל כך.

ולפום ריהטא איכא למימר דרבי יהושע בן לוי אית לי' הא דרצה והא דאין קורין את המגילה בשבת לאו מטעמה דרצה אלל מטעמה דרב יוסף מפני שעניניהם של עניים נשואות למקרא מגילה לקבלן מתנות האציונים ואי אפשר בשבת.

אמנם כשתעמוד על העיון צמקנת הש"ס צסמוך (ע"ב): דכולי עלמא מיהא מגילה בשבת לא קרינן מאי טעמא אמר רבה הכל חייבין בקריאת מגילה וכו' ואין הכל בקיאין צמקרא מגילה גזירה שמא יטלנה צידו וילך אלל צקי וכו' והיינו טעמא דשופר והיינו טעמא דלולב רב יוסף אמר מפני שעניניהם של עניים נשואות צמקרא מגילה. וכתבו תוספ' צד"ה ורב יוסף אמר מפני שעניניהם של עניים נשואות למקרא מגילה, ע"כ צ"ל דרב יוסף לא פליג אטעמיה דרצה דהא גבי שופר ולולב ליכא טעמא

[פח] יש לציין להגמ' להלך (דף ל' ע"א) דשקיל וטרי הגמ' דעותיהם של רב ושמואל רב הונא ורב נחמן בפורים שחל להיות בשבת. דהם בודאי היו אחר זמנו של ר' יהושע בן לוי.

ברש"י ד"ה שואלין ודורשין ז"ל: ומעמידין תורגמן לפני החכם, לדרוש אגרת פורים ברכים עכ"ל.

ודורשין בענינו של יום ולא גזר משום דרבה כיון דהוי גזירה לגזירה אפי' י"ט נמי כלומר אפי' י"ט שחל להיות בשבת נמי ה"ל לאשמעינן דשואלין ודורשין בענינו של יום כגון גזי לולב או גזי שופר ולא גזרינן משום דרבה אחרי דהוי גזירה לגזירה.

ומשני ל"י הש"ס פורים איצטריכא ל"י מ"ד נגזר משום דרבה קמ"ל ר"ל ודאי דזי"ט של ר"ה או של סוכות שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בהלכות שופר או בהלכות לולב ולא גזרינן משום דרבה דכולי האי לא גזרינן והא לא איצטריכא ל"י לרבי יהושע בן לוי לאשמעינן דשואלין ודורשין דמהיכי תיתי לאסור כיון דהוי גזירה לגזירה. משא"כ פורים דדורש המתורגמן אגרת פורים בשבת וליכא אלא חדא גזירה לשמא יעצירנו וכו' ומיהו דתימא נגזר משום דרבה קמ"ל רבי יהושע בן לוי דלא גזרינן.

*

בתוספת ד"ה פורים שחל להיות בשבת, דווקא בשבת לפי שאין קורין המגילה משום גזירה דרבה אבל בחול א"צ שחרי קורין המגילה וטפי איכא פרסומי ניסא עכ"ל.

אמנם רש"י שמפרש בערכין הכל לאתויי נשים אפי' להוציא את הנשים אלמא דס"ל דכל תיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון וא"כ י"ל דאף בחול דאיכא פרסומי ניסא מ"מ דורשין בענינו כמו גזי לולב דנוטל כל שבעה ואפ"ה דורשין צו ציום והכי נמי דשואלין ודורשין שלשים יום קודם פורים כמו שאר י"ט.

ואפשר דהכי פריך הש"ס מאי אריא פורים כלומר כיון דשואלין ודורשין בהל' פורים שלשים יום קודם פורים וצתוך הבאים אי אפשר ללהוי שבת צנתיי' א"כ מאי אריא פורים שחל להיות בשבת דאשמועינן רבי יהושע בן לוי דשואלין ודורשין וכו' תיפוק ל"י דאם חל ז' אדר^[פ"ט] בשבת וכיוצא צו נמי ה"ל לאשמעינן דשואלין ודורשין ולא גזרינן משום דרבה.

דברי רש"י אלו כריכין ציבור אמאי קמפרש לדרוש אגרת פורים ברבים לכאורה האי הוה ל"י לפרש לדרוש הלכות פורים ברבים.

ולי נראה ליישב דהנה רש"י קמפרש ד"ה משום דרבה ז"ל: דגזר לקמן וכו' אף כאן גזרו דרשה אטו קרייה עכ"ל. לכאורה קשה האיך גזרינן דרשה אטו קרי' תיפוק ל"י דהוה גזירה לגזירה וכמ"ס לעיל. אלא הוא הדבר אשר קמפרש רש"י ומעמידין תורגמן לפני החכם לדרוש אגרת פורים בשבת רצה בזה כיון דמתורגמן דורש מתוך אגרת פורים בשבת שוב לאו גזירה לגזירה מקרי דליכא אלא חדא גזירה מתוך שדרש אגרת פורים בשבת יטעה וילך אלל בקי ויעצירנו ד"ה צר"ה.

וכיון שזכינו לדין הכי פריך הש"ס מאי אריא פורים שחל להיות בשבת דאשמועינן רבי יהושע בן לוי ששואלין

הנה תו' שכתבו דווקא שבת לפי שאין קורין את המגילה בשבת משום גזירה דרבה וכו' אזלו לשיטתם שכתבו ד"ה נשים חייבות וכו' דנשים אין מוציאינן את הנשים וכן פסק הה"ג דאשה מוציאה מינה אבל לא אנשים וכו' דהא דאמר רבי יהושע בן לוי שאף הן היו צאות הנס לאו דעיקר הנס היתה על ידן אלא דלשון שאף וכו' משמע שהן טפלות וכדכתבו ד"ה שאף הן וכו'. ולפ"ז איכא לחלק דווקא בשבת שאין קורין את המגילה הוא דדורשין בענינו של יום, אבל בחול דקורין את המגילה טפי איכא פרסומא ניסא. דלא דמי ל"י של סוכות אף דנוטלין כל שבעה ואפ"ה דורשין בענינו של יום דהתם דאורייתא והכא דרבנן וכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תקנו לא אמרינן.

[פ"ט] מנהג קדום לדרוש בז' אדר לכבוד הילולת משה רבינו ע"ה, וגם עושים הספד על צדיקים שנעדרו באותה שנה. עי' ביערות דבש, ובחתם סופר. ועי' בספר אלף כתב (ח"א סי' רצ"א) מנהג ביהכנ"ס אלטנניי-שול שבק"ק פראג [מקום מגורי רבינו] שביום ז' אדר עושים ביום תקון חצות.

ומשני לוי הש"ס פורים אינטריכא לוי ר"ל וודאי כיוצא
 זו לא אינטריך לאשמעינן דלא גזרינן משום דרצה כיון
 דהוי גזירה לגזירה אבל פורים שחל להיות בשבת דמעמיד
 המתורגמן ודורש אגרת פורים ה"א דנגזור משום דרצה
 דליכא חלא חדא גזירה דרשה אטו קרי' וכמ"ס לעיל קמ"ל
 דרבי יהושע בן לוי דלא גזרינן.
 איצרא תוספת דלית להו הך סצרא דנשים יכולין להוציא

אנשים ולא ניחא להו כפי' רש"י וכמ"ס מש"ה כתבו ד"ה
 מאי אריא וכו' ז"ל: נראה לי דהכי פריך מאי אריא פורים
 דאין דורשין זו מקודם לכן שלשים יום דמשום הכי לידרוש
 זו ביום אפילו צי"ט דדרשין שלשים יום לפניו ואפילו הכי
 דורשין זו ביום וכו' עכ"ל. הרי דהחליטו תוספ' דצפורים
 לא דרשין שלשים יום לפניו. ומעתה הני תרי דיבורי'
 תוספ' דצבור אחד נאמרו ושנים צאו אל התיבה.

*

שם: אמר רבי יהושע בן לוי חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום. סבור מינה למקרייה בליליא
 ולמיתנא מתניתין דידה ביממא אמר להו רבי ירמיה וכו' כגון דאמרי אינשי אעבור פרשתא דא עכ"ל. איתמר נמי
 אמר ר' חלבו חייב אדם לקרא את המגילה בלילה ולשנותה ביום.

וואי איישר חילי י"ל דצאמת לר' חלבו יצא
 למתנית' מתני' דידה ציממא.
 דעיינ בתלמוד ירושלמי (דף ע"ג ע"א) [פ"ג ה"ד] וז"ל:
 שמעון בר בא צא צא ר' יוחנן וזכרם לא יסוף מזרעם מיכן

שקצעו לה חכמים מסכת עכ"ל.
 הרי לפניך דמנזה לעשות מסכת מגילה ואם צאמת יצא
 למתני' דידה ציממא.

*

במסכת סופרים (פרק י"ד הלכה י"ח [ט"ו-ט"ז]) וז"ל: אמר ר' לוי מגילת אסתר צריך לקרותה בלילה ולשנותה ביום,
 שנאמר למען יזמך כבוד ולא ידום, יזמך כבוד בלילה, ולא ידום ביום. לפיכך נהגו לקרותה במוצאי שבתות
 שתיים; ר' מאיר כי החליף בכנישתא, שמע קליהון דסדראי, אמר לון עד מתי אתם עושים את התורה קריות קריות,
 אמרו לו משום למען יזמך כבוד, ושבקון. ונהגו העם לאומרה במוצאי שבתות של אדר, עד שיעברו חמשה עשר
 ימים באדר; ומיקרי היכי קרו, בשבת ראשונה של אדר קורין העם ביחד, עד בלילה ההוא, ובמוצאי שבת שנייה
 קורין מן בלילה ההוא, עד ודובר שלום לכל זרעו עכ"ל.

פי' דילפינן מהקרא דלמען יזמך דלרין לקרותה
 שני פעמים א' בלילה וא' ביום ומדמחויצים אנו
 לקרות המגילה צפורים צ' פעמים לפיכך נהגו לקרותה
 צמ"ס שתיים ר"ל שתי פעמים צמ"ס מוצאי שבתות לפני

הפורים וקצעי המנהג לקרותה צמ"ס קודם הפורים
 לעומת השתי קריאות שהוא חייב לקרותה צפורים א'
 בלילה א' ביום ותקנו אלו שתיים לעומת אלו השתיים וסמכו
 אקרא דלמען יזמך כבוד ולא ידום.

*

שם בתוספת ד"ה חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום, ז"ל: אומר ר"י דאף על גב דמברך זמן
 בלילה חוזר ומברך אותו ביום דעיקר פרסומי ניסא הוי בקריאה דיממא וכו' והעיקר הוי ביממא כיון שהזכירו
 הכתוב תחילה וכו' עכ"ל.

הא וודאי ולפי מ"ס תוספ' רבי יהושע בן לוי
 דאמר אדם חייב לקרות את המגילה

בלילה ולשנותה ביום דעיקר פרסומא ניסא הוי בקריאה
 דיממא [ר' יהושע בן לוי] אזיל לשיטתו לעיל (דף ב' ע"ב)

פרסומא ניסא זלילה אלא ודאי דעיקר פרסומא ניסא
זיממא הוא.

ומעתה שפיר קאמר רבי יהושע זן לוי חייב אדם לקרות
המגילה זלילה ולשנותה זיום משום דעיקר פרסומא ניסא
זיממא והא ראי' מדכתיב משפחה ומשפחה שכהנים וכו'
מזבטלין עבודתן וכו' וכמ"ש.

והשתא ר' יהושע זן לוי דאמר נשים חייבות זמקרא
מגילה וכו' ודאמר חייב אדם לקרות מגילה זלילה ולשנותה
זיום אגד חד זחד וחד חד נחית משום דאמר נשים חייבות
וכו' ממילא אייתר לן משפחה ומשפחה להציא זמקרא מגילה
עבודתן וכו' ומזבטלין עבודתן אלמא דעיקר פרסומא
ניסא זיממא מש"ה קאמר חייב אדם לקרות את המגילה
זלילה ולשנותה זיום.

וזאת זריך לפני דהני שלשה אלו שאמר רבי יהושע זן
לוי זריך יחדיו יהיו מחוצרים דהוא דאמר נשים חייבות
וכו' ואייתר לן משפחה ומשפחה להציא משפחות כהונה
וכו' דמזבטלין עבודתן וכו' ומזבטלין עבודתן אלמא
מקרא מגילה עדיפא מעבודה ואיכא למימר ומה עבודה
שהוא דוחה שבת מגילה דוחה אותה שבת שנדחת מפני
העבודה אינו דין שיהא מגילה דוחה שבת. ומפני מה
מגילה אינו דוחה שבת משום דרב יוסף משום שעניניהן של
עניים נשואות זמקרא מגילה.

ולפ"ז קושטא הוא דפורים שחל להיות זשבת שואלין
ודורשין ולא גזרינן משום דרבה כיון דאפי' מגילה גופא
הוא דוחה שבת אי לאו מטעמי' דרב יוסף והשתא שפיר
קאמר רבי יהושע זן לוי פורים שחל להיות זשבת שואלין
ודורשין ואיזטריך למימר דמהו דתימא נגזור משום דרבה
קמ"ל דלא גזרינן והיינו משום דק"ל לר' יהושע זן לוי כרב
יוסף וכמ"ש.

וזוה ינדק נמי מה שאמר רבי יהושע זן לוי חייב אדם
לקרות המגילה זלילה ולשנותה זיום כאשר הארכתי.

דאמר כרך וכל הסמוך לו וכו' נידון כרך דז"ל: זשלמא
לתנא דידן היינו דכתיב מדינה ומדינה ועיר ועיר מדינה
ומדינה לחלק וכו' עיר ועיר נמי לחלק וכו' אלא לרבי
יהושע זן קרחה זשלמא מדינה ומדינה לחלק וכו' אלא
עיר ועיר למאי אתא אמר לך רבי יהושע זן קרחה ולתנא
דידן מי ניחא כיון דאית ליה פרוזי פרוזי מדינה ומדינה למה
לי אלא קרא לדרשה הוא דאתא וכדרכי יהושע זן לוי הוא
דאתא דאמר רבי יהושע זן לוי כרך וכל הסמוך לו וכל
הנראה עמו נידון כרך וכו' עכ"ל ע"ש.

ועיין זחדושינו לעיל זכתבתי הש"ס דפריך והשתא
דאמרת מדינה ומדינה עיר ועיר לדרשה משפחה ומשפחה
למאי אתא אמר רבי יוסי זר חנינא להציא משפחת כהונה
ומשפחת לוי' שמזבטלין עבודתן וזאין לשמוע זמקרא מגילה
וכו' אליבא דר' יהושע זן לוי קפריך דהוא מוקי מדינה
ומדינה ועיר ועיר לדרשא אליבא קשה משפחה ל"ל.
ודוקא לר' יהושע זן לוי קפריך אף דתנא דידן ע"כ מוקי
נמי מדינה ומדינה לכדר' יהושע זן לוי מ"מ אליבא איכא
למימר דמשפחה ומשפחה לאתויי אנשים ונשים דחייבין
זמקרא מגילה. אצל רבי יהושע זן לוי דאמר נשים חייבות
זמקרא מגילה שאף הן היו זאותו הנס ופי' רש"ס שעיקר
הנס היתה על ידן אלמא דנשים חייבות זמקרא מגילה כמו
אנשים ומחד קרא מרזינן אנשים ונשים ומעתה אליבא
קשה משפחה משפחה למה לי' ומשני רבי יוסי זר חנינא
להציא משפחות כהונה ומשפחת לוי' שמזבטלין עבודתן
וזאין לשמוע זמקרא מגילה ועיין לעיל שהארכתי.

וכיון שזכינו להכי דמשפחה ומשפחה להציא משפחות
כהונה ולוי' שמזבטלין עבודתן וזאין לשמוע זמקרא מגילה
ע"כ ז"ל דעיקר פרסומא ניסא זיממא שהרי גבי קרבנות
זיום זוותו כתיב זיום ולא זלילה ומזבטלין עבודתן וזאין
לשמוע וכו' אלמא דעיקר פרסומא ניסא זיממא דאל"כ
אמאי מזבטלין עבודתן תיפוק לי' דכבר שמעו המגילה
זלילה ותו למה להו לזבטל עבודתן זיממא אחר דעיקר

שם בתוספת בד"ה חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום, ואומר ר"י דאף על גב דמברך זמן בלילה חוזר ומברך אותו ביום דעיקר פרסומו ניסא הוי בקריאה דיממא וכו' עכ"ל.

עיינן מה שכתבתי לקמן בציראורי (בדף י"ט ע"א) מה ששייך כאן בד"ה חייב אדם לקרות את המגילה בלילה וכו' ומה שמרחשן שפתי זהאי פלפולא בתוספת

*

וכדי לחזר הני שלשה אלו אמר רבי יהושע בן לוי צפה זך ונח ונקי אצאר לפי סדר אגדתא להיותן אגודת אגודת אגד בחד.

אמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס ואמר רבי יהושע בן לוי פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בעניינינו של יום מאי אריא פורים וכו' פורים איצטריכא לי' מהו דתימא נגזור משום דרבה וכו'.

פי' רש"י שמא יעבירונו ד' אמות בר"ה קמ"ל. ואמר רבי יהושע בן לוי חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום וכו' עכ"ל.

דאמר נשים חייבות וכו' דמשמע אפי' להוציא אנשים { וכדפי' רש"י בערכין (דף ג' ע"א) דד"ה לאתויי נשים שמוציאים את הנשים } וע"כ משום דכתיב אמן אמן תרי זימנא וכמ"ס, ותיפוק לי' דתרווייהו זריכין להיות לשון שבעה וכדכתיב והשביע הכהן את האשה וגו' ואמרה האשה אמן אמן והוי כמו שאמרה הן הן תרי זימנא ובה חלה השבעה.

ויש ראי' לזה מהא דמצינו גבי אברהם שאמר לו הקב"ה אל תשלח ידך ואל תעש לו מאומה וכפל לו דברים להיות כאומר לאו לאו תרי זימנא והוא לשון שבעה וכבר מלתי אמורה בספרי יד דוד ע"ש. וגם כאן אנו נאמר דזהו שכתוב ואמרה האשה אמן אמן לאו לאורויי דנשים חייבות בשלשה דברים אלא להיות לשון שבעה וכמ"ס.

ואמינא ליישז לפי דעת הילקוט פ' וירא (סי' ק"א) וז"ל: ויאמר אל תשלח ידך אל הנער וסכין היכן היה נשרו שלש דמעות ממלאכי השרת עליו ונשחת הסכין א"ל ומה אעשה לו אחניקנו א"ל אל תשלח ידך אל הנער, א"ל אוציא ממנו טפת דם א"ל אל תעש לו מאומה מומה וכו' ע"ש. ומעתה איכא למימר הא דאמר הקב"ה לאברהם אל תשלח

הנה שלשה אלו שאמר רבי יהושע בן לוי נפלאים ממני ושלשה מי יודע ולהיות נדקו יחדיו יהיו תמים לחזר האוהל להיות אחד עיין בספרי עיר דוד (בבית אסתר) דבשלשה מקומות אמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות במגילה וזכר חנוכה וצארבע כוסות ושלשה .. באף הן היו באותו הנס ולהיות להו שורש ועיקר מן התורה מלאתי בספר ישן נושן כ"י על קלף וזה לשונו: נשים חייבות בשלשה דברים צארבע כוסות מקרא מגילה נ"ר חנוכה וסימנך ואמרה האשה אמ"ן אמ"ן וכו' מפי ר"ט שאמר מפי ר"ת וכו' עכ"ל ע"ש¹³.

אמנם כד עיינות צש"ס מסכת שבעות (דף למ"ד) וי"ו ע"א) וז"ל: אמר רבי יוסי ברבי חנינא אמן צו שבעה וכו' דכתיב ואמרה האשה אמן אמן וכו' אמר רבי אלעזר לאו שבעה הן שבעה וכו' אמר רבא והוא דאמר לאו לאו תרי זימני והוא דאמר הן הן תרי זימני וכו'. ופי' רש"י: ואמרה האשה אמן אמן וכו' דאי לאו כמוציאה שבעה דמיא אמאי מצדקה וכו' עכ"ל. הרי לפניך אמן צו שבעה והא דאמר אמן אמן תרי זימנא כדמסיק רבא והוא דאמר הן הן וכו'. וא"כ אכתי מידי הרהור לא ילאנו רבי יהושע בן לוי

[צ] ומהמשך הדרוש נראה דרבינו מפרש דכיון שנאמר תרי פעמים 'אמן אמן', אחד בא דנשים מחויבות לעצמן, והשני דנשים יכולים להוציא גם את האנשים.

ואל תעש וגומר לאו דלשון שבועה הוא אלא שרצה אצרהם לחנקו או להוציא ממנו טפת דם לכן אמר לו הקב"ה אל תשלח ואל תעש וגו' ולעולם מי שאומר לאו לאו או הן הן תרי זימנא לאו לשון שבועה הוא וא"כ שפיר קאמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות וכו'. אחרי ששלשה דברים אלו רמוזין באורייתא דכתיב ואמרה האשה אמן אמן וכמ"ש.

איברא יש לומר אי אמרינן דהא דכפל הקב"ה דברים לאצרהם אל תשלח ואל תעש וגו' להיות לאו לאו תרי זימנא שהוא לשון שבועה או דאמרינן כדעת הילקוט שלא יחניקו ושלח יוציא ממנו טיפת דם נפקא מיני' אי מעביר ד' אמות ברשות הרבים דאורייתא או דגמרא גמיר לה. דשים עיוןך במסכת שבת (דף צ"ו ע"ב) וז"ל: זרק ארבע אמות ברשות הרבים מנלן דמיחייב אמר רבי יאשיה שכן אורגי יריעות זורקין וכו' ודילמא גבי הדדי הוו יתבי וכו' אלא כל ארבע אמות ברשות הרבים גמרא גמירי לה. אמר רב יהודה אמר שמואל מקושש מעביר ארבע אמות ברשות הרבים הוה במתניתא תניא תולש הוה וכו' למאי נפקא מינה לכדרב דאמר רב וכו' אבות מלאכות ארבעים חסר אחת וכו' רב יהודה פשיטא ליה דהמעביר חייב ומתניתא פשיטא ליה דתולש חייב וכו' ע"ש.

והדרין לקמייתא רבי יהושע בן לוי דאמר שואלין ודורשין צעניינו של יום ופריך הש"ס מאי אריא פורים וכו' ומשני פורים אינטריכא לי' מהו דתימא נגזור משום דרצה שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים קמ"ל לכאורה יפלא מהיכי תיתי למיגזור משום דרצה לשמא יעבירנו וכו' תיפוק לי' מעביר ארבע אמות גופא גזירה, דמעביר וכו' אינו בכלל ל"ט מלאכות אלא גמרא גמירי לה^[צא], ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזירה, וע"כ ז"ל דס"ל לרבי יהושע בן לוי כר' יהודה אמר שמואל דאמר מקושש מעביר ארבע אמות ברשות הרבים הוה ופי' רש"י מעביר ארבע אמות הוה לכך נהרג וכו' עכ"ל. הרי דמעביר ארבע אמות ברשות הרבים בכלל ל"ט מלאכות הם ושבו אי איכא למיגזור משום שמא יעבירנו וכו' לאו גזירה לגזירה הוא

כיון דמעביר וכו' דאורייתא.

אמור מעתה רבי יהושע בן לוי דאמר נשים חייבות במקרא מגילה ואפילו להוציא אנשים הטעם משום דרמיזי באורייתא בזה דכתיב ואמרה האשה אמן אמן והא וודאי דהן הן תרי זימנא לאו לשון שבועה הוא דמהא דכפל הקב"ה לאצרהם אל תשלח ואל תעש אין להוציא ראי' דלאו לאו או הן הן לשון שבועה הוא כיון דאיכא למימר דמש"ה כפל לו הקב"ה דברים לאצרהם אל תשלח ואל תעש בכדי שלא להחניקו או להוציא טיפת דם וכדעת הילקוט.

אמנם עדיין נריכין למודעי לפי דעת הילקוט דרצה אצרהם להוציא ממנו טיפת דם דהוה חבלה הלא כבר נודע בין החיים אותו יום שעקד אצרהם את יצחק בנו יום הכיפורים הי'^[צב]. ועיין במס' שבת (דף ק"ו ע"א) כל המקלקלין פטורין חוץ מחובל וכו'. ובש"ס ערוכה במגילה [דף ז' ע"ב] אין בין י"כ לשבת אלא שזה עונש כרת וכו' וא"כ האיך רצה אצרהם לעשות חבלה ביצחק. וע"כ ז"ל דס"ל לרבי יהושע בן לוי וכמו שאמר ר' יוחנן לתנא פוק תנא לברא דחובל אינו משנה ואינו בכלל ל"ט מלאכות אלא מפיק חובל מל"ט מלאכות ועייל מעביר ארבע אמות ברשות הרבים. והו דקאמר הש"ס למאי נפקא מיני' לכדרב דאמר רב ארבעים מלאכות חסר אחת וכו' רב יהודה אמר שמואל פשיטא לי' דמעביר ארבע אמות ברשות הרבים חייב כלומר דמעביר וכו' בכלל ל"ט מלאכות הוא. וכבר כתבתי דרבי יהושע בן לוי כר"י אמר שמואל ס"ל.

היוצא לן מזה רבי יהושע בן לוי דאמר נשים חייבות וכו' ואפי' להוציא את אנשים כדפי' רש"י והיינו משום דרמיזי באורייתא דכתיב ואמרה האשה אמן אמן ע"כ ס"ל לרבי יהושע בן לוי דאמן אמן לאו לשון שבועה הוא וראי' דכפל הקב"ה דברים לאצרהם להיות לשון שבועה לאו ראי' היא דהתם היינו טעמא דכפל הקב"ה דברים לאצרהם משום שרצה להחניקו או לעשות בו חבלה להוציא ממנו טיפת דם אמר לו הקב"ה אל תשלח ואל תעש וגו' והא

[צא] יל"ע דהלא זה הלכה למשה מסיני, ואינו דרבנן.

[צב] בשם דוד (פ' חיי הערה קי"א) ציינו לזה ריקאנטי (פ' וירא) עשרה מאמרות (מאמר אם כל חי ח"ג לב) וכ"כ בסדר הדורות שנת

ב"א פ"ד.

וכתב תו' בד"ה גופו שלש אמות, וא"ת אמאי צעינן גזי היזק ראייה מחינה ארבע אמות בהשותפין. וי"ל וכו' ועוד הא דאמר הכא גופו שלש אמות היינו בלא ראשו וכן משמע בהמנניע וכו' וגזי כוכין צעינן נמי ארבע אמות וכו' ע"ש.

הרי לפניך דמקור דין זה דמשערינן בכל דוכתא בארבע אמות ילפינן מהא דכתיב תחתיו כתחתיו. אמנם הוא גופא לדעת הש"ס דגופו של אדם הוא שלש אמות בהדי' ראשו ולדעת התוספת דגופו של אדם הוא ארבע אמות (בהדי') [בלא] ראשו תלי בזה אי שיתא אלפא פרסא הוא עלמא או דשמנה אלפי פרסא הוא עלמא, והיינו דים אקיינוס מקיף נמי שני אלפים פרסאות^[33]. לדעת הש"ס דגופו של אדם בהדי' ראשו הוא שלש אמות ע"כ ז"ל דשיתא אלפא פרסא הוא עלמא ולדעת התוספת' שכתבו דגופו של אדם בהדי' ראשו הוא ארבע אמות ע"כ ז"ל דס"ל דשמנה אלפי פרסא הוא עלמא.

דנודע זין החיים [חגיגה דף י"ב ע"א] אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו הי' שנאמר לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וְלִמְקַצֵּה הַשָּׁמַיִם וְעַד קִצְהַ הַשָּׁמַיִם (דברים ד, לב). ואי אמרינן דשיתא אלפא פרסא הוא עלמא ע"כ ז"ל דאדם הראשון גופו בהדי' ראשו שלש אמות הוא כדעת הש"ס ומגיע לכל חצי אמה אלפי פרסא דש"ס ערוכה במס' חגיגה (דף י"ב ע"ב): אמר ריש לקיש שצעה רקיעים הן, ואלו הן, ווילון, רקיע, שחקים, זבול, מעון, מכון ערבות, ווילון אינו משמש כלום אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית וכו' ע"ש.

הרי לפניך דווילון אינו משמש כלום ונשתיירו רק ששה רקיעים דמשמשים. ונודע דסומכי' דרקיע אלפי פרסי כדאיתא בש"ס [פסחים דף ז"ד ע"א] ומקרא מלא הוא שְׁמַיִם בְּזֶרֶת תִּבְּן (ישעיהו מ, יב) וזרת הוא חצי אמה נמלא הני שש רקיעים דכל אחד סומכי' אלפי פרסא ותיכונו בחצי אמה הרי שלשה אמות, ומעתה יוצאין בדוגמא אדם הראשון שהי' מסוף עולם ועד סופו שהוא שיתא אלפי

וודאי אצרהם שרצה לעשות חצלה ציחק ציום הכפורים ע"כ משום דחובל אינו משנה ואינו בכלל ל"ט מלאכות אלא דגמרא גמירא לה ואפיק חובל מל"ט מלאכות ועייל מעציר ארבע אמות ברשות הרבים. וכיון דמעציר ארבע אמות בר"ה דאורייתא מעתה שפיר איכא למיגזר צפורים שחל להיות בשבת שאל יהא שואלין ודורשין צעניינו של יום משום שמא יעצירו ארבע אמות ברשות הרבים וקמ"ל רבי יהושע בן לוי דאפ"ה שואלין ודורשין ולא גזרינן משום דרבה.

והשתא הני תרתי אלו שאמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות במקרא מגילה ופורים שחל להיות בשבת דשואלין ודורשין וכו' ולא גזרינן משום דרבה נדקו יחדיו דדווקא השתא שאמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות וכו' לומר שמוציאין אפי' אנשים ש"מ דרמזי באורייתא דכתיב ואמרה האשה אמן אמן ולעולם דהן הן תרי זימנא לאו לשון שבעה הוא וראי' מאצרהם לאו ראי' הוא דשם אינטריך למימר כפל הדברים כדי שלא יעשה בו חצלה וכיון דאינטריך למימר שלא יעשה בו חצלה אלמא דחובל אינו משנה ומותר לעשות חצלה בשבת ומש"ה אינטריך לי' למימר דאל יעשה בו חצלה והא וודאי מדחובל אינו משנה ע"כ ז"ל דמעציר ד' אמות ברשות הרבים דאורייתא ומעתה שפיר איכא למיגזר צפורים שחל להיות בשבת שאל יהיו שואלין ודורשין וכו' משום גזירה שמא יעצירו ארבע אמות ברשות הרבים שהוא דאורייתא קמ"ל רבי יהושע בן לוי פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין וכו' ולא גזרינן משום דרבה.

ובכדי לחצר התיומת זהו דאמר רבי יהושע בן לוי חייב אדם לקרות את המגילה כלילה ולשנותה ציום וכו' עיין במסכת עירובין (דף מ"ח ע"א) ז"ל: והני ארבע אמות היכא כתיבא כדתינא שבו איש תחתיו כתחתיו [וכמה תחתיו] גופו שלש אמות ואמה כדי לפשוט ידיו ורגליו דצרי רבי מאיר רבי יהודה אומר גופו שלש אמות ואמה כדי שיטול וכו'.

[צג] רבינו מביא זה כמ"פ בשם ספר ברכת שמואל פ' ויצא (ד"ה במדרש ויקח) דמה שאמרו שרוחב עולם הוא וא' אלפים פרסאות, הוא מלבד ים אוקיינוס שמקיף לעולם ורחב ב' אלף פרסא לכל צד, והעולם ביחד עם ים אוקיינוס הם ח' אלפים פרסאות. ע"י שם דוד פ' כי תבוא, האזינו, יד דוד פ' תזריע.

לילה אלא לגירסא כדכתיב וְהָיְתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה (יהושע א, ח) ועיין שם שהארכת יציאתו.

היוצא מזה רבי יהושע בן לוי דאמר פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין וכו' ולא גזרינן משום מעביר ד' אמות ברשות הרבים אלמא דס"ל מעביר ארבע אמות ברשות הרבים דאורייתא דאל"כ ה"ל גזירה לגזירה כמ"ש ושיעורא דארבע אמות ילפינן מתחתיו כתחתיו וכדעת תוספ' שכתבו דגופו של אדם זהדי' ראשו הוא ארבע אמות ולפ"ז ז"ל דשמנה אלפי פרסי הוי עלמא וקיומו של עולם הוא על ידי התעסקו בתורה ואין לו להקצ"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה כמ"ש וכיון דקיומו של עולם הוא על ידי התעסקו בתורה א"כ ז"ל ללא איברא לילה אלא לגרסי.

והשתא שפיר י"ל חייב אדם לקרוא את המגילה בלילה ולשנותה ביום דעיין במסכת שבת (דף פ"ח ע"א): אמר רבא אעפ"כ הדך קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קְיָמוּ וְקָבְלוּ (אסתר ט, כז) קימו מה שקיבלו כבר וכו' ע"ש. הרי לפניך דהדך קבלוה את התורה בימי אחשורוש ומעתה הדין נותן דלריך לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום דוגמת התורה שנ' והגית ביום ובלילה דהדרו וקיבלו בימי אחשורוש.

והשתא הני שלש אלה מחוברים יחדיו אמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות וכו' ואמר רבי יהושע בן לוי פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין וכו' כלומר אף דמעביר ד' אמות ברשות הרבים דאורייתא ואיכא למיגזר משום דרבה שמא יעבירנו וכו' מ"מ לא גזרינן וכיון דארבע אמות ברשות הרבים דאורייתא דילפינן מתחתיו כתחתיו על כרחך כריכין למימר דשמנה אלפי פרסי הוי עלמא ולא אצרי לילה אלא לגירסא והיינו דאמר רבי יהושע בן לוי חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום ר"ל דוגמת התורה שקבלוה בימי אחשורוש להגות בה יומם ולילה.

פרסא גופו זהדי' ראשו שלש אמות הוה.

ולדעת תוספת דגופו זהדי' ראשו ארבע אמות הוא ואדה"ר שהי' מסוף העולם ועד סופו גופו נמי ארבע אמות הוה ע"כ ז"ל דשמנה אלפי פרסי הוה עלמא ומגיע לכל אלפי פרסי חצי אמה ולדידהו ז"ל נמי דווילון משמש כמו רקיע^[כז] וכו' אחא בר יעקב דאמר עוד רקיע אחד יש למעלה מראשי החיות הרי שמנה רקיעים וכל א' סומכי' אלפי פרסא ותיכוננו בחצי האמה הרי ד' אמות.

ועוד יש נפקותא אחריתי לדעת תוספ' שכתבו דגופו של אדם זהדי' ראשו הוה ארבע אמות ע"כ ז"ל דס"ל דקיומו של עולם הוא ע"י שמקיימים את התורה שנאמר אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֻקוֹת שְׁמַיִם וְאֶרֶץ לֹא שָׁמַתִּי (ירמיהו לג, כה) וברית היינו תורה [עי' שבת דף ל"ג ע"א], דנודע דאדם נקרא עולם קטן [תנחומא פקודי ס"ג] וזה שאמר הכתוב וְצִדִּיק יְסוּד עוֹלָם (משלי י, כה) וקיומו ע"י שעוסק בתורה. והן הן הדברים שאמרו רז"ל [ברכות דף ח' ע"א] אין לו להקצ"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה כלומר אותן ד' אמות של אדם העוסק בתורה דגופי' זהדי' ראשו הוה ארבע אמות.

אמנם לדעת הש"ס דגופו של אדם זהדי' ראשו הוה שלש אמות אצד החשבון דקיומו של עולם ע"י התעסקו בתורה אלא כריך לומר דאם לא בריתי וגו' קאי על הקרבנות ועיין סוף מגילה (דף ל"א ע"ב) ע"ש.

ועדיין כריכין למודעי דכבר מלתי אמורה בספרי יד דוד דשני דיעות אלו אי עולם עומד על הקרבנות או על התורה תליא בזה אי לא אצרא לילה אלא לגרסה או לא איברי לילה אלא לשינתא [בעירוזין דף ס"ה ע"א] דלדעת דאמרינן דעולם עומד על הקרבנות ע"כ ז"ל ללא איברי לילה אלא לשינתא דוגמת קרבנות שאין מקריבין בלילה דכתיב בְּיוֹם צִוְתוּ (ויקרא ז, לח) ביום ולא בלילה. ולדעת דאמרינן דעולם עומד על התורה איכא למימר דלא איברי

※

[צד] ע"י מ"ש רבינו ביד דוד (פ' וישב דף פ"ה מדפח"ס, ופ' האזינו דף שכ"ג).

[צה] ע"י שם דוד (פ' ויצא).

מהגאון ר' משה אברהם אבוש מרגליות זצ"ל¹¹.

תוס' בד"ה הא אלפעל כו' [קשה אמאי לא פריך בפרק בתרא דערכין כי האי גוונא. וי"ל דהתם לא תנן אלא אונו והיה יודע דמצי לשנויי תרי אונו הוו, אבל הכא דהוו ג'] בשלשתן לא שייך לומר שהם כפולות עכ"ל.

י' ע"א] תרי קדש הוי היינו ג"כ צדחא מדינה כדמשמע
 צמס' מכות [דף י' ע"א].
 וא"כ לתרוצא דרב אשי דתרי ירושלים הוי צדחא מדינה
 דהיינו ציהודא, ואונו ג"כ ציהודא הוי. וכדי ללא תיקשי
 למה לא הקשה לרב אשי על אונו דחשוב התם, מקרא
 דאלפעל צניניהו אי ה"א צדחא מדינה לא שייך לומר שתי
 עיירות כפולות. להכי כתבו התוס' דצשלשתן דוקא לא
 שייך לומר שהן כפולות צדחא מדינה. וא"כ פריך דוקא
 לר' יהושע צן לוי דאמר לוד ואונו והיינו לפי דמשני רב
 אשי התם דתרי ירושלים הוי ציהודא דצשלשתן [ר"ל לוד
 ואונו וירושלים] לא שייך לומר שהן כפולות צמדינה אי
 דו"ק.

עיי' מהרש"א ז"ל שכתב דשלשתן לאו דוקא [ז"ל]:
 אין זה מדוקדק דגיא חרשים לא כתיב צקרא
 ולא פריך אלא אלו ואלו, אלא דז"ל דצתתי נמי לא שייך
 שהן כפולות] והוא דחוק. גם ראיתי כתוב צסם הרב הגדול
 מ' משה ז"ל מהמבורג ישוב ע"ז¹², ואין לשון התו' סובל
 פירושו.

והנ"ל דצריהם מדוקדקים דהנה צערכין (דף ל"ב
 ע"ב¹³) משני רבא על קושית הש"ס התם גמלא בגליל
 לאפוקי גמלא של שאר ארצות כו' דמשמע איכא עיירות
 טובי שהם כפולות. וע"כ צריך אתה לחלק דודאי שכיחי
 עיירות כפולות צצ' ארצות אבל לא צארץ אי' וכ"כ התוספת
 התם ד"ה ה"נ תרתי ע"ש. ולהכי רב אשי דמשני התם תרי
 ירושלים הוי הוצרך להוכיח מרב יוסף דאמר [מכות דף

※

תוס' ד"ה מאי אירא פורים כו' [נראה לי דה"פ מאי איריא פורים דאין דורשין בו מקודם לכן שלשים יום דמשום
 הכי לידרוש בו ביום אפילו בי"ט] דדרשינן שלשים יום לפניו כו' [ואפילו הכי דורשין בו ביום כדתניא (לקמן לב).
 וידבר משה את מועדי ה' וכו'] עכ"ל.

קשה לפי מ"ש הר"ש דר' יהושע צן לוי מיירי
 צט"ו שחל צצצת די"ד לא חל צצצת, וא"כ
 מאי פריך מנח דדורשין שלשים יום אדרצא מה"ט ה"א
 כיון דצט"ו צאדר מתחיל שלשים יום קודם פסח וה"א

[צו] [אחיו של בעל המאיר נתיבים]. אמו היתה בתו של הג"ר מרדכי מרדו"ש אויערבאך, שהי' אחי' של אמו של רבינו
 הגרד"א.

[צו] בספר קול יהודה (להג"ר יהודה איש לונטשיץ מק"ק גלוגא, נדפס שנת תפ"ט).
 [צח] ז"ל הגמ' שם: ואלו הן בתי ערי חומה כו' תנא גמלא בגליל וכו' ואונה וירושלים ביהודה וכו'. מאי קאמר אמר
 אביי הכי קאמר עד גמלא בגליל וכו' רבא אמר גמלא בגליל לאפוקי גמלא דשאר ארצות וכו', אינך דלא איכא דכותייהו
 לא איצטריך ליה. וירושלים מי מיחלט בה והתניא עשרה דברים נאמרו בירושלים אין הבית חלוט בה וכו' רב אשי אמר
 לאו אמר רב יוסף תרי קדש הוו ה"נ תרי ירושלים הוו.

ובתוס' ד"ה הכא נמי ירושלים הוו, ותימה דלרבא נמי אנו צריכין לומר כן דתרי ירושלים הוו [דהלא רבא קאמר
 שלכן שנה התנא 'ירושלים שביהודה' כי למעט עיר בשם זה שיתה בארצות אחרות. וא"כ למה הוכיח רב אשי מרב יוסף
 ולא מרבא]. וי"ל דלרבא אין אנו צריכין לומר ביהודה תרי ירושלים הוו אלא בשאר ארצות, אבל לרב אשי צ"ל ביהודה
 תרי ירושלים הוו.

ודורשין כו', והוי אמרינן ג"כ הכי דכל א' דורש ציומו והמוקפין בשבת.

אך דאפשר לומר דאי הוי אמר הכי ה"א דוקא הפרזים דורשין צי"ד אצל המוקפין צט"ו אין דורשין משום דהוא שלשים יום קודם פסח דה"א דלא כהר"ן אלא דחיוצ לדרוש ל' יום.

וע"ז פריך מאי אריא פורים כו' ר"ל דאכתי ה"ל לרי יהושע בן לוי למימר פורים שחל צט"ש ואפ"ה הוי ידעינן גם המוקפין בשבת וכו' דה"א דחיוצ לדרוש ל' יום א"כ תיקשי מאי אריא פורים אפילו י"ט נמי דדורשין קודם לכן מצ"ש פורים, אע"כ דאינו חיוצ וכהר"ן וא"כ ה"ה מוקפין.

ומשני שבת אינטריכא ל' דה"א משום דרצה וא"כ עיקר הרצותא בשבת מש"ה קאמר שחל להיות בשבת ומיושב הכל ודו"ק.

שלשים יום קודם פסח. ותירץ דקודם לכן אינו חיוצ רק דנ"מ לענין שאל כענין עיין צט"ז ריש הלכות פסח [סי' תכ"ט סק"א], וא"כ כיון דאינו מחויב לדרוש ליכא האי ק"ו מי"ט לפורים שכתבו התוספת.

והנראה לתרץ הכל דהנה [ת"ק ד]רצי ס"ל די"ד שחל להיות צט"ש קורין הפרזים מגילה בחמישי משום דמוקפין קורין צט"ש וזמנו של זה לא זמנו של זה. וא"כ קשה אמאי קאמר ר' יהושע בן לוי דמוקפין דורשין בשבת שהוא יום שלהם, הלא גם הפרזים דורשין צט"ש שהוא יום שלהם ואין קורין המגילה זו.

וז"ל דבאמת ה"נ קאמר ר' יהושע בן לוי פורים שחל כו' היינו ט"ו למוקפין א"כ חל הי"ד לפרזים צט"ש דורשין כל א' ציומו הואיל ואין קורין זו המגילה.

אך דקשה ע"ז דה"ל לר' יהושע בן לוי למימר פורים שחל להיות צט"ש כסתם פורים צט"ס דהיינו י"ד שואלין

*

שם : הלכות פסח בפסח כו'.

אח"כ ר"ח ניסן באחד בשבת. ואפשר לומר דפליגי בפלוגתא דת"ק ור' שמעון בן גמליאל, אי דורשין ל' יום או שני שבתות. דהנה בפסחים [דף ו' ע"ב] אמרינן, דת"ק יליף שהרי משה רבינו ע"ה עומד בפסח ראשון ומוזהיר על פסח שני, וכתבו התוספת [בד"ה ומוהיר] אע"ג שע"י שאלה הוזהר לומר להם, [מ"מ לא הי' צריך להאריך, אלא] ה"ל אל תעשו פסח ותו לו.

וקשה הא אמרינן בחגיגה [דף ט' ע"א], לר' יוחנן דסבר לענין חגיגה כולהו תשלומין דראשון, וחיגר ציוס ראשון ונתפשט ציוס שני, פטור מחגיגה. ופריך והא אמר ר' יוחנן נטמא כלילה בזיר מציא וכו'. ומשני נטמא שאני, הואיל ומצינו שיש לו תשלומין בפסח שני. וכתבו התוספות [בד"ה שאני], דלפ"ז גם בחגיגה אס נטמא ציוס ראשון מציא חגיגה כשיטהר, אע"ג דכולן תשלומין דראשון.

בבר בתבתי שהקשה הר"ן מהא דקי"ל שואלין דורשין ל' יום. ותירץ דהנך ל' יום אינו חיוצ רק דהוי שאל כענין ע"ש. וממילא לר' שמעון בן גמליאל דאמר שתי שבתות, ע"כ ז"ל דקודם צ' שבתות אפילו שאל כענין לא הוי.

ובזה יש לבאר הפלוגתא דצרייתא דמס' שבת [דף פ"ז ע"ב], דעשר עטרות נטל אותו היום, שהי' ר"ח ניסן באחד בשבת. וכתב בעל הטורים [שמות לו, וי"ט] דלפ"ז הי' למחרת יום הכפורים שקודם לזה כשירד משה רבינו ע"ה מן ההר, הי' ציוס ג', לפי סדר החדשים אחד מלא ואחד חסר.

וא"כ הצרייתא האומרת דמחרת יום הכפורים הי' בשבת, ודריש ויקהל משה שהקהיל קהלות אז למחרת יום הכפורים, ודרש הלכות שבת בשבת, פליג אצרייתא דעשר עטרות, דכיון דמחרת יום הכפורים הי' בשבת, לא הי'

[צמ] ז"ל : ויצו משה ויעבירו קול במחנה. בשבת ניתנה תורה (שבת פ"ו ע"ב), א"כ יום כפורים של אותה שנה היה יום ג'. ולמחרתו ביום ד' אמר להם מלאכת המשכן (סדר עולם פ"ו), והם הביאו לו בבקר בבקר דהיינו יום ה' ויום ו', ובשבת ויצו משה ויעבירו קול במחנה. ועי' בספר דגל יהודה (להג"ר יהודא קאמינר מחענטשין, חתנו של בעל השפ"א, ריש פ' ויקהל).

וא"כ קשה אמאי משה רבינו ע"ה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני, ונ"ל משום חגיגה, ומוכח דלא כברייתא דעשר עטרות.

וכ"ת, דאע"ג דס"ל כר' שמעון בן גמליאל, אכתי י"ל הברייתא דעשר עטרות, והא דהזהיר על פסח שני, היינו די"ל דאע"ג דחיוב ליכא רק ב' שבתות, מ"מ כל ל' יום הוי שואל כענין. זה אינו, דכיון דחזינן דחיוב ליכא רק בפסח, ע"כ דקרא דשתי שבתות היינו לענין שואל כענין כמ"ש הר"ן, וש"מ דקודם ב' שבתות אפילו שואל כענין לא הוי וכדאמרן, ומוכח דלא כברייתא דעשר עטרות.

וצהא יש לכוין דברי הילקוט (פ' ויקהל משה), למחרת יום הכפורים כשיכיר מן ההר אמר הקב"ה למשה עשה קהלות גדולות, ודרוש לפנין הלכות שבת. מכאן אמרו, משה תיקן לישראל שיהיה דורשין הלכות פסח בפסח ודו"ק^[א]. ע"כ מהגאון הנ"ל.

הואיל ויש לטומאה תשלומין בפסח שני ע"ש.

ולפ"ז למאי דאיתא בפרי [זוטא פ"ט פ"ו], ולא יכלו לעשות הפסח ציום ההוא, מלמד שצאוחו היום נטמאו, דהיינו שנעשו טמאי מתים בערב פסח, וא"כ לא נטוהרו עד שזיעי של פסח. וא"כ מש"ה הוצרך לומר להם דין פסח שני, כדי שידעו מה שזריכין השתא לידע בפסח ראשון, לענין חגיגה, דחייבים בשזיעי של פסח, אע"ג דכולהו תשלומין דראשון, הואיל ומזינו שיש לו תשלומין בפסח שני, ולעולם ע"י שאלה הוזהק לומר להם כדברי התוספת.

ונ"ל דת"ק ס"ל כברייתא דעשר עטרות, א"כ היה שזיעי של פסח בשבת, וחגיגה אינה דוחה שבת וא"ש. וא"כ י"ל דברייתא דמחרת יום הכפורים פליג, משום דס"ל כר' שמעון בן גמליאל דדריש מקרא שתי שבתות,

* * *

דף ד' ע"ב

בגמרא: למימרא דתקנתא דכרכין הוי והתנן חל להיות בשני כפרים ועיירות גדולות קורין בו ביום ואם איתא ליקדמו ליום הכניסה הוו להו עשרה ועשרה לא תקינו רבנן תא שמע חל להיות בחמישי כפרים ועיירות גדולות קורין בו ביום ואם איתא ליקדמו ליום הכניסה דאחד עשר הוא מיום הכניסה ליום הכניסה לא דחינן תא שמע אמר רבי יהודה אימתי במקום שנכנסים בשני ובחמישי אבל מקום שאין נכנסים בשני ובחמישי אין קורין אותה אלא בזמנה ואי סלקא דעתך תקנתא דכרכין היא משום דאין נכנסים בשני ובחמישי מפסדי להו לכרכין לא תימא כדי שיספקו מים ומזון אלא אימא מפני שמספקים מים ומזון לאחיהם שבכרכין.

פי' רש"י: מפני שמספקין, שכר הוא להם בשביל שהן מספקין, הלכך, היבא דאין נכנסין, לא קולא הוא לגבייהו, ואין כאן שכר עכ"ל.

על הכפרים להיות מקדימין ליום הכניסה 'כדי שיספקו' מים ומזון וכו', ואמאי קמהדר ל' לפי ס"ד דהש"ס 'כדי שיספקו' מים ומזון, לכאורה ה"ל להדורי לפי המסקנא 'מפני שמספקים' מים ומזון וכו'.

איבא למידק כיון דמסיק הש"ס הכא אלא אימא 'מפני שמספקים' וכו' א"כ כריש מכילתין דקפריך הש"ס: מגילה נקראת צאחד עשר מנלן וקמהדר ל' מנלן כדזיעין למימר לקמן חכמים הקילו

[ק] דההקדים דזה הי' ממחרת יום הכפורים שהי' בשבת, ומנ"ל זה, והתי' כמו שכתב באריכות, והראי' הוא מהא דחיוב ליבא רק בפסח, וזה שסיים משה תיקן וכו' הלכות בפסח בפסח.

ליום ה' שלאחריו שהוא יום שיצטר כיון דכלל הוא זה דמיום הכניסה ליום הכניסה לא דחינן ושוב ליכא למשכחת לה שיצטר מאוחר לו.

ותמישיתו אוסף עליו הש"ס דפריך ואימא שיתסר ושיצטר לכאורה יפלא כיון דהי' להו להקדים או לאחר קריאתם יותר מסתבר לומר דלקדמו ליום הכניסה מאם יאמר דלאחרו ליום הכניסה, שהרי קי"ל מצוה הצאה לידו אל יחמצינה, ועוד מי ידע כמה חיי^[קב]. והוא הדבר דקאמר הש"ס לקמן (דף ו' ע"ב) בשלמא ר' אלעזר צר' יוסי מסתבר טעמי' דאין מעבירין על המצות, ופי' רש"י: משבא לידי אקדים לעשות, דהכי תניא במכילתא ושמתם את המצות, אם באת מצוה לידך אל תחמצינה וכו' ע"ש, ונכנס בגדר למה שאמרה חכמים ז"ל [אבות פ"ג מ"ד] אל תאמר לכשאפנה אשנה וכו'.

ונראה ליישב דהנה זאת צריך לדעת לפי ס"ד דהש"ס דחכמים הקילו על הכפרים כדי שיספקו וכו' ותקנתא דכרכין הוא, א"כ י"ל דאם חל להיות י"ד בשני דאי אפשר להקדים ליום ה' שלפניו משום דה"ל עשרה מ"מ מפני תקנתא דכרכין מאחרין להו עד יום ה' שהוא שיצטר, ואף דחוב הוא להם לכפרים שמאחרין להו משום מצוה הצאה וכו' אפ"ה משום תקנתא דכרכין שיהיו פנוי' כפרים לספק להם מים ומזון מאחרין להו לבני הכפרים.

אמנם אי אמרינן כמסקנת הש"ס מפני שמספקין ותקנתא דכפרים הוא כי שכר הוא להם בזה שמספקין מיום ומזון והיכא דאין נכנסין לאו קולא הוא לגביהו, א"כ י"ל דשכר הוא לבני הכפרים מלהיות זריזין ומקדימין ליום הכניסה שיהיו פנוים ליום השמחה וצאלו אמרו מקדימין ולא מאחרין דמצוה הצאה לידך אל תחמצינה אצל שיהיו מן המאחרין בכדי שיהיו פנוים ליום השמחה ודאי בחשש הפסד מצוה הצאה לידם כנגד שכרה לאו שכר הוא להם.

וכיון שזכינו לדין אמינא הש"ס דקא שקיל וטרי לעיל מגילה נקראת צי"א מנלן ומשני מנ"ל כדבעין למימר לקמן ופריך ואימא שיתסר ושיצטר וכו' אזדא לפי השקליא

זאת ועוד אחרת הש"ס דפריך חל להיות בשני כפרים ועיירות גדולות קורין בו ציום ואם איתא ליקדמו ליום הכניסה ומשני ה"ל עשרה וכו'. לכאורה לפי מאי דאסיק אדעתיה דהש"ס דהא דמרבינן מומן זמנא או מכימא היינו דדחינן לאחורי' ואימא שיתסר ושיצטר, א"כ אף דמשני ל"י ה"ל עשרה וכו' אכתי ה"ל להקשות חל להיות בשני כפרים וכו' קורין בו ציום ואם איתא הוי ל"י לאחורי' עד יום ה' שהוא שיצטר^[קא].

ועוד קשה הש"ס דמשני כדי שיספקו וכו' והדר קמשני מפני וכו' מאין לו הכרעה זו דתקנתא דכפרים הוא דלמא באמת הדעת מוכרעת דתקנת דכרכים הוא כדי שיספקו וכו' ומאן מכריע.

ועל ארבע אשיבנה הש"ס דמשני הכא מיום הכניסה ליום הכניסה לא דחינן א"כ לעיל דפריך ואימא שיתסר ושיצטר כאן התלמידים מתנהדין בדבר דלכאורה לא משכחת לה לדידחו כפרים לשיצטר אלא א"כ חל להיות ארבע עשר בערב שבת דה"ל יום צ' שלאחריו שיצטר, וכיון דאמר רב שמן צר אצל שלשה עשר זמן קהילה לכל היא ופי' רש"י הכל נקהלו להנקם מאויביהם וכו' כמו שכתב בספר וכו'. והרא"ש כתב בשם ר"ת שהכל מתאספים לתענית אסתר וצאים בני הכפרים לעיירות לומר פליחות ותחנונים לפי שצו נקהלו לעמוד על נפשם וכו' ע"ש. א"כ איכא למימר דשוב לא היטריחום חכמים להתאחר עד יום צ' שהוא שיצטר אחרי שצאלא"ה נכנסין ציום שלשה עשר שהוא יום הכניסה ושהוא יום שנכנסין לומר פליחות ותחנונים וזמן קהילה לכל היא.

ומעתה האין אסיק אדעתיה דהש"ס למימר ואימא שיתסר ושיצטר דכיון דשלשה עשר זמן קהילה לכל היא וצאלא הכי נכנסין בו אמאי יאחרו עד יום צ' שהוא שיצטר. והא ודאי דטפי לא משכחת לה יום הכניסה שלאחר פורים דלהוי שיצטר מאוחר לו, דאם חל ארבע עשר בחמישי ליכא למימר דמאחרין עד יום צ' שלאחריו דא"כ ה"ל י"ח. ועוד דמיום הכניסה ליום הכניסה לא דחינן. והא נמי אין לומר אם חל להיות ארביסר בשני דאז מאחרין

[קא] קו' זו אינה מובנת לכאורה, דלמ"ל להגמ' להקשות לפי ההור"א.

[קב] ע"ז (דף י"ט ע"ב).

ועשרה וכו' מש"ה קורין זו ציוס ולא מאחרין עד יום חמשה מטעם דמנחה הצאה לידם אל יחמצינה.

איצרא כיון דאכתי לא אסיק אדעתיה דהמקשה דמיום הכניסה ליום הכניסה לא דחינן עדיין מידי הרהור לא ילא חל להיות בחמישי כפרים וכו' קורין זו ציוס ואמאי ה"ל לאקדומי משום תקנתא דכרכין דקאמר כדי וכו' ומשני ל"י מיום הכניסה וכו' ופריך ת"ש וכו' ומשני ל"י לא תימא כדי וכו' אלא מפני וכו'. ר"ל מדכתיב ולא יעבור ש"מ דתקנתא דכפרים היא והיכא דלא אזלו לאו לקולא הוא לגבייהו ומשום זה לא מקדימין מיום הכניסה ליום הכניסה ולא מאחרין כלל באמרם שקלם לטובתך^[קד] וכו' אבל אי תקנתא דכרכין היא בהכרח ה"ל למאחרין משום תקנתא דכרכין ואפי' מיום הכניסה ליום הכניסה^[קד] וכמ"ש.

ולכאורה הי' אפשר ליישב קושי' הש"ס דפריך מ"ש רישא דנקט סדורי דירחא ומ"ש סיפא דקתני סדורא דיומא וכו'. ומאי קושיא דלמא הא דנקט בסיפא סדורא דיומא ולא נקט סדורי דירחא { כלומר שלא התחיל לפרש באם חל להיות באחד בשבת כפרים מקדימין ליום הכניסה שהוא אחד עשר }. היינו טעמא דקמ"ל דאם חל להיות בשני כפרים ועיירות קורין זו ציוס, דס"ד אמינא כיון דתקנתא דכרכים הוא לקדמו ליום החמישי שהוא עשרה או דלהוי מאחרין עד יום החמישי שהוא שיצטר, קמ"ל דעשרה לא תקינו רבנן, וליום החמישי לא מאחרין דלא יעבור כתיב.

והשתא שפיר קמתחיל ונקט סדורי דיומא דכיון דאתיא מדרשא חציבי' ל"י ואקדמי ברישא ולאורי דבא למאמרו מקדימין ולא מאחרין דלא יעבור כתיב ועוד דקמ"ל דעשרה לא תקינו רבנן.

וטריא דהש"ס אשר לפנינו. והן הן דברי המקשה מגילה נקראת צ"א מנלן, ומשני ל"י כדבעין למימר לקמן, ולא אמר 'כדאמרינן' לקמן אלא 'כדבעין' וכו', כלומר כפי ס"ד דהש"ס אשר לקמן דחכמים הקילו על הכפרים כדי שיספקו וכו' ר"ל דתקנתא דכרכין הוא כדי שיהיו פנוים ליום השמחה.

וע"ז פריך חנן הכי קאמרינן מכדי כולהו אנשי כנסת הגדולה תקנינהו וכו' היכא רמיזא וע"כ אתה ז"ל מזמן זמניהם או מכימים, לפ"ז יפלא ואימא שיתסר ושיצטר, ר"ל במתניתינן קתני חל להיות בשני כפרים וכו' קורין זו ציוס ואי תקנתא דכרכין היא אמאי יהיו קורין זו ציוס הא וודאי דלהקדים ליום החמישי אי אפשר משום דה"ל עשרה ועשרה לא תקינו רבנן אבל אי קשיא הא קשיא אמאי יהיו קורין זו ציוס כיון דתקנתא דכרכין היא ה"ל למאחרין עד יום חמישי שהוא שיצטר.

והן הנה דהש"ס דהכא [לעיל] אכתי לא אסיק אדעתיה שמיום הכניסה ליום הכניסה לא דחינן עד שמשני ל"י הש"ס לקמן, ומש"ה פריך ואימא שיצטר כלומר וודאי דאם חל בערב שבת לא משכחת לה שיהיו קורין ציוס ז' שהוא שיצטר אחרי ששלשה עשר זמן קהילה לכל היא שהוא יום הכניסה כמ"ש, אבל הא קשיא אם חל להיות ציוס שני שאז שלשה עשר לאו יום הכניסה הוא וא"כ משום תקנתא דכרכין ה"ל למאחרין עד יום ה' שהוא שיצטר.

ומשני ל"י ולא יעבור כתיב כלומר דהא דכתיב לא יעבור לאורי קאתי דהא דמרבינן זמן זמנא לאו לאורי משום תקנת הכרכין אלא מפני שמספקין ותקנתא דכפרים הוא והיכא דלא נכנסו לאו קולא הוא לגבייהו, ומש"ה חל להיות בשני כיון דאינן יכולין להקדים קריאתן משום דה"ל עשרה

*

[קג] ביצה (דף כ"ט ע"ב): שקילא טיבותך ושדי אחורי.

[קד] ילע"ב דהלא הגמ' כאן כבר תירצה דמיום הכניסה ליום הכניסה לא דחינן אף לההו"א דהוי תקנתא דכרכין. וצריכינן לחלק דהגמ' כאן מיירי 'להקדים' מחמישי לשני, וע"כ תירצה דמיום הכניסה ליום הכניסה לא מקדימין, ורבינו מיירי כאן 'למאחר' וזה לא הוי ידעינן אי לאו הפסוק דולא יעבור.

שם בגמרא: לא תימא כדו שיספקו מיום וכו' אלא אימא מפני שמספקין וכו'.

לבאורה נריך עיון לפי מה דקאמר רבא לקמן
(דף י"ט ע"א): זן כפר שהלך לעיר זין
כך וזין כך קורא עמיהן מאי טעמא האי כזני עיר זעו
למקרא ורבנן הוא דאקילו על הכפרים כדי שיספקו מים
ומזין עכ"ל. הרי דתפס רבא בלישנא 'כדי' וכו' כדאסיק

*

שם בגמרא: חל להיות בערב שבת וכו' מתניתין מני אי רבי אי רבי יוסי וכו'.

איבא למודק הש"ס דקאמר מתניתין מני
דמשמע דקאי אכולא מתניתין
ולכאורה הכי ה"ל למימר חל להיות זעירב שבת וכו' מני.
וזייתוד דקאמר אי רבי אי רבי יוסי וכו' ולכאורה כיון
דרבי ור' יוסי אמרו דזר אחד דאלו ואלו קורין זו זיום
וכדמפרש ואזיל אמאי קאמר אי רבי אי רבי יוסי ה"ל רבי
ורבי יוסי היא.

ונדחו העיירות ממקומן ידחה ליום הכניסה, א"כ גם
אם חל ארבע עשר זשצת דקאמר רבי אומר אני לא ידחו
עיירות ממקומן אלא אלו ואלו { פי' עיירות ומוקפין }
קורין זו זיום, ואמאי קאמר רבי דמוקפין קורין זיהדי
עיירות תיפוק לי' כיון דנדחו ממקומן ה"ל למימר דידחו
ליום החמישי לקרות זיהדי כפרים^[ק"י].

ואין לומר דס"ל לרבי זכל שנה ושנה מאי כל שנה ושנה
אין מוקפין קודמין לעיירות וכו', שהרי רבי ס"ל דכל שנה
ושנה אחת לאוריי מה כל שנה ושנה אין עיירות נדחה
ממקומן וכו'^[ק"י].

ותו קשה הש"ס דפריך וסבר רבי עיירות לא דחינן ליום
הכניסה והתניא חל להיות זשצת וכו' רבי אומר אומר אני
הואיל ונדחו עיירות ממקומן ידחו ליום הכניסה וכו'. וכאן
הקפידה מנאה מקום לנוח כיון דרבי הוא דאמר הואיל

[ק"ה] בדפוסים שלנו הוא המשך מד"ה מני מתני', אבל בדפוס וויניציא הוא כדיבור בפני עצמו, והוא רק דיבור המתחיל
בלי שום ביאור. ולא מצאנו שרבינו יתרוץ קו' זו בהמשך.

[ק"ו] הנה בגמ' לא הוזכר סברת 'הואיל ונדחו ידחו' אלא לגבי העיירות [כשחל י"ד בשבת], ולא לגבי המוקפין [כשחל
ט"ו בשבת], וזהו חידוש של רבינו שגם גבי המוקפין נמי נימא הכי, וא"כ קשה שיטת רבי אהרדי.

ואין זה קושי הגמ' 'וסבר רבי עיירות וכו'', דקו' הגמ' הוא על העיירות, דכמו שסובר רבי כשחל י"ד בשבת דעיירות
קורין ביום הכניסה, כמו"כ כשחל י"ד בער"ש נמי יקראו העיירות בחמישי. וקו' רבינו הוא על המוקפין, דכמו דבחל י"ד
בשבת דחינן 'העיירות' ליום חמישי, כמו"כ כשחל ט"ו בשבת ידחו 'המוקפין' ליום חמישי.

[ק"ז] הנה ההבנה הפשוטה בגמ' ד'בכל שנה ושנה' כמה נקודות איתנייהו בי', מה כל שנה ושנה עיירות קודמין למוקפין,
אין נדחין עיירות ממקומן, עיירות בארבעה עשר, זמנו של זה לא זמנו של זה, אין מוקפין קודמין לעיירות. וכל אחר
מהתנאים הוצרך לוותר רק על אחד מהנקודות משום שלא אפשר, ונוקט רק הנקודות הנשארים. אבל רבינו מחדש ד'בכל
שנה ושנה' הוא 'לימוד', ואין ללמוד מפסוק אחד אלא תנאי אחת. וכיון דרבי יליף מיני' דאין העיירות נדחין ממקומן,
שוב א"א לילף דאין מוקפין קודמין לעיירות.

[ק"ח] יש לעיין דבגמ' להדי' דטעמם הוא משום מה כל שנה ושנה זמנו של זה לא זמנו של זה. ואולי כוונתו דהסברא
חיצונה הוא דלעולם אין לדחות הקריאה ביותר מיום א', ולכן קאמר דבע"כ הת"ק ס"ל דיכולים לדחות גם בשני ימים.
ועי' בהערה הבאה.

זו ציוס, הרי ללא ס"ל לרבי יוסי כיון דנדחה ידחה^[קא], וא"כ מתניתין דקתני חל להיות בשבת כפרים ועיירות וכו' מקדימין וקורין ליום הכניסה הרי דאמרין כיון שנדחה ידחו וזה ודאי ללא כר' יוסי.

ועוד קשה הש"ס דפריך וסבר רבי עיירות לא דחינן ליום הכניסה והתניא חל להיות בשבת וכו', לכאורה אמתניתין גופא ה"ל להקשות דקתני חל להיות בערב שבת קורין זו ציוס, ובסיפא קתני חל להיות בשבת דדחינן ליום הכניסה, וכאשר הרגיש בזה המהרש"א בחדושי ע"ש. ויתר שאת ויתר עוז דקארי לי מאי קארי לי וכי לא ידע דאיכא לשנויי התם זמנא שבת וכיון דנדחה ידחה והכא זמנא ערב שבת הוא.

ונראה ליישב דהש"ס דפריך 'מתניתין מני' אכולא מתניתין קאי, והכי קאמר מתניתין מני אי רבי אי רבי יוסי, כלומר אי רבי קשיא רישא אי ר' יוסי קשיא סיפא. והא דקאמר הש"ס אי רבי אי רבי יוסי כולא מדברי המקשה^[קא].

והכי פריך חל להיות בערב שבת כפרים וכו' ועיירות גדולות ומוקפין חומה קורין זו ציוס ולא אמרינן כל הנדחה כגון המוקפין נדחו ממקומן ידחו ליום הכניסה. ומתניתין קתני [בסיפא] חל להיות בשבת כפרים ועיירות גדולות מקדימין וקורין ליום החמישי ובצרייתא קמפרש רבי סתמו ואמר אומר אני הואיל ונדחה עיירות ממקומן ידחו ליום הכניסה, אלמא דס"ל לרבי כל הנדחה ידחה ליום

הכניסה, וא"כ מתניתין [צרישא] חל להיות בערב שבת עיירות גדולות ומוקפות חומה קורין זו ציוס ולא אמרינן דמוקפין נדחו ידחו ליום הכניסה ע"כ ללא כרבי^[קא].

ואי רבי יוסי דאמר אין מוקפין קודמין לעיירות אלא אלו ואלו קורין זו ציוס ולא ס"ל דכל הנדחה ידחה ליום הכניסה והיינו דמדת"ק דר' יוסי דאמר מוקפין וכפרים מקדימין ליום הכניסה והא ודאי משום דס"ל כל הנדחה ידחה וכו' נשמע לר' יוסי דאמר אין מוקפין קודמין וכו' מטעם דלא אמרינן כל הנדחה ידחה וכו'. ומתניתין קתני חל להיות בשבת כפרים ועיירות גדולות מקדימין וקורין ליום הכניסה אלמא דאמרין כל הנדחה ידחה וכו' ודלא כרבי יוסי.

והשתא קמפרש מאי רבי ומאי ר' יוסי ולפרושי דברי המקשה קאתי וקמפרש ואזיל לסיומא דמלתא וסבר רבי עיירות לא דחינן ליום הכניסה^[קא], כלומר רבי דאומר דעיירות אין נדחין ליום הכניסה טעמא מאי ס"ל הכי^[קא], דלכאורה ה"ל לעיירות להקדים קריאתן ליום החמישי בכדי שיהא העיירות קודמין למוקפין כדכתיב כל שנה ושנה מה כל שנה ושנה עיירות קודמות למוקפין וכו'. וע"כ ז"ל דאיצטריך כל שנה ושנה מה כל שנה ושנה אין עיירות נדחה ממקומן. וכיון דאיצטריך כל שנה ושנה שלא יהיו עיירות נדחין ממקומן מעתה איכא למימר דאפי' מוקפין קודמין לעיירות, וא"כ קשה מתניתין דקתני חל להיות בערב שבת עיירות גדולות ומוקפין חומה קורין

[קא] גם בזה צ"ע דאולי ר' יוסי מודה דאמרין הואיל ונדחו ידחו, והכא אי אפשר משום שאין מוקפין קודמין לעיירות. משא"כ כשחל י"ד בשבת שפיר יסבור דדחינן ליום חמישי. [מל' רבינו נראה, וגם בהמשך כ"כ מפורש יותר דמדת"ק נשמע לר' יוסי, דמשום דטעם של הת"ק הוא משום הסברא דהואיל ונדחו ידחו, לכן ההכרח דר' יוסי חולק ע"ז]. והנראה מדברי רבינו דסובר דהא 'דאין מוקפין קודמין לעיירות', הוא אכן מטעם 'דלא אמרינן כל הנדחה ידחה', דאת"ל דמוקפין קודמין לעיירות, הרי דחינו אותו בשני ימים. ואת זה דורשין מבכל שנה ושנה, דלא אמרינן כל הנדחה. [קב] ומתורץ למה קתני בגמ' הלשון 'אי רבי אי רבי יוסי' ולא 'רבי ורבי יוסי היא'. ואולי מתרץ בזה מה שרצה רש"י בציינו תיבות אלו בלי שום ביאור. דכך הוא דרכו של רש"י בכ"מ היכא שיש חריג בלשון הגמ' משאר מקומות בש"ס, והו"ל להג' למימר אי בעית אימא רבי אי בעית אימא רבי יוסי (עי' ביצה דף י"ח ע"ב. ויש לפלפל בזה), ושינוי הלשון מורה דזה כמו שהי' אומר אי רבי [קשיא] אי רבי יוסי [קשיא].

[קיא] ובאמת לפי"ז יסתרו גם דברי רבי עצמם אהדדי, כמו שהקשה רבינו לעיל בד"ה 'ותו קשה'.

[קיב] דבלי ביאורו של רבינו 'מני מתני' הוא הקו', ו'אי רבי אי רבי יוסי' הוא התירוץ, 'וסבר רבי עיירות' הוא קו' חדשה. ולדברי רבינו עד 'וסבר רבי' הוא הקו', ועכשיו מסיק הגמ' את הקו' בהא ד'וסבר רבי'.

[קיג] ר"ל דאין כוונת הגמ' להקשות משיטת רבי לגבי חל י"ד להיות בשבת, על שיטת רבי בחל י"ד בער"ש. אלא כוונת הגמ' להקשות דברי רבי עצמו בחל י"ד בער"ש, וכמו שמבאר. וז"ש 'וסבר רבי עיירות לא דחינן' ר"ל דדבר זה עצמו לא יתכן.

ו"ל: חל להיות בשבת וכו' ועיירות גדולות היינו טעמא דמדחו ליום הכניסה משום דכיון דיום ארבע עשר אחי בשבת לא סגי ללא לדחי וצערב שבת לא אפשר דליקרו משום דאינו יום קצוע לשום אדם הלכך מידחו ליום הכניסה שהוא זמן הכפרים מיהת עכ"ל^[ק"י].

ובזה נמלטנו מה שכתב בעל תוספ' י"ט על הר"ן ו"ל: חל להיות בערב שבת מוקפין קורין זו ציוס דכתיב בכל שנה ושנה מה כל שנה ושנה אין מוקפין קודמין לעיירות אף כאן אין מוקפין קודמין לעיירות לקרות עם הכפרים ציוס הכניסה וכו' ולא ידעתי מי הכריעו להר"ן לתת טעם אחר משום שבו קריאה לרוב העולם עכ"ל.

דלפי מ"ש ניחא שהרי לרבי איצטריך כל שנה ושנה דאין העיירות נדחה ממקומן, והכי איתא בגמרא צהדי מ"ט דרבי מה כל שנה ושנה אין העיירות נדחה ממקומן וכו', הרי דלית לן למעוטי שלא יהיו מוקפין קודמין לעיירות אלא דאיכא למימר דכיון דנדחו ידחו וכו' וכאשר כתבתי, וא"כ צהכרח לריכין למימר דהא דמוקפין קורין בערב שבת ואין נדחין ליום הכניסה משום שבו הקריאה לרוב העולם.

*

זו ציוס, ואמאי [הא] ה"ל למוקפין להקדים קריאתן ליום הכניסה שהרי ס"ל לרבי כל הנדחה ידחה ליום הכניסה.

והיינו דאמר והתניא רבי אומר אומר אני הואיל ונדחה עיירות ממקומן ידחו ליום הכניסה^[ק"י], אלמא דס"ל לרבי כל הנדחה וכו'^[ק"ט], א"כ הכי נמי המוקפין דנדחו ממקומן ידחו ליום הכניסה. דהשתא אין לומר דכתיב כל שנה ושנה שלא יהיו המוקפין קודמין לעיירות שהרי לרבי איצטריך כל שנה ושנה שאל יהיו עיירות נדחו ממקומן וכמ"ש.

והוא הדין נמי דהוה מצי להקשות אליבא דרבי יוסי וכמ"ש אללא דניחא ל' להקשות לרבי דווקא כיון דצהדיא אמר רבי בצרייתא הואיל ונדחו ידחו ליום הכניסה.

ומשני הש"ס הכי השתא התם זמנס שבת הוא והואיל דנדחה ידחו הכא זמנס ערב שבת הוא, ר"ל דוודאי כל שנה ושנה איצטריך לאורי דשלא יהיה המוקפין קודמין לעיירות, ולא אמרינן כל הנדחה ידחה וכו', ודקתני חל להיות בערב שבת עיירות קורין זו ציוס משום דזמנס זו ציוס. משא"כ אם חל להיות בשבת דזמנס שבת שפיר איכא למימר דעיירות גדולות קורין ליום הכניסה, ולא משום דכל הנדחה ידחה^[ק"ט] וכו' אלא כדכתב הר"ן [על המשנה]

שם בגמרא: כמאן אולא הא דאמר רבי חלבו אמר רב הונא פורים שחל להיות בשבת הכל נדחין ליום הכניסה הכל נדחין סלקא דעתך והא איכא מוקפין דעבדי למחר אלא כל הנדחה ידחה ליום הכניסה כמאן כרבי וכו'.

באן התלמידים מתנהדזין בדבר הש"ס לקאמר כמאן כרבי לכאורה
לפרושי מילתו ולומר מתניתין רבי היא או רבי יוסי היא.
ואי איישר חילי אמינא דאפשר הש"ס דקאמר כמאן

[קיד] ר"ל דלפי ביאור רבינו למה להגמ' להביא הברייתא דרבי לגבי חל י"ד להיות בשבת, והלא עיקר הקו' הוא על עצם שיטת רבי בחל י"ד בער"ש.

[קפז] ר"ל דהגמ' מביא הברייתא דרבי לגלות דסובר רבי ד"ל כל הנדחה ידחה. אבל אין קו' הגמ' להקשות סתירא בין חל י"ד בשבת לחל י"ד בער"ש, דע"ז ידע הגמ' דיש לתרין תי' הגמ' בפשיטות. וקו' הגמ' הוא רק מהלימודים, דכיון דדורש רבי מבכל שנה ושנה דאין העיירות נדחים ממקומן, שוב אין לו לימוד דאין מוקפין קודמין עיירות ודו"ק.

[קפז] ר"ל דאין זה כלל מוסד ד'כל' הנדחה ידחה, ד'לעולם' נדחה ליום הכניסה.

[קיז] משא"כ כשחל י"ד בער"ש, והעיירות קורין בו ביום [דאין עיירות נדחין ממקומן], שפיר קורין גם המוקפין בער"ש. והא דאמר רבי 'הואיל ונדחו ידחו' הכוונה הוא רק באופן כזה, דנדחה ליום שיש בו קריאה לשום אדם. ונמצא דאין כלל סברא והו"א לומר ד'כל' הנדחה ידחה ליום הכניסה, ושוב אין צריכין ללימוד מפסוק ע"ז, ושפיר יובן שיטת רבי. דדרש מבכל שנה ושנה דאין עיירות נדחין ממקומן, ועל זה שלא ידחו המוקפין ליום חמישי אין צריכין קרא, דמסברא ידעינן זה.

הכניסה^[קט"ט]. ואי אמרת הרי כתיב בכל שנה ושנה אינטריק שלא יהיו עיירות נדחין ממקומן. והא דאמר רבי חלבו הכל נדחין וכו' כרבי אמר למילתי ומשום הכי לא רצה למימר מתני' רבי היא. וגם לא ניחא למימר כמאן כסתם מתניתינן כיון דצמתניתינן קתני [בחל י"ד בער"ש] דעיירות ומוקפין קורין בערב שבת. וכן נמי לא קאמר כמאן כר' יוסי^[קכ"א] מה"ט דס"ל לר"י [אלו] ואלו קורין זו ביום.

כרבי לאו לפרושי דמתניתינן רבי היא שהרי קאמר כל הנדחין דמשמע אפי' מוקפין ידחו ליום הכניסה^[קט"ט], ורבי הוא דאית לי' הך סברא דהואיל ונדחה וכו', וצמתניתינן לא קתני הכי דקתני חל להיות בערב שבת עיירות ומוקפין מקדימין וקורין יום הכניסה, אלמא דלא אמרינן כל הנדחה ידחה.

אלא דאיכא למימר מתניתינן דקתני מוקפין ועיירות קורין זו ביום ר' יוסי היא, אבל רבי אפשר דס"ל כל הנדחה ידחה וגם מוקפין כיון דנדחו ממקומן ידחו ליום

*

שם בגמרא: דכולי עלמא מוהא מוגילה בשבת לא קרינן מאי טעמא וכו'.

דכתיב בכל שנה ושנה מה כל שנה ושנה אין נדחין עיירות ממקומן וכו' וה"ה נמי דלרביזוי קאתי [אף] אם חל ארבע עשר בשבת דאין נדחין ממקומן. משא"כ השתא דקתני בצרייתא חל להיות בשבת וכו'^[קכ"א] רבי אומר אומר אני הואיל ונדחו וכו' ידחו וכו' אלמא דס"ל לרבי נמי דמגילה בשבת לא קרינן ושפיר קאמר דכ"ע מיהת וכו' וכ"ע דייק וכמ"ש.

איבא למודק אמאי לא פריך הש"ס דכולי עלמא מיהת וכו' בלא הך צרייתא דקתני חל להיות בשבת וכו' רבי אומר אומר אני וכו'.

ונראה ליישב דלעיל מינה אין מקום לומר דכולי עלמא מיהת מגילה בשבת לא קרינן מ"ט וכו', דאיכא למימר דרבי ס"ל דאף אם חל ארבע עשר או חמשה עשר בשבת אין נדחין עיירות או מוקפין ממקומן. והיינו משום

*

שם בגמ': והיינו טעמא דשופר והיינו טעמא דלולב וכו'.

ה"ל לחשוב נמי טעמא דהואה דאמר רבה שאינו דוחה שבת מטעם שמא יעצירונו ד' אמות צר"ה דש"ס ערוכה

איבא למודק כיון דהתנא דמגילה קחשיב ואזיל טעמא דשופר ולולב א"כ

[ק"ח] רבינו לשיטתו עפ"י שכתב במאמר הקדום, דסברת כל הנדחה ידחה י"ל בין בעיירות [כשחל י"ד בשבת] ובין במוקפין [כשחל ט"ו בשבת] עיי"ש.

[ק"ט] צע"ג דהלא רבי קאמר להדי' בברייתא דבחל י"ד בער"ש עיירות ומוקפין קורין בו ביום.

[קכ] אינו מובן, דהלא ר' יוסי לא הוזכר בהשאלה שר' חלבו דן עלי' בחל י"ד בשבת.

[קכ"א] דמברייתא הראשונה לא ידעינן אלא דמוקפין אין קורין בשבת, דקתני: חל להיות בערב שבת וכו' רבי אומר אומר אני לא ידחו עיירות ממקומן אלא ואלו קורין בו ביום. הרי דהמוקפין אין קורין בשבת. אבל מהברייתא השני' חזינן דאף עיירות אין קורין בשבת, דקתני: חל להיות בשבת וכו' רבי אומר אומר אני הואיל ונדחו עיירות ממקומן ידחו ליום הכניסה. הרי דגם העיירות אין קורין בשבת.

ונראה מלשון רבינו דכל ההו"א הי' רק על העיירות, דדורשין מבכל שנה ושנה דאין 'העיירות' נדחין ממקומן, והו"א אפי' בשבת. [לקושטא דמילתא יש לפלפל בזה, דכמו"כ יש לדרוש מבכל שנה דאין המוקפין נדחין ממקומן. והא דהגמ' לעיל נקטה אין העיירות נדחין, הוא דשם מיירי מבחל י"ד בער"ש, והמוקפין בע"כ צריכין להידחות. מ"מ עדיין יש מקום לתירוצו של רבינו, דהמקשן רצה להמתין עד אחר הברייתא השני' לחיזוק קושייתו דבין עיירות ובין מוקפין אין קורין בשבת].

צפסחים (דף ס"ט ע"א): הזאה מאי טעמא לא דחיא שצת
מכדי טלטולי צעלמא הוא תדחי שצת משום פסתא. אמר

רבה גזירה שמא יטלנה ויעצירנה ארבע אמות צרשות
הרצים וכו' עכ"ל.

*

שם בתוספת בד"ה ויעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים, קשה אמאי לא קאמר ויוציאנה מרשות היחיד לרשות
הרבים [דאורחא דמילתא הוי טפי] ויש לומר וכו' עכ"ל.

צרשות הרצים] לא הוי אלא איסור דרצנן צהא ודאי לא גזר
דהוי גזירה לגזירה עכ"ל הרי גזירה לגזירה לא גזרינן.

ומעתה שפיר קאמר הש"ס הכא גזירה שמא יעצירנו
שהוא דאורייתא דכתיב תחתיו וכו' ולא קאמר שמא יוציא
מר"ה לרשות היחיד וכו' משום דכיון דמתניתין ר"ע הוא
דאית ליה תחומין דאורייתא מדכתיב אל יצא ולא כתיב אל
יוציא שהוא לשון הוצאת משא אלמא דהוצאת משא מרשות
לרשות דרצנן וה"ל גזירה לגזירה וכולי האי לא גזרינן.

ובכדי שלא תהא האמת נעדרת אמינא ר"ע (דאית ליה
תחומין דאורייתא ונפקא לה מדכתיב אל יצא) ע"כ ז"ל
דס"ל דמעציר ארבע אמות צרשות הרצים חייב מדאורייתא
וכר' יהודה אמר שמואל דאמר צרשות הרצים חייב מדאורייתא
מקושש מעציר ארבע אמות צרשות הרצים הוה ולכך נהרג
למאי נפקא מינה לכדריב דאמר אבות מלאכות ארבעים
חסר אחת אשמעינן ר' יהודה אמר שמואל דמעציר וכו'
צכלל ל"ט מלאכות.

דש"ס ערוכה שם: תנו רבנן מקושש זה כלפחד וכו'
דברי רבי עקיבא אמר לו רבי יהודה בן צתירא עקיבא צין
כך וצין כך אתה עתיד ליתן את הדין אם כדצריך התורה
כיסתו ואתה מגלה אותו וכו' ע"ש. וכאן התלמידים
שואלים מבקשים מליתן טעם כעיקר אס התורה מכסהו
למקושש מפני מה צאמת גילה אותו רבי עקיבא ואומר זה
לפחד, ושפיר קאמר ליה רבי יהודה בן צתירא לר"ע.

ונראה לי לפי מה דאיתא בתרגום יונתן סוף סדר שלא
וימציאו איש מוק'יש (במדבר טו, לב) וגו' דמיתת מקושש
רק משום קנסא והוראת שעה היתה ע"ש [קכב].

ול' נראה דצרייתא דהכא דקמני שמא יעצירנו
ולא קמני מר"ה לרשות היחיד משום
דצריש מכילתין אמר ר' יוחנן זו דברי ר' עקיבא סתימתא
וכו' ופי' רש"י הכי גמיר ר' יוחנן מרצ' דמתניתין ר"ע
הוא וכו' ע"ש ורבי עקיבא הוא דאמר תחומין דאורייתא
כדאיתי' במסכת סוטה (דף ד"ז ע"ב) ע"ש.

ונפקא ליה לר"ע דתחומין דאורייתא מדכתיב אל יצא
ולא כתיב לא יוציא ש"מ דתחומין דאורייתא דעיין צש"ס
מסכת עירובין (דף י"ז ע"ב): תני רבי חי' לוקין על עירובי
תחומין דבר תורה מתקיף לה וכו' אמר רב אשי מי כתיב
אל יוציא אל יצא כתיב. ופירש"י: לוקין וכו' דכתיב אל יצא
איש ממקומו ומהכא ילפינן תחומין צפרק מי שהוציאוהו
וכו', אל יצא כתיב, ואין כאן לשון הוצאת משא עכ"ל ע"ש.
משמע ר' עקיבא דאית ליה תחומין דאורייתא מדכתיב אל
יצא ולא כתיב לא יוציא שהוא לשון הוצאת משא ש"מ דס"ל
דהוציא משא מרשות לרשות לאו דאורייתא אלא מדרצנן.
אבל מעציר ארבע אמות צרשות הרצים ודאי דאורייתא
דכתיב שבו איש תחתיו כתחתיו ועיין צש"ס מסכת שבת
פרק הזורק (דף צ"ו ע"ב) כאשר כתבתי לעיל באריכות.

והכא דלא קרינן המגילה צצת הטעם הוא משום
גזירה ואי נימא משום שמא יוציאנו מרשות לרשות ה"ל
גזירה לגזירה וכולי האי לא גזרינן.

וכן כתבו תוספ' צד"ה ויעצירנה [השני] וכו' וז"ל: ורצינו
שמואל אומר דדוקא צצת וצ"ה דאם מעצירו [ארבע
אמות צרשות הרצים] איכא איסורא דאורייתא [צהא ודאי
יש לחוש] אבל צמוצי יוה"כ דאפילו אם מעצירו [ד' אמות

[קכב] ז"ל: והו' בני ישראל שריון פמדברא גזירת שבתא אשתמודע להון ברם קנסא דשבתא לא אשתמודע להון, קם גברא מדבית
יוסף אמר במימריה איזיל ואתלוש קיסין ביומא דשבתא ונחמון ותי סהרין ויתנון למושה ומשה יתבע אולפן מן קדם יי [ידון ותי וקבן
אשתמודע קנסא לכל בית ישראל.

והנה מדברי התרגום יונתן אין כ"כ ראי', דכן הלשון 'קנסא' מתפרש 'עונש', כמו ענוש ועניש (שמות כא, כב), ומתרגם:

מש"ה אסור לגלות. וזהו דאמר לי' לרצי עקיבא, עקיבא התורה מכסה ואתה מגלה. ורצי עקיבא ס"ל דמעביר וכו' דאורייתא ולכך נהרג ולא משום קנסא, וא"כ מותר לגלות.

וכיון דכן הוא דרצי עקיבא הוא דאמר מקושש זה כלפחד ומפרסמו למקושש מה שהתורה מכסהו ע"כ ז"ל דס"ל כיון דמקושש מעביר וכו' הוה ומעביר ארבע אמות דאורייתא מש"ה מותר לפרסמו, וא"כ שפיר מוכח ומוכרע דמעביר וכו' דאורייתא.

ומעתה איכא למימר אי אמרינן דמקושש לאו חייב מיטה היה דמעביר וכו' לאו דאורייתא אלא דמשום קנסא נתחייב ומש"ה התורה מכסהו א"כ שורת הדין נותן שאל יגלוהו כיון דתורה מכסה ושזב אסור משום גילוי. ואי אמרינן דמעביר ארבע אמות ברשות הרבים דאורייתא א"כ מותר לו לגלות אחרי שצדין נהרג.

ובהא פליגי נמי רבי יהודה בן בתירא ור' עקיבא, רבי יהודה בן בתירא ס"ל אף דמקושש מעביר ארבע אמות ברשות הרבים הוה מ"מ כיון דלא חייב מדאורייתא דמעביר וכו' לאו דאורייתא אלא דהוראת שעה היתה

*

בא"ד: ועוד י"ל דלהכי לא נקט מרשות היחיד לרשות הרבים לפי [שלפעמים] שאין שם חיוב חטאת (כיוון) [בגון] שלא היתה עקירה ראשונה לשם כך כגון המפנה וכו' ונמלך וכו' דפטור עכ"ל.

ז"ל: ה"ה דמצי למימר ויוציאו מרה"י לרה"ר אלא שצרוז מקומות ועניינים אמרינן דיט לחוש להעצרת ארבע אמות ואין לחוש להוצאה כגון אם היה מונח בצרמלית וכו' כך פי' בקונטרס וטעם זה לא יתכן דגזי העצרה נמי [וכו'] אם לא עמד לפוש צינתיים וטעם ראשון נראה. אי נמי מרה"י לרה"ר אית להו היכירא וכו' עכ"ל.

הרי דלא ניחא להו לתוספ' לפרושי כדמפרש רש"י, ובסוגי' מפרשי תוספ' כפי' רש"י ומן הראוי להתבונן בדברי תו' הללו וצלימוד הישיבה הארכת.

דבריהם אלו נריכין עיון לפי מ"ש [התוס'] צר"ה (דף ד' ע"ב) צד"ה שמא יטלנו וכו' ז"ל: הא דלא נקט שמא יוציאו מרשות היחיד לרשות הרבים פי' בקונטרס צסוכה משום דלא פסיקא דאם הגזיהו על מנת להצניעו ונמלך והוציאו פטור. וקשיא דגזי העצרת ד' אמות נמי לא מיחייב אלא א"כ הגזיהו על מנת להעבירו ארבע אמות. ונראה דמרשות היחיד לרשות הרבים אית ליה הכירא וליכא למיגזר אצל ברשות הרבים וכו' עכ"ל. ועיין נמי בצסוכה (דף מ"ג ע"א) צד"ה ויעבירו וכו'

*

שם בד"ה ורב יוסף אמר מפני שעניניהם של עניים נשואות למקרא מגילה, ע"כ צ"ל דרב יוסף לא פליג אטעמיה דרבה דהא גבי שופר ולולב ליכא טעמא אחרינא ומכל מקום קאמר הכא טעמא אחרינא משום דאיכא נפקותא מיהא במקדש דליכא שבות ואפ"ה אסור משום האי סברא דקאמר רב יוסף עכ"ל.

דליכא מקדש. ולולי דצרייהא אפשר לומר דרב יוסף פליג ארצה דאמר שמא יעבירו וכו' משום דאי מטעמי' אכתי ה"ל לקרות את המגילה בשבת דמדכתיב משפחה ומשפחה שמצטלני

דבריהם הללו נריכין ציאור שכתבו דאיכא נפקותא אחרינא מיהא צמקדש דליכא שבות וכו' דלכאורה הלכתא למשיחא נינהו ומאי קמפלגי רבה ורב יוסף צענין זה אחרי שהיו צומן הזה

מתקנסא יתקניס, אך י"ל דבכל שאר מקומות שמתרגם בלשון קנס מיירי בדיני ממונות, וכאן הלא מיירי מחיוב מיתה. אמנם להדיא מצינו במס' סנהדרין (דף פ' ע"ב): רבי יהודה אומר מקושש הוראת שעה היתה ע"ש.

אמור מעתה דע"כ ז"ל דהא דמצטלין [העבודה מפני מגילה] היינו דדאיכא הרבה שהות לעבוד, דאל"כ אמאי מצטלין [העבודה] והלא חנן לא בקיאיין בקציעא דירחא, ו[הלא] מטעם זה [מגילה] נמי לא דחי שבת וכמ"ש הרי"ף, אלא ודאי דמצטלין היינו טעמא דדאיכא הרבה שהות לעבוד.

איצרא לפ"ז אכתי מידי הרהור לא ינאנו מזה שכתב הר"ן וז"ל: ומה שכתב היינו טעמא דמגילה אינו מחזור דכיון דמדבריהם הוא מפילו היינו בקיאיין בקציעא דירחא לא היתה דוחה שבת וכו' עכ"ל^[קכ"ז].

והיינו דבשלמא אי אמרינן דמצטלין עבודתן היינו אפי' דליכא שהות לעבוד, יש מקום ליישב קושי הר"ן שכתב אפי' היינו בקיאיין וכו', והיינו דאיכא למימר כיון דמשפחה ומשפחה לארזי אחי דמצטלין כהנים מעבודתן ואפי' דליכא שהות לעבוד, והא ודאי דעבודה דחי שבת, ומכ"ש דמגילה יהי' דוחה שבת היכא (דאיין) [ד] בקיאיין בקציעא דירחא^[קכ"ז]. אבל היכא דאין אנו בקיאיין וכו' קושטא הוא דלא דחי [ומתורץ קו' הר"ן].

אבל השתא קשה דהאיך מצטלין עבודתן כיון דאין אנו בקיאיין וכו', וע"כ ז"ל דמצטלין היינו דדאיכא שהות, וליכא ק"ו דלדחי שבת, וא"כ אכתי לא נמלטנו מקושי הר"ן^[קכ"ח].

עבודתן וזאין כו' אלמא דמגילה דוחה עבודה, ועבודה דוחה שבת, ומכ"ש שיהא מגילה דוחה שבת^[קכ"ג]. וא"כ ע"כ ליכא למיחש להא דרבה, אלא דאסור מפני שעיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה לקבלן מתנות האציונים ואי אפשר בשבת^[קכ"ד].

איצרא חוספת שכתבו הכי אזלו לשיטתם שכתבו לעיל (דף ג' ע"א) ד"ה מצטלין כהנים מעבודתן לשמוע מקרא מגילה, וקשה אמאי מצטלין והלא אחר הקריאה יש הרבה שהות לעבודה. ויש לומר דכיון דמשהאיר היום הוא זמן עבודה והם מניחין אותה בשביל הקריאה משום הכי קרי ליה ביטול וכו' עכ"ל.

משמע מדבריהם דמ"ה קרי ביטול על שמוניחין אותה עבודה מלעבוד בשביל הקריאה ויעזבה אח"כ, אבל כדי לבטל העבודה [לגמרי] בשביל מקרא מגילה ודאי דאין מצטלין, וא"כ ליכא ק"ו^[קכ"ה]. ומן ההכרח למימר דאיכא נפקותא מיהא במקדש וכו'.

ועל כרחק כריך לומר כן דהא דמצטלין כהנים מעבודתן וכו' היינו שיש הרבה שהות לעבודה אבל דליכא שהות אין מצטלין, דעיין בהרי"ף שכתב: גרסינן במסכת סוכה מפני מה אין לולב דוחה שבת וכו' והלא מלוא מן התורה וכו' ואוקימנא משום דלא ידעינן בקציעא דירחא וכו' והיינו טעמא דשופר והיינו טעמא דמגילה וכו' עכ"ל.

*

[קכג] קו' זו מובאת בספר מנהגים (למהר"א טירנא, במנהגי פורים הג"ה נ"ז).

[קכד] נראה דר"ל דאין לגזור שמא יעבירנו, דאם אם יעבירנו לא עביד איסורא כ"כ דהלא מגילה דוחה שבת, משא"כ הטעם דעיניהם של עניים נשואות סגי שנדחה הקריאה משבת.

[קכה] דהק"ו הי' ממגילה שדוחה עבודה, וזה אינו דאין מגילה דוחה את העבודה לגמרי. ואף דהי' מקום לומר דרק עבודה דחמירה אין מגילה 'מבטל' אותה, מ"מ שבת דקיל מעבודה, אולי מגילה 'מבטל' אותה. מ"מ הלימוד מהק"ו לית לן.

[קכו] ולד' הר"ן רק הא דשופר ולולב נדחין הוא משום דאין אנו בקיאיין, אבל מגילה דהוי מדרבנן פשוט דאינו דוחה שבת.

[קכז] ואף דמגילה הוא רק מדבריהם, מ"מ יש לן הק"ו דדוחה שבת.

[קכח] לפי ההמשך נראה דיש לשנות הגירסא כאן, וכצ"ל: אבל השתא דהא דמצטלין עבודה הוא רק בדאיכא שהות, ושוב ליכא ק"ו דלידחי שבת, וא"כ קשה קו' הר"ן דאפי' היינו בקיאיין לא הי' מגילה דוחה שבת.

שם בא"ד: ורב יוסף אמר מפני שעניניהם של עניים נשואות למקרא מגילה, ע"כ צ"ל דרב יוסף לא פליג אמעמיה דרבה דהא גבי שופר ולולב ליכא טעמא אחרינא מכל מקום קאמר הכא טעמא אחרינא משום דאיכא נפקותא מיהא במקדש דליכא שבות וכו' עכ"ל.

ולמעלה, מ"מ בשבת^[קכט] אסור דגזרינן שמא יעזירנו וכו'. אצל ר' יוסף ס"ל דטעמא דאין קורין את המגילה מפני שעניניהם של עניים נשואות למקרא מגילה לכן מותר לו ליחיד לקרות אפילו בשבת מפלג המנחה ולמעלה, שהרי מתנות לאציונים בעינין שהיא ציוס כמו שכתב הרמ"א (סי' תרצ"ה סעיף ד') ויש לשלוח מנות ציוס ולא צלילה וכתב המגן אברהם (סעיף י"ג) וה"ה מתנות לאציונים וכו' ע"ש. וא"כ שפיר יכול לקרותה אפילו בשבת מפלג המנחה ולמעלה כיון דקריאתו הוא קריאת הלילה וצלילה אין לשלוח מתנות לאציונים ולא יהא עניניהם של עניים נשואות למקרא המגילה זו אלא בקריאת היום.

*

עוד שם בא"ד ורב יוסף אמר וכו' ע"כ צ"ל דרב יוסף לא פליג אמעמו' דרבה וכו' עכ"ל.

צ"ש וצ"ה דצברים שאינן לצורך אוכל נפש ואיכא בהן צורך יום טוב קצת כגון קטן למולו וכו' ולולב לצאת צו וכו' ע"ש. ומעתה צין תצין את אשר לפניך דרבה הוא דקמתקיף ממאי דצית שמאי וצית הלל זהא פליגי דלמא בערוצ הוצאה וכו' קמפלגי ופי' רש"י אפי' לצית הלל אם הותרה לצורך לא הותרה שלא לצורך והך מתניתין אפי' צית הלל וכו' עכ"ל. ע"כ ס"ל לרבה הא אין מוציאין לא את הלולב אע"ג שיש צו צורך י"ט קצת לצאת צו אחיא צין צית שמאי וצין צית הלל כולוהו ס"ל דלא אמרינן מתוך וכו' וקמפלגי וכו' בעירוצ והוצאה וכו'.

ולהכי קאמר רבה הכא צמגילה דאין קורין בשבת משום שמא יעזירנו צרשות הרצים והיינו נמי טעמא דשופר ולולב וכו' דגזרינן שמא יעזירנו וכו' ולא אמרינן מתוך וכו' שהרי צית שמאי וצית הלל תרווייהו ס"ל דלא אמרינן מתוך וכו'^[קל].

מה שאין כן רב יוסף דקמתקיף ליי לרבה דאם כדצרי

הנה לולי דצריהם אפשר לומר דרבה ורב יוסף זהא פליגי דעיין צש"ע א"ח (סי' תרצ"ב סעיף ד'): מי שהוא אנוס קצת ואינו יכול לילך לצה"כ וצריך להמתין עד אחר שקראו הקהל, וקשה עליו לישב צתענית כ"כ, יכול לשמוע קריאתה מצע"י מפלג המנחה ולמעלה וכו'. וכתב בעל מגן אברהם (סעיף ק' ר'): מפלג מנחה נ"ל דאפילו בשבת מותר לעשות כן כשיש לו איזה אנוס כמ"ש סי' רצ"ג אך יש לאסור דאז קורין המגילה בשבת וכו' עכ"ל ע"ש. ומעתה איכא למימר דרבה ס"ל דאין קורין המגילה בשבת דגזרינן לשמא יעזירנו וכו' הלכך אף דבחול צחאם שקשה עליו התענית מותר לו לקרות מצע"י מפלג המנחה

הנה לולי דמסתפינא הייתי אומר דרבה ורב יוסף פליגי דעיין צש"ת מסכת ציאה (דף י"ב ע"א): [צית שמאי אומרים] אין מוציאין לא את הקטן ולא את הלולב ולא את ספר תורה לרשות הרצים וצית הלל מתירין. תני תנא קמיה דרבי יצחק צר אצדימי השוחט עולת נדצה ציוס טוב לוקה אמר ליה דאמר לך מני צית שמאי היא דאמרי לא אמרינן מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך דאי צית הלל הא אמרי מתוך וכו' הכא נמי מתוך שהותרה שחיטה לצורך הותרה נמי שלא לצורך. מתקיף לה רבה ממאי דצית שמאי וצית הלל זהא פליגי דלמא בערוצ והוצאה לשבת ואין ערוצ והוצאה ליום טוב קא מיפלגי וכו' מתקיף לה רב יוסף אלא מעתה ליפלגו צאצנים אלא מדלא מפלגי צאצנים שמע מינה צהוצאה שלא לצורך פליגי. ואף רבי יוחנן סבר צמתוך וכו'.

וכתבו תוספ' צד"ה (דלמא וכו') [ה"ג רש"י]: וכי פליגי

[קכט] ר"ל בשבת שבערב פורים.

[קל] צע"ג מאי שייאטי' ד'מתוך' לכאן. דכל ענין 'מתוך' הוא לגבי יום טוב, והכי מיירי לגבי שבת.

דפליגי זעירוב והוא אהה ה"ל לאפלוגי זאזניס וכדפי' רש"י
התם ע"ש אלא מדלח מפלגו זאזניס ש"מ זהוא אהה שלא
לזורך פליגי וטעמייהו דזית הלל דמתירין משום דאמרין
מתוך וכו' וכיון דאמרין מתוך וכו' ע"כ זריכין למימר
דלח מטעמי' דרצה אסור לקרות את המגילה בשבת אלא
דהיינו טעמא מפני שעניניהן של עניינן נשואות למקרא
מגילה וכו'.

והשתחא ליכא למימר דהיינו טעמא דשופר והיינו טעמא
דלולב משום שמא יעזירנו וכו' שהרי אליבא דר' יוסף
קיימינן והוא דאמר דזין בית שמאי וזין בית הלל כולהו
ס"ל דאמרין מתוך וכו' אלא דקמיפלגי זעירוב והוא אהה
לשבת וכו'.

והן הן הדברים דאמר רב יוסף מפני שעניניהן של עניינן
נשואות למקרא מגילה רצה לומר דאי לטעמי' דרצה
דאמר שמא יעזירנו וכו' איכא למימר דמותר לקרות את
המגילה שהרי קי"ל כזית הלל דאמרין מתוך שהותרה וכו'
אבל מטעם שעניניהם של עניינן וכו' וודאי דאסור לקרות

*

את המגילה בשבת.
ולפ"ז תוספ' שכתבו ע"כ ר"י לא פליגי לטעמי' דרצה
וכו' דזריהם אינן מוזניס לי שהרי לפי השקליה והטריא
דש"ס מסכת זינה פליגי וכמ"ס.

ועל פי זה נמלטנו נמי מקושי' תוספ' ד"ה ויעזירנו
וכו' ז"ל: קשה אמאי לא קאמר ויזיאונו מרשות היחיד
לרשות הרבים וכו' עכ"ל. דעיין שם בתוספ' ד"ה דלמא
וכו' וי"ל שאני הוצאה דגרועה היא מכל שאר מלאכות.
ויש ספרים דגר' קרא דירמי' ולא תזיאונו משא מצתיכס
זיוס השבת בשבת אין זיו"ט לא דממעט לה זבהדיא מטעם
דהוצאה גרועה היא עכ"ל. הרי לפניך דהוצאה מרשות
לרשות גרועה מכל שאר מלאכות.

וא"כ איכא למימר שרצה דאמר שמא יעזירנו ד' אמות
זר"ה ולא ניחא לי' למימר שמא יזיאונו מר"ה לרה"י היינו
טעמא משום דהוצאה גרועה הוא^[קלא], משא"כ ד' אמות
זר"ה אסור כמו מלאכה עצמה.

משו"ת נשאל דוד ח"א או"ח סימן ג'^[קלב]

[דכולי' עלמא מיהא מגילה בשבת לא קרינן מאי טעמא אמר רבה הכל חייבין בקריאת מגילה ואין הכל בקיאות
במקרא מגילה גזירה שמא יטלנה בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים וכו' רב יוסף
אמר מפני שעניניהן של עניינן נשואות במקרא מגילה וכו'. אמר רב מגילה בזמנה קורין אותה אפילו ביחיד שלא
בזמנה בעשרה וכו'.]

מצינו שגזרו חכמים שלא לקרות במגילה בשבת ולא גזרו כן גזי בתורה שלא לקרות זניצור.
וכתב זען חיים^[קלב] לתרץ וז"ל: ונראה דלא קשיא כלל
דמגילה כל יחיד ויחיד חייב, וספר תורה לא תיקנו

[קלא] גם כאן קשה כנ"ל, דהלא התוס' כתבו כן לגבי הוצאה ביום טוב, ולא לגבי שבת, דבודאי אסור הוצאה בשבת.
[קלב] מאמר זה מרבינו הביא בנו חורגו הג"ר שמואל ל"ש בכת"י: ע"פ קושיי' ותי' של תי"ט ועץ חיים הנ"ל יישב
הגאון אבי חורגי מוהר"ד זצ"ל בספרו נשאל דוד סי' ג'.

[קלג] במשניות עץ החיים, להג"ר יעקב בהג"ר שמואל חאגיז, נדפס לראשונה שנת תי"ד. [מבעמח"ס שו"ת הלכות
קטנות שנדפס שנת תס"ד בהסכמת רבינו תחת הכותרת: הסכמת הגאון הגדול המופלא המפורסם נ"י ע"ה פ"ה אב"ד
ר"מ ור"מ מוהר"ר דוד אופנהיים נר"ו אב"ד דק"ק נ"ש ובכל מדינות מעהרין. ודגלו דגל אהבה פרוסה על אם המדינות
ק"ק פראג יע"א הרחמן הוא יאריך ימיו וימיהם כימי השמים על הארץ נס"ו. ועע"ש בהקדמת בן המחבר הג"ר משה
חאגיז: כאשר כן נדר ויצא מפה קדוש הוא מרן מלכא הגאון המפורסם ומופלא מוהר"ר דוד אופנהיים נר"ו אב"ד ור"מ
ור"מ דק"ק נ"ש והמדינה בריסק דליטא והקהלות ולע"ע נתקבל בעיר ואם בישראל ק"ק פראג יע"א ומ"פ בעדת קדש
ק"ק אשכנזים הדרים בעיר האלהים סלה ת"ו להליץ טוב בעד בפני גדולי יחידי סגולתו... וע"ע הסכמת רבינו על ספרו
של הג"ר משה הנ"ל בספרו 'לקט הקמח' תחת הכותרת: הסכמת הגאון המפורסם בכל תפוצות ישראל לאב"ד ור"מ

פליג על רבה, כדאי' בתוס' שם בד"ה ורז יוסף אמר מפני שעיניהם של עניים נשואות במקרא מגילה עכ"ל, דרז יוסף לא פליג וטעמיה דרבה דהא גזי שופר ולולב ליכא טעמא אחרינא עכ"ל. ע"ז יש להקשות מאי שנא דמגילה דגורו דלא קרינן בשבת משום שמא יעצירו דרה"ר, איך מולחין ידיו ורגליו בד"ה שאנו קורין מדי שבת בשבתו בס"ת, ואין חוששין לזה שמא יעצירו ד' אמות דרה"ר, ומתוך ד' דשאני מגילה בזמנה קורין אותה ביחיד, ומש"ה גזרינן גזי מגילה אס חל פורים בשבת, משא"כ ס"ת דוקא בעשרה^[קל"ה], כך עלתה לפרש במחשבה לפי השקפה ראשונה.

אלא בעשרה, וליכא למיחש שמא (ישלחו) [יטלוהו ה] עשרה וילכו אלל זקי, דמדכרי אהדדי עכ"ל ספר העץ חיים^[קל"ה].

ולכאוף הי' נראה לעשות סגוריא לדברי ספר עץ חיים מהגמרא מס' מגילה (דף ה' ע"א) ז"ל: אמר רב מגילה בזמנה קורין אותה ביחיד שלא בזמנה בעשרה עכ"ל. ולכאור' פלא למה מסדר הגמ' דין זה מה דאמר רב דוקא הכא.

ונראה דרז קאי אדלעיל מיניה, דרבה סבר הטעם דשבת לא קרינן המגילה משום גזירה שמא יטלם וינך אלל זקי ללמוד ויעצירו ד' אמות דרה"ר, וכן רב יוסף לא

* * *

דף ה' ע"א

בגמרא: דפליגי רב ורב אסי אי מגילה בזמנה ביחיד או בעשרה.

ויש לתמו' דא"כ מאי חש לה רב להא דרז אסי דקאמר, הא לדדי' לכתחלה נמי בעי עשרה וכו' [עכ"ל הרא"ם]. הבנת דבריו ז"ל דמדכתב סמ"ג מכאן פסק רבינו חננאל דמגילה בזמנה ביחיד וכו' נראה דמפרש דפלוגתייהו דרז ורז אסי הוי דדיעבד דרז סבר ילא דדיעבד ורז אסי סבר דאפי' דדיעבד לא ילא. דאי לא תימא הכי אלא דפלוגתייהו הוי לכתחלה אבל דדיעבד לא פליגי אס כן מאי ראי' מביא מהא דרזי יוחנן דקאי כרז הא אפילו לרז אסי דדיעבד לא פליגי, וכמו שהקשה רבינו זרחי' הלוי ז"ל. ולהכי הקשה הרז ז"ל דא"כ דע"כ סבר דפלוגתייהו הוי דדיעבד א"כ מאי חש לה רב להא דרז אסי דקאמר.

ויש דיעות חולקים אי פליגי לכתחלה או דדיעבד. ושים עיונך בשו"ת (מהר"י) [הר"י לצית] הלוי בקונטרס האחרון (סי' פ"ט בדף ק' ע"ב) דקא מפלפל בקוגי' זו, וכתב דבתרווייהו פליגי לרז אפי' לכתחלה לא בעי עשרה ולרז אסי אפי' דדיעבד לא ילא. וז"ל אות באות^[קל"ה]: כתב הרז הגדול מהר"ר אלי' מזרחי ולה"ה בהגהותיו על סמ"ג בהלכות מגילה, על מה שכתב הסמ"ג מכאן פסק רבינו חננאל דמגילה בזמנה ביחיד כרז וכו' וז"ל משמע דקצירא לי' דפלוגתייהו דרז ורז אסי דדיעבד אבל לכתחלה לכ"ע בעשרה ולא כרש"י ז"ל [עכ"ל הסמ"ג].

מוהר"ר דוד אופנהיים נר"ו מאיר בקצוי ארץ והאיר ממזרח שמש עד מבואו בשערי ירושלים תוב"ב.

[קל"ה] תירוץ זה נדפס במשניות בתוספות חדשים' בשם מהורש"ח (הג"ר שמשון חסיד מח"ס נזירות שמשון). וכן תי' הגר"א

במעשה רב (הל' יו"ט סי' קע"ה בהערות פעולת שכיו), וכע"ז בחי' רבינו משה מאימראן.

[קל"ה] וגם רב אסי דחולק על רב וסובר דלעולם בעשרה, מ"מ כתב רש"י דזהו רק לכתחלה ולמצוה, וז"ל רש"י: ורב

אסי אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה, מצוה לחזור אחר עשרה, משום פרסומי ניסא, אבל אי לא אשכח עשרה, לא אמר

רב אסי דלא ליקרי, שאין איסור קריאתה ביחיד, אלא מצוה לקרותה בעשרה.

[קל"ו] רבינו מעתיק את דבריו בלי שיוסיף עלי' כלום.

מהאי טעמא דרבינו חננאל משום דר' יוחנן קאי כוותי'
 דמשמעו אס כן צהדיא דמפרש פלוגתייהו כמו שפרשתי
 דאי לא תימא הכי מאי ראי' מציא מהא דר' יוחנן כיון
 שהוא מפרש דרצ אפי' לכתחלה אינו צריך עשרה והוי א"כ
 פלוגתייהו בלכתחלה וכמו שכתבתי לעיל אלא ודאי נראה
 שהוא מפרש כן דבתרווייהו פליגי דרצ אפי' לכתחלה לא
 צעי עשרה ולרצ אפי' צדיעצד לא ינא ובהכי לא קשי'
 ולא מידי [עכ"ל הר"י לצית הלוי].

ואחרי הנטילת הרשות והמחילה לא קשי' מידי ותמהתי
 איך הניח הדבר צ"ע דהא רבינו חננאל מפרש פלוגתיי'
 הוי צתתי דרצ סבר דאפי' לכתחלה ינא ולא צעי עשרה
 ורצ אפי' סבר דאפי' צדיעצד לא ינא. ובהכי אחי שפיר
 דקאמר חש לה רצ אפי' דלדידי' לא הי' צריך עשרה אפי'
 לכתחלה.
 ואח"כ מנאחי כתוב צשנטי הגזורים שכתב דר"ת מפרש
 דרצ אפי' לחזור אחר עשרה לכתחלה לא צריך ופסק כרצ

*

בגמרא: אמר רב מגילה בומנה קורין אותה אפילו ביחיד שלא בזמנה בעשרה רב אסי אמר בין בזמנה בין שלא
 בזמנה בעשרה וכו'. ופי' רש"י: בזמנה בארבעה עשר, מתוך שהיא חובה בו ביום על כל יחיד ויחיד קורין אותה
 אפילו ביחיד, דהכל קורין בו, ואיכא פרסום נס. שלא בזמנה כגון כפרים המקדימין ליום הכניסה אין קורין אותה
 אלא בעשרה, דבעינן פרסום ניסא. ורב אסי אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה מצוה לחזור אחר עשרה, משום פרסומי
 ניסא, אבל אי לא אשכח עשרה לא אמר רב אסי דלא ליקרי, שאין איסור קריאתה ביחיד, אלא מצוה לקרותה
 בעשרה וכו' עכ"ל.

המקדימין ליום הכניסה דצרי' עיין דא"כ הש"ס
 דפריך ומי אמר רב הכי והאמר רב יהודה צריה דרצ
 שמואל צר שילת משמיה דרצ פורים שחל להיות בשבת
 ערב שבת זמנס ערב שבת זמנס והא שבת זמנס הוא
 אלא לאו הכי קאמר שלא בזמנס כזמנס מה זמנס אפילו
 ביחיד אף שלא בזמנס אפילו ביחיד [עכ"ל]. וקשיא לרצ
 דאמר שלא בזמנס בעשרה. ומאי קשיא דלמא רב דאמר
 שלא בזמנס בעשרה היינו כפרים כיון דלאו זמן לכל הוא
 דאין הכל קורין צו ליכא פרסומא ניסא ולהכי צריך עשרה.
 משא"כ פורים שחל להיות בשבת דאקאמר ערב שבת זמנס
 לאו דליצעי עשרה שהרי מתוך שהוא חוצה צו ציום דהכל
 קורין צי' איכא פרסומא ניסא, ושוצ למה לי' עשרה, אלא
 דהא דקאמר (ערב שבת זמנס מה זמנס) [צומנה] ביחיד וכו'
 לאפוקי כפרים דמתוך דאין עיירות קורין עמהם לכך צריך
 עשרה.

וציתר שאת ויתר עוז צריכין למימר דהא דאמרינן שלא
 בזמנס כגון כפרים בעשרה היינו טעמא דכיון דאין העיירות
 קורין עמהם ליכא פרסומא ניסא ולכן צריכין לקרות דווקא
 בעשרה, דהנה יש לדקדק רצ ורצ אפי' דקמיפלגי צזה רצ
 ס"ל דדווקא בעשרה ואי לא אשכח עשרה לא לקרו, ורצ

הנה כוונת דצרי' רש"י שמפרש דצרי' רצ שלא בזמנה
 אין קורין אותה 'אלא' בעשרה אף דצ"ס
 קאמר שלא בזמנה בעשרה ולא קאמר אלא עשרה, ודצרי'
 רצ אפי' דאמר צין צומנה וצין שלא צומנה בעשרה מפרש
 מנזה לחזור אחר עשרה וכו' אצל אי לא אשכח עשרה
 לא אמר רצ אפי' דלא ליקרי וכו'. כונתו משום דקשי' לי'
 דצרי' רצ אפי' דאמר צין צומנה וצין שלא צומנה בעשרה,
 לכאורה כיון דרצ נמי קאמר שלא צומנה בעשרה, א"כ לא
 ה"ל לרצ אפי' למימר אלא צומנה בעשרה, [דהלא] לא פליגי
 על רצ [אלא על מה] דאמר צומנה ביחיד, ומדכייל לרצ אפי'
 ואמר צין צומנה וצין שלא צומנה בעשרה, אלמא דצשלא
 צומנה נמי (לא) פליגי על דצרי' רצ קאחי דאמר שלא צומנה
 דווקא בעשרה, וקאמר איהו שלא צומנה דומיא דצומנה,
 מה צומנה מנזה לחזור אחר עשרה אף שלא צומנה נמי
 מנזה לחזור אחר עשרה, ואי לא אשכח עשרה לא אמר
 רצ אפי' דלא לקרי. וא"כ ע"כ צ"ל דצרי' רצ דאמר שלא
 צומנה בעשרה היינו דווקא בעשרה, ורצ אפי' דאמר צין
 צומנה וצין שלא צומנה בעשרה היינו מנזה לחזור אחר
 עשרה וכמ"ש.

אמנס צזה דקמפרש"י שלא צומנה כגון כפרים

אסי ס"ל דמנזה לחזור אחר עשרה ואי לא אשכחו קורין ביחיד, במאי קמפלגי.

ועוד רב דאמר דווקא בעשרה ואי לא לא וכי סגי דלא לקרו.

ונראה ליישב דרב ורבי אסי קמפלגי זהו דחכמים הקילו על הכפרים להיות נכנסין בשני ובחמישי אי דתקנתא דכרכין הוא או דתקנתא דכפרים הוא, דרב דאמר שלא בזמנן כגון כפרים בעשרה ס"ל דתקנתא דכפרים הוא מפני שמספקין וכו' כמסקנת הש"ס לעיל, ואי לא נכנסו לאו שכר הוא לגבייהו. לכן אמרינן אחרי שתקנתא דכפרים הוא הם אמרו והם אמרו דאי אשכחו עשרה לקרו ואי לא [לא] לקרו אלא ימתינו עד זמן העיירות, ואף דאם ימתינו עד ארבע עשר לא יהי פנויים לספק מים ומוזן לכרכים מ"מ כיון דאלו לא נכנסו לאו שכר הוא לגבייהו השתא נמי דנכנסו נריכין לקרות דווקא בעשרה.

ורב אסי ס"ל דתקנת דכרכים היא בכדי (שמספקין) [שיספקו] וכדאסיק אדעתיה דהש"ס, ואחרי שתקנת דכרכי היא אמרינן דמנזה לחזור אחר עשרה, ואי לא אשכחו עשרה יכולין לקרות אפי' ביחיד בכדי שיהי פנויים בארביסר לספק מים ומוזן לאחיהם שבכרכים.

אמור מעתה רב דאמר שלא בזמנן כגון כפרים נריכין לקרות בעשרה דווקא היינו טעמא דכיון דתקנתא דכפרים הוא צעינן דווקא עשרה משום פרסומא ניסא ואי לא אשכחו לא לקרו אלא עד י"ד. משא"כ פורים שחל להיות בשבת דערב שבת זמנן יכולין לקרות אפילו ביחיד כיון דהכל קורין צו ואיכא פרסומא ניסא.

ולפ"ז הש"ס דפריך ומי אמר רב הכי והאמר רב פורים

וכו' ערב שבת זמנן וכו' מאי לאו שלא בזמנן כזמנן וכו', ומאי קושיא דלמא הא דאמר ערב שבת זמנן דיכולין לקרות אפי' ביחיד משום דהכל קורין צו ואיכא פרסומא ניסא, משא"כ שלא בזמנן דכפרים אחרי שכלא"ה תקנתא דכפרים הוא וליכא פרסומא ניסא על כן נריכין לקרות בעשרה דווקא ואי לא אשכחו עשרה וימתינו עד לארבע עשר לקרות בהדי עיירות.

ויש לומר דהוא הדבר אשר דברנו זהו דקא שקיל וטרי הש"ס דהמקשה אסיק אדעתיה דהא דקאמר רב ערב שבת זמנן לאו לאפוקי מדרכי דאמר הואיל ונדחו עיירות ממקומן וכו' אלא דהא דקאמר ערב שבת זמנן דיכול לקרות ביום חמישי אפי' ביחיד^[קלז].

ולפ"ז הכי פריך ומי אמר רב הכי והאמר רב וכו' ערב שבת זמנן וכו' מה זמנן ביחיד אף שלא בזמנן ביחיד, כלומר דהשתא קשי' רב אדרב, דהוא דאמר שלא בזמנן כגון כפרים בעשרה ואי לא אשכחו עשרה ימתינו עד יום ארבע עשר לעיירות, והכא קאמר רב ערב שבת זמנן כזמנן ביחיד והיינו אפי' ביום החמישי נמי קורין ביחיד, ואמאי ה"ל להמתין עד יום וי"ו שהוא זמנן^[קלח] וכאשר כתבתי.

ומשני לי' הש"ס לא לענין מקרא מגילה בעשרה אלא מאי ערב שבת זמנן לאפוקי מדרכי דאמר הואיל ונדחו עיירות ממקומן והא קמ"ל דערב שבת זמנן. רצה לומר דלא תקשה רב אדרב, דהא דאמר רב שלא בזמנן בעשרה היינו שלא בזמנן דכפרים נריכין לקרות בעשרה, ואי לא אשכחו ימתינו עד יום (וי"ו) [ארבע עשר] שהוא זמן קריאה לרוז עולם. אבל שלא בזמנן דעיירות דהיינו אם חל פורים בשבת שאז ערב שבת זמנן יוכל לקרות אפילו

[קלז] יל"ע דהלא לשון רב הוא 'ערב שבת' זמנן, והאיך מפרשין דבריו דר"ל 'דבחמישי' קורין אפי' ביחיד, ו'חמישי' מאן דכר שמי'. ונראה דרבינו מכריח דכיון דבמסקנא אמרינן דרב סובר דלא כרב אלא דקורין בששי, א"כ בע"כ צ"ל דבהר"א ס"ל להגמ' דסובר כרבי דקורין בחמישי [ויש לפלפל בזה], וא"כ בע"כ צ"ל דהא דקאמר רב 'ערב שבת' כוונתו על יום חמישי [דכל ג' ימים לפני שבת קרוי ערב שבת].

[קלח] יש לעיין למה הוי ערב שבת יותר זמנן מחמישי, דהלא עיקר זמנן בשבת. ואולי כוונתו דהדחי' ראשונה הוא משבת לערב שבת, ורק כיון דאידיחי אידיחי עוד הפעם לחמישי, ולכן אם לא ימצא עשרה בחמישי צריך להמתין עד ערב שבת.

ועו"ל בכוונת רבינו [וכן משמעות דבריו בהמשך] דדעת המקשן הוא דרב הוא שיטה שלישית, דלא כרבי דקורין בחמישי ודלא כת"ק דקורין בער"ש, אלא הבחירה בידם לקרות או בחמישי או בששי. וז"ש רב ד'אף' ערב שבת זמנן, ובין בחמישי ובין בששי קורין ביחיד.

ואפשר דמה"ט כתב הרא"ש ששם יש מפרשים שלא
 זמנה כגון שחל ארבע עשר להיות בשבת לבני עיירות
 (וצערב שבת) [וט"ו] לבני כרכין [שמקדימין וקורין
 בע"ש לבני כרכין] וכו' ע"ש. ונייד מפי' רש"י שמפרש
 שלא בזמנם כגון כפרים וכו', ולפי' רש"י אכתי קשה
 הש"ס דפריך ומי אמר רב הכי וכו', דלמא שאני לי' לרב
 בין כפרים לחין הכל קורין זו וליכא פרסום נס ובעינן
 עשרה, ואם חל פורים בשבת דהכל נדחין ליום ערב שבת
 ובין הכל קורין זו איכא פרסום נס ולא בעינן עשרה. אלא
 ודאי שלא בזמנם דקאמר רב היינו שחל י"ד בשבת וכו'.

איברא זהו דכתב הרא"ש בדברי רב אסי דאמר בין
 בזמנה ובין שלא בזמנה אין קורין אותה אלא בעשרה^[קמ"א],
 ונייד מפי' רש"י שמפרש בדברי רב אסי דמנחה לחזור אחר
 עשרה, אליבא דאכתי מידי הרהור לא ילאנו אמאי קאמר
 רב אסי בין בזמנה ובין שלא בזמנה בעשרה כיון דרב נמי
 קאמר שלא בזמנה בעשרה ולא פליג ארב אלא בזמנה
 דקאמר רב ביחיד אשמעינן רב אסי דבעינן עשרה א"כ לא
 הוי לי' לרב אסי [למימר] אלא בזמנה בעשרה.

ביחיד^[קמ"ט] דשאני התם ללא אפשר להו לקרותה ציוס
 ה^[קמ"ב].

איברא לפי מאי דאסיק אדעתא דהש"ס דרב דקאמר
 זמנם ערב שבת לאו דווקא אלא הוא הדין אם רואים לקרות
 בחמישי צהדי כפרים קורין, א"כ במתניתין דקתני כי"ד
 וכו' חל להיות בשבת כפרים ועיירות גדולות מקדימין
 ליום הכניסה, ואי נימא דערב שבת זמנם ה"ל לפרושי
 צהדיא חל להיות בשבת וכו' כפרים מקדימין ליום הכניסה
 ועיירות גדולות אם ראו קורין צהדי כפרים אם ראו קורין
 ציוס וי"ו שהוא י"ג.

ויש לומר דהמקשה סלקא אדעתא דמתניתין דקתני
 חל להיות בשבת וכו' כפרים ועיירות גדולות מקדימים
 וקורין ליום הכניסה, היינו נמי אם ראו קורין ציוס וי"ו,
 דאם קורין צי"ב וכ"ש שיוכל לקרות ציוס וי"ו שהוא י"ג.
 וסתמא כרב דאמר נמי ערב שבת זמנם.

ומשני לי' הש"ס לא לאפוקי מדרבי דאמר כל הנדחה
 וכו' ומתניתין דקתני כפרים ועיירות מקדימין וכו' כרבי,
 ודווקא (ד)קתני, ורב דאמר ערב שבת זמנם ללא כרבי
 דאמר כל הנדחה ידחה וכמ"ש.

*

בתוספת ד"ה הוה עובדא וכו' מכל מקום הלכתא כוותיה דרב דהא ר' יוחנן איתא כוותיה פרק שני (דף י"ט): דקאמר
 הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים יצא, ומסיק הא ביחיד הא בצבור, אלמא שקורין אותה ביחיד וכו' עכ"ל.

יוכל לקרות אפילו לכתחלה ביחיד, הואיל וקורין אותם
 באותה העיר בעשרה וכו' עכ"ל.

א"כ דלמא הא דמסיק הש"ס וקאמר הא ביחיד היינו

איבא למודק לפי מה שכתב רמ"א בש"ע א"ח

(סימן תר"צ ס"י י"ח) ששם אורחת

חיים וז"ל: ואם קראו אותה צניבור, ואיזה יחיד לא שמעה,

[קל"ז] בפשוט נראה מלשון הגמ' דלמסקנא דהך מימרא דפורים שחל בשבת לא מיירי כלל לגבי הענין של קריאת
 מגילה בעשרה, אך רבינו מפרש דגם למסקנא הדיון הוא לגבי עשרה, והא דקאמר ערב שבת זמנם, הכוונה דיכול לקרות
 בערב שבת ביחיד. וצ"ב מלשון הגמ' 'לא לענין מקרא מגילה בעשרה'.

ולד' רבינו יתיישב מה שיש לדייק דרש"י כתב: ערב שבת זמנם הוא - משמע שהוא זמן הקבוע להו מימי אנשי כנסת
 הגדולה, מדלא קאמר מקדימין לערב שבת וכו'. ולפי"ז למה למסקנא דרב לא בא אלא להשמיענו דלא כרבי ושיקראו
 בערב שבת, א"כ למה לא אמר סתם 'מקדימין לערב שבת'. ולד' רבינו מיושב, דגם למסקנא כוונת רב להשמיענו דערב
 שבת זמנם וקורין אף ביחיד.

[קמ"ב] הלשון מגומגם קצת, וכוונתו דלההו"א דקורין ביום החמישי עדיין יש להם שהות להמתין עד יום וי"ו שימצאו
 עשרה, אבל למסקנא דקורין בערב שבת אין להם על מה להמתין, וקורין בער"ש אפי' ביחיד.

[קמ"א] בדפוסים שלפנינו ברא"ש נסגר בסוגריים התיבות 'אין' ו'אלא'. ובהגהות הגרי"פ דתיבות אין ואלא ליתא בגמ'
 ורב אלפס. אמנם בדפוסים ישנים (פפד"מ, וינציאה) אכן נכתב ברא"ש תיבות אלו.

זומנס כזמנס מה זמנס ציחיד וכו', ואי נימא דרצ דאמר
שלא זומנה בעשרה אפילו לאחר שקראה אותה צניבור,
אם כן זה דקאמר שלא זומנס כזמנס מה זמנס ציחיד אף
שלא זומנס ציחיד, שלא זומנס ציחיד היכא משכחת לה.

ומשני לי' וודאי דבעינן עשרה אף לאחר שקרא צניבור
והא דאמר ערב שבת זמנס וכו' לאפוקי מדרבי וכו'.

וא"כ שפיר איכא למימר דר' יוחנן איתא להא דרצ
דאמר זומנס ציחיד והיינו לאחר שקראה צניבור, דאף
דחש להא דרצ לדברי רב אסי וקראה לאחר שקראה צניבור
בעשרה, מ"מ לפי ס"ד דרצ^[קמ"ב] דאמר זומנה ציחיד והיינו
לאחר שקראה צניבור, ואם נוקים להא דאמר ר' יוחנן
הקורא את המגילה וכו' ומסיק הא ציחיד וכו' היינו נמי
לאחר שקראה צניבור, הרי דקים לי' לר' יוחנן כשיטת רב
דאמר זומנה ציחיד, והלכתא כוותי' דקיימי בחד שיטה.

איצרא תו' שכתבו דצרייהו בסתימת ומסיק הא ציחיד
הא צניבור וכו' ולא פירשו דהא דמסיק ציחיד היינו לאחר
שקראו צניבור דצרייהו לריבין ביאור כמ"ש^[קמ"ג].

ויש לומר דתוספ' שכתבו ומסיק הא ציחיד הא צניבור
הגירסא שלפניהו כך היתה 'הא ציחיד הא צניבור',
ומדאקדמה ליחיד אלמא דהא דמסיק הא ציחיד היינו
אפילו קודם שקראה צניבור מותר לו ליחיד לקרותה, ורצ
נמי דאמר זומנה ציחיד קודם שקראה צניבור^[קמ"ד], ולכן
כתבו מ"מ הל' כוותי' דרצ דהא ר' יוחנן איתא כוותי'
וכו', וכן הלכה דרצ ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכ"ש הכא
דקיימא בחד שיטתא.

והן הנה דאורחא^[ת] חיים דגירסא שלפניו כך היה
'צניבור שנו' וכאשר הגירסא לפנינו.

איצרא הריף שכתב: א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן הקורא
את המגילה הכתובה וכו' ולא אמרו אלא צניבור אצל ציחיד
יאל. ושמעין מינה דקורין אותה ציחיד כרצ דאמר זומנה
קורין אותה ציחיד וכו' עכ"ל ע"ש. הרי לפניך דגירסת
הרי"ף הוא דאמר 'הא צניבור הא ציחיד'^[קמ"ה], וא"כ יש

לאחר שקראו הצניבור ואיזה יחיד לא שמעה אז יוכל לקרות
אפילו ציחיד. ורצ דאמר זומנה ציחיד היינו [אפילו] קודם
שקראה צניבור, ואכתי מנ"ל להוכיח דהל' כוותי' דרצ
משום דהא ר' יוחנן איתא כוותי' דלמא כמ"ש.

ואם נפשך לומר דלפמ"ש הרמ"א בשם א"ח דלאחר
שקראה צניבור מותר לו ליחיד לקרותה אח"כ א"כ הש"ס
דפריך מי אמר רב הכי והאמר רב וכו' ער"ש זמנס מה
זמנס ציחיד אף שלא זומנס ציחיד, ומאי קושיא דלמא
האי דיוקא דתידוק מינה דשלא זומנס ציחיד היינו [רק]
לאחר שקרא צניבור ויחיד דלא שמעה יוכל לקרותה אפילו
ציחיד. (והיינו) [והא] דרצ דקאמר שלא זומנס בעשרה
היינו [לכתחילה] [בתחילה], אבל אם [כבר] קראו בעשרה
מותר לו ליחיד אחר כך לקרות אפילו בלא עשרה.

אי משום הא לא אריא דהש"ס דפריך מי אמר רב הכי
וכו' הכי פריך מאי לאו שלא זומנס כזמנס [ומקיש שלא
זומנס לצומנס] מה זמנס ציחיד והיינו אפי' קודם שקראו
צניבור אף שלא זומנס ציחיד אפלו קודם שקראו צניבור.
ורצ הוא דאמר שלא זומנס בעשרה משמע דיוקא כשקראו
את המגילה בעשרה אז מותר לו ליחיד לקרות אח"כ, אבל
אם עדיין לא קראו אותה בעשרה אסור לו ליחיד לקרות.
ומעתה שפיר קפריך לי' הש"ס מי אמר רב הכי וכמ"ש.

אבל תוספת שכתבו מ"מ הלכה כרצ דהא ר' יוחנן איתא
כוותי' עדיין מידי הרהור לא ילאנו מזה שכתבתי.

והנה וודאי [די"ל באופן אחר] דזהו שכתב הרמ"א בשם
א"ח דאם קראו המגילה צניבור ואיזה יחיד לא שמעה יכול
לקרותה המגילה אפילו ציחיד, אסיק אדעתיה דהא דאמר
רב זומנה ציחיד היינו לאחר שקראה אותה צניבור אבל
קודם שקראה אותה צניבור לא קרינן ציחיד. והא דאמר
שלא זומנס בעשרה היינו אפילו לאחר שקראה צניבור.
והש"ס דקאמר הוה עובדא וחש לה רב לדברי רב אסי
היינו אפילו זומנה קיבץ עשרה אף לאחר שקראה צניבור.
ופריך הש"ס מי אמר רב הכי והאמר רב וכו' שלא

[קמ"ב] מלשונו זה משמע דמפרש בגמ' דהוה עובדא וחש רב לדרב אסי, דהיינו שחזר רב משיטתו לגבי בזמנה. ועי'

ברא"ש (סי' ו') בשם רב עמרם שמפ' כן. וע"ע תוס' קידושין (דף מ"ה ע"ב ד"ה הוה).

[קמ"ג] דנראה מזה דסברו התוס' דר' יוחנן סובר דאף בתחלה קורא ביחיד, וא"כ גם בדברי רב מפרשין הכי, ודלא כהא"ח.

[קמ"ד] אולי דגם בדברי רב יש לדייק הכי, דקודם אמר בזמנה ביחיד ואח"כ שלא בזמנה בעשרה.

[קמ"ה] מכל הכת"י של התלמוד שלפנינו לא נמצא רק שני הגירסאות: 'בציבור שנו', או 'לא אמרו אלא בציבור'. ולא

לומר כשיטת הא"ח.

ובזה מיושב נמי הא דלא חשיב לקמן צמתניתיך דתנן אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה וכו', מכדי צמס' מגילה קיימין ואמאי לא חשיב מקרא מגילה בהדי הנך דאינן זהו פחות מעשרה, וכאשר הרגיש בזה המאור הגדול^[קמ"ז] ע"ש.

אבל לפי מ"ש הא"ח ניחא דוודאי אינך דחשיב לקמן דאינן פחות מעשרה ר"ל אף דכבר נעשה בעשרה מ"מ דכשיחיד לא היה יכול לנאת עמהם ורוצה לפרוס על שמע צריך לאהדורי אפי' עשרה ואי לא לא. משא"כ צמגילה דאם קראו בעשרה ואיזה יחיד לא שמעה יכול לקרותה אפילו ביחיד, לכן לא חשיב מגילה בהדי הנך דאינן לעולם פחות מעשרה וכמ"ש.

ועיין מה שכתב הרמב"ן [דף ג' ע"א מדפי הרי"ף] ליישב קושיות בעל המאור וז"ל: אמר הכותב השנוים צמנתינו כולם חובות הצבור הן ואינן אלא צמחויבים צדבר, אבל מגילה כשם שהצבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב, ויחיד שלא קרא צריך י' משום פרסומי ניסא וצין שינאו הן או שלא ינאו קורין צי' להוציא היחיד, משא"כ צשאר כל המצות וכו' עכ"ל ע"ש.

הרי לפניך לפי מה שכתב הרמב"ן דצמגילה צריכין עשרה לקרותה אע"פ שאינן מחוייבין צדבר.

ואם כן יש לומר דהא דקאמר הש"ס הוה עובדא וחש לה רב לדברי רב אפי' היינו לפרושי דבריו קאתי דהא דאמר צומנה ביחיד לאו דווקא ביחיד אלא דבעינן עשרה אע"פ שאינן מחוייבין צדבר אלא דיחיד הוה מחויב צדבר וצריך עשרה לקרותה משום פרסומי ניסא^[קמ"ז]. דאל"כ אלא דרב ס"ל להא דרב אפי' ה"ל להש"ס למימר הלכה כרב

אפי', וגם ה"ל למימר דרב ורב אפי' אמרו דבר אחד, אלא וודאי דהש"ס דקאמר הוה עובדא וכו' לפרושי דברי רב אמר הכי.

ולפ"ז אכתי לא ינאו ידי חובתינו הש"ס דפריך מי אמר רב הכי והאמר רב וכו' שלא צומנס צומנס מה זמנס ביחיד אף שלא צומנס ביחיד, ומאי קושיא דלמא רב נמי דאמר צומנה ביחיד היינו דיחיד נמי הוה מחויב צדבר צריך לקרותה בעשרה משום פרסומי ניסא אבל זה לא תידיק מינה דיחיד יוכל לקרותה אפילו בלא עשרה שהרי לעולם צעי רב עשרה רק אפילו אותן עשרה אינן מחוייבין צדבר וכמ"ש. והן הנה לצתר דחש לה רב לדברי רב אפי' אמר למילתי פורים שחל להיות צצבת ער"ש זמנס דתידיק מינה דשלא צומנס צומנס ושניהן שוין דבעינן עשרה משום פרסומי ניסא ואינן צריכין להיות מחוייבין צדבר רק דיחיד שלא שמעה צצבור יכול לקרותה בעשרה היוצאים משום פרסומי ניסא^[קמ"ז].

ועפ"ז מיושב מה שמקשה הר"ן וז"ל: וא"ת והא דרשינן לעיל מדכתיב משפחה ומשפחה להציא משפחות כהונה ולויה שמצטלין מעבודתן וצאין לשמוע מקרא מגילה ואמרי' נמי דמכאן סמכו של בית רבי [שמצטלין ת"ת] וצאין לשמוע מקרא מגילה כלומר צצבור, ולרב אמאי והא איהו דאמר דצומנה קורין אותה ביחיד לכתחלה וכו' עכ"ל ע"ש.

דלפמ"ש ניחא דוודאי הא דאמר רב צומנה ביחיד לאו לקרותה ביחיד אלא דבעינן עשרה משום פרסומי ניסא ואתן עשרה לא צריכין שיהיו מחוייבין צדבר. אבל הא וודאי דכשיחיד לא שמע צצבור ורוצה לקרותה צריך עשרה משום פרסומי ניסא כהא דחש לה רב לדברי רב

מצינו הגירסא הא בציבור הא ביחיד או להיפך. ועי' בשפת אמת בדף י"ט ע"ב שדן בביאור הגמ' עפ"י גי' התוס' דכאן. [קמ"ז] ז"ל: לדידן לא מכרעא דר' יוחנן כרב דעד כאן לא קאמר רב אפי' אלא שמצותה לכתחלה לקרותה ביי' משום פרסומי ניסא אבל אם קראה ביחיד דברי הכל יצא בין בזמנה בין שלא בזמנה תדע דהא לא תנינן לה במתני' דתנן אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה וכו' מכדי במס' מגילה קיימין אמאי לא חשיב מקרא מגילה בהדי הנך דאינן פחות מי' ואמאי לא אותביה מינה לרב אפי' ודאי דכ"ע אם קראה ביחיד יצא שלא אמרו אלא להידור מצוה ולפרסומי ניסא וכו'.

[קמ"ז] והא דחש רב לדברי רב אפי' אין הכוונה דסובר כרב אפי' דמצריך עשרה המחוייבין בדבר, אלא רב קיבץ עשרה שלא הי' מחוייבין בדבר.

[קמ"ח] קי' זו מתורצת בהמשך בד"ה אמנם כן.

אמנם כן מאי קפריך הש"ס מי אמר רב הכי וכו' דלמא הא דאמר רב שלא זומנס כומנס וכו' לאו דקורין ביחיד אלא דלעולם נריכין עשרה לקרות רק דלא בעינן שיהיו בני מנות וכאשר כתבתי לפ"ד הא"ת.

יש לומר דהש"ס דפריך מי אמר רב הכי וכו' אסיק אדעתיה דהא דקאמר רב שלא זומנס בעשרה היינו נריכין להיות בני חיובא וחש לה לדברי רב אסי וקרי זומנן בעשרה המחויבים^[קמ"א]. וא"כ הכי פריך והאמר רב שלא זומנס כומנס ביחיד אלמא דלא בעינן עשרה. ומשני לי לא לאפוקי מדרבי וכו'. והן הנה דהוה מני לשנויי כמ"ש אלא דמשני לי לפי מאי דאסיק אדעתיה אפ"ה איכא לשנויי לאפוקי מדרבי וכו'. אבל באמת ז"ל הא דאמר רב זומנס ביחיד היינו דיחיד המחויב דדבר יכול לזרף אליו עוד תשע אפילו שאינן בני מנות. אבל לעולם בעינן עשרה משום פרסומי ניסא.

וה"ה נמי לפי דעת הא"ת רב דאמר זומנס בעינן עשרה קודם שקראה בציבור דהיינו תשעה והוא, אבל לאחר שקראה בציבור מותר לו ליחיד לקרות המגילה אפילו בלא עשרה.

*

שם בא"ד: ורבינו יוסף איש ירושלים פסק דאף ביחיד צריך לברך וכן נמצא בתשובת רש"י שהשיב נראה בעיני דלא שנא יחיד ולא שנא צבור אחד מברך וכו' עכ"ל.

שלא זומנה ביחיד היינו דיחיד יכול 'לקרותה' בלא עשרה אבל אינו יכול 'לברך' אלא בעשרה.

והשתא נמי דחש רב לדברי רב אסי היינו דאין לברך כי אם בעשרה, אבל דכי לא משכח עשרה קורא היחיד בלא ברכה. והא דאמר רב ער"ש זומנס דשלא זומנס כומנס וכו' היינו לפי מה דחש לה רב לדברי רב אסי, וזוהי שלא זומנס כומנס דלא מצרכין אלא בעשרה. אבל לפי מאי ס"ד דרב דאמר זומנה ביחיד יש לומר דאפילו ביחיד צריך לברך ושלא זומנס צריך עשרה לברך וכמ"ש.

אסי ולא לכולא מילתא דרב אסי דהוא אמר בעשרה והיינו בעשרה המחויבין ואשמעינן רב דבעינן עשרה אע"פ שאינן מחויבין בדבר.

ומן הראוי להתזונן בדברי הרמב"ן [מקו' הנ"ל מאי מקשה הגמ' וכו'].

ויולחין דדוגמא שכתב הגהת אשר"י [פ"א ס"ו הג"ה א'] וז"ל: מיהו מספקא ליה שלא זומנה אי בעינן שיהו כולן בני מנות כמו כל הטעוין עשרה או דלמא הואיל ואינו אלא פרסומי ניסא אף על פי שאינן בני מנות^[קמ"ט] איכא פרסומי טובא. מא"ז עכ"ל^[ק"י].

ולפ"ז אפשר לומר דרב דאמר זומנה ביחיד ר"ל דיחיד דמחויב אשר עדיין לא שמע המגילה קורא אפילו בלא עשרה כלל ושלא זומנה בעי עשרה בני מנות דווקא. והוה עובדא וחש לה רב לדברי רב אסי וקבץ זומנס עשרה ואעפ"י שאינן בני מנות. ורב אסי דאמר אף זומנה בעי עשרה היינו המחויבים בדבר.

ובזה ניחא נמי הא דלא קאמר רב הלכה כרב אסי משום דבאמת לא פסיק כרב אסי דהוא דאמר דבעינן לזרף תשע בני מנות דווקא ורב דחש לה לקבץ אע"פ שאינן בני מנות.

איבא למידק לפי מה שפסק רבינו יוסף איש

ירושלים דאף ביחיד צריך לברך,

א"כ איכא למימר דהא דאמר רב זומנו ביחיד חייב לברך לברך, אבל שלא זומנה צריך עשרה ואי לא לא מצרכין. ורב אסי הוא דאמר אף זומנה אין לו ליחיד לברך אלא כמכניף עשרה. והוה עובדא וחש לה רב לדברי רב אסי ולא רצה לברך ביחיד מפני שספק ברכה להקל, וקיבץ עשרה לברך. ולפ"ז הש"ס דפריך מי אמר רב הכי וכו' ומאי קושיא דלמא הא דאמר רב שלא זומנה זומנה מה זומנה ביחיד אף

[קמ"ט] ר"ל קטנים ונשים (מג"א סי' תר"צ סק"ד).

[קנ] שיטת הג"א הוא ממש כשיטת הרמב"ן, אלא דהרמב"ן מיירי ממי שכבר יצא חובתו, והג"א מיירי ממי שאינו מחויב כלל כגון קטנים.

[קנא] ורב חזר בו משיטתו.

שם ברש"י ד"ה באלו אמרו ז"ל: בזמנים של מגילה אמרו מקדימין אם חל י"ד בשבת כו' עכ"ל.

וקא משני ל' ר' אבא דאמר קרא ולא יעבור רנה לומר דעיירות גדולות גם לגבייהו ליכא למימר להיות קורין צהדי כרכים משום דכתיב ולא יעבור, ועלייהו נמי קאי. והא דפסק הש"ע צן עיר וכו' קורא בט"ו אונסא שאני, אצל ט"ו ודאי דאסור משום כל תוסף.

וכיון שזכינו לדין ע"כ ז"ל דהש"ס דפריך מ"ט וכו' קושייתו על העיירות שמקדימין וקורין דהו"ל להמתין עד יום ט"ו של כרכים דהכי עדיף טפי. וא"כ שפיר קמפרש רש"י באלו אמרו מקדימין אם חל י"ד בשבת דליכא למימר אם חל ט"ו בשבת שהרי לגבייהו אם יאחרו עד למחר ה"ו ט"ו והא ודאי דכולי האי לא מאחרין ללא יעבור כתיב.

ועוד שהרי קסתם לן התנא לעיל אם חל צע"ש דאז כרכים המוקפין חומה קורין צהדי עיירות ולא אמרינן דכרכין המוקפין חומה קורין ליום ט"ו על כרחיך משום דכתיב ולא יעבור ושוב מאי אנטריך ל' לאשמעינן צבא אחריתי דבאלו אמרו מקדימין וכו' אלא ודאי דהא דקתני באלו אמרו מקדימין וכו' היינו דאם חל י"ד בשבת דאשמעינן דאפ"ה לא מאחרין וכמ"ש.

והנה ראיתי בזהר"ן שכתב וז"ל: והקשו על זה והאיך יאחרו מוקפין סעודת פורים לאחר ט"ו והא כתיב ולא יעבור, ובני עיירות נמי האיך יאחרו עד חמשה עשר והא כתיב ולא יעבור. וכ' שהרי כשחל י"ד להיות צרביעי אין בני כפרים מאחרין עד יום חמישי משום דכתיב ולא יעבור וכ' עכ"ל.

לא ירדתי לסוף דעתו דראייתו שהציה אם חל י"ד צרביעי שאין בני כפרים מאחרין עד יום חמישי משום דכתיב ולא יעבור וכו', איכא למימר דהיינו טעמא דאין בני כפרים מאחרין עד יום חמישי אלא דמקדימין ליום הכניסה צדי שיהיו פנוים ממלאכתן לספק מים ומזון לאחיהם שצרכין וכדמסיק הש"ס מפני שמספיקין מים ומזון לאחיהם שצרכים.^[קנב]

הנה דברי רש"י אלו צרכין עיון דאמאי קמפרש אם חל י"ד בשבת לכאורה הו"ל לפרש גם אם חל ט"ו של כרכים בשבת דמקדימין ולא מאחרין וכאשר הרגיש בזה הרצ בעל תי"ט.

ונראה לי ליישב דלכאורה יש לדקדק הש"ס דפריך באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין מ"ט וכו' כאן מנחה הקפידה מקום לנוח שהרי הו"ל ידיעה בתחילה דקפריך ריש מכילתין ואימא שיתסר ושיצטרק וקא משני ל' ולא יעבור כתיב, וא"כ גם כאן הו"ל לתרוצי אליבא דנפשי דהיינו טעמא דמקדימין ולא מאחרין ללא יעבור כתיב.

וע"כ ז"ל דודאי הש"ס דפריך מ"ט וכו' ידע דלעיל איכא לשנוי אמר קרא ולא יעבור וכמו שמשני הש"ס והכא הכי פריך באלו אמרו מקדימין וכו' מ"ט כלומר מ"ט מקדימין ליום הכניסה או ליום שלפניו הו"ל להיות מן המאחרין לקרותה ציום ט"ו צהדי כרכי, ואפשר דעלי לא קאי זהו דכתיב ולא יעבור.

וכדכתב הר"ן אם חל י"ד צע"ש עיירות ומוקפי חומה קורין צו ציום וכו' ז"ל: ומש"ה מדחו מוקפין ליומי דלקמי' שהוא יום י"ד שקורין צו עיירות גדולות והוא יום קריאה לרוב העולם והכי עדיף להו טפי מלקרות ציום הכניסה צהדי כפרים כו' עכ"ל.

ויולאין דדוגמא דגם אם חל י"ד בשבת שאז עיירות גדולות מקדימין וכו' ואמאי הו"ל לקרות צהדי כרכים דהכי עדיף טפי שהוא יום קריאה לכרכים מלקרות צהדי כפרים.

וכן מצינו שפסק הש"ע (סי' תרפ"ו סעיף ה') וז"ל צן עיר שהיה צספינה או צדרך ולא היה צידו מגילה ואח"כ נודמנה לו בט"ו קורא אותה בט"ו כו' ע"ש. ומדפסק הש"ע דאם נודמנה לו בט"ו קורא אותה בט"ו אלמא דהא דכתיב ולא יעבור לא קאי אט"ו דאם לא כן אסור לו לקרות בט"ו דאסור משום כל תוסף, ומעתה שפיר קפריך מ"ט וכו' וכמ"ש.

[קנב] לפום ריהטא ההסבר דמקדימין מפני שיהיו פנוים ממלאכתן לספק מים ומזון לאחיהם שבכרכין, אינה מותאמת עם מה דמסיק למסקנת הגמ' דהוא שכר להם מפני שמספיקין בכל השנה, אלא כדאסיק אדעתיה בההו"א דהוא מפני שיהא פנוין לספק מים ומזון ביום הפורים.

א"כ גם גזי כרכים כריכין למימר הכי שיהיו קורין יום ט"ו ויום ט"ז, והא ודאי איכא כל תוספי דלא יעבור כתיב. ואם נפשך לומר אכתי איכא [תקנה ד] הני עיירות לקרו מספק יום י"ד ויום ט"ו אכל כרכים דלא אפשר להו למקרי ציום ט"ז לא לקרו כ"א בט"ו. זה אינו שהרי כתוב צומניהם זמנו של זה לא כזמנו של זה, ואי נימא לקרו הנהו צי"ד וצט"ו והנהו צט"ו ותו לא, אכתי יהיו זמנייהו שוים. דבשלמא אס יהיו בני עיירות קורין י"ד וט"ו ובני כרכים צט"ו וצט"ז שפיר איכא למימר זמנו של זה וכו' משא"כ השתא.

*

שם ברש"י ד"ה וכן תשעה באב וכו' ז"ל: וה"ה ל"ז בתמוז ולעשרה בטבת וכו' עכ"ל.

זמן הזה שפסקו כל אלה לא מלינו דלהוי חל בשבת, ועיין בש"ע א"ח (סימן תק"ן [ע"ש במג"א סק"ד]).

הא ודאי רש"י שכתב ולעשרה בטבת היינו זמן שהשנים כתיקנו ומקדשין ע"פ הראי"י צ"ד. אכל

*

שם ברש"י ד"ה מנין שאין מונין ימים לשנים כגון דאמר: קונם יין שאני טועם לשנה מונה שנים עשר חדש וכו'. שעות לחדשים כגון האומר: זה גיטך אם לא באתי מכאן עד חדש זה, והיה חדש חסר וכו' עכ"ל.

הכי אסיק בדעתו כסתם מתניתין דזיר שאין נזירות פחות משלשים יום, ולאפוקי מצר פדא דאמר כ"ט יום. דעיין בזיר (דף ה' ע"א): סתם נזירות ל' יום מנהגי מילי אמר רב מתנא אמר קרא קדוש יהיה יהיה בגמטריא תלתין הוו, צר פדא אמר כנגד זיר נורו האמורים בתורה ל' חסר אחת עכ"ל. הרי דמלינו דסתם נזירות ל' יום. ומש"ה לא ניחא ל' לפרש צסיפא שאין מונין שעות לחדשים כגון דאמר קונם יין שאני טועם לחדש שהוא כ"ט [יום] יו"ד צי"ח [שעות] תש"ג [חלקים] דגזי נזירות צעינן שלשים יום.

מן הראוי לשום על לב רש"י שמפרש מנין שאין מונין ימים לשנים כגון דאמר קונם וכו' והדר קמפרש מנין שאין מונין שעות לחדשים כגון האומר הרי זה גיטך וכו' מדוע נחלקה התיומת דלכאורה ה"ל לפרש גם צרישא שאין מונין ימים לשנים כגון דאמר הרי זה גיטך אס לא צחתי מכאן עד שנה וכו'. ולהיות רכיב פרשא מהך גיסא ומהך גיסא גיסא תרי, דאיפכא ליכא למימר דה"ל לפרושי גם צסיפא דאין מונין שעות לחדשים כגאון דאמר קונם יין זה שאני טועם לחדש, דאיכא למימר דרש"י ס"ל דר' אבא אמר שמואל דאמר

ואיך שיהי' צ"ע במ"ש רבינו, דבין אם הטעם כדי שיספקו ובין אם הטעם מפני שמספקין, אין שום עדיפות בין להקדים ליום הכניסה שלפניו או לאחר ליום הכניסה שלאחריו. דבין כך ובין כך יהי' פנוין ביום רביעי ביום הפורים לספק מים ומזון, ובין כך ובין כך טובה הוא להם לקרות ביום הכניסה, לפניו או לאחריו. [קנג] לכאורה כוונתו לדברי ר' יוסי (דף ד' ע"ב) מה כל שנה ושנה זמנו של זה לא כזמנו של זה. אך יש לעיין מאי שייאטי' דבכל שנה ושנה לכאן, דהלא אנו דנין עכשיו שבכל שנה ושנה נקרא את המגילה בשני הימים מחמת ספיקא דיומא. והו"ל סתם דילפינן מבזמניהם זמנו של זה לא כזמנו של זה (לעיל דף ב' ע"א).

אבל אי קשיא הא קשיא דה"ל לפרש הרישא שאין מונין ימים לשנים כמו הסיפא וכגון דאמר הרי זה גיטך

אם לא באתי מכאן עד שנה וכו' [קנ"ד]. וזלימוד הישיבה הארכתי.

*

משו"ת נשאל דוד ח"א או"ח סימן כ"ג [לגבי תענית שחל בר"ח]

באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין אבל זמן עצי כהנים ותשעה באב וחגיגה והקהל מאחרין ולא מקדימין. ושם בגמרא תשעה באב אקדומי פורענות לא מקדמו חגיגה והקהל משום דאכתי לא מטא זמן חיובייהו.

וקשה לבאורה למה לא קאמר גם בת"צ הטעם דאכתי לא מטא זמן חיובא וכולהו בחדא מחתא מחתינהו [קנ"ה].

ו"ל: מה שאנו מקדימים התענית [אסתר] ליום ה' כשחל פורים באחד בשבת, אע"ג דט"ו מאחרין ולא מקדימין, משום דפורענות הוא עכ"ל [קנ"ה]...

ומה ששאל השואל אי אמרינן הואיל ואידיה אדחי לגמרי, זהו דיחוי מעיקרא דדינא ליתא, כדאיתא במס' מגילה (דף ה' ע"ב) רבי בקש לעקור תשעה באב וכו' ט"ו שחל להיות בשבת הוה ודחינהו לאחר שבת אמר רבי הואיל ואדחי ידחה ולא הודו לו חכמים, יע"ש בתוס' [ד"ה ובקש] דאף רבי עצמו לא היה רוצה לעקור ט"ו לגמרי אלא בחומרא שיש בו יותר מבשאר תעניות יע"ש. ואם אמרינן כן בט"ו שהיום קובע ואצילות היום גורם, דלא דחינן לגמרי מכ"ש בתענית שהוא משום תשובה שאין לדחותו לגמרי...

אלא דגבי תענית שהוא כפרת עון אי לאו טעמא דאקדומי פורענות היה מן הראוי לאקדומי אע"ג דלא מטא זמן חיובא, דכל דבר שהוא משום תשובה לא מאחרין דחיישינן שמא ימות למחר, וכדאיתא במסכת שבת פרק השואל (דף קנ"ג ע"א) תנן ר' אליעזר אומר שוב יום אחד לפני מיתתך שאלו תלמידיו את ר' אליעזר וכי אדם יודע איזהו יום ימות א"ל וכ"ש ישוב היום שמא ימות למחר ונמנא כל ימיו בתשובה. נמנא למדין דכל מילי דתשובה ראוי להקדים.

וחילוק זה מצואר במרדכי פ"ק דמגילה [סי' תשע"ו]

*

שם בגמרא: תנא חגיגה וכל זמן חגיגה מאחרין כו', בשלומא וכו', אלא זמן חגיגה מאי היא וכו', רבא אמר חגיגה כל זמן חגיגה מאחרין וכו' עכ"ל.

הא דנייד רבא מאוקימתא דרב אושעיא דמוקי חגיגה בשבת ועולת רא"י אפילו צי"ט מאחרין לה לבתר שבתא וכו', לפוס ריהטא איכא למימר דס"ל דאמרינן מתוך שהותרה וכו'. ולכן ליכא למימר דעולת רא"י צי"ט מאחרין.

אבל אכתי לא ילאנו ידי חובתינו שהרי רבא הוא דאמר בפסחים (דף ה' ע"א) ש"מ מר"ע תלת וכו' וש"מ דלא אמרינן מתוך שהותרה וכו', אלמא דס"ל לרבא דלא אמרינן מתוך וכו', וא"כ אמאי לא מוקים רבא כאוקימתא דרבי אושעיא.

[קנ"ד] במרומי שדה תי': הא דפירש"י כגון האומר זה גיטך כו', ולא נקיט בקונם יין שאני טועם עד חודש ימים. היינו משום דמצינו משנה בגיטין (דף ע"ו ע"א), הרי זה גיטך אם לא באתי מכאן ועד שלשים יום כו'. [קנ"ה] ע"י במאירי מה שתי'.

[קנ"ו] ויש להסמיך לזה מ"ש בריטב"א: ובתענית שלפני פורים [תענית אסתר] שנהגו להקדימו ליום הכניסה, משום דההוא תענית תשובה היא, ולית בה משום אקדומי פורענותא כלל עכ"ל. ויתכן שהוא כמ"ש רבינו, דכיון דהוא מחמת תשובה, לעולם הוי זמן חיובא.

ואפשר לומר ללא ניחא ליי' למוקי' כר' אושעיא דהוא
 דאמר מני צ"ש וכו' ואנן קי"ל דצ"ש צמקוס צ"ה אינה

*

שם בתוספת ד"ה עולת ראייה אפי' בי"ט וכו' הקשה הר"ר אלחנן מוהא דאמרינן פרק קמא דביצה (דף יב. ושם)
 השוחט עולת נדבה בי"ט לוקה וכו' וקשה אמאי לא תני עולת ראייה וכו' ואין לומר דלהכי נקט וכו' זה אינו וכו'
 וי"ל וכו' עכ"ל.

עיי' במהרש"א שכתב: וליכא לאקשווי דא"כ
 הדרא תירוץ לדוכתא דלהכי
 נקט עולת נדבה לאשמועינן דאפ"ה לא לקי וכו' עכ"ל.
 דבריו הן הן דברי תוספ' שם צ"ה (דף י"ב ע"א)
 דצ"ה השוחט וכו' לשכנו תדרשו וצאת שמה. וע"ש צמו'
 שמצוארים דצרייהו ציותר ממה שמצוארים צשמעתין.

* * *

דף ה' ע"ב

בגמרא: רבי רחין בקרונה של צפורי בשבעה עשר בתמוז ובקש לעקור תשעה באב ולא הודו לו. פרש"י: ולא הודו
 לו, מתשעה באב עכ"ל. וכתבו תוס' בד"ה ורחין בקרונה של צפורי, לאו דוקא בקרונה אלא כלומר בפרהסיא. ואם
 תאמר מאי איריא לרחין אפי' לאכול נמו מותר כדתניא בר"ה (דף יח:): אין צרה ואין שלום רצו מתענין לא רצו אין
 מתענין. וי"ל דכיון דקבלוהו כבר אבותינו על עצמם מסתמא גם הם קבלוהו עכ"ל.

בגמ' וליפקו נמי אתמוז ואטבת, דאמר רב חנא בר צינא
 אר"ש חסידא מאי דכתיב ויום הרביעי ויום החמישי ויום
 השביעי ויום העשירי יהיה לצית יהודה לששון ולשמחה,
 קרי להו ויום וקרי להו ששון ושמחה, אלא לאו הכי קאמר
 צומן שיש להם שלום יהיה לששון ולשמחה אין שלום צום.
 אמר רב פפא הכי קאמר צומן שיש שלום יהיו לששון
 ולשמחה כלומר שאין יד האומות תקיפה על ישראל יהיו
 לששון ולשמחה כלומר שאסורים בהספד וצתענית, יש
 גזירה יש צום אין גזירה ואין שלום רצו מתענין רצו אין
 מתענין. פירוש וכיון דרשות הוא לא מטרחינן שלוחין
 עלייהו. ומקשין אי הכי ט"ו נמי, אמר רב פפא שאני
 ט"ו הואיל והוכפלו צו נרות וכו'. ודאמרינן הכא דהני
 שאר צומות צו מ"ט צו צ"ג תליא מסתצרא דאפילו הורגלו
 להתענות לא אמרינן דשוינהו עלייהו חובה דהא מדאקשי'
 וליפקו נמי אתמוז ואטבת משמע שהורגלו להתענות צהם

אמור מעתה לדעת התוס' רבי לא עקר
 התענית אלא מהחומרות שנהגו
 בהן, אבל לגמרי לא עקר משום דכבר קבלוהו אצותינו על
 עצמם, והואיל דהורגלו שוינהו עלייהו חובה.

ומזה יש להביא סייעה וסמיכה למה שכתב מ"א צא"ח
 (סימן ת"ע סעי' ב' [סק"ב]) ד"ל: האם מתענה תחת צנה
 הצבור וכו'. מיהו אם התענה פעם אחד הוא כמו נדר
 כדאי' פ"ק דשקלים כל קטן שהתחיל אצו לשקול על ידו
 שוב אינו פוסק עכ"ל. אלמא דקסבר כיון דהורגלו שוינהו
 חוב עלייהו.

ומשקלים לאו ראי' גמורה הוא די"ל גצי תענית הקילו
 אפי' צהורגלו. וי"ל דסמך אתוספת דהכא גצי תענית
 מחמירין משום דהורגלו.

איצרא כד נחתינן אל עומק הדין ולעומק הלכה תמצא
 להיפך דעיי' צהר"ן צמס' ר"ה (דף ט"ו ע"ב) ו"ל: ומקשין

היה צימיו ומש"ה רחץ משמע דהא מעיקר דינא אסור
ברחינה למתענין צו וליכא למימר שרחץ והתענה צו דהא
אפילו ט"צ בקש לעקור אלא מאי דאמרינן התם ורחץ
דמי למאי דאמרינן בשמעתינן בגמרא מעשה וגזרו תענית
בחנוכה וירד ר' אלעזר ורחץ כדי לעקור את התענית
משמע דהא למתענין צו אסור ברחינה וכו' עכ"ל.

לא ולמד דהר"ן מפרש דרבי רחץ בקרונה של ציפורי
וגם לא התענה צו משום דאזיל לשיטתו דסבר אע"ג
דהורגלו אפ"ה לא שויינהו חובה עלייהו וא"כ לכללא קמא
קמהדרינן היכא כתב מ"א כיון שהתחיל להתענות שוב
אינו פוסק.

זאת ועוד אחרת דרש"י מפרש ולא הודו לו מתענה
באז משמע דאשאר תעניות הודו לו ורחץ משמע אפי'
אכילה כדמפרש הר"ן אלמא דהורגלו לא שויינהו חובה
וקשה על מ"א.

ואפ"ה מסקינן דרלו אין מתענין. וליכא למימר דכיון
דמעיקרא ברלו תליא מלתא אף על גב דהשתא קבלינהו
חובה לא חמיירי כולי האי דליפקו שלוחים עלייהו דאם
איתא דחובה נינהו אמאי לא אלא ודאי כדאמרן וכו' עכ"ל.
דון מינה דמש"ס מוכח דאפי' גבי תענית חורבן דכדאי
הוא חורבן הבית להתענות עליו אפ"ה אמרינן דהורגלו
לא שויינן חובה עלייהו.

ומעתה למוד סתום מן המפורש דכ"ש הוא לענין
תענית בכורים שאינה אלא מנהג בעלמא מכ"ש דהורגלו
לא נעשה חובה. ויפלא על מ"א שהבאתי לעיל שפסק
להלכה דשויינהו חובה בהורגלו.

ונוסף על זה דהר"ן בעלמא הביא התם הש"ס דהכא,
ו"ל: והיינו נמי דאמרי' בפ"ק דמגילה רבי נטע נטיעה
בפורים ורחץ בקרונה של ציפורי צי"ו בתמוז ובקש לעקור
ט"צ [כלומר שעקר י"ז בתמוז] לפי שאין גזירה ואין שלום

*

שם: ובקש לעקור תשעה באב ולא הודו לו וכו'.

נרות עכ"ל.

וזה הוא הויכוח לרבי וצין צר פלוגתא, רבי סבר נוס
החמישי נמי כתיב בקרא וקרי להו ששון ושמחה וקשי'
קראי אהדדי קרי להו נוס וקרי להו ששון ושמחה, ו"ל
רלו מתענין רלו אין מתענין לכן זיקש רבי לעקור. וצר
פלוגתתי' סברי שאני תשעה באב דתקיפ' טובא הואיל
והוכפלו צו נרות, לכן לא הודו לו.

אמנם רבי הי' סבר הא שצעה עשר בתמוז נמי הוכפלו
צו נרות כדאי' בתוס' דמס' ר"ה צ"ה הירושלמי דצין
צבית ראשון וצין צבית שני צי"ז הוי והא דכתב ט' בקרא
טעו בחשבונם לכן לא משני הקרא וגבי י"ז בתמוז הי' הודו
לו ורחץ לכן זיקש לעקור אף גם לט' באז וק"ל.

*

וצרידך לשים עליו עינא פקיחא צמאי פליגי רבי
עממה דרבי זיקש לעקור והם לא רלו
לעקור, וכי כל מילתא דתליא בסצרא הוא.

ונראה דפליגי בקושי' ופירוקא דהש"ס דר"ה (דף י"ח
ע"ב): דאמר רב חנא צר ציזנא אמר רב שמעון חסידא מאי
דכתיב כה אמר ה' לצבות נוס הרביעי ונוס החמישי ונוס
השביעי ונוס העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה
קרי להו נוס וקרי להו ששון ושמחה צומן שיש שלום יהיו
לששון ולשמחה אין שלום נוס אמר רב פפא הכי קאמר
צומן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה יש שמד נוס אין שמד
ואין שלום רלו מתענין רלו אין מתענין אי הכי תשעה באב
נמי אמר רב פפא שאני תשעה באב הואיל והוכפלו צו

בתוספת ד"ה ובקש לעקור תשעה באב ולא הודו לו, קשה היכי סלקא דעתך דהאי תנא [דרבי] היה רוצה לעקור מ' באב לגמרי והא אמרינן (תענית דף ל:): כל האוכל ושותה בתשעה באב אינו רואה בנחמה של ירושלים ועוד דהא אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אא"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין ויש לומר דלא רצה לעקרו אלא מחומרא שיש בו יותר משאר תעניות וכו' עכ"ל.

ומשטה ויום טוב שמחה מלמד שאסורים בהספד משטה מלמד שאסור בתענית ויום טוב מלמד שאסור בעשיית מלאכה וכו'. ומסיק הש"ס: רצה צריה דרצה אמר אפילו תימא ציומיה הספד ותענית קצילו עלייהו מלאכה לא קצילו עלייהו דמעיקרא כתיב שמחה ומשטה ויום טוב ולצוקף כתיב לעשות אותם ימי משטה ושמחה ואילו יום טוב לא כתיב וכו' עכ"ל.

נקוט הכלל צידך דמשטה מלמד שאסור בתענית. ועתה דון מינה ואוקי באתרא דאף כאן לא כתיב בקרא נוס הרביעי ויום החמישי יהי לששון ולשמחה ולמשטה, אלא יהי לששון ולשמחה אצל לא למשטה, דאלו משטה אחי להורות שאסור בתענית, ובאמת לא נעקר מזה, ומש"ה קרא להו [נוס] אע"ג דיהי לששון ולשמחה מ"מ יהי נוס לכן צריך לפרש ציקש לעקור אחומרות קאי אצל התענית עצמו לא וק"ל.

ויש להקשות מנחית לן חדא דאהא דאמרינן כל האוכל בתשעה באב אינו זוכה ורואה בנחמת ירושלים תירץ שפיר דלא הי' רוצה לעקור לגמרי אלא מחומרות אצל מ"מ קשי' הא אין צ"ד יכול לבטל אא"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין דע"ז התירץ תוס' אינה מספקת.

ונראה לי דה"פ תירץ תוס' דלא הי' רוצה לעקור אלא מהחומרות והחומרות המה לא עקרים אלא דהפסוק הורה על זה דקשי' קרי להו נוס וקרי להו ששון ושמחה, לכן צריך לומר רצו מתענין דהיינו אחומרות קאי אצל לגמרי אינו יכול לעקור וכדפי' הר"ן במס' ר"ה (דף ט"ו ע"ב), וגם תוס' מפרשי הכי לענין שבעה עשר בתמוז דלא עקר אלא מהחומרות אצל לא לגמרי וק"ל.

ואד יעלה מן הארש דמגופי' דקרא מוכח דלא יהי בטל התענית לגמרי אלא מהחומרות דלקמן מקשה הש"ס: ורבי היכי נטע נטיעה צפורים והתני רב יוסף שמחה

*

בגמרא: אמר לפניו רבי אבא בר זבדא רבי לא כך היה מעשה אלא תשעה באב שחל להיות בשבת הוה ודחינוהו לאחר השבת ואמר רבי הואיל ונדחה ידחה וכו' עכ"ל.

היה צשמונה עשר^[קנז] נדחה היה, והא דנקט רחך ה"ה לאכילה דאס"ד דווקא רחיצה מאי רבותא הא היה יום שמנה עשר^[קנז] אלא ע"כ צ"ל הא דנקט רחך היה בקרונה של צפורי צפרהסיא להודיע היתר לרצים, ובתוך ביתו אכל רבי נמי אצל צשוק לא אכל ופי' בקרונה היא צשוק ומש"ה מדייק ונקט בקרונה דקשה לי' למה לא אכל וטעמא צדו משום שהיה צשוק ואסור לאכול כדאית' מסכת קידושין (דף מ' ע"ב). ועיין שם בתוספ' ד"ה ויש אומרים אף פסול

יש להקשות לפ"ז איך נהג רבי שבעה עשר בתמוז בשנה זו דהיה נדחה לי"ח [האס] אכל צו או לא^[קנז]. דאס לא אכל אע"פ שהיה התענית נדחה מכל מקום החמיר א"כ האיך היה ס"ד לעקור תשעה באב שנדחה. ואלא ע"כ שאכל וע"ז הודו לו שבעה עשר בתמוז שנדחה, אמנם מה שהיה רוצה לעקור תשעה באב לא הודו לו. לפ"ז ע"כ הא דאמר ורחך בקרונה של צפורי שבעה עשר בתמוז לפי דעת ר' אבא בר זבדא

[קנז] נוקט דשני הענינים הי' בשנה אחת. ועי' אור שמח (תעניות פ"ה ה"ו), ועי' שו"ת חת"ס (ח"א אר"ח סי' ל"ג), והב"ד בנו בשו"ת כתב סופר (אר"ח סי' ק"א) ששמע מפה קדשו בלמדו מס' מגילה בכל שנה סמוך לפורים. וע"ע בשפתי חכמים כאן. [קנח] ומ"ש בשבעה עשר בתמוז, אין הכוונה דהי' ביום י"ז, אלא בתענית של י"ז בתמוז שחל אז ביום י"ח. [קנז] ואם בת"ב שנדחה הקיל מכ"ש ב"ז בתמוז שנדחה.

לעדות וכו' בשם ירושלמי דר' שמעון ברבי הוה אכיל בשוקא חזיה ר"מ אמר לו אין שצח לתלמיד וכו'.

לפ"ז קשה מאי מקשה תו' בד"ה ורחץ בקרונה של נפורי, ואם תאמר מאי איריא לרחוץ אפי' לאכול נמי מותר וכו' עכ"ל. דלמא באמת אכל והא דקתני רחץ דהוה בשוק. ובלאו הכי ע"כ מוכרע ומוכח הא דנקט רחץ לאו דווקא אלא ה"ה שאכל דאלת"ה א"כ קשיא כיון דרבי לא אכל בשצעה עשר בתמוז האריך היה רבי רוצה לעקור תשעה באב אס בשצעה עשר בתמוז לא אכל האריך אפשר שהיה רוצה לאכול בתשעה באב.

ואין לומר דנקט (לעקור) רוצה לעקור תשעה באב לא קאי אאכילה אלא מחומר'א שיש בו יותר משאר תעניות א"כ קשיא למה להו להוכיח בתוספ' ד"ה בקש לעקור תשעה באב מהא דאמרין כל האוכל ושותה וכו' ומהא דאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חזירו וכו' ה"ל להוכיח מיני' וצ"י הכא בשמעתי' דאמר רחץ רבי ולא אמר רבותא טפי דאכל, אלא ע"כ דלא אכל בשצעה עשר בתמוז א"כ האריך היה רוצה לעקור תשעה באב אלא ע"כ דבאמת לא אכל בתשעה באב והא דנקט לעקור היינו מחומר'א שיש בו יותר משאר תעניות.

ויש ליישב דבאמת לפי מה שמתרצין תוס' הכא י"ל דרחץ לאו דווקא דה"ה אכילה דהרי יש כאן מקום להקשות לפי מה שמתרצין תוספת בד"ה ובקש לעקור תשעה באב וכו' ויש לומר דלא רצה לעוקרו אלא מחומר'א שיש בו יותר משאר תעניות וכו' עכ"ל אנתת לן חדא ואקשת לן חדא דוודאי קושיא ראשונה היא מתורצת דוודאי רבי לא אכל בתשעה באב אבל קושיא שנייה נצבו כמו נד האריך רצה רבי לעוקרו מחומר'א שיש בו הלא אין צ"ד יכול לבטל דברי צ"ד חזירו אלא אס כן גדול בחכמה ובמנין.

ואין לומר דצ"ד התנו ביניהם כל הרוצה לבטל יבא ויבטל כדמשני הש"ס במס' מועד קטן (דף ג' ע"ב) וז"ל: רבן גמליאל ובית דינו היכי מנא מבטלי תקנתא דבית שמאי ובית הלל והא תנן אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חזירו וכו' אמר ליה אימור כך התנו ביניהן כל הרוצה לבטל יבוא ויבטל. וכן איתת' בתוס' צ"ק (דף פ"ב ע"ב) ד"ה אתת' איהו ותיקן אפילו לדברי תורה וכו' וא"ת והיכי אליס

ר' יהודה לבטל תקנת עזרא וי"ל וכו' אי נמי התנה שכל מי שרוצה לבטל יבטל וכו' עכ"ל. לפ"ז אף אן אנו נאמר דצ"ד התנו וכו' א"כ דקארי ל"י מאי דקארי ל"י ומעיקרא לק"מ [הקו' ד] ועוד דהא אין צ"ד יכול לבטל די"ל דצ"ד התנו וכו'.

וע"כ ז"ל דבאמת מנינו גבי שצעה עשר בתמוז שהתנה באותו זמן אס אין צרה ואין שלום רצו מתענין לא רצו אין מתענין כדתניא בהדיא במס' ר"ה (דף י"ח ע"ב) ע"ש וכאשר מציאין תו' בד"ה רחץ בקרונה של נפורי וכו' ע"ש א"כ בתענית שצעה עשר בתמוז היה תנאי אס הצ"ד רוצה להתיר הרשות בידם אכן בתשעה באב לא היה תנאי על האכילה כדאי' שם בש"ס ר"ה (דף י"ח ע"ב) ז"ל: רצו מתענין רצו אין מתענין אי הכי תשעה באב נמי אמר רב פפא שאני תשעה באב הואיל והוכפלו בו צרות, ולא הותנו שהי' צרשות בית דין לבטל התענית.

איברא י"ל דעל החומרות שהיה מחמיריס בתשעה באב יותר משאר תענית ע"ז התנה שציד צ"ד הבאים אחריהם לבטל אס ירצה משום הכי היה רבי רוצה לעקור חומר'א דתשעה באב כי נחית דרגא בשצעה עשר בתמוז היה מתנין שיהי' ציד צ"ד להתיר אכילה ובתשעה באב הי' מתנין שיהיו צרשות צ"ד חומר'א דתשעה באב מה שיש בו יותר משאר תעניות.

לפ"ז י"ל דבאמת הא דנקט רבי רחץ בשצעה עשר בתמוז ה"ה אכל שהרי צידו היה כי התנאי היה בתחלה שיהיה ציד צ"ד להתיר הואיל ו[לא] הוכפלו בו צרות, משא"כ החומר'א דתשעה באב מה שיצא בחומר'א דמדושא שהיה דש ורגיל האוסרים היה רוצה רבי לעקור משום שהיה תנאי בדבר שאס רוצה צ"ד לבטל כל חמירא דאיכא בתשעה באב.

אמנם לפ"ז קשיא למה באמת לא הודו לו ובשצעה עשר בתמוז הודו לו ושתיקה כהודאה דמיא. ועיין בפירוש"י ד"ה ולא הודו לו מתשעה באב עכ"ל משמע די"ז בתמוז הודו לו מה נשתנו אלו מאלו אלא ע"כ ז"ל הא דציקש רבי לעקור חומר'א דתשעה באב לא הודו לו אף שהיה תנאי בדבר שציד הצ"ד לבטל מ"מ לא היה אומרים מודים דרבנן ושיחה דלאו לאו נקטי' על שום מה י"ל כיון דקבלי'

לעקור תשעה באב וכו' אי נמי יש לומר דרנה לעקרו מתשיעי ולקצו בעשירי כדאמר ר' יוחנן וכו' עכ"ל. תיפוק לי' עדיין לא פלגית הלל אין צ"ד יכול לבטל דברי צ"ד חזירו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה וזמנין והמה תקנו תשיעי ולא עשירי. ולפי מה שכתבתי נחא די"ל דהתנאי היה אם רונה לעקור הרשות צידם.

וביחוד י"ל הא דמפרשי תוספ' ולקצו בעשירי כדאמר רבי יוחנן הוא מיוסד על פי מה דאיתא במסכת תענית (דף ק"ט ע"א): ותניא אי אפשר לומר בשצעה שהרי כבר נאמר בעשור ואי אפשר לומר בעשור וכו' הא כיצד בשצעה נכנסו גוים להיכל וכו' ותשיעי סמוך לחשיכה הציטו צו את האור והיה דולק והולך כל היום כולו וכו' והיינו דאמר רבי יוחנן אלמלי הייתי באותו הדור וכו' עכ"ל ע"ש. ולפי"ז עיקר החורבן היה בראשונה בעשירי ובשני"י מנינו שהיה בתשיעי, א"כ בתשעה באב נמי לא הוכפלו צרות כמו בשצעה עשר בתמוז, ויש לומר שהוא נכנס בגדר כמו י"ז בתמוז אין שלום ואין (נאום) [שמד] ראו מתענין לא ראו אין מתענין מש"ה היה רונה לעקור תשעה באב להתיר אכילה אפילו ורחץ צי"ז בתמוז לאו דווקא דה"ה אכילה.

אמנם עדיין נשאר בקולמוס לפי מה שמתרין תו' דרבי היה רונה לעקור תשעה באב מתשיעי לעשירי כדאמר רבי יוחנן כי העשירי הוא עיקר א"כ טפי לי' טפי יומא מן י"ז בתמוז עד ט' באב יותר מהקצוצים בין עתים הללו שהרי המה ק"צ יום ואליבא דכ"ע היה רק ק"א יום. ורמזא בקרא דעיין בתלמוד ירושלמי (פ"ד דתענית הלכה ה') וז"ל: בין למ"ד בתשעה לחדש בין למ"ד צי"ז מה ביניהון עשרים ואחד יום מיום שהוצקה העיר ועד יום שחרב צהמ"ק. [א"ר אבונה] וסימנך [ירמיי' א יא] מקל שקד אני רואה וכו' מאן דאמר בתשעה לחדש בא' באב חרב הבית ומ"ד בשצעה עשר בתשעה באב חרב הבית עכ"ל ע"ש. לפ"ז עד יעלה מן הארש ארשת שפתי דעת דאין בין תחלת החורבן עד סוף [אלא] ק"א יום ולא יותר, ואין היה רונה רבי לתת ריוח בין הדבקים ק"צ יום.

ו[לפי"ז] עדיפא הוי להו לתרזי דרבי רחץ צי"ז בתמוז ובקש לעקור תשעה באב משום דרנה לקבוע בתשעה בתמוז כמאמר הקרא ובאחד באב מש"ה היה רוחץ צי"ז

כבר אבותינו על עזמם מסתמא גם הם קבלוהו כאשר מתרזים תוס' גבי אכילת שצעה עשר בתמוז ע"ש.

ולפי הנחה זו מש"ה לא הודו לו על עקירה א"כ ע"כ הא דרחץ רבי בשצעה עשר בתמוז והודו לו רחץ דווקא אבל רבי לא אכל מעולם אע"פ שהתנה שם היה ציד צ"ד להתיר מ"מ לא עלתה על דעת רבי להתיר וי"ל הטעם כיון דקבלו כבר אבותינו על עזמם מסתמא גם הם קבלוהו כדמפרש תוספת.

לפי"ז שני דברים הללו המה משולבת יחד הואיל וראה דורו של רבי שהוא רחץ בשצעה עשר בתמוז ולא אכל אע"פ שיש ציד צ"ד להתיר מ"מ לא הכניס רבי את עזמו בדבר זה להראות כחו דהיתירא ז"ל משם שקבלו כבר אבותינו על עזמם וכו' מש"ה צבקש לעקור חומרא דתשעה באב לא הודו לו ג"כ מטעם זה דשניהם צדימוס אחד אכילת דשצעה עשר בתמוז וחומרא דתשעה באב יותר משאר תעניות ושני דיצורי תוספ' ד"ה רחץ בקרונה של ציפורי וד"ה צקש לעקור תשעה באב שניהם נדקו יחדיו ויוצאין לצובין דתותרו ואחוזין ואגודין אגד צחד שמי' אגד.

נקוט כלל צידך כלל נמרצת דמכאן לא היה מקום להוכיח דרבי לא היה רונה לעקור אכילת דתשעה באב רק מחומרא שיש צו וראי' דשצעה עשר בתמוז גופא אכל קל וחומר בתשעה באב, די"ל דרחינה לאו דווקא וה"ה שאכל שהיה תנאי ורשות ציד צ"ד להתיר. ואין לומר דהלא י"ל הסבירא כיון שכבר קבלוהו על עזמם וכו' מנ"ל דבר זה.

איברא מדקחוינא דרבי צקש לעקור תשעה באב וקשיא הלל אין צ"ד יכול לבטל דברי צ"ד חזירו אלא א"כ גדול בחכמה וזמנין ואם נפשך לומר דרנה לעקור מחומרא שיש צו הלל עדיין יש פתחון פה הלל אין צ"ד יכול לבטל דברי צ"ד חזירו וכו' וי"ל דהי' תנאי דיש ציד צ"ד להתיר א"כ למה לא הודו לו, וע"כ ז"ל דכיון דכבר קבלו אבותינו מסתמא גם הם קבלוהו ומהיכן ינא להם דבר זה, ע"כ מדראה רבי רחץ צי"ז בתמוז ולא אכל קשיא הלל היה צידו להתיר שהרי לכתחילה התנו על דבר זה אלא ע"כ דכיון דכבר קבלוהו מסתמא גם הם קבלוהו ואם כך הוא דרכו של תורה מיושב הכל בטוב טעם ודעת.

ובזה מיושב מה שיש לכאורה להקשות בתו' ד"ה ובקש

בתמוז ורנה לעקרו ט' באב הואיל וכתיב בקרא בתשעה בתמוז [דגם זה ק"צ יוס].

ויש ליישב דחוספ' מנעו מזה משום דמוכח בשמעתינ ונלמוד מדברי ר' אבא בר זבדא דאמר לא כך היה המעשה אלא תשעה באב שחל להיות בשבת הוה ודחינהו לאחר שבת וכו' תיפוק ל' דכוונת רבי היה להיות באחד באב ולא בתשעה באב וא"כ מאי הוא סיומא דמלתא דקאמר טובים השנים מן האחד לכאורה שקלת טעותא כי רבי לא היה רוצה לבטל התענית רק לעקור תשעה באב ולהעמידה על אחד באב ולעקור שבעה עשר בתמוז ולהעמידה בתשעה בתמוז וקרא מסייע דכתיב בתשעה לחדש הוצקו העיר

כאשר באמת מקשים צירושלמי הג"ל ו"ל: כתיב [ירמיה לט ב] בתשעה לחדש הוצקו העיר ואת אמר צ"ל א"ר תנחום בר חיילאי קילקול חשבונות יש כאן ע"ש. ורבי לא הסכים שהיה שם קילקול חשבונות ואין המקרא יוצא מידי פשוטו שבתשיעי הוצקו העיר וצ"ל באב נשרף הבית. אלא ע"כ דדבר זה נשתקע ולא נאמר שעלתה על דעת רבי וכוונת רבי היה באמת לעקור תשעה באב ולא לקבוע באחד באב ומתריץ תוספת שפיר שרצה לקבוע בעשירי כדאמר ר' יוחנן והכלל מקל שקד אני רואה שהם ק"א יום אפשר ללא סבר לה רבי ומש"ה באמת לא הודו דהמה סברי שהוא ק"א יום כמקל שקד ולא יותר.

*

בגמרא: ורבי היכי נטע נטיעה בפורים והתני רב יוסף שמחה ומושתה ויום טוב שמחה וכו' ויום טוב מלמד שאסור בעשיית מלאכה אלא רבי בר ארביסר הוה וכו' ובל השקלי וטריא עד ואב"ע וכו'.

שונים ומשולשים ולצדק קא מהדר צ"י מתרץ אלא וכו' וכאן הקפידה מלאה מקום אמאי קמשני ראשון לו אלא וכו' דהכי ה"ל לשנוי רבי בר ארביסר הוה וכו' [קפ].

ועל ארבע אשיבנה הש"ס דפריך והא רבי צבצריא הוה וכו' ומאי קושיא דלמא רבי ציפורי נטע ויגיד עליו ריעו זהו דאמר ורחץ בקרונה של ציפורי וכו' ואיכא למימר מדהא ציפורי הא נמי ציפורי הוה. וודאי דלר' יוחנן לקמן בשמעתינ דאמר חמת זו צבצריא ורקת זו ציפורי וכו' לא קשה מידי שהרי קחשיב ציהושע צנחלת נפתלי חמת ורקת וכו' וקרי ל' ערי מצנר אלמא דמוקפין הוה וממ"נ קשה על רבי דנטע וכו'. אצל לרבא דאמר חמת זו חמי גרר רקת זו צבצריא וכו' אלמא דלא קחשיב ציפורי בהדי ערי מצנר וא"כ י"ל דרבי דנטע נטיעה צפורים וכו' ציפורי הוה וצחמיסר נטע.

וחמישותו אוסיף עליו רבא דאמר לא נרכה אלא לאסור של זה צוה וכו' הא וודאי דלאסור לבני ט"ו של כרכים צ"ד של עיירות שפיר איכא למימר דליכא משום כל תוסוף, אצל זהו דאמר רבא ואת של זה צוה אלמא דאסרינן נמי לבתר י"ד ציום ט"ו, ואימא האיכא משום כל תוסוף [קפא].

איכא למירק הש"ס דפריך ורבי היכי נטע

וכו' והתניא רב יוסף וכו' אמאי לא קפריך לאלתר מהא דאיתא במגילת תענית את יום י"ד ואת יום ט"ו יומי פוריא אינון וכו' ואמר רבא לא נרכה אלא לאסור את של זה צוה ואת של זה צוה. ופי' רש"י לא נרכה במגילת תענית, שהרי כבר כתובין במגילת אסתר שאסור בהספד ותענית, אלא לאסור של זה וכו' עכ"ל דהכי עדיף טפי מלפרוך מהא דתני רב יוסף שמחה וכו' דהשתא ליכא לשנויי רבי בר ארביסר הוה וכו' שהרי אסורין תרווייהו.

זאת ועוד אחרת זהו דכילל בכיילה רצה שמחה ומשתה וכו' שמחה מלמד וכו' משתה מלמד וכו' לכאורה איך למותר הוא דכיון דעיקר קושייתו הוא מדכתיב י"ט שאסור בעשיית מלאכה לא ה"ל להאריך ולומר שמחה וכו' משתה וכו' אלא ה"ל לתפוס בלשון קצרה ורבי היכי נטע וכו' והכתיב י"ט ואמר רב יוסף מלמד שאסור בעשיית מלאכה.

ושלשה מי יודע זהו דקמשני 'אלא' רבי בר ארביסר הוה וכו' הסוגיא מפורסמת דהיכא דקמשני הש"ס תירווצים

[קב] בדק"ס דבכת"י ליתא תיבת 'אלא'.

[קבא] יש לעיין דאם ישנו בל תוסוף לבן י"ד שקורא בט"ו שאין זה זמנו, א"כ גם לבן ט"ו שקורא ב"ד ישנו בל תוסוף

תענית יומי פוריא וכו' היינו דאם מקלע ט"ו בשבת שקורין צארציסר שלא למספד בהון וכו' אבל איסור של זה בזה לא אמרינן, ורבי דנטע וכו' צארציסר נטע.

ואון לזה שהרי רש"י קמפרש התם בתענית צד"ה ואמר רבא לא נכרכה אלא לאסור את של זה בזה, כגון בני חמשה עשר דקרו^{קס"ג} צארבעה עשר ובני ארבעה עשר בחמשה עשר עכ"ל. אמור מעתה רבא דאמר לא נכרכה אלא לאסור של זה בזה היינו כגון בני ט"ו דאיכרי וקרו צי"ד או בני י"ד דאיכרי וקרו צט"ו^{קס"ד}. וא"כ הש"ס דקמשה וכי פשיטא לי וכו' והכתיב וכו' ואמר רבא לא נכרכה וכו', ומאי קושיא דלמא רבא דאמר לא נכרכה אלא לאסור וכו' היינו אם קרו בני י"ד צט"ו או איפכא, אבל רבי דנטע נטיעה צפורים צר ארציסר הוה ובחמיסר נטע ועלי' לא קאי הא דאמר רבא לא נכרכה כמ"ש.

ולבאר כל חמירא דאיכא צרשותי אמינא הש"ס דפריך ורבי היכא נטע וכו' והתניא רב יוסף וכו', מעיקרא נמי קמקשה לי מהא דכתיבא צמגילת תענית יומיא פוריא אינון וכו' ואמר רבא לא נכרכה אלא לאסור של זה בזה וכו' דאל"כ מאי אשמעינן צמגילת תענית יומיא פוריא וכו' והלא כבר כתובה צמגילה יום י"ד וט"ו אלא ודאי לאסור של זה בזה וה"ה מלאכה נמי לאסור של זה בזה דומיא דמשתה ושמתה, וא"כ היכי נטע רבי נטיעה צפורים. דאין לומר רבי צר ארציסר הוה וכו' שהרי צתרווייהו אקורין של זה בזה.

ודוגמא לזה מלינו צמרדכי [רמו תשעה] שכתב: ומה שלא נהגו לקרות המגלה יום י"ד ויום ט"ו מספק זומן הזה כדעצדי' צי"ט יש לומר משום דדילמא י"ד נקבע זומנו ואיכא צט"ו משום ולא יעבור ואף על פי שקראו וכו' איכא איסורא בעלמא משום כל תוסוף וכו' עכ"ל ע"ש.

ואלא בשש הש"ס דפריך וכי פשיטא לי וכו' והכתיב וכו' ואמר רבא לא נכרכה וכו' ופי' רש"י: לא נכרכה צמגילת תענית, שהרי כבר כתובה צמגלת אסתר שאסור בהספד ותענית, אלא לאסור של זה וכו' עכ"ל. ומאי פריך דלמא הא דכתיב צמגילת תענית יומי פוריא וכו' אע"פ שכבר כתובה צמגילת אסתר לאו כדרכא דלאסור של זה בזה וכו', אלא דאשמעינן אם חל ט"ו של כרכים בשבת דאז מוקפין קורין ציום י"ד בהדי עיירות אסרינן להו צי"ד כל מה דאסרינן להו צט"ו והיינו דאמר יומי פוריא וכו'.

וכדאי' בתענית (דף י"ח ע"ב): אף על פי שאמרו מקדימין וכו' מותרין בהספד ותענית אימת אילימא בני חמיסר וקא קרו ליה צארציסר ומי שרי והכתיב צמגילת תענית יום ארבעה עשר צו ויום חמשה עשר צו יומי פוריא אינון וכו'. ופי' רש"י: צני ט"ו קריאת המגילה דכרכין קודם זמנה וכו' ע"ש. הרי דאסיק אדעת' דהש"ס דאם חל ט"ו בשבת דקורין צי"ד מותרין בהספד וכו'^{קס"ב}. ועלי' קפריך והכתיב צמגילת תענית וכו' אלמא דאשמעינן דאם חל (י"ד) [ט"ו] בשבת דאז קורין צארציסר אפ"ה אסור בהספד וכו'. וא"כ גם אנו נאמר דהא דכתיב צמגילת

שאיין זה זמנו. ואולי הכוונה דבודאי להקדים ליכא בל תוסיף, דהרי חזינן דהכפרים מקדימין, וכמו"כ כשחל בשבת לעולם מקדימין, ובכך הרי דאין בזה משום בל תוסיף, אבל לאחוריו איכא משום בל תוסיף.

ובעיקר הדבר יש לעיין אם שייך בל תוסיף במניעת מלאכה, דהלא כמה בטלנין איכא בשוקא. ועי' שו"ת חכם צבי (סי' קס"ו) דמשמע מדבריו שגם באיסור מלאכה שייך בל תוסיף.

[קס"ב] הנה שם בתענית מפרש רש"י להדי' (בד"ה אלא לאסור) דמיירי מבין כרך שהלך (לכפר) [לעיר], ולכן קורין קודם זמנם. אמנם עי' בטורי אבן כאן (ד"ה אלא לאסור) שמבאר הגמ' שם דלא כרש"י, ומפרש דהא דכרכים קורין בי"ד מיירי כשחל ט"ו בשבת שמקדימין וקורין בע"ש הוא י"ד. ודברי רבינו מכוונים לפירושו זה. ועי' בסוף המאמר שרבינו מביא ד' רש"י הנ"ל, ומבואר דרבינו ביאר כאן דלא כרש"י.

[קס"ג] הנה בדפוסים שלנו נסגר תיבת 'דקרו' בסוגריים, אבל רבינו בדוקא גרס כן, דרוצה לבאר דרבא אוסר דוקא אם אירע שקרו באותו היום.

[קס"ד] יל"ע דהלא רבא קאי על המגילת תענית, שמוקמי רבינו דמיירי מט"ו שחל בשבת, וא"כ בשלמא בני חמשה עשר דקרו בארבעה עשר יש לפרש דמיירי כשחל ט"ו בשבת, אבל בני ארבעה עשר שיקראו בחמשה עשר לעולם לא יתכן כ"א בבין עיר שהלך לכרך. ואולי צ"ל בכוונת רבינו דמוקי המגילת תענית בט"ו שחל בשבת, אבל דברי רבא מוקים כמ"ש רש"י שם בתענית דמיירי מבין עיר שהלך לכרך ובין כרך שהלך לעיר.

והשתחא קמקשה הש"ס והא חזקי' קרי בטברי' בחמיסר
 ובארציסר כלומר מנ"ל למימר דמגילת תענית אשמעינן
 דאם חל ט"ו בשבת שאז קורין צי"ד ואסור של זה זה
 וכמ"ש, דלמא לא היא אללא דאשמעינן במגילת תענית
 דהיכא דאיכא ספיקא אי מוקפת חומה אי לאו קורין
 בתרווייהו ואסורין בהספד וכו' [קס"ה]. ואון לזה שהרי חזינן
 דחזקי' הוה קרי בארציסר ובחמיסר וע"כ ז"ל משום
 דס"ל דהא דכתיב במגילת תענית יומיא פוריא אינון
 וכו' ר"ל דאם יש ספק קורין בתרווייהו ואסור בתרווייהו
 בהספד וכו', וא"כ אכתי קשה רבי היכא נטע נטיעה
 צפורים דלמא כמ"ש.

ומשני לי' הש"ס לחזקי' מספקא לי' לרבי פשיטא
 ואפשר לומר דוודאי רבי אי הוה מספקא לי' מידי במקומו
 אי מוקף חומה הוה או לאו לא הוה קרי במקומו אללא הוה
 קרי בהדי עיירות או כרכים [קס"ה]. שהרי כתב המרדכי: ומה
 שלא נהגו לקרות המגלה יום י"ד ויום ט"ו מספק זומן
 הוה כדעבדי' צי"ט יש לומר משום דלילמא י"ד נקבע
 בזמנו ואיכא בט"ו וכו' משום כל תוסף וכו' ע"ש. הרי
 לדעת המרדכי אין אנו נוהגין לקרות המגלה ציום י"ד
 וט"ו מספיקא דיומא דלמא וכו' ואיכא משום כל תוסף.
 ומעתה כל דכן הוה ומה ספיקא דאי אפשר להשתנות
 דלאו דידן תליא מלתא ולא צא"י קיתצין אפ"ה אין אנו
 נוהגין לקרות בתרווייהו מטעם דחיישין שאיכא משום
 כל תוסף מכ"ש אס מספקא לן מידי אי מוקפת חומה
 דאפשר לקרות במקום אחר דוודאי לא קרינן ציום י"ד
 וט"ו דלמא י"ד יומי' הוה והוה שקורא גם בט"ו עובר
 משום כל תוסף.

אמור מעתה חזקי' דהוה קרי בארציסר ובחמיסר דהוה
 מספקא לי' בטבריא אי מוקפת חומה הוה לדבריו ריך
 עיון זה שכתב המרדכי ומה שאין אנו נוהגין וכו' וכמ"ש.
 ומעתה קפריך לי' הש"ס וכי פשיטא לי' מי שרי' והכתיב
 במגילת תענית וכו' ואמר רבא לא נכרכה אללא לאסור של

וקמשני לי' הש"ס אללא רבי בר ארציסר הוה וכו' כלומר
 אללא לא תימא כדרכא דאמר לאסור של זה זה ושל זה זה
 אללא דון מינה להך גיסא דאשמעינן במגילת תענית לאסור
 לבני כרכים את יום ארציסר דליכא משום כל תוסף אצל
 לאסור לבני עיירות את יום חמיסר לא דאיכא משום כל
 תוסף. ורבי נמי בר ארציסר הוה וכי נטע בחמיסר נטע.
 והיינו דקאמר ורבי בר ארציסר הוה ר"ל מציפורי הוה
 וכדרכא דאמר לקמן חמת זו חמי גרר ורקת זו טבריא אצל
 ציפורי לא הוה מערי מצנר ולכן קרי רבי בארציסר ונטע
 בחמיסר.

ופריך לי' והא רבי בטבריא הוה דאי מציפורי הוה
 לי' לפרושי מלתא גבי נטיעה דנטע רבי נטיעה ציפורי
 וטבריא מוקפת חומה הוה וכו' ר"ל דע"כ צין ר' יוחנן
 וצין רבא כולהו ס"ל דטבריא מערי מצנר הוה ואכתי קשה
 אמאי נטע רבי בחמיסר והלא בר יומי' הוה ובר חמיסר
 וודאי דאסור לעשות מלאכה ציומי' די"ט כתיב.

וליכא למימר נמי איפכא רבי בר חמיסר הוה וכי נטע
 בארציסר נטע, שהרי אפילו צי"ד נמי אסור לעשות מלאכה
 שהרי כתיב במגילת תענית יומיא פוריא וכו' וע"כ לאסור
 לבני ט"ו את יום י"ד דליכא משום כל תוסף וכמ"ש.

ומשני לי' אללא רבי בר חמיסר הוה כלומר דרבי מטבריא
 הוה וכי נטע בארציסר נטע, ואי אמרת הלא י"ד נמי אסור
 לבני ט"ו כדאמר רבא לא נכרכה וכו', אי משום הא לא
 תברא דאיכא למימר הא דכתיב במגילת תענית יומיא
 פוריא וכו' לאו דיהא אסור את יום י"ד לבני ט"ו, אללא
 דאם חל ט"ו בשבת שאז קורין המגילה צי"ד אסור להו
 לבני כרכים לעשות מלאכה ציום י"ד דקורין צו, והיינו
 דאשמעינן במגילת תענית יומיא פוריא וכו' לאסור את יום
 י"ד לבני כרכים צאם חל ט"ו בשבת שאז קורין צי"ד נאסר
 להו בהספד וכו' כמו ציומייהו, אצל הא לא תידוק מינה
 שאסור לבני כרכים גם י"ד, וא"כ רבי דנטע נטיעה
 בארציסר משום דלאו ציומי' הוה.

[קס"ה] לסיכום מכל המבואר, יש לבאר דברי המגילת תענית בד' אופנים; א' שיטת רבא דאסור של זה בזה ושל זה בזה, אף שאינו יום קריאתם. ב' מ"ש רבינו בד"ה ואון לזה, דאסור של זה בזה רק באופן דקרו באותו היום. ג' מ"ש רבינו בד"ה וחמישותו, דאסור לבני כרכים בי"ד, אבל לבני עיירות לא אסור בט"ו משום כל תוסף. ד' מ"ש כאן דמיירי היכא דאיכא ספיקא.

[קס"ו] ר"ל שהי' יוצא מעירו שהוא בספק והי' הולך לעיר או לכרך שהוא ודאי והי' קורא עמהם.

כלומר דהא דכתיב במגילת תענית יומיא פוריא וכו' לאו
לאשמעינן דהיכא די שפיקא דאסורין בתרווייהו א"כ
שפיר קמקשה ואלא רב מ"ט לטי' לההוא גברא דממ"נ
קשה אי בר יומי' הוה ה"ל למחות ואי לאו בר יומי' הוה
לא ה"ל ללטי'.

וקמשני ל"י התם בר יומי' הוה ופי' רש"י בר יומי' הוה
שקראו בו בני עירו עכ"ל. ולכאורה איכא למידק דמאי בעי
רש"י בזה שמפרש 'שקראו' בו בני עירו דמשמע אבל הוא
לא קרא בו ציוס ואמאי לא קמפרש בר יומי' היינו 'שקראו'
בו ציוס.

אלא הוא הדבר אשר דברנו דקשה לרש"י הש"ס דמשני
התם בר יומי' הוה אכתי קשה דקארי ל"י מאי קארי ל"י וכי
לא ידע דאיכא לשנוי התם בר יומי' הוה וכו'. וע"כ ז"ל
דהכי פריך אמאי לטי' ה"ל למחות צידו שלא לזרוע. וא"כ
עדיין מידי הרהור לא ילאנו בזה דקמשני ל"י בר יומי' הוה.
לכן קמפרש ציומי' הוה ר"ל דההוא גברא דשדי כיתנא
בר ארביסר הוה והלך לכרך ולא הוה דעתו לחזור בט"ו
ודינא הוא דלריך הוא לקרות בט"ו וכשיטת רבא לקמן (דף
י"ט ע"א) דמוקף בן יומו קרי' מוקף והוה קא שדי כיתנא
ציוס י"ד שקראו בו בני עירו אבל הוא לא קרא בו ציוס,
ואפשר שע"פ דין לא היה יכול למחות בו ולכן לטי' שלא
ינמח.

וקאחי רבה ברי' דרבא ואמר אפילו תימא ציומי' וכו'
ואלא רב מ"ט לטי' וכו' דברים המותרין וכו'.

וכאשר עמדתי על העיין ועל הבאר בקוגיא דשמעתין
אמרתי אחכמה בדברי רש"י שם בתענית ד"ה בני חמשה
עשר ז"ל: קריאת מגילה דכרכין קודם זמנה, כדמפרש
התם: צי"א צי"ב צי"ג וכו' שהכפרים מקדימין ליום
הכניסה, מותרין, אותן ימים שקראוה קודם זמנה, בהספד
ותענית. ובני חמיסר וכו' כגון שהלך לכפר וקרא עמיהן
וכו' עכ"ל. דברי רש"י אלו לריכין עיון דאמאי לא קמפרש
בני ט"ו וקרו ל"י בארביסר כגון ט"ו שחל בשבת שאז קורין
הכרכין בהדי עיירות כדקתני במתניתין חל להיות ער"ש

זה בזה וכו' כלומר דהשתא קיימינן דהא דכתיב במגילת
תענית יומיא פוריא וכו' אשמעינן דאם חל ט"ו בשבת וכו'
וכמ"ס אבל לאסור של זה בזה ודאי דלא אמרינן וקשיא
לרבא דאמר לא נכרכה אלא לאסור של זה בזה וכו'.

ומשני ל"י ה"מ בהספד ותענית אבל מלאכה יום אחד
ותו לא ר"ל הא דכתיב במגילת תענית יומי' פוריא וכו'
לא קאי אמלאכה אלא בהספד ותענית עלייהו קאי, ורבי
דנטע נטיעה צפורים נמי ס"ל כמגילת תענית דאסור
של זה בזה וכו' והיינו בהספד ותענית אבל מלאכה יום
א' ותו לא, ואיכא למימר רבי בר חמיסר הוה וקא נטע
נטיעה בארביסר, ולא כמו שעלה על דעת רב יוסף דבחדא
מחתא מחתניהו להנהו שלשה משתה ושמחה וי"ט מלמד
שאסורין בתרווייהו אלא דחילק ידענא בהספד ותענית
הוא דאסורין בתרווייהו אבל מלאכה יום אחד ותו לא,
שהרי לא כתוב במגילת תענית דלא למעבד בהון^[קסז].

ומעתה קפריך ל"י איני והא רב חזיא לגברא דהוה שדיא
כיתנא צפוריא ולטי' ולא נמח כיתנא וכו' דלכאורה קשה
הש"ס דקשה איני והא רב וכו' אהיכא קאי אי קאי ארבי
דנטע נטיעה צפורים אלמא דמותר לנטוע וקשיא לרב
דלטיא לההוא גברא. אי משום הא איכא למימר דרב לא
ס"ל הא דרבי, והא ראיי' דלעיל (דף ה' ע"א) קאמר רב
ער"ש זמנא וקאמר הש"ס לאפוקי מדרבי וכו' ע"ש.

או דה"ק איני וכו' ר"ל דהשתא קשה על רב דלטי'
לההוא גברא ואמאי לטי' ממ"נ קשה אי בר יומי' הוה ה"ל
למחות צידו שלא לשדי כיתנא ואי לאו בר יומי' הוה פשיטא
קשה אמאי לטי'.

דבשלמא בלא הך שינויא דקמשני הש"ס ה"מ וכו' אבל
מלאכה יום אחד ותו לא ליכא להקשות ורב מ"ט לטי' וכו'
כלומר או דה"ל למחות, וכגון דהוא דשדי כיתנא מספקא
ל"י במקומו אי מוקפת חומה או לאו והוה קשדי כיתנא^[קסח].
אבל רב דלטי' כוונתו [לקללו דדרך תנאי ד]אי ציומי' שדי
לא ינמח כיתנא.

משא"כ השתא דקמשני אבל מלאכה יום א' ותו לא

[קסז] ר"ל דכל המגילת תענית הוא לבאר הימים דלא לאתענאה בהון או דלא למספד בהון, ולא מיירי כלל מאיסור
מלאכה דלא למעבד בהון.

[קסח] ר"ל דלא הי' זה במקומו של רב, אלא רב הי' נמצא שם בעיר אחרת.

כרכים המוקפין חומה ועיירות גדולות קורין זו ציוס וכו'. ואפשר לומר דלהכי קמפרש"י בני ט"ו כגון שהלך לכפר וכו' דלא ניחא לי' לפרושי כגון אס חל ט"ו בשבת וכמ"ס משום דס"ל כמסקנת הש"ס דכל הנדחה ידחה וע"ש.

*

שם בגמרא: אי הכי אמאי מספקא ליה ודאי לאו חומה היא דתניא אשר לוא חמה וכו' סביב פרט לטבריא שימה חומתה וכו'.

עיינ במהרש"א שכתב: לישנא דאי הכי מגומגם דהמקשה גופיה ידע הך זרייתא דתני סביב פרט לטבריא כו' ואמאי צעי למימר נמי מעיקרא ומי מספקא ליה מלתא דטבריא והכתיב ערי מצצר וגו' וכו' עכ"ל. ועיין נמי בקיקיון דיונה שרונה ליישצ קושיא המהרש"א ע"ש. ולי נראה ליישצ דהמקשה דפריך אי הכי וכו' הכי קאמר ומי מספקא לי' לחזקי' וכו' והכתיב וערי מצצר חמת ורקת וק"ל חמת זו טבריא וכו', וע"כ אתה ז"ל משם דחד גיסא

שורא דימא הוא דכתיב אשר לוא חומה פרט לטבריא שימה חומתה, אי הכי אמאי מספקא לי' ודאי לאו חומה הוא דתניא וכו', כלומר דממ"נ קשה דאי ס"ל כהא דכתיב וערי מצצר וכו' א"כ ודאי חומה הוא^{ק"ל} והוא לחזקי' לקרות רק זט"ו, ואי ס"ל כהא דתניא אשר לוא חומה וכו' סביב פרט לטבריא וכו' פשיטא דלאו חומה הוא וה"ל לקרות רק זי"ד. ומשני לי' דמספקא לי' מלתא דפרזים אי משום דמיגלו וכו'.

* * *

דף ו' ע"א

מכת"י יד דוד

כי נח נפשיה דרבי זירא פתח עליה ההוא ספדנא ארץ שנער הרה וילדה ארץ צבי גידלה שעשועיה וכו'.

הנלע"ד הוא זה דאיתא בספר זן סירא שר' זירא נקרא זירא על שם זרע, כי אמו של ר"ז נתעברה זאמצטי כמו שזן סירא נתעברה אמו שהיא היתה בת ירמי' הנביא זאמצטי קן נתעברה אמו של ר"ז זאמצטי^{ק"ל}.

ולכן אמר סתם שארץ שנער הרה וילדה ששמה נתעברה אמו כי זאמצטי נתעברה אצל אפשר דלא הי' ידוע מי הי' קודם לאמו זאמצטי. אי די"ל שהי' ידוע רק הי' מקום לבעל דין לחלק. והנה אס שגיאתי אחי תלין ה' יסלח צעדי. וזה כוונת הש"ס זמס' זרכות (דף ט"ז ע"ב): רבי זירא

[קסב] וא"כ קורין ביי"ג ולא ביי"ד, ולמה אמרו במגילת תענית י"ד.

[קע] נוקט דהפסוק וערי מבצר סותר להברייתא דפרט לטבריא, ד'מבצר' הכוונה שהי' לה חומה מעולה מכל הצדדים. [קעא] עי' חגיגה (דף י"ד ע"ב), ספר יוחסין (מאמר שני סדר החכמים אות א' ערך 'אבוה') בשם ספר קבלת החסיד, ומובא בסדר הדורות (ח"ב ערך ר' זירא ס"ג). אמנם עי' בצמח דוד (ח"א ג"א תמ"ח) שלא מצא דבר זה בתלמוד או במדרש. וגם בסדר הדורות מביא דלהדי' מצינו כמ"פ בש"ס דהי' אב לר"ז, ומסיים שם: וברוך ה' כי נמצא להם אב.

צתר דמסיים ללותיה אמר הכי יהי רגון מלפניך ה' אלהינו
שלא נחטא ולא נבזש ולא נכלם מאצותינו עכ"ל.

הנה כאן הצן שואל למה ה' מתפלל ר' זירא ע"ז יותר
מכל תנאים ואמוראים. וגם ממ"נ אי אצותיו ה' לדיקים
א"כ אדרבא המה לעטרת תפארת והדרת בניס אצותם ואי
ה' ח"ו רשעים א"כ ה"ל לומר לא נשא חרפה לקרוביו.

אלא דלפי הנ"ל לא ה' יודע אציהו מני מש"ה ה' מ
מזקש ר"ז שלא יבזש מאצותיו כי לא ידע ר"ז מי ה'
תחילה באמצעו ומש"ה ה' מזקש על נפשו דה' מתיירא

פן יאמרו לו מי ה' אצותיך. מש"ה ה' ר"ז מזקש על
נפשו שלא נכלם מאצותינו וגם ה' זהעלם דבר אי אצותיו
ה' לדיקים או אי ה' רשעים וספוקי מספקא לי וזהו ה'
זקשתו דר"ז.

וגם ה' מזקש שלא נחטא כי ח"ו פן ישא קרובתו
להשמר מזה זיקש מאת ה' ז"ה שלא יכשל ולא יחטא^[קע"ב].
ואם שגיתי אחי תלין וה' יכפר בעדי, ועל דבר זה יסלח
וימחל.

ע"כ מיד דוד

*

חמת זו טבריא ולמה נקרא שמה חמת על שום חמי טבריא רקת זו ציפורי וכו' אמר רבא מי איבא למאן דאמר וכו'
אלא אמר רבא חמת זו חמי גרר ורקת זו טבריא וכו' עד כאן לשונו.

דחמתן של טבריא הוא מוקף חומה מימות יהושע בן נון,
וטבריא סמוך לו נידון כחמתן^[קע"ד]. ועיין לעיל (דף ב' ע"ב)
בחידישוני שהארכתי בזה.

אמנם התלמידים מתהנדזין בדבר ורוצים לומר דאיין
לומר ד[הוא קרי רבי טבריא משום שה' סמוך לחמתן,
ד[הוא לאו מטעמא דחמתן שהוא מוקף חומה קרי
טבריא בחמיסר, אלא (דס"ד אמינא) משום דטבריא שורא
דימא הוא, ופרזים משום שלא מיגנו והני מיגנו, לכן קורין
בו בחמיסר.

זה אינו דא"כ גם בכפר הסמוך לכרך שה' מוקפת
חומה דקי"ל דקורין בחמיסר אנו נאמר דלא מטעם
דסמוך לכרך אלא משום דהיא גופה מוקפת חומה היא
ואין לדבר סוף^[קע"ה].

*

איבא למירק לפי מה שאמר ר' יוחנן חמת זו

טבריא א"כ מאי מספקא לי
לחוקי' בטבריא אי מוקף חומה הוא אי לאו תיפוק לי
דאמר רבי יהושע בן לוי לעיל כרך וכל הסמוך לו נידון ככרך
ועד כמה אמר רבי ירמי' ואיתימא ר"א כחמתן לטבריא
מיל, וכיון דחמתן שסמוך לטבריא היה מוקף חומה מימות
יהושע בן נון ודאי דטבריא הסמוך לו ונראה עמו נידון
ככרך לקרות בט"ו ושז מאי מספקא לי לחוקיה.

ואפשר לומר דהא דחוקי' מספקא לי משום דס"ל
כרבא דאמר חמת זו חמי גרר וחמת דגרר הוא דמוקף
חומה מימות יהושע בן נון, אצל חמתן של טבריא לא, וכיון
דמספקא לי בטבריא לכן קרא בחמיסר ובארציסר^[קע"ז].

אצל רבי דפשיטא לי בטבריא כלומר דמיפשט פשיטא לי

[קע"ב] עיי"ש בסדר הדורות שהקשה איך נשאו ר"ז ור"פ נשים לדעת הנ"ל דלא נודע להם אב. ויל"ע האיך מועיל תפלה
על איסור זה.

[קע"ג] יש לבאר ד' רבינו בשני פנים, א' דחמתן של גרר בודאי מוקף, וחמתן של טבריי' לא מצינו לא לכאן ולא לכאן,
והי' מסופק בחמתן דטבריי', ולכן קרא בשני הימים. ב' דחמתן דטבריי' בודאי אינה מוקפת, והספק היא בטבריי' גופא,
וכמו שמבואר בגמ'.

[קע"ד] אבל טבריי' גופא לא היתה מוקפת חומה.

[קע"ה] קושיא זו צריכה ביאור... ואולי הקטע 'זה אינו' הוא המשך מקו' התלמידים [ואינו קושי' שרבינו מקשה על
קושייתם], וכוונתם הוא להקשות על ביאור הא' הנ"ל דספיקו של חוקי' היתה על חמתן דטבריי', ולכן קרא בטבריי' גופא
בשני הימים, דא"כ בכל כפר יש לחשוש כן דאולי היתה מוקפת. וזה דחוק.

שם בגמרא: אלא אמר רבא חמת וכו' רקת זו טבריא וכו' ולמה נקרא שמה רקת שאפילו ריקנין שבה מלאין מצות ברימון וכו'.

באן הבן חביב שואל ומבקש מליתן טעם כעיקר אמאי קא משבח רבא לטבריא שהי' מלאים מנזת כרימון הלא ש"ס ערוכה היא בעירובין (דף י"ט ע"א): כפלה הרימון רקתך שאפילו ריקנין שבך מליאין מנזת כרמון וכו' ע"ש. הרי דקמשבח לכל ישראל ע"ש

*

שם בגמרא: רבי ירמיה אמר רקת שמה ולמה נקרא שמה טבריא שיושבת בטבורה של ארץ ישראל וכו'.

עייין בחדושי אגדות שכתב: שיושבת צטיצורה של ארץ ישראל כו'. אצל לא צטיצור של עולם דהא אמרינן פרק זה בורר אלשכת הגזית שררך אגן הסהר וגו' שהיא יושבת צטיצורה של עולם. וכ"כ התוספות פרק אלו מציאות דירושלים לא היה רק מהלך יום אחד מגבול ארץ ישראל מזד אחד, וארץ ישראל ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה היה ע"ש עכ"ל.

אמור מעתה לפי מה שכתוב החדושי אגדות דטבריא

*

עוד שם: מפני שיושבת במיבורה של (עולם) [ארץ ישראל] וכו'.

ובתבו המפרשים על שם טבורו של אדם שהוא צאמנע הגוף. ולכאורה כשתמנע לדקדק ולחשוב מטבור אדם למעלה ולמטה תמנע דלאו חדא שיעורא הוא אלא דמטבור ולמעלה צזיר שיעורא מטבור ולמטה.

ושמעתי מרבותי נשמחם עדן דטבירו של אדם הוא צאמנע הגוף היינו .. [כשפושט ה]ידיים למעלה מראשו אז אידי ואידי חדא שיעורא הוא ודוק ותמנע כי נכון הדבר^[קעו].

*

והנה ענין זה של 'אין לדבר סוף' מצינו ברמב"ן (דף ב' ע"א) וז"ל: ועכשיו אנו נכנסין בספק אחר במדיניות ישנות שלא נודע היקפן אם יצטרכו לקרות שני ימים כשם שאמרו בהוצל וטבריא האיך יברכו עליה. ומצאתי בתשובות הגאונים ז"ל שאין קורין אלא ב"ד משום דרובא דעלמא אינן מוקפין חומה מימות יהושע ב"נ נזיל בתר רובא. וק"ל א"כ רב אשי למה קרא בהוצל בתרוייהו משום דמספקא ליה... ולפי דעתי יפה הורו הגאונים ז"ל דודאי רובא דעלמא פרוזים נינהו, ובכולהו מכלתיך קרו י"ד פורים סתם, וחל להיות סתם, משום דרובא ב"ד קרו, אבל ספיקם של חכמים הללו... בהוצל דבנימין הוה ביד מקצתם קבלה שהיא מצויה ביהושע בחלקו של בנימין והיו חוששין לקבלתם, אבל בעלמא ליכא למיחש. [קעו] מצאתי שכתב כן במגדל דוד (מהקובל האלקי מן ר' דוד בן זמרא המכונה הרדב"ז) עה"פ שררך אגן הסהר, וז"ל: ממנו עד הרגלים כמעט עד סופי הידים כשתהיינה פרושות למעלה מראשו.

שם בגמרא: רבא אמר רקת שמיה ולמה נקרא שמיה טבריא שטובה ראייתה. וכתבו תו' בד"ה שטובה ראייתה, שהיו שם גנות ופרדסים עכ"ל. דבריהם אלו צריכין ביאור.

ועפ"ז מדוקדק מה שכתב החדושי אגדות וז"ל: פירשו בתוספות שהיו שם גנות ופרדסים עכ"ל ועוד יש לומר טובה ראייתה בחכמים שהיו יושבים שם סנהדרין צימני רבי כדאמרינן ספ"ז דר"ה עכ"ל. והיינו נמי ע"פ מה שכתבו רז"ל שם בסנהדרין: כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו אין תלמיד חכם ראוי לדור בתוכה וכו' משום רבי עקיבא אמרו אף מיני פירא מפני וכו' עיין שם.

ונראה לי ליישב דצריהם ע"פ מ"ש רז"ל בסנהדרין (דף י"ז ע"ב): משום רבי עקיבא אמרו אף מיני פירא מפני שמיני פירא מאירין את העינים וכו' עכ"ל. אמור מעתה רבא דאמר מפני שטובה ראייתה ע"ש הגנות ופרדסים שהיו שם טעונון פירות הרבה ומיני פירות מאירין את העינים לכן קאמר שטובה ראייתה והיינו שכתבו תו' שטובה ראייתה שהיו שם גנות ופרדסים שהיו מאירין את העינים בפירותיהן.

※

מספר שם דוד

וזבולון מתרעם על מדותיו הוה שנאמר זבולון עם חרף נפשו למות מה טעם משום דנפתלי על מרומי שדה אמר וזבולון לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם לאחיי נתת להם שדות וברמים ולי נתת הרים וגבעות וכו' אמר לו בולן צריכין לך על ידי חלזון שנאמר ושפני טמוני חול וכו' אמר לפניו רבונו של עולם מי מודיעני אמר לו שם יזבחו זבחי צדק וכו' ע"ש.

ארבע מארבע שיפועיו ואחד צראשו עכ"ל. אמור מעתה מעלות ההר כי גידוליו הוא חמשה פעמים כנגד המישור. והנה התרעומות שהיה זבולון מתרעם סלוקו כסדורו כי תערומתו תערומה גדולה שחלקו היה הרים וגבעות על כרחק כריך לומר שלא היה מגדל שם שום דבר דאי סלקא דעתך שהיה מוציא גידולים אס כן אדרבה שבת הוא לו שעל ההר מגדל חמשה פעמים יותר מעל ארץ מישור. ולפי זה חסרי ליה מה שרגיל להתגדל על ההר שהוא חמשה פעמים כמו על המישור. וכדי לפייס דעתו של זבולון ולהוציא מלבו נאמר לו כי שם יזבחו זבחי צדק ועל ידי כך שחסר מהני חמשה שמגדל ההר מתצרך על ידי הזבח כנגד הני חמשה ולא היה לזבולון שום היזק וכשידע דבר זה אז נתפייס ונתרצה צראי גמור. ע"כ מספר שם דוד

נראה לפרש דהנה בשעת הקרבת הקרבנות כשהיה המזבח בנוי היה כל סאה עושה ה' סאין כדאיתא צילקוט חזקוק (רמז תקס"ה) וז"ל: אמר רבי חייה בר אבא כשהיו הקרבנות קריבים היה סאה ארצלית עושה סאה סולת סאה קמח סאה קיצר סאה סובין סאה מורסן אצל עכשיו אדם מוליך סאה חטים לטחון אינו מציא אלא כשם שהוא מוליך מציא מעט יותר למה שצטל לחם הפנים ראה מה היה הקרבנות יפים להם שכל מה שהיה קרב על גבי המזבח היה מצרך את מינו עכ"ל. הרי אז בשעת הקרבת הקרבנות היה כל סאה עושה ה' סאין מה שלא היה כן צעת שנתצטל עצודת הקרבנות. והנה איתא ברש"י פ"ר עקב על הקרא ארץ הרים וצקעות וז"ל: משובח ההר מן המישור שהמישור צבית כור אהה זורע כור אצל ההר צבית כור ממנו חמשת כורין

※

שם וז"ל: זבולון מתרעם על מדותיו הוה שנאמר זבולון עם חרף נפשו למות מה טעם משום דנפתלי על מרומי שדה אמר זבולון לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם לאחיי נתת להם שדות וכרמים ולי נתת הרים וגבעות וכו'. פרש"י: על מדותיו, על מזלו שנמדד לו מן השמים, מדה שאינו חפץ בה עכ"ל.

רבי אלעזר הקפר אומר עתידין צתי כנסיות וצתי מדרשות שצבצב שיקבעו צאריך ישראל שנאמר כי כתבור צהרים וככרמל צים יצוא והלא דצרים קל וחומר ומה תבור וכרמל שלא צאו אלא לפי שעה ללמוד תורה נקבעים צאריך ישראל צתי כנסיות וצתי מדרשות וכו'. פרש"י: וככרמל צים יצוא, מלמד שעבר כרמל את הים עכ"ל. נמצא למידין דהר תבור צא מח"ל^{קע"ז}.

וא"כ הפירות שהיו גדילין צהר תבור היו פטורים מלהפריש מהן זיכורים תרומה ומעשרות ופיאה. והפרשות הללו הם יחד חלק הרביעיית מן הגדולים, כי פאה א' מששים, שהוא ממאה א' ושני שלישים, וכן הזיכורים א' מששים ג"כ אחד ושני שלישים, שהם יחד ג' ושליש, תרומה תרי ממאה, ושני מעשרות הוא עשרים, דמעשר צתרא כמעשר קמא, ס"ה ק"ה ושליש. ולדעת צית שמאי שקוצר דתרומה הוא א' משלשים צעין יפה, א"כ ממאה הוא התרומה שלשה ושליש, ופאה מן הצואה הוא א' ושני שלישים, וזיכורים הוא מאילנות א' ושני שלישים, א"כ הם יחד צין צצואה צין צאילנות תרומה ופאה וזכורים הם חמשה^{קע"ח}, ושני מעשרות הם ק' שהם יחד ק"ה. א"כ צריך להפריש מהן חלק רביעיית לכהן וללוי ולענים, נשאר ע"ה חלקים שהיו ג' חלקים השייכים לצעל השדה ולצעל הכרם.

ואם נפשך לומר הלא כד אפריש לתרומה שהם תרי נשאר ז"ה, וא"כ מעשר ראשון אינה עשרה, ומעשר שני מן פ"ח אינו חלק תשיעית, וא"כ לא הוי יחד חלק רביעיית מן הגדולים.

אמנם דהנה שים עיוןך צמס' גיטין (דף ק"ה ע"א) וצמס' כתובות (דף נ' ע"א) דז"ל צכתובות: צאושא התקינו המצוצו

הנה לכאורה יפלא הלא ש"ס ערוכה צמס' שצת (דף קנ"ו ע"א) דר' יוחנן ורצ ושמואל כולהו סצירי להו דאין מזל לישראל והאין מפרש רש"י דהי' מתרעם על מזלו.

זאת ועוד אחרת מן הראוי להתבונן על הא דדייק הש"ס צלישני' ואמר זבולון הי' מתרעם על מדותיו והוי לי' לומר שהי' מתרעם על חלקו וגורלו שעלה לו.

ונראה לפרש דזבולון הי' מתרעם על מדותיו כי חלק נפתלי הי' על מרומי שדה שהר תבור הי' צחלקו כנראה צמאמר הקרא ציהושע סימן י"ח וז"ל: לְבָנֵי נַפְתָּלִי יֵצְאוּ הַגּוֹרֵל הַשִּׁישִׁי וְגו' וְשֵׁב הַגְּבוּל יָמָּה אֲזִנּוֹת תְּבוּר וַיֵּצְאוּ מִשָּׁם חֻקְקָה וּפְנֵעַ בְּזָבֻלֹן מִגְּבֹב. וכן מצינו צשופטים סימן ג' שאמרה דצורה לצרק לך ומשבת צהר תבור ולקחת עמך עשרת אלפים איש מבני נפתלי ומבני זבולון וגו'. הרי לפניך דהר תבור הי' צחלקו של נפתלי.

ועיין צחדושי אגדות אשר ז"ל: זבולון וגו' דלפי פשוטו שמשצח צזבולן שחרף נפשו למות צמלחמה ונפתלי על מרומי שדה לא ידענו מה שצחו ומ"ה דרשו ציה דצאותה מלחמה שראו צני זבולן את נחלת צני נפתלי כי שם נקצרו כדכתיב ויעק צרק את זבולן ואת נפתלי קדשה שהיא נחלת נפתלי כמה שאמר מקדש נפתלי וע"י שראו צני זבולן את נחלת נפתלי שהיה על מרומי שדה מקום שדות וכרמים חרף הוא נפשו למות על רוע מזלו שנפל צגורלו ימים והרים וגבעות שאינו מקום שדות וכרמים עכ"ל. מעתה לא ולמד הואיל וזבולן הי' על הר תבור צשעת מלחמת סיסרא וראה נחלת נפתלי שהמה על מרומי שדה על הר תבור ע"ה הי' מתרעם.

והנה שים עיוןך צמס' מגילה (דף ק"ט ע"א) וז"ל: תניא

[קע"ז] יל"ע דרש"י מסיים שם: ואימתי היה, בשעת מתן תורה. הרי דבא מארץ ישראל ועבר את הים למדבר סיני בחו"ל. ועי' בעץ יוסף שהכוונה שיקבעו לעתיד לבא. ואולי סובר רבינו דנשאר שם בחו"ל, ולא יקבעו בא"י עד הגאולה שלימה בב"א. שו"מ באהבת יונתן [הפטרת בשלח ד"ה ותאמר דבורה] שכ' ג"כ דהר תבור הוא בחוץ לארץ. [קע"ח] לכאורה אינו החשבון אינו עולה יפה, דאם נקטינן כב"ש דתרומה הוא ג' ושליש, פאה א' ושני שלישים, ביכורים א' ושני שלישים, א"כ ביחד המה ו' ושני שלישים. ונראה דחושב פאה רק לתבואה ולא לאילנות וצ"ע. ובדברי בית הלל מצרף את הפאה והביכורים.

עכ"ל. ולפ"ז הי' הר תצור חלק המאה מכל א"י, כי לא וחשוב ארץ ישראל הוא ת' פרסה על ת' פרסה, ויש בהן מאה רצועות מן ארבעים על ארבעים, כי ד' מאות יש בו עשר רצועות מן ארבעים לאורך וכו' הוא ברוחב.

אמור מעתה באו חשבון, דא"י הוא עשר על עשר רצועות, והן ארבעים על ארבעים, והמה מאה, וכל זה הי' פטור מהפרשת תרומה ומעשר ופאה, לפי זה צנרי להו לכהנים ולוים [ההפרשות מ]חלק המאה אלו לא בא לארץ ישראל ההר תצור^{קט}.

ועפ"ז יוצן הפסוק צשירת שופטים וז"ל: וְדַבְרָה אִשָּׁה נְבִיאָה אִשָּׁת לְפִידוֹת הִיא שֹׁפֵטָה אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעַת הַהִיא. וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת הַמֶּזֶר. ופי' הרד"ק תומר כמו תמר. ות"י פי' כן: והיא יושבת תחת תומר והיא יתבה בקרתא וגו'. וי"ל דרך הפשוט שהי' לה בית תחת תומר עכ"ל.

והנה י"ל להורות שהיא היתה יושבת צעמק ששם מקום גדולי תמרים כדאי' במס' פסחים [דף נ"ג ע"א] סימן לעמקים תמרים^{קפ}, להורות שלא היתה ישיבתה על הר תצור שהוא הי' בחלק של נפתלי כי הי' תצור הי' בא מח"ל ושם לא הי' השכינה שורה, ודבורה היא היתה נביאה ושכינה היתה שורה אתה עמה לכן מעיד הקרא שישיבתה הי' תחת תומר לא על ההר אלא צעמק ששם הי' השכינה שורה כי השכינה הי' שורה עלי'.

ועיין בשופטים סימן ג' שכלי יקר פי' בזה אע"פ שהיתה אשה עם כל זה היתה נביאה והכל לפי מעשיו רוח הקודש שורה על המוכן ואפי' אשה עכ"ל.

ועפ"ז יוצן מאמר הקרא שם וז"ל: וְתִשְׁלַח וְתִקְרָא לְבָרְק בֶּן אֲבִינֵעָם מִקְדָּשׁ נִפְתָּלִי (שופטים ד, ו) וגו'. פי' הרד"ק וז"ל: ותשלח, אם היתה אשתו היתה פרושה מעת התנבאותה וישבה לה תחת התומר ועתה שלחה לקרוא לו לאמר לו הנבואה אשר דבר ה' עכ"ל.

מן הראוי להתבונן למה היתה פורשת מצעלה. אמנם לפי הנ"ל יתכן לפי שהיא היתה נביאה ושכינה היתה שרוי' אתה עמה, לכך מן הראוי לה פרוש מצעלה וראי' מאדון

אל יבזו יותר מחומש. אמר רב נחמן ואיתימא רב אחא בר יעקב מאי קרא וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. פרש"י: עשר אעשרנו, שני עשורין הוו להו חומש. והא לא דמי עישורא בתרא לעישורא קמא. פרש"י: דכי שקלת לקמא פשו להו ט' וכי הדרת מדלית מעשר דידיהו לאו כי קמא הוא ואין כאן חומש צשניהם. אמר רב אשי אעשרנו לבתרא כי קמא. פרש"י: מדללא כתיב עשר אעשר לך הכי קאמר אעשרנו כראשון כלומר מעשר שני יהא כראשון עכ"ל. הרי דמעשר ראשון ומעשר שני כל א' עשרה ויחד הם עשרים. ועיין במס' גיטין (דף הנ"ל) וז"ל: הלוקח יין מצין הכותים אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה עשרה מעשר ראשון תשעה מעשר שני ומיחל ושומה מיד. תוס' בד"ה עשרה מעשר ראשון כו', לאו דוקא עשרה ותשעה, דכשהסיר שני לוגין לתרומה גדולה פשו לה מאה נכי תרתי. ויש מפרשים דאין המעשר מתמעט משום תרומה גדולה כיון דחטה אחת פוטרת את הכרי עכ"ל. הרי לפי י"מ אין המעשר מתמעט בצביל הפרשת תרומה.

לפי זה יוצן דברי הש"ס דזבולן הי' מתרעם על מדותיו, דגבי התרומה אמרינן [עי' תרומות פ"ד מ"ו] המודד הרי זה משוּבָּת, והוא הי' מתרעם על 'מדותיו', שזבולן הי' צריך להפריש מן הגדולים שנתגדלו מדגן תירוש וינאה חלק רביעי, ואינו נוטל מן מאה כור אלא ע"ה כור, ולכהן וללוי ולעניים הי' צריך להפריש ק"ה כור, ונפתלי שהי' על מרומי שדה שהוא הר תצור הי' נוטל כל מאה כורין, ולא הי' צריך להפריש כלום, לכך הי' מתרעם על מדותיו דייקא.

והנה שיש עיון במס' צבא בתרא (דף ע"ג ע"ב) דהר תצור כמה הוי, דז"ל שם ריש פ' הספינה: אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי אורזילא בר יומיה דהוה כהר תצור והר תצור כמה הוי ארבע פרסי וכו'. ומפרש החדושי אגדות דז"ל ארבעין פרסי כו' וכך היא הגרסא הנכונה, וכ"ה בצוחים פרק (פרת) [ולד] חטאת (דף ק"ג ע"ב), דז"ל שם: אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי אורזילא דרימא צת יומא והוי כהר תצור והר תצור כמה הוי ארבעין פרסי

[קעז] אינו מסיים החשבון מה נעשה בזה חלק המאה שנחסר לכהנים ולוים.

[קפ] לפנינו 'דקלים'. אבל לשון זה נמצא בירושלמי שביעית (פ"ט ה"ב).

אמר ר' אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון אמר קרא ומלאו את הארץ וכצוה איש דרכו לכבש ואין אשה דרכה לכבש אדרבה וכצוה תרתי משמע אמר רב נחמן בר ינחם וכצוה כתיב עכ"ל.

וזמס' קידושין שם פרש"י זד"ה דרכו לכבש, את הארץ במלחמה ואין (דרכו) [דרכה] כו' וכיון דלא קרינן זה וכצוה לא קרינן זה פרו ורבו עכ"ל.

א"כ לפ"ז דאמרינן משום דלא קרינן זה וכצוה במלחמה לא קרינן זה פרו ורבו אעפ"כ דצורה שהיא היתה העיקר במלחמה עלי' שפיר מונח ומוטל לקיים מצות פ"ו דזיל בתר טעמא דאשה פטורה מפ"ו דלאו בת כיבוש היא והרי היא היתה העיקר במלחמה וזו כמאמר הקרא דז"ל: ויאמר אליה ברוך אתה תלכי עמי ותלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלה, ותאמר הלה אלה עמו אפם כי לא תהיה תפארתה על תהרה אשר אתה הולך כי ביד אשה ימפר ה' את איסורא ותקם דבורה ותלך עם ברוך קד"שה (שופטים ד, ח-ט) וגו'. הרי לפניך בדה"ה שהלכה עמו למלחמה א"כ שפיר הי' שייך אללה וכצוה דהיא היתה עיקר הכיבוש ושפיר חייבת צפ"ו.

ואפשר לומר דמן ההכרח היתה לזאת עמהם למלחמה משום השכינה שהיתה שורה עלי' כדמצינו במשה דאמר קרא והתיצבו שם עמך א"ר יהודה משום שכינה שתייה שרוי' על ע"א זקנינא כדאי' זמס' סנהדרין (דף י"ז ע"א) צפרש"י ד"ה עמך משום שכינה וכו', לשון אחר: משום שכינה שתשרה שכינה עליהם הוצרכו להיות משה עמהן, דכתיב ואללתי מן הרוח אשר עליך וגו' עכ"ל. א"כ בנדון דידן נמי נימא הכי דמשום שהיתה שכינה שורה אתה עמה לכך היתה מוכרחת לילך עמהם כדי שתשרה שכינה ג"כ עליהן ויהי' ה' הולך לפנייהם הוא יתצרך ילחם להם ולהנחם אבל בעלמא שפיר אמרינן וכצוה דאין אשה דרכה לכבש משא"כ דצורה שמשום השכינה היתה מוכרחת לילך עמהם.

א"כ י"ל דהיתה זקנה וחדל לה להיות ארח כנשים ולא שייך אללה עוד פ"ו. וע"כ מוכרח לומר כן דאי צילדותה היתה נדה וזיבה ואין מן הראוי שתשרה שכינה עלי'.

הנביאים משה רבינו ע"ה שפירש מאשתו ולמד ק"ו כדאי' זמס' דשבת (דף פ"ז ע"א) וז"ל: משה פירש מן האשה מאי דרש נשא קל וחומר בעלמא אמר ומה ישראל שלא דברה שכינה עמהן אלא שעה אחת וקבע להן זמן אמרה תורה והיו נכניס וגו' אל תגשו אני שכל שעה ושעה שכינה מדברת עמי ואינו קובע לי זמן על אחת כמה וכמה.

[וכתבו] תוס' זד"ה וקבע להם זמן, תימה לר"י דהיא הנותנת דמשום שקבע להם זמן וכו'. וי"ל דלהם נמי איכא ספיקא שמא לא תפלוט והכי עמיד ק"ו ומה ישראל שקבע להן זמן וא"כ לא היו נריכים לפרוש משום קרי דביום אחד היה די אפ"ה משום חשש פליטה שהיא קלה הוזהרו לפרוש אני שלא קבע לי זמן ויש חשש קרי שהוא חמור לא כ"ש שיש לי לפרוש עכ"ל.

אמור מעתה דמשום קרי לחוד לא היו נריכין לפרוש אלא יום אחד רק מחמת פליטה הוצרכו לפרוש ג' ימים.

א"כ בנדון דידן נמי נימא הכי דצורה שאללה הי' חשש פליטה לכך הוכרחה לפרוש מצעלה. דעיינן זמס' נדה (דף ל"ח ע"א) דז"ל: חסידים הראשונים לא היו משמשינן מטותיהן אלא ברביעי בשבת. ועונת ת"ח משבת לשבת [כתובות דף ס"ב ע"ב, תיקו"ז תיקון י"ט], א"כ אם היתה היא משמשה היתה נריכה להמתין ג' ימים שהוא שיעור פליטה לא היתה השכינה שורה אתה עמה משום טומאה לכך הוצרכה לפרוש מצעלה^[קפ"א].

ואם נפשך לומר הלא הצעל מצווה לקיים מצות פרי' ורבי'. אף אתה אמור דהי' יכול להשיא אשה אחרת. או י"ל שכבר קיים מצות פ"ו כדעת ז"ש וצ"ה זמס' יצמות (דף ס"ה ע"א) ע"ש.

וכי תאמר בלבדך לאמר הלא על דצורה נמי החיוב מוטל לקיים פ"ו אף לדעת רבנן דפליגי אר' יוחנן בן זרוקה וקסברי דנשים פטורות מפ"ו מ"מ מודו רבנן הכא דצורה שאקרקפתא דידה הי' מונחת החיוב לקיים מצוה זו, דעיינן יצמות (דף ס"ה ע"ב) וזמס' קידושין (דף ל"ה ע"א) דז"ל שם: האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה רבי יוחנן בן זרוקה אמר על שניהם הוא אמר ויצרך אותם אלהים ויאמר להם [אלהים] פרו ורבו. מנא הני מילי

וגדולה מזו מצינו במס' כלים (פרק א' משנה ה') (ח"ל) ד"ל
 שם: הר הצית מקודש ממנו שאין זבים וזבות נדות וילדות
 נכנסים לשם. הרי לפניך דהר הצית מקודש הי' אסור לנדה
 וזיבה לילך לשם מכל שכן כאן בנדון דידן שהשכינה היתה
 שורה אהה עמה בתמידות אס כן אי אפשר לומר שעדיין
 היתה רואה דם נדה וזיבה.

אי נמי י"ל שכבר קיימה פרי' ורבי'.

וע"פ דצרינו אלה יוצן דברי המדרש שוחר טוב והוצא
 צילקוט ספר שופטים במקומו [רמז מ"ב] ו"ל: והיא
 יושבת תחת תומר, אמר רבי שמעון בן אבשלום מה תומר
 זה ללו מועט אף ת"ח שבאותו הדור היו מועטין עכ"ל.
 והנה י"ל טעם בתוספ' מרובה שמש"ה מעיד הקרא
 שהיתה יושבת תחת תומר שללה מועט דעיין בס' כלי יקר
 על נביאים בפסוק זו אשר ז"ל בשם מהרי"א ז"ל שתחת
 תומר דצורה על אותו תומר שנקברה צו דצורה מינקת
 רבקה שהי' ג"כ צין בית אל וצין הרמה וכתיב שם ותקבר
 מתחת לצית אל עכ"ל.

א"כ לכך היתה יושבת תחת תומר דללה מועט משום
 דשם היתה נקברה דצורה מינקת רבקה ואלו הי' האילן
 שענפיו שלו מרוצין הי' טומאה שם משום שהענפים היו
 מאהילין ומיסך על הארץ ותחתיו הי' קבר, וא"כ היתה
 דצורה נטומאת משום אהל המת וטמא מת אסור ליכנס
 למחנה שכינה א"כ לא היתה השכינה שורה אהה עמה.

לפ"ז י"ל שהיו שם תלמידי חכמים מרובים וא"כ למה
 היתה יושבת תחת תומר שללה מועט י"ל משום טעמא
 רבה דאית כאן דמשם טומאה שהיתה שם משא"כ לאידך
 המ"ד שם במדרש דסבר דמש"ה הי' ללה מועט משום
 ת"ח שבאותו הדור שהיו מועטים א"כ הוא ממאן דדבר
 הזה שהיתה טומאה שם לכן מן ההכרח ליתן טעם אחר.

ומהראוי ליתן טעם ולהתבונן מה ראה על ככה להודיע
 שהיו תלמידי חכמים בדור הזה מועטים ולמה הי' ישיבתה
 תחת תומר דוקא להודיע לנו שבאותו זמן לא היו בישראל
 אלא מעט ת"ח לענין מה הודיע לנו כל זאת.

ונראה ליישב עפ"י מה דאית' בתרגום יונתן על זה

הפסוק וז"ל: והיא יתבה בקרתיא בעמרות דבורה
 מתפרנסא מן דילה וליה דקלין ביריחו פירדסין פרמתיא
 זיתין עבדין משח בבקעתא בית שקיא בבית אל עפר
 חור בטור מלפא וסלקין לותה בני ישראל לדינא עכ"ל.
 ועיין מה שפירש עלה הכלי יקר שם ד"ל: לפי תרגומו של
 יהונתן יש ללמוד שאין מקרא זה כמשמעתו ואין אלו סימני
 מקום ישיבתה אלא למדנו שדצורה אשה עשירה היתה ומן
 המקומות האלו היתה פרנסה והיא יושבת בעירה עטרות
 שמה תחת תומר תמרים הי' לה ציריחו וכרמים צרמה
 וזיתים בצית אל שהוא מקום שמן וכו' עכ"ל.

כי מן הראוי להתבונן למה היתה עוסקת ומוכרת
 זיתים ותמרים ולא צמה שיוצאת מהן דהיינו שמן ודבש
 כמו שמצינו בפנתלי דכתיב טובל בשמן רגלו ודבר מצינו
 דמשבח הקרא חלב ודבש תחת לשונו, ובאמת מצינו שהשמן
 ודבש הם יפים לתלמוד וההיפך מהן הזיתים והתמרים
 עצמן, דאמרתי ועניתי טעם לשבח בספרי יד דוד פ'
 עקב^[קכב] דלמה מנחה התורה חמשת מינין חטה ושעורה
 וגו' כל מין ומין היכר בפני עצמו כמו שנברא מן הארץ או
 מן העץ ובשני המינים זית שמן ודבש לא נזכר בתורה כל
 מין ומין בפני עצמו רק מוהל היוצא מהן.

ואמרתי ועניתי כך דא"י במס' הוריות (דף י"ג ע"ב) וז"ל:
 כשם שהזית משבח הלימוד של שבעים שנה כך שמן זית
 משיב לימוד של ע' שנה עכ"ל. ועיין במס' פסחים (דף פ"ח
 ע"א) ד"ל: עולא איקלע לפומבדיתא קריבו ליה טירינא
 דתמרי אמר להו כמה כי הני צוזא אמרו ליה תלת צוזא
 אמר מלא זנא דדובשא צוזא ובצלאי לא עסקי באורייתא
 צלילא זערוהו אמר מלא זנא סמא דמותא צוזא בצבל
 ובצלאי עסקי באורייתא. ועיין במס' תענית (דף ט' ע"ב)
 קצת נוסחא אחרת.

נמצא שהזית פרי עצמו כמו שנברא קשה ללימוד
 התורה רק היוצא מהן הוא שמן זית שמשבי לימודו של
 אדם. וכן תמרים הפרי עצמו קשה ממש כסמא דמותא,
 ודבש תמרים יפה ללימוד ומרגיל לשון תורה^[קכג].

א"כ בנידון דידן כאן דצורה למה היתה עוסקת

[קכב] נדפס בספרו שם דוד שם.

[קכג] בשם דוד הגירסא ומרגיל לשון תורה. ובהערות שם ציינו להפסוק בשיר השירים נפתח הפתחה שפתותיה פלה דבש

חכמים לקנות הפירות הללו. וציחוד שלא היתה רשאי למכור השמן ודבש היוצא מהן לע"ה רק התמרים והזיתים עצמן משום דשמן ודבש הם מז' משקין דמוכשרין לקבל טומאה ואסור למכור לעם הארץ דבר שהוא מוכשר לקבל טומאה אבל זיתים ותמרים עצמן ללא הוכשרו מותרים למכור לעם הארץ.

ואל תשיבני הארץ מכרה הזיתים לע"ה הלא אי' צמס' דמאי (פרק ששי משנה ו') דז"ל ס: צ"ש אומרים לא ימכור אדם זיתים ללא לחצר וא"כ הארץ מכרה אותם לעמי הארץ.

הרי תשובתו צ"ידו דזהו לדעת צ"ש אבל לדעת צ"ה שם אינו דאמר אף למעשר, ופי' הר"צ דאף למי שלא קיבל עליו ללא למעשר אבל לא קבל עליו להיות מוחזק לטהרות יכול למוכרם. א"כ שפיר עשתה שמכרה הזיתים עצמן לע"ה משום דלא הוכשרו לקבל טומאה.

ויש לומר בצאמת פרשה דצורה מצעלה משום שהוא הי' עם הארץ והיא היתה מחזקת עצמה בחזקת חבר משום שהשכינה הי' שורה אתה עמה לכך פירשה ממנו.

*

וזבולון מתרעם על מדותיו הוה שנאמר זבולון עם חרף נפשו למות וכו' אמר זבולון לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם לאחיי נתת להם שדות וכרמים ולי נתת הרים וגבעות לאחיי נתת להם ארצות ולי נתת ימים ונהרות אמר לו בולן צריכין לך על ידי חלזון וכו'.

(דברים יא, יא) וגו' ע"ש וא"כ אמאי התרעם על מדותיו. ואפשר לומר דתרעומתו של זבולון הי' לי נתת הרים וגבעות ע"פ מה שאמרו רז"ל צ"ש עירובין (דף ג"ו ע"א): כל עיר שיש בה מעלות ומורדות אדם ובהמה שבה מתים בחצי ימיהן מתים סלקא דעתך ללא אימא מוקינים בחצי ימיהן. פי' רש"י: שתי עיירות, ויש צין זו לזו מעלות ומורדות, מוקינין מפני הטורח וכו' ע"ש^[קפד].

ומוכרת זיתים ותמרים הפרי עצמן דהם קשים ללימוד התורה ולא ממה שיוצא מהן דהם יפים ללימוד התורה וגם שע"י הזיתים השכחה צאה, ואיך עשתה דבר שע"י שהיתה מוכרת הזיתים עצמן היתה גורמת השכחה הלא אי' צמס' יומא (דף ל"ח ע"ב) דז"ל ס: אמר רבי אלעזר כל המשכח דבר אי' מתלמודו גורם גלות לצניו שנאמר וְתִשְׁכַּח תּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר בְּנִיךָ גַם אֲנִי (הושע ד, ו) רבי אבהו אמר מורדין אותו מגדולתו שנאמר כִּי אֶתְּהַדְרֶעַת מֵאַסֶּת וְאִמְאָסְךָ מִכֶּהֱן לִי (הושע ד, ו). א"כ הארץ היתה הגרמה כעיקר לדבר זה לגרום שכחה לעולם.

וי"ל דמ"ש"ה צא המדרש ליישב דבר זה דאמר מה תומר זה ללו מועט אף תלמידי חכמים שבאותו הדור היו מועטים, ולכאורה הוא יפלא דמה צא להודיענו שבאותו זמן היו תלמידי חכמים מועטים, אבל לפי מה שהקדמנו אתי שפיר דצא להורות שלכך היתה עוסקת ומוכרת באותו זמן בזיתים ותמרים עצמן ולא חששה דצדצר זה גרמה שכחה ונערה מ"מ לא היתה חוששת לכך משום דתלמידי חכמים שבאותו זמן היו מועטים ולא היו שכיחים התלמידי

רבים שמו ללקוט אור להאיר עיני חכמים צוה דנתרעם זבולון לאחיי נתת שדות וכרמים ולי נתת הרים וגבעות, תיפוק לי' דמשובח ההר מן המישור שבמישור צית כור אתה זורע כור אבל על ההר צית כור אתה זורע חמשה כורין ארבע מארבע שפועיו ואחד צראשו, וכן מפ' רש"י צסדר עקב על הפסוק וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אָרֶץ הָרִים וּבְקָעַת

וְחָלַב תַּחַת לְשׁוֹנֶה. ופרש"י שם: נפת מתוק תטפנה שפתותיך טעמי תורה.

[קפד] יש להוסיף כאן מ"ש רבינו בכת"י יד דוד על הגמ' לעיל: למה נקרא שמה ציפורי שיושבת בראש ההר כציפור עכ"ל. ולפי"ז יש מקום להרהר אציפורי שהי' יושבת בראש ההר שאין בזה שום שבח ואדרבה בא לומר שבחו ואמר גנותא. ודבר זה איכא למילף מהא דאי' בספר ציוני פ' בראשית דחד מן הקללות שנתקלל אדם הראשון הי' שנעשה הארץ הרים וגבעות ע"ש. אפשר לומר שזה הי' בכלל מות תמות כיון שיש מעלות ומורדות האדם מתים בחצי ימיהם. איברא מצינו דיעות חלוקות שהרים וגבעות אינן בכלל קללת אדם הראשון ואדרבה המה טובה גדולה לעולם וכמה מעלות טובות למקום הזה ועד יעלה מן הארש מה שאמר משה ואראה את ההר הטוב הזה והלבנון אי בטורא משתעי

ומעתה י"ל היינו דאמר זבולון עם חרף נפשו למות
 כלומר שנתת לי הרים וגבעות וכל עיר שיש בה מעלות
 ומורדות אדם ובהמה מתה בחלי ימיהן דאזנני דהר
 ואוירא דבקעה קטלי.
 אמנם כן מאי אהדר לי הקצ"ה כולן כריכין לך ע"י
 חלון דאכתי לא נח דעתו בזה שאמר זבולון עם חרף נפשו

למות וגו' ולי נתת הרים וגבעות וכו'.
 ואולי דהוא גופא קאמר הש"ס אפ"ה שדות וכרמים
 עדיפי לי כלומר דהרים וגבעות מזקינין בחלי ימיהם.
 או אפשר דיש תקנה ע"פ מ"ש רבי חנינא בחולין (דף
 ד"ד ע"ב): חמין ושמן שסכתה לי אמנה צעת ילדותי עמדה
 לי צעת זקנותי וכו' ע"ש.

*

עוד שם: לאחיי נתת להם ארצות ולי נתת ימים ונהרות וכו'.

הנה כד עיינות בש"ס פסחים (דף ד' ע"א): ההוא
 דהוה קא אזיל ואמר אכיף ימא אסיסני ציראתא
 דקו ואשכחיהו דמזולין קאתי דכתיב זבולון לחוף ימים
 ישכן וכו' ע"ש. דוק ותמצא דשבויה קא משבח לחלק
 שצטו, דסנאים שעל שפת הי' צרושים [גבוהים] הם
 צמקומות אחרים כדמפרש"י התם בשם תשובת הגאונים
 וכו' ע"ש. וא"כ אמאי אמר זבולון לי נתת ימים ונהרות
 דאדרבה שפת ימים ונהרות משובח מן הארצות.

ואם נפשך לומר דאפ"ה היה מתרעם זבולון דארצות
 עדיפי לי, א"כ קשה על ההוא דהוי קא משבח לכיף ימא
 תיפוק לי דזבולון מתרעם היה על ימים ונהרות שניתן
 לו.
 וי"ל דההוא דאמר אכיף ימא אסיסנא ציראתא מנד תן
 מקום על יושביה קאמר הכי [עי' סוטה דף מ"ז ע"א].
 והיינו דקאמר הש"ס דכתיב זבולון לחוף ימים ישכון
 וגו' תיבת ישכון דייק מלשון שכנתי שוכן לשצטיו^[קפ"ה].

*

בגמרא זו"ל: זבולון מתרעם על מדותיו הוי, אמר רבנו של עולם לאחיי נתת להם שדות וכרמים וכו' אמר לו כולן
 צריכין לך על ידי חלון וכו'. מי מודיעני אמר לו שם יזבחו וזבחי צדק וגו' סימן זה יהא לך כל הנוטל ממך בלא דמים
 אינו מועיל בפרקמטיא שלו בלום.

וצ"ע שצנח"י פ' תלוה (דף קי"ז ע"ב) [שמות כח, טו]
 הציא שם סגולת אצנים, והציא שם דתרשיש
 סגולתו הי' שצצו צו התכלת^[קפ"ו]. וא"כ מאי אהני לי
 החלון הלא יש תרשיש שיכול לצצו צו.
 וציתר קשה על הצח"י דאי' צמס' שצת [דף ע"ה ע"א]
 הלא חלון חייב משום דהוי צמשכן, ומנלן דהוי צמשכן
 דלמא צתרשיש צצו לפי סצרת הצח"י.

ואם נפשך לומר ע"כ דצתרשיש צצו צמשכן דאמרינן
 שצצת (דף ד"ח ע"א) וז"ל: אמר ר' (יהודא) [יוסף תנינא] לא
 הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה (טמאה) [טהורה]
 צלצד. וא"כ ע"כ דצתרשיש צצו דאי צחלון אפשר שהי'
 טמא.
 זה אינו דע"כ מוכח דחלון טהור הוי, דאמרינן צמס'
 מנחות (דף מ"ד ע"א): חלון זהו גופו דומה לים וצרייתו

קרא וקאמר ההר הטוב בוודאי ברר מילולו שהרים המה טובים לעולם כאשר באמת מפרש רש"י בפ' עקב על האי
 קרא ארץ הרים ובקעות ע"ש שמאוד חביב על בעליהן והבעלים מרדפים אחריהם כאשר ירדוף הקורא בהרים. ועיי"ש
 בהמשך דבריו.

[קפ"ה] אולי כוונתו דרק משום שהי' שוכן שם הי' לו חן המקום.
 [קפ"ו] ז"ל: ויש שפירשו שהיא האבן שצבעה תכלת, ותרגומו: כרום ימא, שהרי גוון הים כעין תכלת, ומצינו ים ששמו
 תרשיש, שנאמר: (יונה א, ג) "וימצא אניה באה תרשיש". ויש לציין דלא אמר שצבעו בו תכלת, אלא שצבע האבן הוא
 כצבע התכלת, ובודאי לא צבעו בו תכלת למצוה.

דומה לדג ועולה אחד לשצעים שנה וצדמו נוצעין תכלת לפיכך דמיו יקרים אצל אינו נזכר אס טהור הי' או טמא הי', והוכחתי דע"כ דג טהור הוא מהגמ' הנ"ל דהנ"ל חלזון חייב ולית מאן דפליג, וא"כ דצעו צתרשיש קשה למא יהי חייב ע"כ חלזון הא לא הוא צמשכן דהא טמא הוא, ע"כ נ"ל צודאי דג טהור הי'.

אך לפי סצרת הצחיי קשה קושי' שהצחתי לעיל מנלן

דצעו צו דלמא דצעו צתרשיש ולא הי' חלזון צמשכן. ונ"ל דהתורה חסה על ממונן של ישראל והתרשיש צודאי דמיו יקרים יותר מחלזון.

וזה הוא הי' כונת צולן מי מודיענו דלמא נוצעין צתרשיש ואמר לו הקצ"ה מי שאינו נוטל ממך 'צדמים' אינו מועיל צפרקמטי' שלו דזה הי' יוקר יותר מחלזון ודו"ק.

*

שם: אמר לו בולן צריבין לך על ידי חלזון שנאמר ושפני טמוני חול וכו' חול זו זכוכית לבנה וכו' עכ"ל.

על דרך הלצה י"ל זהו דכתיב בקרא שמח צולון צלאתך וגו' דלכאורה אמאי קא משצח לי' הקרא להשמחה לצולון דוקא יותר משאר שבטים שבטי ישורון.

לבנה וכו' עכ"ל. רב אשי עצד הלולא לצריה חזנהו לרצנן דהוו קא צדחי טוצא אייתי כסא דזוגיתא חירותא ותצר קמייהו ואע"פ וכו' ע"ש.

וא"כ איכא למימר דמהאי טעמא קאמר הקרא שמח צולון וגו' כי צהיות שישמח (הדבר) יתצור כסא דמוקרא דזכא לי' רחמנא צה שנאמר ושפני טמוני חול וכו', צכל עצב יהא מותר וצמקום גילה שם תהא רעדה.

אמנם שים עיונך צש"ס צרכות (דף למ"ד ע"ב ל"א ע"א): מר צריה דרצינא עצד הלולא לצריה חזנהו לרצנן דהוו קצדחי טוצא אייתי כסא דמוקרא צת ארבע מאה זוזי ותצר קמייהו וכו'. ופי' רש"י: כסא דמוקרא, כוס של זכוכית

*

עוד שם: אמר לפניו רבונו של עולם מי מודיעני אמר לו שם יזבחו זבחי צדק סימן זה יהא לך כל הנוטל ממך בלא דמים אינו מועיל צפרקמטיא שלו כלום וכו'.

ומשמע דאכולהו קאמר אינו מועיל צפרקמטיא וכו' וכן מפירש"י שאם יטול שוה פרוטה צלא דמים, תתקלקל הצביעה והחול, ולא יועיל כלום וכו' עכ"ל.

צגזל צלא דמים. ויש לומר דהכי קאמר דמי מודיעני דשמא יצאו לסחור צקלא אילן צמקום תכלת וכו' אמר לי' שם יצחו וכו' ושארמר כל הנוטל ממך צלא דמים כו' יש לומר וכו' והנוטל ממך סחורה של התכלת צלא דם חלזון על ידי קלא אילן לא יועיל וכו' עכ"ל. הרי דאיהו קמפרש כל הנוטל מך צלא דמים רק על חלזון וכו' ולא אשאר.

והמרש"א צחדושי אגדות כתב: פירש רש"י מי מודיעני על זאת שמא יקחו צלא דמים כו' עכ"ל ודוחק הוא שיטלו

*

עוד שם [בגליון הגמ' דפוס ווינציאה בשם חכם א'] על דאי' בגמ': עשרין ותרתינן פרסי אורכא ופתיא שיתא פרסי וכו'.

שיהי' ג"כ רוחב ד'^[קפ"ט], ואח"כ תחצרום על אורך רצועה הגדולה הארוכה ק"צ פרסה, הרי צין הכל אינו כ"א אורך ל"ג פרסה ברוחה ד', מה שהי' ראוי להיות מ"ח אורך. הרי מצואר נגלה שהי' לזבולון יותר ויותר ממנה שהי' מגיע לחלקו מהנמצא בכלל ארך ישראל. ואיך לעמוד על המנין צלמאוס מכון כמה הי' הריבוע שהי' מגיע לו אם אנו מונין את הנמצא בכלל א"י איך לעסוק בו לרבעו ולהיות חלק י"ג ג"כ בריבוע^[קצ"ג] יעויין בקונטרס הזכרונות וכו' עכ"ל.

בתוב בצדו וז"ל: פי' ולפי חשבון זבת חלב ודבש הנמצא בחלק זבולון שהוא ד' פרסי על ד' פרסי כזכר, הי' ראוי להיות של כל ארך ישראל י"ג פעמים ככה^[קפ"ז], דהיינו מ"ח פרסה אורך ברוחב ד', שהוא י"ג חמיכות של ד' על ד'. [ו]הרי כ"ג אורך ברוחב ו', אינו עולה כ"א ל"ג אורך ברוחב ד'^[קפ"ח]. שאם תחתוך [תסיר] רוחב צ' על שטח כל אותן הך"ב, באופן שלא ישאר אלו ק"ג באורך רק ד' רוחב, ואח"כ תחתוך אותה רצועה של רוחב צ' לשני חלקים באמצע ארכה, לשיהיו צ' רצועות של אורך י"א י"א פרסה, ותניח אחת בצד חצירתה באופן

*

עוד שם: והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן לדידי חזי לי זבת חלב ודבש דכל ארעא דישראל והויא וכו' עשרין ותרתינן פרסי אורכא ופתיא שיתא פרסי וכו' עכ"ל.

עשר פרסי^[קצ"א]. דבשלמא לפי גירסא שלפנינו דהוה ק"צ פרסי על שית פרסי שפיר קאמר הש"ס אמאי מתרעס וכו', שהרי זבולון ה"ל ארבע על ארבע פרסי, שהוא כמו פרסי על שית עשר פרסי, וכל ארעא דישראל הוה ק"צ פרסי על שית פרסי, ומגיע לכל חלק כמו שני פרסאות ושליש על שית פרסי, שאם תחתכם על אורך פרסה תמצא פרסה (ושליש) [ושמות] על רוחב שנים עשר פרסה^[קצ"ב]. אבל לפי הגירסא שצע"י עדיין לא נמלטנו מזה שכתבנו.

ובעיין יעקב הגירסא עשרין ותרתי פרסי אורכא ופתיא שיתא עשר פרסי וכו' ע"ש. אמנם לפי גירסת העין יעקב קשה הש"ס דקאמר ואי ס"ד וכו' אמאי מתרעס על מדותיו והאמר ר"ל וכו' תיפוק לי' דשפיר התרעס זבולון דאיהו ה"ל בחלקו ארבע פרסי על ארבע פרסי, שהוא כמו פרסה על שית עשר פרסי. וזבת חלב ודבש דכל ארעא דישראל הוה ק"צ פרסי על שית עשר פרסי, נמצא מגיע לכל שבט מתשעה שבטים ומחצה שעברו את הירדן כמו שני פרסאות ושליש על שית

[קפ"ז] יש לעיין דרך תשעה שבטים וחצי לקחו נחלתם בארץ ישראל, דשבט ראובן גר וחצי שבט מנשה לקחו מעבר לירדן, ושבט לוי לא היה להם חלק ונחלה. ועי' במאמר הבא שרבינו נוקט באמת שנתחלק רק לט' וחצי.

[קפ"ח] באופן החישוב שנהוג כהיום הדבר פשוט לחשוב, כי לזבולון הי' $16=4*4$, ולכל השבטים ביחד הי' $132=6*22$, ואם הי' לכל השבטים כמו לזבולון הי' $192=16*12$. ואם נחלק 132 ליי"ב חלקים הי' $11=132/12$, והלא הי' לו 16 במקום 11.

[קפ"ט] ויהי אורך י"א על רוחב ד'.

[קצ"א] חלק י"ב הוא 11 פרסאות מרובעות, ובריבוע הוא בערך 3.316.

[קצ"ב] דלכל השבטים ביחד הי' $352=16*22$, ונחלקו לט' וחצי עולה לכל שבט 37.05. ולזבולון הי' רק 16. וללשון רבינו שני פרסאות ושליש על שית עשר' שעולה $37.32=16*2.333$.

[קצ"ג] דכל השבטים ביחד הי' $132=9*22$, ונחלקו לט' וחצי עולה לכל שבט 13.89, ולזבולון הי' רק 16. וללשון רבינו שני פרסאות ושליש על שית פרסי' עולה $13.99=6*2.333$. ופרסה ושתות על רוחב שנים עשר פרסה' עולה

$13.992=12*1.166$.

אמר רבי יצחק לשם זו פמיים וכו' קסרי וירושלים אם יאמר לך אדם הרבו שתיהן אל תאמן ישבו שתיהן אל תאמן חרבה קסרי וישבה ירושלים חרבה ירושלים וישבה קסרי תאמן שנאמר אמלאה החרבה אם מליאה זו חרבה זו אם מליאה זו חרבה זו רב נחמן בר יצחק אמר מהכא ולאם מלאם יאמין וכו'.

האדומי כיון שניטל טעם יינן אל תאמן משום דכתיב אמלאה החרבה וכו' ואם ישתמש בשתיהן יהנה מחמץ בפסח. או אם יאמר לך אדם ישבו שתיהן וממילא אסור להשתמש בחומץ שלהם ושתיהן אסורות אל תאמן שנאמר אמלאה החרבה וכו' אם מלאה זו חריצה זו. ואם יאמר לך אדם חרצה ירושלים וכו' תאמן, חרצה קסרי וכו' תאמן, כלומר שאם חרצה ירושלים אסור להשתמש ביי"ט של פסח בחומץ האדומי ומותר בחומץ של יהודה, ואם חרצה קסרי אסור להשתמש ביי"ט של פסח בחומץ של יהודה ומותר ממקומות אחרים.

ולדרכינו למדנו התם בפסחים שהגירסא [שלפנינו] היא אמר רב נחמן בר יצחק בתחלה כשהיו מציאין נסכים וכו' לקיים מה שנאמר אמלאה החרצה אם מלאה זו חריצה זו ואם מלאה זו חרצה זו ורב נחמן בר יצחק אמר מהכא ולאם מלאם יאמין וכו'. דלכאורה אין זה מסוגי' הש"ס שיאמר רב נחמן בר יצחק מקרא זה אמלאה החרצה וכו' ומיד סמך לו קאמר הש"ס משמיי' רב נחמן בר יצחק אמר מהכא ולאום מלאום יאמין דממ"נ מחדא לא פלטית דאם הוכחיו של רב נחמן [משניהם] מדכתיב אמלאה ולאום וכו' א"כ ה"ל לתפוש בתרואייהו ולומר לקיים מה שנאמר אמלאה וגו' ולאום וגו'. ומדחילק הש"ס בתרתי ש"מ דתרתייניהו.

וגראה לי לומר דבמקום רב נחמן בר יצחק הראשון ז"ל רב יצחק^[קצג]. והוא אשר אזיל לשיטתו מה שאמר במגילה קסרי וירושלים וכו' שנאמר אמלאה החרצה וכו' והכא והתם בחדא מחתא מחתינהו ודינא קאמר וכמו שהארכתי. ורב נחמן בר יצחק שאמר התם בפסחים מהכא ולאום מלאום יאמין אזיל נמי לשיטתו שאמר הכא ולאום מלאום וכו' ואשמעינן דליכא מידי דכתיבא בנביאי דלא

הנה כל בר לבב יראה יראה דברי ר' יצחק הללו שאמר קסרי וירושלים וכו' ולכאורה מן התימא הוא על מי ועל מה ראה על ככה לפרש מלתא דלית צי' דינא להיות דון מינה ומינה ואוקמי באתרא וכי דינא קאמר וכוודאי עלייהו לא יבול ואפילו שיחת חולין וכו' ומכ"ש שעשאו חכמים ז"ל כיון שקבעו בש"ס וחל עלינו לבאר דבריו.

והנראה לפרש מלתא בטעמא עפ"י מה דארוז"ל בש"ס פסחים (דף מ"ב ע"ב): אמר רב נחמן בר יצחק בתחלה כשהיו מציאין נסכים מיהודה לא היה יינם של יהודה מחמץ עד שנותנין לתוכן שעורין והיו קורין אותו חומץ סתם ועכשיו אין יינם של אדומיים מחמץ עד שנותנין לתוכן שעורין וקורין אותו חומץ האדומי לקיים מה שנאמר אמלאה החרצה אם מלאה זו חריצה זו ואם מלאה זו חרצה זו רב נחמן בר יצחק אמר מהכא ולאם מלאם יאמין וכו'. ופי' רש"י התם: בתחילה, כשצית המקדש קיים, היו מציאין נסכים מיהודה, ובזכות הנסכים היה טעם ביינם ולא היה מחמץ כו', עד דשדו צי' שערי כדי להחמינו וכו' דאינו בא לידי חימוץ עד שנותנין לתוכו שעורין וכו' עכ"ל ע"ש. אמור מעתה דנ"מ לדינא דאם חרצה קיסרי וישבה ירושלים ואז בזכות הנסכים היה טעם ביינם ולא היה מחמץ עד שנותנין לתוכו שעורין והיה קורין אותו חומץ סתם, וא"כ ביי"ט של פסח לא היה באפשר להשתמש בחומץ של יהודה כיון שלא החמץ עד שנתנו צי' שעורין [והוא חמץ], ומן ההכרח היה ליקח חומץ ממקומות אחרים שלא היה מציאים נסכים מהם ולא היה טעם ביינם והחמץ אפי' אם לא נתנו לתוכו שעורין. או איפכא השתא דחרצה ירושלים תוב"ב וניטל טעם מיין ואין יינם של אדומים מחמץ. לפ"ז אסור להשתמש בפסח בחומץ אדומי באשר שנותנין לתוכו שעורין כדי להחמינו.

ומעתה הכי קאמר ר' יצחק אם יאמר לך אדם חרצה שתיהן ועלה על דעתך להשתמש בחומץ שביהודה ובחומץ

[קצג] בש"ס שלפנינו נכתב בגליון לגרוס רב נחמן סתמא, ולמחוק 'בר יצחק'.

רמיזו באורייתא.

* * *

דף ו' ע"ב

ואמר רבי חמא בר חנינא תלת מאה קטירי תגא איכא בגרממיא של אדום ותלת מאה ושיתין וחמשה מרזבני איכא (בבבלי) [ברומי] וכו'.

למצוא טעם להני ס"ה מרזבני דאיכא (בבבלי) אמנס להני תלת מאה קטירי תגא לא ידעתי הטעם [ברומי]. אפשר לומר דהן הנה נגד ס"ה מכוון מספר זה. ימות החמה לפי שהם מונין לחמה^[קצ"ד].

*

שם: ואמר רבי יצחק אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן לא יגעתי ומצאתי אל תאמן יגעתי ומצאתי תאמן הני מילי בדברי תורה אבל במשא ומתן סייעתא הוא מן שמיא ולדברי תורה לא אמרן אלא לחדודי אבל לאוקמי גירסא סייעתא מן שמיא היא וכו'.

הנראה לפרש דברי ר' יצחק הללו באומרו אם יאמר לך יגעתי ולא מצאתי אל תאמן לא יגעתי ומצאתי אל תאמן לפי מה דאיתא בש"ס ברכות (דף מ"ז ע"ב): אמר רבי חמי שני תלמידי חכמים המחדדין זה את זה זהלכה מצטרפין. ופי' רש"י: מצטרפין להיות שלשה עכ"ל. היוצא מזה לדינא דאם אמרו שנים יגענו ומצאנו והא ודאי אמירתם להיות חדודי כדמסיק הש"ס ולד"ת לא אמרן אלא לחדודי וכו' מצטרפין להיות שלשה לענין ברכות הזימון, מה שאין כן אם אמרו לא יגענו ומצאנו אל תאמן להם ואינו מצטרפין. או כלך לדרך זו לפי מה דא"י שלהי ברכות [דף ס"ד

ע"א] והוריות [דף י"ד ע"א]: אמר רבי יוחנן פליגו זה רבן שמעון בן גמליאל ורבנן חד אמר סיני עדיף וחד אמר עוקר הרים עדיף וכו' שלחו לתמן איזה מהם קודם וכו' ע"ש.

אפשר דרבי יצחק אתי לאשמעינן ולהחליט [כ]הדעת יש מי שאומר דעוקר הרים עדיף, ולפיכך אמר אם יאמר לך אדם יגעתי ומצאתי תאמן וה"מ לחדודי דבעי יגיעה אצל לאוקמי אגירסא סייעתא דשמיא הוא^[קצ"ה].

ולפמ"ש רש"י ד"ה סייעתא מן שמיא יש יגע ואינו מוצא עכ"ל אלמא דבתרווייהו יגיעה רבה איכא, אלא לפעמים יגע ואינו מוצא לאוקמי אגירסא עד שכן השמים

[קצד] כ"כ המהרש"א.

[קצה] וכו' הרי"ף בע"י: מתוך דברי רש"י משמע האי דמסתייעים משמיא לאוקמי גירסא הוא דיגע ומוצא אבל אי לא יגע אי אפשר לו לאוקמי גירסא דלא מסתייע משמים אלא ביגיעה וא"כ הא דאמרן ולד"ת לא אמרן אלא לחדודי אבל לאוקמי גירסא לא קאי אלא על חלוקת יגעתי ולא מצאתי אבל בחלוקת מצאתי ולא יגעתי לא דהוא בין לאחדודי ובין לאוקמי גירסא אל תאמין שימצא האדם בלי יגיעה. ואלמלא פירש"י היה אפשר לחזור אל כל הצדדין דלאוקמי גירסא בין יגע ובין לא יגע אלא לימוד כל שהוא סייעתא דשמיא. ונראה דרבינו במהלך הראשון מבאר כפי' הרי"ף, ולכן הסיני – בעל זכרון שמועות רבות אינו עדיף, דהלא יתכן שלא יגע ע"ז, משא"כ העוקר הרים – המחודד בודאי נתיגע על הדבר, ולכן עדיף. ויגיע כפיך כי תאכל עדיף ממי שיש לו סייעתא דשמיא.

ירחמו עליו, ומ"מ נריך ליגע, א"כ די"ל דסיני עדיף^[קצ"ז]. וזהו כוונת רבי יצחק באמרו אס יאמר לך אדם וכו'.

※

קראו את המגילה באדר הראשון ונתעברה השנה קורין אותה באדר שני. אין בין אדר ראשון לאדר שני אלא קריאת המגילה ומתנות לאביונים. הא לענין סדר פרשיות זה וזה שווין מני מתניתין וכו', ובל הסוגיא ואב"א לעולם רשב"ג וכו'.

שייך למימר שאם קראו בראשון 'לא ינא' דכיון שני אדרין לפניו וה"ל לקרותו באדר שני וקראה בראשון לא ינא ונריך לחזור ולקרותו בשני. משא"כ [אם מיירי מאופן] שאם קראה בראשון ואח"כ נתעברה השנה כיון דזשעת קריאתה לא הוה ידע שיעברו את השנה לא שייך למימר 'לא ינא', אחרי שאם לא נתעברה השנה הי' ינא בקריאתה כשאר כל השנים^[קצ"ח]. וכיון דכן הוא דווקא קמפרש"י על הך אין צין וכו' שאם קראה בראשון לא ינא לאורי דאירי דדאיכא שני אדרין לפניו וכמ"ש.

איצרא תוספ' לא ניחא להו צהאי פירושו דקא מפרש וכתבו ד"ה הא לענין סדר פרשיות זה וזה שוין, שאם קראו הארבע פרשיות באדר הראשון שעדיין לא היו יודעין שצריכין לעבר וצתה הכי עברו השנה אין נריך לקרותם באדר (הראשון וכו') [השני] עכ"ל^[קצ"ט]. אלמא דס"ל לתוספ' הא דקתני אין צין וכו' ארישא קאי. וכדכתב הרא"ש ו"ל: נראה לומר דסיפא ארישא קיימא היכא דקרא המגילה בארבעה עשר ונתעברה השנה אז אין צין אדר ראשון לשני אלא מקרא מגילה וכו' ואהא קאמר גמרא הא לענין פרשיות זה וזה שוין כלומר שאם קראו באדר הראשון כל ארבעה הפרשיות ושזב ראו שיש לורך

הנה צסוגיא זו אני רואה שתים שהן ארבע שיטין שיטת רש"י ושיטת תוספ' וכאשר אצאר יהי שיטת רש"י שיטה חדא, ושיטת תוספ' והרא"ש והטור שיטה אחרת^[קצ"י].

דהרי לפניך רש"י שמפרש ד"ה זה וזה שוין, שאם קראם [לסדר פרשיות] בראשון אין נריך לחזור ולקרות בשני. משמע מדבריו דאיהו קמפרש להאי אין צין וכו' [אלא קריאת המגילה ד] מיירי בנתעברה שנה קודם אדר הראשון שאז ראה וגם ידע שיש לו לקרות המגילה באדר השני ואיהו קראה באדר ראשון נריך לחזור ולקרות בשני. ועלה קאמר הש"ס הא לענין סדר פרשיות זה וזה שווין שאם קראה בראשון אין נריך לחזור ולקרותו בשני אעפ"י שצתחלה ה"ל לקרות בשני מ"מ אס קראהו בראשון ינאו. וראי' לדבר שרש"י מפרש להאי אין צין וכו' דדאיכא שני אדרין לפניו מדמפרש ד"ה אלא מקרא מגילה, כלומר: שאם עשאו בראשון לא ינא עכ"ל. דלכאורה ה"ל לפרש ברישא דמתניתין הכי דקתני קראו את המגילה וכו' קורין אותה באדר שני לומר שאם קראה בראשון לא ינא. אלא הוא הדבר אשר דברנו רש"י מפרש להך אין צין וכו' דנתעברה השנה קודם אדר הראשון, דלפ"ו שפיר

[קצ"ז] למהלך זו בע"כ הסיני עדיף, דהלא בודאי יגע וגם הי' לו סייעתא דשמיא.

[קצ"ז] נקדים דמה שאמרה המשנה ברישא קראו את המגילה ונתעברה השנה בודאי משמעותה דנתעברה השנה אחר שכבר קראו המגילה באדר הראשון. אבל הסיפא דאין בין וכו' אינו ברור אם גם זה מיירי מאופן הנ"ל, או דמיירי דכבר נתעברה מקודם לכן, והי' ב' אדרין לפניו ועכ"ז קרא בראשון, ולכן צריך לחזור ולקרות בשני. והנה ספק הנ"ל שייך ג"כ לגבי הא דאמרה הגמ' דלגבי סדר פרשיות זה וזה שווין ויוצאין בראשון, אי מיירי רק באופן דנתעברה בסוף אדר, או דמיירי אף באופן דנתעברה מקודם. וזה תלוי בזה, דאם סיפא דמתני' מיירי רק בשכבר נתעברה מקודם ואז צריך לחזור ולקרות המגילה, א"כ גם באופן זה יוצא סדר פרשיות באדר ראשון. ואם המשנה מיירי אף בנתעברה אחר', א"כ י"ל דרק באופן זה סדר פרשיות שווין, אבל בנתעברה מקודם גם סדר פרשיות צריך לחזור ולקרות.

[קצ"ח] ר"ל דהלשון 'לא ינא' מורה דמיירי דאף בשעת שקרא אותה באדר הראשון לא יצא קריאתו. ואילו הי' מיירי מנתעברה לאח"כ, הי' צ"ל הלשון 'קורין אותה באדר שני', ולא הלשון 'לא ינא'.

[קצ"ט] אבל אם נתעברה השנה מקודם ועכ"ז קראו הארבע פרשיות צריך לחזור ולקרותם, וכ"ש קריאת המגילה.

בשני אצל אס אח"כ עצרוהו אינו צריך לחזור וליתן בשני וכמ"ש.

וא"כ עדיין מידי הרהור לא יאלנו לשיטת רש"י דמאי פריך אי ת"ק קשי' מתנות, דדילמא הא דקתני אין צין ומתנות וכו' איירי שעצרוהו קודם אדר ראשון ות"ק איירי בשאח"כ עצרוהו וכמ"ש.

ובזה נמלטנו מקושי' המהרש"א שמקשה וז"ל: שם אמר רב פפא וכו' למאי דפ"ד השתא אי ת"ק קשיא מתנות [דמתנות יולא בראשון] המ"ל נמי מתנות איכא בינייהו וכו' עכ"ל. דלפמ"ש קושטא הוא דרב פפא מוקי לת"ק ורשב"ג פלוגתייהו שקראו ונתנו מתנות ואח"כ עצרוהו שאז לכ"ע אינו צריך לחזור וליתן מתנות באדר שני דדווקא בדאיכא שני אדרין לפניו הוא דלריך לחזור וליתן בשני כדמשמע סוגי' דמתניתין וכמ"ש וא"כ שוב ליכא למימר מתנות איכא בינייהו.

דבשאלמא לשיטת תוספ' דמפרשי להאי אין צין וכו' ארישא כשיטת הרא"ש שבשעה שקראו ונתנו מתנות עדיין לא ידעו שצריכין לעבר השנה ואפ"ה קתני ומתנות לאציונים שאם עשו בראשון לא יאל שפיר קמקשה אי ת"ק קשיא מתנות שהרי לשיטתם הא דקתני אין צין וכו' איירי נמי שאח"כ נתעברה השנה ומ"מ צריך לחזור וליתן בשני אף שבתחלה כשנתן בדין נתן שלא ידע שיהיו צריכין לעבר. לפ"ז גם ת"ק דמיירי כשקראו את המגילה ולאח"כ נתעברה השנה ה"ל למימר נמי מתנות לאציונים. משא"כ לשיטת רש"י לא קשה מידי דסיפא איירי בדאיכא שני אדרין לפניו ות"ק איירי בדליכא שני אדרין לפניו וכמ"ש.

איברא אי קשי' לשיטת רש"י הא קשיא, דכשתמלא לומר לדברי ת"ק דאיירי באח"כ נתעברה השנה וקאמר חוץ ממקרא מגילה משמע דווקא מגילה אצל סדר פרשיות שקראן בדין יאל ואינו צריך לחזור ולקרוא. אמנם אס נתעברה השנה קודם אדר הראשון גם ת"ק מודה שאס קראה הארבע פרשיות בראשון לא יאל וצריך לחזור ולקרוא בשני. וא"כ ה"ל הש"ס להקשות לת"ק קשיא סדר פרשיות דקתני במתניתין אין צין וכו' ולשיטת רש"י איירי בדאיכא שני אדרין לפניו ועלה קאמר הא לענין סדר פרשיות זה וזה שוין לומר שאס קראו בראשון אינו צריך

לעבר השנה אין צריך לעשותן בשני וכו' עכ"ל. משמע מדבריו דאס איכא שני אדרין לפניו אס קרא הארבע פרשיות באדר הראשון צריך לחזור (ולקוראין) [ולקרואו] בשני. ובסמוך באחר בע"ה דזהו נמי שיטת הטור. אמנם כן חל עלינו חובת ביאור לשיטת רש"י הש"ס דפריך נמי מתניתין לא ת"ק וכו' דתניא קראו את המגילה באדר הראשון ונתעברה השנה קורין אותה באדר שני וכו' אי ת"ק קשי' מתנות וכו', ומאי קושי' דלמא הא דתנן אין צין וכו' אלל וכו' ומתנות, היינו בדאיכא שני אדרין לפניו וה"ל לעשותן בשני ועשאן בראשון צריך לחזור וליתן בשני. משא"כ ת"ק דאמר חוץ ממקרא מגילה היה איירי כשעדיין לא היו יודעין שצריכין לעבר השנה שאז אס לא נתעברה השנה הי' יאל ידי חובתן לכן גם אס נתעברה אין צריך לחזור וליתן.

ואון לזה שהרי בלא"ה קשיא רישא אסיפא, דבהרישא לא קתני רק מקרא מגילה ובסיפא קתני גם מתנות לאציונים, דכמו דמקשה לת"ק קשי' מתנות כמו כן ה"ל להקשות על המתניתין גופי' אמאי לא קתני בה ברישא נמי מתנות. ותו קשה דלא ה"ל לתנא דמתניתין למיתנא הני תרתי בצי קראו את המגילה וכו' אין צין וכו' אלל רק קראו את המגילה וכו' בלחודי', ואס מ"מ תנא צבא אחריתא ותנא צי' מתנות, גם ברישא ה"ל למיתני מתנות לאציונים.

אמנם הן הן הדברים שכתבנו אף גם מזה הוכחתו של רש"י לפרש הך אין צין וכו' איירי בנתעברה השנה קודם אדר ראשון שאז כיון דה"ל לחלק מתנות לאציונים באדר שני וחילקם באדר הראשון וייתר ממונו קרינן צי' ולא יאלו ידי חובת מתנות לאציונים עד שצריך לחזור וליתן באדר שני. והיינו דקתני אין צין וכו' אלל מקרא מגילה ומתנות לאציונים כלומר שאס עשאו בראשון לא יאל. משא"כ ברישא דקתני קראו את המגילה באדר ראשון ונתעברה השנה שפיר קתני קורין אותה באדר [שני] ר"ל מקרא מגילה דווקא אצל מתנות אין צריך לחזור וליתן דכיון שבשעה שנתן עדיין לא הי' [יודעין] שצריכין לעבר השנה כבר יאל ידי חובתו וכדין חילק.

ומכל הלין נראה סיעתא לשיטת רש"י דסיפא איירי בדאיכא שני אדרין לפניו [אז] צריך לחזור וליתן מתנות

סבר וכו' אך למותר הוא דלא ה"ל למימר אלא ת"ק סבר וכו' ורש"ג סבר וכו' דעלייהו קאמר מאי זינייהו.

אמנם הש"ס רצה להודיע דרש"ג דאמר אפלו סדר פרשיות וכו' איירי בדאיכא שני אדרין לפניו ולכן מייתי קודם לו ורבי אליעזר בר יוסי סבר אפי' מקרא מגילה לכתחלה בראשון { ומדאמר לכתחלה ע"כ ז"ל דאיירי בדאיכא שני אדרין לפניו } להיות מדברי רבי אליעזר בר יוסי נשמע לרש"ג דהוא בר פלוגתי' וצ"ל זה ולימד על זה כמו דרבי אליעזר בר יוסי ע"כ איירי בדאיכא שני אדרין לפניו כך איירי רש"ג.

ומעתה הדרין לכללין כיון דרש"ג איירי בדאיכא שני אדרין לפניו ואז שורת הדין היא דאם קראם בראשון שצריך לקרותם שני האריך קמקשה אי רש"ג קשיא סדר פרשיות תיפוק לי' דלשיטת תוספ' ע"כ איירי מתניתין בדאיכא שני אדרין לפניו ורש"ג איירי בדאיכא שני אדרין לפניו ולזה גם תנא דמתניתין מודה דצריך לקרותם שני.

דבשלמא לשיטת רש"י דמוקי להאי אין זין וכו' בדאיכא שני אדרין לפניו ואפי' קאמר הש"ס עלה הא לענין סדר פרשיות זה זה שוין שאין צריך לחזור ולקרותם שני שפיר קמקשה לרש"ג קשיא סדר פרשיות דאף אם נאמר דרש"ג איירי בדאיכא שני אדרין לפניו מ"מ קשה ממתניתין דכמו כן איירי ואפי' דייקת מינה שאין צריך לחזור ולקרות הפרשיות שני משא"כ לשיטת תו' עדיין לא נמלטנו מזה אשר הקשינו וכמ"ש.

ואם נפשך לומר לפי זה אכתי קשה רש"ג היינו ת"ק דת"ק ע"כ איירי שקראו את המגילה ואח"כ נתעברה שאז אין צריך לחזור ולקרות את הפרשיות שני ומשמע אצל אם נתעברה השנה קודם אדר הראשון וקראו הפרשיות בראשון צריך לחזור ולקרות שני ורש"ג נמי הכי ס"ל דאיהו קאמר אפילו סדר הפרשיות וכו' ולשיטת תוספ' איירי שנתעברה קודם אדר ראשון וכמ"ש.

אי משום הא לא איירי דאיכא לחלק דת"ק ס"ל בדאיכא שני אדרין לפניו יקראו הפרשיות שני אדרין ורש"ג לא ס"ל הכי, ופליגי בהא דכתב הרא"ש וז"ל: אצל לא מסתבר שצביל שנה מעוברת יקראו הפרשיות שני אדרין וכו' עכ"ל, דת"ק ס"ל לכתחילה יקראו הפרשיות שני אדרין

לחזור ולקרות שני וכדברי רש"י יש לדייק דאם איכא שני אדרין לפניו וקרא הפרשיות בראשון צריך לחזור ולקרותם שני.

משא"כ לשיטת תוספ' לא קשי' מידי דלידדהו סיפא דמתניתין ארישא קאי היכא דקראו המגילה זי"ד ואח"כ נתעברה השנה אז אין צין אדר ראשון וכו' ועלה קאמר הא לענין סדר פרשיות זה זה שוין וכן נמי דת"ק איירי בקראו את המגילה ואח"כ נתעברה השנה וכו' ואיהו דקאמר חוץ ממקרא מגילה ס"ל נמי דלענין סדר פרשיות זה זה שוין כסיפא דמתניתין ולא קשיא אליב"י אלא מתנות כדמקשה הש"ס.

אולם גם לשיטת תוספ' הקפידה מנאה מקום לנוח הש"ס דמקשה אי רש"ג קשיא סדר פרשיות ומאי קושיא שהרי לשיטתם סיפא דאין זין וכו' ארישא קאי שקראוהו ואח"כ נתעברה ועלה קאמר ש"ס הא לענין סדר פרשיות זה זה שוין שאין צריך לחזור ולקרות שני ודייקינן מינה דווקא קראוהו ואח"כ נתעברה אצל נתעברה קודם אדר ראשון צריך לחזור ולקרות הפרשיות שני וא"כ י"ל רש"ג דס"ל אפילו סדר פרשיות אי קראו בראשון קרו שני היינו [רק כ] שעצרוהו קודם אדר הראשון.

והעד המסייע דרש"ג איירי שעצרוהו קודם אדר הראשון מהך דקאמר רבי אליעזר ז"ר יוסי אין קורין אותה וכו' ומסיק הש"ס דטעמי' דאין מעבירין על המנחות, והשתא ע"כ ז"ל דרבי אליעזר ז"ר יוסי איירי בדאיכא שני אדרין לפניו שאז צריך לקרות בתחלה בראשון משום דאין מעבירין וכו' וכן כתבו תוספ' דז"ה ורבי אליעזר ז"ר סבר אף מקרא מגילה דדייק וכו' לכתחלה וכו' עכ"ל. דאלת"ה אלא דרבי אליעזר ז"ר יוסי איירי שקראו ואח"כ נתעברה השנה איך שייך למימר טעמי' דרבי אליעזר אין מעבירין וכו' תיפוק לי' צאטו שעה שקרא כדין קרא דלא הוה ידע שיהא צריכין לעבר השנה ומאי אין מעבירין וכו' שייך לגבה אלא ודאי דאיירי בדאיכא שני אדרין לפניו.

ועוד יש לן ראי' לדברינו אלה מהא דפריך הש"ס מאי זינייהו וקאמר רב פפא סדר פרשיות איכא זינייהו וכו' ורבי אליעזר ז"ר יוסי סבר אפי' מקרא מגילה לכתחילה בראשון וכו' דלכאורה הא דקאמר רבי אליעזר ז"ר יוסי

ורשצ"ג ס"ל דלא מסתבר כלל כדכתב הרא"ש.

אלא אי קשיא הא קשיא לרשצ"ג קשיא מתנות דלשיטת תוספ' רשצ"ג איירי בדאיכא שני אדרין לפניו הוא דלר"ך ליתן מתנות בשני ומשמע אצל אס נתנו מתנות ואח"כ נתעברה אין ר"ך לחזור וליתן בשני ומתניתין קתני אין בין וכו' אלא מקרא מגילה ומתנות לאציונים, ולשיטת תוספ' ארישא קאי שקראו ואח"כ נתעברה השנה ואפ"ה ר"ך לחזור וליתן בשני, וקשיא לרשצ"ג דלדידי' אס נתנו מתנות ואח"כ עצרוהו אין ר"ך לחזור וליתן בשני.

דבשלמא לשיטת רש"י דמוקי להאי אין בין וכו' בדאיכא שני אדרין לפניו לק"מ על רשצ"ג דאיהו כתנא דמתניתין ס"ל דאיירי נמי בדאיכא שני אדרין לפניו משא"כ לשיטת תוספ' אכתי קשה כמ"ש.

והנראה לענ"ד ליישב זה אשר הקשינו לשיטת רש"י מאי פריך אי ת"ק קשיא מתנות וכו' דאפשר לומר דהן הן הדברים דקמשני הש"ס לשיטת רש"י לעולם תנא קמא ותנא מקרא מגילה וה"ה מתנות דהא תליא { כלומר שעניניהם של עניים נשואות למקרא מגילה }, הילכך אס [לא] נתעברה השנה קודם אדר הראשון וקראו את המגילה בראשון ואז מן ההכרח הי' ליתן מתנות, לכן אס נתעברה השנה אח"כ מהדרינן עליו לחזור ולקרוא המגילה בשני, אצל מתנות אין ר"ך לחזור וליתן כיון דמעיקרא כדין חילקם. משא"כ בדאיכא שני אדרין לפניו שהי' לו לקרות המגילה וליתן מתנות בשני ואיהו במוזד קרא ונתן בראשון לזה גם ת"ק מודה דלא ינא ומהדרינן עליו לחזור ולקרא וליתן בשני¹⁷. והשתא תנא קמא כמתניתין ס"ל אלא דמתניתין איירי בדאיכא שני אדרין לפניו ותנא קמא איירי בדאיכא שני אדרין לפניו.

והא דמשני הש"ס ואצ"א לעולם רשצ"ג וחסורי מיחסרי וכו' לשיטת תו' קמשני הכי כלומר לעולם אין בין דסיפא ארישא קאי שקראוהו ואח"כ נתעברה ואפ"ה לא קשי' סדר פרשיות לרשצ"ג דמתניתין חסורי מיחסרה והכי קתני, ר"ל דע"כ ז"ל חסורי מחסרה לשיטת תוספ' דאל"כ קשה הני תרתי צבי ז"ל, אלא וודאי דהכי קתני

אין בין י"ד וכו' אצל לענין סדר פרשיות לא מיירי כלומר דחילוק ידענא בדאיכא שני אדרין לפניו וקראו בראשון וודאי ר"ך לחזור ולקרוא בשני אצל אס קראו ואח"כ נתעברה השנה אין ר"ך לחזור ולקרוא בשני. ומעתה קושטא הוא דרשצ"ג כתנא דמתניתין ס"ל אלא דמתני' מיירי שקראו בראשון ואח"כ נתעברה השנה ועלה קאמר הא לענין פרשיות וכו' לומר שאין ר"ך לחזור ולקרוא בשני אצל בדאיכא שני אדרין לפניו וקראו בראשון גם תנא דמתניתין מודה שר"ך לחזור ולקרוא בשני ורשצ"ג נמי דאמר אפילו סדר פרשיות וכו' בהכי איירי.

אמור מעתה הני תרתי שניוייא לעולם תנא קמא וכו' ואיצעית אימא לעולם רשצ"ג וכו' קמפלגי בשיטת רש"י ותו', דשניוייא קמא קמשני ומפרש למתניתין דאין בין דסיפא לא קאי ארישא כשיטת רש"י, ושניוייא בתנא קמשני ומפרש המתניתין דאין בין דסיפא ארישא קאי וכשיטת תוספ' כאשר הארכתי.

והשתא קאתי ר' יוחנן ופסק הילכתא כרשצ"ג והיינו דמשני הש"ס [בשניוייא בתנא] אליבא דרשצ"ג כשיטת תוספ' דאין בין דסיפא ארישא קאי, ודווקא אס קראו הפרשיות בראשון ואח"כ נתעברה אז אין ר"ך לחזור ולקרוא בשני, אצל אס נתעברה השנה קודם אדר הראשון וקראו בראשון ר"ך לחזור ולקרוא בשני והכי הילכתא.

והיינו דקאמר ר' יוחנן סמוך לו ושניהם מקרא אחד דרשו בכל שנה ושנה רבי אליעזר ב"ר יוסי סבר וכו' אף כאן אדר הסמוך לשבט וכו' דלכאורה קשה לאיזה נורך קמפרש ר' יוחנן דברי רבי אליעזר בר יוסי אחרי שלית הלכתא כותי' אלא כרשצ"ג.

אמנם ר' יוחנן רצה לפסוק הלכה כרשצ"ג כשניוייא בתנא דהש"ס וכשיטת תוספ' אלא בכדי שלא תקשה לי' מנ"ל דרשצ"ג איירי בדאיכא שני אדרין לפניו, לזה קמפרש דברי רבי אליעזר בכל שנה ושנה וכו' { ומסיק דמסתבר טעמי' דאין מעבירין וכו' } אלמא דרבי אליעזר איירי בדאיכא שני אדרין לפניו וא"כ מרבי אליעזר נשמע לרשצ"ג דאיהו נמי הכי איירי ואז ר"ך לחזור ולקרוא

[7] נראה דממה שחידש הגמ' בתירוץ 'דמקרא ומגילה ומתנות הא בהא תליא' משום דעניניהם של עניים נשואות, מזה נתחדש הדין דאס נתנו במזיד בראשון לא יצאו י"ח, דאל"ה הו"א דגם אס במזיד חילקו בראשון יצאו י"ח.

צ"י וכן הפרשיות וכו' אין צריך לחזור ולעשותן בשני כיון דבשעה שקראוהו הפרשיות לא היו יודעין שצריך לעבר השנה כדין קראוהו והכי הוא מסקנת הש"ס הלכה כרשב"ג והא דקאמר אפילו סדר פרשיות וכו' איירי בדאיכא שני אדרין לפניו וכשיטת תוספ' אצל אס אח"כ עצרוהו גם רשב"ג מודה דאין צריך לחזור ולעשותן בשני.

ומעתה הטור שכתב קראוהו וכו' ואח"כ ראו לעבר השנה וכו' אצל הפרשיות שעשו באדר הראשון אין צריך לחזור ולעשותן בשני, הדין עמו דכן הוא המסקנת הש"ס שפסק ר' יוחנן הלכה כרשב"ג ואיירי בדאיכא שני אדרין לפניו אצל בדליכא שני אדרין לפניו וודאי אס קראו הפרשיות בראשון ילא ואין צריך לחזור ולקרות בשני וכמ"ש.

והן הן הדברים שכתב הרא"ש אצל כל שאר דברים שעשאוהו בראשון ושז נתעברה השנה אין צריך לחזור ולעשותן בשני וכו' עכ"ל. והטור ז"ל תפס נמי שיטת הרא"ש אצו ז"ל. והב"ח שכתב ז"ל והנה הרואה דברים אלו { של הרא"ש } ישפוט בתחלת הדעת שהרא"ש פוסק שהפרשיות אין צריך לחזור ולעשותן בשני כמו שכתב בפירוש אולי מכאן באה הטעות בספרי רבינו לגרום שם שא"צ לחזור ולעשותן בשני והא וודאי ליתא וכו' עכ"ל. ובסוף דבריו העלה פירש לדברי הרא"ש ע"ש.

אמנם אחר מחילות כבודו לי לא כן ידמה דדברי הרא"ש והטור ישרים וצוררים למואל דעת והן הן הדברים שאמר רשב"ג ופסק רבי יוחנן הלכתא כוותי כאשר הארכתי.

ואם יטעון חד ואמר דאכתי ה"ל להש"ס להקשות לשיטת רש"י אי ת"ק קשיא סדר פרשיות ולשיטת תוספ' אי רשב"ג קשיא מתנות כאשר הארכתי לעיל.

אפשר לומר דניחא לי להש"ס להקשות מדברי ת"ק ורשב"ג שאמרו בהדיא, דת"ק קאמר בהדיא חוץ ממקרא מגילה ולא קאמר מתנות, וה"ה נמי רשב"ג אליבא דרב פפא ע"כ ס"ל סדר הפרשיות אע"ג דקרו בראשון וכו', מלהקשות מדיוקא דברייתא. וצלימוד הישיבה הארכתי.

בשני אצל אס קראן ואח"כ עצרוהו מודה לתנא דמתניתין דאינו צריך לחזור ולקרותן בשני והשתא שפיר פסק ר' יוחנן הלכה כרשב"ג וכשיטת תוספ'.

ואחרי שהודיע לנו את כל אלה אמינא אמון מונע^[א] הטור שכתב בא"ח (ס"י תרפ"ח) ז"ל: קראוהו [להמגילה] באדר ראשון ואח"כ ראו לעבר השנה קורין אותה באדר שני אצל הפרשיות שעשו באדר ראשון אין צריך לחזור ולעשותן בשני וכו' עכ"ל. וכתב הרב בית יוסף ז"ל: משנה פרק קמא ודייק מינה בגמרא (שם) הא לענין סדר פרשיות זה זה שוין כלומר שאס קראו הארבע פרשיות בראשון אין צריך לחזור ולקרותן בשני וכו' עכ"ל. דבריו צוררים למציני דעת.

דהנה ראיתי בצית חדש על טור א"ח (ס"י ח') שכתב ז"ל: ויש נוסחאות מוטעות בספרי רבינו שכתוב בהן דהפרשיות שעשו באדר הראשון אין צריך לחזור ולעשותן בשני וכן היתה הנוסחא לפני הבית יוסף ומפני זה כתב שפסק זה הוא מהסוגיא שאמרה הא לענין סדר הפרשיות זה זה שוין כלומר שאין צריך לחזור ולעשותן בשני. ואין פסק זה אמת דהא אסיקנא בגמרא אמר רבי יוחנן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל שאמר משום רבי יוסי ומבואר בסוגיא דרבן שמעון בן גמליאל סבירא ליה דצריך לחזור ולעשותן בשני וכו'. אלא כך היא הנוסחא האמיתית בספרי רבינו וכן הפרשיות שעשו באדר הראשון צריך לחזור ולעשותן בשני שזה עולה כפי המסקנא. שז ראיתי בסוף ספר צדק הבית להבית יוסף שכתב באורך והגיה הטעות שכתב בספרו בית יוסף עיין שם.

וכן ראיתי בדרכי משה [סק"ז] שכתב ז"ל: ומשמע מדברי הבית יוסף שסבירא ליה שהנוסחא האמיתית היא בספרים אצל הפרשיות אין צריך לחזור ולעשותן אמנם במקלף נוסחאות איתא וכן הפרשיות שעשו באדר ראשון צריך לחזור ולעשותן בשני, וכן משמע בגמרא בפרק קמא דמגילה וכו' וכן כתב מהר"ר אברהם מפראג שכך היא הנוסחא האמיתית וכו' עכ"ל.

ובמחילת כבודם נראה לעני"ד הנוסחא שהי' לפני הרב

*

שם בגמרא: אמר רבי יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו וכו' רבי אליעזר ברבי יוסי סבר וכו' אדר הסמוך לשבט וכו' מסתבר טעמי' דאין מעבירין על המצות, ורשב"ג סבר אדר הסמוך לניסן וכו' רבי אליעזר אמר טעמא דרבן שמעון בן גמליאל מהבא דכתיב השנית { פי' רש"י בחדש השני } ורבי אליעזר ב"ר יוסי האי השנית מאי עביד ל' מיבעי' ל' לכדר' שמואל וכו'.

לכתחלה צדין נתן ללא הוה ידע שיהיו צריכין לעבר השנה, משא"כ לרשב"ג גם מתנות אע"פ שנתן בראשון צריך לחזור וליתן בשני שהרי מתניתין כוותי' דרשב"ג אחי, ולשיטת תוספ' אין צין דסיפא ארישא קאי ואפ"ה קתני דצריך לחזור וליתן מתנות.

אמנם ר"א דאמר טעמא דרשב"ג דכתיב השנית אליצ' צין ת"ק וצין רבי אליעזר צ"ר יוסי וצין רשב"ג כולהו איירי בקראה ואח"כ נתעברה דלת"ק צריך לחזור ולקרוא בשני, ורבי אליעזר צ"ר יוסי סבר כיון דלכתחלה לא ידע שיהיו צריכין לעבר השני כדין קראהו ואין צריך לחזור ולקרוא. והא לא משמע ל' לרבי אליעזר צ"ר יוסי דכתיב השנית ומשמע בחדש השני, שהרי איהו מיבעיא ל' לכדר"ש וכו'. אבל אם לכתחלה כשקראה הי' לפניו שני אדרין וקראהו בראשון אפשר דצריך לחזור ולקרוא בשני. ורשב"ג ס"ל אף קורין אותה באדר שני והטעם כיון דכתיב השנית ומשמע בחדש השני דווקא לכן גם אם קראה ואח"כ נתעברה צריך לחזור ולקרוא. ואיכא צינו וצין ת"ק סדר פרשיות כדמחלק רב פפא ואליצ' מתניתין כת"ק ותנא מקרא מגילה וה"ה מתנות דאילו רשב"ג קשיא סדר פרשיות.

ומעתה יצוארו דברי הירושלמי בש"ס מגילה (הלכה ד) [פ"א ה"ה] אשר ז"ל: (במקום שנכנסין וכו') מתניתא כשעיצרו ואח"כ קראו אותה אבל אם קראו אותה ואח"כ עיצרו לא ברא מתניתא לא אמרה כן אלא קראו את המגילה באדר הראשון ונתעברה השנה קורין אותה באדר השני וכו' ע"ש.

ולכאורה הא דמחלק צירושלמי מתניתין כשעיצרה וכו' הוא ללא כמאן, דלת"ק צריך לחזור ולקרוא, ולרבי אליעזר צ"ר יוסי גם אם עיצרה ואח"כ קראה אין צריך לחזור ולקרוא, וטעמי' דלכתחלה צריך לקרוא בראשון דאין מעבירין וכו', ולרשב"ג גם אם קראה ואח"כ עברה צריך לחזור ולקרוא.

הנה לכאורה איכא למימר דפליגי ר' יוחנן ור"א למוקמי פלוגתא ת"ק ורבי אליעזר צ"ר יוסי ורשב"ג שלשתן כחד צנתעברה השנה אחר אדר הראשון. או דחילוק ידענא דת"ק איירי צנתעברה אחר אדר הראשון ורבי אליעזר צ"ר יוסי ורשב"ג איירי צנתעברה השנה קודם אדר הראשון.

והוא דר' יוחנן דאמר טעמא דרבי אליעזר דבעינן אדר הסמוך לשבט מטעם דאין מעבירין על המצות וכו' אליצ' ע"כ ז"ל דחילוק ידענא דת"ק מיירי בקראה ואח"כ נתעברה השנה אעפ"י שכתחלה כדין קראה אפ"ה צריך לחזור ולקרוא בשני. ורבי אליעזר צ"ר יוסי איירי צנתעברה השנה קודם אדר הראשון ואיכא שני אדרין לפניו קושטא הוא דלכתחלה צריך לקרוא בראשון מטעם דאין מעבירין וכו' { דאף דרבי אליעזר צ"ר יוסי נמי איירי בקראה ואח"כ נתעברה דא"כ לא מסבחת טעמי' דאין מעבירין וכו' כאשר הארכתי לעיל }, ומדרבי אליעזר צ"ר יוסי נשמע לרשב"ג דאיהו נמי בהכי איירי דאיכא שני אדרין לפניו, וס"ל לרשב"ג אף קורין אותה באדר השני שכל המצות וכו' אין נוהגות בראשון, ולענין סדר הפרשיות ס"ל דצריך לקרוא כיון דלכתחלה שלא כדין קראן. אבל אם קראן ואח"כ נתעברה השנה א"ל לחזור ולקרוא כדיוקא דדייקינן ממתניתין דאין צין דסיפא ארישא קאי שקראה ואח"כ נתעברה וכשיטת תוספ' והרא"ש הא לענין סדר פרשיות זה זה שווין שאם קראה בראשון שאין צריך לחזור ולקרוא בשני.

ואם נפשך לומר דלפ"ז קשה מאי איכא צין ת"ק ורשב"ג שהרי ת"ק נמי דאיירי בקראה ואח"כ נתעברה שצריך לקרוא המגילה בשני ואין צריך לקרוא הפרשיות בשני.

אי משום הא לא אריא דאיכא למימר מתנות איכא צינייהו כדמקשה המהרש"א ה"ה דהמ"ל מתנות איכא צינייהו וכו' ע"ש, דלת"ק אין צריך לחזור וליתן בשני

נריך לחזור ולקרואה בשני כיון דדדין קרא שלא ידע שיהי' נריכין לעבר, אבל אם עצרוהו ואח"כ קראוהו דהיינו לשעבר לא מסתבר דלימא הכי שאין נריך לחזור ולקרואה דא"כ הוא דלא כמאן כאשר כתבתי.

והנה שים עיון בתוספתא מגילה [פ"א ה"ז] וז"ל: קראו את המגלה בחדר הראשון ונתעברה שנה נריכין לקרואה בחדר השני שכל מלות שנוהגות בחדר השני אין נוהגות בחדר הראשון. רבי אליעזר ז"ר יוסי שאמר משום ר' זכריה בן הקנז אין נריכין לקרואה בחדר השני שכל מלות שנוהגות בחדר השני אין נוהגות בחדר הראשון וכו' עכ"ל.

והנה כל הרוואה התוספתא זה משתומם על המראה כאשר יראה המעיין וכי קשה הליור במעט הכמות והיייתי משתוקק למצוא ישוץ נכון ופניתי לימין ואין סומך. ואולי שטעות נפל בספרים ותיבת 'אין' דקתני בדברי רבי אליעזר ז"ר יוסי שכל מלות וכו' אין נוהגות וכו' ז"ל בדברי ת"ק שכל המלות הנוהגות וכו' אין נוהגות, ובדברי רבי אליעזר ז"ר יוסי נריך לומר שכל המלות הנוהגות וכו' נוהגות וכו', ותו לא מידו^{יב}.

ולפי מ"ש דאליבא דר"א ס"ל לרבי אליעזר ז"ר יוסי דווקא אם קראהו ואח"כ עצרוהו אבל אם עיצרוהו ואח"כ קראוהו לא בלא, לפ"ז גם התוספתא דקתני זה רבי אליעזר ז"ר יוסי אומר וכו' קאי אקראה ואח"כ נתעברה, אבל אם נתעברה ואח"כ קראה גם רבי אליעזר ז"ר יוסי ס"ל דנריך לחזור ולקרואה כאשר הארכתי לעיל.

והא דתמן תנין בר"ה (דף י"ט ע"ב): על אדר מפני הפורים ואילו נתעברה השנה יוצאין אף על אדר שני מפני הפורים לא קתני, מתניתין דלא כרבי דתניא רבי אומר אם נתעברה השנה יוצאין אף על אדר השני מפני הפורים, לימא בזה קמיפלגי דמר סבר כל מלות הנוהגות בשני נוהגות בראשון וכו'. פי' רש"י: וינאו ידי חובתן בפורים שעשו בראשון וכו' עיין שם.

ונריך לומר דהתם איירי שקראה את המגילה ואח"כ נתעברה ואז השלוחים יוצאים על אדר שני ובהא קמפלגי רבי ורבנן, דמר סבר שכל המלות שנוהגות בשני נוהגות

אמנם תנא דירושלמי ס"ל כדאמר ר"א בש"ס שלנו דאליבא ס"ל לרבי אליעזר ז"ר יוסי אין קורין אותה בשני, דוקא אם קראה ואח"כ נתעברה אבל אם נתעברה ואח"כ קראה נריך לחזור ולקרואה, ולפ"ז הא דקאמר התם מתניתין בשעיצרה ואח"כ קראוהו אבל קראה ואח"כ עיצרה לא בלא כוותי' דרבי אליעזר ז"ר יוסי בש"ס שלנו דייק, ומסיק התם מתניתא לא אמרה כן וכו' דמתניתין לאו כוותי' דרבי אליעזר ז"ר יוסי דייקא אליבא דר"א כיון דמתניתין קתני ואח"כ נתעברה ואפ"ה קתני דנריך לחזור ולקרואה בלא כת"ק אתיא וכמ"ש.

ולדברינו אלה יבוארו דברי הירושלמי במס' שקלים [פ"א ה"א] וז"ל: קראו את המגילה בכרכים לא כן אמר רבי חלבו וכו' לא בא אלא ללמדך שכל המלות הנוהגות בחדר השני נוהגות בחדר הראשון, ר' יוסה ור' אחא וכו' אמר ר' יוסה לר' אחא לא מסתברא לשעבר אלא לבא וכו' ע"ש בתלמוד ירושלמי הנדפס בקראקא.

ובהיות שמנאתי וראיתי יש מי שמגיה דברי הירושלמי שכל המלות הנוהגות וכו' 'אין' נוהגות וכו' לא מסתבר 'אלא' לשעבר אבל לבא לא וכו' ע"ש בתלמוד ירושלמי הנדפס מחדש שתפס ההג"ה. ובאמת תמה תמה אני אקרא על הנך שרואים להגיה וכי קשה להגיה הספרים, שהרי לפמ"ש בפירושא דתלמוד ירושלמי מגילה הן הן הדברים דתניא צירושלמי שקלים ואשתרוצי משתרוצי מהכא להתם. וה"פ ללמדך שכל המלות וכו' נוהגות בחדר הראשון והיינו דעת רבי אליעזר ז"ר יוסי בש"ס שלנו דאמר הכי.

אמנם לפי אקומת' ר"א איירי רבי אליעזר ז"ר יוסי דווקא אם קראה ואח"כ נתעברה אבל אם עיצרה ואח"כ קראה נריך לחזור ולקרואה כמ"ש. וא"כ ה"ק ר"י לר"א 'לא מסתבר לשעבר אלא לבא' כלומר הא דאמרת שכל המלות נוהג' וכו' נוהג' בחדר הראשון והיינו כרבי אליעזר ז"ר יוסי 'לא מסתבר לשעבר' דהיינו אם עיצרוהו ואח"כ קראה דבזה גם ר"א ס"ל דנריך לחזור ולקרואה בשני, 'אלא לבא' רצה לומר דבהא אם קראהו ואח"כ עיצרוהו הוא דקאמר רבי אליעזר ז"ר יוסי דנוהג' בראשון ואין

דווקא גדליכא שני אדרין לפניו והוא דס"ל אס עשאן
 זראשון ילאו ואס איכא שני אדרין לפניו גס רבי אליעזר
 ז"ר יוסי ס"ל דזריכין לזאח. אזל אליזא דר' יוחנן דמוקי
 לרבי אליעזר ז"ר יוסי אפילו זדאיכא שני אדרין לפניו
 לפ"ז ס"ל לרבי אליעזר ז"ר יוסי אפילו אס נתעזרה קודם
 אדר ראשון אפ"ה אין זריכין לזאח על אדר שני.

זראשון וכיון שעשאו זראשון ילאו ואין זריך לזאח על
 אדר שני, ומר סזר אין נוהגות וזריכין לזאח על אדר שני.
 וקמפלגי זפלוגמת ת"ק ורשב"ג ורבי אליעזר ז"ר יוסי,
 דלת"ק ורשב"ג זריכין לזאח ולרבי אליעזר ז"ר יוסי אין
 זריכין לזאח על אדר שני.
 וכל זה אליזא דר"א דמוקי לרבי אליעזר ז"ר יוסי

*

בתספת ד"ה מסתבר טעמי דאין מעבירין על המצות, מכאן קשה להא דאמרינן בפרק איזהו מקומן וכו' אמר קרא
 אל יסוד מזבח העולה וקשה התם למה לי קרא תיפוק ליה דאין מעבירין על המצות וכו'.

לרבי אליעזר ז"ר יוסי לדכרז שמואל וכו' מ"מ אי לאו
 זכל שנה ושנה סד"א דהשנית למעוטי אהא להכא קמ"ל
 זכל שנה ושנה לאשמעינן לעשות זתחלה זראשון. דהשתא
 אין לומר דהשנית למעוטי אהא דא"כ קשה זכל שנה ושנה
 למה לי. אמנס החס זאיזה מקומן לא משמע משום קרא
 דלמא למעוטי הוא דאהא ואייתר לן הסזרא דאין מעבירין
 וכו' שפיר קמקשים תוספ' למה לי קרא תיפוק לי דאין
 מעבירין וכו'.

איכא למידק אמאי לא מקשים דזריהם הללו
 הכא זסוגין דקאמר ר' יוחנן
 טעמי דרבי אליעזר ז"ר יוסי דכתיב זכל שנה ושנה וכו'
 אדר הסמוך לשזט ולמה לי קרא תיפוק לי דאין מעבירין
 על המזות.

וי"ל דהכא ליכא לאקשווי הכי דאיכא למימר אי לאו
 זכל שנה ושנה הוא אמניא אף דאיכא סזרא דאין מעבירין
 מ"מ התורה מייעטה שיהא קורין אותה זשני דכתיב
 השנית ומשמע זחדש השני. אע"ג דהשנית מצעי לי

*

בא"ד מסתבר טעמי דאין מעבירין על המצות מכאן קשה להא דאמרינן בפרק איזהו מקומן בגמרא דקאמר שירי
 הדם הי' שופך על יסוד מערבי של המזבח ודייק טעמא דאמר קרא אל יסוד המזבח העולה וקשה התם ל"ל קרא
 תיפוק לי דאין מעבירין על המצות וכו' ורבינו יהודא תירץ דאי לאו קרא הוא אמניא דאין מעבירין לכתחלה הא
 דיעבד שרי מש"ה איצטריך דאסור בדיעבד וכו' עכ"ל.

לזוטפתא וכו' { זד"ה עזורי דרעא וכו' פי' רש"י דקא
 מעזיר על המזות וכו', וקשה לפי דמאי איריא מדריש
 לקיש תיפוק ליה מדאמר זפרק הקומן רבה כשהוא מניח
 מניח של יד ואח"כ של ראש דכתיב וקשרתם לאות על ידך
 והדר והיו לזוטפות זין עיניך וכו' עכ"ל. והיינו מדאמר
 ריש לקיש אין מעבירין וכו', וקשי' לדידי קושיות תוספ'
 הכא למה לי קרא וכו', וע"כ ז"ל דאתי לאשמעינן אפי'
 זדיעבד אסור וכדמתרן תוספ' הכא, וא"כ לא קשיא מאי
 אריא מדר"ל תיפוק לי מההיא דהקומן וכו', דהן הנה אי
 לאו דריש לקיש הוא אוקמינן להאי קרא אלכתחלה דווקא

אתה המעיין הנוצע ממקור החכמה שא נא
 עיניך והצט וראה זמסכת יומא
 (דף ל"ג ע"א) גזי הא דאמר ריש לקיש אין מעבירין על
 המזות שמקשים תו' זד"ה אין מעבירין וכו' הך קושי'
 שמקשים הכא מפרק איזהו מקומן וכו', [ו]תרוכא זתרא
 דאי לאו קרא הוא אמניא דאין מעבירין לכתחלה וכו' לא
 קמתרני התם, ומן הראוי להתזונן זדזריהם.

והנראה לומר דעפ"י תירוכס זתרא הכא מיושז מה
 שמקשים [התוס'] התם { גזי הא דקאמר רבא ש"מ מדריש
 לקיש עזורי דרעא אטוטפתא אסור היכי עזיד מדרעא

מההיא דהקומץ ומההכרח לתרוני כדמפרש ר"ת ורבינו אל"י ז"ל.

ואם זכינו לדין יפלא על הט"ז שכתב בש"ע א"ח (סי' תרפ"ד) מהל' חנוכה על ההג"ה שם [סעי' ג']: ואם טעה והתחיל לקרות בשל חנוכה נריך להפסיק לקרות בשל ר"ח וכו' עכ"ל. וכתב הוא (בסעיף קטן ד'): ואם טעה והתחיל כו'. כן כ' האצורהם, וז"ל: מדקתני מעכבות משמע שאם הניחה כן לא ילא דנריך להניחם כסדר מצותן עכ"ל. משמע דעתו דגם בחנוכה ור"ח כן אם הקדים בחנוכה דנריך לחזור כסדר שאמרו חז"ל. והוא תמו' הפלא ופלא חדא דהאי גמרא שהוא מביא לענין תפילין ליתא בשום דוכתא בתלמוד ותו דאדרבא וכו' עכ"ל ע"ש שהאריך.

ולדעתי הקלושה נראה דדברי אצורהם בנויים על דברי רבא שאמר התם ציומא ש"מ מדר"ל עצורי דרעא אטוטפתא אסור, וע"כ אפי' דיעבד, דאם ל"כ קשה קושית תוספת הכא למה לי קרא על יסוד המוצא וכו' וכאשר הארכתי.

*

בגמרא: אמר רבי יוחנן הלכתא כרבן שמעון בן גמליאל שאמר משום רבי יוסי אמר רבי יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו בכל שנה ושנה רבי אליעזר ברבי יוסי סבר בכל שנה ושנה אדר הסמוך לשבט אף כאן אדר הסמוך לשבט ורבן שמעון בן גמליאל סבר בכל שנה ושנה אדר הסמוך לניסן אף כאן אדר הסמוך לניסן וכו'.

אמנם רש"ג לא ס"ל כהא דר"ל דשנה מעוברת הי' הילכך אם נתעברה השנה נריך לעשות פורים באדר שני דמסמך גאולה לגאולה עדיף. וזוה יבאר הא דאית' צירושלמי בסמוך ונראה: ר' סימון בשם ר' יהושע צן לוי הלכה כרש"ג ר' חונה רבה דליפורין אמר הנהיג ר' חנינה דליפורין כהדא דרש"ג לא אמר אלא הנהיג הא להלכה לא וכו' ע"ש.

וקמפלגי נמי בהא דאמר ר"ל אותו שנה מעוברת הי' דרבי חונה דאמר הנהיג וכו' ס"ל כר"ל ומש"ה לא אמר

הא דיעבד שרי, קמ"ל ר"ל דמכח טעמא דאין מעזירין מוכח דקרא אפילו דיעבד איירי.

והיינו דקאמר התם היכי עבד מדרעא לטוטפתא ופי' רש"י מן הזרוע יציא על הראש וכו' ע"ש, דמשמע דקושי' הש"ס היכי עבד אדיעבד קאי דאם הניח של ראש תחלה היכי עבד, ומשני מדרעא לטוטפתא, פירש אפי' דיעבד נריך לחזור ולהניח של יד תחלה ואח"כ של ראש. וה"ק רבא ש"מ מדר"ל עצורי דרעא אטוטפתא אסור, כלומר דאסור אפילו דיעבד, דמיני' וצי תסתיים שמעתתא דהא דכתיב וקשרתם והדר לטוטפות דאפי' דיעבד אסור.

איברא תוספות שמקשים קושייתם התם מההיא דהקומץ וכו' ומתראים תרוצים שונים ולא קמתרצי דמדר"ל שמעינן דההוא קרא דוקשרתם וגו' אפי' דיעבד איירי כמ"ש, אזלו לשיטתם שמתראים התם ד"ה אין מעזירין וכו' הך תירוץ קמא דמתרצי הכא ולא קמתרצי תרוצי בתרא דאי מדר"ל ה"א לכתחלה וכו', ומש"ה מלאו מקום לקושייתו

הנראה

לי לומר דפליגי רבי אליעזר צ"ר יוסי ורש"ג בהא דאמר ר' לוי בתלמוד ירושלמי מגילה [פ"א ה"ה] אותה השנה היתה מעוברת מה טעמה מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ע"ש¹.

דרבי אליעזר צר יוסא דס"ל מצות הנוהג' צראשון אין נוהג' בשני היינו משום דס"ל כר"ל דאותה שנה מעוברת היתה, ומעשה שהיה שניצולו מידי המן באדר ראשון הוה וקיימו וקיבלו עליהם לעשות בכל שנה ושנה. והשתא אם נתעברה השנה נריך לעשות באדר ראשון וכמעשה שהיה.

[רג] במק"א הוסיף רבינו וז"ל: בירושלמי דמגילה (דף ע' ע"ד) [פ"א ה"ה] וז"ל: ר' לוי בשם רבי חמא בר חנינה אותה השנה היתה מעוברת מה טעמה [שם ג' ז] מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר הוא חדש אדר. ועיין בס' צמח צדק דאותה שנה שהי' לב"ע שנת ב' אלפים ת"ד (שהוא שנה שלישית למחזור קטן ק"פ שנה מעוברת והקביעו' בה"ה).

אלא הנהיג אצל להלכה לא כלומר לדעתו דר"ל הלכה היא שצריך לעשות צאדר הראשון דמעשה שהי' כך הי', משא"כ ר' סימון דאמר הלכה כרשב"ג לא ס"ל כהא דר"ל וכמ"ש.

*

[רבי אליעזר ברבי יוסי סבר וכו' אדר הסמוך לשבט וכו', ורשב"ג סבר אדר הסמוך לגיוסן וכו'.]

אמנם נגד החדש עיבור לא מאלנו סמך וסעד, ואמינא דחדש העיבור את זה לעומות חלק זכורה. איצרא גם בחלק זכורה של י"ב שבטאים איכא פלוגתא למי ניתנה חד אמר הזכורה נתנה לראובן כי הוא הזכור, וחד אמר נטלה מראובן וניתנה ליוסף [עי' ז"ב דף קכ"ג ע"א].

ומעתה י"ל דזהא פליגי רבי אליעזר ז"ר יוסי ורשב"ג, רבי אליעזר ז"ר יוסי דאמר אדר הסמוך לשבט איהו דס"ל דיוסף הוא הזכור וחדש העיבור הוא מכוון נגד חלק זכורה אשר לו. ולפ"ז חודש שבט הוא נגד יוסף וחדש אדר הסמוך לשבט נגד חלק זכורה ויחדיו יהיו תמים, ואדר הסמוך לגיוסן נגד בנימין.

משא"כ רשב"ג דאמר אדר הסמוך לגיוסן אליצי' צריך לומר דחדש העיבור שהוא נגד חלק זכורה לראובן נתנה, וא"כ ע"כ אדר הסמוך לשבט נגד בנימין, ואדר הסמוך לגיוסן נגד חלק זכורה אשר לראובן וניסן נגד חלק פשוט, ושניהם יחדיו יודצקו^[י"ד]. וצפרי הנ"ל הארכת עיין שם^[י"ד].

ובידי דברי זההוא עניינא דכל שנה ושנה וכו' לא [א]מנע מלהודיע להמעין צדצרינו מה שכתבתי בע"ה צדושא דאגדתא צספרי יד דוד^[י"ד] צאריכות צענין ששה דצריס עשה חוקי' מדעתו [פסחים פ"ד מ"ט], והרצבתי צציאור צס"ד לשכנו תדרשו וצאת שמה, אף כאן אמרתי לקצר צאומרים מהני מילי להכא להתם.

וזהו דר' יוחנן דאמר טעמי' דרבי אליעזר ז"ר יוסי דכתיב בכל שנה ושנה וכו' אדר הסמוך לשבט וכו' וטעמי' דרשב"ג דכתיב בכל שנה ושנה וכו' אדר הסמוך לגיוסן וכו' פליגי זההוא דתנינן צמסכת סופרים (פרק ד"א [ה"ג]): תני, מה עשה יעקב צצינו כשהציאו צניו את הכתונת צדס וכו' הלך צהרים, וחצב שנים עשר צצנים, והעמידן שורה, וכתב על כל אחת ואחת שם צצטו ושם מזלו ושם ירחו, היאך כתב על אצן אחת, ראובן טלה ניסן, וכן לכל אצן ואצן וכו' ע"ש. הרי לפניך דשנים עשר צצטים צצטי יצורון הן הנה מכוונות נגד שנים עשר חדשים, ניסן נגד ראובן וכן חוזר חלילה עד יוסף נגד שבט ובנימין נגד אדר.

[רד] בכת"י יד דוד (מספר 714) אות קי"ד בביאור בבא השלישית.

[רה] ביד דוד מבאר שם רבינו הא דחזקי' עיבר ניסן בניסן ולא הודו לו, דחזקי' סבר שהבכור הוא ראובן וא"כ אדר שני הוא גורלו של ראובן, וניסן ג"כ ומותר בני בקתא חדא. וחכמים לא הודו לו כי סברו יוסף הבכור וכיון שנכנס אדר כבר יצא חלק בנימין ונכנס של ראובן והיאך עיבר השנה.

[רו] עי' בספרו של רבינו על פרק שירה (רשימות קצרות עמ' כ"ו).

דף ז' ע"א

בגמרא: ואיצטריך למיכתב בכל שנה ושנה וכו' דאי אשמועינן השנית הוה אמינא בתחילה בראשון ובשני קא משמע לן בכל שנה ושנה וכו'.

לקרותה בשניי' מטעם דפרשת זכור לעולם נריך להיות דוקא קודם קריאת המגילה דנזכרים ונעשים צהדי הדדי משמע.

וא"כ י"ל הא שכתב הרא"ש ז"ל: אבל לא מסתבר שכל השנים מעוברת יקראו הפרשיות בשני אדרין וכו' עכ"ל היינו טעמא דכתיב בכל שנה ושנה וכו' ופרשיות איתקשו למגילה כמ"ש.

נשמע מזה דאין לקרות המגילה לכתחילה בשני אדרין.

ולקמן (דף למ"ד ע"א) קאמר הש"ס אתמר פורים שחל להיות בערב שבת רב אמר מקדימין פרשת זכור כי היכי דלא תקדים עשיי' לזכירה וכו' ע"ש. אלמא דפרשיות ומגילה בחדא מתא מחתינהו. וכיון דאין לקרות המגילה בשני אדרין דכתיב בכל שנה וכו' גם סדר פרשיות אין

*

שם: רב ורב חנינא ורבי יוחנן ורב חביבא מתנו בכוליה סדר מועד כל כי האי זוגא חלופי רבי יוחנן ומעייל רבי יונתן שלחה להם אסתר לחכמים כתבוני לדורות שלחו לה וכו' עד שמצאו לו מקרא כתוב בתורה כתב זאת זכרון בספר כתב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה זכרון מה שכתוב בנביאים בספר מה שכתוב במגילה כתנאי כתב זאת מה שכתוב כאן זכרון מה שכתוב במשנה תורה בספר מה שכתוב בנביאים דברי רבי יהושע רבי אלעזר המודעי אומר וכו' בספר מה שכתוב במגילה וכו'.

משא"כ ר"א המודעי דאמר זאת מה שכתוב כאן וצמנה תורה אפשר דס"ל לתורה חתומה ניתנה ומהראוי לסמכס צחד קרא, זאת מה שכתוב כאן וצמנה תורה דכיון דאית לי' תורה חתומה ניתנה ממילא הא דאמר לו הקצ"ה למשה כתוב זאת וגו' היינו התורה ומשנה תורה כי הכל הולך אחר החיתום דעד ארבעים שנה היה גורסה על פה ועכשיו הי' כותבה ומלת כתב זאת משמע כל מה שכתוב צמנה קרוי כתב אחד. והכי מפרש"י ז"ל ד"ה זאת וכו' עיין שם וזכרון מה שכתוב צנצאים צספר מה שכתוב צמגילה.

ואל תשיצני אליבא דר"א המודעי דאמר צספר מה שכתוב צמגילה האי כתבתי לך שלישים מאי עבדי לי' דצשלמא לר"י למעוטה אמת ולא ריביעים אללא לר"א קשיא.

אפשר לומר דלר"א לאר"י קאתי שלישים דתורה חתומה ניתנה והיינו זאת מה שכתוב כאן וצמנה תורה וזכרון מה שכתוב צנצאים צספר מה שכתוב צמגילה

הנראה לעני' דפליגי ר"י ור"א צפלוגתת ר' יוחנן ור"ל צמסכת גיטין (דף ס' ע"א): אמר רבי יוחנן תורה מגילה מגילה ניתנה שנא' אז אמרתי הנה צאתי צמגילת ספר כתוב עלי, וריש לקיש אומר תורה חתומה ניתנה שנאמר לקוח את ספר התורה הזאת וכו'. ופי' רש"י: מגילה ניתנה כשנאמרה פרשה למשה היה כותבה ולצקוף מ' שנה כשנגמרו כל הפרשיות חיברן צגידין ותפרן. חתומה ניתנה לא נכתבה עד סוף מ' לאחר שנאמרו כל הפרשיות כולן והנאמרות לו צשנה ראשונה ושניה היו סדורות לו על פה עד שכתבן וכו' ע"ש.

אומר מעתה ר' יהושע דאמר זאת מה שכתוב צמורה זכרון מה שכתוב צמנה תורה ולא ניחא לי' למימר זאת מה שכתוב כאן וצמנה תורה, אפשר דס"ל דתורה מגילה ניתנה ולכן מה ראוי לחלוק ולחוקמי זאת מה שכתוב כאן זכרון מה שכתוב צמנה תורה צספר מה שכתוב צנצאים ועל מגילה כיון דלית שום ריבויא חוקמוה שאסורה לכתוב דכתיב שלישים ולא רביעים.

שיטת רבי יוחנן לרבי יונתן דכל כי האי זוגא חלופי רבי יוחנן ומעייל רבי יונתן עיין שם.

והא דמעיליין רבי יונתן בחריקאו דרבי יוחנן דווקא היינו טעמא משום דאמר רבי יונתן התם בשבת (דף קט"ז ע"א): תלצה עמודיה שבעה אלו שבעה ספרי תורה וכו' עיין שם, ולדידי' מדאית לי' שבעה ספר תורה ע"כ ס"ל דתורה חתומה ניתנה והיינו כשנחתמה התורה אז נחלצה להיות עמודיה שבעה. משא"כ אם מגילה ניתנה לא שייך למגזר אומר תלצה וכו' כיון דבלאו תלצה נעשית כמו שסיים הספר והתחיל ואמר מגילה זו ספר בפני עצמה היא ומדאמר תלצה וגו' אלמא דתורה חתומה ניתנה. ורמז לזה נר מצוה ותורה אור להיות שבעת קני מגורה כולה מקשה אחת כולה באה מחתיכה אחת כמו שפי' רש"י ז"ל.

*

שם בגמרא: כל כי האי זוגא חלופי רבי יוחנן ומעייל ר' יונתן וכו'.

לכתוב דכתיב שלישים ולא רביעים. ולפ"ז איכא למידק רבי יוחנן דאמר לקמן מגילה הכתובה צין הכתובים לא ילא, תיפוק לי' דלדידי' אסור לכותבה דכתיב שלישים ומשמע ולא רביעים.

שם משה לפני בני ישראל זכרון אלו הנביאים וכתב ספר הזכרון לפניו ליראי ה' וגו' בספר אלו הכתובים ומאמר אסתת קיים את דברי הפורים האלה וכתב בספר.

*

שם בגמרא: מיתבי רבי מאיר אומר קהלת אינו מטמא את הידים ומחלוקת בשיר השירים וכו' רבי שמעון אומר קהלת מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל אבל רות ושיר השירים ואסתר מטמאין את הידים הוא דאמר ברבי יהושע וכו'.

מר"מ דאמר קהלת אינה מטמאה וכו' ומחלוקת בשיר השירים ומאסתת לא הזכיר מידי אלמא דס"ל לר"מ

כלומר דמרצינן מכתוב זאת וגו' רק שלישים בהדי משנה תורה ונ"מ דתורה חתומה ניתנה. ושם מס' גיטין מצואר כלל היוצא אם אמרינן תורה חתומה ניתנה עיין שם.

וכיון דכן הוא יצוארו דברי הש"ס שאמר הכא כל כי האי זוגא חלופי ר' יוחנן ומעייל ר' יונתן וכו' דלכאורה קשה מאי צעי הש"ס בזה דמחליף שיטת רבי יוחנן ברבי יונתן.

אמנם הוא הדבר אשר דברנו דלפיכא דרבי יוחנן דאמר מגילה מגילה ניתנה חליצי' לא אייתר לון בספר למוקמי היתר כתיבה חמגילה. והן הנה דהנהו זוגא דרבנן קאמרו עד שמואלא להם מקרא כתוב בתורה כתוב זאת זכרון בספר וכו' בספר מה שכתוב במגילה אלמא לדידהו ע"כ צריך לומר דאית להו תורה חתומה ניתנה, ולר' יוחנן ע"כ צריך לומר דמגילה מגילה ניתנה, לכן מן ההכרח להחלופי הכא

בבר בתבתי הטעם בחלופי דר' יוחנן משום דלפיכא דר"י לא אייתר לן בספר למדרש חמגילה דאיהו ס"ל תורה מגילה ניתנה ודרוש כתוב זאת מה שכתוב כאן זכרון מה שכתוב במשנה תורה בספר מה שכתוב בנביאים אבל מגילה לא ניתנה

עיין בירושלמי מגילה (דף ע' ע"ד) הדא היא דכתיב ויאמר ה' אל משה כתוב זאת זכרון בספר זאת תורה כמה דתימר וזאת התורה אשר

*

איכא למידק דלמא שמואל כר"מ ס"ל ואדמותיב לי' מר"ש למסייע לי'

דאסתר אליצא דכ"ע אינה מטמאה את הידים.
וי"ל דר"מ כיון דאמר בסמוך ונראה אסתר צרות

הקודש נאמרה שנאמר ויודע הדצר למרדכי וכו' אלמא
דס"ל דאסתר מטמאה את הידים.
נכתב בגליון מן הצד:

במס' ידים (פרק שלישי משנה ה'): ר' יהודה אומר
שיר השירים מטמא את הידים וקהלת
מחלוקת. ר' יוסי אומר קהלת אינו מטמא את הידים
ושיר השירים מחלוקת. פי' צר"ש וז"ל: ואומר אל תוסף

צפ"ק דמגלה מפרש מאי ואומר וכל משנתינו הפוכה
שם דמלתיה דר' יהודה דהכא קתני התם צשס ר' יוסי
ומילתיה דר' יוסי דהכא קתני התם צשס ר' מאיר ופליגי
התם צמגילה אס מטמאין ידים עכ"ל.

*

שם: תניא רבי שמעון בן מנסיא אומר וכו' אמרו לו וכו' זו בלבד אמר והלא כבר נאמר וידבר שלשת אלפים משל
וכו'.

לבאורה טעמא צעי אמאי קאמר הקרא אל תוסף
על דצריו וגו' הוספה זו איני יודע למה
ועל מה שלא יוסף.

מעמה שלמה דכתיב ציה ויחכם מכל אדם היינו שהיה לו
מחכמה של מעלה.

והנה מידי דצרי צההוא עניינא אודיע להמעין דצצרינו
מ"ש צע"ה צספרי יד דוד^{י"א} על האי קרא וידצר שלשת
אלפים משל טעם לדצר אשר דיצר שלמה שלשת אלפים
משל דווקא. הנה לפי משמעות הכתוב יש ליתן טעם לשבח
טעם כעיקר לשלשת אלפים משל הללו.

וכבר נודע דתורה שנתנה הקצ"ה לנו היא חמשים שערי
צינה דכתיב ותחסרהו מעט מאלהים ודרשו רז"ל צר"ה
[דף כ"א ע"ב] שחמשים שערי צינה הם וכו' ע"ש. והן הן
נוצלות מחכמה של מעלה, ונוצלות הוא אחד מששים, הרי
חכמה של מעלה היא ששים פעמים נגד התורה שניתנה
לנו, ונ' פעמים ס' הרי שלשים מאות והם שלשת אלפים.
נמצינו למידן סתום ממפורש ושום שכל המשכיל יצין
צין יצין יצין להצין צמקרא ופסקי טעמים טעם כעיקר
לשלשת אלפים משל הללו דווקא מצומצמין.
ואפשר לומר דהא דכתיב אל תוסף על דצריו קאי על
שלשת אלפים משל דמכוונים נגד החכמה של מעלה.

ונראה לענ"ד דנודע צין החיים מקרא שכתוב ויחכם
שלמה מכל אדם. ואיתא צמדרש מלמד שמחכמה של מעלה
ניתנה לשלמה. ועיין צמדרש רבה צראשית (פרשה י"ד דף ק'
ע"ב) נוצלות נצואה חלום } פירוש דחלום הוא אחד מששים
צנצואה } נוצלות החכמה של מעלה תורה וכו' עיין שם.

*

שם: רבי עקיבא אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה שנאמר ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל ראייה וכו'. ומסקינן
דר"ע דלמא בר"א דאמר מלמד שכל אחד נדמתו לו כאומתו וכו'.

הנה לפי הנראה יש התנצלות לר"ע להשמר מדצרי
ר"א, דלו יהי' כן כמ"ש ר"א שכל אחד נדמתה
לו כאומתו וזהו החן שהכתוב מייחסה ותהי אסתר נושאת
חן וכו', מכל מקום איכא למידק דהא תינת שהיה לה חן

צכל אומה ואומה עד שנדמתה לו כאומתו, אמנס צאומתה
עצמה היאך אפשר לומר נדמתה.
וא"ל דהכתוב מייחסה לה מצאתי חן היינו חוץ מאומתה,
זה אינו שהרי הכתוב משצחה ואומר ותהי אסתר נושאת

לאו משום המנחת חן אמרו אלא דהאמת כן הי', אלא וודאי דברוח הקודש נאמרה.

חן צעיני 'כל' רואיה, וע"כ מלת כל לרצוי קחתי דאפילו צעמה ומולדתה מנחה חן, והאיך ידעו כותבי המגילה שהי' לה חן באומתה, דלמא זה שהי' אומרים זו משלנו

*

שם: רבי מאיר אומר אפטר ברוח הקודש נאמרה שנאמר ויודע הדבר למרדכי וכו'. ומסיק הש"ס והא דר"מ דלמא כרבי חייא בר אבא דאמר בגתן ותרש שני טרסיים היו וכו'.

צרות קודשא וכו' עכ"ל.
אמנם אפשר דס"ל לר"מ דהא דכתיב ומרדכי ידע היינו דבעל חלוס אמר לו כדמפ' רש"י צמגילה עיין שם.
או דאיכא למימר כתרגומא דהאי קרא ומרדכי ידע ע"י דאל"י כהנא רצה וכו' עכ"ל ע"ש.

איכא למידק למה ל"י לר"מ להביא ראי' דאסתר צרות הקודש נאמרה מדכתיב ויודע הדבר וגו' ובאמת יש פירכא כדר"ח ז"א, ולכאורה ה"ל לר"מ להביא מהא דכתיב ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ומתרגמינן בתרגום שני וז"ל: ומרדכי לדיקיא חזא

*

שם בגמרא: אמר רבא לכולהו אית להו פירכא לבר מדשמואל וכו' אמר רבינא היינו דאמרי אינשי טבא חדא פלפלתא חריפתא ממלי צני קרי וכו'.

הכי היינו דאמרי אינשי [טבא חדא פלפלתא] וכו', אפשר דרצא אזיל לשיטתו דאיהו דאמר בהוריות חמרא וריחני פיקחא וכמ"ש.
איצרא כדי לדמות למשל אל הנמשל אפשר לוומר דכוונת רבינא בזה דאמר היינו דאמרי אינשי טבא חדא פלפלתא חריפתא לחזק דברי שמואל ולהשמר מקושי' תוספ' זד"ה לכולהו וכו' וקשה דהא רצא גופיה קאמר וכו' הדר קצלוהו צימי אחשורוש וכו'.

הנראה לפרש דברי רבינא שאמר טבא חדא פלפלא חריפתא ממלי צני דקרי דלכאורה קשה דמאי טיבותא איכא בפילפולא יותר מקרי. ע"פ מה דאי' הוריות (דף י"ג ע"ב): חמשה דברים משיצים את הלימוד וכו' הרגיל ציין וצממים וכו' מסייע ליה לרצא דאמר רצא חמרא וריחני פקחין וכו' ע"ש.
אלמא דסגולת צממים וריחא מלתא אאלצישייהו יקירא דאורייתא שמשיצ את הלימוד.

דהנה שם צש"ס שצת (דף פ"ח ע"א) דאמר רצא הדור קצלוהו צימי אחשורוש דכתיב קימו וקצלו וכו' כתבו תוספ' התם זד"ה מודעא וכו' הטעם דקיבלו צימי אחשורוש מאהבת הנס וכו' ע"ש. ואולי דרבינא לא ס"ל הא דרצא דאמר הדר קצלוהו וכו' אלא דס"ל שמחמת הטילטול הגלות נשתכח התורה מישראל וצימי אחשורוש הי' מהדרו לה בפלפולא, דכן הי' משצח ל"י רבי חנינא לרבי חייא צז"מ (דף פ"ה ע"ב): צהדי ידידי קא מינניית חס ושלוס אי משתכחא תורה מישראל מהדרנא לה מפילפולי וכו' עיין שם.

ואיתא בפסיקתא הוצא ציר"ח [ילקוט ראובני] פ' בהעלותך [אות נ"ו]: את הקישואים ואת הדלועים, מפני מה טעמו צמן כל מיני מאכל חוץ מחמשת המינים הללו מפני שהם קשים לתלמוד עכ"ל. ועיין לקמן (דף י"ב ע"א) שפיר' רש"י ז"ל: איהו צקרי, דלועין גדולות וכו' עכ"ל.
הרי לפניך מעלת הפלפלא שהוא מכלל צממים שמשיצים את הלימוד וגריעותא דלועין שהם קשים לתלמוד.
ומעתה י"ל לפי פשוטו דהיינו דאמר רבינא טבא חדא פלפלא חריפתא ממלא צני דקרי שהם דלועין כלומר שזה משיצ הלימוד וזה קשה לתלמוד.

ותמן תנינן צש"ס סנהדרין (דף ק"ד ע"א): חוצלים אלו

ולפי הגירסא צש"ס חגיגה (דף יו"ד ע"א) דאמר 'רצא'

פלפולא חריפתא כלומר דמתוך פילפולא אי ח"ו נשתכח תורה מישראל מהדרין לה. ולפ"ו איכא למימר דזימי אחשורוש נמי הכא הוי דנשתכח והדר מהדרין ל"י צפולא ואייתר ל"י קיימו וקיבלו להא דאמר שמועל קיימו למעלה מה שקיבלו למטה. משא"כ אי גרסינן הכא רבא ליכא למימר הכי דלדידי' קשה קושי' תוספ' דהא אמר התם דר קיבלוהו וכו' אלמא דאינטריך האי קרא קיימו וקיבלו וכו' דהדר קיבלוהו וכו' אצל לרבינא ניחא כמ"ש.

*

שם ברש"י ד"ה נדמתו לו כאומתו והיו אומרים בפיהם זו משלנו היא וכו' עכ"ל.

להיות כאומתו מכל מקום למשמוע חזן שוותה בגרירה השוה לכל נפש וכי רבים מכל אומה ואומה היו אומרים צפיהם זו משלנו וציהוא פחדא הוי יתיב דלמא נדמתו לכל אחד כאומתו וצאמת ליתא מאומתו אלא שזה המנאח תן צעיני כל רואיה. והיינו דקמפרש"י והיו אומרים צפיהם.

*

בד"ה פריסתקי שדור, שלוחים שלחו להם למרדכי ואסתר שלא נגענו בביוה שלא ירע למלך וכו' עיין שם.

היו יודעים שהאמת כך הוא, דלמא מקנתם שלחו צו יד, ויד הכל ממשמשים וצאים בהסתר דבר, כמו שמצינו בעבן ומי צהם אשר יגיד זאת, כי מאן ספיין ומאן רקיע להכריע ולהודיע שלא שללו וצווי אי לאו דקמי שמיא גליא וכותבי מגילה נפו צרות הקודש שלא שלחו צביה את ידם. ומעתה ה"ט דרבי יוסי דאמר אסתר צרות הקודש נאמרה וכו'. איצרא רבא דאמר דלמא פריסתקי שדור ס"ל, דהן הנה שאותן ששלחו אגרת וכתבו שלא שלחו יד צביה שלא היו יודעים אם אמת אתם או לאו, והא דשלחו הכי אפשר צכדי שלא ירע למלך שלחו הכי. רצה לומר, שעל הכלל כולו לא ינאו לשלוח יד צביה. ואף אם המנאח תמנא מאן דהוא ששלחו צן יד צביה, על זה לא היה מקפיד, כי לא היה קפידא רק אם כולם שלחו את ידם לשלול ולצו צו יצו להם.

תלמידי חכמים שצצבל שמחצלים זה לזה צהלכה. ופי' רש"י: מקשין זה לזה צהלכה ע"ש. הרי לפניך דצני צבל חריפים היו. וא"כ י"ל נמי דזימי אחשורוש היו מהדרין לה צפולא שהיו שם החרש והמסגר. וכיון דלא ס"ל לרבינא הא דרבא דאמר הדר קיבלוהו וכו' א"כ אייתר ל"י קיימו וקיבלו ודרש לה כדרש שמואל דאסתר צרות הקודש נאמרה.

ומעתה ה"ט דהש"ס גרס הכא רבינא אמר היינו דאמרי אינשי וכו' דכוונתו לסייע לשמואל מהא דטבא

הנה

זימי חורפי שמעתי רבים אומרים דק"ל לרש"י אמאי לא הרגיש אחשורוש צאסתר שהיא ממולדתו אחרי שלכל אחד ואחד נדמתה לו כאומתו וכו' וא"כ גם צעיניו ידמה להיותה כאומתו.

אמנם אם כל אומה ואומה הי' אומרים היא משלנו אכתי לא הוה ידע מהיכן הוא דאף שנדמתו לו לאחשורוש

בוונתו

של רש"י שמפרש שלוחים שלחו וכו' שלא ירע למלך, ומירץ מה שיש לכאורה לדקדק האף אסיק אדעתיה ר' יוסי צן דורמסקית שאמר אסתר צרות קודש נאמרה, שנאמר: וצוה לא שלחו את ידם, דילמא פריסתקי שדר.

ועוד זהו שמדייק המהרש"א צח"א וו"ל: יש לדקדק, מעיקרא דדייק ליה וכו' ה"ל לדייק כן מרישא דהאי קרא, דכתיב והרוג צשונאיהם חמשה ושצעים אלף, היאך ידעו מספר הרוגים של הרחוקים אי לאו צרות הקודש עכ"ל עי"ש.

אמנם הא וודאי דמרישא דקרא לא רצה רבי יוסי לדייק משום דראה וגם ידע דאיכא למימר פריסתקי שדור, אלא על האי קרא ליכא למימר פריסתקי שדר, דאף אותן ששלחו וכתבו צאגרת לכותבי המגילה שלא שלחו ידם צביה, לא

ומעתה שפיר קמפרש"י דאין ראי' שאסתר צרות הקודש נאמרה, מדכתיב וצדיקה לא שלחו וכו', דלמא פריסתקי שדור שלא ירע צעיני המלך וכמ"ש.

*

בתוספות ד"ה נאמרה לקרות ולא לכתוב, משמע דסבר דמותר לקרותה על פה וקשה דהיכי פליג על סתם משנה דלקמן פ"ב וכו' ורב נמי וכו' ור' יוחנן נמי וכו' לכך נראה לפרש דהא דקאמר לא ניתנה ליכתב ברוח הקודש אבל מדרבנן ניתנה ליכתב ולקרות ואכתי קשיא וכו' עכ"ל.

לאורויי שלא נטווה לכתוב רביעים והוי כמו שלא נאמרה צה לא איסור ולא היתר אלא שנשאר הדבר לחכמים לגזר אומר כתבו כטוב צעיניכם.

אמנם לפי גירסת תוספ' דלא ניתנה ליכתוב והוא שרוח הקודש אמר לקרות וגם שלא לכתוב א"כ ע"כ ז"ל הא דכתיב שלישים ולא רביעים היינו שאסור לכתוב רביעים שלא הותר מכללו אלא שלישים אבל לא רביעים. [ואם כן דינא נפק"מ להלכה בין הגירסאות, קשה למה שנינו התוס' מגי' הגמ'].

ותו קשה הא דקאמרי משמע דסבר 'שמותר' לקרותה בעל פה וכו' דלכאורה סבירא הפוכה אני רואה דצדיקים הללו, דהא ודאי לפי גירסא שלפנינו ולא נאמרה לכתוב כלומר שנשאר הדבר לחכמים ויש ברירה לקרות על פה או אי צעי לכתובה שפיר מצינן למימר משמע דסבר דמותר לקרותה בעל פה דאף דרוח הקודש אמר לקרות מ"מ לא החליט בפירוש דוקא לקרות ולא לכתוב אלא הא דנאמרה לקרות רצה לומר דמותר לקרותה ואי צעי לכתובה רשאי. משא"כ לגרסת תוספ' ע"כ ז"ל דאסור לכתובה אלא לקרותה בעל פה דווקא וא"כ מאי האי דכתבו משמע דסבר מותר לקרותה בעל פה [דמשמע שאם כתובה רשאי לקרותה מתוך הכתב], תיפוק לי' דכתבו ודאי אסור לקרותה דנאמרה לקרות ולא לכתוב.

ויען השליש ויאמר זהו שכתבו וקשה האין פליג על סתם המשנה דלקמן פ"ב דתני קראה על פה לא יא. ומאי קשיא שהרי אוקמוהו דשמואל כר' יהושע ס"ל והך מתניתין ע"כ דלא כר' יהושע, דכד עיינות לקמן (דף י"ח ע"א) קראה על פה לא יא. מנ"ל אחיא זכירה זכירה דכתיב הכא והימים האלה נזכרים וגו' וכתבי התם כתוב זאת זכרון צספר מה להלן צספר אף כאן צספר וכו' עיין שם.

הדיבור הזה נתחצטה צי' צעלי תריסין וצעלי קרניים קמאי דקמאי דמשי ידיהן יד כותב' ולית כותבה דלא רמיא צי' תגרא ודמיא לצדקא דמיא כיון דרווח רווח גמדה ופשטא לי' הלא הם כותבים על ספר הישר. והנה עלתה על רעיוני אולי יש חזון למועד דוד ומקום אשר הניחו לי להטגדר דצדיקים אשר עדיין לא נאמרו לכתוב ושלא שלחו צהו ידים תחלות ושניות מד"ס ואז אמרתי עתה צאתי צמגילת ספר לכתוב כפי אשר הורני מן השמים.

ועתה אתחיל ואומר ראשון תחילת נאמר הש"ס דקמשני נאמרה לקרות ולא 'נאמרה' לכתוב ותו' ציינו דצדיקים דצדיקים נאמרה לקרות ולא לכתוב ודוגמא לזה מפ' רש"י ד"ה הוא דאמר כרבי יהושע ז"ל: אבל צמגילה לא ניתנה לכתוב וכו' עכ"ל. ולכאורה י"ל אמאי לא ציינו דצדיקים כדגרסינן צהש"ס ולא נאמרה לכתוב.

דלפי הנראה חילוק ידענו בין גרסת הש"ס לגרסת תו' ורש"י דלפי גרסת הש"ס שלפנינו נאמרה לקרות ולא נאמרה לכתוב יש לפרש שנאמרה צרות הקודש החיוב לקרות אבל החיוב לכתוב לא נאמרה צרות הקודש, ומפאת זה אין לאסור כתיבת המגילה. ולגירסת תוספ' נאמר לקרות ולא לכתוב יש לפרש שנאמרה צרות הקודש החיוב לקרות וגם נאמר צפי' שלא לכתוב, והשתא הוי מגילה כשאר תורה שבעל פה שאסור לכתובה.

וכלל היוצא מסצרות האלה הוא לפרש דצדי רבי יהושע שאמר צספר מה שכתוב צצדיקים ואקמוהו הוא דאמר כר' יהושע ומשמע דלא ניחא לי' לרבי יהושע למוקים צספר אמגילה משום דס"ל דכתיבת המגילה נמעוט מהא דכתיב שלישים ולא רביעים, דלגירסת הש"ס ולא נאמרה וכו' י"ל ולא רביעים לא שהתורה אסרה שלא לכתוב רביעים אלא

שיש ריבויא מהא דכתיב בספר וקאי אמ"ש צמגילה, א"כ אמאי שלחו לה קנאה את מעוררת עלינו לצין האומות ואמאי לא קנאה קנאת ה' לצאות שכתוב בתורתו כתוב וגו' בספר מ"ש צמגילה ומאי איכפת להו צוה שיהיו האומות מעוררים ע"ז.

אמנם הוא הדבר אשר דברנו דרצ שמואל בר יהודה קים ל"י צשיטת שמואל והוא דאמר כר' יהושע דאית ל"י צספר קאי אמ"ש צנציאים ומדקשיא שמואל אשמואל ע"כ צריך לומר נאמרה לקרות ולא לכתוב כלומר שנאמר החיוב לקרות ומה גם שלא לכתבה דהא דכתיב שלישים ומשמע ולא רביעים לומר שאסור לכתוב רביעים.

ומעתה קאמר רב שמואל [בר יהודה] שלחה להם אסתר לחכמים 'קצעוני' לדורות כלומר הא ודאי לכתוב אי אפשר דנאמרה לקרות ולא לכתוב ומצית אציה למדה דכתיב שלישים ומשמע דווקא שלישים ולא רביעים אלא דשלחה להם קצעוני וכו' כדמפרש"י קצעוני ל"ט ולקרות להיות לי לשם ר"ל שצבל שנה ושנה יהיו צריכין לגורסה על פה ולא מתוך הכתב. ושלחו לה קנאה את מעוררת עלינו לצין האומות ופי' רש"י שיאמרו האומות שאנו שמחים להזכיר מפלתן 'להזכיר' דייק דצוה שאנו צריכין לגורסה על פה ולהזכירה יאמרו האומות שאנו שמחים וכו'. ושלחה להם כצר כתובה אני על דברי הימים ושם יהי רואין מה שאירע להם על ידי ישראל וצוה שאתם מוזכרים לא יאמרו ששמחים אתם וכו'.

וצוה נמלטנו מהא אשר הקשינו דה"ל לשלוח לה הלל כתוב שלישים ולא רביעים שהרי לפמ"ש לא צקשה אסתר מחכמים רק לקצוע לה לדורות שיהיו גורסים המגילה על פה אלא שאעפ"כ היו מתייראים שיאמרו האומות שמחים אנו להזכיר וכו' עד ששלחה להם כצר כתובה אני על דברי הימים.

איצרא רב ורב חנינא ורב חציצא ורבי יוחנן דאית ל"י כשיטת רבי אלעזר המודעי דאמר בספר קאי אמ"ש צמגילה לפ"ז קושטא הוא דשלחה להם 'כתבונ' לדורות כי מקרא מסייעני ושלחו לה הלל כתבתי וכו' עד שמנאלו מקרא שכתוב וכו'.

והשתא דרין לכללין רב ס"ל כרבי אלעזר המודעי

והא ודאי דגזירה שוה זה אחיא אליצא דר' אלעזר המודעי דאיהו יליף מצספר שצריך לכותבה. אמנם לר' יהושע דאמר בספר מה שכתוב צנציאים אליצ' ע"כ לא אחיא הך מתנייתין. ומעתה שמואל נמי דאמר נאמרה לקרות לא נאמרה לכתוב הוא דאמר כר' יהושע וגם כוותי' לא אחיא מתנייתין. וא"כ האיך מקשי' תוספ' היכי פליג וכו' שהרי ע"כ הך מתנייתין אחיא כרבי אלעזר המודעי ושמואל ס"ל כר' יהושע.

ועל ארבע אשיצנו זהו שכתבו ורב נמי הוא דאמר לקמן שצריך לכותבה ולתפרה בגידין וכו' ומאי קושי' שהרי רב הוא חד מווגא דאמרה שלחו אסתר לחכמים כתבונ' לדורות וכו' ומנאלו מקרא כתוב בתורה כתוב זאת וגו' בספר מה שכתוב צמגילה ושמואל ע"כ כרבי יהושע ס"ל דאינטריך צספר על מ"ש צנציאים.

וצר מן דין צריכין אנו למודעי רב שמואל בר יהודה דאמר שלחה להם אסתר לחכמים קצעוני לדורות. פי' רש"י קצעוני ל"ט ולקרות להיות לי לשם. שלחה לה קנאה את מעוררת עלינו לצין האומות פי' רש"י שיאמרו האומות שאנו שמחים להזכיר מפלתן וכו'. שלחה להם כצר כתובה אני על דברי הימים. ותו קאמר הש"ס רב ורב חנינא ורב חציצא ורבי יוחנן וכו' שלחה להם אסתר לחכמים כתבונ' לדורות שלחו לה הלל כתבתי לך שלישים ולא רביעים עד שמנאלו מקרא כתוב וכו'.

ולכאורה אקרקהפתא דגברא מונח לצאר ולפרש דברצ שמואל [בר יהודה] דאמר שלחה וכו' 'קצעוני' לדורות ופי' רש"י קצעוני ליום טוב ולקרות וכו', והנהו זוגא דרבנן דקאמרי שלחו להם 'כתבונ' וכו', צמאי קמפלגי, ואמאי דקדק רב שמואל צאמרו קצעוני וכו' ולא אמר כתבונ'.

וציחוד רב שמואל בר יהודה דאמר שלחה להם וכו' קצעוני וכו' שלחו לה קנאה את מעוררת וכו' לכאורה מן התימא הוא אליצא דרצ שמואל [בר יהודה, צממנ"פ] אם [נאמר ד] זקנינים שצאותו הדור ראו וגם ידעו שמקרא כתוב הוא הלל כתבתי לך שלישים וכו' דמשמע ולא רביעים ה"ל לשלוח לה הכי כמו ששלחו לה אליצא דהנהו זוגא. ואם נאמר דלא אסקו אדעתיהו לשלוח לה הכי צאשר

הוא דמחלק הכי וא"כ האיך תוספ' אשמואל מהך דרבי יוחנן כיון דר' יוחנן נמי כרבי יהושע ס"ל. ואת השש לפמ"ש תוספ' נאמרה לקרות ולא לכתוב וכו' אלמא דרוח הקודש נאמרה לקרות וגם שלא לכתוב א"כ לא זו דקשה שמואל אהדדי דלקמן (דף י"ט ע"א) אמר שמואל הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא ינא כאשר הרגישו צי' קדמאי וצתראי וכמ"ש נמי המהרש"א, אלא אף זו דהכא קאמר נאמרה לקרות משמע דווקא לקרות על פה אצל בכתב לא דאסור לכותבה, ולקמן (דף י"ח ע"א) גבי קראה בכל לשון לא ינא אמר שמואל בלע"ז יוני ומפרש ר' אלעזר 'שכתובה' בלעז יוני וכו' עיין שם אלמא דס"ל דמותר לכותבה.

וצבציעית אלף תוספ' שמפרשים [בתירוט] דהא דקאמר לא ניתנה לכתוב ברוח הקודש אצל מדרבנן ניתנה לכתוב וכו' עכ"ל. ולכאורה יפלא כיון דתוספ' גרסו ולא לכתוב דמשמע דנאמרה ברוח הקודש שלא לכתוב האיך אפשר לומר מדרבנן ניתנה לכתוב וכי אתא רבנן ויעקרו דבר שנאמר ע"פ רוח הקודש.

דבשאלמא לפי גירסת הש"ס שלפנינו ולא נאמר לכתוב דמשמע שנשאר הדבר לחכמים שפיר יש לפרש לא ניתנה לכתוב ברוח הקודש אצל מדרבנן ניתנה לכתוב משא"כ לפי גירסת תו' אכתי קשיא כמ"ש.

וגם לשמונה תוספ' שכתבו ואין לומר דהא דניתן לכתוב מדרבנן [קרי כתיבה] דאם כן הדרא קושיא לדוכתי' וכו' עכ"ל. ולכאורה אתמהא דהאיך אסקו אדעתם דהא דאמר התם ניתן לכתוב היינו מדרבנן תיפוק לי' מהך דהתם במס' יומא (דף ז' ט"ז ע"א) דקאמר דאסתר סוף כל הנסים רב אסי דאמר הכי למה נמשלה אסתר לשחר לומר לך מה שחר סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הנסים. ואליצ' קאמר הש"ס התם: הניחא למאן דאמר אסתר ניתנה לכתוב אלא למאן דאמר אסתר לא ניתנה לכתוב מאי איכא למימר וכו' ע"ש. ואי ס"ד דמ"ד ניתן לכתוב היינו מדרבנן ואליצ' קאמר רב אסי הכי וס"ל כוותי', א"כ קשה רב אסי אדרב אסי, דלקמן (דף ט"ז ע"ב) אמר רב אסי מגילה זריכא שירטוט כאמתה של תורה וכו' ע"ש אלמא דרב אסי ס"ל דניתנה לכתוב מדאורייתא כיון דזריכא שירטוט כאמתה

ושמואל כרבי יהושע וא"כ האיך כתבו תוספ' ורב נמי הוא דאמר לקמן שזריך לכותבה תיפוק לי' דשמואל ע"כ לא ס"ל כרב דאיהו אמר כרבי יהושע ורב דאמר זריך לכותבה אמר כרבי אלעזר המודעי.

ואוסף תומש זהו שכתבו ורבי יוחנן נמי דאם קראה בין הכתובים לא ינא וכו'. ומאי קושיא שהרי רבי יוחנן דאפקוהו ועיילוהו לר' יוחנן בחריקאו אלמא משום הכי אפקוהו דלרב ורב חנינא ורב חביבא קאי בספר אמ"ש במגילה ורבי יוחנן ס"ל כרבי יהושע דאמר בספר מ"ש צנצניא. ורבי יוחנן אזיל לשיטתו דבסמוך ונראה רבא הש"ס להוכיח אסתר ברוח הקודש נאמרה דכתיב וידוע הדבר למדכתי ומסיק הש"ס דלמא כרבי חייא בר אבא (משמ"י דר' יוחנן) בגתן ותרש שני טרסיים היו וכו'.

ובאמת הך דרבי חייא בר אבא משמ"י דר' יוחנן אתמר, דלקמן (דף י"ג ע"ב) קאמר הש"ס משמ"י דר' יוחנן בגתן ותרש שני טרסיים היו והיו מספרים בלשון (הארמי) [טורסי] וכו' ע"ש. והא דקאמר הש"ס לקמן בגתן ותרש וכו' משמ"י דר' יוחנן סתם ולא הוזכר רבי חייא בר אבא, אפשר דקאי אלעיל מיני' דאמר רבי חייא בר אבא משמ"י דר' יוחנן הקצ"ף הקצ"ה אדון על עצדיו וכו' ועלה קאי ואמר ר' יוחנן בגתן ותרש וכו' רבא לומר דזה דבגתן ותרש וכו' נמי אמר רבי חייא בר אבא משמ"י. הרי לפניך דלרבי יוחנן אין ראיי' דאסתר ברוח הקודש נאמרה וכיון דאית לי' לרבי יוחנן הכי שוב לא מסתברא למימר אליצ' דבספר קאי אמגילה וע"כ ז"ל דבספר קאי אמ"ש צנצניא.

וכיון דכן הוא קשיא דרבי יוחנן אדר' יוחנן אליצ' דרבי חייא בר אבא דהכא אפקוהו מווגא אלמא דס"ל כרבי יהושע דבספר קאי אצניאיים ולקמן אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן קראה בין הכתובים לא ינא.

וע"כ אתה זריך לומר בכדי שלא תקשה דרבי יוחנן אדרבי יוחנן דרבי יוחנן גופא הדר צי' וסתר מקנתה דמסיק הש"ס אליצ' ומחו לה אמוחא ציצבור שנו ופי' רש"י לאחר שאמר שמועה זו הכה על קדקדו כלומר סתר מקנתה ואמר לא אמרו אלא ציצבור וכו' עיין שם.

אמור מעתה כיון דחילוק ידענא בין ציצבור ובין ציחיד אליצ' דרבי יוחנן אלמא משום דס"ל לר' יוחנן כרבי יהושע

של תורה.

ותשעה מי יודע זהו שמתרץ הר"ר אלחנן דכתיבה דמגילה מהניא טפי דהא זריכא גידין ושירטוט וכמה דזרים דלא זריכא דמגילת תענית עכ"ל. לפוס ריהטא יש לדקדק שירטוט דמגילה מאן דכר שמי' ואמאי פרט הר"ר אלחנן שירטוט טפי משארי דזרים דזריכי דמגילה ולא זריכי דמגילת תענית.

ולבאר כל חמירא נראה לי לפרש דכוונת התוספ' היא להוכיח זראיות זרורות זראי' מולקת דהגירסא ז"ל דש"ס נאמרה לקרות ולא נאמרה לכתוב כמו הגירסא שלפנינו, דאם לא כן אלא שהגירסא היא נאמר לקרות ולא לכתוב { כמו שהי' הגירסא לפני תוספ' } תקשה כל הנך קושי' שמקשים תו' וקשה וכו', ורב נמי וכו' ורבי יוחנן נמי וכו'. והיינו שכתבו תוספ' בתחלת דזריהם משמע דסבר דמותר לקרותה בעל פה כלומר דהגירסא דש"ס זריך להיות נאמרה לקרות ולא נאמרה לכתוב דמשמע מיני' שהרוח הקודש נאמרה לקרות אבל לכתוב לא נאמרה אלא הדבר נשאר לחכמים ויש צריכה לכתוב. ולכן דקדקו דזריהם משמע דסבר דמותר לקרותה בעל פה רצה לומר דמותר לקרות בעל פה וה"ה אם כתבה רשאי לקרותה מתוך הכתב ואין שום איסור בדבר, וזה דוקא אם הגירסא שלפנינו היא נאמרה וכו' ולא נאמרה וכו'.

אמנם אי הגירסא היא נאמרה לקרות ולא לכתוב ומשמע מיני' שרוח הקודש נאמר לקרות ומה גם שלא לכתוב אלא דוקא לקרותה ולגורסה על פה אם כן קשה קושיות תוספ' וקשה דהיכי פליג על סתם דלקמן וכו' דקתני קראה על פה לא יא' וכו', דכיון דגרסינן ולא לכתוב להיות איסור בדבר שלא לכתוב ע"כ זריכין לפרש פלומת רבי יהושע ורבי אלעזר המודעי דרבי יהושע ס"ל אסור לכתוב דהא דכתיב שלישים דוקא שלישים אבל רביעיים אסור והא דכתיב דספר קאי אמ"ש דנביאים. ורבי אלעזר המודעי ס"ל דהא דכתיב שלישים כלומר שננטווה שלישים אבל רביעיים לא ננטווה והעמידו חכמים דזריהם על דין תורה והוצר הדבר אם רצה לכותבה רשאי.

וכיון דכן הוא מתניתין דקתני קראה על פה לא יא' אחיא דלא כמאן, דכר' יהושע לא מניא אחי' דרבי יהושע

ס"ל דווקא על פה, וכרבי אלעזר המודעי נמי לא מניא אחיא דרבי אלעזר סבר דיש צריכה או לקרותה על פה או לכותבה, ומתניתין קתני קראה על פה לא יא'.

ומעתה אי גרסינן ולא לכתוב קשה על שמואל היכא פליג על סתם משנה דא"כ איהו דאמר כרבי יהושע ומוקי מתניתין כרבי אלעזר המודעי שהרי גם כרבי אלעזר לא אחיא וכמ"ש.

איצרכא אם הגירסא הוא ולא נאמרה לכתוב ממילא מוקמינן פלוגתא רבי יהושע ורבי אלעזר דרבי יהושע ס"ל שמותר לקרותה על פה וה"ה מתוך הכתב דאעפ"י שרוח הקודש נאמר לקרות מ"מ לא נאמר שלא לכתוב, ורבי אלעזר המודעי ס"ל דווקא לכתוב אבל אם קראה על פה לא יא' דהשתא ליכא לאקשו' היכא פליג וכו' די"ל הוא דאמר כרבי יהושע ומוקים מתניתין כרבי אלעזר המודעי. ועוד הוכיחו תוספ' דזריהם מהא דרב נמי הוא דאמר לקמן שזריך לכותבה ולתופרה בגידין וכיון דס"ל לרב הכי ע"כ ז"ל דהגירסא היא ולא נאמרה לכתוב שאז ס"ל לרבי יהושע דמותר לקרות על פה וה"ה מתוך הכתב ולרבי אלעזר המודעי דווקא מתוך הכתב. ורב נמי דס"ל הכי דספר קאי אמגילה כרבי אלעזר המודעי לפיכך קאמר רב שזריך לכותבה ולתופרה בגידין כשאר תורה שכתב.

משא"כ אי גרסינן ולא לכתוב לפ"ז ע"כ ז"ל אליבא דרבי אלעזר המודעי דיש צריכה לקרותה על פה או מתוך הכתב כמ"ש וא"כ קשה רב דאמר שזריך לכותבה ולתופרה בגידין מנ"ל דאף דס"ל כרבי אלעזר המודעי מ"מ ר' אלעזר המודעי גופי' לא ס"ל הכי שזריך לכותבה ולתופרה בגידין דווקא שהרי איהו ס"ל אם רצה לקרות על פה רשאי דאין החיוב מן התורה לכותבה.

ותו הוכיחו תוספ' דזריהם מר' יוחנן דאמר מגילה הכתובה בין הכתובים לא יא' דאי נימא דהגירסא היא ולא לכתוב ממילא רבי אלעזר המודעי דאמר דספר מ"ש דמגילה היינו אם רצה לכותבה רשאי ודוק מינה ומינה לפי ס"ד דהש"ס { מקודם דנימא כל כי האי זוגא וכו' } דרב ורב חנינא ורב חביבא ורבי יוחנן כולהו ס"ל כרבי אלעזר המודעי ע"כ ז"ל דס"ל אם קוראה על פה או מתוך הכתב יא'. ולפ"ז קשה אמאי קאמר רבי יוחנן קראה בין

דאמר לא ניתן לכתוב היינו אפילו מדרבנן וכאשר הארכתי
לרוב שמואל בר יצחק דאמר שלחה אסתר לחכמים קצועי
לדורת וכו' אלמא דמש"ה שלחה להם קצועי ופי' רש"י
להיות לי לשם וכו' זהו דאפילו מדרבנן לא ניתנה לכתוב.
דבשלמא אי גרסינן ולא נאמרה וכו' ודאי דע"כ ז"ל דמ"ד
לא ניתן לכתוב היינו מדאורייתא אבל מדרבנן ניתן לכתוב.
משא"כ לאידך גיסא [גירסא] דלא לכתוב קושטא הוא
דמ"ד לא ניתן לכתוב אפילו מדרבנן קאמר וכמ"ש.

ואם נפשך לומר דהאיך אפשר לומר דמ"ד לא ניתן
לכתוב והוא רב אסי כדמשמע התם ציומא היינו מדאורייתא
אבל מדרבנן ניתן לכתוב, והא רב אסי קאמר לקמן מגילה
כריכא שירטוט כאלמא של תורה וכמ"ש לעיל.

אפשר לומר דמש"ה דייק בלישני' ואמר כאלמא של
תורה להיות משגיחין בכ"ף, כאלמא של תורה ולא כאלמא
של תורה, כלומר דהתם דאורייתא והכא רק מדרבנן דרבנן
תקנוהו שיהא כריכא שירטוט כשל תורה.

ומעתה תוספת שכתבו צוקף דצריהם דכתיבת מגילה
מהני טפי דהא כריכא גידין ושירטוט וכו' דלכאורה
שירטוט מאן דכר שמי'. אלא הוא הדבר אשר דברנו
דאליצי' דרב אסי כתבו הכי דאמר כריכא שירטוט כשל
תורה והיינו מדרבנן כאשר כתבתי.

ומה מאוד צריך הדבר לפנינו דאם נגרום ולא לכתוב
דמשמע דרוח הקודש נאמרה שלא לכתוב ורבי יהושע
נמי דאמר בצפר מ"ש בנביאים אליצי' אסור לכתוב אפילו
מדרבנן א"כ קשה וכי בדורו של ר' יהושע לא קראו מן
המגילה מתוך הכתב והלא פוק חזי מאי עמא דבר.

ועוד דכתיב ותכתוב אסתר וגו' ולמדו רז"ל לקמן (דף
י"ט ע"א) שהיא צריך כתובה על הספר בדיו עיין שם.

אמנם לפי האי גירסא דלא נאמרה לכתוב דהשתא רבי
יהושע נמי ס"ל דמדרבנן מותר לכתוב א"כ גם בדורו של
רבי יהושע היו קוראין מתוך הכתב והיינו מדרבנן.

נכתב בגליון מן הצד :

אף אסתר סוף כל הנסים והא איכא חנוכה ניתנה לכתוב
קא אמרינן הניחא למאן דאמר אסתר ניתנה לכתוב אלא
למאן דאמר אסתר לא ניתנה לכתוב מאי איכא למימר

הכתובים לא יא, לו יהא דקוראה כולה בעל פה מ"מ יא.
דבשלמא אם הגירסא היא לא נאמרה לכתוב, ואז ס"ל
לרבי אלעזר המודעי דצריך לכותבה, א"כ לפס"ד דהש"ס
דס"ל לרבי יוחנן כרבי אלעזר המודעי שפיר קאמר רבי
יוחנן לקמן קראה צין הכתובים לא יא דצריכה להיות
כתובה כולה כאשר תורה שכתב משא"כ אם הגירסא ולא
לכתוב אכתי קשה רבי יוחנן אדרבי יוחנן כמ"ש.

ומש"ה כתבו תוספ' לכך נראה לפרש דהא דקאמר
לא ניתנה לכתוב ברוח הקודש אבל ניתנה לכתוב מדרבנן
רזו בזה דהגירסא הנכונה היא נאמרה לקרות ולא נאמרה
לכתוב והיינו דמותר לקרותה בעל פה כדכתבו בתחלתן
משמע דסבר דמותר לקרותה על פה, ונעוך תחילתן
בסופן, וזה נמלטנו מקושי' תוספ' שהקשו היכי פליגי
וכו' ורבי נמי וכו' ורבי יוחנן נמי וכו' כמ"ש.

ומה מאוד נמלטנו דלא קשה שמואל אדשמואל דהכא
אמר נאמרה לקרות ולא נאמרה לכתוב ולקמן מפרש
קראה על פה לא יא דקרא בלעז יוני ומפרש ר' אלעזר
אליצי' דכתובה בלעז יוניית, דלפמ"ש אם הגירסא היא ולא
נאמרה לכתוב היינו דרוח הקודש לא נאמרה לכתוב אבל
חכמים תקנוהו לכתוב ואם כן י"ל הא דקאמר שמואל בלעז
יוניית ומפרש רבי אלעזר אליצי' דכתובה בלעז יוניית היינו
דרבנן תקנו הכי דהם אמרו והם אהתירו לכתוב
בלעז יוניית. והא דקתני קראה על פה לא יא לשמואל
אליצי' דרבי יהושע היינו מדרבנן לא יא ולרבי אלעזר
המודעי היינו מן התורה לא יא. והא נמי דאמר שמואל
קראה צין הכתובים לא יא היינו נמי מדרבנן.

ועפ"י דצרינו נמלטנו מהא שכתוב המהרש"א ז"ל:
וקצת קשה לפי דרך זה הא דקאמר אלא למ"ד לא ניתן
לכתוב היינו אפילו מדרבנן ולא אשכחן הך דעת שלישיית
הכא ובשום דוכתא דאיכא מאן דאית ליה הכי וכו' עכ"ל.
דהן הנה דאם הגירסא היא ולא לכתוב קושטא הוא דמאן

אם אסתר נאמרה לקרות או לא עיין לזה במס'
יומא (דף י"ט ע"א) דקאמר הש"ס: למא
נמשלה אסתר לשחר לומר לך מה שחר סוף כל הלילה

מוקים לה כרזי צנימין צר יפת. ופרש"י מאן דאמר
אסתר לא ניתנה לכחוצ דרשי להאי שחר כר' צנימין
ע"ש.

*

בד"ה לכולהו איכא פירכא בר מדשמואל, וקשה דלשמואל מי ליכא פירכא דהא רבא גופיה הוא דאמר פרק רבי
עקיבא מכאן מודעא רבה לאורייתא וכו'. ויש לומר דלא חשיב האי פירכא דהא שפיר שמעינן מינה תרתי ולא דמי
האי פירכא לשאר פירכות דאינד דסתר סברתם לגמרי עכ"ל.

אם יטעון חד ויאמר דמאי מקשי' תוספ' מהך
דאמר שמואל צפרק ר"ע מכאן

מודעא רבא לאורייתא דלמא אחרי שאמר ר"י¹ התם מכאן
מודעא רבא וכו' הדר צי' מהך דהכא שאמר אסתר צרות
קודש נאמרה וכו'.

ובזה נמי הקפידה מנאה מקום לנח דל"ל להש"ס
למרץ אליצא דשמואל נאמרה לקרות וכו' דלמא הדר צי'
מההוא דאמר אסתר צרות הקודש נאמרה מכאן דאמר
התם מכאן מודעא רבא וכו'.

והנראה לומר דתוספ' מנאה מקום מקום לדצריהם
מהא דחזינן דלקמן (דף י"ט ע"א) אמר שמואל הקורא
מגילה צין הכתובים לא ינא ומפרש רבא אליצ' לא אמרן
אלא דלא מחסר ומייתרא פורתא אבל מחסר ומייתרא
פורתא לית לן זה וכו' ע"ש. אלמא מדפריש רבא דצרי
שמואל ע"כ צ"ל דאית לי דקי"ל הכי, וכן קי"ל דה"ל כרבא
דצרתא הוא, וכיון דהכי הלכתא אלמא דהן הנה דאסתר

*

בגמרא: תני רב יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני
אדם וכו'.

נפל מלמא דדעתי לפי מאי דאי' לקמן (דף ז' ע"א)
שאל ר"ע את ר"נ הגדול צמה הארכת ימים
וכו' אמר לי' מימי לא קבלתי מתנות וכו', כי הא דר"א

כי הוה משדר לי' מתנות וכו' לא הוה שקיל כי הוי מזמני
לא הוה חזיל. ח"ל לא ניחא לכו דאחי' דכתיב שונא מתנות

[רז] מלשון רבינו כאן ומהמשך נראה שהמימרא במס' שבת הוא משמואל, אמנם לכאורה אין הדבר כן, דהוא מימרא
דרבא, ולא דשמואל. אמנם התירוץ של רבינו עולה יפה גם אליבא דרבא עצמו דוק ותשכח. ויש ליישב בדוחק (ולשונת
הגירסא בפנים) דגם כוונת רבינו הוא להקשות על רבא ולא על שמואל.

זוה ששולחים מנות והרעה דוגמה לדורות שההוא יומא הוא רוח והללה ליהודים.

או נימא דהדין הוא אם אחד רצה למחול על מנתו רשאי וכן קים לן בשו"ע א"ח (ס"ס תרצ"ה [סעיף ד' ברמ"א]) וז"ל: ואם שולח מנות לרעה והוא אינו רוצה לקבלם, או מוחל לו, יצא וכו' עכ"ל. אמור מעתה כיון דיכול למחול ובהקפידה תליא מלתא ממילא אם שלחו לו מנות והוא אינו רוצה לקבלם מה מאוד יקויים זו ושונא מתנות יחי' ומש"ה עשאוהו רשות לקבל ולא חובה.

אמנם רבה ור' זירא דהוה עצדה סעודות פורים בהדדי אפשר דר' זירא לא הי' חפץ לשלוח מידי לרבה או לקבל הימינו דכן דרכו כי הוה שדרי לי' מידי לא הוה שקיל וכי הוה מזמני לי' הוה אזיל וענה ואמר אחייקורי הוה דמתייקרי צי' ואין זו משום שונא מתנות.

וכן נמי אציי צר אצין ורב חגיגא צר אצין דהווי מחלפי סעודתייהו להדדי, ופי' רש"י דזה אוכל עם זה צפורים של שנה זו וצשניה סועד חצירו עמו אפשר דטעמייהו כדר' זירא כי הוה מזמני לי' הוה אזיל וכו' ולאפוקי ממ"ש הר"ן דמחלפי סעודתייהו היינו שזה שולח לו סעודתו וחצירו שלח לו סעודתו וכו', דצוה אכתי איכא למיחש לשונא מתנות וכו', אלא דצוה היה מקיימין מנחה של משלוח מנות ממנה שאחד היה אוכל מסעודות חצירו.

להם שיהיו שולחים מנות איש לרעהו ואפילו שני מנות לאיש אחד, והאיך תיקנו מלתא דאפשר דאחיה לדי סכנתא שלא יהא דעת הצריות נוטה הימנו באומרם מקרא כתיב שונא מתנות יחי'.

זאת ועוד אחרת דהאיך תקנו שצריך להיות שני מנות לאיש אחד אחרי שיש לחוש בזה לסכנתא דזוגות, ובהדיא קאמר הש"ס בערבי פסחים (דף ק"י ע"א) צמערבא לא קפדי אזוגות וכו' עיין שם משמע דצבבל הוה קפדי אזוגות. וצייחוד דצמידי דמיכלא כגון פירות וכה"ג דחיישינן כדאית' התם (דף ק"י ע"ב).

ודוגמא לזה פריך הש"ס התם על הא דלא יפחתו לו מד' כוסות היכי מתקני רבנן מידי דאחיה זה לדי סכנתא והתניא לא יאכל אדם תרי ולא ישתי תרי וכו' ע"ש אלמא דאפלו צמידה דמנחה חיישינן. ואף דמשני רצינא התם דכל חד וחד מנחה צאפי נפשי' הוה ואין מנטרפין וכו' ע"ש, מ"מ לא דמי הך דהכא להך דהתם דהכא ודאי הני תרתי מנות לאחד מנחה יחשב דהכין כתיב ומשלוח מנות ומשמע דהני תרתי מנות חדא מנחה נינהו.

ואפשר דס"ל לרב יוסף דההוא יומא קא גרים שהוה יום מיוחד ושמחה ואגוני מגין ואזולי מציל צרווח והללה ולא מתנוקי. דכן משני רב נחמן בר יצחק התם ליל שמורים לילה המשומר וצא מן המזיקין וכו', כמו כן אמר רב יוסף אי לאו ההוא יומא דקא גרים כמה חששות איכא למיחש

*

עוד שם: תני רב יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם וכו'.

וא"כ י"ל דמש"ה עושין זכירה לשלוח לעשירים ולעניים וזכר שזה צא צפרוצולי וזה צא צפרוצוטי. והא דמשלחין שתי מתנות לשני עניים אולי דהטעם הוא מפני שענייהם של עניים נשואות למקרא מגילה ובהיות מחייב אדם לקרותה צלילה ולשנותה ציום משום הכי צריך לשלוח שני מתנות לכל קרי' וקריה מתנה חדא.

הנה טעמא דשולחין מנות אפי' לעשירים ומתנות לעניים, אפשר כדאמר רב חסדא לקמן (דף ט"ו ע"א וע"ב): וכל זה אינו שוה לי זה צא צפרוצולי וזה צא צפרוצוטי. ופי' רש"י: צולי, לשון עושר, צוטי, לשון עניות וכו' עיין שם.

דף ז' ע"ב

שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים. ופי' רש"י: הכי גרסינן: קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות, דהא תרי מנות איכא. הדר שלח ליה איהו, לא גרסינן ליה הכא עכ"ל.

רבינו רצה לומר דאי לאו ששלח להו לקיים מתנות לאביונים לא הוה שלח להו מנות איש לרעהו כי אינו רוצה להחזיק להם כרעהו וחזירים שלא יאמרו חזרותה נמי איכא הכי. ומטעם זה מפרש רש"י הדר שלח ליה איהו לא גרסינן כלומר דא"ל לגרוס הדר שלח ליה איהו דהאיך שייך למימר ומשלוח מנות איש לרעהו וכי רעהו הוא. דלא הוה באפשר לשלוח ליה לרבינו נמי משלוח מנות ומתנות לאביונים כאשר שלח להו שהרי ר' יודא נשיאה עשיר גדול היה, אמנם ר' אושעיא מצינו דעני הוה כדאית' בערבי פסחים (דף קי"ג ע"ב) דר' אושעיא אושכפי בארעא דישראל הוה וכו' ע"ש. איברא בתלמוד ירושלמי מגילה [פ"א ה"ד] הגירסא הוא: ר' יודן נשיאה שלח ליה לר' אושעיא רבה דהא עטס וחד לגין דחמר שלח ואמר ליה קיימת בנו ומתנות לאביונים חזר ושלח ליה חד עוגל וחד גרז דחמר שלח ואמר ליה קיימת בנו ומשלוח מנות איש לרעהו עכ"ל ע"ש.

הנראה לפרש זהו ששלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות וכו' דלכאורה קשה וכי למימרא בעי דפשיטא ששלח ליה משום מנות דהא ציומא דפוריא הוה. וצייתוד שמפרש רש"י הדר שלח ליה איהו לא גרסינן על מה מפרש"י הכי.

אמנם לענ"ד נראה דפוק חזי מאי עמא דזר וכל הני חזריא הכי אית להו ששלח חד לחזרייהו דזר מה והוא שולח לו כנגדו לקיים ומשלוח מנות איש לרעהו. והסבירא נותנת מדכתיב בקרא איש לרעהו דמשמע לאפוקי הרב לתלמוד או תלמוד לרב דלאו אורח ארעא הוא למימר שהוא שלח ליה מנות איש לרעהו, דתמן תנין זרוק מרה בתלמידים.

וא"כ הא דשלחו ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות ומתנות לאביונים עיקר שלוטייהו הוה שקיים מתנות לאביונים ואגב אורחי' קיים נמי ומשלוח מנות אף שהוא

*

משו"ת נשאל דוד (סי' ד')

[בענין דכהן מותר להיות משרת לכהן ומותר להשתמש בו או לא].

על כבודו אינו יכול למחול בעבודה קשה שמתחזקה בו, כדאיתא צפ' בני העיר [להלן דף כ"ח ע"א] דרב הונא דרי מרא אכתפי' אחא רב חנא בר חנילאי וקא דרי מיניה, אמר ליה אי רגילת דקא דרית במאתיק דרי ואי לא אתייקרי חנא צוילותך לא ניחא ליה. הרי מה שהוא לציוי לא רצה לשמש צו^יה^י.

נ"ל המעם דמצינו במגלה (דף ז' ע"ב) דשדר רבה ע"י אצוי למרי בר מר, ומצינו דאצוי ורבה תרווייהו מצית עלי קאתי וכהניס היו כמ"ש התוספות [ר"ה דף י"ח ע"א ד"ה רבה], אלא ודאי דכהן מותר לשמש לכהן.

מלכד ש"ל תלמיד לרב שאני, אבל מ"מ תשמיש ציון וקשה ודאי דאסור אפי' רוצה למחול. והרב ענמו שמחל

*

שם: אב"י בר אבין ורבי חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי. ופי' רש"י: זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו, ובשניה סועד חברו עמו עכ"ל.

ועיין בהר"ן על מגילה זו"ל: הוּו מחלפי סעודתייהו להדדי. לא היה לאחד מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו ולפיכך היו שולחין כל אחד סעודתם זה לזה כדי לאכול סעודת פורים ולקיים מצות משלוח מנות עכ"ל.

וכתב הבית יוסף בטא"ח (סי' תרצ"ה) זו"ל: ואם החליף סעודתו בשל חבירו יצא. בפרק קמא דמגילה אב"י בר אבין ורב חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי ופירש הר"ן וכו', ורש"י פירש וכו', זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו וכו' וקשה לי על דבריו דאם כן לא היו מקיימים משלוח מנות איש לרעהו עכ"ל.

ועיין נמי מה שכתב הב"ח בס"י זה להקשות על פי' רש"י זו"ל: ומשמע שרוצה לומר שלא היו שולחין זה לזה ופשיטא שאין שנה שניה מועיל להוציא את חבירו ידי חובת משלוח מנות משנה שעברה וכו' עכ"ל.

מחלפי סעודתייהו.

אכל לענ"ד נראה כמ"ש רש"י דזה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשנייה סועד עם אחר והיינו שכל אחד בא וסעודתי' עמו וכל אחד הי' אוכל נמי מסעודת חבירו. ומש"ה קאמר הש"ס מחלפי סעודתייהו להדדי כלומר שזה אכל עם זה וזה עם זה. וזה מולל רש"י מקושיות הצ"ח.

והא שכתב הצ"ח דא"כ לא היה מקיימים משלוח מנות וכו', י"ל דהן הנה הא דכתיב ומשלוח מנות לאו דווקא דה"ה אס אוכל עם חבירו דמ"ש שאוכל עמו צביתו או ששלחה חיליו, וכן אית' בדרכי משה ע"ש.

ובאמת קשה נמי על הר"ן שכתב ולפיכך שולחין

כל אחד סעודתו זה לזה וכו' דאף גס אליצ"י לא הי' מקיימין משלוח מנות וכו', דהטעם של משלוח מנות הוא כדי שיהי' לכל אדם לאכול די ספוקו ודברים המענגים ומשמחים את האדם ולהוסיף לו מדלי' כדי לשמוח בפורים, כדאי' בלבוש התכלת (סוף סי' תרצ"ה): כל המרצה לשלוח לרעהו הרי זה משוצח עיין שם. ואם נאמר שהיו מחלפי' סעודתייהו זה לזה כמו שכתב הר"ן א"כ קשה הפוכי צתתתי ל"ל, ומה הועילו לחכמים בשליחותם, דאכתי אין לאחד די ספוקו צדברים המענגים יותר מחבירו.

ותו קשה דמלת 'להדדי' אין לו שחר דה"ל למימר

※

עוד שם בגמרא: אב"י בר אבין ורבי חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי. פי' הר"ן: לא היה לאחד מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו ולפיכך היו שולחין כל אחד סעודתם זה לזה כדי לאכול סעודת פורים ולקיים מצות משלוח מנות עכ"ל.

על מנתו היו מחילה, והוצא צד"מ הטעם דיכול למחול משום דאין אדם מקבל מתנות צע"כ. וכן כתב מהר"י צרי"ן דבאשיר"י פ"ק דמגילה הכי משמע ע"ש^[ט]. אלא ודאי שהיו רוצים לקיים משלוח מנות ע"י שאחד סועד עם חבירו צננה זו ובשנייה סועד חבירו עמו כפי' רש"י.

ולבאורה נ"ל לקיים פי' רש"י שמפרש זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשנייה סועד חבירו עמו, דאי כפירש הר"ן שהיו שולחים סעודתם זה לזה משום שלא היה לאחד מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו, א"כ ה"ל למחול זה לזה, דהכי קי"ל צע"ע א"ח (סי' תרצ"ה) דאם אחד מחל

※

[רמ] עי' בפנים בדרכי משה דמה שהביא בשם מהר"י צרי"ן דמשמע כן באשיר"י קאי על הלכה אחרת.

שם: אמר אב"י כי נפקי מבי מר הוה שבענא כי מטאי להתם קריבו לי שיתין צעי דשיתין מיני קדירה ואכלי בהו וכו' אמר אב"י היינו דאמרי אינשי כפין עניא ולא ידע אי נמי רווחא לבסימא שכיח וכו'.

להבינ איצרא אי אמרינן טעמא דרנא אציי למיכס זעא אצתרי' משום דרווחא לצסומי שכיחא דריווח מנאי לדבר המתוק צתוך המעיים ולא משום דכפין עניא וכו' א"כ גם לר"י אפשר לו לעני לצרך אם אכל כדי שציעה והיינו צכצילא וזהו שאוכל אח"כ היינו משום דרווחא לצסומי שכיחא. ומעתה י"ל דכוונת אציי דאמר היינו דאמרי אינשי כפין עני' וכו' א"כ רווחא לצסומי שכיח לאורי דאיהו אזיל לשיטתו שם בצרכות דמוקי פלוגתת ר"מ ור"י אי ושצעת זו שציעה או שתי' וצא ללמד ונמלא למד דלר"מ דאמר ושצעת זו שתי' שפיר איכא למימר כדאמרי אינשי כפין עני' וכו' ואף דכפין עני' ולא ידע מ"מ יכול לצרך צ"ה דהא דכתיב ושצעת היינו שתי'. איצרא אליצא דר"י דאמר ושצעת אכילה שיש צה שציעה א"כ ליכא למימר כדאמרי אינשי כפין עניא וכו' דלדידי' לא מנינו שיהא עני יכול לצרך וע"כ צ"ל כדאמרי אינשי רווחא לצסומי שכיח.

דצרי חכמים וחדותם זהו שאמר רציי כפין עניא ולא ידע וכו' כי לא דבר ריק הוא וצוודאי רמו רמוצי מידי'. ולענ"ד נראה לפרש ע"פ מה דאית' צש"ס צרכות (דף מ"ט ע"ב) גצ"י: עד כמה הם חוזרים רצי מאיר אומר זה וזה צכצילא ורצי יהודה אומר זה וזה צכזית, וקאמר רצי יוחנן מוחלפת השיטה ואציי אמר לעולם לא תיפוך הכא צקראי פליגי רצי מאיר סבר ואכלת זו אכילה ושצעת זו שתי' ואכילה צכזית ורצי יהודה סבר ואכלת ושצעת אכילה שיש צה שציעה ואיזו זו צכילא וכו' עיין שם. הרי לפניך אליצא דאציי לר"י אסור לצרך עד שיאכל כדי שציעה, וא"כ יפלא הא דקאמר אציי כפין עניא ולא ידע דמעולם א"כ לו לעני לצרך צ"ה דכתיב ושצעת. אמנס אליצא ר"מ שפיר יכול לצרך דהא דכתיב ושצעת היינו שתי'.

*

שם: אמר רבא חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי בו', ופי' רש"י לבסומי להשתכר ביין בו', עכ"ל.

בדברי רבא הללו איכא למידק דהאיך קמחייב לצסומי צפוריא, הלא רבא גופי' רמי צש"ס יומא (דף ע"ו ע"ב) וצש"ס סנהדרין (דף ע' ע"א) כתיב ישמח וקרינן ישמח, וקאמר זכה משמחו, לא זכה משממהו כו'. ופי' רש"י זכה, כלומר אם זכה וידע להזהר צעצמו מלשחות יותר מדאי משמחו כו', ע"ש. אלמא דס"ל לרבא אם נזהר מלשחות יותר מדאי משמחו ואם לאו משממהו. וא"כ אמאי אמר רבא חייב לצסומי (א) צפוריא כו', תיפוק לי' אם נשתכר יותר מדאי משמחו, וצפוריא כתי' 'משמחה ושמחה', ואדרבה ה"ל לומר שיהא נזהר מלשחות יין הרבה, שכן הוא משמחו, וזו היא שמחתו שמחת חכמים, כדאמר רבא חמרא וריחני פקחין והיינו אם שתי כשיעור. וגדולה מזו אמרו רז"ל צש"ס צרכות (דף ל"א ע"ב): אל תתן את המתך לפני צת צליעל, ופי' רש"י: אל תחנני צצתי

צליעל לחשדני צשכרות כו', עכ"ל. אמר ר"א מכאן לשכור וכו' כאלו עוצד ע"ז, כתיב הכא לפני צת צליעל, וכתיב התם יאלו אנשים צני צליעל, מה להלן ע"ז אף כאן ע"ז כו', ע"ש. הרי לפניך דאם שתי יותר מדאי כאלו עוצד ע"ז, וא"כ יפלא האיך קמחייב רבא לצסומי צפוריא כו'. וכי ההוא יומא דקא גריס, אדרבה היום קיבל עול עשרת הדברים [שצת דף פ"ח ע"א] ואומר עליו על זה שמשכר כל המודה וכו'. ועיין נמי צש"ס יומא (דף ע"ד ע"ב): כי יתן צכוס עינו, ר"א ור"א חד אמר כל הנותן עינו צכוס, פי' רש"י אוהב שכרות, כל העולם דומה עליו כמישור, ופי' רש"י ממון אחרי' דומה לו היתר כו', ע"ש. וצ"ל מן דין מן הראוי להתצונן צצצרו שאמר עד דלא ידע צין ארור המן לצרוך מרדכי, ידיעה זו אינו ידע מה היא משמשת, וכבר רצו צזה המפרשים למצוא טעם נכון

ע"ז שאמר עד ללא ידע כו'.

אמנם לענ"ד נראה דהא דקאמר רבא חייב אינש לבסומי, והיינו שישתה כשיעור זילאזת דעתו, כדאמר רב נחמן כל כמה דלא שתיית רביעית חמרא לא זילאי דעתי, והיינו דאמר עד ללא ידע כו', עד ולא עד בכלל, כלומר שישתה עד שיעור שיצחין צין ארור המן כו', ויותר משיעור זה אסור לו לשתות.

והא שיצחין צין ארור המן לצרוך מרדכי דוקא, איכא למימר ע"פ מה דקאמר רבא לקמן (דף י"ג ע"א): כנסת ישראל אמרה לאידך גיסא, ראו מה עשה לי יהודי ומה שילם לי ימיני, מה עשה לי יהודי דלא קטלי דוד לשמעיה דאחייילד מיני מרדכי דמקני צי המן, ומה שילם לי ימיני דלא קטלי שאל לאגג דאחייילד מיני המן דמנער לישראל. ופי' רש"י לאידך גיסא, לנעקה ולא לשבח. איש יהודי ואיש ימיני גרמו לי הנער הזה כו', עיין שם.

אמור מעתה לפי דברי רבא הללו שאמרו כנסת ישראל איש יהודי ואיש ימיני לנעקה ולא לשבח, שהם גרמו לי הנער הזה, א"כ יפלא דהאיך קאמר רבא עד ללא ידע צין צרוך מרדכי לארור המן, דמשמע דצריך לשבחי למרדכי על זה.

אמנם לפי מאי דקאמר הש"ס לקמן (דף י"ט ע"א): מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם, מה ראה מרדכי דאיכני צי המן, על ככה דשוויא נפשי ע"ז כו', עיין שם. א"כ על דא וודאי צריכין אנו לשבחי למרדכי דלא יכרע ולא ישתחוהו להמן שעשה עצמו ע"ז.

אולם אם שמה יותר מכדי מדתו, מדה אחת להם דכיון דלא איכפת לי בזה דשווי נפשי כאלו עובד ע"ז. גם בזה לא יודה דמרדכי לא יכרע על דשווי המן נפשי ע"ז.

והשתא ה"ק רבא, צריך אינש לבסומיא צפוריא עד דלא ידע צין צרוך מרדכי לארור המן, כלומר שיהא נוהר מלשתות יותר מדאי צדי שידע להצחין צין ארור המן לצרוך מרדכי, שאם ישתכר כל כך לא ידע שיאמר ארור המן, צרוך מרדכי, כי יתן צכוס עינו כאמרו דלא צריך לשבחי למרדכי כי הוא גרם הנעקה והנער דלא יכרע

ולא ישתחוהו להמן, עד דאיכני צי המן, ואי משום שעשה המן עצמו ע"ז, לא כן צעיניו ידמה כאשר שגם הוא נתן עיניו צכוסו ואוהב שכרות ולא חש לקמחי דה"ל כאלו עובד ע"ז.

איצרא אם ישתה כשיעור זילאי דעתי וודאי יצחין לשבחי למרדכי ולא יעלה על דעתו שמרדכי גרם הנער הזה דאיכני צי המן, דכיון שאף גם הוא נוהר מלהשתכר שלא ליהוי כאלו עובד ע"ז, כי כל המודה וכו'. אם כן גם זאת יזכור [ד]מרדכי לא יכרע ולא ישתחוהו, על ככה דשווי המן נפשי ע"ז.

ומה מאוד נמרצו דברי רבא שאמר חייב אינש לבסומי עד דלא ידע וכו', והיינו עד ולא עד בכלל, דע"ז זה יענה ויאמר ארור המן שעשה עצמו ע"ז, צרוך מרדכי, צין יצין את אשר לפניו, דצריך לשבחי למרדכי על דלא יכרע ולא ישתחוהו להמן דשווי נפשי ע"ז, וטוב לב משתה תמיד, תמידין כסדרן להיות זילאי דעתו, ובה דעת חכמים הימנו נוחה.

והנה ראיתי בעל המאור ז"ל שכתב בשם הר"ר אפרים וז"ל: מה הוא עובדא דקם רבא ושחטי לרבי זירא, לשנה א"ל תא נעבוד כו', אידחי לי מימרא דרבא דלית הלכתא כותי, ולא שפיר דמי למעבד הכי, עכ"ל ע"ש.

ולכאורה יש לדקדק על דברי הר"ר אפרים ז"ל, דא"כ דמכח דשחטי רבה לרבי זירא אידחי לי מימרא דרבא, קשה לשנה א"ל הא נעבוד וכו', וא"ל לאו כל יומא מתרחיש ניסא, ואמאי א"ל הכי, תיפוק לי דאידחי מימרא דרבא מלהיות משתכר כ"כ, וקיימו וקיבלו לזוהר שלא ישתה יותר מדאי ושוב מאי חששא איכא.

אבל לפי דברינו ניחא, דהא דאמר רבא: חייב אינש לבסומא צפוריא, היינו כשיעור מדתו, אין אונס, והא דשחטי רבא לרבי זירא מנד הסיבה הי' ששתה יותר מדאי¹, והילכך לשנה דא"ל תא נעבד סעודת פורים בהדדי, בהוא פחדא הוה יתיב שיקר[א]נו כמו שנה שעברה, ויש לחוש דלאו כל יומא מתרחיש ניסא ולכן השיב לו דברים כאלה.

*

[ר"ל דרבא עצמו חפץ רק להתבסם, אלא דטעה ושתה יותר מדאי ומכח זה שחטו לרבי זירא.

שם: רבה ורבי זירא עברו סעודת פורים וכו'.

עיין מה שכתבתי לעיל ע"א דרבי זירא אזיל לשיטתו.

*

שם: קם רבה ושחמי' לרבי זירא למחר בעא רחמו' ואחי' וכו'.

בשבת (דף מ"א ע"א) ובכתובות (דף ק"י ע"ב) ע"ש, מטעם דלמא יאמר לו ר' יהודא דכריך הזאת שלישי ושביעי ובאשר שאין אפר פרה להזות עליו יש לחוש אולי יטמאו את ארך ישראל, ועוד יחליט לו בשאלת אנשי אלכסנדרי דבין שונמית מטמא ואף גם הוא מטמא.

אכן רבי זירא דהוי משתמיט ועלה אפשר דס"ל דמתי' לעתיד לבא אין צריכין הזאה שלישי ושביעי, וס"ל נמי כמו שהשיב רבי יהושע בן חנינא לאנשי אלכסנדריא דבין שונמית אינו מטמא דמת מטמא ואין חי מטמא.

הנה דבר זה נובע בענין השאלה ששאלה אנשי אלכסנדריא בש"ס נידה (דף ע' ע"ב): שלשה דברי צורות וכו' בן שונמית מהו שיטמא, אמר להן מת מטמא ואין חי מטמא. מתים לעתיד לבא צריכין הזאה שלישי ושביעי או אין צריכין, אמר להן לכשיחיו נחכס להן וכו' ע"ש. וא"כ גם בנידון דידן דבעא רחמי' ואחי' יש להסתפק אם צריך רבי זירא הזאת שלישי ושביעי או אין צריך.

ומשום זה אפשר לומר רבי זירא דהוה משתמיט מיני' דרבי יהודא דההוה צעי למיסק לארעא דישראל כדאית'

*

שם: לשנה א"ל תא נעביד סעודת פורים בהרדי א"ל לאו כל יומא מתרחש ניסא וכו'.

(דף נ"ג ע"ב) גבי: אחד שמתה אשתו והניחה בן לינק וכו' ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה והניק את בנו אמר רב יוסף בא וראה כמה גדול אדם זה וכו' ואמר לו אביי אדרבה כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית. ופי' רש"י: שנשתנו עליו וכו', ולא זכה ליפתח לו שערי שער וכו' עכ"ל. ומדאמר אביי כמה גרוע וכו' אלמא דס"ל דאין לסמוך אניסא, וקשיא דברי אביי אהדדי.

ואולי לבתר דשמעה אביי מרב יוסף קיבלה מיני' ואמר נמי ננעלו תנן.

או אפשר לומר דנס כזה גרוע הוא שנשתנה לו סדרי בראשית דאין נס זה רגיל כשמפרש רש"י התם דז"ה ולא איצרו מזוני וכו' ע"ש ולחלק יא' צין נס הרגיל וצין נס שאינו רגיל עד שצריך להשתנו' סדרי בראשית.

*

לבאורה הקפידה מנאה מקום לנוח דהאין אסיק אדעת' לומר לי' תא נעביד וכו' ולא חש

שיארע תקלה כמו שאירע בשנה העברה.

ואפשר לומר דפליגי רבה ורבי זירא בהא דפליגי אביי ורבא בפסחים (דף ס"ד ע"ב): נכנסה כת ראשונה וכו' איתמר אביי אמר ננעלו תנן כמה דעיילו מעלו וסמכינן אניסא רבא אמר נועלין תנן ולא סמכינן אניסא וכו' ע"ש. ולפ"ז איכא למימר רבה דא"ל לרבי זירא תא נעביד סעודת פורים בהדדי ס"ל דננעלו תנן וסמכינן אניסא {ואביי אי לאו דשמעה מרבה רבי' לא הוי אמר}. ורבי זירא שהשיב לו לאו כל יומא מתרחיש ניסא ס"ל כרבא דנועלין תנן ולא סמכינן אניסא.

ומידי דברי בההוא עניינא אודיע להמעין מה שיש לדקדק לפ"ז דס"ל לאביי דסמכינן אניסא ובש"ס שבת

שם: אמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו מאי טעמא ימי משתה ושמחה כתיב. רב אשי הוה יתיב קמיה דרב כהנא נגה ולא אתו רבנן אמר ליה מאי טעמא לא אתו רבנן דלמא טרידי בסעודת פורים אמר ליה ולא הוה אפשר למיכלה באורתא אמר ליה לא שמויע ליה למר הא דאמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו וכו'.

דאית ליה סעודה לא ליכלה חלל ציממא. חלל הוא הדבר אשר דברנו ללא תימא חס חללה בשאצוקה כנגדו דהוה כעין יממא והוה יצא להכי אינטריך ימי למעוטא דאפילו כעין יממא לא יצא ידי חובתו.

איצרא כד עיינת צטא"ח (סי' תרצ"ה) שכתב הצית יוסף צס (ע"ש) [הארחות חיים] וז"ל: וכתב (ע"ש) [עוד שם] סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו יש מפרשים כעין לילה שאין אצוקה כנגדו דרך שמחה ויום טוב וכו' עכ"ל. משמע מדבריו שאם אצוקה כנגדו יצא. ולפ"ז יש לדקדק דמאי ח"ל רב אשי לרב כהנא מי לא שמיעא ליה למר הא דאמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא, ומאי קושיא דלמא הא דאמר רבא לא יצא היינו שאין אצוקה כנגדו דרך שמחה וי"ט, אצל בשאצוקה כנגדו יצא. ורב כהנא נמי דאמר ולא הוה אפשר למיכלה באורתא היינו נמי באצוקה כנגדו.

ואולי דהא דח"ל לא שמיע לך וכו' סמיך אנפשי אמאי דאמר רבא טעמא דכתיב ימי משתה ושמחה ומשמע לאפוקי כעין יממא וכאשר כתבתי. אמנס כן מן הראוי להתבונן בדברי (ע"ש) [הארחות חיים] דמאין יצא לו דין זה דאם אצוקה כנגדו שיצא דלפי מסקנת הש"ס משמע דלא יצא דכתיב ימי משתה ושמחה וכמ"ש.

הנה רב כהנא דאמר ולא הוה אפשר למיכלה באורתא ואסיק אדעמי' שיכול לאכול סעודת פורים בלילה אפשר דטעמו כיון דעיקר התחלת הנס בלילה הוה דהכין כתיב בלילה ההוא נדהה שנת המלך וגו' וכן איתא לקמן (דף י"ט ע"א) מאן דאמר מצלילה ההוא תקפו של נס וכו' ע"ש.

אמנס רב אשי דאהדר ליה ולא שמיעא ליה למר הא דאמר רבא סעודת פורים וכו' מ"ט ימי משתה ושמחה כתיב ס"ל דמדכתיב ימי' משמע ציום דווקא ולאפוקי בלילה דלא.

ואם נפשך לומר האיך אסיק אדעמי' דרב כהנא למיכלה סעודת פורים באורתא והלא ש"ס ערוכה היא ציומא (דף ע"ד ע"ב): אמר אציי הילכך מאן דאית ליה סעודה לא ליכלה חלל ציממא ודייקא לה מקרא ע"ש.

אפשר לומר דס"ל לרב [כהנא] דאפ"ה אם אצוקה כנגדו הוה כעין יממא ומותר, והכי מסיק הש"ס התם (דף ע"ה ע"ב): כעין יממא קאמרינן. ופי' רש"י בצור האצוקה וכו' עיין שם.

אכן רבא דאמר סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא מ"ט ימי משתה ושמחה כתיב כוונתו בזה דמעילל בדבריו הטעם דכתיב ימי, דלכאורה אך למותר הוא דאף בלא מיעוטא דימי אין סברא לאכול בלילה דמשתה כתיב, מאן

*

מכת"י יד דוד

גמרא: אמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו וכו' רב אשי הוה יתיב קמיה דרב כהנא נגה ולא אתו רבנן אמר ליה מאי טעמא לא אתו רבנן דלמא טרידי בסעודת פורים אמר ליה ולא הוה אפשר למיכלה באורתא אמר ליה לא שמויע ליה למר הא דאמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו אמר ליה אמר רבא הכי [אמר ליה אין] תנא מיניה ארבעין זימנין ודמי ליה כמאן דמנח בכיסיה וכו' עכ"ל.

מרב אסי קיבלה מיני' ותנא מיני' ארבעין זמנין הני ארבעים כנגד מי.

הנה יש לדקדק רב כהנא דלא שמיע ליה הא דאמר רבא דאמר סעודת פורים וכו' ולצטרף דשמעה

וכו' ע"ש. וכשתחלק ח"י אלפים עולמות למ"ה נדיקים יגיע לכל נדיק ונדיק ארבעה מאות עולמות.

איצרא הניחא אי אמרינן כדעת רז"ל בחולין דמ"ה נדיקים שעולם מתקיים בהם אצל אי אמרינן כדעת המדרש (סדרא לך לך) ואצרהם היו יהי' אין לך כל דור שאין בו למ"ד נדיקים כאצרהם יהי' בגמטריא תלחין א"כ אצד חשבון להיות מגיע לכל נדיק ת' עלמין דכסופין. ומן ההכרח למימר כמ"ש שעמיד הקצ"ה להנחיל לכל נדיק ת"ת עולמות והשכר הוא מנד שהם מחזירין על למודם ארבעים זמנין וכמ"ש.

וזאת כריך לדעת דנפקא מיני' אי לא פחות עלמא מלמ"ד נדיקים או דלא פחות עלמא ממ"ה נדיקים זה דפליגי ר' יהודה וריש לקיש בעירוזין (דף ס"ה ע"א) אי לא איצרי לילה אלא לגרסא או דלא איצרי לילה אלא לשינתא ע"ש.

דכזר נודע דפיוסה של לצנה היתה דלקרו נדיקים על שמה יעקב הקטן שמואל הקטן דוד הקטן וכו'.

ומעתה לדעת המדרש דלא פחות עלמא משלשים נדיקים א"כ איכא למימר דמשום הכי היתה פיוסה של לצנה דלקרו נדיקים על שמה להיותם מכוונים נגד ימי חדשה שלשים יום. אצל לדעת רז"ל בחולין דלא פחות עלמא ממ"ה נדיקים ליכא למימר דפיוסה של לצנה היתה דלקרו נדיקים על שמה שהרי לא קים לן חושבנא. וע"כ ז"ל טעמא אחרינן דפיוסה להיות עוסקים בתורה בלילה

וכדי ליישב עיין בש"ס תענית (דף ח' ע"א): ריש לקיש הוה מסדר מתניתיה ארבעין זמנין כנגד ארבעים יום שניתנה תורה ועייל לקמיה דרבי יוחנן וכו' ע"ש.

וכזר כתבתי בספרי דעתיד הקצ"ה להנחיל לכל נדיק ת"ת עולמות^[יא]. ומופת לזה שהרי ריש לקיש הוה מסדר מתניתא ארבעין זמנין ולא וחשוב ארבעים פעמים ששים דהיינו ששים מסכתות כל מסכתא מ' זמנין הרי ק"ד מאות. ונודע דככל פעם שחוזר על למודו בורא מלאך אחד וכדאי' בספר חסידים מעשה שנעשה ע"י מסכת חגיגה^[יב], הרי ק"ד מאות מלאכים, ומלאך הוא שליט עולם כדאי' בחולין (דף צ"א ע"ב) ע"ש. הרי שמונה מאות עולמות והיינו שכתבתי שעמיד הקצ"ה להנחיל לכל נדיק ת"ת עולמות ע"ש שהארכתי.

אמנם בזוהר חיי שרה [ח"א דף קכ"ג ע"ב] איתא הכי: וישקול אצרהם לעפרון ארבע מאות שקל כסף וגו' עמיד הקצ"ה להנחיל לכל נדיק ונדיק ת' עלמין דכסופין וכו' ע"ש.

ואמנינא דהיא גופא טעמא בעי' לפי דעת הזוהר דעמיד הקצ"ה להנחיל לנדיק ת' עולמות דהיכן רמיזא.

ונראה לומר דהנה ש"ס ערוכה בחולין (דף צ"ב ע"א) חומר שעורים ולתך שעורים אלו מ"ה נדיקים שהעולם מתקיים בהם וכו' ע"ש. ונודע זין החיים דעת רז"ל בע"ז (דף ג' ע"ב) ואצ"א רוכב על כרוז קל שלו ושט בשמנה עשר אלף עולמות שנאמר רכב אלפים ריבזתיים אלפי שנאן א"ת

[רי"א] לא מצאתיו.

[רי"ב] בספר חסידים (סי' תקכ"ט) דטוב לאדם אם יש בידו מצוה אחת ומקיים כהלכתה ממצות הרבה ואינו מקיימן כהלכתן. ובמגילת המאור (נר ג' כלל ח' ח"ג פ"ה) מביא ממדרש תנחומא: מעשה בחסיד אחד שהיה מתיחד במקום אחד והיה למד בו במסכת חגיגה והיה מהפך בה ומהדרה כמה פעמים עד שלמד אותה היטב והיתה שגורה בפיו ולא היה יודע מסכתא אחרת מן התלמוד והיה שוגג בה כל ימיו כיון שנפטר מן העולם היה בביתו לבדו ולא היה שום אדם יודע פטירתו באה דמות אשה אחת ועמדה לפניו והרימה קולה בבכי ומספד ותרבה אנחתה וצעקתה עד אשר נתקבצו ההמון ותאמר להם ספרו לחסיד הזה וקברוהו וכבדו את ארונו ותזכרו לחיי העולם הבא שזה כבדני כל ימיו ולא הייתי עוזבה ולא שכוחה מיד נתקבצו כל הנשים וישבו עמה ועשו עליו מספד גדול ועצום והאנשים התעסקו בתכריכיו וכל צרכי קבורתו וקברו אותו בכבוד גדול ואותה אשה בוכה וצועקת אמרו לה מה שמך אמרה להם חגיגה שמי כיון שנקבר אותו חסיד נעלמה אותה האשה מן העין מיד ידעו שמסכת חגיגה היתה שנוראית להם בצורת אשה ובאה בשעת פטירתו לספד לו ולבכותו ולקברו בכבוד על שהיה שונה אותה תמיד ושוקד ללמד בה והלא דברים קל וחומר ומה חסיד זה שלא למד אלא מסכתא אחת בלבד כך הלומד תורה הרבה ומלמדה לאחרים ומעמיד תלמידים הרבה על אחת כמה וכמה. ועי' במגיד מישורים (פ' תוריע): ופוק חזי איך אוקרית ומעובדת לה הוא גברא דאוליף מס' חגיגה. ובפ"י בעל החרדים לירושלמי (סוף ברכות): כמו מסכת חגיגה שהספידה לאותו תלמיד בדמות אמו כדאיתא במסכת חגיגה. וע"ע בס' צוהה כהן (פ"ג, לבנו של בעל הסמיכת חכמים), אלשי"ך (פ' אמור), קב הישר (פ"ד), שפתי כהן (ריש פ' משפטים).

היוצא לן מזה רצא דאמר סעודת פורים שאכלה צלילה לא יצא י"ח משום דס"ל דלא חזרי לילה אלא לשינתא וע"כ ז"ל דפיוסה של לצנה היתה דלקרי דדיקים על שמה וכיון דכן הוא מוכח ומוכרע דלא פחות עלמא משלשים דדיקים נגד חודש של לצנה והשתא ליכא למימר צא חשבון להיות מגיע לכל דיק ת' עולמות אלא דאיכא למימר שעתיד הקצ"ה להנחיל לכל דיק ת"ת עולמות והשכר הוא מפאת ששונה תלמודו ארבעין זמנין וכמ"ש.

והשתא שפיר קא"ל רב כהנא לרב אסי אמר רב הכי וכו' תנא מיני' ארבעס זמנין וכו' כלומר דמדאמר רצא סעודת פורים שאכלה צלילה לא יצא ידי חובתו מוכח ומוכרע דלר"ך ללמוד ארבעין זמנין כמ"ש.

ע"כ מכת"י יד דוד

כיממא וכדעת מ"ד דלא חזרי לילה אלא לגירסא. והנה דלדעת המדרש י"ל דלא חזרי לילה אלא לשינתא. ועדיין נריכין למודעי דטעמא דרצא דאמר סעודת פורים שאכלה צלילה לא יצא ידי חובתו משום דכתיב ליהודים היתה אורה ואמר רב יהודה צמגילה (דף ט"ז ע"ב) אורה זו תורה וכו' ע"ש.

ורצא לטעמי' דאמר ר' אע"פ כן הדר קיבלוהו צימי אחשורוש שכתוב קיימו וקבלו קיימו מה שקיבלו כבר ופי' רש"י מאהצת הנס קבלוהו וכו' ע"ש בשבת (דף פ"ז ע"א). וכיון דקבלוהו צימי אחשורוש מנד אהצת הנס וכלל הוא דלא חזרי לילה אלא לשנתא מעתה הדין נותן דסעודת פורים שהיא על צד הנס לא יהא נוהגת צלילה ואם אכלה צלילה לא יצא ידי חובתו.

*

שם: אמר ליה לא שמיע ליה למר הא דאמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו אמר ליה אמר רבא הכי תנא מינייה ארבעין זמנין וכו'.

אחשורוש דמותר לאכול סעודות פורים צלילה מהא דקאמר הש"ס בפסחים (דף ס"ח ע"ב): מר צריה דרבינא כולה שתא הוה יתיב בתעניתא לצר מעצרתא ופוריא וכו' פוריא ימי משתה ושמתה כתיב וכו' ע"ש.

ומדאמר צה טעמא עצרת יום שניתנה תורה ופורים ימי משתה ושמתה כתיב ולא קאמר נמי פורי' יום שקיבלו צו את התורה שנית, ע"כ ז"ל דאי נימא הטעם משום דקבלו צימי אחשורוש אכתי הוה אפשר למיכלה באורתא דאף גם צלילה כשירה כמידתו של תורה. משא"כ אי אמרינן טעמא דכתיב ימי משתה ושמתה מאהצת הנס ע"כ ז"ל סעודות פורים שאכלה צלילה לא יצא כמ"ד דנס ציום הי' וימי דייק, והא דכתיב וקיימו וקיבלו לאו דהדר וקיבלוהו אלא לגלות דאסתר ברוח הקודש נאמרה כדאמר שמואל.

איצרא כלל היוצא אי אמרינן הא דכתיב קיימו וקיבלו וכו' דהדר קיבלוהו צימי אחשורוש או דאסתר ברוח הקודש נאמרה הוא זה דאי אמרינן דהדר קיבלוהו צימי אחשורוש וכתבו תו' התם צפר"ע (דף פ"ח ע"א) ד"ה מודעא רצה צימי אחשורוש קיבלו מדעתם מאהצת הנס

בבר מילתי אמורה צביאור ענין זה צספרי יד דוד ודצר שנאמרה ונשנית צשביל דצר שנתחדש צה ואין לך צו אלא חדושו ומחדושו ואילך.

דהנה רב כהנא דמתמה וא"ל לר"א אמר רבא הכי תמיתהו היה מכח קושי' תוספ' לעיל (ע"א) ד"ה לכולהו וכו' וקשה דלשמואל מי ליכא פירכא דהא רבא גופיה הוא דאמר פרק רבי עקיבא (שבת דף פח.). מכאן מודעא רצה לאורייתא שקבלו שנית צימי אחשורוש אלמא דאינטריך קרא לדרשא אחרינא וכו' עכ"ל.

ומעתה מדס"ל לרבא דהא דכתיב קיימו וקבלו היינו שקבלוהו שנית צימי אחשורוש לפ"ז אפשר למיכלה סעודת פורים צין ציממא וצין צלילה כדת של תורה דכתיב והגית צו יומם ולילה ולא איצרא לילה אלא לגירסא כדאמר רז"ל צש"ס עירוצין (דף ס"ה ע"א) ע"ש. והכא קאמר רבא סעודות פורים שאכלה צלילה לא יצא דכתיב קיימו וקבלו לומר שאסתר ברוח הקודש נאמרה וכדאמר לעיל לכולהו אית להו פירכא וכו' וקשיא רבא אדרצא וכמ"ש תו'.

ואון לדברינו אלה דאי אמרינן שקבלו שנית צימי

זלילה לא ילא ידי חוצתו וע"כ הא דכתיב קיימו וקיבלו לא קאי דהדר קיבלוהו זימי אחשורוש אלא קאי דאסתר זרות הקודש נאמרה שקיימו למעלה מה שקיבלו מלמטה. מה מאוד אזיל ר' אשי לשיטתו דאמור בסמוך ונראה על הך מתניתין אין זין שבת לי"ה אלא שזה זדונו זידי אדם וזה זדונו זכרת ופריך הש"ס: תנן התם כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן שנאמר ונקלה אחיך לעיניך כיון שלקה הרי הוא כאחיק דברי רבי חנניה זן גמליאל אמר רבי יוחנן חלוקין עליו חזריו על רבי חנניה זן גמליאל אמר רבא אמר זי רב תנינא אין זין יום הכפורים לשבת אלא שזה זדונו זידי אדם וזה זדונו זיהכרת ואם איתא אידי ואידי זידי אדם היא ומשני רב נחמן הא מני רבי יצחק וכו' רב אשי אמר אפילו תימא רבנן זה עיקר זדונו זידי אדם וזה עיקר זדונו זיהכרת. ופי' רש"י ומיהו אם התרה זו ולקה מפטיר וכו' עכ"ל. הרי לפניך דס"ל לרב אשרי כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן.

ועיין בש"ס מכות (דף ז' ע"ב) גבי הא דקאמר רבי חנניה זן גמליאל כל חייבי כריתות וכו' קאמר רב אדא זר אהבה אמר רב הלכה כר' חנניה זן גמליאל אמר רב יוסף מאן סליק לעילא ואתא { כלומר דמאן סליק לעילא ואתא ואמר שאם ז"ד של מטה לקו אותו שנפטר מז"ד של מעלה מכרת } ואמר ליה אביי אלא הא דאמר רבי יהושע זן לוי שלשה זכרים עשו ז"ד של מטה והסכימו ז"ד של מעלה, מקרא מגילה וכו' מקרא מגילה דכתיב קיימו וקיבלו קיימו למעלה מה שקיבלו למטה וכו' מאן סליק לעילא ואתא ואמר אלא קראי קא דרשינן ה"נ קראי קא דרשינן וכו' ע"ש.

ומעתה כיון דס"ל לרב אשי דחייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן גם אליזי קשה קושיות רב יוסף מאן סליק לעילא ואתא וע"כ ז"ל דקראי קדרשינן ונקלה אחיך כיון שלקה הרי הוא כאחיק כמו דדרשינן מגילה מקראי קיימו וקיבלו קיימו למעלה מה שקיבלו למטה. וא"כ רב אשי דאמר אפילו תימא רבנן וכו' והחליט נמי דאסתר זרות הקודש נאמרה יחדיו יהי תמים ומשולזים ואת זה לעומת זה כמו דדרשינן מקראי קיימו וקיבלוהו קיימו למעלה וכו' כן דרשינן נמי מקראי כל חייבי כריתות שלקו נפטרו וכו'

וכו' עכ"ל. ומשמע דזתחלה אנוסים היה שכפה עליהן הר כגיגית. וכן כתבו תו' זא"ד ע"ש. ושם ע"כ קאמר ריב"ל כל דיבור ודיבור שינא מפי הקב"ה ינאה נשמתן של ישראל וכו' ע"ש. הרי דטמאי מתים היו ואף גם משה זמעמד כל ישראל היה עומד תחות ההר וההר היה מאהיל עליהם ונטמא נמי טומאת המת והיה נריך לטהרת שבעה אחר מתן תורה ולא עלה לרקיע עד יום ז' לקבלת עשרת הדברות וזיום הארבעים לנתינת התורה ירד מההר, וא"כ לא היה זהר כי אם ל"ד יום, כדמשמע ריש יומא (דף ד' ע"ב) וכו' דפליגי רבי יוסי הגלילי ור"ע אי זששה נתנה תורה לישראל או זשזיעי ר"י הגלילי סבר זה הי' מעשה אחר עשרת הדברות וכו' ורבי עקיבא סבר זשזיעי נתנה וזשזיעי עלה וכו'. וקאמר הש"ס זשלמא לר"ע היינו דמשכחת לה וכו' דמלו להו מ"ם יום אלא לר"י לא מלו להו מ"ם יום וכו' ע"ש.

משא"כ אי נימא דקיימו וקיבלו קאי דאסתר זרות הקודש נאמרה ולא שקבלוהו מאהבת הנם זימי אחשורוש אפשר דאף גם זתחלה שקבלו התורה לאו זכפיות ההר היה אלא שקבלו מאהבה. והשתא אף שזכל דיבור ודיבור ינאה נשמתן של ישראל מ"מ איכא למימר דלא נטמא משה דלא היה מאהיל מידי, ומיד זיום שלמחרתו עלה והוא זהר מ' יום שלימים וזספרי הנ"ל הארכתי. והדבר ילא מפי זספרי הנ"ל דנ"מ אם משה היה זהר מ' יום שלימי' שזריך למיתני הלכה מ' זימנין כדאיתא זתענית (דף ח' ע"א) כי הא דר"ל הוה מסדר מתניתין ארבעים זמנין כנגד ארבעים יום שנתנה תורה ועייל קמי' רבי יוחנן וכו' ע"ש.

והשתא יבאר א"ל אמר רבא הכי, כלומר דמסופק הי' לפ"ז דקשה רבא אהדדי כמ"ש, וא"ל אין, רנא לומר דהכי ס"ל דכתיב ימי וגו' וא"כ אין ראי' דהדר קיבלוהו זימי אחשורוש אלא דזתחילה קיבלוהו מאהבה, וזאת היה משה זהר מ' יום שלימים, דלא היה מן הזורך לטהרת שבעה לאחר מתן תורה, דלאו זכפי' ההר היה דנימא שנטמא, וכיון דהוה זהר מ' יום להכי תנא מיני' ארבעין זימנין.

וכיון שזכינו לדין דר' אשי החליט דסעודת פורים שאכלה

וכדאמר ל"י אצ"י לר"י.

וכוונת ר' אשי נמי ליישב דברי רבא שאמר סעודת פורים וכו' לא ילא אלמא דקיימו וקיבלו קאי שקיימו למעלה וכו' וקשיא אליצ"י מאן סליק וכו' ועל ר"ח ז"ג קאמר תנינא

דחלוקין עליו חזיריו דתנן אין צין וכו' ומשמע דמכח קושי' מאן סליק וכו' הדר צ"י ואמר חלוקין וכו' להיות ס"ל כוותי' ומשני רב אשי אפילו תימא רבנן וכו' וזא זה ולימד על זה דמקראי קדרשינן וכמ"ש.

*

מספר יד דוד

אמר רבא סעודת פורים שאכלו בלילה לא יצאו ידי חובתו מאי טעמא ימי משתה ושמתה כתיב רב אשי הוה יתיב קמיה דרב כהנא נגה ולא אתו רבנן אמר ליה מאי טעמא לא אתו רבנן דלמא טרידי בסעודת פורים אמר ליה ולא הוה אפשר למיכלה באורתא אמר ליה לא שמויע ליה למור הא דאמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו אמר ליה אמר רבא הכי תנא מיניה ארבעין וזמנין ודמי ליה כמאן דמנח בכיסיה עכ"ל.

סובר אפילו כעין יממא והוא אזיל לשיטתיה (דף ע"ד ע"ב) שכתבתי לעיל דאצ"י סובר ואומר שם הלכך מאן דאית ליה סעודתא לא ליכול אלא ציממא אמר ר' זירא מאי קרא שנאמר טוב מראה עינים מהלך נפש אמר ריש לקיש טוב מראה עינים באשה יותר מגופו של מעשה שנאמר טוב מראה עינים וכו' הרי דריש לקיש לא דריש ליה לאותו פסוק דדרשמו של ר' זירא לאשמעינן דלא ליכול סעודתא אלא ציממא דדברי אצ"י ועל כרחק משום דפליג ריש לקיש על אצ"י וסבירא ליה דגם כעין יממא ניתן לאכול והיינו לאור האבוקה.

וריש לקיש אזיל בזה לשיטתו במסכת עירובין (דף ס"ה ע"א) אמר רב יהודה לא איצרי לילה אלא לשינתא אמר ר' שמעון בן לקיש לא איצרי סיהרא אלא לגירסא אמרו ליה לר' זירא מחדדן שמעתתא אמר להו דיממי נינהו עכ"ל. לפי זה יש לומר דאצ"י סובר כדעת ר' זירא ור' יהודה דיום דווקא איצרי לגירסא וסובר טוב מראה עינים וכו' אחי לידרש דלא ליכלי אלא ציממא דוקא ולא מהני כעין יממא אף גס כאן אנו נאמר דלא נצרא יום אלא לגירסא מה שאין כן הלילה יום ליום יציע אומר. מה שאין כן לריש לקיש דסובר לא נצרא סיהרא אלא לגירסא הוא סובר כעין יממא ולא בעינן יממא ממש וקרא טוב מראה עינים מפרש בענין אחר כנ"ל.

אמנם לצא לצירור ולצרר דרך לעצמו תליא בזה אם ילמוד עמו ארבעים וזמנין דאי לא תנא מיניה ארבעין

אמר אוהב ארדוף אשיג זהשג יד ולחלק שלל שלילות מים אשר מכיפיה מתצריך וסדהא רבה צהוויית דאצ"י ורצא להצינן ולהשכיל דברי חכמים וחדותם וציחוד מניינא אחי לאשמעינן שלמד ממנו במספר ארבעים מה ראה על ככה. והנראה בעליל מזוקק זקוקין דנורא עמיה שרי' אם נעשו כהיתר לאכול סעודת פורים צלילה עם הנרות דולקים, דעיין בטור אורח חיים (סימן תרצ"ה) צצית יוסף וז"ל: ואם אכלה צלילה לא ילא וכו' וכתב על זה בשם יש מפרשים סעודת פורים שאכלה צלילה לא ילא ידי חובתו והיינו כעין לילה שאין אבוקה כנגדו דרך שמחה ויום טוב עכ"ל.

לכאורה יפלא לפי זה מאי הא דקאמר ליה לא שמיה ליה למר וכו' דלמא באמת שמיע ליה דאסור לאכול סעודת פורים צלילה אמנם רצא גופא סובר דאם הוא כעין יממא שהנרות דולקין מותר אף צלילה, והן הנה דברי אצ"י צש"ס יומא (דף ע"ד ע"ב) אמר אצ"י הלכך מאן וכו', ועיין בדף שלאחריו (דף ע"ה ע"ב, ע"ו ע"א) מה ששאלו כהוגן וכו' למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא צלילה והאמר אצ"י האי מאן דאית ליה סעודתא לא ליכליה אלא ציממא כעין יממא קא אמרינן, פירש"י אור האבוקה.

איצרא חי נימא דדברי אצ"י כפשוטן דיממא הוא דוקא ולא כעין יממא כחירון הגמרא יש לומר דריש לקיש ואצ"י המה מחולקים בזה, דאצ"י סובר ציום דווקא וריש לקיש

היה צרקייע כי אס ל"ד יום וארבעים יום דחשיז הוי ששה לפרישה צהדי דהר לפי זה לא היה צרקייע תתק"ס שעות ואין שום ראייה שלמד אף צלילה וכדעת הש"ס ריש מסכת עבודה זרה (דף ג' ע"ב) דצלילה לא עביד מעין יממא עיין שם רק שומע שירות מפי חיות ונריכין אנו לילך צדרכיו של הקצ"ה כציכול.

אמור מעתה ריש לקיש שהיה חוזר על לימודו ארבעין זימנין אזיל לשיטתיה דלא נצרא סיהרא אלא לגירסא. ומעתה יתכן דצרי הש"ס תנא מיניה ארבעין זימנין שהוא כנגד ארבעים יום שניתנה תורה מאחר שהיה משה צהר ארבעים יום ולמד תורה ציום וצלילה כשיעור תתק"ס שעות כנ"ל ולפי זה מוכח דאס נהיר צלילה ונרות דולקות הוא נחשצ כיום ואס כן סעודת פורים שאכלו צלילה ינא מה שאין כן אלו לא היה לומד עמו רק ל"ד יום היה מוכח להיפוך אצל כיון דתני מיניה ארבעין זימני דון מינה ומינה דסעודת פורים שאכלו צלילה אס הנרות דולקות ינא.

*

זימנין אז מוכח ומוכרע כדעת ריש לקיש דלא נצרא סיהרא אלא לגירסא ודי אס הוא כעין יממא ואס כן סעודת פורים שאכלו אס הנרות דולקין ינאין ידי חוצתו דהנה ריש לקיש אזיל לשיטתו לפי מה דאיתא צתענית (דף ח' ע"א) כי הא דריש לקיש הוה מסדר מתניתיה ארבעים זימנין כנגד ארבעים יום שניתנה תורה וכו' [פירש"י שעי"ז תתקיים תלמודו צידן] עכ"ל. ועיין צמגלה עמוקות (אופן רמ"ז, ופ' ויחי ופ' אמור) מוצא צילקוט ראובני (בסוף פרשת משפטים), דמשה היה צהר ארבעים יום שהוא תתק"ס שעות צגימטריא מתניתין לתקן תתק"ס לוגין צצמקוה עיין שם צאריכות^[1]. אס כן למד אף צלילה כדעת ריש לקיש דלא נצרא לילה אלא לגירסא יום ולילה לא יצבותו.

איצרא זהו דווקא כדעת ר"ע צמס' יומא (דף ד' ע"ב) דצציעי עלה משה והיה צרקייע ארבעים יום וימי פרישה היה קודם עשרת הדצרות מה שאין כן לדעת ר' יוסי הגלילי דימי פרישה היה אחר עשרת הדצרות ומשה לא

מתניתין: אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד. גמרא: הא לענין מכשירי אוכל נפש זה וזה שוין וכו'.

שמקשה הכי וז"ל: אין תימר צדצרים שיש צהן אוכל נפש אחינן מיחני והא תנינן משחילין פירות דרך ארובה ציו טוב אצל לא צצצת וכו'. וצאמת לא משני התלמודא מידי ע"ש. אצל לפי דצרינו ספיר איכא לשינויי דהכא איירי צדצרים שהן דאורייתא, והתם צמשילין איירי צמילי דצצות שהיא מדצבנן.

וצזה יתורץ נמי הא דלא מקשה הש"ס הכא על המתניתין לימא תנן מתניתין צצ"ש ודלא צצ"ה דתנן צ"ש אומרים אין מוציאין לא את הקטן וכו' וצ"ה מתירין וכו' כדאיתא ריש צינא (דף י"ב ע"א).

די"ל המקשה דהכא אסיק אדעמי דאפילו תימא צ"ה, והך דהכא איירי צדצרים שהן דאורייתא אצל הוצאה לאו דאורייתא דכתיב אל ינא ומפרש רש"י שלהי פ"ק דעירובין ז"ל אל ינא כתיב ואין כאן לשון הוצאות משא וכו' עד כאן לשונו. אלמא דהוצאות משא לאו דאורייתא, וא"כ י"ל

הנה הך מתניתין צבר היא שנוי התם צצ"ס צינא פרק משילין (דף ל"ו ע"ב). ולכאורה איכא למידק ל"ל להתנא לאשמעינן צתרת.

וי"ל דהכא דאמר אין צין יום טוב לצצת וכו' איירי צדצרים שהן דאורייתא שהרי הש"ס קא שקיל וטרי טעמא דת"ק דכתיב הוא ולא מכשיריו ורצי יהודא אומר לכס לכל צרכיכס וכו' אלמא דצמידי דאורייתא קא מחלק התנא הכא. והתם צפרק משילין איירי צצצות דצבנן.

ומש"ה לא פריך הש"ס הכא על הך מתניתין מההוא דמשילין דרך ארובה צי"ט אצל לא צצצת כדפריך התם צמשילין. דאיכא למימר דהכא איירי צדצרים שהן דאורייתא אצל מילי דצבנן איכא טובא צינייהו כההוא דמשילין שהן דצבנן. וכן כתבו תוספ' התם צמשילין צד"ה ורמינהו וכו', וצצ"ס צצת (דף קד"ד ע"א) צד"ה הא וכו' ע"ש.

אמנם צצ"ס ירושלמי מגילה [פ"א ה"ו] ראיתי

דמש"ה קאמרי צ"ה מוואַהין את הקטן וכו' והואכה היא רק מדרבנן ובמלתא דרבנן איכא טובא.

ואי איישר חילי אמניא הא דלא פריך הש"ס הכא מהך דמשילין פירות דרך ארוצה ציוס טוב וכו' דאסיק אדעתי דמתניתין דהכא כר"ע אחיא. דעיין בש"ס צינה (דף י"ב ע"א) גבי הא דתניא בית שמאי אומר אין מוואַהין קטן וכו' ובית הלל מתירין קאמר הש"ס תני תנא קמי' דר"י השוחט עולות נדצה צי"ט לוקה א"ל דא"ל מני בית שמאי היא דאמרי לא אמרינן מתוך וכו'. וכתבו תוספ' בד"ה השוחט וכו' ה"ה דהוה מני למימר דרבי עקיבא הוא דלית לי מתוך וכו' עכ"ל ע"ש. עיין בפסחים (דף ה' ע"ב) דלית לי לר"ע מתוך וכו'.

הרי לפניך דהוה מני למימר רבי עקיבא הוא וכו'. וא"כ גם כאן לנו נאמר דס"ד דהש"ס דמתניתין רבי עקיבא הוא דלית לי מתוך וכו' וכיון דמתניתין רבי עקיבא הוא א"כ ליכא לאקשו' מהך דמשילין וכו' דאיכא למימר דהכא איירי בדברים שהן דאורייתא והך דמשילין דרבנן הוא שהרי אית לי לרבי עקיבא תחומין דאורייתא כדאיתא בשבת (דף ע"ג ע"א). ועיין בתוספ' בש"ס עירובין (דף י"ז ע"ב) בד"ה לאו וכו' ז"ל: והא ר"ע ס"ל תחומין דאורייתא ונפקא לי צמי שהוואו מאל יא וכו' עכ"ל. ומשמע דס"ל לרבי עקיבא דהוא דכתיב אל יא לאו לאיסור טלטול הוא דאתא שהרי אין כאן לשון הוואת משוי דמי כתיב אל יוא אל יא כתיב כדאמר ר"א התם בעירובין, אלא דאיסור טלטול הוא מדרבנן. והך דמשילין משום טלטול גזרו צהו רבנן בשבת ולא צי"ט ובמלתא דרבנן איכא טובא.

ואם נאמר דמתניתין ר"ע הוא מה מאוד נמרזו דברי הש"ס הכא דקאמר ואידך נמי הכתיב לכס לכס ולא לנכרים

וכו' דכן מנינו דאית לי לרבי עקיבא הכי בש"ס צינה (דף ד' ע"א ע"ב) דהא דכתיב לכס ולא לנכרים וכו' עיין שם.

{ וצוה נמלטנו מקושיות התוספ' במסכת שבת (דף ס' ע"ב) גבי הא דמדמה י"ט לשבת לענין סנדל המסומר בד"ה אין אין וכו' ז"ל: ואעפ"י דצפרק משילין וכו' מקומינן לה כבית שמאי וכו' עכ"ל. כלומר דהאיך מדמה י"ט לשבת לענין סנדל המסומר מדקתני אין צין י"ט לשבת וכו' תיפוק לי דהך מתניתין בית שמאי הוא ואנן קי"ל דלא כבית שמאי ע"ש. ולפמ"ש אי מוקמינן להך מתניתין כרבי עקיבא שפיר קמדמה הש"ס התם דהכי קי"ל הלכתא כר"ע מחצירו }.

ואם יטעון הטועין ויאמר דאי מתני' רבי עקיבא היא האיך קאמר הש"ס הכא לכס ולא לנכרים הא ר"ע התם בצינה ס"ל דלכס ולא לנכרים דוקא אבל לא [על ולא] לנכרים עיין שם.

אף אתה אמור לו שהרי גם לפי אוקימתת הש"ס צמשיילין דהא דקתני אין צין וכו' בית שמאי היא, תיפוק לי דבית שמאי הוא דס"ל בש"ס צינה (דף ד' ע"ב) לכס ולא לגזוה (זה) [ו] לא ס"ל דלכס ולא לנכרים וכו' ע"ש, וא"כ ה"ל להש"ס למימר הכא ואידך וכו' לכס ולא לגזוה.

ועיין התם שלהי פרק ראשון דעירובין צתו' בד"ה לאו שניתן וכו' ושם מפורש אי לרבי עקיבא גם הוואה דאורייתא דנפקא לי מאל יא תרתי תחומין וגם הוואה או לאו עיין שם.

ואפשר דתו' בש"ס שבת (דף ס' ע"ב) בד"ה אין צין וכו' החליטו דמתניתין דמגילה כבית שמאי עיין שם, אזלו לשיטתייהו מ"ש בעירובין דלר' יונתן אליבא דמ"ד תחומין דאורייתא { והוא רבי עקיבא } גם איסור הוואה דאורייתא דתרתני שמעינן מיני' מהא דכתיב אל יא.

※

[ריד] יש להוסיף לזה מ"ש רבינו בדף ד' ע"ב [בתוד"ה שמא יעבירנו]: משום דבריש מכילתין אמר ר' יוחנן זו דברי ר' עקיבא סתימתא וכו' ופי' רש"י הכי גמיר ר' יוחנן מרבי' דמתניתין ר"ע הוא וכו' ע"ש ורבי עקיבא הוא דאמר תחומין דאורייתא כדאית' במסכת סוטה (דף י"ז ע"ב) ע"ש.

עוד שם: אין בין י"ט לשבת וכו'.

את המצות אותם מלאכות שמשימור ואילך הם מותרות
דהיינו מלישה ואילך אבל שאר מלאכות דמקודם לכן
אסורין. ועוד דצירושלמי יש מיעוט אחר 'אך' שלא לקצור
עד כאן לשון התוספ' התם^[ר"י].

אמנם כן נמלטנו ממה שמקשה גיסי הרב בעל אלי' זוטא
על הרמב"ם ז"ל, דז"ל הלבוש החור מהל' י"ט (סי' תצ"ה):
ויש מחמירין אפילו באוכל נפש עצמו כל שאינו מפיג טעם
כלל אם עשאו מערב יום טוב, לא יעשו ציום טוב. וכתב
הוא ז"ל [סק"ג]: כן פסק רמ"א וכו'. אלא מ"ש דבש"ע
סתם להתיר משום דנמשך אחר הרמב"ם דאין מחלק
באוכל נפש בין אפשר לעשות מערב יום טוב ע"כ [לשון
הלבוש]. קשה הא הרמב"ם [הל' יו"ט פ"א ה"ה-ה"ח]
כתב טעם על איסור קצירה וטחינה וכו' משום דאפשר
לעשותן מערב יום טוב לאפוקי ביטול ואפיה וכו' והציאו
צ"י, משמע דס"ל חילוק זה באוכל נפש עצמו עכ"ל^[ר"י].

דלפמ"ש הר"ר נתנאל הטעם הוא דכתיב אשר יאכל
לכל נפש וסמך לי' ושמתם את המצות וכו' מלישה ואילך
וכו' ועוד יש מיעוט אחר דכתיב למעט את הקצירה. וי"ל
דה"ט דהרמב"ם שאסר מקצת אוכל נפש שאפשר וכו'
[ו]מקצת התיר, דזה שהתיר מלישה ואילך הוא מטעם
דכתיב 'אך' או מכח סמיכת אשר יאכל וסמך לי' ושמתם
וגו'^[ר"י].

איבא למידק הלא טובא איבא צינייהו כגון
תלישה טחינה ולידה שהם אוכל

נפש^[ר"ט].

וא"ל (דטעמא) דאסורין משום שאפשר לעשותן מערב
י"ט.

זה אינו שיהרי מדסקיל וטרי הש"ס הכי צסוגיין אמר
קרא הוא ולא מכשירין וכו' אלמא דוקא
במכשירין יש חילוק בין אפשר לעשותן מעי"ט וכו' אבל
באוכל נפש כ"ע מודים דאפילו אפשר לעשותן מעי"ט
מותר לעשותן ציום טוב.

ובן בתבו תוספ' להדיא ריש מסכת צינה (דף ג' ע"א)
צד"ה גזירה וז"ל: אך תימה מאי שמה

יעלה ויתלוש הא אפי' לכתחילה מותר לתלוש דהא אוכל
נפש מותר. וגם קשה לקמן (דף כ"ג ע"ב) תנן אין לדין דגיס
מן הציצירין ציום טוב ואמאי הא אוכל נפש הוא. ואין לומר
דכל דצר שיכול לעשותו מערב יום טוב אסור לעשותו ציום
טוב עצמו כי לא אתעביד ליה מערב יום טוב דהא אמרי'
[לקמן כ"ח ע"ב] הוא ולא מכשיריו פירוש אוכל נפש ולא
מכשיריו וכו' אלמא דוקא במכשירין יש חילוק בין אפשר
וכו' אבל באוכל נפש כ"ע מודו וכו'^[ר"י].

וע"כ צ"ל כדמפרש רבינו נתנאל מקינו"ן [בתום שם]:
דצירושלמי יש אך אשר יאכל לכל נפש וסמך ליה ושמתם

*

שם: הא לענין מכשירי אוכל נפש זה וזה שווין וכו'.

דלפמ"ש לעיל דמתניתין דהכא איירי באיסור שבת
ויום טוב דאורייתא והתם לא איירי כ"א באיסור שבות
שהוא מדרבנן דככתבו נמי תו' התם א"כ שפיר מדייק
הש"ס הכא דווקא הא לענין מכשירין וכו' כלומר דלענין

אין להקשות אמאי לא דייק הש"ס הכי התם
צפרק משילין על הך מתניתין אין

צין וכו' הא לענין מכשירין וכו'. וכן דייקו תוספ' התם
שבת (דף ק"ד ע"א) צד"ה הא וכו' ע"ש.

[רמז] יל"ע דהלא זה נכלל כמה שהמשנה אומרת דיש בין יו"ט לשבת אלא 'אוכל נפש'.

[רמז] וכ"כ התוס' כאן במגילה ד"ה כאן במכשירין.

[ר"י] ושפיר מיושב הקוש' דבאמת כל המלאכות שמקודם לישנה שוין שבת ליו"ט ואסור אף ביו"ט.

[ריח] וא"כ הרמב"ם מותר את שיטתו, דב' הטעם דקצירה וכו' אסורה הוא משום דאין בה הפסד וחסרון אם יעשו מעי"ט, אבל לגבי מלאכת אוכל נפש גופי'
מלישה ואילך אינו מחלק דיש חילוק בין יש בה הפסד לאין בה הפסד בחילוק הרמב"א.

[רי"ט] ר"ל דאף דעל החילוק בין קודם לישנה לאחר' כתב הרמב"ם הטעם דבזה ליבא הפסד וחסרון, אך מ"מ צריכין ליתן טעם למה מותר מלישה ואילך אף
כשאינו מפיג טעם. וע"ז מחדש רבינו דהרמב"ם סובר דע"ז גילה לן התורה ב'אך' או בהסמיכות דמלישה ואילך לעולם מותר. וז"ש רבינו: 'שאסר מקצת אוכל
נפש שאפשר וכו' ומקצת התיר, ר"ל דאף באפשר לעשותן מעי"ט יש חילוק בין קודם לישנה לאחר לישנה ודו"ק.

אם באיסור שצות שהיא מדרבנן לא שייך לומר הא לענין מכשירי אוכל נפש וכו'. ועיין התם בשצת צמו' ד"ה הא וכו'.

עונשין יש הרבה שזה בסקילה וזה בכרת כדמפי' רש"י בד"ה אין צין וכו' משא"כ התם לא ניחא לי' לדייק הכי דכיון דאף הא דקתני במתניתין אין צין וכו' לא איירי כי

*

שם: מתניתין דלא ברבי יהודא וכו'.

כדאמר רב אשי ספ"ק דעירובין וכמ"ש לעיל. או אפשר דהוצאה היא טעמא דמותרת כמ"ש הרמב"ם (פ"א מהל' י"ט דין ר') וז"ל: ומזה הטעם עצמו לא אסרו ההוצאה ביום טוב ואף על פי שכל הוצאה היא מלאכה שאפשר לעשותה מערב יום טוב ולמה לא אסרוה כדי להרבות בשמחת יום טוב ויוליך ויביא כל מה שירצה וישלים חפציו ולא יהיה כמי שידיו אסורות וכו' עכ"ל ע"ש.

איבא למודק אמאי לא קאמר הש"ס הכא מתניתין דלא כצית הלל דתנן התם בש"ס ביצה (דף י"ב ע"א) צית שמאי אומרים אין מוציאין לא את הקטן וכו' וצית הלל מתירין וכו' עיין שם אלמא אליבא דצית הלל האי אין צין לאו דווקא. ואפשר דהאי תנא ס"ל הא דמתירין צית הלל הוצאה צי"ט משום דס"ל דכתיב אל יבא וכו' עכ"ל ע"ש.

*

עוד שם: מתניתין דלא כר' יהודא וכו'.

הכא בשמעתינן הוא ולא מכשיריו וכו' ור"א מתיר אפילו מכשירין שאפשר לעשותן וכו'. וע"ש צריש חולין בתוספ' בד"ה דר"א עדיפא וכו' מה שכתבו בענין זה שמקשים ומתרכיזים אליבא דר"א ע"ש. ואי איישר חילי ה"א דלר"א ממעטינן מהא דכתיב הוא כדמעטינן בתלמוד ירושלמי ביצה (דף ע"ד) [פ"א ה"י]: תני חזקיה ופליג אף הוא לצדו הרי אילו מיעוטינן שלא יקצור ולא יטחון ולא ירקד ביום טוב.

יש לדקדק אמאי לא קאמר הש"ס נמי מתניתין דלא כר' אליעזר דאמר התם בשצת (דף קכ"ד ע"א) וציציה (דף ל"ז ע"א) אותו ואת בנו שנפלו לצור מעלה את הראשון ע"מ לשוחטו ושוחטו והשני עושה לו פרנסה במקומו וכו'. וצריש חולין מסיק הש"ס דר"א עדיפא מר' יהודא ע"ש, א"כ ה"ל למימר נמי דלא כר"א. וי"ל דהש"ס סמוך אסברא דאם מתניתין לאפוקי מדר' יהודא כ"ש הוא לאפוקי מדר"א דעדיפא מדר' יהודא. אמנם אכתי תקשה לר"א הנך קראי דקאמר הש"ס

*

שם: ואידך נמי הכתיב לכם ולא נכרים וכו'.

אמנם לפמ"ש תוספ' בש"ס שצת (דף ס' ע"ב) בד"ה לא לגבוה פי' אף ולא לגבוה ודרשינן נמי ולא לנכרים וכו' ע"ש. א"כ גם אי מתניתין דהכא צ"ש היא ל"ק דתיתי שמעינן מינה כמ"ש תו'.

הנה לפמ"ש תוספ' בש"ס שצת (דף ס' ע"ב) בד"ה אין צין וכו' דהך מתניתין כצית שמאי הוא לכאורה קשה והא כ"ש הוא דס"ל בש"ס ביצה (דף ד' ע"ב) לכם ולא לגבוה ע"ש.

*

שם: ברש"י ד"ה אין בין וכו' להיות מותר לכתחלה ביום טוב מה שאסור בשבת וכו' עכ"ל.

אסורה לשבת וכו' עכ"ל אלמא ללא שאני להו בין תחילה לדיעבד לענין אוכל נפש ומכשיריו אליבא דרבנן כמ"ש רש"י.

איברא אליבא דר' יהודה דמתיר אף מכשירי אוכל נפש אליבא ד"ל דאית ל'י באוכל נפש אפילו אפשר לעשותה מעי"ט מותר לעשותה צי"ט אלא במכשירין הוא דאמרין אם אי אפשר לעשותן מעי"ט מותר לעשותן צי"ט אבל אם אפשר לעשותן וכו' אסור כדמחלק הש"ס וא"כ אכתי קושי' התוספ' נלצה כמו נד אליבא דר' יהודה דז"ל: ומדברי יהודה נשמע לרבנן דהא לא פליגי עליה אלא במכשירין וכו' וא"כ קשי' מהא דאמר החולצ וכו'.

וא"ל דהך דחולצ והמגבן אחיא ללא כר' יהודה אלא דר"י ס"ל כחכמים דאמרי התם דאינו אסור אלא משום שבות לישטת רש"י שהרי תו' כתבו התם בהמלניע דז"ה החולצ משום דש הוא כדפי' בקונטרס ואתיא צרייתא כר' יהודה דאמר יש דישה וכו' כדפי' לעיל וכו' וכן נראה לר"י דוודאי כר' יהודה אחיא וכו' עכ"ל ע"ש, אלמא דבין לרש"י ובין לתו' הך צרייתא דהחולצ וכו' כר' יהודה.

ואפשר לתרץ כמ"ש תוספ' הכא בסוגיין אליבא דר' יהודה או כמ"ש תוספ' התם בהמלניע דז"ה הרודה וכו' ע"ש.

יש לדקד' מאי צעי רש"י בזה שמפרש להיות מותר לכתחילה.

והנראה לפרש דכוונתו להנצל מקושי' תוספ' דז"ה כאן וכו' מהא דאמר צפ' המלניע (דף צ"ה ע"א) החולצ והמגבן וכו' חייב חטאת הזיד צי"ט לוקה אע"ג דהוא אוכל נפש. ואם אם נאמר מתניתין דהכא בית שמאי היא כדכתבו תוספ' בשבת (דף ס' ע"א) דז"ה אין בין וכו' מ"מ תיקשי גם לבית שמאי דאית להו צ"ס ביצה (דף י"ב ע"א) השוחט עולות נדצה צי"ט לוקה ואמאי הא אוכל נפש הותרה וה"ל למימר מתוך וכו'.

וכדי להשמר מזה מפרש"י אין בין וכו' להיות מותר לכתחלה, כלומר הן הנה דאין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד, אמנם באוכל נפש גופא חילוק ידענא אליבא תנא דמתניתין דאם הוא אוכל נפש שא"א לעשותה מעי"ט מותר לכתחילה אבל באפשר לעשותה אע"פ שהוא אוכל נפש אם עשה צי"ט לוקה כהיא דהחולצ והמגבן וכו' ובמכשירי אוכל נפש זה זה שווין דאע"ג דאי אפשר לעשותה מעי"ט אסורה צי"ט ומעתה נמלטנו לשיטת רש"י מקושי' תוספ' אליבא דרבנן.

אולם תוספ' שמקשים אליבא דרבנן הכי אזלו לשיטתייהו שכתבו דז"ה אין בין וכו' ז"ל דה"פ אין שום מלאכה

※

בא"ד: אבל לענין עונשין יש הרבה שזה במקילה וזה בלאו גרידא עכ"ל.

לומר דאין מותר צי"ט מה שאסור בשבת אלא אוכל נפש. והנה לפי דברי הירושלמי שמקשה והא אית חורנין מכות צי"ט אין מכות בשבת וכו' והניח בקושי' וכו' א"כ ה"ל לחשוב נמי מוקצה שאסור בשבת ואין אסור צי"ט.

אבל לענ"ד נראה ללא קשה שהרי תוספ' כתבו דהך מתניתין בית שמאי היא כמ"ש לעיל, וש"ס ערוכה ריש ביצה דצ"ש לית לי' מוקצה, וס"ל כר"ש דאמר מותר השמן וכו' וקערה מותר ע"ש. וא"כ י"ל דמש"ה לא ניחא לי' להירושלמי להקשות ממוקצה כיון דמתניתין צ"ש דלית

דברי רש"י הללו מפורשי' יותר בתלמוד ירושלמי מגילה (דף ע"א ע"א)

[פ"א ה"ו] וז"ל: אין בין וכו' אילין אינין והא אית לך חורנין סקילה בשבת אין סקילה ביום טוב כרת בשבת אין כרת ביום טוב מכות ביום טוב אין מכות בשבת אין תימר כדברים שיש בהן אוכל נפש וכו' ע"ש.

ועיין צתי"ט (פ"ה דביצה משנה ב') וז"ל: אין בין וכו' אבל לענין עונשין יש הרבה וכו' ומה"ט ניחא נמי דלא חשיב מוקצה דצי"ט אסור ובשבת מותר וכו' דלא בא אלא לומר דאין מותר צי"ט מה שאסור בשבת וכו' עכ"ל. משמע מדבריו דהוא מצי למחשב מוקצה אלא דלא בא אלא

ל"י מוקצה בין בשבת ובין ב"ט, ואל"כ"י אין שם חילוק.

※

שם: ברש"י ד"ה שאפשר, כגון סכין שנפגם מערב יום טוב. שא"י אפשר, כגון סכין שנפגמה ביום טוב וכו' עכ"ל.

משמע מדבריו דמכשירין הם כגון סכין ושפוד כיוצא בהן. והולכתי וראיתי בתשובת בני שמואל צביאור להל' י"ט (דף קל"א ע"א) וז"ל: עוד כתב הרב המגיד { צמימוני (פ"ק מהל' י"ט דין ה') } וגם לדברי רבינו קשה שהרי התירו שחיקת תבלין וכו' עד וי"ל שהקילו במכשירין וכו'. ואיכא למידק דאדרבא נראה מן הגמרא דמכשירין איכא לאחמורי דהא במכשירין מחלקינן בין אפשר לעשותו מעי"ט לבטלי אפשר וכו' ולזה נראה ליישב דטעמו של הרב המגיד וכו' ע"ש.

※

בתוספת ד"ה כאן במכשירין וכו' ז"ל: ויש לומר דודאי אוכל נפש המתקלקל אם עושהו מאתמול מותר לעשות ביום טוב אבל אוכל נפש דעדיף מפי כשהוא עשוי מאתמול כגון ההוא דהמצניע אסור לעשותו ביום טוב וכו' עכ"ל.

וכתב המרש"א וז"ל: ומו"ש התום' אבל אוכל נפש דעדיף וכו' ה"ה דאינו עדיף אלא שאינו מתקלקל אלא דקושטא קאמרי דמגבן הוה עדיף וכו' עכ"ל. וכן הרגיש בזה הר"ש חיון בתשובתו בני שמואל בביאור להל' י"ט ע"ש דקשה דיוקים אהדדי.

אמנם לי נראה דהא ודאי באוכל נפש המקלקל אס' עשאו מאתמול מותר לכתחילה לעשות ב"ט, ובאוכל נפש דעדיף טפי אס' עשאו מאתמול אסור לעשותו ואס' עשאו לוקה, אכן באוכל נפש דאינו עדיף אס' עשאו מאתמול דבין עשאו מאתמול ובין

※

מתניתין: אין בין שבת ליום הכפורים אלא שזה זדונו בידי אדם וכו'. גמרא: הא לענין תשלומין זה וזה שוין. מני מתניתין רבי נחוניא בן הקנה היא וכו'. תנן התם כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן שנאמר ונקלה אחיך לעיניך כיון שלקה חרי הוא כאחיק דברי רבי חנניה בן גמליאל אמר רבי יוחנן חלוקין עליו חביריו על רבי חנניה בן גמליאל אמר רבא אמר בי רב תנינא אין בין יום הכפורים לשבת אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בהיכרת ואם איתא אידי ואידי בידי אדם היא אמר רב נחמן הא מני רבי יצחק היא דאמר מלקות בחייבי כריתות ליכא וכו'. רב אשי אמר אפילו תימא רבנן זה עיקר זדונו בידי אדם וכו'.

היא שהרי מתניתין דהכא ע"כ לאו כר' יצחק וכמ"ש. ושניות מד"ס דלכאורה קשה תרתי סתמי דמתניתין אהדדי דהתם בש"ס כתובות ריש פרק אלו נערום (דף ז"ט ע"א) קסתם לן רבי אלו נערום שיש להן קנס וכו' הבא על אחותו וכו' אלמא דחייבי כריתות חייבין לשלם ובהדיא קאמר הש"ס התם (דף ל' ע"א) ולאפוקי מדר"נ ב"ה וכו' ובמתניתין דהכא קסתם אין צין שבת ליה"כ וכו' ודייקין מינה הא לענין תשלומין זה וזה שוין מני מתניתין ר' נחוניא בן הקנה היא דתנן ר' נחוניא בן הקנה הי' עושה את יה"כ כשצת לתשלומין וכו' אלמא דחייבי כריתות פטורין מלשלם.

ועוד צה שלישי הש"ס דקאמר תנן התם כל חייבי כריתות שלקה וכו' אמר רבי יוחנן חלוקין וכו' תנינא וכו' לכאורה אין לו דציקות לזה דמחליט מקודם מני מתניתין ר' נחוניא בן הקנה היא וכו' וה"ל להש"ס לסדר הך דתנן התם וכו' אגופא דמתניתין ולמימר ואם איתא אידי ואידי בידי אדם וכו'.

ואם יאמר האומר דמה"ט לא ניחא לי' להש"ס דלהקשות לעיל מיני' אמר ר' יוחנן דאמר חלוקין וכו' אם איתא אידי ואידי בידי אדם הוא משום דאיכא למימר דהן הנה דאידי ואידי בידי אדם אלמא דתנא דמתניתין לא בא אלמא להשמיענו דלענין תשלומין זה וזה שוין דאע"ג אם התרו צו למלקות מכל מקום פטור מתשלומין דר' יוחנן אית לי' בכתובתו (דף ל"ב ע"ב) דכל היכא דאיכא ממון ומלקות מילקא לקי וממונא לא משלם ע"ש.

משא"כ השתא דמוקים מתניתין ר' נחוניא בן הקנה היא פריך שפיר דר' נחוניא בן הקנה הוא דס"ל לוקה ומשלם כדמשמע מתוך הסוגיא התם בכתובות אי ר' נחוניא בן הקנה קשיא אחותו, ופי' רש"י אי דדר' נחוניא ב"ה דאית לי' נמי לוקה ומשלם וכו' ע"ש וא"כ ליכא למימר דתנא

פתח דברינו נ"ל דקדק הש"ס דקאמר מני מתניתין ר' נחוניא בן הקנה וכו' ואמאי לא קאמר מני מתניתין ר' יצחק היא דאמר מלקות בחייבי כריתות ליכא וכל היכא דאיכא כרת פטור מתשלומין כדמוקי ר' נחמן צר יצחק בסמוך ונראה ואמר הא מני ר' יצחק היא.

וע"כ דא"ל למוקמי מתניתין דהכא כר' יצחק באשר שר' יצחק הוא סובר בש"ס כתובות (דף ל"ה ע"ב) דכרת לא פטור מתשלומין, דז"ל הש"ס התם: א"ל רב פפא לאציי לרבה וכו' מתניתין כמאן מוקים לה וכו' אי כרבי נחוניא בן הקנה קשיא אחותו אי כר' יצחק קשיא ממזרת. ופי' רש"י: ואי כרבי יצחק תוקמה דאמר במסכת מכות (דף י"ד) אין חייבי כריתות בכלל מלקות מ' וכו' ומשום הכי חייבין בתשלומין. { ואפילו חייבי כריתות דקתני במתניתין הבא על אחותו } קשיא ממזרת דהכל מודים שהוא במלקות וקתני אית לה קנס וכו' עכ"ל. ושזב קאמר הש"ס התם: מאן תנא דפליג עליה דרבי נחוניא בן הקנה אי ר"מ אי רבי יצחק. ופי' רש"י: מאן תנא דפליג אדר' נחוניא בן הקנה ומחייב תשלומין בחייבי כריתות כגון שהדליק גדיש ביה"כ, ומתניתין דהכא דקנסה באחותו וכו'. אי רבי יצחק, דאמר לא שייך מלקות בחייבי כריתות וג"ש דאסון אסון לית ליה ובמאי ליפטר וכו' עכ"ל ע"ש היטיב.

הרי מבואר לפניך דלר' יצחק חייבי כריתות חייבין בתשלומין וא"כ אי אפשר למוקמי מתניתין דהכא כר' יצחק מכח דיוקא דמדדייק הש"ס הא לענין תשלומין זה וזה שוין שא"ל לשלם ומההכרח למוקי' מתניתין כר' נחוניא בן הקנה דלדידי' חייבי כריתות פטורים מלשלם כדיוקא דמתניתין ור' יצחק הוא דפליג אר"נ ב"ה כדמוקי הש"ס התם.

אמנם כן יפלא דאכתי האיך קאמר ר"נ הא מני ר' יצחק

דמתניתין אשמעינן דאם נלקה שנפטר מכרת ומתשלומין שהרי מתניתין ר' נחוניא בן הקנה היא דאית לי' לוקה ומשלים.

איברא אכתי לא נח דעתי דמ"מ מאי קמקשה הש"ס אליבא דר' יוחנן אחרי די"ל אליבא דמתניתין דהכא אשמעינן אפי' היכא דלקי לא משלים ואזיל לשיטתו התם בכתובות כל היכא דאיכא ממון ומלקות מילקי לקי וכו' וכמ"ש.

ומיימננס לארבעתן ר"נ דמוקי מתניתין דהכא כר' יצחק תיפוק לי' דר' יצחק הוא דס"ל דחייבי כריתות חייבין לשלם והכא דייק הש"ס הא לענין תשלומין וכו' כאשר הארכתי לעיל.

וחומשא מלבר רב אשי דאמר אפילו תימא רבנן זה עיקר זדונו בידי אדם וכו' ופי' רש"י: אפילו תימא רבנן היא, דאמרי מלקות אלל כרת, ואפילו הכא ליכא למילף מינה, שחלוקין וכו' ומיהו, אם התרו בו ולקה מיפטר עכ"ל. אליבא ע"כ ז"ל דאף גם אם התרו בו דלקה מיפטר מתשלומין כר' יוחנן דאמר כל היכי וכו' מלקה לקי וכו' דאלת"ה קשיא מתניתין דקתני אין בין וכו' דמשמע הא לענין תשלומין זה וזה שווין.

אמנם כן קשה דלפ"ז ה"ל להתנא דמתניתין למימר אין בין שבת לי"ט וליה"כ אלא שזה במיתה בידי שמים וזה בכרת וזה במלקות ונידון מיני' הא לענין תשלומין זה וזה שווין דאפילו בי"ט דליכא אלא מלקות בלחוד מילקי לקי וממונא לא משלים. דבשלמא אי מוקמינן מתניתין כר' יצחק ל"ק משום דאיכא למימר דקושטא הוא כל היכא דאיכא ממון ומלקות לוקה ומשלים ומתניתין רצה להשמיענו דלענין תשלומין זה וזה שווין ומש"ה לא קתני י"ט דכיון דגבי י"ט ליכא אלא מלקות בלחוד לוקה ומשלים וציה"כ אף דאיכא כרת מ"מ ליכא מלקות דאין מלקות בחייבי כריתות. משא"כ אי נימא אפילו תימא רבנן וכו' ע"כ ז"ל דמלקי לקי וממונא לא משלים וא"כ הו' ליה לחשוב ולזיל נמי י"ט וכמ"ש.

ושש הנה רש"י שמפרש בד"ה אף יום הכפורים וכו' ז"ל: דאיסור כרת כמיתה בית דין דמי. ופטורים מלשלם וכו' שאין תשלומין אלל חיוב מיתה, שנאמר ולא יהיה

חסון וכו' עכ"ל. וצאמת פירושו דהכא מפורש יותר בש"ס פסחים (דף ט"ט ע"א) גבי הא דקאמר ר' יוחנן ר"נ בן הקנה היא וכו' וממנו ילמודו מהתם להכא בד"ה את יום הכפורים וכו' ז"ל: ומתחייב כרת פטור מן התשלומין וכו' דכתיב ולא יהיה חסון ענוש יענש שאף יום הכיפורים שמתמו בידי שמים וכו' חסון הוא קרוי, שנאמר וקרהו חסון הלכך פטור מלשלם וכו' ע"ש.

ומצואר מדבריו שמפרש הכי אליבא דאביי דאמר בכתובות (דף למ"ד ע"א) טעמא דר' נחוניא בן הקנה וכו' נאמר חסון בידי אדם ונאמר חסון בידי שמים מה חסון האמור בידי אדם פטור מן התשלומין וכו'. משא"כ רבא מפרש טעמא דר' נחוניא בן הקנה התם דכתיב ואם העלם יעלימו וגו' אמרה תורה כרת שלי כמיתה שלכם מה מיתה שלכם פטור מן התשלומין אף וכו'. ומסיק הש"ס איכא בנייהו זר שאכל תרומה וכו' ע"ש.

ולכאורה איכא למידק כיון דאנן קי"ל דבכ"מ הלי' כותבי דרבא חוץ מייע"ל קג"ס א"כ ה"ל לרש"י לפרש הכא כטעמא דרבא דמפרש אליבא דר' נחוניא בן הקנה דכתיב ואם העלם יעלימו וגו'.

ולצאר את כל אלה אמינא לפרש מה שמחולקים רש"י ותו' בסוגיין דרש"י מפרש בד"ה כל חייב כריתות של עריות היו בכלל ונכרתו הנפשות העושות שכתוב צפ' עריות למה ינא כרת באחותו דכתיב בקדושים תהיו ואיש כי יקח את אחותו וגו' לדונה בכרת ולא במלקות וכו' עכ"ל. ותו' כתבו בד"ה חייבי כריתות וכו' וקשה וכו'. וי"ל דה"פ ח"כ בכלל הי' פי' בכלל מלקות דכל אחד ואחד יש לאו ולמה ינא כרת באחותו בלא לאו לדונו בכרת ומיני' נגמר לכל האחרים כדין דבר שהי' בכלל עכ"ל. ועיין בש"ס מכות (דף י"ט ע"ב) ר' יצחק אמר חייבי כריתות בכלל הי' ולמה ינא כרת באחותו לדונו בכרת ולא במלקות. פי' רש"י בד"ה ר"י וכו' לפי שכל חייבי כריתות של עריות דייק בכלל היו דכתיב וכו' למה ינא כרת באחותה לעצמה וכו' לדונה בכרת לכך שנה בכרת שלהן לומר שאין בהן אלא כרת לבד עכ"ל. ותוספ' כתבו בד"ה ר"י כו', פ"ה וכו' וקשה וכו' לכן י"ל וכו' דלכך ינא בקדושים לדונו בכרת ולא במלקות כלומר אין חייבי כריתות לוקין וכו' עכ"ל עיין שם.

וע"כ בהתרו בו איירי דומיא דשצת שהתרו בו למיתה ומדדמי לי' ילפינן דקתני אין צין שצת ליה"כ כו'. וכיון דהתרו בו למלקות הדרינן לעיקרו דמלקי לקי וממונא לא משלם, ומש"ה דייק הש"ס ואמר הא לענין התשלומין וכו' משא"כ במתניתין דאלו נערו דאיירי מעריות ולית בהו מלקות לא נפטרו מידי תשלומין. והיינו דקאמר הש"ס התם בכחוצות אי ר"י קשיא ממזרת דליכא אלא מלקות ואפ"ה אית לה קנס, אמנס זהו דווקא לשיטת ר"ל משא"כ לשיטת ר' יוחנן דאליב"י קשקיל וטרי הש"ס הכי איכא לאוקמי מתניתין דהתם דמשלם קנס בלא התרו כדמוקי ר' יוחנן התם (דף ל"ב ע"ב). אפ"ה באחותו נערה כאן שהתרה בו, כאן שלא התרו בו, כלומר דמתניתין דאלו נערו בלא התרו בו וכו' עיין שם.

ומעתה לא קשה נמי סתמא דמשניות אהדדי דהתם סתם התנא דלא כר' נחוניא בן הקנה והכא קסתים התנא כר' נחוניא בן הקנה, הן הנה לפי המסקנא דמסיק ר"נ ה"מ ר' יצחק היא דנראה לו לפי דברי רבי יצחק שאמר אין מלקות בחייבי כריתות דערייות דווקא, ומעיקרא דכל היכא דאיכא ממון ומלקות אס התרה בו מלקי לקי וממונא לא משלם, וג"ש דאסון אסון למפטרי כרת מתשלומין לית לי'. ולהכי התם דערייות דאיכא כרת ולא מלקות חייב לשלם, והכא במתניתין דאיכא כרת ומלקות והתרו בו מלקי לקי וממונא לא משלם.

והשתא שפיר קמשני רב נחמן הא מני ר' יצחק היא וכו' ואיטריק לי' לר' יוחנן לאשמעינן דחלוקין עליו חביריו על ר"ח ב"ג דאי מתניתין לא הוה משמיע' הכי כיון דכר' יצחק אתיא ואליב"י דערייות דליכא מלקות וחייב בתשלומין וזיה"כ דאיכא כרת ומלקות אס התרו בו פטור משלם ומיני' אס לקה דנפטור מידי כריתות וכו' חגינא כנ"ל.

והשתא דאחינא להכי נמלטנו מזה דלא ניחא לי' להש"ס להקשות מתנן התם לעיל מיני' אמתניתין דהן הנה דידע דאיכא לשנויי' דמתניתין אשמועינן דלענין תשלומין זה וזה שווין ואעפ"י שהתרו בו למלקות אפ"ה מלקי לקי וממונא לא משלם, אצל השתא דקאמר מתניתין ר' נחוניא בן הקנה היא ואיהו דס"ל התם בכחוצות לוקה ומשלם, וא"כ שפיר קמקשה ואס איתא אידי ואידי וכו' דא"ל דאשמענן דאפילו

הרי מצואר באר היטיב לשיטת רש"י הא דאמר ר"י אין מלקות בחייבי כריתות וליף לה מדינא כרת באחותו היינו דאין מלקות בחייבי כריתות של עריות דווקא דהכי דייק בלישני התם וכו' לכך שינה בכרת שלהן דייק בחייבי כריתות של עריות לומר שאין בהן דייק אלא כרת לצד עכ"ל. אצל בחייבי כריתות אחרים כגון יה"כ וכיונא בו ס"ל לר"י נמי דיש מלקות גבייהו.

אמנס לשיטות תוספ' דדייקו וכתבו למה ינאו כרת באחותו לדונו בכרת ומיני' נגמר לכל האחרים וכו' עכ"ל וגם התם במכו' דלכך ינא בקדושים תהיו לדונו בכרת וכו' כלומר אין ח"כ לוקין ומשמע כל חייבי כריתות וכו' עכ"ל. אלמא דס"ל לתוספ' הא דאמר ר' יצחק אין מלקות בחייבי כריתות על הכלל כולו ינא שאין מלקות בכל חייבי כריתות שצתורה ואחותו הוא דבר שהיה בכלל וינא מן הכלל ללמד וכו'.

וכיון שזכינו לדין יראה לשיטת רש"י הא דמשני רב נחמן הא מני רבי יצחק דאמר אין מלקות בחייבי כריתות וכו' לקבעא קמא קהדר והדר מיני' דקאמר סתמא דהש"ס מתניתין מני ר' נחוניא הקנה וכו' דהן הנה דמתניתין ר' יצחק היא וס"ל לר' יצחק דחייבי כריתות אין נפטריין מתשלומין לית לי' ג"ש דאסון אסון וכו' כדס"ל לר' נחוניא בן הקנה ואדרבה פליג הוא על ר' נחוניא בן הקנה כדאמר הש"ס התם בכחוצות מאן תנא דפליג אר' נחוניא בן הקנה אי' ר' יצחק וכו' ע"ש. וס"ל נמי כל היכא דאיכא ממון ומלקות והתרו בו למלקות מלקי לקי וממונא לא משלם.

ודברי רש"י הללו מיוסדי' באמת היסוד מיסוד חכמים על הא שמפרש הרמב"ם צפי' המשנה דאלו הנערו' וכו' [פ"ג מ"א] אשר ז"ל: והתנאי באלו הלאוים כולם שהם מחייבי כרת שלא יהי' שם ההתראה לפי שאם התרו בהן חייב מלקות לפי שהעיקר כל חייבי כריתות לוקין כמו שיתבאר ומן העיקר שסומכין עליו אין אדם לוקה ומשלם עכ"ל ע"ש.

אמור מעתה רב נחמן דאמר הא מני ר' יצחק הוא הדין עמו דהא דס"ל לר"י אין מלקות בחייבי כריתות ה"מ דערייות דווקא אצל במתניתין דהכא ס"ל דיש מלקות

אם לקה לא משלם שהרי כיון דמתניתין ר' נחוניה בן הקנה
היא ע"כ ז"ל דאית ליה לוקה ומשלם וכמ"ש לעיל.

והא שכתבתי לעיל דמ"מ לא פריך אר' יוחנן מידי
דאליבא אפשר לשנויי דאשמועינן דאפילו אם לקה לא
משלם, אמנם לפי המסקנה אפשר לומר דהנה דברי רב
אשי דמשני אפילו תימא רבנן וכאשר מצוהר בע"ה.

וכל זאת נריך לפנינו ר"י דמוקי מתניתין הכא כר' ינחק
ולאפוקי מדר' נחוניה בן הקנה היינו לשיטת אביי דאמר
התם בכתובות תנא דפליגי אר' נחוניה בן הקנה רבי ינחק
הוא ואלביי נריבין לחלק כמ"ש. ומטעם זה נמי מפרש
רש"י הכא דז"ה אף יה"כ כו'. והתם בפסחים דטעמא
דר' נחוניה בן הקנה שאף יה"כ מיתתו בידי שמים אסון
מקרי דכתיב וקרהו אסון וכו' דאליבא דאביי דמפרש התם
בכתובות טעמא דר"נ וכו' מפרש רש"י הכא כשיטתו.

איברא רב אשי לא ניחא ליה בהך שנוייא דרב נחמן למוקי
מתניתין כר' ינחק דאפילו תימא רבנן דאמרי יש מלקות
בחיבי כריתות ומתניתין דקתני אין בין וכו' שזה עיקר
חומר זדונו בידי אדם, וזה עיקר חומר זדונו בידי שמים,
ומיהו אם התרה זו ולקה מיפטר מכרת ומתשלומין
דאית ליה לר' יוחנן כל היכי דאיכא ממון ומלקות מלקי
לקי וממונא לא משלם, והתם באלו נערות דאית להו קנס
בדלא התרה בהו איירי כדמוקי רבי יוחנן התם. והשתא
נמי לא קשה מתניתין אהדדי ור' אליעזר אליבא דרבא
קמשני הכא. ואביי ורבא אזלו לשיטתם כד"מ (דף ז"א ע"א)
גבי חוסס את הפרה ודש בה קאמר אביי הא מני רבי מאיר
היא דאמר לוקה ומשלם רבא אמר אהתן אסרה תורה
ואפילו בא על אמו וכו' ע"ש. ומשמע דס"ל לרבא דבדין
לוקה ואינו משלם כדמשמע מתוך פירש"י דהתם דז"ה
רבא אמר וכו' ע"ש. וכן כתבו תוספ' נמי בכתובות (דף
ל"ג ע"א) דז"ה ועולא נפקא ליה מדרבא וכו' ז"ל: וקשה
לרשב"א דבפרק השוכר את הפועלים משמע בהדיא דסבר
כרבי יוחנן גבי חוסס פרה וכו' ורבא אמר לעולם כרבנן
ואתנן אסרה תורה אפי' בא על אמו פירוש ומשלם לזאת
ידי שמים משמע דבדין לוקה ואינו משלם וכו' עכ"ל ע"ש.

הרי לפניך דאביי ורבא אזלו לשיטתייהו דאביי ס"ל
כר"מ דאמר לוקה ומשלם ורבא ס"ל כר' יוחנן דאמר

לוקה ואינו משלם. והשתא מוקי רב אשי אליבא דרבא
דס"ל כר' יוחנן דאמר לוקה ואינו משלם משא"כ אביי
ס"ל כר"מ דאמר לוקה ומשלם.

ומידי דברי ביהא עניינא אודיע להמעיינ דברינו
טעמא דאביי דס"ל כר"מ ורבא דס"ל כרבי יוחנן הוא
מפאת דנחלקו בסנהדרין (דף יו"ד ע"א): משום רבי
ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה, מאי טעמא דרבי ישמעאל,
אמר אביי אחיא רשע רשע וכו' רבא אמר מלקות במקום
מיתה עומדת וכו'. ופי' רש"י דז"ה מלקות וכו' והרי הוא
כאחת מן המיתות, וכי היכי דסקילה צפני ענמה, ושריפה
צפני ענמה וכו' הוי נמי מלקות כאחת מן המיתות וכו'
עכ"ל ע"ש. הרי דלרבא דאמר מלקות במקום מיתה
עומדת והרי היא כאחת מן המיתות להכי אם חייב מלקות
ותשלומין מלקי לקי וממונא לא משלם כמו גבי מיתה
דכתיב ואם לא יהי' אסון וגו' הא אם יהי' אסון וכו'. ואביי
דלא ס"ל מלקות במקום מיתה עומדת אליבא אם חייב
ממון ומלקות לוקה ומשלם.

ועפ"ז יבוארו דברי תוספ' בש"ס חולין (דף פ' ע"א)
דז"ה הראשון חייב כרת ושניהם סופגין את הארבעים
ז"ל דלא כר' ינחק אחיא דאמר צפ' אלו הן הלוקין חייב
כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתם וכו' עכ"ל ע"ש.

והנלתי וראיתי רבים אומרים להג"ה בתוספ' במקום
ר' ינחק ז"ל ר"ח צ"ג שאמר שלהי באלו הן הלוקין כל
חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן דאם הגרסא
אחיא דלא כר' ינחק ה"ל לתוספ' לפרש דאיהו קאמר אין
מלקות בחייבי כריתות ובמתניתין קתני הראשון חייב כרת
ושניהם סופגים את הארבעים. ובייחוד דלא שמעינן דר'
ינחק ס"ל כל חייבי כריתות שלקו נפטרו וכו'. ועיין נמי
מ"ש המהרש"א בחדושי פי' לדיבור תוספ' זה.

אמנם לענ"ד נראה לקיים הגרסא כמו שהוא לפנינו
דלא כר' ינחק אחיא דאמר כל חייבי כריתות וכו' ושמעינן
לי' דס"ל הכי ממה דמשני רב נחמן בסוגין הא מני ר' ינחק
היא וכו', וליישב הוא בא דמתניתין לא שמעינן דחלוקין
עליו חזיריו דמתני' ר' ינחק היא ומיהו אם התרה זו
ולקה מיפטר מכרת והא לא ניחא להו לפרש דלא כר' ינחק
אחיא דאמר אין מלקות בחייבי כריתות והתם במתניתין

מיני' דכוונתו להקשות אסתמא דהש"ס דקאמר מתניתין ר' נחוניה בן הקנה היא ור"י הוא דאמר חלוקים עליו חזיריו ומשמע שמים שמים באו אל התיבה וכו' לכך מוקי רב נחמן דמתניתין כר' יצחק דס"ל כ' נחוניה בן הקנה דפטורים מתשלומין והיינו חזיריו וחילוק ידענו דאליבי דר' נחוניה בן הקנה כל חייבי כריתות פטורים ר' יצחק ס"ל נמי כר' נחוניה בן הקנה אלא דמוסיף בהו דברים דחייבי כריתות ליכא מלקות אולם רב אשי לא ניחא לי בשינויי דרב נחמן דאליבי קשה סתמא דמתני' אהדדי ומשום דקשיא לי לר' יוחנן דאמר חלוקין עליו חזיריו דחוק ומוקי אנפשי' דאפילו תימא רבנן והן הן חזיריו. והשתא לא קשו משניות אהדדי דהא דפטורין הכא משום דמלקות פטרי וכו' יוחנן דכל היכא דאיכא ממונא ומלקות אס התרו בו מלקי לקי וכו' והך מתניתין דאלו נערות דאית להו קנס לחייבי כריתות דללא אתרו בהו איירי וכאוקימתת ר' יוחנן התם ושקליא וטריא דהכא אליבא דר' יוחנן קשקיל וטרי התם.

ומעתה לפי שיטת תוספ' ליכא למיגרס התם בחולין דדבריהם אתיא דלא כר' יצחק שהרי דלדידהו אית לי לר' יצחק דכל חייבי כריתות ליכא מלקות וא"כ ה"ל לתוספ' להוכיח דלא כר' יצחק דאמר אין מלקות בחייבי כריתות ובמתניתין קתני הראשון חייב כרת והשני סופגי' וכו' ומדכתבו דדבריהם דאמר כל חייבי כריתות שלקו נפטרו וכו' ש"מ דכ"ל אתיא דלא כ' חנינא בן גמליאל דאמר בסוף פ' אלו הן הלוקין כל חייבי כריתות שלקו נפטרו וכו'. איברא לפי שיטת רש"י י"ל אתיא דלא כר' יצחק וכאשר הארכתי לעיל ויצואר דבריהם דיבור דבר על אופניו אופן החוזר בגלגל היומי ים התלמוד וה' יראוני נפלאות ויאמצינו בתורתו עד הכהן אל האורים ותומים יעמוד.

קתני הראשון חייב כרת ושניהם סופגין וכו' דקושטא הוא דס"ל לר' יצחק דדוקא בעריות ליכא מלקות בכרת דידהו אבל בכריתות דעלמא איכא מלקות בהדייהו דכל כרת שיש בו לאו וא"כ שפיר קתני התם הראשון חייב כרת ושניהם סופגין וכו' ומההכרח נ"ל דלא כר' יצחק דאמר כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן וכו'.

איברא תוספ' שיטה אחרת להם דלא נראה להן לחלק אליבא דר' יצחק בין ח"כ דעריות לחייבי כריתות דעלמא כשיטת רש"י, וא"כ אי מוקמינן מתניתין דהכא כר' יצחק ואליבא דאביי אכתי תקשה אמאי יהי פטור מתשלומין תיפוק לי דלר' יצחק חייבי כריתות חייבין בתשלומין דאיהו תנא דפליג על ר' נחוניה בן הקנה כדמוקי אביי התם בכתובות, אלא ודאי דסוגי' דהתם בכתובות דאמר מאן תנא דפליג אר"נ ר' יצחק אביי קא משני הכי, וסוגיא דהכא כרבא דאליבי ס"ל לר' יצחק כר' נחוניה בן הקנה דחייבי כריתות פטורים מתשלומין, וא"כ אי מוקמינן מתניתין כר' יצחק שפיר קתני הא לענין תשלומין זה והוה שווין דאליבי כל חייבי כריתות פטורים מלשלם ומעולם ליכא מלקות בח"כ אליבי'.

אמנם תחילת קושי' הש"ס הי' על ר' יוחנן דאמר חלוקין עליו חזיריו על ר"ח ב"ג ועיין בתוספות יום טוב שלהי אלו הן הלוקין [פ"ג מט"ו] וז"ל: אע"פ שבמשנה אין מחלוקת הא אמרינן בגמרא אמר ר' יוחנן חלוקים עליו חזיריו על ר"ח ב"ג. ובפ"י הרמב"ם ואין הלכה כר"ח אולי מדאמרינן חלוקים עליו חזיריו כתב כן וכו' עכ"ל. ומיעוט חזיריו משמע שמים. ולפ"ז י"ל דהכי קמקשה הש"ס דאי נימא מתניתין דהכא כר' נחוניה בן הקנה אכתי לא הוה אלא חד ואידך מנ"ל.

ובזה נמלטנו נמי הא דלא מקשה הך תנן התם לעיל

דף ה' ע"א

בגמרא: אין בין נדרים לנדבות וכו'.

עיי' בהרי"ף (דף ש"פ) במס' מגילה אית' שם^[ר] ז"ל בתוספ' [מגילה פ"א הט"ז] וז"ל: אין בין נדרים לנדבות אלא שהמקדיש נדרים לבדק הבית ואבדו חייב באחריותן נדבות אין משלם אלא טובת הנאתן בלבד עכ"ל.

שהאומר הרי עלי חייב באחריותן ונדבות באומר הרי זו אינו חייב באחריותן מיירי דוקא בקדשי מוצח ולא בקדשי צדק הצית כתיב הגמ' וא"כ יפלא המי' שמצואר שם אין בין נדרים לנדבות אלא שהמקדיש נדרים לצדק הצית ואצדו חייבין באחריותן הרי תרתי דסתמן אהדדי שמוס' מפרש שאיירי בצדק הצית וצגמ' דחולין מתרץ הש"ס שמתני' מיירי דוקא בקדשי מוצח ולא בצדק הצית.

וקשה הלא אית' ש"ס ערוכה צמס' חולין (דף קל"ט ע"א) וז"ל: מכלל דר"ש צן לקיש אף על גב דאמר עלי לא מחייב והתניא איזהו נדר ואיזו היא נדבה נדר האומר הרי עלי וכו' ומשני גמרא הני מילי קדשי מוצח דמחוסר הקרבה אצל קדשי צדק הצית דלאו מחוסר הקרבה אף על גב דאמר עלי לא מחייב עכ"ל. הרי לפניך דמתני' דמחלק בין נדרי' לנדבות שהנדרים

*

בתוספת ד"ה אין בין נדר לנדבה, קשה אמאי לא תני שנדבה באה מן המעשר וכו' וי"ל דמן הדין לא וכו' וכו'.

ותו עיין בצ"ק (דף ס"ב ע"ב) בתוספ' ד"ה מרובה, מי קתני אין בין כו', והקשה הר"י מאורליני"ש מהא דתנן צפ"ק דמגילה אין בין וכו'. וי"ל דהתם לא צא לשנות כל ענין וכו'. ועוד י"ל דהך משנה דמגילה שנויה צמסכת קניס וכו'. אף כאן התלמידים מתנהדין^[ח] בדבר זה, למה שלא משני תוס' צמס' מגילה צ' תירוץ כמו שמתרצים צמרוצה.

אתה המעייין שים עיון צמס' תענית (דף י"ג ע"ב) צמס' צד"ה מאי שייר דהאי שייר כו', וקשה דהא צמגילה קתני אין בין וכו' וי"ל דהא דקתני אין בין מיירי בעולות דאין בין עולות דנדרים לעולות דנדבה וכו'. ויש לדקדק למה משני תוס' (הכ"י) [הכ"א] צמס' מגילה תירץ אחר.

*

שם בתוספת בד"ה אין בין נדר לנדבה, קשיא אמאי לא תני שנדבה באה מן המעשר וכו'.

נדרים לנדבות וכו'. וי"ל דהתם לא צא לשנות כל ענין שנדר ונדבה חלוקים זה מזה אלא צא לומר וכו'. וכן אין בין שבת ליום הכפורים וכו'. וכן אין בין י"ט לשבת

עיי' בב"ק צמס' צד"ה מרובה, מי קתני אין בין כו', הקשה הר"י מאורליני"ש מהא דתנן צפ"ק דמגילה (ד' ת. ושמ ד"ה אין) אין בין

[רז] אינו ברי"ף שלפנינו. ונראין הדברים שלרבינו ה' ספר הרי"ף נדפס ביחד עם התוספתא. ועיין בספר קהלת דוד שהוא קטלוג של הספרים שהי' שייך לרבינו, ושם מספר 600: רי"ף עם רש"י ר"ן נ"י מרדכי ותוספתא ג' כרכים וויניציא רפ"א. ונראה דרבינו קורא לכל כרך זה 'הרי"ף'.
[רח] רבינו משתמש הרבה בתיבה זו, ופירושו: מגממין.

וכו'.

יש לדקדק מפני מה אינם מציאים תוס' הכי במגילה ראי' לדבריהם מהנך מתניתין דלעיל אין זין שבת ליום הכפורים וכן אין זין י"ט לשבת כמו שמציאים ראייתם שם במרובה.

גם יש להפליא מה דמקשה תוס' ממתניתין דאין זין נדרים לנדבות שהיא אחרונה ומציאין ראי' ממשניות הקדומי' ולא הוקשו ממשניות עצמן. זאת ועוד אחרת האיך יתורץ בתירוץ השני שמשני ועוד יש לומר הני תרי משניות הקדומים.

*

מתניתין: אין בין המודר הנאה מחבירו למודר ממנו מאכל אלא דריסת הרגל ובלים שאין עושין בהן אוכל נפש, ופירש"י בד"ה דריסת הרגל שהמודר הנאה אסור לכנוס לביתו בו' עכ"ל.

מאכל בו' עכ"ל, אלמא אי איירי מתניתין בחצר היה אסור אפילו במודר מאכל ומכ"ש אם איירי בצית דפשיטא דקפדי זי' כ"ע וכנ"ל בשם המרדכי י"ל דאסור אפילו במודר המאכל. ולפ"ז במתניתין קתני אין זין בו' אלא דריסת הרגל ואי איירי בצית אמאי מותר במודר מאכל והא כיון דקפדי זי' כיוצא בה משכירין הוא וצמקום שמשכירין כיוצא בהן תנן בהדיא דאסור בכל הנאה.

ואתה המעיין הביט וראה בחדושי הרמב"ן פ' חזקת הבתים וז"ל אומר ר"ת ז"ל דהתם בצקעה עסקין בו' אצל בחצר קפדי בו' דאי {מתניתין} י"ל בחצר הלא דבר כיוצא משכירין ואוסר בו' כדאיתא התם בפרק אין זין המודר והך דיוקא ליתא דהא סוס לרכוב עליו וגומים וטבעת דבר שאין כיוצא בהן משכירין קרי ליי' התם ומותר בו' וכ"ש דריסת הרגל אפילו דחצר דה"ל דבר שאין כיוצא בו משכירין הואיל דאין משכירין לכך ואיכא מ"ד דשאני התם בגומים וטבעת דאיהו משאילין ואינו מקפיד עליהן הואיל ואין כיוצא בה משכירין ומותר אצל חצר כיון דלאו איהו קא משאיל לא אלא הוא מאליו נכנס שם קפדי אינשי בהא אע"פ אין כיוצא בה משכירין הילכך הא דאמרין והא לא קפדי אינשי בצקעה הוא בו' עכ"ל.

אמנם כן לפי איכא מ"ד דמחלק היכי דאיהו משאילין אינו מקפיד עליו אצל חצר כיון דלאו איהו קא משאיל ליי' אלא הוא מאליו נכנס לשם קפדי וכו' א"כ במתניתין דקתני אין זין בו' אלא דריסת הרגל ובלים שעושין בהן אוכל נפש דבמודר מאכל מותר ואמאי והא לא דמיא דבשלמא כלים שאין עושין בהן אוכל נפש דמותר במודר מאכל משום דאיהו משאילין ואינו מקפיד עליהן משא"כ דריסת הרגל

בוונתו

משום דקשיא ליי' והא תנינא הך מתניתין חדא זימנא שם בנדרים (דף ל"ב ע"ב) אין זין המודר הנאה וכו' וליישב זה מפרש"י הכא במתניתין שהמודר וכו' אסור לכנוס לציתו והתם מפרש"י לעצור בחצירו ולקצר דרכו וכו' עכ"ל. ירצה דתרתו נריכי, חדא שאסור לכנוס לחצירו וחדא שאסור לכנס לציתו דאי תנא חדא הא דווקא לציתו הוא דאסור דז"ל המרדכי צפ' חזקת הבתים: בחצר הוא דויתור מותר במודר הנאה דההילוך דחצר לא קפדי זי' אינשי אצל הילוך דצית לאו ויתור הוא וקפדי זי' אינשי בו' עכ"ל. אלמא דמסתבר הוא שהמודר הנאה אסור לכנוס לציתו ולחצר מותר דההילוך דחצר לא קפדי זי' אינשי קמ"ל משנה יתירה דאפילו לחצירו אסור וכר"מ דאמר ויתור אסור.

אמנם לפי רש"י אכתי לא נפלטנו מקושי' תוספ' בד"ה דריסת הרגל בו' קשה דהא בחזקת הבתים ומוקי לה וכו' ומיהו שמעינן לה מינה דאדריסת הרגל קפדי בו' עכ"ל. דבשלמא לפי מה שמתרץ ר"ת דמתניתין דהכא מיירי בצקעה דלאו קפדי בה שום אדם ולא קשיא והכי מתרצי' תוספ' צא"ד, משא"כ לפי שיטת רש"י דמוקי למתניתין בצית לדבריו קשיא קושית תוספות.

וביחוד לפי שיטת רש"י דמוקי לה בצית א"כ אף במודר הימנו מאכל יהיה אסור לכנוס לצית דכיון דקפדי זי' אינשי ממילא כיוצא בה משכירין הוא ואם לא ההנהו זה היה מחזר בה פרוטה והנאת מאכל הוא כדמפרש"י בד"ה ובלים וכו'. ולפי מ"ש תוספ' התם בנדרים נמי הכי משמע דז"ל: ומיירי בצקעה בו' וא"ת ולוקמה בחצר דקפדי זי' כ"ע וי"ל דא"כ ה"ל מקום שמשכירין והיה אסור במודר

לח קפדי ואמאי הי' אסור דהשתחא לח קשה מהך דחזקת
 הצמים כמ"ש תוספ' דשאני התם דאיהו לח קמשאיל לי'
 ומאליו נכנס ומש"ה אסור משא"כ הכא דאיהו קמשאיל
 לי' ודאי לח קא מקפיד ולמה לח יהא מותר לכנוס לצימו.
 ואפשר לומר הש"ס דקאמר הא לענין כלים שעושין
 וכו' דריסת הרגל לח קפדי וכו' כוונתו להקשות אתרווייהו
 דריסת הרגל וכלים וכו' הא לח קפדי צי' אינשי והכא
 משמע ממה שמפרש"י התם בנדריס דד"ה מאן תנא
 דמודר הנאה אסור דדריסת הרגל ובכלים וכו' אע"ג
 דלח מחזי הנאה וכו' עכ"ל אלמא דהמקשה אתרווייהו
 קא קשי' לי' וה"ק הא לענין כלים שעושין וכו' זה זה
 שווין ומדאינטריך למימר ש"מ דרבותא אשמועינן אפילו
 כיוצא בהן אין משכירין ואפילו פחות משוה פרוטה ואפילו
 איהו גופי' קמשאיל לי' מ"מ אסור וכן דדריסת הרגל נמי
 הכי איירי דומיא דסיפא ואמאי הא לח קפדי וכו' כלומר
 דמדאיהו קמשאיל וכיוצא בהו אין משכירין אמאי יהא
 אסור דמאי קמהני אס זה לח ישאלנו שכנו אחר משאילו
 וכן פי' רש"י התם בנדריס (דף ל"ג ע"א) דד"ה מכלל וכו'
 ע"ש.

ולפ"ז נמלטנו מהא שכתבו תוספ' צפ' חזקת הצמים
 (דף נ"ז ע"ב) דד"ה רבינא וכו' ז"ל וה"ה דה"מ למיפרך
 כלים הא לח קפדי וכו' עכ"ל. דלפמ"ש הן הגה דהמקשה
 דאמר הא לח קפדי אתרווייהו קא פריך לי'.

ומשני רבא הא ר"א היא דאמר וייתור אסור כלומר
 דאף דאיהו קמשאיל לי' ובמקום שאין משכירין אפילו
 פחות משוה פרוטה מ"מ אסור דוייתור הוא ואליצא
 דר"א הוא דאסור.

ובזה מיושב נמי זהו שכתבו תוספ' דד"ה דריסת הרגל
 וכו' ולא קשה מההיא דהתם פרק צתרא דצינה דמשני
 התם דלעולם לח קפדי ומני ר"א היא וכו' עכ"ל. ומפרש
 המהרש"א דכוונתם דה"ל להש"ס לשנויי גם התם דצינה
 ר' אליעזר הוא וכו' ע"ש. דהן הגה הא דמשני רבא ה"מ
 ר"א דאמר וייתור אסור כוונתו דאף דאיהו קמשאיל לי'
 וכו' מ"מ אליצא דר"א דאמר וייתור אסור ה"כ אף דאיהו
 קמשאיל לי' אפילו הכי אסור וכמ"ש.

והכא בסוגין מוכח דאיירי בדאיהו קא משאיל לי'

כיון דלאו איהו קא משאיל לח אלא הוא מאיליו נכנס לשם
 קפדי צי' אינשי ואפילו מודר מאכל יהא אסור.

והנראה לומר דאף גם דדריסת הרגל איירי דאיהו קא
 משאיל לי' וברשות נכנס ומש"ה מותר במודר הימנו מאכל
 וסבירא הוא לומר כן דומיא דסיפא וכלים שעושין בהן אוכל
 נפש צע"כ איירי דאיהו משאילין ודוגמא כתבו בתוספות
 דד"ה דריסת הרגל וכו' ז"ל דהכי איירי בצקעה דלח קפיד
 וכו' דומיא דרישא וכו' וכן כתבו תו' התם בנדריס דד"ה
 מאן תנא וכו' ע"ש. ואף לנו נאמר דסיפא דומיא דרישא
 דאיירי דאיהו קא משאילין.

ועפ"ז נמלטנו מה שיש לכאורה לדקדק הש"ס דפריך
 דריסת הרגל הא לח קפדי צי' אינשי ואמאי לח פריך לי'
 מיד אמתניתין ומה דציקות יש לו למ"ש הש"ס הא לענין
 כלים וכו' זה זה שווין.

ותו קשה הש"ס דקאמר הא לענין כלים שעושין בהו
 אוכל נפש זה זה שווין ופי' רש"י: אפילו במקום שאין
 משכירין ואמאי לח קאמר הא לענין כלים שאין עושין בהו
 אוכל נפש זה זה שווין והיינו במקום שמשכירין כיוצא
 בהן.

איצרא לפמ"ש ניחא וקושיא חדא מתורנת צריך
 חזירתה דלעיל מיני' לא ניחא לי' להקשות דריסת הרגל
 הא לח קפדי וכו' משום דהי' קשה לי' והא מהך דהתם
 צפ' חזקת הצמים שמעינן דאדריסת הרגל קפדי וקושי'
 התוספ' דד"ה דריסת הרגל וכו' משא"כ השתא דקאמר
 הא לענין כלים שעושין וכו' ואמאי לח קאמר הא לענין
 כלים שאין עושין וכו' וטעמא דאסור משום דכיוצא בהן
 משכירין וע"כ צ"ל דאשמועינן רבותא בכלים שעושין
 בהן אוכל נפש אע"ג דכיוצא בהן אין משכירין ואפילו אס
 משכירין אינו משכירין כי אס בפחות משוה פרוטה ואפילו
 דאיהו גופי' קמשאילין ואינו מקפיד מ"מ אסור במודר
 הנאה. ומעתה דון מינה ומינה רישא דמתניתין דומיא
 דסיפא דדדריסת הרגל נמי איירי דאיהו קא משאיל לי'
 ובמקום שאין משכירין ויוצא ונכנס ברשות וכמ"ש וכיון
 דכן הוא שפיר קמקשה דריסת הרגל הא לח קפדי צי'
 אינשי כלומר והא אנו במקום שאין משכירין כיוצא בהן
 הוא ובדאיהו קמשאיל לי' איירי דומיא דסיפא וממילא

למוותר הוא דכיון דמוותר הוא פשיטא שאינו מקפיד עליו. אצל לפי דברינו אלה ניחא דהכי קמפרש וייתור דבר שהי' מוותר לכל אדם דאיהו במקום שאין כיוצא בהו משכירין ואינו מקפיד עליו כגון דאיהו גופי' קמשאל ל'י אפ"ה אסור.

דרישא דומיא דסיפא כמ"ש משא"כ התם צבינה ליכא הוכחה דאיידי דאיהו קמשאל ל'י וא"כ לא שייך לשנויי התם ה"מ ר"א דאמר וייתור אסור וכו' דהא קפיד. ולזה כיון רש"י בד"ה וייתור אסור דבר שהי' מוותר לכל אדם ואינו מקפיד עליו וכו' עכ"ל. דלכאורה אך

*

בגמרא: דריסת הרגל הא לא קפדי בהו אינשי אמר רבא הא מני ר"א הוא וכו'.

כר"א והך דבינה רבא אליבא דרב נחמן קשקיל וטרי וא"כ י"ל דמש"ה לא קמשני הש"ס התם צבינה ה"מ ר"א וכו'. אמנם אי קשיא הא קשיא דכיון דרב נחמן גופי' קמשני התם צנדרים ה"מ ר"א הוא א"כ טפי ה"ל לאקשויי דקשיא דרב נחמן אדרב נחמן צנדרים הלך בשיטת ר"א וצבינה וצחוקת הצמים לא ניחא ל'י דר"א.

והנראה לפרש דכד עיינת התם צנדרים המעשה דבית חורון דוק ותמצא דנמלטנו מכל מה אשר הקשינו דז"ל השם התם: ההוא גברא דהוה ליה צרא דהוה שמיט כיפי דכיתנא אסרינהו לנכסיה עליה אמרו ליה ואי הואי צר צרך נורצא מרבנן מאי אמר להון ליקני הדין ואי הואי צר צרי נורצא מרבנן לקנייה מאי אמרי פומצדיחאי קני על מנת להקנות הוא וכל קני וכו' לא קני ורב נחמן אמר קני וכו'. אמר ליה רבא לרב נחמן והא מתנת בית חורון דקני על מנת להקנות הוא ולא קא קני זימנין אמר ליה משום דסעודתו מוכחת עליו וזימנין אמר ליה ר' אליעזר היא דאמר אפילו ויתור אסור צמודר הנאה וכו' ע"ש הסוגיא. הרי לפניך דזמנין א"ל רב נחמן לרבא דסעודתו מוכחת עליה וזימנין א"ל ר"א הוא וכו' אלמא דצהווא זימנא דא"ל סעודתו מוכחת עליו לא ס"ל כר"א אלא כרבנן דסצירא ל'י ויתור מותר צמודר הנאה.

וא"כ י"ל סתמא דהש"ס הכא דפריך דריסת הרגל וכו' לרבא דווקא הוא דפריך ל'י דאיהו דשני ל'י רב נחמן התם צנדרים גבי מעשה דבית חורון סעודתי' מוכיח עלי' אלמא דלא ניחא ל'י בשיטת ר"א דאמר וייתור אסור וכו' ועוד דהתם צבינה דמשני הש"ס שנויי אחרין אליבא דרב נחמן וכן צפרק חזקת הצמים קמשני ר"נ גופי' צהעמדה כדי לא קפדי וכו' ולא רצה לשנויי ה"מ ר"א הוא וכו' ולדבריו

איבא למודק דהכא קפריך ל'י צלשון צתמי' דריסת הרגל הא לא קפדי וכו' והתם צנדרים קאמר הש"ס מאן תנא וכו'.

ותו יש לדקדק דהכא צסוגיין המתרך ואמר ה"מ ר"א היא וכו' הוא רבא והתם הוא רב אדא צר אהבה.

ותו קשה דהתם צפ' חזקת הצמים גבי הא דמשני רב נחמן צהעמדה כדי לא קפדה וכו' קמשני רב פפא איכא דקפדי ואיכא דלא קפדי גבי ממונא לקולא גבי איסורא לחומרא וכו' ופי' (רש"י) [הרש"ס]: גבי ממונא - לענין חזקה. לקולא וכו' שאין השותפין מקפידין וכו' גבי איסורא - השותפין שגדרו. לחומרא וכו' דדלמא מהנך דקפדי נינהו וכו' עכ"ל ע"ש. וא"כ אף גם הכא צשמעתי' ה"ל לשנויי איכא דקפדי וכו' והכא צמודר הנאה דאיסורא לחומרא דדלמא מהך דקפדי צ'י הוא.

זאת ועוד אחרת דהתם צנדרים (דף מ"ח ע"ב) גבי מתנת בית חורון קמשני רב נחמן לרבא אליבא דר"א דאמר וייתור אסור צמודר הנאה, וכן קיבלה רבא מרב נחמן רבו ומשני הכא צסוגיין ה"מ ר"א הוא וכו' והתם צפ' חזקת הצמים קמשני רב נחמן צרחצה של אחורי צתים עסקינן צהעמדה כדי לא קפדי וכו' ואמאי לא משני כדמשני צבינא התם ה"מ ר"א הוא וכו'.

ועוד דתו' כתבו צד"ה דריסת הרגל ז"ל: ולא קשה מההיא דהתם פרק [צתרא ד] צינה דמשני התם דלעולם לא קפדי ומני ר"א הוא וכו' ומפרש המהרש"א דצריהם דאף גם התם צבינה ה"ל להש"ס לשנויי ה"מ דר"א הוא וכו' דלכאורה יפלא שהרי רב נחמן דקמשני התם צחזקת הצמים צהעמדה כדי לא קפדי וכו' ולא ניחא ל'י צהך שנויי דרבינא דמשני ה"מ ר"א היא אלמא דלא ס"ל צהא

דהש"ס ה"ל לשינויי לנפשי' או רצא ה"ל לשינויי כהא דמשני ר"פ התם בחזקת הצמים איכא דקפדי וכו' דלפמ"ש כיון דהשקליא וטריא דהכא לרצא אליצא דר"נ אזדא א"כ מש"ה ליכא לאשנויי כרצ פפא דהן הנה דהכא לא ס"ל דרצ פפא אלא כהא דרצ נחמן שאמר לזימנין ה"מ ר"א היא וכמו שהארכתי.

ועוד דסוגיין דהכא בנדריים איירי ומקשה מהך דנדריים דלא קפדי צי' אינשי מה שאין כן ר"פ קמחלקן צין נדריים לממון.

איצרא עדיין מידי הרהור לא ילאנו לפי מה שמפרש הר"ן התם במעשה דצית תורון וז"ל: וזמנין א"ל ר' אליעזר וכו' לאו דשייך הכא דין ויתור אלא דלדמיון בעלמא נקטיה דכי היכי דמחמיר ר' אליעזר בנדריים טפי מצדיני ממונות דאילו צדיני ממונות דריסת הרגל שריא וכו' ואילו מודר הנאה מחצירו אסור וכו' ה"נ נהי דקני ע"מ להקנות וכו' קני משום חומרא דנדריים אמרינן דלא קני וכו' עכ"ל עיין שם.

לפי הנראה הן הן דצרי ר"פ שאמר איכא דקפדי וכו' ולכאורה לא ירדתי לסוף דעתו שהרי רצ נחמן שאמר לי' לרצא ר"א הוא וכו' לא ס"ל הך דרצ פפא ואון לזה דגם בחזקת הצמים דמשני רצ פפא איכא דקפדי וכו' קמשני רצינא אצתרי' ה"מ ר"א הוא וכו' אלמא דחילוק ידענא צין שנויי דר"פ לרצינא. ועוד דרצ נחמן גופי' קמשני התם בחזקת הצמים צרחה שאחורי הצמים וצוהעמדה כדי לא קפדי וכו'.

דהתם קשיא דריסת הרגל והא לא קפדי צי' אינשי דאין לשינויי ה"מ ר"א היא וכו' שהרי רצא אליצא דרצ נחמן לא ס"ל כהא דר"א לפי האי זימנא שא"ל ר"נ סעודתו מוכיח עליו.

ומשני רצא הא מני ר' אליעזר הוא דאמר ויתור אסור צמודר הנאה רנה צוה דאיהו תפס האי זימנ' שאמר לי' ר"נ ר' אליעזר הוא וכו' וא"כ הך דצינא ופ' חזקת הצמים אזדא לפי האי זימנא שאמר ר"נ סעודתו מוכיח עליו.

איצרא לפי המסקנא דחזינן דסתם רצי הכא צסוגין והתם בנדריים דדריסת הרגל אסור צמודר הנאה וכו' ר"א דאמר ויתור אסור אלמא דהל' כוותי' וכן פסק הר"ן צשם הרמב"ן וז"ל: ולענין הלכה פסק הרמב"ן ז"ל כר"א דאמר ויתור אסור דסתם לן תנא הכא כוותי' ועוד דסוגיין צפ' השותפין שנדרו כוותי' וכו' עכ"ל. מעתה גם התם צצינא וצחזקת הצמים מוקמינן לה נמי כר"א ואפי' אליצא דרצ נחמן וכהוא זימנא שאמר לי' ר"נ לרצא ר"א היא וכו'.

ולפ"ז שפיר קאמר הש"ס הכא צלשון קושי' דריסת הרגל הא לא קפדי צי' אינשי קושייתו אליצא דרצא דווקא דשני לי' רצ נחמן התם בנדריים סעודתו מוכיח עליה וכמ"ש משא"כ התם בנדריים דקאמר מאן תנא לרצ אדא צר אצבה הוא דקאמר הכי ואליצ' ליכא לאקשווי דריסת הרגל וכו' דמקשה הש"ס הכא לרצא אלא דעיקר כוונתו לידע מתניתין מני ומש"ה קאמר מאן תנא וכו'.

ומה מאוד נמלטנו מהא אשר הקשינו או דסתמא

*

שם בתוספות אלא דריסת הרגל וכלים וכו' דמודר הנאה אסור בהן ומודר מאכל מותר במקום שאין משכירין וכו' עכ"ל.

משכירין צין צכלים צין צדריסת הרגל אסור אפילו צמודר הימינו מאכל והא דמפרש"י הכא צד"ה וכלים וכו' ז"ל ודוקא צמקום שאין משכירין וכו' לאו לאפוקי דריסת הרגל אלא חדא מנייהו נקט.

בוונתייהו דאפילו צדריסת הרגל צמקום שכיונא צהן משכירין אסור אף צמודר הימינו מאכל וכן מפרש"י התם בנדריים צד"ה מאן תנא דמודר הנאה אסור צדריסת הרגל וכלים וכו' עכ"ל אלמא דתרווייהו צחדא מחתא מחתינהו דכל היכא דכיונא צהן

*

בד"ה דריסת הרגל וכו' ז"ל ולא קשה מההיא דהתם פרק [בתרא] דביצה דמשני התם וכו' ומני ר"א הוא וכו'. עיין במהרש"א שמפרש דבריהם.

ואי איישר חילי לאורייתא אמינא הא דמקשה הש"ס התם ואי אמרת צירא דשופי הוא אמאי מותר והתנן השופין שנדרו וכו' אסורין וכו' כוונתו דמקשה כיון דצירא דשופי נינהו א"כ יהא אסור דאין קי"ל כר"א דאמר וויתור אסור וכו' דסתם לן תנא כוותי' וכדפסק הרמב"ן שהצאתי לעיל דאין

*

שם בגמרא: אין בין נדרים לנדבות וכו' הא לענין בל תאחר זה וזה שוין.

הוא סובר אליבא דאמת דלא אמרינן כל היכא דאיתא צי' גזיא דרחמנא איתא כמסקנת הש"ס במס' ר"ה. ואם נפשך לומר מ"ש נדר מנדבה הא יש לחוש שמא יעבור צבל תאחר י"ל בנדבה עושה כהלל ומכניסה חולין לעזרה משום שלא יצא לידי תקלה וא"כ אזדא חשש צבל תאחר שהרי מציא חולין לעזרה ומקדישה ומקריב לאלתר.

ואל תשגיני דאף גם צנדר איתא להא תקנתא דהלל שמציא חולין לעזרה ומקדישה וסומך עליו ושחטה, וא"כ אכתי תקשה לר"מ מ"ש נדר מנדבה. כבר כתבו [התוס'] התם צנדרים צד"ה כהלל הזקן וכו' ז"ל: נדרי כשרים אף כשהיא בעזרה נמי איכא חששא שמא תמות ויהא חייב צאחריות ואתי לידי תקלה צבל תאחר הלכך צנדרים כשרים לא אמר כלום עכ"ל ע"ש הרי מבואר להדיא צנדר לא מהני תקנתא דהלל והיינו דשאני לי' לר"מ צין נדר לנדבה. ומעתה לק"מ דהא דמפרש רש"י הוא לפי ה"א אצל אליבא דאמת הוא כפי המסקנת הש"ס במסכת ר"ה דלא אמרינן כל היכא דאיתא צי' גזיא דרחמנא דאיתא.

או כלך לדרכך זו וזהו הדרכך שיצור לו האדם וחי צהם החייהו מזה דהנה חל עלינו חובת ציבור וחובת אצרא לצאר דאמאי לא קמפרש תנא דמתניתין הכא איזהו נדר וכו' ואיזהו נדבה האומר הרי זו כדמפרש התם במסכת קינין [פ"א מ"א].

ועוד הש"ס דקאמר הך תנן התם וכו' לצתר דקאמר

עמד השואל כלפי נשאל דוד^{ר"ט} לצאר לו לפי מה דאית' משנה ערוכה צמגילה אין צין נדר לנדבה וכו' ומסיק הש"ס הא לענין צל תאחר זה וזה שוין ומשמע צנדרה איכא נמי צל תאחר וכן משמע צד"ה והוא להדיא נגד סוגיא צנדרים (דף ט' ע"ב) דפי' רש"י צד"ה נדבה נמי וכו' אצל צל תאחר לא דכל היכא דאיתא צי' גזיא דרחמנא אי' עכ"ל אלמא צנדרה ליכא צל תאחר.

ולדעתי הקלושה תיובתא לא קמינא די"ל דרש"י לפי ה"א והוא כפי' ס"ד שם צמסכת ראש השנה (דף ט' ע"א) דאמרינן כל היכא דאיתא צי' גזיא דרחמנא אית' דז"ל צמסכת נדרים: מאן תנא דשני לן צין נדר לנדבה וכו' פי' רש"י דקתני מתניתין צנדרים כשרים לא אמר כלום וכי אמר וכנדרתם הוי נדר משמע נדר אסור אצל צנדרה מותר עכ"ל ועל זה מקשה הש"ס שם מ"ש נדר דלא דלמא אתי לידי תקלה נדבה נמי דלמא אתי לידי תקלה וכו' ופי' רש"י אצל צבל תאחר לא דכל היכא דאיתא צי' גזיא דרחמנא איתא דוודאי תנא דמתניתין דחילק צין נדר לנדבה דלדיק נודב ולא נודר א"כ צנדר חייש שמא יעבור צבל תאחר משא"כ צנדרה משום דסובר כל היכא דאיתא צי' גזיא דרחמנא איתא ועל זה מקשה הא צנדרה נמי יש חשש תקלה. ומשני הש"ס צהלל הזקן שמציא חולין בעזרה ומקדישה וסומך עליה ושחטה. לפ"ז התרנן דמתרנן צהלל

הא לענין כל תאחר זה וזה שווין לאיזה נורך הוא מציאו אי לפרושי מתניתין ה"ל לאתויי מיד על המתניתין.

ותו רש"י דקמפרש צמתניתין צד"ה נדר ונדצה מפרש בגמרא וכו' נדצה הרי זו וכו' דבריו נריכין עיון דאטו לא ידעינן דקמפרש לה הש"ס הכי.

ותו דלשיטת רש"י קשיא נמי קושיות תוספו צד"ה אין צין וכו' אמאי לא תניא שנדצה צאה מן המעשר.

ותו הש"ס דקאמר מנהני מילי דתנו רבנן ונרנא לו לכפר עליו רבי שמעון אומר את שעליו חייב צאחריותו ואת שאינו עליו חייב צאחריותו וכו'. לאיזה נורך נחית לפרושי הכא צכוגין והלא אין כאן מקומו שהרי צמתניתין לא קמפרש ההפרש צין נדר לנדצה.

זאת ועוד אחרת דלא ה"ל למימר אלא את שעליו וכו' וזהו דקאמר ואת שאינו עליו וכו' אך למותר הוא דעליו ואת שאינו עליו מי נדחה מפני מי.

וצייחוד הא דקאמר מאי משמע וכו' כיון דאמר עלי כמאן דטעין אכתפי דמי. לכאורה נמי אך למותר הוא.

והנראה לענ"ד לפרש שיטת רש"י ז"ל דמתניתין דהכא מדלא קמפרש התגא איזהו נדצה וכו' י"ל דאיירי צאמר הרי עלי וע"מ שאינו חייב צאחריותו דהויא נדצה וכדקאמר רבא התם צר"ה (דף ו' ע"א) גבי הא דקפרין הש"ס על הצרייתא דתני צה מולא שפתיך תשמור כאשר נדרת נדצה כאשר נדרת זה נדר נדצה כמשמעו. למה לי מלא תאחר לשלמו נפקא ומשני נריכא חד דאמר ולא אפריש וחד אפריש ולא אקריב וכו' ומי מציית אמרת דאמר ולא אפריש והא נדצה כתיבא וכו' אמר רבא משכחת לה כגון דאמר הרי עלי עולה על מנת שאיני חייב צאחריותה וכו' ע"ש. ועלה קאמר הש"ס הא לענין כל תאחר זה וזה שווין דבענין כזה אפי' צנדצה איכא כל תאחר דכיון דאמר לא אפריש ואפי' אפריש ולא אקריב כיון דאמר הרי עלי לא שייך למימר כל היכא דאיתא צי' גזא דרחמנא איתא משא"כ צאם אמר הרי זו קושטא הוא דאינו עובר צכל תאחר דאמרינן כל היכא דאיתא וכו'.

וע"ז קאמר הש"ס תנן התם וכו' והא לשון קושי' { כמו של רוב פעמים הסוגיא צהש"ס } כלומר דהתם צמסכ' קיינן תנן איזה נדצה האומר הרי זו וכו' ואסיק צדעתי

דכוותי' צמתניתין נמי הכי איירי ואפ"ה קתני דאין צין נדרים לנדצות אלא שהנדרים חייב צאחריותן וכו' ומשמע הא לענין כל תאחר זה וזה שווין ואמאי והלא איכא למימר צנדצה כל היכא דאיתא וכו' וקאמר הש"ס מנה"מ דתנו רבנן וכו' ר"ל דצלא"ה קשיא לן אהך מתני' דקיינן מנה"מ וכו' ואמרינן דתנו רבנן ונרנא לו לכפר עליו רבי שמעון אומר את שעליו חייב צאחריותו ואת שאינו עליו חייב צאחריותו וא"כ איכא למימר דהן הגה המתניתין דהכא דקתני ונדצות אינו חייב צאחריותן היינו נמי דאמר הרי עלי וההפרש צין נדר לנדצה דאמר הרי עלי ע"מ שאינו חייב צאחריותו ואז אס שהה שלש רגלים עובר צכל תאחר והיינו דקמדייק את שעליו וכו' ואת שאינו עליו כלומר את שעליו שאמר הרי עלי ולא אמר ע"מ וכו' חייב צאחריותו ואת שאינו עליו ר"ל שאמר נמי הרי עלי אלא שאינו עליו צאחריותו והיינו שאמר על מנת וכו' אינו חייב צאחריותו וזהו דקאמר מאי משמע אמר רבי ינחק צר אצדימי כיון דאמר עלי כמאן דטעין אכתפי דמיא והיינו עליו דקרא שאמר הרי עלי ולא אמר ע"מ וכו' והלכך צנדצה אס אמר הרי עלי וע"מ וכו' דאינו חייב צאחריותו דלא טעין אכתפי מ"מ צכלל הוא לעבור עליו צכל תאחר אמנס צאם אמר הרי זו אמרינן כל היכא דאיתא צי' גזא דרחמנא איתא.

וכיון שזכינו לדין נמלטנו לשיטת רש"י מקושי' תוספ' דאמאי לא תני שנדצה צה מן המעשר וכו' עכ"ל דהן הגה כיון דמתניתין דקתני נדצה איירי צאומר הרי עלי אלא שהוציא את עצמו מכלל נדר שאמר ע"מ שאינו חייב צאחריותו אצל לענין כל תאחר עדיין איסורא הוא דרביע עליו כיון שאמר הרי עלי ולא אמר הרי זו א"כ י"ל דנדצה כהאי אינו צאה מן המעשר דאם עושה כן ה"ל כמי שפורע חובו מן המעשר אלא דווקא צאם לקחה מן המעשר ואמר הרי זו הוא דמותר.

ומה מאוד נמרצו דברי הש"ס לפ"ז דקאמר הא לענין כל תאחר זה וזה שווין דכוונתו צזה מדקתני אין צין נדר לנדצה אלא שהנדרים וכו' ואמאי לא תני נמי שהנדצה צאה מן המעשר כקושי' תוספ' אלא וודאי מדלא קתני הכי אלמא דנדצה דמתניתין צאומר הרי עלי וע"מ שאינו חייב צאחריותו איירי ולפיכך צענין זה וודאי עובר צכל

האומר הרי זו וכו' וכוונתו דהמקשה דאם אמר הרי זו שורת הדין הוא שלא יעבור צבל תאחר דכל היכא דאיתא וכו'.

והכי קאמר דצשלומא הנריכותא דקעצדת לענין נדר דנריכא תרווייהו דאי אשמועינן אמר ולא אפריש משום דלא קיימי' לדיבורי' אצל אפריש ולא אקריב אימא כל היכא דאית' צי' גזא דרחמנא אית' נריכא וכו' ניחא דבלשון נדר שאמר הרי עלי שפיר איכא לאקומי חד דאמר ולא אפריש וכו' וכמו שאמרת.

משא"כ צנדצה דעלה נמי קא קשי' לי' הא תו למה לי וכו' וסנית לי חדא דאמר ולא אפריש וצחדא מחתא מחתינהו דצנדצה נמי אינטרכא תרווייהו דחדא דאמר ולא אפריש וכו' וחדא דאפריש ולא אקריב ואנטרכא תרווייהו לאורי' דמ"מ עובר צבל תאחר ולא אמרינן דכל היכא וכו' ומי מניית אמרת הכי והא נדצה כתיבה ותנן איזה נדצה האומר הרי זו ומסתברא דאם אמר הרי זו שלא יעבור צבל תאחר משום דכל היכא דאיתא וכו'. ועוד דהאיך אפשר לומר דאמר ולא אפריש והא נדצה כתיבה ומשמע דאפריש שאומר הרי זו.

וקמשיני רבא משכחת לה כגון דאמר הרי עלי ועל מנת וכו' ר"ל דצנדצה אינטרכא נמי תרווייהו ואיירי כדאמר הרי עלי וע"מ שאיני חייב באחריות וחד דאמר ולא אפריש וחד דאפריש ולא אקריב ואי אשמועינן אמר ולא אפריש משום דלא קיימי' לדיבורי' כלומר דאכתי לא הפריש ומש"ה עובר צבל תאחר אצל אפריש ולא אקריב והיינו נמי שאמר הרי עלי וע"מ וכו' והדר אפרשה אימא כל היכא דאיתא צי' גזא דרחמנא איתא קמ"ל כיון דאמר הרי עלי דהוה דומיא דנדר אע"ג דאמר ע"מ וכו' ולאחר זמן אפרשה מ"מ עובר צבל תאחר משא"כ אם אמר הרי זו דלא קמחייב לי' מידי וודאי הוא דאמרינן כל היכא דאיתא וכו' ואינו עובר צבל תאחר.

ומעתה רש"י דקמפרש צמסכת נדרים נדצה נמי לא דלמא אחא צהו לידי תקלה לידי גיזה ועבודה אצל צבל תאחר לא דכל היכא דאית' וכו' משום דהתם איירי באומר הרי זו דכנדבותם דכשירין בלשון נדצה הרי זו נדצה וצאה וודאי אינו עובר צבל תאחר וכמ"ש.

תאחר דלא שייך למימר כל היכא דאית' וכו' אלא דווקא באומר הרי זו והיינו דקאמר עלה דמתניתין הא לענין צל תאחר זה וזה שווין דאפילו צנדצה כיון דאיירי שאמר הרי עלי וע"מ וכו' לפיכך עובר נמי צבל תאחר וקא פריך לי' הש"ס תנן התם וכו' ומשני לי' הש"ס מה"מ דת"ר וכו' את שעליו וכו' וכאשר כתבתי.

ומעתה יצוארו דברי רש"י ז"ל הכא צמתניתין נדר ונדצה מפרש צגמרא נדר האומר הרי עלי ולאחר זמן הפרישה נדצה האומר הרי זו ולא קיבלה עליו דלכאורה דצרוי נריכין עיון דאמאי קמפרש נדצה האומר הרי זו ולא קיבלה עליו פשיטא כיון שאמר הרי זו וודאי דעתו שלא קיבלה עליו ומעשיו מוכיחין עלי' שאפריש מיד ולא ה"ל להאריך צמקום שמן הראוי לקצר והכי ה"ל לפרש מפרש צגמרא וכו' נדצה הרי זו וכו' אצל לדרכינו יתכן דהן הנה דתרי גוונא נדצה איכא חד אמר הרי זו וחד שאמר הרי עלי אלא שלא קיבלה עליו באחריות וכגון שאמר ע"מ שאיני חייב באחריות והיינו דקמפרש נדר ונדצה מפרש צגמרא וכו' נדצה האומר הרי זו כלומר דצגמרא מפרש דנדצה האומר הרי זו והיינו מתניתין דקינין אצל מתניתין דהכא מדקתני אלא שהנדרים וכו' ולא תני שנדצה צאה מן המעשר וכו' ע"כ צדאמר הרי עלי ולא קיבלה עליו וכגון דאמר ע"מ וכו' איירי ועלה קאמר הש"ס הא לענין צל תאחר זה וזה שווין וכמ"ש.

ואף אמנם הש"ס דעציד הנריכותא שם צמסכת ר"ה על הך קושיא תשמור זו מלות לא תעשה הא תו ל"ל מלא תאחר לשלמו נפקא וקמשיני חד דאמר ולא אפריש וחד אפריש ולא אקריב ונריכא דאי אשמועינן אמר ולא אפריש משום דלא קיימיה לדיבוריה אצל אפריש ולא אקריב אימא כל היכא דאיתיה צי' גזא דרחמנא איתיה נריכא וכו' ופריך הש"ס ומי מניית אמרת דאמר ולא אפריש והא נדצה כתיבה. ופי' רש"י: והא נדצה כתיבה - וצקרא צבל תאחר נמי רצינן ליה צגזירה שוה עכ"ל משמע מדצרו דהש"ס דמקשה מתחלה הא תו למה לי וכו' אנדצה נמי קא קשיא לי' דלא זהו דקמשיני חד אמר ולא אפריש וכו' ומשמע דנריכותא קאי נמי אנדצה עלה קמתמה מי מניית אמרת דאמר ולא אפריש והא נדצה כתיבה ותנן איזה נדצה

אחי לידי תקלה דאע"ג דאמר הרי זו דלמא פשע ומאחר להביא יותר משלשה רגלים { ושלש אלה שמוכיר המה נפלאים ממני דהא אליבא דר"מ קמפרש ור"מ ס"ל התם בר"ה (דף ד' ע"ב) דאפילו ברגל אחד עובר בצל תאחר ואולי דשגרת לשנא נקט { וכו' ע"ש. אלמא דס"ל להר"ן דאפילו באומר הרי זו נמי עובר ולא אמרינן כל היכא וכו' ומה"ט כתבו בד"ה אין בין וכו' קשיא אמאי לא תני שנדבה צאה מן המעשר וכו' וי"ל וכו' דאירי בקרבן שהופרש כבר וכו' אצל בקרבן שלא הופרש פשיטא ליה שיש הרבה חילוקים וכו' עכ"ל. רנה בזה דמדקתני במתניתין אין בין וכו' אלא שהנדרים חייב באחריות וכו' ולא קתני שנדבה צאה מן המעשר אלמא דמתניתין איירי שהופרש כבר והיינו שאמר הרי זו ואפ"ה קאמר הש"ס הא לענין כל תאחר זה זה שווין בדנדבה איכא נמי כל תאחר אלמא דאע"ג דאמר הרי זו מ"מ עובר ולא אמרינן כל היכא דאיתא וכו'.

ואולי דכוונת דבריהם שמתרצים הכא בסוגיין על כך קושיא דהוה לי למיתני שנדבה צאה מן המעשר וכו' דאירי בקרבן שהופרש ולא קמתרצי דזה זה שווין היינו בעולות אצל בשלמים יש חילוק ודקתני אין בין בעולות איירי דאין בין עולות נדרים לעולות נדבה אלא זה חילוק דמתרצי במס' תענית (דף י"ג ע"ב) דד"ה מאי שייך וכו' ובריש פרק מרובה (דף ס"ב ע"ב) וכו' ע"ש, משום דאי הוה מתרצי בסוגין הכי הוה משמע כשיטת רש"י דאירי באומר הרי עלי וע"מ וכו' ולא שהופרש כבר דהא דלא קתני אלא שהנדבה צאה מן המעשר משום דבעולות איירי הלכך קמתרצים הכא מדלא קתני שהנדבה צאה מן המעשר אלמא בקרבן שהופרש כבר איירי ואפ"ה קאמרינן הא לענין כל תאחר וכו'.

ומעתה אזלו לשיטתם שכתבו במסכת ר"ה דד"ה חד דאמר ולא אפריש וכו' ז"ל: ופריך והא נדבה כתיבא וכו' כך נראה לי ואנדבה דקראי קאי וכו' שהרי באותו קרא כתיב נדבה כדאמר לעיל נדבה כמשמעה ואין מני היות קאי אמר ולא אפריש לנדבה הא זה איפכא מזה שהרי אמר ולא אפריש אינו אומר הרי זו וכו' נדבה פירושה היא דאמר הרי זו ומפריש באותה שעה וכו' עכ"ל. הרי דמפרשי' לקושי' הש"ס והא נדבה כתיבא אנדבה דקרא

והרי לפניך דדברי רש"י הכא בסוגין ובמס' ר"ה והתם בנדרים ישרים וצוררים למוצאי דעת דוודאי צאם ינדב בלשון הרי עלי ואמר ע"מ וכו' בין אמר ולא אפריש בין אפריש ולא אקריב הוא דעובר בצל תאחר אצל צאם אמר הרי זו אינו עובר משום דכל היכא דאית' וכו' דהא דמסיק בר"ה דלא אמרינן כל היכא דאית' וכו' באומר הרי עלי וע"מ וכו' איירי וכאשר כתבתי ואיהו דקאזיל בשלשה מקומות הללו הכא בסוגין והתם בר"ה ונדרים לשטתו ולקיים וחוט המשולש לא במהרה ינתק.

ובזה נמלטנו לשיטת רש"י ממנה שכתבו תו' התם בר"ה בד"ה ונאמר להלן אם נדר או נדבה - הוה מני לאתויי מהאי עניינא גופיה דכתיב ציה כאשר נדרת נדבה עכ"ל דקושטא הוא דמה"ט לא ניחא לי' להש"ס לאתוי' מהאי קרא גופא דכתיב צי' כאשר נדרת נדבה משום דבעי לאורויי דיש להקשות הא תו למה לי נדבה והא מלא תאחר לשלמו נפקא וריבוא דבנדבה איכא נמי כל תאחר קמרבנין לי' מגזירה שוה דכתיב ואם נדר או נדבה משום הכי קושיא נמצינו למידין דבנדבה איצטרבא תרווייהו חד דאמר ולא אפריש וחד דאפריש ולא אקריב ותררווייהו איירי שאמר הרי עלי וע"מ וכו' ומ"מ עובר בצל תאחר כמ"ש. משא"כ אי הוי מרבינן לנדבה מהאי עניינא גופא לא הוה קשיא לן בנדבה הא תו למה לי דלגופי' הוי איצטריך לאורויי דבנדבה איכא נמי כל תאחר ולא חילוק ידענא בין אמר ולא אפריש ובין אפריש ולא אקריב לענין נדבה דסד"א דאף בדאפריש ולא אקריב נמי אינו עובר בצל תאחר ואע"ג דאמר הרי עלי וע"מ וכו' מ"מ אינו עובר דאמרינן כל היכא דאיתא וכו' מש"ה קמרבנין לי' מקרא אחר דואם נדר או נדבה והשתא שפיר יש להקשות נדבה נמי הא תו למה לי וכו' ואיכא נמי לשנויי דמשנינן חד דאמר ולא אפריש וכו' וכאשר הארכתי.

איברא תוספות ממאנים צפירש רש"י ז"ל דאיהו קמפרש דוקא באמר ולא אפריש ואפריש ולא אקריב וכגון שאמר הרי עלי וע"מ וכו' הוא דלא אמרינן כל היכא דאיתא וכו' אצל צאם אמר הרי זו אינו עובר דאמרינן כל היכא דאיתא וכו' ולדבריהם אפילו באומר הרי זו נמי עובר בצל תאחר וס"ל כמ"ש הר"ן ז"ל התם בנדרים וז"ל: נדבה נמי דלמא

ותמנא דבריו לחלק בין שוגג למזיד דהתם דנדרים מיירי בשוגג שהרי כנדצת כשרים קאמר ללא חיישינן שיפשע במזיד לעבור על כל תאחר דהא דומיא דמעילה קתני דהוא דווקא בשוגג להכי אמרינן לייכא צבל תאחר דכל היכא דאיתא צי' גזא דרחמנא איתא משא"כ במזיד דחמור זה וזה שווין לענין כל תאחר כן נ"ל ברור עיין עליו.

ולענ"ד לא כן ידמה דמלכד ללא מנינו שום תנא או אמורא ומפוסקי' דקמאי ובתראי דלשטמיט להזכיר חילוק זה לענין נדצה בין שוגג למזיד ולא חילוק ידענא עוד יש דברים בגו דאם כדבריו כן הוא א"כ הש"ס דפריך התם במס' ר"ה תשמור זו מנאות לא תעשה כאשר נדרת זה נדר נדצה כמשמעו הא תו למה לי מלא תאחר לשלמו נפקא וכו' ומאי קושיא דלמא אינטרכא תרווייהו חד לענין שוגג וחד לענין מזיד דמלא תאחר לשלמו הוה אמינא דוקא במזיד אבל בשוגג לא קמ"ל דנדדר אפילו בשוגג נמי עובר צבל תאחר אלא וודאי דס"ל להמקשה דאין סברא לחלק בין שוגג למזיד דלעולם עובר צבל תאחר.

ועוד דא"כ ה"ל לתנא דמתניתין למתני אין צין נדר וכו' שהנדצה במזיד עובר ובשוגג אינו עובר ואף דבלא"ה מקשים תו' דה"ל למיתני שהנדצה בזה מן המעשר מ"מ ה"ל לעייל דדצריהם ולהקשות נמי דאם יש חילוק לענין נדצה לעבור צבל תאחר צין שוגג למזיד אמאי לא תני שהנדצה במזיד עובר צבל תאחר ובשוגג אין עובר^[1].

כצתו - מדנקט לשון נקיבה אלמא דצשלמים איירי ותימה דמאי תקלה שייך צשלמים והלא אין מעילה צשלמים וי"ל דנהי דמעילה ליכא איסור דאורייתא מיהא איכא וכו' עכ"ל.

ולכאורה מן הראוי להתבונן דאמאי נקט דצברי הלל הזקן שלא מעל אדם בעולתו כל ימיו דיש בו מעילה וצדברי ר' יהודה נקט אדם מציא כצתו שהוא שלמים ואין מעילה צשלמים.

כלומר איך מני היות קאי אמר ולא אפריש לנדצה והא נדצה כתיבה ופרושה היא דאמרינן הרי זו ומשני רבא הכא צמאי עסקינן וכו' ולא קמפרשים לענין הא תו למה לי נדצה והא מלא תאחר לשלמו נפקא ומשני רבא הכא צמאי עסקינן וכו' אינטרכו נדצה נמי תרווייהו חד דאמר ולא אפריש וחד דאפריש ולא אקריב כדמפרש רש"י ז"ל דהן הנה דלשיטתם אפילו צאומר הרי זו נמי עובר צבל תאחר וכמ"ס.

ואזלו נמי לשיטתם בזה שכתבו התם ד"ה ונאמר להלן אם נדר או נדצה הוה מני לאתויי מהאי עניינא גופא דכתיב צי' כאשר נדרת נדצה עכ"ל דרז"ו בזה ללא כשיטת רש"י דמוכיח מזה מדנפקא לגזירה שוה מקרא אחרתא ולא נפקא לי' מהאי עניינא אלמא דתרי גוונא נדצה וקשי' הש"ס והא נדצה כתיבה כלומר הא תו למה לי והא מלא תאחר לשלמו נפקא דמרבין לנדצה מגזירה שוה דאם נדר או נדצה ומשני חד דאמר ולא אפריש וחד אפריש ולא אקריב { וכמ"ס לשיטת רש"י } דהן הנה קושי' הש"ס והא נדצה כתיבה אקרא קאי { כמו שכתבו ד"ה חד דאמר ולא אפריש וכו' } אלא ה"ה דהוה מני לאתויי מהאי עניינא גופי'.

והנה מנאמאי דאחי לידי שו"ת שצות יעקב חלק שני שחיבר גיסי הרב הגדול ומפורסם אצ"ד ור"מ דק"ק מיץ מוהר"ר יעקב נרו (בסי' ג') ורעה ליישב פי' רש"י ז"ל

*

ובררך אחר^[18] נראה לי ליישב פירש"י ז"ל דהנה תוספ' כתבו התם דנדרים [דף י' ע"א] ד"ה נדצה נמי אחי לידי תקלה - ומשני ר"י לטעמיה ה"מ לשנויי דלעיל { מהא דהילל } אלא ניחא ליה לאתויי כרבי יהודה גופיה וכו'. וצ"ה רבי יהודה וכו' ואם תאמר וללישנא קמא דאוקמינא פלוגתייהו צנדר ואפי' צנדר שרי ר' יהודה הא דקתני זהו אדם מציא כצתו וכו' אלמא חייש רבי יהודה לתקלה וכו' צנדר וכו'. וצ"ה אדם מציא

[18] ועי' שו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' קפ"ח), ובמ"ש ע"ד השבות יעקב (ח"ג סי' נ"ג). ועי' בשפת אמת שם בר"ה. ועי' בשו"ת אבני ציון (ח"ד סי' ד' אות'ו) שציינן הרבה לזה. [19] יש כאן הג"ה מן הצד שלא יכולתי לקרות.

הא דתניא העושה סוכתו ע"ג צהמה ר"מ פוסל ור"י מכשיר ומסיק הש"ס התם דר"י לא חייש למיתה. ופריך ורבי יהודה לא חייש למיתה והתנן צת ישראל שנשאת לכהן וכו' ואמר רבי לא קשיא הא רבי מאיר דלא חייש למיתה הא רבי יהודה דחייש למיתה. ומשני איפוך ר"מ חייש למיתה ור"י לא חייש למיתה. והא תנן ר' יהודה אומר אף אשה אחרת מתקינין לו שמא תמות אשתו ומשני הא אמתמר עלי' אמר רב הונא מעלה עשו בכפרה וכו' אלמא דלפי המסקנא דהש"ס ס"ל לר"י דלא חיישינן למיתה ומותר לעשותה דופן לסוכה ה"נ לא חייש לשמא ימות הצהמה בעזרה ומותר לנדור אפי' לכתחלה עיין שם. ולמעילה נמי לא חייש ר"י כיון שמכניסו לעזרה. וזה שכתבו תו' דכ"ע לא בקיאיין כהילל לא ס"ל.

או נימא דר"י לטעמי' דאמר אדם מציא כצשתו לעזרה וכצש הוא שלמים ואין מעילה בשלמים.

ובזה נמלטנו מקושיות תוספת ד"ה אדם מציא צהמתו וכו' דהן הנה הא דקאמר ר' יהודה טוב מזה ומזה נודר ומשלם היינו לענין שיציא כצשתו לעזרה ואז ניגול מכולם דמעילה לא שייך בה ולמיתה דצהמה בעזרה לא חייש כמו דלא חייש בסוכה שאם עשאה לצהמה דופן לסוכה וכמ"ש.

משא"כ לאקומתא צתרא דמוקי הש"ס כר"י וכו' אמר רבי יהודה צנדצה צנדד לא אמר ופריך הש"ס מ"ש נודר דלא דלמא אחי צהו לידי תקלה צנדצה נמי דלמא אחי צהו לידי תקלה ע"כ ז"ל דקושייתו לא אזדא לענין מעילה כמו שמקשה לאוקימתא קמא אליצא דר"מ דאל"כ אמאי קמשני לי' ר"י לטעמי' דאמר אדם מציא כצשתו לעזרה וכו' למה לי' למימר שהוא מציא לעזרה והלא אפילו אם אינה מציא לעזרה רק שהוא נודד הכצשה בכל מקום שהוא אינה מועל צה דכצשה הוא שלמים ואין מעילה בשלמים א"ו מדקמשני לי' שמציא כצשתו לעזרה אלמא דקושי' הש"ס היתה נדצה נמי אחי צה לידי תקלה היינו אפילו לתקלה דצל תאחר.

וה"ט דקמעילי המקשה צדצריו מ"ש צנדד דלא וכו' נדצה נמי וכו' דלכאורה אך למותר הוא דהא כבר קאמר לפי אוקימת' קמא אליצא דר"מ ולא ה"ל למימר אלא נדצה דלמא אחי צהו לידי תקלה אמנם כוונתו בקושייתו אליצא

והנראה ליישצ קושייתם וקושיא חדא מתורלת צריך צצרתה והן הן פלוגמת ר"מ ור"י ואוקימת' קמא דמוקי' הש"ס כר"מ איירי לענין תקלה דמעילה ואוקימת' צתרא דמוקי' הש"ס כר"י איירי לענין תקלה דצל תאחר. דאליצא דלישנא קמא דמוקי' הש"ס כר"מ וכו' קאמר ר' מאיר צנדד צנדצה לא קאמר כלומר צנדצה ליכא למיחש לצל תאחר דצי גזא דרחמנא איתא. והש"ס דפריך מ"ש וכו' נדצה נמי אחי צהו לידי תקלה הכי פריך מ"ש נדר דלא דלמא אחי צהו לידי תקלה דצל תאחר נדצה נמי לא דלמא אחי צהו לידי תקלה דמעילה לידי גזיה ועבודה אצל לתקלה דצל תאחר אפשר דלא חיישינן דכל היכא דאיתא צי גזא דרחמנא איתא. ומש"ה קמשני צהילל הזקן דתני אמרו עליו על הילל הזקן שלא מעל אדם בעולתו כל ימיו מציאה כשהוא חולין לעזרה וכו' תיבת 'מעל' דייק דעיקר תקנת' דהילל שלא ימעול אצל לצל תאחר לא חייש דצי גזא דרחמנא איתא.

ואין להקשות דא"כ אמאי קאמר ר"מ טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר ומשמע אצל צנדצה לא אמר והיינו דאפילו צנדצה לכתחלה לא ינדד ואמאי לא קאמר צנדצה דקאמר ר' יהודה טוב מזה ומזה שנודד ומשלם דמשמע אפילו לכתחלה.

יש לומר דס"ל לר"מ דמש"ה צנדצה אפילו לכתחילה לא ינדד אע"ג דאיתא להא תקנת דהילל הזקן דשמא לא יזהר יפה יפה דכ"ע לא בקיאיין כהילל הזקן דכן כתבו תוספת צריש חולין [דף צ' ע"ב] צד"ה אצל וכו' דחיישינן לתקלה צנדצה דאפי' מציאה לעזרה ומקדישה יכול להנות ולמעול צה ולצא לידי תקלה צכמה עניינים דכ"ע לא בקיאי כהלל דמעולס לא מעל אדם בעולתו וכו' עיין שם.

אמנם לר' יהודה אפילו צנדד מותר כיון דאיתא להך תקנתא דהילל ולא חיישינן לשמא תמות בעזרה והוא חייב צאחריות ואחי לידי תקלה דצל תאחר כמו שכתבו תו' התם צד"ה כהילל הזקן וז"ל אף כשהיא בעזרה נמי איכא חששא שמא תמות והוא חייב צאחריות ואחי לידי תקלה דצל תאחר להכך כנדרי כשרים לא אמר כלום עכ"ל.

דהן הנה דר' יהודה אויל לשיטתו שאמר למיתה לא חיישינן כמצואר להדיא צמס' סוכה (דף כ"ג וב"ד ע"א) גצי

הש"ס לענין מעילה שאמרו עליו שלא מעל אדם וכו' ע"כ קושיות הש"ס נ"מ לענין תקלת מעילה הי' ולא משום תקלת כל תאחר דהן הנה דכל היכא דאית' וכו'.

איצרא באוקימתא בתרא דמוקי הש"ס כרבי יהודה דמשני אליבי ר' יהודה לטעמי' דאמר אדם מציא כבשתא לעזרה וכו' ומשמע דבשלמים מיירי דלא שייך ציה מעילה ותקלת דכל תאחר הוא צזה שמציאה חולין לעזרה וכו' קושטא הוא דאיכא למימר דקושיית הש"ס אליבי נדבה נמי דלמא אחי זהו לידי תקלה היינו נמי לתקלת כל תאחר ומשני ליה הש"ס ר"מ לטעמי' וכמ"ש ואנן דקיי"ל ר"מ ור"י הלכה כר"י.

והרא"ש ז"ל כתב ח"ל: לימא דלא כר"מ וכו' ואסיקנא דאיתא כר"י וכו' עכ"ל. ועיין נמי בריש חולין [דף ז' ע"ב] דשקיל וטרי הש"ס לפי מסקנת דנדריס אליצא דאוקימתא בתרא כר"י דקאמר הש"ס התם ואפי' ר"י לא קאמר אלא באומר הרי זו אכל הרי עלי לא. ופירש"י והכי מוקמי לה בנדריס בפ"ק לר"י וכו' עכ"ל. ותו' כתב נמי דה"ה אכל וכו' הך סוגיא כלישנא בתרא דפ"ק דנדריס וכו' עכ"ל ע"ש אלמא מדשקיל וטרי הש"ס לפי לישנא בתרא דר"י משמע דהכי נקטינן.

ולדידי' קיימינן דאפילו בנדבה איכא צבל תאחר מש"ה קאמר הש"ס הכא הא לענין כל תאחר זה זה שוין. והא שמפרש רש"י התם אכל כל תאחר ליכא דכל היכא דאיתא וכו' אליצא דר"מ קמפרש הכי אכל אנן דקי"ל כרבי יהודה איכא בנדבה נמי תקלה דכל תאחר והשתא הכא בסוגיין והתם בר"ה לפי המסקנא דהש"ס בנדריס קמסיק וכאשר כתבתי.

והנה הרא"ש ז"ל בפירושו על מסכת נדרים דעתו כדעת רש"י ז"ל שמפרש נדבה נמי דלמא אחי לידי תקלה למעול זה עכ"ל. אכל הר"ן ז"ל בפירושו התם כתב ח"ל: נדבה נמי דלמא אחי זהו לידי תקלה דאע"ג דאמר הרי זו דלמא פשע ומאחר להציא יותר משלשה רגלים וכו' עכ"ל ע"ש. הרי מבואר לשיטת הר"ן דגם בנדבה אליצא דר"מ איכא כל תאחר.

ואיכא למימר דדבריו מכוונים וצנוים על הצרייתא דקמציא הש"ס צמס' ר"ה (דף ד' ע"א) ת"ר חייבי הדמין

דר"מ וקושייתו אליצא דר"י לאו צחדא מחתא מחתינהו דאליצא דר"מ קמקשה נדבה נמי אחי זה לידי תקלה דמעילה ואליצא דר"י קמקשה נדר דלא דלמא אחי זה לידי תקלה דכל תאחר נדבה דלמא אחי זהו לידי תקלה דכל תאחר. ומשני להו הש"ס ר' יהודה לטעמי' דאמר אדם מציא כבשתו לעזרה ומקדישה וכו' כבשתו דייק דמיירי בשלמים ולא שייך זה תקלת מעילה דאין מעילה בשלמים אלא דאיכא למיחש משום תקלת דכל תאחר וכיון שמציאו לעזרה ומקדישה תו ליכא למיחש לצבל תאחר.

ומה"ט קאמר רבי יהודה טוב מזה ומזה נודב ומשלם משמע אפילו לכתילה כיון דליכא למיחש למידי. ואם נפשך לומר דא"כ ה"ל לר"י למימר אפילו צנודר דמותר מ"מ ס"ל דצנודר לכתילה לא כיון דאפשר צנודב דצנודב אם מתה פטור מאחריות משא"כ צנודר.

ואל תשיבני דא"כ מ"ט דר"מ דס"ל { לפי אוקימת' בתרא דהש"ס } דאפילו בנדבה לא ואמאי והלא לתקלה דמעילה לא חיישינן דבשלמים מיירי דאין זהו מעילה ולצל תאחר נמי ליכא למיחש דס"ל דכל היכא דא"י וכו' יש לומר דס"ל לר"י כמו שמתרצין ר"י דאפילו בנדבה לא דנהי דמעילה ליכא איסור דאורייתא מיהא איכא וא"כ לפי אוקימת' זו ס"ל לר' יהודה דוקא בנדבה הוא דאמר טוב מזה ומזה שגודב ומשלם ובנדבה דוקא דלא שייך זהו מעילה ולצל תאחר נמי ליכא למיחש אכל בעולה דשייך זה מעילה ס"ל לרבי יהודה נמי דאיכא למיחש לתקלה בגיזה ועבודה וצוה נמלטנו מקושיית תוספ' שמקשים כדר"י נדבה וכו' ה"מ לשנויי כדלעיל וכו' ומה שמקשים דה"ה אדם מציא כבשתו והלא אין מעילה בשלמים וכו' קושיא חדא מתורלת צירך חצירתה דהן הנה דה"ט דרבי יהודה דמציא כבשתו דוקא משום דלא שייך זהו מעילה משא"כ בעולה דאיכא למיחש דאחי לידי תקלה דמעילה בגיזה ועבודה דכ"ע לא בקיאי כהלל.

ומעתה רש"י דקמפרש כאוקימתא קמא דסוגיא כר"מ נדבה נמי לא דלמא אחי זהו לידי תקלה לידי גיזה ועבודה ולא קמפרש דאיכא נמי צבל תאחר משום דמשני הש"ס כהילל שאמרו עליו שלא מעל אדם בעולתו כל ימיו וכו' דשייך זהו מעילה דגיזה ועבודה קמפרש דמדקממשני

וכגון שאמר הרי עלי ע"מ שאיני חייב באחריותה והכין קמפרש רש"י דהא דמרצינ בגזירה שוה דאף בנדבה עובר צבל תאחר היינו כגון שאמר הרי עלי וע"מ וכו' אבל אם אמר והפריש אפשר דאינו עובר צבל תאחר משום דכל היכא דאית' צי גזא דרחמנא איתא.

ואם כך דרכה של תורה אמינא רש"י דקמפרש הכא במתניתין נדר ונדבה מפרש בגמרא נדר האומר הרי עלי וכו' נדבה האומר הרי זו וכו' ולכאורה דבריו זריזין ביאור דמי לא ידעינן דקמפרש לה גמרא הכי והלא סמכו ענין לו דקאמר הש"ס בסמוך ונראה תנן התם וכו'.

וע"כ ז"ל דהכי קמפרש רש"י דבמתניתין איכא למימר נמי נדבה הרי עלי ואמר ע"מ שאיני חייב באחריותאה. אלא דבגמרא קמפרש נדבה הרי זו וכו'.

אמנם תוספת כתבו ד"ה אין צין וכו' קשיא אמאי לא תני שנדבה באה מן המעשר וכו' וי"ל דמן הדין לא תנא ליה משום דאיירי בקרבן שהופרש כבר וכו' עכ"ל. משמע מדבריהם דנדבה דמתניתין איירי כגון שאמר הרי זו והפריש כל חד וחד אזיל לשיטתו דרש"י ס"ל הא קאמר הש"ס הכא עלה דמתניתין הא לענין צל תאחר זה וזה שווין דבנדבה נמי קא עובר צבל תאחר היינו אם אמר הרי עלי וע"מ שאיני חייב באחריותה דבא"ע מודים אבל אם הפריש אליבא דר"מ אינו עובר דכל היכא דאית' צי גזא דרחמנא אית' והוא פלוגתת ר"מ ור"י וכאשר כתבתי. וזהו כוונת רש"י דקמפרש במתניתין מפרש בגמרא וכו' נדבה הרי זו כלומר אבל במתניתין גופא איכא למימר דאיירי נדבה שאמר הרי עלי אלא שאמר ע"מ שאיני חייב באחריותה.

ומעתה מיושב מה שיש לדקדק דלכאורה משמע דמתניתין דהכא איירי בנדבה כשהפריש ואפ"ה איכא צבל תאחר דלא אמרינן כל היכא דאית' ולפמ"ש ס"ל לר"מ דאם הפריש אינו עובר וא"כ ה"ל להש"ס למימר מתניתין דלא כר"מ כמו דקאמר הש"ס על הך מתניתין אין צין י"ט לשבת וכו' מתניתין דלא כרבי יהודה.

ותו יש לדקדק הש"ס דקמציא הך דתנן התם איזוהו נדר וכו' לאיזה נדרך הוא מציאה אי לפרושי מתניתין דהכא דנדבה דקתני היינו שאמר הרי זו א"כ אמאי קמציאה

והערכין וכו' עולות ושלמים וכו' רבי מאיר אומר כיון שעבר עליהן רגל אחד עובר צבל תאחר וכו'. וצסמוך לו { דף ה' ע"ב } קאמר הש"ס על צרייתא זו מנה"מ { ופירש"י דאכל הנך דתניא במתניתא לעיל איכא צל תאחר וכו' } דתנו רבנן כי תדור נדר אין לי אלא נדר נדבה מנין נאמר כאן נדר ונאמר להלן אם נדר או נדבה מה להלן נדבה עמו אף כאן נדבה עמו וכו'. וסיומא דמלתא התם (בדף ו' ע"א) ת"ר מולא שפתיך תשמור כאשר נדרת זה נדר וכו' נדבה כמשמעו וכו' ועשית למה לי מלא תאחר לשלמו נפקא וכו' חד דאמר ולא אפריש וחד דאפריש ולא אקריב, דאי אשמעינן אמר ולא אפריש משום דלא קיימיה לדיבוריה אבל אפריש ולא אקריב אימא כל היכא דאיתיה צי גזא דרחמנא איתיה זריזא ע"ש. משמע מזה דר"מ ס"ל דמגזירה שוה ילפינן דגם בנדבה אע"ג דאפרש לא אמרינן כל היכא דאיתא צי גזא דרחמנא איתא ועובר צבל תאחר. וא"כ הוא הדין והוא הטעם דקמפרש הר"ן ז"ל אליבא דר"מ נדבה נמי דאע"ג דאמר הרי זו דלמא פשע ומאחר להציא יותר משלש רגלים { אמנם לפי זה הלשון דחוק דאמאי כתב ומאחר להציא יותר משלש רגלים והלא אליבא דר"מ קמפרש ולדידי' צרגל אחד עובר צבל תאחר. ואולי דשגרת לישנא נקט }.

ואל תשיבני דלפ"ז אליבא דר"מ דאית לי' לגזירה שוה נאמר כאן וכו' ומכא הנריכותא דקאמר הש"ס התם דלא אמרינן צי גזא דרחמנא איתא מוכח ומוכרע דבנדבה נמי עובר צבל תאחר וא"כ אכתי מידי הרהור לא ילאנו לשיטת רש"י.

אפשר לומר דס"ל לרש"י הא דקאמר הש"ס צר"ה נאמר כאן אם נדר או נדבה { מדסמך הקרא נדר לנדבה וכיילינהו צביילי רבה } דהך נדבה דקרא איירי דומיא דנדר דאמר ולא אפריש והיינו שאמר הרי עלי על מנת שאיני חייב באחריותה דהויא נדבה וכדאמר רבא התם גבי הא דפריך הש"ס חד דאמר ולא אפריש וכו' ומי מציא אמרת דאמר ולא אפריש והא נדבה כתיבה, משכחת לה כגון דאמר הרי עלי עולה על מנת שאינה חייב באחריותה { ופירש"י: משכחת לי' דאמר ולא הפריש והיא נדבה וכו' עכ"ל } אלמא דנדבה דקרא איכא לפרושי דומיא דנדר

צתירוצס צתרא ועוד י"ל דהך משנה דמגילה שנוי' צמסכת קינים כו' עכ"ל ע"ש.

איצרא תוספת דלא ניחא להו לתרץ הכא כמו שמתרצים התם צתענית וצ"ק צתרוצס צתרא משום דקים להו שיטת הר"ן ז"ל דצין לר"מ וצין לר"י צנדצה לעולם עובר צבל תאחר צין שאמר ולא הפריש צין שהפריש ולא הקריב ומוקימו למתניתין דהכא צקרצן שהופרש כבר ומה"ט קצע הש"ס הכא הך מתניתין דקינין תנן התם איזהו נדר וכו' נדצה האומר הרי זו לפרושי מתניתין דהכא דאיירי נמי שהפריש וזהו שמתרצים צתענית וצ"ק אליצא דרש"י כתצו הכי אצל צסוגיין יש הוכחה צרורה מיהא דקאמר הש"ס תנן התם וכו' דמתניתין כשהפריש איירי וצא זה ולימד על זה וכמ"ש.

ועיין מ"ש לעיל צביאורים דלשיטת רש"י נמלטנו מקושי' תו' דכיון דאיירי מתניתין נדצה באומר הרי עלי (וע"מ) וכו' א"כ צזה אינה צאה מן המעשר ולעיל הארכתי. ועיין צירושלמי מסכת מגילה (בהלכה ד') שמפרש המתניתין צפשיטות אין צין נדר לנדצה כו' איזהו נדר שאמרו באומר הרי עלי עולה ואיזה נדצה שאמרו באומר הרי זו עולה וכו' עכ"ל ע"ש.

וכאשר עמדתי על הלשון ועל הציאור לצאר סוגיא זו מנאצי וראיתי צתלמוד ירושלמי מס' נדרים שמיחלפי' השיטה דר"מ צש"ס צצלי לדר"י ודר"י לר"מ. דהנה צריש מסכת חולין קתני טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר דצרי ר"מ רצי יהודא אומר טוב מזה ומזה נודר ומשלם כו' ע"ש. והתם צירושלמי (בהלכה א') קאמר מתניתין דר' יהודא^{ר"ב} דתני צשס רצי יהודא טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם טוב מזה ומזה שלא תדור ר"מ אומר טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם טוב מזה ומזה נודר ומשלם וכן הוא אומר נדרו ושלמו לאלקיכם כיצד הוא עושה על נדצה מציא כצשתו לעזרה ואומר הרי זו עולה כו' ע"ש. הרי מצואר להדיא דצרי ר"מ צש"ס שלנו הם דצרי רצי יהודא צתלמוד ירושלמי וצרי רצי יהודא צש"ס צצלי הם דצרי רצי מאיר צתלמוד ירושלמי.

ומעתה הש"ס דמוקים התם צנדריס צאוקימתא קמא

לצתר דקאמר הא לענין צל תאחר זה וזה שווין ה"ל להציא מיד אמתניתין, ואי לאו פרושי קמפרש לא ה"ל להציאה כלל.

אצל לפמ"ש לפירש"י ניחא דהן הנה דמתניתין דקתני ונדצה אינו חייב צאחריותן איירי דומיא דנדר שאמר הרי עלי וע"מ שאיני חייב צאחריותן ועלה קאמר הש"ס הא לענין צל תאחר זה וזה שווין כלומר דצענין זה שוותה נדצה לנדר לעבור צבל תאחר כגון שאמר ולא הפריש וצאה כ"ע מודים. משא"כ אם הפריש ס"ל לר"מ דאינו עובר צבל תאחר דכל היכא דאית' צי גזא דרחמנא איתא. אצל ר' יהודא ס"ל דאפילו צהפריש נמי עובר צבל תאחר וע"ז קאמר הש"ס תנן התם איזהו נדר וכו' נדצה האומר הרי זו וכו' רצה צזה דהך מתניתין שאמר הרי זו פליגי צה ר"מ ור"י דלר"מ אינו עובר צבל תאחר ולר"י מ"מ עובר צבל תאחר.

ועפ"ז מיושב הא דלא קמפרש תנא דמתניתין דהכא איזהו נדר וכו' איזהו נדצה האומר הרי זו לא צעי לפרושי [כמו] התם צמס' קינין. ולפמ"ש יתכן דקושטא הוא דמתניתין דהכא דקתני נדצה כגון שאמר הרי עלי עולה וכו' אצל אם אמר הרי זו צאה פליגי ר"מ ור"י וכמ"ש.

ואם נפשך לומר דלפי שיטת רש"י דמתניתין דקתני ונדצות היינו צדאמר ולא הפריש א"כ קשה קושיות תו' צד"ה אין צין נדר וכו' קשיא אמאי לא תני שנדצה צאה מן המעשר וכו' { דמשום הך קושיא קמתרצים תו' דמן הדין לא תנא לי' משום דאיירי צקרצן שהופרש כבר עכ"ל }, י"ל כמ"ש תו' צמס' תענית (דף י"ג ע"ב) צד"ה מאי שייר וכו' ז"ל: וא"ת הכא קאמר דלא תנא ושייר דהא אין צין קאמר דמשמע דאין צין זה לזה אלא אלו צלצד וקשה דהא צמגילה (דף ח.) קתני אין צין נדרים לנדצות אלא שהנדריס חייב צאחריותן ונדצות אינו חייב צאחריותן ואנו יודעין דיש חילוק אחר וכו' ונדצות צאות מן המעשר וכו'. וי"ל דהתם נמי דזה וזה שוה והני מילי גצי שלמים יש חילוק והא דקתני אין צין איירי צעולות דאין צין עולות דנדריס לעולות נדצה כו' אלא זה חילוק כו' עכ"ל. וכן כתצו תוספת צמס' צ"ק (דף ס"ב ע"ב) צד"ה מי קתני אין צין כו'

וכתקנת דהילל דתני אמרו עליו על הילל שלא מעל אדם בעולתו כל ימיו נקטינן כוותי דרבי יהודה דנדבחה אפילו בעולות ליכא למיחש לתקלה דמעילה דדי בתקנה זו דהילל.

ואם נפשך לומר דכשנעמוד על צרורי הדברים תמנא דצין להירושלמי וצין לש"ס שלנו לא נ"מ מידי לדינא דלסוגי הירושלמי דאית לי לר"י טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר כאוקימתא קמא התם אליבא דר"י כי קאמר כי קאמר ר"י בנודר אצל בנדבחה לא אמר דאפשר כהילל י"ל דדוקא דדיעבד אס נדב איתא להא תקנתא דהילל אצל לכתחלה לא ינדב דלמא אחי לידי תקלה דמעילה בגיזה ועבודה. ואף גם לסוגי ש"ס שלנו דמוקים באוקימתא בתרא כר"י וכי קאמר רבי יהודה בנדבחה וכו' י"ל דהיינו בכבשה דוקא דלא אחי לידי תקלה דמעילה דאין מעילה בשלמים הוא דמותר אפילו לכתחלה אצל נדבחה עולה דיכא חשש תקלה שיבא לידי מעילה לכתחילה מיהת ס"ל לר"י דאינו נודב וא"כ אליבא דדינא לית כאן בית מיחוש.

אמנם כן איכא למימר דאף גם לפי הסוגין לא פליגי ר"מ ור"י אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי דלר"מ בעולות נדבחה מ"מ לכתחלה לא דלמא אחי לידי תקלה דמעילה דכ"ע לא בקיאינן כהילל ולר"י נמי דוקא בכבשה דאירי בשלמים הוא דמותר לנדב לכתחלה דאין מעילה בשלמים אצל עולות נדבחה לכתחלה מיהת לא ינדב וכדס"ל לרבי מאיר.

אפ"ת ר"מ כי קאמר ר"מ בנדבחה לא קאמר ופרין מ"ש נדר דלא וכו' נדבחה נמי וכו' ומשני כהילל הזקן וכו' לפי סוגית הירושלמי ע"כ ז"ל באוקימתא קמא אפ"ת ר"י וכי קאמר רבי יהודה בנדבחה וכו' ובנדבחה לא חיישינן לתקלה דאיכא תקנתא דהילל דתניא אמרו עליו על הילל שלא מעל אדם בעולתו כל ימיו, ובאוקימתא בתרא דקמוקי הש"ס התם אליבא דר"י ז"ל אפ"ת ר"מ וכו' ור"מ לטעמי דאמר אדם מציא כבשתו לעזרה וכו'.

אמור מעתה דלסוגי הירושלמי דס"ל לר"מ טוב מזה ומזה נודר ומשלם אלמא דר"מ לא חייש למיתה ורבי יהודה דאמר טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר משום דאף כשהיא בעזרה איכא למיחש שמא תמות וכמ"ש תו' במסכת נדרים א"כ מההכרח למימר כדס"ד הש"ס במסכת סוכה (דף כ"ג ע"א וע"ב) דר"מ לא חייש למיתה ורבי יהודה חייש למיתה, משא"כ לפי מה שהארכתי לעיל הוכחתי כדמסיק הש"ס התם איפוך וכו'.

וכלל היוצא הוא אכן דקי"ל ר"מ ור"י הלכה כר"י אס כן לפי סוגי הש"ס שלנו דס"ל לר"י טוב מזה ומזה שנודר ומשלם ומוקי למתניתין כאוקימתא בתרא אפ"ת רבי יהודה וכו' נקטינן כוותי דטוב מזה ומזה שנודב ומשלם והיינו כבשה דוקא שהוא שלמים ולא שייך זה מעילה אצל עולות לא דלמא אחי לידי תקלה דמעילה בגיזה ועבודה. ולסוגין הירושלמי דס"ל לר"י טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר ולפמ"ש דלאוקימתא קמא כר' יהודה

*

שם בד"ה אין בין וכו' אי נמי דתנא ושייר ונהי דאין בין קאמר דמושמע דהוי דוקא כדאמר במרובה (ב"ק דף סב:)
מ"מ לא קשיא דבמסכת תענית (דף יג:) אשבחן אין בין דשייר וכו' עכ"ל.

ענין שנדר ונדבחה חלוקים זה מזה וכו' וכן אין בין שבת ליום הכפורים לא איירי לכל דברים שזיניהם וכן אין בין י"ט לשבת וכו' עכ"ל. הרי דמציאם תוספ' התם ראי' לדבריהם דתני ושייר מפרקין דקתני אין בין שבת ליה"כ ואין בין שבת ל"ט וכו' ולכאורה מן הראוי להתבונן בדבריהם הכא דמציאין ראי' דמצינו דקתני אין בין ושייר מהא דאיתא במסכת תענית ואמאי לא קמציאין ראי' דתנא ושייר מהנהו דמתניתין דקתני דפרקין אין בין שבת

דבריהם הללו נריכין עיון דכד עיינות התם במסכת צבא קמא דפרק מרובה שמקשים תו' שם על הא דקאמר התם מי קתני אין בין וכו' משמע הכא איכא דתני אין בין לא שייך למימר תנא ושייר והקשה הר"י מאורליני"ש מהא דתנן בפ"ק דמגילה אין בין נדרים לנדבחה אלא שהנדרים חייב באחריותן ונדבחה אינו חייב באחריותן ואכתי הא איכא שהנדבחה צאה מן המעשר. ומתראים שם דהתם לא צא לשנות כל

דוקא ואשכחן אין צין דשייר כדאיתא צמסכת תענית וכו' לעיל מינה על מתניתין דאין צין י"ט לשבת וכו', וצלימוד הישיבה הארכתי.

ליה"כ ואין צין שבת ליי"ט וכו' ללא איירי נמי לכל דבריו שציניהם. זאת ועוד אחרת דאמאי לא כתבו דצריהם הללו דאין צין

*

בתוספתא דמגילה [פ"א הט"ז]: אין בין נדרים לנדבות אלא שהמקדיש נדרים לברך הבית ואבדו חייב באחריותו נדבות אין משלם אלא טובת הנאתו בלבד וכו' עכ"ל.

דאיתנהו כל היכא דאיתיה צבי גזא דרחמנא איתיה וכו' ע"ש. נשמע מזה דר"ל ס"ל דגזי דק הבית אס נגנז או נאצד אמרינן כל היכא דאיתא וכו' וא"כ קשיא תוספתא עלי' דר"ל דתני זה שהמקדש נדרים לצדק הבית ואצדו חייב באחריותו ואצדו דקתני ומשמע כדעת ר' יוחנן.

ומידי דברי בהוא עניינא יש לתרץ קושי' תו' מה שמקשים שם בחולין דה"ה לפי שמנינו בהקדשות ומעשר שני כו' תימה באיזה הקדש מיירי אי דאמר הרי זה מאי איריא דנקט לאחר שנתחללו אפילו הקדש עצמו נגנז או נאצד אין חייב באחריותו אלא על כרחך דאמר עלי אף על גב דבהקדש גופיה חייב באחריותו כיון שנתחלל אינו חייב באחריות המעות ואם כן מה קאמר יכול אף זה כן היאך דומה ערך להקדש שנתחלל עכ"ל.

דלמא לעולם בהקדש אמר ה"ז איירי והא שכתבו מאי איריא דנקט לאחר שנתחלל אפילו הקדש עצמו וכו' שהרי לפי מאי דתני בתוספתא דנדבה אינו משלם אלא לפי טובת הנאה שבו א"כ קודם שנתחלל אכתי הי' צריך לשלם לפי טובת הנאה שבו אצל אחר חילול אפי' טובת הנאה אינו צריך לשלם.

*

בגמרא: ואימר שתים לטומאה ולא לקרבן שלש לקרבן ולא לטומאה אמרת עד שלא ראה שלש ראה שתים וכו'.

שראה שתי ראיות ציוס אחד ואז טמא יקרא ולא לקרבן, ושלש לקרבן ולא לטומאה וכגון שראה ג' ראיות בשלשה ימים ואז אין מטטרפין לטומאה אלא לקרבן, ולטומאה ולקרבן מנינו כגון שראה ג' ראיות ציוס אחד, [כן] אפשר לפרש לפי ס"ד דהש"ס.

מקשים המשבילים דקארי לי' מאי קארי לי' וכי לא ידע המקשה דאם ראה שמים שירד לטומאה וצראי' שלישי' לא ינא מחומר טומאה דמי הוציאו. ואפשר דהכי קמקשה ואימר שמים לטומאה וכגון

*

במתניתין: אין בין זב הרואה שתי ראיות לרואה שלש אלא קרבן. [גמרא:] הא לענין משכב ומושב וספירת שבועה זה וזה שוין מנהני מילי וכו' לא סלקא דעתך וכו' והשתא וכו' [בע"ב] אמר ליה רב פפא לאבבי מאי שנא וכו'.

בסמוך רב פפא לאבבי מ"ש האי מזוזב דמרבי' צי' זב בעל שתי ראיות ומ"ש האי מזוזב דממעטת בעל שתי ראיות. ותו י"ל הש"ס דקמשני דתני רבנן רבי סימאי אומר מנה הכתוב וכו' הל"ל ולשנות בדרך קצרה כדר' סימאי וכו'. זאת ועוד אחרת הא ר' סימאי תנא הוא ופליג על רבנן, וא"כ לא ה"ל להש"ס למימר דתני רבנן ר' סימאי שהרי חילוקים המה ור"י דפליג על רבנן הוא סבר כר' סימאי.

יתר עוד הש"ס דקא מייתי מלת' דר' סימאי ושציק רבנן לכעור קשה מדוע קשציק רבנן וקאמר דברי ר' סימאי שהוא אתיא כר"י ויחיד במקום רבים. ועל ארבע אשיצנו הא דנקט ואלטרין דר' סימאי ואלטרין מזוזב וכו' ואי מזוזב לא ידענו כמה ראיות. קמפרש"י: האי מקצת דמשמע מהאי קרא לא ידעינן מאי היא, או שלש וארבע או שתיים ושלש. אף כאן יש לפקפק למימר והלא מכוסה את הארבע ועל ארבע לו אשיצנו היכן רמיזא ארבע באורייתא שיהא חלק לענין קרבן צין שלש ראיות לארבע ראיות.

וחמישתו אוסיף עלי' הש"ס דקמקשה השתא דאמרת מזוזב דלרשא וכי יטהר הזב מזוזב מאי דרשת צי' צ"ל דהכי קא קשי' לי' דליכא למימר דאתא לרצוי זב בעל שתי ראיות שטעון ספירת שבעה כיון דקאמרת השתא דמזוזב אתא למיעוט וא"כ קשה הש"ס קא משני באמת דאתא לרבות וא"כ הדרא קושי' לדוכתי' כמו שמקשה באמת ר"פ לאבבי. ואע"ג דרש"י כתב הגירסא לימד שלא יהי טעון ספירה בתמי' אחר שאמרת שתיים וכו' מ"מ היא גופיה קשיא ונריך פירש לפירושו הא באמת הגרסא שלפנינו כך הוא לימד על זב בעל שתי ראיות שטעון ספירות שבעה.

ואלא בשש הא דאקשי ר"פ לאבבי מ"ש האי מזוזב דמרבה צי' ומ"ש האי דממעט צי' וכו' יש להקשות הא קושיא זו מפורסמת לכל יודעין דת ודין דא כבר קא מקשה הש"ס קושיא זו בסמוך ונראה ושמתא דאמרת וכו' וא"כ מאי האי דקא מקשה רב פפא דוקא קושיא זו לאבבי. ויותר מוז דלאבבי לק"מ דהוא לא ס"ל דקמרבי מזוזב

מקשים התלמידים (אמתני') דקתני אין צין הרואה צ' לרואה שלש אלא קרבן, ה"ל להש"ס להקשות מיד ולא לתר מה"מ דיש חילוק לענין קרבן. ונריך לומר דמש"ה קא נקט מתחלה הא לענין משכב ומושב וספירת שבעה זה וזה שוין ואח"כ קמקשה מה"מ כדי לכוללן יחד וכולן בחדא מחתא מחתינהו, והכי קמקשה מנ"ל דלענין טומאה וספירת שבעה זה וזה שוין ולא קרבן. והיינו דקמפרש רש"י מה"מ דלענין טומאה שוין ולא לקרבן.

איצרא לפ"ז קשה דאנחת לן חדא ואקשת לן חדא דהש"ס לא קמפרש בסמוך אלא דשוין לענין ספירה וכדקתני מזוזב לימד על זב בעל שתי ראיות שטעון ספירה שבעה וכו' ואכתי קשה לר' סימאי מנלן דשוין לענין טומאה שמטמא משכב ומושב ולטמא אדם וכלים.

דוודאי לרבנן לק"מ דעיין במס' נידה (דף מ"ג ע"ב) וז"ל: ורבי ישמעאל ההוא מרר נפקא ורבנן ההוא למנינא הוא דאתא וזבו חדא רר בשרו תרי את זבו תלת לימד על זב בעל שלש ראיות שחייב בקרבן או החתים בשרו מזוזב טמא מקצת זבו טמא לימד על זב בעל שתי ראיות שמטמא משכב ומושב ורבי ישמעאל מנינא מנא ליה נפקא ליה מדרבי סימאי דתניא רבי סימאי אומר מנה הכתוב שתיים וקראו טמא שלש וקראו טמא הא כיצד שתיים לטומאה ושלש לקרבן. ומפרש רש"י: שלש וקראו טמא זאת תהיה טומאתו בזבו חדא רר בשרו את זבו תרי או החתים בשרו מזוזב תלת עכ"ל.

הרי לפניך דלרבנן דאייתר להו או החתים בשרו מזוזב דלרשא לרצוי' דמקצת זבו דהיינו בעל שתי ראיות נמי מטמא משכב ומושב לחפוקי לר' סימאי דאלטרין לי' האי קרא דאו החתים למנינא ואלבי' קשה דלמא יש נמי חילוק לענין טומאה כמו לענין קרבן.

ואף לרבנן קשה מ"ש דהאי מזוזב דהחתים דאתא לרצוי' דזב בעל שתי ראיות שמטמא משכב ומושב והאי מזוזב דגבי קרבן ללא קדרש לי' לרצוי' אלא דאוקמת לי' אבעל ג' ראיות וממעטת מיני' בעל שתי ראיות. כה"ג קמקשה

והכי קמקשה מנה"מ דיש חילוק לענין קרבן ושווין לענין ספירת שבעה, וע"כ ז"ל מהא דתניא וכפר עליו הכהן לפני ה' מוזבו ומקלח זבין מציחין ומקלח וכו' הא כיצד ראה שלש מציח שמים אינו מציח ומדממכו וספר אלל וכי יטהר הזב מוזבו מיני' נלמד דמקלח זב היינו בעל שתי ראיות טעון ספירה שבעה וא"כ קשה מ"ש האי מוזבו גבי קרבן דממעט זי' ומ"ש האי מוזבו דקמרבי זי' ספירות שבעה. והיינו דקמקשה לבסוף מסקנת הקושי' והשתא דאמרת מוזבו לדרשא וממעט זי' מיני' זב בעל שתי ראיות לענין קרבן א"כ קשה האי וכי יטהר מוזבו מאי דרשת זי' לרבו' לענין ספירה שבעה ליכא למימר כיון דאמרת מוזבו דת"ר ר"ל מנה"מ דשווין לענין משכב ומושב דתני רבנן דאייתר להו או החתים בשאר מוזבו לדרשה לרבות דזב בעל ז' ראיות מטמא משכב ומושב ואליביהו קשיא מ"ש דהאי מוזבו דהחתים דאתא לרבות לענין טומאה ומ"ש מוזבו גבי קרבן דאתא למיעוטא וכמו שמקשה ר"פ לאזי'. והנה נקוט כלל זה צידך דהמקשן מקשה תרתי חדא אליזי' דאמת אף לפי מאי דקמשני דדר' סימאי חדא לרבנן וזהו שקליא וטריא דהש"ס.

וקמשני דלל תימא הא דקתני הא לענין משכב ומושב זה וזה ושזין אתיא כרבנן דאייתר להו או החתים בשאר מוזבו לדרשא לרבו' וכו' אלל דזה נלמד מהא דר' סימאי שאמר מנה הכתוב שמים וקראו טמא שלש וקראו טמא וקשה אף צראי' אחד נקרא טמא ולמה אמר ר' סימאי דמנה הכתוב דוקא שמים. אע"כ ז"ל הא דאמר ר' סימאי דמנה הכתוב שמים וקראו טמא י"ל דמטמא טומאה חמורה היינו דמטמא משכב ומושב לאפוקי דצראה אחד אינו מטמא טומאה חמורה אלל כבעל קרי בעלמא.

וקמקשה הש"ס דאימר שמים לקרבן ולאו לטומאה שלש אף לטומאה, וההפרש דיש בין ראי' אחד לשמים הוא לענין קרבן אלל לענין טומאה אין חילוק בין אי' לשמים דאף בשתי ראיות אינו מטמא משכב ומושב. וא"כ הדרא קושיא לדוכתי' מנ"ל דלענין משכב ומושב זה וזה שווין.

וקמשני ל"י לא ס"ד מדתניא וכפר וכו' הא כיצד ראה שלש מציח שמים אינו מציח, וא"כ מה חילוק יש בין ראי'

וסיפר שזב בעל שתי ראיות טעון ספירת שבעה דעיין במס' נידה (דף ל"ז ע"א) וז"ל: אמר רבא מנה אמניא לה דתניא מוזבה מוזבה ולא מנגעה מוזבה ולא מלידתה ואזי אמר לך תני חדא מוזבה ולא מנגעה ולא תתני ולא מלידתה ורבא האי מאי אי אמרת בשלמא מוזבה ולא מלידתה אידי דאכטריך ליה לידה תנא נגעה חטו לידה אלל אי אמרת מוזבה ולא מנגעה האי מוכי יטהר הזב מוזבו נפקא מוזבו ולא מנגעו ואזי חד בזב וחד בזבה וצריכי דאי כתב רחמנא בזב משום דלא מטמא בזב אלל זבה דמטמא בזב אלל אימא לא צריכא וכו' עכ"ל ע"ש.

ומדאמר אזי חד בזב וכו' ש"מ דס"ל דלא דרשינן מוזבו אלל חדא דהיינו מוזבו ולא מנגעה ולא מרבינן מוזבו מדכתיב וספר לימד שזב בעל שתי ראיות שמטמא משכב ומושב. וא"כ מאי קמקשה ר"פ לאזי מ"ש האי דקא מרבי זי' וכו' הא אליזי' לא קמרבי מיני' דלא דרשינן אלל חדא דהיינו מוזבו ולא מנגעו וכמ"ש.

דאין לומר דאף דס"ל לאזי דגבי זב דלא דרשינן אלל חדא דהיינו מוזבו ולא מנגעו אלל לא דרשינן מוזבו ולא מלידתה, אפ"ה (ס"ד) אית ל"י גבי הזב מדממכו וספר למוזבו מרבינן מיני' נמי דבעל שתי ראיות טעון ספירות שבעה וכדמפרש רש"י וז"ל: מוזבו וספר להכי סמך ספירה אלל זבו, ללמדך שאף בשביל מקלח זב טעון ספירה, לימד על זב בעל שתי ראיות עכ"ל.

דע"כ זה אינו ואין לדברי מדקאמר אזי לר"פ אי ס"ד האי למיעוטא הוא א"כ לישתוק קרא מיני' וכו' וכו' האי מצעי ל"י מוזבו ולא מנגעו ולעולם למעוטא אתא וכו' א"כ מיני' וזי' תסתיים שמעתתא ומוכח דס"ל אי דרשינן מוזבו ולא מנגעו תו לא קמרבינן מוזבו וספר לזב בעל שתי ראיות שטעון ספירה וכמ"ש.

ונראה ליישב דידע המקשן מהא צרייתא דבסמוך דתניא וכפר עליו הכהן לפני ה' מוזבו ומקלח זבין מציחין קרבן ומקלח אין מציחין קרבן הא כיצד ראה שלש מציח שמים אינו מציח, ומש"ה לא קמקשה ממתני' לחודי' דידע לתרץ כדמפרש הש"ס אלל השתא דתני מתחלה הא לענין משכב ומושב ולענין ספירת שבעה זה וזה שווין קמשה חדא מגו תרתי.

מוזבו דגבי קרבן דאתא למעוטה. ומכח קושיא זו ה"א האי דאו החתים בשרו מוזבו לאו לרבות הוא דאתא אלף דאתא נמי למנינא ודרשין מיני' עוד ראי' אחת דהיינו ארבעה ראיות. והכי קאמר קרא זאת תהי' טומאתו בזובו חד, רר בשרו תרי, את זובו תלת, הרי דמנה הכתוב הני שלשה וקרא טמא, דכתיב וזאת תהי' טומאתו, ומנה הכתוב עוד ראי' אחד דאו החתים בשרו מוזבו וקראו טמא דכתיב טומאתו היא, לומר לך דבארבע ראיות נמי מטמא, הא כיצד אם מטמא בשלש למה פרט לך הכתוב ארבעה, ראה ארבע מביא שלש אינו מביא, והוא אמנינא דאינו מביא קרבן אלף בד' ראיות, ואינו מטמא משכב ומושב אלף בשלש ראיות, קמ"ל דר' סימאי דאף בשני ראיות נמי מטמא משכב ומושב, והיינו דקתני הא לענין משכב ומושב זה וזה שוין, וההוא דאו החתים אכטריך לר' סימאי למנינא ולא אתא לרבו' ולק"מ וכמ"ש.

וזהו דקמפרש רש"י לא ידענא כמה ראיות האי מקנת דמשמע מהאי קרא לא ידעינן מאי היא, או שלש וארבע או שמים ושלש עכ"ל.

והשתא קמקשה הש"ס הא אף לר' סימאי נמי קשה השתא דאמרת מוזבו לדרשא וממעטת בעל שתי ראיות מקרבן וא"כ קשה האי וכי יטהר הזב מוזבו מאי דרשת צי'. דאין לומר דההוא מצעי לי' לרבות דבעל שתי ראיות שטעון ספירות שבעה, וכדתניא וכי יטהר הזב מוזבו לכשיפסוק, מוזבו ולא מוזבו ונגעו, מוזבו וספר לימד על זב בעל שתי ראיות שטעון ספירות שבעה, דהא אמרת מוזבו אחיא למעוט. וכ"ת דהאי מוזבו אתא נמי למעוטי זב בעל שתי ראיות שלא טעון ספירות שבעה, א"כ קשה דהא אמרת לעיל הא לענין משכב ומושב וספירת שבעה זה וזה שוין. והיינו דקמפרש רש"י וז"ל: לימד על זב בעל שתי ראיות. שלא יהא טעון ספירת שבעה בתמיה, אחר שאמרת וכו' ר"ל דהא אמרת שמים טעון ספירת שבעה דקתני הא לענין ספירת שבעה זה וזה שוין.

ומשני: והלא דין הוא אם מטמא משכב ומושב לא יהא טעון ספירת שבעה ולא מריבוי דמוזבו נלמוד סיהי' טעון ספירה אלף דק"ו הוא. וקאמר הש"ס: שומרת יוס כנגד יוס תוכיח שמטמאה משכב ומושב ואינה טעונה ספירת

ראשונה לשני', וז"ל דיש הפרש ציניהם לענין טומאה, וא"כ מוכח מהא דלענין משכב ומושב זה וזה שוין, ולדידי' אכטריך ההוא דאו החתים בשרו מוזבו למנינא ולא אתא לדרשא לרבות ולק"מ.

ובזה מסולק הקושי' אשר הוצא בספר קרבן אהרן [פ' מנורע וצים פ"א אות ה'] וז"ל: ועדיין צריך לבאר מקנת זה מי יאמר שהם שתי ראיות דהלא גם אחד תקרא חלק ומקנת וכו' עכ"ל.

ולפי דברינו ניחא דאי ס"ד האי מקנת קאי נמי אראי' אחת שאף בראי' אחד מטמא משכב ומושב א"כ קשה מאי חילוק והפרש יש בין ראי' אחד לשמים כמ"ש.

ולפי מה דהוא מיישב קושייתו דהא דקתני מוזבו אף מקנת זובו הוא דעת ר' סימאי וז"ל: ולזה נאמר דתנא זה חשיב הראיות מאומרו זובו [ולא כמו דחשיב לעיל דחשיב חדא מרר בשרו] דכך חשיב להו ר' סימאי בגמ' פ' יולא דופן וכו', וכיון דהוא לא יליף שתי ראיות אלף מאומרו מוזבו יאמר דאחר שלא כתב המ"ם אלף בג', אחר שהזכיר שמים, ר"ל שמקנת זובו והוא זה המקנת שזכר שהם ז', טומאתו היא עכ"ל.

ודבריו תמוהין דבפרק יולא דופן משמע בהדיא דזה הוא דעת רבנן דפליגי על ר' ישמעאל דסבר כר' סימאי ודווקא לרבנן דקמייתר להו או החתים בשרו מוזבו לדרשא דזב בעל שתי ראיות נמי מטמא לאפוקי לרבי סימאי אכטריך קרא למנינא כמ"ש. ואי נימא אף דסבר לי' דאכטריך קרא למנינא מ"מ כיון דכתב מוזבו במ"ם אית לי' נמי דקמרבינן מיני' מקנת זב לענין טומאה א"כ קשה לדידי' מ"ש האי מוזבו דאו החתים דאתא לרבות ומ"ש האי דגבי קרבן דממעטת מיני' זב על שתי ראיות וכמ"ש.

ותו קמפרש הש"ס דאכטריך ר' סימאי ואכטריך מוזבו דאי מדר' סימאי ה"א כי קושיין ואי מוזבו לא ידענא כמה ראיות פי' אי הוה תנא מוזבו לחוד ולא הוה תני הא דר' סימאי הוה קשה קו"י הש"ס מנ"ל דשוין לענין משכב ומושב וז"ל דתני רבנן דנפקא להו חד ראי' מרר ואייתר להו או החתים בשרו מוזבו לדרשא לרבות דזב בעל ז' ראיות שמטמא משכב ומושב. וא"כ קשה מ"ש דהאי מוזבו דאו החתים דמריב' צי' זב בעל שתי ראיות ומ"ש האי

שצעה ואף אהה אל תתמה על זה שאף על פי שמטמא משכב ומושב לא יהא טעון ספירת שצעה. וק"ו מופרך הוא, וא"כ הדרה קושי' לדוכתי' מנ"ל דבעל שתי ראיות טעון ספירות שצעה כיון דקאמרת גבי קרבן דמוזבו אהא למעוטי א"כ ליכא למימר מדסכמכו מוזבו אלל וספר קאתי לרצוי' וכמ"ש.

וקא משני הש"ס ומהדר לתלמודו וקאמר תלמוד לומר וכו' לכאורה יפלא דהא מלתא כבר אמורה בסמוך ונראה מוזבו וספר לימד על זב בעל ז' ראיות שטעון ספירות שצעה ואמי האי דקמהדר וכפל לדבריו.

אלא דהש"ס הוכיח לו דע"כ האי מוזבו וספר אהא לרצוי' ולא למעטי' וה"ק תלמוד לומר מוזבו וספר מקצת זבו וספר לימד על זב בעל שתי ראיות שטעון ספירת שצעה דאלת"ה אלא דאתא נמי למעוטי' וממעט בעל שתי ראיות שלא יהא טעון ספירות שצעה א"כ קשה לשחוק קרא מיני' ומהיכא תיתי לן ספירה. וכ"ת אחיא מדינא דלעיל כדאמרת אם מטמא משכב ומושב לא יהי' טעון ספירת שצעה, לא אחיא דהא אמרת שומרת יום כנגד יום תוכיח וא"כ ליכתוב קרא וכי יטהר הזב ולא בעי מוזבו ומאי מוזבו אלא למדת ולרצוי' דמקצת זב היינו בעל שתי ראיות טעון ספירה וא"כ לק"מ לר' סימאי ושפיר מוכח דס"ל דיש חילוק לענין קרבן הא לענין משכב ומושב וספירת שצעה זה וזה שווין וכדמשני הש"ס.

ומעתה קא מקשה רב פפא לאביי לדידך דאמרת שלא תני אלא חדא דהיינו גבי זבה לא דרשינן אלא מוזבה ולא מנגעה ולא דרשינן מוזבה ולא מלידתה גבי זב נמי לא דרשינן אלא מוזבו ולא מנגעו ולא קמרבינן מדסמכו מוזבו אלל וספר ללמד שבעל שתי ראיות טעון ספירות שצעה ולא סבירא לך הא דר' סימאי א"כ קשה מנ"ל דזב בעל שתי ראיות שטעון ספירה. וכ"ת דסברת כדמסיק הש"ס דאתא מדינא אם מטמא משכב ומושב לא יהא טעון ספירות שצעה אכתי קשה מנא לך הא דר' סימאי וז"ל דסברת כרבנן דאייתר להו או החתים בשרו מוזבו לימד שבעל שתי ראיות מטמא משכב ומושב א"כ קשה מ"ש דהא מוזבו דאו החתים דמרבי' זי' זב בעל שתי ראיות ומ"ש דהאי מוזבו דגבי קרבן דמעט מיני' זב בעל שתי

ראיות.

וקאמר לי' אביי ע"כ האי מוזבו דאו החתים אהא לדרשא לרבות דזב בעל שתי ראיות שמטמא משכב ומושב דאי ס"ד האי למעוט הוא דאתא וממעט בעל שתי ראיות שלא יהא מטמא משכב ומושב קשה לשחוק קרא מיני' ומהיכי תיתי לן למימר. דהנה שים עיוןך צילקוט על התורה (דף קס"א ע"ב) [מנורע רמו תקסז ד"ה וזאת תהיה] וז"ל: מוזבו אף מקצת זבו מטמא משכב ומושב להביא זב שראה שתי ראיות שיטמא משכב ומושב, והלא דין הוא ומה אם זבה שאינה סופרת שצעה לשתי ראיות מטמאה משכב ומושב בשתי ראיות, זב שסופר שצעה לשתי ראיות אינו דין שיטמא משכב ומושב בשתי ראיות, לא אם אמרת בזבה שמטמאה משכב ומושב בראיה אחת תאמר בזב שאין מטמא משכב ומושב בראיה אחת הואיל ואין מטמא משכב ומושב בראיה אחת לא יטמא משכב ומושב בשתי ראיות, תלמוד לומר מוזבו אף מקצת זבו מטמא משכב ומושב, להביא זב שראה שתי ראיות שיטמא משכב ומושב עכ"ל.

והן הן הדברים שמשביז אביי לר"פ וכ"ת אחיא מדינא דרבה דמה זבה שאינה סופרת ז' נקיים לז' ראית מטמא משכב ומושב בשתי ראיות, וא"כ אלטרין קרא למעוטי שלא יהא מטמא משכב ומושב, זה אינו דלא אחיא דשומרת יום כנגד יום תוכיח, ואיכא למיפרך דמה לזבה שכן מטמא משכב ומושב ציום א' בראיה א', תאמר בזב שאין מטמא משכב ומושב ואינו מטמא בראיה אחת לא יטמא משכב ומושב בשתי ראיות, וא"כ מדינא לא אחיא, ומה תלמוד לומר מוזבו, אלא ע"כ דאתא לרבות שאף מקצת זבו דהיינו בעל שתי ראיות מטמא משכב ומושב, וא"כ אף לרבנן לק"מ וכמ"ש.

ועדיין אנו צריכין למודעי הא דמהדר אביי לרב פפא וכ"ת אחיא מדינא מוזבה דמה זבה שאינה סופרת ז' נקיים לשתי ראיות מטמא משכב ומושב ז' נקיים לז' ראיות אינו דין שיטמא משכב ומושב וכו'. איכא למידק אמעיקרא דדינא דקאמר זב שסופר ז' וכו' מנ"ל לאביי דזב בעל שתי ראיות טעון ספירה שצעה, וז"ל מדכתיב מוזבו וספר לימד שזב בעל שתי ראיות טעון ספירה

אחד לשמים לענין טומאה ואין סברה לומר דמוזבו אתא לרבו.

אלא אפי' לרבנן נמי לק"מ, דכיון דאמרו רבנן בהדיא דאו החתים בשרו מוזבו אתא לדרשה לרבות בעל שתי ראיות שמטמא משכב ומושב, א"כ ע"כ האי מוזבו דגבי קרבן אחיה למעוטי, דאי ס"ד דקא נמי אתא לרבות א"כ קשה למה לריבא רבנן למימר בהדיא דאו החתים אתא לדרשה ולרבות, כיון .. דסבירא להו דמוזבו וספר קאתי נמי לרבות, מסבירא ידעינן מדגלי לן רחמנא בחדא היינו גבי מוזבו וספר דקאתי לרבות נילוף מיני' דכלל דוכתא דכתיב מוזבו קאתא לרבות, והיינו האי מוזבו דכתיב גבי קרבן וכן האי מוזבו דאו החתים וכו', וא"כ קשה וכי למימרא בעי דהאי מוזבו דהחתים דקאתי לדרשה ולרבות בתמיה. אלא מדקמפרשי רבנן באמת בהדיא דאו החתים קאתא לדרשה ולרבות זצ בעל שתי ראיות מטמא משכב ומושב, ש"מ דווקא דהנהו שמים, דהיינו מוזבו וספר, ומוזבו דאו החתים, הוא קאתא לרבות, דאל"כ לשמוק קרא מיני' וכמ"ש. אבל האי מוזבו דגבי קרבן קאתא למיעוטי שתי ראיות מקרבן, וא"כ לק"מ.

*

שם בגמרא: ואימר שתים לטומאה ולא לקרבן שלש לקרבן ולא לטומאה אמרת עד שלא ראה שלש ראה שתים וכו'.

שראה שתי ראיות זיוס אחד ואז טמא יקרא ולא לקרבן, ושלש לקרבן ולא לטומאה וכגון שראה ג' ראיות בשלשה ימים ואז אין מנטרפין לטומאה אלא לקרבן, ולטומאה ולקרבן מנינו כגאון שראה ג' ראיות זיוס אחד, כך אפשר לפרש לפי ס"ד דהש"ס.

*

שם בתו' ומה מצורע שאין מטמא משכב ומושב ובתורת כהנים תני שמטמא משכב ומושב ותירץ רש"י בפסחים (דף תז: ד"ה זב) דהיינו לטמא אוכלין ומשקין אבל לא לטמא אדם וכלים כגון זב עכ"ל.

ועיין בפירש"י דפסחים (דף ס"ז ע"ב) דשם מבואר סוגי' בשמעתינן באריכות ועיין שם בתוספת [ד"ה שכן עושה משכב ומושב].

*

שצעה, וקשה הא אציי הוא גופי' מרי' דשמתחא דאמר שלא דרשינן אלא חדא ולא תרתי, וכיון דאצטריך למוזבו ולא מנגעו תו ליכא למידרש מיני' דמקל'ת זצ טעון ספירת ז', וא"כ מנ"ל דזצ בעל שתי ראיות טעון ספירה שצעה. ונ"ל דלהכי קמפרש אציי בסיומא דמילתא וקאמר בלישני' וכ"ת האי מצעי' לי' מוזבו ולא מנגעו וא"כ לדידי קשיא מנ"ל דשווין לענין ספירת שצעה דמוזבו ליכא למדרש דאצטריך למוזבו ולא מנגעו, לא ס"ד דא"כ לכתוב וכי יטהר הזב ולשמוק ולא בעי מוזבו ומדל'ת כתב וכי יטהר סתמא הואי דרשינן נמי וכי יטהר מן הזב ולא מנגעו מוזבו ל"ל אלא ש"מ למדרש וללמוד על זצ בעל שתי ראיות טעון ספירות שצעה ולק"מ.

ובהנחה זו נח דעתי מה שיש לפקפק לפוס מאי דקא משני הש"ס דע"כ האי מוזבו דכי יטהר אתא לרבות עדיין יש פתחון פה דנימא נמי גבי קרבן דמוזבו אתא לרבות אף בעל שתי ראיות לקרבן.

אמנם לפי מה שכתבתי נחא דוודאי לרבי סימאי דאמר מנה הכתוב שמים וכו' ומנה הכתוב שלש וכו' וע"כ ז"ל דיש חילוק בין שמים ושלש לענין קרבן כמו דיש חילוק בין

מקשים

המשכילים דקארי' לי' מאי קארי' לי' וכי לא ידע המקשה דאם ראה שמים שירד לטומאה וצראי' שלישית לא יצא מחומר טומאה דמי הוציאו. ואפשר דהכי קמקשה ואימר שמים לטומאה וכגון

*

שם: אין בין זב הרואה שתי ראיות לרואה שלש אלא קרבן.

אמר אף בשלישית זודקין אותו מפני הקרבן ברם כרבנן השנייה מאונס טהור והשלישית מאונס טמא.

{ ר"ל דמתני' אחיא כר"א דאמר אף בשלישית זודקין אותו מפני הקרבן ואם הי' מחמת אונס אינו מביא קרבן כמו בראיה שניה שצא לו מחמת אונס דאינו סופר ספירת שצעה וא"כ לית שום חילוק ביניהם אלא קרבן כדקתני במתני'. ברם כרבנן דאמרי שלישיית אין זודקין אותו ואף שצא לו ראוי שלישיית מחמת אונס אפי"ה מטמא ומביא קרבן, ואם כן קשה ליחני נמי במתני' השני מאונס טהור והשלישית מאונס טמא ומביא קרבן }.

אמר רבי יוסה אין לית היא דרבנן ולא אף דרבי לעזר לית היא דתני אמר רבי לעזר לא לסותרו אמרתי אלא שלא יביא קרבן לא אמרתי שאינו זב לסתור זב הואיל לא לסתור אמרתי אלא שלא יביא קרבן.

{ פי' דאת אמרת דמתני' לא אחיא כרבנן אלא כר"א הלל אף דר"א לית להוא, דתניא אמר ר"א לא לסותרו אמרתי אלא שלא יביא קרבן, אבל לא אמרתי שאינו זב לסתור זב אלא אפי' דראי' שלישיית צא לו מחמת אונס נמי מטמא וסותר והואיל לסתור לא אמרתי דבעי צדיקה דאף באונס מטמא וסותר אלא שלא יביא קרבן אמרתי דבעי צדיקה אם הוא באונס אינו מביא קרבן וא"כ אף לר"א קשה דהוה לי' למתני' במתני' בהדיא דיש נמי חילוק בין שתיים לשלש לענין טומאה דאם הי' ראוי ראשונה ושני' מחמת אונס אינו מטמא טומאה חמורה ואינו סופר ספרות שצעה ושלישיית שצא לו אפי' באונס מטמא וסותר }.

להדא אמרה ד"ה היא. { פירש דמתני' איירי בשני צני אדם וכמבואר להבא }.

אין תימר דרבי לעזר היא ניתני השנייה בסתירה ולא בקרבן השלישית בסתירה ובקרבן.

{ פי' אין תימר דמתני' אחיא כר"א ניתני השנייה בסתירה דהיינו אם ראה ראוי ראשונה ושני' שלא מאונס והשלישית בסתירה אף דהיא מאונס ובקרבן אם הי' שלא באונס אבל באונס אינו מביא קרבן וא"כ קשה אמאי קתני במתני' סתמא דשלש מביא קרבן הלל מנינו דאף בשלש

איכא למידק הא יש נמי חילוק אחר ביניהם

דבשתי ראיות אין מטמא באונס ובשלש אפי' באונס מטמא ומביא קרבן. דעיי' במס' נידה (דף ל"ז ע"א) ו"ל: צעי רבא קושי מהו שתסתור ביצה וכו' א"ל אציי אונס ביצה יוכיח שאינו גורם וסותר אמר ליה לאיי האי נמי גורם הוא דתנן ראה ראיה ראשונה זודקין אותו שניה זודקין אותו שלישיית אין זודקין אותו ולרבי אליעזר דאמר אף בשלישית זודקין אותו ה"נ כיון דלא גריס לא סתם אמר ליה לרבי אליעזר ה"נ וכו' ת"ש בשלישית רבי אליעזר אומר זודקין אותו ברביעיית אין זודקין אותו לקרבן אמרתי ולא לסתירה עכ"ל.

והנה וודאי לר"א דאמר אף בשלישית זודקין אותו ואם הוא מחמת אונס אינה מטמא כמו בראי' שתיים דאינו מטמא באונס לק"מ דליכא לחלק ביניהם לאפוקי לרבנן דאמרי בשלישית אין זודקין אותו ואף באונס מטמא ומביא קרבן וא"כ קשה אמאי לא תני נמי במתני' דבשתי ראיות אינו מטמא באונס ובשלש מטמא אפילו באונס ומביא קרבן.

ואף לר"א קשה הא דקתני סתמא במתני' אין בין צ' לג' לקרבן משמע דכללל הוא וחילוק זה הוא בזודאי דבג' ראיות מביא קרבן הלל אשכחין דאף בשלש ראיות אינו מביא קרבן היינו היכא דראי' שלישיית צא לו מחמת אונסין וא"כ קשה והלא עיקר חסר מן הספר והוי לי' ליחני במתניתין בהדיא אין בין הרואה צ' שלא מחמת אונס לרואה שלש שלא מחמת אונס אלא קרבן.

ותו קשיא לר"א דאמר לקרבן אמרתי דבעי צדיקה ולא לסתירה ואף דהוה שלישיית באונס אפי"ה מטמא וסותר ואליצ' קשה אמרי לא תני במתני' דיש נמי חילוק לענין טומאה דאם צא לו ראוי שני' מחמת אונס אינו מטמא טומאה חמורה אלא כבעל קרי בעלמא ובשלש מטמא טומאה חמורה וסותר.

הנה כל זה מלחתי בכתבים והוא צירושלמי בסוגין דשמעתין צמ' מגילה (דף ע"א ע"ב) [פ"א ה"ח]: אמר רבי יודה בר פזי דרבי (אליעזר) [לעזר^[17]] היא דרבי לעזר

[17] כ"ה גם בהמשך, והנחתי כמו שהוא לפנינו בירושלמי.

א"א להיות ציחד דפריעה ופרימה נוהג כל זמן שהוא מוסגר ותגלחת כפרים אינו אלא לאחר שטהר מימי החלט. וע"כ נ"ל דמתני' בסמוך איירי בשני בני אדם הא דקתני פריעה ופרימה קאי אמי שטרעתו תלוי' בגופו והיינו תוך ימי הסגר והא דקתני ותגלחת כפרים איירי במי שכבר נרפא מטרעתו וטהור מתוך החלט. ה"ה מתני' דהכא איירי בשני בני אדם. הדא אמרה בשני בני אדם אגן קיימין}.

אין תימר באדם אחד ניתני אין בין צהרת גדולה לצהרת קטנה.

{ דע"כ מוכח דמתני' בסמוך מיירי בצ' בני אדם דאי תימא באדם אחד א"כ קשה ניתני אין בין צהרת גדולה לצהרת קטנה ר"ל דה"ל ליתני אין בין מטרע מוחלט { דהיינו צהרת גדולה דפשה הנגע } למטרע מוסגר { דהיינו צהרת קטנה שלא פשה הנגע } אלא פריעה ופרימה ולא הוי לי' למתני ותגלחת כפרים צחד בצא אלא בתרי צא כמו שהיא הגרסא בתלמודא דילן אין בין מטרע מוסגר למטרע מוחלט אלא פריעה ופרימה, אין בין טהור מתוך הסגר לטהור מתוך החלט אלא תגלחת כפרים. ומדקתני נמי ותגלחת כפרים עם פריעה ופריעה צחד בצא ש"מ בשני בני אדם }.

היך מה דאת אמר תמן בשני בני אדם אגן קיימין { פי' כמו דאמרינן התם גבי מטרע דאיירי בשני בני אדם, ה"ה } והכא בשני בני אדם אגן קיימין.

אינו מציא קרבן דהיינו אם היה ראוי שלישיית מאונס. וגם דהוי לי' לחלק צמתני' לענין טומאה דהשני' אם הוא מחמת אונס אינו מטמא טומאה חמורה ואינו סופרת שצעה והשלישיית שצא לו מאונס מטמא וסותר }.

על דעתיה דרבי לעזר ראת שמים בשופי ואחת באושי סותרת ואינה מציאה קרבן.

{ פי' לר"א דאמר אף בשלישיית צודקין אותו לקרבן ואם היא מחמת אונס אינו מציא קרבן וא"כ לר"א ראה שמים בשופי שלא מחמת אונס ואחת באושי דהיינו צאונס. ודוגמא מצינו בצ"ב (דף ט' ע"א): דאמר רבא לבני מחזא ועשו צהדי הדדי וכו' { ואושי לשון אונסין }.

סותרת ואינו מציא קרבן ומתניתיין קתני דבשלש מציא קרבן משמע דכלל הוא דבג' ראיות ודאי מציא קרבן והלא מצינו דאף בשלש אינו מציא קרבן היכי דראוי שלישיית הוי צאונס וא"כ עיקר חסר מן הספר דה"ל למתני צהדיא אין בין צ' ראיות שלא מחמת אונס לב' ראיות שלא מחמת אונס אלא קרבן }.

[אמר רבי יודן מתניתא בשני בני אדם]. אמר רבי חנינה מתניתא אמרה כן אין בין מטרע מוסגר למטרע מוחלט אלא פריעה ופרימה ותגלחת ויפריים הדא אמרה בשני בני אדם אגן קיימין.

{ פי' ממתני' דבסמוך דיקא נמי דמתני' דהכא איירי בשני בני אדם דהגרסת ירושלמי צמתני' כך הוא אין בין מטרע מוסגר למטרע מוחלט אלא פריעה ופרימה ותגלחת כפרים, א"כ קשה היכי כייל הני צהדי הדדי הא

* * *

דף ח' ע"ב

שם: אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה. אין בין טהור מתוך הסגר לטהור מתוך החלט אלא תגלחת וצפרים עכ"ל.

זה וזה שווין לכאורה יש לפקפק מאי שייר דהאי שייר דבכל הנהו אין בין דקתני קאמרינן עלה בגמרא הא לענין זה וזה

הא דקתני צמתני' אין בין טהור וכו' אלא תגלחת וצפרים והש"ס לא קאמר עלה הא לענין קרבן

י"ל

הסגר נמי טעון שילוח חוץ למחנה א"כ שווין הן ג"כ לענין תגלחת ופריס להכי קתני בסיפא דיש חילוק לענין תגלחת ופריס והיינו שמוס דכתיב גבי פריס והנה נרפא וכו' ילאו זה שאין נרעתו תלויה ברפואות אלא צימים וכמסקנת הש"ס.

איברא עדיין מידי הרהור לא ילאנו הלשון דקתני במתניתין בסיפא אין בין משמע דדווקא קתני וא"כ קשה היכי מצינו לומר לענין דזה וזה שווין אהא אין בין דקתני בסיפא.

ואמינא ליישב דזהו באמת שקלי' וטריא דהש"ס דקאמר הא לענין שילוח זה וזה שווין דאין בין דווקא משמע וקשה מנ"ל ונ"ל מדכתיב אשר בו הנגע שרעתו תלויה בגופו וכו', וקשה אלא מעתה גבי שילוח דכתיב כל ימי הנגע בו טמא נמי מי שרעתו תלויה בגופו וכו' ומנ"ל דשווין לענין שילוח. ונ"ל מדכתיב כל ימי לרבות מזורע מוסגר לשילוח ואין בין דווקא. וא"כ קשה אי הכי דקאמרת דלענין שילוח זה וזה שווין דאין בין דווקא משמע תגלחת ופריס מ"ט לא דקתני אין בין טהור מתוך הסגר לטהור מתוך החלט אלא תגלחת ופריס ולא קתני עלה לענין מאי זה וזה שווין א"כ משמע דלא מצינו שום דבר דשווין הם ואמאי הלא אשכחן דלפעמים שווין הן נמי לענין פריס והיינו אם פרחו בו הנרעת כולו מתוך הסגר. וכמבואר בירושלמי דאמר ר"י דפרחה ככולו טעון שתי פריס.

וא"כ כיון דקתני במתני' נמי בסיפא אין בין טהור מתוך הסגר וכו' אלא תגלחת ופריס ה"ל להש"ס למימר נמי לענין מאי דמצינו זה וזה שווין הן, והיינו אם פרחו בו כולו, דדווקא אם הוא נטהר מהסגר מתוך שעמד בהצרת בעינו ולא פשה הנגע הוא דאינו טעון שתי פריס אצל אם הוא נטהר מהסגר מתוך שהנרעת פירות תיפרח בו בכל. וכולו הפך לכן טעון שתי פריס כיון שטעון פריס אם נטהר מתוך החלט ואין חילוק ציניהם לענין פריס אלא דטהור מתוך הסגר שפרח ככולו וטהור מתוך החלט שווין הן לענין זה ובסמוך ארריך בזה בס"ד. ומשני אמר קרא והנה נרפא נרעת וכו' וכתיב בתרי' שתי פריס לאפוקי פרחו ככולו עדיין הנגע בו ואין טעון פריס ובאמת לא מצינו דלענין מאי שווין הן וכפי' מסקנת

שווין דאין בין דווקא משמע, וא"כ אהאי אין בין דקתני בסיפא הוי לי' להש"ס נמי למימר לענין מאי זה וזה שווין. בשלמא לפי גירסת הירושלמי דכ"ל כולה מתני' בחדא בזה ולא קתני בסיפא אין בין טהור וכו' דקתני במתני' אין בין מזורע מוסגר למזורע מוחלט אלא פריעה ופרימה ותגלחת ופריס ניחא ולק"מ ולאפוקי לפי הגי' דתלמודא דילן דקתני נמי בסיפא אין בין ע"כ נ"ל דיש ג"כ שום דבר דזה וזה שווין הן קשה וא"כ דלענין מאי י"ל דזה וזה שווין הן ומאין תמלא לומר דזה וזה שווין.

בהשקפה ראשונה אפי' לומר משום דקתני ברישא דמתניתין אין בין מזורע וכו' אלא פריעה ופרימה, וקשה קושי' הש"ס מה"מ דלמא גלי לן רחמנא במוחלט וה"ה למוסגר. ונ"ל כשאמר רבא מדכתיב והנרוע אשר בו הנגע מי שרעתו תלויה בגופו ילא זה שאין נרעתו תלויה בגופו אלא צימים. וא"כ קשה קושי' אצ"י אלא מעתה הא דכתיב כל ימי אשר הנגע בו יטמא וכו' וקשה קרא חוץ למחנה מושבו נימא נמי (יטמא) מי שרעתו תלויה בגופו הוא דטעון שילוח וכו' [ומשני] מדכתיב כל ימי לרבות מזורע מוסגר לשילוח. וקשה קושי' הש"ס אי הכי תגלחת ופריס מ"ט לא דקתני אין בין טהור מתוך הסגר לטהור מתוך החלט אלא תגלחת ופריס ואמאי הא גבי פריס כתיב ויאל הכהן אל מחוץ למחנה וגו' וזהו הכהן ולקח למטהר שתי פריס וגו' ומי שטהור מתוך הסגר הוא נמי מחוץ למחנה דהא הוא ג"כ טעון שילוח, וא"כ נימא דלענין תגלחת פריס זה וזה שווין כמו דשווין לענין שילוח. מש"ה קתני במתני' דיש חילוק בין טהור מתוך הסגר לטהור מתוך החלט לענין תגלחת ופריס והטעמא משום דגבי פריס כתיב והנה נרפא נגע הנרעת מי שרעתו תלויה ברפואות ילא זה שאין נרעתו תלויה ברפואות אלא צימים וכדשמני הש"ס.

והן והן הדברים דקתני במתניתין אין בין מזורע מוסגר למזורע מוחלט אלא פריעה ופרימה משמע הא לענין שילוח זה וזה שווין וס"ד אמינא כיון דשווין לענין שילוח ה"ה נמי שווין לענין תגלחת ופריס מדכתיב גבי פריס ויאל הכהן מחוץ למחנה וגו' ומצוה הכהן ולקח למטהר שתי פריס וגו' וכיון דזה הוא ודאי דטהור מתוך

הש"ס צריך לקיים הגרסא דירושלמי דלפי גירסא דילן קשה היכן מלנו דלענין מאי דזה וזה שווין הן דקתני אין זין וכמ"ש.

והמהרש"א שכתב דלשון (אין בין) [אי הכי] מגומגם דצרוי אינם מוזנים לי דלפי מה שכתבתי הלשון אי הכי היטב דמתחלה קמקשה אציי אלא מעתה טהור מתוך הסגר לא יהי טעון שילוח מדכתיב אשר זו הנגע וכ"ת ה"נ והא קתני אין זין מזורע מוסגר למזורע מוחלט אןא פריעה פרימה ואין זין דווקא משמע הא לענין שילוח זה וזה שווין וקמשיני מדכתיב כל ימי לרבות מזורע מוסגר לשילוח, והשתא קא קשיא לי דקאמרת כל ימי לרבות הסגר לשילוח משום דאין זין דווקא משמע א"כ קשה תגלחת ופריים מ"ט לא דקתני בסיפא נמי אין זין טהור מתוך הסגר לטהור מתוך החלט אלא תגלחת ופריים ומדנקטו סתמא משמע לעולם יש חילק זין טהור מתוך הסגר לטהור מתוך החלט לענין תגלחת ופריים והא אין

זין דקתני דמשמע דלענין שום דבר זה וזה שווין. וכיון דאנן מלינו דשווין הן לענין הא דאמר ר"י צירושלמי דאם נטהר מהסגר והזרעת פרחא זכולו דמציא שתי צפריים וא"כ ה"ל להש"ס למימר צהדיא הא אס פרחא זכולו דזה וזה שווין הן לענין צפריים.

וצהכי ניחא הא דנקט הש"ס צלישנא דקאמר אי הכי תגלחת ופריים מ"ט לא דקתני אין זין וכו' לכאורה יפלא דה"ל להקשות אי הכי צקינור אי הכי תגלחת ופריים מ"ט לא ואין מן הצורך להציא לקושייתו הא דקתני צמתניתין אין זין וכו'.

אלא הוא הדבר אשר דברנו דצודאי לפי גרסת הירושלמי דכיל כל הני מתני' צחד צצא לק"מ וכמ"ש, אלא משום דקתני נמי צסיפא אין זין דשווין הן לשום דבר א"כ קא קשיא לי דה"ל להש"ס למימר צהדיא דלענין מאי דזה וזה שווין הן והיינו אס פרחא זכולו דשווין הן לענין צפריים.

*

והואיל דאתא לידן נימא צה מלתא והנה אציע לפניך הירושלמי עם פי' נאה ומספיק צודאי כל מי שיגהה צו ימצא צו טעם ומה מאוד יהא נמלצו לחיכו כמים קרים על נפש עיפה^[רמ"ז].

וה"ל [פ"א ה"ח]: פרחא צו מתוך הסגר רצי יוחנן אמר טעון צפריים {אס פרח תפרח הצרעת צעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגלו וראה הכהן את הנגע מתוך הסגר דכסתה הצרעת את כל צשרו יטהר אותו דטהור הוא ומציא שתי צפריים כמו דמי שנטהר מתוך החלט שטעון שתי צפריים, דצרי רצי יוחנן}. רצי לעזר אמר אין טעון צפריים.

אמר רצי צא צר ממל מתניתא מסייעא לרצי יוחנן, מן הצרוע להציא את שפרחה זכולו שיהא טעון צפריים, והלוא דין הוא מה אס מי שטהר ואין סימני מטמאיו עמו טעון צפריים, מי שטהר וסימני מטמאיו עמו אינו דין שיהא טעון צפריים. {ר"ל דצרייתא מסייע לרצי יוחנן דתניא} מן הצרוע להציא את שפרחה זכולו טעון צפריים. {וקמקשה הש"ס^[רמ"ז]} והלא דין הוא {דפרחה זכולו טעון שתי צפריים}, ומה אס מי שטהר ואין סימני מטמאיו עמו {דסימני' שהי' מטמאין אותו צצר הלכו להס משום דנרפא הנגע} טעון צפריים, מי שטהר וסימני מטמאין עמו {והיינו פרחא זכולו דעדיין נראה צו סימני

[רח] הנה בכמה נקודות שונה ביאורו של רבינו מפרשי הירושלמי. ואציין מתחת לקו בקיצור ההבדלים שביניהם.

[רמ"ז] במפרשי הירושלמי דאין זו קושיית הש"ס אלא הוא המשך מהצרייתא עצמה. ואכן כן הוא בתורת כהנים (מצורע פ"א הל' ו-ח).

ולמפרשי הירושלמי הצרייתא דמרבה את שפרחה זכולו מיירי כשנחלט לטומאה ואח"כ פרחא זכולו, והצרייתא לא איירי בגוונא דר' יוחנן כשפרחה מתוך הסגר. ורק מתוך המשך הדיון יביא סייעתא לדברי ר' יוחנן. ומביאורו של רבינו יוצא דמפרש דהצרייתא אכן מרבה מקרא לגוונא דר' יוחנן שפרחה מתוך הסגר. וכשמקשה 'והלא דין הוא' הכוונה הוא כמ"ש רבינו להלן למה 'איצטריך להביא סיעוא לר' יוחנן מצרייתא', דהלא דינו של ר' יוחנן עצמו יש ללמוד מק"ו.

שנית ולא פשה הנגע וטהרו אין טעון כפרים משום דלא פשה הנגע אלא עמד בעיניו מה שאין כן דאם פרהה בו זכולו פשה הנגע בכל זשרו ולהכי טעון שתי כפרים. וא"כ קשה אכתי ל"ל קרא, ולא הוי אינטריך להציא סיועה לר' יוחנן מצרייתא, דלא אחיא מדינא.

אמר רבי חנניה חזרון דרבנן מתניתא מסייעה לרבי יוחנן דכן תנייא מתיב לחזריה לא אם אמרת בזה שאינו נזקק לחליטה אמר בזה שהוא נזקק לחליטה הואיל והוא נזקק להחליט יהא טעון כפרים { פי' דר"ח קמתרין וקאמר מתניתא מסייע לר"י דאנטריך להציא סייעתא לדברי ר"י דווקא מקרא } דכן תניא מתיב לחזרי' { דהלא דין הוא מה מי שנטהר מתוך החלט דכבר נרפא נגע ואין סימני' מטמאין עמו טעון שתי כפרים מכ"ש פרח זכולו דסימני' מטמאין עמו א"ד שיהא טעון כפרים }. לא { דלא אחיא מדינא משום דאיכא למפרך מעיקרא דדינא } אם אמרת בזה { היינו מי שפרחה זכולו } שאינו נזקק לחלוטה { וה"א דאינו טעון כפרים } אמר בזה { היינו שנטהר מתוך החלט } שהוא נזקק לחלוטה, והואיל והוא נזקק לחלוטה דין הוא שיהא טעון כפרים { וא"כ מדינא לא אחיא ואנטריך להציא ראי' לדברי ר"י דווקא סיועה מקרא }.

אמר רבי יעקב בר אחא סופה מסייעה לרבי לעזר הטהר מתוך הסגר פטור מפריעה ומפרימה ומתגלחת ומכפרים { פי' דר"י ז"א אמר דסיפא דמתני' מסייע לר"א דקתני במס' נגעים (פ' ח' משנה ח') הטהור מתוך הסגר פטור מפריעה ופרימה כל זמן שהוא מוסגר ומתגלחת כפרים משנטהר מתוך הסגר. ומדקתני סתמא הטהור מתוך הסגר פטור מתגלחת וכפרים ולא קמתלק אם נטהר מתוך שהנגע עמד בעיניו ולא פשה או שנטהר מתוך שפרח זכולו ש"מ דכללא הוא ואפילו פרהה זכולו נמי אין טעון כפרים }.

כל מה דאנן קיימין הכא בפריחות { פי' דמתני' נמי מיירי אפי' מי שנטהר מתוך הסגר ופרח זכולו מדקתני סתמא הטהר מתוך הסגר }

אמר רבי שמואל בר אבדומא מה פליגין להציא כפרים { פי' הא דפליגי רבי יוחנן ור' אלעזר להציא כפרים, רבי

הטומאה מ"מ טהור הוא מפני שפרחו זכולו }, אינו דין שיהא טעון כפרים, { וא"כ קרא ל"ל דהא אחיא מדינא וכ"ש הוא }.

ומשני: והלא שעמד בו שני שזועות יוכיח שטהר וסימני' מטמאין עמו ואין טעון כפרים, אף אתה אל תתמה על מי שפרחה זכולו שאף על פי שטהר וסימני' מטמאין עמו ואינו טעון כפרים, תלמוד לומר מן הנרוע להציא את שפרחה זכולו שיהא טעון כפרים. { פי' דמשני הש"ס דאנטריך הקרא דמדינא לא אחיא דמי שעמד בו שני שזועות יוכיח, דהיינו דראה הכהן את הנגע מתוך הסגירו זיום השביעי שנית, והנה הנגע עמד בעיניו ולא פשה והסגירו הכהן שזעת ימים שנית וראה הכהן אותו זיום השביעי שנית והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע וטהרו הכהן דטהור הוא }, וסימני' מטמאין עמו { דלא נרפא הנגע } ואין טעון כפרים, אף אתה אל תתמה על מי שפרחה זכולו שא"פ שטהר וסימני' מטמאין עמו ואינו טעון כפרים { וא"כ מדינא לא אחיא דק"ו פריכא הוא וה"א דפרחה זכולו אינו טעון כפרים }, ת"ל מן הנרוע לרבות את שפרחה זכולו שיהא טעון כפרים { ואנטריך קרא }.

אם אומר את לטהר מתוך הסגר לא יהא טעון כפרים ויתביינייה לא מוטב להשיב פריחה על פריחות ולא עמידה על פריחות { פי' דהש"ס מקשה דלמא לעולם אימא לך דאחיא מדינא וא"כ לא אינטריך קרא, דהלא ק"ו הוא מה מי שנטהר מתוך החלט שכבר נרפא מצרעתו אין נראה בו סימני' טומאה טעון כפרים, מי שנטהר מתוך הסגר דהיינו פרהה זכולו אינו דין שיהא טעון שתי כפרים }. דאי אומר את לטהר מתוך הסגר { דהיינו פרהה זכולו } לא יהא טעון כפרים משום דאיכא למפרך ולמימר דמי שעמד בו שני שזועות יוכיח שטהר וסימני' מטמאין עמו ואין טעון כפרים, אף אתה אל תתמה על מי שפרחה זכולו וכי', דע"כ זה אינו דאין הראי' דומה לנדון משום { ויתבייני' } ויש להקשות { לא מוטב להשיב פריחות } דהיינו פרח זכולו מתוך הסגר שיהא טעון כפרים { ולא עמידה על פריחה } דהיינו שעמד הנגע בעיניו ולא פשה הנגע והסגירו אותו שזעת ימים שנית וכהה הנגע זיום השביעי

ונפרים מנין, ה"ל להקשות נמי מקרבן ולכיל שלש אלה ביחד תגלחת ונפרים וקרבן מנין. בשלמא לרבי יוחנן דאמר לעיל מיני' פרתה צו ככולו טעון נפרים לא שייך לאקשווי נמי שיהא טעון קרבן, כיון דלא קנקט אלא דטעון נפרים לחוד ולא קנקט דיהא טעון תגלחת ונפרים, י"ל דסבירא ל"י דאינו טעון קרבן, דכלל הוא מי שאינו טעון תגלחת אינו טעון נפרים וכמ"ש.

משא"כ המקשן דקמקשה אתרווייהו תגלחת ונפרים מנ"ל, וכוונתו דמנורע מוסגר יהא טעון תגלחת ונפרים, א"כ קשה דה"ל לאקשווי נמי מקרבן דכיון דקנסיב תרתי ה"ל לינסוב תלתא שלש אלה יעשה תגלחת ונפרים וקרבן. ומשני ר"א דרומיא בשם רבי שמי, זאת תהיה תורת המנורע ציום, את שהוא מטמא ומיטהר ציום אחד, { ר"ל דלא נקט אלא תגלחת, דבאחתו יום שהוא נטהר מטומאתו הוא טעון גלות והוא יום השביעי }, י"א זה שאינו מטמא ומיטהר ציום אחד { דהיינו קרבן שהוא בשמיני, מהא לא איירי, דכיון דהוא יום אחר טהרתו^[ריא] }.

וזהו הוא דקמפרש רש"י בד"ה אין צין טהור מתוך הסגר לטהור מתוך החלט אלא תגלחת ונפרים, דאף על גב דאיכא קרבנות אשם ולוג שמן, מיהו הכא ציום טהרתו ורפואתו הוא דקתני, ולא איירי בקרבנות שהן בשמיני עכ"ל.

ובהכי ניחא הא דקמפרש רש"י דוקא השתא מ"ט לא קתני נמי קרבן לכאורה קשה דה"ל לפרש דבריו תיכף במתני' דקתני אין צין טהור מתוך הסגר אלא תגלחת ונפרים ומ"ט לא קתני דיש חילוק ביניהם לענין קרבן.

ולפמ"ש ניחא דקתני במתני' דמנורע מוסגר אינו טעון תגלחת ונפרים א"כ כ"ש הוא דאינו טעון קרבן, דכלל הוא דמי שאינו טעון תגלחת אינו טעון קרבן. מה שאין כן השתא דקמקשה הש"ס אי הכי תגלחת ונפרים מ"ט

יוחנן סבר אם פרת ככולו טעון נפרים, ור"א ססבר דאינו טעון נפרים, אכל להציא קרבן כל עמא מודיי שאינו מציא קרבן { אף ר"א מודה דאפי' מי שפרת ככולו שאינו מציא קרבן }, ותני כן בשביעי יגלח ובשמיני יציא את שהוא טעון תגלחת { דהיינו מי שנטהר מתוך החלט }, מציא קרבן, את שאינו טעון תגלחת { דהיינו מי שנטהר מתוך הסגר אף שפרת ככולו }, אינו מציא קרבן { ומדלא פליגי אלא בנפרים לחוד ולא פליגי נמי לענין תגלחת ש"מ דכ"ע מודו שאינו טעון קרבן שכלל הוא מי שאינו טעון תגלחת אינו טעון קרבן }.

רבי חמא בר עוקבה בשם רבי יוסי בר חנינה כל ימי אשר הנגע צו יטמא את שטומאתו תלויה בנגעו י"א זה שטומאתו תלויה בספירות ימיו { פי' דדוקא מי שטומאתו תלויה בנגע דהיינו מנורע מוחלט הוא דטעון פריעה ופרימה } י"א זה { דהיינו מנורע מוסגר } שטומאתו תלויה בספירות ימיו { אין טעון פריעה ופרימה }.

עד כדון פריעה ופרימה תגלחת ונפרים מניין, רבי לעזר דרומיא בשם רבי שמי, זאת תהיה תורת המנורע ציום, את שהוא מטמא ומיטהר ציום אחד, י"א זה שאינו מיטמא ומיטהר ציום אחד { פי' דהש"ס קמקשה עד כדון פריעה ופרימה, רצה לפרש אשכתן דיש חילוק צין מנורע מוסגר למנורע מוחלט לענין פריעה ופרימה, תגלחת ונפרים מנין }. ועל קושי' זו לא קמשני מיד^[ריא].

וקושיא זו אית' נמי בתלמודא דילן ותשובתו צידו וז"ל: י"א זה שאין נרעתו תלויה בגופו אלא בימים וכו' אי הכי תגלחת ונפרים מאי טעמא לא דקתני אין צין טהור מתוך הסגר לטהור מתוך החלט אלא תגלחת ונפרים. וקמשני אצ"י אמר קרא וי"א הכהן אל מחוץ למחנה והנה נרפא נגע הנרעת מי שרעתו תלויה ברפואות י"א זה שאין נרעתו תלויה ברפואות אלא בימים עכ"ל.

איצרא עדיין קשה דהש"ס קמקשה תרתי תגלחת

[רי] במפרשי הירושלמי כתבו דאכן רבי לעזר דרומיא מתרץ קושיא זו. אך רבינו יש לו ביאור מחודשת בד' רבי לעזר כדלהלן, ולדידי' נשאר קו' זו בלי תירוצו.

[ריא] לביאורו של רבינו ד' רבי לעזר לא קאי על הקושיא של תגלחת ונפרים מנין, אלא קאי על המשנה, ולתרץ קושיא [שלא הוזכרה בירושלמי] למה לא קתני במשנה גם קרבן. ויותר מזה נראה מלשון רבינו, דהוא המשך לקושיית המקשן דלא הקשה כ"א מתגלחת ונפרים, ולא הקשה מקרבן, וקשה על לשון קושייתו, וע"ז בא ר' לעזר דרומיא לתרץ הקושיא שעל הקושיא.

לא, וקא קשיא לי' דמזרע מוסגר נמי יהא טעון תגלחת וזפרים, וא"כ קשה דה"ל לאקשווי נמי מזרע מוסגר יהא טעון קרבן. להכי אינטריך רש"י לפרש הטעם דלא איירי בקרבן שהוא בשמיני.

*

שם: הא לענין שילוח זה וזה שוין. ומפרש רש"י: שילוח חוץ לחומת העיר. וטומאה כל חומר טומאה האמורה במצורע עכ"ל.

ועיין במהרש"א דמגיה וגרס הא לענין שילוח (ולטומיי צביאה) [וטומאה] זה וזה שוין. וטעמא מדנקט צמון צביאה הא לענין שילוח ולטומיי צביאה זה וזה שוין, מש"ה מגיה נמי כאן, והגירסא כמו דצמון.

ולי נראה דאין מן הזרך להגיהה כאן ואצ"י דקנקט דצביו צמון הא לענין שילוח ולטומיי צביאה זה וזה שוין לדבריו דרצא קאמר הכי ולי' לא ס"ל כאשר אצ"י צמון צאריכות מזה, ורש"י קמפרש הכי הוא נמי אליצי דאמת כפי' המסקנת הש"ס.

*

שם: מנהני מילי וכו'. ומפרש רש"י: מנא הני מילי, דאין פריעה ופרימה במוסגר דלמא גלי לן רחמנא במוחלט, והוא הדין למוסגר, כדאמרת לענין טומאה עכ"ל.

אצטריך לפרש כל זה כדי שלא תקשה למ"ל קא מקשה הש"ס מהא תיכף אמתני'. להכי קמפרש רש"י דקושיתו הוא דלמא גלי לן רחמנא במוחלט וה"ה למוסגר כדאמרת לענין טומאה דזה וזה שוין והטעמא דאמרינן דגלי רחמנא במוחלט דמטמא צביאה וטעון שילוח וה"ה למוסגר כדאמרת א"כ לימא נמי לענין פריעה ופרימה דזה וזה שוין דגלי לן רחמנא במוחלט וה"ה למוסגר ומדקתני צמתי' דווקא מזרע מוחלט הוא דחייב צפריעה ופרימה אצל לא מזרע מוסגר דלא אמרינן גלי לן רחמנא צדא וה"ה לאידך א"כ קשה מנ"ל דשוין לענין טומאה ולכך קמקשה דווקא השתא מה"מ, וממ"כ חדא קא קשי' לי' וחדא מתרתי לא פלטית.

לדוכת' מנ"ל דשוין הן לענין שילוח. ואי נימא דהש"ס הוכיח מדקתני צמתי' אין צין דמשמע דשוין הם לשום דבר והיינו לענין שילוח וא"כ ע"כ טהור לאו לגמרי משמע דא"ל לגמרי משמע וטהור נמי משילוח א"כ קשה לענין מאי זה וזה שוין, מ"מ עדיין יש פתחון פה לפקפק דלמא איפכא מסתצרא דלהכי כתב רחמנא וכצם בגדיו וטהור להורות דטהור הוא משילוח דכבר קודם טבילה זו טהור הי' משילוח אע"פ שכל הטמאים טעון שילוח שאני הכא מדכתב רחמנא וטהר ממעט צי' מזרע מוסגר דלא טעון שילוח. ויותר נראה לומר דאין צין לענין פריעה ופרימה ממאי דנימא דטהור קממעט מזרע מוסגר מפריעה ופרימה דלא מישך שייך פריעה ופרימה לענין טומאה כמו שילוח חוץ למחנה וסצרא נותנת דטהר ממעט הסגר מהשילוח וא"כ רצא דקא קשיא לי' מזב דכתיב נמי וכצם בגדיו וטהר וכו' עדיפא ה"ל להקשות דאימא טהור משילוח דמעיקרא משמע וכמ"ש.

איצרא לפ"ז קשה דא"כ מאי קמקשה הש"ס מדכתיב וטיהרו הכהן מספחת היא וכי צם בגדיו וטהור טהור מפריעה ומפרימה דמעיקרא, ומפרש רש"י: מדלא כתב וטהר לשנא דמעיקרא הוא, והכי קאמר, וכבר קודם טבילה היה טהור ממקצת טומאה של חומר מזרע עכ"ל. יש לדקדק דאימא טהור לגמרי משמע וכבר קודם טבילה הי' טהור משילוח ומפריעה ופרימה, וא"כ הדרא קושי'

דטהור מפריעה ופרימה דמעיקרא.

*

שם: אמר ליה רבא אלא מעתה גבי זב דכתיב וכבם בגדיו וטהר התם מאי וטהר מעיקרא איכא אלא טהור השתא מלטמא כלי חרס בהיסט אף על גב דהדר חזי לא מטמא למפרע הכא נמי טהור מלטמא למפרע. ופירש רש"י: הכא נמי וטהר דמצורע טהור השתא מלטמא בביאה, וחומרא מצורע שמטמא אדם וכלים הנכנסין עמו לבית, [שאפילו חזרה המספחת ופשתה ונטמאת טהור, בדכתיב ואם פשה תפשה המספחת בעור וגו'] ואהני ליה טבילה לטהר את הכלים הבאין עמו לבית, לפי שמצורע מטמא בביאה וכו' עכ"ל.

מדכתיב כל ימי ש"מ לרצות מצורע מוסגר לשלוח קאתי וע"כ ז"ל דאזי הוכיח לי דע"כ כל לאו לרצויי קאתי דא"כ קשה לא לכתוב לא צו ולא כל אלא לרצא קשיא.

ועדיין אנו צריכין למודעי לאזי דלא ס"ל דכל ימי אתא לרצות מצורע מוסגר לשלוח א"כ קשה מנ"ל דשוין לענין שלוח וז"ל דהוא ס"ל הא דקתני במתני' דמצורע מוסגר פטור מפריעה ופרימה לאו נלמד מהאי קרא דכתיב והצורע אשר צו הנגע וכו' אלא דזה נלמד מהא דכתיב וכבם בגדיו וטהר וטהור מפריעה ופרימה דמעיקרא הא לענין שלוח זה זה שוין.

והנה מלאתי מציאה לכוותה דאתי לידי יד כותבת בכתב ישר ודברי אמת ועידו צדידו וראי' לדבר והוא צ"ס ערוכה צמס' צ"צ (דף ט' ע"ב) וז"ל: דבעא מיניה רב אחדצוי בר אחי מרב ששת, מנין למצורע צימי ספורו שמטמא אדם וכו', כדתיא ר"ש בן יוחי אומר נאמר כבוס בגדים צימי ספורו ונאמר כבוס בגדים צימי חלוטו, מה להלן מטמא אדם אף כאן מטמא אדם עכ"ל.

ועיין שם בתו' צד"ה מה כיבוס בגדים האמור צימי חלוטו כו' וז"ל: בכמה דברים חמור ימי חלוטו מימי ספורו ולא גמר מהיקשא, והיינו טעמא משום דלגמרי לא מצי למגמר דהא כתב וטהר דמשמע דנטהר מכמו שהיה מתחלה וכו' עכ"ל ע"ש.

ולכאורה יפלא הא דלא מתרצים את דצריהם מהאי קרא דכתיב והצורע אשר צו הנגע משמע שצורעו תלוי' בנגעו והוא מצורע מוחלט יא' זה שאין צורעו תלוי' בנגעו דצימי ספירו כבר נרפא הנגע.

וכי תימא דצאמת יש ליישב נמי את דצריהם מהא דכתיב אשר צו הנגע אלא דחדא מנייהו נקטו. מ"מ קשה

ומעתה קמקשה אזי לרצא אלא מעתה השתא דאמרת ה"נ טהור מלטמא למפרע צביאה ולא סבירא לך דטהור מפריעה ופרימה דמעיקרא ש"מ דסבירא לי דאף מצורע מוסגר מטמא צביאה דלענין לטמוי צביאה דאף מצורע מוסגר ומצורע מוחלט שוין הן, א"כ לדידך קשיא הא גבי שלוח נמי כתיב כל ימי אשר הנגע צו טמא נמי מי שצורעו תלוי' בגופו הוא דטעון שלוח ושאין צורעו תלוי' בגופו אין טעון שלוח. וכי תימא הכי נמי הא קתני אין צין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה הא לענין שלוח ולטמוי צביאה זה זה שוין. והא דאזי קמקשה ואריך ונקט דצורעו הא לענין לטמוי צביאה זה זה שוין לדצורעו דרצא קאמר הכי דס"ל הכי וכמ"ש.

לאפוקי לעיל מיני' הוי אסיק אדעת' דטהור מפריעה ופרימה דמעיקרא וה"ה נמי דטהר מעיקרא מלטמא צביאה, דדוקא מצורע מוחלט הוא מטמא צביאה אבל מצורע מוסגר אינו מטמא צביאה, דלאו שוין לענין לטמוי צביאה, וא"כ אין מן הצורך להג"ה המהרש"א וכמ"ש.

ומשני רצא מדכתיב כל ימי וה"ל למכתב ימי אלא לרצות מצורע מוסגר לשלוח, ומש"ה לא ניחא לי לרצא להקשות לעיל מיני' דלמא וטהר משלוח דמעיקרא, דשאני גבי שלוח דכתיב כל ימי לרצות מצורע מוסגר לשלוח, ולעיל הארכתי בזה.

אבל קצת קשה דלא ה"ל למימר לא מיעוט ולא ריבוי לא לכתוב צו ולא הוה מן הצורך לכתוב כל. בשלמא לאזי ניחא דקא קשיא לי דנימא דמצורע מוסגר לא יהי טעון שלוח מדכתיב האי קרא ושלוח כל ימי אשר הנגע צו ולכאורה יפלא דקארי מאי דקארי' לי וכי לא הוה ידע דיכול לתרך

איכא דאחרי עדיון חל עלינו חובת ציבור מנ"ל לאציי דהאי וכצם בגדיו והטור טהור מפריעה ופרימה דמעיקרא דלמא אפכא דטהור משילוח דמעיקרא שכבר קודם טבילה הי' טהור משילוח כאשר הארכתי לעיל. וכן משמע מפ"י רש"י אשר הוצא בש"ס מועד קטן (דף ז' ע"ב) בד"ה מר סבר לוחא דאשתו עדיף ליה, ולהכי חזי ליה במועד בהסגר שני, דאי מטרו ממשחו, ואפילו מטמא ליה ומחליט ליה ומשדר ליה חוץ משלשה מחנות וכו' עכ"ל. משמע דדווקא מזורע מוחלט הוא דטעון שילוח. וצ"ל מבוחר ברש"י בד"ה ומר סבר לוחא דעלמא וכו' ודברי רבי יוסי במוסגר דלא חזי ליה, דלמא מטמא ליה חוץ לשלשה מחנות, ולית ליה לוחא דעלמא, ומנער ליה עכ"ל. הרי לפניך דמזורע מוחלט הוא טעון שילוח אבל מזורע מוסגר לא. וא"כ קשה דאימא אפכא מסתברא וכמ"ש.

וע"ש בתוס' [דף ז' ע"א] בד"ה אמר רבי נראין דברי ר"מ וכו' דהשיגו על דברי רש"י בזה וז"ל: וגם מה שפירש בקונטרס דמוסגר אינו משתלח חוץ לג' מחנות מזה חזר בו דהא דפרק קמא דמגילה קאמר הא לענין שילוח זה וזה שוין וכו' עכ"ל.

*

שם: אין בין מצורע מוסגר למזורע מוחלט אלא פריעה ופרימה.

תשמיש המטה שוין דלמאן דאמר מוחלט מותר כל שכן דמוסגר מותר ולמ"ד דמוחלט אסור ה"ה מוסגר אסור דהא מוחלט מאי טעמא דאסור משום דאיכא ק"ו לימי חלוטו כדאמרין בשמעתינן והכי נמי ק"ו לימי הסגירו וגמרין ימי הסגר מימי ספרו ואי משום דאין טעון פריעה ופרימה צימי ספרו נמי אין טעון פריעה ופרימה והא דקאמר התם בגמרא הא לענין שילוח טומאה זה וזה שוין ה"ה לענין תשמיש המטה הן שוין אלא לא פסיק ליה לאיסור או להיתר וכו' עכ"ל.

*

אמאי נקטו בלשונם האי .. וטוהר דלא קיימא לפי המסקנא דא"כ דטהור טהור מעיקרא משמע קשה קושי' רבא אלא מעתה גבי זב דכתיב נמי וטהר התם מאי וטהר מעיקרא איכא וקמשני אלא אמר רבא מהכא ומדקאמר אלא וכו' ש"מ דהדר מקמייתא דמשני מדכתיב וטהר טהור מעיקרא וא"כ הדרא קושיא לדוכתי' דה"ל לשנות מהא דכתיב אשר זו הנגע דכן היא מסקנת הש"ס.

אלא ודאי הוא הדבר אשר דברנו דמסקנת הש"ס כן הוא אליבא דרבא אבל אציי ממאן בזה וס"ל מדכתיב וטהר טהור מפריעה ופרימה דמעיקרא ואליבא דאציי האי וטהר קיימי לפי המסקנא דטהור מעיקרא וכמ"ש ותוס' חדא מנייהו נקטו וכתבו דצריהם לפי שיטת אציי, ולרבא נריך ליישב דצריהם מהא דכתיב אשר זו הנגע. והא דנקטו בלשונם דווקא האי קרא דויטהר כאציי ולא קאמרי מדכתיב אשר זו הנגע דרשבא, משום דסמכו דצריהם על תורת הכהנים אשר הוצא צפ' תזריע וז"ל: וכצם בגדיו מלמא משכב ומושב ומלטמא צביאה וטהר מן הפריעה ופרימה ומן תגלחת ופריים עכ"ל, משמע דהכי דטהר מעיקרא.

איכא למידק

הא יש נמי חילוק ציניהם לענין תשמיש המטה דמזורע מוסגר אסור בתשמיש המטה ומזורע מוחלט מותר בתשמיש המטה, דכן משמע סוגיא דשמעתין שם דף הנ"ל [מו"ק דף ז' ע"א]. וכבר הרגישו נמי בזו בעלי תוספת שם צא"ד [בד"ה אמר רבי] ומיישצ' קושי' זו וז"ל: מה שפירש בקונטרס דמוסגר אסור בתשמיש המטה לא נדע מנין לו דהא תנן דפרק קמא דמגילה אין בין מזורע מוסגר למזורע מוחלט אלא פריעה ופרימה משמע דלענין

ברש"י במתני': מוחלט, לאחר שכלו ימי ההסגר, ונראה בו סימני טומאה האמורין בו עכ"ל.

אלא פריעה ופרימה וא"כ ה"ל לפרש כסדר הנוסחה שלפנינו ולמה קא מהפך הסדר צמה דמפרש תחלה פריעה ופרימה ואח"כ מוחלט אלף להורות דהאי מוחלט דנקט לא קאי אלא אפריעה ופרימה ולא אתגלחת ופריים. אצל לפי הגירסת הירושלמי שכייל כולהו מתני' בחד צבא וקתני אין צין מזורע מוסגר למזורע מוחלט אלף פריעה ופרימה ותגלחת ופריים, וא"כ האי מוחלט דקתני קאי נמי אהא שלאחריו צמה דקתני תגלחת ופריים וכיון דלא טעון תגלחת ופריים אלף ציוס טהרתו לאחר שנאפא והלכו ממנו סימני הטומאה וע"כ ז"ל דהמתני' איירי צשני בני אדם וא"כ הא דקתני מוחלט מיירי צשני אופנים ואף דאינו נראה צו סימני טומאה ואפ"ה נקרא מוחלט אחרי שהוא נטהר השתא מתוך החלט. ועיין צפ' הר"ש צמס' נגעים (משנה ח' פרק ח').

*

שם: ברש"י בד"ה גבי זב דכתיב בסוף טהרתו וטהר, מה טהור מעיקרא אמרת ביה וכו'. אלא על כרחך טהור יהיה מכאן ולהבא מלמא כלי חרם בהיסט, ואף על גב שטבילתו ביום, ואם ראה אחר טבילה בו ביום סתר את הכל ומטמא למפרע משכב ומושב וכו' וכל שכן אדם וכו'. הכא נמי וטהר דמצורע טהור השתא מלמא בביאה מחומרי מצורע, שמטמא אדם וכלים הנכנסין עמו לבית, שאפילו חזרה המספחת ופשתה ונטמאת טהור וכו', ואהני ליה טבילה לטהר את הכלים הבאין עמו לבית עכ"ל.

וכלים משמע הא לענין משכב ומושב מטמא אדם וכלים כמו גזי זב. וצמסת פסחים (דף ס"ז ע"ב) כתב רש"י להדיא דמשכב ומושב של מזורע אינו מטמא אדם וכלים אלף דווקא אוכלין ומשקין הוא מטמא. וכן מציאין תו' צס רש"י צסמוך ונראה מעבר לדף [מגילה דף ח' ע"א] צד"ה ומה מזורע וכו' וז"ל: וצתורת כהנים תני שמטמא משכב ומושב ותירץ רש"י צפסחים דהיינו לטמא אוכלין ומשקין אצל לא לטמא אדם וכלים כגון זב. וא"כ הרי תרתי דסתין אהדדי וז"ע.

ועיין צצרטורה וצתוספות יוס טוב דמס' כל(א)ים (פ' א' משנה ד' ומשנה ה') וצמס' הנגעים (פרק י"ג משנה ז')

הא דמפרש צמוחלט שעדיין נראה צו סימני טומאה היינו לפי גירסא דילן דקתני צסיפא נמי אין צין וא"כ הא דקתני צרישא מזורע מוחלט לא קאי אהא דנקט לאחריו תגלחת ופריים אלף פריעה ופרימה לחוד. וא"כ ליכא שום חילוק ציניהם אלף לענין פריעה ופרימה דכל זמן שהוא מוסגר פטור מפריעה ופרימה אצל לאחר שכלו ימי הסגר ופשה הנגע ונראה צו סימני הטומאה טעון פריעה ופרימה ומש"ה קמפרש רש"י צצחות לשונו לאחר שכלו ימי הסגר ונראה צו סימני הטומאה וכו' ר"ל דמיד שגמרו ימי הסגר והוא נכנס להחלוט טעון פריעה ופרימה.

וא"כ יפה כוונו הא דמפרש רש"י מתחלה פריעה ופרימה וכו' ואח"כ קמפרש הא דמוחלט ולכאורה יפלא הא דקתני צמתני' אין צין מזורע מוסגר למזורע מוחלט

הא וודאי לא קשיא מדוע לא קמפרש רש"י נמי מזורע לענין מאי הוא מטמא אס חזרה המספחת ופשתה אחר הטבילה דאיצטריך לכתוב וטהור לרצותא דאהני ליי טבילה להציא שלא לטמא צציאה את אדם וכלים.

משום די"ל דכיוון את דצרוי אדלעיל מיני' מה דמפרש גזי זב דאפי' אס ראה אחר טבילה סתר את הכל ומטמא משכב ומושב אפ"ה מהני ליי טבילה מלמא כל חרם להצא, ה"ה גזי מזורע נמי שאע"פ שמטמא משכב ומושב אס חזרה המספחת ופשה אפ"ה מהני ליי טבילה דאינו מטמא צציאה מכאן ולהבא וצחדא מחתא מחתינהו.

אלף אי קשיא הא קשיא דכאן כתב רש"י דאפי' אס חזרה המספחת ופשתה לאחר הטבילה מטמא משכב ומושב אפ"ה טהור להצא מלמא צציאה לטמא אדם

ודו"ק.

*

במתניתין: אין בין ספרים לתפלין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ותפלין ומזוזות אינן נכתבות אלא אשורית רבן שמעון בן גמליאל אומר אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יוונית.

שפסולה, והרי דברי ר"י בכלל דברי רבי יהושע בן לוי וכל דכן הוא}.

{ ואי נימא דהכי קא קשי' לי' לר' ינחק, דתפלין ומזוזות אינם נכתבים אלא בעור אחד ודף אחד, והיינו דלריך לכתוב אותו על עמוד אחת שהוא מעור אחד, לאפוקי אם כתבו בעמוד אחד ואותו דף הוא משני עורות והיינו בשתי חתיכות שדצקים יחדיו דפסולה, לזה קאמר } אמר לון שכן אפילו ספרים אינן נכתבים בן } פי' א"כ הוא שנכתבו תפלין ומזוזות על דף אחת שהוא בשני עורות זה נמי פשיטא דפסולה דהלל אפי' ספרים אינם נכתבים בן. ר"ל אף בספרים הדין כן דאם היה בספר תורה יריעה אחת בשתי חתיכות והיינו דף א' מצ' עורות דפסולה אותה יריעה וא"כ ס"ת ותפלין ומזוזות שווין הן בזה ומאי קמוציב ר' ינחק נמי דלחלק במתני' שהספרים נכתבים בשני עורות וכו' הא לית שום חילוק ביניהם לענין זה שהרי אף בס"ת אסור לעשות כן. וע"כ ז"ל דשתי עורות דקאמר ר' ינחק בשתי חתיכות קאמר היינו שתי יריעות, וא"כ הדרא קושיא לדוכתי' הלל דבריו בכלל דברי רבי יהושע בן לוי וכו"ש הוא}.

{ ותו } מקשה הש"ס הא תולין בספרים אין תולין לא בתפלין ולא במזוזות { וא"כ ה"ל ליתני במתני' נמי חילוק זה } . ומשני ספרים שכתבן כתפלין ומזוזות אין תולין בהן, תפלין ומזוזות שכתבן בספרים תולין בהן { וא"כ לק"מ דמצינו דאף בספרים אין תולין וכן איפכא דאשכחנא שתולין תפלין ומזוזות } .

כן נראה לי ליישב הירושלמי להשוות אותו עם תלמודא דילן והיינו לפי שיטת רש"י דמפרש במס' מנחות (דף ל"ג ע"א) אם כתבה המזוזה על שני עורות אף שהוא חתיכה אחת פסולה וכו', דז"ל הש"ס: אמר שמאל כתבה על שני דפין פסולה. ומפרש רש"י: [חציה] דף זה וחציה דף זה עכ"ל. ש"מ שני דפים בעור אחת קאמר ואפ"ה פסולה

איבא למירק הא יש נמי יותר חילוקים, דהספרים נכתבים בשני דפין { והיינו בשתי עמודים ותפלין ומזוזות אינן נכתבי' אלא דף אחד } והיינו על עמוד אחד. ועוד הספרים נכתבי' בשתי עורות והיינו על שתי יריעות ותפלין אינה נכתבי' אלא על יריעה אחת. ותו שהספרים תולין ואין תולין לא בתפלין ולא במזוזה וא"כ ה"ל ליתני במתני' נמי הנהו חילוקים.

ועיין בתלמוד ירושלמי במס' מגילה (דף ע"א ע"ג) [פ"א ה"ט] וז"ל: אמר רבי יהושע בן לוי שאל ולמה לא אמרין יש בספרים מה שאין בתפלין ומזוזות שהספרים נכתבין בשני דפין ותפלין ומזוזות אינן נכתבים אלא דף אחד { פי' דברי יהושע בן לוי הוה מוטיב ולמה לא קתני במתניתין נמי חילוק זה דהספרים נכתבי' בשתי עמודים וכו' } . התיב רבי ינחק צריה דרבי חייה כתובה דרצה שהספרי' נכתבין בשתי עורות ותפלין ומזוזות אינן נכתבות אלא בעור אחד { פי' דר"י דדר"ח סופר דרצא הוא הוה מוטיב ול"ל קתני במתני' נמי חילוק זה דהספרים נכתבי' ב' יריעות וכו' } .

אמרן חזרייא קומי רבי מנא או נאמר דף אחד בשני עורות לית היא דרצה אמר לון שכן אפילו ספרים אינן נכתבים בן { דחזרייא הי' משיבין דר"י אינו מוטיב כלום (דר"י) דאין מן הצורך לחלק נמי בזה דכ"ש הוא וקיס דרצה מיני' } , דאם נאמר דף אחד { ר"ל דהוא מזוזה אינה כשר כי אם שנכתב על דף אחד והוא עמוד אחת אבל אם נכתב המזוזה על ב' דפין דהיינו על יריעה אחת בשני עמודים פסולה. וא"כ אם הוא פסולה אם נכתבו על העור אחד בשני דפים } בשני עורות לית הא דרצה { ר"ל אם כתבה בשני עורות לית היא דרצה בתמי' , והלא זה גרע טפי וכו' , והוא אם נאמר דאם נכתבה על עור אחת בשני דפים דפסולה כ"ש הוא דאם נכתבה על שני עורות

וכמ"ש.

ועיין ב[הלכות קטנות ל]מרדכי [מנחות רמז תתקס"א] אשר הוצא בהרי"ף¹¹¹, שהוא מביא רא"י לפירוש תו' מהירושלמי ומפרש הא דנקט צירושלמי דתפילין ומזוזות אינם נכתבים בשני דפין וכו' אף מחתיכה אחת ואפ"ה פסולה. וז"ל: אמר רב יהודה אמר שמואל כתבה על שני דפין פסולה. פ"ה צמתיכה אחת בשני עמודים. והקשה הר"ץ על פי' מכח הסוגיא מתוך קושיא זו פי' דשני דפין ר"ל בשתי חתיכות וכן נריך לומר גבי ההיא דאמרינן בסוטה ספר אחד אמר רחמנא ולא שנים וכו' ור"ל חתיכות סוף דבר לפירוש רש"י בעור אחד בשני עמודים פסולה ולר"ץ כשרה. וה"ר אלחנן הביא ראיה לפ"ה דצירושל' פ"ק דמגילה אמרינן יש בספרים משא"כ בתפילין ומזוזות שהספרים נכתבים בשני דפין ותפילין ומזוזות אין נכתבים אלא על דף אחד והאריך צירושלמי ולסוף קאמר ספרים צב' עורות ותפילין ומזוזות אין נכתבים אלא על עור א' ומדחשיב בסוף עור א' ושני עורות וצמחלה קמני דפין ש"מ דמעיקרא שני דפין בעור אחד קאמר. ור"ש כתב פי' הירושל' נעלם ממני ושם פליג אתלמודא דידן עכ"ל. הרי לפניך דהוא מפרש הירושלמי הא דנקט מתחלה שני דפים ע"כ צ' עמודים ציריעה אחת קאמר וכמ"ש.

אמנם לפי' התו' דמפרשי הא דקאמר כתבה על שני דפים פסולה היינו צ' דפים בשני חתיכות קאמר וז"ל: פי' בקונטרס וכו', ולפירושו יש ליישב בדוחק הניחו בשני סיפין אלא על צ' דפין בשתי חתיכות קאמר וכו' וצירושלמי משמע דבשני עורות פסולה דפריך ולמה לא תנין שהספרים נכתבין בשני עורות והתפילין ומזוזות אין נכתבין אלא בעור אחת [עכ"ל]. ולדצריהם ז"ל הא דקמני דאינם נכתבים אלא על עור א' היינו בשלל תפר העורות זה צוה דכן כתבו דצריהם (בדף ל"ב ע"א) ד"ה דילמא להשלים וכו' וז"ל: והא דאמרינן צירושלמי צפ"ק דמגילה דתפילין ומזוזות אין נכתבין אלא על עור אחד ההיא בשלל תפר העורות זה צוה וכו' ע"ש. משמע הא אם תפר העורות זה צוה כשירה לכתוב עליו מזוזה אף בשני דפים ואליציייהו ז"ע לייש בהירושלמי על נכון, וז"ל

דסצירא להו דהירושלמי פליג אתלמודא דילן.

ול"נ ליישב קושי' הנ"ל דוודאי מנינו דיג הרבה חילוקים בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא חילוק זה בלצד היינו טעמא משום דתרווייהו הללו תמים הם יחדיו ומשלימות? זה צוה והכי קאמר דע"כ מוכרח לומר שהספרים נכתבים בכל לשון דהא תפילין ומזוזות אינם נכתבים אלא אשורות וקשה מ"ש דלא נכתבים הנהו אלא באשורית וז"ל מדכתיב והיו צהוייתן יהוי וכדמסיק בסמוך ונראה וז"כ ע"כ מוכח דהספרים נכתבים בכל לשון דאל"כ קשה והיו ל"ל והא תניא יוצא בלצדין ותורתא קמני והא דהא תליא.

וציבור זה מצואר היטב מהש"ס ערוכה דלקמן (דף י"ז ע"א) ומש"ס ברכות (דף י"ג ע"א) וז"ל: תנו רבנן קריאת שמע ככתבה דברי רבי וכו' מאי טעמא דרבי אמר קרא והיו צהוייתן יהוי וכו' למימרא דסבר רבי דכל התורה כולה בכל לשון נאמרה דאי סלקא דעתך בלשון הקודש נאמרה והיו דכתב רחמנא למה לי וכו' ע"ש. ועיין בתו' ד"ה בלשון הקודש נאמרה וכו', וז"ל: בכל לשון נאמרה בסיני שכל דבור ודבור שהיה יוצא מפי הקדוש ברוך הוא היה מתחלק לשבעים לשון עכ"ל.

הרי לפניך דהוכיח לי' הש"ס מדכתיב והיו ש"מ דכל התורה כולה בכל לשון נאמרה, ואגודין יחד אגד בחד ... נחית לעומק הלכה ורבי דהכא איזל לפי שיטתו דהתם. איצירא ק"ק הא דמשני התם אצטריך והיו מדכתיב שמע דלא תדרש שמע בכל לשון שאתה שומע כרבנן, משמע לפי המסקנא דהתם לא אמרינן דסבר רבי דכלל התורה כולה בכל לשון נאמרה והכי קתם רבי צמתי' דכל הספרים נכתבים בכל לשון.

ואמינא לומר מדסתם רבי הכא דהספרים נכתבים בכל לשון ע"כ ז"ל הא דמשני הש"ס התם אצטריך והיו משום דכתיב שמע דחוי' בעלמא אלא אליבא דאמת אמרינן כפי ס"ד דהתם דסבר רבי דכל התורה כולה בכל לשון נאמרה דאל"כ והיו ל"ל.

ואון לדברי דכן מנינו שהקשו תוס' ... אמאי לא קמני נמי שתפילין ומזוזות אינן נכתבים אלא על הגויל, דעיין במס' שבת (דף ע"ט ע"ב) ד"ה תפילין אגויל מי כתבין

[111] כבר הערתי שלפני רבינו הי' המפרשים שבסוף המסכתא נדפסים ביחד עם ספר הרי"ף.

משום דכתיב והיו עכ"ל.

[י"ח] ומה מתרזי תו' בדצריהם דלא קתני אלא הא נכתבים אשורית דהוה מחד טעמא לא קתני לה ש"מ דלא קתני אלא הנהו דאחוזין זה בזה דאל"כ קשה מאי קמשני עדיין קשה ליתני נמי במתני' אף .. הוה מחד טעמא, אלא הוה הדבר אשר דברנו דמש"ה לא קתני במתני' אלא האי נכתבים אשורית משום דתרווייהו דדיבור אחד נאמרו דאי לא הא לא מתקיים, הא דון מיני' ואוקי באתרה דדוקא משום דתפילין ומזוזות אינם נכתבים אלא אשורית מדכתיב והיו ע"כ ז"ל שכל התורה בכל לשון נאמרה דאל"כ והיו ז"ל. ולע"ד נראה דתו' כוונו בדצריהם כמ"ש.

ובאמת יש עוד חילוקים בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא דתני ושייר דלא נקט הכא אלא משום דהנהו תרתי מחוצרים ולמודים יחדיו זלמיד פתיל ונהי דאין בין קאמר דמשמע דהוה דווקא מ"מ לא קשיא דאשכחן במס' תענית אין בין שלש אמנעות וכדכתבו תו' בסמוך ונראה מעבר לדף [דף ח' ע"א] בד"ה אין בין נדר לנדבה וכו' עיין שם. ועפ"ז יתורץ מה דמקשי' תו' בסמוך ונראה [דף טו' ע"א בד"ה כאן במגילה] דאי רבנן הוה ליה למיתני במתני' מגילה גבי תפילין ומזוזות שאין נכתבין אלא אשורית וכו'. דהא לא קתני במתני' הא דנכתבים אשורית אלא מה דהוה מחד טעמא והיינו תפילין ומזוזות דכתיב גבייהו והיו בהווייתן יהי' לאפוקי הא דאמרין דמגילה נכתב אשורית הוה מטעמא אחרינא דכתיב ככתבם וכלשונם ולהכי לא קתני במתני' וכמ"ש.

וז"ל: וא"ת הא דתנן בפ"ק דמגילה אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבים בכל לשון ותפילין ומזוזות אין נכתבות אלא בלשון אשורית אמאי לא קתני נמי שתפילין ומזוזות אין נכתבין על הגויל. ואומר ר"י דלא קתני לה משום דלא מיפסלי בגויל מחד טעמא אלא משום שזה דינו בקלף וזה בדוכסוסטום אבל הא דנכתבים אשורית הוה מחד טעמא כדרשין התם בגמרא והוה בהווייתן יהו ועוד דאפי' עצמן אינן שוין שזה על הקלף וזה על הדוכסוסטום. ומיהו קשה דהוה מני למיתני שהספרים נכתבים על הנייר שאינו מחוק דדוקא על נייר מחוק פסול ס"ת במסכת סופרים אבל תפילין אין נכתבים אלא על העור כדמוכח בריש פרק שמונה שרצים וז"ע בירושלמי בפ"ק דמגילה ואם תאמר נייר שאינו מחוק נמי ליפסיל בספר תורה כדפסלינן מגילה דסוטה משום דכתיב בספר. ונראה דנייר נמי דקתני במגילה היינו במחוק ואף על גב דלא פריש כדאשכחן הכא גבי ספר תורה דקתני נייר סתם ומיירי במחוק כדאמרין במסכת סופרים עכ"ל.

וכן ענין זה מצואר בציאור היטב בתו' מס' מנחות (דף ל"ב ע"א) בד"ה תפילין על הקלף מזוזה על דוכסוסטום ושניהן (כשריה) [פסולין] וז"ל: וס"ת כשריה אגויל כדמוכח בפרק המוציא יין. ותימה דלא חשיב ליה בהדי אין בין ספרים לתפילין ומזוזות בפ"ק דמגילה. ויש לפרש דלא איירי בדבר שכתובין בו כדאשכחן גבי אין בין שבת ליום הכיפורים דלא חשיב אכילה וגבי אין בין יום טוב לשבת דלא חשיב סקילה. אי נמי משום דתפילין ומזוזות לאו מחד טעמא מיפסלי אגויל, ולא דמו לאשורית דהוה מחד טעמא

*

שם: אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ותפילין ומזוזות אינן נכתבות אלא אשורית וכו'.

וכו' ולימרו הלכה כרבן שמעון בן גמליאל אי אמרי הלכה כרבן שמעון בן גמליאל הוה אמינא הני מילי שאר ספרים אבל מגילה דכתיב בה ככתבם אימא לא קמשמע לן עכ"ל. וא"כ קשה הא דסתם רבי לקמן ריש פרק שני דמגילה לא

לבאורה משמע מדלא קתני נמי מגילה גבי תפילין ומזוזות ש"מ דמגילה אינו צריך להיות כתובה באשורית. וכן משמע לקמן (דף י"ח ע"א) וז"ל: רב ושמואל דאמרי תרוייהו לעו יוניי לכל קשר

אשי צסמוך וא"כ י"ל דסצרו דכ"ע צין רצנן וצין רשצ"ג דמגילה אינה נכתבים אלא אשורית והא דלא קתני צמתני נמי מגילה היינו משסו דלא קתני אלא מה דהוה מחד טעמא ומש"ה קסתס רצי נמי צמתני דלקמן צפ' שני דצמגילה לא ינא עד שתהא כתובה אשות והטעם מפרש צגמרא משום דכתיב ככתבם וכלשונם.

והנה מצאתי דאיתא צהגהות מרדכי [רמו מתקסט] שכתב צסס רש"י שהספרים נכתבים צכל לשון וצכל כתיבה עכ"ל. אליצ"י ז"ל דרש"י לא קמפרש הכי אלא לפי ס"ד דהש"ס אצל לפי המסקנא דמשני כאן צמגילה ומחזק תירוצא דרצא דמתרץ כאן צגופן (שלא קיימו) [שלנו] שהרי הספרים אינן נכתבים אלא צכתב אשורית שהוא גופן ולקמן אחר"ך צזה צס"ד.

*

שם במתניתין: אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבים בכל לשון. ומפ' רש"י: ספרים תורה נביאים וכתובים...

בהגהות מרדכי אשר הובא בהרי"ף (דף צ"ה ע"ב) וז"ל: תפילין ומזוזות אין נכתבין אלא אשורית ובלשון הקדש בפ"ק דמגילה תנן אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ותפילין ומזוזות אין נכתבין אלא אשורית פרש"י ז"ל ס"ת נביאים וכתובים נכתבים בכל לשון ובכל כתיבה תפילין ומזוזות דוקא בכתב אשורית ובלשון הקדש עכ"ל.

הרי לפניך דכתב הוא צסס רש"י דהספרים נכתבים נמי צכל כתיבה .. [ליכא לאוקמי] כדמשני רצא כאן צגופן שלנו דהיינו אשורית ... אלא את וכו' מש"ה .. [מכתב] הא דקתני צמתני שהספרים נכתבים צכל לשון קאי נמי אכתב ונכתבין צכל

*

שם: במתניתין ברש"י: אשורית לשון הקודש.

ובמרדכי שהצאתי לעיל דכתב צסס רש"י צמתני דתפילין ומזוזות דווקא צכתב אשורית ולשון הקודש, מלשונו משמע דאשורית לאו היינו לשון הקודש. וכן מוכח צפר כ"ג צסנהדרין דאמר רב חסדא אמר מר עוקבא צתחילה ניתנה תורה לישראל צכתב עברי ולשון הקדש כיון שעלו בני גולה צימי עזרא ניתנה להם

ינא עד שתהא כתובה אשורית על הספר וצדיו הך צמתני אמאן תרמי לא רצנן ולא רשצ"ג וכקושי' התוס'. וכפי אשר אכתוב לקמן ... כאן צמגילה כאן צספרים לקיבעא קמא קא דר ומחזק שינויי דרצא דמשני ל"ק כאן צגופן שלנו וכו' ור"א הוא מחזק שינוי' אצי דלעיל דמשני הא רצנן וכו' ואכן קי"ל כל מקום דפליגי אצי ורצא הלכא רצא חוץ מיע"ל קג"ס ואליצ"י דרצא אצטריך לשנויי לפי .. [המסקנא?] כאן צמגילה וכו'.

וא"כ קשה קושי' תו' הך צרייתא כמאן מתוקמא לא כרשצ"ג ולא כרצנן וכו' וז"ל כדמשני תו' דזה המתרץ אין סוצר דרשצ"ג קאי כותמי' דרב ושמואל דלקמן אלא דסצר לי' דרשצ"ג לא התיר צמגילה אלא אשורית ומשום דכתיב צזה וכלשונם ורצ ושמואל דלקמן ס"ל כרצ

ולדעתי הקלושה לזה כיון פסקי תו' לקמן [פ"א אות כ"ג] אשר ז"ל: אשורית לשון הקודש ולא עברית ומה שקורין ללשון הקודש עברית וכן בקרוזה ובלשון עברי¹⁷, משום אצרהם שסיפר לשון עברית הוא לשון הקודש ונמסר לאשור ויאל מענת הפלגה עכ"ל.

סנהדרין (דף ד' א"א ע"ב) מה ראה על ככה י"ל שזכה אשור שכתבו שהוא כתב נבחר משאר כתיבה עם ועם מדינה ומדינה משום שאשור יאל מארזו כדי שלא יהי' צענת אנשי הפלגה. ועיין במדרש רבה פ' נח [פל"ו ס"ד], ופי' רש"י בחומש וז"ל: מן הארץ יאל אשור כיון שראה אשור את בני שומעין לנמרוד ומרדין צמקום לצנות המגדל יאל מתוכם.

*

שם: רבן שמעון בן גמליאל אומר אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יוונית.

מזני אדם עכ"ל. ואפשר לומר מדקסיים צירושלמי וקאמר דעקילס הגר תרגם התורה לפני ר"א ור"י וקילסו אותו ואמר לו יפיפית מזני אדם מש"ה קאמר ר' יוחנן בסמוך ונראה דטעמא דרשב"ג מדכתיב יפת אלקים ליפת.

ועיין בתלמוד ירושלמי [פ"א ה"ט] דקאמר מהאי טעמא לא התירו אלא יוונית, דזדקו ומלאו שאין התורה יכולה להיתרגם כל זורכה אלא יוונית זורגני אחד זידא להם ארמית מתוך יוונית. ורבי ירמיה צסם רבי חייא בר זא תירגם עקילס הגר התורה לפני רבי אליעזר ולפני רבי יהושע וקילסו אותו ואמרו לו יפיפית

*

בגמרא: הא לתופרין בגדין ולטמא את הידים זה וזה שוין. ומפרש רש"י: בתפילין ומזוזות הלכה למשה מסיני שיהי' תופרין בגדין, ובספר תורה נחלקו במסכת מכות (דף י"א ע"א) בספר תורה שתפרה בפשתן, השתא אשמעינן מתניתין כמאן דפסל.

וי"ל דשמואל דאמר אסתר אינה מטמאת את הידים אזיל לשיטתו דרב ושמואל תרווייהו אמרי לקמן לעז יוני לכל כשר ומדלא ס"ל דמגילה צריך שיהי' דווקא אשורית מש"ה לא ס"ל נמי שיטמא את הידים מדהא ליחא הא נמי ליחא.

אבל הש"ס דקמשני הכא אלא לא קשיא כאן צמגילה וכאן צספרים וא"כ צברי כמ"ד דמגילה צריך שיהא דווקא אשורית מדכתיב ככתצם וכלשונים וא"כ ע"כ לצריך שיהא צאשורית ודאי צבר נמי דאסתר צרות הקודש נאמרה ומטמא את הידים וא"כ שפיר קמקשה תוס' דה"ל ליחני נמי צמתני' צהדי תפילין ומזוזות

מאי קמקשה תו' דלמא מש"ה לא קתני צמתני' מגילה צהדי תפילין ומזוזות כיון דאית צה פלוגתא דרצוותא אי אסתר מטמא את הידים או לא. דעיין לעיל (דף ד' ע"א) וז"ל: אמר רב יהודה אמר שמואל אסתר אינה מטמאה את הידים וכו' רבי שמעון אומר קהלת מקולי צית שמאי ומחומרי צית הלל אצל רות ושיר השירים ואסתר מטמאין את הידים עכ"ל. וא"כ אי הוה תני צמתני' נמי מגילה ה"א דרבי סתם כמאן דאמר דאסתר מטמאין את הידים כמו תפילין ומזוזות ושוין הן לענין זה. להכי לא קתני צמתני' מגילה לאשמעינן כמ"ד אסתר אינה מטמא את הידים דדווקא תפילין ומזוזות שוין הן לטמא את הידים אצל מגילה לא וא"כ מאי קשיא להו.

[ר"ז] ד' תיבות אלו אינם נמצאים בדפוס שלפנינו, אך מופיעות בדפוס זולצבאך ובדפוס פפד"מ. ויתכן והן מכוונות לפיוט שנכתב לפני אלף שנים ע"י הפייטן שמואל השלישי בירבי הושענא עבור שבת פרשת מקץ: ובלשון עברי חרטה

פצו במען (המעין נד-ב עמ' 47).

ודוק.

*

ודיו נמי נימא הכי כו' ע"ש. אצל עיקר דכריו תמוהין לי דזהדי' אמרי' בגמ' (דף ח' ע"ב) על משנת אין בין ספרים לתפילין דלענין לתפרן בגדין זה לזה שוין וכן לענין דיו ופירש"י דמיירי בס"ת נביאים וכתובים וכן מוכח בגמ' וכ"כ התוס' שם בד"ה ורז אשי דזשאר ספרים נריך אשורית על הספר ודיו ע"ש [עכ"ל החכ"ל].

עיי' בס' שו"ת חכם נבי (סי' צ"ד) זענין שרטוט מגילה וז"ל: בחידושי רא"ם על הסמ"ג בסוף הל' פורים הקשה על הסמ"ג שרצה לסייע דברי הרמב"ם שאמר אין מגילה נריכה עיבוד לשמה מהא דהקורא במגילה הכתובה בין הכתובים ביחיד ילא דמסתמא איננה מעובדת לשמה כדרך הכתובים דא"כ לענין שרטוט ותפירת גידין

*

שם בתו' בד"ה עד שיכתוב אשורית ועל הספר ובדיו, לקמן מוקי לה במגילה וקשיא דהא אמרינן בפרק שני (דף י"ח ע"א) גיפטיה לגיפטים עילמית לעילמים יצא ומיירי בוודאי שכתוב באותו לשון שקורא דאם לא כן הוי קורא על פה ולא יצא ואם כן קשיא אמאי לא מטמאה את הידים עכ"ל.

להא זרייתא כרשב"ג ומפרש דרשב"ג פליג אהא מימרא דלקמן וא"כ מאי קשיא להו מהא דאמרינן לקמן גיפטיה לגיפטיה ילא דהא רשב"ג לא ס"ל הך מימרא דלקמן וכדמתרלין תו' בהדיא.

הא לפי מאי דמוקמינן לקמן הך זרייתא במגילה קשה קושי' תו' בסמוך הך זרייתא כמאן מתוקמא לא כרשב"ג ולא כרבנן וכו' וז"ל זה המתוך סובר דרשב"ג לא התיר במגילה אלא אשורית ולא סבר דרשב"ג קאי כוותי' דרב ושמואל לקמן וכדמשני תו' ומוקמינן

בגליון מן הצד:

כאן נראה שכוונתו כמו שכתב בספר פני יהושע יע"ש.

ועיי' במהרש"א וז"ל: התוספ' הביאו לשון הברייתא עד שיכתבנו אשורית דמשמע [נמי דקאי אלשון שהוא לשון הקודש] ואהא הקשו אההיא דגיפטיה לגיפטים דאיירי בלשון וכו'. ומיהו ודאי דקאי נמי אכתב בדמוכח שמעתין דפריך ואי בגופן שלהן כו' אפי' מקרא שכתבו מקרא נמי דקתני עד שיכתבנו אשורית וכו' עכ"ל.

הש"ס דמשני כאן במגילה וכו' והא דקתני מתחילה זרייתא עד שיכתבנו זכתב אשורית משמע דקאי אכתב הוא לפי ס"ד דהש"ס ולקמן אריך בזה בס"ד.

נראה דתוספ' נקטו דזרייהם עד שיכתבנו אשורית כמו שהוא לשון הברייתא זמה קמקשה בסמוך אפי' מקרא שכתוב תרגום וכו' דהא קתני עד שיכתבנו אשורית היינו לפי המסקנת

* * *

דף ט' ע"א

ורמינהו מקרא שכתבו תרגום וכתבו עברי אינו מטמא את הידים עד שיכתבנו בכתב אשורית על הספר ובדיו וכו'.

דאו או קתני וכדמפרש רש"י וכתב עברי או שלא שינה את הלשון, אבל שינה את הכתב. אלא הא דקתני וכתב עברי קאי אהא דלפניו דוי"ו מוסף על ענין ראשון. וה"ק מקרא שכתב תרגום ותרגום שכתב מקרא וכתב עברי ר"ל ששינה את הלשון ושינה נמי את הכתב שכתב המקרא ללשון תרגום ואותו תרגום כתב עברי ולהכי אינו מטמא את הידים עד שיכתבנו בכתב אשורית והיינו דלא שינה את הכתב אלא ששינה את הלשון לחוד שכתבו מקרא לתרגום בכתב אשורית הרי אילו מטמאין את הידים דהספרים נכתבים בכל לשון דקתני במתני' וא"כ ל"ק מידי.

וקמקשה אצ"י לרבא במאי אוקימתא להאיא בגופן שלהן ר"ל דאצ"י א"ל לרבא היכי ק"ד לאוקמי להאיא בזרייתא בגופן שלהן ששינה נמי את הכתב דוי"ו מוסף על ענין ראשון, א"כ קשה מאי אריא מקרא שכתב תרגום ותרגום שכתב מקרא משמע משום דשינה את הלשון עם הכתב להכי אינו מטמא, הלא אפי' מקרא שכתב מקרא ותרגום שכתב תרגום נמי אינו מטמא את הידים כיון דשינה את הכתב, ומדקתני מקרא שכתב תרגום ותרגום שכתב מקרא וכתב עברי אינו מטמא את הידים ע"כ ל"ל דחדא חדא קתני ואו או קתני ואף דלא שינה אלא את הלשון לחודא אפ"ה אינו מטמא את הידים כמו אם שינה את הכתב לחודא. ולא גרסינן בזרייתא עד שיכתבנו 'בכתב' אשורית דמשמע דקאי אכתב לחודא דווקא ומש"ה אינו מטמא את הידים משום דשינה את הכתב אבל אם שינה את הלשון אפ"ה מטמא את הידים, דגרסינן עד שיכתבנו אשורית. והיינו דנקט אצ"י בלישני' דהא דקתני בזרייתא עד שיכתבנו אשורית דמשמע דקאי נמי אלשון [קאי] אהא דקתני מקרא שכתב תרגום דאינו מטמא את הידים עד שיכתבנו והוא לשון הקודש כמו דקתני במתני' תפילין ומוזות אינן נכתבין אלא אשורית ומפרש רש"י אשורית לשון הקודש, וא"כ מדנקט אינו מטמא את הידים עד

מקשים העולם דה"ל בקינור אמתני' דקתני שהספרים נכתבים בכל לשון ובזרייתא קתני דאינו מטמא את הידים עד שיכתבנו בכתב אשורית, ומאי שייכי' יש להאי קושי' אדלעיל מיני' דקאמר הא לתופרן בגידים ולטמא את הידים זה וזה שוין. ותו אצ"י דאמר לרבא במאי אוקימתא להאיא בגופן שלהן מאי אריא מקרא שכתב תרגום וכו'. אף כאן התלמידים מתהזזין בדבר דה"ל להש"ס להקשות בקינור מאי אריא וכו' דכיון דקמשני רבא כאן בגופן שלהן תו לא מן ה"ל לרבא לזימור דזיבוריו דקמהדר לרבא במאי אוקימתא להאיא בגופן שלהן וכו' ולכאורה נראה בדבר שפתיים למותר.

ועוד דזרייתא דקתני עד שיכתבנו בכתב אשורית משמע דקאי דווקא אכתב ולא אלשון ואצ"י שמקשה לרבא נקט בלישני' דהא קתני עד שיכתבנו אשורית משמע דקאי נמי אלשון כמו דקתני במתני' אינן נכתבים אלא אשורית ומפרש רש"י: לשון הקודש.

ויש ליישב דאמתני' לא רצה להקשות משום ד"ל הא דקתני במתני' דהספרים נכתבים בכל לשון היינו דכשירין לקרות בהן למכירים זה אבל לענין לטמא את הידים צריך שיהא נכתב דווקא באשורית וכדכתבו תו' בדצריהם בד"ה עד שיכתב אשורית וכו' וז"ל: דכיון שאינה כשרה לקרות אלא למכירים זה דין הוא שלא תטמא את הידים עכ"ל. וא"כ לק"מ מזרייתא. אבל השתא דקתני הא לענין לטמא את הידים זה וזה שוין אף דאינה נכתבה באשורית אפ"ה מטמא את הידים עד שיכתבנו בכתב אשורית.

ומשני רבא לא קשיא כאן בגופן שלנו ומתני' דקתני בכל לשון מיירי שלא שינה את הכתב אלא ששינה את הלשון, כאן בגופן שלהן ובזרייתא מיירי ששינה את הכתב, והא דקתני בזרייתא וכתב עברי אינן מטמא את הידים לאו צבא צפני ענמו הוא כפי ס"ד דמקשן

שיכתבנו אשורית ש"מ דאינו מטמא את הידים עד שיהא תרתי לטיבותא והיינו דלריך להיות דווקא בלשון הקודש

וכתב אשורית, וצמתני קתני שהספרים נכתבים בכל לשון ואפ"ה מטמא את הידים ואם כן הדרא קושי' לדוכתי'.

*

שם : אמר רבא באן בגופן שלנו באן בגופן שלהן. א"ל אבוי מאי אריא וכו'.

י"ל מאי קמשני רבא באן בגופן שלהן וכי לא ידע דאיכא להקשות עליו מאי אריא וכקושי' אציי וכו' וכן הא דמשני אציי אלא ל"ק הא רבנן הא רשב"ג יש לתמוה נמי דקארי לה מאי קארי לה וכי לא ראה דקתני צמתני רשב"ג היתר יוונית וא"כ קשה והא איכא יוונית וכקשי' הש"ס.

ואמאינא לומר דפלוגתת אציי ורבא תלי' בהני שני תירושים בתראי דקמייתי הש"ס לבסוף והא דמשני הש"ס באן צמגילה באן בספרים צא ליישב האי קושיא דמקשה אציי לרבא ולקבעא קמא קא הדר ומחזיק שינוי דרבא דקמשני לעיל באן בגופן שלנו וכו' ורב אשי דמשני כי תניא ההוא בשאר ספרים ורבי יהודה הוא וכו' הוא מחזיק שינוי דאציי דמשני לעיל הא רבנן הא רשב"ג.

ובהכי ניחא הא דמשני הש"ס אלא לא קשיא באן בספרים באן בתפילין. ומפרש רש"י אי רשב"ג אמאי וכו' אלא ל"ק גרסינן עכ"ל. ולכאורה יפלא למה מפרש רש"י דווקא הכא דגרסינן אלא ל"ק. אלא הוא הדצר אשר דברנו דמש"ה מפרש רש"י דווקא באן דגרסינן אלא להורות אצל הא דמשני אח"כ באן צמגילה לא גרסינן אלא דמשמע דמהדר קמהדר מהאי שינוי דלעיל אלא לפי האמת והמסקנא קאי מתקיים שינוי דרבא דקמשני לעיל באן בגופן שלנו באן בגופן שלהן הא דקתני צמתני דהספרים נכתבים בכל לשון ואפ"ה מטמא את הידים איירי בגופן שלנו דלא שינה את הכתב אלא ששינה את הלשון לחוד ולכך מטמא את הידים. והא דקתני צמגילה דאינו מטמא את הידים איירי בגופן שלהן דשינה את הכתב וכדקתני עד שיכתבנו צמתב אשורית משמע דקאי אכתב ולהכי אינו מטמא את הידים.

ואי דקשי' לך מאי אריא מקרא שכתוב תרגום ותרגום שכתב מקרא וכתב עברי אינו מטמא את הידים משמע משום דשינה את הכתב עם הלשון להכי אינו מטמא את

הידים הלא מקרא שכתבו מקרא ותרגום שכתוב תרגום נמי אינו מטמא את הידים כיון דשינה את הכתב אלא וודאי מדקתני מקרא שכתוב תרגום וכו' ולא קתני מקרא שכתבו מקרא וכו' ש"מ דלאו או קתני והיינו ששינה את הכתב וכתב צמתב עברי או שלא שינה את הכתב אלא ששינה את הלשון והיינו מקרא שכתוב תרגום או תרגום שכתוב מקרא אפ"ה אינו מטמא את הידים דהא קתני עד שיכתבנו אשורית משמע דקאי נמי אלשון וכל היכי דשינה או האי או האי ר"ל אף דלא שינה אלא את הלשון לחודא אפ"ה אינו מטמא את הידים דלריך דווקא להיות תרתי לטיבותא דאין מטמאין את הידים עד שיהא הלשון לשון הקודש ונכתב צמתב אשורית וצמתני קתני שהספרים נכתבים בכל לשון ואפ"ה מטמא את הידים וא"כ קשיא מתני' וצרייתא אהדדי.

לא קשיא באן צמגילה, הא דקתני צמגילה עד שיהא נכתב צאשורית על הספר וצדיו דמשמע דקאי נמי אלשון הא דקתני מקרא שכתב תרגום או תרגום שכתב מקרא וכו' דאינו מטמא את הידים איירי צמגילה דוודאי צמגילה צריכנא תרתי דווקא לטיבותא והיינו דהלשון הקודש צריך להיות צמתב אשורית וכל היכא דשינה או האי או האי אינן מטמא את הידים דכן סתם רבי לקמן צמתני' ריש פרק שני דצמגילה לא ילא עד שתהא כתובה אשורית על הספר וצדיו. ובאן בספרים, הא דקתני צמתני' נכתבים בכל לשון קאי אספרים דאינם צריכין להיות בלשון הקודש וכל זמן דלא שינה בהספרים את הכתב מטמא את הידים. להכי קתני הא לענין לטמא את הידים זה וזה שווין ולק"מ.

ורב אשי אמר לעולם דמשנינן כדמשני אציי הא רבנן הא רשב"ג ואי קשיא הא איכא יוונית ואמאי קתני צמגילה עד שיכתבנו אשורית, לק"מ דכי תניא ההיא בשאר ספרים ור' יהודה דאמר ר"י אף כשהתירו יוונית לא התירו אלא צמ"ת ומשום מעשה דתלמי המלך אצל שאר ספרים צריך

תו' דזה המתרץ אין סוצר דרשצ"ג קאי כוותי' דרצ ושמואל וכו' וא"כ ז"ל דכ"ע סצרי דצמגילה אינה נכתבת אלא אשורית ושפיר קסתס רבי לקמן צפ' דשני דצמגילה לא ילא עד שתהא כתובה אשורית. ולעיל הארכתי צזה.

שיהא דווקא באשורית כמו דקתני בצרייתא וא"כ לק"מ ואנן קיי"ל כל מקום דפליגי אציי ורצא הלכתא כרצא חוץ מייע"ל קג"ס ואליצ"י אצטריך לשנויי כאן צמגילה וכו' וא"כ קשה קושי' התו' כמאן מיתוקס וכו' וז"ל כדמשני

*

שם: אלא לא קשיא כאן בספרים כאן בתפלין ומזוזות תפלין ומזוזות מאי טעמא משום דכתיב בהו והיו בהוייתן יהו מאי תרגום שכתבו מקרא איכא בשלמא תורה איכא יגר שהדוחא אלא הכא מאי תרגום איכא וכו'.

יגר שהדוחא לכאורה קשה לענין מאי קאמר הש"ס זה הלא הקושי' הוא דצתפילין ומזוזות אין צה תרגום ה"ל להקשות בצקצרה תפילין ומזוזות מאי תרגום איכא ומאי נפקא מיני' אי יש תרגום צתורה או לאו.

ויתר עוו מהא דמשני הש"ס כאן צספרים כאן צתפילין ומזוזות ה"ל להקשות תיכף מאי תרגום איכא ולמה הקשה מתחילה מ"ט הלא אין תרגום צתפילין כלל.

ועיקרא דדינא נמי קשה אהא דקתני ותפילין ומזוזות אינן נכתבים אלא אשורית ה"ל להקשות תיכף מ"ט אמרינן דלא נכתבים הנהו אלא אשורית כמו שמקשה הש"ס מנא הני מילי אכל הנהו אין צין דקתני.

ואמינא ליישצ דחדא מתורצת צירך צצרתה והכל הולך וסוצצ אל קוטף אחד דוודאי אי לא הוה מקשה מתחילה מ"ט לא הוה מצי לאקשווי מאי תרגום איכא משום די"ל הא דכתיב לטטפת הוה תרגום וכדעת ר"ע שהצאחי לעיל. אלא דהמקשן הוכיח לעיל ע"כ אין סצרא לומר דטטפת הוה לשון תרגום אלא דטטפת הוה לשון דיצור כדעת רבי ישמעאל והכי קא קשיא לי' תפילין ומזוזות מ"ט דקתני צמתני' דלא נכתצין אלא אשורית מ"ט מה נשתנה זו מכל לשון דכל התורה כולה נכתצים צכל לשון והני לא נכתצים אלא אשורית. וז"ל דהיא נותנת משום דכתיב גצי תפילין ומזוזות והיו צהוייתן יהי' וא"כ מוכח דכל התורה נכתצים צכל לשון דאל"כ קשה והיו ל"ל וכמו שהארכתי לעיל. והשתא דמוכח ומוכרע מדכתיב והיו דתפילין ומזוזות אינן נכתצים אלא לשון הקודש וא"כ ע"כ ז"ל דטטפת לאו לשון תרגום הוה וכדעת ר"י ולאפוקי מדר"ע ומעתה קא קשי' לי' מאי תרגום איכא.

והן הן הדצרים דקאמר הש"ס צשלמא תורה איכא יגר

דקארי לה מאי קארי לה הלא צכל יוס אנן קורין פעמים קריאת שמע ולא חזינן דאית צה תרגום וא"כ מאי קמשני וכי לא ידע ידיעת צית רצו דאיכא להקשות מאי תרגום שכתצו מקרא איכא וזיל קרי צי' רצ ותינוקת של צית רצן יודעין אותו.

וז"ל דזה המתרץ ס"ל צאמת דאיכא נמי תרגום צתפילין ומזוזות והיינו הא דכתיב והיו לטוטפות צין עיינך וטטפת מצינו שהוה לשון אחרת כדאי' צמסכת סנהדרין (דף ד' ע"ב): ודכולי עלמא יש אס למקרא והתניא לטטפת לטטפת לטוטפות הרי כאן ארצע דצרי רצי ישמעאל רצי עקיבא אומר אינו צריך טט צכתפי שמים פת צאפריקי שמים עכ"ל. וכן אי' צרש"י על התורה סוף פ' צא [יג, ט"ז] וז"ל: ולטוטפת תפילין, ועל שם שהם ארצעה צמים קרויין טטפת, טט צכתפי שמים, פת צאפריקי שמים. ומנחם חצרו עם והטף אל דרום, אל תטיפו, לשון דצור, כמו ולצכרון צין עיינך האמורות צפרשה ראשונה, שהרואה אותם קשורים צין העינים יצור הנס וידצר צו עכ"ל.

והן הן פלוגתת רצי ישמעאל ור"ע דר"י סצר דטטפת הוה לשון דיצור ור"ע סצר כדמפרש רש"י טט צכתפי שמים פת צאפריקי שמים.

וע"כ ז"ל דס"ל להמתרץ כר"ע דאמר טט צכתפי שמים פת צאפריקי שמים וא"כ מצינו דאית צה תרגום צתפילין ומזוזות ושפיר קמשני הש"ס כאן צתפילין ומזוזות. ואע"ג דטטפת לאו תרגום ארמית הוה מ"מ תרגום שאר לשונות הוה לשון כתפי ולשון אפריקי. וא"כ הוה קשה מאי קמקשה הש"ס תפילין ומזוזות מאי תרגום איכא הא מצינו צהם תרגום דכתיב ולטטפת.

ותו הא דנקט המקשן צלשונו צשלמא תורה איכא

שהדותא רנא לומר דמנינו צתורה יגר שהדותא אע"פ שהוא לשון תרגום שהרי הספרים נכתבים בכל לשון וקשה מנ"ל דלמא דווקא בלשון הקודש וע"כ ז"ל מדכתיב בתפילין והיו דלריך דווקא להיות בלשון הקודש ש"מ דכל התורה כולה בכל לשון נאמרה וא"כ קשיא הא מנינו גבי תפילין נמי לשון תרגום שהרי טטפת הוא לשון תרגום וכר"ע אלא ע"כ דטטפת לאו לשון תרגום אלא לשון הקודש וכדעת ר"י וא"כ קשה הך מאי תרגום איכא.

ועפ"ז מיושב נמי מאי דמקשי' תו' בד"ה בשלמא תורה איכא יגר שהדותא וכו' וז"ל: וקשה אמאי מפסלא בהכי והלא אילו היה חסר כל אלו השלש תיבות לא מפסיל בהכי וכו' עכ"ל.

ולפי דברינו ניחא דלא נקט הכי להשמיענו דהוה טעות ומפסלה בהכי אלא ה"ק דכל התורה כולה בכל לשון נאמרה דמנינו צתורה שדיברה לשון תרגום.

*

שם: בתו' בד"ה בד"ה בשלמא תורה איכא יגר שהדותא וקשה אמאי מפסלא בהכי וכו'.

וכבר מלתי אמורה לעיל דלא צא הכא להשמיענו שמיפסלה בהכי אלא דנקט הכא להורות דמנינו צתורה תרגום שהרי הספרים נכתבים בכל לשון והתורה נאמרה בכל לשון וכמ"ש. ועיין מה שכתבתי עוד בזה לקמן בס"ד.

*

בד"ה כאן במגילה וקשה דהך ברייתא כמאן מתוקמא וכו' דאי רבנן א"כ הוה ליה למיתני במתני' מגילה גבי תפילין ומזוזות שאין נכתבין אלא אשורית וכו' עכ"ל.

איכא למידק דלמא שזה המתוך מוקי מתני' כרבנן וסבר באמת דגרסינן צמתני' אין בין ספרים למגילה ותפילין ומזוזות אלא אשורית, דהכי אשכחן בהדי' בתלמוד ירושלמי דמס' מגילה (דף ע"ג ע"א) [פ"ב ה"א] דקא נמי מחלק בין ספרים למגילה לענין אשורית כמו דמחלק צמתני' בין ספרים לתפילין ומזוזות. וזה לשון הירושלמי: ר' יוסה בשם רבי אחא רבי זעורה בשם רבי לעזר והיא שתהא כתובה בלעז מה אגן קיימין אס בשתיהא כתובה אשורית ותירגמה בלעז דא דתנינן בכל לשון אס בשתיהא כתובה בלעז ותירגמה אשורית דא היא דתני מה בין ספרים למגילת אסתר אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ומגילת אסתר אינה נכתבת אלא אשורית וכו' עכ"ל. ומדקא הקשה הא תני מה בין ספרים למגילת אסתר אלא שהספרים נכתבים בכל לשון ומגילת אסתר אינן נכתבים אלא אשורית דון מיני' ואוקא באחרא דאית דגרסינן צמתני' באמת נמי מגילה דכיון דתפילין ומזוזות ומגילה שוין הן בזה הי מינייהו מפיקת למימר הא תניא והא לא תניא צמתני' אלא דתני האי ותני

האי. וא"כ מאי מקשי' תו' דאי רבנן ה"ל למיתני צמתני' גבי תפילין ומזוזות דוודאי זה המתוך סבר דגרסינן באמת צמתני' נמי מגילה וכמ"ש.

וכן הא דמשני תו' [בד"ה ורז אשי]: דההיא דכל כתבי [שבת דף קט"ו ע"ב] מיירי לענין הלכה מפני הדליקה דווקא וכו' והכא מיירי להכשיר לקרות בהן וכו'. דצריהם ז"ע דהא צירושלמי קאמר בהדיא דקאי לענין להכשיר לקרות בהן. וא"כ הדרא קושי' לדוכתי'.

וציחוד מה שהוסיפו להקשות בהרצת ציחור צפ' כל כתבי בד"ה מגילה עד וכו' דקשי' ל'י למה שציק ר"א שינויי קמא דמוקי לה צמגילה הכא והוא גופי' מייתי צרייתא התם דאית ל'י הכא. וז"ל התו' שם: ועוד קשה דשציק רב אשי התם שינויא קמא דמוקי לה צמגילה ומסייע ליה צרייתא דהכא דקתני בהדיא דמגילה צעי שתהא כתובה אשורית וספר ודיו ורז אשי גופיה מייתי לה הכא וכו' עכ"ל.

וג"ל ליישב דזהו באמת עיקר .. פלוגת' דשינויי קמא דהש"ס ושינויי' דרב אשי, דזה המתוך דמשני כאן צמגילה

אינו משני כאן במגילה כאן בספרים כיון דלא תני במתני' מגילה.

אצל תו' ממאן בזה ולא ניחא לשנוי הך זרייתא כרבנן ותנא במתני' נמי מגילה ומש"ה מתרצים דזה המתרץ סבר דרשב"ג לא התיר במגילה אלא אשורית ולא סבר דרשב"ג קאי כוותי' דרב ושמואל וכו' אלא דרב ושמואל דאמרי לקמן לעזו יוויי לכל כשר סבירא להו כרב אשי בסמוך. וא"כ לפי דבריהם קשיא דר"א אדר"א והדרא קושי' תו' לדוכתי' למה שביק ר"א שנוי קמא דמוקי לה במגילה הכא והוא גופי' מייתי זרייתא התם דאית לי' הכי. דאין לומר דלא מני רב אשי לשנות תירוץ קמא דא"כ קשה קושי' תו' הך זרייתא כמאן מתוקמא לא כרשב"ג ולא כרבנן, הא לפי שיטתייהו מוקי לה כרשב"ג. וא"כ אנטריך להו לשנות דדווקא לענין הלכה מתני' זרייתא דהתם. וא"כ הני שני דיבורי תו' בדיבור אחד נאמרו ומלפפין חדא עם חדא.

*

ע"כ סבירא לי' דגרסי' באמת נמי מגילה דאלת"ה קשה קושי' תו' אי כרבנן ה"ל למיתני נמי במתני' גזי תפילין ומזוזות, וע"כ אי נימא דאיתא כרבנן ז"ל דתני באמת במתני' מגילה כמו דתני תפילין ומזוזות. ועד יעלה מן הארש ארשת דברי ירושלמי דקאמר אין בין ספרים למגילות אסתר וכמ"ש.

משא"כ ר"א דאמר במס' שבת 'כדתניא' וז"ל: מאי תניא אמר רב אשי כדתניא אין בין ספרים למגילה וכו' משמע שהוא זרייתא ולא מתני' דלא תנא במתני' מגילה וא"כ א"א לתרץ תירוץ קמא כאן במגילה כאן בספרים דא"כ קשה קושי' תוספת הך זרייתא כמאן מיתוקמא לא כרשב"ג ולא כרבנן וכו' ומש"ה אינטריך לי' לשנויי כי תניא הדיא בשאר ספרים ור"י דאמר אף כשהתירו יוונית לא התירו אלא ס"ת ומשום מעשה דתלמי המלך וכו' והא דקאמר ר"א התם דמגילה נריך להיות כתובה באשורית זרייתא היא ולא תניא במתני' ור"א אזיל לשיטתי' דמש"ה

שם: בתו' בשלמא תורה איכא יגר שהדותא וקשה אמאי מפסלא בהכי והלא אילו היה חסר כל אלו השלש וכו'.

עיי' במהרש"א וז"ל: הג' תיבות ר"ל בהני תרתי מילי מקרא שכתוב תרגום ותרגום שכתוב מקרא בהרדי הוו שלש תיבות ולא מפסיל גם אם חסר כולם, דהיינו קרא דאמר יעקב גלעד ותרגום דאמר לבן יגר שהדותא דהו' ג' תיבות בהרדי וכו' עכ"ל.

וזרייתא אהדדי דלמא הא דקתני במתני' שהספרים נכתבים בכל לשון איירי דלא שינה אלא חדא ר"ל דשינה המקרא וכתב תרגום ולהכי מטמא את הידים וזרייתא איירי ששינה הני תרתי זיהדדי מקרא לתרגום ותרגום למקרא מש"ה קתני דאינו מטמא את הידים ואי קא קשי' לי'.

מלשונו משמע הא דקתני זרייתא מקרא שכתוב תרגום ותרגום שכתוב לאו או או קתני אלא דהני תרתי שינה זיהדדי והיינו דכתוב זמקרא שקרא יעקב יגר שהדותא שהוא לשון תרגום וזתרגום כתב שקרא לבן גלעד שהוא לשון מקרא. ולפירושו ק"ק דא"כ מאי קא מקשה הש"ס מתני'

*

שם: ומשום מעשה דתלמי המלך. ומפרש רש"י: תלמי מלך מצרים היה.

הרגלים ולא כתבו לו את הארנבת מפני שאשתו של תלמי ארנבת שמה שלא יאמר שחוקו צי יהודים והטילו שם אשתי בתורה. לפ"ז קשה הא דכתבו צפ' שלא לך ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק וכו' אף כאן נאמר מפני מה לא

י"ל מאי זעי רש"י בזה ומאי איכפת לן אי הוה מלך זמנרים או זמקום אחר. ובהשקפה ראשונה אמרתי בדרך פשוט שהוצטרך רש"י לזה דלפי מה דנקט בסמוך ונראה וכתבו לו את נעירת

המלך כתוב בתורתכם ומושב בני ישראל ארבע מאות שנה ומלוה כתובה בתורה ככתיבה בשטר דמי וצאמת לא הייתם משועבדים לנו כי אם רד"ו שנה וא"כ פש ר"ך שנה שמחוייבים להיות אחס משועבדים אללינו להכי כתבו צמנרים וצשאר ארצות להורות שמנה הכתוב מיום שנגזרה גזירות גלות מנרים צין הצתרים ולא פשו גזייהו מידי. וצמס' סופרים (בפרק ראשון הלכה ח') איתא דכתבו ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ מנרים וצארך כנען שלשים שנה וארבע מאות שנה עכ"ל. משמע דלא כתבו וצשאר ארצות ועיין שם.

*

שם בגמרא: דתניא מעשה בתלמי המלך שבינם שבעים ושנים וקנים וכו'.

מכל שצט ושצט [סנהדרין דף י"ז ע"א]. לכן היתה שאלתו וצקשתו מישראל לצחור לו זקינים הללו ששה מכל שצט ושצט להיות באסיפה שצעים ושנים ודו"ק.

*

שם: וכתבו לו אלהים בראשית. פירש"י שלא יאמר בראשית שם הוא ושני רשויות הן וכו'.

ומקשים תו' פ"ה שאם וכו' וקשה שהרי בראשית אין שם כלל אלא בתחילה, ועוד שכתבו לו בלשון יוונית תחילה.

תורה לישראל איני פותח אלא כך שנאמר אנכי ה' אלהיך. רבי נחמיה אומר מהו אנכי לשון מנרי הוא. הרי לפניך דאנכי לשון מנרי הוא והזקינים הללו הי' כותבים לשון יוונית ואף תלמי הי' מלך צמנרים וצמסתמא הי' מכיר ומדבר בלשון עמו ומן הראוי הוא להם לכתוב לו אנכי בלשון מנרי, ומדלא כתבו בלשון מנרי ע"כ אין התורה מתחיל באל"ף, וא"כ אי לא הוא כתבו לו אלפי' צרא בראשית הוא האל"ף קרח מכאן וקרח מכאן, להכי פתחו בריאת עולם באלף שהיא ראש לכל האותיות.

*

הי' יראים מלכתוב שמו הכתוב בתורה שמה יאמרו שחקו צי יהודים והטלו שמי בתורה. להכי קמפרש רש"י מלך מנרים הי' וכבר נודע צין החיים דכל המלכים דהוה צמנרים וקראים פרעה וכן בתלמי המלך הוא שגור צפה כל חי צקראי שמו פרעה ומש"ה לא שינה את שמו. או כלך לדרך זו דקשה לרש"י למה כתבו ומושב בני ישראל צמנרים וצשאר ארצות ד' מאות שנה כדי שלא יאמר שקר כתוב בתורה מהיכי תיתי ישים על ליבו דבר זה מאי דהוה הוא ואף דיאמר לשקר הוא מאי נפקא מיני' מש"ה מפרש"י מלך מנרים היה והיו יראים שיאמר להם

אמינא

ליתן טעם לשצח בשצח המגיע לכתבים מה ראה על ככה ומה הגיע לו שכינס דווקא ע"צ זקנים לא פחות ולא יותר. י"ל מדמננו שאסיפת זקנים שצמדבר הי' ששה

ואמינא

דהני שני קושי' דתו' מתורת חדא צירך חצרתה מדכתבו לו בלשון יוונית להכי אצטרכו להו לכתבו אלהים צרא בראשית.

דהנה שים עיוןך צמדברש ילקוט (פרשה [יתרו רמז] רפ"ו) וז"ל: [אנכי] ר' אסא אומר כ"ו דורות היה אל"ף קורא תגר לפני הקדוש צרוך הוא לומר אני ראשון של אותיות ולא צראת צי את העולם אלא צצי"ת צראשית צרא אלהים. אמר לו הקדוש צרוך הוא חייך שאני פורע לך תורה צבראת לפני עד שלא צברא העולם אלפים שנה וכשאצוץ ליתן

שם: זכר ונקבה בראו ולא כתבו בראם. ומפרש רש"י: ולא כתבו בראם דמשמע שני גופין ברא, כל אחד זכר ונקבה שני פרצופין, לכן כתבו בראו, שכך נברא אדם בשני פרצופים עכ"ל.

מקשים

התלמידים וכי מה צכך אם יאמרו דצרא כל אחד זכר ונקבה שני פרצופים.

ונראה ליישב עפ"י מה דא"י במס' סנהדרין (דף ל"ח ע"א): תנו רבנן אדם יחידי נצרא ומפני מה שלא יהו הדיוקים אומריין הרבה רשויות בשמים. דצר אחר מפני הדיוקים ומפני הרשעים שלא יהו הדיוקים אומריים אנו בני לדיק ורשעים אומריים אנו בני רשע. דצר אחר מפני המשפחות שלא יהו משפחות מתגרות זו בזו ומה עכשיו שנצרא יחיד מתגרות נצראו שנים על אחת כמה וכמה. דצר אחר מפני הגזלין וכו' עכ"ל ע"ש.

וא"כ י"ל דמש"ה לא כתבו צראם כדי שלא יאמרו הדיוקים ששני גופין צראן כל א' זכר ונקבה שני פרצופים ויש הרבה רשויות בשמים, ומשום שלא הדיוקים אומריים שאנו מצני לדיק ואין צריכין להתרחק מן העצירה, ומפני המשפחות, ומפני הגזלין, ולכך כתבו צראו כדי להוסיף כל

*

שם: וכתבו ותצחק שרה בקרוביה. ומפרש רש"י: שלא יאמר על אברהם לא הקפיד דכתיב ויצחק, ועל שרה הקפיד, לפיכך כתבו בקרוביה, לומר: אברהם בלבו, והיא אמרה בקרוביה עכ"ל.

הנה

אמוחא דגצרא מונחת להצין טעמי של זקינים הללו דכתבו בקרוביה הלא נעו מעגלותיה לא מדע ומי יודע סוד אלקים ח"ו להרהר אחריו לומר למה הקפיד על שרה ועל אברהם לא הקפיד מאיזה טעם מלאו הקפידה מקום לנוח על שרה ולא על אברהם.

ונפלה מלתי צדעתי דיפה כוונו צדצריהם ודצרי חכמים וחידותם צריכים לימוד ועליהו לא יבול. דהנה שים עיוןך צפי רש"י על התורה צפ' לך [יג, ז] וז"ל: ויהי ריב בין רועי מקנה אברהם לרועי מקנה לוט לפי שהיו רועים של לוט רשעים ומרעים בהמתם צדודת אחרים, ורועי

*

הני חששות.

ועיין צמד"ר צפ' צראשית (דף יו"ד ע"ב) [פ"ח סי"א] וז"ל: זכר ונקבה צראם, זה אחד מן הדברים ששינו לתלמי המלך זכר ונקביו צראם. ועיין צירושלמי דמגילה פ"ק תמלא ג"כ נוסחא.

ונ"ל דכל כוונתם של זקינים הי' לדחות לדצרי האומריים שח"ו צ' רשויות הם גם כזה כוונו זה לזה שכתבו זכר ונקביו צראם שלא יוכל אדם לעשות לאלוהי כמאמר חז"ל צצ"צ (דף ע"ה ע"א) וז"ל: מאי מְלָאָתָהּ וְיִקְבְּיָהּ בְּךָ (יחזקאל כח, יג) אמר רב יהודה אמר רב אמר לו הקדוש ברוך הוא לחירם מלך צור צך נסתכלתי וצראתי נקבים נקבים צאדם. וכפירש"י [רש"י]: צך נסתכלתי וכו' שאתה עתיד למרוד ולעשות עמך אלוהי וכו' ולזה כוונו זקינים הללו דליכא מידי צנצאיס דלא רמיזא באורייתא.

אצרים מוכיחים אותם על הגזל, והם אומרים נתנה הארץ לאצרים, ולו אין יורש, ולוט יורשו, ואין זה גזל, והכתוב אומר והכנעני והפרזי אז יושב בארץ ולא זכה צה אצרים עדיין עכ"ל.

נמצא אי לא הוה זכה אצרהם לצן הוה יורש לוט צן אחיו אחיה של שרה. ומעתה דקא מצשר לו המלאך ואמר כעת חי' יהי צן לשרה ושרה שומעת אז ותצחק שרה בקרובי' א"ל שהי' מצחק בלוט אחי' אחרי שהוא עכשיו אינו יורש כי אם יצחק צנה ירש אותה, ולהכי כתבו ותצחק שרה בקרוביה.

שם: מעשה בתלמי המלך שכינם שבעים ושנים זקנים וכו' וכתבו לו כי באפם הרגו שור וברצונם עקרו אבום. פירש"י ד"ה הרגו שור, שלא יאמר רצחנים היו אבותיכם, שהרי אביהם מעיד עליהם שהם הרגו איש, לכך כתבו שור, שלא היו חשובין בעיניו אלא כבהמות ולא הקפיד על הבהמות עכ"ל.

או י"ל הא דכתבו צאפס הרגו שור קאי על הריגת אנשי שכם שהי' מתוך אפס ועצרתם כי עו, שלצם הי' זוער צקרבס על מעשה דדינה אחותם. ואמר הקרא הכזונה יעשה את אחותינו, וצרכונם עקרו אבום הי"פ שהחמור אשר טימא את אחותם עקרו צרכונם כדין וכדת וצנימוס ואבום דקאמר מרמו על החמור כמאמר הקרא (ישעי' א' ג') ידע שור קנהו וְחִמּוֹר אָבוּם בְּעֵלְיוֹ והרגו חמור על מעשה שעשה ואנשי שכם על שלא מיחו צידו. וחלקו על שתי צדות הריגת שכם הי' צאפס אצל היגת החמור הי' צרכונם.

ולפ"ז מא דקמסיימו דכתבו וצרכונם עקרו אבום הכי פירושו, עקרו לשון הנוחר והמעקר, אבום פי' שור מפוטס והוא מלשון הקרא (משלי ט"ו י"ז) טוֹב אֲרָחַת יֶרֶק וְאֶהְבֶּה שָׁם מִשׁוֹר אָבוּם וְשֹׁנְאָה בּוֹ. פירש"י: משור אבום שמאבסקין לו המאכל צפיו על כרחו כדי לפטמו עכ"ל. והכי פירושו שהי' צעיניהם כאלו הרג שור וכאלו עקרו שור מפוטס נמשל כבהמות נדמו ומפני שהי' מדמין עשה מעשה בהריגת אנשי שכם שהי' נחשב צעיניהם כאלו הרגו שור ועקרו שור מפוטס שור לטבח יוצל מפני שנעשה נצלה צמעשה דדינה.

※

שם: ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושא בני אדם. ומפרש"י: נושא בני אדם, דמושמוע גמול, שלא יאמר משה רבכם לא היה לו סוס או גמל עכ"ל.

רכיב אחמריה אמרו ליה מאי טעמא לא רכבתא אסוקיא אמר להו צרטיצא שדאי ליה מיד ותאמר האתון הלא אנכי אחונך אמר לה לטעינא צעלמא אמרה ליה אשר רכבת עלי אמר לה אקראי צעלמא עכ"ל. וא"כ ה"נ הוה להו לכותבם וירכיבם על החמור וכי יאמר להם המלך וכי לא הי' לו למשה רבינו סוס או גמל יאמרו לו צאקראי צעלמא או צרטיצא שדיא.

ועל ארבע אשיצנו הא אנן קי"ל מאן דרכיב אסוס נראה כמלך, וכדאי' צמס' שצת (דף קנ"ב ע"א) וז"ל: דעל סוס מלך דעל חמור צן חורין. וא"כ דלמא מש"ה לא קרב צאפס כדי לחלק כבוד למלכות שלא רצה להראות את עצמו כנגד פרעה כמלך. דכן מצינו שזוה פרעה שלא ירכב שום אדם על סוג כי אם יוסף כדאי' צתרגוס יונתן צן עוזיאל צפ' מקץ וז"ל: וְאִמְרַת פְּרָעֹה לְיוֹסֵף אֲנִי פְּרָעֹה מִלְכָּה וְאֵתְּ אֶלְקַטְנָה וְצַר מִמִּימְרְךָ לֹא יֵרִים גְּבַר יְדִיָּה לְמִיָּסוֹר זַיִינִיָּה וְיֵת רִיגְלִיָּה לְמִיָּרְכֹוֹב עַל סוּסִיָּה צָבָל אֲרַעָה דְמִרְרִים. וכן מפרש רש"י צפ' צא דמשה חלק כבוד לפרעה וז"ל: וְיָרְדוּ

י"ל דהא אנן קי"ל רוכבי גמלים כולם רשעים, כדאי' צמס' נדה (דף י"ד ע"א) וז"ל: תנא רוכבי גמלים כולם רשעים וכו'. וא"כ האיך קמפרש רש"י דנושא בני אדם משמע גמל. לפ"ז עדיין יש פתחון פה למה הרכיבן על הגמל וכי משה רבינו משתמש בגמלים צתמי', מן הראוי הי' מלמנוע מרכיבת הגמלים.

ואמצינא לומר דתו' הרגישו צקושי' זו להכי לא קמפרשי דנושא בני אדם משמע גמל כדמפרש רש"י אלא דלהכי כתבו נושא בני אדם שהי' ירא פן יאמר להם וכי לא היה לו למשה רבכם סוס או גמל עכ"ל.

איצרא ק"ק הלא גצי אצרהם דכתבי ויחצוה את חמורו ל"ל כתבו התם נמי נושא בני אדם כדי שלא יאמר להם וכי לא הי' לאצרהם סוס או גמל.

ותו הא מצינו דבלעם קא רכיב על החמור והי' שאל אותו מ"ט לא רכבת אסוקיא אמר להו צרטיצא שדיא, כדאי' צמס' צרכות (דף וי"י^ל) וצנסנהדרין (דף ק"ה ע"ב), וצע"ז (דף ד' ע"ב), וז"ל הש"ס: צעידנא דחזו ליה דהוה

כָּל עֲבָדֶיךָ אֱלֹהֵי אֱלֹהֵי (שמות יא, ח) חלק כבוד למלכות שהרי
 צָפוּף ירד פרעה בעֲנָמוֹ אֱלֹהֵי אֱלֹהֵי ויאמר קומו לאו מתוך
 עמי ולא אמר לו משה מתחלה וירדת אלי והשתחוית לי
 עכ"ל. וא"כ ה"נ יש להו להשיבו לתלמי המלך דבאמת
 ה' לו למשה סוס והא דלא רכב עליו משום כבוד מלכות
 שלא יהי' נראה כמלך אלא דהוה רכיב על החמור להראות
 שהוא בן חורין, דהוא ה' משצט לוי וכל השצט של לוי לא
 ה' עבדים לפרעה במזרים.

וני"ל בטוב טעם ודעת דהזקנים שכתבו נושא בני אדם
 להודיע שחמור הוא משא בני אדם וזוה מתורץ קושי'
 אלימתא האיך מרכיבן על החמור אשתו וזניו הלא אותו
 יום שצת ה' כאשר מבואר לקמן .. דסתם חמור למשא
 קאי, וא"כ יש חלילה להרהר אחרי משה שהרכיב אשתו
 וזניו על החמור בשצת וע"י כך באו לידי חילול שצת להכי
 כתבו נושא בני אדם להראות דחי נושא את עֲנָמוֹ וכדעת
 ת"ק ולאפוקי מדנחום המדי דאמר סתם חמור למשאוי
 קאי וא"כ אין איסור בחמור יותר מבסוס וכבר מלתי
 אמורה זוה באריכות בספר יד דוד והנה אציג לפניך אות
 באות מה שכתבתי שם זוה בס"ד.

שם בגמרא: מעשה בתלמי המלך שכינס שבעים ושנים
 זקנים והכניסן בשבעים ושנים בתים ולא גילה להם על מה
 כינסן וכנסם אל כל אחד ואחד ואמר להם כתבו לי תורת
 משה רבכם נתן הקדוש ברוך הוא בלב כל אחד ואחד ענה
 והסכימו כולן לדעת אחת וכתבו לו אלהים ברא בראשית
 וכו' ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושא בני
 אדם. פירש"י: נושא בני אדם דמשמע גמל, שלא יאמר
 משה רבכם לא היה לו סוס או גמל עכ"ל.

בהיות שחל חובת ביאור לזכר מה ראו לשנות שינות
 הסוס או גמל מאי נ"מ אי ה' למשה מיניס הללו או לא
 וכלום חסר מצית המלך.

ונראה לדעתי הקלושה דדבר גדול דברו הזקנים
 זוה השינוי שחוזר לזרייתו חוששין לזה ושיחתן של ת"ח
 צריכין לימוד וצדקדוק גדול כתבו נושא בני אדם על
 החמור להורות שהחמור לרכיבה עומד. ודבר זה תליא

באשלי רבצני פלוגת' דת"ק ונחום המדי צמס' צ"צ (דף
 ע"ח ע"א): אמר עולא מחלוקת צסק ודיסקיא דתנא קמא
 סבר סתם חמור לרכוב קאי ונחום המדי סבר סתם חמור
 למשאוי קאי. ונחלקו התיומת בחלוקא דרבנן אי החמור
 קאי למרכב או למשאוי או הדין החמור כסוס לענין מכירה
 לנכרי דעיין צמס' שצת (דף צ"ד ע"א): ותניא בן צתירא
 מתיר צסוס. פירש"י: מתיר צסוס למוכרו לנכרי, מפני
 שמלככת הסוס אם היה אדם עושה אותה אין חייב עליה
 חטאת, דלרכיבה עומד, והאי נושא את עֲנָמוֹ, והא דאסרו
 למכור בהמה גסה לנכרי משום שאלה ומשום שכירות
 אסור, וסוס, אי נמי דמושיל ומוגר לאו איסורא דאורייתא
 איבא, שאין זו מלאכה אלל הסוס, וגבי אזהרת שביתת
 בהמה מלאכה כתיבא עכ"ל. אף כאן אנו נאמר לדעת
 הת"ק דחמור לרכיבה עומד דינו כסוס ואין שום איסור
 דרכיבה דחי נושא את עֲנָמוֹ משא"כ לדעת נחום המדי
 דלמשא עומד א"כ אשתני דינו מן הסוס.

ומעתה נתעורר לנו סנגוריי' נפלאה בהא דכתבו הזקנים
 על החמור שהוא נושא בני אדם והחליט דעת ת"ק דסתם
 חמור לרכיבה עומד ולא למשא א"כ מוצל אותו לדיק משה
 רבצ"ה מהרהורי דברים שיש להרהר אהא דהרכיב אשתו
 וזניו החמור הלא אותו יום שצת ה' שהרי אותו היום
 שגילה הקצ"ה על הסנה ה' בשצת כדאי' בס' גינת ציתן
 כ"י^[יא] ו"ל: ציום השצת נגלה הקצ"ה למשה בתחלת וזהו
 נראית במלת בראשית כי בראשית אותיות יר"א שצ"ת ר"ל
 הקצ"ה נגלה ונראה למשה ציום השצת עכ"ל.

והנה לדעת ספר גינת ציתן הנ"ל יפלא מאוד שהרי
 המקרא מלא דיבר הכתוב ויאמר משה אל ה' צי אדוני
 לא איש דברים אנכי גם מתמול גם שלשום גם מאז דברך
 וגו' פירש"י: למדנו שכל שצעה ימים היה הקדוש ברוך
 הוא מפתה את משה צסנה לילך בשליחותו מתמול שלשום
 מאז דברך הרי שלשה, ושלשה גמין רצויין הם, הרי ששה,
 והוא היה עומד ציום השציעי וכו'. א"כ הא דכתיב ויקח
 משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור וגו' ה' אחר
 שצעה ימים שקירצ בשליחותו וציום השמיני הלך לדרכו

[רי"א] הובא ביד דוד פ' שמות (עמ' קז), ובשם דוד פ' שמות (עמ' קלח), ופ' מצורע (עמ' רצד). והביאו ג"כ בספר ברכת שמואל

(פ' שמות).

רק שצות בעלמא וצחותו זמן עדיין לא גזרו על השצות וצפרטות צמקוס מלוא. על כן זקינים אמרו פני משה פנים מסצירות מסציר לכל עמי הארץ להיות גלוי לכל שהוא נקי וחק על שהרכיב אשתו וצניו על החמור צצצת מפני שהחמור נושא בני אדם ולרכיבה עומד והוא צדימוס אחד עם הקוס. ולדעת ר"י צ"ת דמתיר צקוס משום דחי נושא את עלמו. וזוה דעת הזקינים נוחה.

ורש"י יולא צמיאון ומפרש נושא בני אדם גמל וקוס ולא על החמור דקשיא לי אף שנושא בני אדם דווקא אגצרה ולא נשי כדאי צדף הנ"ל צרצצ"ס ד"ה וכומוני פי' רצצ"ס מרכצתא דנשי וגם הוא ממין משאוי שהאשה יושצת כמשאוי דקתס חמור לרכיבת אנשים קאי עכ"ל. לפ"ז אף דחמור לרכיבה דווקא לאנשים ולא לנשים.

*

שם: ומושב בני ישראל וכו'.

צארץ מלרים ארבע מאות ושלשים שנה וצחמת מלינו שירד יעקב למלרים עד שעה שעלו ישראל משס הי' רד"ו שנה. אמנס משעה שהי' הצרית צין הצתרים התחיל הגירות כמאמר הקרא וישצ יעקב צארץ מגורי אציו. ומן הראוי להצבונן מה ראו על ככה להיות נחלק התיומת עד שירד יעקב למלרים לא הי' כי אס גירות בעלמא ומשעה שירד יעקב אז התחיל רד"ו שנים ימי השעבוד.

ונראה לפרש צס"ד לפי מה דאיתא צמס' ר"ה (דף י"א ע"א) וז"ל: רבי יהושע אומר צניסן צצרה העולם וצניסן נולדו אצות וכו' שנאמר ויהי צצמונים שנה וגו' צשנה הרציעית צחדש זיו צירח שנולדו צו זיותני עולם. ר"א אומר צתשרי נצרה העולם צתשרי נולדו אצות שנאמר ויקהלו אל המלך שלמה וגו' צירח האתנים צירח שנולדו צו איתני עולם וכו' עכ"ל.

והנה לדעת המ"ד צר"ה ילא יוסף מצית האסורים כדאי צדף הנ"ל ע"צ צר"ה ילא יוסף מצית האסורים דכתיו תקעו צחודש שופר צכסא ליום חגיני עדות ציהוסף שמו וגו' עכ"ל. ע"כ מסכים דעת ר"א דצתשרי נצרה העולם וצתשרי נולדו אצות ועל פי שנים עדים יקוס הדצר חדא הוא ואידך ממה דאיתא צדף הנ"ל צד"ה

והלא שצת הי' ולדעת נחוס המדי קתס חמור למשאוי קאי ולא לרכיבה א"כ הרכיב' אסור צצצת דאורייתא.

וכצר נודע צין החיים דאצות קיימו וקצלו החורה וצייחוד צמלוא שצת קודס שנתנה שהרי אצרהס אצניו קיים אפי' ע"ת.

ושים עיונך סוף פ' נשא צמדדש רצה [פי"ד סי"ת] על הקרא שהי' משקל כסף אלפים וארבע מאות שקלים כנגד אלפים וד' מאות שנה עד כאן שהתחיל משה ליתן חורה לישראל צמלרים וללמד עמהס חוקים ומשפטים כשהי' צן ל"צ שנה ע"ש צאריכות. לפ"ז מי לנו גדול ממשה איך לא שס לצו לזה להציל אשתו וצניו מחילול שצת.

איצרה אי נימא כת"ק דחמור לרכיבה עומד א"כ חי נושא את עלמו ואין צרכיבת החמור איסור דאורייתא

ועתה

אציע לפניך מה שכתצתי צספר יד דוד צפ' מקץ ומשיך שייך הכא והוא מלתא דשווי לתרווייהו וזה לשוני שס:

צפסוק ויהי מקץ שנתיס ימים ופרעה חולם וגו'.

לפי מה דאי' צמדדשי חורה וכפירש"י דמש"ה הוזקק יוסף להיות עוד שתי שנים צצית האסורים מפני שחולה צטחונו צשר המשקים, וז"ל פרש"י: וַיִּשְׁפָּחֶהוּ (בראשית מ, כג): לאחר מכן. מפני שחלה צו יוסף צטחונו לזכרו, הוזקק להיות אסור עוד שתי שנים, שנאמר אשרי הגצר אשר שס ה' מצטחו ולא פנה אל רהצים, ולא צטח על מלרים הקרויס רהצ עכ"ל.

והנה כאשר עמדתי על עיון נפל מלתא דדעתי לדעת על מה זה הי' עונש יוסף שתי שנים הלא משנה ערוכה צמס' עדיות (פ' ב') משפט מלרים י"צ חדש וכן משפט איוב י"צ חדשים ומשפט רשעים צגיהנס י"צ חדש ע"ש שנ' והיה מדי חדש צחדשו ויוסף שהי' דציק גמור ונכשל צזה שצטח צשר המשקים מן הראוי להיות אחר שנה גחולמו ולמה נענש צתשלומי כפל שנתיס.

ואי אישר חילי ה"א דצחמת שנה אחת הי' עונש ולא יותר, ונחזי אכן מאמר הקרא ומושצ בני ישראל אשר ישבו

בטלה עצודה מאצותינו במזרים צתו' צד"ה וכו' ואעפ"י שהתחילו המנין מניסן דהמשפט מזרים י"צ חדש כדתנן בעדיות מ"מ לא פסקה עצודה עד תשרי וגו' עכ"ל.

ודון מינה ומינה ואוקי אצתרא מקום ד' אמות של הלכה לדעת ר"א דאמר צתשרי נולדו אצות י"ל לידתו הי' צר"ה ולפי הנחה זו סלקא חושבנא צדקדק הגדול לדעת רש"י צמס' ע"ז (דף ט' ע"א) לידתו של אצרהס אצינו הי' אלף תתקמ"ח לצריאות עולם י"ל שהי' צר"ה. והנה לדעת פרקי ר"א ומוצא בילקוט שאצרהס הי' בן שצעים שנה כשעמד בצרית בין הצתרים א"כ הי' מעמד צרית בין הצתרים צר"ה אלף י"ח לצריאות עולם דמשנת תתקמ"ח עד שנת צ' אלפים י"ח הוא שצעים שנה.

והנה לפמ"ש דצר"ה בטלה עצודה והוא הי' צ' אלפים תמ"ח לצריאות עולם, וא"כ הי' מר"ה צ' אלפים י"ח עד ר"ה צ' אלפים תמ"ח, ד' מאות ושלשים שנה כמאמר הקרא ומושב בני ישראל בארץ מזרים ד' מאות ושלשים שנה.

והנה יוסף שינא מצית האסורים צר"ה הוא היה ריש שתא של צ' אלפים רך"ט שנים לצ"ע, דיעקב נולד בשנת צ' אלפים ק"ח לצ"ע. וכבר כתבתי לעיל שהיה לידתו צר"ה לדעת ר"א צתשרי נולדו אצות, וגמרא ערוכה צמס' מגילה (דף י"ז ע"א) דיעקב הי' בן ע"ז שנים כשעמד על הצאר ע"ש. א"כ כשהי' עומד על הצאר הי' צר"ה צ' אלפים קפ"ה לצ"ע. ויוסף נולד סוף י"ד שנה שעבד יעקב בעד שתי צנות לבן, כמאמר הקרא ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי, עיין בפירש"י כאשר ילדה וכו' משנולד שטנו של עשו שנאמר ויהי צית יעקב אש' וצית יוסף להצד' וצית עש'ן לקש' (עובדיה א, יח) וגו' עכ"ל. א"כ לידת יוסף הי' צר"ה שנת צ' אלפים קצ"ט לצריאות עולם, דמן ר"ה צ' אלפים קפ"ה עד צ' אלפים קצ"ט מכוון י"ד שנה. ולפי מאמר הקרא ויהי יוסף בן שלשים בעמדו לפני פרעה א"כ אותו ר"ה שינא יוסף מצית האסורים הי' צ' אלפים רך"ט לצריאות עולם. ואותו ר"ה הי' מיום צרית בין הצתרים מכוון רי"א שנים, כי מן ר"ה צ' אלפים י"ח עד ר"ה רך"ט הוא מכוון רי"א שנים.

ואילו לא הי' יוסף צוטח צשר המשקים הי' יוצא צר"ה צ' אלפים רכ"ח לצ"ע, דעיין צמס' צרכות (דף ג"ח ע"ב) וז"ל: אמר רב אין המת משתכח מן הלצ אלא לאחר שנים עשר חדש שנאמר נשכחתי כמת מלצ הייתי ככלי אצד (תהלים לא, יג) וגו' עכ"ל. וא"כ אף כאן אנו נאמר הוא דאמר הקרא וישכחהו דלהשון שכחה משמע י"צ חדש דוגמא דכלי אצד וראי' לזה שהרי ציבות וישכחהו הוא מיותר שהרי כבר נאמר ולא זכר שר המשקים ומה ת"ל וישכחהו אלא להורות דשכחה ששכח שר המשקים ולא זכר את יוסף שכחה אחת הי'.

מעתה אמור שיוסף נתעכב מצית האסורים שנה אחת צשציל שצטח צשר המשקים כי קץ שם לחושך, ועדנא הוא קביע לי' לנחת צר"ה צשנת צ' אלפים רך"ח וצשציל שר המשקים אשתהו שם עד צ' אלפים רך"ט. אמנס אילו לא הי' צוטח יוסף צשר המשקים הי' יוצא מצית האסורין צר"ה רכ"ח לצ"ע, ומצית האסורין ינא למלוך, ומצית צין הצתרים שהי' שנת צ' אלפים י"ח עד ר"ה צ' אלפים רך"ח הוא מכוון רד"ו שנה, וצאותו ר"ה היה זמן להעלות יוסף לגדולה ועל צמתי השפחות, ומשנת צ' אלפים רך"ח עד ר"ה צ' אלפים רל"ח הוא עשר שנים שהי' יוסף בגדולה ויעקב וצניו הי' יושצין על אדמתן בארץ ישראל צכבוד וגדולה, ואילו עשר שנים לא הי' צאים צמספר שנת גלות ושעבוד דצאמת שנת רך"ח הי' גורס שלא יוצא מצית האסורין מפני צטחונו צשר המשקים ואח"כ הי' שצע שנת שובה ושנתיים הרעב הוא מכוון עשר שנים וצאותו ר"ה שנת צ' אלפים רל"ח צא יעקב למזרים, וצכותו פסק שני רעצון מש"ה אמר קרא ויאמר יעקב אל פרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה וגו' כי מר"ה צ' אלפים ק"ח אותו ר"ה נולד יעקב עד ר"ה צ' אלפים רל"ח הוא מאה ושלשים משום די"ל צר"ה עמד יעקב לפני פרעה. מעתה צא וחשוב מר"ה צ' אלפים רל"ח עד ר"ה צ' אלפים תמ"ח שאז בטלה עצודה מאצותינו הי' מכוון רד"ו שנה ימי השעבוד.

איצרא עדיין צריכין אנו למודעי רצה לאורייתא למיקם אחושבנא מספר רד"ו שנה הי' גלות מזרים דהיינו משעה שירד יעקב למזרים עד שעלו ישראל משם הי' מכוון רד"ו

י"ח עד ר"ה ז' אלפים רך"ח הי' רד"ו ויתר הקצ"ה ומשום כן לא הי' רק גירות בעלמא.

משא"כ הרד"ו שנים אחרונים מר"ה שנת ז' אלפים רל"ח עד ר"ה ז' אלפים תמ"ח אלו רד"ו שנים הי' מנד יוסף. והנה הדברים שצין אדם לחזירו הי' ימי השעבוד וגלות ויו"ד שנים צנתיים לא באו צמספר השנים של שעבוד וגירות כי אלו יו"ד שנים הי' יוסף בגדולתו ויעקב וצניו ג"כ בא"י בגדולתן שקטן ושחנן כחמרא דיתבי על דורדייהו.

ועפ"י הדברים האלה אשר הודיע את כל זאת סדר ומשפט השנים יוצן המשך הפסוקים פ' מקץ ויג' יעקב כי יש שצ' צמנר'ים ויאמר יעקב לנניו למה תתראו (בראשית מב, א) ועיין בפירש"י למה תתראו למה תראו עממכם צפני ישמעאל וצפני עשו כאילו אתם שבעים שבאותו שנה^[י"ד] הי' להם תבואה וכו' עכ"ל. מן הראוי להצטונן והלא מקרא מלא דיבר הכתוב והרעב הי' על פני כל הארץ וא"כ מאין הי' להם לאותו שנה תבואה מה נשתנה מכל אומה ולשון.

ובייחוד חובת גברא להיות מן מהדרין וליתן טעם דדבר אמאי דווקא אותה שנה לא פחות ולא יותר. ונראה ליתן טעם לשבח דדווקא אותה שנה היה להם תבואה דכבר כתבתי לעיל דיוסף ילא מצית האסורין צר"ה שנת ז' אלפים רך"ט לז"ע וא"כ לא וחשוב משנת רך"ט ושבע שנת שובע כלו שנת שובע צר"ה ז' אלפים רל"ו לצריאות העולם. לפ"ז כלו שנתיים שנת הרעב ז' אלפים רל"ז לצריאות עולם עד ר"ה רל"ח, והרעב הי' רל"ז ורל"ז, וכבר נודע צין החיים דאבות היה מקיימין כל התורה כולה אפי' עירוב תבשילין וא"כ דמקיימו כל התורה כולה קיימי נמי שמיטות ויוצלת.

ומעתה לא וחשוב צחצחון של עולם ז' אלפים ור' סלקא ציוצלת ונשאר ל"ז לדעת רבנן [ר"ה דף ט' ע"א], ל"ה סלקא צשמייטות, ונשאר שנת ל"ו ל"ז ומקרא מלא דיבר הכתוב צפ' צהר וז"ל: וְכִי תֹאמְרוּ מַה נֹּאכַל בַּשָּׁנָה

שנה וכן מצרית צין הצתרים עד זמן שהיה יוסף ראוי להעלות לגדולה ואלו השנים הן ימי מגורי של אבות וגם למה הי' נחלקה התיומת דרד"ו שנים הראשונים היה ימי מגורי ואידך רד"ו שנים הי' ימי שעבוד וגלות ווהפסקות עשר שנים שהי' מפסיק ציניהם מה היו משמשת.

וני"ל דרד"ו שנים ימי השעבוד שהי' צשציל יוסף סלקא חושבנא הכי דמצינו דיוסף הי' צן שלשים כשעלה לגדולה ועד אותו זמן היה שולט קנאת אחיו ציוסף שהרי מיד כשנולד יוסף לרחל אמרי יעקב ללצן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי ומפרש רש"י הטעם משום דיוסף הוא שטנו של עשו כמו שכתבתי לעיל.

ועל דבר זה מצא מקום הקפידה וקינה לומר מה נשתנה יוסף להיות שטנו של עשו יותר משאר כל השצטים להיות לו יתר שאת ויותר עוז ותפארת ומש"ה הי' השצטים מרחקין אותו ולא יכלו לדבר אתו עוד לשלום עד שמוכרת להיות עם צני צלהה וזלפה ושאר אחיו הי' צדלים ממנו וישנאהו אותו ושנאה מקלקלת השורה עד שלעצד נמכר יוסף צמנר'ים ושם שמו אותו צבור עד שמצית האסורין ילא למלוך כשהיה צן שלשים שנה וא"כ למ"ד שנה ימי הצער דיוסף הי' הגרם שהי' ישראל בגלות רד"ו שנה כי כבר נודע צין החיים מאמר הקרא צחקותי והוספתי שבע על חטאתיכם שהקצ"ה מעניש על אחת שבע ומש"ה המה שבעה מדורי גיהנם את אתה אמור שבעים פעמים שלשים הוא רד"ו שנה.

אכן צזה שמכר את יוסף פגמו צשם אהיה שהוא בגמטריא כ"א, יו"ד פעמים כ"א הוא רד"ו כמו שמאריכים צזה המקוצלים^[י"ב]. ומצינו צמס' צ"ק [דף כ"ה ע"א] ק"ו לשכינה י"ד יוס מדכתיב ואציה ירק צפניה וגו', אף כאן פגמו צשכינה להכי נענשו צשני פעמים רד"ו^[י"ג].

אמנם מצינו דברים שצינו לצין הקצ"ה מוחל וסולח משא"כ מה שצין אדם לחזירו אינו מוחל עד שיפייס לחזירו. לכן הרד"ו שנים ראשונים צר"ה משנת שני אלפים

[ריב] ע"י שער הפסוקים (פ' מקץ). ובס' ניצוצי שמשון להגר"ש מאסטרפאלי (פ' ויחי) דאחי יוסף פגמו בשמו של הקב"ה כשמכרו את יוסף שצרפו לזה השכינה...

[ריג] לכאורה לפי המשך הדרוש רד"ו אחת הי' בשביל שפגמו בשכינה, ורד"ו השני בשביל חטא מכירת יוסף. ולכאורה הקדמה זו אינו מותאם לדרוש דינן.

[ריד] לפנינו: 'שעה'. ומצאתי גירסא זו בחומש תקון סופרים.

אליהם יוסף מרגלים אחס וגו' ויאסוף אותם צמסמר שלשת ימים, וצפעם השניה שני ימים יוס הראשון אשר יוסף יצא את האנשים ציתה ויתן מים וגו' כמאמר הקרא, ויצא איש את האנישם ציתה ויתן מים וגו', וציוס השני והצוקר אור והאנשים שולחו והיה מחזירין אותם על דבר הגזיע עד יוס המחרת והולכין כזי טוב [עפ"י פסחים דף ז' ע"א], וגם אח"כ שירד יעקב עם אנשי ציתו לארץ גושן היה מהלך מ' יום, ס"ה יחד שס"ה יום שהוא שנה תמימה מיום ליום. כי צאתו הזמן היה מונין לחמה עד כשיצאו ממזרים אזי נאמר החדש הזה לכם נכטוה למנות להלצנה. לפ"י משירדו בני יעקב למזרים נמשך הזמן מכוון שנה תמימה משנת רל"ז עד ר"ה רל"ח.

ומה מאוד נמלנו לחיך מה דקאמר יעקב בן מאה ושלשים שנה אנכי היום כי צר"ה שנת ז' אלפים ק"ח לצ"ע נולד יעקב ומק"ח עד רל"ח מכוון מאה ושלשים. לפ"י זו ציוס נתמלאו מאה ושלשים שנה.

ואם כך דרכה של תורה אם צר"ה צא יעקב עם אנשי ציתו למזרים א"כ היה לידת יוכבד צר"ה שהרי יוכבד נולדה בין החומות והיא השלמת לע' נפש כדאי צמסכת ז"צ (דף קד"ג ע"ב) לפ"י כשהחזירה לוי יוכבד בת מאה ושלשים שנים היתה כדאי צמס' הנ"ל (דף ק"ד ע"א) היה הנשואין של עמרם שנה ז' אלפים שס"ח לצ"ע. לפ"י משה שנולד באדר י"ל משה נולד לצבעה מקוטעין וצאתו שנה מעוצרת היתה ומשה נולד באדר שני. אצל לפמ"ש לעיל דצאתן הימים מונין לימי החמה ולא הי' להם חדש עיבור ע"כ צריך ליישב כאשר מיישב הש"ס צמס' סוטה (דף י"ב ע"א) דמעצרא תלתא ירחי מעיקרא עיין שם.

השביעת הן לא נזרע וגו'. וצויתי את ברכתי לכם בפשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים וגו' (ויקרא כה, כ-כא), עד כאן לשון הקרא. וא"כ חוזר וניעור לדברי הראשונה דמש"ה דווקא אותה שנה הי' להם תצואה כי שנת ל"ד הי' צרכת התצואה על שלש שנים צצזיל השמיטה, והוא ל"ד ל"ה ול"ו, ומש"ה אותה שנה שנת ל"ו הי' להם תצואה כי הצרכה הי' מצו"ה אותה שנה ממנה שנתגדל להם צערב צציעי.

אמנם בהגיע שנת רל"ז ויחזק הרעב וירא יעקב כי יש צבר צמצרים ויאמר יעקב לצניו רד"ו שמה ומשירדו בני יעקב למזרים נמשך הזמן מכוון שנה תמימה מר"ה שנת רל"ז עד ר"ה רל"ח, דל"א וחשוב ממקום שהי' דר יעקב שם והוא צצרון עד סוף ארץ ישראל מהלך ק' יום, דארץ ישראל רחצה וארכה ת' פרסה והוא מהלך מ' יום, ומאמציעה עד סוף הוא מהלך ק' יום. ויעקב הי' דר צצרון והוא צאמציעה. וארץ מזרים הי' ת' פרסה על ת' פרסה כדאי צמס' תענית (דף יו"ד ע"א), וארץ גושן צאמציעה דארץ מזרים כדאי צתרגום יהונתן בן עזיאל צפ' צא [שמות יב, לא], וא"כ מתחלת ארץ מזרים עד גושן מהלך עשרים יום. ומעתה ממקום שהיה דר יעקב שם עד גושן מ' יום צהליכה, וכן צחזרה מ' יום, וא"כ צא ונחשוב צהליכה וצחזרה פ' יום [צ]ירידה [ראשונה], וצין עלייה ראשונה לירידה שניה שוהין צציתם ק"פ יום, שני פעמים שמנים, כמאמר הקרא כי לולא התמהמהנו צצנו זה פעמים, וצירדיתה ועלייה שניה שוהין אותם ג"כ שמנים יום, וא"כ ד' פעמים שמנים הוא ש"ך יום.

איצרא צאלו הימים הי' שוהין צין ירידה ועלייה הי' ימים, הא כיצד פעם ראשון ג' ימים כמאמר הקרא ויאמר

*

בתו' בד"ה ואל זאטוטי בני ישראל וקשה אמאי לא כתבו לו וישלח את אצילי בני ישראל כדכתיב בסמוך והוי לשון גדולה. ויש לומר לפי שלא רצו לשקר ולכך כתבו לו זאטוטי במקום נערי ובמקום אצילי דמשמע לשון גדולה כמו זוטו של ים ומשמע נמו לשון השפלה כדאמרינן התם האומר לצולה חרבי זו בבל שהוא זוטו של עולם פי' עומקו ותחתיתו ושפלה מכל ארצות כדאמרינן נמי התם הלכך נקרא שמה בבל שכל מתי מבול נערו שם עכ"ל.

עמסה דצחמת ספוקי מספקא לי' פירוש דנערי אי לשון חשיבות או לשון הפלגה והוא מיוסד ע"פ דמסכת זבחים

זאטוטי לישנא שמשחממע לתרי אפי לשון גדולה ולשון השפלה הדין הי'

את נערי אלו הזכורות וקאי אדלעיל על ויעלו עולות שהם העולם והקריבוים והוא לשון גדולה.

משא"כ לפי לישנא בתרא דרש"י שמפרש דלא קאי על ויעלו אלא דלא שלחום אלא להביא הקרבנות ולעמוד עליהם והוא לשון שפלות וא"כ מידי ספיקא לא נפקא ולהכי כתבו זאטוטי שהוא לישנא דמשתמע לתרי אפי לשון שפלות ולשון גדולה ולזה כיון תו' צמה דמפרשו בצחות לשונם והני לשונות שבקונטרס ואזלי לשיטתייהו ולהכי מפרשי הכא זאטוטי דזאטוטי משמע גדולה ושפלות

ומידי אדבר בו זכור אזכרנו אמ"ו ז"ל¹¹ ששמעתי ממנו טעם לשבח המגיע לכתבים להא דמפרש רש"י וישלח את נערי בני ישראל דאלו הזכורות ולכאורה מנ"ל לרש"י הא וכי משפט הזכורות דווקא לנערים.

ואמר אמ"ו ז"ל דהכי קאמר וישלח ישראל את הבנים אשר ילדוהן בנעורתן והיינו הזכורים דאיילדהו להו כד הוה בינקותא וכמו דקרי לבני רב חסדא מר ינוקא ומר קשישא צ"צ (דף ד' ע"ב) ומפרש תו' צד"ה מר ינוקא הוא הגדול ועל שם שנולד בינקותו של רב חסדא קרי ליה מר ינוקא ומר קשישא הוא הנעיר ונולד בקשישותו של רב חסדא עכ"ל.

*

(דף קט"ו ע"ב) וז"ל: יתיב רב הונא בר רב קטינא קמיה דרב חסדא וקא קרי וישלח את נערי בני ישראל א"ל הכי אמר ר' חסי קרבו ופסקו. ופירש"י צד"ה ויתב רב חסדא וקאמר וישלח את נערי בני ישראל נראה בעיני שהספרים חסרים כאן ולא ידעתי מה ואם אין חסרין זהו פירושו יתיב רב חסדא וקאמר להאי קרא וישלח את נערי וגו' ומפרש דאלו הזכורות וכו'. ופסקו אותו היום פסקה עבודה מן הזכורות שמסיני נטווו על הכהונה כדיליף לקמן ושמשו נדב ואציהוא כל אותה שנה ראשונה עד שהוקם המשכן ומתו. לישנא אחרינא הכי אמר רב חסי ופסקיה לריך להפסיק כאן נגינת טעם המקרא באתנחתא ולא יקרא בטעם פשטא כמו שאנו קורין אותו דכשהוא נקרא בטעם פשטא משמע שקריאת נערי בני ישראל דבק על ויעלו עולות משמע שהם העלום אבל כשאתה קורהו באתנחתא עומדת התיבה לצדה ואינה דבק על ויעלו וי"ל שלא שלחם אלא להביא הקרבנות ולעמוד עליהם ויעלו עולות אותם שכשרים להעלותם דהיינו נדב ואציהוא שמצאו לסיני הופרשו הכהנים כדיליף לקמן עכ"ל. וע"ש בתו' [צד"ה] א"ל וכו' ושני לשונות שבקונטרס עיקר עכ"ל.

אמור מעתה לפי לישנא קמא דרש"י דמפרש וישלח

להעלות עולה ככהן גדול על גבי המזבח, שנאמר וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות, וכל מי שעושה את עצמו ע"ל מן העבירה ולא עשאה, ניזון מזיו שכינה כמלאכי השרת, שנאמר ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו עכ"ל.

שים עיוןך במסכת כלה (דף י"ח ע"ב) [עי' פ"א הי"ז] וז"ל: א"ר (יוחי) [אחי] בר יאשי, כל (המפנה) [המנפה] בנשים סוף צא לידי עבירה, וכל המפנה עצמו מן העבירה ולא עשאה אפילו הוא ישראל, ראוי הוא

* * *

[ר"ז] בשו"ת נשאל דוד מתאר רבינו בתואר זה את רבו המובהק בעל עבודת הגרשוני.

דף ט' ע"ב

שם וז"ל: לא חמד אחד מהם נשאתי. פירש"י: לא חמד אחד מהם נשאתי, שלא יאמר חמור לא לקח, אבל חפץ אחר לקח עכ"ל.

מאות שנה אמר להן אלכסנדרוס מוקדון החזירו לו תשובה אמרו לו תנו לנו זמן שלשה ימים נתן להם זמן דקו ולא מלאו תשובה מיד הניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות וזרעו ואתה שנה שביעית היתה עכ"ל.

אמור מעתה דכבר בימי אלכסנדר מוקדון הוכרחו ישראל למימסר שדותיהם ודייני' עד כי הוצרך לדבר דלא מדרך צוה כצוים וחומסים שקלי מנייהו רק צוה מצרים וצוה הים לקחו מהם ששכר עבודתם. וכל זה אינם שווים להם להספיק שכר עבודתם עד כי עזבו שדותיהם וכרמיהם וזרעו ומלטו לנפשם.

וכד נידוק בשמא איהו תלמי מלך מצרים איהו אחד מארבע ראשי מחנה ושרי הצבא של אלכסנדר מוקדון הנקרא בטלמיוס^[רמ], ואחר מותו של אלכסנדר מוקדון ממנו יפרד והי' לארבעה ראשי, ותלמי הג'ל צחר לו ארץ מצרים. ומורא עלה אל ראשיהם של הזקנים דראו מעשה וזכרו הלכה הליכות עולם כמנהגו נוהג וחשצו דעתם דחזרו ונייעור וצא עליהם בעקיפין לכתוב תורת משה ורצה לתבוע מהם צוה מצרים וצוה הים כי לאו בתורת שכירות צא לידם רק בתורת צוה כדרכי שוללים וחומסים וגזילה הדרי' בעיני'.

וכדי להנצל מתביעה זו הקדימה לו בשינוי למעלות וכתבו לו לא חמד אחד מהם נשאתי דתמן תנין במס' סוטה (דף י"ג ע"א) וז"ל: צא וראה כמה חביבות מנות על משה רבינו שכל ישראל כולן נתעסקו בציוה והוא נתעסק במנות שנאמר חכם לצ יקח מנות וגו' עכ"ל.

ואמינא ליתן טעם לשבח זה ומאי רבותא דאשתבות משתבח צי' קרא שלא נתעסק בציוה וכי לאסוף הון רב הוא צריך ולגדולה מזו הוא מתוקן ומפסולת של לוחות הוא עשיר משה.

מן הראוי לשום על הלכ מה ראו ע"צ זקנים לשנות דבר זה במקום חמור לכתוב חמד ולהפך רי"ש לדלי"ת והלא גלוי וידוע מה שאמר הקצ"ה למשה אתה משה כתוב וכל הרוצה לטעות יטעה וצפרטות הרהורי דברים הללו המה דברים של מה בכך ודברי הבאי אשר לא מעלין ולא מורידין.

ובייחוד משה רבינו שהקרא מעיד עליו שהי' עניו מכל אדם הלא הוא בעצמו .. כתב לא חמד אחד מהם נשאתי ולא חשש לדבר זה שיאמרו נא חמור לא לקח אבל חפץ אחר לקח ואיך חששי הזקנים לזה ולשנות שינוי שאינו חוזר לצריא' הלא כל המשנה ידו על התחתונה.

ונראה לפרש לפי דעתי הקלושה דצוונה גדולה עשו סניגורין למה שאמר משה רבינו לא חמד אחד מהם נשאתי דרש"י מפרש תלמי' הי' מלך מצרים אשר גם צריך ליתן טעם לשבח לאיזה תועלת מפרש רש"י שהי' מלך מצרים ומה איכפת לו אם הוא מלך מצרים או בשאר מדינה.

אמנם כל הדברים יבוא בסגנון אחד דמצינו בגמ' דסנהדרין (דף צ"א ע"א) וז"ל: שוב פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו הרי הוא אומר והי' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום תנו לנו כסף וזהו שנטלתם ממנו אמר גביהא צן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס אם ינחוני אמרו להם הדיוט שצנו נחתם ואם אני הנחתי אותם אמרו להם תורת משה רבינו נחתכם נתנו לו רשות והלך ודן עמהן אמר להן מהיכן אתם מציאינן ראייה אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אציא לכם ראייה אלא מן התורה שנאמר ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה תנו לנו שכר עבודה של ששים ריבוא ששיעזדתם במצרים שלשים שנה וארבע

[רח] עי' סדר הדורות ג' אלפים תפ"ד, שהי' מופלג בכל החכמות אוהב חכמים ומכבדם ומספיקם, והי' לו שלש מאות אלף ספרים מחכמות.

אלא וודאי דרבותא יתירא הוה צי' דש"ס ערוכה צמס' סנהדרין (דף ט' ע"ב) אהא דקאמר שם צמתני': וכל העם צוזין וצמתנין לו והוא נוטל חלק צראש. תנו רבנן אוררות מלכים למלך ושאר ציזה שצוזין מחנה למלך ומחנה לעם עכ"ל.

אמור מעתה פרעה שהוילא את עמו כלי אוררות וסגולת מלכים וחלקם צכל.. למען ירדפו אחר ישראל, ומשה דמלך הי' ומן הראוי לו ליטול חלק צראש דכל האמור צפ' מלך מלך מותר.

אמנם משה דידיע צי' שפיר דלאו צתורת צזה רק צתורת שכר שכיר צא לידם וא"כ אין לו היתר כלל ליקח אותם חלק צשכירות עצודתו וציחוד דמשה מצית לוי אשר לא נשתעצדו צמנרים.

והיינו דקאמר חכם לצ יקח מנות פי' משה שהי' חכם לצ ישכיל ויצין מדעתו וחכמתו עמדה לו דלאו צתורת צזה לקחו מידם רק צתורת פרעון שכר שכיר ולכך יקח מנות כי ידע צנפשי' דלא יהי' לו שום זכות וחלק צכל אוררות (ושכירות) [שכיות] חמדה של המנרים.

והן הן הדברים צפירוש הפסוק לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הריעותי את אחד מהם דאי' כמ"ד [מס'] צכורות דף ד' ע"ב] דאין לך כל א' מישראל שלא היה לו משא (תשעה) [תשעים] חמורים מאוררות של מנרים, ומשה שלא רצה ליטול חלק צצזה זו מכל אותן חמורים שהי' להן לכל אחד ואחד כי ידע צנפשו צצזה יוגרם

*

שם: ולא כתבו לו את הארנבת משום שאשתו של תלמי ארנבת שמה וכו'.

ארנבתא הוות שמה עכ"ל. וכן היא גירסת הילקוט צתורת כהנים (פי' י"א) ע"ש.

בתלמוד ירושלמי (דף ע"א ע"ד) קאמר הטעם מפני שאמו של תלמי ארנבת שמה. וז"ל: ואת הארנבת ואת צעירת הרגלים אמו של תלמי המלך

*

רעה וגירעון שכר שכיר לאותו שנוטל ממנו. לכך אמר לא חמור א' מהם שלא רציתי ליקח אפי' חמור אחד מכל אותן החמורים הנושאים מטוב מנרים ולא הריעותי א' מהם לקפח ממנו שכר עצודת עצדות פרך וקושי השעצוד צמנרים.

וכדי לחזק הדברים ציותר חיזוק ותוקף אתחלף להו דלי"ת צרי"ש וכתבו לא חמד אחד מהם נשאתי וכוונתם צחכמה הוצה והכסף וכל חמודת מנרים אשר הציאו את שצח כל גנזי אוררת חמודי זהב עם נקודת הכסף וכל שכיות חמדה זו צזת מנרים וצזת היס.

ומעתה הדברים מוצקים כראי' מוצק מלתא צטעמא טעם וממשו כעיקר כאשר הציאו הזקינים דצטרוני' צא עממם לכתוב לו תורת משה שמו על לצם להצין את אשר לפניהם כי הוא תלמי מלך מנרים ופן יצא עליהו צעקיפין דלמא צתורת שכר עצודה לקחו אוררת מנרים רק צתורת צזה שללו וחמדו מהם ודינא קאמר שיציבו את הגזילה אשר גזל ממנו. לכך כאשר הגיע למאמר קרא לא חמור אחד מהם נשאתי שינוי צלשונם לכתוב לו לא חמד חמיד דייקא דלאו אחמור לרכוב עליו קאמר אלא כוונתו אחמורים הנושאים חמד היינו כל.. חמדה מאוררת מנרים ומשה שלא רצה ליטול מהם משום שידע שפיר דלאו צתורת ציזה רק צתורת היתר צתשלומין שכר עצודת צא לידו וא"כ אין כאן מקום לקפידה לנוח לצצוע מהם כלל ודוק.

שם: אמר רבי יוחנן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל ואמר רבי יוחנן מאי טעמא דרבן שמעון בן גמליאל אמר קרא יפת אלהים ליפת וישבן באהלי שם דבריו של יפת יהיו באהלי שם.

שורה אלא צאהלי שם. משמע דהוא סבר כרבן דאמרי לא התירו אלא אשורית. והרי תרתי דסתרי אהדדי וז"ע.

ואפשר לומר דר' יוחנן ס"ל דתורה נכתבת בכל לשון כדעת המרדכי שהצאתי לעיל דהוא כתיב צשם רש"י הא דקתני במתני' שנכתבין בכללשון קאי נמי אכתיבה וא"כ לא אנטריך האי קרא דיפת אלהים ליפת לדרשה דהתירו יונית דהא הוא סבירא שהתורה נכתבת אפי' בכל לשון להכי קאמר ר' יוחנן ציומא דהקרא דיפת אלהים ליפת צא ללמד דאין השכינה שורה אלא צאהלי שם.

ועד יעלה מן הארש דמש"ה פליג ר' יוחנן צמס' צחיס (דף ס"ב ע"א) ולא קאמר דאחד משלשה נביאים העיד שהתורה תכתב אשורית כמו דתנא צמתניתא משום דהוא אזיל לשיטתו וסבר דהתורה נכתבת בכל לשון וא"כ קשה היכי פליג ר' יוחנן אעדותן דחגי זכרי' ומלאכי וכמו שהוקשו תו' צמס' יצמות (דף ט"ז ע"ב) צד"ה ר' יוחנן וסביא וכו', ומש"ה פליג צאמת וקאמר דמעולם לא העידו שלשה נביאים הנ"ל על התורה שכתב אשורית וכדמשני תו' שם. ועיין צספרי יד דוד ושם הארכתי צס"ד.

ומיהו קשה דאנחת לן חדא האיך קפסק ר' יוחנן הכא הלכה כרשב"ג דלא התירו אלא יונית וז"ע.

איבא למירק דא"כ שפיר קאמר רשב"ג דהוא מקיימי טעמי' מדכתיב יפת אלהים וישכון צאהלי של שם וכו' ורבן דאמרי בכל לשון צהאי קרא מאי דרשי צי'.

וי"ל ע"פ מה דאית' צמס' יומא [דף ט' ע"ב] וזה הלשון הש"ס: צימי עורא לא הוה שריא שכינה צמקדש שני דכתיב יפת אלהים ליפת וישכן צאהלי שם אף על גב דיפת אלהים ליפת אין השכינה שורה אלא צאהלי שם עכ"ל.

ולכאורה קשה כיון דדרשינן מהאי קרא דאין השכינה שורה אלא צאהלי של שם א"כ תו לא מצי למדרש מיני' הכא דלא התירו אלא יונית. אלא וודאי דזהו פלוגתא צאמת דרבן ורשב"ג דרבן סברי דדרשינן מיני' דאין השכינה שורה אלא צאהלי של שם ורשב"ג סבר דדרשינן מיני' דהתירו אף יונית.

אמנם אכתי קשה דר' יוחנן אדר' יוחנן דהכא קפסיק ר' יוחנן דהלכה כרשב"ג והתירו אף יונית והטעם מדכתיב יפת אלהים ליפת וכו' וצמס' יומא קמשני ר' יוחנן: אי נמי סליקו כולו צימי עורא לא הוה שריא שכינה צמקדש שני דכתיב יפת אלהים ליפת וישכן צאהלי שם אין השכינה

*

שם: אמר רבי יוחנן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל.

דס"ל לר' יוחנן דלא פליג רשב"ג אלא צשאר ספריס אצל צמגילה מודה משום דכתיב ככתבם וכלשונם וכו' ע"ש דקא מפלפל צאריכות צוה. ועיין נמי השקליא וטריא צסוגיא זו צהמאור הגדול וצמלחמות ה', וכשאלמוד צלימוד היציבה לקמן צסוגיא זו אי"ה אאריך צוה צס"ד.

ולענ"ד נראה דאמוראי נינהו אליבא דר' יוחנן וכמו שמתרץ צמס' יצמות [דף ט"ז ע"ב] והני תנאי כהני תנאי לדעת [המ"ד] דר' יוחנן אמר הלכה כסתם משנה דריש פרק שני ולא התירו אלא אשורית הוא סובר נמי התם ציצמות דף הנ"ל דאמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה

י"ל דהא ר' יוחנן סבר דהלכה כסתם משנה ולקמן ריש פרק שני קסתם רבי צמגילה לא יא' עד שמהא כתובה צאשורית והיינו דלא כרשב"ג וא"כ האיך פסק ר' יוחנן הכא הלכה כרשב"ג. וכבר הרגיש צקושי זו הר"ן ז"ל וז"ל: ואף על גב דצגמרא מוקמינן מתני' דהכא כרבן הא אפסיקא צפ"ק הלכתא כרשב"ג דא"ר אצבו א"ר יוחנן הלכתא כרשב"ג וכתב עליו הרמב"ן ז"ל דלימא דכי אפסקא הלכתא כוותיה לאו צמגילה אפסקא דא"כ קשיא דר' יוחנן אדרבי יוחנן דאיהו אמר הלכה כסתם משנה [וכו'] והיאך פסק הוא הלכה כרשב"ג אלא ש"מ

דמקבל גרים מן הקרדויים ומן התרמודים.

דאין לומר דאסור לקבל גרים מן התרמוד משום עצדי שלמה דנשאז צנות ישראל מחמת עושרן ודרין שם בחזקת נכרים וקסבר דנכרי ועד הבא על צת ישראל הולד ממזר או מטעם שעצדים (איסורא בישראל) [אסורין צישראלית] וכפי השקלא והטריא הש"ס ותו' שם.

אי משום הא לא תצרא דלפי מה דמתרצים תו' [שם ד"ה בשלמא] דמתמא נתייאשו [הבעלים] מהם ואיכא מ"ד צפרק השולח נתיאשתי מפלוני עצדי אינו נריך גט שחרו. לפ"ז י"ל דאולי חשש ממזרות ועצדות מעצדי שלמה דנשאז צנות ישראל דכיון דראה שלמה וסנהדרין וכל ישראל דנשאז הני עצדים צנות ישראל ולא מיחו צידייהו ומדיצתי רבנן ושתקי ש"מ דניחא להו וצודאי אשחרורי משחרר להו כמו דמלינו גבי יהושע ונשיאות וכל ישראל אשחרורי משתחרר לגבעונים וכדאי' בתו' יצמות (דף ע"ט ע"א) ד"ה ונתינים דוד גזר וכו' וז"ל: צימי רבי צקשו להתיר נתינים להפקיע שעבוד מהם וע"י כן יהיו מותר להתחתן בהם עכ"ל. וכן מוכח (ממשנה) [מגמרא] ערוכה צמס' גיטין (דף ל"ט ע"ב) וז"ל: אמר רבי עצד שנסא את צת חורין צפני רבו ינא לחירות ומפרש רש"י: דאי לאו דשחרריה לא הוה שציק ליה למנסב צת חורין. ומהאי טעמא ציקש רבי נמי להתיר הנתינים דאזיל לשיטתו } וכן פסקינן הלכה למעשה וכמבואר צ"ד (סי' רס"ז סעי' ע') עיי' שם } . הרי מוכח מדנשאז הני עצדים נשים מצנות ישראל לפני שלמה רבן לפני סנהדרין וכל ישראל ש"מ דשחרורי משתחרר להו.

וכ"ת הלא מקרא מלא דבר הכתוב וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן. ויאמר ארור פגען עבד עבדים יהיה לאחיו' (בראשית ט, כד-כה). דתיתי משמע שם ויפת וא"כ יד שניהם שוה צנען וצנכסיו כי כל מה שקנה עצד קנה רבו ולאחר המצול שנתחלק העולם לשלשה חלקים לשם וחס ויפת כל אחד לשליש ואח"כ כשנתחלל חס להיות עצד להם זכו נמי שם ויפת בחלקו של חס וכל אחד זכה בחציו של העולם, ואין כח של אחד יפה מחצירו וא"כ קשה נהי דשחרורו שלמה וסנהדרין וכל ישראל את עצדי שלמה מ"מ לא הועילו חכמים כלום צתקנתן דוודאי

חלקם הוא משוחרר אצל חלק של יפת אין משוחרר ועדיין יוצאין צכצלי דעצדי ואין מותרין צצנות ישראל כהא דתנינן תמן צמס' גיטין (דף מ"א ע"א) וז"ל: מי שחציו עצד וחציו צן חורין עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד דצרי צ"ה צ"ש אומרים תקנתם את רבו וכו'. ומפרש רש"י: מי שחציו עצד כו' כגון שהיו צ' אחין או צ' שותפין ושחרר א' את חלקו עכ"ל. וא"כ ה"ה ה"נ הני עצדי שלמה כל א' וא' הוה עצד לשני אחים דשם ויפת ואף דשיחררו אותם אכתי את עצמם לא תקנתם ועדיין אסורין צצנות ישראל וא"כ אכתי מידי הרהור לא ינאנו למ"ד משמי' דר' יוחנן דהלכה כסתם משנה ציצמות דמקבלין גרים מן התרמודי' הלא המה אסורים משום עצדי שלמה וכמ"ש.

אי משום הא לא אריא דע"כ מוכח ומוכרע דס"ל לר' יוחנן דמקבלים גרים מן התרמודי' והטעם דרשות ציד המלך וסנהדרין לשחרר את עצדי שלמה משם דחס לא הוי עצד ליפת אלא לשם לצדו ועד יעלה מן הארש דהא ר' יוחנן סבר דהלכה כסתם משנה וסתמא דמתני' לקמן ריש פרק שני דלא התירו אלא אשורית דקתני בכל לשון לא ינא ע"ז קשה הא כתיב יפת אלהים ליפת להורות שדצרים של יפת יהא צאהלי שם וא"כ מוכח דהתירו אף יונית והאיך קאמר ר' יוחנן דהלכה כסתם משנה דלא התירו אלא אשורית ואליצא ע"כ צ"ל דהקרא יפת אלקים ליפת אחיא כאידך דר' יוחנן דאמר אין השכינה שורה אלא צאהלי של שם וכדאי' צמס' יומא וקשה הלא מקרא מלא דבר הכתוב ארור כנען עצד עצדים יהיו לאחיו דתיתי משמע לשם ויפת יד שניהם שוה וכל אחד זכה בחציו של העולם וכבר צידוע שמקום המקדש הוא צאמצע העולם וא"כ שם ויפת כל א' יש לו תפיסת יד צמקדש וזכה כל א' לחציה ומאן פליג להו ואין כחו של אחד יפה מחצירו וכמו דהשכינה שורה בחלקו של שם כך שורה בחלקו של יפת והאיך קאמר ר' יוחנן דאין השכינה שורה אלא צאהלי של שם.

וע"כ מוכרח לומר דס"ל דאינו תפוס לשון ראשון אלא לשון אחרון דאמר הקרא לצסוף דקאמר נח צרוך ה' אלקי שם ויהי כנען עצד למו דהיינו לשם לצד ולא זכה יפת צחס וצנכסיו אלא לשם ולתהלה ניתנו לשם לצדו וצחלקו תשרה השכינה כי הוא זכה כמשפט הצורה שני חלקים צחד

אלה צאהלי של שם ע"כ ז"ל דס"ל דתפוס לשון ראשון הא דקאמר נח עזד עצדים יהי' לאחיו דתרחי משמע דשם ויפת דיד שניהם שווים צחס וצנכסיו וצמקדש דכל א' וזה חזיו צמקדש ואין כח של א' מהם יפה מחזירו כמו דהשכינה שורה צחלקו של שם כך השכינה שורה צחלקו של יפת ומש"ה לא קאמר דילפינן מדיפת אלקים ליפת דאין השכינה שורה אלא צאהלי של שם אלא דאתא להורות דהתירו אף יונית וכרש"ג ולא כסתם משנה דלקמן דלא התירו אלא אשורית והוא אזיל לשיטתי' דהוא אמר נמי התם ציצמות משמי' דר' יוחנן דאין מקבלים גרים מן התרמודיים דאף אי נימא דשחרר לעצדי שלמה לא מהני כלום כי הי' ליפת ג"כ חלק בעצדי כנען וא"כ אסור לקבל גרים מן התרמודיים דאין הלכה כסתם מתני' דיצמות ולא כסתם מתני' דלקמן.

מיצרא ומקום המקדש נפל צגורלו ולו לצדו ניתן ולהכי קמסיים הקרא יפת אלהים ליפת וישכון צאהלי שם ויהי כנען עזד למו לשם לצד ואין ליפת חלק צכנען וצנכסיו ואין השכינה שורה אלא צאהלי של שם והכל הולך אל קטוף אחד דאין ליפת שום חלק צחס וצנכסיו וצמקדש וא"כ דון מינה ומינה דעצדי שלמה כיון שנשא נשים מצנות ישראל ולא הי' שום מוחה צידיהו ש"מ דשחרורי משחרר להו ואולא החשש דממזרות ועצדות ולהכי מתיר לקבל גרים מן התרמודיים כסתם משנה דהתם צמס' יצמות וכסתם מתני' דלקמן דלא התירו אלא אשורית.

ומ"ד משמי' דר' יוחנן דהלכה כרש"ג ויליף מדכתיבי יפת אלקים ליפת דצרו של יפת יהיו צאהלי של שם ופליגא דידי' אדידי' צהא דאמר ר' יוחנן צמס' יומא [דף ט' ע"ב] דיפת אלקים ליפת צא להורות דאין השכינה שורה

*

אין בין כהן משוח בשמן המושחה למרובה בגדים אלא פר הבא על כל המצות אין בין כהן משמש לכהן שעבר אלא פר יום הכפורים ועשירית האיפה. הא לענין פר יום כפורים ועשירית האיפה זה וזה שווין מתניתין דלא ברבי מאיר דאי רבי מאיר הא תניא מרובה בגדים מביא פר הבא על כל המצות וכו' עכ"ל.

נצבו כמו נד ועתה מלא ידיו לדבר ומקשה מתני' דלא כר"מ וא"ל דאיירי ר"מ צפר העלם דבר של ציצור קשה מאי אריא מרובה בגדים אפי' כהן הדיוט מציא פר העלם דבר כדעת תו' וא"ל דלא חש לדברי תו' א"כ קשה הא דקאמר הא לענין פר י"כ זה וזה שווין ה"ל נמי לענין פר העלם דבר של ציצור זה וזה שווין וא"כ חדא מתרתי לא פלטית או דה"ל לענין פר העלם דבר של ציצור נמי זה וזה שווין. ואם נפשך לומר דאי אפשר לאומרו משום דקשיא ל' מאי אריא מרובה בגדים מציא אפי' כהן הדיוט יכול להציאו כדעת תו' וא"כ קשה מ"ד מתני' דלא כר"מ ואי דר"מ איירי צפר העלם דבר של ציצור מאי אריא מרובה בגדים מציא אפי' כהן הדיוט נמי יכול להציאו וא"כ הא צהא תליא.

ובזה יוצן הא דקא מסיים וחכמים אומרים לא יציא וכו' לכאורה דלישגא מיותר הוא ומאי קמסייע צזה. אפשר לומר דמש"ה נקט וחכמים אומרים לא יציא מדרצנן נסייע לר"מ דפן יאמר האומר דלמה לעולם מתני' כר"מ ור"מ

התלמידים מתהנדזין צדבר ה"ל להקשות מיד אמתני' דלא כר"מ ולמה נטר עד הכא הא דקאמר לענין פר י"כ וכו' ואח"כ מקשה מתני' דלא כר"מ.

ונראה ליישב צטוב טעם ודעת דצלא"ה אין מקום להקשות דכד עיינת צתו' דפי' פר הבא על כל המצות פי' פר כהן משיח שחטא צשוגג וכו' אבל לא מיירי צפר העלם דבר של ציצור דאפי' כהן הדיוט יכול להציא כדאי' צת"כ וכל שכן מרובה בגדים.

ולפי"ז קשה קושי' עצומה על המקשה דמתני' דלא כר"מ דלמא לעולם אימא לך דמתני' כר"מ ומתני' אמר חדא ור"מ אמר חדא ולא פליגי מתני' איירי צכהן משיח שחטא לעצמו ור"מ איירי צפר העלם דבר של ציצור דכ"ע מודה. אבל עתה דקאמר הא לענין פר י"כ זה וזה שווין ע"כ צריך לתרץ דלא צא לאשמעינן דמרובה בגדים מציא פר הבא על המצות דהיינו פר העלם דבר מאי אריא מרובה בגדים מציא אפי' כהן הדיוט יכול להציא ע"כ דברי ת"כ

ואיירי צפר העלם דבר של ציבור ואם נפשך לומר ה"ל נמי לענין פר העלם דבר של ציבור זה וזה שווין אין הכי נמי

ובאמת היא גופא קא קשי' ה"ל נמי לענין פר העלם דבר של ציבור זה וזה שווין מש"ה קא מציא הש"ס וחכמים

אומרים לא יציא וא"כ ע"כ ר"מ דקאמר יצא על פר משיח קאמר יציא ומתני' פליגי אדר"מ דאי סלקא דעתך דר"מ קאי על פר העלם דבר של ציבור האיך פליגי וקאמר לא יציא אלא ע"כ מודה דמרוצה בגדים מציא פר העלם דבר ולדעת ת"כ אפי' כהן הדיוט יכול להציאו אלא ע"כ דר"מ קאי על פר משיח ומתני' דלא כר"מ ומש"ה קאמר הש"ס הא לענין פר י"כ זה וזה שווין ולא קאמר לענין פר העלם דבר של ציבור זה וזה שווין דמאי אריא מרוצה בגדים מציא אפי' כהן הדיוט יכול להציאו.

והן הן הדברים דקאמר הש"ס במאי אוקימתא מתני' דלא כר"מ הא הלא כבר אמרי מתני' דלא כר"מ אלא הכי קאמר הש"ס דבאמת הי' מקום לומר מתני' כר"מ וקמיירי צפר העלם דבר של ציבור כאשר הארכתי לעיל. איברא מדקא פליגי חכמים על ר"מ ש"מ דר"מ איירי צפר כהן משיח.

ועתה אבאר לפניך כל השינויי הש"ס דקאמר הכא ולא קאמר התם במס' הוריות וכן להיפך.

ראשון דלכאורה פירש"י סתרי אהדדי דכאן פי' רש"י: פר הבא על כל המנזות כהן משיח שהורה היתר

בדבר שזדונו כרת, ועשה כהוראתו, מציא פר (הבא על כל המנזות וגו'). ובמס' הוריות ממאן רש"י צפי' זה דקאמר התם [דף י"א ע"ב]: אין זין כהן המשוח בשמן המשחה למרוצה בגדים אלא פר הבא על כל המנזות ואין זין כהן משמש לכהן שעבר אלא פר יוה"כ ועשירית האיפה זה וזה שוים בעבודת יוה"כ וכו'. [ובדף י"ב ע"א]: מתניתין

דלא כרבי מאיר דאי ר"מ הא תניא מרוצה בגדים מציא פר הבא על כל המנזות דברי ר"מ ולא הודו לו חכמים [וכו']

במאי אוקימתיה כרבנן וכו' רישא רבנן וסיפא ר"מ [וכו'] רבא אמר ר"ש היא וסבר לה כר"מ בחדא ופליגי עליה

בחדא דתניא דברים שבין כהן גדול לכהן הדיוט וכו' וכולן נוהגין במרוצה בגדים חוץ מפר המציא על כל המנזות.

פירש"י: דהיינו פר העלם דבר של ציבור.

פירש"י שם דאיירי לענין פר העלם דבר של ציבור.

ובזה מתורץ מה ראו חכמים לומר הכא וחכמים אומרים לא יציא ושם נאמר ולא הודו לו חכמים י"ל דהכא

מדקאמר הש"ס הא לענין פר י"כ ועשירית איפה זה וזה שווין ולא נקט בהדייהו הא לענין פר העלם דבר של ציבור

זה וזה שווין ע"כ מוכח דאיירי צפר כהן משיח דאל"כ מאי אריא מרוצה בגדים מציא אפי' כהן הדיוט יכול להציאו

וא"כ מוכח שר"מ איירי צפר כהן משיח דאל"כ האיך פליגי

והשניות כאן קאמר הש"ס הא לענין פר י"כ זה וזה שווין והתם לא קאמר ולא כלום.

ויותר המה כאן קאמר הש"ס וחכמים אומרים לא יציא ושם נאמר ולא הודו לו חכמים.

ויתר עוז כ(מ)אן קאמר במאי אוקימתא דלא כר"מ ושם נאמר במאי אוקימתא כרבנן משמע אל"כ דר"מ נמי קאי מתני'.

ותו כאן קאמר ר"י אמר ראשון חוזר לעצדתו שני לא ראוי לכ"ג ולא לכהן הדיוט ואומר ר"י שעשה מעשה בן

יוסף מאלום וכו' ושם לא נזכר בצרייתא רק דהציא מעשה וכו' וזו מעשה ליסתור הוא על ר"מ.

ואת השש כאן קאמר וצא מעשה לפני חכמים, ושם קאמר הש"ס ולא הניחוהו אחיו.

והשביעית תשמטנה שמט כאן רבא אמר ר"ש היא, והתם נאמר רבא אמר ר"ש היא.

אלא כולוהו בחדא מחתא מחתניהו וחדא מתורץ צריך חזירתה מה שהקשה דפירש"י סותרים אהדדי ועל מה

שהקשה דכאן קאמר הא לענין פר י"כ זה וזה שווין והתם לא נאמר ולא כלום מההיא קושיא גופא דדקו רש"י כאן

והתם כאן מוכיח רש"י דאיירי צפר כהן משיח דאל"כ ה"ל נמי לענין פר העלם דבר של ציבור זה וזה שווין אלא

ז"ל דא"כ קשה מאי אריא מרוצה בגדים מציא אפי' כהן הדיוט יכול נמי להציא אבל שם דהגמרא ממאן בזה ולא

קאמר הא לענין י"כ זה וזה שווין אפשר לומר דבאמת מתני' איירי צפר העלם דבר של ציבור רק אם פרושו

דמתני' צפר העלם דבר של ציבור א"כ הא לענין פר י"כ זה וזה שווין ואם אמרינן דמיירי צפר כהן משיח א"כ אף

לענין פר העלם דבר של ציבור זה וזה שווין מש"ה קמפרש רש"י שם דאיירי לענין פר העלם דבר של ציבור.

ובזה מתורץ מה ראו חכמים לומר הכא וחכמים אומרים לא יציא ושם נאמר ולא הודו לו חכמים י"ל דהכא

מדקאמר הש"ס הא לענין פר י"כ ועשירית איפה זה וזה שווין ולא נקט בהדייהו הא לענין פר העלם דבר של ציבור

זה וזה שווין ע"כ מוכח דאיירי צפר כהן משיח דאל"כ מאי אריא מרוצה בגדים מציא אפי' כהן הדיוט יכול להציאו

וא"כ מוכח שר"מ איירי צפר כהן משיח דאל"כ האיך פליגי

בסיפא דמתני' אין צין כהן משמש לכהן שעבר לאלה פר י"כ ועשירית האיפה דאי ר"י יש עוד חילוק צין שמונה בגדים דכ"ג משמש בשמונה בגדים וכהן שעבר לא משמש בשמונה ולא בארבע וא"כ ע"כ דרישא לא כר"מ וסיפא ע"כ כר"מ לכך לא הי' לו פתחון פה לומר רבא אמר ר"ש היא הלל עדיין קושיא במקומה עומדת רישא ע"כ דלא כר"מ וסיפא ע"כ כר"מ לכך באמת קמתרץ אין רישא רבנן וסיפא ר"מ או ר' היא ונסיב אליבא דתנאי.

אבל שם במסכת הוריות ברישא דמתני' ספוקי מספקא בפרוש ובאמת אפשר לומר דרישא דמתני' נמי אתיא כר"מ רק דקשיא לי' במאי אוקימתא כרבנן אבל אליבי' אפשר לומר דספוקי מספקא ברישא ורישא דמתני' נמי אתיא כר"מ וסיפא ודאי אתיא כר"מ אבל ר"י ספוקי מספקא אי אתיא כוותיהו או לאו משום דר"י לא אמר בפירוש ראשון חוזר לעבודתו וכו' כמו דאית' במס' מגילה לאלה הבא מכללו אתמר מדאמר ר"י מעשה בר"י צן אולם וכו' ולא הניחואו אחיו וכו' עכ"ל ועל זה י"ל ואי מכללא אתמר מאי הוי דבשלמא אי הוה אמר ר"י הכא ולא הניחואו חכמים כמו דאי' במס' מגילה הוה מן מעשה רב הואיל ולא הניחואו חכמים להיות לכהן ודאי דינא הכא קאמר משא"כ ר"י דאמר במס' הוריות אחיו מאן אמר דשפיר קעצדו אס עשאו ע"פ חכמים או לא דלמא אינהו מדעתיהו הכי עבדי לרחק ולא לקרב ואפשר שיש מקום לבעל הדין לחלק. ומדספיקא לא נפקא.

וזהו תמלית דברי המקשן דרישא דמתני' אי כרבנן ודדר"מ קא ספוקי מספקא וסיפא דמתני' אתיא כר"מ ודדר"י ספוקי קא מספקי על זה קמשני הש"ס רבא אמר ר"ש היא ואין מקום להקשות רישא דלא כר"מ אפשר דרישא דמתני' נמי אתי' כר"מ.

ולפ"ז צין תצין את אשר לפניך דברי הש"ס רבא אמר ר"ש היא וסבר לה כר"מ בחדא ופליג עלי' בחדא פירש"י: דאילו רבי מאיר סבר מרובה בגדים מביא פר הבא על כל המנות דהיינו פר העלם דבר של צבור ואילו ר' שמעון סבר דאינו מביא פר הבא על כל המנות כדתנן אין צין

עליה חכמים ואמרו לא יביאו. משא"כ התם דלא קאמר הא לענין פר י"כ וכו' דלא פסיקא להו אי פירוש דמתני' צפר כהן משיח א"כ אף לענין פר העלם של צבור זה וזה שווין או דפרוש צפר העלם דבר א"כ הא לענין י"כ וכו' זה וזה שווין יכול לומר דרבנן ספוקי מספקא לי' דדר"מ א"כ הכי קאמרו חכמים לר"מ אי מיירי צפר כהן משיח ופליג על המתני' אין חכמים מודו לו ואי דמיירי צפר העלם דבר של צבור מאי מרובה בגדים מביא אפי' כהן הדיוט יכול להביאו. אבל באמת ר"מ אליבא דנפשי' באמת סבר כמתני' ולא פליג רק מתני' אמר חדא ור"מ אמר חדא ולא פליגי והן הן הדברים דקאמר הכא במאי אוקימתא דלא כר"מ דבדודאי לא כר"מ אתיא מתני' מדפליגי רבנן עליה ואמרו לא יביאו כאשר הארכתי. אבל התם דבאמת אתי' מתני' כר"מ דלא ידע פרוש דמתני' אי מיירי מתני' צפר צפר כהן משיח ואמרו לא יביא א"כ מתני' אתיא כר"מ ואי מיירי מתני' צפר העלם דבר לא אתיא מתני' כר"מ ולכך קאמר לא הודו לו חכמים דספוקי מספקא דדר"מ כאשר הארכתי. ולכך קאמר במאי אוקימתא כרבנן דודאי אתיא מתני' כרבנן אי מיירי צפר כהן משיח וקאמר מרובה בגדים אינו מביא אינהו נמי קאמרין אינו מביא ואי מיירי צפר העלם דבר של צבור אינהו נמי איירי צפר העלם דבר של צבור.

ובזה נמלטנו נמי הש"ס דקאמר הכא אמר ר"י ראשון חוזר לעבודתו ושני אינו ראוי לא לכהן גדול ולא לכהן הדיוט ואמר ר"י מעשה בר"י צן אולם וכו' ובמס' הוריות לא אמר ר"י בפירוש דין זה רק אמר ר' יהודה מעשה בר' יוסף וכו'. וגם כאן דאמר ולא הניחואו חכמים^{ר"ט} ושם נאמר ולא הניחואו אחיו.

ונראה ליישב דכאן במתני' ודאי רישא דמתני' לא אתיא כר"מ כאשר הארכתי לעיל וסיפא דמתני' אי אפשר לאוקמה כרבנן שהרי ר"י אמר ראשון חוזר לעבודתו והשני אינו ראוי לא לכהן גדול ולא לכהן הדיוט ומביא ראי' לדבריו ממעשה רב מר' יוסף צן אולם שלא הניחואו חכמים להיות לא לכ"ג ולא לכהן הדיוט ומדקנקט

[ר"ט] לשון זה ליתא לפנינו, וגם לעיל בציטוט הלשון מגמ' כ' רבינו כמו שהיא לפנינו, ובא מעשה לפני חכמים ואמרו

וכו'.

שלא ילא דבר זה מפה קדוש רש"י אלא איזה תלמיד טועה פירש כן מפני שאי אפשר לפרש דהיינו פר העלם דבר של צבור דהא מרבינן בתורת כהנים דאפילו כהן הדיוט יכול להקריבו עכ"ל.

ולפמ"ש וזכרתי הדברים בין חילוק במס' מגילה למס' הוריות ביניים הדברים וזכרתי דברי נכונים הללו ילאו מפי קדוש רש"י ז"ל בעצמו ובכבודו ולא לתלות בזקי סריקי בתלמוד טועה.

וגם ראיתי מה שכתב בס' באר שבע [דף י"ב ע"ב]: זאת הצרייחא שנויה כאן בשיבוש, ונריך להגיה כמו שהיא שנויה במקומה בפרק קמא דיומא ומייתי לה נמי בפרק קמא דמגילה בלשון זה דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר ראשון חוזר לעבודתו שני אינו ראוי לא לכהן גדול ולא לכהן הדיוט 'א"ר יוסי' מעשה וכו' עכ"ל.

ולפמ"ש דקדוק שנו במס' הוריות בלי שום שיבוש כאשר הארכתי ומדוקדק כל דבר ודיבר וכל טיפה וטיפה מהזות הא עליו לא נתחלף בין טיפה לטיפה.

*

שם בגמ': מאי טעמא דרבי מאיר דתניא משיח אין לי אלא משוח בשמן המשחה מרובה בגדים מנין תלמוד לומר המשוח עכ"ל.

בתלמוד ירושלמי במס' מגילה ז"ל: מה טעמא דר"מ משיח מה תלמוד לומר כהן לרבות את המרוצה בגדים מה טעמון דרבנן משיח יכול זה המלך ת"ל כהן אי כהן יכול אף מרוצה בגדים ת"ל משיח. והרי להדיא דר"מ יליף מרוצה בגדים מדכתיב כהן. וכן איתא בתלמוד ירושלמי במס' הוריות (דף מ"ד ע"ג) ומאריך שם בענין זה לשכנו תדרשו וזאת שמה.

*

שם ברש"י: אין בין כהן משוח בשמן המשחה למרובה בגדים אלא פר הבא על כל המצות. פירש"י: כהן משיח שהורה היתר בדבר שזדונו כרת, ועשה כהוראתו, מביא פר עכ"ל.

הוראתו לזדה והיא שיהיה חכם מופלא שנאמר אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם עכ"ל. והן הן הדברים דברי רש"י ז"ל. וכן כתבו תו' להדיא במס' מזיר (דף מ"ז ע"א)

משוח בשמן המשחה למרוצה בגדים אלא פר הבא על כל המצות עכ"ל. וא"כ דר"מ איירי בפר העלם דבר של צבור וע"ז קאמר ר"מ מרוצה בגדים מציא י"ל דר"מ מוקי למתני' בפר כהן משיח ולא בפר העלם דבר ולפ"ז לא פליג המתני' דמתני' אמר חדא ור"מ אמר חדא ולא פליגי מתניתין מיירי בפר כהן משוח ור"מ איירי בפר העלם דבר.

והנה ראיתי בס' באר שבע (דף י"ט ע"א וע"ב) [על הגמ' דף י"א ע"ב] ז"ל: פירש"י שמרוצה בגדים אינו מציא פר העלם דבר כו' אי אפשר שכוון לומר שאינו יכול להקריב פר העלם דבר של צבור דהא מרבינן בתורת כהנים דאפילו כהן הדיוט יכול להקריבו וכל שכן מרוצה בגדים אלא מיירי בפר של הכהן משיח עצמו דכתיב אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם וגו' עכ"ל.

וכן כתב לקמן [על הגמ' דף י"ב ע"ב]: ופליג עליה בחדא פרש"י דאלו רבי מאיר סבר מרוצה בגדים מציא פר הבא על כל המצות דהיינו פר העלם דבר של צבור כו' נ"ל

לבאורה

יפלא הלא משיח הוא כהן משוח ומאין ילא לרבות מרוצה בגדים.

ונראה דהגירסא נריך להיות כמו במס' הוריות (דף י"ב ע"א): מ"ט דר"מ דתניא משיח אין לי אלא משוח בשמן המשחה מרוצה בגדים מנין תלמוד לומר הכהן המשיח. והכי פירשו אי סלקא דעתך דמשיח מיירי א"כ ל"ל הכהן אלא ע"כ לרבות מרוצה בגדים. וכן איתא להדיא

עיינן

בהרמב"ם (בריש פרק ט"ו בהלכות שגגות) שכתב ז"ל: צמה דברים אמורים שכהן משיח מציא פר על שגגתו כשטעה בהוראת עצמו ועשה מעשה שגגת

ד"ה ואי מנאלו וכו' [י"ז] וז"ל: ובהוריות (דף יא): עיקר הדבר ופירושו ופר הצא על כל המלות היינו צפר שהוא

עלמנו מציא שהורה בעלמנו ועשה כהוראתו שהוראת כהן משיח לעלמנו כהוראת צ"ד לציבור עכ"ל.

*

שם: [בתום] ד"ה אין בין כהן משוח למרובה בגדים אלא פר הבא על כל המצות, פירוש פר כהן משיח שחטא בשוגג דעשה אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ואשם בדבר שזדונו כרת אבל לא מיירי בפר העלם דבר של צבור דכתיב ביה הכהן המשיח יחטא וכו'.

מרוצה צגדים כדכתיב גציה ולקח הכהן המשיח מדם הפר והא לימח דצמורת כהנים מוכח שהדיא דאף כהן הדיוט מקריצו הכי גרסינן וכו' עכ"ל ע"ש.

וא"כ זכינו לדין הא דכתבו תו' הכא צמגילה ללא מיירי צפר העלם דבר של ציבור משום דכתיב צ' הכהן המשיח יחטא צ"ל הכהן המשיח מדם הפר והיינו הקרא דכתיב גציה משיח ולקח הכהן המשיח מדם הפר וכמו שכתבו תו' ע"ש. ול"ג יחטא. וכן הא דכתבו תו' הכא דהא מרבינן צת"כ ואפי' כהן הדיוט יכול להציאו צ"ל להקריצו ולא להציאו כמו הגירסא שצביאין תוס' צמס' נזיר. ועיין נמי שם צתו' ד"ה ואי מנאלו וכו' מה שכתבו שם צסוגין דשמעתין דהכא ובהוריות ע"ש. ועיין נמי שם צתו' ד"ה וכן משוח צשמן המשחה מה שפלפלין שם צסוגין דשמעתין דהכא.

דבריהם תמוהים תזרנו על כל המקרא ולא מצינו דעשה אחת מכל המלות ה' דכתיב גציה כהן משיח אלא גציה פר העלם דבר, וקרא דמציא דהכהן משיח יחטא לאשמת העם כתיב גציה פר העלם דבר הפוכי צתרחי הוא דכהן משיח כתיב גציה כהן משוח.

והנה מנאחתי מנאחתי דאתי לידי דהתורה עני' צמקום זו ועשירה צמקום אחר, דעיין צתו' צמס' נזיר (דף מ"ז ע"א) והרי שניהם מהלכין צדרך וכו', וז"ל: דאלו משוח מציא פר הצא על כל המלות כדכתיב אס הכהן המשיח יחטא לאשמת העם והציא פר וגו' ומרוצה צגדים לא דכתיב צפ' הכהן המשיח דוקא משוח וליכא לפרושי משוח מציא פר העלם דבר של צבור כלומר שכהן משוח מקריצו ולא

*

מכת"י עיר דוד בית כהנים

ז"ל במשנה: אין בין כהן משוח בשמן המשחה למרובה בגדים אלא פר הבא על כל המצות. ובגמרא מתניתין דלא כרבי מאיר דאי רבי מאיר הא תניא מרובה בגדים מביא פר הבא על כל המצות דברי רבי מאיר וחכמים אומרים אינו מביא עכ"ל.

וניחא לדברי ר"מ דס"ל מרוצה צגדים מציא פר אצל לחכמים דס"ל מרוצה צגדים אינו מציא פר תקשה אלייהו הא מצינו שאדה"ר ה' מרוצה צגדים והקריב פר. ויתכן דס"ל לחכמים שלא ה' צצגדי כהונה מדכתיב כתנות עור ולא מצינו צצגדי כהונה עור אלא אמר ופשתן א"כ לא ה' אדה"ר מרוצה צגדים והא דהקריב פר דצממת יחיד אין צריך לכהונה ולא לצגדי כהונה ור"מ איזל

לפז הדורשי רשומות שאמרו הא דכתיב ויעש אלקים ה' לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם שמונה תיבות הללו מרמו שעשה להם הקצ"ה ת' צגדי כהונה. א"כ היה אדה"ר מרוצה צגדים ולא נמשח צשמן המשחה כי עדיין לא ה' שמן המשחה צעולם. לפ"ז [קשה] הא דכתיב ותיטב לה' משור פר שקאי על אדה"ר שהקריב פר, ועיין צמס' ע"ז (דף ח' ע"ב).

[י"ז] לפנינו הד"ה הוא 'וכן משיח בשמן'.

לשיטתו דס"ל כמות אור זאלף כדאי' צמדרכים, א"כ
 ראיתו של ר"מ מדהקריב אדה"ר פר והוא הי' מרובה
 צגדים לכך ס"ל מרובה צגדים מקריב פר ופליג אמתניתין
 דידן אין צין וכו'.
 אי לאו דמסתפינא ה"א אור זאלף מרמו מלשון אורים

ותומים.
 ואפשר שחכמים דהכא היינו ר' יהודה שהוא צר
 פלוגתא של ר' מאיר וצוקף מס' זבחים צמשה [פי"ד
 מ"י] איתא ז"ל: ר' יהודה אומר אין מנחה צממה וכיהון
 וצגדי שרת וכו' ע"ש.

ע"כ מעיר דוד

*

שם ד"ה אין בין כהן המשמש לכהן שעבר אלא פר יום הכפורים, קשה אמאי נקט לכהן שעבר דהא אפילו ביום
 שאירע בו פסול לכהן המשמש ושמש זה תחתיו הוי חילוק זה שהפר בא מן המשמש ולא מן המשמש תחתיו. וי"ל
 דאי נקט לאותו שיעבור וכו'.

והנה רש"י צמס' הוריות ממאן צזה דמפרש שס אין
 צין כהן משמש לכהן שעבר אלא פר י"כ והיינו
 ראשון שחזור לעבודתו ולאחר שחזר הוה פר י"כ שלו.
 משמע לאחר שחזר הא ציום שאירע צו פסול מציא פר
 המשח תחתיו. אפשר משום דקשיא לרש"י קושי' התו'
 דהקשה הא דקאמר צהקומץ דגלי רחמנא שחיטה צצעלים
 ואינו מסכים עם תירוצם.

כהן גדול שנמשח צשמן המשחה ועצר מעבודתו מפני מום
 או זקנה וכו' מציא פר על שגמתו, לפי שאין צין כהן משח
 המשמש לכהן משח שעבר אלא פר יום הכפורים ועשירית
 האיפה [של כל יום] שאין מקריב אותן אלא כהן המשמש
 צכהונה גדולה עכ"ל.

לפ"ז אין כאן הכרעה אי משום כהן שעצד עבודה
 או כהן שעבר מחמת קריו. וגם צהרמז"ס איירי שעבר
 מחמת מום או זיקנה וכל כיוצא צו אצל מחמת קריו שאירע
 פסול צו ציום י"ל דצאמת הרמז"ס מסכים שמציאין משל
 כהן שעבר מחמת קריו.

ועיין צלחם משנה שסם לצו לדבר זה וכתב דמתני'
 צמס' מגילה אינו מיירי שעבר מחמת זיקנו או מום אלא
 שעבר מחמת קריו, וע"ש צאריכות וע"ש מה שמפלפל
 צהרמז"ס אי הלכה כר"מ או הלכה כר"י.

ועיין צספר צאר שצב דכתב דהרמז"ס פסק (בסוף
 הלכות שגגות פרק ט"ו [ה"ז]) דפר י"כ מציא כהן משח
 תחתיו ולא הכהן שאירע פסול צו ציום. אצל ה"ה ספר
 צ"ש לא שם לצו לפירש"י צמס' הוריות דקמפרש שס
 אין צין כהן המשמש לכהן דהיינו ראשון שחזור לעבודתו
 ולאחר שחזר הוה פר י"כ שלו.
 ומה שכתב צסם הרמז"ס יגעתי ולא מנאתי, דכתב:

*

שם ד"ה אינו ראוי לכהן הדיוט משום מעלין בקדש. קשיא למה ליה האי טעמא תיפוק ליה דכיון דראוי לכהן גדול
 אי לאו משום איבה א"כ אינו יכול לשמש בארבעה בגדים משום דהוה ליה מחוסר בגדים. ויש לומר דמשום האי
 טעמא לא היינו מקפידין כיון דעל פי בית דין הוא אי לאו טעמא דמעלין.

והנה כד עיינת התם קושי' דתו' צמקומה עומדת
 דכאן דגרסוהו ולא הניחוהו חכמים שפיר
 אמר ע"פ צ"ד איצרא שס דקאמר דגרסי הוה לא הניחוהו
 אחיו היאך קאמר כיון דע"פ צ"ד הוה אפשר אס מעשה
 צא לפני חכמים מעולם לא הורו כואת ומוחין צידם וקושי'

תוספת צמקומה עומדת וק"ל.
 ועיין צלחם מה שכתב צהרמז"ס (בהלכות שגגות פרק
 ט"ו ה"ז) וז"ל: לפי שאין צין כהן משח המשמש וכו'. דברי
 רבינו ז"ל מתמיהין אללי דצפ"צ הוריות וצפ"ק דמגילה
 אמרו אין צין כהן המשמש לכהן שעבר אלא פר יוה"כ

והא דכתב צעל לחם משנה דברי רבינו ז"ל תמוהים אללי דקאמר צהלכות שגגות לפי שאין בין כהן המשמיח המשמש לכהן שעבר אלא פר י"ב וצאה לא איירי מתני' כלל. י"ל אדרבא מהכא מוכח מדקא מיירי מתני' דווקא שעבר מחמת קריו ולאחר שטבל הוא ראו לך שני מציא מנכסי ראשון משא"כ אם הראשון עבר מחמת מוס או זיקנה וכל כיוצא בהם דאינו חוזר וניעור לאחר שטבל הוא ודאי דהשני מציא משלו.

והנה חפשי בתלמוד ירושלמי בסוגין דשמעתין ומנאמי וראיתי דיש שני נוסחו' דבמס' מגילה כתב בזה הלשון: אותו אחד מושחין ואין מושחין שנים א"ר יוחנן מפני איצה עבר זה ושימש זה הראשון כל מצות כהונה עליו השני אינו כשר לא לכהן גדול ולא לכהן הדיוט א"ר יוחנן עבר ועבד עבודתו כשירה וכו' עכ"ל.

ובמסכת הוריות איתא נמי הגרסא כמו דמגילה, אלא דבסוף קמסיים ר"י ואמר אם עבר ועבד עבודתו פסולה ולא אמר עבודתו כשירה כמו שאמר במגילה.

ובהבטה ראשונה הייתי משתומם בשעה חדא וכי ר"י תרתי קאמר דסתרין אהדדי בתמי'. ועיינתי נמי בהש"ס הנ"ל במס' יומא ומנאמי דלא אמר ר"י כמו שאמר במגילה דעבודתו כשירה. ואמרתי לבטל אחד במקום שנים והגרסא דהוריות הוא ט"ס שנפל בדפוס.

ואין לדברי עיין במס' סופרים (פרק ששי הלכה ד') וז"ל: אמר ר' שמעון בן לקיש, שלשה ספרים נמלאו בעזרה, ספר מעון, ספר זאטוטי, ספר הוא. באחד מלאו כתוב מעון, וצננים מלאו כתוב מעונה אלהי קדם, וקיימו שנים וציטלו אחד; באחד מלאו כתוב וישלח את זאטוטי בני ישראל, וצננים מלאו כתוב וישלח את נערי בני ישראל, וקיימו שנים וציטלו אחד; באחד מלאו כתוב אחד עשר הוא, וצננים מלאו כתוב אחד עשר היא, וקיימו שנים וציטלו כל אחד באחד עכ"ל. א"כ ה"ה ה"ג יש לקיימו השנים והיינו הנוסחא דמגילה ויומא ולבטל הגרסא דהוריות.

ועשירית האיפה והיינו כהן שעבר מחמת קריו ציוה"כ ומינו אחר תחתיו וחזר אח"כ לראשון קורא כהן המשמש ולשני קורא שעבר. וקאמר דאין בין זה לזה אלא פר יוה"כ ועשירית האיפה שמציאין מן הכהן שחוזר לעבודתו ולא מן השני שעבר. אבל מה שכתב רבינו ז"ל כהן שעבר מחמת מוס או מחמת זקנה איך נאמר שאין צינו לכהן המשמש אלא פר יוה"כ והלא זה פסול לעבודה וזה כשר וצאה ודאי לא איירי מתניתין כלל דאמרה זה וזה שוים בעבודת יוה"כ ואילו עבר מחמת מוס או זקנה אינו כשר לעבודה, ועוד מדשקלא וטריא בגמרא דאמרו דאיתא כר"מ משמע צהדיא כפירוש רש"י ז"ל וכדכתבנא וכן פירש שם רבינו ז"ל בפירוש המשנה. וע"ק דמשנה זו דאין בין כהן משמש לכהן שעבר אוקמוה בגמ' כר"מ דאמר דהשני מצות כהונה עליו ודלא כר' יוסי דאמר דהשני אינו לא ככ"ג ולא ככהן הדיוט ורבינו ז"ל פסק בפ"ב מהל' יוה"כ כר' יוסי שכתב שם אלא שאינו עובד ככ"ג ומבואר שם דהוי כר' יוסי וכ"כ שם הרב צעל כ"מ ז"ל וא"כ איך כתב להך מתניתין הכא וזה הוא אפילו אם היה מציא המשנה כזרתה כ"ש דצבריו מתמיהין שאין דצבריו כדברי המשנה כלל כדכתבנא וז"ע.

ונראה ליישב דחדא מתורץ צירך חצרתה די"ל דהא ודאי הא דקאמר הש"ס ראשון חוזר לעבודתו שני אין ראוי לא לכ"ג מ"ט משום איצה אימתי חיישינן להאי אם מוס עובר הוא דחוזר ונראה ראשון לעבודתו דהיינו שעבר מחמת קריו אבל אם עבר מחמת מוס או מחמת זיקנה וכל כיוצא בהם דאינו חוזר ונראה לאחר שטבל מאי איצה איכא הכא הא ודאי דהשני מציא.

לפ"ז לא קשה מידי דהתם צהלכות י"כ מיירי שעבר מחמת מוס עובר דהיינו מחמת קריו ואיכא איצה ופסק כרבי יוסי ממעשה רב דקאמר ולא הניחוהו חכמים. משא"כ התם צהלכות שגגות דמיירי גבי מוס או זיקנה דלא שייך התם טעמא משום איצה הא ודאי דהשני מציא.

במתניתין: אין בין במה גדולה לבמה קטנה אלא פסחים וכו'.

מן הראוי להתבונן למה לא קאמר התלמוד עלה לענין מאי זה זה שווין דקתני אלל הני

אין בין דנקט לעיל.

וי"ל דמש"ה קמאריך הש"ס בלישנא דהא דמשני מני רבי שמעון היא דתניא רבי שמעון אומר אף לצור לא הקריבו אלא פסחים וחובות שקבוע להם זמן אבל חובות שאין קבוע להם זמן הכא והכא לא קרב עכ"ל. ובהשקפה ראשונה יפלא דלא ה"ל להש"ס להציא אלא ראש דבריו של ר"ש הא דאמר פסחים וחובות שקבוע להן זמן ותו לא והיינו כעין פסחים, ובהכי מיושב קושי' הש"ס ולאזיה לורך קמייתי תי' הש"ס סוף דבריו של ר"ש הא דאמר התם במנחות (דף קי"ט ע"א) בפירוש אבל חובות שקבוע להן זמן הכא והכא לא קרב והוא אף למותר.

אלא הוא הדבר אשר דברנו דלהכי נקט הש"ס כל (הני) המימרא דר"ש להורות דלענין חובות אין קבוע להן זמן זה זה שווין והכא [והכא] לא קרב.

אכן כד עיינת בתו' ד"ה מני רבי שמעון היא וכו' וקשה דהא נזירות דהוי דבר הנידר ונידב וכו' [ואפילו הכי אית ליה לר' שמעון פ' בתרא דזבחים (דף קיז. ושם) דמנחות ונזירות אין קרב אפילו בצמה גדולה]. וי"ל וכו' [דהכי מיפרשא מתניתין זה הכלל כל הנידר ונידב שקרב בצמה גדולה כגון עולה ושלמים ליחיד קרב בצמה קטנה וכל שאינו נידר ונידב ואף על פי שקרב בצמה גדולה אין קרב בצמה קטנה] אבל מודה הוא דיש נידר ונידב שאין קרב לא בצמה גדולה ולא בצמה קטנה עכ"ל.

הרי לפניך דכתבו תו' במקום נזירות דהוי דבר הנידר והנידב מודה ר"ש דזה זה שווין ולפי דצריהם קשה דה"ל לתלמודא להשמיענו נמי זה ולמנקט דהדי' הא לענין נזירות זה זה שווין ולאפוקי מדעת ר"מ דאמר התם בזבחים דנזירות קריבין בצמה קטנה. וז"ל הש"ס

שם: ת"ר כל נידר ונידב היה קרב בצמה שאין נידר ונידב אין קרב בצמה מנחה ונזירות קריבין בצמה דברי ר"מ עכ"ל. וקמ"ל דאין נזירות קריבין בצמה. ועיין בתו' בזבחים ד"ה ר"ש אומר וכו' שמפלפלים באריכות בס"ד ע"ש.

וי"ל דאין מן הצורך למתני בהדייהו הא לענין נזירות זה זה שווין, דכיוון דנקט הש"ס אבל חובות שאין קבוע להן זמן הכא והכא לא קרבי כ"ל הש"ס באיסור כולל דאף נזירות לא קרבי לא בצמה גדולה ולא בצמה קטנה דנזירות הוא נמי בכלל חובה שאין קבוע להן זמן דאע"ג דנזירות דבר הנידר הוא מ"מ הקרבן חובה הוי וכן כתבו תו' במס' פסחים (דף ל"ח ע"ב) ד"ה זאת אומרת וכו' וז"ל: דנזירות גופייהו נידר ונידב הוא אף על גב דהקרבות חובה ורצון מפרש התם דסברי אין מנחה בצמה ונזירות אף על גב דנידר הוא מ"מ הקרבן חובה עכ"ל ע"ש.

ועד יעלה מן הארש ארשת שפתי דברי ירושלמי במס' מגילה (דף ע"ב ע"ד) דקאמר הש"ס התם בהדיא דנזירות חובה וז"ל: נזירות חובה הוא. וז"ל דצוודאי נזירות גופייהו דבר הנידר הוא אלא דהקרבן הוה חובה.

ועפ"ז מיושב היטב מה שיש לפקפק לפי מה דמפרשי תו' שם בזבחים ד'כל' דר"מ אחיה לרצויי מנחות ונזירות עכ"ל וצמתני' דהכא דקתני נמי זה הכלל 'כל' הנידר והנידב וכו' ומוקי מתני' כר"ש וא"כ קשה נימא נמי הכא כיון דקתני צמתני' כל ש"מ דלרצויי קאתי אף נזירות ואמאי כתבו תו' דצריהם דר"ש מודה דנזירות לא קרב לא בצמה גדולה ולא בצמה קטנה.

ולפי דברינו ניחא דקסבר ר"ש דנזירות הוא בכלל חובות שאין קבוע להן זמן וכל לא אחא לרצויי אלא דבר הנידר והנידב ומשום הכי מודה ר"ש דלא קרבי הכא והכא וכמ"ש. ועיין שם בתו' דמאריכים בזה.

שם: פסחים ותו לא. ומפרש רש"י: והא קתני סיפא: כל שאינו נידר ונידב אינו קרב בבמה קטנה, ואילו בגדולה היו מקריבין קרבנות צבור, תמידין ומוספין, וקא סלקא דעתך דאף חובות צבור שאין קבוע להן זמן היו קריבין בה, כגון פר העלם דבר של צבור ושעירי עבודה זרה עכ"ל.

הוא ללא קריבו אצל בגדולה הי' מקריב אף חובת שאין קבוע להן זמן דהא יחיד אין מקריב שום חובה אפי' בגדולה וכדאי' שם בזבחי' להדי' זרש"י ד"ה כל הנידר וכו' כל שאין נידר וכו' וצתוספת שם בד"ה כל הנידר ונידז וכו' ע"ש.

ול"ל דדיוקא דמתני' קמ"ל דיחיד לא מני להקריב שום חובה ולא מצעי קאמר לא מצעי דצממה גדולה פשיטא ללא מני להקריב מה שאינו נידר ונידז אלא אפילו צממה קטנה נמי לא קרבי דהכא והכא לא קרבי וכדמשני הש"ס וא"כ האיך קמפרש רש"י דמלשון מתני' משמע דדיוקא בצממה הוא ללא קרבי אצל בגדולה הי' מקריבין אף חובת שאין קבוע להן זמן ונריך עיון.

דבריו של רש"י נריך עיון ולא ירדתי לסוף דעתו די"ל אדרבא מסיפא דמתני' מוכח ומוכרע דחובות שאין קבוע להם זמן הכא והכא לא קרבי ואפי' צממה גדולה, דהא ע"כ מה דקתני צסיפא דמתני' זה הכלל כל הנידר והנידז קרב צממה לא מיירי ציצור וצממה גדולה דע"כ קרבו חובות ציצור צממה גדולה דכתיב ויעשו את הפסח בגלגל וכמו דקתני זרישא דמתני' דמקריבין פסחים צממה גדולה ואין לומר דקאי אצממה קטנה דציצור לא מקריבין בקטנה. וע"כ ז"ל דסיפא מיירי ביחיד וצממה קטנה וכיון דקתני צסיפא וכל שאינו נידר ונידז אינו קרב צממה ע"כ ז"ל דאפי' צממה קטנה לא הקריבו דליכא למימר דדיוקא קתני דבקטנה

*

שם: מני ר"ש היא וכו'.

ר"ש היא ולא קאמר הא מני ר"ש כסוגיא דכולא תלמודא כדי שלא יהי' פתחון פה לצעל הדין לחלק ולמימר דדיוקא הא מתני' אחיא כר"ש אצל מתני' דלעיל לא אחיא כר"ש אלא כרצנן וכדמשני רב חסדא לעיל מיני'. להכי קתני ומתוך צנחות לשונו מני ר"ש היא ולא ללמד על עצמו יצא אלא על כולו יצא ר"ל דהאי תירונו קאי נמי אמתני' דלעיל מיני' דכיון דאכטריך למוקי סיפא דמתני' כר"ש רישא נמי כר"ש אחיא וכמ"ש ורצא דמשני התם בהוריות דמתני' דלעיל אחיא כר"ש הוא לפי המסקנת הש"ס דהכא ודוק.

ובבר מלתי אמורה לעיל צנעימה צאמירה וכתיבה טעם לשבח שצח המגיע לכחצים מדמשני רבא התם בהוריות (דף י"א ע"ב) דמתני' דלעיל אחיא כר"ש והכא צמגילה לא מוקי הש"ס מתני' דלעיל משמע דהסוגיא דשמעתא לא אחי' כר"ש והארכתי בזה ברחב ציאור מ"מ לא נח דעתי בזה והוא גופי' קשיא כיון דאנן קיימא השתא דסיפא דמתני' כר"ש א"כ יפלא מאוד רישא רצנן וסיפא ר"ש ולמה לא משני הש"ס לעיל מיני' דמתני' אחיא כר"ש כמו דמשני במס' הוריות ורישא דומיא דסיפא. ואמינא לומר דמש"ה קנקט הש"ס דצצוריו וקאמר מני

*

שם במתניתין: אין בין במה גדולה לבמה קטנה אלא פסחים וכו' ומקשה הש"ם פסחים ותו לא אימא כעין פסחים מני רבי שמעון היא דתניא רבי שמעון אף ציבור לא הקריבו אלא פסחים וחובות שקבוע להם זמן אבל חובות שאין קבוע להם זמן הכא והכא לא קרב עכ"ל.

ומפרש רש"י בד"ה כעין פסחים, וכל חובות הקבוע להם זמן כפסחים. מני, מתניתין, דקתני דבמה קטנה אין קרב בה שום חובה, ואמר דבמה גדולה לא עדיפא מינה אלא בחובות הקבוע להן זמן. ר' שמעון היא, דאמר בפרק בתרא דזבחים: אף צבור לא הקריבו בבמה גדולה שום חובה, אלא פסחים וחובות הקבוע להן זמן, אבל חובות שאין קבוע להן זמן, כגון פר העלם דבר ושעירי עבודה זרה, הכא והכא לא קרב, אבל כדרבנן דהתם לא מתוקמא מתניתין, דהא אמרי: כל שהצבור מקריבין באהל מועד שבמדבר, מקריבין באהל מועד שבנגלגל, דהיא במה גדולה, ואפילו פר העלם דבר, ומתניתין קתני פסח וכיוצא בהן עכ"ל.

אתה המעיין

שים עיוןך צמס' זבחים (דף ק"יז [ע"א ו] ע"ב) ו"ל: ר' שמעון אומר אף ציבור לא הקריבו אלא פסחים וחובות שקבוע להן זמן. ופירש"י: אצל לא פר העלם דבר ושעירי עבודת כוכבים לא קרב. ומקשים תו' על רש"י צמס הזכיר פר העלם דבר ושעירי עבודת כוכבים שהן חטאות שאין קבוע להם זמן דאפי' [חטאות הקבוע להם זמן כגון] שעירי הרגלים לא קרבו לר"ש כדמסיק לקמן תתרגם מתני' בעולה עכ"ל. דזריהם זריכין ביאור הלל תלמוד ערוך לפנינו התם צזבחים (דף ק"ט ע"א) והכא דקתני בהדיא אף ציבור לא הקריבו אלא פסחים וחובות שקבוע להן זמן אצל חובות שאין קבוע להן זמן הכא והכא לא קרב עכ"ל. ומדתי חובת שאין קבוע להן זמן לא קרב משמע אצל כל חובת שקבוע להן זמן קרב. וא"כ אין מקום ללון על פירש"י הלל דזריו מבואר דזרי הש"ס ושפיר קמפרש רש"י פר העלם דבר ושעיר ע"א וטעמי' ונימוקו אתו עמו ומאי מקשי' תו'.

אלא אי איכא לאקשווי אפי' רש"י הא איכא לאקשווי דאי נימא הא דמפרש רש"י דזברי ר"ש אצל פר העלם דבר ושעיר ע"א לא קרב הן הן דזרי הש"ס הא דקתני אצל חובת שאין קבוע להן זמן הכא והכא לא קרב משמע אצל מה שקבוע להן זמן קרב ולית שום חילוק צוה צין עולות לחטאת הקבוע להן זמן א"כ קשה הא אי' שם צזבחים (דף ק"ח ע"א) ו"ל: תני תנא קמיה דרב אדא בר אבהו אין צין צמה גדולה לצמה קטנה אלא פסח וחובות הקבוע להן זמן א"ל תתרגם מתניתך בעולת חובה דאיכא עולת נדבה דאי חטאת יחיד הוא חובות דקביע ליה זמן מי איכא. ופרש"י:

חטאת נדבה מי איכא, ליקרב כיוצא בה בקטנה ועל כרחיך מתניתין קמ"ל דלא קרבו לר"ש בגדולה לצד מפסחים אלא חובות שיש כיוצא בהן נדבה מדקתני אלא פסחים וחובות הקבוע להם זמן ואי ס"ד כל חובות הקבוע להם זמן קאמר פסחים דקתני למה לי הכי הוה ליה למימר אין צין צמה גדולה לצמה קטנה אלא חובות הקבוע להם זמן והוה להו פסחים בכלל אלא ה"ק אלא פסחים שקרבו בגדולה ולא קרבו בקטנה כלל ושאר דזריים שקרבו כאן וכאן אין חילוק צהן אלא שצו לא קרבו אלא נדבות וצו קרבו אף חובות הקבוע להם זמן עכ"ל.

וא"כ ה"ה ה"נ דקתני דזברי ר"ש אף ציבור לא קרבו אלא פסחים וחובות שקבוע להן זמן ומוכח נמי דזברי ר"ש מדקאמר תרתי פסחים וחובות שקבוע להן דלר"ך דכיוצא בנדבה אצל חטאת לא קריב דאל"כ לתני אף ציבור לא קרבו אלא פסחים וחובות שקבוע להן זמן ולא ה"ל למתני פסחים וצ"ל מדקתני תרתי דר"ש נמי סבר דלר"ך שיהי' כיוצא בנדבה לאפוקי שעירי רגלים דלא וא"כ קשה האיך קמייתי דזברי ר"ש אצל חובת שאין קבוע זמן הכא והכא לא קרב משמע אצל כל חובות שקבוע זמן קרבי דלפ"ז דזריו סתרי אהדדי.

אע"כ צ"ל לפירש"י מה דקאמר ר"ש אף ציבור לא קרבו אלא פסחים וחובות הקבוע להן זמן ותני תרווייהו משום דאי תני פסחים אלא חובות שקבוע להן זמן לחוד ה"א פסחים קרבן יחיד הוא ולא קרבן ציבור וכדזברי רש"י התם דזברי דג"ה כל שאינו נידר וכו' ו"ל: ואי קשיא לך לרבי מאיר א"כ יחיד לא עשה פסחו בגלגל וקרא כתיב ויעשו את הפסח פסח קרבן ציבור קרי ליה דאתי בכנופיא

ויתר עוז יש לפקפק התנא דתני קמי' דר"א אין זין
 צמה גדולה לצמה קטנה אלא פסחים וחובות הקצוב להן
 זמן והן הן דברי ר"ש דלעיל ושם נאמר ר"ש אומר וכו'
 ולא קאמר אין זין צמה גדולה לצמה קטנה אע"ג לפי
 מה דמפרשי תו' שם משמע שאין שום חילוק זין האי
 תנא דהזכר אין זין צמה גדולה לצמה קטנה וזין ר"ש
 דלא איירי בחילוק שבין צמה גדולה לצמה קטנה מ"מ זין
 הרואי לדייק בלישנא.

ונראה ליישב דבר דיבור על אופניו ולהשוות דברי
 רש"י התם והכא ודברי ר"ש עם מתני' דהכא דכד נחתינן
 לעומק הלכה ולקדק בדברי ר"ש דאמר אף ליבור לא
 הקריבו אלא פסחים וחובות שקצוב להן זמן ולא קאמר אין
 זין צמה גדולה לצמה קטנה אלא וכו' כמו דתני תנא קמי'
 דר"א ז"א וז"ל דטעמי' נימוקו אמו עמו וסמך את דבריו
 אהיהא אין זין דקתני במתני' דהכא ר"ש היא וצברייתא
 קמפרש דבריו הא דקתני במתני' אין זין צמה גדולה
 לצמה קטנה אלא פסחים וכו' לאו דווקא פסחים קאמר
 אלא אפי' כעין פסחים קאמינא והיינו חובות שקצוב להן
 זמן שאינם באים נדבה ואפי' חטאת שהוא דומה לפסחים
 דקאמר אף ליבור לא הקריבו צמה גדולה שום חובה אלא
 פסחים וחובות הקצוב להן זמן וא"כ מפורש בצרייתא מה
 דקתני במתני'.

והן הן דברי הש"ס פסחים פסחים ותו לא אימא כעין
 פסחים ומני ר"ש היא דתניא ר"ש אומר אף ליבור לא
 הקריבו אלא פסחים וחובות שקצוב להן זמן כפסחים
 ואפי' שעירי רגלים נמי קרבי שהוא דומה לפסחים שאינן
 באים נדבה ודקדוק לא נקט ר"ש בדבריו אין זין צמה
 גדולה לצמה קטנה אלא פסחים וחובות שקצוב להן זמן
 כדי שלא יהי' לבעל [דין] לחלוק ולמימר מדקאמר ר"ש
 תרתי פסחים וחובות שקצוב להן זמן ע"כ מוכח דס"ל דלא
 הקריבו אלא חובות שיש כיוצא בהן נדבה ולא חטאת והיינו
 שעירי רגלים וכדמפרש רש"י שם בדברי ר"א ז"א להכי לא
 קאמר ר"ש אין זין להורות דלא קאמר למלתי' אלא לפרש
 המתני' דלאו דווקא פסחים קתני אלא כעין פסחים והיינו
 חובות שקצוב להן זמן ואפי' שעירי רגלים אצל חובות שאין
 קצוב להן זמן והיינו פר העלם דבר ושעיר ע"ז הכא והכא

צמס' יומא עכ"ל. ולכך תני תרווייהו פסחים וחובות
 שקצוב להן זמן לאשמעינן דפסח קרבן ליבור הוא משום
 דאתיא צניפויא'.

א"כ הוא קשה רב אדא בר אהבה דקאמר דתתרגום
 מתניתך בעולת חובה דע"כ מתני' קמ"ל דלא קרבו לר"ש
 אלא חובות שיש כיוצא בהן נדבה וסמך את דבריו מדקתני
 אין זין צמה גדולה לצמה קטנה אלא פסחים וחובות
 שקצוב להן זמן ואי ס"ד כל חובות הקצוב להן זמן קרבו
 לתני חובות הקצוב להן זמן לחוד והוי פסחים בכלל פסחים
 דקתני ל"ל ע"כ לשון רש"י הא אנטריך למתני פסחים
 לאשמעינן דפסח קרבן ליבור הוא וטובא קמ"ל דלא תימא
 שהוא קרבן יחיד וממ"נ חדא מתרתי לא פלטית.

ועוד קשה לפי הוכחה של רש"י דמפרש מדקתני תנא
 אין זין צמה גדולה לצמה קטנה אלא פסחים וחובות הקצוב
 להן זמן ז"ל עולת חובה ולא חטאת ולפי הנחה זו ז"ל נמי
 אליבא דר"ש דאמר אף ליבור לא קרבי אלא פסחים וחובות
 שקצוב להן זמן ומדקתני פסחים וחובות הקצוב להן זמן
 ע"כ ז"ל דס"ל דשעירי רגלים לא קרבי וא"כ מאי קמשני
 הש"ס מני ר"ש הא במתני' לא תני אלא פסחים לחוד
 ומפרש הש"ס כעין פסחים שאינם באים נדבה וא"כ האיך
 קאמר מני ר"ש דתני ר"ש אומר אף ליבור לא קרבי אלא
 פסחים וחובות שקצוב להן זמן אצל חובות שאין קצוב להן
 זמן הכא והכא לא קרבי ומדאמר ר"ש תרתי ש"מ דלא הי'
 מקריבים צמה גדולה אלא חובות שיש כיוצא בהם נדבה
 והיינו עולת ולא שעירי רגלים שהן חטאת ולפי מה דמשני
 הש"ס דקתני במתני' כעין פסחים דמשמע כל חובות
 שקצוב להן זמן מקרבי ואפי' שעירי רגלים וא"כ דברי
 ר"ש דנקט תרתי פסחים וחובות שקצוב להן זמן ומתני'
 דקתני כעין פסחים לחוד הנה תרתי דסתרי אהדדי.

ותו איכא לאקשווי רב אדא בר אהבה דקאמר להאי תנא
 דתנא קמי' אין זין צמה גדולה לצמה קטנה אלא פסחים
 וחובות הקצוב להן זמן תתרגום מתני' בעולה ה"ל לר"א
 ז"א למימר דבריו אדברי ר"ש דאמר אף ליבור לא קרבי
 אלא פסחים וחובות שקצוב להן זמן ולמה נטר עד הכא
 ולקושיא זו שמו על לצם הרחבה מני ים בתו' שם בצפחים
 דכ"ה תתרגום מתני' בעולה וכו' ע"ש.

לא קרבי ושפיר קמפרש רש"י בדברי ר"ש הכא והתם אצל פר העלם דבר ושעיר ע"א עכ"ל דהני הוא ללא קרבי אצל שעירי רגלים קרבי שהוא דומה ממש לפסחים שאינם באים נדבה וא"כ מסולק קושי' התו' צמה דכתבו וצחנם הזכיר פר העלם דבר ושעיר ע"ז שהן חטאת שאין קצוע להן זמן דאפי' חטאת וכו' עכ"ל עיין שם.

משא"כ התנא דתני קמי' דר"א ז"א אין בין צין צמה גדולה לצמה קטנה אלא פסחים וחובת שקצוע להן זמן ולכאורה יפלא הא צמתני' לא קתני אלא אין בין צין צמה גדולה לקטנה אלא פסחים לחוד והאיך תנא התנא פסחים וחובת שקצוע להן זמן ר' לא שנו חייא מנ"ל וע"כ ז"ל דס"ל להאי תנא כיון דמוקי הש"ס מתני' כר"ש דאמר אף כיצור לא הקריבו אלא פסחים וחובת שקצוע להן זמן ומדנקט ר"ש בדבריו תרתי פסחים וחובת שקצוע להם זמן ומוקי המתני' כוותי' ע"כ ז"ל דגרסי' באמת צמתני' פסחים וחובת שקצוע להן זמן וממאן צמה שמפרש ר"ש בצרייתא מה דקתני צמתני' ומדקתני הוא צמתני' תרתי פסחים וחובת שקצוע להן זמן ע"כ ז"ל דמתני' קמ"ל דלא קרבי בגדולה לצד מפסחים אלא חובת שיש כיוצא בהם נדבה והיינו דווקא עולת חובה ולא חטאת דאלת"ה אלא כל חובת הקצוע להן זמן קאמר קשה דקתני [תרת] ל"ל ולא ה"ל למתני' אלא אין בין צמה גדולה לצמה קטנה אלא חובת הקצוע להן זמן ש"מ דס"ל דלא קרבי אלא חובת שיש כיוצא בהן נדבה ולא שעירי רגלים שהן חטאת.

וא"כ שפיר [מהדר] לי' ר"א ז"א תתרגם מתניתין בעולת חובה. ר"ל כיון דקתני את קמאי צהדיא אין בין צמה גדולה לצמה קטנה אלא פסחים וחובת שקצוע להן זמן דהן הן דברי המתני' ותני תרתי פסחים וחובת שקצוע להן זמן וכיון דקתני צמתני' תרתי ש"מ דקסתם מתני' דלא קרבי צמה גדולה אלא חובת שיש כיוצא בהן נדבה אצל לא חטאת והיינו שעירי רגלים וכן קמפרש רש"י ותו' צהדיא בלשונם תתרגם מתני' דקתני חובת הקצוע להן זמן ר"ל מדתני התנא הכי ע"כ מוכח דס"ל דגרסינן באמת הכי צמתניתין.

וא"כ שעירי רגלים אע"ג שקצוע להן זמן כיון דלא אחיא נדבה הכא והכא לא קרבי ושניהם שווין צמה ופשיטא

דהכא והכא לא קרצ פר העלם דבר ושעיר ע"ז ללא קצוע להן זמן ושווין הן נמי לענין זה וא"כ התנא דתני' קמי' דר"א ז"א ס"ל דגרסינן באמת צמתני' תרתי פסחים וחובת שקצוע להן זמן וז"ל דלית שום חילוק ציניהם אלא חובת שיש כיוצא בהן נדבה והיינו עולת חובה אצל לא שעירי רגלים שהן שווין הן צמה וכ"ש דשווין הן לענין חובת שאין קצוע להן זמן והיינו פר העלם דבר ושעיר ע"ז.

ומהאי טעמא לא קנקט התנא בלישני' אצל חובת שאין קצוע להן זמן הכא והכא לא קרבי כמו דנקט בצרייתא ר"ש דאי תני הכי משמע הא כל חובת שקצוע להן זמן (קתני) [קרבי] צמה גדולה ולא בקטנה ואפי' שעירי רגלים והתנא ס"ל דשווין הן אפי' צמה להכי לא קאמר אצל חובת וכו'.

אצל הש"ס דהכא צמגילה ממאן צמה אלא דקים לי' דלא גרסינן צמתני' אלא פסחים לחוד ומתני' מוקי כר"ש דהוא מפרש בצרייתא מה דתני צמתני' פסחים היינו כעין פסחים דהוא אמר אף כיצור לא קרבי אלא פסחים וחובת שקצוע להן זמן ור"ל כל חובת הקצוע להן זמן קאמר ואפי' שעירי רגלים שהוא דומה לפסח שאין צה נדבה וא"כ אין שווין אלא לענין חובת שאין קצוע להן זמן והיינו פר העלם דבר ושעיר ע"ז ולהכי קנקט ר"ש בדבריו לצסוף דדיקדוק אצל חובת שאין קצוע להן זמן הכא והכא לא קרצ דשווין הן צמה הא כל חובת הקצוע להן זמן נקרבי' בגדולה ואפי' שעירי רגלים שהן חטאת ודומה נמי לפסחים שאינם באים נדבה וכמ"ש.

וא"כ מדוקדק הא דתני התנא בלישני' אין בין צמה גדולה לצמה קטנה וכו' וצרייתא דקמייתא הש"ס צמגילה וצוצחים לא קאמר אלא ר"ש אומר אף כיצור ולא קנקט אין בין צין וכו' כמו דתני התנא והיינו טעמא דקסמך אההוא אין בין דקתני צמתני' דקים לי' להש"ס דלא תני צמתני' אלא פסחים ור"ש מפרש דפסחים דאמר צמתני' כעין פסחים הוא משא"כ התנא דתני קמי' דגרס צמתני' תרתי להכי אנטריך למתני' צהדי' אין בין וכו' להורות דכן צריך ליטני נמי צמתניתין דצמגילה.

וצהכי מיושב נמי הא דלא דייק רש"י דבריו לעיל בדברי

וקשה להא נזירות דהוי דבר הנידר ונידב כדאמרינן צפרק שני דתמורה (דף יד:) ואפילו הכי אית ליה לר' שמעון פ' צתרא דזבחים (דף קיז.) דמנחות ונזירות אין קרב אפילו צבמה גדולה עכ"ל. וזבחים הוסיפו להקשות צוה צתו' ביאור דז"ה רבי שמעון אומר וכו' צוה הלשון: ותימה דצפ"ק דמגילה אין צין וכו' ומפרש בגמ' כעין פסחים דהיינו חובות הקבוע להם זמן אצל שאין קבוע להם זמן הכא והכא לא קרב ומוקי לה כר"ש אלמא ר"ש תני האי כללא א"כ מנחות ונזירות קרבי לר"ש וכדאמרינן הכא לר"מ דתני האי כללא ואי הוה גרסי' במגילה זה הכלל נידר ונידב בלא כל הוה ניחא ליה דכל דר"מ אחי לרבווי מנחות ונזירות וכו' עכ"ל. והנה בצאמת כפי הגרסא שלפנינו קתני במתני' דהכא נמי כל וא"כ יפלא מאוד למה קאמר ר"ש דנזירות אינו קרב אפי' צבמה גדולה הלא כל אחא לרבווי דבר הנידר והנידב ונזירות הוה נמי דבר הנידב וכדמפרשי תו'.

ובמסכת נזיר (דף מ"ד ע"ב) אית' להדיא דקסבר ר"ש נזיר שגילח על שלמי נדבה יא' הרי לפניך דמודה ר"ש דנזירות דעולת והשלמים נקרבין והטעם דהוה דבר הנידר והנידב די"ל הא דאמר ר"ש דנזירות אינו קרב אפילו צבמה גדולה איירי בנזירות דחטאת ואשם דתני הוא דלא קרבי דאינו כיוצא בהן נדבה דחטאת נדבה מי איכא.

אבל בעולת ושלמים דאיכא כיוצא בהן אליבא דר"א ז"ל נדבה ודבר הנידר ונידב כ"ע מודה דקרב צבמה וכה"ג משני תו' בתמורה [דף י"ד ע"ב] דז"ה (סמי מכאן נזירות) [אלא כיון] וכו' וז"ל: ומירץ מורי הרמ"ר דרבי שמעון לטעמיה דאמר במסכת נזיר (דף מ"ד:) דאם גילח על שלמי נדבה יא' ואם אמר הריני מגלח על מאה עולות יציא מאה עולות וא"כ אפשר דאבשלום נדר להציא עולות נדבה ודבר הנידר והנידב קרב צבמה לכ"ע ועליה היה אבשלום רנא לגלח עכ"ל.

והא דאמרינן במס' נזיר דקסבר ר"ש נזיר שגילח על שלמי נדבה יא' הן דברי ר"א ז"ל וזה הלשון הש"ס שם: אמר ר"א ז"ל זאת אומרת קסבר ר"ש נזיר שגילח על שלמי נדבה יא' עכ"ל. וא"כ ר"א ז"ל אביל לשיטתו ומיישב קושי' תו' דהכא כמו שמתרנו תו' בתמורה וכמ"ש.

ר"ש דקאמר אף ליצור לא הקריבו אלא פסחים וחובות שקבוע להן זמן ש"מ דלא קרבו בגדולה אלא חובות שיש כיוצא בהן נדבה דאל"כ למה קאמר ר"ש תרתי וכהוכיח ל' רש"י דצברי ר"א ז"ל משום דלא מני רש"י לפרש הכי לעיל דצברי ר"ש דר"ש לא בא אלא לפרש המתני' הא דקתני פסחים פירושו כעין פסחים והיינו חובות שקבוע להן זמן ולא גרסינן במתני' אלא פסחים לחוד ולא קתני תרתי וכמ"ש לעיל משא"כ התנא דתני קמי' דר"א ז"ל אין צין וכו' ע"כ ס"ל דגרסינן במתני' תרתי פסחים וחובות הקבוע להן זמן ושפיר קדייק רש"י מדקתני תרתי ש"מ דהמתני' קמ"ל דלא הקריבו אלא עולת חובה ולא חטאת שהן שעירי רגלים וכמ"ש.

ולפ"ז מסולק כל הקושיות והדקדוקים שהקשתי לעיל וביחוד הא דנקט הש"ס דצברי ר"ש לצסוף אצל חובות שאין קבוע להן זמן הכא והכא לא קרב משמע הא כל חובות שקבוע להן זמן קרבי ואפי' שעירי רגלים ומדאמר ר"ש דצבריו תרתי פסחים וחובות שקבוע להן זמן ש"מ דלא הקריבו אלא חובות שיש כיוצא בהן נדבה והיינו עולות ולא חטאת שהן שעירי רגלים דאל"כ תרתי ל"ל וכדמפרש רש"י דצברי ר"א ז"ל. ולכאורה הוה תרתי דסתרי אהדדי.

ולפי דברינו ניחא דצאמת ר"ש לא קאמר מעולם דגרסינן במתני' תרתי אלא דהוא מפרש מתני' ומיישב קושי' הש"ס הא דקתני במתני' פסחים ר"ל כעין פסחים והיינו כל חובות הקבוע דקתני במתני' קבוע להן זמן ואפי' שעירי רגלים שהן דומה לפסח שאינן צאים נדבה ואינם שווין אלא לענין חובות שאין קבוע להן זמן להכי אנטריך למימר בפירוש אצל חובות שאין קבוע להן זמן הכא והכא לא קרבי דשווין הן לענין זה לחוד הא לענין שעירי רגלים אינם שווין הן דהוא קרבי צבמה גדולה משום שהוא דומה לפסחים ובמתני' לא קתני אלא פסחים לחודא וכעין פסחים משא"כ התנא דתני דקתני במתני' תרתי ע"כ להורות דלא קרבי שעירי רגלים אפי' צבמה גדולה דאל"כ תרתי ל"ל וכאשר הארכתי לעיל.

ואם כך דרכה של תורה מיושב היטב אליבא דר"א ז"ל הקושי' דמקשי תו' דז"ה מני רבי שמעון היא וכו' ז"ל:

מתניתין: אין בין שילה לירושלים אלא שבשילה אוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל הרואה. ומפרש רש"י: בכל הרואה, בכל מקום שיוכל לראות משם את שילה, ובפרק בתרא דובחים יליף מעמא עכ"ל.

ר"ל דשם צוזחים (דף קי"ח ע"ב) מפורש הטעם מפני מה שאוכלין בשילה קדשים קלים ומעשר שני בכל הרואה וז"ל הש"ס שם: רבי אבהו אמר אמר עכ"ל.

*

עוד שם: ומעשר שני בכל הרואה וכו'.

ועיין בתלמוד ירושלמי במס' מגילה (דף ע"ב ע"ד) דקמיבעי הש"ס אי קאי הא דקתני במתני' בכל הרואה משילה לחוד או דקאי נמי אמשכן שילה וז"ל הש"ס שם: רבי שמעון בר מיישא בעא קומי רבי לעזר מהו הרואה שילה או שילה ומשכן שילה אמר ליה שילה ומשכן שילה כגון הדא בית מעון אלא שזה מפסיק וזה אינו מפסיק עכ"ל.

ומהכא יש ללמוד סגוריא להא דאית' בתלמוד ירושלמי מסכת סנהדרין (דף ק' ע"ד) וז"ל: תירגס יוסי מעוני בכנישתא בטיצריה שמעו זאת הכהנים למה לית אתון לעין באורייתא לא יהצית לכוון כ"ד מתנתא וכו' ע"ש. ולכאורה יפלא למה דווקא תרגום הלכה זו יוסי מעוני וכי המקום גורם.

ולפמ"ש ניחא משום מכנישתא דמעון היה רואין את (זו) שילה בלתי הפסק ושם הי' אוכלים קדשים קלים שהוא חד מת"ד מתנות כהונה להכי אמר יוסי דצריז כאן והוכיחן בתוכחת מוסר אי לית אתון לעין באורייתא לא יהצית לכוון ק"ד מתנות כהונה כי שם שם לו חק ומשפט מתנות כהונה להיות נאכלין כל הרואה.

*

עוד שם: אין בין שילה לירושלים אלא שבשילה אוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל הרואה וכו'.

והוא ד' פרסאות על כל זד. ודוגמא לזה מצינן דשיעור יניקה של חילין הוא שש עשרה אמה לכל זד כדאי' להדיא במס' ז"ב (דף ק"ו ע"ב) וז"ל: אמר עולא חילין הסמוך למיזר בתוך שש עשרה אמה גולן הוא. ומפרש רש"י: גולן הוא, שיונק משדה חצירו עכ"ל. ועשה את זה לעומת זה דשלטא עינא של אדם ששה עשר מיל והוא ד' פרסאות ומכוון אמה דחילין כנגד מיל דאדם כי האדם עץ השדה והכל מיד ה' השכיל. ואל תשיצנו הלא מצינו ש"ס ערוכה בשלטא אינא של

והא דנקב הש"ס שם צית מעון פירושו צי כנישתא דמעון דכן אית' להדיא שם צוזחים דף הנ"ל וז"ל: תנא רואה שאמרו רואה כולו ולא המפסיק צינו לצינו אמר ליה רבי שמעון צן אליקום לר' אלעזר אסצרא לך כגון צי כנישתא דמעון וכו'. ומפרש רש"י: צי כנישתא דמעון, שמשם היו רואין את שילה ולא היה דבר מפסיק עכ"ל.

לפ"ז נראה לפרש דצרי הירושלמי צמה דמפרש אלא שזה מפסיק וזה אינו מפסיק ר"ל צי כנישתא דמעון ושילה לא הי' שום דבר דמפסיק משא"כ צין ושילה הי' שם הפסק צי כנישתא הי' מפסיק ומש"ה קנקט צי כנישתא ולא מעון גופי'.

הא דלא קתני צמתני' דעד כמה שיעורו דיכול לראות י"ל דסמוך אמתני' בצבורות (דף נ"ד ע"ב) ותורה עני' צמקום זו ועשירה צמקום אחר וז"ל שם: מעשר צהמה מצטרף כמלא רגל צהמה רועה וכמה היא רגל צהמה רועה עד ששה עשר מיל. וקאמר הש"ס עלה: מנא הני מילי אמר רבה צר שילה דאמר קרא עוד תעצורנה האן ע"י מונה וקיס להו לרבנן דשיתסר מיל קא שלטא ציה עינא דרועה. וא"כ הא דקתני צמתני' דהכא בכל הרואה פירושו עד שיתסר מיל לכל רוח

לא ובמס' ר"ה גזי משיאין משואות קא סתם רבי דשלטא
 עיניו של אדם שמנה פרסאות.
 אי משום הא לא אריא דשאני גזי משואות שהי' משיאין
 אותן כלילה והי' מוליך ומציא ומעלה ומוריד עד שנעשה
 כל הגולה כמדורת אש וכיון שכן אורה רב צוודאי הי' יכולין
 לראות עד שמונה פרסאות וא"כ דון מינה ומיני' דציוס
 לא שלטא עינא של אדם אלא מחזיתו והוא ד' פרסאות
 וכלילה לאור הנר שמנה פרסאות.

אדם שמנה פרסאות דכן איתא להדיא במס' ר"ה (דף ד"ב
 ע"ב) במתני': צראשונה היו משיאין משואות וכו' ומאין
 היו משיאין משואות מהר המשחה לפרטצא ומסרטצא
 לגרופינא ומגרופינא לחוורן ומחוורן לבית בלתינ וכו'.
 וקאמרינן עלה בגמרא [דף ק"ג ע"ב]: אמר רבי יוחנן צין
 כל אחת ואחת שמונה פרסאות עכ"ל. וא"כ קשיא מתני'
 אמתני' דצכורות קא סתם רבי דשלטא עיניו של אדם
 ששה עשר מיל והוא ד' פרסאות ומשמע אצל טפי מהכי

*

עוד שם: אין בין שילה לירושלים אלא שבשילה אובלין קדשים קלים ומעשר שני בכל הרואה ובירושלים לפנים
 מן החומה וכו'.

ועיין בתלמוד ירושלמי דפ"ק דמגילה דקחשיב שם עוד חילוק וז"ל: אין צין שילה לירושלים אלא שבשילה צנין אצנים
 מלמטה ויריעות מלמעלה עכ"ל ע"ש.

*

שם במתני': אין בין שילה לירושלים וכו' קדושת שילה יש אחריה היתר וקדושת ירושלים אין אחריה היתר עכ"ל.

בשעת המקדש וחרב המקדש עכ"ל. וא"כ לא קשיא סתמא
 אסתמא וכו' וכמ"ש. ועיין מה שכתב הראב"ד אשר הוצא
 בהרמב"ם בהלכות צית הצחירה (פרק וי"ו [הי"ד]) לע"ד
 נראה שכוון הוא למה שכתבתי.
 ואם כך דרכה של תורה מיושב היטב הא (דמקצב)
 [דקמזעבי] הש"ס בצבחים (דף ס' ע"ב) אם מעלה אדם צומן
 הזה מעשר שני לירושלים, וז"ל הש"ס שם: רבי ישמעאל
 אומר יכול יעלה אדם מעשר שני לירושלים ויאכלנו צומן
 הזה וכו' ולפי דרכינו ניחא דמתני' ליבא לאוכיחי מידי
 דשאני התם דמיירי שהקדישן בשעת המקדש וחרב
 המקדש וכמ"ש לעיל ומש"ה לא פשיט ממתני' דמעשר
 שני.

י"ל דהכא קא סתם רבי דירושלים אין אחריה היתר
 משום דקדושה ראשונה קדושה לשעתה ולע"ל
 ובמס' מעשר שני (פרק א' [מ"ה]) קא סתם רבי גופי'
 דאם אין מקדש ירקבו. ש"מ דס"ל דקדושה ראשונה
 לא קידשה לע"ל ומהאי טעמא התיר רבי צית שאן ע"י
 עדותו של ר"י וכמו שאכתוב לקמן בס"ד וא"כ קשיא
 דר' אדר' דהכא קסתם רבי דקדושה והתם קסתם דלא
 קידשה.

וי"ל דהא תנינן תמן צמעשר שני דאם אין מקדש ירקבו
 אית צהו טעמא אחרינא דהתם צפירוש שהקדישן בשעת
 המקדש וחרב המקדש וכיון שהקדישן בשעת המקדש
 הווקא להבאת המקום ואינו נאכל צעל ערי ישראל ולהכי
 קתני דאם אין מקדש ירקבו.

וראיי' גדולה מצאתי מציאה דאתי לידי מהש"ס ערוכה
 בתלמוד ירושלמי במס' מעשר שני (דף נ"ג ע"א) וז"ל:
 רבי זבדא הוה יתיב מתני' לצריה הרוצה לחלל מעות על
 הפירות צומן הזה צין אילו צין אילו קדשו כדברי צית
 שמאי וכו' והא תנינן אין מקדש ירקבו תיפתר שהקדישן

אצל קשה תוספ' שמקשים שם צד"ה מאי קסבר וכו'
 וז"ל: וא"ת כיון דלא קידשה והותרו הצמות יהא נאכל
 בכל ערי ישראל לספרים דגרסינן לקמן פ' צתרא צא לנוצ
 וגצעון הותרו הצמות ומעשר שני נאכל בכל ערי ישראל.
 וי"ל דלפי אותה גירסא לא מתוקם הכא אלא צמעשר
 שגדל לפני הבית והווקא להבאת מקום ואינו נאכל בכל

לשעתה ולע"ל א"כ יפלא מאוד להא דקעציד רבי מעשה רבה והחיר את צית שאן ע"י עדותו של ר"י ומשמע דס"ל דקדושה ראשונה קדושה לשעתה ולא קדושה לע"ל והרי תרמי דסתרן אהדדי ועדיין קושיא דר' אדר' ולקמן אחרין כזה בס"ד.

ערי ישראל עכ"ל. וא"כ תקשה לפי הגרסא זו ה"ל להש"ס להציא נמי המתני' דמעשר שני והדרא קושיא לדכותי' ול"ע. ותו קשה דאנחת לן חדא ואקשת לן חדא דאכתי קשה כיון דקא סתם רבי הכא וצוזחיס דקדושה ראשונה קדושה

* * *

דף י' ע"א

אמר רבי יצחק שמעתי שמקריבין בבית חונוי בזמן הזה קסבר בית חונוי לאו בית עבודה זרה היא וקא סבר קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא דכתיב כי לא באתם וכו' מקיש נחלה למנוחה מה מנוחה יש אחריה היתר אף נחלה יש אחריה היתר וכו' עכ"ל.

דר"מ ס"ל דחונוי לשם ע"א הקריב וזה לשון הש"ס שם: תניא כמאן דאמר צית חונוי לאו עבודת כוכבים הוא דתניא אותה שנה שמת שמעון הצדיק וכו' אמר להם חונוי בני ישמש תחתי נתקנה צו שמעי אחיו וכו' בקשו אחיו הכהנים להרגו רץ מפניהם ורצו אחריו הלך לאלכסנדריא של מצרים וצנה שם מוצח והעלה עליו לשום ע"ז וכו' דברי רבי מאיר אמר לו רבי יהודה לא כך היה מעשה וכו' אלף צנה שם מוצח והעלה עליו לשם שמים עכ"ל. וא"כ לא קשיא מידי ממתני' דהיא ר"מ דפליג על ר"י וסבר לע"ז הקריב.

אי משום הא לא תצרא דע"כ מתני' לא אחיא כר"מ דהא ר"מ ס"ל דקדושה ראשונה קדושה לשעתה ולא קדשה לע"ל כדאי' צש"ס חולין [דף ו' ע"ב] וזה לשון הש"ס שם: העיד רבי יהושע בן זרוז בן חמיו של רבי מאיר לפני רבי על ר"מ שאכל עלה של ירק בצית שאן. ומסיק הש"ס שם משום דקסבר קדושה ראשונה קדושה לשעתה ולא קדשה לע"ל. וכן כתבו תו' להדיא צוזחיס (דף נ"ט ע"ב) [ס"א ע"א] צד"ה מאי קסבר האי תנא וכו' וז"ל: וכמה תנאי היה יכול להציא דאיכא דאית ליה קדשה ואיכא דאית

הנה הקושי' מפורסמת האיך קאמר ר"י דקדושה ראשונה קדושה לשעתה ולא קידשה לע"ל וכי לא הי' ידוע המשנה דתני צהדיא ירושלים אין אחריה היתר וכמו שמקשים תו' צד"ה ומ"ט הדר צי' וכו' וז"ל: הקשה הר"ר חיים ומתחילה היכי אמר למילתיה וכי לא היה ידוע המשנה והלא הן שגורות צפי כל וכו' עכ"ל.

ואמינא דוודאי ידע ר"י מהמתני' ומתני' קשימי' וה"ק ר"י שמעתי שמקריבין בצית חונוי בזמן הזה וה"פ דהא חזינן מעשה רבה שמקריבין בכל יום בצית חונוי אף בזמן הזה ולא שום מוחה ציידהו ש"מ דצית חונוי לאו צית ע"ז היא ולש"ס הקריבין¹¹ וא"כ האיך מקריבין בזמן הזה בצית חונוי הרי יש כאן איסור שחוטין חוץ שהרי ירושלים אין אחריה היתר וע"כ צ"ל דס"ל דקדושה ראשונה קדושה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא וקשיא ממתני' דהכא דתני דירושלים אין אחריה היתר דקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולעתיד לבא.

וכ"ת הא ק"ל סתם מתני' ר"מ והא דאמרינן דצית חונוי לאו צית ע"ז היא זהו דעת ר"י דהוא קאמר צמנחות (דף ק"ט ע"ב) דחונוי לש"ס הקריבו ופליגו על ר"מ דהא

[רז] הערה בקיצור שיש להאריך בה. מזה התיבה וגם מההמשך נראה שרבינו מפרש דהלשם שמים לא קאי רק אחונוי לחוד, אלא גם על הבזמן הזה. וצע"ג.

ואם תיקשי לך מתניתין לר"י הא לא קשיא דוודאי פליג ר"י משום דסתמא אחרניא אשכחן דתמן תנינא במס' מעשר שני (פ"א [משנה ה'] וז"ל: הלוקח פירות שוגג יחזרו דמים למקומן מזיד יעלו ויאכלו במקום ואם אין מקדש ירקצו עכ"ל. ומדתיני ואם אין מקדש ירקצו ז"ל דהיא תנא ס"ל דקדושה ראשונה קדושה לשעתה ולא קידשה לע"ל וכדכתיב הראצ"ד ז"ל בהלכות בית הבחירה (פרק וי"ו) וכדבוצא בתו' י"ט במס' עדיות (פרק ח' משנה וי"ו) וא"כ י"ל מתני' דמעשר שני אתיא כר"י.

ומפרש הש"ס וקאמר אמרו לי אמרת ר"ל דרצנן שאל לר"י אם הוא אמר הכי דקסבר ר"י קדושה ראשונה קדושה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא אמר להו לא דא"כ תקשה לי ממתני' דהכא דמסתמא אתיא כר"י דאל"כ אמאן תרמי' דכר"מ ע"כ לא מצי אתי כמ"ש לעיל. ואין לומר דהא הוא מתני' דמשער שני אתיא כוותי' באמת ופליג אמתניתין דהכא עדיין יש פתחון פה למימר מה חזית המתוך דסתמא אהאי סתמא דמעשר שני לסמוך אהאי סתמא דהכא. ואם נפשך לומר הא מוכח ומוכרע דפליג ר"י על האי סתמא דהכא דאלת"ה אלא דקסבר כהמתני' דהכא דקדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא א"כ קשיא ידי' אדידי' דקאמר התם צמנחות דחוניו לש"ס הקריב הלל יש כאן איסור שחוטי חוץ^ט, וע"כ ז"ל דס"ל דקדושה ראשונה לא קידשה לע"ל ולא מיקרי שחוטי חוץ ופליג אסתמא דהכא.

אי משום הא לא אריא די"ל כדמשני (ר"ח) [תוס'] צמנחות [דף ק"ט ע"ב] דז"ה והעלה עליו לש"ס וכו' ונראה דלצני נח היה מעלה לנכרים הנודרים נדרים ונדבות עכ"ל. וא"כ דאף אי נימא דקסבר ר"י בהאי סתמא דהכא דקדושה ראשונה קידשה לע"ל אפ"ה לא קשיא דר"י אדר"י כמ"ש ולקמן בצאורי דדיבור תו' אאריך בזה בס"ד. ורצא אמר האלקים אמרה וגמירנא לה מיני' דרבי ינחק דקסבר ר"י דקדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא

ליה לא קדשה ור"מ צפ"ק דחולין קסבר לא קדשה גזי בית שאן עכ"ל ע"ש.

וא"כ מתני' וודאי לא אתיא כר"מ וז"ל דהאי סתמא אתיא כר"י דכן מפרש רש"י בהדיא צמתניתין דז"ה יש אחריה היתר, כשחרבה שילה הותרו הצמות כדאמרינן צמנכות זבחים כי לא באתם עד עתה אל המנוחה, זו שילה, שנחו מלבוש, ואל הנחלה, זו ירושלים, למה חלקן הכתוב, כדי ליתן היתר צין זו לזו עכ"ל. והן הן דברי ר' יהודה שם צבחים (דף ק"ט ע"א) וז"ל הש"ס שם: ת"ר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים דברי רבי יהודה עכ"ל. וקס"ד דכמו דס"ל לר"י מנוחה זו שילה ונחלה זו ירושלים ס"ל נמי האי דרשה דקאמר הש"ס שם לעיל מיני' דמש"ה חלקן הכתוב כדי ליתן היתר צין (ראשונה) [זה לזה] קדושה לשעתה וקדושה לעתיד לבוא^י, וא"כ קשה האיך קאמר ר"י התם צמנחות דחוניו לש"ס הקריב והאיך מקריצין צבית חוניו צומן הזה הרי יש כאן איסור שחוטי חוץ. וע"כ ז"ל ס"ל לר"י דקדושה ראשונה קדושה לשעתה ולא קדשה לע"ל והרי דאמר ר"י תרתי דסתמן אהדי וקשיא דר"י אדר"י.

ומשני הש"ס קסבר צית חוניו לאו ע"ז היא וקסבר קדושה ראשונה קדושה לשעתה ולא קידשה לע"ל דכתיב וכו' ומקיש נחלה למנוחה וכו' ולא כדס"ד מעיקרא דקסבר ר"י דמש"ה חלקן הכתוב כדי ליתן היתר צין זו לזו וקסבר דקדושה ראשונה קדושה לשעתה ולעתיד לבוא אלא אדרצא דקסבר ר"י מש"ה חלקן הכתוב כדי להקישן להדידי ומקיש נחלה למנוחה מה מנוחה יש אחריה היתר אף נחלה יש אחריה היתר דקדושה ראשונה קדושה לשעתה ולא לעתיד לבוא ולהכי קאמר נמי התם צמנחות דחוניו לש"ס הקריב ומקריצין צבית חוניו צומן הזה דלאו שחוטי חוץ מיקרי משום דקדושה ראשונה לא קידשה לע"ל ולא נאסרו הצמות וא"כ לא קשיא מימרא דר"י צבחים ומימרא דר"י צמנחות.

[ר"ח] יל"ע דמהא דיש היתר בין שילה לירושלים עדיין אינו מוכח דקידשה לעתיד לבא. ואולי כוונת רבינו דדרש רק דרש הנ"ל, ולא דרש מה שדרשו כאן להקיש נחלה למנוחה, וע"כ סובר דקידשה לעתיד לבא. אך א"כ עדיין לא אתי שפיר קו' רבינו דרבי יהודה סותר את דבריו, דהרי אין הכרח שסובר דקידשה לעתיד לבא. וילע"ב.
[ר"ב] גם כאן יש לעיין, דהלא חוניו בעצמו בוודאי הקריב שחוטי חוץ, דבימי עדיין הי' בית המקדש קיים.

שקלת מעלמא איכא דקסצר דקידשה ואיכא דקסצר דלא קידשה וכיון שכן דתנאי היא מש"ה קמשי ר"י מתחילה דקסצר ר"י דלהכי חלקן הכתוב כדי להקישן להדדי ומקיש נחלה למנוחה דאין אחריה היתר דקדושה ראשונה לא קידשה לע"ל כהאי תנא דסתם רבי כותבי דמעשר שני משא"כ השתא דקמותיב רב מרי מסתמא דהכא ומסתמא דזבחים ע"כ ז"ל דנדחה האי סתמא דמעשר מפני הני תרי סתמא וקסצרי כ"ע דקידשה לע"ל והכא קא הדר צי' וכמ"ש.

והן הן דברי הש"ס דקאמר תנאי היא דתניא וכו' ולכאורה יפלא הא דלא קאמר הש"ס לימא כתנאי או נימא כתנאי כסוגי' דכולי תלמודא וכן מנינו בהשקליא וטריא בצוגין וגם בזבחים (דף ז') דקאמר הש"ס נימא צפלוגתא דר"א ור"י קמפלגי. אלא הוא הדבר אשר דברנו דהש"ס לא קמייתי הכא צפלוגתא דר"א ור"י ולאוקמי דתנאי היא אלא כדי ליישב הקושי' שהקשינו לעיל מעיקרא מאי קסצר ולצופו מאי קסצר לזה קאמר הש"ס תנאי היא דמתחילה אסיק אדעת' כיון דסתם רבי הכא הכי והכא הכי ע"כ מוכרח למימר דתנאי היא ומש"ה אמר וגמר דקסצר ר"י דלא קידשה לע"ל וכהאי תנא דסתם רבי כותבי דמעשר שני אצל השתא דקמותיב רב מרי מסתמא דהכא ומסתמא דזבחים דקסצרי רבי בהנהו תרתי דקידשה לע"ל ע"כ ז"ל דהאי סתמא דמעשר שני נראה ונדחה מפני הנהו תרי סתמא ומשנה לא זזה ממקומה ומש"ה הדר צי'. ואי קשיא דר"י דזבחים אדר"י דמנחות דקסצר התם דלש"ש הקריב והלא די' כאן איסור שחוט' חוץ כיון דקסצר דקדושה לע"ל י"ל דלצני נח' הי' מעלה לנכרי' הנודרים נדרי' ונדבות וכדמשי תו' התם אליבא דמסקנא דהכא לפי מה דמהדר קא הדר צי' וסצר דקידשה לע"ל וכמ"ש.

ורבא דקאמר הכא האלקים אמרה וגמירנא מיני' אלא דמהדר קא הדר צי' אזיל לשיטתו דהוא דקמותיב התם בשבועות [דף ט"ז ע"א] לרב נחמן דאמר לא קידשה לע"ל וז"ל: איתמר רב הונא אמר בכל אלו תנן רב נחמן אמר באחת מכל אלו תנן רב הונא אמר בכל אלו תנן קסצר קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא וכו' איתביה רבא לרב נחמן כל שלא נעשית בכל אלו עכ"ל.

קידשה לע"ל ולא קסצר דמש"ה חלקן הכתוב כדי ליתן היתר צין זו לזו אלא דחלקן הכתוב כדי להקישן להדדי מה מנוחה אין אחרי' היתר אף נחלה אין אחרי' היתר ופליגי ר"י אמתני' דהכא ור' סתם התם דמעשר שני כר"י מאי אמרת מאי חזית דסמיך ר' ינחק אהאי סתמא דמעשר שני לסמוך אהאי סתמא דהכא הא לא קשיא תקשה לטעמיך רבי גופי' דסתם הכא הכי והכא הכי ואנן חזינן דקעציד רבי מעשה והתיר את צית שאן ע"י עדותו של ר"י ש"מ דס"ל דקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא לע"ל וכדסתם רבי דמעשר שני וא"כ כמו כן לר' ינחק לק"מ דמעשה רבה קחזי דהיתר ר' את צית שאן ש"מ דס"ל דקדושה ראשונה לא קידשה לע"ל וכסתמא דמעשר שני להכי קסמך ר"י נמי אהוא סתמא דמעשר שני וס"ל דקדושה לשעתה ולא לע"ל ופליגי אסתמא דהכא.

ומקשה הש"ס ומ"ט קא הדר צי' ר"י וקאמר דלא אמר איהו דקסצר ר"י דקדושה ראשונה לא קידשה לע"ל משום דסמיך אמתני' דהכא הרי רבי סתם התם דמעשר שני דקדושה לשעתה ולא לעתיד לבוא ומאי חזית דסמיך אהאי סמוך אהאי ומשני משום דעוד סתמא אשכח דקסתם רבי נמי בזבחים דמשבאו לירושלים נאסרו הצמות ולא הי' להם עוד היתר משום דקדושה ראשונה קידשה לשעתה ולע"ל והוה המתני' דמעשר שני יחיד צמקום שנים ונדחה האי סתמא מפני הני תרי סתמא קא הדר צי'. והן הן דברי הש"ס משום קושיא דרב מרי דקמותיב רב מרי קדושת שילה יש אחריה היתר קדושת ירושלים אין אחריה היתר ועוד תנן בזבחים משבאו לירושלים נאסרו הצמות ולא הי' להם עוד היתר והיא היתה לנחלה ע"כ משום קושי' דרב מרי הדר צי' דהוא מקשה מתרי סתמא ונדחה חדא מפני תרתי וכמ"ש.

ועדיין צריכין אנו למודעי ומתחילה היכי אסיק אדעת' דר' ינחק למימר דקסצר ר"י לא קידשה לע"ל משום דסמך אהאי סתמא דמעשר שני הא איכא סתמא דהכא דקדושה ראשונה קידשה לע"ל ומאי חזית דסמוך אהאי דמ"ש סמך אהאי סתמא דהכא.

ונראה דמעיקרא קסצר כיון דסתם רבי דמעשר שני דלא קידשה לע"ל והכא סתם דקידשה לע"ל ע"כ ז"ל דתנאי

דצריהם צתימא לר"נ ש"מ דרצא סמך אהנהו סתמא ולהכי קאמר הכא דר"י מהדר קא הדר צי' ואזיל לשיטתו משום דקאמר התם בצצועות בכל אלו תנן וצימי עורא לא הי' מלך ואורים ותומים ונ"ל דס"ל דקדושה ראשונה קידשה לע"ל מש"ה קאמר נמי הכא דמהדר קא הדר צי'.

והיינו טעמא דרצא סמך אמתני' דהכא ואמתני' דוצחים. ועדיו מלך אסתן מדקמקשי' תו' שם לר"נ דמשני תני באחת מכל אלו וז"ל: תימה דמה דחקו להגיה דכמה סתם משניות אשכחן דאית להו קדושה לעתיד לזא צפ"ק דמגילה וצפרק צתרא דוצחים דקדושת ירושלים אין אחריה היתר עכ"ל. ומדהניחו תו' את

*

שם: אמר ליה רבינא לרב אשי ממאי דלמא דכולי עלמא קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא ומר מאי דשמיע ליה קאמר ומר מאי דשמיע ליה קאמר וכו'.

וכן מקשי' תו' שם בצצועות דז"ה קדושתו קדושת עולם וז"ל: וקשה דא"כ תפשוט מהכא דסבר רבי אליעזר דקידשה לעתיד לזא. וסמך נמי אהא דא"י צמס' יום טוב וצר"ה כרס רצעי הי' לר"א וציקש להפקירם לעניים וא"כ משמע דאית לי' קדושה וכדמקשי' תו' הכא דז"ה דכ"ע וכו' וז"ל: ועוד הקשה ר"ת מהא דאמר צמס' צי"ה (דף ה:) וצר"ה (דף לא:) כרס רצעי היה לו לרבי אליעזר וצקש להפקירו לעניים וא"כ משמע דאית ליה קדשה לעתיד לזא ומשום שלא היה רוצה לטרוח להוליכו לירושלים היה מפקירו לעניים שיוליכו אותו ויאכלוהו שמה דאי סבר לא קדשה והיה צריך לפדותו כאותו שצחונה לארץ שצריך לפדותו אמאי היה צריך להוליך לירושלים וגם מה היו העניים מרויחים אחרי שצריך לפדותו וכו' עכ"ל.

*

עוד שם: אמר ליה רבינא לרב אשי ממאי דלמא דכולי עלמא קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא וכו'.

וכו' וז"ל: ואית ספרים דגרסינן וכו' אמר רבינא לעולם קסבר קידשה ע"ש ולק"מ מדרבינא דהכא אדרבינא דהתם עדיין קשה לפי הגרסא זו דקמשני רבינא לפי המסקנא דהתם דקסבר ר"י דקידשה לע"ל קשיא דר' ישמעאל אדר' ישמעאל דשם צוצחים (דף קי"ט) תנא דצי ר' ישמעאל זו וזו שילה ומפרש רש"י דז"ה זו וזו שילה, ואפי' הכי יש היתר צתרה דקסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לזא וצקדושת ירושלים גופה סצירה ליה

וה"פ דרבינא הוכיח לי' דע"כ מוכח ומוכרע דסבר נמי ר"א דקידשה לע"ל. ועד יעלה מן הארש מדקאמר ר"א התם בצצועות [דף ט"ז ע"ב] וז"ל: ר' אליעזר אומר אם נאמר משכן למה נאמר מקדש ואם נאמר מקדש למה נאמר משכן אילו נאמר משכן ולא נאמר מקדש הייתי אומר על משכן יהא חייב וכו' ואם נאמר מקדש ולא נאמר משכן הייתי אומר על מקדש יהא חייב שהרי קדושתו קדושת עולם וכו' ע"ש. ומפרש רש"י דז"ה קדושת עולם שאין אחריה היתר צמות עכ"ל. הרי לפניך דקאמר ר"א צהדיא דקדושתו של מקדש היא קדושת עולם ואין אחריה היתר דקדושה ראשונה קידשה לע"ל ומש"ה קאמר רבינא דכ"ע סברי דקידשה לע"ל.

י"ל רבינא דכיל הא כלל וקאמר הכא דכ"ע סבר דקידשה לע"ל וכן קאמר רבינא הכי צמס' וצחים (דף ק"ז ע"ב) וצמסכת מכות (דף י"ז) הא רבינא גופי' קמשני התם צוצחים (דף נ"ט ע"ב) דקסבר ר"י דלא קידשה וז"ל הש"ס שם: אמר רבינא לעולם לא קידשה עכ"ל ע"ש וא"כ קשיא רבינא אדרבינא. ואף אי נימא צאמת דגרסינן התם צאמת דקמשני רבינו לעולם קסבר קידשה וכדמפרשי תו' שם דז"ה מאי קסבר

הרי לפניך לפני המסקנה מהדר קא הדר ר"י מדצרוי הא דקאמר זו וזו שילה וקסצר דירושלים גופי' יש אחריה היתר והטעם דקסצר דלא קידשה לע"ל אלא דקסצר אליבא דאמת כר"ש צ"י דאמר זו וזו ירושלים ואין אחריה היתר דקדושה ראשונה קידשה לע"ל.

וא"כ זכינו לדין הא דמשני רבינא התם צוזבחים דקסצר ר"י דלא קידשה היינו הוא לפי ס"ד דהש"ס דקאמר ר"י זו וזו שילה וס"ל דירושלים גופי' יש אחריה היתר דלא קידשה לע"ל והא דקאמר רבינא הכא דכ"ע ס"ל דקידשה לע"ל היינו לפי המסקנה הש"ס התם דס"ל לר"י כרשב"י דזו וזו ירושלים ואין אחריה היתר דקדושה ראשונה קידשה לע"ל ואדלעיל קאי למאי דסליק מיני' דקאמר רבא דמיהדר קא הדר וס"ל לכ"ע דקדושה ראשונה קידשה לע"ל.

ובזה מסולק גמי קושי' תו' התם צוזבחים צא"ד דכתבו על רש"י ולא דק דהתם ר"י צרבי יוסי דהוא בתראה צימי רבי והכא ר"י בן אלישע וכו' ולפי דצרינו ניחא דוודאי ידע רש"י דר"י דהכא הוא ר"י צרבי יוסי אלא דרש"י הוכיח ל' ע"כ מוכח דר"י צר יוסי ס"ל כהאי דר"י בן אלישע ועידיו בצדו מדאמרין הכא דמקריבין צבית חוניו צומן הזה ע"כ ואוקימנא לר"י צר יוסי דהוא אמר כשעלה בני הגולה מנאחו אלו וקדשום אצל ראשונות בטלו משצטלו הארץ ע"כ מדלא קאמר ומנאחו אילו ומנאחום ש"מ דס"ל דהי' אנטרך דווקא לקדשי' אלמא קסצר קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לע"ל והן הן דצרי ר"י בן אלישע דהתם דאמר זו וזו שילה וקסצר אף צירושלים יש אחרי' היתר והטעם דקדושה ראשונה לא קידשה לע"ל.

וא"כ נדקו דצרי רש"י ובדקדוק קנקט את דצרוי לפי ס"ד דהש"ס דהתם דס"ל לר"י צ"א זו וזו שילה וצירושלים גופי' דיש אחריה היתר דלא קידשה לע"ל והיינו כדאסיק אדעת' דר"י מעיקרא דס"ל לר"י דחוניו לש"ס הקריב וקדושה ראשונה לא קדשה לע"ל וכהאי תנא דאמר משמי' דר"י צ"י צסמוך ונראה צצרייתא דמנאחום וקידשום דקדושה ראשונה לא הועיל לע"ל ונריך דווקא לקדשם ושפיר קמפרש רש"י דס"ל לר"י צ"א כר"ש צ"י דאמר זו וזו נחלה וס"ל דירושלים אין אחריה היתר דקדושה ראשונה קידשה לע"ל והוא חזיל לפי האמת לפום

דיש אחריה היתר כדאמרין צמגיילה שמעתי שמקריבין צבית חוניו צומן הזה ואוקימנא כר' ישמעאל עכ"ל. הרי לפניך דקסצר ר"י דלא קידשה לע"ל וקשיא להספריים דגרסינן שם דקסצר ר"י דקידשה לע"ל וכדמקשים תו' שם צד"ה מאי קסצר וכו' וז"ל: וא"ת לפי גירסא זו דגרס קידשה קשיא דר' ישמעאל אדר' ישמעאל דלקמן פ' בתרא תניא רבי ישמעאל אומר זה זה מנוחה ונחלה שילה ופי' צקונטרס דצקדושת ירושלים גופה ס"ל דלא קידשה ויש אחריה היתר מדלא קרי ליה נחלה כדאיתא צפ"ק דמגיילה שמעתי שמקריבין צבית חוניו צומן הזה ואוקמינן כרבי ישמעאל וכו' עכ"ל ע"ש.

וכן מקשי' תו' התם צוזבחים (דף קי"ט) צד"ה זו וזו שילה וכו' וז"ל: פירש צקונטרס ואפילו הכי הו' היתר בתרא וכו' ובקדושת ירושלים גופה סבירא ליה דיש אחריה היתר וכו' ולא דק וכו' וההוא אסיקנא לעיל לפום חד גירסא דכולי עלמא קידשה וכו' עכ"ל. וא"כ ממ"נ חדא מתרתי לא פלטת.

ועיין צתמורה (דף ק"א ע"א) דהתם לא קמשני צשם רבינא דקסצר ר' ישמעאל דלא קידשה לע"ל אלא דסתמא דהש"ס גמי משני התם אליבא דר"י דקסצר לא קידשה ולפי אוחו גירסא מדצרינא לק"מ.

ולי נראה אף לפי הגירסא צוזבחים רבינא גופי' התם דס"ל ר"י דלא קידשה אפ"ה לא קשיא רבינא אדרבינא וצחנס השיגו תו' צצצריהם על רש"י צהא דכתבו ולא דק ונדקו דצרי רש"י צזה דהא דמפרש רש"י דס"ל לר"י דלא קידשה אינו מפרש הכי אלא לפי ס"ד דהש"ס דהתם דאמר ר"י זו וזו שילה אצל לפי המסקנה אמרינן צאמת דקסצר ר"י דקידשה לע"ל דלהכי קמשני רבינא הכא למאי דמסקינן דמהדר קא הדר דקסצר כ"ע דקדושה לעמיד לצה ודבר זה מוכרח ומוכרע ממסקנת הש"ס שם צוזבחים (דף קי"ט) דזה הלשון הש"ס שם: תנא דצבי רבי ישמעאל זו וזו שילה רבי שמעון בן יוחי אומר זו וזו ירושלים וכו' תנא דצבי רבי ישמעאל כרבי שמעון בן יוחי דאמר זו וזו ירושלים וסימנין משכי גצרה לגצרי [ופירש"י: ר' שמעון שהוא יחידי משך את תלמידי ר' ישמעאל להניח דצרי רצם שאמר זו וזו שילה עכ"ל.

ס"ל דקסצר ר"י ז"י ללא קידשה הוא אמר למלתא כפי
ס"ד דהש"ס התם והכא ומ"ד משמי' דר"י ז"י מלאו
אלו ומנאום וס"ל דקסצר ר"י ז"י דקדושה לע"ל זהו לפי
האמת והמסקנא הש"ס התם והכא וכמ"ש.

מאי דמהדר קא הדר זי' ר' ינחק וסצרי כ"ע דקדושה
לע"ל והיינו כהאי תנא דאמר משמי' דר"ש ז"י מלאו אלו
ומנאום ולא צריך לקדושי דקדושה עומדת לעד ולעולם והן
הן התרי תנאי אליבא דר"י ז"י מדמנאום אילו וקדשום

*

שם: אלא הני תנאי דתניא אר"י ב"י למה מנו חכמים את אלו וכו'.

הש"ס בסמוך ונראה קשיא דר"י ז"י אדר' ישמעאל בר
(יציחק) [יוסי] קמשני תרי תנאי אליבא דר"י ז"י ולא קאמר
איבעית אימא תרי תנאי כמו שמשני הש"ס התם בערכין
[דף ל"ז ע"ב] אלא דהיינו טעמא דהכי אצטריך הש"ס
למימר אלא הני תנאי ע"כ מוכח לומר תרי תנאי דאלת"ה
הדרא קושייתן לדוכתי' בתחילה מאי קסצר ולצסוף מאי
קסצר.

ואם יעמוד השואל לשאול הא בשבועות איתא נמי סוגין
דשמעתין כמו הכא דמשני הש"ס התם מתחילה תנאי היא
ורבינא קא דחי לה כמו הכא וא"כ ע"כ אצטריך למימר
אלא הני תנאי כדמשני הש"ס הכא ואמאי קא משני הש"ס
התם וא"א כדמשני הש"ס בערכין, י"ל דבאמת שטיפת
ורחיטת לישנא דהש"ס היא מדקאמר בערכין וא"א
וקאמר נמי הכי בשבועות ולא דווקא קנקט אלא דז"ל
בשבועות נמי הגרסא אלא הני תנאי כמו הכא.

הא ללא קמייתי הש"ס התם בזבחים (דף ק"ז ע"ב)
נמי הני תנאי דר' ישמעאל ז"י וקאמר אלא הני
תנאי וכו' היינו משום דשם קא מקשה הש"ס נימא דר"י
דאמר קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולע"ל וז"ל דאמר
לא קידשה בפלוגת' דר"א ור"י קמפלגי דר"י סצר כר"י
ור"ל סצר כרבי אליעזר וא"כ ה"ל לר"י למימר דהלכה
כר"י ור"ל ה"ל דהלכה כר"א וקא דחי רבינא משני דלאו
תנאי היא אלא מר מאי דשמיע ל' קאמר ומר מאי דשמיע
ל' קאמר ולק"מ.

משא"כ הכא דמשני הש"ס מתחילה תנאי היא ומייתי
הפלוגתא דר"א ור"י ורבינא קמקשה ממאי דתנאי היא
דלמא כ"ע ס"ל דקידשה ומר מאי דשמיע ל' קאמר וכו'
וא"כ קושי' הש"ס נצבו כמו נד להכי אצטריך להגמרא
למימר אלא הני תנאי כהני וכו' ר"ל הא דמשני הש"ס
לעיל תנאי היא הן הני תנאי ומש"ה כי קא מקשה

*

שם: קידשום השתא [הא] אמרינן לא צריכא לאקדושי. ומפרש רש"י: הא אמרי, לקמן בסיפא דהא מתניתין גופה
דלא צריכי לקדושי, דקא מסיים ואזיל בה: וכל שתעלה בידך מסורת מאבותיך עכ"ל.

אלו ש"מ דקידשה לע"ל שצא עזרא לא היה מלך ואורים
ותומים ומכו דמקשי רבא התם בשבועות לר"ג וכמ"ש
לעיל ולהכי קאמר קידשום ס"ד בתמי' הא א"א לקדשם
והיינו שיטת רבא דאמר צריך לקדשם בכל אלו דמאן דאמר
אליבא דר"י ז"י קידשום ס"ל כר"ג דאמר באחת מכל
אלו.

דבריו צריכין ציאור ללא מצינו זכולא תלמודא
דמקשה הש"ס כה"ג ואי קודם ששמע
הצרייתא ה"ל להש"ס להנטר עד לאחר דקמייתי לכולי
הצרייתא.
ולולי דצרי רש"י אמינא לפרש הא דמקשה הש"ס
קידשום ס"ד הא רבי סתם בשבועות כל שלא נעשית בכל

*

שם: תרי תנאי אליבא דרבי ישמעאל ברבי יוסי ואיבעית אימא הא רבי אלעזר בר יוסי אמרה דתניא רבי אלעזר ברבי יוסי אמר אשר לוא חמה אף על פי שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן.

ולפי דברינו ניחא (דרש"י) [דהש"ס] לא קמשיני ללא אמרינן דתרווייהו ר"י בר"י אמרה אלא מכח הקושי' זו שקשיא ר"י אדר"י קאמר הש"ס דלאו הני תנאי הן אלא הא דקאמר הש"ס תנאי היא הן הן התנאי דלעיל הפלוגתא דר"א ור"י ואי דקשי' במאי דפליגי לזה קאמר הש"ס הא ר"א בר"י אמרה דתניא אשר אין לוא חומה וכו' וזהא פליגי דר"י סבר כר"א בר"י ור"א סבר כרצנן דפליגי עלי' ר"א בר"י וס"ל קידשה לעמיד לצוא.

ועיין בהרמב"ם בהלכות שמטה ויובל (פרק י"ב [הט"ו]) וז"ל: אין סומכין אלא על חומה המוקפת בשעת כיבוש הארץ, כיצד עיר שלא היתה מוקפת חומה בשעה שכבש יהושע את הארץ אף על פי שמוקפת עתה הרי היא כבתי החצרים ועיר שהיתה מוקפת חומה זימי יהושע אף ע"פ שאינה מוקפת עתה הרי היא כמוקפת, וכיון שגלו בחרבן ראשון בטלה קדושת ערי חומה שהיו זימי יהושע כיון שעלה עזרא צביאה השנייה נתקדשו כל הערים המוקפות חומה באותו העת וכו' עכ"ל.

והראב"ד ז"ל מפלפל בחכמה שם ושים עיוןך בכסף משנה שמפלפל באריכות בסוגיין דשמעתין דמסכת ערכין והוא מוסיף מיא על קמחא ומקשה ציותר דברי הרמב"ם אהדדי וז"ל: אצל יש לתמוה על רבינו שפסק כמ"ד לא קידשה לעמיד לצא ופסק דעיר שהיתה מוקפת חומה מימות יהושע אפילו בזמן שאינה מוקפת הרי היא כמוקפת והיינו כר"א בר"י יוסי דדריש אשר לו חומה וכו' ומשום דדריש הכי מוכח בגמרא דסבר קידשה לעמיד לצא והרי זה כמזכה שטרא לצי תרי וי"ל דרבינו פסק כר"א בר"י יוסי משום דבפ"ק דמגילה עלה ג' מתיב לריצ"ל מדר"א בר"י יוסי אלמא הלכתא כוותיה וכי היכי דלא תיקשי הלכתא אהלכתא איכא למימר אפשר דלא פליגי אמאן דאמר לא קידשה לעמיד לצא והכי קאמר אף על פי שאין לו חומה עכשיו וכו' אקודם שגלו בחרבן ראשון דוקא קאי וכי משני גמרא תרי תנאי ואליצא דרבי ישמעאל ולא צעי לשנויי ההיא ר"א בר"י היא סבר דאיכא לפרושי מילתיה כדאמרינן דלא פליגי אמאן דאמר לא קידשה

הא דמשני הש"ס לצסוף וא"א הא ר"א בר"י אמרו לקבעא קמא הוא דקמהדר וה"ק לעולם אימא לך הא דמשני הש"ס לעיל תנאי היא היינו דפלוגתא ר"א ור"י ואי דקשיא לך במאי פליגי בהא פליגי דר"י דסבר קידשה לע"ל להאי דרשה ר"א בר"י דאמר אשר לוא חומה אעפ"י שאין לו עכשיו הי' קודם לכן שקדושת מחילות קיימא כל שעה וכן כתבו תוספת להדיא במס' יצמות (דף פ"ב ע"ב) בד"ה ירושה ראשונה ושניה יש להן וכו' וז"ל: אצל קדושת ירושלים והצית קדשה שקדושת מחילות קיימא כל שעה מאשר לו חומה דדרשי' במגילה אף על פי שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן וכו' ע"ש.

ור"א דס"ל לא קידשה לית לי' האי דרשה דר"א בר"י אלא דס"ל כרצנן דפליגי עליה דר"א בר"י וקאמרי דקדושה ראשונה לא קידשה לע"ל וכדכתבו [תוס'] לעיל (דף ג' ע"ב) בד"ה והתניא רבי אליעזר ברבי יוסי אומר וכו' וז"ל: וא"ת אדמותצת ליה מרבי אליעזר לסייעיה מרצנן דפליגי עליה וסברי דקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא לעמיד לצא ויש לומר דע"כ לא סבר רבי יהושע כרצנן וכו' עכ"ל. וא"כ דון מיני' ומינה ואוקי באתרא דר"א סבר צוודאי כרצנן דפליגי דר"א בר"י ולא ס"ל האי אשר לוא חומה ולהכי קאמר דלא קידשה לע"ל ור"י סבר דקידשה וספיר קמשני הש"ס לעיל תנאי היא ודו"ק.

ועיקר מטרוון דפלוגתא דהני תנאי תלי בהא דמ"ד לא קידשה לע"ל ס"ל כהא סתמא דמעשר שני דסתם רבי דלא קידשה והיינו כדעת ר"נ ומ"ד קידשה לע"ל ס"ל דהאי סתמא דהכא וכסתמא דזבחים דסתם רבי דקידשה לע"ל והו דעת רבא דאמר דמש"ה מהדר קא דר צי' ר"י.

ובזה נמלטנו מה שיש לבעל הדין לחלוק ולמימר מדקשיא לן ר"י צ"י אדר"י צ"י מגיה וקאמר דחד מינייהו ר"א בר"י אמרה ודוגמא לזה קמקשה הש"ס לעיל (דף ב' ע"ב) וז"ל: [ומשום דקשיא ליה דרבי יהודה אדרבי יהודה מוקים לה לצרייתא כרבי יוסי בר יהודה] (ומדקשיא ליה דרבי יהודה אדרבי יהודה אמר מאן דתני לה כרבי יהודה לאו דווקא מאן דתני לה כרבי יוסי בר יהודה דווקא) ע"ש.

לעתיד לזכר וכיון דסתם גמרא צפ"ק דמגילה מתיב מינייה נקיטין כוותיה בגוונא דלא ליפלוג אמאי דקי"ל דלא קידשה לעתיד לזכר עכ"ל ע"ש.

ולפי דברינו ניחא דחילוק ידענא זין קדושת ירושלים וזין קדושת הארץ וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בעמ'ו בהלכות צית הצחירה (פרק וי"ו [הט"ז]) וז"ל: ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לזכר, וזקדושת שאר א"י לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לזכר, לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה וכו' עכ"ל ע"ש. ואם נפשך לומר לפי דברי הרמב"ם אכתי קשיא דר"א

אדר"א דמתחילה קפסק לא קידשה לע"ל והיינו כמ"ש משמי' דר"א קידשום ואח"כ פסק כר"א בר"י דדרש אשר לוא חומה והיינו כמ"ד משמי' דר"א מנאום הא ודאי לא קשיא דהא לפי מה שכתבתי הא דמשני הש"ס הא ר"א בר"י אמרה מהדר קהדר לקבעא קמא ור"א בר"י הוא דעת ר"י דלעיל דאמר מקריצין וכו' וא"כ לק"מ וכאשר הארכתי לעיל.

ואפשר דמהאי טעמא לא קמייתי הצעל כסף משנה אלא סוגיא דערכין ולא סוגין דשמעתין דהכא והיינו טעמא דהכא איכא לשנויי דהש"ס מהדר לקבעא קמא משא"כ התם בערכין ליכא לשנויי הכי.

*

שם: בתו' ד"ה שמעתי שמקריבין בבית חוניו, קשיא היאך מקריבין שם בטומאה דהא גזרו טומאה על ארץ העמים.

דבאמת דבר זה מוכח מדהקריבו ישראל צמדבר ולא הי' חוששין לטומאה כלל וכלל אלא ש"מ דמותר מן התורה להקריבו ומדהקריבו ממדבר ילפינן.

לבאורה יפלא הא הקריבו ישראל צמדבר שהי' חוזה לארץ ולא הי' חוששין לטומאה. וי"ל דאין ה"נ מתרצים התו' הכי וז"ל: דשמא לגבי הא לא גזרו חכמים טומאה כיון שזמן התורה יכול להקריב עכ"ל.

*

שם: בתו' בר"ה שמעתי שמקריבין וכו' קשיא היאך מקריבין שם בטומאה דהא גזרו טומאה על ארץ העמים וכו'.

והנה כד עיית במס' מנחות (דף ק"ט ע"ב) וז"ל: דפליגי ר"מ עם ר' יהודא גבי בית חוניו מה שהקריבו שם ר"מ אומר לשם ע"ז ור"י אומר לשם העולה. בתו' ד"ה והעלה עליו עולה לשם שמים, תימה הרי יש כאן איסור שחוטאי חוץ ונראה דלבני נח היה מעלה לנכרים הנודדים נדרים ונדרות עכ"ל.

לע"ל הא לא הקריבו אלא לצני נח. ונראה לעניית דעתי לתרץ הכי דאם אשים על ליבו מס' זבחים (דף קי"ט ע"א) וז"ל: ת"ר כי לא צאתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים דברי ר"י עכ"ל. ולעיל מיני' קאמר הש"ס מנלן דמשבחו לשילה דהותרו הצמות דכתיב כי לא צאתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה אל המנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים למה חלקן כדי ליתן היתר זין זו לזו. וקמתרץ הש"ס נמי צמס' מגילה קסבר וכו' דכתיב וכו' מקיש נחלה לשילה מה שילה יש אחריה היתר אף ירושלים יש אחריה היתר. ולפ"ז מיושב היטב דהא ר"י סתם קאמר מנוחה זו

תיובתא קא חזינא אמאי לא מקשים תו' הכא קושיא זו.

וז"ל הן הן הדברים דקשה ר"י גופי' .. דקאמר שמעתי שמקריבין אע"פ שאין צית היאך מקריבין דהא תנן צמתני' ירושלים אין אחריה היתר ונאסרו הצמות וא"כ יש כאן איסור שחוטאי חוץ. אכל קשה ממה נפשך חדא מתרתי לא פלטת אי קסבר ר"י קדושה ראשונה לא קידשה לע"ל וכפי תירוטו דהש"ס א"כ קשה מאי מקשי' תו' הא הוי שחוטאי חוץ הא קדושה ראשונה לא קידשה לע"ל ומותר לצנות הצמות. ואי קאי אליבא דאמת ולפי תירוטו של תו' קשה א"כ למה להגמ' למימר קסבר קדושה ראשונה לא קידשה

ודבר זה מוכרח ומוכרע דמוכרחים לתרץ כמו שמתרצים תו' דאכתי קשה דהא משני שפיר על דברי ר' יצחק דקאמר שמעתי שמקריבין בזמן הזה אחר החורבן הצית אצל היאך יתורץ הלא הם מקריבין צבית חוניו אפי' בזמן שצ"ה קיים כדמשמע בגמרא דמנחות וז"ל: בשעת פטירתו של שמעון הנדיק אמר להם חוניו בני ישמש תחתי וכו' אמר לו צא ואלמדך סדר עבודה הלבישו צאונקלי וכו' בקשו אחיו הכהנים להרגו וכו' רץ מפניהם ורלו אחריו הלך לאלכסנדריא של מצרים וצנה שם מזבח וכו' משמע דבזמן שצ"ה קיים הייתה ואפ"ה הקריבו ואם קשה הא הוה שחוטין חוץ והוורץ לתרץ כמו שמתרצים תו' דלא ליתן אלא לבני נח וזהו כוונת התו' דמקשים הא הוה שחוטין חוץ דלכאורה הוה קושי' הגמרא דהכא אמר ר"י שמעתי וכו' וא"כ הוה שחוטין חוץ וז"ל דתו' מקשים שם לר"י דהקריבו אפי' בשצ"ה קיים ומתרצים שלא ליתן אלא לבני נח אף כאן דאסיקנא דכ"ע קידשה לע"ל אנו נאמרו כמו שמתרצים תו' ומתני' סתמא כר"י מדחלקן ש"מ ליתן היתר בין זו לזו וא"כ קושי' ר' יצחק נצבו כמו נד הלא ר"י קאמר דלשם שמים הקריבו והלא היא שחוטין חוץ וע"כ נריך לתרץ כמו שמתרצים תו' דלא ליתן אלא לבני נח וכו'.

שילה ונחלה זו ירושלים [הגליון מן הצד קשה לקרוא] י"ל דסבר מדחלקן ש"מ דירושלים אין אחריה היתר או י"ל נמי דס"ל מדמקיש ש"מ דאפי' ירושלים נמי יש אחריה היתר. וא"כ הש"ס דקמתרץ קסבר קדושה ראשונה לא קידשה לעתיד ותו' שמתרצים דלא הקריב אלא לבני נח שניהם קאמרו אליבא דר"י והגמרא שנויי חדא והפי' תו' שנויי חדא, התו' דמתרץ לא ליתן אלא לבני נח הם אמרו דהמתני' דמסכת מגילה דירושלים אין אחריה היתר קאי אליבא דר"י דהא ר"י קאמר במס' זבחים מנוחה זו שילה ונחלה זו ירושלים וסובר למה חלקן הכתוב כדי ליתן היתר בין זו לזו משום דירושלים אין אחריה היתר לפ"ז ל"ל תירץ דהש"ס קסבר קדושה ראשונה לא קידשה לעתיד הלא ר"י קאמר קידשה לע"ל מדחלקן וכו' וא"כ קושי' התו' נצבו כמו נד ולכך קא מתרצי' התו' דלא ליתן אלא לבני נח. אצל הש"ס דקאמר קסבר קדושה ראשונה לא קידשה לע"ל הם סברו מדקאמר ר"י סתם להורת דהם שווין מדמקיש נחלה למנוחה וקדושה ראשונה לא קידשה לע"ל ופליג על המתני' דמס' מגילה ומסקנת הש"ס דר' יצחק קא דדר צי' מטעמי' משום קושי' דרב מרי וקסבר קדושה ראשונה קידשה לעתיד.

*

שם ד"ה ומאי טעמא הדר ביה וכו' הקשה הר"ר חיים ומתחילה היכי אמר למילתיה וכי לא היה יודע המשנה וכו'.

לזו ע"ש. וי"ל דבאמת מצינו דרבי סתם להיפך במס' מעשר שני (פ"ק משנה ה') וז"ל: הלוקח פירות שוגג יחזרו דמים למקומן מויד יעלו ויאכלו במקום ואם אין מקדש ירקבו עכ"ל. והטעם משום דקדושה ראשונה לא קידשה לע"ל. ועיין בהרמב"ם צה' צית הבחירה (פרק ששי דין וי"ו) [הלכה י"ד] והשגת הראב"ד אשר ז"ל: בקדושה (הארץ) [ראשונה] שקדשה שלמה. א"א סברת ענמו היא זו ולא ידעתי מאין לו ובכמה מקומות במשנה אם אין מקדש ירקבו ובגמ' אמרו דנפול מחילות אלמא למ"ד קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לצא לא חלק בין מקדש לירושלים לשאר א"י עכ"ל. ועיין בתו' י"ט במס' עדיות (פרק ח' משנה וי"ו) ע"ש. ולפי"ז מעיקרא דדינא לא קשה קושי' הר"ר חיים כלל דהקשה וכי לא הי' יודע המשנה הא ראה וידע די

לפי מה שכתבנו לעיל וודאי ידע ר"י מתני' דסתם רבי ירושלים אין אחריה היתר משום דקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולע"ל והצמות הי' אסורות ומקשה באמת לפ"ז היאך הי' מקריבין צבית חוניו בזמן הזה הלא הי' אסור משום שחוטין חוץ למ"ד לשם שמים הקריבו צית חוניו ומשני הש"ס קסבר צית חוניו לאו ע"ז ואפ"ה לא קשה מידי דקסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא לע"ל דכתיב כי לא באתם וכו' ומקשה וכו'. ואם נפשך לומר ה"ה נגד סתימת מתני' דהכא דירושלים אין אחריה היתר דקדשה לעתיד לבוא וכדפירש"י וז"ל: כשחרבה שילה הותרו הצמות כדאמרין במסכת זבחים כי לא באתם עד עתה אל המנוחה, זו שילה, שנחו מלכבוש, ואל הנחלה, זו ירושלים, למה חלקן הכתוב, כדי ליתן היתר בין זו

פדת משום ר' אלעזר בן שמוע הרצה כרכים כצטום עולי
מנרים ולא כצטום עולי צבל וקסצר קדושה ראשונה קדשה
לשעתה ולא קדשה לעתיד לצבא עכ"ל. ומעשה רב שהרי
רבי התיר בית שאן וע"כ סוצר רבי הלכה למעשה דקדושה
ראשונה לא קידשה לע"ל.

וא"כ מזה מסולק קושי' התו' שמקשה לר"נ מה דחקו
להגיה וכו' הלא מתני' מס' מעשר שני ומעשה רב דעשה
רבי הלכה למעשה דקדושה ראשונה לא קידשה לע"ל הוא
דוחקו להגיה באחת מכל אלו תנן ורצא לא תני להא מתני'
דמס' מעשר שני דקדושה ראשונה לא קידשה לע"ל כיון
דהוא מתני' במס' מגילה ובמס' זבחים דסתם (רבא) [רבי]
דקדושה ראשונה קידשה לע"ל והא דהתיר רבי עלה של
ירק צבית שאן משם דקדושה ראשונה לא קידשה לע"ל י"ל
דחילוק ידענו בין קדושת ירושלים והמקדש ובין קדושת
הארץ כמו שמחלק הרמב"ם (פרק וי"ו ה' בית הבחירה דין
ט"ז) וז"ל: ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה
ראשונה קדשה לעתיד לצבא, ובקדושת שאר א"י לענין
שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לצבא, לפי
שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה
צטלה, והרי הוא אומר והשמותי את מקדשיכם ואמרו
חכמים אף על פי ששוממין בקדושתן הן עומדים אבל חיוב
הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כבוש
רבים וכיון שנלקחה הארץ מידיהם צטל הכבוש ונפטרה
מן התורה ממעשרות ומשביעית וכו' עכ"ל. אף כאלן
אנו נאמר דאע"ג דרבי קעביד הלכה למעשה צבית שאן
דקדושה ראשונה לא קידשה לע"ל בקדושת הארץ מ"מ
גבי קדושת המקדש וירושלים מפני השכינה דשכינה אינה
צטילה קא סצר קדושה ראשונה קדשה לעתיד לצבא.

ובזה נמלטנו מהשגת הראב"ד דעל הרמב"ם דחלק
בין מקדש לשאר א"י ממתני' אס אין מקדש ירקבו כאשר
כתבתי לעיל דברי הראב"ד ע"ש ובאמת שפיר קאמר משה
והדין עם הרמב"ם מתני' דירקבו דקא סתם רבי דקדושה
ראשונה לא קידשה לע"ל הא איכא מתני' דמסכת מגילה
ודמס' זבחים דקדושה ראשונה קידשה לע"ל ואין דבריו
של אחד במקום שנים.

ועיקר מטרוון ומעין הנוצע דיס חילוק בין קדושת

סתמא אחרת צמעשר שני דקדושה ראשונה לא קידשה
לע"ל ומדספיקא לא נפקא חיזה מן הוא עיקר ומאי דקא
משני הש"ס ומאי טעמא קא הדר צי' משום דקושי' דרב
מרי דמותיב רב מרי קדושת שילה יש אחרי' היתר קדושת
ירושלים אין אחריה היתר ועד תנן משצאו לירושלים נאסרו
הצמות ולא הי' לה שעת היתר עכ"ל אין לתמוה מה ראה
רב ינחק דהדר משום האי סתמא דמגילה הא איכא סתמא
צמס' מעשר שני דקא סצר לא קידשה לע"ל ואיכא חד לגבי
חד דצאמת משום האי סתמא לחוד לא מהדר קא הדר צי'
רק דמנינו דסתם רבי צשני מקומות דקדושה ראשונה
קידשה לעתי כמו דקאמר ועוד תנן משצאו לירושלים וכו'
והא חדא לגבי תרתי ולכך קא הדר צי' רב ינחק ורצא
הוא דמסיק למילתי' דר' ינחק מהדר קא הדר צי' משום
הנך סתמא דמתני' דמס' מגילה ודמס' זבחים דהוא אזיל
לשיטתי' צמס' צצועות (דף ט"ז ע"א) וז"ל: איתמר רב
הונא אמר צכל אלו תנן ורב נחמן אמר באחת מכל אלו תנן
רב הונא אמר צכל אלו תנן קסצר קדושה ראשונה קידשה
לשעתה וקידשה לעתיד לצבא ועזרא זכר בעלמא הוא עבד,
ר"נ אומר באחת מכל אילו תנן קסצר קדושה ראשונה
קידשה לשעתה ולא לע"ל ועזרא קדושי קדוש ואע"ג דלא
הוי אוריס ותומיס. איתביה רבא לרב נחמן כל שלא נעשית
צכל אלו תנן. תני באחת מכל אלו עכ"ל.

ועיין שם צתו' ד"ה תני באחת מכל אלו, תימה דמה
דחקו להגיה דכמה סתם משניות אשכחן דאית להו קדושה
לעתיד לצבא צפ"ק דמגילה וצפרק צתרא דזבחים דקדושת
ירושלים אין אחריה היתר עכ"ל. אמור מעתה דרצא אמר
כל אלו תנן וקסצר קדושה ראשונה קידשה לעתיד לצבא
וכמו דסתם רבי צכמה משניות צמס' מגילה ובמס' זבחים
ור"נ דגרס אחת מכל אילו י"ל דהוא מסכים למאי דסתם
רבי צמס' מעשר שני (פ"ק משנה ה') ואס אין מקדש ירקבו
וקסצר קדושה ראשונה לא קדשה לע"ל.

וביחוד דרבי צעצמו סצר צמס' חולין (דף וי"ו ע"ב)
דקדושה ראשונה לא קדשה לע"ל וז"ל: העיד רבי יהושע
בן זרוו בן חמיו של רבי מאיר לפני רבי על ר"מ שאכל עלה
של ירק צבית שאן והתיר רבי את בית שאן כולה על ידו וכו'
ואסיקנא [דף ז' ע"א] דטעמא מה שאמר ר' אלעזר בן

דאמר כר' יוסי לאו משום דסבר ר' יוחנן כוותיה אלא משום דאליבא דר' יוסי [קיימי] ועוד אר"י דהיה דמדרש איכא לאוקמי צמעשר פירות וכו' ועוד אר"י מתוך הירושלמי דשציעת (פירות) [פ"ו] דהכי פירשו כיון שגלו נפטרו שקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד ולא היה חובה להם לקדש את כל א"י עכ"ל. והנה תירוך השלישי שמתרצים התו' הן דברי אשר כתבתי לפרש דברי הרמב"ם.

איצרא מידי אדבר בזה תמי צעיני על התירוך הראשון שמתרצים תו' וז"ל: לאו משום דסבר ר' יוחנן כוותיה אלא משום דאליבא דר' יוסי קאמר הכי עכ"ל לא ירדתי לסוף דעתם דהא ר"י גופי' העיד צמס' זכחים דקדושה ראשונה קידשה לע"ל ונ"ע ועיין לעיל בסייעתא דשמיא מה שהשבנו דלא תקשה סתמא דמעשר שני על סתמא דמס' מגילה ודמס' זכחים.

ואחר הנחה זו שעל גבי ארבע אמות של הלכה מיושב קושי' שני' דמקשה הר"ר חיים וז"ל: ועוד קשיא כיון דתנאי היא אמאי הדר בי' לימא אנה דאמר כמאן דאמר לא קדשה עכ"ל. אין מקום להקשות אמאי קא הדר בי' כיון דתנאי היא י"ל דבוודאי לכתחילה דלא הי' יודע ממתני' דזכחים רק ממתני' דמס' מגילה לחוד וא"כ שפיר קאמר תנאי היא כיון דרבי גופי' סתם צמס' מעשר שני קדשה לשעתה לא קידשה לע"ל אבל השתא דקאמר ועוד תנן משבאו לירושלים נאסרו וזהו חידוש ועוד תנן מאהרן קא הדר בי' וקסבר קדושה ראשונה קדושה לע"ל.

הארץ למקדש וירושלים מרבי דפסק צצית שאן הלכה למעשה דאכל עלה של ירק משום דקא סבר דקדושה ראשונה לא קידשה לע"ל. ועיין צמס' זכחים (דף ס"ב ע"א) וכתו' ד"ה ואחד העיד להם שמקריבין אף על פי שאין צית מפני שקדושה ראשונה קידשה לשעתה ולע"ל ולא דמי לקדושת הארץ דקי"ל דצטלה כדמוכח צפ"ק דחולין גבי צית שאן שיש חילוק ציניהם כדפרישית לעיל עכ"ל. והן הן דברי ממש.

ובזה מיושב קושי' עלומה דלכאורה דברי ר"י גופי' סתרי אהדדי דכאן צמס' זכחים אמר ר' יוחנן שלשה נביאים עלה עמהן מן הגולה וכו' והעיד אחד שמקריבין אע"פ שאין צית מפני שקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קידשה לע"ל.

וצמדרש רות [רבה פ"ד ס"ה] משמע דר"י סבר דהוי רצון דקאמר ר"י מעשרות כיון שגלו נפטרו והם חייבו עלמנן מאליהן עכ"ל.

וז"ל הוא דהעיד שמקריבין אע"פ שאין צית מיירי בקדושת ירושלים והיה דמדרש רות מיירי בקדושת הארץ דאע"פ דקדושת ירושלים לא צטלה בקדושת הארץ צטלה. וכן מנאמרי צתו' צמס' יצמות (דף פ"ב ע"ב) ד"ה ירושה ראשונה ושניה וכו' עוד שאלו דהכא משמע דסבר רבי יוחנן דקדושת הארץ דאורייתא וצמדרש רות משמע דהוי דרצון דקאמר ר' יוחנן מעשרות כיון שגלו נפטרו והם חייבו עלמנן מאליהן. ומתרצים דהא דקאמר הכא ואנא

*

עוד שם: [בר"ה] ומאי טעמא קא הדר בי' וכו' לכך נראה להר"ר חיים דכ"ע מודו דמשבאו לירושלים נאסרו הבמות ושוב לא היה להן היתר והני תנאי בהא פליגי דמאן דאמר לא קדשה סבר דאף במקומו של מזבח אין יכולין להקריב עבשיו ומאן דאמר קדשה סבר דבמקום מזבח מותר להקריב אבל לא בבמה עכ"ל.

בקדושת המקדש אבל בקדושת הארץ צטלה א"כ התם קאמר ר"י גבי עיגולין דהוא קדושת הארץ לכך צטלה. וכן הוא צתו' צמס' זכחים (דף ע"ג ע"א) ד"ה ר"מ אומר וכו' וא"ת דרבי יהושע גופיה קאמר התם צמגילה צהדיא הכי אלמא קסבר לא צטלה קדושת הארץ והיכי לרבי יהושע דליטרא קציעות צטלה לר"ל וכו' ומסקנת התו' וכו' אלא יש לחלק דלענין קדושה התלויה צמחילות כגון קדושת הבית

ובזה מיושב קושיא עלומה דלכאורה דברי ר"י גופי' סתרי אהדדי דר"י קאמר הכא מקריבין אע"פ שאין צית וצמס' י"ט [צילא דף ג' ע"ב] אמר ר"י עיגול צעיוגולין עולה ור"ל קאמר צסוף הערל [יצמות דף פ"ב ע"א] למ"ד עולה מוכח תרומה בזמן הזה דרצון. אבל לפי מ"ש הר"ר חיים ניתח דר"י לא מיירי אלא

קאמר ר' יהושע דלג צטלה כדדריש התם צמגילה אשר לו חומה אף על פי שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן.

*

שם בא"ד: ותי' הר"ר חיים לכך נראה דכ"ע מודו דמשבאו לירושלים נאסרו הבמות ושוב לא היה להן היתר והני תנאי בהא פליגי דמאן דאמר לא קדשה סבר דאף במקומו של מזבח אין יכולין להקריב עכשיו ומאן דאמר קדשה סבר דבמקום מזבח מותר להקריב אבל לא בבמה עכ"ל.

לפי דברי תו' צמס' זכחים אין מקום מאי שמתרץ כיון דתנאי היא לא חש לתרצה הא האי תנא ריהטא דהש"ס הוא ולא קאי אדרבי ינחק.

והקושיא שמקשה מהרש"א וז"ל: קושיא ראשונה לא מיתרצה דהכי עכ"ל כבר כתבתי לעיל דוודאי ידע ר' ינחק מתני' דמס' מגילה וגם ידע מתניתין דמסכת מעשר שני דרבי סתם להיפך ומש"ה אמר שמעתי וכו' וקא סבר וכו' ותחלת דברי ר' ינחק סמוכין על מתני' דהכא צמס' מגילה דירושלים אין אחריה היתר וכו' וקשה היאך הם מקריצין צבמה והמשני קא סבר וכו' ילאו אסמוכין שצידו על האי דסתם רבי צמס' מעשר שני והא דרבי ינחק מהדר קא הדר צי' משום קושי' דרבי מרי ומתני' דמס' מגילה ודמס' זכחים דהוה מתני' דמעשר כחד לגבי תרי וצטל.

איצרא לפי מה דמפרש הר"ר חיים צמס' זכחים אפי' למ"ד לא קדשה מני סבר דאין אחריה היתר וכן משמע צפ"ק דמגילה אמר ר"י שמעתי שמקריצין צבית חוניו בזמן הזה וכו'. נייחי עילאי ותתאי דלכאורה דברי רבי סתם אהדדי דצמס' מעשר שני סתם לא קידשה לע"ל וכן גבי עלה של ירק צבית שאן הורה הלכה למעשה דלא קידשה לע"ל וצמס' מגילה וזכחים סתם רבי קידשה לע"ל.

אבל לפי דברי הר"ר חיים ניחא דאע"ג דסבר דלא קידשה מודה דצבמה אסורה.

ואי צייטינא להני כללי דכיל הר"ר חיים דאפי' למ"ד לא קידשה לע"ל מודה דצבמה אסורה אנחת לן חדא ואקשת לן חדא מאי מקשה ר' ינחק שמעתי שמקריצין צבית חוניו והלא צבמות אסורה הלא סתם מתני' ר"מ ור"מ אע"ג גבי צ"ש [צית שני?] שר"מ סובר קידשה לעתיד מ"מ מודה דצבמה אסורה ור"מ סבר נמי צבית חוניו ע"ז היא וא"כ מאי מקשה שמעתי שמקריצין צבית חוניו הלא סתם מתני' ר"מ ור"מ סובר צבית חוניו ע"ז וצאמת צאיסור הקריצו.

התו' מקצרים צאמרים כאן אמנם צמס' זכחים (דף ט' ע"ב) ד"ה מאי קסבר וכו' מאריכין יותר מוליך ומציא מעלה ומוריד לעומק הלכה ומניף המאריך על המקצר צתו' ציאור וז"ל [שם צדף ס"א ע"א]: והרב רבי חיים מפרש דרבי ישמעאל סבר קדשה וכו' אבל אחר ירושלים לכולי עלמא לא הותרו הצמות ואפי' מאן דאית ליה לא קדשה מני סבר דאין אחריה היתר וכן משמע פ"ק דמגילה (גז"ש) א"ר ינחק שמעתי שמקריצין צבית חוניו בזמן הזה וקאמר דהדר ציה מהא דתניא ירושלים אין אחריה היתר ואמאי הדר ציה הא קאמר התם כתנאי אי קדשה לעתיד לצא אי לא קדשה ומעיקרא מאי סבר ולצסוף מאי סבר אלף ודאי מעיקרא סבר דלמ"ד לא קדשה הותרו הצמות והדר ציה ממתניתין דמגילה וממתניתין דלקמן צפ' צתרא (דף קיב:) דירושלים אין אחריה היתר דמשמע לכולי עלמא אפילו למ"ד לא קדשה ותנאי דמיייתי התם בקדשה ולא קדשה לא קאי אדרבי ינחק אלף ריהטא דהש"ס הוא משום דאיירי קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לצא דנקיט כתנאי וכו' עכ"ל.

והן דברי תו' הכא דקא מתרץ דכ"ע מודו דמשבאו לירושלים נאסרו הצמות פירוש דכ"ע אפי' מאן דסבר לא קידשה לע"ל מודה דצבמה אסורה. ומאי דקא מסיים הני תנאי צהא פליגי דמאן דאמר לא קדשה סבר דאף צמקומו של מזבח אין יכולין להקריב ומ"ד קדשה סבר מקום של מזבח יכולין להקריב אבל צבמה כ"ע מודו פי' דתנאי דקאמר הכא ריהטא דהש"ס הוא ולא קאי אדר' ינחק.

והנה אחרי הודיע אותך כל זאת נראה בעליל דדברי תו' הללו המה נעלם מהרש"א אשר ז"ל: קושיא ראשונה וכי לא ידע המשנה לא מיתרצה דהכי ואפשר שלא חש לתרצה דאיכא למימר דתנאי פליגי דהכי ואיכא מאן דסבר יש להן היתר ור"י הוה סבר כוותיה עכ"ל.

ועוד קשה הלא רצא דקאמר צמס' שזועות (דף ט"ז ע"א) זכלו תנן וקסצר לא קדשה לע"ל וא"כ האיך פליגי על סתמא דמתני' דסתם רבי דקדושה ראשונה לא קידשה לע"ל. ואין לומר דסמך על סתימת דמתני' דמס' מגילה ודמס' זכחים הא השתא חסיק אדעתי' דכ"ע מודה דצזמה אסורה אפי' למ"ד לא קידשה לעתיד לצוא. איצרא לעיל (דף ס"א ע"ב) צתו' ד"ה מאי קסצר וכו' ממאן תו' צתירך זה וז"ל: וא"ת למאי דגרס קדשה הא ר"ל ס"ל אליצא דרבי יוסי (יבמות דף פא.) תרומה צזמן הזה דרצנן. וי"ל כדפרישית לעיל דאפשר אפילו לא צטלה קדושת הצית קדושת הארץ צטלה. ותדע דרבי

יהושע שמעי' ליה עיגול צעיגולין עולה צפ"ק דציצה (דף ד.) וצסוף הערל (יבמות דף פא.) מוכח לר"ל למ"ד עולה קסצר תרומה צזמן הזה דרצנן ושמעינן ליה לרבי יהושע צכמה דוכתי דאמר שמעתי שמקריצים אף על פי שאין צית ותימה הוא לומר שקדושת הצית קיימת להקריב קרצן צלא צמה ולא יתחייב צתרומה אצל לעיל דאמר איפכא אחי שפיר כמו צנוצ וגצעון [והכא י"ל דרבי יוסי משום רבי ישמעאל קאמר ולא ס"ל ומר' יהושע י"ל דסצר דאינו מקדש אלא ו' דצרים צלצד לכן יעלו העיגולין] (ומיושב כמו שמתרצי' תו' דאינו מקודש) וכו' עכ"ל.

*

שם בתו' ד"ה דכולי עלמא וכו' הקשה רבינו תם אמאי לא מייתי ראייה דרבי אליעזר אית ליה בפי' קמא דחגיגה (דף ג:) דלא קדשה לעתיד לבוא דקאמר התם מעשה ברבי יוסי בן דורמסקית וכו' דהרבה ברכים וכו' וקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא. ותירץ רבינו תם וכו' ועוד הקשה ר"ת מהא דאמר במס' ביצה (דף ה:) וכו' וא"כ משמע דאית ליה קדשה לעתיד לבוא וכו' עכ"ל.

קשיא צלא"ה ה"ל להקשות ר"א אדר"א צמס' חגיגה קאמר ר"א לא קידשה לעתיד וצמס' צינה גצי כרס רצעי קאמר קידשה לעתיד. ועוד ה"ל להקשות ר"י אדר"י הכא קאמר ר"י שמעתי שמקריצין אע"פ שאין צית מפני שקדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לע"ל וצריש מס' צינה גצי עיגול צעיגולין קאמר ר"י עולה, ומוכח צסוף הערל למ"ד עולה קא סצר תרומה צזמן הזה דרצנן וא"כ קדושה ראשונה לא קידשה לע"ל הרי דצרי ר"י סתרי אהדדי. כמו שמקשים תו' צאמת צמס' וצחים (דף ס"א ע"א) אף כאן אנו נאמר דתרי תנאי ר' יוסי אדר' יוסי וס"ל כמו שמתרצים הש"ס דמקשה ר"י אדר"י ומתרצי תרי תנאי אליצא דר' (יוסי) [ישמעאל] צר יוסי הכא נמי דלמא לעולם ר' יהושע ור"א סצר קדושה ראשונה קידשה לעתיד כמו שאמר ר"י גופי' הכא וכמו שאמר ר"א צמס' צינה גצי כרס רצעי והא דקאמר התם ר"י גצי עיגול וכו' ור"א צמס' חגיגה קאמר דלא קידשה לע"ל תרי תנאי פליגי אליצא דר"א ור"י חד אמר ר"א ור"י קאמרי קדשה לעתיד וחד אמר ר"א ור"י קאמרי לא קידשה. לפ"ז דתרי תנאי פליגי צרבי אליעזר ור"י מתורץ מאי

מקשה תו' צמס' וצחים (דף ק"ז ע"ב) וז"ל [הגמ'] : איתמר המעלה צזמן הזה ר' יוחנן אמר חייב ריש לקיש אמר פטור ר' יוחנן אמר חייב קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לצא ריש לקיש אמר פטור קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לצא נימא דצפלוגתא דר"א ור' יהושע קמיפלגי וכו' וקא דחי דלמא דכולי עלמא קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לצא ומר מאי דשמיע ליה וכו'. צתו' ד"ה ריש לקיש וכו' תימה דלא פריך עליה מהנך משניות דפריך צפ"ק דמגילה אר' ינחק דאמר שמעתי שמקריצין צצית חוניו עכ"ל. ויש ליישב נחזי אכן הא ריש לקיש הוא דקאמר אליצא דר"י צמס' יצמות סוף פרק הערל קידשה לשעתה לא קידשה לעתיד א"כ קשה הא ר"י קאמר צמס' מגילה שמקריצין אע"פ שאין צית וז"ל דתנאי פליגי צי' וההיא תנא אחרניא הוא וצאמת לההיא תנא דקאמר לא קידשה ופליגי על מתני' דמס' מגילה וכמו כן לר"א דתרי תנאי פליגי צו. לפ"ז ר"י דאמר חייב צמעלה צחוץ הוא סצר מסקנא דהש"ס דכ"ע סצרי דקדשה לע"ל ולכך חייב דאף ר"א סוצר דאמר צמס' צינה גצי כרס רצעי וכמו כן הקשה ז"ל

לכא והציא ראייה מדאמרינן צפ"ק דחולין העיד רבי יהושע וכו' שאכל עלה של ירק צצית שאן וכו' מפני שקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא לעמיד ומעשה רב וכו' דאע"ג דצפלוגתא דרבי יוחנן ור"ל קימא לן ככל דוכתא כרבי יוחנן צהא לא קימא לן כרבי יוחנן ולא משום שיהא הלכה כר"ל לגבי רבי יוחנן אלא דכיון דרבי יוחנן אינטריך למימר אנא דאמרי כרבי יוסי וחזינן לרבנן דפליגי עליה ה"ל רבי יוסי יחיד לגבי רביס וקימא לן דהלכתא כרביס עכ"ל. וכן הוא צשו"ת מהור"ר צללאל אשכנזי (סי' א').

הרי מוכח ומוכרע דצהא הלכה כר"ל א"כ שפיר פסק הראצ"ד כר"ל דהוא אמר דכ"ע סברי דקדושה ראשונה לא קידשה לע"ל כמו דקאמר ר"ל גבי עיגול צעוגולין דתרומה צומן הזה דרבנן ור"א נמי קאמר הכא דקדושה ראשונה לא קידשה לעמיד כמו דהקשה תו' צמס' מגילה וו"ל: האיך קאמר דכ"ע סבר דקידשה לעמיד הא ר"א קאמר צפ"ק דחגיגה דלא קדשה לע"ל דקאמר התם מעשה צר"י צן דורמסקית וכו' אסיק דר"א קאמר לא קדשה לע"ל.

וצה יוצן הראצ"ד דכתב לצסוף דצריו צלחות לשונו כך נגלה לי מסוד ה' ליראיו דהוא פסק לא קדשה לעמיד. וצריש מסכת חגיגה [דף ג' ע"ב] קאמר הש"ס: עמון ומואב מעשרין מעשר עני צצציעית וכו' צכה רבי אלעזר ואמר סוד ה' ליראיו וצרייתו להודיעם אמר לו לך אמור להם אל תחשו למניינכם כך מקובלני מרבן יוחנן צן זכאי ששמע מרבן ורבן מרבן הלכתא למשה מסיני עמון ומואב מעשרין מעשר עני צצציעית מה טעם הרצה כרביס כצשו עולי מנריס ולא כצסום עולי צצל מפני שקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעמיד לצא. והוא משנה מפורשת צמס' ידיס עמון ומואב וכו' צכה ר"א ואמר סוד ה' ליראיו וצרייתו להודיעם וכו' יאא אמר להם וכו' וזהו דקאמר נגלה לו ה' סוד ליראיו ר"ל דדצר זה היה סוד ה' דלא קדשה לעמיד צמתני' דידיס וצגמרא דחגיגה. ופליאה נשגב צעיני על הכ"מ דפסק (בפרק וי"ו בהלכות בית הבחירה) דהלכה כר"י לגבי ר"ל וא"כ ק"ל דקדושה לעמיד וכו' ע"ש.

צמס' שצועות (דף ט"ז ע"ב) וכו' אס נאמר משכן לאמר נאמר מקדש ואס נאמר מקדש למה נאמר משכן מנריך צריכא אס נאמר מקדש ולא נאמר משכן הייתי אומר על מקדש יהי' חייב שהרי קדושתו קדושת עולם לפירוש רש"י שאין אחריה היתר.

וצתוספת ד"ה קדושתו קדושת עולם פירש צקונטרס שאין אחריה היתר צמות וקשה דא"כ תפשוט מהכא דסבר רבי אליעזר דקידשה לעמיד לצא עכ"ל. הרי מוכח ומוכרע דר"א סבר דקדשה לע"ל וכמו כן אמר ר' יוחנן לר"נ דחייב דסובר נמי דקדשה לעמיד דקאמר ר"נ שמעתי שמקריצין וכו' אעפ"י שאין צית והוא כסתמת רבי דמס' מגילה ודמס' וצחיס. וריש לקיש צר פלותי' סובר צמס' ח? דפטור דלא קדשה לעמיד וסובר דכ"ע לא קדשה הא דקאמר הכא דלא קדשה לעמיד וצמס' ידיס וצמס' חגיגה וכמו כן הוא צעלמו קאמר אליצא דר"י דקאמר עיגול צעוגולין עולה דסבר תרומה צומן הזה דרבנן וקדושה לא קידשה לע"ל ומסכים עם הא סתמא דמעשר שני דסתם רבי אס אין מקדש ירקצו ומש"ה מעלה צחוץ פטור וא"כ מתורץ היטב קושי' התו' דמקשים על ר"ל.

והן הן דצרי הרמצ"ס והראצ"ד מה דהמה מחולקים דהרמצ"ס כתב צפ"ו מהל' צית הצחירה וו"ל: צמה נתקדשה צקדושה ראשונה שקדשה שלמה שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתן וקידשן לעמיד לצא עכ"ל הוא פסק דהלכה כר"י דאמר גבי המעלה צחוץ חייב דהוא סבר כדאסיק דכ"ע סבר שקדושה ראשונה קדשה לעמיד. והשגת הראצ"ד על המרב"ס אשר ז"ל: אמר אצרהס סצרת עלמו היא זו ולא ידעתי מאין לו וצכמה מקומות צמשנה אס אין מקדש ירקצו. וא"כ י"ל דהוא פסק דהלכה כר"ל דאמר גבי מעלה צחוץ פטור דקדושה ראשונה לא קידשה לעמיד דר"ל קאמר דכ"ע לא קידשה לעמיד ופסק כסתומות רבי צמס' מעשר שני אס אין מקדש ירקצו וכמו שעשה רבי עלמו הלכה למעשה צצית שאן.

ואס נפשך לומר הלא הלכה כר"י צמקום ר"ל אף אתה אמור לו דעיין צ[חידושי] הר"ן צמס' שצועות וו"ל: ולענין פסק הלכה פסק ר"י צעל התוספו' כמ"ד לא קדשה לעמיד

דף י' ע"ב

אמר ר' לוי ואתימא ר' יונתן דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער, ויהי בימי אחשורוש וכו' עכ"ל.

דבר זה לא הי' אפשר לאומרה אם לא עפ"י מסורת שנמסרו, דאי נימא ויהי הוא לשון צער, כריך לומר דנחלק לשני תיבות וי הי', דעיין לקמן (דף כ"ב ע"א): רב אומר דולג ושמואל אומר פ[ו]סק, רב אומר דולג מ"ט לא אמר פ[ו]סק, קסבר כל פסוקא דלא פסקי

משה אגן לא פסקינן לי' עכ"ל. ק"ו שאין פוסקין תיבה אחת להיות קולט שני תיבות בלתי מסורת אנשי כנסת הגדולה שהם קבלו מרבן, ורבן מרבן, עד קבלת משה רבינו מסיני.

*

עוד שם: ויהי לשון צער וכו'.

מן הראוי להתזונן לענין מאי אמרו דבר זה. ויש לומר דינא קאמר לפי מה דקי"ל בא"ח בהלכות ט"ז (סי' תקנ"ד סעי' א') דאסור לקרות בתורה נביאי' וכתובים ולשנות במשנה ובמדרש ובגמרא ובהלכות ובהגדות משום שנא' (תהלים יט, ט) פקודי ה'

ישרים משמחי לב. אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שצירמי', ואם יש צ[ו]ניהם פסוקי נחמה כריך לדלגם, עכ"ל.

בדברים הללו שנא' בהן ויהי שהוא לשון צער מותר לקרות בט"ז, כי לאו משמחי לב נינהו.

*

שם: ויהי בימי שפוט השופטים היה רעב.

מן הראוי לשום על הלז מפני מה תיקנו לקרות מגילה זו בחג השבוע[ו]ת, כיון שהוא

דבריו של צער. י"ל אעפ"י שתחלתה צער סופה שמחות מלכות בית דוד שיואל מרות ע"ש.

*

ויהי בימי שפוט השופטים היה רעב כו'.

מן הראוי לדקדק למה מדלג הכתוב מלא שדיבור הכתוב ויהי רעב פארץ וירד אברם מצרימה (בראשית יב, י), מפני מה לא הביאו עם החרתו צדו הנכתוב בקרא מפורש ושום שכל תשכיל צדעתיך לומר דלא נחשב זה צרה לאצרהם שמשם נסו בניסיון אם יעמוד בצדקו מתחלתו ועד סופו,

ויסורים נדיקין תחלתן קשה וסופו שלום שעמד אצרהם צנסיונו.

ועיין לקמן צביאורי להפסוק ויהי צימי אמרפל כו' מה שהקשיתי וישצתי בישוב טעם וצדעת חכמים תשב חכמה לערוך מלחמה וקרב לגבי דיהנא ואידן שם יתנו עדיהן וילדקו.

*

שם: ויהי כי החל אדם לרוב וירא ה' כי רבה רעת האדם.

ויהי בנסעם מקדם הצה נצנה לנו עיר מן הראוי להיות המקרא נדרש לפניו ויהי כל הארץ שפה אחת וגו' מה נער הי' שם. ואת"ל שהי' שם נער שאמרו דברים חדים עיין שם בפרש"י ה"ל להש"ס להציא האי קרא ולפרש הנער שהי' שם. אלא ע"כ ז"ל משום הכי לא קחשיב האי קרא ויהי כל וכו' שאין במקרא זו שום מעשה סיפור אשר נעשה תחת השמש ויוצא בדוגמא במקראות הנ"ל ויהי חנוך ויהי למך ויהי נח כולן בחדא מחתא מחתינהו.

ועיין בס' חדושי אגדות מהרש"א מה שמפלפל בחכמה בדברי הש"ס ויהי בנסעם מקדם וגו' לשכנו תדרשו דרישה ותקירה תקרי לב מבין דבר ולפי מה שביארתי לעיל דלא חשיב הש"ס אלא ויהי הנאמר בקיפור מעשה מיושב בטוב טעם ודעת.

איברא עדיין אנו צריכין למודעי רבה הא מצינו בקרא פ' לך ויהי רעב בארץ וירד אברהם מצרימה וגו' ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה וגו' ויהי כבוא אברהם מצרימה וגו', ויהי ריב בין רועי מקנה אברהם וגו', ויהי [ה]שמש לבוא ותדרמה נפלה וגו', ויהי [ה]שמש באה ועלטה הי' וגו', וכן רבו כמו רבו שאמר הקרא ויהי מפני מה לא מנאו את אלו שהי' סיפור מעשה ונרתו בדלו.

יש לדקדק הא למעלה ממנו מצינו בקרא שאמר ויהי כל ימי חנוך וגו' ויהי כל ימי למך וגו' ויהי נח בן חמש מאה שנה וגו' איזה נרה היו שם. ואם נפשך לומר שהיו שם דבר של נער כגון גבי חנוך שהקרא אומר כי לקח אתו אלהים ופירש"י לפני זמנו וכו' עכ"ל, וא"כ נער היא שנסתלק חנוך מן העולם הזה קודם זמנו. וכן י"ל גבי למך שהי' נער שמת בחי אביו שמשותלת חי אחר לידת למך תשפ"ב שנים וכל שנתינו של למך לא הי' כי אם תשע"ז כמאמר הקרא א"כ הי' מיתת למך קודם מיתת אביו משותלת חמשה שנים.

וכן גבי נח הי' הנער שנכבש מעיינו ולא הוליד עד שהי' בן חמש מאות שנה כדי שלא יהא יפת הגדול שבצניו ראוי לעונשין לפני מבול עיין בפירוש רש"י בחומש, מ"מ עדיין לא פלטינו דהוה לי' להש"ס להציאו הני שלשה ויהי ולהודיע נערן מה שהי' לכל אחד ואחד עד שאמר הקרא ויהי להורות שהי' נער.

ז"ל דמהאי טעמא לא קחשיב הש"ס הני תלתא על שום שלא נזכר בקרא שום סיפור מעשה אשר הי' באותן הימים ובזמן ההוא. לפ"ז מיושב מאי דאיכא לאקשו"י על הא דמציא הש"ס

*

עוד שם: ויהי בימי אמרפל עשו מלחמה.

וי"ל דנער הי' דנשבה לוט בן אחי אברהם כמאמר הקרא ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי אברהם וגו'.

איבא למודק מה נער הי' שם, הלל אלו ארבע מלכים שיצאו למלחמה ונלחו.

*

עוד שם בגמרא: ויהי בימי אמרפל וגו' עשו מלחמה.

ועמד בדקדוק בנסיון אשר נתנסה וזה אחד מעשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו ועמד בכלם. ודבר זה מוכרע ודבר הלמד מעניינו מענין לענין באותו ענין דלכאורה גם זה יפלא מאוד דקחשיב הגמ' לעיל ויהי צימי שפוט השופטים הוה רעב כו' למה מדלג מתורה לנביא ולא הביא מקרא מלא שדיבר

הנה מן הראוי ללחום מלחמת חובה ומלחמות מצוה למה קחשיב נרתו דנשבה לוט בן אחי אברהם ונרתו לא נר נרת אברהם שהפילו לתוך כבשן אש כפי"ר רש"י בחומש וז"ל: אמרפל אמר פול הוא נמרוד שאמר לאברהם פול לתוך כבשן האש, ונ"ל דלא נחשיב זה לפרענות מפני שיש לו אחרית טוב ותקוה למייחלים שניצל מאור כשדים

הכתוב ויהי רעב צורך וירד אצרכם מנרימה כו' דנרשם
צפסוק ויהי זכרתו צדו שהיה רעב אלא ודאי שזה

לא נחשב לפרענות דשם נסחו לאצרהס אצינו ועמד
צנסינו.

*

שם: ויהי בהיות יהושע וחרבו שלופה בידו ע"ב.

איבא למירק איזה זער הי' שם הא יהושע גופא
הי' מסופק הלנו או לצרינו. ואם
נפשך לומר מורה עלה על ראשו ואיצעית הלא מעשה זה
שמלאך נראה ליהושע הי' ליל ראשון של פסח שהוא ליל
שימורים, ואיתא צ"ס ר"ה (דף י"א ע"ב): ליל המשומר
וצא מן המזיקין וזה דעת ר"א ועיין צמ"ש רד"ק ויהי
בהיות יהושע ציריחו צגבול יריחו, ומכאן סמכו חז"ל
שעיצורה של עיר כעיר שהרי יהושע לא הי' צתוך העיר
ואמר בהיות יהושע ציריחו כי נסעו מהגלגל אחר שנמולו
שם הערלים ועשו קדש הפסח וצאו להם ליריחו לכבשה
וחנו את פני העיר והקצ"ה שלח מלאכו להושיע כדי לחזקו
ולכבשה ולצשרו ונראה לו כדמות איש וחרבו שלופה צידו
מורה על הגבורה ועל הנצח כמו שנראה ליעקב אצינו
וכו' ע"כ הרי מפורש מיד אחר שנימולו ערלם ועשו קדש
הפסח וצאו ליריחו לכבשה שלח הקצ"ה המלאך ליהושע.
ולפ"ז דוק מיני' שהמלאך צא ליל ראשון של פסח זה הי'
אחר שקדשו הפסח וקאמר ויהי בהיות יהושע ציריחו זה
קאי אדלעיל מיני' שאמר ויעשו את הפסח צארבעה עשר
יום אחד צערב צערבות יריחו ומיד כשצאו לערבות יריחו

וישא עינו וירא והנה איש עומד לנגדו וכו'.
וכד עיינת צהרא"ש פרק ערבי פסחים [סימן יג] ז"ל:
ועוד מוכח צסדר עולם דצע"ש נפטר דקתני אחר הפסח
צכ"צ צניסן סצבו את העיר, ונאמר ויהי ציום השציעי
ותפול החומה ר' יוסי אומר שצת הי' וכ"כ צניסן הי',
נמצא ר"ח צאחד צצצת ור"ח אדר צצצת, וא"כ צו' צאדר
שמת [צו משה] רצינו ע"ה היה צע"ש וכו' ע"כ. ומעתה
לא ולמד כיון שר"ח ניסן הי' אז צא' צצצת א"כ ט"ו צניסן
יום א' של פסח הי' נמי צאחד צצצת וי"ד צצו הי' חל
צצצת וא"כ אותו לילה שנראה ליהושע המלאך הי' ליל
פסח והיא ליל שמורים שמורה מכל ולא יאונה כל און.
ואמינא לומר דראה יהושע להמלאך צדמותו חרבו
שלופה צידו וקאמר לי' עתה צאתי משום ציטול תורה
דלהכי אחו חרבו שלופה צידו לרמו לי' דמשום ציטול ת"ת
הוא צאה. וכדאי' צמדדש רבה דספרא וסייף כרוכים מן
השמים ירדו להורות דמאן דלא מתקיים הא נופל צהא.
ומשום כך חרדה גדולה נפלה על יהושע ואצעורי קא
מצער לי' על ציטול ת"ת ומש"ה כתיב ויהי בהיות יהושע
ומיד וילן צתוך עמק מלמד שלן לעומקו של הלכה.

*

עוד שם בגמרא: ויהי ה' את יהושע וימעלו בני ישראל וכו'.

י"ל הלא תלמוד ערוך הוא צמס' סנהדרין (דף מ"ג
ע"ב): כזאת וכזאת עשיתי אמר רב אסי אמר רבי
חנינא מלמד שמעל עכן צשלשה חרמים שנים צימי משה
ואחד צימי יהושע שנאמר כזאת וכזאת עשיתי וכו'. וא"כ
ה"ל לכתוב ויהי אצל החרמות שעבר עליהם עכן צימי
משה דגם שם היתה זרה שמעל עכן צחרם צ' פעמים.
ונראה לתרך דוודאי הש"ס לא קחשיב לצרה חטאו
של עכן דנענש לצדו עליו ואיש צחטא יומת דהלא צאצוד

רשעים רינה אלא דהצרה היתה דגרם צחטאו דנענש
שלשים וששה איש כדצרי ר' יהודה או יאיר צן מנשה
ששקול כשלשים וששה איש כדצרי ר' נחמי' ונענשו צשציל
ערבות שישראל ערבים זה צזה.
ומעתה שים עיוןך שם צגמרא צפלוגת' דר"י ור"נ
אליבא דכ"ע לא נענשו על הנסחרות קודם שעברו ישראל
את הירדן ומפני כך לא נענשו צחרמות שעבר עכן צימי
משה כי צאותו שעה עדיין לא הי' ישראל ערבים זה צזה

ולא היתה שם שום צרה משא"כ צימי יהושע שכבר קצלו עליהם ערבות.

*

עוד שם בגמרא: ויהי איש אחד מן הרמתיים כי את חנה אהב וה' סגר רחמה וכו'.

הקשה מהרש"א בח"א דה"ל למיחשב הפסוק ויהי כאשר ראה יעקב את רחל והיתה ג"כ צרה כמו גבי חנה שהיתה עקרה. ול"נ דאין הנידון דומה לראי' דראי' ראשונה שראה יעקב את רחל שבטובה ראייתו ולמה להיות לו כפוי טובה ולחשוב לזרה שהיתה אח"כ עקרה די לזרה בשעתה ובשעת חדוה חדוה וענינו דקרא בענין הנישואין שבא יעקב לישא את רחל ועדיין לא ידוע מענין העקרות כלום. משא"כ גבי חנה מצינו סמוכים באתו ענין צפסוק ויהי וכו' צרתו בצדו וה' סגר רחמה וכו'. ותוכן ענין הקרא אינו מענין הנישואין כי כבר היתה נשואה לו מקודמת רק מענין שהיתה בא להשמיענו לאפוקי גבי רחל דעדיין לא היתה עומדת על פירקה שמהא ראוי לילד ועוד חזון למועד ועקרה נפקדת.

*

עוד שם בגמרא: ויהי כי זקן שמואל וכו'.

יש לתמוה למה מדלג מתורה לנביאים דה"ל למחשיב הפסוק בתורה ויהי כי זקן יצחק וצרתו לו צר צרתו בצדו מפורש במקרא ותכהן עיני מראות.

*

עוד שם: ויהי כי זקן שמואל ולא הלכו בניו בדרכיו.

י"ל דכאן לא היתה שום צרה דאי' בגמרא דשבת (דף ג"ד ע"א): אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל האומר בני שמואל חטאו אינו אלא טועה וכו' ומה אני מקיים ולא הלכו בדרכיו דדרכיו הוא דלא הלכו מיחטא נמי לא חטאו. וא"כ למה נחשב זה לזרה. ונראה לתרץ דמצינו צמסנה (בפרק אבות) [עדיות פ"ג מ"ט]: האז זוכה צמסנה דצרים צנוי וצכח וצחכמה וכו'. וא"כ שמואל הנביא ששקול כההרן הוי לזכות לצנוי צהני צמסנה דצרים דלעיל כמו גבי אהרן שזכה לצנוי ואם אתה מכסה התורה מגלה שהכתוב מעיד שצדרכיו לא הלכו מש"ה שפיר קמחשב הש"ס ויהי כי זקן שמואל שאינו אלא לשון וכו'.

*

שם: ויהי כי ישב המלך בביתו רק אתה לא תבנה הבית והכתיב ויהי ביום השמיני ותניא אותו היום היתה שמחה לפני הקדוש ברוך הוא ביום שנבראו בו שמים וארץ כתיב הכא ויהי ביום השמיני וכתוב התם ויהי ויהי ערב ויהי בקר יום אחד עכ"ל.

[י"ל] עפ"י מה דאי' צמס' שבת (דף פ"ז ע"ב): ויהי צחדש הראשון צשנה השניית צאחד לחדש הוקס המשכן תנא אותו יום נטל עשר עטרות ראשון למעשה צראשית. פירש"י: שאחד צשבת היה. ראשון לנשיאים,

הא עדיין לא פלטיית דליחשוב יום ראשון שהי' מעמידו הי' ציוס א' אלא ע"כ דלאו יום יום ידרשו אלא דקאי אר"ח ניסן וא"כ דון מיני' ומינה ואוקי באתרי' אחר דעסקינן באוריית' דבר"ח ניסן היה ראשון לז"ע ועליו נאמר ויהי ערב ויהי בקר יום אחד.

ועיין במדרש רבה [בראשית פ"ג ס"ט] וז"ל: ויהי המקריב ציוס הראשון שאין ת"ל ראשון אלא ראשון לכל ימות השנה כצרייתו של עולם נתאווה הקב"ה לעשות שותפות בתחמונים וכו' ויהי המקריב ציוס ראשון ראשון לז"ע, אמר הקב"ה כאילו באותו היום בראתי את עולמי. תנא עשר עטרות נטל אותו היום עכ"ל. ולפ"ז הי' יצירות האדם וי"ו צניסן ורור הדבר זה בכנפיך שהוא דבר חדש שלא נמצא בשום מקום. ועיין מה שכתבתי בספרי עיר דוד צבית אז שהארכתי למעניתן מלא מעלי עפ"י התלם כנגד ראש תור.

להקרב נשיאים לחנוכה הצית עכ"ל. הרי דשניהם היה ציוס אחד והוא לדעת ר' יהושע צניסן נצרא העולם משא"כ לדעת ר' אליעזר דקוצר בתשרי נצרא העולם.

והנה הא דקאמר אותו היום נטל עשר עטרות ר"ח ניסן קאי שהי' באותו זמן נטל עשר עטרות וא"ל לומר דקאי אמזלו דיומא יום א' נטל עשר עטרות שהרי קא חשיב דאותו היום הי' ראשון לחדשים אע"כ ז"ל דקאי על ר"ח ניסן נטל עשר עטרות.

זאת ועוד אחרת ראי' לזה מהא דמתרצי תו' דז"ה עשר עטרות נטל אותו היום הא דלא חשיב ראשון להקמת המשכן משום דאמרינן במדרש שכל ז' ימי המלוואים הי' משה מעמיד המשכן ומפרקו עכ"ל ואי ס"ד דקאי איום א' א"כ מאי מתרצי תו' הלא הקושי' נצבו כמו נד ה"ל לחשוב ראשון להקמת המשכן.

ואי נפשך לומר שצבל ז' ימים הי' משה מעמידו וכו'

*

שם: והא כתיב ויהי בשמוני' שנה וארבע מאות שנה והכתיב ויהי כאשר ראה יעקב את רחל והכתיב ויהי ערב ויהי בוקר.

[צמורה] ולא זו אף זו אפי' שצמורה ענמו הקדים צמחילה להקשו' מפ' וילא ואח"כ מפ' בראשית ויהי ערב ויהי בקר.

מן הראוי להתבונן למה הקדים להקשות מן פסוק שהוא צמלכים ואחר זה הקשה מן הקרא הכתוב

*

שם בגמרא: ויהי ערב ויהי בקר יום אחד והא איבא שני וכו'.

וציוס החמישי שנאמר צו ויהי שנצרא צו הצרוואים שהם לקיום האדם.

וציוס הששי שנא' צו ויהי שנצרא צו האדם כי נמנה ורבו צי' חכמינו ז"ל שנוח לאדם משלא נצרא יותר משנצרא כדאי' צמס' עירוצין (דף י"ג ע"ב): שני שנים ומחצה נחלקו [צית] שמאי ו[צית] הלל הללו אומרים נח לאדם משלא נצרא והללו אומרים נח לאדם משנצרא נמנה וגמרו שנח לאדם משלא נצרא י"ל מש"ה נאמר צו ויהי.

הנה על יום ראשון י"ל משום הכי כתיב ויהי דקאי על מאמר הקרא והארץ היתה תוהו וצוהו וחושך על פני תהום שמרמו על ד' גליות ועל הדורות קין אנוש דור המגדל ומש"ה נאמר ויהי שהוא לשון לער מה שנאמר ציוס השני ויהי מפני שצו נצרא הגהנום.

איצרא יום ג' שנכפל צו כי טוב יש מקום לתמוה. למה נאמר צו ויהי.

והנה ציוס רביעי נאמר צו ויהי לפי שצו ציוס נמע(ו)

ט הלצנה.

*

שם: אמר רב אשי כל ויהי איכא הכי ואיכא הכי ויהי בימי אינו אלא לשון צער חמשה ויהי בימי הוה ויהי בימי אחשוורוש ויהי בימי שפוט השופטים ויהי בימי אמרפל וכו'.

ועיין במס' צ"ב (דף י"ד ע"ב): רות נמי פורעני' הי' ומשני פרעניות דאית לי' אחרית. סוף הפרעניות נהפך לאחרית ותקוה שינא משס [דוד].

וכן מה שאמר ויהי בימי אמרפל שהוא הפיל אברהם לתוך כבשן האש סופו הי' אחרית טוב שינא ממנה אברהם בשלום, ונמצא לדיק בדרכיו וחסיד בכל מעשיו וא"כ למה אמר כל מקום שנאמר ויהי [בימי] אינו אלא לשון צער הלא הי' בכל מקום סופו שיש לו אחרית טוב אעפ"י שתחילתו הי' בצער סופו הי' בנחת ובשמחה.

יש לתמוה למה (הוקדם) [הקדים] את המאומר שהקדים ויהי בימי אחשוורוש ויהי בימי אמרפל וכן לכולם וחמשה אלו אינה מונה וסודר על סדר השני' שנת עולם ודולג מנציא לנציא ומנציא לתורה. זאת ועוד אחרת יש לתמוה כל מקום שנא' ויהי אינו אלא לשון צער והלא בימי אחשוורוש הי' סופו אחרית טוב גדולת אסתר וגדולת מרדכי וגאולתן של ישראל. וגם הא דקאמר ויהי בימי שפוט השופטים והא גבי שפוט השופטים הי' ג"כ אחרית טוב שינא משס דוד.

*

שם: אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים מוגלן מתמר דכתיב ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה משום דכסתה פניה ויחשבה לזונה אלא משום דכסתה פניה בבית חמיה ולא הוה ידע לה זכתה ויצאו ממנה מלכים ונביאים מדוד נביאים דאמר רבי לוי מסורת בידינו מאבותינו אמוץ ואמציה אחים היו וכתיב חזון ישעיהו בן אמוץ ואמר רבי לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מקום ארון וכו' עכ"ל.

מקום לשרוי' השכינה כזיכור אלף רצועות אמה על אמה צרום אמה.

ואפשר דרמיזה בקרא האלף לך שלמה. והכל מיד ה' תשכיל שבאמה על אמה צרום אמה המה שמנה זרתות ונדע דדעת הש"ס במס' עירובין (דף ט"א) דזרת הוא חצי אמה דבאמה על אמה צרום חצי אמה המה ד' זרתות, ולפ"ז באמה על אמה צרום אמה המה שמנה זרתות כל רצועה ורצועה מחזיק זרת על זרת צרום זרת, וזרת הוא מדת העולם במאמר הקרא ושמים בזרת תיכון. לפ"ז חלק של שבט אחד שהוא אלף רצועות באמה על אמה צרום אמה המה שמנה אלפים רצועות שכל אחד מחזיק כמדת עולם זרת על זרת צרום זרת.

וישם דוד את הדברים על לבו שמדה זו הי' נגד שמנת אלפים שנה ימות עולם, ועיין במסכת ר"ה (דף ל"א ע"א): רב קטינא אמר שית אלפי שנין הוי עלמא וחד חרוב דכתיב ונשגב. ואציי אמר תרי חרוב הוי עלמא דכתיב יחיינו

ולחבר אל אהל אחד דאגיד צמד שמי' אגוד וחוצת גצרא להיות מהדרין מן מהדרין ולצאר טעמא לשבח אמאי אמרו חכמים מקום ארון וכו' וזיין אינו מן המדה דמקרא מלא דיצר הכתוב דמדת בית קדשים שבמשכן עשר על עשר צרום עשר וזית קדשי קדשים שבמקדש עשרים על עשרים צרום שלשים אמות. ואם רוצה לידע כמה היא רצועות אם תחלוק לאמה על אמה צרום אמה ותמנא בקדשי קדשים שבמשכן אלף רצועות של אמה על אמה, ובקדשי קדשים שבמקדש י"ב אלפים אמה על אמה צרום אמה, דעשרים אורך ועשרים רוחב ואם תחתוך אותם לרצועות של אמה על אמה ותמנא ד' מאות אמה צרום שלשים, וא"כ באותו חשבון אם תחלק אותם לאמה על אמה תמנא י"ב אלפים אמה דשלשים פעמים ד' מאות הם י"ב אלפים. ומשכן הוא עשר על עשר צרום עשר הם אלף רצועות באמה על אמה. ושלש עשרה מדאי^ר הוא נגד שלש עשרה שבטי ישראל, וכנגד כל שבט ושבט היה

ונפקא מיני' להצין פירוש דקרא גבי תמר כי כסתה פניה אי נימא דאין מקרא יואל מידי פשוטו דלא יסתכל בצורתה באותה [שעה] כי היתה מכוסה או אי נימא פירוש דמפרש הש"ס דבאמת היא היתה בגילוי פנים ויהודא לא מכירה משום כשהיא היתה בצית חמיה כסתה פניה משום לניעות שהיתה בה. דאי נימא שהאצות מקיימות התורה קודם שנתנה הוא המ"ד דסובר דיהודא מקיים מצות יבום שהמנוה באב יותר מבנו באותו זמן וא"כ למה היתה מכסה פניה אלא וודאי דבאמת היא היתה בגילוי פניה אך יהודא לא היה מכירה משום כשהיא היתה בצית חמיה כסתה פניה משום לניעות שהיתה בה משא"כ אי נימא שלא מקיימי אלא ז' מצות שננטוו בני נח ועדיין מצות יבום לא מקיימו מש"ה כסתה פניה שהיתה אסורה ליהודא משום שהיתה מיוחדת לשילה.

ומעתה מיושב בטוב טעם ודעת להיות משולבת יחד הני שני דברים א"ר לוי דמקורת צדיהם וש אס למקורת ומסירות נקנין קנין הגוף גופין שלנו ודבוקין יחד בשרשות גבלות גבול התורה דאמר ר' לוי כל כלה שהיא לנועה וכו' מנ"ל מתמר דכתיב כי כסתה פניה משום דכסתה פניה אלא משום דכסתה פניה צית חמיה א"כ דבאמת יהודא מקיים מצות יבום וא"כ אמאי כסתה פניה אלא וודאי משום דלנועה היתה בצית חמיה וא"כ אלשעבר משום דבאמת האצות מקיימי התורה קודם שניתנה וא"כ י"ל בה"א בראש בזכות אברהם.

ואם נפשך לומר דלמא בה' בראש בזכות התורה דחמשה ס"ת הן ונ"ל דאחיה כר' דאמר ז' ס"ת הן ומופת חותך לזה דבזכות התורה העולם עומד והעולם עומד ח' אלפים כדעת אבוי אלא וודאי דז' ס"ת הן ויהושע שהוא יחד שמנה ספרים ומאן ספין ומאן רקיע להכריע איזה מהן יונדק לכך אמר ר' לוי דבר זה וכו' ויגיד עליו ריעו להכניס במסורת הצרית הן הן הדברים שיוצאין לצוין ותותרין אחוין ואגודין יחד דמקורת צדינו דמקום ארון וכרובים אינו מן המדה משום שמכוון מדת בק"ק שרי' שכינה כביכול כי צית קדש קדשים לא נחלקו לשבטים ויד כל ישראל היה שוה ולהיות כל שבט ושבט מישראל חלקו

מימים עכ"ל. לפ"ז דעת אבוי ימות עולם הוא ח' אלפים זה לעומת זה עשה חלקים. וא"כ מש"ה לא הי' ארון מן המדה, כי אמנם הקצ"ה ושכינתו כביכול צמדה בקדשי קדשים צמשכן עשר על עשר ברום עשר ובקדשי קדשים צצמקדש עשרים על עשרים ברום שלשים כמאמר הקרא וצין שדי ילין.

איברא כך הוא לדעת אבוי דימות עולם שמנה אלפי שנין אזי סלקא חושבנא מכוון, משא"כ לדעת רב קטינא דז' אלפי שנין הוי עלמא אכתי קם החושבנא.

איברא צמאי קמפלגי י"ל דפליגי בפלוגתא דרשב"ג ורבי צמסכת שבת (דף קט"ז ע"א): רבי סבר ז' ספרי תורת הן ורשב"ג סבר חמשה ספרי תורה הן. ואיתא צמס' נדרים (דף ק"ב ע"ב): אמר רב (אחא) [אלא] ברבי חנינא אלמלא לא חטאו ישראל לא ניתן להם כי אס התורה ר"א וספר של יהושע בלבד מפני שערכה של ארץ ישראל הוא ע"ש. וא"כ לדעת רבי דאמר שצעה ס"ת הן וא"כ הי' מן הכרח להיות שמנה ספרים ולדעת רשב"ג דאמר חמשה ס"ת הן וא"כ הי' מן הכרח להיות ששה ספרים דמאמר הקרא אס לא צריתי יום ולילה חוקת שמים וארץ לא שמתי והעולם עומד בזכות התורה דארץ יראה ושקטה וא"כ עמידת עולם שמונת אלפים שנה בזכות התורה שהיא שמנה ספרים זה מול זה והעינו דלדעת אבוי דעמידת העולם שמונת אלפים שנה משא"כ לדעת רב קטינא דימות העולם ז' אלפים שנה אכתי טעמא בעי.

ותליא בזה מה דאיתא צמד' אר"י אלה תולדת השמים וארץ בהצבראם בה' בזכות התורה שהוא ה' ספרי תורה. וחד אמר בה' בזכות אברהם, אשתרובי אשתרובי אי נימא שאצות מקיים כל התורה קודם שניתנה ואברהם מקיים אפי' ערובי תבשילין ותחומין כמאמר הקרא עקב אשר שמע אברהם בקולי מצות שאדם דש בעקביו וא"כ י"ל בה' בראש בזכות אברהם שהי' תחלה לגרים והוא נזה לצניו לקיים תורת ה' קודם שניתנה להר סיני, משא"כ אי נימא דהאצות לא היה מקיימי אלא שצעה מצוות שננטוו בני נח וא"כ י"ל פירוש דהקרא בה' בראש בזכות התורה שהוא ה' ספרים.

דמקיים כל התורה כולה קודם שנתנה וא"כ אמאי כסתה פניה תמר הלא מלות יצום צאצ יותר אלא וודאי דהיא היתה בגילוי פנים אך יהודא לא היה מכירה משום כשהיא היתה בצית חמיה כסתה פניה משום לניעות שהיתה זה ושניהם נדקו יחדיו תמו תמימי דרך שהתורה נקנית בהם.

ח' אלפים רצועות מן זרת על זרת צרום זרת כמדת עולם נגד ח' אלפים ימות העולם כי משם יצא לאור העולם ושם אצן שחיה מהן הושחת העולם כדאי' במס' יומא (דף ג"ד) וא"כ חוזר וניעור משנת מדימות העולם ח' אלפים ליכא למימר זה' צראם בזכות חמשה חומשי התורה הלא ח' אלפים ימות העולם אלא וודאי בזכות אברהם ונ"ל

*

מספרו יד דוד פ' תרומה (עמ' קמ"א)

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים מנלן מתמר דכתיב ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה משום דכסתה פניה ויחשבה לזונה אלא משום דכסתה פניה בבית חמיה ולא הוה ידע לה זכתה ויצאו ממנה מלכים ונביאים מדוד נביאים דאמר רבי לוי מסורת בידינו מאבותינו אמוץ ואמציה אחים היו וכתיב ישעיהו בן אמוץ ואמר רבי לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מקום ארון אינו מן המדה תניא נמי הכי ארון שעשה משה יש לו עשר אמות לכל רוח וכתיב ולפני הדביר עשרים אמה אורך וכתיב כנף הכרוב האחד עשר אמות וכנף הכרוב האחד עשר אמות ארון גופיה היכא הוה קאי אלא לאו שמע מינה בנס היה עומד עכ"ל.

מה שאמרו חכמים (ברכות דף ג"ה ע"א) דכל מעשי המשכן היו נגד מעשה צריאת שמים וארץ ולכן גם אנכי לא מנעתי מלדרוש בתאר ההוא שמדות הארון היו כנגד חמשים עולמות של שערי צינה כנ"ל.

ועל דרך זה כתבתי טעם הגון על מדת צית קדשי הקדשים דהנה נודע לך מה שפירש רש"י בפרשת תרומה (כו, כג) דצית קדשי הקדשים היה עשר אמה על עשר אמה צרום עשר אמה ולכי קלפת ליה לרצועות שיהיה כל הרצועה חצי אמה על חצי אמה צרום חצי אמה תמלא צו שמונה אלפים רצועות כהנה מכוון ומנומנא.

כיצד בתחילה עשה מהם עשר רצועות צאורך ויהיה כל אחת ואחת מהם עשר אמות צאורך וגובה וצרוצו אמה וכי קלפת לרצועה אחת מהם צגובה לעשר רצועות תמלא זה עשר רצועות צאורך עשר אמות וצרוצו וגובה אמה אחת חס כן מכולם יצואו לך מאה רצועות כהנה מעתה לכי תעשה כן לכל אחד מאלו עשר רצועות שיש בהם עשר אמות צאורך וגובה ואמה צרוצו וקלפת להו לרצועות של אמה על אמה צרום אמה כנ"ל תמלא מכל רצועה מאה רצועות וצין כל עשר הרצועות תמלא אלף רצועות כהנה כי עשרה פעמים מאה עולה אלף עכשיו קח רצועה אחת

הנה מאמר הגמרא זו לא תוכל להתעלם ממנה עד דרוש אותו כי איך תליא דצר זה דאמר רבי לוי מקום ארון אינו מן המדה אלא צנס היה עומד למה שאמר למעלה כל כלה שהיא צנועה בצית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים וזדאי מאמר זה אינו אומר אלא דרשוני וחיו.

אמנם עיין בספרי עיר דוד (בבית כפורת) צענין מה שכתבתי ופרנסתי מדת הארון ארכו ורחצו ורומו והתצוננתי על מקומו ליתן טעם לשצח למה ניתנה לו מדה כזאת האמורה בפרשה אמתיים וחצי ארכו ואמה וחצי רחצו ואמה וחצי קומתו וכתבתי שם שהוא נגד נו"ן עולמות של נו"ן שערי צינה ומיוסד על פי מה שאמרו צמסכת עירוצין (דף כ"א ע"א) על פי הפסוק מי מדד צשעלו מים ושמים צורת תיבן דמדת דעולם אחד חצי אמה על חצי אמה צרום חצי אמה. וצמדת הארון צהצטרפו עם הכפורת תמלא חמשים רצועות שהם חצי אמה על חצי אמה צרום חצי אמה והוא כנגד חמשים עולמות של שערי צינה כמו שכתבתי שם בצריכות אשר הכל מיד ד' השכיל עלי לגלות את אזני לדעת רז סוד חפס קצוה מתורתו.

ובדאי מאן דתני כן לא משתצש כי לא רחוקה היא ממך

לכל מי שהוא ואחר כך בא עליה נהרג עליה והתרתה הוא משתלם בראש פרוע בשוק.

ומעתה אי נימא דשני התורה הן נחשצין רק ממנת תורה ואילן דהאצות עדיין לא קיימו את התורה והיה להם דין בני נח אם כן תיבצת דרב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן שאמר כל כלה שהיא לנועה בצית חמיה זוכה ויואלין ממנה מלכים ונביאים ומנלן מתמר דכתיב ויראה יהודה ויחשציה לזונה משום דכסתה פניה בצית חמיה ולא הוה ידע לה וכו' כנ"ל דמשמע שמשום שכסתה פניה והלכה בצניעות וכתה אשר בא עליה יהודה וילאו ממנה מלכים ולכאורה יפלא דאדרבה זהו גריעותא דידה שהרי מקרא מלא דיבר הכתוב ויאמר יהודה אל תמר שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה בני וגו' ואם כן הרי ייחדה יהודה לשלה בנו ואם נאמר שהיה להן דין כבן נח הרי חייב עליה ואם כן הצניעות שלה הוא הגורם לחיוב דהתינת אם לא היתה מכסית פניה והיתה הולכת בראש פרוע היינו אומרים שציתת בא עליה לפי שהפקירה עצמה אבל השתא שכסתה פניה בצית חמיה הרי כסותה יגרע עונתה ואיך אמר רבי יונתן שבזכות צניעותה וכתה וילאו ממנה מלכים. אלא על כרחך דון מינה ואוקי באתרא דגם האצות קיימו את התורה ולכן הקדימו ישראל נעשה לשמע דעשייה קאי על האצות שכבר קיימו אותה קודם שנתנה וגלל כן אף יהודה לא היה לו דין בן נח וביאתו על תמר היה כדי לקיים מצות ייבום כנודע ומיניה תסתיים דאף שנים הראשונים של עולם הן גם כן של תורה וכולן שוין לטובה למספרם תמניא אלפי שני כמנין הרצועות של בית קדשי הקדשים תמניא אלפי זה לעומת זה ברא אלקים ואמטו להכי נמצא דהארון שהיה מונח בצית קדשי הקדשים אינו מן המדה כי אין לגרוע ממדות בית קדשי הקדשים שהוא מכוון בדיוק כנגד שנות העולם.

מעתה נתבאר לנו חמירא הדין דמאמר הגמרא זו להיות חובר חבורים מחוכמים וזה תארו אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל כלה שהיא לנועה בצית חמיה זוכה ויואלין ממנה מלכים ונביאים ומנלן מתמר דכתיב ויראה יהודה ויחשציה לזונה כי כסתה פניה משום דכסתה פניה ויחשציה לזונה אלא משום דכסתה פניה בצית חמיה

מאותן אלף ותחלק לה באמצע באורך וברוחב יהיו ממנה ארבעה רצועות של חצי אמה על חצי אמה ברום אמה אחרי כן לבי קלפת לכל אחת בגובה יבואו מהם שמונה רצועות של חצי אמה על חצי אמה ברום חצי אמה אם כן מכל אלף הרצועות יעלו לשמונה אלפים רצועות כהנה.

והנה שמונת אלפים רצועות אלו הן כנגד כל העולם כולו שהוא תמניא אלפי שני כדעת אבי במסכת ראש השנה (דף ל"א ע"א) דאמר שית אלפי שני הוה עלמא ותרי חרוב שנאמר יחינו מיומים וכו' עכ"ל דוק ותשכח דרצועה אחת הוי כנגד שנה אחת של עולם.

ולזה כיונו בגמרא באמרם הארון שהיה עומד בצית קדשי קדשים אינו מן המדה ובנס היה עומד כי אין לגרוע מבית קדשי הקדשים דבר, שיהא מדתו במשקל ובמשורה שלמה במדת כל רוח אשר תכן הרצועות כדי להשוות אותן נגד שנות העולם כמו שאמרנו.

והנה כל הני מילי מעלייתא נייחין אי אמרינן שגם האצות קיימו התורה ואם כן כל שנות העולם הן שוין לטובה להיותן מניין שנים של תורה ולפי זה יפה מניית וספרת ונמצא החשבון דק רצועות של בית קדשי הקדשים מכוון נגד שנות העולם שכולן שוין אבל אי נימא דשני אלפים הראשונים הן של תהו כדאמרין במסכת עבודה זרה (דף ט' ע"א) ופירש רש"י שם וז"ל שני אלפים ראשונים נגזר עליו להיות תהו וזוהו בלא תורה ע"כ אם כן ליתא להא דאמרן ואין החשבון ממוצאם לומר דרצועות של קדשי הקדשים הן נגד שנות העולם שהרי אין דומין זה לזה שהללו הן שני של תורה והראשונים הן בלא תורה.

ולהכריע דבר זה באנו לפלפל במה שאמור בענינינו דשים עיון במסכת סנהדרין (דף נ"ח ע"ב) וז"ל כי אתא רב דימי אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא בן נח שייחד שפחה לעדו וצא עליה נהרג עליה מאימת [פירש"י מאימת חשיב ליה מיוחדת לו] אמר רב נחמן מדקראו לה רביתא דפלניא [מדרגיל למיקרי ליה בנות העיר רביתא דפלניא ילדתו של פלוני עבד] מאימת התרתה [שלא תקרא מיוחדת לו אם תבא להפקיר עצמה] אמר רב הונא משפרעה ראשה בשוק [שהיו רגילות אף הנכריות הנשואות שלא לנאת בראש פרוע], ע"כ. הרי דבן נח בייחוד תליא מילתא שאם מיחדה

שלא לגרוע מרצועות קדשי הקדשים אפילו משהו להיות חושבנא דדין כחושבנא שני דעלמא שהן גם כן תמניא אלפי שני.

אך עדיין איכא למיפרך דהא לא דמיא שנים הראשונים לשנים האחרונים שאחרונים הן שני דתורה וראשונים הן שני של תורה בלא תורה אלא על כרחך שמעת מיניה דאף שנים הראשונים הן של תורה ומן היום אשר ברא אלוקים אדם על הארץ עד דור מתן תורה כבר קיימו מצויותיה עד שלא ניתנה ואם כן ביאתו של יהודה בתמר היה גם כן כדי לקיים מצויות יצום ולא היה לו דין בן נח ואין ייחוד אוקר בישראל וגלל כן היה לתמר כמות עינים ואת כל ונוכחתי כי בעבור גדול לניעותה שכסתה את פניה בצית חמיה ולא ידע לה זכתה ויאלו ממנה מלכים ונביאים.

ולא הוי ידע לה זכתה ויואלו ממנה מלכים ונביאים מלכים מדוד נביאים דאמר רבי לוי מסורת זידינו מאבותינו אמוך ואמניא אחים הוי וכתיב חזון ישעיהו בן אמוך עכ"ל והנה תמה הגמרא על רבי שמואל בר נחמני איך אמר דמשום שהיתה לנועה וכסתה את פניה בצית חמיה זכתה וכו' אדרבה הא גריעותא היא דבשציל שכסתה פניה ולא יאלו בצריעת הראש עדיין הוי קיימה בייחודה שהיתה מיוחדת לאחר והיה יהודה חייב עליה כבן נח שייחד את שפחתו ולאחר כך בא עליה שנהרג עליה ואם כן מה זכות הוא. לזה המשך לומר ואמר רבי לוי דבר זה מסורת זידינו מאבותינו מקום ארון אינו מן המדה וכו' וזנא היה עומד ולכאורה יש לטעון למה אכן לא הוסיפו צמדת קדשי הקדשים כדי להניח שם הארון ועל כרחך לומר כדי

*

רבי שמואל בר נחמני פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדם תחת הנעצוץ תחת המון הרשע שעשה עצמו עבודה זרה דכתיב ובכל הנעצוצים ובכל הנהללים וכו' עכ"ל.

להחזיר) [דהיינו שלא להכניס עוד שם] וכו' עכ"ל. וא"כ אף כאן אנו נאמר מאמר הקרא הנה בית המן נתתי לאסתר ואותו תלה כיון דאותו תלה הוי ביטול גמור דאין עתיד להחזיר מש"ה הותר אותה להנות מצית המן. ומסיים הקרא ואותו תלה על אשר שלח ציהודים עכ"ל לכאורה יפלא הלא המן קים לי' דדרבה מיני' לקיים צו ופסיליהם תשרפון באש מ"מ הוראה שעה היתה להודיע לעין כל על אשר ששלח ציהודים מרדכי שהכין לו העץ ולקיים כאשר זמם לעשות כן יעשה להמן. ואם נפשך לומר כד עיינת צמס' מגילה (דף ט"ז ע"א) וז"ל: כי הוה נקיט ואזיל בשצילא דבי המן חזיתיה צרתיה דקיימא אלאיגרא סברה האי דרכיב אצוה והאי דמסגי קמיה מרדכי שקלה עזילא דצית הכסא ושדיתיה ארישא וכו'.

וכד עיינת צי"ד (בסימן קמ"ו סעיף ז') וז"ל: השתין צפניה או זרק בה את הצואה [לא] בטלה. [הג"ה: וי"א דאפילו בטלה] באמירה בעלמא [הוי ביטול]^[י"ב].

ל"ז י"ל מלתא צטעמא הא דאמר הקרא ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה הטעם שעשה עצמו ע"ז כדמפרש רש"י צמגילת אסתר ע"ש. והוא מיוסד אדני פז על הש"ס צמס' סנהדרין (דף ס"א ע"ב) וז"ל: דתניא לא תשתחוה להם להם אי אתה משתחוה אצל אתה משתחוה לאדם כמותך יכול אפילו נעצד כהמן תלמוד לומר ולא תעצדם וכו' עכ"ל.

ובזה יוצן דברי הקרא ויאמר המלך אחשורוש לאסתר המלכה ולמרדכי היהודי הנה בית המן נתתי לאסתר ואותו תלוי על העץ וכו' עכ"ל. וכאן הבן שואל איך היה מותר להינתן לאסתר בית המן הלא הי' בית שהי' שם ע"ז כי הי' דירת המן שעשה עצמו ע"ז.

איברא כד עיינת צי"ד (סימן קמ"ז סעיף י"ב) [קמ"ה סעי' ג'] וז"ל: הכניס (אלילים) [עבודת כוכבים] לתוך הבית, כל זמן שהוא שם, הבית אסור בהנאה. הוציאה, הותר הבית. [הג"ה] ודוקא שלא הוקצה הבית לכך אצל הוקצה לכך אינו מותר אלא א"כ הוציאה משם דרך ביטול (דאינו עתיד

[ריב] תעייין שרבינו קיצר את לשון השו"ע, ולכאורה לפי ההלכה הנפסקת לא יעלה הדרוש לנכון, דממנ"פ לדעת המחבר אינו מועיל אפילו זריקת צואה, ולדעת הי"א ברמ"א סגי באמירה בעלמא.

לה הכא כל שעתא ושעתא זולזולה קיימא עכ"ל. לפ"ז אף אם היתה יודעת צחו של המן דהא דמסגא אארעא הוא המן והיתה זורקת עליו הנואה מ"מ לא נחצטל דהתם לפי שעתא רתח עליה והדר מפייס לה הכא כל שעתא ושעתא זולזולה קיימא. ועיין לקמן במס' זו מה שמאריך הש"ס דזין זו בשקליא וטריא לשכנו תדרשו.

איצרא הלא פסק שם: אצל אם בטלה מכח אונס, אינה מצוטלת. והכא נמי כאונס דמיא הלא בריתא סבר שהיא מרדכי ולא הי' צדעתה לזטלה.

עיין במס' ע"ז (דף מ"ד ע"ב): רק צפניה השחין צפניה גיררה וזרק בה את הנואה הרי זו אינה צטילה ואני אומר אינה גנוזה התם לפי שעתא הוא רתח עליה והדר מפייס

*

עוד שם: יעלה ברוש זה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים שנאמר ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור ומתרגמין מרי דביא וכו' עכ"ל.

והואיל דאתא לידן י"ל דמש"ה קחשיב הקרא צתר ד' דכתיב הבאים עם זרובבל ישוע נחמי' עזרי' רעמי' מרדכי וכו' עכ"ל וכדמקשה הש"ס במס' מגילה (דף ט"ז ע"ב) מעיקרא חשיב למרדכי צתר ד' משום שהוא נגד מור שהוא החמישי צמני הקטורת ואילו הן הנרי והציפורן והחלצונה והלצונה מור. ועיין לקמן צרורי הדברים.

ונפל מלתא צדעתי שמרדכי נקרא על א' מי"א סמני קטורת מור דמנינו שמספר כתובים המה י"א כדאי' במס' צ"צ (דף י"ד ע"ב): סדרן של כתובים וכו' וקחשיב ואזיל אחד עשר. ואי אישר חילא ה"א שהמה נגד י"א סמני קטורת ומגילת אסתר שהוא אחד מהכתובים הוא נגד סס הנקרא מור.

*

עוד שם: תחת הסרפר תחת ושתי הרשעה בת בנו של נבוכדנצר הרשע ששרף רפידת בית ה' דכתיב רפידתו זהב וגו' עכ"ל.

שכילה הקדוש צרוך הוא חמתו על עניים ואבנים שצביתו עכ"ל. איצרא נבוכדנצר נענש שמחשבתו הי' לרעה ועל דא תצרא איצרא חלקים יחשבו לטובה.

לכאורה חורבן צית המקדש הוא טובה מן הרעה דשים עיוןן במס' קידושין (דף ל"א ע"ב) ברש"י צד"ה איסתייעא מילתא וז"ל: מזמור לאסף קינה מיצעי ליה ודרש כן שאמר אסף שירה על

*

עוד שם: יעלה הדם זו אסתר וכו' עכ"ל.

במס' ר"ה (דף ט' ע"א): ועניתם את נפשותיכם בתשעה וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי. פירש"י צד"ה: כל האוכל וכו' אכילה ושתייה דידיה קרי עינוי וכו' עכ"ל. ואתיא כמ"ד דנקרא קדוש ולא כמ"ד דנקרא חוטא דעיין במס' תענית (דף י"א ע"א) וז"ל: אמר שמואל כל היושב בתענית נקרא חוטא ר"א אומר נקרא קדוש עכ"ל

הא דמדמה אסתר להדס מנינו שהדסים צו ריח ואין צו טעם ונריך להיות שלשה צדי הדס להורות שהלל אסתר אשר הציל את ישראל צאמרה צומו עלי שלשה ימים ותענית הוא צמקום קרבן שהוא לריח ניחוח וקצעה לשלשה ימים לדעתי הקלושה כנגד שלשה מיני קרבנות שור וכבש ועז והקרבנות המה לריח ניחוח וכמו כן התענית הוא דומה לריח שהנשמה נהנית כי האכילה נקרא עינוי הנפש לדעת ר' חייא [צר רצ] מדפתי

ע"ש. ומש"ה נקראת אסתר הדסה על שם הדס שיש בו שלשה הדסים שיש בהן ריח ואין בהן טעם להודיע לעין כל שהלחמו היתה מזויה ע"י שלשה ימי התענית ותשובה שקבעו בישראל.

וגם י"ל שבאמת היא היתה כנגד מזלות הדס שבד' מיינין וכמו שמצינו במדרש רבה (פ' אמור) שד' אמהות המה נגד ד' מיינים שבולב, אף כאן אנו נימא שאסתר הוא נגד מזלות הדס.

*

עוד שם: יעלה ברוש זה מרדכי וכו' שנאמר ואתה קח לך מר דרוז ומתרגמינן מרי דביא וכו' הדם זו אסתר הצדקת שנקראת הדסה וכו'.

הא דמקיף וקרא השם למרדכי על שם המור שהוא אחד מסימני הקטורת ואסתר בשם הדסה שיש לו ריח הוא מיוסד עפ"י מה דאיתא במסכת ברכות (דף מ"ג ע"ב) וז"ל: ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב עתידין בחורי ישראל שיתנו ריח טוב כלבנון שנאמר ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון וכו' עכ"ל. וי"ל שהטעמין צעה"ז מעין עולם הבא והי' כללוחית של פלייטן שמטלטל ממקום למקום ריחו נודף אף כאן אנו נאמר מרדכי ואסתר שהגלו עם אנשי גולה והי' ריחו נודף לכן שם שמות בארץ על שם מור והדס. זאת ועוד אחרת י"ל דשמה היה אסתר ונקראת הדסה כמאמר הקרא ויאמר לאסתר הדסה כדמקשה רבא לקמן (בדף י"ג ע"א) ויהי אומן את הדסה קרי לה אסתר וקרי לה הדסה וכו' אסתר שמה ונקראת הדסה וכו' אף כאן אנו נאמר שהזמן גרמא בהגיע התור להביא אסתר לבית מלך ונקראת הדסה כי חיוב היה על ישראל ליתן אסא דמלכא כדאי' במס' ברכות (דף ט' ע"ב): כל הסומך וכו' אמר ליה במאי איתזקת דאמטיית אסא לבי מלכא וכו' עכ"ל. וא"כ מדמה מלתא למלתא ונקראת הדסה על שם הדס דאמטויא לבי מלכא.

או י"ל מש"ה נקראת אסתר הדסה דעיין במס' ברכות (דף נ"ז ע"א) וז"ל: הרואה הדס בחלוס נכסיו מלליחין לו ואם אין לו נכסים ירושה נופלת לו ממקום אחר וכו' עכ"ל. אף כאן אנו נאמר מש"ה נקראת הדסה משום ירושה שנופלת ממקום אחר לבית המן נתתי לאסתר ושינוי השם גורם להגיד מראשית אחרית.

איצרא לפי מה דאיתא לקמן (בדף י"ג ע"א): ר"י אומר מש"ה נקראת הדסה דאסתר ירקרוקת היתה { לפי מה

דאי' לקמן ומפרש רש"י כהדסה זו { וחוט של חסד משוך עליה וכו' עכ"ל. חוצת גזרא מה ראה על ככה לדבר בגנות של הצדיקת כד עיינת במס' כתובות (דף ט"ז ע"ב) וז"ל: תנו רבנן כיצד מרקדין לפני הכלה בית שמאי אומרים כלה כמות שהיא ובית הלל אומרים כלה נאה וחסודה אמרו להן ב"ש לב"ה הרי התורה אמרה מדבר שקר תרחק אמרו להם ב"ה לב"ש לדברייכם מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעיניו או יגנוו בעיניו הוי אומר ישבחנו בעיניו וכו' עכ"ל. וא"כ ר' יהושע איתא לאשמעינן לקצוע הלכה כב"ה ואף דירקרוקת היתה מ"מ י"ל כלה נאה וחסודה כמאמר הקרא ותמצא חן בעיני כל רואיה מש"ה י"ל דיצאו ר"י בר עילאי בצד של הדס צידו ומרקד לפני הכלה ואומר כלה נאה וחסודה כדאיתא במס' כתובות דמכאן מוכח דלעולם תהי' דעתו של אדם מעורבת עם הצריות ומש"ה נקיט הדס צידו להורות דכל אפין שווין אף שהיא ירקרוקת ישבחנו בעיניו.

וכדי שלא ירהר על אותו חסיד דר"י בר עילאי חסיד גדול הי' כדאיתא במס' תמורה (דף ט"ו ע"ב) וקיימא לן דכל היכי דרקא שם חסיד ר"י בר עילאי וכו' והאיך ישבחנו והתורה אמרה מדבר שקר תרחק אלף הוא הדבר אשר דברנו דיונאיין מסמוכין שבדו בצד של הדס דכמו גבי אסא שנקראת הדסה משום דירקרוקת היתה מ"מ הקרא מעיד עליה ותמצא חן בעיני כל רואיה דלעולם ישבחנו בעיניו.

רבי שמואל בר נחמני פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא תחת הנעצוין יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדם תחת הנעצוין תחת המן הרשע שעשה עצמו עבודה זרה דכתיב ובכל הנעצוים ובכל הנהללים יעלה ברוש זה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים שנאמר ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור ומתרגמינן מרי דכי תחת הסרפד תחת ושתו הרשעה בת בנו של נבוכדנצר הרשע ששרף רפידת בית ה' דכתיב רפידתו זהב יעלה הדם זו אסתר הצדקת שנקראת הדסה שנאמר ויהי אמן את הדסה והיה לה' לשם זו מקרא מגילה לאות עולם לא יכרת אלו ימי פורים עכ"ל.

אנוסים היינו לילך מא"י לח"ל משא"כ מרדכי דהלך מרצונו בלי שום אונס והכרח כלל.

וי"ל דמשום זה הלך מרדכי מא"י לח"ל דיש ליתן טעם לשבח למה באמת אמר הגמרא דכל הדך בח"ל דומה כמי שאין לו אלוה י"ל משום דגבי א"י כתיב עיני ולבי שם כל הימים משא"כ ח"ל שהוא תחת המזלות ואין מול לישראל ומרדכי סבר דיש מול לישראל ומש"ה הלך מרדכי מא"י לח"ל משום דנעשה לו כהיתר.

ותליא בפלוגתא דבמס' שבת [דף קנ"ו ע"א]: איתמר רבי חנינא אומר מול מחכים מול מעשיר ויש מול לישראל רבי יוחנן אומר אין מול לישראל. ומרדכי סבר כר' חנינא דסבר יש מול לישראל ונעשה לו כהיתר והלך מא"י לח"ל. ובאמת אי נימא אי יש מול לישראל או אין מול י"ל דמחולקים בזה דמ"ד יש מול לישראל הוא סבר דישראל עומדים תחת אחד עשר כוכבים כמאמר הבעל אגדה אחד עשר מי יודע אחד עשר כוכבים ומול מעשיר ומול מחכים. ולמ"ד דאין מול לישראל סבר אין מול מחכים ומול מעשיר והעושר והחכמה מאין תמנא מן י"א סימני הקטורת וזה לעומת זה עשה חלקים דקטורת מעשיר הוא גמרא ערוכה במס' יומא (דף ק"ו ע"א): תנא מעולם לא שנה אדם זה מאי טעמא אמר רבי חנינא מפני שמעשרת וכו' דכתיב ברכך ה' חילו וגו'.

וקטורת מחכים טווא הוא גמרא ערוכה במס' הוריות (דף י"ג ע"ב): מסייע ליה לרבא דאמר רבא חמרא וריחני פקחין.

והנה מרדכי דסבר דיש מול לישראל וישראל עומדים תחת אחד עשר כוכבים ומול מחכים ומעשיר וא"כ י"א סימני הקטורת למאי רמיזא וכנגד מי נאמרה י"ל שהמה נגד אחד עשר ספרי כתובים כאשר כבר הארכתי לעיל דספר מגילת אסתר הוא נגד הסם אחד מסמני הקטורת

מן הראוי להתבונן בדרכים דרבנן מה ראה על ככה לומר תחת הנעלוך זה המן שעשה עצמו ע"ז יעלה ברוש זה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים וכו' וכן מה שאמר תחת הסרפד זה ושתו הרשעה יעלה הדם זה אסתר שנקראת הדסה וכו' ומה סמוכות והתחברות זה לזה ויוצאין לבוין לישנא דתורתין להיות אגד בחד.

וני"ל באופן הזה תחת הנעלוך זה המן שעשה עצמו ע"ז משום זה לא היה מרדכי כורע ומשתחוה להמן הרשע אעפ"י שהי' מלוות המלך להשתחוה להמן מ"מ קיים מרדכי דנפשו נפש זדיק ועמד בצדקתו ואמר בלבו יהרוג ואל יעבור.

איצרא לכאורה יש להקשות על מרדכי לפי מה דאיתא לקמן (דף י"ג ע"א) וז"ל: אשר הגלה מירושלים אמר רבא שגלה מעצמו. פירש"י: שגלה מעצמו, מדלל כתיב אשר היה מן הגולה אשר הגלתה וכתיב אשר הגלה עם הגולה משמע שלא היה כשאר ישראל שגלו על כרחן, והוא גלה מעצמו, כמו שעשה ירמיהו שגלה מעצמו, עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא לחזור.

ועיין בגמרא מס' כתובות (דף ק"י ע"ב): ת"ר לעולם ידור אדם בא"י אפי' צעיר שרובה (נכרים) [עובדי כוכבים] ואל ידור בחו"ל ואפילו צעיר שרובה ישראל שכל הדך בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה וכל הדך בחו"ל לארץ דומה כמי שאין לו אלוה שנא' לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים וכל שאינו דר בארץ אין לו אלוה אלא לומר לך כל הדך בחו"ל כאילו עובד ע"ז.

לפ"ז יש לתמוה על מרדכי שגלה מעצמו דבר שמסר אותו זדיק נפשו ולא זיקק להשתחוות להמן משום שעשה עצמו אלוה יכשל וילך מא"י לח"ל מרצונו שהוא כאילו עובד ע"ז. דבשלומא כל ישראל היה כ"כ יאמרו נא ישראל

שהוא נקרא מור.

מעתה יחזיק ונצח אל הציאור דאמר תחת הנענוץ זה המן הרשע שעשה עזמו אלוה יעלה ברוש זה מרדכי ולא רצה לכרוע ולהשתחוות להמן וניצל אותו ודיק מאותו עון וא"כ קשה דבר שמסר אותו לדיק את נפשו ולא רצה להשתחוות אל המן משום שעשה עזמו אלוה למה הלך מרדכי מא"י לח"ל מרזונו בלי הכרח ואונס כלל הא הוא כאילו עוצד ע"ז וז"ל משום דמרדכי סובר כר' חנינא דסובר דיש מוזל לישראל ויושבין תחת אחד עשר כוכבייא ומזל מחכים ומעשיר וא"כ קשה י"א סמני קטורת כנגד מי נאמרה וז"ל כנגד י"א ספרי כתובים וספר מגילת אסתר כנגד הסס אחד מי"א סמני הקטורת שהוא מור ולפ"ז אמר יעלה ברוש זה מרדכי שהוא ראש מור דרור כדמתרגמינן מרי דכי שהוא כנגד סס מאחד עשר סמני הקטורת.

וזה שמסיים והיה לה' זה מקרא מגילה שהוא כנגד הסס שנקרא מור.

ועיין מ"ש בספרי עיר דוד בית עושר בהיפך דר"ח אזיל לשיטתו דסובר דיש מוזל לישראל ומזל מחכים ומעשיר אזיל לשיטתו דבמס' יומא (דף ד"ו ע"א) וז"ל: תנא מעולם לא שנה אדם בה מאי טעמא אמר רבי חנינא מפני שמעשרת וכו' דכתיב ברוך ה' חילו ופועל ידיו תרצה. דר"ח סובר מוזל מעשיר וא"כ סובר דישראל יושבין תחת אחד עשר כוכביא כמ"ש לעיל רק ע"ז קשה הלא י"ב שצטיים הם וז"ל שצטו של לוי שהם לגיון של מלך אינם יושבין תחת

כוכב וא"כ שמא תאמר צטל סצרים ואצד סיכויים דמהיכן יזכו שצטו של לוי לעושר דהא אין להן מוזל לפיכך אזיל ר' חנינא לשיטתו דסובר דקטורת מעשיר ושצטו של לוי מקטורת נתעשרו וכו'.

ולפ"ז י"ל דמס"ה בירך משה דוקא שצטו של לוי בקטורת דכתיב וללוי אמר ישימו קטורה באפיך וגו' דמשום שצטו של לוי הוצרכו לעזרם ולתמכס דווקא בצרכות הקטורת משום שאין להן מוזל משא"כ גבי שאר שצטיים.

ובזה מתורץ ג"כ מאי דאמר תחת הסרפד זהו ושתי הרשעה בת צתו של נבוכדנצר הרשע ששרף רפידת בית ה' יעלה הדס זה אסתר דאיתא במס' מגילה (דף ל"א ע"ב): אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא רצונו של עולם תינח בזמן שצית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות כל זמן שקוראין בהן מעלה אני עליהן כאילו מקריבין לפני קרבן וכו'.

ועיין מ"ש לעיל דמס"ה קרא לאסתר הדסה שאמרה לזומו עלי ג' ימים והוא כנגד ג' צדי הדס ובאותן ג' ימים של תענית עמד ריח והללה לישראל שהוא כנגד קרבן.

ולפ"ז יתורץ דאמר תחת הסרפד זהו ושתי וכו' ששרף רפידת בית ה' אלהים ומכחו צטלו הקרבנות יעלה אסתר שנקרא הדסה ואמרה לזומו עלי ג' ימים שהוא בזמקום קרבן.

*

עוד שם: רבי יהושע בן לוי פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם בן ישיש להרע אתכם ומי חדי הקדוש ברוך הוא במפלתן של רשעים והא כתיב בצאת לפני החלוץ וכו' ואמר רבי יוחנן מאי דכתיב ולא קרב זה אל זה כל הלילה בקשו מלאכי השרת לומר שירה אמר הקדוש ברוך הוא מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה וכו' עכ"ל.

ומה גם שעיקר שירה צלילה כמאמר הקרא יומם יצוה ה' חסדו וצלילה שירה עמי, וכדאי' במס' ע"ז (דף ג' ע"ב) וז"ל: וצליליא מאי עמיד יושב ושומע שירה מפי חיות שנאמר יומם יצוה ה' חסדו וצלילה שירה עמי. מפרש רש"י צד"ה וצלילה שירה עמי צלילה נוהג שירו למעלה

לפ"ז יש להבין פשטא דקרא וירא ישראל את מנצרים מת על שפת הים וגו' אז ישיר משה וגו' ובני ישראל וכו' סוס ורוכבו רמה צים לכאורה מן הראוי להתבונן הא דנקיט בלישנא דקרא 'אז' ישיר משמע דהזמן גרמא להשירה זו.

ידי טוֹצֵעִין צִים וְחַתֵּם אֲוֹמְרִים שִׁירָה מִשׁ"ה אָמַר שִׁירָה
צִים וְהוּוּ דְדִיִּק הַקְּרָא אֲזִי יִשִׁיר דְּהַזְמַן גְּרַמָּא לֹאמַר שִׁירָה
צִים מִשׁוּם דְּבַלִּילָה לֹא הִיָּה שִׁירָה עִמּוּ מִשׁ"ה מִסִּיִּים כִּי
גֵּאָה סוּס וְרוֹכְבּוֹ רַמָּה צִים דְּמַקְרָא נִדְרַשׁ לִפְנֵי וּלְאַחֲרָיו.

וְגַם דוּד מִתְעַסֵּק בְּשִׁירוֹת וְחוֹשְׁבֹתוֹת (לְמַעֲלָה) וְכוּ' עַכ"ל.
וְמָה נִשְׁתַּנָּה זֶה מִכָּל הַלִּילוֹת.

אֲלָא נ"ל דְּמַקְרָא נִדְרַשׁ לִפְנֵי וּלְאַחֲרָיו וִירָא יִשְׂרָאֵל מִת
עַל שְׂפַת הַיָּם וְא"כּ וּדְלֵי בַלִּילָה זֶה לֹא אָמַר שִׁירָה דְּמַעֲשָׂה

*

שם: אמר רבי אלעזר הוא אינו שש אבל אחרים משיש ודיקא נמי דכתיב בן ישיש ולא כתיב ישיש שמוע מינה וכו'

עכ"ל.

דְּכַתֵּב אֲוֹפְתָא קְאָמַר דְּהַנָּה מַקְרָא מִלָּא דִּיצַר הַכְּתוּב פְּקוּדֵי
ה' יִשְׂרָיִם מִשְׁמַחֵי לְבָ וּפְשִׁטָּא דְּקְרָא אֲמַת פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָיִם
וְיַדַּע עוֹמֵד בְּהֵן עַל צוּרֵיוּ צוֹמֵן שְׁמַשְׁמַחֵי לְבָ לִפ"ז הִיכִי
קְאָמַר ר' חֵיִיא וִי"ו דְּכַתֵּב אֲוֹפְתָא קְאָמַר פִּי הָא וּדְלֵי
אִי הוּוּ כְּתִב צוּרֵיוּ א"כּ מִשְׁמַע עַל הָאֲדָם שְׁלַמַּד קָאִי שְׁהוּא
שֶׁשׁ צוּדְלֵי יֵשׁ לוֹ פִּתְחוּן פַּה לֹאמַר הַדִּין דִּין אֲמַת כְּמֵאמַר
הַקְּרָא פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָיִם מִשְׁמַחֵי לְבָ הַשְׁתָּא דְּכַתֵּב אֲוֹפְתָא
כְּמוֹ דְּכַתֵּב צוּרֵיוּ דְּמִשְׁמַע דְּלְרִיכִין נְמִי לְשַׁמַּח אַחֲרֵים זֶה
אִינוּ דְּצִאֲמַת נַחֲלָקוּ עֲלֵיוּ וּמַהֲדַר לִי קְרָא קְאָמַר וְא"כּ כ"ע
לְרִיכִין לְהוֹדוֹת לְמוֹדִים דְּרַבָּן עֲדִיין יֵשׁ לוֹ פִּתְחוּן פַּה לֹאמַר
דְּקְרָא זְרִיזוֹתָא דְּאַצְרָהֶם קַמ"ל מִשׁ"ה פְּלִיג ר' חֵיִיא עַל
רְצִי בִּזְהָ.

אֲצִיעַ לְפָנֶיךָ מָה דְלֵי צְהַש"ס צַמִּס' חוֹלִין (דף

ט"ז ע"א) וז"ל: יתיב רב אחוריה

דְּרְצִי חֵיִיא וְרְצִי חֵיִיא קַמִּיה דְּרְצִי וִיתִיב רְצִי וְקְאָמַר מִנִּין
לְשַׁחֲטָה שְׁהוּא צַתְלוּשׁ שְׁנֵאמַר וִיקַח אֶת הַמֵּאֲכַלֶּת לְשַׁחוּט
א"ל רב לרבי חייא מאי קאמר א"ל וי"ו דכתיב אאופתא
קאמר והא קרא קאמר קרא זריזותיה דאצרהם קמ"ל וכו'
עכ"ל.

וְעִיין צַרְש"י צַד"ה וִי"ו דְּכַתֵּב אֲוֹפְתָא כְּלוֹמַר טַעַם
שְׁאִינוּ נִכוּן קְאָמַר כְּמוֹ שְׁכּוֹתֵב וִי"ו עַל הַבְּקַעַת וְכוּלָּה
מִנּוֹתַחַת לְפַרְקִים מִפְּנֵי שִׁנֵּי הַבְּקַעַת שְׁהֵן עֲשׂוּיין חֲרִיזִין
חֲרִיזִין וְאִינָה חֲלָקָה וְכוּ' עַכ"ל.

מִן הָרָאוּי לְשׁוּם עַל לְבָ לְצַב דוּד הָא דְּמַהֲדַר לִי וִי"ו

*

רבי אבא בר כהנא פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה זה מרדכי
הצדיק ולחוטא נתן ענין לאסף ולכנום זה המן לתת לשוב לפני האלהים זה מרדכי ואסתר דכתיב ותשם אסתר את

מרדכי על בית המן עכ"ל.

דְּר' אֲצָא צַר כְּהֵנָּה דְּקַדְרִישׁ הָא דְּקְאָמַר שְׁלַמָּה לְתַת לְטוֹב
לִפְנֵי אֲלָקִים קָאִי אֲמַרְדֵּכִי וְאַסְתֵּר הֲלָא יֵשׁ תְּשׁוּבָה צְנִידוּ
מַרְדֵּכִי מִן הַתּוֹרָה מִנִּיין דִּישׁ לוֹ זְכִיָּה צְצִית הַמֵּן וְלֹא שִׁיךְ
לְמַרְדֵּכִי אֶת צִית הַמֵּן אֲלָא לְאַסְתֵּר נִתְּנָה צְמַתָּה גְּמוּרָה
וְלֹא לְמַרְדֵּכִי.

וְאָף דְּאִין מַקְרָא יוֹנָא מִיַּדִּי פְּשׁוּטָה וּפְשׁוּטֵי דְּקְרָא אִינָה
מִשְׁמַע דִּישׁ לְמַרְדֵּכִי כִּד זְכִיָּה מִמַּשׁ צְצִית הַמֵּן אֲלָא דְּהַכִּי
קְאָמַר הַקְּרָא וְתַשֵּׁם אֲסַתֵּר אֶת מַרְדֵּכִי עַל צִית הַמֵּן ר"ל
דְּאַסְתֵּר מִינָה יֵת מַרְדֵּכִי עַל צִית הַמֵּן כְּמוֹ אֲפִטְרוּפֶס וְכָל
מָה דְּהוּוּ לָהּ מַסְרֵי צִידוּ דְּמַרְדֵּכִי וְכַדְמַפְרַשׁ הַתְּרַגּוּם

הַנָּה נִפְלַ מִלְתָּא צְדַעְתִּי הֲלָא מַקְרָא מִלָּא דְּצַר הַכְּתוּב

צִים הֵוּוּ נִתָּן הַמֶּלֶךְ אַחְשׁוּרוּשׁ לְאַסְתֵּר הַמִּלְכָּה

אֶת צִית הַמֵּן וְגו' וְכַתֵּב וִיאֲמַר הַמֶּלֶךְ אַחְשׁוּרוּשׁ לְאַסְתֵּר

הַמִּלְכָּה וְלְמַרְדֵּכִי הַיְהוּדִי הֵנָּה צִית הַמֵּן נִתְּתִי לְאַסְתֵּר וְגו'

הֲרֵי לִפְנֵיךָ דְּצַמֵּאמַר הַמֶּלֶךְ אֶל מַרְדֵּכִי אָמַר לוֹ בְּפִירוּשׁ הֵנָּה

צִית הַמֵּן נִתְּתִי לְאַסְתֵּר לְאַסְתֵּר דִּיִּיקָא מִשְׁמַע לָהּ וְלֹא לוֹ

וְאִית' צַח"מ (ס' שְׁנ"ח סַע"י ה'): דְּאִין לֹקַחִין מִהַנְּשִׂים אֲלָא

דְּצָרִים שְׁחוֹקְתָן שְׁהֵם שְׁלֵהֶם מַדְעַת צַעֲלִיָּהֶם, כְּגוֹן כְּלֵי פִּשְׁתָּן

בְּגִלְלָה, אִוּ עֲגָלִים בְּצַרוּן. וְאִפִּי פְּקֻדוֹת קִי"ל [אָה"ע ס'י

פ"ו ס"א] דְּאִין מַקְבְּלִין מִן הַנְּשִׂים. וְא"כּ יִפְלָא מֵאֲדוּד לָהּ

וזה בא צפרוזצוטי אמר רב פפא וקרו ליה עצדא דמזדבן
 צטלמי. ומפרש רש"י: שמכר המן את עצמו למרדכי קודם
 לכן ימים רבים בככרי לחם עכ"ל. וקי"ל כל מה שקנה עצד
 קנה רבו ושורת הדין נותן דצית המן מישך שייכי למרדכי
 צוודאי אי לא הוה מכר המן את עצמו לעצד למרדכי לא
 הוה למרדכי שום תפיסת יד וזכיה צצית המן כי לאסתר
 לצדה נתנה צמתנה מאחשורוש דמיד שנתלה המן צצוה
 המלך אחשורוש נפלה כל נכסים דהמן להמלך כדאי
 צמס' סנהדרין [דף מ"ח ע"ב] וז"ל: תנו רבנן הרוגי
 מלכות נכסיהן למלך. והמלך נתן לאסתר לה לצדה נתן
 ולא למרדכי וכיון דהמן הי' עצד למרדכי א"כ כל נכסי
 המן שייכים למרדכי דמה שקנה עצד קנה רבו ואין הרב
 חייב צנזקי דעצד כמאמר רז"ל צצ"ק (דף ד' ע"א) דאם
 הרב יהי' חייב צנזקו שמא יקניטנו ילך וידליק גדישו של
 צצירו ויתחייב את רבו מאה מנה ככל יוס כי אין לו נכסים
 דשייכים הכל לרבו וא"כ אף שנתחייב הריגה אין נכסיו
 שייכים למלך כי אם לרבו.

וצנזון דידן שייכים נכסי המן העצד למרדכי רבו
 ולא היה מחויב מרדכי דנעשה רב להמן לשלם נזקי
 המן כמאמר אסתר כי אין הצר שוה צנזק המלך וכיון
 שכן מישך שייך את צית המן למרדכי וזכיה שלו עדיפא
 יותר מזכיה של אסתר וא"כ ר' אבא צר כהנא דקאמר
 לתת לטוב וכו' זה מרדכי ואסתר טעמו נימוקו אתו עמו
 וחדא מגו תרתי קאמר וממ"נ יש זכיה למרדכי צצית
 המן אי הטעם משסו דמה שקנתה אשה קנה צעלה
 או מטעם דמה שקנה עצד קנה רבו ויפה כיון ר' אבא
 צצצירו דצרי יושר ואמת ושיחת של תלמידי חכמים צריכין
 לימוד.

וז"ל: ושיחת אסתר ית מרדכי רב וסרכן על גניסיה דהמן
 עכ"ל.

אמנם מדברי ר' אבא צ"כ דקאמר צהדיא לתת לטוב
 לפני חלקים זה מרדכי ואסתר וכו' מיני' וצי' תסתיים
 שמעתתא ומצדן צעלמא דיש למרדכי זכיה צצית המן
 כמו לאסתר וידו כידה ורשותו כרשותה ומשמעות דורשין
 דיד שניהם היה שווין צה מן הראוי לשום על הלצ דצרים
 הללו.

ואמינא למימר תרי טעמים לשצח צצח המגיע לכצחים
 דצברי ר' אבא צ"כ מיוסדים על מימרא דהש"ס לקמן
 דז"ל הש"ס לקמן (דף י"ג ע"א): וצמות אציה ואמה לקחה
 מרדכי לו לצת תנא משום רבי מאיר אל תקרי לצת אלא
 לצית וכן הוא אומר וכו' עכ"ל. ועיין לקמן (דף י"ג ע"ב)
 וז"ל: כאשר היתה צאמנה אתו אמר רבה צר לימא משמיה
 דרב שהיתה עומדת מחיקו של אחשורוש וטובלת ויושבת
 צחיקו של מרדכי עכ"ל. נשמע דאסתר היתה אשת מרדכי
 ולא נאסרה על מרדכי משום ציחת אחשורוש שהיתה
 צאונס כמו שדרשו חז"ל לקמן (דף ט"ו) וז"ל: עד אשר לא
 כדת אמר רבי אבא שלא כדת היה צצכל יוס ויוס עד עכשיו
 צאונס ועכשיו צרלון.

ומהכא מנא ר' אבא צ"כ סמך לדצריו צמה דקאמר
 לתת לטוב וגו' זה מרדכי ואסתר דכיון שלקח מרדכי את
 אסתר לו לאשה צוודאי יפה זכותו כזכותה דכל מה שקנתה
 אשה קנה צעלה ויש לו תפיסת יד צצית המן כי ידו כידה
 ועדיפא מידה.

צדרך אחר יש לתרץ מימרא דר' אבא צ"כ עפ"י מה
 דאמר לקמן רב חסדא (דף ט"ו ע"א) וז"ל הש"ס: וכל זה
 אינו שוה לי כדרב חסדא דאמר רב חסדא זה בא צפרוזצולי

*

רבה בר עופרן פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא ושמתי כסאי בעילם והאברתי משם מלך ושרים מלך זו ושתי
 וכו' עכ"ל.

ועיין בתו': ד"ה רבה בר עופרן, גרסינן ולא גרסינן עפרון דשם רשעים ירקב ולא מסקו בשמייהו עכ"ל.

אמר רבי יוחנן שלשה מלאכי השרת וכו' ואחד שמתח
 את השרציט וכו' רבה בר עופרן אמר משום רבי אליעזר

רבה בר עופרן נזכר לקמן פעם שנית (דף ט"ו ע"ב)
 ויהי כראות המלך את אסתר המלכה

ששמע מרצו ורצו מרצו מאתים עכ"ל. ושם רצה צר עופרן לא מנאחי זו בכל הש"ס רק צשני דצרים הללו נאמרה ונשנית ושנים נכנסו תיבזה תיבות עופרן. ומנאחי דאחי לידי ספר הילקוט שמעוני במגילות

אחשורוש (דף קע"ב ע"ד) [רמזו תחרנו] וז"ל: רצה צר אפיתון אמר משום רבי אלעזר בן שמוע ששמע מרצו ורצו מרצו מאתים עכ"ל. הרי דגרס במקום עופרן אפיתון.

*

שם: אמר רבה בר עופרן וכו'. פירש תוספת וז"ל ד"ה רבה בר עופרן, גרסינן ולא גרסינן עפרון דשם רשעים ירקב ולא מסקו בשמייהו עכ"ל.

איבא למידק דלמא באמת הי' שמו עפרון ואי קשיא האיך מסיק בשמייהו וכו' אף אתה אמור דלמא באמת חזי מה עלתה צי' דעיין במס' יומא (דף ל"ח ע"ב) וז"ל: מאי ושם רשעים ירקב אמר רבי אלעזר רקציבות תעלה בשמותן ללא מסקינן בשמייהו מתיב רבינא מעשה דדואג בן יוסף שהניח בן קטן וכו' ומשני הש"ס: חזי מאי סליק ציה עכ"ל ע"ש. אף כאן גבי עפרון אנו נאמר כן חזי מה עלתה צי' אע"ג דלא מצינו מפורש בשום מקום מ"מ מכללל אתמר הואיל ושמו היה עפרון החתי ומנא להו לתו' להגיה השם של עפרון עופרן.

עליהם אף על פי ששמותיהן כשמות (הכוחים) [עוזדי כוכבים] כשירין מפני שרוב ישראל שצחו"ל שמוותיהן כשמות (כוחים) [עוזדי כוכבים] עכ"ל. א"כ גבי עפרון נמי נימא הכי שאציו קראו שמו עפרון ולא הי' חשו לשם עפרון החתי.

וא"כ הדרי קושי' לדוכתי' מנא לי' לתוספת להגיה שגרסינן עופרן ולא גרסינן עפרון.

וי"ל דהוכחה שהתו' מוכיחים הוא זה מדמייחס רצה על שם אציו עפרון ע"כ א"א לומר חזי מה עלתה צי' דאי לא תימא הכי הוי ליה ליחסו על שם מקומו ולא על שם אציו ומדמייחס ש"מ ששם אציו עופרן ולא עפרון.

ודוגמא לזה מצינו במס' גיטין (דף ג"ט ע"א) וז"ל: אמר רבה צריה דרבא ואיתימא ר' הילל צריה דר' וולס. פירש"י וולס ע"ש^[1]. ושמעתי לפרש צימי חורפי דרש"י צא להורות שלא הי' שמו ולום אלא וולס^[2]. דאי סלקא דעתך שהי' שמו ולום קשיא האיך הי' אציו קורא שמו וולום הלא שם זה הוא משמות מובהקים הכוחים ואיך הי' מסיק בשמייהו, דעיין לעיל במס' גיטין (דף י"א ע"א): בעא מיני' ריש לקיש מר' יוחנן עדים החתומין על הגט ושמותן כשמות (כוחים) [עוזדי כוכבים] מהו אמר ליה לא צא לדינו אלא לוקוס ולום והכשרנו דוקא לוקוס ולום דלא שכיחי ישראל דמסקי בשמהתייהו עכ"ל.

הרי לפניך דולום הוא שם מובהק משמות הנכרים וא"כ האיך הי' קוראין וולום שהוא משמות הנכרים ולא מסיק בשמהתייהו לכך גרס רש"י וולס.

ובאמת הא דמתרץ הש"ס במס' הנ"ל חזי מאי סליק ציה רמיזא באורייתא שהרי צני יאהר הי' קרח וגו' ואיך הי' יאהר קורא שם צנו קרח הלא כבר הי' שם קרח חד מצני אהליצמה הנזכר בפרשת וישלח ע"כ ז"ל חזי מה עלתה צי' בקרח.

וגדולה מזו מצינו שא' מן המלכים אשר מלכו לפני מלך מלך לצני ישראל הי' אחד נקרא בשמו שאול ומצינו נמי שמלך ראשון לצני ישראל הי' נקרא בשמו שאול ולא חששו לזה, וז"ל ג"כ חזי מה עלתה צי' שמלך ראשון כדאיתא במד"ר (פ' אמור) מלך ראשון שיעמוד לצני ישראל ידקר בחרצ.

ובאמת מצינו במס' גיטין (דף י"א ע"ב) שלא הי' מקפידין על זה והי' מקיפין וקורא השם לצניהם בשמות הכוחים וז"ל: גיטין הבאים ממדינת הים ועדים חתומים

[ריג] ר"ל דרש"י אינו מפרש כלום, אלא מביא השם כדיבור בפנ"ע בלי ביאור. [ישנו כמה דיבורי רש"י כזה, במקום שהתיבה או השם הוא חידוש ולא נמצא במקום אחר]. [ריד] כ"כ בסדר הדורות, ובחתם סופר שם.

אציו ע"כ הי' שמו וולס ולא ולוס ודבר זה הכריע לרש"י שם ולוס שזריך להיות וולס. ועיין במס' שבת (דף י"ב ע"ב) בחוספ' ד"ה שבנא איש ירושלים מה שמפלפל שם בחכמה ושים עיוןך עליו.

ואם נפשך לומר מנ"ל לרש"י להגיה דלמא באמת דאציו קרא ל"י ולוס וכ"ת איך הי' מסיק שמי' שם כזה דלמא באמת כמתוך הש"ס במס' יומא גבי דואג חזי מה עלתה צי' אלא ע"כ נ"ל דהוכח' הוא מדמייחם שם הלל על שם

*

עוד שם: רבה בר עופרן פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא ושמותי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים מלך זו ושתי עכ"ל.

איצרא עדיין יש מקום עיון כד עיינת במס' קידושין (דף מ"ט ע"ב) עשרה קצים גסות רוח ירדו לעולם תשעה נטלו עילם עכ"ל.

ושים עיוןך במס' סוטה (דף ה' ע"א) וז"ל: אמר רב חסדא כל אדם שיש בו גסות רוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנא' מלשני בסתר רעהו אותו אלמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל אל תקרי אותו אלא אתו לא אוכל עכ"ל וא"כ יש פתחון פה לומר דל"ל דהשכינה גלי לעילם הלא גאווה ירדו לשם ואין השכינה שורה במקום גאווה.

וי"ל דר' שמעון בן יוחאי סובר כדעת ר"י דהתם דף הנ"ל דקאמר התם מתחלה ירד גסות הרוח לבבל ואשתרבוז אשתרבוזי להתם, וא"כ י"ל קודם שירד הגאווה לעילם גלו שכינה לשם.

ולחבר אל אחד הא דשמתי כסאי בעילם לזהאצדתי משם מלך זה ושתי דעיינ לקמן (דף ד"ט ע"א) וז"ל: תניא רבי שמעון בן יוחי אומר בוא וראה כמה חציצין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא שבכל מקום שגלו שכינה עמהן גלו לעילם שכינה עמהן שנאמר ושמתי כסאי בעילם עכ"ל.

ועיין (בדף י' ע"ב) תחת הסרפד תחת ושתי הרשעה בת בנו של נצוכדנצר הרשע ששרף רפידת בית ה' דכתיב רפידתו זה יעלה הדם זו אסתר וכו' עכ"ל.

לפ"ז ה"ק הקרא ושמתי כסאי בעילם משום דנצוכדנצר הרשע החריב בית ה' וגלו לעילם גלו שכינה עמהן מש"ה והאצדתי משם מלך זהו ושתי כמאמר הקרא תחת הסרפוד יעלה הדם ודרשינן תחת ושתי הרשעה בת בנו של נצוכדנצר הרשע שהחריב רפידת בית ה' יעלה הדם זהו ושתי.

*

עוד שם: מלך זהו ושתי ושרים זהו המן ועשרת בניו עכ"ל.

ומעתה יש רשות לומר שעשר סימנין אחרים עמד להן באותן ימים כנגד בני המן.

לפ"ז י"ל מה שאמר דוד בספר תהילים יפול מזדך אלף ורצבה מימינך, היה מרמוז על מפלת המן ועשרת בניו. דמצינו במדרשי תורה דלדיק שקול כאלף איש, וא"כ י"ל דהרשע הוא שקול כנגד המצירים ומחבלים ומזיקים לישראל. ועל זה היה מרמוז דוד המלך ע"ה יפול מזדך אלף על המן, ורצבה מימינך על בניו.

והנה כבר כתבתי לעיל דמרדכי נקרא מור שהוא כנגד מור שבסמני הקטורת. לפ"ז י"ל די"א סימני הקטורת שמנו הקרא עמדו להן באותן הימים וע"י כך היה מפלת המן ועשרת בניו.

מור כנגד המן כמאמר הקרא תחת הנעצוץ יעלה ברוש ודרשינן תחת המן הרשע שעשה עצמו ע"ז, יעלה ברוש זה מרדכי שנקרא ראש מור דרור שנא' ואתה קח לך בשמים ראש מור דרור ומתרגמינן מרי דכיא.

*

שם: האברתי מלך זהו ושתי וכו'. וכן הא דאיתא לעיל מינה דדרש ר' שמואל בר נחמני וכו' תחת הסרפר תחת ושתי הרשעה בת בנו של נבוכדנצר הרשע ששרף רפידת בית ה' דכתיב רפידתו זהב יעלה הדם זו אסתר הצדקת שנקראת הדסה שנאמר ויהי אומן את הדסה וכו'. וכן לעיל מינה דרש ר' יונתן פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא וקמתי עליהם וגו' והכרתי לבבל שם ושאר נין ונכד נאם ה' שם זה הכתב שאר זה לשון נין זה מלכות ונכד זו ושתי עכ"ל.

כי בתחלתו הוכה ולא מת וצקופו והכרתי לצבל שם ושאר ויין ונכד עכ"ל.

ועיין בפ"י יד יהודה מה שמפרש במאמר הזה [אות ה'] וז"ל: ואולם כמו שנוצלת מגדולתו של שלמה ניתנה לנבוכדנצר להקרא אריה ומלך מלכים כן הדבר צמח שנתן ה' בידו כל כלי בית האלקים ואוצרות בית ה' ואוצרות המלך ושריו כמפורש בכתוב כי משלו נתנו לו שכן אמו סבתא מלכת שבה נתנה הרצה זהב מזה למלך כמו שאמר הכתוב ותתן למלך מאה ועשרים ככר זהב. [אות ו']: ומזליה חזי להיותו מבני בניו של שלמה שישגיח על ירמיהו שהיה גלגול שלמה ואף על גב דנבוכדנצר לא חזי מכל מקום מזליה חזי וכן כתבו תלמידי האר"י ז"ל. [אות ז']: והנה וכו' שהכה הארי ולא המיתו שאלו המיתו לא היה נבוכדנצר יכול להחריב בית המקדש והשתא מסיים שכן בקש דוד שישפוך ה' חמתו על עמים ואבנים לכפר עון יעקב וכמו שאמר ז"ל על כלה ה' חמתו וינת אש בציון וכו'. [אות ח']: ויתכן שמה שאמר דוד גם את הארי וכו' והכרתי לצבל וגו' שם ושאר נין ונכד עכ"ל ע"ש.

ועיין לקמן בזמם' מגילה (דף י"ב ע"ב) וז"ל: איש יהודי וכו' קרי לי' יהודי אלמא מיהודה קאתי וקרי לי' ימיני אלמא מבנימין קאתי וכו' אמר רבה בר ר"ח אמר ר' יהושע בן לוי אביו מבנימין ואמו מיהודה.

אמור מעתה דאסתר היתה משצט בנימין ומשצט יהודה והיא זכתה למלכות תחת ושתי שהיתה מי"ח של שצט יהודה וע"י אבי אבי' של ושתי נבוכדנצר נחרב הבית לכן חזר ונתצנה המקדש ע"י י"ח של אסתר והוא כורש שהי' מלך כשר. ומטעם זה הי' מונין לו במלכי ישראל מנין כדאי' בזמס' ר"ה (דף ג' ע"ב): אמר רבי אבהו כורש מלך כשר היה לפיכך מנו לו במלכי ישראל עכ"ל. וכורש הי' משצט יהודה ומשצט בנימין מש"ה תיקון מה שנתקלקל ע"י י"ח של שצט יהודה. וגם הי' לכורש יתר שאת ויתר עז

הנה דבר זה הוא מיוסד עפ"י מה דאית' בספר עשרה מאמרו' במאמר אס כל חי (חלק ב' סי' ד"ג) וז"ל: ולא זכה נבוכדנצר להקרא אריה אלא דמצית דוד קאתי מזרעו של שלמה ממלכת שבה אחרי שגיירה וכו' א"כ לא על חנם בקש דניאל להשיאו ענה טובה באמרו מלכי ישפר עלך ונענש על זה כי סוף סוף ולדה כמוה על דא ודאי קראו מלך מלכיה וכו' וכן שלמה יושב על כסא ה' ונוצלת מגדולתו ניתנה לפי שעה לנבוכדנצר וכו'. ועיין בפ"י יד יהודה מה שמפרש במאמר הזה.

לפ"ו נבוכדנצר נעשה שליח להחריב ולהרוס הבנין שצנה שלמה אביו א"כ ושתי שהיא היתה בת צמו של נבוכדנצר הרשעה נולד מיוצאי חלציו של שלמה ותחרשה עלה הדם שהיא אסתר שהיא היתה משצט בנימין אשר היה אושפזיכנין לשכינה כמאמר הקרא צין כתיפיו שכן כדאי' לקמן (דף כ"ו ע"א) וז"ל: היו בחלקו של יהוד' הר הבית הלשכות והעזר' ומה היה בחלקו של בנימין אולם והיכל וצית קדשי הקדשים ורצועה היתה יוצא מחלקו של יהודה ונכנס בחלקו של בנימין ובה מוצח בניו והי' בנימין הנדיק מטעם עליה בכל יום לצולעה שנא' חפץ עליו כל היום לפיכך זכה בנימין ונעשה אושפזיכנין לשכינה עכ"ל. הרי דשכינה הי' שורה בחלקו של בנימין.

לכן דריוש בן אסתר שהוא הי' נקרא ג"כ כורש הוא צוה ואמר מי בכל מכל עמי ויעל. ועיין בעשרה מאמרו' במאמר אס כל חי (סי' כ"ד) וז"ל: נבוכדנצר נתנבא עליו ירמיהו שהמליכוהו מן השמים וכו' ואולם משלו נתנו לו לנ"ג והכה [זהבה] של ירושלים שהרצה ממנו נתנה אמו סבתא למלך שלמה ולא נמסר בנינו של שלמה אלא בידו ומזלי' חזי לחוס הרצה על ירמיהו כמפורש בכתוב שצוה עליו את רב טבחי' קחנו ועיניך שים והנה בקש דוד להחליש כחו לא להאזידו כי צו יכופר עון יעקב ויתכן שיהי' ארי ואריה כמו נער נערה וכו' וכאן וכו' לפי גדולתו מפלתו

שהי' ג"כ משצטו צנימין שהי' אושפזיכין לשכינה לכן נצנה המקדש ע"י. וזוה מרמו הקרא תחת הסרפד יעלה הדם תחת ושתי הרשעה צת צנו של נ"י הרשע ששרף רפידת

צית ה' יעלה הדם זו אסתר האדקת שנקראת הדסה וע"י י"ח נצנה המקדש.

* * *

דף י"א ע"א

ו"ל: רבי חנינא בר פפא פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים באש בימי נבוכדנצר הרשע ובמים בימי פרעה ותוציאנו לרויה בימי המון עכ"ל.

מִן הַרְאֵי להתבונן מפני מה מקדים הקרא מעשה דנ"ג ממעשה דפרעה שהיה קדמא טובא וזכר בקרא בתורה ומעשה נבוכדנצר הוא מאוחר טובא וזכר צבתוים. וגם י"ל הא דאמר קרא צאנו צאש קאי אצברהם אצינו שהפיל אותו אמרפל לכצן האש צאור כשדים, וא"כ הקרא מדבר לפי סדר השנים צאנו צאש צימי אמרפל צמים צימי פרעה.

ואם נפשך לומר הש"ס דייקא הקרא שאמר צאנו לשון רבים יש לומר חדא מגו תרתי דצברהם אצינו כיון דאתא רבים מיני' כרבים דמיא כדאי' צמסכת ר"ה (דף ל"ב ע"ב) וז"ל: אין מזכירין זכרון של יחיד וכו' פקדונות הרי הן כזכרונות כגון וה' פקד את שרה וכו' ולרבי יוסי נהי נמי דפקדונות הרי הן כזכרונות וה' פקד את שרה פקדון דיחיד הוא כיון דאתו רבים מינה כרבים דמיא עכ"ל.

הרי דקאמר הש"ס גבי שרה כיון דאתו רבים מינה

כרבים דמיא הכא נמי נימא הכי גבי אצרהם כיון דאתו רבים מיני' כרבים דמיא ומש"ה קאמר צאנו צאש וצמים לשון רבים.

א"נ י"ל הא דאמר הקרא צאנו צאש קאי צימי אמרפל צימי נבוכדנצר ובגלל כן מקדים אש למים משום אמרפל. או י"ל דהקרא חומרי חומרי נקט דהאש שהוא שריפה חמור ממים שהוא חנק ועיין צמסכת צרכות (דף ר' ע"ב) דר' אמי ורב אסי מפרשי הקרא צענין אחר וז"ל הש"ס: רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו כיון שנצטרך אדם לצריות פניו משתנות ככרום וכו' רבי אמי ורבי אסי דאמרי תרוייהו כאלו נדון צשני דינים אש ומים שנאמר הרכבת אנוש לראשנו צאנו צאש וצמים עכ"ל. מש"ה מקדים אש למים דדין אש חמור מדין מים אף כאן י"ל אע"ג דמפרש ש"ס צאנו צאש זה נבוכדנצר מקדים למים כיון שהוא חמור ממים.

*

עוד שם: באנו באש זה נבוכדנצר.

עיין בחדושי אגדות דמהרש"א וז"ל: באש בימי נ"ג כו'. פרש"י שהטילנו לתוך כבשן אש ע"ש. ואפשר לפרש על חורבן הבית שנאמר וישרוף את בית ה' וגו' עכ"ל מהרש"א.

וּלְפִי דעתי הקלושה א"א לפרש הקרא צאנו צאש על חורבן הבית שהרי אין מקרא יוצא מידי פשוטה וסיפא דקרא קאמר ותוציאנו לרויה משמע שניצול מאש וממים.

וא"כ לפי מה דמפרש רש"י דקאי על חנינא מישראל ועזרי' אזי וצינו צמקרא ותוציאנו לרויה שניצלו מן האש משא"כ אי נימא כאשר עלה על דעת מהרש"א על שריפת צית ה' אלהינו איך שייך למימר ותוציאנו לרויה הא לא הי'

שם הללה מלוי וזירה תוכיח שנחרצ בלותן הימים ערו ערו עד היסוד זה ע"כ מן ההכרח לפרש כדברי רש"י.

*

שם: ריש לקיש פתח לה פתחא להא פרשתא מהבא ארי נהם ודב שוקק מושל רשע על עם דל ארי נהם זה נבוכדנצר הרשע דכתיב ביה עלה אריה מסבכו דב שוקק זה אחשורוש דכתיב ביה וארו חייה אחרי תניגה דמיה לדב ותני רב יוסף אלו פרסיים שאוכלין ושותין כדוב ומסורבלין בשר כדוב ומגדלין שער כדוב. מושל רשע זה המן על עם דל אלו ישראל שהם דלים מן המצות.

מאי אתא לאשמועינן בזה שהי' כדת של תורה ואכילה מרובה משתי' הלא דרך כל העולם כן. ונ"ל דמנהג הפרסיים הוא בהיפך ששתיים מרובה מאכילתן ומש"ה הוטרף אחשורוש לפקוד על רב ביתו שניהגו כדת של תורה ולא כמנהג הפרסיים ומשום זה אומר שהם שותים כדוב.

ומ"ד ומסורבלין בשר כדוב ומוכירין לגנאי שהם אינם מדאיגים על יום מיתה כי מרבה בשר מרבה רימה כדאי' במס' אבות.

ומ"ד שמגדלין שער כדוב י"ל דאמרין למעלה דפרסיים המה גיבורים כחילותיו של דוד ואיתא במס' סנהדרין (דף י"א ע"א): ארבע מאות ילדים היו לו לדוד וכולן בני יפת תואר היו ומגדלי בלוריות היו והם היו בעלי אגרופין של בית דוד. ושמום זה הוא אומר דמגדלין שער כדוב משום שמדמה אותן לחילות של דוד וחילות של דוד היו מגדלין בלוריות.

ואפשר לומר הטעם שמגדלין שער כדוב שהם סוברים שעיקר הגבורה בא מכח גידול שערות כמו שהיו בשמשון שעיקר גבורתו בא מכח שערות ובהסרת שערות נחלש ונתדלדל כוחו אבל כרם טעות הוא בידם דגבורת שמשון לא מכח שערות היה לולי מה' היתה זאת שהוא הי' נזיר וגבורה ולו בשתי משום שמנע ענמו משתי היין. ועיין במס' סוטה (דף י"ד) חמשה נצרא מעין דוגמא של מעלה שמשון בכוחו ולקה בכוחו וכו'.

ומאי דאמר שאין להם מנוחה כדוב י"ל עפ"י מה דאית' במס' קידושין [דף ע"ג ע"א]: ר' אמאי כי הוה חזי פרסא דרכיב אמר היינו דוצא ניידא. פרש"י: דוב נודד. אמור מעתה דפרסיים אין להם דין קצוע דניהו כמחנה על מחנה לכל דבר כיון דהמה נידי ודוגמא לזה אראך עיין

יש להתבונן למה באמת נדמה הפרסיים לדוב. יש ליישב ע"פ מה דאיתא במס' ע"א (דף ב' ע"ב) וארו חייה אחרי תניגה וכו' הקשו התו' וא"ת אדרבה מלכות בצל עדיפא שנמשלה לארי דכתיב עלה אריה מסבכו והארי מלך בחיות וי"ל דאע"ג דארי מלך מ"מ דוב הוא עו יותר ובעל תחבולות.

ואיתא במסכת קדושין (דף ע"ב ע"א): א"ל רבי ללוי הראני פרסיים אמר ליה דומים לחיילות של בית דוד. ופרש"י: לחיילות של בית דוד שהיו גבורים עכ"ל. מש"ה מדמה את הפרסיים לדוב משום שהפרסיים המה גיבורים אשר בארץ המה. ולפי' התו' משמע שהדוב הוא עו שבחיות משם זה מדמה הפרסיים לדוב. ועיין במסכת קידושין (דף מ"ט ע"ב) וי"ל: עשרה קצים גבורה ירדו לעולם תשעה נטלו פרסיים.

ומ"ד ואוכלין ושותין כדוב לכאורה איכא להתבונן הלא אי' במס' ברכות (דף ח' ע"ב): תניא אמר רבן גמליאל בשלשה דברים אוהב אני את הפרסיים הן לנועין באכילתן. והאיך אמר כאן שהם אוכלים ושותין כדוב ומתחזי ברעבתנותא ואפשר לומר דעל זה הוא אומר שהם אוכלין ושותין כדוב ר"ל מה דוב אין מדקדק באכילתו ואוכל הבשר כשהוא חי כך הפרסיים אין מדקדקין באכילתן ואכלו את הבשר כשהוא נא ואינו מבושל כל כרכו רק כמאכל בן דרוסאי ולענין זה הם דומים לדוב. ועיין במס' פסחים (דף מ"א ע"א): היכי דמי נא אמר רב כדאמרי פרסאי אצרינים. אבל בגוף אכילה י"ל שהיו לנועים.

ומה שהם שותין כדוב יש ליישב ע"פ מאי דאיתא במס' מגילה (דף י"ב ע"א): והשתי' כדת של תורה, מאי דת של תורה אכילה מרובה משתי' אף סעודה של אותו רשע הי' אכילה מרובה של שתי'. ולכאורה יפלא

צמס' כתובות (דף ט"ו ע"א): ורוז העיר נמי אי דקא אזלי אינהו לגצה כל דפריש מרובא פריש לא זריכא דקא אזלא אייה לגבייהו דהוה ליה קצוע וא"ר זירא כל קצוע כמחנה על מחנה דמי. אמור מעתה פרסיים הי' נידי שאין להם מנוחה כדוב.

עפ"ז יובן מה דאיתא לקמן (דף י"ב ע"ב): ויאמר המלך לחכמים מאן חכמים יודעי העתים שידעין לעבר שנים ולקצוע חדשים אמר להו דיינוה לי אמרו היכי נעביד נימא ליה קטלה למחר פסיק ליה חמריה וצעי לה מינן נימא ליה שבקה קא מולולה במלכותא אמרו לו מיום שחרב בית המקדש וגלינו מארצנו ניטלה ענה ממנו ואין אנו יודעין לדון דיני נפשות זיל לגבי עמון ומואב דיתבי בדוכתייהו כחמרא דיתבי על דורדייה וטעמא אמרו ליה דכתיב שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך על כן עמד טעמו זו וריחו לא נמר מיד

והקרב אליו כרשנא וכו' עכ"ל. לכאורה יפלא למה לא אמרו זיל לגבי פרסי שהמה הי' עומדין לפני אחשורוש לשרת ועל פי עתהם הי' הנהגות המלכות איברא הואיל ופרסיים אין להם מנוחה כדוב והמה נידי ואין ישיבתם שאנן ולא יתבי על דורדייהו לכן אמרו רבנן זיל לגבי עמון ומואב שהם יושבין שאנן ולא לגבי פרסי.

ומדי אדבר זו אשובה אל הקודם והראשונות ישמיענו לתרץ הקושי' שמקשים תו' צמס' ע"ז אשר הצאתי לעיל וא"ת והלא מלכות צבל עדיפא שנמשלה לארי דכתיב עלה אריה מסצכו והארי מלך שבחיות עכ"ל. וי"ל דצאמת משום הכי נכנס פרס שהמה הי' צצבל דעיין צמס' שבת (דף י"א ע"א) בתו' ד"ה ולא תחת חצר פי' צקונטרס חצר פרסיים. ול"נ דפרסיים הי' צצבל מימי כורש כדפי' צפ"צ דגיטין וכו'.

*

מכת"י יד דוד

במס' עבודה זרה (דף ב' ע"ב): נכנסה מלכות פרס אחריה וכו' דכתיב וארו חיוא אחרי תנינא דמיא לדוב ותני רב יוסף אלו פרסיים וכו' אמר להם הקדוש ברוך הוא במאי עסקתם אומרים לפניו רבש"ע וכו' הרבה מלחמות עשינו וכו'.

וא"ת אדרבה מלכות צבל עדיפא שנמשלה לארי דכתיב עלה אריה מסצכו והארי מלך בחיות. וי"ל דאע"ג דארי מלך מ"מ דוב הוא עז יותר ובעל תחבולות. ועד יעלה מן הארש ארשת שפתי דעת וצרור מילולי מאמר הקרא כי בתחבולות תעשה לך מלחמה ופרסיים הי' בעלי תחבולה א"כ עולה על כולם צטכסיקי מלחמה. ע"כ מיד דוד

אזכיר מה שנתחדש צבית מדרשי למה מדמה מלכות פרס לדוב שהוא בעל תחבולה דמנינו דפרס היו משתבחי עצמן שהרבה מלחמות עשו וזה אחזק למגן וזינה ליום הדין, ומה נשתנו מכל אומה ולשון הלא רומיים נמי עשו מלמת הרבה. אמנם בתו' שם ד"ה וארו חיוא אחרי תנינא דמיא לדוב,

*

שם: מושל רשע זה המן על עם דל אלו ישראל שהם דלים מן המצות עכ"ל.

שהכל נעשה רשין צימיו שנאמר וישם המלך אחשורוש מס עכ"ל. וריש לקיש דמפרש שישראל הי' דלים צמנות דקישא ל"י למה אמר הקרא על ישראל עם דל יותר משאר

הנה י"ל אין המקרא יוצא מידי פשוטה שישראל צאותו זמן הי' דלים ממש כדאי לקמן צמכילתין דהכא ויהי צימי אחשורוש וכו' ר' חנינא אומר

נענו כולם ואמרו לימוד גדול שהלימוד מביא לידי מעשה. ומפרש רש"י נמצא שניהם צידו. ותו' מפרשים הטעם לפי שאין עם הארץ חסיד ע"ש.

ועדיין מידי הרהור לא יצאנו מאי מקשה הש"ס לקמן (דף י"ב ע"א): שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה. כיון שכן שתורתו עזבו ואת מנאותיו לא שמרו וש"ס ערוכה במס' ברכות (דף ה' ע"א) וז"ל: אמר רבא אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו וכו' פשפש ולא מנא יתלה בצטול תורה שנאמר וכו'. אף כאן אנו נאמר די ש לתלות שגזירה זו נגזר להם ע"י שהי' דלים מן המנאות וע"י ציטול תורה.

ועיין במסכת הג"ל (דף ל"ה ע"ב) וז"ל: רבי שמעון בן יוחאי אומר אפשר אדם וכו' בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים עכ"ל. הרי לפניך דרשב"י סובר דיעסוק אדם כל היום כולו בתורה וא"כ כיון דבאותו זמן לא הי' עוסקים בתורה נתחייבו ע"י כך ומה הקשה תלמידיו לרשב"י וז"ע.

וי"ל שהתלמידים יצאו ברשות ובסמוכת שבידיהן שי ש להם על מה שיסמכו שאותו הדור אעפ"י שהי' דלים מן המנאות היה נאה להם להושיע דעיין במס' פסחים (דף קי"ח ע"ב) וז"ל: דרש רבא מאי דכתיב אהבתי כי ישמע ה' אמרה כנסת ישראל רצונו של עולם אימת אני אהובה לפניך בזמן שתשמע קול תחנוני דלתי ולי יהושיע אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רצונו של עולם אף על פי שדלה אני במנאות לך אני ולי נאה להושיע עכ"ל. הרי התלמידים הסכימו כדרש רבא לכן שאלו התלמידים את רשב"י מפני מה נתחייבו הי' שונאיהם של ישראל באותו הדור כליי' משום דנאה להם להושיע ובאמת מש"ה מצינו שניצול הדור ההוא ועיצבותא הי' מסתייע ושוב ורפא להם רפואת הנפש.

אומות הלא כל האומות נעשה רשין צימי אחשורוש ומה נשתנה ישראל מכל אומה ולשון שמקיף הקרא וקורין להם שם עם דל אלא על שום שהיו דלים מן המנאות.

אמור מעתה הא דיצאו שם מוניטין צעולם שאר משתבחין ומתפאריין בהן בני ישראל דאפי' ריקנין שבהן מלאין מנאות כרימון ועלייהו נאמר הקרא כפלה הרימון רקתך כדאי' במס' עירובין (דף י"ט ע"א) וז"ל: דאמר ריש לקיש פושעי ישראל אין אור גיהנם שולטת בהן וכו' שנאמר כפלה הרמון רקתך ואמר רבי שמעון בן לקיש אל תיקרי רקתך אלא ריקתיך שאפילו ריקנין שצך מליאין מנאות כרמון עכ"ל.

הרי לפניך דר"ל דאיהו מרי' דשמעתתא דאמר שישראל היו דלים במנאות וא"כ לכאורה יפלא מאד הא איהו גופא קמפרש הקרא דכפלה הרימון שאפי' ריקנין שבהן מלאים מנאות כרימון. ובהשקפה ראשונה דברי ר"ל סתרון אהדדי.

אמנם י"ל דדווקא על הדור שהי' צימי אחשורוש לחודא קאמר ר"ל שהי' דלים מן המנאות והוכיח לי' כן מקרא דכתיב על עם דל משא"כ בדורות שלפני זה ולאחר זה אפי' רקנין שבהן מלאים מנאות כרימון.

ובין תבין את אשר לפניך האי מימרא דר"א צסמוך ונראה דאיהו קא דרש מהקרא בעלמתיים ימך המקרה וגו' בשביל עללות שהיה להם לישראל שלא עסקו בתורה נעשה שונאו של הקדוש ברוך הוא מך ואין מך אלא עני שנאמר וכו' דון מיני' ומינה דתרווייהו בחדא מחתא מחתינהו ולדבר אחד נתכוונו לכיון דלא עסקו בתורה את מנאותיו לא שמרו דאי לא הא לא מתקיים הא דכבר נמנו וגמרו דהתלמוד גדול שמביא לידי מעשה כדאי' במסכת קידושין (דף מ' ע"ב) וז"ל: וכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד נשאלה שאילה זו צפניהם לימוד גדול או מעשה גדול וכו' נענה ר"ע ואמר לימוד גדול

שם בגמרא: רבי אלעזר פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא בעצלתים ימך המקרה וגו' בשביל עצלות שהיה להם לישראל שלא עסקו בתורה ובמצות וכו' ואין מקרה אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר המקרה במים עליותיו עכ"ל.

אי איישר חילי ה"א לומר מלתא בטעמא טעם לשצח הא דווקא ימך המקרה בשביל עצלות שלא עסקו בתורה דכד עיינת במס' ע"ז (דף ג' ע"ב): אמר ריש לקיש אם לא צריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית ואמר אם ישראל מקבלין את תורתו מוטב ואם לאו אני אחזיר אתכם לתוהו ובוהו והיינו דכתיב משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה אלא בתחלה יראה ולבסוף שקטה עכ"ל.

וא"כ מש"ה קאמר משום עצלות ש(לא) הי' להם לעסוק בתורה ימך המקרה דיראה שמא לא קבלו וקיימו ישראל את התורה ולא שקטה. ואם כך הוא דרכה של תורה מש"ה והדר קבלו ישראל את התורה בימי אחשורוש כדאי' במס' שבת (דף פ"ח ע"א) וז"ל: אמר רבא אעפ"כ הדר קבלוהו בימי אחשורוש דכתיב קיימו וקבלו היהודים קיימו מה שקבלו כבר עכ"ל כדי לתקן מה שנפגמה פגימות המשצח.

*

עוד שם: רב נחמן בר יצחק פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא שיר המעלות לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם אדם ולא מלך עכ"ל.

שמעתי בימי חורפי לפרש דנס גדול ביותר שנילו מיד אדם דודאי אלו הי' קם עליהם מלך מקרא מלא דבר הכתוב בישעי' (ל"ח) לב מלך ציד ה'. ועיין בשמואל (ב' ד' פסוק י"ד) נפלה [נח] ציד ה', וציד אדם אל מפלה עכ"ל. כי דרכו של מלכים להטב ולהתחסד עם הצריות א"כ הי' הצלה מנזיה מש"ה אמר ר"נ בר יצחק בקום עלינו אדם ולא מלך כי הגדיל הנס שנילו ע"י אדם.

*

שם: רבא פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא ברבות צדיקים ישמח העם ובמשל רשע יאנח עם ברבות צדיקים ישמח העם זה מרדכי ואסתר דכתיב והעיר שושן צהלה ושמחה וכו'.

הא דקאמר רבא דהקרא ברבות צדיקים קאי אמרדכי ואסתר לחוד משמע דקיום העולם אפי' בשני צדיקים ע"פ שנים יקום הדבר קיום העולם. אמרנא דמימרא דרבא מיוסד ע"פ מה דאי' במס' סוכה (דף מ"ה ע"ב) וז"ל: אמר חזקיה אמר רבי ירמיה משום רבי שמעון בן יוחי ראיתי בני עלייה והן מועטין אם אלף הן אני וצני מהן אם מאה הם אני וצני מהן אם שנים הן אני וצני הן עכ"ל. אמור מעתה דהעולם עומד אפי' בזכות שני צדיקים. וכן אי' להדיא בסמוך ונראה בצרייתא דקא מייתי הש"ס צמתניתא תנא לא מאסתים וכו' לכלותם בימי המן שהעמדת להם מרדכי ואסתר עכ"ל.

*

שם: רב מתנה אמר מהכא כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו וכו' עכ"ל.

עיין עליו צירושלמי ריש פרק הרואה ודוק היטב.

*

עוד שם: שמואל אמר לא מאסתים ולא געלתים לכלותם לא מאסתים בימי יוונים ולא געלתים בימי נבוכדנצר וכו' במתניתא תנא לא מאסתים בימי כשדים ולא געלתים בימי יוונים עכ"ל.

י"ל אמאי לא מפרש נמי המתני' לא מאסתים בימי יוונים ולא געלתים בימי נבוכדנצר דקשיא למתני' הלא נבוכדנצר הי' קדמא טובא דיוונים בימי חשמנאי הי' קאי לא מאסתים. ואמאי מקדים קרא יוונים לנבוכדנצר לכך מפרש חכשדים

*

עוד שם: אחשורוש אחיו של ראש וכן גילו של ראש. פרש"י בד"ה בן גילו, בן מזלו, שניהן דעת אחת היה להן עכ"ל.

ע"ב צ"ל דלאו אתו דומה לו ממש דלעיל מיני' דומה קנת אהדדי ושניהם נולדו במזל מאדים כדמפרש קאמר הש"ס ארי זה נבוכדנצר הרשע בחדושי אגדות וכו' ע"ש. דוב זה אחשורוש וא"כ לאו זר מזלי' ממש אלא הי' בן גילו

*

עוד שם: ויהי בימי אחשורוש ויי והי הדא דכתיב והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות עכ"ל.

י"ל דמספיה דקרא קא דריש דכתיב ואין קונה כדמפרש שלא יהא אדם רשאי לקנות מהן לעבד עכ"ל עיין עליו. רש"י וז"ל: מה שכתב בתורה ואין קונה גזר המן,

*

עוד שם: רב אשי אמר מהכא או הנסה אלהים וגו' עכ"ל.

עיינ בילקוט שמעוני צפרשת ואתחנן (סי' תרכ"ח) גדולים שצעים ושנים אומיות הן. אם יאמר לך אדם שצעים וחמשה הן, אמור לו לא מהן גוי שני שאינו מן המנין עכ"ל. וז"ל: א"ר יודן מלבוש לקחת לו גוי עד מוראים

*

עוד שם: במתניתא תנא וכו' כי אני ה' אלהיהם לעתיד לבוא שאין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהן עכ"ל.

ואי לאו דמסתפינא ה"א הא דנקטו הש"ס דווקא לעתיד לבא שאין יכולין לשלוט בהם אומה ולשון אחיא כשמואל במסכת ברכות (בדף ל"ד ע"ב) וז"ל: שמואל אומר אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד כל הנביאים כולן לא נתנצחו אלא לימות המשיח ע"ש.

*

עוד שם : אחשוורוש אמר ר' חנינא שהכל נעשו רשין עכ"ל.

תהא עליהם אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות כל זמן שקוראין בהן מעלה אני עליהן כאילו מקריבין לפני עכ"ל. וא"כ הא ודאי דמחוי להו הלכות קמינה טעמו עמו דזומן שאין צ"ה קיים היה וכל זמן שקוראין מעלה ליהם כאלו הקריבו אך אמאי דווקא צמנחה ולא צעולה. לכך מפרש ר"ח דהכל נעשה רשין צימיו וקרבנו צמנחה והזמן גרמא שהי' עושים לפי שעה לכן עסק צמנחה מנחה.

והנה י"ל הא דרבי חנינא מיוסד ע"פ מה דאי' לקמן (בדף ט"ז ע"א): ויקח המן את הלבוש ואת הסוס אזל אשכחיה דיתבי רבנן קמיה ומחוי להו הלכות קמינה וכו' אמר להו צמאי עסקיתו אמרו ליה זומן שבית המקדש קיים מאן דמנדב מנחה מייתי מלי קומציה דפולתא ומתכפר ליה וכו'. ועדיין צריכין למודעי מה דאי' לקמן (בדף ל"א ע"ב): קחה לי עגלה משלשת תינת זומן שבית המקדש קיים זומן שאין בית המקדש קיים מה

*

עוד שם : אחיו של ראש וכן גילו של ראש הוא הרג הוא ביקש להרוג וכו' עכ"ל.

אחשוורוש אתקצר מלכותי' כדמפרש התרגום שני משא"כ גבי נצוכדננר.

י"ל הא דלא קחשיב נמי אחשוורוש מלכו צכיפה כמו נצוכדננר כדאמר הש"ס לקמן ג' מלכו צכיפה אחשוורוש ונצוכדננר. י"ל דלא הי' דמיא להדדי גבי

*

עוד שם : הוא הרג, הוא ביקש להרוג, הוא החריב הוא ביקש להחריב עכ"ל.

שנין, תיעול צת צנתא דשרה ותמלוך על שבע ועשרין ומאה מדינן ע"כ בזכות אסתר קא זכו לי' ואכל מתנות בשביל אשתו הצדיקת, אבל לא מדלי' קאכל, דאי לא תימא הכי דהא אמרינן לקמן דהקרא מעיד עליו הוא אחשוורוש הוא צרשעו מתחילתו ועד סופו. ועיין בפרקי ר"א מה שמאריך בענין המדינות שזכו צו אחשוורוש כמה חלקים מן העולם שמלכו צו אחשוורוש.

ואי איישך חילי י"ל דצא זה ולימד על זה, הואיל ובקש להרוג ובקש להחריב, מה עשה לו הקב"ה אתקצר מלכותו, והא דנשאר לו מאה ועשרים ושבע מדינות, בזכות אסתר כדמפרש התרגום שני וז"ל: אלא אחשוורוש אתקצר מלכותו, ולמה זכה דשליט על שבע ועשרין ומאה מדינן, אלא עתיד הוא אסתר דהיא מן צנתא דשרה דחיי' מאה ועשרין ושבע

*

עוד שם : הוא אברהם הוא בצדקו מתחלתו ועד סופו עכ"ל.

עלית למרום וגו' עכ"ל. לפ"ז ראה דקע"ה פ' כנגד שנותיו של אברהם אבינו. ולאפוקי כדעת המ"ד דסובר בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו דאי' צמס' נדרים (דף ל"ב ע"א) וז"ל: אמר ר' אמי צר אצא בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי פי' הר"ן עקב אשר שמע ממנין עק"ב שמע ואברהם חי

ואי איישך י"ל הא דדייק הוא בצדקו מתחלתו ועד סופו אחי' כמ"ד צמס' סופרים (הלכה יו"ד פט"ז) וז"ל: אמר ריב"ל אנה מימי לא הסכלתי בגו ספרי דאגדתא אלא חד זימנא אסתכלית ואשתכחתי דכתיב מאה ושבעים וחמשה פרשיות שכתוב בתורה דיבר ודבר אמירה וליה כנגד שנותיו של אברהם אבינו דכתיב

שנה וכו' ורצנן אמרי כשני אצות הראשונים כימי השמים על הארץ עכ"ל. פירשו המפורשים קע"ג דאצרהס וק"פ דינחק וקמ"ד דיעקב עולה ת"ק שנה וז' שנים דעדיין אצרהס לא הכיר את זוראו לא חשיב ע"כ לשון המפרשים. איצרה עיין בתלמוד ירושלמי במס' שבת (דף ט"ו ע"ב) דשם נמנא הכתוב כדאי' במס' סופרים וקע"ה פרשיות שכתוב בתורה כנגד שנותיו של אצרהס אצינו.

*

בגמרא: אברם הוא אברהם, הוא בצדקו מתחילתו ועד סופו עכ"ל.

מתיב רבי יוסי בר בון אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באצרים וגו' אמר ליה התם נביא הוא וכו'. וזהו מיושב שפיר אצרים דנחמי' אצל אפסוק דדברי הימים עדיין לא פלטי, וקשה נמי על המקשן דלא הקשה נמי משם. ועל התרנן ג"כ קשה שתירוטו אינו דדברי הימים דהתם באצרהס גופי' דיצר הכתוב.

אלא ע"כ ז"ל דזהו זא להורות אצרהס הוא אצרהס דעומד הי' בצדקתו כשהי' שמו אצרים כשם שכשנקרא אצרהס דליכא מאן דפליג דהי' מתחלתו ועד סופו כך הי' כשקרא שמו אצרים. ולאפוקי שני הדיעות דאמרינן לעיל חד אמר מצן ג' וחד אמר צן מ"ח וזא הקרא להורות דלא כך הוא אלא כולם מתחלתו ועד סופו הי' לטובה וזהו כתלמודא דידן דהכא ולפי זה פרש"י שפיר צד"ה ולסיועי לתלמודא קאתי ודו"ק.

ונפל מלמא דדעתי מה ראה על ככה שהי' מספר שנותיו קלוצים וחתומים מאה ושצעים וחמשה שנה והמה היו כולן שוין לטובה, כי אצרהס הוא הי' תחלה לגרים דאית' ריש מסכ' חגיגה (דף ג' ע"א). וזאת מלנינו במס' נדרים (דף ל"ב ע"ב) שניטלה הכהונה משם וניתן לאצרהס. לפ"ז י"ל שהי' שנותיו של אצרהס כתרומה משעתו של עולם שהי' שייכי' לאצרהס דהי' כהן והוא הי' כהן לאל עליון ע"כ לו משפט הכהונה ומתנת כהנים עפ"י גמר' דר"ה (דף ל"א ע"א) דסבר רב קטינא שית אלפי שנין הי' עלמא וחד חרוב וא"כ לפ"ז אס הוא תרומה של עולם קע"ה שנה משום דמתד אלפי הוא ד"ה שנין ומז' אלפי הוא קע"ה

קע"ה שנה נמנא שצן שלש שנים הכיר אצרהס את זוראו עכ"ל.

הרי צין תצין את אשר לפניך דג' שנים הראשונים שנולד אצרהס לא חשיב וסתימת הש"ס הכא דקוצר אצרהס הוא בצדקו מתחילתו ועד סופו משמע דכולו הי' שוים לטובה מתחילתו ועד סופו.

ולאפוקי נמי מדעת תלמוד ירושלמי במס' זרכות (דף ב' ע"ב) [פ"א ה"א] וז"ל: תני עץ חיים מהלך ת"ק

הנה יש לומר שזה הוא נגד דעת המ"ד במס' נדרים (דף ל"ב ע"א) שאמר ר' אמי בר אבא צן ג' שנים הכיר אצרהס את זוראו שנא' עקב אשר שמע אצרהס בקולי חושבניה מאה ושצעין ותרתיין. ופרש"י [הר"ן]: שנא' עקב אשר שמע כמנין עק"צ שמע ואצרהס הי' חי קע"ה נמנא שצן שלש שנים הכיר את זוראו עכ"ל. והכא משמע דאצרהס הי' בצדקתו מתחלתו ועד סופו וכולן שנותיו שוין לטובה בחדא מתחתא מתחינהו.

ודבר זה מסייע למה דמלנינו במס' סופרים (פרק ט"ז [ה"ח]) וזירושלמי במס' שבת (דף ט"ו ע"ב [פט"ז ה"א]) שהמה קע"ה פרשיות בתורה נגד שנותיו של אצרהס. וע"כ המה סוצרים כתלמודא דידן דהכא דמס' מגילה דמתחלתו ועד סופו שוין לטובה דאל"כ לא הי' צריך להיות כי אס קע"צ פרשיות.

ואז"ל דנגד הדיעה דסצרי דצן מ"ח שנה הכיר אצרהס את זוראו דלדידהו לא הי' אצרהס אצינו עומד בצדקתו כ"א קכ"ז שנה והוי להיות רק קכ"ז פרשיות בתורה אלא ע"כ כתלמודא דידן דהכא שאצרהס הי' בצדקתו מתחלתו ועד סופו ולכך המה בתורה נגד שנותיו קע"ה פרשיות וז"ע.

וזהו כוונת רש"י צד"ה אצרים הוא אצרהס, פסוק הוא דדברי הימים ע"ש. מאי צעי רש"י הכא היכא דכתי' עיין מקומו.

וי"ל דלרין דלדקדק לפי הגמ' בצרכות סוף פרק קמא [דף י"ג ע"א]: כל הקורא לאצרהס אצרים עובר בעשה.

שנין כשנותנין בעין יפה א' מארבעים והקצ"ה צודאי נתן
 בעין יפה כי הוא לדיק בכל דרכיו וחסידי כלל מעשיו וא"כ

*

עוד שם: הוא משה ואהרן הן בצדקתן מתחלתן ועד סופן עכ"ל.

י"ל דסתמא הש"ס סובר כתנא דמלאכי השרת במס' שבת (בדף כ"ה ע"ב) וז"ל: אמרו מלאכי השרת לפני הקצ"ה מפני מה קנסת מיתה על אדה"ר א"ל מנזה קלה צויתי ועצר עליו, אמרו לו והלא משה ואהרן שקיימו כל

התורה כולה ומתו (עכ"ל) וא"ל מקרה אחד ללדיק ולרשע עכ"ל. ולאפוקי מדעת ר"ש בן אליעזר דהתם דאף משה ואהרן צחטאס מתו שנאמר יען לא האמנתם צי הא אס האמנתם עדיין לא הגיע זמנכם ליפטור מן העולם ע"ש.

*

עוד שם: ודוד הוא הקטן הוא בקטנותו מתחלתו ועד סופו כשם שבקטנותו הקטין עצמו אצל מי שגדל ממנו בתורה כך במלכותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בחכמה עכ"ל.

מן הראוי להתזונן דרכים דרבנן מה ראה על ככה בקטנותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו

צתורה ולעת זקנותו במלכות הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו צחכמה צילדותו מהו אומר וצקנותו מהו אומר.

*

עוד שם: מהודו ועד כוש, רב ושמואל חד אמר הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם וח"א הודו וכוש גבי הדדי קיימי כשם שמלך על הודו וכוש כך מלך מסוף העולם ועד סופו, עכ"ל.

הנה צריכין אנו למודעי רצא לאורייתא צמאי פליגי רצ ושמואל.

י"ל דפליגי צהא דאמר לקמן ג' מלכו צכיפה וחד מנהון אחשורוש. לפ"ז לדעת דאמר הודו צסוף העולם וכוש צסוף העולם לית ליה הא דאחשורוש מלכו צכיפה דעיין צתרגוס (יונתן) צתרגומא דקרא מהודו ועד כוש: ומלך מן הנדיא רצא ועד כוש דמן מדנחא דהנדיא רצא ועד מערבא דכוש עכ"ל.

וקאמר הש"ס כיוצא צו אהא אומר צעצר הנהר מתפסח ועד עזה פליגי רצ ושמואל ח"א מתפסח ועד עזה תפסח צסוף העולם ועזה צסוף העולם וח"א תפסח ועזה צהדי הדדי הוי קיימי כשם שמלך על תפסח ועזה כך מלך על כל כל העולם כולו ע"ש.

ועיין צמס' צ"צ (בדף ס"ב ע"א): מלך ראובן מזרח ומערב ומלך שמעון צפון ודרום צריך למכתוב ל"י מלך ראובן רוחין תרין ומלך שמעון רוחין תרין עכ"ל. הרי לפניך דלריך למכתוב ד' רוחות אף כאן אגן נימא מדלא קאמר נמי צפון ודרום ש"מ דלא מלכו צכיפה אלא ממזרח למערב. משא"כ לדעת דאמרו הודו וכוש גבי הדדי קיימי כשם שמלך על הודו וכוש כך מלך מסוף העולם ועד סופו אית ליה הא דג' מלכו צכיפה וחד מנהון אחשורוש.

לפ"ז י"ל הא דמקשה הש"ס לקמן והא איכא שלמה מקשה ממ"נ אי כדעת דאמר עזה צסוף העולם ותפסח צסוף העולם ולא מלך על כל העולם כולו א"כ גבי אחשורוש נמי נימא הכי דחדא נינהו דכתיב נמי מהודו ועד כוש ואפ"ה קחשיב צהדיהו אחשורוש ואי כדעת דאמר עזה ותפסח צהדי הדדי הוי קיימו וא"כ מלך צכל העולם כולו ה"ל למחשב נמי ד' מלכו צכיפה.

אכן כד עיינת צתרגוס שני דמחליט כדעת הסובר דמלך מסוף העולם ועד סופו וז"ל: והלא הודו וכוש קריצין הוין חדא לחדא, אלא היך דהוה שליט צהודו וכוש דהוין קריצין ליה הכי הוה שליט על מאה ועשרין ושצע מדינן [וכו'].

נמי דאתקצר מלכותיה מש"ה קחשיב נמי שלמה אף
דאיתקצר מלכותיה דומיא דאחשורוש וצא זה ולמד
על זה.

ועם זה יש ליישב להתרגום שני הא דקאמר לעיל בגמרא
אחשורוש אחיו של ראש וכן גילו של ראש אחיו של ראש
נצודננר הרשע שנקרא ראש בן גילו של ראש הוא הרג
הוא בקש להרוג הוא החריב הוא בקש להחריב וכו' עכ"ל.
י"ל הא דלא קחשיב נמי בהדייהו הוא מלך בכיפה וכן
אחשורוש לפי התרגום שני יתיישב דאחשורוש לא סליק
מלכותיה ונצודננר סליק מלכותיה משא"כ לפי הש"ס
דסובר גבי אחשורוש נמי סליק מלכותיה [הקושי'] עדיין
במקומה עומדת ה"ל למיחשב נמי הוא מלכו בכיפה וכן
אחשורוש.

אלא דאתקצר אחשורוש מלכותיה ולא הו' שליט אלא על
מאה ועשרין ושבע מדינן, ולמה זכה די שליט על קר"ז
מדינן, אלא אמר הקצ"ה עתיד הוא למסבה לאסתר דהיא
מן בנת בנתא דשרה דחיית קר"ז שנין תיעול בנת בנתא
דשרה דחיית קר"ז שנין ותמלוך על קר"ז מדינן [עכ"ל].
ומש"ה חשיב התרגום שני ד' כיון דשליט מסוף העולם ועד
סופו תרין מן אומא דעלמא ותרין מן ישראל שלמה ואחאב
ואף דלא סליק מלכותיה דמתרין הש"ס דאחשורוש יוכיח
דלא סליק מלכותיה ואפ"ה קחשיב בהדייהו.

ובזה הם מחולקים תרגום שני עם הש"ס דהש"ס לא
סובר הא דאתקצר מלכותיה מש"ה לא קחשיב אלא ג'
מלכו בכיפה ולא קחשיב שלמה דשאר סליק מלכותיה
ושלמה לא סליק מלכותיה. והתרגום שני דסובר אחשורוש

*

שם: רב ושמואל חד אמר הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם וחד אמר הודו וכוש גבי הדדי הוו קיימי בשם
שמלך על הודו וכוש כך מלך מסוף העולם ועד סופו.

דאמר עולם מאמנעיתו נצרא ולא מן הצדדים כדעת
ר' יהושע.

וא"כ הקצות עולם לצסוף נצרא כמאמר ר' אליעזר
דאמנעיתא נצרא תחלה ואח"כ הקצות עולם ולכך נקיט
הלשון מסוף העולם עד סופו ר"ל דהתרי קצות עולם
המה הנקראים בלשון סוף משום דצסוף נצראו אחר אמנע
העולם משא"כ לדעת ר' יהושע ה"ל למימר מתחלת עולם
עד תחלה לדעתו תחלת הנצראים הי'.

וַיִּפֹּי שייך למינקט בלישנא מתחלת עולם עד
סופו אלא דנקיט ל' לישנא מסוף העולם
וכו' דאתיא כמ"ד ציומא (דף ג"ד ע"ב) וז"ל: רבי אליעזר
אומר עולם מאמנעיתו נצרא שנאמר בנקה עפר למוצק
ורגזים ידבקו רבי יהושע אומר עולם מן הצדדים נצרא
שנאמר כי לשג יאמר הו' ארץ וכו'. ופירש"י ד"ה מן
הצדדים נצרא, ארבע מוצקות היו לו, ונמתח והלך מכל
ד, עד שנדבק באמנעיתו עכ"ל. א"כ אתיא כר"א

*

עוד שם: שבע ועשרים ומאה מדינה בתחילה מלך על שבע ולבסוף מלך על עשרים ולבסוף מלך על מאה עכ"ל.

דכתיב שפר קדם דריוש וגו' מאה ועשרים עכ"ל. וא"כ
מדחזינן דלא קחשיב דריוש בהדי דמלכו בכיפה ז"ל משום
דשבע ועשרים ומאה מדינה הן ודריוש לא מלך אלא על
מאה וך' ואפ"ה קחשיב אחשורוש משמע דמלך על מאה
ועשרים ושבע מדינה מנ"ל הא דלמא לא מלך אלא על
מאה.

ונ"ל דיומא מסמוכין שצידו מקרא דלקמן ויכתב ככל

מִן הָרְאוּי להתבונן דלמא לא מלך אחשורוש אלא
על מאה, בתחלה על שבע ולצסוף על
עשרים ולצסוף על מאה, ובמאה דקחשיב כילי הני שבע
ועשרים.

ואין לומר דלמא באמת לא מלך אלא על מאה, י"ל דהא
דאמר לקמן ג' מלכו בכיפה אחאב אחשורוש ונצודננר
וכו' והא איכא דריוש דכתיב וכו' האיכא שבעה דלא מלך

(על מאה מלך ולא על ד' ושבע) [דמלך על מאה ועשרים ושבע מדינות¹⁷¹].

ועיין בתרגומא דקרא שבע ועשרים ומאה שמקדים מאה לעשרים וך' לשבע וכו' והוי צימי אחשורוש וכו' ועתיד הוא דיהיב אסתח דהיא מצנת שרה דחיית מאה ועשרין ושבע ימלך מאה וך' ושבע. וכן לקמן על קרא מקדים תרגומא דקרא מאה לך' וך' לשבע.

אשר צויה מרדכי אל היהודים וכו' מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה וע"כ צ"ל דמלך על מאה ועשרים ושבע מדינות דאלת"ה דלא מלך אלא על מאה לחוד ה"ל למימר על מאה ותו לא. והא ל"ל דאתא להוכיח בתחלה על שבע ולצסוף על ד' ולצסוף על מאה כבר ידעינן מקרא דמקודם נאמרו ויהי צימי אחשורוש דקחשיב שם סדר המלוכה משא"כ הכא מנינא אתא לאשמעינן אלא וודאי

*

עוד שם: בתחילה מלך על שבע ולבסוף מלך על עשרים ולבסוף מלך על מאה עכ"ל.

תחילה עכ"ל.

ואם כך דרכה של תורה מנ"ל דלדרשה קאתי בתחלה על שבע דלמא באתריה דשושן מונין מספר מועט תחלה מש"ה קחשיב שבע וך' ומאה. ודוגמא לזה דמנינו בקרא ויעש משתה שמיים ומאת יום דמקדים נמי מספר מועט תחלה והתם מאי דרשת צי' אלא וודאי בשושן מונין מספר מועט תחלה.

ואם באנו ליישב דחיק ומוקי נפשי דקיס להו לרבנן דבשושן מונין מספר מרובה תחלה וא"כ קשיא להו אמאי קאמר מספר מועט תחלה שבע וך' ומאה אלא וודאי לדרשה קאתי בתחלה על שבע ולצסוף על ד' ולצסוף על מאה.

הנה י"ל מאי קשיא לי דדרש בתחלה על שבע וכו' דלמא אין מקרא יוצא מידי פשוטו דאיתא להדיא דמלך על שבע וך' ומאה מדינות. י"ל דקשיא לי מה נשתנה סדר הקרא דקחשיב בתחלה מספר מועט ה"ל למחשב מתחלה מספר מרובה כדמנינו גבי שרה ויהיו חיי שרה מאה עשרים ושבע אלא וודאי לדרשה קאתי בתחלה על שבע וכו'.

איברא דעיין יש מקום לעיין עליו דכד עיינת במס' יומא (דף ג"ה ע"א) וז"ל: תנו רבנן אחת אחת ושתיים וכו' דצרי רבי מאיר רבי יהודה אומר אחת אחת ושתיים וכו' ולא פליגי מר כי אתריה ומר כי אתריה. ומפרש רש"י ד"ה מר כי אתריה באתריה דר' מאיר מונין מנין כלל תחילה ואחר כך פרט, ובאתריה דר' יהודה מונין פרט

*

עוד שם: אלא מעתה ושני חיי עמרם שבע ושלישים ומאת שנה מאי דרשת ביה עכ"ל.

מועט תחלה.

וראיה לזה גבי אצרהם וינחק כתיב מספר מרובה תחלה וגבי יעקב כתיב מספר מועט תחלה וז"ל דיעקב הי' צמנרים הי' מונין מספר מועט תחלה ואצרהם וינחק היו בארץ ישראל ושם מנהגם למנות מספר מרובה תחלה. גם כאן אין מקום להקשות משני חיי עמרם מאי דרשה צי'

באן יש מקום לעיין עליו דה"ל לאקדומי ולהקשות משני חיי לוי דכתיב ושני חיי לוי שבע ושלישים ומאת שנה דמספר מועט תחלה מאי דרשת צי'. וכן גבי קהת דכתיב שלש ושלישים ומאת שנה דכתיב נמי מספר מועט תחלה. ומדלא קא מקשה מלוי וקהת ע"כ צ"ל דלאו ללמודו אתא המקום גורם צמנרים היה מונין מספר

[רמז] יש להוסיף ראי' ממה דאמרו במכילתין (דף ב' ע"ב): ואימא פרוזים בארבעה עשר מוקפין כלל כלל לא. ומשני: ולא ישראל ניגהו, ועוד מהדו ועד כוש כתיב עכ"ל. וא"כ בהפסוק כששלח מרדכי אל כל היהודים, בוודאי נכלל בזה כל המדינות שבעולם.

מועט תחלה לדרשה קאתי די"ל דאורחי' דקרא לדבר דכך הי' מונין שם דמספר מועט תחלה כמו גזי עמרם ולוי וקהת והכא שאני מכדי כתיב מהודו ועד כוש שצב וך' ומאה מדינה למה לי ש"מ לדרשה קאתי בתחלה על שצב וכו' וילין מסדרא דקרא ולא מסדר המנין.

איברא לדעת התרגום שני וז"ל: ארבע הוויין דשליטא מסוף העולם ועד סופו וכו' מן אומי דעלמא נבוכדנצר ואחשורוש אלא אחשורוש אתקצר מלכותיה ולא הוי שליט אלא על מאה ועשרין ושצב מדיין עכ"ל.

ואם צין תצין את אשר לפניך דעדיין [הקושי'] במקומה עומדת מנ"ל לדרוש בתחלה על שצב וכו' ואי קשיא שצב וך' ומאה מדינה ל"ל הלא כתיב מהודו ועד כוש י"ל דמהודו ועד כוש צריכא אנא להורות דלכתחלה מלכו בכיפה ושצב וך' ומאה מדינה אתא להורות דלצסקו אתקצר מלכותי' ולא מלך אלא על שצב וך' ומאה מדינה.

וני"ל בצממת לפי התרגום שני לאו לדרשה קאתי בתחלה על שצב וכו' אלא להודיע לן דאתקצר מלכותיה ולא מלך אלא על שצב וך' ומאה. ודון מינהי' ומינה דלפי הש"ס דידן עלה למעלה למעלה אחשורוש בתחלה על שצב ולצסקו על עשרים ולצסקו מאה וכה לזה בזכות אסתא. ולפי התרגום שני מטה ומטה בתחלה מהודו ועד כוש דצהדי הדדי הוה קיימי כשם שמלך מהודו ועד כוש כך מלכו בכל העולם כולו ונחות דרגא דאתקצר מלכותיה והואיל דנסיב אתתא דהיא אסתא דהיא מן צנת צנתא דשרה דחיית מאה וך' ושצב שנין תיעול צת צנתא דשרה ותמלוך על מאה וך' ושצב מדיין כדאי' בתרגום שני ע"ש ואכל מתנות בשביל אשתו שנשאר מאה ושצב ועשרים.

*

שם: תנו רבנן שלשה מלכו בכיפה ואלו הן אחאב ואחשורוש ונבוכדנצר וכו' ותו ליבא והא איבא שלמה וכו'

עכ"ל.

שלמה ואחאב מן ישראל. והטעם דקחשיב בצממת התרגום שני שלמה דליכא למימר כדמתרץ הש"ס דלא סליק מלכותיה דאזיל לטעמי' דהא שלמה נמי לא סליק מלכותיה

דשם הי' מנהגם דמונין מספר מועט תחלה. וז"ל דחדא מתורלת צירך חזרתה והכי קא מקשה אלא מעתה שני חיי עמרם מאי דרשת צי' ע"כ ז"ל דהמקום גורם וראי' גזי אברהם ויחזק כתיב מספר מרובה תחלה דצארץ ישראל הי' למנות מספר מרובה תחלה וגזי עמרם ולוי וקהת הי' מונין מספר מועט תחלה דצמנרים הי' וכן הי' מונין שם מספר מועט תחלה.

ודוגמא לזה [ר"טז] מצינו צמס' יומא (דף ג"ה ע"א) וז"ל: תנו רבנן אחת אחת ואחת אחת ושתיים אחת ושלוש אחת וארבע אחת וחמש אחת ושש אחת ושצב דצרי רבי מאיר רבי יהודה אומר אחת אחת אחת שתיים ואחת שלש ואחת ארבע ואחת חמש ואחת שש ואחת שצב ואחת ולא פליגי מר כי אתריה ומר כי אתריה עכ"ל. פרש"י: מר כי אתריה וכו', בצאתיה דר' מאיר מונין מנין כלל תחילה ואחר כך פרט, כגון עשרים ואחת ועשרים ושתיים, ובצאתיה דר' יהודה פרט תחילה, שתיים ועשרים, שלש ועשרים עכ"ל. הרי להדיא דהמקום גורם למנות צו מספר מועט תחילה או מספר מרובה תחלה.

ומופת חותך לזה גזי אהרן כתיב ואהרן צן שלש וך' ומאת שנה וגזי משה כתיב צן מאה וך' שנה אנכי היום אלא ודאי דאהרן נקצר צהר ההר והוא סמוך ונראה לארץ מצרים כמאמר הקרא בצקה ארץ אדום וכל הסמוך נידון כעצמו. ומשה נקצר צהר נצו בערבות מואב סמוך לא"י ומונין שם מספר מרובה תחלה צא"י. וא"כ אף כאן אנו נימא מנ"ל דללמד אחי בתחלה על שצב וכו' דלמא כך הי' מונין שם.

ומשני הש"ס דצממת מכאן לא ילפינן מדכתיב מספר

עייין עליו

בתרגום יונתן דקחשיב צממת צהדס שלמה וז"ל: ארבעה אינון דשלטון מסוף

עלמא ועד סופיה תרין מן אומא עלמא ותרין מישראל

ואפ"ה קחשיב וז"ש: אלא אחשורוש דאיתקצר מלכותיה ולא הוי שליט אלא על עשרין ושבע ומאה מדינן עכ"ל. הרי לפניך אע"ג דאתקצר מלכותיה הואיל דקיימא לי' שעתא חדא זימנא דמלכו בכיפה קחשיב אף כאן גבי שלמה אף דלא סליק מלכותיה הואיל דחדא זימנא מלכו בכיפה קחשיב נמי

זהדס. ושים לך על זה תירך מן ישראל אחאז ושלמה שלמה מן מלכי יהודה ואחאז מן מלכי ישראל, ותרין מן אומות העולם חד מן צבל וחד מן מלכות פרס.

*

שם: ת"ר ג' מלכו בכיפה וכו' ואלו הן אחאב וכו'.

באן מנאו הקפידה קנת מקום לנוח דהאיך קחשיב אחאז למלך בכיפה שהרי לא מלך על יהודה וירושלים דשם ה' מלכות יהושפט כמזואר בקרא והן הן דברי הש"ס שם ע"ב דקאמר: והא והא הוי סנחריב

ומשני האיכא ירושלים ללא כשואה ומאי אולמי' דהאי מדהאי לחשוב אחאז דאפי' על יהודה נמי לא מלך. ועיין צוה פלפול בחכמה בספר כלי יקר צמלכים (ס"י י"ח) ע"ש.

*

עוד שם: ואלו הן אחאב ואחשורוש וכו'.

יש דעות חלוקות וסותרות לדברי הש"ס דוק ומשכח צפרקי ר"א (פרק י"א) דקחשיב יו"ד מלכים שמלכו מסוף העולם ועד סופו וקאמר שם וז"ל: אַחְשׁוּרוּשׁ מְלִיךָ בְּחֻצוֹתָיו שֶׁל עוֹלָם מֵאֶה וְיֵשׁ עֲשָׂרָה מְדִינֹת. וּבְזִבּוֹת אֶסְתֵּר נִתְּוֹסְפוּ לוֹ אַחַת עֲשָׂרָה מְדִינֹת, שְׁנַיִמָּאֵר אַחְשׁוּרוּשׁ הַמְּלִיךָ מֵהַדָּוָה וְעַד פּוּשׁ עַכְ"ל. ואמינא צ"י טעמא לשבח למה נתחלק מלכותו ולא מלך רק על חצי עולם דהן הן דברי הש"ס שם בשמעתין אחיו של ראש וצן גילו של ראש וכו' הוא החריב והוא בקש להחריב

שנאמר ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתב שטנה על יהודה וירושלים. ויען כי ירושלים והמקדש הוא באמצע של עולם ואחשורוש כתב שטנה מלכותו לכך לא נמשך מלכותו רק על חצי ואמצע העולם ולא יותר^{י"ז}. אמנם זכות אסתר נתברך צ"א זכות ונתוסף לו י"א מדינות עד למלאות קך"ז מדינות כדי שתבא בת צתה של שרה שחיתה קך"ז שנים ותמלוך על מאה ועשרים ושבע מדינות.

*

עוד שם בתוספות: והא דלא חשיב אלכסנדר' מוקדון משום דלא איירי הכא אלא באותם הכתובים להדיא.

הנה יש גרסאות ונוסחאות צמימרא זו ועיין צפרק ר"א (פ' י"א) דחשיב יו"ד שמלכו מסוף העולם ועד סופו, וזה סדרן; א' מלך מלכי המלכים הקצ"ה, ב' נמרוד, ג' יוסף, ד' שלמה, ה' אחאז, ו' נבוכדנצר, ז' כורש, ח' אלכסנדרוס מוקדון, ט' מלך משיח, העשירי הוא מלך

מלכי מלכים הקצ"ה שנה' אני ראשון ואני אחרון ומצלעדי אין אלהים. ובתרגום שני מגילות אסתר יש שינוי בנוסחאות ושם מונה והולך מלכות קדמייתא מלך מלכי ה' לצאות, תניינא נמרוד, תליתאה דמלכי מצרים, רביעייתא דישראל, חמישתא

[רי"ז] וסמוכין לזה מגמ' להלן (דף ט"ו ע"ב): עד חצי המלכות ותעש חצי המלכות ולא כל המלכות ולא דבר שחוצץ למלכות ומאי ניהו בנין בית המקדש. הרי דבנין בית המקדש נקרא 'חצי המלכות'.

דנזוכדנלר, שתימאה דאחשורוש, שזיעיתא דיוון, תמיניתא דרומי, תשיעיתא דבן דוד משיחא, עשירתא דמלך מלכיא ה' לצאות.

וסיס עיונך זמה שכתבו המו' דלכך לא קחשצו רבנן לאלכסנדר משום דלא חשיב אלל הכמוצים להדיא וצפרק ר"א שם מציא מקרא מלא דאלכסנדר מוקדון מלך מסוף העולם ועד סופו שנאמר וְאֲנִי הָיִיתִי מִבֵּין וְהָיָה צָפִיר הָעֵזִים בָּא מִן הַמְּעֵרָב. על פְּנֵי הָאָרֶץ אֵין פְּתִיב בָּאן, אָלָא עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ, לִידַע מַה בְּקַצּוֹת הָאָרֶץ וְלֹא

עוד אָלָא שְׂרָצָה לְעֵלוֹת לְשָׁמַיִם לִידַע מַה יִּשְׁבְּשָׁמַיִם, וְלִירֵד לְתַהוֹמוֹת וְלִידַע מַה בְּתַהוֹמוֹת ע"ש.

ולפי מה דאיתא במס' תמיד (פ' ד') [דף ל"ז ע"א] דהך מחוזא דכולא נשי פלטית מידי ור"כ בשביל כך לא חשיב ל"י בהדייהו דמלכו זכיפה דהא איכא חד דלא מלך עלייהו. ולדעת פרקי ר"א דקחשיב אלכסנדר מוקדון בהדייהו לכך מידק דייק בלשונו 'לידע' מה בקצוות ארץ דחשיב ל"י ידיעה בתחלה ובסוף העולם והמושל יעלה על רוחו עפ"י הידיעה כאילו מושל בהם וזכל אשר להם.

*

מכת"י עיר דוד : בית אסתר בית מלך בית ארץ

ילקוט מלכים (דף ל"ג ע"ב) [מלכים א' רמז רי"א]: אחשורוש מלך בחציו של עולם, והלא חציו של עולם אינו אלא קי"ו איפרכיות, אלא בזכותה של אסתר ניתוספו לו אחד עשר איפרכיות, הדא הוא דכתיב, הוא אחשורוש המולך מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה עכ"ל.

למלכו נשא אסתר כמאמר הקרא במגילת אסתר, וי"ד שנים מלך אחשורוש כדאיתא במס' מגילה (דף י"א ע"ב), ור"כ היתה נישאת אסתר לאחשורוש י"א שנה, וניתנה לו כנגד כל שנה ושנה אפרכיא א'י"י"י"י.

ע"כ מעיר דוד

וצ"ע וטעם למה דווקא זכה אחשורוש למלוך על י"א איפרכיות בזכות אסתר אחד עשר מי יודע ליתן טעם לשבח.

וי"ל משום שאסתר היתה לאחשורוש אחד עשר שנה וניתן לו נגד כל שנה ושנה איפרכיא אחד, דזשנת שלש

* * *

דף י"א ע"ב

שם: והא איכא שלמה לא סליק מלכותיה הניחא למאן דאמר מלך והדיוט אלא למאן דאמר מלך והדיוט ומלך מאי איכא למימר וכו' עכ"ל.

מלך והדיוט ומלך מ"מ הוי הפסק זנתיים משך זמן שהיה הדיוט ולכך לא קחשיב ל"י. אמנם נראה דמקשן מידק דייק שפיר משום דראה דהתנא קחשיב מכלל אותן שלשה שמלכו זכיפה חד מנהו

יש לתמוה על המקשן מנא ל"י להקשות דלמ"ד מלך והדיוט ומלך לא ניחא דלמא התנא לא קחשיב אלל דווקא אותן שמלכו זכיפה מתחלתו ועד סופן זלי הפסק זנתיים לאפוקי שלמה אפי' למ"ד

[ריח] וצע"ג דהלא נשאה בשנת שבע למלכותו (אסתר ב, טז). ויש ליישב בדוחק דכיון דבשנת שלש עשה משתה, ולבסוף נהרגה ושתי, ותיכף לאחריו התחילו לקבץ בתולות, א"כ נאמר כל העומד וכו', ונחשבה כאילו ה"י כבר נשוי לאסתר.

יִוֹמֵיָא אָנָה נְבוּכַדְנֶצַר עֵינֵי לְשִׁמְיָא נְטִילַת וּגו'. ופרש"י:
ולקצת יומיא, לקץ הימים שקצעו לו לסוף ז' השנים
עכ"ל.

אמור מעתה דאין לך הפסק במלכותיה גדול מהפסקו
של נבוכדנצר שהיה גרוע מאדס הדיוט כזהמת השדה
וחיות הארץ ואפ"ה קחשיב לי' משום דתחלתו וסופו היו
במלכות והוי נראה נדחה וחוזר ונראה ולכך מוטיב שפיר
אלא למ"ד מלך והדיוט ומלך ליחשוב נמי שלמה בהדייהו.

נבוכדנצר ומקרא מלא דיצר הכתוב צדניאל (סי' ב' פסוק
נ"ה) [7, כ3] צפתרוננו של דניאל וז"ל: וְלֶךְ מֶרְדִּיךְ מִן אֲנָשָׁא
וְעַם חַיִּוֹת פְּרָא לְהַוִּיה מְרֻדָּךְ וּגו' וְשִׁבְעָה עֶדְנִין יַחְלִפוּן
עֲלֶיךָ. פי' שבעה עדנין שבעה שנים כמבואר שם צרש"י
וז"ל: שבעה עדנין נגד צי המקדש שהחריב שנצנתה בשבע
שנים. ושם בפסוק (נ"ח) [כ"ה] פְּלָא מְטָא עַל נְבוּכַדְנֶצַר
מְלָכָא. ועוד (בסי' ג' בפסוק ה' ו') [7, ל' ל"א] בַּה שְׁעֵתָא
מְלָתָא סִפְתָּ עַל נְבוּכַדְנֶצַר וּמִן אֲנָשָׁא מְרִיד וּגו' וְלִקְצַת

*

שם: והא הוה פנחריב דכתיב וכו' הא איבא ירושלים דלא כבשה.

צנין צית המקדש וכו' עכ"ל. הרי דלא הי' ירושלים
והמקדש אשר צתוכו תחת יד סנחריב והוא דצר החוץ
למלכות.

יש לפרש הוא דצר מקפיד וחוצץ דעיין לקמן
(דף ט"ו ע"ב): ותעש חצי המלכות
ולא כל המלכות ולא דצר שחוצץ למלכות ומאי ניהו כגון

*

שם: בימים ההם כשבת המלך וכתיב בתריה בשנת שלוש למלכו אמר רבא מאי כשבת לאחר שנתיישבה דעתו
אמר בלשצר השב וטעה אנא השיבנא ולא טעינא וכו' עכ"ל. פרש"י: כשבת המלך, משמוע: בתחילת מלכותו,
והדר כתיב בשנת שלש. כשנתיישבה דעתו, שמתחלה היה דואג שיצאו ישראל מתחת ידו, כשיגמרו שבעים שנה
לגלות בבל, ועכשיו נתיישבה עכ"ל.

גלותא משמיה דשמואל דינא דמלכותא דינא ואריסותא
דפרסאי עד מ' שנין וכו'. ופי' הרשב"ם וז"ל: דאריסא
דפרסאי ארבעין שנין, חזקת פרסיים מ' שנים היא ע"י
דינא דמלכותא וכו' אי נמי אתא לאשמועינן דאע"ג
דצשאר מקומות הויה חזקה לישראל צג' שנים צארץ פרס
אינה חזקה צפחות ממ' שנים דדינא דמלכותא הוא שם כן
עכ"ל.

הרי דחזקת פרס הוא ארבעים שנה ולא שלשה. וא"כ
שפיר מקשה הש"ס הני שני מקראות אהדדי ומשני לאחר
שנתיישבה^[ר"ט].

לבאורה יש כאן מקום עיון דלמא שני מקראות
הללו צימים ההם כשצת המלך וכתיב
צתרי' צשנת שלש למלכו שניהם לדצר אי' נתכוונו אידי
ואידי חדא שיעורא הוא, דצומן שיצא אחשורוש על כסא
מלכותו שלשה שנים אז הי' לו טענת חזקה שהיא שלשה
שנים ותכון המלכות צידו, וע"ז קאמר כשצת שנתיישבה
מלכותו.

וי"ל דדצר זה אי אפשר להולמתו שהרי חזקת פרסאי
ארבעין שנין כדאי' צמס' צ"צ (דף נ"ה ע"א) וז"ל: אמר
רבה הני תלת מילי אישטעי לי עוקצן צר נחמיה ריש

*

[ר"ט] ז"ל רבינו בעיר דוד בית מדי: מה שעשה אחשורוש בשנת שלש למלכו הטעם כי בתלתא שנים הוי חזקה ע"כ
בכסף נבחר [פינטון] פ' תצוה (דף פ"ב ע"ב). אמנם לפי דעת הגמרא בבא בתרא דחזקת פרסאי הוא ארבעין שנין ומדי ופרס
המה הי' בחדא מחת' מחתינהו אין מקום לדברי הנ"ל.

שם בגמרא: לאחר שנתיישבה דעתו. פרש"י: שמתחלה היה דואג שיצאו ישראל מתחת ידו וכו'.

וי"ל שדאגת אחשורוש הי' שיצאו ישראל ממנו ציד רמה כמו שיצאו ישראל ממנצרים וכשאמר משה רבינו ז"ל לפרעה ויאמר מושה גם אתה תתן בידנו זבחים ועלית ועשינו לה' אלהינו: וגם מקננו ילך עמנו לא תשא פרכה פי מננו נקח לעבד את ה' אלהינו ואנחנו לא נדע מה נעבד את ה' עד באנו שפחה (שמות י, כה-כו). אף כן גבי אחשורוש הי' דואג יאמרו נא ישראל להחזיר להן כל כלי המקדש שצידו וצגדי כהונה כדי שיהי הכל מוכן לפנים לעבוד את ה' אלהינו ואחשורוש הי' רוצה להחזיק בכלי המקדש.

*

שם: בימים ההם כשבת המלך וכתוב בתריה בשנת שלוש למלכו אמר רבא מאי כשבת לאחר שנתיישבה דעתו אמר בלשצר חשב ומעה אנא חשיבנא ולא טעינא מאי היא דכתיב כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם וכתוב למלאות להרבות ירושלים שבעים שנה חשוב ארבעין וחמש דנבוכדנצר ועשרים ותלת דאוייל מרודך ותרתו ידיה הא שבעים כיון דחזי דמלאו שבעים שנין ולא איפרוק אמר תו לא מיפרקי אפיק ואיתי מומאני דבי מקדשא ואשתמש בהו והיינו דקאמר ליה דניאל וכו'.

צבל למלאות צבל מאי לצבל לגלות צבל והוא תחלת גולה שהגלה את יכני' וצאמת איהו נמי מטעי טעי דאיצעי' לי' למימני מחרצות ירושלים והדרי' קושי' לדוכתי' הלא אחשורוש ידע מנצואת דניאל וצמה טעה. ונראה דאסיק אדעתיה דאחשורוש דירמי' ודניאל שניהם לדבר אחד נתכוונו וירמי' דאמר מלאות צבל היא חרצות ירושלים דאמר דניאל ואם מלאה זו חרצה זו. ודוגמא לזה מצינו לעיל (דף וי"ו ע"א) וז"ל: קסרי וירושלים אם יאמר לך אדם חרצו שתיהן אל תאמן ישצו שתיהן אל תאמן חרצה קסרי וישצה ירושלים חרצה ירושלים וישצה קסרי תאמן שנאמר אמלאה החרצה אם מליאה זו חרצה זו עכ"ל ע"ש. כמו כן סבר אחשורוש דהיא מלאות צבל והיא חרצות ירושלים והמה תרתי הפוכים צנושא אחד ואם מלאה זו חרצה זו. ולא היא היכא דאתמר דאחשורוש ויכא דלא אתמר לך אתמר וזו הטעמו דמנה וטעה.

*

מן הראוי להתבונן האיך עלה דאגה זו על ראשו הלא לקמן (דף י"ג ע"ב): ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך והעם לעשות צו כטוב צעיניך אמר רבי אבא משל דאחשורוש והמן למה הדבר דומה לשני בני אדם לאחד היה לו תל צתוך שדהו ולאחד היה לו חריץ צתוך שדהו צעל חריץ אמר מי יתן לי תל זה צדמים צעל התל אמר מי יתן לי חריץ זה צדמים לימים נודווגו זה אלל זה אמר לו צעל חריץ לצעל התל מכור לי תילך אמר לו טול אותה צחנס והלואי עכ"ל. הרי שהי' דעתו להוריש ישראל ואיך אמרינן שהי' דואג שיצאו ישראל מתחת ידו.

בהשקפה ראשונה יש להפליא על בלשצר דמנה וטעה ואמר תו לא איפריקו הלא הוא ידע נמי נצואה זו מה דאמר דניאל למלאות לחרצות ירושלים שהוא לגלות צבל, וצדואי אם הוא האמין לקול אות הראשון צנצואה דירמי' הוא נמי האמין לקול אות האחרון צנצואת דניאל. וי"ל דצאמת ראה וידע בלשצר דקושי' קראי אהדדי והוי פשיט לי' דנצואת ירמי' קאי אפקידה צעלמא דהא אפקוד אתכם כתיב וכדמשני הש"ס צסמוך ונראה, וכיון שמלאו ע' שנין ולא ראה שום פקידה אמר אם איתא דצמוצאי שנה שציעית למלאות לחרצות ירושים ע' שנה אפריקו מן הראוי להיות עכ"פ פקידה צעלמא אלא ודאי דלא אפריקו ומש"ה אפיק ממנה וכו'.

ועדיין צריכין אנו למודעי ולישצ קושי' הנ"ל על אחשורוש דאמר אבא חשיבנא ולא טעינא מי כתיב למלכות

שם: בימים ההם כשבת המלך וכו' אמר רבא מאי כשבת לאחר שנתיישבה דעתו אמר בלשצר חשב ומעה אנא חשיבנא ולא טעינא מאי היא דכתיב כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם וכו' אמר השתא ודאי תו לא מיפרקי אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו היינו דקאמר ליה דניאל ועל מרא שמיא התרוממת ולמאניא די ביתה היתיו קדמך וכתיב בה בליליא קטיל בלשאצר מלכא וכו' אמר איהו מיטעא טעי אנא חשיבנא ולא טעינא מי כתיב למלכות בבל לבבל כתיב וכו' כיון דהווי דמלו שבעין ולא איפרוק אמר השתא ודאי תו לא מיפרקי אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו בא שמן וריקד ביניהן והרג את ושתי עכ"ל.

אותם לחולין דאין מעילה אחר מעילה.

אמנם שניהם נדקו יחדיו דתמן תנינן במס' מעילה (דף י"ט ע"ב): אין מועל אחר מועל במוקדשין אלא בהמה וכלי שרת בלבד וכו' שמה בכוס של זהב וזהב חצרו ושתה וזהב חצרו ושתה כולן מעלו. ומפרש רש"י: אפי' איפחחו ופגמו כיון דקדושת הגוף היא ולא קדושת דמים ללא לפדייה קיימא עדיין קאי לשירות ויש בו מועל אחר מועל עכ"ל. הרי דבכל שרת יש בו מועל אחר מועל א"כ אף כאן היו כלי שרת. ואע"פ שהי' משתמש בה בלשצר אכתי בקדושתיהו קיימי וכי אחי אחשורוש ואפיק אותן ומשתמש בהן נמי הוי מעילה והזיד במעילה במוקדשי' במיתה לכך נהרג. אמנם דודאי בלשצר דהוא הי' משתמש בכלי מקדש ומעל הי' חייב מיתה מה שאין כן גבי אחשורוש שהוא הי' משמש בכלי מקדש מפני מה לא נענש הוא בעצמו כמו בלשצר דשניהם לא נדקו יחדיו ומעלו מעל ונהנה מן ההקדש כלי מקדש.

*

מכת"י ספרו עיר דוד בית אסתר אות ט

אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו היינו דקאמר ליה דניאל ועל מרא שמיא התרוממת ולמאניא די ביתה היתיו קדמך וכתיב בה בליליא קטיל בלשאצר מלכא עכ"ל.

אחשורוש הזיד בהנאת הקדש.

ואל תשיבני הא אין מעילה אחר מעילה. אי משום הא לא תצרה דמשנה מפורשת היא במס' מעילה (פ' ה' משנה ג') דבכל שרת יש מעילה אחר מעילה דז"ל שם: אין מועל אחר מועל במוקדשין אלא בהמה וכלי שרת כ"ל וכו' שמה בכוס של זהב וזהב חצרו ושתה וכו' כולן מעלו רבי אומר כל שאין לו פדיון יש בו מועל אחר מועל. ובגמרא במס' מעילה (דף י"ט ע"ב) פריך הש"ס ז"ל: רבי

ואי איישר חילי לאורייתא אמנא ליתן טעם לשבח על בלשצר דמפיק מאנא דבי מקדשא וגם אחשורוש אפיר מאנא דבי מקדשא ותרווייהו במיתה בלשצר מלכא קטיל בלילה ולאחשורוש נהרג ושתי דדניהם שנהי דשניהם הזידו במעילה והזיד במעילה במיתה כדעת רבי במס' פסחים (דף ל"ג ע"א) הזיד במעילה רבי אומר במיתה וכו' אמר ר' אבהו גמר חטא חטא מתרומה מה תרומה במיתה אף מעילה במיתה וכו' הרי להדי' דעת רבי הזיד בהנאות קודש במיתה.

ומעתה עדיין יש פתחון פה דודאי הריגת בלשצר דהוא הי' הזיד בהנאות קדושה שהי' משתמש במאני דבי מקדשא דהוא במיתה משום הכי שקלו מטרפסי' שלו ונהרג אבל הריגת ושתי שהי' בשביל אחשורוש דמפיק נמי מאני דבי מקדשא והוי מועל אחר מועל דכיון דמשתמש בהו בלשצר מקודם ואפיק קדושתיהו וכיון דבה אחשורוש ואפיק מבי מקדשא לכאורה כדין הי' משתמש דכבר הוילא בלשצר

נ"ל טעם לדבר זה שנענש בעונש מיתה, דאי' במס' פסחים (דף ל"ג ע"א) ז"ל: הזיד במעילה רבי אומר במיתה. ופירש"י ז"ל הזיד בהנאת קודש שסגגתה מעילה ע"כ. לפ"ז ה"ה נמי גבי בלשצר אף שהי' שוגג במעילה משום דטעי במנינא אפ"ה חייב מיתה בידי שמים, כיון דהי' מזיד בהנאת כלי שרת ואשתמש בהו. ומה"ט נמי גבי אחשורוש דאפיק מנא דבי מקדשא ואשתמש בהו בא שטן וריקד ביניהן והרג את ושתי כדאי' שם משום שגם

וכל זה שכתבתי יתכן לדברי רבי דס"ל שם במס' פסחים
הזיד במעילה במיתה ואזיל לשיטתו דס"ל במס' מעילה יש
מעילה אחר מעילה בכלי שרת. משא"כ לרבנן דפליגי שם
דז"ל: וחכמים אומרים באזהרה, נסתר כל זה.
חס לא שתאמר דס"ל לחכמים בלשנך ואחשורוש דין
ב"נ הי' להם ואזהרה שלהם היא מיתמן.
ואתיא כהיא דאיתא במס' נדרים (דף ס"ב) וז"ל: ק"ו
מבלשנך שלא נשתמש אלא בכלי קודש שנעשו חול נעקר מן
העולם המשתמש בכרתה של תורה על אחת כמה וכמה.
ע"כ מעיר דוד

היינו ת"ק אמר רבא איכא צינייהו ענים וכו'. לפ"ז בכלי
שרת מודה רבי לת"ק שיש מעילה אחר מעילה. וה"ה נמי
כאן אף דאשתמש בהו בלשנך ושתה בכלי שרת אפ"ה כיון
דשתה גם אחשורוש בכלי שרת גם הוא מעל דיך מעילה
אחר מעילה בכלי שרת.
אלא דעדיין צריכין אנו למודעי למה נהרגה ושתי כיון
שאחשורוש היה נהנה מהקדש הוא היה חייב מיתה.
ועוד כיון דמוזיד במעילה אינו אלא במיתה צדי שמים
למה נהרגת ושתי צידי (שמים) [אדם], דאי' צפר"א [פרק
מ"ט] שושתי נשחטה.

* * *

דף י"ב ע"א

בגמרא: דרש רב נחמן בר רב חסדא מאי דכתיב בה אמר ה' למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו וכי כורש משיח
היה אלא אמר לו הקדוש ברוך הוא למשיח קובל אני לך על כורש אני אמרתי הוא יבנה ביתי ויקבץ גליותי והוא
אמר מי בכם מכל עמו ויעל עכ"ל.

וזה היה המלך האחרון שהרגו אלכסנדרוס והוא היה
בן אסתר כדברי רבותינו וזה שהציאו ראייה עליו לומר
שהחמיץ מדכתיב נדבכין די אבן גלל תלתא אף על פי
שאותן דברים הם דברי כורש המלך הראשון כמו שנמצא
כתוב באותה מגילה דאישתכח באחמתא בצירתא די במדי
מדינתא כיון שסמך עליה האחרון וזוה לקיימה ולעשות
כדבריה סברנו לומר ששניהם החמיצו לאחר כשרותם וכו'
עכ"ל.
יש להקשות דה"ל להציא ראי' דכורש מלך ראשון
החמיץ מהש"ס דמגילה מדקאמר הקב"ה קובל אני עליך
על כורש ש"מ דעבר על ציוה של הקב"ה.

אין להקשות לפ"ז במס' ראש השנה (דף ג' ע"ב)
וז"ל: אמר רבי אבהו כורש מלך
כשר היה וכו' ומשני כאן קודם שהחמיץ כאן לאחר שהחמיץ
וכו' אמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק מנלן דאחמיץ וכו'
מאי מקשה מנלן הרי איתא להדי' דאמר הקב"ה קובל אני
עליך על כורש וכו' אני אמרתי וכו' שהי' עובר על ציוה של
הקב"ה. דבאמת כורש דמס' ראש השנה הוא כורש אחרון
בן אסתר והכא מיירי מכורש ראשון ועיין בתו' ד"ה שנת
עשרים וכו' וכן הוא להדי' בספר בעל המאור במס' ראש
השנה דזה כורש הוא בן אסתר כורש אחרון.
איצרא דברי בעל המאור אינם מובנים דכת' וז"ל:

*

עוד שם: חיל פרס ומדי הפרתמים וכתוב למלכי מדי ופרס אמר רבא אתנווי אתנו בהדדי אי מינן מלכי מינייכו איפרכי ואי מינייכו מלכי מינן איפרכי עכ"ל. ומפרש רש"י בד"ה כתיב פרס ומדי הפרתמים, סמך הפרתמים אצל מדי, וכתוב למלכי מדי ופרס, סמך מלכי אצל מדי עכ"ל.

וכתב מהרש"א וז"ל: כתיב חיל פרס ומדי וכתוב למלכי מדי כו' עיין שם בפרש"י וכו' ועי"ל מדהקדים פ"א את מדי לפרס ופ"א הקדים את פרס למדי דרשו כן דפ"א זה חשוב ופ"א זה חשוב עכ"ל.

ומעתה דון מינה דכלל מקום שהכתוב לפעמים הקדים זה ולפעמים הקדים זה דשקולין הם ולפ"ז מאי מקשה מהרש"א דה"ל לרש"י להציא ראי' מדהקדים פ"א פרס למדי ופ"א מדי לפרס דלמא מזה נפקא דשנייהן שוין אכל אחתי לא שמעינן דברי ר' חסדא דאתנווי אתנו בהדדי אהדדי אי מינייהו מלכי וכו' אי לאו דסמך פעם אחד מלכי אכל מדי ופעם אחת פרתמי אכל מדי.

והנה עיין במס' כריתות (דף ק"ח ע"א) במתני' וז"ל: ר"ש אומר כצשים קודמין את העזים בכל מקום יכול מפני שהן מוצחרים מהם ת"ל ואם כצש יציא קרבנו לחטאת מלמד ששניהם שקולין תורין קודמין לצני יונה בכל מקום יכול מפני שהן מוצחרים מהן תלמוד לומר תור וצני יונה או תור לחטאת מלמד ששניהם שקולין וכו' עכ"ל.

*

עוד שם: חיל פרס ומדי הפרתמים וכתוב למלכי מדי ופרס אמר רבא אתנווי אתנו בהדדי אי מינן מלכי מינייכו איפרכי ואי מינייכו מלכי מינן איפרכי עכ"ל.

ולפ"ז היכא קאמר התלמודא הכא אי מינן מלכי מינייכו אפרכי הלא פרסיים רמות רוחא הם וכל מי שמגיס דעתו משפילו וא"כ אין יכולים להיות מהם מלכי ופרכי. ויתר עוז הא צסמוך ונראה (דף י"א ע"ב) קאמר הש"ס שכורש אשתצוחי משתצח צנפשי' שכל מלכות הארץ נתן לו ה' והרי להדי' דכורש מלך פרס הי' ומתפאר את עצמו בדבר שאין צו ורמות רוחא דקא נקיט לי' וא"כ יפלא מאין צא להם הגדולה.

כאן נמצא מקום לעיין עליו כדעיינת במס' שבת (דף צ"ד ע"א) וז"ל: אמר רבי יוחנן ומודה רבי נתן ככפות אמר ליה רב אדא בר מתנה לאציי והא בני פרסאי דכמאן דכפיתי דמו ואמר רבי יוחנן בן זתירא ורבי נתן אמרו דבר אחד התם רמות רוחא הוא דנקיט להו עכ"ל. ואמרו חז"ל במס' עירובין (דף נ"ד ע"א) וז"ל: ואם מגיס (דעתתו) [לצו] הקדוש ברוך הוא משפילו שנאמר ומצמות הגי' וגו'.

*

שם וז"ל: בהראותו את עשר כבוד מלכותו אמר רבי יוסי בר חנינא מלמד שלבש בגדי כהונה כתיב הכא יקר תפארת גדולתו וכתוב התם לכבוד ולתפארת. פרש"י: בגדי כהונה, שהיו בידו שם בגדי כהן גדול שהביאן מירושלים עכ"ל.

עבודה מותר מפני שבגדי כהונה ניתנו ליהנות בהן עכ"ל. ואפי' צשמעון הצדיק שהלך עם אלכסנדר מוקדון צבגדי כהונה מוקי הש"ס לא שהי' צבגדי כהונה ממש אלא שראוין לצבגדי כהונה א"נ משום עת לעשות וגו' משא"כ שר שלצש צבגדי כהונה מכ"ש אחשורוש מלאו לצו לעשות קן ללצוש מדו ולתכסותו צטלית שאינו שלו ומתכווין ונהנה מצבגדי

הנה אחשורוש לצש צבגדי כהונה חטא בזה אע"ג דקיל"ן צבגדי כהונה ניתנו ליהנות בהן כדאי' במס' יומא (דף ס"ט ע"א) מ"מ זהו דוקא צכהן צמקדש צין צשעת עבודה צין שלא צשעת עבודה מותר אכל צמדינה היולא בהן אסור וז"ל: תא שמע צבגדי כהונה היולא צהן למדינה אסור וצמקדש צין צשעת עבודה צין שלא צשעת

בו פגם דמועלין צו כיון שנהנה ממנו כשוה פרוטה אף על גב דלא פגם ורצנן סברי הואיל ויש צו פגם מ"מ לא מעל עד שיפגום עכ"ל.

והנה בצגדי כהונה הי' שם הכתונת שהוא סמוך לגוף וגם הי' מלמלא כדמצינו במס' יומא, גם המלכפת הי' דבר הנמלל, ואפוד והחושן הוא הי' צגד העליון, והאיך הוא שהי' של זהב ודהבא צר אפגמו הוא כדאי' שם בש"ס, א"כ לדעת ר"ע כיון שנהנה הי' מועיל ולדעת רצנן עד שיפגום אמנם בצגד התחתון והעליון שפוגם מיד ולא לתר וצפרטות האיך של זהב, א"כ אף לדעת חכמים הי' חייב משום מעילה כיון שנהנה הוא פגום.

ועיין בתוס' במס' קידושין (דף ס"ו ע"א) ד"ה הקם להם ציץ שבין עיניך דז"ל: פירש בקונטרס ואף על גב דלאו שעת עבודה היא הא אמרינן לעיל (דף נ"ד.) דצגדי כהונה ניתנו ליהנות בהן וקשה דאדרבה משמע מהתם דמיד שהיו יכולין להפשיטן שהיו זקוקין להפשיטן מדקאמר לא ניתנה תורה למלאכי השרת משמע בשלא לצורך אסירא ומפרש רבינו תם דדוקא איך משום דכתיב צו (שמות כח) והיה על מנחו תמיד משמע דמותר שלא בשעת עבודה אצל צשאר בגדים לא וכו' עכ"ל. הרי לפניך דצגדי כהונה אסורין אף שלא בשעת עבודה.

ואפשר לומר מש"ה באמת צא השטן וריקד ציניין כדמצינו לעיל כיון דחזו דמלו שצעיין ולא אפרוק אמר השתא ודאי לא מפרקו אפי' מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו צא השטן וריקד צינייהם והרג את ושתי ושפיר חשצ'?

ועיין לקמן (דף י"ט ע"א): מה ראה על ככה וגו' ומה ראה אחשורוש שנשתמש בכלים של בית המקדש על ככה משום דחשיב שצעים שניין ולא איפרוק ומה הגיע אליהם דקטל ושתי עכ"ל. אכן אחשורוש גופה לא מצינו דנענש בשביל זה ומה הגיע אליו שמלאו לצו ללבוש צגדי כהונה. ועיין בתרגום שני שמפרש על הקרא בהראותו את עושר כבוד מלכותו: וההוא עותרא דאחזי דבית מקדשא הוה וכו' שיתא צי גזי הוה מחזי להון בכל יומא מאה ותמנין יומין. ומהיך משכחינן דשיתא צי גזי הוה מחזי להון כל יומא דכתיב עשר כבוד מלכותו יקר תפארת גדולתו הא

הקודש וא"כ הזיד צמעילה לדעת רבי חייב מיתה. דעיין במס' פסחים (דף ל"ג ע"א) וז"ל: דתני' הזיד צמעילה חייב מיתה עכ"ל.

וא"ל דצגדי כהונה כבר נעשית צמלוותו ואין צו משום מעילה כדאי' במס' פסחים (דף ק"ו ע"א) וז"ל: וריח לאחר שתעלה תמרותו אין צו משום מעילה הואיל ונעשית מלותו למימרא דכל היכא דנעשית מלותו אין צו משום מעילה עד כאן לשונו.

איצרא ע"ש במס' פסחים דגזי צגדי כהונה שאני דכתיב והניחם שם מלמד שטעונים גניזה. ואם נפשך לומר דזה דווקא לדעת רצנן דאמרי והניחם שם מלמד שטעונים גניזה אלא לר' דוסא דפליג עלייהו דאמר אצל ראויין הם לכהן הדיוט והא דכתיב והניחם שם שלא ישתמש בהם ל"ה אחר מאי איכא למימר מ"מ אף לר' דוסא אין היתר לצגדי כהונה לעשות אחר שנעשי' מלותו אלא לכהן הדיוט משא"כ לזר אפי' לדוד מלך ישראל הי' אסור.

ועיין במס' מעילה (דף י"ח ע"א) וז"ל: הנהנה מן ההקדש שוה פרוטה אף על פי שלא פגם מעל דברי ר"ע וכו"א כל דבר שיש צו פגם לא מעל עד שיפגום ושאיין צו פגם כיון שנהנה מעל כיצד נתנה קטלא בצוארה טבעת צידה שמה צכום של זהב כיון שנהנה מעל לצב צחלוק כסה בטלית ציקע צקרדום לא מעל עד שיפגום עכ"ל המשנה. ואית' שם בגמ': תנא מודה ר"ע לחכמים דדבר שיש צו פגם צמאי קא מיפלגי אמר רבא בצבוש מציעאה ומלמלא. פרש"י: אמר רבא בצבוש מציעאה, דלא לביש ליה מצחוץ לגמרי דמצבוש החייון פגם לאלתר ולא לגמרי מצפנים סמוך לצשרו דההוא נמי פגים לאלתר שמתחכך לצשר אלא בצבוש שלובש צינתיים צין מצבוש העליון וצין התחתון שאינו נפגם עד זמן מרובה. ומלמלא, צגד של פשתן שדק ציותר כדאמרינן [גיטין (דף נ"ט)] דבר הנמלל ונמתח דהוי כי אמגוזא [ופלגא] שכל כך דק שכשכורכין אותו כולו ציחד אין הכרך גדול יותר מאגוז [וחאי] ולפי שדמיו יקרים הרבה אינו לוצשו אלא פעם צשנה או פעמים ומשמרו הרבה שלא יפגם ואין צו פגם עד זמן מרובה ובהא פליגי ר"ע סבר הואיל והו דצריס שאינן נפגמין לאלתר אף על גב דפגמי לאחר זמן כיון דלא פגמי לאלתר הוי כדבר שאין

מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו הא שיתא. לא וחשוב
 ששה פעמים מאה ותמנין הוא תת"ר"ף.
 ומעתה נשובה אל הקודם אחרי שחשורוש הי' מועיל
 בהקדש ופשט ידו בזבול כללי בית המקדש וצבגדי כהן
 גדול וצאורת ה' מפני מה לא נענש.

וא"ל שהוא לא נטווה על זה כי אם על שבע מנות בני
 נח לפ"ז למה נענשה ושתי.

י"ל דושתי בלא"ה היתה חייבת דמעשי' גורמת וצאותו
 זמן בא השטן וריקד ביניהם ומלא מקום לקטרג וצד
 תירס להוי בעידן ריתחא נענשה

שיתא. וכד חמון תמן דבית ישראל מאני דבית מוקדשא לא
 הוון לביין וכו'. הרי דכל האזרות של אחשורוש הוי דבית
 מקדשא בזולן הי' אסור משום מועל בהקדש ככל הכלים
 שצמקדש וכן כסף וזהב שהי' באזר מקדש הכל הי' מעי'
 הקדש.

ומלתא אגב אורחי' נשמע מדברי התרגום שאזרות
 הללו הי' תת"ר"ף. ולפי דעתי הי' מכוון כענין תת"ר"ף
 חלקים שהמה בשעה, כי ק"פ ימים הי' מראה להם בכל
 יומא שיתא צי' גנזי כתרגומא דהאי קרא שיתא צי' גנזי הוי
 מחזי להון בכל יומא מאה ותמנין יומין דכתיב עושר כבוד

*

עוד שם: ובמלאות הימים האלה וגו' רב ושמואל חד אמר מלך פיקח היה וחד אמר מלך טיפש היה מאן דאמר מלך
 פיקח היה שפיר עבד דקריב רחיקא ברישא דבני מאתיה כל אימת דבעי מפיים להו ומאן דאמר טפש היה דאיבעי
 ליה לקרובי בני מאתיה ברישא דאי מרדו ביה הנך הגי' הווי קיימי בהדיה.

פר ושלשה עשרונים סולת לאכילה, ונסך חצי ההין
 עכ"ל.

יש לומר דאף כאן עשו כדת של תורה צמה דקריב
 רחיקא ברישא שהרי מקרא מלא הוא שלום לרחוק ולקרוב
 לרחוק והדר לקרוב.

והנה לפי זה דאמר הש"ס לקמן וז"ל: והשתיה
 כדת אין אנס מאי כדת אמר רבי חנן משם
 רבי מאיר כדת של תורה מה דת של תורה אכילה מרובה
 משתיה אף סעודתו של אותו רשע אכילה מרובה משתיה.
 ופרש"י: כדת של תורה, אכילת מזבח מרובה משתיה,

*

עוד שם: שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה אמר
 להם אמרו אתם אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. כל מאמר זה כולו מקשה.

דאי' במסכת נזיר (דף ס' ע"ב): שאלו תלמידיו את ר' שמעון
 בן יוחאי נזיר טהור ומנורע מהו שיגלח תגלחת אחת ע"ש.
 וזילקוט פ' נשא (דף רי"ב ע"ב) הוצא בשם ספרי דשאלה זו
 שאלו לר' אליעזר בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר את רש"י,
 הרי שהי' נזיר מנורע מהו שיגלח תגלחת אחת ויעלה לו
 לנזירתו ולנרעתו וכו' עכ"ל. נמצא למידן סתום מהמפורש
 דהא דקאמר הש"ס סתם במס' נזיר שאלו תלמידיו את
 רש"י הן הי' ר"א בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר כדאי'
 בספרי. וי"ל דמיני' ילפינן כל מקום דאית' בש"ס שאלו
 תלמידיו את רש"י סתם הן הן ר' אליעזר בן שמוע ור'
 יוחנן הסנדלר.

א' במאי דשאלו תלמידיו את רש"י מאי נפקא מיני'
 אם היו תלמידיו או שהיו תלמידים אחרים.

ב' צמה שאלו מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל
 כלי' הא צאמת לא הי' אלא לפנים ולא נתחייבו כי
 אדרבה ישראל ניקמו מאזייהם.

ג' צמה שאמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו
 רשע כבר הרגישו גדולי ראשונים הרי"ף ומהרש"א
 איך יתכן שעל הנחת סעודת של אותו רשע יענשו הריגת
 מות ואזדון והרי האוכל נבילה אין צו כרת ועל לחו אי'
 שצתורה היתה כל החרדה הזאת.

וני"ל לתרץ כל הקושי' הנ"ל וצדחא מחתא מחתינהו

נמלא ר"י הסנדלר הוא מחמיר שכולן הן לענין שוגג סובר דאסור לו עולמית והן לענין מזיד סבר דאסור עולמית אף לאחרים. נמלא אכלו ישראל צמעה דשבת שזישלו וראוי להתחייב על עצירה זו לפי סברתו. ושאלו תלמידיו מפני מה נתחייבו כלי"י כי ראויי לענשם. אמר להן רשב"י אמרו אתם משום דרשב"י סבור דאין ראוי לעונשם כלל כאשר באמת לא נענשו ישראל רק לדעתכם אמרו לי כי לדעתכם ע"כ סבירו לכו דעשו עצירה חמורה וראוי לעונשם ולא צדקם לכן אמרו לי אתם מה עשו להתחייב כלי"י אמרו לו משום שנהנו מסעודתו של אותו רשע וסעודה שנהנו שאכלו הי' בשבת קודש ומעשה שבת אסורים בהנאה לכך הי' ישראל חייבים כלי"י.

ויולא בדוגמא במס' פסחים (דף ל"ב ע"א) הזיד צמעילה רבי אומר צמיחה ורצנן אמרי באזהרה. והני תנאי כהני תנאי, תלמידיו סברו כרבי דחייבו מיתה ורשב"י סובר כרצנן דרק באזהרה ולא ראוי לענשם בהרג על עצירה שאכלו ונהנו מסעודת שנתצלה בשבת קודש ופליגי בהך פלוגתא.

*

ורשב"י סבר משום שהשתחוו לצלם. ופרש"י: שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר. אמרו לו וכי משוא פנים יש בדבר אמר להם הם לא עשו אלא לפנים אף הקדוש ברוך הוא לא עשה עמהן אלא לפנים.

להטיב עם צריותיו.

ואיתא בסנהדרין (דף ק"ז ע"ב): מנהני מילי דתנו רבנן לא יומתו אבות על בנים מה תלמוד לומר חס ללמד שלא ימותו אבות בעון בנים ובנים בעון אבות הרי כבר נאמר איש צחטאו יומתו אלא לא יומתו אבות על בנים בעדות בנים ובנים לא יומתו על אבות בעדות אבות. ובנים בעון אבות לא והכתיב פוקד עון אבות על בנים התם כשאוחזין מעשה אבותיהן צדיהן כדתניא ואף בעונות אבותם אתם ימקו כשאוחזין מעשה אבותיהם צדיהם. וגם איתא במס' ברכות (דף ד' ע"א), ומשני: לא קשיא הא כשאוחזין מעשה אבותיהם צדיהם הא כשאין אוחזין מעשה אבותיהם צדיהם. וא"כ כשאוחזין מעשה אבותיהם צדיהם נענשו וא"כ באמת לא נענשו כלל על שהשתחוו להמן כי

לכך דוקא תלמידיו שאלו שאלה זו לפי שיטתם ולא שאלו תלמידים אחרים כי הם סוברים משום דבאמת העיר שושן צהלה ושמחה ולא שלטו בהם אויביהם כלל וישראל לא חטאו כלום שיעצור עליהם עונש הרג ואצדון כקושי' הרי"ף ומהרש"א אף שאכלו נצילות לא עברו כ"א על לאו אחד אך ר"י הסנדלר סבר דמן הדין להתחייב לישראל כלי"י שעשו עצירה חמורה שראוי לצא עליהם ולענשם.

ואיתא בגמ' דמגילה (דף י"ב ע"ב): ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אטו עד השתא לא טב לביה בחמרא אמר רבא יום השביעי שבת היה שישראל אוכלין ושותין וכו' נמלא בשבת שישראל אוכלין ונהנין בסעודתו של אותו רשע.

ואית' במס' שבת (דף ל"ח ע"א) ובמס' תולין (דף ט"ו ע"א), ובמס' כתובות (דף ל"ד ע"א): המציל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל דברי ר"מ, ר' יהודה אומר בשוגג יאכל למוצאי שבת במזיד לא יאכל עולמית, רבי יוחנן הסנדלר אומר בשוגג יאכל למוצאי שבת לאחרים ולא לו, במזיד לא יאכל עולמית לא לו ולא לאחרים.

ורבים דרשו מאמר זה כאשר האריך צרי"ף במקומו, שאם הוא על הללם שעבדו צימי נבוכדנצר קשה למה האריך אפו של הקב"ה להם עד ימי אחשורוש. ואם הוא על שהיו כורעים להמן שעשה עצמו ע"ז הדרי קושי' לדכותי בשושן יהרגו.

ונוסף עוד דאי' צר"ה (דף י"ז ע"ב): תנא דבי רבי ישמעאל מעביר ראשון ראשון וכן היא המדה. א"כ אף שחטאו בע"ז צימי נבוכדנצר אין ראוי לענשם בעונש חמור לדורות הבאים בהרג ואצדון ומשפטי ה' אמת נדקו יחדיו. ונראה לתרץ הכל על נכון דבאמת נענשו משום שהשתחוו לללם צימי נבוכדנצר ומן הדין לעונשם תיכף אותו הדור אך דמידת של הקב"ה אינו כן רק מאריך אפו אולי ישבו ולכך מעביר ראשון ראשון במדת של הקב"ה

על השתחוואת המן אין ראוי לעגשם כלל רק שמכח השתחוואתם עתה צימי המן נזכר להם המעשה שהשתחוו

לללם צימי נצוהכדנר הרשע משום שאחוזין מעשה אצותיהם צידיהם נתגלגל להם חטא ראשון ועגשנו.

*

שם: בחצר גנת ביתן המלך רב ושמואל חד אמר הראוי לחצר הראוי לגינה לגינה הראוי לביתן לביתן וחד אמר הושיבן בחצר ולא החזיקתן בגינה ולא החזיקתן עד שהכניסן לביתן והחזיקתן במתניתא תנא הושיבן בחצר ופתח להם שני פתחים אחד לגינה ואחד לביתן וכו'.

מטות זהב וכסף תניא רבי יהודה אומר הראוי לכסף לכסף הראוי לזהב לזהב אמר לו רבי נחמיה אם כן אתה מטיל קנאה בסעודה אלא הם של כסף ורגליהן של זהב.

והקשה תוס' ע"ז אתה מטיל קנאה, וא"ת למ"ד לעיל הראוי לגינה לגינה הראוי לחצר לחצר א"כ אתה מטיל קנאה בסעודה י"ל דסבירא ליה דכיון שלא היו רואין זה את זה ליכא קנאה.

דכסף עכ"ל.

ואיתא בגמ' דעירובין (דף צ') וצכמה מקומות דקרקף יותר צית סאתיים שלא הוקף לדירה אין מטלטלין צו אלל צארצע. וצעירובין (דף ק"ה ע"א): קרפף יותר מצית סאתים שלא הוקף לדירה וצא למעטו צאילנות לא הוי מיעוט.

וצגמ' הנ"ל (דף ק' ע"ב): אמר רמי צר אצא אמר רצ אסי אסור לאדם שיהלך על גצי עשצים צשצת משום שנאמר ואך צרגלים חוטא. תני חדא מותר לילך על גצי עשצים צשצת ותניא אידך אסור, לא קשיא הא צלחים הא ציבשים, ואי צעית אימא הא והא צלחים ולא קשיא כאן צימות החמה כאן צימות הגשמים, ואיצעית אימא הא והא צימות החמה ולא קשיא הא דסיים מסאנייה הא דלא סיים מסאנייה, ואיצעית אימא הא והא דסיים מסאנייה ולא קשיא הא דאית ליה עוקצי הא דלית ליה עוקצי.

ונקוט כללל דסעודה של אותו רשע צשצת ה', וע"פ הקדמה שקדמנו שלא רצה להכשיל לישראל לעשות דצר איסור לעבור על דת תורתינו. אך עדיין יש לצעל דין להשיצ הא ע"כ אותה סעודה צימות החמה ה', דאל"כ לא הושיצן צאותן מקומות, וא"כ עצרו ישראל על דת, דהא צאותן מקומות צגינה וצציתן אסור ליצב, דהא צגינת וציתן צית המלך צודאי ה' יותר מצית סאתיים, וא"כ האיך הושיצן לישראל צתוכן. וא"ל לתרץ דאף שה' מקום פנוי יותר מצית סאתיים אפשר לומר דאילנות ממעטין

ורבים הקשו לפי תירוץ דתוספת שלא היו

רואים זא"ז מי הכריח לפרש לר'

נחמי' הן של כסף ורגליהם של זהב משום קושי' דקשה לי' קנאה אמה מטיל, דכיון צלא"ה קשה קושי' תוס' למאי דאמרינן הראוי לגינה לגינה וכו' קנאה אמה מטיל, וע"כ מוכרחת לפרש צשלא רואים זה את זה וליכא קנאה, וא"כ י"ל דמטות מחולקים ה' יש מהם של כסף ויש מהם של זהב, ולא קשה קושי' ר' נחמי' קנאה אמה מטיל כי לא היו עומדים כולם צחדר אחד, אלל אותן מטות של כסף ה' צגינה ומטות של זהב ה' צציתן, וצזה ליכא קנאה כלל דאותן של חצר ושל גינה לא ה' רואים כלל מחצר לגינה ומגינה לבית.

וני"ל לתרץ דאותה סעודה של צצת ה' כדאי' צגמ' (דף י"ב ע"ב) אמר רצא יום צציעי צצת ה' ואית' צדף הנ"ל והשתי' כדת אין אונס אמר ר' חנן כדת של תורה וא"כ לא רצה אחשורוש להכשיל לישראל צעצירה לעשות דצר איסור שיה' נגד דת תורתינו.

ואיתא צמהרש"א: צחצר גינת ציתן כו'. שלשה מקומות הן דחצר מקום פנוי שמשתמשין צו וגינה מקום זריעה וציתן מקום נטוע אילנות. ואיתא עוד צמהרש"א: אלל הם של כסף ורגליהם של זהב כו'. ודכתיב לעיל מיניה גלילי כסף ועמודי שש לא קאי על המטות אלל על היריעות שהיו מפסיקים ציניהם כפירוש הערוך וכן הוא צתרגום ומן אילנא לאילנא הוו פרישין יריען כו' דליין עלוי אונקלוון

איסור חילול שבת שלא יעזרו על דת ולעולם רואין זה את זה וליכא קנאה כלל באותן מקומות שהושיבן ישראל. אבל במטות של כסף ושל זהב עדיין לא סר הקנאה כיון שהיו רואין זה את זה. ולכך פריך ר' נחמי' א"כ קנאה אמה מטיל בסעודה, דבשלמא באותן מקומות שהושיבן כגון בחצר בגינה וצביתן ליכא קנאה כלל דאף דהיו רואין זה את זה משום דאי אפשר צענין אחר כדי למנוע מאיסורא דחילול שבת, אבל במטות אכתי תקשה קנאה אמה מטיל. ולכך מפרש אלא הן של כסף ורגליהם של זהב, וכל המטות שווין כדי להסיר הקנאה מזה לזה. ובזו מסולק קושי' התוספ' ולא נריכין לפרש דשלא הי' רואין זה את זה אלא אדרבה שהיו רואין זה את זה ואעפ"כ לא תיקשי כלל כאשר פרשנו ודו"ק.

מצית סאתיים, זה אינו דאילנות אינם ממעטים מצית סאתיים. ובגינה אין רשאין לילך משום עשבים, וע"פ פי' המהרש"א הי' זרעים בתוכו. וא"כ האיך ישבו הישראל שמה הא איכא למיחש לחילול שבת.

וע"כ מפרש חד מא"ד הראוי לחצר לחצר קאי על אותן דלא סיים מסאני' דא"א ליטב בגינה משום איסור שבת והראוי לגינה לגינה פי' אותן שהיו סיים מסאני' דמותריס לילך על עשבים והושיבו שמה.

ולפ"ז יפה כיון הערוך והמהרש"א שהביאו ומן אילנא לאילנא הוו פרישין יריען, והוי כמחינה ומותרים לטלטל אף שמה צביתן.

ולפי הנ"ל זו קאי חילוקי מקומות הללו המשיבין על ישראל ולא הי' קנאה בישראל דאי אפשר צענין אחר משום

*

שם: חור ברפס ותכלת מאי חור רב אמר חרי חרי ושמואל אמר מילת לבנה הצייע להם וכו' עכ"ל. ופרש"י: מילת לבנה, חור לשון חזור עכ"ל.

לכן המה סגולה שלא תשלוט עין הרע דהוא עשה סעודה לעין כל כדכתיב בהראותו את כבוד עשרו ואת תפארת גדולתו לכן היו מתלוצצים כולם בצגדי לכן.

איצרא מן הראוי להתצונן דהוא הוי לכאורה כמיפך לאיפך דשים עיוןך במס' צ"מ (דף ק"ז ע"ב) וז"ל: והסיר ה' ממך כל חלי אמר רב זו עין רב לטעמיה דרב סליק לבי קברי עבד מאי דעבד אמר תשעין ותשעה צעין רעה ואחד דדרך ארץ ושמואל אמר זה הרוח וכו' עכ"ל. הרי דרב חשש לעין הרע ושמואל לא חשש לעין הרע והכא אמר שמואל מילת לבנה ורב אמר חרי חרי אלמא דשמואל חשש ורב לא חשש.

וציחוד דבאחשורוש לא שייך לומר הך סברה דחשש לעין הרע דאי' במס' צ"מ (דף למ"ד ע"א) וז"ל: תא שמע לא ישטחנה לא על גבי מטה ולא על גבי מגוד לזרכו אבל ישטחנה וכו' לזרכה נודמנו לו אורחים לא ישטחנה לא על גבי מטה וכו' שאני התם דמקלא קלי לה אי משום עינא משום עין הרע באורחים אי משום גנבי וכו' עכ"ל. הרי דאצידה ופקדון אסור לשטמה משום עין הרע. וגבי אחשורוש כתיב בהראותו את כבוד עשרו ואת

והנה טעמא צעי מה ראה על ככה דהניע להם צמילת לבנה דוקא והלא ש"ס ערוכה במס' פסחים (דף ק"ט ע"א) וז"ל: ושמת צהגך צמה משמתח ציין רבי יהודה אומר אנשים צראוי להם וגשים צראוי להם אנשים צראוי להם ציין רב יוסף צבבל צבגדי צבעונין צארץ ישראל צבגדי פשתן מגוהנין עכ"ל. הרי דשמתה הוא צבגדי צבעונין, ומעשה דאחשורוש נמי הי' צבבל ומפני מה הי' משמתן צבגדי פשתן.

ונראה לצאר עפ"י מה דאי' צילקוט ראובני צפ' מקץ (דף ס"ב ע"א) [אות כ"ג] וז"ל: דע שיש סוד גדול לצבישת צגד פשתן שכל נפטר שנתלוצצ צבגדי פשתן אפי' נפטר צח"ל כל קטיגור נהפך לסניגור ומעלת לצבישת פשתן וכו' ופרעה השיג בחכמתו סגולת הצבגדים אלו ולכן היה מלווצצ אלו כלי צבגדי פשתן לכן ובה היה מתגאה לפני חכמיו וגדוליו ואמר להם וכו' וגם יוסף השיג זה הסוד צרות הקדש וידע שהלווצצ צבגדי פשתן לכן אינו שולט בו לא עין הרע ולא רוח רעה ולא שום מיני כישוף וכו' עכ"ל.

א"כ אף כאן אנו נימא הואיל ואיכא מ"ד דסבר דאחשורוש מלך חכם הי' יש לומר דהשיג בחכמתו דצבגדי

להשיב הגזילה אשר גזל, והיכא הראה הכלים לעין כל הלא
אסור משום עינא זישא, אלא ודאי אחשורוש לא חשש לעין
הרע א"כ לקיצעא קמא קמהדרין.

תפארת גדולתו ופרש"י כבוד עשרו בגדי כהונה שהי'
בגדי כהן גדול שהציא מירושלים וגם כלים מכלים שונים
כלי מקדש הי' בסעודתו נמנא הכלים אין שלו היו ועמיד

*

שם וז"ל: ודר וסחרת רב אמר דרי דרי ושמואל אמר אבן טובה יש בכרכי הים ודרה שמה הושיבה באמצע סעודה
ומאירה להם כצהרים עכ"ל.

[הסכנה]: שהיה להם לפרסיים חוק ציוס אידס שלא
יצעירו נר אלא צבית עצודה זרה שלהם, כדאמרינן
בגיטין.

ובע"ז (דף י"ד ע"א): ויוס גינוסיא של מלכיהם אמר
רב יהודה יוס שמעמידין צו את המלך. ואותו יוס בשבת
הי' מאכיל לישראל ושמתו ציוס חג כי הוא יוס חג שלהם
ומפורשת בקרא בשנת שלש למלכו עשה משתה לכל שריו
וציוס חגם אין מדליקין נרות כי אם צבית תיפלתם לכך
הציא אחשורוש אצן טובה להאיר להם באמצע סעודה ולא
הציא נרות מפני נימוסיהם.

מן הראוי להתבונן מה ראה על ככה ששינה
אחשורוש מדרך העולם
ולא העלה לפנייהם נרות להיות נהנה מאורם.

וי"ל שזה הי' צנימוסיהם איסור להדליק נרות כדאי'
במס' גיטין (דף י"ז ע"א): אתא האי חזרא שקלה לשרגא
מקמייהו. פרש"י: חזרא, פרסאי. שקלה לשרגא,
שיש לפרסיים יוס איד שאין מדליקין אור באותו יוס
אלא צבית ע"ז שלהן עכ"ל. מש"ה לא הדליק נרות
על סעודתם שצנימוסיהם איסור להדליק ציוס חג
שלהם. ועיין במס' שבת דף ק"א ע"ב צרש"י ד"ה

*

שם: ודר וסחרת דבי רבי ישמעאל תנא שקרא דרור לכל בעלי סחורה. ופרש"י בד"ה שקרא דרור לכל בעלי
סחורה, עשה נחת רוח לבני מלכותו, להעביר מהן מכס של סוחרין עכ"ל.

אמנם כד נחתינן אל עומק הדין תמנא דאין להם טענה
כלל דאיתא צמפרסיים על הפסוק וישם המלך אחשורוש
מס על הארץ ואיי הים וא' מס' הוא בגימטרי' מאה ואיי
הוא בגמטרי' ק"ז נמנא עולה ציחד מאה ועשרים ושבע
מדינות שמלך עליהם והטיל עליהם המס. ויש לומר דכאן
הי' חוזר וניער דבשנת שלש למלכו היו פטורים מהמס
ובשלש עשרה שנה למלכו חזרו לאיתנו הראשון וחייבו
במס.

ואפשר דלא היו פטורים מהמס אלא מאה ושמונים יוס
נמנא אין לאו"ה טענה כלל דהוראת שעה היתה ואין דנין
שעה לדורות.

הרי לפניך דפטורין היו מהמכס. והנה לפ"ז
לכאורה יש פתחון פה לא"ה לעמיד
לצא דשים עיוןך במס' ע"א (דף ב' ע"ב) וז"ל: אמר הקדוש
ברוך הוא לפרסיים צמאי עסקתם אומרים לפניו רבש"ע
הרצה גשרים גשרנו הרצה כרכים כצטנו הרצה מלחמות
עשינו וכולם לא עשינו אלא צציל ישראל כדי שיתעסקו
צתורה אמר להם הקדוש ברוך הוא כל מה שעשיתם לנורך
עצמכם עשיתם תקנתם גשרים ליטול מהם מכס וכו' עכ"ל.
ואם הוא כנ"ל דפטרי לכל ממכס א"כ יש להם פתחון
פה כלום לא עשינו צציל ישראל ואין לומר משום מכס
הלא פטורים ממכס כדפרש"י.

*

שם: והשקות בכלי זהב וכלים מכלים שונים משונים מיבעי ליה אמר רבא יצתה בת קול ואמרה להם ראשונים בלו מפני כלים ואתם שונים בהם וכו' עכ"ל.

והנה עיין ציורה דעה (ס"ד ר"א סעיף א') וז"ל: אמר: הנאה המציאה לידי מאכל עלי, אסור לאכול משלו וכל דבר שיש בו שייכות מאכל, כגון נפה וכו' וטבעת להראות זו צבית המשתה וכו' עכ"ל. הרי דמודר הנאה

אפי' טבעת להראות זו אסור. ומעתה למוד סתום מן המפורש דאף כאן גבי אחשורוש יש לומר דמועל בהקדש הי' דכולו קודש אסור בהנאה והוא הראה זו את כבוד עשרו ושתה מהן א"כ הי' מועל בהקדש.

*

שם: והשתיה כדת אין אנס מאי כדת אמר רבי חנן משם רבי מאיר כדת של תורה מה דת של תורה אכילה מרובה משתיה אף סעודתו של אותו רשע אכילה מרובה משתיה אין אנס אמר רבי אלעזר מלמד שכל אחד ואחד השקהו מיינ מדינתו.

וכתב הרי"ף ז"ל: אין אונס וכו' יש לפרש למה הוציאו הכתוב מידי פשוטו שאין אונס לשמות שלא כרצונו שהענין הוא עם מה שדרשו בסמוך והשתיה כדת של תורה אכילה מרובה משתי, א"כ מי שרוצה לשמות יין מרובה מאכילתו ולא נתנו לו כי אם כדת של תורה אכילה מרובה משתי הרי הוא נאנס בכך, לזה דרש רבא אין אונס מלמד שכל אחד השקהו יין מדינתו וכו' עכ"ל.

איברא על זה יש מקום לפלפל בחכמה צמאי דקאמר דלהכי צריכינן לפרש אין אונס שכל אחד שתה יין מדינתו דאי פירושו אין אונס כדדרש לעיל כדת של תורה א"כ אכתי אונס הי' למי שהי' רוצה לשמות יותר מאכילתו, דמה אונס הוא זה, בשלמא אי אמרינן

דאנסס צמתי מרובה שהיו מוכרחים לשמות יותר מרצונם הטוב שפיר מיקרי אונס, אבל האי דלא נתנס לשמות כל כך שהי' רוצה לשמות זה לאו אונס, דמ"מ הי' מצי לשמות אס הי' רוצה לקנות צדמים ולהציאו מקום אחר ולהוסיף מדילי' עד שממלא גרונו יין וק"ל.

*

מכת"י עיר דוד בית עולם חדר ל"ט

מה דת של תורה אכילה מרובה משתיה.

הנה בזינו צמס' מגילה (דף י"ב ע"א) לגבי קרבנות הי' אכילה מרובה משתי נלע"ד לומר

דמזינו שהקרבנות המה גמר תיקון לחטא אדה"ר כדי שיהי' הכל מתוקן לסעודה.

והנה צאדה"ר מעיד הקרא שאכלו מעץ הדעת ותקח מפריו ותאכל וצמד' יליף מדכתיב ותקח מפריו מלמד שחטטה ענבים ונתנה לו וז"ל ששניהם נדקו יחדיו דקי"ל צמס' חולין (דף ד' ע"ב) כי יסיתך אחיך באכילה ושתי' וכאן צאדה"ר שהסיתה הנחש השיאני וכן אמר על חוה וגם אי' שמה צ"ס וא"א לאו אורח ארעא דמלכא למשתי'

צלא מיכלי' ואדה"ר הי' מלך על כל הצרואים נמנא שאכל ושתה. אמנס האכילה הי' מרובה על השתי' דבתחלת שנותיו של אדם אכילה מרובה משתי' וצפרשטות עד ארבעים שנה דקי"ל צמס' שצת (דף קנ"ב ע"א) דמיכלי מעלי. ואי' צמ' שאדם וחיה נצראו כזני ק'. וא"כ הי' אכילה מרובה משתי' והקרבנות שהם מוצח כפרה על חטא אדה"ר מש"ה צוצחים צאמת האכילה מרובה משתי' והכוונה לכפר על אכילה ושתי' של אדה"ר וחיה מע"ה. וצייחוד למ"ד שסובר שכולו קשוט והי' העץ הדעת

שנה שאללו השתי' מרובה מן האכילה מ"מ בקרבן שהוא מציא אכילה מרובה משתי' כי כל אדם הכוונה לכפר אחטא אדם אחוה ושם הי' אכילה מרובה משתי' ודו"ק. ע"כ מעיר דוד

מגפן ומחטה ויש דעות שהי' של זית מש"ה מציאין נסכים של יין לכפר אגפן וקח של חטוי' לכפר על החטה ושמן לכפר על הזית שלש אלה עשה לכפר ואכילה שהיא מרובה משתי' מש"ה גבי מזבח ג"כ אף באדם שהוא לאחר מ'

*

שם: אין אנם אמר רבי אלעזר מלמד שכל אחד ואחד השקרו מיין מדינתו וכו' עכ"ל.

הארץ כדאי' לעיל כשם שמלך מהודו ועד כוש כך מלך על כל עולם כולו. וא"כ אף מא"י הי' גבי סעודתו וזפרטות דהיהודים היו בתוך הבאים מא"י לכן לא הי' מני להציא שאר פירות דאסור להוציאו מא"י לח"ל כנ"ל. אך יין מותר להוציא מא"י כנ"ל לכן השקרו כל אחד ואחד מיין מדינתו, כי מרדכי הוא הי' שר משקה כמאמר הקרא לעשות רצון איש ואיש וא"כ השגית מרדכי לעשות כדת של תורה.

והנה אקרקפתא דגזרא מונח מה ראה על ככה דהציא יין מכל מדינה יותר משאר פירות. ונראה לתת טעם לשבח עפ"י הש"ס דצ"צ (דף צ' ע"ב) וז"ל: תנו רבנן אין מוציאין פירות מא"י דזרים שיש בהן חיי נפש וכו' ר' יהודה בן בתירא מתיר ציין מפני שממעט את התיפלה עכ"ל. הרי לפניך דכל הפירות אסורין להוציא מא"י לחו"ל חוץ מיין. ואחשורוש הי' .. מכל בני מדינתו, נמצא הי' אנשים באו מארבע כנפות

*

שם: לעשות כרצון איש ואיש אמר רבא לעשות כרצון מרדכי והמן. ופרש"י: כרצון מרדכי והמן, הם היו שרי המשקים במשתה.

ועיין בחגושי אגדות שממאן צפרש"י וז"ל: כרצון מרדכי והמן כו'. פרש"י שהם היו שרי המשקה צמשתה עכ"ל ואין פירושו מזורר לי דאדרבה משמע דיסד המלך את שרי המשקים שיעשו כרצון איש ואיש השותה ונראה כפי' התרגום למעצד כרעות גזרא דצית ישראל וכרעות גזרא דכל אומה ולשון ומדכתיב איש ואיש בלשון יתר אמרו כי תלה הכתוב כלל ישראל במרדכי והיינו כרצונו שלא להאכילן ולהשתותן דבר אסור דמרדכי גופיה ודאי דלא היה נהנה כלל מאותה סעודה וכן תלה כלל האומות בהמן שרצונו בכל אכילות עכ"ל.

ומעמא בעי מפני מה נתמנה מרדכי לשר המשקים. ונראה לתת טעם כעיקר עפ"י דאי' לקמן (דף י"ג ע"ב) וז"ל: ויודע הדבר למרדכי וגו' אמר רבי יוחנן בגתן ותרש שני טרסיים הוו והיו מספרין בלשון טורסי ואומרים וכו' והן לא היו יודעין כי מרדכי מיושבי לשכת הגזית היה והיה יודע בשצעים לשון וכו' עכ"ל. נמצא הי' יודע בשצעים לשון וכבר הנחתי הנחה על ד' אמות דגבי סעודתו הי' מכל אומות לכן הי' צריך א' יודע בשצעים לשון לכך הי' מתמנה לשר המשקים שהי' עיקר סעודה וק"ל.

* * *

דף י"ב ע"ב

שם: ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אטו עד השתא לא טב לביה בחמרא אמר רבא יום השביעי שבת היה שישראל אוכלין ושותין מתחילין בדברי תורה ובדברי תשבחות אבל אומות העולם ע"א שאוכלין ושותין אין מתחילין אלא בדברי תיפלות עכ"ל.

ולפ"י יפלא היכי לא מיחו חכמים בדבר וצפרטות מרדכי שעל פיו יצא כל דבר מפני מה לא מיחו צו שאל יצא לפניו ערומה ולא חייש למחר פסיק ל"י חמרי' וכעסו עליהם כדאמרינן לקמן דהש"ס.

לזה קאמר יום השביעי שבת הי' וישראל אוכלין ושותין ומתחילין בדברי תורה וצדברי תשבחות וטרידון היו ולא השגיתו צו חכמים בדבר והכל נעשה ע"י המן.

ולזה מדייק הש"ס ויאמר ממוכן זה המן כלומר הכל נעשה ע"י המן אצל חכמים טרידו היו ד"ת וצדברי תשבחות ולכן לא השגיתו צו ולא מיחו צו וק"ל.

איבא למידק מה זה ועל מה זה דקאמר יום השביעי שבת הי' שישראל אוכלין ושותין מתחילין בדברי תורה וצדברי תשבחות דאין זה אלא למותר עיקר כוונתו ליישב מה נשתנה מפני מה הי' באותו פעם בטוב לצו יותר משאר עדנים, לפ"י הכי הוא ל"י למימר יום השביעי שבת הי' א"ה ע"א אוכלין ושותין וכו'.

ונראה דצ"ל ליישב בזה דלכאורה תמי' נשגב לעין כל לפי מה דמפרש רש"י לעיל ד"ה לעשות כרצון איש ואיש לעשות כרצון מרדכי והמן הם היו שרי משקים צממיה

*

בגמרא: ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אטו עד השתא לא טב לביה בחמרא אמר רבא יום השביעי שבת היה וכו' ובלבד שתהא ערומה שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו מלמד שהיתה ושתי הרשעה מביאה בנות ישראל ומפשיטין ערומות ועושה בהן מלאכה בשבת היינו דכתיב אחר הדברים האלה כשך חמת המלך אחשוורוש זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה כשם שעשתה כך נגזר עליה וכו' עכ"ל.

אמור מעתה הואיל והיא היתה מצייתת צנות ישראל צצת קים לה דרצה מיני' משום שהפשיטין ערומות לכן נגזר עלי' מדה כנגד מדה. וע"ד שהיתה משעצדת צנות ישראל צצת קים לה דרצה מיני' וזהו את אשר עשתה ואת אשר נגזר עלי'.

ועיין בטור חושן משפט (סי' ת"ך סעי' ל"ד [כ"ד וכו']) וז"ל: המציית את הערום או מי שהוא צצית המרתח פטור. נשצה צו הרום והגציהה צגדיו ונראה כערום וצא אחר והוסיק בהפשטתו חייב צצות ומ"מ אין צצתו של זה מרובה כמו שמציית מי שאינו ערום כלל וכו' ע"ש. ועיין בסמ"ע (סעי' קטן מ"א).

*

שם: ותמאן המלכה ושתי מכדי פריצתא הואי דאמר מר שניהן לדבר עבירה נתכוונו מאי טעמא לא אתאי אמר רבי יוסי בר חנינא מלמד שפרחה בה צרעת עכ"ל.

שפחה לעצדו וצא עליה נהרג עליה מאימת אמר רב נחמן מדקראו לה רציתא דפלניא מאימת התרתה אמר רב הונא משפרעה ראשה צשוק עכ"ל. ופרש"י: מאימת התרתה, שלא תקרא מיוחדת לו אס מצא להפקיר עצמה. משתפרע

יש לדקדק דלמא מורא עליה על ראשה שעי"כ לא תהי' עוד מיוחדת לאחשוורוש ולא יגיעה למלכות, דעיין במס' סנהדרין (דף נ"ח ע"ב) וז"ל: כי אתא רב דימי אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא צן נח שייחד

ראשה בשוק, שהיו רגילות אף הנכריות הנשואות שלא
לנאת בראש פרוע.

ולפ"ז אי אמרינן שפרעה ראשה בשוק אזי היא התרתה
מכ"ש אס צא יצא ערומה לפני כל השרים פשיטא שהי'
התרתה ולא תקרא עוד שמה רצתה דפלניא ולא יגיעה

עוד למלוכה.

וי"ל דדבר זה דוקא אס היא מפקרת את עצמה משא"כ
הכא שאחשורוש גופי' הי' מצקש דבר זה לית דין נריך
צשש וא"כ מפני מה צאמת היא לא צאה אלא ודאי שפרחה
צה נרעת.

*

שם: ותמאן המלכה ושתי מבדי פריצתא הואי אמאי לא אתאי אמר רבי יוסי בר חנינא מלמד שפרחה בה צרעת.

כוונת הדברים צהיות שזה העונש של צנות ירושלים
הי' כי תחת יופי וספח ה' צנות ציון שפרחה צהן
נרעת כי כך המדה. וכך היתה צמלכה ושתי ע"ד
שאחשורוש אמר כלי שאני משתמש צו אינו לא מדיי
ולא פרסי אלא כשדיי רצונכם לראותה אמרו לו אין
וצלצד שתהא ערומה. לכן מה' היתה זאת שפרחה צה
נרעת כי תחת שופרא כיצא ולכך ותמאן המלכה ושתי
לצא.

הא מלתא דקאמר ר' יוסי צר חנינא מלמד
שפרחה צה נרעת הוא ניהו דקאזיל
לשיטתו, מה שאמר צמס' שצת (דף ס"ב ע"ב) וז"ל: והיה
תחת צשס מק יהיה וגו' כי תחת יפי אמר רצא היינו
דאמרי אינשי חלופי שופרא כיצא. ופרש"י: כי כל אלה
יצא לך תחת יפיך וכו'. וספח ה' קדקד צנות ציון אמר
רבי יוסי צרבי חנינא מלמד שפרחה צהן נרעת כתיב הכא
וספח וכתיב התם לשאת ולספחת וכו' עכ"ל.

*

שם: במתניתא תנא בא גבריא לא ועשה לה זב.

וכתב הרשב"א והובא [בהכותב] בעין יעקב וז"ל: נתילדה עלי' לעונש כיבלת גדולה והוא לה דבר כיעור ושל גנאי
תחת יופי והוא הזנב שאמר באן וכו' וע"ש באריכות.

ציופי' גלל כן צא גבריא לא ועשה לה יצלת והוי לה דבר
כיעור ושל גנאי תחת יופי וצמומה נפסלה דכל הפוסל
צמומו פוסל.

ואיכא למימר דר' יוסי צ"ר חנינא דנייד מהא מלתא
דחני צברייתא צא גבריא לא ונתילדה עלי' לעונש וכו'
כיצלת גדולה להייתה נפסל צמומה משום דאיהו אזיל
לשיטתו דלא הוי מוס רק צעומדת על פדחתה וצמן שאין
עומד על מנחה לא הוי מוס וגבי ושתי לא הי' עומד על
פדחת' לכן לדידי' לא הוי מוס ומש"ה קאמר איהו מלמד
שפרחה צה נרעת.

הנה מקרא מלא דבר הכתוב כולך יפה רעייתו ומוס
אין צהך וכו' וכאן אנו נאמר חלופי שופרא
מומא כהא דחני' צמס' כתוצות (דף ע"ה ע"א) וז"ל:
הוסיפו עליהן מומין. ופרש"י: מומין צנשים. השומא
וכו' ותניא דחניא שומא שיש צה שער ה"ז מוס אין צה
שער גדולה ה"ז מוס וכו' ואיזוהי גדולה פירש רצ"ג
עד כאיסר האיטלקי א"ר יוסי צר' חנינא צעומדת על
פדחתה. ופרש"י: ולעולם צשאין צה שער וצקטנה וכו'
ע"ש באריכות.

ומעתה חזי מה דעלתה צה לאשר שהיתה משתצחה

*

שם : בא גבריאל וכו'.

וכתב הרשב"א וז"ל לוכמאמרם ז"ל [סוטה דף י"ב ע"ב] בא גבריאל וחבטן וכו', [ב"ר פ"ג ס"ב] בא גבריאל להפוך את סדום וכו' ע"ש.

מה כתיב זה זכור את יום השבת לקדשו כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות וכו' ע"ש. אלמא דאי אית זהו מלאכה צריכים לשבות והאיך היפך גבריאל את סדום צי"ט של פסח וצבצב עשה לושתי יצלת והוא לה דבר של גנאי ושל כיעור. ואולי עפ"י הדיבור שאני. או נאמר דהמלאכים אין משמרין שבת.

קצת יש לדקדק והלא לפי דעת רז"ל אותו יום שבת הי' כמאמר הקרא (והי') ציום השביעי ואותו יום שבת הי'. ומעשה דסדום צפסח הי' כדאי' צמדרש והוצא צרש"י ומנות אפה ויאכלו פסח הי' וכו', א"כ מן התימא האיך עשה גבריאל מלאכה צבצב וציו"ט, דעיין צמס' שבת (דף פ"ט ע"א) צתוך התשובה שהשיב מרע"ה למלאכים צבציל קבלת התורה וז"ל: שוב

*

שם : מכדי פריצתא הואי מאי טעמא לא אתאי וכו' במתניתא תנא בא גבריאל ועשה לה זנב וכו'.

ישראל ומהפך בזכותן ועומד על ימין ישראל ללדקס. והיוצא צדוגמא צמס' סוטה (דף י"ב ע"ב) וז"ל: ונערותיה הולכות וגו' א"ר יוחנן אין הליכה זו אלא לשון מיתה וכו' כיון דחזו דקא צעו לאצולי למשה אמרו לה גבירתנו מנהגו של עולם מלך צשר ודס גוזר גזירה אם כל העולם כולו אין מקיימין אותה צניו וצני ציתו מקיימין אותה ואת עוצרת על גזירת אציק צא גבריאל וחצטן צקרקע וכו' עכ"ל. ועיין נמי שם (דף י"ג ע"ב). לכן גם את זה עשה וצא וציאתו עשה רושם למען לא תצא לפני המלך ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה זו אסתר והיינו הא דאהני להו לישראל על ידה שיצא לאור משפטן.

הנראה לי לומר מלמא צטעמא על מה שצא גבריאל דוקא ולא שום מלאך אחר כי הוא תמידין כסדרן לומד זכות על ישראל כאשר מצינו לקמן (דף ט"ז ע"א) וז"ל: וימצא כתוב כתב מצעי' לי' מלמד ששמשי מוחק וגבריאל כתב עכ"ל. וכן מצינו צמס' יומא (דף ע"ז ע"א) שגבריאל הי' מלמד זכות על ישראל, ואמר רצי יוחנן צאותה שעה אפקוהו לגבריאל וכו' עמד גבריאל מאחורי הפרגוד ואמר שוא לכם משכימי קום וכו' כן יתן לידידו שגא וכו' אמר הקדוש צרוך הוא מי הוא זה שמלמד זכות על צני אמרו לפניו צרונו של עולם גבריאל אמר להם נייעול וכו' ע"ש. הרי לפניך דגבריאל הוא המלמד זכות על

*

שם : ויאמר המלך לחכמים מאן חכמים רבנן ידעי העתים שיודעין לעבר שנים ולקבוע חדשים אמר להו דיינוה לי אמרו היכי נעביד נימא ליה קטלה למחר פסיק ליה חמוריה ובעי לה מינן נימא ליה שבקה קא מזוללה במלכותא אמרו לו מיום שחרב בית המקדש וגלינו מארצנו נימלה עצה ממנו ואין אנו יודעין לדון דיני נפשות זיל לגבי עמון ומואב דיתבי בדוכתייהו כחמרא דיתבי על דורדייה וכו' עכ"ל.

והנה עיין לקמן צתוס' ד"ה ויאמר ממוכן יש מדרש שהיה דניאל ולפי וכו' יעץ לעשות כן

[רב] אולי כוונת רבינו להקשות גם ממעשה דבא גבריאל וחבטן שזה הי' ביום שהושלך משה ליאור, ושם בסוטה איתא: ר' חנינא בר פפא אמר אותו היום עשרים ואחד בניסן היה וכו' רבי אחא בר חנינא אמר אותו היום ששה בסיון היה. הרי דהי' ביום טוב.

ואי נימא שצקי' יאמר קא מזלזלי במלכותא. וזודאי שפיר השיבו חכמים אליו זיל לגבי עמון ומואב ולא יאונה לזדיק כל און והיכי עזיד דניאל הכי ויעץ לאלתר ומיד למיקטלי'. אמנם תורה עני' במקום זו ועשירה במקום אחר דעיין לקמן (דף ט"ו ע"א) אשר ז"ל: אמר שמואל התך זה דניאל ולמה נקרא שמו התך שכל דברי מלכות נחמין על פיו וכו' עכ"ל. מעתה יש לומר דהיינו טעמא דדניאל משום שהשעה דחקו לכך והזמן גורם שהוא הי' ממונה על כך שכל דברי מלכות נחמין על פיו ועליו רמי' ליתן ענה בדבר זה ולא הי' מצי לסלק נפשי' מתוכו וק"ל.

*

עוד שם: ויאמר המלך לחכמים מאן חכמים רבנן ידעי העתים שיודעין לעבר שנים ולקבוע חדשים אמר להו דיינוה לי אמרו היכי נעביד נימא ליה קמלה למחר פסיק ליה חמריה ובעי לה מינן נימא ליה שבקה קא מזלזלה במלכותא אמרו לו מיום שחרב בית המקדש וגלינו מארצנו נימלה עצה ממנו ואין אנו יודעין לרון דיני נפשות זיל לגבי עמון ומואב דיתבי בדוכתייהו בחמרא דיתבי על דורדייה וכו' עכ"ל.

דיני קנסות סלקא דעתך והאמר רב יהודה וכו' אמר רב נחמן בר יצחק לא תימא דיני קנסות אלא שלא דנו דיני נפשות מ"ט כיון דחזו דנפישי להו רוחמין ולא יכלי למידן אמרו מוטב נגלי ממקום למקום כי היכי דלא ליחייבו דכתיב ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא מלמד שהמקום גורם.

ובתוספת ד"ה מלמד שהמקום גורם וא"ת והא ירושלים נמי איקרי מקום לגבי אכילת קדשים ומעשר שני וכתיב במקום אשר יבחר ה' וי"ל דלגבי דיני נפשות לא איקרי מקום אלא לשכת הגזית וכו' והיינו טעמא משום דבעי' סנהדרין סמוך לשכינה וכו' ולפיכך גלו וישבו בחנות אף על פי שחנות עצמו היה צהר הבית מ"מ לא היה סמוך לשכינה כלשכת הגזית. וא"ת מנלן קפידא במקום שאר חייבי מיתות שלא זוקן ממרא דקרא לא כתיב אלא זוקן ממרא ויש לומר דדרשינן כל זמן שסנהדרין גדולה במקומה כדין אצל מזבח אז שופטים תתן לך בכל שערך לשפוט דיני נפשות נסתלקו הם בטלו כל דיני נפשות עכ"ל.

הרי שלך לפניך דדבר זה מחזור וצורר דכל דיני נפשות בטלה מיום שגלתה סנהדרין כנ"ל ופוק חזי מה דאי' דש"ס דברכות (דף ס"ג ע"א) ז"ל: אמר רב ספרא רבי אבהו הוה

דהמה לא משכחת אלא מצני יששכר יודעי צינה עתים לדעת וכדאיתא במס' יומא (דף ד"ו ע"א) ז"ל: אמר רבא לא משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא דאחי משצט לוי או משצט יששכר לוי דכתיב יורו משפטיך ליעקב יששכר דכתב ומצני יששכר יודעי צינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ואימא יהודה נמי דכתיב יהודה מחקקי אסוקי שמעתא אליבא דהילכתא קאמינא. וא"כ תמי' גדולה נשגבה בעיני על דניאל האין ימלאו את לבו ליעץ כן לא חש להא דחששו כל הני רבותא הא טעמם ונימוקם אתם למיחש מיהא בעי דאי נימא קטלי' שמא למחר פסק חמרא ובעי לה ממנו,

והנה מן הראוי להתבונן מה ראה על ככה שבתר המלך אחשורוש דוקא חכמים שיודעין לעבר שנים ולקבוע חדשים. וגם יש לתמוה מאי חידוש אתא לאשמועינן בזה ולמאי הלכתא נקט הש"ס זה דיאמר המלך לחכמים שיודעין לעבר שנים וכו' מאי נפקא מיני'. להבין דברי חכמים וחידותם המחדדין זה את זה בהלכה ונקיטו מלייהו בלשון חכמה ומשתעי בלשון קצרה ונקדים מה דאי' בש"ס דשבת (דף ט"ו ע"א) ז"ל: יוסי בן יעזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים גזרו טומאה על ארץ העמים וכו' שלח להם כך אמר אבא מאה ושמינים שנה עד שלא חרב הבית פשטה מלכות הרשעה על ישראל שמינים שנה עד שלא חרב הבית גזרו טומאה על ארץ העמים ועל כלי זכוית ארבעים שנה עד שלא חרב הבית גלתה לה סנהדרין וישבה לה בחנויות למאי הילכתא אמר רבי יצחק בר אבדימי לומר שלא דנו דיני קנסות דיני קנסות סלקא דעתך אלא אימא שלא דנו דיני נפשות עכ"ל. הרי לפניך דקודם חרבן לא דנו דיני נפשות.

ושים עיוןך במס' ע"ז (דף ח' ע"ב) ז"ל: ארבעים שנה עד לא חרב הבית גלתה סנהדרין וישבה לה בחנות למאי הלכתא א"ר יצחק בר אבדימי לומר שלא דנו דיני קנסות

שגלו אף צבצב הי' שכינה עמהם. ולפ"ז יש לומר אף צבצב מיקרי סמוך לשכינה בראותו זמן ומותר שמה לעבר שנה ולדון דיני נפשות.

והשתא יבואר היטב ויאמר המלך לחכמים מאן חכמים רבנן יודעי העמים שידועין לעבר שנים ולקצוע חדשים דוקא חכמים שמעברין את השנה שאל למידן דיני נפשות משום דמורא עלה על ראשו דחכמים יסלקו מינה משום האי חששא דלקמן ויאמרו דמיום שגלו אסור לנו למידן דיני נפשות לכך אתא לחכמים דמעברין השנה ונסתלקה טענותם משום דאתם מעברין השנה תיפוק לי' לשכנו תדרשו כל דרישות שאתה דורש לא יהא אלא בשכינו של מקום אלא ע"כ ז"ל דאף צבצב מיקרי סמוך לשכינה דכל מקום שגלו שכינה עמהן וכנ"ל ולפ"ז מותר לדון דיני נפשות.

והשיבו חכמים לא כמו שעלתה על דעתך עלתה על דעתינו אלא באמת מותר לנו למידן דיני נפשות ולעבר שנים אלא דהיינו טעמא משום דמיום שחרצ צית המקדש וגלינו מארצנו ניטלה ענה ממנו מחמת טרדות הגלות לא נח דעתינו ואין לנו ענה וכו'.

*

שם: עמון ומואב דיתבי בדוכתייהו בחמרא דיתבי על דורדייה וכו'.

עיין בתשובות חכם נצי צסי' [ע"ה] מה שמפלפל בחכמה בענין זה.

*

שם: (כדת מה לעשות) אמר להו דיינוה לי אמרו היכי נעביד נימא ליה קמלה למחר וכו' ובעי לה מינן וכו' אמרו לו מיום שחרב בית המקדש וגלינו מארצנו ניטלה ענה ממנו ואין אנו יודעין לדון דיני נפשות זיל לגבי עמון ומואב וכו'.

דלהוי יפה שתיקותו מדיבורו ושז אל תעשה עדיף. ואולי דמדרשים חלוקים הם הך מדרש דאית לי' ממוכן זה דניאל לא סבירא לי' הך דרשא ויאמר המלך לחכמים יודעי העמים מאן חכמים רבנן וכו'. ועיין מה שכתבתי לעיל בזה באריכות וישבתי בענין אחר לשכנו תדרשו.

*

משמע כשירד חנינא בן אחי רבי יהושע לגולה היה מעבר שנים וקוצע חדשים בחונה לארץ שגרו אחריו שני תלמידי חכמים וכו' אמר להם מפני מה אני מטמא ואתם מטהרים אני אסור ואתם מתירים אמרו לו מפני שאתה מעבר שנים וקוצע חדשים בחון לארץ. ופרש"י בד"ה מעבר שנים וכו' ותנן: אין מעברין את השנים אלא ביהודה, דכתיב לשכנו תדרשו, כל דרישות שאתה דורש לא יהא אלא בשכנו של מקום, בפרק קמא דסנהדרין (דף י"א ע"ב) עכ"ל.

אמור מעתה דאף לעבר שנה בעינן שיהי' סמוך לשכינה ותרווייהו למידן דיני נפשות ולעבר שנה דין אחד להם. והא בהא תליא היכא דשרי לעבר שנה משום דמיקרי סמוך לשכינה שרי נמי לדון דיני נפשות ובמקום דאסור לעבר שנה אסור לדון דיני נפשות.

ודע מה דאיתא לקמן (דף ד"ט ע"א) וז"ל: תניא רבי שמעון בן יוחי אומר בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא שצכל מקום שגלו שכינה עמהן גלו למזרים שכינה עמהן שנאמר הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם במזרים וגו' גלו לצבצב שכינה עמהן שנאמר למענכם שלחתי צבצב וכו' עכ"ל. היוצא מזה דצכל מקום

יש לדרקדק לדעת המדרש שמציאים תוס' בד"ה ממוכן במדרש יש שהוא דניאל וכו' עכ"ל. א"כ איך מלאו לבו לפסוק דינה של ושתי והלא בזה הוא מחייב לידועי העמים החכמים דהם רבנן אשר השיבו מיום שחרב בית המקדש וכו' ניטלה ענה ממנו ואין אנו יודעין לדון דיני נפשות ולו חכמה ישכילו זאת ומוטב הי'

שם: אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא כלום הקריבו לפניך כרים בני שנה וכו'.

והנה שים עיונך בעין יעקב במס' מגילה אשר ז"ל: אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא כלום הקריבו לפניך פרים בני שנה.

וּנְרָאָה לִי להחזיק הגרסא שלפנינו בש"ס דקשה שעה. ועוד דנוטריקון של כרשנא לכאורה משמע כרים בני שנה ולכן צריך למגרס כרים בני שנה.

*

שם: מיד והקרב אליו כרשנא וגו' אמר רבי לוי כל פסוק זה על שום קרבנות נאמר כרשנא אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא כלום הקריבו לפניך כרים בני שנה בדרך שהקריבו ישראל וכו' עכ"ל.

ממוכן אשר לא תבא ושתי ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה.

דהנה ש"ס ערוך צמס' סנהדרין (דף ג"ו ע"א) וז"ל: תנו רבנן שבע מצות נטווו בני נח דינין וברכת השם עבודה זרה גילוי עריות וכו' מנהגי מילי אמר רבי יוחנן דאמר קרא ויזו ה' אלהים על האדם לאמר וגו' ועיין שם שיטה ארוכה בענין זה. והנה אע"ג דאיסור אשת איש אין להם אצל מיוחדת יש להם וא"כ היא היתה חייבת מיתה על שזינתה. וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות איסורי ביאה דנכרים מנווים על שבע מצות אשר נטווה אדה"ר לפיכך דמה בראשה כאשר עשתה כן נגור עליה.

אמנם הניחא לדעת ר' יוחנן דדריש מהך קרא ויזו ה' וגו' על שבע מצות שננטווה אדה"ר וממילא גם ושתי נלכדה צמנודה רעה ואחיהא כמ"ד לעצדה ולשמרה לעצדה זו מצות עשה לשמרה זו מצות לא תעשה דכל מקום שנאמר השמר וכו' אינו אלא לא תעשה וא"כ נטווה אדם על גילוי עריות וכן קיימו וקיבלו בני נח עליהם. משא"כ לדעת המדרש בסדר בראשית (דף י"ט ע"ב) דאמר לעצדה ולשמרה אלו הקרבנות שנא' תעבדון את אלקים על ההר הזה וכתוב תשמרו להקריב לי זבוח וכו' עכ"ל א"כ אין לן ראיה שננטווה אדה"ר על גילוי עריות וה"ה נמי בני נח אפי' מיוחדת אין להם.

איצרא לפ"ז דבני נח אין מקריבין קרבנות כדרך שמקריבין ישראל א"כ ע"כ ז"ל דאית להו לדידהו הא דכתי' לעצדה ולשמרה לא קאי אקרבנות רק אמנות עשה

מִן הָרְאוּי להתבונן בדרכי המלאכי השרת שכוונתם הי' שיצא דבר המלך ודתו להרוג את ושתי כי כן מפרש"י וז"ל: והקרוז אליו לשון הקרבנות קרבן, מלאכי השרת הזכירו לפני הקדוש ברוך הוא את הקרבנות שהקריבו ישראל לפניו לעשות להם נקמה בושתי, ותבא אסתור ותמלוך תחתיה ע"כ.

וכמו כן הוא מצואר בדברי המהרש"א בח"א וז"ל: יודעי עתים לא מצינו רק בחכמי ישראל כמ"ש ומצני יששכר יודעי בינה לעתים וגו' והם מכלל סנהדרין שדיני דיני נפשות וכו' ובתרגום איתא נמי הך דרשה ובני יששכר הזכיר לעיל שלא רצו לדונה הם היו מתפללים כך והזכיר בתפלה זו כלל הקרבנות הצאים לכפרה וכו' עכ"ל.

וא"כ לדעת ר' לוי שאמר כך אמרו מ"ה לפני הקב"ה והזכירו בתפלתם כלל הקרבנות שלא הקריבו אומות העולם והאיך עלתה דבר זה בידם מפני שלא הקריבו כרים בני שנה כדרך שמקריבין ישראל משום כך תהא חייבים מיתה האיך תלי' זה בזה. ועוד וכי שורת הדין נותן בשביל ותמאן המלכה לצוא גלל כן נידיינוה דיני נפשות והחכמה זו מאין תמנא בשביל שמיאנה לצא תנא צמיאון להרוג.

והנראה לפרש דהך מלתא שלא הקריבו אומות העולם קרבנות כדרך שהקריבו ישראל אגד צמד ומישך שייך להיותה חייבת מיתה וקולר תלוי בצווארה ולא מפאת שלא רצתה לצא לפני המלך רק שהיא חייבת מיתה מצד איסור עריות כדאמר מר מכדי פריצתא הואי דאיהו בקרי ואיהי בצוויני ושניהם לדבר עצירה נתכוונו לכך נתגלגל הדבר ויאמר

וצני יונה כיון דלית להו מרה משום כך לא מקבלין עלייהו
תקרוצת דידהו להקריצ מינייהו.

איצרא עדיין טעמא אחרינא אית בזה דאין מקריצין
ממין תורים וצני יונה משום דכתיב חלקים יבקש את
הנרדף ואין לך נרדפין בעופות יותר מן תורים וצני
יונה מש"ה מקריצין מינייהו וכדאי' במדרש והרי לפניך
לטעם זה הקפידה מלאה מקום לנוח מפני מה הא"ה אין
מקריצין תורים כדרך שמקריצין ישראל ועל דא בתרתהון
דושתי. והיינו דאמר רבש"ע כלום הקריצו לפניך שתי
תורים וכו' וקריצו מיתתה של ושתי עי"ז בהיות שלא היו
מקריצין תורים ע"כ ע"כ אית להו לדידהו טעמא של
הקרבנות תורים וצני יונה דוקא משום דלית להו מרה וכאשר
כתבתי א"כ שורת הדין נותן להרוג את ושתי דחייבת מיתה
בשציל שזינתה כדאמר מר איהי צבוציני וצני נח מצווין על
ערויות וכמ"ש לעיל.

דהנה חדא מהני תרתי טעמא אית בזה שאמר מ"ה
לפני הקב"ה רבש"ע הללו עובדי ע"ז וכו' מה נשתנו אלו
מאלו. או כדאי' במדרש שאמר הקב"ה אין לך נרדפין
באומות יותר מן ישראל וחלקים יבקש את הנרדף. או
כדאמר רז"ל בשציל שגדרו עצמן מן העריות. ונפקא
מינייהו צין הנך תרתי טעמא דלטעמא דאומרינן משום
שגדרו עצמן בעריות אלמא נטווי צני נח על העריות וקודם
מ"ת הי' לישראל דינס כצני נח והיא שעמדה להם שנגאלו.
אמנם להך טעמא דאמרינן דאין לך נרדפין באומות יותר
מן ישראל וכו' א"כ אין לך ראי' דנטווי צני נח על העריות.
ועדיין יש פתחון פה ומקום לבעל דין לחלוק שלא היתה
ושתי חייבת מיתה כיון דאיסור ערויות אין להם.

אולם מזה דחוינן שלא הקריצו תורים וצני יונה כדרך
שהקריצו ישראל אלמא אית להו לדידהו טעמא דמלתא
שמקריצין ישראל תורים וצני יונה לאו משום דכתיב
וחלקים יבקש את הנרדף ואין לך נרדפין וכו' דאי מהנך
טעמא גם להם הי' להקריצ אלא טעמא דמלתא כיון דאין
להם מרה וכמו שכתבתי.

אמנם לפ"ז קשה הוי להו להוכיח דהך טעמא עיקר
משום שאין לך נרדפין יותר מן התורים וצני יונה והאלקים
יבקש את הנרדף שהרי מתוך שנגאלו ישראל ונילוו

ולא תעשה שנטווי על ז' מנות כדאמר ר' יוחנן במס'
סנהדרין ומיוחדת אית להם וה"ה ושתי שזינתה חייבת
מיתה.

ומעתה הכי אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע
כלום הקריצו לפניך וכו' רזו בזה לפ"ז שלא הקריצו
קרבנות כדרך שמקריצין ישראל ע"כ ס"ל דהך לעבדה
ולשמרה לא קאי אקרבנות רק אמנות עשה ולא תעשה
אשר נטווי על שבע מנות ובכללן גילוי ערויות וא"כ יא
דבר המלכות מלכו של עולם מלפניו לדיינה לושתי צמיתה
המיוחדת לה וכדין מיוחדת דאית להו לצני נח ואזהרתן זו
היא מיתתן מיד ויאמר ממוכן וגו'.

ועפ"י דברינו אלה יבאר נמי דבריהם של מ"ה שאמר
לפני הקב"ה כלום הקריצו לפניך שתי תורים וצני יונה
דלכאורה מה איכפת להו אם היו מקריצין תורים וצני יונה
או לאו.

אמנם לדברינו היו מקדימין יונה לאון וכח ינתן מאת
מלכו של עולם שתמסר ושתי להריגה בהיותה גר גירה
דילה ותמסרה לסרדיוט לעשות דינה כיוצא בה. וטרם
כל אציע לפניך מלתא בטעמא אמאי לא זוותה התורה
להקריצ משאר עופות טהורים כמו מן תורים וצני יונה
ולמה דוקא בהקרבנות זו מנות מליקה בעצמו של כהן ולא
בסכין כמו שאר קרבנות.

והנראה לי לומר עפ"י מה דאיתא בזוהר סדר עקב
הכבד הוא נגד יצחק ומרה התלוי' בכבדא הוא חרבו של
עשיו ע"ש באריכות.

והנה כל מעשינו המה להכניע בהכנעה רבה ולעומקא
דתהומא שתהא יורדת ועל תעלה החרבו של עשיו למאן
לא ישלחו הידים ידי עשיו ומטעם זה אנו מקריצין מן
תורים וצני יונה דוקא לאשר שאין להם מרה ומליקתן זו
מיתתן בעצמו של כהן דוקא ולא ע"י הסכין כדי להחליש
חרבו של עשיו.

אמור מעתה לדעת המלאכי השרת שאמר כלום
הקריצו לפניך תורים וצני יונה וכו' אלמא דאין דרכן של
אומות העולם להקריצ ממין תורים וצני יונה וכו' והיינו
טעמא דאינהו רוצים בתקנתן להגביר כח החרב חרבו של
עשיו בתגבורת הדינין ומרה תהא באחרונה והני תורים

שהקריבו ישראל אלמא אית להו טעמא דישראל מקריבין תורים וזני יונה דוקא משם דלית להו מרה ולהכחיש כח חרבו של עשיו על ידי זה ולא מטעמא דאלקים יבקש את הנרדף אלא משום שגדרו את עצמן בעריות והרי מצואר לדידהו דננטוו זני נח על העריות ואשת איש ומיוחדת אית להו וא"כ הדבר ברור ושתי שזינתה שתהא חייבת מיתה ומינה וצא ניזיל זה נרגא והיינו דקאמרי שתר כלום הקריבו שתי תורים לפניך כדרך שהקריבו ישראל וכמ"ש.

*

שם: אדמתא כלום בנו לפניך מזבח אדמה בדכתיב מזבח אדמה תעשה לי וכו' עכ"ל.

במקום המזבח והלא ש"ס ערוך צמס' וצחים (דף ס"ג ע"א): עוצד אדם במקום רבו אכל אדם אכול במקום רבו וכו' ע"ש וצבילי הך סברא דאין אדם אכול במקום רבו לא עלתה על דעתיהו שינוי' דר"י ור"ל.

אמנם על דא תצרתהון דלסברא זו ע"כ ז"ל דזני נח ננטוו על ז' מצות וכדחשיב ר' יוחנן צמס' סנהדרין שהצאתי לעיל דאין לומר קרא כדכתיב ואין מקרא יואא מידי פשוטו ויאו ה' אלקים על אדם מכל עץ הגן אכל תאכל ומעץ הדעת וגו' לא תאכל ועל אכילה הוזהר דהאיך אפשר לומר כן שיאכל במקום רבו עד שהקצ"ה הי' צריך לצוות עליו שלא יאכל מעץ הדעת והלא גם משאר אילנות אין דרכו לאכול אלא ודאי דהקרא לא קאי על אכילה אלא לדרשא ושמעינן מיני' דננטוו על ז' מצות וכללן על עריות. והרי מצואר הדבר לפניך לדעתיהו דא"ה שלא זנו מזבח של אדמה ע"כ אית להו לדידהו דצ"נ ננטוו על ז' מצות וכמ"ש.

והשתא הכי קאמרי מ"ה לפני הקצ"ה רצש"ע כלום הקריבו לפניך א"ה מזבח אדמה והזכירו מזבח של אדמה בתפלתן כדי להורות שלא צאו צטרוני' עליו רק לפרש שיחתן ולהראות לעין כל הדבר ברור לפי שלא זנו מזבח אדמה וע"כ סבירא להו דננטוו זני נח על ז' מצות וכמ"ש לעיל וא"כ יא דבר המלכות מלפניו לעשות לושתי כמשפט

ממה"ד שאמרו הללו עובדי ע"ז וכו' וע"כ ז"ל דאית להו לדידהו כדעת רז"ל שאמרו לא נגאלו ישראל אלא משום שגדרו עצמן בעריות ומעתה פוק חזי לדעתיהו אית להו לדידהו שננטוו זני נח על העריות וגם ושתי שזינתה ראוי להרוג כאשר עשתה כן נגזר עליה.

ומעתה הכי קאמרי מ"ה בתפלתן שהזכירו כלל הקרבנות וכוונתם שיא דבר המלכות להשיב לה לושתי גמולה בראשה לפי שלא הקריבו תורים וזני יונה כדרך

הנה גם דצריהם הללו זנוי צאמת היסוד ואמת הזנין מנד שלא זנו אומות העולם מזבח אדמה לכן אדמה על ראשה ומדוויל ידה ישולם לה וחייבת מיתה על הזנותה וכדאמר מר איהי צבוליני וכמ"ש לעיל.

ומקדם אציע לפניך דעת רז"ל צמס' וצחים (דף ס"א ע"ב) וז"ל: מאי מזבח אדמה שהוא מחובר באדמה שלא יבנו לא ע"ג כיפיים ולא ע"ג מחילות וכו' עכ"ל. הרי לפניך דמזבח אדמה הכתוב מעכב עליו שהיא דוקא מחובר באדמה. ואין להקשות קושיו' הש"ס צשילהי מס' חגיגה כתיב המזבח עץ שלש אמות גבוה וגו' וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' פתח צמזבח וסיים צשלחן וכו' אלמא דיש מקום לפקפק וליטול אחת מצנתיים או מזבח או שלחן ואפי' אם המזבח הוא זנוי על כיפין של עץ קרוי נמי מזבח כמו השלחן של עץ והכתיב קראו מזבח.

אי משום הא לא אריא דהא תשובתו צלדו וכדמשני הש"ס התם: רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו צזמן שצית המקדש קיים מזבח מכפר על אדם עכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו ע"ש.

אמור מעתה לדעתיהו דאומות העולם שלא זנו מזבח אדמה טעותיהו מהכא מכח קושיו' הש"ס פתח צמזבח וסיים צשלחן וכאשר כתבנו ושינוי' דהש"ס לא קים להו ואולי דניידי האומות העולם ולא סבירא להו שנוי' דר' יוחנן וריש לקיש דאמרי צזמן שצית המקדש קיים מזבח מכפר על אדם עכשיו שאין המזבח קיים שלחנו של אדם מכפר עליו דהאיך אפשר לומר דהשלחנו של אדם הוא

הראוי לה מיד ויאמר ממוכן לפני המלך וגו'.

※

שם: כלום הקריבו לפניך כרים בני שנה וכו' אדמתא כלום בנו לפניך מזבח עכ"ל.

במס' כתובות (דף י"ד ע"ב) וז"ל: אמר ר' אליעזר מזבח מזיח ומזין ומחצב ומכפר היינו מכפר היינו מזיח מזיח מזיח ומכפר עונות עכ"ל לכן הזכירו מלאכי השרת זכות מזבח שהוא מזיח ומכפר ומצטל.

וי"ל טעם לשבח וכעיקר שהזכירו מלאכי השרת זכות מזבח דוקא כי המזבח הוא מזיח ומכפר ומצטל גזירות רעות לכן הזכירו כדי שיצטלו גזירות רעות מישראל שהי' נגזר עליהם על שנהנו מסעודת אחשורוש ויש עיוןך

※

שם: כלום שימשו לפניך בבגדי כהונה דכתיב בהו תרשיש ושהם וגו'.

שלא היו הכתנות עור בגדי כהונה ועדיין הקפידה מלאכה מקום לנוח מנין הו' להו לא"ה לאסוקי אדעתיהו ללבוש בגדי כהונה אחרי שאין להם רמו בקרא.

כבר העליתי דבר כיוצא בזה בספרי יד דוד והוכחתי מתוך דברי תוס' בקידושין (דף ל"ו ע"א) בסוף ד"ה הקבלות והזאות וכו' ותוכן דבריהם בזה הלשון ותנופה נמי אכטריך למעוטי משום דאשכחן תנופה דכשרה בנשים כדאמרין לקמן חוץ ממנחת סוטה וזוירה מפני שהן מניפות וא"כ תיפוק לי' דכל הני אין כשירות בנשים לפי שהן מחוסרי בגדים דהא אמרינן בפ"ק דזבחים דאפי' כהנים בזמן שאין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם ויש לומר דמייירי שלבשו את הבגדים וכו' עכ"ל. הרי מבואר לפניך שאפשר שלבשו הנשים את הבגדים בשעת שהן היו מניפות מנחת סוטה וזוירה.

וא"כ גם כאן לנו נאמר דאדם וחיה לבשו בגדי כהונה בשעת שהיו מניפות את מנחת נזיר שלהם וכאשר הארכתי בספרי צענין זה שפיר שהי' נזיר לדעת המ"ד שאילן שאכל אדה"ר ממנו גפן הי' שנאסר לו כדין נזיר שאסור לו יין ושכר וכל היוצא מגפן ומעתה שפיר הי' להם לאסוק אדעתיהו שחייבים בצגדי כהונה וע"כ צ"ל דאית להו דקרא חצבה עמודיה שצעה קאי על ז' מנזות וכאשר כתבתי וא"כ על דא תברתה של ושתי וכמ"ש.

או כלך לדרך זה מדלל שמשו בצגדי כהונה ע"כ סברי

גם בזה נראה לי לומר שדעתם וכוונתם של מ"ה הי' להצדיק את הדין על ושתי ולהראות שעפ"ז שלא שמשו הא"ה בצגדי כהונה מוכרח לומר שחייבת מיתה דהנה אית' צ' פירושים על הקרא חצבה עמודי' שצעה אלו שצעה בגדי כהונה ולאידך פירושא קאי על ז' מנזות שנצטווה אדה"ר. ומעתה הדבר פשוט אינהו שלא שימשו בצגדי כהונה ע"כ אית להו לדידהו דהקרא חצבה עמודי' שצעה לא קאי על בגדי כהונה רק על ז' מנזות ובכללן עריות וא"כ שורת הדין נותנת להיות ושתי חייבת מיתה על הזנותה כדאמר מר איהי צויליני וכמ"ש. ואם נפשך לומר דמהיכי תיתי לאסוקי אדעתיהו דא"ה שיהיו חייבים לשמש בצגדי כהונה דהכי אית' במדרש ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם אלו בגדי כהונה וכו' אלמא דנצטווה אדה"ר ללבוש בשעת עבודה הבגדי כהונה וא"כ איכא למימר דקרא חצבה עמודי' שצעה קאי על בגדי כהונה וכל מנזות שנצטווה אדה"ר קיימו וקבילו בני נח עליהם ועל בנייהם אחריהם ואינהו דלל שמשו בצגדי כהונה אלמא ס"ל דהך קרא חצבה עמודי' שצעה לא קאי בצגדי כהונה רק על ז' מנזות וא"כ ושתי שזינתה חייבת מיתה.

ואם יאמר האומר האיך אפשר לומר דזהו דכתיב ויעש אלקים כתנות עור וילבישם הי' בגדי כהונה והלא כתיב לאדם ולאשתו והאיך אפשר שעשה לחיה בגדי כהונה כמו לאדם וכי אשה בעזרה מנין ומדהא ליתא הא נמי ליתא

כתנות עור צבגדי כהונה וע"כ צריך לומר דהקרא ויטו
אלקים את אדם וגו' מכל עץ הגן אכל תאכל וגו' לא קאי
על אכילת פרי אלא על ז' מנזות שנזטוו לאדם הראשון
ובתוך הצאים הוא אשת איש לפ"ז ושתי היתה חייבת מיתה
על שזינתה תחת אחשורוש כדאמר מר איהו צקרי ואיתמי'
צבויני.

לדה"ר לא נזטווה על צבגדי כהונה והקרא ויעש ה' לאדם
ולאשתו כתנות עור אי אפשר לפרש צבגדי כהונה שהרי
חיה הלבישה ג"כ כתנות עור וא"כ אשה בעזרה מנין
לשמשה צבגדי כהונה וא"כ י"ל כדעת המוס' בקדושין
שאם האשה היא נזירה אז מתלצשת צבגדי כהונה וחיה
היתה נזירה שנזר לה הגפן משום כך ויעש ה' לאדם ולחיה

*

שם: והקרב אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש אמר רבי לוי כל פסוק זה על שום קרבנות נאמר כרשנא וכו'
תרשיש כלום שימשו לפניך בבגדי כהונה דכתיב בהו תרשיש ושהם וישפה עכ"ל.

לפרסיים דוב משום שאוכלין ושותין ומסורבלין צבזר
כדוב מאי נפקא מיני' אלא להורות ולהודיע דהאזן
התרשיש הי' שכיח גבייהו ואפ"ה לא צחרו באזן זה לצבגדי
כהונה.

ובזה יוצן פלוגתת דרב ושמואל (דף י"ב ע"א) וז"ל: בהט
ושש אמר רב אסי אצנים שמתחוטטות על צעליהן וכו'
ודר וסחרת רב אמר דרי דרי ושמואל אמר אצן טובה יש
צרכי הים ודרה שמה הושיבה באמצע סעודה וכו' עכ"ל.
לכאורה יפלא צמאי קמפלגי.

ועפ"י הנ"ל יש לומר דרב סבר דאחשורוש שהי' מלצח
את עצמו צבגדי כהונה הוא הי' מהדר אחר אצני חשן
למזוא דוגמא לאלו אצנים שהבעלים היו מתחוטטין עליהם
והטרחה גדולה כמו שמצינו במס' ע"ז ובמס' פאה פעם
א' נאצד אצן אחד מחשן והיו מהמהדרין עד שמצאו
אלל גוי אחד באשקלון וקנו ממנו צדמים יקרים ולכתחלה
כשעשו ישראל צבגדי כהן גדול הנשיאים היו מציאין. ועיין
ביומא (דף ע"ה ע"א) וז"ל: והנשאם הביאו את אצני השהם
תנא נשיאים ממש וכן הוא אומר נשיאים ורוח וגשם אין
עכ"ל. על אלו האצנים הי' מטריח להמציא.

ומפרש זה רב דרי דרי ר"ל שעשה ארבע טורים שהיו
עומדין דרי דרי בחושן. ושמואל אמר אצן אחד יש צרכי
הים ודרה שמה ר"ל אצן תרשיש שהוא עומד בטור הרביעי
והי' מציא באמצע סעודה שהוא לצורך הסעודה שמעכל
המאכל ונעשה עב ושמן.

מן הראוי להתצונן מה ראה להזכיר אצן תרשיש
שהוא הי' אצן העשירי ושצק תשעה
דקא חשיב מוקדמים צקרא כי תרשיש הי' טור הרביעי.

ונראה ליישב וליתן טעם כעיקר שהזכירו מקום שאמרו
להזכיר אצן תרשיש דוקא דוקא על שום שהי' אצן זה
שכיח גבי פרס יותר משאר אצנים אפ"ה לא צחרו מאצן
זה לצבגדי כהונה. ועיין צבחי ומוצא ציר"ח וז"ל: יש
שפירשו שהיא האצן (שצבעו) [שצבעה] תכלת ונמצא ציס
ששמו תרשיש וכו', וסגולת האצן הזאת לעכל המאכל,
וכל שכן למי ששוחק אותה ומערבה במאכלו נעשה צוה
עב ושמן, ולכך ניתנה לאשר שנאמר מאשר שמנה לחמו
עכ"ל.

כלל העולה דאצן תרשיש היא סגולה שמעכל המאכל
ונעשה צוה עב ושמן ומצינו לעיל (דף י"א ע"א) וז"ל: רבי
יוחנן פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא וכו' [ריש לקיש
פתח לה פתחא להא פרשתא וכו'] דוב שוקק זה אחשורוש
וכו' ותני רב יוסף אלו פרסיים שאוכלין ושותין כדוב
ומסורבלין צבזר כדוב ומגדלין שער כדוב ואין להם מנוחה
כדוב וכו' עכ"ל.

והנה הדרך שיצור לו האדם שהפרסיים המה מסורבלין
צבזר כדוב ואוכלים ושותין כדוב מדוע אומה זו יותר
משאר אומות אלא ע"כ דון מינה ומינה ששכיח גבי
פרס האצן תרשיש ורגילין בו והוא מעכל המזון ונעשה
צוה עב ושמן. ובה נח ושקט מה ראה הקרא לקרות שם

*

שם : מרס כלום מירסו בדם לפניך.

טומאת נדה אלא ח' מחמשת מיני דמים שהם אדומים כדאי' (דף ק"ח ע"א) במס' שבת ע"ש דאמר הש"ס מניין לדם נדה שהוא אדום וכו' כי עונש של חוה היתה מדה כנגד מדה הואיל והיא נתנה לאדם יין אדום לשמות ועבר על הצייו של הקב"ה מש"ה נענשה חוה בדם נדה שהוא אדום אף כאן גבי הקרבת קרבנות שהדם מכפר על ששתה אדה"ר יין אדום וזריקת הדם מן הקרבן לכפר על חטא זה לכן היו ממרסין בדם שלא יקרוש לנהוי כמשקה כמו שהי' היין באדם הראשון.

ומעתה לא ולמד הואיל שאין מקפידין למראות הדם שממאנין בזה משום דסברי ללא קאי כלל האי קרא מכל עך הגן על אכילת עך הדעת אלא על ז' מצות שנצטוו ב"נ ובתוך הבאים הוא חטא א"א וישתי עברה על זה כאשר הארכתי לעיל לכן היתה חייבת מיתה שלא הי' זריכה התראה כדין ב"נ וזו שפרש"י בגמ' ד"ה פסוק זה ע"ש קרבנות נאמר דאמר והקרוז אליו לשון הקרבת קרבן מ"ה הזכירו (מ"ה) לפני הקב"ה את הקרבנות שהקריבו ישראל לפניו לעשות להם נקמה בושתי וצבא אסתר ותמלוך תחתי' עכ"ל.

*

שם : מרסנא כלום מירסו במנחות לפניך. פרש"י: מרסנא, מירסו במנחות לבוללן, ממרס לשון מוגים.

והנה באמת יש להתבונן למה מציאין כלל נדבה חס לא חטא. אבל לדעתי הקלושה נראה דלכך מציאין כדי לכפר על חטא אדה"ר דאילן שאכל אדה"ר חטא הי' דעטיו של נחש כרוך על עקבו של כל א' וא' דעיין במס' זבחים (דף מ' ע"א) דפליגי ר"מ ור' יהודה דז"ל: אילן שאכל ממנו אדם הראשון רבי מאיר אומר גפן היה ורבי יהודה אומר חטה היתה [עכ"ל] ולכך היו מציאין במנחה קולת דכתיב בקרא ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה' סלת יהי' קרבנו כדי לכפר על נפשו אשר חטא באכילת עך הדעת שהי' חטה. אבל הם לא עשו כך אלא מנחת חוטא הקריבו ולא כלולה משום דהם סברי דקרא מעך הדעת טוב ורע לא תאכל לא קאי על אכילה ממנו דאין אוכל במקום רבו כאשר

נראה ליישב דרש"י פי' מרס שמירסו את הדם שלא יקרוש ושוב לא יהא ראוי לזריקה עכ"ל. ובאמת מן הראוי ליתן טעם לשבח למה היו ממרסין לדם שלא יקרוש. וי"ל דעיקר כפרה הוא הדם ויש לומר שכפרה זו הוא מכפר על חטא אדה"ר דעיין בילקוט ראובני (פ' ויקרא [אות ל"ה]) בשם מגלה עמוקות וז"ל: כשהוקם המשכן אתמר אדם כי יקריב מכס שבאותו שעה ניתקן חטא האדם כי אדם דייקא עכ"ל. ועיין במס' זבחים (דף מ' ע"א) דר"מ אומר אילן שאכל אדה"ר גפן הי' וידוע שהיין הוא הי' אדום וכמאמר הקרא אל תרא יין כי יתאדם לכן סומקא חלף סומקא הדם שהוא אדום מכפר על היין ששתה אדם שהוא אדום.

ומטעם זה נמי דם נדה הוא אדום שחיה נענשה בזה הואיל ונתנה לאדם יין לשמות שהוא הי' במראה אדומיית לכן אמר הקב"ה לחוה הרבה הרבה ענבונך שהוא דם נדה עיין בש"ס דמס' עירובין (דף ק' ע"ב) וז"ל: אמר רב ינחם בר אבדימי עשר קללות נתקללה חוה שנאמר הרבה הרבה ענבונך והרוך הרבה הרבה אלו שני טפי דמים אחת דם נדה ואחת דם בתולים וכו' עכ"ל ע"ש. ולכן אינה מטמאה

ומהראוי

להתבונן מה ראו על ככה שהזכירו מ"ה דוקא כלום מירסו לפניך במנחות.

ונראה ליישב דעיין במס' מנחות (דף ד' ע"א) שמחלק הש"ס התם בין מנחת נדבה ובין מנחת חוטא דמנחת נדבה נותן עלי' שמן ולבונה אבל במנחת חוטא כתי' ולא ישים עלי' שמן ולא ישים עלי' לבונה כי מנחת חטאת היא אשר ז"ל התם: בשלמא מנחת חוטא כתי' ולא ישים עלי' שמן ולא יתן עלי' לבונה כי מנחת חטאת היא אלא מנחת קנאות מנלן וכו' ע"ש.

ומעתה לא ולמד דחילוק יש בהן והם לא הקריבו מנחת נדבה דנותן עלי' שמן ולבונה והוא מנחה כלולה אלא מנחת חוטא הקריבו דהיא חרבה ואין בה שמן ולבונה.

הארכתי לעיל אלא קאי על ז' מצות ולכך הזכירו מ"ה לפני הקצ"ה זכות מנחות שהיו צוללין הישראל עם שמן ולזונה כדי לכפר על חטא אדה"ר וא"ה אין מקריצין רק מנחת חוטא דהיא חרצה כנ"ל וזה היא שמ"ה היו מדייקין כלום מרסו לפניך במנחות שהוא מנחה צלולה משום דהם לא הקריבו אלא מנחה חרצה.

מעתה לא ולמד שהם היו סוצרין דהקרא מכל עץ הגן לא קאי אהכלה אלא על ז' מצות ובתוך הבאים הוא שנצטווה על אשת איש א"כ ושתי היתה חייבת לשלם לה כמפעלה והדת ניתנה בשושן כאשר עשתה כן נגזר עלי

*

בגמרא: ממוכן בלום הבינו שלחן לפניך עכ"ל.

י"ל ע"ז שהוא מסגרת השלחן שסוגר הכל והוא מזכרת עון לושתי דלכאורה יש פתחון פה על עמודי שש שכתבנו לעיל שהזכירו מ"ה זכות קרבנות כי מתוך כך שמיאנו א"ה מהציא קרבנות הללו מוכח ומוכרע שהם מסכימים דהקרא מכל עץ הגן אכל תאכל קאי על ז' מצות ובתוך [הבאים] איסור אשת איש ושתי עברה על זה איהו צקרי וכו' כאשר הארכתי לעיל.

אמנם ע"ז יש לבעל דין לחלוק הלא גמ' ערוכה במס' ע"ז [דף ז' ע"ב] שצשעת מ"ת עמד הקצ"ה והתירן להן ז' מצות דז"ל סם: אמר להם הקדוש ברוך הוא הראשונות ישמיענו שנא' וראשונות ישמיענו שבע מצות שקיבלתם היכן קיימתם ומנלן דלא קיימוס דתני רב יוסף עמד וימודד ארץ ראה ויתר גויס מאי ראה ראה ז' מצות שקבלו עליהן בני נח ולא קיימוס כיון שלא קיימוס עמד והתירן להן איתגורי איתגור א"כ מצינו חוטא נשכר אמר מר צריה דרצינא לומר שאף על פי שמקיימין אותן אין מקבלין עליהם שכר ולא והתניא היה רבי מאיר אומר מנין שאפילו (נכרי) [עובד כוכבים] ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול תלמוד לומר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כהנים לויס וישראלים לא נאמר אלא האדם הא למדת שאפילו (נכרי) [עובד כוכבים] ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול אלא לומר לך שאין מקבלין עליהם שכר כמנחה ועושה אלא כמי שאינו מנחה ועושה דאמר ר' חנינא גדול המנחה ועושה

לכך זכתה אסתר שתמלוך תחת ושתי.

ועיין במס' מנחות (דף ו' ע"א) וז"ל: א"ר שמעון צדין הוא שתהא מנחת חוטא טעונה שמן ולזונה שלא יהא חוטא נשכר ומפני מה אינה טעונה שלא יהא קרבנו מהודר עכ"ל. ועיין ג"כ במס' מנחות (דף ח' ע"א) וז"ל: והאמר רב מנחה קדושה צלא שמן שכן מצינו צלחם הפנים, צלא לצונה שכן מצינו במנחת נככים, צלא שמן וצלא לצונה שכן מצינו במנחת חוטא ומשני על כרחיך רב כר' יוחנן ס"ל עכ"ל.

יותר משאינו מנחה ועושה עכ"ל.

אמור מעתה דלר' יוסף הקושי נצבה כמו נד האין ס"ד דנענשה ושתי על ז' מצות שעברה הלא צשעת מ"ת עמד הקצ"ה והתירן להן. אמנם למר צרי' דרצינא דאמר דלא הותר להם ז' מצות רק איסור מוסף ואיסור כולל ובמקומן הן עומדים אמנם שכר אין מקבלין כמנחה ועושה וזה שמדייק הקרא עמד וימודד ארץ ראה ויתר גויס מה ענין זה לזה לפי שמדדו ארץ לכך ראה ויתר גויס אצל לפי הנ"ל לק"מ ומה מאד נמרצו לחיך דעד השתא היו הא"ה מצוין ועושין וצשעת מ"ת נעשו כמו שאינו מנחה ועושה ונתמעט השכר וסיס עיון לקמן (דף ז' ח) צצירורינו צס"ד ושם הוכחנו דגדול השכר המנחה ועושה יותר ממי שאינו מנחה ועושה והוא עודף עשרה פעמים כמו שאינו מנחה ועושה שהרי אמו של ר' (אליעזר) [זכאי] על שקיימה מצות קידוש היום הניחה ג' מאות גרבי יין והוא על שקיים מצות קידוש היום ציין הניח ג' אלפים גרבי יין והוא להודיע הקצבה מה שיש צין מנחה ועושה למי שאינו מנחה ועושה דתוספת מרובה על העיקר עד עשר פעמים ע"ש באריכות. וצוררי המדות שמודדין צו מדידה יפה.

אמור מעתה צשעת מ"ת דהיו א"ה מצוין ועושין היו חלקם צעולם כמנחה עכשיו צשעת מ"ת דלא היו מצוין ועושין נתמעטו ט' חלקים ולא הי' מגיע להם כ"א א'

מעשרה לכן עמד וימודד ארץ לשנות המדידה מדידת קרקע לרבות לא' ולמעט לא' וזה דא' זש"ס (דסנהדרין דף) [דבצא קמא (דף ל"ח ע"א)] עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים שהתיר ממונן, דלכאורה יפלא מהיכי תיתי יעלה על דעת אדם להתיר ממונן.

אמנם לפי מה שכתבנו אחי שפיר דמ"ד דקוצר דמשעת מ"ת ואילך אינן מצווין ועושין א"כ נתמעטו תשעה חלקים שאין שכתן כ"א כמי שאינו מצווה ועושה וזה הוא והתיר ממונס לדעת המ"ד הוא מר זרי' דרבינא שאמר שנוטלין שכר כמי שאינו מצווה ועושה ונתמעט השכר ורביה לא' ומיעט לא'.

ודבר זה תליא באשלי רבזבי דר' יוסף אזיל לשיטתו דאמר זש"ס דב"ק (דף פ"ז ע"א) וז"ל: אמר רב יוסף מריש הוה אמינא מאן דאמר הלכה כר' יהודה דאמר סומא פטור מן המצות קא עבדינא יומא טבא לרבנן מ"ט דלא מפקדינא וקא עבדינא מצות והשתא דשמעית להא דר' חנינא דאמר ר' חנינא גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה מאן דאמר לי אין הלכה כרבי יהודה עבדינא יומא טבא לרבנן מ"ט דכי מפקדינא אית לי אגרא טפי עכ"ל.

הרי לפניך דר' יוסף הי' סובר לכתחלה גדול שאינו מצווה ועושה ממצווה ועושה וכאן אמר ראה והתיר גוים שהתיר להם ז' מצות כן הוא הס"ד דידי' זש"ס אצל לפי המסקנא דאמר מר זרי' דרבינא לומר אע"פ שמקיימין אותם אין מקבלין עליהן שכר כמצווה ועושה ודבר זה קיבל ממנו ר' יוסף דאמר עבדינא יומא טבא לרבנן דכי מפקדינא אית לי אגרא טפי הי' מהפך ודריש מאן דאמר סומא חייב במצות עבדינא יומא טבא.

אמנם מאן ספין ומאן רקיע להכריע אי גדול מצווה ועושה או שאינו מצווה ועושה והנה שים עיונך במס' חגיגה (דף ק"ו ע"ב) וז"ל: אמר ריש לקיש מאי דכתיב על השלחן הטוהר מכלל שהוא טמא ואמאי כלי עץ העשוי לנחת הוא ואינו מקבל טומאה אלא מלמד שמגביהין אותו ומראין צו לעולי רגלים לחם הפנים ואומרים להם ראו חיצתכם לפני המקום סילוקו כסידורו דאמר רבי יהושע בן לוי נס גדול נעשה בלחם הפנים כסידורו כן סילוקו שנאמר

לשום לחם חס ציוס הלקחו וגו' עכ"ל.

והנה חיבה יתירה נודעת ע"כ ז"ל דהישראל היו מצווין ועושין וז"ל אינן מצווין ועושין וגדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה וזה הוא החיבה שהמה מצווין והמצות עליהן חובה.

אכן י"ל דהשלחן הטוהר מכלל שהוא טמא י"ל לטעם אחר שהשלחן מטלטלין אותו מלא וריקן כל שבת ושבת בשעת סילוק לחם הפנים וזיכין וא"כ יש לבעל דין לחלוק ולומר שלא הי' מציאין אותו לעולי רגלים להראות החיבה ומלאה הקפידה מקום לנוח דעיין במס' מנחות (דף ד' ע"א) וז"ל: צעו מיניה מדרב ששת מהו לקמוץ מכלי שעל גבי קרקע אמר ליה פוק חזי מה עבדין לגאו. פרש"י: בהיכל. נכנסין, ציוס השבת. שני סדרים, של לחם הפנים שמים המערכות שש המערכת [עכ"ל]. ארבעה כהנים נכנסין שנים צידם צ' סדרים ושנים צידם שני ציכין וארבעה מקדמין לפנייהם שנים ליטול שני סדרים ושנים ליטול שני ציכין ואילו מגביה את השולחן לא קתני. פרש"י: והגביה לאו מן העבודות חשובות היא [עכ"ל]. לאו אמרת התם סדר עבודות נקט ה"נ סדר עבודות נקט מי דמי התם לא נחית למניינא דכהנים הכא נחית למניינא דכהנים אס איתא ליתני מגביה אלא שמע מינה קומצין מכלי שעל גבי קרקע ש"מ עכ"ל.

אמור מעתה דלדברי הש"ס דמסיק סדר עבודות קחשיב וצאמת כהן חמישי נכנס להגבי' השלחן ולא קחשיב אלא סדר עבודות חשובות א"כ מיושב קושי' הש"ס דחגיגה דמקשה שלחן הטוהר מכלל שהוא טמא ואמאי כלי עץ העשוי לנחת הוא וכו' הלא כל שבת ושבת היו מגביהין אותו ומיטלטל מלא וריקן כדי שלא יהי' נטילת הציכין מעל השלחן שהוא צמקום קומץ .. מעל הקרקע משום זה השלחן טמא אס נגעה צו טומאה וא"כ אינו מן האורך לדברי ר"ל שאמר שהיו מגביהין את השולחן לעולי רגלים. איצרא הואיל וא"ה לא הכינו שולחן ע"כ המה היו סוצרין שאינו כהקרבת מנחה מה שמגביהין הציכין ולחם מעל השלחן שהם היו סוצרין שהשלחן הי' עומד על הארץ ואינו זו זו כל שהוא וא"כ הוי קומץ מנחה מכלי שע"ג קרקע. איצרא לפ"ז קשה למה נקרא שלחן טוהר מכלל

שהוא טמא ע"כ ז"ל כר"ל דאמר שהיו מגזייהין אותו לעולי רגלים ראו חיבתכם וכו' וחיבת הקודש מכשרתן להכשיר ביתרון החכמה והדעת ונריך דעת מה הוא החיבה יתירה ז"ל דהישראל הם מנווין ועושין.

ואם נפשך לומר הלא אינו מנווה ועושה שכרו גדול ממנוה ועושה אף אתה אמור נשתקע הדבר ולא נאמר הלא משעת מ"ת ואילך הקרא מעיד ראה ויתר גוים ומפרש מר צרי דרבינא שאין מקבלין שכר כמנווה ועושה ואי ס"ד אינו מנווה ועושה גדול ממנווה ועושה הדרי קושי הש"ס לדוכתי איתגורי איתגור אכן דלמא לעולם אימא אינו מנווה גדול שכרו יותר ממנווה והקרא ראה ויתר גוים פירושו כדס"ד דר יוסף דעמד והתירן להן ז' מצות אלא ע"כ שהמה קבעו זה מסמורת נטוע הפה שאוסר הוא יתברך שמו לא התיר להם כלום והעונש של העובר במ"ע ואוסרת במקומה ופירושו דקרא ראה ויתר גוים הוא על ששכרן נתמעט והוא כמי שאינו מנווה ועושה ולא כמנווה ועושה וזה הי' חיבה יתירה של ישראל אבל השלחן לא הי' זו ממקומו כ"א ברגל להראות החיבה ולא כל שבת ושבת דלא הי' הסילוק לחם וזיכין כאלו הביא מנחה בקומצה מש"ה לא היו מכינים את השלחן וא"כ לא הי' לושתי שום תירך על שעברה על ז' מצות והיתה חייבת חיוב גמור.

או כלך לדברך זו שיבור לו האדם דרך קצרה וארות

ארות תמיד דע"כ הואיל ולא הכינו השלחן ע"כ סבר דושתי היתה חייבת משום דקרא מכל עץ הגן אכל תאכל קאי על ז' מצות ולא על אכילה ממש דאין אדם אוכל במקום רבו. דעיין במס' מנחות (דף ח' ע"ב) וז"ל: גופא א"ר אלעזר מנחה שקמנא צהיכל כשרה שכן מנינו בסילוק זיכין וכו' גופא א"ר יוחנן שלמים ששחטן צהיכל כשרין שנאמר ושחטו פתח אהל מועד ולא יהא טפל חמור מן העיקר מיתבי ר' יהודה בן בתירא אומר מנין שאם הקיפו עובדי כוכבים את העזרה שההניס נכנסין להיכל ואוכלין בקדשי קדשים ושירי מנחות ת"ל בקדש הקדשים תאכלנו והא למה לי קרא לימא בחצר אהל מועד יאכלוה ולא יהא טפל חמור מן העיקר עבודה דאדם עובד במקום רבו אמרינן שלא יהא טפל חמור מן העיקר אכילה שאין אדם אוכל במקום רבו טעמא דכתב קרא הא לא כתב קרא לא יהא טפל חמור מן העיקר לא אמרי' עכ"ל.

הרי מדלא הכינו השלחן ע"כ שהם סברי הכנת לחם וזיכין שסדרו על השלחן וסילוקו משם לא הי' במקום קרבן מנחה כי הי' צהיכל ואין מקריבין במקום רבו וא"כ קל וחומר בן בנו של ק"ו דאין אדם אוכל במקום רבו וא"כ הקרא מכל עץ הגן אכל תאכל מאי את אמרת צי' שהרי הי' במקום רבו שהכינה הי' שם ומתהלך בתוך הגן אלא ע"כ דאין מקרא יולא מידי פשוטו וקאי על ז' מצות והדרינן לכללא קמא כאשר הארכנו לעיל.

*

שם: ויאמר ממוכן וכו' מבאן שההדיוט קופין בראש.

נפשות מתחילין מן הצד, ומאן דאמר אין דינינו כדיניהם מה מקיים ויאמר ממוכן נראין דצרי ר' יהודה נראין דצרי ממוכן וכו'.

אמנם התורה עני' במקום זו ועשירה במקום אחר עיין בירושלמי בסנהדרין (פרק ד' ה"ז) וז"ל: ר' חלקיה צעם ר' סימון איתפלגון ר' יוחנן וריש לקיש חד אמר דינינו כדיניהן וחד אמר אין דינינו כדיניהן מאן דמר דינינו כדיניהן ניחא מאן דמר אין דינינו כדיניהן מה מקיים ויאמר יהודה ויאמר ממוכן. ראו דצרי יהודה ראו דצרי ממוכן. ומניין שמתחילין צדיני נפשות מן הצד תנא שמואל

ובקשה הא בתוס' פי': יש מדרש שהיה דניאל וחלילה לומר [כן] על צדיק עתק. וי"ל לפי שהי' דיני נפשות וצדיני נפשות מתחילין מן הצד כדינינו לכך אמר צענה תחלה.

ושים עיוןך במדרש רבה (פרשה ג') במגילת אסתר וז"ל: ויאמר ממוכן וכו', מה ראה ממוכן לקפוץ צענה תחלה מכאן שהדיטו קופץ בראש, ר' פנחס ור' חלקיה צעם ר' סימון ור' אלעזר ור' יוחנן חד אמר דינינו כדיניהם, ותירינא אמר אין דינינו כדיניהם, מאן דאמר דינינו כדיניהם, כדתנן דיני ממונות הטהורות והטמאות מתחילין מן הגדול ודיני

שפיר עשה שהקדים צענה תחילה לפי שהי' דניאל סובר
כדינינו דיינינו שצדיני נפשות מתחילין מן הצד.

הזקן קומי ר' אחא [שמואל א כה יג] ויאמר דוד לאנשי
חגרו איש חרבו ואח"כ ישבו צדין על נבל וכו' ע"ש. לפ"ז

*

שם בתוספת ד"ה ממוכן, יש מדרש שהיה דניאל ולפי שהיה נשוי לשרית שהיתה גדולה ממנו שלא היה יכול
לכופה לדבר בלשונו יעץ לעשות בן עכ"ל.

שצעה רואי פני המלך נמי היו משמשין שצעה יומין לפני
המלך. א"כ השציעי הי' יומו ציום השציעי ומעשה דושתי
הי' ציום השצת לכן דניאל הוא הי' המדצר כי היום גורם
שצו ציום כל דברי מלכות נחמין על פיו ועל פיו יצאו ועל
פיו יצאו.

והש"ס דמפרש דהדיוט קופץ צראש הוא סצר שצעה
רואי פני המלך היו יושצין תמידין כסדרן צאסיפה אחת
ולמה פתח ממוכן תחילה שהוא הי' השציעי אלא דהדיוט
קופץ צראש.

גם י"ל דעת המדרש סובר שהוא הי' דניאל הוא
כדעת שמואל דאמר צמס' מגילה (דף ט"ו ע"א) התך זה
דניאל ולמה נקרא שמו התך שכל דברי מלכות נחמין על
פיו.

*

שם: אמר רבא אלמלא אגרות הראשונות לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט אמרי מאי האי דשריד לן
להיות כל איש שרר בביתו פשיטא אפילו קרחה בביתיה פרדשכא ליהוי עכ"ל. פירש"י: אמרי מאי האי דשרד לן,
אומרים האומות: מה זה ששלח לומר לנו להיות כל איש שורר בביתו שאף הגרדן שורר בביתו. פרדשכא, פקיד
ונגיד וכו' עכ"ל.

וד"ל המהרש"א: רש"י שפי' שאף הגרדן שר בביתו עכ"ל אין זה פי' של קרחה אלא דר"ל אדם בווי ושפל כמו
הגרדי עכ"ל.

(דף פ"ב ע"א), ואין שער צירושלים פחות משער האשפות,
והכריעו צעדותן כל חכמי ישראל עכ"ל.

ועיין לקמן צמס' מגילה (דף י"ג ע"ב): אמר רבא ליכא
דידע ליסנא צישא וכו' אמר ליה אית צהו רצנן אמר ליה עס
אחד הן שמא תאמר קרחה אני עושה צמלכותך מפוזרין
הם צין העמים עכ"ל. הרי דרצא צעצמו אמר לשון זה
קרחה את עושה צמלכותך לכן קרא רצא גרדי קרחה שהוא
קרח ממלכות והכי פירשו אף גרדי שהוא קרח ממלכות

לכאורה יפלא הלא הוא הי' השציעי ומאי
טעמא קפץ ואמר צראשונה
דא"א לומר כדמפרש הש"ס ממוכן זה המן והדיוט קופץ
צראש חלילה לומר כן על צדיק כזה.

ואם נפשך לומר דמש"ה פתח הוא כי צדיני נפשות
מתחילין מן הצד א"כ מנלן לש"ס לומר דהדיוט קופץ
צראש דלמא הטעם דצדיני נפשות מתחילין מן הצד וכך
הי' מנהגן כמו דנהיגי גבן.

וי"ל דתוס' סצרו כדעת התרגום דמגילה על הקרא
ציום השציעי כטוב לצ המלך וגו': ומרדכי צדיקא צלי מן
קדם ה' מן יומא קדמאה עד יומא שציעאה וגו' להני
שצעה רצניא דשמסין צאלין שצעה יומין קדם אפי מלכא
אחשורוש עכ"ל. לפ"ז י"ל דלמידין סתום מן המפורש

והראה לי

לפרש דצכיון גדול מפרש רש"י קרחא
גרדי דעיין צמס' שצת (דף ט"ו ע"א)
וה"ל: וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה עד שצאו
שני גרדיים משער האשפה שצירושלים וכו'. פירש"י: שני
גרדיים משער האשפות, צמסכת עדיות מפרש למה הוזכר
שם אומנותם ושם מקומם: לומר שלא ימנע אדם עצמו
מצית המדרש, שאין לך אומנות פחותה מגרדי, שאין
מעמידין ממנו לא כהן גדול ולא מלך, כדאמרינן צקדושין

למה הי' רב ושמואל מחולקים אי מלך אחשורוש פיקח הי' או טיפש הי' הלא מעשיו מוכיחין עליו איגרות הראשונות דאמרי מאי האי דשדר וכו' וכן מדברי רבי וזגראסא צעין יעקב אמר ר' נחמן אמר רבא כל ערום יעשה צדעת וכסיל יפרוש חולת זה אחשורוש ע"ש.

יש לומר שהמה מחולקים רב ושמואל צמעשה שקירב רחיקא צרישא אי הוי דבר חכמה או דבר טפשות משא"כ אחר מעשה דאגרות הראשונות וגם ויפקד המלך פקידים וגו' נראה שמתוך טפשות עשה דבר זה ושלשה דברי צורות הנה והא דקריב רחיקא צרישא נמי טפשות היא ותלתא זימני הוי חזקה ושלל המה דברי חכמה. ועיין במס' חגיגה (דף ג' ע"ב) בתוס' ד"ה דרך שטות אפי' צדד נמי דכיון שהוא שוטה צאחת ודאי יש להחזיקו כשוטה לכל מילי.

*

שם : איש יהודי היה בשושן הבירה וגו' איש ימיני מאי קאמר אי ליחוסא קאתי ליחוסיה ואזיל עד בנימין עכ"ל.

לברכת המקום וכו' וכתיב נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי דק על דיצורו של מלכי דק והיינו דכתיב והוא כהן לאל עליון הוא כהן ואין זרעו כהן עכ"ל. א"כ הדרא קושי' לדוכתי' הלא הכהונה כבר הי' לאברהם.

וי"ל מש"ה קא חשיב עד אהרן משום שניטלה ממשה וניתנה לאהרן דעיין במס' זבחים (דף ק"ב ע"א) : כתנאי ויחר אף ה' צמשה וכו' ר"ש צן יוחי אומר אף זה נאמר צו רשם שנאמר הלא אהרן אחיך הלוי והלא כהן הוא הכי קאמר אני אמרתי אתה כהן והוא לוי עכשיו הוא כהן ואתה לוי וכו' עכ"ל. לפ"ז מאד יתכן קא חשיב היחוס עד אהרן שזכה לכהונה שניטלה ממשה.

*

יהודי כשר וישר, וכן איש ימיני לא ע"ש שבט בנימין רק שמימין ולא משמאל צמעשיו שהיו מעשיו טובים ומיומנים עכ"ל.

*

ואין ממנין ממנו למלך מכל מקום צביתו הוא פקיד ונגיד ומצווה על אנשי ציתו כמו מלך על עמו ואפי' גרדי שורר צתוך ציתו כדאי' צמס' אצות דר' נתן (בפרק ד"ז) וז"ל: רבי שמעון צן גמליאל אומר כל המשים שלום צתוך ציתו מעלה עליו הכתוב כאלו משים שלום צישראל על כל אחד ואחד. וכל המטיל קנאה ותחרות צתוך ציתו כאלו מטיל קנאה ותחרות צישראל. לפי שכל אחד ואחד מלך צתוך ציתו שנאמר להיות כל איש שורר צביתו עכ"ל. ומאי האי דשדר להיות כל איש שורר צביתו לכן מפרש רש"י אלמלא אגרות הראשונות שהחזק צהן שוטה צעיני אומות וכדעת המ"ד (מלא) [מלך] אחשורוש טיפש הי'.

ועיין לעיל (דף י"ב ע"א) דפליגי רב ושמואל אי אחשורוש פיקח הי' או טיפש הי' ודברי אגרות הראשונות נראה צעליל צדעת המ"ד שאחשורוש טיפש הי' ואין נראה לומר

יש להקשות מפני מה לא הקדים הש"ס להקשות על הקרא פנחס צן אלעזר צן אהרן הכהן אי ליחוסאי קאתי ליחסי' עד לוי.

וי"ל דשאני התם שהי' היחוס לכהונה כמאמר הקרא לכן אמור הנני נותן לו את צריתי שלום והיתה לו ולזרעו אחריו צרית כהונת עולם וגו' ואהרן הוא הי' ראשון לכהונה לכן קאמר עד אהרן ופנחס הי' עד דור השלישי ממנו ולא ימוש התורה מפיו ומפי זרעו ומפי זרעו עד עולם ואמר ה' עד עולם.

אמנם לדעת רבי זכריה משום רבי ישמעאל צמס' נדרים (דף ל"ב ע"ב) : ציקש הקדוש צרוך הוא להוציא כהונה משם שנאמר והוא כהן לאל עליון כיון שהקדים צרכת אברהם

מצאתי כתוב בגליון הגמ' דמגילה דפוס ווינציא וז"ל: פי' לא קרי לי יהודי ע"ש שבט יהודה רק ע"ש דרכי יהדות שבו שהי'

שם: אי ליחוסא קאתי ליחסיה ואזיל עד בנימין אלא מאי שנא הני תנא כולן על שמו נקראו בן יאיר בן שהאיר עיניהם של ישראל עכ"ל.

הנה הדברים מוכיח דלאו ליחוסא קאתי דאי ס"ד ליחוסא קאתי מה קחשיב לי' לשמעיה הלל הוא המורד במלכות בית דוד וקילל קללות נמרצת אלל ע"כ לאו ליחוסא קאתי אלל על שמו נקראו בן יאיר שהאיר וכו'.

ועוד י"ל דקושי' הש"ס הוא זה אי ליחוסא קאתי ליחוסא עד בנימין דור אחר דור דלפי דעת התרגום שני היו דורות מפסיקין בין יאיר לשמעיה וצין שמעי לקיש ע"ש מאי טעמא קא חשיב הני טפי משאר דורות אלל אלו על שמו של מרדכי נקראו.

*

שם: קרי ליה יהודי אלמא מיהודה קאתי אמר רב נחמן מרדכי מוכתר בנימוסו היה. פרש"י: בשמות נאין, נימוס, שם בלשון יון.

עיינ צמ"ר כי תשא (פ' מ') דחקשיב שם כמה נציאים שהיו להם כמה שמות וקחשיב מרדכי שהי' לו צ' שמות.

פתחי' שהי' פותח וכו' וצמ"ס מנחות (דף ס"ה) מרדכי בלשן ולמה נקרא שמו בלשן שהי' בולל ע' לשון ודורשם כ"א. ובר מן דין בענינא דקמן בן יאיר בן שהאיר עיניהם וכו' בן שמעי ששמע וכו' צין קיש שהקיש על שערי רחמים וכו'.

איברא מן הראוי לשים על לב דהלל מרדכי הי' לו ג' שמות נוסף על שום דקרי לי' יהודי וקרי לי' ימיני דמשנה ערוכה צמ"ס שקלים פתחי' זה מרדכי ולמה נקרא שמו

*

שם: איש ימיני וכו' קרי ליה יהודי וכו' רבנן אמרי משפחות מתגרות זו בזו משפחת יהודה אומרת אנא גרים דמתיליד מרדכי דלא קמליה דוד לשמעיה בן גרא ומשפחת בנימין אמרה מינאי קאתי רבא אמר כנסת ישראל אמרה לאידך גיסא ראו מה עשה לי יהודי ומה שילם לי ימיני מה עשה לי יהודי דלא קמליה דוד לשמעיה דאיתיליד מיניה מרדכי דמוקני ביה המן ומה שילם לי ימיני דלא קמליה שאול לאגג דאיתיליד מיניה המן דמצער לישראל עכ"ל.

פרש"י בד"ה לאידך גיסא, לצעקה ולא לשבח: איש יהודי ואיש ימיני גרמו לי הצער הזה.

עפ"ז יובן מה שאמר רבא לעיל (דף ז' ע"ב) אמר רבא מיחייב אינש לצקומי צפורי' עד דלא ידע צין ארור המן לצרוך מרדכי עכ"ל כי רבא אזיל לשיטתו דהוא סבר לאידך גיסא שכנסת ישראל היו מתרעמים על זה שאמר ראו מה עשה לי יהודה ומה שילם לי ימיני וכו' אלל לכאורה הוא תימא איך יאמרו ישראל צרוך מרדכי הלל ישראל הי' מתרעם על זה.

וז"ל: בכל הנעלמים וכלל הנהלולים יעלה צרוש זה מרדכי שנקרא ראש לכל הצשמים וכו' ולכך לא יכרע ולא ישתחוה לו מש"ה שפיר אמרו צרוך מרדכי צרוך טעמו ונימוקו אהו עמו.

אמנם השותה יין יותר מכדי מדתו אינו יודע להצטין צין תס לתס וישר ולא יודעין לומר צרוך מרדכי לכן אמר רבא דוקא חייב אדם לצקומי צפורי' עד דלא ידע ולא עד בכלל כי צריך להיות מרגל צפומי' צרוך מרדכי היהודי אף דבא מיהודי שהיו כנסת ישראל מתרעמין על שצט יהודה כמו שאמר רבא אעפ"כ צריך לצרוך למרדכי ולשגר

אמנם התרעמות הוא דוקא על שצט יהודה משא"כ על מרדכי לא הי' להם תרעמות כלל כי הדין הוא עמו אשר לא כרע להמן מפני שהי' לו ע"א חקוקה על לבו של המן וגם עשה עזמו ע"א כדאי' בגמ' הנ"ל (דף יו"ד ע"ב)

לו כסא דצרכתא.

※

שם: רבנן אמרי משפחות מתגרות זו בזו משפחת יהודה אומרת אנא גרים וכו' עכ"ל.

אמו הלל משפחת אב קרוי' משפחה ומיישצין שהיו שני משפחות ר"ל משפחת אביו ומשפחת אמו מתגרות זו בזו משפחת יהודי אומרת אנא גרים דמתיליד מרדכי וכו' וי"ל מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי כי אם פרושי קמפרש.

לבאורה יפלא הלל אין מקרא יוצא מידי פשוטו דקאמר הקרא איש יהודי הי' בשושן הצירה ושמו מרדכי דמשמע דמרדכי הי' איש יהודי. וי"ל דרבי יהושע בן לוי אמר אביו מצנימין ואמו מיהודה וקשי' לה הא בכל שלשלת היוחסין הולכין אחר משפחת אביו מה נשתנה כאן שהיו מייחסין אחר משפחת

※

שם: אמרה לאידך גיסא ראו מה עשה לי יהודי ומה שילם לי ימיני וכו'.

אמרה זה לאידך גיסא לנעקה ולא לשבח משום זה מסופק ללא ידע דלצריך מרדכי. ועיין מה שכתבתי לעיל בציאורינו (דף וי"ו) ע"ש בתוספת ציבור.

ע"י בן י"ל דברי רבא שאמר לעיל (דף ד' ע"ב) אמר רבא מיחייב אינש לבסומי צפורי' עד ללא ידע בין ארור המן לצרוך מרדכי עכ"ל י"ל שהוא מסופק אם לשבח אמרו כן המשפחות או כנסת ישראל

※

שם בפרש"י: גערי לא גרסינן, אלא הכי גרסינן: אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יהושע בן לוי כו' עכ"ל.

איש יהודי, אמר רבי נחמן מוכתר צנימוס היה, בן יאיר בן שמעי, מה נפשך אי ליחוסין קא אחי ליחסיה עד צנימין, אלל מאי שגא הני, תגא כלס על שמו נקראו, בן יאיר וכו', קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני, קרי ליה יהודי אלמא מיהודה קא אתא וקרי ליה ימיני אלמא מצנימין קא אתא, אמר רבה בר רב הונא ואיתימא רבי יהושע בן לוי אביו מצנימין ואמו מיהודה, ורבנן אמרי משפחות מתגרות זו בזו וכו'. הרי דגירסא זו מפסיק בין הא דאמר ר' נחמן מוכתר צנימוסו וכו' ובין קרי ליה יהודי וכו' ואמר בן יאיר בן שמעי ממה נפשך.

ועיין צעין יעקב שהביא בשם תוס' וז"ל: יש ספרים דגרסי איש יהודי הי' בשושן הצירה וכו' אמר רב נחמן מוכתר צנימוסו היה פירוש שמות נאים והגונים כדדריש שכולם על שמו נקראים. ויש ספרים דגרסי קרי ליה יהודי

חזי מה דקמן כמעט שמחוסר הצנה להצחין שום צחינה צדבר הזה. וכן מלאתי גירסא זו בש"ס שנדפס צווינליא שנת ש"ח.

אמנם בהכותב [לפנינו בהג"ה בתוך ד' רש"י צעין יעקב] מלאתי גירסא זו 'כעדי' לא גרסינן אלל הכי גרסינן: אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יהושע בן לוי כו' ואית דגרסי כעדי רבה בר בר חנה אמר ר' יהושע בן לוי שהוא מוכתר צנימוסו שהיו קורין בר בר משום יקרות כעדי כמו כהדי כמו עדא אמרה הדה אמרה ואינו מפי מורי. ועיין בשם מהרש"א וז"ל: לפי דבריו יהיה אמר רבא בר בר חנה קאי אמוכתר ר"ל שיחסו מצד אב ואם ולג"א הוי רב בר בר חנה מלתא צפי נפשה עכ"ל.

ואד יעלה מן הארש דאין מקום לגירסת כהדי רבצ"ח הוא הילקוט שמעוני [אסתר רמו תתרכ"א] דעיין שם וז"ל:

ואי איישר חילי ה"א דכעדי פירושו כמו לשון קישוט
 כמאמר הקרא עדי עדיים וכדאי' צמס' שצת (דף פ"ח)
 דז"ל: דרש רבי סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה
 לנשמע צאו ששים ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד
 מישראל קשרו לו שני כתרים וכו' וכיון שחטאו ישראל ירדו
 מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה ופירקום שנאמר ויתנללו
 בני ישראל את עדים מהר חורב. הרי דעדיים לשון כתר
 ואף כאן אנו נאמר כן דמרדכי מוכתר בנימוסו הוי כעדי
 פי' לשון כתר שהי' מכתיר אותו בכתר.

וקרי ליה ימיני אלמא מיהודה קאתי ימיני אלמא מצנימין
 קאתי אמר רב נחמן מרדכי מוכתר בנימוסו היה. ולא
 נהירא דמה ענין זה לזה. ומיהו יש לישבז מוכתר בנימוסו
 מוכתר בשמות נאים וצמעשים נאים וצטכסי מלכות
 ולכך קורהו על שם יהודה שהיה חשוב מכל השצטים ויאלו
 ממנו מלכים עכ"ל. הרי דצתחלת דצריו הציא כמו גירסת
 הילקוט וק"ל.

ובערוך (ערך נמס) ז"ל: צפ"ק צמגילה מרדכי מוכתר
 בנימוסו הוי כעדי פירוש מלויין צדתי כל התורה הי' כעדי
 שהוא ידוע דדורו וזהיר צמנות וכו' עכ"ל.

*

מכת"י ספרו עיר דוד בית אסתר אות ח

במסכת מגילה ז"ל: ויאמרו נערי המלך משרתיו ובקשו למלך נערות בתולות טובת מראה^[יבא]. ונ"ל ליתן טעם
 למה הקפידו על זה שאמרו בתולת טובת מראה. וגם בפסוק שאחריו אמר ויפקד המלך פקודים וגו' בתולת טובת
 מראה^[יבב].

קורא וכו' ז"ל: רבי פירש מניימה אוצרת בתוליה מחמת
 נומות בתוליה נושרות וכו' עכ"ל.
 לפ"ז מצואר היינו טעמא שאמרו בתולת טובת מראה,
 משום דתליא זה צוה דאם אינן טובת מראה והושחרו
 פניהם מחמת נומות בתוליה נושרות. משא"כ אם הם
 טובת מראה ולא הושחר פניהם מחמת נומות עדיין
 בתולה היא כי לא היו נושרות בתוליה.
 ע"כ מעיר דוד.

ונ"ל ליתן טעם עפ"י דאיתא צמס' מגילה (דף
 י"א ע"א) ז"ל: אחשורוש וכו' ושמואל אמר
 שהושחרו פניהם של ישראל צימיו כשולי קדירה עכ"ל.
 וסתמא כפירושה שהושחרו פניהם מחמת תענית
 כדאמרינן צעלמא, כי כן אי' צמס' סוכה (דף ק"ט ע"א)
 ז"ל: חזי רעב ופירש"י ז"ל משחירין פניהם.
 ואי' צמס' סוטה (דף ק"ב ע"א) צמוס' ד"ה כל שאינו

* * *

[יבא] בגמ' לא הוזכר פסוק זה. ועי' בהערה הבאה.

[יבב] יש להוסיף דבגמרא מחלק שם בין אחשורוש לדוד המלך, והגמ' מביא הפסוק הנאמר אצל דוד ויאמרו לו עבדיו
 יבקשו לאדני המלך נערה בתולה, ושם לא נאמר טובת מראה. ולדברי רבינו יתורין על נכון.

דף י"ג ע"א

בגמרא וז"ל: רבי שמעון בן פזי כי הוה פתח בדברי הימים אמר הכי כל דבריך אחד הם ואנו יודעין לדורשן ואשתו היהדיה ילדה את ירד וגו' אמאי קרי לה יהדיה על שום שכפרה בעבודה זרה דכתיב ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור ואמר רבי יוחנן שירדה לרחוץ מגילולי בית אביה עכ"ל.

וצתוספת ד"ה תקוני גזרזא שצנתא לא מתקנינן, ואף על גב דלענין טומאה שרי לטבול שצנת משום דנראה כמיקר שאני הכא דבעי שני ת"ח לעמוד שם שצנת טבילה להודיעו המצות כדאמרין לקמן עכ"ל.

אמור מעתה כל מה דמרחשן שפתייהו דר' יהודה ור' יוסי בהאי פלפולא הוא אי גר כריך טבילה ומילה או לא. אצל גבי גירות צודאי שצריכה טבילה והני לה טבילה כדאי שם צש"ס ור' יהושע טבילת צאמהות מנלן סצרא היא דא"כ צמה נכנסו תחת כנפי השכינה עכ"ל.

א"כ אף כאן אנו נאמר גבי צמי צת פרעה שהיתה מגיירת את עצמה ע"י טבילה שהלכה לרחוץ מגילולי צית צמי א"כ כ"ע מודו צוה דאסור לעשות כן שצנת דהא הוא תקוני איתתא רב"ל, וקיי"ל אין צין י"ט לשצנת אלא אוכל נפש צלצד לפ"ו שוין הן לאיסור דאסור לטבול צי"ט כמו שצנת, דעיין צמס' צילה (דף י"ח ע"א) וז"ל: [גזרו טבילת כלים ציו"ט אטו שצנת]. צי"ט כבר קיימו וקיבלו צצותינו מימי צצות כדאי צטא"ח (סי' תי"ז) דאצרהס הי' מקיים מצות פסח וינחק שצעות ויעקצ סוכות.

אמור מעתה צין למ"ד שהי' ק"א צניסן וצין למ"ד שהי' ששה צסיון הוא הי' צימי החג והאיך יכולה לטבול צי"ט לגייר את עצמה. ועיין צש"ע י"ד (סי' רס"ח סעי' ד'): הואיל וטבילת גר כריך צית דין של ג', אין מטבילין אותו שצנת ולא צי"ט ולא צלילה. ואם טבל, הרי זה גר עכ"ל

ובמס' סוטה (דף י"ב ע"ב) משמע דהן הן דצרי [ר'] יוחנן משמו של ר' שמעון בן יוחאי.

ופרש"י: לרחוץ לטבול לשון גירות עכ"ל.

הנה אחרי רואי פלוגתת דאמוראי צמס' סוטה (דף י"ב ע"ב) אימתי הי' זה המעשה וז"ל: ר' חנינא צר פפא אמר אותו היום עשרים ואחד צניסן ורבי אחא צר חנינא אמר אותו היום ששה צסיון היה עכ"ל. א"כ לכולי עלמא צי"ט הי' צחג הפסח או צחג השצעות רב"ל.

א"כ צ"ע האיך היתה מגיירת עצמה צי"ט דדצר זה תלי' צפלוגתת תנאי צמס' יצמות אי מותר לטבול שצנת וי"ט לשם גירות. ועיין צמס' יצמות (דף מ"ו ע"ב) וז"ל: א"ר יוחנן לעולם אינו גר עד שימול ויטבול וכו' מאן חכמים רבי יוסי דתניא הרי שצא ואמר מלתי ולא טבילתי מטבילין אותו ומה צכך דצרי ר' יהודה רבי יוסי אומר אין מטבילין אמר מר לפיכך מטבילין גר שצנת פשיטא כיון דא"ר יהודה צחדא סגיא היכא דמל לפנינו מטבילין מאי לפיכך מהו דתימא לרבי יהודה טבילה עיקר וטבילה שצנת לא דקא מתקן גצרא (עכ"ל) [קמ"ל] דר' יהודה או הא או הא צעי ר' יוסי אומר אין מטבילין פשיטא דכיון דאמר רבי יוסי תרתי צעינן תקוני גצרא שצנת לא מתקנינן מהו דתימא לר' יוסי מילה עיקר והתם הוא דלא הואי מילה צפנינו אצל היכא דהויא מילה צפנינו אימא ליטבול זה שצנתא קמ"ל עכ"ל.

[רבג] בכתי עיר דוד (בית מגורי) הוסיף רבינו וז"ל: וכשירדה בת פראה לרחוץ ביאור ובעא לאצולי למשה שהי' באותו יום שהושלך לשם וזמן מועט הי' מעת שהושלך לשם כדאי' במס' סוטה (דף י"א ע"א) בתוס' ד"ה מרים המתינה למשה ז"ל שעה א' לאו דוקא שעה אלא שלישי שעה ורביע עכ"ל.

[רבד] בעיר דוד (שם בחדר לוד) הוסיף רבינו: ועי' במס' יצמות (דף מ"ו ע"ב) דר' יוסי אמר אין טובלין גר בשבת ופירש"י דהטעם שהוא לתיקוני גברא ולכך אסור לטבול בשבת ע"ש ואין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד א"כ הי' אסור לטבול בי"ט כמו בשבת והאיך טבלה בתי' את עצמה בי"ט לשם גירות הא אסור לעשות כן בי"ט ובפרטות גבי אשה הרוצה לגייר שכל תיקונה הוא ע"י טבילה אף ר' יהודה מודה שם לר' יוסי דאין טובלין בשבת דע"כ לא פליגי התם בזכר דעיקר הגירות הוא המילה ולא הטבילה משא"כ בנשים שהעיקר הגירות הוא הטבילה כ"ע מודה דאין טובלין בשבת וכו"ט.

הרי מפורש שלא לטבול לכתחלה.

והעולה על רוחי ליישב קושי' זו בקושי' התוספת
דמסקת יצמות ד"ה [תקוני גזרח] דשרי לטבול בשבת
משום דנראה כמיקר וא"ל מה שמתרץ תוספת דבעי שני
ת"ח גבי בתי' בת פרעה יחידה היתה וגיירה את עלמה
בינה לצין עלמה.

איברא הולנתי זו ונרתעתי לאחורי ועיין בש"ע צסי'
(רס"ח סעיף ג'): כל ענייני הגר וכו', כריך שיהיו בג'
הכשרים לדון, וציוס. מיהו דוקא לכתחלה, אבל דדיעבד
אם לא מל או טבל אלא בפני ב' ובלילה, הוי גר ומותר
בישראלית, חוץ מקבלת המנות שמעכבת אם אינה ציוס
ובשלישה. ולהרי"ף ולהרמב"ם, אפילו דדיעבד שטבל או
מל בפני שנים או בלילה, מעכב, ואסור בישראלית עכ"ל.
וא"כ א"א להולמתו דודאי היו כריכין להיות שנים ושלישה
עפ"י שנים ושלישה יקום הדבר.

ואם נפשך לומר מאין היו השלישה. י"ל דלמדין סתום מן
המפורש דעיין במס' סוטה (דף י"ב ע"ב) וז"ל: ונערותיה
הולכות וגו' א"ר יוחנן אין הליכה זו אלא לשון מיתה וכו'
ותרא את המיצה בתוך הסוף כיון דחזו דקא בעו לאצולי
למשה אמרו לה גזירתנו מנהגו של עולם מלך בשר ודם
גוזר גזירה אם כל העולם כולו אין מקיימין אותה בניו ובני
ביתו מקיימין אותה ואת עוברת על גזירת אביך בא גזריאל
והצטון בקרקע וכו' ותפתח ותראהו את הילד ותרא מיבעי

ליה א"ר יוסי צרבי חנינא שראתה שכינה עמו עכ"ל.
ומעתה לא ולמד שהי' שם גזריאל וצפרטות שהי' עמו
השכינה א"כ הי' שם (מכניס) [מחנות] מלאכים כמאמר
הקרא שרפים עומדים ממעל לו ורצבי' אלפי שנאן ואיתי'
במסקת ע"ז (דף י"ב) שאין במילין של מעלה פחות מח"י
או ד"צ אלף. ויש דעות במדרש ל"ו אלף. וא"כ היו יכולין
לקבל הדת והמנות ואין עדות גדולה מזה. וא"כ לקיבעא
קמא קמהדרינן איך היתה מגיירת צי"ט כיון שהי' בפני
צ"ד.

ואפשר לומר שלא הי' תקוני איתתא ועיין במס' ביצה
(דף י"ח ע"ב) וז"ל: אמר רב נחמן בר יצחק פעמים שאדם
בא מן השדה מלוכלך בטיט ובזואה ורוחץ אפילו בימות
הגשמים. ובתי' היא היתה באה מן הדרך שהרי היא היתה
הולכת אל יד היאור והוא הי' צרחוק מקום מן העיר שהרי
הקרא אמר ותמצצ אחותו מרחוק וגו' וכלל זה מקורת
בידינו כל שנאמ' רחוק הוא אלפים אמה ואזוהו דכולהו
הוא ילפינן מקרא רחוק יהי' אלפים אמה וילפינן כל מקום
שנא' רחוק אלפים אמה וכבר נודע צין החיים אלף אמה
סמוך לעיר הוא מגרש ואלף הוא שדות א"כ היתה באה מן
השדה וציהוד שהרי דבר זה בימות החמה הי' למ"ד שהי'
ששה צסיון ולמ"ד שהי' ד"א צניסן איכא נמי חמה ועיין
במס' ביצה (דף ל"ו ע"ב) דציומי ניסן איכא חמה ואיכא
גשמים ע"ש.

*

מכת"י עיר דוד בית מגורי חדר ל"ה

ואלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח מרד וכי מרד שמו והלא כלב שמו אמר הקדוש ברוך הוא יבא כלב שמרד
בעצת מרגלים וישא את בת פרעה שמרדה בגלולי בית אביה עכ"ל.

שטבלה לשם גירות. והא אכתי נאסרה עליו דהיא מזרית
ראשונה ואסורה לצא צקהל ה'.

אכן לפי מאי שכתוב תוספ' שם (בדף י"ד ע"ב) דז"ה
דאיגירה ונסבה יהושע ז"ל: קשיא היאך נסבה הא אמרי'

לשום על לב איך לקח כלב לצת פרעה
אף שטבלה את עלמה לשם גיירות

כדאי' צעמוד הנ"ל וצמס' סוטה (דף י"ב) ותרד בת פרעה
לרחוץ על היאור שירדה לרחוץ מגלולי בית אביה. ופירש"י

[רבה] במס' ע"ז (דף ג' ע"ב): רוכב על כרוב קל שלו ושט בשמונה עשר אלף עולמות שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי
שנאן אל תקרי שנאן אלא שאינן. פירש"י: אלא שאינן ב' אלפים חסירין מריבותים. ובמס' יבמות (דף ס"ג ע"ב): ובנחה
יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל מלמד שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות מישאל. אמנם שני
גמרות אלו אינם מדברים ממחנות מלאכים. ועי' שמו"ר (פכ"ט ס"ב).

פ' הערל (יבמות דף עו.) דאפילו בגירותן לית להו חתנות. וזריך לומר וכו'. ויש מפרשים שרצו לומר שלא הוזהרו על לאו דלא תחתן עד לאחר שנכנסו לארץ וכו' עכ"ל. הא נמי ניחא די"ל דלא נטוו על מזרי שלא יבא בקהל ה' עד לאחר שנכנסו לארץ.

איצרא לפי מאי שכתבו תוספ' שם בא"ד ז"ל: וזה אינו דאמרינן דנתיניס צאו להתגייר צימי משה כמו צימי יהושע ואף על פי כן לא הותרו לצא בקהל עכ"ל הדרא קושיא לדוכתא.

ע"כ מעיר דוד

※

שם: רבי נחמיה אומר הדסה שמה ולמה נקראת אסתר שהיו אומות העולם קורין אותה על שום אסתהר וכו'. ופרש"י: ירח יפה כלבנה עכ"ל.

איסתהר נתן עיניו צה אמר השמעני לי א"ל איני שומעת לך עד שתלמדני שם המפורש וכו' למדה אותו שם הזכירה אותו ועלתה לרקיע ולא קלקלה אמר הקדוש צרוך הוא הואיל ופרשה עזמה מן העצירה לכו וקצעוה צין שצעה כוכבי לכת הללו וכו' ונקצעה צכימה וכו' ע"ש. וא"כ י"ל שא"ה קראוה אסתהר ע"ש ההיא ריבה שהיתה יפה מאד וע"י יפיותה נקצעה צכימה ואסתהר שמה.

ואפשר לומר עפ"י מה דא"י צילקוט על התורה (דף י"ב ע"ב) [צראשית רמז מ"ד] וז"ל: שאלו תלמידיו את רבי יוסף מהו עזאל א"ל כיון שעמדו דור המבול ועצדו ע"ז היה הקדוש צרוך הוא מתעצב מיד עמדו שני מלאכים שמחזאי ועזאל ואמרו לפניו רצונו של עולם הלל אמרנו לפניך כשצראת את עולמך מה אנוש כי תזכרנו וכו' מיד קלקלו עם צנות האדם שהיו יפות ולא יכלו לכבוש את יצרן מיד ראה שמחזאי ריבה אחת ושמה

※

שם: רבי שמעון בן פזי כי הוה פתח בדברי הימים וכו' ואשתו היהדיה ילדה את ירד וכו' ואלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח מרד וכו'.

במהרש"א זז"ל: וכולם שמות משה הם ונראה דדרשו בן משום דאילו היו ממש בניה לא ה"ל לייחסן אחריה כמ"ש ואלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח לו מרד אלא ה"ל לייחסן ע"ש משפחת אב אלה בני מרד אשר ילדה לו בתיה בת פרעה וע"כ אמרו דלאו בני מרד היו שגולדו לו ממנה ולא נקראו על שמה אלא שהיא גדלתן בדמסיק ומשום דלא מצינו שהיא גדלה רק את משה ע"כ כולן שמות משה הם עכ"ל המהרש"א.

על היאור ה"י משה צן ג' חדשים וצעת יציאתן ממזרים ה"י משה צן שמנים שנה. ומעתה לא ותשוב פ' שנה של משה ולא פחות מי"ב שהיתה צתי' צעת לידת משה הרי ז"ב, ומעשה דמרגלים ה"י צשנה השנית ליציאת מזרים ולקחת כלב לצתי' ה"י צודאי אחר מעשה מרגלים כדמוכח בגמ' זז"ל דלכך נקרא מרד שמרד צענת המרגלים^[כ"ז] נמצא היתה צתי' לכל הפחות צת תשעים וארבע שנה צעת נשואי' לכלב ואלו

אבל לפי דעתי הקלושה ממקומו מוכח שא"ל לומר צצתי' ילדה משום דצאותו זמן שנשאת לכלב שהיא נקרא מרד לא היתה צת צנים ולא היתה ראוי' להוליד דא"י צגמ' דכתובות (דף י"א ע"א) דיעה א' שאין מקצלין גרים צקטנותן אלא מדעת אציהן דהיינו כשמתגיירין עמו ולהך דיעה ע"כ הא דא"י צגמ' ותרד צת פרעה לרחוק על היאור מלמד שהלכה לרחוק מגלולי צית אצ"י היתה צאותו זמן צודאי צת י"ב שנים שנעשה גדולה וצעתה שירדה לרחוק

[כ"ז] יש שכתבו עפ"י גמ' סוטה, דמקודם נשא כלב את מרים, ורק לאחר שמתה מרים נשא את בתי', וא"כ ה"י זה כארבעים שנה לאחריו, ויוגדל התימה.

שהרי אפי' אם נשאת לך' אינה יולדת אלא עד ששים וע"כ מוכח דלידה שנאמר אלל צתי' אינה לידה מממש אלא משום שגדלה וכל המגדל וכו' וכולם שמות משה הם.

ואפי' את"ל כמ"ד דס"ל צש"ס דכתובות (דף י"א ע"א) דמקבלין גרים בקטנותן וז"ל: אמר ר' הונא גר קטן מטבילין על דעת צ"ד מאי קמל"ן דזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו וא"כ צצרי לה איזה שנים מ"מ צודאי היתה צשעת לידה קרוב לתשעים ואינה ראוי' להוליד כנ"ל וק"ל.

*

שם: רבי שמעון בן פוי בד הוה פתח בדברי הימים אמר הכי וכו' ואשתו היהדיה ילדה וכו' ואלה בני בתיה בת פרעה וכו' אמאי קרי לה יהדיה על שום שכפרה בעבודה זרה דכתיב ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור וכו' ילדה והא רבויי רביתיה לומר לך שכל המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו.

רומ ותקח נעמי את הילד ותשתהו בחיקה ותהי לו לאמנת. ותקראנה לו השכנות שם לאמור ילד בן לנעמי דהכתוב קראו ילד בן לנעמי והא לא ילדה אלא הואיל דהכתוב אומר ותהי לו לאומנת שפיר שייך למילף כל המגדל יתום צתוך ציתו מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו.

*

שם: כאלו ילדו.

ואין לומר דהכי פירושו דכל המגדל יתום ויתומה צתוך ציתו דהיינו שמשאין להדדי היתום ליתומה דזה לא מנינו צצתי' צת פרעה.

הי' כל הלין שמות דקחשיב צד"ה משמות צני' לכל הפחות ימי עיבורה וימי מניקה שצנייהם הי' צריכין להמשיך עד שהיתה יותר מצת ק"י שנים וזה אי אפשר דמנינו צשרה שאמרה הלצת תשעים שנה תלד והיתה הלידה דרך נס ואחת היתה ופרסמנה הכתוב לשצת וכ"ש שהיא מן הנמנע לומר שצתי' ילדה לאחר ק' ויותר כי זה לא רמיזא צאורייתא.

גם הבט וראה מה דאית' צמס' צ"ב (דף קי"ט ע"ב) וז"ל: אמר רב חסדא נשאת צת ארבעים שוב אינה יולדת. וכ"ש וז' שנשאת לאחר תשעים וארבע דשוב אינה יולדת

ויש מקום לתמוה האין צעי למילף מהכא דהמגדל יתום צתוך ציתו מעלה עליו כאלו ילדו דלמא דוקא כאן דצתי' ותשלח את אמתה ותקחה שהצילו למשה ממות לחיים לכך שפיר קרינן צה כאלו ילדו. משא"כ היכא שמגדלו לחוד מנא לי' דחשיב כאלו ילדו. ואי אית לן למילף מהכא אית לן למילף דכתיב צמגלת

מהראוי להתבונן לענין מאי הוי כאלו ילדו דודאי לא הוי לענין ירושה או לענין כיבוד ולא לאחזוקי טיבותא משום דכל מי שעושה טובה לחצירו צריך להחזיק לו טובה יריב'!

*

[רבז] עי' רמ"א בחו"מ (סי' מ"ב סעי' ט"ו): מי שמגדל יתום בתוך ביתו, וכתב עליו בשטר בני, או היתום כתב על המגדלו: אבי, או: אמי, לא מקרי מזוייף, וכשר, הואיל וגדלוהו ראוי לכתוב כך (תשובת מיימוני סוף משפטים סימן מ"ח).

שם: ירד זה משה ולמה נקרא שמו ירד שירד להם לישראל מן בימיו.

לרצים הוא צעי כרצים דמו כדמשני הש"ס ס. לאפוקי למ"ד צמס' צ"מ (דף פ"ו ע"ב) דז"ל: תנא דבי רבי ישמעאל בשכר שלשה זכו לשלשה בשכר חמאה וחלב זכו למן וכו' נמנא דכולם היו בזכות אברהם. ואפשר ליישצ דה"פ בשכר שלשה זכו לשלשה מתנות שניתנו ע"י משה ואהרן כמו שפרש"י דז"ה זכו לשלש מתנות שניתנו להם צמדצר ע"י משה ואהרן א"כ תרווייהו בחדא מחתא מחתינהו ושניהן לדבר א' נתכוונו וק"ל.

הדיעה זו מסכים כדעת המ"ד צמס' תענית (דף ט' ע"א) וז"ל: רבי יוסי ברבי יהודה אומר שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל אלו הן משה ואהרן ומרים ושלש מתנות טובות ניתנו על ידם ואלו הן באר וענן ומן באר בזכות מרים עמוד ענן בזכות אהרן מן בזכות משה מתה מרים וכו' מת אהרן וכו' חזרו שניהם בזכות משה מת משה נסתלקו כולן. [אלמא אשכחן פרנסה בשביל יחיד שאני משה כיון דלרצים הוא צעי כרצים דמי]. הרי לפניך דמן הי' בזכות משה אף דהי' יחיד כיון

*

שם: גדור שגדר פרצותיהן של ישראל חבר שחיבר את ישראל לאביהן שבשמים סוכו שנעשה להם לישראל כסוכה.

צירח וכי צירח א' מתו וכו' אלא מלמד שנתצטלו שלשה מתנות שניתנו על ידן ונסתלקו כולן צירח א' עכ"ל. הרי לפניך דענני כבוד היו בזכות משה. וזהו שאמר הש"ס גדור שגדר פרצותיהן של ישראל דלכאורה הוא יפלא מאי הוא הגדר שגדר אבל לפי הנחה שהנחתי הוא מדוקדק שפיר דקשה קושי' הפענח רזא האיך הלכו כ"כ בשבת לכך אמר שגדר פרצותיהן של ישראל פיי' צענני כבוד היו בזכותו של משה והי' כאלו היו צחצר אחד לכך היו מותרין לילך וי"ח¹. וגם מדוקדק שפיר מה שאמר הש"ס סוכו שנעשה להן לישראל כסוכה דמרמו על ענני כבוד דקרא כי צסוכות הושצתי את בני ישראל ענני כבוד היו כדצרי ר"א וענני כבוד היו צסוכותו של משה וכולן לדבר א' נתכוונו.

ונפל מלתא דעתי די"ל שכולם לדבר א' נתכוונו דהנה שים עיוןך צפענח רזא (פ' יתרו) אשר ז"ל: אנכי וגו' אמרו חכמים ז"ל כששמעו אנכי ולא יהי' לך חזרו לאחוריהן י"צ מיל והחזירו מלכתי השרת כדכתיב מלכתי צבאות ידודן ידודן. וקשה הא סצירא לן דצצת ניתנה תורה ואיך הלכא כ"כ בשבת. ויש לומר דמכיון שהוקפו צענני כבוד הרי כאילו היו צחצר אחד עכ"ל.

והן הן הדצרים דש"ס דמס' סוכה (דף י"א ע"ב) דז"ל: כי צסוכות הושצתי את בני ישראל ענני כבוד היו דצרי ר"א וכו'. ועיין צמס' תענית (דף ט' ע"א) דאמר שם הש"ס דצאר וענן ומן כולן היו צסוכות משה כשמתו אהרן ומרים מת משה נסתלקו כולן שנאמר ואכחיד את שלשה הרועים

*

שם: ואלה בני בתיה אשר לקח מרד וכי מרד שמו והלא כלב שמו אמר הקדוש ברוך הוא יבא כלב שמרד בעצת מרגלים וישא את בת פרעה שמרדה בגלולי בית אביה עכ"ל.

מרגלים והלא צתי' צת פרעה מנרית ראשונה היטה וכתיב עד דור שלישי יצואו צקהל ה' ולא קודם והאיך נצצה.

ומהראוי להתבונן דמשמע מכאן שנשא לצת 1 פרעה מיד אחר מעשה

[רבח] לכאורה כוונתו בזה לפרש גם הא דאמרו חבר שחיבר את ישראל לאביהן שבשמים, ר"ל שהחזירן להר סיני כשחזרו לאחוריהן.

וי"ל דלפי שגיירה את ענמה קודם מ"ת לא חל עלי' הלאו דלא יבואו בקהל ה' עד דור שלישי כמאמר הקרא

דור שלישי יבואו להם בקהל ה' ושפיר נסבה.

*

שם : אישר הגלה מירושלים אמר רבא שגלה מעצמו עכ"ל.

ומהראוי להתבונן האיך אמר רבא שגלה מעצמו הא אסור לילך מא"י לח"ל והלא ש"ס ערוכה במס' ב"ב (דף ז"א) דז"ל שם : ר"ש בן יוחאי אומר אלימלך מחלוך וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו ומפני מה נענשו מפני שיצאו מארץ לחוזה לארץ. ונוסף זה דאמר רב חנן בר רבא אמר רב אלימלך ושלמון ופלוני אלמוני ואבי נעמי כולן בני נחשון בן עמינדב הן מאי קמ"ל שאפי' מי שיש לו זכות אבות אינה עומדת לו בשעה שיוצא מארץ לחוזה לארץ. והאיך אמר רבא כאן שגלה מעצמו בלי הכרח ואונס כלל וחזי מה עלתה בידו שעלה לגדולה דכתיב כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וכו'.

ויש לומר דחדא מגו תרתי עשה או שהלך ללמוד תורה בצבל כי החרש והמסגר נגלו לשם ולא הי' רוזה לפרוש מהם. או י"ל דהלך לישא אשה דאסתר היתה שם ונשאה לאשה דעיין דף זה שמציא הש"ס שם דז"ל : וצמות אבי ואמה לקחה מרדכי לו לבת תנא משום ר' מאיר אל תיקרי לבת אלא לבית עכ"ל. ובאמת אמרו חז"ל שמותר לילך מא"י לח"ל ללמוד תורה ולישא אשה כדאי' במס' ע"ז (דף י"ג ע"א) דגדולה מזו מצינו שם דאפי' כהן מותר לטמא את ענמו לילך מא"י לח"ל כדי ללמוד תורה ולישא אשה. ואל תשיבני דהלא הגמ' מחלק שם דז"ל : א"ר יהודה אימתי בזמן שאין מוצא ללמוד אצל אס מוצא ללמוד אינו מטמא אף אתה אמור לו הלא ר' יוסי אומר אפי' בזמן שמוצא ללמוד יטמא לפי שאין אדם מוצא ללמוד מכל א"ר יוסי מעשה ביוסף הכהן שהלך אחר רבו ללמוד לזידן וא"ר יוחנן הלכה כר' יוסי. זאת ועוד אחרת שלא נמצא כמותם בא"י כדאי' במס'

גיטין (דף פ"ח ע"א) וז"ל : החרש והמסגר אלף חרש שבשעה שפותחין נעשו הכל כחרשין מסגר כיון שסוגרין שוב אינן פותחין עכ"ל והם היו בח"ל לכך הלך אללם לח"ל. ואם לחשך אדם לומר הלא תוס' פירשו שם דדוקא דאם דעתו להזיר לא"י אצל אס אין דעתו לחזור אסור לילך אפי' ללמוד תורה ולישא אשה. וי"ל באמת הי' דעתו לחזור רק אח"כ בא לידו מצות הללת נפשות ומשום זה לא חזר. ועיין מה שמציא תוספ' שם בשם שאלות דר' אחא דאמר הנך דקילא וכ"ש לשאר מצות החשובים דמותר לילך מא"י לח"ל.

והנה י"ל דזו הכוונת הגמ' (בדף ט"ז ע"ב) וז"ל : כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי לרב אחיו לרוב אחיו ולא לכל אחיו מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין. דזה כמו זר נחשב. אצל לפי הנחה שהנחתי לק"מ משום דעד השתא הי' לו תירץ על שהלך מא"י לח"ל משום דללמוד תורה הלך אצל עכשיו שפירש מדברי תורה^[רב] א"כ נסתמו טענותיו.

ואם נפשך (אדם) לומר דהלא עסק בהללת נפשות וא"כ למה פירשו ממנו אף אתה אמור לו דהלא טעמו צ"ידו שם מיד וז"ל : אמר ר' יוסף גדול ת"ת יותר מהללת נפשות וכו'.

ועיין בתרגום שני במגילה על הפסוק ויהי אומן את הדסה וז"ל : והוא מרדכי וכו' ובגין אסתר גלה מרדכי דאמר מוטב דאיזיל בגלותא ואירצי לאסתר דמן דאייהי בארעא דישראל עכ"ל. הרי להדי' דמשם זה יצא מא"י לצבל בשביל אסתר שיהי' לו לבית כי יוצאין מא"י לצבל לישא אשה.

*

שם: ויהי אומן את הדסה קרי לה אסתר וקרי לה הדסה וכו'.

והדסה נקראת ע"ש הנדיקים וכו' אבל לרי יהודה דאמר הדסה הי' עיקר שמה וזמס' חולין הנ"ל מוכח דהדסה לא הי' עיקר אלא טפל.

עיינ בתרגום דמגילה על הפסוק ויהי אומן את הדסה וז"ל: והוה מרזי ית הדסה היא אסתר צרת אחזוי ואמאי הווי קרין לה הדסה על די הוה נדקתא ונדיקיא דמתילו לאסא אסתר הווי קרין לה על די הוה נניעא צביתא דמרדכי שצעין וחמש שנין ולא חזת אפי גבר אלהן אפי מרדכי וצתרגום שני פי' על הפסוק הנ"ל וז"ל: והוה מרדכי מרזי ית הדסה היא אסתר והוה הדסה שמה כמה דאסא מטול האיך דבסיס ריחיה דאסא בגון עלמא אוף היא אסתר כדון הוה עצדא עוצדין טזין וכו'.

*

לבאורה יש להקשות מאי קא קשי' לי' הלא גבי מרדכי פריך נמי כה"ג ומתוך מוכתר צנימוסו הי' והתירך הזה י"ל ג"כ כאן גבי אסתר. ונראה דזוה ג"כ מתוך הגמ' באמת דז"ל: תניא רבי מאיר אומר אסתר שמה ולמה נקרא שמה הדסה על שם הנדיקים שנקראו הדסים וכו' ומשום הכי שם שמות בארץ ונקראת אסתר והדסה ושניהם נדקו יחדיו. אבל יש להקשות על ר' יהודה דאמר הדסה שמה ולמה נקראת אסתר ע"ש שהיתה מסתרת דברי' דזוהו סותר דברי הגמ' דש"ס חולין (דף קל"ט ע"ב): אסתר מן התורה מנין ואנכי הסתר אסתיר. נמצא עיקר שמה הי' מן התורה אסתר. בשלמא לר"מ ניחא דאמר באמת אסתר שמה

שם: בן עזאי אומר אסתר לא ארוכה ולא קצרה היתה אלא בינונית.

גוף. וזודאי הוא מעלה יתירה דחוינן שהתפללה על דבר זה שלא יהי' לא ארוך ולא גוף. ולפ"ז הוא שצח גדול. ושים עיונך בתרגום שני על פסוק ויהי אומן את הדסה וז"ל: והוה מרזי וכו' ואסתר איתקרי שמה הדסה בשם אסא דאיך דלא אסא יבש קייטא וסתווא ואוף נדיקא כדון אית להון חולקא בעלמא דון ובעלמא דאתי וכו'. שם: רבי יהושע בן קרחה אמר אסתר ירקרוקת היתה עכ"ל.

דירקרוקת היתה אעפ"כ נושאת חן צעיני כל רואיה משום נדקות שהיתה צה. ועיינ צפרש"י וז"ל: ירקרוקת היתה, כהדסה ז. אלא חוט של חסד משוך עליה, מאת הקדוש צרוך הוא, לכך נראית יפה לאומות ולאחשורוש וק"ל. ומלתא אגב אורחא אמינא לייש צמה דאי' צמס' כתוצות (דף י"ז ע"א) וז"ל: רבי יהודה צר אילעאי נוטל צד של הדס ומרקד לפני הכלה ואומר כלה נאה וחסודה. לכאורה יפלא מאי נשתנה הדס מכל מיני אילנות. אבל לפי דברינו הנ"ל נראה טעם כעיקר וטעם לשבח דעיינ באותו דף וז"ל: תנו רבנן כינוד מרקדין לפני הכלה צית שמאי אומרים כלה כמות שהיא וצית הלל אומרים כלה נאה וחסודה אמרו להן צ"ש לצ"ה הרי התורה אמרה מדבר שקר תרחק אמרו

ומהראוי להתבונן צמאי קא משבח לה ומאי נפקא מיני' אם אסתר הי' ארוכה וקצרה. אבל לפי דברי הש"ס צמס' צרכות נראה דזו הי' שצח גדול שהרי מלינו שם (דף ל"א ע"ב) דחנה התפללה על דבר זה שאמרה ונתתה לאמתך זרע אנשים מאי זרע אנשים וכו' כי אתא רב דימי אמר לא ארוך ולא שם: רבי יהושע בן קרחה אמר אסתר ירקרוקת היתה עכ"ל.

ומהראוי להתבונן האיך קא דריש ר' יהושע בן קרחה צגנותה של אסתר הלא אית' צש"ס (דחולין) [דצ"ב] (דף קכ"ג ע"א): ועייני למה רכות מאי רכות אילימא רכות ממש אפשר צגנות צהמה טמאה לא דבר הכתוב דכתיב מן הצהמה הטורה וגו' צגנות נדיקים דבר הכתוב וכו'. וציחוד יש לתמוה דגנות זה הוא גנות גדול כדאי' צגמ' שצבת (דף ל"ג ע"א): תנו רבנן סימן לעצירה וכו' סימן לשנאת חנם ירקון. ואם תאמר כר' יהושע בן קרחה דאמר דירקרות היתה זהו הי' גנות גדול לצני אסתר וחלילה לומר כן ולהרהר אחר הנדקת הזאת. אבל באמת אמרו דתשובתו צנודו דריצ"ק צעממו קאמר וחוט של חסד משוך עלי' וזהו הי' רכותא דאע"פ

ואד יעלה מן הארש מדצרי ריב"ק הנ"ל קרי לה אסתר וקרי לה הדסה אמר ריב"ק אסתר ירקרוקת היתה וחוט של חסד משוך עלי' וכו' עכ"ל מפרש רש"י מש"ה נקראת הדסה דירקרוקת היתה כהדסה זו עכ"ל ואפ"ה היתה משובחת מכל העם ואמרו נאה וחסודה וענתה זה נדקתה וק"ל. ועיין מה שכתבתי בספרי יד דוד במס' כתובות.

להם ז"ה לז"ש לדצריכס מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו צעיניו או יגנונו צעיניו הוא אומר ישבחנו צעיניו וכו' עכ"ל. וי"ל הא דנקט ר' יהודה בר חילעא הדס טעמו עמו להורות דהלכה כז"ה דלעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הצריות וישבחנו צעיניו ולא יגנו ולא הוא בכלל דבר שקר תרחק.

*

שם: כי אין לה אב ואם ובמות אביה ואמה למה לי אמר רב אחא עיברתה מת אביה ילדתה מתה אמה.

ומה גם שמתן שכרו כתוב צלדו דכתיב למען ייטב לך והארכת ימים. וי"ל דאפשר לקיים אחר מותם כי שם חק ומשפט צאותו עמוד הנ"ל: ת"ר מכבדו צחייו וצמותו דאין לו עונש כפרש"י וא"כ אפשר לקיים מצות כיבוד ולא יצטר מלואו.

עייין בשם דקדושין (דף ל"א ע"ב) וז"ל: אמר רבי יוחנן אשרי מי שלא חמאן. פירש"י: שאי אפשר לקיים כבודם ככל הנורף והוא נענש עליהם. רבי יוחנן כי עברתו אמו מת אביו ילדתו מתה אמו וכן אביו. ואע"פ שיש פתחון פה לומר מפני מה פתח ר' יוחנן באשרי שלא חמאן מאי אשרי הוא הלא צנרי לה חדא מתרי"ג מצות

*

שם: ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת תנא משום רבי מאיר אל תקרי לבת אלא לבית.

מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. ואף כאן אנו נאמר כן דלהכי קרי לה בת משום שגדלה דכתיב וצמות אביו ואמה לקחה מרדכי לו לבת ומנ"ל לומר אל תיקרי לבת אלא לבית. וי"ל דליף לה מדכתיב לקחה לשון לקוחין יש זה שהיא קידושין. שם: ואת שבע הנערות וגו' אמר רבא שהיתה מוגנה בהן ימי שבת. ופרש"י שהיתה משרתת לה אחת באחד בשבת, ואחת בשני בשבת, ואחת בשלישי בשבת, וכן כולן, וכשהגיע יום שפחה של שבת יודעת שהיום שבת עכ"ל.

איבא למידק הא אין מקרא יוצא מידי פשוטו דשים עיוןך צגמ' הנ"ל וז"ל: ואשתו היהדיה ילדה את ירד אבי גדור וכו' והא רבויי רביתיה לומר לך שכל המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו שם: ואת שבע הנערות וגו' אמר רבא שהיתה מוגנה בהן ימי שבת. ופרש"י שהיתה משרתת לה אחת באחד בשבת, ואחת בשני בשבת, ואחת בשלישי בשבת, וכן כולן, וכשהגיע יום שפחה של שבת יודעת שהיום שבת עכ"ל.

צגמא ואצגמא עתיד מרי עלמא לעסאה יתהון כגזר דענר ענבוי בעצרתא תרין זמנין ועתיד לצדאותהון ולשפאותהון להני שבעא רבניא דשמשיין צאלין שבעא יומין קדם אפי מלכא אחשורוש עכ"ל. אמור מעתה כי כן דרך המלך הי' לשמש לפניו בכל יום מימי השבוע סרים א' לכן לא עלה מורא על ראשה שידוע הדבר שמאזיה עמה ומולדתה שהיא.

וי"ל הא דלא חששה אסתר שמא ע"י כן יודע הדבר שהיא מסיוע היהודים כי כן מצינו גבי אחשורוש שהיו לו ג"כ שבע סריסי שמשמשיין לפניו צימי השבוע כל יומא ויומא הי' משמש לו סרים אחר דעיין צתרגוס שפירש על הפסוק ציום השביעי כטוב לב המלך ציין אמר למהומן וגו' ומרדכי נדיקא צלי מן קדם הי' מן יומא קדמאה עד יומא שביעאה די הוא שבתא וכו' צכן אמר למהומן וכו'

*

שם: וישנה ואת נערותיה וגו' אמר רב שהאכילה מאכל יהודי ושמואל אמר שהאכילה קדלי דחזירי ורבי יוחנן אמר שהאכילה מאכל זרעונים. פרש"י: כתלי דחזירי ומתוך אונסה לא נענשה עכ"ל.

ובתוס' ד"ה קדלי דחזירי: חם ושלום היא לא היתה אוכלת עכ"ל.

נמי את שלל אויביך הרי לך מנינו היתר אלא גבי שלל ולא גבי דידהו וגבי אסתרי הי' דידה והאיך האכילה דבר איסור ומי ימלאו לבו להיות מתיר אסורים וצפרטות דאי' בגמ' דמסכת חולין שהקצ"ה לא יאונה לזדיק כל און ועיין בתרגום מוכח שהנערות של אסתרי היו דקניות גמורות ומה שפי' על הפסוק וישנה ואת נערותי'.

וצייחוד לפי מה שפירשו תוס' במס' חולין (דף ה' ע"ב): השתא בהמתן של זדיקים אין הקדוש צרוך הוא מציא תקלה על ידן זדיקים עצמן לא כל שכן. בתוס' ד"ה זדיקים עצמן תימה דהא אשכחן יהודה בן טבאי וכו' ואור"י דדוקא צמידי דאכילה אין הקדוש צרוך הוא מציא תקלה על ידן שגנאי הוא לזדיק שאוכל דבר איסור. נשמע מזה שאין הזדיק נכשל לאכול דבר איסור. ובתרגום דמגילת אסתרי מציא להדי' דנערות אסתרי דקניות היו והאיך בא תקלה על ידן לאכול דבר איסור דהא אין הקצ"ה מציא תקלה לאכול דבר איסור לזדיק ומקויים באסתרי היא ומשרתי' זדיקים. וצפרטות דשמואל גופי' אמר במס' חולין (דף ד' ע"ב): אמר שמואל ישראל מומר [לעבודת כוכבים] מותר לאכול משחיטתו וליף מיהושפט. ובמסקנא דמלתא דשמואל גופי' ס"ל מושל מקשיב על דבר אמת כל משרתי' זדיקים ומוכח מיני' וצי' דנערות אסתרי דקניות היו והאיך אכלו בשר חזיר.

וא"ל דזהו הי' ההיתר דקיל"ן דעתיד חזיר לטהר כדאי' [עי' ריטב"א קידושין מט' : וש"ל"ה בראשית וחיי שרה]. זה אינו כי עדיין לא הגיע שעתו שעת ההיתר.

ואי איישר חילי ה"א לומר מלתא צי' מדרשא דפירוש של חזירי לאו חזיר ממש הוא אלא חזירי הוא ירק הנקרא חזרת^[ר"ל]. והוא עולה על שלחן מלכים כדאי' במס' ע"ז (דף י"ח ע"א) וז"ל: ויאמר ה' לה שני גוים בצטנך אמר ר' יהודה אמר רב אל תיקרי גוים אלא גיים זה אנטוניוס ורבי שלא פסקו מעל שלחנם לא חזרת ולא קישות ולא נון

י"ל דכוונת רש"י כיון לזה שהיא לא היתה אוכלת אלא נערותיה והא דפרש"י מתוך אונסה לא נענשה קאי על מה שהניחה לנערותיה לאכול דבר איסור שהי' צידה למחות גם הי' לה להחמיר על עצמה שלא להאכיל לנערותיה דעיין שם דפסחים (דף י"ג ע"א) בגמ' וז"ל: והרי שרצים דרחמנא אמר שקץ הוא לא יאכל ותנן זידי חיה ועופות ודגים שנודמנו להם מינין טמאין מותרין למוכרן לנכרים שאני התם דאמר קרא לכם שלכם יהא אי הכי אפילו לכתחלה נמי שאני הכא דאמר קרא יהיו בהוייתן יהו. בתוס' ד"ה אמר קרא וכו' וא"ת דאמר' צמרובה (ב"ק פב): אסור לישראל לגדל חזירים תיפוק ליה דמדאורייתא אסור וי"ל דנפקא מינה למיקם צארור אי נמי הא דאסור מדאורייתא הינו להשתכר ולמכור לנכרי לאכול אכל להשתכר בשומנן או בעורן לא. אמור מעתה דון מינה ומינה דאסור להאכיל לעצדים ושפחות איסור ויש לתמוה על אסתרי האיך האכילה לנערותיה קדלי דחזירי או דהי' לה למחות.

וא"ל דעשאו כבולשת דעיין בש"ס דחולין (דף י"ז ע"א) וז"ל: צעי רבי ירמיה אצרי צטר נחירה שהכניסו ישראל עמיהן לארץ מהו אימת אילימא צצע שצצו השתא דבר טמא אישתרי להו דכתיב וצתים מלאים כל טוב ואמר ר' ירמיה בר אבא אמר רב כתלי דחזירי צטר נחירה מצעיא. ופרש"י: כתלי דחזירי, חזירים יבשים. וא"כ אף כאן י"ל שנעשה להן כהיתר לאכול כתלי דחזירי.

אמנם דבר זה תלי' באשלי רבצבי צשני תירוטי' בגמ' במס' הנ"ל דלתירוץ הראשון דמתוך הגמ' אלא לאחר מכאן אכל צצע שצצו ודאי מותר וי"ל כך ג"כ גבי אסתרי דעשאו כבולשת והיתה סבורה שנעשית כהיתר. אכל לפי תירץ השני דגמ' הנ"ל דמתוך ואצ"א לעולם צצע שצצו כי אשתרו להו שלל של כותים דידהו לא אשתרי ופרש"י: שלל של כותים כדכתיב אשר לא מלאת וכתיב

בעתירותי דאמינא היכא דעייל ירקא ליעול צשרא וכוורי. ומטעם זה אמר (ר' יהודה) [רז] שהיו מאכילין אותם מאכל יהודי דהיינו צשר ע"י תיקון שחיטה וניקור כנ"ל, ור"י קצר דמאכלה מאכל זרעונים ולא צשר משום קושי הנ"ל דע"י זה היתה ניכרת שהיא יהודית וג"כ לא הי' מאכלה ירקא משום מה דאמר רב חסדא אנא לא בעניותי וכו'.

ונפל מלתא דדעתי לומר דריצ"ק דס"ל דאסתר ירקרוקת היתה דלכאורה יש לתמוה על ריצ"ק האין דרש בגנות של לדיקת השתא בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב בגנות לדיקים לא כ"ש כדאמר צ"ס דצ"ב (דף קך"ג ע"א) ע"ש. וגם הלום אחרי רואי (בדף ט"ו ע"א) יש להבין דז"ל שם: תנו רבנן ארבע נשים יפיפיות היו בעולם שרה ואביגיל רחב ואסתר ולמאן דאמר אסתר ירקרוקת היתה מפיק אסתר ומעייל ושמי. מאי זה הלשון מפיק ומעייל דלכאורה יפלא לא יחליפנו ולא ימיר רע בטוב.

אלא הוא הדבר אשר דברנו דאדרבה דרוש דריצ"ק לא הי' גנות אלא הי' לשבח דאי' צ"ס דצרכות (דף מ"ד ע"ב): תנו רבנן טחול יפה לשינים וכו' כל האוכל ירק חי מוריק. פרש"י: נוטל תואר הפנים עכ"ל. לפ"ז נוכל לומר דריצ"ק צא להראות דקתה דמאכלה לא הי' אלא ירקות כדי להשמר מן אכילת אסורין וכל האוכל ירק מוריק וזהו הוא לה שבח גדול שהיתה עומדת בצדקתה וצודאי מעיקרא קודם שצאה לבית אחשורוש היתה אסתר א' מארבע נשים יפיפי' אצל לאחר שצאה לבית אחשורוש והיתה עומדת בצדקתה שלא לאכול דבר איסור והיתה אוכלת ירקות ופני' מוריקות. והשתא דאחית להכי לא צריכין להחליף טוב ברע דצודאי קודם שהיתה אוכלת ירקות היתה בתוך הבאים ד' נשים יפיפיות ואח"כ שהי' פני' מוריקות מכח דקתה שלא אכלה דבר איסור הי' חוט של חסד משום עלי' ור"א.

ומלתא אגב אורחא אורחא לדיקים איכא למשמע מהלין מילין מה ראה על ככה שהעיד ר' ישמעאל לפני רבי חזרין שצמקומינו יש להם וכו' ע"ש שלא פסק מעל שלחן של רבי

לא צימות החמה ולא צימות הגשמים נמנא דחזרת הוא עולה על שלחן מלכים.

אמור מעתה דפלוגתא דהני תלתא (תנא) [אמוראי פליגי] צהכי דרב ס"ל שהאכילה מאכל יהודי דהיינו כל מיני צשר בהמה וחי' ועופות וקרי לה מאכל יהודי להראות שלא אכלה צלא שחיטה וניקור ומליחה כמאכל יהודי כדמנינו שעשה יוסף לאחיו כמו קן. ועיין צמס' דחולין (דף צ"א ע"א) וז"ל: ואמר רבי יוסי צרבי חנינא מאי דכתיב וטבח טבח והכן פרע להן צית השחיטה והכן טול גיד הנשה צפניהם. ואף כאן אנו נאמר גבי אסתר שעשתה כמו קן.

ושמואל קצר דע"כ מוכח דלא הי' אסתר מאכילין מאכל יהודי הלא כתיב צמגילה אין אסתר מגדת את עמה ואת מולדתה ואם כדברי רב היתה ניכרת מתוך מאכלה אלא ודאי לא הי' מאכלה מאכל יהודי ומה הי' מאכלה קדלי דחזירי והוא חזרת שעולה על שלחן מלכים. ומטעונך דרב ס"ל צענמו דחזרה עולה על שלחן מלכים כנ"ל.

והאי דקרי לי' קדלי דחזירי י"ל שהוא שם לוי כדאי צמס' פסחים (דף ל"ט ע"א) וז"ל: רבי יהודה אומר אף חזרת יולין וחזרת גלין. פרש"י שהאו שם לוי. ואף כאן קדלי דחזירי שהוא שם לוי. וגם ראי' לדברי צמס' צכורות (דף נ"ז ע"ב) וז"ל: העיד רבי ישמעאל צן סתריאל לפני רבי וכו' חזירין שצמקומנו יש להם ששים רצוא קלפים צצית המסס שלו. פרש"י: חזירין שצמקומינו לשון חזרת ירק שלועזין לטוגא עכ"ל. ואף כאן אנו נאמר דקדלי דחזירי הוא חזרת ומאי דקרי לי' כתלין דחזירי משום כותלים שלו שהמה כותלים להמסס והגידול שהוא חוץ להמסס הוא נקרא כותלים.

ור' (יהודה) [יוחנן] ס"ל דמאכלה הי' זרעונים שהיא מאכל דקניות כי זה הי' מאכל דניאל וחזיריו, וממאן לזה דאמר שמואל דאכלה ירקא משום הא דאמר ר' חסדא צמס' שבת (דף ק"מ ע"ב): אמר רב חסדא אנא לא בעניותי אכלי ירקא ולא בעתירותי אכלי ירקא בעניותי משום דגריר

[ר"א] נראה דרבינו מפרש לשון הגמרא "מפיק אסתר ומעייל ושתי", דר"ל דכל זמן שעדיין היתה ושתי קיימת, ואסתר היתה בבית מרדכי, אז היתה אסתר מהד' נשים יפיפיות. ויותר נראה דכוונתו לומר ולדייק הלשון 'מפיק' ור"ל דבאמת היתה יפיפיה אלא היא בעצמה הוציאה את עצמה מן הכלל, ונפקא מכלל זה ע"י מעשיה.

לנון וחזרת העיד לפניו שצמקומו נמנח חזרין כזה.

※

שם: רבי יוחנן אמר זרעונים וכן הוא אומר ויהי המלצר נושא את פת בגם ונותן להם זרעונים. פרש"י בד"ה וכן הוא אומר, שהזרעונים טובים לצדיקים להבדילן ממואכל טמא עכ"ל.

לבאורה יפלא איך ומה האכילת זרעים מצדיל מדבר טמא. וגם למה נקט דבר טמא ולא נקט איסור. וי"ל שמדייק בלישנא דוקא דזרים טמאים משום דלדיקים אוכלין חולין בטרהה ואלו היו אוכלין מיני' זשך

הי' מוכשר לקבל טומאה כי שחיטה מכשיר או דם מכשיר למר כדאית לי' ולמר כדאית לי' משא"כ זרעונים אס' אין צבי יותן מים עליהם אין מוכשרים לקבל טומאה ואכלו הזרעונים בטרהה.

※

שם: רבי יוחנן אמר זרעונים וכן הוא אומר ויהי המלצר נושא את פת בגם ונותן להם זרעונים עכ"ל.

והנה י"ל מש"ה אכלה מיני זרעונים ולא מיני זשך דעיין דניאל (בסי' יו"ד פסוק ג') בפירוש רבינו סעדי' גאון דז"ה ובזשך וגו' וז"ל: שאס תאמר זשך זקר ואין לא יתכן לומר כן לפי שלא אכלו בני הגולה זשך זקר ואין זגלות זבל כי לא ראוי להשחט כי אס זשעריך זארץ הקדושה למען זרוק הדס וקטר החלז עכ"ל.

ע"ש. עוד שם בגמ' הנ"ל: ת"ר כשחרז הזית זשניה רבו פרושין זישראל שלא לאכול זשך ושלא לשמות יין נטפל להן ר' יהושע אמר להן בני מפני מה אי אס אוכלין זשך ואין אס שותין יין אמרו לו נאכל זשך שממנו מקריצין על גבי מזבח ועכשיו זטול וכו' עכ"ל. משום דהן היו רוצים לנהוג אחר חורבן הזית כמו שנהגו זגלות זבל שלא אכלו זשך שהי' ראוי להקרבה.

והן הן הדברים דמס' ז"ב (דף ס' ע"ב) וז"ל: תניא אמר ר' ישמעאל זן אלישע מיום שחרז זית המקדש דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לאכול זשך ולא לשמות יין וכו' ואין לומר למה דוקא היו אכלו זרעונים ולא אכלו שאר זשך שאין מקריצין מהן ע"ג מזבח י"ל משום שלא יצואו לאכול זשך שמקריצין ממנו ע"ג מזבח.

※

שם: ששה חדשים בשמן המור מאי שמן המור רבי חייא בר אבא אמר סמכת עכ"ל.

מצאתי כתוב זגליון הגמ' דפוס וויניאחא אשר ז"ל: זריש פרק אלו עוצרין כתב

רש"י ז"ל עליו לא נתפרש והערוך פירשו מירא דכיא עכ"ל.

※

שם: רבי יהודה אומר אנפקינון שמן זית שלא הביא שלישי ולמה סכין אותו שמשיר את השיער וכו'.

פי' בערוך ערך אנפקינון וז"ל: ואני למדתי רבי מצליח ז"ל דמשחיר את השיער עכ"ל.

דלכאורה הוא נגד הגמ' דמשחיר הוא לשון שחור ומשיר לשון נשך. וגם המהרש"א הרגיש צוה. אכל לענ"ד שניהם לדבר א' נכוונו דשים עיוןך זמס' זילה (דף ל"ה ע"ב) וז"ל: אמר רב נחמן זר

השחור והזוג של ספרים אף על פי שנחלקו טמאין. פרש"י: השחור, תער, על שם שמשחיר את השער וכו'. א"כ תרדווייהו פי' הערוך ופי' הגמ' בחדא מחתא מחתינהו.

יחזק מאן דתני משירין לא משתבש ומאן דתני משחירין לא משתבש וכו' מאן דתני משירין לא משתבש דתני רבי ישמעאל אומר נזיר לא יחוף ראשו באדמה מפני שמשיר את השער ומאן דתני משחירין לא משתבש דתני

*

שם: ולמה סבין אותו שמשיר את השיער ומערן את הבשר עכ"ל.

רצא מאי דכתיב ויאל לך שם בגוים ציפיק שאין להן לצנות ישראל לא שיער בית השחי ולא בית הערוה עכ"ל. פרש"י: קודם שחטאו וגבהו צנות ציון. לכן היתה אסתר מקפדת ע"ז להשיר את השיער להיות במדרגה כצנות ציון קודם חרבן הבית קודם שחטאו צנות ציון.

י"ל שהיא היתה מתקנת תקוני איתתא על אשר נגזר על צנות ישראל בשעת חרבן הבית דשים עיוןך במס' שבת (דף ס"ב ע"ב) אשר ז"ל: וה' פתהן יערה רב ושמאל חד אמר שנשפכו כקיתון וחד אמר שנעשו פתחיהן כיער. פרש"י: כיער, נתמלאו שער, ונמאקות לתשמיש עכ"ל. ועיין במס' סנהדרין (דף ד"א ע"א) אשר ז"ל: דרש

*

שם: ותדי אסתר נשאת הן אמר רבי אלעזר מלמד שלכל אחד ואחד נדמתה לו באומתו עכ"ל.

אסתר הדסה על די הות נדקתא ונדיקיא דמתילו לאסא אסתר הוו קרין לה על די הות נניעא צביתא דמרדכי שבעין וחמש שנין ולא חזת אפי גבר אלהן אפי מרדכי עכ"ל. נשמע מזה דאפילו ישראל לא היו מכירין אותה ושפיר מצינו למימר שלכל אחד נדמתה לו באומתו אפי לגבי ישראל וא"כ הקרא מעיד שנשאה תן בעיני כל רואי כל דייקא אפי לגבי ישראל.

הגה לכאורה יפלא הדבר והאיך אמר ר' אליעזר מלמד שכל א' וא' נדמתה לו באומתו ולכן מעיקר הקרא ותהי אסתר נושאת תן בעיני כל רואי הלא גבי ישראל לא הי' הדבר כן. תינח לגבי שאר אומות שהי' נדמה להן באומתן מנד החן שהי' משוך עלי' משא"כ לגבי ישראל יאמר נא הישראל האמת שהיא מאומתן ולא מנד נשיאות תן וביודעין ומכירין קאמינא.

מש"ה ר' אליעזר המאן דאמר לעיל (דף ד' ע"א) דמגילת אסתר צרות הקודש נאמרה מדכתיב ויאמר המן בלבו ולא יליף מהאי קרא ותהי אסתר נושאת תן בעיני כל רואי משום דלכל א' וא' נדמתה לו באומתו^[רלב].

ואלמלא תרגום דהאי קרא ויהי אומן את הדסה היתה הקושי הנ"ל במקומה עומדת אבל לפי התרגום דר' אליעזר דאמר מלמד שכל א' נדמתה לו שפיר קאמר דאף ישראל לא היו מכירין אותה דאי בתרגום (שני) על הפסוק ויהי אומן את הדסה וז"ל: והוה מרבי ית הדסה היא

*

שם: תלקח אסתר וגו' הוא חדש טבת (אמר רב חסדא) ירח שנהנה גוף מן הגוף עכ"ל.

לעומת זה עשה הקצ"ה כדאי' במס' זו (דף יו"ד ע"ב) וז"ל: תחת הנעוץ יעלה צרוש זה מרדכי וכו' תחת הסרפד יעלה

ונפל מלתא צדעתי דבלאו הכי מן הראוי שתלקח אסתר דוקא בזה החודש בחדש טבת הלא זה

[רלב] צע"ג דשם הוא רבי אליעזר התנא, וכאן הוא ר' אלעזר האמורא.

הזה החדש טבת נלקחה אסתר לצית אחשורוש וכמו שהתחיל החורבן הצית בחודש טבת כן התחיל הריוח והללה ליהודים שע"י אסתר בחודש טבת שע"י נתגלגל הדבר לסוף שצנה הצית לכך ותלקח אסתר בחודש טבת.

הדס תחת ושתי הרשעה צת צנו של נצוכדנצר הרשע ששרף רפידת צית ה' דכתיב רפידתו זהב יעלה הדס זו אסתר הנדקת עכ"ל.

אמור מעתה תחילת החורבן הצית ה' בעשרה בטבת שסמן מלך צבל על העיר והוצאה צמנור ולכן החודש

*

שם: בערב היא באה ובבקר היא שבה אמר רבי יוחנן מגנותו של אותו רשע למדנו שבחו שלא היה משמש ממתו ביום אלא בלילה עכ"ל.

לרצון בקר הוא עד חצי היום ולר"י הוא עכ"פ עד ד' שעות על היום.

לפ"ז י"ל אף דכתיב צקק היא שצה לא ה' השצה מעלי' משם דצקק הוא חנות יום לדעת רבנן או עכ"פ ד' שעות לדעת ר"י א"כ י"ל דשימש אחשורוש אפי' ציום ועד המסייע הוא דכן דרכן של מלכים לישן עד ג' שעות על יום וא"כ אין כאן מקום דרוש לשצה חזיה דבר נניעות.

וי"ל דאעפ"כ מוכיח ר' יוחנן שפיר מדכתיב קרא יתירא צקק היא שצה ע"כ לא צא אלא להורות על נניעות שלו כנ"ל.

הנה יש כאן פתחון פה דמנ"ל לר' יוחנן שמתוך גנותו למדנו נניעות שלא שימש ציום ואי משום דכתיב בערב היא צאה וצקק היא שצה הלא זמן צקק הוא עד חנות ולפחות עד ד' שעות על היום כדאי' צמס' צרכות (דף ק"ז ע"א) וז"ל: מאן תנא להא דתנן וחס השמש ונמס צארבע שעות וכו' מני לא רבי יהודה ולא רבנן וכו' אי צעית אימא רבי יהודה אי צעית אימא רבנן אי צעית אימא רבנן אמר קרא צקק צקק חלקהו לשני צקרים. פרש"י: לשני צקרים, שלא היו לוקטים אלא צשלים שעות ראשונות, שהוא צקק ראשון. ואי צעית אימא רבי יהודה האי צקק יתירא להקדים לו שעה אחת עכ"ל. הרי לפניך

*

שם: ויעש המלך משתה גדול עבד משתיא ולא גליא ליה דלי כרגא ולא גליא ליה שדר פרדישני ולא גליא ליה ובהקבץ בתולות שנית וגו' אויל שקל עצה ממרדכי אמר אין אשה מתקנאה אלא בירך חבירתה ואפילו הכי לא גליא ליה דכתיב אין אסתר מוגדת מולדתה וגו' עכ"ל.

ענה ממרדכי ולא מיועצים אחרים שהי' לאחשורוש לכך קאמר ומרדכי יושב צשער המלך וסצר המלך שאסתר היא ממשפחת מרדכי משום שהי' מתהלך צכל יום צחצירו והלך אחשורוש ונטל ענה ממרדכי לראות מה שיענה ויאמר ומשני דחוי מרדכי שהמלך אחשורוש נוטל ענמה ממנו ולא מיועצים אחרים שהי' לו צודאי טעמו הוא משום שאחשורוש סצר שאסתר היא ממשפחתו ולהוציא ולהפליג דבר זה מלצ המלך נתן לו ענה להקבץ בתולות שנית ואין אשה מתקנאת אלא צירך חבירתה ומרדכי הי' בטוח צאסתר שאעפ"כ לא תגיד משום שזיה עלי' שלא תגיד.

והנה יש להקשות על מרדכי לכתחלה מאי קסצר ולצסוף מאי קסצר דלכתחלה צוה לה אשר לא תגיד את עמה וגו' ולצסוף נתן ענה לאחשורוש להקבץ בתולות שנית וצריך ליתן טעם לדבר.

וני"ל ליישב צטוב טעם ודעת דהא יש עוד להקשות על המלך אחשורוש שהרי הי' לו שרים ויועצים רצים ונכצדים ונ"ל דאחשורוש סצר כאשר הוא אמנת דאסתר היא ממשפחת מרדכי משום שראה שמרדכי מתהלך צכל יום צחצר המלך דכתיב ומרדכי יושב צשער המלך וזהו פי' הקרא וצהקבץ בתולות שנית מאי שנית ונ"ל כדדריש צגמ' שהלך ונסיב

איש שורר בציתו ולהזקיק לאשתו לדבר כלשון עמו הי' כאן גבי אסתר ואחשורוש מקום להקשות על מה שמסופק אחשורוש מאיזה עם ומשפחה הי' אסתר הא יכול להכיר את אסתר ע"י לשונה אבל מכח אגרות ששלח שכל אשה ידבר כלשון בעלה וגם אסתר צודאי לא דברה אלא כלשון אחשורוש כי מי יצא אחר המלך לשנות מה שצויה וא"כ גם ע"י לשונה לא הי' יכול להכיר את אסתר לכך הי' זקוק לשאל בעצת מרדכי.

*

שם: ויעש המלך משתה גדול עבד משתי' ולא גלי' לי'. פרש"י: עבד משתיא סעודה לכבודה, מה שלא עשה בשאר נשים. דלי' כרגא ולא גליא ליה. פרש"י: דלי' כרגא, אמר: בשביל אסתר אני מניח לכם מכסי גולגולתכם, היינו והנחה למדינות עשה. שדר פרדישני ולא גליא ליה. פרש"י: דורונות לשרים בשמה, והיינו דכתיב ויתן משאת ביד המלך עכ"ל.

והנה מה דלא שמה אסתר לבה ולא גילתה משפחתה בשלש אלה שעשה המלך אחשורוש בשצילה נראה דטעמא הי' עפ"י מה דאי' לקמן (דף ד"ח ע"א): רבי אלעזר כי הו' משדרי ליה מתנות מצי נשיאה לא הו' שקיל כי הו' מזמני ליה לא הו' אזיל אמר להו לא ניחא לכו דאחיה דכתיב שונא מתנות יחיה רבי זירא כי הו' משדרי ליה מצי נשיאה לא הו' שקיל כי הו' מזמני ליה אזיל אמר אחייקורי דמתייקרי צי ע"כ.

והואיל דכן הוא נוכל לומר גבי אסתר שלא חששה להני שלשה דברים שעשה המלך בשצילה, הראשון שעשה סעודה בשצילה לא נחשב לגבה לכלום אע"פ שר' זירא כי הו' משדרי' לי' לא קיבל וכי מזמני לי' אזיל התם טעמו בצידו משום אחייקורי הוא דמתייקרי צי והו' לא לא שייך לגבי מלך. והשנית שדלח כרגא ולא גילה י"ל משום שהוא מטעם שונא מתנות יחיה' דהואיל דכרגא הוא דבר שסוה בכל נפש

וכל אדם שוין בדבר זה ומחויבים ליתן בכל שנה והשתה דדלי להם הו' כמתנה וע"ז וכיוצא בו ששדר פרדשנא ולא גלי' הוא מחד טעמא משום שונא מתנות יחיה' כמו שעשה ר' אלעזר ור' זירא דתרווייהו לא קיבלו מתנות משום שונא מתנות יחיה'.

ונימוסו של אחשורוש הי' כדת של תורה כדאי' לעיל (דף י"ב ע"א) וז"ל: והשתי' כדת אין אונס מאי כדת אמר ר' יוחנן משום ר' מאיר כדת של תורה^{רלב}.

ומה שפרש"י שדר פרדשנא בשמה אל תשיצני האיך סליק דעתי' דאחשורוש שידוע לו ע"י דבר זה משפחתה הלא לא היתה החלוקה ע"י אסתר שאם ירצה לא' וימעט לא' הדבר ניכר מי שהוא קרוב לה והלא אחשורוש עצמו שדר פרדשנא. אין זה קושי' כי לתשובת הדבר כיוון אחשורוש שע"י התשובה יודע לו משפחתה ששלח המתנה בשמה וצודאי מי שהוא קרוב יעלה תשואת חן לה בשם קרובה.

*

מכת"י עיר דוד בית משוש חדר ב'

ויעש המלך משתה גדול עבר משתיא ולא גליא ליה דלי כרגא ולא גליא ליה שדר פרדישני ולא גליא ליה.

פירש"י: עבר משתיא כו' - חוזר לכמה ענינים לפייסה שתגלה לו מולדתה וכו' עבר משתיא סעודה לכבודה, מה שלא עשה בשאר נשים עכ"ל.

ודאי שוב אינה מפסידה דעי' (דף יו"ד ע"א) וז"ל: איתמר אמר רב נחמן אמר שמואל משום רבי שמעון בן אלעזר חכמים תקנו להם לצנות ישראל וכו' ומקשה הגמ' א"כ מה הועילו חכמים בתקנתם. אמר רבא חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה. ופירש"י: חזקה כו' - אין לחוש שיטעון אדם כך אלא באמת שאם היה שונא אותה מתחילה לא היה טורח בסעודה וכונסה ומפסיד סעודתו חנם אלא היה מגרשה מתחילה עכ"ל.

אף כאן אנו נאמר מתוך שעשה אחשורוש סעודה גדולה לאסתר מה שלא עשה לשאר נשים וודאי ראונו לקיימה וע"י כך תגלה משפחתה לו ועמה מולדתה.

הטעם דאחשורוש אמר בלבו פן ואולי לא יגלה אסתר את מולדתה משום זהאי פחדא יתיבא פן לא קיימנה ואחר התעמר בה ישלחנה כדאי' בגמ' הנ"ל (דף י"ב ע"ב) וכסיל יפרש אולת זה אחשורוש דכתיב ויפקד המלך פקידים כל מאן דהוה ליה ברתא איטמרה מיניה. ופירש"י: ואחשורוש כסיל, ויה לקבץ את כולן - הכל יודעין שלא יקח אלא אחת, ואת כולן יבעל עכ"ל. ודבר זה עלה עלה מורא על ראשה ומורך בלצבה.

לכן עשה אחשורוש משתאות מה שלא עשה בשאר הנשים דעיין בריש מס' כתובות חזקה דאין אדם טורח בסעודה ומפסידה וכיון שעשה סעודות גדולות לאסתר

*

שם: ויעש המלך, וכו' שדר פרדישני פירש"י: דורונות לשרים בשמה, והיינו דכתיב ויתן משאת ביד המלך עכ"ל.

נפשה עכ"ל. ואפשר לומר מש"ה שלא אחשורוש מתנות שיהי' בתורת קידושין ולבה יהי' בטות שלא ישלחה עוד. ע"כ מעיר דוד

אפשר דהכוונה הי' שיהי' קידושין דתמן תנינן במס' קידושין (דף ו' ע"ב) אמר רבא תן מנה לפלוני ואקדש לך מקודשת מדין ערב ערב לאו אף ע"ג דלא מטי הנאה לידה קא משעביד נפשיה האי איתתא נמי אף על גב דלא מטי הנאה לידה קא משעבדא ומקניא

* * *

דף י"ג ע"ב

שם: אמר ר' חמא מאי דכתיב לא יגרע מצדיק עינו בשכר צניעות שהיתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול ובשכר צניעות שהיה בו בשאול זכה ויצאת ממנו אסתר. פרש"י: ויצאת ממנו אסתר, בתרגום של מגילה מייחס מרדכי ועושהו עשירי לשאול, ומשאול עד בנימין, וכתיב היא אסתר בת דוד, ואין לו ראייה אחרת בכתובים שיצאה משאול עכ"ל רש"י.

במהרש"א ז"ל: פרש"י דאסתר יצאת משאול בתרגום מייחס מרדכי ועושהו עשירי לשאול כו' ע"ש אבל מתוך שמעתין דלעיל דקאמר דהיה מרדכי מזרע שמעי שקלל דוד וההוא שמעי מוכח מתוך המקראות דלאו מזרע שאול הוה אלא ממשפחת שאול מימינו היה מזרע קיש אבי שאול עכ"ל.

שזוע זאת דאין עושין נשואין צי"ט.
ומעתה אמור דיום חתונת יעקב הי' צ[ערב] שנת י"ג
צניסן.

ועיין לקמן מה שכתבתי לבאר הא דאמר המן דמפקי לכולה שתי צשה"י ופה"י ע"ש ציום שהפיל המן גורל הי' ציום י"ג צניסן שהי' חל ציום ו' וליום מחר הי' שנת ולמחרתו יום א' דפסח ע"ש. והוכחתי ממדרש קהלת (דף ק"ה ע"ב) [פ"ח] וז"ל: שומר מצוה לא ידע דבר רע, זו אסתר שהיתה עסוקה במצוות ציעור חמץ, ועת ומשפט ידע לב חכם, זה מרדכי דכתיב ומרדכי ידע את כל אשר נעשה עכ"ל. ומדקאמר שהיתה אסתר עוסקת במצוות ציעור חמץ ומרדכי ידע את כל אשר נעשה צומן ציעור חמץ הי' צאותו שנה ציום י"ג צניסן שהרי ציום י"ג הפיל פור וצאותו יום היתה אסתר מצערת החמץ ומרדכי ידע וכו' כדאי' במדרש הנ"ל וא"כ פסח הי' צא' צשצת והיתה צריכה אסתר לצער החמץ ציום י"ג וכדין אס חל ע"פ צשצת שמצערין הכל ציום י"ג א"כ עמד הזכות של רחל הצניעות שעשתה ציום זה לאסתר שהוא י"ג צניסן ציום והזמן גורם מיום ליום שלש עשר לחודש אדר.

איצרא כל זה אס נאמר שמרדכי הי' צן יאיר צן שמעי ואין הקרא יואל מידי פשוטו ומרדכי צן שמעי וגו' דמרדכי משמעי קאחי. אמנם לדעת הגמ' שם (דף י"ב ע"ב) צן שמעי וגו' מאי קאמר אי ליחוסא קאחי ליחוסיק ואזיל עד צנימין אלא מ"ש הני תנא כולן על שמו נקראו צן יאיר צן שהאיר עיניהם של ישראל צתפלתו צן שמעי צן ששמע אל תפלתו וכו' עכ"ל. ולפ"ז צ"ל דמרדכי לא נולד משמעי ולכך הי'

ולפ"ז צ"ל בשכר צניעות שהי' צרחל זכתה ויאלה ממנה אסתר וק"ל. ועל שניהם הוא אומר על שאול ועל אסתר בשכר צניעות שהי' צרחל זכתה ויאלה ממנה שאול ואסתר.

ואי אישר חילי הוי אמינא דמעשה צניעות שהי' צרחל הוא הי' צאותו יום שנעשה לישראל הנס צימי אסתר וציום שהפיל המן גורל והנס נעשה ע"י אסתר להציל את ישראל דאימתי הי' משתה של יעקב ומסרה הקימנים ללאה, דעיין צכנפי יונה (ה"ג סי' ר"ך) והציאו ילקוט ראובני (פ' ויצא [אות קי"ח]) דז"ל: צערב שצת צהכנסת כלה היה משתה לצן לנשואי לאה שנזדווג עמה יעקב צליל שצת וסי' לדבר משת"ה גי' צצ"ת גדו"ל וכן דבר צעתו מה טו"צ צגי' צצ"ת הגדו"ל וכו' עכ"ל.

ואי לאו דמסתפינא הוי אמינא שצת הגדול הי' שהיתה משתה של יעקב .. צ[ערב] שצת הגדול שחל צו ערב פסח ולכן אמר לצן ליעקב מלא שזוע זאת ונתנה לך גם את זאת צעבודה אשר תעבוד עמדי עוד שצב שנים אחרות עכ"ל משום שהי' שזוע זו י"ט של פסח. ועיין צמס' מועד קטן (דף ח' ע"ב) איתא משנה ערוכה דאין נושאין נשים צמועד ע"ש.

ועפ"ז יוצן דברי הירושלמי דמציא תוס' שם דז"ל צד"ה לפי שאין מערבין שמחה צשמחה וכו' וצירושלמי דריש מדכתיב מלא שזוע זאת וטעם נראה קצת דכמו שאין עושין מצוות צצילות דצעינן שיהא לצו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה וכן שמחה צשמחה יהיה לצו פנוי צשמחה עכ"ל.
ולפי מה שכתבתי הדברים כפשוטן דמש"ה אמר מלא

איצרא לדעת הגמ' שנקרא בן שמעי ע"ש עזמו י"ל דהם היו מזרע שאול וא"כ מיושב הא דקאמר הש"ס בשכר נגיעות שהיתה בשאול זכה ויאלה ממנו אסתר הוא צאמת כן שהיתה מיוצאי חלציו של שאול וכדעת התרגום שמרדכי הי' עשירי לשאול ומיושב הכל בטוב טעם ודעת.

נקרא בן שמעי בן ששמע אל תפלתו וכו' ולאפוקי מדעת רבנן דאמרי משפחות מתגרות זו בזו דמשפחות יהודה אומרת אנא גרים דמתיליד מרדכי דלא קטלי' דוד לשמעי בן גרא ומשפחת בנימין אמרה מיני קאתי וכו' א"כ משמע דמרדכי מתיליד משמעי א"כ חולקים על דברי הגמ' הנ"ל דמשמע שנקרא שמעי על שם עזמו.

*

שם: ויודע הדבר למרדכי וגו' (אמר ר' חייא בר אבא) [אמר רבי יוחנן י"ד] בגתן ותרש שני טרסיים היו וכו' והם לא יודעים שמרדכי מיושבי לשכת הגזית היה והיה יודע בשבעים לשון עכ"ל.

משום שכינה ולעולם רק שצעים עכ"ל. וצאמת נוכל לומר טעם הגון למה אמר הקצ"ה שיהיו שצעים סנהדראות או ע"א משום דכתי' צפ' האזינו יצ' גבולות עמים למספר בני ישראל לכך י"ל שצוה הקצ"ה להעמיד סנהדראות נגד האומות שהמה שצעים, ורק יהודא סבר דיש שצעים וא' אומות לכך צריך להיות שצעים וא' סנהדראות.

ומעתה מנינו למידן דצר הלכה מענינו דהא הוכחנו לעיל דיש צ' דעות אס יש שצעים לשון צהדי לשון הקודש או שצעים לשון לצד לשון הקודש ולעיל מוכח מלשון מהרש"א דשצעים לשונות המה נגד האומות כדי שיהיו מדצרין איש כלשון עמו וכל א' יש לו לשון מיוחד ואנן אמרינן דסנהדרין העמיד נגד האומות וצהא פליגי ר"י ורבנן דרבנן סברי שצעים סנהדראות ומש"ה אינו בכלל משום דרבנן סברי שצעים לשון צהדי לשון הקודש ואינן רק ע' אומות. ור' יהודא סבר שצעים וא' משום דר' יהודא סבר כסוגי' דגמ' דסוטה ומשם מוכח דשצעים לשון לצד מלשון הקודש וצריך להיות נמי שצעים וא' סנהדראות ע"כ נגד שצעים וא' אומות ונגד שצעים וא' לשונות.

*

לבאורה הוא נגד הש"ס דמס' סוטה (דף ל"ו ע"ב) וז"ל שם: עזד שלקחו רבו וכו', והוכיח מהרש"א צח"א שלו וז"ל: מסוגיא זה משמע דלשון הקדש אינו בכלל ע' לשונות וכן נראה דע' אומות בזולת ישראל כדמוכח מע' פרי החג והא דאשצעי' פרעה דלא מגלי ליה לאו משום נימוסיהן שידע המלך כל ע' לשונות דודאי לה"ק אינו בכלל ע' לשון אלא משום דגנאי היה לו לפרעה שיוסף ידע כלשון אחד שהוא לה"ק יותר על ע' לשון עכ"ל מהרש"א. א"כ מוכח להדיא ששצעים לשון הם לצד מלשון הקודש וכאן משמע שהם רק ע' לשון וי"ל דזה דקדק מהרש"א כלשונו הנח מזה הסוגי' משמע דלכאורה ליכא מאן דפליגי וצוה מיושב דצאמת יש דעות חלוקות דסוגי' הש"ס דכאן פליגי על סוגי' הש"ס דסוטה אס לשון הקודש בכלל או לא.

ונפל מלתא דדעתי די"ל נמי דצ' סוגי' הנ"ל פליגי בפלותא דתנאי בסנהדרין (דף י"ו ע"ב) וז"ל: סנהדרין גדולה היתה מאי טעמייהו דרבנן דאמרי ומשה על גביהן אמר קרא והתלצו שם עמך עמך ואת צהדייהו ורבי יהודה עמך

[ר"ד] בדף ז' ע"א מביא הגמ' מימרא זו בשם ר' חייא בר אבא, וכאן בשם ר' יוחנן. ורק המימרא שלפניה בשם ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן. ועי' להלן באחד מהמאמרים שרבינו הביא הגירסא כמו שהיא לפנינו בש"ס.

שם: בגתן ותרש שני טרסיים הוו והיו מספרין בלשון טורסי וכו' והם לא ידעו כי מרדכי מיושבי לשכת הגזית היה והיה יודע בשבעים לשונות עכ"ל.

יודעין בשבעים לשון ולפי דברינו הנ"ל דקחשיב מרדכי לאחר ארבעה וחמשה ומרדכי הי' מצין צע' לשון ע"כ ז"ל לכל הני ארבעה וחמשה דקחשיב קמי' דמרדכי נמי היו מציינין צע' לשון וא"כ מצינו שהיו עכ"פ ששה במקום א' שהיו יודעין לדבר צע' לשון קשה ולחשיב נמי הא.

והואיל שזכינו לדין נוכיר דבר א' כי טוב מהני מילי מעלייתא ששמעתי מאדמו"ו הגאון הגדול הרב המפורסם נ"י מהר"ר גרשון אב"ד ור"מ דק' מיץ ז"ל וז"ל: דא' צמס' שקלים (פרק ה' מ"א) וז"ל: אלו הן הממונין שהיו צמקדש וכו' פתחיה על הקינין פתחיה זה מרדכי למה נקרא שמו פתחיה שהיה פותח צדצרים ודורשן ויודע שבעים לשון.

והנה כאן הבין שאל מהיכן רמיזא ממה שקראו פתחיה שהי' יודע צע' לשון וכי השם גורס.

ותירץ עפ"י מה דא' צמס' סוטה פרק אלו נאמרין (דף ל"ו ע"ב) וז"ל: א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן בשעה שאמר לו פרעה ליוסף ובלעדיך לא ירים איש את ידו וגו' אמרו אינטגניני פרעה וכו' אמר להן גונוי מלכות אני רואה צו אמרו לו א"כ יהא יודע בשבעים לשון צא גבריאל ולימדו שבעים לשון לא הוה קגמר הוסיף לו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא ולמד שנאמר עדות ציהוסף שמו בצאתו וגו'. נמצא למידן מיוסף שאין אדם יכול ללמוד צע' לשון אא"כ מנורף לשמו שם י"ה ואף כאן גצי מרדכי י"ל דלכן נקרא מרדכי פתחיה פתח ע"ש שפתח ודרש י"ה כדי שיכול לדבר בשבעים לשון.

*

שם: ויודע הדבר למרדכי וגו' אמר ר' חייא בר אבא בגתן ותרש שני טרסיים הוו וכו' והיו אומרים מיום שבאת זו לא ראינו שינה בעיינינו אמר לו והלא אין משמרתני ומשמרתך שוין. פרש"י: אתה ממונה על עבודה אחת, ואני ממונה על עבודה אחרת.

ותרש שני סריסי המלך משומרי הסף ומאי הא דאמרי והלא אין משמרתני ומשמרתך שוה. ועיין בחדושי אגדות

נשמע מבאן גדולת ומעלת מרדכי שהי' יודע צע' לשון. והנה הצט וראה צמס' זו (דף ט"ז) וז"ל: אמר רב יוסף גדול תלמוד תורה יותר מהלל נפשות דמעיקרא חשיב ליה למרדכי צתר ארבעה ולצסוף צתר חמשה מעיקרא כתיב אשר צאו עם זרצבל ישוע נחמיה שריה רעליה מרדכי צלשן ולצסוף כתיב הצאים עם זרצבל ישוע נחמיה עזריה רעמיה נחמני מרדכי צלשן עכ"ל. וינא לנו מזה דע"כ ז"ל דהני ארבעה וחמשה דקחשיב קודם מרדכי היו יודעים ג"כ צע' לשון כמו מרדכי דאל"ה הי' הדבר קשה למה קחשיב הקרא למרדכי צתר ארבעה וחמשה והלא צאמת מרדכי הי' גדול מהם שהוא הי' יודע בשבעים לשון והם לא היו יודעין אטו משום דעסק בהלל נפשות והמה לא היו עוסקין זה הקטן שלא הי' יודע צע' לשון גדול יהי' שיחשוב אותו צקרא צתחילה אלא ע"כ ז"ל דאיידי ששוין כולן לטובה שהיו יודעין בשבעים לשונות וכל זמן שעסק מרדכי צתורה חשיב אותו הקרא אחר ד' ואח"כ דלא עסיק צתורה כל צרכו קחשיב הקרא למרדכי צתר חמשה.

נשמע מזה דעכ"פ הי' צמקוס א' ששה מישראל שהיו יודעין לדבר בשבעים לשונות לפ"ז תקשי לך הא דאמרין צמס' סנהדרין (דף י"ד ע"ב) וז"ל: אמר רב יהודה אמר רב כל עיר שאין בה שנים לדבר ואחד לשמוע אין מושיצין בה סנהדרי וציבתר הוו שלשה וציבנה ארבעה. מדקא חשיב להני שני מקומות ציתר וציבנה דצאחד היו שלשה וצא' היו ד' שהיו יודעין בשבעים לשון. משמע דמעולם לא הי' מקום אחד שהיו שם יותר מג' וד' שהיו

לכאורה יש להקשות הלא שניהם היו שומרי הסף וממונים על עבודה אחד כדכתיב קנף צגתן

השני טרסיים בגתן ותרש היו שומרי הסף פי' פתח הבית ואחד מהן הי' שומר המזרק. והו דקאמר חד לחזרי' והלא אין משמרתו ומשמרתך שיה שא' שומר הפתח וא' שומר המזרק. ואמר השני אני אשמור משמרתו ומשמרתך וע"י כן שא' הי' נמלא במשמר שניהם שומר הפתח ושומר המזרק לכך קאמר הקרא ויצקש הדבר וימלא פי' ע"י כך שאחד הי' משמר משמרתו ומשמר חזירו נמלא דברי מרדכי דברי אמת שזימתם הי' לרעה להרוג את המלך אחשורוש.

*

ו"ל: לא ראינו שינה כו'. נראה שינא להם זה הדרש ממה שקראם שומרי הסף שיש שני משמעות כדעת המפרשים אם שומרים בית המלך מצחוץ במקום סף הבית כי כן דרך המלכים שלא ילך אדם לבית המלך שלא ברשות וכמוהו וידיה על הסף וכו' ואם מלשון מזרק וכמוהו מן הדם אשר צסק וכו'.
ונפל מלתא דעתי למימר לדעת הח"א דיש במשמעות סף אחד משני פרושים או סף כמו סף הבית או סף פירושו מזרק דשנים צאו אל התיבה וקולטתן דא' מן

שם: ויודע הדבר למרדכי אמר ר' חייא בר אבא בגתן ותרש שני טרסיים הוו והיו מספרין בלשון טורסי וכו'.

דטרסיים המה לורפי נחושת כדאי' (דף ק"ו ע"א) ו"ל: אמר רבי יהודה מעשה צבית הכנסת של טורסיים שהיה צירושלים וכו' והא התם דכרכים הוה ההיא צי כנישתא זוטי הוה ואינהו עצדוה. לכאורה אין אלו אלא דברי נביאות דמנ"ל דעצדוה לעצמן ומה טעם יש בדבר. אלא ודאי נראה הא דעצדוה לעצמן ולא צביל אחרים דאתו מעלמא הטעם משום דלורפי נחושת מוזהמין כצורסי וע"כ הי' להם צ"ה לצדס (עכ"ל). וע"כ פרש"י שם טרסיים לורפי נחושת דפרושו של טרסיים הוא לורפי נחושת אבל כאן אנו נאמר דבגתן ותרש שני טרסיים היו והיו מספרים בלשון טורסי ו"ל שהוא שם אומה שלשונם בלשון טורסי.

*

יש באן במקום לתמוה הלא לקמן (דף ק"ו ע"א) משמע דטרסיים הוי שם לורפי נחושת דז"ל שם: אמר ר' יהודה מעשה צב"ה של טרסיים וכו' פרש"י: טרסיים לורפי נחושת עכ"ל וכאן גבי בגתן ותרש משמע שהוא שם אומה. ועיין בתוס' מסכת חולין (דף נ"ז ע"ב) דמקשה תוס' קושי' דז"ה מטלית של טרסיים פי' הקונטרס לורפי נחושת וכו' וקשה דצפ' החליל וכו' ועוד דאמרינן באגדה דמגילה בגתן ותרש שני טרסיים היו והיו מספרים בלשון טרסיים משמע שהיא אומה שיש להם לשון בפני עצמן עכ"ל. וא"כ אף כאן יש מקום לקושי' זו. ונ"ל ליישב קושי' התוס' כי הוא דבר הלמד מענינו

שם: בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך קצף בגתן ותרש אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן הקצוף הקדוש ברוך הוא ארון על עבדיו וכו' ויודע הדבר למרדכי וגו' אמר רבי יוחנן בגתן ותרש שני טרסיים הוו והיו מספרין בלשון טורסי ואומרים מיום שבאת זו לא ראינו שינה בעינינו בא ונטיל ארס בספל כדי שימות והן לא היו יודעין כי מרדכי מיושבי לשכת הגזית היה והיה יודע בשבעים לשון עכ"ל.

ונראה דכוונתה צוה הי' להסיר התלוונה והרהור מעלי' וממרדכי דהנה איתא בגמ' לעיל מינה: ואת מאמר מרדכי אסתר עשה אמר רבי ירמיה שהיתה מראה דם וכו' כאשר היתה בצמנה אתו אמר רבה בר לימא (משמיה דרב) שהיתה עומדת מחיקו של אחשורוש וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי.

והנה המאמר הקרא ויגד לאסתר המלכה ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי הנה יש להצין ולהשכיל לאיזה טעם ולורך אמרה אסתר דוקא בשם מרדכי שצקשו בגתן ותרש לשלוח יד ע"י סם המות במלך אחשורוש ומרדכי הוא הי' המזיל במלך.

נאפו ודס צידיהן פשיטא מהו דתימא איסורא עבד והאי
 דאמר ליה דניחא ליה ללא לימות בעל דתהוי אינתתיה
 עלויה מים גנוזים ימתקו וגו' קא משמע לן. פרש"י:
 קמשמע לן דלא אמרינן הכי ושריא.
 ואף כאן גבי אסתר אנו נימא שאמרה למלך אחשורוש
 שצקשו בגתן ותרש לשלוח יד במלך אחשורוש צשם מרדכי
 והוא הי' עומד והזהיר שלא לאכול ולשתות מסם שנתנו
 בגתן ותרש צספל שלא יחשדו מרדכי עמה דאם איתא
 שום חשש ויידון שאסתר היתה צחיקה של מרדכי עמה לא
 הי' מזהיר מרדכי למלך ואדרבא ניחא לי' למרדכי שימות
 אחשורוש ויהי' הדבר צהיתר ומים גנוזים וגו' אצל אס
 אסתר היתה אומרת צשמה לא ילאו מתוך הרהור כי אשה
 ודאי ניחא לה צקיום בעלה ומים גנוזים ימתקו כמשמעו'
 פרש"י צסוף נדרים וכדהצאתי לעיל^[ר"ל].

והנה עי"ז מידי הרהור שיהי' צלצ המלך אחשורוש עלי'
 לא ילאה אצל השתא שאמרה צשם מרדכי צגתן ותרש
 צקשו לשלוח יד ע"י סם במלך אחשורוש ומרדכי הי' מגלה
 און המלך והזהיר אותו להזילו מסם המות שנתנו צגתן
 ותרש צספל שלו להשקות את המלך אין כאן מקום להרהר
 אחר מרדכי ואסתר.

והנה שים עיונך צסוף מסכת נדרים (דף צ"א ע"ב) וז"ל
 ס: ההוא נואף דעל לגבי דההיא אנתתא אתא צברא סליק
 נואף איתאי צצלאי צצא הוה ממתן תחלי תמן וטעמינון
 חויה בעא מרי דציתא למיכל מן הנהו תחלי צלא דעתא
 דאינתתא. פירש"י: צלא דעתא דאיתתא, שאילו היתה
 יודעת לא היתה מניחתו לאכול. אמר ליה ההוא נואף לא
 תיכול מנהון דטעמינון חויה אמר רצא אינתתיה שריא אס
 איתיה דעבד איסורא ניחא ליה דליכול ולימות דכתיב כי

*

שם: הפיל פור הוא הגורל תנא כיון שנפל פור בחדש אדר שמח שמחה גדולה אמר נפל לי פור בירח שמת בו
 משה וכו'. פרש"י: הפיל פור, ומהו פור הוא הגורל, מיום ליום, באיזו יום יפול הגורל, ובן מחודש לחודש, והגורל
 של כולן הטיל ביום אחד, ונפל לו הגורל על אחד עכ"ל.

יספרו שלא עלה צהן הגורל.
 זאת ועוד אחרת איך צאמת נפל הגורל צחודש אדר הלא
 יום ההוא הוא קוצל מש"ה מפרש רש"י שעל יום וחודש
 הפיל ציום אחד ר"ל צניסן הפיל גורל על הימים שמה
 צצבוע הראשונה ולא עלה צידו וכך צבוע שני' עד סוף

הא דקא מפרש רש"י הטיל לו ציום א' ונפל לו הגורל
 על א' נראה לפרש דכוונת רש"י לתרץ המן
 שהפיל פור מיום ליום ומחודש לחודש הלא כיון שראה
 המן שלא עלתה לו צימים וכל ז' ימי צצת א"כ איך עלה על
 דעת המן להפיל צאיזה חודש הלא ודאי לא יעלה כי הימים

[ר"ל] בשם דוד ובכת"י יד דוד ישנו קצת תוספת, ונעתיק מה שניתוסף שם: אמנם אנו בדין לומר טעם לשבח מה
 שהורוני מן השמים וסופו מוכיח על תחלתו מה שאמר חרבונה למלך ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים לפני המלך גם
 הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דיבר טוב על המלך עומד בבית המן גבוה חמשים אמה ויאמר המלך תלוהו עליו
 להבין מה היה הטעם אשר הרבה חרבונה לדבר שמרדכי דיבר טוב על המלך הלא כבר נודע למלך את כל אשר נעשה
 כאשר הביאו לפניו ספר הזכרונות. והנה להבין את כל ונוכחת בתוכחה מגילה על פי פשוטו... והנה קיימא לן שאסתר
 עמדה מחיקו של אחשורוש וישבה בחיקו של מרדכי... והנה דבר זה היו מרננין אחריה בבית המלך והביטו אחריה
 דשכיחה היא אצל מרדכי... והנה הקב"ה הקדים רפואה למכה והביאו בלילה ספר הזכרונות לפני המלך אחשורוש ושם
 היו נקראים מה שדיבר מרדכי טוב על אחשורוש מזה מוכח שהרינון בטל מעיקרא וזהו היה דברי חרבונה שאמר שהמן
 הכין למרדכי עץ לתלותו עליו לדונו בחנק כדין המזנה עם אשת איש, ושקר ענה המן במרדכי כי מרדכי דבר טוב על
 המלך ואם כן על כרחך שקר הדבר שמרדכי שכיח אצל אסתר דאם איתא דנכון הדבר לא היה מזהירו ומשום הכי הכין
 לו להמן שנפל על המטה כמאמר המלך הגם לכבוש את המלכה עמי בבית ונתחייב המן חנק ומה שהזיד לעשות למרדכי
 נתקיים בו ודו"ק.

החודש ניסן. אח"כ התחיל צאייר ג"כ כסדר הזה ושאר
החדשים עד כשהגיע לאדר י"ג בו נפלו לו אל אוחו יוס
והוא שמח שמחה גדולה הואיל שמת בו משה אבל צאמת

*

שם: הפיל פור הוא הגורל תנא כיון שנפל פור בחדש אדר שמח שמחה גדולה אמר נפל לי פור בירח שמת בו משה
ולא היה יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד וכו'. פרש"י בד"ה נולד משה שנאמר בן מאה ועשרים שנה
אנכי היום מלאו ימי ושנותי, כדאי הוא יום הלידה שתכפר על המיתה עכ"ל.

ונראה לומר דהן הן הדצרים הצנויים צ"ס
מס' צבא מליעא (דף ק"ז ע"א)
דז"ל ס: צרוך אתה צבאך וצרוך אתה צלאתך שמהא
יציאתך מן העולם כציאתך לעולם מה יציאתך לעולם צל

*

שם: ויאמר המון למלך אחשורוש אמר רבא וכו' מפוזר ומפורד מפוזרים הם בין העמים.

והנה יש כאן מקום לעיין מאי לישנא צישא הי' צדצר
זה צודאי דרש הגמ' הוא הנכון.
איצרא צלא"ה י"ל הכי דלזה היתה כוונת המן הרשע
צרשעתו חפץ לדצר לישנא צישא כי האי דאי' צגמ' דמס'
תעניית (דף ג' ע"ב) וז"ל: אמר רבי חנינא טל ורחות אין
נעצרין טל וכו' רוחות מנא לן אמר רבי יהושע בן לוי דאמר
קרא כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאם ה' מאי
קאמר להו אילימא הכי קאמר להו הקדוש צרוך הוא
לישראל דצדדתינכו צארבע רוחי דעלמא אי הכי כארבע
צארבע מיצעי ליה אלא דמכניפנא לכו מד' רוחא דעלמא,
מארבע מצעי' לייורלי¹, אלא הכי קאמר כשם שאי אפשר
לעולם צלא רוחות כך אי אפשר לעולם צלא ישראל עכ"ל.

*

שם: ויאמר המון למלך אחשורוש ישנו עם א' אמר רבא וכו' ליכא דידע לישנא ביישא בהמון וכו' אמר לי' ישנו מן
המצות אמר לי' אית בהו רבנן דמבעי עלי' רחמי² אמר לי' עם אחד הן עכ"ל.

והנה עפרא לפומי' דאויצ המן הרשע צאומרו
דלטורא לאחשורוש אמר ישנו עם א' כלומר

[רלז] תיבות אלו ליתא בגמ' דילן, אבל כן הוא הגירסא בעין יעקב (בסוגריים), ובילקוט שמעוני זכרי' (רמז תקס"ט).
[רלז] דמבעי עלי' רחמי, כ"ה בעין יעקב.

לשלח יד צמרדכי לצדו אמר רבא בתחילה צמרדכי לצדו ולצסוף צעם מרדכי מאן נינהו רבנן ולצסוף לאצד את כל היהודים.

ומאי הי' כוונתו דאיתו רשע צאמת שציקש לשלות ידו בתחילה צמרדכי וצרבנן ואח"כ בכל ישראל נראה דצוימותו ערומים הי' כוונתו לכך דאי' צגמ' דמס' תענית (דף ט"ו ע"ב): ונתנין אפר מקלה על ראשו. והתנן רבי אומר בגדולה מתחילין מן הגדול וצקללה מתחילין מן הקטן וכו' הא חשיבותא לדידהו דאמרי להו איתן חשיבותא

*

שם: שמא תאמר אית הנאה מינייהו מפורד כפרידה זו שאינה עושה פירות עכ"ל.

הרי לדעת ר' יוסי הי' צריית פרידה צמוצאי שבת וע"כ לא פליגי ר' נחמי' ור' יוסי אלא אי צריית פרידה אי הי' צע"ש או צמוצאי שבת אצ"ל כ"ע מודו שפרידה לא נצראת צשעת שאר צריות חיות ועופות אשר צרייתן הי' ציום הי'. ועיין עוד שם (דף נ' ע"ב) וז"ל: גופא העושה מלאכה צערצי צצמות וצערצי ימים טוצים מן המנחה ולמעלה וצמוצאי שבת וצמוצאי יום טוב וצמוצאי יום הכפורים וצכל מקום שיש שם נידוד עזירה לאתוי תענית ציצור אינו רואה סימן צרכה לעולם. א"כ אף כאן אנו נאמר לכך פרידה אינו נושא פירות הואיל ונצראת צע"ש צ"ה או צמ"ש למר כדאית לי' ומר כדאית לי'.

*

שם: ואת דתי המלך אינם עשים דמפקי לכולא שתא בשה"י פה"י עכ"ל. פרש"י: דמפקי ליה לשתא בשה"י פה"י, שבת היום, פסח היום, ואנו אסורים במלאכה.

הנה החכם ישכיל ויצין צהמן הרשע מה הוא אומר דמפקי לי' לשתא צשה"י ופה"י דוקא שבת ופסח ולא מועדים אחרים ופסח שאמר על שום מה.

אבל אחר העיון היטב דוק ותמצא מוכח שזדון לבו של המן השיאו לילך רכיל ולרוגל דוקא על שבת ופסח משום שהיו שני ימים הסמוכים אל היום אשר אכל קורצא צי' מלכא אחשורוש לצבר לינא צישא על ישראל שאותו יום י"ג צניסן כאשר הקרא מעיד צמגילת אסתר צחודש

הראשון הוא חודש ניסן וגו' ויקראו סופרי המלך צחודש הראשון צשלשה עשר יום צו וגו'. ואית' צמדרש קהלת (דף ק"ה ע"ב): שומר מצוה לא ידע דצר רע, וז אסתר שהיתה עסוקה צמצות ציעור חמץ, ועת ומשפט ידע לצ חכם, זה מרדכי דכתיב ומרדכי ידע את כל אשר נעשה עכ"ל. וע"כ מוכח מכאן ודון מינה ומינה מדקאמר שהיתה אסתר עסוקה צמצות ציעור חמץ ומרדכי ידע את כל אשר נעשה צומן ציעור חמץ הי' צאותו שנה ציום י"ג צניסן שהרי

ציוס י"ג הפיל פור וצחותו היום היתה אסתר מצערת החמץ ומרדכי ידע כדאי' צמדרש הנ"ל וא"כ פסח הי' צא' צצצת ונריכה אסתר לצער החמץ ציוס י"ג וכדין אס חל ע"פ צצצת שמצערין הכל ציוס י"ג.
והשתא לית דיבע לישנא צישא כהמן דאמר דמפקי לכולי שתא צשה"י ופה"י שיאמר נא ישראל צצת היום ופסח היום ר"ל למחר שיהי' צצת יאמרו צצת היום ואין

אנו עושין מלאכה ולמחרתו שהוא פסח יאמרו פסח ואין אנו עושין מלאכה. וצאמת שני ימים אלו שנצטוו מפי הגבורה לשמור ולעשות ולקיים שלא לעשות מלאכה ולכן הזכיר דוקא שני ימים אלו שהיו סמוכין ליום שהפיל פור ואמר לישנא צישא על ישראל צסמוכין אלו כי כן דרך צעלי לשון הרע צצתחלה יאמרו האמת ואח"כ לשונם יכזבו להם.

*

שם: ואת דתי המלך אין עושין דמפקי לה לכולה שתא בשעה"י ופה"י וכו' עכ"ל. פרש"י דמפקי לה לכולה שתא בשעה"י ופה"י, שבת היום פסח היום ואנו אסורים במלאכה, עכ"ל.

והנה יש לדקדק, מאי צעי רש"י צזה שאמר ואנו אסורים צמלאכה.

ונראה לומר צכוונת רש"י למא דאיתא צמס' יו"ט [צילנה] (דף ו' ע"א): אמר רבא, מת ציו"ט ראשון יתעסקו צו עממים, מת ציו"ט שני יתעסקו צו ישראל וכו'. אמר רצינא, והאידינא דאיכא צצרי חיישינן. פרש"י: דאיכא צצרי אומה רשעה שהיו צימי פרסיים וכופין את ישראל לעשות מלאכתן וציוס טוב היו נדחין מהן, ע"י שאומרים להם יו"ט, ואס יראו אותם מקצרים מתיאם, יכופו אותם למלאכה, עכ"ל.

הרי לפניך, דציו"ט היו נדחין מהן ולא היו כופין אותן לעשות מלאכתן. א"כ י"ל דזה הי' כוונת רש"י שאמר דאמר המן דמפקי לכולה שתא צשה"י ופה"י, שאומרים פסח היום, צצת היום ואנו אסורים צמלאכה, כדי שלא יוכלו לכופין לעשות מלאכה, דצפרס היה מנהגן שלא לכופין את ישראל לעשות מלאכתן צצצת ויו"ט, והיו מניחין לישראל לשמור צצת ויו"ט, לכך אמר המן למלך דמפקי לכולי שתא צשה"י ופה"י כדי להתנצל את עצמם שלא יוכלו

לכופין לעשות מלאכה.

והנה י"ל, דזה ג"כ הי' כוונת הש"ס לעיל (דף י"ב ע"ב) דז"ל: אמר להן אחשורוש כלי שאני משתמש צו וכו', אמרו לו, אין, ובלבד שתא ערומה. צצמדה שאדם מודד צה מודדין לו. מלמד שהיתה ושתי הרשעה מציאה צנות ישראל ומפשיטין ערומות ועושה צהן מלאכה צצצת. היינו דכתיב אחר הדצרים האלה וגו' וזכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה, כשם שעשתה כך נגזר עליה, עכ"ל.

ד"ל דזה הי' כוונת ושתי, אף שהי' מנהגן צפרס שלא לכופין את ישראל לעשות מלאכתן צצצת ויו"ט, אעפ"כ היא היתה עושה צהן מלאכה צצצת ויו"ט, לכן מדייק הגמרא את אשר עשתה ואת אשר נגזר עלי'. עשתה די יקא, שהיתה כופות אותן לעשות מלאכה צצצת ויו"ט, אף שהוא נגד מנהגן שלא לכופות לעשות מלאכה צצצת ויו"ט. ומשום הכי היה אחשורוש מהרהר דצר זה צלצו, שנגזר עלי' מן השמים להיות עונשה כך, מדה כנגד מדה.

מספר שם דוד

ועשרת אלפים ככר כסף וגו' אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהן לשקליו.

ע"א אות י"ב) לפרש על פי מה שאמרו חכמינו ז"ל צצמסכת צצת (דף ל). אמר רבי יוחנן מאי דכתיב צצמתים חפשי כיון צצמת האדם נעשה חפשי מן התורה ומן המלות כוונת צזה

במעמא דמילתא למה נצטוו ישראל ליתן מחצית השקל לא פחות ולא יותר נקדים מה שכתב הרי"ף (בעין יעקב ברכות דף ה'

שצהיות האדם בעולם הזה ועושה רלונו ית' הרי הוא עצד להקצ"ה בקיום התורה והמנוח ונמשכים ימי עצדותו כל עוד נשמחו בו אך כאשר ימות ולקצרות יוכל למקום מנוחתו אז יוכל לחירות ולא יעבוד עוד כדוגמת עצד עברי העובד את אדונו שש שנים וצציעית יכל חפשי אצל האיש שאינו עושה רלונו ית' נמשכים ימי עצדותו גם לאחר מותו כי הוא נמסר לדומה שרו של גיהנם והרי היא כדוגמת עצד כנעני שאינו יוכל שש...

אמנם רצה הקצ"ה לזכות את ישראל שלא ימכרו ממכרת עצד בגיהנם על כן נזה עליהם לפדות את נפשם מיד שאול על דרך שאמר הכתוב וחמאך בצדקה פרוק.

והוא כי ימי שנותינו עלי אדמות הם שצעים שנה ואם בצבורות שמונים שנה ואם יתן איש מהון ביתו צאהבה מחצית השקל בכל שנה מעת היותו בן עשרים שנה עדי יגיע לשמונים שנה שהם ששים שנה יתן צין הכל שלשים שקלים ומקרא מלא דיבר הכתוב שלשים שקלים הם דמי העצד וצוה אכן נודע למה נטוו ישראל על מחצית השקל דוקא שעל ידי נתינת מחצית השקל בכל שנה ושנה עד עת קצם יגיעו לשלשים שקלים שהן שלשים של עצד ופדו יפדו נפשם מדינה של גיהנם ולא ימכרו לזמיתות ציד שאול.

והטעם שלא נטוו על מחצית השקל אלא בני עשרים שנה ומעלה מפני שעד עשרים שנה אינו צר עונשין צצית דין שלמעלה (שבת דף פ"ט:) ועדיין לא צא לכלל עצדות גמורה אצל מבן עשרים שנה עד צוה עת פקודתו יתן ויחזור ויתן עד כדי פדיונו ויוכל.

וצהקדמה זו נראה לי לפרש כוונת אסתר המלכה צמה שאמרה למלך אחשורוש כי נמכרנו אני ועמי

להשמיד להרוג ולאצד ואלו לעצדים ולשפחות נמכרנו החרשתי כי אין הצר שוה צנוק המלך כי גלוי ומפורסם לכל שנתן המן לאחשורוש עשרת אלפים ככר כסף צעד ששים ריבוא מישראל לקנותם ולפי חשבון נתן על כל אחד מישראל כ"ה שקלים שהרי יש צככר ששים מנה אם כן יהיה צעשרת אלפים ככר ששים ריבוא מנה מנה צעד כל אחד מישראל ויש כ"ה שקלים צמנה נמלא שילם המן צעד כל אחד מישראל כ"ה שקלים אמנם צבר הקניצ הקצ"ה דמי ישראל עצדיו צשלשים שקלים נמלא נתאנה אחשורוש צצמות המקח ואיתא צש"ס (ב"מ דף ג:) צצאונאת צמות יד הנתאנה על העליונה ויכול לצטל המקח.

ויהיו צצברינו אלה פירוש נחמד צצברי הגמרא: אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהן לשקליו. ולפי צברינו יתפרש כך שעל ידי שהקדים הקצ"ה את שקלי ישראל וצוה אותם על מחצית השקל וקבע ערכם לשלשים שקל כשלשים של עצד נמלא שנתאנה אחשורוש צמקחו ונתצטל המקח מכל וכל והפח נצבר ואנחנו נמלמנו.

והיא אשר דיברה אסתר ואף חכמתה עמדה לה שאף כי אמת הדבר כי נמכרנו אני ועמי להשמיד וגו' ואין לאחר הקנין כלום אצל אין הצר שוה צנוק המלך שלא חש הצר הצורר צנוק אשר יוצק המלך צמקחו וצאמת נתאנה צצמות וצטל המקח וחכמת נשים צנתה בית ישראל להציע לפני אחשורוש טענה זו כדי ליתן לו מקום לחזור צו ולא יקראו לו הדרנא ודו"ק.

ע"כ משם דוד

דף י"ד ע"א

בגמרא אמר רבי אבא בר כהנא גדולה הסרת טבעת יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להן לישראל וכו'.

וּפְרִשִׁי וזהלכות גדולות מניין מסדר עולם אצרהם וכו' שנים לא ידעתי עכ"ל. עוד חשב בסדר עולם דניאל, ומקשה רש"י ז"ל ועל דניאל אמרינן לעיל (דף ג' ע"א) אינהו נביאי ואיהו לאו נביא וכו' עכ"ל. הרי שלשה אלה נפלאו. ובעיניי יפלא הלא מקרא מלא דיצר הכתוב בדברי הימים (א' ס"י ד"ה [א-ג]) דז"ל וַיִּבְרָךְ דָּוִד וְיִשְׂרָאֵל הַצָּבָא לְעַבְדָּהּ לְבָנָי אֶסְפָּר וְהַיְמָן וְיִדְוָתוֹן הַנְּבִיאִים בְּכַנְרֹת בְּנִבְלָיִם וּבְמִצְלָתָיִם וּגו'. על ידי אביהם וידותון בפנוד הנבא על הדות והלל לה' וגו'. פירש"י והימן וידותון הנבאים,

כשהיו מנגנים בכלי שירים הללו היו מתנבאים דוגמא צלילשע קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'. וצד"ה חזה המלך בדברי האלהים להרים קרן פירש"י קרן הנבואה שמתנבא למלך וכו' עכ"ל ע"ש.

הרי שלשה אלו היו נביאים, וכמו דחשיב בסדר עולם דוד שהי' נבואתו בספר תהילים, כך הי' נבואתו. עוד י"ל לפ"ד בפרגוס יונתן (פ' ויקהל [שמות לה, לא]) ראו קרא [הי'] בשם צלאל [וגו]. וימלא אתו רוח אלהים], ז"ל: ואשלים עמו רוח נבואה מן קדם ה' וכו' ע"ש. א"כ י"ל דגם צלאל אחד מהם הי'.

*

שם: ת"ר ארבעים ושמונה נביאים וכו', אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה ומה מעבודות לחירות אמרינן שירה ממיתה לחיים לא כל שכן אי הכי הלל נמי נימא לפי שאין אומרים הלל על גם שבחוצה לארץ יציאת מצרים דגם שבחוצה לארץ וכו' עכ"ל.

וּקְשָׁה הלא איתא במס' פסחים (דף קי"ז ע"א) ז"ל: תנו רבנן הלל זה מי אמרו וכו', רבי יוסי הגלילי אומר מרדכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע הם אמרו לא לנו ומשיבה רוח הקודש ואמרה

להן למעני למעני אעשה עכ"ל. לפ"ז משמע דמרדכי ואסתר אמרוהו הלל. ו[קשה] האיך אמרו מרדכי ואסתר הלל שהרי המה צחורה לארץ.

*

בְּזוֹהַר פ' חיי במדרש הנעלם [דף קכ"ה ע"א]: צארבעה פעמים בשעה בכל יום עדן מנטף על הגן מ"ח טיפין, ומאלו טיפין יוצא נהר גדול והי'

לארבעה ראשים, ומתמנית אלו מ"ח טיפין עמדו לישראל מ"ח נביאים, ואדה"ר נשלח חכמתו מכל מ"ח טיפין. לא וראה כמה היתה חכמתו גדולה צאדה"ר עכ"ל.

*

שם: ת"ר מ"ח נביאים ושבע נביאות וכו' אי הכי הלל נמי נימא וכו' אלא נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה ושלא הוצרכה לדורות לא נכתבה. פרש"י בד"ה נבואה שהוצרכה וכו' וכל הנך מ"ח הוצרכו. ובהלכות גדולות מנויין מסדר עולם אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן וכו'.

בלשונו והקב"ה גילה לו הסוד. הרי להדי' שלא נמסר לו אלא ק"צ אותיות ולא ק"י. ואם איתא שנמסר לו אף אותיות מנכפ"ך הוי לו לומר ק"י אותיות.

ואל תשיבנו הלא מ"ם סתומה ה' סוף שמו. אי משום הא לא תצרא ע"כ ה' מ"ם פתוחה ולא סתומה הלא גמר' ערוכה היא במס' נדרים (דף ל"ב ע"ב) וז"ל: ואמר רמי בר אבא כתיב אצרו וכתיב אצרהם בתחילה המליכו הקב"ה על רמ"ג איברים ולבסוף המליכו על רמ"ח איברים עכ"ל הרי שלך לפניך דמספר אצרהם הוא רמ"ח ואם איתא דמ"ם סתומה ה' סוף שמו לא הוי סליק חושבנא דהרי מ"ם סתומה הוא שה מאות ע"ד חשבון אי"ק ככ"ר וכו' וא"כ המ"ם הוא שש מאות, אלא ע"כ המ"ם פתוחה ה' סוף שמו ולא סתומה וסליק חושבנא.

לפ"ז קשה מאי מקשה הש"ס לעיל (דף ב' ע"ב) וז"ל: אמר ר' ירמ' ואיתימא ר' חייא בר אבא מנכפ"ך נופין אמרו פרש"י נביאי הדורות. ותצברא אלה המלות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה ועוד האמר ר' חסדא מ"ם וסמ"ך דבלוחות זנס היו עומדין וכו' עכ"ל א"כ מאי מקשה דלמא נופים המה אצרהם יצחק ויעקב אמרוהו שהרי אצרהם קיים כל התורה כולה אפילו עירוב תבשילין קיים וגם שמו מוכיח שמ"ם סתומה היא סוף שמו והם היו קודם מ"ת דלמא הם אמרוהו. וי"ל דזימני אצרהם עדיין לא היו אותיות מנכפ"ך כדאי' בספר יצירה וז"ל: וכיון שצא אצרהם והציט וכו' וכתר לו ברית ולזרעו אחריו וכו' וקשר לו עשרים ושתיים אותות

*

מכת"י עיר דוד בית הרואה חדר ע"ח

שבע נביאות שרה מרים דבורה חנה אביגיל חולדה ואסתר ע"ש.

ראוי' היתה אביגיל לדוד מששת ימי בראשית דדוד הוא נגד הלבנה ואביגיל כנגד חמה), חולדה נגד לבנה, אסתר כנגד מאדים. ומש"ה ה' אסתר הגרם שנעשה נקמה על ידה ונהרג המן ועמלקי', כדאי' סוף מס' שבת (דף קנ"ו ע"א) האי מאן דמתילד במזל מאדים מרמז לשופכי דמים.

והנה לדעת שמריס היתה נגד לבנה מדויק הש"ס במס' (תמורה) [סוטה דף י"ז ע"א] משמע שמריס היתה חולנית, ומש"ה ה' היתה נקראת חלחה, כי קי"ל במס' שבת (דף קנ"ו ע"א) האי מאן דמתילד במזל לבנה יהי' גבר סביל מרעין ומש"ה ה' היתה מריס בת סביל מרעין.

ולמ"ד שאסתר היתה נגד מזל שבתאי, מש"ה ע"י נעשה הנס שהופר ענת המן, האי מאן דמתילד במזל שבתאי יהי' גבר מחשבתי' יהיו בטלים, ואית דאמר כל דמחשבין עלי' יהיו בטלין. א"כ לדעת א"ד שכל מחשבתי' עליהו יהיו בטלים הוא סבר דאסתר נולדה במזל שבתאי

לפענ"ד שהמה כנגד שצעה כוכבי לכת שהוא שז"מ חנכ"ל. וא"כ אסתר הוא כנגד הלבנה. וזהו פירושו דש"ס אסתר נקראת ע"ש אסתהר על שם הלבנה כי היא נגד הלבנה. אמנם לפי קדר חל"ם כנ"ש אסתר היא כנגד שבתאי. והצנייהו אי שרה כנגד מזל חמה או כנגד מזל שבתאי.

והנה קדר המזלות של היום הוא חל"ם כנ"ש, וקדר מזלות של לילה כנ"ש חל"ם. עיי' במס' שבת (דף קכ"ט ע"א) ע"ש לפי קדר היום שהוא חל"ם כנ"ש, א"כ שרה הוא כנגד חמה, ומריס כנגד לבנה, דבורה כנגד מאדים, חנה כנגד כוכב, אביגיל כנגד זדק, חולדה כנגד נוגה, אסתר כנגד שבתאי.

ולפי קדר המזלות מה שהולכים צלילה הוא זה כנ"ש חל"ם, א"כ שרה כנגד כוכב, ומריס כנגד זדק, ודבורה נגד נוגה, וחנה נגד שבתאי, אביגיל כנגד חמה (ומש"ה

ומש"ה מחשבת המן שחשב על אסתר נחצטל. ומ"ד שני סובר שאסתר הוא נגד מאדים ומש"ה עשתה נקמה בזרעה של עמלק. והני תנאי פליגי אי אזלינן בתר סדר המזלות שהולכין

ציוס או זלילה. ואציגיל שהיתה לדעה אחת כנגד דק היתה לדקת זמנות כדאי' זמס' הנ"ל, ומש"ה מנעה את דוד מזוא דדמי' ודו"ק.

שם חדר פ"ה

אפשר שהמה נתנו נגד ז' רקיעים.

ע"כ מעיר דוד

*

שם: שבע נביאות מאן נינהו שרה מרים דבורה חנה אביגיל חולדה ואסתר עכ"ל.

רבי יהודה זן פזי זשס דצית רבי ינאי אמנו רחל מנציאות הראשונות היתה. אמרה עוד אחר יהיה ממני. הדא הוא דכתיב יוסף ה' לי זן אחר. זניס אחרים לא אמרה. אלא עוד אחר יהי ממני עכ"ל. הרי דרחל נציאה היתה ולמה לא קחשבה זדהייהו.

ומהראוי להתבונן למה לא קחשיז רחל זדהייהו. דהלל איתא זתלמוד ירושלמי פ' הרואה זמס' זרכות (דפוס אמשטרד"ם דף ל"ו ע"ב) וז"ל: ר' זשס דצית ינאי עיקור עיבור של דינה זכר היה. מאחר שנתפללה רחל נעשית נקבה. ואמר

*

שם: והיא יושבת תחת תומר מ"ש תחת תומר אמר ר' שמעון בן אבשלום משום יחוד עכ"ל. ופרש"י משום יחוד, שהוא גבוה, ואין לו צל, ואין אדם יכול להתייחד שם עמה כמו בבית עכ"ל.

ובעין יעקב מוסיף בזה רש"י וז"ל: בשעה שבני אדם באין ליטול עצה ממנה יושבת תחת תומר שלא תשב עמם בזמנא משום יחוד. שהוא גבוה ואין לו צל ואין אדם יכול להתייחד שם עמה כמו בבית, ותחת שאר אילנות יש צל שיש להם ענפים סמוך לעיקרן עכ"ל.

על הנס וזפרטות זמקום דשכיח היזקא כדאי' ריש מסכ' זרכות דחיישינן.

וי"ל דהקרא מיישז זנחות לשונו דכתיב ויעלו אלקיה זני ישראל לזשפמ. כי היא היתה שופטת את ישראל זתמידין כסדרן וא"כ לא היא חתה פחות משנים התוצע ונתצע.

ועיין זמס' זרכות (דף מ"ג ע"ב) וז"ל: והאמר מר לאחד נראה ומזיק לשנים נראה ואינו מזיק לשלשה אינו נראה כל עיקר. פרש"י לאחד נראה השד ומזיק עכ"ל. א"כ אף כאן אינו נראה דמשום שהיו חתה עמה לכל הפחות התוצע ונתצע א"כ הוא שלשה ולשלשה אינו נראה כל עיקר.

ואי איישר חילי ה"א דתחת תומר אין שום יחוד דעיין זמס' פסחים (דף קי"א ע"א) וז"ל: אמר רבי יצחק מאי דכתיב גם כי אלך זגיא זלמות לא אירא רע כי חתה עמדי זה היסן זלל דקל יחידי וכו'. פרש"י שאין דקל אחר סמוך לו. [ושם זע"ז:] חמשה טולי הוא טולא דדיקלא יחידי וכו'. כללל דמילתא כל דנפיש ענפיה קשי טוליה וכו' עכ"ל.

אמור מעתה שהקרא מעיד שהיא היתה יושבת תחת דקל יחידי והאיך היתה יושבת ולנת תחת הדקל מפני הסכנה שהיו שם השדים ורוח רעה וקראה זנפשה גם כי אלך לא אירע רע כי חתה עמדי וגו' הלא אין סומכין

וי"ל דזיל צתר טעמא דעיין צצית שמואל שם (ס"ק ט') שכתב הטעם לא מהני שנים אחרים שמא ינטרך א' לנקציו וילך ממנה ותשאר היא עם אחד עכ"ל. וי"ל דכאן המקום נגרם דהיו צריכין להיות שלשה משום המזיקין, וא"כ כד ינטרך חד מנהון לילך משם ע"כ יעמוד אחר תחתיו כדי שיהיו תמיד שלשה משום המזיקין. [כנראה דחסר הסיום].

ואם נפשך לומר הלא גבי יחוד צצדה צריכין להיות שלשה דעיין צצ"ע אצן העזר (סי' ק"ב סעי' ה' בהג"ה) וז"ל: וי"א דאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים כשרים וכו', אצל צצדה, או צלילה אפילו בעיר, צעינן שלשה אפי' צכשירים עכ"ל ע"ש. וא"כ לא הי' די צזה שהיו אחת עמה שני אנשים כי צריך להיות שלשה.

*

שם: והיא יושבת תחת תומר מ"ש תחת תומר אמר ר' שמעון בן אבשלום משום יחוד עכ"ל. ופרש"י בשעה שבני אדם באין ליטול עצה ממנה יושבת תחת תומר שלא תשב עמם בסתר משום יחוד. שהוא גבוה ואין לו צל ואין אדם יכול להתיחד שם עמה כמו בבית, ותחת שאר אילנות יש צל שיש להם ענפים סמוך לעיקרן עכ"ל.

הדור היו מועטין. וזולתי התורה כפטיש יפוצץ סלע אצל מ"מ על שמעון בן אבשלום יש כאן מקום לישראל האיך דרש למקרא אחד שני טעמים ומזכי שטרא לצי תרי"ח].

נשמע מכאן דר' שמעון בן אבשלום ס"ל דהיינו טעמא דישצבה תחת תומר משום יחוד. וצילקוט מציא צצם מדרש שוחר טוב וז"ל: אר"ש בן אבשלום, מה תומר זה ללו מועט אף ת"ח שצאותו

*

מכת"י עיר דוד בית הגן

והיא יושבת תחת תומר מאי שנא תחת תומר וכו' דבר אחר מה תמר זה אין לו אלא לב אחד אף ישראל שבאותו הדור לא היה להם אלא לב אחד לאביהן שבשמים עכ"ל.

וציחוד שאין האילן דקל מציא תקלה לאדם על ידו, דאילן שיש לו גזע יש לחוש שיעלה שרטון, דז"ל שם צגמרא צ"ב: וליחוש דלמא מסקא ארעא שירטון וא"ל תלתא צצינת לי ואית לי ארעא, ועיין שם צרצ"ס. וצזה דתומר אין לו גזע, יש לו לב אחד לאציו שצשמים, שלא יכול האדם לטעון תלתא צצינת לי, ורוח הצריות ורוח המקום הימינו נוחה. ע"כ מעיר דוד

ונ"ל דזה אחיא כההיא דתנינן צמס' צ"ב (דף פ"ב ע"א) ז"ל: אמר רב נחמן נקיטינן דקל אין לו גזע, וכרצ פפא דמפרש התם לפי שאין מוציא גזע, ופרש"ס [שאין דרך דקל להוציא כלום] אלא מלמעלה צראשו גדילים כל ענפיו, והלכך עולין לו צחצל עכ"ל. ומש"ה ניחא שאמר תומר אין לו אלא לב אחד, דלצ הוא צאמנע, ושם אין לו גזע, כי ענפיו הם מלמעלה.

*

[ר"ח] לפנינו הגירסא שם (ילקוט שופטים רמז מ"ב): אר"ש בן אבשלום משום יחוד, 'דבר אחר' מה תומר זה צלו מועט וכו'.

שם: ודבורה אשה נביאה אשת לפידות מאי אשת לפידות שהיתה עושה פתילות למקדש עכ"ל. פרש"י פתילות למקדש משכן שילה.

ועיין בכלי יקר [לאנייאדן] שמביא שם בשם תנא דבי אליהו וז"ל: ששלשה שמות הי' לבעלה של דבורה, ברק לפידות מיכאל וכו', לפידות על שם שעשתה אשתו פתילות והיא מתבוננת ועושה פתילות עבות כדי שיהא אורו מרובה והקדוש ברוך הוא בוחן לבות וכליות אמר לה דבורה את נתכוונת להרבות אורי אף אני ארבה אורך ביהודה וברושלים כנגד שנים עשר שבמים וכו' עכ"ל.

ואי איישר חילי ה"א דהיא עשתה הפתילות משלה ולא מצלחי מכנסי כהנים ומהמינהם דעיין במס' שבת (דף ד"א ע"א) וז"ל: תנן מצלחי מכנסי כהנים ומהמיניהם היו מפקיעין ומהן מדליקין שמחת צית השואצה שאני. תוס' ד"ה שמחת צית השואצה שאני, תימה היכי שרי להדליק והא לאו לורך קרבן הוא ואמר בפ"צ דקידושין (דף נד.) בגדי כהונה שצלו מועלין בהן וכו'. והא לאמר (סוכה דף נג.) צוררת אשה חטין לאור צית השואצה לא שהיתה צוררת אלא שהיתה יכולה לצרור וכו' ע"ש.

מש"ה חכמת נשים צנתה ציתה שעשתה משלה ומסרה לציבור ולא עשאה מצלחי מכנסי כהנים כדי שיהא מותר להשתמש לאורה. ויזא בדוגמא צמדרש תנחומא פ' תלואה וז"ל: אמרו ז"ל כיון שהיו מדליקין מן המנורה כל חצר שהיתה צירושלים היתה משתמשת לאורה לכך נאמר ויקחו אליך שמן זית זך כתית עכ"ל. הרי להדי' דהי' מותר להשתמש לאור המנורה. ותמי' צעיני האריך הי' נעלם מהתוס' דצרי התנחומא דיליף בהדי' מקרא שמותר הי' להשתמש לאור המנורה.

*

בגמרא: אביגיל דכתיב והיה היא רכבת על החמור וירדת בסתר החר בסתר החר מן החר מיבעי ליה אמר רבה בר שמואל על עסקי דם הבא מן הסתרים וכו'.

איברא דאין מקרא יזא מידי פשוטו. אך י"ל דהמקשן והתרטן המה מחולקי' צהני שינויי דש"ס דמס' פסחים (דף ג' ע"ב) דז"ל הש"ס שם (ע"א): תניא דצי רבי ישמעאל לעולם יספר אדם בלשון נקיה שהרי צוז קראו מרכב וצאשה קראו מושב. ומקשה הש"ס וצאשה לא כתיב צה מרכב והכתיב והיא רוכבת על החמור. ומשני הש"ס התם משום ציעתותא דליליא אורחא הוא. ואיצעית אימא משום ציעתותא דליליא ליכא משום ציעתותא דדוד איכא. ואיצעית אימא ציעתותא דדוד נמי ליכא משום ציעתותא דהר איכא עכ"ל.

א"כ י"ל דהמקשן דמקשה צסתר החר מן החר מיבעי ליה הוא תופס השינויי צתרא דש"ס התם דמשני ואצ"א משום ציעתותא דדוד נמי ליכא משום ציעתותא דהר איכא לכך מקשה מן החר מצעי' ליה. משא"כ רצה בר שמואל דמשני על עסקי דם הצא מן הסתר כו' הוא ממאן צשינויי צתרא הנ"ל וס"ל כשינויי קמא משום ציעתותא דליליא אורחא הוא או כשינויי הצ' דמשני ואצ"א משום ציעתותא דליליא ליכא משום ציעתותא דדוד איכא, לכך משני דלא קאי כפשוטו על החר רק על עסקי דם וכו'.

* * *

דף י"ד ע"ב

בגמרא: איתביה רב עינא סבא לרב נחמן שמונה נביאים והם כהנים יצאו מרחב הזונה ואלו הן נריה ברוך ושריה מחסיה ירמיה חלקיה חנמאל ושלום וכו' עכ"ל.

לפום ריהמא יש לדקדק לפי מ"ש הרד"ק ריש יחזקאל בשם תרגום ירושלמי, דיחזקאל צרי' דירממי' נביא הי'. וכיון דירממי' מזני בניו של רחב הזונה הוי, גם יחזקאל דקאמי מירממי' מזני בניו הוי, וא"כ הוי לי' נמי ליחשצ יחזקאל צהדייהו. ויש ליישב.

*

שם: אמר רב נחמן לא יאה יהירותא לנשי תרתי נשי יהירן הויין וסניין שמייהו חדא שמה זיבורתא וחדא שמה ברכושתא זיבורתא כתיב בה וְתִשְׁלַח וְתִקְרָא לְבָרְק (שופטים ד, ח-ט) וגו'. י"ל דמן ההכרח היתה לילך עמו ואילו איהי לא אזלה לגביה וכו' עכ"ל.

ויש לירתן טעם לשבח וללמד סנגוריי על דצורה דעיין בספרי יד דוד דעניתי ואמרתי שם שישיצתה הי' תחת תומר צעמק לא על ההר דהשכינה היתה שורה אמה עמה כמו שפי' הצעל כלי יקר [לאניאדו] שם דז"ל: אע"פ שהיתה אשה עם כל זה היתה נביאה שהכל לפי מעשיו של אדם רוח הקודש שורה על המוכן ואפי' אשה עכ"ל.

כמאמר הקרא דז"ל, ויאמר אליה ברק אם תלכי עמי ותלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלה. ותאמר הלה אלה (שופטים ד, ח-ט) וגו'. י"ל דמן ההכרח היתה לילך עמו משום השכינה שהיתה שורה אמה עמה כדי שתשרה שכינה ג"כ עליהן ויהי' ה' הולך לפניהם והוא יתצרך ילחם להם ולהנצח אף שהי' הר תבור צח"ל מ"מ הלכה עמו דהוראת שעה היתה כדמצינו ציחזקאל שהי' השכינה שורה עמו בצבל דהוראת שעה היתה. דעיין צמס' מועד קטן (דף ק"ה ע"א) וז"ל: כי נח נפשיה דרב הונא וכו' פתח עליה רבי אבא ראוי היה רבינו שמשרה עליו שכינה אלא שצבל גרמה ליה. מתיב רב נחמן בר חסדא ואמרי לה רב חנן בר חסדא, הויה הויה דבר ה' אל יחזקאל בן בוזי הפהן בארץ בשדדים (יחזקאל א, ג), טפח ליה אצוה צסנדליה, אמר ליה לאו אמנינא לך לא תיטרוד עלמא, מאי היה שהיה כזר. פרש"י שהיה כזר, כלומר: ההיא שעתא הוה, ולא יותר, ויש אומרים: שהיה כזר, בארץ ישראל, ששרתה עליו רוח הקודש עכ"ל.

א"כ אף כאן אנו נאמר דהוראת שעה היתה שהשכינה היתה שורה עמהם לפי שעה אף צח"ל.

והר תבור הי' צח מח"ל, דעיין צמס' מגילה (דף כ"ט ע"א) וז"ל: עתידין צתי כנסיות וצתי מדרשות שצצבל שיקצבו בארץ ישראל, שנאמר פי פתבור פתורים וּבְכַרְמֵל בָּיִם יְבוֹא (ירמיהו מו, יח), והלא דצריס קל וחומר, ומה תבור וכרמל שלא באו אלא לפי שעה ללמוד תורה, נקבעים בארץ ישראל, צתי כנסיות וצתי מדרשות וכו' [שקורין ומרצינין צהן תורה על אחת כמה וכמה]. נמצא למידן דהר תבור הי' צח מח"ל.

לכך שלחה אליו לקרא לו שיצא אצלה, שהוא הי' על הר תבור, שהוא צח"ל, והיא היתה יושבת צח"י, ששם הי' השכינה שורה אמה עמה, והיתה מונעת את עצמה לילך מארץ ישראל לח"ל. ואם נפשך לומר הלא מצינו אח"כ שהלכה צאמת עמו,

*

שם: ובמקום דקאי ירמיה היכי מתנביא איהי, אמרי בי רב משמיה דרב חולדה קרובת ירמיה היתה ולא הוה מקפיד עליה עכ"ל.

לפ"ו יש לתמוה על מה דאית' צ"ס צמס' עירובין (דף ס"ג ע"א) וז"ל: רבי אליעזר אומר לא מתו בני אהרן עד שהורו הלכה בפני משה רבן מאי דרוש ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח אמרו אף על פי שהאש יורדת מן השמים מזה להביא מן ההדיוט וכו'. ומי לנו גדול ממשה שמשבח צ"י הקרא ומעיד עליו והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה וא"כ צודאי מחל להם ולמה נענשו.

וי"ל מש"ה נענשו משום דלא מסתייע מלתא כדאמר בעירובין וצמס' כתובות (דף ס' ע"ב) וז"ל: אמר אביי האי מילתא דאמור רבנן אפילו ציעתא צכותא לא לישרי איניש צמקוס רציה לא משום דמיחזי כאפקירותא אלא משום דלא מסתייעא מילתא. פרש"י: דלא מיסתייעא מילתא, שורה כהלכה. ותוס' ד"ה כי אפקירותא, ונפקא מיניה שהיכא שהרב מוחל על כבודו דשרי ואפ"ה אל יורה דלא מסתייע מילתא הואיל ורבו אללו עכ"ל.

* * *

דף ט"ו ע"א

בגמרא: אמר רב נחמן מלאכי זה מרדכי ולמה נקרא שמו מלאכי שהיה משנה למלך מיתבי ברוך בן גריה וכו' ומרדכי בלשן וחגי זכריה ומלאכי וכו' תיובתא. תניא אמר רבי יהושע בן קרחה מלאכי זה עזרא וחכמים אומרים מלאכי שמו עכ"ל.

וי"ל צמאי פליגי הנהו תנאי דלעיל ומאי הכרעה לדבריהם דמר סבר מלאכי זה מרדכי ומר סבר מלאכי זה עזרא.

וי"ל דפליגי צפלוגתא דתנאי צמס' וצחס (דף ס"ב ע"א) וז"ל: אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה אחד שהעיד להם על המזבח ואחד שהעיד להם על מקום המזבח ואחד שהעיד להם שמקריבין אף על פי שאין בית צמתניתא תנא ר"א בן יעקב אומר שלשה נביאים עלו עמהן מן הגולה אחד שהעיד להם על המזבח ועל מקום המזבח ואחד שהעיד להם שמקריבין אף על פי שאין בית ואחד שהעיד להם על התורה שתכתב אשורית עכ"ל. ופרש"י: שלשה נביאים, חגי זכריה ומלאכי. ומסתמא כפי' שמלאכי נתנבא נבואה שלישית, וכמתני' דתני' מלאכי העיד על התורה שתכתב אשורית סבר כמ"ד צמגילה מלאכי זה עזרא. כדאי' צמס' סנהדרין (דף ק"א ע"ב) וז"ל: אמר מר זוטרא ואיתימא מר עוקבא צתחלה ניתנה תורה לישראל צכתב עברי ולשון הקודש חזרה וניתנה להם צימי עזרא צכתב אשורית עכ"ל. הרי מוכח להדי' צימי עזרא ניתן צכתב אשורות והיינו כמתניתי' דלעיל מלאכי זה עזרא.

ומ"ד מלאכי זה מרדכי סבר כרבה בר בר חנה א"ר יוחנן דאמר מלאכי העיד שמקריבין אע"פ שאין בית, דאי צמס' שקלים (בפ' ה' במשנה ראשונה) וז"ל: אלו הן הממונין שהיו צמקדש וכו' פתחיה על הקינין פתחיה זה מרדכי למה נקרא שמו פתחיה שהיה פותח צדצרים ודורשן וכו'. הרי מוכח דמרדכי הי' מונה על הקינין והיינו כמ"ד דלעיל דמלאכי העיד שמקריבין אע"פ שאין בית מפני שהי' הי' יודע ועד על הדבר הזה שהי' ממונה על הקרבנות.

אוי"ל דאיתי' כחכמים דאמרי מלאכי שמו דאית' לעיל (דף י"ד ע"א): תנו רבנן ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל. וקחשיב צפרש"י כל המ"ח נביאים ע"ש דקחשיב חגי זכרי' ומלאכי מרדכי וצלשן וכו'.

לא קחשיב עזרא דמלאכי זה עזרא, וזוה דסצר מלאכי זה מרדכי ליתא כמסקנא דמסיק תיובתא דקחשיב צצרייתא מלאכי ומרדכי.

וא"ת דעה זו דסצר דמלאכי זה מרדכי למא לא קחשיב עזרא. וי"ל דעה זו סוצר צאמת דקחשיב צהני מ"ח נציאים עזרא ומלאכי לא קחשיב צהדייהו דמלאכי זה מרדכי ע"כ.

ולפום ריהטא יש להקשות למה לא קחשיב לעזרא דהא מוכח לקמן דעזרא הו נציא דאל"ה היכי אמרינן לקמן מלאכי זה עזרא דהא מלאכי הו נציא ועזרא לא הו נציא אע"כ עזרא הו נציא ולמה לא קחשיב אותו. ועוד הא תניא לקמן מלאכי זה מרדכי והכא קחשיב מרדכי ומלאכי. וי"ל דרש"י מפרש כמסקנא שם שמלאכי זה עזרא ולכך

*

מכת"י ספרו עיר דוד בית אסתר אות א'.

אמר רב נחמן מלאכי זה מרדכי ולמה נקרא שמו מלאכי שהיה משנה וכו'. תניא אמר רבי יהושע בן קרחה מלאכי זה עזרא וחכמים אומרים מלאכי שמו. אמר רב נחמן מסתברא כמאן דאמר מלאכי זה עזרא וכו' עכ"ל.

מלאכי זה מרדכי והיינו טעמא שהיה מרדכי לומד עם תלמידיו הלכות קמינה כדאי' צמס' מגילה (דף ט"ז ע"א) ע"ש לכאורה יפלא הלכתא למשיחא למה. אמנס לפי עדותו שהעיד להם ממקריצין אעפ"י שאין צית יתכן שהי' מן הלכות הנוהגות תמידין כסדרן.

והנה י"ל דדוקא ממרדכי קבלו עדות זה אזל אלו אדם אחר אומר אפשר שלא הי' מקבלין די"ל לכבוד עצמו הוא דורש ומבקש תפקידו מפקידה לפקידה צעיונה צעלמא, דשים רעיוןך מה דאי' צמס' מגילה (דף ט"ו ע"א) וצמס' יומא (דף י"א) וצמס' וצחיס (דף ג' ודף קי"ח) ז"ל מה היה צחלקו של יהודא הר הבית והלשכות והעזרות ומה הי' צחלקו של צנימין אולם והיכל וצית קדשי קדשים ורצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודא ונכנס צחלקו של צנימין וזה מוצח צנוי והיה צנימין הצדיק מצטער עליה בכל יום לצולעה שנאמר חופף עליו כל היום ולפיכך זכה צנימין ונעשה אושפיזון לשכינה עכ"ל. מן הראוי להצטונן צדרכים דרצנן מה ראה על ככה שהיה צנימין מצטער לצולעה הרצועה שצה מוצח צנוי הא קי"ל האחים שחלקו אין להם זה על זה כלום.

איצרא צנימין הצדיק צפה צרוח הקדוש ששני מקדשין שעתידין להיות צחלקו יחצב כדאי' צמס' מגילה (דף ט"ז ע"ב) ע"ש וצנימין הצדיק הי' מסכים לדעת המ"ד דס"ל צמס' מגילה (דף י"ד ע"א) דס"ל קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לצוא ולכך היה מתאזה לצלעה

ונ"ל דהנהו תנאי פליגי צפלוגתא דהנהו תנאי צמס' וצחיס (דף ס"ב ע"א) וז"ל: אמר ר' יוחנן שלשה נציאים עלו עמהם מן הגולה (ופרש"י חגי זכרי' ומלאכי) אחד שהעיד להם על המוצח ואחד שהעיד להם על מקום המוצח ואחד שהעיד להם שמקריצין אף על פי שאין צית וצמתניתא תנא ר"א צן יעקב אומר שלשה נציאים עלו עמהן מן הגולה אחד שהעיד להם על המוצח ועל מקום המוצח ואחד שהעיד להם שמקריצין אף על פי שאין צית ואחד שהעיד להם על התורה שתכתב אשורית עכ"ל. (ופרש"י: שמתחלה נתנה להם בכתיב עברי כתב ליבונאה כדאמרינן במס' סנהדרין) עכ"ל.

דלפי הסדר שסידר צמתניתא משמע שמלאכי העיד על התורה שתכתוב אשורית כי מתניתא מסכים לדעת ר"י צ"ק דס"ל מלאכי זה עזרא, ותמן תנינן צמס' סנהדרין (דף ט"א ע"ב) וז"ל: תניא רבי יוסי אומר ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו לישראל אילמלא קדמו משה וכו' ואף על פי שלא ניתנה תורה על ידו נשתנה על ידו הכתב שנאמר וכתב הנשתון וגומר. ופירש"י ז"ל: וכתב הנשתון, כתב שנשתנה, והאי קרא בעזרא כתיב, שהיו כותבין צימיו כתב משונה שנשתנה על ידי מלאך וכו' עכ"ל. הרי ע"י עזרא נשתנה הכתב. לזה כיון הש"ס שהנציא השלישי שהוא מלאכי העיד על כתב אשורית כי מלאכי הוא עזרא.

ור' יוחנן שאמר שהנציא השלישי שהוא מלאכי העיד שמקריצין אעפ"י שאין צית מסכים לדעת רב נחמן דס"ל

כשיבנה המקדש פעם שנית שיהי' מוזבח בנוי בחלקו כי לאחר שנחרב הבית וזאח פריזים וחללוהו אדו קדושה מיני' והפקירא קא זכי ומנה יפה משלחן גבוה משער העליון.

והנה מרדכי שהוא הי' הראש משצט בנימין כדאי' במס' מגילה (דף י"ב ע"ב) ז"ל: אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יהושע בן לוי אציו מבנימין ואמו מיהודא וכיון שמרדכי

שהי' משצט בנימין והעיד שמקריצין אעפ"י שאין בית כי קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד קבלו עדותו כי הודאות צ"ד כמאה עדים דמי, משא"כ אלו אחר אמרו והעיד יחידי לא היה מקבלין עדותו דהי' לשצט בנימין פתחון פה ולחלוק עליו ועל דבריו אצל כיון שמרדכי שהוא משצט בנימין העיד על זה קבלו עדותו.

ע"כ מעיר דוד

*

בגמרא: תנו רבנן ארבע נשים יפיפיות היו בעולם שרה ואביגיל רחב ואסתר וכו' עכ"ל.

ומרים וכו'. ואמר רבי ינחק יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה יסכה שסכתה צרוח הקדש שנאמר כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה דבר אחר יסכה שהכל סוכין ציפיה עכ"ל. הרי שהמה דעות חלוקות צפוש דיסכה דאי קאי על הנצואה שהיתה שרה נציאה או אי נימא שהכל סכין ציפיה מנא לי' לפרש כדעת שניהם ולזכות שטרי לצי תרי. וי"ל אפי' למאן דאמר שיסכה שמה שהכל סכין ציפיה מ"מ הוא סוכר שהיא היתה נציאה שהרי הקרא מעיד עלי' ואמר כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה.

לבאורה יפלא למה לא קחשיב רחל שהרי הקרא מעיד עלי' שרחל היתה יפת תואר ויפת מראה. והוא כמו שמלינו גבי שרה שאמר אברהם עתה ידעתי כי אשה יפת מראה את. לפ"ז למה קחשיב שרה ולא קחשיב רחל וז"ל מש"ה קא חשיב שרה דמלתא יותרתא הוי צה שהכל היו סכין ציפיה מש"ה נקא שמה יסכה. אמנם לפ"ז קשה דהש"ס קא חשיב לעיל (דף י"ד) שצע נציאות ושרה היא היתה ראש וראשון להשצעה נציאות וז"ל הש"ס שם: ועמדו עלי' שצע נציאות מאן נינהו שרה

*

משו"ת נשאל דוד

ח"ג או"ח סימן י"ח,

שמעתי מהרב המופלא מוהר"ר משה סג"ל איטינגר^[רל"ט].

ארבע נשים יפיפיות היו בעולם ואלו הן, שרה רחב ואביגיל ואסתר, ולמ"ד אסתר ירקרוקת היתה, מפיק אסתר ומעייל ושתי ע"כ.

ושמעתי מפה קדוש הנ"ל צוה הסגנון, דע"כ אין לחשוב שתיהן דאם אסתר יפיפיה היתה אין לנו הכרח על ושתי שהיתה יפיפיה, ואם אסתר ירקרוקת היתה אזי מוכח היטב דושתי יפיפיה היתה. דשם אמרו בגמרא (דף י"ג ע"א) קרי לה הדסה וקרי לה אסתר חד אמר [רבי יהושע בן קרחה] אסתר ירקרוקת היתה והדסה על שם חוט של חסד המשוך עליה ואסתר היתה שמה ממש, וח"א [רבי

בבאן חלפו ועברו כל תופשי משוט ולא הרגישו בחמין, ממ"ג, אם כוונת הגמרא לחשוב מא"ה ראוי לומר ה' היו, ולמ"ד הנ"ל רק ד', ואם אין כוונתו לחשוב מא"ה א"כ ראוי לומר למ"ד הנ"ל ג' הם, ולא לעייל ושתי תחת אסתר, וכי גורת הכתוב הוא הלכה למשה מסיני שצריכים להיות דוקא יפיפיות, לא פחות ולא יותר.

[רל"ט] מלמד בוורמייזא. במפתח השמות שם שהוא הי' מורו ורבו של רבינו.

מאת ה' היתה זאת שמנאלה חן צעיני אחשורוש להיות נגזר עליה שתיהרג בשבת, כמו שעשתה לצנות ישראל. ולפ"ז לא היה למרדכי להתיירא שתארע כן גם לאסתר, מאחר שהיא נדיקת ולמה תנא כן מלפניו ית' שמו לעשות דינא בלא דינא, וא"כ נריכין לומר מה שלא הגידה אסתר, זה היה מחמת הנגיעות ולא מנאוי מרדכי עליה לצד, וא"כ הדסה שמה והיתה יפת תואר [כ]מאמר הכתוב כי טובת מראה היא...

היה מסור צדינו דוקא למ"ד אסתר ירקרוקת היתה מוכח דושתי היתה יפת תואר, דלמ"ד זה אסתר שמה, והדסה ע"ש חוט של חסד, וא"כ ע"כ דלא הגידה אסתר משום דלוא עליה מרדכי אשר לא תגיד, וקשה מה היה מרדכי מתירא הלא ושתי לא היתה יפת תואר רק מה' היתה זאת שנגזר עליה שתהרג בשבת, אלא ודאי נריך לומר דהכל היה בדרך כל הארץ, כי באמת היתה ושתי יפת תואר, לכך מפיק אסתר ומעיל ושתי.

אמנם למ"ד השני דאסתר היתה יפ"ת והדסה שמה ממש ולא אסתר ע"ש שמסתרת דבריה ולא בלבד משום דלוא עליה מרדכי אשר לא תגיד, דבאמת מרדכי לא היה מתיירא שתארע לאסתר כאשר אירע לושתמי, כי מה' היתה זאת כאשר עשתה כן נגזר עליה, וא"כ נוכל לומר דלא היתה ושתי יפ"ת רק מנאלה חן צעיני בעלה כדי [שתיהרג בשבת] ולא נוכל לחשוב שתינו, אסתר וושתמי, אלא אחת מהן, וקל להבין.

*

שם בתוספת ד"ה ביום השלישי, בזכות תורה נביאים וכתובים א"נ כהנים לויים וישראלים.

אשר שם משה לפני בני ישראל, וזכרון אלו הנביאים [מלאכי ג טז] ויכתב ספר הזכרון לפניו ליראי ה' וגו', בספר אלו הכתובים [אסתר ט לצ] ומאמר אסתר קיים את דברי הפורים האלה ונכתב בספר וגו' עכ"ל.

מספר שם דוד

יהודה] הדסה שמה ממש ואסתר על שם שהיתה מסתרת דבריה שהיתה לנועה כדאמר בסמוך לא יגרע מדדיק עיניו בשכר נגיעות שהיתה בה ברחל זכתה וינא ממנה שאול ובשכר נגיעות שהיה בו בשאול זכה וינא ממנו אסתר שנאמר אין אסתר מגדת וכו'.

וז"ל למ"ד אסתר שמה ולא משום שהיתה מסתרת דבריה מחמת נגיעות, א"כ מה שלא הגידה אסתר מולדתה ועמה, לא ממנה, כי כאשר לוא מרדכי אשר לא תגיד.

ונראה טעם הגון, למה באמת לוא עליה מרדכי אשר לא תגיד, מלבד טעם פשוט ע"פ מאי דאחז"ל (דף י"ב ע"ב) ציום השביעי כטוב לב המלך ציין אטו עד השתא לא טוב לביה בחמרא אמר רבא יום השביעי שבת היה וכו' הללו אומרים מדיות נאות והללו אומרים פרסיות נאות אמר להם אחשורוש כלי שאני משתמש בו אינו לא מדוי ולא פרסי אלא כשדיי רזונכס לראותה וכו', ונוכל לפרש שהיה מרדכי מתירא, פעם אחר ישתכר ציין ויעשה כמו כן שתצוא לפנייהם להראות יפיה, אבל מאחר שאינו יודע מאיזה עם היא לא יוכל להכחיש האומרים פרסיות נאות, דלמא גם היא פרסית או מדיית. ומזה מוכח דושתמי היתה יפת תואר לכך לוא אחשורוש שתצא לפנייהם להראות יפיה. אמנם סיפא דמילתא למה נגזר עליה כך, לפי שהפשיטה צנות ישראל ערומות בשבת וכו', א"כ לפ"ז נוכל לומר, באמת ושתמי לא היתה יפת תואר, ומה שאמר הכתוב, שאמר אחשורוש להביא את ושתמי להראות יפיה,

ועוד י"ל

נגד שלשה מחיות זכר עמלק דכתיב כתוב זאת זכרון בספר, ואמרינן צירושלמי מגילה [פ"ה ה"ה]: ויאמר ה' אל משה כתוב זאת זכרון בספר זאת תורה כמה דתימר [דברים ד מד] וזאת התורה

*

בגמרא: אשר לא כדת אמר רבי אבא שלא כדת היה שבכל יום ויום עד עכשיו באונם ועכשיו ברצון וכאשר אבדתי אבדתי בשם שאבדתי מבית אבא כך אובד מומך. פרש"י עד עכשיו נבעלתי באונם ועכשיו מכאן ואילך מדעתי אבדתי מומך ואסורה אני לך ראשת ישראל שנאנסה מותרת לבעלה וברצון אסורה לבעלה עכ"ל.

אל המלך ולפיכך צייתה להתענות דוקא ג' ימים. כי הנה זה לשון טור יורה דעה (סימן קפ"ג): משתראה טיפת דם אפילו כחרדל או פחות זין באונם וזין ברצון מונה שצעה ימים עם יום ראייתה וטובלת לילה וכו' ומיום שמיני ואילך עד אחד עשר יום נקראים ימי זיבה והן שהחכמים קוראין להם אחד עשר יום שזין נדה לנדה. ומשפטם בהן שאם תראה בהן יום אחד לצד זין שתראה בתחלת הלילה או בסוף היום רק שתפסוק בטוהרה משמרת כל הלילה שאחר כך אם לא תראה תשכים למחר ותטבול מיד לאחר הנך החמה אם תראה ומכל מקום אסורה לשמש כל היום שמא תראה ותסתור וזו היא שנקראת שומרת יום כנגד יום. ראתה גם ציום השני ופסקה זו משמרת ציום השלישי וטובלת ולא תשמש כל היום כאשר פרשתי וגם זו בכלל שומרת יום כנגד יום וזו היא שנקראת זבה קטנה. ראתה גם ציום השלישי נעשיית זבה גדולה ולא תטהר עד שיהיו לה ז' ימים נקיים עכ"ל.

הרי הנעתי לפניך דברי הטור ובהם יצאו דברינו על הנכון אך מידי דברך זו זכור תזכור הי"א יום שזין נדה לנדה שאם ראתה יום א' תשכים ותטבול מיד לאחר כך החמה ומכל מקום אסורה לשמש כל היום וכו' וזו היא שנקראת שומרת כנגד יום כדאמרן.

ולפי זה על כרחינו נריבין לנו לומר דגם אסתר שפירסה נדה בהחללה היה זה באחד עשר יום שזין נדה לנדה והיתה זבה קטנה ולא היתה נריכה להיות רק שומרת יום כנגד יום דאם לא כן קשיא לן כל הני קושייתן דלעיל וגם האריך שרתה השכינה עליה כמו שכתבתי אלא דוק מינה שהיתה זבה קטנה וגלל כן תיכף לאחר שראתה היתה נפשה יודעת מאוד שלא תוכל לצא אל המלך אלא ציום השלישי באופן שציום השני נריכה טבילה ואף על פי כן אסורה לשמש עד יום השלישי והיתה שומרת יום כנגד יום. ולפיכך צייתה באמרה לומר עלי שלשת ימים ושתיים עלו צידה א' שציום השלישי היתה טוהרה ולא חששה שמא ישמש עמה בנדה שנית שציום השלישי ישרה הקב"ה

הרי שזמה שאמרה אסתר אשר לא כדת פירושו שמתחילה היתה אנוסה ועכשיו מדעתה.

ויש לתמוה דבגמרא לעיל מיניה איתא ותתחלחל המלכה מאי ותתחלחל אמר רב שפירסה נדה עכ"ל. אם כן תיפוק ליה דלפיכך אמרה אשר לא כדת לפי שהיתה נדה ואסורה לשמש בנדה אף שלא מחמת אחשורוש ועל כל פנים מחמת עצמה היתה אסורה. וצפרטות שהיתה נוהרה בכך כדתינין תמן (דף יג:) ואת מאמר מרדכי אסתר עושה אמר רבי ירמיה שהיתה מראה דם נדה לחכמים כאשר היתה באמנה אהו.

ועוד אחרת דאמרינן שם (דף יד:) ויהי ציום השלישי ותלצב אסתר מלכות בגדי מלכות מצעי ליה אלא שלצבתה רוח הקודש כתיב הכא ותלצב וכתיב התם ורוח לצבה את עמשי וגו' ואמר שם (דף טו:) ותעמוד בחצר בית המלך הפנימית אמר רבי לוי כיון שהגיעה לבית הנלמים נסתלקה הימנה שכינה אמרה אלי אלי למה עזבתני שמא אתה דן על שוגג כמזיד ועל אונם כרצון או שמא על שקראתיו כלב שנאמר הלילה (מכלב) [מחרב] נפשי מיד כלב יחידתי חזרה וקראתו אריה שנאמר הושיעני מפי אריה וגו'. הרי דהיתה השכינה שורה על אסתר ומפני שהגיעה לבית הנלמים נסתלקה ממנה.

ולפי זה יפלא לדעת מאן דאמר נדה היתה האריך היה השכינה שורה עליה שהרי עצודה זרה איתקש לנדה לענין טומאה כנודע (שבת דף פב.) וצפירוש אסתר בשלחן ערוך אורח חיים (סימן פ"ח ס"א) בהגה"ה שאין לאשה נדה ליכנס לבית הכנסת ולא להתפלל ולא להזכיר את השם ולא ליגע בספר וכו' עיין שם ואם כן האריך היתה השכינה שורה על אסתר.

אמנם ראוי להתבונן על ככה ומה הגיע אל אסתר שצייתה להתענות דוקא ג' ימים קודם ביאתה אל המלך. אלא הט אונק לאמרתה ותראה כי דבר גדול אני דובר אליך ומפלפול הזה ארוכתך טעם הגון על שלשה ימים של תענית שצייתה אסתר ומקודם היה צלתי יכולת לצא

שכינתו עליה זהוהיה טהורה וכמו שהיה צאמת ויהי
ציום השלישי ותלצש אסתר מלכות שלצשה רוח הקודש
וכשצאה אל ציח הצלמים נסתלקה ממנה ואמרה אלי אלי

למה עזצתני שהרי טהורה אני ותלתה זה צדצר אחר על
שקראתו כלצ ולפיכך תזרה וקראתו אריה כדלמרון והוא
נכון מאוד.

ע"כ משם דוד

*

שם: ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם
שופת קדרה ואחר כך גותן לתוכה מים אבל הקדוש ברוך הוא גותן מים ואחר כך שופת הקדרה לקיים מה שנאמר
לקול תתו המון מים בשמים וכו' עכ"ל.

יבואר ע"פ מה דל"י צפסחים (דף ט"ז ע"א): אמר
אזיי אס תמצל לומר זה וזה גורס אסור וכו'.
ואס תמני לומר זה וזה גורס מותר וכו' הני קערות וכוסות

וללוחיות אסירי וכו'. איכא דלמרי אפילו למאן דלמר זה
וזה גורס מותר קדירה אסורה דהא קצלה צישולא מקמי
דניתן עזיס דהיתירא וכו' עכ"ל ע"ש.

*

שם: וכל זה איננו שוה לי אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא בשעה שראה המן את מרדכי וישב בשער המלך אמר
כל זה איננו שוה לי כדרב חסדא דאמר רב חסדא זה בא בפרוזבולי וזה בא בפרוזבוטי אמר רב פפא וקרו ליה עבדא
דמזדבן בטלמי. פריש"י: בולי, לשון עושר. בוטי לשון עניות.

י"ל ר' פפא אחי לפרושי דצרי ר' חסדא לענין מה
צא מרדכי צפרוזבולי והמן צא צפרוזבוטי משום
דהמן הי' עצדו של מרדכי וכל מה שקנה עצד קנה רבו
א"כ כל אוצרות של המן היו שייכי למרדכי מש"ה אמר
המן כל זה איננו שוה לי שלא הי' שייך לו אלא העושר ישלם
לצבוליו לראותו צראי כדי פגיעה כל אשר הוא הי' רואה
הי' שייך למרדכי, אע"ג דהמן לא הי' עם מרדכי ולא אכל
עמו ולכתחלה הי' מודצן צטלמי דלחמא ולחם לא אכל עמו
משום דרצ יכול לומר לעצד עשה עמי ואיני זנך. לפי מה
דאית' צמס' גיטין (דף י"ב ע"א) שיכול הרצ לומר לעצד
עשה עמי ואיני זנך מ"מ העדפה שייך לרצו וא"כ לא הי'
שייך להמן כ"א הלחם אשר הי' אוכל, וכל העדפה והעושר
אשר הי' מאסף הי' שייך למרדכי וא"כ ר' חסדא חסדאי
מילין שמרדכי צא צטענת עושר והמן צא צטענת עני.

שעשה לו כדרך שעושין עם בני חורין ולא עם העצדים
כאשר מנינו צקרא שיוסף הי' מספר החלומו לאחיו שאחד
עשר כוכבים משתחויס לו היו אומרים המשל תמשל צנו
המלך תמלוך עלינו ע"ש. א"כ אלו הי' מרדכי משתחווה
להמן הי' כאלו המן מושל על מרדכי לכן מרדכי הי' מונע
מלעשות כן וא"כ הי' המן עצד למרדכי וכל אוצרות של
המן היו שייכים למרדכי ולכן כשראה המן למרדכי שלא
הי' משתחווה לו הי' אומר כל אוצרות שיש לי אינו שוה כי
כל מה שיש לי אינו שלי.

והן הן הדצרים (בדף ט"ז שם): צשעה שאמר המן אחת
מלי קומני קמחא דיצדכו ודחי עשרה אלפי ככרי כספא דידי
אמר ליה רשע עצד שקנה נכסים עצד למי ונכסים למי
עכ"ל. משום מה שקנה עצד קנה רצו לכן היתה אסתר
אסרתינהו לכולהו צי צני ולכולהו אומני עייליה וכו' כי
מלאכה זו הי' מחויצ לעשות לרצו ודינא קאמרה.

ועפ"ז יוצן דצרי הקרא ויספר להם המן את כבוד עשרו
ורצ צניו ואת כל אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו על כל
השרים ועצדי המלך וגו' וכל זה איננו שוה לי צכל עת אשר

וי"ל משום זה חרה אפו של המן כשראה שמרדכי לא
יכרע ולא ישתחווה לו כמאמר הקרא וירא המן כי אין מרדכי
כורע ומשתחווה לו וימלא המן חמה דאלו הי' מרדכי כורע
ומשתחווה להמן צזה הי' מוילא אותו מעצדות לחירות

וצשני בצורת לא ספק רש"ג סבר או פרנסני או הו"אני לחירות כי היכי דחזו לי אינשי ומרחמין עלי ורצנן סברי מאן דמרחם אצני חרי לעבד נמי רחומי מרחם עכ"ל. לפ"ז מדקדק הקרא שבעים בלחם נשכרו שלא הי' בשנת בצורת לכן הי' ספק הי' אמר מרדכי להם לא מעשה ידיכם במזונותיכם ואע"ג דלא אמר דמרחמין עליהו מ"מ הי' ספק כיון שלא הי' בשנת בצורת דמרחם סבר יכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך אפי' בשנת בצורת הוא סובר אל תיקרי שבעים אלא שבעים.

ואם כך דרכה של תורה מיושב מה ראה מרדכי [לא] לכרוע ולא להשתחות להמן ולעבור על זוות המלך וא"ל הטעם כדעת מדרש רבה [אסתר פ"ו ס"ה]: "הה"ד אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא האגגי וינשאהו וזוה המלך שיהו כורעים ומשתחויס לו, מה עשה המן עשה לו כלם מרוקס על בגדיו ועל לבו וכל מי שהיה משתחוה להמן היה משתחוה לעבודת כוכבים עכ"ל. הלא קיל"ן צי"ד (סימן ק"ג סעיף ג'): מי שיש לו שתי וערב בצגדיהם שמקילין בדבר להסיר הכובע. וידוע שגם נכרים אינם מסירים הכובע או משתחויס רק לשר. לפ"ז הי' לו למרדכי להשתחות לקראת המן אמנם לפי אשר כתבתי ניחא שמרדכי הי' מונע מלהשתחות שלא ינהוג מנהג בני חורין בהמן ועי"כ יהי' פתחון פה להמן לומר שיוציאו מעבדות לחירות.

ודבר זה המה מחולקים ר' יוחנן עם שארי אמוראים לעיל (דף י"ב ע"א) דמקשה הש"ס קרי ליה יהודי אלמא מיהודה קאתי וקרי ליה ימיני אלמא מצנימין קאתי ומתריך רב נחמן מרדכי מוכתר בנימוסו היה ורצה בר בר חנה אמר רבי יהושע בן לוי אציו מצנימין ואמו מיהודה וכו' ורבי יוחנן אמר לעולם מצנימין קאתי ואמאי קרי ליה יהודי על שום שכפר בעבודה זרה שכל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי כדכתיב איתי גברין יהודאין לאלהך לא פלחין וכו' עכ"ל.

א"כ לא ולמד דר' יוחנן סבר על שלא השתחוה מרדכי להמן משום ע"ז ואמוראי אחריני סברי שלא השתחוה מרדכי להמן משום שלא יוציאו מעבדות לחירות. כי הוא הי' רוצה למשול בו כדין הרב לעבד.

אני רואה את מרדכי היהודי היושב בשער המלך. י"ל כיון שראה המן שמרדכי הי' יושב ולא קם לפניו לעשות לו הידור וק"ו שלא כרע ולא השתחוה לו א"כ הוא עבד וכל הנכסים שהן לו וגם לבניו היו שייכים למרדכי לכן היטב חרה לו שלא חלק לו מרדכי כבוד וכבוד זה הי' מלאה דמים דמי עלי' והדמים מודיעים שהיו שייכי' למרדכי ולא להמן. וזוה הוא מיושב איך הי' מרדכי עובר זוות המלך שלא הי' כורע ומשתחוה להמן אלא טעמו ונימוקו עמו כי הי' עבדו ולא יעשה כן שהרב ישתחוה לעבד.

והנה מטעם זה היתה עלת זרש הרשעה וכל אוהביו של המן שיעשו עץ ובצקר אמור למלך ויתלו את מרדכי עליו כדי שיהי' מהרוגי מלכות וממון אל המלך, והמלך כבר אמר הכסף ינתן לו והשליטוהו בכל נכסיו. אמנם הקצ"ה הי' מיפר עלת רשעים, והמן הכין לו ונתלה תחתיו וממון אל המלך וציוס ההוא נתן המלך לאסתר המלכה את בית המן וכו' ואסתר ידעה בעלמנו שהיא שייך למרדכי ונתנה למרדכי ותשם אסתר את מרדכי על בית המן, וחכמת נשים ציתה שהחזירה את הרכוש לבעליו אע"ג דינא דמלכותא דינא מ"מ לא הי' רצונה להנות מדבר שאין שייך שלה מדינא דאורייתא.

ומעתה יבאר הגמ' שם (דף ט"ו ע"ב) וז"ל: ויספר להם המן את כבוד עשרו ורב בניו וכמה רב בניו אמר רב שלשים עשרה מתו ועשרה נתלו ועשרה מחזרין על הפתחים ורצנן אמרי אותן שמחזרין על הפתחים שבעים הויא דכתיב שבעים בלחם נשכרו אל תקרי שבעים אלא שבעים עכ"ל.

אע"ג דבני המן היו עבדי מרדכי מ"מ היו מחזירין על הפתחים כי הרב יכול לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך, או לאי מעשה ידיך במזונותיך ועבדא דנהוס כריסא לא שויא למרא ולמרת' למאי מיתבעי. דעיין במס' גיטין (דף י"ב ע"א) וז"ל: כתנאי רבן שמעון בן גמליאל אומר יכול העבד לומר לרבו צשני בצורת או פרנסני או הו"אני לחירות וחכמים אומרים הרשות ביד רבו מאי לאו זהא קמיפלגי דמר סבר יכול ומר סבר אינו יכול ותיסבירא האי או פרנסני או הו"אני לחירות או פרנסני או תן לי מעשה ידי בפרנסתי מיבעי ליה ועוד מאי שנא צשני בצורת אלא הכא במאי עסקינן דאמר לו לא מעשה ידיך למזונותיך

ועיין לעיל (דף י"ד ע"ב) משמע שהמן ענה עזמו ע"ז, וז"ל: רבי שמואל בר נחמני פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא תחת הנענוך יעלה זרוש ותחת הסרפד יעלה הדם תחת הנענוך תחת המן הרשע שעשה עזמו עבודה זרה וכו'. ואפשר לומר לזה מסכים ר' יוחנן דעל זה נקרא שם מרדכי יהודי שלא השתחוה לע"ז מקרא זה מסייעו הא דאיתא צפ' ויחי גבי אחי יוסף וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים אלמא דנפילת לפניו הי' סימן עזדות. ועיין לקמן (דף ט"ב ע"ב): תנו רבנן קידה על אפיס

שנאמר ותקד צת שצע אפיס ארך כריעה על צרכים וכן הוא אומר מררע על צרכיו השתחוהה זו פישוט ידיס ורגלים עכ"ל. הרי דכריעה על צרכים והשתחוהה זו פישוט ידיס ורגלים ונות המלך הי' לכרוע ולהשתחות לפני המן כמאמר הקרא וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כרעים ומשתחויס להמן כי כן ציוה לו המלך, מש"ה מרדכי לא יכרע ולא ישתחוה. וכן מצינו גבי יעקב כה תאמרון לאדני לעשיו כה אמר עבדך יעקב וגו' וישתחו ארנה שצע פמיס עד גשתו עד אחיו. אמור מעתה דהשתחוהה הי' סימן לדבר זה.

*

שם: ותתחלחל המלכה מאי ותתחלחל אמר רב שפירסה גדה וכו'. ותקרא אסתר להתך אמר רב התך זה דניאל ולמה נקרא שמו התך שחתכוהו מגדולתו ושמואל אמר שכל דברי מלכות נחתכין על פיו וכו'. ויגידו למרדכי את דברי אסתר ואילו איהו לא אול לגביה מכאן שאין משיבין על הקלקלה עכ"ל.

והנה שיש עיון במס' צ"צ (דף ד' ע"ב) וז"ל: והיכי עבד הכי והאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא ר' יהושע בן לוי מפני מה נענש דניאל מפני שהשיא ענה לנבוכדנצר וכו'. ודניאל מנלן דאיענש חילימא משום דכתיב ותקרא אסתר להתך ואמר רב התך זה דניאל הניחא למ"ד שחתכוהו מגדולתו אלא למ"ד שכל דברי מלכות נחתכין על פיו מאי איכא למימר דשדויהו לגוצא

דארייותא עכ"ל. בתוס' ד"ה שכל דברי מלכות נחתכין על פיו, לפי תרגום [של] אחשורוש נענש הרצה שנהרג דכתיב ויגידו למרדכי את דברי אסתר ולא כתב התם התך לפי שהרגו המן על שהיה משיב דברים בין אסתר למרדכי ומיהו גמ' שלנו אין תופס כן דדרשינן במגילה (דף טו.) והתך להיכן הלך ומפרש לפי שאין משיבין על הקלקלה עכ"ל.

*

מכת"י ספרו עיר דוד בית אסתר אות ז

לדעת מה זה ועל מה זה אמר רבי יצחק שלחה לו שמא עברו ישראל על חמשה חומשי תורה דכתיב בהן מזה ומזה הם כתבים עכ"ל.

הנה בלדברי אסתר היו צרות הקודש כדאיתא שם מלמד שלצטתה רוח הקודש וכיון שכן צריך ליתן טעם מה זה שדקדקה בצרייה על חמשה חומשי תורה. גם יש לדקדק בצרייה שאמרה דכתיב בהן מזה

ומזה הם כתובים. וצנחות לשונה רמזה להא דאמרינן לעיל (בדף ב' ע"ב) וז"ל: מ"ס וסמ"ך שצנחות צנס היו עומדים ופירש"י שהיתה חקיקתן משני עצריהן וכו' עכ"ל. וצריך לתרץ בצרייה על מה זה שלחה לו כדברים האלה.

*

כאשר אברתי אברתי כשם שאברתי מבית אבא כך אובר ממך.

לחכמים. כאשר היתה באמנה אמו אמר רבה זר לימא שהיתה עומדת מחיקו של אחשורוש וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי. ובתו' ד"ה וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי - ואם תאמר והא לא הי' שם הבחנת שלשה חדשים שהרי בכל יום היה אותו רשע מנזי אללה. וי"ל שהיתה משמשת בזמן עכ"ל.

וי"ל דר' [יוסי] ס"ל בגמרא [כתובות דף ל"ז ע"א] דגבי זנות א"ל הבחנה משום דאשה מתהפכת. ואפשר דתוספת נמי הכי ס"ל דגבי זנות א"ל הבחנה, וקאמרי מוך היינו נמי מתהפכות וק"ל. ע"כ מעיר דוד

בתוספ' ד"ה כשם שאבדתי וכו': וא"ת אמאי לא היה מגרשה ותהא מותרת להחזירנה, י"ל לפי שכל מעשה הגט הוא ע"פ עדים והיה ירא פן יתפרסם הדבר למלכות עכ"ל.

וקשיא טובא דהרי אף אם גירשה אפ"ה הי' אסורה דדינה הוי כגרשה שנשאת לאחר ואסור להחזירה. אך י"ל דאסתר הי' כאנוסה כי באונס בא עלי', ואין אישות לגוי, ומחזיר גרושתו 'משנשאת' דוקא אסורה ולא משזינתה, וכאן הי' כמו זנות.

ולפ"ז י"ל קושי' תו' (בדף י"ג ע"ב): ואת מאמר מרדכי אסתר עשה אמר רבי ירמיה שהיתה מראה דם נדה

*

מכת"י עיר דוד בית מדי חדר ט"ו

ויעבר מרדכי אמר רב שהעביר יום ראשון של פסח בתענית עכ"ל.

ואכלו ושתו ועשו יום טוב וצאו צין הערבים וקראו הלל הגדול עכ"ל. א"כ ה"נ כיון שנתבטל הגזירה בט"ז ב' פסח אכלו ושתו ועשו י"ט.

משום אינו ראיי' דהא משמע שנתבטל הגזירה אחר חלות היום כמפורש בקרא והמלך קם בחמתו ממשחה היין וגומר והמן עמד לבקשה על נפשו וגומר, ומסתמא סעודות צהריים הי' ואחר חלות כ"ע מודים שישלימו התענית.

גם מדפרש רש"י וצששה עשר נתלה המן 'בערב' משמע שלא נתבטל הגזירה עד לערב.

גם דרכן של מלכים לאכול מסעודתן בט' שעות על היום. ולזה יכון רש"י שכתב נתלה המן בערב כיון דבט' שעות על היום הוא מקרי ערב כדאי' במס' פסחים פ' תמיד נשחט (דף נ"ח ע"א) עיין שם באריכות^[רמ"ל].

*

הנה לפ"ז מאי דפירש"י שם ד"ה יום טוב ראשון של פסח, שהרי צששה עשר בניסן נכתבו האגרות וניתן הדת בשושן, וארבעה עשר וחמשה עשר וששה עשר התענו, וצששה עשר נתלה המן בערב. א"כ התענה מרדכי ט"ז בניסן שהוא י"ט שני של פסח לפ"ז יש לדקדק למה אמר רב שהעביר מרדכי י"ט ראשון של פסח בתענית הא התענה גם צ"ט שני של פסח. ואין לומר כיון שנתבטל הגזירה ציוס ט"ו שהוא י"ט שני של פסח אכלו ושתו באותו יום כההיא דאי' במס' תענית (דף י"ט ע"א) במשנה וז"ל: היו מתעניין וירדו להם גשמים קודם הנך החמה לא ישלימו לאחר הנך החמה ישלימו רבי אליעזר אומר קודם חלות לא ישלימו לאחר חלות ישלימו מעשה שגזרו תענית בלוד וירדו להם גשמים קודם חלות אמר להם רבי טרפון לאו ואכלו ושתו ועשו יום טוב ויאלו

[רמ] ועי' גם דף ט"ז ע"א: וישב מרדכי אל שער המלך אמר רב ששת ששב לשקו ולתעניתו. ופירש"י: ולתעניתו - יום שלישי לתענית היה, שהתחילו להתענות בארבעה עשר בניסן. ולד' רבינו יובן למה המשיך מרדכי להתענות אף אחר שראה שכבר הצמיח הגאולה.

מעיר דוד בית אסתר

ויעבר מרדכי אמר רב שהעביר יום ראשון של פסח בתענית. פרש"י: יום טוב ראשון של פסח, שהרי בשלשה עשר בניסן נכתבו האגרות וניתן הדת בשושן, וארבעה עשר וחמשה עשר וששה עשר התענו, ובששה עשר נתלה המן בערב עכ"ל.

הס. וז"ל דאיתא כמ"ד מנה ומרור בזמן הזה דרצנן כדאיתא בשלהי ערב פסחים (דף ק"ב) ועיין בתוספת פרק כל שעה (דף ק"ח ע"ב), ומשום הכי לא חששו והיו מתעניין אף בליל פסח.

אף גם מוכרע דצאותן הימים לא קיימו שני י"ט של גליות שהרי מרדכי עייל לצי בני והמן שקיל מוילא אף גם מרדכי רכב על הסוס אשר לא יעשו כן צי"ט דאין צין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלצד אלא ע"כ דצאותן הימים לא קיימו שני י"ט של גליות. משום הכי מדייק הש"ס שהעביר יום 'ראשון' של פסח בתענית תיפוק לי' דיום שני נמי י"ט הוא והיו מתעניין בו. אלא ע"כ שלא קיימו וקבלו עליהם צאותו זמן אף שהיו בגולה אלא יום אחד בלצד.

ע"כ מעיר דוד

לפ"ז משתה ראשונה שעשתה אסתר הי' ציום ט"ו וסעודה שני' ציום ט"ז ואי נימא שאסתר היתה אוכלת עמהם צמסיצה הי' תעניתה של אסתר לשעות כדעת המ"ד צמסקת תענית (דף י"א ע"ב) מתעניין לשעות דלפי מאמר הקרא משמע שקצלה אסתר עליה התענית על שלשה ימים שהוא י"ד ט"ו ט"ז ואין היתה אוכלת ציום ט"ו וציום ט"ז אלא ע"כ אחי' כמ"ד מתעניין לשעות.

ולמ"ד אין מתעניין לשעות ע"כ ז"ל דאסתר לא היתה אוכלת עמהם צמסיצה ועשתה את עצמה כאילו אוכלת ולדעת המדרש משמע שהיו מתעניין ג' ימים רזופים יום וילה ז"ע איך לא אכלו ישראל בליל ט"ו מנה ומרור אף שלא הי' בזמן הפסח מ"מ מנה ומרור חיוצא דאורייתא

* * *

דף ט"ו ע"ב

בגמרא אמר ר' יוחנן שלשה מלאכי השרת נזדמנו לה באותו שעה אחד שהגביה את צווארה וא' שמשך עלי' חוט של חסד וא' שמשך השרביט וכו' עכ"ל.

כדאית לי' מדת המזבח וצתוך הצאים המ"ד שהשרביט הי' ט"ז אמות הוא מיוסד עפ"י הגמ' דמס' חגיגה ושלחן הוא צמקום המזבח ושניהם מכפרים ומזיחין. ויש און וסעד וסמך סמוכים לאורייתא חילי מן הדא מנינו שהשלחן הי' צמשך הי' אמה אורך אמה וחצי ורוחב אמה והשלחן שני שלישים משתמשין בו ושליש א' מגולה להשתמש בו מנא דאוכלא ומרשתא א"כ השולחן צמקום שאוכלים עליו הוא אמה על אמה וחצי אמה הוא פנוי וכן מנינו גבי מזבח שמקום מערכה הי' אמה על אמה ועיין צמס' זבחים (דף ס"ב ע"א?) דר' יוסף קצר אמה על אמה עכ"ל.

אי איינשר חילי' הוי אמינא דאלו מלאכי השרת שנזדמנו לאסתר הן היו המלאכי השרת שהיו מליצי יושר ואמרו לפני הקצ"ה כלום הקריבו לפניך כרים בני שנה וכו' אדמתא כלום בנו לפניך מזבח אדמה וכו' ונתקיים צם קריינא דאגרתא איהו להוי פרוונקא מש"ה נמתח השרביט כמדת המזבח כי הזכות מזבח שהזכירו מ"ה לפני הקצ"ה הצליח ועשה פירי פרי עץ חיים למחזיקים בה שהחזיקו את אסתר שיכולה לעמוד בהיכל המלך. וכבר מלתי אמורה צמדת השרביט מר כדאית לי' ומר

שם: אמר ר' יוחנן ג' מ"ה נודמנו לה באותו שעה א' שהגביה את צווארה וא' שמשך עלי' חוט של חסד וא' שמתח שרבימו של אחשורוש עכ"ל.

לשלוט על שבע ועשרים ומאה מדינה אלא אמר הקדוש ברוך הוא הוא יטול את אסתה שהיא מצנות צנותיה של שרה שחייטה שבע ועשרים ומאה שנה, ותמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינות עכ"ל.

אמור מעתה שמש"ה זכתה אסתה שנודמנו לה שלשה מלאכים כמו שנודמן לאברהם ושרה ג' מלאכים שהוא עולם מלא להודיע זכות אסתה שהיתה שולטת מסוף עולם ועד סופו ואחשורוש הי' אוכל מתנות בשצילה וזכותה זכה להיות מולך מסוף עולם ועד סופו.

*

שם: שלשה מלאכים נודמנו לה כו' אחד שמתח השרביט וכו'.

ראשון של פסח כדאי' צחיי פ' שמות ומוצא ציר"ח (פ' זו) וצספר ברכת שמואל (בפ' שמות דף ל"ב ע"ב) וז"ל: ועפ"י דברי הגאון ז"ל נוכל לפרש ג"כ הכתובים הנ"ל והוא דאית' צס' גינת ציתן דציוס השצת נגלה הקצ"ה למשה בתחלה צסנה וזהו נרמו צתיצת צראשית כי צראשית הוא אותיות יר"א שצ"ת ר"ל דהקצ"ה נגלה ונראה אל משה ציוס השצת ע"ש עכ"ל וא"כ איך נהפך מטה לנחש ונחש למטה צו ציוס הלל שצת וי"ט הי'. אלא ע"כ דנעשה כהיתר חדא מגו תרתי וכו'.

*

ואחד שמתח השרביט, וכמה, אמר ר' ירמיו' שתי אמות היו והעמידו על שתיים עשרה, ואמרי לה על שש עשרה, ואמרי לה על עשרים וד', במתניתא תנא על ששים עכ"ל.

וכו', אמרו מלאכי השרת לפני הקצ"ה, כלום הקריצו לפניך כרים צני שנה כדרך שהקריצו ישראל, שתר כלום הקריצו לפניו וכו' עכ"ל. וצאמת מלינו צמס' כתוצות, שהמוצא מכפר ומזיח גזירות, כדאיתא שם (דף י"ד ע"ב) וז"ל: אמר רבי אלעזר, מוצח מזיח ומזיח מחצב מכפר, היינו מכפר היינו מזיח, מזיח גזירות ומכפר עונות עכ"ל. אף כאן אנו נאמר, שזכות זה ירד עמה ונמתח השרביט

הנה הקצ"ה הי' מודמן לאסתה המלכה שלשה מלאכים יחד המה עולם מלא כי המלאך הוא שליט עולם כדאית' צמס' חולין (דף צ"א ע"ב). וצמדרש פ' וינא כי אחשורוש הוא הי' מולך מסוף עולם ועד סופו כדאי' לעיל (דף י"א ע"ב) ע"ש. והמה קך"ז מדינות וזכה לכך צזכות אסתה שהיא היתה צת צתה של שרה ששנותי' היו קך"ז שנים צבא צת צתה של שרה ותמלוך על קך"ז מדינות ועיין צמדרש ילקוט וז"ל: אמר ר' יהודא צן פזי משום אציו שאמר משום ר' שמואל צר נחמני מה ראה

לבאורה

יפלא הלל דבר זה נעשה צי"ט ראשון דפסח וצו ציוס עצר מרדכי ערקומא דמיא כדאי' לעיל ויעבור מרדכי אמר רצ שהעציר יוס ראשון של פסח צתענית ושמואל אמר דעצר ערקומא דמיא וצו ציוס היתה ציאת אסתה אל המלך וא"כ איך הי' הנס צאופן הזה שנמתח השרביט הלל י"ט הי'. וי"ל משום דנעשה על ידי מלאכי השרת ולא צני קיימי תורה נינהו מש"ה הי' נעשה כהיתר על דס. זאת ועוד אחרת הואיל דהי' צתלוש שלל צמחוצר י"ל שנעשה כהיתר כמו שמלינו צמראות הסנה שהי' ציוס

ונפל

מלתא צדעתי צמאי קמפלגי, אס קצלה היא נקבל, מר כדאית לי' ומר כדאית לי', אמנס מה ראו לומר שנמתח השרביט על מדה זו דווקא. ונראה לפי דעתי הקלושה לומר, דודאי הניסיס שנעשו לאסתה הוא הי' צזכות הקרצת הקרצנות שהקריצו על מוצת, שהרי מליצת המלאכי השרת הי' לפני הקצ"ה זכות הקרצנות, דעיין לעיל (דף י"ב ע"ב), והקרוב אליו כרשנא

כמדת המזבח באורך וברוחב.

ור' ירמיה' דסצר שהשרציט נמתח עד שהי' י"צ אמה, ומאן דפליג דסצר שהי' ק"ד אמה, המה מחולקים במדת המזבח לסלקא דעמי' דש"ס ומסקנת הש"ס במס' זבחים (דף ג"ט ע"ב), וז"ל: דתניא חֲמִישׁ אַמּוֹת אַרְבֵּה וְחֲמִישׁ אַמּוֹת רַחֵב (שמות כז, א) דברים ככתבן, דברי ר' יוסי. ר' יהודה אומר, נאמר כאן רצוע ונאמר להלן רצוע, מה להלן מאמנעיתו היה מודד, אף כאן מאמנעיתו היה מודד. והתם מנלן, דכתיב והאריאל שמים עשרה אמה לכל רוח. או אינו אלא י"צ על י"ב, כשהוא אומר אל ארבעת רבעיו, מלמד שמאמנע הוא מודד. ר' ירמיה' סצר שהמזבח הי' י"צ אמה באורך וברוחב, לכן נמתח השרציט י"צ אמה, ומ"ד ק"ד הוא סוצר שהמזבח הי' ק"ד אמה.

או י"ל, דהמזבח שעשה משה הי' עשר אמות, כדאמר בשמעתי, מה משכן עשר אמות, אף מזבח עשר אמות וכו' ע"ש, לכן נעשה הנס שהי' השרציט ב' אמות, ונמתח על שמים עשרה, וא"כ דרך נס הי' שנמתח עשרה אמות, בתוספת מרובה על העיקר, ואלו עשר אמות היו כנגד מזבח שעשה משה.

והנה הדרך לכללן ולקביעא קמא, דמ"ד שהיתה נמתח השרציט ק"ד אמה, הוא נגד מדות המזבח שעשה שלמה [ש]הי' ק"ד אמות, אמנס הוא [האמרי לה שש עשרה] סוצר, שהמקום הקרבת קרצנות על המזבח לא הי' כי אם ט"ז אמות, דהיינו שני שלישי מזבח הי' לאורך קרצנות, ושליש א' לעפר המזבח, ששם הי' מונח העפר כתפוח.

ועיין במס' צבא בתרא (דף ג"ז ע"ב) וז"ל: שלחן ת"ח כינוד, שני שלישי גדיל, ושליש גלאי, ועליו קערות וירק עכ"ל. פרש"ס: שני שלישי גדיל ושליש גלאי, שני שלישי רחב השלחן מכוסה במפה מצד האוכלים, לקנח את פיהן, ולתת עליו את הפת, ושליש החיצון מגולה, להניח עליו קערות וכוסות, שלא ילכלכו המפה ויתבזו האוכלין. ואית דמפרשי, שליש גלאי באמנע שני שלישי גדיל, דהיינו מפה מבחוץ ומבפנים כל סביב השלחן, ואמנעיתו מגולה עכ"ל. הרי מנינו דגבי שלחן שלא היו משמשין כ"א שני שלישים, אף כאן אנו נאמר במזבח, דעיין במס' חגיגה (דף ק"ז ע"א) וז"ל: וַיִּדְבֶּר אֱלֹהִים זֶה הַשְּׁלֶחַן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה' (יחזקאל

מא, כב), פתח במזבח וסיים בשלחן, רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו, בזמן שצית המקדש קיים מזבח מכפר על אדם, עכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו עכ"ל. הרי דשלחן בזמן הזה הוא כמזבח בזמן שצ"ה הי' קיים, ולכן עשו צדומה לו, כמו השלחן שמאכלים בהם עומדים על צ' שלישי השלחן, והשליש א' הוא מקום פנוי ליתן עליו כוסות וקערות, כך הי' במזבח שני שלישים המה היו מיוחדים להקרבת קרצנות, ושליש א' ליתן עליו את העפר.

והיינו דמפרש הרשב"ם במס' צ"ב, ואית דמפרשי שלישי גלאי 'באמנע' שני שלישי גדיל, דהיינו מפה מבחוץ ומבפנים כל סביב השלחן, ואמנעיתו מגולה עכ"ל. פי' זה אליבא דמתניתין דמס' תמיד (דף ק"ח ע"ב), ובמס' חולין (דף צ' ע"ב) וז"ל: התפוח הי' באמנע מזבח, פעמים הי' עליו שלש מאות כור עכ"ל. הרי שהיתה התפוח באמנע המזבח, אף כאן אנו נאמר שאמנע השלחן צריך להיות גלוי, ליתן עליו כוסות וקערות, ויזיל דדוגמא ממש כמזבח. ואם כך היא דרכה של תורה, מש"ה נמתח השרציט ט"ז אמות, שהוא צ' שלישי מזבח, לדעת המ"ד שהמזבח הוא ק"ד אמות.

ועיין בגירסת עין יעקב שמוסיף צו דברים, וז"ל: ר' יהושע בן לוי אמר, ק"ח עכ"ל. ונ"ל דעת ר' יהושע בן לוי, כלפי מה דאיתא במס' זבחים (דף ג"ד ע"א) וז"ל: כינוד צונין את המזבח, מציאין מלצן שהוא שלשים ושמים על שלשים ושמים וכו', וחוזר ומציא מלצן שהוא כ"ח על כ"ח אמות, וגובהו ג' אמות, ומציא חלוקי אצנים כו', והוא מקום המערכה עכ"ל. הרי שמקום המערכה הוא ק"ח אמות, והשרציט הי' נמתח כ"ח אמות, כ"ח מעשיו הגיד לעמו.

ובמתניתא תנא, שנמתח השרציט ששים אמה, הוא מיוסד על פי שלשה עדות שהעידו לישראל נביאים שהיו ציניהם, שמזבח צריך להיות ששים אמה, לכן נמתח השרציט ג"כ ששים אמה. ועיין במס' זבחים (דף ס"ב ע"א) וז"ל: אמר ר' יוסף קרא אשכח ודרש וַיֹּאמֶר דָּוִד זֶה הוּא בֵּית ה' הָאֱלֹהִים וְזֶה פִּנּוּבָהּ לְעֹלָה לְיִשְׂרָאֵל (דברי הימים א' כב, א), כי בית, מה בית ששים אמה, אף מזבח ששים אמה וכו'. אמר ר' יוחנן, שלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה,

אמה עכ"ל. הרי דמקום המזבח הי' ששים אמה, מש"ה נמתח השרציט ששים אמה.

א' שהעיד להם על המזבח, וא' שהעיד להם על מקום המזבח עכ"ל. פרש"י: שיש לו מקום להוסיף עד ששים

*

במס' סוכה שציוס ו' צסיון ניתן משה צי"אור והיו מלאכי השרת אומרים משה שעתיד ליתן על ידו התורה וכו' לכן נעשה נס שנמתח אמתה של בת פרעה ק"ד אמות בזכות של ק"ד ספרים והי' עומדת לו.

במדבר ילקוט פ' ואתחנן (דף רס"ה ע"ב) שעתידין שינייהם של אוכלי ישראל [להיות] כ"ד אמות י"ל שהוא מסכים כמ"ד השרציט הי' נמתח כ"ד אמות וכן באמתה של [בת] פרעה הי' ק"ד אמות דסבר

*

מכת"י יד דוד

ויהי בראות המלך את אסתר המלכה [אמר רבי יוחנן] (תנא) שלשה מלאכי השרת נודמנו לה באותה שעה ואחד שמתח את השרביט וכמה אמר רבי ירמיה שתי אמות היה והעמידו על שתיים עשרה וכו' עכ"ל.

מאתי, לא וחשוב שפרסה אחת נעשה לששה פרסאות ורביעית.

הנה בוטל עלינו חובת צי"אור למה נמתח את השרציט דוקא י"צ אמה שנים עשר מי יודע לכיין המדה.

והנה שניהם דקו יחדיו על פי הגמרא דצ"צ (דף ט' ע"ב) ויצא השלישי ויכריע ציניהם דז"ל שם: אמר רבי ינחק כל הנותן פרוטה לעני מתצרך בשש צרכות וכו' דכתיב הלא פרוש לרעב וגו' עכ"ל.

והנה מצאתי און בגמרא במס' ר"ה (דף ק"ג ע"ב) ז"ל: תניא רבי שמעון צן אלעזר אומר אף חרים וכייר וכו' איכא דאמרי להך גיסא דארץ ישראל הו' קיימי וכו' מר חשיב דהאי גיסא וכו' אמר רבי יוחנן צין כל אחת ואחת שמונה פרסאות כמה הו' להו תלתין ותרתין והא האידנא טובא הו' אמר אצ"י אסתתומי אסתתום להו דרכי וכו' עכ"ל. אמור מעתה דא"י הוא לכל זד ל"צ פרסאות וצאמת א"י הוא לכל זד ר' פרסאות, א"כ מן ל"צ נתמעט על

הרי דצרכותיו של הקצ"ה שפורע על אחת שש, עמוד החוזר הוא עמודי שש. אף כאן אנו נאמר גבי שרציט וגבי א"י שנתצרכו על אחת שש אחת למטה ונתצרך שש מלמעלה.

ע"כ מיד דוד

*

בגמרא: במתניתא תנא על ששים וכן אתה מוצא באמתה של בת פרעה וכן אתה מוצא בשיני רשעים דכתיב שני רשעים שברת ואמר ריש לקיש אל תקרי שברת אלא שריבבת. פרש"י בד"ה בשיני רשעים ומשיני רשעים נפיק להאי דרשה, דליכתוב קרא ושן רשע אלא יו"ד דשיני ויו"ד מ"ם דרשעים הרי ששים עכ"ל.

בתיבות ושיני רשעים עולים במספר תר"ך שהוא כתר. ויש לומר שעתיד להיות שיני רשעים שמצטלין את ישראל מן התורה שהוא תר"ך מצות תרי"ג מן התורה וז' מדרבנן וכמנין אותיות שבצערת הדברות. עין במדרש ילקוט פ' ואתחנן מספר אחר שיהיו שיני רשעים לעתיד (בדף רס"ה

ונפל מלתא צדעתי התינח אס האותיות מנצפ"ך הם נחצבים הפשוטים כמו הכפופים אז המ"ם פשוטה נחשב במספר ארבעים אמנס אס האותיות מנצפ"ך נחשבים לפי הסדר כמנצפ"ך דהך' פשוטה הוא חמש מאות והמ"ם סתומה הוא ששה מאות נמצא העודפות

ע"ב) וז"ל: עתידים שינייהם של אוכלי ישראל להיות לימות המשיח כ"ד אמות וחכמים אומרים שלשים, וכי מה נשתנו ק"ד, אלא (אמה) [אמרו] תשעה חדשים למעוברת וכ"ד למניקה מה תינוק הזה שהוא יונק חלב משדי אמו כל אותן כ"ד חדש אפילו מתה אינו חושש לה, כך אוכליהן של

*

שם: וכן אתה מוצא באמתה של בת פרעה ופרש"י בד"ה אמתה וכו' דכתיב ותשלח את אמתה ותקחה עכ"ל.

ניסים למצרים להעביר מארצם לא"י. ואומר ר' בשם אביו רבי שמואל שישראל לא עזרו הם לרחבו מצד זה לזה שא"כ היו ממהרים ללכת אל א"י אלא רצועה אחת עזרו צים לאורך הים עד שפנו למדבר לצד אחד כי לא היו יכולין ללכת מכל צד אם לא יעזרו הים ומצרים היו להם מימינם ומשמאלם לפיכך עזרו הים רצועה אחת עד שפנו למדבר מצד אחד וזה כשם שאנו עולין מצד זה ובאנו למדבר כך מצרים עולין מצד אחר מן המדבר וירדפו אחרינו וישיגו אותם וכו' ע"ש באורך.

ולמידין סתום שלא נזכר בשום דוכתא אריכות הרצועה שהיו הולכים ברוחצ הים.

ואי איישר חילי לאורייתא אמינא שהיו הולכים עד ששים אמות שהי' תיבתו של משה בתוכו ונילו והוא שעמדה להו לישראל כשצאו בתוך הים עד מקום ששים אמה בשבילו ניולו כולם והלכו למדבר לצד אחר.

ואולי דרמו בקרא עד יעבור עמך ה' וגו' תציאמו ותיטעמו זהר נחלתיך מכון לשבתך וגו' מקדש ה' וגו' דלכאורה אין דביקות לתיבות הללו אמנם לפי מה שכתבתי יוצא דמקום המקדש צית קדשי הקדשי ה' אורך ששים אמה, והיינו שאמר הקרא עד יעבור עמך ה' וגו' ועד כמה יעזרו עד מקום ששים אמה שהוא מכוון לשבתך.

*

הן הן הדברים שנאמרו ונישנית צמתניתא תנא ששים וכן אתה מוצא באמתה של בת פרעה וכן אתה מוצא בשיני רשעים דכתיב שני רשעים וכו'. פרש"י נפיק להאי דרשה, דליכתוב קרא וסן רשע אלא יו"ד דשיני ויו"ד מ"ם דרשעים הרי ששים עכ"ל. א"כ .. הלמ"ד מעשיו הא דתני' וכן אתה מוצא באמתה של בת פרעה לא קאי אפלוגמת דאמוראי דלעיל מיני' אלא קאי אהא דתני' העמידו על ששים.

ונראה לי שהוא מרומז על דעתו דר"ח בן פפא וראב"ח צמס' סוטה (דף י"ב ע"ב) וז"ל: ר' חנינא בר פפא אמר אותו היום עשרים ואחד צניסן היה אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רצונו של עולם מי שעתיד לומר שירה על הים ציוס זה ילקה ציוס זה. רבי אחא בר חנינא אמר אותו היום ששה צניסן היה אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע מי שעתיד לקבל תורה מהר סיני ציוס זה ילקה ציוס זה. ע"ש לדעת ר' חנינא בר פפא דאמר ק"א צניסן ה' א"כ ה' תיבת משה עד ששים אמות צים.

והנה שים עיוןך צמס' ערכין (דף ט"ו ע"א) צתוס' שם צד"ה ויצואו וכו' אמרו ישראל כשם שאנו עולין מן הים מצד זה כך מצרים עולים מצד זה. יש לתמוה האך היו ישראל באותו הדור מקטני אמנה שכן עשה להם הקב"ה

שם: רבה בר עופרין אמר משום ר' אליעזר ששמע מרבו ורבו מרבו מאתים.

ההוא היו בקומת איש עשר אמות כדמפרש רש"י במס' שבת (דף צ"ב ע"ב).

ומעתה לא וחשוב דאם ג' אמות דידן הוא נגד ששים אמות של המזבח א"כ לעתיד שיהי' בקומת איש עשר אמות יהי' מזבח מאתיים אמות. ורמיזא בקרא ומאתיים לנוטרים את פרו. דבאמת מזבח הוא נגד קומת האדם וכן מצינו בש"ס דמס' זבחים שהמזבח הוא דוגמת אדם, כי אדם נברא ממקום המזבח. וע"ש במס' זבחים פלפולא דש"ס תריץ גברא אותיב גברא. ומקום ניסוך המזבח קאמר הש"ס שהי' שני חוטמין א' דקה וא' עזה ע"ש במס' סוכה.

*

שם: ויספר להם המן את כבוד עשרו ורב בניו וכמה רב בניו אמר רב שלשים עשרה מתו ועשרה נתלו ועשרה מחזורין על הפתחים ורבנן אמרי אותן שמחזורין על הפתחים שבעים הויא דכתיב שבעים בלחם נשכרו אל תקרי שבעים אלא שבעים ורמי בר אבא אמר כולן מאתים ושמונה הוו שנאמר ורוב בניו וכו' עכ"ל.

מאה זה אחאב שהוליד מאה בנים כו' ד"א אס יוליד איש מאה זה המן וכו' עכ"ל.

הנה שים עיוןך צילקוט שמעוני בקהלת (דף קפ"ה ע"ב) שהוצא דעה אחרת וז"ל אס יוליד איש מאה זה קין שהוליד מאה בנים וכו' ד"א אס יוליד איש

*

שם: ומה ראתה אסתר שזימנה את המן רבי אליעזר אומר פחים טמנה לו שנאמר יהי שלחנם לפניהם לפח וכו'. אשכחיה רבה בר אבוה לאליהו אמר ליה כמאן חזיא אסתר ועבדא הכי אמר ליה ככולהו תנאי וככולהו אמוראי וכו' עכ"ל.

גברא דהוה חשיב ליה למלכא מכולהו רצרנוהי השתא לישויה צלאני וספר. רצה בזה דבהיות שאני חשיב לי' למלכא מכולהו רצרנוהי לית אני רשאי לאסחי ולסקול מזי' מאחרים דאין מעמידין מהם וכו'. אמר ליה רשע ולא ספר של כפר קרצום היית תנא המן ספר של כפר קרצום היה עשרים ושנים שנה וכו' ע"ש. הרי דהמן גרע וצנן הי'.

ושם בקדושין קאמר הש"ס עשרה דברים נאמרו בגרע מהלך על צידו נתלה ויושב ורחו גסה וכו' וחשוד על העריות אוכל הרצה וכו' דקחשיב ואזיל ע"ש ופרש"י אינו

ולענ"ד נראה לפרש לפי דחזי' אסתר שגידל המלך אחשורוש להמן על כל השרים וכו' ונימוסא דמלכותא שאין מושיצין לא את האומן ולא את הצלן למלך וה"ה לגדלו ולנשאו על כל השרים להיות משנה למלך כדאי' בסוף קידושין [דף פ"ב ע"א] הגרע פרש"י אומן המקיז דם כו' והצלן וכו' אין מעמידין מהם לא מלך וכו' עכ"ל. ובמגילה (בדף ט"ז ע"א) שדרה אסתר ואסרתיהו לכולהו צי בני ולכולהו אומני עייליה איהו לצי בני ואסחיה ואזיל ואייתי זוזא מציתיה וקא שקיל ציה מושייה צהדי דקא שקיל ליה אינגד ואיתנח אמר ליה אמאי קא מיתנחת אמר ליה

כלומר שהודיעו שהוא אומן וישקול מטרפסי'. ומש"ה נמי אסתרתינהו לכולהו צי צני להודיע לכל שהוא אומן והן הן עדיו.

ועוד שראה והמן נופל על המטה ראה את מדתו שחשוד על העריות.

וניחא נמי הא דקאמר ר' נחמן בר יצחק (דף י"א ע"א) בקום עלינו אדם, אדם ולא מלך דכוונתו שאין ראין להעמידו למלך דאין מושיצין לא את האומן ולא בלן וכו' למלך כדקאמר הש"ס התם בקדושין..

*

מכת"י ספרו עיר דוד בית אסתר אות ב

ויהי בראות המלך את אסתר המלכה אמר רבי יוחנן שלשה מלאכי השרת נודמנו לה באותה שעה אחד שהגביה את צוארה וכו' ואחד שמתח את השרביט וכמה אמר רבי ירמיה שתי אמות היה והעמידו על שתיים עשרה ואמרי לה על שש עשרה ואמרי לה על עשרים וארבע במתניתא תנא על ששים עכ"ל.

י"ג נכתבו הספרים. וכן מפורש ברש"י בגמרא במס' מגילה (דף ט"ו ע"א) ד"ה י"ט ראשון של פסח וכו'. ולפ"ז לכל הדעות אותו מעשה צי"ט היה א"כ בזה שמתח את השרביט הוא כנוטע אילנות צי"ט ואסור משום שגורם צי"ט שיגדל אילנות מכ"ש כאן שהגידול גופא נעשה צי"ט.

אם לא שתאמר המלאכי השרת כיון שלא נטווו על התורה אינן עושין שום מנוה ואפי' מנוה ל"ת. ועוד י"ל כיון דכל איש ואשה אשר יבוא אל המלך אל החצר הפנימית אשר לא יקרא אחת דתו להמית לצד מאשר יושיט לו המלך את השרביט הזהב וחי, א"כ כדי להציל אותה ממות נעשה להם כהיתר דפקוח נפש שאני. ותלוי בזה אם אומרים לאדם חטא בשציל שיזכה חצירו.

*

יושב א"כ נסמך לאחוריו או על צידו דרך גאווה עכ"ל. וא"כ את זה עשתה אסתר שירגיש צי' אחשורוש שהמן הוא אומן ואין לנשאו על כל השרים וכי כן הוא צנימוסו של מלך להכי זמנתו על המשתה ושם יהי' רואה אחשורוש את מדתו של המן שנתלה ויושב וכו' וע"ז תצריהו. דאי לא זמנתי' והוית אמרה לי' שהוא אומן ואינו ראוי להשיבות אפשר דלא הי' אחשורוש מאמינה הלכך זימנתו צדיק שיהא מנזי לה להראות את מעשיו מוכיחין עליו שהוא אומן. ואפשר דהן הן הדברים שאמר ר"א פחים טמנה לו וכו'

הנה לפי מאי דמצינו דצלילה ההוא נדדה שנת המלך ליל ראשון של פסח היה וכדאי' ציזר של שבת הגדול וז"ל: עוררת נחך עליו צנדד שנת לילה. וצפירוש: ר"ל שנחת אותו צמה שנדדה שנת המלך כדכתיב צלילה ההוא נדדה שנת המלך וגומר. ואז התחיל מפלתו של המן וכל אלו מפלות שחשיב היה כולן צליל ט"ו ניסן קצת מהן צקצלה וכו' עכ"ל.

ולמחרתו הלכה לצית המלך וי"ט ראשון של פסח היה. ולפי משמעות הקרא הלכה לצית המלך יום שני של פסח שהוא ט"ז בניסן, דז"ל: ויהי ציום השלישי וגומר ויושב המלך וגומר ואותו יום שלישי ט"ז בניסן הי' כדאי' ברש"י צמגילת אסתר וז"ל: ויעבור מרדכי על דת להתענות צי"ט ראשון של פסח שהתענה י"ד בניסן וט"ו וט"ז שהרי ציום

אות ג

ויהי כראות המלך את אסתר המלכה אמר רבי יוחנן שלשה מלאכי השרת נודמנו לה באותה שעה וכו' ואחד שמתח את השרביט וכמה אמר רבי ירמיה שתי אמות היה והעמידו על שתיים עשרה ואמרי לה על שש עשרה ואמרי לה על עשרים וארבע במתניתא תנא על ששים וכו' רבה בר עופרן אמר משום רבי אליעזר ששמע מרבו ורבו מרבו מאתים עכ"ל.

והיינו טעמא דהדר קבלוהו תורה שצ"פ צימי אחשורוש מאהצת הנס שראוי בחוש ובעין שעמד להן זכות תורה שצ"פ שנמתח השרביט על ששים אמה. ובאפשר לזה כיון תוספ' (דף פ"ח ע"א) צד"ה כפה עליהן הר כגיגית וכו' מאהצת ההנס עיין שם שנכלל בזה ג"כ נס של השרביט שעי"ז נגאלו ישראל ממות לחיים.

ורבה צר עופרן ס"ל כל הדעות וכולם נדקו יחדיו וכולהו קשוט. איצרא לפי מאי שכתבתי לעיל נכלל דברי המ"ד דס"ל י"צ אמות נכלל תוך תוך דדברי המ"ד דס"ל ט"ז אמות. ומעתה לא וחשוב מ"ד דס"ל ט"ז ומ"ד דס"ל י"ד ומ"ד דס"ל ששים עולים ביחד מאה. ומצינו שמדה טובה של הקצ"ה הוא לפחות תשלומי כפל כדאי' במס' חגיגה (דף ט"ו ע"א) וז"ל: לדיק נוטל חלקו וחלק חצרו בגן עדן וכו' אמר רב משרשיא מאי קראה גבי לדיקים כתיב לְבָן בְּאַרְצָם מְשֻׁנָּה יִירָשׁוּ (ישעיה סא, ז). ומש"ה מצינו ג"כ במדה שהרשע נוטל חלקו וחלק חצירו בגינהם שהוא ג"כ תשלומי כפל.

אמור מעתה שדברי רבה צר עופרן נדקו שנמתח השרביט מאתיים כי צלירוף המ"ד הנ"ל ביחד המה מאה והקצ"ה משלם תשלומי כפל במדה טובה ועולה למאתים. והנה שים רעיונך במדרש ילקוט חמישחו יוסף עליו דמצינו שם (בדף קע"ב ע"ד) וז"ל: רבי יהושע אומר י"ד ואמרי לה י"ח ע"ש. ואפשר דפליגי בזה דמ"ד דס"ל י"ח הוא סובר שתנ"ך נחלקים לך"ח ספרים שבתורה המה ז' ספרים ושמואל ומלכים כל אחד נחלק לז' חלקים.

נראה לי דהנהו תנאי פליגי צפלוגתא דהנהו תנאי, דאי' במס' הנ"ל (דף ט"ו ע"א) ויהי ציום השלישי וכו' וכתבו תוס' צד"ה ציום השלישי, בזכות תורה נציאים וכתובים א"נ כהנים לויים וישראלים אי נמי משה ואהרן ומרים אי נמי שלישי דמתן תורה עכ"ל.

מ"ד הראשון דאמר י"צ אמות הוא סבר כמ"ד בזכות כהנים ולויים וישראלים שהמה שנים עשר שצטים.

ומ"ד דס"ל ששה עשר אמות הוא סובר שהמה י"ג שצטים ומוסיף עוד מדיליה בזכות משה ואהרן ומרים שכל אחד הי' שקול צרום מעלות ועל כל פנים זכות כל א' מהם הי' מנין כשצט אחד ואגז חשיבותן קוצע צרכה לעצמן ולכך ס"ל שש עשרה אמה.

ומ"ד דס"ל י"ד אמות הוא מסכים לדעת דס"ל בזכות תורה נציאים וכתובים שהמה י"ד ספרים ואת זה לעומת זה עשה חלקים שמתח השרביט י"ד אמות.

והמתניתא דס"ל ששים מסכים לדעת בזכות שלישי דמתן תורה ומדאמר שלישי דמתן תורה ולא קאמר זכות שלשה ימי הגבלה ימי פרישה ומחליט רק יום השלישי להורות שקאי על יום השלישי שהוסף משה מדעתו כי משמעות הקרא רק שני ימים היום ומחר ומשה דרש היום כמחר כדאי' במס' שבת (דף פ"ו ע"א) והקצ"ה הסכים על ידו שהרי לא השרה שכינתו עד לפרא דיום הרביעי. א"כ יום השלישי הוא תורה שצ"פ כיון שנלמוד מכח דרוש ותורה שצ"פ מיוסד על ששים מסכת ונחלק לששים חלקים לכך זכות של תורה שצ"פ ששים מסכת הועיל שמתח השרביט ששים אמות.

אות ד

כן אתה מוצא באמתה של בת פרעה עכ"ל.

ילקה ציוס זה וכו' עכ"ל. וכיון דצין למר וצין למר צי"ט
 הי' לרצי חנינא ז' של פסח ולר' אחא יוס טוב של שזועות
 ח"כ האיך נשתרצב אמתה של בת פרעה דהוי כזונה.
 ויש ליישב דמותר לעשות איזה דבר אסור כדי להציל
 נפש כי בזה שגשתרצב אמתה הצילו. ומש"ה אמר צמס'
 מגילה וכן אתה מוצא באמתה וכו' דמוזה נלמוד ההיתר
 להא' דנשתרצב השרציט צי"ט כאשר כתבתי בחיבור זה
 דאותו מעשה צי"ט אף דהוי כנוטע צי"ט משום שעדו כן
 כדי להציל את אסתר.
 אך שאני משה דשקל כנגד כל ישראל ואף דבאותו שעה
 עדיין לא הי' שקול הצילו על שם העמיד גם באותו שעה
 נתמלא הבית כולה אורה ממנו וחכמת אדם תאיר פניו.
 ע"כ מעיר דוד

ובן הוא צמס' סוטה (דף י"ב ע"ב) ושם מפורש
 יותר דז"ל: ותשלח את אמתה ותקחה ר'
 יהודה ור' נחמיה חד אמר ידה וכו' ולמאן דאמר ידה
 ליכתוב ידה הא קמ"ל דאישתרצב אישתרצבי דאמר מר
 וכן אתה מוצא באמתה של בת פרעה עכ"ל.
 ואותו מעשה צי"ט היה כדאיתא שם צמס' סוטה
 באותו עמוד וז"ל: רצי חנינא בר פפא אמר אותו היום
 עשרים ואחד בניסן היה אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש
 ברוך הוא רצונו של עולם מי שעתיד לומר שירה על הים
 ציוס זה ילקה ציוס זה רצי אחא בר חנינא אמר אותו היום
 ששה בסיון היה אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך
 הוא רצש"ע מי שעתיד לקבל תורה מהר סיני ציוס זה

*

מקובץ כרם שלמה (שנה כ"ג עמ' י')

ומה ראתה אסתר שזימנה את המן וכו'.

ציוס טוב ראשון של פסח היתה ודו"ק. (ועי' ביערות דבש
 ח"א דרוש י"ז, ח"ב דרוש ט')^[רמא].

הגאון רצי דוד אופנהיים ז"ל אצ"ד פראג כתב
 לבאר עפ"י מה דאיתא צמס' צינה (דף כ"א
 ע"ב) אין מזמנין את הנכרי ציוס טוב, והרי סעודת אסתר

* * *

[רמא] ובספר דף על הדף (כאן) הקשה דלפי דבריו צ"ב מה מתרצת הגמ': כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית, האם מטעם
 זה הותר בישול לגוי ביום טוב וצ"ע. וצ"יין בזה הגאון ר' יצחק דוד אלטר שליט"א: הגר"ד אופנהיים לא הקשה מאיסור
 בישול אלא מדין אין מזמנין גוי שהוא מחשש שמא ירבה בשבילו, [ובלא"ה לא קשה כ"כ הקושי, דמבשל בקדירה א'
 לצורך גוי וישראל רוב הראשונים מתירים].

ועי' בספר ברכת דוד (חג המצות עמ' קפ"ח): אולי הכוונה שהי' בזה ספק פקו"נ אם היו יודעים שהיא יהודית, ולכן שרי לבשל
 לגוי ביו"ט, וצ"ע.

ובספר כסא דפלפלי (מגילת אסתר פלפלתא נ"ג) בשם חכם אחד: שאפשר שאותו חג הפסח חל בשבת, ובשבת אוכלין מן
 המוכן מבעוד יום ולא שייך החשש הנ"ל ושרי להזמין לנכרי.

דף ט"ז ע"א

בגמרא: וימצא כתוב כתב מבעי ליה מלמד ששמי מוחק וגבריאל כותב. פירש"י כתוב משמע שהיה כתוב מחדש, כתב משמע מעיקרא, וימצא כתוב בספר זכרון לפניו אשר הגיד מרדכי עכ"ל.

נכונה כדאיתא בש"ע כתב שלי וי"ו עכ"ל. ולי נראה דלק"מ דמה שכתב הסמ"ע הוא מיוסד על זה כתב הוא שם דבר וקאי על הכתב אבל כתוב קאי אכתיבה לכן שלח ידו להגיד דברי הש"ע לכתוב וי"ו בין תי"ו ליצ"ת כי היכי דלהוי פירוש שנמצא שכתוב בשטר דקאי על הכתיבה משא"כ מלת כתב הוא קאי על הכתב. ודוגמא לזה במס' פסחים (דף נ"ד ע"א) וז"ל: תנו רבנן עשרה דברים נצראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן צאר ומן וקשת כתב ומכתב וכו'. פרש"י: כתב, קריאת שם האותיות. המכתב, חקיקתן ולורתן כך שמעת, ולי נראה: כתב, זו היא חקיקת לורתן, והמכתב, הוא עט וחרט שנכתב בו חקיקת הלוחות, כי ההיא דקדושין (כא, ב) מניין לרבות הסול והסירא והמכתב, ונראה דברי דקרייה לא קרי ליה כתב עכ"ל. אמנם מלת כתוב הוא דוגמא לפסוק שבתהלים לעשות משפט כתוב הדר הוא וגו' וכן במגילה אמר הש"ס וימצא כתוב משמע שנמצא כתב חדש כי גבריאל הי' כותב מחדש אמנם מלת כתוב י"ל דקאי על הכתיבה שכבר כתוב ואין לו הכרע אבל כתב הוא שם דבר.

*

שם: אמר להו במאי עסקיתו אמרו ליה בזמן שבית המקדש קיים מאן דמגדב מנחה מייתי מלי קומציה דסולתא ומתכפר ליה אמר להו אתא מלי קומצי קמחא דידכו ודחי עשרה אלפי בכרי כספא דידי עכ"ל.

פרש"י: הלכות קמיצה, דורש בענינו של יום, וששה עשר בניסן היה, הוא יום תנופת העומר עכ"ל.

וכתב המהרש"א וז"ל: אול כו' הלכות קמיצה לרבנן כו'. כל האי עובדא לא ידענא לו רמז בקרא ובקבלה היה בידם כל זה ופרש"י הלכות קמיצה דריש מענינו של יום כו' יום תנופת עומר עכ"ל וכ"ה במדרש ילקוט במאי עסקיתו א"ל במצות עומר כו' א"ל דשעורין כו' ע"ש אבל ממה שאמר בסמוך שא"ל מאן דמגדב מנחה מייתי מלא קומציה דסולתא כו' לאו אעומר נתכוונו שהרי לא בא בנדבה גם לא היה העומר סולת שהרי מן שעורים בא וכו' עכ"ל ע"ש.

זהו סולת שהרי הי' צריך להיות מנופה בשלש עשרה פנה כדי שיהא סולת נקי. דעיין במס' מנחות (דף ע"ו

ועיין בספר מסגרת השלחן על ש"ע ח"מ (סימן מ"ט סעיף ד') וז"ל בש"ע: אי קרו ליה ועני, מחזקינן ליה זה הוא שמא לחובתו, כגון שקרא את עצמו: ראובן, וכתב שטר עליו: ראובן ליה משמעון, וטעין השתא: לאו ראובן שמי, אי קרו ליה ראובן ועני, אף על גב דלא אתחזק שלשים יום זהאי שמא, חייב וכו'. וכתב הסמ"ע [סק"ז] וז"ל: נראה דצריך להיות "וכתוב" שטר בוי"ו בין תי"ו לצי"ת. ור"ל, שמלוה מוציא שטר עליו כתוב בו שראובן חייב, והוא רוצה לכפור ולומר אין שמי ראובן, בזה לא מאמינים ליה כיון דקרו ליה זהאי שמא ועני והו חובתיה בודאי. אבל אינו ר"ל דהאי ראובן הלך לסופר ולעדים לכתוב עליו שטר חוב איך שהוא חייב לשמעון מנה, דבזה שייך רמאות הנ"ל דיעלה לו שם ראובן כדי להוציא בו ממון מיד ראובן אחר וק"ל עכ"ל. והשיג עליו המסגרת השלחן וז"ל: אמר המחבר, גרסא זו נגד גמר' ערוכה דמגילה (בסוף דף ט"ז ע"א) וז"ל: וימצא כתוב כתב מצעי ליה מלמד ששמי מוחק וגבריאל כותב פירש"י כתיב משמע שנכתב מחדש כתב משמע מעיקרא. וכן גריס הסמ"ע איפכא ע"כ ליתיה האי גרסא וגרסא

ולא ידעתי נפשי שמתני חפ"י אי נימא דקאי אעומר כדפרש"י מ"מ ששיך

מנופה כל זורכה שמהא סלת זרורה זשעת אפיה עכ"ל.
תנו רבנן סולת ואפית אותה מלמד שנקחת סולת ומנין
שאפילו חיטין תלמוד לומר ולקחת. פרש"י: תלמוד לומר
ולקחת מכל מקום, וזלזד שמהא זו סלת זרורה זשעת
אפייה עכ"ל. הרי להדי' דמנחת העומר הי' מנופה והיתה
סלת נקי' יותר משתי הלחם ולחם הפנים.

ע"ב) וז"ל: מתני' העומר היה מנופה זשלש עשרה נפה
שתי הלחם זשתיס עשרה ולחם הפנים זי"א רזי שמעון
אומר לא היה להן קצצה אלא סולת מנופה כל זרכה היה
מזיא שנאמר ולקחת סולת ואפית אותה עד שמהא מנופה
כל זרכה. פרש"י: העומר היה מנופה זי"ג נפה, הלכה
למשה מסיני. שנאמר ולקחת סלת ואפית אותה וגו', שמהא

*

שם בתוספת ד"ה ודחי עשרה אלפי ככרי כספא, שמעתי שעשרה אלפי ככר כסף עולין חצי שקל לכל אחד
מישראל שהיו שש מאות אלף כשיצאו ממצרים ואמר שיתן לאחשורוש כל פדיונם ודוק ותשכח עכ"ל.

מאן דעבר על מנייניא מפר עשרין שנין ולעילא
לשית מאה ותלתא אלפין וחמש מאה וחמשין וכו'
עכ"ל.
ולפי דבריו אכתי לא נתן לאחשורוש כל פדיונם דנשתיירו
תלת אלפין וחמש מאה וחמשין שלא נתן זעזורס דמי
פדיונם.

אתה המעיין הנוצע ממקור החכמה שים
עיוןך זתרגום יונתן פי' פקודי
זמתרגם על פסוק וְכִסֵּף פְּקוּדֵי הָעֵדָה (שמות לח,
כה) וגו', וז"ל: וְכִסֵּף מְנַיִי דְבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּיהָבוּ
בְּזִמְן דְּמִמְנוּן מִשְׁה גְּבַר פּוּרְקָן נְפִישִׁיה מְאָה קְנַמְרִין
וְאַלְפָּא וְשִׁבְעַ מְאָה וְשׁוּבְעִין וְחֲמִישׁ סְלָעִין וכו'. לְכֹל

*

שם: אמר ליה סגי ליה בחד דיסקרתא אי נמי בחד נהרא אמר ליה הא נמוי הב ליה אל תפל דבר מכל אשר דברת
עכ"ל.

וא"כ לפ"ז שזכה מרדכי להיות לו חני' זקרקע זצזל הי'
יכול לקיים זגדולי קרקע ההיא מדרבנן כל מצות התלויות
זארץ כגון הפרשת תרומה ומעשרות זיכורים פאה פרט
ועוללות שכתח עומר זביעית ויזל חדש ערלה כלאי זרעים
וכלאי אילנות, שהרי הי' לו קרקע מיוחד והגדולין נתגדלו
זיד ישראל. וזיחוד אח"כ שהשליט המלך למרדכי ולאסתר
המלכה על נכסי המן הי' להן קרקע כחלק א' מן שרי
הפרתמים.

לפ"ז מרדכי זכה שהי' לו חני' זקרקע זצזל אף
שהי' ארץ לא להם מ"מ ניתן לו מן המלך חד
זסקרי' וחד נהרא.
ואם נפשך לומר מהיכן זכה מרדכי הלא לא נעשה שום
קנין מ"מ הי' כאלו מונח מוהרקייהו דידי' זטפסא דמלכה
זי אם אמר מלכה עקר טורא עקר ולא הדרו, זיחוד שהי'
כאן תשלום גמול על שהזיל את המלך ממות לחיים וכל
אשר לאיש יתן זעוד נפשו.

*

שם בגמ': אמר ליה קום לבוש הני מאני ורכוב האי סוסיא דבעי לך מלכא אמר ליה לא יכילנא עד דעיילנא לבי בני ואשקול למוזיא דלאו אורה ארעא לאשתמושי במאני דמלכא וכו'. אזיל ואייתי זוזא מביתיה וקא שקיל ביה מוזייה וכו' עכ"ל.

ראויין לשתייה ובית הלל מתירין. ובתוס' ד"ה לא יחס אדם חמין וכו', וא"ת מאיזה טעם שרו ב"ש וכו'. וי"ל דמיירי כגון ששותה וכו'. והכי איתא בהדיא בירושלמי דל"ז ש צריך לשמות מהן וצ"ה מתירין ודוקא לרגליו אצל לכל גופו מודה דאסור דדבר השוה לכל נפש צעין וזה אינו ראוי אלא לצני אדם מעונגין אצל ידיו ורגליו שוה לכל נפש עכ"ל.

וי"ל דמרדכי שהי' מעונג ביותר הי' נעשה לו כהיתר. ובפרטות שהי' נעשה ע"י המן ולא ע"י עצמו.

ועל רכיבת הסוס שהוא רק משום שבות שהחי נושא את עצמו י"ל גלא גזרו משום יקרא דמלכותא.

וביחוד י"ל גבי רכיבה שרכב מרדכי צי"ט לית דין צריך צשש ואפי' שבות ליכא, דזיל צתר טעמא דאין רוכצין על בהמה צי"ט דעיין צמס' י"ט [צי"ה] (דף ל"ו ע"ב) בגמ': ולא רוכצין על גבי בהמה גזרה שמא ילא חוץ לתחום שמע מינה תחומין דאורייתא אלא גזרה שמא יתחוך זמורה. פרש"י: שמא יתחוך זמורה, להכותה, והוי קולר מן המחוצר עכ"ל.

אמור מעתה גבי מרדכי לא היו החששות הללו דהחשש משום תחומין ליתא הלא ר' יהושע בן קרחה אמר לעיל (דף ב' ע"ב): רבי יהושע בן קרחה אומר כרכין המוקפין חומה מימות אחשורוש קורין בחמשה עשר מאי טעמא דרבי יהושע בן קרחה כי שושן מה שושן מוקפת חומה מימות אחשורוש וקורין בחמשה עשר אף כל שמוקפת חומה מימות אחשורוש קורין בחמשה עשר עכ"ל. וא"כ אף כאן אנו נאמר הואיל דמוקפת חומה היתה אפי' היתה גדולה כאנטוכי' הרי היא כד' אמות והוא לא הי' רוכב כי אם צרחוצות העיר כמאמר הקרא וירכיבוו צרחוצ העיר, וא"כ לא ילא חוץ לעיר ולא הי' שום חשש שינא חוץ לעיר. וגם החשש השני שמא יתחוך זמורה להכות את הסוס שילך דרכו ליתא דהלא המן הי' מנהיג את הסוס בכל רחוצות העיר ולא על מרדכי רמי' הולכת הסוס.

ומה שהי' המן שקל מוזי' דמרדכי י"ל דמרדכי לא הי'

איבא למירק הלא זה המעשה הי' ציוס טוב שני של פסח ובגולה היו עושים שני ימים י"ט וא"כ האין שקל ממזי' ועל לבי בני צי"ט ורכב אסוסיא.

וי"ל דהנה עיין לעיל (דף ט"ו ע"א) וז"ל: ויעצר מרדכי אמר רב שהעביר יום ראשון של פסח צתענית. פרש"י: יום טוב ראשון של פסח, שהרי בשלשה עשר בניסן נכתבו האגרות וניתן הדת בשושן, וארבעה עשר וחמשה עשר וששה עשר הצענו, ובששה עשר נתלה המן צערב עכ"ל. לכאורה יפלא הלא גם צי"ט שני נתענו ולמה אמר רב שהעביר רק י"ט ראשון של פסח וצ"ל שרצ ס"ל שלא היו עושי' שם רק יום אחד משום שהיו צקיא צקציעי דירחא שהיו שם החרש והמסגר אלף וצייחוד שהי' דעתם לאהדורי לא"י כמאמר הקרא למלאות שצעים שנה אפקוד אחת. א"כ אף כאן מעיקרא דדינא לק"מ דהא הי' ציוס שני ולא היו עושים אותו י"ט.

אמנם עיין צמס' צי"ה (דף ו' ע"א) דז"ל: רב אשי אמר אף על גב דלא אשתהי נמי לא משהינן ליה מאי טעמא יום טוב שני לגבי מת כחול שויה רבנן וכו', אמר רבינא והאידנא דאיכא חצרי חיישינן. פרש"י: דאיכא חצרי, אומה רשעה שהיו צימי פרסיים, וכופין את ישראל לעשות מלאכתן, וציוס טוב היו נדחין מהן על ידי שאומרים להם: יום טוב הוא, ואם יראו אותם מקצרין מתייהם, יכופו אותם למלאכה עכ"ל.

הרי שהיו מקיימין בצבל י"ט שני וצ"ל דלאח"כ כשירדו לצבל לדור דירת קצב היו מקיימין אצל באותן שצעים שנה שיו דור דעה ויודעין לעבר שני' כדאית' לעיל (דף י"ב ע"ב) וז"ל: ויאמר המלך לחכמים מאן חכמים רבנן יודעי העתים שידעין לעבר שנים ולקצוע חדשי' וכו' י"ל באותו הזמן לא היו מקיימין יום השני של גליות רק יום אחד.

גם י"ל אף שהיו מקיימין שם י"ט שני מ"מ הי' קצת היתר לכבוד המלך. דעיין צמס' צי"ה (דף ו' ע"א) צמתני' בית שמאי אומרים לא יחס אדם חמין לרגליו אלא אם כן

כלה וזה וזה מלפני מלך ישראל אמרו עליו על אגריפס המלך שעבר מלפני כלה ושצחוהו חכמים וכו' עכ"ל. הרי לפניך דיקרא דמלכותא עדיף. והנה הא דאית' צש"ס לקמן כי הוה נקיט ואזיל צשצילא דבי המן חזיתיה צרתיה דקיימא אחיגרא סצרה האי דרכיב אצוה והאי דמסגי קמיה מרדכי, הינו טעותה דסצרה כי מרדכי היהודי לא ירכיב צי"ט על הסוס.

מסייע ונעשה צהיתר ע"י המן כיון שלא הי' מרדכי מסייע כדאי' צמס' י"ט (דף ט"ב ע"א) לענין מכחל עינא אף דליכא סכנה מותר לעשות ע"י נכרי אם אינו מסייע אפי' צשצת ע"ש. ועוד הרי מצינו צמס' י"ט (דף ט"ו ע"א) דהתירו למיגז ליה גלימא ולמיגז ליה אסא צשני משום כבוד וכ"ש שהתירו לכבוד המלך שהוא ליקרא דידי' צי"ט שני דעיין צמס' כתובות (דף י"ז ע"א) ז"ל: ת"ר מעצריין את המת מלפני

*

שם בגמרא: ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע הזה אמר רבי אלעזר מלמד שהיתה מחווה כלפי אחשורוש ובא מלאך וסטר ידה כלפי המן עכ"ל.

וטוב לו שיש צשני לו למטה הימנו, וישמע דצריז כשהוא מוטב עכ"ל. אמר ליה שאני פרסאי דמחוי ליה צמחוג. פרש"י: צמחוג, מראיס צידיהם וצאצצעותיהם צרמיזה עכ"ל.

אמור מעתה סדר היסצה צאותה סעודה שעשתה אסתר היו ישיצתן צאופן הזה. אחשורוש צאמנע, אסתר למעלה הימנו לצד ימין, שהיתה יושצת לימינו, והמן למטה הימנה, והוא לשמאלו, שכן דרך הפרסיים ליצצ צמסיצת הסעודה.

והנה אסתר היא היתה מחוות צמחוג כדרך הפרסיים והראית צידה וא"כ י"ל על שניהם היתה מראת צידה על אחשורוש והמן כי שניהם היו יושצין למטה הימנה. ואפשר לומר צצתחלה היתה מראית צידה על אחשורוש וצא מלאך וסטר ידה כאלו היתה מתחלה מראית על המן ושניהם היו יושצין צשורה אחת. וגם להוציא מלב אחשורוש שלא עליו אמרה דצז זה להיות מחווה צמחוג אל המלך אמרה צפי 'המן הרע' מה שלא היו רגילים פרסאי לדצז צפה רק למחוי צמחוג כדי להוציא מחצצתו.

ועפ"ז יוצן דצרי ריש גלותא שאמר אף על גצ דרצבן קשישי אתון פרסאי צצרכי סעודה צקיאי מנייכו וכו' דעיין צמס' צ"צ (דף ק"ד ע"א) וז"ל: להלן מנאן הכתוב דרך גדולתן וכאן דרך חכמתן מסייעא ליה לצריי אמי דא"ר אמי צישיצה הלך אחר חכמה צמסיצה הלך אחר זקנה. לכן אמר ריש גלותא לר' ששת אע"ג דרצבן קשישי אתון וא"כ אתם נוהגין צמסיצה ליצצ דרך זקנה ופרסאי

בהשקפה ראשונה יפלא כיון שהיתה מראה על האחשורוש מה מהני צמה שסטר ידה כלפי המן לצז הראית על אחשורות א"כ השניהם היו צכלל אחשורוש והמן.

וגם הא דקאמר מלמד שהיתה מחווה כלפי אחשורוש מנלן דלמא הי' רק דציצור שהיתה מדצרת איש צר ואויב המן הרע הזה ולא היתה מחווה צידה.

ויש לייצצ [עפ"י] מה דאיתא צמס' צצכות (דף מ"ו ע"ב) וז"ל: אמר ליה ריש גלותא לצצ ששת אף על גצ דרצבן קשישי אתון פרסאי צצרכי סעודה צקיאי מנייכו צזמן שהן שתי מטות גדול מסצ צראש ושני לו למעלה הימנו. פרש"י: צזמן שהן שתי מטות, רגילין היו לאכול צהסצה על צד השמאלית, מוטב ורגליו לארך, איש איש על מטה אחת. צזמן שהן שנים גדול מסצ צראש, כלומר: מסצ תחלה על מטתו. ושני לו למעלה הימנו, מטת השני לצד מראשותיו של גדול עכ"ל. וצזמן שהם שלש גדול מסצ צאמנע שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה הימנו. ופרש"י: וצזמן שהן שלשה גדול מסצ צאמנע, שני לו למעלה הימנו, שלישי לו למטה הימנו, לצד מרגלותיו עכ"ל. אמר ליה וכי צעי אשתעויי צהדיה מתריץ תרוזי ויתצ ומשתעי צהדיה. פרש"י: אמר ליה, רצ ששת לריש גלותא. וכי צעי אשתעויי מתריץ תרוזי ויתצ, ואם רצה הגדול לצצז עם שני לו, צריץ הוא לצוקוף עצמו ממסיצתו, ליצצ זקוף, דכל זמן שהוא מוטב אינו יכול לצצז עמו, לפי שהשני לו אחורי ראשו של גדול הוא, ופני הגדול מסוצין לצד אחר,

צקיא מייניכו שיושבין דרך חכמה כמו שאתם רגילין ליטב
זישיבה.

והנה מה נמרץ לחיך דברי הש"ס שם דו"ל: ויאמר
המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה ויאמר ויאמר למה
לי אמר רבי אבהו בתחלה על ידי תורגמן כיון דאמרה ליה
מדבית שאל קאחינא מיד ויאמר לאסתר המלכה עכ"ל.
א"כ ציוס ראשון שלא הי' מדבר אתה עמה כי אם ע"י
שליח אין מקום להקשות קושי' הש"ס וכי בעי אשתעווי
זהדי' מתריץ תרוזי ויתיב משתעי זהדי' משום שהי' מדבר
ע"י שליח ... לה והוא לא הי' מדבר עמה בעלמא. משא"כ
ציוס השני שהי' מדבר עמה בעלמא ולא ע"י שליח א"כ
קושי' הש"ס נכזו כמו נד וכי בעי אשתעווי זהדי' מתריץ
תרוזי ויתיב לכך מוכרח לתרוזי שהיתה מחווב במחוג
והיתה מחוובה צידה וצא מלאך וסטר ידה כלפי המן.

ואם כך דרכה של תורה מיושב מה דאיכא לאקשווי לפי
מה דאי' לעיל (דף ט"ו ע"א) וז"ל: ויעבר מרדכי אמר רב
שהעביר יום ראשון של פסח בתענית. פרש"י: יום טוב
ראשון של פסח, שהרי בשלשה עשר בניסן נכתבו האגרות
וניתן הדת בשושן, וארבעה עשר וחמשה עשר וששה עשר
התענו, ובששה עשר נתלה המן בערב עכ"ל.

והנה אסתר ונערותי' היו ג"כ יושבין בתענית השלשה
ימים הללו כמאמר הקרא וגם אני ונערותי אלוס וא"כ
אסתר שעשתה סעודה לאחשורוש והמן היא לא היתה

*

אוכלת עמהם והאיך לא השגיח אחשורוש על זה.
אמנם לפי דרכינו למדנו שהיא היתה יושבת למעלה
מאחשורוש א"כ לא ראה אותה.

או י"ל דבר זה תלי באשלי רבצוי בפלוגתת הש"ס דמס'
תענית (דף י"א ע"ב וי"ב ע"א) אי מתענין לשעות או לא. דצבי
מדרשא הי פסק מתענין לשעות וע"ז אמר רב חסדא הא
דאמרת מתענין לשעות והוא שלא טעם כלום עד הערב
אמר ליה אביי הא תענית מעלייתא היא לא כריכא דאימלך
אימלוכי ואמר רב חסדא כל תענית שלא שקעה עליו חמה
לא שמייה תענית מיתיבי אנשי משמר מתענין ולא משלימין
וכו'. תא שמע דאמר רבי יוחנן אהא בתענית עד שאצוא
לציתי התם לשמוטייה נפשיה מצי נשיאה הוא דעבד וכו'
עכ"ל.

נמצא למ"ד דאין מתענין לשעת א"כ ע"כ אסתר שהיתה
יושבת בתענית לא היתה אוכלת עמהם בסעודה בט"ו
ובט"ז וז"ל שאחשורוש לא השגיח על זה מפני שהיתה
יושבת למעלה ממנו ואי אפשר להיות .. מלמטה למעלה
אם לא כי מתריץ תרוזי ויתיב. לאפוקי למ"ד שמתענין
לשעות א"כ י"ל דאפשר שהיתה מתענה לשעות והיתה
אכלה עמהם והן הן האיבעי' שם בש"ס דף י"א ע"ב דמר
עיקבא איקלע לגימזק ובעו מיני' אי מתענין לשעות או לא
משום שהם היו ספוקי קמספקא אי אסתר היתה מתענה
לשעות או לא.

מכת"י ספרו עיר דוד בית אסתר אות ה

מלמד ששמשי מוחק וגבריאל כותב עכ"ל.

אמנם לפי מאי דאי' במס' גיטין (דף ד' ע"א) וז"ל:
דתינא הרי שהיה צריך לכתוב את השם ונתכוין לכתוב
יהודא וטעה ולא הטיל צו דלת מעביר עליו קולמוס
ומקדשו דברי רבי יהודה וחכמים אומרים אין השם מן
המוצחר עכ"ל.

ויחיד ורבים הלכה כרבים. א"כ לשיטת חכמים ניחא
דכאן לא הי' שמשי מוחק לגמרי כדאי' שם במס' מגילה

הנה נודע דזה הי' צליל ראשון של פסח כדאי' ציונר
של שבת הגדול וז"ל: עוררת נחך עליו צנדד
שנת לילה. ובפירושו: כדכתיב צלילה ההוא נדדה שנת
המלך ואז התחיל מפלתו של המן וכל אלו מפלות שחשיב
היה כולן בט"ו ניסן עכ"ל. וכיון שכן האיך עבר גבריאל
ע"ז וכתב צי"ט ולכ"ע מיכאל וגבריאל מקיימים מה
שכתוב בתורה אף דלא נטווה.

אמר רבי חסי דרש רבי שילא איש כפר תמרתא ומה כתב שלמטה שלזכותן של ישראל אינו נמחק כתב שלמעלה לא כל שכן עכ"ל. וכיון שלא נמחק לגמרי אינו חייב משום כותב דהוי כותב על גבי כתב.

ומהאי טעמא סמין ליה רב חסי דרשתו של רבי שילא לתרך הא דאמר וגזריאל כותב כמ"ש להיות סמוכים לעד באמת ויושר.

*

אות ו

שדרה אסתר ואסרתינהו לכולהו בי בני ולכולהו אומני עייליה איהו לבי בני ואסחיה ואזיל ואייתי זוזא מביתיה וקא שקיל ביה מזייה עכ"ל.

הגה נודע דאותו יום היה יום ראשון של פסח כדאי' ביזאר של שבת הגדול וז"ל: עוררת נחך עליו בנדד שנת לילה. ובפירושו: ר"ל שנחתת אותו במה שנדדה שנת המלך כדכתיב בלילה ההוא נדדה שנת המלך וגומר. ואז התחיל מפלתו של המן וכל אלו מפלות שחשיב היה כולן בליל ט"ו ניסן וכו' עכ"ל. וכיון שהי' יום ראשון של פסח ואיתא בש"ע אורח חיים (הלכות י"ט סימן תקי"א סעיף ב') וז"ל: מותר להחם צי"ט מים לרחוץ ידיו אצל לא כל גופו, אפילו אינו רוחנו צבת אחת עכ"ל. וא"כ האריך אסחיה מרדכי צי"ט.

ושקיל מצי"א הא אסור לגלות בחול המועד ומכ"ש צי"ט. ואף אם תאמר דמיא להא דאיתא שם [סעיף ד'] וז"ל: ואלו מגלחין במועד מי שיצא מבית השביה ולא היה לו פנאי וכו' וה"ה גבי מרדכי שהי' צנער ובתענית לערן של ישראל ולא הי' לו פנאי לגלח בערב מועד. אין משם ראי' דהתם לא התירו אלא במועד ובמרדכי הי' הגילוח צי"ט כמ"ש.

ועוד הא כתב שם (בסעיף [קטן] ה'): אף על פי שהתירו להסתפר, לא יסתפר ברשות הרבים אלא בצנעה. ומעשה דמרדכי צפרהסיא הי'.

אם לא שתאמר לכבוד המלכות עשה כן וקצת הוא משמעות דבריו שאמר: לאו אורח ארעה לאשתמושי במאני דמלכא [הכי]. ודוחק גדול הוא שיעשה איסור בשביל כבוד מלכות.

ואין מציאין ראי' מיוסף שיצא מבית האסורים צי"ט כדאמרינן במס' ר"ה (דף י"א ע"א) וז"ל: יצא יוסף מבית האסורים צר"ה. ומקרא מלא דבר הכתוב וישלח פרעה ויקרא את יוסף וגומר ויגלח ויחלף שמלותיו משמע דצי"ט היה מגלח אותו בשביל כבוד המלכות. אין משם ראי' דשאני גבי יוסף דהיה קודם מתן תורה לכך היה מגלח בשביל כבוד המלכות. ולזה כיון רש"י בחומש וז"ל: ויגלח מפני כבוד המלכות עכ"ל משום שהי' קודם מתן תורה משא"כ גבי מרדכי שהי' אחר מתן תורה.

ע"כ מעיר דוד

ואף לפי מאי דאיתא שם באותו סעיף ז"ל: אצל במים שהוחמו מעי"ט, מותר לרחוץ כל גופו אפילו כאחד, הוא מסיים שם מיהו דוקא חוץ למרחץ, אצל במרחץ אסור. ומרדכי רחץ כל גופו במרחץ כמורש שם בגמרא ועייליה לצי בני איהו ובמרחץ אסור.

ועד הא כתב רמ"א שם בהג"ה ויש אוסרין בכל ענין וכן נוהגין עכ"ל. א"כ משמע דאין חילוק. ועוד הא מדאסרתינהו אסתרי לכל בני בני גס לא ידע המן קודם י"ט מזה כי זו בלילה נטוּוּ מפי המלך משמע שהחם צי"ט.

ועוד יש כאן מקום עיון כיון דהי' צי"ט ואיתא באורח חיים (הלכות חול המועד סימן תקל"א [סעיף ב' וג']) וז"ל: אין מגלחין במועד וכו' אפילו אם היה אנוס וכו' עכ"ל. א"כ כיון דאפילו בחול המועד אסור גילוח והאריך קאמר כאן

*

דף ט"ז ע"ב

בגמרא: לכלם נתן לאיש חלפות שמלת ולבנימן נתן חמש חליפת אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו דאמר רבא בר מחסיה אמר רב חמא בר גוריא אמר רב בשביל משקל שני סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף משאר אחיו נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים אמר רבי בנימין בר יפת רמז רמז לו שעתיד בן לצאת ממנו שיצא מלפני המלך בחמשה לבושי מלכות שנאמר ומרדכי יצא בלבוש מלכות תכלת עכ"ל.

והקשה מהרש"א: אבתי תקשי דאיכא קנאה במה שנתן לבנימין ג' מאות כסף ולא נתן בן לשאר אחיו ולא נוהר שרמז לו בזה כו' עכ"ל ע"ש.

ולא נתן להם השלש מאות כסף וצרכי להו מצנימין. ואפשר ליתן טעם לשבח מה ראה על ככה דאמר רבי יהושע בן לוי המוכר עצדו לעוצד כוכבים קונסין אותו עד עשרה צדמיו כי הוא הי' מוכיר ע"י מכירתו החטא מכירת יוסף שהיו שם עשרה אחים כל אחד הי' עליו לשלם דמי עצד שהוא יחד שלש מאות כסף וק"ל. אמנם אחר עיוני יגעתי ומנאתי דאתי לידי ספר צחיי ומנאתי און לדברי דז"ל [בראשית מה, כב]: ולבנימן נתן שלש מאות כסף. טעם שלש מאות כנגד מה שהיו האחים חייבים צמכירתו, כי עשרה פעמים שלשים שקלים שהם דמי עצד הם ג' מאות. וזה ממה שאמרו: (גיטין מד א) המוכר עצדו לעכו"ם קונסין אותו עד עשרה צדמיו, כלומר צדמי העצד שהם שלשים עכ"ל.

ונראה לי ליתן טעם לשבח וכעיקר דלכך נתן לבנימין שלש מאות כסף ולשאר אחים לא נתן כלום כי היכי דתהוי להו כפרה על מכירתו, דעיין במס' גיטין (דף מ"ד ע"א), וז"ל: אמר רבי יהושע בן לוי המוכר עצדו לעוצד כוכבים קונסין אותו עד עשרה צדמיו עכ"ל. וכבר נודע דמן הסתם דמי עצד הוא שלשים כסף כמאמר הקרא צפ' משפטים אך עצד יגח השור או אמה כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו וגו'. מעתה לא וחשוב אם קונסין אותו עד עשרה פעמים כך הוא מכוון שלש מאות כסף.

ומה נמלכה ונמלכה לחיך ופרשה זו יפה נדרשת כי יוסף נתן לבנימין שלש מאות כסף הואיל ולא הי' לו חלק צמכירתו ולשאר אחיו שהי' להם חלק צמכירתו קנס אותם

*

שם בגמרא: לכלם נתן לאיש חלפות שמלת ולבנימן נתן חמש חליפת אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו דאמר רבא בר מחסיה אמר רב חמא בר גוריא אמר רב בשביל משקל שני סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף משאר אחיו נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים אמר רבי בנימין בר יפת רמז רמז לו שעתיד בן לצאת ממנו שיצא מלפני המלך בחמשה לבושי מלכות שנאמר ומרדכי יצא בלבוש מלכות תכלת עכ"ל.

ופלא ג"כ איך ידע שעתידין ליחרב צ' מקדשים בחלקו של בנימין וכן בנימין איך ידע שמשכן שילה שהוא בחלקו של יוסף שעתיד ליחרב.

אלא ז"ל דאו צרות הקודש הי' ידע או צנזואה. לפ"ז יפלא למה לא קחשיב אותם להני תרי יוסף ובנימין בין מ"ח נביאים דקחשיב רש"י לעיל (דף י"ד ע"א) דז"ה נבואה שהורכה לדורות כו' דפתח מאברהם וכו'. ופרש"י שם שנים לא ידעתי ולמה לא קחשיב להני תרי יוסף ובנימין

ומן הראוי להתבונן איך ידע יוסף דבר זה שעתיד מרדכי לנאת בחמשה לבושי מלכות.

וכן יש להקשות על הא דאי' שם ג"כ צגמ': ויפל על צוארי בנימן אחיו וכו'. אמר רבי אלעזר זכה על שני מקדשים שעתידין להיות בחלקו של בנימין ועתידין ליחרב ובנימן זכה על צואריו זכה על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף ועתיד ליחרב.

בנצואה דאלת"ה עדיין לא פלטיית מקושי' הש"ס אפשר
דבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו וכו'.

וא"ל דרמו רמו שעתיד לנצח בן כו' קשה הא"ך הם היו
יודעין דבר זה אע"כ מנצח הנצואה וא"כ ניתוספו כמה
נציאים. אף אתה אמור לו אי משום הא לא אריא משום
ללא מנינו שנצואתם הי' לדורות מש"ה לא קחשיב להו.

גם י"ל שבאמת לא הבינו הרמו שם רמו ואין מספר
מחמש חליפות שמלות יודע להם הטעם להיות חימש את
הארץ ארשת שפתיו דעל לכיין נגד מרדכי ולהכי לא עלה
קנאה בלצבס כי י"ל דהחמשה שמלות לא היו שוים יותר
מהשמלה א' שנתן לכל א' וא' ושקולים היו.

אוי"ל שהיו שוין החמשה שמלות תשלומי כפל מהשמלות
שלהם כי בנימין הי' אחיו מן האב ומן האם והשאר אחים
לא היו רק מן האב ולא מן האם לכן הי' נוטל בנימין פי
שנים.

ותלמודא דידן רוצה ליישב מדוע חילקן יוסף לחמשה
חילוקי דרבנן ומיישב הש"ס דחילקן לחמשה לרמוז על
מרדכי שינא בחמשה לבושים אבל באמת טענת דמים לא
הי' להן כי הערך והדמים הי' צדימוס א' ואין משגיחין
צבק מאזנים כל עיקר ולא הי' שום הכרעה א' מהן יותר
על חבירו.

ולפי"ז לקיצעה קמא קמה .. למה לא קחשיב ליוסף שהי'
צדיק יסוד עולם ובנימין שהי' בין כתפיו שכן ותרוייהו היו
אושפזיכנין לשכינה במיוחד ... יוסף צשילה ובנימין צבית
עולמים וז"ע.

ויהי' המנין צמלואו וסליק חושבנא והנצואה זו הי' ג"כ
לדורות.

ואין לומר דאי אפשר שהי' בנצואה משום שהי' בח"ל
ובח"ל לא הי' שום נציא התנצח כ"א יחזקאל על הר כבד.
י"ל דצמנרים שהיתה שכינה ירדה עמהן כמאמר
הקרא ואנכי ארד עמך וגו' הי' שם השכינה וא"כ היו
יכולין להתנצחות. ובפרטות גבי בנימין מעיד הקרא צין
כתפיו שכן דהשכינה הי' עמו.

ובאמת מנינו ציעקב כשהי' צמנרים הי' מתנצח קודם
מותו והודיע לבניו כל מה שיהי' באחרית הימים כי צמנרים
היתה השכינה עמהן כדאי' לקמן (דף כ"ט ע"א) וז"ל: תניא
רבי שמעון בן יוחי אומר בוא וראה כמה חביבין ישראל
לפני הקדוש ברוך הוא שבכל מקום שגלו שכינה עמהן
גלו למנרים שכינה עמהן שנאמר הנגלה נגליתי לבית אביך
בהיותם צמנרים וגו' עכ"ל.

וביחוד מנינו ציוסף כשהי' עדיין בא"י בחלום אדבר בו
והוא א' מששים בנצואה וא"כ הי' מוסיקף והולך בקדושה
וצפרישה וצטהרה וע"י כך זכה לנצואה.

וצר מן דין י"ל קודם שבאו ישראל לארץ הוכשרו כל
הארצות לכה, ויוצא בדוגמא לעיל (דף י"ד ע"א) וז"ל:
כדתניא עד שלא נכנסו ישראל לארץ הוכשרו כל הארצות
לומר שירה משנכנסו ישראל לארץ לא הוכשרו כל הארצות
לומר שירה עכ"ל. אף כאן אנו נימא גבי נצואה עד שלא
נכנסו ישראל לארץ הוכשרו כל הארצות לנצואה.

ואם נפשך לומר הלא לפ"ז כל השצטים הי' להם יד ושם

*

שם: דבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו וכו'.

והקשה מהרש"א וז"ל: ואיכא למידק דהא לא דמיא דודאי גבי יעקב כיון דכולן בניו היו אם נותן לאחד מבניו
יותר יתקנאו בו אבל הכא כיון דבנימין היה גם אחיו מן האם ולא בן שאר אחיו למה יתקנאו בו כשהוא נותן לו
יותר וכו' ע"ש.

אחיו מן אב ומן האם אמנם חמישתו יוסף עליו זה הי'
מקום לעלות קנאה בלצבס וע"ש מה שמיישב המהרש"א
מלתא בטעמא.

וי"ל דודאי אלו נתן לו שני חליפות שמלות לא הי'
להם שום קנאה דמן הראוי לו ליטל פי שנים
נגדם שהם היו רק אחין מן האב ולא מן האם והוא הי'

*

שם: ויפל על צוארי בנימן אחיו כמה צוארין הוו ליה לבנימין אמר רבי אלעזר בכה על שני מקדשים שעתידין להיות בחלקו של בנימין ועתידין ליחרב ובנימן בכה על צואריו בכה על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף ועתיד ליחרב עכ"ל.

ועיין במהרש"א .. דבית המקדש נקרא צואר כמו כמגדל דויד צוארך וצוארך כמגדל השן כמו שהצואר בגובה של אדם והודו בן המקדש בגובה א"י והודו של ישראל עכ"ל.

סצור למצנייה צעין עיטס דמדלי אמרי ניתמי ציה קליל כדכתיב וצין כתפיו שכן. פרש"י ד"ה ניתמי ציה קליל, נעשה אותו נמוך מעט ונצנהו צירושלים שהיא למטה כדכתיב כתפיו ולא כתיב ראשו עכ"ל.

הרי מדאמר הקרא צין כתפיו שכן להורות שלא לצנות הציית מקדש על ראש ההר אלא דניתמי צי מראש עד כתף, א"כ נצנה המקדש נגד מקום הצואר שהוא צין הראש ולכתף לכן היו מכניין למקדש צואר ורמיזא בקרא כמגדל דוד צוארך וק"ל.

הנה הא דמכנה צינ צית צס צואר נראה ליישב ע"פ הגמ' צמס' צחס (דף נ"ד ע"ב) וז"ל: דרש רבא מאי דכתיב וילך דוד ושמאל וישבו צניות צרמה וכי מה ענין ניות אלל רמה אלל שהיו יושצין צרמה ועוסקין צנויו של עולם אמרי כתיב וקמת ועלית אל המקום מלמד שצית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל וארץ ישראל גבוהה מכל ארצות לא הוו ידעי דוכתיא היכא אייתו ספר יהושע צכולהו כתיב וירד ועלה הגבול ותאר הגבול צצט צנימין ועלה כתיב וירד לא כתיב אמרי ש"מ הכא הוא מקומו

*

שם: ויפל על צוארי בנימן אחיו כמה צוארין הוו ליה לבנימין אמר רבי אלעזר בכה וכו'.

על ג' חורצנות. ועיין מה שמפרש הרי"ף והמהרש"א צזה.

ועפ"ז מיושב מה דאמר הש"ס והנה עיניכם ראות ועיני אחי צנימין אמר רבי אלעזר אמר להם כשם שאין צלצוי על צנימין אחי שלא היה צמכירתי כך אין צלצוי עליכם כי פי המדבר אליכם שהייתם צמכירתי עכ"ל. וי"ל לדבר זה אדסמיך ליי קאי יש מקום ללמוד שלא הי' צלצו על צנימין אחיו שמן הראוי הי' לקנאו צו שהרי יוסף הי' אושפזיכנין לשכינה כמה מאות שנה וניטל ממנו וניתן לצנימין אחיו ולהכי לא הי' צלצו עליו אלא ראה ושמת צלצו א"כ אף כאן אנו נאמר שאמת נהגה חכו שאין צלצו על השצטים.

יש להקשות למה לא צכה יוסף על מקדשו שנחרב תחלה. וי"ל דיוסף לא צכה על זה כיון שראה שאחיו צנימין נעשה אופזיכנין לשכינה לא הי' מנער על זה שלא הי' מקנא צאחיו וראה ושמת צלצו. משא"כ צצנימין כתיב צכה על צואריו שהוא לשון רצים וצמסרה כתיב צוארו לשון יחיד. וי"ל דתרוייהו איתנהו אס למקרא ואס למסורת שצנימין צכה על שני מקדשין שנצנו צחלקו שנחרבו וגם צכה על צוארו לשון יחיד שהוא משכן שילה שנצנה צחלקו של יוסף דכיון דראה והצין צנימין ששתי מקדשות עתידין ליחרב ודאי הי' ניחא ליי להיות תיקום צקדמייתא צחלקו של יוסף וצכה

*

שם: וילכו גם אחיו ויפלו לפניו אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר היינו דאמרי אינשי תעלא בעידניה סגיד ליה תעלא מאי בצירותיה מאחוזה אלא אי איתמר הכי איתמר וישתחו ישראל על ראש המטה אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר תעלא בעידניה סגיד ליה עכ"ל.

ומקשה הרי"ף וז"ל: אין לומר שמפני שהיה קמן מהם קראו תעלא בערך אחיו הגדולים שהרי היה בתוכם גם בנימין שהיה קמן ממנו ואיך קראו תעלא לגבי בנימין וכן בני השפחות אע"פ שהיו גדולים מיוסף אינו נקרא יוסף שועל לגבי בני השפחות עכ"ל.

ו"ל ע"פ דעת הרמב"ן בהשגות [סהמ"ז ריש שורש ז'] דז"ל: דאף אחיו הגדול א"ל לכבוד אחר מיתת אביו כי אם צחי אביו משום כבוד אביו וכאן הי' אחר מיתת יעקב ולא הי' מחויב בכבודם. זאת ועוד

אחרת עיין בטור י"ד בד"מ (סימן ר"מ סק"ז) אם מוחל אביו כבוד בנו הגדול. וי"ל דיעקב צחי מוחל ליוסף דבר זה וצפרטות שהי' .. ליקרא דמלכותא שהי' שליט על כל ארץ מנצרים.

*

שם: אמר רב חמא בר גוריא אמר רב בשביל משקל שני סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף משאר אחיו נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים עכ"ל.

עפ"ז נראה ליתן טעם לשבח מה ראו השצטים למכור את יוסף צעשרים כסף כמאמר הקרא ויעברו אנשים מדינים סחרים וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף ויביאו את יוסף מצרימה (בראשית לז, כח). וי"ל דאחי יוסף שהי' צמכירה המה היו עשרה ונטל כל א' חלקו מעשרים כסף שני כסף שהוא שני סלעים וא"כ נטל כל אחד חלקו כפי מה שהוסיף יעקב ליוסף משאר אחיו משקל שני סלעים נטלו גם הם כל א' שני סלעים בכסף.

ועיין בצעל הטורים שנתן טעם לעשרים כסף שהוא ערך מצן ה' עד זן ז' עשרים סלעים אמנם כיון שמכרו את יוסף הולכין אחר הדמים והדמים מודעין דמי שויו ולא אולכין אחר דמי הערך לכן לפי מה שכתבתי היו מכוונין ליטול כל א' חלקו כפי מה שהוסיף יעקב ליוסף לא פחות

ולא יותר וסליק חושבנא. וכי תאמר בלצדך למה צאמת מכרו אותו צעשרים כסף הלל דמי עצד הוא שלשים כסף. י"ל שהיו מוכרים צול שהוא שלישי פחות מן הראוי למכור דעיין במס' ז"מ (דף מ"ב ע"ב) דאמר התם הש"ס דמשלם דמי צשר צול. ופרש"י בד"ה ומשלם צקרא דמי צשר צול וכו', ולא ישלם כל דמי השור כמות שהוא חי, אלא העור יחזיר לצעלים והצשר שמין וישלם שני שלישים, דהיכא דאמרינן בגמרא משלם צול כל זוזא שהוא שש מעה כסף חשבינן צארצעה דנקי, צפרק מי שמת עכ"ל.

הרי לפניך דמה שהוא נמכר צול הוא נמכר פחות שלישי אף כאן אנו נאמר דזולו צמקח ומכרו אותו פחות שלישי מדמי הראוי למכור דהיינו שלשים של עצד ומכרו אותו צעשרים כדי להיות לכל אחד שני סלעים כנגד מה שהוסיף יעקב ליוסף.

*

שם: ולבנימין נתן חמש חליפת אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק ישל בו דאמר רבא בר מחסאי אמר רב חמא בר גוריא אמר רב בשביל משקל שני סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף משאר אחיו נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים וכו'.

כתונת פסים עכ"ל. הרי מוכח להדי' דכתונת פסים היו בגדי כהונה. וצירושלמי במס' הוריות איתא להדיא דאסור לכהן להיות מלך ע"ש באריכות. וא"כ כיון שהלביש יעקב ליוסף בגדי כהונה צוה צא להורות שיוסף לא יגיע למלכות כי שניהם לא נדקו יחדיו להיות מלך וכהן. אמנם הש"ס דמתמי' על יעקב דאמר דשציל משקל שני סלעים מילת וכו' י"ל כיון שהיתה הכתונת של מילת והוא ה' בגדי משי א"א לומר שהי בגדי כהונה ועיין במפרשי התורה שלא ה' צבגדי כהונה משי שהוא צא מן תולעת וא"כ ה' עדיין מקום לעלות קנאה בלצבס. ועיין בספרי יד דוד צפ' וישב שהארכתי בענין הזה.

*

לבאורה יפלא על יעקב איך עשה כזה והוסיף מדלי' יותר משאר אחיו וע"י כך הכניס קנאה בלב כל השצטים על יוסף הלא לעולם אל ישנה אדם בנו בין הצנים. ונראה לומר דיעקב ה' טעמו ונימוקו אהו עמו להוסיף מלבן של השצטים צמה שעשה לו כתונת פסים כי השצטים היו מקנאין ציוסף ואמרו לו המלך תמלך עלינו אם משול תמשול בנו ויעקב עשה כל תדקי להוסיף דבר זה מלבן שלא יגיע יוסף למלכות מש"ה עשה לו כתונת פסים שהוא צבגדי כהונה כדאי' בילקוט ראובני (פ' וישב) דז"ל: כתונת (פסים) מכפר על לבושי כלאים כמה דאחמר ועשה לו

שם: ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נשאים מטוב מצרים מאי מטוב מצרים אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר שלח לו יין [ישן] שדעת זקנים נוחה הימנו עכ"ל.

התיפלה וכו' עכ"ל. וי"ל דר' בנימין בר יפת לדעת ת"ק אמר למלתי', ויגיד עליו ריעו אקרא דסמיך לי' ועשר אתונות נושאת צר ולחם ומזון לאציו לדרכך ודברים הללו אליצא דכ"ע מוציאין מא"י לח"ל להיות לו הכנת מזון לדרכך כאשר מעיד הקרא לדרכך. ועיין בתרגום יונתן דהנה ז"ל: וְאָבֹי שָׁדֵר דֹּרוּן פְּדִין עֲשָׂרָא חֲמָרִין טְעִינָן חֲמָרָא וּמְטוּבָא דְמִצְרַיִם וְעֵשֶׂר אֲתָנָן טְעִינָן עִיבוּר וְלַחֵם וְזִוּוּדִין לְאָבֹי לְאֲרָחָא עכ"ל. ונראה לי כיוון לכל הפירושים להא דקאמר ולאציו שלח כזאת וגו' מטוב מצרים ומפרש הש"ס ותרגום יונתן דקאי על היין שהקרא .. וקורא לו שם טוב לכן מנהגן של ישראל תורה היא .. חכמים ז"ל לצרך על היין צרכת הטוב ומהטוב כי יין נקרא טוב ורמיזא בקרא.

*

כאן יש פתחון פה היכן מנינו שמשתבח הקרא לארץ מצרים שהיא ארץ גפן, ודאי צא"י מנינו שמשתבחה הקרא וא"כ ודאי ה' ליעקב יין משובח יותר משל מצרים ומה ראה לשלוח לו יין מן מצרים. והנה י"ל דמש"ה שלח לו כדי לפרנס את עצמו ואת בני ביתו על הדרכך בהליכתן מא"י לארץ מצרים דאין מוציאין מא"י דברים שיש בהן חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות. תינה דוקא לת"ק דאמר אף יין בכלל שמוזהר על הוצאה מא"י לח"ל. אמנם לר"י צן בתירה דמתיר ציין מפני שממעט את התיפלה הדרי קושי' לדכותי'. דעיין במס' בבא בתרא (דף צ' ע"ב) דז"ל: ת"ר אין מוציאין פירות מא"י דברים שיש בהן חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות ר' יהודה צן בתירא מתיר ציין מפני שממעט את

שם: ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר אמר רב יהודה אורה זו תורה וכן הוא אומר כי נר מצוה ותורה אור שמחה זה יום טוב וכן הוא אומר ושמחת בחגך ששון זו מילה וכן הוא אומר שש אנכי על אמרתך ויקר אלו תפלין וכן הוא אומר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפלין שבראש פרש"י: אורה זו תורה, שגור עליהן המון שלא יעסקו בתורה עכ"ל.

ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעה רבה לאורייתא אמר רבא אף על פי כן הדור קצלה צימי אחשורוש דכתיב קימו וקבלו היהודים קיימו מה שקיבלו כבר עכ"ל.

לְבַאֲרָה יפלא הלא לא נתקיימה ענתו שהרי הגורל הי' ציוס י"ד וציוס ט"ז נתלה ונתבטל מחשבתו.

ונראה לומר דקאי ע"פ הש"ס דמס' שבת (דף פ"ח ע"א) וז"ל: ויתיצבו בתחתית ההר רב אצדימי בר חמא בר חסא מלמד שפפה הקדוש ברוך הוא עליהם את

*

שם: שמחה זה יום טוב וכו'.

וגם הי' דעתם לחזור לא"י כי נשלמו מנין שבעים שנה של גלות צבל. ועיין מה שכתב בזה המהרש"א צמה שאמר ששון זה מילה ויקר אלו תפלין שמיישב בטוב טעם ודעת. ובאמת מן הראוי להתבונן הלא לא הי' חי אחר גזירתו רק עד יום השלישי ולא עברו שמנה ימי מילה בזמן הגזירה. גם לא הי' זמן תפילין כי י"ט וח"ה לאו זמן תפילין הוא. אמנם לדברינו מיושב קושי' זו ומאליו קולטתו ונכנס לתיבה .. ומגדל עוז לעמו יתן.

י"ל הואיל ואמר המן בלישגא צישא דמפיק לכולה שתא בשה"י ופה"י שבת היום יום טוב היום קאמר דלא אהני מעשיו וישראל שמרו שבת וי"ט כתקנן וכהלכתן.

לכאורה י"ל דמרדכי דעייליה המן לצי בני ואסחי ואזל ואייתי זוזא מציתי' וקא שקיל מזיי' הלא דבר זה הי' בט"ז בניסן שהוא י"ט שני של גליות וי"ל שלא היו מקיימין י"ט לכן מעיד הקרא שהיו מקיימין י"ט. אמנם י"ט שני של גליות י"ל שלא קיימו שם שהיו בקיפין בקציע דירחא שהרי היו שם החרש והמסגר אלף

*

שם: אורה זו תורה שמחה זו י"ט כו'.

שקלה לשרגא מקמייהו וכו'. פרש"י: שקלה לשרגא, שיש לפרסיים יום איד שאין מדליקין אור באותו יום אלא צבית ע"ז שלהן עכ"ל.

הרי דצימי חג שלהן לא הי' להן אור אלא צבית תפילתן אצל היהודים ששמרו התורה ומוזדלים היו מנמוסיהם שלהן לכן הי' להן אור צמושצותם צי"ט וע"ז מעיד הקרא.

פּשְׁטִי' דקרא יש לפרש צענין זה אף שהי' ליהודים י"ט מ"מ הי' להם אור צמושצותם לאפוקי ממנהג של פרסיים דציוס חג שלהם לא הי' להם אור כי אם צבית תפילתם דעיין צמס' גיטין (דף י"ז ע"א) דז"ל: רבה בר בר חנה חלש עול לגציה רב יהודה ורבה לשילי ציה וכו' אדהכי אתא ההוא חברא

*

שם בגמרא: אמר רבי יוחנן וי"ו דויותא צריך למימתחה בזקיפא כמורדיא דלברות עכ"ל.

ופי' הרא"ש: אמר ר' יונה אמר ר' זירא וי"ו דויותא צריך למימתחה כי זקפה מאי טעמא כולהו בחדא זקיפא איזדיקיפו. יש מפרשים מותח בקריאתה ויש מפרשים בכתיבתה והיא מאלפא ביתא של אותיות גדולות עכ"ל ע"ש.

אמור מעתה אס הוי"ו הוא מאותיות גדולות לא ולמד מן פשוטה של אותיות גדולות האיך משערין. ועוד שם: דברי שלום ואמת אמר רבי תנחום ואמרי לה אמר רבי אסי מלמד שזריכה שרטוט כאמיתה של תורה

עכ"ל. דבר זה נמלא למד מדכתיב אמת ואמת הוא מלבן לבנה והוא כאילו הוא שרטוט וצדדא מחסא מחסינן. וכן י"ל שמדת אמת מרמו על אמת הצנין שמכווין בו ליישב הצנין.

*

שם: אמר רבי יוחנן וי"ו דויותא צריך למימתחה בזקיפא כמורדיא דלברות עכ"ל.

באן לא פירש רש"י כלום. אמנם במס' צבא מניעא (דף פ"ז ע"א) וז"ל: אמר ליה רב אחא צריה דרב יוסף לרב חסדא פת קטנית תנן או פת וקטנית תנן אמר ליה האלהים זריכה וי"ו כי מורדיא דלברות. ופרש"י שם: כי מורדיא דלברות, שם הנהר. מורדיא, עץ שרצ החובל מנהיג בו הספינה לרחקה מן האצנים ומן המכשולים וכו' עכ"ל. א"כ יגיד עליו ריעו הכא במגילה סתמא כפירושו כמו שפרש"י שם במס' צ"מ.

מן הראוי להתבונן בדרכים דרכי תלמידי חכמים מדוע כתבו וי"ו על אופתא מורדיא דלברות, כי מורדא הוא עץ שרצ החובל מנהיג בו. ובלשון הזה היו משמשין בני א"י ובני צבל, שהרי במס' מגילה הן הן דברי ר' יוחנן שהי' מרא דארעא דבני מערבא, ובמס' צ"מ אמר לי' ר' אחא צרי' דר' יוסף לר' חסדא המה היו בני צבל. וביחוד ר' חסדא שחסדאי .. הי' נשבע על דבר זה ואמר אלקים זריכה וי"ו כמורדיא דלברות כיצד נשבעין על דבר שהוא גומא.

*

שם: ומאמר אסתר קים מאמר אסתר אין דברי הצומות לא, אמר רבי יוחנן דברי הצומות ומאמר אסתר קים עכ"ל.

באן הבן שואל מתחלה מאי קסבר ולצסוף מה קסבר. אף אתה אמור לו דהשקיל וטרי' דר' יוחנן הוא תלי' באשלי רבצבי צפלוגתא דאמוראי במס' תענית (דף י"א ע"א) וז"ל: אמר שמואל כל היושב בתענית נקרא חוטא קסבר כי האי תנא ק"ו מנויר. ור' אלעזר אומר נקרא קדוש וכו' ריש לקיש אומר נקרא חסיד וכו' ע"ש עכ"ל.

לפ"ז הכי פירושא (דר"י) [דהמקשן], דמאמר אסתר קיים ודברי הצומות לא, דסבר כדעת שמואל דכל היושב בתענית נקרא חוטא. אמנם ר' יוחנן מסכים לדעת ר' אלעזר דנקרא קדוש, ולדעת ר"ל דנקרא חסיד פשיטא שקבלו התענית.

*

שם : אמר ר' יוסף גדול ת"ת מהצלת נפשות דמעיקרא חשיב מרדכי בתר ד' וכו' עכ"ל.

זומן שעוסק בצרכי ליצור שאין עליו עונש ציטול תורה. מה שפירשו מקצת סנהדרין הי' משום שנעשה משנה למלך וחכמים הזהרו על כך הרחק מהראשות. ועיין בפרש"י דפירשו מקצת סנהדרין לפי שציטול מדברי תורה ונכנס לשררה והי' מצטול מדברי תורה אבל בשעה שהי' עוסק בהצלת נפשות וציטול מדברי תורה הדין הי' עם מרדכי.

אמנם על דבר זה גופה אנו מדיינין למה מנה הכתוב בתר חמשה דנחית דרגא הלא פירשו ממנו מקצת סנהדרין, אמנם לרוב אחיו הי' מרוצה וכתב אחרי רבים להטות א"כ למה הי' הכרעה כי מיעוטא דסנהדרין והוי לי' למוקמא מרדכי אחיקה קדמייתא להיות נמנה אחר ד' ולא לזו ממקומו מקום חשוב מקום ארבע אפי' זיו כל שהוא אחרי רבים להטות כתיב ורוב היו מסכימים עמו.

ומש"ה באמת אף שראה מרדכי שפירשו ממנו מקצת סנהדרין לא שם לבו ולא חש לזה הואי ורוב סנהדרין היו מסכימים עמו ואולינן בתר רובא וגדולה חזקה שאם עלה לא ירד מגדולת מרדכי וז"ע וכריכא לפנים.

באן יש פתחון פה דלמא לעולם אימא הללת נפשות עדיף והא דקשיב תחלה בתר ד' ולצסקוף בתר חמשה על שום מה משום שנעשה משנה למלך אחשורוש לאחר שהציל נפשות להיות דורש טוב לעמו ויאמר נא ישראל אחות לנו יש צבית המלך שהוא תמיד מלמד סניגור על ישראל וצטול הקטיגור מ"מ ת"ת עדיף מדבר זה אבל לא מהצלת נפשות.

ודבר זה נמצא למד מהא דאמר הש"ס לעיל כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי לרב אחיו לרוב אחיו ולא לכל אחיו מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין עכ"ל. משמע שצביל שהי' משנה למלך מש"ה לא הי' מרוצה לכל אחיו כי באותו זמן לא הי' עוסק בהצלת נפשות רק הי' דורש טוב לעמו להיות להם לעניים ולפתח תקוה משא"כ בשעה שעוסק בהצלת נפשות פשיטא דגדול מת"ת.

וגדולה מזו מצינו שעוסקין בצרכי ליצור אפי' שצביל עסקי ממון מ"מ פטורין מתפלה והלא תפלות אבות תקנוס או שהמה נגד הקרבנות תמידין מ"מ פטורין מכ"ש ת"ת

*

שם : אמר רב יוסף גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות דמעיקרא חשיב ליה למרדכי בתר ארבעה ולבסוף בתר חמשה מעיקרא כתיב אשר באו עם זרבבל ישוע נחמיה שריה רעליה מרדכי בלשן ולבסוף כתיב הבאים עם זרבבל ישוע נחמיה עזריה רעמיה נחמני מרדכי בלשן עכ"ל.

לשמור ולעשות ולקיים. אע"פ שנחמני הי' חשוב יותר הוי לי' ליחשוב אחר בלשן כדמצינו בסנהדרין דהנוסף הוא יושב באחרונה דמי שהי' יושב בתחילת שורה שני' הוא הי' יושב עכשיו צקוף שורה ראשונה. א"כ קשי' עזרי' רעמי' למה מקדים להו הוי להו למימנס בתר בלשן כי המה חדשים לצקרים לצקר בהיכל ה' ומרדכי מן הראוי הי' למנות שלישי אלא ע"כ כסדר חשיבתן קחשיב והדרא קושי' לדוכתה.

ויש להקשות דלמא מרדכי הוא בחזקתו חזקת בתים וציושר והא דקחשיב למרדכי בתר חמשה היינו משום דנחמני דקחשיב בתר רביעי משום שהוא הי' עדיף ממרדכי או שקולין היו ומרדכי לזה מרוב ענותנותו להקדימו שהי' מרובה שלום כמאמר הקרא שהי' דובר שלום לכל זרעו אבל מרדכי לא זז מחזקתו זיו כל שהוא ומנ"ל דעדיף ת"ת מהצלת נפשות דלמא הללת נפשות עדיף שמציל את אדם ותולדותיו כיוצא בו עד סוף כל הדורות וגורם להם שיכולין להתעסק בתורה ללמוד וללמד

*

שם: אמר רב ואיתימא רב שמואל בר מרתא גדול תלמוד תורה יותר מבנין בית המקדש שכל זמן שברוך בן נריה קיים לא הניחו עזרא ועלה עכ"ל ע"ש שפירש רש"י וברוך לא עלה מבבל ומת שם.

הוא נריך או לשבוע מטובה הוא נריך אלא כך אמר משה הרבה מלות נטווי ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי אמר לו הקדוש ברוך הוא כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני עליך כאילו עשיתם.

והנה המהרש"א בא לפרש רש"י כאילו מקשה ומפרק כללית יד למה לא עלה ברוך. ותיירך דמת ברוך ועל זה מתמה המהרש"א וז"ל: ק"ק דברוך גופיה למה לא עלה אז עם זרובבל ורש"י בא ליישב זה דברוך מת בתוך השנים הללו דהיינו באותן שנים קודם שהתחילו לבנות בהמ"ק צימי דריוש האחרון אבל אין זה מספיק שהרי ברוך היה חי בשנת שמים לדריוש האחרון וכו' עכ"ל.

ובאמת לא קשה מידי דרש"י לא בא ליישב קושי' זו למה לא עלה רק בא לפרש ונריכין אנו לפרש ולימן טעם כעיקר כמו שכתבתי לעיל. וי"ל שהי' זקן או שלא הי' לו קרקע או שום תירך אחר והי' מן הנורך להיות צבני ישראל שנשאר צבול ויתא ראשי עם הנמנאים צבול.

*

שם: אמר רב יוסף גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות דמעיקרא חשיב ליה למרדכי בתר ארבעה ולבסוף בתר חמשה וכו'.

פתחיה שפוחא דברים ודורשן ויודע בשצעים לשון וכו' אלא דהוא צייל לישני ודריש והיינו דכתיב במרדכי בלשן. פרש"י והיינו דקרי לוי מרדכי בלשן עכ"ל. איצרא לדעת החולקים דמשמע דבלשן איש אחר הוא ולא היינו מרדכי ועיין באבן עזרא קפיטל א' [עזרא ב, ב]. וז"ל: מרדכי בלשן הוא מרדכי היהודי רק בלשן יתכן שהוא איש אחר והוא חסר וי"ו כאלדס שם אנוש עכ"ל. א"כ הדרי קושי' לדוכתי'.

*

והנה כאן הבן שואל מ"ט לא עלה ברוך ז"ל שהי' זקן או שלא הי' לו קרקע בא"י כמו שמיישצין תוס' צמס' פסחים (דף ג' ע"ב) שלא עלה ר"י בן צתירא לירושלים וז"ל ד"ה מאליה מי קספו לך, אף על גב דגדי וכו' ורבי יהודה בן צתירא שלא עלה לרגל י"ל שלא היה לו קרקע או זקן היה שאינו יכול להלך צרגליו דפטור מפסח עכ"ל. א"כ י"ל גם כאן גבי ברוך שלא הי' לו קרקע או זקן הי' שאינו יכול להלך.

גם י"ל עפ"י הגמ' צמס' כתובות (דף ק"י ע"ב) ר' זעירא הוה קמשתמיט מיניה דרב יהודה דבעא למיסק לארץ ישראל דאמר רב יהודה כל העולה מצבל לארץ ישראל עובר בעשה שנאמר צבלה יוצאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאם ה' עכ"ל. לפ"ז ציום פקדי מותר לעלות משא"כ מצוה לעלות מנלן י"ל דברוך הי' סובר שעד יום פקדי אסור לעלות וציחוד מי שהוא זקן או שאין לו קרקע. גם י"ל שברוך עשה זה עפ"י הדיבור כמו שמיינו גבי משה. ועיין צמס' סוטה (דף י"ד ע"א): דרש רבי שמלאי מפני מה נתאווה משה רבינו ליכנס לא"י וכי לאכול מפריה

צ"ע

התינת במרדכי בלשן מה אתה אומר דמעיקרא חשיב לוי בתר חמשה ולבסוף קחשיב לוי בתר ששה הלא הוא לא פירש מדברי תורה ולמה נחית דרגא והוי לוי להקדימו לפני מרדכי ולהיות מן עמוד שש ולמה מנה אותו הכתוב לשציעי והוא הי' מעמודי שבעה.

והנה לדעת הגמ' צמס' מנחות (דף ס"ה ע"א) לק"מ דמרדכי הוא בלשן ומוכתר צנימוסו הי' דעיין שם וז"ל: והיינו דתנן פתחיה על הקינין זה מרדכי למה נקרא שמו

שם: אמר רבה אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא גדול תלמוד תורה יותר מכבוד אב ואם שכל אותן שנים שהיה יעקב אבינו בבית עבר לא נענש עליהם וכו' עכ"ל.

עיין במהרש"א בחדושי אגדות וז"ל: [גדול ת"ת] יותר מכבוד אב כו'. מהא דמיייתי שלא נענש על אותן שנים שהיה בבית עבר אינו מוכח דגדול יותר מכבוד אב דבשוה לו נמי אין ראוי לעונש עכ"ל.

העמק צלילה הוא וכו'. ואמר רב שמואל בר אביוא גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין שנאמר עתה באתי לא קשיא הא דרביס והא דיחיד פרש"י הא דרביס דהתם כל ישראל הוי עכ"ל. אמור מעתה ת"ת דרביס הוא חמור מקרבן דרביס ות"ת דיחיד קיל מקרבן דרביס משא"כ ת"ת דיחיד ועבודה דיחיד י"ל ת"ת עדיף.

וכן מלינו צמס' ר"ה (דף י"ח ע"א) לתורה דיחיד עדיפא מקרבנות דיחיד ע"ש, וז"ל: מנין לגזר דין שיש עמו שבעה שאינו נקרע שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה אמר רבא בזבח ובמנחה אינו מתכפר אצל מתכפר בתורה עכ"ל הרי להדי' דת"ת דיחיד עדיף מהקרבת זבח ומנחה דיחיד אף כאן לנו נאמר גבי יעקב שלא נענש בשעה שעסק בת"ת שהוא ת"ת דיחיד משא"כ בשעה שעסק בקרבנות נענש כי קרבנות דיחיד נחית דרגא מתלמוד תורה דיחיד.

אמור מעתה רב הוא דאמר גדול ת"ת יותר מכבוד אב ואם דהוא סבר הקרבת תמידין הוא זשוא לכבוד אב ואם אפ"ה נענש יעקב דהוי לי' להניח מנזות הקרבת קרבנות ולקיים מנזות כיבוד אב ואם אע"ג דנאמרה לו מפי הגבורה להקריב קרבנות לא הוי לו לעכב ששה חדשים וא"כ אע"ג דמנזות קרבנות וכבוד אב ואם הוא דדוגמא ובחדא מחתא מחתינהו מ"מ כיבוד אב ואם עדיף שהרי מלינו שהקפיד הקב"ה על כיבוד אב ואם יותר מכבודו משא"כ ת"ת הוא עדיפא מכבוד אב ואם ומקרבנות לכן לא הוי נענש יעקב על שהי' בצית עבר ע"כ מהכרח לומר שת"ת גדול מכבוד אב ואם מש"ה לא נענש יעקב, אצל אי נימא שהי' אמו בקדומה לו יואצין לבזיין דמותרין שניהם שקולים הי' מן הראוי לענוש על אלו י"ד שנים שהי' בצית עבר.

ונ"ל דדוקא נקטו דגדול ת"ת יותר מכבוד אב ואם דאי ס"ד שהוא זשוא וכדימוס א' ת"ת וכיבוד אב ואם א"כ מן הראוי להקדים מנזות כיבוד אב ואם קודם מנזות ת"ת והוא לא עשה כן מן הראוי הי' לענוש על זה. ודבר זה מוכרח ומוכרע שהרי מלינו שנענש יעקב על שפירש ממנו יוסף ק"צ שנה על שם שהוא פירש מאציו ק"צ שנה כאן הבן שאל הלא תוך הבאים הי' יעקב בצית אל עשה ששה חדשים והקריב זבחים לאלהי אציו יצחק א"כ לא הי' מן הראוי לענוש על זה שהרי הוא הי' מנזוה ועושה כמאמר הקרא עלה בית אל וגו' ועשה שם מזבח וגו' ועיין במהרש"א מה שמפלפל בחכמה בענין.

והנה לכאורה יפלא מאד דהרי גמר' ערוכה לעיל (דף ג' ע"א) וז"ל: משפחה ומשפחה למאי אתא אמר רבי יוסי בר חנינא להביא משפחות כהונה וליה שמבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה וכו'. תניא נמי הכי כהנים בעבודתן ולויס בדוכן ישראל צמעמדן כולן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה קל וחומר מעבודה ומה עבודה שהיא חמורה מבטלין תלמוד תורה לא כל שכן וכו' עכ"ל. הרי נראה בעליל דקרבתנות עדיפא מת"ת מעתה לא ולמד על שלא הי' מקיים כיבוד אב ואם משום שהי' עוסק בת"ת מכ"ש שלא הי' ראוי לענוש בשעה שעסק בקרבנות דהלא עדיפא מת"ת, וקושי' היא נשגבה בעיני.

וע"כ צריכין לנו למודעא ליישב בקושי' באופן הזה דעיין שם בש"ס דמקשה ועבודה חמורה מתלמוד תורה והכתיב ויהי בהיות יהושע ביריחו וגו' אמר לו אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם תלמוד תורה אמר לו על איזה מהן באת אמר לו עתה באתי מיד וילן יהושע בתוך

שם: תניא נמי הכי יעקב אבינו מוטמן הי' בבית עבר ומשמש ארבע עשרה שנה ולאחר ירדתו של יעקב לארם נהרים ב' שנים מת עבר. יצא משם ובא לו לארם נהרים ועיין במהרש"א י"ד שנים וכו' יצא משם ובא לו לארם נמצא כשעמד על הבאר וכו' עכ"ל.

איצו ואמו כשהי' עשו יצא ללוד ליד ולא הי' צביתו ואז שם צפתר מלואה זו וינהגו בצבדות ציורת הכבוד צמקום מורה וכיבוד אב ואם.

גם י"ל שאצו ואמו היו שכיחים צבית עבר וכיבד אותם שם ציורת הכבוד. לפ"ז ע"כ דון מיני' דרב חולק על זה וסובר שלא הי' בית המדרש של עבר צבאר שצב ולא הלך מיד ולאחר מצאר שצב לחרן אלא אשהי' י"ד שנים שהי' מוטמן והמה קמפלגי צפלוגחא דרבנן ורבי צרכי' דעיין צמדרכ רצה (פ' ויצא) וילך חרנה רבנן אמרי צן יומו ר' צרכי' צסס ר' יחק אמר כלישנהון דצרייתא הוא פלן אזיל לקסרין ועד כדון הוא על זוודיא עכ"ל. הרי דרב סבר כדעת ר' צרכי' אצל לדעת רבנן דאמרי צן יומא לית הוכחה דגדול ת"ת מכיבוד אב ואם.

*

שם משה לפני בני ישראל זכרון אילו הנציאים וכתב ספר הזכרון לפני ליראי ה' וגו' צספר אילו הכתובים ומאמר אסתת קיים את דצרי הפורים האלה וכתב צספר.

ויש לדרקדק דצחולין צפ' ג"ה משמע מפסוק ויאל יעקב מצאר שצב משם הלך מיד לחרן ע"ש. ויש ליישב דצית עבר נמי צבאר שצב ולא הלך כלל מצאר שצב לצית עבר אלא שהיה מוטמן צבאר שצב צבית עבר מפני יראת אחיו עד אחר י"ד שנים הלך משם לחרן עכ"ל ע"ש.

יש להקשות מנא לי' לרב לומר דלא נענש יעקב על מלות כיבוד אב ואם כל זמן שהי' צבית עבר משום דגדול ת"ת יותר מכיבוד אב ואם דלמא לעולם אימא לך כיבוד אב ואם עדיפא וכי אמרת מפני מה לא נענש יעקב על אלו י"ד שנה שהי' צבית עבר אף אתה אמור דלמא צאמת יעקב קיים מלות כיבוד אב ואם כל זמן היותו מוטמן צבאר שצב צבית עבר הי' מקיים מלואה כפי אפשרו שצא אלל

בירושלמי דמגילה (דף ע' ע"ד) וז"ל: הדא היא דכתי' ויאמ' ה' אל משה כתוב זאת זכרון צספר זאת תורה כמה דתימ' וזאת התורה אשר

* * *

דף י"ז ע"א

בגמרא: אמר ר' יוחנן, למה נמנו שנותיו של ישמעאל, כדי ליחס בהן שנותיו של (יצחק) [יעקב] עכ"ל.

וד"ל מהרש"א: למה נמנו שנותיו של ישמעאל כו'. פרש"י למה נמנו מה לנו לשנות הרשעים עכ"ל. ואף על גב דאמרי' פ"ק דב"ב, דישמעאל עשה תשובה, מ"מ כיון שהיה רשע מעיקרא אין ראוי למנות שנותיו בתורה אי לאו משום יעקב עכ"ל.

ישמעאל תשובה צימיו מנלן, כי הא דרצינא ורב חמא צר צינא הוו יתצי קמיה דרבא, וקא מנמנס רבא, א"ל רצינא לרב חמא צר צינא, ודאי דאמרייתו כל מיתה שיס צה גויעה אינו אלא מיתתן של דציקים וכו', והא ישמעאל

והנה עדיפא הוי לי' להקשות, ר' יוחנן אדר' יוחנן גופא, שהרי ר' יוחנן הכא פריך למה נמנו שנותיו של ישמעאל, ור"י גופא אמר שם צמס' צ"צ (דף ט"ז ע"ב), ישמעאל עשה תשובה. דז"ל שם: שעשה

שונותיו של ישמעאל.

ונראה ליישב, דקושי' ר' יוחנן כך הוא, מה נשתנה שנמנו שונותיו של ישמעאל, ולא מזינו שמנה הקרא שונותיהם של שבטים, דלא מזינו כ"א לוי ויוסף, ושאר שבטים לא מזינו מפורש בקרא. וזייתוד בראובן מזינו ג"כ שעשה תשובה, והוא ראש לכל השבטים, למה לא נמנו שונותיו. וכן כל השבטים היו נדיקים גמורים.

*

שם: תניא נמו הכי, יעקב הי' נטמון בבית עבר ומשמש י"ד שנים, ולאחר ירידתו של יעקב לארם נהרים ב' שנים מת עבר וכו' עכ"ל.

בחון לארץ, אמר להם, והלא עקיבא בן יוסף היה מעבר שנים וקובע חדשים בחון לארץ, אמרו לו, הנח רבי עקיבא שלא הניח כמותו בארץ ישראל, אמר להם, אף אני לא הנחתי כמותי בארץ ישראל, אמרו לו גדיים שהנחת נעשו תישים בעלי קרנים וכו' עכ"ל.

אמור מעתה שאסור לעבר שנים בח"ל אם הניח כמותו בא"י, וא"כ יפלא איך הי' יעקב מעבר השנה בארם נהרים, הלא רבו עבר הי' בא"י.

ודאי דאין להקשות, איך הי' יעקב מעבר השנה הלא יחוק אצוי הי' קיים בא"י, די"ל סתם אצ מוחל על כבודו נגד בנו ולא קפיד. וראי' מהא דאית' במס' מגילה (דף י"ד ע"ב) וז"ל: שבע נביאות נתנבאו להן לישראל, מאן נינהו שרה וכו' וחולדה ואסתר וכו'. חולדה, דכתיב וילך חלקיהו הכהן ואחיקם ועכבור וגו'. ובמקום דקאי ירמיה היכי מתנבא איהי, אמרי צי רב משמיה דרב, חולדה קרובת ירמיה היתה, ולא הוה מקפיד עליה עכ"ל. וא"כ ק"ו בן בנו של ק"ו, דאב לגבי בן אינו מקפיד, ומוחל על כבודו, משא"כ גבי רבו עבר, הקושי' נצבה כמו נד, איך הי' יעקב מעבר שנה כל זמן שהי' רבו עבר קיים בא"י.

וי"ל דדבר זה מיישב הש"ס, במה שהודיע לנו דלאחר ירידתו של יעקב לארם נהרים צ' שנים מת עבר, א"כ הי' יעקב מעבר השנה לאחר שמת עבר, דהרי יעקב נולד שנת צ' אלפים ק"ח לצריאת עולם, כמבואר בפרש"י במס' ע"ז (דף ט' ע"א), ובן ע"ז שנה הי' כשעמד על הבאר כמבואר בשמעתין דהכא, א"כ אותה השנה שעמד יעקב

דכתיב ציה גויעה ואסיפה. אדהכי איתער זהו רבא, אמר להו, דרדקי, הכי א"ר יוחנן, ישמעאל עשה תשובה צחי אציו, שנאמר ויקברו אתו יצחק וישמעאל בנ"ו (בראשית כה, ט), מכדי ישמעאל קשיש מינחוק, מאי שנא דקחשיב לי צרישא, אלא ש"מ תשובה עבד עכ"ל. ועיין במס' יומא (דף פ"ו ע"ב): אמר ר' יוחנן, גדולה תשובה שדוחה ל"ת שצתורה עכ"ל. וא"כ מה השאלה ששאל ר' יוחנן למה נמנו

לבאורה יפלא למאיר נפקא מיני' שמת עבר אחר ירידתו של יעקב צ' שנים. וז"ל הרי"ף [צעין יעקב]: תניא נמי וכו', צריך ליישב למאי נפקא לן להודיענו שמת עבר צ' שנים אחר ירידתו לארם נהרים. ושמא משום דס"ד שכשנטמן יעקב בצית עבר לא פירש ממנו עד לאחר שמת עכ"ל.

ועוד יש להקשות, הלא מקרא מלא דיצר הכתוב סוף פ' וילא, זה לי עשרים שנה בביתך ארבע עשרה שנה בשתי בנותי וישש שנים בצאנא (בראשית לא, מא), הרי להדי' שיעקב הי' בצית לבן עשרים שנה, ותינוקות של בית רבן יודעין אותו, וא"כ הדרי קושי' לדוכתי' מאי קמשמע לן צוה.

וכ"ל מלמא רבתא, והלכתא גבורתא אחא לאשמעינן, דעיין בפרקי ר' אליעזר (פרק ח'), שיעקב הי' מעבר שנים בארם נהרים ע"ש באריות.

וע"ז יש להקשות, איך הי' יעקב מעבר שנים בח"ל, לדעת המ"ד שארם נהריים שהי' כיבוש יחיד ולא שמי' כיבוש, והלא אסור לעשות כן, ולא יעשה כן במקומינו בח"ל, והלא גמר' היא במס' ברכות שאסור [לעבר] השנה בח"ל. וע"ש (דף ס"ג ע"א): רבי אבהו הוה משתעי, כשירד חנינא בן אחי רבי יהושע לגולה, היה מעבר שנים וקובע חדשים בחו"ל לארץ, שגרו אחריו שני תלמידי חכמים, רבי יוסי בן כיפר ובן בנו של זכריה בן קבוטל וכו', אמר להם, מפני מה אני מטמא ואתם מטהרים, אני אוסר ואתם מתירים, אמרו לו, מפני שאתה מעבר שנים וקובע חדשים

שהוא הי' ז' אלפים קפ"ח לז"ע, ועצר שמת אחר שירד יעקב לארס נהרים ז' שנים, הוא הי' שנת ז' אלפים קפ"ז לז"ע, וא"כ לא הי' עזר רבו קיים בשעה שעיצר יעקב בארס נהריים ודו"ק .

על הבאר הי' שנת ז' אלפים קפ"ה לז"ע, ואותה השנה הי' מכוון שנת י"ט למחזור קט"ו, כי קט"ו פעמים י"ט הוא ז' אלפים קפ"ה. וא"כ זכינו לדין, במחזור קט"ו הי' עיבור הראשון בשנה שלישית אחר שירד יעקב למזרים,

*

שם : דאישתהי יעקב ב' שנים באורחא, דתני' יצא מארס נהרים ובא לו לסוכות וכו'.

בצית אל שנה אחד [שלימה], דאלת"ה לא סליק חושבנא שפירש יעקב מאזיו יחזק ק"ז שנה, שהרי לא הי' כי אם ק"א שנה, עשרים בצית לזן, ושנה א' על הדרך, אלא ע"כ דון מינה ומינה ואוקי באתרה, דלדעת התיב"ע הי' יעקב בצית אל י"ז חודש.

ועיין בתיב"ע זפ' וישלח, והוא נגד דברי הש"ס וז"ל: ויעקב נטל לסוכות ואיתעבב תמן תריסר ירחי שתא ובנא ליה פי מדרשא וקגיתוי עבד מטלן בגין בן קרא שמוא דאתרא סוכות עכ"ל. הרי משמע דאישתהי רק שנה א' ולא שנים. ולפי דעת התיב"ע מוכרחים אנו לומר, ששהא יעקב

*

שם : דתניא יצא מארס נהרים ובא לו לסוכות, ועשה שם שמונה עשר חודש, שנאמר ויעקב נסע סכתה, ויבן לו בית בימי החורף, ולמקנהו עשה סכות קיץ, ובבית אל עשה ששה חדשים וכו'. פרש"י, ויבן לו בית לימות החורף, עשה סוכות שבימות הקיץ שתי פעמים סוכות, מדכתיב סוכות משמע שני פעמים עשה סוכות.

עשה סוכות, משמע שיעקב קיים מצות סוכה בסוכה שעשה למקנהו, וזהו בכלל סוכת רקב"ש, דלפי דעת רע"י מהימנא זפ' אמור (דף ק' ע"ב) מפרש שם, ויצא יעקב סכותה, שקיים יעקב מצות סוכה. וכן מוצא בטא"ח (סימן תי"ז), שיעקב קיים מצות סוכה, כמאמר הקרא ויצא יעקב סכותה וגו', ולמקנהו עשה סוכות וגו', ומדיעקב קיים מצות סוכה בסוכת גנז"ך ורקב"ש, משמע ששניהם הם כשרים.

דעיין במס' סוכה (דף ח' ע"ב) וז"ל: תנו רבנן, גנז"ך, סוכת נכרים, סוכת נשים, סוכת בהמה, סוכת כותים, סוכה מכל מקום, כשרה, ובלבד שתהא מסוככת כהלכתה. אמר רב חסדא, והוא שעשאה לזל סוכה. מכל מקום לאתויי מאי, לאתויי סוכת רקב"ש, דתנו רבנן, סוכת רקב"ש, סוכת רועים, סוכת קיינים, סוכת צורגנין, סוכת שומרי פירות, סוכה מכל מקום, כשרה, ובלבד שתהא מסוככת כהלכתה. מאי כהלכתה, אמר רב חסדא, והוא שעשאה לזל סוכה. מכל מקום לאתויי מאי, לאתויי סוכת גנז"ך. האי

ויש להקשות, הלא סוכת חסר כתיב ולא מלא, דמשמע סוכה א' ולא תרתי, ולא שנים צאו אל התיבה. דעיין במס' סוכה (דף ט' ע"ב) וז"ל: ת"ר תנו רבנן בסכת תשבו, ולא בסוכה שתחת הסוכה, ולא בסוכה שתחת האילן, ולא בסוכה שבתוך הבית. אדרבה, בסוכות תרתי משמע. אמר רב נחמן בר יצחק, בסכת כתיב עכ"ל. הרי מדכתיב סכת חסר, אמרינן סוכה א' ולא שנים. י"ל דבאמת פרש"י מפרש הכא כמו שפירש בחומש, וז"ל שם: ויצן לו בית שהה שם י"ח חודש, קיץ וחורף וקיץ, סוכות קיץ, בית חורף. סוכה קיץ. הרי מפרש להדיא דילפינן ששהא שם יעקב ז' פעמים קיץ, מדכתיב ויצא יעקב סכותה הוא הי' בקיץ, ואח"כ עשה לו בית החורף, ולמקנהו עשה סוכות בקיץ, דילפינן מדכתיב סכותה, וכתיב סוכות, משמע ז"פ סוכות עשה שם.

ונו"ל בהאי קרא איכא למשמע מיני' כמה הלכתה גבירתא, והלכתה רבתא לדיני סוכה, דדרשינן תחלות, שנא' ויצא יעקב סכותה, וצמה שאמר בקרא ולמקנהו

תנא דגנז"ך אלימא ליה גנז"ך, משום דקציעי, וקא תנא מכל מקום לאתויי רקצ"ש דלא קציעי. והאי תנא דרקצ"ש אלימא ליה רקצ"ש, דבני חיובא נינהו, ותנא מכל מקום לאתויי גנז"ך דלאו בני חיובא נינהו עכ"ל.

לפי"ז י"ל, דרמיזא באורייתא שסוכת גנז"ך וסוכת רקצ"ש שניהם כשרים, ואיכא למילף ממוצחא שבאמת יעקב אבינו, שיצב בהם, וקיים מנות סוכה.

ועיין במהרש"א, וז"ל: ולמקנהו עשה סוכת גו', ופרש"י הכא, ויבן לו בית לימות החורף, ועשה סוכות ב' פעמים, ב' ימות הקיץ, הרי י"ח חדשים כו', עכ"ל. ודריש ליה מדכתיב סוכות בלשון רבים, ובית בלשון יחיד, משמע דב' פעמים עשה לו סוכות, ופ"א בית. אבל רישא דקרא

*

שם: דאשתהי באורחא תרתין שנין, דתניא יצא מארם נהרים וכו' לו לסוכות, ועשה שם שמונה עשר חודש, שנאמר ויעקב נסע סכתה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סוכות, ובבית אל עשה ששה חדשים, והקריב זבחים עכ"ל.

הי' בחג הסוכות, וכן הוא בטא"ח (סי' תי"ז), שיעקב קיים מנות סוכה ע"ש.

וכיון דכן הוא יוצא הקרא שאמר הקצ"ה ליעקב: ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה בית אל וישב שם ועשה שם מזבחה לאל הנראה אליך בברחה מפני עשו אחיך (בראשית לה, א) וגו'. וכן כתיב ויצב יעקב מצבה במקום אשר דבר אתו מצבת אבן ויטה עליה נסך ויצק עליה שמן. וע"ז מפרש התרגום יצ"ע: ונטה עלה ניסוך חמר נסוך מווי ארום פדון עתידין למעבר בחגא דמטליא וכו', טעמא דמלתא מה שא"ל הקצ"ה קום עלה בחג הסוכות, ועשה שם מזבח וגו', משום דאז הזמן גורם, דהא ש"ס ערוך הוא במס' ר"ה (דף ד' ע"ב): תנו רבנן, חייבי הדמין וכו' והקדשות, כיון שעברו עליהן שלש רגלים, עובר בכל תאחר. ר' שמעון אומר, שלשה רגלים כסדרם, וחג המנות תחילה וכו' עכ"ל.

וא"כ לדעת ר' שמעון דמנריך שלש רגלים כסדרן, הרי דבחג הסוכות ראשון לא הי' יעקב עובר בכל תאחר. ולפי דעת רז"ל שהבאתי לעיל, דינא מארם נהרים וכו' לו לסוכות, ועשה שם שמנה עשר חודש, וא"כ חג הסוכות השני, שהי' לסוף י"ח חודש, חל עליו החיוב דכל תאחר,

הנה שים עיוןך מה שמפרש צמיצ"ע על הקרא צפ' וישלח: ויצב יעקב מצבה במקום אשר דבר אתו מצבת אבן ויטה עליה נסך ויצק עליה שמן. ויקרא יעקב את שם המקום אשר דבר אתו שם אלהים בית אל (בראשית לה, יד-טו), וע"ז מתרגם צי"ע וז"ל: ואקים תמן קמא באתרא דמליל עמיה קמא דאבנא ונטה עלה ניסוך חמר נסוך מווי ארום פדון עתידין למעבר בחגא דמטליא ואריק עליה מושח זיתא. וקרא יעקב ית שמייה דאתרא דמליל עימיה תמן ה' בית אל עכ"ל.

הרי להדיא מוכח ומוכרע, שבחג הסוכות עלה יעקב לבית אל, כי קיים שם מנות ניסוך המים.

ועיין בזוהר פ' אמור (דף ק' ע"ב) ברע"י מהימנא, וז"ל: וישב ציוס ההוא עשו לדרכו, אימתי בשעת נעילה וכו', כיון דההוא מקטרגא אזל בההוא דורונא, ואתפרש מנייהו, צעי קודשא צריך הוא למחדי צבנוי, מה כתיב ויעקב נסע סכתה ויבן לו בית וגו', על כן קרא שם המקום סכות, כיון דיתצו בסכות הא אשתזיבו מן מקטרגא, וקודשא צריך הוא חדי צבנוי וכו' עכ"ל.

אמור מעתה, הא דכתיב ויעקב נסע סכותה, זה המעשה

אחרון, עד חג הסוכות השני, שהוא הי' לסוף ח"י חודש, אז אמר לו הקב"ה קום עלה ועשה שם וגו'.

ועיין באבן עזרא, שמפרש על פסוק ויסק עליו נסך, ו"ל: מים או יין, והטעם שרחץ אותה, ואח"כ יקח עלי' שמן, וצבית אל שילם נדרו וכו' עכ"ל. איכא למימר הטעם דנייד האב"ע מדעת התיב"ע, ולא רצה לפרש שהי' יעקב מנסך נסך חמר ונסך מוי, אולי דס"ל כדעת ר' ישמעאל במס' זבחים (דף קי"א ע"א) שאמר פי תבא (במדבר טו, ב) צפ' נסכים, להטעינה נסכים בצמה גדולה הכתוב מדבר. אמה אומר בצמה גדולה, או אינו אלף אפי' בצמה קטנה, כשהוא אומר אל ארץ מושבותיכם וגו', אשר אני נתן לכם, הרי בצמה הנוהגת לכולכם הכתוב מדבר וכו' עכ"ל. הרי לפניך דאין ניסוך בצמת יחיד, רק בצמת ליבור, צמה הנוהגת לכולכם.

והתיב"ע שמפרש נסך חמר ונסך מוי, אולי ס"ל דמנצת יעקב צמת ליבור היתה.

או דס"ל כר"ע שם בזבחים, דאמר וכי תבואו, להטעינה נסכים בצמה קטנה הכתוב מדבר וכו', עכ"ל ע"ש.

ואיכא למימר נמי בתיב"ע, שמפרש ניסוך חמר וניסוך מוי, ונפקא לי' מלשון ויסק נסך, כוונתו לדעת ר"ע שם בזבחים (דף קי"ב ע"ב), דאמר ניסוך המים דאורייתא, דתני רבי עקיבא אומר, וְיִסְכּוּהָ (במדבר כט, לא), בשני ניסוכים הכתוב מדבר, אחד ניסוך המים, ואחד ניסוך היין וכו' עכ"ל. ומעתה נפקא לי' לתיב"ע מויסק עלי' נסך, כי היכי דנפקא לי' לר"ע מונסכיה דניסוך דאורייתא.

וטעמא דמלתא שאמר לי' הקב"ה ליעקב קום עלה צבית אל, היינו משום דהמקום גורם, ושם מקום המקדש, כי המנסך בחוץ חייב, ור"א אומר, אף המנסך מי החג צהג בחוץ חייב. וע"ש במס' זבחים דף הג"ל אשר הבאתי.

שאו הי' שלשה רגלים כסדרן, וכיון שעבר עליו חג הסוכות, הי' עובר עליו צבל תאחר, ולפיכך אמר לו הקב"ה בסוף י"ח חודש, קום עלה צבית אל ועשה שם מוצת, כי עתה חל הנדר להיות עליו צבל תאחר.

ואף אמנם לדעת בעל האגדה, בפיוט המתחיל אז רוב נסים הפלאת צלילה וכו', וז"ל: וישר ישראל לאל ויוכל לו לילה וכו' עכ"ל. אלמא דזה המעשה הי' צפסת. וא"כ כאן הצן שואל, דאפי' לדעת ר' שמעון הי' הזמן גורם צהג הסוכות ראשון, שהוא אחרון, שיחול עליו חיוב צבל תאחר, ולמה לא הי' הדיבור מייחד אל יעקב צהג הסוכות ראשון, קום עלה צבית אל, לנצח ידי נדרו.

אף אמה אמור לו כהלכות הפסת, והוא מדוקדק בלשון חכמים, שאמרו אשתהי יעקב באורחא תרתין שנין, וינא לו מארס נהריים, ועשה שם שמנה עשר חודש, וצבית אל עשה ששה חדשים, והקריב זבחים וכו'. דלכאורה הקפידה מנאיה מקום לנות, דכשתחשוב בשנותיו של יעקב, דוק ותמצא כי באותן שתי שנים הי' חודש עיבור, ועין צפרקי דר"א, דיעקב הי' מעבר שנה בארס נהריים ע"ש, וא"כ אשתהי באורחא ק"ה חודש.

ועתה לא וחשוב, צ' אלפים ק"ח לצריאת עולם נולד יעקב, וצן ע"ז שנה הי' כשעמד על הבאר, ואז הי' צ' אלפים קפ"ה לצ"ע, ועשרים שנה צבית לצן, ושתי שנים על הדרך, הוא עולה לצ' אלפים ר"ז לצ"ע, וסליק חושבנא כל המחזוריים קטנים שהמה ל"ט שנה, תמצא קט"ו מחזוריים קטנים, ונשארו צידך ג' שנה למחזור קי"ד, שהוא שנת עיבור. ולפ"ז ה"ל לש"ס לומר, דאשתהי יעקב באורחא ק"ה חודש, וע"כ דהלך יעקב מארס נהריים לסוכות צמהלך חודש ימים, וא"כ צא יעקב לסוכות צחודש השני, שהוא אייר, ולא חל עליו החיוב צבל תאחר לדעת ר"ש שאמר, עד שעברו עליו שלש רגלים כסדרן, וחג הסוכות

ספר
מגילת ספר

עמ"ס מגילה

פרק שני
הקורא למפרע

דף י"ז ע"א

במתניתין: הקורא את המגילה למפרע לא יצא קראה [תרגום] בכל לשון לא יצא אבל קורין אותה ללועזות בלעז וכו'. פירש"י בד"ה אבל קורין [ללועזות] כל שאינו לשון הקודש נקרא לעז, ולקמן פריך: והא אמרת קראה בכל לשון לא יצא עכ"ל.

שידועין לשון הקודש יוצא ידי חובתו הלא צירושלמי לא משמע כן.

ואי איישר חילי ה"א זהו דמסיים רש"י צדצרו ולקמן פריך והא קראה בכל לשון [לא] יצא, דיוצא מסמוכין שצידו ולהורות לנו דרך דע"כ מוכח אעפ"י שידועין לשון הקודש יוצא ידי חובתו בלע"ז, דאלת"ה מאי מקשה הש"ס והא קראה בכל לשון לא יצא, י"ל דלמא הא דקתני קראה בכל לשון לא יצא היינו אם יודעין לשון הקודש ודאי לא יצא בלעז, והא דקתני אצל קורין ללועזות בלעז אם לא יודעין אלא לעז דאין דנין אפשר משאי אפשר, אלא ודאי אף אם יודעין לשון הקודש יוצא בלעז, ומקשה שפיר. מש"ה מפרש רש"י שידועין לשון אחר שאינו לשון הקודש.

ש"ם עיונך בזה"ל (בדף שס"ב) וז"ל: אצל קורין אותה ללועזות בלעז. פירש"י ז"ל שידועין לשון אחר שאינו לשון הקודש מכלל דס"ל ז"ל שאע"פ שידועין לשון הקודש כיון שהוא יודע לעז ג"כ יוצא ידי חובתו בלעז. וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל. והקשה הרמב"ן ז"ל דכיון דכל לשון אינו כשר [ליכתב] במגילה [וכו'] אמאי מכשירין ביה מפני שידועין צו יקראו בלשון הקודש. לפיכך פ"י ז"ל ללועזות היינו שאינן יודעין בלשון הקודש וכו'. והכי משמע צירושלמי דאמרינן התם ר' אבהו בשם רבי אלעזר יודע אשורית ויודע לעז מהו שיוציא את האחרים בלעז סבר כהדא כל שאינו מחויב צדצר אינו מוציא את הרבים ידי חובתם וכו' עכ"ל.

מן הראוי להתבונן באמת מנ"ל לפירש"י לפרש אעפ"י

*

במתניתין: הקורא את המגילה למפרע לא יצא קראה על פה לא יצא עכ"ל.

הקודש אצל מדרבנן ניתנה ליכתב עכ"ל. איצרא אם כך הוא דרכה של תורה דמדרבנן ניתנה לכתוב אנתת לן חדא ואתקפת לן חדא מאי מקשה הש"ס (בדף י"ח ע"א) קראה תרגום לא יצא היכי דמי אלימא דכתיבא מקרא וקרי תרגום היינו על פה ממש דמגילה ניתנה לכתוב מדרבנן אצל אם כתבה מקרא ה"א דיצא, לכך אשמעינן דאם כתב מקרא וקרי תרגום לא יצא. ולקמן צס"ד ארמיז הדיבור לשכנו מדרשו דרישה ותקירה.

מן הראוי להתבונן בדרכים דרבנן דרכי תורה הא דמפרש רש"י לעיל (בדף ד' ע"א) בד"ה הוא דאמר כר"י וכו' אצל במגילה לא ניתנה לכתוב אלא לגירסא ולקרות ע"פ עכ"ל. יש להקשות הלא משנה מפורשת קראה על פה לא יצא. ואף גם דתו' שם על לבו בזה דף הנ"ל לעיל וז"ל: נאמרה לקרות משמע דסבר דמותר לקרותה ע"פ וקשה דהיכי פליג על סתם משנה וכו' לכך נר' לפר' דהא דקאמר לא ניתנה ליכתב צרות

*

עוד שם במתני': היתה כתובה בסם וכו' לא יצא עד שתהא כתובה אשורית על הספר ובדיו עכ"ל.

כמאן, אי כרבנן דאמרי אין צין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ותפילין ומזוזות אינן

הנה לפי מה דמפרש רש"י לעיל (בדף ח' ע"ב) דאשורית לשון הקודש קשיא דמתני' דהכא

לפ"ז הרי לפניך דהרמז"ס פסק מי שקרא בשאר לשונות אף שכתובה באותו הלשון ולא אשורית ילא, א"כ נריכין לפרש המתני דקתני אשורית היינו הלוועו ששמע אשורית נריך להיות הלשון ככתב לשון הקודש. אבל אם מצין אותו לשון ששמע אף שאינו כתובה ככתב אשורית ילא. ועיין בכסף משנה וב"י מה שמרחשין שפתייהו זהאי פלפולא. ועיין בתוספת י"ט מה שמאריך צפי המשנה.

ועיין בתוספתא במס' מגילה (בדף ש"פ פרק ב' [ה"ו]) ו"ל: קראה אשורית שומעין ושאין שומעין יולאין ידי חובתן לעולם אין יולאין ידי חובתן עד שתהא כתובה אשורית בלשון עברי עכ"ל. וא"כ י"ל על זה מיוסדים דברי הרמז"ס שכתב הלוועו ששמע אשורית נריך להיות הלשון וכתב בלשון הקודש, וכן מפרש הרמז"ס בפירושו דהאי מתני'.

*

הקורא את המגילה למפרע לא יצא וכו'. מנא הני מילי אמר רבא דאמר קרא בכתבם וכזמנם מה זמנם למפרע לא אף כתבם למפרע לא מידי קריאה כתיבה הכא עשייה כתיבה דכתיב להיות עשים וגו' אלא מהכא דכתיב והימים האלה נזכרים ונעשים איתקש זכירה לעשייה מה עשייה למפרע לא אף זכירה למפרע לא עכ"ל.

המגילה למפרע ויום קצע לקרות את המגילה הפרזים צ"ד.

וי"ל דאין היקש למחנה וא"כ שנים נכנס וקולטתו ושניהם כאחר ילפינן מהקיש.

איברא צירושלמי במס' מגילה (פרק ב' ע"א) ו"ל: הקורא את המגילה למפרע לא ילא ר' יוסי אומר והיו בהווייתן יהא. תנא אף בהלל ובקריאת שמע בקריאת המגילה דכתיב ככתבם עכ"ל. הרי לפניך דת"י יליף מדכתב ככתבם ואל חש להא קושיא מידי זכירה כתיבה הכא דכבר מוכח דאתקיש זכירה לעשייה דמצינו דקריאת מגילה צ"ד ובאמת לא מצינו בקרא אלא גבי עשייה דכתיב להיות עושים אלא ודאי אתקיש זכירה לעשייה אף כאן אנו נימא דאתקיש זכירה לעשייה.

*

נכתבין אלא אשורית, ואי דמגילה נמי דווקא אשורית ה"ל לתני נמי במתני' אין צין ספרים למגילה. ואי כרש"ג דאמר אף ספרים לא התירו שיכתבו אלא יוונית ה"ל למתני נמי עד שיכתבו אשורית ויוונית. וי"ל דעיין לעיל ברש"י ד"ה עד שיכתבו אשורית ככתב אשורית כתב שלנו עכ"ל. אף כאן אנו נימא עד שתהא כתובה אשורית היינו כתב אשורית אף שכתובה בשאר לשונות מ"מ כתב אשורית בעינן.

איברא כד עיינת בהרמז"ס (בהל' מגילה פרק ב' דין ג') ו"ל: הלוועו ששמע (אשורית ובכתב הקודש) [את המגילה הכתובה בלשון הקדש ובכתב הקדש] אף על פי שאינו יודע מה הן אומרינן ילא ידי חובתו וכו'. [דין ד']: היתה כתובה תרגום או בלשון אחרת מלשונות הגויס לא ילא ידי חובתו בקריאתה אלא המכיר אותה לשון בלזד, והוא שתהיה כתובה ככתב אותה לשון עכ"ל.

הנה כאן יש מקום לעיין עליו הכא דת"י רבא מהאי קרא והימים האלה נזכרים ונעשים שאסור לקרות את המגילה למפרע מדאתקיש זכירה לעשייה, ובדף ז' ע"ב במס' הנ"ל קמפרש רבא על המתני' כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון קורין בחמשה עשר וכו' מנהני מילי אמר רבא דאמר קרא על כן היהודים הפרזים ישצים צערי הפרזות וגו' מדפרזים בארבעה עשר מוקפין בחמשה עשר וכו' אשכחן עשייה זכירה מנלן אמר קרא והימים האלה נזכרים ונעשים איתקש זכירה לעשייה עכ"ל. וא"כ נריכין קרא דנזכרים ונעשים לקרות את המגילה צ"ד ודאתקיש זכירה לעשייה והאיך מוכח רבא שטרא לצי תרי להיות נחלקו התיומות ללמוד מיני' וצי תרתי שאסור לקרות את

עוד שם [בירושלמי]: בהלילא בגין דכתיב ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה', מהולל שם ה' ממזרח שמש ועד מבואו מה שמע מינה, אמר רבי אבון עוד היא אמורה על סדר, בצאת ישראל ממצרי' לשעבר, לא לנו ה' לא לנו לדורות, הלילו אהבתי כי ישמע ה' לימות המשיח, אסרו חג בעבותים לימות גוג ומגוג עכ"ל.

להודות ולהלל לא שייך זהו למימר מוקדם ומאוחר, ומאי טעמא למפרע לא ילא. ומשני הש"ס עוד היא נאמרה על הסדר בצאת ישראל ממצרים לשעבר כו', ועי' בצבלי מגילה דף י"ז ע"א].

[בחי' הרד"א] ירושלמי ברכות (פ"ב ה"ד) שנדפס בדפוס ווילנא: מה את שמע מינה כו'. פי' בשלמא גבי מגילה למפרע לא, משום דנאמרה על סדר המעשים, משא"כ בהלל שהמה מזמורים שנאמרו

*

עוד שם: רבה אמר דכתיב ממזרח שמש עד מבואו. פירש"י בד"ה ממזרח שמש כשם ששקיעת זורחת החמה לא יהפכו, כך מהולל שם ה', ולא למפרע עכ"ל.

כסדר היום שאינה משתנה בשעותיו להיפך כך למפרע לא עכ"ל. לכאורה דליף מקרא דמאוחר זה היום ולא יליף מקרא דמוקדם ממזרח שמש עד מבואו. אלא דקשיא לי' הלא מזינו דשמש הלך לאחורנית עשר מעלות כאשר כתבתי, מש"ה יליף מקרא דזה היום כשם שאינה משתנה שעות בהיפך כך למפרע לא.

לכאורה יפלא הלא מזינו שהשמש הלך אחורנית עשרה מעלות כדמזינו בקרא במלכים (ב' ס"ד פסוק ט'): וַיֹּאמֶר יִשְׁעִיָּהוּ זֶה לִּי לְהָאֵת מֵאֵת ה' כִּי יַעֲשֶׂה ה' וְגו' אֲשֶׁר דִּבֶּר הַלֹּהֲ הַצֵּל עַשְׂרֵ מַעְלֹת אִם יָשׁוּב עַשְׂרֵ מַעְלֹת וְגו'. וי"ל דניסא שאני ונשתנה באותו זמן סדרי בראשית להיות לאות. ורבי יוסף דמילף מקרא דזה היום עשה ה' ומפרש רש"י

*

עוד שם: דתניא קריאת שמע ככתבה דברי רבי. ומפרש רש"י בד"ה ק"ש ככתבה, בלשון הקודש, ולא בלשון אחר עכ"ל.

אלו גרסי' בלא וי"ו כאן בראש הפרק עכ"ל. ובאמת לא ידעתי ח"ו [אולי ז"ל הוי"ו] שזה דחקו לפירש"י לפרש הג' אלא לאפוקי מדעת תוספת דגרסינן בלשונם מש"ה מפרש רש"י בכל לשון גרסינן. איברא עדיין לא פלטית לפי מה דמפרש תו' דד"ה אלו נאמרין ופירוש כל אדם בלשונו שהוא שומע לאפוקי למדי שאינו אומר בלשון פרסי אם אינו שומעו אבל בכל לשון משמע בין שומע בין אינו שומע עכ"ל. וא"כ בין לגירסת רש"י ולגירסת התו' אין לנו לחלק אלא אם ילא אם לא השמיע לאזנו או לאו אבל מ"מ בכל לשון ילא בקריאת שמע ורבי ק"ש ככתבם דווקא בלשון הקודש וקושי' נצבו כמו נד והדרא לדוכתא. ולי נראה ליישב בסוגי' וריהטת ושטיפת הש"ס דהן הן

נפל מלתא בדעתי לכאורה רבי סתרי אהדדי הכא קאמר רבי ק"ש ככתבם דווקא לשון הקודש ובמס' סוטה (דף ל"ב) במתניתין אלו נאמרין קסתם רבי ק"ש בכל לשון וז"ל: ואילו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה וכו' וק"ש. ובייחוד לפי מה דמפרש רש"י שם בכל לשון גרסינן. ואף לפי מה דאית' הגרסא בתלמוד ירושלמי במתני' (בדף ד"א ע"א) וז"ל: אילו נאמרין בלשונם. ולפי מה דמפרש תו' בתלמודא דידן דד"ה אילו נאמרין בלשונם ובזה המה מחולקים רש"י ותו' רש"י גרס בכל לשון כאשר הוא לפנינו בתלמודא דידן ותו' גרסי בלשונם כאשר ראה מתוך ת"י ולאפוקי מדעת מהרש"א אשר ז"ל: פרש"י אלו נאמרין גרסינן עכ"ל הן הוא צפי' (הקונטרס) ישן ג"כ ור"ל

בלשון הקודש נאמרה.

והדר מקשה הש"ס לימא קסברי רבנן כל התורה בלשון קודש נאמרה וע"כ כתב רחמנא שמע גבי ק"ש דאפי' גיפטית לגיפטים ינא חבל גיפטית לעברים לא ינא וקא דחי הש"ס לעולם בכל התורה בכל לשון וינא בגיפטית לגיפטים מש"ה כתב רחמנא שמע דאפי' גיפטית לעברים נמי ינא גבי ק"ש דרבנן סברי חס [לא] השמיע לאזנו ינא. ולפ"ז מסקנת הש"ס דרבי סבר ק"ש דווקא ככתבה בלשון הקודש.

ודון מיני' ומינה ואוקי באתרי' דאליבא דאמת הגירסא במתני' בכל לשון ולרבי ככתבה דווקא בלשון הקודש ואי קשיא א"כ רבי סתרי אהדדי דקאמר ק"ש ככתבה ופסק במתני' בכל לשון. י"ל דבאמת רבי סתם כחכמים וסיס עיונך עליו בהאשר"י דמס' ברכות פרק שני וז"ל: ונראה דהלכה כחכמים חדא יחיד ורבים הלכה כרבים, ועוד דסתם לן תנא דמתני' כוותיהו דתנן ואילו נאמרין בכל לשון פ' סוטה וכו' ע"ש וקי"ל דסתם מתני' ומחלוקת בצרייתא הלכה כסתם מתני' עכ"ל. הרי לפניך מדסתם רבי במתני' דק"ש בכל לשון הלכה כוותיהו.

ובזה מיושב מה שלכאורה יש להקשות אי אמרינן דאפי' רבי דאמר ק"ש ככתבה מודה דק"ש בכל לשון אך רבי דאמר ככתבה סובר חס [לא] השמיע לאזנו לא ינא פי' חס קרא גיפטית לעברים דווקא גיפטית לגיפטים וחכמים אומרים בכל לשון סברי דחס [לא] השמיע לאזנו ינא פי' אפילו חס קרא גיפטית לעברים כדמפרש תו' דד"ה ואילו נאמרין קשיא רשב"ג דאמר לעיל לא התירו שיכתבו אלא יונית דלא כמאן דאפי' רבי דאמר ק"ש ככתבה מודה בכל לשון מותר אלא וודאי דרבי סובר ק"ש ככתבה דווקא בלשון הקודש וא"כ רבי סובר כרשב"ג ואי קשיא א"כ ר' יוחנן דפסק הלכה כרשב"ג מקרא דויפת אלהים ליפת הלא רשב"ג סבר כרבי והלכה כחכמים כדמפרש תו' והרא"ש חבל לפי מה שפרשתי לקמן בצאורי בס"ד באמת לפי מה דפסק הלכה כחכמים אין הלכה כרשב"ג וקרא דויפת אתא לאשמעינן דאין השכינה שורה במקדש שני דאין השכינה שורה אלא באהלי של שם עיין לקמן לשכנו תדרשו וזאת שמה מה שבאתרי' בעיון רב.

דברי המקשן לימא קסבר רבי והמתרץ המה מחולקים אי גרס כגרסת תו' בלשונם או כפירש"י בכל לשון גרסינן. המקשן גרס בלשונם והמתרץ בכל לשון. ואליבא דאמת קיימא הגרסא במתני' בכל לשון.

ובזה יש ליישב נמי מה שבלא"ה יש לדקדק הכא מפלפל הש"ס ברישא בצרייתא דפליג רבי עם רבנן חס ינא בלא השמיע לאזנו או לא ואח"כ מפרש הש"ס חס רשאי לקרות את המגילה למפרע או לא. ובמס' סוטה מפרש הש"ס ברישא חס ינא למפרע, ואח"כ חס ינא ב[לא] השמיע לאזנו.

והכי קמקשה הש"ס הא דמסיים ורבנן סברי [לא] השמיע לאזנו ינא וקשיא קושי' תו' במס' סוטה [שם ע"ב] דד"ה ורבנן תימה מאי דוחקיה למימר הכי ד[לא] השמיע לאזנו ינא דלמא תרתי שמעינן מיניה כדמפרש במסכת ברכות ע"ש עכ"ל. וז"ל ע"כ דגרס בלשונם במתני' א"כ הא דאמר רבי ק"ש ככתבה בכל לשון קשיא קושי' תו' [שם דף ל"ג ע"א] דד"ה כל התורה וכו' היינו רבנן דאמרי בכל לשון וז"ל כדמתרץ תו' מהא דאמר רבי ק"ש ככתבה איכא למימר המיוחד לה ופי' גיפטית לגיפטים חבל גיפטית לעברים לא ינא ורבנן דאמרי בכל לשון סברי גיפטית לעברים ינא.

וא"כ ע"כ סברי רבנן [לא] השמיע לאזנו ינא דאי לא תימא הכי גיפטית לעברים מאי ינא הלא חס לא השמיע לאזנו לא ינא והוא אינו מצינן מה שאמר ואם כן הכי קמקשה הש"ס לימא קסבר רבי כל התורה כולה בכל לשון נאמרה פירש וינא אפי' גיפטית לעברים דאי לא תימא הכי דבלשון הקודש נאמרה א"כ ק"ש ככתבה דקאמר הכא היינו בלשון הקודש קשיא והיו למה לי אלא וודאי כל התורה בכל לשון נאמרה ואפי' גיפטית לעברים ינא מש"ה צריך קרא והיו דגבי ק"ש דווקא גיפטית לגיפטים חבל גיפטית לעברים לא ינא.

ומשני הש"ס לעולם כל התורה בלשון הקודש נאמרה ואי קשיא והיו דכתב רחמנא ל"ל הואיל דכתב רחמנא שמע וא"כ ה"א חף בכל התורה גיפטית לגיפטים לא ינא גבי ק"ש דכתיב שמע ואפי' גיפטית לגיפטים ינא מש"ה כתב רחמנא והיו דגבי ק"ש נמי ק"ש ככתבה דווקא בעינן

ולתקנות דלמא תרתי שמעת מיני' ואזלי לשיטתייהו דגרס
בלשונם.

משא"כ לפי המסקנה דגרס בכל לשון אין מקום לקושי'
הנ"ל דא"כ דכל התורה בכל לשון נאמרה גיפטית לגיפטים
עברית לעברים ינא אכל גיפטית לעברים עברית לעברים
לא ינא מש"ה כתב רחמנא שמע גבי ק"ש דאפי' גיפטית
לעברים או עברית לגיפטים ינא. לפ"ז ל"ל דתרתי שמעת
מיני' ו[לא] השמיע לאזנו ינא א"כ גיפטית לעברים אמאי
ינא הלא הוא אינו מבין מה שאמר.

ואם כך דרכה של תורה הא דמסיים תו' דדבריהם
דז"ה אלו נאמרים ובגמרא לא משמע הכי עכ"ל. דלפי
מסקנה דהש"ס רבי סובר דבכל התורה דווקא בלשון
הקודש נאמרה ולרבנן באמת דאמרי בכל לשון גיפטית
לגיפטים ינא וא"כ גבי ק"ש דכתיב שמע אפי' גיפטית
לעברים ינא וא"כ ל"ל אילו נאמרים בלשונם דהלא לרבי
דווקא בלשון הקודש ולרבנן אפי' עברית לגיפטים ינא אלא
וודאי דגרס בכל לשון וכדעת רבנן.

* * *

דף י"ז ע"ב

מכת"י עיר דוד בית עד חדר י"ב

ורבי שלא יקרא למפרע מנא ליה מדברים הדברים עכ"ל.

אומרים עדותן מכוונת בלשון א' ממש, יש לחוש שמשקרים
וצענה אחת כיוונו לשונם, וכריך לחקורם ולדרוש אותם
עכ"ל. ואתא לאשמועינן אף דבקש שאומרים העדות
מכוונת בלשון א' ממש נלמדו מהדברים מיתורא דקרא
שנריכין לאומנן על הסדר בלשון אחד ממש כיון דאין בזה
הטעם שנריך לחקור ולדרוש.

וכעין זה רמז לנו משה רבינו ע"ה קודם מותו שאמר
האזינו השמים ואדברה ומפרש בעל ש"ך על התורה וז"ל:
ואדברה ואדבר ה' עכ"ל. לכאורה האות קלילה נריך ביאור
כחמירא דעל ה' רמז לנו ויתכן דקאי על ה' דהדברים וקאי

ובזה מסולק מה שעלה על רעיוני לפלפל בחכמה הא
שמקשים תו' במס' סוטה דז"ה ורבנן דלמא תרתי שמעת
מיני' הלא סדר זרעים וסדר מועד נישנית קודם סדר
נשים ושם מייתי נמי הש"ס בהאי פלפולא ולא מקשים תו'
קושיא הנ"ל.

י"ל דהמקום גורם דסוגיא דהתם ובמסכת סוטה
לפי הגרסא ואילו נאמרים בלשונם וא"כ רבי סבר דק"ש
ככתבה דווקא בלשון הקודש ולרבנן בלשונם גיפטית
לגיפטים ינא אכל עברית לגיפטים לא ינא אפי' לרבנן
וא"כ קושי' תו' במקומה עומדת דלמא תרתי שמעת מיני'
והא דקסתם רבי במתני' בלשונם כדעת רבנן והמה סברי
גיפטית לגיפטים דווקא. משא"כ לפי הגרסא דהכא לפי
המסקנה דהש"ס דהתורה בכל לשון וא"כ אפי' גיפטית
לעברים ינא לרבנן גבי ק"ש מדכתיב שמע לפ"ז אין מקום
לקושי' תו' דלמא תרתי שמעת מיני' וסבר [לא] השמיע
לאזנו ינא. א"כ גיפטית לעברים אמאי ינא הלא אינו מבין
מה שאמר וא"כ כאן במס' סוטה מנאה מקום לקפידה

והמעם

נ"ל משום דכשקוראין שמע מעידין
שהקצ"ה הוא יחיד ומיוחד שאומרים שמע
ישראל ה' אלקינו ה' אחד וק"ל בח"מ הלכות עדות (סימן
ך"ח בש"ע סעי' ט') שנריך להיות עדות מכוונת דז"ל שם:
אחר כך מכניסין העד השני, וצודקין אותו. אם העיד כמו
חצירו, נושאים ונותנים בדבר וכו' לכך העמידו חכמים
דבריהם שנריך לקרות בסדר כדי שיקראו כל ישראל בסגנון
אחד ויהי עדות מכוונת.

ואל תשיבנו א"כ קרא ל"ל י"ל קרא הא אתא לאשמועינן
משום דאי' שם באות וסי' קע"י יו"ד וז"ל: אם העדים

אשלפניו דקאמר הקרא ושמחם אותו מנד ארון צרית
ה' אלקיכם והי' שם לכך לעד ורמז לנו כיון דהתורה היא
העדות צריך להיות כסדר כדי שיהיו עדות מכוונת וזה

נלמוד מה' דהדברים דכמו שק"ש שהוא עדות צריך להיות
על הסדר ולא למפרע כך התורה שהיא הדות תהי' מכוונת
על הסדר ולא למפרע.

ע"כ מעיר דוד

*

לימא קסבר רבי כל התורה כולה בכל לשון נאמרה דאי סלקא דעתך בלשון הקודש נאמרה למה לי למכתב והיו
עכ"ל.

הקודש נאמרה דאי סלקא דעתך בכל לשון נאמרה שמע
דכתב רחמנא למה לי עכ"ל י"ל דאתא לאשמועינן בכל
התורה אם קרא גיפטיית לעצרים או עצרית לגיפטים י"א.
משא"כ גבי ק"ש מקרא מלא דבר הכתוב שמע דווקא
גיפטיית לגיפטים עצרית לעצרים אבל גיפטיית לעצרים או
איפכא לא י"א דתתי יליף מיני' מדכתיב שמע הקורא את
שמע ולא השמיע לאזנו לא י"א ואם קרא גיפטיית לעצרים
לא י"א כדמסיק הש"ס במס' ברכות (דף ט"ו ע"א) דתתי
שמעית מיני' וצלימוד הישיבה הארכתי.

מן הראוי להתבונן דלמא לעולם כל התורה
כולה בלשון הקודש
נאמרה ואי קשיא למה למכתב והיו יש לנו מקום לחלק בכל
התורה אם הלועז שמע אשורית י"א כדמלנינו גבי מגילה
במתני' הקורא [וכו'] והלועז ששמע אשורית י"א. משא"כ
גבי ק"ש דכתיב והיו להורות לנו הדרך דרכי התורה
דווקא בלשון הקודש אבל לועז ששמע אשורית לא י"א דהוי
כקורא ולא השמיע לאזנו ולא י"א.
וכן בשקליא וטריא לימא קסברי רבנן כל התורה בלשון

*

עוד שם: לימא קסבר רבי כל התורה כולה בכל לשון נאמרה עכ"ל.

נאמרה וסובר כרבנן שהספרים נכתבים בכל לשון ורבנן
דסברי כל התורה בלשון הקודש נאמרה כדעת רשב"ג
דאמר אף ספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית א"כ שפיר
פסק ר"י כרשב"ג דסובר כחכמים דפליג על רבי ויחיד
ורבים הלכה כרבים כדמפרש תו'.

משא"כ לפי מאי דמסיק הש"ס דרבי סבר כל התורה
כולה בלשון קודש נאמרה וסובר כרשב"ג דהכא דאמר אף
ספרים לא התירו אלא יונית ורבנן דסברי דכל התורה
כולה בכל לשון נאמרה וא"כ סברי כת"ק דאמר ספרים
נכתבים בכל לשון. לפ"ז קשה ר"י דפסק כרשב"ג דסובר
כרבי הלא יחיד ורבים הלכה כרבים וכדמוכח במס' ברכות
דהלכה כרבנן כדמפרש תו'.

י"ל לפי מה דאיתא במסכת יומא (בדף ט' ע"ב) דיליף
ר"י מקרא דיפת אלקים ליפת דאין השכינה שורה במקדש
שני דיפת אלהים ליפת אין השכינה שורה אלא באהלי שם

הנה תיזנתא קא חזינא לפי מה דמפרש תו' [דף
י"ז ע"א] בד"ה הקורא את המגילה, רבנן
אמרי אמר קרא שמע נראה דהלכה כחכמים חדא דיחיד
ורבים הלכה כרבים ועוד דקאמר ורבנן סברי כמאן דאמר
הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו י"א וצפרק שני דברכות
(דף טו:): מסקינן כתנא קמא דרבי יוסי דאמר כן התם
עכ"ל.

וכד עיינת לעיל (בדף ח' ע"ב) במתני' אין צין ספרים
לתפילין ומוזות אלא שהספרים נכתבי' בכל לשון וכו'.
רשב"ג אומר אף ספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית.
ופירש רש"י ספרים תורה נביאים וכתובים עכ"ל. ומסיק
הש"ס ר"י אומר הלכה כרשב"ג. וא"כ תמיה בעיני
הא וודאי לפי שקלא וטריא דהש"ס לימא קסבר רבי כל
התורה כולה בכל לשון נאמרה ורבנן סברי כל התורה
בלשון הקודש נאמרה א"כ רבי סבר דכל התורה בכל לשון

כרשצ"ג מקרא דיפת אלהים ליפת וסוזר רשצ"ג כחכמים
ויחיד ורצים הלכה כרצים.

משא"כ לפי מאי דמסיק הש"ס דרבי סוזר כל התורה
בלשון הקודש נאמרה וסוזר כרשצ"ג דספרים לא התירו
אלא יונית ורצנן סברי כל התורה כולה בכל לשון נאמרה
כת"ק דספרים נכתבים בכל לשון וא"כ מאין מקום לפסוק
הלכה כרשצ"ג הלא יחיד ורצים הלכה כרצים ורצנן סברי
כת"ק דהתורה נכתב בכל לשון וא"כ קרא דויפת אלהים
ליפת למאי אתא אלא ודאי אתיא דאין השכינה שורה
במקדש שני דאין השכינה שורה אלא באהלי של שם.

עכ"ל א"כ י"ל באמת לפי מה דאי' במסכת יומא אין
הלכה כרשצ"ג וכדמסיק הש"ס דרבי סוזר כל התורה
כולה בלשון הקודש נאמרה ורצנן סברי כל התורה בכל
לשון נאמרה והלכה כחכמים.

והא דמקשה הש"ס לימא קסבר רבי וכו' והמתרץ
מפלפל בחכמה בפירושא דקרא ויפת אלהים ליפת אם
אמרין כדסבר לימא וכו' וא"כ רבי סבר כל התורה בכל
לשון נאמרה וכדעת ת"ק דספרים נכתבים בכל לשון ורצנן
דסברי דכל התורה בלשון הקודש נאמרה וסוזר כרשצ"ג
דאף ספרים לא התירו אלא יונית וא"כ שפיר הלכה

*

עוד שם: ולרבנן הא כתיב והיו עכ"ל.

לא כתיב והיו ה"א אפי' לכתחילה אינו צריך להשמיע לאזנו
ומותר גיפטית לעברים עברית לגיפטים מש"ה כתב והיו
דדיעבד יא, אבל לכתחילה צריך להשמיע לאזנו דדווקא
גיפטית לגיפטים יא לכתחלה אבל עברית לגיפטים
לכתחלה לא.

והנה כד עיינת כרשצ"א במס' ברכות צפ' שני
דמקשה וז"ל: ורצנן סברי לה כר"י ותמיה לי
אמאי לא קאמר סבר לה כר"מ דאמר צריך להשמיע לאזנו
ואפי' לכתחלה עכ"ל.
לפ"ז מאי מקשה הש"ס ולרבנן הא כתיב והיו, י"ל דאי

*

שם בתוספת בד"ה הקורא את המגילה: נראה דהלכה כחכמים וכו' ע"ש עכ"ל.

קושיא תו' במקומה עומדת דלמא תרתי שמעת מיני' ולא
יא אלא גיפטית לגיפטים אבל עברית לגיפטים לא יא.
משא"כ לפי הגרסא דהכא מסקנת הש"ס ואילו נאמרין
בכל לשון וא"כ בכל התורה גיפטית לגיפטים יא אבל
גיפטית לעברים לא יא משא"כ גבי ק"ש דכתיב שמע
אפי' גיפטית לעברים נמי יא אין מקום לקושי' תו' דלמא
תרתי שמעת מיני' ואם קרא ולא השמיע לאזנו לא יא
וא"כ גיפטית לעברים אמאי יא הלא אינו מבין מה שאמר
ועיין לעיל מה שהארכתי בזה בס"ד.

אי אייזר חילי ה"א אמאי לא מייתי תו' ראי'
דהלכה כחכמים מדסתם רבי
במתני' במס' סוטה כרצנן ואילו נאמרין בכל לשון כאשר
באמת מייתי ראי' מיני' הרא"ש במס' ברכות צפ' ב'
ע"ש.

וי"ל דתוספת אזלי לשיטתייהו וגרסי במתני' דמס'
סוטה ואילו נאמרין בלשונם אבל לא בכל לשון ולפי ה"א זו
אין להביא ראי' מהתם ומטעם זה מקשים תו' דלמא תרתי
שמעת מיני' דווקא במס' סוטה דשם הגרסא בלשונם א"כ

*

שם בתוספת בד"ה כל התורה בכל לשון נאמרה, פירש הקונטרס שנתנה לקרות בכל לשון שרוצה לקרות בספר תורה וקשה שהרי קריאת התורה אינה מן התורה אלא מדרבנן לבד מפרשת זכור [דהוי דאורייתא]. ונראה דהכי פירושא כל קריאה שבתורה כגון מצות חליצה ופרשת עגלה ערופה וידוי מעשר ובכורים עכ"ל.

הנה לפי מה דאי' זמס' סוטה זמתני' אלו נאמרין
 בכל לשון פרשת סוטה וידוי מעשר קרית
 שמע ותפלה וכו' ואלו נאמרין בלשון הקודש מקרא
 זיכורים וחליצה ופרשת עגלה ערופה עכ"ל.
 מן הראוי להתבונן לפי מה דדחי הש"ס לעולם בכל
 התורה כולה בלשון הקודש נאמרה א"כ קחשיב הכא
 בתוך הצאים בלשון הקודש נאמרה וידוי מעשר וזמתני'

*

עוד שם בתוספת בד"ה דאי בלשון הקודש נאמרה וכו' קשיא דהא בפרק אלו נאמרים בסוטה (דף לג. ושם) מצריך
 קרא בין למאן דאמר בכל לשון נאמרה בין למאן דאמר בלשון הקודש נאמרה.

ועיין במהרש"א וז"ל: דבפרק אלו נאמרין אהא דקחשיב במתניתין דמצות חליצה ופרשת עגלה ערופה ובכורים
 בלה"ק נאמרו פרש"י סוטה וידוי מעשר כו' בכל לשון ומצריך קרא לכולהו אליבא דכולי עלמא ואמאי לא תקשי
 לתלמודא כדאקשה ליה הכא למאן דאמר דכל התורה נאמרה בכל לשון לא איצטריך התם הני קראי דיליף להני
 דנאמרו בכל לשון ולמאן דאמר דכל התורה בלשון הקודש נאמרה לא איצטריך הני קראי להני דנאמרו בלה"ק
 ותירצו דהתם בעי לאוקמי רבוי אליבא דכולי עלמא עכ"ל.

יש להקשות ממנה נפשך דמייתי מתני' ראי'
 דצלה"ק נאמרה מפסקי' וכן
 מייתי ראי' להני דאמר בכל לשון נאמרה חדא מינייהו לא
 פלטית אי כל התורה בלשון הקודש נאמרה א"כ הני קראי
 גבי עגלה ערופה וזכורים דצלה"ק נאמרה למה לי הלא
 כל התורה בלשון הקודש נאמרה. ואם תימ"ל דהתורה בכל
 לשון נאמרה א"כ קרא דפרשת סוטה וידוי מעשר דצלה"ק
 לשון נאמרה למה לי הלא כל התורה בכל לשון נאמרה.
 וי"ל דצאמת כל חד וחד צריך לדרוש לדרשה אחרייתא.
 איצרא עדיין יש פתחון פה דעדיין במקומה עומדת הא
 דמקשים תו' זמס' סוטה זפ' אילו נאמרין בד"ה ק"ש
 ותפלה וז"ל: תימה אמאי שיר הלל וקידוש של שבת [וכו']
 ונראה דהני נאמרים בכל לשון אפי' אינו שומע הלכך לא
 דמו להני דמתני' דנאמרין דוקא בלשונם עכ"ל. הא ודאי
 לפי גרסא תו' דהתם דנאמרים בלשונם גרסינן שפיר
 מתרלים תוספת דלא דמי דהני דמתני' נאמרין דוקא
 בלשונם. איצרא כאשר כתבתי דלפי מסקנא דגרסא בכל לשון

חוזר וניעור דקושי' תו' זמקומה עומדת אמאי לא קחשיב
 בתוך הצאים הלל וקדושה של שבת.
 ואם עמד השואל כלפי הנשאר דלמא הלל חמור מק"ש
 וגבי הלל דווקא בלשונם מש"ה לא קחשיב בתוך הצאים
 זמתני' דהני דצרים זמתני' נאמרין בכל לשון, לפי זה
 דאליבא דאמת דגרסי' זמתני' אלו נאמרין בכל לשון הוי
 ל"י לתוספת למתוך דהלל חמור מק"ש גבי הלל דווקא
 בלשונם וגבי ק"ש בכל לשון מדלא קא משני הכי ש"מ
 דק"ש חמור מהלל א"כ קושי' תו' זמקומה עומדת אמאי
 לא קחשיב הלל בתוך הצאים זמתני' דכל לשון נאמרה.
 ועתה פקח עיניך וראה שטפת ורהיטת דשמעתתא
 זמס' סוטה (בדף ל"ב ע"א) ותחזה עיניך משרים שבארנו
 בצאר היטב צס"ד דצורי תו' זד"ה אילו נאמרים וצד"ה
 ק"ש ותפלה וצד"ה ורצנן וכו' וצד"ה כל התורה וכו'.
 וכלל זה נקוט צידך שרש"י גרס זמתני' בכל לשון ותו'
 גרסו זמתני' אילו נאמרין בלשונם.
 איצרא לפי מסקנא דהש"ס הגרסא נמי לפי תו' בכל

לשון ורבי נמי דאמר ק"ש ככתבה מ"מ סתם צמתני' צמס' סוטה בכל לשון כדעת רבנן.

ואם צין תצין עדיין נשאר צקולמס צמו' [שם צדף ל"ג ע"א] צד"ה כל התורה פי' ר"ח הא פשיטא דצשעת מ"ת ניתנו למשה צלשון קודש והאי דקאמר הכא היינו אם ניתנה להעתיקה צלשון אחר או לא וכו'. ולא ידענא לפירושו היכי סלקא דעתיה למימר אליצא דרבי דצכל לשון ניתנה ליכתב אם כן הא דאמר רבי ק"ש ככתבה היינו צכל לשון שהרי צכל לשון ניתנה ליכתב אם כן היינו רבנן עכ"ל. הנה י"ל דטובא קמ"ל לפי מה שמפרש תו' לעיל צד"ה אילו נאמרין צלשונם ופירוש כל אדם צלשונו שהוא שומע

*

שם בגמרא: תפלה מנא לן דתניא שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה וכו'. ופירש"י בד"ה הפקולי יש אומרים שמשחבר בצמר גפן, שנקרא פקולא.

הפקולי, ר"ל שגיהנס נקרא פלילה ע"ד פקו פלילה, ור"ש הפקולי שהסדיר ברכות לפני ר"ג על הסדר ציצנה הי' ממשפחתו עכ"ל. מש"ה שם שמות צארץ ארשת שפתי דעת זקניים נוחה צפי' הפקולי ע"ד פקו פלילה שהוציא אציו מגיהנס.

ונראה לי דלכך פירש"י צלשון יש אומרים משום דמצינו פי' אחר צוהר חדש צמדרש הנעלם (פ' אחרי ובמגילות רות [דף מ"ב ע"א¹⁸]) מציא מעשה גדול ונורא צת"ח אחד שהי' הולך צהרי אררט ושמע קול וכו' עד ועל שהוציא את אציו מגיהנס הי' נקרא הצן ההוא

*

שם: אמר רבי יוחנן ואמרי לה במתניתא תנא מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים וכו'.

ועשרים זקנים ומהם שמונים נביאים התקינו את התפלה הזאת עכ"ל. הרי דמיפרט פרט ששני שלישים מהזקנים הי' נביאים.

ומסתם סתים לן תנא דתלמוד צצלי כמה מהם הי' נביאים ונלמוד סתום מן המפורש צתלמוד ירושלמי מס' ברכות פי' הי' קורא וז"ל: א"ר ירמי' מאה

*

עוד שם: ומה ראו לומר רפואה בשמינית אמר ר' אחא מתוך שנתנה מילה בשמינית שצריכה רפואה קבעוה בשמינית עכ"ל.

מש"ה קבעוה צשמינית שהיא רפואה ומילה שנתנה צשמינית צריכה רפואה. וציתוד מעיקרא דדינא לא מקשה מידי א"ה לימא רפואה צתר דתשובה וכו' הלא לפיכך

באן ישמקום לעיין עליו מאי מקשה הש"ס לעיל מאי חזית דסמכא אהא סמכא אהא ולימא רפואה צתר סליחה עכ"ל י"ל דהכא חדא והכא תרתי קרא וצברא

[א] הובא בקיצור של"ה, ועי' קב הישר (פר' פ').

ורביעי של תורה הא דמקשה הש"ס למימרא דגאולה ורפואה צתר סליחה וכו' אמאי נקיט הש"ס צדצריהם גאולה הלא סוגי' הש"ס צרפואה מפלפל. וחמישיתו יוסיף עליו הא דמקשה הש"ס לימא רפואה צתר תשובה לא ס"ד דכתיב וכו' מאי ס"ד דקאמר הלא מקרא מלא דבר הכתוב ושז ורפא לו. והנה נ"ל ליישב כל הקושי אשר הקשיתי וצירוף הדקדוקי אשר מקשה מהרש"א וצירוף מאור עינים דה"פ הא דקאמר לא ס"ד וכו' דמוכח ע"כ דלא מקרא יליף דאל"כ קשיא הא דמתרץ כתיב קרא אחרינא מאי חזית דמכא אהא סמכא אהא ואל"ל דכתיב הסולח לכל עוונכי הרופא לכל תחלואיכי עדיין יש להקשות למימרא וכו' והא כתיב ושז ורפא לו ונ"ל ההוא לאו רפואה דתחלואים הוא א"כ אקבעא קמא קא הדר מאי חזית דמכא אהא סמכא אהא וקרא דהרופא לכל תחלואיכי ארפואה דסליחה קאי אע"כ מסברא נפקא מתוך שהוא רפואה הואיל המילה שנתנה בשמינית שצריכה רפואה לפיכך קבעוהו בשמינית. ומופת חותך לזה מה ראו לומר גאולה בשביעית הלא צתר סליחה כתיב ונ"ל מסברא דעתידין לגאול בשביעית א"כ אף כאן אנו נימא גבי רפואה מסברא נפקא מתוך שהיא רפואה וכו'.

*

עוד שם: ומה ראו לומר רפואה בשמינית.

השנים נאמרה בשמינית הטעם דדוד אמרה בשמינית דאשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשתא היא ולמה תעמוד צרחוק ולמנחם על מות חדא נינהו דקמ"ז מזמורים הן לכך אצטרך הטעם מתוך שהוא רפואה וכו' וא"כ ע"כ נאמרה רפואה בשמינית וצרכת השנים בתשיעית מהטעם דדוד אמרה בתשיעית ע"כ ק"ן מזמורים הן כאשר יבואר לקמן בצאורי צאר היטיב צס"ד.

קבעוהו בשמינית הואיל מילה שנתנה בשמינית שצריכה רפואה זה לעומת זה. ושני לו הא דמקשה הש"ס למימרא דגאולה ורפואה צתר סליחה היא והכתיב ושז ורפא לו ההוא לאו רפואה דתחלואים היא אלא רפואה דסליחה היא עכ"ל לפ"ז אקבעא קמא קא הדר מאי חזית דמכא אהא סמכא אהא. וא"ל כתיב דמתרץ הש"ס דכתיב הסולח לכל עוונכי הרופא לכל תחלואיכי הלא י"ל נמי דמשמע דהרופא לאו רפואה דתחלואים הוא אלא רפואה דסליחה הוא דקא אלפניו הסולח לכל עוונכי כמו שמתרץ הש"ס גבי ושז ורפא לו. וגם הקרא מוכיח דקרא נדרש לפניו ולאחריו דקאי ארפואה דסליחה דכתיב הגואל משחת חייכי. ועוד בשלישי יהי' אם יוצא מסמוכין שצידו מקרא דהסולח וכו' הרופא לכל וגו' עדיין לא פלטית מה מקשה ומה ראו לומר גאולה צתר סליחה דלמא רפואה דמסמיך לי קרא ונ"ל כתיב דמתרץ הש"ס מתוך שעתידין לגאון בשביעית וכו' וא"כ ממ"נ חד מנייהו לא פלטית מאי מקשה הש"ס לעיל אי הכי לימא רפואה צתר תשובה דטעמו עמו דא"כ דלימא רפואה צתר תשובה וקרא כתיב אחר רפואה סליחה וא"כ צרכת הגאולה היא שמינית וזה אינו דהלא תיקון בשביעית הואיל דעתידין לגאול בשביעית.

עייין (צרא"ש) [צמרהש"א] ונ"ל: יש לדקדק ומאי קא קשיא ליה והא כיון דמדינא יש לה להסמיך לסליחה כדקאמרינן לעיל מדכתיב הסולח לכל עוונכי הרופא וגו' אלא משום דגאולה בשביעית אפסיק לה מ"מ מאי דאפשר למסמך לה לסליחה סמיך לה ולהכי יש לסמכה לגאולה דסמוכה לסליחה עכ"ל. ואי איישר חילי ה"א ליישב דאי לאו מהאי טעמא מתוך שהיא רפואה וכו' ה"א דרפואה נאמרה בתשיעית וצרכת

*

עוד שם: שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר וכו'. ומה ראו לומר ברכת השנים בתשיעית אמר רבי אלכסנדר כנגד מפיקי שיערי דכתיב שבר זרוע רשע ודוד כי אמרה בתשיעית אמרה עכ"ל.

עיי' בפירוש"י בד"ה בפרשה תשיעית אמרה, ואם תאמר שמינית היא, אשרי ולמה רגשו גויים תרתי פרשתא היא עכ"ל.

שיר המעלות הנה צרכו עכ"ל.
ואם כך דרכה של תורה הכי מקשה רש"י וא"ת שמינית הוא וי"ל דאשרי האיש ולמה רגשו גויים תרתי נינהו דסצירא דק"ן מזמורים הן א"כ למננח על מות ולמה תעמוד צרחוק נמי תרתי נינהו לפ"ז דוד צעשירית אמרה ולמה אמרה ברכת השנים בתשיעית ומתוך לעולם רגשו גויים ואשרי האיש תרתי פרשה נינהו ולמה תעמוד צרחוק ולמננח על מות חדא פרשה היא וא"ל א"כ היכא אשכחן דק"ן מזמורים הן י"ל דלקמן יש מזמורים נמי דתרתי נינהו כמו דמצינו שמפרש תו' גבי הללויה שעומדים וכו'. ועיקר מטרוך צלפול זה אי תהלים קמ"ז מזמורים הן כדאי' צמס' סופרים וצתוס' מס' פסחים (דף קי"ז ע"א) או ק"ן מזמורים הן הטעם דצבר לדעת קמ"ז מזמורים כנגד שנותיו של יעקב כדאי' צמס' סופרים וצתלמוד ירושלמי צמסכת שבת כאשר כתבתי לעיל.
איצרא מ"ד ק"ן מזמורים מנאיתי דאחי לידי צס' שציצר הרוקח^[א] על התהילים צהקדמת הספר^[ב] וזה הוא תמנית דצרו: דוד המלך ע"ה תיקן ספר תהילים וצו ק"ן מזמורים דצאחו זמן שהלך למדבר העמלקי ונדע דמדמה העמלקים לחיות ועופות ולא יכול לקיים דוד מצות שלוח הקן לכך תקן הק"ן מזמורים זה לעומת זה^[ג].

הנה חוצת גצרא לצאר מה ראו על ככה לומר צתשעה צרכת השנים כנגד מפיקי שיערי וכו' דכתיב שצור זרוע רשע ודוד צתשיעי אמרה הלא אן חזין דוד צעשירי אמרה דאשרי האיש ולמה רגשו גויים תרתי פרשתא נינהו ולמננח על מות ולמה ה' תעמוד צרחוק תרתי נינהו.
וי"ל דהכי מקשה רש"י דכד עיינת צמס' סופרים (הלכה ט"ז) [פט"ז הלכה יו"ד וי"א] דקמ"ז מזמורים, ואן תקנו ק"ן מזמורים. והנה מאי ציניהו, וי"ל דאיכא ציניהו למ"ד דקמ"ז מזמורים הן וי"ל דאשרי האיש ולמה רגשו גויים חדא פרשתא הוא ולמננח על מות ולמה תעמוד חדא פרשה היא ושיר המעלות הנה צרכו את ה' וגו' והללויה הללו את ה' שעומדים צצית ה' וגו' חדא פרשה היא כדמפרש תו' צמס' פסחים (דף קי"ז ע"א) צד"ה [ה"ג] שעומדים צצית ה' צצצרות צית אלקינו הללויה דצתריה ריש פירקא, ולא גרסינן העומדים צצית ה' צלילות וכו' לכך נראה דגרסינן כדפרישית. ולפ"ז אנו צריכין לומר צו הללויה [הללו את שם ה' הללו עצדי ה' שעומדים צצית ה' וגו'] שלמעלה מזה אינו תחלת מזמור דלא יתכן שיהי' המזמור שני פסוקים ועוד דאמר צמדמש דקמ"ז מזמורים יש צספר תהילים כנגד שנותיו של יעקב אלא הוא סופו של

[א] עי' בספר אור החיים (להג"ר חיים בן יוסף מיכל), עמ' 231-233. וכמה מספרי הרוקח אכן נדפסו מכת"י שהי' תחת רבינו. [ב] עי' כת"י מקום דוד (בית דוד חדר ט"ז) שציין רבינו הקדמה זו בשם ספר רוקח שחיבור על תהלים והוא כ"י בעיר פרנקפורט. ומסיים שמעתי מהמקובל מהר"ם מק"ק.

[ג] דברים אלו הובאו בספר מאזני צדק על תהלים (נדפס בדיהרן פארט שנת תס"ז בהסכמת רבינו משנת תה"ל), נתחבר על ידי הגאון ר' יצחק צורף זצ"ל מגולי ווינא, שהי' מגיד מישורים בחברה של ח"י בטלנים שהוקם רבינו זצ"ל בניקלשבורג, ובתוך דברי הקדמתו כותב בזה"ל: אפילו סימני תהילים הם על פי הסוד, כאשר שמעתי מפי אדוני מ"ו הגאון הנשר הגדול הפורש כנפיו ותחתי מטללים עדרים עדרים תלמידי חכמים יהי רצון שיאריך ימים וכו' ה"ה המפורסם המופלג מוה"ר דוד אופנהיים נר"ו טעם נכון על פי הרוקח למה הם ק"ן מזמורי תהלים באשר שמצא אמ"ו כתוב בכתב יד הרוקח על תהלים אשר עדיין לא זכינו לאורו שלא בא עדיין לדפוס טעם למה המה ק"ן מזמורים לפי שדוד הי' במדבר ולא היה יכול לקיים מצות עשה של שילוח הקן לכך אמר כנגדו ק"ן מזמורים. ומפרש הרוקח למה באמת במדבר לא קיים שילוח הקן, לפי שעמלקים מכשפים היו ועשו עצמם לעופות ופן יגיעו רחמיו על קן ציפור ויחמול על אגג עמלקי וישלחהו חפשי.

והוסיף אמ"ו נופך משלו וכי יאונה לצדיק כל און השתא בחייהן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן צדיקים

הנחה אשר כתבנו לעיל אין מקום לשלוח יד ולהגיה בדברי רש"י וא"ת עשירית היא אך חדא מגו תרתי מקשה רש"י וא"ת שמינית הוא וא"ל דק"ן מזמורים הן א"כ אשרי האיש ולמה רגשו תרתי נינהו עשירית היא דלמה תעמוד ברחוק ולמננח נמי תרתי נינהו.

ואחת דבר ושתיים זו שמענו שמתרץ רש"י לעולם אשרי האיש ולמה רגשו תרתי נינהו ואי קשיא א"כ עשירית נינהו דק"ן מזמורים הן י"ל דלמה תעמוד ולמננח על מות חדא נינהו וא"ל א"כ ק"ן מזמורים היכן משכחת לן י"ל כמו שמפרש תו' במס' פסחים דיש עוד אחת לחלק כאשר כתבתי ע"ש.

ואם זין תזין את אשר לפניך יש מקום להשיג על מהרש"א וז"ל: ודוד כי אמרה בתשיעי אמרה כו' עיין פרש"י [וכו']. פירושו מגומגם דהא מסיק בפ"ק דזרכות דאשרי ולמה רגשו חדא פרשתא היא ועוד דלא תמצא בשום ספר תהלים דשזור זרוע רשע בשמינית היא אלא בעשירית היא. ונראה להגיה בפרש"י וכן ז"ל וא"ת בעשירית היא אשרי ולמה רגשו חדא פרשתא עכ"ל.

ראשון תחלה נאמר מה שמקשה דהא בפ"ק דזרכות מסיק דאשרי האיש ולמה רגשו חדא פרשה היא כבר הרגיש תו' בזה ד"ה ודוד בתשיעית אמרה ומתחיל ע"ש.

ומה שמקשה המהרש"א הלא עשירית הוא י"ל לפי

*

עוד שם: ומה ראו לומר ברכת השנים בתשיעית אמר רבי אלכסנדר בנגד מפקיעי שערים דכתיב שבר זרוע רשע ודוד כי אמרה בתשיעית אמרה עכ"ל. וע"ש מה שמפרש רש"י באריכות.

ולפי דעת ר' אלכסנדר דקרא שזור זרוע רשע קאי על מפקיע שערים מן הראוי להעמיד אגרדמין על השערים שלא יפיק זממם ותאוות לבם ושלל יהי' חוטא נשכר ולשזור זרוע רשע והוא כדעת דבי נשיאה וכדעת קרנא וכדעת רמי ז"ח מעמידין אגרדמין על השערים משא"כ לדעת שמואל דאין מעמידין אגרדמין על השערים מן הראוי להתזונן מה ראו כל ככה.

ועיין בתלמוד ירושלמי מסכת זרכות פרק ה' קורא [פ"ז ה"ד] וז"ל: א"ר חייא בר אבא [וכו'] א"ר אלכסנדר מפיני מה התקינו מצרך השנים זרכה תשיעי' כנגד קול ה' שובר ארזים שהוא עמיד לשצר כל צעלי שערים עכ"ל.

והנה דבר זה תליא בפלוגתא דפליגא במס' ז"צ (דף פ"ט ע"א) וז"ל: ת"ר לא יהיה לך מלמד שמעמידין אגרדמין למדות ואין מעמידין אגרדמין לשערים דבי נשיאה אוקימו אגרדמין זין למדות זין לשערים א"ל שמואל לקרנא פוק תני להו מעמידין אגרדמין למדות ואין מעמידין אגרדמין לשערים נפק דרש להו מעמידין אגרדמין זין למדות זין לשערים א"ל מה שמך קרנא תיפוק ליה קרנא צעיניה נפקא ליה קרנא צעיניה ואיהו כמאן סבר כי הא דאמר רמי בר חמא א"ר יצחק מעמידין אגרדמין זין למדות זין לשערים מפני הרמאל עכ"ל.

*

עצמן לא כל שכן, אלא הטעם הוא דאיתא במסכת ע"ז האפרוחים שקננו באשירה אם צריכים לאמם אסורים דהוה לה כאשירה עצמה ואסורים, ובתיב"ע [בראשית ד, ח] איתא דקין היה מסית ומדיח ואמר להבל לית דין ולית דיין וכפר בתחיית המתים. גם איתא בתרגום יונתן קדמת ערן בתחילה קודם שחטא קין המדבר בקדמת ערין היה כמו גן ערן באילנות ומצמים ולאחר חטאו נעשה מדבר וערבה כל שממה. והמציא אמ"ו לפי שקין היה מסית ומדיח לכך היה דין מדבר כעיר הנדחת תל עולם לא יבנה עוד ואינו מגדל צמחים [ע"י שם דוד פ' מצורע עמוד רח"צ]. ובירושלמי במסכת סנהדרין איתא דכל חיות ועופות אפילו עוף הפורח בתוך עשרה אסור בהנאה לכך לא היה צריכים לאמם ואז אסורים משום דהוה גידולי אשירה הלכך לא היה דוד יכול לקיים שילוח הקן לשלח את האם והבנים תקח לך כי אסורים המה וזה שמץ דבר מה ששמעתי השייך לענינינו .. גבורותיו מי יתבונן.

עוד שם וז"ל: מזה ראו לומר ברכת השנים בתשיעית אמר רבי אלכסנדר כנגד מפיקעי שערים דכתיב שבר זרוע רשע ודוד כי אמרה בתשיעית אמרה. מפרש רש"י בד"ה בפרשה תשיעית אמרה, ואם תאמר שמינית היא, אשרי ולמה רגשו גויים תרתי פרשתא היא עכ"ל.

ובתו' שם בד"ה ודוד כי אמרה בפרשת תשיעית אמרה, פירש הקונטרס ואף על גב דליכא אלא ח' מזמורים עד התם אשרי האיש ולמה רגשו גויים תרתי נינהו וקשיא דהא פרק קמא דברכות (דף י.) אמר דהא פרשה היא ומסיק התם דכל פרשה שהיתה חביבה לדוד התחיל בה באשרי וסיים בה באשרי כגון זו שמתחלת באשרי האיש ומסיימת באשרי כל חוסי בו והיינו סוף דלמה רגשו אלמא דהא פרשה היא וצריך לומר דלמנצח על מות ולמה ה' תעמוד ברחוק תרתי נינהו עכ"ל.

דעת ירושלמי דליהו גופא הוא מרי' דשמעתא בתלמוד ירושלמי דאמר הכי, דז"ל הש"ס בתלמוד ירושלמי במס' שבת (דף ט"ו ע"ג) וז"ל: אמר רבי יהושע בן לוי אנה מן יומיו לא איסתכלית בספרא דאגדתא אלא חד זמן אסתכלית ואשכח כתוב צה [וכו'] מאה וארבעים ושבעה מזמורות שכתוב בתילים כנגד שנותיו של אבינו יעקב.

ולפי דעת הירושלמי לק"מ דהירושלמי פליג אלתלמודא דידן צהא ולא ס"ל הטעם דקצוהו ברכת השנים בתשיעית הוא כנגד מפיקע שערים קאמר דוד בתשיעית אלא דהירושלמי מפרש צה טעם אחרינא.

ועיין בירושלמי במסכת ברכות פ' ה' קורא וז"ל הש"ס שם: א"ר חייא בר אבא [וכו'] א"ר אלכסנדר מפיני מה התקינו מצרך השנים ברכה תשיעי' כנגד קול ה' שובר ארזים שהוא עתיד לשבר כל בעלי שערים עכ"ל. והוא אזיל לשיטתו דס"ל דאשרי האיש ולמה רגשו חדא פרשתא היא. ועדיו צלד אסתן דהוא מפרש דלא הוא אלא קמ"ז מזמורים ומש"ה לא מני למימר אליבא דירושלמי דקצוהו ברכות השנים בתשיעית כנגד מפיקע שערים שאמר דוד בתשיעית הא אליבא' אמר דוד מזמור זה בשמינית ומש"ה הוא אזיל לשיטתו וקאמר טעם אחרינא דמשום כך מצרך השנים בתשיעית כנגד קול ה' שובר ארזים והוא אזכרת התשיעי' שצבת התשיעי' מזמור ההוא דהנך י"ח אזכרות שבזמור זה המה כנגד י"ח ברכות, ולשיטת תלמוד בבלי במס' ברכות (דף י"ח ע"ב) דאמר ר' הלל ברי' דרב שמואל בר נחמני הני י"ח ברכות כנגד י"ח אזכרות שאמר דוד צהבו לה' בני אלים וכו' ע"ש.

משא"כ תלמודא דידן ס"ל דהוי ק"ן מזמורים וע"כ צ"ל דאשרי האיש ולמה רגשו תרתי נינהו וא"כ אמר

ועוד יש בה שלישיית אשר יצוה לקמן בתו'

פסחים (דף קי"ז) ושם כריך נמי תרתי הללויה חדא פרשתא היא דאל"כ הוי ק"ן מזמונים. צהשפקה ראשונה פליאה נשגב צעיני דהא צכמה מקומות מנינו מזמורים של תהילים המה מכוון כנגד שנותיו דיעקב דחי' קמ"ז שנים ולעומת זה אמר דוד קמ"ז מזמורים לפ"ז צ"ל דאשרי האיש ולמה רגשו חדא פרשה היא וכן למנצח על מות ולמה ה' תעמוד צ"ל חדא פרשה וא"כ יפלא מאוד צין לדעת רש"י דמפרש אשרי האיש ולמה רגשו תרתי נינהו וצין לדעת תו' למנצח על מות ולמה ה' תעמוד תרתי נינהו א"כ המה ק"ן מזמורים והיא נגד דעו' המפרשים שהמה קמ"ז וסליק חושבנא כנגד שנותיו של יעקב וריך עיון.

דעיין במסכת סופרים (פ"טז) הלכה י"ד וי"א) וז"ל: אמר ר' יהושע בן לוי אנה מן יומאי לא איסתכלית גו ספר דאגדתא, אלא חד זמן איסתכלית, ואשתכחית ציה, מאה וארבעים ושבעה מזמורים שכתבו בספר תהילים כנגד שנותיו של יעקב ע"כ.

ועיין במס' פסחים (דף קי"ז ע"א) בתו' צד"ה שעומדים וכו' לפ"ז אנו כריכינ לומר צו הללויה הללו את שם ה' הללו עבדי ה' שעומדים בצית ה' וכו' שלמעלה מזה אינו תחלת המזמור דלא יתכן שיהי' המזמור שני פסוקים ועוד דאי' במדרש קמ"ז מזמורים יש בספר תהילים כנגד שנותיו של יעקב עכ"ל ע"ש. הרי קמו צה רצנן דמכוון חשבון מזמורי תהילים המה קמ"ז דכל קלוסין המה כנגד שנות יעקב שנא' ואתה קדוש יושב תהלות ישראל.

וי"ל הא דאיתא בתו' והא דאמר ריב"ל במס' סופרים דאשכח בספרי אגדתא דהוין קמ"ז מזמורים ולא ק"ן זהו

אמור מעתה דר' אלכסנדר נקט דצריו זין לדעת
הירושלמי וזין תלמודא דילן דצ"ס דילן קאמר הטעם
משום מפקיע שערים כשיטת הש"ס דילן וצחלמוד
ירושלמי הטעם כנגד קול ה' שוצר ארזים כשיטת תלמוד
ירושלמי וכמ"ש ודו"ק.

דוד שצור זרוע רשע בתשיעית ולהכי קאמר תלמודא
דילן צאמת הטעם דמש"ה קבעוה צרכות השנים
בתשיעית כנגד מפקיע שערים שאמר דוד בתשיעית
וכל חד וחד אזיל לשיטתו מטעמו דנימוקו אהו עמו
ולק"מ.

*

מכת"י יד דוד

[כיון שנתקבצו גליות נעשה דין ברשעים שנאמר ואשיבה ידי עליך ואצרף כבר סיגך וכתוב ואשיבה שפטיך
כבראשנה].

שמואל שנים שדנו דיניהם דין אלל שנקרא צ"ד חלוף.
וא"כ צימי עקבות משיחא שחולפא יסגי אז יהי צ"ד של
שנים שהמה צ"ד חלוף. וכעס ככהן ושופטים יהי צימים
ההם הוא יהי לפי הדור. ע"כ נתקנו סדר תפלה באופן
הזה כשיהי' הגאולה אז יהי' בטל החולפה ואח"כ השיצה
שופטינו כראשונה שלא יהי' עוד הצ"ד של שנים שהוא
צ"ד חלוף רק שיהי' כשנים קדמוניות וכימות עולם.

נוסח סדר תפילות י"ח צרכות תקנו חכמים ז"ל
צרכת השיצה שופטינו כראשונה אחר צרכת
תקע בשופר גדול לחירותינו וכו' צמס' מגילה (דף י"ז ע"ב)
קא יהיז טעמא למילתא יע"ש. ויש עוד המלצה וסנגורי'
דמצינו צ"ס סוף מס' סוטה [דף מ"ט ע"ב] בעקבות
משיחא חולפא יסגא.

והנה אנו קי"ל צמס' סנהדרין [דף ה' ע"ב] אמר
עוד שם: וכיון שנעשה דין ברשעים בלו הפושעים וכולל זדים עמהם שנאמר וכו'.

איצרא חוזר וניעור הלא שמנה עשרה צרכות קאמר ותו
לא וקחשיז ואזיל י"ט צרכות.
וי"ל באותו המעמד דהסדיר שמעון לפני ר"ג ציצנה
שמנה עשרה צרכות ותוך כדי דיבור אמר ר"ג כלום יש
שיודע לתקן צרכות צחד סדר אף צרכות הצדוקים.
ולפ"ז מיושב היטב הא דלא מקשה מיד ולאלתר הא
דקאמר צמתני' תנא מאה ועשרים זקנים תקנו וכי מאחר
דמאה ועשרים זקנים תקנו שמעון הפקולי מאי הסדיר
כאשר כבר מלתי אמורה לעיל.
זאת ועוד אחרת הא דסיים מכאן ואילך אסור לספר
בצבחו של הקב"ה קודם דמקשה וכי מאחר וכו' ה"ל
למימר מכאן ואילך וכו'.

מן הראוי להתבונן דקחשז ואזיל י"ט צרכות
ולעיל נקיט שמעון
הפקולי הסדיר שמנה עשרה צרכות על הסדר ותו לא.
ושני לו דעיין צמס' צרכות (בדף ק"ח ע"ב): מעשה
בשמעון הפקולי שירד לר"ג ציצנה והסדיר שמונה עשרה
צרכות על הסדר אמר להם רבן גמליאל לחכמים כלום
יש אדם שיודע לתקן צרכת הצדוקים ירד שמואל הקטן
ותקנה^[ד] עכ"ל. הרי לפניך דשמואל הקטן תקנה.
וגם מזה אל תנח ידי אס שמואל הקטן תקנה צרכות
הצדוקים א"כ קשיא מה ראו על ככה לומר שמעון הפקולי
צרכת על הצדוקים אחר השיצה שופטינו בשלמא אחר צרכת
הזדים מקרא מלא דצר הכתוב דכתיב וכל קרני רשעים
אגדע תרוממנה קרנות לדיקים משא"כ אחר השיצה
שופטינו האיך משיך שייך אהדדי צרכות על הצדוקים וצ"ל
צאמת לכתחלה מהפכינן שנעשה דין בהרשעים תרוממנה
קרנות לדיקים כמאמר הקרא וכל קרני רשעים וכו'.

וי"ל דסוגי' ורהיטת ושטיפות הש"ס דוודאי ידע די
לתרץ שכחוס וחזרו ויסדום אך דדחיקא לי' מלתא לתרץ
שכחוס וכו' הלא כל יום ויום הי' מתפללין צרכות כדמקשה
הרשב"א צמס' צרכות גצי שמואל לשנה אחרת שכחה קשה

[ד] לפנינו הגירסא שונה קצת.

עשרה חוליות שצשדרה עכ"ל. ואתו איהו שמעון הפקולי ותקנו י"ט לר"י כנגד אחד שצק"ש ולר' היילל כנגד אל הכבוד הרעים ולר' תנחום כנגד חולי' קטנה שצשדרה, ומכאן ואילך אסור לספר צשצחו דלא רמיזה צקרא הס אמרו והס אמרו יש אחד להוסיף היא צרכות הנדוקים ואין שני להוסיף ומתפלל כל צרכו צשומע תפלה וכל המוסיף עומד בצוהרת כל תוסיף כי תשעה עשר אני יודע ותו לא.

עוד שם: אמר ר"י ואמרי לה במתניתא תנא מאה ועשרים זקנים תקנו שמנה עשרה ברכות עכ"ל.

צר נחמני כנגד שמונה עשרה אזכרות שאמר דוד צהצו לה' בני אליס רב יוסף אמר כנגד שמונה עשרה אזכרות שצקריאת שמע אמר רבי תנחום אמר רבי יהושע צן לוי כנגד שמונה עשרה חוליות שצשדרה עכ"ל.

ומנאיתי דאתי לידי צספר ילקוט ראובני צשם סודא רוא צפ' צראשית [אות שצ"ה]: התפלה היא י"ח צרכות המתפלל צכוונה ינצל מגיהנם שהוא ק"פ אלפים פרסאות שהס ח"י אמות של הקצ"ה וינצל מן י"ח טרפות ויכנס צעדן שהוא י"ח מאות אלף שנה עין לא ראתה אלהים זולתך כמו שאין יוכל לראות י"ח חוליות שצשדרה עכ"ל לכן ח"י ח"י יודוך.

*

שם: ואמרי לה במתניתא תנא מאה ועשרים זקנים תקנו שמנה עשרה ברכות עכ"ל.

וי"ל דהוא כנגד ק"ך ימים שמשנה הי' צהר אלקים זה לעומת זה ואין לך אדם שאין לו יום יום ידרשון דרישה ותקירה חוקר הדין גליא רזיא דאורייתא.

*

בתוספת בד"ה שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות וכו' מכאן קשיא למה שפרש"י בברכות (דף לד.) גבי אמצעיות אין להן סדר דפירש דאם טעה באחת מן הברכות ושכח אחת מהן שצריך לחזור שאומר אותה ברכה ששכח במקום שנזכר וגומר תפלתו וקשיא דאם כן הוא אומר השמונה עשרה ברכות למפרע והכא חזינא דשמעון הפקולי התקין אותן על הסדר אלא נראה לפרש התם אין להן סדר דלא הוו כשלוש ראשונות ושלוש אחרונות דחזור לראש השלושה כשטעה באחת מהן אלא חזור לאותה ששכח וגומר ממנה ולמטה הכל כסדר עכ"ל.

צפ"צ דמגילה שאס השמיט פסוק א' צמגילה שקורא על הסדר מאותו פסוק ואילך, ותניא צתוספתא הקורא את

לי דהכא משמע שלא הי' רגיל לאומרה וכו' שאילו כן מ"ק לשנה אחרת שכתה עכ"ל מש"ה קאמר הש"ס מכאן ואילך על הסדר לתרץ על קשיא הש"ס וכי מאחר וכו' תירץ אחר דהא ודאי לכתולה תקנו מאה וך' זקנים שמנה עשרה צרכות למר כדאית לי' ולמר כדאית לי' כדאי' צמס' צרכות (בדף ך"ח ע"ב) הני ח"י כנגד מי אמר ר' היילל כנגד י"ח אזכרות שאמר דוד צהצו לה' בני אליס רב יוסף אומר כנגד שמנה עשרה אזכרות שצק"ש ור' תנחום אומר כנגד שמנה

באן יש מקום לעיין עליו דכד עיינת צהרמז"ס צהלכות תפילה (פ"א דין א') וז"ל: מנזת עשה להתפלל צכל יום שנאמר ועצדתם את ה' אלהיכם, מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר ולעצדו צכל לצבכם אמרו חכמים אי זו היא עבודה שצלב זו תפלה עכ"ל.

הרי לפניך דתפלה מדאורייתא וא"כ מאי תקנו דקאמר. איצרא דתשוצתו צצידה הא ודאי דתפלה דאורייתא אך זקנים מנינא אתא לאשמועינן ח"י צרכות תקנוהו וטעם לדבר דתיקנו ח"י צרכות ועיין עליו צמס' צרכות (בדף ך"ח ע"ב) הני י"ח כנגד מי אמר רבי הלל צריה דרבי שמואל

ואי לאו דמסתפינא הוי אמינא ליתן טעם הא דמיניא אתא לאשמועינן מאה ועשרים זקנים מה ראו על ככה דווקא מאה וך' לא פחות ולא יותר.

*

ועיין צמס' צרכות (בדף ל"ד ע"א) דמוסף צמאמרים צד"ה [אמצעיות] אין להן סדר: ותניא נמי

הסדר וכי מאחר דמאה ועשרים זקנים תקנו על הסדר שמעון הפקולי מאי הסדיר אזל לפמ"ש י"ל דצלא"ה אין מקום להקשות י"ל דבאמת הם תקנו שמנה עשרה זכרות אך דמוסיף עליו דברים צ"צ אמנעיות אם טעה אומר במקום שזכר ושמעון הפקולי תיקון שמנה עשרה זכרות על הסדר ואם טעה באמנעיות חוזר לאותה זכרה וגומר מאותה זכרה ואילך מש"ה כ"ל יחד (ק"ש ותפלה ומגילה) [שמנה עשרה זכרות] דמ"א להדדי אם טעה חוזר למקום שפסק.

מש"כ השתא דמייתי הש"ס מקראות דתיקון שמנה עשרה זכרות דמשמע דאף שלש ראשונות ושלש אחרונות תיקון דיש להם על מה שיסמכו דמקראות מלא דבר הכתוב ובאמת גבי שלש ראשונות כ"ע מודה דחוזר לראש ושמעון הפקולי לא תיקון מידי. ומשני שכחוס וחזרו ויסדום.

ואין לדבר דמש"ה לא מקשה וכי מאחר וכו' דהתם לא מזכיר אלא י"צ אמנעיות וגבי י"צ אמנעיות אין מקום לקושיא זו כאשר כתבתי דמאה ועשרים זקנים תקנו שמנה עשרה זכרות ואם טעה אומר במקום שזכר ואתא איהו שמעון הפקולי ותיקון שמנה עשרה זכרות על הסדר ואם טעה צ"צ אמנעיות חוזר לאותה זכרה וי"ל התלמוד ירושלמי [זכרות פ"ג ה"ד]: א"ר ירמיה מאה ועשרים זקנים ומהם שמונים נביאים התקינו את התפילה הזאת ומה ראו לסמוך האל הקדוש וכו' עכ"ל. הרי לפניך דלא מזכיר אלא י"צ אמנעיות וא"כ צא זה ולמד על זה דמש"ה לא מקשה התלמוד ירושלמי הקושיא וכי מאחר וכו' דיך לתרץ כאשר כתבתי ע"ש.

איברא לדעת רש"י דמפרש אליבא דאמת דאין צריך לחזור למקום שטעה ומשם ואילך על הסדר אלא אומר במקום שזכר עדיין הקושיא במקומה עומדת דה"ל לאקשו"י ולהקדים מיד ולא לתר על הא דקאמר הש"ס דמתני' תנא מאה ועשרים זקנים תקנו וכי מאחר וכו' שמעון הפקולי מאי התקין, עיין לקמן בציאורינו שהשצו דדרך נכון עיין עליו.

שמע והשמיט זה פסוק אחד [לא יקרא אותו פסוק צפני עזמו אלא] מתחיל מאותו פסוק ואילך, והתם משוי תפלה למגילה לענין הך מילתא עכ"ל.

אם צין תצין את אשר לפניך מאי מקשה הש"ס לפי' תו' דשמעון הפקולי הסדיר על הסדר מי שטעה מתחיל מאותו פסוק ואילך וכי מאחר דמאה ועשרים זקנים ומהם כמה נביאים תקנו תפלה על הסדר שמעון הפקולי מאי הסדיר דלמא הנביאים תקנו שמנה עשרה זכרות ואם טעה אומר במקום שזכר וגומר תפלתו כפירש"י ואתא שמעון הפקולי ותקנו שמנה עשרה זכרות על הסדר ואם טעה מתחיל מאותה זכרה ואילך.

ומש"ה קא דייק הש"ס בלשונם הסדיר על הסדר והטעם דתקנו על הסדר ואם טעה חוזר לאותה זכרה דיואלא מסמוכין שצידו דמקראות ומשמע עיכובא הוא דאין מהפך זכרה לזכרה ואם טעה חוזר לאותו שפסק. וסיים עין תחת עיניו בפירש"י ד"ה על הסדר כמשפט המקראות כדליף לקמן.

ועיין (בהר"ן) [ברבינו יונה] במס' זכרות צפ' תפלת השחר (בדף ק"ב ע"א) וי"ל: שמעון הפקולי הסדיר י"ח זכרות על הסדר ביבנה שמתחלה לא היו מתפללים אותה על הסדר אלא כל אחד ואחד בזכרה שהיתה נריכה לו וצא שמעון הפקולי לסדור אותם אחר כך על הסדר ולמד הסדר מכח הפסוקים כדאי' (במקרא) [צגמ'] דמגלה עכ"ל. הרי לפניך דהטעם דתקנו שמנה עשרה זכרות על הסדר מדיואלא מסמוכין שצידו וקרא גברא קרא ועלה קא סמיך.

וי"ל דהכי מקשה הש"ס הלא גבי שלש ראשונות ואחרונות אין להם סדר דכ"ע מודה דאם טעה חוזר לראש כדאיתא התם במס' זכרות שמעון הפקולי כ"ל דהדי דדדי שמעון הפקולי הסדיר שמנה עשרה זכרות משמע דתיקון תקנו הזכרות מאבד לאבד ואפי' גבי שלש ראשונות ומאי תיקון הלא מתוקן ועומד ממאה ועשרים זקנים. וזוה יש מקום ליישב דלכאורה דמיד ולא לתר יש להקשות הא דקאמר דמתני' תנא מאה ועשרים זקנים תקנו על

בתוספת בד"ה הסדיר שמונה עשרה וכו' מכאן קשיא למה שפרש"י בברכות גבי אמצעיות אין להן סדר דפירוש דאם טעה באחת מן הברכות ושכח אחת מהן שצריך לחזור שאומר אותה ברכה ששכח במקום שנוכר וגומר תפלתו וקשיא דאם כן הוא אומר השמונה עשרה ברכות למפרע והכא הוינא דשמעון הפקולי התקין אותן על הסדר.

הפסד ברכות לבטלה ה"א דאין צריך לחזור על הסדר אלא לאשמועינן גבי תפלה ואנא ידענא מכח כ"ש גבי מגילה דאין הפסד ברכות לבטלה דצריך לחזור לראש אלא באמת גבי תפלה אין צריך לחזור לראש דהואיל דיש לחוש לצרכה לבטלה משא"כ גבי ק"ש ומגילה.

ועיין עליו בהגות אשר"י דמחלפי שיטתייהו אהדדי דהגרסא שלפנינו וז"ל: פי' רש"י טעה בהשיבנו ואמר ברכה אחרת יתחיל מהשיבנו ואילך ואין צריך להתחיל באחת חונן ור"ת אומר שאם דילג השיבנו או ברכה אחרת וזכר זה אפי' סמוך לשומע תפלה יאמרנה שם ואח"כ שומע תפלה או ברכה אחרת שהוא [עומד] סמוך לה [כשזכר].

ועיין במס' ברכות דמוסף והולך במאמרים (בדף ל"ד ע"א) ד"ה אמנעיות אין להן סדר וכו': פירש"י וכו' ולא נראה וכו' לכך נראה היינו שיתחיל במקום שדלג הברכה ומשם ואילך יאמר הכל על הסדר וראה מדתניא בתוספתא דמכילתין הקורא את שמע והשמיט זה פסוק אחד לא יקרא אותו פסוק בפני עצמו אלא מתחיל מאותו פסוק ואילך וגומר עד סופה ותניא נמי בפ"ג דמגילה שאם השמיט פסוק א' במגילה שקורא על הסדר מאותו פסוק ואילך והתם משוי תפלה למגילה לענין הך מילתא עכ"ל. ולי נראה דקשי' לרש"י למה אשמועינן גבי מגילה וגבי ק"ש דגומר מאותו פסוק ואילך די"ל דגבי מגילה דווקא דאין לו הפסד ברכות לבטלה משא"כ גבי תפלה דיש לו

*

עוד שם: ומה ראו לומר גאולה בשביעית אמר רבא משום שעתידין לגאול בשביעית.

ונראה לי לדבר זה תליא בפלותא דרבנן ור"י דעיין (במסורה) [במס' ר"ה] (בדף ט' ע"א) וז"ל: ורבנן אמרי שנת החמשים שנת חמשים אתה מונה ואי אתה מונה שנת חמשים ואחת לאפוקי מדרבי יהודה דאמר שנת חמשים עולה לכאן ולכאן עכ"ל. ועיין במס' ע"ז (דף ט' ע"ב). לפ"ז שנת השביעית למר כדאית לי' ולמר כדאית לי'.

ושים עיוןך בתלמוד ירושלמי במס' ברכות פ' הי' קורא (בדף ד' ע"ד): א"ר אחא מפני מה התקינו גאול ישראל ברכה שביעי' ללמדך שאין ישראל נגאלין אלא בשביעית ר' יונה בשם ר' אחא שיר המעלות בשב"ז ה' את שבות ציון שירה שביעית היא להודיעך שאין ישראל נגאלין אלא בשביעית עכ"ל.

* * *

דף י"ח ע"א

בגמרא: כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא מלה בסלע משתוקא בתרין עכ"ל.

חובת גברא לצאר להיות מהדרין מן מהדרין כי שיחתן של תלמידי חכמים צריכין לימוד, מי שם אל לבו דברים אלה לומר מלה בסלע משתוקא בתרין.

ע"ב) ולקמן במס' זו (דף ט"ז ע"ב), וא"כ משתוקא הי' כתרין.

ואפשר להוסיף בדברים הא דנתן למשקל שני סלעים דרמו רמו אף בשאר אדם שווי ד' זווי [שהוא סלע אחד, דזו הוא דינר (סוטה דף כ"א ע"ב), וד' דינרין הוא סלע (רש"י שמות כה)] מ"מ לו משפט הבכורה ועליו להוסיף הסלע שהוא כפל וע"פ שנים יקום הדבר בקימה שיש בה הידור מהדורי מילי בסלע ומשתוקא כתרין.

ומש"ה קאמר כי אתי רב דימי אמר אמרי במערבא דווקא כי שם ראה שמשפט האישי סלע אס אמר דמי עלי, דעיין במס' בכורות (בדף נ' ע"א) וז"ל: כל כסף האמור בתורה סתם סלע חוץ משקלו של עפרון שאע"פ שכתוב בתורה סתם, קנטרין, וקנטרין והוא ס' מנה ומנה הוא כ"ה שקלים א"כ ת' קנטרין הוא ת"ר אלף שקלים שנתן אברהם דמי פדיון לכל ישראל, וע"ז אנו מתפללין במוסף פ' שקלים אלקי זכרו לי שקלי עפרון אשר שקל אז במכפל עפרון ויעמוד לדור אחרון להשצית אף וחרון, דבאמת נתן אברהם מכיון ד' מאות כסף לזכו' כל ישראל ליתן דמי כולם וא"כ דון מינה ומינה ואוקי באתרא כל הפוחת לא יפחות מסלע, ועיין מה שהארכתי בזה בספרי יד דוד [נדפס בשם דוד פ' חיי] לשכנו תדרשו ובאת שמה.

*

שם בגמרא: קראה על פה לא יצא וכו' מנלן אמר רבא אתיא זכירה זכירה כתיב הכא והימים האלה נזכרים וכתיב התם כתב זאת זכרון בספר מה להלן בספר אף כאן בספר וממאי דהאי זכירה קריאה היא דלמא עיון בעלמא לא סלקא דעתך דכתיב זכור יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמור הא מה אני מקיים זכור בפה עכ"ל.

כדי שלא יהו כל העולם עוסקין בו והוא יושב וצטל עכ"ל. הרי רבינא סוצר הרהור כדיבור דמי ור"ח סוצר הרהור לאו כדיבור דמי.

ועיין במס' שבת (דף ק"ז) משמע ר"י מסכים לדעת ר"ח הרהור לאו כדיבור דמי וז"ל: אמר רבי יוחנן מאי טעמא דרבי יהושע בן קרחה דכתיב ממנא חפנך ודבר דבר דיבור אסור הרהור מותר. רמי ליה רב אחא בר רב הונא לרבא מי אמר רבי יוחנן דיבור אסור הרהור מותר אלמא הרהור לאו כדיבור דמי והאמר רבה בר רב חנה

וי"ל דכד עיינת בילקוט שמעוני צפ' מזורע (בדף קצ"ו) וז"ל: מעשה ברובל א' שהי' מחזיר צעיירות והי' מכריז ואמר מאן בעי מזבן סס חיים והראה להם פסוק זה מי האיש אשר החפץ חיים נאור לשונך מרע עכ"ל. מן הראוי להתבונן דהא ודאי כל אשר לו יתן צעד נפשו אך מן הראוי לפרש דמזבן מיני' בכמה.

וי"ל דמיוסד אדני פז על מסכת ערכין (בדף ד' ע"א וז"ל): צעי אמדוהו מאליו מהו מי אמרינן הא אמיד מאליו וקא או דלמא צעי כוונה לאומדנא, פשוט מהא דתנן דמי עלי ומת לא יתנו יורשים שאין דמים למתים, ואס"ד אמדוהו מאליו הוי אומדנא מי איכא גברא דלא שווי' ד' זווי עכ"ל.

הרי לפניך כל הפוחת לא יפחות מסלע. וא"כ מש"ה קאמר מלה בסלע היינו דמודבן סס חיים מי האיש החפץ חיים וליכא גברא דלא שווי סלע.

ומשתוקא כתרין דכבר נודע בין החיים משתוקא דאמי' דקא מסרה ללאה סימנין קא זכו יוסף לבכורה ועיין במס' צ"ב (בדף ק"ד ע"א) [לפנינו דף קכ"ג ע"א] ובמס' מגילה (בדף י"ג ע"ב) ובש"ס זה ניתן לו מאציו כתונת פסים שהוא בגדי כהונה, כדאי' ביר"ח [בילקוט ראובני] פ' וישב ע"ש, והוא משקל מלת שני סלעים כדאי' במס' שבת (דף יו"ד

דבר זה א נימא הרהור כדיבור דמיא או לא תליא באשלי רבצוי בפלוגתתא דהני אמוראי

במס' ברכות (דף ד' ע"ב) וז"ל: בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מצריך לא לפנייה ולא לאחריה וכו'. אמר רבינא זאת אומרת הרהור כדיבור דמי דאי סלקא דעתך לאו כדיבור דמי למה מהרהר אלא מאי הרהור כדיבור דמי יוציא בשפתיו כדאשכחן בסיני ורב חסדא אמר הרהור לאו כדיבור דמי דאי סלקא דעתך הרהור כדיבור דמי יוציא בשפתיו אלא מאי הרהור לאו כדיבור דמי למה מהרהר אמר רבי אלעזר

אמר רבי יוחנן כלל מקום מותר להרהר חוץ מצית המרתח ומצית הכסא עכ"ל.

והכא בשמעתתין מסייע ג"כ [ל]ר' יוחנן ור"ח דהרהור לאו כדיבור דמי דז"ל הש"ס: זכור יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלכך אמור הא מה אני מקיים זכור צפה עכ"ל. הרי דלא מהני זכירה בלב כי צריך לאומרה דווקא בע"פ

ולכל ישראל הודו דהרהור לאו כדיבור דמי. וע"פ שלשה עדים הללו נעשה חיזוק לתורה ונראה מצפנים שהלכה כרבינו חננאל דפוסק במס' ברכות (דף ד' ע"ב) בתו' ד"ה ור"ח אמר לאו כדיבור דמי ור"ח פי' דהלכה כר' חסדא מדתירו רב אדא ור' אליעזר למלתי ש"מ כוותי קיימי ולא יצא בק"ש בהרהור עכ"ל. הרי פסק זה כדעת ר"י ור"ח וכאשר גמרא ערוכה לפנינו.

*

בגמרא: קראה תרגום לא יצא וכו' היכי דמו אילימא דכתיבה מקרא וקרי לה תרגום היינו על פה עכ"ל.

נבל מלתא בדעתי מאי מקשה הש"ס היינו על פה דיש לנו מקום לחלוק ולא זו אף זו קתני וה"פ קראה על פה לא יצא היינו ע"פ ממש אף זו קראה תרגום שכתובה לפנינו בלשון הקודש וקראה תרגום אפ"ה לא יצא.

וי"ל דעיין בפירש"י דז"ה קראה תרגום בכל לשון זו ואין צריך לומר זו עכ"ל. לכאורה אמאי לא מפרש רש"י במתני' אהא דקתני קראה תרגום אלא הוא הדצר אשר דצרנו דלכאורה מאי מקשה הש"ס כאשר כתבתי מש"ה מפרש רש"י זו ואין צ"ל זו דא"כ ל"ל דקתני לא זו אף

זו דלפ"ז בסיפא דמתניתין דקתני בכל לשון לא יצא הוי זו ואין צ"ל זו קראה תרגום לא יצא ולא מצעי בכל לשון הוי כמו תרתי דסתרי אהדדי דזרישא סדר למשנה בלא זו אף זו והדר בזו ואין צ"ל זו אלא ודאי זרישא דמתני' קראה תרגום היינו על פה ממש מקשה שפיר היינו על פה.

ולקמן יבואר בס"ד בסוגי' הש"ס דרב ושמואל בעלמא אחמר לעז יווי לכל כשר באמת לפי מסקנא דהש"ס קראה תרגום לא יצא היינו שכתוב לפנינו בלשון הקודש ואי קשיא היינו על פה י"ל באמת לא זו אף זו קתני.

*

עוד שם: אבל קורין אותה ללועזות בלעז וכו' והא אמרת קראה בכל לשון לא יצא עכ"ל.

בבר מלתי אמורה (בדף י"ז ע"א) לפי מה דמפרש הרמב"ן וכדמשמע בירושלמי דאם יודעין לשון הקודש צריך לקרות בלשון הקודש א"כ מאי מקשה הש"ס דלמא הא דקתני קורא בכל

לשון לא יצא היינו אם יודעין לשון הקודש ודאי לא יצא בלע"ז והא דקתני אכל קורין ללועזות בלעז אם לא ידע אלא לעז יוצא בלעז דאין דנין אפשר משאי אפשר ע"ש.

*

עוד שם: רב ושמואל דאמרי תרוייהו בלעז יווי היכי דמו אילימא דכתיבה אשורית וקרי לה יונית היינו על פה אמר רבי אחא אמר רבי אלעזר שכתובה בלעז יונית עכ"ל.

הנה כאן יש מקום לעיין עליו הא דמתרץ רב ושמואל בלעז יונית לא ה"ל לסתום אלא לפרש מה נשתנה זו מכל שאר לשונות דאסור לקרוא בהן המגילה ומאן מפייס הלא סתמא קתני ללועזות בלעז משמע כל לעז.

ושני לו הא דמתרץ אמר ר' אחא שכתובה בלעז יונית הלא לעיל מיני' תוך כדי דיבור מקשה הש"ס קראה תרגום ה"ד לא צריכא דכתיבא תרגום וקרי תרגום וא"כ דיבר שני היכן הלך אף כאן יש מקום לומר דכתיבא לעז יונית כאשר

באמת מתרחץ רב אחא אמר ר"א.

ושלש אלה נפלאים הא דמתרחץ הש"ס: אינהו דאמור
כרבן שמעון בן גמליאל דתנן רבן שמעון בן גמליאל אומר
אף ספרים לא התירו שיכתבו אלא יוונית ולימרו הלכה
כרבן שמעון בן גמליאל אי אמרי הלכה כרבן שמעון בן
גמליאל הוה אמינא הני מיילי שאר ספרים אבל מגילה
דכתיב בה ככתבם אימא לא קמשמע לן עכ"ל.

הנה תשובתה קא חזינא לפי מסקנת דהש"ס דהכא דרב
ושמואל כרשב"ג ס"ל דאמר אף ספרים לא התירו אלא
יוונית וכן גבי מגילה וא"כ לעיל פסק ר"י הלכה כרשב"ג
מקרא דויפת אלהים ליפת קשיא ר"י אדר"י דר"י אמר
הלכה כסתם משנה ומתני' דלא כרשב"ג דקתני והלועז
ששמע אשורית י"א. ואי מתני' רשב"ג איכא נמי יוונית
ועיין לעיל במלחמות ה' שמאריך בזה.

ורביעי של תורה הא דמתרחץ הש"ס הוה אמינא הני
מיילי שאר ספרים אבל מגילה דכתיב בה ככתבם אימא לא
קמשמע לן אף במגילה התירו יוונית עכ"ל. אכתי ז"ע
הלא קיימו וקבלו ככתבם וא"כ דהתירו אף יוונית קרא
דככתבם מאי דרש צי'.

וכסה ארבע את עין הארש ארשת שפתי שפתי דעת
ברור מלולי דדבר זה נפתח בגדולים מדרבנן נשמע לרשב"ג
מדחזינא לפי מה דמפרש הר"ן כדמשמע צירושלמי לרבנן
דאם יודעין לשון הקודש אינו יוצא בלעז אף כאן אנו נימא
לרשב"ג דהתירו יוונית לא התירו אלא היכי שאין יודעין
לשון הקודש אבל היכי דידעין לשון הקודש לא יוצא בלעז
יוונית. א"כ הלא צריכין אנו קרא דככתבם להורות לנו
אף דהתירו יוונית לא התירו אלא היכן דאין יודעין לשון
הקודש.

וכדי לסלק כל עורר וטוען יתורץ נמי מה שהקשיתי
לעיל דר"י סתרי אהדי דפסק הלכה כרשב"ג ופסק נמי
כסתם משנה ומתני' דלא כרשב"ג דקתני והלועז ששמע
אשורית י"א לרשב"ג איכא נמי יוונית, י"ל לרשב"ג הא
דמתרחץ הש"ס שכתובה לעז יוונית אמאי דווקא יוונית יוצא
מסמוכין שזידו מדחזינא דפסק הלכה כרשב"ג דלא התירו
אלא יוונית וא"כ ע"כ הא דקתני אבל קורין אותה ללועזות
היינו יוונית דלא התירו לכתוב מגילה אלא יוונית לפ"ז אין

מן הצורך תו למתני והלועז ששמע אשורית ויוונית י"א הלא
כבר קתני לה אבל קורין אותה ללועזות בלעז ויוונית קאי
באמת הלכה כרשב"ג והלועז ששמע אשורית ויוונית י"א
והא דקתני קראה בכל לשון לא י"א הלא לא ניתנה לכתוב
אלא אשורית ויוונית י"ל דאחא לאשמועין אס יודעין לשון
הקודש ויוונית אין יוצאין בלעז ויוונית וא"כ ר"י שפיר פסק
הלכה כרשב"ג דסתם מתני' נמי כוונתי' דקתני אבל קורין
אותו ללועזות בלעז והיינו דלא התירו אלא יוונית והלועז
ששמע אשורית ויוונית י"א ויוונית דווקא שי"א היינו אס
אין יודעין לשון הקודש.

ואם כך דרכה של תורה הא דקתני קראה תרגום לא
י"א ל"ל דכתובה לפניו תרגום הלא לא ניתנה לכתוב אלא
אשורית ויוונית אלא ודאי דאיירי דכתובה מקרא וקרי
תרגום ואי קשיא היינו ע"פ י"ל דתרי בעל פה נינהו ולא
זו אף זו קתני לא מצעי ע"פ ממש ד[לא] י"א אלא אפי'
אס כתובה לפניו מקרא וקרי תרגום נמי לא י"א ואס נפשך
לומר הלא הדר קתני קראה בכל לשון לא י"א והוי זו ואין
ז"ל זו י"ל לפי מה דמסיק השתא הא דקתני קראה בכל
לשון לא י"א היינו אס יודעין לשון הקודש דיוונית לא י"א.

והנה אס צין תצין את אשר לפניך יש ליישב מה שמקשה
תו' לעיל (בדף ח' ע"ב) ד"ה עד שיכתוב אשורית וב(דף ט'
ע"א) ד"ה כאן במגילה וכו' ובד"ה רב אשי וכו'. ראשון
תחלה נאמר הא דמקשים תו' זו"ל: לקמן מוקי לה
במגילה וקשיא דהא אמרינן בפרק שני (דף יח.) גיפטיא
לגיפטיא עילמית לעילמים י"א ומיירי ודאי שכתוב באותו
לשון שקורא דאס לא כן הוי קורא על פה ולא י"א ואס כן
קשיא אמאי לא מטמאה את הידים כיון שנתנה לקרות
וליכתב בכל לשון שמכירין בה עכ"ל.

ולפי הנחה שהנחנו ד' אמות של הלכה דע"כ דינא
לרשב"ג ציוונית היכן דאין יודעין לשון הקודש אבל היכן
דיודעין לשון הקודש צוודאי לא י"א ציוונית וא"כ מש"ה
אינו מטמא את הידים עד שיכתוב ככתב אשורית הואיל
דאינו י"א אלא היכן דאין יודעין לשון הקודש.

ותוספת מרובה הא דמקשי': וקשה דהך צרייתא כמאן
מתוקמא לא כרבן שמעון בן גמליאל ולא כרבנן דאי רבנן
א"כ הוה ליה למיתני במתני' מגילה גבי תפילין ומזוזות

דקתני אבל קורין ללועזות בלעז היינו יונית והלועז ששמע
 אשורית ויונית יצא ע"כ הני תרי ברייתות דלא כרשב"ג הא
 דקתני יונית לא יצא ופירושו יונית לחלמים כדמפרש"י
 ע"ש ובאמת לרשב"ג יונית אפי' לשאר לשונות יצא וכן הא
 דקתני באידך ברייתא יונית ליונים יצא דמשמע דווקא
 יונית ליונים אבל הלועז בעלמא ששמע יונית לא יצא
 ולרשב"ג יצא אפי' לועז בעלמא אלא ודאי הני ברייתות
 דלא כרשב"ג אלא דאחי' כרזנן.

איברא חס כן הוא עדיין מידי הרהור לא יאלנו דכד
 עיינת בהרמז"ס בהלכות מגילה (פ"ב דין ג' וד') דמוכה
 שטרף לבי תרי דפסק כרשב"ג דלעז יוני לכל כשר ופסק
 כברייתא דגיפטית לגיפטים יצא ולרשב"ג לא יצא אלא
 יונית כדאמר לא התירו שיכתב אלא יונית. וז"ל: הלועז
 ששמע את המגילה הכתובה בלשון הקדש וכתב הקדש
 אף על פי שאינו יודע מה הן אומרים יצא ידי חובתו, וכן
 אם היתה כתובה יונית ושמעה יצא אף על פי שאינו מכיר
 ואפילו היה השומע עברי. היתה כתובה תרגום או בלשון
 אחרת מלשונות הגוים לא יצא ידי חובתו בקריאתה אלא
 המכיר אותה לשון בלבד עכ"ל.

הרי לפניך דרבינו משה פסק כרשב"ג דלעז יונית
 לכל כשר ופסק נמי דגיפטית לגיפטים יצא והוי כמו תרי
 קולי דסתרי אהדי דלרשב"ג גיפטית לגיפטים לא יצא.
 וביחוד לפי מה דמפרש הר"ן (והרמב"ם) [והרמב"ן] ז"ל
 דאף אם יודעין לשון הקודש יצא בשאר לשון וכן כתב בעל
 כסף משנה ע"ש בצאר היטב. עיין בשו"ת הריב"ש (סי'
 שצ"א) מה שמפלפל בחכמה בסוגי' ובהיטות הש"ס
 במכילתין.

שאין נכתבין אלא אשורית וכרזנן שמעון בן גמליאל לא
 מתוקמא שהרי הוא מתיר אף יונית עכ"ל.

ולי נראה די"ל דברייתא כרשב"ג והא דקתני אינו
 מטמא עד שיכתבו בכתב אשורית הלא הוא מתיר אפילו
 יונית י"ל אין ה"נ אף היכן דיודעין לשון הקודש לא יצא
 ביונית וא"כ מש"ה אינו מטמא את הידים עד שיכתבו
 בכתב אשורית.

וכדי לסלק כל עורר וטוען הא דמקשי': דהא צפרק כל
 כתבי (שבת דף קטו): אמר רב אשי אין בין ספרים למגילה
 אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ומגילה נריך אשורית
 בספר ודדיו אלמא דבשאר ספרים לא נריך אשורית וספר
 ודיו ואם כן מנא ליה לרב אשי לומר דר' יהודה מחמיר
 ומנריך כולי האי והא לא אשכח התם שום תנא דפליג עליה
 עכ"ל.

גם מזה אל תנא ידי דמשום הכי מחמיר כולי האי דבאמת
 לא התירו יונית אלא היכן דאין יודעין לשון הקודש אבל
 היכן דיודעין לשון הקודש לא יצא ביונית.

והואיל דאחא לידן נימא בה מלתא בטעמא טעם לשבח
 ליישב מה שמקשה מהרש"א בשמעתין וז"ל: והא קתני
 יונית ליונים וכו' וה"ה דה"מ למפרך מדיוק' דמתניתין
 דקתני והלועז ששמע אשורית יצא הא יונית לא יצא עכ"ל.
 ולפי מה שכתבתי בסוגי' וריהטות ושטיפות הש"ס לא
 ק"מ דכבר קתני לה יונית דהא דקתני אבל קורין ללועזות
 בלעז היינו יונית דמתני' רשב"ג וע"כ לא התירו אלא
 יונית.

ואחר הנחה זו נריכין לנו למודעי רבה לאורייתא לפי
 מאי דמסיק דרב ושמואל בעלמא אתמר ומתני' כרשב"ג

*

עוד שם: ה"מ בשאר ספרים אבל מגילה לא קמ"ל.

עיינ במלחמות ה' וז"ל: קשיא דר' יוחנן אדר' יוחנן דאיהו אמר הלכה כסתם משנה ומתני' דלא כרשב"ג דקתני
 בכל לשון לא יצא דאפי' לעז יוני אינו בשר אלא שהלועזות קורין אותה בכל לעז וקתני נמי והלועז ששמע אשורית
 יצא ואי רשב"ג הא איכא נמי יונית. עיין עליו בהר"ן דמתרין דתרי אמוראי נינהו אליבא דר"י עכ"ל.

שנתחדש י"ל הואיל דר' אצוהו אמר הלכה כרשב"ג ור'
 אצוהו בתראה הוא ויוצא בדוגמא הא דמפרש תו' במס'

איברא למה באמת פסק הרמב"ם כרשב"ג כאשר
 כבר מלתי לעיל נאמרה ונסית בשביל דבר

ר"ה (בדף ל"ד ע"ב) ז"ה לדידי לא סצירא לי וכו' קי"ל
 כרבי יוחנן לגבי רב ושמואל ומיהו כיון דרבי אצוה פליג היה
 קצת נראה לפסוק כמותו דהוא צתראה עכ"ל. אף כאן אנו

נימא מש"ה פסק הרמב"ם כרשב"ג אף דסתם מתני' לא
 כרשב"ג כאשר מקשה מלחמות ה' מ"מ הואיל דר' אצוה
 סבר כרשב"ג הלכתא כוותי' דר' אצוה צתראה הוא.

*

עוד שם: אמר רבי אחא אמר רבי אלעזר שכתובה בלעז יונית ואמר רבי אחא אמר רבי אלעזר מנין שקראו הקדוש
 ברוך הוא ליעקב אל שנאמר ויקרא לו אל אלהי ישראל דאי סלקא דעתך למזבח קרא ליה יעקב אל ויקרא לו יעקב
 מובעי ליה אלא ויקרא לו ליעקב אל ומו קראו אל אלהי ישראל עכ"ל.

ולחבר אל אהל אחד דאגד צחד שמי' אגיד וסמוכין
 מן התורה דהנה כד עיינת לעיל (בדף ט'
 ע"ב) וז"ל: רבן שמעון בן גמליאל אומר אף בספרים לא
 התירו שיכתבו אלא יונית אמר רבי אצוה אמר רבי יוחנן
 הלכה כרבן שמעון בן גמליאל ואמר רבי יוחנן מאי טעמא
 דרבן שמעון בן גמליאל אמר קרא יפת אלהים ליפת וישכן
 צאהלי שם דבריו של יפת יהיו צאהלי שם ואימא גומר
 ומגוג אמר רבי חייא בר אבא היינו טעמא דכתיב יפת
 אלהים ליפת יפיותו של יפת יהא צאהלי שם עכ"ל.
 וא"כ י"ל הא דמתרין רב אחא שכתובה בלעז יונית
 לכאורה אינה אלא מדברי נביאות הוא מ"ט דווקא יונית
 אלא דיונא מסמוכין שצידו דהלכה כרשב"ג מקרא דויפת
 אלהים ליפת ולא התירו אלא יונית כאשר הארכתי לעיל
 בחידושי הלכות בס"ד.

קרא וז"ל דתרי תנאי אליצא דר"י כדמפרש צאמת הר"ן
 ע"ש על הא דמקשה דר"י סתרי אהדי דפסק הלכה
 כרשב"ג וקאמר נמי ר"י הלכה כסתם משנה כאשר כתבתי
 לעיל בצאורי בס"ד. ומתרין דתרי תנאי אליצא דר"י אף
 כאן אנו נימא דתרי תנאי אליצא דר"י למאן דליף דהתירו
 יונית מקרא דויפת אלהים ליפת ליכא למילף מקרא דאין
 השכינה שורה צאהלי של שם ואי קשיא למה לא שריא
 שכינה במקדש שני י"ל כתירון הראשון דמתרין הש"ס
 הג"ל דלא סליקו כולה זימי עורא ואי נימא דליף מקרא
 דויפת אלהים ליפת דאין השכינה שורה אלא צאהלי של שם
 ליכא למילף מיני' דהתירו יונית.

איצרא מאן מפיס דאין השכינה שורה אלא על ס' ריבוא
 או אפי' על פחות מכן י"ל דהנה מנינו טעמא דנקרא
 יעקב דווקא ישראל ולא אצרהם יתח דישאל ראשי תיבות
 יש ששים ריבוא אותיות לתורה ויעקב ה' שקול כנגד ס'
 ריבוא מישראל נקרא לו דווקא ישראל. ועיין בהרמב"ן על
 התורה ופרושו דקרא ויקרא לו אל אלהי ישראל שמפרש
 וז"ל: וכאן סוד שאיקונין של יעקב תקוקה בכסא הכבוד
 והכוונה שהשכינה שורה בצרף ישראל וי"ל דגם לזה מראה
 בצאצב הרמב"ן ולזה נתכוון.

ואם כך דרכה של תורה מיישב בטוב טעם ודעת אמר
 ר' אחא אמר ר"א שכתובה בלעז יונית מני' ל"ל דחזינא
 דהלכה כרשב"ג מקרא דויפת אלהים ליפת עכ"ל איצרא
 דלמא קרא דויפת אלהים ליפת אלא לאשמועינן הטעם
 דאין השכינה שורה במקדש שני י"ל דצלא"ה טעמו עמו
 דאין השכינה שורה פחות מס' ריבוא אמר ר' אחא אמר
 ר"א מנין שקרא הקב"ה ליעקב אל שנאמר ויקרא לו אל
 ישראל וגו' וקשה אמאי קרא דווקא ליעקב שמו אל וז"ל

איצרא עד עיינת במס' יומא (בדף ט' ע"ב) וז"ל: ריש
 לקיש הוי סחי צירדנא אתא רבה בר בר חנה יהב ליה ידא
 אמר ליה אלהא סנינא לכו דכתיב אם חומה היא נבנה עליה
 טירת כסף ואם דלת היא נזר עליה לוח ארז אם עשיתם
 עמכם כחומה ועליתם כולכם זימי עורא נמשלתם ככסף
 שאין רקב שולט בו עכשיו שעליתם כדלתות נמשלתם כארז
 שהרקב שולט בו. ופירש"י: שהרקב שולט לפי שהשכינה
 לא ה' שם עכ"ל.

ורבי אלעזר כי אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה לאו
 היינו טעמא אי נמי סליקו כולהו זימי עורא לא הוה שריא
 שכינה במקדש שני דכתיב יפת אלהים ליפת וישכן צאהלי
 שם אף על גב דיפת אלהים ליפת אין השכינה שורה אלא
 צאהלי שם עכ"ל.

לכאורה ר"י סתרי אהדי דשניהם א"א ללמוד מחד

לפ"ז קרא דויפת אלהים ליפת למאי אחיא אלא וודאי דהתירו יונית וא"כ ילא הני שני דברים דאמר ר' אחא אמר ר"א תותרי לצוין אגד צחד משולצת יחדיו שרשרות גבלות גבול התורה וצא זה ולמד ע"ז ויגיד עליו רעהו.

משום דיש ששים ריבוא אותיות לתורה דאין השכינה שורה צפחות מס' ריבוא ויעקב הי' שקול כנגד ס' ריבוא וא"כ ע"כ הטעם דאין השכינה שורה צפחות מס' ריבוא דלא סליקו כולהו צימי עזרא.

*

שם: אמר רבי אחא אמר רבי אלעזר מנין שקראו הקדוש ברוך הוא ליעקב אל שנאמר ויקרא לו אל אלהי ישראל דאי סלקא דעתך למזבח קרא ליה יעקב אל ויקרא לו יעקב מיבעי ליה אלא ויקרא לו ליעקב אל ומי קראו אל אלהי ישראל עכ"ל.

בתו' בד"ה דאי סלקא דעתך למזבח קרי ליה יעקב אל, נראה דהכי נמי כתיב (שמות יז) ויקרא שמו ה' נסי ויקרא לו ה' שלום (שופטים ו) ומתרגמו' ופלא וצלי מ"מ יש לומר דהתם על שם הנס ועל שם השלום שאירע להן היו קוראין למזבח בן אבל הכא ליכא שום מעשה שנוכל לומר שע"י בן קראו יעקב אל ואם איתא שיעקב קראו אל הוי ליה לפרושי להדיא עכ"ל.

ועיין בעין יעקב דשם מפרשי תו' עוד תירץ וז"ל: ונ"ל דלא קשיא דהתם קרא שמו ה' ניסי ע"ש הנס וה' שלום ע"ש שעשה לו שלום אבל אל לבד או ה' לבד לא קרי' ל' עכ"ל.

ואתה המעיין שים עין תחת עיון צתרגוס יונתן וז"ל:
וְאֵקִים תְּמִן מִדְּבָרָא וְתִמְן יְהִיב מַעְשְׂרֵיא דְאַפְרִיִשׁ מִן כָּל
דְּיִלְיָה קְדָם אֵל אֱלֹהֵא דְיִשְׂרָאֵל עכ"ל.
אמור מעתה דיעקב קרא שם קריאות המעשר כדי להקריב את הקרבנות שהפריש ממעשר לאל אלקי ישראל, וא"כ הא דכתיב ויקרא קאי על השם שקרא שם למעשר ולא קאי אמזבח.

ונפל מלתא דדעתי למימר טעם לשבח דמש"ה עשה יעקב מתחלה מעמד ומנצב להמזבח והדר קרא קריאת השם כמאמר הקרא וינצב שם מזבח ויקרא לו אל וגו' דיעקב הי' חושש פן ואולי ימעול אדם בקרבנות מעשר הצהמה ושאר קרבנות שהי' רוצה להקריב מש"ה שכל יעקב את ידיו לצנות מעיקרא המזבח כדי להיות המזבח מוכן לפניו דמיד שמקדיש את קרבנות יסמוך עליו וישחו אותם ואלא חששא.

ודוגמא לזה מצינו במס' נדרים (דף ט' ע"ב) וז"ל הש"ס: אמרו על הלל הזקן שלא מעל אדם צעולתו כל ימיו מציאה כשהיא חולין לעזרה ומקדישה וסומך עליה ושוחטה עכ"ל עיין שם.

ושים עיוונך צרש"י על התורה צפ' וישלח דממאן צתירונו תו' ומהלשון רש"י משמע דהאי קרא ויקרא לו אל אלקי ישראל ואידך ויקרא שמו ה' ניסי וכן ויקרא שמו ה' שלום דשלשתן לדבר אחד נתכוונו דכמו הא דכתיב ויקרא שמו ה' ניסי וה' שלום קאי קריאת השם צוודאי אמזבח כמו כן האי קרא דהכא ויקרא לו אל אלקי ישראל ר"ל דיעקב קרא בן למזבח ע"ש וז"ל: ויקרא לו אל אלקי ישראל, לא שהמזבח קרוי אלקי ישראל, אלא על שם שהיה הקדוש ברוך הוא עמו והלילו קרא שם המזבח על שם הנס, להיות שבתו של מקום נזכר בקריאת השם, כלומר מי שהוא אל הוא הקדוש ברוך הוא הוא לאלקים לי ששמי ישראל, וכן מצינו במשה (שמות יז טו) ויקרא שמו ה' נסי, לא שהמזבח קרוי ה', אלא על שם הנס קרא שם המזבח, להזכיר שבתו של הקדוש ברוך הוא, ה' הוא נסי. ורבותינו דרשוהו שהקב"ה קראו ליעקב אל. ודברי תורה (ירמיה כג כט) כפטיש יפוצץ סלע, מתחלקים לכמה טעמים, ואני ליישב פשוטו ושמועו של מקרא צאתי עכ"ל. הרי לפניך דרש"י ותו' כל חד וחד נקיט שיטתי' צפני עכמו.

*

שם בגמ': לא הוו ידעי רבנן מאי חלוגלוגות שמעוה לאמתא דבי רבי דאמרה ליה לההוא גברא דהוה קא מבדר פרפחיני עד מתי אתה מפזר חלוגלוגך עכ"ל. פירש"י ד"ה חלוגלוגות וז"ל: מין ירק הוא, ושנוי בכמה מקומות במשנה ובברייתא עכ"ל.

ב" וז"ל: אמר רבי חגי סירוגים וחלוגלוגות ומי גדול צחכמה או צשני' אינרכת לחצרייא אמרון ניסוק נישאל לביית ר' ע"ש.

ויש עוד נ"מ לדינא לענין עירוצין דעיין בתלמוד ירושלמי מס' פ"ה (דף ק"א ע"א הלכה ה') וז"ל: שמואל בר שילת צסס רב פעפועין וגדגניות וחלוגלוגות מערצין צהן צעון קומי היידן וינון אמר לון קקולי והנדקוקי ופרפחיניה עכ"ל.

ועוד מצינו נפקא מיני' לענין מעשר דעיין צמס' צשיעית (פ"ט משנה א') וז"ל: הפיגס והירצוזין השוטים והחלגלוגית וכו' פטורין מן המעשרות עכ"ל.

בוונת רש"י ז"ל להודיע מה הי' נפק"מ לרבנן לידע פירושה לחלוגלוגת, ומפרש רש"י כדי להצין חלוגלוגת הנשנית צמשנה וצצרייתות.

ועיין צמס' ר"ה (דף ק"ו ע"ב) צפירש"י ד"ה מאי חלוגלוגות וז"ל: ששינו צפרק קמא דיומא (יח, א): כל צבעת הימים לא היה אוכל השום והחלוגלוגות עכ"ל. הרי דנ"מ לדינא שלא להאכיל כהן הגדול חלוגלוגות צערצ יוס הכפורים.

ועיין צמסכת יומא (דף י"ח ע"א) וז"ל: חמשה דצרים מציאים את האדם לדי טומאה ואלו הן השום והשחלים וחלגלוגות והציצים והגרגיר עכ"ל. ועיין בתלמוד ירושלמי מסכת מגילה (דף ע"ג ע"א הלכה

* * *

דף י"ח ע"ב

בגמרא: תנו רבנן [קראה] סירוגין [יצא] סירוסין לא יצא רבי מונא אומר משום רבי יהודה אף בסירוגין אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש וכו' אמר רבי ירמיה בר אבא אמר רב הלכה כרבי מונא ושמואל אמר אין הלכה כרבי מונא בסורא מתנו הכי בפומבדיתא מתנו הכי אמר רב כהנא אמר רב הלכה כרבי מונא ושמואל אמר אין הלכה כרבי מונא רב ביבי מתני איפכא רב אמר אין הלכה כרבי מונא ושמואל אמר הלכה כרבי מונא אמר רב יוסף נקוט דרב ביבי בידך דשמואל הוא דחייש ליחידאה דתנן וכו' ע"ב.

את כולה מהיכא דקאי לסיפא או מרישא לסיפא כדגרסי' תו' צמס' ר"ה (בדף ל"ד ע"ב) צד"ה לדידי לא סצירא וכו' ומיהו היכן דאין שוהין כדי לגמור את כולה מתחלתה עד סוף אין לחוש כדאציי ולא כר"י דאמר מהיכא דקאי לסיפא עכ"ל עדיין לא פלטית מה דמפלפל ר"י צדצרי אציי משמע ר"י מודה דחוזר לראש אך לחלק ינא מהיכא דקאי לסיפא או מרישא לסיפא ולקמן דר"י קאמר דנקוט דרב ציצי צידך ורב אמר אין הלכה כר' מונא והלכה כרב צאיסורי משמע דאין חוזר לראש כלל אלא היכא דפסק.

וי"ל אע"ג דר"י קאמר נקוט דרב ציצי צידך לאו אתי

מן הראוי להתבונן הלא לעיל קאמר ר"י דהלכה כר' מונא שאמר משום ר"י אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש א"כ לפי דמתני רב ציצי איפכא דשמואל אמר הלכה כר' מונא וקאמר ר"י נקוט דרב ציצי צידך הלא תו' מפרשי צד"ה נקוט דרב ציצי צידך דהלכה כרב צאיסורי ולעיל קאמר דהלכה כר' מונא הלא רב אמר אין הלכה כר' מונא.

וא"ל דלמא צאמת קאמר לפי דמתני איפכא ור"י קאמר דנקוט רב ציצי צידך מהפכין דצרי ר"י לאציי ואציי לר"י דאציי אמר הלכה כר' מונא ומהדר לי' רב יוסף לגמור

אמר הלכה כר' מונא לאו משום דלהוי הלכה כר' באיסורי קאמר הכי אלא האמת אומר דשמעינן ליה לשמואל דחייש ליחידאה עכ"ל.

איצרא לפי הנחה שהנחתי תו' כאן דז"ה נקוט דר' ציצי צידך דהלכה כר' באיסור ואין הלכה כר' מונא חוזר וניעור לדברי הראשונים לעיל פסק ר"י דהלכה כר' מונא.

לאשמועינן דלהוי הלכה כר' באיסורי אלא באמת הלכה כשמואל דחייש ליחידאי והטעם הואיל דר' אבהו במס' ברכות קאמר חוזר לראש הלכה כר' אבהו דהוא בתראה כדמפרש תו' במס' ר"ה דף הנ"ל וז"ל: כיון דר' אבהו פליג היה קנת נראה לפסוק כמותו דהוא בתראה ואף על גב דאשכחנא ר' יוסף דהיה דמגילה דקאמר נקוט דר' ציצי צידך דר' אמר אין הלכה כר' מונא ושמואל

*

עוד שם: תנו רבנן השמיט בה סופר אותיות או פסוקין וקראן הקורא כמתורגמן המתרגם יצא מיתבי היו בה אותיות מטושטשות או מקורעות אם רשומן ניבר כשרה ואם לאו פסולה לא קשיא הא בכולה הא במקצתה עכ"ל.

איצרא דעדיין נשתייר בקולמוס דמעיקרא דדינא יש מקום ליישב דעדיין לעיל (בדף ד' ע"א) וז"ל: אמר ר' יהודה אמר שמואל אסתר אינה מטמאה את הידים למימרא דסצר שמואל אסתר לאו צרות הקודש נאמרה מיתבי וכו' מגילת אסתר מטמאה את הידים וכו' הוא דאמר כר' יהושע. פירש"י: דאמר לעיל זאת מה שכתוב בתורה, אבל במגילה לא ניתנה ליכתב, אלא לגורסה על פה ולקרואה עכ"ל. א"כ מאי מקשה הש"ס דלמא הא דקתני יצא כר"י דאמר בעל פה יצא דלא ניתנה לכתוב אלא לגורסה על פה ולקרואה.

ושניות מדברי סופרים דכד עיינת בתו' [שם] ד"ה נאמרה לקרות וכו' משמע דסצר דמותר לקרותה ע"פ וקשה דהכי פליג על סתם משנה קראה על פה לא יצא לכך נראה לפרש דהא דקאמר לא ניתנה ליכתב צרות הקודש אבל מדרבנן ניתנה ליכתב עכ"ל. א"כ מאי מקשה הש"ס דלמא הא דקתני השמיט בה סופר אות יצא אף דקראה בע"פ מדין דאורייתא דלא נתנה לכתוב. וצרייתא דקתני לא יצא מדרבנן נתנה לכתוב.

וי"ל דניחא ל' למרא דשמעתתא לאוקמי ככולי עלמא ולא כתנאי.

והנה לפי מה דמפרש רש"י דז"ה כמתורגמן המתרגם דמתרגם על פה עכ"ל קשיא עדיפא ה"ל להקשות ממתני' דקתני קראה ע"פ לא יצא וכו'. וז"ל דידע וראה דיש לחלק בין כולה או מקצתה דמתני' איירי בכולה אנתת לן חדא ואתקפת לן חדא מאי מקשה מצרייתא הלא יש לחלק בין כולה או מקצתה.

ואם כך דרכה של תורה י"ל דלעולם על מתני' ידע דיש לחלק בין כולה או מקצתה והא דמקשה מצרייתא י"ל דטעמא עמו דנקט אותיות בצרייתא (כמו בברייתא דאיירי רבנן) ואותיות משמע מקצתה עדיין יש לפקפק א"כ מאי מתרן הש"ס הא בכולה והא דמקצתה הלא אותיות קתני בצרייתא ומשמע דמקצתה ואפ"ה לא יצא. וז"ל דדחיקא ל' מלתא דחיק ומוקי נפשי' דז"ל דצרייתא איירי בכולה דקשיא ל' הא דקתני קראה כמתורגמן המתרגם יצא והיינו בע"פ כדמפרש רש"י הלא דמתני' קתני לא יצא בע"פ וז"ל דלחלק יצא דמתני' איירי בכולה וצמקתה יצא וא"כ ל"ל דצרייתא איירי דמקצתה ואפ"ה קתני לא יצא קשיא צרייתא אמתני' אהדדי דצמתני' משמע כולה לא יצא אבל דמקצתה יצא וע"כ ז"ל דצרייתא דומיא דמתני' דכולה לא יצא אבל דמקצתה יצא.

*

עוד שם: היו בה אותיות וכו' ואם לאו פסולה עכ"ל.

י"א אך המגילה פסולה עד שתהא כתובה כולה ומאי מקשה הש"ס דלמא מש"ה קתני בצרייתא פסולה דאמגילה קאי שהיא פסולה אבל אם קראה גברא המגילה וקרא כמתרגם המתרגם י"א.

ועוד י"ל מש"ה קתני בצרייתא פסולה דאפי' אם יתקן לא מהני דטעון גניזה דווקא דאם תיקן נחזי כמנומר מש"ה טעון גניזה כמו גבי ס"ת במס' מנחות צפ' הקומץ ס"ת שיש בו שלש טעויות יתקן ארבע יגנוז עכ"ל. ועיין בהר"ן מה שמפלפל שם בחכמה אם דין במגילה כדין ס"ת או לא דטעמא גבי ס"ת משום זה אלי ואנוהו משא"כ גבי מגילה ע"ש. וצלימוד הישיבה הארכתי בס"ד.

חובת גברא לבאר מאי מקשה הש"ס דלמא הא דקתני י"א אגברא קאי די"א ידי חובתו במקרא מגילה, וצרייתא דקתני ואם לאו פסולה טעמו עמו דקתני פסולה ולא קתני לא י"א אלא באמת גברא י"א אך המגילה פסולה עד שכתובה כולה.

ושים עיוןך בהר"ן (בדף שס"ג ע"א) וז"ל: גבי ס"ת אפילו אות אחת מעכבו שלא קיים מנחת כתיבתו עד שיתקן אבל לענין לנחת בקריאתו [שהוא מתקנת נביאים ועזרא וכו'] אפשר לומר שאפילו [השמיט זה באמצע אותיות או פסוקין] וקראם הקורא כמתורגמן י"א כשם שאמרו במגילה עכ"ל.

הרי לפניך דיש מקום לחלק דוודאי אם קראן המתרגום

*

עוד שם: כאן בכולה כאן במקצתה עכ"ל.

חזוית פסולה אמר רב חסדא דבר זה רבינו הגדול אמרו המקום יהיה בעזרו לא שנו אלא במקום אחד אבל בשנים ושלשה מקומות כשר. אמר ליה רבא אדרבה בשנים ושלשה מקומות הוה ליה כמנומר ופסול עכ"ל. הרי לפניך דאיפכא מסתברא בכולה כשירה ובקממלתה דהוי כמנומר ופסול והצרייתות נדקו יחדיו די"א ידי הקריאה והמגילה עצמה פסולה.

ואי לאו דמסתפינא ה"א איפכא מסתברא בכולה כשירה דאם הי' מתקן המגילה כולה כשירה דלא הוי כמנומר דהכל צדימוס א' נתקנו וכאן במקצתה פסולה הו"א דלא נתקנו אלא מקצתה הוי כמנומר ופסולה ובאמת מתוך הש"ס כאשר הקשיתי לעיל דוודאי גברא י"א אך המגילה פסולה והוי כמנומר ואיפכא מסתברא בכולה כשירה ובקממלתה פסולה.

ואתו צדומה לו במס' סוכה (דף ל"ה ע"ב) וז"ל: עלתה

*

עוד שם: כאן בכולה כאן במקצתה עכ"ל.

פסולה עכ"ל. אם כך דרכה של תורה מאי צריך לתרץ הש"ס ולחלק בין כולה למקצתה לפלוג ולתני צדידי' במקצתה אם חסירה באמצע ולא מתחילתה אלא באמצע כשירה ואם חסרה מתחלתה פסולה.

ובאמת הקושיא שמקשה הרשב"א לפי תלמוד ירושלמי אין מקום לקושייתו דבאמת המגילה כתובה כולה אך דכתבו אלו הפסוקים שהשמיט זה בלשון ובכתב אחרת

הנה שים עיוןך בהר"ן (בדף הנ"ל) וז"ל: והקשה הרשב"א וז"ל דהכא משמע דחסרה מקצתה כשרה ואילו לקמן אמרינן הלכה כדברי האומר כולה ואפילו למ"ד מאיש יהודי צריך שתהא כתובה כולה [וכו']. ומיירך דהכא בשתחילת המגילה וסופה כתובה אלא דבאמצע היא חסרה ומש"ה כל היכא דלא מיחסר רובה כשרה [וכו'] אבל כשחסר ממנה מראשה עד איש יהודי אף על פי שהיא מעוטה נראית כספר חסר וצריך שיקרא אותה מספר שלם

דכמוצה כולה אך דכמוצה הפסוקים האלו שהשמיט בלשון אחר וקתני יצא. ומקשה הא אגן אמרינן בכל לשון לא יצא. ומתוך שמואל כדעתו דהלוועו בלעז יוניית יצא כדמוקי רב ושמואל בתלמודא דידן לעיל דבלעז יוניית מש"ה יצא שהוא כמו אשורית ורמיזא צמתני דקתני אצל קורין ללועזות בלעז שהרי לא התירו שיכתבו אלא לעז יוניית מקרא דויפת אלהים ליפת כאשר הארכתי לעיל בצאורי בצאר היטיב צס"ד לשכנו תדרשו שמה.

ולא שקראן הקורא בע"פ אלא שקראן בתוך הספר באותו הלשון שכתוב הפסוקים כגון קראה תרגום למתרגם דעיין בתלמוד ירושלמי (בדף ע"ג ע"ב) וז"ל: תני שמואל טעה והשמיט פסוק אחד ותירגמו המתרגם יצא אגן אמרינן בכל לשון לא יצא ואת אמר הכין שמואל כדעתיה ר' שמואל אמ' היתה כתובה כהילכתה הלעזו יוצא זה בלעז עכ"ל. ופירושו י"ל דוודאי דכמוצה כולה מדמקשה הא אמרינן בכל לשון לא יצא ולא מקשה הרי בע"פ הוא אלא וודאי

*

עוד שם: כאן בכולה כאן במקצתה עכ"ל.

מפסידין את הקריאה יצא עכ"ל. אם צין תצין את אשר לפניך מה מקשה הש"ס דלמא הא דקתני יצא באותיות שאינן מפסידין את הקריאה והא דקתני לא יצא באותיות שמפסידין את הקריאה כדמחלק בעל שלטי הגיבורים.

הנה לפי מה דמפרש השלטי גיבורים וז"ל: ונראה בעיני שלא הוצרכו לקרוא האותיות החסירות על פה ואם לא קראן יצא שלא אמרו אלא באותיות המפסידין את הקריאה אצל אם השמיט שאר האותיות שאינה

*

בתוספת בד"ה נקוט דרב ביבי בידך דאמר רב אין הלכה כרבי מונא שאמר שחזור לראש וכן הלכה דאין צריך לחזור לראש דהלכה כרב באיסורי דאמר בן ורבי יוחנן קאי כוותיה בפרק בתרא דר"ה עכ"ל.

שמפלפל שם צחכמה לענין פסק הלכה. ועיין בהרא"ש מה שכתב צסס הר"ש מקוצי לשכנו תדרשו ודרישה ומקירה.

שים עיונך צמו' צפ' צתרא דר"ה דמספקא תו' אי הלכה אין חוזר לראש או לאו ועיין בהרא"ש צמס' צרכות צפ' מי שמתו מה

*

עוד שם: מתנמנם יצא וכו' היכי דמי מתנמנם אמר רב אשי נים ולא נים תיר ולא תיר וכו' עכ"ל.

איצרא מן הראוי להתזונן הא דמייתי הש"ס צמס' פסחים (דף ק"ד ע"ב) האי נים ולא נים תיר ולא תיר הלא התם אפסח קאי והוא צלילה ושפיר נים ולא נים דקאי אמתלת שינתא אצל מאי תיר ולא תיר דקאמר הא נרדמו לא יאכל. וי"ל דסמיך צזה דקאמר תיר ולא תיר אמתני דקתני ישנו מקצתן יאכלו דהוא סוף שינתה.

ואי איישר חילי ה"א הא דקאמר כפל הלשון נים ולא נים תיר ולא תיר דעיין לעיל (בדף ד' ע"א) אמר ריב"ל חייב אדם לקרוא את המגילה צלילה ולשנותה ציום שנאמר וכו' עכ"ל. א"כ נים ולא נים דקאמר קאי אמגילה שקורין צלילה תיר ולא תיר דקאמר אמגילה שקורין ציום חדא אמתלת שינה וחדא אסוף שינה.

*

שם בגמרא: היה כותבה דורשה ומגיהה אם כוון לבו יצא וכו' היכי דמי אי דקא מסדר פסוקא פסוקא וכתב לה כי כוון לבו מאי הוי על פה הוא אלא דכתב פסוקא פסוקא וקרי ליה ומי יצא והאמר רבי חלבא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב הלכה כדברי האומר כולה ואפילו למאן דאמר מאיש יהודי צריכה שתהא כתובה כולה אלא דמנחה מגילה קמיה וקרי לה מינה פסוקא פסוקא וכתב לה לימא מסייע ליה לרבה בר בר חנה דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב דלמא דאתרמי ליה אתרמויי. גופא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב מיתיבי אמר רבי שמעון בן אלעזר מעשה ברבי מאיר שהלך לעבר שנה בעסיא ולא היה שם מגילה וכתבה מלבו וקראה אמר רבי אבהו שאני רבי מאיר דמקיים ביה ועפעפיך יישרו נגדך עכ"ל.

תיצרן בגידין ותפרן. ור"ש צן לקיש אומר תורה חתומה ניתנה פרש"י: לא נכתבה עד סוף מ' לאחר שנאמרו כל הפרשיות כולן והנאמרות לו בשנה ראשונה ושניה היו סדורות לו על פה עד שכתבן עכ"ל.

אמור מעתה ר"י דאמר תורה מגילה מגילה ניתנה ז"ל דמסכים דדרשינן אנכי למפרע יהיצה כתיבה נעימה אמירה ר"י אזיל לשיטתו דברים שכתב אסור לאומרן צע"פ מש"ה סבר ר"י התורה מגילה מגילה ניתנה שצריכה להיות כתובה קודם הדיבור. משא"כ ר"ל דסובר התורה חתומה ניתנה הוא סבר אנכי נוטריקון אמירה נעימה יהיצה כתיבה שהרי כל ארבעים שנה היתה נאמרה צע"פ ולא נכתבה כ"א צסוף ארבעים שנה, והוא סבר דברים שכתב מותר לאומרן צע"פ ומסכים לתירוץ הש"ס הכי צמס' מגילה דלמא אתרמי ל"י אתרמויי ולכאורה ה"י י"ל דר"מ סבר כר"ל דמותר לכתבה מלצו אמנס ר"י מתרן לשיטתי שאני ר"מ דמקיים צ"י ועפעפיך יישרו נגדך משא"כ צשאר"י אנשי דלצ"י דאנשי אינשי.

הנה נפל מלתא דעתה אי נימא דאסור לכתוב כדעת ר' יוחנן או אי נימא דמותר י"ל דפליגא צהא צפלוגתא דהני תנאי צמס' שצת (דף ק"ה ע"א): אי אמרינן אנכי נוטריקון אמירה נעימה כתיבה יהיצה או א"א למפרע יהיצה כתיבה נעימה אמירה^[ה]. דלמ"ד דדרשינן אנכי אמירה נעימה כתיבה יהיצה א"כ מותר לומר צע"פ שהרי כתיבה ה"י אחר אמירה כמו [כן] שמותר לכתוב שלא מן הכתב. משא"כ אי דרשינן אנכי למפרע יהיצה כתיבה נעימה אמירה אסור לומר או לכתוב צע"פ שהרי הכתיבה ה"י קודם הדיבור.

ור"י אזיל לשיטתו דסבר צמס' שצת שס דף הנ"ל ר' יוחנן דידי' אמר אנכי נוטריקון אנה נפשי כתיבת יהצית עכ"ל משמע שהכתיבה ה"י קודם לדיבור ואמר מה שכבר כתב צספר.

ואישתרוצי אשתרצוב צפלוגת' דפליגי ר"י ור"ל צמס' גיטין (דף ס' ע"א) וז"ל: א"ר יוחנן משום רבי צנאה תורה מגילה מגילה ניתנה. פירש"י: כשנאמרה פרשה למשה היה כותבה ולצסוף ארבעים שנה כשנגמרו כל הפרשיות

*

שם: ורבי מאיר דכתב את המגילה שלא מן הכתב.

עשה ולשמרה אלו מצות ל"ת וכו' עכ"ל. וגצי אצרהס כתיב עקב אשר שמע אצרהס צקולי אפי' מצות שאדס דש צעקצי' והתורה ניתנה לאחר אלפיים ותמ"ח שנה. ואון לדברי דעיין צילקוט שמעוני (פ' בראשית בדף יו"ד ע"א סי' ל"ד) צתורתו של ר"מ מצאו כתוב כתנות אור

י"ל דהוא סובר אנכי נוטריקון אמירה נעימה כתיבה יהיצה וא"כ אמירה תחלה ואח"כ כתיבה ומופת חותך לזה דאדה"ר ואצרהס הוי מקיימו כל התורה כולה גצי אדס כתיב לעצדה ולשמרה ועיין צילקוט ראובני (פ' בראשית [אות תכ"ב]) ומציא צסס מדרש לעצדה אלו מצות

אור כתוב באל"ף אלו בגדי כהונה דבאותו זמן הי' מקיים כל התורה וקודם שנתנה תורה מן הכתב כבר מקיימו אצות כל התורה כולה.

ועולה מדברינו ללא נריך לדחוק ולומר שעת הדחק שאני דר"מ כתב בשעת הדחק, [אלא] אף שלא בשעת הדחק כתבו ר"מ וטעמו עמו ורמיזה באורייתא אנכי אמירה כתיבה אמירה תחלה.

באל"ף. ועיין בילקוט ראובני [ערך לבוש אות א'] בשם הזוהר [פקודי דף תי"ב] אלו הצגדים בגדי שרד. הרי לפניך דבאותו זמן הי' אדם מקיים כל התורה. ודון מיני ומינה שהרי אמירה קודם הכתיבה. ומעתה י"ל דהכי פירוש בתורתו של ר"מ מלאו כתוב כתנות אור באל"ף ר"ל ר"מ כתב שלא מן הכתב והוא סובר אנכי אמירה כתיבה אמירה תחלה וא"כ מש"ה מלאו

*

שם היה כותבה וכו'. עיין בירושלמי וז"ל: הי' כותבה הדא אמרה שהוא מותר בעשייות מלאכה עכ"ל.

הרי לפניך דמותר לקרוא את המגילה בעוד יום ובאותו הזמן מותר בעשיית מלאכה, וא"כ עלה קתני הי' כותבה וכו'.

וא"ל שאסור לעשות מלאכה באמת אם קראו המגילה זו ביום חל עליהו חובת פורים כמו גבי אם התפלל תפלת של שבת בע"ש חל עליו חובת של שבת ואסור בעשיית מלאכה כדאי בש"ע (סי' רס"ג דין י"א) וז"ל: אע"פ שלא התפלל הקהל עדיין וקדם היחיד והתפלל של שבת מצע"י חל עליו קבלת שבת ואפי' שאינה רוצה לקבל מלאכה.

איברא חוזר וניעור מ"מ י"ל דלמא באמת מי שיקרא להוציא את [אינו] [חצירו] ידי חובתו והוא גופי לא בעי יוצא ידי חובתו בזה דמותר לו לעשות מלאכה, וא"כ י"ל עלה קא סמיך המתני' וקתני הי' כותבה וכו' דדעתו לקרוא עם הציבור דחציבה מזה בשעתה.

ויוצא בדוגמא בש"ע שלפנינו בסי' הנ"ל [סעיף י"ז] וז"ל: י"א שמי שקבל עליו שבת קודם שחשכה מותר לומר לישראל חצירו לעשות לו מלאכה עכ"ל. הרי לפניך מי שמקבל עליו חובת היום מותר לומר לחצירו לעשות מלאכה.

וי"ל דירושלמי דייק הכי מדמתני' סתמא קתני הי' כותבה וכו' ש"מ דאין מקום לחלק אפי' בן עיר צי"ד ובן כרך צט"ו אכולהו קאי.

מן הראוי להתבונן מנ"ל לירושלמי מדקתני הי' כותבה וכו' ביום הי' קורא דמותר בעשיית מלאכה דלמא באמת בן עיר צי"ד ובין כרך צט"ו אסור בעשיית מלאכה אך בן כפר שמקדים ליום כניסה וכו' ביום קורא את המגילה עלה קאי הי' כותבה דמותר בעשיית מלאכה זו ביום.

או י"ל דקאי אפורים שחל להיות בשבת כפרים ועיירות גדולות מקדימין ליום הכניסה עלה קאי הי' כותבה דמותר בעשיית מלאכה זו ביום.

או יש מקום למאור דכד עיינת בתלמוד ירושלמי צפ' הקורא את המגילה (דף ע"ג ע"ב) [ה"ג] וז"ל: בן עיר מהו שיוצא בן כרך ידי חובתו ייצא כהדא כל שאינו חייב בדבר וכו', בן כרך מהו שיוצא בן עיר ידי חובתו, אמר רבי חלבו רב הונה בשם רבי חייה רבה הכל יוצאין בארבעה עשר שהוא זמן קריאתה עכ"ל.

אם כך דרכה של תורה י"ל לדעת ר' חלבו אבן כרך שקרא את המגילה צי"ד קאי דמותר בעשיית מלאכה דימי משתה ושמתה דידיהו צט"ו והזמן גרמא.

ויותר המה מפורש דצריס דצרי סופרים כד עיינת בש"ע (בסי' תרצ"ב [סעיף ד']) וז"ל: מי שהוא אנוס קצת ואינו יכול לילך לצה"ה, וקשה עליו לישב בתענית כ"כ, יכול לשמוע קריאתה מצע"י עכ"ל.

*

עוד שם: היה כותבה או דורשה וכו'. עיין ברש"י במתני' [דף י"ז ע"א]: או דורשה ומתוך כך קוראה עכ"ל.

קרייה דשצת בתוך מגילה הוי גזירה לגזירה אלא הכי ה"ל לפרש גזירה דרשה כדמפרש רש"י ומתוך כך קראה משום גזירה דרצה קמ"ל ללא גזרינן, והטעם דשאני קריאת המגילה להכלל חייבים בקריאת המגילה ואין הכלל בקריאת בקריאת מגילה משא"כ גבי דרשה דאין לחוש שמא ילך לת"ח עם המגילה דאין הכלל מחוייבים לדרוש צענינו של יום אצל אס דורשה בע"פ שלא מתוך המגילה אין מקום לאסור.

יש מקום להקשות דעיין לעיל (בדף ד' ע"א): אמר רבי יהושע צן לוי פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין צענינו של יום מאי אריא פורים אפילו יום טוב נמי דתינא וכו' מהו דתימא נגזור משום דרצה קא משמע לן. פירש"י: משום דרצה אף כאן נגזר דרשה אטו קרייה עכ"ל. כאן יש מקום לעיין עליו ל"ל לפירש"י לגזור דרשה בע"פ כדאמר אטו קרייה דלמא צאמת בע"פ שרי דליכא למגזור אטו קרייה דהוי כמו גזירה לגזירה דשצת קרייה גופי' גזירה אטו דרצה ולגזור נמי קרייה בע"פ אטו

*

עוד שם: אי דקא מסדר פסוקא פסוקא וכתוב ל' כי בוון מאי הוה על פה עכ"ל.

הי' כותבה וכו' אס כוון לצו ינא קשיא אי דקא מסדר פסוקא ופסוקא וכתוב ל' היינו בע"פ אלא ודאי מקצתה כשירה ובמתני' מקצתה איירי אף כאן הצרייתא דקתני ינא במקצתה איירי וצרישא דמתני' דקתני קראה בע"פ לא ינא דקראה כולה בע"פ איירי והצרייתא דקתני לא ינא כולה איירי דומיא דמתני'.

ו"ל דיונא מסמוכין שצידו הא דקמשה לקמן אמר ר' חלבו ר"ה ואפי' למ"ד מאיש יהודי צריכא שתהא כתובה כולה משמע אפי' מקצתה פסולה ועיין עליו מ"ש לקמן בהאי פלפולא בס"ד.

יש להקשות דלמא לעולם דקא מסדר פסוקא פסוקא ואי קשיא היינו בע"פ י"ל הא דמקשה הש"ס הצרייתא אהדדי השמיט צה אותיות או פסוקין וקראן כמתורגמן המתורגמן ינא מיתבי היה צה אותיות וכו' אס רשומן ניכר כשירה ואס לאו פסולה ומשני הא כולה הא בקמצתה כולה פסולה במקצתה כשירה. אף כאן אנו נימא לעולם דקא מסדר פסוקא ופסוקא וכתוב ואי קשיא היינו בע"פ י"ל דקורא בע"פ מקצתה ובצאמת הצרייתא דקתני במקצתה כשירה והצרייתא דקתני לא ינא שניהם לדבר א' נתכוונו וראה מתוך המתני' דקתני

*

עוד שם: אלא דכתב פסוקא פסוקא וקרי ליה ומו יצא והאמר רבי חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב הלכה בדברי האומר כולה ואפילו למאן דאמר מאיש יהודי צריכה שתהא כתובה כולה עכ"ל.

לכתחלה כדמפרש הרא"ש ומתני' איירי צדיעצד דטעמו עמו דקתני הי' כותבה משמע צדיעצד מש"ה אס כוון לצו ינא.

איצרא עיין בהר"ן (בדף שס"ב ע"ב) ומוצא צסם הרש"ב צה דמשמע דיעצד הוא שתהא כתובה כולה מדמקשה אלא דכתוב פסוקא וכו' דלמא המתני' צדיעצד איירי כאשר הקשיתי עיין עליו. והתירץ שמישצ הרש"ב א ו"ל: ותירץ דהכא בשתחילת המגילה וסופה כתובה אלא דצאמנע היא

עיין עליו צהרא"ש צשמעתין [פ"צ ס"ד] וז"ל: אמר רב חלבו אמר ר' חמא צר גוריא אמר רב הלכה כדברי האומר כולה ואפי' למ"ד מאיש יהודי צריכה שתהא כתובה כולה פירוש לכתחלה צריכה שתהא כתובה כולה אצל צדיעצד הא אמרינן לעיל אס השמיט צה הסופר פסוקים עד רוצה ולא רוצה בכלל וקראו בעל פה ינא עכ"ל. אף כאן אנו נאמר דלעולם דכתב פסוקא וקראה ואי קשיא מהא דא"ר חלבו י"ל דר' חלבו איירי

חסרה ומש"ה כל היכא דלא מיחסרה רובה כשרה דאינה נראית כספר [חסר] אלא כספר מלא שלם שיש בו טעויות. עדיין לא פלטית דלמא מתני' איירי בשחסרה באמנע אצל לא בתחלת [או] בסופה מש"ה כשירה.

וי"ל דמקשה חדא מגו תרתי דבתחלה מקשה אלא דקא מסדר פסוקא ופסוקא וכתב לה כי כוון לבו מאי הוי בע"פ הוא אלא דכתב פסוקא וכו' קשיא אמאי לא

*

עוד שם: אלא שכתב פסוקי וקרי מי יצא והא"ר חלבו וכו' צריכא שתהא כתובה כולה.

ופסוקא דהוי כמו מהיות טוב וגומר דיש לו מגילה לקרוא מראשו ועד סופו צלי הפסקה.

ושני לו הא דקאמר הש"ס לימא מסייע הא דאר"י אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב היאך קאמר אסור לכתוב אפי' אות אחת הלא לקמן מביא הש"ס אביי שרי לדבי בר חבו למכתב תפילין ומזוזות שלא מן הכתב מ"ט דמיגרס גריסין וא"כ יש דברים הרבה בתורה כגון פרשיות תפילין ופ' מזוזות דמותר לכתוב שלא מן הכתב

ועוד בשלישי יהי' הא דמתרץ הש"ס שאני ר"מ דמקיים צי' ועפעפך ישירו נגדך אמאי לא קא משני הש"ס דידן כמו דמתרץ תלמוד ירושלמי על זה צפ' הי' קורא מעומד וז"ל: וז"ל: והא תני מעשה בר' מאיר וכו' אין למידין משעת הדחק ויש אומרים שתיס כתב את הראשונה ומתוך פיו וכתב את השנייה וקרא בשנייה עכ"ל.

ורביעי של תורה לכאורה רב חננאל סתרי אהדדי הא דקאמר הכא ר"ח אשכח לרב חננאל דהוי כתב ספרים שלא מן הכתב וכו' וא"כ משמע דר' חננאל סובר דמותר לכתוב ספרים שלא מן הכתב ובתלמוד ירושלמי צפרק הנ"ל קאמר ר' חננאל גופי' דאסור לכתוב, וז"ל: רבי זעורא בשם ר' חננאל { ועיין בהר"ן (בדף שס"ג ע"א) דגרס רב חננאל וכו' } אפילו רגיל תורה כעזרא לא יהא הוגה מפיו וקורא כמות שנאמר בצרוך מפיו יקרא אלי כל הדברים האלה ואני כותב על הספר וצדיו עכ"ל.

ונראה ליישב בסוגי' ורהיטת ושטיפת הש"ס למען כל אחד על מקומו יצא בשלום בתורתו דבתחילה מקשה

והנה תשובתה קא חזינא וגזרנא חזינא אמאי לא מקשה מר"י דאמר אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב ואם באנו ליישב ז"ל דאיירי כדמפרש ירושלמי צפ' הקורא את המגילה העומד וכו' (בדף ע"ד ע"ד) וז"ל: מעשה בר' מאיר שהיה באסייא ולא היה שם מגילה כתובה עברית וכתבה מפיו וקרייה אין למידין משעת הדחק ויש אומרים שתיס כתב את הראשונה מתוך פיו וכתב את השנייה מתוך הראשונה וגזר את הראשונה וקרא בשנייה עכ"ל.

וא"כ אין מקום להקשות מר"י דאמר אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב ד"ל דאיירי שכתב שתיס ובהשנייה קראה את המגילה ואם כך דרכה של תורה עדיין לא פלטית מאי מקשה הש"ס מר' חלבו שצריכה שתהא כתובה כולה ד"ל דצאמת היא כתובה כולה לפניו אך לחלק יצא הראשונה כתב מפיו והשנייה מתוך הראשונה ובאותה השנייה היה קורא את המגילה.

ושני לו הא דקאמר הש"ס לימא מסייעא לר"י דאמר אסור לכתוב שלא מן הכתב י"ל דלחלק יצא לר"י דאמר אסור לכתוב שלא מן הכתב משמע אפילו לכתוב אסור ולא מצעי דאסור לקרות משא"כ במתני' ומתוך כך קראה קתני [צ"ש"י] משמע דווקא לקרות צו אסור אצל לכתוב מותר שלא מן הכתב ומאי לימא מסייעא דקתני.

עוד שם על ל"ב הא דמשני הש"ס אלא דמנחה מגילה קמי' וקרי לי' מינה פסוקא ופסוקא עכ"ל יש מקום לעיין עליו הא דמתרץ הש"ס דמנחה מקמי וקרי פסוקא ופסוקא לכאורה אי דמנחה מגילה קמי' אמאי קרי פסוקא

מן הכתב וגזו והשניה כתבו מתוך אותו שכתבו שלא מן הכתב ואמאי קאמר אביי אסור לכתוב.

לכך קמשני שעת הדחק שאני דאף שכתב שני מגילות לא שרי אלא שעת הדחק דמגילה הוי כמו שעה עוברת משא"כ לר"ח דכתב ספרים לא הוי שעה עוברת ואפי' אם כתבו שנים וחדא כתבו מתוך אותו שכתבו שלא מן הכתב אפ"ה אסור.

ואון לדברי דהיכא שהשעה עוברת מותר לכתוב ולקרות שלא מן הכתב דאביי שרי לדבי בר חבו לכתוב תפילין שלא מן הכתב מ"ט דמיגרס גריסין וא"כ כיון דמיושרין הן אללם שרי למכתב שלא מן הכתב וי"ל דבאמת שמים ה"ל חדא כתב שלא מן הכתב והשניה מתוך אותו שכתבו שלא מן הכתב דדחיקא לי' שעתא דהוי שעה עוברת דתפילין ומזוזות כל שעתא ושעתא זמנה הוי מזוה עוברת והוי דומיא דמגילה.

איברא אי קשיא הא קשיא דלקמן (בדף י"ט ע"א) וז"ל: על הספר וזדיו וכו' מנלן אחיא כתיבה כתיבה כתיב הכא ותכתב אסתר המלכה וכתביה התם ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כתב על הספר זדיו עכ"ל. יש להקשות המגילה ראשונה שכתבה אסתר היאך ה' קורין בה הלא אסור לקרות בהמגילה שכתבו שלא מן הכתב.

וא"ל דבאמת שמים היא להם חדא כתבו אסתר ושניה מתוך אותו שכתבו שלא מן הכתב וכו' ה' קורא עדיין לא פלטיית הא דכתבו אסתר הראשונה בספר וזדיו למה למכתב על הספר וזדיו הלא לא קרא באותו המגילה דאסור לקרות באותו המגילה שכתבו שלא מן הכתב.

וי"ל דמגילה שכתבה אסתר שאני דטעמא מאי אסור לכתוב שלא מן הכתב פן ואולי לא ה' מיושרין אללו ואסתר על פיה נעשה דברות הקודש אמרה כדקאמרה הש"ס לעיל (בדף ד' ע"א) עיין עליו.

הש"ס היה כותבה וכו' אי דקא מסדר פסוקא פסוקא וכתב לה הא בע"פ הוא, ואי דכתיב פסוקא ופסוקא וקרי והא"ר תמא נריכא שתהא כתובה כולה. ומשני דמנחה מגילה קמי' קשיא לי' אמאי לא קמשני כדמתרץ בתלמוד ירושלמי דשמים ה' הראשונה ה' כתבה מפיו דמותר לכתוב שלא מן הכתב, אך קריאה אסור באותו מגילה שכתבו מפיו כדקאמר רבי חננאל ואפי' רגיל כעזרא לא יהא הוגה מפיו וקרא לכך כתב השניה מתוך הראשונה ובאותה המגילה היה קורא.

ואם כך דרכה של תורה ע"כ ז"ל דסובר אפי' לכתוב אסור שלא מן הכתב וא"כ מסייע לר"י דאמר אסור לכתוב ודייק ותני אפי' לכתוב אסור שלא מן הכתב.

ומשני דלמא אתרמי אתרמיי דבאמת מותר לכתוב שלא מן הכתב ואתרמיא אתרמיי פי' דשמים היו לו כתב א' מפיו והשניה כתבו מתוך אותו המגילה וזה הוא דייק אתרמי' אתרמיי.

ועדיו צ"ד אסתן מעשה בר"מ שהלך לעבר שנה באסיא ולא ה' שם מגילה וכתבה מלבו וקראה וקשיא היאך קראו מלבו הלא אסור לכתוב ומכ"ש לקרות אלא וודאי דמותר לכתוב שלא מן הכתב אך קריי' אסור כתיבי' לי' חדא מפיו והשניה כתבו מתוך אותו המגילה שכתבו מפיו וכו' ה' קורא כדמתרץ התלמוד ירושלמי.

ועולה מדברי לר"מ דכתבו שלא מן הכתב הטעם דמיושרין הן אללו דמקיים זי' ועפעפיך יישרו נגדיך אך קרייה אסור לכך כתב הראשונה מפיו והשניה כתב מתוך אותו המגילה שכתבו מפיו לכך קאמר אשכח ר"ח לרב חננאל דהוה כתב ספרים שלא מן הכתב א"ל ראוייה לכתוב על פיך אלא כך אמרו חכמים אסור לכתוב שלא מן הכתב קשיא מאי קאמר אביי לר"ח כך אמרו חכמים וכו' הלא ר' חננאל גופי' קאמר אפי' יהא רגיל כעזרא לא יהא הוגה מפיו וע"כ כיון מיושרין הן אללו מש"ה כתבו שלא מן הכתב אך קרייה אסור וכתבו לו שנים חדא שלא

עוד שם: מעשה בר"מ שהלך לאסיא ולא הי' שם מגילה לקרות וכתבו מלבו וקראה עכ"ל.

מן הראוי להתבונן כד עיינת בתלמוד ירושלמי וז"ל: מעשה בר"מ שהי' באסיא ולא הי' שם מגילה כתובה עצרית וכתבה מפיו וקרייה עכ"ל. הרי לפניך לדעת תלמוד ירושלמי דבאמת מגילה היה לפניו אך שלא הי' כתובה כתב עצרית וא"כ למה לתלמוד ירושלמי לדחוק ולומר שעת הדחק שאני או כ"א דשמים הי' לו דבלא"ה אין מקום לקושיא זו דבאמת הי' לכתוב מתוך המגילה

שלא הי' כתובה עצרית אך קרייה מתוך המגילה שלא כתבו עצרית אסור כדפסק הרמב"ם (בפ' שני דהלי' מגילה) כאשר הארכנו לעיל במתני' ריש פרקין. ואם באנו ליישב ז"ל מדקא מסיים התלמוד ירושלמי וכתבו מפיו ע"כ ז"ל דאעפ"י שהי' כתובה לשון אשורית כיון שלא הי' כתב אשורית אפ"ה אסור לכתוב ממנו דבעינן תרתי כדעת הרמב"ם.

*

שם: דתניא רבי ירמיה אומר משום רבינו תפלין ומוזוות נכתבות שלא מן הכתב ואין צריכות שרטוט והלכתא תפלין אין צריכין שרטוט מוזוות צריכין שרטוט עכ"ל. ומפרש רש"י והלכתא וכו' כך הלכה למושה מסיני ע"ב.

ותוספת כתבו תפלין אין צריכין שירטוט פירש רבינו תם דכן הלכה עכ"ל.

פי' לפירושה הא דכתב רש"י כך הלכה למשה מסיני לא קאי אלא אבצא קמייתא, ר"ל אהא דקאמר הש"ס שתפלין אין צריכין שירטוט ולא קאי אמוזה. ועד יעלה מן הארש ארשת שפתי דעת דאי"ס דהלכתא

קאי אכולהו אף אמוזה דכן הלכה מסיני דמוזוות צריכין שירטוט א"כ מה מאוד יפלא על ר' ירמיה דאמר לעיל מיני' דמוזוות אין צריכין שירטוט וכי ר"י אתא לאפלוגי מה שהוא הלכתא מסיני בתמי' אע"כ ז"ל דהלכתא לא קאי אלא אתפלין לחוד וכמ"ס.

* * *

דף י"ט ע"א

שם בגמרא: עד שתהא כתובה אשורית דכתיב בכתבם וכומנם עכ"ל.

יל' דמכאן יש ראוי דלריך לכתוב כתב אשורית מדכתיב בכתבם וכומנם כדעת הרמב"ם (בפ' שני מהלכות מגילה דין גימ"ל) וז"ל: הלוועו ששמע את המגילה

הכתובה בלשון הקודש וכתב הקודש ילא עכ"ל. ועיין מה שהארכנו לעיל בצארי צס"ד מה שמפלפל שם בצלפול ארוך.

*

עוד שם: על הספר ובדיו וכו' מנלן אתיא כתיבה כתיבה הכא ותכתב אסתר המלכה וכתוב התם ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי וכו' עכ"ל.

הרי לפניך דאסתר כתבה המגילה דכתיב ותכתוב אסתר המלכה. מכאן הוכחתי צספרי נשאל דוד [או"ח סי' ל'] דאשה שכתבה את המגילה ראוי לקרות את המגילה באותו המגילה.

וזה לשון רבינו בתשובתו שם :

קלא, קול ההולך על ארבע כותלי צית המדרש יוכיחו
 זהאי דינא דאתי לקדמנא: מגילה שכתבה אשה אי
 כשרה לקרות זה בצבור, והני נשי צמאי זכין להיות
 כתב יושר דברי אמת כאמתה של תורה היא וללמוד
 אני צריך^[א].

אזן מילין תזמין צמינה ועיונא צעלמא, ומפקידה
 לפקידה, פקודי המשכן, משכן עדות
 צלד אסתן, ועדים צחומין זכין לו, תורה חתומה נתנה
 ומגילה כתובה פניס ואחור, כתב נצחר צכתב מזוקק
 זוקקין ומגלגלין ויורד לחייו כערוגות הצושם לצשומי

[א] תשובה זו הובא בהגהות יד אפרים על השו"ע (סי' תרצ"א מג"א סק"ה). ורבינו סתם דבריו ולא פירש מי היתה האשה הזו שכתבה המגילה. אבל הדברים מפורשים בספר 'מגילת ספר' להגר"ר משה מאיר פערלש (דף נ' ע"ב, נדפס שנת ת"ע), וז"ל: בהקדים לך שאלה אשר נשאלתי מאת אמ"ו הגאון המפורסם נשיא הוא בישראל ואב"ד דקהלתינו פראג מהור"ר דוד אפנהיים נר"ו במגילה אשר כתבה בתו מרת שרה שהיא אשת היניק וחכים המופלא מוהר"ר חיים יונה בן הגאון מוהר"ר פייבל תאומים נר"ו אב"ד ור"מ דק' פרעמסל והגליל נכד הגאון המפולא בעל קידיון דיונה נ"ע אם לקרות בצבור מאותה המגילה או לא.

והשבתי שכלי הפעוט כי לא די שאסור לקרות ממנה בצבור אף גם שצריכה גניזה דשמא ישכח מי כתבה ויבואו לקרות ממנה בצבור, בטעם משום דדברי שלום ואמת כתוב בה כאמת' של תורה לכל הלכותיה, ואיתא בטי"ד ובש"ע (סי' רפ"ב סעי' ג') ס"ת שכתבו עבד או אשה או קטן פסול משום דכתיב וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכו', ואף שהדרישה רצה להתיר בס"ת והאריך בתשובה, האחרונים חלקו עליו ואמרו דאין דבריו מוכרחים, ופסול לדעת הט"ז אפילו לקרות בו ביחיד משום דשמא יטעו ויבואו לקרות בו בצבור וצריך גניזה, וא"כ היינו נמי במגילה.

מיהו נראה לענ"ד להקל קצת במגילה אם סיוע הוה מסייע איש בהדה, והוא לקוח אצלי מדין האמור בא"ח (סי' תרצ"א סעי' ה'ו) אם תפרה בחוטי פשתן פסולה, אם הטיל בה ג' חוטי גידים כשרה וכו' ש"מ דלא צריכה להיות כולה בחומרת ס"ת, א"כ ה"נ אפשר לדמות דכיון שיש בה צד כשרות דגברא סיוע הוה מסייע בהדה כשר, כנ"ל הלכה ולמעשה עכ"ל (יעו"ש מה שמוסיף לפלפל בהמגילה הראשונה שכתבה אסתר נגונה ואח"כ העתיק מרדכי מגילה השנית מתוך הראשונה לעמוד לקיום לקרות ולצאת בה. ומפרש עפ"י ביאורא דקרא של ותכתוב אסתר המלכה וגו').

[בריש הספר שם: היות שהגאון הגדול המפורסם נשיא בא"י תוב"ב ואב"ד דקהלתינו אמ"ו נ"י פ"ח ע"ה כמה וד"ד דוד אופנהיים נר"ו כבודו כאן והוא איננו פה אתנו היום ע"כ לא בא הסכמתו בזה הספר אבל להודיע לכל כי הוא ורוב גדולי ישראל שבדור הזה גאונים מפורסמים ספרדיים ואשכנזים הסכימו על שארי ספר המחבר, ומי בראש בא דויד עד הראש. אגב, הג"ר משה מאיר הנ"ל חיבר גם ספר 'מגילת יוחסין' למהר"ל מפראג].

ועי' בס' תשובה מאהבה (א"ח ח"ב סי' רצ"ה גליון ש"ע סי' תרצ"א סעיף ב') וז"ל: הנה זקני אבי אם אמי הרב המפורסם בדורו המנוח מהו' מאיר פערלס זצלה"ה הביא בחיבורו מגלת אסתר שנדפס בק"ק פראג שנת ת"ע שנשאל מאת הרב הגאון מוהר"ר אופנהיים זצלה"ה אב"ד בק"ק הנ"ל במגילה אשר כתבה בתו המפורסמת מ' שרה אשת הרב הגאון מוה' חיים יונה זצלה"ה אם מותר לקרות מאותה המגלה והאריך דמגילה שכתבה אשה פסולה. ובימינו נתחדש ס' ברכי יוסף וצדד להקל כאן ובשירי ברכה וצל"ע להלכה ודעתי נוטה לבעל ברכי יוסף עיי"ש בארוכה קצת. גם נלענ"ד ראי' מדהמחבר כאן לא העתיק כ"א עכו"ם ואפיקורס ולא יתר כותבים שמבוארים בש"ע י"ד (סי' רפ"א) שפסולים ומ"ש המג"א (סק"ג) לכל דבר דינה כס"ת עיי"ש לאו דוקא אלא לכתובה ולא לכותבה. עכ"פ בדיעבד כשרה ואתיישב עוד בלי נדר אי"ה.

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"א סי' צ"ב) כ': ומה שנוכחנו לדעת הוא זה שנידון השאלה היתה על מגילה שכתבה בתו של הגר"ד אופנהיים, ויתכן שבשביל כך פנה גם להגר"מ פערלס שיחיה דעתו על כך, הגם שהוא שהיה האב"ד בפראג וארוך בדורו, והיינו בהיות ונוגע היה הדבר על אודות מה שכתבה בתו, ומכיון שהוא בעצמו סבור היה לדינא בזה דמגילה שכתבה אשה כשירה, לכן כשכתב הוא דעתו על כך בדברי תשובתו השמיט מלהזכיר שהשאלה היתה בנוגע למה שכתבה בתו, כי אין נפ"מ בכך, וכתב את דעתו לגופה של הלכה זאת אם מגילה שכתבה אשה כשירה או לא, וחווה חו"ד הגדולה דהאשה כשירה לכתבת המגילה, וכפי שבאמת נוטה כן גם דעת הגאון בעל תשובה מאהבה שם שהיא ג"כ בכזאת.

ועי' בקנין תורה בהלכה (ח"א סי' ק') שכ': וביד אפרים הביא ממעשה שכתבה אשה גדולה אשת הגר"ח ז"ל מגילה, ומסתמא כפי הוראת בעלה הנז"ל וגם אבי' הגר"ד אופנהיים ז"ל [וילע"ב].

ועי' בקובץ האהל שכ' שם הג"ר ישראל וועלץ: ופליאה נשגבה דכל הרואה בתשובה הנ"ל בעיניו יראה שהורה להיתר

תשובה:

לכאורה היה נראה דאסור לקרות במגילה זו וכמ"ש הטור א"ח (בסימן תרצ"א) וז"ל: ור"ת ז"ל כתב, כיון דנקראת ספר נותנים לה כל דיני ס"ת חוץ ממה שמפרש בהדיא דהיינו שאם הטיל זה שלש חוטי גידין כשרה אצל לכל שאר הדברים היא כס"ת עכ"ל. וכ"כ המרדכי [מגילה ס"י תשנ"ה] והאגודה ושיבולי לקט בשם ר"ת, וא"כ כיון דיש לה כל חומר ס"ת וכבר מצואר בש"ס דגיטין (דף מ"ה ע"ב) ס"ת תפילין ומזוזות שכתבין מין וכו' עבד אשה וקטן פסולין שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתובה, וכ"פ הרמב"ם (בפ' א' מהל' תפילין הלכה י"ג), וצ"ד (סימן רפ"א סעיף ג') בש"ע.

ואף שראיתי דרישה צ"ד (סימן רפ"א) שכתב וז"ל: ומן התימה שהשמיט הטור האי דינא דאשה שוב עיינתי בהרי"ף והרא"ש שהשמיטו ג"כ מימרא זו וז"ל שלא ס"ל הדין כן כי אם בתפילין ולא בס"ת והארכתי בתשובה עכ"ל. והש"כ (בס"י רפ"א סק"ו) כתב עליו, ואינו מוכרח. ולענ"ד נראה ההכרח הוא להיפך, דהרי הרי"ף והרא"ש כתבו והעתיקו האי מימרא לפסוק להלכה בהלכות תפילין [סימן ג'] דגם בס"ת עבד ואשה פסולין וכ"פ הרא"ש להדיא בגיטין פרק השולח [סימן מ"ה] וכ"כ שם בקיצור פסקי הרא"ש וכן פסק הר"ן שם ע"ש, וכן מסתבר דמי יחלוק על מימרא זו המפורשת.

ואל תשיבני ממתניתין דפ"ק דמגילה (דף ח' ע"ב) דאין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבים בכל לשון וכו', וקאמר בש"ס הא לתופרם בגידין ולטמא את הידים זה וזה שוין. ומדלל קאמר הא לענין מי ראוי לכתוב זה וזה שווים מכלל דחילוק ידענא, אי משום הא לא תברא דסוגיא דש"ס לא צעי לאשמעינן אלא מה דלא אשמעינן במקום אחר הלכה ברורה כגון לתופרם בגידין דפליגי בש"ס מכות [דף י"א ע"א] וכפרש"י שם להדיא במגילה, וכן לענין לטמא את הידים דפליגי במסכת ידים [פ"ג

מ"ה] ועדיות [פ"ה מ"ג], משא"כ צדין זה המפורש להדיא במימרא דגיטין אין מן הזכיר לפרש במגילה דהלא הלכתא ברברתא המה שווין בענין כתיבת ס"ת, ואדרבא מסתימת לשון המתניתין דקתני 'אין צין' משמע דכלל הדינים מסתמא הם שווים, אלא מה שמפורש שם להדיא במתניתין. והא דהשמיט הטור צ"ד (סימן רפ"א) האי דינא דאשה ועבד, נ"ל עיקר כמ"ש הדרישה שם מתחלה, דסמך עצמו על עיקר הדין דא"ח (סימן ל"ט) דהל' תפילין ונקט גבי ס"ת רק חדא מתרתי מנייהו וה"ה לאינך, כדי שלא יהא דבריו סותרים לסוגיא דש"ס ופוסקים ואציו הרא"ש והעתיקו בקיצור פסקיו להלכה.

ואם אמור יאמר האומר, דהא מלמד תברא, דהרי מקור הדין הוא מהרמב"ם (פ"ב מהל' מגילה הלכה ט') שכתב: כתבו אפיקורס פסולה, וקשה ממ"נ אי ס"ל דדינו כס"ת ממש אי סמך אהאי כלל דמגילה אקרי ספר [מגילה י"ט ע"א] א"כ למה כתב כלל האי דינא דאפיקורס אלא ודאי דמסברא ס"ל דאין לדמותה לס"ת רק מה שמפורש בהדיא וא"כ אם כתבו עבד ואשה כשרה.

אי משום הא לא תברא, חדא די"ל דלעולם סבירא ליה דמלד הסברא ידענו שיש לדמותו בכל הלכות כתיבה לס"ת, ומ"מ אינטריך למכתב האי דאפיקורס, דה"א דעיקר הטעם בס"ת שכתבו מין פסולה משום שיש בה אזכרות שנכתבו שלא לשמן משא"כ במגילה שאין בה שום אזכרה מפורשת קמ"ל דאפ"ה היא פסולה, ואפשר דלכל שאר מיילי דמי לס"ת ופשיטא דאשה פסולה למכתב. וכגוונא שתרנ"ג כ"כ לדעת הטור צ"ד הלכות ס"ת וכמ"ש לעיל כן י"ל גם כן לדעת הרמב"ם דהל' מגילה והנמשכים אחריו. איברא אחר העיון היטב נראה דעיקר דדוקא נקט הרמב"ם מה דפסול אפיקורס וכו' משא"כ אשה שאינו מזכיר לאיסור יא' מן הכלל להיתר וכשרה לכתוב. וראה ברורה לזה מהא דאיתא בפ"צ דמגילה (דף י"ט ע"א) על

דאשה כותבת המגילה ונקראת בציבור, וסיים בתאריך במכתב (תס"ד) לפ"ק, ואיך אפשר שבשנת ת"ע חזר והורה דאשה פסולה לכתוב מגילה וצ"ע. אמנם בהמשך שם תיקן דבריו, דכוונת התשובה מאהבה דהג"ר מאיר פרלס הורה לפסול ולא רבינו. עוד כדאי לציין מ"ש הגאון הנ"ל בספרו שו"ת דברי ישראל (ח"ג סי' פ') על דברי האבני נזר שדן לגבי מגילה שנכתבה ע"י אשה, וז"ל: ואילו הי' יודע האבני"ז שכן הורה בתשובתו הרד"א וראיתו מדברי הרמב"ם הנז' הי' שמח מאד שזכה לכוון לדבריו כמובן. ועוד שם (בס"י קמ"ב אות ב'): ואילו ראה דברי הגאון האדיר שהגאון בשו"ת נשאל דוד הנדמ"ח ממש חאו"ח סי' ל' בשנת תס"ד הי' שמח מאד שזכה לכוון לדבריו.

שפסקו בהל' מגילה [פ"ג ה"ט], דמגילה שכתבו עכו"ם פסולה וא"כ אין מצילין אותה מפני הדליקה משא"כ צ"ל שכתבה עכו"ם משמעות הש"ס צפרק כל כחצי [דף קט"ו ע"א] והפוסקים עיין צ"ח (סימן של"ד סעיף י"ב) וצ"ל שכתבה עכו"ם מהל' מפילין דמצילין אותה וצ"ע.

וכן מסתבר דכשרה לכתוב במגילה ע"י נשים דהא עיקר הטעם שפסולה לכתוב ס"ת ותפילין ומוזות מדכתיב וקשרתם וכתבתם הואיל וליתנייהו צקשירה ליתנייהו בכתובה, ומגילה כיון דקיי"ל [או"ח סי' תרפ"ט סעיף א'] דאף הנשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס א"כ ג"כ כשרין לכתוב המגילה.

ואין מקום לבעל דין לחלוק ולומר דלעולם לא ראינו שינהגו הנשים לכתוב המגילה ולכן אין מניחין לכתוב המגילה, וכה"ג כתב האגור בהל' שחיטה הוצא צ"י צ"ד (ריש סימן א') וז"ל: לעולם לא ראיתי נוהג לשחוט ולכן אין להניחן לשחוט כי המנהג מצטל הלכה ומנהג אבותינו תורה היא עכ"ל.

זה אינו דדוקא בדבר המצוי כזה שרוב מצויין אצל שחיטה, בזה אמרינן דלא ראינו הוי ראיה, משא"כ בדבר שאינו מצוי כזה כי אשה בכל אלה לא מצאתי להיות קסת סופר במתנייה להיות יודעת לאמן ידיה לכתוב אשורית ודאי לא ראינו אינו ראיה, והאשה סופרת וכותבת את המגילה (עיין בש"כ י"ד סי' ק"צ סק"ג וסימן רס"ד סק"ב). ומגילה נקראת כי האשה כשרה לכתוב המגילה. זאת תורת העולה מדברינו במגילת ספר כתב במכת"ב (תס"ד) לפ"ק יום קריאת המגילה וקריאתן זו הלולן.

פי המדבר דוד הקטן אופנהיים חונה בק"ק פראג יע"א.

*

במתני': בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר אם עתיד לחזור למקומו קורא במקומו ואם לאו קורא עמהו ומהיכן קורא אדם את המגילה ויוצא בה ידי חובתו רבי מאיר אומר כולה רבי יהודה אומר מאיש יהודי רבי יוסף אומר מאחר הדברים האלה וכו' עכ"ל.

הראוי להתבונן האריך משיך שייך הא דמקשה
המתני' מהיכן קורא את המגילה להא דלעיל
דקאמר בן עיר שהלך לכרך וכו'.
ונסף לזה לקמן רבי שמעון בן יוחאי דקורא את

האי מתנייתין על הספר וצדיו, מנ"ל, אחיא כתיבה כתיבה כתיב הכא ותכתוב אסתר המלכה וכתיב התם ואני כותב על הספר צדיו, עכ"ל. הרי משמע מסוגיא זו להדיא דאסתר עצמה כתבה המגילה כהכשרה צדיו כדי לקרות בו, ואל תתמה על זה דלהדיא מתרגם התרגום על פסוק זה [אסתר ט, כט] ותכתוב אסתר וז"ל: וכתבת אסתר מלכתא בת אביחיל ומרדכי היהודי ית כל מגילתא דהא, ע"כ.

ואל תשיבני הלא ש"ס ערוכה צמס' שבת (דף קט"ו ע"ב) אין בין ספרים למגילה אלא שהספרים נכתבים בכל לשון ומגילה עד שתהא כתובה אשורית וצדיו, מדלל קאמר שהספרים נכתבים ע"י אנשים דוקא משא"כ במגילה דכשרה צנשים ש"מ דנשים פסולים כמו כס"ת.

אי משום הא לא תצרה, דממקום שבאתה שם ראיה להכשיר צנשים, דהרי התוס' שם צ"ה מגילה וכו' וצפ' [קמא] דמגילה (דף ט' ע"א בד"ה ורב אשי), פירשו וז"ל: לענין הלכה מתניא הך צרייתא דאין בין ספרים למגילה אלא שהספרים נכתבים בכל לשון, ואפילו בלא ספר ודיו חשיבי לענין שמצילין אותה מפני הדליקה אע"ג דלא חזי לקריאה, משום דיש בהו אזכרות אצל מגילה אין מצילין אלא"כ ראוי לקריאה שתהא כתובה אשורית על הספר וצדיו לפי שאין בה הזכרה עכ"ל. ומדלל קאמר הכי ג"כ לענין כתיבת נשים, דס"ת אף שכתבו נשים מצילין כיון שיש בה אזכרה, משא"כ במגילה דלית בה אזכרה אין מצילין כיון שאין ראוי לקרות בה, אלא ודאי דאף מגילה שכתבו נשים מותר לקרות בה ומצילין אותה מפני הדליקה. אף לפי"ז עדיין צריך עיון קצת, לפי דעת הרמב"ם

המגילה מצלילה ההוא נדדה שנת המלך אמאי לא קחשיב נמי במתני' רש"י.

וני"ל דחדא מתורגמת צירך חצירתה דקאמר רבא על המתני': לא שנו אלא שעתיד לחזור צלילי ארבעה עשר אצל אין עתיד לחזור צלילי ארבעה עשר קורא עמהן. הרי לפניך דעיקר הקריאה ציממא וכדמפרש רש"י צד"ה אלא שעתיד וכו' אם קודם עמוד השחר ילא מן העיר, הוא דקתני שאינו צריך לקרות עמהן צלילי ארבעה עשר, אף על פי שעודנו שם, הואיל וציוס לא יהיה שם עכ"ל. וא"כ ל"ל כדעת רש"י מצלילה ההוא נדדה שנת המלך דלפי זה

*

עוד שם: אלא שעתיד לחזור בליל י"ד וכו'. עיין ברש"י: והוא הדין לבן עיר שהלך לברך, אם עתיד לחזור בלילי חמישה עשר, שלא יהא שם ביום חמישה עשר, לא הוי מוקף ליומו, וקורא בארבעה עשר כחובת מקומו ואף על פי שהוא בברך, אבל אין עתיד לחזור בלילי חמישה עשר, אין צריך לקרותה בארבעה עשר, וממתין וקורא עמהן, [אף על פי שסופו לחזור לאחר זמן] עכ"ל.

מקומו הלא הוי לא תתגודדו וצנכך קורין צט"ו והוא קורא צי"ד. והכא ל"ל כדמתרץ תו' דקורין צעירות הלא אם עתיד לחזור צליל ט"ו קתני וצי"ד עודנו שם ואפ"ה קורא כחובת מקומו צי"ד.

וכן לפי מה דמפרש הרא"ש בשמעתין וז"ל: וה"ה צן עיר שהלך לברך ואינו עתיד ללאת משם צלילי ט"ו וכו' ואפילו אם יחזור לעירו ויקרא ציוס ט"ו בעירו עכ"ל. הלא הוי לא תתגודדו בעירו קורין צי"ד והוא קורא צט"ו.

וה"ה לפי מה דמפרש הרא"ש (בדף שס"ב ע"ב) וז"ל: אמר רבא לא שנו אלא שעתיד לחזור צלילי י"ד ונתעכב ולא חזר. ומפרש הר"ן אצן כרך שהלך לעיר קאי אם עתיד לחזור למקומו צלילי י"ד אין צריך לקרות עמהן כיון שלא נתעכב כאן ציוס י"ד אי נמי אפי' נתעכב [כיון שנתעכב] שלא מדעתו עכ"ל. אף כאן אנו נימא דאסור משום לא תתגודדו דקורין את המגילה בעיר צי"ד והוא קורא צט"ו.

וי"ל מאן ניהו מרא דשמעתא לחלק אם עתיד לחזור צין אם לא עתיד לחזור, רבא, ורבא לית ל'י הא דמתרץ אציי התם, כדמקשה רבא התם והא צ"ש וצ"ה כשני צתי דינים בעיר אחת דמי, אלא אמר רבא כי אמרינן לא תתגודדו כגון צ"ד בעיר אחת פלג מורין כדברי צ"ש ופלג מורין כדברי

והנה יש כאן מקום לעיין עליו במס' יצמות (בדף י"ג ע"ב) וז"ל: תנן התם מגילה נקראת באחד עשר וכו' אמר ליה ר"ל לר' יוחנן איקרי כאן לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות וכו' אמר אציי כי אמרינן לא תתגודדו כגון שתי צתי דינים בעיר אחת הללו מורים כדברי צ"ש והללו מורים כדברי צ"ה אצל שתי צתי דינים בשתי עיירות לית לן זה אמר ליה רבא והא צ"ש וצ"ה כשתי צתי דינים בעיר אחת דמי אלא אמר רבא כי אמרינן לא תתגודדו כגון צ"ד בעיר אחת פלג מורין כדברי צ"ש ופלג מורין כדברי צ"ה אצל שתי צתי דינים בעיר אחת לית לן זה.

תו' צד"ה כי אמרינן וכו' וא"ת מה תירך ממגילה דבעיר אחת היו קורין לצני העיר צי"ד ולצני כפרים היו מקדימים ליום הכניסה ואומר הרב רבי חיים דצני כפרים היו קורין בעירם [כדמוכח בירושלמי] והשתא הו שתי צתי דינים צב' עיירות דצני האי גוונא לא שייך לא תתגודדו וכו' עכ"ל.

ואם צין תצין את אשר לפניך קושי' של תו' במקומה עומדת על הא דמפרש רש"י וה"ה לצן עיר שהלך אם עתיד לחזור צלילי ט"ו לא הוי מוקף וקורא צי"ד כחובת

צ"ה אצל שתי צתי דינין בעיר אחת לית לן זה עכ"ל וא"כ רצא לטעמי' דמגילה נמי הוי כשני צ"ד בעיר אחת דמי עוד שם: אמר רבא לא שנו אלא שעתידי וכו'. ומפרש רש"י: וה"ה לבן עיר שהלך לכרך וכו'.

ושרי לקרות המגילה צ"ד אף הוא בעיר שקורין צט"ו.

הנה יש מקום להקשות מנ"ל לפירש"י דאזן עיר שהלך לכרך נמי קאי דלמא לא קאי אלא אבן כרך שהלך לעיר קאי לחוד. דכד עיינת בתלמוד ירושלמי במס' מגילה (בדף ע"ג ע"א הלכה ג') וז"ל: ניחא בן כרך שהלך שזמנו מאוחר בן עיר שהלך לכרך ואין זמנו מוקדם, אמר רבי יודן לית לן בין עיר שהלך לכרך עכ"ל.

קודם ט"ו אזי קורין צט"ו נמי אף אם קרא כבר צ"ד שצאתו זמן דירתו בעיר דינו כבן עיר והשתא הוי מוקף בן יומו ונידון ככרך.

ואזן לדברי דעיין לקמן בתלמוד ירושלמי (דף ע"ב) וז"ל: רבי יודן בעי בן עיר שנתן דעתו לעקור דירתו לילי חמשה עשר לא מתניתא היא בן עיר שהלך לכרך מתניתא כשהיה בכרך מה זריכה ליה כשהיה בעיר. הרי לפניך לרי' יודן דאצעי בן עיר וכו' לא רצה לפשוט מהמנתי' דאזיל לשיטתי' דמתני' לא איירי בצן עיר שהלך לכרך. משא"כ רבי יוסי דקוצר דמתני' בצן עיר שהלך לכרך נמי קאי וא"כ צעמיד להשתקע והיינו דעוקר דירתו ליל חמשה עשר קורין צט"ו אף דקרא כבר צ"ד.

ועיין בהדיא [צירושלמי שם]: רבי זון [בעי] בן עיר שעיקר דירתו ליל חמשה עשר נתחייב כאן וכאן וכן כרך שעקר דירתו בליל י"ד נפטר מכאן ומכאן עכ"ל. ועיין במלחמות ה' שמפרש קצת דברי ירושלמי בענין אחר.

*

עוד שם: ואמר רבא בן כפר שהלך לעיר בין כך ובין כך קורין עמהן וכו'. ועיין ברש"י בד"ה בן כפר שהקדים וקרא ליום הכניסה, ואחר כך הלך לעיר והיה שם לילי ארבעה עשר. בין כך ובין כך אפילו עתיד לחזור ולצאת משם קודם היום, קורא עמהן [בלילה] וכו'.

ושים עיונך בתו' בד"ה בן כפר שהלך לעיר וכו' פירש רש"י ואף על פי שקרא כבר ליום הכניסה וקשיא למה יחזור ויקרא שני פעמים ומ"מ נראה דשפיר פי' רש"י דבין שהיה בעיר בלילה נעשה בבני העיר [ואף על פי שעתידי לחזור בי"ד] ואף על פי שקרא ביום הכניסה [וכו'] היינו דווקא כשאינם שוהים שם בליל י"ד אלא ביום י"ד באים שם אבל כששוהים שם בליל ארבעה עשר ודאי דינם בבני העיר [אף על פי שקראו כבר] וכו' עכ"ל.

לפ"ז זריך עיון הא דמפרש הרא"ש צפ"ק מאי מצרך מנ"ח וכו' המגילה ציממא שבני הכפרים שהיו מקדימין ליום הכניסה מסתמא ציוס היו צאים לשמוע את המגילה כשצאין לשמוע לקרות את המגילה עכ"ל. הרי לפניך דבני הכפרים דלא קורין את המגילה אלא ציוס י"ד אצל לא בלילי י"ד.

ורבנן הוא דאקילו על הכפרים כדי שיספקו מים ומזון לאחייהם שבכרכין וכו' הלא צלילה מחויב לקרות את המגילה שלא קרא ציוס הכניסה אלא ציוס אצל לא צלילה דהזמן גרמא לקרות עתה צלילה כדמפרש רש"י אם עמיד לחזור ולצאת משם קודם היום קורא עמהן צלילה עכ"ל וזה חוצת גברא הוא דחייב אדם לקרות את המגילה צלילה ולשנותה ציוס וכן כפר זה קרא כבר ציוס הכניסה

ואם כך דרכה של תורה האי כבני העיר בעי למקרי

צחי דינין בעיר אחת שצני הכרכים לא היו קוראים לצני הכפרים אלא צני הכפרים קורין לעצמן בכרכים. ואפשר י"ל דהרא"ש סובר דצחא פליגי אציי ורצח לרצח קורין צני הכפרים לעצמן בכרכים ולאציי קורין להם צפני עצמן בכפרים ולאציי דמחלק בין שחי עיירות לעיר אחת משמע דכפרים קורין לעצמו בכפרים ולרצח דמחלק בין שחי צחי דינין משמע בעיר קורין להם כפרים לעצמן דהוי כשחי צחי דינין אילו קורין צי"א צי"ב צי"ג וצני העיר קורין צי"ד דון מיני' ומינה ואוקי באתרא דרצח לחלק ינא התם צמס' יצמות בין שחי צ"ד בעיר אחת וצין צ"ד בעיר אחת ואם קוראים לצני כפרים בכרכים ציוס הכניסה.

לפ"ז ודאי לא קוראין את המגילה כלילה חוזר וניעור הא דקאמר הש"ס האי כצני העיר צעי למקרי ורצנן הוא דאקילו עליהו ללא מחוייבים לקרות הלילה דציוס הכניסה לא היו קוראין לפנייהם מ"מ כלילה וי"ל דצאמת לרצח לא נריך הטעם האי כצני העיר צעי למקרי וכו' כאשר כתבתי. אך התלמודא קא מהדר שלא להוציא נפשי' מפלוגתא הוא דעביד וקאמר ואפי' לאציי דאמר לחלק בין שחי צ"ד בעיר אחת לשחי עיירות וא"כ קוראין צפני עצמן כפרים והא דקרי יוס הכניסה וכו' שמאספין הכפרים כאשר כתבתי א"כ קוראין בכפרים כלילה וציוס ואפ"ה מקרי שהלך בן כפר לעיר קורא עמהן מ"ט האי כצני העיר צעי למקרי וכו' והני מיילי כדאי' בדוכתי' וכו' וא"כ צין לרצח וצין לאציי בן כפר שהלך לעיר צין כך וצין כך קורא עמהן.

ציומו ולכן עכשיו מחויב לקרות כליל י"ד שלא קרא ציוס הכניסה ואף שמקדים צני כפרים לקריאת לקריאה קריאת יממא לקריאת הלילה ינא דעיין לעיל צחו' (בדף ד' ע"א) צד"ה חייב אדם לקרוא את המגילה כלילה ולשנותה ציוס ואע"ג דמצרך זמן כלילה חוזר ומצרך ציוס דעיקר קריאת המגילה ציממא דקרא משמע כן דכתיב ולילה לא דומי' לי' כלומר אעפ"י שקרא המגילה ציוס חייב לקרוא כלילה והעיקר ציממא כמו שהזכירו הכתוב תחלה עכ"ל.

ולפ"ז י"ל הא דפסקו תוספת דהלכה דחייב למצרך זמן אף ציוס כמו שכתב הרא"ש ולא מטעמי' דצני כפרים כמ"ש הרא"ש דקשיא להו א"כ מאי קאמר הש"ס האי כצני העיר צעי למקרי ורצנן הוא דאקילו על הכפרים וכו' הלא מחויב לקרוא כלילה וגם אזיל לשיטתי' צמס' יצמות (בדף י"ד ע"א) [צד"ה כי אמרי'] וז"ל: אומר הרב רבי חיים דצני כפרים היו קורין בעירם והא דקרי ליה יוס הכניסה לפי שבעירם היו מתאספים לצח לצית הכנסת צשני וצחמישי לקרות התורה עכ"ל. הרי לפניך דהתו' מפרש דצני כפרים היו קורין בעירם וא"כ ודאי קראו כליל י"ד וצ"ד וצח זה ונלמד על זה ומש"ה לא מיייתו תו' ראי' מיני' מדקרא את המגילה צני הכפרים ציוס ולא כלילה ש"מ דעיקר קריאת ציוס הלא צאמת קורין בעירם אף כליל י"ד.

ועיין בהרא"ש צמס' יצמות וז"ל: מגילה הוי כשחי

*

עוד שם: איתיביה אביי בן כרך שהלך לעיר בין כך ובין כך קורא במקומו בן כרך סלקא דעתך באם עתיד לחזור תליא מילתא אלא לאו בן כפר וכו' עכ"ל.

דעתו לחזור ולא חזר ואפ"ה קורין צט"ו. וכן לפי מה דמפרש הר"ן ומלחמות ה' וז"ל אצל אינ דעתו לחזור למקומו כליל י"ד אלא ציוס י"ד נעשה פרוז בן יומו וקורא עמהן אף יוס ט"ו שאילו ינא וחזר לו הי' נעשה מוקף כאן וכאן עכ"ל וכן משמע בהר"ן ע"ש. וא"כ אף כאן אנו נימא מה מקשה הש"ס דלמא אבן כרך קאי וה"פ צין שחזרו לכרך צי"ד קודם האור יוס אף

איבא למודק לפי שיטת הרי"ף וז"ל: אמר רצח לא שנו אלא שעתיד לחזור כליל י"ד ונתעכב ולא חזר. ומפרש הר"ן: אפילו נתעכב שכיון שנתעכב שלא מדעתו אפ"ה קורין צט"ו עכ"ל. ואם כך דרכה של תורה אמאי דחיק צברייתא להגיה אלא לאו בן כפר וכו' דלמא הא דקאמר צין כך וצין כך אחי לאשמועינן כיון שדעתו לחזור וחזר כיון שנתעכב שם ואין

אם לא חזרו לכרך ציוס י"ד והיה קורא עמנה וחזרו זליל ט"ו נעשה מוקף והי' קורא מכאן ומכאן. וזלימוד הישיבה

הארכתי צזה וכיוצא צזה ליישצ דצר דיצור על אופני' צס"ד.

*

עוד שם: אמר רבי חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב הלכה כדברי האומר כולה עכ"ל.

י"ל דר' חלבו אזיל לשיטתי' לעיל (בדף ז' ע"א) א"ר חלבו חייב אדם לקרות את המגילה זלילה ולשנותה

ציוס שנא' וכו' עכ"ל. וא"כ מש"ה אומר כולה דהנס ציוס וזלילה והא קא גרמה.

*

עוד שם: ואפילו למאן דאמר מאיש יהודי צריכה שתהא כתובה כולה.

ואי קשיא לעיל קאמר הש"ס אם השמיט צה הסופר פסוקים ילא כצר מקשה הר"ש

צשמעתין ומתצלים לעיל איירי צדיעצד והכא איירי לכתחלה. ועיין מה שמפלפל צזה הר"ן פלפול ארוך.

* * *

דף י"ז ע"ב

במתניתין: הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן רבי יהודה מכשיר בקטן. ובגמרא: מאן תנא חרש דיעבד נמי לא אמר רב מתנה רבי יוסי היא דתגן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא רבי יוסי אומר לא יצא וממאי דרבי יוסי היא ודיעבד נמי לא דלמא רבי יהודה היא ולכתחלה הוא דלא הא דיעבד שפיר דמי לא סלקא דעתך דקתני חרש דומיא דשוטה וקטן מה שוטה וקטן דיעבד נמי לא אף חרש דיעבד נמי לא ודלמא הא כדאיתא והא כדאיתא מדקתני סיפא רבי יהודה מכשיר בקטן מכלל דרישא לאו רבי יהודה היא ודלמא כולה רבי יהודה היא מי דמי רישא לפסולה וסיפא לכשירה ודלמא כולה רבי יהודה היא ותרי גווני קטן קתני לה וחסורי מיחסרא והכי קתני הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן במה דברים אמורים בקטן שלא הגיע לחינוך אבל בקטן שהגיע לחינוך אפילו לכתחלה שרבי יהודה מכשיר בקטן עכ"ל.

ונפל מלמא צדעתי הא דמקשה הש"ס ודלמא ר"י הוא ולכתחילה הוא דלא הא דיעצד שפיר דמי ל"ל לתרץ חרש דומיא וכו' מיד ולא לתר ה"ל לתרץ מדסיפא ר' יהודה דקתני ור' יהודה מכשיר בקטן מכלל דרישא לאו ר"י כמו שמתרץ על הא דמקשה ודלמא הא כדאיתא והא כדאיתא.

ונוסף לזה הא דמפרש רש"י צד"ה לא דמי וכו' לא גרסינן לי' דלישנא יתירה הוא נ"ל דלישנא מעליא הוא כאשר יצוה לקמן צס"ד ולא יתר כניטל אלא הוא מן

רהיטת ושטיפת הש"ס דראשון תחלה נאמר צלא"ה אין מקום לתרץ מדסיפא ר"י לאו ר' יהודה וכו' דידע וראה די"ל דלמא כולה ר' יהודה ותרי גוונא קטן קתני לה כמו שמקשה הש"ס מש"ה מתרץ חרש דומיא דשוטה וקטן וה"פ מדקתני וקטן צדהייהו ע"כ האי קטן איירי צשלא הגיע לחינוך דאי צהגיע לחינוך מ"ט דרצנן דפסלי אלא ע"כ צשלא הגיע לחינוך איירי וא"כ האי חרש נמי דומיא דשוטה וקטן איירי ופסלי צדיעצד.

ומקשה דלמא הא כדאיתא והא כדאיתא פי' מ"נל דהאי

קטן איירי בשלח הגיע לחינוך דלמא איירי בקטן שהגיע לחינוך וקטן באמת דיעבד ש"ד וחרש לאו דומיא דשוטה אלא חרש דומיא דקטן ולכתחלה הוא דלא הא דיעבד ש"ד. ומשני מדסיפא ר' יהודה מכלל דרישא לאו ר"י דקתני סיפא ור' יהודה מכשיר בקטן וא"כ ל"ל דלמא כולה ר"י מי דמי רישא לפסולה דקתני חוץ מחרש שוטה וקטן וסיפא לכשירה דקתני ור"י מכשיר בקטן ושניהם לדבר אי נתכוונו דאיירי בשהגיע לחינוך.

והדר מקשה ודלמא כולה ר' יהודה וחסורי מחסרה וכו' ועולה מזה דלאו ליסנא יתירה הוא אלא שטיפת דגרסא הוא ותחלות קושייתו מאן תנא חרש דיעבד נמי לא יולא מסמוכין שצידו דדומיא דשוטה וקטן קתני כמו שמפרש הרשב"א בהש"ס דברכות מאן תנא חרש דיעבד נמי פי' משום דסבירא לי' דחרש דומיא דשוטה וקטן עכ"ל וא"כ מש"ה דייק הש"ס חרש דומיא דשוטה וקטן דסבירי דשוטה וקטן בחדא מחתא מחתינהו ופסלי אפי' דיעבד וקתני חרש בהדיהו ע"כ חרש נמי אפי' דיעבד פסלי.

ואחר הנחה זו בתוך ד' אמות של הלכה נמלטנו מה שלכאורה [יש] להרהר הא דקאמר הש"ס חרש דומיא דשוטה כד עיינת במס' ברכות (בדף ט"ו ע"א): תנן התם חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה מאן תנא חרש המדבר ואינו שומע דיעבד אין לכתחלה לא אמר רב חסדא רבי יוסי היא דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו ילא דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר לא ילא עד כאן לא קאמר רבי יוסי לא ילא אלא גבי קריאת שמע דאורייתא אבל תרומה משום ברכה הוא וברכה דרבנן ולא בברכה תליא מילתא עכ"ל.

ואם כך דרכה של תורה דקאמר מאן תנא חרש דיעבד נמי לא ר' יוסי היא, מנ"ל דלמא מתני' ר' יוסי ולכתחלה הוא דלא הא דיעבד ש"ד, וע"כ לא קאמר ר' יוסי אלא גבי ק"ש דאורייתא משא"כ מגילה דרבנן לכתחלה הוא דלא הא דיעבד שפיר דמי.

וי"ל דהמקום גורם דעיין בתלמוד ירושלמי: ר' חסדא אמר לית כאן חרש אשגרת לשון הוא מתני' עכ"ל. ועיין ברשב"א במס' ברכות דמפרש דקאי על מתני' דמס' מגילה וא"כ אדר"ח ליכא להקשות י"ל דבאמת תניא גבי

חרש לכתחלה הוא דלא הא דיעבד ש"ד ללא דומיא דשוטה קתני לית כאן חרש דאשגרת לשון הוא משא"כ השתא דראה דהכא קתני חרש בהדיהו וע"כ דומיא דשוטה וקתני ואפי' דיעבד נמי לא מקשה שפיר מאן תנא חרש דיעבד נמי לא. ומתוך רב מתנה ר' יוסי היא ואפילו דיעבד לא ולא כדעת ר' חסדא דמחלק בין דאורייתא ורבנן.

איצטרא יש להקשות לר"י דמחלק בין דאורייתא לרבנן ומוקי מתני' דמס' מגילה דקתני חוץ מחרש שוטה וקטן לכתחלה הוא דלא הא דיעבד ש"ד הא דמקשה אלא מאי ר' יהודה ודיעבד אלא הא דקתני ר' יהודה צרי' דר' שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה נמי י"ל דלמא לעולם הא דר"ש בן פזי כר' יהודה ואי קשיא א"כ הא דקתני גבי ברכות המזון ואם צריך ילא דמשמע דיעבד אין לכתחלה לא מני הלא ר' יהודה תורם לכתחלה קתני י"ל לחלק ילא כמו לר' יוסי בק"ש שהוא דאורייתא אפילו דיעבד לא ילא ותרומה שהוא מדרבנן דיעבד ילא כדקתני ואם תרם תרומתו תרומה מדר"י נשמע לר' יהודה דע"כ לא קאמר ר' יהודה דיעבד הוא דינא אבל לכתחלה לא בק"ש שהוא דאורייתא משא"כ תרומה שהיא מדרבנן אפי' לכתחלה ילא.

וא"כ צרייתא דברכות המזון דקתני ואם צריך ילא אחיא כר' יהודה דברכת המזון דאורייתא וצרייתא דר"ש בן פזי דקתני תורם לכתחלה נמי כר"י דע"כ לא קאמר ר"י דיעבד הוא דינא אבל לא לכתחלה בק"ש שהוא מדאורייתא משא"כ בתרומה שהיא מדרבנן אפי' לכתחלה ילא.

וי"ל דתשובתא לא קחזינא דעיין דמקשה הש"ס במס' ברכות מ"ט דר"י משום דכתיב שמע השמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיו ות"ק סבר שמע בכל לשון שאתה שומע וכו' עכ"ל.

והנה דקאמר הש"ס הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו ילא דברי ר' יהודה ועיין בתו' [בברכות] ד"ה דלמא ר' יהודה וא"ת והלא אין נזכר ר' יהודה בצרייתא י"ל דפשיטא מדסיפא ר' יהודה רישא נמי לר' יהודה עכ"ל.

הרי לפניך דת"ק דמתני' הוא ר' יהודה ולדידי' לא אחיא שמע להשמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיו אלא שמע

צק"ש הואיל ומדרבנן מיהא נריך להשמיע אין לחלק בין ק"ש ובין זהמ"ז דאפילו דיעבד אית לן למימר שלא ינא [עכ"ל]. וא"כ מדר"י נשמע לר' יהודה דדיעבד ינא גבי ק"ש לר' יהודה אף זרכת המזון דיעבד ינא משא"כ השתא דלא כתיב זי שמע להורות דנריך להשמיע לאזנו ואפי' לכתחלה ינא ואמאי קתני גבי זרכת המזון דדיעבד ינא אכל לא לכתחלה ואי ר' יוסי אפי' דיעבד לא ינא שהיא מדאורייתא וליף מק"ש כמו דמפרש תו' ד"ה אי ר' יוסי וכו' עיין שם.

לפ"ז חזר ונייעור דליכא לחלק לר' יהודה בין דאורייתא לרבנן ותרומה שהיא מדרבנן אפי' לכתחלה ינא קשיא והלא לר' יהודה לא איתא שמע דכתיב גבי ק"ש להורת דנריך להשמיע לאזנו ואפ"ה לא ינא אלא דיעבד וא"כ ק"ש וזרכת המזון ותרומה בחדא מחתא מחתינהו ואף גבי תרומה וזרכת המזון דלא כתיב שמע וגבי ק"ש כתיב שמע מקרא מגילה טעמא אתו עמו שמע דכתיב גבי ק"ש לאו אתי להורות דנריך להשמיע לאזנו (אלא השמע לאזניך מה שאתה מוציא בפיך) לכך נריך לתרץ דר"י אפי' לכתחלה וגבי ק"ש נמי אפי' לכתחלה והא דקתני גבי זרכת המזון ואם זירך ינא דמשמע דיעבד אין לכתחלה לא הא דידי' הא דרבי'.

*

עוד שם: ואלא מאי רבי יהודה ואפילו לכתחלה אלא הא דתניא לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא מני וכו'.

בחרש אמאי נקט קטן ושצקיה לחרש הוה ליה למיתני ור"י מתיר בקטן ובחרש עכ"ל. ודווקא לרב מתנה משא"כ לרב חסדא י"ל כמו דמפרש חדושי הרשב"א וז"ל: צירושלמי גרסינן גבי הא מתני' דמגילה רב חסדא אמר לית כאן חרש אשגרות לישן הא מתני', וכתב הרב ז"ל דמשום דקשיא ליה לרב חסדא אמאי לא פליג ר"י נמי בחרש אמר הכין עכ"ל. משא"כ לרב מתנה דאמר חרש דיעבד נמי דדומיא דשוטה משמע דקתני במתני' בהדי' חרש קשיא אי ר"י אפי' לכתחלה ה"ל למנקט נמי חרש בהדי קטן [בגליון מן ה"ד מטושטש: .. צ"דו... דקאמר.. מכשיר] דתניא א"ר יהודה קטן הייתי וקריתי למעלה מר' טרפון וכו' תניא

ככל לשון שאתה שומע וא"כ הא שנריך להשמיע לאזנו גבי ק"ש שהוא מדרבנן כמו תרומה כמו שמפרש תוספת [בזרכות] דר"ה להודיעך כחו דר"י וא"ת לאשמעינן כחו דר' יהודה דכח דהתירא עדיף וי"ל כיון דר"י לא דרש השמע לאזניך אין כאן שום חידוש ופשיטא לכתחלה שרי ומהיכא תיתי לאוסרו אי שרי דיעבד הוא הדין לכתחלה [עכ"ל].

לפ"ז ליכא למימר דזרייתא דר' שמעון בן פזי דקתני תורם לכתחלה כר' יהודה שהוא מדרבנן קשיא א"כ קשיא גבי ק"ש שהוא נמי מדרבנן ואמאי קתני הקורא ולא השמייע לאזנו ינא משמע דיעבד אין לכתחלה לא ול"ל באמת דלמא גבי ק"ש נמי אפי' לכתחלה ינא והאי דקתני הקורא להודיעך כחו דר"י דאפי' דיעבד לא ינא כדקאמר הש"ס קשיא א"כ צברייתא דזרכת המזון דקתני ואם זירך ינא דמשמע דיעבד אין לכתחלה לא מני אי ר' יהודה אפי' לכתחלה ינא דלא כתיב זי שמע דבשלמא אי הוה איתא גבי ק"ש שמע להורות דנריך להשמיע לאזנו י"ל דיליף מיני' זרכת המזון הואיל דהוא מדאורייתא כמו שמפרש תו' [בזרכות] ד"ה אי ר' יוסי דיעבד נמי לא וא"ת לעולם אימא לך רבי יוסי היא וזרכת המזון שאני דלא כתיב זיה שמע [וכו']. וי"ל כיון שתקנו שנריך להשמיע לאזנו כמו

בזן

הראוי להתבונן בזרכים דרבנן דרכי התורה דה"ל להקשות אי אמרינן גבי חרש לר' יהודה אפי' לכתחלה אמאי קתני ור' יהודה מכשיר בקטן ולא קתני נמי ור"י מכשיר בחרש. דבשלמא אם חרש דיעבד ינא אכל לא לכתחלה וא"כ ליכא למתני ר' יהודה בהדי קטן חרש דקטן אפי' לכתחלה ינא כדקאמר מכשיר בקטן דמכשיר אפי' לכתחלה משמע וחרש דיעבד ינא אכל לא לכתחלה וא"כ יש לחלקו חרש וקטן לאו בסיגנון א' עולה השתא דחרש נמי לכתחלה ינא לקבעא קמא קא דהרא ה"ל למתני' נמי בהדי קטן חרש כמו שמקשה הרשב"א במס' זרכות וז"ל: אם איתא דס"ל דר' יהודה אפילו לכתחלה נמי שרי

א"ר קטן הייתי וקרייתי למעלה מר' יהודה עכ"ל.
 ואם צין חצין את אשר לפניך יש לתרץ קושי' הרשב"א
 דלכאורה יש להרהר אמאי קאמר הש"ס ור"י מכשיר בקטן
 ולא קאמר ר' יהודה אמר קטן כשר אלא חדא מתורגמת
 צירך חצרתה ד"ל דמעולם לא אמר ר' יהודה דצרוי על
 מתני' דמכשיר בקטן אלא רבי מדנפשי' הוא דקאמר דקרא
 למעלה מר' יהודה ומעשה חזי שינא בקריאתו וקאמר ר'
 יהודה מכשיר בקטן מדינא רבי בקריאתו.
 ואם כך דרכה של תורה י"ל דלעולם אפי' לכתחלה נמי
 מכשיר ר' יהודה והא דלא קתני נמי בהדי קטן חרש דר'

יהודה לא קאמר דין זה על מתני' דמגילה אלא רבי דאמר
 ר"י מכשיר מעשה חזי דקרא למעלה מר"י ומעשה שהיה
 בקטן הוה.
 וצוה יש מקום ליישב אמאי לא קאמר המתני' ר' טרפון
 מכשיר בקטן כדאמר קטן הייתי וקרייתי למעלה מר'
 טרפון אלא הוא הדבר אשר דברנו וה"פ צמתני' ר' יהודה
 מכשיר בקטן דרבי קרא לפני ר' יהודה ור' יהודה קרא
 לפני ר' טרפון ורבי מעשה קאמר ומעשה שהיה בקטן
 הוי.

*

בתוספת בד"ה ור"י מכשיר וכו' קשיא דקאמר ורב ששת ור' יוסף אמרי אגדתא בלילי פסחים ומוציאין האחרים
 משום דסברי מצה בזמן הזה דרבנן ולפי (זה שפיר) [מה שפירש'] קשה היכי אתו אינהו דהווי תרי דרבנן דהא סומא
 פטור מלומר האגדה ומפקי האחרים דחייבים מיהא דרבנן וליבא בהו אלא חד דרבנן וי"ל דסומא עדיף מקטן שהרי
 נתחייב כבר מדאורייתא משא"כ בקטן עכ"ל.

והנה לפי מ"ש תוספת דסומא עדיף מקטן שהרי
 נתחייב כבר מדאורייתא נפל מלתא דעתית
 אמאי קתני צמתני' חוץ מחרש שוטה וקטן הלא תו' כתבו
 ד"ה חוץ מחרש סתם חרש הוי אינו שומע ואינו מדבר
 אבל חרש דהכא מדבר הוא מדקרי המגילה וכו' עכ"ל.
 וא"כ ע"כ הסברה דהאי חרש אינו מאמו דאי מיום
 שנולד הוא היאך יכול לדבר הלא לא שמע מעולם שום דבר
 והכא ע"כ האי חרש מדבר הוא מדקרי המגילה. וא"כ
 נתחייב כבר מדאורייתא ואמאי קתני חוץ, מה נשתנה
 חרש מסומא דרב ששת סומא הוי ומוציאין האחרים הואיל
 דנתחייב כבר מדאורייתא¹². וא"כ ממ"נ חד מינייהו לא

פלטית או דקשיא קושי' תו' על רב ששת ורב יוסף, ואם
 אמרינן כתיב תו' דסומא עדיף מקטן קשיא על מתני'
 דקתני חוץ מחרש שוטה וקטן כאשר הקשיתי עליו.
 איצרא מעיקרא דדינא יש מקום ליישב קושי' תו'
 דצמתת ר' יוסף פליג על מתני' וסובר צשאר מצות ינא
 אף אם לא השמיע לאזנו, [דשם צגמ' ברכות] אמר רב
 יוסף מחלקות צק"ש אבל צשאר מצות דצרי הכל ינא, דעיין
 צמס' ברכות [צתוס'] ד"ה אבל צשאר מצות, וא"ת הא
 לעיל אמר דשאר מצות ילפינן מק"ש וכו' כגון מגילה וכו'
 וי"ל דרב יוסף פליג אסוגיא דלעיל עכ"ל עיין עליו בעיון
 רב.

*

שם בגמרא: ודלמא כולה ר' יהודה היא וכו' וחסורי מחסרא והכי קתני וכו'.

במס' ברכות (דף ט"ו ע"ב) מקשים תו' בד"ה דלמא ר' יהודה וחסורי מחסרא תימא דאין זה בשום מקום דקאמר
 חסורי מחסרא ולאוקמא אליבא דחד תנא, ועוד לוקי בר' יוסי בלא חסורי מחסרא וכו' ע"ש.

ולפי דעתי הקלושה יש ליישב בטוב טעם ודעת
 דע"ש צש"ס ערכין (דף ב' ע"ב) הכל כשרים
 לקרות המגילה הכל לאתוי מאי לאתויי נשים וכו' וע"ש
 צתו' לאתויי נשים ה"מ למימר לאתויי קטן אליבא דר'

[ב] יש מקום לתרץ דנתחרש לאחר שנתגדל, וכשהי' קטן לא נתחייב מדאורייתא.

וא"כ פרושי דמתני' באופן הזה הכל כשרים לקרות המגילה בקטן שהגיע לחינוך חוץ מחש"ו שלא הגיע לחינוך שר' יהודה מכשיר בקטן שהגיע לחינוך. ולפ"ז אין כאן שום חיסור רק כל דבריו מפורש במתני' ודברי הש"ס שמקשה ודלמא ר' יהודה וחסורי מחסרה הן הן ממש דברי תו' שם במס' ערכין מנ"ל דהכל כשרים לאתויי נשים דלמא לאתויי קטן כדאי' בהדיא בשמעתי דערכין וא"כ מיושב תמיהו' החו' דמתמה דאין זה משום מקום וכו'.

יהודא דמכשיר בקטן וכו' עכ"ל. קושיא זו מיוסד ע"פ מה דאיתא לקמן בשמעתי דערכין [דף ג' ע"א] הכל כשרים לקדש לר' יהודה לאתויי קטן ולרבנן לאתויי אשה דתניא הכל כשרים לקדש חוץ מחש"ו ור' יהודה מכשיר בקטן עכ"ל. וא"כ לדעת ר' יהודה דהכל כשרים לאתויי קטן ע"כ בקטן שהגיע לחינוך מיירי מדקתני במתני' חוץ מחש"ו דלא תקשה רישא חסיפא ע"כ כריכא אנו לחלק בין קטן שהגיע לחינוך ובין קטן שלא הגיע לחינוך.

* * *

דף ב' ע"א

ברש"י בד"ה לעולם רבי יהודה ואפילו לכתחילה מכשיר, ומתניתין רבי יוסי היא.

שם דמפרש באמת בסוגיא דהכא כמו שמקשה המהרש"א וז"ל: במאי אוקימתה כרבי יהודה ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני ר"י ברביה דר' שמעון בן פזי וכו' וכי אסיקנא הא דידיה הא דרביה, מתני' דמגילה רבי יהודה אליבא דרביה הוא מדלא תני רבי יהודה מכשיר בחרש ובקטן עכ"ל. הרי לפניך דבאמת מפרש בסוגיא דהש"ס כמו שמקשה הרש"א.

עיינן במהרש"א לא ידענא מי הכריחו לפרש להאי אוקימתא דמתני' רבי יוסי ואפילו דיעבד לא אמאי לא נימא דאוקימתא דלעיל קאי דמתניתין לכתחלה לא ודיעבד ש"ד ואתאי כרבי יהודה אליבא דראב"ע והכי משמע לישנא דסוגיין ע"ש. איברא כד עיינת בחדושי רשב"א במס' ברכות ותמנא

*

מתני': אין קורין את המגילה וכו' וכולן שעשו משעלה עמוד השחר בשר. [גמרא:] מנלן דאמר קרא והימים האלה נזכרים ונעשים ביום אין בלילה לא וכו'.

ואתנייה. ומפרש"י ד"ה סבור מינה בני הישיבה, ששמעו שמועה זו בלשון הקודש ולשנותה ציוס, היו סבורין דהאי ולשנותה, לשון שונה משנה הוא. למיתני מתניתין דידה משניות של מסכת מגילה עכ"ל. וכאן נריך עיון וכי תעלה על דעת בני הישיבה דהאי ולשנותה דקאמר לשון שונה משנה הוא אמתני' דמסכת מגילה וקריאת המגילה ציוס כלל וכלל לא, הלא משנה ערוכה לפנינו דקריאת המגילה דווקא ציוס כדקתני וכולן שעלו עמוד השחר כשר ועוד לקרא והימים האלה נזכרים

יש להקשות לפי מה דאמר הגמרא לעיל (דף ד' ע"א): ואמר ריב"ל חייב אדם לקרות את המגילה כלילה ולשנותה ציוס שנאמר אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי { והאי קרא נאמר על אסתר שהוא צומזמור למנצח על אילת השחר ואסתר נמשלת כאיילת דמפרש ברש"י ד"ה אקרא וכו' } סבור מינה למקרייה כלילא ולמיתנא מתניתין דידה ציממא אמר להו רבי ירמיה לדידי מיפרשא לי מיניה דרבי חייא בר אבא כגון דאמרי אינשי אעבור פרשתא דא

ונעשים ציוס אין וכו'.

ואם נפשך לומר דמהא גופי' איכא למשמע מיני' דהא דאמר רבי"ל ולשנותה ציוס כוונתו למיתנא מתניתין דידי' ציממא והיינו כדעת בני הישיבה דאי ס"ד דהאי ולשנותה דקאמר רבי"ל ר"ל ואשנה אותה פעם שני' והיינו קריאת המגילה גופי' כדאמרי אינשי אעבור וכו' א"כ קשה וכי מתני' אתא לאשמועינן הלא משנה ערוכה לפנינו כנ"ל אלא ודאי האי ולשנותה דנקט קאי אמתני' של מסכת מגילה. ומעתה הא דעלה על דעתו למקרייא כלילה ולמיתני' מתניתין דידה ציממא חילי' מן הדא דאלת"ה קשה וכי מתני' אתי רבי"ל לאשמועינן כנ"ל. א"כ מאי אהדרי להו ר' ירמי' באומרו לדידי מפרשא לי מיני' דר' חייא כגון דאמרי אינשי אעבור פרשתא דא ואתני' אף כאן ולשנותה דנקט כוונתו אסיים פרשה זו ואשנה אותה פעם שני' קשה וכי מתניתין אתי לאשמועינן. אלא ודאי דרבי"ל אתא לאשמועינן דציוס צריך לקרות 'אף' משניות נוסף על הקרא. ואת כל זה מנוכחת דהקרא אלהי אקרא יומם

ולא תענה ולילה לא דומי' לי וגו' קאי אמתני' דמסכת מגילה ציממא דקריאת המגילה ציממא חו לא צריך דכבר רמיזא בקרא והימים האלה נזכרים ונעשים ותרתי קראי ל"ל אצ"ל חדא אקריאת מגילה ציממא וחדא מתניתין דמסכת מגילה ציממא. וא"כ התלמידים שאמרו דבר למיתני מתניתין דידי' ציממא שפיר קאמרי ואין מזניחין ואין מזיחין אותה.

וי"ל דר"י דאמר משמי' דר' חייא דהאי ולשנותה כוונתו אשנה אותה פעם שני' הוא סבר דרבי"ל אתי לאשמועינן דהיום עיקר וצריך לצרף זמן ציוס אע"ג דמצד זמן כלילה דקריאת המגילה ציממא עיקר פרסומי ניסא ומש"ה כתיבי תרתי קראי בזממור למנצח על אילת השחר ובמגילת אסתר והימים האלה וגו' תרתי אתי לאשמועינן אקריאת המגילה ציממא דצריך לצרף זמן כנ"ל. עיין לעיל (דף ד' ע"א) בתוספת ד"ה חייב אדם וכו' ובפולו דהרא"ש ע"ש.

*

עוד שם בגמרא: מנלן דאמר קרא והימים האלה נזכרים ונעשים ביום אין בליילה לא.

איכא למידק לפי מה דאיתא לקמן (ע"ב) דתני' כל היום כשר לקריאת המגילה וכו' מנלן דאמר קרא והימים האלה נזכרים ונעשים וכו' פירש רש"י דז"ה כל היום כשר ואף על גב דקיימא לן זריזין מקדימין למנות, דכתיב וישכם אברהם בצקר אפילו הכי כשר כל היום עכ"ל.

ולכאורה יפלא וכי מוכח שטרא לצי תרי אם אתה אומר דהקרא והימים האלה וגו' קאי אקריאת המגילה ציוס דוקא ולא כלילה מנא לן דכשר כל היום דהא זריזין מקדימין למנות ואימא מנפרא דווקא ואם אתה אומר דהקרא והימים וגו' אתי' אקריאת המגילה כל היום ולא מקדימין מנא לן דציוס דוקא ולא כלילה והקרא והימים וגומר צריכין דלא תימא מנפרא דזריזין מקדימין למנות ואם כן חדא מתרתי מנ"ל.

ודוגמא לזה יש להקשות צירושלמי בשמעתי (פרק ב' דף ע"ג ע"ב) וז"ל: אין קורין המגילה עד שתנן החמה

דכתיב והיום אשר שצרו אויבי היהודים לשלוט בהם וכו'. וכמו עוד שם בסמוך (בעמוד ג') וז"ל: כל היום כשר לקריאת המגילה דכתיב ציוס אשר שצרו אויבי היהודים לשלוט בהם וכו' וא"כ איך ילפינן מחד קרא תרתי.

ובמסכת סופרים (פ' י"ד הלכה י"ט) וז"ל: חייב ציממא לקרותה ציוס שנאמר ציוס אשר שצרו אויבי היהודים ותני עלה כל היום כשר לקרות מגילה ע"כ. פי' הא דקתני כל היום כשר לקרות המגילה ילפינן נמי מהקרא ציוס אשר שצרו וגו'. הרי דילפינן מהאי קרא תרתי חדא דקורין המגילה ציוס, ואידך שכל היום כשר לקריאת המגילה.

וי"ל שקולים הם ויבואו שניהם. ואי אישר חילי' הוי אמינא דילפינן מתרי קראי חד מהימים האלה נזכרים ונעשים וחד מן היום אשר שצרו אויבי היהודים לשלוט וגו'. ועיין לעיל מה שצארנו (דף ד' ע"א).

שם בגמרא: מנלן דאמר קרא והימים האלה נזכרים ונעשים ביום אין בלילה לא. [לימא תיהוי תיובתא דרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום כי קתני אדיום].

בלילה, וקתני נמי אין קוראין את המגילה ולא מוהלין ולא טובלין אלא ביום, ומפרש בגמ' מנלן דכתיב והימים האלה ביום אין בלילה לא לימא תיהוי תיובתא דר' יהושע בן לוי וכו' ומשני כי קתני ביום אמוהלין^[ג], ומיהו מדקתני מקרא מגילה בהדיהו שמע מינה דעיקר מקרא מגילה הוא ביממא עכ"ל.

בהשקפה ראשונה יש כאן מקום עיון לפי גירסת הרא"ש הג"ל אמוהלין קאי משמע דדוקא מוהלין הוא ביום משא"כ מקרא מגילה דנקראין גם בלילה. לפ"ז לענין מה קתני במתני' אין קורין את המגילה דהא דקתני אלא ביום לא קאי אמקרא מגילה אלא אמוהלין.

ואין לומר דבאמת לא תני כלל במתני' מקרא מגילה לפי גירסא זו. דבר זה נשתקע ולא נאמר דא"כ למה ועל מה תני הכא במתני' דאין מוהלין וטובלין אלא ביום, דבשלומא אי תני במתני' מקרא מגילה תני הנך אגב גררא ומילתא אגב אורחא קמ"ל, משא"כ אי לא תני במתני' כלל מקרא מגילה מה ראו לקצוע במס' מגילה דיני דמילה וטובלי' והזאה. אע"כ אף לפי תירוטו דהש"ס צריכין אנו לומר דמשנה לא זזה ממקומה כמו שהיא שנויי' לפנינו, לפי זה מאי משני הש"ס אמוהלין קאי הלל אמקרא מגילה נמי קאי.

איצרא נ"ל ליישצ דברי הרא"ש בטוב טעם ודעת ושקלי' וטרי' דהש"ס לתרוטו סוגי' הוא באופן הזה, דוודאי המקשן לא מקשה הקראי אהדדי דידע ונתפייס דקורין המגילה אף בלילה והכא מיירי בקראוה המגילה שאנו קורין ביום והקרא דהימים האלה נזכרים ונעשים ששמע שלילה הוא מקריאת המגילה ביום שאין קורין אלא מהנך החמה ואילך ולא משעלו עמוד השחר ודבר זה מוכרע מריב"ל דאמר רבי יהושע בן לוי חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום הלל מקרא דהימים נשמע ימים ולא לילות ז"ל דמעוטי דקרא הוא אקריאת המגילה ביום שאין לקרות משעת עמוד השחר אלא ימתין עד שתנך

יש להקשות לפי מה דאיתא במסכת ברכות (דף ח' ע"ב) וז"ל: תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים בלילה אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר ויזא בזה ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה הא גופא קשיא אמרת פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים בלילה אלמא לאחר שיעלה עמוד השחר לילה הוא והדר תני יזא בזה ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה אלמא יממא הוא לא לעולם לילה הוא והא דקרי ליה יום דאיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא אמר רב אחא בר חנינא אמר רבי יהושע בן לוי הלכה כרבי שמעון בן יוחאי.

הרי דריב"ל פסק כר"ש בן יוחאי דהוא סובר דאחר שעלה עמוד השחר עדיין לילה הוא דלק"ש לחוד הוא מקרי יממא הואיל דאיכא אינשי דקיימא בהאי שעתא. אם כן קשה אמתני' דקתני וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר אמאי כשר הלל לילה הוא וכתיב והימים האלה נזכרים וגו' ביום אין בלילה לא.

זאת ועוד אחרת איכא למידק הא דמקשה הש"ס מריב"ל ליקשי' קראי גופי' אהדדי דהכא כתיב והימים האלה וגו' ביום אין בלילה לא ובמזמור למנצח על אילת השחר וגו' כתיב אלקי אקרא יומם ולילה לא דומי' לי וגו' דשמע בלילה נמי זמן קריאת המגילה היא.

ונראה ליישצ קושי' חדא צירך חצרתה וירך מתוכו מזרחת ע"פ מה דאיתא לעיל (דף ד' ע"א) מה דמפרש שם הרא"ש [פ"א ה"ו] וז"ל: אמר ר"י בן לוי חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום שנאמר אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי. היה אומר רבינו תם זכרונו לברכה אף על פי שצירך זמן בלילה חוזר ומצרך זמן אף ביום, דעיקר קריאתה הוא ביום יותר מצלילה וכו', ותנן לקמן כל היום כשר לקרות את המגילה קתני, וכל הלילה כשר לקריאת מגילה לא קתני, לפי שאינה עיקר קריאה

[ג] לפנינו ברא"ש ליתא גירסא זו, אלא כמו שהוא בגמ' כי קתני אדיום. אך רבינו הי' לו דפוס ונציה, ושם הגירסא כמו שמביא רבינו [וכ"ה בדפוס פפד"מ]. ולפי גירסתינו לא יעלה לנכון כל ההמשך.

החמה.

לפ"ו קשה אמתני' דקתני וכולן שעשו משעלו עמוד השחר דכשר הלא קריאת המגילה לא ילא דאמרינן שהוא לנורך קריאת מגילה לילה ויום ליום יציע אומר אמירת מגילה ביום ממש ולילה ללילה יחיה דבר דיבור בקריאת המגילה.

ומשני כי קתני ביום אמוהלן ר"ל כי קתני וכולן שעשו משעלו עמוד השחר כשר קאי ביום אמוהלן הוא דכשר משעלו עמוד השחר, משא"כ בקריאת המגילה שהיא ממועט כי הימים ידברו ימים ולא לילות והיינו מעלות השחר עד הנץ החמה שלענין ק"ש מילה וטבילה והואה כשר משא"כ לקריאת המגילה. ומש"ה תני במתני' וכולן משעלו עמוד השחר 'כשר' ואי סלקא דעתך דקאי אמגילה ה"ל למיתני ילא ומדתני כשר ש"מ דקאי אמילה טבילה והואה ובהני שיין למימר כשר.

ומטעם זה גרס הרא"ש במתני' אין מולין וטובלין ומזין אלא ביום וכן היא גירסת תוספ' בשמעתין דה"ה ולא טובלין ולא מזין אלא ביום וכו', ופליג דיבורא דשומרת יום תני עד שתנך החמה להורות דבמילה טבילה והזיי' כשר אפילו קודם הנץ החמה מעלות השחר ומילי מילי קתני.

והן הן דברי הטור בא"ח בהל' מילה (סי' רס"ב) וז"ל: זמן המילה ביום שמונה ללידתו וביום ולא בלילה ומשעלה עמוד השחר של יום שמונה הוא תחילת זמנה וכל היום כשר לכך אלא שזריזין מקדימין למנוה מיד בצוקר עכ"ל. והקשה עליו הב"י וז"ל: ומ"ש ומשעלה עמוד השחר של

יום ח' הוא תחלת זמנה. משנה בפ"ג דמגילה (דף ב') אלא שיש בדברי רבינו חסרון שהוא ליה לכתוב דהיינו דדיעבד אכל לכתחלה אין מלין עד שתנך החמה דהא מתניתין הכי איתא אין מלין ולא טובלין ולא מזין עד שתנך החמה וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר עכ"ל.

ולפי מה שכתבתי מיושב בטוב טעם ודעת דברי הטור מדמחלק במתני' ותני גבי שומרת יום עד שתנך החמה וגבי מוהלן תני ביום משום דאם עשו משעלה עמוד השחר כשר הוא דכשר הדבר לעשותו זריזין מקדימין למנוה לאקדומי מעלות השחר ולא יאחר אפי' ... [לכתחלה].

ודבר זה הוא מדברי' שיש להם הכרעה מדקתני וכולן שעשו משעלו עמוד השחר כשר משמע היכא דעביד בלילה פסול לפ"ו זריזין אנו לומר מילה בלילה זריזין אנו להטויף דם ברית ביום הלא כל הפוסקים הרא"ש ותשובת הרשב"א והטור כולם פסוק דאין זריזין להטויף דם ברית, וא"כ אף אם הוא מל בלילה כשר דדיעבד ומאי האי דתני במתני' וכולן שעשו משעלו עמוד השחר כשר, אע"כ ויחלק עליהם הלילה דבלילה כשר דדיעבד, ומעלות השחר מנוה לאקדומי, והא דתני כשר משמע דדיעבד אגב טבילה והזיי' קתני דהמה כשירין דוקא דדיעבד תני נמי גבי מילה כשר אכל באמת במילה הכשר מנוה הוא לאקדומי דזריזין מקדימין.

ולאפוקי מדעת ט"ז מה שכתב בי"ד (סי' רס"ב ס"ק א') וז"ל: שתנך החמה. הטעם שאז ילא ודאי מספק לילה ובטור לא זכר הנך החמה והוא מטעם דכתיב וביום ולא בלילה כלומר בשעה שהוא בצירור יום ולא לילה עכ"ל.

*

עוד שם בגמרא: מנלן דאמר הקרא והימים וכו' ביום אין בלילה לא. לימא תיהוי תיובתא דרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום כי קתני אדיום עכ"ל.

הולך אחר היום] ומותר לקרות המגלה בלילה שלאחריו כמו בטבילה שמוותר לטבול בלילה שלאחריו כדמפרש רש"י ותוספ' להדי' להכי כתיב מיעוטא דוהימים למעוטי הלילה שלאחריו אכל הלילה שלפניו מותר לקרות המגילה וכדעת רבי יהושע בן לוי וא"כ מאי קמקשה הש"ס. ואין לזה מצינו הדוגמא במנחות (דף ע"ב ע"א) וז"ל:

איבא למודק מאי מקשה הש"ס דלמא לעולם אימא לך דהלילה שלפניו מותר לקריאת מגילה כריב"ל והא דתני ביום אין בלילה לא היינו לא למעוטי לילה שלפני היום שהוא ליל י"ד אלא למעוטי ליל שלאחריו שהוא ליל ט"ו, דסד"א מדכתיב אלקי אקרא יומם ולילה לא דומי' לי ה"א (היום הולך אחר הלילה) [הלילה

דלמא ר"י דאמר כנגד אצות תקנוס סצר באמת דאצות תקנוס כנגד תמידין ומה חידש ריב"ל בדבריו.

ואמרת דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. וריב"ל פירושא קמפרש דברי ר"י. דלכאורה יש לפקפק הלא ק"ל בכל מקום היום הולך אחר הלילה מדכתיב ויהי ערב ויהי בוקר וגו' וא"כ מן הראוי להיות קביעי התפילות כסדר זריאת העולם ערבית ושחרית ומנחה ואברהם הוי ל"י לתקן תפילות ערבית ויחזק שחרית ויעקב מנחה.

וליישב קושיא זו קא מהדר ריב"ל ומפרש תפילות כנגד תמידים תקנוס ר"ל דאצות תקנוס איתם כנגד תמידים ובקדשים לילה הולך אחר היום כדאיתא במס' חולין (דף פ"ג ע"א) ו"ל: ת"ר את זו דרש ר"ש בן זומא לפי שכל הענין כולו אינו מדבר אלא בקדשים ובקדשים לילה הולך אחר היום וכו' ע"ש. והואיל בקרבנות הלילה הולך אחר היום מש"ה קבעום התפלות כסדר שחרית ומנחה וערבית ומשום כך תקן אברהם שחרית ויחזק מנחה יעקב ערבית דהלילה הולך אחר היום.

ועתה זכינו לדידן מדסצר ריב"ל בתפילה דהלילה הולך אחר היום וא"כ יש לבעל דין לחלוק ולומר דלמא ריב"ל סצר כמו כן במגילה דהלילה הולך אחר היום ומותר לקרות המגילה זלילה שלאחריו, להכי אינטרך והימים למעוטי הלילה שלאחריו, אבל לפניו באמת מותר וקושי' הש"ס מעיקרא דדינא לא קשה מידי וכמ"ש.

*

עוד שם בגמרא: ולא מוהלין דכתיב וביום השמיני ימול.

תו' בד"ה דכתיב וביום השמיני ימול קשיא דבפרק ר' אליעזר אומר אם לא הביא דריש האי קרא לומר אפילו בשבת ומבין שמונת ימים דריש ולא בלילה ותניא התם בוותיה דרבי יוחנן וכו' עכ"ל.

זהא קמיפלגי וכו' ותסצרא וכו' אלא דכולי עלמא וכו' והכא זהא קמיפלגי מר סצר דרשינן וציוס ומר סצר לא דרשינן וציוס. כי הא דיתיב רבי יוחנן וקדריש נותר בזמנו אינו נשרף אלא ציוס שלא בזמנו נשרף בין ציוס בין זלילה ואיתיביה רבי אלעזר לרבי יוחנן אין לי אלא נימול לשמיני שאין נימול אלא ציוס מנין לרבנות לתשעה לעשרה לאחד עשר לשנים עשר תלמוד לומר וציוס וכו' אישתיק בתר

נקצר ציוס כשר והתנן כל הלילה כשר לקצירת העומר ולהקטיר חלצים ואצרים זה הכלל דבר שמנחתו כל היום כשר כל היום דבר שמנחתו זלילה כשר כל הלילה קתני לילה דומיא דיום מה דיום זלילה לא אף זלילה ציוס נמי לא וכו'.

ועיין שם בתו' ד"ה אף זלילה ציוס לא וז"ל: ע"כ ציוס שלמחרת קאמר דאי ציוס שלפניו הרי הקטר חלצים דכשרים ציוס שחיטתן ותימה דא"כ מאי קשה לימא מתני' דלמא נקצר ציוס כשר היינו ציוס שלפניו כהקטרת חלצים וי"ל דלענין קצירה לא שייך לחלק בין יום שלפניו ליום שלאחריו כדילפינן בריש פירקין (דף ס"ו ע"א) קצירה וספירה עכ"ל.

אמור מעתה דדוקא דלענין קצירה לא שייך לחלק דכתיבו תוספ' משא"כ גבי מגיה דקתני בהדי' טבילה איכא לחלק זלילה שלפניו ולאחריו כמו בטבילה, ומש"ה אינטרין מיעוטא דוהימים למעט הלילה שלאחריו ולא למעט הלילה שלפניו וכדריב"ל, וא"כ אין מקום לקושי' הש"ס וכמ"ש.

ומידי דברי זו זכור אזכרנו מה שחדשתי בספרי יד דוד בגמ' ברכות (דף כ"ו ע"ב) וז"ל: איתמר ר' יוסי דברי חנינא תפלות אצות תקנוס ריב"ל אמר תפילות כנגד תמידים תקנוס וכו' ע"ש. בהשקפה ראשונה יפלא על ריב"ל דחולק על ר' יוסי בזה דאמר תפילות כנגד אצות תקנוס

נראה ליישב

דמייתי קרא וציוס השמיני ימול להורות דאין מוהלין אלא ציוס אפילו מילה שלא בזמנה. דעיין במס' יצמות (דף ע"ב ע"א): לימא כתנאי משוך כשהוא מהול וגר שנתגייר כשהוא מהול וקטן שעבר זמנו ושאר כל הנימולים וכו' אין נימולין אלא ציוס (ר"ש) [רבי אלעזר בר שמעון] אומר בזמנו אין נימולין אלא ציוס שלא בזמנו נימולין ציוס וזלילה מאי לאו

על קושי' הר"ר אפרים דמקשי' תו' צשמו וז"ל: והקשה
ה"ר אפרים כיון דמילה אינה זלילה אם כן הויא מנזת
עשה שהזמן גרמא שהגשים פטורות ממנה וא"כ קשיא
למה לי צפ"ק דקדושין (דף כ"ט.) קרא דאותו לומר דאשה
אינה חייבת למול תיפוק ליה דמנזת עשה שהזמן גרמא
היא וכו'.

דאין ליישב כתירון שם דתוספ' באומר: א"נ למילה
שלא בזמנה וכמאן דאמר דנוהגין בין זיוס בין זלילה. הלא
לפמ"ש אזלי סוגי' דשמעתין כמסקנא דאפילו מילה שלא
בזמנה נריך להיות דוקא זיוס דמש"ה מייתי הקרא וזיוס
ולא שמונת ימים וא"כ אין מקום לתירון שני של תוספ'
ואהדרי' קושי' תו' לדוכת'.

וז"ל כתירונו קמא דתוספ': דאי לאו אותו הוה
אמינא דהאי דנשים פטורות ממנזת עשה שהזמן גרמא
היינו היכא דליכא כרת דומיא דמנזת ושמתה והקהל דלית
בהו כרת ומנייהו ממעטינן נשים אבל מילה שיש בה כרת
ונכרתה עליה שלש עשרה בריתות הוה אמינא דמחייב בהו
נשים למול את בנייהו קמ"ל אותו דלא.

או י"ל להורות שאין מחויבין למול בנה ר"ל לבקש
למולהו, דעיין במס' ע"ז (דף כ"ז ע"א) בתו' ד"ה אשה לאו
בת מילה היא וכו' ע"ש.

ועיין בהר"ן במס' קידושין (דף כ"ט ע"א) וז"ל: אותו
ולא אותה. ואף על גב דמנזת עשה שהזמן גרמא היא
ונשים פטורות אכטריך מיטוטא דסלקא דעתך אמינא
ה"מ במנזת דגופייהו כגון תפילין דמינייהו ילפינן אבל
מנזת דאינהו לא שייכי בהו כי הא אימא ליחייבו מידי דהוה
אב"ד דמחייבי קא משמע לן ע"ש.

דנפק א"ל רבי יוחנן לר"ל ראיתי לזן פדת שיושב דורש
כמשה מפי הגבורה א"ל ר"ל דידיה היא מתניתא היא
היכא תנא ליה בתורת כהנים עכ"ל.

ועיין שם בתו' ד"ה מר סבר דרשינן וזיוס וכו' אף על
גב דמדכתב שמונת ימים ודרשינן ימים ולא לילות וזיוס
דרשינן אפילו בשבת מ"מ שפיר דריש מו"ו דזיוס לרבווי
כל הני דאין נימולים אלא זיוס עכ"ל.

הרי דר' יוחנן גופא קלס' לדברי ר' אליעזר זן פדת
שיפה דריש וזיוס להורות אפילו מילה שלא בזמנה דוקא
זיוס. והכי נקטינן בטור י"ד (סי' רס"ב) ע"פ פסק הרי"ף
והרא"ש והרמב"ם ועיין בהרצ המשציר [הצית יוסף]
שמפרש הואיל ר"י ור"א ס"ל כת"ק דמייתורא דו"ו של
זיוס ילפינן מילה שלא בזמנה ז"ל זיוס דוקא הילכתא
כוותייהו.

ומעתה מיושב קושי' תו' מה ראו להציא קרא וזיוס
ללמוד וללמד אפילו מילה שלא בזמנה אין מוהלין אלא
זיוס.

ועיין בתורת כהנים [תזריע פ"א ס"א] דשם משמע
דמילה בזמנה ילפינן מזיוס ומילה שלא בזמנה ילפינן מו"ו
יתירא דזיוס וז"ל: צשמיני יכול בין זיוס וזין לילה תלמוד
לומר זיוס, זיוס ולא זלילה אין לי אלא הנימול לשמונה
שיהא זיוס מנין לתשעה ולעשרה לאחד עשר, ושאר כל
הנימולים לא יהו אלא זיוס תלמוד לומר וזיוס עכ"ל. הרי
דילפינן מזיוס מילה בזמנה ומילה שלא בזמנה.

וע"פ הדברים האלה מיוסד דברי הש"ס צשמעתין
דמציא קרא וזיוס ולא הקרא דשמונת ימים.

לפ"ו רהיטות ושיטפו' דגרסאי הכי צש"ס דאפילו
מילה שלא בזמנה אין מוהלין אלא זיוס א"כ נריך ליישב

*

עוד שם [בתוס'] בא"ד: אי נמי למילה שלא בזמנה וכמאן דאמר דנוהגין בין ביום בין בלילה עכ"ל.

אינה כשירה למול, וז"ל הש"ס שם (דף כ"ז ע"א): איתמר
מנין למילה צנכרי^[1] שהיא פסולה דרו צר פפא משמיה
דרצ אמר ואתה את בריתי תשמור ורבי יוחנן המול ימול

משמע דלפי המסקנא דקי"ל דאפילו שלא בזמנה
נריך להיות דוקא זיוס והוי מילה מ"ע
שהזמן גרמא ונשים פטורות וכדעת רצ דאמר צע"ז אשה

[ד] לפנינו 'בעובד כוכבים'. ורבינו הקפיד מאוד לא לכתוב עכו"ם מאימת הצנזור. ע"י בתולדותיו בספרו שו"ת נשאל

היינו שאינם מחוייבי' בדבר אבל רשות זידם לעשות ומש"ה פסקו דאשה כשירה למול אף בשהיא מ"ע שהזמן גרמא דע"כ זה אינו דעיינ במס' עירובין (דף צ"ו ע"א) ו"ל: מיכל בת כושי היתה מנחת תפילין ולא מיחו זה חכמים ואשתו של יונה היתה עולה לרגל ולא מיחו זה חכמים מדלא מיחו זה חכמים אלמא קסברי מנות עשה שלא הזמן גרמא היא. ומפרש רש"י ד"ה ולא מיחו וכו' דהוי כתוספת על דברי תורה, שפטרה נשים מנאות עשה שהזמן גרמא עכ"ל.

וכן איתא להדי' בתלמוד ירושלמי דברכות (דף י"ג ע"ב) ו"ל: אמר חזקי' כל שהוא פטור בדבר ועושיהו נקרא הדיוט עכ"ל. וחזקי' אזיל לשיטתי' בזה דאמר בתלמוד ירושלמי מס' הנ"ל דמיכל בת כושי היתה מנחת תפילין 'ומיחו' זה חכמים, ואשתו של שאל היתה עולה לרגל 'ומיחו' זה חכמים עכ"ל.

וכן יש להוכיח כדעת חזקי' שצירושלמי דתמן תנינן ריש מס' חגיגה ו"ל: הכל חייבין בראייה חוץ מחרש שוטה וקטן וכו' ונשים ועבדים וכו'. וכתבו תו' שם ד"ה חוץ מחרש שוטה וקטן ו"ל: אין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בו חוץ כדאמרינן בריש בכל מערבין (עירובין דף כז.) דהא תנא ושייר מקמץ ובורסי ומי שאין לו קרקע וכו' עכ"ל.

לא ולמד דאי ס"ד דכל הפטורין דחשב צמתניתין פירושא פטור הוא פטור ומותר קשה מנלי' לתוספ' למידק דתנא ושייר הלא יש לחלק דמש"ה לא תנא מקמץ ובורסי ומי שאין לו קרקע היינו משום דבהני איכא איסורא למיעבד הכי אף אם הם רואים להחמיר על עצמם ולעשות משא"כ הני דצמתניתין פירושא הוא פטור ומותר אלא ודאי מדכתבו תו' דתנא ושייר דון מינה ומיני' דכל הני פטורין דצמתניתין פטור ואסור.

הרי דאיסור הוא מי שרואה להחמיר על עצמו לעשות הדבר מה שאינו מחוייב והוי כעובר על כל תוסף וא"כ הקושי' נכזו כמו נד וזרק חיטרא לאורא קאי.

ואפשר לומר דס"ל מי שהוא פטור בדבר ועושהו אינו עובר בכל תוסף כדאית' להדי' בתו' דעירובין דף הנ"ל ד"ה מיכל וכו' מה שפ"ה וכו' שנראה כתוספ' אין נראה

מאי צינייהו וכו' איכא צינייהו אשה למ"ד ואתה את צרייתי תשמור ליכא דאשה לאו בת מילה היא ולמ"ד המול ימול איכא דאשה כמאן דמהילא דמיא וכו' ע"ש.

וכתבו תו' ד"ה אשה לאו בת מילה היא ו"ל: יש לפסוק כרז ואין אשה כשרה למול דאף על גב דרז ורזי יוחנן הלכה כרזי יוחנן בזה הלכה כרז דצרייתא דרזי יהודה הנשיא קיימא כוותיה אבל בה"ג פסק דאשה כשרה למול וכו' ע"ש.

ועולה על רוחי לפרש דהני תנאי כהני תנאי דר"י דסבר דאשה כשירה למול ס"ל כמ"ד דמילה שלא בזמנה בין זיוס ובין בלילה ומשום דמילה שלא בזמנה לא הוי מ"ע שהזמן גרמא מש"ה ס"ל דהמול ימול רזוי' הוא דאשה נמי בכלל. משא"כ רז דאמר דאשה אינה כשירה ס"ל כמ"ד דאפי' (אשה) [מילה] שלא בזמנה דוקא זיוס והוי מ"ע שהזמן גרמא ונשים פטורות ולהכי ס"ל דהקרא ואתה את צרייתי תשמור ממעט נשים משום דאשה לאו בת מילה היא והני תנאי כהני תנאי.

ואם כך דרכה של תורה יפלא איך פסוק הרי"ף והרא"ש והרמב"ם והטור דאפילו מילה שלא בזמנה אינה אלא זיוס ויתורא דוי"ו וזיוס ובצרייתא דת"כ וכו"י וכו"א דקיימא לפי המסקנא בחדא שיטתי' וכמ"ש לעיל ופסקו נמי דאשה כשרה למול. ו"ל הטור בהל' מילה (סי' רס"ד): הכל כשירים למול אפי' עבד אשה ע"כ. וכתב צ"י ו"ל: כ"כ הרמב"ם (מילה פ"ב ה"א) והוא מדגריקין בפ"ב דעבודה זרה (דף כז.) איתמר מניין למילה וכו' מאי צינייהו אשה וכו' ולמאן דאמר המול ימול איכא דאיתתא כמאן דמהילא דמיא וכתבו הרי"ף (ג.) והרא"ש (סי' יא) בס"פ רזי אליעזר דמילה הילכך היכא דליכא גברא יהודאה דידע למימהל ואיכא איתתא יהודיתא דידעא למימהל ומהלא שפיר דמי דהלכה כרזי יוחנן דאמר אשה כשרה למול עכ"ל.

הרי דפסקו המה דמילה שלא בזמנה נמי אינה כשירה אלא זיוס ופסקו כר"י דאשה כשירה למול והוי תרתי דסרתן אהדדי ו"ע.

ואין לומר הא דקיי"ל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות

לר"י וכו' ע"ש. הרי דס"ל להדי' דרשות הוא לעשות הדבר אף צמה שהוא פטור לעשות ולהכי פסקו המה דאשה כשרה למוול דלא עזדה איסורא צהכי.

איצרא לפ"ז לכאורה דצרי תו' צחגיגה וצעירוצין סתרי אהדדי דשם כתבו תוספ' דפטור ומותר וצחגיגה משמע דפטור אצל אסור.

*

שם בתוספת ד"ה ולא טובלין ולא מזין אלא ביום קשיא דהתנן במסכת פרה (פי"ב משנה י"א) אין טובלין האזוב בלילה ומזין ביום אבל הוא עצמו טובל בלילה ומזין עליו ביום והכא אמרינן דצריך לטבול ביום ופירש ר"ת דשתי טבילות הן אחת לפני ההזאה כדי לקבל ההזאה ואותה הויא בלילה כדתנן במסכת יבמות (דף מו:): ואחת לאחר ההזאה והיינו ההיא דכתיבא בקרא וההיא הויא ביממא וכו' ומ"מ קשה הכא באיזה טבילה מיירי אי בטבילה דלפני ההזאה וכו' לכך נראה כפירוש ריב"א דהכא מיירי בטבילת אוזב דהויא ביממא כדתנן במסכת (נידה) [פרה שם] ולהכי נקט טובלין ואח"כ מזין וכו' עכ"ל.

נראה בעליל דר"ת וריצ"א המה מחולקי' בגירסא דמתני' דהכא, ריצ"א גרס טובלין ומזין כאשר הגירסא לפנינו וקאי על אוזב טבילת אוזב והזאה כריכין טבילה ציום. ולתירוולו דר"ת גרסינן צמתני' מזין וטובלין דקאי טובלין אטבילת גצרא שהיא לאחר הזאה שצריכין להיות ציום השציעי.

ירושלמי אשר הוצא צתוספ' צשמעתין צד"ה ולא טובלין וכו' והכי נמי משמע צירושלמי דמייתי קרא דוטבל והזה למדרשא דאתקש טבילה להזאה והיינו טבילת אוזב עכ"ל. ועיין צר"ש סוף מס' פרה [פי"ב מי"א] וז"ל: טבל את האוזב ציום טבילת אוזב צמים והזאה תרווייהו צעינן ציום כדרשינן צסוף פ' צ' דמגילה ולא טובלין ומזין אלא ציום דכתיב והזה הטבור על הטמא ציום השלישי וציום השציעי, ואתקש טבילה להזאה, דכתיב וטבל צמים איש טבור והזה על האוהל ועל הכלים עכ"ל.

ועיין צהרצמ"ס (הל' פרה אדומה פרק ששי דין ב') וז"ל: אצל אין מזין ואין טובלין אלא ציום עכ"ל. והוא כגירסת ר"ת. ועיין שם צכסף משנה (פרק י"א מהל' פרה דין ב') וז"ל: ואותה טבילה אינה אלא ציום כדתנן צפ"ב דמגילה דאין מזין ואין טובלין אלא ציום ומפרש צגמרא משום דאיתקש טבילה להזאה עכ"ל. דון מיני' ומינה שהגירסא דמתני' מזין וטובלין.

ותמי' צעיני הלא צירושלמי לפנינו צשמעתין דהכא משמע דקאי אטבילת גצרא ולא אטבילת אוזב וז"ל: ולא טובלין דכתיב והזה וטבל מה הזיי' ציום אף טבילה ציום עכ"ל. משמע דקאי אטבילת אדם ולא אטבילת אוזב.

והראצ"ד (בפרק ששי בהל' פרה) מסכים לדעת הריצ"א וגורס טובלין ומזין וז"ל: אצל אין מזין ולא טובלין אמר אצרהס צמשנה מפרש על טבילת האוזב צמים עכ"ל. הרי להדי' דלדעתו גירסו' המתני' טובלין ומזין וטובלין הוא טבילות איזוב צמים.

ואולי שלחו יד הגדולה והרצצה להגיה דצצרי הירושלמי שהרי לא מצינו צקרא והזה וטבל אלא וטבל והזה. לכן הי' מן ההכרח להגיה כמו שכתבו תו' והר"ש צמס' פרה משמי' דהירושלמי וצגמרא שלפנינו מציא סתם ואיתקוש טבילה להזיי' מר כדאית לי' אטבילת אדם ומר כדאית לי' אטבילת אוזב.

ופירש רש"י צשמעתין מסכים לפירש ר"ת דקאי אטבילו' אדם דעיין צרש"י ד"ה ואיתקוש לטבילה דכתיב צסיפא ורחן צמים והוא הדין לזב וזה עכ"ל. הרי דמפרש רש"י הו דקאמר הש"ס ואיתקוש טבילה להזיי' קאי אטבילות אדם ולא אטבילות אוזב.

ודבר זה למוד ונמצא למידן דדבר זה נפתח צגדולים צפלוגתה דר"מ ור"י דר"מ סצר דהיקש קאי אטבילת אדם ורבי יוסי ססצר אטבילת אוזב, דעיין צמס' יומא (דף ח' ע"א): נימא הני תנאי כהני תנאי דתניא אחד זה ואחד זה מזין עליו כל שצעה וכו' דצרי רבי מאיר רבי יוסי אומר אין מזין עליו אלא שלישי ושציעי צלצד וכו' דכולי עלמא

אצל לפירוש ריצ"א דמפרש דקאי אטבילות אוזב כריכין אנו לפרש הקישא דטבילה להזאה על מה דאיתא צתלמוד

פרה) תפס שיטות ר"מ והראב"ד שם תופס שיטת ר"י כדהארכתי לעיל. וזפרק י"א תופס הרמב"ם שיטת ר"י והראב"ד שיטת ר"מ, והמה לכאורה תרתי הפוכים בנושא אחד.

ו"ל דבאמת נלכו כמו נד דהרמב"ם סבר דמתניתין מיירי מטבילת אדם ולכן גרס הוא אין מזין ואין טובלין וס"ל הקישא טבילה להזיי' לענין יממא ואי נימא דטבילה בזמנו מלוא ודאי אין הקישא למחצה ומקשינן נמי הזיי' לטבילה לענין מלוא, איברא דהרמב"ם דתופס שיטת ר"ת כמ"ש לעיל ור"ת פסק דטבילה בזמנה לאו מלוא כדאית' להדי' בתוספת דיומא (דף ח') ד"ה דכ"ע להני תנאי וכו' וז"ל: ר"ת פסק דטבילה בזמנה לאו מלוא וכו' כרבי יוסי ברבי יהודה דאמר התם דיה טבילה באחרונה עכ"ל. הרי דפסק ר"ת דטבילה בזמנה לאו מלוא. והרמב"ם דתופס בשיטתי' דר"ת ומש"ה הוא פסק נמי גבי שם שהי' כתוב על בשרו כת"ק ולא כר"י דאמר טובל ויורד דכרכו וסבר בזמנה מלוא ועיין בהרמב"ם (הלכו' יסודי התורה פרק ו' דין ו') ע"ש, וכן פסק הוא להדי' בלהכות עבודת יום הכיפורים (פרק ראשון דין ד') וז"ל: בשבעת ימים אלו מזין עליו באפר הפרה בג' להפרשתו וכו' שהוא עי"כ. וכתב שם הכסף משנה דאנן קיי"ל דהלכה כר"י לגבי ר"מ ומש"ה פסק רבינו כר' יוסי ע"כ. הרי דס"ל להרמב"ם להדי' דטבילה בזמנה אינה מלוא, וא"כ לא מצי למימר דאקיש הזיי' לטבילה לענין מלוא דטבילה גופי' קשה מנלן דמלוא היא וכקושי' תוס' ציומא דף הג"ל ד"ה מקשינן הזיי' לטבילה וז"ל: תימא אמאי פשיט להו טפי דטבילה בזמנה מלוא מהזאה עכ"ל הרי דטבילה גופא הוא מן התימא מנלן דבזמנה מלוא ומסולק הקישא הזיי' לטבילה לענין מלוא אלא לענין יממא לחודה מקשינן טבילה להזאה. וא"כ יפה כיון הרמב"ם דבריו דפרק וי"ו גרס אין מזין ואין טובלין וקאי אטבילת אדם ומקשינן טבילה להזאה לעין יממא וטבילת אזור דלכריך להיות ציממא סתם רבי במס' פרה דאין לומר דטובלין במתניתין דהכא קאי נמי אטבילת אזור דא"כ קשה תרתי מתניתין ל"ל. ומה שפסק בפרק י"א דטובלין ומזין בכל עת שירצה טעמו נימוקו אמו עמו משום דאנן קיי"ל דטבילה בזמנה לאו מלוא כשיטת ר"ת

להני תנאי אמרינן טבילה בזמנה מלוא והכא בהא קמיפלגי רבי מאיר סבר מקשינן הזאה לטבילה ורבי יוסי סבר לא מקשינן הזאה לטבילה [עכ"ל].

[וסובר ר' מאיר כיון דמקשינן טבילה להזאה] מה הזאה ציוס אף טבילה ציוס ואין היקש למחצה מקשינן נמי הזאה לטבילה מה טבילת בזמנו מלוא אף הזאה בזמנו מלוא. ורבי יוסי לית לי' הקישא טבילה להזאה, ואטבילת גברא קאי דהא ר"י סבר הזאה בזמנה לאו מלוא ואם אית' דאית לי' הקישא טבילה להזאה אין היקש למחצה, וא"כ הזאה בזמנה מלוא כמו טבילה הלכ' ר' יוסי סבר דהזאה בזמנה לאו מלוא אלא ע"כ דון מינה ומינה דר' יוסי סבר היקש טבילה להזיי' אטבילת אזור קאי ולא אטבילת אדם והוא דעת ריב"ז א' ודעת ר"ת מיוסד על דברי ר"מ.

ואם נפשך לומר לפ"ז מאי מקשה הש"ס לקמן וכן שומרת יום וכו' פשיטא מ"ש שומרת יום כנגד יום מכל חייבי טבילות, משמעו' הקושי' הוא לפי שיטת ריב"ז דסובר טובלין ומזין קאי אטבילת אזור עיין לקמן בתוספ' ד"ה מ"ש וכו' אבל אי איירי בטבילת אזור לכריך לפרש הכי מ"ש שהזכירו שומרת יום לומר שהיא ציוס מכל שאר חייבי טבילות עכ"ל.

איברא לפי מה שמפרש ר"ת והוא שיטו' ר"מ באמת הגירסא לפנינו בש"ס מ"ש שומרת יום כנגד יום וכמו שפירש רש"י ד"ה ה"ג פשיטא מ"ש שומרת יום כנגד יום וכו' עכ"ל ר"ל הלכ' כזר המה בכלל ולא טובלין מ"ש דקביע שומרת יום כנגד יום צבא צפני עממו והוי כדבר שהי' בכלל ויוצא מן הכלל לידון בדבר חדש.

ועיין בהרמב"ם (פרק י"א מהל' פרה דין ב') וז"ל: מי שהזוה עליו בשלישי ולא הזוה עליו בשביעי ושהה כמה ימים טובל בכל עת שירצה אחר השביעי ציוס ציוס צלילה וכו'. ומשיג עליו הראב"ד וז"ל: טובל בכל עת שירצה. אמר אברהם אינו כן בגמרא דקידושין לעולם מונה שלישי ושביעי וטובל אחר הזאה עכ"ל.

נראה דרמב"ם תופס שיטת ר' יוסי והראב"ד תופס שיטת ר' מאיר. ועיין בכסף משנה שם. וברמב"ם (הל' יסודי התורה פר' ששי דין ו') ובכסף משנה שם.

איברא לפ"ז מן התימא דהרמב"ם (בפרק ששי בהלכות

יום שיהי' וכו' אמנם אם לא נתאחרה הזוהרה והלך הענין כמזותו הנה מן הראוי שתקדים הזוהרה ציום השציעי ואחר הזוהרה יטבול צמי מקוה ציום ההוא ויעריב שמשו וכו' עכ"ל ע"ש.

הרי להדי' דמחלק הרמב"ם צין הזוהרה וטבילה בזמנה לאחר הזמנה ומפרש המתנייתין דפרה לאחר זמנה דון מיני' ומינה דמתנייתין דהכא איירי בזמנה ואם כן מעיקרא דדינא אין מקום לקושי' התו' וכמ"ש. וכן מחלק הרמב"ם בספרו הלכות פרה (פרק י"א דין ב') צין בזמנה לאחר זמנה ע"ש.

אמנם דברי הראב"ד עדיין כריך ביאור שהרי בפרק ו' בהלכות פרה משיג על הרמב"ם וגרס טובלין ומזין ומפרש דקאי על טבילת איזוב ולא אטבילת אדם ולית לי' האי הקישא ורחץ צמים שהוא טבילת אדם ולהזוהרה דאין היקש למחצה ואי ס"ד דילפינן טבילה מהזוהרה לענין יממא א"כ הוי לי' למילף הזוהרה מטבילה לענין מזוהרה ור"י סבר לא מקשינן הזוהרה לטבילה כדאית' ציומא ואיך פסק הוא בפרק י"א דטבילה והזוהרה בזמנה מזוהרה והרי תרתי דסתמן אהדדי.

ומה שמקשה מגמרא דקדושין דמשמע לעולם מונה שלישי ושציעי וטובל אחר הזוהרה עכ"ל עיין שם יש חלופי נוסחאות אי גרסינן שלישי ושמיני או רביעי ושמיני אי גרסינן ד' וח' י"ל דטבילה בזמנה מזוהרה ואי הגירסא ג' וח' י"ל דטבילה בזמנה אינו מזוהרה. וכן מפרש רש"י להדי' בקידושין בד"ה מטומאתו ה"ג, אבל היכא דעבד בשלישי ובשמיני דקא מפיש צימי טהרה אימא שפיר דמי ולא גריס ברביעי ובשמיני דהא ודאי שפיר דמי וכו' ואי גרסי' הכי לענין מצות הזוהרה בזמנה הוא דגרסינן עכ"ל.

וא"כ הרמב"ם גריס ג' וח' ולכך ס"ל דטבילה והזוהרה בזמנה אינה מזוהרה והראב"ד הי' לפניו הגירסא בד' ובח' ולהכי ס"ל דטבילה והזוהרה בזמנה מזוהרה. וא"כ עדיין דברי הראב"ד כריך מודעי רבה לאורייתא ודבריו כריכין ביאור לעמוד על אופיו של הדברים וצלימוד הישיבה הארכתי.

ולית להאי הקישא הזוהרה לטבילה לענין מזוהרה דמאי אולמא האי מהאי וכקושי' תו' דיומא ותריויהו לא מזוהרה הוא כ' יוסי בר"י דאמר די' לטבילה באחרונה ודברי הרמב"ם נדקו יחדיו יהי' תמים.

ועדיין כריכין אנו מודעי רבה לאורייתא ליישב קושי' התוספ' מתנייתין דהכא אמתנייתין דפרה לפי דעת הרמב"ם דהוא לא ס"ל דשתי טבילות יש אחת לפני הזוהרה ואחת לאחר הזוהרה דהא לא נזכר בספרו שצריך לטבול צ' טבילות אחת קודם הזוהרה ואחת לאחר הזוהרה.

ונראה דהרמב"ם מחלק צין טבילה והזוהרה בזמנה לטבילה והזוהרה לאחר זמנה, דמתנייתין דהכא איירי מטבילה והזוהרה בזמנה ומקרא מלא דיצר הכתוב והזה הטוהר על הטומא ציום השלישי וציום השציעי וגבי מילה נמי כתיב וציום השמיני ימול וכמו גבי מילה קיי"ל דזריזין ומקדימין למזוהרה כמו כן בהזוהרה המזוהרה בשעת' הוא מאור הבוקר דהואיל ותני הכא גבי הדדי דמיין להדדי ומזין עליו ציום השציעי מבוקר היום ואחר הזוהרה יטבול ציום ההוא כמאמר הקרא וחטאו ציום השציעי ורחץ צמים וגו' ומתנייתין דהתם מיירי מטבילה והזוהרה לאחר זמנה וכיון שכבר עבר זמנה כל שעת' ושעת' זמנה הוא, ומן הראוי להיות שהטבילה יחויב אף כלילה דמזוהרה הבאה לידו אל יחמינה וכל מה שתוכל להקדים הטבילה יש להקדים. משא"כ בהזוהרה דכתיב וציום וארי' הוא דרבעה עליו וא"א להזות כלילה אלא דוקא ציום ומשום זריזין מקדימין למצות יקדים טבילה כלילה כדי להזות עליו מיד ולאחר מבוקר היום.

וכן יש להוכיח כן ממשמעו' שיגר' לישנא דמתנייתין התם דקתני אבל הוא עצמו טובל כלילה ומזה עליו ציום שאין מזין עד שתנך החמה עכ"ל משמע דמש"ה טובל כלילה כדי להזות עליו תיכף מבוקר היום. וכן מפרש הרמב"ם להדי' בפ' המשנה וז"ל: אמנם טבילת האישי הטומא עצמו יחויב כלילה וזה עליו מבוקר היום זהו אם נודמן שנתאחרה הזוהרה לאחר יום השציעי אשר יזה באיזה

עוד שם בא"ד: ומ"מ קשה הכא באיזה טבילה מיירי אי בטבילה דלפני ההואה כדמשמע לישנא דנקט טובלין ברישא אם כן הוויא אפילו בליילה כדפרישית ואי מיירי באותה שלאחר הוואה מאי איריא משום דאיתקש להוואה תיפוק ליה משום דהוויא לאחר ההואה ואינה אלא ביום ולמעוטי לילה עכ"ל.

ומיישז רש"י דקושי' חדא מתורץ צירך חזירתה דודאי הקישא טבילה להזאה אינו מן הצורך משום דהוי לאחר ההזאה ואינו אלא ציוס אלא להורות על ז' וז'ה שאין בהן הזאה מ"מ דון מינה ומינה שצריך להיות ציוס. ולזה כוון רש"י וחתקוש טבילה דכתיב צסיפא ורחץ צמיס וה"ה לז' וז'ה ר"ל דהקישא צ' ללמוד ממנו ז' וז'ה אס אינו ענין לגופו שאינו מן הצורך שהרי מגופי' דקרא משמע צ' ללמד על ז' וז'ה וכל שטבילתן ציוס שצריך להיות ציוס. ועיין צביאוריניו צס"ד לקמן בקושי' הש"ס וכן שומרת יוס פשיטא מ"ש שומרת יוס וכו' מה שמרחשין שפתי שס.

וי"ל דרש"י מיישז קושי' זו צלחות לשונות לשון זהורית ד"ה ואיתקש טבילה, דכתיב צסיפיה ורחץ צמיס והוא הדין לז' וז'ה עכ"ל. דקשי' ל' לרש"י קושי' תו' ל"ל מאי ארי' משום דאיתקש להזאה ת"ל משום דהוי לאחר הזאה וכו'.

זאת ועוד אחרת קשי' ל' הא דתני צמתני' וכן שומרת יוס כנגד יוס וכו' שהוא דומי' לטבילות טמא מת שצריכות להיות ציוס מנ"ל דלמא טמא מת שאני דאיתקש להזאה מה הזאה ציוס אף טבילה ציוס משא"כ ז' וז'ה שאין בהם הזאה מנ"ל להיות דוקא ציוס.

*

שם בתו': לכך נראה כפירוש ריב"א דהכא מיירי בטבילת אוזב וכו' עכ"ל.

מש"ה מותר לטבול ציוס הכיפורים דטבילה צומנה מצוה והטעם כדמפרש רש"י שס בצמכת שבת דף הנ"ל וז"ל: טבילה צומנה מצוה דכתיב והי' לפנות ערב ירחץ צמיס עכ"ל.

ועפ"ז מיושז קושי' תו' צמס' יומא' (דף ח' ע"א) צד"ה מקשינן הזאה לטבילה תימא אמאי פשיט להו גופי' דטבילה צומנה מצוה מהזאה עכ"ל ע"ש.

ולפי מה שפי' רש"י דילפינן והי' לפנות ערב ירחץ צמיס אס כן לטבילה צומנה מצוה סמיכות מקרא מלא דבר הכתוב והי' לפנות ערב וגו'.

משא"כ מתני' דפרה מיירי צטבילה שלא צומנה ואז אדם טובל צלילה כדמחלק הרמב"ם צמס' פרה וז"ל: אמנס טבילת האיט הטמא עצמו יחויב צלילה ויזה עליו מצוקר היום זהו אס נזדמן שנתאחרה ההזאה לאחר יוס השביעי אשר יזה באיזה יוס שיהי' וכו' אמנס אס לא נתאחרה ההזאה והלך הענין כמאומה הנה מן הראוי שתקדים הזאה ציוס השביעי ואחר הזאה יטבול צמי מקוה ציוס ההוא ויעריב שמשו וזה לשון התורה, אמר וחתאו ציוס השביעי וכצס צגדיו ורחץ צמיס וטהר צערב עכ"ל.

ואי קושי' עדיין לא פלטית וקושי' תו' צמקומה עומדת דהתנן (בפרק) [צמס'] פרה [עי' פי"צ מי"א] אין טובלין האוזב צלילה ומזין ציוס אצל הוא עצמו טובל צלילה ומזין עליו ציוס. אלמא טבילת אדם צלילה.

וביחוד לפי מה דמפרש הרמב"ם צמס' פרה אמנס טבילת האיט שטמא יחויב צלילה וכו'. ועיין צמס' יומא' (דף וי"ד ע"א) וז"ל: כל חיובא טבילתן ציוס וכו' פירש רש"י: כל חייבי טבילות ציוס דיליף צמס' מגילה וחתאו ציוס השביעי ורחץ צמיס וגו' עכ"ל. ועיין (דף פ"ח ע"א) וז"ל: הז' והז'ה המצורע והמצורעת וצועל נדה וטמא מת טובלין כדרכן ציוס הכפורים וכו'. ועיין צמס' שבת (דף קכ"א ע"א) מפרש (תו') [רש"י] צד"ה הז' וכו' טובלין ציוס מששהיר המזרח ציוס השביעי שלהם, וטעמא צפרק שני דמגילה מקרא דציוס השביעי מקצת שביעי ספירה וכו' עכ"ל.

מכל הלין מילין משמע שטבילה צריך להיות ציוס וא"כ עדיין סתרי אהדדי מתני' דפרה וצרייתא דיומא.

וי"ל דצרייתא דיומא מיירי שהטבילה הוא צומנו

וכן פוסק הרמב"ם בספרו היד דהא' פרה (פרק ו"ו דין ב' ופרק י"א דין ב') ע"ש. וכן משמע להדי' בתוספת בסמוך ונראה ו"ל: ואם תיפתר שזה מאתמול ועכשיו הוא טובל בשמיני אין זו טבילה בזמנה ולא דחה יוה"ך. זרם שיש עיון בתוספת מס' שבת (דף קכ"א ע"א)

זד"ה הכי גרסינן דשם משמע אפילו למ"ד דקוצר טבילה בזמנה לאו מנחה אפילו הכי קתני כל חייבי טבילות טבילתן זיוס. ועד המוכיח שאפי' טמא מת ושרץ שאין צריך טבילה לאכילה יכולין לטבול זיוס עכ"ל. וא"כ לקביעה קמא קא מהדרינא שהדבר צריך לפניו לדברי ריב"א.

*

שם בתו' בא"ד: ומיהו קשה לר"י דהא אמר בשלהי מסכת יומא (דף פח.). הוב והזבה וממא מת טבילתן ביום וכו' אי משום דטבילה בזמנה מצוה מכל מקום ההואה הויא שבות וכו' וצ"ל שקיבל ההואה מקטן או בשוגג או שעבר והזה עכ"ל.

לכאורה יפלא איכפול תנא לאשמועינן בקטן או בשוגג או צמוד הלך כלל זדינו כמה פעמים צ"ס דאי עזיד לא קתני ובקטן הלך הצ"ד מנחה להפרישו בשבת עיין צ"ח (סי' שמ"ג) ע"ש.

ובפרטות הקטן הוא מזה על הגדול וא"כ הגדול מסייע כדאיתא צמס' י"ט (דף כ"ב ע"א) גבי כחול עיני' בשבת וצ"ט [ו"ל]: אממר שרי למכחל עינא מנכרי בשבת איכא דאמרי אממר גופיה כחל עינא מנכרי בשבת אמר ליה רב אשי וכו' הני מילי היכא דלא מסייע בהדיה אכל מר קא מסייע בהדיה דקא עמיך ופתח אמר ליה איכא רב צדיד דקאי כותך ושניי ליה מסייע אין זו ממש.

ומפרש רש"י צד"ה מסייע וכו': מי שאינו עושה מלאכה ממש, אלא מסייע מעט כי האי, ובלאו הוא מתעבדא אין זו ממש וכו' עכ"ל.

הרי דווקא גבי כחול עין שרי כה"ג דמסייע כי האי אין זו ממש דבלאו הוא מתעבדא, משא"כ גבי הזאה דכל מה שטרם בקטן הוא בשביל הגדול והוא עיקר מסייע והוי דומי' דמקיף וניקוף דאיסורא איכא אפילו בלא מסייע עיין צ"ד (סי' קפ"א סי' ד').

ולולי דבריהם אמינא לישב קושי' תו' דצרייתא דיומא איירי מטבילה שהיא בזמנה שהיא מנחה מאי אמרת מ"מ ההואה הוי שבות אי משום הא לא ארי' די"ל דצרייתא דיומא אחי' כמ"ד דאמר אין עירוב והוא"ה ל"כ ומש"ה דוקא בשבת איכא איסור שבות משום גזירה דרבה כדאיתא בפסחים (דף ס"ט ע"א) ו"ל: והואה מאי טעמא לא דחיא

שבת מכדי טלטולי צעלמא הוא תדחי שבת משום פסח אמר רבה גזירה שמה יטלנה ויעצירנה ארבע אמות ברשות הרבים עכ"ל. הרי דבשבת אסור משום איסור והוא"ה משא"כ זיוס הכיפורים דאיכא למימר דאין עירוב והוא"ה צ"כ וכדעת רפרס צמס' יומא (דף ס"ו ע"ב) ו"ל: עתי ואפילו בשבת למאי הלכתא וכו' אמר רפרס זאת אומרת אין עירוב והוא"ה ל"כ עכ"ל. ומפרש רש"י צד"ה זאת אומרת מדאיצטרך למיתני עתי ואפילו בשבת איכא למשמע דאין איסור והוא"ה צ"כ דאי יוס הכיפורים כשבת להוא"ה ל"ל קרא וכו' ע"ש.

הרי להדי' דס"ל לרפרס דאין איסור והוא"ה צ"כ וא"כ מותר לטבול ולהזות צ"כ דטבילה והוא"ה בזמנה היא ולא שייך גזירה דרבה צ"כ כמו בשבת. ועיין צמס' שבת (דף ק"ב ע"א) מה שמפרש רש"י שם צד"ה אף אם היתה שבת וגו'. ועיין ביצמות (דף ל"ד ע"א) צרש"י צד"ה אם היתה שבת וכו' עיין שם.

ואם נפשך לומר הלך ש"ס ערוכה צמס' כריתות (דף י"ד ע"א) ו"ל: ר"מ אומר וכו' ונתני אם הוציאו חייב מ"ט קתני אם היתה שבת אמר רפרס זאת אומרת עירוב והוא"ה לשבת ואין עירוב והוא"ה ל"ה ממאי דלמא יש עירוב והוא"ה ל"ה והכי קתני אם היתה שבת והוציאו חייב אף משום שבת וי"ה אלא אי איתמר דרפרס על הדא איתמר דתניא ושלח ציד איש עתי איש להכשיר את הזר עתי אפילו בטומאה ואפי' בשבת עתי צמזומן קתני עתי אפילו בשבת אמר רפרס זאת אומרת עירוב והוא"ה לשבת ואין עירוב והוא"ה ל"ה ממאי שאני שעיר המשתלח

הכפורים והלא אסור לעשות מלאכה עד שיצדיל ותו שמא ילך אלל בקי כדחיישינן בר"ה שחל בשבת ואם כן היה לנו למיחש להאי גזירה וכו' ורבינו שמואל אומר דדוקא בשבת ובר"ה דאם מעצירו ארבע אמות ברשות הרבים איכא איסורא דאורייתא דהא ודאי יש לחוש אלל במונאי יוה"כ דאפילו אם מעצירו ד' אמות ברשות הרבים לא הוי אלל איסור דרבנן דהא ודאי לא גזר דהוי גזירה לגזירה עכ"ל. הרי להדי' די"כ קיל משבת ואף עתה אינו אלל מדרבנן והטעם דאין עירוב והולאה ליה"כ כמשמעו' הלישנא מתירונו של תו' והכל חוזר וניעור דברייתא דיומא מסכים דאין עירוב והולאה ליה"כ וכדעת רפרס וכמ"ש.

*

שם בתוספ' ד"ה מאי שנא שומרת יום כנגד יום וכו', אי ולא טובליון דלעיל מיירי בטבילת אדם אתי שפיר דבעי מאי שנא שהזכיר בפני עצמה אבל אי איירי בטבילת אוזב צריך לפרש הכי מאי שנא שהזכיר שומרת יום לומר שהיא ביום מכל שאר חייבי טבילות עכ"ל.

ע"כ דבר זה נמצא למד וצא ללמד דה"ה ז' וצבה דאלת"ה קשי' מנ"ל דשאר חייבי טבילות חוץ מטמא מת שטבילתן ציוס דלמא דווקא טמא מת דגלי קרא דאיתקוש טבילה להזאה היכא דגלי גלי היכא דלח גלי לא גלי אלל ודאי הקישא דא אשאר חייבי טבילות דאגופי' לא אינטריך וא"כ שומרת יום כנגד יום לאו מילתא דפשיטא הוא ואינטריך לאשמועינן שהוא ציוס כמו טמא מת ומש"ה תני ודייק מתני' וכן שומרת וכו' להורות שיוצא דדוגמא כטמא מת. ונראה לפרש דהש"ס מקשה דא מגו תרתי דקשי' לי פשיטא ואם נפשך לומר דאינטריך לאשמועינן דהוי אמינא דלמא דווקא צטבילת טמא מת דאיתקוש טבילה להזאה משא"כ בשאר חייבי טבילות דיוס דליכא שום היקוש ה"א דמותר לטבול בכל עת אף כלילה להכי אשמועינן ציוס ולא כלילה א"כ קשי' מ"ש שומרת יום כנגד יום מכל חייבי טבילות ר"ל למה נקיט שומרת יום יותר מכל חייבי טבילות שהן ציוס כגון הזב והזבה ומצורע ומצורעת ובעל נדה ומשני הש"ס שומרת יום כנגד יום אינטריך לי' דסד"א דיוצא מן הכלל ואי עביד מקצת שימור כלילה יכולה לטבול קמ"ל כיון דבעיא ספירה ספירה ציממא הוא וכיון דתני

דהכשירו ציה"כ צך אלל דרפרס דותא היא עכ"ל. וכתבו תו' שם ד"ה אלל דרפרס דותא היא, וצפרק שני שעירים (יומא טו:) איתא נמי הא דהכא ולא דחי דילמא שאני שעיר המשלח כו' כדדחי הכא אלל רגילות הוא דברי תורה עניים במקומם ועשירים במקום אחר עכ"ל. הרי דלפי המסקנא הא דרפרס דותא היא. אי משום הא לא תצרא דמ"מ י"ל דברייתא דיומא ורפרס צחדא שיטתא קיימי דאין עירוב והולאה ליה"כ וליכא גזירה דרבה דהזאה די"כ וכמ"ש. ומנאאתי מניאה דאתי לידי רא' מונק לדברי ממה שכתבו תו' לעיל (דף ד' ע"ב) ד"ה ויעצירנה ארבע אמות ברשות הרבים ו"ל: אך נשאל לר"י הלוי איך תוקעין במונאי יום

הגה נראה בעליל מווקק דרש"י ותו' המה מחולקי' בגירסת הש"ס, דרש"י גורס פשיטא מאי שנא שומרת יום וכו' כדמפרש רש"י להדי' ד"ה הכי גרסינן מאי שנא שומרת יום וכו' עכ"ל. והכי מקשה הש"ס הלא טובלין קאי על כל חייבי טבילות שטבילתן ציוס פשיטא ששומרת יום הוא תוך הצאים ומ"ש דנקט להא תו צאנפי נפשי' הא תני לי' אין טובלין והוי דבר שהי' בכלל ולמה פרט דין זה ותני בכלל וצפרט. ותו' גריס מ"ש שומרת יום ולא גריס פשיטא שהרי טובלין קאי אטבילות אוזב וא"כ קושי' הש"ס הא דתני שומרת יום כנגד יום מאי שנא שהזכירה שומרת יום לומר שהיא ציוס מכל שאר חייבי טבילות. אמור מעתה לפי פירש רש"י מאי מקשה הש"ס פשיטא הלא טובא קמ"ל שהרי רש"י מפרש ד"ה ואיתקוש טבילה דכתיב צסיפא ורחץ צמים וה"ה לזב וצבה עכ"ל. וכבר צארתי לעיל שכוונת רש"י צזה להורות דילפינן חייבי טבילות ציוס מהקישא דטבילת טמא מת להזאה דלגופא לא אינטריך דהא צדהי' כתיב ורחץ צמים וטהר צערב ש"מ דטבילה ציוס הוא עיין צמהר"ש סוף מס' פרה, אלל

שומרת יום ה"ה לזב וזבה וכל חייבי טבילות במשמע. ולפי מה דפירש תוספ' רהיטת ושיטפת הש"ס דהקו' הוא מ"ש שהזכירו שומרת יום לומר שהיא ציוס מכל שאר חייבי טבילות הלא שומרת יום כנגד יום אינטריך לאשמועינן שצריכה להיות דווקא אחר הנך החמה שהיא בצירור היום דכיון דבעיא ספירה ספירה ציממא היא דהלא גירסת התו' הוא צד"ה ולא טובלין ולא מזין אלא ציוס וצומרת יום הגירסא הוא עד שתנך החמה } ולא כמו שמפרש רש"י שתנך החמה קאי אכולהו { וא"כ מאי שנא דפלגינהו מהדדי אלא וודאי לחלק יצא ומילי מילי קתני דהני דקתני בהו ציוס טבילותן מעלות השחר דמיקרי יום מדכתיב והי' הלילה למשמר והיום למלאכה משא"כ צומרת יום צריכה להיות הטבילה דווקא אחר הנך החמה שאז יצא צוודאי מספיקא דיומא והא דקתני וכולן שעשאן מעלות השחר כשר קאי אדלעיל אהני דקתני בהו אלא ציוס וכולל בכייל רבה כל שאר חייבי טבילות חוץ משומרת יום שיצא מן הכלל וללמד יצא לחלק להורות דזמנו של זה לא כזמנו של זה ופלגינן דיבורא וחילוק ידענא בין שומרת יום לשאר חייבי טבילות.

פסק גבי שומרת יום דאם טבילה מעלות השחר כשר כמו בשארי חייבי טבילות וזה לשון הרמב"ם (בפרק ה') מהל' משכב ומושב (דין וי"ו): וזה קטנה שטבילה ציוס השמור שלה אחר הנך כמו שציארנו וכו' אם נגמר היום ולא ראתה כל שנגעה בו טהור וצועלה טהור וכו' טבילה זליל השמור קודם שיעלה עמוד השחר הרי זו כמי שלא טבילה וכו' עכ"ל. משמע הא אם טבילה בעלות עמוד השחר טבילתה עולה יפה כמו כל חייבי טבילות והסברא נותנת דאין חילוק בין שומרת יום לשאר חייבי טבילות דכך משמע מפ' רש"י בשמעתי דמפרש צד"ה קא משמע לן, כיון דהאי אחד לאחד משום ספירה היא, מדוגמת ספירת שבעה, כל ספירה דיממא היא, דכתיב וספרה לה שבעת ימים עכ"ל. הרי דספירת יום כנגד יום ילפינן מספירת שבעה ושניהם שקולים המה ואין חילוק ביניהם ולא לחלק יצאה וא"כ לקיבעא קמא קא מהדרינן מאי קא מקשה הש"ס דילמא חילוק ידענא כמ"ש.

ועוד יש לאלקי מילין להא דמפרש רש"י דספירה אחר לאחד היא מדכתיב וספרה לה ז' ימים ולא מציא הקרא כל ימי זובה וגו' אשר כתובה לפנינו בתירווא דהש"ס והך קרא צומרת יום גופא קא מיירי כדמפרש רש"י בעצמו צד"ה משום דכתיב יהיה גרסינן, כל ימי זוב טומאתה כמשכב נדתה יהיה לה, והך קרא צראיית שומרת יום כנגד יום קאי, מרבווי כל ימי דרשינן לה במסכת נדה (עג, א), ואמרינן התם: יהיה לה, מלמד שקופרת אחד לאחד, קאת מיום המחרת וכו' עכ"ל. וזלימוד השיצה הארכתי.

דף ב' ע"ב

שם בגמרא: וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, מה"מ אמר רבא דאמר קרא ויקרא אלהים יום למאור ובא קראו יום אלא מעתה ולחשך קרא לילה הא ק"ל דער צאת הכוכבים לאו לילה הוא עכ"ל.

ומסכים לדעת ר' יהודה ללא איצרא לילה אלא לשינתא, א"כ עסק בתורה מידי יום ציומו ט"ז שעות, ושינתא הכא בשמעתתין דמפרש דמעלות השחר עד זאת הכוכבים הוא יום.

ואם כך הנחה ארבע אמות של הלכה מה מאוד נדקו דברי תו' הכא והתם בפסחים, דודאי הא דכתבו תו' הכא וגרסו דעם זאת הכוכבים לילה הוא הא קודם לכן ספיקא הוא כל זה מפרשו לפי דעת רבא, אמנם לפי המסקנא ק"ל כר' זירא דאמר מעלות השחר ועד זאת הכוכבים יממא הוא מדכתבי ואנחנו עושים במלאכה מעלות השחר וכתבי והיה לנו הלילה למשמר והיינו טעמא דר' יהודה דאמר לא איצרא לילה אלא לשינתא משום דהוא סבר דזמן הלילה לא הוא אלא ח' שעות וקיי"ל דלעולים ישלש אדם שנתיו שליש שינה כדארכתי לעיל ומן מאיר וצא עד זאת הכוכבים מיקרי יממא ולכן כתבו תו' התם בפסחים דק"ל במגילה דעד זאת הכוכבים מיקרי יממא דכן הוא בראמת מסקנת הש"ס הכא צין לשיטת רש"י וצין לפי שיטת תוספות.

ועד יעלה מן הארש ארשת שפתי דעת דמקרא מלא דבר הכתוב ואנחנו עושים במלאכה מעלות השחר עד זאת הכוכבים ואומר והיה לנו הלילה למשמר הרי להדיא דמן מאיר וצא עד זאת הכוכבים הכל מיקרי יממא.

ואם יעלה על רעיוןך הלא ש"ס ערוכה ריש מס' ברכות וז"ל אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר ואנחנו עושים וגו' הרי דלאו ראיה גמורה היא. אי משום הא לא איריא, דכבר הרגישו תוס' בזה התם בצרכות וכתבו דלענין קריאת שמע איכא ראיה גמור משום דהקרא לא מיירי מק"ש וז"ל התוס' שם דז"ה אע"פ שאין ראיה לדבר ראיה גמורה אינה דהא לא מיירי התם לענין קר"ש עכ"ל הרי דדווקא לענין ק"ש לאו ראיה הוא אצל לכל הדברים ראיה מוצק הוא דמעלות השחר עד זאת הכוכבים מיקרי יממא וכמ"ש.

אכן עדיין מידי הרהור לא יאנו, הלא קיי"ל בכל מקום

הרוצה להחכים ולעמוד עד כמה השיעור מעלות השחר עד הנך החמה ומשקיעת החמה עד זאת הכוכבים שניהם שקולים לדעת רבא ה' מילין, דעיי' במס' פסחים (דף צ"ג ע"ב) וז"ל: מעלות השחר ועד הנך החמה ה' מילין משקיעת החמה ועד זאת הכוכבים ה' מילין פשו להו תלתין ט"ו מפפרא לפלגא דיומא וט"ו מפלגא דיומא לאורתא וכו'. אמר מר מעלות השחר עד הנך החמה ה' מילין מנא לן דכתיב וכמו השחר עלה ויאילו המלאכים וגו' וכתבי השמש יצא על הארץ ולוטו צא זוערה ואמר ר' חנינא לדידי חזי לי ההוא אתרא והוי חמשה מילין וכו' עכ"ל.

עוד שם בסמוך ונראה (דף צ"ד ע"א) אמר רבא שיתא אלפי הוי עלמא וסומכא דרקיע אלפא פרסא חדא גמרא וחדא סברא סבר לה כי הא דאמר רבה בר בר חנה אר"י כמה מהלך אדם ציוני ציוס יו"ד פרסאות ומעלות השחר ועד הנך החמה ה' מילין משקיעת החמה עד זאת הכוכבים ה' מילין נמצא עוביו של רקיע אחד מששה ציוס עכ"ל.

אמור מעתה דלפי דברי רבא דאמר רקיע הוא החלק הוי"ו מהיום א"כ עובי רקיע הוא ה' מילין והוא שש שעות הן בכניסתו הן ביציאתו, וא"כ לפי דברי ר' זירא דאמר ואנחנו עושים במלאכה וגו' מעלות השחר ועד זאת הכוכבים נמצא היום מן מאיר וצא עד זאת הכוכבים הוא ט"ז והלילה הוא ח' שעות.

לפ"ו הא דאמר רב יהודה בעירו צין (דף ס"ה) לא איצרא לילה אלא לשינתא ור"ש צן לוי אמר לא איצרא לילה אלא לגירסא אמרי לי לר' זירא מחדדן שמעתתיך א"ל דיממי נינהו עכ"ל, לר' יהודה דאמר לא איצרא לילה אלא לשינתא הוא ח' שעות שליש היום ודבר זה רמו דוד המלך ע"ה צתהלים א"ז ישנתי א"ז ינות לי, והוא ח' שעות ולעולם ישלש אדם שנתיו א"ז ישנתי הוא שליש שינה, א"ז תשכיל שליש לימוד א"ז תלית לעשות מו"מ יפה ת"ת עם דרך ארץ. ומשמעו דר' זירא דאמר שמעתתי דיממי נינהו

דדצרי תורה מדצרי קבלה לא ילפינן כדאיתא להדיא צריש מס' צ"ק וז"ל: ת"ר ג' אצות נאמרו צשור הקרן וכו' קרן מנא לן דת"ר כי יגח אין נגיחה אלא צקרן שנאמר ויעש לו נדקיה צן כנענה קרני צרוז ויאמר כה אמר ה' צאלה תנגח את ארס וגו' ואומר צכור שורו הדר לו וכו' מאי ואומר וכי תימא דצרי תורה מדצרי קבלה לא ילפינן תא שמע צכור שורו הדר לו עכ"ל הרי להדיא דד"ת מדצרי קבלה לא ילפינן וא"כ מן התימנה הוא מאי מקשי' תוס' *

התם דנכשיר שחיטת הפסח משקיעת החמה דהא ק"ל צמגילה דעד ז"ה מיקרי יממא וגדולה היא עלי מהיכי תיתי לומר להכשיר שחיטת הפסח משקיעת החמה משום דעדיין נקרא יממא עד צאה"כ כמאמר הקרא ואנחנו עושים צמלאכה מעלות השחר ועד צאת הכוכבים הלא ד"ת מדצרי קבלה לא ילפינן וא"כ אין מקום לקושי' תוס' ומעיקרא דדינא לק"מ וז"ע.

*

עוד שם בגמרא: וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, מנא ה"מ אמר רבא דאמר קרא ויקרא אלקים לאור יום למאיר ובא קרא יום וכו' עכ"ל.

ואם יעלה על רעיוןך לפ"ז דגלי לן אוריית' מדכתיב ויקרא אלקים לאור יום למאיר וצא קראו יום כדצרי רצא וא"כ ממאיר וצא נקרא יום ונחשבת ליום גמור כמו מהנך החמה והלאה ומדנחשב ליום צרור שורת הדין נותן דמיד מעלות השחר הכשר גמור הוא לקרות המגילה ולמולין וטובלין ומוזין דזה הוא הכשר מצוה כראוי להיות מן הזריזין ומקדימין למצוות וא"כ יפלא למה נקט צמתניתין וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר דמשמע צדיעצד ולא לכתחלה. ונראה דצאמת הרגיש רש"י ז"ל צזה ולהכי נקט רש"י צד"ה וכול שעשו וכו' דמע"ה יממא הוא אצל לפי שאין הכל צקיאין צו צריך להמתין עד הנך החמה עכ"ל. כוונתו דצאמת מעלות השחר נקרא יממא והכשר המצוה הוא מיד מעלות השחר ואין מן הצורך להמתין עד הנך החמה אלא לפי שאין הכל צקיאין צו קצעו להמתין עד הנך החמה. אכן דצרי ר' זירא צריכה לפני ולפנים, דהוא סצר דמעלות השחר ועד צאת הכוכבים נקרא יממא וא"כ ממחשיך וצא *

עד צאת הכוכבים יממא הוא כמו מעלות השחר ועד הנך החמה ולדידי' קשיא דה"ל למתניתין לאשמועינן נמי דין זה והכי הוי ל"י למתני' וכולן שעשו מעלות השחר או צין השמשות ממחשיך וצא עד צאת הכוכבים כשר.

ואפשר לומר דמש"ה נקט התנא דאם עשו מעלות השחר כשר לחודא משום דצהא ליכא פלוגתא צין רצא לר' זירא דתרווייהו מודו דמע"ה נקרא יממא משא"כ ממחשיך וצא עד צאת הכוכבים ודאי לר' זירא נקרא יממא כמו מעלות השחר עד הנך החמה, איצרא לרצא ממחשיך וצא לילה הוא ואף צדיעצד לא יכא ומש"ה לא נקט זה צמתניתין משום דצפלוגתא לא קמיירי אלא דסמך התנא על המצין דהענין מצואר מאליו דלמאן דסצר כשיטת רצא ממחשיך וצא לילה הוא ואפילו צדיעצד לא יכא ומאן דסצר כשיטת ר' זירא נחשבת ממשיך וצא כמו מעלות השחר ועד הנך החמה ומר כדאית ל"י ומר כדאית ל"י כן יש ליישב ודוחק הוא.

*

עוד שם: אלא מעתה ולחושך קרא לילה הא ק"ל דער צאת הכוכבים לאו לילה.

ותוס' גרסו דער צאת הכוכבים לילה הוא ומשמע דקודם צ"ה איכא ספיקא כמ"ש לעיל ועיין בריש פסחים דשם גרם הש"ס והא ק"ל דער צאת הכוכבים יממא הוא ומשמע דער צ"ה וודאי יממא הוא לקרותה ביום כדאיתא בא"ח (סי' תרצ"ב סעיף ד') וז"ל מי שהוא אנוס ואינו יכול לילך לבה"כ וצריך להמתין עד אחר שקראו הקהל וקשה עליו לישב בתענית כ"כ יכול לשמוע קריאתה מבע"י מפלג המנחה ולמעלה וכו' עכ"ל.

הוא לאו סגי בשקיעת החמה דלריך להשלים עד הלילה, דר' זירא אמר לך דהלשון שקעה עליו חמה פירושא הוא ששקעה עליו לגמרי והוא לבסוף שקיעתה והיינו צאה"כ. ודוגמא לזה מצינו שמקשים תוס' במס' ע"ז (דף ל"ד ע"א) דז"ה מתענין לשעות וכו' וז"ל ומה שאנו נוהגין להתענות עד צאה"כ אע"ג דאמרין בפ"ג דתענית כל תענית שלא שקעה עליו חמה אינו תענית משמע דבשקיעת החמה סגי והוא ה' מילין קודם צאה"כ לא מחמתין נפשין לספיקא, ועוד דשמא לשון שקעה ר"ל שקעה לגמרי עכ"ל. הרי לפניך להדיא שלשון שקעה פירושא ששקעה לגמרי כמו כן יש לפרש אליבא דר' זירא וכמ"ש.

ואשתרובי אשתרצב ויולא כדוגמא הא דקילפינן בזבחים (דף נ"ד ע"א) דדם נפסל בשקיעת החמה מדכתיב ציום הקריבו את זבחיכם ולר"ז דסבר מע"ה ועד צאה"כ יממא מיקרי ז"ל נמי דשקיעת החמה פירושא הוא ששקעה לגמרי כמ"ש. ואם נפשך לומר אף קרא ציום זבחיכם ללמוד מיני' דדם נפסל בשקיעתה"ח תיפוק לי' מציום אותו נפקא כדאמר הש"ס בסמוך ונראה, ולהזיה דכתיב ציום אותו וגו', כבר הרגישו תוס' בזה ומתרגלים דמציום אותו לחוד ה"א דדם אינו נפסל אלא עד צאה"כ ומיתורא דקרא ציום זבחיכם קילפינן שנפסל הדם מיד תחילת השקיעה וכתבו דהאי שקיעת החמה אינו כמו שקיעת החמה דמס' תענית דקאמר כל תענית שלא שקעה עליו החמה אינו תענית והתם פירושא הוא ששקעה עליו לגמרי והיינו סוף השקיעה כמ"ש לעיל אבל האי שקיעה ז"ל תחילת השקיעה וז"ל הש"ס שם: אמר ר' יצחק בר אבידימי מנין לדם שנפסל בשקיעת החמה שנאמר ציום הקריבו את זבחיכם יאכלו, וכתבו תוס' דז"ה מנין לדם שנפסל בשקיעת החמה וכו' וז"ל: ל"ל קרא זלילה אין יכול לזרוק דציום אותו כתיב וגו'. ויש לפרש שקיעת החמה היינו תחילת שקיעה קודם צאה"כ ד' מילין צפרק מי שהיה טמא וחשוב יום

ובן כתב הרב המשפיר וז"ל: נהגו לקרות קנת מצע"י כדי להקל על הנשים והמעוברת שלא יתענו יותר מדאי עכ"ל, הרי לפניך דמקילין לקרות המגילה של לילה מפלג המנחה ולמעלה. והנה וודאי לרצא דאמר למחשיך וצא קראו לילה והוא ה' מילין קודם צאה"כ ואף שקורין מפלג המנחה מ"מ לילה מיקרי וא"ש מימרא דריצ"ל חייב אדם לקרות המגילה זלילה ולשנותה ציום, משא"כ לר' זירא דאמר עד צאה"כ יממא הוא א"כ אותן דקוראין מפלג המנחה יקראו צ' פעמים וריצ"ל אמר דחייב הוא לקרות המגילה זלילה ולשנותה ציום. וי"ל דסבר ר' זירא דעיקר קריאתה הוא ציום כדמפרשי תוס' וכן יש להוכיח ממתניתין דקתני אין קורין את המגילה אלא ציום וכל היום כשר כך היה לו לתני המגילה של לילה אין קורין אלא זלילה וכל הלילה כשר ומדלא קתני הכא משמע דעיקר קריאתה הוא ציום כדכתב הרא"ש ומדעיקר הקריאה הוא ציום מש"ה נהגו להקל בקריאת הלילה. ועיין במ"א שם דכתב נמי הטעם כמ"ש וז"ל: מפלג המנחה וכו' דעיקר קריאת המגילה ציום עכ"ל. וגם אי לאו דמסתפינא ה"א דרמיזא בקרא שאמרה אסתר בזמזומר אילת אהזים אלקי אקרא יומם וליילה לא דומי' לי שמקדים יום וליילה הרי קריאת קודם יממא אלא זכר לדבר שלפעמים מותר לקרות המגילה של לילה בעוד יום מפלג המנחה ולמעלה ואם יעלה על רעיוןך דא"כ מנ"ל לריצ"ל דחייב לשנותה ציום י"ל דילפינן מהקרא דר' חלבו מדכתיב למען יזמרך כבוד ולא ידום אלקי לעולם אודך.

ועדיין צריכין אנו מודעי רבה לאורייתא, לר' זירא דאמר עד צאה"כ יממא הלא ש"ס ערוכה במס' תענית (דף י"ב ע"א) וז"ל: ואמר ר"ח כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמי' תענית משמע דבשקיעת החמה סגי' והוא ה' מילין קודם צאת הכוכבים ואי נימא דער צאה"כ יממא

דרבנן עשו סיג לתורה עד שתנן החמה וה"נ מאי שנא וכו' אלא דמדרבנן לא יקרא לכתחלה להרחקה בעלמא וכענין שהרחיקו צמילה והזאה וטבילה עכ"ל. הרי לפניך שכתב להדיא הא דקתני וכולן שעשו קאי אכולן ולכתחלה מצותו הוא משיעלה עמוד השחר אלא שתקנו הזמן משתנן החמה כדי לעשות סיג לתורה ומשום הרחקה וכמ"ש.

ואתה המעיין שים עיוןך זהרי"ף ריש מס' ברכות (דף ב') מה שמפלפלין התם המאור הגדול והמלחמות ה' אי מעלות השחר יממא היא אם לאו, שבעל המאור כתב דמעלות השחר לילה הוא ומציא ראייה לדבריו מהש"ס דהירושלמי, ובעל מלחמות ה' כתב דמעלות השחר יממא מיקרי לכל דבר ועד יעלה מן הארץ ארשת שפתי שפתי דעת שהוכיח ל' כן מן מתניתין דהכא וז"ל: ומן התימא שאני תמה על דברי הרב ר' אפרים אלו המעוותים בספר הזה שהרי שנינו משנה שלימה אין קורין את המגילה בלילה וכו' עד הנך החמה וכולן שעשו משעלה עמוד כשר ש"מ כל דבר שמצותו ציוס משעת הנך החמה ואם עשה משעלה עמוד השחר כשר ומה חידוש נחמדש להם בק"ש ותפלה יותר משאר המצות שהאריכו עלינו את הדרך ועיקר בעני' הללו שתקנו חכמים לכל המצות כלומר משעלה עמוד השחר ועד זאה"כ למדום בגמ' ששלהי פרק הקורא את המגילה מדכתוב ואנחנו עושים צמלאכה חלים מחזיקים צרמחים מעלות השחר עד זאת הכוכבים וכו' מיהו וודאי משעלה עמוד השחר יוס לכל דינין שבתורה ומפני שאין זמנו ידוע לכל אמרו צמילה וטבילה והזאה דבעי ספירה צים הנך החמה דבר שהוא צרור לכל שאם הקדים כאלו פסל והמאחר אינו מפסיד כלום שאין הקדמתן מצוה וזמנן כל היום ולענין תמיד צמקדש דכתוב צוקר קצעו האיר המזרח שהקדמתן מצוה וכולן לא אמרן אלא לכתחלה ולמצוה וכו' עכ"ל הרי לפניך להדיא שהרמב"ם מסכים לדעת ר' זירא, איצרא המאור הגדול חולק עליו וכל אי וא' מציא כמה ראיות לדבריו מר כדאית ל' ולמר כדאית ל' ועיקר מטרוון פלוגת' תליא צפלוגת' דרצא ור' זירא צשמעתין וצלימוד הישיבה הוספתי נופך משלי והארכתי צס"ד.

לענין שמצותן ציוס ומפסוק מיותר ממעט ל' הכא מציוס הקריבו וצכל דוכתא חשוב יוס עד זאה"כ כדאמר רע"פ שאין ראי' לדבר זכר לדבר ואנחנו עושים צמלאכה חליים מחזיקים צרמחים מעלות השחר ועד זאת הכוכבים ואומר והיה לנו הלילה למשמר והיום למלאכה צפ"צ דמגילה והשתא לא הוי כמו שקיעת החמה דמס' תענית כל תענית שלא שקעה עליו חמה אינו תענית וקצלה צידנו צזאה"כ עכ"ל. הרי להדי' שמפרשים דחילוק הוא צין הא שקיעת חמה לשקיעת החמה דתענית ומוכח נמי מדצריהם דלר' זירא ממאיר וצא עד זאה"כ הכל מיקרי יממא כמ"ש.

אחר כל העיון מצאתי שהרשב"א צמס' ברכות כתב הא דקתני צמתניתין וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר קאי אכל הני דקתני צמתניתין הן לענין מגילה ומילה וטבילה והזאה ושומרת יוס ולא מטעמא שכתב רש"י דלכתחלה לא לפי שאין הכל צקיאן צו אלא דצאמת מיד עלות(י) השחר יממא מיקרי והכשר הוא לכתחלה משהאיר היום מיד דזריזין ומקדימין למצוה אלא דחשו חכמינו ז"ל דלמא פשע לאקדומי קודם עלות השחר להכי עשו סיג לתורה וקצעו הזמן משתנן החמה משום הרחקה כמו שאמרו צמתניתין ריש ברכות ולא אמרו עד חצות אלא משום הרחקה להרחיק אדם מן העצירה. וז"ל הג' לעולם לילה הוא והא דנפיך צי' ציממא וכו' וכן היא צרוב הספרים ואיכא למידק טובא דהא כתיב מעלות השחר ועד זאת הכוכבים וכתוב והיה לנו הלילה למשמר ועוד דתנן צמגילה אין טובלין ולא מזין ולא מוהלין וכן שומרת יוס כנגד יוס לא טצובל עד שהנך החמה וכלן שעשו משעלה עמוד השחר כשר אלמא יממא הוא. ויש מפרשים דהכי קאמר לעולם לילה הוא לשאר דצרים כגון מילה והזאה וטבילה ולא לילה ממש קאמר אלא לילה דלכתחלה לא ימול ולא יזה ואינו מחזור צעני דא"כ לענין ק"ש הוי יממא אפילו לכתחלה, וכי תימא הכי נמי א"כ מאי פעמים דקאמר ר' שמעון דמשמע דלכתחלה לא. ועוד מאי קמשני משום דאיכא אינשי דקיימי צההיא שעתא כלומר והתורה אמרה וצקומן מוזמן קימה דאטו הנך כגון מילה וטבילה מי לא שרי רחמנא משעלה עמוד השחר, אלא

שם בתוד"ה ספירה ביממא היא מכאן קשיא לפי רש"י דבכיצד צולין דפריך ולר' יהודה דאמר מקצת היום ככולו ובה שראתה בשבעה לספירתה אינה סותרת א"כ זבה גדולה היכי משכחת לה ומישני ברואה בין השמשות דאו הוי תחילת סוף היום ותחילת בטומאה, וקשיא אמאי לא אמר ברואה בלילות דהא ספירת לילה לאו ספירה היא ונמצא שכל היום טמא כיון שתחילתו הוי טמא וכו' עכ"ל.

וזבה מש"ה חזר רש"י מדבריו הראשונים לומר דהלילה חשיב שימור ועולה ספירתה דהלא חזינן דקפיד רחמנא דוקא אזבה דיממא ש"מ דספירת יממא חשיב ספירה ולא הלילה ומיני' וזי' תסתיים שמעתתא דפסחים דלא מצי לשנות דשוראה בלילות משום דכתוב כל ימי וגו' משמע ימים ולא לילות.

והלשון של רש"י מוכיח כן שמפרש משום דכתיב יהיה גרסינן כל ימי זובה טומאתה כמשכב נדתה יהיה לה והך קרא בראיו' שומרת יום כנגד יום קאי מרצוי כל ימי דרשינן לה במס' נדה וכו' עכ"ל הרי להדיא שמפרש רש"י דראיות שומרת יום יאל לן מרצוי דכל ימי. ולכאורה הוא כמעט שפת יתר, אלא ודאי כוונתו להורות דאזבה דיממא קפיד רחמנא דחשיב שימור ועולה לספירתה ולא הלילות. ויאל לן בדוגמא דכן מתוך תוס' קושיא זו באופן הזה במס' ר"ה ד"ה ולא ק"ו כו' וז"ל וא"ת ואמאי דחיק לאשכוחי זבה גמורה לר"י דשוראה בין שתי השמשות הוא משכחת לה דשוראה בלילות דספירת לילה לאו ספירה היא וי"ל דחיק אזבה דיממא משום דכתיב כל ימי זובה דמהאי טעמא א"ל שמעי' לר"א בסוף נדה אימא דיממא תהוי זבה בלילות תהוי נדה וכו' עכ"ל. הרי להדי' דמתרצים הקושי' זו מרצוי' דכל ימי וגו' דמוכח דקפיד דוקא איממא וכמ"ש וכן מוכח בהמדכי דספירה משומרת יום הוא דיממא והיינו יום גמור וצורר וז"ל: וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד הנך החמה ואומר בגמ' סד"א תהא כראי' ראשונה של ז' קמ"ל כיון דבעיא ספירה ספירה דיממא הוא אלמא כל מילתא דלא סליק ביומא דבעיא ספירה לא אמרינן מקצת הלילה ככל היום עד לאחר הנך החמה וכו' עכ"ל. הרי להדי' דשומרת יום בעינן יום צורר דוקא אחר הנך החמה ופשיטא דלילה לא חשיב שימור.

וע"פ הדברים האלה מה מאוד מיושב קושייתנו שהקשינו לעיל דה"ל לרש"י להביא הקרא דבעי' ספירה דיממא משום דכתיב כל ימי וגו' ולמה מביא רש"י מקרא

פ"י הקושיא היא אמאי לא משני הש"ס התם בפסחים דשוראה בלילות דאין לתרץ דתחילת הלילה עולה לספירתה וא"כ עלות השחר וכדמשני רש"י התם בפסחים דהא מהכא משמע דספירת לילה לאו ספירה ולא חשיב שימור וא"כ הדרא קושיא לדוכת' אמאי לא משני דשוראה בלילות כך היא הנעת דצרי תוס'.

וכן מקשים חוספות להדיא בפסחים ד"ה אי נמי וכו' יע"ש (בדף פ"א ע"א) ועיין במס' נזיר (דף ט"ז ע"א) ד"ה הלשון ק"ק וכו' וצנדה (דף ע"א ע"ב) ד"ה הרואה אחד עשר וכו' ע"ש.

ושים עיונך בפסחים דף הנ"ל ברש"י ד"ה אי נמי ברואה בין השמשות וכו' וז"ל: ולפי הדברים למ"ד מקצת היום ככולו תחילת הלילה עולה לספירתה וא"כ עלות השחר מדאיצטרך למינקט בין השמשות ולא נקט משכחת לה דשוראה בלילות עכ"ל.

ועל זה מקשי' תוס' התם ד"ה א"נ וכו' וז"ל מדלא משני ברואה בלילות משמע דספירת לילה הוי ספירה וכן פ"י בקונטרס וק' לריב' דתנן פ' שני דמגילה וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד הנך החמה ומסיק בגמרא קמ"ל כיון דבעי' שימור שימור דיממא הוא וכן בשילהי נידה וכו' משמע אפילו לא ראתה אח"כ ומשום דבלילה לא חשיב שימור וכו'. וכן איכא בהדיא צנז"ב וכו' עכ"ל. ונראה לפרש לפי דעתי הקלושה דבאמת רש"י במגילה חזר מדבריו בזה דמפרש בפסחים דתחילת הלילה חשיב שימור אלא דרש"י הוכיח ל' מדמשני הכא הש"ס דבעיא ספירה דיממא דון מיני' ומינה דדוקא דיממא חשיב שימור ולא הלילה, והקושי' דאמאי לא משני הש"ס בפסחים דשוראה בלילות י"ל לפי המסקנא מתוך רש"י דאחי' בדרך אחר דמש"ה דחיק הש"ס בפסחים למשכח זבה דיממא דוקא הטעם דמקרא מלא דבר הכתוב כל ימי זובה וגו' משמע דדוקא דיממא ולא בלילות ומשום דראה רש"י שהש"ס דהכא מאריך בלישגא ומביא הקרא דכתוב כל ימי

אדעתייהו מתחילה רק ע"ז קשי' להו התם צא"ד צסמוך ונראה ח"ל: ומיהו לא יתכן דא"כ הוי לי' לפרושי ולימא זבה ציממא היכי משכחת לה וכו' הרי דממאן תו' לצסוק צתירוך זה אלא דלפי האמת והמסקנא מתרצים המה התם צר"ה כמו דמתרצים הכא צמגילה ח"ל התם: ונ"ל דלכך לא קאמר צרואה צלילות משום דר"י כי היכי דתחלת היום סליק לי' שימור ה"נ סוף היום סליק לה שימור וכו' עכ"ל. הרי להדי' שחזרו התו' מדצריהם וכתבו לפי המסקנא דס"ל לר"י דסוף היום סליק לה שימור כמו בתחילת היום ומש"ה אזלי לשיטתם ומתרצים צפסחים וצנויר וצנדה כמו שמתרצים הכא צמגילה והתם צר"ה לפי האמת.

איצרא רש"י לא חש להאי קושי' של תו' צמה דקשי' להו דה"ל להש"ס צפסחים לפרושי ולימא זב ציממא היכא משכחת לה אלא דס"ל לרש"י הא דמקשה הש"ס זבה גדולה היכי משכחת לה כוונתו צאמת אזבה ציממא היכא משכחת והמקשה נקט צלשונו ליטנא קצרה ולא מן ההכרח הוה לפרושי ולמימר זבה ציממא היכא משכחת דסמך את עצמו על המצין דהענין מצואר מתוכו.

*

שם בתו' ד"ה והא ק"ל דעם צאת הכוכבים ליליא הוא, ואם תאמר כיון דקיי"ל דבצאת הכוכבים הוי ליליא א"כ אמאי פליגי ר' יוסי ור' יהודה בבין השמשות לימרו בצאת הכוכבים וי"ל דאף בשיעור צאת הכוכבים יש חילוק שיש כוכבים נראין ביום עכ"ל.

משמע שאין שום ספק או ספק ספיקא שמיקרי לילה קודם צאת הכוכבים מקשי' שפיר אלא מעתה וכו' משא"כ לפי הגירסת דגרסי דעם צאת צאת הכוכבים לילה משמע דקודם לכן הוי ספק לילה ועם צאת הכוכבים הוי ודאי לילה הדרי' קושי' לדוכתי' דילמא כמו שמאיר וצא קרא יום כן למחשיך וצא קרא לילה אצל ודאי יום לא הוי כי אם עד הנץ החמה כמו כן לא מיקרי לילה עד צאת הכוכבים. ותוספ' מוכרחי' לגירסא זו עם צאת הכוכבים לילה הוה כדי ליישב הקושי' שמקשי' דא"כ פליגי ר"י ור"י צצין השמשות לימרו צאת הכוכבים ונ"ל דאף צשיעור צאת הכוכבים יש חילוק שיש כוכבים נראין ציום וכדמתרצי' לפ"ז ח"א למיגרס עד צאת הכוכבים לא הוי לילה דמשמע שאין שום ספק לילה קודם צאת הכוכבים ולכן גרסי עם

אחר משום דכתיב וספרה לה ז' ימים וכדהארכתי לעיל. ולפמ"ש ניחא דמש"ה לא מציא רש"י הקרא דכתיב כל ימי זב וגו' משום דזה הפסוק ללימוד אחר הוה צא ואיצטרוכי איצטריך ליישב הקושי' להא דלא משני הש"ס התם צפסחים צשרואה צלילות וכמ"ש ואי לא הוי מציא רש"י הקרא וספרה לה ז' ימים אלא הקרא כל ימי וגו' ה"א דלגופא איצטריך ולא הוי ידעינן דמש"ה דחיק ואוקמי אזבה ציממא כדמשנינן ולהכי קמייתי רש"י הקרא וספרה לה ז' ימים להורות ולמדרש מכל ימי זב דאזבה דיממא קפיד רחמנא וליישב דאמאי לא משני הש"ס צפסחים צלילות וכמ"ש.

ואם יאמר האומר לפ"ז מי דחיק להו לתו' הכא וצפסחים וצנויר וצנדה דמתרצים דס"ל לר"י דסוף היום מהני לשמור כמו תחילת היום ולא ניחא להו לשנות דמש"ה דחיק אזבה ציממא משום דכתיב כל ימי וגו' דמשמע ציממא תהוי זבה ולא צלילה כמו דמתרצים צמס' ר"ה וכמ"ש. אף אתה אמור לו דתו' אזלי לשיטתייהו דוודאי הא דמתרצים התם הכי היינו לפי מאי דאסיק

איבא למודק

לפ"ז מאי קא מקשה הש"ס לרבא אלא מעתה ולחושך קרא לילה הא ק"ל דעד צאת הכוכבים לאו לילה הוה מאי מקשה לפי מאי דמפרש [רש"י] לעיל צמתניתין ח"ל וכולן שעשו כו', דמעלות השחר יממא הוה אצל לפי שאין הכל צקיאין צו צריכין להמתין עד הנץ החמה עכ"ל הרי שניהם צדימוס אחד למאיר וצא קרא יום אצל עדיין מידי ספיקא לא נפקא דאין הכל צקיאין צו וצריכין להמתין עד הנץ החמה שאז הוה צוודאי וצרוך שהוה יום גמור אף כאן למחשיך וצא קרא לילה שהוה משקיעת החמה אמנס לאו לילה גמורה שיש כוכבים שנראין ציום ולא מיקרי לילה עד צאת הכוכבים שאז יכא מכל ספיקא דיומא וליילה הוה לכל דבר דצשלמא אי גרסינן כגירסת שלפנינו דעד צאת הכוכבים לאו לילה

אי משום הא לא קשי' דכזר הרגישו תו' בזה שם צצרכות וכתבו דלענין ק"ש לחוד הוא דאינה ראי' גמורה משום דהקרא לא מיירי מק"ש וז"ל התו' שם צד"ה אע"פ שאין ראי' לדבר ראי' גמורה אינה דהלל לא מיירי התם מק"ש עכ"ל הרי דדוקא לענין ק"ש לאו ראי' הוא לכל הדברים ראי' מונק הוא דמעלות השחר ועד זאת הכוכבים מיקרי יממא וכמ"ש.

אבל אי קשי' הא קשי' דהלל קיי"ל בכל מקום דדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן כדאימא להדי' בריש מס' צ"ק וז"ל: ת"ר ג' אבות נאמרו בשור הקרן וכו' קרן מנלן דת"ר כי יגח אין נגיחה אלא בקרן שנאמר ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה אמר ה' באלה תנגח את ארם וגו' ואומר בכור שורו הדור לו וכו' מאי ואומר וכי תימא דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן ת"ש בכור שורו הדור לו עכ"ל. לא ולמד דכלל הוא דד"ת מדברי קבלה לא ילפינן וא"כ מן התימא הוא מאי מקשי' תו' התם דנכשיר שחיטת הפסח משקיעת החמה דהא קיי"ל צמגילה דעד זאת הכוכבים מיקרי יממא עכ"ל וגדולה עלי היא מהיכי תיתי לומר להכשיר שחיטת הפסח משקיעת החמה משום דעדיין נקרא יממא כמאמר הקרא ואנחנו עושים צמלאכה וכו' מעלות השחר עד זאת הכוכבים הלא דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן וא"כ אין מקום לקושי' תו' ומעיקרא דדינא לק"מ דאין הסברא נותנת להקל בשחיטת הפסח להקריב משקיעת החמה ואילך ודצריהם צ"ע.

ואין לדברינו אשר בארנו דתו' שכתבו צפסחים דנכשיר שחיטת הפסח משקיעת החמה משום דקיי"ל צפ"ה דמגילה דעד זאת הכוכבים יממא הוא עכ"ל והארכנו לעיל הא דפשיטא להו דעד זאת הכוכבים יממא הוא משום דסמכו דצריהם אמאמאר הקרא ואנחנו עושים צמלאכה וגו' מעלות השחר ועד זאת הכוכבים וגו' וכן היא מסקנת דשמעתין דמהאי קרא גופא קיליף ר' זירא דממאיר וזא עד זאת הכוכבים כולה נקרא יממא וקיס להו לתו' כשיטת ר' זירא כמ"ש ואחר העיון מנאחי ראי' מונק דכן תו' גופא כתבו הדברים כהווייתן בריש מס' פסחים (דף ב' ע"א) צד"ה והא קיימא לן עד זאת הכוכבים יממא הוא, אומר ר"י דפשיטא ליה לגמרא דעד זאת הכוכבים

זאת הכוכבים הוי לילה הא קודם לכן איכא ספיקא וכמ"ש ויש ליישב וצלימוד הישיבה הארכתי.

ואם כך דרכה של תורה מיושב הקושי' מה שמקשי' תו' צפסחים (דף צ"ג ע"ב) צד"ה עולא לטעמיה וכו' וז"ל: תימא מנא ליה לעולא דלא הוי שעת שחיטה מתחילת שקיעה דדס נפסל צשקיעת החמה דריש ליה מציוס הקריבו את זבחו והא קיימא לן צפ' שני דמגילה דעד זאת הכוכבים יממא הוא עכ"ל. והניחם שם הדבר בקושי' ולפי מאי דמשני תו' הכא וגרסי עם זאת הכוכבים לילה הוא הא קודם זאת הכוכבים ספיקא הוא ולא מיקרי יממא ולא לילה א"כ מסתלק קושי' תו' התם צמה דכתבו דעד זאת הכוכבים יממא הוא דמידי ספיקא לא נפקא דדילמא לילה הוא וצאמת פליאה גדולה נשגב צעיני האין כתבו תו' התם דק"ל צמגילה דעד זאת הכוכבים יממא הוא וצאמת אין המשמעות כן צסוגין דשמעתין הן לגירסת רש"י הן לגירסת תו' ודצריהם צריך ציאור.

אחר העיון נ"ל דברי תו' צטוב טעם ודעת דוודאי הא דכתבו תו' הכא וגרסו דעם זאת הכוכבים לילה הוא ומשמע הא קודם לכן ספיקא הוי כל זה מפרשו אליבא דרבא אך לפי המסקנא דמקשה הש"ס על רבא אלא מעתה וכו' וקא משני הש"ס אלא אמר ר' זירא מהכא ואנחנו עושים צמלאכה וגו' מעלות השחר עד זאת הכוכבים ואומר והי' לנו הלילה למשמר והיום למלאכה וכו' עכ"ל ומדקא משני הש"ס 'אלא' מהדר קא דהר הש"ס מדברי רבא וקיי"ל לפי האמת כר' זירא דאמר ממאיר וזא ועד זאת הכוכבים יממא הוא ולכן מה שכתבו צפסחים דקיי"ל צמגילה דעד צ"ה מיקרי יממא עכ"ל יפה כתבו דכן היא צאמת מסקנת הש"ס צין לשיטת רש"י צין לשיטת תו' ועידיו צלד אסתן דמקרא מלא דבר הכתוב ואנחנו עושים צמלאכה וגו' מעלות השחר ועד זאת הכוכבים ואומר והי' לנו הלילה למשמר והיום למלאכה הרי להדי' דמן עמוד השחר ועד זאת הכוכבים הכל נקרא יממא.

ועדיין יש לצעל דין לחלוק ולפקפק ולמימר הלא ש"ס ערוכה ריש מסכת צרכות וז"ל: אע"פ שאין ראי' לדבר זכר לדבר שנאמר ואנחנו עושים צמלאכה וגו' מעלות השחר ועד זאת הכוכבים וכו' עכ"ל הרי דלאו ראי' גמורה היא.

יום ולמחשיך קרא לילה. אי משום הא לא ארי' דר' זירא קמתרן הקרא כדמשני הש"ס התם זריש פסחים דקריי' רחמנא לנהורא ופקדי' אמנותא דיממא וקריי' רחמנא לחשוכא ופקדי' אמנותא דלילה.

ואם יאמר האומר האיך קמתרן רבא דברי ר' זירא דקיליף מהקרא ואנחנו עושים צמלאכה מעלות השחר ועד זאת הכוכבים ואומר והי' לנו הלילה למשמר וגו' ומוכח דמעלות השחר ועד זאת הכוכבים נקרא יממא כר' זירא, דרבא אמר לך דאין להוכיח מידי מהפסוקים הללו וכדאייתא ריש מס' ברכות (דף ב' ע"ב) ו"ל: אע"פ שאינה ראי' לדבר זכר לדבר עכ"ל הרי להדי' דאין ראי' גמורה הפסוקים הללו וכן כתבו תו' להדי' שם ע"ש. ובאמת כבר מלתי אמורה דס"ל לרבא דדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן ומש"ה לא קא משני הש"ס אלא אמר רבא משום דרבא לא מסכים בתירוץ דר"ז והטעם דס"ל דדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן.

או כלך לדרך זו די"ל דרבא הוכיח לי' דקודם זאת הכוכבים נמי מיקרי לילה דאין לומר דדוקא צלאת הכוכבים הוי לילה דא"כ קשה קושי' תו' אמאי פליג ר' יוסי ור"י צבין השמשות לימרו צלאת הכוכבים אלא ודאי מדפליגי צב"ה דון מיני' ומינה דמחשיך וצא קראו לילה ושנוי' דמשני תו' לא משמע לי'.

יממא משום דמסקינן צפ"צ דמגילה דמעלות השחר יום הוא דכתיב ואנחנו עושים צמלאכה מעלות השחר עד זאת הכוכבים ואומר והיה לנו הלילה משמר והיום מלאכה ומהתם נמי מוכח דעד זאת הכוכבים יום הוא עכ"ל.

הרי להדי' דדברי תו' גופא יעידון ויגידון שסמכו בכל כחם אדברי ר' זירא. והנה ראיתי מה שמקשה המהרש"א שם ו"ל: ומיהו ק"ק צסוגיא דהתם לפי זה דקאמר וכולן שעשו משעלה עמוד השחר מה"מ כו' אלא מעתה כו' הא קי"ל דעד זאת הכוכבים כו' אלא אמר ר' זירא מהכא ואנחנו עושים צמלאכה מעלות וגו' וא"כ ע"כ הא דפריך והא קי"ל דעד זאת כו' לאו אהאי קרא סמיך דא"כ הוה ידע נמי מהאי קרא דמעלות השחר יום הוא וכדמסיק עכ"ל.

נראה ליישב דבאמת ר' זירא גופא הוא המקשה דקמתיצ אלא מעתה ומש"ה קא משני אלא אמר ר' זירא להורות דהוא מותיב והוא מפרק ועיקר קושייתו על רבא דאין לומר דלמחשיך וצא קראו לילה והא מקרא מלא דבר הכתוב ואנחנו עושים צמלאכה מעלות השחר ועד זאת הכוכבים ואומר והי' לנו הלילה למשמר וא"כ מוכח דמעלות השחר ועד זאת הכוכבים נקרא יממא וא"כ אין מקום לקושיית המהרש"א דר' זירא גופא הוא המקשה. ואם נפשך האיך קמתרן ר' זירא הקרא ויקרא אלקים לאור יום ולחושך קרא לילה דמשמע דממאיר וצא קרא

*

שם בתוספת ד"ה והיה לנו הלילה למשמר, קשיא דהא אמרינן בברכות גבי צאת הכוכבים לילה הוא ואף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר דכתיב והיה לנו הלילה למשמר ואמאי לא הוי ראייה גמורה בדמפקינן הכא מקרא וכו' עכ"ל.

כבר מלתי אמורה לעיל דמש"ה ממאן רבא דדברי ר' זירא משום דלאו ראי' גמורה היא אלא זכר לדבר כקושי' תו' וכמ"ש ולעיל הארכתני צס"ד.

*

במתניתין: כל היום כשר לקריאת המגילה.

מדלא קתני נמי כל הלילה כשר לקריאת המגילה דון מיני' ומינה דעיקר הקריאה ציוס ולא כלילה כמו שכתב הרא"ש וכמ"ש.

עוד שם: ולתפלת מוספין ולמוספין וכו'.

דפליגי בצרכות (דף ק"ו ע"ב) אי תפלת אבות לקנוס או כנגד תמידין ו"ל הש"ס שם: איתמר רבי יוסי ברבי חנינא אמר תפלות אבות תקנוס רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנוס עכ"ל.

אמור מעתה למ"ד דתפילות כנגד תמידים תקנוס אפשר בשעת הקרבת התמידין לא הי' מתפללין התפילות משא"כ למ"ד דתפילות כנגד אבות תקנוס אף בשעת הקרבת התמידין הי' מתפללין התפילות השייכים לקרבנות.

*

עוד שם: ולתפלת מוספין ולמוספין וכו'.

דאורייתא דאין לומר לעולם סמיכה כשירה כלילה הא כיצד דסמך בסוף הלילה ותכף כשהאיר היום שחט שהרי שמן ההכרח הוא לשחוט את התמיד תחילה זה כוונת קושי' תו'.

וקשה מאי מקשי' תו' דלמא באמת יש לומר שסמך כלילה ותכף כשהאיר היום שחט מאי אמרת הא נריך לשחוט את התמיד תחילה הלא לפי דעת הר"ן כיון שאם הקדימו ושחט קודם תמיד של שחר כשר.

ואפשר לומר דתו' סברו דדיעבד לא קמיירי ולשיטת הר"ן ע"כ מתניתין דדיעבד מיירי דהא קתני מוספין כשר כל היום משמע אף קודם תמיד השחר. והר"ן דמוקי כל הני מתניתין דדיעבד ומש"ה אזיל לשיטתי' וקמפרש דהזיי' דמתניתין קאי נמי אמי חטאת דאע"פ שלכתחלה הכשר מנזה הוא מנפרא דזריזין מקדימין למנזות מ"מ קתני במתניתין שכשר כל היום משום דאי לא עביד מנפרא באמת כשר כל היום כדקתני במתני' דלעיל וכולן שעשה משעלה עמוד השחר כשר.

איברא ק"ק דה"ל למיחשב נמי במתניתין מילה וטבילה דכשירים נמי מעלות השחר כמ"ש. דוודאי לפי רש"י לק"מ דרש"י לא מוקי מתני' דדיעבד וס"ל לרש"י דבאמת נריך להקריב הקרבן מוסף בין תמיד של שחר לתמיד של בין הערביים. ואין לזה דכן מפרש רש"י להדי' במס'

משמע דאף לאחר הקרבת מוספין נריך להתפל תפלת מוסף. וכן משמע מסוגי' הש"ס דסוכה (דף נ"ג ע"א) וז"ל: אמר רבי יהושע בן חנינה כשהיינו שמחים שמחת צית השואבה לא ראינו שינה בעיינינו כיצד שעה ראשונה תמיד של שחר משם לתפלה משם לקרבן מוסף משם לתפלת המוספין וכו' עכ"ל. הרי דאף בשעת הקרבת קרבנות הי' מתפללין התפילות השייכים לקרבנות. אמנא דדבר זה תלי' בפלוגתא דר"י בן לוי ור"י ב"ח

והקשה הר"ן וז"ל: ואף על גב דאמרין שאין לך דבר קודם לתמיד של שחר ואמרין נמי עליה השלם כל הקרבנות כולם וכיון שכן זמן המוספין אינו אלא בין תמיד של שחר לתמיד של בין הערבים אפי"ה כיון שאם הקדימוהו קודם תמיד של שחר או אחרוהו אחר תמיד של בין הערבים כשרים שפיר מצי תני דמנזותן כל היום עכ"ל. אמור מעתה דגם שארי הקרבנות אם הקריבין קודם תמיד השחר או אחרוהו לאחר תמיד של בין הערביים כשירים דאלת"ה איך תני במתניתין דשארי קרבנות כשירים כל היום הלא זמנם אינם אלא בין תמיד של שחר לתמיד של בין הערביים.

לפ"ז תמי' נשגב בעיני להא דמקשים חוספי' במס' מנחות (דף צ"ג ע"ב) דד"ה ידו ולא יד אשתו וכו' וז"ל: וא"ת ולמה לי קרא למעוטי נשים מסמיכה תיפוק לי דמנזות עשה שהזמן גרמא אם תכף לסמיכה שחיטה דאורייתא כדאמר בפ' כל הפסולין דאפילו סמך בסוף הלילה תכף לעמוד השחר נריך לשחוט עדיין את התמיד תחילה שלא יהא דבר קודם לתמיד עוד תנן בפרק צ' דמגילה כל היום כשר לסמיכה ולשחיטה דריש בגמרא דכתיב ציום וזחכס ואיתקש סמיכה לשחיטה דכתיב ושחט וסמך עכ"ל.

הקושיא ראשונה שמקשים תו' ל"ל קרא דנשים סומכין הלא מנזות עשה שהזמן גרמא אם תיכף לסמיכה שחיטה

תמורה (דף י"ד ע"א) זד"ה שכל היום כשר למוספין, וזלזד
שיקדמו מוספין לתמיד של צין הערצים דאמר עליה השלם
כל הקרבות כולן עכ"ל הרי להדי' דסצר רש"י דהקרבת

*

עוד שם: ולתפלת מוספין ולמוספין וכו'.

לכאורה יפלא למה פרט התנא דמתניתין קרבן מוסף יותר מכל שאר קרבות שזמנם כל היום. וי"ל צא ללמד ונמנא למד
שתפלת המוספין כמוספין.

*

עוד שם: ולהזוי'.

אתה המעיין שים עיוןך זהר"ן דמפרש להזיי'
צין להזיי' דמים צין לזאת מי
חטאת וכו'. מעתה יפלא מ"ש דקתני הזאה מי חטאת
דכשר כל היום יותר מכל הני דחשב לעיל צמתני' וה"ל
למינקט נמי מילה וטבילה שכשר כל היום. דודאי לפי'
רש"י דמפרש שהזיי' דמתניתין לא קאי אלא לזריקת הדם

והזיי' פריס הנשרפין וחטאת הפנימיות שהיא זריקה שלהן
עכ"ל לק"מ דצאמת הזאת מי חטאת אינו כשר כל היום
כמו מילה וטבילה אלא דזריזין מקדימין למזות משא"כ
צהזיי' דמים התורה גלי לן דכשר כל היום מדכתיב ציום
זותו וגו' והיכי דגלי גלי והיכי דלא גלי לא גלי אמנם לפי
הר"ן קשה מ"ש וכמ"ש.

*

עוד שם במתני': זה הכלל דבר שמצותו ביום כשר כל היום דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה עכ"ל.

עיינ במנחות (דף ע"ב ע"א) וז"ל: נקצר ביום כשר והתנן כל הלילה כשר לקצירת העומר ולהקטיר חלבים ואברים זה
הכלל דבר שמצותו כל היום כשר כל היום דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה קתני לילה דומיא דיום מה דיום
בלילה לא אף דלילה ביום נמי לא עכ"ל.

וכתבו תוספ' שם בד"ה אף דלילה ביום לא, ע"כ ביום שלמחרת קאמר דאי ביום שלפניו הרי הקטר חלבים דכשרים
ביום שחיטתן ותימה דא"כ מאי קשה לימא מתני' דלמא נקצר ביום כשר היינו ביום שלפניו כהקטרת חלבים וי"ל
דלענין קצירה לא שייך לחלק בין יום שלפניו ליום שלאחריו כדילפינן בריש פירקין (דף י"ט). קצירה וספירה עכ"ל.

לפ"ז מן התימא מאי מקשה הש"ס לעיל לימא תהוי
דר' יהושע צן לוי וכו' דילמא הא דנקט לעיל
צמתני' אין קורין המגילה אלא ציום ולמעוטי הלילה הינו
הלילה שלאחריו ולא למעוטי לילה שלפניו כמו שהארכנו
לעיל. ואין לומר דהיכי חסיק אדעת' לקרות המגילה
בלילה שלאחריו הלא ולא יעבור כתיב וכדמשני הש"ס צריש

מגילה הא עדיין לא פלטית די"ל דלמעוטי צני כפרים קאי
שזמנם להקדים ליום הכניסה לקרות צי"א י"צ י"ג דה"א
אם רוצין לקרות ציום י"א וליל י"ב או יום י"ב וליל י"ג
שפיר דמי קמ"ל דלא אצל ליל שלפניו חייבים לקרות כדעת
רבי יהושע צן לוי ומאי קמקשה הש"ס.

*

עוד שם : כל הלילה בשר לקצירת העומר וכו'.

עייזן בהרי"ף שגרם לקצירת העומר ולספירת העומר. משמע דקצירה וספירה כי הדדי נינהו ותרווייהו אינה אלא זלילה וכן כתבו תו' זד"ה כל הילה וכו' וז"ל: דאין לצרך זיום משום דשנה

*

שם בגמרא : מנלן דאמר קרא והימים האלה נזכרים ונעשים וכו'.

בבר מלומי אמורה לעיל דיט פתחון פה לומר אין מוזכרין שטרם לזי תרי דהא כבר למד הש"ס מהאי קרא דאינו כשר אלא זיום ומנלן למילף מיני' גם זה דכשר

*

עוד שם : לקריאת ההלל דכתיב ממזרח שמש עד מבואו רבי יוסי אומר זה היום עשה ה' וגו'.

לבאורה יפלא זמאי קמפלגי ומאי נפקא מיני' לדינא. ונוסף על זאת ר"י דקחולק ויליף מהקרא זה היום וגו' אשר כתוב בתהלים סי' קי"ח ולמה לא קיליף מן הקרא המוקדם ממזרח שמש עד מבואו אשר נאמר בתחילת סי' קי"ג. וי"ל דדינא קאמרי והן הן ממש כפלוגת' דרזא ור' זירא לעיל דלמאן דיליף ממזרח שמש וגו' הוא סובר דזמן ועידני' קצוע מהנך החמה עד שקיעת החמה אצל

*

עוד שם : ולמוספין דכתיב דבר יום ביומו ולתפלת המוספין כמוספין שוויה רבנן.

ובירושלמי ילפינן הכל מהקרא ביום צותו וגומר וז"ל: לתפלת המוספין ולמוספין דכתיב ביום צותו את בני ישראל וגו'. והנה הרב בעל תו' יום טוב מקשה על הא דמביא הש"ס הקרא דבר יום ביומו תיפוק ל' מביום צותו נפקא וסמך דבריו אתלמוד ירושלמי וז"ל: ולמוספין דכתיב דבר יום ביומו וצ"ע דתיפוק ל' מביום צותו בדלקמן וכן הוא אדחכא נמי בירושלמי עכ"ל.

ומאי קשי' הלא עפ"י הרוב פליג תלמודא דילן על תלמודא דירושלמי אף אנו נאמר קן וודאי דפליג זהא הש"ס דילן על הירושלמי. והא דאקדים זמתניתין תפלת המוספין ולמוספין

*

עוד שם: לסמיכה ולשחיטה דכתיב וסמך ושחט וכתיב בה בשחיטה ביום זבחכם ולתנופה דכתיב ביום הניפכם את העמר ולהגשה דאיתקש לתנופה דכתיב ולקח הכהן וגו' ולמליקה ולקמיצה ולהקטרה ולהזיה דכתיב ביום צותו וגו' וכו'.

עיי' בתלמוד ירושלמי דמגילה בסוגין דשמעתין (דף ע"ג ע"ג הלכה וי"ו) ילפינן כולן מהקרא ביום צותו וגו' וז"ל: לסמיכה לשחיטה לתנופה להגשה לקמיצה להקטרה למליקה לקבלה להזיה דכתיב ביום צותו את בני ישראל עכ"ל.

ו"ל התו' בקדושין: וא"ת אמאי איצטריך קרא בגמרא למעוטי נשים תיפוק ליה דכולהו מ"ע שהזמן גרמא הוא שהרי אינן נוהגות אלא ביום כדכתיב ביום צותו להקריב קרבניהם וכו' עכ"ל. ובזבחים מקשי' תו' נמי מכח מתניתין דהכא דקתני דאין נוהגין אלא ביום ש"מ דהוי מ"ע שהזמן גרמא ושם הניחו תו' הדבר צ"ע ובקדושין מתרצים התו' הכל דבר דיבור על אופניו ע"ש.

איבא למירק לפ"ו דגלי לן רחמנא זכולם דלריוכו להיות דוקא ביום א"כ יפלא מאוד אמאי איצטרוכי תו קראי למעוטי נשים מכל הני כדאיתא בקדושין (דף ל"ו ע"א) הלל דכולהו מ"ע שהזמן גרמא הוא שהרי אינן נוהגין אלא ביום כדכתיב ביום צותו. וכן מקשי' תו' להדי' בקדושין ד' הנ"ל דז"ה הקבלות. ובזבחים (דף צ"ג ע"ב) ד"ה יד ולא יד אשתו וכו'.

※

שם בתוספ' בד"ה ולוידוי יוה"כ דתניא, קשיא אמאי איצטריך למומר האי כיון דתנא כל היום כשר לסמיכה והלא הוידוי אינו אלא בשעת סמיכה וי"ל דאי לאו האי הוה אמינא דוידוי זה כוידוי דשאר סמיכות דאינו כשר כל היום ויגרום נמי לסמיכה שלא תהא כשרה כל היום כשאר סמיכות משו"ה איצטריך למתני הוידוי עכ"ל.

והן הן דברי תו' שמתרצים דאי לא גלי לן קרא גבי וידוי דיה"כ דכשר כל היום ה"א דוידוי זה דהיינו וידוי פר כוידוי דשאר סמיכות ר"ל הוידוי של שער המשלח שאינו כשר כל היום וזה יגרום נמי לסמיכה שלא תהא כשירה כל היום כשאר סמיכות מש"ה איצטריך למיתני הוידוי י"כ כך הלצת המשך דברי תו'.

ובזה נמלטנו הא דלא מקשה תו' קושייתם אוידוי פריס דקתני במתני' קודם וידוי יה"כ וכן מתניתין גופי' קשי' למה קנקט וידוי פריס ויה"כ יותר מכל הוידוי דקיי"ל כל הקרבנות יחיד טעונין סמיכה וכן פסק הרמב"ם.

ולפמ"ש ניחא דוודאי שארי וידוי דקרבנות יחיד אינו מן הצורך למתני' כקושי' תוס' דכיון דתנא סמיכה והוידוי הוא בשעת סמיכה ופשיטא דכשר כל היום. אמנס וידוי יה"כ הוא פר יה"כ כדמפרש רש"י איצטריך למיתני דסד"א דילפינן משעיר המשלח שאינו כשר כל היום. וכן וידוי פריס להורות דילפינן מפר יה"כ. וידוי מעשר פשיטא דלריך למיתני' במתני' דליכא סמיכה גבי מעשר ולא שייך

הנה כתבו תו' דה"א דוידוי זה כוידוי דשאר סמיכות דאינו כשר כל היום, מן הראוי לפשפש איזה וידוי מצינו דאינו כשר כל היום.

ונ"ל דהיא הוידוי הכתוב בשעיר המשלח משום דקיי"ל אין סמיכה בקרבנות ליצור חוץ מן הפר הבא על כל המזות ושעיר המשלח כדאיתא להדיא במתניתין פרק יו"ד דמנחות (דף צ"ב ע"א) וז"ל: כל הקרבנות ליצור אין בהן סמיכה חוץ מן הפר הבא על כל המזות ושעיר המשלח וכו' עכ"ל. וכן פסק הרמב"ם צפרק ג' מהלכות מעשה קרבנות ע"ש.

וקיי"ל דוידוי השעיר מוכרח להיות אחר וידוי הפר ואם אקדמי' לשעיר מקמי' פר לא יבא כדאיתא להדי' במס' יומא (דף מ' ע"א) וז"ל: פר מעבז את השעיר ושעיר אין מעבז את הפר וכו' צשלמא פר מעבז את השעיר דאי אקדמיה לשעיר מקמי' פר לא עבד ולא כלום עכ"ל ועיי' צרש"י שם. הרי דוידוי שעיר לאו זמני' כל היום ואינה כשר אלא לאחר עבודת הפר.

הקרבן מוסף קודם תמיד השחר ילא מש"ה קתני כל היום כדמפרש הר"ן וא"כ אף כאן אנו נאמר כן דאי עצד ושחט קרבנו קודם תמיד השחר כשר. ויש לומר באמת שסמך בסוף הלילה ותכף כשעלה השחר (סמוך) [שחט].

דא"כ קשה מאי מקשי' תו' במנחות (דף צ"ג ע"ב) דד"ה יד ולא יד אשתו וכו' וז"ל: א"ת ולמה לי קרא למעוטי נשים מסמיכה תיפוק לי דמנות עשה שהזמן גרמא אס תכף לסמיכה שחיטה דאורייתא כדאמר צפ' כל הפסולין (זבחים לג.) דאפילו סמך בסוף הלילה תכף לעמוד השחר נריך לשחוט עדיין את התמיד תחילה שלא יהא דבר קודם לתמיד עכ"ל. הלא אכתי איכא למימר דסמך בסוף הלילה ושחט קרבנו קודם התמיד ואי עצד כשר כמ"ש הר"ן ומאי מקשי' תו' וממ"נ חדא מגו תרתי לא פלגית.

*

עוד שם בתו' ד"ה לקמיצה ולהקטרה דכתיב ביום צוותו, אבל שחיטה לא מפקינן מהאי קרא דלאו עבודה היא וכו' וקרא משתעי בעבודה עכ"ל.

שקיעת החמה היינו תחילת שקיעה קודם לאת הכוכבים כדאמר דמשקיעת החמה ועד לאת הכוכבים ד' מילין צפרק מי שהיה טמא (פסחים ד.) וחשוב יום לענין שמלותן ציום ומפסוק מיותר ממעט ליה הכא מציום הקריבו וכו' עכ"ל.

הרי להדי' שכתבו מיתורא דקרא קממעטין אפי' מתחילת שקיעת [החמה] אף כאן אנו נאמר כן דמש"ה קיליף הש"ס שנריך להיות השחיטה ציום מהקרא ציום זבחם אע"ג שכבר למוד הוא מפסוק ציום ואתו להורות דממעטין שחיטת קדשים מיד מתחלת שקיעה החמה והוא ה' מילין קודם לאת הכוכבים וכמ"ש.

וכל זה הוא ללא כדעת שכתב אס הקדימו קודם תמיד שחר או אחרוהו אחר תמיד של צין הערבים כשירים. וא"כ הא דמקשי' תו' במנחות ל"ל קרא למעוטי נשים מסמיכה הא תיכף לסמיכה שחיטה דאורייתא ושחיטה ציום דאין לומר שסמך כלילה ושחט מיד כשהאיר היום הא נריך לשחוט התמיד מתחילה עכ"ל. וס"ל להו דאסור להקדים שום קרבן קודם התמיד או אחר התמיד אזלי לשטתייהו צמה שכתבו צזבחם דמציום זבחם ממעטין שהדס

לאקשו קושי' תו' ולהכי אינטריך למיתני דוקא הני שלשה יחדיו יהי' תמים.

איצרא עדיין יש פתחון פה אמאי אינטרך למיתני סמיכה שהרי קתני שחיטה דכשר כל היום מדכתיב ציום זבחם וגו' ואמרינן צריש כל הפסולין (דף ל"ב) דתיכף לסמיכה שחיטה דאורייתא נמצא דסמיכה נריך להיות דוקא צשעת שחיטה ציום ולא כלילה וא"כ ל"ל סמיכה דקתני.

ואין לומר דה"א לעולם סמיכה כלילה ר"ל בסוף הלילה ותיכף מיד כשהאיר המזרח שחט זה אינו דהא נריך לשחוט את התמיד תחילה. וכ"ת הא קתני צמתניתין מוספין דכשר כל הים הלא אינו אלא צין תמיד של שחר לשל צין הערביים ואיך קתני כל היום כקושי' הר"ן וז"ל דאי עצד והקריבו

ואפשר

נמי לומר דאף אי נימא דשחיטה הוה עבודה כדאיתא בתו' דיומא (דף מ"ב ע"א) דד"ה שחיטה וכו' (וז"ל שס) [מ"מ] אינטרך הש"ס להציא הקרא דציום זבחם למעוטי מיני' דשחיטת קדשים אפי' משקיעת החמה פסולה דמציום ואתו לחוד ה"א דנכשיר השחיטה עד לאת הכוכבים דמעלות השחר ועד לאת הכוכבים הכל מיקרי יום ומיתורא דקרא ציום זבחם קממעט מיד מתחלת שקיעת החמה והוא ה' מילין קודם ל"ה.

וילא צדוגמא דמהאי קרא גופי' קילפינן דנפסל הדס משקיעת החמה ואף גס התם קשה ל"ל הקרא ציום זבחם תיפוק לי' מציום ואתו נפקא כקו' תו' צמס' זבחם (דף נ"ו ע"א) דד"ה מנין וכו' ומתרלים הם דמציום ואתו ה"א דאינו נפסל אלא עד ל"ה ומיתורא דציום זבחם קממעט דנפסל מתחילת שקיעת החמה. וז"ל הש"ס צזבחם דף הנ"ל אמר רב יצחק בר אבדומי מנין לדס שנפסל צשקיעת החמה שנאמר ציום הקריבו את זבחו יאכל וכו'. וכתבו תו' דד"ה מנין וכו' וז"ל: למה לי קרא כלילה אין יכול לזרוק דציום ואתו כתיב וכו'. ויש לפרש

דווקא וכו' למנוה ולא לעכב עכ"ל. הרי להדי' דאם הקדים קודם התמיד או איחר כשר וכדעת הר"ן וכמ"ש.

ואם נפשך לומר לפי המסקנת הש"ס דמנחות דק"ל דהקרא העולה לא נאמר אלא למנוה ולא לעכב א"כ יפלא מאוד הלא להדי' קתני בתוספתא כל הזבחים שהקדימין לתמיד של שחר או עיכבן אחר תמיד של זין הערבי' פסולין ומשמע דאף צדיעבד פסולין ומעכב.

אי משום הא לא תצרא די"ל דפסולין מדרבנן וכן כתבו תו' להדי' צריש עירובין דז"ה שלמים ששחטן וכו' וז"ל: והא דתניא בתוספתא כל הזבחים שהקדימין לתמיד של שחר או עיכבן אחר תמיד של זין הערבים פסולין היינו מדרבנן וכו' עכ"ל. וכן כתבו (דף מ"ט) דז"ה תדיר ומקודש וציומא (דף ל"ד) דז"ה העולה וכו' וצפסחים (דף ג"ח ע"ב) דז"ה העולה וכו' ע"ש. הרי להדי' הא דקתני בתוספתא פסולין היינו פסולין מדרבנן.

אך ק"ק דאף אי נימא דפסולין מדרבנן אכתי דברי הר"ן צריכין ביאור דהאיך כתב הוא דאי הקדים קודם התמיד או איחר דכשירים הלא עדיין פסולין הוה מדרבנן וז"ע.

אמנם עדיין מידי הרהור לא יאלנו הא דכתבו תו' צבחים דמצוים אותו לחוד ה"א עד לאת הכוכבים הכל מיקרי יממא ולהכי איצטריך עוד קרא ציום זבחים למעט מתחילת שקיעת החמה וצבחה דוכתא כתבו להדי' דיום משמע עיצומו של יום.

ועיין צפסחים (דף ג"ח ע"ב) בתו' דז"ה העולה עולה ראשונה וכו' וז"ל: אך קשה דאמאי איצטריך העולה ומלכד תיפוק לי' דתמיד קודם למוספין דבתמיד כתיב צבקר וצמוספין כתיב ציום דמשמע צעיצומו של יום. וכה"ג נמי מקשי' ציומא (דף ל"ד ע"א) דז"ה העולה עולה ראשונה וכו'. וצמנחות (דף מ"ט ע"א) דז"ה תדיר ומקודש וכו' ע"ש. הרי דכתבו להדי' דיום משמע עיצומו של יום וא"כ האיך כתבו דצבחה שם צבחים דה"א דיום משמע עד לאת הכוכבים והרי דסתרן אהדדי.

נפסל משקיעת החמה ודון מיני' ומינה דמהאי קרא ממעטינן נמי דאסור לשחוט שום קרבן מתחלת השקיעה משום דעלי' השלם כל הקרבנות כולן ומכ"ש.

ומנאחתי ראי' מונק לרש"י ותו' דאפי' אי עבר והקריב קודם התמיד או אחר התמיד פסולין אפי' צדיעבד כן אית' להדי' בתוספתא (דמכילתין) [פסחים פ"ד ה"ב] וז"ל: כל הקדשים שהקריבן קודם תמיד של שחר או שעיכבן אחר תמיד של זין הערביים פסולין שאין לך קודם לתמיד של שחר אלא קטורת ואין לך שמתעכב אחר תמיד של זין וכו' עכ"ל. הרי להדי' שפסולין אף צדיעבד וכמ"ש.

והר"ן דקא מפרש שאם הקדים איזה קרבן קודם התמיד או איחר אחר התמיד כשירים סמך לדבריו דכן היא מסקנת הש"ס צמנחות (דף מ"ט ע"א וע"ב) וז"ל הש"ס שם: התמידין אין מעכבין את המוספין ולא המוספין מעכבין את התמידין וכו' היכי דמי אילימא דאית ליה ולקדם והתניא מנין שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר ת"ל וערך עליה העולה ואמר רבא העולה עולה ראשונה אלא פשיטא דלית ליה אמר ליה אביי לעולם דאית להו ולקדם ודקא קשיא לך שלא יהא דבר קודם מנוה בעלמא הוא עכ"ל. הרי להדי' דלמסקנת הש"ס קיימינן דמנוה בעלמא הוא ולא לעכב וכדעת הר"ן.

וכן יש להוכיח מסוגי' הש"ס ריש עירובין (דף ב' ע"א) וז"ל: אמר רב יהודה אמר שמואל שלמים ששחטן קודם פתיחת דלתות ההיכל פסולין שנאמר ושחטו פתח אהל מועד וכו' עכ"ל. ע"ז קשה ל"ל קרא ושחטו אותו הלא מטעם ששחטן השלמים קודם תמיד של שחר פסולין דק"ל העולה עולה ראשונה וז"ל דהקרא העולה לא נאמר אלא למנוה ולא לעכב וכדעת הר"ן וכן כתבו תו' להדי' שם דף הנ"ל שלמים ששחטן וכו' וז"ל: ואם תאמר תיפוק ליה דנשחטו קודם תמיד של שחר ואמרינן העולה עולה ראשונה דתמיד של שחר נמי צעי פתיחת דלתות ההיכל כדתנן בתמיד נשחט (פסחים ד' נח): לא היה תמיד נשחט עד שהיה שומע קול שער שנפתח וז"ל דקרא דהעולה

בתוספת בד"ה כל הלילה כשר לקצירת העומר, אומר ר"ת שאם שכח לברך בלילה לא יברך ביום וכו' ועוד נראה דאפי' למאן דמכשר קצירת העומר ביום דיעבד מודה הוא גבי ספירה דאין לברך ביום משום דשנה עליה הכתוב לעבב דכתיב תמימות ואי אתה מוצא תמימות אלא כשאתה מונה בלילה וכו' עכ"ל.

איתא ולא ציוס וכו' וכבר שאלו לרבינו יעקב זר' יקר מי שלא צירך זלילה מהו שיצרך ציוס והשיב שכן ספירה יהצין ליה שכן ספירה צזמנו לא יהצין ליה וכו' ורצ"ה אומר דודאי כי לא צירך זלילה לא יצרך ציוס משום זרכה לצטלה וכו' עכ"ל ע"ש האיך דקא מפלפל זכחמה זאריכות הדצרים ותמנא נחת ודצרי פי חכס חן.

בבר זארנו לעיל דהרי"ף דגרס לקצירת העומר ולספירת העומר משמע דכי הדדי נינהו ותרווייהו אינה אלא זלילה כמו שמפרש ר"ת וכן מסכים הר"ן כמ"ש. ועיין זמרדכי [רמו תת"ג] דגרס נמי לקצירה ולספירה כגירסת הרי"ף וז"ל: כל הלילה כשר לקצירת העומר ולספירה ולהקטר חלצים והלכתא כהך סתמא דזלילה

*

שם במתניתין: לקמיצה ולהקטרה. ומפרש רש"י בד"ה לקמיצה ולהקטרה, בהקטרת קומין קאמר, שהיא במנחה כנגד זריקת דם בזבחים, ואינה כשרה אלא ביום, אבל הקטר חלבים ואברים, תנן במתניתין דכשרים כל הלילה עכ"ל.

דצרים שזרכן ליקרב ציוס נינהו אלא עם זא השמש שמתעכלין והולכין כל הלילה מנין תלמוד לומר זאת תורת העולה ריבה וכו' עכ"ל. הרי להדי' דהקטרת קומין כל הלילה. וכן פסק הרמז"ס להד' זפרק ד' הלכות מעשה הקרצנות דין ד' וז"ל: כל דזר שאינו קרב אלא ציוס כגון הקומין והלצונה והקטרת ומנחות הנשרפות מותר להקריצן עם מצוא השמש, והם מתאכלין והולכין כל הלילה כאיברי עולה עכ"ל. ועיין לקמן מהה שזכתו צפירש המשנה של המרז"ס צזיאר הקטר חלצים ואיצרים עיין עליו.

*

עוד שם במתניתין: כל הלילה כשר לקצירת העומר ולהקטר חלבים ואברים וכו'.

ואיצרים מתמיד של שחר דאין לפרש דקאי אהקטרת קומין כפי' רש"י הלא ש"ס ערוכה (בזבחים) [זמנחות] וזתמורה שהקטרת קומין מתעכלין והולכין כל הלילה כולה וע"כ ז"ל דקאי אתמיד של שחר שאינה כשר אלא ציוס וא"כ הא דקתני הכא הקטר חלצים ואיצרים כשירי' כל הלילה ע"כ הם מותר תמיד של צין הערצים. אמנס כד עיינת צפי' המשנה ריש מס' זרכות [פ"א

הנה הרמז"ס צפי' המשנה מפרש דהקטר חלצים ואיצרים דמתניתין מיירי ממותרי תמיד של צין הערצים, וז"ל: והקטר חלצים (ואמורים) [ואיצרים] הם מותר תמיד של צין הערצים וכו' עכ"ל. נראה לי דהרמז"ס הוכיח לי' דע"כ קאי אתמיד של צין הערצים לחוד משום דלעיל מיני' קתני זמתניתין ולהקטרה אינה כשירה אלא ציוס והאי הקטרה קמפרש הוא דקאי אהקטרת חלצים

כל הלילה וכו', וכן איברי העולות מקטירין אותן כלילה עד שיעלה עמוד השחר עכ"ל. הרי להדי' שפסק שאיברי העולות מקטירין אותן כל הלילה ומיעוט עולות שנים וקאי אתרווייהו הן אתמיד של שחר ואתמיד של זין הערבים ומדפסק הוא דתמיד של שחר מקטירין כל הלילה ע"כ ז"ל דס"ל הא דקתני דמתניתין ברישא ולהקטרה אינה כשירה אלא ביום קאי אהקטרת קומץ ותיכף בסמוך ונראה דזין ד' פרק הנ"ל פסק הוא דקומץ מתעכל והולך כל הלילה. וז"ל: כל דבר שאינו קרב אלא ביום כגון הקומץ והלבונה וכו' מותר להקריבן עם מצוא השמש, והם מתאכלין והולכין כל הלילה כאיברי עולה עכ"ל.

הרי דבתוך כדי דיבור פסק שני דינים דהמה סתרון אהדדי וז"ע. אלא ודאי מדפסק דקומץ מתעכל והולך כל הלילה כולה ע"כ ז"ל דהוא סבר דהקטרה ברישא דמתניתין מיירי מהקטרת חלבי ואיברי מתמיד של שחר שאינה כשירה אלא ביום וא"כ תמוה' קא חזינא דהא צפי' המשנה ריש מס' ברכות קמפרש הוא שקאי אכלל כל חלבי קרבנות ומשמע דקאי נמי אתמיד של שחר וכן בספרו היד פסק הוא שאיברי העולות מקטירין והולכין כל הלילה כולו הרי להדי' דפסק שתמיד של שחר מקטיר כלילה וא"כ הרמז"ס סתם דדבריו בתרתי חדא צפי' המשנה דברכות והכא, ואידך דגם בספרו כתב תרי מיילי דסתרון זה את זה הקטרת תמיד של שחר כלילה והקטת קומץ כלילה וכמ"ש וז"ע.

*

עוד שם במתני': כל הלילה כשר לקצירת העומר ולהקטר חלבים ואברים וכו'.

והנה רש"י ז"ל הרגיש בזה מש"ה קא מפרש רש"י התם הא דקתני א"כ למה אמרו חכמים עד חלות כדי להרחיק אדם מן העצירה לא קאי אהקטר חלבים ואיברים אלא אק"ש ואכילת קדשים לחוד קאי והוכיח לי' רש"י כן מסתמא דמתניתין דהכא דלא הזכיר התנא מידי מחלות אלא להדי' קתני דכל הלילה כשר להקטר חלבים ואיברים וז"ל רש"י שם ד"ה א"כ למה אמרו חכמים עד חלות, בקריאת שמע ובאכילת קדשים. כדי להרחיק אדם מן העצירה, ואסרום באכילה קודם זמנו, כדי שלא יצא לאכלן לאחר עמוד השחר ויתחייב כרת, וכן בקריאת שמע, לזרז

מ"ג] והתם קמפרש הרמז"ס דקאי אכלל חלבי קרבנות אף אתמיד של שחר וז"ל: הקטר חלבים, הם כל חלבי הקרבנות שמקריבין הכהנים במשך היום. ואיברים, הם נתחי העולה הקרבה בכל יום, והוא מה שאמר הכתוב את הכבש אחד וכו', והנותר מן החלבים ההם והאברים ההם מקריבין אותן כל הלילה עד עלות עמוד השחר, כמו שאמר הכתוב בעולת התמיד היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הצוקר וכו' עכ"ל. הרי להדי' שמפרש התם דקאי אכלל כל חלבי הקרבנות שנאמ' ואת הכבש אחד וכו' וקאי נמי אתמיד של שחר והכא קמפרש דלא קאי אלא אכלבי מתמיד של זין הערבים והרי תרתי דסתרי אהדדי וז"ע.

ואין לומר דתחלה עלה על דעתו שקאי אכלל חלבי הקרבנות וכשראה מתניתין דהכא דקתני ברישא ולהקטרה דאינה כשירה אלא ביום ותיכף בסמוך ונראה קתני דמתניתין הקטר חלבים כשירים כל הלילה ע"כ הוכיח לי' דחילוק ידענא דהקטרה דרישא דמתניתין מיירי מתמיד של שחר, דאי אפשר לפרש אהקטרת קומץ שהרי באמת כשר כל הלילה כדאיתא (בזבחים) [במנחות] ובתמורה כמ"ש וסיפא דמתניתין מיירי מתמיד של זין הערבים ולהכי חזר צי' לבסוף מן מה שכתב ריש מס' ברכות.

דע"כ זה אינו שהרי בספרי היד בהלכות מעשה קרבנות (פרק ד דין ב') פסק הוא דחלבי תמיד של שחר מקטירין כלילה וז"ל: כל שקרבנו מתיירו ביום מעלין אותן על המזבח

איבא למידק

דהלא בריש מס' ברכות איבא נמי הא סתמא וז"ל: הקטר חלבים ואברים מנותן עד שיעלה עמוד השחר וכל הנאכלים ליום אחד מנותן עד שיעלה עמוד השחר אם כן למה אמרו חכמים עד חלות כדי להרחיק אדם מן העצירה עכ"ל. הרי דסתם רבי אע"ג דהקטר חלבים ואיברים מנותן עד שיעלה עמוד השחר אפ"ה קבעו חכמים הזמן עד חלות וא"כ יפלא האך קסתם הכא כל הלילה כשר להקטרת חלבים ואיברים הא אינה כשר אלא עד חלות וא"כ קשי' סתמא אסתמא.

חכמים עד חנות אע"כ דון מיני' ומינה דשניהם צדימוס אחד דבאכילת פסח אמרו חכמים נמי עד חנות משום הרחקה וכן מפרש הרמב"ם להדי' צפי' המשנה בשמעתי' וז"ל: ודבר שמצותו צלילה כשר כל הלילה, לאיתוויי אכילת פסחים, וכבר ידעת כי אכילת פסחים אין מותר לאכלו אלא עד חנות אבל גזירה היא כדי להרחיק מן העצירה עכ"ל. וכן פסק הרמב"ם להדי' בהלכות פסח (פרק ח' דין ט"ו) וז"ל: כבר ביארנו בכמה מקומות שאין הפסח נאכל אלא עד חנות כדי להרחיק מן העצירה ודין תורה שיאכל כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר עכ"ל.

הרי להדי' דקים לי' להרמב"ם דגבי פסח נמי עשו רבנן הרחקה שלא לאכול אלא עד חנות משום סייג להרחיק מן העצירה. וכן מוכח מדברי רשב"ם במס' פסחים (דף ק"ב ע"ב) ר' אלעזר בן עזרי' וכו' וז"ל: אבל כר"ע דפליג עליה לא מיתוקמא דלדידיה לא ה"ל נותר עד הבקר ולא מטמא ידים אלא מבוקר ואילך ואף על גב דלדידיה נמי אכילת פסחים עד חנות כדין לכל הנאכלין ליום ולילה רבנן הוא דעבדי הרחקה יתירא להרחיק את האדם מן העצירה כדתנן בפ"ק דברכות שמא יאכל ממנו לאחר שעלה עמוד השחר ויתחייב כרת ומוטב שיצואו קדשים לצית הפסול למעט זמן אכילתו שלא לאכול אחר חנות וכו' עכ"ל. הרי להדי' שהרשב"ם סבר דגבי אכילת פסח עצדו רבנן נמי הרחקה וקבעו הזמן עד חנות. וכן משמע מדברי תו' בסמוך כאשר יצואר לקמן בס"ד.

ומעתה נקוט כלל זה בידך שהרשב"ם ותו' והרמב"ם צדא שיטתי' קיימי דמן התורה כשר כל הלילה לקרות ק"ש ולהקטר חלצים ואיצרים ולאכילת פסח אלא מדרבנן עצדו הרחקה ואמרו זכולם עד חנות משום סייג. אבל רש"י ס"ל דלר"ע אפי' מדרבנן כל הלילה כשר הן לק"ש ולהקטר חלצים ולאכילת פסח וגם לר' אלעזר בן עזרי' דקסבר בק"ש ובקדשים עד חנות משום הרחקה מודה הוא דגבי הקטר חלצים כשר אף מדרבנן כל הלילה כדמוכח ממתינתין דהכא כמ"ש.

וראיי' מונק לדברי רש"י שסבר ר"ע אפי' מדרבנן אכילת פסח עד שיעלה עמוד השחר ועד יעלה מן הארש ארשת שפתי דעת אשר מרחשן שפתי הרשב"ם א' במס'

את האדם, שלא יאמר: יש לי עוד שהות, וצחוק כן יעלה עמוד השחר ועבר לו הזמן, והקטר חלצים דקתני הכא לא אמרו צו חכמים עד חנות כלל, ולא נקטו להו הכא אלא להודיע שכל דבר הנוהג צלילה, כשר כל הלילה, והכי נמי תנן בפרק שני דמגילה כל הלילה כשר לקצירת העומר ולהקטר חלצים ואצרים עכ"ל. הרי להדי' שכתב רש"י מוכח ממתינתין דהכא מוכח שבהקטר חלצים לא אמרו צו חכמים עד חנות כלל אלא דכל הלילה כשר וא"כ לא קשה סתמא אסתמא.

אכן לפי הרמב"ם צפי' המשנה ריש ברכות דהוא מפרש דגם בהקטר חלצים אמרו חכמים שזמנן הוא עד חנות כדי להרחיק וז"ל ומה שאמרו באלו כולם עד חנות וכו' הוא סוג וכו' עכ"ל. הרי דהוא סבר הא דנקט א"כ למה אמרו חכמים עד חנות קאי אכולם אף בהקטר חלצים וכן בספר היד בהלכות מעשה קרבנות (פרק ד' דין ב') פסק להדי' דקבעו חכמים בהקטר חלצים הזמן עד חנות כדי להרחיק וז"ל: וכן איברי העולות מקטירין אותן צלילה עד שיעלה עמוד השחר, וכדי להרחיק מן הפשיעה אמרו חכמים שאין מקטירין האימורין ואיברי העולה אלא עד חנות הלילה. הרי שפסק להדי' דגם בהקטר חלצים אמרו חכמים עד חנות וכסתמא ריש דברכות.

לפי' צריך לומר הא דנקט הכא כל הלילה כשר להקטר חלצים ר"ל דכן הוא הדין תורה ורבנן אמרו צו עד חנות ולא תני הכא אלא הני דכשירים כל הלילה מן התורה ומה שאמרו חכמים עד חנות הוא מדרבנן ולית מן הצורך למיתני הכא דכבר סתם כן בריש ברכות אלא מדחשיב הכא כל הני דכשירים כל הלילה מן התורה להכי תני אגב נמי שהקטר חלצים כשירים כל הלילה מן התורה.

ואם נפשך לומר לפ"ז הא דקאמר הש"ס זה הכלל וכו' דבר שמצותו צלילה כשר כל הלילה לאתוי' מאי לאתוי' אכילת פסחים ודלא כר' אלעזר בן עזרי' דתני' וכו' אלא כר' עקיבא ור' עקיבא קא יליף מהקרא דחפזון דאכילת הפסח כל הלילה וחפזון דישראל וא"כ יפלא דהקטר חלצים אמרו צו חכמים עד חנות לדעת הרמב"ם ואכילת פסח דאתא מרבויי' דזה הכלל לאתוי' פסח לא יהי' שקולים דבפסח אפי' מדרבנן כל הלילה ובהקטר חלצים אמרו

והתם וכולהו צחדא מחתא מחתינהו.

ועדיין יש פתחון פה לומר הלא צמתינתין קתני הכא מליקה והקטרה וכדומה להם דאינו כשר אלא ציום ולמה לא עשו רבנן הרחקה עד חלות היום כדי להרחיק האדם מן העצירה כמו שעשו הרחקה כלילה כשר הרגישו צוה תו' בצבחים (דף נ"ד ע"ב) בד"ה להרחיק מן העצירה לנאכלין לשני ימים ולילה אחד לא עשו חכמים הרחקה עד חלות דניכר הוא מתי יהי שקיעת החמה אבל כלילה אינו ניכר עכ"ל. הרי דמתרצים הא דציום אין מן ההכרח לעשות הרחקה כדי שלא יעבור הזמן דניכר הוא מתי הוא שקיעת החמה אבל כלילה אינו ניכר.

ול"נ דשאני ליליא מן יממא דהתם איכא חשש אונס שינה כדאייתא במס' ברכות (דף ד' ע"ב) וז"ל: והא דקא אמרי עד חלות כדי להרחיק את האדם מן העצירה כדתיניא חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעה ואשתה קימעה ואישן קימעה ואחר כך אקרא קריאת שמע ואתפלל וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה וכו' עכ"ל. הרי דכלילה יש לחוש משום אונס שינה משא"כ ציום גמרא ערוכה במס' סוכה (דף ט"ו ע"ב) וז"ל: אמר רב אסור לאדם לישן ציום יותר משנינת הסוס וכמה שינת הסוס שיתין נשמי וכו' עכ"ל ע"ש. א"כ ציום אודא חששא דשינה ואין השינה חוזר לצריות דאסור לישן ציום ולית מן הצורך לעשות סייג והרחקה כמ"ש.

אבל רש"י קים לי דאף כלילה לא גזרו רבנן באכילת פסח ובהקטר חלצים משום דכהנים ובני חצורה זריזים הם ומש"ה לא גזרו רבנן כמו ציום משא"כ בק"ש דעשו רבנן הרחקה כדי לעשות סייג.

והנה אחרי הודיע אותך את כל זאת יש כאן מקום עיון לפי שיטת הרמב"ם ולפי שיטת רש"י, דלשיטת הרמב"ם וסייעתו דמוקי למתני' דכשר כל הלילה מדאורייתא ומדרבנן עבדו הרחקה עד חלות א"כ קשה מנ"ל להש"ס לרבווי' מזה הכלל אכילת פסחים ודלא כר' אלעזר בן עזרי' אלא כר' עקיבא דלמא לעולם אימא לך כר"א בן עזרי' שהרי סתם כותבי' בשלשה מקומות בריש ברכות ובשלהי פסחים ובצבחים (דף נ"ו ע"ב) ותלת זמנא הוה חזקה שיש עמו

ברכות (דף ט' ע"א) וז"ל: ורמינהו הלל שכלילי פסחים ואכילת פסחים וק"ש ערבית מנותן עד שיעלה עמוד השחר, ואוקי' למתני' כר' אלעזר בן עזריה ומדלא קתני בצרייתא ולמה אמרו חכמים עד חלות כדי להרחיק את האדם מן העצירה כמו ששינו צמשינתו משמע דהא צרייתא אפילו מדרבנן קאמר, ומדאוקימנא פלוגתיהו בפלוגתא דרשב"ע ור"ע משמע דר"ע אפי' מדרבנן אפי' אכילת פסחים עד שיעלה עמוד השחר עכ"ל. הרי שמפרש רשב"א להדי' דלר' עקיבא אפי' מדרבנן כשר כל הלילה אכילת פסחים וכמ"ש.

ועדיין צריכין לנו למודעי רבה לאורייתא הא דנקט צמתינתין שכל הלילה כשר לקצירת העומר ולא מצינו ציום מקום שעבדו רבנן הרחקה לאמרו זו עד חלות כדי לעשות סייג שלא יקצור אחר עמוד השחר אלא ודאי מדלא קתני נמי בריש ברכות קצירת העומר שאמרו זו חכמים עד חלות דון מיני' ומינה שאם נקצר ציום כשר דאלת"ה למה לא עשו רבנן נמי הרחקה לקבוע הזמן עד חלות משום סייג והרחקה להרחיק אדם מן העצירה וא"כ האי סתמא דהכא הוי כסתמא דמתנינתין התם צמנחות (ד' ע"א ע"א) דקא סתם התם מנותו לקצור כלילה נקצר ציום כשר עכ"ל. הרי דקא סתם ר' להדי' דנקצר ציום כשר ומתנינתין דהכא והתם שניהם לדבר א' נתכוונו.

ובזה נמלטנו מקושי' הש"ס מה שמקשה התם צמנחות (דף ע"ב ע"א) וז"ל: נקצר ציום כשר והתנן כל הלילה כשר לקצירת העומר ולהקטיר חלצים ואצרים זה הכלל דבר שמנאותו כל היום כשר כל היום דבר שמנאותו כלילה כשר כל הלילה קתני לילה דומיא דיום מה דיום כלילה לא אף כלילה ציום נמי לא אמר רבה לא קשיא הא רבי והא ר' אלעזר בר' שמעון וכו' עכ"ל. ולפמ"ש איננו מן הצורך לאוקמי מתנינתין דהכא כר"א בר' שמעון ומעיקרא דדינא לק"מ דע"כ מתנינתין לאו דדמי עסקינן ולילה לאו דומי' דיום למימר דוקא כלילה ולא ציום דאי לילה דוקא הוה להו לחכמים לאמרו זו עד חלות כמו בהקטר חלצים וק"ש ואכילת פסחים ומדלא אמרו זו עד חלות ע"כ חילוק ידענו דבאמת אם נקצר ציום כשר וא"כ מתנינתין דהכא ומתנינתין דמנחות תרווייהו אחי' כרבי דסתם סתם מתנינתין כן הכא

כל הלילה אפי' מדרבנן וכדעת הרשב"א דמפרש במס' זבחים (דף ט') ר"ע סבר אפי' מדרבנן כשר כל הלילה לק"ש ולאכילת פסחים וכדארכנו לעיל עיין עליו. ולשיטת רש"י דמפרש הקטר חלצים ואיצרים כל הלילה אפי' מדרבנן קשי' מנ"ל לחוקמי מתניתין כר"א ז"ע ולאחויי' אכילת פסחים דילמא אתא לרבויי' דהלל מותר לקרות כל הלילה דמנינו דהלל של יום כשר כל היום כדאיתא במתני' להדי' ובהלל של לילה מרבין מזה הכלל לאחויי' כל הלילה כדאיתא בזבחים (דף ע"א) דק"ש כל הלילה וכדמפרשי תו' בשמעתין זד"ה לאחויי' וכו' וז"ל: אכל בהלל וכו' אין להחמיר כל כך שהרי מדרבנן הוא עכ"ל. דאין להקשות דלמא אתי לרבויי' ק"ש דהרי רש"י סבר דבזבחים עבדו רבנן הרחקה עד חלות. וצלימוד הישיבה הארכתי וישבתי בטוב טעם ודעת.

* * *

דף ב"א ע"א

בגמרא: זה הכלל דבר שמצותו ביום כשר כל היום זה הכלל לאחויי' מאי לאחויי' סידור בויכין וסלוק בויכין וברבי יוסי דתניא רבי יוסי אומר סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית אין בכך כלום ומה אני מקיים לפני ה' תמיד שלא יהא שולחן בלא לחם וכו' עכ"ל.

זה הכלל לאחויי' מאי יש לומר דלאחויי' אתי ראיית נגעים שהוא דוקא זיום וקידוש החדש שהוא נמי דוקא זיום וכן משפט והיינו תחלת הדין דכל הני אי צריכו' להיות דוקא זיום כדאיתא בפי' המשנה במס' ר"ה פרק שלישי [מ"א] שכתב הרמב"ם להדי' קן וז"ל: ולפיכך השמיענו שקדוש החדש לא יהא זלילה בשום פנים כי התורה קראו משפט שנאמר כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, ומשפט לא יהי' אלא זיום לפי שאמר הכתוב ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע, מה ראיית נגעים זיום ולא זלילה אף דינים זיום ולא זלילה. והיות ראיית נגעים זיום ולא זלילה שנאמר וזיום הראות זו, זיום ולא זלילה עכ"ל. הרי לפניך דיש לומר דזה הכלל אחיא לרבויי' שלש אלה ושלש אלה לשם עשי' לשמה ולשם גירושין וייתניהו להני כללי שאחיינן לרבויי' הגן שלשה.

טענה ואי קשי' לך לאחויי' מאי י"ל דאתא לאחויי' ק"ש דמדאורייתא כל הלילה ורבנן עשו חיזוק לדבריהם ואמרו עד חלות. ואי קשי' מקמ"ל הלא כבר סתם רבי זריש זבחים כן אי משום הא לא תזרח דהא תני לעיל במתניתין אין מזין אלא זיום הלא משנה ערוכה היא בשלהי פרה ואפ"ה תני רבי עוד במתניתין הואיל וכאן נמנא וכאן הי' מקום כמאסף לכל המחנות כל שכר זיום וכל מה שכר זלילה לילה ויום יציעו אומר כל הדינים הנוהגים ומפקד פקידה אמנותו דיום ומנותו זלילה מש"ה יש לומר דתני נמי ק"ש ואתי' זזה הכלל אע"פ שכבר שנה רבי במס' זבחים. או כלך לדרך זו דאייטריך לאשמועינן ק"ש דמן התורה מנותו כל (היום) [הלילה] ורבנן עשו חיזוק לדבריהם ואמרו עד חלות דומי' דהקטר חלצים ואיצרים ולאפוקי מדעת רבנן דפליגי עם ר"א ז"ע והוא דעת ר"ע דסבר ק"ש

אתה המעיין מקור החכמה הנה שים עיוןך במס' (זבחים) [מנחות] (דף צ"ט ע"ב) וז"ל: תניא רבי יוסי אומר אפי' סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית אין בכך כלום אלא מה אני מקיים לפני תמיד שלא ילין שלחן זלא לחם א"ר אמי מדבריו של ר' יוסי נלמוד אפילו לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית קיים מנות לא ימוש (את) ספר התורה הזה מפיו אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחי אפי' לא קרא אדם אלא קרית שמע שחרית וערבית קיים לא ימוש ודבר זה אסור לאומרו בפני עמי הארץ וכו' עכ"ל. וא"כ דסתם רבי הכא כר"י צריך לומר דאם קרא קריאת שמע שחרית וערבית יא וקשה מנ"ל להקל דילמא לעולם הלכה כרבנן דאמרו טפחו של זה צד טפחו של זה ואי קשי'

עוד שם: דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה לאתווי מאי לאתווי אכילת פסחים ודלא כרבי אלעזר בן עזריה דתניא ואכלו את הבשר בלילה הזה אמר רבי אלעזר בן עזריה נאמר כאן בלילה הזה ונאמר להלן ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות עכ"ל.

וי"ל דמקרא מלא דבר הכתוב שם תזבח את הפסח בערב כצוא השמש וגו' ומהאי קרא קיליף ר"א דמיד בצוא השמש אתה אוכל כדאית' להדי' בצרכות (דף ג' ע"א) ע"ש. ועיין בשו"ת (מהר"י) [הר"י לבית] הלוי (כלל ה' סימן ל"ה) עיין עליו.

איבא למירק לר' אלעזר בן עזרי' דקיליף ג"ש מצלילה הזה א"כ מנלי' להחיר אכילת מתחילת הלילה עד חצות דילמא דוקא בשעת חצות צריך לאכול דכן הגזירה שיה מועצתתי צלילה הזה הוה דוקא בחצות ממש כדתיב ויהי בחצות הלילה מכיון שהוא סמוך אגו"ש נימא דוקא בשעת חצות.

*

שם בתוספ' בד"ה ולהקטר חלבים כל הלילה עד הבוקר, והיינו דוקא שנתעכלו האברים קודם חצות ששלטה בהן האור אבל אם לא משלה בהן אין נמשכין אחר חצות כדאמר ר' יוחנן סוף פ"ק^א עכ"ל.

נמשכין להקטיר אחר חצות עד הבוקר הא לא מישך שיין אחר חצות להקטרה אללא להרמה. אי משום הא לא תצרא דמש"ה דייקא תו' דצצריהם וכתבו כדאמר ר' יוחנן בסוף פרק קמא ר"ל כדאמר ר' יוחנן בסוף פרק קמא דיומא דלר' יוחנן לק"מ משום דר"י פליג התם אדרב דאמר חזיו להקטרה וחזיו להרמה אללא דר' יוחנן סבר כל הלילה כשר להקטרה ולהרמה, וכן מסקנת הש"ס בשילהי (דיומא) [זבחים (דף פ"ד ע"ב)] וז"ל: אללא אמר רבי יוחנן ממשמע שנאמר כל הלילה איני יודע שעד הבקר מה תלמוד לומר עד בקר תן בקר לבקר של לילה עכ"ל. ומפרש רש"י בד"ה אללא אמר ר' יוחנן לא תימא חזיו לכך וחזיו לכך, אללא הכי דריש הכתוב הכשר כל הלילה צין להקטרה שאין מעוכלין, צין להרמה אם יש דשן מעוכל, וחצות דעושה עיכול צאצרים שמשלה צהן האור, מהכא נפקא, ממשמע שנאמר צהקטרה כל הלילה על מוקדה איני יודע שעד הבקר קרוי לילה. ומה תלמוד לומר עד בקר תן השכמה אחרת לבקר של לילה, צוקרו של לילה הוה עלות השחר, ונתן לך הכתוב צו בקר אחר וכו' וכיון שלא נתן זמן צאותו צקר, על כרחך הוה חצות לילה וכו' עכ"ל.

משמע מהבא הא דכל הלילה כשר להקטרה חלצים היינו מן התורה אבל רבנן עשו חיזוק ואמרו עד חצות כדאיתא צריש צרכות. וזה הוה שיטת הרמב"ם ורשב"ם כאשר הארכתי לעיל. והא דקא מחלקי תו' צין משלה צהן האור ללא משלה צהן נראה משום דקשי' להו כיון דמן התורה כל הלילה כשר להקטרה א"כ היכי אתא רבנן ועקריהו מה שכתוב בתורה וקצו הזמן עד חצות. להכי מפרשי הא דאמרין דמן התורה כשר כל הלילה היינו דוקא צשמשלה צהן האור ונתעכלו האיברים קודם חצות אז כשר כל הלילה אבל אם לא משלה צהן האור אין נמשכין אחר חצות.

ואי קשי' הלא ש"ס ערוכה בסוף פרק קמא דיומא (דף ד' ע"א): מנא הני מיילי אמר רב כתוב אחד אומר כל הלילה והקטיר וכתוב אחד אומר כל הלילה והרים הא כיצד חלקהו חזיו להקטרה וחזיו להרמה. ומפרש רש"י שם דעד חצות אינו עושה עיכול וראוי להקטרה ומחצות ולהלן קרוי דשן ע"כ. הרי דאם משלה צהן האור ונתעכלו האיברים קודם חצות מכאן ואילך קרוי דשן וראוי להרמה ולא להקטרה וא"כ איך כתבו תו' האי קרא והקטר כל הלילה כל הלילה קאי האיברים שמשלה צהן האור ונתעכלו קודם חצות ואז

[א] לפנינו בתוס': בסוף פרק קמא דיומא. אך לפני רבינו נאמר סתם בסוף פ"ק. ובגליון שלו הי' נסמן: דף י"ג. ועיין בהמשך ד' רבינו.

ד"ה שמאריכים בפלפולא בסוגי' הלז ע"ש.
 ואל תשיצינו לפ"ז דגרסינן אלא אמר ר' יוחנן משם
 דהוא פליג אדרב וסבר דכל הלילה קאי בין אהקטרה ובין
 אהרמה א"כ קשה מ"ש דקא חשיב צמתניתין דכל הלילה
 כשר להקטרה ה"ל למיתני נמי דכל הלילה כשר להרמה.
 כזר הירגישו תו' בקושי' זו בזבחים דף הנ"ל והניחם
 צ"ע. אמנם בשלהי דיומא מקשי' תו' נמי קושי' זו
 ומתריצים משום דבשום פעם לא הי' רגילין לרמוס קודם
 האשמורה ראשונה לא קתני לה. וז"ל התו' דיומא דף
 הנ"ל ד"ה אלא אמר ר' יוחנן וכו': וצפ' שני דמגילה
 דקאמר כל הלילה כשר להקטרה קשה אמאי לא קאמר
 נמי להרמה וי"ל משום דבשום פעם לא היו רגילין לתרום
 קודם אשמורה הראשונה לא קתני ליה עכ"ל.

*

עוד שם בתו' בד"ה לאתויי אכילת פסחים ודלא כרבי אלעזר ב"ע, מ"מ נראה דהלכה כר' אלעזר דהא איכא סתמא
 בערבי פסחים (פסחים קכ:) דקאי כוותיה וכו' וכן משנה באיזהו מקומן (זבחים דף נו:) וסתמא בסוף פ"ק דברכות (דף
 ט.) וכו' עכ"ל.

כר"ע דכולהו סתמי' אליצא דר"ע וכן מוכח מסתמא
 דהכא אע"ג דהכא לא איכא אלא חד סתום וכר"א ז"ע
 איכא תלתא סתמא ליכא נפקותא בזה דמה לי תרי סתמא
 ומה לי חד סתמא כדאיתא צפרק מנזות חליצה ומשום הכי
 פסקו תו' התם כר"ע וכמתני' דהכא דכן מוכח ממשקנת
 הש"ס התם. ועיין בהר"ן שילהי פסחים ובהרא"ש שילהי
 פסחים ובמרדכי שילהי פסחים. ועיין צדושי הרשב"א
 במס' ברכות (דף ט' ע"א) ע"ש.
 ועד יעלה מן הארש דתו' מצינין התם אמר רבא אכל
 מנה וכו' ומן הראוי להקדים לכתוב דבריהם צמתניתין
 או בשקלי' וטרי' דהש"ס דשמעתין בפלוגת' דר"א ור"ע
 אלא ודאי משם ינא הוראה דהלכה כר"ע ולא כר"א
 ז"ע וכסתמא דהכא כי סתמא דמגילה הוא עיקר דכולהו
 סתמי' אליצא דר"ע וכמ"ש.

וכתבו תו' ד"ה אלא א"ר יוחנן וכו' וז"ל: דגרסינן
 אלא ופירש דרבי יוחנן פליג אדרב וס"ל דכל הלילה קאי
 אהקטרה וקאי אהרמה וכו' עכ"ל. הרי דס"ל לר' יוחנן
 דלא אמרינן חזיו להקטרה וחזיו להרמה אלא דס"ל דכל
 הלילה קאי אכולהו וכל הלילה כשר להקטרה וכיון שכל
 הלילה כשר להקטרה מן התורה א"כ הדרא קושי' לדוכת'
 היכי אתא רבנן ועקרוהו מה שכתוב בתורה להכי קא
 מחלקי תו' בין משלה בהן האור ללא משלה בהן ודוקא
 כר' יוחנן בסוף פרק דיומא וכמ"ש. ונראה דטעות סופר
 נפל בדפוס מה שנרשם בהגליון דף י"ג דלא מצינו בכל
 הש"ס דף י"ג שזכר כלום מזה, וגם יגעתי וחפשתי ולא
 מנאתי בסוף הפרק דאמר ר"י כלום אלא בסוף פרק קמא
 דיומא (בדף ז') וכמ"ש ועיין בזבחים (דף פ"ו ע"ב) בתו'

אתה המעיין

שים עיוןך בלשהי פסחים (דף ק"ב
 ע"ב) ד"ה אמר רבא וכו' וז"ל:
 יש מפרשים דכך הלכה דהא סתם מתני' כוותיה ואין זה
 ראיה דהא פרק ז' דמגילה (דף כ:) אשכחן סתמא אחרינא
 דלא כוותיה דתנן זה הכלל כל דבר שמנזותו בלילה כשר כל
 הלילה לאתויי אכילת פסחים ודלא כר"א בן עזריה וכו' עד
 חלות וכו' עכ"ל. הרי דכתבו תו' דהלכה כר"ע והכא כתבו
 דהלכה כר' אלעזר בן עזריק והוא תרתי דסתרן אהדדי.
 ונראה הא דכתבו התם הלכה כסתמא דהכא וכר"ע
 משום דכן משמע ממשקנת הש"ס התם דמסקינען אמר
 רבא אכל מנה בזמן הזה אחר חלות לר"א ז"ע לא ינא ידי
 חובתו עכ"ל. ומדקאמר לר"א ז"ע ולא קאמר סתמא דלא
 ינא ידי חובתו משמע דדוקא לר"א ז"ע הוא דלא ינא
 אכל לפי אליצא דהלכתא לפי דינא ינא דק"ל דהילכתא

* * *

ספר
מגילת ספר

עמ"ס מגילה

פרק שלישי

הקורא עומד

דף כ"א ע"א

מתניתין: הקורא את המגילה עומד ויושב וכו'. פי' רש"י בד"ה הקורא עומד ויושב אם רצה עומד אם רוצה יושב עכ"ל. וע"ז קאמר הש"ס: מה שאין בן בתורה מנהני מילי אמר רבי אבהו דאמר קרא ואתה פה עמד עמדי וכו'. פירש"י בד"ה משא"כ בתורה שאין קורין בתורה בצבור מיושב עכ"ל.

דבתורה ז"ל דוקא מעומד ולא יושב. וי"ל הלא יש כאן מקום עיון דרש"י מפרש הטעם משום שאין קורין בתורה בציבור מיושב והלא קרא דפה עמוד עמדי הי' משה יחידי ואפ"ה הזהיר הקצ"ה למשה שילמוד בעמידה.

וע"כ ז"ל דקושי' חדא מתורגמת זיך חצירתה דוודאי ישיבה לצו מיושב ונוח יותר מהעומד ובמגילה אמרינן הקורא את המגילה עומד ויושב ובאמת יושב עדיף מעומד ומפני כבוד הציבור אמרינן דקריאת עומד עדיף משא"כ הקורא את המגילה בינו לבין עצמו י"ל דיושב עדיף ותני' למתני' הקורא את המגילה עומד ויושב לאפוקי מהלך.

לכן מפרש רש"י הא דקאמר משא"כ בתורה שצריך להיות התורה בעמידה הטעם משום כבוד ציבור דבלא"ה ישיבה עדיפא שלצו מיושב יותר מעומד.

וע"ז מציא ר' אבהו ראי' מהקרא ואתה פה עמוד עמדי משום אימתו דשכינה אף מי שקורא התורה בציבור מן הראוי לקרותות בעמידה משום אימתא דציבורא דכל זי' עשרה שכינתא שרי' וקריאת המגילה בעשרה עיין לעיל (דף ה' ע"א).

דון מינה להקורא מעומד הוא יותר משונה מקורא יושב וגבי תורה היא דווקא

עומד ולא יושב.

ולכאורה יש כאן פתחון פה הלא מיושב הוא נח יותר מהעומד שלצו מיושב כשהוא יושב. דעיין במס' ברכות (דף ג"א ע"ב): אמר רבי אבהו ואמרי לה צמתניתא תנא האוכל ומהלך מצרך מעומד וכשהוא אוכל מעומד מצרך מיושב וכשהוא מיסב ואוכל יושב ומצרך והלכתא זכולהו יושב ומצרך עכ"ל.

הרי להדי' דר' אבהו גופי' סבר דיושב הוא עדיף מעומד שהרי הוא אומר וכשהוא אוכל מעומד מצרך מיושב והאיך יליף הכא ר' אבהו מקרא דאתה פה עמוד עמדי דעמידה עדיפא מישיבה.

וכן משמע להדי' צירושלמי דברכות תחילת פרק הי' קורא ומוצא צתו' דברכות (דף י"ג ע"ב) דז"ה על לצבך בעמידה: צירושלמי מפרש לאו דאי היה יושב עומד אלא דאם היה מהלך עומד ע"ש. ובתלמוד ירושלמי גופא דהקורא מיושב הוא מוצח מהקורא עומד שאין לצ העומד מיושב כמו היושב וא"כ איך יעלה על הדעת

*

עוד שם בפ"י רש"י בד"ה עומד ויושב אם רצה עומד אם רצה יושב עכ"ל.

הקורא את המגילה עומד ויושב וכו' מה לשעזר הא בתחילה לא והא תני מעשה בר"מ שקרי' מיושב צבית הכנסת של טיבעין ונתנה לאחר וכו' עכ"ל. הרי להדי' צירושלמי דיושב אפי' לכתחלה כשר (כיושב). והן הן דברי רש"י אם רצה יושב אם רוצה עומד ר"ל דיושב אפי' לכתחלה כשר צראנו יושב צראנו עומד כנ"ל.

בבר מלותי אמורה לעיל כאשר עיניך תחזנה מירשים מה שפרשתי ב"ד ולא נאמרה ונשנית אלא בשביל דבר שנתחדש זה דרש"י זא ליישב דלא תימא עומד מיירי לכתחלה ויושב צדיעצד אין לכתחלה לא אלא שניהם צדימוס אחד ולא פלוג ויושב כשר לכתחלה כעומד. ואון מצאתי לזה בתלמוד הירושלמי צשמעתין וז"ל:

*

שם: מקום שנהגו לברך ושלל יברך לא יברך. פי' רש"י בד"ה לא יברך אין צריך לברך עכ"ל.

איבא למידק מנ"ל דאינו נריך לברך דלמא אסור לברך כיון דלא נהיגי צאתרייהו לא יעשה כן במקומם משום דהוי צרכה לצטלה. וי"ל דדבר זה נשתקע ולא נאמר דאיך יתכן שיהי מקומות שמצרך וחייבין לברך ויהי מקומות שאסור לברך

*

במתניתין: בשני ובחמישי במנחה קורין שלשה וכו'. ומפרש רש"י בד"ה בשני ובחמישי ובשבת במנחה עזרא תיקן שיהו קורין בשני ובחמישי, בבבא קמא בפרק מרובה (פב, א), והכא אשמעינן דשלשה הן: בהן ולוי וישראל. ואין מוסיפין עליהן, שלא יקשה לצבור, מפני שהן ימי מלאכה, ושבת במנחה סמוך לחשיכה הוא, שהרי כל היום היו רגילין לדרוש עכ"ל.

עיין בשו"ת (מהר"י) [הר"י לצית] הלוי (בבבא ד' ס"ד ט"ט) צתשובה והמנחא תמנחא פלפול נאה צסוגין דשמעתתא דהכא ודהתם צמרובה עיין עליו שמאריך צצברים האלה.

*

שם: בשני וחמישי בשבת במנחה קורין שלשה אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן ואין מפטירין בנביא. פי' רש"י בד"ה ואין מוסיפין עליהן, שלא יקשה לצבור, מפני שהן ימי מלאכה, ושבת במנחה סמוך לחשיכה הוא, שהרי כל היום היו רגילין לדרוש עכ"ל. רש"י בד"ה ואין מפטירין, משום האי טעמא גופא עכ"ל.

לפ"ז יש להקשות מאי קמשני תו' על הקושי שמקשה צד"ה ואין מפטירין צנביא, קשיא לר"ת דהא צפרק צמה מדליקין (שבת דף כד.) אמר רב אחדצוי שאלמלא צצת אין נביא צמנחה ציום טוב שחל להיות צצצת ונריך לומר דהאי דקאמר התם דמפטיר צנביא צמנחה צצצת כשחל ציום טוב לאו דוקא נביא אלא רוצה לומר צכתוצים כדאמרינן פרק כל כתבי (שם קטז:): צנהרדעא פסקי סדרא צכתוצים צמנחה צצצתא וכו' עכ"ל. דזיל צתר טעמא למה אין מפטירין צנביא על שום שהי רגילות [לקרדי] [לדרוש] כל היום והי' סמוך לחשיכה וא"כ מ"ש צנביא לא מפטירין וצכתוצים מפטירין הלא כל היום הי' עוסק צדרוש ומנחה הי' סמוך לחשיכה כנ"ל וא"כ לפי מאי דפי' רש"י הדרא קושי' לדוכתי' ונצבו כמו 7.

למאן דהוסיף או להפטיר צנביא תצא עליהם צרכה דהא חכמים לא חייצוהו משום טירחא דציצורא אצל אס הם רוצים להוסיף ולהפטיר ולא חשו לטירחא יוסיפו אמין כח וישר כחם וחילם לאורייתא וצאמת נהרדעא לא חשו לטירחא והי' מפטירין.

אמנם לחלק צין נביאים לכתוצים לא עלה כן על דעת רש"י ולמידן דמי לצצא השנוי' קודם לזה ושלל לברך לא יברך ופי' רש"י אין נריך לברך וכצו מלותי אמורה לעיל דהא דקאמר לא יברך שלא חייצו רצנן לברך אצל אס הוא רוצה לברך הרשות צידו אף כאן אנו נאמר הא דקאמר צצצא זו אין מוסיפין ואין מפטירין היינו שלא חייצו רצנן להוסיף ולהפטיר משא"כ אס רוצה להוסיף ולהפטיר הרשות צידם ועוצדיהן מתקלס דשפיר עבדי.

ועיין צהר"ן שמתרץ צדמיון הזה צשמעתין וז"ל: ויש לומר דכי קחני אין מפטירין היינו לומר שאין תקנה קצועה להפטיר צנביא לא חייצו רצנן אמנם אס המה רוצים

וי"ל דרש"י מפרש הא דקאמר אין מוסיפין עליהן ואין מפטירין צנביא לא חייצו רצנן אמנם אס המה רוצים

היום. ועיין במס' צילה (דף ט"ו ע"ב) פלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע ר' אליעזר אומר אין לו לאדם זי"ט אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה ר' יהושע אומר חלקוהו חזיו לה' וחזיו לכם וכן הוא במס' פסחים (דף ס"ח ע"ב), א"כ זי"ט אין דורשין כל היום לדעת ר' יהושע חזיו לה' וחזיו לכם ולדברי ר' אליעזר יש צריחה או אוכל ושותה או יושב ושונה א"כ אם הוא אוכל ושותה כל היום ודאי דמוסיפין ומפטירין זו ביום שהרי אזדיי הטעם דאין מוסיפין ומפטירין משום דרגילין לדרוש כל היום זהו דווקא בשבתות של כל השנה משא"כ זי"ט שחל בשבת באותו שבת לא הי' רגילות כל היום לדרוש מש"ה קצעי' הש"ס במס' שבת מהו להזכיר של י"ט בהפטורה שאלמלא שבת אין נביא זמנחה זי"ט שחל להיות בשבת.

*

שם ברש"י ד"ה מה שאין כן בתורה שאין קורין בתורה בציבור מיושב עכ"ל.

תימר מפני כבודה אפי' זינו לזינה { פי' אפי' אם הוא ביחיד ועוסק בתורה לריכין להיות צעמידה } אין תימר מפני כבוד הרצים { משמע אם הוא צרצים הוא קורא מעומד אבל לא ביחיד קשי' } אפי' זינו לזין עזמו מפני כבודה הוא עומד { בתמי' ולא יהא כבוד עזמו גדול מכבוד הרצים וא"כ אף ביחיד לריך לקרות משום כבודה, ומשני } אם אומר את כן { שצריך עמידה אפי' ביחיד } אף הוא מתעצל ואינו קורא עכ"ל. לכן תקנו דווקא מפני כבוד הרצים קוראן מעומד משא"כ זינו לזין עזמו אינו לריך להיות צעמידה.

ומעתה הוא דמפרש רש"י שאין קורין בתורה בציבור מיושב הן הן דברי הירושלמי דדוקא בציבור לריך להיות מעומד אבל זינו לזין עזמו אפי' יושב דאל"כ הוא מתעצל ואינו קורא כנ"ל.

*

קצועה להפטיר זו צדקה והתם מיירי במקומות שנהגו להפטיר נביא זמנחה בשבת והכי קאמר דאפילו במקום שנהגו להפטיר בשבת זמנחה לא נהגו כן ביום טוב ולפיכך אינו לריך להזכיר של יום טוב וכו' ויש ששצשו אותה גירסה שצפרק זמנה מדליקין מדוחק קושיא זו והגיהו יום הכפורים שחל להיות בשבת ואין לריך וכבר כתבתי זה שם בסייעתא דשמיא עכ"ל.

הרי דברי הר"ן נראין מצפנים שמפרש הא דאין מוסיפין ואין מפטירין לאו איסורא אלא שאין מחויב והרואה להפטיר הרשות צידו וצדין שיטול שכרו.

ועוד י"ל לפי מה דפי' רש"י שהטעם משום שכל היום הי' רגילות לדרוש הוא דווקא בשבתות השנה שלא הי' חל זו י"ט משא"כ י"ט שחל בשבת לא הי' רגילות לדרוש כל

ואי איישר חילי לאורייתא אמינא דרש"י צא ליישצ דדוקא צרצים משום

כבוד רבים אבל לא זינו לזין עזמו. והטעם מבואר בתלמוד הירושלמי בשמעתי' וז"ל: מהו לעמוד מפני ספר תורה רבי חלקיה ר' סימון צעם ר' לעזר מפני זנה הוא עומד לא כל שכן מפני תורה עזמה זה שהוא עומד לקרות בתורה מפני מה הוא עומד מפני כבודה או מפני כבוד הרצים אין תימר מפני כבודה אפילו זינו לזינה אין תימר מפני כבוד הרצים אפילו זינו לזין עזמו מפני כבודה הוא עומד אם אומר את כן אף הוא מתעצל ואינו קורא עכ"ל.

פירש מהו לעמוד מפני ס"ת ופשוט מפני זנה הוא עומד { ר"ל מפני ת"ת שלומדין את התורה הוא עומד } לא כ"ש מפני תורה עזמה זה שהוא עומד לקרות בתורה מפני מה הוא עומד מפני כבודה או כבוד הרצים אין

שם בגמרא: תנא מזה שאין כן בתורה ומנא לן דקורא בתורה צריך להיות עומד א"ר אבהו דאמר קרא ואתה פה עמוד עמדי וכו' עכ"ל.

איכא למידק הלא צמס' שבת (דף פ"ז ע"א) וצמס' יצמות (דף ס"ג ע"א) ילפינן מהאי קרא דהסכים הקצ"ה למשה שפירש מן האשה דכתיב לך אמור להם שובו לכם לאהליכם וכתיב צתרי' ואתה פה עמוד עמדי. וי"ל דילפינן מיני' תרתי דהתם יליף מדאמר לישראל שובו לכם לאהליכם ולמשה אמר ואתה פה עמוד עמדי להורות שיפרוש מן האשה ומדאמר ואתה פה עמוד עמדי וגו' ליוו על עמידה ללמוד תורה בעמידה. או י"ל דר' אבהו סוצר כמ"ד דיליף ליוותו הקצ"ה

*

שם בגמרא: ואמר רבי אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו כביכול אף הקדוש ברוך הוא בעמידה עכ"ל. עיין בהר"ן בשמעתין שמקשה וז"ל: ומקשו הכא והא אמרינן בפרק השוכר את הפועלים [דף פד ב] דרבן גמליאל ורבי יהושע בן קרחה הוו יתבי אספסלי ורבי אלעזר ורבי שמעון הוו יתבי קמיייהו אארעא וכו' י"ל דכי היכי דמתרצי בגמרא רבות מעומד קשות מיושב ה"נ בשמועות קשות היו יושבים אספסלי שאם היו יושבין בקרקע עם תלמידיהם לא היו יכולין לעיין בהן היטב עכ"ל.

ולוי נראה אם התלמוד מוחל על כזודו קשות זידו לישב על הקרקע אף שהרצ יושב על גבי מיטה דניחא לוי דאשמעי' לרבי'. ויוצא דדוגמא הא דאיתא לקמן (דף ק"ח ע"ב) דההיא גצרא דארכזי' אכתפי' ריש לקיש וקא מעבר ליה וכו' אמר

ליה פסלת לך ארבעה טורי וטענת צר לקיש אכתפך וכו' אמר ליה ניחא לי דאשמעינן למר אי הכי גמור מיני הא מלתא דאמר רבי זירא צנות ישראל וכו' ע"ש. הרי להדי' תלמוד שמוחל על כזודו כזודו מחול וצפרט נגד רבו תורה מצקש מפיהו וללמוד הוא צריך.

*

שם בגמרא: תנו רבנן מימות משה ועד רבן גמליאל לא היו למדין תורה אלא מעומד משמת רבן גמליאל ירד חולי לעולם והיו למדין תורה מיושב וכו' עכ"ל.

עיינן צמס' כתובות (דף קי"א ע"א) משמני' דר' יונתן אל תרצה בעמידה שעמידה קשה ללז ע"ש. והלז

מצין [צרכות דף ס"א ע"א]. לכן הי' מן ההכרח ללמוד ציטיצה להיות דעתו מיושבת עליו.

*

עוד שם: והיינו דתנן משמת רבן גמליאל בטל כבוד תורה וכו'.

עיינן סוף מס' סוטה (דף מ"ט ע"א) כשמת ר' גמליאל הזקן בטלו כבוד התורה. ופי' רש"י במסכת מגילה אמר שעד שמת הוא והיה צריאות בעולם ולא היו למידין תורה אלא מעומד משמת הוא ירד חולי לעולם והולרכו ללמוד תורה מיושבת עכ"ל.

ועיין שם במתני' דתני נמי גבי ר"ע משמת ר"ע בטל כבוד התורה. ושם פי' רש"י: שהיה נותן לבו לדרוש כל

קוץ וקוץ של כל אות וכ"ש תיבות יתירות ואותיות יתירות כגון בת ובת אני דורש (סנהדרין דף נא:;) וזהו כבוד תורה גדול שאין זה דבר לצטלה עכ"ל.

וא"כ מן הראוי להתבונן מה ראו רש"י ז"ל שלא פי' גבי ר"ע כמו גבי ר' גמליאל.

אלא דראו וידע מה שמפרש הש"ס גבי ר' עקיבא משמת ר' עקיבא בטלו זרוע תורה ונסתתמו מעיינות חכמה.

*

עוד שם בגמרא: כתוב אחד אומר ואשב בהר וכתוב אחד אומר ואנכי עמדתי בהר אמר רב עומד ולומד יושב ושונה.

וד"ל המהרש"א: אף על גב דקרא דואשב בהר מ' יום גבי לוחות הראשונות הוא דכתיב והאי קרא ואנכי עמדתי מ' יום בלוחות אחרונות כתיב מ"מ משמע להו ליתן את האמור בזה לזה מדכתיב באחרונות כימים הראשונים עכ"ל.

ואי איישר חילי צאמת הן הן דברי רב שמתרץ עומד ולומד יושב ושונה כי צמ' יום הראשונים הי' עומד ולומד צמ' יום האחרונים הי' יושב ושונה.

וכן הוא לרצא דאמר רכות מעומד קשות מיושב תכלית הכוונה שצפעס הראשון רכות ומעומד וצפעס שני' הי' קשות מיושב שכבר הי' סדורין על פיו.

*

דרוש מהקדמת כת"י תהלה לדוד

[רבא אמר רכות מעומד וקשות מיושב].

במסכתא אבות דר' נתן (ריש פרק ד') שמעון הצדיק: חכם שיושב ודורש בתוך הקהל מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב חלב ודם לגבי מזבח עכ"ל.

נימא ציה מילתא אשר מן הראוי להקרבה איזה חקירות, מ"ש דקאמר חכם יוש"צ מאי דיוקא צמה דקאמר יוש"צ משמע אלו עמד ודרש אינו כאלו הקריב חלב ודם לגבי מזבח. ואדרצא הסצרא נותנת להיפך הלומד כשהוא עומד מלינו צש"ס.. צשכרו צשפוני טמוני צפוני כנודע לכל יודע דת ודין^[א]. צצירוף שארי תמיהות המתהוית אשר מפני אהצת הקינור שאחזתיו ארפנו

אריכות. ודאי מלינו דעוסק צתורה שכרו הרצה מאוד מהקריב כל הקרצנות שצתורה, אמנס דא ל"ע מאי איכפת אי יושב ועוסק צתורה או אי עומד ועוסק צתורה.

נלע"ד ליישצ בהקדם דברי כתבי האר"י ז"ל והוצא צספר שגל"ה, שמקשין המשכילים על דברי הש"ס צמס' צרכות תפילות צמקום קרצן וכנגד תמידין, היאך אנו מתפללין צחוצה לארץ הא אסור להקריב צח"ל משום

[א] עיי' שלה"ק (מס' שבועת פרק נר מצוה ד"ה צד): מי שמטריח את עצמו ללמוד תורה במעומד כל מה דאפשר לו לפי כוחו, עליו נאמר (אבות פ"ד מ"ו) המכבד את התורה גופו מכובד.

הקצ"ה צעמידה. וכן מימות משה ועד ר"ג לא היו למידין אלא מעומד. ותו איתא התם בש"ס, כתוב אחד אומר ואשצ צהר וכתוב אחד אומר ואנכי עמדתי צהר, רצא אמר רכות מעומד וקשות מיושצ ע"ש באורך.

והנה מאן דיוש"צ ודור"ש ודאי אינו מסכים עם גמ' הג"ל, דהא כתיב ואתה עמד והוא יושצ צתוך הקהל, וגם הוא דורש והוא רכות, כי נודע שהיה דורשים דברים רכים כדי שישמעו ויצינו טף ונשים וע"ה, כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים (ותגיד לבני ישראל אלו האנשים) לדרוש להם דברים רכים כדי שיצינו. וא"כ מן הראוי לעמוד, וא"כ למה הוא יוש"צ ודורש הא מן הראוי לעמוד עם הקהל ולדרוש, אלא שאינו מסכים עם גמ' הג"ל, והא דכתיב ואתה פה עמד עמדי יש לו לימוד אחר.

אי אדם מחויב ללמד צעמידה תלוי אי משה שפיר עביד צמה שפירש מן אשתו

דמצינו למימר דתלוי צאשלי רברבי אי מחויב ללמד מעומד תלוי אי משה שפיר עביד דפירש מן האשה, דתמן תנינן צמס' שצת (עלה פ"ו ע"א) וצמס' יצמות (דף ס"ב ע"א) וצמס' אצות דר"ן [פ"צ ד"ה זה אחד], משה פירש מן אשתו והסכים הקצ"ה עמו שנאמר ואתה פה עמד עמדי עכ"ל ע"ש. נמצא אי משה שפיר עביד דפירש מן אשתו, א"כ ואתה פה עמד עמדי להכי הוא דאתי, וא"כ אינו מחויב ללמד צעמידה. אצל אי משה לא יפה עשה, א"כ ועתה פה עמוד עמדי מורה שמחויב ללמד צעמידה וק"ל. וא"כ מאן דיושצ ודורש, מסכים דאתה פה עמד עמדי מורה שהסכים הקצ"ה למשה, ואזהרה למשה היה שיפרש מאשתו כדאי' בצצות דר"ן בפירוש שהקצ"ה הזהיר למשה שיפרש מן אשתו שנא' ואתה פה עמד עמדי ע"ש.

ציאר דתלוי אי משה שפיר עביד דפירש מן אשתו תלוי בפירוש דורוח אלקים וגו'.

אמנם מצינו טעם אחר שפירש משה מן האשה, כדאיתא צמפרשים כך עושין לבני לוי¹⁷ שכניה עמו תמיד, כי אתו היה חלק אלקי ממעל, שנאמר ורוח אלקים על פני המים

שחוטו חוץ, וא"כ היאך אנו מתפללין ומקריצין קרצנות צח"ל. ומיישצים דלכל אדם יש לו אצלו רוח אלקים, כאי צמ"ר צראשית ורוח אלקים וגו' זו רוחו של אדם, כי לכל אדם יש אתו עמו חלק אלקי ממעל, והוא הנקרא מקדש לשכינה, אדם צעצמו הוא מקדש מעט לשכינה, ומש"ה לא הוי שחוטו חוץ, ע"כ תמצית דצריהם¹⁸.

ציאר אי מותר לדרוש חוץ לצ"ה תלוי אי יש לאדם חלק אלקי ממעל

והנה אף אנו נאמר לפי דברי הגמ' הג"ל שכל מי שדורש דומה כאילו הקריצ חלצ ודם לגצי מוצת, היאך מותר לדרוש צח"ל חוץ למשכן ולמקדש הא הוי שחוטו חוץ ואסור להקריצ דם וחלצ צחוץ, והיאך הותרה הרצועה לדרוש צברים והוא כאילו מקריצ שחוטו חוץ. והנה צריכין ליישצ כנ"ל, שכלל אדם יש רוח אלקים וחלק ה' ממעל, והוא הנקרא מקדש מעט, ולכן מותר לדרוש אף חוץ לצ"ה וק"ל.

ה"א דדוקא משה מותר לדרוש חוץ לצ"ה משא"כ שארי בני אדם ותלוי בפירוש דורוח אלקים מרחפת אי קאי אמשה או אדם

אמנם התינה אי יש לאדם חלק אלקי ממעל, אצל אי ח"ו אין לאדם רוח אלקים [שוצ א"א לתרץ כנ"ל]. דמצינו צמדדש דעת חילוקי ורוח אלקים על פני המים דא רוחא דמשה¹⁹ ע"כ נמצא דוקא למשה היה חלק אלקי ממעל ואתו רוח אלקים ולא נאה לדרוש חוץ למשכן, משא"כ צכל אדם לא מצינו שאתו רוח אלקים, ואינו נקרא מקדש מעט, וא"כ אנו היאך מצינו ידנו ורגלינו צצ"ה שאנו דורשים צכל שצת ושצת ומקריצים צחוץ. אמנם מאן דיתיב ודרש דרש וקבל שכר, כי מוכח שמסכים שפירוש דורוח אלקים קאי אכל אדם, וכל אדם יקרא מקדש מעט, ומותר לדרוש צברים אף צח"ל.

דתמן תנינן צמס' מגילה (עלה כ"א ע"א), קורין מגילה עומד ויושצ, משא"כ צצורה דוקא צעמידה. מנה"מ אמר ר' אצוהו דאמר קרא ואתה פה עמד עמדי כציכול אף

[ב] עי' יד דוד פ' ויצא ד"ה ויפגע.

[ג] עי' כנפי יונה ח"ג סי' נ"ז, מגלה עמוקות אופן נ"ו.

[ד] כנראה שזהו מליצה ממ"ש בחולין (דף ז' ע"א): כך עושים לבני לוייה.

דא רוחו של משה, שנתנו בשעת מ"ת שנעשה במדריגות עליונים, מש"ה קמפריש, ולא מן ציווי ה' ואתה פה עמד עמדי, כי אינו מן הצורך לציווי זו כיון שנתנו לו חלק חלקי ממעל היה מן צורך לפרש מן אשתו עיין במפרשים באריכות וכן באצות דר"ן כי דברתי בספית וקציר.

לפ"ז ואתה פה עמד עמדי אזהרה שילמד בעמידה, וא"כ היאך חכם יושב ודורש, וז"ל ע"כ החכם שיושב ודורש מסכים שא"ל לומר כן, ורוח חלקים על פני המים אינו קאי על משה לצד רק על כל ישראל כי זה הוא רוחו של אדם, וא"כ בגין דא לא היה מחויב לפרש מן האשה, כי א"כ כל ישראל הי' בחיוב זה וח"ו יצטל העולם, ומקרא זה ואתם פרו ורבו על מי נאמר, אלא לא נתנו תורה למה"ש, ומש"ה לא היה מחויב משה, ולא שפיר עבד שפירש מן אשתו, וז"ל אזהרתו מהכא ואתה פה עמד עמדי, וא"כ מותר ללמד כשהוא יושב.

על פי יסודות ומכוננו שצנה דוד יתכן, חכם שיושב ודורש, היאך מותר לישב ולדרוש הא כתיב ואתה פה וגו', אלא ז"ל שמורה להזהיר למשה שיפרש מן האשה, וי"ל הא

בלאו הכי משום שהיה חללו חלק חלקי ממעל שנאמר ורוח חלקים דא רוחו דמשה, וז"ל שלא קאי אמשה לצד לגבי משה מילתא זוטרתא היא, כי לכל ישראל יש לו חלק חלקי בלאו הכי, היאך מצינו ידינו ורגלינו שאנו מתפללין הא הוא כשחוטאי חוץ כנ"ל, לפ"ז מותר לדרוש נמי דהוא הוא מקדש מעט ולא שחוטאי חוץ. ולכן שפיר קאמר כל חכם היושב ודורש בתוך הקהל כאילו קרב חלצ ודם לגבי מזבח, ולא הוא שחוטאי חוץ, כי מתוך שיושב ודורש מסכים שיש לכל חלק חלקי ממעל, והוא מקדש מעט ומותר לדרוש. משא"כ אילו עמד דסובר שמחויב ללמד בעמידה מכח ועתה פה עמד וגו', א"כ למה פירש משה מן אשתו, ז"ל מפני שהיה אמו חלק חלקי ממעל, לפ"ז ז"ל ורוח חלקים פירושו דא רוחו דמשה, אבל בשאר כל ישראל לא דבר הכתוב, לפ"ז אין לומר כל הדורש כאילו הקריב חלצו ודמו לגבי מזבח הא הוא שחוטאי חוץ, אבל מדיושב ודורש שפיר אית למימר דרוש וקבל שכר כאילו הקריב חלצ ודם לגבי מזבח וק"ל ודו"ק.

ע"כ מתהלה לדוד

*

שם בגמרא: רבי חנינא אמר לא עומד ולא יושב אלא שוחה.

והנה לפי דברי ר' חנינא משמע דאף אם הדיינים והעדים שניהם נסמכים כשר ולא הוא כתרתי דסמכי להדדי דסמיכה שהיא כשוחה נקרא עמידה ונקרא ישיבה שניהם צדקו יחדיו ומקרא מלא דבר הכתוב ואנכי עמדתי בהר וכתיב ואשכ בהר ושניהם לא נתכוונו אלא אשוחה הרי דשוחה נקרא עמידה ונקרא ישיבה וא"כ גבי דיינים הוא ישיבה ולגבי עדות הוא עמידה.

מדברי ר' חנינא למד דין חדש והוא נגד דעת הסמ"ע בח"מ (סי' י"ז ס"ק ר'): ועמידה על ידי סמיכה וכו'. עיין לקמן סוף סימן כ"ח דכתב המחבר לענין דיינים שצריכין לישב בשעה שמקבלין העדות, דסמיכה כזו נקראת ישיבה וכו' ומיהו נראה לע"ד דאם היו הדיינים וגם העדים נסמכים צדין אחד בפעם אחת, דאסור למיעבד הכי, דממ"נ חד מהם לא עבד כדינא וכו' עכ"ל.

*

שם בתו' ד"ה ואין מפטירין קשי' לר"ת וכו'.

ועיין לעיל מה שביארנו בס"ד במתניתין לשכנו תדרשנו וצאת שמה שם שם לו חוק ומשפט מה שפלפלתתי בדברי התו' ותמצא נחת.

שם בתוס' ד"ה הפותח והחותם בתורה מברך לפנייה ולאחרייה, קשיא אמאי תנא הך מילתא הכא ג' פעמים דהא בחד זימנא סגי' וי"ל דהוה סלקא דעתך דכל דטיפי מילתא מחבריה מברך לפנייה ולאחרייה מש"ה אצמריך למתני בכולהו עכ"ל.

באן יש פתחון פה ה"ל למיתני הפותח והחותם בתורה מצד לפני' ולאחרי' צצצא תליתאה דהא טפי מילת' מהני שני צצו' רישא ומציעתי' וצהני צצו' לא צריך למיתני ולא דכל דכן הוא מסיפא דמתני' ואפ"ה מצד לפני' ולאחרי'.

וי"ל דאי תני גבי שצת ויה"כ ה"א דדוקא בשצת ויה"כ וי"ט דאיכא איסור מלאכה לא חיישינן משום הנכנסין והיוצאין ולכן מצד ראשון לפני' ואחרון לאחרי' משא"כ

צחול וצר"ח וצחולו של מועד דהמה ימי מלאכה ואיכא למיתש משום הנכנסין והיוצאין שכל א' פוגה למלאכה סד"א שכל א' מצד לפני' ולאחרי' לכן צא לאשמועינן דאפ"ה ראשון מצד לפני' ואחרון לאחרי'. ועיין לקמן בש"ס [צע"צ] אשר ז"ל: נא הפותח מצד לפנייה והחותם מצד לאחרייה והאידנא דכולהו מצדכי לפנייה ולאחרייה היינו טעמא דתקינן רצנן גזירה משום הנכנסין ומשום היוצאין עכ"ל וע"ש צפי' רש"י.

*

עוד שם בתו' ד"ה אלמלא מקרא כתוב, קשיא שיש אלמלא שרוצה לומר אילו לא כגון הכא וכגון אלמלא אגרות הראשונות (לעיל דף יב:): וכן הרבה ויש אלמלא שרוצה לומר אילו היה אלמלא נגדוה לחנניה מישאל ועזריה (כתובות דף לג:): וכן אלמלא לוי אתה וכו' (לקמן דף כד:): ומאי שנא וכו' עכ"ל.

אין להקשות הלא מצינו בקרא כי משתמש בצרבע לשונות אי דלמא חלל דהא כדאית' צר"ה (דף ג' ע"א) ע"ש וא"כ מצינו שתיצה אחת קולטת כמה פירושי' קול ההולך על ארבע פירושים אי דלמא חלל דהא. לאו אשיצנו אי משום הא לא תצרא דלשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד דבלשון חכמים לא נמצא שום תיבה שנחלקה התיזמת לשני פירושים.

* * *

דף כ"א ע"ב

אמר שמואל כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן מאי משמע דהאי עובר לישנא דאקדומי הוא אמר רב נחמן בר יצחק אמר קרא וירץ אחימעץ דרך הכבר ויעבר את הכושי [אביי אמר מהכא והוא עבר לפנייהם] ואיבעית אימא מהכא ויעבר מלכם לפנייהם וגו'.

נראה לפרש דהש"ס מקשה על שמואל דאמר דהאי עובר לישנא דאקדומי הוא ומוטיב הש"ס מאי משמע ר"ל היכן מצינו שעובר הוא 'נמי' מלשון אקדומי הלא צכולא תלמודא האי עובר הוא מלשון יחלוף ויעצור ולא מלשון אקדומי. ומשני דאשכחנא לפעמים שעובר הוא ג"כ מלשון אקדומי כמאמר הקרא ויעצר את הכושי וגו' ויעצר מלכם וגו'.

דאין לומר דעובר הוא 'דוקא' מלשון אקדומי דא"כ קשה להא דמקשה הש"ס לעיל (דף ב' ע"א) ואימא שיתסר ושיצטר ומשני ולא יעצור, ואי נימא דיעצור הוא דוקא מלשון אקדומי א"כ קושי' הש"ס נצטו כמו נד דאימא

יֵאָחַר הַזְּמַן אֲמַנְס דְּמַנְיָנוּ נְמִי שְׁהוּא מַלְשׁוֹן אֶקְדוּמִי וְהָא
 כְּדֵאִיתָא וְהָא כְּדֵאִיתָא. וְעֵינֵי צִירוּשְׁלַמִּי צְסוּגֵינֵי דְשַׁמְעֵתִין
 רִישׁ מַסְכַּת מַגִּילָה.

שִׁתְּסָר וְשִׁצְסָר וְהָא דְכַתִּיב וְלֹא יַעֲצוֹר לְהוֹרוֹת שְׁלֹא יִקְדִים
 לְקָרוֹת קוֹדֵם זְמַן וּמְנַלְן שְׁלֹא יֵאָחַר, אֲלֵא הוּא הַדְּבָר אֲשֶׁר
 דְּצִרְנוּ דּוֹדָאֵי דְפִשְׁטִי דְקָרָא מַשְׁמַע דְּלֹא יַעֲצוֹר לְדַרְשָׁא שְׁלֹא

*

עוד שם: בשני ובחמישי בשבת במנחה קורין שלשה וכו' הני שלשה כנגד מי אמר רב אסי כנגד תורה נביאים
 וכתובים רבא אמר כנגד כהנים לויים וישראלים אלא הא דתני רב שימי אין פוחתין מעשרה פסוקין בבית הכנסת
 וידבר עולה מן המניין הני עשרה כנגד מי וכו' עכ"ל.

לְהִיֹּת ט' פְּסוּקִים חוּץ וַיְדַבֵּר.
 אֲצַל הַשְּׁתָּא דְּפִלְיָגִי רַב אֲסִי וְרַבָּא חַד אֲמַר דְּהַנִּי ג' מַכוּוֹן
 כְּנַגַּד כְּהֻנִּים לְוִיִּם וְיִשְׂרָאֵלִים וְח"א כְּנַגַּד תּוֹרָה נְצִיֵּאִים
 וְכַתּוּבִים וְח"כ מַסּוּלָק הָאֵי טַעְמָא דְּלַעִיל דְּתַשְׁעָה פְּסוּקִים
 מַכוּוֹנִים לְעוֹמַת תּוֹרָה נְצִיֵּאִים וְכַתּוּבִים, וְנוֹסָף עַל זֵאת
 דּוֹדְצֵר עוֹלָה מִן הַמְּנִינֵי, וְשִׁפִּיר מַקְשָׁה הַש"ס וְאֲרִיךְ אֲלֵא
 הָא דְתַנִּי רַב שִׁמִּי אֵין פּוֹחַתִין מַעֲשָׂרָה וַיְדַבֵּר עוֹלָה מִן
 הַמְּנִינֵי וְח"כ יִפְלָא הַנִּי עֲשָׂרָה כְּנַגַּד מִי.

י"ל אֵיךְ תְּלִיֵּא קוּשִׁי הַש"ס צְפִלּוּגְתָּא דְר' אֲסִי וְרַבָּא
 וּמֵאִי שְׁיִיכּוֹת וְקִישׁוֹר יֵשׁ זֶה לְזֶה.
 וְנִרְאָה דְאֲסִיק אֲדַעֲתִי דְהַש"ס הָא דְקוֹרִין תְּלַתָּא גְצִירִי
 הֵיִינוּ כְּנַגַּד כְּהֻנִּים לְוִיִּם וְיִשְׂרָאֵלִים וְלֵהֲכִי קוֹרִין דּוּקָא כְּהַן
 לְוִי יִשְׂרָאֵל וְכֹל אֵי וְאֵי קוֹרִין לְפָנֵינוּ ג' פְּסוּקִים כְּנַגַּד תּוֹרָה
 נְצִיֵּאִים וְכַתּוּבִים הֵרִי ט' פְּסוּקִים וְצַהֲדִי וַיְדַבֵּר הוּי יו"ד
 וְהָא דְקוֹרִין עֲשָׂרָה דִישׁ לְחַשׁוֹשׁ פִּן וְאוּלֵי יֵהָא צְתוּךְ הַצֵּאִים
 הַנִּי טו"ת הַפְּסוּק וַיְדַבֵּר וְהוּא אֵינוּ עוֹלָה מִן הַמְּנִינֵי לְהַכִּי
 לֹא פְּלִיגִי רַבְּנָן צוּה וְתַקְנוּ לְקָרוֹת כֹּל פַּעַם עֲשָׂרָה פְּסוּקִים

*

שם: אמר רבי יהושע בן לוי כנגד עשרה בטלנין שבבית הכנסת.

אֵיזָה עִיר גְּדוּלָה כֹּל שֵׁישׁ צוּ עֲשָׂרָה צְטַלְנִין פַּחוֹת מַכְאֵן הֵרִי
 זֶה כֶּפֶר וְכו', תְּנָא עֲשָׂרָה צְטַלְנִין שְׁצַבָּה"כ. וּמַש"ה קֶאֱמַר
 הַכָּא דְקַצְעִי הַנִּי יו"ד לְעוֹמַת הַנִּי יו"ד.

נִרְאָה דְרִיבִּצ"ל אֲזִיל לְשִׁיטְמוּ דְהוּא אֲמַר לַעִיל (בדף ג'
 ע"ב) כִּרְךְ שְׁאִין צוּ עֲשָׂרָה צְטַלְנִין נִידוֹן כֶּכֶפֶר
 וְאֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לְוִי כִּרְךְ שְׁחַרְצַ מַעֲשָׂרָה צְטַלְנִין וְלְצַסּוֹף
 יֵשׁ נִידוֹן כֶּכֶרְךְ, וְכֵן הִי צְמַתְנִיתִין לְהַדִּי (דף ה') וז"ל:

*

שם: רבי לוי אמר כנגד עשרה הילולין שאמר דוד בספר תהלים עכ"ל.

אֲתָה קוֹרָא אֲוֹתָן זְמִירוֹת הַרִינִי מַכְשִׁילְךְ דְּצַבֵּר שְׁאֲפִילוּ
 תִּינוּקוֹת שֶׁל צִית רַבָּן יוֹדְעִין אֲוֹתוֹ דְּכַתִּיב וְלְצַנִּי קָהַת לֹא נָתַן
 כִּי עֲצוּדַת הַקּוֹדֵשׁ וְגו' וְאִיהוּ אֲתִיֵּיהּ צַעֲגַלְתָּא וְכו' עכ"ל.
 הֵרִי דְנַעֲנַשׁ דּוֹד צְהַלּוּלִין שְׁלוּ עַל שְׁאֲמַר זְמִירוֹת הִי לִי
 חוּקִיךְ וְלְפִיכְךָ מִמָּאן ר"י דְצַבֵּרִי ר' לְוִי דֵאִין דַּעַת מַכְרַעַת
 לְקַצְבוּעַ הַנִּי עֲשָׂרָה פְּסוּקִים לְעוֹמַת עֲשָׂרָה הִילּוּלִין.

אֲמִינָא דְרַב יוֹסֵף דְּמִמָּאָן דְּצַבֵּר ר' לְוִי הוּאֵיל שְׁאֲמַר
 דּוֹד צְהַלּוּלִין שְׁלוּ זְמִירוֹת הִי לִי חוּקִיךְ וְע"ז
 נַעֲנַשׁ דּוֹד כְּדֵאִי לְהַדִּי צְמַס' סוּטָה (דף ל"ה ע"א) וז"ל:
 דְרַשׁ רַבָּא מִפְּנֵי מַה נַעֲנַשׁ דּוֹד מִפְּנֵי שְׁקָרָא לְדַבְרֵי תּוֹרָה
 זְמִירוֹת שְׁנֵאֲמַר זְמִירוֹת הִיוּ לִי חוּקִיךְ צִצִית מַגּוּרִי אֲמַר לוּ
 הַקְּדוּשׁ צְרוּךְ הוּא ד"ת שְׁכַתּוּב צֵהַן הַתַּעֲיֵף עֵינֶיךָ צוּ וְאִינוּ

*

שם: ורבי יוחנן אמר כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם הי ניהו ויאמר דבראשית הני תשעה הוו בראשית נמי מאמר הוא דכתיב בדבר ה' שמים נעישו וגו' עכ"ל.

ב' ע"ב) [רמו ה'] וז"ל: הכל מודים שלא נבראו ציוס ראשון מלאכים שלא תאמר מיכאל היה מותח דרומו של רקיע וגבריאל צפונו והקצ"ה ממדד צאמנעיתו אלל אני ה' עושה כל נוטה שמים לצדי רוקע הארץ מיאתי עכ"ל. הרי דאי נבראו המלאכים ציוס ראשון יאמרו הצריות דנעשה שותף להקצ"ה צמעשה צראשית מש"ה לא נאמר ויאמר ציוס א' ע"כ דצרי פי חכם חן^יא].

שמעתי מרבתי צסם גאון א' מלתא צטעמא מה נשתנה מאמר הראשון שלא נאמרה צו ויאמר כמו צשארי מאמרים. וי"ל דצבר נודע שכל מאמר ומאמר שינא מפי הקצ"ה נצרא ממנו מלאך ואם נאמר ציוס הראשון ויאמר נצרא נמי ציוס ראשון מלאך והוי מקום להטעות ולומר שנעשה שותף להקצ"ה צמעשה צראשית כדאית' צילקוט פ' צראשית (דף

*

שם: אמר רבא ראשון שקרא ארבעה משובח שני שקרא ארבעה משובח שלישי שקרא ארבעה משובח ראשון שקרא ארבעה משובח דתנן בשלש קופות של שלש סאין שבהן תורמין את הלשכה והיה כתוב עליהן א' ב' ג' לידע איזו מהן נתרמה ראשון להקריב ממנה ראשון שצמצה בראשון אמצעי שקרא ארבעה משובח דתנן אל מול פני המנורה יאירו מלמד שצמדד פניהם כלפי נר מערבי ונר מערבי כלפי שכניה ואמר רבי יוחנן מכאן שאמצעי משובח ואחרון שקרא ארבעה משובח משום מעלין בקדש ולא מורידין רב פפא איקלע לבי בנישחא דאבי גובר וקרא ראשון ארבעה ושבויה רב פפא עכ"ל.

צ"ל דראשון קרא ד' משום שמנזה צראשון, ומיני' וצי' תסתיים שמעתתא דודאי לאמנעי לא יקרא ארבעה וכמ"ש.

והא דאמרינן הכא דאם קרא לאמנעי ד' משוצח וצרייתא דפרשה של ששה פסוקים קורין צשנים משמע דלא יקרא לאמנעי ד' כדי להשוותן יחד יש לחלק צהא דודאי אם החזן קורא כמו שאנו נוהגין עכשיו לא יקרא לאמנעי ד' כדי שלא לצייש האחרון משא"כ אם כל א' וא' קורא צפ"ע ליתא להאי חששא. ועיין צמגן אצרהס צא"ח (סי' קל"ז ס"ק א') וז"ל: ואחד קורא ד'. וכתב רש"ל צהגה עכשיו שהחזן קורא לא יקרא לאמנעי ד' שלא לצייש האחרון עכ"ל.

והא דנקט הכא דאם קרא לראשון ד' משוצח משום שמנזה צראשון אין להקשות אם כן גצי נרות מנוכה דקיי"ל דצראשון מדליק א' ומוסיף והולך משום דמעלין צקודש ולא מורידין ואמאי לא אמרינן נמי התם דראשון משוצח ולדלוק צראשון שמנה נרות ופוחת והולך.

נראה דמש"ה קלסי' ר' פפא על שום שקרא לראשון ד' ולא לאמנעי דאם יקרא לאמנעי ד' מצוייש האחרון משא"כ צראשון שהוא כהן ליתא להאי חששא משום דכתיב וקדשתו לכל דבר צצקדושה ומשלחן גבוה קא זכי ליטול חלק צראש ונכון הוא ליקרא לדידי' ד' פסוקים ולא לאמנעי.

וכן מצרייתא דלקמן יש להוכיח דאין ליקרא לאמנעי ד' וז"ל הצרייתא צסמוך ונראה [דף כ"ב ע"א]: פרשה של ששה פסוקים קורין אותה צשנים ושל חמשה פסוקים ציחיד וכו' עכ"ל. ומדקתני של ששה פסוקים צשנים דון מיני' ומינה דלאמנעי לא יקרא ד' אלל או לראשון משום שמנזה צראשון כנ"ל או לאחרון משום מעלין צקודש, שהרי קתני של ששה פסוקים צשנים וע"כ הני שנים דנקט קאי אכהן ולוי או אלוי וישראל, אי קאי אכהן ולוי שקורין הני ששה פסוקים וקיימ"ל דאין פוחתין מעשרה פסוקים צ"ל דלאחרון קורין ד' משום דמעלין צקודש. ואי קאי אלוי וישראל והמה קורין וי"ו פסוקים

[ה] מאמר זה איתא בספר עמק המלך (אמשטרדם ת"ח, שער שעשועי המלך פ"ב). ועיי' מעשה רוקח (בראשית) בשם מפרשים.

דגופים מחולקים דתלת' גזרה נינהו ואין תולין זה צוה י"ל
דהראשון משוצח. ועיין צמ"א (סי' הנ"ל ס"ק ב').

אי משום הא לא אריא דיש לחלק דהתם הגופים אינם
מחולקים דצתר גזרה יש לו להעלות בקודש, משא"כ הכא

*

שם: הני עשרה כנגד מי אמר רבי יהושע בן לוי כנגד עשרה בטלנין עכ"ל.

פסוקי אי נמי תלתא גזרי תלתא פסוקי כנגד כהנים לוי
וישראלים אתא הוא תיקן תלתא גזרי ועשרה פסוקי
כנגד עשרה בטלנין עכ"ל. הרי להדיא דעזרא תיקן הני
עשרה כנגד עשרה בטלנין וא"כ יפלא מה משמענו
רבי יהושע בן לוי צוה. ויש ליישב. וזלימוד הישיבה
הארכתי.

בהשקפה ראשונה יפלא מאד הלא ש"ס ערוכה
צמס' צ"ק (דף פ"ב ע"א) דעזרא תיקן
הני עשרה לעומת עשרה בטלנין וז"ל הש"ס שם: עשרה
תקנות תיקן עזרא שקורין צמנחה צצצת וצשני וצחמישי
וכו' ושיהו קוראין צשני וצחמישי עזרא תיקן והא מעיקרא
הוא מיתקנא דתניא וכו' מעיקרא תקנו חד גזרא תלתא

*

עוד שם: הני עשרה כנגד מי אמר רבי יהושע בן לוי כנגד עשרה בטלנין שבבית הכנסת רב יוסף אמר כנגד עשרת
הדברות שנאמרו למשה בסיני רבי לוי אמר כנגד עשרה הילולין שאמר דוד בספר תהלים ורבי יוחנן אמר כנגד
עשרה מאמרות שבהן נברא העולם וכו' עכ"ל.

לא ולמד דדוקא התם גזי ר"ה איכא לשנויי שינויי
דהש"ס דקאי אהללו אל צקדשו מדכתיב הלוהו צתקע
שופר הואיל צענינא דשופר עסקינן משא"כ הכא
גזי ס"ת אין מקום לשינוייה דהש"ס דהתם והדרא
קושי' לדוכתי' הילולים טובא הוי והקושיא נצבו כמו
נד ומש"ה מהאי טעמא הרי"ף גופי' לא מציא מימרא
דר' לוי.

אתה המעיין שים עיוןך צהרי"ף שהוא לא מייתי
מימרא דר' לוי דאמר כנגד עשרה
הילולין ומן הראוי לשים אל לב לומר מלתא צטעמא מפני
מה דלא מציא הרי"ף מימרא דר' לוי.
ואמנינא דדינא קאמר משום דקשה על מימרא דרבי לוי
דאמר שהני עשרה המה כנגד עשרה הילולין הלא הילולין
טובא וכושי' הש"ס שילהי מס' ר"ה (דף ל"ב ע"א) וז"ל:
הני עשרה מלכיות כנגד מי אמר רבי כנגד עשרה הלולים
שאמר דוד צספר תהילים הלולים טובא הוו הנך דכתיב
צוה הלוהו צתקע שופר. ומפרש רש"י הנך הללו אל
צקדשו עכ"ל.

*

עוד שם: בעא מיניה עולא בר רב מרבא פרשת ראש חודש כיצד קורין אותה וכו'.

חודש צחדשו האיך שקורין פרשת ר"ח ומאי היום מימי
צספיקא מספקא לי' לעולא צדצר הזה וכצר נהרא נהרא
מתפשטי' צכל העולם שקורין פרשת ר"ח כל חודש וחודש
צתמידו' צפומצי ומאי קשי' לי'.

באן הבן שואל שאלה צצעלים להא דעולא
דמצעי' פרשת ר"ח כיצד קורין
אותה מאי מספקא לי' צדצר אשר צצר נודע צין החיים
וידוע לכל וזיל קרי צי' רצ הוא צשומעין צצה"כ מדי

צפרשה ואין מסיימין צפרשה פחות מג' פסוקים והך תקנתא לא מעקרא לעולם הלכך אי אפשר שיקראו כדרך צראשי חדשים דאם יקראו כדרך העומדים צ"ה אין רואין שינוי כלל ואין סבורין דהכא שאני משום דלא אפשר אלא סברי כדרך הן קורין שמותר להתחיל ולסיים פרה פחות ג' פסוקים והחששא לא נכנסין ויוצאין בלבד אלא אפי' לעומדין שם מתחלה ועד סוף איכא למיחש לחורבה שירגילו לעשות כן כשיזדמן להם.

והא דנקט סתם אמנעי דולג ולא קתני השני דולג דלא הוורכו לפרש משום דמדינא הוה לן למימר אחרון דולג לפי שאין ראוי לדלוג אלא בשעת הזרוך והיינו אחרון שאין הפסוקים מספיקין לו אבל הראשונים שהפסוקים מספיקין להם למה ידלגו ואפילו הכי לא אמרינן דאחרון דולג משום דאי הכי עבדינן משיירין צפרשה פחות מג' פסוקים וכיון דמשום הכי הוא ממילא נמי משמע דכשאמרו אמנעי דולג על השני משמע ולא על השלישי דאי עבדינן הכי עבדינן נמי אין משיירין פחות מג' פסוקים וכיון שכן למה נקדים לומר לשלישי שידלוג ידלוג אחרון הלכך ממילא משמע כשאמרו אמנעי דולג שעל השני אמרו עכ"ל הר"ן עיין עליו באורכו.

ורש"י דמפרש בשל מעמדות קאי טעמי' נימוקו עמו דכן משמע הלשון דהש"ס דקאמר והלכתא דולג ואמנעי דולג מדנקט סתם אמנעי דולג ולא קאמר השני דולג או דה"ל בקצרה והלכתא דולג ותו לא ומדלא קאמר הכי דון מיני' ומינה דקאי אמעמדות משא"כ גבי ר"ח ש"ל שהלישי או האחרון דולג וכמ"ש.

הרי לדעת הרמב"ן צר"ח קורין כדרך והא דקאמר הש"ס והלכתא דולג ואמנעי דולג קאי על מעמדות. משא"כ לדעת ר' אלפסי והגאונים ז"ל והרשב"א ז"ל והר"ן ז"ל קאי הלכתא אכולהו הן אמעמדות והן צר"ח דאף צר"ח אמנעי והיינו שני דולג ומדינא ראוי ונכון הי' שהאחרון הי' לדלוג משום ש[אין] הפסוקים מספיקים לו אבל הראשונים והיינו השני והשלישי שהפסוקים מספיקים להם אין מן ההכרח לדלוג רק משום גזירה דאין משיירין פחות משלשה פסוקים הוכרח לומר שהשני דולג כמ"ש. ומעתה עולא מנא מקום קפידא על ארבע אמות של

ונראה ליישז ע"פ טוב טעם ודעת דהנה מסקנת השמעתינ דהכא בסמוך ונראה וז"ל: והלכתא דולג ואמנעי דולג. ומפרש רש"י צד"ה הילכתא מאי בשל מעמדות קאי עכ"ל.

ו[ז"ל הר"ן:] הרב אלפסי והגאונים ז"ל פירשו דקאי צר"ח ואמנעי היינו שני. והקשה הרמב"ן דא"כ מה הועילו בתקנתן והלא אותה חששא דנכנסין במקומה עומדת שהרואה אותו מתחיל בפסוק שלישי שצפרשה יאמר הראשון לא קרא אלא צ' פסוקים ואי לא חיישינן לנכנסין בללא אפשר למה דולג יקראו השנים צפרשת לו והשלישי יקרא וציום השבת ופסוק אחד מפרשת וצראשי חדשיכם דמאי איכא משום דאין מתחילין צפרשה פחות מג' פסוקים והא הדיא אינה אלא משום הנכנסין וכיון דאפילו בלדלוג אכתי איכא להדיא חששא גופה למה ידלוג נקריה כדרכו ולא נחוש לנכנסין כיון דלא איפשר לפיכך פי' הוא ז"ל דפלוגתא דרב ושמואל אמעמדות קאי דתנן ציום הראשון צראשית ויהי רקיע כדאיתא בגמ' דהתם ליכא אלא תמינא פסוקי הלכך לא אפשר אלא בדולג או פוסק אבל צר"ח קורא כדרכו. וכתב הר"ן: ומנהגינו אינו כן שהרי אנו נוהגין צראשי חדשים שהשני דולג.

ועיין בשו"ת מהרי"ל (סי' קמ"ח) דהוא מקשה נמי הקושי' שהקשה הרמב"ן והניח הדבר בקושי' עיין עליו. [המשך לשון הר"ן:] והרשב"א ז"ל תירץ להעמיד המנהג דמשום הכי פסקי' דדולג צראשי חדשים ולא אמרינן שיקראו כדרך כדכתב הרמב"ן משום [דכי אמרינן] דאמנעי דולג דהיינו שני ליכא למיחש אלא אחד נכנסים דהיינו אותו שיכנסו בתחילת קריאת השני ואילו היו קורין כדרך ויקרא השלישי פרשת וציום השבת דהוה תרי פסוקי ופסוק אחד מוצראשי חדשיכם איכא למיחש לתרי גוויי נכנסין חד לנכנסין בשעה שהוא מתחיל לקרות אותו פסוק של וצראשי חדשיכם שהוא סבור שמשם התחיל לקרות שאם לא כן למה לא סיים בסוף פרשת וציום השבת ואיכא למיחש נמי לנכנסין בתחילת קריאת הרביעי דכד חזו ליה מתחיל בפסוק שני סברי דקמא לא קרא אלא פסוק אחד הלכך דולג עדיף.

והר"ן כתב: הואיל דגזרו רבנן דלעולם אין מתחילין

דרב ושמואל פליגי גזי מעמדות והתם מסקינן הלכתא שדולג ואמנעי דולג משא"כ צהא דגזי ר"ח לא שמעתי כלום אי קאי הלכתא נמי אראש חודש או לאו אלא מדקבעי רבנן צמעמדות שדולג משום גזירה נכנסין ויזלין העמידו דצריהם נמי צר"ח משום האי גזירא גופא ופוק חזי מאי עמא דבר.

ואפשר נמי לומר שצאמת מנהגא של ישראל הי' צאותן זמן מוחלקים קצת מהם היו נוהגים לקרות צדילוג [השני] כמו שאנו נוהגים וקצת מהם היו נוהגין לקרות צדילוג האחרון וקבעי ל"י (לרבא) [לעולא] איזו מהן יוכשר זה או זה והשיב ל"י רבא זו לא שמעתי כיוצא בו שמעתי ר"ל דגזי מעמדות שמעתי שהלכתא דולג ואמנעי דולג אבל צר"ח לא שמעתי כלום וכל א' וא' יש להם על מי שיסמוכו ואלו דברי חלקים חיים.

הלכה למצעי קריאת ר"ח כיצד דודאי דעולא ידע וראה שקורין מידי חודש צחדשו צדילוג והשני דולג אלא דזה גופא קשי' ל"י ועל דא אנה מדייק כיון דאיכא צזה פלוגתא דרצוותא ויש לומר דדוקא צמעמדות הוא דקורין צדילוג משא"כ צר"ח וכדעת רש"י והרמב"ן ונוסף על זאת דאף אי נימא שכוון הוא לקרות נמי צר"ח צדילוג אכתי קשה הלא אינו ראוי לדלוג אלא בשעת הצורך וא"כ למנה ידלוג השני דאינו מן ההכרח משום שהפסוקים מספיקים לו הוי ל"י לדלוג האחרון שאין הפסוקים מספיקים לו וזה הוא דקא מצעי' ל"י פרשת ר"ח כיצד קורין אותה.

ומשני זו לא שמעתי כיוצא בו שמעתי דתנן ביום הראשון צראשית ויהי רקיע וכו' ואתמה עלה רב אמר דולג ושמואל אמר פוסק וכו' והלכתא דולג ואמנעי דולג ר"ל

*

שם בתוספת ד"ה תנא מה שאין כן בתורה וכו' מבאן קשיא למה שפירש רבינו משולם בפרק קמא דבבא בתרא (דף טו.) ובהקומץ רבה (מנחות דף ל:) דשמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותן פירוש יחיד קורא אותן שלא יקרא שליח צבור עמו וכו' וקשיא שהרי בימיהם לא היה שליח צבור קורא עמהם וכו' לכך נראה כמו שפירש רש"י בהקומץ יחיד קורא אותן לבדו ולא יהיו שנים מפסיקין וקוראין באותן שמונה פסוקים שמתחילין מויעל לפי שהוא תחילת הפרשה עכ"ל.

וכן מפרש רש"י במס' ב"ב (דף ט"ו ע"ב) בד"ה יחיד קורא אותן כלומר אין מפסיקין בהן ע"כ.

ועיין צכסף משנה שם שהוא מיישב הרמב"ם וכתב הן פירוש רבינו משולם והוא דעת הרמב"ם ופירש רש"י ותוספת והוא דעת הראש"ד תרווייהו דקו יחדיו ע"ש צאורך.

ויש צה עוד שליטת דפירושא יחיד קורא אותן ר"ל שלא יקראו שנים צקול רס אלא דיכול להיות מסייע לו לקרות עמו צנחת.

ודוגמא לזה כתבו התוספות צמס' צ"צ (דף ט"ו ע"א) צד"ה שמנה פסוקים וכו' וז"ל: ועוד אומר ר"י דיכול להיות שקצת מסייע לו צנחת והא דמשמע צמגילה שלא יקראו שנים היינו שניהם שוין צקול רס עכ"ל.

ויש ללמוד סניגורייתא לצברי רש"י ותוס' והראש"ד שפירשו שקורין אותן ציחיד ר"ל שאין מפסיקין צהן דכן הוא נמי להוכיח מסוגי' ושיטפת ורהיטת הש"ס צסמוך

ועיין בהרמב"ם הלכות תפלה (פרק י"ג דין וי"ו)

וז"ל: שמונה פסוקים צצסוף

התורה מותר לקרות אותם צצית הכנסת צפחות מעשרה, אף על פי שהכל תורה היא ומשה מפי הגבורה אמרם הואיל ומשמען שהם אחר מיתת משה הרי נשתנו ולפיכך מותר ליחיד לקרות אותם.

והשיג עליו הראש"ד ז"ל וז"ל: לא שמענו דבר זה מעולם ומה שאמרו יחיד קורא אותן לומר שאינו מפסיק צהן והכי איתא צירושלמי צמגלה, וצמקומות הללו נהגו שהעולים לקרות צתורה הוא לצדו קורא ואין החזן קורא עמו, ומה שכתב הוא ענין זרות הוא מאד והצבור היכן הלכו עכ"ל.

הרי דהרמב"ם תפס פ"י הרבינו משולם והראש"ד תפס פ"י רש"י ותוספת.

ונראה דקתני ושל חמשה פסוקים זיחיד פירושא נמי שאין מפסיקין בהן וכדמפש רש"י זד"ה ה"ג ומרווייהו זחדא מחתא מחתינהו ורש"י אזיל לשיטתי' זמה דמפרש הכא

*

עוד שם בד"ה כנגד תורה נביאים וכתובים, קשה דהא לקמן (דף כג.) אמר כנגד שומרי הסף וי"ל דהתם לא הוי עיקר התקנה דהא לא תקנו ארבעה כנגד הא שלשה שומרי הסף וסרים אחד ואיתא בירושלמי איכא סרים אחד שיושב ומתריץ ההלכות ומעמידן על עקרן ואפ"ה לא תקנו כנגדו ש"מ דעיקר התקנה לא היתה אלא כנגד תורה ונביאים וכתובים עכ"ל.

ואי איישך חילי נוכל לומר דהני עשרה פסוקים שתקנו חכמים ז"ל המה מכוון לעומת הני עשרה ר"ל תלתא פסוקי כנגד תורה נביאים וכתובים ותלתא כנגד כהנים לוי וישראלים, וארבעה כנגד תלתא שומרי הסף וסרים אחד וקצבו אלו

עשרה לעומת אלו עשרה ומש"ה תיקנו נמי שיקרא הני עשרה פסוקים לתלת גברי לשנים קורין ששה פסוקים לעומת תורה נביאים וכתובים וכהנים לוי וישראלים ולאחד קורין ד' לעומת תלתא שומרי הסף וסרים אחד.

*

עוד שם בתוספת בד"ה אין פוחתין מעשרה פסוקים בבהכ"נ, וא"ת והרי פרשת עמלק דליכא אלא תשעה פסוקים י"ל דשאני פרשת עמלק דסידרא דיומא הוא ומפסיק ענינא ביה ומש"ה אין לחוש וכו' עכ"ל.

ועיין זירושלמי דמגילה (דף ע"ה ע"א הלכה ב') ושם איתא להדיא הקושי' ומרוצא דתוס' וז"ל: רב חונה אמר שלשה קרויות שזתורה לא יפחתו מעשרה פסוקים וכו' והא תנינן ציום הראשון זראשית וכו' התיב רבי פילפי זר פרוטה קומי רבי יונה הרי פרשת עמלק א"ל שנייא היא שהיא סדוריה של יום וכו' עכ"ל ע"ש.

ועוד איתא זירושלמי אמר הקצ"ה הוא עשה מעשה קטוע לפיכך פרשתו קטוע.

או י"ל דמש"ה פרשתו חסירה דא"ל הקצ"ה עמלק גם להיות שמי וכסאי חסירים כך פרשתו חסירה. וכן כתב הרב המשזיר זא"ח. ועיין זט"ז זא"ח (סימן קל"ד ס"ק א') מה שמפלפל זחכמה זסוגי' דשמעתין ע"ש.

*

עוד שם בא"ד דהכי גמי אמרינן לקמן (דף כג.) דאין מפטירין פחות מב"א פסוקים והיכא דסליק עניינא קורין שפיר בפחות עכ"ל.

פליאה נשגבה זעיני דעדיפא ה"ל להציא ראי' לדזריהם מאורייתא מהא דקאמר הש"ס זסמוך דזמעמדות קורין זפ' זראשית אע"ג דלית זי' אלא ח' פסוקים ולא אמרינן שיקרא מפרשה שלאחרי'

אלא דולג וע"כ ז"ל נמי משום דסליק זי' עניינא להכי קורין זפחות ואין מוסיפין עלי' מפרשה שלאחרי' וא"כ יפלא אמאי לא מייתי ראי' לדזריהם מהכא וכמ"ש וז"ע.

*

עוד שם: אמר רבי יהושע בן לוי כנגד עשרה בטלנין שבבית הכנסת עכ"ל.

הילולין שאמר דוד בספר תהילים יכול להיות שפליגי עם רבי יהושע בן לוי איצרא הלא משנה ערוכה היא (בדף ה' ע"א) כל עיר שאין בה עשרה בטלנין נידון ככפר וכו' ע"ש.

רבי יהושע בן לוי אזיל לשיטתו לעיל (דף ג' ע"ב) אריצ"ל כרך שאינצו עשרה בטלנין נידון ככפר עכ"ל. והני מ"ד ר' יוסף ור' לוי שחד אמר כנגד עשרת הדצרות שנאמרו למשה בסיני וחד אמר כנגד עשרה

* * *

דף כ"ב ע"א

בגמרא: דתנן וכו' ותני עלה בראשית בשנים יהי רקיע באחד והוינן בה בשלמא יהי רקיע באחד דתלתא פסוקי הוו אלא בראשית בשנים חמשה פסוקי הוו ותניא הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים וכו'.

ופסוק א' מפ' ויהי רקיע וא"כ על שנים ראשונים לק"מ דפסוקים מספיק להו דיכול לקרות להשני פסוק א' מפ' ויהי רקיע. אלא אי קשי' הא קשי' דהכי ה"ל להש"ס למפרך האיך קורין לשלישי הלא לית כאן שיעור מפ' ויהי רקיע אלא צ' פסוקים.

ומדקמקשה הש"ס על פ' צראשית ועל שנים הראשונים ממילא נשמע שקושי' זו דוקא לדעת יש אומרים ומשום דמסקינן הלכתא כוותייהו להכי מקשה הש"ס לשיטתייהו. והכי קמקשה בשלמא יהי רקיע צא' ר"ל לדעת יש אומרים דאמרי דאין מתחילין לקרות צפרשה אלא ג' פסוקי וא"כ לא מצי למימר שקורין להשני שנים מצראשית וא' מפ' ויהי רקיע אלא שקורין פ' ויהי רקיע שהמה תלתא לאחד והיינו לשלישי וא"כ אליצייהו קשה אלא צראשית בשנים הלא חמשה פסוקי הוו. משא"כ לת"ק דחילק הוא דצר היפוכה דעל שנים הראשונים לק"מ ואין שייך להקשות מפרשת צראשית אלא מפ' ויהי רקיע.

בהשקפה ראשונה יפלא הא דקאמר הש"ס בשלמא יהי רקיע צאחד דתלתא פסוקי הוי לכאורה הוא כמעט שפת יתר ומלתא דפשיטא היא שקורין לאחד יהי משום דאית צי' תלתא פסוקי וה"ל להש"ס להקשות בקצרה איך קורין צראשית בשנים חמשה פסוקי הוי.

ונראה שקושי' הש"ס כמו שהוא לפנינו דוקא קשה לדעת יש אומרים דס"ל צסמוך דצפ' של חמשה פסוקי קורין ראשון שלשה והשני שנים מפ' זו ושלשה מפ' אחרת וכיון דס"ל שאין מתחילין צפרשה פחות משלשה פסוקים וא"כ ע"כ לשלשה קורין ויהי דאית צהו ג' פסוקים ושפיר מקשה הש"ס אלא צראשית בשנים חמשה פסוקי הוו.

משא"כ לדעת הת"ק דחולק וס"ל דצפרשה של חמשה פסוקי קורא ראשון ג' פסוקים והשני שנים מפרשה זו וא' מפרשה אחרת וא"כ אין מקום לקושי' הש"ס צהאי גוונא דאין להקשות אלא צראשית בשנים חמשה פסוקי הוו ומאי כולי האי הלא י"ל שקורין להשני שני פסוקים מצראשית

*

שם: מיתבי פרשה של ששה פסוקים קורין אותה בשנים ושל חמשה פסוקים ביחיד קרא ראשון שלשה השני קורא שנים מפרשה זו ואחד מפרשה אחרת ויש אומרים שלשה לפי שאין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים ואם איתא למאן דאמר דולג נדלוג ולמאן דאמר פוסק נפסוק וכו'.

ומפרש רש"י בד"ה הכי גרסינן, קרא ראשון שלשה השני קורא שנים מפרשה זו כו'. למאן דאמר דולג נדלוג, למאן דאמר פוסק ליכא למיפרך, דהא קרא ראשון שלשה קתני, דאי אפשר עוד לחזור עכ"ל.

ת"ק וס"ל דלכתחלה קורין כל חמשה פסוקים ביחד ליחיד משום דאין משיירין צפ' פחות משלשה פסוקים ואם לא קרא לראשון אלא שלשה אז קורין לשני שנים מפ' זו וא' מפ' אחרת וכדמפרש רש"י בד"ה שיעור דקא מחמיר תנא קמא, דתני ושל חמשה ביחיד, ולא אמרינן יקרא הראשון שלשה ויפסוק אם ירצה עכ"ל.

וכן יש להוכיח מן עיקרא דדינא דמקשה הש"ס פשיטא וכו' ואי ס"ד דפרושא דברייתא הוא דלכתחלה קורין ג' לראשון ולשני שנים מפ' זו ושלשה מפרשה אחרת וא"כ ס"ל דהכא משיירין לכתחלה שני פסוקים מפרשה ראשונה וה"א דמותר לעשות כן בכל מקום והיתר גמור לשייר פרשה משלשה פסוקים ואין איסור לא בהתחלה קמ"ל רבי יהושע בן לוי דכשם דס"ל ליש אומרים שאין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים כך אין משיירין ור"ל דחמשה פסוקי קורין ליחיד ולשני שלשה מפ' אחרת דאין לומר ליקרא לראשון שלשה ולשייר שנים דס"ל דאין משיירין צפ' פחות משלשה פסוקים ומאי קא מקשה הש"ס פשיטא אלא הוא הדבר אשר דברנו הא דקתני שקורין לראשון שלשה ולשני שנים מפרשה זו וכו' ע"כ מיירי דיעבד אצל לכתחלה סברי כ"ע דלריך לקרות חמשה ביחיד וכמ"ש.

ואם כך דרכה של תורה ע"כ קושי' הש"ס אינו קאי אלא לרצ דאמר דולג נדלוג משא"כ לשמואל דאמר פוסק ליכא לאקשווי נפסוק הפסוק השלישי דהא מיירי שכבר קרא השלישי ואי אפשר עוד לחזור ויפה כיון רש"י במה דמפרש בד"ה למאן דאמר דולג נדלוג, למאן דאמר פוסק ליכא למיפרך, דהא קרא ראשון שלשה קתני, דאי אפשר עוד לחזור עכ"ל.

משא"כ התם בתענית לא אית' הא דריצ"ל דהלכה כיש אומרים וגם הא דאמר רבי יהושע בן לוי כשם שאין מתחילין וכו' כך אין משיירין בפרשה פחות משלשה

ועיין במס' תענית (דף ד"ז ע"ב) דשם מקשה הש"ס נמי לרצ ושמואל אברייתא הזאת ושם הגרסא הוא: ושל חמשה פסוקים הראשון קורא שלשה ולא גרסינן ביחיד כמו הכא, וגם רש"י מפרש התם שקושי' קאי בין ארצ בין אשמואל והכא קמפרש שהקושי' הוא דוקא אליבא דרצ ולא אדשמואל.

וה"ל הש"ס שם: תנא בראשית בשנים וכו' מיתבי פרשה של ששה פסוקים קורין אותה בשנים ושל חמשה הראשון קורא שלשה השני קורא שנים מפרשה זו ואחד מפרשה אחרת ויש אומרים שלשה לפי שאין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקין למאן דאמר דולג נדלוג ולמאן דאמר פוסק ניפסוק.

ומפרש רש"י בד"ה הכי גרסינן: למאן דאמר דולג נדלוג למאן דאמר פוסק ניפסוק, כלומר, פרשה של חמשה פסוקין אמאי קורא שני שלשה פסוקין בפרשה אחרת לידלוג או ליפסוק עכ"ל.

והנה מן הראוי להתבונן ולשום על לב ולהצין אמרי בינה מאי חילוק שיש בין שיטפת ורהיטת הש"ס דהכא ולשקלי וטרי' דהש"ס דהתם ומ"ש שרש"י גרס הכא הכי והכא הכי.

ונראה דהכא אכטריכו אכטרך למגרס דחמשה פסוקים קורין אותן לכתחלה ביחיד ואי עבר וקרא לראשון שלשה אז קורין לשני שנים מפרשה זו ועוד קמוסיף ל' מפ' אחרת משום דהכא בשמעתתין קמקשה הש"ס פשיטא השתא ומה אתחלתא דקא מקיל תנא קמא מחמירי יש אומרים שיעור דמחמיר תנא קמא לא כל שכן דמחמירי יש אומרים וכו'. ואי נימא דלכתחלה קורין ראשון שלשה ולשני שנים מפ' זו וא' מפרשה אחרת וס"ל דס"ל לת"ק דמותר לשייר לכתחלה שני פסוקים ואם כן קשה היכי קאמר הש"ס שיעור דמחמיר ת"ק אדרצא דהא מיקל ת"ק דמתיר לשייר לכתחלה צ' פסוקים מפ' זו. אע"כ ס"ל דמחמיר

צפרשה אחרת אם היתה פרשה של ארבעה ושל חמשה הרי זה קורא את כולה עכ"ל.

הרי לפניך דאיתא בתוספתא להדיא דאם היתה הפרשה של [ד' או ה'] פסוקי קורא אותן ליחיד את כולם אלא דאם עבר וקרא שלשה והניח השנים אז העומד אחריו קורא שנים מפרשה זו ושלשה מפ' אחרת והיינו בגירסת וכפי שקלי וטרי' דשמעתא דהכא וכדעת יש אומרים דאמרי שלשה מפרשה אחרת ודוקא היכא דאיכא צפרשה אחרת לפחות ששה פסוקים או יותר דאם קרא שלשה מהן משיירין נמי שלשה או יותר הוא דאינו מחויב לקרות מפרשה אחרת אלא שלשה אבל אם הפרשה אחרת לא הי' צה אלא ד' או ה' פסוקי אזי מחויב לקרות כל הפרשה כולה וזהו דמסיים בתוספתא אם היתה פרשה של ארבעה או חמשה הרי זה קורא את כולה.

והן הן דברי רבי יהושע בן לוי דקאמר הלכה (כריב"ל) [כיש אומרים] דאמר שקורין שלשה מפ' אחרת לפי שאין מתחילין צפ' פחות משלשה פסוקים ואמר רבי יהושע בן לוי כשם שאין מתחילין כך אין משיירין צפ' פחות משלשה פסוקים ר"ל דאם הפרשה אחרונה אינה צו אלא ד' או ה' פסוקי והרי זה קורא את כולה ואם בן מאי קא מקשה הש"ס פשיטא הלא טובא קמ"ל וכמ"ש.

ואפשר לומר דעלה על דעת הש"ס דזה הוא נמי פשיטא דכיון דעבדו רבנן גזירה שאין משיירין צפ' פחות משלשה פסוקי לא פלוג בהכי ומ"ש פרשה זו מפרשה אחרת דאין משיירין מהיכי תיתי יש לומר לחלק בתקנתא דרבנן וחילוק ידענא ולהכי קמקשה פשיטא.

*

פסוקים ולא אית' התם האי קושי' פשיטא ומה אתחלתא דקא מיקל ת"ק וכו' ואין מן ההכרח לגירסא ציחיד די"ל צאמת דלכתחלה קורין ג' לראשון ולשני שנים מפרשה ועוד א' מפ' אחרת למר כדאית לי' ולמר כדאית לי' וא"כ קושי' הש"ס התם קאי צין ארצ דאמר דולג וצין לשמואל דאמר פוסק ולהכי מפרש התם הכי גרסינן: למאן דאמר דולג נידלוג למאן דאמר פוסק ניפסוק, כלומר, פרשה של חמשה פסוקין אמאי קורא שני שלשה פסוקין צפרשה אחרת לידלוג או ליפסוק עכ"ל וא"כ דברי רש"י הכא והתם שניהם נדקו יחדיו.

אכן עדיין מידי הרהור לא ינחנו מאי קא מקשה הש"ס פשיטא דלמא רבי יהושע בן לוי הא קמ"ל הא דאמרי יש אומרים שקורין שלשה מפרשה אחרת הני מילי היכא דאיכא צפרשה אחרת הרבה פסוקים אבל היכא דליכא צפרשה האחרת אלא ארבע או חמשה פסוקי אזי הוא קורא שני פסוקים מפרשה זו ואחר כלה פרשה אחרת וה"ק רבי יהושע בן לוי הלכה כיש אומרים שקורין תלתא פסוקי מפרשה אחרת משום דאין מתחילין פחות משלשה פסוקים ואמר רבי יהושע בן לוי כשם שאין מתחילין כך אין משיירין פחות משלשה פסוקים וכוונתו דאם צפרשה האחרת אינה אלא ד' או ה' פסוקי הרי קורא את כולה.

וכן איתא להדיא בתוספתא דשמעתין [הלכה י"ז] וז"ל: אין קורין צתורה פחות משלשה פסוקים צכרך אחד אם היתה פרשה של ארבעה של חמשה הרי זה קורא את כולה היתה פרשה של חמשה וקרא שלשה והניח את השנים העומד אחריו לקרות קורא אותן שנים ועוד שלשה

שם: למאן דאמר דולג נידלוג ולמאן דאמר פוסק נפסוק. ומפרש רש"י למאן דאמר פוסק ליבא למיפרך, דהא קרא ראשון שלשה קתני, דאי אפשר עוד לחזור.

וא"א עוד לחזור להכי פסקינן הפסוק רביעי או חמישי והוי תלתא ומשום דא"א סגי בהכי ולא סליק אדעת' דהמקשה דהך מתניתא קיימא צשני וצחמישי שהוא יכול לקרות מה שירצה והמתרץ משני שאני התם דאפשר דהצרייתא מיירי משני וחמישי שיכול לקרות מה שירצה דהכל מעניינו של יום ויש ליישצ וצלימוד הישיבה הארכתי.

איבא למירדק מנא לי' לרש"י למחוק גירסת הש"ס כמו שכתוב לפנינו דלמא הכי קא מקשה למ"ד פוסק נפסוק פי' למה קורא לשני מפרשה אחרת לפסוק חד פסוק מהני שנים והוי תלתא אע"ג דבעלמא לא פסקינן שום פסוק לחד גצרא אלא צתרי גצרא שאני הכא דלא אפשר דהא כבר קרא ראשון שלשה

שם: מאן דעייל שיולי שייל. ומפרש רש"י שיולי משאיל, כשישמע שקורא השני שלשה מקראות, והראשון לא קרא מפרשה זו אלא שנים, ישאל היאך קרא הראשון שני פסוקים ולא יותר ויאמרו לו שקרא מפרשה העליונה עכ"ל.

ומפרש רש"י ד"ה מיפק לא נפקי, הלכך, לפניך בריך, גזירה משום הנכנסין כדאמרינן לעיל, לאחריה לא בריך, דלא חייש ליוצאין עכ"ל הרי דרב גופי' מיחש חייש לגזירה הנכנסין והכא אמר דולג משמע דלא חש להכי.

וי"ל דודאי רב מסכים דאיכא גזירה הנכנסין ומש"ה בריך לפני' משום האי גזירה גופא והא דאמר גבי מעמדות שהאמנעי דולג משום דלא אפשר אלא בהכי דאין לומר פוסק משום דסבר דכל פסוקא דלא פסקי' משה אן לא פסקין לי' וע"כ ז"ל שדולג וחילוק ידענא בין אפשר ללא אפשר דאלת"ה קשיא הלכתא אהלכתא דהא פסקינן בשמעתת' דהלכה כיש אומרים דאין מתחילין צפ' פחות משלשה פסוקים גזירה משום הנכנסין וצתוך כדי דיבור פסקינן נמי דהלכתא דולג וכרב ומשמע דלא חיישינן לגזירה הנכנסין והרי תרתי דסמך אהדדי אלא ודאי דשאני גבי מעמדות דלא אפשר אלא בהכי.

ואולי לזוה כיוון רש"י צהא דמפרש הלכתא צשל מעמדות עכ"ל ר"ל דקשה לרש"י היכא פשט ר' יוסף לרבא שהלכתא דולג כרב ומשמע דרב לא חש לגזירה הנכנסין ותיכף צסמוך ונראה קאמר הש"ס צאתרי' דרב עיולי עיילי ולהכי בריך לפני' משום גזירה הנכנסין וקשי' דרב אדרב והלכתא אהלכתא להכי מפרש רש"י צלחות לשונו הא דשלח רבה צרי' דר' יוסף הלכתא מאי צשל מעמדות הוא דקצעי מייני' ועל זה שלח לי' ר' יוסף להשיב שהלכתא דולג דשאני גבי מעמדות דלא אפשר וכמ"ש וכן אית' צמרדכי להדי' וז"ל: אפי' למ"ד דולג מנינו דחייש לגזירה נכנסין ויוצאין היכא דאפשר ע"כ. וצסמוך אחרין צזה צס"ד.

ואין להקשות מכאן הא דמפרש רש"י צתענית ד"ה הכא נמי לא אפשר גבי ספר תורה, וצדילוג אי אפשר, משום הנכנסין והיוצאין, אם שני דולג ומתחיל צפסוק שקיים צו הראשון, צני אדם הנכנסין שלא שמעו קריאת הראשון צסורין לומר שלא קרא הראשון אלא שני פסוקים ונפיק מייני חורבא וכו' עכ"ל. הרי דמפרש רש"י דאיכא למיחש לנכנסין והכא מפרש רש"י דשיולי קמשאיל וליכא חששא משום הנכנסין לכאורה דברי רש"י דהכא והתם צתענית סתמן אהדדי.

וי"ל דודאי לדינא קי"ל דאיכא למיחש לנכנסין כדעת יש אומרים ורש"י דמפרש הכא דשאולי משאיל לא מפרש אלא לדעת ת"ק לית הלכתא כוותי' אלא דאן קי"ל כדעת יש אומרים דכן הלכה כפי מסקנת דשמעתתא דכן פסק רבי יהושע צן לוי.

אמנם ק"ק שמואל דאמר פוסק ולא אמר דולג משם גזירה הנכנסין ויוצאין משמע דרב לא חש להא ויפלא מאד צשלמא הא דלא חש ליוצאין משום צאתרא דרב יוצאין לא שכיח אצל נכנסין שכיח וא"כ אמאי אמר דולג הלא איכא חששא הגזירה הנכנסין. ונוסף על זאת דרב גופא קרא צספרי ופתח בריך וחתם ולא בריך ומסקינן משום היכא דיתיב רב מיעל עיילי מיפק לא נפקי ומשום גזירה הנכנסין בריך לפני' וז"ל הש"ס צסמוך ונראה: דרב איקלע לצבל צתענית לצור קם קרא צסיפרא פתח בריך חתים ולא בריך וכו' דאי סלקא דעתך צישראל קרא לפני' מאי טעמא בריך לאחר תקנה אי הכי לאחריה נמי לצריך שאני היכא דיתיב רב דמיעל עיילי מיפק לא נפקי.

שם: איבעיא להו תענית צבור בכמה, ראש חדש ומועד דאיכא קרבן מוסף ארבעה, אבל הכא דליכא קרבן מוסף לא, או דלמא הכא נמי איכא מוסף תפלה. תא שמע [בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה, הא בתענית צבור שלשה. אימא רישא], בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה, הא תענית צבור ארבעה. [אלא מהא ליכא למושמע מונה]. תא שמע דרב איקלע לבבל בתענית צבור קם קרא בספרא פתח בריך חתם ולא בריך וכו' וכו'. מכדי רב בישראל קרא מאי טעמא חתם ולא בריך לאו משום דבעי למיקרי אחרינא בתריה לא רב בכהני קרא וכו' עד שאני היכא דיתיב רב דמיעל עיילי מופק לא נפקי וכו' עכ"ל.

צכהני או צישראל ומשמע דצרביעי ודאי לא קרא הרי דיס מעלה יתירא לשלישי יותר מן הרביעי דאלת"ה ה"ל לרב נמי לצרך אחריי^[א].

מבאן הוכחתי^[א] צתוכחת מגולה אותן הקהלות שקוראין החשוב שצקהל צר"ח לשלישי ולא צרביעי שפיר עבדי. ואד יעלה מן הארש משקלי וטרי דהש"ס אי רב קרא

*

שם בתוס' ד"ה אין מתחילין בפרשה פחות מג' פסוקים וכו' וקשה על מנהג שלנו שאנו קורין בפרשת ויחל בתעניות והראשון מתחיל שם והוא לסוף שני פסוקים מפרשה שלמעלה וכן המפטיר ביום טוב בחול המועד דפסח שמתחיל מוהקרבתם שהוא לסוף שני פסוקים מראש הפרשה ויש לומר דשאני אלו הפרשיות שהרי ידועות הן לעולם וכו' עכ"ל.

ויולאין היכא דאפשר וצפ' ויחל וצפ' והקרבתם אפשר ועוד דהאידיגא התקינו לצרך לפנייה ולאחרייה משום גזירה דנכנסין ויולאין מסתמא אחיה אליצא דרב וי"ל צדוק דפרשת ויחל דודאי ליכא למיגזר מידי משום דפרשת ויחל ופרשת והקרבתם ידועים הם וידועים הכל שלא קרא לפניו שום אדם וליכא למיחש משום נכנסין ויולאין וצ"ע עכ"ל.

וע"פ הדברים האלה מיושצ הקושי שהקשינו דקשי רב אדרב והלכתא אהלכתא וי"ל דחילוק ידענו צין אפשר ללא אפשר וכדכתב המרדכי להדיא וכמ"ש. ועיין צא"ח (סי' תך"ג [ס"ב]) צפרי חדש. ועיין צט"ז צסי' הנ"ל. ועיין צמ"א סי' הנ"ל. ועיין צא"ח (סי' קל"ז וקל"ח) צמ"א וצט"ז ע"ש.

עיינ צמרדכי צסוגיין דשמעתת' [רמו תת"ה] דשם אית' נמי לדברי תוס' צציאור יותר וי"ל: רב אמר דולג ושמואל אמר פוסק תימה לר"י על מנהגינו שאנו קורין צתעניות ויחל והראשון מתחיל שם והוא לסוף שני פסוקים מפרשה שלמעלה והא אין מתחילין צפרשה פחות מג' פסוקים גזירה משום הנכנסין שלא יאמרו שקרא אחד לפניו והתחיל צפרשה ולא קרא רק שני פסוקים וליכא למימר דקיימא לן כרב דאמר דולג ולא חייש לגזירה דנכנסין ויולאין ולא חייש אלא לשמואל דאמר פוסק דהא לקמן פריך מהא דאמרינן אין מתחילין צפרשה פחות מג' פסוקים ואי איתא למ"ד דולג לדלוג ולמ"ד פוסק נפסוק ומשני שאני התם דאפשר משמע דהיכא דאפשר אין לדלג וא"כ אפילו למ"ד דולג מצינו דחייש לגזירה דנכנסין

*

[א] שו"ת נשאל דוד (אר"ח יו"ד, סי' י"ד).

[ב] ע"י בקובץ כרם שלמה (שנה טז קובץ ב) שהביאו זה בשם הגרא"ל מאמסטרדאם ז"ל. אמנם ע"י רש"י סוכה (דף ג"ה ע"א ד"ה אתקין).

שם בתוספת בד"ה ואם איתא למאן דאמר דולג לדלוג, פירש הקונטרס דלמאן דאמר פוסק לא קשיא מידי דכיון שקרא הראשון שלשה פסוקים אין לפסוק עוד וקשה דהא מאן דאמר פוסק אית ליה שפיר נמי דולג וכו'.

דלוגי ונהרדעא הוא אתרי' דשמואל כדמפרש רש"י הכא בשמעתי' דד"ה שלא צפניו לא עביד לי' ושמואל לא הי' צבזל אלא צנהרדעא עכ"ל.

וא"כ יפלא היכא איתקן אמימר צאתרי' דשמואל שמדלגי דלוגי הלא אפילו רב הוא דעביד לי' כבוד צפניו והאיך אתיא אמימר לתקן צאתרי' שנהגו איסור דאין מדלגין אלא פוסק ואמר איהו דלדלוג אלא ודאי דשמואל דאית לי' פוסק אית לי' נמי דולג אי לאו משום גזירה הנכנסין וכדמפרשי תוספת.

ואם יאמר האומר שיש לבעל דין לחלוק ולמימר מנלן דשמואל אית לי' נמי דולג דלמא דוקא פוסק קאמר ולא דולג.

י"ל ראי' לדברי תוס' מש"ס ערוכה דשילהי סוכה (דף ג"ה ע"א) וז"ל: אתקין אמימר צנהרדעא דמדלגי דלוגי וכו'. וז"ל [רש"י]: כדאמרינן גבי ראש חדש, רב אמר: דולג, שאומר השני אחד מן הפסוקים שאמר ראשון, וכי היכי דאתקין אמימר לענין תפלה עבדינן נמי לענין קוראי התורה עכ"ל. הרי דאתקין אמימר צנהרדעא דמדלגי

*

בא"ד: נהי שאין אנו יכולין לתקן מה שעשו הראשונים שהטעו את היוצאים שיסברו שהבא אחריו לא יקרא אלא שני פסוקים מכל מקום היה להם לתקן שלא יטעו הנכנסין לפי שמתחיל זה בשני פסוקים סמוך לפרשה וכו' עכ"ל.

רואים שמתחיל לזה בשני פסוקים סמוך לפרשה יהיו סבורים שמתר לעשות כן להתחיל בשני פסוקים סמוך לפרשה וירגילו לעשות כן כשיזדמן להם כך דהא מעשה חזו שמתחיל זה בשני פסוקים שצפרשה ואיכא למיחש לתקלה הן להנכנסים והן להעומדים שם שיאמרו דדינא הכי והיתר גמור הוא להתחיל בשני פסוקים צפרשה.

אבל אם אנו מתקן שיהיו קורין צדילוג מסולק האי חששא מהעומדים צ"ה וליכא למיחש שנפיק חורבא מיני' מאי אמרת שיטעו הנכנסין לומר שלא קרא הראשון אלא צ' פסוקים מאי נפקא מיני' צאמירה דהני הלא האמת לא כן הוא דכ"ע העומדים צ"ה חזו וידעו שצאמת קרא שלשה ושפיר מקשים תוס' דה"ל לתקן לדלוג שכל מה שיוכל לתקן דלא ליפוק חורבא מיני' יש לנו לתקן.

*

בא"ד: לכך נראה לפרש דלמאן דאמר פוסק לא קשיא מידי דלדידיה תרצי שפיר שאני הכא היכא דלא אפשר אבל היכא דאפשר שלא לפסוק פשימא שאין להפסיק אבל למ"ד דולג תקשה עכ"ל.

דצריהם הוא כך דשמואל איהו קא מותיב לרב מהך צרייתא דקתני ושל חמשה פסוקים קרא ראשון שלשה והשני שנים מפ' זו ועוד מפ' אחרת ואמאי לא קתני שידלוג וע"ז

נראה לפרש שתוספת מקיימין גירסת הש"ס כמו שהיא כתובה לפנינו ולא ניחא למחוק הגירסא כמו שמפרש רש"י והלעת הש"ס לפי

ולשני שלשה מפרשה אחרת דהלכה כיש אומרים וא"כ ס"ל להחוס' דהזרייתא לא מיירי מידי דדיעבד אלא לכתחלה הוא ואסיקא אדעתא דמקשה שקורין שלש לראשון ושנים לשני וקשה לרז ולהכי קא מייתי הש"ס מימרי דרבי יהושע בן לוי להורות לא כמו דאסיק אדעתא דהמקשה שקרא לראשון שלש אלא דנריך לקרות להראשון חמשה ולשני שלשה מפרשה אחרת.

וע"ז קאמר הש"ס הלכתא מאי היכא דלא יוכל לקרות מפרשה אחרת וליכא אלא חמשה פסוקים ושנים כגון בשל מעמדות דלא מישך שיך לקרות בשני מה שנאמר ביום השלישי ולקרות לשלישי פרשה ויהי ביום השלישי וקאמר הש"ס דהלכתא דולג והטעם דלא אפשר אלא בהכי וחילוק ידענא בין אפשר ללא אפשר כמ"ש וזהו דמפרש רש"י הלכתא מאי בשל מעמדות דהתם אי אפשר לקרות מפרשה שלאחרי וכמ"ש.

*

שם בד"ה שאני התם דאפשר, קשיא היאך נהגו העולם בחולו של מועד של חג וכו' עכ"ל.

עיין בשלהי סוכה (דף ג"ה ע"א) מה שכתבו תוספת התם ד"ה אמימר איתקן וכו'. ועיין ברש"י סס. וזלימוד הישיבה הארכתא צפולא מסוגיין דשמעתין דהתם והכא וקצת כתבתי לעיל בתוספת ד"ה למ"ד דולג וכו' עיין עליו.

* * *

דף כ"ב ע"א וע"ב

איבעיא להו תענית צבור בכמה, ראש חדש ומועד דאיכא קרבן מוסף ארבעה, אבל הכא דליכא קרבן מוסף לא, או דלמא הכא נמי איכא מוסף תפלה. תא שמע בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה, הא בתענית צבור שלשה. אימא רישא, בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה, הא תענית צבור ארבעה. אלא מהא ליכא למישמע מינה. תא שמע דרב איקלע לבבל בתענית צבור וכו'. תא שמע זה הכלל כל שיש בו ביטול מלאכה וכו'. אמר רב אשי והא אנן לא תנן הכי וכו', עד סימנא בעלמא הוא דיהיב וכו'. כל דטפי ליה מילתא מחבריה וכו' עכ"ל.

איכא למידק, הא דפשיט הש"ס מסיפא, קן רישא דמתניתין, וידע דאיכא סתירה לדבריו מהרישא, והצעל איבעיא דחויי קא מדחה וקארי לה מאי קארי לה. זאת ועוד אחרת, הלא רב אשי שסידר הש"ס, וא"כ מאי להמקשן מהרישא, ולכאורה יפלא וכי לא ראה הפשטן כמו

קמזעי, ה"ל לפשוט תיכף ומיד מדקתני במתניתין זה הכלל, ש"מ דאחיא לאחויי זה הכלל תענית ניצור שקורין ארבעה, ולמה נטר רב אשי עד דפשיט ל"י הפשטן מזה הכלל כל שיש בו ציטול מלאכה וכו', והוא דחה לדבריו מזה הכלל דמתניתין, וה"ל לאחויי המתניתין מיד ולאחיה.

ואמינא ליישב, דבאמת כל השקלי' וטרי' דהש"ס הן הן דברי רב אשי גופיה, שהוא סידר הש"ס, והוא בעל האיצעי' דהש"ס, ואסיק אדעתיה מדקתני זה הכלל כל שיש בו מוסף קורין ארבעה, וזה הכלל אתא לרצויי תענית ניצור שקורין נמי ד'. וזה הוא ד... [דליין] הש"ס זה הכלל וכו' איצעי' להו, ר"ל דסמך איצעי' דילי' אהא זה הכלל, וסבר דזה הכלל אתא לאחויי תענית ניצור נמי קורין ד'. והפשטן השיב (לא) [לו] דמסיפא איכא למידק דדוקא בראש חודש ובחול המועד קורין ד' הא בתענית ניצור קורין שלשה. ורב אשי דחה אותו מדבריו, וקאמר דהא מרישא איכא למידק לאידך גיסא, דקתני בד' וה' קורין שלשה הא בתענית ניצור קורין ד'.

אלא מהא ליכא למשמע מינה. ר"ל דמסיפא ומרישא אין להוכיח כלום, דמעיקרא דדינא פירכא, דאין לדקדק מסיפא מדנקט במתניתין בראש חודש וחול המועד ד', הא תענית ניצור שלשה, די"ל לעולם בתענית ניצור קורין נמי ד', והא דלא השיב נמי במתניתין תענית ניצור בהדי ראש חודש וחול המועד, משום דחילוק ידענא, דבתענית ניצור אחד מהארבעה הוא מפטיר, משא"כ גבי ראש חודש וחול המועד דקורין ד' ואין אחד מהן מפטיר^[ג]. ומרישא לא מני למידק מדנקט בד' וה' קורין ג' משמע הא בתענית ניצור ד', די"ל לעולם בתענית ניצור נמי קורין ג', והא דלא נקט ברישא דמתניתין, להורות דלאו דין אחד יש להם בזה, דזה בכה וזה בכה, דבתענית ניצור אחד מהשלש הוא מפטיר, ולא כן בד' וה' שאין אחד מהשלשה מפטיר, וא"כ ליכא למשמע מדיוקא דרישא ודיוקא דסיפא כלום, דזיל הכא קא מדחה ל"י וזיל הכא קמדחה ל"י.

דאלת"ה תקשה לפי האמת דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא, אלא הוא הדבר אשר דברנו, די"ל דמש"ה לא

קתני במתניתין תענית ניצור, להורות שלחלק י"א, ואינם צדימוס אחד, דככל הני דמתניתין ליכא מפטיר, משא"כ בתענית ניצור דאחד מהן דהוי מפטיר וכמ"ש. והן הן דברי הש"ס דקאמר אלא מהא ליכא למשמע מיני, כלומר מדיוקא דרישא וסיפא אין לפשוט כלום, אלא דלקצעה קמא קמהדר, דזה הכלל אתא לריצויי דבתענית ניצור קורין ארבע.

ותו קאמר רב אשי דכן יש להוכיח כדברי שקורין בתענית ניצור ד', מדרב איקלע לצבל בתענית ניצור ופתח בריך וחתם ולא בריך, מכדי רב בישראל קרא מ"ט חטים ולא בריך, לאו משם דבעי למיקרי אחרינא בתרי', ש"מ דבתענית ניצור קורין ד'. וקא דחה הש"ס, לא, רב בכהני קרא, וה"נ מסתברא דרב בכהני קרא, דאי סלקא דעתך רב בישראל קרא, לפנייה מאי טעמא בריך. וקא דחי רב אשי לא לאחר תקנה. ומקשה הש"ס אי הכי לאחריה נמי לבריך.

ומשני רב אשי, שאני היכא דיתיב רב דמיעל עיילי מיפק לא נפקי, ומש"ה לא בריך לאחרי' דלא חייש ליוצאין, אכל לנכנסין חייש, להכי בריך לפני', דאחר תקנה הוי, ולעולם רב בישראל קרא, ומש"ה לא בריך לאחרי', משום דבעי למיקרי אחרינא בתרי', וש"מ שקורין בתענית ניצור ד'. מאי אמרת אעפ"י שקרא אחרינא אפ"ה ה"ל לרב לברך לאחרי' משום חששא דיוצאין, לזה קאמר שאני באחרי' דרב מיפק לא נפקי ואזלא חששא דיוצאין, ולהכי לא בריך לאחרי', דסומך רב אאותו שיקרא לאחרי', שיצרך לאחרי' וישמעו העומדים בצית הכנסת ברכה לאחרי' ממי שעלה לתורה ברביעי, ואם כן מוכח דבתענית ניצור קורין ארבעה.

ותו קאמר הפשטן, ת"ש זה הכלל כל שיש בו ציטול מלאכה לעם כגון תענית ניצור ותשעה באב קורין שלשה, ושאין בו ציטול מלאכה לעם כגון ראשי חודשים וחולו של מועד קורין ארבעה, שמע מינה דבתענית ניצור קורין שלשה, דקתני בהדי' בצרייתא דתענית.

ומהדר קא מהדר רב אשי, והא אנון לא תנן הכי, זה הכלל

[ג] כע"ז כ' בשפת אמת, וז"ל: אלא מהא ליכא למשמע, והא דלא תני במשנה תענית, י"ל משום דבתענית מפטירין בנביא, ולכן לא קתני להו לא ברישא ולא בדר"ח, משום דלענין הפטרה אין דינם שוה.

כל יום שיש בו מוסף ואינו יום טוב קורין ארבעה, לאתווי מאי, לאו לאתווי תענית ניצור ותשעה באב, וליכא לדחויי מתניתין מקמי זרייתא, ואם רבי לא שנה חייא מנלי'.

וקאמר הפשטן, ולרב אשי תקשה מתניתין מני, לא תנא קמא ולא רבי יוסי, דתניא חל להיות בשני ובחמישי קורין שלשה ומפטיר אחד, בשלישי וברביעי קורא אחד ומפטיר אחד. רבי יוסי אומר, לעולם קורין שלשה ומפטיר אחד, וא"כ מתני' אמאן תרמי'.

דאין לומר דלעולם רבי יוסי היא, וה"ק לעולם קורין שלשה והרביעי דהוי מפטיר אחד, ולא צעי למימר אחד מן השלשה, וכקושי' תוס' בד"ה ולרב אשי וכו'. דע"כ זה אינו, דהיכא נימא דסבר ר' יוסי שהרביעי הוי מפטיר, אכתי תקשה הא בהדי' קתני בזרייתא דתענית כל שיש בו ציטול מלאכה לעם כגון תענית ניצור וכו' קורין שלשה, וממ"נ חדא מגו תרתי לא פלטיה, או מתניתין או זרייתא. וקאמר רב אשי, ואלא קשיא זה הכלל, דמשמע דאתא לרבווי נמי תענית ניצור שקורין ד'. ודחה המתרגם, לא, לאתווי ראש חודש ומועד. ומקשה רב אשי, הא בהדיא קתני לה זראשי חדשים ומועד קורין ארבעה.

ומשני הפשטן, סימנא בעלמא יהיב, דלא תימא יום טוב וחולו של מועד כי הדדי נינהו, אלא נקוט האי כללא צידך, כל דטפי ליה מילתא מחבריה טפי ליה גזרא יתירא, הלכך זראש חודש ומועד דאיכא קרבן מוסף קורין ארבעה, ציום טוב דאסור בעשיית מלאכה חמשה וכו', ר"ל דהפשטן דחה לדברי רב אשי, וקאמר הא דקתני זמתניתין זה הכלל, לסימנא בעלמא הוא דנקט, דלא תימא ראש חודש וחול המועד כי הדדי נינהו, אלא נקוט האי כללא צידך, כל דטפי ליה מלתא מחבריה טפי ליה גזרא, ר"ל דלא תימא כדאסיק אדעתא דידך, דכל היכא דאיכא מוסף תפלה קורין ד', ובתענית ניצור איכא נמי מוסף תפילת עגנו וה"ל לקרות ד' כדפרש"י, אלא דהדבר תלוי בקדושת דיומא, וכל יום ויום דאית ליה תוספות קדושה, טפי ליה גזרא יתירה.

וזה הוא דקאמר הש"ס הלשון 'אלא' נקוט האי כללא צידך, ולכאורה הך תיבת 'אלא' הוא אך למותר, דה"ל למימר בקיטור נקוט האי כללא צידך, אלא ודאי דלהכי נקט 'אלא' להורות דמהדר קא מהדר מהא דלעיל, וליכא נפקותא מידי זמה דיש בו מוסף תפלה, דזאמת אין קורין בתענית ניצור אלא שלשה, אלא הכל תלוי בתוספות דיומא, וכל יום דאית ליה מעלה קדושה יתירה טפי ליה גזרא יתירה, וזה הכלל דמתניתין לא אתא לרבווי תענית ניצור שקורין ד', אלא לסימנא בעלמא הוא דנקט וכמ"ש, וזה הוא דדייק ונקט כל דטפי דהיינו תוספות קדושה.

וע"פ הדברים האלה מיושב אמאי לא מקשה הש"ס בלא"ה מתניתין דידן וזרייתא דתענית אהדדי, דהתם בתענית דנקט זה הכלל כל שיש בו ציטול מלאכה לעם כגון תענית ניצור וכו' באב קורין שלשה, (והכי) [והכא] זמתניתין קתני זה הכלל כל שיש בו מוסף קורין ארבע, ומשמע דזה הכלל מרבה נמי תענית ניצור שקורין ד', וקשי' אהדדי.

דאין לחלק דזרייתא דתענית מיירי בתענית ניצור שיש ציטול מלאכה, להכי קורין ג', ומתניתין דמרבה מזה הכלל שקורין בתענית ניצור ד', מיירי מתענית ניצור שאין בו ציטול מלאכה, וכדמפרש רש"י בד"ה כגון תענית ניצור שמותר זמלאכה, רוב תענית ניצור מותרין זמלאכה חוץ משל גשמים אמנעים ואחרונים עכ"ל. הרי דיש לחלק בין תענית ניצור של גשמים שאסורין זמלאכה ומאחרין צבית הכנסת, וי"ל שקורין זו ד', ובהכי מיירי מתניתין דמרבה מזה הכלל. וזרייתא מיירי משאר תענית ניצור שיש בו ציטול, ואין מאחרין צבית הכנסת, ולהכי אין קורין זו אלא שלשה.

דא"כ קשה, מאי מקשה רב אשי והא חנן לא תנן הכי, הא יש לחלק בין תענית ניצור שיש בו ציטול מלאכה לאין בו ציטול מלאכה וכמ"ש¹⁷¹.

וכי תימא דעל כרחך אין לחלק בהכי, דכן מוכח

[ד] ע"י שפת אמת: קשה דא"כ בתענית גשמים קורין ד', וא"כ מה פריך הגמ' מהך דרב, דילמא בתענית גשמים הוי. וגם בזה א"ש דיוקא דזה הכלל דדייק רב אשי, דהיינו בשל גשמים, והי' מיושב נמי סתירה דרישא וסיפא, דמסקינן לעיל דמהא ליכא למשמע, ואי נימא כנ"ל ממילא יש ת"צ דקורין ג', ויש ת"צ דקורין ד'. וצ"ל דכיון דרוב תעניות אין אסורין במלאכה, לכן בכולהו קורין רק ג' וצ"ע.

לפי סצרתו בלא"ה קשי' אהדדי כמ"ש¹¹.
 וזהו הפלוגתא בין בעל האיבעי' להפשטן, למר כדאית
 ל' ולמר כדאית ל', ורצ אשי דקאמר והא חנן לא חנן
 הכי, כוונתו דקא דחי להפשטן, אמאי סמכת אזה הכלל
 דברייתא ולא אזה הכלל דמתניתין. והפשטן השיב לו, דלא
 היא כדאסיק אדעתך דזה הכלל דמתני' אחי לרצויי תענית
 איצור שקורין בו ד', משום שיש בו תפילת מוסף, אלא נקוט
 האי כללא צידך שהכל תלוי בקדושתא דיומא, וכל יומא
 דטפי לי מחצרי' טפי לי גצרא יתירא, וזה הכלל דמתניתין
 לסימנא בעלמא הוא דנקט, וא"כ מעיקרא דדינא פירכא
 היא, דליכא לאקשווי מתני' אברייתא, משום דזה הכלל
 דמתניתין לא אתא כלל לרצויי אלא לסימנא בעלמא,
 משא"כ דברייתא דתענית דקתני בהדי' שקורין בו שלשה,
 וליכא למירמי אהדדי, דהא כדאיתא והא כדאיתא ולק"מ.

*

עתירא צבל דחלדא בלא מטרא, ומפרש רש"י עתירה צבל,
 עשירה היא צבל, שקורין בה תבואה בלא מטרא, שאינן
 צריכים לגשמים. וכן איתא צפסחים (דף נ"ד ע"ב), דאמר
 שמואל אין תענית איצור צבל, ומפרש רש"י הואיל ואין
 צריכין לגשמים עכ"ל. וכן איתא בתענית (דף י"א ע"ב),
 הרי דאין גזרין תענית איצור של גשמים צבל. ואפ"ה
 לא צריך רב לאחרי' משום דמיקרא אחרינא צתרי', וש"מ
 דאף בתענית שיש בו ציטול מלאכה נמי קורין ארבע,
 ומדמיתיי רב אשי ראי' לדבריו ממעשה דרב, ע"כ ז"ל
 דס"ל דאין לחלק בין תענית איצור ציטול מלאכה לאין בו
 ציטול מלאכה, דגם היכא שיש בו ציטול מלאכה קורין ד',
 וא"כ הדרי קושיא לדוכתי', דה"ל למירמי מתני' וברייתא
 אהדדי וכו' וז"ע.

*

מדמפרש צברייתא דקאמר כגון תענית איצור וט' באצ
 קורין שלשה, ושאינן ציטול מלאכה כגון ראש חודש וחול
 המועד קורין ארבעה, ואי נימא דיש לחלק בתענית איצור
 גופה, היכא דיש בו ציטול מלאכה לאין בו מלאכה, קשה
 אמאי קא מחלק צברייתא בין תענית איצור לראש חודש
 וחול המועד, ה"ל לפלוג וליתני צדידי' בתענית איצור
 גופי' וכו' וכמ"ש ... [והדרי הקו' דסתרי מתניתין]
 וברייתא אהדדי.

ולפמ"ש ניחא, דמי ששנה זו לא שנה זו, ורצ אשי דהוא
 בעל האיבעי' סמך את דבריו אזה הכלל דמתני', דקתני
 בהדי' שקורין בתענית איצור שלשה, דמשמע דאתא לרצויי
 תענית איצור. והפשטן סמך אזה הכלל דברייתא, דקתני
 בהדי' שקורין בתענית איצור ג'. ורצ אשי דקאמר והא חנן
 לא חנן הכי, לא בא לאקשווי השתא מתני' אברייתא, דודאי

איברא, לפי דעת רב אשי דסבר דזה הכלל אתא
 לרצויי דבתענית איצור קורין ד', וא"כ
 הדרי קושי' לדוכתי', דה"ל למירמי בלא"ה מתניתין דהכא
 וברייתא דתענית אהדדי, דאין לחלק בין תענית איצור שיש
 בו ציטול מלאכה לאין בו ציטול מלאכה כנ"ל, דא"כ תיקשי
 לדידי', האיך קא מציא ראי' לדבריו מהא דרב דאיכלע
 לצבל בתענית איצור פתח צריך וחתם ולא צריך, לאו משום
 דמיקרי אחרינא צתרי', וש"מ שקורין בתענית איצור
 ארבע ע"כ, ומאי ראי', דלמא רב איכלע לצבל בתענית
 של ימי גשמים של אמצעים ואחרונים, שאסור בהן צעשיית
 מלאכה, ומאחרין צבית הכנסת, ומש"ה היו קורין ארבע.
 וז"ל דע"כ מוכח ומוכח דלא הי' תענית איצור של
 גשמים, דלהכי קאמר שאיכלע לצבל¹², וצבל אינס צריכין
 לגשמים, דרב גופי' קאמר צמס' תענית (דף יו"ד ע"א),

[ה] אלא דנדחת הברייתא מקמי מתניתין.

[ו] לשון רבינו לקמן: לכאורה יפלא וכי המקום גורמה, ולענין מה קאמר דאתי' לבבל, מ"ש בבל מא"י, היכי דהוי הוי.
 ולחומר הנושא יש לתרוץ, דלפי רש"י (תענית דף י"ב ע"ב) רב ששת חולק על שמואל, ויתכן שרב סובר כרב ששת (רב ששת הי'
 תלמיד רב ע"י שמו"ק ביצה לג.). אך יש לעיין דמסיק שם דרבנן דבי רב אשי סברי כשמואל, ומסתברא דגם רב אשי סובר כן.

שם ברש"י קורא אחד ומפטיר אחד הקורא הוא המפטיר עכ"ל.

וזהכי מיושב קושי' תוס' שמקשים דלמא ר"י דקאמר לעולם קורין שלשה ומפטיר אחד והיינו הרביעי הוה המפטיר ע"כ ולפמ"ש נחא דהא לפי דעת ת"ק ע"כ ז"ל דהקורא הוה המפטיר דרישא דומי' דסיפא דבשלישי ורביעי הקורא הוה המפטיר כמו כן בשלשה המפטיר הוה אחד מן השלשה, וא"כ מדברי ת"ק נשמע לדברי ר' יוסי דאחד מן השלשה הוה המפטיר.

לבאורה יפלא מנלן לרש"י דהקורא הוה המפטיר דלמא קורא אחד ומפטיר אחר ושנים קוראים. וי"ל כיון דמנינו דקודם עזרא .. חד גברא לתלא פסוקי ואתא הוא ומיקון תלתא גברי כדאיתא להדי' בש"ס דצ"ק (דף פ"ב ע"א) וא"כ צ"ו וה' קורין תלתא כתקנה אחרונה מעדזרא ובשלישי ורביעי קורין אחד כתקנה ראשונה ויפה כיוון רש"י צמה דמפרש דהקורא הוה המפטיר דשנים לא מנינו צדוק מקום סמוכין לאורייתא.

*

שם ברש"י בד"ה ראשי חדשים, אין בו ביטול מלאכה כל כך, שאין הנשים עושות מלאכה בהן, והכי נמי אמרינן במסכת ראש השנה (כג, א) גבי משואות: משום ביטול מלאכה לעם שני ימים, ושמעתי מפי מורי הזקן זכרוננו לברכה שניתנה להם מצוה זו בשביל שלא פירקו נומיהן לעגל עכ"ל.

מציא הא דמס' ר"ה ומפרש דקאי אראשי חדשים וכמ"ש. ועיין בתוס' צמס' חגיגה (דף י"ח ע"א) צד"ה ראש חדש יוכיח, דשרי בעשיית מלאכה שכן אינו קרוי יום טוב צפ"ג דמגילה וגם אינו נאסר רק משום מנהג כדפרי', וכי קאמר צר"ה משום בטול מלאכה לעם צב' ימים דר"ח של ראש השנה מייירי אי נמי משום נשים דנוהגות שלא לעשות מלאכה כדאיתא בפירקי דרבי אליעזר וכן פרש"י צמגילה עכ"ל.

הרי דתוספת מזכירין להדיא הא דמפרש רש"י הכא צשמעתין ומה שמפרש רש"י צמס' ר"ה שני פירושים הללו הן הנה תרתי מילי דסתרי אהדדי דלפי פרש"י צר"ה ופי' תוס' דהכא משמע דבשאר ראשי חדשים מותר בעשיית מלאכה. ולפי פי' תוס' צמס' ר"ה ופרש"י דהכא משמע דאפי' בשאר ר"ח נמי אסור בעשיית מלאכה, וא"כ קשה איך מזכי תוספת שטרא לצי תרי והפוכי צתתי מילין שאינם עולין צקנה אחד ונחלקי ראשי התיומת וז"ע. ועיין צביאוריניו צמס' שבת (דף ק"ד ע"א) ע"ש^[1].

אתה המעייין שים עיונך צמס' ר"ה (דף ק"ג ע"א) צרש"י ד"ה אמר אצבי משום ציטול מלאכה כו' שני ימים וכו' וז"ל: אין לך ראש השנה שאין מתצטלין בני הגולה ממלאכה שני ימים וכו' עכ"ל. הרי להדיא דמפרש רש"י הא דקאמר גבי משואות משום ציטול מלאכה לעם שני ימים קאי אראש השנה ולא אשאר ראשי חדשים, והכא מציא רש"י ראי' שר"ח אסור מלאכה ממאי דקאמר הש"ס התם צר"ה משום ציטול מלאכה לעם שני ימים משמע דקאי אראשי חדשים של כל השנה, והני תרתי דסתרי אהדדי.

וציותר יש לתמוה הא דכתבו תוס' התם צד"ה משום בטול מלאכה וכו' וז"ל: פירש צקונטרס אין לך ר"ה שאין מתצטלין בני גולה ממלאכה שני ימים וכו'. ולחנם דחק הקונטרס לפרש ר"ה דכל ר"ח קאי כי לא היו רגילין לעשות מלאכה צר"ח כדאמרינן צפרק הקורא את המגילה עומד, ושאין צו ציטול מלאכה לעם כגון ר"ח וכו' עכ"ל. ועדיפא מיני' ה"ל להקשות דהלא רש"י גופא צשמעתין דהכא מפרש דקאי אכל ראשי חדשים דהא רש"י גופי

*

[1] והוא בכת"י מועד דוד עמ"ס שבת, ונכפלו הדברים שם. ונעתיק ריש דבריו שם: איבעיא להו מהו להזכיר ר"ח בבכות המזון את"ל בחנוכה דרבנן לא צריך ראש חדש דאורייתא צריך או דלמא כיון דלא אסיר בעשיית מלאכה לא מזכירין

שם בתוספת בד"ה ושאינן בהן ביטול מלאכה כגון ראש חדש קורין ארבעה, וקשיא דהא בפרק אין דורשין בחגיגה (דף יח.) אמרינן ראש חדש יוכיח שיש בו קרבן מוסף ומותר בעשיית מלאכה וי"ל דודאי מותר הוא בעשיית מלאכה וכו' [לאנשים אבל נשים אסורות במלאכה לפי שלא פרקו נזמיהן במעשה העגל] עכ"ל.

בבר מלתי אמירא צביאור רש"י שדצרי תוס' דהכא ותוס' צמס' ר"ה סתמן אהדדי דהתם מפרשי

תוס' להדיא דכל ראשי חדשים אסור' צעשיית מלאכה ועיין לעיל שהארכתי בזה לשכנו תדרשו וצאת שמה.

*

שם בתוס' בד"ה ולרב אשי מתניתין מני לא ת"ק ולא ר"י וכו' וא"ת דלמא ר"י היא וה"ק לעולם קורין שלשה והרביעי דהוי מפטיר אחד, ולא בעי למימר אחד מן השלשה וכו' עכ"ל.

בבר צאתי לעיל דאין לומר דסבר ר"י שקורין ארבע דא"כ תיקשי לר' מצרייתא דתענית דקתני להדיא צת"ל קורין שלשה וצחכי נמלטנו מקושי תוס' כמ"ס.

.. צשלישי וצריצעי קורא אחד ומפטיר אחד שפירושא הוא דהקורא הוא הוי מפטיר כדמפרש רש"י להדיא ואין קורא אלא אחד כתקנה ראשונה קודם עזרא, דליכא למימר דקוראין שנים דלא מצינו צשום מקום שקראו שנים וא"כ רישא נמי פירושא שאחד מן השלשה הוי המפטיר ומדצרי ת"ק נשמע לר"י ולעיל הארכתי צסייעתא דשמיא.

חדא ועוד קאמינא דיך להוכיח צתוכחת מגולה דע"כ סבר רבי יוסי דהמפטיר הוי אחד מן השלשה, דהא ת"ק ע"כ דס"ל דהמפטיר הוי מן השלשה דרישא דומיא דסיפא

* * *

וכו'.

מן הראוי להתבונן לפי האי דקאמר הש"ס הואיל דר"ח לא אסור בעשיות מלאכה לא מזכרינן א"כ ה"נ ה"ל להש"ס למימר לעיל בשמעתין דהאבעי מהו להזכיר וכו' ל"ל למימר דנר חנוכה דרבנן ומהאי טעמא אינו חייב להזכיר הא בלא"ה אינו צריך להזכיר הואיל דאינו אסור בעשיות מלאכה דכי היכי דאמר הש"ס האי ברא בר"ח אף כאן יכול לומר האי טעמא ודון מינה דבאמת חנוכה אסור אפי' נשים בעשיות מלאכה דאף הם היו באותו הנס והיינו כדאי' בא"ח סי' תר"ע סי' א' וז"ל ונוהגת הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנירות דולקות ויש מי שאומר שאין להקל להם מגן אברהם ס"ק א' הנשים דוקא נשים לפי שנעשה נס על ידיהם עכ"ל.

ואם נפשך לומר הלא גבי ר"ח נמי נהגו הנשים שלא לעשות המלאכה כדאיתא להדיא בפ"ב דמגילה כל שאין בו ביטול מלאכה לעם כגון ר"ח וכו' ע"ש דלאו משום איסורא קאמר אלא משום מנהגא בעלמא שנהגו שלא לעשות בו מלאכה ועיין בתו' בד"ה או דלמא כיון דלא אסור בעשיות מלאכה ע"ש מטעמא דזה להם לשכר שלא נתנו נזמיהם לעגל וגם עיין מזה בהר"ן בשמעתין.

ומידי דברי בו אזכיר אזכירנו מה שנראה בדברי רש"י שסתרי אהדדי...

דף כ"ב ע"ב

גמרא: גופא רב איקלע לבבל בתענית צבור, קם קרא בספרא פתח בריך חתם ולא בריך, נפול כולי עלמא אאנפיהו ורב לא נפל על אנפיה, מאי טעמא רב לא נפל על אפיה, רצפה של אבנים היתה, ותניא ואָבָן מְשֻׁכָּת לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ (ויקרא כו, א) עליה אי אתה משתחוה בארצכם, אבל אתה משתחוה על אבנים של בית המקדש, כדעולא, דאמר עולא, לא אסרה תורה אלא רצפה של אבנים בלבד, אי הכי מאי איריא רב אפילו כולהו נמי, קמיה דרב הואי, וליזיל לגבי ציבורא ולינפול על אפיה, לא בעי למיטרח ציבורא וכו'.

לצינים נמי אסור לנפול.

וזהו דקאמר הש"ס רב איקלע לצבל, דלכאורה יפלא וכי המקום גורמה, ולענין מה קאמר דאחי לצבל, מ"ש צבל מא"י היכי דהוי הוי, אלא ודאי דזה אחי לאשמעינן, אע"ג דצבל ליתא חצינים אלא לצינים, אפ"ה לא רצה ליפול על אפי, לצינים הוי כמו חצינים, ולאפוקי מדעת מגן אצרהס דנחלק התיומת צין חצינים לצינים, ומנא ל"י להקל.

והא דכתב מ"א וכמ"ש הרמב"ם, יגעתי ולא מנאחתי, דלא מצינו בהרמב"ם אלא חצינים, ד"ל הרמב"ם בהל' עכו"ם (פרק וי"ד דין וי"ד): וכן חצינים משכית האמורה בתורה, אף על פי שהוא משתחוה עליה לשם, לוקה, שנאמר ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוה עליה, מפני שהיא דרך עובדי כוכבים להניח חצינים לפניה להשתחוה עליה, לפיכך אין עושין כן לה' עכ"ל. הרי לפניך דלא קאמר אלא חצינים סתם, ואינו מחלק צין חצינים לצינים. וז"ל לצינים הוי כמו חצינים, וקרא מסייע ל"י דכתיב ותהי להם הלצנה לחצינים, משמע דאף לצינים מיקרי חצינים. ולפי"ז לקיבעא קמא קמהדרינן, מאי אתא עולא לאשמעינן לא אסרה וכו', הלא מקרא מלא הוא וכו'.

זאת ועוד אחרת, לפי מאי דמשני הש"ס רצפה של חצינים היתה, לכך לא ה"י רוצה רב ליפול על אפי, ומקשה הש"ס אי הכי מאי אריא רב אפי כולהו נמי, יש להקשות וקארי לה מאי קארי לה, וכי לא הוי ידע דמצי לשנויי דלא הוי אלא קמי' דרב. ואם נפשך לומר דבאמת פריך חדא מגו תרתא, מאי אריא רב אפי כולהו נמי, ואם תאמר דקמי' דרב הוי, אכתי קשה וליזיל לגבי ציבורא, מ"מ מעיקרא דדינא קשי', מאי משני הש"ס לא בעי למיטרח ציבורא, ה"ל לעמוד מיד כשצב לצה"כ במקום שאין שם חצינים.

יש זה שלישי, מאי מקשה הש"ס ולינפול על אפי

איכא למידק, מאי צעי הך דעולא להוסיף

יותר ממאי דתניא בצרייתא,

ומאי חידוש אתא לאשמעינן, הלא צהדי' תני' ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוה עלי' וכו'.

וצייתא הלא מקרא מלא דיצר הכתוב, ואבן משכית לא תתנו וכו' ואשמעינן מינה דאסור ליפול על גבי רצפה של חצינים, ולענין מאי הציא הך צרייתא. ולפי השקפה ראשונה הא דעולא טובא קמ"ל.

ויש לומר, דעיינן צה"ח (סי' קל"א) וכתב הרמ"א [ס"ח] וז"ל: וכן אסור לכל אדם ליפול על פניו בפשוט ידים ורגלים, אפי' אין שם חצינים משכית וכו'. וכי המג"א [סק"כ] וז"ל: וז"ל דרצפת חצינים אין אסורה, דאבן כתיב, ולצנה לאו חצינים היא, כדכתיב וְתָהִי לְהֶם הַלְבָנָה לְאָבָן (בראשית יא, ג), וכו' מ צרמב"ם ספ"ו מע"א עכ"ל.

לפי"ז י"ל, דעולא אתא לאשמעינן דלא אסרה תורה אלא רצפת חצינים דווקא, אצל על גבי חצינים שרי ליפול על פניו, וזהו שמדייק בלשונו לא אסרה תורה אלא רצפת חצינים בלבד, אצל לצינה לא מיקרי חצינים.

איצרא עדיין יש לבעל דין לחלוק, דשים עיון דניחאל (סימן ו' פסוק י"ח): וְהִיטִיֹּת אָבָן חֲדָה וְשָׂמַת עָלֶיהָ גִבָּא וגו', ומפרש רש"י וז"ל: והיטית אבן חדא, והוצאת חצינים, בכל ארץ צבל אין חצינים, כי אם לצינים, כמ"ש הנה נלצנה לצינים, למדנו שאין חצינים צבל, ולפי שעה הציחאה מלאכים מא"י.

וא"כ קושי' הש"ס מ"ש רב לא נפל על אפי' במקומה עומדת, דליכא למימר משום רצפה של חצינים היתה, הא לא ה"י להם אלא לצינים, דמעשה דרב ה"י צבל, כדאמר רב איקלע לצבל, ולעולא מותר לנפול על גבי חצינים, אלא ודאי דון מינה ומינה, דיש דין לצינים כמו לחצינים, דאפי' ע"ג

ולא לעציד פישוט ידים ורגלים, דלמא בלא פישוט ידים ורגלים שרי מן התורה, אבל איסורא מיהא איכא, שהרי עולא אמר לא אסרה תורה אלא פישוט ידים ורגלים, משמע בלא פישוט איסורא דרבנן מיהו איכא. וכן איתא להדיא בהרמב"ם בהלכות עכו"ם (פר' ששה דין ח') וז"ל: כל המשתחוה לה' על האזנים המפוללות בלא פישוט ידים ורגלים, אינו לוקה, אלא מכין אותו מכת מרדות. אפילו בלא פישוט וכו'.

ורביעי בקודש, לפי מאי דמשני הש"ס, ואיבעית אימא אדם חשוב שאני, כדרכי אלעזר, דאמר רבי אלעזר אין אדם חשוב ראוי ליפול על פניו, אלא אם כן נענה כיהושע בן נון וכו', יפלא היכי הוה נהגו רב במקומו^[ח], וז"ל דאלו אללויי כאזיי ורבא, וכדעת רש"י דסבר דאזיי ורבא אללוי אללויי, משום דאין אדם חשוב ראוי ליפול על פניו אלא"כ יודע שהוא נענה כיהושע בן נון, וכן הוא דעת הר"י^ק. אמנם אכתי מן הראוי להבזון, במאי מחולק רש"י ותוספות, דרש"י מוקמי האוקימתא כדעת ר"א דאין אדם חשוב וכו', ולכך אזיי ורבא אללויי, ותוספות מוקמינן כעולא, דאזיי ורבא הוי מללי אללויי משום אבן משכית. וחמישיתו יוסף עליו, לענין מאי הביא הש"ס הך ברייתא קידה על אפיו וכו', ואי משום דסיפא איתא לאשמעינן דהשתחויי' זו פישוט ידים ורגלים, אבל בלא פישוט שרי, ה"ל להש"ס להביא לעיל לאלתר ומיד, כדקאמר עולא לא אסרה תורה אלא פישוט ידים ורגלים, הך ברייתא דהשתחויי' היינו פישוט ידים ורגלים.

ואלא בשש, למאי הלכתא הביא הש"ס לוי אחוי קידה, האיך תלי' הך לוי במלתא דקאמר לעיל רב לא נפל על אפיו, וכל השקלי' וטרי' או דהא גרמא או הא גרמא. ובשביעית אלא למלחמת מצוה, דלכאורה רש"י סותר דברי הש"ס, דקאמר אלא"כ נענה כיהושע בן נון, דכתיב ויאמר ה' אל יהושע קום לך, משמע דנענה, ורש"י מפרש בד"ה למה זה אתה נופל, אלמא אין לו לעשות, משמע דיהושע לא נענה. וביותר דבגמרא הביא הקרא דקום לך,

ורש"י מציין אסיפא דקרא, למה זה אתה נופל. ובפרשת השמיני, צין לשיטת רש"י וצין לשיטת תוס', ה"ל להש"ס להביא הך דאזיי ורבא אללויי לעיל מינה, למה נטר עד הכא, ה"ל להביא לשיטת תוס' הך דאזיי ורבא אללויי מיד כדמשני רב פישוט ידים ורגלים הוא דעבד, ולשיטת רש"י כדמשני אדם חשוב שאני, כדכתבתי לעיל.

ראוי לאומרו בתשעה, במאי מחולק רש"י ותוספות, דהכא מפרש רש"י, הא והא גרמא לוי, לפי שהטיח נתקלקל בשעת הסכנה, ובמס' תענית (דף ט"ז ע"א) מפרש תוס' (בד"ה הא והא גרמו): פי' הראב"ד הא דעבד דאחוי הקידה קמי רבי איטלע, והא דהטיח דברים כלפי מעלה גרמא ליה דאיטלע עכ"ל. ולא קמפרש משום דהי' בשעת הסכנה.

ואם זכינו לשיחה, מסיח לפי תומו, תומת ישרים, נראה לכאורה הלכה צוה הסגנון, דשיטת רש"י ותוס' שניהם צדקו יחדיו, אלא דפליגי בטעם דאסור רצפת אבנים. דרש"י מפרש בד"ה לא אסרה התורה צפסוק זה, אלא שלא יעשה רצפת אבנים בצ"ה דוגמת של מקדש עכ"ל. ועיין בהרמב"ם פרק ששה משנה ששה מהלכות עכו"ם וז"ל: וכן אבן משכית האמורה בתורה, אף על פי שהוא משתחוה עליה לשם, לוקה, שנאמר ואבן משכית לא תתנו בצרככם להשתחוה עליה, מפני שהיה דרך עובדי כוכבים להניח אבן לפניו להשתחוה עליה, לפיכך אין עושין כן לה' עכ"ל.

והנה הביינייהו צין שיטת רש"י והרמב"ם הוא זה דנפק דוק ותשכח בתשובת הריב"ש (סי' תי"ב) וז"ל: והרב רבי יצחק בן גיאת ז"ל, כתב בשם רבינו שרירא ז"ל, דאזיי ורבא חיישי לאבן משכית, אפילו לא היתה שם רצפת אבנים לפנייהם. שמא היתה שם, ותרצ המקום, ונצנה עליה כשהיא שם עכ"ל, וכן הוצא בש"ע או"ח סימן קל"א [ס"ח]. ממילא כוונת רש"י הוא זה, דלא אסרה אלא דווקא [דוגמא] דבית המקדש, דהיינו דוקא כשהרצפה הוא

[ח] באמת רש"י תי' קו' זו, שכ' וז"ל: ואיבעית אימא, לא היה רגיל ליפול על פניו, כלומר... והב"ח גרס 'כלל' תחת 'כלומר'. אך יש לומר דזה לא מעלה ארוכה, דאם רב לעולם לא הי' נופל על פניו, א"כ מהו היחוס בהא דאיקלע לבלב, והלא זהו מנהגו בכל מקום שהוא.

הוא תחת הקרקע, ואינו נראה, לאו איסורי דאורייתא הוא, אלא איסור דרבנן, ולוקין עליו מכות מרדות. וכדעת רב שרירא גאון, וזנו ר' האי גאון הסכים לדעת אציו, וכדמצינו בתוס'. וכן רצפת אצנים בלא פישוט ידים ורגלים, נמי איסור דרבנן הוא וכד [איתא] להדיא בכסף משנה על הרמב"ם בהלכות עכו"ם (פרק ששה) וז"ל: פירוש דמעיקרא שני ליה שרצפת אצנים היתה קמיה דרב, ולכך היה אסור לו שיפול, אצל לפני הנצור לא היתה, ולכך הותר להם ליפול על פניהם. ואי בעית איתא דלפני ההיכל היתה רצפת אצנים, ולא יניך הוא שרי, שלא היו פושטים ידיהם ורגליהם, אצל לרב שמנהגו לפשוט ידיו ורגליו, היה אסור. וסובר רבינו כמו שכתבו התוס' והרא"ש, דללישנא קמא אפילו בלא פישוט ידים ורגלים אסור מדרבנן, ופסק כהוא לישנא מהטעם שיתבאר בסמוך, ולכן כתב רבינו שצ"ל פישוט ידים ורגלים אינו לוקה אלא מכת מרדות, דהיינו מדרבנן עכ"ל.

כלל העולה, לדעת הרמב"ם, פישוט בלא רצפה, או רצפה בלא פישוט, איסורא דרבנן איכא, דטעמא משום שלא יהא כדרך עובדי כוכבים, מש"ה עשו רבנן חיזוק לדבריהם, שלא לבא לידי איסור דאורייתא¹², ואסרה אפילו חדא מגו תרת, דמדאורייתא אינה לוקה אלא על שניהם ביחדיו, פישוט ורצפה, אלא דחכמים עשו גדר לאורייתא, וגזרו אפי' בחדא, אצל בלא רצפה ובלא פישוט ידים ורגלים, שרי לכתחלה, ולא חיישינן שמא יש רצפה של אצנים תחתיו, אע"ג דיש תחתיו, אפי' שרי ליפול בלא פישוט ידים ורגלים.

והשתא יובן מאי שהקשיתי לעיל, מאי משני הש"ס משום טירחא דליצורא, ה"ל לעמוד במקום שאינה מרוצף. די"ל דהכי שיטפת ורהיטת הש"ס, רצפה של אצנים היתה, וע"ז מקשה, אי הכי אפי' כולהו נמי, אע"כ דלאו איסורא דאורייתא איכא, מיהא איסורא דרבנן איכא כנ"ל, דעל רצפה בלא פישוט לוקין מכות מרדות. ומשני קמ"י דרב הוי, לכך ליצור שרי, ולרב אסור. וע"ז מקשה, ליזיל לגבי וכו', כוונתו דליזיל לגבי ולא לעבוד פישוט ידים ורגלים,

לפניו. וכן דוקא צפישוט ידים ורגלים, אצל רצפה בלא פישוט ידים ורגלים, או פישוט בלא רצפה, שרי. והני תרי מימרות דעולא, לא אסרה תורה אלא רצפת של אצנים, וכן לא אסרה תורה אלא פישוט ידים ורגלים, שניהם יחדיו ידבקו, ובגוד אחת אגדי', דשניהם ביחדיו אסורים, ואינו מסכים לדעת הריב"ש שהציא בשם ר' שרירא גאון.

והשתא לא קשה קושי' שהקשיתי לעיל, מאי בא עולא והצרייתא לאשמעינן, הלא מקרא מלא, די"ל דאתא לאשמעינן, דהוא"ל דצמקדש שרי מש"ה אסורה ליפול על רצפה דדוגמת המקדש אסור לעשות, לזה מדייק רש"י לא אסרה תורה אלא שלא לעשות רצפת אצנים דוגמת בית המקדש.

ולפי"ז האי דמשני הש"ס, רב פישוט ידים ורגלים הוא דעבד, איירי דהי' רצפת אצנים לפני הכל, וכן הוא להדי' בכסף משנה על הרמב"ם, וז"ל: ואצ"א דלפני הכל היתה רצפת אצנים, ולא יניך הוא דשרי שלא היתה פישוט ידים ורגלים, אצל לרב שנהג לפשוט ידיו ורגליו, הי' אסור.

ולכך מפרש רש"י לקמן, אציי ורצא אצלי אצלווי על צידיהם, ולא נפלו על פניהם ממש, לפי שאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו, דלכאורה יפלא מפני מה ממאן צפי' תוס', דאצלי אצלווי משום רצפה. אצל לפי הנחה שהנחתו לק"מ, דמשום רצפה רשאי ליפול על פניו, אלא שלא לעשות פישוט ידים ורגלים, דומי' דבית המקדש, דשניהם ביחדיו הי' פישוט ורצפה, ולזה מפרש דטעמא משום דאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע בן נון.

אמנם הרמב"ם והתוספות [לא] הסכימו לשיטתו, וסברי דהכי פירושא דשמעתא, לא אסרה תורה אלא רצפת אצנים בלבד, כלומר מן התורה אינה אסור אלא רצפת אצנים, שהוא מרוצף ע"ג קרקע, כאשר הי' צבה"מ, ודוקא פישוט ידים ורגלים, והני תרי מימרות דעולא קשורים ביחדיו, והכי קאמר, אמר עולא לא אסרה תורה אלא רצפת אצנים וכו', וכדעולא, דוקא פישוט ידים ורגלים, שניהם ביחדיו אסורי דאורייתא הוא, אצל פישוט ידים ורגלים על קרקע שמכסה את הרצפה, שהרצפה

[12] יש לעיין למה דוקא לטעם הרמב"ם דאסור מטעם שדרך עובדי כוכבים כן עשו חיזוק שלא יבואו לאיסור דאורייתא, ולטעמו של רש"י שהוא מטעם דאין לעשות כדוגמת בית המקדש לא עשו חיזוק.

ונמנח ליכא רצפה ולא פישוט, וזה שרי לכתחלה. ומשני דלא צעי למיטרחה וכו'. איצרא ע"ז קשה קושייתי הנ"ל, דה"ל לכתחלה לעמוד שם, ע"ז משני, איצעית אימא רב פישוט ידים ורגלים הוא דעבד, לכך לרב אסור, דפישוט אפי' בלא רצפה אסור מדרבנן, אבל ליצור לא עבדי פישוט, ורצפה נמי לא הוי, לכך מותר להם ליפול^[א]. וע"ז מקשה הש"ס קושי' ראשונה, וליפול על אפי' ולא לעבד פישוט וכו', דהני תרי מקשנים שניהם לדבר אחד נתכוונו. ומשני לא משני ממנהגו.

איצרא תוספת תופס שיטת הרמב"ם, דפישוט בלא רצפה, או רצפה בלא פישוט, אסור מדרבנן. ומסכימין לדעת ר' שריא הגאון שהצאתי לעיל, ולזה קאמר התוס', ומיהו קשה ללישנא דאסור מדרבנן בלא פישוט ידים, יש לתמוה על צתי כנסיות שלנו, שיש בהן רצפה, ורצפה לבד נמי אסור. לכך משני דאצלי אצלווי, ויוצא בסמיכו' דברי רב שריא גאון.

והשתא יוצן מה דכתבו תוס' וז"ל: ונראה דאצלי אצלווי, וצהכי שרי, וה"נ משמע בפרק אין עומדין דברכות, דחזינן להו לאציי ורצא דמצלי אצלווי עכ"ל. לכאורה יפלא, דהן הדברים מה שהצית התוס' צפ' אין עומדין הרי כמותה הרי הוא גמר' ערוכה לפנינו בשמעתין. ובאמת למה ממאן תוס' בפרש"י על מה דמפרש על דאצלי אצלווי.

ולפי דרכינו אחי שפיר, דעיין בהרא"ש וז"ל: אמר רב חייא בר רב הונא, חזינא להו לאציי ורצא דכי נפלי על אנפיייהו דמצלי אצלווי. משמע מתוך דברי האלפסי, שחיבר אלו המימרות יחד, דס"ל דהא דמצלי אצלווי, היינו משום ההיא דר' אלעזר, דאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו. ואין הטעם כן, דהא הטעם דמייתי לה בשמעתין, ובפרק אין עומדין, בתר הך צרייתא דקידה על אפיס וכו', ומשמע דאתא רב חייא צריה דרב הונא לאשמעינן, אף על גב דמן התורה אין השתחואה אסורה על הרצפה אלא בפשוט ידים ורגלים, מדרבנן אסור אף בלא פשוט ידים

ורגלים, ולהכי הוו מצלי אציי ורצא עכ"ל. לזה כיוונו נמי התוס', דהטעם דאציי ורצא מצלי אצלווי, לאו משום דאין אדם חשוב וכו', אלא הטעם משום דאפי' בלא פישוט ידים ורגלים אסור ליפול ע"ג רצפה, והא ראי' מפ' אין עומדין וכו', וכמו שמפרש הרא"ש^[ב].

ועכשיו יוצן המשך התוס', מה דכתבו ד"ה אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו, צירושלמי מפרש היכא שמתפלל בשביל הציבור, אבל צינו לצין עצמו שפיר דמי עכ"ל. דהתוס' באים בזה להחזיק את דצריהם מה שכתבו ד"ה איצעית אימא וכו', דטעמא דאציי ורצא הוי משם דרצפה של אצנים היתה, דעיין בהרא"ש וז"ל: מפרש צירושלמי (פ"ב דתענית ה"ו), דוקא כשהוא מתפלל בפני הציבור ובשביל הציבור, אבל היכא דמתפלל צינו לצין עצמו צביתו שפיר דמי, דהיכא דמתפלל על הציבור צצבור כסיפא ליה מלתא, שמהרהרין עליו שאינו הגון, ואינו ראוי ליענות עכ"ל.

לפ"ז הצינייהו צין רש"י ותוס' הוא זה, דתוס' סברי דדוקא צצבור אסור ליפול, משום כסיפא ל' מילתא, אבל ציחיד שרי. ויפלא על זה דאמר ר' חייא בר אבין, חזינא ל' לאציי ורצא דאצלי אצלווי, ומדקאמר סתם דאצלי אצלווי, משמע דצין ציחיד וצין צצבור אצלי אצלווי, תיפוק ל' דטעמא משום כסיפא ל' מלתא, ממילא ציחיד שרי ליפול על אפי'. וז"ל דטעמא דאציי ורצא משום דרצפה ה', דרצפה אפי' בלא פישוט אסור, וא"כ אין חילוק צין ציחיד צין צצבור.

ומיוסד דצריהם על הקרא, דקאמר ה' ליהושע קום לך, משמע דעננה, ממילא תליא מלתא צעננה, ולכך כל שאין יודע שהוא נענה כיהושע, אסור ליפול על פניו, וזהו דוקא צצבור, דכסיפא ל' מלתא, אבל ציחיד שרי.

ורש"י סבר דאין חילוק צין צצבור ליחיד, דלעולם אסור ליפול על פניו, ולכך מפרש רש"י טעמא דאציי ורצא משום דאין אדם חשוב וכו'. ומפרש הש"ס צהכי, אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אא"כ נענה, ופי' רש"י,

[א] יש לעיין האיך יתרוץ לישנא קמא קו' זאת. ובסוף המאמר כ' רבינו דקו' זו נשאתר לשיטת רש"י, ולכאורה גם לשי' התוס' נשאר קו' זו על הלישנא קמא.

[ב] ואף דהרא"ש כתב ראייתו הן מסוגיא דילן והן מפרק אין עומדין, מ"מ הראי' יותר חזקה מהגמ' דברכות. דהלא כאן איכא לדחוקי דקאי על שלפני פניו, לטעמא דרב לא נפל משום דהי' רצפה של אבן. אך שם בברכות לא הוזכרה זה בכלל, והסוגיא מתחילה בהברייתא דקידה על אפיס.

מדאורייתא צעינן תרווייהו, פישוט ורנפה, דתנו רבנן קידה על אפי' וכו', והשתחווא' זו פישוט ידיים ורגלים, שנא' הבוא נבוא וכו', ממילא הא דקאמר ואצן משכית לא תתנו בארנכס להשתחוות עלי', היינו פישוט ידיים ורגלים, דאסור מדאורייתא, ורבנן הוא דגזרו על חדא מהון, ועל זה מקשה בעל תירץ ראשון לבעל תירץ השני, דאח אמרת דטעמא משום אדם חשוב, ואינן מסכים לתירץ הראשון, משום דקצרת דפישוט בלא רנפה או רנפה בלא פישוט, שרי אפי' מדרבנן, הא חזינן דלוי עביד קידה ואיטלע, משמע מתוך שעשה קידה נענש ואיטלע, ומדנענש הרי לפניך דקידה אסורה, וקידה אינה אלא על אפיס, ואפ"ה נענש, וז"ל משום דהוי על הרנפה, כדפרש"י בד"ה אחוי קידה: נועץ גדליו ונשען עליהם ושוחה עד שנושק את 'הרנפה' וכו' עכ"ל, אלמא דרנפה בלא פישוט, וה"ה פישוט בלא רנפה אסורה.

והשתא יוצן מה חיבור ושייכח הך מימרא דקידה על אפיס, למאי דקאמר לעיל מינה רב לא נפל וכו', דרנפה להוכיח דפישוט לחוד או רנפה לחוד נמי אסורה מדרבנן, דקידה אינה אלא על אפיס, דכתיב ותקד וכו', ואפ"ה לוי נענש עליו, אלמא דבחד מנהון אסור מדרבנן, ולכך הציא דקידה אינה אלא אפיס, דבלא"ה ה"א כס"ד דתוס', דקידה נמי השתחוואה, דהא כתיב נמי אפים ארץ ושתחוו קד' (ישעיהו מט. כג), לזה קאמר דקידה אינה 'אלא' על אפיס, שכך קיבל מרבו, ואסמכוהו אקרא, כמו שפי' תוס', לומר דרנפה בלא פישוט אסורה.

על זה מתרץ המתרץ דמוקי לוי כר' אלעזר להמתרץ דמוקי כעולא, דלעולם דזה בלא זה שרי, והא דנענש לוי, לאו משום הקידה, אלא משום שהטיח דברים כלפי מעלה. ור' אלעזר הוא אזיל לשיטתי', דהוא סובר דלוי נענש משום דהטיח דברים כלפי מעלה, ולא משום קידה, והא דרב לא נפל על אפי', משום דאין אדם חשוב וכו'.

ומאן דמוקי לוי כעולא, ומייתי ראי' מלוי, הוא המתרץ הא והא גרמא לוי, חדא דקידה וחדא שהטיח. איצרא לפי"ז קשה קו' תוספת, צבתי כנסיות שלנו שיש בהן רנפה, האין נופל שליח ציבור על פניו, הא רנפה בלא פישוט נמי אסורה. וי"ל דשליח ציבור נוהגין דאלני אללוי,

אח"כ בטוח צמעשיו שהוא נענה בתפלתו, ומנלן מיהושע דאמר ה' ליהושע קום לך, ומפרש רש"י דילפינן מסיפא דקרא, דאמר למה זה אתה נופל על פניך, אלמא דאין לו לעשות. דון מינה ומינה, דלעולם מי שאינו בטוח צמעשיו שהוא נענה, אסור ליפול על פניו, זין ביחיד זין צניבור, דטעמא לאו משום כסיפא, וא"כ לפי פירש"י לאו בכסיפא תלי' מלתא, אלא צמעשיו, מי שהוא בטוח שנענה, מותר ליפול, ומי שאינו בטוח, אפי' ביחיד אסור ליפול, ונחלקה התיומת. והכי קאמר הש"ס, אסור ליפול על פניו אלא אח"כ שהוא נענה, פי' שצטוח שהוא נענה, דאז מותר ליפול זין ביחיד זין צניבור, ומנלן מיהושע, דאמר למה זה אתה נופל, משמע דלאו שפיר עבד, משום שלא הי' נענה.

ומעתה נמלטנו מה שהקשיתי לעיל, מפני מה מציין רש"י אסיפא דקרא, למה אתה נופל על פניך. די"ל דכוונתו להורות מיהושע, דמי שאינו בטוח צמעשיו שנענה, אסור ליפול על פניו זין ביחיד זין צניבור, דלאו בכסיפא תליא מילתא וק"ל.

ועיין במס' תענית (דף י"ד ע"ב), מפרש רש"י צעינן אחר על פי השמועה, והוא כפי' תוספת, וז"ל בד"ה רשאי ליפול על פניו: לצוות עצמו צפני הציבור, שאם לא יענה יחרפוהו כך שמעתי. אח"כ יודעין שהוא חשוב כיהושע, שאמר לו הקב"ה, קוך לך למה זה אתה נופל עכ"ל.

ואחר הנחה זו שהנחתי על ד' אמות של הלכה, משקליא והטריא מה שפלפלתי לעיל, יוצן במאי דמחולקים הני שני תירוטים דהש"ס, דמשני רב לא משני ממנהגא, ואיצעית אימא אדם חשוב, דיפלל מפני מה ממאן התירץ השני צתיטות התוס', דתירץ הראשון סובר כשיטת התוס', דפישוט לצד בלא רנפה, או רנפה בלא פישוט אסורה דרבנן, לכך משני, רב פישוט הוא דעבד, ולא רנפה לשנות ממנהגא, מש"ה לא נפל על אפי', אע"ג דלא הוי רנפה, דאסורה דרבנן מיהא איכא. אבל הך איצעית אימא וכו', סובר כשיטת רש"י, דזה בלא זה אפילו לכתחלה נמי שרי, וא"כ יפלא מפני מה לא הי' רנפה רב ליפול על אפי', לכך משני דטעמא משום דאין אדם חשוב וכו'.

ועל זה מוליק ומציא בעל תירץ הראשון ראי' לדבריו,

דבשעת סכנה וכו', אבל קידה בלא רצפה לית צו משום לחא דאיסור, לזה ממאן רש"י צפי' התוס' במס' תענית, ומפרש הא והא גרמא משום דבשעת סכנה הי' וכו'. ולפ"ז יפלא מפני מה אציי ורצא אצלי אצלווי, הא רצפה לחודא שרי, לכך מפרש רש"י דטעמייהו משום דאין אדם חשבו וכו'. אמור מעתה דרש"י מוקי לי' כהמתרץ כר' אלעזר, ותוס' מוקי לי' כהמתרץ דמוקי לי' כעולא.

ואם כך דרכה של תורה, לשיטת רש"י הדרי קושי' הנ"ל ובמקומה עומדת, מאי משני לא בעי למיטרחה לציבורא, לא הוי ליזל לכתחלה במקום שיש רצפה, ולעמוד שם במקום שלא הי' הרצפה.

ולשיטת תוס' יפלא, דלפי הנחה שהנחתי על ד' אמות של הלכה, דהני תרי האוקימתות כעולא עולה בקנה אחד, ושניהם לדבר א' נתכוונו קשורים יחדיו, מאי מתרץ תוס', דמעיקרא אסור לי' מדרבנן, ובסוף קאמר איבעית אימא אין איסור מדרבנן וכו', הא תרוייהו סבירא לי' אליבא דאמת דאפי' בלא פישוט ע"ג רצפה אסור ליפול, ומלקין מכות מרדות.

זאת ועוד אחרת, מאי מקשה תוס' ד"ה ואיצעית אימא רב פישוט וכו', וז"ל: וכי לא היה יודע דמני לשנויי הכי. דלמא דבאמת הי' יודע, אלא דקשה לו קשי' אחריתי, וליפול ולא ליעבד פישוט וכו'.

*

שם אין אדם חשוב רשאי ליפול וכו'.

עיין בתשוב' הריב"ש (סימן תי"ב) דנפילת אפיס במנהגא תליא.

*

בתוס' ד"ה קידה על אפי'.

אלעזר, מלוי דאחוי קידה ואיטלע, משמע דנענש מקידה לחוד, דבלא"ה הי' דקידה היינו פישוט ידים ורגלים כס"ד התוספת.

כמו אציי ורצא. והן הן דברי הש"ס, כיון דמאן דמוקי כעולא סבר דהא והא גרמא לי', וא"כ רצפה בלא פישוט אסור, ומנ"ל, לזה הביא ראי' דמעשה חזי, דאציי ורצא אצלי אצלווי, ולא נפלי' על אפי', דון מינה ומינה דרצפה בלא פישוט אסורה ליפול על אפי'. והדברים ניכרים להדיא בתוספת במס' תענית (דף ק"ה ע"א) ד"ה הוא והא גרמא לי', דמפרש דהטיח גרמא לי' דאיטלע בשעת קידה, ולא מפרש כפרש"י משום דבשעת סכנה הי', דשניהם יחדיו היו הגורמים וכחד ... להווי.

והיוצא בדוגמא מנינו לקמן (דף ק"ח ע"א), וז"ל: אסור לאדם להסתכל בצלם דמות אדם רשע, שנאמר לולא פני יהושפט וכו', רבי אלעזר אמר עיניו כהות, שנאמר ויהי כי זקן יחוק ותכהין עיניו מראת, משום דאסתכל בעשו הרשע. והא גרמא ליה, והאמר רבי יצחק, לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך, שהרי אצמלך קלל את שרה ונתקיים בזרעה, שנאמר הנה הוא לך כסות עינים, אל תקרי כסות אלא כסיית עינים. הא והא גרמא ליה עכ"ל. אמור מעתה, דבשתיס דוקא עלתה לו ולא באחת, ולכך מפרש תוספת הכא דשניהם יחדיו גרמא, חדא דקידה וחדא דהשתחוואה.

אבל לפי שיטת רש"י, דזה בלא זה שרי, דדוקא פישוט ורצפה בעיניך, כריך לומר דהא דלוי איטלע, היינו משום

עיינ

במס' שבעות (דף ט"ז ע"ב), ובמס' ברכות (דף ל"ד ע"ב), דשם מפורש תוספת ציורת ע"ש.

וכוונת תוס' בזה, שהש"ס מפרש דקידה על אפיס ולא בפישוט ידים ורגלים, כדי להקשות להמתרץ דמוקי לי' כר'

*

עוד שם וליזל לגבי ציבורא ולינפול על אפי', לא בעי למיטרח ציבורא. ומפרש רש"י שאם ילך יעמדו לפניו.

שמנה שרצים וז"ל: רב ור' חייא רבה, תריהון אמרין, תשעים ותשעה מתים (בצינה) [בעין], ואחד צדי שמים. רב אמר כדעתיה ור' חנינה אמר כדעתיה, רב ע"י דהוה שרי תמן דעינא צישא שכיחא תמן, הוה אמר ז"ט מתים (בצינה) [בעינה] עכ"ל.

לפ"ז מאי מקשה תוספת א"כ מזרעא דיוסף וכו', דרב הוה דאמר על מתא שהי' דר שם, וצית מדרשו קבוע שם, ודלמא שלא הי' שם מזרעו דיוסף וז"ע.

אמור מעתה, דזה הי' טעמא דרב דלא הי' רוצה למטרחא לציבורא, משום דהוה הי' דר במקום ששלטא עינא צישא, לכך לא הי' רוצה למטרחא לציבורא כדי שיהי' לו אריכות ימים, כדאימא במס' קידושין שהצאתי לעיל^[ג].

ונראה ליתן טעם כעיקר דרב הקפיד שלא להטריח לציבורא, דעיין במס' קידושין (דף ל"ג ע"א) וז"ל: ר' שמעון בן אלעזר אומר, מניין לזקן שלא יטריח, ת"ל זקן ויראת. אמר אביי, נקטינן דאי מקיף חיי. ומפרש רש"י, ואי מקיף, מסבב דרך אחרת, שלא לעבור לפני הציבור, מאריך ימים. ועיין במס' צבא מליעא (דף ק"ז ע"ב) וז"ל: אמר רב, והסיר ה' ממך כל חולי, אמר רב, זו עין הרע, רב לטעמי' וכו', אמר תשעין ותשעה בעין רעה, ואחד בדרך ארץ.

והואיל ואתא לידן נימא זה מלתא, שתוס' הקשה דז"ה תשעין ותשעה וכו', וא"ת א"כ בני יוסף שלא שלטה בהן עין הרע, היה להן לחיות הרבה מכל השבטים עכ"ל. ויש להקשות, דשום עיון בתלמוד ירושלמי במס' שבת צפרק

*

עוד שם השתחוואה זו פישוט ידיים ורגלים, שנא' הבא נבא אני ואמך ואחיך להשתחוות לך ארצה.

השתחוואה זו פישוט ידיים ורגלים. אבל הכא דקאמר יעקב ליוסף הצא נבא אני ואמך וכו' להשתחוות, קשה הא יוסף לא אמר ליעקב דישתחוה לו ארצה, ולמה שינה יעקב מה דלא קאמר לו. אלא ודאי דכוונתו לאשמעינן, דכלל מקום דקאמר השתחוואה זו פישוט ידיים ורגלים. יגעתי ומלאתי ציקיון דיונה.

ויש להקשות, למה מיייתי ראי' מיוסף, ה"ל להציא ראי' מאצרהם דמוקדם בתורה, שנא' וַיֵּרֶץ לְקִרְאָתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתַּחֲוּ אֲרָצָה (בראשית יח, ב) משמע דהשתחוואה זו פישוט ידיים ורגלים.

וי"ל דצלא גצי אצרהם י"ל דקאמר דמעשה שהי' כך הי', אבל ליכא למילף מינה דצעלמא היכי דקאמר

* * *

[ג] ובררך צחות יש לבאר בזה מחז"ל במס' ברכות (דף נ"ד ע"ב) המאריך בתפלתו מאריכין לו ימיו ושנותיו (וידוע הסיפור עם החת"ס, הובא בחוט המשולש), דכיון דמאריך בתפלתו הוא מטריח את הציבור, ואולי יחוש בדעתו שלא יהא לו הטובת הנאה להצילו מדרת שחת, ולהאריך ימיו, ולא יאריך בתפלתו, ולכן הבטיחו לו חז"ל שיאריכו לו ימיו ושנותיו, ודו"ק. ואציין בזה לתשובה שכי' הג"ר ארי' יהודא לייב כ"ץ בנו של השער אפרים לרבינו (נדפס בקובץ **מוריה** שנה י"ד ה-ח, עמ' ל"ב), וז"ל: זכרונו הטוב עולה לפני תמיד בשבתות ובי"ט בהולכי לפני כותל המערבי, אני מתפלל עליו שלא ישלוט בו עין הרע...

דף כ"ג ע"א

ביום טוב חמשה ביום הכפורים ששה וכו' מתניתין מני לא רבי ישמעאל ולא רבי עקיבא דתניא ביום טוב חמשה וביום הכפורים ששה ובשבת שבעה אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר ביום טוב חמשה וביום הכפורים שבעה ובשבת ששה אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהן מני אי רבי ישמעאל קשיא תוספת אי רבי עקיבא קשיא ששה ושבעה וכו'.

והדר כל הני ואכולהו כתב דמוסיפין עליהן עכ"ל. הרי לפניך דאין פוחתין אבל מוסיפין אזלי אכולהו הנך יומא. לפ"ז יפלא במאי דמקשה הש"ס אי ר' ישמעאל קשיא תוספת דלמא ר' ישמעאל היינו תנא דמתני' ולא סתרי אהדדי והכי פירושא הא דקאמר במתניתין אין פוחתין אבל מוסיפין היינו כשצא להוסיף צ"ט רשאי להוסיף אבל צריך להוסיף נמי צי"ט הכפורים שיהי' צי"ט הכפורים עדיף טפי מי"ט צמד גברא, וכן בשבת צריך להוסיף שיהי' עדיף מי"ט צמד גברא (דבזה אפי' ר' ישמעאל מודה דמותר להוסיף) אבל כשצא להוסיף צ"ט לחוד ורצה לקרות צ"ט ששה וצי"ט כיפור לא הוסיף כלום נמלא יהיו י"ט וי"ט שניהם שוים וזה אסור.

ומלא תמלא לעיל (דף ד"ב ע"ב) וז"ל: הא צהדיא קתני לה צראשי חדשים ומועד קורין ארבעה סימנא יהיב ליה דלא תימא י"ט וחולו של מועד כי הדדי נינהו כל דטפי ליה מילתא מחצירתה טפי ליה גברא יתירא.

אמור מעתה דאסור להיות בקריאה שניהם שווים אלא כל שיש צו קדושה יתירה קורין צו גברא יתירה לכך כשהוסיף צ"ט צריך להוסיף נמי ציה"כ ובשבת אבל צ"ט לחוד או ציה"כ לחוד אסור להוסיף כך הוא פי' המתני'. אבל ר' ישמעאל דקאמר אין פוחתין ואין מוסיפין היינו כשצא להוסיף אחד מהנך יומא וא"כ המתני' אתיא שפיר כר' ישמעאל ומאי מקשה הש"ס.

אלא ע"כ צ"ל כדעת הר"ן וז"ל: אין פוחתין אבל מוסיפין עליהם, מדברי רש"י ז"ל נראה דאכולהו הנך יומי קאי דכיון שאסורים במלאכה מוסיפין עליהן וליכא למיחש משום ציטול מלאכה. אבל אחרים מפרשי דהיינו דאין פוחתין קאי אכולהו אבל מוסיפין עליהם אשבת בלחוד קאי אבל צשאר ליה לא להשוותן לשבת שהוא עדיף מינייהו. לא ולמד דדעת הר"ן דאין פוחתין אבל

הראוי להתצונן לענין מאי הצי"ט הש"ס דצי"ט קורין חמשה בזה ליכא מאן דפליג ודעת שניהן שוין בזה דקורין צ"ט חמשה אלא ע"כ צ"ל דלכך הצי"ט הש"ס צין לר' ישמעאל וצין לר"ע דקורין צ"ט חמשה לאשמעינן דהצינייהו דצין ר' ישמעאל ור' עקיבא הוא לענין הוספה והכי הוא שיטת ורהיטת הש"ס צ"ט חמשה וכו' אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן דצרי ר' ישמעאל כלומר דהך אין פוחתין ואין מוסיפין אזלי אשלתה דצין צ"ט וצין ציה"כ וצין צשבת בכולהו אסור לפחות ולהוסיף ור' עקיבא סבר צ"ט חמשה וציה"כ שצעה ובשבת ששה אין פוחתין אבל מוסיפין עליהם כלומר צין צ"ט וצין ציה"כ וצין צשבת אסור לפחות אבל מותר להוסיף. נמלא הצינייהו הוא אפי' צ"ט דקורין חמשה אי מותר להוסיף או לא, דלר' ישמעאל אסור להוסיף מחמשה צ"ט ולר' עקיבא מותר להוסיף צ"ט ולכך הצי"ט הש"ס דלתרווייהו דצי"ט קורין חמשה דאסיפא אתא לאשמעינן לר' ישמעאל אסור להוסיף ולר' עקיבא מותר להוסיף דבאמת אמרו הך פלפולא ורשאי שפתיים דאין פוחתין ואין מוסיפין אזלי אשלתה יעשה לה צין צ"ט וצין ציה"כ וצין צשבת.

וכן הוא להדיא בהרמב"ם הלכות תפלה (פרק שנים עשר דין ט"ז) וז"ל: כמה הן הקוראין, צשבת צשחרית קוראין שצעה, וציה"כ ששה, וצימים טובים חמשה, אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהם. וכתב הכסף משנה כמה הם הקוראין וכו'. משנה פרק העומד וכו'. וכתב הר"ן ז"ל שיש מפרשים דנהי דאין פוחתין קאי אכולהו אבל מוסיפין עליהן לא קאי אלא אשבת בלחוד אבל לא אשאר לא להשוותן לשבת. אבל מדברי רש"י נראה דאכולהו הנך יומי קאי דכיון שאסורים במלאכה מוסיפין עליהן וליכא למיחש משום ציטול מלאכה. וזה דעת רבינו דאפכיניהו וכתב שבת

מתני' ואי משום דדצרי ר' עקיבא קותרין אהדדי דצצרייתא אמר ר' עקיבא דצ"כ שצעה ה"ל לתרן תרי תנאי אליבא דר"ע כי היכי דמשני הש"ס אליבא דר' ישמעאל.

או כלך לדרך זו שיצור לו האדם די"ל דר"ע סבר דיש צרייה מדרבנן דאם רצה קורא ציה"כ ששה וצצת שצעה או צ"כ שצעה וצצת ששה, וטעמו ונימוקו אהו עמו דהוא סבר .. דיה"כ וצצת המה כנגד ששה שעמדו צימינו של עזרא ושצעה שעמדו משמאלו דזכרי' ומשלם המה תרי גברא לכך קאמר דיש צרייה ציה"כ פעמים ששה כנגד שעמדו צימינו ופעמים שצעה כנגד שעמדו צשמאלו. וכן צצת לפעמים ששה שעמדו צימינו ולפעמים שצעה כנגד שעמדו משמאלו.

ואי איישר חילי ה"א דלזה כיוונו נמי הירושלמי דז"ל: וציום הכפורים ששה אית תניי תני שצעה מאן דאמר ששה מפני התפילה מאן דאמר שצעה כהדא דתני צצת ממהרים לצוא וממהרין לצאת ציום טוב מאחרין לצוא וממהרין לצאת ציום הכפורים מממהרין לצוא ומאחרין לצאת עכ"ל.

והנה זה הוא בהפוכה למאי דתני בתלמוד צצלי דתמן מוקמי האוקימתא כתנא דצ"כ ר' ישמעאל דאמר ששה ושצעה ופריך מהך צרייתא דתני' ציה"כ דתני מממהרין לצוא ומאחרין לצאת ומשני דשאני יום הכפורים משום דנפיש סידורא דיומא לכך אין קורין אלא ששה והיכא מייתי ירושלמי ראי' מהכא דקורין ציה"כ שצעה אלא ודאי דאתא הירושלמי לאשמעינן כדכתבתי לעיל דמני לאוקמי התני' כר"ע ותרי תנאי אליבא דר"ע אית תני אליבא דר' עקיבא ששה והוא תנא דמתני' ותוספתא וטעמו משום דנפיש תפלה לכך אין קורין ציה"כ אלא ששה ואית תנא אליבא דר"ע שצעה וטעמו משום דממהרין לצוא ומאחרין לצאת.

מוסיפין אשצת לחוד קאי דצצת מותר להוסיף אצל לא צי"ט וציה"כ. והא דקאמר ר' ישמעאל אין פוחתין ואין מוסיפין היינו אפי' צצת אסור להוסיף ולכן מקשה שפיר לר' ישמעאל קשי' תוספת דצצת מותר להוסיף ולר' ישמעאל אסור להוסיף אפי' צצת. וכן הא דקאמר ר' עקיבא אין פוחתין אצל מוסיפין אזלי אשצת לחוד אצל צי"ט אסור להוסיף כדעת ר' ישמעאל אלמא דצי"ט שניהן שוין דאסור להוסיף ולכללא קמא קמהדרינן לענין מאי הציא הש"ס דצי"ט קורין חמשה.

זאת ועוד אחרת מאי מקשה הש"ס קשי' דר' ישמעאל אדר' ישמעאל דלמא הא דקאמר ר' ישמעאל אין מוסיפין היינו צי"ט או צי"כ לחוד כדי שלא יהיו שניהם שוין אצל כשצא להוסיף צי"ט וציה"כ וצצת מותר להוסיף. והא דקאמר ר' ישמעאל אין פוחתין אצל מוסיפין היינו כשהוסיף צי"ט או צי"כ יוסיף נמי צאינך יומא ולא סתרי אהדדי אלא ע"כ צ"ל כדעת הר"ן דאצל מוסיפין אזלי אשצת לחוד דצצת מותר להוסיף וא"כ מקשה שפיר ר' ישמעאל אדר' ישמעאל דהכא קאמר אין פוחתין ואין מוסיפין משמע צין צי"ט וצין ציה"כ וצין צצת אסור להוסיף והתם קאמר ר' ישמעאל דמותר להוסיף צצת. לפי זה לקיצעה קמא קמהדרינן למאי הציא הש"ס דצי"ט קורין חמשה צפולוגתא דר' ישמעאל ור' עקיבא הלא צוה דעת שניהן שוין.

ותו ל"ל להש"ס דאקומא מתני' כר' ישמעאל הא דסוגי' הוא בכל הש"ס סתם מתני' דר"מ אליבא דר"ע וא"כ ציות ה"ל לאוקמי כר"ע ואי משום דקשי' ששה ושצעה עיין בתוספתא צמגילה (פרק שלישי [ה"א]): ציום טוב חמשה ציום הכפורים ששה צצת שצעה ואם רצו להוסיף אל יוסיפו דצרי ר' ישמעאל ר' עקיבא אומי ציום טוב חמשה וציום הכפורים שצעה וצצת ששה ואם רצו להוסיף מוסיפין עכ"ל. הרי להדיא דדעת ר' עקיבא היינו

*

עוד שם בגמרא: קשיא דרבי ישמעאל אדרבי ישמעאל תרי תנאי אליבא דרבי ישמעאל עכ"ל.

ישמעאל ולא כר' עקיבא ומוקמי כתנא דצ"כ ר' ישמעאל צל"ז נמי קשה דר' ישמעאל אדר' ישמעאל.

ויש להקשות היכי תליא הך קושי' למאי דקאמר לעיל מינה מתני' מני לא כר'

קשה למ"ל לאדחוקי דתנא דצי ר' ישמעאל ה"ל לאשנויי דר' ישמעאל היא ואפ"ה לק"מ דחילוק ידענא כדכתבתי לעיל אלא ודאי מדלא משני הכי ע"כ דעת הר"ן הוא עיקר דמוסיפין ואין מוסיפין אשצת לחוד קאי ומקשה שפיר קשי' דר' ישמעאל אדר' ישמעאל.

וני"ל דבל"ז הוא מצי לשנוי כדכתבתי לעיל דהא דקאמר ר' ישמעאל אין מוסיפין ה"מ היכא דבא להוסיפו אחד מהנך יומי כגון צי"ט לחוד או צי"ה לחוד דזה אסורה משום דיהי' י"ט ויה"כ שוין או יה"כ ושצת שוין והא דקאמר ר' ישמעאל מוסיפין היינו כשרונה להוסיף אכולהו יומי אבל השתא דמשני הש"ס תנא דצי ר' ישמעאל היא

*

עוד שם: מאן תנא להא דתניא ביום טוב מאחרין לבוא וממהרין לצאת ביום הכפורים ממהרין לבוא וממהרין לצאת ובשבת ממהרין לבוא וממהרין לצאת לימא רבי עקיבא דאית ליה גברא יתירא אפילו תימא רבי ישמעאל דנפיש סידורא דיומא עכ"ל.

אלא אשצת אבל צי"ט אסור להוסיף שפיר קאמר צי"ט ממחרין ללאת וא"כ יש לומר דהאי מאחרין דקתני גבי יה"כ כוונתו משום גברא יתירא מקשה שפיר לימא דר' עקיבא.

ואם נפשך לומר דעדיין יש לבעל דין לחלוק ולומר היכא עלתה על דעת לומר דהאי מאחרין דקתני גבי יה"כ היינו גברא יתירא הא בשצת מותר להוסיף ואפ"ה קתני גבי שצת ממחרין ללאת. ואי משם גברא יתירא קרי ליה"כ מאחרין ללאת גבי שצת נמי לא למימר ממחרין ללאת דאי צעי מוסיף גברא יתירא.

אי משום הא לא תצרא די"ל דהשתא דמוכח דדעת הר"ן עיקר דצי"ט אסור להוסיף ושייך שפיר לומר גבי י"ט ממחרין ללאת י"ל אידי דקתני גבי י"ט ממחרין ללאת דצי"ט שפיר מיקרי י"כ מאחרין ללאת הואיל דצי"ט קורין חמשה ואסור להוסיף וצי"כ קורין שצעה לכך קרי נמי שצת גבי יה"כ ממחרין ללאת.

איבא למידק למה נטר עד הכא דמשני הש"ס תרי תנאי אליבא דר' ישמעאל והדר מקשה מאן תנא וכו' ה"ל לאקשווי מיד ולאלתר ממחתי' דקאמר ביום הכפורים ששה וכו' אהך צרייתא דקתני ביום הכפורים ממחרין לבא ומאחרין ללאת מאי לאו משום דנפיש גברא יתירא אלמא דציה"כ קורין שצעה. וי"ל בל"ז לא הוא מצי לאקשווי מהך צרייתא דקתני ציה"כ מאחרין ללאת משום גברא יתירא די"ל דע"כ לאו פירושא דהאי מאחרין משום גברא יתירא מדקתני צי"ט ממחרין ללאת תיפוק לי' אי צעי להוסיף צי"ט רשאי ואי משום גברא יתירא דקורין ציה"כ קרי מאחרין ללאת שוב לא שייך לומר גם י"ט ממחרין ללאת הואיל דאם רצה להוסיף גברא יתירא מותר להוסיף אלא ודאי האי מאחרין דקתני ציה"כ לאו גברא יתירא הוא אלא כדמשני הש"ס משום דנפיש סידורא דיומא אבל השתא מכח שמשני הש"ס תנא דצי ר' ישמעאל היא כבר הנחתי לעיל על ד' אמות של הלכה דדעת הר"ן הוא עיקר דמוסיפין לא קאי

*

עוד שם בגמרא: הני שלשה ארבע חמשה ששה ושבעה כנגד מי וכו'. וחד אמר כנגד שומרי הסף.

ונראה דקושי' חדא מתורץ צריך חצירתה ושים עיוןך לעיל (דף ט"א ע"ב) וז"ל: הני שלשה כנגד מי אמר ר' אסי כנגד תורה נביאים וכתובים, רבא אמר כנגד כהנים לויים וישראלים. ומקשה תוס' וז"ל קשה דהא לקמן אמר כנגד שומרי הסף וי"ל דהתם לא הוא עיקר התקנה דהא לא

ועייין בתוספת דגרסינן הני שלשה וחמשה כנגד מי וכו' אבל ארבעה לא גרסינן מן הראוי להתבונן מפני מה לא גרסי' תוספת ארבעה וציותר איכא למידק דפריך הני שלשה ארבע וחמשה וכו' כנגד מי ולא מצינו דמשני על ארבעה לא אשיבנו וכיסה את עין הארבעה.

אסי לעיל כנגד תורה נציאים וכתובים כנגד כהנים לויים וישראלים אצל ארבעה לא ידעתי ועל זה משני הני שלשה לאו טעמא כדאמר רבא ור' אסי דהתם אידי והכא עיקר דהני שלשה כנגד שלשה שומרי הסף וממילא מיושב הני ארבעה דהא איכא שלשה שומרי הסף ואחד סריס. איצרא תוספת אזלי לשיטתייהו כדכתבי לעיל וסברי דהני שלשה שומרי הסף לאו עיקר אלא אידי לכך לא גרסינן ארבעה.

תקנו ארבעה כנגד הא שלשה שומרי הסף וסריס אחד ואיתא בירושלמי איכא סריס אחד שיושב ומתרחק ההלכות ומעמידן על עקרן ואפ"ה לא תקנו כנגדו ש"מ דעיקר התקנה לא היתה אלא כנגד תורה ונציאים וכתובים עכ"ל. ואי איישר חילי הוי אמינא דאיפכא מסתברא דהתם עיקר והכא אידי והכי פירושו דהך שקלי וטרי' הני שלשה וארבע כנגד מי כלומר שלשה הני יודע כדאמר רבא ור'

*

עוד שם: אמר לי' אביי עד האידנא מאי טעמא לא אמר לן מר וכו'.

לעיל כנגד צרכת כהנים וכו' עכ"ל. אצל כבר מלתי אמורה די"ל דזה לא עלתה דעתם דהני אמוראי דטעמא דג' משום צרכת כהנים ואף לפי המסקנא הדר אביי מהך טעמא וקיבל מר' יוסף דטעמא משום שומרי הסף אצל באמת מה שכתבו תוספת לעיל (דף ד"א ע"ב) דטעמא דג' כנגד שומרי הסף שאמרו הכא אינו עיקר וכו' לא ירדתי לסוף דעתם הרחבה דהכא משמע דזה טעם הוא עיקר מדקאמר אביי לר' יוסף מאי טעמא עד האידנא לא אמר לן מר והוא השיב לא ידענא דלרבייתו לי' אלמא דר' יוסף הו' המכריע לזין הני אמוראים דפליגי בטעמא דג' וקאמר דהני שלשה הם כנגד שלשה שומרי הסף וכן קיבל אביי מר' יוסף לכך הו' אמר לו מ"ש עד האידנא לא אמר לן מר.

מבילא שמעינן מינה דעד האידנא הו' סובר אביי די' צריה מדרבנן עד שצא ר' יוסף והוברר דהא כנגד שומרי הסף לפ"ז יוצן מאי דכתבו תוספת לעיל קשה דהא לקמן אמר כנגד שומרי הסף וכו' דלכאורא יפלא מפני מה לא מקשי התוספת אלא דטעמא הא לקמן אמרו כנגד צרכת כהנים. אצל לפי דרכינו אלא שפיר הואיל לפי המסקנא מוקמינן דאביי קיבל מר' יוסף דהני שלשה הם כנגד שומרי הסף לכך מקשה תוס' שפיר דה"ל למנקט הכא הך טעמא. אצל בצרכת כהנים לא קאי לפי המסקנא משום הכי לא פריך עליו דה"ל למנקט ר"ל הואיל ולא עיקר טעמא הוא לא נקט.

ומוזה פלטי מקושי' המהרש"א בחידושי אגדות וז"ל: וכתבו תוס' לעיל דטעמא דג' כנגד שומרי הסף שאמרו הכא אינו עיקר כו' ע"ש. אכל אכתי קשה למה לא אמרו

*

עוד שם בגמרא: הני שבעה הוי היינו זכרי' היינו משלם וכו'.

ושבעה למר כדאית לי' ולמר כדאית לי' חד כנגד שבת וחד כנגד יום הכפורים.

איבא לאקשווי למה לי' להש"ס לדחוקי ולמשני דזכרי' ומשלם חד גברא הוא ה"ל למימר דתרי גברא וזהו טעמא דששה

*

עוד שם: הכל עולין למנין שבעה ואפי' קמן וכו'.

קמהדרינן למה נקט הש"ס דוקא למנין שבעה. ונראה לומר דדעת האי גאון הנ"ל, דמוסיפין אזלי אכולהו יומי, אשבת וי"ז וי"ט, לכן נקט אחר שבעה, דוקא בחול שאין זו הוספה מותר לקרות הקטן לאחר המנין, אבל באינך יומא דיש בהן הוספה, הוי הוספה כעיקר, ואסור לקרות הקטן אפי' לאחר המנין.

אבל אכתי לא נמלטנו מהא דבש"ס קאמר קטן עולה למנין שבעה, אלמא דקטן מותר לקרות אפי' ציוס שיס צו הוספה.

ונראה לבאר דמן הראוי לשום על לב דדברי הרמב"ם סותרין זה את זה דבפי' המשנה הביא בשם האי גאון דקטן קורא בתורה אחר השלשה אלמא דקטן אינו עולה מהמנין הקוראים, ובספרו [הל' תפילה פי"ג הט"ז] כתב וז"ל: בשבת בשחרית קוראין שבעה, וציוה"כ ששה, וציוס טובים חמשה, אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהם, בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה, בשבת וציוס הכפורים צמנחה וצניי וצחמישי של כל השנה וצחנוכה וצפורים צשחרית וציומי התענית צשחרית וצמנחה קורין שלשה אין פוחתין ממנין זה ואין מוסיפין עליהן. [הי"ז]: אשה לא תקרא צניצור מפני כבוד הציבור, קטן היודע לקרות ויודע למי מצרכין עולה ממנין הקוראים וכו' עכ"ל. אלמא דקטן מותר לקרות בהמנין הקוראים¹¹.

אלא ע"כ ז"ל דתרי גווי קטן קטן היודע לקרות ויודע למי מצרכין מותר לעלות בהמנין וקטן שאינו יודע למי קוראין מותר לעלות דהיינו הוספה אבל לא בהמנין אף כאן אנו נימא דחילוק ידענא הא דקאמר בש"ס קטן עולה למנין שבעה היינו קטן היודע לקרות ויודע למי מצרכין והאי דקאמר האי גאון אחר השלשה היינו קטן שאינו יודע

איבא למודק למה נקט דוקא קטן עולה למנין

שבעה ולא לשאר מנינים שמנה צמתני¹². בשלמא לשיטת הר"ן אחי"א שפיר דר"ן פסק דבשבת מותר להוסיף אבל לא בשאר ימים. לפ"ז י"ל דהא דנקט קטן עולה למנין שבעה, לאו 'צ'מנין השבעה אלא 'ל'מנין, כלומר שלאחר שקראו שבעה גברי מותר להוסיף עליהם עוד קטן, לכן נקט דוקא למנין שבעה, דבשבת קורין שבעה ומותר להוסיף, אבל בשאר ימים דאסור להוסיף, וקטן למניינא לא סליק, לכן אסור לקרות הקטן.

ועיי' בטור אורח חיים (סי' קל"ה) וכתב הב"י וז"ל: כתב הרוקח (סימן של"ד) ירושלמי (ברכות פ"ז ה"ב) א"ר יוחנן קטן לספר עושים אותו סניף נראה לקרות בתורה לשבעה כדמשמע פרק הקורא את המגילה עומד (כד). אבל לשלשה אין מצטרפין דמפסיק ואינו עולה וכן השיב רבנא נתן ששעה הערוך עכ"ל. וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשנה פרק הקורא את המגילה עומד, אהא דתנן (מגילה כד.) קטן קורא בתורה אמר אחד מן הגאונים האחרונים כי זה אחר השלישי. ונראה מדברי הרוקח דהא דעושין אותו סניף היינו לומר שמותר לעלות לס"ת אבל לא יעלה מהמנין ומשום הכי לא החיר שיעלה ציוס שאין קורין אלא שלשה משום דאין מוסיפין עליהם עכ"ל.

ועיי' נמי בספר כנסת הגדולה (סימן רפ"ב) מה שמפלפל שם באריכות.

איברא לפי מה שכתב הרמב"ם צפי' המשניות פליאה גדולה נשגבה בעיני דז"ל: קטן קורא בתורה אמר אחד מן הגאונים האחרונים כי זה אחר השלשה וכו' עכ"ל. הרי לפניך דלדעתו אפי' בחול שאין זו הוספה מותר לקרות הקטן¹³, משמע דקטן עולה מהמנין. לפ"ז לכלל קמא

[ד] ר"ל שלשה, חמשה, ששה.

[ה] לכאורה הרוקח והב"י הבינו בדעת הרמב"ם שהקטן אינו עולה בשלש עליות ראשונות, אלא מרביעי ואילך. וכ"כ הב"י להדיא בסי' רפ"ב וז"ל: ולפי דבריו נראה דלשבעה נמי אינו עולה אלא אחר שקראו ג'. ורבינו הבין דהרמב"ם מיירי מיום חול שאין בו רק שלש עליות. עכ"פ ראיית רבינו מובן גם לפי"ד, דהקטן עולה במנין השבעה קרואים. אך התירוץ שכתב בהמשך אינו עולה לנכון עפי"ד.

[ו] יש מתרצים דמה שכתב הרמב"ם בפי' המשנה "אמר אחד מן הגאונים האחרונים", דכוונתו שהוא עצמו אינו סובר כן. [ועיי' שו"ת מהרי"ט ח"א סי' קמ"ה, שו"ת שבות יעקב ח"א סי' מ']. וע"ע מ"ש הרמב"ם בתשובה (ח"ב סי' קפ"ד): וקטן עולה למנין שלשה בעת הצורך.

למי מצרכין.

אמנם אחתי יפלא מפני מה קאמר הש"ס דוקא למנין השצעה משמע דוקא צצצת אצל לא ציה"כ וי"ט הרי צקטן שידע למי מצרכין עסקינן וקיל"ן קטן היודע למי מצרכין מותר לעלות בכל יום שיש צו הוספה. וי"ל דנקט הש"ס צצצת דקדושתו חמורה ואפ"ה מותר לעלות מכ"ש ציה"כ וצי"ט.

איצרא יפלא דהרמז"ס כתב צפי" המשנה דקטן עולה אחר השלשה אלמא צחול מותר להוסיף וצספרו כתב דמוסיפין אזלי דוקא אצצת וי"ט אצל צחול אסור להוסיף. ונראה לחלק דהא דקאמר האי גאון דצחול מותר להוסיף היינו דוקא קטן שאינו יודע למי מצרכין דכיון שאינו יודע למי מצרכין לאו הוספה קרי לי אצל קטן היודע למי מצרכין הוי הוספה ואסור להעלות אחר השלשה.

*

בתוספת ד"ה הני שלשה וחמשה כנגד מי אבל מששה של יה"כ לא בעי עד לקבון וכו'.

הרי לפניך דתוספת גירסו הגירסא צגמרא שלשה וחמשה ולא גירסו ארבעה וששה. ועיין צמהרש"א שהחזיק הגירסא צהש"ס שלשה וחמשה, ולא גירסא ארבעה וששה. ולי נראה דזה גירסא הוא דוקא לשיטת תוספת כאשר כתבתי לעיל צאריכות דתוספת אזלי לשיטתם דהם סברי דהך טעמא דשומרי הסף לאו עיקר הוא אצל לשיטת

רש"י גרסינן נמי ארבעה והא דלא משני הש"ס על ארבעה י"ל דמשני על שלשה ונכללא ארבעה דקאמר שלשה כנגד שומרי הסף וגזי' הי' אחד סריס זהו כנגד ארבעה וכל זה אליצא דר' יוסף דקאמר דשלשה הם כנגד שומרי הסף אצל למ"ד דשלשה הם כנגד צרכת כהנים צאמת הגירסא שלשה וחמשה ולשכנו תדרשו וצאת שמה.

*

בא"ד: קשיא אמאי לא בעי מד' של ראש חדש כנגד מי וכן של חולו של מועד וי"ל דקים ליה דטעמא דמוסף חשיב לטפויי חד גברא אבל לטפויי כל כך ביום טוב וביוה"כ ובשבת לא ס"ל משום ברת וסקילה אי לא משכחינן כנגד מי עכ"ל.

ויש להקשות לפ"ז למה לי להש"ס דקאמר דחמשה הם כנגד חמשה מרואי פני המלך ושצעה רואי פני המלך ה"ל למימר דכל דטפי לי' מלתא מחצירתה טפי לי' גצרא יתירא כדאמרינן צש"ס לעיל (דף ד"ב ע"ב) לכך קורין צח"ה ארבעה וצי"ט חמשה. ואי קשי' צצצת וי"ה י"ל דטעמא דששה ושצעה כנגד ששה ושצעה שעמדו מימינו ומשמאלו של עזרא דזכרי' ומשלם תרי גצרא נינהו. ויש לומר דודאי דהי' יודע דטעמא דכל דטפי לי'

מחצירתה טפי לי' גצרא יתירה אלא דקשה לי' מפני מה תיקון צחול קורין שלשה וצחולו של מועד ארבעה ומוסיף והולך ה"ל לתקן צחול אחד ומכאן ואילך מוסיף והולך לזה יהיב טעמא צכל אחד ואחד דשלשה הם כנגד שומרי הסף וארבעה הם צכלל דהי' גציהם אחד סריס כנ"ל וחמשה מרואי פני המלך וצכללא שצעה דשנים מהם הי' סופרי דיינים כדכתבו תוספת לכך קאמר דוקא צחמשה מרואי פני המלך כי היכי דקאמר צחול שלשה וצכללא ארבע אף צי"ט חמשה וצכללא שצעה.

*

בתוספת ד"ה שבעה רואי פני המלך, פירש הקונטרס דאחשורוש וקשיא לומר שתקנו חכמים כנגד ענינו של אותו רשע לכך פירש ר"ת אותן הכתובים בספר ירמיה וכו'.

וצריך ליתן טעם כעיקר לפרש"י וכי היכי תיקנו חכמים כנגד ענינו של אותו רשע.

ונראה לזכר דרש"י אזיל לשיטתו דשים עיוןך (דף י"ב ע"ב) וז"ל: והקרב אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש אמר רבי לוי כל פסוק זה על שום קרבנות נאמר כרשנא אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רצונו של עולם כלום הקריבו לפניך כרים בני שנה כדרך שהקריבו ישראל לפניך שתר כלום הקריבו לפניך שתי תורין אדמתא כלום בנו לפניך מזבח אדמה תרשיש כלום שימשו לפניך בצגדי כהונה דכתיב זהו תרשיש ושהם וישפה מרס כלום מירסו דם לפניך מרסנא כלום מירסו צמנחות לפניך ממוכן כלום הכינו שלחן לפניך. ופרש"י פסוק זה על קרבנות נאמר, והקרוז אליו, לשון הקרבנות קרבן, מלאכי השרת הזכירו לפני הקדוש ברוך הוא את הקרבנות שהקריבו ישראל לפנינו לעשות להם נקמה בזמתי, ותבא אסתח ותמלוך תחתיה עכ"ל.

ומעתה נמלטנו מקושי' תוס' האיך תיקנו חכמים כנגד וכו' והא מלאכי השרת אמרו פסוק זה וכולם ע"ש קרבנות נאמרו ולזה מדייק רש"י צלחות לשונו וקאמר שבעה הם דכתיב שבעת שרי פרס ומדי וכו' דהך גבי הקרוז אליו שנאמר על שם קרבנות.

ודבר זה מוכח דלריך להצין מפני מה לא קאמר דהני שבעה הם כנגד שבעה הסריסים המוקדמין בפסוק ציוס השביעי וכו' אמר המלך לשבעה הסריסים צגתא ואצגתא וכו' אלא ודאי על זה הי' קשה קושי' תוספת וכי תקנו חכמים וכו' אצל הני לאו רשעים נינהו אלא כולה מלאכי השרת היו אומרין על שום הזכות והמעשה שהקריבו ישראל.

או כלך לדרך זו דאיתא שם ממוכן זה המן ולמה נקרא שמו ממוכן שמוכן לפורענות אמר רב כהנא מכאן שההדיוט קופץ צראש עכ"ל. וצתוספת מציא יש מדרש שהיה דניאל. ויפלא היכי קאמר על דניאל הדיוט קופץ

צראש.

ונראה לפרש דעיינ צתרגוס (שני) על פסוק ציוס השביעי כטוב לב המלך אמר למהומן צותא חרצונה וכו' וז"ל: ועמיד ללדאותהון ולשפאותהון להני שבעא רצניא דשמשינ צאלין שבעא יומין קדם אפי מלכא אחשורוש עכ"ל.

מעתה למוד סתום מן המפורש די"ל דכה"ג והקרוז אליו וכו' הני שבעה סריסים הי' שבעה יומי כל חד מנהון ציוס המיוחד ומשא יום השביעי דהינו שבת לדניאל. ורמיזא בצרייתא שם וז"ל: ציוס השביעי כטוב לב המלך ציין אטו עד השתא לא טוב לציה צחמרא אמר רבא יום השביעי שבת היה שישראל אוכלין ושותין וכו' מלמד שהיתה ושתי הרשעה מציאה צנות ישראל ומפשיטן ערומות ועושה צהן מלאכה צשצת עכ"ל. הרי לפניך דאותה המעשה צשצת הי'.

וצזה מחולק הגמרא והמדרש, דצגמרא משמע דהני הי' שבעה סריסים המשמשין לפני המלך צהדדי לכך קאמר השביעי זה ממוכן שמוכן לפרעניות מכאן שהדיוט קופץ צראש. והמדרש סבר דהני שבעה סריסים משמשין לפני מלך כל יום ויום חד מינייהו ושבת משא לדניאל לכך לא שייך למימר הדיוט קופץ צראש.

וזה כוונת הש"ס דקאמר שבעה כנגד שבעה רואי פני המלך דכל חד וחד מנהון עידנא קציעא ליי יום יום ידרשו לכך קורין ציוס שביעי דהיינו שבת שבעה גברי כנגד שבעה ימי שבתא. ולזה מדייק רש"י וכנגדן תקנו אלו מעין דבר מלכות כמו שהי' מלכות נוהג למנות שבעה אנשים לנהוג את המלכות כך אנו נוהגים לקרוא שבעה כנגד שבעה ימים.

ואתו צדומה מצאתי צצית יסף צשם צבולי לקטו וז"ל: למה קורין שבעה צתורה שמא יארע לאדם אונס שלא צא לצית הכנסת כל שבעה ימי השבוע ולא שמע צרכו יאצין מפי הקוראים שבעה פעמים צרכו ויא ידי חוצתו עכ"ל.

בתוספת ד"ה אמר יעקב, מצעה גרסינן וכו' עכ"ל.

מואל, יורדין לשם ומלקטין לשם מורביות של ערבה. וע"ז קאמר הש"ס למה קרי ל"י מואל, איידי דמיפק מכרגא דמלכא קרי ל"י מואל.

ונריך להבין מפני מה ה"י חירות מן הכרגא, והיכא שייך זה על מה שהיו יורדין ונוטלין משם את ערבה. ונראה ליתן טעם כעיקר, הואיל והלדוקין ממאנין במזוה זו, והם היו השומרים, לכך ה"י נותן להם שכירות זה שיהא פטור מן כרגא.

ואיתא במדרש ילקוט (דף קפ"ז ע"ב) וז"ל: וערבי נחל, זה יוסף, מה ערבה זו כמושה ויבשה לפני שלשת המינין, כך מת יוסף לפני אחיו עכ"ל.

ונראה להוסיף משלי, לכך היו חוצטין את ערבה ציום השביעי, הואיל ויוסף ה"י השביעי להשצטים שנולדו מן האימהות, ששה מלאה, והוא השביעי מרחל. ולכן קאמר בהש"ס (דף מ"ד) א"ר יוחנן, יסוד נביאים הוא, דר' יוחנן מזרעא דיוסף קאתי, כדאיתא בזמס' ברכות (דף ד' ע"א), ומהפך בזכותי דיוסף. וקרי למזוה זו 'יסוד', שיוסף מיקרי יסוד, לדיק יסוד עולם. ומטעם זה קאמר הש"ס (דף מ"ה), על גבי יסוד מנח להו, הכל הולך וסוצב אל מקום אחד, שמזוה זו כנגד יוסף שמיקרי יסוד.

איצרא על זה יש להקשות, אם הערבה כנגד יוסף, א"כ מן הראוי להיות מזוה זו חצטת הערבה בשני ימים, ותן חלק לשצעה וגם לשמנה, דאפרים ומנשה תרי שצטים הם^[1].

וז"ל דון מיני' ומינה ואוקי צאתרא, דווקא לענין חלוקת הארץ חשיב כשני שצטים, ולא לשאר דברים, נמאל השצטים אינן אלא י"ב, ובעזרה אינו צריך אלא י"ב, וז"ל דהיינו זכרי' והיינו משלם.

והא"ק אמר יעקב מואל, ומדייק מילת מואל שהוא ה"י ממקום מואל, קשה קושי' הש"ס ואמאי קרי ל"י מואל, וז"ל תירץ הואיל ופטור מן הכרגא, וקשה למה צאמת היו פטורין מן הכרגא, וז"ל על שום שהיו שומרין קיום מזוה הערבה שמיוסד כנגד יוסף. וקשה א"כ בשני ימים ה"ל

ונראה לי לפרש, שהי' נקרא יעקב מצעה על שם מקומו הנקרא מואל, והוא סמוך לירושלים, כדמצינו בזמס' סוכה (דף מ"ה ע"א) וז"ל: תנא מקום קלניא הוה. ותנא דידן מאי טעמא קרי ליה מואל, איידי דמיפק מכרגא דמלכא, קרי ליה מואל עכ"ל. איצרא מן הראוי לשית לב להבין, מאי נ"מ אי ממזאל הוי או ממקום אחרת.

ונראה דמקום גורמא, דקאמר כנגד ששה שעמדו מימינו ומשמאלו של עזרא. דכבר הקשיתי לעיל, למה לי דקאמר דהיינו זכרי' והיינו משלם, דלמא זכרי' ומשלם תרי גברא נינהו, וששה דיה"כ הם כנגד ששה שעמדו לימינו של עזרא, ושצעה דשצת הם כנגד שצעה שעמדו משמאלו. ונראה לצאר, דהיינו טעמא דרבי יעקב דקאמר והיינו זכרי' והיינו משלם, משום דעזרא קרא לפני ישראל את התורה להכניסם בצרית, וקיימו וקיבלו היהודים, לכך עמדו אללו ששה מימינו וששה משמאלו, כנגד י"ב שצטים. אמנם דבר זה תלוי בצאלי רברבי, אי אמרינן אפרים ומנשה ה"י נחשצין כתרי שצטים, כהצטת יעקב אבינו, אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, נמאל אפרים ומנשה לכל דבר נחשצין כתרי שצטים. או נימא דוקא לענין חלוקות הארץ נחשצין כתרי שצטים, להם נתנו שני חלקים, משא"כ לשאר דברים, דלא נחלקה החיומת, כמו שמצינו בצאני האפוד שלא היו אלא ששה משמותם על אבן זה וששה משמותם על אבן זה, וממילא אפרים ומנשה כשצט אחד יחשב. אי אפרים ומנשה לענין חלוקות הארץ לצד כתיב כתרי שצטים, נמאל השצטים אינן אלא י"ב, ואינו צריך להיות בעזרה אלא י"ב, וז"ל דהיינו זכרי' והיינו משלם. אבל אם אפרים ומנשה לכל דבר נחשצין כתרי שצטים, נמאל השצטים י"ג הוי, וז"ל דבעזרה ג"כ י"ג הוי, וזכרי' משלם המה כתרי גברא.

ומאן מפים. ונראה דממקום 'מואל' מוכח דאפרים ומנשה כחד שצט יחשב, וכה אחד להם, דתמן תנינן בזמס' סוכה [דף מ"ה ע"א]: מקום ה"י למטה מירושלים ונקרא

[1] נראה דמפרש דשמונת ימי החג הם נגד שמונה בני הגבירות, ששה מלאה, ושנים מרחל. ולכן הקשה דהו"ל לעשות שני ימים נגד יוסף למנשה ואפרים.

לחצוט, וז"ל דאפריס ומנשה כחד שבט יחשב, ומזה מוכח
 דשצטים אינן אלא י"ב, ובעזרה ג"כ אינו כריך אלא י"ב,
 לכך קאמר ששה שעמדו מימינו של עזרא וששה שעמדו
 משמאלו, דהיינו זכרי' והיינו משלם.

*

בתוספת ד"ה חד אמר עולה וחד אמר אין עולה, פסק ר"ת דקיימא לן כמ"ד עולה ולכך אנו נוהגין בתעניות במנחה
 ובמ"ב שהשלישי מפטיר וכן ביום הכפורים במנחה אבל בשבתות ובימים טובים וביוה"כ שחרית המפטיר לא הוי
 מן המנין דכיון שמותר להוסיף עליהם יכולין אנו לעשות מנהגינו אליבא דכולי עלמא עכ"ל.

והנה עיין במהרש"א וז"ל: צ"ע למאי דמדמו המפטיר דעולה בג' לעולה בשבעה אמאי לא מותבינן הכא למ"ד
 דאינו עולה למנין שבעה מהך ברייתא דמיינתין בשמעתין לעיל דקתני חל להיות בשני ובחמישי קורין שלישי
 ומפטיר אחד כו' ר' יוסי אומר לעולם קורין ג' ומפטיר אחד דלכ"ע עולה המפטיר למנין ג' עכ"ל.

וְלִי נִרְאָה דלק"מ על זה אנו מדיינין דזר זה
 היא גופא קמצעי' לן הא דאמרינן
 לעיל קורין שלשה ומפטיר אחד הכי פירושו קורין שלשה
 והמפטיר אחד מהם דמפטיר עולה מן המנין או דלמא
 קורין שלשה ומפטיר אחד דהיינו ארבעה דמפטיר
 אינו עולה מן המנין. לפיכך לא מצי לאותצ"י לשום מ"ד
 מצרייתא דלעיל דזיל הכא קמדחי' לי' וזיל הכא קמדחי'
 לי'.
 ועיין לעיל מהשקלי והטריא דתוספת ד"ה ולרב אשי

מתני' מני לא תנא קמא ולא רבי יוסי דתניא כו' רבי יוסי
 אומר לעולם קורין שלשה ומפטיר אחד, וא"ת דלמא ר'
 יוסי היא והכי קאמר לעולם קורין שלשה והרביעי דהוי
 מפטיר אחד ולא צעי למימר אחד מן השלשה וי"ל דכי
 היכי דלת"ק ליכא למימר מפטיר אחד דהיינו רביעי דהא
 הוא ממעט צט' צאצ שהוא צשלישי וצריעי יותר משני
 וה' דעלמא וא"כ מסתמא לא יחמיר צט' צאצ שהוא צב'
 וה' לקרות רביעי ואינו מחמיר לקרות אלא להפטיר הכי
 נמי לר' יוסי הוי המפטיר אחד מן השלשה שקראו עכ"ל.

*

עיינן בהרא"ש מסכ' מגילה פרק שלישי [ס"ה] (דף ל"ה ע"ד) וז"ל: תיקנו לומר קדיש קודם תפלת ערבית להודיע
 שתפלת ערבית רשות ולאפוקי מדברי ר' יוחנן דאמר בפ"ק דברכות (דף ד ב) איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה
 של ערבית לתפלה של ערבית.

דלפי זה מותר לענות אמן יהא שמיה רבא דלא הוי הפסק דהא תפלת ערבית רשות.

* * *

דף כ"ג ע"ב

בגמרא: מתקוף לה רבא והרי עלותיכם ספו דלא הויין עשרין וחד וקרינן שאני התם דסליק עניינא והיכא דלא
 סליק עניינא לא עכ"ל.

ויש לתמוה עדיפא ה"ל להקשות צין לר"י
 וצין לר"ע דאף לר"ע דאמר דאין
 קורין צשצת אלא ששה נמלא דבעינן תמני סרי פסוקים
 ועולותיכם ספו לא הוי אלא שיצטר וקריין.

עוד שם: מגא הני מילי אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן דאמר קרא ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה מאי משמע דתני רבי חייא אתיא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתב התם הבדלו מתוך העדה ואתיא עדה עדה דכתיב התם עד מתי לעדה הרעה הזאת מה להלן עשרה אף כאן עשרה.

ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב התם הבדלו מתוך העדה והמרגלים היו עשרה.

ונראה דירושלמי אזיל לשיטתו דעיין צירושלמי צפרק אלו נאמרין [סוטה פ"ז ה"ה] וז"ל: כתיב איש אחד לשבט על דעתיה דרבי עקיבה דו אמר לשונות רבויים הן שנים עשר היו שמנה באשכול וארבע בתאנים ורמונים ובנושא כלים ועל דעתיה דרבי שמעון דהוא אומר לשונות כפולין הן עשרים וארבעה היו ששה עשר באשכול ושמונה בתאנים ורמונים ובנושא כלים עכ"ל.

הרי לפניך דלר' שמעון עשרים וארבעה היו המרגלים לכך ממאן הירושלמי ואחיא תוך מהפסוק ויצאו בני ישראל לשבט בתוך הצאים דמנזי למילף אליבא דכ"ע ואפי' לדעת' דר' שמעון, איצרא על זה קשה קושי' הירושלמי סגין אינון, לכך יליף גזירה שוה בני ישראל.

ושים עיוונך צירושלמי פרק [הקורא את] המגילה עומד [ה"ד] וז"ל: תני

שמואל אין קידוש החדש אלא בעשרה, ר' זא ור' ייסא צסס ר' יוחנן, נאמר כאן עדה ונאמר להלן [צמדבר יד כז] עד מתי לעדה הרעה הזאת, מה עדה האמורה להלן עשרה אף כאן עשרה. א"ר סימון, נאמר כאן תוך ונאמר להלן [צראשית מז ה] ויצאו בני ישראל לשבט בתוך הצאים, מה תוך שנא' להלן עשרה אף כאן עשרה. א"ל ר' יוסה צי ר' בון חס מתוך את למד סגין אינון. אלא נאמר כאן בני ישראל ונאמר להלן בני ישראל, מה להלן עשרה אף כאן עשרה עכ"ל.

מן הראוי להתבונן מפני מה הביא הירושלמי פסוק זה ויצאו בני ישראל לשבט בתוך הצאים וממאן בהגזירה שוה דתוך תוך משום קושי' סגין אינון דאחי' ג"ש בני ישראל ה"ל למילף ג"ש תוך תוך כדמילף בתלמוד בבלי כתיב הכא

*

מכת"י יד דוד

[בתוספ' ד"ה ואין פורסין על שמע, ר"ת פירש דבשבעה שלא שמעו עם שלש אחרים סגי וה"נ איתא במס' סופרים וכו']

גמ' מס' סופרים (דף י"ב ע"ב) [פ"י ה"ן] וז"ל: אין פורסין על שמע וכו' ואין עוברין לפני התיבה וכו', ואין אומרין קדיש וברכו פחות מעשרה; ורבתינו שבמערב אומרים אותו בשבעה, ונותנין טעם לדבריהם, בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה', כמניין התיבות עכ"ל.

סופו. והנה ודאי הימים שהי' קיים צית המקדש הוא כתיב ת"ך ות"י ומ' שנה צמדבר שהי' הדור דיעה והמשכן הוא העולם מתוקן ולא לן אדם צמטאו צירושלים כי כל ישראל קרצו התמידין להגן עליהם ומצבא מוניה ומזניח עונות כדאי' צמס' תענית (דף כ"ז ע"ב) וצמס' מגילה (דף ל"א ע"ב) שאמר הקצ"ה לאצרהס תקנתי להס קרצנות ואמר אצרהס תינה צומן סצ"ה קיים צומן שאין צ"ה קיים מה

נמצא שאמרו דצר שבקדושה צשבעה ול"ע וטעם למה. ולמה דוקא רצותינו שמצערצ.

דהנה אמרתי טעם לשבח למה מן הצורך לעשרה בני אדם לכל דצר שבקדושה כי כשיתעסקו כולם צדצר שבקדושה ראוי לשחק כל הקטגוריס מ.. ועד כאן שלא יהי' להס פתחון פה ולתקן העולם כדאי' צמס' סוכה (דף מ"ה ע"ב) שאמר ר' שמעון צן יוחאי אני וצני ויותס עמנו יכולין אנו לפטור כל העולם מן הדין מיום שנצרא ועד

ד' אלפים רנ"א שנים המה קלוצין ותומין לימי הקץ וכך היא דעת רבותינו שצמערב מש"ה אמרו רבותינו שצמערב שכל דבר שצקדושה לא יהי פחות מן שבעה אנשים וצבעה סגי כי מן הצורך לשמירה ולתקן הארבע אלפים שני מאות ותשעים ואחד שנה.

אמור מעתה לא וחשוב כל א' וא' יש לו תרי"ג מהש"ר לשמירתו ז' פעמים תרי"ג הוא מכוון ארבעה אלפים מאתים ותשעים ואחד כי ז' פעמים ת"ר הוא ד"א ר' ו"פ י"ג הוא ז"א ס"ה הוא ד' אלפים רנ"א והוה התיקון על הימים הללו מתחילת בריאת עולם עד עת זמן האספק הוא ד"א רנ"א שנים לז"ע.

ודוקא רבותינו שצמערב המה יושבי א"י פסקו זה דסברי למה באמת קיום העולם הי' מן הראוי להיות וסוף ד' אלפים רנ"א שנה לז"ע דיושבי מערב המה סברי דמכל דבר צריך לנו לפרוש תרומה ומעשר אפי' משנות עולם והנה תמן תנין במס' שבעות (דף ל"ו ע"ב) כרמי שלי לפני האלף לך שלמה שלמה לדידיה ומאתים לנוטרים את פריו רבנן פירש"י ד"ה ומאתים לנוטרים, לרבנן הניחם ויעסקו בתורה אחד מששה שבהם עכ"ל. נמצא ששייך מן ששת אלפי שנין לרבנן אלפי שנין להנות מפריו ולשבע מטובו ולהיות חירות מכל וכל נשאר עדיין חמשת אלפים שנין וצמערבא .. הפרשות תרומות ומעשר וצכורים נמצא שצריך להפריש תרומה הוא עין יפה א' מן ארבעים שהוא קכ"ה ומעשר הוא ת"ק מן ה' אלפים ס"ה תרכ"ה שנים וצכורים שהוא אקרי נמי תרומה ויש לה שיעור מדרבנן א' מן ששים שהוא מן ה' אלפים פ"ג ושליש ס"ה יחד תש"ח ושליש נמצא צהנטרף יחד ה' אלפים רנ"א עם התש"ח ושליש הוא יחד ה' אלפים פחות שני שלישים ועם האלף ששייך לרבנן הוא ששה אלפים שנין וא"כ הי' מוכרח לנו לא חטאו ישראל שהי' זמן ביאת הגאולה ושהי' אח"כ חירות ממלכות בשנת ד' אלפים רנ"א ואילך כי שני שלישי שנה בשנת רנ"ב התחיל הגאולה כי התחלת שנת בריאת עולם מתשרי מנין לשנים והגאולה לעתיד יהי' בניסן כדאי' במס' ר"ה (דף י"א) בניסן עתידין להגאל שהוא חודש השביעי לתשרי וצפרטות שיעקר חירות הוא צקון

תהא עליהן וזהו הי' שאלת אברהם צמה אדע כי ארשנה ע"ש בגמ' וצפירש"י.

והנה קיום צתי מקדשות והמשכן הוא תת"ע שנים והעולם הוא שבעה אלפים שנים ע"ד ששה אלפי שנין הוי עלמא ואלף השביעי הוא יום שכולה שבת וכולהן צריכין תיקון הוא חוץ מן התת"ע שנים שהי' ימי עמידת הצית ולא הי' מן הצורך ימי תיקון.

מש"ה עדיין צריכין ימי תיקון אכחנו אשר עריצין זה צעד זה ואגודים ואחוזים בשורש אחד למטה וענף למעלה ותקן לכל בני ישראל ימים שלא קם צתי מקדשות אשר המה ששה אלפים ק"ל שנה מש"ה כיון שצאו עשרה אנים יחד וכל אחד מהן צריך לקיים התרי"ג מלות להיות משלם בכל מיני תיקון וצמורה שאדם עושה צורא מלאך אחד ועי"כ צורא תרי"ג מלאכים אשר המה סנגורי' ומליצה יושר צעד האדם וצקיומו התרי"ג מלות צורא תרי"ג מלאכים והו כשמאספין יחד עשרה בני אדם באים יחד עשרת פעמים תרי"ג שהוא מכוון ששה אלפים ק"ל מלאכים והמה סנגורי' על הששה אלפים ק"ל שנים שעולם קם בלא צתי מקדשות והמשכן ואז הם הקטיגור וצא הסניגור ומצא פתחון פה לדבר דבר ולשמור שמירה מעולה. מש"ה אמרו כל דבר שצקדושה לא יהא פחות מן עשרה אנשים^[ח].

ועפ"ז יוצן המס' סופרים, דהנה עפ"י דרכינו הנ"ל יתכן די"ל סברי רבותינו שצמערב כדעת הש"ס צפרק חלק (דף צ"ז ע"ב) וז"ל: שלח ליה רב חנן בר תחליפא לרב יוסף מצאתי אדם אחד ובידו מגילה אחת כתובה אשורית ולשון קדש אמרת לי זו מניין לך אמר לי לחיילות של רומי נשכרתי וצין גינזי רומי מצאתיה וכתוב בה לאחר ארבעת אלפים ומאתים ותשעים ואחד שנה לבריאתו של עולם העולם יתום מהן מלחמות תנינים מהן מלחמות גוג ומגוג ושאר ימות המשיח ואין הקדוש ברוך הוא מחדש את עולמו אלא לאחר שבעת אלפים שנה עכ"ל. פירש"י והשאר ימות משיח שכלה השעבוד ומשיח בא. מחדש עולמו לצורא עולם חדש עכ"ל.

והנה מיום תחילת בריאת עולם עד ביאת ימות המשיח אלמלא לא חטאו שבעוונותינו שרבו יצאו מה שיצאו הוא

[ח] ועיי"ש עוד שרבינו מבאר בזה גמ' במס' כתובות (דף ז' ע"ב) ואכ"מ.

זמן קבלת התורה שהוא שני שלישי שנה ומש"ה הי' אחר כלות שנת ד"א רז"א שנה וצננת רז"צ הי' בשלימות אלו לא חטא ישראל.

ה' ימהר גאולתינו אע"פ שיתמהמה אפ"ה אחכה לו כל רגע זמנו הוא.

עוד לאלקי מילין לומר בדרך זה במערב אומרים שכל דבר שבקדושה לא יהי' פחות משצעה וכל א' וא' יש אחר מלאכי שמירה תרי"ג מלאכי השרת אמנם יש עדיין ז' מנות שרצנן הוסיפו בצנזאה כגון מקרא מגילה ונר חנוכה שעולין כת"ר מנות והנה בא"י יש לקיים כל המנות בפועל כי נוהגת שם של המנות מה שא"ל לקיים בח"ל נמצא בח"ל א"ל לקיים רק בלימוד וכל הקורא הפרשה כאילו קיימו כמו שהשיב הקצ"ה לאברהם אבינו בפרשת קרבנות עיין במס' תענית (דף ק"ז ע"ב). וא"כ ז' מנות דרצנן אינן כתובים בתורה ומש"ה אין לחשוב הלין דכתיב שהוא תרי"ג משא"כ בא"י שאפשר לקיים בפועל נמצא שהמה כת"ר מנות שיש לקיים בפועל.

ובכל כת"ר מנות נצרכים מכל מנחה מלאך שהוא באסיפת יחד ז' אנשים באים יחד ז' פעמים תר"ך מהש"ר שהוא ד' אלפים ש"מ מלאכים שהוא לשמירת ימות עולם אשר צריך שמירה כי כימות החול שהמה בעולם הוא ששה אלפים שנין כי חד כולה שבת. ומן שנים הללו צריכין לנו להפריש תרומה ומעשרות כדתן במתניתין שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה עשרה מעשר ראשון תשעה מעשר שני ס"ה מכל מאה ק"א, נמצא מכל אלף הוא מאתיים ועשרה, וא"כ מן ששת אלפים שנים הוא ז' פעמים ר"י הוא אלף ר"ס שנים.

ותמן תנינן במס' סנהדרין (דף צ"ט ע"א) [ר' דוסא אומר] לעתיד יהי' ימות משיח ארבע מאות שנה שנא' ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וכתיב שמחנו כימות ענינתו עכ"ל.

נמצא בהצטרף יחד הד' אלפים ש"מ ואלף ור"ס שני תרומה ומעשר ות' שנים של ימות המשיח הוי מכוון יחד ששה אלפי שנין כי בהסתלק מן ו' אלפי שנין של קיום העולם הימות משיח שהוא ת' שנין ותרומה ומעשר שהוא אלף ר"ס שנין שהוא ס"ה אלף תר"ס שנין נשאר ימות

תיקון ד' אלפים ש"ס שנין מש"ה אמרו חכמים שבמערב ששם נוהג דיני תרומות ומעשר שכל דבר שבקדושה לא יהי' פחות מן שצעה שבאספס יחד יצאו ד"א ש"מ מהש"ר המה מליני יושר על ימות עולם אשר צריכים תיקון.

או כלך לדבר זו וזהו הדרך שיצור לו האדם וחי זהם כי הגמ' שקאמר שהיתה מגילה כתובה שלאחר ד' אלפים ומאתים ותשעים ואחד שנה יהי' זמן אתחלתא דגאולה ז"ע וטעם למה דוקא מכוון ד' אלפים רז"א לז"ע.

והנלע"ד כי הוא זה צמ"ד דכתבתי לעיל דעת ר' דוסא דימות משיח המה ת' שנין נמצא סוף עת הגאולה הי' מן הראוי להיות ד' אלפים תרז"א שנין.

והנה הנלע"ד כל זמן שהי' צתי מקדשות ומשכן בעולם וישראל קריבין קרבנות אלו השנים היו מתוקנים והי' ראוי להיות בהן חירות מכל ממייתה ושעבוד.

ותמן תנינן במס' זבחים (דף ק"ח ע"ב) וז"ל: תופף עליו זה מקדש ראשון כל היום זה מקדש שני וצין כתיביו שכן אלו ימות המשיח וכו' ת"ר ימי אהל מועד שבמדבר ארבעים שנה חקר אחת ימי אהל מועד שבגלגל ארבע עשרה ז' שכבשו וז' שחלקו ימי אהל מועד שבנוב וגבעון חמשים ושבע נשתיירו לשילה ג' מאות ושבעים חקר אחת יעו"ש. וצית ראשון ושני עמדו יחד ת"ך ות"י שנים שהוא תת"ל שנים.

נמצא בהצטרף יחד ימים שהי' לישראל אהל מועד ומשכן הוא יחד אלף ש"ט שנים כי המקדשות עמדו תת"ל שנים ואהל מועד במדבר ל"ט וי"ד ימי כיבוש וחילוק וצנוב וגבעון נ"ז ובשילה שס"ט הוא תע"ט שנים ס"ה יחד עם התת"ל הוא אלף וש"ט שנים ובהצטרף לת' שנות המשיח הוי אלף תש"ט שנים ובהצטרף לזה הת' אלפים רז"א הוויין יחד מכוון ששה אלפי שנין.

כי הימים שהי' לישראל אהל מועד ומקדש שהי' מקריבין בו קרבנות לא הי' צריך לשום תיקון וראוי להיות חירות מכל ונשאר ת' ימות משיח כי ענינתו וא"כ ע"כ הי' מן הראוי להיות אתחלתא דגאולה שנת ד"א רז"א שנים לז"ע ה' יחיש וימהר לנו גאולתינו.

והימים אשר קם באמת המקדש ומשכן לישראל הוא שלש עשר מאות ותשעה שנים המה לערך השנים שהמה

תרומה ומעשרות משנות עולם.

ומדויק למה אמרו רבותינו שצמער"צ דייקא שכל דבר שצקדושה די בשצעה ולמה לא אמרו כזה כל דייקא ארעא ויושבי ארקא ארבע רוחות העולם הנלע"ד כי הוא זה דמנינו צמדרש הנעלם מכל עץ הגן אכל תאכל זו מצות עשה ומהעץ הדעת טוב ורע לא תאכל זו מצות ל"ת מלמד שננטווה אדה"ר כל התורה כולה.

והנה אי' בפליאה ומוצא ציר"ח [שמות אות ק"א] השאלה אשר שאל משה רבינו את הקצ"ה רבש"ע אין דבר שצקדושה פחות מעשרה ולמה נתת התורה לי וע"י ואני יחידי והשיב לו הקצ"ה משה מלא מ"ס שי"ן ה"ה בגמטרי' עשרה פעמים אד"ס ושהוא שקול כנגד עשרה בני אדם והנה שמא גרס יעו"ש צאר היטב.

והנה מה נאמר ומה נדבר אמירה נעימה על שניתן התורה לאדה"ר והלא אי' אדם יחידי וכל דבר שצקדושה אינו פחות מן עשרה ואפי' לדעת רבותינו שצמערב עכ"פ אינו פחות מן שצעה בני אדם.

ואמרת בי עו"ה ית' טעם לשבח דאחי' כמ"ד וכשיטת רבותינו שצמערב דכל דבר שצקדושה היא אינו פחותה משצעה ויוצן עפ"ז ענין פלא צ"ס צמס' סנהדרין (דף ל"ח ע"ב): אמר רבי אחא בר חנינא שתיים עשרה שעות הוי היום שעה ראשונה הוצר עפרו וכו' רביעית נורקה צו נשמה וכו' שביעית נודווגה לו חוה שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה תשיעית ננטווה וכו' עכ"ל הש"ס.

והנה לדעת המדרש הנעלם שהי' הניווי ושננטווה אדה"ר על הכלל כולה של התורה כל מצוה עשה ומצות ל"ת לפ"ז למה לא הקדימה צנתינתו תיכף אחר שניתן צו הנשמה ה"ל לצוות זאת תעשה וזאת לא תעשה משעת זריקת נשמה ה"ל תיכף לחנכו צמנות וללמד תורה. והנה למה המתין עד אחר שנולדו קין והבל הטעם כי קי"ל צמדרש שנולדו עמהן ג' תאומות עם קין נולד תאומה אחת ועם הבל תאומה יתירה נמצא שהי' אז בעולם אדם וחיה וקיל והבל ושלשה תאומות שהמה ז' ואז ננטוו התורה.

וצפחות מן שצעה בני אדם א"א הי' לקבל התורה מש"ה המתין הקצ"ה עד אחר הלידה כי קודם שחטא

אדה"ר הי' אנשים ונשים שיה לכל חטאת ולכל עונשין שצחורה ולא הי' נשתנו דיניהם כלל והי' מצטרפים לכל דבר שצקדושה כי לא הי' הרהור עצירה וערוה כלל והי' הכל לאחדים.

ומש"ה לפענ"ד יונדק לדעת הש"ס צמס' סנהדרין שננטוו צחותו פעם ז' מצות נגד הני שצעה שקבלו התורה והמה הי' שצעה טהורים להעלות על מצב התורה כמו שמנינו שחורה שנתנה לישראל הי' ששים רבוא אומיות נגד ס' רבוא מישראל אף כאן אנו נאמר שננטוו ז' מצות נגד הז' בני אדם שקבלו התורה.

ועיין צמדרש רבה (פ' ד"ב [ס"ב]) ומ"י (דף יו"ד ע"ב) וז"ל: שלש פלאים נעשו צחותו היום, צו ציום נצראו, צו ציום שמשו, צו ציום הוליאו תולדות, עלו למטה שנים וירדו שצעה, קין ותאומתו, והבל ושתי תאומותיו עכ"ל. הרי שהי' שצעה צחותן הימים ומש"ה קבלו התורה צחותו הימים ושעה דוקא ולא קודם לכן כי כל דבר שצקדושה אינו פחות מן שצעה.

והנה התינת אי פירושו דקרא שקאי על כל התורה שננטווה מ"ע ול"ת אצל אי אמרינן אין מקרא יוצא מידי פשוטא דקאי אכילה ממש אין כאן ראי' כלל (דצריך ז' או אי סגי בג') [דסגי צו' או לריך עשרה] כילא קאי אקצלת התורה.

נלע"ד דתלוי צפלוגתא זו אי השכינה שורה בכל מקום או אי אינו שורה רק צמערב. דתמן תנינן צמס' צ"ב (דף ד"ה ע"א): אריצ"ל צואו ונחזיק טובה לצבותינו שהודיעו מקום תפלה דכתיב וצא השמים לך משתחיים וכו' ורבי אצבו אמר שכינה צמערב דא"ר אצבו מאי אוריה אור יה. תנא דבי רבי ישמעאל מנין ששכינה בכל מקום שנאמר הנה המלאך הדובר צי יוצא וכו' מלמד ששכינה בכל מקום עכ"ל.

הנה לדעת ששכינה בכל מקום צוודאי שהי' צג"ע כי זהו גן ה' ממעל ואותו קולו שמעתי בגן ואי' דיעות צמ"ר (פ' נשא) שהי' לו לג"ע קדושת מקדש. וצמדרש הנעלם משמע שהי' לו קדושת בית קדשי קדשים.

וא"כ ע"כ הקרא דחיק לנפשי' ומוציא מן הפשוטא כי א"א לומר דפירושו קאי על אכילה ממש מכל עץ הגן אכל

יצא שם ואומנין שזריכין לעשות שום תיקון בצית קדשי קדשים הי' מורידין צחיצות שלא יזונו עיניהם מצית קדשי קדשים ועל עליות צית קדשים לא באו אלא אחת לשבעים שנה א"כ איך מלאנו ידינו ורגלינו בצית המדרש ליהנות מפרי' ולשצוע מטובו לאכול ולשכוב ולטייל ולדור במקום שכינה ומי לנו גדול מיעקב שאמר מה נורא המקום הזה ואנכי לא ידעתי שאלו ידעתי לא יסנתי במקום קדוש כזה מכ"ש לעשות כל דבר חול במקום קדוש כזה. ועיין במס' מנחות (דף ק"ז ע"ב) שהנכנס במקום שכינה חייב מיתה יע"ש.

בשלמא אי נימא ששכינה שורה בכל מקום א"א לעשות בענין אחר כי לא תוהו בראו לשבת יצרו וגזר עליו יצוב ליישב העולם ואנא מפניו אצרכה הלא מלא כל הארץ כבודו ית' שמו ולא נתנו תורה למהש"ר ואין מקום פנוי משכינה מש"ה מותר לדור בכל מקום כי התורה הותרה הרצועה לדור בעולם והארץ נתן לבני אדם ליהנות בו וע"ז נאמר אני ה' השוכן אתם בתוך טמאותם כי זולת זה אין מקום לדור בו ולנות לארץ להציג כנף רגלו משא"כ אין השכינה שורה אלא במערב ומש"ה אויר י"ה א"כ יש מקום לדור בכל עולם כולה ואסור לדור בצד מערב ואין דרו רבותינו במערב. אלא ע"כ שסברי רבותינו במערב ששכינה בכל מקום וא"כ נעשה כהיתר לדור בכל מקום כי היכי דדיירי אינשי ואין עליהם מרות ודיירי בצית כבשדה חקל תפוחין. ועפ"ז יתכן דוקא רבותינו שדרים במערב המה ע"כ סברי דדבר שבקדושה הוא בשצעה ולא בעשרה וראי' עמוס מן אדה"ר שנתנו התורה לו אחר שנודווג לתוה ועלה למטה שנים וירדו שצעה וזכו לקבלת התורה משום שאין דבר שבקדושה פחות מן שצעה ואם נפשך לומר דלמא אין המקרא יוצא מידי הפשוטא וקרא קאי אכילה ממא אצל התורה נתנו למשה ולא קודם לכן וא"ל דע"כ זה אינו דהלא קי"ל אדם אסור לאכול במקום רבו וג"ע שהי' שם השכינה שורה ואין ציוה הקצ"ה לאדה"ר לאכול בג"ע אלא ע"כ דקרא קאי התורה וקבלתה אצל לא על אכילת הפירות.

ואם נפשך לומר דע"כ ללא הי' השכינה שורה בג"ע דהלא מקום ג"ע על כד מוזרח וקי"ל אין השכינה שורה

תאכל קאי אכילה דאסור לאכול בג"ע שהוא במקום רבו כי שם השכינה שורה ותמן תנינן במס' זבחים (דף ס"ג ע"א) ובמס' מנחות (דף ח' ע"ב): אמר רבי יוחנן שלמים ששחטן בהיכל כשרים שנאמר ושחטו פתח אהל מועד ולא יהא טפל חמור מן העיקר מיחייבי רבי יוחנן בן צתירה אומר מנין שאלם הקיפו עובדי כוכבים את כל העזרה שהכהנים נכנסין לשם ואוכלין שם קדשי קדשים ת"ל בקדש הקדשים תאכלנו ואמאי נימא בחצר אהל מועד יאכלוה ולא יהא טפל חמור מן העיקר הכי השתא התם עצודה דאדם עובד במקום רבו אמרינן לא יהא טפל חמור מן העיקר אכילה דאין אדם אוכל במקום רבו לא יהא טפל חמור מן העיקר לא אמרינן עכ"ל.

נקוט הכלל צידך שלענין אכילה אין אדם אוכל במקום רבו. וא"כ איך אפשר לומר דמקרא מיירי שציוה הי' שאדה"ר יאכל מכל פרי עץ הגן והלא אין אדם אוכל במקום רבו אלא ע"כ הפי' שקאי התורה אמנות עשה ול"ת שננטווה אדה"ר.

אמנם התינת אי השכינה שורה בכל מקום אצל לדעת ר' אצוהו דסובר שאין השכינה שורה בכל מקום ואינו שורה רק על כד מערב העולם וקי"ל במדרש כונן (דף ג' ע"א וע"ג [בדפוס קראקא שנת ת"ח]) ויטע אלקים את הגן מקדם הוא במזרחית עולם ושעורו ח' מאות אלף שנה הגיהנם הוא על צפונית עולם וכו' ע"ש.

לפי"ז ע"כ לא הי' השכינה שורה שם בג"ע כי אין השכינה רק במערב העולם וג"ע הוא במזרח העולם (ומש"ה נמלטנו מקושי' אשר מקשי' המפרשים איך שימש אדה"ר מיטתו בג"ע והלא אסור במקום שכינה, אבל לפי הנ"ל ניחא ואין כאן מקום להקשות).

אמנם מאן מפיס ומאן מכריע ספין ורקיע צין שני הרים גדולים אי השכינה בכל מקום או דוקא במערב נלע"ד להביא הכרעה קטנה כמדוכה של צשמים ראש מור דרוך וקנה צשמים קנה צינה מרבותינו שצמערב איך דרים שמה בצד מערב העולם אי השכינה בכל עולם אינו שורה רק במערב איך דרים על כד מערב צני אדם ובפרטות רבותינו חכמי הדור הא קי"ל אפי' כ"ג אסור לצא לצית קדשי קדשים מקום שריות השכינה רק צי"כ ודוקא בענין

אלא צמערב. אלא ע"כ ז"ל דרבותינו שמצערב אזלי לשיטתייהו וסברי ע"כ דשכינה בכל מקום וא"כ הג"ע הי' מקום שריות השכינה ועפ"ז רבותינו שצמערב כיון שדרים צמערב ע"כ ס"ל ששכינה בכל מקום וז"ל מנלן מדשרתה השכינה צג"ע והלא הג"ע היתה על זד מזרחית אע"כ ז"ל דרשוי' בכל מקום והנה מנלן דשרתה השכינה צג"ע וע"כ לכאורה מוכח להיפך הא נ"ה הקצ"ה מכל ען הגן אכל תאכל ואיך אכולין צמקום רבו וז"ל שצאמת הפירוש

הוא שקאי על קבלת התורה שנצטווה לאדה"ר ולפ"ז נפל קושי' עזומה צגורלי הא אין דבר שצקדושה פחות מעשרה וז"ל ע"כ רבותינו שצמערב סברי דכל דבר שצקדושה הוא צשצעה מש"ה רבותינ"ו שצמערב"צ סברי דכל דבר שצקדושה הוא צשצעה וסמכו על האי קרא צפרוע פרעות צישראל צהתנדב עם צרכו ה' הכוונה שתיקף צתחילה קצלו התורה שלא הי' רק שצעה צני אדם.
ע"כ מכת"י יד דוד

*

משו"ת מלמד להועיל (להג"ר דוד צבי הופמאן, ח"א סי' ב') :

[בתוספ' ד"ה ואין פורסין על שמע, ר"ת פירש דבשבועה שלא שמעו עם שלש אחרים סגי וה"נ איתא במס' סופרים וכו']

קהלתו מוציאין קול שהרב רד"א סמך ע"ז להתפלל צח' הרי הוא קול ושוצרו עמו, דממ"נ אם אמת הוא שסמך על האי דמס' סופרים למה לא התיר להתפלל גם צו' ומאי איריא ח'.

וראיתי צס' אורחות חיים (סי' ג"ה) צסס שו"ת מן השמים ששאלו על צ' קטנים אם מצטרפין כשאין מנין זולתם, והשיבו הקטנים עם הגדולים יוסף ד' עליכם עכ"ל. ואין לי כעת ספר שו"ת מן השמים לעיין צו מאי כוונת תשובה זו. ואפשר דתשובה זו היתה ידועה מקדם לאנשי קהלתו והיו מתפללים מתחלה צח' גדולים וצ' קטנים, ואח"כ נשכח הדבר והתפללו צח' גדולים לחודא. אמנם גם על תשובה זו אין לסמוך נגד דעת כל הפוסקים ולא צשמים היא. ורק צשעת דחק גדול יש לסמוך שלא למחות אם מצטרפין ט' גדולים עם קטן וחומש צידו, שקולא זו נזכרת צפוסקים [עי' שו"ע או"ח סי' נ"ה ס"ד וצמג"א סק"ה].

עוד זאת ידוע שאקיפת רבנים החדשים הסכימה פעם אחת להתפלל צו', ומסתמא סמכו יתדותם על האי דמס' סופרים שפי' צלא משפט דקאי על כל הנ"ל. ומעתה צודאי אסור לחקות המנהגים שהנהיגו החדשים המהרסים שלא יאמרו התירו הפרושים את הדבר. ועמתי היעוזה היא שייסד חצרה צקהלתו על שומרים לצקר שכל החצרים

צ"ש שצקהלתך (ק"ק יאמניטש במדינת מאהרען) יש מנהג קצוע מימי הרב ר' דוד אופנהיים שיש צס על כסא ההוראה, להתפלל צשעת הדחק עם ח' אנשים, לא ראיתי שום סמך למנהג זה וצלתי ספק הוא מנהג צטעות נקצע על ידי צורים ותלו עזמם צאלין גדול צהרב רד"א, ואני איני מאמין שהרב רד"א הסכים למנהג זה, ואם נתאמת שהיה כן צימי רד"א אפשר שלא היה כח צידו למחות והיה חושב מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזדיין.

ומה שחשבת למנזא סעד לזה מהא דאיתא צמסכת סופרים (פ"י ה"ז) רבותינו שצמערב אומרים צשצעה, וחשבת דזה קאי על כל הנ"ל, זה אינו, דרבותינו שצמערב לא קאי אלא אצין אומרין קדיש וצרכו. והגירסא הנכונה היא כדאיתא צכ"י האלצערשטאס (הוא הכ"י המדוייק ביותר, עיין מיללער) ורבותינו שצמערב אומרים אותו (דהיינו קדיש וצרכו) צשצעה, וכן היא הגירסא צר"ן. וצלתי ספק גירסא זו היא עיקרית דהפסקו שצמציאין לראיה צהתנדב עם צרכו וגו' לא מיירי אלא צצרכו, ואף לענין קדיש וצרכו הלא מנהג רבותינו שצמערב אידחי מהלכה מכל הפוסקים ואין שום אחד מהפוסקים משתמט לומר די' לסמוך ע"ז צשעת הדחק. וצפרט שר"ת הסיע דעת רבותינו שצמערב למילתא אחריתא, עי' תוס' מגילה (כ"ג ע"ב). ואם אנשי

באמת כל המנהג הנ"ל עלת חילונים היא, דצמקוס שיט
למנחם ח' יש למנחם ג"כ עשרה.

יבואו צברית להשכים ולהעריב לביהכ"נ, למען לא יחסר
המזג, ויזרו את בני קהלתו להתחבר עם החברה הזאת, כי

*

מכת"י שאלות ותשובות

[ואין עושין מעמד ומושב פחות מעשרה כיון דבעי למימר עמדו יקרים עמודו שבו יקרים שבו בציר מעשרה לאו
אורח ארעא].

- להטריח שליח לכך ולקרנות יקרים, דאם כן מה הנחת
למרוצין עכ"ל. הרי לעשרה נותנין יקר וגדולה לקרנות
יקרים.

ואף לרבותינו שמצערב י"ל דאין קורין יקרים כי אם
לעשרה דא"י צמס' סופרים רבותינו שצמערב אומרים
בשצעה וא"כ משמע דשצעה לבני מערב המה כעשרה
לדין.

איצרא כד מעיינות צמו' דמגילה דף הנ"ל משמע דאף
לבני מערב צריכין להיות לכל דבר שצקדושה עשרה אמנם
בצפילה סברו שדי בשצעה שלא התפללו עדיין ולצרך עם
שלשה שכבר התפללו דו"ל תו' ד"ה ואין פורסין על שמע
וכו' ורבינו תס פירש דבשצעה שלא שמעו עם שלש אחריס
סגי וה"נ איתא צמס' סופרים רבותינו שצמערב וכו' הרי
בעינן אף לרבותינו שצמערב עשרה.

נשאלתי מפי חברה אחת שאספו יחד לדבר מנחה
ואנשים זה מעט .. לעשרה בני אדם והם
מנד עמנו אינן בעלי תורה רק כשאר עמא דארעא אי
מותר לקרות אותן יקרים כיון שאין בהן ריח תורה דמה
הנחתה לבעלי התורה. וגופא דעובדא הכי הוה שנתנו שום
דבר לצ"ה וכתבו עליו נדבת יד היקרים והגבאים היו
מוחים בזה.

תשובה .. החכם .. השואל הוא חזי תשובה
הואיל והמה עשרה יחד וודאי ראוי לומר
עליהן יקרים ואיתקורי דמתייקרא זהו אורייתא וכל צי
עשרה שכינה שרייא תמן תנין צמס' מגילה (דף ד"ג
ע"ב) וז"ל: ואין עושין מעמד ומושב פחות מעשרה כיון
דבעי למימר עמדו יקרים עמודו שבו יקרים שבו צניר
מעשרה לאו אורח ארעא. ופי' רש"י: לאו אורח ארעא

*

עוד שם: ואימא חמשה כהנים וחמשה ישראלים.

דאי כרנונו יבחר או חמשה כהנים או חמשה ישראל כדי
שלא יהא צ"ד שקול.

או כלך לדרך זו דהכי פירוש, ואימא חמשה כהנים
וחמשה ישראלים, שניהם נדקו יחדיו, דהוה כמו שני צתי
דינים, ולא מיקרי צ"ד שקול. ואי משום מחלוקת ציניהם
בשומת הקרקעות, הקדש על העליונה^[1].

ואי איישר חילי הא דכוונת הש"ס ליישב
קושי' תוס' מה שמקשים
בד"ה עשרה כהנים, קשיא הא אין צ"ד שקול. לכך מקשה
הש"ס אימא חמשה כהנים וחמשה ישראל ר"ל יש צריכה
מדרבנן ונחלק התיאומה אי בעי נוטל חמשה כהנים ואי בעי
נוטל חמשה ישראל דאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות

*

[2] ר"ל, דכל בי"ד משני בתי דינין דנין בנפרד, והלא שניהם אינם שקולים. ושוב אם לאחר ההכרעה של כל בי"ד
בנפרד, יוצא מחלוקת בין שתי הבתי דינים, אז יד הקדש על העליונה.

עוד שם: ואימא חמישה כהנים וחמישה ישראלים, קשיא.

איבא למידק הא יד כל אדם שווין זזה דתשעה וכהן אחד סגי, וכן פסקינן אליבא דהלכתא, והכא צ"ס הניח בקושי'.
ונראה דזה מיישב הרמב"ם צנחות לשונו בפירושו המשנה וז"ל: וזה שאמרנו תשעה וכהן, אינו תנאי אלא רשות, כלומר ואפילו היו תשעה ישראל מותר, לפי שנאמר בפרשת ערכין עשר פעמים מלת כהן, וזא בקבלה שכהן

אחד בלצד מספיק, וכל מה שנכפל מלת כהן הוא רבוי אחר רבוי למעט ואפילו ישראל עכ"ל.
ר"ל דקשה לו קושי' הש"ס ואימא חמישה כהנים וחמישה ישראלים, והיכא קאמר במתני' תשעה וכהן אחד. על זה משני, דודאי יש צרירה מדרבנן, דיס לומר דמיעוט אחר מיעוט אמת לרבות חמישה כהנים וחמישה ישראל, אלא דצאה בקבלה דכהן אחד בלצד יספיק לנו.

*

ברש"י ד"ה אין פורסין על שמע, מנין הבא לבית הכנסת לאחר שקראו הצבור את שמע, עומד אחד ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה שבקריאת שמע. פורסין, לשון חצי הדבר עכ"ל.

איבא למידק לפ"ז למה לי דנקט ואין עוברין לפני התיבה הרי כ"ס השתא אין פורסין שהוא פרוסה דאינה אלא זרכה אחת ואפ"ה

אסורה צפחות מעשרה מכ"ס דאין עוברין שהוא י"ח זרכות. וכריך לומר זו ואז"ל זו. וצתוספת מצואר בדרך אחר ולשכנו תדרשו וצאת שמה.

*

עוד שם ברש"י בד"ה ותנחומי אבליים, כשחוזרין מן הקברות עומדין ומנחמין את האבל, ואין שורה פחותה מעשרה עכ"ל.

ועיין במס' סנהדרין (דף י"ט ע"א). על זה יש מקום לעיין עליו דעיין במס' זיכה (דף י"ד ע"ב) וז"ל: תנא אין שורה פחותה משלשה.

*

בתוספת ד"ה אין פורסין על שמע פחות מעשרה, בירושלמי מפרש שאם התחילו בעשרה ויצאו מקצתן אפ"ה גומדין וכו' עכ"ל.

וצריך להבין מאי צעי תוס' זזה. ונראה דשים עיוןך צירושלמי בפרק הקורא עומד וז"ל: מכיון דתנינן אין פורסין את שמע פחות מעשרה וליי דא מילה תנינן אין עוברין לפני התיבה פחות מעשרה לכן צריכה כהדא דתני אין פורסין את שמע פחות מעשרה התחילו בעשרה והלכו להן מקצתן גומר עכ"ל.

אלא בעשרה, מכ"ס דאינו מתפלל י"ח זרכות לפני התיבה צפחות מעשרה, ולמאי הלכתא קתני במני' אין עוברין לפני התיבה. ומשני לא כשעלתה על דעתך דפורסין פי' כמו פרוסה, אלא אין פורסין פי' לשון התחלה והכי קאמר אין מתחילין לפרוס צפחות מעשרה, ואם התחילו ויצאו גומר.

וס"ד הואיל ותנינן אין פורסין את שמע פחות מעשרה התחילו בעשרה ויצאו מקצתן גומר הואי אמינא דגומר אזלי אכולהו אפי' י"ח זרכות מותר להתפלל צפחות מעשרה פירש כיון דתני במתני' אין פורסין את שמע פחות מעשרה שהוא אינה אלא זרכה אחת ואפ"ה אין פורסין

צפחות מעשה מכ"ש דאין עוצרין שדהו שמנה עשרה
 צרכות צפחות מעשרה. לכך הציא התוספת הירושלמי
 ו"ל: לא כשעלתה על דעתך דפורסין פירוש לשון פרוסה,
 אלא דאין פורסין פירוש לשון התחלה, כלומר אין מתחילין
 לפרוס צפחות מעשרה ואם התחילו צעשרה ויאלו מקצתן
 אפי' הכי גומרין ואי לאו דתני אין עוצרין וכו' ה"א
 דגומרין קאי אכולהו דאפי' י"ח צרכות נמי מותר להתפלל
 לפני התיבה אעפ"י שאין כאן עשרה הואיל והתחיל לפרוס
 צעשרה, לכך תני צמתני' אין פורסין צפחות מעשרה ואם
 התחילו צעשרה ויאלו מותר לגמור, ואין עוצרין לפני
 התיבה כלומר אסור להתפלל י"ח צרכות אעפ"י שהתחיל
 לפרוס צעשרה ואם יאלו אסור להתפלל י"ח צרכות צפחות
 מעשרה וק"ל.

הואיל והתחילו לפרוס צעשה לכך צריך לאשמעין דאין
 עוצרין לפני התיבה, כלומר אעפ"י שהתחילו לפרוס
 צעשרה אם יאלו מקצתן אסור להתחיל י"ח צרכות עד שיס
 שם עשרה. ועיין בהרא"ש.
 והנה עיין בהר"ן ו"ל: אצל הגאונים ז"ל פירשו דאין
 פורסין על שמע אין מתחילין והכי קאמר אין מתחילין
 בצרכות של ק"ש שיצרך האחד וכו' עכ"ל. ועיין בהרמב"ם
 צפי' המשנה ו"ל: אמר השם ונקדשתי בתוך בני ישראל
 וצאה הקבלה כל דבר שבקדושה לא יהי' צפחות מעשרה.
 ופורסין על שמע היא הפריסה וההלעה שהיא קודם
 קריאת שמע וכו' עכ"ל.
 ומעתה מוציאים דברי התוס' דתוס' הקשו למה דתני
 אין עוצרין לפני התיבה כיון דאין פורסין דזה צרכה אחת

*

בתוספת ד"ה ואין פורסין על שמע, הקונטרס פירש בני אדם שבאו בבית הכנסת אחר שהתפללו הצבור ורוצים
 לומר קדיש וברכו צריך עשרה ור"ת פירש דבשבעה שלא שמעו עם שלש אחרים סגי וה"נ איתא במס' סופרים
 וכו' עכ"ל.

ונראה דקשה לר"ת הא צה"ס ילפינן ג"ש תוך תוך
 דבעינן עשרה, לכן כתב שצעה שלא שמעו עם שלש אחרים
 ששמעו. ועיין בהרא"ש ו"ל: ויש אומרים אף צשעה שעד
 צרכו ששה הוא וכו' ועוד היה אומר ר"ת דששה אלו כנגד
 ששה תיבות ואתחנן אל ה' צעת והיא לאמר וגם אותיות
 ואתחנן ששה ואת ראשונה עולה ששה עכ"ל.

וצריך ליתן טעם כעיקר לסצרת ר"ת דבעינן
 שצעה שלא שמעו עם שלש אחרים.
 דעיין בהרא"ש [ס"ו] ו"ל: וי"א צשעה, דלכאורה
 משמע דרצותינו צצמערב פליגי אתנא קמא ואגמרא דידן
 וצברי לכתחלה לא צעי אלא שצעה. הרי לפניך דלא צעינן
 אלא שצעה ולמה כתב ר"ת שצעה עם שלשה אחרים.

*

בתוספת ד"ה ואמר ר' יצחק א"ר יוחנן ברכת אבליים בעשרה, פירש ר"י דלא מיירי בברכת המזון שהרי לא היתה
 ברחוב העיר כדפי' פרק קמא דכתובות (דף ח: ושם) אלא מיירי בברכות שהיו אומרים ברחוב העיר במעמדות וכו'
 עכ"ל.

המעמדות דייק מלת מעמדות וטעמא דבעינן עשרה
 מפורש צש"ס משום דצעי למימר עמדו יקרים עמדו צבו
 יקרים צבו.

ונראה לפרש הא דפירש ר"י דמיירי בצרכות
 שהיו אומרים צרחו וכו' משום
 דקשה לו דאי בצרכת המזון איירי למה יהא צריכין עשרה
 לכך מפרש ר"י דמיירי בצרכות שהיו אומרים צרחו

*

בתוספת ד"ה עשרה כהנים כו', קשיא לי אמאי לא בעי אחד עשר דאין ב"ד שקול בכל דבר שהוא תלוי שעומד בשקול הדעת עכ"ל.

ושם) כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה לרבות עבדו ושפחתו הכנענים וי"ל דאי איתא דמיירי בעבד כנעני סגי בשלשה אבל בעשרה לא כדאיתא בירושלמי גזרה שמא ישמעו ויבחרו]. וא"ת אימא דההיא ירושלמי איירי צדינא דרבנן אבל צדינא דאורייתא צריך עשרה. וא"כ הדר קושיין לדוכתיה דכי פריך אדם מי קדיש לישי דמיירי בעבד כנעני וי"ל דפשיטא ליה דמתניתין חשיב ותני הדינין שצריך לעשות וא"כ אי איתא דאיירי בעבד הא הוה בשלשה עכ"ל. ועתה יובן תוספת הנ"ל דתוס' הקשו הא אין צ"ד שקול ואם נפשך לומר דמסצרא אית לן למימר עוד אחד כי היכי דאמרינן שם צנסהדרין. משום הא לא תצרא די"ל כדמשני תוספת צדיצור אחרינא דה"ל למתני למחשב ותני כל מה דצריך כי היכי דתני שם צמתני' שנסהדרי קטנה עשרים ושלשה, אעפ"י שאין להסמיך אקרא אלא עשרים ושתיים, אפ"ה נקט עשרים ושלשה דרכו של מתני' ליחסי כל מה דצריך, אף כאלו ה"ל למיתני צמתני' י"א אעפ"י שקרא אינו מרמו אלא עשרה הואיל וצריך י"א, אלא ודאי דקתני מתני' עשרה שאין צריך אלא עשרה ושפיר מקשה תוס' הא אין צ"ד שקול וכו'.

איצרא כאשר יצואר לקמן צס"ד תירץ אחרינא על קושי' התוספת שמקשה צדיצור אחרת הדרא קושי' צמקומה עומדת.

*

בתוספת ד"ה ואדם מי קדוש, פירש הקונטרס פ"ק דסנהדרין (דף טו.) והא אין נמכר בשוק כעבד לכן אין קדוש וקשיא אמאי לא קאמר דמיירי בעבד כנעני שיכול אדם להקדישו דהא עבד כנעני שפיר קרוי אדם כדאמרינן פ' השולח (גיטין לח: ושם) כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה לרבות עבדו ושפחתו הכנענים וי"ל דאי איתא דמיירי בעבד כנעני סגי בשלשה אבל בעשרה לא כדאיתא בירושלמי גזרה שמא ישמעו ויבחרו עכ"ל.

והנה עיין במס' גיטין (דף ל"ח ע"ב) וז"ל: אמר רבה אמר רב המקדיש עבדו יצא לחירות מאי טעמא גופיה לא קדיש לדמו לא קאמר דליהוי עם קדוש קאמר וכו' עד ת"ש אך כל חרם וגו' מאדם אלו עבדיו ושפחותיו הכנענים הכא במאי עסקינן דאמר לדמו עכ"ל.

נמי אינו יכול להקדיש אלא צאומר לדמי לכך ניחא לי' לאוקמה אפי' אלל צן חורין וה"ה צעצד כנעני ואמר לדמי.

איבא לאקשוויי דלמא מאי מקשה תוס' הא אין צ"ד שקול דעיין צמס' סנהדרין (דף ב' ע"א) וז"ל צנסהדרין: מנין לקטנה שהיא של עשרים ושלשה שנאמר ושפטו העדה והצילו העדה עדה שופטת ועדה מצלת הרי כאן עשרים ומנין לעדה שהיא עשרה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב ומנין להציל עוד שלשה ממשמע שנאמר לא תהיה אחרי רצים לרעת שומע אני שיהיה עמהם לטובה אם כן למה נאמר אחר רצים להטות לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה הטייתך לטובה על פי אחד הטייתך לרעה על פי שנים ואין צית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד עכ"ל.

אמור מעתה דלא כתיב צתורה עשרים ושלשה אלא מסצרא דאית לן למימר דאין צ"ד שקול. ועתה למוד סתום מן המפורש דאף כאן אנו נימא עשרה ומסצרא אית לן למימר דאין צ"ד שקול (וא"כ דשקולים הם יד הקדש על העליונה).

ונראה ליישב דתוספת אזלי לשיטתייהו דעיין צתוס' ד"ה ואדם מי קדוש וכו' [פירש הקונטרס פ"ק דסנהדרין (דף טו.) והא אין נמכר בשוק כעבד לכן אין קדוש וקשיא אמאי לא קאמר דמיירי בעבד כנעני שיכול אדם להקדישו דהא עבד כנעני שפיר קרוי אדם כדאמרינן פ' השולח (גיטין לח: ושם) כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה לרבות עבדו ושפחתו הכנענים וי"ל דאי איתא דמיירי בעבד כנעני סגי בשלשה אבל בעשרה לא כדאיתא בירושלמי גזרה שמא ישמעו ויבחרו עכ"ל.

ולפ"ז יפלא

מאי מקשה תוס' ואמאי לא קאמר דמיירי בעבד כנעני הא צעצד כנעני

אי נמי הכא פריך אליבא דרז דאמר המקדיש עצדו ילא לחירות וא"כ קושי' שמקשה תוס' הוא הקושי' שמקשה שם לרז והתירץ שמשני הש"ס הכא דאמר דמי עלי הוא התירץ שמשני הש"ס התם, ושניהם לדבר א' נתכוונו.

וזיחוד דקושי' הש"ס אדם מי קדוש ע"כ הוא אליבא דרז דקאמר התם צמסכת גיטין המקדיש עצדו ילא לחירות וגופא לא קדיש אלא דאמר לדמי. ועיין במס' סנהדרין (דף ט"ו ע"א) צמס' ד"ה אדם מי קדוש וכו'.

* * *

דף כ"ד ע"א

בגמרא: הני שלשה פסוקים כנגד מי אמר ר' אסי כנגד תורה נביאים וכתובים עכ"ל.

ועיין (דף ד"א ע"ב) וז"ל: הני שלשה כנגד מי אמר ר' אסי כנגד תורה נביאים וכתובים. ומקשה תוס' וז"ל קשה דהא לקמן אמר כנגד שומרי הסף וי"ל דהתם לא הוי עיקר התקנה וכו' עכ"ל.

פסוקים תקנו כנגד תנ"ך.
וקשה היכי משני תוס' לעיל דשומרי הסף לאו עיקר הוא הא שומרי הסף עיקר הוא וממ"נ חדא מגו תרתי לא פלטיית.
ועיין בהרא"ש שהציא להלכה צלשה גזרא כרצא דתיקנו כנגד כהנים לויס וישראלים וצלשה פסוקים כ' אשי כנגד תורה נביאים וכתובים.

אמור מעתה דעיקר התקנה שלשה גזרי הם כנגד תורה נביאים וכתובים ויפלא היכא קאמר ר' אסי הכא צלשה פסוקים תקנו כנגד תורה נביאים וכתובים ודברי ר' אסי סותרין אהדדי.
אלא עכ"ל דמתחלה אמר ר' אסי דתלתא גזרא תקינו כנגד תנ"ך וכששמע מר' יוסף צדף ק"ג דתקנו כנגד שומרי הסף קיבלה מיני' וחזק מדבריו וקאמר צלשה

*

בגמרא: והא עלה קתני מדרגין בנביא ואין מדרגין בתורה ועד כמה הוא מדרג עד כדי שלא יפסוק התורגמן מכלל דבתורה כלל כלל לא עכ"ל.

לדלג צכדי שיפסוק התורגמן. אלא ודאי מוכח לומר דצנציאים אין מדרגין אלא צכדי שיפסוק ושפיר מקשה מכלל דצתורה כלל וכלל לא.
והנה עיין צמס' יומא (דף ס"ט ע"ב) והקשה תוס' קושי' זו ומשני צדרך אחר וז"ל: עד כמה הוא מדרג צכדי שלא יפסיק התורגמן, לא צעי לשנויי דאתורה קאי משום דקתני אין מדרגין צתורה הדר קא מפרש ועד כמה מותר לדלג צתורה צכדי שלא יפסיק התורגמן והא דאסרו צרישא צכדי שיפסיק התורגמן וי"ל דאין הכי נמי דהוה מציי לשנויי הכי אלא אציי מתרץ לו האמת כאן צענין אחד כאן צשני ענינין כדתינא וכו'.

וייש פתחון פה מאי מקשה הש"ס דלמא הכי פירושו דמתניתין מדרגין צנציא ואין מדרגין צתורה ועד כמה מותר לדלג צתורה עד כדי שלא יפסוק התורגמן ומנ"ל למימר דצתורה כלל וכלל לא.
ונראה לצאר דמקשן סוצר דמוכח מזה דצתורה כלל וכלל לא, דאי אמרינן דצתורה מותר לדלג עד כדי שלא יפסוק התורגמן מכלל דצנציאים מותר לדלג אפי' צכדי שיפסוק התורגמן ותקשה מ"ש הא מהא זיל צתר טעמא מפני מה צתורה אסור לדלג צכדי שיפסוק משום צכוד ציצור, זה שייך נמי צנציאים וא"כ צנציאים נמי יהי' אסור

עוד שם: תניא אידך אין מדרגין מנביא לנביא ובנביא של שנים עשר מדרג ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחילתו.

תרי עשר לתחילתו דאם כן אפילו מתחילתו לסופו נמי לא דהיינו צכדי שיפסיק התורגמן אלא מסוף הספר לנד תחילתו כלל כלל לא עכ"ל.

איצרא יש לתמוה היכא אנו נוהגין לקרות לכתחילה שובה ישראל בהושע, ואח"כ מי אל כמוך במיכה, ואח"כ תקעו בחודש שופר וכו' ביואל, הא זה הו' למפרע שהרי הסדר הוא הושע יואל מיכה וצוה כל הדיעות שוין דאסורה.

ומפרש רש"י הטעמא דלמפרע אקור לקרות איכא למידק דמשמע מכאן דמתחילתו לסופו מותר לדלג אעפ"י שיפסוק המתורגמן ולעיל קאמר מדרגין צנציה עד כדי שלא יפסוק משמע מתחלה לסופו נמי אקור אלא צכדי שלא יפסוק.

ועיין מה שפי' תוס' במס' יומא (דף ע' ע"א) וז"ל: וצלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחילתו, אין לפרש מסוף

*

מתניתין: המפטיר וכו' והוא עובר לפני התיבה. גמרא מ"ט ר' פפא אמר משום כבוד ר' שימי אמר משום דאתי לאנצויי. פרש"י וז"ל: הואיל וממציא עצמו לדבר שאינו כבודו, תיקנו לו זו לכבוד.

על תלמוד צבלי וסובר דמפטיר לא עדיף משאר קרואים משום דמפטיר עולה תוך מנין ז' א"כ אין חולקין כבוד למפטיר כלל וא"כ הוא קשה למה צאמת וכי ההכרח להיות המפטיר פורס את שמע ועובר לפני התיבה. וזהו כונת ירושלמי לא צריכא דלא פי' דלא יפרוס שמע המפטיר ר"ל כולן יהי' שוין לכבוד הזה. ומתוך הירושלמי ר"י צ"ח אמר כדי לזרזו ואין החיוב מוטל על המפטיר לפרוס את שמע ולעבור לפני התיבה.

ומאי דמקשינן למה נקרא צכפלי ללא נורך צבא יתירא צסיפא דמתניתין הירושלמי מקשה ומפרק כללחר יד הגדולה וזה לשון הירושלמי ואם היה קטן אציו או רבו עוצרין על ידו והקשה הירושלמי והא תנינן קטן לא יפרוש את שמע ומתוך אמר רבי יודן כאן צשהציא שתי שערות וכאן צשלא הציא שתי שערות. פי' דקשה לי' והא תנינא צרישא דמתני' ומאי אתא לאשמעינן סיפא צבא זו.

ומתוך דשני מיני קטנים הם וחלוקים צדינאם הא דתנינן צרישא צקטן דאציו או רבו עוצרין על ידו היינו כשהציא צ' שערות ואז יוכל הקטן צעצמו לעבור לפני התיבה ולישא את כפיו דהיינו אם אציו או רבו עומדין אללו ואז יוכל הקטן צעצמו לעבור לפני התיבה ואע"פ שלא נתמלא זקנו כמבואר בתוס' צד"ה ואין נושא כפיו, [וז"ל]: משמע הא אם הציא צ' שערות ישא כפיו וקשה דהא סוף פ"ק דחולין (דף כד:) אמר דאין נושא את כפיו עד שיתמלא זקנו ועוד

לפ"ז מאי קמצעי' בעל איצעי' (בדף ד"ג) מפטיר מהו שיעלה למנין ז', מאי מספקא לי' הא מתניתין מפורשת ומוכרחת דהמפטיר אינו עולה למנין ז' דאלת"ה למה מפטירי עובר לפני התיבה ונושא את כפיו כקושי' תלמודא מ"ט ומתרגמי' ר' פפא אמר משום כבוד ור' שימי אמר משום דאתי לאנצויי ופרש"י ז"ל הואיל וממציא עצמו לדבר שאינו כבודו הא תינת אם המפטיר אינו עולה למנין ז' א"כ עשה המפטיר לדבר שאינו כבודו והדין נותן לכבודו צדצר אחר שיהי' לו לכבוד כגון להעציר לפני התיבה, אצך אם המפטיר עולה תוך מנין הקרואים צתוך צבעה צברא ג"כ אין להמפטיר שום עילוי ולא עדיף משאר צברא ולמה יהי' המפטיר עובר לפני התיבה הא כולן שוין א"כ ע"כ המפטיר אינו עולה תוך מנין ז' צברא ומאי קמצעי' לעיל צדצר שפורשת צמתני' הנוכר.

זאת ועוד אחרת לאיזה נורך הוכפל צבא יתירה צמתניתין הנ"ל קטן קורא צתורה ומתרגם אצל אינו פורס על שמע הא כבר אשמעינן מרישא דמתני' אם הי' קטן אציו או רבו עוצרין על ידו משמע דהקטן צעצמו אינו עובר א"כ למה הוכפל כולה צבא צסיפא דמתני'.

ונוכל לפרש דצאמת קושי' הנ"ל קשה לתלמוד ירושלמי וזה לשונו (בפרק רביעי הלכה ר'): לא צריכא דלא הפורש את שמע הוא עובר לפני התיבה והוא נושא את כפיו רבי יוסי צן חנינא אמר כדי לזרזו. פי' דירושלמי חולק

גבירה וא"כ תלמודא דילן סובר דאין מפטיר עולה לפ"ז
נוכל לפרש לכך המפטיר הוא עובר לפני התיבה משום
כבוד ופירשו ר' פפא משום כבוד ור' שימי משום דאחי
לאנאי.

ומאי דקשי' לן בסיפא מאי אחא לאשמעינן דקטן אינו
עובר לפני תיבה דכבר מפורש ברישא י"ל דאחי לאשמעינן
שלא טענה לומר דאם הביא ב' שערות מותר לעבור לפני
התיבה אף שלא נתמלא זקנו כסדרת הירושלמי דמחלק
כאשר פרשנו באריכות תוך דבריהם ובאמת תלמודא דילן
סובר דאף אם הביא ב' שערות אסור לעבור לפני התיבה
אף באזיו או רבו עומדין אכלו וספיא לגלויי רישא אחי
לאשמעינן מכח צבא יתירה דאין חילוק כלל בקטנים כ"א
בנתמלא זקנם אז עובר לפני התיבה. ותלמודא דידן פליג
אף בזו על תלמוד ירושלמי כאשר הוכרחנו ופרשנו במובן
דבריהם והכל עולה על נכון ובזו מחולקים דירושלמי פי'
דעובר על ידו קאי על הקטן המתפלל אם אביו או רבו
עומדין אכלו בשעת התפלה. ותלמוד בבלי סובר דאין ראוי
קטן לעבור אף בעומדין אכלו כ"א בקטן יוכל לחלוק לאחר
בשצילו לעבור לפני תיבה אצל קטן עצמו אף כשהביא ב'
שערות אינו ראוי עד שיתמלא זקנו.

ועיין לשון [פסקי] ריא"ז וז"ל: קטן קורא בתורה
ומתרגם אצל אינו פורס על שמע, ואם הביא שתי שערות
פורס על שמע, כמו שמבואר בתלמוד ארץ ישראל. ואם
נתמלא זקנו ראוי לעשותו שליח ציבור ולירד לפני התיבה
[ולישא את כפיו], כמו שמבואר בסוף פרק הכל שוחטין.

והכין דירושלמי מתיר בהביא ב' שערות בלא אביו
או רבו עומדין אכלו וזה אינו כאשר הוכחנו לעיל דאף
להירושלמי אינו מתיר כי אם אביו או רבו עומדין אכלו
אצל באין עומדין אכלו אף תלמוד א"י סובר דאינו ראוי
לישא את כפיו כאשר בארתי באר היטב.

קשה דמשמע סוף פרק לולב הגזול (סוכה דף מב.) קטן
היודע לישא את כפיו חולקין לו תרומה בגורן ואפילו קטן
ממש וי"ל דהיה לולב הגזול מיירי עם כהנים גדולים
ללמוד ולהתחנך והא דפסלינן הכא קטן מיירי בשאין
גדולים עמו והיה דחולין דבעי מלוי זקן מיירי לישא כפיו
תדיר בקציעות [עכ"ל].

א"כ משמע מתוספת דאין הקטן יוכל לישא כפיו אף
כשעומדים אכלו וכל זה נשמע מכח צבא יתירה ובצבא יתירה
אשמעינן בקטן שלא הביא ב' שערות דאע"פ דאביו או רבו
עומדין אכלו אינו ראוי לישא כפיו כן כוונת ירושלמי לתרץ
ולפרש כשמלה מתק לשון תנא דמתניתין אצל לתלמודא
דילן נצבו כמו נד קושי' הנ"ל במ"ע [במקומה עומדת]
ואין לזוז מהם.

ולהבין אמרי צינה דאף לתלמודא דילן לא תקשי כלל
בעל האציעי' דמספקא לי' אם המפטיר עולה תוך מנין
ז' קרואים או לאו הקושי' מכח מתניתין ה"ל מוכרח דאין
עולה כאשר פרשנו נוכל לומר הכי מצעי' לי' דיש .. ב'
דרכים טובים לסדרת הירושלמי דסובר דמפטיר עולה תוך
מנין ז' ובאמת הוא כדי לזרזו כאשר פרשנו לעיל כוונתו.
ואפשר לומר דגם תלמודא דילן סובר כן ומכוונים דעתם
לדבר אחר ולא פליגי כלל תלמודא דילן עם תלמודא דא"י
ומפטיר פורס שמע משום כדי לזרזו. או אפשר דתלמודא
חולק צדין זה וסובר דמפטיר אינו עולה תוך מענין ז' ולכך
המפטיר פורס את שמע משום טעמא רבה מפני הכבוד
הואיל והמציא לדבר שאינו כבודו.

א"כ ספוקי מספקא איזה טעם משני טעמים דמפטיר
עובר הוא אמת, לכן קא מצעי' לי' ואיפסיקא לעיל כדעולא
מפני כבוד תורה וכיון משום כבוד תורה למנינא לא סליק
א"כ מוכח דמפטיר אינו תוך מנין ז' ולפ"ז חולק תלמודא
דילן עם תלמוד ירושלמי לתלמוד א"י המפטיר עולה תוך
מנין ז' קרואים ולתלמודא דידן אינו עולה תוך מנין ז'

*

בגמרא: ב"ט ר' פפא אמר וכו' איכא בינייהו דעביד בחינם. פרש"י וז"ל: הבא לעבור לפני התיבה אינו נוטל שכר.

ונראה לן דקשה לרש"י למה מפרש תלמודא איכא
בינייהו דעביד בחינם לימא א"כ דעביד בשכר דמשום

קזשי' לן למה מפרש"י הבא לעבור לפני תיבה
דלמא קאי על המפטיר דאינו נוטל שכר.

נגד כבודו א"כ לי נאה לעבור לפני התיבה. אבל השתא
 דמפרש דעבד צחינס א"כ צ' טעמים איתא משום כבוד
 ומשום דאחי לאננויי לכך מפרש"י וז"ל הצא לעבור לפני
 התיבה אינו נוטל שכר ויפה כיוון.

כבוד אינו דהא פרע לו שכרו עבור שעשה דבר שלא הי'
 לכבודו ומשום מחלוקת דקמננויי צהדדי דנימא המפטיר
 אף דפרע לי שכרי מכל מקום ראוי לי הכבוד לעבור לפני
 התיבה ואי משום דשלמי צאגי? מכל מקום הדין עמו
 משום דאדם אחר אף דנתן לו אזי לא עשה שום דבר שיהי'

*

בתוספת בד"ה אבל אינו פורס על שמע, ואפילו לרבי יהודה דמכשיר ליה במגילה לעיל (דף יט:). הבא מודה שלא
 יוציא אחרים ידי חובתן.

וצי' הוא לתוספת לאקשווי וקושי' זו ג"כ הרוצה לפרש
 דקטן העולה לענין הוספה מיירי כגון צחול מותר
 לקרות אחר תלתא גברי כאשר הוצא צפירוש המשניות
 [להרמב"ם] צמגילה וז"ל: קטן קורא צתורה, אמר
 אחד מן הגאונים האחרונים שזה אחר השלישי. ונסתר
 דצרו מהצריית' דאיתא צהדי' דקטן עולה אף תוך מנין
 שצעה.

קשה מיני' וצי' הוא לאקשווי ממתניתין גופי' דתני
 קטן קורא צתורה דעולה תוך מנין ז' קרואים.
 ואין לומר דקטן דאיירי מתניתין הוא קורא לאותן העולים
 צתורה ואינו מוציא רבים י"ח כדינא דהעולה קורא מילי
 צמילי א"כ אינו מוציא כלל וצאמת אינו עולה הקטן תוך
 מנין שצעה זה אינו דהא אית' צהדיא צצריית' (דף כ"ג
 ע"א): ת"ר הכל עולים למנין ז' ואפי' קטן, א"כ מיני'

*

מהרש"א בד"ה ואינו עובר כו' וי"ל דהתם איירי בתענית צבור כו' אלא זקן ורגיל ומו שטיפולו מרובה כו' גבי
 נתמלא זקנו כו' היינו בקביעות כו' עכ"ל כצ"ל. ואין זה מדוקדק דמ"ש גבי יורד לפני התיבה דאיירי בת"צ וגבי
 ראוי ליעשות ש"צ היינו בקביעות ומדברי התוס' דחולין ופ' לולב הגזול נראה דענין אחד הוא [דש"ץ הקבוע הוא
 המתפלל בתענית כו'] ודו"ק עכ"ל מהרש"א.

פרק קמא דחולין (ד' כד:) נתמלא זקנו ראוי ליעשות שליח
 צבור ולירד לפני התיבה ולישא את כפיו עד שיתמלא זקנו
 איכא לאוקומה ביחידי שאין עמו אחר אי נמי לישא את כפיו
 צקביעות וצשעה שמרבים צרחמים כגון ציום הכפורים
 וצתעניו' וצמעמדות. פירוש הצנת דצריהם דשוין הם
 לענין נתמלא זקנם.

וכן משמע בחולין צתוס' ד"ה נתמלא זקנו ראוי
 ליעשות שליח צבור וכו'. ויש לומר דכשהציא צ' שערות
 יכול לירד לפני התיבה אבל ליעשות שליח צבור קבוע או
 להתפלל צתעניות וצמעמדות אינו נעשה עד שיתמלא
 זקנו כדאמרי' צמסכת תענית (דף טו.). אין מורידין לפני
 התיבה אלא זקן ורגיל. משמע דכוונת התוספת דהעובר
 צתענית צריך להיות מעלות יתירות ולא צנתמלא זקנו לצד

ודעתו הרחצה דשניהם שוין דש"ץ היורד לפני התיבה
 עובר גם צתענית ציבור לפני התיבה ולכך הקשה
 על תוספת.

וני"ל דתוס' סוצרים דהיורד לפני התיבה אין זה העובר
 צתענית רק צזה שניהם שוים דצעינן נתמלא זקנו וצלא
 נתמלאו אין מורידין אותן כלל לפני התיבה אף צכולי שתא,
 וצשאר מעלות יתירות דצעינן צתענית ציבור כדאמרינן
 צתענית צריך להיות זקן ורגיל ופרקו נאה וצלא יהי' הגון
 כמוהו צמעלות הללו לעיינו אם יש צו דצרים הללו לא צריך
 צשאר ימות השנה אבל צלא נתמלא פסול לעבור לפני תיבה
 אף כשהציא צ' שערות.

וכן משמע צסוכה דאית' שם צתוספת (דף מ"ב ע"ב)
 צד"ה היודע לפרום את כפיו וכו', והא דאמרינן צשילהי

כי אין מספיק צנתמלא זקנו לעצור צתענית כ"א מעלות
עודפות ובעובר כל השנה די צנתמלא זקנו ולכך הציא
תוספת צחולין בסוף לשונו כדאמרין צתענית אין מורידין

*

לפני התיצה וכו' להורות דבר זה דאינו שוה ש"ך העובר
צתענית וש"ך העובר כל השנה.

ברשב"א צחולין צדף הנ"ל הקשה ג"כ קושי
התוספת ומחלק כמה חילוקים וחד
מנהון דמחלק צין אפשר ללא אפשר דמהדרין צאפשר
להיו' גדול כל כמה דמצי לירד לפני התיצה אבל צא"א

*

שלא לצטל נשיאת כפיס או לירד לפני התיצה אף כשלא
נתמלא זקנו די צזה כשהציא צ' שערות בלא נתמלא זקנו
שלא לצטל תפלה ונשיאות כפיס.

מתניתין: קטן קורא בתורה ומתרגם. סומא פורס שמע ומתרגם.

קצת קשה מאי קאתי לאשמעינן דסומא מתרגם
צשלמא פורס שמע אתי לאשמעינן
דחייב צמנות אע"פ שהוא סומא דסלקא דעת' דלא לחייב
צמנות קמ"ל דחייב. אבל סומא מותר צתרגום לא אלטרין.
וני"ל לדיוקא אלטרין דוקא תרגום מותר אבל לא
לקרות צתורה משום דצריס צצכתצ אי אתה רשאי לאומרן
צע"פ כדאית' צצ"ק (דף ג' ע"ב) לפי שהיה ר' יוסף סגי
נהור לכן אמר מתרגם ר' יוסף ולא לקרות צתורה לכן
מחלק דקטן קורא צתורה ומתרגם וסומא מתרגם ואסור
לקרות. אס כן מוכח ממתניתין הנ"ל דסומא אסור לקרות.

*

לפ"ז מה שפירשו תוס' צצ"ק (דף ג' ע"ב) ד"ה כדמתרגם
רצ יוסף, נקט רצ יוסף לפי שהיה צקי צתרגום שיס כמה
ענייני תרגום ולא כדפירש צעלמא לפי שהיה סגי נהור
ודצריס צצכתצ אי אתה רשאי לומר על פה עכ"ל תוס'.
מתרצי' תוספת מש"ה אמר מתרגם ר' יוסף לפי שהי'
צקי צתרגום. ולפי מה שפרשנו והוכחנו ממתני' הנ"ל
דמחלק צין קטן וצין סומא דקטן מותר לקרות וסומא
אינו מותר כ"א לתרגום ולא לקרות מוכרח דסומא אסור
צד"ת לכך אמר מתרגם ר' יוסף לאשמעינן דסומא אסור
צד"ת ודו"ק.

תוספת בד"ה מי שלא ראה מאורות לא יפרוס על שמע. הקשה תוספת דהא רבי יהודה הוא דאמר פרק החובל
(ב"ק דף פז.) סומא פטור מכל המצות וא"כ אי איירי הכא בסומא אפילו ראה מאורות ונסתם נמי ומתריך תוספת
בירושלמי מפרש דלא מיירי בסומא ממש אלא מיירי שהוא בבית אפל עכ"ל התוספת.

ואציע לפניך ירושלמי דאית' צפ' הנ"ל הלכה ז:
תמן תנינן סומא אינו גולה דצרי
רצי יהודה ורצי מאיר אומר גולה. ושניהן מקרא אחד הן
דורשין [צמדצב לה כג], בלא ראות, ר' יהודה אומר לצרות
הסומא, ר"מ אומר פרט לסומא, וכא תנינן כל שלא ראה
מאורות מימיו לא יפרוש את שמע, הא אס ראה פורס.
רצי חגי' צעא קומי רצי יוסה מחלפה שיטתיה דר' יהודה

תמן הוא אמר פרט והכא הוא אמר לצרות.
פי' רצ חגי' צעא קומי' ר' יוסה מחלפה שיטתי' ר"י
תמן אומר פרש וכאן אומר לצרות. פי' דמקשה ר"י
אהדדי תמן אומר באלו הן הגולין אומר דסומא אינו גולה
ואינו מחלק צין ראה מעולם וצבר דאינו חייב צמנות ואינו
צב עונשין לענשו אותו בעובר על מצות עשה ול"ת וכאן
לענין פריסת שמע מחלק ר"י בלא ראה מעולם אינו פורס

ואפלה וראיתי סומא שהיה מהלך צדק ואצוקה צידו
אמרתי לו בני אצוקה זו למה לך אמר לי כל זמן שאצוקה
צידי בני אדם רואין אותי ומצילין אותי מן הפחתין ומן
הקולין ומן הצרקין.

וכל סכנות אלו אינם נמנאים כ"א על הדרכים, אבל
צבית אבל לא נמנאים אלא תלמודא שצידינו אינו מפרש
דצבית אבל עסקינן. ומעתה מה מתרצי' תוספת ומפרשים
צבית אבל עסקינן משוה התוס' תלמוד צבלי עם תלמוד
ירושלמי צדעה אחת שגם תלמוד שלנו מפרש דצבית אבל
עסקינן ולא כן הוא כאשר בארנו ודו"ק.

שמע הא חס ראה פורס שמע. וצמכות פריך ר"מ אהדדי
ואית' שם מחלפי' שיטתי' דר"מ תמן הוא אומר פרש
והכא אמר לרבות.

ומתוך ירושלמי צבית אבל עסקינן וכל זה לדברי
ירושלמי.

אבל תלמוד צבלי לא סבור הכי דאיירי צבית אבל ואניע
לפניך דאית' בגמ' (דף ד"ד ע"ב) ורבנן ומתוך דאית' לי'
הנאה (מגינ') כרבי יוסי דתניא אמר רבי יוסי כל ימי הייתי
מנטער על מקרא זה והיית ממשש צנהרים כאשר ימשש
העור באפלה וכי מה חכפת ליה לעור צין אפילה לאורה
עד שצא מעשה לידי פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה

* * *

דף כ"ד ע"ב

בגמרא: ורבנן דאית לי' הנאה כר"י כדתני' ר"י אומר כל ימי הייתי מצטער וכו'.

סומא משום שנהנה מפעולת הצאים אבל לפי מה שצארו
בתלמוד צבלי צמעשה דר' יוסי מוכרח דלא סבר טעמא
משום שנהנה.

ורבינו אלפסי הוצא ג"כ דאין הלכה כר"י כ"א כרבנן
דסומא פורס שמע ואע"פ שלא ראה מאורות מימיו דהא
אית לי' הנאה מיני' כי הא דר' יוסי וכוון דעתו לדעת
גמרא צמגלה דמשום הכי סומא מצרך משום מעשה דר'
יוסי. אבל לפי הרמב"ם פי' המשניות הנ"ל אי אפשר
לפרש כן מתלמודא צבלי טעם משום שנהנה לכך סומא
מצרך כי אם לדעת ירושלמי אפשר לפרש כן דסומא מצרך
משום דנהנה כאשר ביארתי ודו"ק.

ובפירושי משניות מגילה איתא וו"ל: ואין הלכה
כר"י באומרו כי מי שלא ראה מאורות
מימיו לא יפרס על שמע ואע"פ שלא נהנה מאורס
שיראה, נהנה מפעולתם בעולם, רוצה לומר הפעולות
הצאות מאורס בעולם הזה עכ"ל. א"כ סובר הרמב"ם
דמש"ה מצרך סומא משום שנהנה מאורס הדברים
שגורס מאורות לגדל וסומא נהנה מהם לכך פורס שמע.
ולפי"ז ראוי לשום על לב לתוך למה הביא הגמ' ממעשה
דר' יוסי ראוי לצרך משום שנהנה מפעולת הצאים מאור
בעוה"ז. בשלמא לדעת ירושלמי שמפרש צבית אבל
עסקינן פלוגתת ר"מ ור"י א"כ לא הוזכר כלל דינא בסומא
אם מצרך או לאו צמתני' הנ"ל יוכל להיות טעם דמצרך

*

שם: אמר רבי יוסי כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה וכי מה אכפת ליה לעור בין אפילה לאורה עד שבא מעשה לידי פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה ואפלה וראיתי סומא שהיה מהלך בדרך ואבוקה בידו וכו' עכ"ל.

את שני נערי עמו, שאלו וילך הוא ושני אנשים עמו עכ"ל. וכן בילקוט (פ' בלק) ו"ל: ושני נערי עמו זו דרך ארץ היוצא לדרך צריך שנים לשמשו, וחזרין ומשמשין זה לזה עכ"ל. וקילין דלשלשה אינו נראה כל עיקר.

גם י"ל שהלך לדבר מנוה וקילין צמס' פסחים (דף ח' ע"ב) ו"ל: אמר ר' אלעזר שלוחי מנוה אינן נזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן ע"ש. ועיין צמס' יומא (דף כ"ח ע"א) צמס' ד"ה אמר להם הממונה, דתוס' מקשים ותימה היכי גמר מהכא דאין זריזין מקדימין מאורתא דלמא מה שאצרהם לא עמד צלילה משום דת"ח לא ינא יחידי צלילה וכו'. דאי זריזין מקדימין למנות מאורתא א"כ אצרהם נמי לקדום מאורתא שהרי לא הי' ירא כלום, חדא דשלוחי מנוה אינן נזוקין ועוד דשני נערי עמו הוא ע"ש.

*

שם במתניתין: כהן שיש בידו מומין לא ישא את כפיו. פרש"י בד"ה כהן שיש בידו מומין, לפי שהעם מסתכלין בו, ואמרינן במסכת חגיגה (טו, א): המסתכל בכהנים בשעה שנושאים את כפיהן עיניו כהות, לפי שהשכינה שורה על ידיהן עכ"ל.

תנא מומין שאמרו בפניו ידיו ורגליו. פרש"י בד"ה פניו ידיו ורגליו, הנושא את כפיו חולץ מנעליו, כדתניא (סוטה מ, א), ואם יש בו מום יסתכלו בו, ומתוך כך רואין את ידיו עכ"ל.

פסול לעבודה ה"נ יהיה פסול לדוכן ומה מהני דש בעירו. ונראה לתרץ דמדכתיב בצרכת כהנים וכו' ומסיים ודבר חידוש הוא אשר לא מנאלנו קושי' זו ופירוק' צמס' מפרש קדמון ולא צתראי עכ"ל. הרי לפניך דנשיאת כפיים דומי' דעבודה משום דכתיב לעמוד לשרת וכו'.

אמנם אחר מחילת כבוד תורתו נראה דאשתמיטתי' מיני' ש"ס ערוכה ותוס' צמס' תענית (דף ד"ו ע"ב) ו"ל שם: דכולי עלמא מיהת שכור אסור בנשיאת כפיים מנהגי מילי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא למה נסמכה פרשת כהן מצרך לפרשת מזיר לומר מה מזיר אסור ציין אף כהן מצרך אסור ציין מתקיף לה אצוה דרבי זירא ואמרי לה אושעיא בר זבדא אי מה מזיר אסור צתראן אף כהן

לכאורה יש לתמוה דר' יוסי שהי' טעמו ונימוקו אתו עמו צמ"מ והאיך הלך יחידי צלילה ולא חש להא דחית' צמס' חולין (דף צ"א ע"א) ו"ל: ויאצק איש עמו עד עלות השחר אמר רבי יצחק מכאן לת"ח שלא ינא יחידי צלילה. וצמס' שם ד"ה מכאן לתלמיד חכם ו"ל: אומר ר"ת דדוקא נקט תלמיד חכם משום דמזיקין מתקנאים בהם כדאמרינן ג' צריכין שימור מלך ות"ח וחתן וכו'. והאיך הלך יחידי צלילה.

וי"ל דאפשר שהיו אנשים אתו ומשום כבודו דר' יוסי לא קחשיב להו. וצחוד שאין דרך לנאח לת"ח צלח שום נערים שיהיו אתו עמו לשמשו צדך, דעיין צמדרש ילקוט (פ' וירא) ו"ל: ויקח את שני נערי עמו, אמר רבי אצוה שני בני אדם נהגו צדך ארץ, אצרהם ושאלו, אצרהם ויקח

והנה לכאורה יש כאן מקום לתמוה הלא נשיאת כפיים דומי' דעבודה דכתיב לעמוד ולשרת דעיין צמ"ז צא"ח (סי' קד"ח סעי' למ"ד ס"ק ד"ז) ד"ה ואם היה דש וכו', דהיינו שהם רגילים צו ומכירים הכל שיש צו אותם מום ישא כפיו. ו"ל: דהטעם שמוס פוסל משום שלא יסתכל צו וצדש לא יסתכלו צו כי אין חידוש בעיניהם. ותימה לי אמאי לא יהיה פסול משום דאיתקש לעבוד' כדאי' צפ' אלו נאמרין דכתיב לשרתו ולצרך צממו דמטעם זה פסול ציושב צמ"ש התוס' פ' אלו נאמרין (דף ל"ח ע"א) ו"ל: נראה לר"י כהן שצריך צרכת כהנים צישיצה לא עשה ולא כלום הואיל ואיתקש צרכה לשרתו וגבי שירות אמר צפ"צ דצחיים דיושב מחלל עבודה וכו' וא"כ ה"נ בעל מום

צניו אף בעלי מוס במשמע אם איתא קשי' למה להש"ס
לאשנויי אסמכתא נינהו מדרבנן ולקולא תיפוק לי' דילפינן
מקרא דזכר אל אהרן ואל צניו אף בעלי מומין במשמע
שאין בכלל צרכה לצרך צרכת כהנים.

זאת ועוד אחרת לדידי' קשי' למה נסמכה פרשת נזרים
לפרשת כהן מצרך להורות מה נזיר אסור ציין אף כהן
מצרך אסור ציין והא ע"ז יש להקשות דלמא אין היקש
למחצה וללמוד מנזיר דמה נזיר אסור צרכנן אף כהן מצרך
אסור צרכנן, ומוכרח לשנויי כמו שמשני ר' יצחק דאמר
קרא לשרתו ולצרך בשמו כו' תיפוק לי' דילפינן שיכור
אסור מדכתיב לעמוד ולשרת, דכמו כהן משרת אסור
ציין אף כהן מצרך אסור דגם זה הוא צידו למונע עצמו
משתיית היין כמו יושב שיש צידו לעמוד ולא דמי לצעל
מוס שאין צידו לתקן וקלקולו זהו תקנתו.

וי"ל דחילוק ידענו צין יושב וצין בעל מוס דהנה שים
עיונך במס' סוטה דף ה"ל דז"ל: תניא אידך כה תצרכו
צעמידה אתה אומר צעמידה או אינו אלא אפי' בשיצה
נאמר כאן כה תצרכו ונאמר להלן אלה יעמדו לצרך מה
להלן צעמידה אף כאן צעמידה ר' נתן אומר אינו צריך
הרי הוא אומר לשרתו ולצרך בשמו מה משרת צעמידה אף
מצרך צעמידה ומשרת גופיה מנלן דכתיב לעמוד לשרת
עכ"ל.

אמור מעתה לפי המסקנא דמס' תענית דמקשה
הש"ס מאי חזית דמקשת לקולא אקיש לחומרא ומשני
אסמכתא נינהו מדרבנן ולקולא עכ"ל א"כ אזלי הא דאמר
ר' נתן במס' סוטה אינו צריך וכו' הרי הוא אומר לשרתו
ולצרך בשמו וכו' דבאמת מהיקש זה למידין לקולא ולא
לחומרא שהרי אסמכתא נינהו מדרבנן ולקולא. אמנם הא
דיושב בנשיאת כפים פסול מן הצורך הוא ללמוד מג"ש
דכה תצרכו דנאמר כאן כה תצרכו וכו' ונאמר להלן ואלה
יעמדו וכו' מה להלן צעמידה אף כאן צעמידה ולאפוקי
מדר' נתן דאמר דלימוד זה אינו מן הצורך שהרי יש מקום
ללמוד מדכתיב לשרתו ולצרך בשמו זה הוא לפי ה"א
דש"ס התם במס' תענית אצל לפי המסקנא דליכא למילף
מהכא שהרי אסמכתא נינהו ע"כ הא דיושב פסול למדין
אנו מכה תצרכו ואלה יעמדו וכו' מש"ה נשתנה יושב

מצרך אסור צרכנן אמר רבי יצחק אמר קרא לשרתו ולצרך
בשמו מה משרת מותר צרכנן אף כהן מצרך מותר צרכנן
אי מה משרת בעל מוס לא אף כהן מצרך בעל מוס לא
הא איתקש לנזיר ומאי חזית דמקשת לקולא אקיש לחומרא
אסמכתא נינהו מדרבנן ולקולא.

תוס' ד"ה אי מה משרת בעל מוס לא אף מצרך בעל
מוס לא, פי' כיון דילפינן ג"ש ממשרת נימא כמו משרת
דמשרת בעל מוס לא אף מצרך וכו' ומשני הא איתקש
לנזיר וכו' מכאן נראה דבעל מוס מצרך צרכת כהנים
מדקא חזינן דהש"ס רוצה ללמוד מצרך ממשרת ולבעל
מוס ודחינן ליה אם כן נראה דלענין נשיאת כפים כהן
בעל מוס נושא את כפיו וכו'. הרי מוכח להדי' מהגמ' ותוס'
דבעל מוס נושא את כפיו ותמי' האיך הי' נעלם ממנו
גמר' ערוכה הנ"ל.

אמנם אי קשיא הא קשי' לפי המסקנא דהש"ס במס'
תענית דקרא לעמוד ולשרת אסמכתא בעלמא הוא ומש"ה
בעל מוס נושא את כפיו מה ראית להכשיר בעל מוס
לנשיאת כפים ולהוציא יושב שלא ישא כפיו ואם נשא כפיו
פסול כמו שהביא תוס' במס' סוטה (דף ל"ח ע"א) [ד"ה
הרי הוא אומר] וז"ל: נראה לר"י כהן שצריך צרכת כהנים
בישיצה לא עשה ולא כלום.

ועיין בט"ו ה"ל שרואה לחלק צין יושב וצין בעל מוס
דז"ל: ונראה לתרך דמדכתיב בצרכת כהנים דזכר אל אהרן
ואל צניו משמע אף בעלי מומין כמ"ש רש"י בפ' אמור צני
אהרן אף בעלי מומין במשמע ויש כאן צ' פסולים הא' מצד
שינוי הצריאה שהוא בעל מוס וזה אחר צני במלת צניו ופסול
שני מחמת מעשה האדם וזה לא שייך למלת צניו דקאי על
התולדה דמ"מ הוא צניו של אהרן בתולדה ולא צא ההיקש
דצרכה לשירות אלא דצד שהוא ציד האדם לתקן כגון
יושב שהרי יכול לעמוד וצתתי יין יש לו להזהר שלא לשתות
משא"כ מומין שאין צידו לתקן שצקי' לה אמשמעות דצני
אהרן כנ"ל בזה ודבר חידוש הוא אשר לא מצאנו קושי' זו
ופירוך' בשום מפרש קדמון ולא בתראי עכ"ל.

ואני שמעתי ולא אצין כי תרי תמיהי מדכר דכירי אינשי
(אינשי) חדא אי ס"ד כדמשני דמש"ה הותר בעלמוס
לנשיאת כפים דמדכתיב בצרכת כהנים דזכר אל אהרן ואל

מצעל מוס דצעל מוס מותר זנשיאות כפיש ויושז פסול זנשיאת כפיש.

ורא' לדברי הן הן דברי הרמז"ם (פרק י"ד מהלכות תפלה דין י"א) ו"ל: אין זרכת כהנים נאמרת זכל מקום אלא זלשון הקדש שנאמר כה תזרכו את בני ישראל, כך למדו מפי השמועה ממשה רבינו ע"ה כה תזרכו זעמידה עכ"ל. הרי להדיא סהדא רבה פרת שמימיו פרין ורזין רבי זאה לעולם ונראה זעליל מזוקק דלמידן דנשיאות כפיש זריך להיות זעמידה מכה תזרכו ולא מדברי ר' נתן דזאמת אסמכתא נינהו ולקולא ולא לחומר.

ואל תשיבני מדברי הרמז"ם (בפ' ט"ו מהלכות תפלה דין ד') ו"ל: והיין כיזד מי ששתה רביעית יין זבת אחת אינו נושא את כפיו עד שיקיר את יינו מעליו לפי שהוקשה זרכה לעזודה, שמה רביעית יין זשתי פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר וכו' עכ"ל. תיפוק לי דמהיקש זרכה לעזודה ילפינן לקולא ולא לחומר ושתית יין דאסור זנשיאת כפיש ילפינן מדנסמכה פרשת כהן מזרך לפרשת מזיר כדאי זש"ס דמס' תענית זהדי' ולא די דדברי הרמז"ם הם לכאורה נגד הש"ס דהוא מפרש דשתה יין אסור זנשיאת כפיש מדהוקשה זרכה לעזודה ומדברי הש"ס משמע דילפינן מזזיר וכו' אלא אף דברי הרמז"ם עצמו סותרין זה את זה תוך כדי דיבור, דזפ' ט"ו משמע דילפינן שמה יין אסור זנשיאת כפיש מדהוקש זרכה לעזודה וא"כ אין ג"ש למחלה למילף מינה יושז ולמה יליף מכה תזרכו הלא אין מן הזורך כדברי ר' נתן דאמר דילפינן מלשרת ולזרך זשמו. וגם י"ל דלפ"ז דהאי היקש לאו אסמכתא הוא א"כ קושי' הש"ס דמס' תענית

דמקשה מאי חזית דמקשת לקולא אקיש לחומר נזכה כמו נד ולהוי זעל מוס אסור זנשיאת כפיש וא"כ דברי הרמז"ם סותרין אהדדי הפוכי מטרתא ממייפך והשמה לזכז לזכז דוד.

אי משום הא לא זזכרא די"ל דודאי דשתיית היין אסור זכהן מזרך לא יליף מהיקש זרכה לעזודה שהרי הוא זכז נמלא למידן מזזיר אמנס לקולא ילפינן מעזודה דזעינן שיעור שתיית היין זרביעית גזי זשיאות כפיש זבת אחת ולא נתן לתוכה מים כדמלינו זעזודה. משא"כ זזזיר אסור לשמות אפי' כל שהוא. ועיין דדברי הכסף משנה שם דז"ל: והיין כיזד. ריש פרק זתרא דתענית (דף כ"ו ב') אמרינן דלכולי עלמא שיכור אסור זנשיאת כפיש. ומ"ש דזרביעית לחוד אסור לישא את כפיו. זכז זיאר שהטעם משום דאיתקש זרכה לעזודה דכתיב לשרתו ולזרך זשמו מה עזודה זרביעית אף זשיאות כפיש זרביעית. ומ"ש שמה רביעית יין זשתי פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר. הוא מדאסיקנא זפ"ג דכריתו' (דף פ"ה) [י"ג]: דהלכה זרבי אליעזר דאמר אס הפסיק זכז או שנתן לתוכו מים כל שהוא פטור אס נכנס למקדש וכיון דזביאת מקדש פטור זנשיאת כפיש מותר דהא דאיתקש זרכה לעזודה אסמכתא זעלמא היא ודיינו שנאסור לישא את כפיו היכא שאס נכנס למקדש חייב עכ"ל.

הרי להדי' דקרא אסמכתא זעלמא הוא ולקולא ילפינן דאינו אסור אלא שמה רביעית זבת א' ולא מזוג דומי' דעזודה משא"כ זזזיר דאסור לי' אפי' זמשהו וא"כ הא דמקשינן כהן מזרך למשרת לקולא ולא לחומר.

*

שם אין מזורידין לפני התיבה לא אנשי בית שאן ולא אנשי בית חיפה ולא אנשי זטבעונין, מפני שקורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין עכ"ל.

טעם שינה אנשי בית שאן זקריאה שקורין לאלפין עיינין. ונראה טעמא דהא מלתא, דאי זמס' עירוזין (דף י"ט ע"א), גן עדן, אמר ר"ל, אס זארך ישראל היא, בית שאן

מקום לעיין, למה דוקא אנשי בית שאן קורין לאלפין עיינין. ועיין זספרי ספר מקום דוד^[א] הארכתי זזכז זה, וכאן נמי יש ליתן טעם לזבת, מאיזה

[א] הוא בזגנון כתביו של 'עיר דוד', וכו זחמשים בתים. וכעת לא מצאתיו שם. ועי' שם בקיצור בבית הגן חדר ז'.

שציוס שנצרה אדה"ר נתחלק אל"ף לעי"ן צצית שאן, והחכמה מאין תמצא עיין עליו, לכן אנשי צית שאן סירכא ללישנא נקטי' ואזלי, שקורין לאלפין עיינין עד היום הזה, ולא יסוף מפי זרעם.

והנה מנינו פלוגתא דרב ושמואל בגמ' מסכת סוטה (דף י"ד ע"א), כתנות עור, רב ושמואל, ח"א דבר הצא מן העור, ופרש"י של זמר, וח"א דבר שהעור נהנה ממנו, פרש"י פשתן שאדם לובש כמון לעורו.

ועיין במדרש רבה פ' בראשית (פ' ד'), ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, בתורתו של ר' מאיר מלאו כתבו כתנות אור, אלו בגדי אדם הראשון וכו', אמר ר' יצחק, ככלי פשתן הדקים הצאים מצית שאן.

ולכך הליבש את אדה"ר בכלי פשתן, משום שהוא לובש הזה [ש]נתן לו הקב"ה צצית שאן, וזה ה' שצח המקום ההוא שלא נמצא כן בכל העולם ע"כ.

פתחה עכ"ל. ומאמר הקרא כן היא ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם וגו', וישלחהו ה' אלהים וגו', ויגרש את האדם (בראשית ג, כא-כד) וגו', ופי' בתרגום יונתן: ותרכייה ה' אלהים מונגתא דיערן, ואזל ויתבי בטור מוריה, למפלח ית אדמתא דאתברי מתמן. מעתה אמור, דנתגרש אדה"ר לא"י, ונתגרש דרך הפתח שהיא צצית שאן, ששם פתחה של גן עדן לא"י, ושם שם חק ומשפט, ומה המשפט ה' שנתלצש בלבוש כתנות עור, דבתחלה ה' מלבושו אור ממש, ואח"כ נהפך לכתנות עור ונתהפך האל"ף לעי"ן.

ועיין במתנות כהונה פ' בראשית (פ' ד') הוצא ששם הר"י שועיב צפ' כי תשא, וז"ל: בתורתו של ר' מאיר מלאו כתוב כתנות אור, פי' הרמז"ם ז"ל, שר"מ ה' 'מושב' בכתנות אור שהי' לאדם תחלה, ועתה נהפכה לעור ולחומר, וצחשצו ר"מ כזה כתב אור עכ"ל. מעלה בזכורם וצנגלותם, וילפא מצרייתו של עולם,

*

משו"ת נשאל דוד ח"א יו"ד סי' כ"א

אין מורידין לפני התיבה לא אנשי בית שאן ולא אנשי בית חיפה ולא אנשי טבעונין מפני שקורין לאלפין עיינין ולעינין אלפין וכו' אמר ליה רבי חייא לרבי שמעון בר רבי אלמלי אתה לוי פסול אתה מן הדוכן משום דעבי קלך אתא אמר ליה לאבוה אמר ליה זיל אימא ליה כשאתה מגיע אצל וחכיתי לה' לא נמצאת מחרף ומגרף.

העזר סימן ט"ז) והוצא ג"כ צכנסת הגדולה ומגן אצרהם צאו"ת (סימן קכ"ח ס"ק מ"ו) דצאותן המקומות שנכרין גמגום לשונם מותר להורידן לפני התיבה. א"כ י"ל דה"ט דהורידו רבי לפני התיבה כיון שדבריו היו נכרין במקומו ויודעין היו וצקיאין צקריאתו.

וברתום' שם ד"ה כשאתה מגיע קשה כיון שלא היה יכול לומר חיי"ת א"כ איך הורידו רבי לפני התיבה וכו', ע"ש בתוס' מה שכתבו לתרץ קושיא זאת, ושערי תירוץ לא ננעלו. ואפשר ליישב קושית התוס' בדרך אחר, לפי מ"ש בתשובת הרדב"ז (ח"א סי' שצ"ד) ומנהר"י (חלק ב' חלק אבן

*

שם: תניא נמי הכי אמר רבי יוסי כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה וכי מזה אכפת ליה לעור בין אפילה לאורה עד שבא מעשה לידי פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה ואפלה וראיתי סומא שהיה מהלך בדרך ואבוקה בידו אמרתי לו בני אבוקה זו למה לך אמר לי כל זמן שאבוקה בידי בני אדם רואין אותי ומצילין אותי מן הפחתין ומן הקוצין ומן הברקנין.

והנה יש פתחון פה לדבר דבר על ר' יוסי שזא
 זלשון שאלה להאי סומא אבוקה זו למה לך
 ולפשוט ר' יוסי לנפשי מהאי דאית' בגמ' דצרכות (דף
 מ"ג ע"ב) וז"ל: ואמר מר זוטרא בר טובי' אמר רב, אבוקה

*

במתניתין: כהן שיש בידיו מומין לא ישא את כפיו. פרש"י: כהן שיש בידיו מומין, לפי שהעם מסתכלין בו, ואמרינן
 במסכת חגיגה (טז, א): המסתכל בכהנים בשעה שנושאים את כפיהן עיניו כהות, לפי שהשכינה שורה על ידיהן
 עכ"ל.

מן הראוי להתזונן איך מצטלין מנוה דכה תצרכו
 את בני ישראל אמור להם וכו' ולמנוע את העם
 מצרכה משום חשש שהיו מסתכלין בו, והאיך תקנו חכמים
 לעקור דבר מן התורה.
 וא"ל דשאני שהוא צעזעז ואל תעשה ויש כח ציד חכמים
 לעקור כדאית' צמס' צינה (דף ח' ע"ב) צתוס' ד"ה תני ר'
 זירא לא כוי צלצד אמרו וכו', וא"ת וכי יש כח ציד חכמים
 לעקור דבר שהוא מן התורה דהא כסוי דאורייתא דכתיב
 וכסוהו צעפר וי"ל דאיך הכי נמי דשז ואל תעשה יש כח
 צידים עכ"ל. א"כ אף כאן אנו נאמר דצדצד שהוא צעזעז ואל
 תעשה יש רשות ציד חכמים. אמנם אין הנדון דומה לראי'
 וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה לסתור הלא הטעם
 ציידו מפני שהעם מסתכלין בו לא לסתכלו ולקבלו צרכה.
 ובייחוד הלא בגמ' דמס' חגיגה משמע דוקא צומן שצית
 המקדש קיים דז"ל שם (דף ט"ז ע"א): דרש רבי יהודה
 צרבי נחמני מתורגמניה דריש לקיש כל המסתכל בשלשה
 דצרים עיניו כהות צקשת וצנשיא וצכהנים וכו' המסתכל
 צכהנים צומן שצית המקדש קיים שהיו עומדין על דוכני
 ומצרכין את ישראל צעס המפורש. וכאשר מקשי' צאמת
 תוס' שם צד"ה צכהנים צומן שצית המקדש קיים, מכאן
 קשה על פרש"י דפ"ג דמגילה (דף כד:): על ההיא דתנן

ידי צוהקניות לא ישא כפיו ופי' משום שהעם מסתכלין בו
 ואמרינן צחגיגה המסתכל צכהנים צשעה שנושאין כפיהן
 עיניו כהות והא ליתא דמסקינן דוקא צומן שצית המקדש
 קיים ואילו התם צגצולים מדמקשי מיניה צגמרא מההיא
 דהוה צשיצצותיה דרצ הונא והוה פריס ידיה ומשני דלמא
 דש צעירו הוה ונראה לפרש דאף צגצולין מיתסר משום
 היסח הדעת והכי איתא צירושלמי דהתם א"ר יוסי הדא
 אמרה שאסור להסתכל צכהנים צשעה שהם מצרכין את
 העם א"ר חגי כלום אמר אלא משום היסח אנה מסתכל
 ולא מסחנה דעתאי עכ"ל.

ועוד צו שלישי' פתחון פה לפלפל צחכמה מנין לפרש"י
 החשש שהיו מסתכלין צכהנים עיניו כהות הלא מצאת להם
 תקנה אם יסתכל אחד מהם צכהנים לאונסו ויהיו עיניו
 כהות הלא מצות ה' צרא מאירת עינים ויהדר לי' צקידושא
 דבי שמש' דעיין צמס' שצת (דף קי"ג ע"ב) וז"ל: צעא
 מיניה רבי מרבי ישמעאל צרבי יוסי מהו לפסוע פסיעה
 גסה צצצת אמר לו וכי צחול מי הותרה שאני אומר פסיעה
 גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם
 ומהדר ליה צקידושא דבי שמש'. פרש"י: השותה מיין של
 קידוש צלילי שצתות [עכ"ל]. דצראש כל אסוון אנה חמר
 לפקות עוריס. אמנם לפי פירוש תוס' לק"מ.

*

עוד שם: שהיו מסתכלין בו.

המזכר ועיניך רואות את מוריך.
והא דזרכת כהנים נריכה להיות פנים אל פנים רמיזא
באורייתא פ' וישלח וז"ל: וישאל יעקב וגו' ויצרך אותו
שם ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי ראיתי אלהים פנים
אל פנים ותנצל נפשי עכ"ל. ועיין בילקוט ראובני צפ' זו
שהביא בשם צחי דהזכרה שצירך המלאך ליעקב היא
היתה זרכת כהנים. וז"ל: ויצרך אותו שם מאי זרכת זרכו
זרכת כהנים זרכו עכ"ל. אמור מעתה מש"ה אמר יעקב
כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי להודיע שזרכת
זרכת כהנים שצירך המלאך את יעקב הי' פנים אל פנים.
ועיין בספרי יד דוד שהארכתי בפרשה זו בענין זה^[א].

משמע דפנים של כהן נריך להיות מכוון לפנים
של ישראל, כי פנים אל פנים יזרכו זרכת
כהנים כדאית' במס' סוטה (דף ל"ח ע"א) וז"ל: תניא אידך
כה זכרכו פנים כנגד פנים אתה אומר פנים כנגד פנים או
אינו אלא פנים כנגד עורף ת"ל אמור להם כאדם האומר
לחצירו. פרש"י בד"ה או אינו אלא אפילו פנים כנגד עורף,
שאין הציבור נריכין להסב פניהם לנך הכהנים עכ"ל.
ומש"ה הביא הרא"ש שהוא מאסך לכל המתנות דין
זה הכא דלכאורה הוא למותר דאין כאן מקומו אלא ליישב
דברי המתני' בא דקאמר שהיו מסתכלין בו מה ראו על
ככה להסתכל משום דזרכת כהנים היא נריכה להיות
פנים אל פנים וקסברי דמנחה קעצדי דפני המתזכר כנגד

*

שם: אמר רב אסי חיפני ובישני לא ישא את כפיו תניא נמי הכי אין מורידין לפני התיבה לא אנשי בית שאן ולא
אנשי בית חיפה ולא אנשי טבעונין מפני שקורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין. פרש"י בד"ה מפני שקורין לאלפין
עיינין ולעיינין אלפין, ואם היו עושין ברכת כהנים היו אומרים יאר, יער ה' פניו, ולשון קללה הוא, כי יש פנים
שיתפרשו לשון בעם, כמו פני ילכו (שמות לג) את פני (ויקרא כ) ומתרגמינן ית רוגזי, ומעיי"ן עושין אלפין, ופוגמין
תפלתן, ודאמרינן (ברכות לב, א) דבי רבי אלעזר קורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין, ההוא בדרשה עכ"ל.

הזכה אימא ונאמר להלן ואכלת ושבעת זרכת מה להלן
ככל לשון כדאמר לעיל (דף לג.) וי"ל דמסתברא ליה טפי
למילף זרכת כהנים מזרכת הר גריזים דשתיהן מפורש
בתורה דהזכרות עממן נמי מפורשות שהיה היפך הקללות
המפורשות ארור האיש לזכרה אצל לשון זרכת המזון
אינה מפורשת בתורה עכ"ל.
וצתוס' ד"ה ורבי יהודה אומר הרי הוא אומר כה, אצל
לזכרן לא משמע להו עיכוצא כה אלא ככה עכ"ל.
פוק חזי אי ס"ד דיש פתחון פה לומר דזרכת כהנים
ככל לשון וכן י"ל דמ"ד דילפינן מכה תזכרו בעמידה וכו'
כה תזכרו זנשיאת כפיס כה תזכרו בשם המפורש וכו'
ע"ש י"ל שהם חולקין על המ"ד כה תזכרו זלשון הקודש
דקשי' להם קושי' שמקשי' בתוס'.
לפ"ז י"ל דאנשי בית שאן ואנשי חיפה עוליין לדוכן

הנה כל זה לדעת המ"ד דזרכת כהנים נריך להיות
זלשון הקודש א"כ הטעם דלא ישא כפיו מי
שקורין לאלפין עיינין וכו' הוא מפני שפוגמין בזרכת
כהנים ומהפכין מלת יאר הזכרה לקללה ח"ו. אמנם אי
ס"ד שזרכת כהנים הוא ככל לשון יכולין אנשי בית שאן
ואנשי חיפה לישא כפיהם כי לא נפל דבר משאר עמא
ומאמר כהניא מאמר פתוח ואזדא החשש שמהפכין מדת
הרחמים למדת הדין ח"ו ע"י לשונם שאינה של זהורית
ובלישנא קטיעה ימללו כי אף לגלוגו עלי אהבה.
עיי' במס' סוטה (דף ל"ח ע"א) וז"ל: תנו רבנן כה תזכרו
זלשון הקודש אתה אומר זלשון הקודש או אינו אלא ככל
לשון נאמר כאן כה תזכרו ונאמר להלן אלה יעמדו לזכר
את העם מה להלן זלשון הקודש אף כאן זלשון הקודש.
תוס' בד"ה ונאמר להלן אלה יעמדו לזכר, תימנה

[א] נדפס בשם דוד.

(ברכות דף כ"א.) משמע דתפלה וקרית שמע דרצנן ועוד דהתם (דף כ"ב:) משמע דקידוש דאורייתא והכי משמע נמי דריש מסכת נוזר (דף ג:) בשלמא מקרא מגילה איכא למימר להכי שייר דתנא בפ"ג דמגילה (דף י"ד.) הלועז ששמע אשורית ינא אלא הני אמאי שייר ונראה דהני נאמריס בכל לשון אפי' אינו שומע הלכך לא דמו להני דמתני' דנאמרין דוקא בלשונם עכ"ל.

לפ"ז למה היו מונעין אנשי חיפה וכו' מלירד מלפני התיבה מפני שקורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין הלא אינו מן הצורך לקרא ק"ש ולהתפלל בלשון הקודש אלא בכל לשון מדצרת ולהיות מולל חורק בלישני' ואינו מן הצורך להפוך במילין דמתקריין אלפין עיינין ועיינין אלפין. ותדע הלא האיך מתפלל צינו לצין עצמו הא פוגם בתפלתו כשקורא לעיינין אלפין. דבשלמא גבי ברכת כהנים אינו מצריך את העם אודא החשש, משא"כ גבי תפלה שהוא חוצת גבירא וצריך להתפלל בפני עצמו ופוגם בתפלתו. אע"כ צ"ל שמתפלל בלשון נקי שאין בו חשש וז"ל מותר להתפלל ולהוציא אחרים בתפלתו.

ומצרכין ברכת כהנים בשאר לשונות אשר צרור מילולין ולא איפכת [איפכת] להן מה שקורין לעיינין אלפין וכו' באותו הלשון שקבעוהו לברכה.

והנה הרא"ש פוסק להדיא בשיטת ורהיטת השמעתינ דברכת כהנים היא בלשון הקודש הוא רוצה ליישב למה אין נושאין כפיהם אנשי חיפה ובית שאן משום דצריך להיות בלשון הקודש דיוקא ולכן מונעין אותן מלצרך שלא יהפכו הברכה לקללה ח"ו ויעשו פגם בברכה לכן שומעין להן לרחק מלעמוד ולצרך.

אמנם אי קשי' הא קשיא על הא דאית' תניא נמי הכי אין מורדין לפני התיבה וכו' הלא התפלה היא בכל לשון ואינה מן ההכרח להתפלל דוקא בלשון הקודש ולא יהי' פגום נכנס ופגום יוצא בתפלתן דהלא איתא משנה ערוכה במס' סוטה ריש פרק אלו נאמרין (דף ל"ב ע"א) וז"ל: אלו נאמרין בכל לשון וכו' קריאת שמע ותפלה וברכת המזון וכו' עכ"ל.

ועיין בתוס' ד"ה קרית שמע ותפלה, תימה אמאי שייר הלל וקידוש של שבת וברכת הפירות וברכת המזון וליכא למימר דלא נקט אלא דאורייתא דהא בפרק מי שמתו

*

עוד שם: אמר ר' אסי חיפני ובישני לא ישא את כפיו עכ"ל.

ליה אמר רב נחמן בר יצחק מואצרכה מצרכיך עכ"ל. לפ"ז יש לפלפל על הכהנים דחיפני ובישני שאין מצרכין לישראל ואינם בכלל מצרכיך צרוך מ"מ הברכה חל עלייהו מאת ה' מפני שהם אונסים ואונס רחמנא פטרי' והרי הם כאילו צרכו את ישראל וכאילו שאין המניעה מאדם.

והנה עיין במס' חולין (דף מ"ט ע"א) דז"ל: כה תצרכו את בני ישראל רבי ישמעאל אומר למדנו ברכה לישראל מפי כהנים לכהנים עצמן לא למדנו כשהוא אומר ואני אצרכם הוי אומר כהנים מצרכין לישראל והקדוש צרוך הוא מצרך לכהנים וכו' אלא רבי עקיבא ברכה לכהנים מנא

*

שם: אמר ליה רבי חייה לרבי שמעון בר רבי אלמלי אתה לוי פסול אתה מן הדוכן משום דעבי קלך וכו' עכ"ל.

ומן הראוי להתצונן האיך שייד לומר אלמלא אתה לוי הלא לאו לוי הי' אלא כך הי' לו לומר משום דעבי קלך אין אתה ראוי לעבור לפני תיבה בשעת שמורדין דגן ורגיל בשעת עצירת גשמים דהוא אחד מן המעלות דצריך להיות בו נעימה וקולו ערב וכו' דעיין במס' תענית קלך.

הראוי להתצונן האיך שייד לומר אלמלא אתה לוי הלא לאו לוי הי' אלא כך הי' לו לומר משום דעבי קלך אין אתה ראוי לעבור לפני תיבה בשעת שמורדין דגן ורגיל בשעת עצירת גשמים דהוא אחד מן המעלות דצריך להיות בו נעימה וקולו ערב וכו' דעיין במס' תענית קלך.

שם: אתא אמר ליה לאבוה אמר ליה זיל אימא ליה כשאתה מגיע אצל וחכיתי לה' לא נמצאת מחרף ומגרף. פרש"י שהי' אומר לחייתין היהי"ן ונראה באומר וחכיתי עכ"ל.

בתוס' שם ד"ה כשאתה מגיע אצל וחכיתי לה', קשה כיון שלא היה יכול לומר חי"ת א"כ היאך הורידו רבי לפני התיבה כשגזר תענית כדאי' בהשוכר את הפועלים, והא אין מורידין לא מאנשי חיפה ולא מאנשי בית שאן לפי שקוראין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין. וי"ל דכשהיה מתכוין לקרות החי"ת קורא אותה שפיר ע"י טורח אבל לא היה בקל ולפי שאמר ליה אליהו שעל ידו תמהר הגאולה לפיכך הורידו עכ"ל.

ד"ה (פניו ידיו ורגליו וכו') [מפני שקורין]: ודאמרינן (ברכות לב, א) דבי רבי אלעזר קורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין, ההוא דדרשה עכ"ל. א"כ רבנן דקיסרי נמי רק לדרשא היו קורין לאלפין עיינין, וההי"ן חיתין. וכן יש לומר גבי ר' חייא רק לדרשא הי' קורא לההי"ן חיתין, ומתורץ קושי' התוס' ודו"ק.

ומן הראוי להתבונן הלא איתא בתלמוד ירושלמי במס' שבת פרק כלל גדול [הל' ז'] [דף ט' ע"ב] וז"ל: רבנן דקיסרין אמרינן מן אתרה לא חסרה כלום. אל"ף חד. למ"ד תלתין. ח' תמניא. לא מתמנעין רבנן דרשין בין ה"א לחי"ת עכ"ל. לפי"ו רבנן דקיסרין שקורין לההי"ן חיתין כשהיו מגיעין לחכיתי לה' האיך היו קורין, אלא ע"כ ז"ל כדפרש"י

※

שם: במתניתין האומר איני עובר לפני התיבה בצבועין אף בלבנים לא יעבור וכו' ויהיב טעמא בגמ' דחיישינן שמא מינות נזרקה בו.

סתמן נמי לא אמרי לעולם סתמן דקאמר חיטי חוורתא פירושן דקאמר לעבודת כוכבים ופירושן אנטריכא ליה סד"א האי גברא לאו לעבודת כוכבים קא צעי אלא מיצק הוא דאציק צעבודת כוכבים וסבר כי היכי דהוא גברא אציק ציה כ"ע נמי אציקו אימא הכי כי היכי דליתצו לי קמ"ל עכ"ל.

הרי המינים הללו היו מקריצין לע"ז תרנגול לבן וחיטי לבנה דהיו מקפידין על הצבועים הללו ולא על שאר הצבועין אף כאן האומר איני עובר לפני התיבה בצבועין אף צלינין לא יעבור מחשא דשמא מינות נזרקה בו שהרי תפלה צמקום קרבן היא והוא אינו רוצה להתפלל בצבועי צבועין חיישינן שמא מאותה כת הוא לכן אף בצבועין לא יעבור.

ויש לפרש ע"פ מה דאית' במס' ע"ז (דף י"ד ע"א) דז"ל שם צמתניתין: אלו דברים אסורים למכור לנכרי וכו' ותרנגול הלבן פרש"י דלנזרך עבודת כוכבים קצעי לה. ופיסקא שם: ותרנגול לבן א"ר יונה א"ר זירא אמר רב זביד ואיכא דמתני אמר ר' יונה אמר ר' זירא תרנגול למי מותר למכור לו תרנגול לבן תרנגול לבן למי אסור למכור לו תרנגול לבן וכו'. פרש"י מותר למכור לו, לעובד כוכבים תרנגול לבן כיון דלא אידכר לבן לאו לעבודת כוכבים קצעי עכ"ל.

תנן ושאר כל הדברים סתמן מותר ופירושן אסור מאי סתמן ומאי פירושן אילימא סתמא דקאמר חיטי חוורתא פירושן דקאמר לעבודת כוכבים לא סתמן צריכא למימר דמזבנין ולא פירושן צריכא למימר דלא מזבנין אלא סתמן דקאמר חיטי פירושן דקאמר חוורתא מכלל דתרנגול אפי'

※

שם: העושה תפלתו עגולה סכנה ואין בו מצוה. פרש"י העושה תפלתו עגולה, תפילין שבראשו, עגולה כביצה וכאגוז. סכנה, שלא תכנס בראשו. ואין בה מצוה, דמרובעות בעינן עכ"ל.

ולכך העושה תפלתו עגולה אין צו מצוה משום דמרובעות צעינן כמו שהעולם הוא מרובע והד' פרשיות מרמזים על זה שהשכינה שורה צד' רוחות העולם. ועיין בספר נופת צופים שמציא להדי' שהעולם הוא מרובע ולא עגול.

ואנא חילוק ידענא, דלמ"ד שהעולם הוא מרובע, והוא שיתא אלפי פרסי, כד תחלוק אותם לרצועות, המה ל"ו רצועות מן אלף על אלף. לאפוקי אם נאמר שהעולם הוא שיתא אלפי פרסי צעגולא, א"כ צנרי לה ריבעא, והמה רק ד' רצועות. ובהיקף נמי יש חילוק, דאם תרצה להקיפו כשהוא מרובע, הוא צהיקף ד' אלף, וצעגולא הוא רק ההיקף ח"י אלף¹³.

הנה יש לפרש מלתא צטעמא דלכך הוא מניח תפילין עגולין משום דתפילין הם מרומזים נגד העולם, והוא סוכה, דהעולם הוא ג"כ עגול. אצל צאמת אינו כן, דעיין צילקוט ראובני (פרשת בא [אות קל"ח]) צשם צחיי וז"ל: כשם שהשכינה שורה צד' חיות שצמרכצה על שני הכרובים, כן המניח תפילין מרכצה להשכינה, והשכינה שורה עליו צד' פרשיות על שני הצדדים המיוחדים שלו, והם המוח והלב, המוח מכאן והלב מכאן, וזה סוד הכתוב האומר כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה עכ"ל. ואף אני אומר די' ללמוד מכאן דהד' פרשיות הם ג"כ מרומזים דהשכינה שורה מקצה השמים ולמקצה השמים וצד' רוחות העולם.

* * *

דף כ"ה ע"א

במתניתין: האומר יברכוך טובים, הרי זו דרך מינות וכו'.

ופרש"י וז"ל: יברכוך טובים הרי זה דרך מינות, שאינו כולל רשעים בשבחיו של מקום, וחכמים למדו (כריתות ו, ב), מחלבנה שריחה רע, ומנאה הכתוב בין סממני הקטורת, שמצריכן הכתוב בהרצאתן להיותן באגודה אחת עכ"ל.

ישראל, מה אתרוג זה יש צו ריח ויש צו אוכל, כך ישראל יש צהן בני אדם שהן צעלי תורה וצעלי מעשים טובים. כפות תמרים אלו ישראל, מה תמרה זו יש צה אוכל ואין צה ריח, כך ישראל יש צהן צעלי תורה ואין צהן מעשים [טובים]. וענף עץ עבות אלו ישראל, מה הדס הזה יש צו ריח ואין צו אוכל, כך ישראל יש צהם בני אדם שיש צדיהם מעשים טובים ואין צהן תורה. וערבי נחל אלו ישראל, מה ערבה זו אין צה [לא] טעם ולא ריח, כך ישראל יש צהן בני אדם שאינם לא צעלי תורה ולא צעלי מעשים. אמר הקדוש צרוך הוא, לאצדן אי אפשר, אלא יעשו כולן אגודה אחת, והן

הנה כאן נמצא וכאן הי', לפלפל צחכמה, מנלן להציא ראי' להיות כולל רשעים עם הצדיקים לשבח את המקום צ"ה, דילמא גצי סממני הקטורת שהי' מספרם (עשר) [אחד] עשר, ועשרה מהן הי' ריחם [נדוד?] ... טוב, וחלבונה הי' .. ריחה רע, המה הי' מצטרפים יחד להיות אגד צחד, אף כאן .. עשרה צדיקים אשר עמהם שכינה שרי' כולל רשע אי' עמהם, משא"כ אם הרשע נמצא צחוך עשרה, מנין להצטרף רשע כצדיק. ונראה להציא ראי' מארבע מינים שצולב, דשים עיוןך צילקוט (פ' אמור), וז"ל: דצר אחר, פרי עץ הדור אלו

[ב] עי' מ"ש רבינו ב'שם דוד' פי' וילך עמ' תצ"ב, וב'פרק שירה' עמ' פ"ד. והספר נופת צופים הוא להג"ר חיים אלפואל, נדפס שנת שמ"ב. המהר"י באסאן הי' תלמידו.

ישראל בהרצאה עד שיהו כולן באגודה אחת, שנאמר וכו'.
 ופרש"י בד"ה בהרצאה, כשהן מתעניין, אין נעניין עד שיהו
 כולן באגודה אחת לדיקים ורשעים, דומיא דעושין [ואין
 עושים] פירות, בזמן שאגודתו ביחד אז יסדה עכ"ל.
 ועיין בפ"י ר"ע מצרטנורה במס' זו, דמפרש ביותר
 ו"ל: יצרכו צטוים באגודת תעניותיהם, שהרי חלצנה
 שריחה רע ומנחה הכתוב עם סממני הקטורת עכ"ל.
 איצרא עיין בגירסת הילקוט (בפ' אמור), ו"ל שגרס
 נוסחא אחרת בש"ס דמנחות, ולא גרס מילת בהרצאה,
 ו"ל: ארבעה מינין שצולב מעכבין זה את זה וכו',
 אמר רבה בר חנן, לא שנו אלא שאין לו, אבל יש לו אין
 מעכבין. מיתבי ארבעה מינין שצולב, שנים מהן עושין
 פירות, ושנים מהן אין עושין פירות, העושין פירות יהו
 זקוקין לשאין עושין פירות, ושאין עושין פירות יהו זקוקין
 לעושין פירות. ואין אדם יוצא ידי חובתו בהן עד שיהו כולן
 באגודה אחת. וכן ישראל לא יסובו לארצם עד שיהו כולן
 באגודה אחת עכ"ל.
 ועיין בהרמב"ם בפ"י המשניות, ובחידושי הרשב"א,
 דמפרשי מתניתין יצרכו צטוים הרי זו כו' דרך מינות
 וכו' בענין אחר^[ג].

מכפרין אלו על אלו, לפיכך משה מזהיר את ישראל וכו'
 [ואומר להם ולקחתם לכם] עכ"ל.
 ועיין בריש מס' תענית [דף ז' ע"ב]: אמר רבי אליעזר,
 הואיל וארבעת מינין הללו אינן באין אלא לרמות על המים,
 וכשם שארבע מינין הללו אי אפשר בהם בלא מים, כך אי
 אפשר לעולם בלא מים עכ"ל.
 א"כ מצינו למידן ששקל הקצ"ה קלי העולם כחמורי
 העולם, והמה ארבעה יסודות, שיסוד המים של עולם
 שירד מן השמים.
 ודבר זה תליא באשלי רבצני, בפלוגת' דר יהודה ורבנן,
 במס' סוכה (דף י"א ע"ב) ו"ל: והכא בהא קמיפלגי, מר
 סבר כריך אגד, ומר סבר אין כריך אגד. ובפלוגתא דהני
 תנאי, דתניא לולב בין אגוד בין שאינו אגוד כשר, רבי
 יהודה אומר, אגוד כשר ושאינו אגוד פסול וכו' עכ"ל.
 מ"ד כריך אגוד, כריכין לכלול יחד קלים כחמורים, ומ"ד
 אין כריך אגד, סבר אין מצטרפים קלים כחמורים.
 ויוצא דבגמרא מצינו במס' מנחות (דף ק"ז ע"א) ו"ל:
 ארבעה מינין שצולב, שנים מהן עושין פירות, ושנים
 מהם אין עושין פירות, העושין פירות יהיו זקוקין לשאין
 עושין, ושאין עושין פירות יהיו זקוקין לעושין פירות. ואין
 אדם יוצא ידי חובתו בהן עד שיהו כולן באגודה אחת. וכן

*

שם: על קן צפור יגיעו רחמיך וכו', פרש"י על קן צפור יגיעו רחמיך, כלשון זה: רחמיך מגיעין על קן צפור, כך חום
 ורחם עלינו, משתקין אותו עכ"ל. ואיתא בש"ס שם: פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי
 בר זבידא, חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית, וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא
 רחמים ואינן אלא גזירות עכ"ל.

כשתצא המנוה לידך אתה זקוק לעשותה, אבל השלום מה
 כתיב בו, בקש שלום ורדפהו, בקשהו במקומך, ורדפהו
 במקום אחר עכ"ל.
 וכן הוא ש"ס ערוכה לפנינו במס' חולין (דף קל"ט ע"ב)
 ו"ל: תנו רבנן, כי יקרא קן כפור לפניך מה ת"ל, לפי
 שנאמר שלח תשלח את האם ואת הצניס תקח לך, יכול
 יחזור בהרים וגבעות כדי שימלא קן, ת"ל כי יקרא במאורע

ונראה מצפניס שהמה מחולקים אי החיוב להדר
 אחר מנוה זו ולקיים שילוח הקן, או כי
 'יקרא' קן כיפור, אם בא לידו מחויב לשלוח האם, אבל אין
 עליו מוטל למהדר אחר מנוה זו.
 עיין בפ' השלום סוף מס' דרך ארץ וטא [הל' ד']
 ו"ל: אמר חזקיה, גדול הוא השלום, שכל מנוה שבתורה
 כתוב בהם כי, כי תראה, כי תפגע, כי יקרא, כי תצנה,

[ג] אולי כוונתו, דלהרשב"א והרמב"ם דלא מיירי מתניתין באגודות תעניות בהרצאה, שפיר יובן גי' הילקוט שלא גרסו
 תיבת בהרצאה.

אחריו, אלא כי יארע לפניו ורוצה ליקח הבנים, מחויב לשלח את האם והבנים תקח. אצל יש לומר, טוב מזה ומזה שאינו נוטל כל עיקר, ואם הבנים שמחה. אצל אי אמרינן דטעמא משום שעושה מדותיו של הקצ"ה רחמים ואינן אלא גזירות, גזירה גורמת, וחקקה חקקתי, וחובת גברא חובת מנה, ממנין המנאות הוא, ומחויב להדר לקיים המנאה.

*

שם בגמ': בשלמא מודים מודים, דמיחזי כשתי רשויות, ועל טוב יזכר שמך נמי, דמשמע על טוב אין ועל רע לא, ותנן חייב אדם לברך על הרעה בשם שהוא מברך על הטובה וכו' עכ"ל.

אצל לפי שיטת ורהיטת הש"ס שפרשתי לעיל כולה בחדא מחתא מחתינהו דהנה עוד איכא למידק, מאי שייכות והתחצרות להדדי, דפריך דווקא מתחילה בשלמא מודים מודים דמיחזי כשתי רשויות, ועל הטוב יזכר שמך נמי, דמשמע על הטוב אין ועל הרעה לא וכו', והדר פריך אלא על קן נפור יגיעו רחמיך וכו'. מאי פריך בשלמא אי אנחית לן אנחית לן, הוי ל' לאקשווי מיד ולאחר על קן נפור יגיעו רחמיך [אמאי] משתקין אותו וכו'.

לכן נראה לי לבאר דהמשך כך הוא, בשלמא מודים מודים, אע"ג דיש דורשים לשצת, חדא על הרעה וחדא על הטובה, כקושי' שהקשיתי לעיל, מ"מ הואיל ואיכא נמי דדורשים לגנאי, דמיחזי כשתי רשויות, מילת 'דמיחזי' מדייק, כלומר יש מקום לטעות, איכא פנים לכאן ולכאן, ומש"ה משתקין אותו להיות נקיים מה' ומישראל.

ויוצן הא דלא קאמר אסור לומר מודים מודים, לענין מאי קאמר משתקין, אלא כמ"ש ודאי דאין איסורא כל כך, דאיכא לדון אותו לכף זכות, דקאמר חדא על הרעה וחדא על הטובה. אמנם מידי הרהור לא ילאנו, הואיל ואיכא למימר הכי והכי, משתקין אותו, להסיר המכשלה, שלא יאמרו ח"ו שתי רשויות. וכן על הטוב יזכר שמך, אע"פ דאיכא למימר דכוונתו לשם שמים, כמו שהקשיתי לעיל, מ"מ הואיל ולישנא דמשתמע לתרי אפי הוא, משתקין אותו. אלא על קן נפור יגיעו רחמיך מ"ט, הואיל וזה אין בית מיחוש כלל, ואמאי משתקין אותו, הלא בזה כולן

לפניך וכו' עכ"ל.

הרי כי יקרא דווקא הוא, ודבר זה אשתרוצי אשתרצב, אי נימא דטעמא דמשתקין אותו משום שמטיל קנאה במעשה בראשית, או נימא מפני שעושה מדותיו של הקצ"ה רחמים. דאי טעמא משום שמטיל קנאה במעשה בראשית, לפ"ז ודאי כי יקרא דווקא הוא, ואין צריך להדר

איכא לאקשווי, כיון דאמרינן שחייב לברך על הרעה כשם שמצריך על הטובה, לפ"ז כשאמר מודים מודים אמאי משתקין אותו, דלמא הא דקאמר תרי פעמים מודים, חדא קאי על הרעה וחדא על הטובה. וכמו דאית' במס' ברכות (דף נ"ד ע"א): דבר אחר, בכל מאדך, בכל מדה ומדה שהוא מודד לך, הוי מודה לו עכ"ל. הרי דחייב להודות על הרעה כמו על הטובה, ואמאי משתקין אותו.

וכן איכא לתמוה, אמאי משתקין אותו כשאמר על הטוב יזכר שמך, הלא איתא בילקוט שמעוני [בראשית רמז ה'] וז"ל: ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה, קרא אלהים לילה אין כתיב כאן, אלא קרא לילה, מלמד שאין הקצ"ה מייחד שמו על הרעה.

לפ"ז יש לומר, דכוונתו בצחות לשונו, על הטוב יזכר שמו ולא על הרעה, שאין מייחד שמו על הרעה. בשלמא כשאמר שניהם ביחדיו מודים מודים ועל הטוב יזכר שמו, בזה דבריו הפוכים, דסתרי אהדדי, דבממ"נ אי מודים מודים קאי על הרעה ועל הטוב, היכא קאמר בתר הכי על הטוב יזכר שמו, דמשמע על הטוב ולא על הרעה, בזה שפיר שייך להשתקין אותו, דמיחזי כשתי רשויות¹⁷¹. אצל בחדא מגו תרתי יש דורשים לשצת, מודים מודים קאי כשם שמצריך על הטובה כך מצרכין על הרעה, ועל הטוב יזכר כוונתו שאין מייחד שמו של הקצ"ה על הרעה, ואמאי משתקין אותו.

[ד] דבע"כ אין כוונתו מודים מודים על הטוב ועל הרעה, אלא דמודה לשתי רשויות ח"ו.

שוין לטובה.

ומשני, פליגי זה תרי אמוראי, כלומר טובא איכא למיחש, דתני? רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבדא, חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית, וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואינן אלא גזירות. נמנא חס יאמר על קן ציפור יגיעו רחמין, דיהי משמע דאינן אלא מדות של רחמים, וסד"א דווקא כי יקרא המנוה שבא לידו אל יחמננה, והוא דמחויב לקיים, אבל אינו מחויב להחזיר אחר מנוה זו, לכן משתקין אותו, ולהורות דאינה אלא גזירות, ועליו רמיא להיות מהדרין מן המהדרין במנוה זו כמו שאר מנוות, כמו שכתבתי לעיל.

ובזה תינה דעתינו הא דכתב הרשב"א [צעין יעקב] במס' ברכות [ומקורו ברשב"א כאן], בשם ירושלמי וז"ל: האומר יברכוך טובים, שתי רשויות, ונראה פירושו כאלו אומר יברכוך הטובים, אבל הרעין יש להן אלוה אחר.

*

בתוס' ד"ה מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים והן אינם אלא גזירות, ק' להר"ר אלחנן על מה שיסד הקליר בקדושת' שאנו אומרים ביום ב' של פסח: צדקו אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד. דמשמע שר"ל שהקב"ה חס על אותו ואת בנו, והוא אינו אלא גזירה עכ"ל.

ובתספת מרובה איכא לתמוה, מהא דאית' בתיב"ע פ' אמור [כב, כח] וז"ל:

עמי בני ישראל היבמא דאבונן רחמן בשמאי בן תהוון רחמנין בארעא תורתא או רחילא יתה וית ברה לא תיבסון ביומא חד עכ"ל. נשמע מהדין דאותו ואת בנו דלא תשחטו ביום אחד, מטעמא דרחמים דחס הקב"ה, והלא אינו אלא גזירה.

משתקין אותו תנן. ורבה לחדודי לאציי הוא דבעא וכו' עכ"ל.

לכאורה הדבר קשה להולמו, מאי ראה על ככה, דקאמר בלישנא דיש מקום לטעות, ולומר דשכחו רבנן, דקאמר רבה על האי דנחית, כמה ידע האי מרבנן לרצוי למרי', דיש מקום לטעות דחריפין דבריו, ולדבר גדול כיוון צוה, דמן הראוי שלא יקפח ממנו שכר שיחה נאה, וחובת גברא הוא לעמוד על אופי' האי כוונה דהאי דנחית.

ויש ליישב, דבאמת דר"א הקליר דיסד הכי ותיב"ע, המה סברי כמ"ד דטעמא דהאומר על קן ציפור יגיעו רחמין משתקין אותו, הוא מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית, אבל קושטא שמדת הקב"ה רחמים המה מנד רחמנות, כי אל רחום וחונן הוא.

זאת ועוד אחרת, דמשני לחדודי לאציי הוא דבעא, מאי חידוד יש בדבר הזה, הלא זיל קרי צי רב הוא, משנה ערוכה האומר על קן ציפור וכו' משתקין אותו.

וכיון דזכינו לדין, יוצן ויוצדק האי דנחית קמיה דרבה, אמר אתה חסת על קן צפור אתה חוס ורחס עלינו, אתה חסת על אותו ואת בנו אתה חוס ורחס עלינו. אמר רבה, כמה ידע האי מרבנן לרצוי למריה. אמר ליה אציי, והא

ונראה לבאר צו הדריך שיצור לו האדם, דהאי דנחית קמי' דרבה, הוא סובר כמ"ד דטעמא האומר על קן ציפור יגיעו רחמין משתקין אותו, משום שמטיל קנאה במעשה בראשית, וכמו שפירש"י ד"ה מטיל קנאה, לומר על העופות חס, ועל בהמות וחיות אינו חס עכ"ל. לכן

שפיר ויאה קאמרת. לזה אחא אציי ופריך, אמאי קאמרת
 זלישנא דמשחמע לתרי אפי, אע"כ דידעת גס ידעת
 דבלשון בתמי' קאמרת, מ"מ למיחש מיהא צעי, פן יאמר
 האומר דמודים דרבנן קאמרת, ומודה לדבריו, ואנן תנן
 משתקין אותו וגוערין בו.

ופריך הש"ס ורבה, ומשני לחדודי דאציי הוא דבעא,
 כלומר לראות אס ירגיש צוה, דכוונת דהאי דנחית הי'
 דקאמר תרווייהו, דפצר כמ"ד דטעמא משום שמטיל
 קנאה, והאי כמה ידע האי מרבנן וכו', לישנא דארוי
 אורה לי, וכי היכי דאקשי לי' ממתני' והא אין משתקין
 אותו תנן, אבל באמת אף גס רבה קמתמה על האי דנחית,
 ובלשון בתמי' קאמר כנ"ל.

קאמר תרווייהו, אתה חסת על קן זיפור וכו', אתה חסת
 על אותו ואת בנו וכו', כלומר מרמוזו צוה דשניהם דווקא
 דקדו יחדיו צחדא, משתקין אותו, משום שמטיל קנאה
 צמעשה צראשית, אבל צוה דמדכיר נמי צהמה וחיות אין
 כאן חשש מטיל קנאה^[ה].

וע"ז קמתמה רבה וקאמר, כמה ידע האי מרבנן לרצוי
 למרי', בתמי', כלומר אמאי מכניס ראשו צין שני הרים
 גדולים, דמתוך דצריך דקאמר תרווייהו, ניכר דצצרת
 כמ"ד דטעמא משום מטיל קנאה צמעשה צראשית, דלמא
 קושטא הוא כאידך מ"ד, דטעמא משום שעושה מדותיו
 של הקצ"ה רחמים ואינן אלא גזירות.

אמנס אף גס איכא למימר, האי כמה ידע האי גצרא
 וכו' דקאמר רבה, צניחותא, ושצוחי קמשצחי לי', כלומר

*

במתניתין האומר ומזרעה לא תתן להעביר למלך (ויקרא יח, כא) לא תתן לאעברה בארמיותא, משתקין אותו בנויפה.
 ומפרש בגמ': תנא דבי ר' ישמעאל, בישראל הבא על הבתית והוליד מנה בן לע"א הכתוב מדבר עכ"ל.

איצרא שים עיונך להא דמפרש התיצ"ע על האי קרא
 לא תתן מזרעך להעביר למולך, וז"ל: ומן זרעה לא תתן
 בתשמישותה לציד פת עממין למעברא לפולחנא אחרא
 ולא תפיש ית שפא דאלהא אנה' עכ"ל. הרי דמפרש
 להדי' לא תתן לאעברה צארמיותא. ועיין צחדושי הלכות
 [מהרש"א] צמס' מגילה דף הנ"ל וז"ל: ויותר קשה מזה,
 צצפרשת אחרי צפסוק ומזרעך לא תתן להעביר למולך,
 פירוש צתי, ומזרעך לא תתן צתשמישת' לצד צת עממין
 למעצרי' לפולחנא וגו', שזה הפך משנתינו צשמעתין,
 דקתני דמאן דמפרש לה הכי משתקין אותו צנויפה.
 וצערוך צערך ארס יתייטצ התרגום לפירושו וע"ש עכ"ל.
 וכד עמדתי על הערוך מצאתי דאתא לידי משמע,
 הא דכתב הערוך ערך ארס וז"ל: צמגילה צסוף משנה
 דהקורא את המגילה, האומר ומזרעך לא תתן להעביר
 למולך, ומזרעך לא תתן לאעברא צארמיותא, פי' לא
 תתן מזרעך צאומה ידועה שמעצירין זרעם למולך, כגון
 ארמיים, שאתה גורם להעביר זרעך למולך. ומכלל דצרי

מן הראוי לשים על הלצ, ולהצונן צדרכים דרבנן,
 למה משתקין אותו צנויפה להא דמכנה

צעריות, הלא מצינו דוגמא לזה צגמ' צמס' סוטה (דף ל"ז
 ע"ב): דרש רבי יהודה צן נחמני מתורגמניה דרצי שמעון
 צן לקיש, כל הפרשה כולה לא נאמרה אלא צנואף ונאפת,
 ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וגו', צארור סגי
 ליה. אלא זה הצא על הערוה והוליד צן, והלך לצין עוצדי
 כוכבים, ועצד עצודת כוכבים, ארוין אציו ואמו של זה,
 סך גרמו לו עכ"ל.

מעמה לא ולמד, מה דדריש ר' יהודה צן נחמני
 מתורגמני' דר"ש צן לקיש דרשה כזה, ואפ"ה לא היו
 משתקין לי', אעפ"י שהוציא הקרא מפשוטו, וכאן המכנה
 עריות למה משתקין אותו, מה זו שתיקה שהיו משתקין
 לי'.

ולכאורה הי' אפשר לומר, דע"כ הקרא ארור האיש
 אשר יעשה פסל ומסכה דחיק ואוקמי' אנפשי', מכח
 קושי' אשר צארור סגי לי'.

[ה] כ"כ גם ברצוף אהבה (אלגאזי) והעמים כן בלשון הפיסקי תוספות, וכ"כ האוהחה"ק בראשון לציון. ועיי' שו"ת בנין
 ציון החדשות (סי' קנ"ב).

אותו, מדרשא דדרש ר' יהודה בן נחמני, שמפרש כל הפרשה כולה לא נאמרה אלא בנאפה ונאפת וכו', ארור האיש הזה אשר יעשה פסל ומסכה וגו', קאי על הבא על ערוה והוליד בן ועצד ע"א, דלא משתקין אותו. דלפי פ"י הערוך חילוק ידענא, גבי מוזרעך לא תתן וגו' איכא למיטעי, למולך דוקא קאמר, משמע לשאר אומות מותר, מש"ה משתקין. אכל גבי ארור האיש וגו', דכולל איסור, וקאמר הבא על ערוה והוליד בן לע"א סתמא קאמר, משמע דאכל אומות קאי, לכן אין משתקין אותו.

משמע, ששאר האומות שאין מעצירין מזרעם למולך, מותר, לפיכך משתקין אותו בנזיפה. אלא פ"י הכתוב כדמנא דבי ר' ישמעאל, בישראל הבא על (ארמית) [הגויה] והוליד בן לע"א הכתוב מדבר, דלא שנה מולך משאר בתי ע"א עכ"ל. דון מינה דטעמא דמשתקין אותו היינו הואיל ... להעציר למולך, דיש מקום לטעות, דווקא לאומות שמעצירין מזרעם למולך הוא דאסור, אכל לשאר אומות מותר.

ומעתה מידי הרהור יאננו, הא שהקשיתי לעיל, מ"ש דגבי האומר מזרעך לא תתן להעציר למולך דמשתקין

*

שם: המכנה בעריות משתקין אותו. תני רב יוסף. קלון אביו וקלון אמו.

שבא על אמו. אמרה לו אמו, כלום יש לך הנאה ממקום שינאח ממנו, אמר לה כלום אני עושה אלא להכעיס את בוראי וכו' עכ"ל. לפ"ז אף למ"ד שבא על אמו, פשט ידו בתורתינו הקדושה, והי' מכנה בעריות, ומפרש קלון אביו וקלון אמו, ומשתקין אותו וק"ל.

הנה מנינו שאמון הרצה לפשוע וצא על אמו. כמאמר הקרא כי הוא אָמוֹן הַרְבֵּה אֲשָׁמָה (דברי הימים ב' לג, כג). דעיין במס' סנהדרין צפ' חלק (דף ק"ג ע"ב): אמון צא על אמו, שנאמר כי הוא אמון הרצה אשמה. רבי יוחנן ורבי אלעזר, חד אמר ששרף את התורה, וחד אמר

*

שם: האומר ומוזרעך לא תתן להעביר למולך (ויקרא יח, כא), תנא דבי ר' ישמעאל, בישראל הבא על הכותית והוליד מנה בן לע"א הכתוב מדבר עכ"ל.

בן אלא חזקיהו עכ"ל. דהנה לכאורה יפלא, האיך עלה על דעתו לשלוח יד בתורתינו הקדושה, הלא בקרא כתיב ומזרעך לא תתן להעציר למולך, אע"כ ז"ל דהי' מפרש הקרא, בישראל הבא על הכותית והוליד ממנה בן לע"א הכתוב מדבר וק"ל.

הנה אחז המלך הרצה לפשוע, והי' מפרש הקרא באופן הזה, דעיין במס' סנהדרין (דף ס"ג ע"ב) וז"ל: אף חזקיה מלך יהודה ציקש אביו לעשות לו בן, פרש"י: לשורפו באש כמו הספרים. אלא שסכתו אמו סלמנדרא, פרש"י דז"ה סלמנדרא: חיה קטנה וכו', ובאחז מנינו כתוב גם את בנו העציר באש, ולא מנינו לו

*

שם: אמר רבי זירא, האומר שמע שמע, כאומר מודים מודים דמי. מיתבי, הקורא את שמע וכופלה, הרי זה מגונה. מגונה הוא דהוי, שתוקי לא משתקינן ליה. לא קשיא, הא דאמר מילתא ומילתא ותני לה, הא דאמר פסוקא פסוקא ותני לה עכ"ל. פרש"י אמר מילתא ותני לה, כל תיבה אומר ושונה, אין כאן משמעות שתי רשויות, אלא מגונה וסבל הוא עכ"ל.

ועי' בהרי"ף במס' ברכות [דף כ"ג ע"ב מדפה"ס] וז"ל: מודים מודים משתקים אותו, וכל האומר שמע שמע כאילו אומר מודים מודים. והני מיילי בדאמר מילתא ומילתא ותנייה, אבל הקורא פסוק מק"ש וכופלו, הרי זה מגונה, אבל שתוקי לא משתקינן ליה עכ"ל.

ופי' (הר"ן) [הרבינו יונה] וז"ל: וכל האומר שמע שמע כאילו אומר מודים מודים דמי. ואמרי' בגמ', הא דאמר מילתא ומילתא וכופלה, הא דאמר פסוק פסוק וכופלו. ופי' הר"ף ז"ל, דכשאמר מילתא ומילתא משתקינן ליה, דדמי לב' רשויות, וכשאמר כל הפסוק וכופל אח"כ, מגונה הוא דהוי, אבל שתוקי לא משתקינן ליה. ורבני צרפת ז"ל מפרשים בהפך, שאם אמר כל הפסוק וכופלו, משתקינן אותו, אבל כשאומר מלה אחת בלבד וכופל, אין משתקינן אותו, דדמי כמו שלא כוון תחלה, וחוזר פעם אחרת בכונה. ולפי זה הפי' קשה, מה שנהגו לכפול בסליחות פסוק של שמע ישראל, אלא שאומרים שכיון שמנהג אבותיהם בידיהם מכמה שנים, ואומרים אותו כל הקהל, מוכחא מילתא שאינם עושין לכוונת ב' רשויות, ולא היישי' להכי. וכן מה שאומרים כמה פעמים ה' הוא האלהים, כיון שמצינו שהפסוק כופל אותו, אין לחוש עכ"ל.

פסוקא פסוקא, ולזה משתקינן אותו, דאלת"ה לא מקשה הש"ס מידי מר' זירא, משום דהתם קאמר שמע שמע, היינו מלה מלה, דמיחזי כשתי רשויות, משא"כ פסוקא פסוקא. אצל אי אמרינן דר' זירא נמי מיירי מפסוקא פסוקא, דמחזי כשתי רשויות, מקשה שפיר. וזהו מדייק רש"י צלחות לשונו, שמע שמע פסוקא פסוקא ותני לה, דמיחזי כשתי רשויות וק"ל.

ולוי נראה להצאי ראוי לפרש"י, מגמ' דמס' סוכה (דף נ"ג ע"ב) וז"ל: אנו ליה וליה עינינו. איני והאמר רבי זירא כל האומר שמע שמע כאילו אמר מודים מודים, אלא הכי אמרי, המה משתחיים קדמה, ואנו ליה אנחנו מודים, ועינינו ליה מיחלות עכ"ל. פרש"י שמע שמע פסוקא פסוקא ותני לה עכ"ל. הרי להדי' דמקשה הש"ס מר' זירא שאסור לכפול

*

עוד שם: אמר רבי זירא, האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי וכו'. אמר ליה רב פפא לרבא, ודלמא מעיקרא לא כיון דעתיה, והשתא כיון דעתיה. אמר ליה, חברותא כלפי שמיא, אי לא מכיון דעתיה, מחינא ליה בארזפתא דנפחא עד דמכיון דעתיה עכ"ל.

כלפי שמיא, אי לא מכיון מחינן ליה בארזפתא דנפחא עד דמכיון. ואי איתא דמותר לחזור לקרות בלחש, למה לא תי' לו אביי, דא"כ היה לו לחזור ולקרות בלחש, אלא ודאי דבכל גווי אסור לכפול וכו', ע"ש מה שרצה ליישב בדוחק. ולי נראה דמעיקרא דדינא לאו קושי' הוא כלל, דלפמ"ש בשם הר"ף, וז"ל: דכשאומר כל הפסוק וכופלו, מגונה הוא דהוי, אצל שתוקי לא משתקינן ליה, א"כ ז"ל דהרי"ף סובר הפי' של קושי' הש"ס הכי, שא"ל חצרותא כלפי שמיא, אי לא מכיון דעתיה מחינא וכו', פי' משום

והנה שיש עיון בש"ע או"ח (סי' ס"א סעי' ט') וז"ל: אסור לומר שמע צ' פעמים, צין שכולל התיבות שאומר שמע שמע צין שכולל הפסוק ראשון עכ"ל. וכי הט"ו [סק"ג] וז"ל: אסור לומר שמע כו'. בספר חסידים (סי' י"ח) כתב, אם לא קרא פסוק ראשון בכונה, יחזור ויקרא אותו בלחש, אצל לא בקול רם, שנראה כשתי רשויות ח"ו. וקשה לי ע"ז, דאמרינן בגמ', א"ל ר"פ לאביי, ודלמא מעיקרא לא איכוון דעתיה, א"ל חצרותא

דהא כשכופל הפסוק ז"פ מיחזי כשתי רשויות. משא"כ לפי הריף, משום דוקא כשכופל המלה ז' פעמים, הוא דמיחזי כשתי רשויות, אצל לא כשכופל כל הפסוק אלא רק מגונה הוי, א"כ שפיר י"ל החילוק זין קול רס לזלחש, וחילוק ידענא, דזלחש מותר דזוה מראה דעתו שלא כיון מתחילה, ורונה לקרות זחשאי כדי לכיון דעתו. ודוגמא לזה מנינו זמס' [זרכות דף ל"ד ע"ז], חזיף עלי מאן דמפרש חטאיה, פי' זקול רס, מפני הזרכות, שמודיעו לזרכות שלא הי' מכיון דעתו מתחילה וק"ל.

*

שם: אמר רבי חנינא, הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה, מכלל דיראה מילתא זוטרתה היא, אין לגבי משה רבינו מילתא זוטרתה היא, משל לאדם שמבקשין הימנו כלי גדול ויש לו, דומה עליו ככלי קטן, קטן ואין לו, דומה עליו ככלי גדול עכ"ל.

ופרש"י ד"ה חוץ מיראת שמים, אותה מסורה בידי אדם, שיהא הוא עצמו מכין לכו לכך, אף על גב שהיכולת בידו להכין לבבנו אליו, דכתיב הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל, ואומר והסירותי את לב האבן מבשרכם עכ"ל.

מה ה' אלהיך שאל מעמך כ"א ליראה, אטו יראה מלתא זוטרתא היא.

זאת ועוד אחרת כאן מסדר הש"ס, מכלל דיראה מלתא זוטרתא היא ותו לא, ומשני מיד אין לגבי משה מלתא זוטרתא היא, והתם זמס' זרכות מסדר הש"ס זלשון אחר, אטו יראת שמים מלתא זוטרתא היא, והא"ר חנינא אמר רש"י, אין לו להקצ"ה צצית גזיו אלא אורז של יראת שמים, שנא' יראת ה' היא אורזו.

ותו איכא למידק, הוי לי' להקשות קראי אהדדי, דקאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כ"א ליראה, והכתיב יראת ה' היא אורזו.

ועוד קשי' דר' חנינא אדר' חנינא, דכאן אמר הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, וזמס' ז"מ (דף ק"ד ע"ב), דקאמר הש"ס והסיר ה' מנך כל חולי, אמר רב, זו עין וכו', ור' חנינא אמר, זו זינה, דא"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מנניס פחים, שנא' נניס פתים זדרך עקש שומר נפשו

דהוא הי' קורא זקול רס ז' פעמים, משא"כ הי' קורא זחשאי וזלחש, הי' מותר לו לעשות כן.

א"כ לא מקשה הט"ז על הספר חסידים מידי, דהוא סובר כהרי"ף כמו שהוא מפרש הקושי' הש"ס, [ד"ד]. משום דהי' קורא זקול רס ז' פעמים ... להיות מגונה זעיני הזרכות, משא"כ הי' קורא זלחש שאינס שומעים הזרכות לא הוי מגונה, והשתא יכול לכיון ומותר.

דזלמא לרזני זרפת, דמפרשי' שאס אמר כל הפסוק וכופל משתקין אותו, משום דמיחזי כשתי רשויות, א"כ אף זלחש אסור, דמה לי אס אומר זקול רס או זלחש,

ועיי' זמס' זרכות (דף ל"ג ע"ב) וז"ל: אמר רבי חנינא, הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים,

שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה, אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא, והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון זן יוחי, אין לו להקדוש זרוך הוא צצית גזיו, אלא אורז של יראת שמים, שנאמר יראת ה' היא אורזו. אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא, דאמר רבי חנינא, משל לאדם שמזקשים ממנו כלי גדול ויש לו, דומה עליו ככלי קטן, קטן ואין לו, דומה עליו ככלי גדול.

פרש"י הכל בידי שמים, כל הזא על האדם זיד הקדוש זרוך הוא; כגון ארוך, קצר, עני, עשיר, חכם, שוטה, לזן, שחור, הכל בידי שמים הוא, אצל זדיק ורשע אינו זא על ידי שמים, את זו מסר זידו של אדם, ונתן לפניו שתי דרכים, והוא יבחר לו יראת שמים עכ"ל.

כאן נמצא וכאן הי', פתחון פה לדבר זבר, למה לא מקשה מיד ולאלתר אקרא גופי', דקאמר ועתה ישראל

יִרְתַּק מִהֶסֶם (משלי כב, ה).

אִיצְרָא קוּשִׁי זו יֵשׁ לִישָׁב, דְּעִיין צַמֶּס' כְּתוּבוֹת (דף למ"ד ע"א), שֶׁהַרְגִישׁ תּוֹס' צוּ הַקּוּשִׁי, וּ"ל צַדִּיק הַכֹּל צִדִּי שְׁמִים חוּץ מִנִּינִים פָּחִים וְכוּ': וְהָא דְקָאֵמֵר הַכֹּל צִדִּי שְׁמִים חוּץ מִירָאֵת שְׁמִים, אִין עֵינֵינוּ לְכַאן, דְּהַתֶּם קָאֵי עַל הוּלַד צַמְעֵי אִמּוֹ (גדה טז:), שְׁגוֹרִין אִם יֵהָא עֵינֵי אִו עֵשִׂיר, גְּבוּר אִו חֲלָשׁ, טַפֶּשׁ אִו חֲכָם, אֲבָל לְדִיק וְרַשָּׁע לֹא, וְהַכֹּא מִיִּירֵי צַמְאוֹרְעוֹת הַבָּחוֹת עַל הָאֲדָם עַכ"ל.

וְלִזְהָ כִּיּוֹן רַשִׁי צַמֶּס' צַרְכוֹת, וּ"ל: הַכֹּל צִדִּי שְׁמִים, כֹּל הַבָּא עַל הָאֲדָם צִיד הַקְּדוּשׁ צַרוּךְ הוּא; כְּגוֹן אֲרוּךְ, קָנָר, עֵינֵי, עֵשִׂיר, חֲכָם, שׁוֹטֵה, לְצַן, שְׁחוֹר, הַכֹּל צִדִּי שְׁמִים הוּא, אֲבָל לְדִיק וְרַשָּׁע אִינוּ צָא עַל יְדֵי שְׁמִים, אֵת זו מִסַּר צִידוֹ שֶׁל אָדָם, וְנִתַּן לְפָנָיו שְׁתֵּי דְרָכִים, וְהוּא יִצְחַר לוֹ יִרְאֵת שְׁמִים עַכ"ל.

וְהֵן הֵן דְּצַרֵי הַתּוֹס', דְּהַתֶּם קָאֵי עַל הוּלַד צַמְעֵי אִמּוֹ, שְׁגוֹרִין אִם יֵהָא עֵינֵי אִו עֵשִׂיר וְכוּ', אֲבָל לְדִיק וְרַשָּׁע לֹא וְכוּ'.

וּמָה שֶׁהַקְּשִׁינוּ עֲלֵמֵינוּ לְדַעַת, לְמָה לֹא מִקְּשָׁה קִרְאֵי אֶהְדְּדֵי. יֵשׁ לוֹמֵר לְדַק"מ, דְּאֵי לֹא הָא דְר' חֲנִינָא, דְּקִרְאֵי י"ל הָא דְקָאֵמֵר מָה ה' אֱלֹהֵיךְ שׁוֹאֵל מִעֲמֶךָ כ"א לִירְאָה, הוּא יִרְאֵת עוֹנֵשׁ, וְהַקְּרָא יִרְאֵת ה' הֵיא אֲוֹרְרוֹ, אִם הוּא עוֹבַד מֵאֲהַבְהָ. דְּעִיין צַמֶּס' סוּכָה, דְּחִילוּק יִדְעֵנָא צִין עֲבַד מֵאֲהַבְהָ לְעוֹבַד מִירְאָה, שׁוּזָה תְלוּי לְאֲלָף דוּר, וְהַעוֹבַד מֵאֲהַבְהָ תְלוּי לְאֲלָפִים דוּר. דז"ל (בדף ל"א ע"א): ר' שְׁמַעוֹן בֶּן אֲלֵעָזָר אָמַר, גְּדוֹל הַעוֹשָׂה מֵאֲהַבְהָ יוֹתֵר מִן הַעוֹשָׂה

מִירְאָה, שׁוּזָה תְלוּי לְאֲלָף דוּר, וְזֶה תְלוּי לְאֲלָפִים דוּר וְכוּ' עַכ"ל. וְע"שׁ צַפְלָפוּלָא דַּש"ס, אֵי אִיוֹב הֵי עוֹבַד מֵאֲהַבְהָ אִו מִירְאָה.

אֲמַנֶּם הַשְׁתֵּא דַּרְחֵי חֲנִינָא הַכֹּל צִדִּי שְׁמִים חוּץ מִירְאֵת שְׁמִים, ע"כ לֹא קָאֵי אִירְאֵת עוֹנֵשִׁין הַפּוֹרְעֵנוּיִת, כִּי אֲלָקִים עָשָׂה שִׁירְאוֹ מִלְּפָנָיו, אֲרִי' שֶׁאֵג מִי לֹא יִרְאֵ, וְקוֹל שׁוֹפֵר צַעִיר וְהַעֵם לֹא יִחַרְדוּ, וְכֵן הַקּוֹלוֹת וְצַרְקִים וְרַעֲמִים כְּדֵי לְפַשׁוּט עַקְמוּמוֹת שְׁצַלְבָא, וְאִיךְ יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת ר' חֲנִינָא לוֹמֵר, שְׁמוֹרָא זו מִירְאֵת הַעוֹנֵשׁ לֹא צִדִּי שְׁמִים הֵיא, אֲבָל ע"כ דְּקָאֵי אִירְאֵת ה' מֵנַד הַאֲהַבְהָ, וְלֹא מִחַמַּת יִרְאָה. וְכֵן מִדִּיק רַשִׁי לְהַדִּי' חוּץ מִירְאֵת שְׁמִים, אִוְתָה מִסוּרָה צִדִּי אָדָם, שֵׁיָהָ הוּא עֲלֵמּוֹ מִכִּין לְבוּ לְכַךְ וְכוּ'.

וְע"ז מִקְּשָׁה הַגַּמ', מִכֻּלָּא דִירְאָה מִלְתָּא זוֹטְרַתָּא הֵיא, וּמִכֻּלָּא אֲתַמֵּר מִדְּצַרֵי ר' חֲנִינָא, שֶׁאֵמֵר הַכֹּל צִדִּי שְׁמִים חוּץ מִירְאֵת שְׁמִים, וְיִלִּיף מִקְּרָא מָה ה' אֱלֹהֵיךְ שׁוֹאֵל מִעֲמֶךָ כ"א לִירְאָה, ע"כ מִיִּירֵי הַקְּרָא מִירְאֵת ה' מֵאֲהַבְהָ, וְלִכֵּן אָמַר כ"א לִירְאָה, מִשְׁמַע דְּמִלְתָּא זוֹטְרַתָּא הֵיא. וּמִקְּשָׁה הַכֹּא צַמֶּס' מַגִּילָה בְּקִרְרָה, וְסַמֵּךְ עֲלֵמּוֹ עַל מָה שֶׁקְּדַמּוּ רַבָּנֵן צַמֶּס' צַרְכוֹת (דף ל"א ע"ב), וְשֶׁם מִקְּשָׁה ר' חֲנִינָא אֲדַר' חֲנִינָא, וְשֶׁם אָמַר בְּהַדִּי' אִין יִרְאֵת 'שְׁמִים' מִלְתָּא זוֹטְרַתָּא הֵיא, רַחֵם לוֹמֵר שֶׁהוּא מִתִּירָא מֵהַיּוֹשֵׁב צַמֶּס' מִירְאֵת הַאֲהַבְהָ יִתְצַרְךְ.

וְיִתֵּר הַדְּצַרִים הֵן שְׁמֵן הַרְאוּי לְשִׁים עַל לְבַב צַפְסָקָא זו, שִׁים עֵיוֹן וְרַעֲיוֹן דְּצַרֵי חִידוּשֵׁי גַאז"ל צַמְהַרַּש"א וְצַהֲרֵי"ף צַמֶּס' צַרְכוֹת וְעִי"ש.

*

עוד שם: אמר רבי חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה מכלל דיראה מילתא זוטרתא היא אין לגבי משה רבינו מילתא זוטרתא היא עכ"ל.

מִלְתָּא דִּיצַר הַכְּתוּב פ' רָאֵה, עֵשִׂיר הַעֲשִׂיר אֵת כָּל תְּבוּאוֹת זְרַעְךָ וְגו' וְאֲבָלָת לְפָנָי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשִׁבְּן שְׁמוֹ שָׁם מַעֲשִׂיר דְּגִנְךָ תִּירְשָׁה וְיִצְתָּרְךָ וּבְכֹרֹת בְּקִרְךָ וְצִאֲנָךָ לְמַעַן תִּלְמַד לְיִרְאָה אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים (דברים יד, כב-כג), וְאִין הַמִּקְרָא יוֹלָא מִיִּדֵי פֶשׁוּטוֹ, ע"י אֲכִילַת מַעֲשֵׂר שְׁנֵי שְׁאוּכֵלִים צִירוּשָׁלַיִם זוֹכִים יִשְׂרָאֵל לִירְאָה.

עִיין צַמֶּס' צַרְכוֹת (דף ל"ד ע"ב), וְשֶׁם מִקְּשָׁה הַרִי"ף [צַעִין יַעֲקֹב] וּ"ל: וְעוֹד קֶשֶׁה לְהַלּוֹם מָה שְׁתִּירֵךְ אִין לְגַבֵּי מִשָּׁה מִלְתָּא זוֹטְרַתָּא דְּלַגְבֵּי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פִּיּוּ הַמְדַבֵּר אֱלִיהֶם גְּדוֹלָה הֵיא וְאִיךְ שׁוֹאֵל מֵהֶם צִלְשׁוֹן מָה שׁוֹאֵל דְּצַר שֶׁהוּא גְדוֹל הַעֲרֵךְ עַכ"ל. וְנִרְאָה לִישָׁב דוּדְאֵי לְגַבֵּי יִשְׂרָאֵל הֵיא מִלְתָּא זוֹטְרַתָּא, כִּי צַרָּה הַקְּבָצָה תְּצַלִּין לְזֶה לִירְאָה אִוְתוֹ כֹּל הַיָּמִים, דְּמִקְרָא

לישראל היא היראה מלתא זוטרתא מכח קיום מנות אכילת מעשר שני צירושלים, אמנס לגבי משה למה היא מלתא זוטרתא היא.

וי"ל מכח שהי' עניו מכל אדם אשר על פני האדמה, זכה ליראה. ועיין במס' ע"ז (דף כ' ע"ב) תורה מציאה לידי זריות וכו' ענוה מציאה לידי יראת חטא. וע"ש בתוס' [בד"ה ענוה מציאה] שמפלפל שם לגרסת הירושלמי דגרס איפכא יראה מציאה לידי ענוה, ומיישב דקצר כריב"ל דקצר ענווה גדולה מכולן ע"ש באריכות וק"ל.

לפ"ז יראה מלתא זוטרתא היא לגבי ישראל, כיון שישראל נכנסו לארץ ומעשרין מעשר שני ואוכלין צירושים עי"כ באין לידי יראה.

ואם נפשך לומר לפ"ז מאי מקשה הש"ס אטו יראה מלתא זוטרתא היא, י"ל לפי הנחה זו [דכוונת הגמ' ד] יש להקשות על משה רבינו ע"ה שלא יכנס לארץ, למה ועל מה היראה קטנה צעינו. ומקשה הש"ס חדא מגו תרתי ממ"נ.

ועל זה מיישב הש"ס אין לגבי מלתא זוטרתא היא, ודאי

* * *

ספר
מגילת ספר

עמ"ס מגילה

פרק רביעי

בני העיר

דף כ"ה ע"ב

במתניתין: בני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחין בדמיו בית הכנסת בית הכנסת לוקחין תיבה תיבה לוקחין מטפחות מטפחות יקחו ספרים לוקחין תורה אבל אם מכרו תורה לא יקחו ספרים ספרים לא יקחו מטפחות וכו' עכ"ל.

דידי קאתו אי בעינא מזבנינא לה. ותמן תנינן במס' כתובות (דף ד' ע"א) וז"ל: אמר רב אשי האי מתא מחסיא דמפקא מכרך ומפקא מכפר וכו' עכ"ל. הרי לפניך דרב [אשי] הוא המ"ד דסוצר דמתא מחסיא אפקי' מכפר ואפקי' מכרך. לפ"ז יפלא מאד למה לי' לר' אשי למיתלי טעמא כיון דאדעתא דידי קאתו לכן שרי לזבני תיפוק לי' בלאו הכי שרי לזבני דר' שמואל בר נחמני לא קאמר אלא דשל כרכים אסור לזבני אצל מה דאפקי' מכרך שרי ולענין מאי קאמר כיון דאדעתא דידי קאתו.

אלא ודאי דהיינו טעמא משום דלר' (ישמעאל) [שמואל בר נחמני] קשי' רישא אסיפא, דברישא קאמר לא שנו אלא של כפרים משמע דמאי דמפקא מכפר אסור לזבני ובסיפא קאמר אצל של כרכים לא משמע כרך דוקא אסור לזבני ומה דמפקי' מכרך שרי. וכיון דכן הוא דאיכא למימר לחומרא ולקולא לחומרא פסקינן. נמנא מחסי' דמפקי' מכרך אסור לזבני, ושפיר קאמר ר' אשי כיון דאדעתא דידי קאתי אי בעינא מזבנינא לי' אצל בלא"ה לא הי' מצי לזבני וק"ל.

אף כאן צמתני' דאיכא למימר לחומרא ולקולא לכן פסק הבעל המאור לחומרא דבעינן מעלי דוקא.

איבא לאקשוני רישא אסיפא דכולה רישא שמעינן מינה היכא דלא מעלי לה אסור וסיפא דקתני אצל מכרו תורה לא יקחו ספרים שמעינן מינה דלא בעינן עלויי אלא בדומה נמי שרי.

ועיין בצעל המאור וז"ל: [כתב הר' אפרים ז"ל הא מתני'] קשיא רישא אסיפא דכולה רישא שמעינן מינה היכא דלא מעלי ליה אסור וסיפא דקתני אצל מכרו תורה לא יקחו ספרים שמעינן מינה דלא בעינן עלויי וכיון דקשיא רישא אסיפא ליכא למשמע מיניה אי מעלין דוקא אי מורדין דוקא אלא מדקא אמרי' לקמן בענין ס"ת כיון דלא קא מעלי ליה אסור אלמא מעלין דוקא ואידי דתנא רישא ספרים לוקחין צדמיהן תורה דדוקא תורה ולא ספרים תנא נמי סיפא ספרים לא יקחו מטפחות ולעולם אפי' ספרים לא יקחו צדמיהן ספרים אלא תורה עכ"ל.

היולא מזה היכא דאיכא למימר לחומרא או לקולא לחומרא מקשינן. ויגעתי ומנאתי סעד וסמך לדבריו דאזלינן לחומרא דלקמן אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן לא שנו אלא צית הכנסת של כפרים אצל צית הכנסת של כרכין לא [כיון דמעלמא אהו ליה לא מנו מזבני ליה דהוה ליה דרבים]. אמר רב אשי האי צי כנישתא דמתא מחסיא אף על גב דמעלמא אהו לה כיון דאדעתא

*

בגמרא מציינן הש"ס בית הכנסת לוקחין תיבה וכו'. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן לא שנו אלא בית הכנסת של כפרים אבל בית הכנסת של כרכין כיון דמעלמא אתו ליה לא מצו מזבני ליה דהוה ליה דרבים עכ"ל.

ונגעים והתניא יכול יהיו צתי כנסיות וצתי מדרשות מטמאין בנגעים תלמוד לומר וצא אשר לו הצית מי שמיוחד לו יצאו אלו שאין מיוחדין לו לא קשיא וכו' הא דאית צה צית דירה הא דלית צה צית דירה ואי בעית אימא הא דלית צה צית דירה והא דכרכים והא דכפרים וכו' עכ"ל.

והנה אקרקפתא דגזר' מונח לחקור בשצבע חקירות גדולה חיקר הלז מנא לי' הא לר' שמואל בר נחמני לחלק בין כרכים לכפרים מאין מונח דין זה. ונריך לומר דר' שמואל בר נחמני יונח בסמוכין אשר צידו דעיין במס' יומא (דף י"א ע"ב) אשר ז"ל: וצית הכנסת מי מטמאין

אלא מחוורתא כדשנין מעיקרא ופרש"י דאית צ"י דירה עכ"ל. לפ"ז לכללא קמא קמהדרינן מנא לן לחלק ואי משום הני תרי מתני' דסתרי אהדדי י"ל פירוקא דש"ס דקאי אליבא דמסקנא והוא זה הא דאית צ"י בית דירה והא דלית צ"י בית דירה.

ואם נפשך לומר דר' שמואל בר נחמני לא חש להאי תירוץ ותפס תירוץ ראשון שצ"ס דמחלק צ"י כרכים לכפרים. א"כ תקשי לדידי' הנחית לן חדא דהני תרי מתני' איכא לאשנוויי צהכי אצל אחתי קשה אינך תרי מתני' אהדדי דכפריך הש"ס התם ודכפרים מטמא צנגעים והתני' לאחזיה עד שיכבשו אותה וכו'.

*

שם: מיתיבי אמר רבי יהודה מעשה בבית הכנסת של טורסיים שהיה בירושלים שמכרוהו לרבי אליעזר ועשה בה כל צרכיו והא התם דכרכים הוה ההיא בי כנישתא זומי הוה ואינהו עבדוהו וכו' עכ"ל.

ולא פריך מהני טרסיים וטעמא צעי וז"ל משום דהתם ממאן הש"ס צהאי פירוקא לחלק צ"י אינהו עבדי משום דאם איתא להאי סברא יפלא מאי מקשה הש"ס הני תרי מתני' אהדדי דקארו לה מאי קארו לה הא ע"כ מחילוק ידע צ"י אינהו עבדי וכו' אלא ודאי ליתא להאי סברא כן כריך לומר.

איצרא עדיין יש לבעל דין לחלוק ולומר היא גופה קשי' הא חנן חזינן דמכרוה הני טרסיים וא"כ ע"כ כריך לחלק צ"י אינהו עבדי ולקבעא קמא קמהדרינן מאי מקשה מהני מתני'.

*

שם: אמר רב אשי האי בי כנישתא דמתא מחסיא אף על גב דמעלמא אתו לה כיון דאדעתא דידי קאתו אי בעינא מזבנינא לה מיתיבי אמר רבי יהודה מעשה בבית הכנסת של טרסיים שהיה בירושלים שמכרוהו לרבי אליעזר ועשה בה כל צרכיו והא התם דכרכים הוה ההיא בי כנישתא זומי הוה ואינהו עבדוהו וכו' עכ"ל.

הכנסת של טרסיים דכרכים הוי ואפ"ה מכרוהו. ויש לומר לעיל לא הי' מצי למפרך מצית הכנסת של טרסיים דהוי אמינא זיל בתר טעמא מ"ש דכרכים לא מנו למכרוהו והני תרי טעמא נינהו יש מפרשים דהיינו טעמא דכיון דמעלמא קאתי לה רצים הוילאו צבנינא ושמא יש

הרי שלך לפניך דמחלק הש"ס צ"י כרכים לכפרים דשל כרכים לא מיקרי מיוחד ואין מטמא צנגעים לפ"ז אינו יכול למכרו דהא צהא תליא, ושל כפרים מטמא צנגעים וגם יכול למכרו. לפ"ז אף כאן אליבא דר' שמואל בר נחמני אנו נימא הא דמחלק הכא צ"י כרכים לכפרים היינו טעמא דקשה לו הני תרי מתני' אהדדי דכפריך הש"ס התם כריך לאשנוויי דחילוק ידענא צ"י כרכים לכפרים וע"ז אמר ר' שמואל וכו' לא שנו אלא של כפרים אצל של כרכים אסור למכור.

אמנם כד מעיינת התם אל העומק הלכה ותמנא דאליבא דאמת ליתא להא תירוץ דצמסקנא משני הש"ס

לפ"ז לכללא קמא קמהדרינן מנא לי' לר' שמואל בר נחמני לחלק צ"י כרכים לכפרים ואי משום הני תרי מתני' דסתרי אהדדי דלמא חילוק ידענא צ"י אינהו עבדוהו לאחרים מסייעין צהדייהו וע"כ כריך לאשנוויי הכי משום קושי' הש"ס הא צ"ה של טרסיים שהי' צירושלים שמכרוהו לר' אליעזר ועשה צה כל צרכיו וזו הוי צית הכנסת של רצים ואפ"ה מכרוהו אע"כ ז"ל כדמשני הש"ס דאינהו עבדי לפ"ז אף כאן גצי תרי מתני' נמי איכא לחלק צהכי ומנא לך לחלק צ"י כרכים לכפרים. ואף גם אש"ס דהתם איכא לתמוה דהתם שתיק הש"ס

איכא לאקשוויי

למה נטר הש"ס עד הכא בתר דאמר ר' אשי האי צ"י מתא מחסיא כיון דאדעתא דידי קאתו וכו' והדר פריך מצ"ה של טרסיים ה"ל להקשות לאלתר ומיד לעיל מינה אמימרת דר' שמואל בר נחמני דמחלק צ"י כרכים לכפרים הא צית

וי"ל דכאן אמר הש"ס דמעשה הי' צבית הכנסת של טרסיים שמכרוהו לר' אליעזר ועשה זה כל זכריו אם כן נעשה כהיתר ולכך נקט דוקא צית הכנסת של טרסיים ולא צ"ה אחר.

אמור מעתה דמכאן מוכח דלורפי נחושת ריחן רע ואין יכולין לעלות עם חזריהם והכא מפרש רש"י טרסיים לורפי נחושת נמנא טרסיים ריחן רע ולא שייך למימר דעל דעת רבים זונים אותה משום דרבים לא אהו להם מפני ריח רע מש"ה ליכא לאקשווי טרסיים דכרכים נינהו ואפ"ה מכרוהו ד"ל מש"ה מותר למכרו דרבים לא אהו להם כך הוי מצי לשנויי בלא אמירת ר' אשי אבל השתא דאמר ר' אשי האי צי כנישתא דמתא מחסיא כיון דאדעתא דידי קאתו אי בעינא מזבנינא תיפוק לי' מאי נפקא מיני' בזה אי אדעתא דידי קאתו או לא היכי שרי לזבני דלמא מתחלה אקדשי' על דעת רבים אלא ע"כ ז"ל דאידיך טעמא הוא עיקר דרבים הו"א צבנינה ושמא יש אחד צסוף עולם וחלקו מעכב מש"ה קאמר ר' אשי כיון דאדעתא דידי קאתו פי' שנותנים לי לעשות צו כפי רצוני אי בעינא מזבנינא דזה שייך גם בכנישתא של טרסיים דאפשר דרבים הו"א צבנינה ושפיר קפריך והא צי' כנישתא של טרסיים דכרכים הם ואפ"ה מכרוהו לר' אליעזר וק"ל.

ואי אישר חילי ה"א דצאמת כיוונו תוס' לזה והן הן הדברים דז"ל צד"ה כיון דמעלמא קאתו לה: נראה לפרש הכי כיון שרוב בני אדם רגילים ללכת שם להתפלל אף על פי שאין נותנים כלום צבנינו מכל מקום כיון דלדעת אותן רבים נעשה חמורה קדושתו ואין יכולין למוכרו ועוד יש לפרש כיון שרבים נותנים צבנינו וצשאר זכריו וצסמוך נמי דקאמר רב אשי דאדעתא דידי קאתו היינו ממה שנותנים צו לעשות רצונו עכ"ל.

דלכאורה יפלא לענין מאי הציא הא דר' אשי דאמר אדעתא דידי קאתו היינו ממה שנותנים צו לעשות רצונו ובהשקפה ראשונה זה הוי כשפת יתר.

אבל לפי הנחה שהנחתי לק"מ דהתוס' צעי לתרזי קושי' הנ"ל שהקשיתי דה"ל לאקשווי הך מיתבי לאלתר אר' שמואל בר נחמני לזה מיישב תוס' בצחות לשונו וקאמרי דבתחילה נראה לפרש כיון שרוב בני אדם רגילים

אחד צסוף עולם שהו"א זה וחלקו מעכב לפי שאין בני עולם כפופין לצני עיר אבל אחרים פירשו דשל כרכים היינו טעמא דלא מצי מזבני מפני שהם זונים אותה על דעת כל עולם והרי הן כמקדישין אותן לכל. ועיין בתוס' וצהר"ן וצהר"ש באריכות.

ומעתה יש לומר לעיל לא הי' מצי למפרך מטרסיים דה"א דהאי טעמא הוא עיקר דמש"ה כרכים לא מצי מזבני מפני שהם זונים אותה על דעת כל עולם והרי הן כמקדישין אותן לכל והאי טעמא לא שייך גבי טרסיים דעיין במס' חגיגה (דף ד' ע"א) וז"ל: דתנן אחרים אומרים המקמץ והמנרף נחשת והצורסי פטורין מן הראייה משום שנאמר כל זכורך מי שיכול לעלות עם כל זכורך ילאו אלו שאינן ראויין לעלות עם כל זכורך. פרש"י: המנרף נחשת, שמנרפו צמקום שחופרין אותו מן הקרקע, כדמפרש צמסכת כתובות, וכל אלו ריחן רע, ואין יכולין לעלות עם חזריהם עכ"ל.

ועיין במס' חולין (דף נ"ז ע"ב) בתוס' ד"ה מטלית של טרסיים וז"ל: פי' הקונטרס לורפי נחשת וכן פירש הערוך והציא ראייה דאמר צמגילה פרק בני העיר (דף כו.) מעשה צבית הכנסת של טרסיים שהיתה צירושלים וצנוזיר פרק ג' (דף נב.) מעשה שהציא קופה מלאה עצמות מכפר טביא לצית הכנסת של טרסיים פירש צערוך ומסתמא מפני שצורפי נחושת מזוהמים כצורסקי ועל כן היה להם ציהכ"נ לצד וצפ"ק דע"ז (דף יז:) חכם של טרסיים אני אייתו ליה תרי קיבורי חד דשיתיא וחדא דערבא משמע דטרסי וגרדי חדא הוא וקשה דצפי' החליל (סוכה נא:) משמע דגרדיים צפני עצמן וטרסיים צפני עצמן ועוד דאמרי' באגדה דמגילה (דף יג:) צגתן ותרש שני טרסיים היו והיו מספרים צלשון טרסיים משמע שהיא אומה שיש לה לשון צפני עצמה עכ"ל.

וי"ל לכך הציאו עצמות לצ"ה של טרסיים כדאיתא צמסכת נזיר ולקמן (דף ק"ח ע"ב) משמע דלא יעשה כן שהרי אפי' עונש שמענו דז"ל: אמר רב אסי צית הכנסת שמחשצין צו חשבונות מלינין צו את המת מלינין סלקא דעתך לא סגי דלאו הכי אלא לסוף שלינו צו מת מצוה עכ"ל. וא"כ האיך הכניסו עצמות מתים לצ"ה של טרסיים

היו רשאים למוכרה דגזי אלכסנדרוס אפשר דרזים רגילים ללכת שמה והיכא היו רשאים למוכרה וי"ע.

ואפשר יש לומר באמת ירושלמי לא חש להאי טעמא כלל דכרכים יהיו אסור למכרו משום דרזים רגילים ללכת שמה והיינו טעמא דכתב לעיל וז"ל: ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן הדא אמרת בצית הכנסת של יחיד אכל צבה"כ של רזים אסור אני אומר אחד מסוף עולם קנוי זה עכ"ל. ולא קאמר נמי אידך טעמא משום דרזים רגילין ללכת שמה אלא נראה ללא סבר כלל האי טעמא ולכן אף דגרסינן אלכסנדרוס משני הש"ס היטב משום דאינהו עצדי לכך מותר למכרן.

וכיון דזכינו לדין דיתד תקוע הוא דאינהו עצדי דהיינו מכיסייהו בנו אותה ולא אחרים היו מסייעין אותם הדרא קושי' לדוכתי' מנא לי' לר' שמואל בר נחמני לחלק בין כרכים לכפרים ואי משום הני תרי מתני' דסתרי אהדדי דלמא חילוק ידענו היכא אי אינהו עצדי או אחרים מסייעין אותם.

ועם אלה הדברים יובן הא דפרש"י הכא דצנתינה תליא מלתא דז"ל בד"ה אכל של כרכין, הוה להו צתי כנסיות דרזים, והכל בעליהן, ואין בני העיר לצדם צעלים להם עכ"ל. והתם צמס' יומא פרש"י בד"ה דכרכים, שהוא מקום שווקים, ומתקבצים שם ממקומות הרבה, והיא עשויה לכל הצא להתפלל, ואין לה צעלים מיוחדים עכ"ל. משמע מהכא דטעמא משום דלרזים הקדישה ואע"ג דלא נתנו צנתינו אפ"ה אסור למכור. וחוצה גברא הוא להצין דזהו כמזמזכה שטרי לצי תרי מפני מה מפרש הכא הכי והכא הכי.

אכל לפי דרכינו אחיא שפיר דהכא פריך הש"ס מטרסיים וצריך לאשנויי אינהו עצדי ומוכח דצנתינה תליא מש"ה תפס רש"י הך לישנא ומפרש בכרכים לא משום דצנתינה תליא מלתא. אכל התם צמס' יומא לא מקשה הש"ס מטרסיים ולא חש להאי תירוץ דצנתינה תליא

ללכת שם אע"פ שאין נותנים צנתינו והאי טעמא לא שייך גזי טרסיים כנ"ל לכן רשאים למוכרו צית הכנסת שלהם ומש"ה לא הי' רוצה לפרוך מטרסיים לעיל מינה דה"א הא דטרסיים שרי למכור היינו משום דאין בני אדם רגילים ללכת שם דריחן ריחן רע.

אמנם עוד יש לפרש כיון שרזים נותנין צנתינו וצאח נרכיו ולזה מדייק וקאמר ובסמוך נמי דקאמר ר' אשי דאדעתא דידי דאתו היינו ממה שונתים צו לעשות רצונו. לכן פריך הש"ס בתר דאמר ר' אשי דאדעתא דידי דאתו תיפוק לי' מאי מהני אדעתא דידי דלמא מתחלה אקדשי' לרזים אלא ע"כ ז"ל דצנתינה תליא מלתא ופריך הש"ס שפיר צית הכנסת של טרסיים אפשר דרזים היו מסייעין אותם ונתנו צנתינו ואפ"ה מכרו. וע"ז משני הש"ס אינהו עצדי פירש אינהו עצדי ממעותם ולא אחרים מסייעין להם ולכן הי' מותר למכרם וק"ל.

אכן כל זה לפי גירסת תלמוד שלנו דגרסינן בה"כ של טרסיים הי' .. מאי משני הש"ס הא דטרסיים רשאים למוכרו דצין למר וצין למר היו מותר למכרו דזיל בתר טעמא כרכים מ"ש לא משום .. בני אדם רגילין ללכת שם להתפלל. לזה משני הש"ס זוטי הוי, כלומר מתחלה לא נעשו צציל אחרים אלא לצורך עצמן כיון דצורפי נחושת ריחן ריח רע ואין בני אדם הולכין אליהם ולכן הי' מותר למכרו. ואם נפשך לומר דאידך טעמא הוא עיקר דכרכים אסור משום דרזים הוסיאו צנתינה לכן משני הש"ס אינהו עצדי ולא היו אחרים מסייעין אותם ומותר הי' למוכרו^[א].

אכל לפי גירסת ירושלמי אשר ז"ל: והתני' מעשה בר"א בר' גדוק שלקח צ"ה של אלכסנדריים ועשה צה נרכיו אלכסנדריים עשו אותם משל עצמן וכו' עכ"ל. יפלא תינת אי אמרינן דטעמא דכרכים משום דרזים הוסיאו צנתינה שפיר קמשני אינהו עצדי אכל אי אמרינן אינך משום דרזים מצויין שמה קושי' הש"ס צמקומה עומדת היכא

[א] מחדש כאן ביאור מחודש בד' הגמ', דכד משני ההיא בי כנישתא זוטי הוה ואינהו עבדוה, הכוונה לשני תירוצים שונים. דאם תפרש הטעם דנעשה לרבים, כאן זוטי הי' ולא נעשית לאחרים. ואם תפרש הטעם משום דכו"ע מסייעים בבנינה, כאן אינהו עבדוה ממעות עצמם ולא קיבלו מעות מאחרים. שו"מ שכ"כ באוצר חיים (ברודא), נפש חיים (לאנדא). וע"ע בלשון הרשב"א.

משום דאי איתא להך סברא יפלא מאי פריך התם הני תרי מתני' אהדדי וכו' הא חילוק ידענו לכן ממאן רש"י בפירושו דהכא וקאמר דרצים צאין שם כלומר מתחלה אקדשי' על דעת רבים.

צרם היא גופה קשי' ה"ל להקשות התם מטרסיים כמו הכא ולישני התם כי היכא דמשני הכא וא"כ מאי מקשה הש"ס התם הני תרי צרייתות אהדדי דלמא חילוק ידענא וכו'.

ונפל מלתא צדעתי למימר דמש"ה לא פריך מטרסיים די"ל דלאו קושי' היא כלל דלקמן אמר רבא: אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו שצעה טובי העיר צמעמד אנשי העיר אבל מכרו שצעה טובי העיר צמעמד אנשי העיר אפילו למישתא ציה שיכרא שפיר דמי וכו' וכן פסק לקמן ר' אשי. לפ"ז ליכא לאקשווי מטרסיים משום דיש לומר דהתם איירי שמכרוהו צמעמד שצעה טובי העיר וק"ל.

ואם כך דרכה של תורה יפלא מאי פריך הש"ס הכא מטרסיים אדר' שמואל בר נחמני דלמא ר' שמואל בר נחמני איירי בלא מעמד שצעה טובי העיר וגם טרסיים איירי צמעמד טובי העיר וצממ"נ חדא מגו תרתי לא פלטית.

או כלך לדרך זו דלעיל מינה לא הי' מצי לקשות מצה"כ של טרסיים דה"א הא דטרסיים הי' מותר למכרו היינו טעמא דכבר הקדמנו שאין בני אדם רגילין ללכת שם משום דזורפי נחושת ריחן ריח רע לפ"ז צה"כ שלהם אפקא מכרך ומפקא מכפר. ויש לומר דצוה מודה ר' שמואל בר נחמני דשרי למוכרו דר' שמואל בר נחמני לא קאמר אלא כרך אסור לזבוי אבל מה דמפקא מכרך מותר למכרו. אבל השתא דקאמר ר' אשי הא צי כנישתא דמתא מחסיא כיון דאדעתא דידי קאתו אי צעינא מוצנינא לה. ועיין במס' כתובת (דף ד' ע"א) דר' אשי הוא המ"ד דסבר

דמתא מחסיא אפקא מכרך ומפקא מכפר דז"ל הש"ס שם: אמר רב אשי האי מתא מחסיא דמפקא מכרך ומפקא מכפר וכו' עכ"ל. לפ"ז יפלא למה לי' לר' אשי למימר כיון דאדעתא דידי קאתו אי צעינא מוצנינא לה תיפוק לי' בלא"ה שרי לזבוי ללא אסרוהו אלא כרך דוקא. אלא ודאי ע"כ מוכרח לומר דליתא להאי סברא ולא שרי למוכרו אלא כפר דוקא. ופריך שפיר מצ"ה של טרסיים שמכרוהו לר' אליעזר וק"ל.

ואחר הנחה זו יש מקום לפלפל בחכמה על פי הר"ן דהר"ן פי' אליצא דר' אשי וז"ל: כיון דאדעתא דידי קאתו אי צעינא מוצנינא לה כלומר צהדי ציבורא לאפוקי מדכרכין דצבורא לא מצי מוצני לי' עכ"ל. הרי לפניך דשצעה טובי העיר לצד לא מהני בצרכין אלא תרוייהו צעינן שצעה טובי עיר ואדעתא דידי קאתו. לפ"ז קשה אר' אשי דצריו סותרין זה את זה דהכא אמר ר' אשי כיון דאדעתא דידי קאתו כו' משמע דתרוייהו צעינן שצעה טובי עיר ואדעתא דידי ולקמן אמר ר' אשי לרבינא תילא גבי דצי כנישתא, זיל צביה משצעה טובי העיר צמעמד אנשי העיר וזרעה. אלמא דצרכין שצעה טובי עיר לצד מהני.

ולכן אחר מחילת כבוד תורתו נראה לי לפרש בע"א דכבר מלתי אמורה דמתא מחסי' אפקא מכרך ומפקא מכפר לפ"ז יש לומר דגבי מחסיא אדעתא דידי קאתו לחוד מהני דשרי לזבוי כיון דאפקי מכרך לא צעינן שצעה טובי עיר ובכרך עצמה מהני שצעה טובי עיר לחוד ואילו ואילו דצרי ר' אשי אלהים חיים.

ומעתה יפלא דצרי ר' שמואל בר נחמני קשי' אהדדי דמרישא דקאמר לא שנו אלא צ"ה של כפרים נשמע מינה דוקא צ"ה של כפרים שרי לזבוי אבל מה דמפקי מכפר אסור לזבוי וסיפא דקאמר אבל של כרכים אסור לזבוי משמע כיון דאפקא מכרך מותר לזבוי.

*

שם בגמרא: מיתבי א"ר יהודא מעשה בבית הכנסת של טרסיים שהי' בירושלים ומכרוהו לר"א וכו'.

רצה לפרש דצרכים לא מהני שצעה טובי עיר, דז"ל הרא"ש: אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו שצעה טובי העיר צמעמד אנשי העיר אבל מכרו שצעה טובי העיר

אלמא איירי שמכרוהו שצעה טובי עיר דצוה ר' שמואל בר נחמני מודה דשרי לזבוי. הגם דרא"ש הרגיש צוה ולכן

למא איירי שמכרוה בשצעה טווי עיר אלא ודאי
דכרכים לא מהני שצעה טווי עיר. אכל אכתי נריך
לעיין מנ"ל להמקשן להקשות דלמא שצעה טווי עיר
מהני למוכרו וצטרסיים איירי דזוני בשצעה טווי עיר
ונ"ע.

צמעמד אנשי העיר אפי' למישתי ציה שיכרא שפיר דמי
צצית הכנסת של כפרים איירי אכל של כרכים לא מהני מידי
טווי העיר למוכרו עכ"ל.

וקשה מנא לי' לחלק הכי אלא ע"כ ז"ל משום דקשה
לו קושי' שהקשיתי מאי פריך הש"ס לעיל מצטרסיים

*

עוד שם: מיתיבי בבית ארץ אחותכם אחותכם מיטמא בנגעים ואין ירושלים מיטמא בנגעים אמר רבי יהודה אני
לא שמעתי אלא מקום מקדש בלבד הא בתי כנסיות ובתי מדרשות מיטמאין אמאי הא דכרכין הוו וכו' עכ"ל.

קאמר הא והא רבנן ה"ל למימר צשינויי צתרא הא והא ר'
מאיר. אכל הכא קאמר ר' שמואל צר נחמני סתם לא שנו
וכו' שפיר מני למימר דקאי אליצא דר"מ ומנלן להקשות
מר' יהודא.

ועוד ידי נטוי' למימר דהתם נמי יש פתחון פה על קושי'
התוס' די"ל מש"ה קאמר הש"ס סתם הא ככרכים והא
ככפרים דצאמת מני לאוקמי אידי ואידי כתרוייהו כר"מ
או כרבנן ולכל אחד ואחד מני לאחלוקי צהכי דכפרים
מטמאין וכרכים אינן מטמאין ומר כדלית לי' ומר כדלית
לי'. וכי עלה על רעיונך להקשות קושי' שני' של תוס' אי
אידי ואידי אליצא דר"מ קאי וחילוק יש צין כרכים לכפרים
מאי פריך הש"ס לקמן ודכפרים מי מטמאין בנגעים
והתניא לאחזוהו כו' לימא ההיא רבנן. עיין לקמן כאשר
יתבאר שיטפת ורהיטת הש"ס צס"ד צאריכות. ותמנא
הנחה דהך צרייתא אחיא כר' יהודא והא דמחלק הכא צין
כרכים לכפרים הוא אליצא דר' מאיר.

וקשה מאי פריך מר' יהודא אדר' שמואל צר נחמני
דלמא ר' יהודא צאמת סצר כיון ששמע מרצו
ר' אליעזר שקנה צה"כ של צרסיים ועשה צה כל צרכיו
ש"מ דמותר למכור צ"ה של כרכים ולכן קאמר ר' יהודא
אני לא שמעתי אלא מקום מקדש צלצד. אכל ר' שמואל צר
נחמני קאי אליצא דר' מאיר דסצר של כרכים לא כדמשני
הש"ס התם צמס' יומא (דף י"ב ע"א) ואי צעית אימא הא
והא דלית צה צית דירה והא דכרכים והא דכפרים. ויש
לומר דזה קאי אליצא דר"מ. הרי לפניך דר"מ סצר של
כרכים אינה מטמא בנגעים ואסור לצוני.

ואל תשיצני קושי' התוס' אשר ז"ל שם צד"ה הא
דכרכים וכו': לכאורה תרוייהו כרבנן מוקי להו דאי אידי
ואידי כרבי מאיר אס כן כיון דאיציעת אימא קמא אידי
ואידי כרבנן מוקי להו והשתא מוקי תרוייהו כר' מאיר
הוה ליה למימר ואי צעית אימא אידי ואידי כר"מ עכ"ל.
די"ל דהתם פריך הקושי' שפיר הואיל דצשנויי קמא

*

שם בגמרא: מיתיבי בבית ארץ אחותכם אחותכם מיטמא בנגעים ואין ירושלים מיטמא בנגעים אמר רבי יהודה
אני לא שמעתי אלא מקום מקדש בלבד הא בתי כנסיות ובתי מדרשות מיטמאין ואמאי הא דכרכין נינהו אימא
אמר ר' יהודא מקום מקדש בלבד עכ"ל.

זאת ועוד אחרת מאן דוחקי' לכן אטו צשציל ר' שמואל
צר נחמני ר' יהודא צצישתא הוא.

ויש צה שלישי' לו יהי כדצריך דר' יהודא אמר מקום
מקודש אנחית לן חדא הא דלא פריך הש"ס הכא כהתם
וככפרים מי מטמא בנגעים וכו' והתניא כו' משום כיון

והנה אקרקפתא דגצרא מונח ועל כל צר נש רמי'
לשום לצ להצין ולהשכיל האיך החי יכול להכחיש

את דיראה עין צעין, דקאמר ר' יהודא מקום מקדש צלצד
והוא אמר אימא מקום מקודש צלצד נעשה [ניתן] ספר
ונחזי.

דגרסינן מקום מקודש אין חילוק בין צה"כ של כרכים לכפרים דתרוייהו מקודש הן ושניהם אין מקבלין טומאה ואסור לזבויי אכל אחתי לא פלטי מהא מאי משני הש"ס לעיל גבי טרסיים ההיא צי' כנישתא זוטא הוי ואינהו עצדוה מאי נפקא מיני' כיון דגרסינן מקום מקודש אין חילוק לצה"כ של כרכין לכפרים ותרוייהו אין מקבלין טומאה ושניהם אסורים לזבויי.

נטע רביעי למה נטר הש"ס בתר דמשני אימא אמר ר"י לא שמעתי אלא מקום מקודש בלבד והדר פריך במאי קמפלגי ה"ל להקשות לעיל מני' לאלתר ומיד דקאמר ר' יהודה אני לא שמעתי אלא מקום מקודש בלבד לימא במאי קמפלגי. אלא ע"כ ו"ל דלעיל מיני' איכא למימר דאיכא בינייהו הוא זה דת"ק סבר דאף בתי כנסיות ובתי מדרשות אינן מטמאין בנגעים ור' יהודה סבר דוקא מקום מקדש בלבד אינה מטמא בנגעים תיפוק לי' האיך עלה דעת לאפלוגי צהכי זיל בתר טעמא מפני מה ת"ק סבר כל ירושלים מטמא ור"י מקום מקדש ו"ל דהיינו טעמא דת"ק סבר לא נתחלקה לשבטים ור' יהודה סבר נתחלקה לשבטים. לפ"ז יפלא לר' יהודה גם מקום מקדש מטמא בנגעים דהא עיקר תאוותם וחפצם הי' על זה כדאי' לקמן מה הי' בחלקו של בנימין וכו' אולם והיכל ובית קדשי הקדשים וכו' והי' בנימין הנדיק מנער עלי' בכל יום וכו' אלא ודאי ליתא להאי סברא אלא דהבינייהו הוא זה דת"ק סבר דחילוק יש בין כרכים לכפרים דשל כרכים אינה מטמא ושל כפרים מטמא. ור"י סבר בין של כרכים בין של כפרים שניהן מטמאין בנגעים ושרי לזבויי. לפ"ז אף עתה דגרסינן מקום מקודש איכא לפלוגי בסברת הפוכה דת"ק סבר דחילוק בין כרכים לכפרים כנ"ל ור"י סבר דאין חילוק בין כרכים לכפרים ושניהם אינן מטמאין בנגעים ואסור לזבויי. ומעתה מאי פריך הש"ס במאי פליגי הא טובא איכא בינייהו כנ"ל.

והנה הואיל שפתי מרחשן לפלפל בחכמה נראה לפתוח כיוון דדבר הלכה זו הדרך שיצור לו האדם וכך היא שיטפת ורהיטת הש"ס הכא, דהכא ודהתם במס' יומא הכל הולך וסובב ושב והולך על ארבע אמות של הלכה. הא דפליגי ר"מ ור"י בסמוך ונראה במס' יומא (דף י"א ע"ב) והכי

פירושו אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן לא שנו אלא בית הכנסת של כפרים אכל צה"כ של כרכים כיון דמעלמא קאחו לא מני מזבויי לי' ויש לו על מה לסמוך דקשה הני שתי צרייתות אהדדי כדפריך הש"ס התם במס' יומא ו"ל ובית הכנסת מי מטמא וכו', ונריך לאשנויי כדמשני התם ל"ק הא דכרכים והא דכפרים. וי"ל דאידי ואידי כר"מ, ואי משום קוש"י התוס' דאי אידי ואידי כר"מ א"כ כיון דאיבעית אימא קמא אידי ואידי כרבנן מוקי להו והשתא מוקי תרוייהו כר"מ ה"ל ואצ"א אידי ואידי כר"מ הך קוש"י אין לה מקום להקשות אלא התם דוקא כאשר עיינך תחזינה במשרים דהתוס' מיישב בנחות לשונם לשון חכמה כיון דאצ"א קמא מדייק מוקי להו כרבנן יש מקום לטעות ולומר דהך נמי כרבנן וה"ל למימר אידי ואידי כר"מ אכל הכא דליכא מהך שינוי' שום הזכרה אין שום מקום לטעות ובסתמא נמי ידענו דהא דמתלק הכא בין כרכים לכפרים אליבא דר"מ קאי ואף גם קוש"י שני' של תוס' דפריך אי אידי ואידי כר"מ כי פריך ודכפרים מי מטמא ה"ל למימר ההיא רבנן היא לא שייך הכא כלל מאן דכר שמי' מהך קוש"י הכא ומה מאד יולדק דברי ר' שמואל בר נחמני.

אמנם המקשן הי' סבר דר' שמואל בר נחמני קאמר דבריו אליבא דר' יהודה מש"ה צא המקשן בקוש"י גדולה ועלומה שבידו היכי עלתה על דעתך למימר הכי אליבא דר' יהודה דחילק בין כרכים לכפרים לפ"ז קשי' ר' יהוא אדר' יהודה דאמר ר' יהודה מעשה צה"כ של טרסיים שהי' צירושלים שמכרוהו לר' אליעזר ועשה צה כל זרכיו והא התם דכרכים הוי אלמא דר' יהודה סבר דאין חילוק בכרכים לכפרים דאפי' של כרכים נמי שרי לזבויי.

על זה משני הש"ס אי משום הא לא קשי' לעולם ר' יהודה סבר יש חילוק וכרכים אסור לזבויי והך דטרסיים זוטי הוי ואינהו עצדי ולא מיקרי של כרכים.

ולזה פריך המקשן מיתיבי בבית ארץ אחזתכם אחזתכם מיטמא בנגעים ואין ירושלים מיטמא בנגעים אמר רבי יהודה אני לא שמעתי אלא מקום מקדש בלבד הא בתי כנסיות ובתי מדרשות מיטמאין וכו'. לפ"ז שרי לזבויי. ומעתה מאי דוחקי' לאוקמי' דצה"כ של טרסיים זוטי הוי .. ה"ל לשנויי ר' יהודה אזיל לשיטתו דהוא סבר באמת

מי מטמא ה"ל לתרוצי ההיא ר' יהודה הוא ולפי דברינו קושטא הואי דר"י הוא המ"ד דסבר דכפרים לא מטמאין בנגעים ואסור למכור משום דגרסינן מקום מקודש וכו' והא דמשני הש"ס התם אלא מחורתא וכו' וחזר מהך פירוקא דהש"ס ותפס תירץ ראשון עיין מה שאכתוב לקמן בשיטפת ורהיטת הש"ס דיומא בס"ד ושם תמנא לרוות את נמאונך.

ונשובה אל הקודם דיתד תקוע הוא ומונח בקרן זוית דר"י סבר דאין חילוק בין כרכים לכפרים ותרוייהו אסורין לזבוי ומעתה מאי משני הש"ס לעיל אליבא דר"י אינהו עצדי וזוטי הוי תיפוק לי' לר"י אפ"ל של כפרים נמי אסור לזבוי נמנא קושי' הש"ס נצבה כמו נד על ר' שמואל בר נחמני דקאמר דכרכים אסור לזבוי ושל כפרים אסור לזבוי הא גם טרסיים מכרוה לר' אליעזר מאי קאמרת דזוטי הוי והוי כמו של כפרים תיפוק לי' לר' יהודה אפי' של כפרים נמי אסור לזבוי.

יש לומר דלזה כיוונו הש"ס ומיישב קושי' זו וקאמר אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו בשצעה טובי עיר אבל מכרו שצעה טובי עיר במעמד אנשי עיר וכו' נמנא אף כאן אכן נימא אליבא דר"י הא דסבר דאסור לזבוי היינו בלא שצעה טובי עיר אבל בשצעה טובי עיר שרי. והך גבי טרסיים איירי בשצעה טובי עיר לר' שמואל בר נחמני דקאמר כרכים לא היינו בלא שצעה טובי עיר וכן אמר ר' אשי לקמן גבי תילא דבי כנישתא זיל זבוי' משצעה טובי עיר אף כאן איכא לחלק בהכי.

וכי ישאל את צנך א"כ למה לר' אשי דקאמר גבי כנישתא דמתא מחסיא דאדעתא דידי קאתו בלא"ה מהני שצעה טובי עיר יש לומר באמת בעלמא מהני שצעה טובי עיר אלא דהכא איירי אפי' שצעה טובי עיר והואיל אדעתא דידי קאתו לכן הי' רשאי למוכרו אפי' בלא טובי עיר ודלא כהר"ן דפירש דתרוייהו הי' גבי מתא מחסיא כאשר כתבתי לעיל באריכות לשכנו תדרשו וצאת שמה.

ובה יוצן הא דקאמר ר' יהודה לקמן (דף ק"ז ע"ב) במתני' זו"ל: אין מוכרין בית הכנסת אלא על תנאי וכו' ר' יהודה אומר מוכרין אותה לשם חצר והלוקח מה שירצה יעשה עכ"ל לכאורה קשי' ר"י אדר"י דהכא אמר ר' יהודה

דהכל שרי לזבוי בין של כרכים ובין של כפרים כאשר יראה עין בעין בצרייתא בצית ארץ אחוזתכם וכו'.

ומשני הש"ס אי משום הא לא תצרא ללא מצי לאשנויי בהכי דמהא לאו ראוי כלל דר' יהודה סבר דהכל שרי לזבוי אלא אימא אני לא שמעתי אלא מקום מקודש בלבד. ובאמת בתי כנסיות ובתי מדרשות לר' יהודה אין מטמאין ואין חילוק בין כרכים לכפרים ושניהם אסורים לזבוי.

ואם נפשך לומר מאן מפיים ומנלן להכריע דכך אמר ר' יהודה מקום מקודש דלמא מקום מקודש קאמר, לזה הביא הש"ס סעד ותמך וקאמר ע"כ אתה נימא הכי דהא בלא"ה מן הראוי להתבונן במאי קמיפלגי ואל תשיבני דאיכא בינייהו דת"ק סבר לא נתחלקה לשצטים ור' יהודה סבר לי' נתחלקה לשצטים דא"כ יפלא לר' יהודה אף מקום מקודש לטמא בנגעים דהא עיקר חלוקה אמקדש קאי כדאי' לקמן מה הי' בחלקו של בנימים וכו' ומה הי' בחלקו של יהודה וכו' אלא ע"כ ז"ל דהבינייהו הוא זה דת"ק סבר כל ירושלים אינה מטמא בנגעים וחילוק בין כרכים לכפרים ירושלים הוא דאינה מטמא בנגעים אבל בה"כ דכפרים מטמא ומותר לזבוי ור' יהודה סבר לא שמעתי אלא מקום מקודש ואין חילוק בכרכים לכפרים ותרוייהו אינן מטמאין ואסור לזבוי הרי דמוכח דר"י סבר דאסור לזבוי וליכא לאשנויי דר"י אזיל לשיטתו וכו' וק"ל.

ואם יאמר האומר דעדיין יש פתחון ולטעון ולומר מה ראה על ככה לחלק בהכי דלמא איפכא מסתברא דת"ק סבר דחילוק בין כרכים לכפרים ור"י סבר אין חילוק ולא שמעתי אלא מקום מקודש אבל ב"ה ובתי מדרשות בין של כרכים ושל כפרים תרוייהו מטמא ומותר לזבוי. אמור לו האיפכא ליכא למימר לר"י דתרוייהו בין של כרכים ובין של כפרים מטמא דקשה לי' קושי' הש"ס דהתם דז"ל ודכפרים מי מטמאין והתני' וכו' אלא ע"כ מוכרח לגרום מקום מקודש ואין חילוק לכרכים וכפרים ושניהם אסורין למכור והך צרייתא אתיא כר"י מש"ה לא מצי לאשנויי לעיל דר"י אזיל לשיטתו דסבר דאפי' כרכין מותר למכור אדרבא לר"י מוכח דשניהם אסורין למכור וק"ל.

(ואם) [ועם] אלה הדברים נמלטנו מקושי' תוס' דהתם דאי אידי ואידי כר"מ כי פריך לקמן ודכפרים

לא שמעתי אלא מקום מקודש משמע דבין של כרכים ובין של כפרים אסור לזבוגי ולקמן אמר ר' יהודה הלוקח מה שירצה יעשה משמע דשרי לזבוגי. אבל לפי הנחה שהנחתי על ד' אמות של הלכה לק"מ דהכא איירי בלא שצעה טובי עיר ולקמן דקאמר הלוקח מה שירצה יעשה איירי בשצעה טובי עיר וק"ל.

וכיון דזכינו לשיחה שיח לפי תומו תומת ישראל נראה לבאר ג"כ שיטת ורהיטת הש"ס דיומא ג"כ בזה הסיגנון ושניהם עולין לקנה א' ולדבר א' נתכוונו וה"פ ובית הכנסת מי מטמא בנגעים והתני' וכו' לא קשיא הא ר"מ והא רבנן וכו' ואצ"ל הא והא רבנן ול"ק הא דאית בי' בית דירה. ואצ"ל הא דכרכים והא דכפרים וכו'. והך פירוקה איכא למימר בין לר"מ ובין לת"ק שהוא ר' יהודה כפרישו תוס' מסתמא בר פלוגתי' דר"מ הוא ר' יהודה והיינו רבנן עכ"ל.

ומעתה אולי קושי' תוס' דאי אידי ואידי ר"מ ה"ל למימר בפירוש איבעית אימא אידי ואידי ר"מ. די"ל מש"ה קאמר סתמא דניחא לי' לאוקמי' אליבא דכ"ע דהשתא איכא למימר ר"מ היא וחילוק בין כרכים לכפרים וגם מצינו למימר ר"י היא וחילוק כנ"ל ברם המקשן סבר דהך פירוקה הוא אליבא דר"י דלר' מאיר לא מצי לאוקמי משום קושי' תוס' הנ"ל, ולזה פריך היכי מצי לאוקמי כר"י וחילוק בין כרכים לכפרים דכרכים אין מטמאין והתני' אחוכם מטמא בנגעים ואין ירושלים מטמא בנגעים וכו' אמר ר"י אני לא שמעתי אלא מקום מקדש אבל בתי כנסיות ובתי מדרשות ממאין בנגעים אלמא דאין חילוק לר"י ותרוייהו מטמאין.

ומשני אימא אמר ר' יהודה אני לא שמעתי אלא מקום מקודש ושניהן בין של כרכים בין של כפרים אין מקבלין טומאה. והא דמשני לעיל הא דכרכים והא דכפרים הוא אליבא דר"מ. וע"כ נריך לומר כן אליבא דר"י דשניהם אין מקבלין טומאה דהא בלא"ה קשה במאי פליגי ואין לומר דפליגי בזה ר"י סבר לא נתחלקה לשבטים ור"מ סבר נתחלקה לשבטים א"כ אפי' מקום מקדש נמי ליטמא בנגעים לר"י דהא עיקר חלוקה אמקדש קאי כדחזינן דבנימין ה' מטעור על זה כל הימים וכו' אלא ע"כ ז"ל

דזהא פליגי ר"י סבר דאין חילוק בין כרכים לכפרים ותרוייהו אין מקבלין טומאה ור"מ סבר דחילוק יש כרכים לא מקבלין טומאה וכפרים מקבלין טומאה מעתה מוכח הא דמחלק הש"ס לעיל בין כרכים לכפרים אליבא דר"מ קאי.

וכי תעלה על דעתך להקשות דלמא בזהא פליגי דר"י סבר בין כרכים ובין כפרים שניהם מקבלין טומאה וגרסינן מקום מקדש. ומיישב הש"ס דקושי' שני דליכא למימר אליבא דר"י דשניהם מקבלין טומאה דהא יש עוד קושי' היכי מצי לחלק בין כרכים לכפרים דכפרים מקבלין טומאה וכפרים מי מקבלין טומאה והתני' לאחזיה עד שיכבשו אותה וכו' אלמא דכפרים אין מקבלין טומאה.

אלא ע"כ ז"ל מחוורתא כדשנין מעיקרא פירש הא דמחלק הש"ס לעיל בין כרכים לכפרים היינו אליבא דר"מ והך זרייתא דקאמר כפרים אין מקבלין טומאה אחי' כר"י ולא כמו שעלתה על דעתך דהך שינוי דלעיל דחילוק בין כרכים לכפרים אחי' אליבא דר"י אלא אליבא דר"מ קאי אבל בזמנת לר"י אפי' של כפרים אין מקבלין טומאה נמצא מוכח לומר דגרסינן מקום מקודש נמצא ת"ק דהכא דזרייתא מקום מקודש דזה"כ הוא ר"מ וחכמים היינו ר' יהודה וזרייתא דהתם בנגעים חכמים היינו ר"מ וק"ל.

ומעתה פלטית מקושי' תוס' דאי אידי ואידי כר"מ כדפריך לקמן וכפרים מי מטמאין לימא ר' יהודה. לפי דרכינו ניחא דבזמנת הן הן הדברים דהך זרייתא אחי' כר"י דסבר דכרכים וכפרים תרוייהו אין מקבלין טומאה ופירוקה דלעיל אחי' אליבא דר"מ.

ואך גם יובן אשר דלכאורה הדבר קשה מאי פריך הש"ס שתי זרייתות אהדדי ובית הכנסת מי מטמא וכו' דלמא חילוק ידענא הא דאמרינן דמטמא איירי באיניהו עצדי דמקרי אחוזה ושרי לזבוגי והא דאמרינן שאינו מטמא איירי באחרים מסייעין אותן דאסור לזבוגי.

אבל לפי הנחה שהנחתי על ד' אמות של הלכה דאליבא דאמת ליתא להאי תירוץ גבי טרסיים דאיניהו עצד משום דר"י הוא המ"ד דקאמר הך מעשה דטרסיים ור"י אמר לקמן דבין כרכים ובין כפרים תרוייהו אסור לזבוגי ונריך לשנויי תירץ אחרינא דאיירי בשצעה טובי עיר ומקשה

הש"ס שפיר שתי צרייתות אהדדי וק"ל.

ואם כך דרכה של תורה אין אנו מוכרחים לפרש הא דמשני הש"ס אלא מחוורתא כדשנין מעיקרא הינו הך שיוניי דמחלק הש"ס לעיל הא דאית צי' בית דירה והא דלית צי' בית דירה כמו שפרש"י. אלא דאף גס איכא

למימר דתירוצא שני' דמחלק צין כרכים לכפרים קאי אליצא דאמת וה"פ אלא מחוורתא כדשנין מעיקרא דלא כמו שעלתה על דעתם דמחלק הש"ס כן אליצא דר"י אלא אליצא דר' מאיר קאי והך צרייתא דקתני אף כפרים אינן מטמאין אחיא כר' יהודה וק"ל.

*

מספרו יד דוד פ' מקץ (עמ' צ"ד)

יש לבאר מה דפליגי הני תנאי במסכת מגילה אם ירושלים נתחלקה לשבטים ומבואר בגמרא דלמאן דאמר שנתחלקה לשבטים היה הר הבית והלשכות והעזרות בחלקו של יהודה והאולם היכל ובית קדשי הקדשים בחלקו של בנימין מה שאין למאן דאמר שלא נתחלקה כלל לשבטים לא היה מקום המקדש בחלקו של איזה שבט.

הקדוש צרוך הוא והעמידו וכו' והיינו דאמר ריש לקיש מאי דכתיב אני אל שדי אני הוא שאמרתי לעולם די ע"כ. והנה מצינו במס' יומא (דף נ"ד ע"ב) רבי יהושע אומר עולם מן הצדדין נצרא עיין שם.

אמור מעתה דמאן דאמר עולם מן הצדדין נצרא והיה נמתח והולך עד שנדבק באמצעיתו נמצא שגמר הצריאה היתה במקום קודש הקדשים אמצעיתו של עולם וכיון שהיה אז בשעה שהיה שייך לצנימין כנ"ל שפיר נתחלקה ירושלים לשבטים ונצנה קודש הקדשים בחלקו מאחר שמקום קודש הקדשים נגמרה בשעה שלו מה שאין כן מאן דאמר שלא נתחלקה ירושלים לשבטים ולא נצנה קודש הקדשים בחלקו סבירא ליה עולם מאמצעיתו נצרא והיה מתרחב והולך עד שאמר הקצ"ה די דלפי זה היה גמר הצריאה בצדדין ולא אלל מקום המקדש.

דהנה אמרתי טעם לשצח למה זכה צנימין דוקא שיצנה מקום קודש הקדשים בחלקו למאן דאמר שנתחלקה ירושלים לשבטים על פי מה דאיתא במסכת סופרים ש"צ שעות היום המה כנגד הי"צ שצטים ונמצא ששעה הי"צ של היום הוא כנגד צנימין. וכבר נודע מה דאיתא במדרש רבה פרשת צראשית (פ"י"ט) על הפסוק ויכל אלקים ציום השציעי שהקצ"ה שהוא יודע רגעיו ועתיו ושעותיו נכנס צו כחוט השערה ונסתיים הצריאה צדיוק צגמר יום הששי והתחלת יום השציעי. ונמצא לפי זה שצריאת העולם נגמרה בשעה ששייך לצנימין.

ומבואר בגמרא מסכת חגיגה (דף י"ב ע"א) אמר רב יהודה אמר רב בשעה שצרא הקדוש צרוך הוא את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי עד שגער צו

* * *

דף כ"ו ע"א

במתניתין: בני עיר שמכרו רחובה של עיר לוקחין בדמיו בית הכנסת וכו' אם אם מכרו תורה לא יקחו ספרים. פרש"י בד"ה אבל מכרו תורה כו', שמעלין בקדש ולא מורידין, תוס': מעלין בקדש דכתיב ויקם משה את המשכן (שמות מ), בצלאל עשה, ומשה שהיה גדול ממנו הקימו, ולא מורידים, דכתיב את מחתות החטאים האלה בנפשותם ועשו אותם רקועי פחים צפוי למזבח כי הקריבום לפני ה' ויקדשו וגו' (במדבר יז) כיון שהוקדשו הוקדשו עכ"ל.

ומנלן דמעלין אמר רבי אחא בר יעקב דאמר קרא את מחתות החטאים האלה בנפשותם ועשו אותם רקועי פחים ציפוי למזבח כי הקריבום לפני ה' ויקדשו ויהיו לאות לבני ישראל בתחילה תשמישי מזבח ועכשיו גופו של מזבח עכ"ל. הרי להדיא דמיפך לאיפוך מקרא ויקם משה וגו' נשמע דאין מורידין ומאת מחתות החטאים האלה וגו' נשמע דמעלין^א.

ואפי' עדיפא מיני' איכא לתמוה הכא משמע דגמר דאין מורידין מואת מחתות החטאים דעשו מיני' רקועי פחים ציפוי למזבח משמע דציפוי מזבח ומחתות שוין הם והכא גמר מיני' דמעלין משום דציפוי היא גופו של מזבח ומחתות המה רק תשמישי מזבח אלמא דציפוי מזבח עדיפא ממחתות וקשיין אהדדי וז"ע.

צא ולמד דמהדין נשמע דמעלין בקודש הוא מרומנו ואסמוך אקרא ויקם משה את המשכן ואין מורידין אקרא ואת מחתות החטאים האלה בנפשותם.

וכאשר עמדתי על העיון יגעתי ומלאתי צמס' מנחות (דף צ"ט ע"א) צמיפך והשמה על לב להצין דהמה סתרי אהדדי דז"ל הש"ס שם: ומנלן דאין מורידין אמר רבי דאמר קרא ויקם משה את המשכן ויתן את אדניו וישם את קרשיו ויתן את צריחיו ויקם את עמודיו. ופרש"י דז"ה ויקם משה את המשכן וגו', מדרישיה וסיפיה דקרא בלשון הקמה דאפי' בלחות הלשון לא הורד שמע מיניה אין מורידין ואי נמי ללא סייעוהו אחיו הכהנים בהקמת העמודים והאדנים ש"מ אין מורידין לפיכך לא נתעסקו זו אחרים וכו' עכ"ל.

*

בגמרא: אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר וכו'. ופרש"י בד"ה לא שנו דאין מורידין דמים מקדושתן ובית הכנסת בחשיבותו עומד אף ביד לוקח, דומיא דספרים לוקח בהן ספר תורה, והלה מנהיג ספרים בהוייתן. אלא שלא מכרו, הטובים ברשות העם, אבל אם מכרו וכו', פקעה קדושה מן החפץ ומן הדמים, ומותר לעשות מהן כל רצונם, והיינו דבעא מיניה רבינא מרב אשי על תילא דבי בנישתא מהו למיזרעה, אלמא, במכר כל דהו הבית והמעוץ בקדושתיהו קיימו וכו' עכ"ל.

עכ"ל. ופרש"י דז"ה חלופי וזוני שרי חלה קדושתו על החילוף או על הדמים, והוא ילא מן הקדושה [להשתמש בן] עכ"ל. הרי לפניך דרש"י מפרש אליצא דרצא בחלופי וזוני חלה קדושה על החילוף והוא ילא מן הקדושה. ומן הראוי לעמוד על אופי' לפי מה שפרש"י לעיל היכא מצינו צדוק ומנא דחלה הקדושה על החילוף והוא ילא מן הקדושה צדוק דמי אי מכרו ז' טובי עיר צדוק

דון מיני' דרש"י פי' אליצא דרצא צדוק שבעה טובי עיר צדוק מנא דחלה קדושתו עיר תרוייהו הבית והמעוץ בקדושתיהו קיימי. אצל מכרו שבעה טובי עיר צדוק מנא דחלה קדושה מן החפץ ומן הדמים. והנה פוק וחזי לקמן צדוק שבעה טובי עיר צדוק מנא דחלה קדושה מן החפץ ומן הדמים. והנה פוק וחזי לקמן צדוק שבעה טובי עיר צדוק מנא דחלה קדושה מן החפץ ומן הדמים. והנה פוק וחזי לקמן צדוק שבעה טובי עיר צדוק מנא דחלה קדושה מן החפץ ומן הדמים.

[א] ע"י בפני יהושע, טורי אבן, חתם סופר, ועוד, שהק' כן.

אנשי עיר אפי' על החילוף לא חלה הקדושה. ואי איירי שלא מכרו במעמד אנשי עיר תרוייהו בקדושתיהו קיימי. נמצא דברי רש"י סותרין אהדדי.

בשלמא לגירסת האלפסי דגרס אמר 'רב' לא שנו וכו', וכן לגירסת הרא"ש דגרס אמר 'רבה' לא שנו וכו' אחי שפיר דגזר אגזר אקא רמית, יש לומר דרבא סבר אפי' במעמד אנשי עיר חלה הקדושה על החילוף והוא ינא מן הקדושה. אבל רב או רבה סברי דחילוף בין מכרו במעמד אנשי עיר. אמנס לפי הגירסא שלפנינו דתרוייהו רבא קאמר לקביעה קמא קמהדרינן היכן מנינו.

ויש לומר לעולם מלתא דרבא תרוייהו במכר ז' טובי עיר במעמד אנשי עיר איירי, אמנס חילוף ידענו ונחלק התיומת, הכא דקאמר רבא לא שנו וכו' איירי 'בדיעבד' שמכרו, דאכל הני דמתניתינן קאי דאיירי בדיעבד בני עיר שמכרו וכו' משמע בדיעבד, עלה קאמר רבא לא שנו דאין מורדין דמים מקדושתן אף בית הכנסת בחשיבותו קאי אלא שלא מכרו ז' טובי במעמד אנשי עיר אבל מכרו וכו' במעמד אנשי עיר פקעה הקדושה מתרוייהו ומותר לעשות מהן כל רנונס.

והא דקאמר רבא לקמן חילופי וזוני שרי וחלה הקדושה על החילוף, איירי לענין 'לכתחילה' כשרוצין למכור ז' טובי עיר במעמד אנשי עיר הבית הכנסת, נריכין להתנות על הדמי' שיחלו הקדושה על החילוף או על הדמים אע"ג שהוא במעמד אנשי עיר אפי"ה הדין נותן להתנות שיחול הקדושה [על החילוף או] על הדמים משום הקדושה להיכן הלך, וכמו שכתב האלפסי ו"ל: מתנה ב' טובי עיר במעמד [וכו'] מאן דאסר במאי תיפקע קדושתה עכ"ל. לכן פסק רבא דנריך להתנות לכתחילה שיחול הקדושה על החילוף או על הדמים וק"ל.

ואתו בדומה לו איירי מילתא דרבינא דהוי לי' תילי דבי כנישתא אתא לקמי' דרב אשי אמר לי' מהו למזרעה, כלומר לכתחלה מהו למזרע, ודאי זהו מילתא דפשיטא בדיעבד פקעה הקדושה מתרוייהו היכי שמכרו ב' טובי עיר אבל לכתחלה מהו. ורב אשי אורי לי' כרבא זיל זבני' משצעה טובי במעמד אנשי עיר וזרעה דחלופי וזוני שרי אף לכתחילה אלא דהקדושה חל על החילוף או על הדמים וק"ל.

ואל תשיבני ממתני' דלקמן אין מוכרין את של רבים ליחיד וכו' אמאי אין מוכרין ליחיד, השתא אפי' למישתא ב' שיכרא מותר לזוני הבית הכנסת ליקח בהן תיבה, דקדושה חל על הדמים, מכ"ש מרבים ליחיד דהבית הכנסת בקדושת' קיימה אינו דין שיהי' מותר.

אי משום הא לא קשי', דיש לומר באמת איירי מתני' דלקמן שאינו רוצה ליקח בהמעות תיבה אלא שרנונס ליקח בהן דבר חולין ככ"ה על אין מוכרין את של רבים ליחיד.

או כלך לדרך זו, דיש לומר דרבא ארבא לא קשי', דחילוף ידענו, בשצעה טובי עיר במעמד אנשי עיר פקעה הקדושה מן החפץ ומן הדמים. והא דקאמר רבא לקמן דהקדושה חל על החילוף או על הדמים והדבר ינא מן הקדושה, מיירי בצ"ה של יחיד, דאין צידו להפקיע מן הקדושה לגמרי אלא הקדושה חל על החילוף או על הדמים. וכי ירחק ממך הדבר, הלא יחיד שמכר לדעתו הוא מוכר, ודינו כמו שמכרו שצעה טובי עיר, וכמ"ש הרא"ש ו"ל: אמר רבא לא שנו וכו' אכל הני דמתניתינן קאי הלכך יחיד שמכר ס"ת שלו יכול להשתמש בדמיו כי לדעתו הוא מוכרו ודינו כמו שמכרו שצעה טובי העיר במעמד אנשי העיר. אפי' למישתי בהו שיכרא וכו' עכ"ל.

משום הא לא תברא, יש פתחון פה לפלפל בחכמה, דא"כ יפלא אפשטן דלקמן (דף ז' ע"א) ו"ל: תא שמע דאמר רבי יוחנן משום רבי מאיר אין מוכרין ספר תורה אלא ללמוד תורה ולישא אשה שמע מינה תורה בתורה שפיר דמי עכ"ל. מנא לי' למפשט, הלא זהו ס"ת של יחיד, ודלמא יחיד מותר לקנות תורה בתורה דהוי כמו שצעה טובי עיר במעמד אנשי עיר. ובעל האיבעי' אמתני' דבני עיר קאי מהו למכור ס"ת של רבים ליקח בו חדש דזהו איירי בשצעה טובי עיר בלא מעמד אנשי עיר. נמצא אין הנדון דומה לראי'. אלא ודאי ע"כ ז"ל, דיחיד שמכר אינו אלא כמכרו ז' טובי עיר בלא מעמד אנשי עיר.

לפ"ז מה מאד איכא לאוקמי הא דקאמר רבא חלופי וזוני דחלה קדושה על החילוף או על הדמים והדבר ינא לחולין, איירי ביחיד שמכר, דאינו אלא כמו ז' טובי עיר בלא מעמד אנשי עיר, ואין צידו ליפקע הקדושה לגמרי, במאי תיפקע קדושתה, אלא הקדושה חל על הדמים או על

החילוף. והא דקאמר רבא פקעה קדושה מתרוייהו איירי
במעמד אנשי עיר.

ומנאחתי און לדברי בצעל המאור וז"ל: אין מוכרין בית
הכנסת אלא על תנאי אימתי שירצו יחזרו דברי ר' מאיר.
הר' אפרים ז"ל פירשה בצב"נ של יחיד והוטרך לפרש
כן משום דקשיא ליה דר"מ אר"מ עכ"ל. לא ולמד הא
דאין מוכרין בית הכנסת אלא על תנאי איירי בצב"כ של
יחיד ומעתה מוכח דיחיד אינו אלא כמו ז' טובי עיר בלא
מעמד אנשי עיר דאי כמעמד אנשי עיר דמי אמאי אין
מוכרין לחלוטין (אלא) [הלא] אפי' למישתא צי' שיכרא
שפיר דמי. אלא ודאי יחיד דינו כז' טובי עיר בלא מעמד
אנשי עיר. נמנא מה מאד איכא למימר הא דקאמר רבא
דהקדושה חל על הדמים איירי ביחיד שמכר שאין צידו
לעקור הקדושה לגמרי.

ואם יאמר האומר היכי מצי לאוקמי דחלופי וצוני
דשרי רבא איירי ביחיד שמכר הלא בלא"ה איכא לאקשווי
קושי' תוס' דז"ה אוגורה ומשכונה אסור, קשה דהא רבי
מאיר לא אסר במתניתין אלא ממכר עולם אבל על תנאי
שרי ומאי שנא ונראה לי דהאי דר"מ שרי למכור על תנאי
היינו של רבים לרבים להתפלל שם דאין במכר זה זלוול והא
דאסרי' הכא משכנתא הוי דיחיד משום זלוול עכ"ל. הרי
דמוכח דסיפא איירי ברבים ליחיד וא"כ מדסיפא איירי
מרבים ליחיד רישא נמי מרבים ליחיד איירי.

אי משום הא לא אריא דהא אף גם איכא לתמוה
אדמקשה תוס' קושייתם מסיפא לענין אסור וכו' ה"ל
לאקשווי מיד ולא לתר ארישא דקתני חלופי וצוני שרי הלא
לקמן תנינן אין מוכרין בית הכנסת אלא על תנאי אע"כ
ז"ל דאחלופי וצוני ליכא לאקשווי משום דר"מ ורבנן
הלכה כרבנן דסברי מוכרין אותו ממכר עולם מש"ה סבר
רבא חלופי וצוני שרי.

לפ"ז אף גם מעיקרא דדינא ליתא לקושי' תוס' הא
דסבר רבא אוגרה ומשכונה אסור נמי מהאי טעמא הוא
ר"מ ורבנן הלכה כרבנן דסברי דוקא ממכר עולם הוא
דשרי דחלה הקדושה על הדמים או על החילוף אבל אוגרה
ומשכונה אסור מש"ה פסק רבא נמי אוגרה ומשכונה
אסור. ולא אינטריך לאוקמי הסיפא מרבים ליחיד אלא יש

לומר דמילתא דרבא איירי ביחיד שמכר ומאד איכא לחלוקי
בהכי הא דקאמר רבא חלופי וצוני שרי דחלה הקדושה על
החילוף או על הדמים איירי ביחיד שמכר דאינו אלא כז'
טובי עיר בלא מעמד אנשי עיר ואפי' עדיפא מז' טובי עיר
דאלו כז' טובי עיר אין צידם להפקיע הקדושה ותרוייהו
בקדושתיהו קיימי ויחיד שמכר הדבר ילא מן הקדושה
והקדושה חל על החילוף או על הדמים. והא דקאמר רבא
דתרוייהו בקדושתיהו קיימי איירי ברבים שמכרו כז' טובי
עיר בלא מעמד אנשי עיר.

איצרא אכתי חל עלינו לבאר קושי' תוס' הלא לכאורה
מעיקרא דדינא לק"מ אדמקשה מר"מ סיועא קמסייע
מדרבנן דר"מ ורבנן הלכה כרבנן.

ונראה דתוס' גרסי' דת"ק דמתני' הוא ר' יהודה וכמו
דאית' הגירסא לפנינו במשניות וז"ל המתני': אין מוכרין
את של רבים ליחיד מפני שמורדין אותו מקדושתו דברי
ר' יהודה עכ"ל. וזו ידוע דבר פלוגתא דר' יהודה הוא
ר"מ וכן הוא גירסת הרמב"ם בפ"י המשניות, וכן הוא
גירסת הרא"ש וז"ל: דת"ק דמתני' הוא ר' יהודה. נמנא
כיון דת"ק הוא ר' יהודה רבנן דמתני' היינו ר"מ, וקיימ"ל
ר"מ ור' יהודה הלכה כר' יהודה, ומקשה תוס' שפיר,
הלא הלכה כר' יהודה, דלא אסר במתני' אלא ממכר עולם,
אבל על תנאי שרי, ומ"ש אוגורה ומשכונה דאסור.

אכן עדיין פש לן למודעי אדמקשה תוס' אסיפא
מאוגרה ומשכונה לענין אסור הוי ל"י להקשות מרישא
מחלופי וצוני לענין היתר וכו'. וכן נראה לומר דמרישא
לא הי' רוצה להקשות דה"א דחילוף ידענו הא דבמתני'
תנן אין מוכרין ממכר עולם איירי כשאין רוצה ליקח
בהמעות תיבה אלא להוציא המעות לחולין. והא דקאמר
רבא חלופי וצוני שרי איירי כשרוצה ליקח בהמעות תיבה.
אבל אסיפא דליכא לחלוקי בהכי מקשה שפיר אמאי יהי'
אוגרה ומשכונה אסור הלא במתני' לא אסור אלא ממכר
עולם אבל על תנאי שרי ומ"ש וכו'.

אולם אכתי לא פלטיית לשיטת רש"י דגרס במתני'
דת"ק הוא ר"מ ורבנן היינו ר' יהודה והלכה כרבנן
מקושי' המהרש"א אשר ז"ל צד"ה אוגרה ומשכונה
אסור, קשה דהא ר"מ לא אסר כז' אבל על תנאי שרי ומ"ש

כו' עכ"ל הא ודאי ללא סבירה לן כר"מ ודקאמר חלופה וזבונה שרי דמשמע אף ממכר עולם אלא דהכא קשיא להו למאי דמדמו משכונה לממכר על תנאי קשיא דהוי סברות הפוכות דלרצון ממכר עולם שרי ומשכונה אסור ולר"מ הוה איפכא דממכר עולם אסור ועל תנאי דהוה דומה למשכונה שרי וכו' עכ"ל.

בהשקפה ראשונה הי' נראה לי ליישב קושי' המהרש"א בזו הסיגנון לעולם הת"ק דמתני' היינו ר"מ והלכה כרצון שהוא ר' יהודה. ואל תשיבני דהוי סברות הפוכות דלרצון ממכר עולם שרי ומשכונה דדומה למכר על תנאי אסור. משום הא לא קשי' באמת רצון סברי ממכר עולם שרי ומכ"ש על תנאי דשרי ואוגרה ומשכונה דאסרי משום דזהו גרע .. ממכר על תנאי דבאוגרה ומשכונה בקדושתיהו קיימי והוי ציון אצל במכר על תנאי פקעה קדושתיהו וליכא ציון כל כך. אמנם הא דאסרי רצון ממכר על תנאי היינו משום ד' א' בריבית וכדמצינו להדיא לקמן דאמן דאוסר טעמו משום ד' א' בריבית.

ברם כד נחתינן אל עומקו של הלכה אין זה מחוור לומר דטעמא דרצון משום דהוי ד' א' בריבית דהא לשיטת רש"י ת"ק הוא ר"מ ורצון היינו ר' יהודה וצפירוש קאמר ר' יהודה לקמן ד' א' בריבית מותר. ומעתה נצו קושי' המהרש"א כמו נד. וליכא לשנויי כנ"ל דהלכה כרצון וארריך לשנויי כדמשני תוס' דהכא איירי מרבים ליחיד, וכיון דסיפא איירי מרבים ליחיד שזב ליכא לחלוקי דהא דקאמר רבא הכא חילופה וזבונה שרי דחל הקדושה על הדמים איירי ביחיד שמכר דאינו אלא כז' טובי עיר בלא מעמד אנשי עיר כאשר הארכתי לעיל דכיון דסיפא איירי מרבים ליחיד מסתמא רישא נמי בהכי איירי וחזור וניער קושי' הראשונה דברי רש"י סותרים אהדדי דהכא מפרש"י אליבא דרבא דפקעה קדושה מתרוייהו מן החפץ ומן הדמים והכא מפרש"י אליבא דרבא חילופי וזבונה שרי דחל הקדושה על החפץ או על הדמים.

ונראה ליישב הא דקאמר רבא לעיל דפקעה קדושה מתרוייהו מן החפץ ומן הדמים איירי במכרו ז' טובי עיר במעמד אנשי עיר וצב"ה של א"י שאין עושין על תנאי הלכך כשמכרו בלא מעמד אנשי עיר תרוייהו הצית

והדמים בקדושתיהו קיימי דאין צידם להפקיע הקדושה. אצל כשמכרו במעמד אנשי עיר הוי כמו תשמישי מלוא שזרקו ופקעה הקדושה מתרוייהו וכמו שכתב הר"ן וז"ל: ותירך ז"ל דצב"ה עשו אותו כתשמישי מלוא כסוכה ולולב שזרקין לאחר מלואן וזמן מלוא יש בהן קדושה של כבוד וכו' ולפיכך צב"ה כל זמן שצני העיר רוצין צו נוהגין צו קדושה אפילו בחורבנו שהרי עדיין לא עבר זמן מלואן [וראוי לחזור ולצנותו] הלכך כשמכרוהו ז' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר אין צני העיר רוצין מן הסתם שתכשף מלואם לגמרי אלא שתחול קדושת צב"ה על הדמים אצל כשמלכו צני העיר למכרו לשמות צו אפילו שכר שרי לפי שעבר זמן מלואן ופקעה קדושתו ממנו כסוכה ולולב לאחר זמן וכו' עכ"ל.

הרי להדיא היכא דמכרו צו' טובי עיר הוי כמו תשמישי מלוא שזרקין ופקעה קדושתה ממנו הלכך קאמר רבא לעיל פקעה קדושה מן החפץ ומן הדמים.

והא דקאמר רבא חילופה וזבונה שרי דחל הקדושה על החילוף או על הדמים איירי על במכרו שבעה טובי עיר בלא מעמד אנשי עיר וצב"ה שצב"ל שעשוין על תנאי ויש ציד ז' טובי עיר למכור אפי' בלא מעמד אנשי עיר אמנם אין צידם להפקיע הקדושה לגמרי אלא הקדושה חל על המעות וכמו שנראה בעליל לקמן (דף ד"ח ע"ב) וז"ל: אמר רבי יהודה אימתי ציטון אצל בחורבן מניחין אותן [לעלות] עלו בהן עשבים לא יתלוש מפני עגמת נפש אמר רבי אסי צתי כנסיות שצב"ל על תנאי הן עשוין ואף על פי כן אין נוהגין בהן קלות ראש ומאי ניהו חשבונות וכו' עכ"ל. דון מינה דצית הכנסת שצב"ל על תנאי הן עשוין ופרש"י על תנאי על מנת שישתמשו בהן עכ"ל.

ומעתה דון מינה ואוקי באתרא אף כאן אנו נימא הא דקאמר רבא חילופה וזבונה שרי איירי צו' טובי עיר בלא מעמד אנשי עיר וצב"ה של צב"ל דמותר למכרו בלא מעמד אנשי עיר כיון דעל תנאי הן עשוין אלא דהקדושה חל על המעות וק"ל.

וכי יעלה על רעיוןך להקשות לפ"ז דצב"ה של צב"ל הואיל ועל תנאי עשוין מותר למכרו אפי' בלא מעמד אנשי

קשה מההיא דלעיל (דף כו): דרבינא דהוה ליה צי כנישתא בארעיה ואמר ליה רב אשי זיל זכנה משצעה טובי העיר ואמאי אינטריך לעשות כן אחר שנחרצ וי"ל משום דזרעה דזריעה הוי קלות ראש ביותר וכו' עכ"ל.
ולקמן צביאור שיטת הרמב"ם צ"ל דאוסף את ידי לבאר בדבר הזה דזריעה גרע טפי דהוי אכחושי מנוה לשכנו תדרשו וזאת שמה.

*

עיר יפלא מפני מה אורי רב אשי לרבינא זיל זכנה צו' טובי עיר צמעמד אנשי עיר תיפוק לי' צ"ל של צבל איירי וא"כ אפי' צלא צמעמד אנשי עיר מותר למכרו.

ויש לומר למיזרע שהוא זילותא טפי. ומנא אתי דאתי לידי צתוס' (דף ק"ח ע"ב) ד"ה צתי כנסיות של צבל על תנאי הן עשוין, רוצה לומר כל זמן שהן בטלין דהא חזינן צצרייתא דלעיל וכו'. וא"ת כיון דמהני תנאי לאותן שצבל א"כ

שהוא מצטל שם של בית הכנסת מעליו לגמרי ויתאשו עוד להחזירו לעולם ואורי ליה רב אשי דז' טובי העיר צמעמד אנשי העיר יכולין להתנות ולתת רשות בכך וזה שכתב הראב"ד ז"ל על הרמב"ם ז"ל כלשון הזה אמר אברהם אין זה מחזור שיוכלו להתנות על ארבעה דברים הללו ואם אמר שיהיו יכולין להתנות עליה לזרעה והוא היה תל חרצ לא אמרינן לחלל הבית שהיה לתפלה להיות צורסקי עכ"ל.
ועיין מה שמפלפל בזה בעל המחבר תמים דעים (בסי' קי"ד) מה שמאריך בזה צשם הראב"ד צתוספת ציאור ע"ש.

נקוט האי כלל צידך דהרמב"ם סוצר דיכולה להתנות על בית הכנסת אפי' למישתי צי' שיכרא ולמשטח צי' פירי דבית הכנסת יוצא לחולין לגמרי אלא דהקדושה חל על הדמים. נמצא לפי הרמב"ם לא שייך כלל לאקשווי רבא אדרבא כנ"ל דלדידי' תרוייהו ושניהם צדקו יחדיו סוף מעשה ניכר מחשבה צתחילה צתחלה קאמר לא שנו אלא שלא מכרו צו' טובי עיר אף הבית והדמים תרוייהו צקדושתיהו קיימי. אצל מכרו טובי עיר צמעמד אנשי עיר אפי' למישתא צי' שיכרא ולמשטח צי' פירי נמי שרי דצידם להתנות שיהא רשאי הלוקח לעשות צו את כל אלו והדר מפרש רבא וקאמר חילופי וצוני שרי כלומר צו' טובי עיר צמעמד אנשי עיר חילופי וצוני שרי אפי' למישתא צי' שיכרא אמנס הקדושה חל על הדמים וצריך לקנות צי' תיבה.

ואי משום קושי' הראב"ד אס' יאמרו שהיא יכולין להתנות עלי' לזרעה וכו' לא אמרי לחלל הבית שהי' לתפלה להיות צורסקי יש לומר דיש להרמב"ם מקום לסמוך דהוא

לבאר שיטת הרמב"ם אשר ז"ל צפ' י"א מהלכות תפלה דין י"ז וז"ל: צני הכפר שרצו למכור בית הכנסת שלהן או לצנות צדמיו בית הכנסת אחר או לקנות צדמיו תיבה או ספר תורה צריכין להתנות על הלוקח שלא לעשות אותה לא מרחץ ולא צורסקי, והוא המקום שמעצדין צו את העורות, ולא בית הטבילה ולא בית המים, ואם התנו צבעה טובי העיר צמעמד אנשי העיר צשעת מכירה שיהא הלוקח מותר לעשות צו כל אלו מותר עכ"ל.

וכתב הכסף משנה וז"ל: ואם התנו צבעה טובי העיר וכו'. שם (דף כ"ז). אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו צבעה טובי העיר צמעמד אנשי העיר אצל מכרו צבעה טובי העיר צמעמד אנשי העיר אפילו למשתי ציה שיכרא ולמשטח ציה פירי ש"ד, כך היא גירסת רבינו ולפי גירסא זו טובי העיר צמעמד אנשי העיר יכולין לתת רשות ללוקח להשתמש צבית הכנסת צדצרים שלא היה רשאי לעשות מן הסתם וכו' עכ"ל.

והר"ן הביא הרמב"ם הנ"ל צשמעת' זו וז"ל: אצל יש שגורסין צמילתיה דרבא דלעיל צסמוך אפי' למשתי ציה שיכרא ולמשטח ציה פירי ולפי גירסא זו משמע צצני העיר צמעמד אנשי העיר יכולין לתת רשות ללוקח להשתמש צבית הכנסת צדצרים שלא היה רשאי לעשות מן הסתם וזה שכתב הרמב"ם ז"ל צפי"א מהל' תפלה צני הכפר שמכרו צהכ"נ שלהם אין הלוקח רשאי לעשות צו מרחץ ובית הטבילה וכו' ואם התנו ז' טובי העיר צמעמד אנשי העיר שיהא הלוקח רשאי לעשות צו כל אלו מותר ולפי זה משמע דרבינא הכי קא מצעיא ליה מהו למזרעה דנמצא

התנו על מותר הדמים וכו' ומשמע דדוקא למותר מהני תנאי אבל לכל הדמים לא דאם כן על מה נתחללה קדושת הצית. ורש"י והרא"ש חולקים וסוברים דלכל הדמים נמי מהני תנאי וכן דעת התוספות עכ"ל.

וכן הוא דעת הרמב"ן ומוצא בזה"ן וז"ל הר"ן: לא שנו אלא שלא מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר וכו' אפי' למשתי ציה שיכרא. כלומר בדמיו שפיר דמי ולקמן מפרש טעמא: רצינא הוה ליה ההוא תלא דצי כנישתא בארעיה אתא לקמיה דרב אשי א"ל מהו למזרעה. כתב הרמב"ן ז"ל דרצינא מספקא ליה אי קי"ל כר"מ דאמר דאין מוכרין בהכ"נ של רבים ליחיד או כרבנן דשירו ורב אשי אורי ליה כרבנן והא דבעי מעמד אנשי העיר משום דאנשי העיר לא הוו צריכין תיבה וס"ת ואי לא הוו מנו מפקו דמי לחול לא הוו מזבני ליה ומשום הכי יהיב ליה ענה למזבן מו' טובי העיר במעמד אנשי העיר כי היכי דליזבנו ליה וכו' עכ"ל.

דון מיני' דמעמד אנשי עיר מהני כי היכא דמצי למפקי דמי הרי לפניך דהרמב"ן סובר על כל המעות מהני תנאי שיהי' חולין.

אמנם אכתי מידי הרהור לא יאנו מנא לי' להרמב"ם דין זה דתנאי לא מהני אלא על המעות כאשר עמדתי על הכיון ועל הבאר מים חיים הם למוצאייהם מנאחתי דאחתי לידי משמע מה דפקיד הש"ס לקמן (דף ק"ז ע"א) ונפל מלתא דדעתי להביא סיוע סעד וסמך לדברי הרמב"ם דז"ל: וכן במותריהן אמר רבא לא שנו אלא שמכרו והותירו אבל גבו והותירו מותר איתביה אביי צמה דברים אמורים שלא התנו אבל התנו אפילו לדוכסוסיא מותר היכי דמי אילימא שמכרו והותירו כי התנו מאי הוי אלא שגבו והותירו טעמא דהתנו הא לא התנו לא לעולם שמכרו והותירו והכי קאמר צמה דברים אמורים שלא התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו לדוכסוסיא נמי מותר עכ"ל.

ויפלא מאי פריך הש"ס הלא סתמא קאמר דז"א שלא התנו אבל התנו וכו' ודלמא לעולם בגבו אייר וה"ק דז"א דקדושה חל על המעות ואסור לקנות בהן חולין שלא התנה אבל התנו מותר להשתמש בכל המעות חולין אבל

סובר השתא זריעה שרי מכ"ש בורסקי דזריעה גרע טפי מזורסקי וכמו דכתבו תוס' לקמן (דף ק"ח ע"ב) בד"ה צתי כנסיות של צבל וכו': וא"ת כיון דמהני תנאי לאותן שצבבל א"כ קשה מההיא דלעיל (דף כו:): דרצינא דהוה ליה צי כנישתא בארעיה ואמר ליה רב אשי זיל זבנה משבעה טובי העיר ואמאי אינטריך לעשות כן אחר שנחרב וי"ל משום דזרעה דזריעה הוי קלות ראש ביותר וכו' עכ"ל. הרי לפניך דזריעה הוי קלות ראש ביותר מש"ה פסק הרמב"ם דכל אלו מותר משום השתא דזריעה שרי מכ"ש בורסקי וק"ל.

אמנם היא גופה טעמא בעי מאי חזית דזריעה גרע טפי. ונראה לתת טעם לשבח דשים עיונך במס' שבת (דף ק"ב ע"א) וז"ל: איתמר רב אמר אין מדליקין מנר לנר וכו'. יתיב ההוא מרבנן קמיה דרב אדא בר אבהו ויתיב וקאמר טעמא דרב משום ציווי מנזה אמר להו לא תליתו ליה טעמיה דרב משום דקא מכחיש מנזה מאי צינייהו איכא צינייהו דקא מדליק משרגא לשרגא מאן דאמר משום ציווי מנזה משרגא לשרגא מדליק מאן דאמר משום אכחושי מנזה משרגא לשרגא נמי אסור עכ"ל.

דון מיני' דכחושי מנזה חמורה מצוויי מנזה והכא גצי זריעה הוא אכחושי מנזה דמכחיש הארעא דהקדש ואפ"ה שרי ר' אשי נמצא לא צא ללמוד אלא ללמד דמכ"ש דבורסקי שרי ויזדק דברי הרמב"ם דפסק דכל אלו מותר וק"ל.

ולדעת הרמב"ם דוקא על צית הכנסת מהני תנאי אבל על המעות לא מהני תנאי שיהי' חולין אלא על המותר וכו' דז"ל הרמב"ם פרק י"א מהלכות תפלה דין י"ח: וכן אם התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר על מותר הדמים שיהיו חולין הרי הן חולין וכו'.

וכתב הכסף משנה וז"ל: וכן אם התנו שבעה טובי העיר וכו'. שם (דף כ"ז). אהא דתנן בני העיר שמכרו רחובה של עיר וכו' אמר רבא לא שנו אלא שמכרו והותירו אבל גבו והותירו מותר וכו'. וכתב רבינו וכן כלומר לא תימא תנאי מהני לחלל הצית לפי שחל קדושת הצית על הדמים אבל הדמים לא יאנו לחולין אפילו פרוטה מהם דעל כל פרוטה ופרוטה חלה קדושת הצית הכנסת קמ"ל דהוא הדין אם

המותרת מן הדמים אפי' בלא תנאי נמי שרי וכדעת רבא. נמצא לא די בלא מסתייע אלא מקשה נמי קא קשי' מנלך להקשות אע"כ ז"ל דהמקשן סובר דעל כל המעות אפי' תנאי לא מהני דצמאי תיפקע הקדושה אלא על המותרת קאי דוקא תנאי צעינן אצל בלא תנאי אפי' צמותרת אסור לקנות חולין. ומש"ה מקשה שפיר לרבא דקאמר גבו והותירו אפי' בלא תנאי מותר. ועל זה משני התרצן לעולם דמכרו והותירו איירי וכ"ת כי התנו מאי הוי דאיירי צו' טובי עיר צמעמד אנשי עיר לכן מותר להשתמש המותרת לחולין אצל כל המעות אפי' טובי עיר צמעמד אנשי עיר לא מהני.

ונמלטנו מקושי' תוס' שמקשה ד"ה אצל התנו ז' טובי העיר צמעמד כו', קשה דכיון שהתנו ז' טובי העיר צמעמד אנשי העיר למה לי להותירו ואמאי נקטיה והא אפי' בכל הדמים יכולין הן לעשות מה שירצו כדאמר לעיל וכו'. דזה אינו דעל כל הדמים לא מהני התנאי.

נמצא מכאן למד הרמב"ם דוקא על המותרת מהני תנאי אצל לא על כל המעות כולו וזה נתקרה דעתי הא דקאמר רבא לעיל אצל מכרו טובי עיר צמעמד אנשי עיר אפי' למישתא צי' שיכרא שפיר דמי והכא נקט אצל התנו טובי עיר וכו' אפי' לדוכסוסיא מותר, מה נשתנה הוי לי' למימר צתרוייהו אפי' למישתא צי' שיכרא או צתרוייהו אפי' לדוכסוסיא.

אצל לפמ"ש לשיטת הרמב"ם ניחא לעיל קאי אבה"כ דמותר להשתמש בצית הכנסת בדבר חול ושייך לומר אפי' למישתא צי' כלומר בצית הכנסת שיכרא מותר והכא בגבו והותירו דקאי אצמעות הלשון נופל אפי' להשתמש המעות לדוכסוסיא מותר.

וכי ירחק ממך הדבר הלא לשיטת רש"י ותוס' והרמב"ן הכא נמי אצמעות קאי דהמה פירשו למישתא שיכרא היינו צדמיו וא"כ הדרי קשי' לדוכתי' מפני מה נקט הכא למישתא שיכרא והתם אפי' לדוכסוסיא.

ויש לומר הכא קאי אכל המעות ולא הותירו אלא דבר שהוא חיי נפש והתם אמותרת קאי צוה הותירו אפי' לדוכסוסיא.

ויגעתי ומנחתי ראי' לדברי בעל המחבר תמים דעים

(דף כ"ב ע"א סימן קי"ד) וז"ל: אצל אס מכרו אותם צמעמד אנשי העיר וקבלו עליהם מה שעשו אלא אז אפילו למשתא ציה שכרא שפיר דמי פי' אפילו התנו שימכרו ללורך אכילה ושתייה ולא ללורך אכילה [לכד] כי היא חיי נפש אלא אפילו ללורך שתייה [שיכרא שאינה כ"כ חיי נפש, ומים לשחות מנאים צחינס], מותר להוילאו כי הם צנו אותם ועל דעתם צנו אותם שאם יצטרכו מזונות יתפרנסו מדמי' שלא עלה על דעת לצנות צית הכנסת ויהיו חסרים מזונות. וכמו שחלה קדושה על גוף הדמים שאינן רשאינן אלא לדבר קדושה כן המותר שאם לקחו מן הדמים דבר שבקדושה על פי הסדר השנוי צמשנתינו והותירו מן הדמים אס לא התנו עמהם אפילו לדוכסוסיא שהוא שומר העיר מותר להנתן לו צשכר שמירתו לפי שהוא לרכי רצים וכ"ש ללורך מזונות עכ"ל. הרי לפניך דחילוק ידענו צין גוף המעות להמותרת וצין אכילה ושתי' שהוא חיי נפש לדוכסוסיא וק"ל.

וכיון דזכינו לדין דחילוק צין דוכסוסיא לאכילה ושתי' יפלא מאי מקשה הש"ס לקמן אהא דאמר רבא לא שנו אלא שמכרו והותירו אצל גבו והותירו מותר. איציה אציי דד"ה שלא התנו אצל התנו מותר וצמאי אלימא צמכרו והותירו וכו' דלמא צגצו והותירו איירי והצינייהו הוא זה הא דקאמר רבא גבו והותירו מותר אפי' בלא תנאי היינו לאכילה ושתי' שהוא חיי נפש והא דמשמע ממתני' דצעינן התנאי הינו ליתן המעות לדוכסוסיא שכר שמירתו.

ועוד איכא לאקשווי לפי מה דמחלק בעל המחבר הג"ל שם וז"ל: רצים ומה שאמרו צצרייתא על המותר רבותא קאמר דלא מצעיא כי התנו מחחלה שילכו הדמים ללרכי העיר שהוא מותר אלא מכרו מתחלה לדבר קדושה ולא ידעו אס יהיו שם מותר ואפשר שהכל יכנס צאותה הקדושה אפילו הכי אס יותיר מועיל צו התנאי לעשות ממנו כל לרכי העיר עכ"ל.

לפי"ז מאי מקשה הש"ס ארבא דלמא הא דקאמר רבא צגצו והותירו אפי' בלא תנאי מותר היינו דידיעי שיהי' מותר צהדמים צוה אמרינן מסתמא דעתייהו הי' שיהא צמותרת מותר לקנות מה שירצו והא דמשמע ממתני' צעינן תנאי היינו היכא דלא הוי ידיעי שיהי' מותר צדמים צוה

צענין שיתנו אח"כ על המותר.

ולמען לא תחסר כל צו נראה לי לצאר באופן השלישי לפרש"י והרא"ש והרמב"ן דלא קשיא רצא אדרהא הא דקאמר רצא לעיל דפקעה קדושה מתרוייהו מהצית והדמים איירי דשצעה טוובי עיר במעמד אנשי עיר התנו עלי' דיהי' המעות והצית חולין הוא דקאמר רצא חילופי

וזוני שרי דחל הקדושה על החילוף או על המעות איירי דשצעה טוובי עיר לא התנו דתרוייהו יהיו חולין דאז הצית הכנסת ילא לחולין והמעות תופס הקדושה דמאי תיפקע קדושתו וק"ל. אמנס לפי' הרמב"ם דסובר דעל כל המעות לא מני להתנות ולא מהני תנאי צריך לשנויי כדכתתי לעיל.

*

שם בגמרא: רבינא הוה ליה ההוא תילא דבי בנישתא אתא לקמיה דרב אשי אמר ליה מהו למיזרעה אמר ליה זיל זבניה משבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר וזרעה וכו' עכ"ל. ופרש"י [בע"א] בד"ה לא שנו וכו': והיינו דבעא מיניה רבינא מרב אשי על תילא דבי בנישתא מהו למיזרעה, אלמא, במכר כל דהו הבית והמעות בקדושתיהו קיימי עכ"ל.

וכבר מלתי אמירא צביאור שיטת רש"י דרבינא ספוקי קמספקא לי' אי שרי למזרעה לכתחלה ודאי צדיעבד פקעה קדושה מתרוייהו היכא דמכרו צו' טוובי עיר אלא לענין לכתחלה קמבעי' לי' לרב אשרי אי שרי לזוני ולמזרעה ור' אשי אורי לי' דרצא זיל זבני מזו' טוובי עיר במעמד אנשי עיר והמעות בקדושתו קאי ע"ש לשכנו תדרשו.

שהגעתי עד כאן אגב גררתי אפרש דברי רצא כי יש שגורסים חפי למשתא ציה שכרש שפיר דמי רוצים לומר שיכולים להוציאה מקדושת צית הכנסת לגמרי אבל לא הדמים. ואין הענין נראה כן משני פנים האחד כי עדיין לא הגענו לאותה פסקא שמוכרת על יציאת הצית לחולין ומה יעשה צה. ועוד [כי לא יתכן לומר אפילו למשתא ציה שכרש ויותר] דבר נצוה מזה יכול הקונה לעשות צה צית התצן צית הצקר צית המשכב. ולפיכך אין הפירוש כי אם על הדמים. ויש לנו מסעוד מן רבינא כמו שכתבנו עכ"ל.

ועיין בספר תמים דעים (בסי' קי"ד) דמפרש צענין אחר, דמעולם לא עלתה על דעת רבינא ליצן התילא דצי בנישתא למזרעה דזהו מילתא דפשיטא לי' דזוני אסורה אלא דספוקי קמספקא לי' אי שרי לזרעה בקבלנות ובחכירות. דז"ל שם: ומה שאמרו צסמוך רבינא הוה ליה תילא דצי בנישתא צארעי' ואתא לקמיה דרב אשי ואמר ליה מהו למזרעה צית הכנסת שנפל היא וצנו את אצניה [ואת עניה צמקום אחד] ולא נשאר שם כי אם תל העפר והיה מדרס כל לאדם ולצהמה ונסתפק רבינא אם היה יכול לזרעה בקבלנות או בחכירות לצורך צני העיר וכו' ואעפ"כ לא התיר לו רצ אשי אלא ע"י מקח ושצעה טוובי עיר ולא הצריכו למעמד כי צידוע שהסכימו על ידן צוה מפני תל עולם ועומד לציון הלא תראה שלא שאל ממנו אלא מהו למזרעה ולא אמר למזרעה ולמזוני' פקח עיניך וראה כי האמת כאשר פרשתי וכו' עכ"ל.

והצט נא וראה צהר"ן דמפרש צענין אחר וז"ל: כתב הרמב"ן ז"ל דרבינא מספקא לי' אי קיימ"ל כר"מ דאמר דאין מוכרין צית הכנסת של רצים ליחיד או כרצון דשרו ור' אשי אורי לי' כרצון וכו' עכ"ל.

ואף אני אענה את חלקי כאשר יורוני מן השמים ונראה הא דרבינא שאל לר' אשי מהו למזרעה לענין מתנה הוי שאל למידע אי הי' מסקי שמעתתא אליצא דהלכתא דלקמן פליגי ר' אחא ורבינא צמתנה חד אסר וחד שרי מאן דאסר צהאי תיפקע קדושתה ומאן דשרי אי לאו דהוי לי' הנאה מיני' לא הוי יהיב לי'. וזו ידוע וסוגי' צכל הש"ס דצכ"מ דפליגי ר' אחא ורבינא רבינא מיקל וכמו שנראה בעליל צמס' פסחים (דף ע"ד ע"ב) וז"ל: אומנא ציעי ומיזרקי פליגי צה רצ אחא ורבינא צכל התורה כולה רצ אחא לחומרר ורבינא לקולא והילכתא כרבינא לקולא עכ"ל.

דון מיני' דלפירושו מלתא דפשיטא היא לרבינא דזוני אסורה ע"ש. ומסוף הדברים שמה וז"ל: ואחר

וכן הוא צמס' חולין (דף צ' ע"ב). נמצא רבינא הוא מרי
דשמעתתא דסצר מתנה שרי.

ולפ"ז יש לומר דזה הי' שאל רבינא לר' אשי אי מתנה
שרי למזרעה כלומר אי הלכתא כוותי' דמתנה שרי ור' אשי

אורי לי' זיל זצני מז' טובי עיר כלומר אע"ג דהלכה כמותך
מ"מ ראוי לתלמידי חכמים להחמיר על עצמן וצניי דוקא
צעין ולא סגי בלא"ה ור' אשי ענה טובה קמ"ל כאשר
ידצרו האוהבים צשער המצויינים בהלכה.

*

עוד שם: רבינא הוה ליה ההוא תילא דבי כנישתא אתא לקמיה דרב אשי אמר ליה מהו למזרעה אמר ליה זיל
זבניה משבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר וזרעה וכו' עכ"ל.

ויש לומר דתלמוד צבלי וירושלמי המה מחולקים
דלדעת ירושלמי לא צעין שצעה טובי
עיר אלא אפי' צשלשה נמי סגי. דז"ל הירושלמי: שלשה
מצית הכנסת ושצעה מצני עיר צצני עיר. מה אן קיימין

אם כשקיצלו עליהן אפי' אחד, אם כשלא קיצלו עליהן אפי'
כמה. אלא כן אן קיימין צסתם עכ"ל. הרי לפניך דלדעת
ירושלמי צסתם אפילו צשלשה נמי סגי ולא צעין שצעה
טובי עיר וק"ל.

*

עוד שם: רמי בר אבא הוה קא בני בי כנישתא הוה ההיא כנישתא עתיקא הוה בעי למיסתריה ולאחויי ליבני
ובשורי מינה ועיולי להתם יתיב וקא מיבעיא ליה הא דרב חסדא דאמר רב חסדא לא ליסתור בי כנישתא עד דבני
בי כנישתא אחריתי התם משום פשיעותא כי האי גוונא מאי אתא לקמיה דרב פפא ואמר ליה לקמיה דרב הונא
ואמר ליה וכו' עכ"ל.

ונפל מלתא צדעתי למימר דהכא איירי דאית
להו צי כנישתא אחריתי דאלת"ה
אפי' אלת"ל דהכא לא שייך טעמא דפשיעותא מ"מ אסורה
למיסתר משום צלויי, וכדאיתא צמס' צצא צתרא (דף ג'
ע"ב): אמר רב חסדא לא ליסתור איניש צי כנישתא עד
דצני צי כנישתא אחריתי איכא דאמרי משום פשיעותא
ואיכא דאמרי משום צלויי מאי צינייהו איכא צינייהו דאיכא
צי כנישתא אחריתי וכו' ע"ש צאריכות. אלא ודאי דמיירי

דאית להו צי כנישתא אחריתי וק"ל.
ועיין צירושלמי צריש פ' צני העיר וז"ל: ציישנאי שאלון
לר' אימי, מהו ליקח צצנים מצית הכנסת זו ולצנות צצית
הכנסת אחרת, אמר לון אסור, א"ר חלצו לא אסר ר' אימי
אלא מפני עגמת נפש, ר' גורייין אמר, מוגדלאי שאלון
לרצ"ל, מהו ליקח צצנים מעיר זו ולצנות צעיר אחרת,
אמר לון אסור, הורי ר' אימי אפי' ממזרחה למערבה
אסור, מפני חורצן אותו המקום וכו' עכ"ל.

*

שם בגמרא: אמר רבא האי בי כנישתא חלופה וזבונה שרי אוגורה ומשכונה אסור מאי טעמא בקדושתה קאי ליבני
נמי חלופינהו וזבונינהו שרי אוזופינהו אסור הני מילי בעתיקתא אבל בחדתא לית לן בה וכו' עכ"ל.

והנה שים עיון לקמן (דף ק"ז ע"א) וז"ל: אמר רבא לא
שנו אלא שמכרו והותירו אצל גבו והותירו מותר
איתיביה צציי צמה דצרים אמורים שלא התנו אצל התנו
אפילו לדוכסוסיא מותר היכי דמי וכו' אלא שגבו והותירו
טעמא דהתנו הא לא התנו לא וכו' עכ"ל.

לא ולמד דצגבו מעות והותירו אסור להורדיו מקדושה
צלא תנאי ולפ"ז איכא לאקשויי קינור או סתירה אמאי
נטר עד הכא ה"ל לאקשויי לאלתר ומיד לעיל אהא דקאמר
רבא ליצני חלופינהו וצצוני שרי משמע אפי' צלא תנאי
וקשי' מתני' צד"א שלא הותנו וכו' וצמאי אלימא וכו' אלא

זגזבו והותירו. והשתא זגזבו מעות דלית זה שינוי מעשה
 אפ"ה אסור להורידו עלי תנאי מכ"ש ליצני דאית זה תרתי
 גזבו מעות ושינוי מעשה לכ"ש דאסורה זלל תנאי. אלא
 ע"כ ז"ל דמתני' ליכא למשמע מיני' א"כ השתא נמי לא
 מקשה מידי.

ויש לומר דגזבו מעות הוא חמירה טפי מליצני דמעוות
 אפשר למיקני צית הכנסת ממש שכזר צנוי ולקמן אריך
 צוה צס"ד לשכנו תדרשו.

*

שם בגמרא: אמר רבא האי בי כנישתא חלופה וזבונה שרי וכו' ליבני נמי חלופינהו וזבונינהו שרי אוזופינהו אסור
 הני מילי בעתיקתא אבל בחדתא לית לן בה ואפילו למאן דאמר הזמנה מילתא היא הני מילי כגון האורג בגד למת
 אבל הכא כמוזי לאריג דמי וכו' עכ"ל.

איכא למידק הא דקאמר רבא אפי' למ"ד
 הזמנה מלתא היא היא משמע
 דלי' לא סבירא לי', היכא רמיזא. ומנא תי דאית לידי משמע
 מה דאית' צמס' סנהדרין (דף מ"ז ע"ב) וז"ל: איתמר
 האורג בגד למת אבי אמר אסור ורבא אמר מותר אבי
 אמר אסור הזמנה מלתא היא ורבא אמר מותר הזמנה לאו
 מילתא היא עכ"ל. הרי לפניך דרבא גופי' הוא צר פלוגתי'
 דמ"ד הזמנה מילתא היא. נמצא מאד יודק דצרי רבא ..
 לדידי דהזמנה לאו מלתא פשיטא דשרי לחלופי ולצוני אלא
 אפי' למ"ד הזמנה מלתא הכא כטווי לאריג דמי וק"ל.

*

שם בגמרא: מתנה פליגי בה רב אחא ורבינא חד אסור וחד שרי מאן דאסר בהאי תפקע קדושתה ומאן דשרי אי
 לאו דהוה ליה הנאה מיניה לא הוה יהיב ליה עכ"ל.

ועיין בהאלפסי וז"ל: מתנה בשבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר פליגי בה רב אחא ורבינא וכו' עכ"ל. ומן
 הראוי להתבונן מה נשתנה מפני מה גרם [רש"ח] הכא בתלמודא סתם מתנה פליגי וכו'.

ונראה ליהיז טעמא לשבת כל חד וחד אזלי
 לשיטתייהו רש"י אזיל לשיטתו דמפרש צו'
 טובי עיר צמעמד אנשי עיר פקעה קדושה מתרוייהו
 מהצית והדמים הלכך ע"כ צריך לאוקמי האי מתנה איירי
 זלל מעמד אנשי עיר, דאלת"ה יפלא אמ"ד דסצר אסור
 דצמאי תיפקע קדושתה תיפוק לי' צמעמד אנשי עיר
 תרוייהו הצית והדמים ילאו מקדושה ואין צריך ליפקע
 הקדושה אלא ודאי זלל מעמד אנשי עיר איירי ובעינן דצר
 שיפקע הקדושה מיני' ומש"ה סצר צמתנה אסורה משום
 צמאי תפקע קדושתו הלכך גרס סתמא מתנה פליגי וכו'
 כלומר צמתנה זלל מעמד אנשי עיר.
 אמנם האלפסי דסצר כשיטת הרמז"ס דאף גס צו'
 טובי עיר צמעמד אנשי עיר לא פקעה הקדושה מתרוייהו
 וחל הקדושה על הדמים הלכך מפרש להאי מתנה צו' טובי
 עיר צמעמד אנשי עיר ומאן דאסר משום דצמאי תיפקע
 הקדושה וק"ל.

*

שם בגמרא: [מתנה] פליגי בה רב אחא ורבינא חד אסור וחד שרי מאן דאסר בהאי תפקע קדושתה ומאן דשרי אי
 לאו דהוה ליה הנאה מיניה לא הוה יהיב ליה הדר הוה ליה מתנה כזביני. תנו רבנן תשמישי מצוה נזרקין תשמישי
 קדושה נגנזין ואלו הן תשמישי מצוה סוכה לולב שופר ציצית ואלו הן תשמישי קדושה עכ"ל.

ואקרקפתא דגזר מונח לשים צי' עיוני פקיתא
 מאי חיבור ושייכות להדדי האיך תליא
 הך צרייתא דתשמישי מצוה נזרקין להאי דמתנה חד אסר
 וחד שרי.

ונראה לי לצאר צאר היטב שניהם נדקו יחדיו ותרוייהו
 עולה בקנה א' וצטרם אציג לפניך הא דכתב הר"ן וז"ל:
 ומאן דשרי אמר אי לאו דהוה ליה הגאה מיניה לא יהב ליה
 הדר הויה ליה מתנה כוזביני. הקשה הרמב"ן ז"ל כיון דצעי
 מידי דתתפקע ביה קדושתו נהי דמתנה כוזביני היכי תפקע
 קדושתו בההיא הגאה והא כבר אכלוהו ואינה בעולם וכו'.
 ותירץ ז"ל דבהכ"נ עשו אותו כתשמישי מלוא כסוכה ולולב
 שנורקין לאחר מלואו וזמן מלוא יש בהן קדושה וכו',
 הלכך כשמכרוהו ז' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר
 אין בני העיר רוצין מן הסתם שתכחש מלואם לגמרי אלא
 שתחול קדושת בהכ"נ על הדמים אבל כשנמלכו בני העיר
 למכרו לשמות צו אפילו שכר שרי וכו', ומה שחלקו במתנה
 מאן דאסר סבר שאין אנשי העיר רוצים שיפקיעו ז' טובי
 העיר מלואה אלא"כ יפקעו אותה על מלוא אחרת ומאן
 דשרי סבר אי לאו דיהיב להו מידי דדבר מלוא כגון תיבה
 ומטפחות או ספרים לא היו נמלכין טובי העיר לתת לו
 בהכ"נ זו הלכך כוזביני היא ושרי וכו' עכ"ל.

ומעתה צין תצין את אשר לפניך די"ל דה"ק קושי'
 ופירושו של הר"ן בשם הרמב"ן הן הן הדברים דהש"ס
 מתנה חד אסר וחד שרי וכו' מאן דשרי אי לאו דהוה להו
 הגאה מיני' לא יהיב ליה. אמנם על זה יפלא קושי' הר"ן
 כיון דצעי מידי דתתפקע צי' קדושתו נהי דמתנה כוזביני
 היכא תיפקע קדושתה בההיא הגאה והא כבר אכלוהו
 ואינה בעולם.

לזה ילא בסמוכין סמוכין לאורייתא תנו רבנן תשמיש
 מלוא נורקין וכו' כלומר צית הכנסת עשו אותה כתשמיש
 מלוא כסוכה וכלולב וזמן מלוא יש בהן קדושה אבל
 כשנמלכו בני עיר למכרו ולשמות צו אפי' שכר שרי. הלכך
 מאן דשרי במתנה סבר אי לאו דיהיב להו מידי דדבר מלוא
 כגון תיבה ומטפחות או ספרים לא היו נמלכין טובי עיר
 לתת לו צית הכנסת הלכך כוזביני היא ושרי דלא גרועי
 מלוא היא וכתירץ הר"ן. נמלא אע"ג דהספרים או
 החילוף אינה בעין שתחול הקדושה עליו מ"מ שרי לא יהא
 כתשמישי מלוא דנורקין ה"ה הכא.

*

שם בגמרא: ואמר רב פפי משמיה דרבה מבי בנישתא לבי רבנן שרי מבי רבנן לבי בנישתא אסיר ורב פפא משמיה
 דרבא מתני איפכא וכו' עכ"ל.

מן הראוי להתבונן ה"ל למיתני נמי האי עילווי
 בעילווי המתני' לר' פפא משמי' דרבא
 ה"ל למיתני במתני' מכר צית הכנסת לוקחין צו צי רבנן.
 ולר' פפא משמי' דרבא ה"ל למיתני צני עיר שמכרו
 רחובה של עיר לוקחין צו צי רבנן, מכרו צי רבנן לוקחין
 צו צי כנישתא.

* * *

דף כ"ו ע"ב

בגמרא: ההוא בי בנישתא דיהודאי רומאי דהוה פתיח לההוא אידרונא דהוה מחית ביה מת והווי בעו כהני למיעל לצלוויי התם אתו אמרו ליה לרבא אמר להו דלו תיבותא אותבוה דהוה ליה כלי עין העשווי לנחת וכלי עין העשווי לנחת אינו מקבל טומאה וחוצין בפני הטומאה אמרו ליה רבנן לרבא והא זמנין דמטלטלי ליה כי מנח ספר תורה עלויה והוה ליה מיטלטלא מלא וריקם אי הכי לא אפשר עכ"ל.

עייין זירושלמי שקלים (דף י"ד ע"ב) [פ"ו ה"א] וז"ל: הכלים חמשה וההן ארון כלי הוא על דעתיה דרבי יהודה ר"ש צן לקיש אמר צאמה צת חמשה טפחים היה הארון עשוי מאן תנא צאמה צת חמשה טפחים ר' יהודה דתנינן תמן ר' יהודה אומר אמת הצנין ששה של

* * *

דף כ"ז ע"א

בגמרא: אמר רב אחא, כוותיה דרב פפי מסתברא דאמר רבי יהושע בן לוי בית הכנסת מותר לעשותו בית המדרש שמע מינה. דרש בר קפרא מאי דכתיב וישרף את בית ה' [ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלים] ואת כל בית גדול שרף באש בית ה' זה בית המקדש וכו'. ואת כל בית גדול שרף באש רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי חד אמר מקום שמגדלין בו תורה וחד אמר מקום שמגדלין בו תפלה וכו'. עכ"ל. תסתיים דרבי יהושע בן לוי הוא דאמר מקום שמגדלין בו תורה דאמר רבי יהושע בן לוי בית הכנסת מותר לעשותו בית מדרש שמע מינה עכ"ל. ופרש"י בד"ה מותר לעשות בית המדרש, אלמא: בית המדרש הוי בית גדול עכ"ל.

והנה אקרקפתא דגזרע מונח לסיס לצ להצין דצרי חכמים וחדותם המחדיין זה את זה זה הלכה ומשתי צלשון קנרה ח"א מקום שמגדלין בו תורה וחד אמר וכו', ואכתי מידי ספיקא לא נפקא להכריע הי מינייהו סבר מקום שמגדלין בו תורה והי מינייהו סבר מקום שמגדלין בו תפלה. ונראה לסתיים דר' יוחנן הוא דאמר מקום שמגדלין בו תפלה, ואזיל לשיטתו, דתמן תנינן בתלמוד ירושלמי פ' תפלת השחר וז"ל אמר ר' יוחנן הלוואי שיתפלל אדם כל היום כולו עכ"ל. ולאפוקי מר"ש צן יוחאי דאמר שלא הי מפסיק לתפלה כי התורתו הי' אומנתו. ועיין בתלמוד ירושלמי פרק קמא דזכרות (דף ז' ע"ב)

[פ"א ה"ב] וז"ל: דין כדעתי ודין כדעתי ר' יוחנן כדעתי אמר הלוואי שמתפלל אדם כל היום כולו ורשצ"י כדעתי ר"ש צן יוחאי אומר אלו הווינא קם על טורא דסיני הוינא מתצעי קמי' רחמנא תרי פומין חד עזיד לכל כרכי ע"ש באריכות דון מינה דר' יוחנן סבר דתפלה עיקר. ומעתה למוד סתום מן המפורש הא דקאמר צית גדול וגו' ח"א מקום שמגדלין בו תפלה הוא ר' יוחנן דסבר דתפלה הוא עיקר ור' יהושע צן לוי תפס שיטת רשצ"י דסבר תורה הוא עיקר מש"ה מפרש הקרא צית גדול מקום שמגדלין בו תורה.

ועיין מה שחדשתי צוה צס"ד צספרי יד דוד^[2] צציאור המאמר צמס' צזכרות צענין צשאלו את ר"א צצית מותצה

רצה מה נשתנו פטרי חמורים מפטרי סוסים וגמלים ע"ש
 צאריכות וישמע חכם ויוסף לקח ומשום כך הי' קורא

רצה מה נשתנו פטרי חמורים מפטרי סוסים וגמלים ע"ש
 צאריכות וישמע חכם ויוסף לקח ומשום כך הי' קורא

*

מצייץ הש"ס: אבל מכרו תורה לא יקחו ספרים וכו' איבעיא להו מהו למכור ספר תורה ישן ליקח בו חדש כיון דלא
 מעלי ליה אסור או דלמא כיון דליכא לעלווי עילוויא אחרינא שפיר דמי תא שמע אבל מכרו תורה לא יקחו ספרים
 ספרים הוא דלא הא תורה בתורה שפיר דמי מתניתין דיעבד כי קא מיבעיא לן לכתחלה וכו' עכ"ל.

לא ולמד מסיפא מוכח מדלא איירי צאיסורא דמכרו
 ספר תורה שלא כדין דקתני אצל מכרו ס"ת תיפוק לי'
 האיך מכרו לס"ת הלא אי אפשר לעלווי ואי עלוי דוקא
 צעינן אסור למכור ס"ת כלל והאיך נקט אצל מכרו ס"ת
 לא יקחו ספרים הלא אסור למכור לס"ת אלא ודאי תורה
 צתורה מותר ואשמעינן מתני' אצל מכרו תורה לא יקחו
 ספרים דוקא תורה צתורה שרי. נמצא הוכחה דתורה
 צתורה שפיר דמי לאו משום דקתני לא יקחו ספרים
 דמשמע מיני' הא תורה צתורה שפיר דמי דעל זה שייך
 לאקשווי כנ"ל דמרישא איפכא שמעינן אלא ממילת אצל
 (לא) מכרו מוכח דמותר למכור ס"ת צתורה והאי כאלו
 כולה מתני' חדא צבא היא וה"ק מוכר ספרים יקח ס"ת
 אצל מכרו ס"ת ליקח תורה צתורה ואח"כ מתרמי דלא
 מנא לקנות ס"ת אסור ליקח בהן ספרים.

ומעתה מיושב מה שהקשיתי לעיל הלא מרישא שמעינן
 דקתני ספרים יקח ס"ת הא תורה צתורה לא קתני דאסור
 למכור ס"ת צתורה לפמ"ש ... נקט הכי אצל מכרו כגון
 ליקח תורה צתורה דשרי לא יקחו ספרים נמצא רישא
 וסיפא כולה חדא צבא היא ומיני' שמעינן דתורה צתורה
 שפיר דמי וק"ל.

ואל תשיבני לפ"ז מאי משני הש"ס מתניתין דיעבד כי
 קמצעי' לן לכתחלה הלא לפמ"ש מתני' איירי אף לכתחלה
 כיון דקאמר אצל מכרו וכו' ולא איירי צאיסור מכירה כלל
 משום דשרי למכור לכתחלה ליקח תורה צתורה כנ"ל.

משום הא לא קשי' די"ל ודאי קושטא הוא דפשיטין
 פשיט ממתני' דמותר למכור ליקח תורה צתורה כאשר
 כתבתי לעיל אמנם הבעל האיבעי' לא הצין דפשיט מאצל
 מכרו והאיל ולא איירי צאיסור מכירה וכו' אלא הוא סבר
 דפשיט מדקתני אצל מכרו תורה לא יקחו ספרים משמע

איכא לאקשווי מנלן לפשטן לפשוטי מסיפא
 דמתני' לקולא דשוא צשוא

שפיר דמי הלא מהא ליכא למשמע מיני' דמרישא דמתני'
 המשמעות דדוקא עליווי צעינן דקתני צרישא ספרים
 לוקחין תורה ויפלא עדיפא הוי לי' לאשמעינן מכר ס"ת
 ישן לוקחין ס"ת חדש דזהו שוא צשוא אלא ודאי מתני'
 דוקא קתני ספרים לוקחין ס"ת דיש צה עלויי דדוקא
 עליווי צעינן אצל תורה צתורה לא ואס כן קשיא רישא
 אסיפא אלא ודאי מהא ליכא למשמע מיני'.

ונראה לי לצאר צאר היטב דהא צלא"ה איכא למידק
 הא דהציא הש"ס אצל מכרו תורה לא יקחו ספרים דלשון
 אצל מכרו אינו אלא למותר לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך
 קצרה והכי הל"ל תורה לא יקחו ספרים הא תורה צתורה
 שפיר דמי.

ונראה דחד קושי' מתורצת צירך חצירתה ודאי מסיפא
 ליכא למשמע מיני' כקושי' שהקשיתי לעיל אלא עיקר
 הוכחה הוא מהא דקתני צמתני' אצל מכרו תורה וכו'.
 וצטרס אחלה לדבר אציג לפניך מה שכתב הר"ן וז"ל:
 ובודאי דמגמרא הכי משמע דעילוויא צעינן דע"כ לא
 איבעיא לן אלא צס"ת דלא מצי לעילוויא אלמא משמע דכל
 היכא דמצי לעלווי מעלינן. ומיהו אכתי מצעיא לן היכי
 משמע הכי ממתניתין ואמאי נקט תרי גווני דדיוקא דחד
 סתר לדיוקא דאיך ונראה לי דתנא הכי קתני צבא דרישא
 קמ"ל דכל מידי דאפשר ציה עלויא מעלינן ליה וסיפא
 דלא יקחו מש"ה לא נקטה צשוין משום דאס איתא דמותר
 למכור ס"ת ישן ליקח צו חדש אשמעינן צרישא דסיפא
 דספרים הוא דלא יקחו [צדמי] תורה הא תורה צתורה
 שפיר דמי משום דמשמע לן דתנא לא מיירי צאיסורא
 דמכרו ס"ת שלא כדין וכו' עכ"ל.

דאסור אלא מש"ה לא נקט רש"ג להורות דקושטא הוא כדיוקא דסיפא דמותר ליקח תורה בתורה ש"מ.

וכי ירחק ממך לפ"ז מאי משני הש"ס מתני' דיעבד כי קמזעי' לן לכתחלה הלא מתני' אפי' לכתחלה משמע דר"מ סבר אפי' לכתחלה מותר ליקח תורה בתורה. אי משום הא לא תצרא ודאי הפשטן פשיט ממתני' דאפי' לכתחלה מותר ליקח תורה בתורה אכן הבעל האיבעי' הדין דהוא פשט ממתני' כפשוטו ופריך שפיר מתני' דיעבד וכו' קמזעי' לן לכתחלה.

איצרא אכתי יש פתחון פה לפלפל בחכמה אם כך דרכה של תורה יפלא אהוכחה דש"ס לקמן בשמעמת' זו וז"ל: תא שמע גוללין ספר תורה במטפחות חומשין וחומשין במטפחות נביאים וכתובים אצל לא נביאים וכתובים במטפחות חומשין ולא חומשין במטפחות ספר תורה קתני מיהת גוללים ספר תורה במטפחות חומשין מטפחות חומשין אין מטפחות ספר תורה לא אימא סיפא ולא חומשין במטפחות ספר תורה הא תורה בתורה שפיר דמי אלא מהא ליכא למישמע מינה עכ"ל.

אמאי ליכא למשמע מיני' נימא נמי רישא רש"ג וסיפא ר"מ כי היכא דנריך לחלק הכי במתני' וכו' אלא ע"כ ז"ל דליתא להאי סברא לחלק רישא וסיפא לפ"ז לקיבעא קמא קמהדרינן מנא לי' לפשטן למפשט ממתני' דמותר ליקח תורה בתורה הלא ממתני' ליכא למשמע מיני' כנ"ל.

צום אי משום הא לא קשי' דיש לומר דהכי שיטתא ורהיטת הש"ס.. על רעיוני דהפשטן סליקא... האי מתני' רישא רש"ג וסיפא ר"מ ומתני' שפיר איכא למפשט אמנס הבעל האבעי' כיון דלדברינו והן הן דברי הבעל האיבעי' וה"ק ממתני' ליכא למפשט דמתני' דיעבד כי קמזעי' לן לכתחלה זו חדא ועוד קאמר אם תימצא לומר דאצל מכרו דקתני במתני' אף לכתחלה משמע אנהית לן חדא אצל אכתי קשה הא בלא"ה נריך להתבונן מן ת"ש דקתני גוללין ס"ת במטפחות חומשין וכו' מטפחות חומשין אין מטפחות ס"ת לא. אימא סיפא ולא חומשין במטפחות ספר תורה הא תורה בתורה שפיר דמי וקשי' רישא וסיפא. אלא מהא ליכא למשמע מיני' א"כ אף כאן ממתני' ליכא למשמע מיני' דמרישא משמע דבתורה

ספרים הוא דלא יקחו אצל תורה שפיר דמי ופריך שפיר הבעל איבעי' מתני' דיעבד דקתני אצל מכרו ס"ת משמע דאם מכר ס"ת דיעבד לא יקח ספרים הא תורה בתורה שפיר דמי אצל לכתחלה אסור למכור תורה אפי' ליקח תורה בתורה וכו' קמזעי' לן לכתחלה וק"ל.

או כלך לדרך זו דהא בלא"ה איכא לאקשווי ר' יוחנן אדר' יוחנן דלקמן בשמעמתא קאמר הש"ס: תא שמע דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משום רבן שמעון בן גמליאל לא ימכור אדם ספר תורה ישן ליקח בו חדש התם משום פשיעותא כי קאמרינן כגון דכתיב ומנח לאיפרוקי מאי תא שמע דאמר רבי יוחנן משום רבי מאיר אין מוכרין ספר תורה אלא ללמוד תורה ולישא אשה שמע מינה תורה בתורה שפיר דמי עכ"ל.

ולפ"ז קשי' ר"י אדר"י תני חדא דאסור ליקח תורה בתורה ותני חדא דמותר ליקח תורה בתורה. אלא ע"כ ז"ל דדברי ר' יוחנן המה מיוסדים אמתני' דברישא דמתני' דקתני ספרים לוקחין תורה דמשמע דווקא בספרים לוקחין תורה הא תורה בתורה אסור וסיפא קתני תורה לא יקחו ספרים הא תורה בתורה שפיר דמי וקשי' רישא וסיפא אלא ודאי ע"כ ז"ל תצרא מי ששנה זו לא שנה זו רישא אתיא כרש"ג וסיפא אתיא כר"מ. וכבר נודע בשעריים המלויינים בהלכה דכ"מ ששנה רש"ג במשנתנו הלכה כמותו וכו'. ולפ"ז יפלא אם איתא דרישא רש"ג היא ה"ל למיתני במתני' בהדי' רש"ג אומר לוקחין תורה אלא ודאי ע"כ ז"ל הא דלא קתני בהדי' רש"ג במשנתנו טעמו משום דרבי דהי' מסדר המתני' לא רצה לסתום המתני' כרש"ג מש"ה הי' נקט במתני' סברת רש"ג סתמא ושלא יהי' הלכה כמותו אלא הלכה כר"מ דמותר ליקח תורה בתורה אפי' לכתחלה.

ומעתה מיושב קושי' שהקשיתי לעיל הלא ממתני' ליכא למשמע מיני' דמרישא משמע אין לוקחין תורה בתורה ומסיפא משמע דלוקחין תורה בתורה לפמ"ש מאד איכא למפשט מסיפא דמותר ליקח תורה בתורה וה"ק ת"ר אצל מכרו תורה לא יקחו ספרים וכו' אלמא תורה בתורה שפיר דמי ותדע דמותר ליקח תורה בתורה דאם כדיוקא דרישא ה"ל למיתני במתני' רש"ג ואנא ידענא דהלכה כמותו

הפשטן סבר דאי טעמא משום דלא אפשר אמאי מחלק בין תורה ע"ג תורה לחומשין ע"ג תורה ה"ל לחלק מיני' וזי' אפי' בתורה ע"ג תורה נמי חילק בין אפשר ללא אפשר אלא ודאי דליתא להאי סברא. אולם הצעל האיבעי' סבר לעולם דחילק בין אפשר ללא אפשר והא דלא מחלק בהכי משום דרבותא רצה לאשמעינן אע"ג דלא אפשר אפי"ה חומשין ע"ג תורה אסור.

*

עוד שם: מתניתין דיעבד כי קמבעי' לן לבתחלה וכו' עכ"ל.

ואף גם לפי מה דמשני הש"ס מתני' דיעבד וכו' איכא לתמוה אדקמבעי' מהו למכור ס"ת ישן ליקח צו חדש דצוה יש מקום לטעות ולומר אע"ג דמותר למכור ס"ת ישן ליקח צו חדש טעמו משום כיון דאי אפשר לעלווי אצל ספרים בספרים או בשאר דברים היכא דאפשר לעלווי מידי ספיקא לא נפקא. ויש לומר שזה אסור דדוקא עילווי צעינן וא"כ ה"ל למיבעי מהו למכור תיבה דתיבה או ספרים בספרים דמתני' ליכא למשמע מיני' דמרישא משמע דוקא עילווי צעינן הא שוה אסור ומסיפא משמע דוקא להורידו הוא דאסור הא שוה אסור מותר.

וכמו שהקשה רבינו אפרים וז"ל: כתב הר' אפרים ז"ל הא מתני' קשיא רישא אסיפא דכוליה רישא שמעינן מינה היכא דלא מעלי ליה אסור וסיפא דקתני אצל מכרו תורה לא יקחו ספרים שמעינן מינה דלא צעינן עילווי וכיון דקשיא רישא אסיפא ליכא למשמע מינה אי מעלין דוקא אי מורידין דוקא אלא מדקא אמרי' לקמן צעינן ס"ת כיון דלא קא מעלי ליה אסור אלמא מעלין דוקא ואידי דתנא רישא ספרים לוקחין דמיהן תורה דדוקא תורה ולא ספרים תנא נמי סיפא ספרים לא יקחו מטפחות ולעולם אפי' ספרים לא יקחו דמיהן ספרים אלא תורה וכו' עכ"ל.

הרי להדיא דמתני' ליכא למשמע מיני' וא"כ לכללא קמא קמדרינן אדקמבעי' אתורה בתורה ה"ל למיבעי' בשאר דברים אי שוה צוה מותר וכו"ל. ויש לומר דזו פשיטא לי' לצעל האיבעי' דבשאר דברים

בתורה אסור ומסיפא משמע דמותר ומידי ספיקא לא נפקא והאיבעי' לא זו אפי' זיז כל שהוא וק"ל.

על זה קאמר צעל הפשטן ת"ש וכו' כלומר אע"ג דלו יהי' כדצריך ממתני' דהכא ליכא למשמע מיני' מ"מ כדצרי כן הוא דמותר ליקח תורה בתורה דמוכח מצריית' דקתני מניחין ס"ת ע"ג ס"ת וכו' אלמא דתורה בתורה מותר. ומשנה הנחה קאמרת שאני הנחה דלא אפשר. אף

ויש להקשות מנא לי' דמתניתין איירי לענין דיעבד דלמא מתני' אף לבתחלה משמע דאפי' לבתחלה מותר ליקח תורה בתורה והא דקתני במתני' ברישא שמכרו דמשמע דיעבד אס מכר ולא קתני מוכרין דמשמע לבתחלה הינו משום סיפא דקתני אצל אס מכרו תורה לא יקחו ספרים וצוה מילת אס מכרו רבותא היא אפי' צדיעבד שכבר מכר אפי"ה אסור להורידו מקדושתו מש"ה נקט נמי רישא שמכרו לשון דיעבד אצל לעולם אפי' לבתחלה תורה בתורה שפיר דמי.

או יש לומר כמו שכתב הרשב"א מש"ה לא נקט במתני' מוכרין דאי הוי תני מוכרין ה"א לא סגי בלא"ה דז"ל הרשב"א: הא דקתני בכולי' מתני' מכרו ולא קתני מוכרין דמשמע דיעבד אין לבתחלה לא נ"ל משום דאי קתני מוכרין משמע דלא סגי בלא"ה וכו' עכ"ל. אצל לעולם יש לומר מתני' איירי אף לבתחלה שרי תורה בתורה. ותדע שכן הוא דמתני' אף לבתחלה משמע מדקבעי' לי' להש"ס מהו למכור ס"ת ישן ליקח צו חדש כיון דלא מעלי לה אסור אדקמבעי' במקום דליכא עילווי ה"ל למיבעי מהו למכור לבתחלה בית הכנסת ליקח צו תיבה או תיבה ליקח צו ספרים אע"ג דליכא עילווי אי שרי לבתחלה אלא ודאי ע"כ ז"ל דצוה ליכא לספוקי כלל דבהדי' שמעינן ממתני' דקתני בני עיר שמכרו בית הכנסת לוקחין צו תיבה דמשמע ה"ה לבתחלה והא דקתני שמכרו טעמו כמ"ש לעל לפ"ז לכללא קמא קמהדרינן מאי משני הש"ס הלא מתניתין אף לבתחלה משמע.

שזה צוה אסור הואיל ואפשר לעלוויי אלא היכא דאי אפשר לעלוויי כגון תורה ישן ליקח צו חדש זהו ספוקי קמספקא

ל"י וצעי' שפיר מהו למכור ספר תורה ישן ליקח צו ספר תורה חדש וק"ל.

*

עוד שם: תא שמע גוללין ספר תורה במטפחות חומשין וחומשין במטפחות נביאים וכתובים אבל לא נביאים וכתובים במטפחות חומשין ולא חומשין במטפחות ספר תורה קתני מיהת גוללים ספר תורה במטפחות חומשין מטפחות חומשין אין מטפחות ספר תורה לא אימא סיפא ולא חומשין במטפחות ספר תורה הא תורה בתורה שפיר דמו אלא מהא ליבא למישמע מינה עכ"ל.

היכא דאית לו מטפחות הרבה מותר לגלול צמטפתת זה את זה דתורה צתורה שפיר דמי. ולא חומשין צמטפתת של תורה כגון דלית ל"י מטפחת לגלול החומשין ואית לו מטפחות הרבה של ס"ת אפ"ה אסור לגלול צמטפתת זה את החומשין. הא תורה צתורה היכא דאית ל"י מטפחות הרבה ואין צריך להיות אחת מהן ערומה שרי לגלול את זה צמטפתת של זה.

וסהדא רבה הוא פרת שפרין ורצין דצרי ר' מנחם צ"ר יוסי וז"ל בתוספתא (פרק ב' [ה"ג]): כלים שנשתמש בהן גבוה אל ישתמש בהן הדיוט. אבל משאיל אדם מטפחתו לספר וחוזר ולוקחה ממנו מטפחות ספרים משנין אותן מספרים לספרים אבל לא לדברים אחרים עכ"ל. דון מינה מטפחות ספרים ... אותן מספרים לספרים דשזה צוה מותר משום דצרייתא נמי משמע הכי וכמו שכתבתי לעיל צביאור השני' דרישא וסיפא שניהן לדבר א' נתכונו דשזה צוה מותר וגם מזה אל תנח ידך מה שכתבתי צביאור הראשון דסיפא קמ"ל כיון דגולל צמטפתת של חומשין את הס"ת לפי שעה שוב אסור לטול לתשמיש הראשון לגלול צו החומשין ע"ש דכן משמע מלישנא דתוספתא דכתב צל משאיל אדם מטפחתו לספר וחוזר ולוקחה הימנו וכו' מדכתב דוקא משאיל דמחזיר לו צעין הוא דמותר לחזור וליקח וליטול אפי' להורידו מקדושתו, אבל בעלמא כיון דנטל מטפחת לפי שעה לס"ת אע"ג דלא מייחדה לכך אפ"ה שוב אסור להורידו מקדושתה לתשמישו הראשון וכמ"ש.

ויש לומר דלזה כיוון הש"ס צהא דמשני אלא מהא ליכא למשמע מיני' כלומר ותיסבא הלא מהא ליכא למשמע מיני' דקשי' רישא אסיפא וכנ"ל אלא ע"כ צ"ל

ואקרקפתא דגבא מונח לשים צ"י להצין הלא לא סגי בהכי דמשני מהא ליכא למשמע מיני' מ"מ אחתי קשה רישא אסיפא דמדיוקא דרישא שמעינן שזה צוה מותר ומדיוקא דסיפא שמעינן שזה צוה אסור.

ונראה לי לבאר דרישא וסיפא כולה צחדא מחתא מחתינהו ושניהם עוליין צקנה א' ולדבר א' נתכונו דאסור לגלול ס"ת צמטפתת ס"ת. וה"ק גוללין ס"ת צמטפתת חומשין וכו' די' צה עילויי ושרי אבל אסור לגלול ס"ת צמטפתת ס"ת דשזה צוה אסור ולא חומשין צמטפתת ס"ת כגון מטפחות חומשין שגלל צו ס"ת לפי שעה שהשעה מצטרפת לכך תו אסור לגלול צו חומשין דמעלין צקדושה ולא מורידין והאי כיון שעלה לא ירד ולעולם אפי' צמטפתת ס"ת אסור לגלול צו ס"ת אחריני דסיפא לאו אדיוקא קמכוין למידק צו הא מטפחת ס"ת צמ"ת שרי אלא דזהו מונח וקיים דאפי' מטפחת ס"ת צמ"ת אסור דוקא עלויי צעינן כמו דשמעינן מרישא והא דקתני ולא חומשין צמטפתת ס"ת רבותא אתא לאשמעינן אע"ג דלא מייחד האי מטפחת לס"ת אפ"ה כיון שגלל צו פעם אחת את הס"ת אסור לגלול צו חומשין וק"ל.

או כלך לדרכך זו שיצור לו האדם די"ל ה"פ גוללין ס"ת צמטפתת חומשין די' צה עילויי כגון דלית צ"י מטפחת לגלול צו ס"ת רק מטפחות של חומשין מותר ליקח המטפחת מהחומשין ולגלול צו ס"ת ולהניח החומשין ערום. הא תורה צתורה אסור היינו כגון דאית ל"י מטפחת לס"ת ישן ואין לו מטפחת לס"ת חדש אסור ליקח מטפחת מס"ת הישן ולגלול צו ס"ת חדש ולהניח ס"ת ישן ערום כגון זה אסור דמאי חזית דהאי עדיף טפי. אבל בעלמא

הא תורה צתורה שפיר דמי ואם נפשך לומר מתני' דיעצד
הלל מצרייתא גוללין וכו' משמע אף לכתחלה מותר שוה
צשוה וזה יגיד עליו ריעו וק"ל.

דשניהם לדבר א' נתכוונו דשוה מותר וכנ"ל כמ"ש
לעיל וכיון דכן הוא חוזר וניער תירוצא קמיימא תיפשוט
ממתני' מדקתני תורה לא יקחו ספרים ספרים הוא דלא

*

עוד שם: תא שמע מניחין ספר תורה על גבי תורה ותורה על גבי חומשין וחומשין על גבי נביאים וכתובים אבל לא
נביאים וכתובים על גבי חומשין ולא חומשין על גבי תורה הנחה קאמרת שאני הנחה דלא אפשר דאי לא תימא
הכי מיכרך היכי כרכינן והא קא יתיב דפא אחבריה אלא כיון דלא אפשר שרי הכא נמי כיון דלא אפשר שרי עכ"ל.

שאני דלא אפשר. ק"ל מאי קאמר שאני כריכה משום דהכי
מינטר טפי, ותדע לך דהא קיי"ל מדציק אדם ספר תורה
נביאים וכתובים בכרך אחד וכדאיתא בפ"ק דצ"ב (י"ג ב')
ואפ"ה לכו"ע אין מניחין נביאים וכתובים על גבי ספר
תורה, ויש לי לומר דהכא מתרץ כמ"ד התם אין מדציקין
אלא תורה צפני עזמא נביאים צפני עזמא וכתובים צפני
עזמא, אלא דקשיא דאם איתא הו"ל למימר הניחא למ"ד
אין מדציקין אלא למ"ד מדציקין מאי איכא למימר, ועוד
דא"כ לדידן דקיי"ל כמאן דאמר מדציקין א"כ סלקא לן
ראיה מהא דמניחין תורה על גבי תורה דלא צעי' עליויא,
וה"ע. וכתוב צפני המאור ה"ר אפרים ז"ל כתב דהא
מתני' קשיא רישא אסיפא ע"ש.

לבאורה יש פתחון פה לפלפל צחכמה הלא גמ'
ערוכה צמס' צ"ב (דף י"ג ע"ב) דפליגי
תנאי אי מותר להדציק או לא דז"ל שם: ת"ר מדציק אדם
תורה נביאים וכתובים כאחד דצרי ר"מ ר' יהודה אומר
תורה צפני עזמא נביאים צפני עזמא וכתובים צפני עזמא
וחכ"א כל אחד ואחד צפני עזמא עכ"ל.
והנה לדעת ר"מ דאמר מדציק תורה נביאים וכתובים
כ"א הא אי אפשר שלא יהא דפא ע"ג חצירו. וע"ש בתוס'
ד"ה מדציק אדם תורה נביאים וכתובים כאחד, אף על פי
שא"א שלא יתן נביאים וכתובים על גבי תורה וצמגילה
צפ"ב (דף כז.) משמע דאסור להניח ה"מ צפני כריכות
אבל כשהן מדציקין יחד אינו גנאי.
ועיין בהרשב"א אשר ז"ל בד"ה הנחה קא אמרת הנחה

*

שם: תא שמע דאמר רבי יוחנן משום רבי מאיר אין מוכרין ספר תורה אלא ללמוד תורה ולישא אשה שמע מינה
תורה בתורה שפיר דמי וכו' עכ"ל.

לפ"ז דחילוק ידענו צין רבים ליחיד דיחיד שמכר לדעתו
הוא מכרו ויכול להשתמש בדמיו יפלא מנא ליי להש"ס
למפשט מהא דאמר ר"מ אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד
תורה ולישא אשה וכו' דתורה צתורה שפיר דמי, דלמא
מלתא דר"מ איירי צפ"ת דיחיד הוא יכול להשתמש בדמיו,
אבל מתני' איירי ברבים דקתני בני עיר שמכרו וכו' ואכתי
האיצעי' צמ"ע מהו ליקח תורה צתורה של רבים.

והנה שים עיוןך מה שכתב הרא"ש ז"ל: אמר רבא לא
שנו אלא שלא מכרו שצעה טווי העיר צמעמד
אנשי העיר אבל מכרו שצעה טווי העיר צמעמד אנשי
העיר [דף כ"ו ע"ב] אפי' למישתי ציה שיכרא שפיר דמי
צצית הכנסת של כפרים איירי אבל של כרכים לא מהני מידי
טווי העיר למוכרו ואכל הני דמתניתין קאי הלכך יחיד
שמכר ס"ת שלו יכול להשתמש בדמיו כי לדעתו הוא מוכרו
ודינו כמו שמכרו שצעה טווי העיר וכו' עכ"ל.

*

עוד שם בגמ': תא שמע דאמר רבי יוחנן משום רבי מאיר אין מוכרין ספר תורה אלא ללמוד תורה ולישא אשה שמע מינה תורה בתורה שפיר דמי דלמא שאני תלמוד שהתלמוד מביא לידי מעשה וכו' עכ"ל.

חמורת הס. ויש אומרים דהני מקרי מלות קלים זהו דעת שמנינו לעיל (דף ג' ע"ב) תלמוד תורה דיחיד קל.

ועם אלה הדברים מיושב מה שהקשה הט"ז צורה דעה (בסימן ר"ע [סק"ג]) וז"ל: ואפי' למכור ישן כדי לקנות חדש. כתב בית יוסף בשם הר"ר מנוח דטעמא משום פשיעותא הלכך אם היה החדש כתוב והוא צבית הסופר ואינו חסר אלא נתינת דמים מוכרין עכ"ל וקשה דהא בגמרא הוי זה צעיא ולא איפשטא ולחומרא עכ"ל.

אבל לפמ"ש לק"מ דיש לומר דהר"ר מנוח הוא תפס שיטת שכתב בשאלות דר' אחא שהצאתי לעיל דתלמוד תורה ולישא אשה מקרי מלות קלים ולא כמו דמשני הש"ס בשמעתיא זו דלמא לימוד שאני שהלימוד מביא לידי מעשה דמשמע דלימוד הוא מלוא חמורה. ולפ"ז שפיר אפשר האיצעי מדקאמר ר"מ מוכרין ס"ת ללמוד תורה ולישא אשה והני אינו אלא מלות קלות אפי' מותר למכור ס"ת דתורה בתורה מותר למכור ס"ת ישן בצביל חדש והיינו היכא דאיכא החדש צבית הסופר דליכא משום פשיעותא. והא דקאמר רש"י אסור למכור ס"ת ישן ליקח צו חדש איירי שאין החדש צבית הסופר ואיכא למישא משום פשיעותא וכדמשני באמת הש"ס התם משום פשיעותא. נמצא מאוד יוצן ויוצק דברי הר"ר מנוח דטעמו ונימוקו אהו עמו דמצרייתא דר"מ נפשוט דמותר למכור ס"ת ישן ליקח חדש היכא דהאיכא החדש צבית הסופר וק"ל.

*

שם בגמרא: תנו רבנן לא ימכור אדם ספר תורה אף על פי שאינו צריך לו יתר על כן אמר רבי שמעון בן גמליאל אפילו אין לו מה יאכל ומכר ספר תורה וכו' עכ"ל.

יונה בשם ר"ת צר ווא שאלו את רש"י מהו שימכור אדם ספר תורה לישא אשה אמר לון אין. ללמוד תורה אמר לון אין. מפני חיי לא שאלון ולא אגידון. על דעתיה דרבי יונה ניחא לא שאלון ולא אגידון. ע"ד דרבי יוסי אם שאלון ליה ולמה לא אגידון. כי אחא רבי חנניה רבי פנחס רבי יוחנן בשם רש"י מוכר הוא אדם [ס"ת] לישא אשה וללמוד

צא ולמד דהכי משמע דתלמוד תורה הוא מלוא גדולה וגדול מתן שכרה יותר לקנות ס"ת גופי' ומש"ה מותר למכור ס"ת ללמוד תורה אבל תורה בתורה לא.

והנה כד מעיינת אל עומק הלכה לעיל (דף ג' ע"ב) ותמצא להדי' בהיפך דז"ל: ואמר רב שמואל בר אבון גדול תלמוד תורה יותר מהקרבנות תמידין שנאמר עתה באתי לא קשיא הא דרבים והא דיחיד. ודיחיד קל והתנן נשים צמועד וכו'. ואמר רבה בר הונא אין מועד צפני תלמיד חכם כל שכן חנוכה ופורים כבוד תורה קאמרת כבוד תורה דיחיד חמור תלמוד תורה דיחיד קל עכ"ל. הרי לפניך דת"ת הוא קל וכבוד התורה הוא חמור.

ונראה לי לצאר דדבר זה תליא באשלי רבצבי דכי נפק דק ותשכח צמס' ע"ז (דף י"ג ע"א) צתוס' ד"ה ללמוד תורה ולישא אשה, פירוש ודעתו לחזור לא"י דאילו אין דעתו לחזור וכו'. ודוקא בהנך מלות שהן חשובות ללמוד תורה שגדול תלמוד תורה שמביא לידי מעשה ואשה נמי דכתיב (ישעיה מה) לא תהו צראה אבל לשאר מלות לא. והכי משמע פ"ד דמגילה (דף כז.) אבל בשאלות דרב אחא מפורש הנך דקילי וכ"ש לשאר מלות שהם חשובות עכ"ל. הרי לפניך דיש אומרים שתלמוד תורה הוא מלוא חשובה וזהו דעת ר"מ בשמעתיא זו דסבר אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה וכו' משום דהני מלות

ואפשר לומר דרש"י אהיל לשיטתו דסבר אסור למכור ס"ת ישן אפי' ליקח צו חדש מכ"ש לצורך דבר אחר. ועיין צירושלמי סוף מס' ציבורים אשר ז"ל: רבי ינאי בשם רבי חייה צר ווא שאלו לרש"י מהו שימכור אדם ספר תורה לישא אשה אמר לון אין. ללמוד תורה אמר לון אין. מפני חיי ולא אגידון. ר'

תורה וכ"ש מפני חייו עכ"ל.

לכאורה הוא קוטר לתלמוד צבלי שלנו דכאן אמר רש"ג
אפי' אין לו מה יאכל ומכר ס"ת אינו רואה סימן זרחה
וכו' והתם אמר דמותר למכור אפי' לישא אשה וללמוד
תורה וכ"ש מפני חייו.
זאת ועוד אחרת דכאן משמע דר"מ ורש"ג המה

מחולקים ולא קיימי צדא שיטתא מדקא רונה הש"ס
לפשוט לכחלה מרש"ג איסורא ואח"כ רונה הש"ס
לפשוט מר' מאיר להחירא. והתם משמע דרש"ג כר"מ
קצירא לי' להחירא ותרוייהו צדא מחתא מחתינהו
דקאמר דמותר למכור אפי' לישא אשה וללמוד תורה
וכ"ש מפני חייו ו"ע.

*

שם בגמרא: וכן במותריהן אמר רבא לא שנו אלא שמכרו והותירו אבל גבו והותירו מותר עכ"ל.

וְאִי אֵיִשָּׁר חִילִי ה"א דרצא אתא ליישב קושי'
שמקשה בעל המאור בשם ר'
אפרים ומוצא זהר"ן דקשי' רישא אסיפא דמרישא דמתני'
משמע דשוא אסור וצסיפא משמע שוא צשוא
מותר.

הא דקתני צסיפא תורה לא יקחו ספרים ה"ה אפי' צתורה
צתורה נמי אסור והא דנקט לא יקחו ספרים משום כח
דהיתרא עדיף ושמעינן צותא צזה צמכירה הוא דאסור
צמותריהן להורידו אצל צגצו מעות מותר המותריהן אפי'
להורידו מקדושתו.

לוא אתא רצא וקאמר לא שנו וכו' ומיושב הקו' רבינו
אפרים דהא צלא"ה איכא למידק צמתני' הא דקתני צסיפא
אצל מכרו ס"ת לא יקחו ספרים למאי הוצרך למימר אצל
אם מכרו אין זה אלא למותר הלא ארישא קאי וצרישא נקט
צני עיר שמכרו ספרים לוקחין צהן תורה ותו לא אינטריך
למימר אצל ס"ת לא יקחו ספרים ואנא ידענא דאמכירה
קאי אם מכר ס"ת לא יקחו ספרים דמיני' קסליק.

והן הן דצרי רצא וכן צמותריהן אמר רצא לא שנו אלא
שמכרו דוכן צמותריהן דקתני קאי אצל אם מכרו כלומר
מש"ה נקט צסיפא אצל אם מכרו וכו' לומר אצל צגצו
מותר להוריד המותריהן מקדושתו ונמלטנו מקושי' רבינו
אפרים וק"ל.

אלא סיפא דקתני אצל אם מכרו ס"ת וכו' לאו משום
דיוקא אתא לאשמעינן למידק מיני' הא תורה צתורה
מותר אלא יש לומר שוא צשוא אסור כמו דשמעינן מרישא
אלא משום סיפא דסיפא דקתני וכן צמותריהן לזה מהדר
תלמודא ונקט אצל אם מכרו להורות דוכן צמותריהן
דקתני קאי אצל אם מכרו צזה אפי' המותריהן אסור
להורידו אצל צגצו והותירו מותר להוריד מקדושתו ולעולם

וגם יש לומר דלזה כיון רש"י צנחות לשונו צד"ה אצל
צבו מעות מן הציבור לצורך ס"ת וקנאוהו ונותר צידן מן
הדמים מותר להורידן וכו' עכ"ל. לכאור היפלא מנא לי'
להורידו דלמא צגצו מותר דקתני היינו שוא צשוא אצל
הורידו אפי' צגצו נמי אסור. ולפמ"ש ניחא דרש"י הרגיש
צזה הא דקתני צסיפא אצל אם מכרו ס"ת לא יקחו ספרים
לענין מאי נקט אצל אם מכרו וכו' אלא כח דהיתרא אתא
לאשמעינן צמכירה אסור המותריהן להורידו אצל צגצו
מותר המותריהן להורידו מקדושתו.

*

עוד שם: איתביה אביי במה דברים אמורים שלא התנו אבל התנו אפילו לדוכסוסיא מותר היכי דמי אילימא
שמכרו והותירו כי התנו מאי הוי אלא שגבו והותירו טעמא דהתנו הא לא התנו לא וכו' עכ"ל.

איבא לאקשוויי מאי מקשה ארצא דקאמר
אצל צבו והותירו מותר, דלמא
חילוק ידענו מלתא דרצא איירי לנחית דרגא כגון לס"ת

שגצה ורצה צמותריהן ליקח ספרים או ספרים ליקח צהן
מטפחת צזה סצר רצא דמותר אפי' צלא התנו. והא דקתני
צצרייתא דצעינן הותנו היינו להיות מותר אפי' לדוכסוסי'

אם מכרו ס"ת לא יקחו ספרים וכו' שלא התנו אצל התנו
 אפי' לדוכסוסי' מותר. ושפיר קמדייק מיני' אלמא לנחית
 דרגא אחת צעינן הותנו וצמאי אלימא שמכרו והותירו וכו'
 אלא שגבו והותירו וטעמא דהותנו הא לא התנו לא וקשי'
 לרבא וק"ל. ועיין במגן דוד צא"ח (סי' קמ"ז) מה שמפלפל
 שם צענין הזה סעיף ה'.

הוא דצעינן הותנו. אצל לעולם יש לומר צרייתא סיועא
 היא לרבא אמנס מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי,
 צרייתא להיות מותר לדוכסוסי' הוא דצעינן הותנו, אצל
 לנחית המותרת מקדושה לקדושה בגבו מותר אפי' בלא
 הותנו.
 ויש לומר דהמקשן סוצר דהך צרייתא דקאמר צד"א
 וכו' אמתייתין קאי וה"ק צד"א הא דקתני צמתני' אצל

*

עוד שם: איתוביה אביי במה דברים אמורים שלא התנו אבל התנו אפילו לדוכסוסיא מותר היכי דמי אילימא
 שמכרו והותירו כי התנו מאי הוי אלא שגבו והותירו טעמא דהתנו הא לא התנו לא לעולם שמכרו והותירו והכי
 קאמר במה דברים אמורים שלא התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל התנו שבעה טובי העיר במעמד
 אנשי העיר אפילו לדוכסוסיא נמי מותר וכו' עכ"ל.

ואי לאו דמסתפינא ה"א דאפשר דגבי גבו מעות הי'
 מחמיר טפי משום דצמעות אפשר דמיירי לזוני בית
 הכנסת כמות שהיא שצנו כזר ומש"ה אסור להוריד
 המעות מקדושתו דאפשר דמסתייע לקנות צמעות בית
 הכנסת. אצל כשהי' קנה צמעות ליצני יש לומר זהו אינו
 אלא הזמנה לצנין וגרע מהיכא שהמעות צעין כמו שגבו
 לכן מותר לזוני הליצני אפי' בלא התנו.

אי נמי יש לומר לעיל מיני' לא הי' רצה לאקשווי מהך
 צרייתא צד"א שהותנו וכו' משום דיש לומר דחילוק
 ידענו ודאי להוריד מקדושה כגון הני צמתני' ס"ת ליקח
 צו ספרים בזה מודה רבא דצעינן דוקא הותנו אצל לא
 הותנו לא דיס בה ירידה וצעינן הותנו אצל אופינהו דשרי
 רבא בחדתא אפי' בלא הותנו טעמו משום דבאופינהו
 ליכא ירידה מקדושה דצממ"נ אי חזרת הלצני צעין ליכא
 ירידה ואי חזרת לו לצניי אחריני חלה קדושה של זה על
 הני לצניי שמחזירה לו נמלא צממ"נ ליכא ירידה מקדושה
 מש"ה שרי רבא אפי' בלא הותנו. אצל הכא דקאמר רבא
 בגבו מעות מותר המותריהן להורידו מקדושתן פריך
 שפיר מהצרייתא צמה דברים אמורים צשהותנו אצל לא
 הותנו לא וצמאי אלימא וכו' וק"ל.

דון ביני' דמשום דקשי' ארבא דקאמר אצל גבו
 והותירו מותר הו"רך לשנויי דצרייתא
 צמכרו והותירו איירי וכו'. והצט נא וראה מה דאית'
 לעיל (דף ד"ו ע"ב) וז"ל: אמר רבא האי צי כנישתא חלופה
 וצונה שרי אוגרה ומשכונה אסור מאי טעמא צקדושתה
 קאי ליצני נמי חלופינהו וצונינהו שרי אחופינהו אסור הני
 מילי צעתיקתא אצל בחדתא לית לן בה ואפילו למאן דאמר
 הזמנה מילתא היא הני מילי כגון האורג צגד למת אצל
 הכא כטווי לאריג דמי וכו' עכ"ל.

לא ולמד דרבא הוא מרא דשמעתתא דצצר ליצני חדתי
 שרי לזוני אע"ג דהזמנה מילתא היא אפ"ה מותר לזוני
 להוריד מקדושה וזהו חידש טפי מצצו מעות והותירו
 דהכא איכא תרוייהו גבי מעות וגם צצינא שקנה מן המעות
 ליצני ואפ"ה סבר רבא דמותר להוריד והתם ליכא אלא גבו
 מעות לחודא ולא קנה עדיין ליצני לפ"ז יותר שייך לאקשווי
 לעיל גבי ליצני חדתא סבר רבא דמותר לזוני מהך צרייתא
 דמקשה הכא דתני' צד"א שלא הותנו אצל התנו אפי'
 לדוכסוסי' וצמאי וכו' ולמה נטר עד הכא ה"ל להקשות
 לעיל אמימרא דרבא. אלא ע"כ צ"ל מהא ליכא לאקשווי
 כלל דחילוק ידענו לפ"ז השתא נמי לא מקשה מידי.

*

שם בגמרא מצייין הש"ס וכן במותריהן אמר רבא לא שנו אלא שמכרו והותירו אבל גבו והותירו מותר איתביה אב"י במה דברים אמורים שלא התנו אבל התנו אפילו לדוכסוסיא מותר היכי דמי אילימא שמכרו והותירו כי התנו מאי הוי אלא שגבו והותירו טעמא דהתנו הא לא התנו לא לעולם שמכרו והותירו והכי קאמר במה דברים אמורים שלא התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו לדוכסוסיא נמי מותר וכו' עכ"ל.

ולזה משני התרנן לעולם שמכרו והותירו איירי וכ"ת כי התנו מאי הוי דאיירי צו' טובי עיר במעמד אנשי עיר לכן מותר להשתמש מן המותרת לחולין אבל כל המעות אפי' ז' טובי עיר במעמד אנשי עיר לא מהני. ואם כך דרכה של תורה הנחית לן חדא אבל אכתי קשה מאי מקשה תוס' ד"ה אבל התנו ז' טובי העיר וכו' אשר ז"ל: וקשה דכיון שהתנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר למה לי להותירו ואמאי נקטיה והא אפי' בכל הדמים יכולין הן לעשות מה שירצו וכו' עכ"ל. הלא לפמ"ש מוכח בהוכחה גדולה דהאי סוגי' איירי דלית דין צריך בשש דכל המעות אסור להורידו מקדושתן אפי' צו' טובי עיר במעמד אנשי עיר אלא במותרת מהני תנאי. ובממ"נ חדא מגו תרתי לא פלגי' או המקשן לא פריך מידי או תוס' לא מקשי' מידי. ועיין מה שכתבתי לעיל (דף ט"ו) לשכנו תדרשו וצאת שמה ושם תמנא לרוות נמאונך דאתי' בשיטת הרמב"ם ע"ש.

*

עוד שם: אבל התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו לדוכסוסיא נמי מותר וכו' עכ"ל.

וריהטת הש"ס (דף ט"ו) דסצר דפקעה הקדושה מצית הכנסת וחל על הדמים ומותר להשתמש הצית הכנסת לדבר חולין אחיא שפיר. ויוצק הא דנקט למישתא צי' שיכרא דהיינו צצית הכנסת. אמנס לשיטת רש"י ותוס' והרמב"ן דפירשו למישתא צי' שיכרא היינו צדמים מותר לשתות שיכרא והצית הכנסת בקדושה קאי אכתי מידי הרהור לא ילאנו אמאי נקט הכא לדוכסוסיא ולעל למישתא שיכרא. ונראה לי לחלק לעיל קאי אכל המעות ולא הותירו אלא דבר שהוא חיי נפש והתם אמותרת קאי צזה הותירו אפי' לדוכסוסיא. ועיין מה שמרחשין שפוותי לעיל בשיטה (דף ט"ו) באריכות. לפ"ז דחילוק ידענו צין מישתא שיכרא

איבא לאקשוויי מאי מקשה הש"ס מהך מתני' ארצא הלא סתמא קאמר ד"ה א שלא הותנו וכו' ואיכא למימר לעולם צגצו מעות איירי וה"ק ד"ה א דקדושה חל על המעות ואסור להורידו מקדושתן שלא הותנו אבל התנו מותר להורידו כל המעות מקדושתן ולקנות בהן מה שירצו. אבל כשלקח בהמעות את סדר העילוי דקתני במתני' והותירו מותר ליקח בהמותרת חולין אפי' צלא תנאי וכדעת רבא. נמנא כלפי לייא מתני' סייעא היא לרבא ולא די דלא מסתייע אלא מקשה נמי קא קשי' לי מנלן להקשות. אע"כ ז"ל דהמקשן סוצר דליכא לחלוקי צהכי משום דלהוריד כל המעות מקדושה אפי' תנאי לא מהני צמאי תיפקע הקדושה אלא על המותרת קאי צזה אמרינן דמהני תנאי אבל צלא תנאי אפי' המותרת אסור להורידו מקדושה ומש"ה מקשה שפיר לרבא דקאמר גבו והותירו אפי' צלא תנאי שרי.

וחובת גברא הוא לשים צי' עיונה פקחא אמאי נקט הכא אפי' לדוכסוסיא מותר ולעיל נקט אפי' למישתא צי' שיכרא ה"ל למנקט צתרוייהו לדוכסוסיא או צתרוייהו למישתא צי' שיכרא. ונראה לי לצאר לעיל קאי הצית הכנסת דמותר להשתמש הצית הכנסת לדבר של חול ושפיר שייך לומר אפי' למישתא צי' לומר למישתא צצית הכנסת שיכרא מותר והכא צגצו והותירו דקאי אמעות להיות מותר להשתמש המעות לחולין שייך לומר אפילו להשתמש המעות לדוכסוסיא מותר. איצרא כל זה לשיטת הרמב"ם שהצאתי לעיל בשיטת

שהמה חיי נפש לדוכסוקי' מאי מקשה הש"ס מהך ד"א
 שלא הותנו אצל הותנו אפי' לדוכסוקי' מותר וטעמא
 דהותנו וכו' דלמא לדוכסוקי' הוא דזעינן תנאי והא

*

עוד שם בגמ': אמר ליה אביי לההוא מרבנן דהוה מסדר מתניתא קמיה דרב ששת מי שמייע לך מרב ששת מאי
 דוכסוקיא אמר ליה הכי אמר רב ששת פרשא דמתא אמר אביי הלכך האי צורבא מרבנן דשמע ליה מילתא ולא
 ידע פירושא לישׁיילא קמיה דשכיח קמיה רבנן דלא אפשר דלא שמייע ליה מן גברא רבה וכו' עכ"ל.

נקומ האי כלל צידך דכל מילי דלא ידע פירושו
 רחוי לישׁיילי קמי' דשכיח קמי' רבנן. לפ"ז
 איכא לתמוה הא דתנינן לעיל (דף י"ח ע"א): לא הוי ידעי
 רבנן מאי חלגלוגות שמעוה לאמתא דצי רצי דקאמרה
 ל' להווא גזרא וכו' ע"ש צאריכות הוי להו לישׁיילי נמי
 לשכיח קמי' דרבנן^[א].

* * *

דף כ"ז ע"ב

במתניתין: אין מוכרין בית הכנסת אלא על תנאי שאם ירצו יחזירוהו דברי רבי מאיר וחכמים אומרים מוכרין אותו
 ממכר עולם חוץ מארבעה דברים למרחץ ולבורסקי לטבילה ולבית המים רבי יהודה אומר וכו'. ומקשה הש"ס
 ולרבי מאיר היכי דירי בה הא הויא לה רבית אמר רבי יוחנן רבי מאיר בשיטת רבי יהודה אמרה דאמר צד אחד
 ברבית מותר דתניא וכו' עכ"ל.

ושים עיונך צ"ס דמ"מ (דף קי"ז ע"א) צמתניתין
 הצית והעלייה וכו'. רבי יהודה אומר
 אף זה דר צתוך של חצירו צריך להעלות לו שער עכ"ל.
 ומפרש רש"י ד"ה אמר רבי יהודה וכו' וז"ל: ואי לא,
 מיחזי כרצית עכ"ל.
 ולכאורה קשי' דר"י אדר"י דר"י דהתם אדר"י דהכא
 דהא התם לא הוי אלא דאחד צריצית דאי לא מחזיר

*

[א] ויש ליישב בפשיטות, דגם אמתה דבי רבי היתה שכיחה אצל רבי ותלמידיו, וגם זה נכלל במימרא דאביי.

שם בגמרא: צד אחד ברבית איכא בינייהו וכו'. רבא אמר וכו' רבית על מנת להחזיר איכא בינייהו וכו'.

תוס' ד"ה רבי יהודה וכו' קשה מאי שנא מלוה סאה בסאה דאמר באיזהו נשך (ב"מ דף סג. ושם) דאסור וכו'. ויש לומר דלא דמי כלל להלוואת סאה בסאה דהתם ליכא צד מכר כלל אבל הכא וכו' איכא צד אחד מכר עכ"ל.

ולפרש נמי התם כפי' הרשב"ם.

אף אתה אמור לו כהלכתו כיון דהך דהתם נד' א' צריצית וכו' אצ"י הוא דקאמר לה מן ההכרח לפרש התם דלא מיקרי נד' א' צריצית אלא דבר שיש ציד מלוה ולוה וכו' דאלת"ה קשי' על אצ"י דמותיב התם לרצה מאי ארי' אין לו אפי' יש לו נמי, ומאי קושי' דלמא הא דקתני אין לו ה"ה אפי' יש לו דאסור ואפי' כ"ש הוא שהרי מסתבר יותר לאסור צדיש לו והוא רוצה ליתן לו מיד מצדאין לו ורוצה לפסוק עלייהו ליתן זהם לכל שנים עשר חודש דהא צמתניתין דאיזהו נשך קתני לקחה הימנו חיטים צדינר זהב הכור וכן השער עמדו חיטין צשלשים דינרין אמר לו תן לי חיטי וכו' וא"כ צאי יש לו ורצה ליתן לו מיד צודאי אסור דכיון דאיזהו לקח צדינר זהב הכור ונתייקר ועמדו על שלשים ואיזהו נוטל צעד דינר זהב צשלשים דינרין חיטין מיחזי כריצית דנוטל יותר ממה דיהיבי צשביל המתנמו. משא"כ צדאין לו השתא ורוצה לפסוק עליהם וא"ל הרי חיטיך עשויות עלי וכו' נד' א' צריצית הוא דאס' יתייקר הי' מחזי כריצית ואפשר דיוזיל וסד"א דמותר קמ"ל דאפ"ה אסור.

וא"כ מאי קמותב אצ"י לרצה דלמא הא דנקיט אין לו מכ"ש יש לו דאסור כמ"ש. אלא ודאי דסבירא לי' לאצ"י התם דנד' א' צריצית לאו היינו דבר דתלוי צשער דא"כ קשה אפי' סאה צסאה נמי וזה דוחק לו דצסאה צסאה ליכא שום מכר דמחלק התוס' הכא ומש"ה הכריחו תוס' לפרש התם דנד' א' צריצית היינו דבר שיש ציד מלוה ולוה וכו'. משא"כ הכא צסוגיין דלאו אצ"י הוא דקאמר נד' א' צריצית איכא צינייהו אלא סתמא דהש"ס הוא דקאמר לה ולא קשי' מידי אינו מן ההכרח לפרש כשיטת ר"ת דוקא דלעולם יש לומר כשיטת הרשב"ם ולא דמי לסאה צסאה דצסאה צסאה ליכא נד' מכר כלל והכא איכא נד' מכר. ועיין צמלחמות ה' שנדפס אלל הלפסי צמס' צ"מ (דף צ"ט ע"ב) ע"ש.

איכא למידק דהכא צשמעתין קמתרנן תוס' דלא

דמי וכו' דהתם ליכא נד' מכר וכו'

והתם צאיזהו נשך קמתרנן תוס' תירץ אחר דלא חשיב נד' אחד צריצית אלא צדבר שיש ציד מלוה ולוה וכו' אצל סאה צסאה תלוי צשכר וע"כ הוי ריבית אס' נתייקרו.

ולכאורה הקפידה מצאה מקום לנוח דאמאי לא מתרנין תוס' אידי ואידי חדא מלתא דשוי' לתרוייהו. ועוד דהכא סתמא דהש"ס קאמר נד' א' צריצית והתם אצ"י הוא דקאמר לה ע"ש.

והנראה לומר דהקושי' חדא יהי' מתורבת צירך חצירתה דהא דכתבו התם נד' א' צריצית היינו מה שיש ציד מלוה ולוה וכו' כוונתם משום דדייקו התם תוס' צד"ה דר' ינאי וכו' צפירוש ר"ת דהא דפליגי רב ור' ינאי אי עושין אמנה צדמים דהיינו דלרב אסור למשקל זווי ולר' ינאי שרי למשקל זווי. ומש"ה אזלי לשיטתם דנד' א' צריצית ע"כ מה שיש ציד מלוה ולוה דאל"כ אלא כפי' הרשב"ם דפלוגתתם הוא אי מותר למשקל פירי אחרניי דלרב אסור ולר' ינאי מותר ולא קשי' מסאה צסאה דהתם תלוי צשער וע"כ יהי' ריבית א"כ אפי' פירי צפירי נמי יהא אסור דכיון דנד' א' צריצית היינו אס' יתיקרו יהי' ריבית ואס' לא יתייקרו לא יהי' ריבית א"כ תלוי נמי צשער ואמאי קרי לה נד' א' צריצית והלא יתייקרו ע"כ יהי' ריבית ומש"ה צריכינן תוס' לפרושי דנד' אחד היינו דבר שיש ציד מלוה ולוה משא"כ סאה צסאה תלוי צשער וכשיטת ר"ת.

משא"כ הכא צסוגין אינו מן ההכרח למיזל כשיטת ר"ת ויש לומר כשיטת הרשב"ם ואי משום דקשה א"כ סאה צסאה נמי יהא מותר לזה תירצו תוס' הכא דהתם איכא נד' מכר והכא ליכא נד' מכר כלל ולעולם נד' א' צריצית היינו צדבר שתלוי צשער ולא קשי' מסאה צסאה דהתם ליכא נד' מכר כלל ומש"ה אסור.

ואם יאמר האומר היא גופה קשי' דמאי דחקו להו לתוס' לפרש דלא דמי לסאה צסאה דתלוי צשער וכו' ולהחזיק פי' ר"ת ואמאי לא מתרנין כדמתרנין הכא

בגמרא: המתפלל ישהה כדי הילוך ארבע אמות למה לי אמר רב אשי שכל ארבע אמות תפלתו סדורה בפיו ורחושי מרחשן שפוותיה.

ועפ"ז תיבנה ותיבנה זמס' ברכות (דף למ"ד ע"ב) בפרק אין עומדין זגמ': כמה ישהה זין תפלה לתפלה רב הונא ורב חסדא חד אמר כדי שתתחונן דעתו עליו וחד אמר כדי שתתחולל דעתו עליו. בתוס' ד"ה כדי שתתחולל וכו' ומפרש זירושלמי דהיינו כשילך

ארבע אמות. לכאורה יש להפליא מאין יאל לנו זה. אבל לפי דברי הגמ' הנ"ל שכל ד' אמות רחושי מרחשין וכו' הנה דברי הירושלמי עם הש"ס שלנו דברים אחדים ולדבר א' נתכוונו דלכך צריך להשהות ד' אמות משום דרחושי מרחשין שפוותי' מתפלה ראשונה וק"ל.

*

שם: שאלו תלמידיו את רבי זכאי במה הארכת ימים אמר להם מימי לא השתנתי מים בתוך ארבע אמות של תפלה ולא כניתי שם להבירי ולא ביטלתי קידוש היום אמא זקינה היתה לי פעם אחת מכרה כפה שבראשה והביאה לי קידוש היום תנא כשמתה הניחה לו שלש מאות גרבי יין כשמתה הוא הניח לבניו שלשת אלפים גרבי יין.

ומעתה יכולין לומר מה דאמרין בעלמא גדול מלווה ועושה יותר ממני שאינו מלווה ועושה ולא מצינו בשום מקום ... וכמה הוא העודף. אבל לפי הגמ' הנ"ל יובן מאליו דאמו שאינה מלווה ועושה הניחה ג' מאות גרבי יין והוא הי' מלווה ועושה הניח ג' אלפים גרבי יין ש"מ דשכר שאינו מלווה ועושה הוא א' מעשרה מן מלווה ועושה¹².

הנשים חייבים לקדש על היין מ"ה. וראי' לדבר מה דאי' בתוס' מסכת פסחים (דף ק"ו ע"א) דל"ה זוכרהו על היין וכו' ונראה דקידוש על היין אסמכתא היא והא דאמר זמי שמתו (ברכות ד' כ:): נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה היינו דוקא קידוש היום אבל לקדש על היין לא הוא אלא מדרבנן וכו'.

ונפל מלתא בדעתי ליתן טעם לשבח בשבח המגיע לכספים על מה שאמרו בש"ס דכתובת שהצת נוטל עישור נכסים לפי שהיא אינו מלווה ועושה והצן מלווה ועושה וכל א' נוטל לפי זרכתו וצאו החשבון וק"ל.

*

במתניתין: אין מוכרין את של רבים ליחיד מפני שמורידין אותו מקדושתו דברי רבי מאיר אמרו לו אם בן אף לא מעיר גדולה לעיר קטנה עכ"ל.

ובסדר המשניות הביא הגירסא אין מוכרין מרצים ליחיד דברי ר' יהודה ע"ש. וחזת גזר' הוא זמאי המה מחולקים ומאי נפקא מיני' אי ר"מ הוא או ר' יהודה.

ונראה דהצינייהו הוא זה דידוע דבר פלוגתא דר"מ הוא ר' יהודה. ור"מ ור"י הלכה כר"י. נמצא אי ת"ק

דמתני' היינו ר"מ דסבר אין מוכרין ממילא רבנן דמתני' היינו ר' יהודה והלכה כר' יהודה דשרי למכור. ואי ת"ק דמתני' הוא ר' יהודה רבנן דמתני' הוא ר"מ והלכה כר' יהודה דאין מוכרין. ועיין מה שכתבתי לעיל בחדושי (דף ד"ו) צאריכות.

*

[ב] עי' בשם דוד (פ' דברים עמ' שע"ו) שבוזה מתרץ ד' מדרש.

שם במתניתין: אין מוכרין בית הכנסת אלא על תנאי שאם ירצו יחזירוהו דברי רבי מאיר וחכמים אומרים מוכרין אותו ממכר עולם וכו' עכ"ל.

ליחיד אמאי לא, אי נמי הא דאמרי ליה רבנן אף לא מעיר גדולה לעיר קטנה ומאי מורדין מקדושתה אית זה והלא בחזקת הרבים היא עומד אימתי שירצה הם מחזירין אותה, ולפי דעתו של רבי מאיר לעולם אינה יוצאה לחולין. ודומה לי כי לפי הירושלמי דברי חכמים אינו כמתמיהין על דברי רבי מאיר אלא צדעת עצמן הן אומרים כלומר אף אנו אומרים כי לא מעיר גדולה לעיר קטנה וע"כ תמיהו על דברי חכמים והלא מוכרין אותה אפי' לעשות זו כל דבר ולפי' העמידו אותה בספר תורה כלומר בצית הכנסת וכל הדומה לו שאין קדושתה מחמת עצמה בודאי יכולים בני העיר להפקיעה מקדושתה וכו"ש מרבים ליחיד לרבנן אלא מתני בס"ת שאין להפקיע מקדושתה וגם אין להורידה אפי' דרגא אחת זהו דרך הירושלמי וכו' עכ"ל.

נקוט האי כללא צידך דירושלמי מוקי האי סוגי' בס"ת וה"ק אין מוכרין ס"ת מרבים ליחיד דברי ר"מ וחכמים אומרים א"כ אף לא מעיר גדולה לעיר קטנה אלא רבנן סברי דמותר למכור מרבים ליחיד.

ואם כך דרכה של תורה יפלא מאי קמצעי' לי' להש"ס לעיל וז"ל: איציעיא להו מהו למכור ספר תורה ישן ליקח זו חדש כיון דלא מעלי ליה אסור או דלמא כיון דליכא לעלוויי עילווייא אחרניא שפיר דמי עכ"ל. תיפשוט ממתני' דהכא דסברי רבנן דמותר למכור ס"ת אפי' מרבים ליחיד אפי' להשתמש המעות לחולין מכ"ש דשרי למכור ליקח בהמעות ס"ת חדש.

ונראה דבעל האיצעי' הוא גרס צמתני' דת"ק הוא ר' יהודה נמצא הלכה כת"ק דאין מוכרין למכור והשתא נפל הספיקא אי אמרינן התם דאין מוכרין מרבים ליחיד היינו להיות המעות יוצא לחולין הוא דאסור אבל ליקח ביטן ס"ת חדש מודה ר' יהודה אפי' מרבים ליחיד שרי או דלמא אפי' ליקח בהן ס"ת חדש נמי אסור מרבים ליחיד.

איבא לאקשוויי לפ"ז דר"מ סבר דמותר למכור בית הכנסת על תנאי יפלא אהא דקאמר ר"מ לעיל מיני' אין מוכרין את של רבים ליחיד אמאי השתא אפי' לתשמישי חול מותר למכור בית הכנסת על תנאי מכ"ש דמותר למכור מרבים ליחיד דעכ"פ הצית הכנסת בקדושה קאי.

הגם רש"י הרגיש בזה ורצה ליישב צלחות לשונו דז"ה אלא על תנאי, ואפילו מרבים לרבים אסור רבי מאיר מכירת חלוטין וכו' עכ"ל. ויש לומר דרש"י כיון לזה שכתבתי כיון דאין מוכרין אלא על תנאי אמאי אין מוכרין מרבים ליחיד מש"ה פירש אפי' מרבים לרבים, אבל מרבים ליחיד אפי' על תנאי אסור.

אמנם אחתי יש פתחון פה אמאי יהי' מותר על תנאי מרבים לרבים אפי' לתשמישי חול ומרבים ליחיד יהי' אסור למכור דאכתי ציחיד בקדושתו קיימי.

אמנם אי גרסינן לעיל צמתני' אין מוכרין את של רבים ליחיד וכו' דברי ר' יהודה אחיא שפיר דצפירוש קאמר ר' יהודה צמתני' מוכרין אותה לשם חצר והלוקח מה שירצה יעשה וכו' עכ"ל הרי דר' יהודה סבר מוכרין אותו ממכר עולם מש"ה קאמר לעיל מרבים ליחיד אין מוכרין אותו.

ויגעתי ומנאחתי דירושלמי הביא הקושי' (בהלכה ג') וז"ל: אמר ר' יוחנן לית כן מה אגן קיימין אס כר"מ אין מוכרין זה"כ אלא על תנאי, אס כרבנן מוכרין אותו ממכר עולם וכו', רבי חייה צסס ר' יוחנן תיפתר בס"ת וכו' עכ"ל.

ובספר תמים דעים [אות קט"ו] הביא הך הירושלמי וכתב וז"ל: זו הפסקא שאלו עליה צירושלמי אמר רבי יוחנן לית כאן הכנסת מה אגן קיימין אי כרבי מאיר אין מוכרין בית הכנסת אלא על תנאי ואי כרבנן מוכרין אותו ממכר עולם. תפתר בס"ת, פי' זה שאמר בתחלה לית כאן בית הכנסת מפני זו הקושיא כי לדעת רבי מאיר של רבים

שם במתני': אין מוכרין בית הכנסת אלא על תנאי שאם ירצו יחזירוהו דברי רבי מאיר וכו' עכ"ל.

שרי ולחלוטין אסור.

וקנת מהן מנאחתי בצעל המאור וז"ל: אין מוכרין
 בהכ"נ אלא על תנאי אימתי שירצו יחזרו דברי ר"מ הר'
 אפרים ז"ל פירשה צבהכ"נ של יחיד והוצרך לפרש כן
 משום דקשיא ליה דר"מ אר"מ כיון דאמר ר"מ שאין
 מוכרין משל רבים ליחיד מפני שמורידין אותו מקדושתו
 על מה צריך תנאי הלא הוא עומד בקדושתו לעולם והר'
 שלמה ז"ל פירש משום שנראה כמולול כשמחליטין אותו
 מסלקין את עצמן ממנו. ולי נראה מתני' מילי מילי קתני
 אם מכרו לעלות בדמים מותר לחלל קדושתן אפי' לר"מ
 דקתני רישא לוקחין בדמיו תיבה. ואם מכרו להעמידו
 בקדושתו עושין בדמיו כל צרכן, וזו אסר ר"מ למכור משל
 רבים ליחיד. אבל משל רבים לרבים מותר ועושין בדמיו כל
 צרכן. ואע"פ שלא מכרו זו' טובי עיר צמעמד אנשי עיר
 שאלמלא מכרו זו' טובי עיר צמעמד אנשי עיר אפי' לשתות
 שכר בדמיו מותר. ואע"פ שמכרו לחלל קדושתו. וזאת
 הכי קתני אין מוכרין בית הכנסת אלא על תנאי כשמוכרין
 אותו לעלות בדמיו ולחלל קדושתו בקדושת דמים. והיינו
 דקא הוינן בגמ' היכי דיירי' צי' הא הוי לה ריבית אלמא
 כשמוכרין לבית דירה עסקין והא לאו דוקא אלא או
 לפירושא דידן או לפי' הר' אפי' ז"ל. אבל לפירש הר'
 שלמה ז"ל הוי לי' למימר היכא מעלו צי' עכ"ל.

הרי לפניך דהוא נמי מחלק בהכי דמתני' מילי מילי
 קתני ומפרש נמי דברי רש"י כמו שכתבתי. אמנם אכתי
 יש מקום לפלפל בחכמה אהא דכתב צסס רבינו אפרים
 חוץ לדרכינו ורצה ליישב דמתני' דאין מוכרין בית הכנסת
 אלא על תנאי איירי צבהכ"נ של יחיד הלא צוה לא זו הקושי'
 ממקומה אפי' זו כל שהוא כי איירי צבהכ"נ של יחיד מאי
 הוי דכיון שהיא נמכרת ליחיד עדיין בקדושה קמייאתא
 קיימתא ועל מה צריך תנאי.

ואחר העיון מנאחתי דהרשב"א נמי חובט צה ומיישב
 וז"ל: אין מוכרין בית הכנסת אלא על תנאי אימתי שירצו
 יחזירו. קא דייקי רבותא ז"ל דהא כיון דס"ל לר"מ דאין
 מוכרין אפי' מרבים ליחיד וכ"ש להוציאה לחולין א"כ למה
 צריך תנאי הא בקדושתה קיימתא. ורש"י ז"ל נשמר מזה

בהשקפה ראשונה הי' נראה הדבר קשה
 צעיני דלכאורה המה שני
 המתני' סתרי אהדדי דלעיל מיני' קאמר אין מוכרין את
 של רבים ליחיד מפני שמורידין מקדושתו משמע מפורש
 מורידין הוא דאסור אבל היכא קיימי בקדושתו שרי למכור
 ושוב אין צריך תנאי ואח"כ קאמר אין מוכרין צהכ"נ אלא
 על תנאי ה"ד אי מרבים ליחיד הא אמרת לעיל כלל וכלל
 לא מפני שמורידין מקדושתו ואי איירי מרבים לרבים דצוה
 ליכא ירידה ועל מה צריך תנאי.

אמנם כאשר עמדתי על היות ועל הצאר צאר היטב
 מנאחתי דרש"י הרגיש צוה ומיישב צנחות לשונו צד"ה
 אלא על תנאי, אפילו מרבים לרבים אסר רבי מאיר מכירת
 לחלוטין דרך ציון הוא עכ"ל. הרי לפניך דמצינו לאוקמי
 מתני' איירי מרבים לרבים ואע"ג דליכא ירידה מ"מ
 כשמחליטין אותו נראה כולול.

וצדק אחר הי' נראה ליישב דאין צריך לאוקמי דנחלק
 התימות אלא שניהם צדקו יחדיו וצדדא מחתא מחתינהו
 ותני והדר מפרש סיפא פי' לרישא, צתחלה קאמר אין
 מוכרין את של רבים ליחיד והדר תני אין מוכרין בית
 הכנסת אלא על תנאי, כלומר הא דקאמר לעיל אין מוכרין
 מרבים ליחיד היינו לחלוטין הוא דאסור למכור, אלא על
 תנאי הוא דשרי אפי' מרבים ליחיד.

ועוד ידי נטוי' מתני' מילי מילי קתני וחילק צין אם
 מכרו להעלות בדמים לחלל הצית הכנסת מקדושתו צין
 היכא דמכרו להעמידו בקדושתו ולעשות בדמים כל צרכן.
 היכא דרצה לעלות בדמיו כגון דרצה ליקח צמעות צית
 הכנסת את התיבה מותר לחלל הצית הכנסת מקדושתו
 אבל היכא דרצה לעשות צמעות כל צרכיו אסור לחלל
 הצית הכנסת.

ומעתה יוצן הא דקתני אין מוכרין בית הכנסת של רבים
 ליחיד איירי כשרצה לעשות בדמים כל צרכן מש"ה אסור
 למכור לחלל הקדושה מצית הכנסת למכור מרבים ליחיד,
 אבל מרבים לרבים מותר ועושין בדמיו כל צרכן. והא
 דקתני אין מוכרין בית הכנסת אלא על תנאי איירי כשרצה
 לעלות בדמים ולחלל הקדושה מצית הכנסת זהו על תנאי

ופי' כדי שלא יראו המוכרין כמזלזלין בקדושתה וכאלו אינן חפצים בה. והרב רבי אפרים ז"ל פירשה לזו צבית הכנסת ליחיד דכיון שהיא נמכרת ליחיד כריכה תנאי. ואינו מחזור צעיי דמ"מ עדיין בקדושתה הראשונה עומדת

ולמה לי תנאי. ושמה של יחיד כיון שאין אומרים בה דברים שבקדושה נמכרת היא אפי' לר' מאיר לשם חצר ולכך נרץ תנאי וכו' עכ"ל.

*

שם בגמרא: ולרבי מאיר היכי דיירי בה הא הוויא לה רבית אמר רבי יוחנן רבי מאיר בשיטת רבי יהודה אמרה דאמר צד אחד ברבית מותר וכו' עכ"ל.

איכא למידק לענין מאי מדייק בשיטת ר' יהודה קאמר, הוי לי למימר ר"מ

לדידי דלד א' צריצית אסור, אלא אליצא דר' יהודה על תנאי אפי' מרצים ליחיד שרי. והא דר' יהודה קאמר לעיל אין מוכרין מרצים ליחיד היינו לחלוטין הוא דאסור משום דאין מוכרין צ"ה אלא על תנאי, אבל על תנאי אפי' מרצים ליחיד שרי דהוא סובר ד' צריצית מותר.

סבר לי' כר' יהודה. ותו איכא למידק האיך שייך למימר דר"מ [ש] הוא צר פלוגתא דר' יהודה (י"ז) וכמו כן שנראה בעליל במס' יומא דף י"ז ע"א בתוס' ד"ה הא דכרכים וכו': וי"ל כיון דלא הוזכרו שום תנאים דפליגי בהא מילתא כי אס רבי מאיר ורבי יהודה מסתמא צר פלוגתא דרבי מאיר הוא ר' יהודה וכו' עכ"ל), יאמר מילתא דצר פלוגתא האי דלי' לא סבירא לי'.

ומאד נמרצה לחיך הא דקאמר ר"מ בשיטת ר' יהודה קאמר כלומר שיטת ר' יהודה דלעיל דאין מוכרין מרצים ליחיד מפרש דזהו אינה אלא לחלוטין אבל על תנאי סבר ר' יהודה דמותר.

ועוד איכא לאקשווי לפי הגירסא שהצאתי לעיל דת"ק דמתני' אין מוכרין מרצים ליחיד הוא ר' יהודה, קשי' ר' יהודה אדר"י, דלעיל (דף י"ז ע"א) בפירוש אומר: אמר ר' יהודה מעשה צבית הכנסת של טרסיים שהי' צירושלים שמכרוהו לר' אליעזר ועשה בה כל נרכיו וכו' עכ"ל, נשמע מדין דר' יהודה סבר דמותר למכור של רצים ליחיד וקשי' אהדי.

ומעשה דטרסיים דמשמע דר' יהודה מתיר מרצים ליחיד באמת איירי שלא מכרוהו לחלוטין רק על תנאי וק"ל.

לצאר כל חמירא נראה לי לפרש דהוא הדבר אשר דיברנו דהני תריי מתני' מישך שייך להדדי וצגוד אחת יאגדנו וכולה חדא צבא הוא, ועיקר כמו שהגירסא צמטניות דאין מוכרין מרצים ליחיד ר' יהודה קאמר. ומעתה ממילא יובן ויוזק ומיושב כל הדקדוקי' שדקדקנו. וה"פ אין מוכרין של רצים ליחיד דצרי ר' יהודה, ועל זה אתא ר"מ וקאמר אין מוכרין צבית הכנסת אלא על תנאי דצרי ר"מ, ובשיטת ר' יהודה קאמר כלומר מפרש לדצרי ר' יהודה וה"ק לדידי אין מוכרין מרצים ליחיד כלל דעל תנאי לא שייך

נקוט האי כלל צידך הא דמשני הש"ס ר"מ בשיטת ר' יהודה קאמר לא קאמר דצריו בשיטת ר' יהודה דעל זה יפלא הא ר"מ צר פלוגתא דר' יהודה כנ"ל והאיך יעלה על הדעת לומר דר"מ קאמר בשיטת דצר פלוגתא דיד'. אלא ה"פ ר"מ בשיטת ר"י קאמר כלומר ר"מ מפרש שיטת ר' יהודה הא דקאמר ר' יהודה לעיל אין מוכרין מרצים ליחיד היינו לחלוטין משום דאין מוכרין צבית הכנסת אלא על תנאי אבל על תנאי מודה ר' יהודה דשרי אפי' מרצים ליחיד.

איצרא כל זה איכא למימר לשיטת תלמוד בבלי אכן לתלמוד הירושלמי דמוקי המתני' דאין מוכרין צבית הכנסת אלא על תנאי וכו' איירי בס"ת וכאשר הצאתי לעיל לפ"ז ליכא לפרושי דסיפא פי' לרישא כנ"ל דלא קרב זה אל זה כל חד מלתא באנפי נפשי' הוא וא"כ לכלל קמא קמהדרין אהא דמשני הש"ס ר' מאיר בשיטת ר' יהודה קאמר הלא

ר' מאיר צר פלוגתא דר' יהודה הוא.

ונראה לי לצאר דאליבא שיטת הירושלמי לא צריך כלל לשנויי ר"מ צשיטת ר' יהודה קאמר דמעיקרא דדינא לא קשה קו' הש"ס דמקשה ולר"מ היכא דיירי צה הא הוא לי ריבית וכו'. דשים עיוןן צמס' צבא מליעא פרק איזהו נשך (הלכה ב') וז"ל: היה חייב לו מעות וכתב לו שדהו צמכר. כל זמן שהמוכר אוכל פירות מותר. כל זמן שהלוקח אוכל פירות אסור. ר' יהודה אומר צין כך וצין כך מותר. א"ר יהודה כך היה צייטוס צן וזינן עושה ע"פ חכמים. אמרו לו משם ראייה מוכר אוכל פירות היה. ר' יוחנן ור' אליעזר ור' (הושעיה) [יהושע] אמרי מצתי ערי חומה

למד ר' יהודה. דתני' שנה האמורה צתורה ערי חומה הרי הן כמיין רבית ואינה רבית. תניי חורן תני הרי זו ריבית אלא שהתירה התורה. מאן דאמר הרי זו כמיין ריבית ואינה רבית ר"מ. מאן דאמר הרי זו ריבית אלא שהתורה התירה ר' יהודה וכו' עכ"ל.

דון מינה דר"מ הוא המ"ד דסצר כשהלוקח אוכל פירות הרי זו כמיין ריבית ואינה ריבית. ומעתה נמלטנו מקוש' הש"ס ולר"מ היכי דיירי צה הא הוא לה ריבית, לשיטת ירושלמי משמע דר"מ סוצר דזהו אינו ריבית ולא אצטריך לשנויי ר"מ צשיטת ר' יהודה קאמר וק"ל.

*

שם בגמרא: ולרבי מאיר היכי דיירי בה הא הויא לה רבית אמר רבי יוחנן רבי מאיר בשיטת רבי יהודה אמרה דאמר צד אחד ברבית מותר דתניא הרי שהיה נושה בחבירו מנה ועשה לו שדהו מכר בזמן שמוכר אוכל פירות מותר לוקח אוכל פירות אסור רבי יהודה אומר אפילו לוקח אוכל פירות מותר וכו' עכ"ל.

יהנה ממנו צדירתו ומשום הכי כי מנכה לו מן השכירות הוי רבית ולפי זה ניחא נמי הכא רבית שהוא דר צו צלא ספק הוי רבית גמורה אצל שדה דשמא לא יעשה פירות כי אכיל ליה נמי צלא נכיימא לאו רבית גמורה היא וכו' עכ"ל. נשמע מהדין דיש חילוק צין צית לשדה צשדה הוי ספק ריבית שמא לא יעשה פירות וצבית הוי ודאי ריבית דאי אפשר שלא יהנה מדירתו וכן פסק הירושלמי צמס' צבא מליעא פרק איזהו נשך (הלכה ב') וז"ל: א"ר חזקיה לא אמרו אלא זו רבית שהתורה התירה. כאן התורה התירה. הא צמקוס אחר לא אפילו כן לא אשגח רבי אמי אמר ציימא עס דיירא דאיר עכ"ל. פירש ר' אמי סוצר דוקא צשדה הוא דמותר דשמא לא יעשה פירות אצל ציימא עס דיירא דאיר כלומר זהו ודאי ריבית דודאי יהנה ממנו ואסור.

וכיון דכן הוא מאי משני הש"ס הכא ר"מ צשיטת ר' יהודה אמרה דסצר ד' א' צריבית מותר דתני' ר' יהודה אומר אפי' לוקח אוכל פירות מותר דלמא התם צשדה הוא סצר דמותר דהוי ספק דלמא לא יעשה פירות אצל הכא דמכר לו צית הכנסת דודאי יהנה ממנו הוי ריבית ודאי יש לומר אפי' ר' יהודה מודה דאסור. נמלא קושי' הש"ס

ויש להקשות הלא אין זה תירץ מספיק דאע"ג דר"י מתיר צלוקח אוכל פירות מ"מ איכא למימר דהכא צמיר טפי ואפי' ר' יהודה מודה דאסור. דתמן תנינן צמס' (עירובין) [ערכין] (דף ל"א ע"א) וז"ל: המוכר צית צבתי ערי חומה הרי זה גואל מיד וגואל כל שנים עשר חדש הרי זה כמיין רבית ואינו רבית. ומציין הש"ס: הרי זו כמיין רבית וכו' והתניא הרי זו רבית גמורה אלא שהתורה התירתו אמר רבי יוחנן לא קשיא הא רבי יהודה והא רבנן וכו' עכ"ל.

וכתבו תוס' צד"ה והתניא הרי זו רבית גמורה אלא שהתורה התירתו, ומסיק רבי יוחנן הא ר' יהודה הא רבנן פירוש מתני' כר' יהודה דאמר ד' אחד צרבית מותר וצרימא דתני רבית גמורה אתיא כרבנן וא"ת מאי שגא ממשכנתא צלא נכיימא דאינו אלא אצק רבית וכו' והכא אמר דהוי ריבית גמורה ולפי פירוש רש"י דמחלק צין שדה לצית ניחא גצי הא דתנן פרק איזהו נשך (שם סד): המלוה את חבירו לא ידור צחצרו חנס ולא ישכור ממנו צפחות (ממנו) [מפני] שהוא רבית ופירש רש"י שם מאי שגא ממשכנתא דנכיימא דשרי ותירץ דיש לחלק צין שדה לצית דשמא השדה לא יעשה פירות אצל הצית אי אפשר שלא

ולר"מ היכא דיירי זה וכו' נצצו כמו נד ונ"ע.

ויש לומר לזה כיון הר"ת אשר ז"ל שם במס' ערכין:
ואין נראה לר"ת חילוק זה דצצית נמי איכא ספיקא שמה
יפול או ישרף אלא ודאי אין חילוק בין שדה לצית עכ"ל.
משום דעינו מטייפין ויש לו מקום לסמוך על מה דמשני

הש"ס הכא ר"מ צשיטת ר"י קאמר וכו', אם איתא דחילוק
יש בין צית לשדה אכתי קושי' הש"ס צמ"ע כנ"ל, אלא
ודאי דעיקר כמו שכתב ר"ת דאין חילוק בין צית לשדה
דצצית נמי איכא ספיקא שמוא יפול או ישרף.

*

בתוספת ד"ה רבי יהודה סבר צד אחד ברביית מותר, קשה מאי שנא מלוה סאה בסאה דאמר באיזהו נשך (ב"מ דף סג.
ושם) דאסור משום דאיכא צד אחד ברביית דשמא תיקר התבואה ויש לומר דשאני הכא דלא הוי דרך הלואה אלא
בתורת מכר אתא לידיה וכו' עכ"ל.

איכא לאקשוויי לפ"ז דחילוק ידענו דהכא אתא
לידי' בתורה מכר למה אנטריך
לשנויי ר"מ צשיטת ר' יהודא קאמר הלל אף גם לר"א
דסבר נד א' צריצית אסור נמי לא קשי' מיד, די"ל הא
דהכא ר"מ מתיר טעמו משום דאתא לידי' בתורת מכר
והא דאסר התם היינו משום דאתא לדי' בתורת הלוואה.
ויש לומר דהתוס' מיישב צנחות לשונו דז"ל: ואכתי
קשה מאי שנא ממשכן לו צית משכן לו שדה דאמר התם
(דף סה:): דאפי' אמר ליה לכשתרצה למוכרם לא תמכרם
אלא לי צדמים הללו ואכל פירות (יותר ממה שהלוה) אסור
ואמר רב הונא צריה דר' יהושע דלא כר' יהודה דאי כר'
יהודה האמר נד אחד צריצית מותר והכא ליכא כי אם נד
אחד צריצית דשמא לא ימכרם וגם הוי הלוואה מדקאמר
משכן ואפילו הכי שרי רבי יהודה וי"ל דאכתי לא דמי כלל
להלוואה סאה צסאה דהתם ליכא נד מכר כלל אצל הכא
וגבי משכן איכא נד אחד מכר עכ"ל.
לכאורה הדבר קשה להצין הא דכתב הכא וגבי משכן הא
תליא תניא צדלא תניא הלל הקושי' לא הי' אלא ממשכן,

ולפ"ז הכי הוי לי' למימר מסאה צסאה ליכא נד מכר אצל
גבי משכן איכא נד א' מכר ולענין מאי מדייק 'הכא' וגבי
משכן איכא נד א' מכר.
אלא דהן הן הדברים אשר כתבתי ומשני חדא שיש צו
תרתיה וה"ק ויש לומר דאכתי לא דמי כלל להלוואה סאה
צסאה דהתם ליכא נד מכר כלל אצל הכא וגבי משכן איכא
נד א' מכר וכיון דכן הוא דמוכרם לשנויי דהיכא דאיכא נד
א' מכר שרי כאלו הוא כולו מכר, מיושב הא דמשני הש"ס
ר"מ צשיטת ר' יהודא קאמר ה"ל למימר ר"מ צשיטת
דנפשי' קאמר אע"ג דר"מ אוקר גבי לוקח אוכל פירות
הכא שרי דאתא לידי' בתורת מכר, לזה מדייק תוס' אצל
הכא וגבי משכון כלומר הכא וגבי נושה צחצירו מנה ועשה
לו שדהו מכר איכא נד א' מכר וכיון דאיכא נד א' מכר הוי
לי' ככולה מכר, ואם איתא דטעמא דר"מ דשרי צמתני'
משום דאתא לידי' בתורת מכר אמאי קאמר ר"מ לוקח
אוכל פירות אסור הלל איכא נד א' מכר, אלא ודאי דליכא
לחלוקי לר"מ צהכי, ואנטריך לשנויי ר"מ צשיטת ר' יהודא
קאמר וק"ל.

*

שם במתניתין: אין מוכרין בית הכנסת אלא על תנאי שאם ירצו יחזירוהו דברי רבי מאיר וחכמים אומרים מוכרין
אותו ממכר עולם חוץ מארבעה דברים וכו' ופרש"י בד"ה וחכמים אומרים וכו' כלומר אינן בעינין לבלום עכ"ל^[1].

מהלין ביילין ע"ג מילין דכתב רש"י אינן צעינן
לכלום משמע דחכמים אר"מ דלעיל
מיני' קאי דר"מ סבר דוקא על תנאי צעינן וסברו להו
כוותי' אלא דחכמים הקילו טפי וקאמרי אינן צעינן לכלום,

[ד] ליתא ברש"י שלפנינו. אלא בדברי ר' מאיר מפ' רש"י דאסר ר' מאיר מכירת חלוטין דדרך בזיון הוא כלומר אינן

כלומר אפי' תנאי לא נריך אלא אפי' לחלוטין נמי שרי למוכרו.

איצרא אכתי מידי הרהור לא ינאנו לפירש זה עיקר חסר מן הספר דעיקר רבותא דרבנן היא דלא צעינן תנאי ואפי' לחלוטין נמי שרי למכור וא"כ לא ה"ל למסתם וחכ"א מוכרין אותו ממכר עולם אלא הכי ה"ל למימר וחכ"א מוכרין אותו אפי' ממכר עולם.

לכן נראה לי לצאר צאר היטב וצמילי דמיטב דחכמים פליגי על ר"מ ודוקא קתני ממכר עולם הוא דשרי למכור אבל על תנאי אסורה, וטעמא משום דהוי דאחד צריצית, וכאשר באמת מקשה הש"ס ולר"מ היכי דיירי הא הוי לה ריבית וכו' ומיושב הא דלא נקט וחכ"א אפי' ממכר עולם דהוי משמע דעל תנאי פשיטא שרי ובאמת על תנאי גרע טפי כנ"ל ואסורה.

ועם אלה הדברים יובן הא דלכאורה הדבר יפלא למה אצטריך הש"ס לשנויי לקמן ר"מ צשיטת ר' יהודה קאמר דאמר דא' צריצית מותר דתני' וכו' דלמא ר"מ אף צשיטת חכמים קאמר והא דסברי רבנן התם לוקח אוכל פירות אסור דא' צריצית אסורה היינו משסו דהתם אית צי' דרך הלוואה אבל הכא דבתורת מכר אתא יש לומר אף גם רבנן מודו דשרי.

אבל לפמ"ש ינחא דממתני' מוכח דר"מ לאו צשיטת רבנן מצי למימר הואי ואנן חזינן דרבנן סתמא קאמרי מוכרין אותו ממכר עולם ולא קאמרי אפי' ממכר עולם ונ"ל דחכמים דוקא קאמרי דוקא ממכר עולם הוא דשרי אבל על תנאי אסורה משום דאד צריצית כאשר הארכתה לעיל תיפוק לי' הלא הכא בתורת מכר אתא לידי' אלא דליתא להאי סברה וליכא לחלוקי בהכי ולפ"ז ממילא יובן ויוצדק הא דמשני הש"ס ר' מאיר צשיטת ר' יהודה קאמר אבל רבנן סברי לעולם דא' צריצית אסורה וק"ל.

ואם נפשך לומר הלא מעיקרא דדינא ליתא להאי סברה לחלק בין היכא דאתא לידי' בתורת מכר להיכא דאתא

בתורה הלוואה דתמן תנינן צמס' (עירובין) [ערכין] (דף ל"א ע"א) ונ"ל: מצינן הש"ס הרי זה כמין רבית ואינו רבית. והתניא הרי זו רבית גמורה אלא שהתורה התירתו אמר רבי יוחנן לא קשיא הא רבי יהודה והא רבנן וכו' עכ"ל. והא התם דאתא בתורת מכר ואפ"ה מיקרי ריבית גמורה אלמא דאין חילוק בין תורת מכר לתורת הלוואה.

אי משום הא לא תצרא די"ל פירושה דריבית גמורה היא כדכתבו תוס' התם צד"ה והתניא וכו' ונ"ל: ונ"ל דריבית גמורה מדרבנן קאמר והאי דאמר אלא שהתורה התירתו הכי פירושו מדכתבו לן רחמנא דין צתי ערי חומה גלי לן דכי ה"ג אין זה רבית דאורייתא עכ"ל. נמצא מטונך אדרבה דיש לומר דזו סיועא היא לר"מ מהכא נפקי ר"מ דאדא' צריצית מותר הואיל ורחמנא גלי צתי ערי חומה למילף מיני' בעלמא היכא דאתא לידי' בתורת מכר שרי ולעולם יש לומר ר"מ אף גם צשיטת רבנן קאמר דרבנן מודו דהיכא דאתא לידי' בתורת מכר שרי ולקבעא קמא קמהדרינן אמאי משני הש"ס ר"מ צשיטת ר' יהודה קאמר.

אלא צ"ל כמו שפרשתי לעיל מדלא קאמרי רבנן צמתני' אפי' ממכר עולם ש"מ דרבנן פליגי על ר"מ וסברי על תנאי אסורה משום דאדא' צריצית הוא ואין חילוק בין בתורת מכר לתורת הלוואה נמצא הא דמשני הש"ס צמס' ערכין מתני' וצרייתא הא ר' יהודה והא רבנן ולא משני כפשוטו שניהם מתני' וצרייתא לדבר א' נתכוונו הא דקאמר הרי זו רבית גמורה אלא שהתורה התירה זהו כמין רבית וחדא מילתא אבל לעולם ר' יהודה ורבנן תרוייהו סצירא ליהו דאדא' צריצית מותר והא דקאמרי רבנן התם דוקא מוכר אוכל פירות מותר היינו משום דהתם בתורת הלוואה אתי' לידי' היינו משום דהש"ס דהתם הוא מיוסד אהש"ס דהכא דמוכח דאין חילוק לרבנן בין תורת מכר לתורת הלוואה ולדידהו לעולם דא' צריצית אסורה לכן אצטריך לשנויי הא ר' יהודה והא רבנן וק"ל.

בעיניו לכלום. וגם רבינו בעצמו במאמר הבא עמד על זה. ויתכן לבאר מה שקרה כאן, דלשון רש"י הנ"ל הנדפס בתוך ד' רש"י בתוך סוגריים מרובעים, לא היתה נדפס לכתחלה בתוך ד' רש"י אלא היתה כתובה בגליון מן הצד [בדפוס אחד של השס"ם שלפנינו כתבו שזהו 'תוס', ובד"א כ' שזהו גליון]. ונראה שהוספה הזו בגליון לא היו השורות של הגליון מאוזנים ומותאמים היטב עם השורות של ד' רש"י, ויתכן שהמדפיס של הש"ס שהי' לפני רבינו קשר את תיבות אלו לרש"י של שיטת החכמים. וגם החליף תיבת 'בעיניו' שנראית כמו 'בענין'.

שם בגמרא: רבא אמר דכולי עלמא צד אחד ברבית אסור והכא רבית על מנת להחזיר איכא בינייהו מר סבר רבית על מנת להחזיר מותר ומר סבר אסור עכ"ל.

והנה כאן נסתם מעיינות החכמה מפני מה ומאזיה טעם כ"ע מודו דא' בריבית אסור ומשמע דלא מצינו בשום גוונא דלד א' בריבית יהי' מותר. וסיס עין תחת עיון צמס' ערכין (דף ל"א ע"ב) ותמלא דרש"י מפרש טעמם ונימוקם דז"ל דלד"ה דכולי עלמא דאחד בריבית, כי ה"ג אסור הואיל ומעיקרא בתורת הלואה אתא לדידה ור' יהודה (דקאמר) [דקשרי] צהכי עסקינן שהתנו מתחילה שאם יגאלנה המוכר בתוך שלש יחזיר לו הלוקח הדמים מפירות שאכל ובריבית ע"מ להחזיר פליגי ומתני' ותנא דברייתא צהא פליגי דתנא דידן סבר אפי' דאחד נמי לא הוי דהא בתורת מכר אתא לדידה ותנא דברייתא סבר סוף סוף הואיל ולידי ריבית (גבי) [אתי] דאחד (הוא) כריבית גמורה היא אלא שהתורה התירה וכו' עכ"ל.

הרי שלך לפניך דמדייק רש"י בלשונו הא דכ"ע סברי דא' בריבית אסור דוקא צה"ג הואיל ומעיקרא בתורת הלואה אתא לדי' ואע"ג דאיכא נמי צי' דמכר מ"מ כיון דאית צי' קצת הלואה כ"ע מודו דאסורה. והא דר' יהודה מתיר אפי' בלוקח אוכל פירות היינו משום שהתנו בתחלה שאם יגאלנה המוכר בתוך שלש יחזיר לו הלוקח הדמים מפירות שאכל. וגדולה מזו איכא למימר דמתוך דברי רש"י משמע דצמתני' צמכר צתי ערי חומה לא אצטרין תנאי לענין חזרה ובלא"ה שרי אע"ג דאיכא דא' בריבית הואיל ובתחלה בתורת מכר אתיא לדי' וליכא ד הלואה כלל מש"ה מותרת.

אמנם תוס' ממאן צפירוש זה ומפרש אף גם היכא דצתחלה אתא לדי' בתורת מכר נמי צעינן התנו על החזרה וצרייתא פליגי צהכי וז"ל דלד"ה רבא אמר דכולי עלמא דאחד בריבית אסור, ופירש"י ומתני' וצרייתא צהא פליגי דתנא דברייתא סבר סוף סוף הואיל ולידי הרבית (לגבי) [אתי] דאחד בריבית ובריבית גמורה היא אלא שהתורה התירה. ועוד יש לפרש דצהכי פליגי מתני' וצרייתא כגון שנכנס צצית להחזיר לו דמי שכירות שנה אם צא לפדותו בתוך י"צ חדש דתנא דמתני' סבר רבית על מנת להחזיר שרי ותנא דברייתא סבר דאסור וכו' עכ"ל.

הרי לפי פי' תוס' משמע אף גם היכא דצתורת מכר אתא לדי' וליכא ד הלואה כלל נמי פליגי ואיכא למ"ד הואיל ואיכא דא' בריבית אסורה ולא מהני צי' תנאי לענין חזרה.

אחר הדברים האלה יוצן צמאי דפליגי הכא צשמעתתין ר' יוחנן ורבא דר' יוחנן משני ר"מ צשיטת ר' יהודה אמרה דתני' וכו' ודא' בריבית איכא צינייהו מר סבר מותר ומר סבר אסור, ורבא משני דכ"ע דא' בריבית אסור וריבית ע"מ להחזיר איכא צינייהו וכו', דהן הן הדברים כמו שכתצתי, ר' יוחנן דמשני ר"מ צשיטת ר' יהודה קאמר, סבר דא' בריבית מותר, משום דהוא סובר אליצא דחכמים היכא דאיכא דא' בריבית אסורה אפי' דומי' דמתני' כגון שמכר לו על תנאי דצתורת מכר אתא לדי' וליכא ד הלואה כלל אפי' אסורה ולא מהני צי' התנו דיחזירו לו שכירות צית הכנסת. ועד המסייע הוא ממה שכתצו תוס' דל"ה ר' יהודה סובר דא' בריבית מותר קשה מ"ש מלוה סאה צסאה וכו'.

ואם נפשך לומר ויש לומר דשאני הכא דלא הוי דרך הלואה אלא צתורת מכר אצתי קשה מאי שנא ממשכן לו צית משכן לו שדה וכו' וי"ל דאצתי לא דמי כלל להלואה סאה צסאה דהתם ליכא דמכר כלל אצל הכא וגבי משכן איכא דא' מכר תיפוק לי' לר' יהודה אמאי יהי' מותר הא אית צי' ד הלואה אלא ז"ל כאן דאית צי' נמי דא' מכר הוי כאלו ליכא צי' ד הלואה כלל ואפ"ה סברי רצנן דאסורה נמצא אף כאן צמתני' אנו נימא אע"ג דליכא צי' ד הלואה אפי' סברי חכמים אסורה.

ורבא דמשני ע"מ להחזיר איכא צינייהו לא קאי אלא אצרייתא וה"ק דכ"ע סברי דא' בריבית אסורה דהיינו דהיכא דאית צי' ד הלואה אע"ג דאיכא נמי דא' מכר אפי' כ"ע מודו דאית ד הלואה ומצטל ללד מכר ואסורה. והא דר"י ורצנן פליגי שמה ור"י מתיר אפי' בלוקח אוכל פירות אע"ג דאיכא נמי ד הלואה, צע"מ להחזיר פליגי, ר"י סובר ע"מ להחזיר מותר ורצנן סברי לא מהני צי' תנאי שיחזיר לו דמי פירות ואסורה אצל צמתני'

ו"ל: אמר רבא האי צי כנישתא תלופה וזונה שרי אוגורה ומשכונה אסור מאי טעמא בקדושתה קאי. והקשה תוס' גד"ה אוגורה ומשכונה אסור, קשה דהא רבי מאיר לא אסר במתניתין אלא ממכר עולם אבל על תנאי שרי ומאי שנה וכו' עכ"ל. וחוצה גבירא לסלק קושי' תוס' לשיטת רש"י נמי יפלא אמאי קאמר רבא אוגורה ומשכונה אסור מ"ש ממוכר צ"ה על תנאי דשרי לקמן.

אבל לפמ"ש ניחא דרש"י ותוספת לשיטתייהו אזלי, רש"י אזיל לשיטתו דכבר מלתי אמורה לשיטת רש"י רבא סבר היכא דבתורת מכר אתא לדי' וליכא דהלוואה כלל כגון דומי' דמתני' מכר בה"כ על תנאי וכ"ע מודו בין ר"מ ובין חכמים דשרי דלא מיקרי ד' א' בריבית. אבל היכא דאית צי' דהלוואה אסור דמיקרי ד' א' בריבית. ומעתה ממילא נסתלק ונמלטנו לשיטת רש"י מקושי' התוס' מ"ש ממוכר בה"כ על תנאי דשרי לא קרב זה אל זה התם בתורת מכר אתא לדי' ולא מיקרי ד' א' בריבית ושרי אבל הכא משכונה דזהו הלוואה מיקרי ד' א' בריבית ואסורה, ואוגרה אסורה משום בזיון.

אמנם לשיטת תוס' דהמה פירשו אף גם היכא דליכא כלל דהלוואה איכא למ"ד דאסורה וליכא לחלוקי כנ"ל ומקשה שפיר לשיטתייהו מ"ש ממוכר בה"כ על תנאי דשרי לדברי הכל וזריך לשנויי כדמשני תוס' דחילק בין רבים לרבים וכו' ע"ש.

נמצא בין לשיטת רש"י ובין לשיטת תוס' רבא אזיל לשיטתו הא דמשני הכא כ"ע ד' אחד בריבית אסור וכו' ובמתני' דאיכא תורת מכר וליכא הלוואה כלל כ"ע מודו דשרי ואשתרובי אשתרברב על מה דקאמר לעיל אוגורה ומשכונה אסור דזהו תורת הלוואה ומיקרי ד' א' בריבית ואסורה.

וכן מצינו להדיא במס' צבא מניעה (דף ס"ג ע"ב) ו"ל: ופוסקין על שער שבשוק ואף על פי שאין לו, איתביה רב פפא ורב הונא צריה דרב יהושע לרבא כולם אס' יש לו מותר אס' אין לו אסור אמר להו התם הלוואה הכא זבינא וכו' עכ"ל. הרי להדיא דרבא מחלק בין הלוואה לזבינא, נמצא הני שלשה מימרא דרבא הכל הולך וסובב אל מקום אחד וק"ל.

שמכר לו על תנאי דבתורת מכר אתא לדי' כ"ע מודו דלא צעינן להתנות שיחזירו לו דמי השכירות בית הכנסת ובלא"ה כ"ע מודו דשרי הואיל ולית צי' דהלוואה כלל.

אכן כל זה איכא לפרושי לשיטת רש"י דמפרש היכא דליכא דהלוואה כלל רק בתורת מכר אתא לדי' מאן דשרי סבר דלא מיקרי ד' א' בריבית לפ"ז מאד איכא לאוקמי דרבא קאי בצרייתא הוא דמחלק בין ע"מ להחזיר וכו' אבל דומי' דמתני' דליכא דהלוואה אלא תורת מכר יש לומר דכ"ע מודו דמותר דהכא לא מיקרי ד' א' בריבית אע"ג דלא התנו שיחזירו לו דמי השכירות.

ואם נפשך לומר לפ"ז דרבא סבר היכא דבתורת מכר אתא לדי' אפי' רבנן מודו דשרי א"כ קושי' הש"ס דהתם מתני' ובצרייתא דצתי ערי חומה נצבו כמו נד, דהתם ליכא דהלוואה כלל ובמתני' נקט כמין ריבית ובצרייתא נקט הרי זו ריבית גמורה. וליכא לשנויי הא ר' יהודה והא רבנן הלא לפמ"ש משמע דחכמים נמי מודו דלא מיקרי ד' א' בריבית הואיל בתורת מכר אתא לדי'.

אי משום הא לא אריא דרבא סבר דבאמת מתני' ובצרייתא שינהם לדבר א' נתכוונו דקתני הרי זו ריבית גמורה אלא שהתורה התירתו דיליף מיני' בעלמא היכא דאתא בתורת מכר דשרי ולא מיקרי ד' א' בריבית ולפ"ז יש לומר הא דחכמים קאמרי במתני' דהכא מוכרין בה"כ ממכר עולם היינו אפי' ממכר עולם כלומר לא צעינן לתנאי אבל על תנאי פשיטא דשרי דלא מיקרי ד' א' בריבית הואיל בתורת מכר אתא לדי'. ותינח דעתינו הא דכתב רש"י לא צעינן לכולם היינו לשיטת רבא דהוא מפרש דרבנן סברי לא צעינן לכולם ואפ"ה ממכר עולם שרי וכמ"ש. אמנם תוס' דכתבו בהדי' דרבא אמתני' נמי קאי דמתני' נמי פליגי בע"מ להחזיר דו"ל ד"ה רבא אמר רבית על מנת להחזיר איכא בינייהו, ולרבי מאיר דמתני' סבירא ליה שהיו מתנין להחזיר שכירות בית הכנסת כשחזרו ובהכי שרו כר' יהודה עכ"ל. משום דאזלי לשיטתייהו כמו שכתבו במס' ערכין שהבאתי לעיל באריכות דאף גם היכא דליכא דהלוואה כלל נמי פליגי ואיכא למ"ד דאסורה ואפי' התנו להחזיר נמי לא מהני וק"ל.

וכיון דזכינו לדין יוצן הא דקאמר רבא לעיל (דף ק"ו ע"ב)

עוד שם ברש"י ד"ה וחכמים אומרים מוכרין אותו ממכר עולם כלומר אינן בעינין לכלום עכ"ל.

הגירסא אינו צעיניו דז"ל הרצינו עצדי' צרטנורה דז"ה אלא על תנאי ואי' משל רבים לרבים אסור למכור מכירה לחלוטה דדרך זיון הוא כלומר אינו צעיניו כלום ואין הלכה כר"מ עכ"ל. והדר מציין דז"ה וכו' מוכרין אותו ממכר עולם וכו' ולא הזכר כלל מהאי אינן צעינין לכלום. הרי לפניך דגרס אינן צעינין לכלום אינו צעיניו לכלום.

בבר מלתי אמורה והארכתי בזה וישצתי צממה אופנים אופן המועיל לחדד התלמידים מאי צעי רש"י בזה אינן צעינין לכלום ולשכנו תדרשו. אמנם אחר החיפוש מחיפוש בספרי דבר רב מנאחתי דטעות נפלו בספרים חדא דאין כאן מקומו אלא שייך בדיבור הקודם לזה דז"ה אלא על תנאי וכו' והכא הו

*

שם בגמרא: ולר"מ היכי דיירי בה הא הוי לה רבית וכו'.

ומעתה למוד סתום מן הפורש אף כאן אנו נימא לענין אללוי לא מיקרי ריבית דניחא לי' למעבד מצוה צממוני' אלא הכי קשי' היכי דיירי בה דגצי ריבית הכנסת היו חדרים דשם היו האורחים שמעו קידוש ואכלו ושתו וגנו בה, וזהו נמי מיקרי צי כנישתא וכדאי' צמס' פסחים (דף ק"א ע"א) וז"ל: ושמואל למה לי לקדושי צבי כנישתא לאפוקי אורחים ידי חובתן דאכלו ושתו וגנו צבי כנישתא וכו'. והקשה תוס' דז"ה דאכלו ושתו וגנו צבי כנישתא, וא"ת והא אמרי' צפ' צני העיר (מגילה דף כח.). צתי כנסיות אין אוכלין בהן ואין שותין בהן וכו'. וי"ל דלאו דוקא צבי כנישתא אלא חדרים שהיו סמוכין לריבית הכנסת קרי צי כנישתא ומשם היו שומעים הקידוש וכו' עכ"ל. הרי לפניך דהיו צבי כנישתא חדרים דאכלו ושתו וגנו שמה ומקשה שפיר היכי דיירי בה הא הוי לה ריבית וק"ל.

והנה שים עיוןך בצעל המאור דדייק מיני' דאיירי שמכרוהו לריבית דירה להוריד מקדושתו וז"ל: אצל הר"ר שלמה ז"ל פירש משום שנראה כמזולל כשמחליטין אותו מסלקין את עצמן ממנו. לפ"ז הוי לי' למימר היכי מנלו בה וכו' עכ"ל.

ולי נראה להנדיק וליישב פירושא דהר"ר שלמה לעולם שלא מכרו להורידו ואי קשי' הוי לי' למימר היכי מנלי בה משום הא לא תצרא די"ל היכי מנלי הוא הוי לה ריבית לאו קושי' דניחא לי' לאינש למעבד מצוה צממוני' וש"ס ערוכה לפנינו צמס' פסחים (דף ד' ע"ב) וז"ל: איציעיא להו המשכיר בית לחצירו בחזקת צדוק ומנאח שאינו צדוק מהו מי הוי כמקח טעות או לא תא שמע דאמר אציי לא מיציעיא באתרא דלא יהבי אגרא וצדקו דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בגופיה אלא אפילו באתרא דיהבי אגרא וצדקו דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה צממוניה עכ"ל.

*

בגמרא: אמר רב יהודה אמר שמואל מותר לאדם להשתין מים בתוך ארבע אמות של תפלה אמר רב יוסף מאי קמשמע לן תנינא רבי יהודה אומר מוכרין אותה לשום חצר ולוקח מה שירצה יעשה ואפילו רבנן לא קאמרי אלא בית הכנסת דקביע קדושתיה אבל ארבע אמות דלא קביע קדושתיהו לא וכו' עכ"ל.

יעשה והא דקאמר ר' יהודה אמר שמואל דמותר להשתין דז' אמות של תפילה רבותא אתא לאשמעינן אפי' דז' אמות של תפילה דמנלי בה האידנא אפי' שרי להשתין דז' אמות. אלא ע"כ ז"ל דלא מצי לאוקמי צהכי דאיירי דז' אמות דמנלי צו האידנא ואינו מיוחד לכך דא"כ יפלא

ומן הראוי להתבונן מאי מקשה הש"ס תנינא דלמא חילוק ידענו מילתא דר' יהודה איירי צבה"כ שאינו מתפלל צו עכשיו כלומר שפסקו מלהתפלל צחוכו זמן זמנים טובא ויש לומר בזה סבר כיון שכבר פסקו מלהתפלל צזמן מה מותר למכור אותה לשם חצר והלוקח מה שירצה

יעשה ואפי' רבנן לא קאמרי אלא בית הכנסת דקביע קדושתא' אכל ארבע אמות דלא קביע קדושתא' לא וכו' עכ"ל, כלומר ד' אמות דלא קביע אפי' רבנן מודו דשרי, הא השתא מוכח דאיירי ד' אמות דקביעי קדושתא' וכו' וז"ע.

קושי' הש"ס דמקשה לקמן וז"ל אי הכי קדשתינהו לכולהו שבילי דנהרדעא וכו' אלא ודאי דאיירי ד' אמות דקביע ומקשה הש"ס שפיר מאי קמ"ל תנינא דהא בית הכנסת מותר למכור והלוקח מאי שירצה יעשה. לפ"ז אנחית לן חדא אכל אכתי לא נמלטנו מהא מאי קאמר מאי קמ"ל תנינא ר' יהודא אומר מוכרין וכו' והלוקח מה שירצה

*

עוד שם: אמר רב יהודה אמר שמואל מותר לאדם להשתין מים בתוך ארבע אמות של תפלה אמר רב יוסף מאי קמשמע לן תנינא רבי יהודה אומר מוכרין אותה לשום חצר ולוקח מה שירצה יעשה וכו' עכ"ל.

רגלים וקאמר ר' יהודא דלא אסרי רבנן אלא היכא דקביע אכל היכא דלא קביע לא משום דאיכא לפרושי מתני' דקאי אמי הכביסה אכל מי רגלים אסור אפי' בלא קביעי לכן אתא ר' יהודא אמר שמואל להודיע את כל זאת ופירושא דמתני' קמ"ל.

ופירושא דמתני' דקאי אמי רגלים מוכח ומוכרע מדברי ר' זכאי שאמר מימי לא השתנתי מים בתוך ד' אמות של תפילה תיפוק לי' דאליבא דכ"ע הוא אסור שהרי חכמים אסרוהו שלא למכור בית הכנסת לד' דברים וחד מהן לבית המים וזה קאי אכיצום מי הכביסה ודבר זה מתיר ר' יהודא משא"כ מי רגלים ר' יהודא אסור אפי' אינו קבוע. אע"כ פירושא דמתני' דקאי אמי רגלים דחכמים לא אסרוהו אלא בקביעי ור' יהודא מתיר אפי' בקביעי ור' זכאי ה' מחמיר על גרמי' שלא להשתין מים בתוך ד"א של תפילה אפי' אינו קבוע.

ועיין בחדושי הרשב"א שמיישב דברי ר' יהודא אמר שמואל וז"ל: אמר ר' יוסף מאי קמ"ל ר' יהודא ונ"ל ר' יהודא דיוקא דמתני' קמ"ל דלא תימא דלרבנן אפי' ד' אמות דלא קביעא קדושתיהו קאמרי וכו' ע"ש.

*

מבוא

איכא למידין דבית המים דקחשיב צמתני' בתוך ארבע דברים היינו כאידך פירושא דרש"י דז"ל לבית המים לכביסה אי נמי לבית מי רגלים עכ"ל ונראה לי להחזיק דבית המים היינו בית למי רגלים ומש"ה מקשה הש"ס שפיר מאי קמ"ל תנינא ר' יהודא אומר מותר למכור והלוקח מה שירצה יעשה כלומר אפי' לארבע דברים דבתוכו בית המים שהוא למי רגלים וש"מ ממתני' דמותר להשתין ומאי קמ"ל אכל לפירושא קמא דבית המים היינו לכביסה יפלא מאי פריך הש"ס מאי קמ"ל תנינא הלל ר' יהודא לא קאמר אלא אד' דברים דמתני' דאסרי חכמים שרי ר' יהודא ודלמא דוקא ד' דברים הוא דשרי ר' יהודא אכל להשתין יש לומר שהוא זילותא טפי ואפי' ר' יהודא אסור וקמ"ל אמר ר' יהודא אמר שמואל דמותר להשתין בתוך ארבע אמות של תפלה. אלא ודאי פירושא בתרא הוא עיקר ומקשה שפיר מאי קמ"ל תנינא וק"ל.

והא דמפרש רש"י פי' קמא י"ל דבא לתרץ קושי' ר' יוסף דמקשה על ר' יהודא אמר שמואל מאי קמ"ל תנינא וכו' ואפי' רבנן וכו' לכאורה הקושי' נלצה כמו נד, ומיישב רש"י דר' יהודא טובא קמ"ל דמפרש המתני' דקאי אמי

שם בגמרא: תני תנא קמיה דרב נחמן המתפלל מרחיק ארבע אמות ומשתין והמשתין מרחיק ארבע אמות ומתפלל אמר ליה בשלמא המשתין מרחיק ארבע אמות ומתפלל תנינא כמה ירחיק מהן ומן הצואה ארבע אמות אלא המתפלל מרחיק ארבע אמות ומשתין למה לי אי הכי קדשתינהו לכולהו שבילי דנהרדעא תני ישהה עכ"ל.

ועיין בהרשב"א דמקשה וז"ל: וקשיא לי אמאי לא אותביה ממתני' דא"ר יהודה והלוקח יעשה כל מה שירצה וכו' כדאמר רב יוסף הכא, וניחא לי דאמר לך האי תנא דלרבנן לא תימא הא ארבע אמות דלא קביע קדושתיהו לא אלא הוא הדין דאסרי בד' אמות כנ"ל עכ"ל.

אמני רגלים. וע"ז מקשה הש"ס ואפי' רבנן לא קאמרי אלא צית הכנסת דקביע קדושת' אבל ד' אמות דלא קביע קדושת' לא ומנא לך דאפי' בלא קבוע והאי תנא דתני קמ"י דרב נחמן מיישב קושי' זו ומפרש המתני' דקאי אמני הכביסה אבל צמי רגלים אפי' ר' יהודה מודה דאסור.

אמנם לפ"ז עדיין לא פלגית דלרבנן לא אסרי כ"א קביעא משא"כ בשאינו קבוע. אמנם ליישב קושי' הרשב"א י"ל דהתנא שתנא קמ"י דר' נחמן הוא הי' מפרש המתני' דקאי אמני הכביסה אבל מי רגלים אסור אף שאינו קבוע וכמה ירחיק מהם ד' אמות ור' יהושא אמר שמואל מפרש המתני' דקאי אף

*

עוד שם: אמר רב יהודה אמר שמואל מותר לאדם להשתין מים בתוך ארבע אמות של תפלה אמר רב יוסף מאי קמשמע לן וכו' ואפילו רבנן לא קאמרי אלא בית הכנסת דקביע קדושתיה אבל ארבע אמות דלא קביע קדושתיהו לא וכו' עכ"ל.

וז"ל הרשב"א: ועוד קשי' לי היכי פשיטא ליה כולי האי לרב יוסף דלא אצטריכא לאשמועינן ואמר דרבנן נמי מודו בד' אמות משום דלא קביעא קדושתיהו, והא אנן תנן בני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחין בדמיו בית הכנסת דאלמא רחוב קדושה יש בו וכדאמרינן בריש פירקין, ואף על גב דלא מצלו ביה אלא באקראי בעלמא כדאיתא לעיל, אלמא אף על גב דלא קביע קדושתיהו קדוש, וי"ל דשאני רחוב דמוזמן לכך אלא דלא מצלו ביה תדיר אלא לעתים ובאקראי וכו' עכ"ל.

אמת של תפלה. זאת ועוד אחרת דפי' לר' יוסי צר חנינא מקשה שפיר דלא ראי זה כראי זה שהרי רש"י מציא לעיל גליון בשם תוספת וז"ל: וצמעמדות תנן: מתכנסין צעריהן וקורין צמעשה צראשית, ותניא בגמרא: אנשי מעמד נכנסין לצית הכנסת ויושצין ארבע תעניות בשצת, אפשר צית הכנסת היה להם קבוע צרחוצה של עיר ומתכנסין שם המעמד כולו וכו' עכ"ל. נמצא למידין ומשיצין דרחוצה של עיר הוא קבוע משא"כ ד' אמות של תפילה שמתפלגין צו רק צאקראי.

והנה לא ירדתי צזה לסוף דעתו של הרשב"א אשר רחצה מן היס שהרי גמר' ערוכה לעיל (דף ד"ו ע"א) קאמר הש"ס אמר רבה צר צר חנה אמר רבי יוחנן זו דברי רבי מנחם צר יוסי סתומתאה אבל חכמים אומרים הרחוב אין צו משום קדושה הרי לפניך דרבנן סברי דרחוב אין צו שום קדושה.

וי"ל דהן הן ... רבנן דהכא דכך עלתה על דעת ר' יוסף ולהכי מקשה שפיר ואפי' רבנן לא קאמר אלא צ"ה דקביע קדושת' אבל ד"א דלא קביע קדושת' לא שהרי רבנן סברי דאפי' רחוצה של עיר אין צו משום קדושה וכ"ש ד'

*

שם : ואפי' רבנן לא קאמרי אלא בית הכנסת דקביע קדושתו וכו'.

וז"ל הרשב"א : ומסתברא לי דה"ה דהוה מצי רב יוסף למימר ועד כאן לא קאמרי רבנן ואפי' בבית הכנסת אלא לעשותו בית המים קבוע אבל להשתין שם באקראי שרו דאי לא תימא הכי רבינא דזבן ההוא תילא וזרעיה נזהר היה בכל עת שלא ישתינו שם, ואטו בחצר נמי לרבנן מי מצי מזדהרי כולי עלמא שלא ישתינו שם אלא ודאי שרי אלא דחד מן תרי טעמא קאמר, אלא דאכתי ק"ל טובא מאי דקאמר רב יוסף ואפי' רבנן לא קאמרי אלא בית הכנסת דקביע וכו' דמשמע דמדרבנן איכא למשמע איסורא ואדרבה מדרבנן שמעינן היתר גמור ואפי' בבית הכנסת דאם איתא דאסור למה לי תנאי לוקח יחוש לעצמו דהא אסור, וי"ל דמדקא מצרכי רבנן להתנות אלמא אסור דאי לא למה מתני, הלוקח מה שירצה יעשה, אלא מה שצריך המוכר להתנות אף על פי שהלוקח יזהר בה ממילא כדי שלא יראה הוא כמזלזל בקדושתו ומוכרו לכל דבר וכו' עכ"ל.

ולוי נראה דקושי' חדא מתורגמ' צירך חזירתה ושיניהם לזקו יחדיו דודאי צית המים קבוע אסור לעשות אפי' צלל תנאי והתנאי הוא דמהני

אפי' ארעי לפי שעה נמי לא יעשה וא"כ מקשה ר' יוסף שפיר ע"כ לא קאמרי רבנן ארעי אלל צ"ה אצל ד"א של תפילה לא ואפי' ארעי שרי וא"כ מאי קמ"ל.

*

שם : תני תנא קמיה דרב נחמן המתפלל מרחיק ארבע אמות ומשתין והמשתין מרחיק ארבע אמות ומתפלל אמר ליה בשלמא המשתין מרחיק ארבע אמות ומתפלל תנינא כמה ירחיק מהן ומן הצואה ארבע אמות אלא המתפלל מרחיק ארבע אמות ומשתין למה לי אי הכי קדשתינהו לכולהו שבילי דנהרדעא תני ישהה עכ"ל.

עיינ בהרשב"א : בשלמא משתין ישהה כדי הילוך ארבע אמות משום ניצוצות. ק"ל למה לי משום ניצוצות תיפוק לי משום דתנן כמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות, וניחא לי דצריכא אפי' עומד ומשתין במקום עמוק עשרה טפחים דאינו צריך להרחיק מהן עכ"ל.

ועוד נראה לקיים מילין וליישב דמייירי שנותן מים למי רגלים א"כ מותר להתפלל צסמוך שמים מצטלין כדלית' צמס' צרכות (דף ד"ה ע"ב) צמתני' ולא יתכסה לא צמים הרעים ולא צמי המשרה עד שיטיל לתוכן מים ויקרא. תנו רבנן כמה יטיל לתוכן מים כל שהוא רבי זכאי אומר רביעית (עכ"ל). אמר רב

נחמן מחלוקת לצסוק אצל צתחלה כל שהן ורצ יוסף אמר מחלוקת לכתחילה אצל לצסוק דצרי הכל רביעית עכ"ל. אמור מעתה שהמים מצטלין מי רגלים צין צתחלה וצין צסוק אף כאן אנו נאמר שהמים היו מצטלין את המי רגלים וא"כ למה הי' מרחיק עצמו שיעור הילוך ד' אמות ולכך אמר הגמ' משום ניצוצות.

*

עוד שם : שאלו תלמידיו את רבי זכאי במה הארכת ימים אמר להם מימי לא השתנתי מים בתוך ארבע אמות של תפלה עכ"ל.

תוס' ד"ה לא השתנתי בתוך ד' אמות של תפלה, ואפילו היכא שיש היתר גמור כגון ששהה כדי הילוך ד' אמות. ועיינ בהרשב"א וז"ל : לא השתנתי מים בתוך ארבע אמות של תפלה, פי' אף על פי שהוא מותר והיינו רבותיה, ומיהו מסתברא בארבע אמות ידועות של תפלה דאי לא קדישתינהו לכולהו שבילי דנהרדעא עכ"ל.

ויש להקשות מאי מדות חסידות שנו כאן דלל השמין צתוך ד"א ידיעות כדלית' צהרשצ"א דהיינו היכא דמתפללין צקציעות והלא משנה ערוכה היא צאותו דף וחכמים אומרים מוכרין אותם ממכר עולם חוץ מד' דברים

וחד מנהון לצית המים ופרש"י לצית המים לכביסה א"נ לצית מי רגלים עכ"פ למי רגלים אסורה ור' יהודה ורצנן הלכה כרצנן ומכ"ש דנוכל לומר דר' יהודה מודה למי רגלים שאסור' והא דשרי היינו לכביסה כפי' הראשון של (ר' זכאי) [רש"י], וא"כ מאי רבותי' של ר' זכאי.

וכך איתא לעיל תחילת הפרק בני עיר (דף ק"ו ע"א) בני העיר שמכרו רחובה של עיר אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן זו דברי רבי מנחם בר יוסי סתומתאה אכל חכמים אומרים הרחוב אין בו משום קדושה. ור' מנחם בר יוסי מ"ש הואיל והעם מתפללין בו בתעניות וצמעמדות. נמצא למידין דר' מנחם בר יוסי סבר דרחוב קדושה יש בו הואיל והעם מתפללין בו בתעניות וצמעמדות אף כאן אנו נאמר דקדושה איתא בד' אמות של תפילה. ואף לדעת רצנן דסברי דרחובה אין בו משום קדושה הואיל והעם מתפללין בו באקראי בעלמא משא"כ ד' אמות דאמר הרש"ב"א הכא ידועות שמתפללין בו בקביעות רצנן נמי מודו דאסורה. משא"כ אליבא דתוס' דמפרש שהרחיק ד' אמות אע"פ ששהא כדי הילוך ד' אמות לא מיירי בד' אמות קבועות שמתפללין שמה תמידין כסדרן זכה שפיר להאריכות ימים דבזה מודין דשרי והוא החמיר על עצמו. וא"ל כקושי' הרש"ב"א א"כ קדשתינהו לכולהו שצילי דנהרדעא אלא מיירי בד' אמות ידיעות אינו מוכרח כלל דאי כשיטת הרש"ב"א מאי חידוש דר' זכאי הלא חובת גברא הוא דאסור להשתין מים בתוך ד"א של תפילה ולמה זכה שצילי זה לאריכות ימים כדמקשה הרש"ב"א והרי"ף והמהרש"א בכמה מקומות לעיל אלל נשיאות כפיס וגבי קידוש היום ע"ש צהדושי אגדות באריכות כדהבאתי לעיל אלא י"ל כשיטת תוס' דלא מיירי בד' אמות קבועות וז"ל

באמת דשיטת הרש"ב"א ליתא דהיו ד' אמות קבועות וזוה מיושב נמי קושי' הרש"ב"א דר' זכאי מחמיר על עצמו ומיקל לאחרים צודאי מן הדין שרי לאחרים אם שהה כדי הילוך ד' אמות אם מתפלל באקראי בעלמא אע"פ שלא הלך ד' אמות כמפורש בתוס' אלא דר' זכאי החמיר על עצמו אע"פ ששהא כפי' התוס' ולכן זכה שהאריך ימים וזה הי' מדות חסידות שהי' נוהג והחמיר על גרמי'.

והצנייהו בין שיטת הרש"ב"א והתוס' ראה כי הוא זה לשיטתי' הרש"ב"א מיירי דהיו ד"א ידועות מקום שרגילין בו להתפלל ור' זכאי לא הי' מתפלל שמה והרחיק את עצמו ממקום קדוש שהיו רגילין להתפלל בריחוק מקום ד' אמות דאם הטעם משום דהתפלל שמה הרי בזה ד' אמות סגי ולא צריך להרחיק ד' אמות דא"כ קדשתינהו לכולהו שצילי דנהרדעא לשיטת הרש"ב"א לא הי' ר' זכאי מחמיר על עצמו דבר שהי' מותר לאחרים דאלת"ה למה להרש"ב"א לפרש דמיירי בד' אמות ידועות נימא דמיירי בד' אמות שהוא מתפלל שמה באקראי בעלמא והחמיר על עצמו דבר שמותר לאחרים אע"פ ששהא וזה היתר גמור לאחרים אפ"ה החמיר על עצמו והרחיק ואין להקשות אי הכי קדשתינהו לכולהו שצילי דנהרדעא דבאמת החמיר על עצמו צדיק באמונתו יחי'.

אכל לשיטת תוס' דמפרש דמיירי אע"ג שהתפלל באקראי בעלמא ושהא כדי הילוך ד' אמות מ"מ החמיר על עצמו והרחיק ממקום שהתפלל ד' אמות ז"ל דהתפלל שמה ואל תשיצני אי הכי קדשתינהו לכולהו שצילי דנהרדעא דבאמת מנד תומר' עשה אע"פ שיש היתר גמור לאחרים אם שהא כדי הילוך ד' אמות והוא הי' משתין בריחוק מקום ד' אמות היכא דהתפלל וק"ל.

※

שם: שאלו תלמידיו את רבי זכאי במה הארכת ימים אמר להם מימי לא השתנתי מים בתוך ארבע אמות של תפלה ולא בניתי שם להבירי ולא ביטלתי קידוש היום אמא זקינה היתה לי פעם אחת מכרה כפה שבראשה והביאה לי קידוש היום עכ"ל.

אמר רבא חיי בני ומווני לא בזכותא תליא מילתא אלא בזולא תליא מילתא. וא"כ מאי שאלו צמה הארכת ימים באיזה זכות כדפי' בקונטרס דלמא מזלו גרם. וכהנ"ל

ויש לדקדק בשאלה שנשאל צמה הארכת ימים וכן כולם ששאלו צמה הארכת ימים הלא גמ' ערוכה היא צמס' מועד קטן [דף כ"ח ע"א]:

כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו אמר רב אחא בר יעקב וצדלי"ת אמר רב אשי וצלצד שלא יחטוף צחי"ת. וכן הוא בכמה דוכתי במס' הנ"ל (דף ח' ע"א): אמרו ליה לרבי יוחנן איכא סבי צבבל תמה ואמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה כתיב אבל בחונה לארץ לא כיון דאמרי ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו כדאמר רבי יהושע בן לוי לבניה קדימו וחשיכו ועיילו לבי כנישתא כי היכי דתורכו חיי עכ"ל.

וכן איתא במס' פסחים (דף ק"ד ע"א) כהנ"ל וז"ל: מחתם מאי חתים רב אמר מקדש ישראל ושמואל אמר המזדיל בין קודש לחול לייט עלה אביי ואיתימא רב יוסף אהא דרב תנא משמיה דרבי יהושע בן חנניא כל החותם מקדש ישראל והמזדיל בין קודש לחול מאריכין לו ימיו ושנותיו עכ"ל.

הרי להדיא בכמה דוכתי טעמים על אריכות ימים א"כ מה שאלו באיזה זכות דלמא חד מהני טעמים דלעיל. אלא ודאי דהם ידעו כמה טעמים של שבת דיוכל לתלות במזל או דמהני זכותא כנ"ל אלא דשאלו לזכר האמתיות של תורה אם הטעם אריכות ימים זכותא באיזה מנזיה הי' נזר ציותר כדי לדבק בדרכיו דכו נועם באיזה דרך שיבור לו האדם וחי זהם ועל זה השיב כנ"ל.

*

עוד שם: ולא ביטלתי קידוש היום אמא זקינה היתה לי פעם אחת מכרה כפה שבראשה והביאה לי קידוש היום עכ"ל.

ועיין בחדושי הרשב"א במס' מגילה (דף ק"ז ע"ב) וז"ל: ולא במלתי קדוש היום. פי' בין אף על פי שהוא מותר בפת. ולא עשיתי קפנדריא. פי' אף על פי שהיה שביל מעיקרו דשרי בדאמרי' לקמן עכ"ל.

העולם הבא אלו הן הדור בארץ ישראל והמגדל בניו לתלמוד תורה והמזדיל על היין במזלתי שבתות מאי היא דמשייר מקידושא לאצדלתא. ויוכל להיות דהא דאמר ר' זכאי הנ"ל לא ציטלתי קידוש היום היינו דהי' משייר מקדושא לאצדלתא וזכה לאריכות ימים ושנים בעלמא הזה וחולקא לעלמא דאתי.

וזוה מיושב נמי קושי' הרשב"א הלל חיוז הוא לקדש על היין ותירץ כנ"ל דהוא הי' מקדש על היין ובאמת צפת

איתא במס' שבת (דף קנ"ו ע"א): איתמר רבי חנינא אומר מזל מחכים מזל מעשיר ויש מזל לישראל. ודוחק לומר דאותו תלמיד ששאל שאל אליבא דר' יוחנן דאמר אין מזל לישראל ולא אליבא דכ"ע.

ונ"ל אף למ"ד דבני חיי ומוזני לאו בזכות' תליא מילתא אלא במזל מ"מ ע"י זכות גדול משתנה ושאלו לר' זכאי צמה הארכת ימים באיזה זכות גדול כי תורה היא וללמוד אני נריך והשיב כנ"ל.

וכהנ"ל איתא בתוס' מס' שבת דף הנ"ל ד"ה אין מזל לישראל, והא דאמר רבא צשילהי מו"ק (דף כח. ושם) בני חיי ומוזני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזל תליא מילתא מכל מקום על ידי זכות גדול משתנה. הרי לך בהדיא אף למ"ד אין מזל לישראל מ"מ ע"י זכות גדול משתנה. ושאלו התלמידים לר' זכאי לצדוק בעוקצי וסדקי העריצה דברים המעורבין לזכר באיזה זכות נשתנה המזל למעליותא.

וזוה מיושב נמי דלכאורה קשה להולמו בשאלה ששאלו צמה הארכת ימים הלל איתא במס' ברכות (דף ח' ע"א): אמר רבי אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבן שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו עכ"ל.

וכן איתא שם (דף י"ג ע"ב) וז"ל: תניא סומכוס אומר

והנה הרשב"א רצה ליישב דהם שאלו צמה הארכת ימים באיזה זכות והשיב לא צטלתי ק"ה וקשה הלל חיוז הוא לקדש כדאמרין בכמה דוכתי זכור ושמור וכו' ועיין בהרי"ף ובמהרש"א מה שמרחשין שפתייהו ומפלפלין צוה. ועו' תירץ הרשב"א דחיוז אינו אלא צפת והוא הי' מקדש על היין וזוה זכה לאריכות ימים ושנים.

ול"נ לתרץ צטוב טעם ודעת עפ"י מה דאית' במס' פסחים (דף קי"ג ע"א): אמר רבי יוחנן שלשה מנוחלי

דהוא קידש על היין הא נמי אסמוכוהו אקרא דזכור וכתיב
זכרו כיין לצנון. הרי לך בהדיא דחיוז הוא לקדש על היין
ותירך הרשצ"א ליתא. ור' זכאי הנ"ל השיב שהי' משיר
מקידושא לאדלתא כדי להיות מנוה מן המוצח וק"ל.

נמי ינא חבל לפענ"ד יוכל להיות דחיוז הוא לקדש על היין
דעיינ צהרי"ף וז"ל: ולא זיטלתי קידוש היום ותימא מאי
רבותי' דהא כתיב זכור את יום השבת לקדשו ולמדו מכאן
לקידוש היום וכ"ת אפשר לקדש על הפת והיינו רבותי'

*

שם: רב הונא הוה אסר ריתא וקאי קמיה דרב אמר ליה מאי האי אמר ליה לא הוה לי קידושא ומשכנתיה להמיינאי
ואתאי ביה קידושא אמר ליה יהא רעוא דתיסום בשיראי כי איכלל רבה בריה רב הונא איניש גוצא הוה גנא
אפוריא אתיין בנתיה וכלתיה שלחן ושדיין מנייהו עליה עד דאיסום בשיראי שמע רב ואיקפד אמר מאי טעמא לא
אמרת לי כי ברכתך וכן למר עכ"ל.

באורייתא מואצרכה מצרכין כל המצרך מתצרך.
ונ"ל דתליא צפלוגתא דהני תנאי, רב הונא ורב פליגי
צפלוגתא ר' ישמעאל ור"ע, רב הונא סבר כר"ע דהנהניס
אינן מתצרכין צפני עזמן אלא מואצרכה מצרכין, וא"כ
צריך לומר שצרכתו כתובה ורמיזא באורייתא לכך אין צריך
להשיב וכן למר.

אבל רב סבר כר' ישמעאל דאמר התם: רבי ישמעאל
אומר למדנו צרכה לישראל מפי כהנים לכהנים עזמן
לא למדנו כשהוא אומר ואני אצרכס הוי אומר כהנים
מצרכין לישראל והקדוש צרוך הוא מצרך לכהנים. א"כ
סבר דצרכה צפה עדיפא לכך איקפד מ"ט לא אמרת לי
וכן למר כדמפרש התם צקונטרס וז"ל: וכן למר אף אתה
תהא מצורך לכך שמא הי' עת רצון והי' מקוים אף צי לכן
איקפד.

וקשה למה איקפד רב על שלא אמר רב הונא וכן
למר הלא גמר' ערוכה לפניך צמס' חולין (דף
מ"ט ע"א): רבי עקיבא אומר למדנו צרכה לישראל מפי
כהנים מפי גצורה לא למדנו כשהוא אומר ואני אצרכס הוי
אומר כהנים מצרכין לישראל והקדוש צרוך הוא מסכים
על ידם אלא רבי עקיבא צרכה לכהנים מנא ליה אמר רב
נחמן צר יצחק מואצרכה מצרכין. וכן פי' התוס' [צד"ה
ואצרכה] וכן הוא צירושלמי דצרכות דהוא נכרי דיהיב
שלמא לרבי ישמעאל אמר לו מלתך כצר אמורה פירוש איני
צריך להחזיר לך שלום שצרכתך כתובה מואצרכה מצרכין.
הרי להדיא דאין צריך להחזיר. ואפשר יש לומר טעם לשבח
דהנה יפלא על ר' הונא איך הי' מונע טוב מצעליו צהיות
לא לידו לעשות וכוחו כפיו דהוא סבר שדצרוי אך למותר ולא
רצה להחזיק טיבותא לנפשי' שכבר מילתי' אמורה ורמיזא

* * *

דף כ"ח ע"א

בגמרא: שאלו תלמידיו את רבי זירא במה הארכת ימים אמר להם מימי לא הקפדתי בתוך ביתי ולא צעדתי בפני
מי שגדול ממני וכו' עכ"ל.

מצי נישאה לא הוי שקיל.
ויש לתרץ דלהכי לא אמר משם דאי הוי מומני לי' אזיל
ע"ש.

צ"ע למה לא אמר ר' זירא ג"כ מימי לא קבלתי
מתנות כמו שאמר ר' נחוני' הגדול מימי לא
קבלתי מתנות ע"ש צדף הנ"ל שר' זירא אי הוי משדרי' לי'

שם: ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי וכו'.

י"ל דר' זירא חזיל לשיטתו מה דאמר במס' עירובין (דף ס"ה ע"א) וז"ל: אמרי ליה לרבי זירא מחדדן שמעתך אמר להו דיממח נינהו. שנתו וקרעו תלביש נומה. שנתו וקרעו תלביש נומה.

*

שם: ולא הרהרתי במבואות המטונפות וכו'.

ל"ז אחמאה דאי' צירושלמי מסכ' צרכות (דף ט"ו ע"ב) [פ"ג ה"ד]: מהו להרהר בצית הכסא חזקיה אמר מותר ר' יסא אמר אסור א"ר זירא [זעירא], כל סבר קשי דהוה לי תמן סבירתיה. ופי' המפרש כל סברא שהי' לי לעיין ולהסביר ולהצין התם עיינתיי זה. מוכח שהי' מהרהר בצ"ש וכו' שהי' מהרהר בצמזמות המטונפות. ור' זירא צבלי הוא ר' זירא צירושלמי.

והנלע"ד ליישז דשים עיוןך צ"ס דתענית (דף י' ע"ב) וז"ל: שאלו תלמידיו את רבי זירא ואמרי לה לרבי אדא בר אהבה צמה הארכת ימים אמר להם מימי וכו' ולא הרהרתי צמזמות המטונפות וכו' ע"ש. וא"כ י"ל דתלמוד ירושלמי ס"ל דתלמידיו שאלו צמה הארכת ימים וכו' לר' אדא בר אהבה שאלו והוא הי' שהשיבו לא הרהרתי וכו' אצל ר' זירא ס"ל דמותר להרהר.

*

חי' רד"א על הירושלמי שם

קשיא דטבול יום תמן סברתי כו', הנה צמזמה הארכת ציות וכו' ולא אכתוב כאן רק מה שצריך לכוונת הירושלמי. וכוונתו הוא זה, וכאשר מוכח מגמ' דזבחים (דף ק"ב ע"ב) אהא דאמר ר' אלעזר בן שמעון צמזמות הכסא דנתה צא טבול יום וכו', עד והיכי עביד הכי והאמר ר' יוחנן וכו' דאסור להרהר צמזמות וכו' לאונסו שאני, ופירש"י שהיה תלמודו שגור צפיו ומהרהר זה בעל כרחו עיי"ש.

וא"כ כדי להשוות התלמודיים יחד כאשר מנווים מפי סופרים ודאי כוונת הירושלמי הוא הכי, דאר"ז כל סברא דהוית לי תמן, ר"ל שאם נפל לי הרהור בעל כרחי, סברתי ר"ל עיינתי זה ולא פניתי לצי לדבר אחר כדי להוציא ההרהור דבר תורה מלבי. וכן אראצ"ש כל ההיא סברא קשיא דטבול יום תמן סברתי, ודאי כוונתו כהיא דצבלי צבחים ההרהור דטבול יום תמן סברתי עיינתי עליו. ובה מתורץ קושיתי מה שהקשיתי ר"ז אהדדי. וללא כהמפרש

נ"ב, וז"ע הלא גמ' ערוכה היא צבלי מגילה (דף כ"ח ע"א) שאלו תלמידיו את ר' זירא צמה הארכת ימים וכו' ולא הרהרתי צמזמות המטונפות. וי"ל גברא אגברא קא רמית, הכא ר' זעירא והתם ר' זירא.

אמנם לדעתי ר' זעירא דתלמוד ירושלמי הוא ר' זירא הנזכר בתלמוד צבלי. ודוגמא לזה מצינו לעיל (פ"א ה"א) וז"ל: א"ר זעירא אנה תקפית גאולה לתפלה, ועי' צבלי צרכות (דף ט' ע"ב) וז"ל: והא א"ר זירא אני סמכי ואיתוי, הרי ר' זעירא כאן הוא ר' זירא והדרא קושיא לדוכתיה. ועי' לקמן ריש פ"ז דצפירוש איתא התם דר' זעירא ור' זירא חד הוא וז"ל שם: על דעתיה דר' זירא ומצרותיה וכו' ולעיל מיניה כתיב ר' זעירא וכו', אלא על כרחך חד הוא עיי"ש.

ומ"ש צפנים וז"ל אמר ר"ז כל סברא דהוה לי תמן סברתי, אמר ר' אלעזר צר שמעון כל דהיא סברא

[מהר"א פולדא] ד"ה מהו להרהר וכו' שכתב דזה"ל, כל סברה שהיה לי לעיין ולהסביר ולהצין התם עיינתי

זה. דטבול יוס, דמסכת דטבול יוס עכ"ל, ילא חוץ מגדר הכונה הפשוטה ודו"ק¹!

*

מעיר דוד בית משתה

כי הא דרבי אלעזר כי הווי משדרי ליה מתנות מבי נשיאה לא הוה שקיל כי הוה מזומני ליה לא הוה אויל אמר להו לא ניהא לכו דאחיה דכתיב שונא מתנת יחיה. רבי זירא כי הווי משדרי ליה מבי נשיאה לא הוה שקיל כי הוה מזומני ליה אויל אמר אתייקורי דמתייקרי בי עכ"ל.

כדעת ר' זירא. והנה לדעת ר"א דסובר דכי הווי מזומני ליה לא הוה אזיל דאמר וכי לא ניהא לכו דאחי דכתיב שונא מתנות יחי יש להצין דברי שלמה המלך ז"ל שאמר אם רעב שונאך האכילהו לחם.

והן הן דברי ר"א ור' יהושע דמסכת מגילה (דף ט"ו ע"ב): תנו רבנן מה ראתה אסתר שזימנה את המן רבי אליעזר אומר פחיס טמנה לו שנאמר יהי שלחנם לפניהם לפח רבי יהושע אומר מצית אציה למדה שנאמר אם רעב שונאך האכילהו לחם וגו' עכ"ל. משום דר"א אזיל לשיטתו² דכי הווי מזומני ליה לא הוה אזיל משום דשונא מתנות יחי ומכלל הן אחת שומע לאו, ור"י מסכים לדבריו, והוי תנאים ואמוראים דפליגי התם במסכת מגילה דף הג"ל המה סברו כדעת ר' זירא לכן ענו ואמרו טעם אחר על הזמנה זו שזימנה את המן לסעודה.

י"ש להציה ראי' לדברי ר' זירא ורמיזא דאורייתא שהרי מנינו שהמלאכים באו אלל אברהם לאכול עמו הוא הי' מזומנם להיות סועדים אללו והמה לא סירבו נגדו וקיימו וקבלו את דבריו ויאכלו י"ל משום דאברהם הי' נשיא כמאמר הקרא נשיא אלוקים אתה בתוכינו וא"כ אחיה כדעת ר' זירא כי הווי מזומני ליה לבי' נשיאה הוה אזיל אמר אתיקורי דמתייקרי. משא"כ גבי לוט היו המלאכים מסרצין נגדו ואמרו לא כי ברחוב נלין משום שלא הי' נשיא ולא אמרו בלצצם אתיקורי דמתייקרא צי.

ור"א דלא יליף ממלאכים דהוא סובר כדעת המד' שכערציים נדמו לו וכי מה עשה ערבי הלא אין למידין ממנו. נמלא דר' זירא ור"א פליגי בפלוגתא זו אי כערציים נדמו לו או לא, זאת תורה העולה מדברינו. וכן מנינו מה שמעיד הקרא ויצא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלקים עכ"ל י"ל נמי שהלכו לסעודה משום דאתיקורי הוא דמתייקרי צהו

*

מעיר דוד בית מלך חדר קי"ב

רבי זירא כי הווי משדרי ליה מבי נשיאה לא הוה שקיל כי הוה מזומני ליה אויל אמר אתייקורי דמתייקרי בי עכ"ל.

לא ידעת: ויזבח שור ומריא וצאן לרב ויקרא לכל בני המלך ולאבותיהם הפהן וליאב שר הצבא ולשלמה עבדך לא קרא: ואתה אדני המלך עיני כל ישראל עליך להגיד להם מי ישב על פסא אדני המלך אחריו וגו' עכ"ל.

לפ"ז יצוארו הפסוקים צמלכים (סימן א) וז"ל: ותקד בת שבע וגו' ותאמר לו אדני אתה נשבעת בה' אלקיך לאמתך פי שלמה בנה' ומלך אחריו והוא ישב על פסאי: ועתה הגה אדניה מלך ועתה אדני המלך

[ה] ע"י מעט דבש (ח"א ס"ד א"ז) שהאריך בד' רבינו אלו.

[ו] יל"ע דהמ"ד בדף ט"ו הוא ר' אליעזר התנא, וכאן בגמ' הוא ר' אלעזר האמורא.

לכאורה דברי צת שצע מעורבי, דהל"ל ואתה אדוני המלך עיני כל ישראל תיקף סמוך לדברים שאמרה ואתה לא ידעת, ולמה אמרה בתוך דבריה ויזבח וגומר ולשלמה עזדך לא קרא וגו'.

אמנם עפ"י הגמרא הנ"ל יתכן צוה היתה נותן טעם לדברי שדעתו של אדוניה למלך מדלח קרא לשלמה, דאי אין דעתו של אדוניה למלך הי' לו לקרוא לשלמה דזה הוא כבודו כשילך שלמה לסעודתו ואיתקורי הוא דמתיקורי צו בשלמה שמוכן ליסב על כסא מלכותו ואזיל לגבי, אלא ודאי

דעתו של אדוניה למלוך ולכך לא קרא אותו דאף שילך שלמה לגבי אין צוה לו לכבוד ולתפארת ואין צוה משום אחיקורי דמתיקורי וכו' [א].

ומש"ה אמרה ויזבח וכו' ולשלמה לא קרא א"כ זה בודאי אמת שדעתו למלוך ועתה אדוני המלך עיני כל ישראל עליך מי יסב על כסא אדוני המלך אחריו אכן איכא לספוקי אי מלך מותר לילך על סעודה כיון שהטעם הוא משום דאחיקורי דמתיקורי ציה ומלך אסור למחול על כבודו כדאי במסכת קדושין (דף ל"ב) עיין שם.

ע"כ מעיר דוד

*

בגמרא: שאל רבי את רבי יהושע בן קרחה במה הארכת ימים אמר לו קצת בחיי אמר לו רבי תורה היא וללמוד אני צריך אמר לו מימי לא נסתכלתי בדמות אדם רשע דאמר רבי יוחנן אסור לאדם להסתכל בצלם דמות אדם רשע עכ"ל.

לכאורה יפלא מאי מקשה לר' יהושע בן קרחה צמה הארכת ימים הלא משנה ערוכה היא צמס' עדיות (פ' ב' משנה ט') וז"ל: הוא הי' אומר האב זוכה לצן צנוי וצבא ובעושר וצחכמה וצשנים. ופי' הצרטורה האב זוכה וכו', לפי שקרוצ טבע הצן להיות דומה לטבע האב, והנוי והכח והחכמה והשנים אדם זוכה צהן מתחלת יצירתו כפי טבעו, והעושר אדם מורישו לצנו. וחכמה דאמרינן הכא, היא הסצרה הישרה, והיא צאדם כפי טבעו. והשנים, אריכות הימים. ולי נראה, שאם אדם זוכה הויין ליה צנים נאים צעלי כח צעלי חכמה עשירים ומאריכים ימים. א"כ לפי צ' פירושים הנ"ל או מנד הטבע או מנד הזכיי' מוכח דאב מוכה את צנו וסתם מתניתין היא ומאי מקשה רבי דהוא סתם המשנה וכו' והלא ר' יהושע בן קרחה הוא הי' צנו של ר' עקיבא והוא הי' חי מאה ועשרים שנה לכך זכה הצנו ג"כ לאריכות ימים או מנד הזכיי' או מנד הטבע של אציו.

ועוד יש להקשות דבר גדול מה נשתנה שאלת רבי לריצ"ק מכל הני רצוואתא ואשלי רצבי גדולי חקרי לצ דכאן נמצא שהיא אמר קצת צחיי והי' מתרעם עליו תרעומות גדולה וצאותו דף עלה תוך כדי דיבור וכמה מקומות שאלו תלמידים צמה הארכת ימים ולא ענו ולא אמרו קצת צחיי כמו דאי לעיל אלל ר' נחוני' הגדול ור' זכאי ור' פרידא וצכמה מקומות לא אמר קצת צחיי.

ונ"ל דקושי' חדא מתורצת צירך חצירתה ושניהם נדקו יחדיו ר' שאל לריצ"ק צמה הארכת ימים אמר לו קצת צחיי כלומר הלא משנה ערוכה היא דר' צעצמו סתם האב מוכה את צנו ותוך הצאים הוא אריכות ימים ושנים הוא אריכות ימים, ולכך דקדק בלשונו הצה קצת צחיי דאריכות ימים שהארכת או מנד הטבע או מנד הזכיי' כנ"ל ודין רפש מדצית אצא קאתי לי' ואת קצת צחיי. צשלמא צשאלה צתלמידי חכמים צמה הארכת ימים לא יוכלו לומר קצת צחיי דלאו ירושה היא אצל לי נאה ולי יאה וראוי להאריך

[א] בעיר דוד בית שלמה הוסיף רבינו איזה תיבות כאן וז"ל: ובפרטות ששלמה אמר בחכמתו אם רעב שונאך האכילהו לחם א"כ אמר מודים אל זה במודים דרבנן והסכים לזה והיטיב חרה לנתן הנביא על שלא זמנם לסעודה דיש לפרש כדעת ר' זירא דכי הוו משדרי ליה מבי נשיאה לא הוה שקיל כי הוה מזמני ליה אזיל אמר אחיקורי דמתיקורי בי וא"כ זאת הי' התרעומת גדולה שהי' מתרעם נתן על הזמנה מילתא אלבישייהו יקירא שלא הי' מזמנים לסעודה דלאיתקורי בהו.

אמה זקנה הי' לי ומכרה כיפה שצראשה והציאה לי יין לקידוש היום.

וכדומה לזה מציא הרי"ף התם שאלו לר' אליעזר בן שמוע צמה הארכת ימים אמר לא נשאתי כפי צלל צרכה. ופי' צלל צרכה שהכנהים לריכין לצרך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן ותימה דהא חוצה היא דכל המנות מצרך עליהן עובר לעשייתן. ומנאתי להריטצ"א שמקשה כן. ולענ"ד שאע"פ שפכי הדין שהכנהים מצרכין וקימ"ל דהעונה אמן הרי הוא כמצרך מ"מ ר' אליעזר לא הי' רונה להיפטר בעניית אמן אלא הי' מצרך וז"ש לא נשאתי כפי צלל צרכה.

וא"כ מאי רבותי' דלא אסתכל בצלל דמות אדם רשע הלל איסור הוא כדאי' שם בגמ' ר' אליעזר אמר עיניו כהות שנא' ויהי כי זקן יחזק ותהכין עיניו מראות משום דאסתכל בצלל דמות אדם רשע. אלא בצמת לאו זכות הוא זה לאריכות ימים דאריכות ימים הוא מכח זכות אציו כנ"ל כסתם מתני' דסתם רבי ולא כחכמים דפליגי ואמרו עד הפרק. וכך אמר לי' מימי לא נסתכלתי בצלל דמות אדם רשע אע"ג דלא רבותי' הוא דלא נסתכל משום דאיסור הוא מ"מ זכות אריכות ימים הוא מצד אציו ולא עשיתי שום מעשה לסתור זכות אצא וק"ל.

*

קרחא לרבי שתגיע לחצי ימי אס היו ק"ך שנה רק כימי אצותיו הוי מיתת כרת, והוא אמר ר' צרכני לא מיבעי' דלא מיצרך לי' אלא מילט קא לייט לי'. אלא בצמת צ"ל שר' יהושיע בן קרחה הי' חי הרבה יותר מק"ך שנה ולא הי' מיתת כרת.

וצזה מישך שייכא התחצרות והסמיכות לדהדדי דר' שאל צמה הארכת ימים כ"כ יותר מק"ך שנה בשלמא עד ק"ך שנה מצד הזכיי' או מצד הטבע של אציו אצל ר' יהושיע בן קרחה הי' חי יותר משנות אצותיו וע"ז שאל שאילה בצעלים צמה הארכת ימים כ"כ וע"ז השיב ריב"ק שלא הסתכלתי בצלל דמות אדם רשע והשתא יוצן הקושי' שהקשה רבי צמה הארכת ימים כ"כ דאין לומר מכח הטבע או מצד הזכיי' של אציו דהשאלה הי' צמה הארכת

ימים מצד הירושה דהאז מוכה את בנו.

אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך דחכמים פליגי אמתניתין דעדיות כדמפרש התם ע"ש בתוס' י"ט דחכמים סברי דאין האז מוכה את בנו אלא עד הפרק דהיינו עד ר' שנים ומכאן ואילך זכה זכה לענמו. והשתא שאלה ששאל להעמיד על צוריו ולהכריע אס כסתם מתניתין ססתם רבי דאריכות ימים מצד הטבע או מצד הזכיי' של אציו או כחכמים דפליגי אסתם דמתניתין ואמרו דהזכיי' אציו רק עד הפרק ואריכות ימיו הוא מצד מעשים טובים שעשית.

והשיב ריב"ק דהדין עמו כסתם מתני' התם, והא דהשיב מימי לא הסתכלתי בצלל דמות אדם רשע, דמשמע מעשה דילי' גרם, זה אינו, כוונתו הי' לומר דלא עשה מעשה לסתור זכות אציו.

ובצמת לאו זכות הוא זה דאית' שאלו תלמידיו את ר' זכאי צמה הארכת ימים וכו' אמר לו מימי לא ביטלתי קידוש היום. ומקשי' שם המהרש"א והרי"ף מאי רבותא דלא ביטל הלל כתיב זכור ולמדו מכאן קידוש היום דאורייתא. ותי' המהרש"א לדעת הפוסקים דמקדשין על הפת. והרי"ף מתוך דקידוש היום על היין מצוה אצל אינו לחזור אס אין לו יין מצוי והוא הי' מהדר אחריו כדאמר

או יש לוומר צדק פשוט יותר דיס לדקדק עוד דאמר התם בשעת פטירתו אמר לו [רבי] צרכני אמר לו יהי רצון שתגיע לחצי ימי ולכולהו לא אמר לו הצאים אחרין בהמה ירעו. האיך מישך שייך להדדי להסמיך ונראה.

אלא יש לתרץ כך דיס להוכיח דר' יהושע בן קרחה הי' חי יותר מק"ך שנה שהיו ימי חיי אציו דאית' בגמ' דמועד קטן (דף ק"ח ע"א) אמר רבה מחמשים ועד ששים שנה זו היא מיתת כרת והאי דלא חשיב להו משום כבודו של שמואל הרמתי שמת צנ"צ שנה. וא"כ מוכח דהמת קודם ששים שנה זו היא מיתת כרת כנ"ל. ועוד בצאתו דף רב יוסף כי הוה בר שיתין עצד להו יומא טבא לרבנן אמר נפקי לי מכרת. וא"כ האיך מילט קא לייט ר' יהושיע בן

ימים כ"ך יותר משנות אציו.

וע"ז אמר הגמ' דר' אמר לי' ברכני ואמננס כאן הבן שואל מנ"ל דחי יותר מימי אצותיו ע"ז קאמ הש"ס ומוכיח מן התורה סמכו בכל כחו וחילי' מן הדא דריצ"ק השיב יה"ר שחגיע לחצי ימי וע"כ תיכף לת"ח ברכה וקודם ששים שנה עדיין בכלל כרת וגם מקרא מלא דיבר הכתוב ימי שנותינו זהם שצעים שנה ואם בגבורות שמנים שנה וא"כ ע"כ הברכה הי' וחי יותר מימים הללו וריצ"ק היו החצי ימיו יותר מאלו הימים והימים ידברו ונתקיים בר' יהושע בן קרחה כציר מאציו.

ויבר מן דין דריצ"ק לא רנה להחזיק טיבותא לנפשי' וזכר מן דין דריצ"ק לא רנה להחזיק טיבותא לנפשי' *

והודה צמודים דרבנן שימי חייו אשר קצוין ומסורין המה מסורת מאצותיו מתורת ברית כרותה האצ מוכה בנו ולא זכות עצמו. והא דאמר לא נסתכלתי בצלם דמות אדם רשע שלא נחצטל, כי כל התולה זכות עצמו תולין לו זכות אחרים וכל התולה זכות אחרים תולין לו זכות עצמו. והיינו דרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב הנה לשלום מר לי מר אפילו בשעה ששיגר לו הקדוש צרוך הוא שלום מר הוא לו. דהא משה התפלל זכות אחרים ותלו לו זכות עצמו וחזקיהו הי' תולה זכות עצמו ותלו לו זכות אחרים [ברכות דף י' ע"ב]. ותן לחכם ויחכם עוד וק"ל.

שם: שאל רבי עקיבא את רבי נחוניא הגדול במה הארכת ימים אתו גווי וקא מחו ליה עכ"ל.

לשבח אית בך שהארכת ימים כל כך דר' עקיבא אזיל לשיטתו זכה משלימין לו ולא מוסיפין לו אלא על ידי זכות גדול משתנה לכך שאל מה זכות גדול הי' לך.

וכי ישאלך בנך מאר לאמר האיך אפשר לומר בן דר"ע סובר ע"י זכות גדול מוסיפין לו הימים ושנים אשר שנות רשעים תקצרנה אלא השנים שהי' להם להחיות ונתקצרו מוסיפין לאדם הצדיק א"כ אף כאן אנו נאמר גבי חזקיהו שהוסיפו לו השנים הוא השנים שהיו קצוין לאדם אחר ונתקצרו ע"י מעשיו וזכה הצדיק ונטל חלקו וחלק הרשע. וא"כ מאי קמקשה הש"ס אליבא דר"ע דאמר זכה משלימין לו אמו לו לר"ע הרי הוא אומר והוספתי על ימך חמש עשרה שנה אמר להן משלו הוסיפו חמש עשרה שנה עומד ומתנבא הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ועדיין לא נולד מנשה. דלמא גבי חזקיהו האריכו לו ימים משום דחזקיו הי' לו זכות גדול ואין צריך לדחוק משלו הוסיפו לו דדוחק הוא כדאית' שם בתוס' ד"ה משלו הוסיפו לו, וקרי ליה תוספת לפי מה שנגזר לפחות ע"י עון, דקשה להולמו אם משלו הוסיפו לו למה קרי לי' תוספת, וצריך תוס' לדחוק ולפרש לפי מה שנגזר לפחות ע"י עון, אבל לפי סברתי הנ"ל אין צריך לדחוק אלא והוספתי כפשוטו על ידי זכות גדול.

איברא דבר זה אי אפשר להולמתו דא"כ יש פתחון פה

והנה י"ל דר"ע אזיל לשיטתו ששאל צמה הארכת ימים באיזה זכות שהוא סובר בתוס' שבת (דף קנ"ו ע"ב) דאין מוזל לישראל דאמרינן שם ומדר"ע נמי אין מוזל לישראל. לכך שאל צמה הארכת ימים באיזה זכות משום דאין מוזל לישראל אלא בזכותא תליא מילתא.

אמננס עדיין לא פלטיה דקשי' ר"ע אדר' עקיבא דאי' בתוס' יבמות (דף מ"ט ע"ב) את מספר ימך אמלא אלו שני דורות זכה משלימין לו לא זכה פוחתין לו דברי ר' עקיבא. וכאן שאל ר' עקיבא צמה הארכת ימים ודייק בלישנא הארכת ימים ושנים ור' עקיבא ס"ל דאין מאריכין ימים כלל אלא אם זכה משלימין לו כדאי' שם בדף הנ"ל אמרו לו לרבי עקיבא הרי הוא אומר והוספתי על ימך חמש עשרה שנה אמר להם משלו הוסיפו עכ"ל.

ונלפענ"ד ליישב דאי' שם באותו דף בגמ' אמר להם משלו הוסיפו בתוס' ד"ה משלו הוסיפו לו, וקרי ליה תוספת לפי מה שנגזר לפחות ע"י עון והא דאמר בפ"ק דחגיגה (דף ד:) גבי איתתא מגדל נשיא כי חזינן נורבא מרבנן דמעבר אמיליה מוסיפין ליה אר"י דניחא אפילו לר"ע דאין זה תוספת כיון שנגזרו לשום אדם עכ"ל. הרי מוכח דאפי' לר"ע דאמר זכה משלימין לו אבל ע"י זכות גדול כגון מעבר במילי וכה"ג טובא דזכות גדול מוסיפין לי' ולכך שאל ר' עקיבא צמה הארכת ימים מה זכות וטעם

חזקיהו אצל מוכח מכאן שהי' נגזר עליו לפחות ע"י עון לכך נריך לדחוק ולפרש דמשלו הוסיפו לו וקרי ל"י תוספת לפי שנגזר לפחות ע"י עון.

אמנם התורה העידה על ככה תדע שהרי נביא עומד ומתנבא הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ועדיין לא נולד מנשה. ומפרש רש"י בד"ה תדע, שמתחלה כשנולד נפקח לו כל אותו תוספת. שהרי נביא נתנבא, בימי ירבעם שנים הרבה קודם הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ובשעת חליו של חזקיהו עדיין לא נולד מנשה שממנו יא' יאשיהו הוי אומר בשעת חליו גזרו לפחות משניו וכשזכה השלימו לו. ונריך לדחוק ולפרש כפי' תוס' דמשלו הוסיפו לו וקרי ל"י תוספת לפי שנגזר לפחות ע"י עון.

ולפ"ז אף כאן אנו נאמר לפי התירך שכתבתי להיות תריך סוגי' לשמעתתא לבאר השאלה ששאל ר"ע לר' נחוני' הגדול במה הארכת ימים באיזה זכות גדול שהוסיפו לו ונחסרו לאדם אחר ע"י מעשיו בטוב טעם ודעת.

על תוס' בד"ה משלו הוסיפו לו, וקרי ליה תוספת לפי מה שנגזר לפחות ע"י עון והא דאמר בפ"ק דחגיגה (דף ד:) גבי איתתא מגדל נשיא כי חזינן נורבא מרבנן דמעבר אמיליה מוסיפין ליה אר"י דניחא אפילו לר"ע דאין זה תוספת כיון שנגזרו לשום אדם. וא"כ אף לפי דברי תוס' נריכין למימר היכא דאית ל"י זכות גדול מוסיפין לו וא"כ הקושי' נכזו כמו נד מאי קמקשה הגמ' אליבא דר"ע אמרו לו הרי כתיב והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה דלמא ע"י זכות גדול.

אלא ע"כ ז"ל דהגמ' מתרץ בצחות לשונו אמר להן משלו הוסיפו תדע שהרי נביא עומד ומתנבא הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ועדיין לא נולד מנשה. ורצה לתרץ בודאי דבר זה יש ליישב עדיפא מינה ומדוקדק הלשון שמוסיפין לו הימים ושנים שהיו קצובין לו ותוספת מרובה על העיקר דהלא ר' עקיבא מודה היכא דאית ל"י זכות גדול מוסיפין לו הימים ושנים כפי' התוס' כדמוכח בפ"ק דחגיגה גבי איתתא מגדל נשיא וא"כ אף כאן יש לתרץ גבי

*

[עוד דרוש נחמד על מאמר זה ע"י לעיל דף ג' ע"א].

*

מתני': ועוד אמר רבי יהודה בית הכנסת שחרב אין מספידין בתוכו ואין מפשילין בתוכו חבלים וכו' עכ"ל.

לא ולמד דלפי הגירסא צמשינות הת"ק הוא ר' יודא דמחמיר וסבר דאין מוכרין את של רבים ליחיד נמצא מאד יולדק ליסנא דמתני' ומעיקרא דדינא לא קשה קושיית התוספ' דהכי קאמר ועוד אמר ר' יודא כלומר ועדו החמיר ר' יודא נוסף על החומרות דקאמר ר' יודא הנ"ל לענין בית הכנסת שחרב אין מספידין לתוכו וכו' וק"ל.

והיינו טעמא דרש"י לא חש ליישב הך קושי' מה שמקשים תוספ' משום דבהא פליגי רש"י תפס להך גירסא דגרס צמשינות דת"ק דמתני' דלעיל אין מוכרין את של רבים ליחיד היינו ר' יודא וכן הת"ק דמתני' שלאחריו דאין מוכרין אלא על תנאי נמי ר' יודא היא נמצא ר' יודא מחמיר ושייך שפיר ליסנא דמתני' דקאמר ועוד אמר ר' יודא בית הכנסת שחרב וכו'. אמנם תוספ' גורסין הגירסא'

ומקשה תוספ' בד"ה ועוד א"ר יהודה בית הכנסת שחרב, קשה מאי ועוד דהא לעיל הוה מקיל טפי מחכמים והכא הוא מחמיר ואם כן מאי ועוד. וי"ל דקאי אהא דאמר ר' יהודה צרישא מוכרין אותו לשם חזר וכו' עכ"ל.

ומנאחתי דאחתי לידי משמע דהגירסות צמשינות צמחתי' דלעיל (דף ק"ז ע"ב) הוא צהיפוך מה שהוא לפנינו בהש"ס וז"ל: אין מוכרין את של רבים ליחיד מפני שמורידין אותו מקדושתו דברי רבי יודא { ובספרים אחרים דברי ר' מאיר } אמרו לו אם כן אף לא מעיר לעיר מעיר גדולה לעיר קטנה עכ"ל. ומדרישא ר' יודא סיפא נמי דקתני אין מוכרין בית הכנסת אלא על תנאי דהיינו אפי' מרבים לרבים כדפי' רש"י נמי ר' יודא היא.

שלפנינו דת"ק הוא ר' מאיר ור' יודא מיקל טפי לעיל מחכמים והכא הוא מחמר לכן מקשה תו' שפיר מאי ועוד לזה משני ויש לומר דקאי אחא דאמר ר' יודא צרישא מוכרין אותו לשם חזר.

ופוק וחזי דהרשז"א מפקפק דדבר זה דמאי חומרא הוא זה דצעי שימכור לשם חזר הלא הלוקח מה שירצה יעשה קתני ע"ש מה שמפלפל הרשז"א צאריכו' בחכמה.

*

בתוספ' ד"ה אין אוכלין ואין שותין בהן, והא דאמר בריש ערבי פסחים (פסחים דף קא. ושם) דאורחין אכלו ושתו בבי כנישתא רוצה לומר בחדר הסמוכה לבית הכנסת עכ"ל.

וְלִי נראה ליישז קושי' תו' צאופן אחר הא דתנינן התם דאורחין אכלו ושתו צבי כנישתא איירי צאורחין שהמה חכמים ולומדי תורה ולהם שרי לשתמש צבי כנישתא כל צרכן, וכדאמר רצא לקמן [דף כ"ח ע"ב] חכמים ותלמידיהם מותרין דאמר רבי יהושע צן לוי מאי צי רצנן ציתא דרצנן עכ"ל. הרי לפנינו דמותר לחכמים ותלמידיהם לעשות כל תשמישים צבי כנישתא, ומאוד איכא לאוקמי דהך דהתם אייר צאורחין תלמיד חכמים. ועד המסייע הוא מה דאי' צירושלמי [פ"ג ה"ג] וז"ל: ר' יהושע צן לוי אמר צתי כניסיות וצתי מדרשות

לחכמים ותלמידיהם ר' חייה ר' יסא מיקצלין צגו כנישתא רבי אימי מפקד לספרייא אין אחא צר נש גצכון מלכלך צאוריתא לגצכון תהוון מקצלין ליה ולחמריה ולמנוי. ופי' הר"ן וז"ל: מלולך פי' משוח כלומר שיש לו קצת תורה וכדאמר ר' [ויק"ר ס"פ כ"ב] גבי יצטח פי' יגית ירדן אל פי'הו (איוב מ, כג) אין צו כדי לכלוך פה כלומר לטבול צו קצת הפה עכ"ל. הרי לפי' ירושלמי אפי' מאן דאית צי' רק לחלוט תורה שרי לשתמש ולעשות כל צרכיו צבי כנישתא ומאוד מיושז קושי' תו' הנ"ל.

* * *

דף כ"ח ע"ב

בתוספת ד"ה בתי כנסיות של בבל על תנאי הן עשוין, רוצה לומר כל זמן שהן בטלין דהא חזינן בברייתא דלעיל וגם שהאמוראים לא היו רוצים ליכנס בהן בגשמים מפני גשמים אלא משום דשמעתא בעי צילותא והכא מיירי כשחרב דאז מהני התנאי ודווקא לאותן שבבבל מהני התנאי שהרי לעת בא גואל במהרה בימינו תפקע קדושתן אבל לאותן שבארץ ישראל לא מהני תנאי שהרי קדושתן לעולם קיימת עכ"ל.

מִהָלֵין מִיָּלֵין ע"ג מילין משמע הא דצתי כנסיות שצצבל קלה צקדושתייהו יותר מצתי כנסיות שצא"י משום דלעת ציאת הגואל צמהרה צימינו ממילא תיפקע קדושתן. איצרא לקמן צשמעתתא משמע דצציאת הגואל יהיו מעלין צקודש, דז"ל הש"ס (דף ד"ט ע"א): תניא רבי אלעזר הקפר אומר עתידין צתי כנסיות וצתי מדרשות שצצבל

שיקצעו צארץ ישראל שנאמר כי כתצור צהרים וככרמל צים יצוא והלא דצרים קל וחומר ומה תצור וכרמל שלא צאו אלא לפי שעה ללמוד תורה נקצעים צארץ ישראל צתי כנסיות וצתי מדרשות שקורין ומרצינין צהן תורה על אחת כמה וכמה וכו' עכ"ל. הרי לפניך דעתידין ליקצע צתי כנסיות של צבל צא"י. ויפלא מה נשתנה צתי כנסיות של צבל מצתי כנסיות של א"י ואמאי מהני צה תנאי וז"ע.

שם בגמרא: תנו רבנן בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש אין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין ניאותרין בהם ואין מטיילין בהם ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה וכו' עכ"ל.

החדש וגם עכשיו נוהגין לשתות כוס הבדלה וזרית מילה מ"מ שאינה של מלוא ושינה אסור ואפי' בשל צבל אין אוכלין בהן דקאמר התם רבינא ורב אדא בר אהבה שלא היו רוצים ליכנס בצית הכנסת מפני הגשמים אי לאו משום דשמעתא צעיא ללותא והא דקאמר התם צתי כנסיות של צבל על תנאי עשוין היינו לאחר שיחברו שאין נוהגין בהן קדושה וי"ל דלאו דוקא צבי כנישתא אלא חדרים שהיו סמוכין לצית הכנסת קרי צי כנישתא ומשם היו שומעים הקידוש וכו' עכ"ל.

בהשקפה ראשונה הדבר הי' תמוה צעיני הלא תמן תנינן במס' פסחים (דף ק"א ע"א): דקדושי צבי כנישתא הוא לאפוקי אורחים ידי חובתן דאכלו ושתו וגנו צבי כנישתא עכ"ל. אלמא דמותר לאכול ולשתות צבי כנישתא וקשי' אהדדי. אמנם כאשר עמדתי על העיון מנאיתי דכבר קדמו בזה תוס' שם ד"ה דאכלו ושתו וגנו צבי כנישתא, וא"ת והא אמרי' צפ' צני העיר (מגילה דף כח.). צתי כנסיות אין אוכלין בהן ואין שותין בהן אף על גב דאכילה ושתיה של מלוא מותר כדאמרי' בירושלמי שהיו אוכלים שם בקידוש

※

שם בגמ': אמר רבי אסי בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשוין ואף על פי כן אין נוהגין בהן קלות ראש וכו' עכ"ל. פירש"י בד"ה על תנאי, על מנת שישתמשו בהן עכ"ל.

ואם נפשך לומר לפ"ז דצבל צבל מותר לשתמש בהן כיון דעל תנאי הן עשוין יפלא הא דקאמר בתר הכי רבינא ורב אדא בר מתנה הו' קיימי ושאלי שאילתא מרצא אתא זילתא דמיטרא עיילי לצי כנישתא אמרי האי דעיילין לצי כנישתא לאו משום מיטרא אלא משום דשמעתא צעיא ללותא. והלא צ"ה של צבל הי' והי' יכולין ליכנס בה מפני המטר וכמו שמקשה שם תוספ' ע"ש.

אי משום הא לא אריא דיש לומר לשיטת רש"י אמת ויציב דאפי' ציטובן מותר לשתמש בהן כל זרובן כיון שעל תנאי עשוין ורש"י סמך יתידותא הא דתנינן דרב אשי עיילי לפורייה להתם ולא ניחא לי' לפרש דאיירי בחדר הסמוך לצית הכנסת דזהו כדוחק מדקתני בכנישתא משמע כנישתא ממש ומטעם דמותר לשתמש בהן כיון שעל תנאי עשוין.

וכן הוא להדיא במס' פסחים (דף ק"א) ושמואל למה לי לקידוש צבי כנישתא לאפוקי אורחים ידי חובתן דאכלו ושתו וגנו צבי כנישתא עכ"ל הרי דאכלו ושתו צבי כנישתא ואין יוצא מצי פשוטו לפרש צי כנישתא היינו חדר הסמוך לצי כנישתא.

מהדין משמע אפי' ציטובן יותר לשתמש בתוכם כיון דעל תנאי עשוין.

ומנאיתי ראיתי דתוספ' במס' צ"ב (דף ג' ע"ב) נמי כתבו דמשמעות רש"י בהכא וי"ל ד"ה ועייליה לפורייה להתם, ותימה והא אמרת צתי כנסיות אין ישנים בהם לא שינת קצע ולא שינת עראי ואין לתרץ משום דצבל הוא ואמר רב אסי צפ' בתרא דמגילה (דף כח: ושם ד"ה בתי) צתי כנסיות של צבל על תנאי הן עשויות ופ"ה התם נפקא מינה לענין הא דקתני לעיל אין אוכלין בהן ואין שותים בהן ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה וצגשמים מפני הגשמים וצבל צבל מותר וכו' עכ"ל.

אמנם בקשתי ולא מנאיתי את שאהבה נפשי ברש"י מפרש הכי אלא צבאיתי אל העיון הצנתי דתוספ' הוציאו את אלה הדברים מהא דפירש"י ד"ה על תנאי על מנת שישתמשו בהן ובודאי קאי אלעיל מיני' הא דקאמר אין אוכלין ואין שותין בהן לזה מפרש"י אצל צ"ה של צבל כיון דעל תנאי הן עשוין על מנת שישתמש בהן לאכול ולשתות הרי דתו' מפרשי נמי דרש"י קאי אפי' ציטובן מותר לשתמש בהן כיון דעל תנאי הן עשוין.

אע"פ של תנאי הן עשויין וכמו דמידק מיני' הרא"ש.
 ואם נפשך לומר דהיינו טעמא דתו' כיון דהך מילתא
 דבתי כנסיות שצבזל על תנאי עשויין רב אסי הוא דקאמר
 והך מילתא דלימא הלכת' או פסוקא רב אסי הוא דקאמר
 לכן אין להוכיח מידי ממה דאמר רב אסי למאי דקאמר רב
 אסי דאיכא למימר גברא אגברא קארמית. לאפוקי הרא"ש
 דגרס לעיל נמי רב אסי ותרואייהו הך מילתא דבתי כנסיות
 שצבזל וגם דלימא פסוקא צבי כנישתא רב אסי הוא
 דקאמר ולכן יודק להרא"ש הא דהציא הוכחה מה דלא
 הציא תוספ'. לפ"ז אנתת לן חדא אצל אכתי קשה אי ...
 להאי כלל דאין להציא רא' מדרב אסי לרב אסי יפלא מאי
 מקשה תוספ' מהך דלרבינא דהוי ל' בי כנישתא בארעי'
 ואמר רב אסי זיל זבנה מזו' טובי היער ואמאי אינטריך
 לעשות כן אחר שנחרב וכו', תיפוק ל' ודקארי מאי קארי
 הלא הוה ידעי מהתירך גברא אגברא קרמית מרב אסי
 לרב אסי ליכא לקשווי מידי ובממ"נ חדא מגו תרתי לא
 פלטית.

וג"ל ליישב בזו הדרך שיבור לו האדם דהא עוד איכא
 למידק כיון דהך רב אסי ובתי כנסיות שצבזל על תנאי
 עשויין אמתני' קאי, וכמו שפי' הרא"ש שהציאותי לעיל
 וז"ל: אלא אמתניתין קאי דאמר רבי יהודה בית הכנסת
 שחרב אין מפשילין לתוכו חבליים וקאמר רב אסי בתי
 כנסיות שצבזל בחורבנן מותר לעשות בהן שעל תנאי הן
 עשויין וכו' עכ"ל. לפ"ז יפלא אמי נטר רב אסי עד הכא,
 לאלתר ומיד בתי המתני' [הו"ל] לרב אסי למימר בתי
 כנסיות שצבזל על תנאי הן עשויין ומפשילין לתוכו חבליים
 אצל אעפ"כ אין נוהגין בהן קלות ראש.

זאת ועוד אחרת מן הראוי להתבונן אמאי לא משיב
 וקפסיק ותני המתני' מה דחשיב ומונה בתוספתא הלא
 אידי ואידי דברי ר' יודא הן ואמאי לא תני נמי בתני' אין
 אוכלין ואין שותין בהן ואין ניאותין ואין מטילין בהן דברי
 ר' יודא כמו דתני בתוספתא.

ותו יש להצין האריך פליג רב אסי אר' יודא הלא במתני'
 נקט אין מפשילין בתוכה וכו' והאריך קאמר רב אסי דז"ה
 של צבזל על תנאי הן עשויין ומשמע דמותר למפשילין

ואף גם מרבינא ליכא למשמע מיני' דאע"ג דאיהו
 קאמר הכי קמי' דרבא דאזיל לצי כנישתא מטעמא
 דשמעתת' צעי זילותא ולא משום מיטרא מ"מ לא שמעיין
 דרבא אודיי אודי ל' דאסור ליכנס משום מיטרא אדרבא
 צפי' קאמר רבא חכמים ותלמידיהם מותרין ומשום הכי
 קרי צי רבנן ביתא דרבנן דמותר לעשותן בהן כל זרעין.

אמנם תוספ' פירשו ומוקי דוקא בחורבנא אצל צישוב
 לא וז"ל: בתי כנסיות של צבזל על תנאי הן עשויין, רו"ה
 לומר כל זמן שהן בטלין דהא חזינן בצרייתא דלעיל וגם
 שהאמוראים לא היו רואים ליכנס בהן בגשמים מפני גשמים
 אלא משום דשמעתתא צעי זילותא והכא מיירי כשחרב דאו
 מהני התנאי ודווקא לאותן שצבזל מהני התנאי שהרי לעת
 בא גואל במהרה צימינו תפקע קדושתן אצל לאותן שצבזל
 ישראל לא מהני תנאי שהרי קדושתן לעולם קיימת. וא"ת
 כיון דמהני תנאי לאותן שצבזל א"כ קשה מההיא דלעיל (דף
 כו:) דרבינא דהוה ליה צי כנישתא בארעי' ואמר ליה רב
 אסי זיל זבנה משצעה טובי היער ואמאי אינטריך לעשות
 כן אחר שנחרב וז"ל משום דזרעה דזריעה הוי קלות ראש
 ביותר ועגמת נפש ומשום הכי אסור אפי' בחורבנא עכ"ל.
 ועיין בהרא"ש דהוא נמי מוקמי הסוגיא דאיירי
 בחורבנא והוא מוסיף והולך בראיות והוכחות וז"ל: אמר
 רב אסי¹² בתי כנסיות שצבזל על תנאי הן עשויין ואעפ"כ
 אין נוהגין בהן קלות ראש ומאי ניהו חשבונו וכו'. והא
 דאמר' על תנאי הן עשויין אין לפרש דמותר לנהוג בהן
 קלות ראש צישובן דהא אמר' בתי הכי דרבינא ורב אדא
 בר אבהו לא הוו עיילי לצי כנישתא משום מיטרא אלא
 משום דשמעתתא צעי זילותא ואמרינן נמי אי אינטריך
 ליה למיקרי איניש מצי כנישתא דלימא פסוקא אלא
 אמתניתין קאי דאמר רבי יהודה בית הכנסת שחרב אין
 מפשילין לתוכו חבליים וקאמר רב אסי בתי כנסיות שצבזל
 בחורבנן מותר לעשות בהן שעל תנאי הן עשויין וכו' עכ"ל.
 איכא למידק מפני מה לא מדייקא נמי תוספ' מהך דרב
 אסי דבתי הכי דקאמר אי אינטריך ל' לאיניש למיקרי גברא
 צי כנישתא דלימא הילכתא או פסוקא דמזה מוכח ומידק
 דאסור לנהוג קלות ראש בצית הכנסת שצבזל צישובן

[ב] לפנינו 'אסי', ועי' בהמשך דברי רבינו.

בתוכה חבלים מלכד שלא ינהוג בהן קלות ראש.

אלא ע"כ ז"ל דחילק ידענא ונחלק התימות מתני' איירי צ"ה של ארץ ישראל שחרב אין מספידין וה"ה לאינך דחשיב צמתני' ויש לאסמכו אקרא דהציא צמתני' דכתיב והשימותי את מקדשיכם אף כשהן שוממין והך צא"י קאי הרי דמתני' איירי צ"ה של א"י. ותוספתא יש לומר איירי צ"ה של צבל דאף צבל אין נוהגין בהן קלות ראש אין אוכלין ושותין בהן וה"ה לאינך דתני' צתוספ', אבל אותן דתני' צמתני' דאסור לעשות צ"ה של א"י המה מותרים לעשותן צ"ה של צבל.

והכי פירושא דשיטפת ורהיטת הש"ס ת"ר בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש אין אוכלין בהן ואין ניאותין בהן וכו' כל הנך דקתני צתוספתא כולן אסורין צ"ה של צבל. א"ר יודא אימתי צישובן וכו' אבל הנך דקתני צמתני' דקאי אצ"ה של ארץ ישראל מותרים צ"ה של צבל. ועל זה אחי רב (אש"י) [אסי] ומפרש דברי ר' יודא כלומר דלא תימא לר' יודא דמתיר צ"ה של צבל צתורבנא הא דאסורין צ"ה של א"י צתורבנא היינו משום דפקעי קדושתן מנייהו ומותר אפי' לנהוג צי' קלות ראש וקמ"ל רב אסי אליבא דר' יודא בית הכנסת של צבל על תנאי הן עשוין ומהני התנאי לשתמש בהן כגון מפשילין בתוכה חבלים ופורשין לתוכה מנזודות מה שאסור לשתמש צ"ה של א"י אעפ"כ אע"ג צ"ה של צבל על תנאי עשוין אפ"ה אין נוהגין בהן קלות ראש. ויוצדק דרב אסי לא פליג אר' יודא אלא מפרש דברי ר' יודא והכי קאמר צ"ה של צבל על תנאי עשוין ומותר לעשותן בהן הא דנקט צמתני' דאסורה משום דמתני' איירי צ"ה של א"י אבל צ"ה של צבל כיון שעל תנאי הן מותרים.

ובלכד שלא ינהוג בהן קלות ראש אפי' צתורבנא ומאי ניהו חשבונות דחשבונות המה קלות ראש ציותר כמו זריעה וכדפי' הרא"ש בהדיא וז"ל: בתי כנסיות שבצבל צתורבנן מותר לעשות בהן שעל תנאי הן עשוין מ"מ חשבונות של רבים אין עושין בהן וכן גבי תילא דצי כנישתא שלא היה יכול לזרעה אס לא שקנאה משצעה טובי העיר לפי שזריעה דבר מגונה הוא ציותר עכ"ל. הרי דמוקי הרא"ש צתורבנא ומדמי חשבונות לזריעה דהוי קלות הראש ציותר.

וז"ל דהרא"ש הוא גרס צצרייתא כמו שהוא הגירסא צתוספתא של מגילה לפנינו וז"ל: אין נוהגין בהן קלות ראש ואין אוכלין בהן ואין שותין בהן וכו' עכ"ל. ואין אוכלים בהן כלומר ואין נוהגין בהן קלות ראש דקתני צתוספתא מילתא צאנפי' נפשי' הוא דהיינו חשבונות שהוא קלות ראש ציותר דומי' דזריעה, ואין אוכלין בהן ואין שותין בהן כמו 'גס' אין אוכלין ושותין בהן אע"ג דאכילה ושתי' לאו קלות הראש הוא כל כך כמו חשבונות אפ"ה אסור לאכול ולשתות בהן.

וכן הוא דעת הר"י שם צמס' צבא צתרא צתוספ' ד"ה ועייליה לפורייה וכו' וז"ל: והא דאמר דעל תנאי הן עשוין מפרש ר"י לענין שאס יחרצו יעשו מהן מה שירצו לצד מקלות ראש עכ"ל. הרי דר"י מפרש כמו שכתבתי דרב אסי אתא לאשמענין דצ"ה של צבל צתורבנא מותר לעשות בהן מה שירצו כיון דעל תנאי הן עשוין לצד מקלות ראש אסורה.

נקוט האי כללא צידך דר' אסי משמיי' דר' יודא הוא דקאמר דצ"ה של צבל על תנאי הן עשוין ומעתה מאד יוצדק קושי' תוספ' דמקשה ארב אסי לעיל אמאי אמר זיל זבנה משצעה טובי העיר ואמאי איצטריך לעשות כן אחר שנחרב וודאי מר' אסי ליכא לאקשוי ארב אסי די"ל גצרא אגצרא קרמית אבל השתא דיתד תקוע דר' יודא סבר הכי דעל תנאי עשוין שייך שפיר לקשויי האיך פליג רב אסי אר' יהודא דהוא תנא לזה משני תוספ' משם דזריעה הוי קלות ראש ציותר וק"ל.

איצרא כד נחתין אל עומק הלכה ונמנא דתוספ' הכא מפרש הסוגיא דצ"ה של צבל צתורבנא מותר לנהוג בהן אפי' קלות ראש הדא נראה ונשמע ממה שכתבו דצ"ה בתי כנסיות של צבל על תנאי הן עשוין, רוצה לומר כל זמן שהן בטלין דהא חזינן צצרייתא דלעיל וכו' עכ"ל. ומן הראוי להבנתון היכן רמיזא צצרייתא דצ"ה של צבל על תנאי עשוין. אלא ע"כ ז"ל דהכי פירושא הואיל וצצרייתא נקט אין נוהגין צי' קלות ראש אין אוכלין ואין שותין בהן וכו' ויפלא אמאי הא על תנאי הן עשוין ע"מ שישתמשו בהן אלא וודאי צריכין אנו לחלק דצרייתא איירי צישובין והך דרב אסי קאי אצורבנא דמותר כל הני דאוסר צצרייתא

הלל צפי' אמר ר' יודא אימתי זישובין אצל צחורצנא מניחין אותן וכו' דילמא רבינא ורצ אשי מוקמי הצרייתא בהכי וחסורא קמחסרא והכי קתני ומכזדין ומרביצין אותן כדי שלא יעלו בהן עשצים ועל זה קאמר ר' יהודא אימתי מכזדין ומרביצין זישובין אצל צחורצנא מניחין אותן אצל לא אכולה דתני' בצרייתא קאי ר' יודא אימתי זישובין אלא אף צחורצנא נמי אסור לאכול ולשתות וכו' משום הכי אזיל רבינא קמי' דרב אשי ושאל צי' מדרשא כיצד יעשה למנוחא פתח היתר למזרעה צי' ויפה הורה רב אשי דאסור למעבד צי' ולית לי' תקנה אלא זיל וזבין משצעה טובי העיר ואע"ג לקמן הא דרבינא שאל שאלות מרבא ואתא זילחא ואמר לאו משום מיטרא אלא משום שמעתת' צעי זילותא ואף דרב אשי דקאמר דלימא הילכתא או פסוקי איירי זישובין משום הא ליכא למידק מיני' דווקא זישוב קאמרי אצל צחורצנא מותר לנהוג קלות ראש אלא יש לומר דהוא הדין צחורצנא נמי סברי רבינא ורב אשי אסור לנהוג צי' קלות ראש כגון אכילה ושתי' ושאר דברי' דקתני בצרייתא ולית לי' תקנה לעשו' בהן תשמישים אלא כזבין משצעה טובי העיר דלדדהו אין חילוק בין זישוב לצחורצנא ולא מהני דעל תנאי הן עשוין אלא לענין דאי זבין מוז' טובי העיר אזי מותר למעבד צי' תשמישי' ולכללא קמא קמהדרינן מאי מקשה תוספ' מרבינא ורב אשי.

*

בחו' ד"ה בתי כנסיות של בבל על תנאי הן עשוין וכו' ודווקא לאותן שבבבל מהני התנאי שהרי לעת בא גואל במהרה בימינו תפקע קדושתן וכו' עכ"ל.

ולי נראה אגב חורפי' לא עיין היטב דיש לומר דבית יוסף דפסק צבה"כ של חו"ה לארץ א"ס התנו עליו להשתמש מותר להשתמש בו הוא סבר ותפיס לאידך דעה כדדרש בר קפרא דסבר דלא ק"ו הוא מכרמל ומצור שעתידין בתי כנסיות ובה"מ של צבל יקבעו צא"י. דלציג לפניך מה שכתב חידושי האגדות על הא דתניא רבי אלעזר הקפר אומר עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שצבאל שיקבעו בארץ ישראל שנאמר כי כתבור צהריס וככרמל בים יבוא והלא דברים קל וחומר ומה תבור וכרמל שלא באו אלא לפי שעה ללמוד תורה נקבעים בארץ ישראל

הרי צחורצנא מותר אפי' קלות ראש. וצדיבור הסמוכה לזה נראה בעליל צחורצנא מותר לנהוג אפי' קלות ראש וז"ל צד"ה ואעפ"כ אין נוהגין בהן קלות ראש, פירוש צבנינה שהרי צחורצנא שרי בכל הני וכו' עכ"ל. הרי להדיא צחורצנא שרי בכל הני אפי' קלות ראש אפי' אכילה ושתי' דהא עלה קאי ומיני' סליק. ולפי"ז נריך לומר דתוספ' גרסי בצרייתא אין נוהגין קלות ראש 'אין' אוכלין וכו' ולא גרסינן 'ואין' אוכלין, דקלות ראש לאו מילתא צאנפי נפשי' אלא פירושי מפרש דכל הני דקחשיב בצרייתא אכילה ושתי' והני אחריני המה קלות ראש ואסורין זישובין ומותרין צחורצנא. ולפי"ז ליכא למימר דרב אשי לפרש דברי ר' יודא אחי ולא חילק ידענו בין צ"ה של א"י לצ"ה של צבל ולימא .. רב אשי אף צב"ה של צבל אסור לנהוג קלות ראש אלא דשרי לעשותן בהן מה דקחשיב צמתני' כנ"ל דהא השתא לפי סברת תוספ' לרב אשי מותר לנהוג בהן קלות ראש צחורצנא. וא"כ יפלא מאי מקשה תוספ' מהך דלעיל דרבינא הוי לי' צי' כנישתא ואמר לו רב אשי זיל זבנה משצעה טובי העיר אמאי איצטריך לעשות כן אחר שנחרב עכ"ל דלמא רבינא ורב אשי סברי דאף צחורצנא אסור לאכול ולשתות וה"ה להנך דתני בצרייתא כולם אסורין בהן דהמה מוקמי הצרייתא קאי אצ"ה של צבל ואפי' צחורצנא ואל תשיבני

וכתוב הש"ע א"ח (סימן קנ"א סעיף י"א) וז"ל: ואם צעעת צנין צהכ"נ התנו עליו להשתמש בו, מותר להשתמש בו וכו'. צד"ה, צבתי כנסיות שצחונה לארץ וכו'. וכתוב המגן אברהם [סקט"ו]: של חו"ה לארץ שהרי כשיבא הגואל צמהרה תפקע קדושתן (תו') וז"ע דאמרי' בסמוך צגמרא עתידין כל בתי כנסיות שצבאל שיקבעו צא"י וז"ל דהתו' קאי אצחורצנא דכיון שנחרבו קודם ציאת הגואל לא יקבעו צא"י וז"ע וא"ל דדוקא הצנין יקבע צא"י אצל הקרקע תשאר צח"ל דהא יליף ק"ו מתבור וכרמל והתם הקרקע נקבע צא"י עכ"ל.

זבתי מדרשות אל יקבעו זא"י ולעת הגואל זא זמהרה
 זימינו תפקע קדושתן ויולדק הא דכתב המחבר כשהתנו
 עליהם מותר לשחמש זבן צחורבנא ומיוסד דבריו אדברי
 תוספ' וק"ל.

ועד יעלה מן הארץ מדקאמר 'דרש' זר קפרא, וסוגי'
 זו נודע בשערים המזויינים זהלכה, מדדרש צפירקא הלכה
 כוותי', נמלא מהדא חילו של המחבר דפקק דמהני תנאי
 לעשות זבן תשמישיו.

ולקמן יזואו זב"ד עיקר מטרוך פלוגתא דר' אלעזר
 הקפר וזר קפרא מ"ט דר' אליעזר סבר שעתידין יקבעו
 זא"י ומ"ט דזר קפרא דממאן זזה ותל"י צפלוגתא דר"י
 ור' לקיש זמ' שבת (דף קי"ג) וזמס' זצחיס (דף קי"ג) אי ירד
 המצול לארץ ישראל או לא.

זתי כנסיות זבתי מדרשות שקורין ומרזינין זבן תורה על
 אחת כמה וכמה דרש זר קפרא מאי דכתיב למה תרלדון
 הרים גזניים יתה זת קול ואמרה להם למה תרלו דין עם
 סיני כולכם זעלי מומים אחס אלל סיני וכו' עכ"ל.

ופי' זעל חידושי האגדות וז"ל: למה תרלו דין עם
 סיני כו'. נסמך זה המאמר לכאן דפליג אדלעיל שלא זאו
 ההרים ללמוד תורה אלל לעשות דין עם הר סיני לומר
 שהם גזוהים יותר ממנו ועליהם ראו ליתן תורה אלל
 יתה ז"ק שגזוהות' הוא מומס וכו' עכ"ל.

לא ולמד דמהרש"א מפרש דזר קפרא פליג אר' אלעזר
 הקפר דכרמל ותזור לאו ללמוד תורה עליהם הי' זאין
 אלל לאחר מעשה הי' זאין לדון עם הר סיני וזאמת לא
 הי' זאין לא"י מטועמא דהי' זאין ללמוד עליהם תורה
 ושוב ליכא למילף מיני' ק"ו אלל יש לומר זבתי כנסיות

*

שם בגמ': ואין ניאותין בהן אמר רבא חכמים ותלמידיהם מותרין דאמר רבי יהושע בן לוי מאי בי רבנן ביתא דרבנן.
 פירש"י: למה קורין בתי מדרשות בי רבנן, לפי שביהם הוא לכל דבר עכ"ל.

לוי הוא דאמר מקום שמגדלין זו תורה דאמר רבי יהושע
 זן לוי זית הכנסת מותר לעשותו זית מדרש שמע מינה
 וכו' עכ"ל.

דון מיני' דר' יהושע זן לוי סבר לזית המדרש קורין
 זית הגדול ומותר לעשות מזית הכנסת זית המדרש וגם
 רב פפי אמר הכי משמי' דרבא מזי' כנישתא לזי רבנן
 שרי דמותר לעשותו מזית הכנסת זית המדרש אלל מזית
 המדרש אסור לעשות זית הכנסת. נמלא לרב פפי סבר
 רבא כוותי' דר' יהושע זן לוי ואף רב אחא אמר כוותי'
 דרב פפי מסבתרא מדאמר ר' יהושע זן לוי הכי והלכה
 כר' יהושע זן לוי לגזי' דר' יוחנן כדמייתי ראי' דהלכה
 כר' יהושע זן לוי קאי כוותי' אע"ג דר' יוחנן פליג עכ"ל.

ומעתה יולדק מאוד מימרא דרבא הכא צשמעתתא
 דידן וה"ק ואין ניאותין זבם אמר רבא חכמים ותלמידיהם
 מותרים ואס נפשך לומר מנגן דזבית הכנסת שרי לזה הביא
 ראי' דאמר ר' יהושע זן לוי מאי זי' רבנן זיתא דרבנן
 והלכה כר' יהושע זן לוי והשתא זבית המדרש דמיקרי
 זית הגדול אפ"ה שרי לחכמים ותלמידיהם לעשות זבם

וחובת גזרא הוא לשום עינא פקיחא להזין
 ולהשכיל הלא ואין ניאותין זבן אצית הכנסת
 קאי ולפי"ז יפלא רבא דרונה להתיר לחכמים ותלמידיהם
 לעשותן זבן תשמישים מאי הביא ראי' מר' יהושע זן
 לוי שמתיר לחכמים לעשותן תשמישים זבית המדרש משם
 דקורין לזתי מדרשות זיתא דרבנן דלמא דווקא זבית
 המדרש הוא דשרי ר' יהושע זן לוי מטעם האמורה זבו
 דקורין זיתא דרבנן אלל זבית הכנסת לא.

ואמרת' ועינתי דרבא זיל לשיטתו ותורה עניי' זמקום זו
 ועשירה זמקום אחר דעיין לעיל (דף ק"ו ע"ב) וז"ל: ואמר
 רב פפי משמיה דרב מזי כנישתא לזי רבנן שרי מזי רבנן
 לזי כנישתא אסיר ורב פפא משמיה דרבא מתני איפכא
 אמר רב אחא כוותיה דרב פפי מסבתרא דאמר רבי יהושע
 זן לוי זית הכנסת מותר לעשותו זית המדרש שמע מינה.
 דרש זר קפרא מאי דכתיב וישרף את זית ה' ואת כל זית
 גדול שרף זאש וכו' ואת כל זית גדול שרף זאש רבי יוחנן
 ורבי יהושע זן לוי חד אמר מקום שמגדלין זו תורה וחד
 אמר מקום שמגדלין זו תפלה וכו' תסתיים דרבי יהושע זן

תשמישים ומכ"ש .. דשרי צבית הכנסת דקדושתיהו אינה כ"כ כמו צתי מדרשות נמצא רבא אזיל לשיטתו ואשתרוצי אישתרצב להא דקאמר לעיל וק"ל.

ואח"כ מנאחי דרש"י באלפסי הרחיב דיבורו יותר מבשמעתת' ומשתי בלשון קנרה דומיא למה שכתבתי וז"ל שם: מאי צי רבנן למה קורין לצתי מדרשות צי רבנן לפי שהן ציתם לכל דבר ואמרן לעיל דצתי מדרשות עדיפי מצתי כנסיות אח"כ צתי כנסיות מותר להם לתשמישיהן עכ"ל.

ובאלה הדברים יובן הא דרבינא ורב אדא בר מתנה הוו קיימי ושאלו שאילתא מרבא אתא זילחא דמיטרא עיילי לצי כנישתא אמרי האי דעיילין לצי כנישתא לאו משום מיטרא אלא משום דשמעתא בעא זילותא. לכאורה יפלא לענין מאי הא נריכין להתנולל קמי' דרבא ולא עיילי' משום מיטרא הלא לרבא שרי לחכמים ותלמידיהם לעשותן כל תשמישין דהא אפי' צית המדרש קרי ציתא דרבנן ומכ"ש צית הכנסת כנ"ל.

אלא י"ל דעל היא גופא הי' דיינא דרבינא ורב אשי ידע בנפשייהו דרבא סבר דמותר לחכמים ותלמידיהם לעשות תשמישים צבית הכנסת ושרי למיעבד מצוי כנישתא לצי רבנן, אמנס המה לא סברי הכי אלא כדעת רב פפא דתני איפכא דמותר למעבד מצוי רבנן צי כנישתא דצית הכנסת חמורה ולזה אמרי רבינא ורב אשי אל תאמר בלבדך דאנן נמי סברי כוותיק דשרי למעבד מצוי כנישתא צי רבנן ומשום הכי עיילין משום מיטרי לא כן עמנו אלא אנן סברי כוותא דר' פפא דאמר משמך כדעת ר' יוחנן דאסור למיעבד מצוי כנישתא צי רבנן ומשום מיטרי באמת אסור ליכנס אלא דעיילין משום שמעתת' בעי זילותא וק"ל.

דבר זה אישתרוצי אישתרצב הא דאמר אציי אמר אציי מריש הוא גריסנא צביתא ומללינא צבי כנשתא כיון

דשמעית להא דקאמר דוד וכו' הואי גריסנא צבי כנישתא עכ"ל הרי דמשמע הכא דמריש הוי סבר אציי דצית הכנסת מעלי מצית המדרש ואח"כ כיון דשמע ליי דקאמר דוד וכו' הי' גרס צי כנישתא ועבד מצוי כנישתא צי רבנן, וחילו התם במסכת ברכות (דף ח' ע"א) מנינו קאמר אציי התם איפכא מריש הוה גריסנא בגו ציתא ומללינא צבי כנישתא כיון דשמענא להא דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב צית המקדש אין לו להקדוש צרוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד לא הוה מללינא אלא היכא דגריסנא עכ"ל... דעבד אציי מצוי רבנן צי כנישתא ומללי היכא דגרסי .. דצית הכנסת מעלי מצית המדרש וקשי' אציי אציי.

והגם לפי גירסת עין יעקב וגם גירסת זילקוט השמעוני דגרס בשמעתת' דידן רבא דהך מריש לאו אציי אמר אלא רבא לק"מ.

נמצא מריש אמר רבא הוי גרסינן צביתא ומללינא צבי כנישתא דהיינו דאמר רב פפא לעיל משמיי' דרבא דאסור למיעבד צי כנישתא צי רבנן כיון דמריש הי' סבר רבא כר' יוחנן דאסור למיגרס צי כנישתא דצית הגדול היינו צי כנישתא אמנס רב פפי אמר אליבא דרבא דמותר למיעבד מצוי כנישתא צי רבנן .. דבאמת הדר רבא הואיל ושמע מר' יהושע בן לוי דמותר לעשות צי כנישתא צי רבנן. ומיושב הא דאמר רב פפי משמיי' דרבא הכי ורב פפא אמר משמיי' דרבא איפכא, וקשי' רבא אדרבא. אבל לפמ"ש ניחא אלו ואלו דברי אלק' חיים בתחלה עבד רבא צי כנישתא עדיף כר' יוחנן והדר בחר דשמע מר' יהושע בן לוי עבד איפכא מצוי כנישתא צי רבנן דצי רבנן עדיף. ומעתה הפוך צי לאציי דהתם מתחלה עבד כר' יהושע בן לוי דצי כנישתא עדיף ואח"כ הי' מללי היכא דגרסי כדעת ר' יוחנן דצי רבנן עדיף וק"ל.

שם בגמ': אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי אי אצטרך ליה לאיניש למיקרי גברא מבי כנישתא מאי אמר ליה אי צורבא מרבנן הוא לימא הלכתא ואי תנא הוא לימא מתניתא ואי קרא הוא לימא פסוקא ואי לא לימא ליה לינוקא אימא לי פסוקך וכו' עכ"ל.

שאלו שמעתתו מרבא ואתא מיטרא ועיילי לבית הכנסת ואמרי לא משום מיטרא עיילינא אלא משום דשמעתא בעא צילותא אלמא דלא מהני דעל תנאי עשוין ע"ש עדיפא הו לי להוכיח מרבא אשי גופא דאמר דלימא הילכתא או פסוקי הא צלא"ה אסור ליכנס בהן אע"כ דעל תנאי הן עשוין והאיך עיילי לפורי לבית הכנסת.

זאת ועוד אחרת יש מקו' לפלפל בחכמה מאי משני תוספ' דלאו ממש לבית הכנסת עיילי לפורי' אלא בסמוך לבית הכנסת במק' שהאורחין רגילין שם לישן עכ"ל מנא להם לפרש הכי הלא עיילי לפורי' צבי' כנישתא קאמר דלמא לעולם צבי' כנישתא ממש דרבא אשי סבר דמותר לעשות תשמישו צבית הכנסת של צבל צחורבנא כיון דעל תנאי עשוין ואי קשי' הלא רבא אשי לא התיר לרצינא למיזרע צה כי אם שקנה משצעה טווי העיר אע"ג דהי' צחורבנא הלא תשובה צדו כדמשני תוספ' הכא דשאני זריעה דהוי קלות ראש ציותר לכן לא התיר אלא צשקנה מז' טווי העיר אצל שאר תשמישים יש לומר דסבר רבא אשי דשרי ועיילי לפורי' צב"ה ממש וצ"ע.

מבאן איכא למידק מדתני רבא אשי תקנתא למאן דתני הלכתא או מתניתא וצריך למיקרי אינש צי' כנישתא דלימא הילכתא או מתניתא או פסוקי תיפוק לי' למאי צריך למימר הילכתא או מתניתא הלא חכמים ותלמידיהם מותרין לעשותן בהן כל תשמישים כדאמר ר' יהושע צן לוי מאי צי' רבנן ציתא דרבנן אלא ע"כ צ"ל דרבא אשי לא סבר להא דאמר ר' יהושע צן לוי אלא הוא סבר כר' יוחנן ואסור לחכמים ותלמידיהם לעשותן תשמישים צבית הכנסת.

ומעתה יולדק לן קושי' תוספ' התם צמ' צבא צתרא (דף ח' ע"ב) דמקשה ארבא אשי היכא הי' מעיילי לפורי' לבית הכנסת והא אמרת צתי כנסיות אין ישנים בהן לא שינת קצע ולא שינת עראי וכו' ע"ש. לכאורה יש פתחון פה מאי מקשה תוספ' היכא מעיילי לפוריא הלא טעמו ונימוקו עמו דחכמים ותלמידיהם מותרין לעשותן תשמישים. אצל לפמ"ש ניחא דמוכח דרבא אשי לא סבר הכי.

צרם אי קשי' הא קשי' אמאי הציאו תוספ' הוכחה התם לרבא אשי ליכא למימר דעיילי לפורי' צבית הכנסת מטעמא דצ"ה של צבל על תנאי עשוין מהך דרצינא ורבא אדא דהוי

*

שם בגמ': תנן התם ודאשתמש בתגא חלף תני ריש לקיש זה המשתמש במי ששונה הלכות בתרה של תורה ואמר עולא לשתמש איניש במאן דתני ארבעה ולא לשתמש במאן דמתני ארבעה כי הא דריש לקיש הוה אוזיל באורחא מטא עורקמא דמיו אתא ההוא גברא ארכביה אכתפיה וקא מעבר ליה אמר ליה קרית אמר ליה קרינא תנית תנינא ארבעה סידרי משנה אמר ליה פסלת לך ארבעה טורי ומענת בר לקיש אכתפך שדי בר לקישא במיא וכו' עכ"ל.

והקשה מהרש"א וז"ל: קצת קשה הא דמייתי עליה כי הא דר"ל דהוה אוזיל בו' הוה מעשה לסתור שהרי לא רצה להשתמש גם במי דתני לחוד כמ"ש תנינא בד' סדרי משנה וא"ל שדי בר לקישא במיא וכו' עכ"ל.

כן הוא מדייק ריש לקיש המשתמש צמי ששונה הלכות כיון ששונה לעצמו אסור לשתמש. אמנם עולא לא סבר הכי אלא לדידי' דווקא צמאן דמתני אסור לשתמש אצל לא צמאן דתני. והדר ומציא מעשה הוה צריש לקיש גופא דאזיל צאורחא וכו' הרי דריש לקיש הי' מצטער על שהוא

ול' נראה אגב חורפי' לא דק היטב דוודאי האי עוצדא דרשי לקיש אוזיל וכו' לאו לראיי ולסיועה לדצרי עולא הוא מציא דעולא וריש לקיש לאו לדבר אחד נתכונו אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ופליגי ריש לקיש סבר אף צמי דתני אסור לשתמש מפאת

איצרא צרי"ף גרס 'דאמר' עולע משמע דשניהם לדבר אחד נתכוונו כי ז"ל הרי"ף: תנן התם ודאי שתמש צחגא חלף א"ר שמעון בן לקיש זה שמשתמש צמי ששונה הלכות דאמר עולא לישתמש איניש צמאן דתני ארבעה ולא ישתמיש איניש צמאן דמתני ארבעה פירוש דתאני ארבעה מי ששונה ארבעה סדרי משנה ופירוש דמתני מי שגמר תלמוד ארבעה סידרי עכ"ל.

הרי לגירסא זו דברי עולא המה סיוע לדברי ר"ל וע"כ ר"ל מחלק בין מי שלמד משניות או תלמוד א"כ הדרא קושי' המהרש"א לדוכתא מעשה דר"ל לסתור שהרי האי גברא א"ל דתני ארבעה סדרי משנה וא"ל ר"ל שדיא בר לקישא למיא משמע דלא לשתמש אפי' צמאן דתני משניות. וי"ל מדהשיב ר"ל פסלת ארבעה טורי משמע דהאי גברא ירד לעומק הלכה ולמד ארבעה סדרי משניות עם התלמוד שמסודר על המשניות ונחית לעומק הלכה ואלו הן מועד נזיקין נשים קדשים ויגיד עליו ריעו מה דאי' צמסכת צ"מ (דף קי"ד ע"ב) דאשכח רבה בר אבוא לאליהו דקאי צבית הקצרות של עכו"ם וכו' אמר ליה צארבעה לא מצינא צשיתא מצינא פירש"י צגירסא דארבעה סדרין, כגון מועד ישועות נשים שהן נוהגות צומן הזה כצומן הצית, וקדשים נמי כדכתיב וצכל מקום מוקטר מוגש לשמי וכו'. הרי דפסלת לך ארבעה טורי קאי על הגמרא דמפרש טעמא משניות ולישבן על כן ועל צסיסן וא"כ ר"ל ועולא שניהם לדבר אחד נתכוונו דתני הוא משניות ומתני הוא גמרא. ועיין מה שכתב הר"ן צשי' הרי"ף.

משתמש צמאן דתני דהוא סוצר דאסור לשתמש גם צמי דתני דר' לקיש אזיל לשיטתו.

וראי' לזה הן הן הדברים של דברי הר"ן: זה המשתמש צמי ששונה הלכות. אף על פי שאינו לומד תלמוד כיון שלומד הלכות דהיינו משנה. דאמר עולא לשתמיש איניש צמאן דתני ד'. פי' הרב אלפסי צמי ששונה ד' סדרי משנה. ולא לישתמש צמאן דמתני ד'. היינו שגומר תלמוד ד' סדריס כלומר דבעל תלמוד עדיף מצעל משנה וריש לקיש לחומרא קאמר דאפילו מי ששונה הלכות דהיינו משניות מיקרי תנא ומילתא דעולא לאו ריש לקיש מיייתי לה אלא תלמודא מיייתי לה ואחרים פירשו דתני לעצמו ומתני לאחרים וריש לקיש קאמר דאפילו שונה לעצמו תנא מיקרי.

הרי דהר"ן נמי מפרש הסוגיא דעולא לאו אריש לקיש קאי אלא מילתא צאפי' נפשי' הוא צין להפירש האלפסי וצין לפירש של אחרים אלא מילתא צאפי' נפשי' הוא. אכן אי צייטינהו להאי כללא דתני הוה מי ששונה לעצמו ומתני דהיינו דמתני לאחרים אינו מדוקדק ליסנא דנקט לעיל מיני' ריש לקיש ספדיה להווא צורצא מרבנן דשכיח צארעא דישראל דהוי תני הלכתא צעשרים וארבע שורתא כיון דגמיר עם עשרים וארבע שורת לא שייך למימר ליסנא דתני אלא דהוי מתני צעשרים וארבעה שורת הוי לי' למימר.

ועיין צכתובות (דף י"ז ע"א) דרש"י נמי מפסק התם דתנא היינו שונה לעצמו וז"ל צד"ה ותני, משנה אצל עדיין לא שנה לתלמידים. ומתני דהיינו לאחרים.

*

שם בגמ': תא חזי מה בין תקיפי דארעא דישראל לחסידי דבבל.

ענוותן. ור"ל דע"י יראת חטא צא לידי חסידות. כאן נמנא כאן הי' סוף מסכת זו [פ"ט מט"ו] וז"ל: ר' פנחס בן יאיר אומר זריות מציאה לידי נקיות ונקיות מציאה לידי טהרה וטהרה מציאה לידי יראת חטא ויראת חטא מציאה לידי חסידות משמע מכח ענוה צא לידי חסידות.

אכן צמס' ע"ז (דף ז' ע"ב) משמע דחסידות מציא לידי ענוה, וז"ל: אמר ר' פנחס בן יאיר תורה מציאה לידי

לי' לרב נחמן חסידי דצבל משמע דהי' קיים מילי דצרכות ואצות ונזיקין, דעיין צמ' צ"ק (דף למ"ד ע"א) וז"ל: האי מאן דצעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין רצא אמר מילי דאצות ואמרי לה מילי דצרכות עכ"ל.

ועיין סוף סוטה [דף מ"ט ע"ב] אמר ליה רב נחמן לתנא לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא. פירש"י: שאני

זהירות זהירות מזיאה לידי זריזות זריזות מזיאה לידי נקיות נקיות מזיאה לידי חסידות חסידות מזיאה לידי ענוה.

*

מכת"י עיר דוד בית עולמים חדר ל"ז

תנא רבי אליהו כל השונה הלכות מובטח לו שהוא בן עולם הבא שנאמר הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות.

נ"ל לפרש ענין נכון בס"ד סוף עוקצין [פ"ג מי"ב] אי' שלעתיד כל צדיק נוחל ש"י עולמות. א"כ ה"פ כל יום שעוסק בתורה זוכה לעולם. ושנות החמה הוא שס"ה ימים, ונ"ב שבתות בשנה. ובשבת ת"ח אינו מחויב ללמוד כדאי' בא"ח [עי' בית יוסף סי' רפ"ח], ואפילו דבר חדש אסור ללמוד. וגם פסח שני ימים, ושבעות יום אחד, וכה"ג ר"ה, וסוכות ב' ימים, שהוא ו'. ועיי' במס' ביצה (דף ט"ו ע"ב) שר"י מסכים ב"ט חזי' לה' וחזי' לכם שהוא ג' ימים לה'. נמצא נ"ב שבתים וג' ימים הוא נ"ה שאינו לומד, ונשארו ש"י ימים משס"ה ימים בשנה מה שלומד בהן כל יום הלכה, וכל יום זוכה לעולם חדש נמצא יש לו ש"י עולמות. ועיי' באותיות דר"ע שלעתיד ינחיל כל צדיק ש"מ

עולמות ע"ש. ואפשר שהוא סובר כמ"ד דז"ט מחויב ללמוד כל יום כדאי' במס' ביצה או יעסוק בתורה וכו'. ונ"ב שבתות אפשר סובר חזי' לה' וחזי' לכם. נמצא ר"ו יום אסור לעסוק בדבר הלכה. אמנם מלתא פסיקתא היא שכל שנה רק ר"ה, כי לפעמים י"ב שבתות שמחויב ללמוד כל יום כי קדוש היום לאדונינו, ואין צו אכילה ושמי'. נמצא צרוב השנים הוא ר"ה ימים שאינו עוסק בתורה, ונשארים ש"ס שעוסק בהלכה, ונגד כל יום נוחל עולם. וזה הליכות עולם על כל הלכה עולם ומלואו. וז"כ גמרא נקיט כל העוסק בדבר הלכה בכל יום זוכה לעה"ב ר"ל כל יום זוכה לעה"ב ר"ל לעולם מיוחד ודו"ק שפיר.

* * *

דף כ"ט ע"א

שם בגמרא: תנו רבנן מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת הכלה וכו'. במה דברים אמורים בשאין שם כל צורכו [אבל יש שם כל צורכו אין מבטלין וכמה כל צורכו] אמר רב שמואל בר אינאי משמיה דרב תריסר אלפי גברי ושיתא אלפי שיפורי ואמרי לה תריסר אלפי גברי ומינייהו שיתא אלפי שיפורי וכו'. רב ששת אמר כנתינתה כך נטילתה מזה נתינתה בששים ריבוא אף נטילתה בששים ריבוא הני מילי למאן דקרי ותני אבל למאן דמתני לית ליה שיעורא עכ"ל.

ומן הראוי להתזונן מה ראה על ככה דקאמר רב ושמאל תריסר אלפי גברא ושיתא אלפי שיפורא, האי מספר כנגד מי. ותו במאי פליגי, מאי טעמא דאמרי לה ומינייהו שיתא אלפי שיפורא. ונפל מלתא צדעתי למימר, דדבר זה מצינו למידין ממלחמת מדין מלחמת מנשה, דכתב הקצ"ה וזוה הבו

לכס אנשים שנים עשר אלף יוצאי מצא, וא"ל .. שהמה היו התרומה ממספר בני ישראל, [ש] היו ששים רבוא, ותרומה הוא תרי ממאה, לא וחשבונו דעולה התרומה לששים רבוא שנים עשר אלף.

ויוצדק דאמרי לה שנים עשר אלף ומינייהו שיתא אלפי שיפורא, דשנים עשר אלף סגי, דנתינתה הי' בס' רבוא, לכן נטילתה בזמנין התרומה סגי, כמו מנינו גבי מלחמת מנשה מלחמת מדין.

אמנם רב ושמואל דסבר שנים עשר אלף ושיתא אלפי שיפורא, שהוא יחד שמונה עשר אלף, א"ל דהוא סבר דבעינן מספר כנגד התרומה גדולה וגם תרומת מעשר. נמצא תרומה גדולה תרי ממאה עולה שנים עשר אלף, ותרומת מעשר אחד ממאה הוא שיתא אלפי, וסליק

*

החושבונו שמונה עשר אלף. וצאלה דברים אנחת לן נמי המספר תלמידים של ר' עקיבא, רעיא דצן כלצא שזוע, דיתיב י"ב שני צבי רבנן, כי אחא חייטי צהדי' תריסר אלפי תלמידי וכו' [כתובות דף ס"ב ע"ב]. יש לומר נמי שהוא כנגד התרומה ממספר בני ישראל^[א].

וכן מנינו רבה בר נחמני הי' לו תריסר אלפי תלמידים, כדאי' בזמ' צ"מ סוף פרק השוכר את הפועלים [דף פ"ו ע"א]: רבה בר נחמני אכלו ציה קורנא צי מלכא, אמרו איכא חד גברא ציהודאי דקא מצטל תריסר אלפי גברי מישראל ירחא צקייטא וירחא צסתא וכו', הכל סובב והולך למקום אחד מכוון כנגד התרומה וק"ל.

מכת"י יד דוד

אמרו עליו על רבי יהודה ברבי אילעאי שהיה מבטל תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת הכלה במה דברים אמורים בשאין שם כל צורכו אבל יש שם כל צורכו אין מבטלין וכמה כל צורכו אמר רב שמואל בר אינאי משמיה דרב תריסר אלפי גברי ושיתא אלפי שיפורי ואמרי לה תריסר אלפי גברי ומינייהו שיתא אלפי שיפורי וכו' רב ששת אמר כנתינתה כך נטילתה מה נתינתה בששים רבוא אף נטילתה בששים רבוא עכ"ל.

וקי"ל שלפעמים ל' נדיקים צא"י וט"ו צח"ל ולפעמים להיפך. נמצא אס ל' צח"ל משתייבין (ד' אלפים) [י"ב אלף] עולמות לנדיקי ח"ל, (ועולם הוא שלשה מלאכים כי המלאך הוא שלישי עולם, נמצא שמחנה שכינה צח"ל כזיכול הוא (י"ב אלף) [ד' אלפים]^[1]), וא"כ י"ב אלף סגי בשעת נטילת אדם.

או כלך לדרך זה דאדם הוא תרומתו של עולם זה אדה"ר ואנחנו תולדותיו המורס ממנו כיוצא בו ולכן ישראל שהם ששים רבוא ותרומתן הוא אחד מחמשים שהוא מן ס' רבוא שנים עשר אלף מש"ה צריך להיות שנים

הנה לצאר דעת ר"ש משמ"י דרב דהוא ג"כ מסכים לדעת נטילתה כנתינתה, והנה מנינו צמדדש רכב אלפים אלפי שנאן מלמד שהי' אלפי שאינן ומחנה שכינה הי' בשעת מ"ת ח"י אלף מהש"ר מש"ה בשעת נטילתו צריך להיות ח"י אלף.

והנה עד"ז י"ל שמחולקין אי המה י"ב אלפי גברא או אי המה ח"י אלף גברא דהנה כתצתי צמקום אחרי^[2] שאין עולם מתקיים פחות ממ"ה נדיקים [חולין דף כ"ב ע"א] וכל אי נוחל ת' עלמין [זוהר ח"א דף קכ"ג ע"ב צתוספתא], שהוא יחד ששה אלפים עולמות.

[א] עפי"ד דמספר תלמידי ר' עקיבא רומז על יוצאי צבא במלחמת מדין, יש להוסיף דמסיק שם בגמ' דיתיב ר' עקיבא עוד י"ב שנים, כי אתא אייתי בהדיה עשרין וארבעה אלפי תלמידי. וי"ל בזה עפימ"ש בבמדבר רבה (כב, ב), לחד מאן דאמר אלף למטה אלף למטה הרי כ"ד אלפים, וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה הרי י"ב אחרים מהו וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה שהיו נמסרין זוגות זה לזה עכ"ל וק"ל.

[ב] עי' פרקי שירה (רשימות קצרות עמ' פ"ד), שם דוד (פ' שופטים עמ' תמ"ח).

[ג] לפי התיקון לכאורה יש למחוק מכאן כל הענין של המלאכים, והדרוש אתי' שפיר לפי העולמות.

עשר חלף.

וי"א ח"י חלף הוא הסובר דלכריך לחשוב ג"כ תרומות מעשר שהוא ששה חלפים ס"ה שמנה עשר חלף והכל הולך אל קוטצ אחד שהוא נגד מחנה שכינה ח"י חלף מהש"ר. וע"כ נשתלחו למלחמת מדין שנים [עשר] חלף כי הוא

מכוון תרומתן של ישראל מכוון.

והנה שמעתי בשם הגאון מוהר"ר העשל אצ"ד דק"ק קראקא ז"ל מש"ה מת משה ע"פ [ה]שם כי קבלת התורה הי' ע"פ ה', ונמילתו (של משה ותורתו) כנתינתה ודפח"ת.

ע"כ מכת"י יד דוד

*

בגמרא: רב ששת הוה יתיב בבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא אתיא שכינה ולא נפק אתו מלאכי השרת וקא מבעתו ליה אמר לפניו רבונו של עולם עלוב ושאינו עלוב מי נדחה מפני מי אמר להו שבקוהו עכ"ל.

ומינה דייקין דס"ל ללא מצטלין קלא ומההיא מסיק דאתרוחא נינהו נראה דרצ ששת מנהרדעא הוה ושם נהגו כשמואל תדע דצפרק צני העיר (דף כ"ט ע"א) קאמר אצוה דשמואל הוה יתיב צני כנישתא דשף ויתיב צנהרדעא וכו' עד רב ששת יתיב צני כנישתא דשף ויתיב צנהרדעא הלכך אין להציא ראייה מרצ ששת דעצד צאתריה דשמואל כשמואל וכו' עכ"ל.

הרי לפניך דר' ששת אף דלי' לא סבירא לי' הכי אעפ"כ פסק אליבא דהלכתא כשמואל משום דאתרי' דשמואל הוה שהי' שם מרא דאתרא.

דון בינה ומינה ואוקי צאתרא דר' ששת דמזלו קצוע הי' צנהרדעא שהוא אתרי' דשמואל שהי' שם מרא דאתרא ושמעתמי' היו מצדדין שם דכולן היו נגרדין צת מנהגא דשמואל לכך ר' ששת נמי הי' נוהג ופסק אליבא דהלכתא כוותי'. דעיין במס' גיטין (דף פ"א ע"א) צהרא"ש פ' המגרש ע"ד [פ"ט סי' י"א] אשר ז"ל: פסק רבינו מאיר זכרוננו לזכרה צתשובה דמצטלין קלא דסורא אתריה דרב ונהרדעא אתריה דשמואל והלכתא כרצ צאיסורי ואף על גב דרב ששת דהלכתא נמי כוותיה צאיסורי אמר אפי' מפי נשים

*

תניא רבי שמעון בן יוחי אומר בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא שבכל מקום שגלו שכינה עמהן גלו למצרים שכינה עמהן שנאמר הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם במצרים וגו' גלו לבבל שכינה עמהן שנאמר למענכם שלחתי בבלה וכו' עכ"ל.

ועיין בעין יעקב שמוסיף ומביא גלות עילם וז"ל: גלו לעילם שכינה עמהם שנאמר ושמתי כסאי בעילם וכו'. וכן גירס' גמרות ישינות.

ואיתימא מר עוקבא כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקדוש ברוך הוא אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנא' מלשני צפת רעהו אותו אלמית גצה עינים ורחב לצב אותו לא אוכל אל תקרי אותו אלא אתו לא אוכל עכ"ל. הרי תועבת ה' גבוה לצב וגסות הרוח ולקצעתא קמא קמהדריין האיך היתה שכינה אתם בצבל ... הגסות רוח. ודחי לפי גירסת הש"ס דנקט צבל לחודא הוה מניין למימר דצאמת מהאי טעמא כיון דהשכינה היתה עמהם בצבל אישתרובי

ורעיוני על משכבי סליקי האיך אפשר לומר דשכינה היתה עמהם בצבל הלא גמ' ערוכה הוה צמ' קידושין (דף מ"ט ע"ב) וז"ל: עשרה קבים גסות ירדו לעולם תשעה נטלה עילם ואחד כל העולם כולו. ופריך הש"ס וגסות לצבל לא נחית וכו', אין להכא נחית ואשתרובי הוה דאשתרובי להתם עכ"ל. לא ולמד דגסות לצבל נחית. ותמן תניין צמ' סוטה (דף ה' ע"א): אמר רב חסדא

אישתרכב הגסות רוח לעילם. אמנם לגירסת העין יעקב
אף צעילם היתה השכינה עמהם מידי הרהור לא ילאנו

צממ"נ חדא מגו תרתי לא פלטית.

*

שם בגמ': תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא שבכל מקום
שגלו שכינה עמהן וכו' בבבל היבא אמר אביי בבי כנישתא דהוצל ובבי כנישתא דשף ויחיב בנהרדעא ולא תימא
הבא והבא אלא זמנין הכא וזמנין הכא אמר אביי תיתי לי דבי מרחיקנא פרסה עיילנא ומצלינא התם וכו' עכ"ל.

ויש לתמוה אדצרי אציי דקאמר לא תימא הכא

והכא. ונראה דאציי אזיל לשיטתו דעיין צמ' צרכות (דף ה'
ע"א): אמר אציי מריש הוה גריסנא צגו ציתא ומללינא
צבי כנישתא כיון דשמענא להא דאמר רבי חייא צר אמי
משמיה דעולא מיום שחרצ צית המקדש אין לו להקדוש
צרוך הוה צעולמו אלא ארבע אמות של הלכה צלצד לא
הוה מללינא אלא היבא דגריסנא עכ"ל. לא ולמד דאין
להקצ"ה אלא ארבע של הלכה צלצד.

נמלא מאד יונדק דצרי אציי לא תימא הכא והכא אלא
זימנין הכא זימנין הכא כלומר צמקום קציעות הלכה
היבא דהוי יצבי רצנן וגרסי דזוהו ד' אמות של הלכה שם
שורה השכינה וכי הוה רחוק פרסה עיילינא להתם ומללי.

*

שם בגמ': אמר אביי מריש הואי גריסנא בביתא ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמעית להא דקאמר דוד ה' אהבתי
מעון ביתך הואי גריסנא בבי כנישתא וכו' עכ"ל.

מקשיין העולם הלשון כיון דשמע אינו מדויק

מדרשות לא גריסנא אלא צבי כנישתא. נמלא הך דאמר
רצא מריש הוה גריסנא וכו' קאי ארישא כיון דדרש רצא
מעון אתה היית לנו אלו צתי כנסיות וכו' לכך לא הי' גרס
אלא צצית כנישתא.

ואף גם יש לומר לפי גרסת שלפנינו דאציי אמר מריש
גריסנא צציתא וכו' נמי יונדק דיש לומר דאציי נמי מסכים
להאי דרשא דדרש רצא מעון אתה היית לנו אלו צתי
כנסיות וצתי מדרשות ואהא אמר אציי מריש הוה גריסנא
צציתא כיון דשמעית להא דא' דוד וכו' ופי' רצא דקאי
אצית הנקסת וצתי מדרשות הוה גרס צבי כנישתא וכו'
וק"ל.

ועיין מה שמפלפל צזה המהרש"א וגם הרי"ף מקשה

וכי לא הוי ידע מעיקרא להאי

קרא דאמר דוד זיל קרי צי' רצ הוה.

ומנאצתי דהילקוט [תהלים רמו תש"ד] הוה מיישב
דהוה גרס רצא אמר מריש הוה גריסנא וכו' כיון דשמעת'
להא דא' דוד אהצתי מעון ציתך לא גריסנא אלא צבי'
כנישתא דאמר רצא מאי דכתיב מעון אתה היית לנו אלו
צתי כנסיות וצתי מדרשות.

נמלא מיושב היטב ודאי רצא הוה ידע מהאי קרא
אהצתי מעון ציתך אלא דהוה הי' סצר דהקרא קאי
אמקדש אצל כיון דשמעי' להא כלומר כיון שנפל צדעתו
לפרש הקרא מעון אתה היית לנו אלו צתי כנסיות וצתי

צענין זו וז"ל: ותימה כיון דדריש רבא מעון אתה היית
אלו צתי כנסיות וצתי מדרשות מנ"ל למדרש אהצתי מעון
ציתך על צתי כנסיות מקום שמתפללין ודילמא על צתי
מדרשות הוא אומר אהצתי מעון ציתך.

*

שם בגמ': אמר אבוי מריש הואי גריסנא וכו'.

הכנסת דאין שונין שם הלכה לכך לא הי' מתפלל אלא ציני
עמודי דגירסא שהם ד' אמות של הלכה.
ומעתה אם הא דרצינא ורצ אדא בר מתנה כדאחא
זילחא דמיטרי ועיילי' לצי כנישתא אמרי האי דעיילינן
לצי כנישתא לאו משום מיטרא אלא וכו' דשמעתת' צעי
צילוחא. לכאורה יפלא האיך תליא מילחא משום דשמעתת'
צעי צילוחא הכי ה"ל למימר לא משום מיטרא עיילינן אלא
ללמדו במקום תפלה.

אלא זהו הדבר אשר דצרנו דרצינא ורצ אדא בר מתנה
הי' עוסק' דשמעתת' וצצה"כ אין שונין הלכות לכן לא סגי
חילו אמרו דעיילינן ללמוד הל' אין שונין הלכה צצה"כ לזה
היו נותנין טעמא דשמעתת' צעי צילוחא כלומר קושטא
הוא דאין שונין הלכה צצה"כ והא דעיילינן עכשיו משו'
דשמעתת' צעי צילוחא וצילוחא דמיטרי אין דעמינו כלולה
לכן עיילינן השתא לפי שעה למגרוס הלכה. ועיין צהרי"ף
מה שכתב ומפלפל צחכמה צקודי' זו קצת דוגמא להנ"ל.

*

שם בגמ': תניא רבי אלעזר הקפר אומר עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל שנאמר
כי כתבור בהרים וכברמל בים יבוא והלא דברים קל וחומר ומה תבור וברמל וכו' ע"כ.

ולכאורה תמי' גדולה הי' נפלאה האיך הי' אוכל דוד
המלך ע"ה מהנמקים ומחמש סאים קלי דנבל ולא הי'
חושש לאיסור דמאי הל' המה חייבי' צמעשר מדאורייתא.
אמנם לפי מאמר ר' אלעזר הקפר ניחא ומידי הרהור
ינאנו דהמעשה שהי' הוה צכרמל כדכתיב והאיש צמעון
ומעשיהו צכרמל. וכרמל הי' מחוצה לארץ ונקצבו צא"י,
שנאמר כי כתצור צהרים וכרמל צים יבוא, נמצא כיון
כרמל הי' מחוצה לארץ וצחוצה לארץ מדאורייתא אין

איבא לאקשו'י דשני מאמרים דאצי' דהכא
ודהתם צמ' צרכות סותרין זה
אל זה. דהכא משמע דצה"מ עדיף ועציד מצ' כנישתא צי'
רבנן וגרס היכא דמצלא. והתם אמר אצי' כיון ששמע שאין
להקצ"ה אלא ד' אמות של הלכה לא הוי מצלינא אלא היכא
דגרסינא אלמא דעציד מצ' רבנן צי' כנישתא.
וני"ל ליישב דהך דהכא דקאמר דגרס היכא דמצלי איירי
מקרא ומשנה הי' גרס צמקום תפלה דהיינו צצית הכנסת
שלומדין צתוכו מקרא ומשנה אצל אין שונין צהן הלכות
כדמשמע מצרייתא דהכא דקתני צתי כנסיות אין נוהגין
קלות וכו' אצל קורין צהן ושונין צהן, ויפלא מאי קמ"ל
ומאי רצותא הוא זה מהיכא תיתי יהי' ס"ד דאסורה.
אלא ע"כ צ"ל דטובא קמ"ל דווקא קורין ושונין כלומר
מקרא ומשנה הוא דשרי ללמוד צתוכה אצל לא הלכות. והך
דהתם דקאמר שהי' מתפלל היכא דגירסא היינו צמקום
... הלכות די' לו תוספ' קדושה על מקום התפלה של צית

וישם דוד את הדצרים אלה על לצו ונפל מלחא
צדעתי דצוה יוצן מאמר הקרא שמואל
(ד"ה) וישמע דוד פמדבר פי גזו נבל את צאנו. וישלח
דוד עשרה נערים ויאמר דוד לנערים עלו ברמלה
ובאתם אל נבל וגו', ותמהר אביגיל ותקח פאתים לחם
וישנים נבלי וין וחמש צאן עשויות וחמש סאים קלי
ומאה צמקים ומאתים דבלים ותשם על החמרים. וגו'
עכ"ל.

חייבי' צמעשך אלה מדרבנן.

ומדי דברי זו אלגי הא דא' בילקוט שמעוני (פ' יתרו דף פ' ע"ד) [רמז רפ"ו] ו"ל: אנכי ה' אלהיך היו ההרים

והגזעות מתרגשין וצא תצור וחרמון מצית אלים וכרמל מאספניא עכ"ל. הרי דכרמל ה' מאספניא שהוא ח"ל וק"ל.

*

עוד שם: תניא רבי אלעזר הקפר אומר עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל שנאמר כי כתבור וכו'. דרש בר קפרא מאי דכתיב למה תרצדון הרים וכו' עכ"ל.

בבר הבאתי לעיל מה שכתוב המ"א דאף הקרקע ענמה עתיד יקבעו צא"י ע"ש באריכות. אמנס צר קפרא פליג אר' אלעזר הקפר וכמו שפי' המהרש"א ו"ל: למה תרצו דין עם סיני כו'. נסמך זה המאמר לכאן דפליג אלעיל שלא צאו ההרים ללמוד תורה אלא לעשות דין עם הר סיני וכו' עכ"ל. נמצא צר קפרא פליג וסבר דצתי הכנסיות שצח"ל אל יקבעו צא"י, ומן הראוי להתבונן צמאי פליגי מ"ט דר"א דסבר דיקבעו צא"י ומ"ט דבר קפרא דממאן צוה.

אתמוהי מתמה קרא א"י מי לא מטוהרה את כלום ירדו עליך גשמים ציום זעם וריש לקיש סבר כפשטיה ארץ לא מטוהרה את מי לא ירדו עליך גשמים ציום זעם וכו' עכ"ל. ומעתה יש לומר דבר קפרא דממאן וסביר דאל יקבעו לעתיד צתי כנסיות וצתי מדרשות מח"ל לא"י הוא סבר כר' יוחנן לא ירד המצול לא"י והקרא אתמוהי קמתמה ארץ מי לא מטוהרה את והאיך אפשר לומר דעתיד יקבעו מחוזה לארץ שהיא ארץ עמאה לא"י שהוא ארץ טהורה וצפי' אמר ר' אמי כל האוכל מעפרה של צבל כאילו אוכל צצר אצותיו.

ואמרת וענית דהני תנאי כהני תנאי דפליגי צמס' שצת (דף קי"ג^ל) וצמ' וצחים (דף קי"ג) ו"ל: צמאי קמיפלגי מר סבר ירד מצול לא"י ומר סבר לא ירד אמר רב נחמן צר יצחק ושניהם מקרא אחד דרשו צן אדם אמר לה את ארץ לא מטוהרה היא לא גושמה ציום זעם רצי יוחנן סבר

אמנס ר"א הקפר דסבר דלעתיד יקבעו צא"י הוא סבר כר"ל דירד המצול לא"י והקרא כפשטי' ארץ לא מטוהרה את ושפיר איכא למילף דעתידין יקבעו מח"ל לא"י וק"ל.

*

עוד שם: דרש בר קפרא מאי דכתיב למה תרצדון, למה תרצו דין עם סיני וכו'.

ופי' המהרש"א שלא צאו ללמוד תורה אלא לעשות דין עם סיני וכו'. אמנס היא גופא צריך פירש לפירושו מה מענה ה' צפיהם להטיח דברים לדון ... ציניהם על דבר אשר ה' נתינת תורה אסיני.

צרקיע אלא שלשה כוכבים וכו' עכ"ל. וסיני הוא משליש מדבר ומקרא מלא צמדבר סיני וכרמל הוא משליש ים כדכתיב כי ככרמל צים יצוא ותצור משליש יישוב שנאמר כתצור צהרים. נמצא מאד היו פתחון פה לתצור וכרמל שהמה ... שאר שני שלישים עלמא לטעון לעשות .. מה ראה על ככה ליתן התורה דוקא אסיני שהוא צשליש מדבר יותר משאר שני שלישי עלמא ולמה לא צחר צשליש ישוב או צשליש ים. והשיב הקצ"ה צעלי מומין אתם וק"ל.

וני"ל לומר דזהו ה' טעותם משום ידוע שלשה חלקים הוי עלמא שלישי מדבר ושליש ים ושליש יישוב כדא' צמס' פסחים (דף צ"ד ע"א) צתוס' ד"ה כל הישוב כולו תחת כוכב אחד עומד, הך פליגא אהא דאמר בעלמא כל העולם כולו שלישי ימים שלישי מדצרות שלישי ישוב דא"כ לא היה להיות

מכת"י עיר דוד בית גאים חדר י"ב

דרש בר קפרא מאי דכתיב למה תרצדון הרים גבננים וכו' אמר רב אשי שמע מינה האי מאן דיהיר בעל מום הוא עכ"ל.

והנה קי"ל בעל מום פסול לעבודה. והנה מש"ה כל ההרים נפסלו לעבודה זו הלא הוא קבלות התורה אשר היא שקולה כנגד כל העבודות וצפרטות כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה וכן בכל פ' קרבנות כאלו הקריב כל הקרבנות וא"כ מש"ה לא ניתן על שום הר פ' קרבנות כי המה בעלי מומין ופסולי לעבודה.

והנה י"ל לפ"ז למה נזנה על הר הכרמל ועל הר המורי מוזנת, הלא כולם בעלי מומין ופסולי לעבודה. והנה זהר הכרמל י"ל שהיתה הוראת שעה כמו שהקריב אלי' בחוץ ואי' בש"ס שהי' הוראת שעה אף כאן אנו נאמר כן משא"כ זהר המורי קשה ו"ע^ה.

ע"כ מעיר דוד

*

שם בגמ': אין עושין אותו קפנדריא.

לפ"ז יש לתמוה אהא דלעיל (דף ק"ז ע"ב): שאלו תלמידיו את ר' אלעזר בן שמוע צמה הארכת ימים אמר להם מימי לא עשיתי קפנדריא לבית הכנסת. חכם מה הוא אומר וכי מנזר חומרא שהחמיר על עצמו עבד הלא אקרקפתא דגברא מונח ומדינא אסור לעשות קפנדריא לכל אדם. וי"ל דאירי דר"א היו מתפאר דמימיו לא עבד

קפנדריא לא בשום אופן אפילו בשלשה דרכים דרבנן התירו כגון דהי' שציל מעקירא דסבר ר' אבהו דמותר וכן הנכנס ע"מ שלא לעשות קפנדריא סבר רב נחמן בר יצחק מותר לעשותו קפנדריא או כדאמר ר' חלבו אמר רב הונא הנכנס לב"ה להתפלל מותר לעשותו קפנדריא לכן מאד הי' לר"א לייחס שהי' נוהג מעלה יתירה צבה"כ ולא עשה קפנדריא כלל בכל ענין.

*

שם בגמ': עלו בו עשבים לא יתלוש מפני עגמת נפש והתניא אינו תולש ומאכיל אבל תולש ומניח כי תנן נמו מתניתין תולש ומאכיל תנן עכ"ל.

צא ולמד תולש ומניח שרי אלא מאכיל איסורא לפי"ז יפלא מאי מקשה תוספ' לעיל (דף כ"ח ע"ב) צד"ה צתי כנסיות של צבל על תנאי הן עשוין וכו'. וא"ת כיון דמהני תנאי לאותן שצבל א"כ קשה מההיא דלעיל (דף כו:): דרצינא דהוה ליה צי כנישתא צארעיה ואמר ליה רב אשי זיל זבנה משבעה טווצי העיר ואמאי אינטריך לעשות כן אחר שנחרב וי"ל וכו'. הלא מעקרא דדינא ל"ק די'ש לומר דרצינא הי' צעי למיזרע ע"מ לתלוש ומאכיל דזהו אסורה ולית ל' תקנת' אלא בזבין מז' טווצי היער ויפה הורה רב אשי אשי זיל זבנה מז'

טווצי העיר. איצרא כל זה איכא למימר לשיטת הרא"ש שמוקי הך דרב אשי צבה"כ של צבל על תנאי עשוין אמתני' קאי דא"ר יודא צה"כ שחרב אין מפשילין לתוכו חבלים וע"ז אמר רב אשי צתי כנסיות שצבל מותר לעשות צהם שעל תנאי הן עשוין ... ונוהגין צהם קלות ראש אפי' צחורצנא. נמצא הצרייתא דקתני מניחין אותן ועולין צהו עשבים ולא יתלוש קאי אחרוצנא וצוה אמרינן תולש ומאכיל אסורה אצל תולש ומניח שרי ומאד יודק וליכא לאקשווי מרצינא דלעיל דאיכא למימר הך דרצינא אייר לתלוש ולאכול.

[ה] יש לתרץ עפי"מ שמובא בחנוכת התורה ותפארת יונתן ובנין דוד בשם המדרש דהר המורי הי' בקעה ואמר אאע"ה שאין כבוד למלך לשכון בבקעה ונעשה הר. א"כ כל כולו בדרך נס והוראות שעה.

אמנם תוספ' מקשי לשיטתייהו דהמה מפרשי הא דאין ונהגין קלות ראש זישון איירי אצל צחורצנא הכל שרי נמצא יש לומר דאפי' תולש ומאכיל שרי צחורצנא ומקשה תוספ' שיר מהך דרצינא דלעיל וק"ל.

*

מתני': ראש חדש אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים וכו', לכל מפסיקין בראשי חדשים בחנוכה ובפורים בתעניות ובמעמדות וביום הכיפורים עכ"ל. פירש"י בד"ה לכל מפסיקין, מלקרות בענין היום, וקורין בענין מועד מעין המאורע וכו' עכ"ל.

וכתבו תוספ' בד"ה לכל מפסיקין וכו' וליום הכפורים, צריך לומר דמיירי במנחת יום הכפורים שחל להיות בשבת, ואהא קאמר שמפסיקין מן הסדר שחל באותו שבת וקורין בפרשת עריות וכו'. דליכא למימר דמיירי ביום הכפורים שחרית שקורין בפרשת אחרי מות בחול ששה ובשבת שבעה, דא"כ אמאי נקט יום הכפורים אפילו שאר מועדות נמי עכ"ל.

ונראה לי לומר דרש"י מיישז צנחות לשונו קושית תוספ', וה"ק לכל מפסיקין מלקרות בענין היום וקורין בענין המועד, כלומר האי לכל מפסיקין קאי אכל המועדות וימים טובים, ויום הכיפורים הוא בכלל, דמפסיקין בשחרית וקורין מענין היום, והדר חושז וסופר יום הכיפורים צפני עצמו צהני שאין קורין אלא שלשה, כגון שני וחמישי תעניות ומעמדות וכו', הואיל וגם ציום הכיפורים קורין צמנחה שלשה, וצאמת קאי הך

יום הכיפורים דקתני צמתני' [אמנחה, ומ"מ גס] צי"כ שחרית לא ילא מן הכלל וגשמע מדקתני לכל מפסיקין. אמנס הר"ן מפרש מילתא דדחיקא וז"ל: ויום הכפורים דקתני אגז גררא דתעניות נקטיה, אף על גז דצכלל רישא דמתניתין הוא, דקתני לכל מפסיקין דהיינו לכל ימים טובים כמו שכתבתי וכו' עכ"ל. ולפמ"ש יודק, וא"כ לומר דאגז גררא נצזי, אלא דקאי אמנחה, ולכל מפסיקין קאי אשחרית וק"ל.

* * *

דף כ"ט ע"ב

מכת"י יד דוד

תניא שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום רבן שמעון בן גמליאל אומר שתי שבתות עכ"ל.

הרי קצעו חכמים ל' יום לדרוש ולתור צחמנה צהלכות פסח קודם לפסח. וודאי צריך טעם למנין ומספר צני ישראל אשר קצעו להם ולצנייהם אחריהם לחוק עולם.

ולע"ד כי צל' יום יש ל' פעמים ק"ד הוא תש"ך שעות והוא מכוון נגד החטא אדם לתקנו שהוא עיקר כוונת ארבע כסי דפסחא לתקן חטא אדה"ר אשר נחטט לו מן חוה ענבים וקי"ל סוף מס' כתובות וצתרגוס ירושלמי פ' האזינו שלעתיד יחזיק ענצה א' כור שהוא שלשים סאה שהוא חומר. והוא מכוון צמספר הנ"ל כי כל סאה יש צה ק"ד לוגין ג"כ ל' פעמים ק"ד. והנה מה שהי' הוא שיהי' קודם שחטא אדה"ר הי' הענצה מחזיק ג"כ כור. ומש"ה אנו מתקנין צל' ימים קודם פסח ענצה אחת כל שעה ושעה אנו מתקנין לוג אחד וציום א' מתקנין סאה א' כדאי' צספר מג"ע שמשה הי' צהר מכוון ארבעים יום שהוא תתק"ס שעות לתקן שיעור טהרת מקה שהוא מ'

סאה שהוא תתק"ס לוגין צכל שעה תיקן משה לוג א'.
א"כ אף אנו נאמר שצכל שעה ושעה מתקנין לוג אחד
מכוון. וכה"ג כחצתי לעיל ששצת הוא תיקון על חטא אדם
יע"ש.

והנה אלקים עשה זאת ונתן לנו עוד ל' יום מן פסח
ראשון עד פסח שני כי לדעת המדרש שחיה סחטה לו
'ענבים' ומיעוט רבים שנים ע"כ מן הכרח לתקן שני
ענבים ולכן נריך התיקון שני פעמים שלשים יום, עד פסח
ראשון נתקן ענבה אחת ומפסח ראשון עד פסח שני נתקן
הענבה השני'.

ורשצ"ג סובר שני שצמות הטעם דקי"ל צש"ס
[סנהדרין דף ל"ח ע"ב] אדה"ר שעה (י"א) [אחת] סרה,
וצאותו פעם צימות קדמוניות קודם שחטא אדה"ר הי'
יום לשנה כדאי' בספר התמונה א"כ אם ק"ד שעות הי'
ארוך כמו שנה תמימה א"כ שעה א' הוא חצי חודש שהוא
שני שצמות מש"ה דורשין וחוקרין שני שצמות וצזה מתוקן
חטא אדה"ר לקבל השעה ההוא שהי' ארוך שני שצעות
לדעת שהיום הי' והי' שמ"ג כמו עכשיו עיין במס' פסחים
(דף ס"ח ע"א) וצמקום אחר הארכתי.

או כלך לדרך זו שני שצמות שהוא של"ו שעות כי שצוע
אחת הוא קס"ח שעות צ"פ קס"ח הוא של"ו לקבל השל"ו
עולמות אשר מציא צפיוט של סוכות שיהי' נחלה לעמיד
לצדיקים לכל צדיק וצדיק של"ו עולמות. ואין לך אדם שאין
לו שעה לקבל העולם כי פסח שאוכלין מנה שמורה הוא
מורה על גאולה עמידה שהיא שלימה לצא אל המנוחה
ואל הנחלה נחלת ה'. עיין בצפרינו יד דוד חלק חמישי דף
קמ"ח יעו"ש.

ועוד לאלקי מילין למה תקנו לדרוש ולתור שלשים יום
קודם לפסח שהוא תש"ך שעות.

ומצינו עוד שחכמים ז"ל עסקו בצברי אגדה ופרסום נס
עד שאמרו תלמידי להני תנאי ר"ע ור"ט וראצ"ע שהי'
מסובין צבני צרק רבותינו הגיע זמן ק"ש של שחרית¹¹,

נמצא הוסיפו מדלהן י"צ שעות שעסקו צסיפור ותוקף
הנס והוויין יחד תשל"צ שעות ונ"ע וטעם למה.

והנלע"ד הוא זה מילתא צטעמא דמצינו צספר יין
המשומר שמציא צסם ספר שלחן ארצע [שחיצר רצינו צחיי
ז"ל] שאותו האילן שחטא צו אדה"ר הי' צי כמנין תירוש"י
ענבים, תתקכ"ו מיני ענבים יעו"ש.

והנה תמן תנינן צמס' גיטיין (דף ק"ה ע"א) וצמס'
עירובין [דף ל"ז ע"א]: הקונה יין וכו' אומר שני לוגין
שאני עתיד להפריש הרי הם תרומה, עשרה מעשר ראשון,
תשעה מעשר שני, ומיחל ושותה.

נמצא מכל מאה נריך להפריש ק"א שהוא מן תשעה
מאות תשעה פעמים ק"א שהוא קפ"ט, ומן ק"ו הנותרים
הוא ה' (וקצת יותר לערך קצת יותר מן רביעית) ה' וקפ"ט
הוא קצ"ד אשר הי' מן הכרח לאדה"ר להפריש מן עץ
הדעת קצ"ד ענבים מן התתכ"ו וצהסתלק הקצ"ד מן
התתכ"ו ענבים נשאר תשל"צ ענבים ולתקן אלו התשל"צ
ענבים אשר חטא אדה"ר לכן דורשין בהלכות פסח ל' יום
וליל פסח עד עת הגיע זמן ק"ש של שחרית שהוא תשל"צ
שעות זה מול זה עשה אלקים ומגני ומצלי צעידני' דעסיק
צי' וחציצה מלוא צשעתה.

והנה זהו לדעת צ"ה דפוסק צמס' תרומות (פ"ד משנה
ג') דפוסק עין צינוני אחד מחמשים אצל לדעת צ"ש דפוסק
צמשנה הנ"ל התורם עין יפה הוא אחד משלשים נמצא
מגיע מכל מאה שלשה ושליש. והנה אכן לא חשבנו לעיל
רק מכל מאה תרי, ולדעת צ"ש עדיין יש לחשוב מכל מאה
ומאה א' ושליש, שהוא מן תת"ק מכל מאה א' ושליש,
שהוא יחד י"צ שצריך לחשוב יותר. ואדה"ר הי' מן הכרח
להפריש מן הנ"ל ר"ו כי הי' לו עין יפה וצהסתלק ר"ו
מן תתקכ"ו נשארו תש"ך שהוא מכוון כפי השעות אשר
יש צשלשים יום מכוון תש"ך שעות לתקן התש"ך ענבים
שחטא צהן אדם ודו"ק היטב לפענ"ד.

ע"כ מכת"י יד דוד

* * *

[1] בגליון מן הצד: עיין בטא"ח (סי' תפ"א) כתוב הר"ר יונה שחייב אדם לעסוק כל הלילה בהלכות פסח וביציאת מצרים
ולספר בנסים ונפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה. והכי איתא בתוספתא חייב אדם לעסוק בהלכות
פסח וביציאת"מ כל הלילה וזהו ששנינו מעשה בר"א ור"י שהי' מספרים ביציאת מצרים כל הלילה.

דף ל' ע"א

מכת"י עיר דוד בית תפארת

איתמר פורים שחל להיות בערב שבת רב אמר מקדימין פרשת זכור ושמואל אמר מאחרין רב אמר מקדימין כי היכי דלא תיקדום עשיה לזכירה ושמואל אמר מאחרין אמר לך כיון דאיכא מוקפין דעבדי בחמיסר עשיה וזכירה בהדי הדדי קא אתיין עכ"ל יע"ש.

י"ל דהמה מחולקים רב ושמואל בפלוגתא אי אמרינן אנכי נוטריקון אמירה נעימה כתיבה יהיבה או להיפך יהיבה כתיבה נעימה אמירה, דרב סובר שיש להקדים מעשה לזכירה הוא סובר שתחילה הי' הכתיבה

שהוא המעשה ואח"כ הזכירה שהוא הדיבור וא"כ דורשין אנכי יהיבה כתיבה נעימה אמירה, אבל שמואל סובר להיפך שדיבור הוא קודם מעשה ודרשין אמירה נעימה כתיבה יהיבה.

* * *

דף ל"ב ע"א

מספר מועד דוד שנדפס בתוך ספר בית יהודה (מהריב"ן), מבנו של המחבר שהי' תלמידו של רבינו וכתב חידושיו.

[אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן כל האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום סלקא דעתך אלא אימא נקבר ערום בלא מצות בלא מצות סלקא דעתך אלא אמר אביי נקבר ערום בלא אותה מצוה].

בתוס' [במס' שבת (דף י"ד ע"א)] בד"ה בלא אותו מצוה: אם אוחזו ללמוד בו אין לו שכר של אותו לימוד וכו'. הנה דברי תוס' מבוארים יותר בסוף מסכת מגילה ד"ה בלא אותו מצוה: יש מפרשים מצות אחיזה. וקשה מאי רבותא פשיטא שאין לו שכר כיון שלא עשה המצוה כהוגן. לכך מפרש ריב"א בלא אותו מצוה שעשה באותו הפעם שאם אחז ס"ת ערום וקרא בו אין לו שכר מן הקריאה, וכן אוחזו לגוללו או להגיה, אבל אוחזו במטפחת אורך ימים בימינו ובשמאלו עושר וכבוד^[1] עכ"ל.

רבים אומרים שתוס' מסיימי דצבר טוב מש"ה מסיימו תוס' אבל אוחזו צמטפת

אורך ימים צימינו כו'^[1].

היש מפרשים מלכות אחיזה כו' זה מוכח ומוכרע דאינו ולא זו הדרך שיצור לו. דנחזי אנן מה שכר של מלכות אחיזה אם אוחזו צמטפת, עץ חיים היא למחזיקים, אורך ימים צימינו ועושר וכבוד וגומר, זהו השכר יש לאדם בעולם הזה ולא לעולם הבא. וא"כ איך קאמר הש"ס כל האוחז ס"ת ערום נקבר

אמנם כד עיינת ודייקת שפיר דוק ותשכח עליהו לא יבול ענין פלא מה שכוונו תוס' זזה, דכוונו תוס' להוכיח כפי' ריב"א ולאפוקי מפרושא דרוניס לפרש תוס' צסם

[1] פי' בשפתי חכמים: י"ל שכר אחיזת יד ימין הוא אורך ימים, ושכר אחיזת יד שמאל הוא עושר וכבוד. [ח] ועי' בשפת אמת, ובנפש חיה (לאנדא).

אמננה קריאה או להגיה כפי' ריב"א, ד(עושה שכר) אם
עושה כתקנה שכרו נפון צעקב [צעוה"צ].
מש"ה כתבו חוס' בנחות לשונם אצל אחזו צמטפת
אורך ימים וגומר, וא"כ מוכח כדפי' ריב"א, ולאפוקי
מפירושו דיש מפרשים, ודו"ק היטב כי חריף הוא.
וכשמעתי מהגאון מ"ו שמחתי בכל אברי.

ערוס כו' ערוס בלא אותו מננה, משמע אם עושה המננה
כתקנה וכהלכתה לא 'נקצר' ערוס מן שכר של אותו
המננה, ונוטל שכרו עמו אחריו 'לקצר' יוצל.
והנה צמנות אחיזה זהו אין לו שחר, דהא אף שעושה
המננה כהלכתה נקצר ערוס מן שכר של אותו מננה, כי
השכר צהאי עלמא אורך ימים ועושר וכבוד ואין שכרו
צעקב צעוה"צ. וא"כ ע"כ דאינו קאי על מננה אחיזה רק

* * *

ספר
מגילת ספר

עמ"ס מגילה

נספחים

הדרן למס' ביצה

וקישור למס' מגילה – בפ' ויגש

זאת תורת העולה עולה ראשונה שהקריב אדה"ר^[א]. לפ"ז הקריב אדה"ר עולות והי' אסור לו לאכול בשר. אך מנינו לימוד אחר בש"ס על תורת העולה עולה ראשונה שהקריבו ישראל במדבר. לפ"ז י"ל לעולם אדם הקריב שלמים וא"ת מהו העולה י"ל העולה קאי על עולה ראשונה שהקריבו ישראל במדבר ז"ל ישראל לא הקריבו קרבנות במדבר.

אך מאן מכריע יהי' הכרעה זה דתמן תנין במס' חגיגה (דף ו' ע"ב) פלוגתא אי הקריבו ישראל במדבר או לאו לחד דיעה הקריבו לחד דיעה לא הקריבו דנופין הי' אך שבט לוי הקריבו שלא הי' ניוזפין ותמן תנין במס' מועד קטן (דף ט"ו ע"ב) מקשה הגמ' מנודה מהו שישלחו קרבנותיו ת"ר כל מ' שנה שהי' ישראל במדבר (ניזופין) [מנודין] הי' ושלחו קרבנותיהן, א"כ א"א הקריבו ישראל במדבר לפ"ז מנודה מותר להקריב קרבן אבל א"א כמ"ד שלא הקריבו ישראל במדבר ז"ל מנודה אסור להקריב.

ותי' בזה דמנינו במדרש ואש על המזבח תוקד בו מלמד שאש יורדת מן השמים ותנין בש"ס דפסחים (דף ע"ה ע"ב) פלוגתא אי אש הי' גחלת או אש הי' שלהבת, נמצא א"א אש הי' גחלת לא הקריבו ישראל במדבר כלום כי אש שירדו מן השמים הי' גחלת במדבר וישראל הי' במדבר מדורי הנאה פירש"י [שם בחגיגה] נוזפין הי', ותמן תנין במס' ביצה (דף ל"ט ע"א) המודר הנאה מחצירו אסור בגחלתו לפ"ז לא הקריבו ישראל במדבר וא"א אש הי' שלהבת לפ"ז הקריבו ישראל במדבר אף שהי' מדורי הנאה ונוזפין המה דהמודר הנאה מחצירו מותר בשלהבתו^[א].

ורבי סבר שם בדף הנזכר גחלת איקרי אש לפ"ז אזל רבי לשיטתו דרבי ס"ל לב' תירושים הראשונים מוקצה אסור קשה איך הי' אכל אדה"ר הא הי' מוקצה וז"ל באמת לא

סוף מס' ביצה [דף מ' ע"א וע"ב] מסיים: ומי אית ליה לרבי מוקצה והא רבי מפרש דברי ר"ש וס"ל דאין מוקצה אלא גרוגרות וזמקין בלבד, ומשני הש"ס ג' תירושים, לשני תירושים הראשונים אית לרבי מוקצה ולתירץ השלישי לית לרבי מוקצה. עיין שם הדרן עלך משילין פירות וסליקו מס' ביצה והדרן עלך ביצה. ומתחיל מס' שאחריו מגילה נקראת בי"א בי"ב בי"ג בי"ד זט"ו. והנה אלה הדברים תמוי' המה וכדי לנעוץ סופו בתחילתו יהי' הסיגנון חד יהי' קושי' וחד יהי' פירוקא ומקשה ומפרק כלאחר יד וקושי' אין קושי' אלא דוקא לפי מה שאנו קורין בענין היום בפ' ויגש אליו יהודא וגו'.

דהנה קשה קושי' ע"זומה דלפי תירוט' הראשונים דאית לרבי מוקצה תמן תנין במס' ר"ה (דף י"א ע"א) אדה"ר נולד זר"ה^[א], ותנין במס' סנהדרין (דף נ"ט ע"ב) אדה"ר הי' מיסב בג"ע ומ"ה זולין לו בשר. קשה איך אכל אדה"ר בשר הא הי' מוקצה דלא הי' מכינו בשבילו. וז"ל באמת לא אכל אדה"ר כמ"ד שם בגמרא הנזכר לא הותר לאדה"ר בשר לאכילה עד נח.

רק מאן מכריע תליא בזה תמן תנין במס' זבחים (דף קט"ו ע"א) פלוגתא ר"א ור' יוסי אי שלמים הקריבו ז"נ או עולות, ח"א קרבו שלמים וח"א לא קרבו, מ"ט דמ"ד קרבו שלמים דכתיב והבל הציא מחלציהן איזה דבר שחלבו קרב ולא כולו ע"ג המזבח הוי אומר זה שלמים, ושלמים בשר לבעלים ועולות כולה לגבוה, נמצא למ"ד ז"נ הקריבו שלמים א"כ הי' מותר לאדה"ר לאכול בשר וא"א כמ"ד עולות הקריבו ז"נ לא הותר לאדה"ר בשר לאכילה.

[ו] דרשינן במדרש על פסוק נו את בני ישראל לאמר

[א] ע"י שם דוד (פ' בא עמ' קמ"ח) בשם עשרה מאמרות (חקור דין ח"ב פ"ה).

[ב] ע"י שם דוד (פ' עקב עמ' תל"ה, פ' צו עמ' ר"ע ולהלן).

[ג] ע"י שם דוד (פ' צו עמ' רמ"ח).

הביא שה מאפר ושחטו תמיד צ"ט מהו, ומסיק מוקצה הוא ואסור. לפ"ז קשה איך הקריב אדם עולות, ואף גם קשה אברהם הביא איל צי"ב, ואיל הי' תמיד צשדה והי' דין מדברי' והי' אסור לו להביא.

אך א"א שבת קיל מי"ט לק"מ דאדם הקריב בשבת, דאותו יום שנוולד קודם החטא הי' יום שכולו שבת, וי"כ דין כשבת, כי אין בין י"כ לשבת וכו', והי' מותר להביא ולהקריב, והש"ס דפסחים מיירי צ"ט לכך אסור. ותמן תנינן במס' צי"ה (דף ב' ע"ב) מכדי מאן סתמיה למתני' רבי, מ"ש צשבת דסתם לן כר"ש ומ"ש צי"ט דסתם לן כר' יהודא, אמרי שבת דחמיר ולא אחי לזולתי צי' סתם כר"ש דמיקל י"ט דקיל ואחי לזולתי סתם כר"י דחמיר.

לפ"ז רבי אזיל לשיטתו רבי סבר מוקצה אסור קשה איך אכל אדה"ר וצ"ל באמת לא הי' אוכל רק הקריב עולות כנ"ל קשה הא נמי עולות הי' אסור לאדם להקריב ומתוך הדרך עלך צי"ה צא וראה התחלת צי"ה דסבר רבי שבת קיל מי"ט לפ"ז הי' מותר לאדם להקריב דהוא הי' מקריב בשבת.

אך י"ל לעולם אדה"ר אכל וא"ת הא הי' מוקצה ויהי' תירץ מגילה נקראת וכו' די"ל למה מותר לקרות המגילה צה' ימים י"א י"ב י"ג י"ד ט"ו נגד ה' ס"ת דהדר קיבלה צימי אחשורוש כדאי' בשבת (דף פ"ח ע"א). לכך פריך הש"ס צריש מס' מגילה ואימא שיתסר ושיצטר וה"פ די"ל ז' ס"ת המה ומתוך ולא יעבור כתיב.

ותנינן במס' שבת (דף קט"ז ע"א) חזבה עמודיה שצעה אלו ז' ס"ת. ותמן תנינן במס' סנהדרין (דף ל"ח ע"א) לימוד אחר וז"ל: למה נצרא אדם באחרונה כדי שיכנס לסעודה מיד שנאמר חזבה עמודיה שצעה אלו ז' ימי צראשית טצחה טצחה אף ערכה שלחנה שלחה נערויתה תקרא זה אדם וחיה וגו' לפ"ז קאי על אדה"ר שהי' הכל מוכן לפניו.

לפ"ז י"ל לעולם אדה"ר אכל בשר וא"ת הא הי' מוקצה מגילה נקראת צי"א צי"ב צי"ג צי"ד צט"ו ק' למה ה' ימים צ"ל נגד ה' ס"ת קשה הא כתיב חזבה עמודיה שצעה משמע שיש ז' ס"ת צ"ל לימוד אחר על חזבה עמודיה שצעה דקאי על אדה"ר שהי' הכל מוכן לפניו וא"כ לא הי'

הי' אוכל כמ"ד לא הותר בשר לאכילה עד נח רק עולות הקריב ק' מאן יימר צ"ל דמוכח מכח העולה לומר עולה ראשונה שהקריב אדה"ר קשה דלמא לימוד אחר העולה עולה ראשונה שהקריבו ישראל צמדצר צ"ל דלא הקריבו ישראל צמדצר קשה מאן יימר לכך צא כמתוך הדרך עלך משילין פירות וסליקו מס' צי"ה פוק וחזי מה דסליקו המודר הנאה מחזירו אסור בגחלתו ורבי סבר אש הי' גחלת לפ"ז צ"ל שלא הקריבו ישראל צמדצר לפ"ז ק' מהו העולה צ"ל עולה שהקריב אדה"ר לפ"ז הי' אסור לו לאכול בשר דהי' מוקצה ומוקצה אסור א"כ אזל רבי לשיטתו.

אך י"ל קושי' הנ"ל לק"מ דהקשיתי איך אכל אדה"ר הא הי' מוקצה תמן תנינן במס' שבת (דף פ"ו ע"ב) שבת נצטוו צמרה וקודם לכן לא הי' מקיימין האצות שבת א"כ הי' מותר לאכול לאדה"ר.

ויהי' תירץ דקיימו שבת מכח הפסוק ויגש אליו יהודא וגו' דבר צאזני אדוני וגו' והי' כראותו כי אין הנער ומת דקשה למה כתיב לשון צי או לשון דבר ה"ל סתם.

אלא ה"פ דתנינן במס' שבת [דף קי"ג ע"א] ממנא חפצך ודבר דבר שלא יהי' דצורך של שבת כדצורך של חול. ופסקינן צט"ח (סי' ש"ז) דאסור לילך בהשתדלנות בשבת לדבר דיצור של חול צשציל הפסד ממון אס לא הפסד דיד' או צשציל אחרים צסכנה נפשות.

ואף יהודא כשהלך ליוסף הי' ששבת כמאמר הקרא וטצוח טצח והכן וגו' כי אחי יאכלו צהרים וגו' והי' ציום הששי והכינו וגו' והי' צע"ש וכתיב הצוקר אור והאנשים שלחו לפ"ז הי' ששבת.

וזה שאמר ויגש אליו יהודא ויאמר צי אדוני ר"ל הפסד דידי הוא ומותר לדבר דברים של חול, וא"ת הוא צשציל אחרים, כתיב צתרי' והי' כראותו כי אין הנער ומת א"כ הוא סכנת נפשות נמי מותר לי לדבר דברים של חול בשבת. הרי יצא לנו מזה שהשצטים שמרו שבת עד שלא ניתנה צמרה א"כ אדה"ר שמר שבת לפ"ז קושייתי נצבו כמו נד איך הי' אכל אדם הא הי' מוקצה וצ"ל הדרך עלך משילין פירות כנ"ל דבאמת לא אכל אדם רק הקריב עולות.

אך ע"ז ק' דגם עולות לא הי' מותר להקריב לאדם דתמן תנינן במס' פסחים (דף מ"ז ע"ב) צעי מיני' מר"ה

מוקצה דהי' הכנה והי' מותר לו לאכול.

אך רבי סבר במס' שבת (שם) חזקה עמודיה שבעה ז' ס"ת המה לכך י"ל דמתוך הגמרא איבעית אימא שלישי דלית לרבי מוקצה כי רבי אזיל לשיטתו דרבי ס"ל חזקה עמודיה שבעה ז' ס"ת המה קשה איך אכל אדה"ר ואין לומר שהי' הכל מוכן לפניו הלא רבי סבר חזקה עמודיה

שבעה לימוד אחר וז"ל תירוך שלישי דלית לרבי מוקצה לכך הי' מותר לו לאכול בשר.

חסל סידור מס' ביצה כהלכתא, כאשר זכיתי לסיים אותו אזכה לסיים כל הש"ס ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך צאהבה.

*

מכת"י יד דוד (חדושי אגדות על כמה מסכתות)

הוי ג' שנים אלף ז"ה ימים ג"ר [ג' רביעית]. ופלגא שנין משנת פשוטה שהי' שנ"ה ימים וסימנך 'שנה' ככתובתה הוי חזי ממנו קע"ז ימים ומחנה יחד י"צ מאות (ע"ב ימים ג"ר [ג' רביעית]) [ז"ל: ע"ג ימים ורביע].

והנה נראה לי לומר דלדבר גדול נתכוון ר' יוחנן בצערא דעביד במספר הימים הנ"ל לתקן כלל ישראל דהנה י"ג שבטים הם כי אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו. והנה כדי להציל כל שבט ושבט מן ז"ח קללות האמורים במשנה תורה לעומות דין עביד צערא נגד כל שבט ושבט ז"ח יום העולים י"ג פעמים ז"ח הם י"צ מאות ע"ד יום.

וא"כ צאותו יום דשלמו לי' ג' שנין ופלגא שהם י"צ מאות ע"ג יום ורביע עדיין נחסר מתקון כלל ישראל ג' רביעית יום ולכך חמא ר' אליעזר בחלמא למחר סיני נחת והיינו שיהי' עוד בצערא לילה אחת ומקצת היום ולמחרתו דהיינו יחד ג' רביעית היום ישלמו י"צ מאות ע"ד יום לתקון כלל ישראל בשלימות.

והנה מצינו הפייט שיסד בקרוצך ציוס צ' דסוכות בפיוט המתחיל תמורת שי וכו' וז"ל: רציתי שיים שמונה ותשעים קלוע צם תוכחות שמונה ותשעים עכ"ל. פי' אותן ז"ח כבשים שהוקרבו בחג הסוכות ז' ימים כל יום י"ד כבשים הרי ז"ח הם מכפרים על ז"ח קללות שבמשנה תורה. ונ"ל ללמוד סתום מן המפורש דכמו שהז"ח כבשים

בתלמוד ירושלמי (דף ע"ב ע"ב, הלכה י"ג)

וז"ל: [אין צין צמה גדולה

לצמה קטנה וכו'] ר' יוחנן עבד תלת שנין ופלגא דלא נחת לצית וועדא מן צערא, בסופא חמא ר' אליעזר בחילמיה למחר סיני נחת ומחדת לכוון מילה, עאל ואמר קומיהון מאיכן קשט הקושט הזה [מהיכן נקבעה אמת זו] שתהא עבודה בצבורות, מן הדין קרייה כי לי כל צכור ציוס הכותי כל צכור צאריך מזרים וגו' וכתי' וצכל אלהי מזרים אעשה שפטים וגו'. קודם לכן מה היו עושין ותקח רבקה את בגדי עשו צנה הגדול החמודות אשר אתה צצית מהו החמודות שהיה משמש צכהונה גדולה ע"כ.

ועיין צמדרש חזית (דף י"ז ע"ד) ותמנא ההוא עוצדא צאריכות אינו מן הצורך להאריך צקושי' וצדקדוקים צמאמר הזה כי הוא כולה מוקשה וכל דבור ודבור ממש צריכין ציאור. וצייחוד למה דווקא עבד תלת שנין ופלגא לא פחות ולא יותר ודא תחזי ר' אליעזר בחלמא למחר סיני נחת לאיזה צורך דקדק צמלת למחר דוקא וזולת זה מה ענין עבודה בצבורות לזה למה לא חדש להם דין אחר.

וזה יאל ראשונה נ"ל ליתן טעם לשבח למה דווקא עבד ר' יוחנן תלת שנין ופלגא דהנה אם נחשב דהנהו ג' שנין ופלגא לימים היינו שלשה שנים לכל שנה מהם שנת פשוטה ושנה א' מעוברת לתשלום לכל שנה שס"ה ימים^[ד], א"כ

[ד] דע'י' במס' עירובין (דף נ"ו ע"ב) דשנת החמה הוא שס"ה ימים ורביע.

מזני אהרן מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים אף כאן וכו' ומאן דיליף מזני אהרן מנא ליה דכתיב וימתו לפני ה' כעין מיתה ואידך ההוא שריפה ממש הואי ומאי דכתיב וימתו דאתחיל זהו מגואי כעין מיתה עכ"ל.

דהנה ה'נר תמים פעלו כי כל דרכיו משפט צמדה כנגד מדה דאם נאמר דמיתתם הי' לתקן חטא אדה"ר ובשציל כך ר'ריכין דורות אחרונות לתקן חטא דאדה"ר מפני שכל 'הנשמות' היו תלוין בו א"כ די היה בשריפה הנשמה והגוף קיים והיינו דעת ר' אלעזר אבל אם נאמר דמתו בחטאם מיתתם הי' כפשטא דקרא דנשרפו שריפה ממש. ונראה לי להכריע דדעת רב מתנא עיקר דשריפה ממש הי' דהנה כבר הרגישו כמה מפרשים בקושי' זו האידך לא נטמאו המשכן וכליו אשר בתוכו צהא"הילם על המתים בני אהרן השרופים דלר"א דאמר שריפת הנשמה והגוף קיים הי' קושי' זו עלומה וחזקה ולא זה ממקומה. אבל לרב מתנא דס"ל דשריפה ממש הי' לא קשה מידי דהוא אפר שרופין וקיי"ל במסכת אהלות הוצא בגמ' מס' נידה (דף ט"ח ע"א) וז"ל: אפר שרופין רבי אליעזר אומר ברובע וחכמים מטהרין.

ואל יבהלונך רעיוןך לומר דבני אהרן לא לגמרי נשרפו רק עדיין שלדן קיימת הי' כמבואר בתוספות בסנהדרין שם. גם מן הדא לאו תצרא דתוספ' נידה שם צ"ש הירושלמי מפרשי דלמ"ד דס"ל דאפר שרופין אינן מטמאין ס"ל דאף דשלדן קיימת אינן מטמאין דבר תורה ע"ש בגמ' ובתוספ'. העולה מזה מוכרח שפיר דשריפה ממש הי' ולכך לא נטמאו המשכן וכליו.

אך עדיין חל עלינו חובות הביאור מנלן לומר דצאמת דאפר שרופין אינן מטמאו דנידוק מיני' דדברי רב מתנא דאמר שריפה ממש הי' עיקר דלמא צאמת אפר שרופין מטמא ולא תידוק מיני' כלום דמאי אולמא האי מדהאי.

י"ל שהוא דבר מוכרע ומושרש בעיקרו דפרקי ר"א הוצא בילקוט (פ' יתרו) וז"ל: וַיִּרְדּוּ ה' עַל הַר סִינַי וְגו', וּבְמִקְוָמוֹ נְתַלֵּשׁ הַר סִינַי, וְנִפְתְּחוּ הַשָּׁמַיִם וְנִכְנַם רֹאשׁ הַהָר בַּשָּׁמַיִם, וַעֲרָפֶל מְכַסֶּה אֶת הָהָר וכו' עכ"ל. דלכאורה יש לתמוה על זה תמני' גדול דהרי הר סיני הי' גוש הצא מארץ עמים שמטמא כמת עלמנו להכריח הנוגע

דסוכות מכפרים על ה'נ"ח קללות שצמשה תורה כן המ"ט כצשים שהוקרבו בחג הפסח שצעת ימים כל יום שצעה כצשים הרי מ"ט צאים להתכפר על התוכחה ראשונה שצתורת כהנים.

העולה מזה שהכצשים דפסח מ"ט מכפרים על התוכחה ראשונה וכצשים דסוכות ז"ח מכפרים על התוכחה שני'. והיינו לדעת ר' יהושע דס"ל במסכת ר"ה (דף י"ד ע"ב, וי"א ע"א) דצניסן נצרא העולם וא"כ הי' פסח קודם לסוכות ולכך מכפרים כצשים דפסח על תוכחה ראשונה וסוכות על תוכחה אחרונה. אבל לדעת רבי אליעזר דס"ל שם דצתשרי נצרא העולם וסוכות הי' קודם לפסח א"כ איפכא הי' להו להיות סדר הקרבה חג הסוכות שהוא תחילה מ"ט כצשים לכפר על תוכחה ראשונה וחג הפסח שהוא אחריו ז"ח כצשים לכפר על תוכחה שני' אלא ע"כ ז"ל למ"ד צתשרי נצרא העולם ס"ל דהנך כצשים לאו לכפר על התוכחות צאו ונסתר דברי הפייט הנ"ל.

ונראה לי לומר דהנך תנאי גופא דפליגי אי צניסן אי צתשרי נצרא העולם הן הן דפליגי אי אפר שרופין מטמא טומאת המת אם לאו. דהרי מצינו דעות הרבה שרצו כמו רבו לצאר צאיזה חטא מתו בני אהרן יש מהן שאמרו שמתו צחטאם עלמם או כמ"ד שחויי יין או כמ"ד מחוסרי בגדים נכנסו וכדומה להן דיעות רבות ויש מהן שאמרו שלא מתו בשציל עלמם רק לתקן חטא דאדם הראשון.

ויתכן הדבר למ"ד צניסן נצרא העולם אדה"ר שחטא צאותו יום הי' חטאו למשמרת מיום אל יום ומחדש אל חדש עד שנתקן אותו החטא אותו החודש וצאותו יום ממש ע"י מיתת בני אהרן שנשרפו צאותו יום מכוון. אבל למ"ד צתשרי נצרא העולם אין כאן הוכחה לומר דמיתת בני אהרן שמתו צניסן הי' לתקן חטא אדה"ר שהי' צתשרי דלא ראי זה כראי זה וע"כ ס"ל דצחטאם מתו.

והן הן הדברים דפליגי זהו רב מתנא ורבי אלעזר במסכת סנהדרין (דף נ"ב ע"א) וז"ל: מצות הנשרפין הי' משקעין אותם בזבל וכו' עד שפותח את פיו ומדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו ויורדת וכו'. מאי פתילה אמר רב מתנה פתילה של אצר מנא לן אחיא שריפה שריפה מעדת קרח וכו' רבי אלעזר אמר אחיא שריפה שריפה

זו הזאות שלישי ושציעי כדאיתא במסכת נזיר (דף נ"ד ע"ב) וע"ש בתוספת. וא"כ האיך הכניסו הקב"ה [ל] שמים למקום קדושה וטהרה כזה, ואף הקב"ה נגלה עליו בעלמו ובכבודו.

ו"ל לומר שזה הטעם הי' ההר צוער באש כמאמר הקרא וההר צוער באש עד לב השמים ויעל עשנו כעשן הכבשן ובמדרש שהי' צוער כל כך עד שהי' מאיר כאספקלריא המאירה דזיל בתר טעמא מאי היא הטומאה בארץ עמים משום דקוצרין מיתיהן בכל מקום וחוששין לכזית בשר מן המת אבל ע"י שהי' ההר צוער כ"כ הוי דינא כאפר שרופין ואינו מטמאין א"כ מוכח מזה הוכחה גמורה דאפר שרופין אינה מטמאה.

ומעתה נבין כוונת הירושלמי אשר התחלנו בו במאי דאמר למחר סיני נחית דשיחתן של תלמידי חכמים צריכין לימוד ודבר גדול הוכיח לו בהנך תרי מילין דהנה דר' יוחנן דעזיד צערא שלש שנין ופלגא וחמא לי' ר' אליעזר בחלמא למחר סיני נחית היינו להשלים עוד ג' רביעית היום כי היכא שיהי' בשלימות לכפר על י"ג שבטים לכל אחד ז"ח יום לכפר על ז"ח קללות שבתוכחה משנה תורה כדפירשנו לעיל תיפוק שהכבשים דפסח ודסוכות כיפרו על השני תוכחות, אלא ז"ל דבאמת ס"ל שצתשרי נצרא העולם וא"כ מוכח דכבשים לא היו מכפרים על התוכחות דא"כ הוה לי' להיות סדר הקרבנות איפכא בסוכות מ"ט וצפסח ז"ח תיפוק לי' דצניסן נצרא העולם והא ראי' דצני אהרן מתו צניסן לכפר על חטא דאדה"ר שהי' ג"כ צניסן אלא ע"כ ז"ל דבאמת דצני אהרן לא מתו בחטא אדה"ר רק בחטא ענאם. והא ראי' שנשרפו שריפה ממש ואלו מתו לתקן חטא אדה"ר לא הי' להיות נשרף רק הנשמה והגוף קיים ומגלן דשריפה ממש דלמא דצרי רצי אלעזר דצפסחה דרין עיקר דשריפת הנשמה וגוף קיים הוי אלא ע"כ ז"ל דא"כ הי' נטמאו המשכן וכליו אלא ודאי דשריפה ממש הוי ואפר שרופין אינו מטמא.

ועדיין קשה דלמא באמת הלכתא כמ"ד דאפר שרופין מטמא ולא תידוק מיני' כלום לכך חמא רצי אלעזר בחלמא למחר סיני נחית ובהנהו תרי מילין סיני נחית הוכיח לי' ואמר סיני נחית דקשה לאיזה המקום עלה שהי' נחת אח"כ

אלא ז"ל כדעת פירקי ר' אליעזר שהעלוהו הקב"ה לשמים תיפוק לי' שהי' גוש ארץ עמים אלא ז"ל דע"י שריפה נטהר דטומאה שהי' צו נעשה אפר שרופין הרי דאפר שרופין אינו מטמאה א"כ הדרא הוכחה לדוכתי דצני אהרן שריפה ממש הי' ובחטאם ענאם מתו ומוכח דצתשרי נצרא העולם והכבשים דצפסח ודסוכות אינם מכפרים על התוכחה ולכך ר' יוחנן דעזיד צערא ג' שנין ופלגא הי' צריך לתשלוס עוד ג"ר יום כדי לתקן כלל ישראל כנ"ל.

אך ר' יוחנן דלא רצה לתלות הגדולה בעלמו ולומר שהוא עזיד צערא לתקן כלל ישראל והיינו כהך הוכחה דצתשרי נצרא העולם והוא רוצה להוכיח דצניסן נצרא העולם כי היכי דלא ליחזק טיבותא לנפשי' ולכך התחדש להון מילי הדא מאיכן קשט הקושט וכו' דהנה י"ל ליתן טעם לדברי רצי יוחנן דאמר דהעבודה צכורים מן הדין קרי' כי לי כל צכור צני ישראל ציום הכותי כל צכור מארץ מצרים ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים מה ענין זה לזה דהנה תועבת מצרים כל רעה אלא לפי שהמצרים עובדים למזל טלה ולפי שהוא ראשון שבמזלות לכך היכה ה' את צבוריהם וזה עשה שפטים בצלהיהם ענאם שאין הקב"ה נפרע מאומה עד שנפרע מאלהיהם תחלה ולכך צישראל ניתן העבודה לצכורים כי זה לעומת זה עשה אלהים לפי שנעשה הדין בצלהי מצרים שהוא צכור וראש למזלות נעשה טובה לישראל וצחר בצכורי ישראל להיותם נצחרים לעבודה לפ"ז מוכרח הדבר לומר שצניסן נצרא העולם והוי טלה צכור וראש לכל המזלות דאי צתשרי נצרא העולם הוה מזל מאזונים הצכור וראש למזלות.

לכך ר' יוחנן שרצה להוכיח שאין בתקונו כדי לכפר על התוכחות בעד כל קהל ישראל ורצונו לחוות דעתו שהכבשים דפסח ודסוכות מכפרים על התוכחות פתח ודרש מאיכן קשט הקושט פי' האמת הוא דעבודה צכורים מן הדין קריין כי לי כל צכור וכו' ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים היינו שמינת הצכורים הוא היה הדין בצלהיהם הוא מזל טלה וע"כ ז"ל צניסן נצרא העולם והוה מזל טלה הצכור והראש למזלות וא"כ הכבשים דפסח ודסוכות מכפרים כנ"ל ואין צריך לצערא דר' יוחנן לכפר בעד כל קהל ישראל כנ"ל. והואיל דכן הוא נסתר טעמא דצערא דר' יוחנן הוי

לחטא כן נ"ל לטעמא דמילתא אליבא דעת המדרש דחטא אדה"ר הי' שאכל פגי ואדה"ר הי' צריך לתקן זה חטא והמעוות אשר קלקל ופגם בשביעית הי' לו לעשות תשובת המשקל ולפי ערך חטא הי' צריך להיות תקונו ולעשות תשובה שבעה שנים וקי"ל דתפלה עושה מחנה וא"כ אדה"ר שהתפלל אחר החטא כדאיתא במדרש בראשית ע"ש הועילה למחנה וזוה תיקון שלשה שנים ומחנה עדיין נשאר צידו לתקן עוד שלשה שנים ומחנה ולזה בא ר' יוחנן שהי' דומה לו בקלסתר פניו ותקן חטא זה בשלימות בהנך נערא דעביד תלת שנין ופלגא כן י"ל טעמא דמלתא.

אמנם דקו דברי אלה אם נאמר דדברי ר"י עיקר דאמר שנת החמשים עולה לכאן ולכאן אבל אם נאמר דדברי רבנן עיקר דס"ל שנת החמשים אתה מונה ואי אתה מונה שנת חמשים ואחת א"כ נסתר כל הנ"ל.

ונ"ל דדבר זה יבואר ע"י הכרעה בין שני הטעמים אשר אבאר מאיזה טעם עשה יעקב מאצני המקום במלונו במקום מקדש כמין מרוב סביבותיו. דהנה מצינו ברש"י (פ' תולדות) דיעקב נטל הברכות מיצחק אביו בחג הפסח ולכך לקח שני גדיי עזים טובים הא' לקרבן פסח והאחד לקרבן חגיגה. ועפ"י דעת החזקוני שם צפ' דאותו יום שקבל יעקב הברכות באותו יום ממש יצא מבאר שבע ללכת לחרן ויפגע במקום וילן שם ע"ש. הרי דהליכת יעקב במקום המקדש הי' צימי חג הפסח.

ונ"ל ראי' לזה דמפר' רש"י שם אמר הקצ"ה דדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה מיד כי בא השמש. דלכאורה הוא תמוה מאי איכפת אי הוא לן במקום קודש הזה אם לאו הלא כל היכא דאיתא צי' גזא דרמנא איתא. אלא הוא הדבר אשר דברנו דאותו יום חג הפסח הי' וצגמ' דר"ה (דף ה' ע"א) ילפינן כל הרגלים מחג המנוח מה חג המנוח טעון לינה {פי' (רש"י) שהעולי רגלים לא הולכין משם עד למחרתו} אף כל הרגלים טעונין לינה. וחג המנוח גופיה מנ"ל דכתיב ופנית צבוקר והלכת לאהליך עכ"ל. וזהו כוונת הדיבור שינא מפי הקצ"ה דדיק

לתיקון כלל ישראל וטעמא אחרין אית צי' כאשר אבאר ואותו הטעם יהי' מוחזק ומוכח מכאן דרשה שדרשה להם ותקח רבקה את בגדי החמודות מהו החמודות שלבש בגדי כהונה. דהנה מצינו במסכת בבא מציעא (דף פ"ד ע"א) דקלסתר פניו של ר' יוחנן הי' דומה לאדה"ר והא דלא חשיב לי' גבי שופרא דרב כהנא ודר' אבהו וכו' משום דהדרת פנים {פי' רש"י: זקן} לא הי' לי' ע"ש ולכך עליו הי' לתקן חטא ופגם אדה"ר.

ואיתא במדרש בראשית דחטא אדה"ר הי' שאכל פגי {פי' פרי שאינה מצושלת כל צרכה} דלכאורה דבר זה קשה להולמו למה נחשב לו דבר זה לחטא ואלו אכל פרי מצושלת כל צרכה לא הי' חטא הלא דבר הוא.

ונ"ל ליתן טעם בדבר זה ע"פ מה דאיתא בספר חסד לאברהם {דפוס ווילנהרש-דארף} {מעין ה' נהר ב"א^[ה]} וז"ל: דע עולם השפל אשר אנחנו בו נבאר אלף שס"ה^[ו] שנים אחר הגן עדן עכ"ל. ואם נחלק השנים ליוצלות ושמטיין עפ"י הפלוגתא דאיתא במסכת ר"ה (דף י"ד ע"א) דרבנן סברי שנת החמשים אתה מונה ואי אתה מונה שנת החמשים ואחת {פי' לנרף אותו שנת החמשים לשנה ראשונה של שמטה הבא לא מנרפין} ור' יהודה סבר שנת החמשים עולה לכאן ולכאן עכ"ל. הרי דלרבנן כלו אלף וש"ן שנים ציוצלות פש גבן ט"ו שנים סלקא מהם י"ד שנים בשמטיין א"כ הי' צריאת עולם הזה בשנה ראשונה של שמטה.

אבל לדעת ר' יהודה דס"ל דשנת החמשים עולה לכאן ולכאן א"כ מן אלף שנים נשארו ק' שנים ומן ש"ן שנים נשארו ז' שנים, יחד ק"ז שנים נרפס עם הט"ו שנים הנותרים עולים מ"צ שנים והיא ממש שנת השמטה השישית שציוצל כי ו' פעמים ז' הם מ"צ א"כ נבאר העולם הזה מכוון בשנת השמיטה שהי' בג"ע.

וקיי"ל במסכת שביעית האוכל פגי שביעית חייב דכתיב לאכלה ולא להפסד ואדם הראשון שהי' משנבאר קודם שחטא בגן עדן בשנת השמיטה ואכל פגי זה שהי' לו

[ה] הביאו רבינו בשם דוד (עמ' רכ"ד).

[ו] לפנינו שס"ח, וכן העתיקו רבינו שם. ובכאן אזיל לפי הדפוס שהביא.

זה בא לבית מלוני היינו שעלה לרגל בחג המצות וא"כ צריך לינה ולכך כי בא השמש.

והנה זיל דוק ותשכח החשבון נכון ומכוון עפ"י סדר המקראות צרש"י במסכת ע"א (דף ט' ע"א) דיעקב נולד בשנת ז' אלפים ק"ח לבריאת עולם. וצרש"י פרשת תולדות דיעקב הי' בן ס"ג שנים כשקיבל הצרכות הרי דקבלת הצרכות הי' בשנת ז' אלפים קע"א לבריאת עולם. לדעת ר"י דס"ל שנת החמשים עולה לכאן ולכאן, א"כ פש גבן מכל מאה תרי, הוי מן ז' אלפים ארבעים שנים, מן ק"נ שנים ג' שנים, יחד מ"ג שנים, נשדינהו אפרטי ק"א שנים הנותרים עולים ס"ד שנים צשמיטין^[א], א"כ הוי אותו [שנה] שקיבל יעקב הצרכות שנה ראשונה צשמיטה. אבל לדעת רבנן דס"ל שנת החמשים אתה מונה ואי אתה מונה שנת החמשים ואחת וא"כ יא' ז' אלפים ק"ן שנים ציובלות וק"א שנים צשמיטין הרי דאותו פסח שקבל יעקב הצרכות היא היתה שנת השמיטה ממש.

{ ואולי שזה הוא כוונת המאמר [צוה"ק ח"א דף קמ"ז ע"ב] דפתח ואמר ויא' יעקב מבאר שצע מבארה של שמיטה, לרמוז בא דיעקב הלך מארץ לח"ל מבארה של שמיטה דאותו שנה הי' מכוון שנת השצע שנת השמיטה נוהג בארץ }.

ואית' בתוספתא [שבועות פ"ז ה"י] שצית אל הוא מקום אחרון לביעור ששם לא כלין הפירות מן השדה כל כך מהר כמו צשאר מקומות צא"י וכל זמן שלא כלין הפירות מן השדה שם אין חייצין לצער ע"ש. הרי דבשנת השמיטה שהיא שנת הביעור וצפסח שהוא מועד הביעור הסבא מוכתת שכל החיות מתכנסין שם יותר מצשאר מקומות לפי ששם עדיין לא כלה התצואה מן השדה כמו צשאר מקומות צא"י^[ב].

והן הן דברי רש"י עשאן כמין מרזב סביב לראשו שירא

מפני חיות רעות לפי שצאותו שנה שנת השמיטה הי' גדודי חיות מתאספין שם ולכך הי' צריך לאצנים ההם לעשותן כמין מרזב סביבו להיות נשמר מהם, זהו טעם חדא.

חדא ועוד קאמינא דטעמא אחרינא אית צי' לדעת ספר צרור המור צפ' ויא' דאותו יום שקבל יעקב הצרכות מיצחק אציו יום הכיפורים הי' ושני גדיי העזים שלקח הן הן השני שעירים שהי' מקריצין בזמן שצית המקדש הי' קיים אחד לה' ואחד לעזאזל.

וג"ל ראי' לזה דלכאורה קשה שיעקב הי' לן צמקום המקדש וכל ארץ ישראל נתקפל מתחתיו ומקום מקדש כולו צכלל הרי דקיי"ל צמסכת יומא (דף למ"ד ע"א וע"ב) וז"ל: אין אדם נכנס לעזרה עד שיטבול וכו'. ופליגי צה אמוראי בגמרא צטעם טבילה זו, לצן זומא ס"ל דמדאורייתא היא וילפינן לה צק"ו מכהן גדול ציום הכיפורים, ור' יהודא ס"ל סרך טבילה היא זו כדי שיזכור טומאה ישנה צצידו. צמאי קמפלגי צאחולי עבודה קמפלגי עכ"ל. דצין למר וצין למר אפי' אדם טהור הנכנס לעזרה צריך טבילה. וא"כ איך הי' יעקב לן צמקום המקדש שלא לדעת הלא לא טבל מתחלה, ואולי הוה טומאה ישנה עליו. וצייחוד לצן זומא דמצינן לו טבילה מדאורייתא ומחיל עבודה וצטמא גמור מצשצ ליי' וא"כ הוה העלם מקדש צידו דחייצ כדתנן צמסכת שבועות (דף י"ד ע"ב): צעי רצי ירמיה צן צבל שעלה לארץ ישראל ונעלם ממנו מקום מקדש מהו [וכו'] אליצא דרצי וכו' ואמר ידיעת צית רצו שמה ידיעה וכו'. וע"פ פי' החו' שם ד"ה ונעלם ממנו וכו' לאו דווקא צן צבל אלא ה"ה צן ארץ ישראל וצשציל כך נקט צן צבל לפי צצני א"י רגילין להכיר יותר ע"ש.

ואל תדמי צנפשך להמלט מקושי' זאת ולומר מאן מוכח דהוה ליעקב ידיעת צית רצו כלל דאיכא מקום מקדש

[א] ר"ל דשנה שלפני שנת הס"ג הי' שמיטה, שהוא ט' פעמים ז'.

[ב] הנה כמאמר הזה איתא גם בדברי יהונתן להגריי אייבשיץ, ואעתיק הלשון משם: דאותו שנה הי' שמיטה וממילא ל"ה אוספין הפירות לבית ונשאר בשדה לכך במקום אחר ל"ה מתיירא מחיות רעות משום דל"ה פירות קיימים במק"א עד פסח, משא"כ כשבא לעית אל דשם הפירות קיימים עד הפסח ובאין החיוש לשם ואוכלין. ועי' בספר דן ידין (ד"ן).

ברכות שביעית, עמ' קי"ז.

בעולם, כבר תרלו התוספ' שם דחשיב ידיעה מה שהי' לו לשאול, ויחזק אציו צוודאי ידע וזכור את המקום הקדוש שהי' עקוד שם על גבי מזבח, וא"כ הקושי' חוזרת לאיתנו הראשון הרי לא יאונה לזדיק כל און ואיך נכשל יעקב אציו ח"ו לצוא למקום המקדש הזה וללין שם בלא טבילה מקודם.

אבל לדעת זרור המור דס"ל דאיתו יום יוה"ך הי' קושי' זו מתורנת דוודאי יעקב שעבד עבודה איתו יום כמאמרו שהן השני שעירים שהקריבו צומן המקדש ועבודת היום לא הי' כשרה אלא צו כמתניתין ערוכה בש"ס יומא דכל עבודה יוה"ך אינה כשירה אלא ככה"ג צוודאי טבל צאותו יום וקידש ידיו ורגליו כהא דאמרין שם במסכת יומא חמש טבילות ועשרה קדושין טובל כה"ג ומקדש צו ציום ע"ש א"כ יעקב אדם טהור שטבל הוא צו ציום ורשאי הי' צאותו יום לכנס לעזרה ולקדשי הקדשים כסדר העבודה ציוה"ך.

{ ולדעת רש"י דס"ל דחג הפסח הי' קושי' זו נצדו כמו נד, דליכא להוכיח דע"כ טבל את עצמו צו ציום משום שהקריב קרבן פסח צו ציום, דאיכא למימר דשאי פסח דצא אפי' בטומאה כדאמרין במסכת פסחים מועדו אפי' בטומאה. משא"כ קרבנות דיוה"ך דאינן צאים בטומאה ויעקב שהקריב צו ציום דע"כ נטהר צטהרה גמורה }.

ומהאי טעמא לקח מאצני המקום ועשאן כמין מרזב וכל כוונתו הי' להיות נשמר מן הטומאה שלא יגעו צו עזרי דרכים צלילה ויטמאהו, דקיל"ן צמשנה צמסכת טהרות [פ"ה מ"ז] ו"ל: ישן (בדרך) [צרה"ר] ועמד כליו טמאים מדרס דצרי רצי מאיר. ומפרש טעמא דחיישינן שמה נגע צו צו או צבה. וגם יעקב חש להאי מלתא פן יגעו צו עזרי דרכים ויטמאהו ויהי' צעוד טומאתו צו צמקום המקדש ולכן עשה האצנים כמין מרזב סציבו ולהיות הוא וכליו צמקום המשומר משומר צטהרה.

ונראה לי לומר דרבנן ור"י דפליגי צמספר שני היוצל פליגי נמי צהנך תרי טעמים אשר כתבתי למה עשאן כמין מרזב. דרבנן דס"ל שנת החמשים אתה מונה ואי אתה מונה שנת החמשים ואחת ס"ל כרש"י דאיתו יום

שקבל יעקב הצרכות חג הפסח ושנת השמיטה היה ושני השעירים שלקח הא' לפסח והא' לחגיגה הי' ולכן עשאן כמין מרזב להיות נשמר מן החיות המתאספין לשם מקום שלא כלה עדיין התצואה מן השדה. ור"י דס"ל שנת החמשים עולה לכאן ולכאן ואיתו שנה לאו שנת שמיטה הי' ס"ל דאיתו יום יוה"ך הי' והשני שעירים הן השני שעירים שהקריבו צצית המקדש כשהי' קיים אחד לה' וא' לעזאל ולכן הי' לן צמקום מקדש כי טהור הי' צחמש טבילות ועשרה קידושין שטבל וקדש צו ציום ולקח האצנים ועשאן כמין מרזב להיות נשמר מטומאת עזרי דרכים שלא יגעו צו ויהי' נשמר צטהרה.

אך מן הירושלמי דידן אשר התחלנו צו נ"ל להכריע דדעת ר' יהודה עיקר דקאמר מה הן צגדי החמודות שלצב צגדי כהונה דלכאורה קשה לאיזה צורך הלצישה צגדי כהונה. אלא ע"כ צריך לומר דאיתו יום יוה"ך הי' דכל עבודת היום אינה כשירה אלא צו ולכן הלצישו אמו צגדי כהונה כשלקח השני השעירים להקריב ולעצוד צהם עבודת היום.

ומה שמסיים צה הירושלמי הנ"ל שהי' משמש צכהונה גדולה לא קאי אעשיו אלא איעקב שהוא הי' משמש צאותו יום צכהונה גדולה מוכח מזה דאיתו היום יוה"ך הי' והיא דעת ר' יהודה כדפרשתי לעיל^[א].

ומעתה מצואר דצרי הירושלמי אשר אנחנו עומדים צו לצארו היטב דר' יוחנן הי' מחדש להון מילין דהעבודה צצכורים מהדין קריין דכתיב כי לי כל צכור וגו' וצכל אלהי מצרים אעשה שפטים מוכח מזה דצניסן נצרא העולם ונערא דעציד לא עציד לתקן כלל ישראל לכפר על התוכחה דהכצשים דפסח ודחג הסוכות מכפרים עלייהו. ומוכרחים לומר טעמא אחרינא אמאי דעציד נערא תלת שנין ופלגא והוא לתקן חטא אדה"ר שאכל פגי שציעית כי צאותו שנה שנצרא העולם היא היתה שנת השמיטה לדעת ר"י. אך קשה מנ"ל דצרי ר"י עיקר דס"ל דשנת החמשים עולה לכאן ולכאן והוא איתו שנה שנת צריאת עולם שנת השמיטה דלמא דצרי רבנן עיקר דס"ל שנת החמשים

[ג] ודלא כפי' הפשוט שמביא רא' דהי' אז עבודה בבכורים, ועשיו הי' הבכור, ולכן הי' משמש עשיו בבגדי כהונה.

אתה מונה וכו' ואותו שנה לאו שנת השמיטה הוא, וכדי להחזיק דבריו מסיים ודרש קודם לכן מה היה עושין ותקח רבקה את בגדי עשיו צנה הגדול החמודות מהו החמודות שהי' משמש צנהונה גדולה דקשה לאיזה צורך הלבישה בגדי כהונה גדולה אלא ע"כ צ"ל דאותו היום יוה"ך הי' ומשמש צנהונה גדולה הי' להקרבת שני שעירים וצטהרה גמורה ע"י הצבילה וקידושין שטבל בו ציום הי' לן במקום

המקדש צאותו ליל ולכך עשאן כמין מרזב להיות נשמר מטומאת עוזרי דרכים תיפוק לוי דעשאוהו כמין מרזב היתה להיות נשמר מחיות רעות שהתאספו לשם צאותו שנה שהיא שנת השמיטה ושנת הציפור לדעת רבנן אלא ע"כ צ"ל דדעת ר"י עיקר ולא הוה שנה הזאת שנת השמיטה א"כ שפיר נמי מוכרח דתלת שנין ופולגא דעביד זערא הוא לתקן חטא דאדם הראשון וכו' וכו' ודו"ק.

*

בחדושי הרד"א עמ"ם שקלים

[ירושלמי מס' שקלים פ"א ה"א: במשנה באחד באדר וכו', ובחמשה עשר בו קורין את המגילה בכרכים ומתקנין את הדרכים וכו'. ובגמ': מתקנין את הדרכים וכו' ועושין כל צרכי רבים. אלו הן צרכי רבים וכו']: דנין דיני ממונות וכו' ומשקים את הסוטה וכו'.

נ"ב פי' אט"ו באדר קאי, דקתני צמתני וצחמשה עשר בו קוראים את המגילה בכרכים וכו' ועושים כל צרכי רבים, ר"ל דאף ש[צני הכרכים] קראו בו ציום את המגילה, מ"מ מותר לעשות בו צרכי רבים, הואיל ויו"ט לא קבילו עלייהו [מגילה דף ה' ע"ב], ואם אירע חד מהני דהיינו דיני ממונות או נפשות או השקאת סוטה, משקין אותה ואין מאחרין אותה עד למחר אחר ט"ו, כי אם דמותר לעשות בו ציום.

(שם ה"ב ג:) כל הני דחשיב הכא, והתם צמועד א"א לומר שלא יעשה קודם המועד ולאחר דוקא עד המועד, וע"כ צריך לפרש דוודאי דזריזין מקדימין, דאם יארע צמועד מותרים לעשותם הואיל והם צרכי רבים, וכמו כן פסק הרמב"ם צהדיא צהלי יו"ט (פ' ד' הלי"י - י"ב)^[1]. ולפ"ז אינו מן הצורך לפרש [כמו שפי' בקרבן העדה וצמרה"א פולדא^[1]] ומשקים את הסוטה כלומר דבודקין אם ראויה לשמות, דיוצא מן הפשוטה. אלא משקין את הסוטה כפשוטה, אם אירע צמועד או צט"ו לא מאחרין אותה, אלא משקים אותה מיד בו ציום.

ויגיד עליו ריעו, דצמו"ק (פ"א מ"א) תני נמי צמתני צמועד וצציעית עושין כל צרכי רבים, ומפרש צירושלמי

[ד] נראה לפרש כוונת רבינו, דהנה הטעם דמשקין את הסוטה בט"ו באדר כ' המאירי (בשקלים): שמתוך שהוא קרוב לסוף השנה היו בית דין מעיינין ומחפשיין בדברים אלו לזרו ולמהר בהשלמתם שתכלה שנה עם עונשיה עכ"ל. והנה הטעם הזה לכאורה לא שייך למועד דהלא הוא בתחלת השנה. וע"כ דשם הכוונה דלא אסרוהו מלעשותו בחול המועד. וכמו"כ י"ל הכא דהחידוש הוא שלא אסרו לעשות כן בט"ו אדר.

אמנם עדיין צ"ע לשון רבינו "במועד א"א לומר שלא יעשה קודם המועד ולאחר דוקא עד המועד", דהלא בוודאי בט"ו אדר לא הי' שום הו"א ד'צריכים' לאחרם עד ט"ו אדר. ולא פי' כן שום מפורש, וצ"ע.

[ה] ועי' כסף משנה סוטה (פ"ד ה"א): בפ"ק דמועד קטן ירושלמי תניא אלו הם צרכי הרבים דנין דיני ממונות וכו' ומשקין את הסוטה. ומשמע ליה לרבינו דהיינו לומר דבודקין על הראויה לשנות וכו', דאילו להשקותה לא היו מאחרים אותה עד ט"ו באדר אלא בכל יום היו משקין אותה, וזהו שכתב ובכל זמן משקין את הסוטה.

ומנלתי און לי בתלמוד ירושלמי צמס' מגילה (פ"א ה"א, ג:) דחול המועד ופורים דמיין להדדי, תני שמואל מפני מה מקדימין ליום הכניסה כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבכרכים, ר' פליפא בר פרוטא אמר קומי ר' יונה לית הדא אמרה שאסור בעשיית מלאכה, א"ל אין מן הדא לית ש"מ כלום, הרי חולו של מועד הרי הוא אסור בעשיית מלאכה והם מספקים מזון לאחיהם שבכרכים

וכו'^[1].

הרי לפניך שהירושלמי מדמה אותן להדדי דפורים וחוה"מ שוין הם. ודברי הרמב"ם צהל' סוטה (פ' ד' ה"א) לריכס ביאור, שכתב ובודקין על הראויה לשתות להשקותה, וצהל' יו"ט (פ' ד' ה"א) מייתי לישנא הירושלמי כגורתו ותצניתו ממש דנין דיני ממונות וכו' ומשקים את הסוטה וכו'^[1].

*

[1] פני משה: וכי לאו ש"מ מזה שבני י"ד ובני ט"ו אסורין במלאכה בימים שלהם ולפיכך בני הכפרים שמקדימין וקורין ואין י"ד וט"ו ימים שלהם וכו' הן הן שמספיקין להם מים ומזון בימים האלו. א"ל אין מן הדא. אתה בא להכריח לאו מילתא הוא ולית ש"מ כלום, שהרי חולו של מועד הוא אסור בעשיית מלאכה בדבר שאינו אבוד, ורואין אנו שהכפרים מספיקין וכו', ודבר זה לאו כלום, דכדי שיהא להם פנאי קאמרינן להכין להם מה שצריכין ואין בהן משום מלאכה. [1] ז"ל התוספות יום טוב (שקלים פ"א מ"א): בפרק ד' מהלכות סוטה כתב בחמשה עשר באדר נפנין בית דין על צרכי הרבים ובודקים על הראויה לשתות להשקותה ועל הראויה לקנא לה ולהוציאה בלא כתובה ובכל זמן משקין את הסוטה. וכתב הכ"מ דמשמע ליה דהא קאמר ומשקין את הסוטה דהיינו לומר דבוקים על הראויה לשתות וכו' דאילו להשקותה לא היו מאחרים אותה עד חמשה עשר באדר אלא בכל יום היו משקין אותה וזה שאמר ובכל זמן משקין את הסוטה עד כאן. אבל מלשונו שבפירושו אין נראה כן, אלא לזרוזי בלבד ועל ההשקאה עצמה נמי. וטעמא מסתבר הואיל ובהך זימנא מתעסקים בלאו הכי בתקון רחובות וציון הקברות ושאר דברים שהם צרכי רבים הלכך נפנין ג"כ לעשות כל צרכי רבים הללו.

ליקוט מכת"י עיר דוד

דף ב' ע"א

בית תפארת חדר מ"ט

מגילה נקראת בי"א י"ב י"ג י"ד ומ"ו

בגמרא מנ"ל אר"י א"ק לקיים את ימי הפורים

בזמניהם וכו' ע"ש באריכות.

הנה הדר קבלו התורה זימי אחשורוש כדאי' צצנת

(דף פ"ח ע"א) מ"ש קצעו ה' ימים לקריאת

המגילה נגד חמשה חומשי תורה והמקשן שהקשה שם

ואימנר שיתסר ושיצטר סוצר ז' ספרי תורות הן. [ועי' מ"ש

רצינו צדרוש לקיום מס' צילה והתחלת מגילה].

*

בית מדות חדר ד"ד

דף ב' ע"ב

דאמר רבי יהושע בן לוי כרך וכל הסמוך לו וכל

הנראה עמו נידון כדרך עד כמה אמר רבי ירמיה

ואיתימא רבי חייא בר אבא כמחמתן לטבריא מיל

ולימא מיל הא קא משמע לן דשיעורא דמיל כמה

הוי כמחמתן לטבריא.

נמצא 'סמוך' נקרא מה שהוא צסמוך למקום מיל שהוא

תחום שצנת והוא אלפים אמה מכוון.

*

בית מדי חדר י"ז:

דף ג' ע"א:

והשתא דאמרת מדינה ומדינה עיר ועיר לדרשא

משפחה ומשפחה למאי אתא עכ"ל.

ועיי' בתלמוד ירושלמי מס' מגילה (דף ע' ע"ב)

וד"ל: ר' סימון בשם רבי שמואל בר נחמן משפחה

ומשפחה אלו הכפרים מדינה ומדינה אלו הכרכים

עיר ועיר אלו העיירות עכ"ל.

והנה ז"ע על מה דאי' צר"ן ריש מס' מגילה דצני

כפרים מקדימין ליל הכניסה, ומגילה צלילה

אפשר ללא הי' קורין, דמגילה דיוס עיקר, וכשם שהקילו

על צני כפרים להקדים כן הקילו עליהם שלא לקרות ללא

מגילה של יוס.

*

בית מועד חדר ע"ד

דף ג' ע"ב

ואמר רבה בר רב הונא אין מועד בפני ת"ח וב"ש

חנוכה ופורים וכו'.

ול"ע למה אין מועד צפני ת"ת. ול"ל דמעלת התורה

עדיפא ממועד שהוא כולו לכס.

*

בית אברהם

דף ג' ע"ב

ואמר רבי יהושע בן לוי כרך שאין בו עשרה

במלנין נדון ככפר מאי קא משמע לן תנינא איזו

היא עיר גדולה כל שיש בה עשרה במלנין פחות

מכאן הרי זה כפר וכו'.

וא"ב עד אצרהס לא הי' צי עשרה, א"כ הי' כפר

וקי"ל שאין כפר נידון צעיר נדחת, ואיך נעשה

קדום ועמורה עיר נדחת^[ח]. [ועי' מ"ש רצינו צעיר דוד

צית אצות: קדום ועמורה הס ערי נדחת עיי' צספרי הלז

עיר דוד ג' צצית מנוס ע"ש צאריכות].

*

בית בבל

דף ד' ע"א

אף הן היו באותו הנם

במ"ר אמור מציא שהמן אכזר הי' ורצה לעצור על

אותו ואת צנו לא תשחטו ציוס א'.

[ח] עי' תוספתא סנהדרין (פי"ד מ"א), ירושלמי סנהדרין (פי"ה ה"ח), שו"ת צפנת פענח (סי' רמ"ז בסופו).

ו"ע לפ"ד תו' במס' מגילה (דף ד' ע"א) אף הנשים היו באותו נס מקשים הא העיקר הי' ע"י אסתר. וי"ל 'דבסק' הריגה היו עומדים ע"ש^[ט]. ולפ"ז משמע שר"ל שלא הי' צדעתם להרוג נשים רק אנשים.

ואנן קי"ל דאין חייבים באותו ואת בנו עד שיטחט אותה ואת בנה ואינו נוהג אלא בנקיבות ולא בזכרים וא"כ לא עבר המן כלום (מפרשים).

ועיי' במס' חולין ריש פ' אותו ואת בנו בתו' דמפרשים לאפוקי פסח שאינו נוהג בקדשים הא פסחים המה זכרים ע"ש.

*

בית מדות חדר כ"ח.

דף ה' ע"א

אמר רבי אבא אמר שמואל מנין שאין מונין ימים לשנים שנאמר לחדשי השנה וכו' ורבנן דקיסרי משום רבי אבא אמרו מנין שאין מחשבין שעות לחדשים שנאמר עד חדש ימים ימים אתה מחשב לחדשים ואי אתה מחשב שעות לחדשים.

החודש הוא כ"ט י"ג תש"ג עולה תש"ח שעות ושני שלישי.

*

בית מועד חדר ע"ה

דף ה' ע"ב

ורבי היכי נטע נטיעה בפורים והתני רב יוסף שמחה ומשתה ויום טוב שמחה מלמד שאסורים בהספד משתה מלמד שאסור בתענית ויום טוב מלמד שאסור בעשיית מלאכה אלא רבי בר ארביסר הוה וכי נטע בחמיסר נטע וכו' ואלא רב מאי טעמא לטייה להווא גברא דברים המותרין ואחרים נהגו בהן איסור הוה ובאתריה דרבי לא נהוג ואב"א רבי נטיעה של שמחה נטע וכו' עכ"ל. וזע"ג למה נטע רבי ולמה לא נהגו איסור במקומו של

רבי לנטוע צפורים. וז"ע וטעם למה דוקא באתרי' דרבי [לא נהגו לאיסור].

*

בית ישראל חדר ק"ט:

דף ו' ע"א

וז"ל: אמר רבא חמת זו חמי גרר רקת זו טבריא כינרת זו גינוסר ולמה נקרא שמה רקת שאפילו ריקנין שבה מלאין מצות ברמון עכ"ל.

והנה לפ"ז לכאורה יש להקשות הלא שצח זה הי' לכל ישראל כדאי' בש"ס וצמדרש כפלה הרמון רקתך אפי' רקנים שצך מלאים מלות כרימון.

ויש ליישב דישראל הי' שצח רק כפלה הרמון והוא חתיכה מן הרמון, אצל רקת שצח שלהן שהמה מלאה מלות כרימון שלם.

והנה אמור מעתה דיושב רקת השצח שלהם היא כפל משאר יושבי ארץ ישראל ודו"ק.

*

בית גנב

דף ו' ע"א

אמר זבולון לפני הקדוש ברוך הוא רבוננו של עולם לאחיי נתת להם שדות וכרמים ולי נתת הרים וגבעות לאחיי נתת להם ארצות ולי נתת ימים ונהרות אמר לו כולן צריכין לך על ידי חלזון אמר לפניו רבוננו של עולם מי מודיעני אמר לו שם יזבחו זבחי צדק סימן זה יהא לך כל הנוטל ממך בלא דמים אינו מועיל בפרקמטיא שלו כלום וכו' עכ"ל.

והנה לפ"ז היה לשצט זבולון הצטחה זו יותר משאר שצטי ישראל שכל מי שגוזל מסחורה שלו לא מהני צפרקמטיא שלו כלום. והנה לפ"ז מן הראוי לפלפל אי גנב מסחורה זו אי מחויב לשלם תשלומי כפל או להיות נמכר בגניבתו או לא, כיון דלא מהני צפרקמטי' שלו כלום

[ט] ועיי' ירושלמי מגילה (פ"ב ה"ה) שאף אותם הוו בספק.

י"ל שפטור מעונש הנ"ל.

או די"ל ארכבי' אתרי ריכשי כדי לסלק תרעומת של זבולון, אף גם כדי היכי ללא להוי מצוה הצאה בעצירה, כי מן החלזון נצבעו את התכלת, ולכן אל יהי מהני מעשיו של הגנב והגזלן ודו"ק.

*

דף ז' ע"א

בית בבל

ובביזה לא שלחו ידם, דאחשורוש נתן להם, וקי"ל דינא דמלכותא דינא, נמצא עשו שלא כדוין.

וצ"ע האין החזירו עכו"ם אצידה הא אין רוח חכמים נוחה ממנו.

ואפשר שיראו שמה הוא מעות ע"ז שם, כדמפרש החוקוני אלל מעות כנען שלא נהנו ישראל מן המעות שחששו שיש צו מעות ע"ז, ולתיקון עשו דהמעל צא להם על שהשתחו לאלם, מ"מ הם לא עשו אלל לפנים, וכאן קדשו השם צרבים ודוק.

*

בית רבו חדר ך"ב

דף ז' ע"ב

רבה שחטו' לר"ז והדר התפלל עליו והחיו.

ורצה לכאורה הי' צריך כפרה.

ואפשר ע"י שהחיו אותו אח"כ ע"י תפלתו הי' פטור. ועיי' צבית תענוגים.

*

בית מלך

דף ז' ע"ב

לא חמד אחד מהם נשאתי.

בפענח רזא (פ' קרח) וז"ל: לא חמור א' מהם נשאתי פי' ואיך תאמרו שאני לקחתי מלכות לעצמי הלא לא נהגתי עמכם כמשפט המלך אף בדבר א' מכל המבואר במ' שמואל עכ"ל.

והנה י"ל הא דנקט הקרא חמור דווקא ולא נקט שאר מיניס לומר שלא נטל המלכות לעצמו כאילו מנינו בגואל האחרון כעני רוכב על החמור והוא לא עשה כן שלא תפס המלוכה.

ועיין במס' שבת (קנ"ב ע"א) דעל סוס מלך דעל חמור בן חורין ע"ש, משמע דרכיבית הסוס הוא אות למלכות, אמנם התם גוזאה מיני אמרה כן ושקר יהגה חכו והי' צודה דצריס מלצו.

*

בית הקדשים חדר ה'

דף י' ע"א

[אמר רבי אליעזר שמעתי כשהיו בונין בהיכל

עושין קלעים להיכל וקלעים לעזרה אלא שבהיכל

בונין מבחוץ ובעזרה בונין מבפנים]

הני תרי תנאי דפליגי צש"ס כמה פעמים אי מועלין צראי' או לא דחד סצר שהיו צונים צמקדש עושין קלעים כי פן יהנו צראי' וח"א שלא מועלין צראי'. נלע"ד דפליגי צפירושו דקרא דכתיב כי לא יראני אדם וחי דרש צמד' תרין פירושים, לחד פי' כי לא יראני אדם וחי אלל ימות כי אסור לראות ועונשו מיתה. ופי' אחר כי לא יראני אדם וחי כלומר מי שרואה זיו השכינה שוב אינו מת לעולם.

לדעה ראשונה מועלין צראי' לכך חייב מיתה דנהנין ומועלין, ולדעה שני' דאין מועלין צראי' א"כ אינו חייב מיתה, אך איסורא איכא דמפני כך יהי' חי לעולם וגזירה לפני' שימותו כל צרואיו, אלל אין מועלין צראי', דאלת"ה מאי קמזהיר כי לא יראני אדם וחי כלומר שיחי' לעולם הא אסור לראות דימעול אלל צראי' אין מעילה.

וי"ל דצוה פליגי מאי הי' חטא נדב ואציהו מאן דסצר מועלין צראי' סצר דמתו מכת דויחזו אלקי ישראל שהי' נהנין צראי', ולמ"ד השני שאין מעילה צראי' סוצר מטעם אחר מתו נו"א וק"ל.

*

דף י' ע"א:

[דכתיב ותשם אסתר את מרדכי על בית המן].

בית בבל

המן לקח כל אוצר מלכי יהודה וכל אוצר קדשי קדשים. ולפ"ז צדין זכה מרדכי צבית המן כי הי' ממון של ישראל.

בית מלך

דף י"א ע"א:

תנו רבנן שלשה מלכו בכיפה וכו' מקשה הש"ם והא איכא שלמה לא סליק מלכותיה הניחא למאן דאמר מלך והדיוט אלא למאן דאמר מלך והדיוט ומלך מאי איכא למימר שלמה מילתא אחריתי הוה ביה שמלך על העליונים ועל התחתונים וכו' עכ"ל.

יש לדקדק למה לא מתרץ הש"ס אף לפי המ"ד דס"ל מלך והדיוט ומלך היינו טעמא דלא קחשיב לשלמה משום דלא הי' צמלכותו מתחלה ועד סופו דזיני וזיני הי' הדיוט, וצברייתא קחשיב שמלכו צכיפה מתחלה ועד סופו דזיני שום הפסק צינייהם. ומדלא מתרץ צש"ס הכי משמע דלא אכפת לן מה שהי' צאמנע רק המתחיל צמנזה אומרים לו גמור וכיון שהי' שלמה מלך צכיפה צתחילה וצסוף אף צצאמנע הפסיק מתחלה ועד סופו קרי ליה. מזה יש סמך למנהגן של ישראל תורה היא שנותנים שכר צדכנות להמתחיל ולהגומר, ולאמנע אין נותנין כיון שפעולת האמנע לא נחשב לכלום. *

בית עושר

דף י"א ע"א

ו"ל: רבי אלעזר פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא בעצלתים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלף הבית בשביל עצלות שהיה להם לישראל שלא עסקו בתורה נעשה שונאו של הקדוש ברוך הוא מך ואין מך אלא עני שנאמר ואם מך הוא מערכך ואין מקרה אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר המקרה במים עליותיו עכ"ל.

ועפ"ז נ"ל לפרש טעמא דקרא הא דכתיב אורך ימים צימינה וצשמאלה עושר וכבוד דמכת

לימוד התורה שהוא ימינו של הקצ"ה כדכתיב מימינו אש דת לנו זוכה לעושר וכבוד שהוא צימינו, כי הקצ"ה משלם לו מעין צרכותיו שהוא גרס עשירות להקצ"ה צלימוד תורתו ומדוויל ידי' משתלם לי'.

*

בית בבל

דף י"א ע"א

בקום עלינו אדם ולא מלך.

כי גזירת המלך יש לה ציטול (הקדמת האלשוך בדניאל). ונ"ל משום דלצ מלכים ציד ד' לשנות.

*

בית בבל

דף י"א ע"א

באלשוך צמגילה מציא צצתחלה הי' אחשורוש מלך על ר"מ מדינות ולצסוף צצציל מלככת המקדש איצד קי"ג מדינות ונשאר קכ"ז מדינות ע"ש.

א"כ צ"ע צגמרא דפליגי ח"א מהודו ועד כוש הוא סוף עולם ועד סופו קכ"ז מדינות ודו"ק.

ועיי' צרצה מגילה [פ"א ס"ה] דאי' שם צצציל שחלק צנין צ"ה, וצ"ה הי' גצוה ק' אמה, והוא אמר דלהוי שיתין אמות, חייך אני חולק מלכותך ואינו נותן לך אלא חצי העולם שהם קכ"ז מדינות^[1].

ונ"ע קנ"א מדינות היו מגיעי' לו לפי ערך ס' ממאה, שהוא ג' חלקים מחמשה חלקים, עיי' שם.

*

[1] ו"ל המדרש: אמר לו הקדוש ב"ה אתה חלקת בנין ביתי שאמרת רומיה אמין שתין פתיה אמין שתין חייך שאני חולק מלכותך, ויימר מאה ועשרים ושש מה ת"ל שבע ועשרים ומאה מדינה אלא כך אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה נתת עליה

בית מלך חדר ע"ד

דף י"א ע"א:

תנו רבנן שלשה מלכו בכיפה אחאב ואחשוורוש
ונבוכדנצר וכו' מקשה הש"ס והא איבא שלמה
לא סליק מלכותיה הניחא למאן דאמר מלך
והדיוט אלא למאן דאמר מלך והדיוט ומלך מאי
איבא למימר שלמה מילתא אחריתי הוה ביה
שמלך על העליונים ועל התחתונים וכו' עכ"ל.
ובתו ד"ה שלשה מלכו בכל העולם כולו, והא
דלא חשיב אלכסנדר' מוקדון משום דלא איירי
הכא אלא באותם הכתובים להדיא.

ו"ע וטעם למה לא חשיב אצרהם שעשאו למלך על כל
עולם כולו כדאי' צמ"ר.

*

בית בבל

דף י"א ע"ב

ובמלאות חסר כתיב (בלא ו) הימים האלה אירע
לישראל כמו נידה, מה נידה י"א יום
צין נדה לנדה, כך צימי יהויכין ולאחר י"א שנה גלו צימי
דקי', וזה פְּמָאָת הַנְּדָה הַיְתָה דְרַבָּם לְפָנַי (יחזקאל לו,
יז) וכו', כיוולדת וְמָאָה שְׁבַעִים (ויקרא יב, ה), אף גלות
צבל שצעים שנה, ע"כ אשר מנאיתי צספר א' כתיב^[א] והוא
פי' על מגילת אסתר.

והנה דון מיני' שהיום נחשב לשנה.

והנה עיי' בצרייתא דמס' נדה דיש להוכיח לפי מה
שמקשה הש"ס [דף ע"ג ע"א] ויהי' סופרת שצעה לשני',
שהימי' שצין נדה לנדה אינן רק עשרה ימי', כי צעין ימים
הראוי לספירה ע"ש. א"כ לכאורה לא הי' מן הצורך צין
גלות רק עשרה ימים. והנה גם האמת שם מוכרת שצ"ל
י"א יום, מש"ה הי' י"א שנה.

גם השצעים שנה עיי' צמס' סנהדרין (דף ה') דאמת

הוא יש אס למסורה, והוא שצועיים שהוא י"ד ימים. נמלא
לפ"ו לא הי' מן הצורך רק י"ד שנה, דדוקא אס נאמר יש
אס למקרא קראינן שצעים, שהוא ע' יום שצעים שנה,
וצאמת אמרינן יש אס למסורה, א"כ לא היו צריכים צגלות
להיות רק י"ד שנה.

ג"כ צ"ע למה דוקא כיוולדת נקצה, דלמא כיוולדת זכר,
וודאי כלל ישראל כנקצה מתלי'. אמנס לפ"ו ג"כ צ"ל ימי
טהרה שהוא ס"ו יום לנקצה ודו"ק.

*

בית מקדש חדר צ"ט

דף י"ב ע"א:

וז"ל: דרש רב נחמן בר רב חסדא מאי דכתיב כה
אמר ה' למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו וכי
כורש משיח היה אלא אמר לו הקדוש ברוך הוא
למשיח קובל אני לך על כורש אני אמרתי הוא
יבנה ביתי ויקבץ גליותי והוא אמר מי בכם מכל
עמו ויעל וכו' ופירש"י והוא עצמו לא נשתדל
בדבר עכ"ל.

ויפלא למה דוקא למשיח קובל הקצ"ה על כורש שלא
הי' רוצה לצנות הצית.

*

דף י"ב ע"א:

בית מדי חדר ט"ז

[שנהנו מסעודתו של אותו רשע]

מקרא מלא דצר הכתוב צמגילה ויקראו סופרי
המלך צחודש הראשון צשלשה עשר
יום צו וגומר וכשנתהפך ונכתוב האגרת שניות מדצרי
סופרים הי' צכ"ג צסיון אמור מעתה שהי' ע' יום צין
האגרת ראשונות לאגרת אחרונות ימים של צער.
וי"ל הטעם משום שהיו נהנה מסעודתו של אחשוורוש,

אחת לביתי משלך שאמרת (עזרא א') מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל, אף אני נותן עליה תוספת אחת משלי שהוסיף

לו מדינה אחת בחשבון הה"ד שבע ועשרים ומאה מדינה.

[יא] כ"ה בתוספות השלם.

גבי נח נזהר תעשה לתיבה ונח למד תורה איך לא קיים
הדלקת נר בשבת, ונ"ל שאבן טובה הי' מאיר לו כנרות כי
כלום צריך אלא לאורו.

*

בית בבל

דף י"ב ע"א

בימי בורש הוסד היסוד בנין בית המקדש
ונתצטל ע"י מלשינים עד אחר י"ח
שנים שחזר ונבנה ע"י דריוש בן אחשורוש בן אסתר
המלכה ע"י צמסכת מגילה (דף י"ב ע"א) וצפירוש רש"י
ס' עזרא באר היטב.

נמצא שהי' פ"ח שנה קודם שנבנה צ"ה על מכונו וצריך
טעם למה חשבון מכוון כזאת.

*

בית בבל

והשתי' בדת אין אונם

כי הזמן ואחשורוש רצו לעשות את ישראל כבן סורר
ומורה כמ"ש .. [צנסהדרין דף ע' ע"א]
ואינו נעשה צסו"מ עד שיאכל תרמיטר צסר וישתה לוג יין
ולפיכך נזהר אין אונם שלא יטענו אנוסים הי' אף דסופס
יהי' צרצון דדילמא תחלתו צאונם וסופו צרצון פטור.

ועפ"ז נ"ל דרש"י פירש כי כן יסד על כל רצ ציתו על כל
שרי הסעודה שר האופים שר הטבחי' וקשה מנ"ל לרש"י
למא לשר המשקים כפשוטו. אלא וודאי הי' רצה לעשות
צסו"מ וקי"ל אכל אכילה גסה אינו נעשה צסו"מ לכך נזהר
גם לשר הטבחי' ועיין השיטה צנסהדרין.

*

ושתו יין נסך, ויין בגימטריא שבעים, לכך היו צצער שבעים
יום, כי נכנס יין יצא סוד זה ליראי ה' שהי' נקיים צחטא זה
והיין הי' צודקן.

צמנות הלוי: לא הי' גדולתו של המן רק ע' יום, וז"ס
כי כ"ן נזהר.

*

בית בבל

אבל צום מספר צכי שק ואפר ו' המה כנגד ו'
ימים שנהנו מסעודות אותו
רשע, וצצבת לא ישצו צסעודה שהיו יראים שלא יתלשו מן
המחוצר כי אכלו צגן, עיי' טא"ח (סי' של"ז).

*

בית בבל

בשביל שחטאו צשני עצירות שנהנו מסעודת של
אותו רשע וגם השתחוו לאלם לכך הוצרכו
שני גואלים מרדכי ואסתר מרדכי כיפר על הנאה הסעודה
ואסתר כיפרה על ע"ז שעצדו (אלשוך מגילה).

*

בית מדי חדר ח'

דף י"ב ע"א:

וסחרת רב אמר דרי דרי ושמואל אמר אבן טובה
יש בכרכי הים ודרה שמה הושיבה באמצע
סעודה ומאירה להם וכו' עכ"ל.

וי"ל שהמה מחולקים אי הי' הדלקת נר צסעודה זו, כי
הקרא מעיד שאחשורוש עשה כרצון איש ואיש ומציא שם
לעיל כרצון איש ואיש זה המן ומדרכי ע"ש ופרש"י שם
מרדכי והמן הם היו שרי משקים צמשתה עכ"ל. והנה חד
מן ימי המשתה של אחשורוש הי' צצבת כדפירש"י ציום
השציעי כטוב לצ המלך ציין צצת הי', וקי"ל הדלקת נר
צצבת מנזה ואיך אכלו ישראל צצבת צלי נר.

ונ"ל שהי' די צזה שאבן טובה הי' מאירה להם והי'
שלום אוהלך.

וצזה נמלטנו מקושי' ענומה אשר לכאורה י"ל למ"ד

בית מדי חדר ט'

דף י"ב ע"ב:

ויאמר המלך לחכמים מאן חכמים רבנן ידעי העתים וכו' אמרו לו מיום שחרב בית המקדש וכו' זיל לגבי עמון ומואב דיתבי בדוכתייהו כחמרא דיתבי על דורדייה וטעמא אמרו ליה דכתיב שאנן מואב מנעוריו ושקט וכו'.

וברתו' פריך דהא צפ' תפלת השחר קאמר וכי עמון ומואב אדוכתייהו יתבי והלא כבר עלה סנחריב וצלל כל האומות. לכך פר"ת דגרסינן הכא מואב לחוד דקרא נמי לא הזכיר אלא מואב דכתיב שאנן מואב וכו' ע"ש.

לפ"ז מצינו היתר לעמון מש"ה התירו ליהודי גר עמוני [משנה ידים פ"ד מ"ד], אבל מואב אין היתר לאסורו ותקנתו קלקלתו ויוסף דעת יוסף מכאוב שמואב שקט ושאנן ויש להם צינה יתירה אבל רגל האוסר' במקומה.

*

בית וועד לחכמים חדר מ"ה:

דף י"ב ע"ב:

ויאמר המלך לחכמים מאן חכמים רבנן יודעי העתים שיוודעים לעבר השנים ולקבוע חדשים. ואפשר ליישב עפ"י הגמרא דמס' שבת [דף ע"ה ע"א] כי היא חכמתכם וצינתכם לעיני העמים זהו חשבון עיצור השנים וקביעת חדשים.

*

בית אומות

דף י"ב ע"ב

בתוס' בד"ה זיל לגבי עמון ומואב וכו'. וקשה דהא פרק תפלת השחר (ברכות דף כח.) פריך וכי עמון במקומו יושב והלא בא סנחריב ובלבלו לכך פר"ת דגרסינן הכא מואב לחוד וכו' ובברכות נמי לא גרסינן אלא עמון ומואב הטעם התירו ליהודה גר העמוני לבא בקהל אבל משמע דגרי אינך לא רצו להתיר וכו'.

לפ"ז משמע דמימות אשור ואילך הותרה עמונית לצא צקהל משא"כ מואבים שנשקטו צאיסור.

*

בית בבל

דף י"ב ע"ב

וישרתי נידונת ערומה צשציל שנצוכדננר ציזה את חזקי', לכך נגזר על צמו של אותו רשע להיות נדונה ערומה.

*

בית שאול חדר י"ד

דף י"ג ע"א.

אר"א מאי דכתיב לא יגרע מצדיק עינו בשכר צניעות שהיתה בה ברחל דוכתהויצא ממנה שאול ובשכר צניעות שהי' בו בשאול זכה ויצא ממנו אסתר וכו' עכ"ל.

אמור מעתה צשכר צניעות זוכה אדם למלוכה שיוצא מחלציו יהי' מלך.

והנה קודם שחטא אדה"ר ולא יתצטשו ואח"כ כשאכל מעץ הדעת אז הי' צוש ונעשה לנוע וא"כ צאמת אח"כ נעשה אדה"ר מלך על כל הצרואים.

*

בית אברהם

דף י"ג ע"א

ובהקבץ בתולות שנית וגו' אזיל שקל עצה ממרדכי אמר אין אשה מתקנאה אלא בירך חבירתה ואפילו הכי לא גליא ליה דכתיב אין אסתר מגדת מולדתה וכו' עכ"ל.
פוק חזי החסידות של שרה אמנו וכן רחל ולאה שהכניסו לבית בעליהן אשה אחרת.

*

דף י"ג ע"ב

אמר לה אחיו אנא ברמאות וכו' מסר לה סימנים כי מטא ליליא אמרה השתא מיכספא אחתאי מסרתינהו ניהלה והיינו דכתיב וכו' עכ"ל.
דון מיני' סימנים דאורייתא דזולת זה האיך הלך יעקב צמקום איסור דאורייתא שתי אחיות אחרי הסימנים.

*

בית בבל

דף י"ג ע"ב

ואת מאמר מרדכי אסתר עושה א"ר ירמיו' שהיתה מראה דם נדה לחכמים כאשר היתה באמנה אתו אמר רבה בר לימא משמיו' דרב מלמד שעמדה מחיקו של אחשורוש וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי.

[בתוס'] וא"ת הלא לא הי' הבחנה ג' חדשים שהרי בכל יום הרשע הי' מצוי אצלה. וי"ל שהיתה משמשת במוך עכ"ל.

נמצא לכך הראתה לחכמים דם נדה שציל מרדכי. עיי' צמגילה דף י"ח^ב אי' צהדי' דאחשורוש לא הי' זועל נדה ולא צא לאסתר צימי טומאתה. ולפ"ז אתי' כפשוטא ולא שציל מרדכי וק"ל.

*

[יב] לא מצאתי.

בית בבל

דף י"ג ע"ב

עיי' צמס' מגילה [דף י"ג ע"ב] צמה רזו צגתן ותרש להרוג אחשורוש [צאו ונטיל ארס צספל]. [וצצראשית רצה פ"ח ס"ג^א] חד אמר נחש רזו להטיל צשתי'. והנה קי"ל דנחש צמקום שריפה. וח"א שרזו לחנקו, וח"א שרזו להרגו ע"ש צאורך.
וה"ע מאי הי' פלוגתן. ואפשר שצדעתן הי' רוצין לידן צאותו מיתה.

*

בית ארץ אחוזה

דף י"ד ע"א

וצ"ע לדעת התיצ"ע צפ' צא שהקצ"ה הכניסם לישראל צו צלילה כשיצאו ממצרים למקום מקדש ושם הקריצו פסחיהם וח"כ אמרו הלל צנחלה צמקום מקדש צא"י ולא צח"ל. ולפענ"ד עד שלא נכנסו לארץ ולאחר שגלו הוכשרו לומר שירה, דמצינו שיר מכפר כמו קרבן והוי כמו היתר הצמות.

*

דף י"ד ע"א

בית בבל

מ"ה נביאים היו לישראל לא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה מאי דרוש אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה ממיתה לחיים פשיטא.

וצ"ע מאי האיבעי ומאי דרשו הלא צרום הקודש נאמרה.

וא"ל דקשה אלה המנזות שאין הנצי"א רשאי לחדש דבר מעתה, וקשי' צאמת למה קבלו דברי מי שאמר צרום

[יג] ז"ל: רבי יודן הוה משתעי אלין עובדא דבגתן ותרש, רב אמר קונדא מכירין [חרב קצר] נתנו בתוך מנעליהם, ר' חנין אמר מנגנין עשו לו לחנקו, שמואל אמר חכינא [ארס נחש] עשו לו בתוך ספלו.

הקודש נאמרה, א"כ מאי מתרץ דרשו ק"ו אטו ק"ו כיפה תלא לי' הא כתיב אלה המלות. וא"ל כיון דלמד בק"ו כמאן דכתיבי בתורה דמי'. א"כ קשה למה לי כתוב זאת הא ק"ו יש ללמוד. וי"ל מדשלחה כתבוני לדורות ס"ל שלא נאמרה ברוח הקודש, דאל"כ איהו ה"ל למכתב דהא להם נאמרה ברוח הקודש.

*

בית לוי חדר ק"ה

דף י"ד ע"א

וד"ל: תנו רבנן ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל וכו' עכ"ל.

לפ"ז י"ל כמו שמנינו בתיצ"ע ריש פ' האזינו^[ד] דמשה הי' מזכיר את השם אחר ק"ה תיבות שיאמר די והי' פחות מז' ממלאכי השרת שהרי מלאכי השרת אומרים אחר ג' תיבות נמלא דמעלת ישראל הוא א' מז' ממלאכי השרת. אף כאן אנו נאמר למדין סתום מן המפורש דמעלת נשים הוא א' מז' מאנשים דמאנשים עמדו מהן מ"ח נביאים ומנשים לא עמדו מהן כ"א ז'. ובאמת הוא קלת מעלה פחות מז' דאילו הי' מכוון חלק שציעית הי' ראוי להיות מ"ט נביאים כי ז"פ ז' הוא מ"ט.

וכן מנינו באמת בפסיקתא התם שאמר משה אהיה פחות מז' מלאכי השרת^[ט] ואנו פרשנו בספר עיר דוד צס"ד דמדוייק מדברי (תיב"ע) [הפסיקתא] ג"כ דבר זה דאי' שם מלאכי השרת אומרים שירה אחר י"ז אמוון ואני אומר אחר פ"ה אמוון ואלו הי' פ"ד הי' מכוון שצעה כי ז"פ י"ז הוא פ"ד אצל כשאמר אחר פ"ה מוכח דמזכרתו של ישראל הוא פחות מז'.

אמנם עיי' בתלמוד ירושלמי פ' הרואה (דף ל"ה ע"ב) רחל מנביאים ראשונים היתה עכ"ל וא"כ משמע דהמה שמונה נביאות כי צבלי חשיב ז' נביאות לא קחשיב רחל תוך המנויי'. ולפי חשבון זה מכוון מעלות הנשים מן האנשים חלק השישית כי ו' פעמים שמונה הוא מ"ח ובאנשים מ"ח הי' ובנשים ח'.

אצל למ"ד צמגילה התם שיותר ממאתים נביאים עמדו לישראל לא סליק חושבנא דידן.

*

בית מלך

דף י"ד ע"ב:

בתוספ' ד"ה מורד במלכות הוא וז"ל: קשה א"כ וכו' ועוד קשה היאך ישב דוד בדין והא אין מושיבין מלך בסנהדרין וכו' וגם לא קשה מהא שישב דוד בסנהדרין דהא דאין מושיבין מלך בסנהדרין היינו משום דלא הוי כבודו להיות יושב ושותק אבל גבי מורד כבודו הוא להיות יושב ושותק לפי שהוא נוגע בדבר עכ"ל.

לפ"ז יש מקום עיון איך להיות נושא ונותן צפני המלך הואיל ונוגע בכבוד המלך ואנן צעינן עדה מללת.

*

[יד] ז"ל: (דברים לב, ג) ווי להון לרשיעניא דמדכרין שקמא קדישא בגידופין ארום משה דהנה רבהון דישראל לא הנה אפשר ליה למדכר ות שקמא קדישא עד דהנה מחניף פומיה בריש שירתא בתמניין וחמשא אתין דהינון עשרין וחד מלין ומן בחר קדין אמר ארום בשקמא דיי אנא מצלי ואתון עמא בית ישראל הבו איקר ורבותא קדם אלהנא.

[טז] ז"ל: כי שם ה' אקרא. מלמד שלא רצה משה להזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא אלא לאחר כ"א דבר שהם (פ"א) אותיות כנגד פרשת ויהי בנסוע הארון שהיא פ"ה אותיות. אמר משה רבינו מלאכי השרת אין מזכירין שמו של הקדוש ברוך הוא לאחר שלשה תיבות שנאמר (ישעיהו ו) קדוש קדוש קדוש ה' צבאות. דיי להיות פחות משבעה במלאכי השרת.

במלכות שהרי הקצ"ה אמר לו מכל עץ הגן אכל תאכל
ומעץ הדעת לא תאכל והוא שבק היתירא ואכל איסורא.
וזייחוד לדעת ס' קול יהודא שמפרש כל אילנות ג"ע הי'
מין א' כמו עץ הדעת כן היו כל האילנות וא"כ למה לא
אכל משאר אילנות.

ועיי' צמס' ע"ז (דף ד"ו ע"ב) וז"ל: מיתבי אכל פרעוש
אחד או יתוש אחד הרי זה מומר והא הכא דלהכעיס
הוא וקתני מומר התם צעי למיטעם טעמא דאיסורא.
ופירש"י: לטעום טעמא דאיסורא, לא להכעיס אלא
מתאוה לטעום טעמו לפי שאין ישראל טועמו מעולם
עכ"ל. א"כ יש ללמוד זכות על אדם שלא הי' להכעיס כ"א
שוגג או שהי' רוצה לטעום טעם איסורא אעפ"י ששאר
אילנות הי' טעמן שווין עם עץ הדעת מ"מ י"ל שהי' רוצה
לטעום טעם של עץ הדעת אם שוה הוא לשאר אילנות.
דאלת"ה האיך קאמר הש"ס שאינו להכעיס אלא משום
שרוצה לטעום טעם דאיסורא הא קי"ל צגמ' מס' חולין
[דף ק"ט ע"ב] כל מה דאסר לן רחמנא שרי לן כנגדו א"כ
הי' יכול לטעום טעמו של היתר.

*

בית יהושע חדר ל"א

דף י"ד ע"ב:

ומי הו' ליה זרעא ליהושע והכתיב נון בנו יהושע
בנו בני לא הו' ליה בנתן הו' ליה וכו' עכ"ל.

לפ"ז לא קיים יהושע מנות פריה ורבי' ומש"ה
מצינו לעתיד לא ירצה יהושע לקבל כוס של
צרכה. והנה מצינו מנות פרי' ורבי' היא מנחה ראשונה
שנצטוו לאדה"ר.

והנה לכאורה יפלא מנחה זו לא צידו לקיים כי צהדי
כצשי דרחמנא למה לי. אמנם מצינו בש"ס כמה דברים
שע"י כך זוכה אדם לצנים זכרים וכו'.

*

בית הרואה חדר פ'

דף י"ד ע"ב

שמונה נביאים והם כהנים יצאו מרחב הזונה ואלו
הן גריה ברוך ושריה מחסיה ירמיה חלקיה חנמאל
ושלום רבי יהודה אומר אף חולדה הנביאה מבני
בניה של רחב וכו'.

וז"ע צמאי מחולקים אי ס' נביאים או אי אף חולדה
היתה מרחב.

*

בית מלך

דף י"ד ע"ב

תוס' בד"ה מורד במלכות הוא ולא צריך
למידייניה, קשה א"כ היאך גרם פרק אחד דיני
ממונות דיני נפשות מתחילין מן הצד מדכתיב
גבי נבל ויחגרו איש חרבו ויחגור גם דוד חרבו
והא מורד במלכות הוה ולא בעי למידייניה וכו'
וי"ל דהבא ה"פ מורד במלכות הוא ולא צריך
למידייניה כשאר דיני נפשות שדנין בו ביום לזכות
וביום שלאחריו לחובה אלא אפילו בו ביום גומרין
לחובה והיינו הא דקאמרה ליה אביגיל וכי דנין
דיני נפשות בלילה היה לך להמתין לגמור עד
למחרת והוא השיב לה מורד במלכות הוה ואין
צריך להמתין עד למחר אבל לדונו ודאי צריך
עכ"ל.

מש"ה י"ל שהקצ"ה הי' דן לאדה"ר ציוס שחטא
הלא צריך הלנת דין שהרי ישב הקצ"ה
עם ע' סנהדרין ודנו כדאי' צמדרשי תורה^[ט]. לפ"ז הי' לו
לדון צו ציוס לזכות וציוס שלאחריו לחובה.
אלא ע"כ ז"ל דהקצ"ה הי' דן את האדם כמורד
במלכות שגומרין צו ציוס לחובה דמדשזיק אדם היתירא
ואכל איסורא ודאי הי' להכעיס את צוראו והוה כמורד

[מז] בראשית רבה (פ"ב ס"ד): א"ר יהודה בר סימון בשם רבי הושעיא מתחלת הספר ועד כאן שבעים ואחד אזכרות מגיד
שניידון בסנהדרין שלימה. ואף שבמדרש משמע דקאי על דינו של הנחש, מ"מ מצינו בראשונים שכנראה הי' להם גירסא
אחרת במדרש וקאי על דינו של אדה"ר עי' חזקוני (בראית ג, יז) דרשות ר"י אבן שועיב (פ' וירא) ועי' בספר קושיות (אות ר"ב).

דף ט"ו ע"א

ו"ל: ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא לעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי שני גדולי הדור ברכום שני הדיוטות ונתקיימה בהן ואלו הן דוד ודניאל דוד דברכיה ארונה דכתיב ויאמר ארונה אל המלך וגו' דניאל דברכיה דריוש דכתיב אלהך די אנת פלח לה בתדירא הוא ישויביןך ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קלל את שרה הנה הוא לך כסות עינים ונתקיים בזרעה ויהי כי זקן יצחק וכו' ואמר וכו' עכ"ל.

אמור מעתה שניצל דניאל מגוב אריות הוא מכת זרכות דריוש. ו"ע לדעת הגמרא צמס' יומא [דף נ"ד ע"ב] שאמרו עמון ומואב על ישראל אלו שזרכותיהן זרכה וקללותיהן קללה יעסקו דזכרים הללו מיד הזילום שנאמר כל מכזדיה הזיליה וכו'. משמע שיש לישראל יתרון צמעלה זו שזרכותיהן זרכה וקללותיהן קללה. והנה לדעת שדריוש זה הי' בנו של אסתר לק"מ שדינו הי' כישראל ומש"ה הי' מונין לו מניסן כדאי' צמס' ר"ה.

*

בית הרואה חדר קל"ד

דף ט"ו ע"א

ז"ל ברש"י: ד"ה בשלמא, ירמיה וחנמאל דכתיב ויבא אלי חנמאל בן דודי כדבר ה' (ירמיהו לב). ברוך ושריה מצינו שהיו תלמידי ירמיה וכו' ומצינו בתלמידי נביאים שהיו נביאים: נחה רוח אליהו על אלישע, ויהושע תלמיד משה וכו' עכ"ל. נשמע מזה דתלמידי נביאים ג"כ נביאים.

*

בית הרואה חדר פ"א

דף ט"ו ע"א

כדעולא דאמר עולא כל מקום ששמו ושם אביו בנביאות בידוע שהוא נביא בן נביא שמו ולא שם אביו בידוע שהוא נביא ולא בן נביא שמו ושם עירו מפורש בידוע שהוא מאותה העיר שמו ולא שם עירו בידוע שהוא מירושלים.

והנה אל"י בן זרכאל (איוב לב, ב) לפ"ז משמע שזרכאל הי' ג"כ נביא וא"כ שמנה הוי.

*

בית הרואה חדר פ"ו

שם ותלבש אסתר מלכות וכו' שלבשתה רוח הקודש.

וכזר כתצמי מי שלבשתו רוח הקודש נעשה פיו כלפיך אש, מש"ה נשאה חן בעיני כל רואי'.

*

בית בבל

דף ט"ו ע"א

אשר לא כדת מפרש הש"ס שלא כדת של תורה ע"כ באונס עתה זרנון.

ולפענ"ד י"ל לפי הש"ס דמס' מגילה שהיתה אסתר מראית דם למרדכי וכתב זקרא ותתחלחל המלכה מלמד שפירסה נדה וציוס השלשי זאה על המלך שהי' זנידמה וזה הי' שלא כדת. אמנם י"ל שהי' זימי זיבה והוא רק שומרת יום כנגד יום. ומש"ה יש לומר שזקשה אסתר לומר עלי שלשה ימים ר"ל שיתפללו עלי' שלא תזא לידי זבה גדולה בשלשה ימי' הללו וגו' ימי' הוי זבה גדולה .. יהי' שלא כדת של תורה.

*

בית מדי חדר ה':

דף ט"ו ע"א

תנו רבנן רחב בשמה זינתה יעל בקולה אביגיל
בוזירתה מיכל בת שאול בראייתה וכו'.

וצ"ע וטעם איך נסב יהושע לרחצ אשר העולם נכשל
על ידה לרחצ בשמה זינתה. וכן דוד שנכס
לאציגיל ואציגיל בזכירתה. כי יעל ומיכל צת שאלו אפשר
הי' שלא להראות נורתה ולא להשמיע קולה, ומש"ה לא
אמרה שירה אף שנס נעשה על ידה ודו"ק.

*

דף ט"ו ע"א

עיר דוד בית עבים

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא בא וראה שלא
כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם מדת
בשר ודם אדם שופת קדרה ואחר כך נותן לתוכה
מים אבל הקדוש ברוך הוא נותן מים ואחר כך
שופת הקדרה לקיים מה שנאמר לקול תתו המון
מים בשמים.

ודבר זה תליא צפלוגתא דאיתא צמסכת פסחים
(דף ק"ז ע"א): אמר אביי אם תמצא לומר
זה וזה גורם אסור רבי היינו רבי אליעזר ואם תמצי לומר
זה וזה גורם מותר והכא משום דיש שבת עמים צפת
הוא הני קערות וכוסות וללוחיות אסירי כי פליגי בתנור
וקדירה למאן דאמר זה וזה גורם אסור אסור למאן דאמר
זה וזה גורם מותר שרי איכא דאמרי אפילו למאן דאמר זה
וזה גורם מותר קדירה אסורה דהא קבלה צישולא מקמי
דניתן עמים דהיתירא עכ"ל.

יש לומר הקצ"ה נותן המים ואח"כ נותן הקדירה
דעננים המה כקדירה של הקדש כי העצי מעליותיו של
הקצ"ה ולהורות לנו הדרך דקדירה של הקדש אסורה
דהא קבלה צישולא מקמי דניתן עמים דהיתירא.

*

דף ט"ו ע"ב

[וקרי ליה עבדא דמזרבן בטלמין]

בית בבל

חור ברפם וכו' אר"י צגדים שצני חורין לוצשין
(מ"ר מגילה) ולל"ע למה נתן

לפניהם לצושי מלכות חירות.

ואפשר משום דהמן הי' משועבד נמכר לעבד למרדכי,
לכן אפשר נתן המלך חירות לצוש החירות להיות גוזר
ואומר לו יהי' עבדים ולא עבד לעבדים, והוציא כל עבדות
לחירות, כי כן יסד המלך משום דינא דמלכותא.

ואפשר כל זה הי' בעצת המן כדאי' צאלשוך, כי כל עסק
וענין הסעודה הי' ע"פ עצת המן כדי לצאת משעבוד של
מרדכי.

*

בית מדי חדר ז'

דף ט"ז ע"א

[עייליה איהו לבי בני ואסחיה ואזיל ואיתי זוזא

מביתיה וקא שקיל ביה מזייה].

הנה לפי דעת הגמרא (דף ט"ז ע"א) משמע דמרדכי
צא צפרוזבולי וכו' דהמן הי' עבדו של מרדכי
שקנה אותו בטולמא דלחמא וא"כ הי' דין המן כעבד
שצרח צלי גט שחרור ויהי' מחויב לשמור המצות עשה
שמחויב כדין עבד כנעני ועכ"פ הל"ת. וא"כ איך הניח
מרדכי לעשות להמן שיעשה לו תספורת [ציום טוב] שהוא
אצ מלכא.

ועל חימום המרחץ אין להקשות דאפשר שעשה שני
אצר אצר או ששייר אצר א' כמו שמצינו צמס' [שבת פרק]
כירה [דף מ' ע"א] פלפולא רצה צש"ס וא"כ אפשר שעשה
על נד היותר היתר צי"ט ועיי' צמס' צי"ה. כי המעשה
הנ"ל הי' צפסא י"ט א' דפסא.

ואפשר לומר שמרדכי הי' סובר מתוך שהותרה הצערה
לצורך התורה לו נמי הצערה שלא לצורך.

*

דף ט"ז ע"ב

בית תפארת חדר קי"ט

אמר רב יוסף גדול תלמוד תורה יותר מהצלת
נפשות ע"ש באריכות. ושם אמר רבה אמר רב
יצחק בר שמואל בר מרתא גדול תלמוד תורה
יותר מכבוד אב ואם ע"ש באריכות.

לפ"ז נראה דגדול ת"ת יותר מהצלת נפשות ומכיצוד
אז ואס.

*

בית המקדש

דף ט"ז ע"ב

ויפל על צוארי בנימין אחיו כמה צוארין הוה ליה
לבנימין אמר רבי אלעזר בכה על שני מקדשים
שעתידין להיות בחלקו של בנימין ועתידין ליחרב
ובנימין בכה על צואריו בכה על משכן שילה
שעתיד להיות בחלקו של יוסף.
וז"ע וטעם למה זכו צארתו זמן על חורבן מקדשות.

*

בית יעקב חדר צ'

דף י"ז ע"א:

ובבית אל עשה יעקב ששה חדשים והקריב זבחים
עכ"ל.

וזריך ציאור למה הקריב זבחים ששה חדשים.
וצפרטות לדעת המדרש [צ"ר פע"ח סט"ז] צס ר'
פנחס וכו' אמר ר' חנן כל מי שידע כמה נסוכים שניסך
יעקב צבית אל ידע לחשוב את מי טצרי'. זה תמי' עזומה
דצחצי שנה אף שהקריב תמיד צלי הפסק לא וחשוב לא
יהי' הפלגה כזה ולא לפלגיי' נחלי מים דהא מצינו ריש פ'
תמיד נשחט דזמן הקרבת תמיד הוא שעה א' ע"ש וכתבי
ציום נותו דוקא א"כ צשעה חדשים כמה אפשר להקריב.
והנה ר' פנחס אומר שם כל אותן 'השנים' שהי' צבית
אל משמע יותר.

*

מכת"י עיר דוד בית שיר

[ובקיצור בבית שמש חדר פ"ד]

דף י"ז ע"א

בגמרא וז"ל: הקורא את המגילה למפרע לא
יצא וכו'. מנא הני מילי וכו' וכן בהלל וכו' הלל
מנלן רבה אמר דכתיב ממזרח שמש עד מבואו.
ופירש"י בד"ה ממזרח שמש ז"ל: כשם ששקיעת
וזריחת החמה לא יהפכו, כך מהולל שם ה', ולא
למפרע. רב יוסף אמר זה היום עשה ה'. ופירש"י
זה היום, כסדר היום, שאינו משתנה בשעותיו
להיפך, כך למפרע לא עכ"ל.

כאן הבן שאל מדעת להצין ולהשכיל מאיזה טעם
ממאן רב יוסף ולא יליף מהקרא דניליף
מיני' רבה.

ולדעתי טעמא רבה אית צי' דהנה מצינו צמס' סנהדרין
צפ' חלק (דף צ"ו ע"א) וז"ל: ארבע פסיעות מאי היא וכו'
משום כי חלה חזקיהו ויחזק שדר ליה ספרים ומנחה (אין)
לדרש (את) המופת אשר היה צארץ דאמר רבי יוחנן אותו
היום שמת צו אחו שמי שעות היה וכי חלה חזקיהו ואיתפח
אהדרינהו קודשא צריך הוא להנך עשר שעי ניהליה דכתיב
הנני מושב את צל המעלות אשר ירדה במעלות אחו
בשמש אחרנית עשר מעלות ותשב השמש עשר
מעלות במעלות אשר ירדה (ישעיהו לח, ח).

וז"ל רש"י צמלכים (בי' סי' ד' פסוק י"א) על הפסוק אשר
ירדה במעלות אחו: יוס שמת אחו נתקצר היום ומיהר
הצל לירד עשר מעלות כדי שלא יהא נספד ואותן עשר
שעות חזרו עכשיו לחזקיהו ע"כ. א"כ כיון דמצינו צימי
חזי' שהשקיעה וזריחה נתהפכו והי' צימיו כמו שהיה צימי
המצול כדאי' בחלק (דף ק"ח ע"ב) שהיתה חמה יוצאות
צמערב ושוקעת צמזרח ע"ש נסתר הטעם כשם שהשקיעה
וזריחה לא יתהפכו וכו' ולכך יליף רב יוסף מקרא אחרנהא.
וצזה נצין הא דאי' בחלק (דף צ"ד ע"א) וז"ל: למרבה
המשרה ולסלוס אין קץ וגו' אמר רבי תנחום דרש צר
קפרא צציפורי מפני מה כל מ"ס צצאמצע תיבה פתוח וזה
סתום ציקש הקדוש צרוך הוא לעשות חזקיהו משיח וכו'
אמרה מדת הדין לפני הקדוש צרוך הוא צצונו של עולם

בית מגוס

דף י"ז ע"ב

ומה ראו לומר גאולה בשביעית אמר רבא מתוך
שעתידין ליגאל בשביעית לפיכך קבעוה בשביעית
והאמר מר בששית קולות בשביעית מלחמות
במוצאי שביעית בן דוד בא מלחמה נמי אתחלתא
דגאולה היא עכ"ל.

הנה גאולת מצרים היתה בשנת ז"א תמ"ח לז"ע הוא
שנת ששית שנה קודם שביעית.

*

בית מגוס חדר ל"א

דף י"ז ע"ב

הגאולה תהי' שביעית וצמחתי שביעית הגאולה
עתידה. וז"ע למה יהי' שביעית צמחה
צימניו ועיי' צבית לשבת.

*

בית ירושלים חדר ל"ב

דף י"ז ע"ב

ז"ל: והיבן מתרוממת קרנם בירושלים שנאמר
שאלו שלום ירושלים ישליו אהביך עכ"ל.

מן הראוי ליתן טעם לדבר זה למה דוקא צירושלים
מתרוממת קרנם וק"ל.

*

בית דוד חדר פ"ג

דף י"ח ע"א:

וכיון שבא דוד באתה תפלה שנאמר והביאותם
אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתו.

הנה צמח' צרכות משמע לצרות תקנו תפלות וז"ע
צמחי קמפלגי.

וז"ל דעה זו מסכים דכנגד תמידין תקנו. ונ"מ א"א
זמן תפלה לחוד כדאמרינן צמח' שבת (דף י"ז ע"א) לאס הוא
כנגד תמידין עידיני' קציע לי' שעה של הקרבת תמיד רק
שעה א' עיי' צמח' פסחים (דף ח"ן ע"א).

*

ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך
לא עשיתו משיח חזקיה שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר
שירה לפניך תעשהו משיח לכך נסתתם מיד פתחה הארץ
ואמרה לפניו וכו' תנא משום רבי פפייס גנאי הוא לחזקיה
וסייעתו שלא אמרו שירה עד שפתחה הארץ ואמרה שירה
וכו' עכ"ל.

ובדאי זהו דבר שאין לו שחר שיעלה על לב האדם לומר
שלא אמר חזקי' שירה על כל הניסים שעשה לו הקב"ה
לדעתי בדאי אמר חזקי' שירה אך סברתו היה כיון
דנלמוד מהקרא ממזרח שמש עד מצואו כשם שהשקיעה
וזריחה לא יתהפכו כך מהולל שם ה' ולא למפרע וכשראה
צימיו שהי' השקיעה וזריחה למפרע הורה היתר לעצמו
והי' מהלל שם ה' ואמר שירה למפרע.

וטענות מדת הדין היה כיון דצדריך הטבע אין השקיעה
והזריחה מתהפכים ומה שנסתתה הסדר צימי חזקיה היה
צדריך הנס אינו יולא ידי חוצתן צוה שאמר השירה למפרע.
וזהו שאמר שעשית לו כל הניסים הללו ר"ל שהי' גם זה
צדריך נס ולא אמר שירה כאלו לא אמר שירה דאינו יולא
למפרע עד שפתחה הארץ ואמרה השירה כסדר.

*

בית תפלה חדר קי"ג

דף י"ז ע"ב

שמעון הפקולי הסדיר שמנה עשרה ברכות לפני
ר"ג על הסדר ביבנה אר"י וא"ל במתניתא תנא
מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים תקנו
שמנה עשרה ברכות על הסדר עכ"ל.

וז"ע וטעם לדבר למה דוקא תקנו ציצנה סדר י"ח
צרכות ומנ"מ אי הי' ציצנה או לא.

*

בית תפלה חדר קי"ד

דף י"ח ע"א

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן המספר בשבחו של הקדוש ברוך הוא יותר מדאי נעקר מן העולם שנאמר היספר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבלע עכ"ל.

והנה חנן תלמא שאומרים האל הגדול הגבור והנורא משום דתלמא הוי חזקה והכל צלל כל המושצמות שבעולם.

*

בית ברכה

דף י"ט ע"ב

לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא וכו'. שם דף ק' ריש ע"א אשר אנכי מצוך היום על לבבך אחר כוונת הלב הן הן הדברים. ע"ש פלוגתא דר"י ור"מ עכ"ל.

א"כ אדה"ר הי' יכול לצרך זרכת המזון כשהוא ערום ולמה נאסר לו הפת שהוא החטה.

*

דף י"ח ע"א

בית ארץ אחוזה

דרש רבי יהודה איש כפר גבוריא ואמרי לה איש כפר גבור חיל מאי דכתיב לך דמיה תהלה סמא דכולה משתוקא כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא מלה בסלע משתוקא בתרין. וז"ע למה דוקא צמערצא אמרי הכי"ל.

*

בית וועד לחכמים חדר צ"ז

דף י"ט ע"ב:

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא ומחו לה אמוחא בצבור שנו עכ"ל.

והנה יש כאן מקום עיון למה הכה לו דוקא אמוחא ואמר לו צליצור שנו.

*

דף י"ח ע"ב

בית תפארת חדר קי"א

גופא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב מיתיבי אמר רבי שמעון בן אלעזר מעשה ברבי מאיר שהלך לעבר שנה בעסיא ולא היה שם מגילה וכתבה מלבו וקראה אמר רבי אבהו שאני רבי מאיר דמקיים ביה ועפעפך יישרו נגדך וכו' ע"ש באריכות עכ"ל.

ותלי' בזה מה שמפלפל הש"ס במס' גיטין (דף ס' ע"א) אי התורה פרשיות נתנה לו חתומה נתנה כי דיעה .. מסכים לתורה מגילה ניתנה פרשיות ונכתבה מס"ת של מעלה.

*

דף כ' ע"א

בית דיבור

רבי יהודה אומר משום רבי אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמיע לאזנו שנאמר שמע ישראל ה' וכו' רבי מאיר אומר אשר אנכי מצוך היום על לבבך אחר כוונת הלב הן הן הדברים וכו' ע"ש.

נמצא דר' מאיר הוא אומר דאזלינן בתר כוונת הלז. ועפ"ז יש לישב מה דאיתא במדרש

רצה זראשית צחורתו של ר' מאיר מנאחו כתוב והנה טוב מאוד זה המות עכ"ל. אף דגדולים נדיקים צמייתן יותר מצחייהן מ"מ ניטל מהם הכח הדיצור, הגם דמידי היראה לא ינאח דמהררין צלצן ומרחשין צשפתייהו כהדין קונדיטון וככומר של ענבים עיין בתלמוד ירושלמי במס' זרכות [פ"ג ה"א] שמפרש על הקרא שאמר דוד המלך

בית ישראל חדר קי"ח:

דף ד' ע"א

וז"ל בסוף העמוד: כיון דבעיא ספירה ספירה
ביממא היא. ופרש"י: דכתיב וספרה לה ז' ימים
עכ"ל.

והנה מצינו שימי הספירה שאנו סופרים מ"ט יום
מפסק עד עזרת הוא כנגד ז' נקיים שישראל
היו צדוגמא אשה להקצ"ה כביכול וזו' שזועות נזכרו
מכל הזוהמת כמו האשה שספרה ז' נקיים לימי זיבתה,
וק"ל צא"ח הלכות פסח (סי' תפ"ט) שספירה הוא דוקא
צליה ולא ציממא דז"ל שם: והמדקדקין אינם סופרים עד
צאת הכוכבים וכן ראוי לעשות עכ"ל. ולפי דינא דהגמרא
שכתבתי הנ"ל דספירה דוקא ציממא מן הראוי לספור
ספירת מ"ט יום ציממא דוקא ולא צליה כי מה שזוה
הקצ"ה לספור ז' שזועות תספור לך מיציאת מצרים עד
מ"ת עיקר מטרוח הוא לטהר אותנו מכל טומאת והרי הן
כספירת ז' נקיים של זזה לכל דצריהם א"כ ז"ע הפוכי
מתרת' למה שהם צמיפך והשמה על הלצ שהוא צמיפך
להיפך.

*

בית לילה ויום חדר ד' ז'

דף ד' ע"ב:

ובולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר מנהגי
מילי אמר רבא דאמר קרא ויקרא אלהים לאור
יום למאיר ובא קראו יום אלא מעתה ולחשך
קרא לילה הא קיימא לן דעד צאת הכוכבים לאו
לילה הוא אלא אמר רבי זירא מהכא ואנחנו עשים
במלאכה וחצים מחזיקים ברמחים מעלות השחר
עד צאת הכוכבים.

לפ"ז היום הוא ט"ז שעות והלילה הוא ח' שעות
כי מעלות השחר עד נץ החמה הוא צ' שעות
וכן משקיעת החמה עד צאת הכוכבים עיי' תו' ריש מס'
צרכות (דף ב' ע"ב) וצמס' פסחים (דף צ"ד ע"א).

*

ע"ה אגורה צאהלך עולמים ע"ש צאריכות.

הנה לדעת ר"מ דאזלינן צתר כוונת הלצ והוא העיקר
י"ל דטוב מאוד זו המות דגדולים לדיקים צמיתתן יותר
מצחייהן דהרהורי תורה יש להן. משא"כ לראצ"ע דאמר
דאזלינן צתר הדיבור ולא צתר כוונת הלצ א"כ מה זו
טובה יש הלא הצדיק צחייו הוא חיי מדבר צמות ציממה
... וכשמת הוא דומי', ושצח אני את החיים. ולכן אמר דוד
חיים שאל ממך נתתה לו, גם התם רק לומד תורה צמימי
חיותו הוא צהרהור ולא צדיבור.

*

בית טמא

דף ד' ע"א

בעל קרי טובל ביום עכ"ל.

הנה אדה"ר שהי' נזקק לחוה צשעה ז' ושמינית
וצתשיעית נצטוה התורה, ואסור לצעלי קריין
לקבל התורה. וז"ל שטבל ציום כי טצילת צעלי קריין ציום.

*

בית טמא

דף ד' ע"א

וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד שתנין

החמה עכ"ל.

בן הוא הדין צזזה אצל צנדה הדין שצריכה
לטבול דוקא צליה שאחר ז' ימים
כדאי' צי"ד הלכות נדה (סי' קצ"ז סעי' ג') אסורה לטבול
ציום ז' עכ"ל.

לפ"ז צנדה ילפינן מצרייתו של עולם שהיום הולך אחר
הלילה דכתיב ויהי ערב ויהי צוקר יום אחד וצזזה ילפינן
מקדשים שהלילה הולך אחר היום לכך אין צריכה להמתין
עד הלילה ומשתנן החמה מותרת לטבול. ומן הראוי ליתן
טעם לשצח מה ראה על ככה ומה הגיע אליהם להיות
נחלק התיומת צאופן הזה.

*

בית לילה ויום חדר ק"ח

דף ק' ע"ב:

משנה כל היום כשר לקריאת המגילה ולקריאת ההלל ולתקיעת שופר ולנטיילת לולב ולתפלת המוספין ולמוספין ולוידוי הפרים ולוידוי מעשר ולוידוי יום הכפורים לסמיכה לשחיטה לתנופה להגשה לקמיצה ולהקטרה למליקה ולקבלה ולהזיה ולהשקיית סוטה ולעריפת העגלה ולמהרת המצורע עכ"ל.

אלו ק"א דברים שמלותן זיוס דוקא. ולריך טעם לדבר.

ואי שם כל הלילה כשר לקצירת העומר ולהקטר חלצים ואצרים זה הכלל דבר שמלותו זיוס כשר כל היום דבר שמלותו זלילה כשר כל הלילה. וצגמ' לאתויי סידור זיכין וסלוק זיכין וכרזי יוסי וכו'. ע"ש דבר שמלותו זלילה כשר כל הלילה לאתויי מאי לאתויי אכילת פסחים ודלא כרזי אלעזר זן עזריה וכו'.

נמצא שזיוס הוא ק"צ דברים שמלותו זיוס. ואפשר שהם כנגד ק"צ אותיות שצ"ב, ולפ"ז מנצפ"ך נופים אמרו.

*

דף ק"א ע"א

בית תפארת חדר קכ"ד

במשנה הקורא את המגילה עומד ויושב וכו' בגמ' תנא מה שאין כן בתורה מנהגי מילי אמר רבי אבהו דאמר קרא ואתה פה עמד עמדי ואמר רבי אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו כביכול אף הקדוש ברוך הוא בעמידה וכו' ע"ש באריכות עכ"ל.

ועי"ז אפשר ליישב הש"ס זמס' פסחים (דף ע"ב) ר"ת אשכחי לר' אבהו 'דקאי' צאוכלסא ודרש.

*

בית תפארת חדר קכ"א

דף ק"א ע"א:

מימות משה ועד רבן גמליאל לא היו למדין תורה אלא מעומד משמת רבן גמליאל ירד חולי לעולם והיו למדין תורה מיושב והיינו דתנן משמת רבן גמליאל בטל כבוד תורה עכ"ל.

נמצא עד ר"ג למדו תורה מעומד ואח"כ למדו מיושב נקוט כלל זה צידך.

*

בית תפארת חדר קכ"ב

שם: כתוב אחד אומר ואשב בהר וכתוב אחד אומר ואנכי עמדתי בהר אמר רב עומד ולומד יושב ושונה רבי חנינא אמר לא עומד ולא יושב אלא שוחה רבי יוחנן אמר וכו' רבא אמר רכות מעומד וקשות מיושב עכ"ל.

לדעת רבא הי' משה לומד מעשה המנורה ומחצית השקל ופ' סימני' וקידוש החודש מיושב, לפי שנתקשה צאלו ד', ולפיכך קידוש החודש זישיצה.

*

בית תפארת חדר קכ"ג

דף ק"א ע"ב

ובהלל ובמגילה אפילו עשרה קורין ועשרה מתרגמין מאי טעמא כיון דחביבה יהבי דעתייהו ושמעיי וכו' ובתו' ובמגילה וכו' רש"י מוחק ומתרגמין וכו' ע"ש באריכות עכ"ל.

בזהר איתא יעקב כשלמד תורה הי' לו שני קולות.

*

דף ד"א ע"ב

בית תפארת חדר קכ"ה

בשני ובחמישי בשבת במנחה קורין שלשה וכו'
 הני שלשה כנגד מי אמר רב אסי כנגד תורה
 נביאים וכתובים רבא אמר כנגד כהנים ליום
 וישראלים אלא הא דתני רב שימי אין פוחתין
 מעשרה פסוקין בבית הכנסת וידבר עולה מן
 המנין הני עשרה כנגד מי אמר רבי יהושע בן לוי
 כנגד עשרה בטלנין שבבית הכנסת רב יוסף אמר
 כנגד עשרת הדברות ע"ש באריכות כל השיטה
 עכ"ל.

וצ"ע זמאי קמפלגי. והנה ריב"ל הוא דסצור דצכרך
 ז"ל עשרה צטלנין. ועיי' צאצדר"ן דקחשיז
 תשעה נכנסו לג"ע צחייהן וחד מנהון הוא ריב"ל, מש"ה
 נקרא שמים 'עיר' גְּבֻרִים (משלי כא, כב) עיר ולא כרך.

*

דף ד"ב ע"א

בית תפארת חדר ק"כ

רב אמר דולג ושמואל אמר פוסק רב אמר דולג
 מאי טעמא לא אמר פוסק קסבר כל פסוקא דלא
 פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה ושמואל וכו'
 ע"ש הפלפול באריכות.

לפ"ז ז"ל כל פסוקא דלא פסקי משה אנן לא פסקינן כי
 הם נגד כמה ענינים כדאי' צמקובלים.

*

בית מועד חדר ק"ו

דף ד"ב ע"ב

זה הכלל וכו' י"ב דאיכא עונש כרת קורין ששה
 שבת דאיכא איסור סקילה קורין שבעה עכ"ל.
 נמצא שיש לי"כ תוספו' קדושה על ר"ח חלק חומש,
 וי"כ אי"ט חלק ששית, ושצת אי"כ חלק שזיעית.

*

בית תפלה חדר קט"ו

דף ד"ב ע"ב

אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן
 נענה כיהושע בן נון. ובתו' אין אדם חשוב רשאי
 ליפול על פניו, בירושלמי מפרש היכא שמתפלל
 בשביל הצבור אבל בינו לבין עצמו שפיר דמי
 עכ"ל.

הנה אפשר לומר משום דצפניו של אדם יש צו ללם
 חלקים ומש"ה אין ליפול ע"פ אה"כ צטוח צעלמו שיהי'
 נענה כיהושע בן נון.

*

בית זבח חדר נ"ז

דף ד"ג ע"א

בתו' ד"ה כיון דמשום כבוד תורה בסופו וז"ל:
 ועוד י"ל לפי שלעולם אין קורין בספר תורה שני
 בקרבנות אלא באותן שבאין לכפרה כדפירש
 לקמן פרק בני העיר שקורין בהן ביום טוב ומהני
 לישראל כאילו הקריבום אבל קרבנות שבת אינן
 באין לכפרה ומש"ה אין קורין בהן עכ"ל.

דון מיני' דמה שקורין צי"ט צהלכות קרבנות הוא
 מכפר כאלו הקריב קרבנות.

*

בית כהנים חדר ס'

דף ד"ג ע"ב

במשנה והקרקעות תשעה וכהן ואדם כיוצא בהן
 ובגמרא מנא הני מילי אמר שמואל עשרה כהנים
 כתובים בפרשה וכו' עכ"ל.

ואפשר לומר שתלי' צזה אי א"י מקודשת ציו"ד קדושות
 או צי"א קדושות. עיי' צמס' כלים פ"ק צרע"צ.

*

בית תפלה

דף כ"ג ע"ב

ד"ה ואין פורסין על שמע וכו' ור"ת פירש
 דבשבעה שלא שמעו עם שלש אחרים סגי וה"נ
 איתא במס' סופרים רבותינו שבמערב אומרים
 בשבעה ונותנים טעם לדבריהם דכתיב בפרוע
 פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה' (שופטים ה)
 דאיכא שבע תיבות עכ"ל.

הנה לפ"ז משמע דאף לרבותינו שצמערב צריך להיות
 יו"ד א"כ קשה להולמתו איך הי' השכינה שורה
 צימי אדה"ר הא לא הי' יו"ד בני אדם יחד צאומה הזמן.
 דצשלמא אי נימא דסגי בג' אנשים יולדק. ולדעת המ"ר
 צראשית דאדם וחיה עלו למטה שנים וירדו ג' ע"ש (וכל
 בי' עשרה שכינתא שרי') משא"כ לדעת ר"ת דצעינן עשרה
 מן הראוי ליישצ צדצר.

*

בית תפלה

דף כ"ד ע"א

במשנה פוחח פורס את שמע ומתרגם אבל אינו
 קורא בתורה ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא
 את כפיו סומא פורס את שמע ומתרגם רבי יהודה
 אומר כל שלא ראה מאורות מימיו אינו פורס על
 שמע עכ"ל.

והנה אדה"ר הי' מתחלה ערוס אע"פ שעשו לו
 חגורות מ"מ פוחח מקרי והי' דינו כנ"ל
 צאורן. וגם חסור לישא כפיו. ואח"כ עשה לו הקצ"ה
 כתנות עור זו צגדי כהונה והי' מותר לישא כפיו.

*

בית כהנים חדר נ"ח

דף כ"ד ע"ב

במשנה: בהן שיש בידו מומין לא ישא את כפיו
 וכו' ע"ש באריכות.

והנה עד נח לא הי' חילוק אלצעות כדאי' צמ'
 [פענח רזא צסס מדרש אצכיר]. לפ"ז לא הי'
 יכול לישא את כפיהן.
 ואפשר משום שכולם היו כן הוי ל"י דש צעירו ומותר.

בית תפלה

דף כ"ד ע"ב

במשנה: האומר איני עובר לפני התיבה בצבועין
 אף בלבנים לא יעבור בסנדל איני עובר אף יחף
 וכו' ע"ש באורך בגמרא.
 ול"ע וטעם מהיכי תיתא לעצור צלצנים. ול"ל דטעה
 צהאי קרא צכל עת יהיו צגדיך לצנים.

*

בית תפלה

דף כ"ד ע"ב

אין מורידין לפני התיבה לא אנשי בית שאן ולא
 אנשי בית חיפה ולא אנשי טבעונין מפני שקורין
 לאלפין עיינין ולעיינין אלפין עכ"ל ע"ש.
 אפשר ליישצ הש"ס צמס' חולין רבי התיר ירק צצית
 שאן חצרו עליו צית חציו וכו'.

*

דף כ"ד ע"ב

בית תפארת חדר צ"ו

בעא מיניה עולא בר רב מאביי קמן פוחח מהו
 שיקרא בתורה אמר ליה ותיבעי לך ערום ערום
 מאי טעמא לא משום כבוד צבור הכא נמי משום
 כבוד צבור עכ"ל.

הנה לפי זה אדה"ר הי' מותר לקרות צתורה כשהוא
 ערום כי עדיין לא הי' ציצור צעולם כי יחידי הי'
 צעולם מש"ה לא יתצטשו ודו"ק.

*

בית ארץ חדר ל':

דף כ"ה ע"א

בבבל היכא אמר אביי בבי כנישתא דהוצל ובבי
 כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא וכו'.
נמצא הוצל הי' צצצל. ואפשר שקדושתה ציותר
 משום דאי' צמס' מגילה (דף ה' ע"ב) דהוצל
 הוא מוקף חומה מימות יהושע צן נון, וקי"ל צריש מס'

ועוד אפשר לומר שלא הי' מתפללין באותו רחוב כל עיקר דעדיין לא נתקן להם שום תפלה דאזתה שעה הי' התחלת התיקון של תפלה כי תפלות אצות תקנו ואצרהם תיקן תפלת שחרית כשהתפלל על סדום כדאי' במס' צרכות (דף ד' ע"ב) וז"ל: אצרהם תיקן תפלת שחרית שנאמר וישכם אצרהם בצוקר אל המקום אשר עמד שם וכו'.

*

בית תפלה

בגמרא וז"ל: אמר רב אשי האי בי בנישתא דמתא

מחסיא אף על גב דמעלמא אתו לה כיון דאדעתא

דידי קאתו אי בעינא מזבנינא לה עכ"ל.

והנה מן הראוי להצין כיון דטעמי' דרצ אשי משום כיון דאדעתא דידי קאתו מה ראה על ככה שאשמעינן צמתא מחסיא דוקא, דהדין דמצי מוצין הבית הכנסת הי' לו לאשמעינן בכל ערי ישראל אס כולי עלמא אחי אדעתא דחד דמצי מוצין לצ"ה אע"ג דהוי צ"ה של רצים כיון דאדעתא דיחיד קאתו.

אמנם יש ליישב דרצ אשי אזיל לשיטתו דז"ל במס' כתובות (דף ד' ע"א) אמר רב אשי כגון מתא מחסיא דמפקא מכרך ומפקא מכפר. ופירש"י ז"ל מוצאה מכלל כרך ומוצאה מכלל כפר, גדולה מכפר וקטנה מכרך עכ"ל. א"כ ס"ל לרב אשי דמתא מחסיא קטנה מכרך ולכך י"ל היינו טעמא דאמר רב אשי הדין דוקא צמתא מחסיא דמצי מוצין לבית הכנסת כיון דאדעתא דידיה קאתי דלא הוה ככרך ממש משא"כ בכרך אע"ג דמדעתא דידיה קאתו ס"ל דלא מצי מוצין.

*

כלים דכרכים המוקפין יש להם מעלה יתירה יותר משאר כרכים ע"ש צמשה דוק ותשכח והוא חד מיו"ד מעלות דקחשיב התם.

*

בית רשעים חדר ד"ז

דף ד"ה ע"ב

א"ר אשי האי מאן דסנאי שומעני' שרי' לי' לבזוי'

בגימ"ל ושי"ן האי מאן דשפיר שמועני' שרי

לשבוחי ומאן דשבחי' ינוחו לו ברכות על ראשו

עכ"ל.

וז"ע וטעם למה ראוי לבזוי' בגימל ושי"ן אף שרש"י

פי' מ"מ ל"ע וטעם וציאור.

*

דף ד"ו ע"א

מכת"י עיר דוד בית תפלה

ורבי מנחם בר יוסי מאי טעמיה (פירוש דס"ל רחוב יש

בו משום קדושה) הואיל והעם מתפללין בו בתעניות

ובמעמדות עכ"ל.

הנה לפי מה דמצינו בקרא שאמרו המלאכים ללוט לא כי צרחוב נלין הא צרחוב יש צו קדושה כיון דמתפללין צו, וקי"ל שאסור לישן צבית הכנת אפי' שינת עראי דזה לשון צש"ע א"ח הלכות בית הכנסת (סימן קנ"א סעי' ג') אין ישינים בצ"ה אפילו שינת עראי עכ"ל. ומכ"ש שאסור לישן שינת קצע א"כ האיך אמרו המלאכים צרחוב נלין הא מקום לינה גורם לשינת קצע.

כד עיינת שם בגמרא ז"ל: ורצנן ההוא אקראי בעלמא.

וז"ל רש"י: תוספתא וכו' כדרך ששינו ציכורים (פ"ג

מ"ב): כל העיירות שצמעמד מתכנסין לעיירות של מעמד,

ולנין צרחובה של עיר ולא היו נכנסין לבתים ולנין שם וכו',

ואקראי הוי, שמעמד הזה אינו חוזר חלילה עד חצי שנה

עכ"ל. ולפ"ז אס אין מתפללין צרחוב רק באקראי בעלמא

מותר לון צמוכה וצוה אפילו ר' מנחם צ"ר יוסי מודה

ע"ש בגמרא. יתכן דאפשר שלא היו מתפללין באותה רחוב

רק דרך אקראי בעלמא מש"ה אמרו כי צרחוב נלין.

בית ירושלים חדר ל"א

דף ד"ו ע"א

וז"ל: מיתבי בבית ארץ אחותכם אחותכם מיטמא בנגעים ואין ירושלים מיטמא בנגעים אמר רבי יהודה אני לא שמעתי אלא מקום מקדש בלבד הא בתי כנסיות ובתי מדרשות מיטמאין אמאי הא דכרכין הוו וכו'. וכתבו תוספו' בד"ה ואמאי וכו' ז"ל: משמע דסבירא ליה למקשן דכיון דלא מוזדבני דאין להן ליטמא בנגעים משום דלא מיקרי אחותכם וגם לא קרינן ביה אשר לו הבית וקשה דהא בפ"ק דיומא (דף יא.) מחייב ר"מ בית הכנסת של כרכים במזווה וגם מוקי ברייתא דהתם דקאמר דבית הכנסת מיטמא בנגעים כוותיה וכו' עכ"ל.

הנה לפי דעת המקשן דס"ל כיון דלא מוזני אין מטמא בנגעים א"כ לפי האמת לדעת המ"ד דירושלים אין מטמא בנגעים דלא מקרי אחותכם ה"ה דאין ירושלים חייב במזווה לפ"ז חסר לירושלים מלוא אחת מתרי"ג מלות ועוד מה כתיב במזווה למען ירבו ימיכם אטו אנשי ירושלים לא בעי חי. ועוד לפי משמעו' הקרא משמע דעיקר מלות מזווה החיוב הוא צירושלים כיון דכתיב על האדמה אשר נשבע וכו' וקאי על ארץ ישראל.

*

דף כ"ו ע"א

בית יעקב

אמר אב"י שמע מינה אורח ארעא למישבק אינש גולפא ומשבא באושפיזיה וכו' ופירש"י גולפא קנקן של חרם וכו' עכ"ל.

הנה לפי זה הא דא"י זמס' תולין (דף צ"א) וז"ל: ויותר יעקב לדוד אמר רבי אלעזר שנשתייר על פני קטנים מכאן ללדיקים שחייב עליהם ממנוס יותר מגופם וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהן בגזל עכ"ל דלא היה באשפיזא רק על פני השדה אלל נחל יצק דאס היה באשפיזא לא הי' נשתייר בשביל פני קטנים כיון דאורח ארעא למישבק אינש גולפא באשפיזא.

בית מקדש חדר צ"ח

דף ד"ו ע"א

בית הכנסת לוקחין תיבה אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן לא שנו אלא בית הכנסת של כפרים אבל בית הכנסת של כרכין כיון דמעלמא אתו ליה לא מצו מזבני ליה דהוה ליה דרבים עכ"ל.

הנה לפי מאי דאיתא בעמוד הנ"ל דעת המ"ד דס"ל ירושלים לא נתחלקה לשבטים ופירושו דירושלים שייך לכל ישראל כיון דלא נתחלק, א"כ גם הבית המקדש שייך לכל ישראל ודינו כבית הכנסת של רבים דלא מני מוזני ליה, לפ"ז מן הראוי להתזונן דכד עיינות זוהר מפרש הא דכתיב צפ' צהר ואיש כי ימכר בית מושב וגומר קאי על בית המקדש שהקצ"ה כשיכול מכר בית המקדש, הא כיון שיש לו קדושת רבים לא מני מוזני ליה. אכן לפי מאי דא"י צמהרש"א הא דאמר לא נתחלקה לשבטים פירושו שהקצ"ה שייך לו לעצמו ירושלים וא"כ ירושלים ובית המקדש שייך להקצ"ה ואין לשום אדם חלק בו יתכן דשלו יכול לעשות כאוות נפשו כשיכול למכור ולהשכין ולכך רמו לי' בקרא משכן שנתמשכן צ' פעמים.

*

מכת"י עיר דוד בית תפלה

דף ד"ו ע"ב

בגמרא וז"ל: אמר רב פפי מבי כנישתא לבי רבנן שרי מבי רבנן לבי כנישתא אסיר ורב פפא משמיה דרבא מתני איפכא אמר רב אחא כוותיה דרב פפי מסתברא דאמר רבי יהושע בן לוי בית הכנסת מותר לעשותו בית המדרש וכו' עכ"ל.

והנה תפלה במקום קרבן אי תורה עדיף מקרבן או קרבן עדיף. ועיי' ריש מסכת מגילה דמשמע גבי מלאך שהשיב ליהושע עתה באתי משמע דתורה עדיף מש"ה באמת עושין מצי כנישתא צי רבנן ודו"ק.

*

דף ד"ו ע"ב

בית תפארת חדר קכ"ו
 ואמר רבא ספר תורה שבלה גונזין אותו אצל
 תלמיד חכם ואפילו שונה הלכות עכ"ל.
 הנה הלוחות שנשצרו נגזזו בצרון הקודש.

*

בית מקדש חדר צ"ז

דף ד"ו ע"ב:

אמר רבא האי בי כנישתא חלופה וזבונה שרי
 אוגורה ומשכונה אסור מאי טעמא בקדושתה
 קאי עכ"ל.

הנה נ"ל דה"ט דמלנינו צמס' עדיות (פרק ח' משנה
 ו"ד) ז"ל: אמר רבי יהושע שמעתי שמקריצין
 אף על פי שאין בית עכ"ל דכיון שהמקדש נתמשכן
 כדאיתא ברש"י בחומש פ' פקודי וז"ל המשכן משכן שני
 פעמים רמו למשכן שנתמשכן צשני חרבנן על עונותיהן של
 ישראל עכ"ל. לפ"ז עדיין בקדושתיה ולכן מקריצין. ור'
 יהושע מסכים לדעת רצ"ד דס"ל משכונה בקדושה קאי.
 אך היא גופא קשיא לי האיך נתמשכן המקדש הא
 משכונה אסור לפי מאי שכתבתי לשיטת רצ"ד הנ"ל וז"ע.

*

בית כלים חדר ד"ה

דף כ"ו ע"ב:

ההוא בי כנישתא דיהודאי רומאי דהוה פתיח
 לההוא אידרונא דהוה מחית ביה מת והווי בעו
 כהני למיעל לצלווי התם אתו אמרו ליה לרבא
 אמר להו דלו תיבותא אותבוה דהוה ליה כלי עץ
 העשוי לנחת וכלי עץ העשוי לנחת אינו מקבל
 טומאה וחוצץ בפני הטומאה וכו' עכ"ל.

וע"ב י"ל אף שהארון הקודש שהי' אלל הפלשתיים
 לא נטמא דה"ל כלי עץ העשוי לנחת.
 אמנם הואיל והוי מנזפה בזה אזלינן בתר זיפוי.

*

דף ד"ו ע"א

בית תפארת חדר קכ"ז
 איבעיא להו מהו למכור ספר תורה ישן ליקח
 בו חדש כיון דלא מעלי ליה אסור או דלמא כיון
 דליבא לעלווי עילווייא אחרינא שפיר דמי תא
 שמע וכו' עכ"ל.

נדון זה נוגע צמה שהיו הלוחות שניות שנתנו תמורת
 הראשונות שנשצרו.

*

בית תפארת חדר קכ"ח

שם מניחין ספר תורה על גבי תורה ותורה על גבי
 חומשין וחומשין על גבי נביאים וכתובים אבל לא
 נביאים וכתובים על גבי חומשין ולא חומשין על
 גבי תורה הנחה קאמרת שאני הנחה דלא אפשר
 דאי לא תימא הכי מיכרך היכי ברכינן והא קא
 יתיב דפא אחבריה וכו'.

ועיי' במס' ב"ב (דף י"ג ע"ב) פלוגתא דר"מ
 ור"י אי מדציק תנ"ך כאלה או
 כל חד צנפי נפשי' עכ"ל. הנה י"ל דתלי' בזה אי הלוחות
 היו כתוצים על עזר א' או משני עצריהם, דאי כתב על צ'
 עצריהם הי' מונח א' למטה.

*

בית תפארת חדר קכ"ט

שם אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה או לישא
 אשה וכו' ע"ש באריכות.

ולפ"ז ז"ל דלימוד עדיף שמוכרים ס"ת לזורך הלימוד.

*

בית נדיב חדר ל"ה

דף ד"ז ע"א

וד"ל: וכן במותריהן אמר רבא לא שנו אלא שמכרו והותירו אבל גבו והותירו מותר איתביה אביי במה דברים אמורים שלא התנו אבל התנו אפילו לדוכסוסיא מותר היכי דמי אילימא שמכרו והותירו כי התנו מאי הוי אלא שגבו והותירו טעמא דהתנו הא לא התנו לא.

הנה לדעת אביי יש לפרש הא דכתיב בקרא פ' ויקהל ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש ויפלא העם מהביא. משום דאם גזו והותירו אסור לעשות זו שום מלאכה הפחות ממנה.

*

דף ד"ז ע"א

בית אלישע

וד"ל: ואת כל בית גדול שרף באש (ריב"ל אמר מקום שמגלין בו תורה) רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי חד אמר מקום שמגדלין בו תורה וחד אמר מקום שמגדלין בו תפלה מאן דאמר תורה דכתיב ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר ומאן דאמר תפלה דכתיב ספרה נא הגדלות אשר עשה אלישע ואלישע דעבד ברחמי הוא דעבד עכ"ל.

נמצא שאלישע עזיד צרחמי עזיד. ואפשר לומר שהאלישע שהי' מאריך בתפלה אצל לא הי' מעיין זה כי המאריך בתפלה הוא מעלייתא אצל המאריך ומעיין זה צא לידי כאז לב, ומש"ה מעיד הקרא על אלישע הנה איש קדוש עוזר עלינו, כי ע"כ הי' אלישע ירא שמים שתפלתו נשמעת תמיד, כי ק"ל בש"ס [צרכות דף ו' ע"ב] כל מי שיש בו יראת שמים תפלתו נשמעת שנאמר סוף דבר הכל נשמע את חלקים ירא ואת מנעותיו שמור. וז"ל ג"כ שתפלתו היתה שגורה בפיו של אלישע וזוה ידע שתפלתו נשמעת ודו"ק.

*

בית רבים

דף ד"ו ע"ב

וד"ל: אין מוכרין את של רבים ליחיד מפני שמורדין אותו מקדושתו דברי רבי מאיר וכו' שפיר קאמרי ליה רבנן לרבי מאיר ורבי מאיר מעיר גדולה לעיר קטנה מעיקרא קדישא השתא נמי קדישא מרבים ליחיד ליבא קדושה ורבנן אי איבא למיחש כי האי גוונא נמי איבא למיחש משום ברב עם הדרת מלך עכ"ל.

והנה לפ"ז אמור מעתה אי נימא דירושלים לא נתחלקה לשצטים רק כל ישראל יש להם חלק זה קדושתו מרובה יותר מדיעות שסוצרים שירושלים נתחלקה לשצטים והי' רק בשצט יהודא וצנימין.

גם מפאת זה לקח דוד הת"ר שקלים שנתן צעד מקום מקדש שהוא גורן ארונה היצוסי מן כל ישראל כי היכי דלהוי עלי' קדושת רבים ולא קדושת יחיד.

ומש"ה לא נצרכא אדם יחיד כי היכי דלהוי קדושת רבים שקדושתו מרובה משל יחיד והן אל כציר לא ימאס, ומש"ה שריא השכינה צי' ליצורא וכה"ג אמרינן זכותו לרבים שאני כי קדושתן מרובה ודו"ק.

*

דף ד"ו ע"ב

בית המקדש

משנה אין מוכרין את של רבים ליחיד מפני שמורדין אותו מקדושתו דברי רבי מאיר אמרו לו אם בן אף לא מעיר גדולה לעיר קטנה. גמרא שפיר קאמרי ליה רבנן לרבי מאיר ורבי מאיר מעיר גדולה לעיר קטנה מעיקרא קדישא השתא נמי קדישא מרבים ליחיד ליבא קדושה ורבנן אי איבא למיחש כי האי גוונא נמי איבא למיחש משום ברב עם הדרת מלך.

לפי הדעת .. אחים שחלקו חלקות דמי א"כ בשעת חלוקת א"י וצא לחלקו של צנימין הצ"ה נמכר מרבים ליחיד וא"כ קושיא הנ"ל. וז"ל דשצט א' נמי קהל איקרא והוי מרבים לרבים.

כי האי גוונא נמי איכא למיחש משום צרע עם הדרת מלך.
אפי' למלך אסור למכור בית הכנסת של רבים דאעפ"י
שמלך דינו כרבים לענין קדושה יחיד מקרי דאין צו רוצ
עם הדרת מלך.

*

מכת"י עיר דוד בית תפלה

דף ד"ז ע"ב

בגמרא וז"ל: בשלמא משתינין ישהה כדי הילוך
ארבע אמות משום ניצוצות אלא מתפלל ישהה
כדי הילוך ארבע אמות למה לי אמר רב אשי שכל
ארבע אמות תפלתו סדורה בפיו ורחושי מרחשן
שפוותיה עכ"ל.

דון מיני' ששיעור ד' אמות מרחשן שפתי האדם
אמור זהו לפי שיעור האדם ולפי גדלו
וקומתו כי האדם הוא צר ד' אמות א"כ גזי משה שהי' צר
עשר אמות הי' שפתיו מרחשן עשר אמות.
ואדה"ר שהי' צר מאה אמה הי' שפתיו מרחשן אחר
התפילה כשיעור מאה אמה.

ולפי דעת הגמרא צמס' סופרים שגוצה אצרהם הי'
כגוצה ע"ד אנשים שהוא רצ"ו אמות א"כ הי' שפתותיו
מרחשן אחר התפלה שיעור רצ"ו אמות^[א]. ומעתה לא
ומשוז דצר זה לפי כח אדם וגדלו.

*

דף ד"ח ע"א

כל תלמיד חכם שמברך לפניו אפילו בהן גדול עם
הארץ אותו תלמיד חכם חייב מיתה שנאמר כל
משנאי אהבו מות וכו' עכ"ל.

נמצא שמעלת התורה היא מוקדם למעלת הכהונה
ועיי' בפרקי אבות.

*

בית ארץ אחוזה

דף ד"ז ע"ב

במשנה אין מוכרין את של רבים ליחיד מפני
שמורידין אותו מקדושתו דברי רבי מאיר אמרו
לו אם כן אף לא מעיר גדולה לעיר קטנה. ובגמרא
שפיר קאמרי ליה רבנן לרבי מאיר ורבי מאיר מעיר
גדולה לעיר קטנה מעיקרא קדישא השתא נמי
קדישא מרבים ליחיד ליכא קדושה ורבנן אי איכא
למיחש כי האי גוונא נמי איכא למיחש משום ברב
עם הדרת מלך.

נראה לפרש לדעת הקלושה דפליגי רבנן ור'
מאיר צפלוגתא דהני תנאי אי
כיזש יחיד שמיה כיזש או לא, לדברי ר' מאיר אסור אין
מוכרין של רבים ליחיד מפני של רים נתקדשה ביותר א"כ
א"י שנתקדשה צרבים שמיה כיזש אצל סוריא שכיבשה
זיחיד לא שמיה כיזש ורבנן סברו חדא קדושה היא ואין
שום חילוק בין רבים ליחיד ושקולים הם ואין משגיחין ..
כל עיקר והמה סבור כיזש יחיד שמיה וסוריא מתקדש
צקדושת א"י.

*

בית מלך חדר קי"א

דף ד"ז ע"ב:

אין מוכרין את של רבים ליחיד מפני שמורידין
אותו מקדושתו דברי רבי מאיר אמרו לו אם כן
אף לא מעיר גדולה לעיר קטנה. שפיר קאמרי
ליה רבנן לרבי מאיר ורבי מאיר מעיר גדולה לעיר
קטנה מעיקרא קדישא השתא נמי קדישא מרבים
ליחיד ליכא קדושה.

לפ"ז י"ל שמתר למכור בית הכנסת של רבים
למלך כיון דדינו כרבים יש לו קדושת
רבים.

אמנם עד עיינת שם בגמרא ז"ל: ורבנן אי איכא למיחש

[א] ויש לרמז בפסוק הביטו אל 'צור' חצבתם, ובזוה"ק (ח"ב דף פ"ג ע"ב) מפרש מאן הוא צורם דא הוא אברהם. צו"ר

דף ד"ח ע"א

בית המקדש

תנו רבנן בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש
אין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין ניאותין בהם
ואין מטיילין בהם ואין נכנסין בהן בחמה מפני
החמה ובגשמים מפני הגשמים וכו'.

וש"ע לפ"ז איך אמר הקצ"ה לירבעם אני ואתה וכן
ישי נטייל בג"ע [סנהדרין דף ק"ב ע"א], הא ג"ע יש לו
קדושת מקדש כנודע.

*

בית זבח חדר ס"ג:

דף ד"ח ע"א

דאר"י א"ר יוחנן אסור לאכול מבהמה שלא
הורמו מתנותיה ואר"י כל האוכל מבהמה שלא
הורמו מתנותיה כאלו אוכל טבלים.

והנה לפ"ז א"א שמתנות כהונה טובלין א"כ אף
הכהן והלוי מחויב להפריש להוליא מטבלו.
וג"כ הזרוע יש פלפול אי הכהן מחויב להפריש או לא.
והנה מצינו באזרה שחכיל למלאכים לשונות שחרדל.
ומוצא צע"מ הטעם כי מיכאל כהן גדול הי' צחוק
המלאכים, ואזרה הי' ג"כ כהן גדול והאכילום מתנות
כהונה, אלא דון מיני' ומינה שהכהן צריך להפריש.

*

בית הגן חדר ז'

דף ד"ח ע"א

[ר' עקיבא] סליק ויחיב ארישא דדיקלא.

[וגם מצינו צמס' קידושין דף פ"א ע"א] גזי
ר"ע שהי' מתלוץ צעוצרי עצירה
ע"ש^[ב].

והנה הכוונה דווקא אדיקלא לרמו שחטא אדם הי'

דאומו אינן דאכל ממנו אדה"ר דקל הי' היינו תאינים
היו^[ב], לכך סליק ויחיב ארישא דדיקלא. ותליא זזה הרצה,
וכתבתי כמה פעמים תירוך מספיק צמס ילקוט ראובני
דהי' לאדם שיצרו קא גריס והוי אונס, והפוכו ר"ע שלא
הי' לשמות צתורתו^[ג] כי הי' מתלוץ צעוצרי עצירה ר"ל
שאינו רצותא לכבוש יצרו א"כ לדידי חטא אדם.

אכן אם גפן או חטה הי' ישנו כמה תירוצי' לאדם
ואיתתא חטאה, לכן כיון שר"ע הי' מתלוץ ז"ל דגפן
הי' ולא חטא אדה"ר, הי' מחויב כאתתא ר"ל כחיה שהי'
אשה, וסליק ויחיב ארישא דדיקלא לרמו דתאנה הי' וחטא
אדם, ודא גרמא צמוקין שיש לשטן שליטה על אנשי' דבלי"ז
לא הי' לו שליטה וגם הוא מלאך המות וזה השטן שהביא
מיתה לעולם ע"י דקל וק"ל.

*

בית מרזח חדר מ"ה

דף ד"ח ע"ב

היכי דמי הספידא דרבים מחוי רב חסדא כגון
הספידא דקאי ביה רב ששת מחוי רב ששת כגון
הספידא דקאי ביה רב חסדא עכ"ל.

והנה עיי' (דף ס"ז ע"א) צמס' ערוצין רב חסדא ורב
ששת כי פגעי צהדי הדדי רב חסדא מרתען
שיפוותיה ממתנייתא דרב ששת ורב ששת מרתע כוליה
גופיה מפלפוליה דרב חסדא.

*

[ב] ז"ל: ר' עקיבא הוה מתלוץ בעוברי עבירה יומא חד אידמי ליה שטן כאיתתא בריש דיקלא נקטיה לדיקלא וקסליק
ואזיל כי מטא לפלגיה דדיקלא שבקיה אמר אי לאו דמכרוזי ברקיעא הזהרו ברבי עקיבא ותורתו שויתיה לדמך תרתי מעי.
ופירש"י: אומר שנקל הוא להתגבר על יצרו אם היו רוצים.

[ג] ילע"ב. ועי' פסחים דף ע"ד ע"א.

[ד] בב"ר [פכ"ד] כיון שהגיע לתורתו של ר' עקיבא שמח [אדה"ר] בתורתו.

בית מרזח חדר מ"ו

שם: ריש לקיש ספדיה להווא צורבא מרבנן
דשכיח בארעא דישראל דהוי תני הלכתא
בעשרים וארבע שורתא אמר ווי חסרא ארעא
דישראל גברא רבה עכ"ל.

וודאי ראו לשום על לז האי דספדי' דחסרי' לא"י
גברא רבה משמע שהי' מן אותן דליקים
שהמה בחלקן של א"י כדאי' צמס' חולין (דף צ"ב ע"א).

*

בית מרזח חדר מ"ז

שם: ההוא דהוי תני הלכתא סיפרא וספרי
ותוספתא ושכיב אתו ואמרו ליה לרב נחמן
ליספדיה מר אמר היכי נספדיה הי צנא דמלי
סיפרי דחסר תא חזי מה בין תקיפי דארעא
דישראל לחסידי דבבל וכו' עכ"ל.

והנה כמה פעמים מצינו צ"ס חלוקים צין תקיפי
דארעא דישראל לחסידי דצצצל.

*

בית וועד לחכמים חדר מ"ו

דף ד"ח ע"ב

ת"ר בית הכנסת וכו' אין ניאותרין בהן וכו' א' רבא
חכמים ותלמידיהם מותרין דאמר רבי יהושע בן
לוי מאי בי רבנן ביתא דרבנן.

ומש"ה הי' היתר לאדם וחיה להתנאות את עצמן צג"ע.

*

בית וועד חדר ס"ה

דף ד"ח ע"ב:

תנא דבי אליהו כל השונה הלכות מובטח לו
שהוא בן עולם הבא שנאמר הליכות עולם לו אל
תקרי הליכות אלא הלכות עכ"ל.

נמצא צדצר הלכות זוכה אדם לעה"צ, ולכך הוי רץ
לגמרא.

*

בית בבל, ובית עמק חדר ז'.

דף כ"ט ע"א

תניא רבי אלעזר הקפר אומר עתידין בתי כנסיות
ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל
שנאמר כי כתבור בהרים וככרמל בים יבוא והלא
דברים קל וחומר ומה תבור וכרמל שלא באו אלא
לפי שעה ללמוד תורה נקבעים בארץ ישראל בתי
כנסיות ובתי מדרשות שקורין ומרביצין בהן תורה
על אחת כמה וכמה.

וצ"ע לפענ"ד הלא עפר ח"ל אסור להכניס

לא"י כי גוש הצא מדרך העמים

מטמא, ואסור להציא מח"ל לא"י, וא"כ איך יצאו מח"ל
לא"י. וצ"ל שהארץ יהי' מטוהר מכל הטומאות וליכא חשש
זה. וכך צשעת מ"ת צשעה שצאו מצור וכרמל מח"ל לא"י
צ"ל נמי שהי' מטוהר מכל טומאה.

*

דף כ"ט ע"א

בית בבל

בבבל היכא אמר אב"י בבי כנישתא דהוצל ובבי
כנישתא דשף ויחיב בנהרדעא ולא תימא הכא
והכא אלא זמנין הכא וזמנין הכא עכ"ל.
נמצא שהשכינה שורה צשני מקומות הללו.

*

בית בבל

ואהי להם למקדש מעט אר"י אלו בתי כנסיות
ובתי מדרשות שבבל ור"א אומר זה בית רבינו
שבבבל ע"ש.

צמאי קמפלגי.

*

בית אלקים חדר ל"א

דף כ"ט ע"א

תניא רבי שמעון בן יוחי אומר בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא שבכל מקום שגלו שכינה עמהן גלו למצרים שכינה עמהן שנאמר הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם במצרים וגו' גלו לבבל שכינה עמהן שנאמר למענכם שלחתי בבלה ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהן וכו'.

לפ"ז דון מיני' שהשכינה הי' עמהן צמנרים. ולפ"ז הי' יכולים להקריב קרבן פסח צמנרים כי הי' צמקום שכינה ולא הי' בכלל שחוטאי חוץ.

*

בית זבח חדר ס"ו:

דף כ"ט ע"ב

באחד באדר משמיעין על השקלים מגלן אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה דאמר קרא זאת עלת חדש בחדשו אמרה תורה חדש והבא קרבן מתרומה חדשה וכיון דבניסן בעי אקרובי מתרומה חדשה קדמינן וקרינן באחד באדר וכו'.

והנה וודאי לדעת ר' יהושע דסוצר דניסן נצרא העולם ותיכף כשנצרא אדה"ר הקריב שור אשר קרניו קודמות לפרסותיו [חולין דף ס' ע"א], נמצא שקרבן ראשון הקרב בעולם צניסן הוקרב, ומש"ה אף אנו מציאים קרבן צמנרים חדשה צא' צניסן זכר לדבר מיהו איכא. משא"כ לדעת ר"א דסוצר צמנרי נצרא העולם צריך טעם לדבר.

*

דף כ"ט ע"ב

בית ארץ אחוזה

בני מערבא מסקי לדאורייתא בתלת שנין ע"ש. כי המה שני חזקה.

*

בית זבח חדר ס"ז:

דף ל"א ע"ב

א"ר אמר אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי וכו' נמצא העולם עומד בזכות קרבנות.

וזהו כוונת המ' ויתן ד' צגן לעצדה ולשמרה, לעצדו כמו תעצדון את ד' על ההר הזה, ולשמור תשמרו להקריב לי צמועדו.

*

בית זבח חדר ס"ח:

דף ל"א ע"ב

אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא רבוננו של עולם שמא חם ושלום ישראל חוטאים לפניך ואתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה אמר לו לאו אמר לפניו רבוננו של עולם במה אדע אמר לו קחה לי עגלה משלשת וגו' אמר לפניו רבוננו של עולם תינח בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות כל זמן שקוראין בהן מעלה אני עליהן כאילו מקריבין לפני קרבן ומוחל אני על כל עונותיהם.

נמצא דקי"ל כל העוסק צמנרים עולה כאילו הקריב עולה וכו'. לפ"ז איך אנו קורין פ' קרבנות צמ"ל דהוי כשחוטאי חוץ, ועיין צס' של"ה שמקשי' קושיא כזה.

*

דף ל"א ע"ב

[ואין מפסיקין בקללות מנא הני מילי אמר רב חייא בר גמרא דאמר קרא מוסר ה' בני אל תמאם].

בית ברכה חדר נ"א

במם' סופרים (פי"ב מ"א): מפסיקין בצרכות, ואין מפסיקין בקללות, [אמר ר' חייא צר גמלא] מה טעם, דכתיב אל תקוץ צמוכחתו, אל תעשה קולים קוליס. אמר ר' לוי אמר הקדוש ברוך הוא, אינו דין שיהו בני מתקללין ואני מתצרך. אמר ר' יוסי צ"ר אבון לא מטעם הזה, אלא זה שהוא עומד לקרות צמורה פומח צדצר טוץ וחותם צדצר טוץ.

ויש ליישב צמאי קמפלגי ועיי' במגילה (דף ד"ח).

*

דף ל"ב ע"א

מכת"י עיר דוד בית תפארת חדר צ"ה

א"ר פרנך א"ר כל האוחז ס"ת ערום נקבר ערום

וכו' אלא אמר אביי ערום בלא אותה מצוה עכ"ל.

והנה משה שקיבל התורה צמה היתה נכרכת כי אסור
לחחז ס"ת ערום.

וכן אדם הראשון לדעת מ' הנעלם שקיבל התורה צמאי
היתה נכרכת.

*

תוספתא דמגילה

ג"ע הוא לא"י ולא כדעת המ' צמס' עירוזין (דף י"ט ע"א)
דפתח ג"ע צצבל וכו' דצבל הוא מנפון העולם.

*

בית תפלה

תוספתא דמגילה [פ"ג הכ"א], וז"ל: כשהכהנים
נושאים כפיהן פניהם כלפי העם ואחריהם כלפי
קדש חזן הכנסת פניו כלפי קודש וכל העם פניהם
כלפי קדש שנ' ותקהל העדה אל פתח אהל מועד
וכו'.

עיינ במס' סוטה [דף ל"ח ע"א] דיליף מקרא
הואיל וכתיב אמור להם
כאדם שאומר לחצירו פנים כנגד פנים. וזהו שאמר יעקב
כי ראיתי פני אלקים פנים אל פנים, כי אותו מלאך צרכת
כהנים צרכו ודו"ק.

*

בית נתן חדר ו

תוספתא דמגילה פ' א' [ה"ה]: ר' מאיר אומר
הלוה מעות מחבירו ליקח בהן פירות אל יקח בהן
כלים כלים אל יקח בהן פירות מפני שגונב דעת
מלוה וכו'.

ומש"ה קי"ל צמס' תענית (דף ד' ע"ב) דפירות וירקות
שהמה למאכל אדם אסור להאכילם לצהמה כי אסור מדעת
הנותן.

*

מכת"י עיר דוד בית קדשים

תוספתא דמגילה פ"א [הט"ז]: אין בין נדרים

לנדבות אלא שהמקדיש נדרים לבדק הבית ואבדו

חייב באחריותו נדבה אינו משלם אלא טובת

הנאתו בלבד וכו' עכ"ל.

הנה תלי' צוה הא' דלמרינן צמס' צ"ק הקצ"ה עמיד
להחזיר ולצנות את צ"ה שהקצ"ה הקדיש את צית המקדש
צמורת נדר. כ"י.

*

בית רבו חדר מ"ו

תוספתא דמגילה פ"ג [הכ"א]: קמן מתרגם על ידי

גדול אבל אין כבודו שיתרגם גדול על ידי קמן שנ'

ואהרן אחיך יהיה נביאיך עכ"ל.

והנה צעלמא אמרינן פעמים מקדים משה לאהרן
ופעמים אהרן למשה מלמד ששקולים הם.

*

בית המקדש

תוספתא דמגילה פ' ג' [הכ"ב]: אין פותחין פתחי

בתי כנסיות אלא למזרח שכן מצינו בהיכל שהיה

פתוח למזרח שנ' והחוננים לפני המשכן קדמה

לפני אוהל מועד מזרחה עכ"ל.

הנה לפ"ז מוכח שפתח צ"ה צריך להיות צמורת.
מש"ה הי' פתח גן עדן צמורת. ומש"ה ויגרש
אלקים את האדם מקדם לג"ע הוא לפתח מזרחה. ופתח

ירושלמי מגילה

בית בבב

בתלמוד ירושלמי במס' מגילה דף ע' סוף ע"ד
 ר"ל בשם ר' חמא בר"ה אותו שנה היתה מעוברת
 מ"ט מיום ליום מחודש לחודש שנים עשר הוא
 חודש אדר עכ"ל.

*

בית מנוס חדר י"ד

בתלמוד ירושלמי מס' מגילה פ"ק [הי"א] פסקא

י"ז

מביא על פסוק עורי לפון וצאי תימן ע"ש צאריכות
 כאשר מצואר צאריכות צספרי עיר דוד שני
 צית המקדש (דף ש"ה חדר ק"ה).

ומסיים מאי וצואי דצר שהיה של חידוש עמיד לה ר'
 יוסי צר חנינה לכשיתעוררו הגלות הנמונים צלפון ויצואו
 ויצנו את צית המקדש הניתן צדרוס.
 ותמי' נפלחה צעיני דקי"ל דצית המקדש צאמנע
 העולם, ולמה אמר שנצנה צדרוס וצ"ע.

*

בית נתן חדר ז'

שם: מגבית פורים לפורים ומגבית העיר לאותה
 העיר אין מדקדקין במגבית פורים אבל לוקחין את
 העגלים ושוחטין ואוכלין אותן וכו'.

וצ"ע למה אמר הש"ס צמגצית פורים לפורים יותר
 מכל י"ט צשנה. ועיי' צמס' ע"ז [דף י"ז ע"ב]
 צמעשה דר"ח צן תרדיון שנתחלף לו מעות פורים ע"ש.
 ואף שקצלו לימי משתה את ימי הפורים, כל י"ט נמי
 מחויב האדם לשמות.

*

בית הכלים חדר ק"א

תוספתא דמגילה פ' שני [הי"ד]: העושה מגורה
 ונר לבית הכנסת עד שלא נשתקע שם הבעלים
 מהן רשאי לשנותן לדבר אחר משנשתקע שם
 הבעלים מהן אין רשאי לשנותן לדבר אחר עכ"ל.

וא"כ איך הי' הורדוס משנה את הצנין שעשה
 שלמה, ואיך נתן לו צצא צן צוטא [עלה (ב"ב)
 דף ג' ע"ב] הא עדיין שמו עליו.
 וצ"ל משום דחזי ציה תיוהא^[ה]!

*

[ה] לפנינו בתוספתא הגירסא הפוכה. ומק' רבינו נראה דגם אצלו הי' הגירסא הפוכה, אף שמביאו כפנים. וילע"ב.

פסקי תוס' דמס' מגילה

בית וועד לחכמים חדר מ"ז

פסקי תו' [ס"א]: דבר שפשט בכל ישראל גדול יכול לבטל ולא קטן ואי לא פשט אפי' קטן יכול לבטל ואי עמדו עליהם בנפשותם כגון י"ח דבר שנאספו והרגו אלו באלו אפי' אליהו אין יכול לבטל.

ואני כתבתי במקום אחר דהי"ח דבר הם נגד י"ח קללות שקלל ישעי הנביא, ומש"ה א"א לבטלה.

*

בית שלום חדר ח'

פסקי תו' במגילה [ס"ד]: אין נותנין שלום לחבירו בשדה ובליילה עכ"ל.

מש"ה י"ל שאלה רבקה לאליעזר מי האיש הלזה אשר צא לקראתינו, כי הלך צשדה לפנות ערב.

*

בית מרזח

פסקי תוס' דמגילה [ס"ח]: ת"ח שמת בית מדרשו דווקא בטל עכ"ל.

מש"ה צמשה רבינו ספדוהו וצטלו כל ישראל, כי כל ישראל היו צלל צית מדרשו.

פסקי תו' [סי"א]:

מכת"י עיר דוד בית לשבת

נשים חייבות בג' סעודת ואם לא הזכירו שבת

בסעודה ג' בברכת המזון חוזרות עכ"ל.

הנה שלשה סעודות המה לתקן מטא אדה"ר, ומלי' אי על חוה ג"כ כמי' לתקן.

*

בית תפארת חדר ק"ל

פסקי תו' דמגילה [סי"ח]: פלטרין של אומות

לעתיד ילמדו בהן תורה אבל בתי ע"ז לא אלא

לשממה יהיו עכ"ל ע"ש בתו'.

י"ל ה"ט מה דאי' [צמדרש שמואל פ"ח] (שבמדין)

[שצמנרים] דיצר הקצ"ה עם משה מתוך פלטרין וכו'.

*

זה השער לה'
סגולות שמואל
עמ"ם מגילה

לקט מאמרים בדרך דרוש וחידוש מתוך כת"י

מהגאון

ר' שמואל סג"ל ליכטענשטאט (איטינגא)

מו"צ בפראג

ולבסוף אב"ד ומורה בבית המדרש 'קלויזן' בפראג.
בנו חורגו של הגאון המפורסם ר' דוד אופנהיים זצ"ל
אב"ד ניקלשבורג ופראג ונשיא ארה"ק

הקונטרס נקרא ע"ש שמו 'שמואל סג"ל',
וגם 'סגולות' בגימ' 'בן ר' דוד אופנהיים ז"ל'.

* * *

י"ל לראשונה מכת"י הנמצא בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים
ע"י מתנדבים שלקחו על עצמם להעתיק ולבאר להגיה להעיר ולהאיר.

מכון צמח דוד
שנת תשפ"ב לפ"ק

מהדורה ראשונה בלתי מוגה כ"צ. בגירסת פי. די. אף.

תולדותיו

הגאון ר' שמואל סג"ל ליכטענשטאט [איטינגא] הי' בנו של הרבנית שפרה זיווגו השני של רבינו הגרד"א. [זיווגו הראשון נפטרה בשנת תע"ב].

הרבנית שפרה היתה בת הגאון ר' בנימין וואלף שפירא^[א], שהי' אב"ד מדינת מעהריץ. בנו הי' הגאון בעל אלי' רבה. וחתנו הי' הגאון ר' יעקב רישר בעל שבות יעקב ועיון יעקב. בעיון יעקב מביא כמ"פ גיסי ר' דוד אופנהיים אב"ד פראג.

הגר"ר וואלף הי' בנו של מוהר"ר אהרן שמעון אב"ד ור"מ בק"ק פראג איש האלהים קדוש (לשון החיד"א בשם הגדולים בערכו, מע"ג אות א' ס"ק קל"ח). בן המאור הגאון המקובל המפורסם בדורו (שם הגדולים החדש) ר' בנימין וואלף שפירא שניהן כר"מ ודיין בעיר פראג יותר משלשים שנה.

בזיווגה הראשון היתה נשואה להגר"ר שלמה סג"ל ליכטענשטאט [איטינגא]^[ב]. בן ר' אברהם אהרן [הפרימוס של פראג]^[ג]. ומהם יצא רבינו שמואל סג"ל.

נוסח מצבתה נדפס בנשאל דוד ח"ג עמ' רצ"ב.

וזאת נוסח מצבתה בפראג: לסדר פרשה בו סתומה נסתמו עיני ואבדה חכמה מספר רב ומר ארעימה ליל ג' חצות לילה רבתה חרדה ובהלה בארזים שלהבת נפלה, שמונה ימים לירח טבת, משושי וחגי שבת. שבעה ברעות נפשי עגומה וגדול כים שברי ולכי הומה. פזר נתנה לאביונים תדידא וי דבלה האי שופרא. רעה ראיתי באבדן מולדתי הי' בה צניעות וחכמה יתירה. היתה כאניות סוחר ממרחק נודע שמה, מנורה טהורה שם האחת שפרה מעשי' שפירי ברתא דמורין פרי קודש הלולה משלשלת היוחסין גדולה יקריה מבחר פנינה חכמנית דרשנית מופלגת בכל מעלה, ראוי' היתה בתשבע לדוד ראש ישראל עדת מי מנה, ארמלתא דהגאון הגדול כבוד מוהר"ר דוד אופנהיים זצ"ל, שהיה אב"ד ור"מ פה והמדינה, בת הגאון מוהר"ר וואלף שפירא זצ"ל הרב המדינה, בן לשמעון הצדיק המוכתר בכתר תורה ושימש מ' שנה. זכותה וצדקתה עלי תהי מגינה, נשמתה תהא צרורה עם נשמות הגנוזות תחת כנפי השכינה, אמן.

[א] עי' עליו בית אהרן וישראל (קצא עמ' ה'), ושם ליקוט מפסקיו, ושהחת"ס (אה"ע ח"ב סי' כ"ו) דייק מלשונו בשיר שבהקדמתו לספר אליהו זוטא לבנו.

[ב] בנשאל דוד במפתח השמות (עמ' רצ"ב) בערך הרבנית שפרה בת ר' וואלף שפירא שהיא היתה אלמנת ר' יצחק בן שלמה זלמן באנדי מפראג [ובבית אהרן וישראל ציינו לאסופות (יא עמ' ס"ו) אך חסר שם המקור לזה]. וא"כ היתה נשואה לג' אנשים. וכן תמצא בישורון (לה עמ' תש"כ הערה 19). וא"כ גם הוא נוקט שהיתה נשואה לג' אנשים.

ויתכן שנפל כאן טעות, דעי' ב'תולדות הקהילות בפולין' (עמ' 93) שאחותו של ר' שמואל מרת בילא היא היתה אשת הנגיד ר' יצחק באנדי מפרג. ואולי נתחלפו כאן האם והבת, דלא שפרה בת ר' וואלף, אלא בילא בת שפרה בתו של ר' שלמה חתן ר' וואלף. לציין שגם הג"ר חיים יונה תאומים חתן הגרד"א השתדך עם אחד ממשפחת באנדי.

[ג] היחוס למעלה עי' יש מנחילין (מסי' קמ"א ולהלן, עמ' תס"ג). עי' עוד ספר תולדות ברוך מרדכי גוראריה (עמ' 19). ועין צפירת תפארה (עמ' שי"ג).

כדאי לציין ששני הזוויגים שלה הי' גורם גדול להרבנות בפראג ומדינת מעהרין. עי' ביש מנחילין מדור ענפי עץ האבות (עמ' שע"ו) דבשנת תנ"א כשר' שלמה הנ"ל נשא את מרת שפרה בת ר' וואלף לו לאשה, הבטיח אביו ר' אברהם אהרן לר' וואלף את חצי הרבנות בבאהמען. ובמשך הזמן מצינו שהגרד"א הי' מתואר בתואר זה בשותפות עם הג"ר וואלף [והמשמעות הוא שאז עדיין לא הי' חתנו]. וכשנפטר הג"ר וואלף נתמנה הגרד"א לאב"ד דכל המדינה.

פרטי חייו

נשא את מרת חיילה בתו של הג"ר בנימין גינצבורג שהי' אב"ד דבה"כ קלויז בפראג. בשנת תק"ט נתקבל לאב"ד ומורה בביהכ"נ קלויז (קלויזן). הביהכ"נ עדיין קיים כהיום בתור מוזיאון. באוצר הרבנים 19247: הרב רבי שמואל סגל ל"ש. גאון ובקי מפורסם. גביר לאחיו. מו"צ בפראג. נפטר י"ט שבט תקי"ב. בכת"י דרשה שדרש לשבת שובה שנת תקי"ב לפ"ק.

יו"ח

בנו 'דוד'. עי' להלן בדרשה שדרש על הברית של בנו זה.

בנו ליפמן.

בנו בנימין וואלף.

בתו הבתולה דינה.

בתו מלכה, נישאה להגאון המובהק החסיד מה"ו בצלאל בראנדיס סג"ל אב"ד דק"ק בומסלא [בן הג"ר משה חריף, בן הג"ר יעקב, בן הג"ר שמואל, בן הג"ר שמעון ברנדיס הלוי, חתן המהר"ל מפראג]. הג"ר בצלאל חיבר ספר 'צידה ברוך' נדפס ע"י בנו הג"ר ברוך דייך בפראג, נדפס בפראג תקמ"ו בהסכמת הנודע ביהודה.

שם בהקדמה: חיבור מהרה הי' לו ענבי גפן בענבי גפן את בת הרב הגדול המפורסם הנגיד והטפסר גדול הדור תורה וגדולה במקום אחד מו"ה שמואל הלוי ל"ש זצ"ל רב בבה"כ קלויזן עיר פראג המעטירה נכד הגאון המפורסם מו"ה וואלף שפירא זצ"ל אב"ד דמדינת פיהם... קראתי שם הספר צידה ברוך, לשם המסבכו כי צידה במ"ק עולה י"ט כשם בצלאל, במ"ק עם הכולל, וגם שם אמי הצנועה הרבנית מרת מלכה בת הרב הנ"ל במ"ק עם ד' אותיותיה והכולל עולה ג"כ מספר זאת, ומנחת זכרון הוא, להעלות זכרונה לברכה כי היא היתה עזר לו לילה כיום האיר לה לסעדו ולסמכו ללמור ולהגות אמרי ה'.

ועי"ש (פ' שופטים דף כ"ז ע"א): דרוש הספד על חמי המחבר אבי אמי הרב המאור הגדול מהור"ר שמואל הלוי זצ"ל [מאמר בתענית (דף ה' ע"ב) מאי דכתיב ויהי כי זקן שמואל ומי סב כולי האי וכו'].

ועי' שם (דף מ"ד ע"א) שמעתיה¹⁷ פי' נאה ומתקבל משם זקיני אבי אמי הרב המאה"ג מו' שמואל הלוי זצ"ל. [לבאר הפסוק אני ה' בעתה אחישנה, דהנה באמת ע"פ הדין מחויב הקב"ה ליגאל את ישראל שכבר נשבע להם להיות לו לעם כדמצינו בקרא כי לא יטוש ה' את עמו כי הואיל ד' לעשות אתכם לו לעם (והואיל הוא לשון שבועה). וידוע הוא שהשם הוי' ב"ה מורה על אמיתת הדבר כדאי' ברש"י בחומש אני ה' נאמן לשלם שכר ונאמן ליפרע. וא"כ דלמא ישראל יסמכו על דבר זה ולא יעשו תשובה חלילה דהא סוף סוף יגאל אותם. אך נ"מ גדולה יש דמחמת השבועה לא צריך ליגאל אותם לפני הזמן רק בזמן הקצוב, אבל אם יעשו תשובה אז נגאלין קודם הזמן. וזו פי' אני ה' מחמת שהבטחתי אתכם בשמי ה' שהוא מורה על אמיתת הוא רק בעתה אבל אם אתם עושין תשובה אחישנה ע"כ דברי פח"ח זקיני].

הג"ר בצלאל הנ"ל חיבר עוד ספר 'אגרת מחלת' והוא קורות היהודים בפראג, נדפס ב'קבץ על יד' [מקיצי נרדמים, חלק ח'].

קטעים מספר 'אגרת מחלת'

שכתב חתנו הג"ר בצלאל ברנדיס הנ"ל, מהצרות בעת גירוש פראג בשנת תק"ה, והעתקנו כ"מ שמוזכר בו הג"ר שמואל:

גם אנכי איש צעיר לבית הלוי בצלאל בן הרב המפורסם הגדול נ"י כבוד מוהר"ר משה נר"ו בן הרב המנוח המובהק כבוד מוהר"ר יעקב הלוי זצ"ל גזע מטע נאמנים להגאון המובהק העיר וקדיש איש אלקים מוהר"ר יהודא ליווא בר בצלאל ז"ל האב"ד ור"מ דק"ק פראג עיר ואם בישראל אשר נודע שמו וקדושתו מפארים מהר"ל מפראג... וצדקתם יעמוד לי ולזרעי לנצח והיא שעמדה לי ביום רעש יום מהומה ומבוסה בק"ק פראג ימים לא טובים ימי עוני המה א'ך' וב'ך' בכסלו שנת תק"ה לפ"ק אשר הצילנו ה' אותי וזוגתי ה"ה מרת מלכה תחי' בת הרב הנגיד מוהר"ר שמואל הלוי נר"ו ממשפחת רם בישראל וגזע הגאון מהר"ש שפירא זצ"ל האב"ד ור"מ דק"ק הנ"ל ומלטנו מבין שיני אריות ומלתעות כפירים המוכים בסנורים ולא נתנם אלקים להרע עמנו אף לא שלחו יד ולא נגעו בנפשותינו יצאנו בשלום מכל פצע וחבול הכות הרשע שלם בגופנו ואכתוב זאת זכרון בספר למען ספר כבוד ה' וחסדיו הנאמנים כה יחננו ונחי' לפני רבנים חכמים ושלמים בעבודתו ה' יגמרו בעדינו מעשה ידך אל תרף ה' חסדך לעולם אמן ואמן.

ויהי בשנת חמשת אלפים וחמש מאות ושלוש ליצירה... בירח אלול סוף שנה הנזכר באנו אנחנו ה"ה אאמ"ו הרב הגאון מוהר"ר משה סג"ל נר"ו ואני הצעיר לבית לוי למלאות דבר ה' לבנות לי בית ונעשו הנשואין עם זוגתי הצנועה מרת מלכה תחי' בת אדוני חותני הרב המופלא הקצין מוהר"ר שמואל הלוי נר"ו...

[ד] נראה דזה קאי על המו"ל הג"ר ברוך בנו של המחבר הג"ר בצלאל.

ואנו כל בית חמי הרב מוהר"ר שמואל נר"ו נאספנו כעשרים או יותר נפשות ישראל אל בית פנימי בתוך החצר אשר לבית חמי נר"ו והבית ההוא בית שכן קרוב כלנו נכנסנו אל חדר אחד וקולנו לא ישמע אף שהיו ביננו ילדים ויונקי שדים והיינו בזעזה גדולה פן ישמע קול נער בוכה...

אז אצנו לנוס הגגה ואני ואשתי נחבינו על הגג תחת מקום העשן שקוריין רויך פגג אמנם אדוני הבית הוא חותני ובני גיסי עמדו על מקומם ולא יצאו החוצה ויעלו העמלקי והכנעני ובידם חרבות וכידונים גם ברזל ומקלות גדולות לשבור וימצאו את הנפשות ויבאו עליהם ויפשיטו אותם ויכו אותם ויענו את נפשם ויחבלו בפצעי חבורה ומכה טריה את חותני הרב נר"ו על ראשו סמוך למוחו וכפסע בינו ובין המות וכאשר יתן להם כן יוסיפו להכות וה' שמר את נפשו ממות וימלט על נפשו וברח מידם ודמו שותת לארץ הגגה ויכסוהו בבגדים ויעמוד הדם בע"ה.

ויהי כאשר ישבנו ערך שעה על הגג בתוך אימה ופחד גדול כי שמענו קול רעש גדול וקול נערי בני ישראל צורחים שמע ישראל ומקדשים השם וכמו השחר עלה והנה עשן עולה מן הבת כקיטור הכבשן ויסוער לבבנו מאד כי יראנו כי הציתו האויבים אש ובערה ואין מכבה והעשן הולך וגדול עד כי גדל למאד ואשר יגורנו בא לנו כי כן עשו באש רשתם וישימו אש זלעפות בחדר הפנימית אשר בשטח הראשון לבית חותני הרב נר"ו... וישרפו כל דבר הבא באש אז אמרתי בא קצנו ולא נביט אדם עוד עם יושבי חלד כי אם נרד ונבא מן הבית נפלה ביד אדם ובחרב אויבנו ואם במקומנו נשב נחשב כעפר ואפר ותאכלנו האש ומסרנו נפשותינו על קדושת שמו הגדול המיוחד. אמנם בעל הרחמים שאינו פוגע בנפשות תחלה הטה עלינו חסד להחיותינו כיום הזה ויהי כאשר נשוב אל לבנו נחמנו לרדת הביתה אולי נציל את נפשותינו עם הבא בדינו נכפרה פני האויב ולא נמות לשחת בתוך האש כי אמרנו כי שלהבת האש יתרבה ויאכל ויפשה ח"ו בכל פינות הבית כי אין מכבה ומי יבא לעזור לנו כ"א על חסדי ה' צפינו ולישועת רחמיו קוינו. ובחמלת ה' על עמו שלא לעשות כלה ח"ו נשקעה האש בעת קט ואנחנו לא ידענו כי טרם יכבה ירד ירדנו אל תוך הבית אל בית אדוני חותני הרב נר"ו, גם אנכי ואשתי בתוך הבאים ובתוך הבית בעת הירידה לא פגענו אדם מן האויבים...

אדוני חותני הרב מוהר"ר שמואל נר"ו בברחו עם אשתו מרת חיילא הציץ בי' נחש צפעוני עלי אורח ונספחו לו עוד הרבה ויביאו אותו הביתה ויכו ויחבלו אותו מאוד וכבוא אשתו לעזר לו עמדו גם נגדה ויקראו את שניהם האיש והאשה לדקרום ח"ו בחרב, וכאר נתנו והרבו להם ממון למען הציל נפשם יוסיפו לענות ולהכות במכות הקרובים אל החלל עד כי אדוני חותני הרב נר"ו בעונינו סבל כי פצעו בו במקום הקרוב אל המוח כמה פצעים וחבורות ודמו נשפך ארצה ורוח נפש חיה כמעט נותרה בקרבו ובכל זאת לא השיב האויב ידו מבלע עד כי בחסד האל נתן בלב אחד מהם להצילו מהם עקב שוחד אשר פסק לו ויוציא אותו ואת אשתו מבין מלתעות האויבים ויהי בנוסם במורד הדם השותה ממכה טריה ויפגשהו איש אשר לא מבני ישראל הוא ויהי כאשר ראה אותו מתגולל בדם ויכמרו רחמיו עליו ויפול על פניו ויביאהו אל ביתו עם אשתו ויביא לו מיני ריח טוב להשיב נפשו אליו וחתרכת בגד ליתן על מכתו ויביא הרופא אליו וישכב במקום ההוא עד תום הרע כאשר נבאר בעה"י. גם אחי אשתי ה"ה מוהר"ר בנימין וואלף נר"ו ואשתו ובתו הקטנה בנוסם השיגום ויאכזרו על האיש ויכו אותו במכות קשות מאוד ויפשיטו את בגדיו

למכף רגל ועד ראש ויקחו מכל אשר אתו והי' בחננו אליו הציל את נפשו ע"פ סבה אחת ויגיע אל אביו שאר כל נפשות בית אדוני חותני הרב נר"ו גם יתר הנמצא אתנו פלטו את נפשם ויבואו בנקרת הצורים בכתים אשר לישראל גם קצתם נטמנו בכית אדוני חותני נר"ו ויפרדו איש מעל אחיו ולא ידעו בשלומם וחייו עד עבור הסופה.

ואני הייתי בתוך הגולים עם אשתי הצנועה מרת מלכה תי' מן הבית החוצה ונספחו אתנו אחות אשתי הקטנה הבתולה מ' דינה תי'...

אמר הכותב אם אמרתי אספרה כל הקורות ומאורעות המוצאים לכל נפש ישראל אשר בפראגא ביום הרעש פרטי דברים תכלה היריעה והזמן ולא אבוא עד תכליתם לזאת אמרתי לרשום בכתב אמת הדברים הכללים ואציגה עמי מחסדי ה' וטובותיו אתי ועם ביתי די באר ופרט ביום הנזכר חמישי בשבוע הציל ה' כל בית חותני הרב הקצין מוהר"ר שמואל הלוי נר"ו שהייתי גם אני וביתי מאוכלי שולחנו וגם השכן הקרוב נאסף אלינו הביתה וגישו האויבים וילחמו בחוזק לשבור פתח הבית והי' סגר בעדנו ולא יכלו לפתוח כל היום ואנחנו נחבינו וישבנו בעמק הבכא ושמענו קולות עצמותו וארכבותינו נקשן בשמענו הקולות לא יחדלון קול נערים ושישיים בחור וגם בתולה וקולם כנחש ילך וילילו כחולה ויענו לפני בני עולה ..

בעת ההיא שלח אדוני חותני הרב נר"ו ציר אלינו לדרוש ולראות את שלום ביתו ואם עודם בחייתם וימצא אותנו הציר בבית ר' טודרוס ויהי כי שמענו את קולו שמחנו מאד כי שמענו משלום אדוני חותני נר"ו ובניו כי עודם בחיים ויולך האיש אותנו מביתו אל מקום אדוני חותני נר"ו וקול שועת ישראל קול נהי ויללה ואנחנו באנו אל ביתו ובראותני אדוני חותני נר"ו פצוע ומוכה צירים אחזונו אמנם שמחנו איש על אחיו וברכנו על התחייה.

מתוך הכת"י כשמביא את אביו חורגו:

ציטוטים מהכת"י שמתפאר בזה שהי' בנו חורגו של הגרד"א. ושהוא הספידו בהירצייט הראשונה.

מה שהכנתי לומר^[1] לבני ליפמן^[2] כשנעשה בר מצוה בשבת חנוכה תצ"א ל. בהורמנא דמלכא קדישא, מלכא עילאה ותתאה. ואורייתא קשישא הנתונה מאתו יתברך לעם תליתאי. והתנא דאורייתא הנשר הגדול אבי אבי רכב ישראל ויהי ה' את דוד הגאון אב"ד ור"מ רבן של הגולה כולה .. עילאה ואדוני אבי אלוף בתורה ובחכמה שמואל חכים ורב יתקרי רב גוברי' .. ככולא באורייתא לעי. ובעל דודתי כי ביצחק יקרא לי פרוש מאהבה ומיראה חריפ' סכינא נייח לעילא ולתתאה. ודודי שם משמעון כלול בחכמה וביראה, ושאר כל העדה כולם קדושי' ועל גביהן בי' דינא רבה וזוטא אתחיל לדרוש .. דיומא ובהדין פרשתא. אנכי הקטן יום טוב עבידנא יומא טבא לרבנן ולי נאה לברך ולהודיע וליתן הודאה על חלקי על שזיכני ה' לכנס בברית התורה וקיו' המצוות להיות מן המצווין ועושיין ואען ואומר מילין תרין ותלת דאורי' מה ששמעתי מא"א שי' ... כדי לסיים סיומא מעין הפתיחה אי' בגמ' דבני מערב' כשחלצו תפיליהן הי' מברכין לשמור

[ה] הוא הדרשה שאמר הבחור הבר מצוה.

[ו] יתכן שקוראו על שם חמיו הראשון של הגרד"א הג"ר אליעזר ליפמן כ"ץ שנפטר י"ד שבט תע"ד לפ"ק.

חוקיו, מכ"ש כשא... בא לידי חזקת כל התורה והמצות שראוי לברך. ואי' בזוהר על פסוק בנים אתם לה' אלהיכם כשתינוק בא ליי"ג שנה ויום א' איקרי בן להקב"ה ובזכות תורה ומצות אנו מגאלין ונזכה לגאולה שלימה במהרה בימינו אמן.

הספד ודרוש ותוכחת מוסר שאמרתי ובשרתי צדק בקהל רב ... המסוימים ובני ישיבה ביום ד' ז' תשרי תצח"ל [תצ"ח לפ"ק] לייא"צ [הראשונה] של א"ח [-אבי חורגני] הגאון זלה"ה^[1].

ובאמצע ההספד: לאו לדרשא קאתינא אלא לעורר הלבבות בתשובה ולעורר הספד על ההוא תנא דאורייתא עוקר הרים .. אבי אבי רכב ישראל עליו משא נהי וקינה... והנה דורינו זכינו לריחו ולשיחתן של אותו צדיק הקבור פה אשר כל ימיו עסיק באורייתא ומצוות ועשה משפט וצדקה בכל עת. הארכתני בזה מאד ומאד לספר מעשיו ושבחיו... הוא ז"ל הי' ספרא רבא... וכמה מעלות לאותו צדיק ז"ל ולהעלותם לזכרון יכלה כמה ניירות והארכתני מאוד בזה, כמה תלמידיו העמיד, כמה ספרי קדש וחדושי דינין חידש לאין מספר, כמה צדקות עשה דוד, רועה ופרנס את ישראל חמשים שנה שתפס ישיבה... ועוד אמרתי ממדת ענוה שהי' בי'...

בהמפתח ציין לדרך ק"ג: כאשר הייתי מחנך הבית ביתו של דוד כבוד מ"ו א"ח הגאון זצ"ל בדברי תורה פ' יתרו תצ"ח לפ"ק הייתי דורש המאמר הזה מזמור שיר חנוכ"ת הבי"ת לדוד. [אולי בנה אז ביהמ"ד לע"נ אביו חורגו... או שישב הוא בביתו ביחד עם אמו האלמנה, וחינך את הבית...].

אגב עיין שם בעמוד שלפניו בענין אשת חבר הרי היא כחבר.. ומסיים: מעתה לכך היא כחבר וצריכי' לעשות לה יקרא דאורייתא משום דהוי כאילו עסק' בתורה, ולפ"ז אפי' מת בעלה יש לה דין ת"ת. [ונראה מסדר הדברים, קודם ההספד על הגרד"א באותו שנה, (והפסיק במאמר א' על פ' וירא), ולאחריו נידון זה בענין אשת חבר שמת בעלה, ולאחריו החנוכת ביתו של דוד, שהדברים היתה נוגע לאמו אלמנותו של הגרד"א.

מביא א"ח הגרד"א כמ"פ בהכת"י. וגם מביא כמ"פ השו"ת נשאל דוד (בשו"ת נשאל דוד מא"ח הגאון ז"ל סי' י"ט... אגב אמרתי וכוונתי בזה לדעת הגדול הגאון א"ח מוהרד"א זצ"ל בתשובתו נשאל דוד סי' ג' באו"ח... ע"פ קושיי' ות"י של תי"ט ועץ חיים הנ"ל יישב הגאון א"ח מוהרר"ד זצ"ל בספרו נשאל דוד...).

[1] לפלא שכל כותבי קורותיו של הגרד"א לא שמו לב על זה שהגר"ר שמואל הי' בנו חורגו. ועוד יותר דחתנו של הג"ר שמואל באגרת מחלת (עמ' 37) מביא את הגרד"א ז"ל: ואף שלא הי' לנו לא ראש ישיבה ולא אב"ד למן היום שבטלה כבוד התורה וגלה כבוד מישאל ה"ה גאון עוזנו תפארת קהלתנו ונשיא גליתינו מהר"ר דוד אופנהיים תמ"ך שהלך לישיבה של מעלה שנת התצ"ז... ולא כתב כלום שחמיו הג"ר שמואל הי' בנו חורגו. וגם תלונתי על המעתיק בהקדמתו שכתב שר' בצלאל הנ"ל הכיר והוקיר את הגרד"א, ולא ציין שהי' חתן לבנו חורגו. ועוד פלא יותר גדול, בשו"ת נשאל דוד ח"ג במפתח השמות (עמ' 238) מביא מהרבנית שפרה זוגתו השני' של הגרד"א, וגם מביא שהגר"ר שמואל הי' בנו של שפרה, ולא שילב הדברים ביחד, שהגר"ר שמואל הי' בנו חורגו של הגרד"א.

הכת"י

הכת"י נמצא בספריית המדינה של רוסיה, מוסקבה.

בראש הכת"י: הספר הלז שייך להרב מו"ה שלמה הלוי במאלי... (עוד כתוב שם בכתב לועזי שאין ביכולתי לקרותו, אבל כנראה כתוב שם דוד לוי... בנימין וואלף לוי...)

פנקס הלז חיבור א"ז מ"ו הרב הגאון מוהר"ר שמואל לוי זצ"ל אשר קבלתי מעזבון אא"מ הגאון זצ"ל עם שארי ספריו על הש"ס וש"ת המגיע לחלקי.

הדרשות הן משנת תצ"א ועד שבת שובה תקי"ב. [במק"א מציין עי' בספרי לתוכחה. וחבל על דאבדין]. הכותרת מאיזה דרושים;

דרוש שדרשתי כשנתקבלתי לרב ומורה בב"ה קלויז שבת תזריע ומצורע שנת תק"ט לפ"ק... למילת בני דוד יחי' לחיי' טובים ארוכים ואזכה לגדלו לתורה ולעבודת ה' [הדרוש הוא בענין דוד המלך ע"ה. יתכן שקרא שם בנו ע"ש רבינו]... דרוש ההספד על הגאון מוהר"ר יחזקאל זצ"ל אב"ד בק' המבורג ואלטונא^[א] שדרשתי בב"ה קלויז במעמד רוב בני .. כמו אלף נפשות ה"י י"ט מנחם תק"ט לפ"ק... דרוש לר"ה בב"ה קלויז טובה שנת תק"י... דרוש לשבת הגדול בב"ה קלויז בס"ד שנת תק"י לפ"ק... דרוש לשבת הגדול תקי"א בב"ה קלויז... דרוש לשבת שובה שנת תקי"ב לפ"ק... דרוש להספד על הגאון אב"ד ור"מ מוהר"ר יעקב כ"ץ מפ"פ זצ"ל שנעלה ז' באדר ת"ק לפ"ק^[ב] והאנשים שאינם מהוגנים עמדו עלי והסתירו עצה במעמקים וסגרו כל בתי כנסיות פה קהלתינו בתוכם בה"כ קלויז .. לדרוש בתוכה.

הכת"י מכיל בערך ד' מאות עמודים, והעתקנו רק הדרושים שיש בה איזה שייכות למס' מגילה. וסדרנום לפי סדר המסכת.

[א] הוא הגאון ר' יחזקאל קאצינעלבוויגן, בעל שו"ת כנסת יחזקאל, מים יחזקאל עה"ת, גם נדפס צוואתו. נפטר כ"ג תמוז תק"ט. ועי' בשו"ת כנסת יחזקאל (י"ד סי' כ"ה וכו') שמפלפל עם הגרד"א, וע"ע שם (א"ע סוס"י ע' ד"ה והאשה).

[ב] הוא הגאון ר' יעקב בן ר' בנימין בעל שו"ת שב יעקב. על נוסח מצבתו שנפטר בש"ק פ' יתרו כ"ב שבט ת"ק לפ"ק [וזה דלא כמו שמצאתי כתוב שנפטר בשנת תק"ב]. וגם שם בא ברמז וישכב יעקב במקום ההוא לפ"ק (המודגשות במקור). ונראה שהדרשה הי' לאחריו בז' אדר כנהוג. ומצאתי שכבר באדר תק"א שלחו קהלת פראנקפורט מכתב רבנות להגאון בעל פני יהושע. עי' בשו"ת שב יעקב יו"ד סי' כ"ו.

לדף ג' ע"א

לפ' תצוה

בבעל הטורים ונשמע קולו בבאו אל הקדש, תלתא איכא במסורה, כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע היינו תלמוד תורה, ונשמע קולו היינו עבודה, ובמגילה ונשמע פתגם המלך. וסמך ליה כי 'רבה' היא, והיינו דאמר 'רבה' במגילה דמקרא מגילה דוחה עבודה ותלמוד תורה עכ"ל.

וקי"ל עבודה בקדשים אינה כשירה אלא ציוס, וא"כ דעיקר מצותה ציממא, לכן דוחה תלמוד תורה מגזירת הכתוב.

מעמה אין מקום לקושי' הט"ו, דרבי לא אחי לאשמעינן אלא דחיוצ קריאתה ציממא, לכן דחי' תלמוד תורה מגזירת הכתוב שכל א' מחווצ בקריאתה, דודאי לא ציומה התורה שצעלי התורה לא יקראו, אצל שארי מצות כגון עבודה לא דחי' אי ליכא שהות לעשות שתייהן.

והנה הא דמקרא מגילה דוחה וכו' מבאר בעולת תמיד¹² הטעם משום דברוח הקודש נאמרה. וצוה מצינו פלוגתא דתנאי בש"ס הנ"ל (דף ד' ע"א) אי נאמרה ברוח הקודש או לא. וא"כ להאי דיעה [דלאו ברוח הקודש נאמרה] אפשר דלא דחי'. ופלוגתייהו זהכי אי מגילת אסתר ניתן לכתוב מדאורייתא או לא, משום דכתיב כתוב זאת זכרון בספר וכו', בספר היא מגילה¹³.

ואי' צמד"ר [אסתר רבה פ"ד ס"י] ונשמע פתגם המלך, מלכו של עולם, שאמר בחכמתו וצחנותו מחה אמתה את זכר עמלק. וכי היפה ענף: ז"ע פשיטא דכל דברי ה' בחכמה וצחנותה, אלא שרמוז למה שאמ' במכילתא, זכר זה המן, עמלק כמשמעו, ועכשיו הוצן אותו ענין דמחה אמתה את זכר' קאי על המן עכ"ל.

והשתא יצואר היטב דברי הבעל הטורים הנ"ל, ונשמע פתגם המלך וכו' היינו פתגם מלכו של עולם [דהיינו התורה], דתמחה את זכר רמוז הקצ"ה בתורה על המן, וא"כ בספר קאי ע"כ אמגילה, וניתנה לכתוב מדאורייתא, וזוהי היינו דרצה דמקרא מגילה דוחה תלמוד תורה ועבודה. [ד]צ"ל"ז ה"א דאינה דוחה שום מצוה כלל, משום דלא נאמרה מן התורה ודו"ק.

יש לדקדק בש"ס דמגילה מפרש ההיא דרשא מקרא אחרינא משפחה ומשפחה וכו', והוא ז"ל דריש מנשמע פתגם וכו'.

ונלעג"ד דהט"ו [או"ח תרפ"ז סק"ב] מקשה על הר"ן דפסק הא דמקרא מגילה דוחה וכו', דווקא בדאיכא שהות לעשות שתייהן, וצ"ל"ה אין שום מצוה דאורייתא נדחי' מפני [עבודה]. ו[קשה] הלא תלמוד תורה דנדחה מפני מקרא מגילה, וזהו מיקרי ליכא שהות, דלתלמוד תורה ליכא תשלומין, דכל שעתי' זמנו הוא.

ונ"ל לתרץ, ונדקדק תחילה מה דקאמר הש"ס ריש מגילה, מקרא מגילה דוחה תלמוד תורה מדסמכו של בית רבי ק"ו מעבודה וכו', וק' ל"ל ק"ו מהיכי תיתי לא לדחי, וכי לא ציוה קרא על קריאת המגילה אלא עמי הארץ ולא צעלי התורה, וא"כ הואיל וצ"כ צריך לקרוא ולבטל מלמודו, נוח לו לקרוא עם הציבור.

ונראה דאי' שם: אריצ"ל חייב אדם לקרות המגילה צלילה ולשנותה ציוס וכו', סצרוה למידרש פירקא דידה וכו'. ועיין בהרא"ש שהארץ דקריאתה דיממא עיקר. ויש רוצים לדקדק ממשמעות הל' של ריב"ל דעיקר קריאתה צלילה.

והשתא אי לאו ק"ו דרבי מעבודה, ה"א דקריאתה דיממא אינה דוחה תלמוד תורה כלל, והא דציוה קרא שיהי' הכל קורין {ומשתמע אפי' צעלי תורה}, היינו צלילה וכריצ"ל דעיקר קריאתה צלילה, דאז לאו זמן תורה, פי' למ"ד צעירוצין [דף ס"ה ע"א] לא נצרא לילה אלא לשינתא. לכן אחי לאשמעינן דע"כ הא דציוה קרא לקרות היינו ציממא, ממשפחה וכו', דכהניס מצטלין מעבודתן,

[ג] להג"ר שמואל בן יוסף מקראקא, נדפס שנת אמ"ת, והוא בסי' תרפ"ז.

[ד] דמסיק הגמרא דשמואל דסבר אסתר לאו ברוח הקודש נאמרה סובר כר' יהושע ד'בספר' לא קאי על מגילת אסתר, ואסורה לכתוב.

דף ג' ע"ב

אמר רבה אין מועד בפני ת"ח ואפי' חנוכה ופורים. כתבו התוס' אע"ג דמבטל ממקרא מגילה¹¹¹. ויום שמועה
בפניו דמי עכ"ל.

יומא דכפוריא, ללא הוא מתענין. והשתא מוכח שפיר דאין
מועד בפני ת"ח ושרי לסופדו.

אמנם אכתי קשה מנ"ל, דאי מנדב ואציהו יש לכאורה
הוכחה ללא הוא (בו ביום) [צפניהם], שהרי כבר הוסיף מחוץ
למחנה לקברן, כמ"ש הקרא ויקרבו וישאם בכתגתם אל
מחוצ למהנה (ויקרא י, ה), ואחר כן כתיב כל בית ישראל
יקבו (פסוק ו) וכו', והספד ת"ח דדחי' מועד ע"כ לריכין
להיות בפניו ולא זולתו. אמנם אי יום השמועה כפניו הוא
ניחא, דאף שלא היו לפנייהם מ"מ יום השמועה מיהא הוא.
והשתא אפשר דזו היא כוונת התו', דק' להו מנ"ל
לרצה דדחי' מועד, וע"כ יליף מנדב וכו', קשה הלא התם
שלא צפניהם הוא ההספד, ולכך העלו צלחות לשונם דיום
השמועה כפניו הוא, וניחא [הלימוד] משם וק"ל.

רבים תמהים בזה מאי צעי התוס' צהריא
דיום שמועה כפניו דמי.

וצסוף מו"ק [דף כ"ז ע"ב] אמר רב פפי הכי צפירוש.
ועוד מנא להו דרצה נמי ס"ל [הכי].
ונראה דיש לדקדק מנ"ל לרצה ורב פפא דמותר
להספיד ת"ח, ומועד נדחה לפניו.
ונראה דהוכחתן מקרא נפקי, דמצינו צמיתת נדב
ואציהו דציוה משה ואמר, כל בית ישראל יצכו את השריפה,
ומשמע[ות] הקרא וכן אי' צמדרש דציום השריפה הוא.
ואי' צצנת [דף פ"ז ע"ב] דעשר עטרות נטלו צו ציום,
ור"ח ניסן הוא. ואי' צפסחים (דף ע"ז ע"א) דר"ח אקרי
מועד. אף גס ראשון להקמת המשכן דמקרי נמי י"ט,
שהרי מצינו צימי שלמה הוא דחי' שמחה זו לומא רבא

*

דף ד' ע"ב

ליכא לספוקי דודאי חייב. וא"כ מה מקשי' [תוס'] אמאי
קא' מעציר וכו', [די"ל] משום דצרוור ליי דמעציר ודאי
חייב.

ונראה לתרץ דמסיק הש"ס שם מעציר { משם ללא
מצינו צקרא ולא צמשנה } גמירי לן דחייב מהלכה למשה
מסיני. וכי הצעל המאו"ר¹¹¹ דהיא דוגמא ותולדה ממוציא
לרה"ר מרה"י, משום דד' אמות של אדם קונה לו [צ"מ
דף י' ע"א], ומקרי רשות צפ"ע, והוי כמוציא מרה"י
לרה"ר¹¹¹.

הקשיתי צש"ס ריש מגילה, אמר רבה היינו
טעמא דקריאת מגילה צצנת אסורה
גזירה שמא יעצירו ד"א צרה"ר. ומקשי' התו' אמאי לא
קא' שמא יוציא מרה"י לרה"ר עכ"ל.

וקשה לי דאי' צש"ס צצנת (דף צ"ו ע"ב) תני' מקושש
אמר רב יהודה [אמר שמואל] מעציר ד"א צרה"ר הוא
וכו', ואיכא מ"ד תולש הוא. וקא' שם תני' צמגילת סתרים
של איסי צן יהודה וכו', ל"ט מלאכות איכא, חד מלאכה
שאינו חייב עליו. לכך ר"י צרוור לו דמעציר ד"א צרה"ר

[ה] תיבות אלו נכתב לפנינו בדיבור התוס' שלאחריו.

[ו] שבת (דף ל"ו ע"ב מדפי הרי"ף) ד"ה אלא.

[ז] כ"כ הרי"ן שבת (דף ל"א ע"ב מדפי הרי"ף) ד"ה והמוציא.

והשתחא לק"מ, ומקשי' התו' שפיר אמאי ל"ק מרה"י לרה"ר, וכ"מ דזרור ל"י דמעזיר ד"א צרה"ר הוא דחיב, א"כ ע"כ הוא משום דהוי כחולדה ודוגמא' למוציא

*

[במס' ר"ה (דף כ"ט ע"ב): מנא הני מילי [דאין תוקעין בשופר בשבת] אמר רבי לוי וכו' כתוב אחד אומר וכו', אמר רבא אי מדאורייתא היא וכו', הא לאו מלאכה היא דאצטריך קרא למעוטי, דתנא דבי שמואל כל מלאכת עבודה לא תעשו, יצתה תקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה. אלא אמר רבא מדאורייתא מישרא שרי ורבנן הוא דגזור ביה כדרבה, דאמר רבה הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאים בתקיעת שופר, גזירה שמא ימלגו בידו וילך אצל הבקי ללמוד, ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים, והיינו טעמא דלולב והיינו טעמא דמגילה].

בתוס' דר"ה (דף כ"ט ע"ב): פירש רבינו חננאל לאו היינו רדיית הפת דרפ"ק דשבת, דהתם בעודו עיסה הוי שבות גמור, משא"כ הכי לאחר אפי' מותר לכתחילה ואינה אלא חכמה. והשיגו עליו, דהא גבי תקיעות נמי קאמר חכמה ואינה מלאכה, ואפ"ה מדרבנן אית בהו איסור שבות, הכי מוכח בחולין (דף פ"ד ע"ב), ואפ"ה לא הי' אוסרין אי לאו משום גזירה דרבה^[ט].

כ' מהרש"א דמשום איסור דרבנן לא דחינן דאורייתא, אבל בגזירה דשמא יעבירונו יש חשש איסור דאורייתא.

יש לדקדק מנ"ל למהרש"א לפרש הכי, הא בלא"ה ניחא, [דלעולם יש לומר דגם משום איסור דרבנן דחינן דאורייתא, ועכ"ז גבי תקיעות ליכא למימר דגזרו משום שבות דתקיעות גופה], דאי גזרו [רק] משום שבות דתקיעות גופייהו, א"כ מ"ש שבת מ"ט דר"ה דעלמא [כשחל צחול], וא"כ נעקרה המצוה לגמרי. צשלמא משום גזרה דשמא יעבירונו מצי למיגור [צצבת], דזי"ט ליכא איסור הולאה.

אמנם מנינו תרי טעמים למה גזרי הכי לצטל התקיעות צצבת [ולא חששו לצל תגרע], א' משום דלא בקיאים צקציע דירחא, וא"כ שמא היום לאו י"ט, ונתחלל שלא במקום מצוה^[י]. ואי משום ד[צצבת] האידנא צקיאים, ואפ"ה גזרו

צצצ ואל תעשה. מעתה אי תפסי התוס' טעם הראשון דלא צקיאים, ע"כ צריכין אנו לתירוץ של מהרש"א, דמשום דרבנן לא גזרי, דליכא למימר מ"ש שבת מ"ט דר"ה דעלמא, דכשחל צחול תוקעין ממ"נ, אי היום חול לאו מידי עזיד, ואי היום י"ט רחמנא שרי'. אצל צצבת תאסור משום איסור שבות [דתקיעות] גופי', ול"ל משום שמא יעבירונו, להכי מוכרחים אנו לומר משום איסור דרבנן לא דחינן, וא"כ אי סצרי התוס' כההיא טעמא, צריכין לפרש כדפי' מהרש"א. ולכאורה תקשי דע"כ התוס' תפסי עיקר לטעם השני דגזרו צצצ ואל תעשה, דאל"כ דלתירוץ מהרש"א דמשום שבות דצצריהם לא דחינן, הא ק"ל לקמן צמתני'

[ח] נרשם עליו למחיקה.

[ט] ז"ל התוס': רדיית הפת, פירש רבינו חננאל רדייה דהכא לאחר אפייה ושרי לכתחילה ורדייה דריש מסכת שבת (דף ג.) דהתירו לו לרדות קודם שיבא לידי אפייה דאיסור סקילה או לא התירו דמשמע דאסור מדרבנן ברודה הפת בעוד שהיא עיסה דהוא כעין לש שמרככו כשרודהו בידו. ובחנם דחק דהך דהכא נמי לא שריא אלא מדאורייתא כדמוכח בפרק כל כתבי (שבת דף קיז.) גבי מציל פת מן התנור שמציל מזון שלשה סעודות דקאמר כשהוא רודה לא ירדה במרדה אלא בסכין. וכן תקיעת שופר אסור מדרבנן כדמוכח בפ' כסוי הדם (חולין דף פד.) דקאמרינן תקיעת שופר בגבולין תוכיה שספיקה דוחה יום טוב ואין ודאה דוחה שבת ואפילו הכי לא היו אוסרין אי לאו משום דרבה שמא יעבירונו.

[י] עי' רי"ף מגילה (דף ב' ע"ב מדפי הרי"ף): גרסי' במסכת סוכה [סוכה מ"ג ע"א] מפני מה אין לולב דוחה את השבת ביום טוב ראשון והלא מצוה מן התורה ואפי' בגבולין ואוקימנא משום דלא ידעינן בקביעא דירחא ומספיקא לא דחינן שבת והיינו טעמא דשופר והיינו טעמא דמגילה. ועי' בר"ן סוכה (דף כ"א ע"ב מדפי הרי"ף).

לא דחינן וכו', וא"כ קשה קושייתי ממתני' דלקמן דאין מעצירין עליו התחום, ואי משום צעידנא דעקר לא מקיים לעשה, תינח היכי דעקר באיסור לאו דאורייתא, משא"כ אי עקר באיסור דרבנן, דחינן דרבנן מקמי דאורייתא, ועושי' השבות כדי לקיים המנחה אח"כ, כדפסק הראשון דבחמץ לדעת הר"ן דלעיל, דווקא שהי' בכלל ציטול, ואפ"ה חזינן הכא באיסור תחום דאסור משום שבות, א"כ תקשי למה להו למיגזר הכא משום שמה יעצירו, תיפוק לי' משום איסור שבות גופי', אלא ודאי דשאיני איסור תחום דאפשר למיתי לידי איסור דאורייתא בתחומין די"צ מילין, וא"כ אי לי' הוכחה מעליי' לשיטתי'.

ובהכי איכא לתרוצי קושי' התו' על ר"ח, דאפשר דנקיט לי' ככולהו רבוותא דאין שום תחום דאורייתא בעולם, וא"כ תקשי לי' דחזינן דגזרו במתני' דלקמן אין מעצירין עליו התחום, אף דליכא דררא דאורייתא, לצטל איסור תקיעות של מנחה משום איסור דרבנן, ודלא כסברת מהרש"א, א"כ הכי נמי אסרו משום שבות דאיסור תקיעות גופייהו. ואפשר דאי' לי' נמי ההיא טעמא משום דלא בקיאים בקציע דירחא, ולהכי שפיר איכא למיגזר כשחל בשבת ולא צי"ט דר"ה דעלמא, אלא ודאי מוכ' לי' דבתקיעות אין צהן שום שבות אלא חכמה בעלמא, ועלתה שיטתו יפה ודו"ק.

[ר"ה פ"ד מ"ח] שופר של ר"ה אין מפקחים עליו את הגל, ואין מעצירין עליו התחום, וקי"ל דאין שום תחום דאורייתא^[א]. הרי דמשום איסור דדצריהם העמידו במקום מנחה דאורייתא.

אמנם איכא לתרוצי, דאי' ריש פסחים [דף ו' ע"א] אר"י המוציא חמץ צביתו צי"ט כופה עליו כלי, ורבו הפוסקים (בסי' תמ"ו) אפי' חמץ שנתחמץ צי"ט, שלא הי' בכלל ציטול, דאיכא איסור כל יראה, אפ"ה אסרו לטלטל ממקומו. וכ' הר"ם [רבינו מנוח ברמב"ם הל' חמץ ומנחה פ"ג ה"ח] ור"ת הטעם משום דצעידנא דעקר לשבות לא מקיים לעשה.

אמנם תינח לדעות הנ"ל, אבל לאותן פוסקים דסוברים דוקא בחמץ שהי' בכלל ציטול מיירי, אבל בחמץ שנתחמץ צי"ט מטלטלים ומצערים, הקושיי' קאי. והנה אפשר דמהרש"א מפרש הכי אי תפס התי' כדעת ר"ת.

ובזה מיושב דעת הר"י ולשיטתי' אזיל, ד[כתב] ברפ"ק דמגילה ור"פ לולב וערבה, דהא דגזרו משום שמה יעצירו משום דלא בקיאי'. וכ' רפ"ק דפסחים המוציא חמץ צביתו יכפה עליו כלי. וכ' הר"ן דווקא חמץ שהי' בכלל ציטול. והואיל וכן דלדידי' טעמא משום דלא בקיאים תקנו, קושיי' התוס' דלוקמ' הכי משום שבות דאיסור תקיעות גופי', וכשחל בחול מותר ממ"נ כקושיי' המ"א, ואריכי' אנו ע"כ לתרץ כמו שמפרש מהרש"א דמשום איסור דרבנן

※

[יא] לשון הב"י (באו"ח סי' שצ"ז): חוץ ל"ב מיל כתב הר"י דבירושלמי (עירובין פ"ג סוף ה"ד, ופי"ה ה"ד) קאמר דהוי מדאורייתא וכן כתב הרמב"ם בפרק כ"ז (מהל' שבת ה"א) וכתב שם הרב המגיד שכן היא הסכמת הגאונים. אבל הרא"ש (שם) והמרדכי (סי' תפד) כתבו דלגמרא דידן אפילו חוץ ל"ב מיל לא מיתסר אלא מדרבנן וכתב הרב המגיד שלדעת זו הסכימו הרמב"ן (בחיידושים עירובין יז: ובמלחמות ה.) והרשב"א (בחיידושים עירובין יז: ד"ה אמר רב אשי, ועבה"ק ריש ש"ה) זכרונם לברכה.

לדף י"ז ע"ב

[יב] במס' ברכות (דף י"ג ע"א) בתוד"ה בלשון הקדש נאמרה - פירש רש"י פרק שני דמגילה (ד' יז): לקרות בתורה. ולא נהירא דהא עזרא תיקן קריאת התורה ומקמי דאתא עזרא והוה למה לי. וי"ל דמייירי בפרשיות המחוייבין לקרות דאורייתא כמו פרשת זכור אי נמי מקרא בכורים ודווי מעשר ופרשת חליצה שמצוה בתורה לקרותן אעפ"כ בכל לשון נאמרה בסיני שכל דבור ודבור שהיה יוצא מפי הקדוש ברוך הוא היה מתחלק לשבעים לשון].

לחלל שצת שלא צמקוס מצוה, משא"כ צמנוה ודאית לא העמידו דצריהס לדמות שוס מצוה.

מעמה אין כאן קושיי, דהואיל ומעיקרא תיקנו שיהו קורין צצצת, ואי נגזור משוס שמא יעצירנו א"כ תדחי הקריאה צצצת לגמרי ומעקר' המנוה ממקומה.

והשמת י"ל דזוהי הוכחת רש"י דהא דתיקנו נציאים מקרי דאורייתא, דק' לי' קושיי' התויו"ט הנ"ל, אלא ודאי מש"ה לא גזרו, כי אין כאן מקוס לגזרה זו, דא"כ תהי נדחה המנוה ממקומה לגמרי וכקושייתי, ודחיק לי' לתירץ התו"ט, משא"כ אי קריאתה לא הוי אלא דרצנן, קשה איך תיקון רצנן צדצר שאפשר לצא לידי איסור דאורייתא בהעצרת ד"א צר"ה.

הנה זה מוכח מקריאת דתיקן משה צשחרית, אצל צמנחה דתיקן עזרא לכ"ע אינה אלא מדרצנן, שהרי עד דלא אתא עזרא לא הי' קורין צמנחה כדכתבתי לעיל. { ואל תשיצני מ"ש תקנות נציאי של משה או תקנת נציא עזרא, היינו משוס דלזה יש סמך צקרא וילכו שלשה ימים צלא מים היינו צלא תורה כדאי' פ' מרובה }. וא"כ ע"כ גס לרש"י צעינן למימר תי' התויו"ט לחלק צין ציצור ליחיד,

הב"ה^[ג] והמ"א (סי' קל"ה)^[יד] הקשו על תוס' ר"פ הי' קורא, דמקשי

ארש"י הא קריאת התורה עזרא תיקן, והא משה ונציאי הדור תיקנו שיהו קורין צצצת צו' וה' ועזרא תיקן רק מנחה צצצת. וקושיי' התו' ע"כ מתקנת משה דתיקן קריאה צשחרית צצצת צו' וה' קאי, דמשצת מנחה ודאי גס רש"י מודה דאינה אלא מדרצנן דהרי מנחה עד דאתא עזרא לא הי' קורין צמנחה, וא"כ למה נקטו התוס' מקריאת מנחה שתיקן עזרא.

ונראה לייצצ דהתויו"ט ועץ חיים רפ"ק דמגילה [מ"צ] מקשים, למה לא גזרו חכמים ואסרו לקרות בתורה צצצת, משוס שמא ילך אלל צקי ויטלטל התורה ד"א צר"ה, כמו שגזרו צשופר ולולב. ותירנו דהתם המנוה שייכ' צכל יחיד, ואיכא למיגזור, משא"כ קריאת התורה דאינה אלא צניצור, ואין קורין צה אלא הצקי, וצזה אין שייך שמא ילך אלל צקי. והנה על קושיי' זו יש לפקפק, דהמ"א צה' ר"ה [סי' תקפ"ח סק"ד] הציא צשס פוסקים, הא דהעמידו דצריהס צספק שמא יעצירנו ודחי' מנוה דאורייתא, היינו משוס דלא צקיאין צקציעא דירחא, ואיכא לתקן שלא יצא

[יב] במפתח כתב: דרוש לכבוד ס"ת שהקדשתי לשמי. ובריש הדרוש: דרוש לכבוד ה' ותורתו הקדושה שדרשתי פ' נשא תצ"ט ל' על מ"ת שלי וביום שמחתי ושמחת לבו של .. ידידי הר"ר וואלף סג"ל שי'.

[יג] ז"ל הב"ח (סי' תרפ"ה): מה שתופסין התוספות בפשיטות דקריאת התורה אינה מן התורה אלא מדרצנן ועזרא הוא דתיקן איכא לתמוה נמי דבפרק מרובה (ב"ק פב א) אמרו משה רבינו עליו השלום תיקן במדבר שיהו קורין בתורה אלא שבא עזרא ותיקן תלתא ובירושלמי (מגילה פ"ד ה"א) נמי איתא משה תיקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה בשבתות וימים טובים וראשי חדשים ובחולו של מועד שנאמר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל ומביאו הרייף בפרק הקורא עומד (מגילה יג א) השתא לפי זה ודאי כל קריאה בשבתות מן התורה כפירוש רש"י וכו'.

[יד] ז"ל המגן אברהם: אי' ברייף פ"ד דמגיל' ירושלמי משה תיקן לישראל שיהיו קורין ג' בב"ה ובמנחה עכ"ל וצ"ע דאי' במרובה שהלכו ישראל ג' ימים בלא תורה בימי משה עמדו הנביאי' שביניהם ותקנו שיהיו קורין בב' וה' ובשבת ועזר' תיקן במנחה והתוס' רפ"ב דברכות כתבו גס כן שעזר' תיקן קריאת התורה והקשה הב"ח עליהם בסי' תרפ"ה מזה"ה דמרובה וכו'.

כתיובי דצמנוה דאורייתא א"א למיגזר. לכן מקשי מעזרא שתיקן מנחה, וקריאת זו לכ"ע אינה אלא דרבנן, וזריכין אנו לתרץ התוי"ט בלא"ה, וא"כ ק' קו' תו' על רש"י, ולית לי הוכחה שהי' תקנת נביאים דהוי כמו דאורייתא ודו"ק היטב^[10].

ולכא שום הוכחה לרש"י דהוי דאורייתא, מקשי תוס' שפיר דהלל מה דתיקנו נביאים לא מיקרי דאורייתא. וזוה מתורץ שפיר קושיי' הב"ח והמ"א הנ"ל, [ד] מקריאת בשחרית וז' וה' לא מני לאקשוי, [ד]הי' קשה אדרבה מזה איכא הוכחה לשיט' רש"י, שהרי ק' קושיי' התוי"ט למה לא גזרו זה שמא יעזירנה, ובעינן למימר

*

במדרש רבה^[11] פ' אלה הדברים וכו', הלכה אדם מישראל מהו שיהי' מותר לכתוב ס"ת בכל לשון, כך שנו חכמים אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבים בכל לשון וכו' ע"ב.

מקשי מאד, איך רשאינן אנו לקרות שמע בכל יום על פה, הלא ק"ל [דף ס' ע"ב] דברים שצכתב אי אתה רשאי לאמרן על פה.

ותירץ הכל זו, משום דלא אפשר שיהי' לכל א' מישראל תורה שלמה לקרות הימנה ק"ש בכל יום.

הרי דאליצא דאמת ולכל הדעות זריכין אנו למימר, דצמקום שאי אפשר, דמה יעשה עני שציראל, התירה התורה לקרות בע"פ, אף הכא נמי הואיל וא"א לעני ליתן ס"ת שלמה לבנו, אין לך לא אפשר גדולה מזו.

ואל תשיבני היא גופו קושי, ומנ"ל להנך פוסקים להחיר ק"ש בע"פ, משום דלא אפשר, זה דמנינו ההיפך מסבא זו בגמ'.

נראה הוכח' לזו ממשנה שלמה, דאי' צמתניתין ספ"ק דצרכות [מ"ב] זמן ק"ש ג' שעות על היום, הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כהדס הקורא צמורה. [ו]הקש' רבינו יונה הוצא צב"י (סי' מ"ט), מה קמ"ל פשיטא דמותר לקרות פרשה של תורה כמה פעמים ציוס. ותירץ הר"ר שלמה מן ההר, דה"א הואיל והתירו חכמים להיות קורא בע"פ [רק] משום לא אפשר, היינו דווקא צמקום חובה, אבל שלא צמקום חובה, או אחר זמן ק"ש, [או] היכי דכבר נפיק ידי חובתו תאסור, קמ"ל דמותר לקרות כמה פעמים. מעתה היא לא אפשר דשרי מוכח היטב צמסנתינו, ותירץ

ליישב זה נקדים לצאר תמיהת הרא"ש צגיטין (דף ס'), דהרמב"ם והרא"ש פסקו דאסור לכתוב מגילה לתינוק להתלמד זה כסתמא דהש"ס, והרי"ף פסק להיתירא. ותמה מש"ס דבעא מיניה אצ"י מרבה מהו לכתוב מגילה לתינוק להתלמד זה, תיבעי למאן דאמר מגילה ניתנה, כיון דמגילה ניתנה כותצין, או דלמא כיון דאידיציק אידיציק. תיבעי למ"ד חתומה ניתנה, כיון דחתומה ניתנה אין כותצין, הואיל ומעולם לא נכתבו פרשיות. או דילמא כיון דלא אפשר כותצין. אמר ליה אין כותצין, ומה טעם לפי שאין כותצין. הרי דאסיק הש"ס צפשיטות מצלי חולק לאסור לכ"ע, ואיך פסק הוא ז"ל להחיר.

ותירץ הרא"ש, שמא ראה הרי"ף ז"ל צדורות אחרונים דלא אפשר לכל עני שציראל לכתוב לבנו תורה שלמה, ולכך ראה להקל עכ"ל.

והנה על תירונו יש להפליא יותר ויותר, דהלל צבעי רוצה הש"ס להחיר מה"ט דלא אפשר, ופשיט לאיסורא אף דלא אפשר, וא"כ לית לי לש"ס כלל ההיא סבא, ואיך פסק נגד מה שמפורש צש"ס להדי'. אח"כ מצאתי שצ"י סוף ה' ס"ת [סי' רפ"ג] הקשה קושיי' זו על תירץ הרא"ש, ורוצה ליישב הרי"ף צענין אחר.

ונ"ל ליישב, דהפוסקים צא"ח (סי' מ"ט) הוצא צב"י

[10] במפתח ציין ע"ז: פלא מאד וחריף. ועי' בהמשך שמביא מ"ש הגאון א"ח מוהר"ר דוד זצ"ל בספר נשאל דוד סי' ג'. ונדפס במגילת ספר.

[11] בריש הדרוש: מה שדרשתי בב"ה מיזל בחג שבועות שנת תצ"ח לפ"ק לכבוד המקום ב"ה ולכבוד התורה אשר נדר ונדב כ' שמואל יאמפלי. ובמפתח כתב: בונה וסותר בהוכחות והמצאות גדולות.

הרא"ש ופסק דהרי"ף עולה יפה.

אמנם אי קושיי הפוסקים מק"ש בלאו ההוא תירוטי לשיטת הרי"ף מתורנת [בחירון אחר] כאשר אבאר, אכתי קשה מנ"ל להתיר לכתוב מגילה לתינוק מכת לא אפשר ולפסוק נגד הש"ס.

דהתוס' בתמורה (דף י"ב) כתבו הוצא צ"י (סי' מ"ט^ל), טעם דדברים שכתב א"א רשאי לאמרן בע"פ, משום חסרות ויתרות וקרי וכתב, שאינן נכרים במצטא.

והנה מנינו פלוגתא צ"ס דצרכות [דף י"ג ע"א] ובסוטה ר"פ אלו נאמרין [דף ל"ז ע"ב], [ובמס' מגילה דף י"ז ע"ב], רבי אמר ק"ש בלשון הקודש, ושמע היינו השמע לאזניך מה שאתה מוצא מפיק, ורבנן סברי שמע בכל לשון שאתה שומע.

ואי חזינו דהתירה התורה לגבי ק"ש לקרותה בכל לשון, דבלשון האומות בודאי אין ניכר חסרות ויתרות, כגון אבותיכם מלא או חסר, וכן לטוטפות פעם מלא פעם חסר, ע"כ לא הקפידה התורה לקרותה בלה"ק בע"פ, בודאי עדיפא בלה"ק בע"פ מלשון האומות. וא"כ היא דע"כ פי' שמע אינה אסורה לאמרה בע"פ.

והרי"ף פסק בצרכות ר"פ הי' קורא כרבנן הנ"ל, [וא"כ] קושיי הפוסקים מק"ש לדידי מעיקרא ליתא, וא"כ הדרה הקושי' לדוכתי' מנ"ל להתיר לכתוב מגילה לתינוק משום לא אפשר. ואין לומר דהוכחתו ממשנה הנ"ל הקורא מכאן ואילך לא הפסיד וכו', כקושי' הרבינו יונה ותירץ הר"ר שלמה הנ"ל, דהוי מכת לא אפשר כדכתבו לעיל, [ד' אליב' דהרי"ף דהכא דצ"ס התירה התורה בכל לשון יכול לקרותה בע"פ, קושיי' הרבינו יונה [שהקשה] 'פשיטא מה אתי מתני' לאשמעינן דהקורא מכאן ואילך לא הפסיד', מתורנת נמי בזה, דה"א דווקא במקום חובה לאלת ידי ק"ש הותרו, משא"כ אם כבר יא לא יהא רשאי לקרותה בכל לשון, או בע"פ, להכי אשמעינן דשרי בכל גוונא. ו[שוב קשה] לכתוב מגילה לתינוק מנ"ל דשרי משום לא אפשר.

ונראה דמנינו פלוגתא צ"ס הנ"ל בסוטה גבי ק"ש בכל לשון וכו', אי ס"ת נאמרה בלה"ק דווקא או אפי' בכל לשון. נ"ל לפ"ו סברת התו' דכתבו דדברים שכתב א"א רשאי לאמרן בע"פ, לא אזלה אלא למ"ד תורה בלה"ק נאמרה. אבל אי בכל לשון מותר לכתוב, א"כ איך אסרה התורה לקרות בע"פ, דלא תהא גרע מכל לשונות האומות, אי הוי הטעם משום חסרות ויתרות. אלא ודאי להיא שיעה בעינן למימר מטעמא אחרניא הא דאסרה התורה לקרות ע"פ {עיין צ"י (סי' מ"ט) הביא תרי טעמים צ"ס הירושלמי}.

הנה הרי"ף דפסק כרבנן דק"ש בכל לשון כדהבאתי לעיל, ולדידהו תורה נמי נאמרה בכל לשון כד' הש"ס ר"פ אלו נאמרין, א"כ לדידי' ע"כ ליתא טעם התו' דמשום חסרות ויתרות אסרה התורה הקריאה בע"פ, וא"כ קשה לשיטתי' קושיי' הפוסקים למה שרי רבנן לקרותה בע"פ, אלא ודאי משום דלא אפשר וכקושיי' הר"י ותירץ הר"ש הנ"ל. והשתא הויא סברת לא אפשר מוכח היטב ממתני', ופסק הרי"ף ותירץ הרא"ש עולה יפה.

ועתה אבא אל ביאור המדרש, [דהנה] התוס' בסוטה סוגי' הנ"ל כותבין, אי התורה בלה"ק נאמרה, אסורה אפי' להעתיק אח"כ בשאר לשונות אפי' שלא לקרות בהן. [ו]א"י בסוטה [דף ל"ה ע"ב] וברש"י הואיל משה באר את התורה הזאת בשבעים לשון.

והשתא זו היא דברי המדרש, אלה הדברים וכו', ומנינו בהיא פרשתא באר משה את התורה בע' לשון, וא"כ ע"כ ליתא לטעם התו' דאסור רחמנא לקרות בע"פ משום חסירות ויתרות, דא"כ איך תשתי לבאר בכל לשון דגרוע יותר מצעל פה, אלא ודאי טעמא אחרניא הוא, לכן מיבעי' הלכה אדם מישראל וכו' מהו שיהי' מותר לכתוב התורה בכל לשון, ד[בל"ז] ה"א דטעם איסור קריאת בע"פ כדכתבו התוס', וא"כ ע"כ אסורה למיכתב בכל לשון אלא בלה"ק בלחוד, אבל השתא אפשר דשרי ודו"ק היטב.

*

לדף ב"א ע"א

לפ' יתרו

וַיֵּרָא חֲתָן מִשָּׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה לְעַם וַיֹּאמֶר מָה הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לְעַם מִדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדְּךָ וְכָל הָעָם נֹצֵב עֲלֶיךָ מִן בְּקָרְ עַד עָרֶב: וַיֹּאמֶר מִשָּׁה לְחַתָּנָהּ כִּי יָבֵא אֵלַי הָעָם לְדַרְשׁ אֱלֹהִים: כִּי יִהְיֶה לָהֶם דְּבָר פֶּא אֵלַי וַיִּשְׁפָּטֵתִי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ. (שמות יח, יד-טז).

פירש"י: ויעמדו העם יושב כמלך וכולן עומדין, והוקשה הדבר ליתרו שהי' מולול בכבודן של ישראל, והוכיחו על כך שנא' מדוע אתה יושב לבדך וכלם נצבים: מן הבקר עד הערב, אפשר לומר כן, אלא כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת, מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום כולו.

בעמידה או שניהן בישיבה. והנה קי"ל [כתובות דף י"ז ע"א] הרב שמחל על כבודו מחול, ומלך אין כבודו מחול. לכך א"א [הי'] להן לישב, משום דמשה מלך הי'.

ונראה לתרץ, דיש לדקדק מנ"ל לרש"י דקרא דמדוע אתה יושב לבדך מרמז שהי' יושב כמלך, דקשי' לו דא"י צפרקי אצות [פ"ד מ"ח] אל תהא דן יחידי אלל אחד. והקשה הצרטנורה הלל ק"ל דיחיד מומחה דן אפי' יחידי. ותירץ ממידת חסידות שלא לדון יחידי. וא"כ ק' לכאורה על רבן של הנביאים משה רבינו, איך דן יחידי.

ונראה, דא"י צסנהדרין [דף י"ח ע"ב] אין מושיצין מלך צסנהדרין, דכתיב לא תענה על ריב, על רב וכו'. [וע"כ הי' משה מוכרח לדון יחידי].

והשתא יוצנו דברי רש"י היטב, דבר זה הי' ק' בעיני יתרו שיהי' הוא יושב כמלך וכולן עומדים, וידוקדק היטב לשון הקרא מדוע אתה יושב לבדך, וק' היאך דן לבדו הלל אינו ממדת חסידות, אלל ע"כ משום דמלך הי' ואין מושיצין אותו צסנהדרין, מעתה מוכח ע"כ שהי' יושב כמלך וכולן עומדים כי אסור למחול, ע"כ זה חרה ליתרו, כי צסארי דיינין הי' אפשר להן לישב צתחלת דין וק"ל.

יש לדקדק טובא, מה חרה ליתרו על משה

שהי' יושב ישראל עומדין, הלל עשה כדינו של תורה דהדיינין צריכין להיות בישיבה ובעלי דינין בעמידה, עי' צס"ס דשבעות (דף ל' ע"ב), וא"כ אפי' העמיד דיינין אחרים נמי ע"כ צריכין לעמוד. ועוד מהיכן יליף רש"י שהי' יושב כמלך.

ונ"ל דיש להקשות, לפ"מ דא"י צס"ס הנ"ל דפליגי ר"י ורבנן אי הבע"ד צריכין להיות בעמידה, ר"י סובר צשעת גמר דין דוקא, ושעת גמר דין שעה מועטת היא, פלוני אתה זכאי או חייב, וא"כ צתחלת דין א"צ להיות בעמידה, אמאי לא השיב משה צאמת.

ונראה דא"י צמגילה ר"פ הי' קורא, מימות משה עד רבן גמליאל לא הי' למדין אלל מעומד. הלכך היו צריכין לעמוד אף צתחלת דין.

ווי"ש רש"י, כל דין שדן וכו' כאילו עוסק צתורה, ודין היינו תורה, וע"כ [צזמן משה] הי' צריכין לעמוד אפי' צתחלת דין.

מעתה יתיישב [הקושי' ד]הלל אפי' העמיד דיינים אחרים צריכין הם לעמוד, דא"י עוד שס צמס' מגילה, לא ישב הרב וישנה לתלמידיו ע"ג קרקע, אלל או שניהן

ירושלמי דמגילה [פ"ד ה"א] הובא בהרי"ף פ' הי' קורא: רבי שמואל בר רב יצחק עאל לכנישתא, חד בר נש קאים מתרגם סמיך לעמודא, אמר ליה אסור לך, כשם שניתנה באימה ויראה כך אנו צריכין לנהוג בה באימה ויראה. רבי חגי א"ר שמואל בר רב יצחק עאל לכנישתא, חמא חונה קאים מתרגם ולא מקים בר נש תחתוי, אמר ליה אסיר לך כשם שניתנה על ידי סרסור כך אנו צריכין לנהוג בה על ידי סרסור.

מקבל מסיני, והסגן מקרי סרסור כמשה, [ולפי"ז] ניחא. והשתא זו היא דברי הירושלמי, ר' שמואל בר רב יצחק עאל לצי' כנישתא וכו', אמר נריך אתה לנהוג באימה ויראה. קשה א"כ ל"ל קרא דאתה פה עמוד עמדי. ומתוך עוד עובדא צר"ש [צר רב יצחק] דעל לצי' כנישתא וכו', ואמר צעינן סרסור לתורה כמשה דהי' סרסור, דכתיב ואנכי עומד בין ה' וציניכס וכו', וא"כ הואיל והי' רק סרסור לתורה ה"א דלא לצעי עמידה, להכי נריך קרא וק"ל.

אבא אל ביאור הנך תרי מאמרים ופסקי דר' שמואל דסמכי אהדדי. דאי' צמגילה ר"פ הי' קורא [דף כ"א ע"א] מנלן דהתורה צעמידה, דכתיב ועתה פה עמוד עמדי. והנה לירושלמי הנ"ל תקשה ל"ל קרא, תיפוק לי' דצלא"ה נריך להיות צעמידה, ואפי' סמיכה אסורה, מטעם הואיל והתורה ניתנה באימה ויראה. אמנם אי משה הוי לי' דין סרסור לתורה, וה"א דהסרסור לא תהא נריך עמידה^[ט], להכי גלי לן קרא. דהלבוש כ' (ס" קמ"א וקמ"ז) דהקורא בתורה מקרי כאילו

*

לדף כ"ז ע"ב

לפ' פקודי

במד' תנחומא פ' זו, ויביאו את המשכן אל משה. ילמדנו רבינו כמה דברים מתוקנים מפני דרכי שלום, כך שנו רבותינו אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום, כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל מפני דרכי שלום.

כוס של זרחה וכו', משמע דמזבח עדיף. ונלענ"ד לתרץ, דמהרש"ל צפ' החובל (ס" ס) הובא צש"ך ח"מ (ס"י שפ"ב [סק"ד]), צא' שקדם ומל תינוק של חזירו דפטור מי' זהובים, מטעם דגדול עונה וכו', הלא מצינו צפ' כסוי הדם [דף פ"ז ע"א] שר"ג הי' מחייב י' זהובים לא' שקדם וכסה ע"ש. ותירץ הנ"ל דפטור משום דה"ל לענות אמן, ואי לא ענה איהו דאפסיד אנפשי'. הרי דליכא שום מצוה כ"א הצרכה לצד, כמו זרחה ס"ת ותפלה, אצל במקום דאיכא מצוה צגוף כסוי ומילה דהזכרות אינן

יש לתמוה ראשון מה שייך זה לויציאו את המשכן וכו'. צ' דקאמר 'אלו' דברים וכו'. ונראה דצ"ז ה"א די' עוד דברים מפני דרכי שלום, אצל השתא ע"כ אלו הן ותו לא. דהמ"א (בסי' ר"א [סק"ו]) הקשה דברי הטור אהדדי והניח צ"ע, דצ"ד (ס"י כ"ח) פסק, בישראל שקרא בתורה קודם כהן, אינן לחייבו י' זהובים, משום דגדול עונה יותר מן המזבח. וצ"ח ס"י הנ"ל כ' הטור, מן המהדרין אחר

[יח] באמצע הפלפול מביא מהראב"ד על מס' תמיד דאף דאסור לישיב בעזרה מכ"מ כל צורך עבודה קצת או שימור מותר הישיבה בעזרה, ולכן הי' הכהן יושב בלשכת פלהדרין וגם הלויים כשהיו שומרים. ואולי זה כוונתו דמש"ה הי' הו"א דהסרסור אין צריך לעמוד.

מעכצין וכו', עדיין חייב משום שכר מנחה ע"ש.

מעתה יתורץ היטב קושי' המ"א, שהוכחתי דע"כ
צרכות המזון איכא נמי מנחה מלכד הצרכות, דמיצעי'
להש"ס בחולין (דף פ"ז ע"א) אי שכר מנחה או צרכה, נ"מ
לצרכת המזון, אי אמרינן שכר מנחה אחת היא, ואי אמרת
שכר צרכה הויין ארבעים. ממילא מוכח להדי' דצרכת
המזון איכא מנחה מלכד הצרכות. לכן פסק הטור דצרכת
המזון דיהי' מן המהדרין וכו', משום דהוי מנחה, אבל
דצרכת התורה דליכא שום מנחה רק הצרכה, פסק שפיר
דה"ל לענות אמן. העולה מזה דצרכת המזון איכא מנחה.
מעתה יתיישב הא דפירשו התוס' בגיטין (דף ס' [דף נ"ט
ע"ב]) וצמגילה (דף כ"ח ע"א), דהא דא"ר פרידא מימי לא
צרכתי לפני כהן, פשיטא דאסור לקרות לפניו וכו', אלא
דהוי צרכת המזון, דאינו בכלל מה שחשיב הש"ס בגיטין
אלו מפני דרכי שלום.

ויש לדקדק דהא דאנו מנווין להקדיש לכהן לכל דבר
שצקדושה, הוציאו חז"ל מקרא וקדשתו לכל דברים
שצקדושה וכו', מ"ש דלקראת ס"ת מחויב להקדים,
וצרכת המזון לא, האיכא זה נמי קדושה.

ולפי מ"ש לעיל ניחא, דצשלמא קריאת ס"ת אינה מנחה
צפ"ע אלא צרכה, ולהכי אמרו רבנן להקדים לכהן לפני לוי
וישראל, משום דאפשר לקיים שניהם ולקרא ללוי וישראל
אחריו. אבל צרכת הזימון דהיא מנחה, וא"א לזכות בה אלא
א', לזה לא הקדימו קרא, דהכהן לצד יזכה בה ולא זולתו.
אמנם לפ"ז ק' על ר' פרידא במס' מגילה, מה מעליותא
שהתפאר מימי לא צרכתי לפני כהן, ואי כפי' התו' דהוא
צרכת המזון, למה לא זכה לנפשו צמנחה. וז"ל דהוא סובר
כאותו דיעה דגדול העונה יותר מן המצרך, להכי חלק

כבוד לכהן. והנה הא דאין צרכת הזימון בכלל אלו דברים
מפני דרכי שלום כמו צרכת ס"ת וכו', מוכח מר' פרידא
בקושי' התו' ותרומס. וכ"ז הוא אי גדול נמי העונה אמן,
אמנם אי המצרך עדיף, וכההיא דעה דצרכות [דף נ"ג
ע"ז] וצמזר [דף ס"ו ע"ז], שא' רב לחיי' צרי' חטוף
וצריך, א"כ ליכא למימר דההיא לא צרכתי לפני כהן דר'
פרידא הוא צרכת המזון, דהלא צרכת המזון איכא מנחה
וכמו שהוכחתי לעיל, ואיך מונע עצמו ממנחה, אלא ודאי
דהוי צרכת התורה, וכאידך תירוטו של תו' דצרכות.

וצסוף נזיר [דף ס"ו ע"ז] מצינו פלוגתא דתנאי אי
גדול העונה או המצרך. ונלענ"ד { וכמדומה לי שראיתי
כן באיזה מפורש^[ט] } טעם על גדול כח העונה וכו', משום
דהיא גמר וסיוס המנחה, וקי"ל צעלמא [צ"ר פ"ה ס"ג]
דאין מנחה נקראת אלא צמי שגמרה.

[והנה] רש"י פי' ויצאו המשכן אל משה וכו', משום
שלא סייע משה צמלאכת המשכן בשום דבר, לכן המתין
עד שנשלם כל המלאכה.

והשתא מצוארים דברי המדרש, ויצאו את המשכן אל
משה וכו', ק' למה לא סייע צבניינו והמתין על הקמתו
דווקא, אלא ודאי משום דסוף המנחה היא עקרית, א"כ
עניי' אמן נמי גדול ממצרך, והשתא כך שנו רבותמינו
'אלו' מפני דרכי שלום וכו', כהן קורא ראשון ואחריו לוי
וכו'. [ד'בל"ז ה"א צצרכת המזון נמי צריך להקדים לכהן
ואסור לצרך לפניו, והא דר' פרידא ע"כ לאו צצרכת המזון
הוי, אבל השתא דמוכח דגדול עונה וכו', וא"כ הא דר'
פרידא הוא מדת חסידות שלא רצה לצרך לפני כהן, ומשום
דגדול נמי העונה אמן, אבל משורת הדין מותר לצרך לפני
כהן, ואין צו משם דרכי שלום ודו"ק.

*

[יט] ז"ל הגמרא שם: רבי יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך וא"ל רבי נהוראי השמים כך הוא תדע שהרי
גוליירים מתגרין במלחמה וגבורים נוצחין. וביאר הרא"ש: וכן גמר הברכה היא עניית אמן. ובמס' ברכות (דף נ"א ע"ב):
גדול העונה אמן יותר מן המברך. וביאר בתוס' הרא"ש: לפי שהוא גומר המצוה.

דף כ"ט ע"א

צש"ע [סעיף י"א] צשס התו' [דף כ"ח ע"ב צד"ה צתי כנסיות] צמה דצרים אמורים דמהני תנאי על צית הכנסת כשיחרב שיהי' מותר להשתמש צה, [רק] צח"ל, משום דכשיצא הגואל תפקע קדושתה, אבל צית הכנסת של א"י תשאר בקדושתה, [ו]לא מהני צה תנאים. והקשה הוא ו"ל מש"ס דלעיל דעתידין כל צתי כנסיות שצצבל שיקצעו צא"י. והניח צ"ע.

וני"ל דל"ק, דמנינו פלוגתא צש"ס דלעיל, ריב"ל סובר קדושת צית המדרש חמורה מקדושת צית הכנסת. ור' יוחנן סובר דקדושת צית הכנסת חמורה. ופליגי אי הצית הגדול אשר שרף צאש היינו צית שמגדלין צה תורה או תפלה.

מעמה נראה הא דר"א הקפר דאמר עתידין וכו', לא אזלי אלא אליציי דר"י, דקדושת צית הכנסת חמורה מצית המדרש, וא"כ צית המדרש אחי' מק"ו מתצור וכרמל שלא אתו אלא לשעה לקבל תורה, ק"ו צית המדרש שמרביצים צה תמיד, וא"כ קדושת צית הכנסת דחמורה מצית המדרש, אחי' מק"ו מצית המדרש. אבל לריב"ל ק"ו פריכא היא לענין צית הכנסת, דלמא הא דתצור וכרמל נקצעו צא"י משום דאתו ללמוד תורה. והשתא דמוכח דהא דר"א הקפר אחי' אליצא דר"י דווקא, ואנן ק"ל כריב"ל, וכן פסקו כל הפוסקים, דעושין מצית הכנסת צית המדרש ואיפכא לא, א"כ ק"ו דר"א מופרך, ושפיר פסקו התו' ומחלקים צין קדושת צית הכנסת שצא"י לשל ח"ל.

תניא רבי אלעזר הקפר אומר, עתידין צתי כנסיות וצתי מדרשות שצצבל שיקצעו צארץ ישראל, שנאמר כי כתצור צהרים וכרמל צים יצוא, והלא דצרים קל וחומר, ומה תצור וכרמל שלא צאו אלא לפי שעה ללמוד תורה נקצעים צארץ ישראל, צתי כנסיות וצתי מדרשות שקורין ומרביצין צהן תורה על אחת כמה וכמה.

וסמיק ליי לעיל, אמר רבא¹ מריש הואי גריסנא צציתא ומללינא צבי כנשתא, כיון דשמעית להא דקאמר דוד ה' אהצתי מעון ציתך, לא גריסנא אלא צבי כנישתא היכי דהוי מללינא.

וני"ל דצריך הש"ס לסמוך הא להא דרבא, דכל הפוסקים פסקו דאין מוכרין צית המדרש לצורך צית הכנסת. ופי' הרמב"ם משום דמעלין בקודש וכו', וקדושת צית המדרש חמורה. ומנינו פלוגתא דר"י וריב"ל צדף שלעיל מזה דכל צית הגדול שרף צאש וכו' ע"ש, א"כ הק"ו פריכא היא, ומגלן דצתי כנסיות יקצעו צא"י, דמתצור וכרמל לא נוכל למילף, משום שלמדו צהס תורה. אבל אי צריכין ללמוד גם צצית הכנסת מהאי קרא דדוד וכו', שפיר מוכח ההיא דרשא דר"א הקפר.

א"כ זו הם דצרי הש"ס, אמר רבא מקרא דדוד נשמע דצריכין לגרוס צצית הכנסת, והשתא תני' ר"א הקפר אומר עתידין וכו', ובלאו ההיא קרא דדרש עלה רבא לא הי' מוכח מיד².

ויתורן נמי קושיי' המ"א (בסי' קנ"א [סקט"ו]), דאי

*

[ב] בדפוסים שלנו 'אביי', וכבר העירו ע"ז דהגירסא הנכונה הוא 'רבא'.

[בא] חלק ממאמר זה נרשם עליו הקו לסימן מחיקה. וגם בתחתית הדף יש שורה שהופסקה, וכנראה שחזר ממה שכתב בפנים. וחבל.

לדרב כ"ט ע"א וע"ב

לפ' שקלים ולפ' כי תשא

במס' מגילה (דף כ"ט ע"א) תנן התם באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים, בשלמא על הכלאים דזמן זריעה היא, אלא על השקלים מנלן, אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה דאמר קרא זאת עלת חדש בחדשו, אמרה תורה חדש והבא קרבן מתרומה חדשה, וכיון דבניסן בעי אקרובי מתרומה חדשה, קדמינן וקרינן באחד באדר כי היכי דליתו שקלים למקדש. כמאן דלא כרבן שמעון בן גמליאל, דאי רבן שמעון בן גמליאל האמר שתי שבתות, דתניא שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום, רבן שמעון בן גמליאל אומר שתי שבתות וכו'. (עיין לקמן בדרך היותר נכון).

טעמא משום תרומה וכו', דיהי' איך שיהי' ע"כ החיוב שקלים אינו חל עד ר"ח ניסן, וכדאי' צמתי' צט"ו צו שולחנות היו יושבין וצכ"ה צו ממשכנין.

ויש ליישב עוד מדרש ילקוט פ' כי תשא וז"ל: תמן תנינן צא' צאדר וכו' מנלן א"ר טבי וכו', כדלעיל צש"ס א"ר לקיש גלוי וידוע לפני הקב"ה שעמיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהן לשקליו. ונראה לחצר הא דר"ל דלעיל.

דיש להקשות לר"ל דאמר דליוה השם על השקלים כדי לצטל שקלי המן מנ"ל.

ועוד הלא טעמא רצה אית צה, דממנו היו קונין ומציאין כל קרבנות וצרכי הציבור.

ונראה דע"כ כדי לצטל צהן שקלי המן נמי נגע צהו, דכבר אמרתי הנפקותא שיש צין הנך טעמי, [ד]לטעם משום קרבנות ציבור לא היו צריכין להציא כל שנה ושנה, אס נתותרו שקלים בלישכה משנה שעברה. ולטעם משום שקלי המן צודאי' הי' צריכין להציא כל שנה צאדר, זכר לנס שנעשה לנו בצפורים, ששקלי ישראל היו דוחין ומצטלין שקלי המן.

ואנן קי"ל צמס' שקלים [פ"ד מ"ב] דמותר הלישכה היו מתקנין ממנה צרכי עיר וכו' ע"ש מה הי' עושין צה עוד, ולא קנו ממנה קרבנות ציבור, משום דכתיב עולת חדש וכו', צוה הקרא להציא מתרומה חדשה לקרבנות.

מעתה דצרי המדרש הנ"ל צרורין, תמן תנינן וכו' חדש והצא מתרומה חדשה, קשה אי ס"ד משום קרבנות ציבור לחוד, למה הי' צריכין להציא שנה בשנה, אלא ודאי משום דטעם לצטל שקלי המן נמי נגע צהו, א"כ היינו

יש לדקדק תחילה וליישב פירוש הש"ס צשלמא כלאים וכו', דהיא מיותרת הא מכלאים ניחא.

ונלע"ד הואיל וכלאים ניחא לכך ק' משקלים ואי לא דכלאים ניחא גם משקלים לא הי' קשה מידי. דהתו' כתבו דההיא זמן זריעה היא, לאו דוקא זמן זריעה, אלא רוצה לומר סוף זריעה, וכבר גדלו התבואות והזרעים, ואז הכלאים ניכרין הטיב והתחילו לצמוח.

ויש לדקדק על שהמתינו לשלוח עד עת הכרת הזרעים, עדיפי' הו' להו לשלוח צומן זריעה שיהיו מזהרין מלזרוע כלאים.

וי"ל משום דצא' צאדר צלא"ה היו צריכין להיות השלוחין יוצאין על השקלים, לכך המתינו עד הכא, וחסי' היו על ממון הקדש, משום דמשלמין מתרומת הלישכה, וכההיא דמצינו צמו"ק (דף ר' ע"א) ששלחו צמועד ולא מקודם, מפני שאז השלוחין נשכרים צול, וכדי לחוס על מעות הקדש.

והשתא מיושב שפיר, צל"ז לא הי' יוכל להקשות משקלים על רשצ"ג, [ד]הייטי אומר הא דשלוחים יוצאין צא' צאדר, הואיל וצלא"ה היו צריכין לצאת על הכלאים, הכריזו נמי על השקלים. אצל השתא דקאמר צשלמא כלאים דזמן זריעה היא, היינו סוף זריעה כמ"ש התו', וקשה למה לא הקדימו לשלוח ונטרי עד הכא לסוף זריעה וכו', [ו]ל"ל משום דלא צלא"ה יוצאין על השקלים, וא"כ ע"כ שקלים עיקר, ומקשה הלא אף לשקלים לא היו צריכין לצאת עד ט"ו צו. (ועיין לקמן).

ונראה ליישב הא דלא פריך הש"ס מקודם אף צלא

דר"ל. בל"ז ה"א דדצרי ר"ל ע"כ ליתנהו, משום הא דל"זיה המקום להציא שקלים, [הוא] כדי להציא מהן כל קרבנות ניצור, אבל השתא חדש וכו', דוק ממנה דההיא טעמא נמי איתא וק"ל.

והנה לפ"ז קשה מה פריך על הא דרש"ג שהקדימו לשלוח צא' באדר, הא טעמא משום שקלי המן נמי אית צי', ולכך הי' צריכין לשלוח י"ד ימים קודם פורים.

ונראה דהצ"י פסק (בסי' תרכ"ח), הא דשואלין ודורשין מקודם, היינו בפסח דווקא, משום דהוי זורך קרבן, אבל בשאר רגלים שלא הי' מציאין קרבן, לא הי' שואלין ודורשין מקודם כלל. א"כ זהו שפריך הש"ס דע"כ משום קרבן הקדימו לשלוח, דזולת זה לא הי' צריך לשום הכנה כלל.

ונראה לומר דסברת הצ"י {דמצינו הרבה פוסקים חלוקים עליוט} מהבא מוכח, דתירך הש"ס אקושייתם אלא שקלים אמאי וכו', חדש והבא וכו', לא תירך מפני שקלי המן, אלא ודאי דאי מפני שקלי המן לא הי' להן

*

תנן בא' באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים וכו' (עיין לעיל).

זריעה היא וכו', הא זמן זריעה צמרחשון צרביעה ראשונה או שניי'. ותרו לאו דווקא אלא סוף זריעה וכו'. וכבר דקדקתי למה נטרו רבנן להזהיר עד ר"ח אדר, טפי הי' להו להודיע ע"י השלוחים ולהזהיר למנוע העם מלזרוע כל עיקר זריעה. אלא דהוי צריכין למימר דחסים היו על מעות הקדש, ונטרי עד כען צא' באדר שאז בלא"ה צריכין לבא על השקלים, וא"כ ע"כ שקלים עיקרית.

והשתא זו שפריך הש"ס, בשלמא כלאים זמן זריעה היא, וקשי' קושי' התו' דהלל זמן זריעה כבר היתה, ולמה נטרי עד הכא, וצריכים למימר לחוס על ההקדש, ולהודיע האיסור בשעת שצריכין לילך על השקלים, והשתא שקלים עיקר, לכן פריך שפיר לימא מתני' דלא כרש"ג ודו"ק.

*

איכא למידק הא דמקשה מתני' דלא כרש"ג לבתר דמפרש לה בשלמא כלאים וכו', משמע דבלא זה אינה קושיי'.

וני"ל דאיתא ריש מס' מ"ק [דף ו' ע"א], דשולחין על הכלאים צמועד ועל שאר צרכי רבים. ופריך מ"ש צמועד, ומשני כדי לחוס על מעות הקדש, וצמועד דאסור לעשות מלאכה השולחין נשכרין צול, משא"כ צימי המעשה.

מעתה קשה לי, דלמא לעולם מתני' כרש"ג נמי אחי', והא דמשמיעין צא' באדר ולא צט"ו צו, הואיל ובלא"ה יצאו צא' באדר על הכלאים, הודיעו אגב אמנות שקלים, כדי שלא ילכו עוד צט"ו שוב שנית, וחסים היו על ההקדש. ונראה דע"כ כל עיקר יציאתן על השקלים הוי, וכלאים אגב גרר נסבי, דהתו' מקשים דקאמר בשלמא כלאים זמן

לדף ב"ט ע"ב

מזקיננו הגאון מהר"ש [מוהר"ר אהרן שמעון] שפירא^[כ] [ח"ו"ז של הגרד"א].

טעם נבון למה שואלין ודורשין דוקא ל' יום קודם
לפסח לא פחות ולא יותר. דא' סוף
מס' נדה [דף ע"ג ע"א] כל השנה הלכות בכל יום מובטח
לו שהוא בן עולם הבא. והנה מיעוט רצים שנים, היינו שמי
הלכות בכל יום.

*

דף ל' ע"ב

מתני' בפסח קורין וכו' ומונה כל פרשיות המועדים בתעניות ברכות וקללות פרש"י: דאם בחקותי, להודיע שעל
עסקי החטא באה פורענות. אין מפסיקין בקללות אלא אחד קורא את כולן. בשני ובחמישי בשבת במנחה קורין
כסדרן, ואין עולים להם מן החשבון [פרש"י]: כשיגיע יום שבת יחזרו מה שקראו בשבת במנחה ובשני ובחמישי
עכ"ל.

איכא למידק טובא, למה הקדים דין
תעניות שאינו נהוג
ותדיר כלל, צפרט לדעת הרמב"ם [הל' תפלה פי"ג
הי"ח] דקאי אז' תעניות אחרונות דגזרין על הזרות,
וצג' ראשונים ותעניות דעלמא קורין ויחל, דאין מצוי כלל.
וקריאת התורה צ"ו וה' ושבת מנחה תדירין, וא"כ ה"ל
לאקדומי ולאחתיי אלו צרישא.
וליישב נ"ל, דא' שם צגמ' [דף ל"א ע"ב]: מנח הני
מילי [דאין מפסיקין בקללות], אמר רב חייה בר גמדה
אמר רבי אסי, דאמר קרא מוסר ה' בני אל תמאס, ריש
לקיש אמר לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות. אלא
היכי עבדי, תנח כשהוא מתחיל מתחיל צפסוק שלפניהם,
וכשהוא מסיים מסיים צפסוק שלאחריהן עכ"ל.
ויתיישב נמי הקושיא שהקשו בזה בעל תוי"ט וט"ז (סי'
תכ"ח [סק"ה]) המפורסמ', דהלל צומן התלמוד הקורא

צמורה ראשון מצרך לפני' והאחרון מצרך לאחרי',
והאמצעי' אינם מצרכי' כלל, ואין הוא דנהיגין שיצרך
כ"א, משום גזירה הנכנסים והיוצאים. וא"כ קשה טובא
לטעמי' דר"ל דאמר דאין מצרכין על הפורענות, דהלל
האמצעי לא צעי צרכי, ולפניהם ולאחריהם איתנהו
פרשיות טובא.
ותירץ התי"ט, דלהרמב"ם ניחא, דתענית היינו צו'
אחרונות, והיחא אין מפסיקין דמשנתנו לא קאי אשבת
אלא אתענית, דאז אינו קורין אלא ג', ואם האחרון מפסיק
צאמצע התוכחה, ודאי צריך לצרך, והיינו על החותם, דאילו
הפותח הוא קורא בצרכות, לכך קאמר דאין להפסיק אלא
לסיומא כולה.
ולענ"ד ליישב צאופן אחר, דא' שם [דף ל"א ע"ב] תנו
רבנן מקום שמפסיקין בשבת שחרית, שם קורין צמנחה,
צמנחה שם קורין צשני, צשני שם קורין צחמישי, צחמישי

וקללה אלא ויחל, תו א"א למתני' לסתום ולפסוק כר"י, דמזקום שמפסיקין בשבת שחרית שם קורין בשבת הבאה, דא"כ תקשי קושי' התי"ט איך קאמר אין מפסיקין בקללה, ואליבא דר"ל דאין לצרך על הפורענות ליחא לחירך התי"ט דקאי אתענית, דהלא קורין בהן ויחל. והשתא ע"כ לא אזיל אלא אליבא דר"מ, דסובר מקום שמפסיקין בשבת שחרית שם קורין במנחה וצ"ו וה'.

והשתא זו היא המשך במתני', בתענית קורא ברכה וקללה והיינו תוכחה ולא ויחל, והשתא מפסיקין בקללות נמי אקריאתה של תעניות, הלכך במקום שמפסיקים בשבת קורין צ"ו וה'. ולכך הקדים ושנה ברישא דין תענית של ז' אחרונות אף דאינן מצוין, ואח"כ צ"ו וה' ומנחה. ואי לא דכבר פסק דבתעניות קורין ברכה וקללה, ה"א דקורין בהן ויחל, ותו א"א למפסק כר"י צ"ו וה' אלא כר"מ, אבל לבתר דאנח לן ההיא פסקא בתעניות, שפיר יכול לפסוק כר"י וק"ל.

שם קורין לשבת הבאה, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר מקום שמפסיקין בשבת שחרית, שם קורין במנחה, ובשני, ובחמישי, ולשבת הבאה. ופסקו הלכה שם כר"י.

מעשה אליבא דר"מ ל"ק כלל, דנוכל לומר דאין מפסיקין דמתני' אשבת קאי, ושפיר איכא לאשכוחי דקאי באמנע פרשה, וע"ד משל, אם קראו פ' זהר בשבת [בשחרית], ולמנחה [התחילו] פ' בחוקותי י' פסוקים^[כג], וממקום שפוסקים צ"ו וה' ודאי יכלה באמנע התוכחה. ובשבת שלאחריה בהכרח נריך לפתוח במקום הזה ולצרך כדין הפותח מצרך לפניו. אבל לר"י דבשבת שלאחריה מתחילין לעולם ממקום שפסק הסדר' בשבת שלפניה, נריכין אנו לחירך התי"ט. ו[הנה] מתני' אזלה לשיטת ר"י כמפורש התם.

ואנן נהיגין כרז שר שלום גאון הוצא בטא"ח (סי' תקס"ו) {עיין צ"י (סי' תקע"ה)}, דבכל תענית שבעולם קורין ויחל דלא כמתני'.

והנה אי לא דפסקה מתני' דבתענית קורין ברכה

*

לדרף ל"ב ע"א

לפסח

בספרא פ' אמור וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל, משה תיקן להן לישראל להיות שואלין ודורשין ה' פסח בפסח עצרת בעצרת וכו', בלשון שהיה שומע מפי הגבורה בו בלשון הוא מדבר להן לישראל, וכן כל הפרשיות וכו'.

פ"י הקרבן אהרן, כי משה ה' מתנבא בלשון כה עכ"ל^[כד].

וני"ל דהר"ן מקשה אהא דא"י צפסחיס [דף ו' ע"א] שואלין וכו' ל' יום קודם פסח, ובסוף מגילה אי' משה תקן להן להיות שואלין וכו' צפסח, משמע צפסח ע"מ. ותיריך צפסח נריך החכם לדרוש צעניינו של יום, ול' יום מקודם

איכא לתמוה טובא הדציקות זה צזה. ועוד אי לא שינה הלשון בכל התורה כולה, מסתמא גם צפ' המועדים לא שינה.

[כג] למעשה צריכים לקרוא י"א פסוקים, דאחר י' פסוקים ישנו רק פסוק אחד לסיום פרשה. וא"כ ביום שני יתחילו בתחלת פרשת התוכחה. וא"כ הי' יכול לומר דאף מקום שמתחילין בשני הוא בתוכחה. [כד] ז"ל הקרבן אהרן: שהוא עליו השלום היה מנבא באספקלריאה המאירה ובכה אמר ולזה לא היה ממשל משלים אלא הדברים בעצמם אשר היה שומע היה אומר.

והנה אף שצרייחא זו חלוקה על האי תנא, וס"ל דצפסח
 עזמו דורשין, מ"מ הוכחת הש"ס להיכן אולה, שהרי משה
 עומד צפסח ראשון ומזהיר על השני, כדאי' ריש פסחים.
 ונ"ל דלית מזה קושיי', דהחוס' מקשין שם, הלא על
 שאילתן הוזקק לומר להן, ומירצו א"כ הל"ל אל תעשו
 פסח, ותו לא. אמנם אי סובר כההיא דספרא, דלעולם
 משה הי' מדבר בלשון של הקצ"ה ולא שינה להן, ניחא.
 ולדידי' איכא למימר כקושי' התו', [ד] על שאילתן הוזקק
 לומר להן.

והשתא ניחא, משה תיקן להן וכו' הלי' פסח צפסח,
 היינו צפסח עזמו, וק' הוכחת הש"ס שהרי משה עומד
 צפסח ראשון וכו', אלא ודאי צעינן לתרץ כקושי' התו'
 שע"י שאילתן וכו', וק' הל"ל אל תעשו פסח, ותו לא,
 ומירץ בלשון שהי' שומע וכו' וא"כ לא הי' יכול לשנות,
 ושפיר מוכח דצפסח עזמו דורשין דווקא, וק"ל היטב.

*

בילקוט, ויקהל משה, רבותינו בעלי אגדה אומרים, מתחלת התורה ועד סופה אין בה פרשה שנאמר בראשה
 ויקהל אלא זאת בלבד, אמר הקדוש ברוך הוא עשה לך קהלות גדולות ודרוש לפניהם ברבים הלכות שבת, כדי
 שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהלות בכל שבת ושבת, ולכנום בבתי מדרשות ללמוד ולהורות לישראל דברי
 תורה איסור והיתר, כדי שיהא שמי הגדול מתקלם בין בני, מכאן אמרו משה תקן להם לישראל שיהיו דורשין
 בעניניו של יום הלכות פסח וכו' עכ"ל.

לוקנים תחלה. [ולעולם לא ילפינן מזה דתיקן שיהי' שואלין
 ודורשין].

ונראה דל"ל הכי, דאי' צ"צ (דף קכ"א ע"א), וידבר
 משה את מועדי ה' אל בני ישראל, ר' יוסי הגלילי מועדי
 ה' נאמרו שבת בראשית לא נאמרה עמהן. נמצא דהא
 דכתיב מועדי ה' לא הי' שבת בכלל, והשתא [אי לא אמרינן
 שואלין] א"א לומר [דלא קאי אשבת], דא"כ מ"ש דשבת
 בראשית לא צויה לכל ישראל ממועדים דאיתמעט ממועדי
 וכו'. בשלמא אי קאי אשואלין ל' יום ניחא, דבשבת א"א
 למידרש כל כך ימים מקודם.

אמנם תיגח למ"ד דורשין היינו ל' יום מקודם, אבל
 למ"ד דדורשין היינו צרגל גופי' ולא מקודם, ואפ"ה שבת
 אחמעטו אף דאיכא למדרש צה כמו צרגל, אכתי קשה
 דלמא פירשו דוידבר היינו אמירה לכל ישראל תיכף [ולא

תלמיד השואל הלכה צה' פסח הוי שואל כענין.

ומקשה עלה הצ"ח [או"ח ריש סי' תכ"ט], דלא מצינו
 צשום מקום לדרוש צפסח עזמו. אלא ניחא לו דהכי
 פירשו, הלי' פסח צפסח, היינו מקודם ל' יום, ולא דווקא
 צפסח גופא, וכמו [דאמרו צר"ה דף ט"ז ע"ב] חייב אדם
 לטהר עזמו צרגל, היינו ערב צרגל.

וני"ל אף דתירוצ' ניחא צש"ס דילן, מ"מ בסיפרי מצינו
 ע"כ דיעה החולקת, דס"ל צפסח עזמו דווקא. דהכי
 אי' צמדרש ילקוט (פ' בהעלותך) [פ' ראה רמו תתקצ]
 צשם סיפרי, ויעשו בני ישראל את הפסח צמועדו למה
 נאמר, אלא מלמד אף שהזהיר על המועדים חזר ושנאה
 להן צשעת מעשה, { ועיין צפרש"י צחומש שבי' וכן כל
 המועדים כולן }. דבר אחר משה תקן להן להיות שואלין
 ה' פסח צפסח. הרי ע"כ דההיא ד"א ס"ל צפסח עזמו
 דורשין ולא מקודם, דאלת"ה היינו דיעה קמייתא.

יש לדקדק דקאמר 'ומכאן' שיהיו דורשים
 הלכות וכו', משמע דאי לא דדורשי'
 בכל שבת, לא הי' דורשין צרגל.

ועוד צש"ס דילן הו"יאו כן מקרא דוידבר משה וכו'.
 וציתר קשה, למה דווקא צעלי אגדה אמרים שיהי'
 דורשי' בכל שבת הלכות איסור והיתר, ולא צדבר אגדה.
 אי' סוף מגילה, וידבר משה, תנו רבנן משה תיקן להם
 לישראל שיהיו שואלין ודורשין וכו', פירש"י דהו"יאו כן
 מקרא, מ"ש פרושות המועדות מכל התורה כולה, דודאי
 כל התורה דבר משה לכל ישראל אלא לדרוש וכו'.

יש לדקדק מנ"ל הכי, דהרמז"ן צפ' צה צפ' משכו וקחו
 הציא צשם מכילתא, דפ' זו הי' משה אומר לכל ישראל
 מצלי שיאמר תחלה לוקנים, וא"כ דלמא פירשו דההיא
 קרא וידבר משה דפ' המועדות הי' אומר לכל ישראל ולא

יש לדקדק למאן דמתיר ללמוד אגדה, הלא יש לחוש שלא ימשוך לבו לגמרי מן ההלכות איסור והיתר. והיה חששא מזניו במתני' דפ' כל כתבי ריש פרק [דף קט"ו ע"א], אין קורין בהן היינו כתובים. פירש"י וכן הוא בש"ס לקמן דאסור ללמוד כתובים בשבת משום דמושכי הלב, ושמה לא יבא הוא לב"ה לשמוע הדרשה שדורש הל' איסור והיתר.

ואפשר לומר, הואיל ונתקן שיהיו דורשין בשבת, ואסרו חז"ל ללמוד אגדות בשבת, שפיר מותר ללמדן בחול, ואי משום שמה ימשוך ויתבטל מן ההלכות מכל וכל, הלא בשבת אסור לעיין בדברי אגדה.

והשתא הן הן דברי רבותינו צעלי אגדה תיקנו בכל שבת שיהיו דורשי' הל' איסור והיתר, ודווקא עפ"י שיטתן שסברו מותר ללמוד באגדות הוצרכו לתקנה זו כדי שלא ימשוך לבו לגמרי, אבל לצעלי הלכה הסוברים דכל ימות השבוע נמי אסור לעיין בספרי דאגדתא, אין אנו צריכין להיהא תקנתא וק"ל.

*

לוקנים תחלה], וכ"ת א"כ למה נתמעט שבת ומ"ש, הלא אף אי קאי אדורשין נמי אמעיט שבת, אף דאפשר למדרש צעניינו של יום כמו רגלים. אמנם אי יש לנו סמך בלא"ה לדריכוי' לדרוש בכל שבת א"ש.

והשתא זו היא דברי המדרש, בכל התורה לא מזנינו וכו', אלא אחי לדרוש בכל שבת, והשתא מכאן שיהי' דורשין ה' רגל וכו', היינו צרגל ענמו. [ד]בל"ז לא הוי מוכח, דהוי ק' מנ"ל, אי משום דר ש"ס מוידבר משה וכו', דלמא קאי שאמר פ' המועדים לכל ישראל, ואי קשי' לך למה ממעיט שבת מ"ש ממועדים, הלא אף לענין דורשין נמי אתמעט. אבל השתא דמוכח מויקהל דדורשים בכל שבת, א"כ שבת לא נתמעט, מוכח שפיר דדורשים צרגל וק"ל. ויתבאר נמי למה דווקא רבותינו צעל אגדה, דאי' במס' סופרים (פ"ט ז' ה"ח), אמר ר' יהושע בן לוי מן יומי לא אסתכלת בגו ספר' דאגדתא, { פירשו המפרשים משום דהיא מושכת הלב מן הלכה, ועיקר תורה היא הלכות }. התיבון והלא כתיב פנים צפנים וכו' חד למקרא למשנה הלכה ולאגדה עכ"ל.

יומין נבעי, דתני' שואלין דורשין ל' יום קודם פסח. ומשני אנו דדוקין שבעין פוסל צענין כולי האי ע"כ. וא"כ למה יוגרע שאר רגלים דאיכא בהן נמי קרבנות טובא יותר ויותר מפסחים, דפסח א' נקח מחצורה גדולה המגיע כית לכל א' יוצאין בזה, ועולות רא' וחגיגה ושלמי שמחה כל יחיד ויחיד מחויב להציא, ויותר יש לחוש בהן לתקנת קרבן.

ונראה דהר"ן [מגילה דף ב' ע"ב מדפי הרי"ף] מקשה הא דאיתא שואלין ל' יום לפניו, וצסוף מגילה אי' וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל, משה תיקן להן לישראל שיהיו שואלין דורשין ה' פסח צפסח ועזרת, משמע צו ציוס ולא לפניו. ומירך דודאי צחג גופו הי' החכם לדרוש אפי' בלא שאלה, ול' יום מקודם אין שום חיוב לדרוש, אלא שני תלמידים השואלים דבר הלכה לחכם [מש"ב] לזה משום שואל כענין.

כתב הב"י, שהדרוש היא צאיסור והיתר והנהגות

בא"ח (סי' תכ"ט) פסק הב"י הא דשואלין ל' יום היינו צפסח דווקא ולא צשאר מועדים. והקה מהרש"א צסוכה (דף ט' ע"א), מסוכה ישנה כל שעשאה ל' יום קודם החג. פרש"י: [בית שמאי פוסלין דצעו סוכה לשמה, וזו סתם נעשית], ואילו תוך שלשים לחג הוה, כיון דשואלין בהלכות החג קודם לחג שלשים יום, סתם העושה לשם חג הוא עושה. וצ"ה לא נחלקו בהכי, הרי דצכל רגלים צענין לדרוש ולשאל ל' יום, והניח בלא פירוקא, וכן הוצא צמ"א.

לישצ זה אקדים לתרך קשו"י' היותר ענומה לכאורה, דהצ"י כתב דעיקר תקנה של שואלין דורשין משום תקנת קרבן, לצקרה ולידע איזה מוס כשר או פסול, וכדאי' ריש ע"ז [דף ה' ע"ב], דמתמה הש"ס הא דצענין ג' ימים לפני אידיהן ולא סגי ציוס א', כדק"ל צד' פרקים צשנה המוכר בהמה לחצירו צריך להודיע אמה מכרתי לשחוט ואינו אלא יום א'. ומשני קרבן שאני. ופריך א"ה תלתין

י"ט[כה].

צמתני' דצילה [פ"צ מ"ד] וחגיגה [דף ז' ע"ב]. ומגילה דף
ה' ע"א]. צ"ש אומרים מציאים שלמי שמחה וחגיגה צי"ט,
וסומכין עליהן מעי"ט. וצ"ה אומרים סומכין צי"ט.
מעמה לצ"ש הדרא הקושי' לדוכתה, הואיל והסמיכה
נעשית צעי"ט, ואז כבר קרא שם וקידש הקרבן לגבוה,
ודאי צריכין נמי לחוש לתקנת השואל למהוי שואל כענין,
והחכם יסביר אליו פנים, כי מה יועיל מה שידרוש צי"ט
עצמו, ואם יתוודע שמוס זה פסול, יהי' הקרבן פסול
ונדחה, דמאתמול נתקדש. אבל לצ"ה דסומכין צי"ט, ואז
החכם יושב דורש איזה יוכשר ואיזה יופסל, אז די בדרשת
החכם, ותו לא הוי צריך לפניו כלום וק"ל, [ו]מעמה עולה
פסקא דצי"ט כהוגן[כז].

והשתא ניחא, דצשלמא צפסח הוצרכו לתקן להיות
שואלין בעניני י"ט ל' יום לפניו, משום דכשמקריצין הפסח
צי"ד עדיין לא שמעו דרשת החכם, וא"כ אם יפול איזה
הוראה או ספק בעניני קרבן וצריכים אל החכם, ודאי
לא די בתקנת משה, והוצרכו החכמים לתקן שיהי' שואל
כענין. אבל צשאר רגלים דכל קרבנותיהן קרבין או צי"ט או
צחא"מ דיש להן תשלומין כל ז', וצרגל גופו החכם דורש
דיני קרבן ומומין, גם אם יהי' לא' איזה ספק יוכל לשאול
לחכם, ולא צריכי לההיא תקנה להיות שואלין ל' יום לפניו.
משא"כ צפסח דהחכם אינו דורש לפניו, ודאי צענין לתקן
ולחוש לתקנת השואלים. וצוה ניחא ומתורצי קושייתי.
וצוה אבא אל קושיי הראשון של מהרש"א, [ד]אי

*

[כה] ז"ל הב"י (בסי' תכ"ט): ועוד יש לומר דדיני פסח על כל פנים צריך להודיעם לעם קודם לפסח שלשים יום כדי שיהיה
להם שהות רב להתעסק בטחינת החיטים ואפיית מצה והגעלת כלים וביעור חמץ דאילו בפסח לית להו תקנתא אי לא
עבדו להו כהלכתייהו מקמי הכי וכו'. אמנם יל"ע דזהו לפי ועוי"ל זה, והא דרצה לתרץ כאן הוא ד' הב"י בועוי"ל אחרת
דדורש בעניני הקרבן. וגם אין לומר דכוונתו דלדעת הר"ן דורשין בהנהגות יו"ט, דהלא הב"י הביא זה בועוי"ל לאחר
שהביא תירוץ הר"ן. עכ"פ הקדמה זו אינה צריכה להמשך הדרוש ממילא.
[כו] דהלא דברי רש"י במס' סוכה קאי על שיטת בית שמאי.

זה השער לה'
חכם לב
עמ"ם מגילה

מהמאור הנדול, הנאון המופלג,
כל דבריו מחוורין בשלג, כרב פוסק וכשמואל דולג,
האלוף התורני הרבני המופלא,

ר' יחיאל מיכל בער-אופנהיים זצ"ל

אב"ד דק"ק אופנבאך, פרידבורג והגלילות.
חתנא דבני נשיאה של הנאון המפורסם ר' דוד אופנהיים זצ"ל
אב"ד ניקלשבורג ופראג ונשיא ארה"ק

ח"א בדרך דרוש
ח"ב על גפ"ת

* * *

כת"י הדרוש נמצא בספרייה הלאומית בירושלים
כת"י על הגפ"ת נמצא בספרייה אקספארד בבאדליען ענגלאנד
י"ל לראשונה מכת"י
ע"י מתנדבים שלקחו על עצמם להעתיק ולבאר להגיה להעיר ולהאיר.

מכון צמח דוד
שנת תשפ"ב לפ"ק

מהדורה ראשונה בלתי מוגה כ"צ. בגירסת פי. די. אף.

תולדותיו

אודותיו

הגאון רבי יחיאל מיכל בער-אופנהיים^[8] חתנא דבי נשיאה של הגרד"א, הי' בנו של ר' אהרן פער שהי' שתדלן גדול ונכבד בעמיו. כאשר בא לפפד"מ המלך הרומי שנמשח אח"כ לקיסר בשם יוסף הראשון עם המלכה וכל הפמליא שלו ניתן לר' אהרן פער הכבוד לברך אותם. ע"י השתדלותו בשנת ת"ס ביטל הנסיך של בירעוט את גזירת הגירוש נגד היהודים. לאות טובה ותודה על השתדלויותיו הרבות אצל הנסיך בבירוט כבדו אותו קהלת פפד"מ ב'מי שבירך' מיוחד לו לשמו בכל שבת ושבת^[9]. ר' אהרן הי' חתנו של ר' מאניס מדרמשטט אשר בנה את הקלוז וביהכ"נ בפפד"מ. ועי' רבני פרנקפורט (עמ' 211 ועוד בעמ' 213): אלה הם הקצינים יורשי מאניס הנ"ל ה"ה לוקחי בנותיו ... השר הגדול בישראל טפסר ונגיד פ"ו ושתדלן כ"ש כהר"ר אהרן אופנהיים שי'...

רבינו הגרי"מ הי' קרוב משפחה [שלישי בשלישי – צווייטער קאזין] עם חותנו הגרד"א, כי הג"ר דוד הי' בנו של הג"ר אברהם, בן הג"ר שמעון וואלף, בן הג"ר יוסף יהודה המכונה ליב. והג"ר אהרן פער-אופנהיים הי' בנו של הג"ר יששכר בער, בן הג"ר יוסף יהודה ליב הנ"ל^[10].

להגרי"מ הי' אח ושמו נפתלי הירץ שחיבר ספר חידושי מס' שבת והלכות חנוכה נדפס פפד"מ שנת תס"ט. ואינו תח"י.

ביום ו' אלול שנת תס"א נשא הגרי"מ את בת הגרד"א 'בלימלה'^[11]. קונטרס שי"ל על חתונתו להחזיר מנהג הישן 'בריילפט', נדפס בשו"ת נשאל דוד נספחים. וז"ל שם: החתן הבחור החשוב כארזים יניק וחכים ה"ה כהר"ר מיכל...

[א] אודות השם: בער-פער-אופנהיים; משתמע לי שהשם 'פער' הוא תחליף להשם 'בער'. והראשון שנקרא בשם זה הוא הג"ר יששכר בער אבי אביו הג"ר אהרן. [עי' בשרים ורוזנים באור ישראל חו' מ"ט עמ' קפ"ט, מפנקס הזכרת נשמות אודות הג"ר יששכר בער וז"ל: נפטר כ"ו טבת תנ"ה ונקרא הישיש והזקן כמר פער אופנהיים ז"ל]. ובמקורות מצינו לפעמים השם 'פער' ולפעמים השם 'בער'. בהקונטרס שי"ל על חתונתו של רבינו נכתב 'פער'. בכתי"י שלל דוד כותב עליו 'הכותב' פער. חתימתו בספר יד כל בו: ונאם יחיאל מיכל פער חונה ק"ק פרידבורג והגלילות יצ"ו. בתולדות הגאון ר' דוד (עמ' 83 מיכל 'בער' בן אהרן 'בער'), וכמו"כ להלן מ"יווא בלעטער'. אך בכתי"י שו"ת כותב עליו הגרד"א רק השם אופנהיים. יוצאי חלציו קראו את עצמם רק בשם אופנהיים או אפפנהיימער. וע"ע בצינוני מצבות [מס' 56 541] שבתוך ספר 'בקור חולים מעבר יבק וספר החיים' (עמ' 335). ובספר תולדות אנשי השם (עמוד 9).

[ב] ז"ל: מי שברך אבותינו ... הוא יברך את אדונינו האלוף המרומם הראש והקצין הטפסיר פרנס ומנהיג ושתדלן הגדול החבר רבי

אהרן בן יששכר אופנהיים מק"ק פרנקפורט אותו ואת... בעבור שעמד בפרץ ויסד מחדש מדינותינו פפלץ נייבורג והשתדל לנו קיומם...

[ג] עי' קובץ אור ישראל (חוברת מ"ח, מ"ט, ס"ה) מאמר שרים ורוזנים.

[ד] נקראת ע"ש אמו של הגר"ד, שהיתה בתו של הג"ר דוד וואל. [מתוך כתבי ויתילדון]: הג"ר דוד וואל הנ"ל פו"מ פראנקפורט, י"ג תשרי תכ"א (זוגתו שרה י"ח אדר ב' תכ"ז), בן הג"ר מרדכי (זוגתו טוילצכין י"ב טבת שצ"ה). [תמצא כאן השמות של בנותיו של הגרד"א: שרה (אשת הג"ר חיים יונה תאומים, נכד הקיקיון דיונה) טאלצה (אשת ר' יששכר בער קלעף לבית גומפרץ)].

מרת בלימלה היתה אחותו של הג"ר מרדכי מרדוש אביו של הרה"ק ר' ארי' לייבוש אויערבאך זצוק"ל מהחברייא קדישא של הבעש"ט הקדוש. חתנו של הג"ר מרדכי מרדוש הנ"ל הי' הג"ר צבי הירש מרגליות, אביהם של הגאונים הג"ר משה אברהם אבוש בעל צילוחא דאברהם, והג"ר מאיר בעל מאיר נתיבים, והג"ר יצחק דוב בער אב"ד יאזלוויץ.

רבנותו ומצודתו פרוסה

בשנת תס"ז נתקבל לאב"ד הראשון בק"ק אופנבך הסמוכה לפראנקפורט, ובשנת תס"ח נתקבל לק"ק פרידבורג ושימש שם מ"ב שנים. בפרידבורג מילא מקום ר' בנימין וואלף בעהמח"ס נחלת בנימין, אשר הי' רבו של חמיו.

גם כשנתכהן לקהלת פרידבורג, עדיין הי' מצודתו פרוסה על קהלת אופנבאך וגלילותיה (המרחק בערך שלשים ק"מ).

ב'מן הגנזים' (ב' מספר 22) שהי' גם אב"ד קהלת רונקל [משנת תצ"ג] וחדש שם את פנקס הקהלה ותהתקין תקנות. רונקל הוא לערך 58 ק"מ מפרידבורג, ונראה שהוא נכלל בתוך הגלילות פרידבורג ששימש רבינו עליהם.

ועי' ב'ייווא בלעטער' (נמצא בהיברו בוקס, כרך 6 עמ' 116-84) שמתרגם לאידיש פנקס קהלת רונקל, ואצטט משם:

די שררה האט איינגעשטימט צו דערלאזן 'אויסלענדישע' רבנים (פריער מיכל בער אפנהיים פון פרידבורג און דערנאך אנדערע)... מיכל בער אפנהיים וואס איז שוין דערמאנט געווארן (ער חתמעט זיך: הק'ן) מיכל החונה בק"ק ורידבורג), איז געווען רב פון 1733 ביז 1748. אונטער זיין פארזיץ זיינען פריער איינגעשטעלט געווארן די ערשטע 18 פונקטן... מיכל איז געווען א זון פון דעם פראנקפורטער פינאנסיסט אהרן אפנהיים (Aron Per, Beer), 1701 האט מיכל חתונה געהאט מיט דער טאכטער פון דעם בארימטן פראגער רב דוד אפענהיימער בלימעלע, און א באשרייבונג פונעם חתונה צערעמאניאל איז ארויס אין דרוק. ארום 1706-1707 האט ער באקומען דאס ניי געשאפענע רבנות אין אפנבאך. 1708 האט ער איבערגענומען דאס רבנות אין דער שכנישער אלטער קהילה פרידבערג (Friedberg), אויך און ער איז דארטן געבליבן ביז זיין טויט דעם 7טן פעברואר 1750. [ועיי"ש בהערה 5 שצייך למאמר בדויטש אודות יחוסו ואודות בניו]. ובהמשך שם אודות מחאה מקהילת פרידבורג עם קהלת רונקל כשלקחו אב"ד חדש...

עוד שם:

נכתב ביום שנכפל בו כי טוב ח"י שבט דהאי הפנקס 'פתוחה' [בהג"ה דהוא מסתמא שנת תצ"ג] והיד כותבת לפ"ק. ישמח הכותב ויגיל הקורא במה [ש]זכינו להחזיר עטרה ליושנה ולחסות תחת צל כנפי רבנות ... מהימנא ביי שליחא דרחמנא ושליחא דדן דצבורא כל בני המדינה ובהסכמתם והואיל דאתא לידן כאן נמצא וכאן הי' אדמ"ו האב"ד נר"ו. ובהג"ה מספר 4: ווי ס'ווייזט אויס האבן די רונקלער בעלי בתים דענסטמאל אויפגענומען דעם פרידבורגער אב"ד ר' מיכל אנפיהיימען פאר א רב.

כאשר יאספו כל העדרים בני מדינותינו זאת כל שלשה שנים לחדש ערכותיהם אזי יושב בראש אדונינו מוריננו ורבינן האב"ד דק"ק ... ועיי"ש בהג"ה 10.

חתימות רבינו על התקנות שם:

נמנו ורבו ושמונה עשר דבר גזרו בו ביום שנתחדש המלוכה שלא תתברר ותאחז כחצות י"ב

תצ"ג לחודש כסליו תצ"ד לפ"ק. כ"ד הק' מיכל החונה בק"ק ורידבורג והגליל... ולראי' חתמנו ח"י כסליו תצ"ז לפ"ק הק' מיכל החונה פ"ק] ורידבורג והגליל... בזמן דאביבא מטיא לחדש ערכותיהם בהתוועדות דאשפרית מילתא באנפנא לאוס ופי לשעתא דא על שמונה עשר דבר שנאמרו נמנו ונגמרו זה תלת שנין כל אשר נבאר להלאה בס"ד... וזכות הרבים יסייען לכל טוב לחזק ולתקפן באתי על החתום ביום ה' ח"י כסליו תצ"ז לפ"ק הק' מיכל החונה בק"ק ורידבורג והגליל. וכן נמצא שם חתימתו כמה וכמה פעמים. כל הנ"ל נעשה ונגמר פה ק"ק רונקל ע"פ שמאי' ונבררים ביום ד' כ' כסליו תק"ט לפ"ק. הק' מיכל החונה בק"ק ורידבורג.

וע"ע ב'שנה בשנה' תשכ"ח עמ' 510. אודות פנקס הנ"ל.

עי' להלן בתשובה להג"ר יודא מילר שרבינו הי' המרא דאתרא בהכפר ערינגסהויזן.

פמירתו

נפטר א' אדר ראשון תק"י, וזוגתו י"א שבט תצ"ח (מפתח השמות בשו"ת נשאל דוד ח"ג).

עם חותנו:

שאלה שכתב לחמיו בשו"ת נשאל דוד, חו"מ סי' ו'^[ה],

ודוד בא עד הראש וראשון לכל דבר שבקדושה אבן הראשה אליו יביאון כל דבר הקשה תורת אמת מפורשה מאור הגולה רבהון דכולא לכל מר ינוקא ומר קשישא ה"ה אהוב' אדוני מ"ו חמי כבוד הגאון הגדול מופלא ומופלג המפורסם נ"י פ"ה ע"ה כ"ש מהור"ר דוד אופנהיים נר"ו ר"מ ואב"ד דק"ק נ"ש וכל מדינות מעהררין ומציפ בק"ק פראג יע"א ומקובל לנשיא בירושלים תוב"ב.

הנה אדוני מ"ו חמי היום יצאתי והיום באתי לגני גנות ואגוד ללקוט שושנים ומיני מטעמים והוא מרא דבית כל ישראל דכל דיינין תלויין ביה נושא מגן דוד שלטי הגבורים ולו כל כלי מלחמה של תורה להורות דבר אמת ומשפט וילמדנו רבינו רבן של כל בני הגולה מקור ישראל להשיב לכבוד השואל...

בכן באתי לאמו"ו הגאון להציע לפניו כדין שעלה לפני הדום רגלו מה שהעליתי בהשקפה ראשונה ע"פ תורתנו...

בכן באתי לבקש מרום מעלתו אמו"ח לכבדני נגד זקני עמנו כי קטן אנכי וללמוד אני צריך להורות גושנה דבריו דברי אלקים חיים לפני אמו"ח אם יפה דנתי אם לא ח"ו כדי שאשיב לשואל כהוגן. ממני הקטן וזעירא דמן חבריאי חתנו ותלמידו דמר מיכל בא"א הקצין המפורסם כהר"ר אהרן אופנהיים יצ"ו.

[ה] בתולדות הגאון ר' דוד אופנהיים ע"ז (עמ' 83) מצייין שבכת"י נסמן על ראש תשובה זו: שאלה מחתני התורני ר' מיכאל אופנהיים מפ"פ דמייין.

ורבינו הגרד"א השיב לו:

ומיכל יוצא לקראת דוד בלבוש המדע כמידתו של עולם ורחבה מני ים, וצולל ומסלל באדירי ימים ונהרות ואגמי מים טהורים, טהור לב להבין ומבין דבר מתוך דבר ואופנו ה"ה אה' ידידי חתני האלוף והתורני הרב הגדול כ"ש מהור"ר מיכל אופנהיים נר"ו.

אהובי ידיד חתני, את קולך שמעתי בקן הקולמסו אשר אתה הולך לטייל וכללי כייל, נהור נהורך וציילי נפיק ועייל, בדיני ממונות הרי נעשה שואל שאילה בבעלים, שואל באב וידעוני אדני השדה לשמוע דעתי...

והנה נא אה' ידידי חתני שי'...

יום א' כ"ו מנחם בציו"ן בקר"ב (תס"ב) לפ"ק. חמיך דוד הקטן אופנהיים חונה בק"ק נ"ש וכל מדינות מעהרין ומצ"פ בק"ק פראג יע"א.

ועי' בסוף תשובה יו"ד סי' ד' (תמוז תס"ו):

ושלום רב לאהובי נאמני הרב המופלג החריף חתן המלך מוהר"ר מיכל נר"ו אב"ד דק"ק פרידבורג.

בכת"י שו"ת נשאל דוד (עמ' קס"ו):

הנה למלאות בקשת חתני האלוף התורני הרבני המופלא מהר"ר יחיאל מיכל נ"י אשר בתוך הבאים בשאלתו אשר שאל מאתי מק"ק פרנקפורט שלח אלי כתיב חוקי אלקי' ותורותיו ואחד מהמנוי' שמנו חכמים הי' לפרש לו השיטה ריש פ' מי שהי' נשוי ושיט' שני' שהטילו לכיס ושיט' שני שטרות היוצאי' ביום אחד, אמרתי לגלות לו טפה שוחק וטוחן היטיב הדק ומדוקדק דקדוקי' אניו' עושי' מלאכה במים רבים ים התלמוד ופוסקי' בתכלית קיצור נמרץ. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי'..

ומסיים (בעמ' קע"ב):

זהו הנלע"ד דיבור דבר על אופניו שני אופנים הנ"ל ודו"ק היטב ותשכח שמגיע לאמיתו של תורה ועיי' בתו' ובמהרש"א ובבעל שו"ת דברי ריבות סי' ק"א שני אופנים. ומרוב הטרדה קצרתתי ועוד יש לאל ידי כיד ד' הטובה עלי להעריך מילין .. לפי שעה קלה כמות שהיא למלאות שאלת חתני הרבני הנ"ל.

שם (עמ' ר"ח):

קול קורא לשלום אהו' חתני האלוף התורני הרבני המופלא כ"ש מהר"ר יחיאל מיכל נרו יאיר ולא ידעך.

נענעתי לך ראש דבריך אשר הפצרת בי להטעימך צוף דבש וחלב תחת לשונך לשון נקי להנאות

אורו בשיטות הש"ס במס' נידה דע"ב עד סוף מס' נדה מה שאמרתי אמירה בלשון רכה רך לדרסה דריסת הרגל בעברי דרך ק"ק פרנקפורט. והנה אף שלא סיפוק הזמן מגודל השתרגות עמיסות התלאה המוטל עלי תמיד אך לאהבתך לא אחשה מלהודיעך ידיעה במקצת אפס קצוהו בדבור תו' מס' נדה...

כך אומר אני לפום ריהטא בלי עיוני כלל באשר כי לא סיפק הזמן ועוד חזון למועד דוד הקטן אופנהיים חונה בק"ק ניקלשפורג ובכל מדינות מעהריין.

בכת"י שאלות ותשובות מאת דוד אופנהיים עמ' 1 :

מיכל באחת ועלתה לו הגורל בימין כאיתן והימן טעמו כשד המן פותח בברוך וכל העם עונין אחריו אמן ה"ה אהובי חתני האברך הרב המופלא ומופלג כ"ש מוהר"ר מיכל אופנהיים נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק פרידבורג יצ"ו והגלילות.

הנה ראיתי בראיי' שיש בה כדי פגיעה פגע ונגע בקצה המטה ביערת דבש וחלב תחת לשונך לשון זהורית מדבר כלשון עמו טעמו ונימוקו עמו לבאר כל חמירא דאיכא למידק בש"ס דמס' חולין (דף ט"ו ע"א) ... כבר האריך מכ"ת בזה אמרתו להעמידו על בוריו בס"ד, ועתה באתי במגילת ספר כתוב הדור הוא לקול קולן של סופרים ותלמידים מה שעלתה במצודתי היום ושמה תראה באספקלרי' המאירה שאין שום מקום להרהר ולפקפק רק הכל עולה במעלות הסולם במסילה ישרה כמעלות בית מרון ואגב אודיע למ"כ מה שנשתייר בקולמוס בשיטה זו להיות הכל מוכן לאדם גדול כמוהו וה' יאיר עינינו בתורתו...

והנה הרבה דברים יש לי לרצות בריצוי כתב יושר דברי אמת מה שיש לפלפל בשיטה זו אמנם מפני רוב הטרדות דשמיא ודעלמא וביחוד טרדת בני הישיבה אשר הקיפוני וכתרוני ועטרוני בעיטור ועיטוף סופרים מוכרח אני לקצר באמרים כמעמר ודש וזורה לרוח המצויי' בים התלמוד וה' יורוני נפלאות מתורתו.

פי המדבר ביומא תליתאי יום שנכפל בו כי טוב ל"ג בעומר נחיי"ת (תס"ח) בחסדך לפ"ק כ"ד חמיו דוד הקטן אופנהיים בלא"א המנוח המפורסם מוהר"ר אברהם זצלה"ה אופנהיים החונה בק"ק פראג יע"א.

הוזכר:

בהקדמת בנין שלמה (פפד"מ, לר' שלמה זלמן הענא, נדפס תס"ח) :

ואפריון נמטי להטפסר והנגיד הרב הגדול מהור"ר מיכל אופנהיים נר"ו אב"ד דק"ק ורידבורג המדינה ובק"ק אובנבאך וגלילותיה בן הקצין המפורסם הגביר והנדיב הר"ר אהרן אופנהיים יצו חתן אדוני מ"ו הגאון הגדול מוהר"ר דוד אופנהיים נר"ו אב"ד דק"ק פראג יע"א אשר הטיב עמי וגמל עלי חסדים טובים והכניס אותי בתוך ביתו וצוה לפנות לי חדר מיוחד ומקום מנוחה ולהשים

שם מטה ושלחן וכסא ומנורה מפתו אכלתי ומכוסו שתיתי משך זמן הדפוס המקום ישלם גמולו ותהא משכרתו שלמה ויזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות ויאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל אמן.

עם גאוני דורו:

שאלה ששלח בשנת תצ"ט להג"ר יודא ב"ר יוסף מילר אב"ד קליווא, בינגא, דייץ ומדינת קולוניא^[1], והתשובה אליו, נדפס בקובץ דרך המלך (ישיבה גדולה ליובאוויטש לונדון, י"א ניסן תש"פ מעמ' 69).

בריש השאלה:

יראה וגדולה תורה וחכמה יחד קשורה כשלהבת בגחלת, מאיר עיני המחכים לעזר ותועלת, המאור הגדול לממשלת, סוגר ואין פותח, פותח ואין סוגר הדלת, טורא תקיפא חרבא שליפא נכבדות מדובר בו, חשן המשפט על לבו, ידו בכל ולו פי שנים, שבחו יש להתחיל אבל לא לסיים, ה"ה מה"ו הגאון המפורסם יודא יודו אחיו ידו באור"ב אוהביו כצאת השמש לטהרתה טהרת קודש ה' עמו הלכה כמותו נ"י ע"ה פ"ה אב"ד ור"מ כש"ת מפארי' כמוהר"ר יהודא נר"ו יאיר ויזרח, עד כי יבא בצלצ"ח... יורינו מורינו ורבינו על המאורע שנתהווה בפורים העבר בכפר ערינגסהויזן תחת ממשלת רבנותי...

בסוף השאלה:

הכותב ואומר פה ק"ק פרידבורג היום יום ד' ב' דר"ח אדר השני תי"ו צדי"ק טי"ת לפר"ק. הקטן מיכל פער חונה בק"ק פרידבורג והגלילות.

וכה השיב לו:

למי כל [אותיות 'למיכל'] חמדת ישראל משיב כהלכה ושואל כענין ברב חכמה וברב בנין, התורני ניתנה לו בקנין, ה"ה מהו' הרב הגאון המופלא והמופלג, כל דבריו מחוורין כשלג, כרב פוסק וכשמואל דולג, נ"י ע"ה פ"ה אב"ד ור"מ כש"ת כמהור"ר מיכל נר"ו לא יבא ולא יכבה שמשו, נזר ה' על ראשו, יתרבה חילו ורכושו, כרצונו ואות נפשו אכיר.

הנה מאד נכבדתי היום לעיני זקני עמי שהארי נעשה שוא"ל ממני נייר מחוק והי' לו לדרוש סמוכין בעיר ואם בישראל ק"ק פ"פ יע"א ומכ"ש בהוראה חמורה כזו איסור א"א אשר הי' מהראוי להיותי נחבא אל הכלים דלא להכניס ראשי בזה ולמשוך ידי הימני ולהניח הדבר על גדולי חקרי לב שאין בי לא מינה ולא מקצתה.

אך לגודל אהבתו אשר אהבתי אותו מאהבת נעורים לעשות רצונו חפצי ואגלה לעיניו עינא פקיחא מה שהעלה מצודתי בשיטפא ראשונה אך לא להלכה מכ"ש למעשה וזה החלי בעזרת

[1] במפתח השמות בנשאל דוד שהי' מחותנו של הגרד"א והי' תלמידו של השבות יעקב. בשנת תשנ"ג י"ל ספר מכת"י שו"ת רבי יהודה מילר.

צורי וגואלי.

יעברו נא דבריו דברי אלקי' חיים כבני מרון, ואשיב על ראשון ראשון על אחרון אחרון... והנה אחרי שהראיתי לפני כת"ר את כל חילוקי הדיעות... כבר כתבתי שמיראי הוראה אני אפי' באיסור קל ק"ו באיסור חומר כזה אם לא בהסכמת כת"ר... ומכת"ר הוא מרא דאתרא היושב שם שם לו חק ומשפט על כסא הוראה אינו מחויב לילך בעובי הקורה. הכ"ד הזקן שלא קנה חכמה, ואדם להבל דמה. הקטן יודא מילר מבינגא.

ישיבתו

בחכם לב דף ב' ע"א :

כדי היות פלפלתי בחכמה בישיבתי עמד השואל ושאל שאלת חכם מה הוא אומר... ובחילוקים חלוקי דרבנן ותלמידיהון דיתבין ועסקין באורייתא הארכתי אר"ך טוב מה אמר אמירה נעימה מתוק לחיך ודו"ק... בלימוד הישיבה הארכתי... [עוד כתב שם: עיין בחילוקים שלי שהארכתי מה שפלפלתי בחכמה. ויתכן שכוונתו להכת"י באופן דרוש על מס' שבת].

חתימותיו:

הסכים על הספר יד כל בו להג"ר דוד לידא נדפס שנת תפ"ז :

ונאם יחיאל מיכל פער חונה ק"ק פרידבורג והגלילות יצ"ו. [בקטלג קדם 22 פריט 485, שבדף 3 חתימה בכת"י עתיק הק' יחיא' מיכל אפנהיים, וכתבו שכנראה הוא ממנו]. ובטעות כתבו עליו בספר תולדות הגאון ר' דוד לידא, שהוא חתן הג' מו"ה ברוך ראפאפארט. והנכון שבנו ר' ישכר בער הי' חתן ר' ברוך הנ"ל.

בקטלוג קדם (57 פריט 337) חתימה בעלון 'למען דעת' [כפי הנראה שנדפס ע"י היעב"ץ] בי"א תמוז תפ"ה נגד השבתאות (עי' תולדות יעב"ץ עמ' 22 אות 12) :

הק' יודא מילר מבינגא

הק' מיכל פער החונה בק"ק ורידבורג והגלילות.

מיו"ח

בנו ר' ישכר בער אפנהיים שמילא מקומו.

[בנו הי' ר' יצחק מפרעשבורג, בנו הג"מ בער בעמח"ס מי באר, בפרעשבורג בזמן החת"ס, שהתכתב עם הרבה מגאוני דורו ואכמ"ל].

חיבוריו וחיידושיו:

נדפס קונטרס למי כל חמדת: ע"ש הפסוק וְלָמִי כָּל הַמְּדַת (שמואל א' ט, כ). 'למי כל' אותיות 'למיכל'.

ה' דפים בשיטת דחנוכה. ונעתיק כמה לשונות משם:

בדף השער:

למי כל חמדת, חמדתי ורגגתי נכספתי משך חיותי על האדמה, התפללתי אל תולה ארץ על בלימה, להזדמן לפני מקרה טהור וטהור יומא וטהור גברא רבה ה"ה אדוני מ"ו הרב המאור הגדול מופלא ומופלא איש כזה הנמצא, מעיינותיו יפוצו חוצה, סיני ועוקר הרים, אב"ד ור"מ נ"י ע"ה פ"ה כ"ש מפארים, כמוהר"ר מיכל פער אב"ד דק"ק ורידבורק והגלילות בן הגביר המפורסם פ"ו ושתדלן הגדול כהר"ר אהרן פער וחתנא דבי נשיאה הגאון הגדול מ"ו רבן של כל בני הגולה אב"ד דק"ק פראג להיות סניף וסעד לכת המתחברים במחברת הקודש בבית מדרשו של שם ועבר כאשר גלי' לדרעי' נפל נהורי' מבהיק כאור החמה בראותי זאת אמרתי מי יתן לחוקק אלה הדברים על כן סדרתי ובררתי אפס קציהו תראה, וכולו לא תראה כי אין זמן סובל אתי עמי להביא לדפוס כל מילי דמיטב אשרי העם שלו ככה, לרהוט ברהיטי בשיטת דחנוכה. נדפס פה ק"ק פרקנפורט דמיין בשנת ת"ע לפ"ק.

ואמר אדמ"ו... אחר עיון מצא אדמ"ו סמך וסעד ויושר דברי אמת... ובאמת יש הרבה לפלפל באלה הדברים דברי חידודים ודברי ריצוי קמיה קב"ה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא אך מחמת טירדות עבודת הקודש המוטל עלי גמרתי בלבי לומר הלכה מפי רבינו מאור הגולה יחיא"ל לנצח מה שעלה בעליי' גרבי שמן שמנים לישיבה שיש בה סמיכה סמיכות חכמים 'חכם לב' ומפלפל בחריפותו ובקיאיותו בתבונה ובחכמה... ושניות לדברי סופרים הוכיח אדמ"ו שסברא מוכרחת... בלימוד הישיבה אמר אדמ"ו אלו לא מסתפינא מלימא ליה הייתי אומר... ואחר עיון של אדמ"ו על רעיונו סליקו לפרש בדרך חידוד לתלמידים... כך אמר אדמ"ו דתוספות הוא מקושר בקשר אמיץ וחזק... כדי לצרף וללבן ולברר בבאר היטיב היה אדמ"ו מפלפל בתוך מדרשו של שם ועבר והכניס ראשו לפלפל בפפולו של הרים גדולים... ועל פי הערה זה היה מיישב אדמ"ו... והנה יש עדיין דברים עתיקים וחריפים בפפולא בין הפוסקים דעת אשר"י אך כבר נפה ומנופה כסולת נקייה ומלובן ככסף צרוף ומזוקק בחיבור אמ"ו רבן של כל בני הגולה הגאון המפורסם נרו בחיבורו מועד דוד, ומ"מ גם הוא הניח מקום להתגדר בו... קשה קושי' אמ"ו הרב הגאון רבן של כל בני הגולה החריף והבקי בחיבורו מועד דוד ע"ש... ואפשר דגם אדמ"ו היה מכווין לדעת הגדול הגאון הנ"ל.

וסיים בסופו:

ודברי פי חכם חן הן הן מקצת דרכיו דרכי נועם נעימה אמירה אמרות טהורות מה ששמעתי מפה טהור וקדוש יאמר לו עליו כי הוא זה ה"ה אמ"ו הרב הגדול הנ"ל כד הוי משתעי בלשון חכמה על ישיבתו הרמה לקטתי באמרי"ם ובשכחת לקט אל יאשמני שום חטאת ואשם, כל הרוצה לישאל יבוא וישאל, ואשיב מפני הכבוד ואל יעשה רושם ושפתי לא אכלה מלתת שבח ותודה לאל הכבוד ואודה את ה' הפעם ואברך על המוגמר היום יום ג' ר"ח טבת יום שנאמר בו שני פעמים

כי טוב תי"ו עי"ן הוא יבורך הקטן עזריאל קראקא מורידפורק חד מארבע כותלי בית המדרש אשר הוקם עול, עולו של תורה על ידי הרב הגדול הנ"ל יבוא טוב ויקבל טוב מטוב.

חלוקא דרבנן במס' שבועות, בכת"י שלל דוד כאן

חלוקא דרבנן מהחריף מו"ה מיכל פער חתן הגאון מוהר"ד אופנהיים. מסכת שבועות דף כ"ז ע"ב. ובסוף הסוגיא:

נאום המעתיק בנחיצה ברוע הנוצה לכבוד אדוני מ"ו הרב הגאון הגדול המופלג רבן לכל בני הגולה מקברינתא דספינתא נטרא אלקים ולכבוד חתנו אשר אור תורתו זורחת ומאירה כפני חמה ולבנה האברך היניק וחכים הר"ר מיכל ש' ממנו עבדו נאמן ביתו הק' בנימין וואלף בהאלוף הר"ר מרדכי סג"ל מק"ק וואיידיסלאב.

חידושויו על הגדה של פסח.

בקטלוג קדם (48 תשע"ו פריט 19): נ"ו עמודים. וז"ל שם:

כתב-יד, הגדה של פסח, עם פירוש כתב-יד מהרב מהור"ר מיכל בער [אופנהיים] זצ"ל אב"ד דק"ק פרידבורג והמדינה וק"ק אוביבאך [אופנבך] והמדינה, הועתק ע"י רבי יעקב ב"ר ברוך נוימבורג מכ"י של המחבר... בלמדי בישיבה של אדמ"ו הגאון המפורסם מהור"ר טעבלי שייאר זצ"ל בק"ק מענץ [מיינץ, מגנצא], שנת תקב"ל.

כתב-יד על דפים כפורמט גדול (פוליו), כתיבה אשכנזית רהוטה נאה עם כותרות ותיבות-פתיחה באותיות מרובעות, עם הדבקות עמודים מודפסים מהגדה של פסח - מהדורת פרנקפורט דמיין תק"ט, שהיא מהדורה נדירה כיום. הכותב עשה שימוש בשני עותקים של מהדורה זו, הפריד את דפיהם, והדביק את דפי שני העותקים כך שכל דף מההגדה מודבק פעמיים וכל העמודים נראים סביב העמודים המודבקים [שגודלם כרבע עמוד בכתב-היד] כתב את הפירוש בכתב-ידו. הטורים תחומים בקוים בדיו אדומה.

סיום הפירוש, במבנה גיאומטרי נאה, ובבסיסו קישוטים אמנותיים. בדף האחרון "שכחת האומר" - השמטה מהפירוש על דברי רבי אלעזר בן עזריה "הרי אני כבן שבעים שנה".

למיטב ידיעתנו, לפנינו כתב-יד יחיד בעולם מפירוש זה להגדה של פסח, שלא נדפס מעולם. פירוש שלם ורחב, הכולל ביאור ארוך ומפורט על כל פסקה מדברי ההגדה. המחבר משלב ביאורים באגדות חז"ל, פלפולים בהלכה, ודברי קבלה ומחשבה. כולל גם פירוש נרחב על הפיוטים שבסוף ההגדה: "ובכן ויהי בחצי הלילה", "ובכן ואמרתם זבח פסח", "כי לו נאה כי לו יאה", "אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב", "אחד מי יודע" ו"חד גדיא".

בדף השער נוספה הקדשה בכתב-יד, משנת תקס"א, מאת הכותב - רבי יעקב נוימבורג, שהעניק את כתב-היד כמתנת נישואין לתלמידו: "ויאמר יעקב קח נא את ברכתי, אשר אל יוסף הבאתי..."

מנחת זכרון לתלמידי חביבי אשר מעודו עמו למדתי, ה"ה הבחור המושלם במעלות ומדות, כהר"ר יוזל וואלף שפיאר שי'... אשר לעת הגיע, עת דודים יום חתנותו... אשר יהי' למז"ל... ביום ד' ג' מרחשון שנת אשר"י ל"ו לפ"ק [תקס"א]...

הכותב, רבי יעקב ב"ר ברוך נוימבורג ממגנצא, שהה תחילה במייניץ (מגנצא) בבית מדרשו של רבי טעבלי שייאר, ואז כתב את כתב היד שלפנינו [זמן קצר לאחר מכן, בשנת תקל"ו, למד בבית מדרש זה הגאון בעל ה"חתם סופר", שהיה שם תלמידו של רבי טעבלי שייאר ושל בנו רבי מיכל]. לאחר מכן עבר לאופנבך, כתב מספר חיבורים על מדרשי חז"ל. חיבוריו נותרו בכת"י, מלבד פירושו "נחלת יעקב" על "מסכתות קטנות", שנדפס תחילה בפיוורדא תקנ"ג, ולאחר מכן נדפס במהדורות הש"ס, ומשם נתפרסם כמפרש העיקרי של המסכתות הקטנות.

ועי' מ"ש רבינו במס' פסחים (פרק עשירי סימן נ'): כל ענין מה שפלפלתי במה נשתנה דברים נפלאים תמצא בחבורנו על אגדה של פסח. במס' ר"ה (סימן ד'): וכבר הארכתי בפירוש על הגדה שלי על פסקא הסעיד נוצצים עגות עש"ב. שם (סימן ה'): ועיין בפירוש הגדה על הפיסקא כביר על בן בכור פסחת בדם פסח עש"ב^[8].

מציין לחיבור על הדרוש

מס' שבת (סימן ל"ב): והנה במקומות אחרים בספרינו על הדרוש אנחנו מכריע בשיקל הדעת. מס' ר"ה (סימן ג'): עיין בספרי על הדרוש בפ' מצורע שם הרחבתי הדיבור מה שקצרתי כאן.

חיבור על מקומות

במס' פסחים פרק עשירי סימן ל"ז: עיין בספרי על מקומות באות בבל תמצא נחת.

[8] אגב יש להעיר שבקובץ מוריה (קפט-קצ – שנה טז ט"י) עמ' מז ביאור על הגדה של פסח מהגרד"א שמקורו בספריית הרב יוסף בוקסבוים, וז"ל שם: פירש על ההגדה כולה מן הגאון הגדול המופלא בתורה וגדולה בחסידות רבן של כל בני הגולה מרא דארעא קדישא מוהר"ר דוד אופנהיים זצ"ל. הכותב ומעתיק יעקב בן כמהור"ר בער לוי שליט"א מהענא בשנת תקנ"ו. ועי' יותר פרטים אודות הכת"י הנ"ל בקובץ המועדים (פסח א' עמ' תרכ"א בהג"ה) מכת"י הג"ר נח חיים צבי ברלין שכתב הקטן יאקב בן כהר"ר בער לוי שליט"א מהענא: בחלקו השני של הכת"י העתיק בעליו: פירוש על ההגדה של פסח כולה מן הגאון הגדול המופלא בתורה וגדולה בחסידות רבן של כל בני הגולה מרא דארעא קדישא מוהר"ר דוד אופנהיים זצ"ל.

ועפ"י סגנון הדרוש וההקדמת שבונה עליהם יתכן מאוד שגם זה הוא מחתנו הג"ר יחיאל מיכל. [והיות שנכתבה בשנת תקנ"ו בדור מאוחר יותר, יתכן ששגו בזהותו. גם יש להוסיף שמביא שם מספר נפתלי שבע רצון ואף שהגרד"א הסכים על הספר, לא מצאתי שיעתיק מדבריו בחיבוריו, משא"כ הג"ר מיכל אכן מצטט ממנו כמ"פ]. ומי שיזכהו השי"ת לעיין בהכת"י על ביאור הגדה של פסח מהגר"ר מיכל, וגם לעיין בכת"י הנ"ל, ולעיין אם מכותב אחד יצאו שני הדברים. אגב, בקובץ כרם שלמה (ניסן תשמ"ח) ישנו מאמר על הגש"פ מהגר"א וציינו שם הכת"י יד דוד 4-730. אך דא עקא שעברתי על כל הכת"י הנ"ל ולא נמצא שם.

חיבור על מ"ד (מאן דאמר):

במס' שבת (פרק ששה עשר סימן מ"ט): עיין בספרי על מ"ד באות ר' אבא מה ש.. תמצא נחת. במס' ברכות (סימן מ"ג): דברי ר' אלעזר בן יעקב קורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין עיין בספר על הנ"ל? סי' י"ב למה קורין כך. במס' ברכות (סימן מ"ט): עיין מה שכתבתי בספרי על המ"ד שם תמצא נחת.

גם מציין לחיבור על התורה

מיוחס אליו בטעות ספר מיכל מים/המים

בתולדות הגאון ר' דוד אופנהיימער זצ"ל (עמ' 82) כותב שחיבר ספר מיכל מים^[ב]. וכמו"כ בספריה הלאומית ישנו כת"י 'מיכל המים' וכותבים שם: שהוא ליחיאל מיכל בן אהרן בר אופנהיים. אך הוכחתי להם שזה טעות, וכבר תיקנו זאת. והספר ההוא הוא מהדיין ר' מיכל פרידבורג [נחשבו שהוא מרבינו ר' מיכל אב"ד פרידבורג] בן ר' שמעון.

סוף דבר אין מקור שכתב ספר בשם 'מיכל מים' או 'מיכל המים'.

הקונטרסים על מס' מגילה

הקונטרס 'חכם לב – דרוש' מועתק מכת"י הנמצא בהספרייה הלאומית ירושלים. ובתוכו על מסכתות אלו; עירובין, פסחים, ביצה, יומא, סוכה, ראש השנה, תענית, מגילה, (קונטרס הנוכחי^[ג]), חגיגה.

ישנו עוד כת"י הנמצא בספריית המדינה של רוסיה, מוסקבה, רוסיה עמ"ס ברכות ושבת.

שני כתבים הנ"ל נכתבו בכתב אחד, ובדרך אחד יהלכו, דרושים משוזרים ומקושרים חבל בחבל נימא בנימא, בנוי על הקדמות התלויים זה בזה. וכמה מההקדמות הם חוזרים על עצמם בהספר הרבה פעמים. לדוגמאות מני רבות, הוא מביא המחלוקת אי המצוה דוהגית בו יומם ולילה הוא חובה או רשות, ומביא זה עשרות פעמים, וכמו"כ תולה בזה מחלוקת אי שכחת התורה הוא טובה לאדם או רעה. בתשרי נברא העולם או בניסן.

ולציין שאין על הכת"י שום איזכור של שם החיבור, רק שם המחבר שהוזכר בדף השער [של הכת"י על סדר מועד]: ר' מיכל פער החונה בק"ק פ"ב (פרידבורג) והגליל.

הקונטרס 'חכם לב – גפ"ת' מועתק מכ"י הנמצא בספריית אקספארד בבאדליען ענגלאנד. והוא בדרך חידוד ופלפול, ובתוכו יותר ממאה עמודים עמ"ס מגילה, וכמה עמודים עמ"ס שבת. וחיבור זה נקראת בכת"י 'חכם לב'.

[ב] עוד ציין שם אודות כת"י ס' סודות התפלה שנכתב עליו: לכבוד רבו ר' מיכל בער אב"ד ור"מ דק"ק ורידבורק וכל הגלילות, בן מו"ה אהרן, חתנא דבי נשיאה ר' דוד אופנהיים, ע"י שלמה זלמן לוי בלא"א יעקב קלונמוסגל זצלה"ה מק"ק ורידבורק יום ד' כ"ו א"ר הת"ע.

[ג] מאמר אחד בכת"י זה נדפס באוריתא יא. ושם כתבו: שהוא חלק מתוך דרשתו לפורים הנמצאת בקובץ דרשות וחד"ת ממנו על סדר מועד. ולא ידעתי המקור לזה.

ולמודעי שהכת"י הזו הי' מיוחס עד כרון להג"ר דוד אופנהיים (עמ' 73 אות י'), על אף שבהכת"י אין שום איזכור שהוא ממנו, [עיי' תולדות הגאון ר' דוד אופנהיימר, ומקורו באור החיים להר' חיים בן יוסף מיכל, נדפס שנת תרנ"א, (עמ' 317 אות י' מספר 696) שמעיד שהכת"י הי' תחת ידו]. וכפ"י שתראה בהמשך ברור שאינו ממנו אלא מחתנו הג"ר יחיאל מיכל בער-אופנהיים אב"ד פרידבורג.

בראשונה מצאנו שני מאמרים ב'חכם לב' שנכפלו כמעט מלה במלה גם בכת"י הדרוש;

(א) בחכם לב מביא קושיא בשם בעל רצוף אהבה ודרך חיים, ומתריך שלענ"ד מתורץ בפשיטות, ואותו מאמר בשלימותו נמצא בכת"י הדרוש להג"ר מיכל. [ולסניף, רבינו הגרד"א אף פעם אחת לא מביא מספר רצוף אהבה, ואילו חתנו מביא קושיא ממנו בחלק הדרוש, ובחכם לב הרבה להביא מאמרים מספר הנ"ל]. (ב) וכמו"כ מאמר אחד על הגמ' שהאכילה קדלי דחזירי שבחכם לב נמצא ג"כ בכת"י הדרוש להג"ר מיכל.

ולא מסתבר למימר שהג"ר מיכל שמע זאת מחותנו ולא הביאו בשמו, מה שלא עשה כן בשום מקום, ואדרבה הי' לו ליקר ותפארת להעתיק מאמרים מחותנו הגר"ד, ובכל פעם מזכירו לשבח שהוא אב"ד ור"מ בק"ק פראג, ומסיים דבריו ב'עד כאן דברי פי חכם חן', עיי' להלן תחת הכותרת 'ציטוטים מחותנו'.

זאת ועוד, בכת"י הדרוש כותב הג"ר מיכל דרוש ארוך על המאמר במס' מגילה (יב). שאלו תלמידיו את רשב"ג מ"מ נתחייבו וכו', ומציין בסופו עיין מה שכתבתי בחבורי על גפ"ת במס' מגילה. ואכן ב'חכם לב' נמצא מאמר קצר ע"ד הפשט על מאמר הנ"ל.

ועיי' ב'חכם לב' שכ' 'דרוש' על הגמ' שאחשורוש קרא ליודעי העתים ומסיים: שבחיבורו על התורה האריך, ובונה שם דרוש הבנוי על הקדמות אי אדם וחווה דו פרצופין נבראו, אי מעשי בראשית בקומתן נבראו, אי בתשרי או בניסן נברא העולם, אי החכמה הוא בראש או בלב, אי תורת א"י חשוב יותר מתורת חו"ל. וכל הקדמות אלו באותו סגנון הדרושי נפוצים ומפוזרים הרבה פעמים בכת"י של הג"ר מיכל.

ובפרטות הנידון אי החכמה הוא בראש או בלב, ראה נא בכת"י הדרוש שכתב להדיעה שחכמה הוא בלב: וכבר כתבנו במקומות אחרים מהאי טעמא אוירא דא"י מחכים לפי שהוא באמצע עולם. והיכן כתב כן? ראה נא ב'חכם לב' בדרוש על הגמ' בדף י"ג ע"ב: ונודע בכל הוא ראש וא"י הוא באמצע העולם נגד הלב. ואפשר זהו כוונת הש"ס אוירא דא"י מחכים לפי שהוא כנגד הלב וחכמה בלב.

ולצחות לשון נופל על לשון דלכן מבאר בעל ה'חכם לב' בכת"י הדרוש עשרות פעמים [בלי גוזמא] הענין דחכמה הוא בלב!

כשתדקדק תמצא בשני החיבורים כמה השוואות בסגנון הלשון... [דוגמאות: משתמש בהר"ת: אא"א – אלא אי אמרינן. בהלשון: בנו של ק"ו. וגם בד"כ אינו מדקדק להבחין בין לשון רבים ליחיד, עבד ועתיד וכדומה].

גם יש לציין שדרך הפלפולים בחכם לב המפולפל והמסולסל שונה מאוד מדרכו של הגר"ד בשאר חיבוריו. ומוציא כמה גמרות מפשוטן, ולפעמים שלא אליבא דהלכתא... [הגם שמזה לחוד אין ראי', שיתכן שר' דוד הי' לו באיזה שיעור מן השיעורים אופן מחודד ומפולפל, ומש"ה קבעו לכרך בפני

עצמו]. וכמדומני שדרך הלימוד זה הוא מה שקראו דרך הלימוד של 'חילוקים' שהשריש הגאון ר' יעקב פולק, וידוע מה שכתבו ע"ז שהי' לצורך הדור. ועי' שו"ת חות יאיר (סי' קכ"ג). וע"ע להלן תחת הכותרת 'אופן החידושים'.

וגם לרבות כשנעיינ בכתבי הגרד"א על מסכתות הש"ס [מועד דוד עמ"ס שבת, מגילת ספר עמ"ס מגילה, סוכות דוד עמ"ס סוכה, מי שלוח עמ"ס גיטין], הם כתובים בכתיבה נאה וקלה לקרות, רווחים בין קטע לקטע, כמה תיבות מודגשות באותיות מרובעות בריש כל קטע וקטע. וכת"י החכם לב אינו כן כלל.

סוף דבר, סגנון החידושים, סגנון הלשון, וסגנון הכתיבה אינם זהים לכתבי הגר"ד. ונוטים יותר לאופן הכתיבה של הג"ר יחיאל מיכל.

ואם חומה היא נבנה עליה טירת כסף, דבדרך כלל קורא רבינו הגרד"א את ספריו משולב בתוכו שמו 'דוד'. והא לך רשימה; יד דוד, (שם דוד הוא שם בדוי מהמור"ל מכון נצח יעקב), עיר דוד, מקום דוד, ילקוט דוד, נשאל דוד, לב דוד, כלי דוד, מזמור לדוד, תהלה לדוד, מועד דוד, סוכות דוד, מצאתי את דוד (או מציאת דוד), מגן דוד, ויברך דוד, ויקן דוד, שלל דוד, ילקוט דוד, אהל דוד [הוזכר בסוכות דוד], בית דוד [הוזכר בדף השער של הספר 'יגיעת שמואל'], חנוכת הבית לדוד. (הגם שיש יוצאים מן הכלל; מי ש לו ח, מצודת ציון). וא"כ התימה מצאה מקום לנוח למה קרא שם חיבור זה 'חכם לב'. ובפשטות אין לשם זה שייכות לא למס' מגילה ולא למס' שבת.

אמנם לדברינו יובן היטב, וראה זה פלא 'חכם לב' בגימ' 'מיכל'!

וסמוכין לדבר ממ"ש תלמידו של הגרי"מ בקונטרס 'למי כל חמדת' (על סוגיות דחנוכה) [למי כל' אותיות 'למיכל' וז"ל: גמרת בלבי לומר הלכה מפי רבינו מאור הגולה יחיאל"ל לנצח מה שעלה בעליי' גרבי שמן שמנים לישיבה שיש בה סמיכה סמיכות חכמים 'חכם לב' ומפלפל בחריפותו ובקיאותו בתבונה ובחכמה.

ועפ"י כל הנ"ל נתברר אצלנו שה'חכם לב' אינו מהגרד"א אלא מחתנו הג"ר יחיאל מיכל. וברוך המחזיר אבידה לבעליה.

ומהיות כן קראנו לשם החיבורים בשם אחד 'חכם לב' אחד על 'גפ"ת' ואחד באופן 'דרוש'.

הנה החיבור בדרך פלפול נכתב בקיצור לשון, וכמעט בכל פלפול ופלפול היו הדברים מוקשים להבין את מהלכו בסוגית הגמ'. ולכן נשתתפו בזה שני תלמידי חכמים שלמדו ביחד את כל החיבור, וטרחו ויגעו להבין הדברים על בורין, ולבארם בכדי שהקורא ירוץ בו. ולפעמים ההערות שמתחת לקו רבו על גוף החיבור! ותקותינו שהגיעו להבנה הנכונה שכיוון לה רבינו.

ציטוטים מחותנו [וספרו יד דוד]:

מס' ברכות (סימן מ"ז): שמעתי מפי מ"ו רבן של כל בני הגולה כמהור"ר דוד אופנהיים אב"ד ור"מ דק"ק

פראג וכל המדינה... ע"כ שמעתי דברי פי חכם חן. מס' ברכות (סימן י"ט): שמעתי טעם מספיק מן אדוני חמ"ו הגאון אב"ד ור"מ דק"ק פראג.. עד כאן דברי פי חכם חן. מס' שבת (סימן ל"א): שמעתי מן אדוני חמ"ו הגאון אב"ד ור"מ דק"ק פראג והמדינה.. עד כאן דברי פי חכם חן. מס' שבת (סימן ל"ג): שמעתי מן אדוני חמ"ו הגאון אב"ד ור"מ דק"ק פראג כמהור"ר דוד אופנהיים .. ע"כ דברי פי חכם חן. מס' פסחים (סימן ד'): הנה שמעתי מן אדוני חמ"ו .. המפורסם מופת הדור כמהור"ר דוד אופנהיים אב"ד ור"מ דק"ק פראג והמדינה ע"כ דברי פי חכם חן. עוד שם (סימן ז'): מפי קודש אדוני חמ"ו הגאון נר"ו. מס' יומא (סימן ק"ו): מה ששמעתי מפי הקדוש אדוני חמ"ו האון המפורסם אב"ד ור"מ דק"ק פראג כמהור"ר דוד אופנהיים ז"ל.. הוא הוכח אותו בהכחות גדולות בספרו יד דוד... אמנם מה שכתב אדוני חמ"ו הגאון בספרו יד דוד הנ"ל והמציא סברא מדלי'... מס' סוכה (סימן י"ז): שמעתי מפי קדוש אדוני חמ"ו הגאון המפורסם כמהור"ר דוד אופנהיים זצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק פראג.. ע"כ דברי פי חכם חן. מס' ר"ה (סימן ר'): בשם אדוני חמ"ו הגאון המפורסם בדורו ז"ל שהי' אב"ד ור"מ דק"ק פראג ומדינה כמהור"ר דוד אופנהיים.

וכן מזכיר אותו במקומות רבים אחרים.

תאריכים בכת"י:

בסוף מסכת ברכות: ברוך ה' שזכיתי לסיים מסכת ברכות כן יזכה ללמוד וללמד כל הש"ס ואזכה להביא לבית הדפוס היום יום ה' ח' טבת תפ"ו נגמר מלאכת הקודש א"ס.

בריש מסכת שבת בהקדמה לדרוש: טרם אחלה לדבר נגד המלכים ולא אבוש בוש והודע מודעה רבא לאורייתא שמביא גאולה לעולם ע"כ אמרתי להקדים מה ששמעתי מן אדוני חמ"ו רבן של כל בני הגולה הגאון המפורסם נשיא בישראל כמוה"ר דוד נר"ו אופנהיים לע"ע אב"ד דק"ק פראג בהיותי אתו עמו בתוך מחיצות קדשו בשנת תס"ב בק"ק המפוארה ניקלשפורג כשהיה שם אב"ד ור"מ התחברות סוף סדר זרעים שהוא מסכת בכורים להתחלת סדר מועד שהוא מסכת שבת.

בסיום מסכת שבת: סליק מסכת שבת היום ק"ו תשרי תפ"ח ל'.

בסיום מסכת פסחים: סליק מסכת זו היום יום ד' כ"ה ניסן תצ"ב ל' בס"ד כן אזכה ללמוד וללמד כל הש"ס אמן.

בסיום מסכת ביצה: סיימתי מסכת זו ביום שנאמר ב' פעמים כי טוב ק"ח שבט תצ"ו ל' כן אזכה ללמוד וללמוד ולגמר מלאכת הקודש בס"ד כל הש"ס אמן ואמן.

בסיום מסכת סוכה: ברוך האל אשר בשמים כדוק וכיריעה נוטה, שזכינו לגמור מסכת סוכה היום ביום שנאמר ב' פעמים כי טוב י' בחדש אב תצ"ח פה ורידבורג הקטן מיכל החונה בק"ק ורידבורג והגלילות ומ"פ על ק"ק אובינבאך והמדינה.

בסיום מסכת ר"ה: סימתי היום יום ד' ק"ב מרחשון דהאי שתא תצ"ט ל' י"ר שאזכה לסיים כל הש"ס כ"ד הכותב לכבוד אכסני' של תורה הקטן מיכל החונה בק"ק ורידבורג והגלילות ומ"פ על ק"ק אובינבאך

והמדינה.

בסיום מסכת תענית: ברוך האל הגומל חסדים טובות שזיכני לגמור מסכת תענית ביום שני שני פעמים כי טוב י"א אייר תצ"ט פה ורידבורג.

בסיום מסכת מגילה: השלמתי מסכת מגילה היום היום יום ד' כ' תשרי? תק"א ל' כן אזכה לגמור כל הש"ס בס"ד.

תיאור מפורט על כל הנ"ל ב'מ' הגנוזים' (ב' מס' 5). [אגב שם: "נכתבו בכתב ידו של המחבר אגב לימודו עם תלמידיו". ולא ברירא לי למה החליט זאת. עוד שם שהסיום מס' פסחים כתב בשנת תס"ב, ובכן הסיק שבהשנה של נישואיו התחיל לכתוב את חדושו על ספר טרם התחיל לשמש ברבנות. אך לדעתי שגו בזה והתאריך הוא תצ"ב, וכן שגו בתאריך סיום מס' סוכה.

אופן החידושים של חלק הגפ"ת

להסביר הדרך הלימוד והסגנון שבה דרן רבינו בעל הספר.

אופן החידוש של רבינו הוא מסולסל ומפולפל. בספרים קדמונים הי' נקרא דרך הלימוד הלזה בשם 'פלפול' או 'חילוק' או 'חידוד'. [וע' בהקדמת בנו של הנוב"י לספר אביו 'דורש לציון', שמפרש מה נקרא 'דרשה', 'חילוק', ו'פלפול'. ועי' בספר 'בית מדרשו של רבי יעקב בירב בצפת' מאמר ארוך בענין זה. ולצייץ שישנו תשובה מהגרד"א אודות דרך הלימוד הנכון, שנדפס בשו"ת נשאל דוד].

ובראש וראשון נציין לשתי מילים שמביא כמה פעמים: "אויז ברענגר". תיבות אלו נמצא בכמה ספרים מימים קדמונים, ולפעמים נכתב אויש ברענגר.

ועי' בצל"ח בבא מציעא (דף פ"ב ע"א) בהג"ה שם: נקרא אם בשקלא וטריא של הגמרא הוצרכו להביא משנה או ברייתא או מימרא, ואע"פ שלענין השקלא וטריא אין צורך אלא לרישא, הביאו ג"כ הסיפא, וכן אם רש"י או תוס' מביאים ענין מיותר נקרא כן. והר' יעקב פולק היה הראשון שהביא דרך הלימוד מאשכנז ונהג אותו בישיבות בפולין. [לשון הנ"ל נמצא בצל"ח שני פעמים].

ועי' בשלה"ק (מס' שבועות פרק נר מצוה אות כ"ז): רק דבר זה הוא מצוה, ובו ידבקון ויהיה גם כן חידוד, דהיינו לתרץ בדרכים אמיתיים כל 'אויש ברענגר', וכל 'נירן בערגר', וכל 'רעגיר שפורגר', וכן בתוספות לקשר כל 'ואם תאמר' או 'תימה' שהוא בלא זאת. דברים כאלה הם בכלל תורת אמת, והם גם כן חידוד. [ועי' מהר"ם ש"ף במס' שבת (דף קט"ו ע"ב) שמביא שם הלשון 'להקשות רעגענשבורג', ועיי"ש ב'ביאור' להסביר מהו זה].

ובדרך זה תמצא כמה פלפולים, ואציין כמה דוגמאות;

הנ"ל בהגהות הצל"ח: שבגמרא מביא חלק מברייתא שאינו נוגע לעצם הסוגיא, ומבאר שבאמת בלי חלק ההוא לא הי' קשה כלום, ורק ע"י חלק זה נבין הקושיא.

לקשר שני מאמרי הגמרא שכפי הנראה אין להם קישור ודיבוק זה לזה, אך על דרך החידוד יתרוץ, דאילולי המאמר הא' לא הי' נכון מאמר הב'.

לבאר סדר ההלכות שבמשנה או בכרייתא, שלפום ריהטא הי' הסדר צריך להיות הפוך, אך בדרך החידוד יתרוץ דאילולי דין א' לא הי' מובן או נכון דין הב'.

בכל מקום שמקשה הגמ' בשלמא לתנא א' ניחא אבל לתנא ב' קשה, לכאורה למה הוצריך להקדים דלתנא א' ניחא. אך לפי דרך החידוד יובן, דאם לא הי' ניחא לתנא א', אז לא הי' קשה על תנא ב'. ורק השתא דניחא תנא א' אז נתעורר הקושיא על תנא ב'. ובכן תמצא בספרים כאלו רבת השימוש בתיבת בל"ז [בלא זה], והכוונה בלא הקדמה א' לא א"ש הקדמה ב', ורק השתא אחר הקדמה א' יובן הקדמה ב'. וז"ל רבינו: הסגינן של 'בשלמא' דקביע עידנא תמידין כסדרן בישיבתי לישב...

לפעמים מקשה הגמ' איזה קושיא בהמשך או בסוף סוגיא, ובאמת הי' יכולים להקשות כן במוקדם בתחלת הסוגיא. ולזה יבאר הדורש דבאמת ישנו תירוץ על קושי' זו, רק השתא בהמשך הסוגיא נפרך אותו תירוץ, ולכן יתעורר אותה קושיא.

פרק ראשון

סימן א'

דף ו' ע"א

כינרת זו גינוסר ולמה נקרא שמה כינרת דמתיקי פירא בקלא דכינרי. עכ"ל.

צקעת גינוסר. אך קשה מאי שצח הוא צי', ומפרש הכתוב 'הנותן אמרי שפר', ר"ל שתדיר מצרכין עליהן אפילו אם יצא עם הפת, שהפת פוטר את הכל מ"מ אם יצא פירות גינוסר מצרך עליהן.

וזה פירש התרגום: ואחסנתיה תהי מעצדא פירין יהון מודן ומצרכין עליהון. [ר"ל] שהן קודמין לצרכה בכל מקום אף במקום פת. הרי נשמע המעלה של פירות גינוסר משארי פירות¹!

והנה אי' בתלמוד ירושלמי דזרכות על מתניתין דלעיל [פ"ו ה"ז], דפת הוי טפל לפירות ומצרכין על הפירות ופוטר את הפת, היינו קודם שלמדו [שלא] הי' רגילין לאכול סעודת המלכים, ואז הי' פירות גינוסר חשובין, אצל אחר שלמדו סעודת המלכים, והי' רגילין לאכול פירות, לעולם הפת הוא עיקר, ומצרכין על הפת ופוטר כל מיני פירות שבעולם.

וזה פירוש הקרא, 'מאשר שמנה לחמו', ר"ל שיש לו לחם טוב וראוי לצרך עליהם יותר מכל מיני פירות בעולם, שהרי פת פוטר את הכל. ואך קשה הלא פירות גינוסר חשוב ממנו, שהרי פת טפל לפירות גינוסר, ולזה אמר קרא, 'והוא יתן מעדני מלך', ר"ל הא דאמרתי לך שהפת הוא עיקר, היינו כשיתן מעדני מלך, ואז הכל רגילין צפירות גינוסר, וא"כ הדרא למילתא קמייתא דהוא עיקר ומצרכין עליהם וק"ל²!

והנה כד עיינת צמס' זרכות (דף מ"ד ע"א): אוכלי פירות גנוסר שנו, פירש רש"י פירות ארץ ים כנרת חשובים מן הפת לפי שהי' מתוקין מאוד מאוד, מכח זה לא טעים מוונא.

עיינ צמרהש"א: יש לפרש תלונת המרגלים, שהיה תלונתם שאין צא"י רק פירות מתוקין, ואין זהם חיי נפש, וז"ש זבת חלב ודבש היא וזה פיריה (במדבר יג, כז), ר"ל שהן מתוקין כדבש הזה, אצל אין זהן חיי נפש, שאין סועדין, ואדרבה מחלישין מחמת המתקנות, ובעו מלח להשיב לב כמ"ש החוס' עש"ב.

ואגב אמיינא לפרש מתניתין צמס' זרכות [דף מ"ד ע"א]: הביאו לפניו מליח תחלה ופת עמו, מצרך על המליח ופוטר את הפת, שהפת טפלה לו, זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה, מצרך על העיקר ופוטר את הטפלה. ופריך הגמ', ומי איכא מידי דהוי מליח עיקר ופת טפלה, ופרש"י שהרי פת פוטר את הכל. אמר רב אחא זריה דרב עורא אמר רב אשי, צאוכלי פירות גנוסר שנו. פירש"י פירות גינוסר פירות ארץ ים כנרת חשובים מן הפת.

ובמדרש [תנחומא ויחי סי"ג] אי', נפתלי אילה שלוחה זו צקעת גינוסר שהוא קלה לבשל פירותיו וכו', ולכן נמשלת לאילה, וכן פרש"י בחומש ע"ש. וזה פירש הקרא, 'נפתלי אילה שלוחה', שארצו קלה לבשל פירותיו, והוא

*

[ד] כ"כ בשיטה מקובצת ובריטב"א שם.

[ה] כ"כ בברית שלום (פי' ויחי).

סימן ב'

רקת זו טברי', ולמה נקרא שמה טבריא שיושבת בטבורה של ארץ ישראל. פרש"י באמצעיחה עכ"ל.

נ"ל מה דאי' צמס' ע"ז (דף י" ע"א): א"ל אנטונינוס לרבי צעינא דתתעזיד טבריא קלניא. פרש"י: צת חורין שלא תתן מס לעולם משס דאית צה רצנן ע"ש. י"ל למה צאמת הי' רצנן צטצרי' יותר מצשאר מקומות. נ"ל לפי מה דאי' צמדרכ ילקוט משלי [רמז תתקכט], פילפול של דוד ושלמה, דוד פתח אשרי איש צאלף, שחכמה

*

סימן ג'

רבא אמר, למה נקרא שמה טבריא, שטובה ראייתה. פירש תו': שהיו שם גנות ופרדסים עכ"ל.

הנה לפי הפשוט צלי פירש תו' נ"ל לומר למה צאמת טובה ראייתה, י"ל לפי מה דאמרו חז"ל כדאמר אציי [צצת דף מ"ז ע"א, ע"ח ע"א], צגלילא שנו, פירש צערוך [צערך גליל] דמי גליל ידועים שמעלין לעין^[1].

*

ולפי דעת תו' שהי' שם גנות ופרדסים, הנה כבר נודע מה דאמרו רז"ל [סנהדרין דף י"ז ע"ב], ת"ח ידור צמקוס פירות, שמאיר' את עיניהם^[1].

*

[1] רבינו בעל ה'חכם לב' פלפל בהקדמה זו בעשרות מקומות בכתביו. ועי' גם להלן סי' ד"ד.

[1] עי' בחלק הגפ"ת בדרוש לדף י"ב ע"ב.

[ח] עי' ברבינו חננאל שם דף ע"ח ע"א וברמב"ן שם. ובגליון שם שכן גרס הערוך.

[ט] להג"ר אליעזר איש צבי אב"ד ור"מ דק"ק אפטא בגליל קראקא, נדפס שנת ת"ו.

[י] כ"כ גם חותנו במגילת ספר. ועי' נזר הקודש (פע"א ס"א ד"ה ותו דרש).

סימן ד'

דף ו' ע"ב

רב אשי הוה יתיב קמיה דרב כהנא, נגה ולא אתו רבנן אמר ליה מאי טעמא לא אתו רבנן, דלמא טרידי בסעודת פורים, אמר ליה ולא הוה אפשר למיכלה באורתא, אמר ליה לא שמיע ליה למר הא דאמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו, אמר ליה אמר רבא הכי, [אמר ליה אין], תנא מיניה ארבעין זימנין, ודמי ליה כמאן דמנח בכיסיה עכ"ל.

לקרות המגילה, נ"ל כי צריך ליתן טעם לשבח למה צאמת הי' עיקר הגאולה ע"י שנדדה שנת המלך [צלילה].
נ"ל לפי מה דאמרו רז"ל לא נגאלו ישראל אלף בזכות תורה שבע"פ^{יא}.

ואי צמ"י צפ' כי תשא [עי' תנחומא פ' תשא סל"ו]:
מנין הי' יודע משה אימתי יום ואימתי לילה, בשעה שהי' לומד מקרא הי' יודע שהוא יום, ובשעה שלומד משנה הי' יודע שהוא לילה. א"כ מש"ה הי' מוכרח להיות עיקר הנס ע"י שנדדה שנת המלך [צלילה] וק"ל.

ובזה י"ל מה דאי' צמס' שצת (דף פ"ח ע"א), ויתיצבו בתחתית ההר, אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקדוש צרוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם. אמר רב אחא בר יעקב, מכאן מודעא רבה לאורייתא. אמר רבא, אף על פי כן הדור קבלוה צימי אחשורוש, דכתיב קימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקיבלו כבר עכ"ל. נ"ל למה מדייק הגמ' 'צימי אחשורוש' קבלו צרנון, למה לא אמרו 'צימי מרדכי ואסתר' קבלו צרנון. ונ"ל לפי מה דאי' צמדרש תנחומא פ' נח [ס"ג], כפיות ההר כגיגית הי' על תורה שבע"פ, אצל תורה שצכת צבלו צרנון.

לפ"ז מכח שראו ישראל עיקר הנס נעשה צלילה ע"י נדדה שנת המלך, וא"כ הגאולה נעשה ע"י תורה שבע"פ שהיא שולטת צלילה, [לכן] קבלו וקיימו צרנון תורה שבע"פ, מש"ה מדייק קיבלו צימי אחשורוש, כי ע"י נדדה שנת המלך [צלילה] הוא גורם שמקבלין תורה שבע"פ צרנון וק"ל.

הגמ' זאת צריך להבין למה תנא דוקא מ' זימנין דין זה, ולא אמר ג"כ בשאר דינים שחנא ממנו מ' זימנין.

נ"ל מה דאי' שם לעיל מיני', אמר רבא סעודת פורים שאכלה צלילה לא יצא ידי חובתו, מאי טעמא ימי משתה ושמתה כתיב עכ"ל.

וגם אי' שם (דף ד' ע"א), אמר רבי חלבו אמר עולא ציראה, חייב אדם לקרות את המגילה צלילה ולשנותה ציום. ע"ש צתו': אומר ר"י, דאף על גב דמצריך זמן צלילה, חוזר ומצריך אותו ציום, דעיקר פרסומי ניסא הוי בקריאה דיממא וכו', אף על גב שקורא ציום חייב לקרות צלילה, והעיקר הוי ציממא, כיון שהזכירו הכתוב תחילה, וגם עיקר הסעודה ציממא הוא, כדאמר לקמן סעודת פורים שנאכל צלילה לא יצא ידי חובתו ע"כ.

והנה כד עיינת (בדף י"ט ע"א), מהיכן קורא אדם את המגילה וכו', תניא רבי שמעון בר יוחאי אומר מ' צלילה' ההוא, אמר רבי יוחנן וכולן מקרא אחד דרשו, ותכתב אסתר המלכה ומרדכי היהודי את כל תקף, מאן דאמר כולה תוקפו של אחשורוש, ומאן דאמר מאיש יהודי תוקפו של מרדכי, ומאן דאמר מאחר הדברים האלה תוקפו של המן, ומאן דאמר מ' צלילה' ההוא תוקפו של נס ע"ש.

לפ"ז לדעת רבא שסובר סעודת פורים שאכלו צלילה לא יצא ידי חובתו, לפי שעיקר הנס הי' ציום, לפ"ז לא יכול הוא ליסב כדעת רשב"י שיתחיל המגילה מצלילה ההוא, כי לפי דעת רשב"י הי' עיקר הנס צלילה, א"כ סעודת פורים שאכלו צלילה יצא ידי חובתו.

אך נ"ל צמאי קמפלגי מ"ד אלו מהיכן שמחויבים

[יא] עי' ויק"ר (פ"ז ט"ז): ר' הונא אמר תרתי אין כל הגליות הללו מתכנסות אלא בזכות משניות, מה טעמא גם כי יתנו בגוים עתה אקבצום.

הדרן לקמייתא, רש"י שהוא סוצר קורין את המגילה מן זלילה, הוא סוצר עיקר הנס הוא זכות תורה שבע"פ, ושאר התנאים שסוצרו עיקר המגילה מאיש יהודי, או מאחר הדברים האלה, או כולה, המה סוצרו עיקר הנס בא ע"י תורה שכתב, שזה שולט ביום ולא זלילה, מש"ה עיקר הנס הי' ביום.

מעתה לנו רוצים לפלפל, אי תורה שכתב הוא עיקר וחשוב יותר מתורה שבע"פ, או להיפך תורה שבע"פ עיקר וחשוב יותר, כמו דאי במדרש חזית [שהס"ר פ"א], חציבין דברי סופרים יותר מדברי תורה, נ"ל לפי מה דאי במס' גיטין (דף ס' ע"א): א"ר יוחנן משום רבי זנאה, תורה מגילה מגילה ניתנה, ור"ל אומר תורה תתומה ניתנה. פירש"י: מגילה מגילה ניתנה, כשנאמרה פרשה למשה היה כותבה, ולצוק מ' שנה כשנגמרו כל הפרשיות, חיצון בגידין ותפרן. תתומה ניתנה, לא נכתבה עד סוף מ', לאחר שנאמרו כל הפרשיות כולן, והנאמרות לו בשנה ראשונה ושניה היו סדורות לו על פה עד שכתבן עכ"ל.

נמצא לאותו דיעה שסוצר מגילה ניתנה, א"כ תורה שכתב עיקר, לפי שמתחילה נתנה התורה ככתב למשה, ואתי' כמ"ד [שבת דף ק"ה ע"א], אנכ"י נוטריקן אנא נפשי כתיבית יהצית. אצל למ"ד תתומה ניתנה, סוצר תורה שבע"פ עיקר, מש"ה ניתנה התורה למשה ג"כ בע"פ, ואתי' כמ"ד אנכ"י אמירה נפשי כתיבה יהצית, מתחילה ניתנה תורה (בכתב) [בע"פ] וק"ל עיין במפרשים.

אמנם המפרשים הקשה לאותו דיעה שסוצר התורה תתומה ניתנה, א"כ כל מ"ם שנים למד משה התורה בע"פ, האיך לא שכת משה את התורה.

ומשני לפי שמה הוא הנעלם מן מיכאל¹², והוא שר התורה, מש"ה נאמרו התורה דוקא ע"י משה כי הוא שר התורה, [ו]מהאי טעמא לא שכת משה את התורה, לפי שהוא שר של זכרון, כמו דאמרו רז"ל [מגיגה דף ט' ע"ב], אינו דומה למי ששונה מאה פעמים למי ששונה

מאה ואחד פעמים, כי מי ששונה מאה פעמים אפשר שצא לדי שכתה, כי שר (מ"ס) [ס"מ] זגמ' מאה, הוא ממונה על שכתה, משא"כ מי ששונה ק"א פעמים, אז צודאי לא ישכת, כי ק"א הוא זגמ' מיכאל, הוא שר התכמה והזכרון. עיין בזכרת שמואל¹³ (פ' תצוה) צסס הזוהר, מנין מאי"ן הוא רומז על זכרון, ומלאך אחד הוא צרקיע הנקרא מ"ס, זגמ' מאה, והוא ממונה על שכתה. ולזה אמר וְהִתְקַבְּחָה מֵאִי"ן תְּמַצָּא (איוב כח, יב), ר"ל כשתרצה להיות חכם שלא תשכת שום דבר מלמודך עש"ב.

אצל לאותו דיעה דמיכאל אינו שר של תורה וזכרון, רק ריאל שמו, לפ"ז י"ל שאינו מחויב ללמוד דבר ק"א פעמים, רק מ"ם פעמים, כנגד מ"ם יום של נתינת התורה [תענית דף ח' ע"א], א"כ הדרא לדוכתא האיך לא שכת משה את התורה, אז ז"ל תורה מגילה מגילה ניתנה, א"כ הי' הפרשיות כתובים לפני משה, [ו]מש"ה לא שכת משה את התורה, כי לא הי' יכול לשכות מכח שהי' כתובה לפניו וק"ל.

השתא יבורר, הוא אמר מי שאוכל סעודת פורים זלילה לא ילא ידי חובתו, כמו דעת תו' לפי שעיקר הנס הי' ביום, לפ"ז אין יכול ליסצר שמחויב אדם לקרות את המגילה מן זלילה, שהוא מחמת תקפו של הנס, הלא עיקר נס ביום הי', וקשה הלא הגאולה הי' בשביל תורה שבע"פ וזה שולט זלילה, וז"ל הגאולה הי' זכות תורה שכתב, לפי שתורה שכתב חשוב יותר מתורה שבע"פ, והא ראי' תורה מגילה מגילה ניתנה, וקשה מנלן זה, וז"ל דאל"כ האיך לא שכת משה את התורה, וקשה דילמא משום משה הוא נעלם של מיכאל, והוא ממונה על זכרון, וז"ל דא"כ מחויב ללמוד כל דבר מאה ואחד פעמים, וזאת אינו מחויב אדם ללמוד דבר אחד רק מ"ם פעמים, נגד מ"ם יום של נתינת התורה, מש"ה תני מיני' מ"ם זימנין, [ו] צוה די שלא תשכת, וזה מוכח מכח מי שאכל סעודת פורים זלילה שלא ילא ידי חובתו וק"ל

*

[יב] נעלם מן מ"ם הוא מ', ומן אות שי"ן י"ן, ומן אות ה"א א', עולה ק"א כמנין מיכאל, ע"י מג"ע (אופן נ"ז).
[יג] להג"ר אהרן שמואל קאיידנבור, נדפס שנת תמ"ב.

סימן ה'

דף י' ע"א

דתניא אמר רבי יהושע שמעתי שמקריבין אף על פי שאין בית וכו', מפני שקדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא וכו'.

שכל זמן שהשכינה שרויה עליו, אמרה תורה גם הנא והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא, נסתלקה שכינה ממנו אמרה תורה במשך היכל המה יעלו בהר. וכן מצינו בחל מועד שבמדבר וכו'. נמצינו למדין, כשנסתלק השכינה ממנו, יאל קדושה ממקומו, לדעת ר' יוסי. לפ"ז הדר תמי על ר' יוסי, האיך הלך לחורבת ירושלים להתפלל ולא ירא מן מזיקין, כי לפי שיטתו כשנסתלק השכינה יאל מקומו מקדושתו, וזה הי' אחר החורבן כדמוכח שמה בגמ' [טו].

זה פירש הגמ', שאמר לו אליהו מפני מה נכנסת לחורבה זו ולא מתירא מן המזיקין, כי לפי שיטתך כשנסתלק השכינה יאל מקום מקדושתו וק"ל.

גם מיושב בזה מה דאי' במס' ברכות (דף ט' ע"ב): העיד רבי יוסי בן אליקים משום קהלא קדישא דצירושלים, כל הסומך גאולה לתפלה אינו נוזק כל היום כולו וכו', כדי ליתן טעם לשבח למה נקרא קהל ירושלים קהל קדישא יותר מכל העולם.

כ"ל לפי שקדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד, א"כ ירושלים תמיד בקדושתו קאי, מש"ה נקרא ירושלים קהלא קדישא וק"ל.

והנה אי' בתלמוד ירושלמי [ברכות פ"א ה"א], על תיכף לגאולה תפלה יהי' לרצון אמרי פי, ומה כתיב בתרי' יענך ה' ביום צרה עכ"ל. פירש כלומר שתיכף שאתה מסמך גאולה לתפלה נעשה עת רצון, ואז בעת רצון ענותך וגו', ולפיכך כתיב בתרי' יענך ה' ביום צרה, ואין עת רצון אלא צירושלים, כי שם תמיד השכינה שורה, א"כ על ירושלים נאמר עת רצון, ויענך ה' בעת צרה, מש"ה קהלא קדישא צירושלים סוברים כל הסומך גאולה לתפלה אינו ניזוק כל אותו יום וק"ל.

והנה צפלוגתא זו כתבתי בחיבור זה דברים רבים ונאים, מה שתלוי צפלוגתא זו אי קדושה ראשונה וכו' קידשה לעתיד לבא או לא. אך כל דברי שנאמרה ונישנית לא נאמר אלא לחדש בה.

יש ליישב עי"ז גמ' במס' ברכות (דף ג' ע"א): תניא אמר רבי יוסי, פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל, בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח, והמתין לי עד שסיימתי תפילתי וכו', ואמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו, אמרתי לו להתפלל, ואמר לי היה לך להתפלל בדרך וכו'. ז"ל למה באמת הלך ר' יוסי לתוך החורבה להתפלל, ולא חייש מפני מזיקין.

י"ל לפי שנודע שאין מזיקין הי' שולטין [בא"י, וכ"ש צירושלים, [ד] כל זמן שהשכינה הי' שם, אין מזיק יכול לשלוט במקום קדושה [י"ז].

והנה לפי דעת ר' יוסי הנ"ל אף לאחר החורבן קדושת ירושלים במקומו עומדת, לפי שקדושה ראשונה קידשה לע"ל, כמו דאי' באמת צי"מ [בעשרה מאמרות להרמ"ע מפאנו (מאמר אם כל חי ח"ג סכ"ג)], דאף לאחר החורבן אליהו הקריב כל יום שני תמידין צירושלים. א"כ סובר ר' יוסי דהמקום ירושלים עדיין בקדושתו קאי, ואין מזיק ופגעים שולט צירושלים, מש"ה הלך לחורבה 'צירושלים' דייקא להתפלל, דשמה אין שייך מזיקין, ולא הי' רוצה להתפלל בדרך שלא יפסקו עוצרי דרכים כמו שהשיב לאליהו וק"ל.

אמנם [יש להקשות מ]מה דאי' במס' תענית פ"ג [דף כ"א ע"ב]: תניא 'רבי יוסי' אומר, לא מקומו של אדם מכבדו, אלא אדם מכבד את מקומו, שכן מצינו בהר סיני,

[יד] עי' מבי"ט בספרו בית אלקים (שער היסודות פל"ב).

[טו] דמסיים שם: אמר לי, בני מה קול שמעת בחורבה זו, ואמרתי לו, שמעתי בת קול שמנהמת כיונה, ואומרת אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי, ושרפתי את היכלי, והגליתים לבין האומות.

סימן ו'

דף י"ב ע"א

שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי, מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה, אמר להם אמרו אתם, אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, אם כן שבשושן יהרגו שבכל העולם כולו אל יהרגו, אמרו לו אמור אתה, אמר להם מפני שהשתחוו לצלם, אמרו לו וכי משוא פנים יש בדבר, אמר להם הם לא עשו אלא לפנים אף הקדוש ברוך הוא לא עשה עמהן אלא לפנים. פירש"י: מפני יראה עכ"ל.

צעית את למיעצד, אמר לי למיחרצ לעלמא צגין דלא שכיחי תלתין זכאין צדרא זה, כי גזר קצ"ה על אצרהס יהי"ה לגוי גדול. א"ל רשצ"י למלאכא, צמטו מנך זיל לגציה קצ"ה ואימא לי, צר יוחאי שכיח צעלמא, אזל ההוא מלאכא קמי קצ"ה, ואמר רבון עלמא גלי קמך מה דאמר לי צר יוחאי, א"ל קצ"ה זיל איחריצ לעלמא ולא תשגח צצר יוחאי, כד אתא חזייה רשצ"י למלאכא קמי, א"ל אי לא תיזול גזרנא עליך דתהוי צאתר דעזא ועזאל, וכד תיעול קמי קצ"ה אימא לי, אי לית תלתין צדיקי להוי עשרים ואנא וצרי מנהון, ואי לית עשרים להוי עשרה, ואי לית עשרה להוי שנים, דהכי כתיב צתורה ע"פ שנים עדים יקום דבר, ואין דבר אלא העולם, שנאמר צדצר ה' שמים נעשו, ואי לית תרין הא אית חד ואנא הוא, שנאמר וצדיק יסוד עולם עכ"ל.

נמלא רשצ"י סוצר צצציל צדיק אחד ג"כ עולם ניצול מכלייה.

זה הוא ששאלו תלמידים דוקא לרשצ"י, מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שצאותו הדור כלייה, צשלמא חנן סצרו חין עולם קיים פחות מלי צדיקים, א"כ י"ל מש"ה אותו דור חייב כלייה, לפי שאין צו רק צדיק אחד זה מרדכי, אצל לרשצ"י שהוא סוצר חס הוא רק צדיק אחד צדור ג"כ ניצול עולם צצצילו, א"כ מרדכי הי צאותו דור, לפ"ז למה צאותו דור חייב כלייה ולא ניצולים צזכות מרדכי וק"ל.

דון מיני צאמת ידעו התלמידים שאותו דור חייב כלייה, רק שאלתם לפי שיטתך למה נגזר עליהם כלייה, הלא מרדכי מציל אותם וק"ל.

הגמ' זה צוותו צו קמאי דקמאי, חף חני אענה גם חלקי, לפי שיש לדקדק הרצה, ראשון, למה שאלו דוקא לרשצ"י ולא לתנאים ואמוראים אחרים. ועוד צ"ע דאמרו מפני מה נתחייבו צאותו דור' כלייה, תיבת ה'דור' הוא מיותר, דהא ידעינן דצאותו דור קא עסקי.

ואף גם צ"ע האיך אמר רשצ"י אמרו אתם, הלא תלמידים לא ידעו צאמת הטעם הדצר, דאל"כ למה שאלו כלל.

ועדיין לא מלאחי ידי חוצת ציאור צמה שאמר רשצ"י צצציל שהשתחוו לצלם של נ"ג, א"כ למה לא נפרע מהם צאותו דור, וכי משא פנים יש צדצר שאבות אבולו בפר וישני צנים תקהינה (ירמיה לא, כח).

גם צ"ע למה אמרו שנהנה מ'אותו רשע', ולא אמרו משל אחשורוש.

נלע"ד הענין הוא כך, צאמת ידעו תלמידים הטעם למה שחייבו כלייה, רק לרשצ"י שאלו, לפי שיטתך למה יהי חייב כלייה. והשיצ להם אמרו אתם, חס יאמרו אתם טעם של דבר זה, לא יהי קשה לפי שיטתי ג"כ.

ונקדים מה דאי צמדנש מגילה [ילקוט רמז תתרוז], ששאל מרע"ה לחליהו, כלום יש אדם כשר צדור הזה, אמר לו יש אדם אחד צהס ומרדכי שמו וכו'.

ואי צספר צרכת שמואל (בפ' וירא בשם הזוהר [חדש פ' וירא דף מ"ד ע"ב]) .. ואברקם היו יהי"ה (בראשית יח, יח) צגמ' תלתין, זימנא חדא הוא קאי רשצ"י וחזא לעלמא דחשיך ואפיל, א"ל לר' חליעזר צרי נחזי מה עציב קצ"ה, חזא מלאכא דאפיק תלתין שלהוצית דאשא, וא"ל מאי

באו לידי עוזדי ע"ז, כמו שנעשה אלל בנות מדין עש"ב.
 וכבר אמרו רז"ל, כל מי שחוטא ומחטיא את רבים
 נקרא רשע¹¹¹.
 מש"ה אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע
 דייקא¹¹² א"כ באו לידי ע"ז ג"כ וק"ל.

*

בְּהָ (במדבר טו, לא) למה נאמר, לפי שהוא אומר פוקד עון
 אבות על בנים, יכול אף ע"א תהא נפקדת על בנים ועל
 שלשים ועל רבעים, תלמוד לומר עונה זה, זה עון תלוי
 ואינה נפקדת לא על בנים לא על שלשים ולא על רבעים.
 לפ"ז קושי' הגמ' לא קשה, הא דאמרינן פוקד עון
 אבות על בנים קאי על שארי עבירות, והא דאמרינן לא
 יומתו בנים על אבות קאי על ע"ז וק"ל. לפ"ז תירץ הגמ'
 חילק בין זדיק בין זדיק וצין זדיק בין רשע הוא שפיר. לפ"ז
 לא קשה מידי על אברהם שלא ניצל בזכותו סדום, לפי
 שהוא הי' זדיק בין רשע.

בזה יתורץ כל המאמר, המה שאלו לפי שיטת רשב"י
 למה חייבו ישראל שבאותו הדור כלייה, הלא זדיק אחד
 מציל ומגין על כל עולם כולה, א"כ למה לא יגין מרדכי
 עליהם שהוא זדיק בדורו, א"ל אמרו אתם, הלא אתם
 סוצרים ג"כ שנתחייבו ישראל כלייה, למה ועל מה, אמרו
 לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, מפני כך באו לידי
 עוזדי ע"ז, א"ל א"כ בשושן יהרגו ושל עולם כולה לא
 יהרגו, אמרו לו אמור אתה, א"ל לפי שהשתחוו לללם של
 נ"נ וכו', א"כ למד רשב"י שחלמידי ישיבו לו ג"כ מתחילה
 מפני שהשתחוו לללם של נ"ג, הי' קשה למה לא נענש
 אותו דור שהשתחוו לללם של נ"ג, ונ"ל פוקד עון אבות
 על בנים, קשה הא בע"ז אינו פוקד וכו', ונ"ל אף בע"ז
 פוקד וכו', לפ"ז קשה קראי אהדדי הא כתיב לא יומתו
 וגו', ונ"ל כתירץ הגמ' חילוק בין אוחזין מעשה אבותיהם
 בידיהם וצין שאין אוחזין, קשה קושי' הגמ' למה זדיק
 וטוב לו וזדיק ורע לו, ונ"ל כתירץ הגמ' חילוק בין זדיק

אמר להם אמרו אתם, כך השיב להם, אם יאמרו הטעם
 של דבר למה שחייבו כלייה, לא יהי' קשה לפי שיטתו ג"כ.
 ומשני לפי שאלו מסעודה של אותו רשע, לפי דאי' בכל
 מפרשי תורה¹¹³ מה הי' כוונתו של אותו רשע שעשה
 סעודה, כדי להכשילם מכח אכילה, ובאו לידי זנות, ועי"ז

א"ל א"כ בשושן יהרגו שכלל העולם אל יהרגו,
 אמרו לו אמור אתה, אמר להם לפי שהשתחוו
 לללם של נ"ג, ענין הוא כך, לכאורה יש לתמוה לפי דעתו
 של רשב"י הנ"ל, שהוא סובר שזדיק אחד הוא יסוד עולם,
 וכל העולם ניצל בזכותו, לפ"ז למה לא ניצל סדום בזכות
 אברהם.
 והנה י"ל חילוק, הא דזדיק אחד הוא יסוד העולם
 ובזכותו ניצל כל העולם, דהיינו אם הוא זדיק בין זדיק,
 אבל אם הוא זדיק בין רשע, אינו כדאי שצבילו ינצלו כל
 העולם כולה.

וראי' לזה מה דאי' במס' ברכות (דף ז' ע"א): הודיעני
 נא את דרכיך, אמר לפניו רבונו של עולם מפני מה יש
 זדיק וטוב לו ומפני מה יש זדיק ורע לו, הא בזדיק בין
 זדיק והא בזדיק בין רשע ע"ש. לפ"ז אנו נמי נאמר, זדיק
 בין זדיק ראוי לקיים את כל העולם שצבילו, אבל זדיק בין
 רשע אינו כדאי להציל את אחרים בזכותו. א"כ אברהם
 הי' זדיק בין רשע, [לכן] לא הי' כדאי להציל בזכותו את כל
 העולם, מש"ה לא ניצל לסדום בזכותו וק"ל.

אמנם הגמ' מקשה: איני והא כתיב פקד עון אבות על
 בנים, וכתיב וצנים לא יומתו על אבות, ורמינן קראי אהדדי.
 ומשנינן לא קשיא, הא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם,
 הא כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. לפ"ז י"ל אף
 זדיק בין רשע ג"כ כדאי להציל את עולם בזכותו, א"כ הדר
 קושי' לדכותא, למה לא ניצל סדום בזכות אברהם.

אך ורק י"ל תירץ אחר דלא קשי' קרא אהדדי, מה דאי'
 צילקוט שלח לך [רמז תשמט]: רבי ישמעאל אומר, עֲוֹנָה

[מז] עי' להלן סי' ח' שמביאו בשם הזרע ברך.

[יז] עי' בספר חיים טובים (פאלאג'י) לבאר הגמ' במס' יומא (דף ל"ח ע"ב): צדיק מעצמו ורשע מחבירו. דמי שמחטיא את
 חבירו נקרא רשע עש"ב.

גמור ללדיק שאינו גמור, לפ"ז י"ל אף אין חילוק בין לדיק
 בן רשע ללדיק בן לדיק, קשה למה לא ניצל קדום בזכות
 אצרהס, וי"ל בשביל לדיק אחד אינו ניצל את כל העולם,
 א"כ לא קשה מידי למה חייב אותו דור כלייה למה לא ניצל

זכות מרדכי, כי בשביל לדיק [אחד] אינו כדאי להציל את
 העולם כולה.
 וקי"ל כי יש סמוכין הוא וסמוך על המעיין, וגם עיין
 מה שכתבתי בחזורי על גפ"ת במס' מגילה^[יח].

*

סימן ז'

שם: בתו' בר"ה אתה מטיל קנאה, וא"ת למ"ד לעיל הראוי לגינה לגינה הראוי לחצר לחצר, א"כ אתה מטיל קנאה
 במעודה. י"ל דסבירא ליה דכיון שלא היו רואין זה את זה ליבא קנאה עכ"ל^[יט].

וכסף קנאה אתה מטיל בסעודה. ואין לומר התירוץ שלא
 הי' רואים זה את זה, דהיינו מטות זהב הי' בגינה ומטות
 כסף בחצר, זה אין יכול להיות, דאם מטות כסף לא הי'
 רואים את של זהב, א"כ אותן שהי' להם מטות כסף לא
 הי' יכולים לראות את עשרו של אחשורוש, כי הם [י]סברו
 שלא הי' לאחשורוש זהב כלל, וכל כוונתו הי' להראות את
 רוב עשרו. אלא מוכרח לומר ביחד הי' יושבים, ואחד הי'
 לו מטות זהב ואחד הי' לו מטות כסף, ורואים זה את זה,
 וא"כ מקשה המקשן שפיר קנאה אתה מטיל בסעודה
 וק"ל.

הנה כל המפרשים הרב בעל רזוף אהבה^[כ] ודרך
 חיים^[כא], הקשו לפי' תוספ', מאי פריך המקשן
 מטות זהב וכסף קנאה אתה מטיל בסעודה, דילמא הכא
 נמי שלא הי' רואין זה את זה, דהיינו מטות זהב הי' בגינה,
 ומטות כסף הי' בחצר כנ"ל בתוספ', ומיישבים בדרכים
 רחוקים.
 אבל נלע"ד כפשוטו, לפי שתיקור כוונתו של אחשורוש
 מה שעשה הסעודה, הוא כדי להראות את כבוד עשרו
 כמאמר המגילה.
 לפ"ז לא קשה מידי, ומקשן פריך שפיר אלל מטות זהב

*

סימן ח'

שם: מאי בדת אמר רבי חנן משם רבי מאיר בדת של תורה מה דת של תורה אכילה מרובה משתיה. פרש"י: בדת
 של תורה, אכילת מזבח מרובה משתיה, פר ושלשה עשרונים סולת לאכילה, ונסך חצי ההין. אף סעודתו של אותו
 רשע אכילה מרובה משתיה עכ"ל.

באכילה ושתי', ועי"כ יבואו לידי זנות ולע"ז, כמו שכתבנו
 לעיל (סימן ו'), ועי"כ יתחייבו ישראל כלייה.
 ואי' במס' עירובין (דף ס"ה ע"א): אמר רב ששת משום
 רבי אלעזר בן עזריה, יכול אני לפטור את כל העולם כולו
 מן הדין. פירש"י: לטעון על כל ישראל לפני הקדוש ברוך

שייך ליתן טעם למה ועל מה הי' עושה
 אחשורוש כך בסעודתו
 שאכילה הי' מרובה משתי'.
 נ"ל כפשוטו לפי מה דאי' זורע ברך ראשון^[כב], כל
 כוונתו של אותו רשע בסעודתו כדי להכשיל את ישראל

[יח] והיא לו נדפסה כאן בחלק הגפ"ת.

[יט] מאמר זה הוכפל בחכם לב – גפ"ת.

[כ] להג"ר נסים שלמה אלגאזי, נדפס שנת תנ"ב.

[כא] לכאורה כוונתו להמהר"ל מפראג (בעמח"ס דרך חיים עמ"ס אבות) בספרו אור חדש (אסתר א').

[כב] להג"ר ברכיה ברך שפירא נדפס שנת ת"ו.

הוא דבר שיפטרו כולן מדינא לעתיד לצוא, לומר שהן שיכורים, ואין נתפשין על עונם, מיום שחרצ צית המקדש ועד עכשיו, שנאמר לכן שמעי נא זאת עניה ושכרת ולא מיין עכ"ל.

והנה ראיתי וקראתי בספר שבילי אמונה^[ב], אם אכילתו של אדם מרובה משתי, אין אדם בא לידי שיכרות, כי השתי הוא רק מתעכל אכילה שבמעיו עכ"ל. א"כ זה פירש דאמר ר' חנן משום ר"מ, אכילה של

*

אותו רשע כדת של תורה, מה דת של תורה אכילה מרובה משתי אף סעודתו של אותו רשע, והטעם דאם הי' שתי מרובה מאכילה א"כ הי' באים ישראל לכלל שיכרות, לפ"ז לא הי' יכולים הקצ"ה לענוש אותם, לפי שיכולים לפטור אותם מכח הטענה שכורים היינו, ובאמת הי' כוונתו של אותו רשע שהי' ישראל חייבים כלייה מכח אותו סעודה וק"ל.

סימן ט'

אדרבה הלך כל כוונתו של אותו רשע הי' להכשיל אותם, א"כ אם יבאו לידי שיכרות פשיטא יבאו לידי חטא, כמו דאמרו רז"ל במס' ברכות [דף כ"ט ע"ב], אל תרוה אל תחטא. אצל לפי מה שכתבנו אתא שפירי שאם יבא לידי שכרות, אין יכול לדון אותם מכח טענות שכורים היינו וק"ל.

*

[ו] בזה יתורץ מה דאי' שם, אין אונס, אמר רבי אלעזר, מלמד שכל אחד ואחד השקהו מיין מדינתו. פרש"י: מיין מדינתו, יין הרגיל בו ולא ישכרהו אלא לפי רגונו עכ"ל. ז"ע מה הי' רוצה אחשורוש בזה שלא יבאו לידי שכרות,

סימן יו"ד

דף י"ב ע"ב

ויאמר המלך לחכמים, מאן חכמים רבנן, ידעי העתים, שידועין לעבר שנים ולקבוע חדשים, אמר להו דיינוה לי לושתי וכו'.

וצ"ע הלא כבר אמר ואמר המלך לחכמים וכו' לדון את ושתי, ודי בזה, ולמה שלח לידועי העתים לאותן שמעבדין שנים וקבעו חדשים.

נ"ל ענין הוא כך, לפי מה דאי' לעיל מיני, ביום השביעי כטוב לב המלך זיין, אטו עד השתא לא טוב לביה בחמרא, אמר רבא, יום השביעי שבת היה, שישראל אוכלין ושותין מתחילין בדברי תורה וכו', אצל אומות העולם שאוכלין ושותין אין מתחילין אלא בדברי תיפלות, וכן בסעודתו של אותו רשע, הללו אומרים מדיות נאות, והללו אומרים פרסיות נאות וכו'. נמצא אותו פעם שבת הי'. כה"ג אי' שם: מלמד שהיתה ושתי הרשעה מציאה בנות ישראל

ומפשיטן ערומות ועושה בהן מלאכה בשבת עכ"ל. לפ"ז דון מיני' שאחשורש הי' רוצה לעשות דין בושתי בשבת. לכאורה ז"ע הלא אין דנין דיני נפשות בשבת [סנהדרין דף ל"ה ע"ב].

והנה כד עיינת במס' קידושין (דף ל"ז ע"ב), דילפינן ממושבותיכם דכתיב גבי שבת, דשבת נוהג אף בח"ל, דס"ד אמינא הואיל ושבת בענינא דמועדות כתיבא, תיבעי קידוש כי מועדות, וקידוש לא שייך אלא ביהודא וירושלים, שם הי' מקדשין קידוש מועדים, אצל בח"ל לא יהי' נוהגת שבת, מש"ה כתבה תורה מושבות, ללמד שאף בח"ל שבת נוהג.

אמנם

מה דאי' זמס' סנהדרין (דף ל"ה ע"ב):
 מושבות דכתב רחמנא למה לי, דהרי שבת
 חובת גוף הוא, וחובת הגוף נוהג בין בחול ובין בשבת,
 תלמוד לומר לא תצטערו אש בכל משבתיכם, ולהלן הוא אומר
 והיו אלה לכם לחקת משפט לדרכיכם בכל מושבתיכם, מה
 מושבות האמור להלן בית דין, אף מושבות האמור כאן
 בית דין, ואמר רחמנא לא תצטערו עכ"ל.
 דון מיני' שיש שני לימודים על מושבותיכם גבי שבת,
 חדא אתא ללמד שאין מיתת [בי"ד] דוחה שבת, וחד לימוד

אתא ללמד ששבת יהי' נוהג בח"ל.
 לפ"ז י"ל מש"ה הלך אחשורוש אלל יודעי עיתים
 שידועים לעבר שנים ולקצוע חדשים, לפ"ז הי' קשה
 לאחשורוש הלא אתם יודעים לעבר שנים ולקצוע חדשים,
 למה אין אתם מעבדין בח"ל, וי"ל שאתם סובדין אין
 מעבדין שנים אלא ציהודא וירושלים, לפ"ז קשה מנלן
 ששבת יהי' נוהג בח"ל, הלא צענינא דמועדים כתיב, וי"ל
 מכח מושבותיכם, לפ"ז י"ל מיתת ב"ד דוחה שבת, לפ"ז
 יכולים לדון את ושתי שבת וק"ל.

*

או בלך דרך זו, לכאורה ז"ע האיך אמר
 אחשורוש לדון את ושתי, הלא
 אין דנין דיני נפשות בח"ל, כמו דאי' זמס' סנהדרין^[1]. אך
 ורק היא עצמו צריך טעם למה אין דנין דיני נפשות בח"ל.
 ג"ל לפי מה דאי' בספר מקור [ה]החיים^[2] פי' על
 נביאים (ריש ישע"י), טעם למה בשנת עיבור שנים אומרים
 כפרת פשע, לפי מה דאי' זמס' סנהדרין (דף נו"ק^[3]), והכי
 אי' בטור ח"מ (סי' ל"א^[4]), דבדיני ממונות מקילין אפי'
 אם לא ראו עדים צבת אחת, כ"א בזה אחר זה, או זה שלא
 בפני זה, עדותן קיימת. ומקשה מגמ' דמכות (דף ו' ע"ב),
 לא יקום עד אחד באיש וגו', מאי עד א', אלימא עד אחד
 ממש, והרי כבר כתיב ע"פ שנים עדים יקום דבר, אלא
 האי עד א' ר"ל אחד אחד, דכל אחד עדות מיוחדת, דהיינו
 עד אחד רואה מחלון זה ושני רואה מחלון [זה], ואינם
 רואים זה את זה, אין עדותן קיימת, וה"ה בזה אחר זה
 נמי לא, וה"ה בעדות עדותן צב"ד נמי צריך צבת אחת,
 משא"כ זה שלא בפני זה ללא, א"ל כשהמתרה התראה
 רואה שניהם, עדים הרואין מן צ' חלונות, אעפ"י שהעדים
 עצמם אינן רואים זה את זה, אזי מטטרפין העדות ע"י

התראה הנ"ל. ע"ש שיש חילוק בין דיני ממונות לדיני
 נפשות, בדיני ממונות אין צריכין צבת אחת, ובדיני נפשות
 צריכין צבת אחת. וא"כ הכי נמי לענין מחילת עונות הוא
 כמו דיני נפשות.
 וכבר נודע דכל השבון עיבור שנים וקציעות חדשים,
 הוא ע"פ יתרון, דשנת הלצנה היא שני"ד [ימים] ח'
 [שעות] תתע"ו [חלקים], ושנת החמה יתירה על הלצנה
 עשרה ימים ק"א שעות ר"ד חלקים, וא"כ בשלש שנים
 נטטרף יותר מן חודש שלם, וצריכין לקרבן להדדי כל
 מה שאפשר, כי אנחנו מונין המועדים ע"פ הלצנה, וחג
 הסוכות הוא חג האסיף והתצואה נתבשלה ע"פ מהלך
 החמה, ואם לא יעשו העיבור אזי יבא לפעמים חג הסוכות
 צאמנע הקיץ קודם אסיפת התצואה, וחג הפסח צאמנע
 החורף קודם זמן האביב, וע"כ צריכין לנו לעבר השנים
 כדי לקרבן ולצרפן בכל מאי דאפשר, עפ"י סימן גו"ח
 אדו"ט כידוע למחשבים תקופות, להעמידן השמש והירח
 בסוף המחזור בחלון אחד. הכלל הוא ע"י שנות העיבור אזי
 נתקרבו החמה ולצנה זה לזה.
 ואמרינן במדרש זוהר [ח"ג דף רע"ה ע"א], ומציאו

[א] ז"ל הרמב"ם בפ"י המשניות (מכות פ"א מ"י): כבר ביארנו בתחלת סנהדרין שהסמיכה לא תהא אלא בארץ ישראל
 וכאשר נתמנו הסנהדרין בארץ ישראל, יש להם לדון בארץ ובחוצה לארץ דיני קנסות ודיני נפשות, אלא שאין דנין דיני
 נפשות בחוצה לארץ אלא בזמן שדנין דיני נפשות בארץ ישראל. ואין דנין דיני נפשות בארץ ישראל וכל שכן בזולתה
 אלא בזמן שבית דין הגדול בלשכת הגזית. ועי' להלן הערה כג.

[ב] להג"ר חיים קראכמאל, נדפס שנת תנ"ז.

[ג] עיי"ש דף ל' ע"א וע"ב.

[ד] צ"ל סי' ל' סעיף ו'.

בח"ל, לפי שאנן קי"ל אין דנין דיני נפשות בח"ל, עיין
 בש"ך (ח"מ סי' י"ב¹). וכבר כתבנו עיבור שנים הוא דיני
 נפשות, א"כ אין ראין לדון דיני נפשות בח"ל, א"כ גם
 אסור לעבר שנים בח"ל, כי הא צהא תלוי וק"ל.
 אחר שהודיע אותך כל זאת, א"כ י"ל שזה הטעם שהלך
 אחשורוש אלל יודעי עיתים שידועים לעבר שנים, כי הי'
 קשה לאחשורוש שמה יאמרו חכמים האך אנו יכולים
 לפסוק דינה של ושתי, הלא אין דנין דיני נפשות בח"ל,
 מש"ה הלך אלל יודעי עיתים שידועים לעבר שנים, א"כ
 אתם מעברין שנים בח"ל, לפ"ו אתם דנים דיני נפשות
 בח"ל ג"כ, כי הא צהא תלוי, א"כ יכולין לדון ושתי וק"ל.
 [עי' עוד דרוש על גמ' זה בחלק הגפ"ת].

הילקוט [חדש¹] ערך ימים נוראים [אות כ"ה], דבראש
 השנה מקטרג השטן על ישראל על עונותיהן, ואמר
 הקצ"ה להציא עדים, ואז מציא עדים השמש, ועוד רוצה
 להציא הלצנה, והיא נכסית כדכתיב בכסא ליום חגיגו, איזה
 חג שהחודש מכוסה הוי אומר זה ראש השנה¹. והכלל
 הוא דעיקר העדות הוא שמש והירח.

מהאי טעמא שאומרים בשנת עיבור לכפרת פשע,
 שצנת עיבור יש קירוב שמש וירח, ויש צ' עדות, ואפשר
 ח"ו לענג את ישראל, לאפוקי בלא שנת העיבור אז אין כאן
 צ' עדים שיכולים להעיד בפעם אחת, ע"פ ריחוק הירח
 מהשמש, ואז אין לישראל כל כך מורא עליהם דאין כאן צ'
 עדות, וע"כ אין אומרים לכפרת פשע עכ"ל עש"ב.
 לפ"ו י"ל מהאי טעמא אן קי"ל אין מעברין שנה

*

סימן י"א

שם: והקרב אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש, אמר רבי לוי כל פסוק זה על שום קרבנות נאמר, כרשנא, אמרו
 מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם כלום הקריבו לפניך כרים בני שנה, בדרך שהקריבו ישראל
 לפניך. פרש"י: מלאכי השרת הזכירו לפני הקדוש ברוך הוא את הקרבנות שהקריבו ישראל לפניו, לעשות להם
 נקמה בושתי, ותבא אסתר ותמלך תחתיה עכ"ל.

חייבות בקידוש היום דבר תורה, דאמר קרא זכור ושמו, כל
 שיסנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי הואיל ואיתנהו
 בשמירה, שהיא לא תעשה מלאכה, איתנהו נמי בזכירה,
 אף שהוא מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורים, הכא
 חייבים מהקישא דשמירה.
 והקשה תו', ונימא איפכא דנשים פטורים משמירת
 שבת, מהקישא דזכור, מי שיסנה בזכירה איתנהו בשמירה,
 והני נשים הואיל וליתנהו בזכירה ליתנהו בשמירה. ותירך
 תו' דמסיפא לרישא דרשינן ע"ש.

י"ל למה נעשה נקמה בושתי ע"י שלא הקריבו
 קרבנות כמו ישראל.
 נ"ל לפי מה דא' לעיל מיני', שושתי הרשעה מציא צנות
 ישראל וכו', ועושה בהן מלאכה בשבת וכו'. והנה גם זה
 צ"ל האך עשה מלאכה בשבת עם צנות ישראל, הלא נשים
 ג"כ מצוים על שמירת שבת. ואם יאמר האומר דושתי
 היתה רוצה לצטל צנות ישראל בשמירת שבת, קשה למה
 מצטלת לנשים יותר מאנשים.
 נ"ל לפי מה דא' צמס' שזעות (דף ד' ע"ב): נשים

[ה] להג"ר ישראל בן בנימין מבעלזין, נדפס [בעילום שם המחבר] שנת ת"ח.

[ו] עי' באבודרהם (סדר תפלת ראש השנה) בשם רבינו סעדי' גאון: ואומר במדרש (עי' זוהר שופטים) כל השנה השטן מקטרג על
 ישראל לפני הקדוש ברוך הוא והקב"ה דוחה אותו לר"ה ליום הדין ובר"ה בא השטן לקטרג מביא החמה להעיד על
 עונותיהם של ישראל והחמה מעידה. והקב"ה אומר לו הרי עד אחד ואין עד אחד נאמן הבא עד אחר עמך והוא הולך
 להביא את הלבנה ואינו מוצא אותה נכסית שנאמר תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו. יום שהלבנה מתבקשת
 ואינה נמצאת שהיא מכוסה. ועוד תמצא בכסה בגימטריא לבנה לרמוז שהיא מתכסה בו.

[ז] אולי צ"ל בטור ח"מ סי' ב'. עי' חינוך מצוה מ"ז.

[צעידנא דלא עסיק צה אגוני מגנא אזולי לא מנלא], מנזה
צין צעידנא דעסיק צה צין צעידנא דלא עסיק צה אגוני
מגנא אזולי לא מנלא עכ"ל.

לא ולמד א"א תורה מגינה ומנלה צין צעידנא דעסק
צ"י וצין צעידנא דלא עסק צה, א"כ י"ל מנזה מגינה
ומנלה צעידנא דעסק צה, וצאמת שזר מנזה צהאי עלמא
צעידנא דעסק צה איכא, לפ"י מוכרח לידרש מרישא
לסיפא, א"כ י"ל נשים פטורים משמירת שבת כקושי' תו'.
משא"כ אם תורה אינה מגינה ומנלי אלא צעידנא דעסק
צה, לפ"י מנזה אינה מגינה כלל, לפ"י מוכרח לומר הא
דנמשל מנזה לנר, שזר מנזה צהאי עלמא ליכא, רק לעתיד
לצא כדעת קנה חכמה, לפ"י מסיפא לרישא דרשינן, א"כ
נשים חייבים צשמירת שבת כתי' של תו'.

מאן מפיס אי תורה אינו מגינה אלא צעידנא דעסק
צ"י, או אף אפי' צעידנא דלא עסיק צה, נ"ל אי והגית צו
יומס ולילה הוא חוצ או רשות^[18], א"א תורה אינה מגינה
אלא צעידנא דעסק צ"י, א"כ והגית צו יום ולילה הוא חוצ,
ומהאי טעמא אינה מגינה אלא צעידנא דעסק צ"י, כדי
לקיים והגית צו יומס ולילה. אלא א"א תורה מגינה אפי'
צעידנא דלא עסק צה, א"כ והגית הוא רשות.

אך היא גופו צריך שיקול הדעת אי והגית צו יומס ולילה
הוא חוצ או רשות, נ"ל שכתבנו צכמה מקומות צחיצור זה,
[ד]תלוי צזה אי שזחה הוא טובה או רעה^[19]. א"א והגית
הוא חוצ, א"כ שזחה הוא טובה לקיים והגית, אלא א"א
שזחה הוא רעה, א"כ והגית הוא רשות.

והנה צמקומות אחרים כתבנו ג"כ, [ד]תלוי צזה אי
שזחה טובה או רעה, א"א שזחה הוא רעה, א"כ תורה
זוה לנו משה מורשה הוא כדעת תלמוד ירושלמי צמס'
צ"צ [פ"ח ה"ח]^[20], אין מורשה אלא לשון צסרון ופגס

והנה ראיתי צמפרש אחד שפירש, אי דרשינן מרישא
לסיפא, א"כ דרשינן ג"כ היום לעשותם דוקא הוא, ולא
מחר לעשותם, א"כ מנזת צטלים לעתיד לצא [ע"י נדה דף
ס"א ע"ב]. ואי דרשינן מסיפא לרישא, הכי פרושו דוקא
לעשות ולא לקבל שזרם היום, כ"א לעשותם, א"כ שזר
מנזת צהאי עלמא ליכא [ע"י עירובין דף כ"ב ע"א], עיין
צספר צרית מטה משה^[21] (דף ג"ח ע"ב^[22]).

דון מיני' ושתי שהיתה מצטלת צנות ישראל משמירת
שבת, שעשה מלאכה צהן צשבת, לפי שזברה כקושי' תו'
דנשים פטורות משמירת שבת מנח הקישא דזכור ושזור,
לפ"י היא סוצרת מרישא לסיפא מדרש, א"כ דרשינן היום
לעשותם ולא למחר לעשותם, א"כ מנזת צטילות לעתיד
לצא, אצל שזר מנזה צהאי עלמא איכא.

אך מן מכריע אי דרשינן מרישא לסיפא, לפ"י שזר
מנזה צהאי עלמא איכא, או דרשינן מסיפא לרישא, וא"כ
שזר מנזה צהאי עלמא ליכא, נ"ל מה דאי' צספר קנה
חכמה^[23], כי נר מנזה ותורה אור, מה נר אינו [אלא] לפי
שעה, אף שזר מנזת אינו תמיד [אלא] לעתיד לצא, אצל
צהאי עלמא ליכא, ותורה דומי' לאור, מה אור לעולם, אף
שזר תורה צין צעולם הזה וצין צעולם הצא עכ"ל. הרי
מפורש שזר מנזה [תורה] צהאי עלמא איכא, לפ"י מוכח
לידרש מסיפא לרישא, א"כ נשים חייבת צשמירת שבת.

אמנם אי' צמס' סוטה (דף ז"א ע"א), כי נר מנזה ותורה
אור, מה נר אינו מגינה אלא לפי שעה, אף מנזה אינה
מגינה ומנלה אלא צעידנא דעסק צה, ומה אור מגין
לעולם, כך תורה מגינה לעולם, צין צעידנא דעסק צ"י וצין
צעידנא דלא עסק צ"י. מתקיף לה רבה, אלא מעתה דואג
ואחיתופל מי לא עסקי צתורה, אמאי לא הגינה עלייהו,
אלא אמר רבא, תורה [צעידנא דעסיק צה] מגנא ומנלא,

[ח] על הגש"פ מהג"ר משה בן ישעי' כ"ץ, נדפס שנת תס"א.

[ט] נמצא שם בדף ע"א ע"ב.

[י] להג"ר יהודה ליב פוחוויטשר, נדפס שנת תמ"א. ועיי"ש בשער העבודה פ"ג. [הספר הובא להלכה למעשה בשו"ת

נוב"י (מהדו"ק אר"ח סי' ל"ה). וע"י שפע חיים (ירח האיתנים דרוש מ"ב)].

[יא] ע"י מנחות (דף צ"ט ע"ב).

[יב] הקדמה נפוצה בכתיבי רבינו, וע"י להלן סי' ל"ו.

[יג] וז"ל: א"ר הושעיה כל מקום שנאמר מורשה לשון דיהא התיבון והכתיב מורשה קהלת יעקב אמר לית דיהא סוגין

מיניה. מן דו לעי היא משכח כולה. פירוש שגם כאן יתפרש מורשה לשון פגס וצסרון כי אין לך צסרון גדול מזה שאחר

חייבות בשמירת שבתות ג"כ. וכך הוא, שלא הקריבו לפניך קרבנות, קשה למה, ועכ"ל לפי שהקרבנות תלוי בתורה, ועכו"ם שעסקו בתורה חייב מיתה, לפי שכתב תורה וזה לנו משה מורשה ולא לעכו"ם, קשה דילמא מורשה הוא לשון פגם וחסרון זה שכחה, ו"ל שכחה הוא טובה, כדי לקיים צו והגית יומם ולילה, לפ"ז והגית הוא חובה, א"כ תורה אינו מזילה אלא צעידנא דעסק בה, לפ"ז צמה הוא תורה עדיף ממנות, הלל מנות ג"כ מזילה צעידנא דעסק בה, ו"ל שכר מנוה אינו רק צעה"ב, ושכר תורה הוא תמיד זין צעה"ז וזין צעה"ב, לפ"ז מוכרח לומר .. מסיפא לרישא מדרש, א"כ דרשינן היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם, שכר מנוה זהאי עלמא ליכא, א"כ דרשינן ג"כ מסיפא לרישא זכור ושומר, כל שיטנו בשמירה וכו' כתיבך של תו', לפ"ז נשים ג"כ חייבים בשמירת שבת, א"כ שלא כדין עשתה ושתי צמה שעשתה מלאכה עם צנות ישראל בשבת וק"ל.

*

סימן י"ב

דף י"ג ע"א

בתו' בד"ה קדלי דחזירי, וח"ו היא לא היתה אוכלת עכ"ל י"ד].

הנערות ששינה אות'.

אז"ל כך פירש, כי באמת המנות הי' לדעת א"ע קדלי חזירי, וזה הלל לא היתה אסתר רוצית לאכל ממנה, מש"ה וישנה אותו המנות, וזה היתה טובה מה דהיה משנה, כדי שהיא לא תאכל ממנה כדעת א"ע.

אך ורק אסתר הי' חושש מכח שהיתה משנה את המנות, א"כ הנערות מרגשת למה שלא אוכל אסתר ממנה, אלא ודאי ישראלית היא, ועי"כ יכולה אסתר לצא לידי סכנה, כמו שכתב בעל א"ע בעצמו, מש"ה היתה משנה את נערות ג"כ, כדי שלא תצין הנערות שאסתר הי' משנה את המנות, מש"ה משנה את נערותיה ג"כ, שלא תצינו הנערות שאסתר משנה המנות.

ומורשא, וזה הוא שכחה. אלא א"א שכחה הוא טובה, לפ"ז אין יכול לומר מורשה הוא לשון פגם וחסרון, אלא מוכרח לומר מורשה לשון ירושה, לנו למורשה ולא לעכו"ם, ואחי' כמ"ד עכו"ם שעסקו בתורה חייבים מיתה, כמו דאי' ריש מס' ע"ז, וצמס' סנהדרין [דף נ"ט ע"א], וצמס' ב"ק.

ועדיין נריכין אנו למודעי מה דאי' צמ"ת פ' נו [ס"ד], בשעת שזיה הקצ"ה על הקרבנות, באו או"ה לבלעם, מפני מה זה הקצ"ה להם להקריב קרבנות ולנו לא אמר, אמר להם בלעם, מי שקיבל את התורה יש לו קרבנות, ומי שלא קיבל את התורה, אין לו קרבנות עש"ב. דון מינה הקרבנות תלוי צמי שמחויב בתלמוד תורה.

זה הוא שאומרים מה"ש לפני הקצ"ה, כרשנא וכו' ע"ש קרבנות נאמרו, כלום הקריבו לפניך וכו', וזה הי' רוצים המה"ש להראות שושתי שלא כדין עשתה צמה שעשתה מלאכה עם צנות ישראל בשבת, לפי שנשים

בל מפרשי גפ"ת רוצים לפרש דצרי תו' צדרכים, ובעיני כור נחשצין.

אבל לפענ"ד נ"ל כפשוטו, רק נקדים מה דאי' צמקרא מגילה ואת מנותיה לתת לה וישנה ואת נערותיה, פי' בעל אבן עזרא וז"ל: ואת מנותיה חלקים כמו מנה אחת דצדרי אכילה להיות[ה] שמינה עכ"ל.

אפשר זה פירש צמ"ק קדלי דחזירי, פרש"י שמינות ע"ש.

אבל מה דפירש בעל אבן עזרא על 'וישנה' שינה המנות לעשות לה טובה עכ"ל. אלו דברים נריכין ביאור, צראשון קשה מה טובה נעשה לה צמה ששינה את המנות. וציתר מאי דוחקא לילך חוץ לגדר פשוטה, דילמא וישנה קאי על

שיגע הרבה משכח לימודו. [הובא בברכת שמואל (פ' בא) חנוכת התורה (פ' זאת הברכה)].

[יד] מאמר זה הוכפל בחכם לב – גפ"ת, ותוקן ע"י.

וזה מדויק כח"ע, מכח דכתיב וישנה ז' אחת נערוותיה, למה לא כתיב וישנה את נערוותיה, אלא ודאי שינה קאי על שניהם, על המנות היינו שלא היתה רוזית לאכול קדלי

דחזירי, ועל הנערוותיה ג"כ הית משנה כדי שלא יהיו מרגישים זנה, א"כ פירש תו' הוא שפיר, ח"ו שהיא לא היתה אוכלת וק"ל.

*

סימן י"ג

דף י"ג ע"ב

וימלא המן חמה, ויבו בעיניו לשלח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי, אלו רבנן. אמר רבא בתחילה במרדכי לבדו, ולבסוף בעם מרדכי ומנו רבנן, ולבסוף בכל היהודים עכ"ל.

לעשיר או לעני, אמרה לו לעשיר, אמר לה ולמה, אמרה לו שאם אצד העשיר ממנו יש לו מהיכן יפרע, אבל אם אצד העני ממנו מאין יפרע לי, אמר לה, ולא ישמעו אזניך מה שאת מוציאה מפיקך, אילו נתן הקדוש צרוך הוא חכמה לטפשים, היו יושבין והוגין זה צבתי כסאות וצבתי תיאטריאות וצבתי מרחצאות, אלא נתן הקדוש צרוך הוא חכמה לחכימין, והם יושבין והוגין זה צבתי כנסיות וצבתי מדרשות, הוי יהיב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי זינה עכ"ל.

נמצא עם ישראל המה חכמים יותר משארי אומות. לפ"ז לא קשה קושית המין אחרי רבים להטות, ואין ראוי לעבוד ע"ז, כי אצל חכמה לא ילך אחר רוב. ועוד תירץ אי' צמפרשים, כי באמת ישראל בטלו צרוב נגד כל אומות זיחד, אבל נגד כל אומה פרטות ישראל רוצא הם, לפ"ז לא קשה קושי' המין שכתוב אחרי רבים להטות.

זה פירש הגמ', וימלא המן חמה וכו' כי הגידו לו עם מרדכי אלו רבנן, אמר רבא מתחילה צמפרשים לבדו, לפי שלא רצה מרדכי להשתחוה לפניו, ואין לומר מכח שהי' חקוק ומצויר על צגדיו ע"ז ואסור להשתחוה לפניו, ע"ז הי' קשה להמן הלא כתיב אחרי רבים להטות, אבל כשהגיד לו עם מרדכי אלו רבנן, א"כ נגד חכמה לא שייך רוצא, לפ"ז הדין עם מרדכי מה שלא רצה להשתחוה לפניו, מש"ה הי' רוצה המן להמית הרבנן, א"כ הדר קושי' צמקומו הלא כתיב אחרי רבים להטות, וא"ל נגד חכמה לא שייך רוצא, הלא חכמה אין כאן כי צבר המית כל הרבנן, אך הי' קשה

למה לא היתה כוונתו של אותו רשע המן תיקף ומיד להשמיד ולהרג את כל היהודים, למה דוקא צמפרשים לבדו, ואח"כ צרבנן, ואח"כ בכל היהודים. נ"ל ענין הוא כך, כי באמת היתה החמה של המן על מרדכי מה שלא הי' רוצה להשתחוה לפניו. [והטעם שלא השתחוה], כי המן הי' חקוק ע"ז על צגדיו לפניו ולאחריו. אך נ"ל מה הי' ה"א של המן שמרדכי ישתחוה לפניו שהוא ע"ז ואסור מן התורה. נ"ל לפי מה דאי' צמ"י צפ' וישלח [רמו קל"ז], שאל האי מין כתיב אחרי רבים להטות, ולמה אין אחס עובדים ע"ז, הלא ישראל מעוטים [וצטילים] צתוך ע' אומות. א"כ י"ל זה הי' ה"א של המן שמרדכי ישתחוה לפניו מכח קושי' המין.

אמנם על קושי' המין יש שני תירוטים, אחד לפי מה דאי' צמס' יצמות [דף י"ד ע"א], יצא צ"ק ואמר הלכה כצ"ה, מקשה הגמ' מאי קמל"ן רוצא נינהו, וכתיב אחרי רבים להטות, ומשני אע"ג דצ"ש חריף טפי. פרש"י אס לא יצא צ"ק הייתי אומר הלכה כצ"ש, אע"ג דצ"ה רוצא המה. נמצא דון מיני' ואוקמא אצתרא, צמקום אחר שאין צ"ק יוצא, אינו נחשב רוצא נגד חכמה.

והנה צבר נודע מה דאי' צמ"ר צקהלת [פ"א ד"ה ה'], שאלו צת קיסר את ריב"ת, אחס אומרים חכמים אחס, האין יהיב חכמתא לחכימין, פירש למה צריך ליתן לכס התורה דכתיב תורה מחכימת פתי, הלא צלאו הכי חכמים אחס, ומשני משל לשני בני אדם הצאים ללות ממך ממון, אחד מהן עשיר ואחד מהן עני, לאיזה מהן את מלוה

להמן דילמא יאמר האומר תירץ אחר, באמת הי' ישראל לרוב נגד כל אומה ואומה פרטית, א"כ כדין שלא ישתחוה לפניו, מש"ה בא המן להמית את כל היהודים, לפ"ז אפי'

נגד אומה אחת ג"כ ישראל לאו רוצא הן, א"כ הדך קושי' המין לדוכתא הלא כתיב אחרי רבים להטות, א"כ למה אין אמת רוצה להשתחוה לפניו וק"ל.

*

סימן י"ד

ישנו עם אחד, אמר רבא ליבא דידע לישנא בישא כהמן, אמר ליה תא ניכלינהו, אמר ליה מסתפינא מאלהיו דלא ליעביד בי כדעבד בקמאי, אמר ליה ישנו מן המצות, אמר ליה אית בהו רבנן, אמר ליה עם אחד הן, שמא תאמר קרחה אני עושה במלכותך, מפוזרין הם בין העמים, שמא תאמר אית הנאה מינייהו, מפורד כפרידה זו שאינה עושה פירות, ושמא תאמר איבא מדינתא מינייהו, תלמוד לומר בכל מדינות מלכותך עכ"ל.

ברי לברר הלישנא זישא של המן, וזמה הי' אחשורוש מפלפל עם המן, י"ל לפי מה דא"י צמס' סוטה (דף ד"א ע"א): כי נר מצוה ותורה אור, מצוה דומי' לנר, מה נר לפי שעה, אף מצוה מגינה ומצלי בעידנא דעסיק בה, ותורה דומי' לאור, מה אור לעולם, אף כך תורה מגינה ומצלה אפי' בעידנא דלא עסיק בה. מתקיף לה (רב יוסף) [רבה], אלא מעתה דואג ואחיתופל מי לא עסקי בתורה, אמאי לא הגינה עלייהו. אלא אמר רבא, מצוה דומי' לנר, מה נר לפי שעה, אף מצוה מגינה ומצלי לא מצלי, ותורה דומי' לאור, מה אור עולמית אף תורה מגינה ומצלי, והכל בעידנא דעסק בה ע"ש.

נמצא א"א מצוה אגונה ומצלי בעידנא דעסק בה, לפ"ז תורה מגינה ומצלי אפי' בעידנא דלא עסקי בה, וא"א מצוה אגונה מגינה ומצלי, אצל הכל בעידנא דעסק בה, אצל בעידנא דלא עסקי בה תורה ג"כ אינה מגינה ואינו מצלי כלל. זה הוא פירש הגמ', ליכא דידע לישנא זישא כהמן, א"ל תא ניכלינהו, א"ל מסתפינא מאלהיו וכו', כי מצוה מגינה ומצלי עליהם, וא"ל המן ישנו מן המצות, לפי שמצוה אינה מגינה אלא בעידנא דעסקי בה, א"כ המה ישנים מן המצות, לפ"ז אין .. שום זכות .. מידינו א"כ ניכלינהו, וא"ל אית צ"י רבנן, אם מצוה מגינה ומצלי [א"כ תורה מצלי] אפי' בעידנא דלא עסק בה, א"כ לא יכול לבלות אותם^[טז].

*

א"ל עם אחד הן, לפי מה דאמרו רז"ל [שבת דף ל"ג ע"ב], הדיקים נתפסין בשזיל עון הדור, לפי שכל ישראל הן ערבים זה לזה, והמה כגוף אחד ונפש אחד, לפי שציעקב כתיב שבעים נפש, וצארי אומות כתיב נפשות,

מלמד שכל ישראל המה כגוף אחד [ויק"ר פ"ד ס"ו]. א"כ זה שאמר המן, עם אחד הן לשון אחדות, שהמה כולן כאחד, א"כ ערביין זה לזה, מוכרח הרבנן לתפוס על עון הדור, לפ"ז תא ונכלינהו וק"ל.

*

[טז] אולי הביאור הוא כך, דאחשורוש אמר להמן, דאם היית משיב לי על טענותי שהמצות מצילות אותם, והייתי משיב שמצוות אין בכוחם להציל אלא להגן, א"כ לא הי' לי תשובה ע"ז. אבל כיון שהשבת דהם ישינים מן המצות, הרי דאתה סובר דבעידנא דעסק בה הי' המצוה גם מציל, וא"כ בע"כ לשיטתך תורה מציל אף בעידנא דלא עסק בה, ולכן שפיר אמר אית בהו רבנן הלומדים תורה.

תקטלו הנך דאיתנהו צמלכותייכו, קרו לכו מלכותא קטיעא, א"ל גפא של רומי צהא סלקינן וצהא נחתינן וכו'.

אפשר זה הי' מרמוז המן, א"ת קרחה אני עושה צמלכותך לאצד אומה שלמה, כמו דאמר גפא דרומא לריצ"ת, מש"ה אמר מפורדין צין העמים, וא"כ אינו יכולין להרוג את כולם, כי אין נאספיין כולם אללך גם צין שארי עממי וק"ל.

אף גם זה אמר המן, שמא איכא מדינתא מינייהו, לפ"ז אס יהרג את היהודים נקרא מלכות קטיעא, ת"ל בכל מדינות מלכותך, כל היהודים המה נמסרים תחת ידיך, א"כ אינו נקרא מלכות קטיעא וק"ל.

*

סימן ט"ו

ודתיהם שנות מבל עם, דלא אכלי מינן ולא נסבי מינן ולא מנסבי לן. פרש"י נשים.

י"ז ע"ב [צמניני גזירת ח"י דברים, שגזרו על פת עכו"ם משום יינות, ועל יינות משום צנותיהם עש"ב.

א"כ זה שאמר המן, שהמה חייבים מיתה מכח חוב ישן חטא של מכירת יוסף, לפי שהמה מכרו ליוסף שלא כדין, דיוסף אמר כדין שתלו עיניהם בצנות ארץ, והא ראי' דתיהם שונות דלא אכלו מינן, קשה למה, וי"ל הטעם כדי שלא נסבי נשים מינן, לפ"ז אסור להם ליקח נשים מינן, וא"כ כדין עבד יוסף על שתלו עיניהם בצנות ארץ, לפ"ז שלא כדין אחס מכרתם אותן, וחייבים עליהם למות ולהרג ולאצדס וק"ל.

*

סימן ט"ז

ודתיהם שנות מבל עם, דלא אכלי מינן ולא נסבי מינן ולא מנסבי לן, ואת דתי המלך אינם עשים. פרש"י: אונגרויות ומסים וגולגליות וארנונות אינן נותנין עכ"ל.

נ"ל המן צא צממ"נ חדא אתם עושים שלא כדין, אחד דלמה לא נסבי נשים מאתנו, ואם נפשך לומר תירך על זה, קשה למה דתי מלך אינם עושים שלא יתנו מסים וכו'.

וזה שאמר המן, שמא קרחה אני עושה צמלכותך, ומפורד הן צין העמים, ר"ל ענין הוא מכח שהוא רונה להמית את כל היהודים אפי' רבנן, רק נקדים מה דאי' צמדרש [ילקוט שופטים רמז נ'] וגם צממ' [פסחים דף פ"ז ע"ב] שאלה שנשאל גפא דרומא.. (לריב"ח) [לר' חנינא, או לר' יהודה הנשיא] אן עדיפנן מנייכו דצדידכו כתיב פי' ישש"ת חדישים ישוב ישם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר בְּאֲדָוֶם (מלכים א' י"א, טז), והא כמנה שני איתותציתו צהדן ולא קא עבדינן לכו מידי, א"ל רזונך יטפל לך תלמיד אחד, נטפל לו ר' אושעיא, א"ל משום דלא ידעיתו היכי תעבדו, תקטליניהו כולהו, ליתנהו צמלכותייכו,

והנה

כל המפרשים הקשה, הלא כל האומות יש להם דתים ונימוסים מיוחדים.

וצינתר ז"ל למה פרט המן אלו שנים דוקא, דלא אכלו מינן ולא נסבו מינן, הלא כמה דברים יש שדתינו שונות מכל עם, צינית תפילין שבת.

נ"ל מה דאיתא בזרע ברך ראשון, שחייבו ישראל כלייה צימי אחשורוש שנתגלגל עליהם חטא של מכירת יוסף עש"ב מילתא צטעמא.

והנה יוסף הוכיח את השבטים שתולים עיניהם בצנות הארץ [ירושלמי פאה פ"א ה"א]. ועי' צמס' שבת [דף

י"ל

האיך צאו אלו שנים ביחד, מכח שלא נסבי לן מכח זה צא המן עליהם צטענה מה שלא נתנו מסים וגולגליות וארנונות.

וענין הוא כך, מה דאי' צמס' יצמות (דף מ"ב ע"א), שלשה חדשים הצחנה מנלן, אמר שמואל משום דאמר קרא להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו, להצחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני. צמו' צד"ה לזרעך אחריו, לקמן צפ' נושאין (דף ק:) דריש מהאי קרא, דאזהר ליה רחמנא לאצרהם לא תינסב נכרית ושפחה, דלא יתיחס זרעך צתרה עכ"ל.

לפ"ז י"ל מה דלא נסבא לן נשים משארי אומות, לפי שהם דרשינן להיות לך לאלהים לזרעך אחריו דלא תינסב נכריות כקושי' תו', אצל לפ"ז קשה שלשה חדשים הצחנה מנלן.

אמנם אי' צמ"י פ' יתרו [רמז רעב], למה ניתנה התורה צחודש השלישי, תמן תנינא גר וגירת ושפחה שנשתחררו או שנתגירו צריכינן להמתין שלשה חדשים הצחנה וכו'. לפ"ז לא צריך לזרעך אחריו להצחנה, א"כ מוכח שאסור ליקח נכריות.

אך ורק אי' טעם אחר צמדרש [שם], למה ניתנה תורה צחודש השלישי, לפי שהחודש השלישי הוא מול תאומים, כל מי שרואה לבא ולקבל את התורה יבא ויקבל, ואם יבא יעקב וכו', ואם יבא עשיו ויקבל את התורה יבא ויקבל. לפ"ז הדר לדוכתא הצחנה מנלן, וי"ל מן ולהיות לך ולזרעך

*

אחריו, לפ"ז אין לנו לימוד שאסור לנסב נכריות. אצל לפי מה דאי' צמדרש [עי' תנחומא ויקהל ס"ח], למה ניתנה התורה צמדבר, מה מדבר שייך לכל ואין לה בעלים, אף כך התורה הוא מופקר לכל ואין לה בעלים, כל מי שרואה יבא וילמד, אם רואה עשיו יכול ללמוד ג"כ. לפ"ז מוכרח לומר מה שנינתה התורה צחודש השלישי ללמוד הצחנה, א"כ י"ל הקרא לזרעך אחריו אתא שאסור לנסב נכריות.

והנה צמפרשים אי' טעם למה ניתנה התורה צמדבר, מה מדבר פטור מארנונות וגלגלות ומסים, אף כל מי שמקבל תורה יהי פטור מכל אלה^[טז].

א"כ זה הוא שאמר המן, ממ"נ, ודתיים שונות דלא מנסבי לן למה, וי"ל מכח להיות לך ולזרעך אחריו כמו לימוד של תו', לפ"ז קשה הצחנה מנלן, וי"ל מכח שנינתה התורה צחודש השלישי, לפ"ז קשה מנלן שעכו"ם ג"כ באין ללמוד תורה, וי"ל מכח שנינתה התורה צמדבר, קשה דילמא מהאי טעמא ניתנה תורה צמדבר כדי לפטור אותנו מכרגא דמלכא, וי"ל אגחנו חייבים ליתן כרגא דמלך, א"כ צא המן צטענה ודמי מלך אינם עושים, הלא מחויבין אתם ליתן מסים וארנונות וק"ל.

סימן י"ז

דמפקי ליה לשחא בשח"י פה"י. פרש"י: שבת היום, פסח היום.

אפילו עוצד עבודה זרה [כדור] אנוש מוחלין לו, שנאמר אשרי אנוש יעשה זאת וגו' מחללו, אל תקרי מחללו אלא מחול לו עכ"ל.

א"כ כך אמר המן, מה מועיל צמה שאנו מחטאין ישראל גם ע"ז, הלא מפקי לכולי שחא צשה"י שבת היום אנו מחויבין לשמרו, א"כ הקצ"ה מוחל להם אפי' על חטא של ע"ז, לפ"ז מה מועיל צמה שאנו מחטאין ישראל צע"ז, מש"ה הי' כוונת המן לצטל את השבת וק"ל.

*

למה הי' פורט המן דוקא אלו שבת ופסח. נ"ל ענין הוא כך לפי דעת זרע צרך הי' כל כוונתו של המן להחטיא ישראל צונות וצע"ז, מכח זה ישראל אינם יכולים .. מן הגלות ומתחת יד אחשורוש עש"צ. א"כ צריך להלמן מה ראה המן עוד דמפקי לשחא צשה"י ופה"י.

נ"ל לפי מה דאי' צמסכת שבת (דף ק"ח ע"ב), אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל המשמר שבת כהלכתו

וזה הוא ג"כ כוונתו גם מה שאמר פה"י פסח היום, לפי מה דא"י במס' פסחים (דף קי"ח ע"א), אמר רבי אלעזר בן עזריה, כל המצוה את המועדות כאלו עובד עבודה זרה, שנאמר אלהי מסכה לא תעשה לך, וכתיב בתריה את חג המזות תשמר עכ"ל. והנה לפי דעת זרע ברך הג"ל באו ישראל בטענה

אנוסים היינו מן המן לעבוד ע"ז, אך צמה מוכח שהי' אנוסים, צמה דמשמרים חג המזות, אם ברלון טוב המה עובדים ע"ז הי' מצוים את המועדות, מש"ה הי' המן רונה לצטל מהן טענת אנוסים היינו לע"ז, ואף גם שיהי' כאלו עובד ע"ז צמה שמצטל פסח, להוציא מחשבתו אל הפועל להחטיא את ישראל בע"ז וק"ל.

*

סימן י"ח

דף י"ד ע"א

ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך, אמר רבי אבא משל דאחשורוש והמן למה הדבר דומה. פרש"י: לומר יש ללמוד מאחשורוש שאף בדעתו היה להשמידו. לשני בני אדם וכו'.

ואין קונה, הא להריגה יש קונה, אבל אחשורוש לא היה ראוי למכור אותנו להריגה, מטעם דכתיב והתמכרתם לעבדים ולשפחות, אבל לא להריגה.

ולכן אמרה אסתר, אלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי, כי זה הותר למלך כשיחטאו ישראל, כמו שאמר הכתוב והתמכרתם לעבדים ולשפחות, אכן כי נמכרנו אני ועמי להשמיד ולהרוג, ואין הצד שיהיה לנוק המלך דייקא, כי אסתר היא המוכר, ואין אסתר ראוי למכור להריגה, ואם כן יהיה הנוק על המלך, מה שאין כן אלו לעבדים ולשפחות נמכרנו היה הנוק על המן עכ"ל.

כלל עולה מזה שאחשורוש לא יכול למכור אותנו להריגה רק לעבדים, ובאמת הי' כוונת אחשורוש ג"כ להשמיד ולהרג, מש"ה אמר גם הכסף ינתן לך צמתנה, א"כ יכול המן להשמיד ולהרג את ישראל, כי לא הי' מכירה כלל.

מש"ה אמר ר' אבא משל אחשורוש והמן וכו', פירש מזה נלמד שאחשורוש שאף בדעתו הי' להשמיד את ישראל, דאל"כ רק לעבדים ולשפחות למה לא נטל הכסף מהמן, אלא ודאי כוונתו להשמיד, א"כ לא יכול אחשורוש ליטול הכסף וק"ל.

*

צ"ל מאן יאמר [אף] אם יקח אחשורוש הכסף מהמן שלא הי' דעתו של אחשורוש להשמידם.

ג"ל מה דמוצא בפרק זכרית שמואל (בפ' תרומה) צ"ש אלשיך, על מאמר של אסתר לאחשורוש אלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי וגו', לפי מה דא"י במדרש [אסת"ר הקדמה ג'], על הפסוק והתמכרתם לעבדים ולשפחות, ואין קונה ודרשו רז"ל לעבדים ולשפחות אין קונה, אבל להריגה יש קונה. ופירש הרב ז"ל דהכי פירושו, והתמכרתם לעבדים ולשפחות, רונה לומר דהמוכר ראוי למכור אותנו לעבדים ולשפחות, אבל ואין קונה דאין הקונה ראוי לקנות אותנו לעבדים ולשפחות. מה שאין כן להריגה אין המוכר ראוי למכור, אבל בקונה ראוי לקנות להריגה. כי הקצ"ה עושה הכל לטובת ישראל שיהיה להם תקומה בגלות אף כשיחטאו, וכמו שאמר הכתוב לא מאסתים ולא געלתים וגו'.

והנה כאן גצי המן היה אחשורוש המוכר והמן הקונה. ואם כן היה ראוי אחשורוש למכור אותנו להמן לעבדים ולשפחות, אבל המן לא היה ראוי לקנות אותנו לעבדים, מטעם דכתיב ואין קונה. מה שאין כן להריגה היה המן ראוי לקנות את ישראל, מטעם דכתיב לעבדים ולשפחות

סימן י"ט

ויסר המלך את טבעתו, אמר רבי אבא בר כהנא, גדולה הסרת טבעת יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להן לישראל, שכולן לא החזירום למוטב, ואילו הסרת הטבעת החזירתן למוטב. פרש"י: שגזרו עליהן תעניות לתשובה, כדכתיב צום ובכי ומספר שק ואפר יוצע לרבים עכ"ל.

על כבודו, לפ"ז תשובה אינו מועיל. והנה המפרשים כתבו על ויסר המלך טבעתו, כי כל מי שיש צידו הטבעת של מלכות, הוא נקרא מלך, כי ציכולתו לעשות מה שירצה. א"כ י"ל על אחשורוש, האיך הוא מוסר טבעתו ציד המן, אלא מאי מלך שמוחל על כבודו כבודו מחול^ל?

לפ"ז אמר ר' אבא בר כהנא שפיר, גדול הסרת הטבעת יותר ממ"ח נביאים וכו', כולן לא החזירו למוטב, לפי שהם סברו מלך שמוחל על כבודו אין כבודו מחול, א"כ תשובה אינו מועיל, אבל כשראה שמלך יסר הטבעת ונתן להמן, א"כ מוכח שמלך יכול למחול על כבודו, לפ"ז תשובה מהני, א"כ חזרו למוטב, שגזרו עליהם תשובה וק"ל.

*

המלך כורעים ומשתחווים להמן, כתב גחנין לאנדרטא של המן אשר זורת המן הי' על פתח שער המלך. וא"כ כל עצדי מלך אשר בשער המלך הי' כורעים לזורתו של המן, ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה לזורתו, ויגידו להמן כי המן לא הי' בעצמו שמה, ולא ידע מי כורע ומשתחוה לזורתו, א"כ יגידו להמן וק"ל.

ועדיין כריכין אנו למודעי מה דאי' צמס' ע"ז (דף מ' ע"ב), כל הנלמים אסורים דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים אינו אסור אלא כל שיש צידו מקל וכו'. אי' שם (דף מ"א ע"א), הוסיפו עליהן טבעת. וא"י שם, אמר רב יהודה אמר שמואל, באנדרטי של מלכים שנינו. פרש"י קאסר רבי מאיר, דאגב חציבותא פלחי ליה. ופירש תו' דקאי על מלך חי, והא ראי' מאנדרטי של נבוכדנצר, שעשו אנדרטי בהיותו עדיין חי. ודעת תו' על מלך מת עושין זורתו.

צ"ל למה באמת הסרת הטבעת גרמא שעשה ישראל תשובה יותר מכל מ"ח נביאים והנביאות.

נ"ל ענין יהי' כך, באמת ישראל לא הי' מאמינים דברי הנביאים, כי למדו [ד] תשובה אין מועיל להן, וא"כ למה יחזרו בתשובה, אבל כשראה הסרת הטבעת לפ"ז מוכח שתשובה מועיל, מש"ה חזרו למוטב. ולפי שכל המפרשים כתבו^ל, צמה דהקצ"ה מקבל תשובה, הוא דמיון מלך שמוחל על כבודו, כי מכח החטאים שאדם עושה הוא כאילו מורד במלכות, ועם תשובה יכפר לו עון, א"כ הקצ"ה מוחל על כבודו.

ומזה הוא פלוגתא צמס' קידושין (דף ל"ב ע"ב), אי מלך יכול למחול על כבודו או לא. נמצא א"א מלך יכול למחול על כבודו, א"כ תשובה מועיל, וא"א מלך אין יכול למחול

או בלך לדרך זה, מתחילה סברו ישראל שאינם צריך תשובה כלל על

שהשתחוה להמן, אבל כשראה הסרת טבעת, א"כ מוכח שחטאו עם כורע והשתחוי' להמן, [ו]עשה תשובה.

נקדים מה דכתיב האלשיך על ויסר המלך את טבעתו ויתנה להמן, שזוהי הי' נגמר הקנין צמנא דכשר למיקני עכ"ל. ונ"ל למה נגמר הקנין דוקא בהסרת הטבעת.

נ"ל המפרשים הקשה, צמה דאמר כל עצדי המלך אשר בשער המלך כורעים ומשתחווים להמן, ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה, ויהי באומרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם ויגידו להמן, קשה אם מרדכי לא רצה להשתחוה להמן, הי' הדבר הנראה לעינים להמן עצמו, א"כ מה להם להגיד להמן שמרדכי לא יכרע ולא ישתחוה.

ומשני לפי שתרגם כתב ע"פ וכל עצדי המלך אשר בשער

[יז] ע"י לימודי ה' (להג"ר יהודא הגיאר) בדרוש למעלת תשובה, גבול בנימין (ח"ב דרוש ל"א), חוזה דוד (מזמור פ"ט).

[יח] ע"י בספר 'הראשון לציון רבי יצחק קובו' פ' מקץ שהקשה כן על ויסר פרעה את טבעתו.

ועוד אי' שם, אמר רבה מחלוקת בשל כרכים, אבל בשל כפרים [ד"ה אסורים], דכפרים לא נעשה לנוי, וזודאי למיפלחינהו עצדי להו. ומפרש ר"ת שם, הא דאמר שמואל באנדרטי של מלכים, אהיתירא קאי, דהא דשרי רבנן באם אין זידו מקל או טבעת, [היינו דווקא באנדרטי של מלכים], דודאי לנוי עצדי. ודעת הר"ר אלחנן בתו' מסכים לדעת רש"י, דקאי אר"מ, [דלא אסר] אלא באנדרטי של מלכים, ומחמת חציבתו פלחי לי', אבל לא דשולטנות, וכן הוא צירושלמי, דקאמר אם דבר צרי שהוא של מלכים ד"ה אסור, אם דבר צרי שהוא של שולטנות ד"ה מותר עכ"ל. כלל הדברים, לדעת רש"י והר"ר אלחנן דוקא לורת המלך אסור, אף שאינו זידו מקל או טבעת, מחמת חציבי לי' פלחי, אבל של שלטנות דלא פלחי, מותרים אם אין זידו מקל או טבעת. ולדעת תו', של מלכים עשוי' לנוי מותרין, אבל שלטנות דאינו לנוי אסורים אף שאינו זידו

מקל או טבעת.

אחר כל הדברים אלו י"ל צוה הי' מחולקים מרדכי ודורו, דורו סובר כדעת רש"י, של שלטנות דלא פלחי מותרים, מש"ה כורעים להמן. אבל מרדכי למד כדעת ר"ת, של שלטנות אינם עושים לנוי אסורים אף שאינו זידו כלום, מש"ה מרדכי לא ישתחוה לאנדרטי של המן. והנה כל זמן שלא מסר אחשורוש הטבעת להמן לא הי' רונים לעשות תשובה על מה שהשתחוה לאנדרטי של המן, [ש] הי' למדין של שלטנות מותרים אם אין זידו כלום, אבל יש זידו טבעת אפי' של שלטנות אסור, והמן לא הי' זידו כלום, לפ"ז לא נחשב אנדרטי של המן לע"ז. אבל ויסר המלך את טבעתו ונתנה להמן, א"כ הי' יכול להיות אנדרטי של המן שיש זידו טבעת, וצוה כ"ע מודים שהוא ע"ז, א"כ חייבי אותו דור כליי', מש"ה גזרו עליהם תענית לתשובה וק"ל.

*

סימן ד'

דף ז"ו ע"א

ומרדכי ידע את כל אשר נעשה, מאי אמר, רב אמר גבה המן מאחשורוש. פרש"י: שמלאו לבו לדבר מה שלא עלה על לב אחשורוש עכ"ל.

וכתיב לא תעבד בצכור שורך, מש"ה אין רשאיין לאו"ה להשתעבד בישראל. והנה עשיו למד הוא הצכור של יחק צמעשה, לפ"ז ישראל לאו צכורים המה, ומותר להשתעבד בהם. זה שאמר מרדכי, שימלא לבו של המן לדבר מה שלא יעלה על לבו של אחשורוש לדבר, כי אחשורוש הי' פרסי, י"ל הוא למד יעקב הוא הצכור, לפ"ז עליהם נאמר לא תעבד צכור שורך, ואסור להשתעבד בנו. אבל המן הוא מזרע של עשיו, ולמד שעשיו הוא הצכור, א"כ מותר להשתעבד בנו וק"ל.

מה דאי' צדק לעיל מיני, משל דאחשורוש והמן למה הדבר דומה לתל וחריץ, ע"ש פרש"י אף כוונתו של אחשורוש הי' להשמיד. לפ"ז האיך אמר מרדכי שמלאו לבו של המן מה שלא עלתה על לב של אחשורוש. וז"ל דכך הפירוש, עלה על לבו של המן 'לדבר' מה שלא דיבר אחשורוש, אף שהי' צדעתו כמו המן. וז"ל למה באמת מלאו לבו של המן לדבר יותר מאחשורוש.

נ"ל כפשוטא, לפי מה דאי' צמדרש [ילקוט שמעוני איכה רמז תתראל], אמר הקב"ה בני ישראל המה צכורים,

*

סימן ד"א

ויהי ביום השלישי ותלכש אסתר מלכות, בגדי מלכות מיבעי ליה, אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא, מלמד שלבשתה רוח הקדש, כתיב הכא ותלכש, וכתיב התם ורוח לבשה את עמשי.

ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא, לעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך, שהרי שני גדולי הדור ברכום שני הדיוטות ונתקיימה בהן, ואלו הן דוד ודניאל, דוד דברכיה ארונה, דכתיב ויאמר ארונה אל המלך וגו', דניאל דברכיה דריוש, דכתיב אלהך די אנת פלח לה בתדירא הוא ישיזיבך.

ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא, אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך, שהרי אבימלך קלל את שרה, הנה הוא לך כסות עינים, ונתקיים בורעה, ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו.

ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא, בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם אדם שופת קדרה ואחר כך נותן לתוכה מים, אבל הקדוש ברוך הוא נותן מים ואחר כך שופת הקדרה, לקיים מה שנאמר לקול תתו המון מים בשמים.

ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא, כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי.

ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא, צדיק אבד לדורו אבד, משל לאדם שאבדה לו מרגלית, כל מקום שהיא מרגלית שמה, לא אבדה אלא לבעלה.

וכל זה איננו שוה לי, אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא, בשעה שראה המן את מרדכי יושב בשער המלך אמר כל זה איננו שוה לי, כדרב חסדא, דאמר רב חסדא זה בא בפרוזבול, פרש"י מרדכי בא בטענת עושר, והמן בא בפרוזבוטי, פרש"י בטענת עוני, שמכר המן את עצמו למרדכי. אמר רב פפא וקרו ליה עבדא דמזדבן בטלמי. וכל זה איננו שוה לי, מלמד שכל גנוזו של אותו רשע חקוקין על לבו, ובשעה שרואה את מרדכי יושב בשער המלך אמר כל זה איננו שוה לי.

ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא, עתיד הקדוש ברוך הוא להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק, שנאמר ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעמרת צבי וכו' עכ"ל.

צ'ריכין אנו לחצר צמחצרת הקודש כל אלו הדברים של ר"א צ'ס ר"ח להדדי, ודאי לא לחנם עומדים אלו דברים שהמה רחוקים ממזרח למערב ועמדו לגבי אהדדי, ימלא לבי לומר ולקשרם ציחד בקשר של קיימא שמישך שייכים להדדי.

וכך הוא [הענין], רק נקדים מה דאי צמ"ר (בראשית) פרק [נ"ו] סי' א', ויהי ביום השלישי ותלכש אסתר מלכות, לבשה מלכות צית אציה, צזה הזכות עכ"ל. פירש יפה תואר^[ט] טעם הדרשה, מדהול"ל ותלכש בגדי מלכות עכ"ל. גם צזה אנו צריכין טעם לשצח, למה צח אסתר להציל את ישראל צזכות אציה דוקא.

צ'ירוף לזה מה דאי צמדרש מגילה^[פ], שהי צדין ליטול מאחשורוש כל המלכות על שציטל צנין צית המקדש, רק משום זכות אסתר זכה למלוך על חצי העולם שהן קכ"ז מדינות, עיין צספר פני ארי' [זוטא^[א]] צפ' חיי שרה עכ"ל. וצריכין לומר כפשוטא, שנתקיים המלכות ציד אחשורש, כדי שתצוא אסתר [ותמלוך] שיצנה צ"ה על ידה, כאשר צאמת נצנה ע"י צנה דריוש^[ב]. צריך ג"כ ליתן טעם למה צאמת יצנה צ"ה דוקא על ידה של אסתר.

[ו] אמינא הכל צחדא מחתא מחמינהו, ולפי הדברים אלו כפשוטא, ותלכש אסתר המלכות שהוא שייך לה, [ש] צזכותה הוא אחשורוש מלך, ואין כח ציד אחשורוש להרע

[יז] להג"ר שמואל יפה אשכנזי, נדפס שנת שני"ז.
 [כ] ע"י בתרגום בריש מגילת אסתר.
 [כא] להג"ר ארי' ליב טארטשינב – קורדווירא מק"ק זאמאשטש, נדפס שנת ת"פ, בהסכמת הגרד"א.
 [כב] ע"י ויק"ר (פ"יג סי' ה): אמר רבי יהודה ברבי סימון דריוש האחרון בנה של אסתר היה, טהור מאמו וטמא מאביו.

לישראל וק"ל.

והנה באמת נריכין טעם למה זכה אסתר לכך. והנה באמת י"ל טעם שזכתה אסתר למלכות, אציג לפניך מה דאי' במס' זכאים [דף ק"ז ע"א], ביקש משה מלכות ולא נתנו לו, דכתיב אל תקרב הלום, ואין הלום אלא מלכות וכו'. אמר רבא לו ולזרעו קאמר. וכל היכא דכתיב הלום לדורות הוא, והא גבי שאל דכתיב הָבֵא עוֹד הַלֵּם אִישׁ (שמואל א' י, כב), הוא אין זרעו לא, איבעית אימא הא הוה איש בשת, ואיבעית אימא שאני שאל דאפי' בגויה לא קאים^[כז], כדרי' אלעזר אמר רבי חנינא, בשעה שפוסקים גדולה לאדם, פוסקים לו ולזרעו עד סוף כל הדורות, שנאמר לא יִגְרַע מִצְדִּיק עֵינָיו (איוב לו, ז) עכ"ל.

נמצא א"ל הלום פירש לדורות, לפ"ו קשה הלא גבי שאל נמי כתיב הלום, ונ"ל באמת הי' לדורות כמו שמשני הגמ' הא הוה איש בשת. אמינא אנא נמי למימר, הא איכא אסתר שזכתה למלכות בזכות אביה. אך ורק לפירש ר"א שסובר שאף [ש]הלום הוא לדורות, מ"מ לא קשה משאל מדי, כי המלוכה אפי' בגויה לא קיימו, [ולפי"ו לא זכתה אסתר למלכות בזכות אביה].

אמנם היא גופי' טעמא בעי למה לא היתה המלוכה קיימי גבי שאל עצמו. ונ"ל מה דאי' במ"ר צפ' ויחי [פ"ט ס"ג], ע"פ בנימין ואז יטרף, ד"א מדבר במלכותו, מה הוא זה חוטף, כך חטף שאל את המלוכה, שנאמר ושאל לכד את המלוכה וכו'. ר' פנחס פתר קריא במזבח, מה הוא זה חוטף, כך היה המזבח חוטף את הקרבנות,

*

צבקר יאכל עד, את הכבש אחד תעשה צבקר, ולערב יחלק שלל, ואת הכבש השני תעשה צין הערבים וכו'. ופי' ציפה תואר פ' הג"ל: מה הוא חוטף מה שאינו שלו כח ידו, כך שאל חטף המלוכה שהיתה ליהודה בזכותו. והיינו דמיימי מדכתיב ושאל לכד את המלוכה, דמדלא קאמר לקח, משמע כלוכד מלקוח מאחר. ומ"ד שסובר ואז יטרף קאי על הקרבנות, לפי שמוצח ואולם והיכל וצית קדש קדשים הי' בחלקו של בנימין עכ"ל.

והנה נודע בכל המפרשים, שכוונת המן ואחשוורש הי' שלא יבנה צ"ה, מש"ה הי' רוצים ללכות את ישראל, עיין בזרע צרך ראשון על מגילה.

לפי"ו י"ל מש"ה שם אסתר נפשה צכפה, כששמעה שהמן ואחשוורש רוצים ללכות את ישראל כדי שלא יבנה המזבח, לבשה המלכות אביה, שמלכות הוא שייך לאביה ולא ליהודא, והא דכתיב הלום באמת מקוים זה באסתר, שהוא זכתה למלכות, בשביל שפוסקין גדולה לאדם לו ולדורות. והוא דכתיב ואז יטרף קאי על קרבנות, שב"ה וקדשי קדשים הוא בחלק של בנימין, א"כ מוכרח לבנות צ"ה, מהאי טעמא זכתה באמת בנה של אסתר הוא דריוש לבנות צ"ה.

לפי"ו ר"א שסובר המלוכה לא הי' שייך לשאל, א"כ קשה מה ותלבש אסתר מלכות, בגדי מלכות מיבעי לי, ואין לומר כדעת מדרש שלבשה מלכות בית אביה, שבזכות אביה זכתה לכך, הלא ר"א שסובר המלכות לא הי' שייך כלל לשאל וק"ל.

ד"ה וזמס' פסחים] בשם הזוהר [ח"צ דף קנ"ד ע"א] באריכות, מלכות ונבואה תרין אילין לא איתמסרי כחדא בחד צר נש בעלמא, צר ממשה מהימנא עלאה זכה לנבואה ומלכות, ואי תימא אמאי שרא עליה נבואה על שאל הואיל זכה למלכות, שאל מקמי דזכה למלכות הוה נביאה, וזתה הכי לא הוה ציה רק רוח סכלתנו ע"ש.

לפי"ו י"ל על אסתר, האיך זכתה לנבואה אחר שנעשה

ומשני שלבשה רוח הקודש וגו', והנה לכאורה י"ל הלא ר"א סותר את שיטתו, ונקדים מה דאי' שם במגילה דקחשיב ז' נביאות, וחד מנייהו היא אסתר, דכתיב ויהי ציוס השלישי ותלבש אסתר מלכות, בגדי מלכות מיבעי לי, אלא שלבשה רוח הקודש עכ"ל. והנה לכאורה יש לתמוה, האיך קחשיב אסתר תחת הנביאות, לפי מה דאי' בזרע צרך ראשון (דף ק"ד ע"א) [פ' לך

[בג] פירש"י: ומיהו הלום מלכות עולמית הוא וכשפסקו לו לשאל מלכות עולמית פסקו לו אבל הוא גרם לעצמו שתנטל הימנו.

כי בשאינו קציעות שורה השכינה אף אלל שאינו מיוחס, כמו דמצינו גבי .. בלעם .. השכינה שאינו בקציעות, אף שהי' מאו"ה, ואינו מיוחס כלל וק"ל.

הנה זאת תורת העולה, דא"י [יצמות דף מ"ה ע"א] נכרי ועבד הבא על צת ישראל ולד ממזר, ואין קדושין תופסין בחייבי לאוין. לפ"ז הא"י השכינה שורה על אסתה, שהלא אותה רשע הי' מנזי כל יום אללה, א"כ מוכרת לומר חילוק זה. אא"א נכרי ועבד הבא על צת ישראל ולד כשר, א"כ הי' יכול השכינה לשרות גבי אסתה בקציעות, אף שאחשורש הי' משמש עמה, לפי שלא נקרא אין מיוחס. ועיינתי במס' קדושין (דף ע"ה ע"א), אמר רב יהודה אמר רב, הלכה כרבי אליעזר, שאין ממזר מחייבי לאוין. לפ"ז סובר ר' אלעזר בפירושו נכרי ועבד הבא על צת ישראל ולד כשר.

הרי ר' אלעזר^[ב] סותר את שיטתו, צמה דסובר אסתה לצשה רוח הקודש, א"כ נציאה היתה, קשה הא"י היתה זוכה לנציאות, הלא מלכות ונצואה אינו שייך אלל אדם אחד, ונ"ל בצאמת השכינה לא שרתה בקציעות אלל אסתה רק לפי שעה, וזה יכול להיות, וקשה מנלן שאין השכינה שורה תמיד אללה, ונ"ל הלא אין שכינה שורה אלל על משפחות מיוחסות בישראל, והיא נבעלת לנכרי לאחשורוש, לא הי' יכול לשרות השכינה אללה רק דרך עראי כמו גבי בלעם, א"כ מוכרת ר' אלעזר ליסבר נכרי ועבד הבא על צת ישראל ולד ממזר, לפי שאין קדושין תופסין בחייבי לאוין, א"כ הוא סותר את שיטתו צמה דהוא סובר קדושין תופסין בחייבי לאוין וק"ל.

מלכה, הלא אלו שני דברים נצואה ומלכות לא זכה כן אדם אחד. ואי תימא שיש חילוק בין אנשים לנשים, (שא"י) [שרק] אלל אנשים לא שייכו שני דברים אלו לגבי אדם אחד, אלל גבי נשים שייכו שני דברים אלו, זה זר בעיני למה יהי' אשה יותר מטוב מאיש.

נ"ל לומר לתוך הקושי הזאת, הנה בצאמת שני דברים אלו נצואה ומלכות אין אדם אחד זוכה, דהיינו באופן הזה שישרה השכינה ורוח הנצואה תמיד בקציעות על אדם, אלל לפרקים ולצורך שעה שורה הנצואה אף על המלך. כה"ג אי' ברי"ף [בעין יעקב שבת סי' ס"ו], על מה דאמרו רז"ל [שבת דף ז"ב ע"א] אין השכינה שורה אלל על חכם וגבור ועושר, דהיינו בקציעות, אלל לפרקים שורה אף על אחד מהן חכם או גיבור או עושר. א"כ אף אנו נאמר חילוק זה. לפ"ז י"ל בצאמת אלל אסתה לא הי' נצואה שורה בקציעות, רק כדי להזיל את ישראל, שזה הוא לצורך שעה, א"כ הי' יכול להיות נצואה ומלכות לגבי אהדדי וק"ל. כה"ג מצינו שהנצואה הי' שייך (לבעלים) [לבעלים] ג"כ שלא בקציעות.

אך מאן יימר שרות נצואה לא הי' שורה על אסתה בקציעות, נ"ל לפי מה דא"י ביצמות [עי' קידושין דף ע' ע"ב]: אין השכינה שורה אלל על משפחות מיוחסות שבישראל וגם הקצ"ה .. לפ"ז הא"י השרה השכינה על אסתה, הלא נבעלה לאחשורוש, כמו דמציא תו' (דף י"ג ע"ב), שכל יום הי' תמיד אותה רשע מנזי אללה ע"ש. אלל שיש חילוק בין בקציעות או לא, [וא] אס נפשך לומר א"כ הא"י יכול השכינה לשרות כלל על אסתה, זה לא קשה מידי

*

[כד] עי' מ"ש הר"ן [דרוש החמישי בסגנון אחר], דמ"ש שאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על מי שישלימו בו התנאים הללו, אין הכוונה שלא יהי' כן לעולם, שכבר אמרו רבותינו ז"ל ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, בישראל לא קם אבל באומות העולם קם, ואיזה זה בלעם... שהאיש הזה לא נתקדש בפרישות ובריאת חטא, וכ"ש בעונה שהוא למעלה מהן, אלא אין דברי ר' יונתן בכאן מה שיהי' תמיד, אבל לפעמים ישתנה זה לצורך השעה. וע"ע רא"ש נדרים (דף ל"ח ע"א) שכ' דתנאים הללו צריך שיתנבא בקציעות.

[כה] צ"ע דמקשה סתירה בין ר' אליעזר [בן הורקנוס בר פלוגתי' דר' עקיבא] לר' אלעזר. ואדרבה להדי' מצינו שם ביבמות ר' יוחנן ור' אלעזר ור' חנינא דאמרי עובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר. שו"מ במס' קידושין (דף ע"ה ע"ב) דמסיק הגמ' דר' אלעזר סובר הולד ממזר, וקמו דברי רבינו.

יוסף מן הצור של אריות^[כ"א]. לפ"ז מוכח שיהודה לא חטא עם מה בצע, דאי אמרינן די להללה שמכפר על מכירה, א"כ למה ניצל דניאל בזכות יהודה.

אך ורק כד עיינת במהרש"א במגילה (דף ט"ז ע"א), אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא, לעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך וכו', דניאל דוד דברכיה ארונה. מקשה מהרש"א, דילמא דניאל בזכות עצמו ניצל ע"ש. לפ"ז אינו מוכח מידי שלא חטא יהודה במה בצע, והא דניצל דניאל הי' בזכות עצמו ע"ש.

אך ורק אי' במס' ב"ב (דף ד' ע"א), מפני מה נענש דניאל, מפני שהשיא ענה לנבוכדנצר. לפ"ז קשה למה ניצל דניאל, ונ"ל בזכות יהודה, א"כ לא חטא יהודה עם מה בצע, לפ"ז כדין זכה יהודה למלכות מכח שאמר מה בצע.

אלו הן דברים של ר"א שלא נסתר את שיטתו, כי באמת סובר אסתר לבשה רוח הקודש, והא דקשה האיך נבואה ומלכות המה באדם אחד, י"ל הוא סובר שיכול להיות, והא ראי' משאול שהי' מלך ונביא, אם נפשך לומר שהמלוכה לא הי' שייך כלל לשאול, לפי שהמלכות שייך ליהודה, מכח שאמר מה בצע, קשה די להללה שמכפר על מכירה, ואם יפלא לך לפ"ז למה ניצל דניאל, הלא חטא במה שנתן ענה לנבוכדנצר, מש"ה אמר לעולם אל תהי' ברכת הדיוט קלה בעיניך, מכח ברכות דריוש ניצל דניאל.

*

רות נמי פורענות היא, פורענות דאית ליה אחרית, דאמר רבי יוחנן, למה נקרא שמה רות, שיצא ממנה דוד שריוהו להקצ"ה בשירות ותשבחות עכ"ל.

הקשה בעל עיר בנימין^[כ"ב] ונ"ל: הא דר' יוחנן מיותר הוא, וכי בלא ר"י לא ידענו שהיתה לרות אחרית טוב, שזכתה להיות אם המלך אמה של מלכות עכ"ל. הנה קושי' עיר בנימין הוא א"א שמלכות שייך ליהודה, אלא

וברי שלא תקשה ר"א אדר"א, י"ל באמת ר"א ס"ל דשני דברים

אלו יכולים להיות ביחד, דהיינו נבואה ומלכות, והא ראי' משאול, ואם נפשך לומר דילמא באמת שאול לאו מלך הי', כמו דאי' במפרשים דכתיב לא יסיר שבט מיהודה, א"כ המלכות הי' שייך ליהודה, ולא הי' לשאול המלוכה רק לפי שעה, לכך הי' נקרא שאול לשון שאלה, שלא ניתנה לו המלוכה בחירת מתנה, רק שאלו לו המלוכה לפי שעה^[כ"ג]. א"כ שאול לא הי' מלך כלל, מש"ה הי' יכול להשרות הנבואה על שאול, אבל לגבי מלך אחר אין יכול להשרות השכינה, א"כ גבי אסתר חזר [הקושי'] לדוכתא האיך יכול לשרות השכינה אלה.

אמנם שייך לפלפל למה ועל מה זכה יהודה למלכות, לפי טעם מדרש ילקוט צפ' (וישלח) [בשלח רמז רלד], שאלו תלמידים את ר' טרפון, למה זכה יהודה למלכות, בשביל שאמר מה בצע וגו', אמרו ל^[כ"ד] די להללה שמכפר על המכירה עכ"ל.

דון מיני' לדעת ר"ט א"כ המלכות הי' שייך ליהודה, אבל לדעת תלמידים חטא יהודה, לפ"ז מלכות אינו שייך ליהודה, לפ"ז י"ל שאול הי' מלך גמור.

וכד עיינת במס' סוטה, אמר הקצ"ה ליהודה, אתה הללתה את יוסף מן הצור [אני אליל] דניאל שהוא כנגד

אבל עדיין נפשך לומר ר"א סותר את

שיטתו, לפי הוכחה

הנ"ל הוא סובר די להללה שמכפר על המכירה, א"כ המלוכה לא שייך ליהודה רק לבנימין. והנה כד עיינת במס' ב"ב צפ' ראשון [דף י"ד ע"ב], ת"ר סידרן של כתובים רות וספר תהלים ואיוב וכו'. ולמ"ד איוב בימי משה היה, ליקדמיה לאיוב ברישא, אתחולי בפורענותא לא מתחלינן.

[כו] עי' ספר תולדות יצחק בן אברהם (פ' חיי).

[כז] לפנינו להיפך, שהתלמידים אמרו הטעם, והוא הקשה עליהם דא"כ...

[כח] במדרש ילקוט (בראית רמז קנט): א"ל הקדוש ברוך הוא אתה הצלת תמר ושני בניה מן השרפה ואת יוסף מן הבור שנאמר ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו, חייך שאני מציל מבניך ד' אחד מן הבור דניאל כנגד יוסף וגו', מן האש חנניה מישאל ועזריה כנגד פרץ וזרח ותמר.

[כט] להג"ר בנימין זאב וואלף אב"ד דק"ק זמיגראד, נדפס שנת תנ"ח, בהסכמת הגרד"א.

א"א שמלכות שייך לזנימין ולא ליהודא, מכח חטא של מכירת יוסף, א"כ הדר לדוכתא קושי' הגמ' לקדמי' לאיוב זרישא, מוכרח לומר כתיבך הגמ' שדוד שריוהו להקצ"ה זשירות ותשצחות, ושמה מוכח עליה.

אמנם מה שמוצא בעיר זנימין הנ"ל בשם רז"ל [ילקוט רות רמו תר], למה נקרא רות, שראתה זדברי חמותה, שאחר זדברי חמותה זאה להתגייר, לפי שנכנסו הדברים זאזניה עכ"ל. נמצא לאותו דיעה שנקרא רות מכח שריוהו להקצ"ה זשירות ותשצחות, [ו]מש"ה הקדים רות זרישא, א"כ י"ל הוא סובר מלכות אינו שייך ליהודא רק לזנימין. אלא א"א שנקרא רות שראתה זדברי חמותה, לפ"ז קשה למה הקדים רות זרישא, מוכרח לומר מכח שהיא היתה אם המלך, לפי שמלכות הוא שייך דוקא ליהודא כמו דעת עיר זנימין הנ"ל.

היא גופו זריך שיקול הדעת ומכרעת, אי נקרא רות מכח שדוד שריוהו להקצ"ה זשירות ותשצחות, או לפי שראתה זדברי חמותה. וז"ל לפי מה דא"י בעשרה מאמרות, דוד חטא כדי שלא יאמרו מאחר שהרצה זשירות ותשצחות, מדוע לא עשאו הקצ"ה למשיח להחיות חיים נצחיים, וע"כ חטא כדי שיתלו הדבר בזכות החטא עכ"ל¹⁷. לפ"ז מוכח שנקרא רות מכח שריוהו להקצ"ה זשירות ותשצחות.

הנה זה ניחא לדעת שאם לא חטא אדה"ר הי' [חי] חיים נצחיים, אבל לדעת זוהר חדש [דף ל"ה ע"א¹⁸] שכתב, שאם לא חטא אדה"ר הי' לו חיים 'ארוכים', אבל לא חיים 'נצחיים', נסתר זה. לפ"ז י"ל זאמת זה אינו מעלה כלל מה שהרצה זשירות ותשצחות, א"כ זאמת היא נקרא רות לפי שראתה זדברי חמותה.

אך מן מפיס א"א יש מיתה זלא חטא או לא, אינו לפניך מה דא"י זמ"ר זפ' זראשית (פ"א ס"ג), פליגי ר' יוחנן ור' חנינא, ר"י ס"ל זשני זברא מלאכים, ור"ח ס"ל זשמישי זברא מלאכים. ומסיק שם כמאן אחי' הא דאר"י ויהי ערב וכו', יום אחד מלמד שהי' הקצ"ה זיום ראשון

יחיד בעולם, שלא זברא שום מלאך זיום ראשון, שלא יאמרו מיכאל הי' מותח זדרומו וכו', כמאן כר"י דאמר זשני זבראו מלאכים. אבל לר"ח דס"ל זשמישי זברא מלאכים, לדבריו גם זיום שני ושלישי ורביעי הי' אחד עד יום החמישי.

והנה יפה תואר הקשה לדעת ר"י, לפי דעת המדרש דמלאך המות זברא זיום הראשון, זכתיב וחשך על פני תהום זה מלאך המות, שמחשיך עיני הזריות, ש"מ דמלאך המות זיום הראשון זברא, א"כ זכתי יאמרו שותף הי' זמעשה זראשית. ותירך דאין לחוש לזה, משום שטבעו של מלאך המות להשחית ולהחריב העולם ולא לקיים העולם, ואין יאמרו שהי' מסייע זמעשה זראשית, הלא טבעו להחריב העולם.

והנה תירך זה ניחא א"א דיש מיתה זלא חטא של אדה"ר, לפ"ז תחילתו זריאתו של [מלאך המות] [אדם הראשון] הי' חיים נצחיים, א"כ תחילתו זריאתו [של מלאך המות] לא זברא להחריב העולם, מעתה הדר דינו דמה הועיל הקצ"ה זמה שלא זברא שום מלאך זיום ראשון שלא יאמרו שותף הי' לו זמעשה זראשית, זכתי יאמרו כך מכח מלאך המות שנזכר זיום ראשון.

לפ"ז ר' חנינא סותר את שיטתו זמה דהוא סובר המלכות שייך לזנימין ולא ליהודא, א"כ קשה למה זכתובים רות זרישא, אין לומר זדעת עיר זנימין לפי שהיא אם של מלך דוד, הלא דוד אין ראוי למלכות, וז"ל לפי שדוד זמרצה זשירות ותשצחות לפני הקצ"ה, וראי' שמה גורם שנקרא רות, לפ"ז למה לא הי' דוד חיים נצחיים כקושי' עשרה מאמרות, מוכרח לומר יש מיתה זלא חטא של אדה"ר ג"כ, קשה מנלן, וז"ל והא ראי' שמלאך המות זברא זיום הראשון, זאמת לא זברא שום מלאך כדי שלא יאמרו מיכאל הי' מותח זדרומו, א"כ האין זברא מלאך המות זיום הראשון, וז"ל הוא זברא רק לחבל, א"כ אין לטעות ולומר שהוא הי' מסייע זמעשה זראשית, לפ"ז

[ל] מאמר חקור דין ח"א פי"ב: שבקש דוד לעבוד אלילים בברחו מפני אבשלום זככתיב ויהי דוד בא עד הראש להצדיק דין שמים בעיני ההמון אשר לא עמדו בסוד העובר ויתמהו זמכמה שירות ותשבחות שלו אשר לא הספיקו להצילו מדין המות ולעשותו משיח. וע"ע ח"ב פ"ז בסופו: ואליו היה דוד צופה על ימיו אולי יזכה בשיריו זומריו ליעשות משיח. [לא] הובא במדרש תלפיות (ענף אדה"ר), וכ"כ שם בשם חן טוב. וע"ע זראשית רבה (פ"ל ס"ח), עשרה מאמרות (מאמר העתים

מוכרח לומר צפני נצרא מלאכים, א"כ האיך ר"ח סובר

בחמישי נצרא מלאכים וק"ל, א"כ סותר את שיטתו.

※

ובדי שלא יסתור ר"ח את שיטתו, מש"ה אר"א צסם ר"ח, אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך, שהרי אצימלך קלל את שרה הנה הוא לך כסות עינים, ונתקיים בזרעה ויהי כי זקן ינחק ותכהין עיניו עכ"ל.

מוכרח לומר דלא אזלינן בתר המחשבה, אלא א"א על כל דבר פשע אתא לחייב על מחשבה כמעשה, א"כ מוכח בעלמא דאזלינן בתר המחשבה.

עדיין צריך למודעי הקדמה אחת, מה דאי במדרש [צר"ר פס"ה ס"י], למה כהו עיניו של ינחק, כדי שיבא יעקב ויקבל הזכרות. הנה כל זאת א"א הזכרות הי' שייך ליעקב כדין, אלא א"א הזכרות שייך לעשיו, א"כ הדר לדוכתא, למה כהו עיניו של ינחק, מוכרח לומר מכח קללת של אצימלך.

הנה כבר נודע הזכרות הי' שייך לצבור¹²¹, ונמצא א"א אזלינן בתר המעשה, א"כ עשיו הוא הצבור, לפ"ז הזכרות שייך לעשיו. אלא א"א שאזלינן בתר מחשבה, לפ"ז הזכורה וזכרות שייך ליעקב, כי יעקב הי' צבור במחשבה¹²¹.

השתא יבואר, כדי שלא יסתור ר"ח את שיטתו, מש"ה אמר אל תהי קללות הדיוט קלה בעיניך מכח אצימלך וכו' ומקוים צינחק ותכהנה עיניו, קשה דילמא כהו עיניו כדי שיבא יעקב ויקבל הזכרות, מוכרח לומר הזכרות שייך לעשיו מכח שהוא הצבור, לפ"ז מוכח שאזלינן בתר המעשה, א"כ על כל דבר פשע אתא שיש שליח לדבר עצירה, לפ"ז חטא דוד בהריגת אורי', והא ראי' שדוד מרצה בשירות ותשבחות ולא הי' לו חיים נכחיים, א"כ מוכח מהאי טעמא הקדים רות בכתובים, לפ"ז י"ל כמו שיטתו בחמישי נצרא מלאכים וק"ל.

※

אבל אכתי יש לבעל דין לחלק ולאמר שר"ח סותר את שיטתו, לפי מה שכתבתי מוכח שר"ח סובר שדוד חטא בהריגת אורי'. והנה לפי דעת הגמ' צסם' שצת (דף נ"ו ע"א), ואתו הרגת

צחרצ בני עמו, מה חרצ בני עמו, אי אתה נענש עליו, אף אוריה החתי אי אתה נענש עליו, מאי טעמא מורד צמלכות הוה, דאמר ליה ואדני יואצ וכו'. פי' תו', מורד צמלכות משום סיפא דקרא [ד]כתיב, ואני אבא אל ביתי

[לב] ע"י רש"י בראשית (כו, לו) : תנחומא (תנחומא ישן כג) למה חרד יצחק, אמר שמא עון יש בי שברכתי הקטן לפני הגדול, ושניתני סדר היחס. התחיל עשו מצעק ויעקבני זה פעמים, אמר לו אביו מה עשה לך, אמר לו את בכורתי לקח, אמר בכך הייתי מצר וחרד שמא עברתי על שורת הדין, עכשיו לבכור ברכתי, גם ברוך יהיה.

[לג] ע"י עשרה מאמרות (מאמר חקור דין ח"ג פ"יח).

בחיבת מכס להוֹיֵא את הגזל, א"כ אינו נורח אדם לך, מוכרח לומר אדם אחא מי שאין לו אשה אסור להקריב, א"כ משה פסול לכהונה, ולא מנד חטא.

עדיין נריך להצין לדעת רש"י שאדם צא להוֹיֵא גזל, קשה מכס למאי אחא, ונ"ל כפירש בעל מנחה בלולה^[1], והציא צפי מעמדות^[2], דאמרו רז"ל חייב אדם לצרך מאה ברכות בכל יום, משום דכתיב אדם כי יקריב מכס, מכ"ס בגמטריי מאה. מכאן שק' ברכות המה נגד הקרבנות.

אך קשה ע"ז הלל רז"ל (אמר) במסכת מנחות [דף מ"ג ע"ב] למדו [מהפסוק] ועתה ישראל מ"ה ה' אלקיך וגו', אל תקרא מה אלא מאה, מכאן שמחויב אדם לצרך מאה ברכות בכל יום פירש ח"א [חידושי אגדות מהרש"א], הא דאמרו רז"ל אל תקרא מה אלא מאה, משום דלשון מה משמע שיראה דבר קטן, ובאמת יראה הוא דבר גדול, מש"ה מפרש אל תקרא מה אלא מאה.

ועתה עיינות במס' ברכות (דף ל"ג ע"ב), אמר רבי חנינא, הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה, אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא, ומשני אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא עכ"ל.

לפ"ז ר"ח סותר את שיטתו, מה דהוא מוכרח ליסבר דוד חטא עם הריגת אורי', קשה הלל אורי' מורד במלכות ה' במה שלא שכב אלל בת שבע, ונ"ל קדושין אין תופסין בחייבי לאוין, לפ"ז כדן עשה משה במה שפירש מן אשתו, א"כ למה נדחה מן הכהונה, ונ"ל אדם אחא למעוטי משה, כי אסור להקריב בלא אשה, לפ"ז מנלן שגזל אסור להקריב, מוכרח לומר מכס מכס, קשה מאה ברכות מנלן, ונ"ל מן מ"ה ה' וגו', אל תקרא מה אלא מאה, קשה למה לא מוקי קרא כפשוטא, אלא הוא סובר יראה מילתא גדולה היא, א"כ סותר את שיטתו, כי הוא סובר יראה מילתא זוטרתא היא וק"ל.

לאכול ולשתות ולשכב עם אשתי וגו', שדוד אמר לו לעשות ולא רצה לעשות עכ"ל, לפ"ז לא חטא דוד עם אורי'.

אמנם לאמר התנולות על אורי' שלא מורד במלכות ה', לפי דעת חז"ל במס' קדושין [ע"ש דף ס"ח ע"ב], ויצמות (דף מ"ט ע"א [ע"ש דף ע"ו ע"א]), אמר רבא לא תתחנן צם אפי' בגירותן, ודעת ר"ע שמה קידושין אינו תופסין בחייבי לאוין. לפ"ז אורי' [ש]הי' מוז' עמים, אינו קידושין תופסין צבת שבע, א"כ אינו חטא לאורי' [שלא] לילך לציתו ולשכב אלל בת שבע. ועד המסייע מה דכתבו המפרשים, מעולם לא שכב ולא נגע אורי' צבת שבע^[3]. הנה כל זאת לדעת ר"ע שסובר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין, אבל לפי אותו מ"ד שפליגי על ר"ע, וסובר קידושין תופסין בחייבי לאוין, א"כ אורי' מורד במלכות ה', ולא חטא דוד מעולם.

הנה זה פגע ונגע במה שנפסל משה מן הכהונה מכס שפירש מן אשתו^[4]. ובאמת י"ל התנולות עליו, לפי שלא לא תתחנן צם נאמר לאחר מתן תורה, מש"ה ה' פורש מן אשתו. הנה כל זה א"א אין קידושין תופסין בחייבי לאוין, אלא א"א קידושין תופסין בחייבי לאוין, א"כ שלא כדן עשה משה מה שפירש מן אשתו.

אך אי אין קידושין תופסין בחייבי לאוין, לפ"ז למה נדחה משה מן הכהונה, ונ"ל כמו דאי' צוהר^[5], אדם כי יקריב מכס, דנקרא אדם הוא יקריב, לאפוקי משה, לפי מי שאין לו אשה לא נקרא אדם, אבל לא מנד חטא של פרישת אשה, כי לא חטא בזה כלל.

אך לפירש רש"י בחומש, אדם כי יקריב צא להוֹיֵא את הגזל, כאדה"ר שהכל ה' שלו, לפ"ז י"ל אף מי שאין לו אשה נקרא ג"כ אדם, וכשר להקריב, לפ"ז למה נדחה משה מן הכהונה, ונ"ל מכס חטא של פרישת אשה, א"כ מוכרח לומר קידושין תופסין בחייבי לאוין.

אבל כד עיינת במס' סוכה (דף ל' ע"א), ובצ"ק, למדו

[לד] עי' הקדמת זוהר (דף ח' ע"ב): דאוריה לא קריב בה לעלמין.

[לה] עי' זרע ברך שני (פ' ויקרא).

[לו] עי' זוהר (ח"ג דף ה' ע"ב): תא חזי אדם כי יקריב לאפוקי מאן דלא אתנסיב.

[לז] להג"ר אברהם מנחם רפ"א מפורט, נדפס שנת שנ"ד.

[לח] מצאתי כן בספר תהלים ומעמדות שנדפס בשנת תרמ"ז. והפירוש הוא קדום.

ובדי שלא תסתור ר"ח את שיטתו, מש"ה אמר ר"ח בשם ר"ח, בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם אדם שופת קדרה ואחר כך נותן לחוכה מים, אבל הקדוש ברוך הוא נותן מים ואחר כך שופת הקדרה, לקיים מה שנאמר לקול תמו המון מים בשמים עכ"ל.

פירש כבוד חכמים^[ל"ט] וז"ל: בפרשה זו מדבר שם מגשמים, ופי' שמשנה הסדר, דהיינו העננים הן המה הקדירות, והקב"ה מפריש מתחילה כמה מים יהי' אז לגשמים בארץ, ואח"כ מביא העננים לפי מדה זו, שכן כתיב תחילה לקול תמו מים בשמים ואח"כ המעלה נשיאים וכו'. [ו] גראה שזה דוקא למ"ד במס' מענית [דף ט' ע"ב], ממים עליונים שותה הארץ, [דאלו למ"ד ממי אוקינוס הוא שותה], וא"כ ע"כ מפרש פה ויעלה הנשיאים וגו', פי' נמי כיון דלקי להתם כמאן דהוי משמים ע"ש, אבל [עכ"פ] ליכא למימר הכי שהי' תחילה להפרשה, שהרי העצים לקחו המים מאוקיינוס עש"ב.

ועתה אפרש שיחתי, לפי דעת ר"ח הנ"ל, סובר ר' חנינא ממים עליונים שותה ארץ, והנה אי' במ"ר (בפ' בראשית [פ"ה ס"ג וד']), ואד יעלה מן ארץ והשקה את כל פני אדמה, לפי שהשמים התחתונים קורא תגר לפני הקב"ה, ואמרו מים עליונים הן בקרוצ לפני הקב"ה, ואנחנו רחוקים מהקב"ה^[ל"ב], ופי"ס הקב"ה למים התחתונים, ואד יעלה מן ארץ וגו', שארץ ממים התחתונים שותה. כה"ג אי' בתיב"ע ע"פ ואד יעלה וגו' וז"ל: וַעֲנַן יִקְרָא [הַיָּהוָה נְחִיחַ מִתְחַחֵת פּוֹרְסֵי יִקְרָא] וַיְגַלֵּי מַיָּא מִן אֲוִקְיָנוֹס וַהֲדָר סְלִיק מִן אַרְעָא וּמְחִית מְטָרָא וּמְשַׁקֵּי יַת כָּל אֲפִי אֲדָמָתָא עכ"ל. ולפי ר"ח שמוכרח ליסגר ממים עליונים שותה ארץ, לפ"ז מה הי' הפיוס של מים התחתונים שהמה ברחוק.

נ"ל לומר ר"ח סובר כאותו דיעה במדרש [עי' תנחומא נשא ט"ו, בר"ר פ"ג ס"ט], מתחילה בריאת עולם נתאווה

הקב"ה לשרות השכינה בתחתונים, א"כ מים התחתונים המה בקרוצ אלל הקב"ה, ולא הי' שום טענה למים התחתונים לקרא תגר כלל. אלא א"א מעולם לא ירדה השכינה למטה [סוכה דף ה' ע"א], ומתחילת בריאת עולם הי' כווחו שעיקר הדירה יהי' למעלה, לפ"ז מים התחתונים כדין קרא תגר, למה יהי' המה ברחוק מן הקב"ה, [ו] הי' מוכרח הקב"ה לפייסו ואד יעלה מן ארץ, שארץ ממים התחתונים שותה.

אבל מאן מכריע אי עיקר שכינה מתחילת בריאת עולם הי' רוחה לשרות למטה, או מעולם לא ירדה השכינה בתחתונים, נ"ל לפי מה דאי' במס' ברכות (דף ל"ה ע"א), הקשה רבי לוי רמי, כתיב לה' הארץ ומלוואה, וכתיב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. אי' חד תירץ במפרשים^[כ"א], הא דכתיב לה' ארץ וגו', קאי על תחילת בריאת העולם, אז הי' מתאווה הקב"ה לשרות שכינתו בתחתונים, והא דכתיב ארץ נתן לבני אדם קאי על אחר בריאת עולם הי' השכינה שורה בעליונים, ע"ז נאמר וארץ נתן לבני אדם. לפ"ז מוכח שהקב"ה רוחה להשכינן שכינתו בתחתונים, א"כ לא הי' שום טענה למים תחתונים לקרא תגר.

אמנם הגמ' משני שם תירץ אחר, הא קודם הצרכה אז לה' ארץ, כאן לאחר הצרכה ואז ארץ נתן לבני אדם. לפ"ז י"ל מעולם לא מתאווה הקב"ה לשרות השכינה בתחתונים, א"כ כדין קרא מים התחתונים תגר, לפ"ז מוכרח לומר ממים התחתונים ארץ שותה.

והנה מאן מפייס איזה משני תרואים הוא אמת, אי תירץ המפרשים או תירץ של הגמ', אציג לפניך מה דאי' שם במס' ברכות (שם ע"ב), אמר רבי חנינא [בר פפא], כל הנהנה מן העולם הזה בלא צרכה, כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל וכו'.

ועדיין צריכין למודעי מה דאי' במס' סנהדרין (דף ו' ע"ב), צלע ברך נאץ ה', הרי שגזל סאה של חטים וטחנה

[ל"א] להג"ר שמעון וואלף בן יעקב דיין מק"ק פינטשוב. והוא בספרו הנקרא 'כבוד הבית' נדפס תס"ז, בהסכמת הגר"א. וכ"ה גם בהמשך שרבינו קורהו 'כבוד חכמים'.

[ל"ב] עי' איכה רבה (פ"ב ס"ב).

[ל"ג] עי' אלשי"ך עה"פ הן לה' אלקיך השמים ושמים השמים.

הגמ' חילוק בין קודם זכרה ובין אחר זכרה, רק כתיב המפרשים הג"ל.

השתא יבורר שלא תקשה דברי ר"ח אהדדי, י"ל באמת אול לשיטתו שדוד חטא עם הריגת אורי, לפי שאין קידושין תופסין בחייבי לאוין, והא ראי' מהאי טעמא הי' משה פורש מן אשה, והא דקשה למה נדחה משה מן הכהונה, י"ל אדם אתא למעוטי מי שאין לו אשה אסור להקריב, והא דקשה א"כ מנלן שאסור להקריב מן הגזל, י"ל מכא שהוא מנזר הבא בעצירה, והא ראי' מהאי טעמא אסור לצרף על הגזל, והא דקשה דילמא מכא בוצע צרף אסור לצרף כמו שכתבנו לעיל, דא"כ קשי' אקרא אהדדי, מה דכתיב לה' ארץ וגו' עם ארץ נתן לבני אדם, י"ל כתיב המפרשים מתחילה נתאוה הקב"ה לדור בתחתונים, דאל"כ יש למיס התחתונים לקרא תגר למה יהי' צרחוק מן הקב"ה, לפ"ז מוכרח לומר ממיס עליונים המה שותה ארץ. אך מנלן לר"ח זה, מש"ה אמר ר"ח מידת הקב"ה אינו כמידת צ"ו וכו', אבל הקב"ה נותן מיס ואח"כ שופת קדירה, מוכרח לומר כדעת כבוד חכמים שארץ ממיס עליונים שותה, ולפ"ז לא סתם את שיטתו, וסובר מה הי' אלקיך וגו' כפשוטא, וראה מילתא בטעמא היא, והא דקשה מאה זכרת מנלן, זה יליף ממכס שהוא גמטרי' מאה, והא דקשה מכס אתא למעוטי גזל, י"ל אינו צריך מכס לכך, כי בלא"ה אסור להקריב מכא מנזר הבאה בעצירה וק"ל.

*

ואפאה והפריש ממנה חלה, כיצד מצרך, אין זה מצרך אלא מנאף, ועל זה נאמר ובוטע צרף נאף ה'. הנה צ"ל למה מנאף להקב"ה בצרכה, משמע דיותר הי' טוב אם לא הי' מצרך דאז לא הי' מנאף להקב"ה, וקשה למה, וכי מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר [צרכות דף נ"א ע"א], אם הי' מנאף להקב"ה צמה שגזל, למה יחזור וינאף להקב"ה ויאכל בלא זכרה.

אבל לפי הנ"ל אתא שפיר, וכך הוא הפירוש, הרי שגזל סאה של חיטים תחלה, ואפאה והפריש ממנו חלה, כיצד הוא מצרך, ר"ל איך עלה על דעתו לצרף אם הוא גזל, דמאיזה טעם הוא מצרך, מוכרח לומר משום לה' ארץ ומנזרה קודם הצרכה, ואם יהנה בלא זכרה יעשה גזילה, ע"כ הוא מצרך כדי שלא יעשה גזילה, וא"כ האריך הוא גזל סאה של חיטים, ע"כ אין זה מצרך אלא מנאף, דהוא בעצמו מראה עם הצרכה שאסור לגזול וק"ל.

לפ"ז מוכח כתיב הגמ' חילוק בין קודם זכרה לאחר הצרכה, א"כ מעולם לא רצה הקב"ה לשרות שכינתו בתחתונים, לפ"ז כדין קרא מיס התחתונים תגר, מוכרח לומר ממיס התחתונים שותה ארץ.

אמנם י"ל הטעם שאסור לצרף על גזל, משום שהוא מנזר הבא בעצירה, כמו שהקשה תו' במס' סוכה (דף ל'), מכס להוציא את הגזול, תימא ל"ל מכס, תיפוק ל"י דהוי מנזר הבאה בעצירה ע"ש. לפ"ז אין מוכרח לומר כתיב

אבל עדיין יש לבעל דין לחלוק ולומר

שר"ח סותר את

שיטתו, לפי מה דכתבנו שהי' מוכרח ליסצר שארץ ממיס עליונים הוא שותה, א"כ הוא סובר שהפיוס של מיס התחתונים הי' צמה שהי' מתאוה הקב"ה צעת זריאת עולם להשרות השכינה בתחתונים, נקדים מה שכתב היפה תואר (בפ' בראשית), אם הכוונת הקב"ה לשרות השכינה בתחתונים, א"כ עיקר תכלית הצריאת עולם בשביל ישראל, לפ"ז ישראל חשבים יותר ממה"ש, אלא א"א מעולם לא הי' רוצה השכינה לדור למטה, א"כ עיקר התכלית הצריאת

בשביל מלאכים, לפ"ז מה"ש חשבים יותר מישראל. זאת ועוד אחרת צריך להבין עי"ז, א"א ישראל חשבים יותר מממה"ש, א"כ י"ל ישראל נקרא צנים, אלא א"א מה"ש חשבים יותר, לפ"ז לא יכולים ישראל לקראות צנים, מכא ק"ו, מה מה"ש [ש]המה חשבים לפני מקום נקרא משמשים ועצדים, ק"ו ישראל שאינו חשבים כל כך פשיטא נקרא עצדים.

ועתה אציג לפניך מה דאי' במס' צ"ב [דף י' ע"א], שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע, אם אלהיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם וכו', משל למלך שבעם

על עצדו, וחצשו צצית האסורין, וזוה עליו שלא להאכילו ושלח להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא כועס עליו, ואחס קרוין עצדים וכו'. אמר לו ר"ע, משל למלך שכעס על בנו וכו', וזוה עליו שלא להאכילו וכו', והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא דורון משגר לו לאותו איש עש"ב.

נמצא כללל כ"ל, אי אנוחנו נקרא בניס, מחויבים לפרנס את עניי, אכל אס אנוחו נקראים עצדים, לפ"ו קושי המין במקומו עומדת, האיך מפרנס הקצ"ה לעניי. והנה באמת י"ל קושי המין אינו קושי כלל, מה דאי בספר עמק המלך^[מב], החטא של אדה"ר הי צמה שאכל בלי נטילת ידים, שהי לו לרחוך ידיו קודם אכילה^[מג].

והנה מה דאי בגמ' [שבת דף ס"ב ע"ב] כי מי שאוכל או מזולל בנטילת ידים גורם לעניות עליו, לפ"ו י"ל טעם הגון, כל אותן נשמות שהי תלוים צידים של אדה"ר, ראויים להיות עניי, כי ע"י ידיו הי חוטא, ראויים להיות אותם נשמות שהי תלוים באותו אבר, עניי. לפ"ו סילק קושי המין ממילא, אס הקצ"ה אוהב את עניי מפני מה אינו מפרנס אותן, אפשר מהאי טעמא לא רצו הקצ"ה לפרנס אותן, לפי שהמה מוכרחים לכבול מכת החטא של אדה"ר, שהמה גרמא צנוקין, לפי שאותן נשמות הי תלוים ציד, לפי דעת עמק המלך צידים הי חוטא וק"ל.

הנה כל זה א"א עץ הדעת חטה הי [צרכות דף מ' ע"א], ואנן קי"ל האוכל פת מחויב לרחוך ידיו, א"כ אדה"ר מחויב ליטול ידיו, והוא לא עשה כן, א"כ אדה"ר חטא צוה. אלא א"א עץ הדעת ממין אחר הי, א"כ י"ל אדה"ר לא חטא כלום צמה שאכל צלא רחיצת ידים, ולפי שאנן קילין צש"ע או"ס (סי' קנ"ה סעי' ה'), הנוטל ידיו

לפירות הרי זה מגסי הרות, א"כ לא די שלא חטא אדה"ר עם נטילת ידים, אפי' כדין עשה. לפ"ו אין יכול לומר שעניי הי צצציל חטא אדה"ר, הלא אדה"ר לא חטא כלום, א"כ הדר קושי לדוכתא, אס הקצה אוהב את עניי מפני מה אין מפרנס אותן, ונ"ל כדעת ר"ע הנ"ל אנוחו נקרא בניס.

ועדיין צריכין למודעי מה דאי צספר קרבן שבת^[מז] (דף ט' ע"ד) [פרק ג'], פי' הפסוק ימטיר על רשעים פחים אש וגפרית וגו' כי צדיק הי צדקות אהב (את עניי), מה ענין זה לזה. הנה מצינו שאש וגפרית של סדום הי מאש וגפרית של מעלה [של גיהנם], והטעם משום שמנעו ידיהם מליטן צדקה לעניי, והקצ"ה נתן הצדקה ציד אדם שיפרנס את העניי, כדי להציל אותם מדינו של גיהנם, כשאלת טורנוסרופוס וטשוצתו שהשיצו לו כך. והנה הסדומים יד עני ואציון לא החזיקו, ולא נתיארו מדין של גיהנם, לכך ירד הקצ"ה עליהם אש וגפרית צעולם הזה. [לז"א דוד ימטיר על רשעים פחים אש וגפרית, ר"ל שקצ"ה ימטיר על סדומים אש וגפרית ודונם צגיהנם, אך למה באמת כן, זה מסיי כי צדיק הי צדקות אהב, כדי להציל מדינו של גיהנם, והס לא עשו כן, לכן ימטיר וגו'].

והנה צבר נודע מלח הוא תולדה דאש^[מז], אפשר מהאי טעמא אשתו של לוט נעשה מלח, כי הקצ"ה אמר אל צציו מאחרין כדי שלא תראה מהפיכת סדום, והיא ראה מאחריה, והקצ"ה משלם תמיד מדה כנגד מדה, א"כ זה הוא מדה כנגד מדה מה שהי רוצה לראות אש וגפרית של סדום, נעשה נציב מלך זה הוא תולדה דאש וק"ל^[מז].

הדרן לקדמייתא, הטעם של עניי הוא לתקן חטא של אדה"ר, אלו שתלוי ציד נעשה עניי, מהאי טעמא אין

[מב] להג"ר נפתלי הירץ בכרך, נדפס שנת ת"ח. אך לא מצאתיו שם. רבינו מביא הקדמה זו כמ"פ בכתביו, ובמק"א כותב: המפרשים בשם עמק המלך.

[מג] עיר דוד (להג"ר דוד לידא, בית המלך חדר הי סי' קס"ד) וז"ל: מצאתי הקדמה נפלאה בכתבי הקודש של הדרשן הגדול והמופלא מחותני מוהר"ר יוסף ראש מחכמי בני הישיבה ודרשן ודיינא רבא דק"ק פוזנא בשם א"מ זקינו אשר כל רז לא אניס לי וכו'. וע"ע שמנה לחמו (בהסכמת הגור"א) בדרוש לפסח פרק שני. ועי' קרן אורה (סוטה דף ד' ע"ב).

[מד] להג"ר בצלאל מקוברין, דרשן בקהלה קדושה ומפוארה סלוצק במדינת ליטא. נדפס שנת תנ"א. חיבר גם ספרים עמודיה שבעה, פלח הרימון.

[מה] לכאורה כוונתו דמליח ה"ה כרותח. וכ"ה בפסוק 'גפרית ומלח'. ועי' ר"ן ע"ז (דף ע"ה ע"ב) בשם הרמב"ן.

[מז] עי' שמנה לחמו (דרוש להספר פרק שביעי).

שאכלו זה הוא תולדה ראש, בזה הי' מרומז מה שאשתו של לוטו נעשה נציב מלח, מכח שלא נתנה נדקה, קשה למה הקצ"ה אינו מפרנס אותם, ונ"ל עניות בזה מכח חטא אדה"ר, אין לומר כתיבך ר"ע לפי שאנו נקרא בנים, הלא נודע דעת מפרשי תורה, שקודם מ"ת כ"ע מודים שאנחנו נקרא עצדים, רק לאחר מ"ת יש דעות מחולקות אם נקרא בנים או עצדים^[מז].

לפ"ז יש לבעל דין לחלק ולומר שר"ח סותר את שיטתו, במה דהוא מוכרח ליסב שאנחנו נקרא בנים, קשה מנלן, ונ"ל דאל"כ למה הקצ"ה אינו מפרנס עניים כקושי' של המין, וקשה דילמא מהאי טעמא לפי שעניות בזה מכח אדה"ר, מה שאכל בלי נטילת ידים, ונ"ל עך הדעת פירות הי' ולא חטה, א"כ אינו ראוי לטול ידיו, ור"ח סובר שעני אוכל פתו במלח, לפ"ז מוכרח לומר עך הדעת חטה הי', ועניות בזה מחטא של אדה"ר וק"ל.

*

עניים ממש, אצל לפי דעת מהרש"א^[מז] שכתב, הזהרו בצני עניים פירש בני עמי הארץ, שהמה נקרא בני עניים, כמו שאמרו רז"ל [קידושין דף מ"ט ע"ב], מאי עניות עניות דתורה, לפ"ז הדרי לדוכתא, למה אמר ר"ח עני אוכל פתו במלח, למה דוקא עני, אלא מוכרח לומר מטעם שכתבו עך הדעת חטה הי', ועניות בזה מחטא של אדה"ר, א"כ הדרי לדוכתא שר"ח סותר את שיטתו.

אצל מאן מכריע אי פירש הזהרו בצני עניים פירש עניים ממש, או פירש בני ע"ה שהמה נקרא עניים, נ"ל לפי מה דאמרו רז"ל במס' נדרים [שם], מפני מה רוב בני ת"ח ע"ה, אי' שם הרצה דיעות, חד דיעה שלא ברכו ברכת התורה תחילה, פירש מהרש"א, שהי' מניחים לכהן ע"ה לצרך לפניהם, והי' לת"ח לצרך בתורה תחילה, היינו לפני כהן ע"ה ע"ש. וחד דיעה אי' בספר פני משה^[מט] (במס' נדרים), לפי שת"ח שונאים זה את זה, כמו דאי' במס'

הקצ"ה מפרנס אותם. אלא א"ה עניות בזה מכח שהם עצמם חטאו, לפ"ז מוכרח לומר הטעם שהקצ"ה אינו מפרנס אותם, כדעת ר"ע הנ"ל שאנו נקרא בנים.

והנה אי' ריש מס' ברכות [דף ב' ע"א וע"ב], מאימתי קורין שמע בערבית, ר' חנינא אומר משעה שעני נכנס לאכל פתו במלח ע"ש. נ"ל למה מדייק ר"ח שעני אוכל פתו במלח, למה לא אמר בקיפור משעה שעני אוכל, מאי נפקא מיני' אי אוכל דוקא במלח או עם דבר אחר.

אצל לפי הנ"ל יונדק, שהמה אוכלים פיתם דוקא במלח, לפי שהמה רוצים להוציא מידי חשדא, על שנעשו עניים מכח חטא שגרמו לכך, רק עניות בזה מכח חטא של אדה"ר מה שאכל בלי נטילת ידים, קשה הלא אדה"ר אכל פירות שאינו מחויב בנטילת ידים, מהאי טעמא אכלו פתו במלח, ומרמוזי' בזה שעך הדעת חטה הי', א"כ חטא אדה"ר במה שאכל בלי נטילת ידים, זה הי' גורם עניות, והא ראוי מלח

ובדי שלא יסתור ר"ח את שיטתו, מש"ה אמר כל מי שאומר דבר

בשם אומרו מציא גאולה לעולם וכו', מכח זה דברי ר"ח שרירין וקיימין, כי באתת ר"ח סבור אנחנו נקראים בנים מכח קושי' המין הנ"ל, דאל"כ למה אין הקצ"ה מפרנס אותם, ולא משום טעם עניות בזה מכח חטא של אדה"ר במה שאכל בלי נטילת ידים, כי עך הדעת פירות הי' ולא חטה, והא דקשה לפ"ז למה סובר ר"ח שעני אוכל פתו במלח, י"ל טעם אחר, לפי מה דאמרו רז"ל [נדרים דף פ"א ע"א], הזהרו בצני עניים שמהם תלא תורה. ואי' בפרק אבות (פרק ו' [מ"ד]), כך דרכה של תורה, פת במלח תאכל, א"כ עניים רוצים לרמוז שיחלק להם כבוד, כי מהם תלא תורה, בזה המה מרמוזים במה שאוכלים פתם במלח, כי כך דרכה של תורה וק"ל.

הנה כל זה א"ה פירש הזהרו בצני עניים פירש בני

[מז] ע"י ספר הליקוטאים (היילפרין, עמ' תתס"ב), חכמת שלמה (להגרש"ק, במדבר עמ' קל"א), שפתי דעת (לבעל הכלי יקר, פ' צו מאמר ק"ע).

[מח] ע"י מהרש"א פסחים (דף מ"ט ע"א ד"ה בניו) להיפך מזה. ועי' בזהר חדש (תיקונים כרך ב דף סג עמוד א) הזהירו בעמי הארץ דלזמנין נפקין מנהון בני מעליא מארי אורייתא.

[מט] להג"ר משה כ"ץ ר"מ דק"ק פרעמשלא, נדפס שנת תע"ו.

פסחים [דף קי"ג ע"ב], ת"ח שבבבל שונאים זה את זה¹⁸, א"כ הוא מדה כנגד מדה, כי אי' במס' שבת [דף כ"ג ע"ב], מאן דרחים רבנן הוי לי' בנין רבנן, פרש"י מדה כנגד מדה שמהצתו עליהם כאב על הבן, והם שונאים זה את זה, א"כ הוא מדה כנגד מדה מש"ה אין ת"ח יולאים מצניהם עכ"ל.

הנה נפקותא צין שני הטעמים נ"ל שתלוי בזה, אי הפירש הזהרו צני עניים וכו' פירש צני עניים ממש או צני ע"ה, לפי מה דאי' במס' פסחים (דף מ"ט ע"ב), אמר רבי עקיבא, כשהייתי עם הארץ אמרתי מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור. פירש"י שע"ה הי' שונא לת"ח. נמצא א"כ מהאי טעמא רוב צני ת"ח ע"ה, לפי שת"ח שונאים זה את זה, לפ"ז האיך יכולים ללאת ת"ח מע"ה, הלא ע"ה פשיטא שונאים לת"ח. א"ל הזהרו צני עניים פירש צני עניים ממש, אבל לא דוקא מצני ע"ה. וטעם למה שת"ח המה עניים כתבתי במקום אחר, כמו דאי' במס' ברכות [דף ה' ע"ב], שאמר ר' יוחנן לר' אלעזר, אי משום מזוני, אין אדם זוכה לשתי שלחנות. אלא א"כ הטעם שלא ברכו ברכת התורה תחילה, כדעת המהרש"א הנ"ל שצרך לפנייהם כהן ע"ה, א"כ הוא מדה כנגד מדה שיהי' צני ת"ח ע"ה, לפי שת"ח לא חש על כבוד התורה וק"ל. אמנם צריך שיקול הדעת איזה משני פירושים הוא מספיק, נ"ל לפי שלכאורה צ"ל למה יהי' צני ת"ח ע"ה לפי שצרך לפנייהם כהן ע"ה, הלא ת"ח רשאי למחול על כבודו, כמו דאי' במס' קידושין (דף ל"ב ע"ב), אי רב יכול למחול על כבודו או לא, לפ"ז אחי' כתנאי, א"כ רב אין יכול למחול על כבודו, א"כ שלא כדון עשה צמה שכהן ע"ה מצרך לפנייהם ברכת התורה. והנה אציג לפניך פלפול הנ"ל אי רב יכול למחול על כבודו או לא, רוצה הגמ' להוכיח שיכול למחול על כבודו, מכח

דכתיב וה' הולך לפנייהם, א"כ מוכח שיכול למחול על כבודו. ומשני הגמ', שאני הקב"ה כ"ע דילי, אבל גבי תורה וכי תורה דילי הוא. הדר אמר רבא, אין תורה דילי הוא, דרבא רמי, כתיב תורת ה' חפצו, וכתיב צורתו יהגה ולילה עכ"ל. נמצא א"כ תורתו דילי הוא, א"כ רב שמחל על כבודו כבודו מחול, כמו שהקב"ה יכול למחול על כבודו.

אף לנו נאמר שזה תלוי מה דאי' צמפרשים, האיך הקב"ה מקבל תשובה מאתנו, הלא אנחנו מורדים בהקב"ה עם חטאים שלנו, והאיך מחול על כבודו. נמצא א"כ שהקב"ה מחול על כבודו ומקבל תשובה מאתנו, ואם תורתו דילי הוא יכול ת"ח ג"כ למחול על כבודו. אלא א"כ שהקב"ה אינו מקבל תשובה מישראל, לפ"ז י"ל אף שתורתו דילי הוא אין יכול הרב למחול על כבודו. או אם נאמר תורתו לאו דילי הוא, לפ"ז אף שהקב"ה מקבל תשובה מישראל ומחול על כבודו, מ"מ רב אין יכול למחול על כבודו, כי שאני הקב"ה כ"ע דילי הוא, אבל תורה מי יאמר שתורתו דילי הוא¹⁹.

והנה אי הקב"ה מקבל תשובה מישראל או לא, תלוי בפלוגתא מה דאי' במס' סנהדרין צפ' החלק [דף צ"ז ע"ב], אמר רב, כלו כל הקיציין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. פרש"י: אם כל ישראל חוזרין בתשובה יגאלו, ואם לאו לא יגאלו. ושמאל אמר דיו לאצל שיעמוד באצלו. פרש"י: דיו לאצל דיין לישראל זער גלות, דאפילו בלא תשובה נגאלין ע"ש. נמצא א"כ כדעת שגאולה תלוי בתשובה, הרי עין בעין יראה שהקב"ה מחול על כבודו, לפ"ז אם תורתו דילי, יכול ת"ח ג"כ למחול על כבודו. אלא א"כ כדעת שמואל אף בלא תשובה אנחנו נגאלין, א"כ יש זמן וקצבה לגלותינו, לפ"ז אין הקב"ה מחול על כבודו, וא"כ אף שתורתו דילי מ"מ אין ת"ח יכול למחול על כבודו.

[א] כדאי לצטט מ"ש רבינו שם (פסחים פ"י אות ל"ז): צ"ל למה באמת ת"ח שבבל דוקא שונאים זה לזה ולא ת"ח שבא"י. נ"ל לפי מה דאי' במס' סנהדרין וגם במס' קידושין עשרה קבים גאווה ירד לעולם תשעה נטל בבל עש"ב. והנה גם נודע מה דאמר רז"ל גאווה מביא כעס, עניות מביא לידי אהבה ואחווה. א"כ זה הוא הפירוש ת"ח שבבל המה שונאין זה לזה לפי שגאווה לשם ירדה, א"כ מביא אותו לידי כעס וחימה ושנאה, לאפוקי בני א"י המה בעלי עניות זה מביא אהבה ואחווה וק"ל. ועין בספרי על מקומות באות בבל תמצא נחת.

[ב] תמצית הדברים, אי הקב"ה מקבל תשובה, א"כ יש נפק"מ אי תורתו דילי הוא. אך אי אין הקב"ה מקבל תשובה, שוב אין נפק"מ אם תורתו דילי הוא.

טעמא למה לא יוצא מת"ח בני ת"ח, לפי שהם שונאים לת"ח, א"כ ק"ו וצנו של ק"ו שמצני עניים ע"ה לא יצאו בני ת"ח, אלא בני עניים פירש עניים ממש, והא דקשה דילמא מהאי טעמא לא יצא ת"ח מצני ת"ח, לפי שלא צרכו צרכת התורה תחילה, ומניחים לעלות לפנייהם כהן ע"ה, י"ל ת"ח רשאים למחול על כבודם, והא ראי' שהקצ"ה מוחל על כבודו, והא דקשה שאני הקצ"ה כ"ע דילי, י"ל ת"ח ג"כ (כ"ע) תורתו דילי, והא דקשה מנלן שהקצ"ה מוחל על כבודו, מוכרח לומר שזה מוכח מכח שמקבל תשובה מאתנו, והא דקשה מנלן שמקבל תשובה מאתנו, וי"ל דאל"כ האריך אנו נגאלים, קשה מנלן שצוכות תשובה אנו נגאלין. מש"ה אמר בשם ר"ח כל האומר דבר בשם אמרו מביא גאולה לעולם, א"כ מוכרח לומר מכח שהוא אמר בשם אמרו, כדי שלא יהי' התורה אצלו גזל, א"כ תורה דילי, לפ"ז יכול למחול על כבודו, מכח שהקצ"ה מוחל על כבודו ומקבל תשובה מאתנו, לפ"ז כל יום שאנו עושים תשובה אנו נגאלים, לפ"ז לא חטא ת"ח מה שמצריך לפנייהם כהן ע"ה, א"כ למה בני ת"ח ע"ה, וי"ל מכח ששונאים זה את זה, לפ"ז מוכרח לומר שבני עניים שמהם תצא תורה פירש בני עניים ממש, א"כ כדין המה אוכלים פתם צמלת, ולא סתר ר"ח את דבריו וק"ל.

*

אך מאן מפיק אי תורתו דילי' הוא או לא, זה פגע ונגע מה דאמר ר' חנינא, כל מי שאומר דבר בשם אומר מביא גאולה לעולם, כריך [טעם] למה דוקא צוכות זה יצא גאולה לעולם. והנה מפרשים פירשו¹², למה מחויב אדם לומר בשם אומר, לפי שכל אחד מישראל קיבל חלק תורתו מהר סיני, ונקרא על שמו, וא"כ אם לא אמר בשם אמרו הוא גוזל חלק תורה של חברו, מש"ה מחויב לאמרו בשם אמרו עכ"ל. לפ"ז מוכח שתורה דילי' הוא, דאל"כ לא נקרא גזל, כי כל התורה שייך להקצ"ה, ולא לשום אדם.

אך קשה מנלן לר"ח זאת, דילמא לאו תורתו דילי' הוא, וי"ל ר"ח סובר ת"ח יכול למחול על כבודו, מוכרח לומר תורתו דילי' הוא, א"כ לא עדיף מהקצ"ה שמוחל על כבודו, קשה היא גופו מנלן שהקצ"ה מוחל על כבודו, וי"ל מכח שהקצ"ה מקבל תשובה מישראל, קשה היא גופו מנלן, וי"ל דאל"כ האריך אנו נגאלים, כי בלא"ה אינו נגאלים, לפ"ז שפיר אמר כל האומר דבר בשם אמרו מביא גאולה לעולם, מכח זה אדם עושה תשובה.

צוה דברי ר"ח צדקו יחדיו ולא סתר אהדדי, כי באמת סובר ר"ח מה שעני אוכל פתו צמלת, כדי להראות שינהגו כבוד צבני עניים, כי מהם תצא תורה, וזה רמז פת צמלת תאכל, וא"ת בני עניים פירש בני ע"ה, קשה זיל צתר

איכא הכא.

והנה באמת המפרשים רוצים לתרץ קושי' זו, לפי מה דגמ' שמה מחלק צין עושה תשובה מאהבה או מיראת יסורים. ועושה תשובה מאהבה פירשו המפרשים, לא נשאר שום רושם חטא כלל¹³, וע"ז נאמר [צרכות דף ל"ד ע"ב], גדול בעל תשובה יותר מצדיקים גמורים, ותשובה כזה דוחה כל מצות שצתורה, ע"ז אמרו רז"ל גדולה תשובה שדוחה את ל"ת. אצל עשה תשובה מיראת יסורים, מכח שראה יסורים צא עליו ומכח זה עשה תשובה, ע"ז לא

אבתי יאמר האומר שר"ח סותר את שיטתו, כי לפי כל הג"ל מוכרח

לומר שר"ח סובר צוכות תשובה אנו נגאלים, והקצ"ה מקבל תשובה מישראל, לפי מה דאי' סוף מסכת יומא (דף פ"ו ע"ב), אמר רבי יוחנן, גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שצתורה, שנאמר לאמר הן ישלח איש את אשתו וגו' ואת זנית רעים רצים ושוצ אלי נאם ה'. והקשה בספר תארה לעינים¹⁴, מאי אולמא דהאי עשה דתשובה משארי עשין שצתורה שדוחה את לא תעשה, מאי גדולה תשובה

[ג] עי' ילקוט משלי (רמז תתקס), ובתנחומא (פ' במדבר), מגן אברהם (קני"ו סק"ב) דרך חיים למהר"ל (אבות פ"ו מ"ו) שלה"ק (מס' שבועות).

[ד] להג"ר נסים שלמה אלגאזי, נדפס שנת תט"ו.

[ה] דודונות נעשו כזכיות.

נאמר שידחה את לא תעשה ע"ש.

והנה לכאורה מזה יש להוכיח כאותו דיעה [שצת 77
נ"ה ע"א], שאין יסורים בלא עון, דאי אמרינן יש יסורים
בלא עון, למה הוא עושה תשובה מיראת יסורים, הלא אף
שהוא נדיק גמור מ"מ יכול לזא יסורים עליו וק"ל.

נמצא ר"ח שסובר שהקצ"ה מקבל תשובה, קשה האין
תשובה ידחה לא תעשה, ונ"ל תשובה מאהבה דוחה ל"ת,
אבל תשובה ע"י יראה של יסורים אינו דוחה ל"ת, לפ"ז
מוכרח לומר שאין יסורים בלא עון, לפ"ז ר"ח סותר את
שיטתו, מה דאי' במס' ברכות (דף ה' ע"ב), רבי יוחנן חלש,
על לגביה רבי חנינא, אמר ליה חציצין עליך יסורין וכו',

*

נ"ל מאי שאל ר"ח לר"י אם חציצים עליו יסורים, הלא
אין יסורים בלא עון, א"כ [אף] אם אינו חציצין מוכרח
ג"כ לסבול יסורים, ונ"ל יש יסורים בלא עון, לפ"ז גברא
רבה כר"י ודאי באו עליו יסורים בלא עון, א"כ עין צעין
יראה שר"ח סותר את שיטתו בזה, דהוא סובר שהקצ"ה
מקבל תשובה מישראל, קשה האין ידחה תשובה את ל"ת,
ונ"ל חילק בין תשובה העושה מאהבה לעושה מיראת
היסורים, לפ"ז מוכרח הוא ליסבר אין יסורים בלא עון,
א"כ סותר את שיטתו במה דהוא שאל לר"י אם חציצים
עליו יסורים, א"כ מוכח שהוא סובר יש יסורים בלא עון
וק"ל.

ששאל ר"ח לר"י חציצין עליך יסורים, כי ר"י הי' נדיק כמו
שפירש"י, א"כ אין באו עליו אם אינו רוצה לקבל באהבה
וק"ל.

זה הגמ', נדיק אצד לדורו אצד, כי כל זמן שנדיק חי
וקיים, הוא מגין עם היסורים שקיבל עליו על דורו, אבל
אם הנדיק אצד, א"כ אין לדור מי שיגן עליהם, לפ"ז דורו
אצד וק"ל.

א"כ עין צעין יראה שדברי ר"ח לא סתרו אהדדי, במה
שהוא סובר אין יסורים בלא עון, דהיינו אם הנדיק לא רצה
לקבלו עליו יסורים, אבל אם חציצין עליו יסורים בשביל
הדור יבא עליו וק"ל.

*

הוא אצד, הוא סובר מיתת הנדיקים אינו קרבן.
מאן מכריע אי מיתת נדיקים נחשב לקרבן או לא, י"ל
שזה תלוי למה מתו בני אהרן, חד טעם הוא לפי שהם
מכפרים על חטא עגל, לפי שהמה גדולים שצדור, כמו
דאי' במדרש [תנחומא שמיני ס"א], שאמר משה לאהרן,
סבור הייתי שמא צי או צך נתקדש הצית, עכשיו ראיתי
שני בניך גדולים ממנו, כה"ג אי' ציר"ג¹ צשם הזוהר

אבל אברתי י"ל שר"ח סותר את שיטתו, לפי
שהוא סובר נדיק אצד לדורו
אצד, כי אין לדור מי שיכול להגין עליהם, א"כ מיתת
נדיקים הוא רעה לדור. והנה לפי דעת המפרשי תורה
רוצים לומר, מיתת הנדיקים הוא לטובה לדור, כי מיתת
הנדיק מכפרים על הדור כמו קרבן. לפ"ז מיתת הנדיקים
הוא טובה לדור, א"כ ר"ח שהוא סבר נדיק אצד לדורו

[1] להג"ר אברהם ראובן האשקי כ"ץ, נדפס שנת אמ"ת. וחיבר ספר ילקוט ראובני הקטן, וגם הגדול.

צקרבצתס לפני ה' שהי' בני אהרן קרבן ממש^[ז]. וי"ל מה רוצה הזוהר בזה.

י"ל לפי מה שכתבנו שצני אהרן המה גדולים הדור, ומימת נדיקים הוא דמיון קרבן לכפר על הדור, וקרבן נריך להיות המיוחד בעדר [מגילה דף כ"ח ע"א], מש"ה המה מתו, ונעשה קרבן ממש לכפר על הדור וק"ל.

והנה לדעת ר"ח שסובר נדיק אצד לדורו אצד, לפ"ו מימת בני אהרן לאו טובה לדור, לפי שנדיקים אינם מכפרים על הדור, לפ"ו קשה למה מתו בני אהרן, וי"ל ר"ח סובר בני אהרן צחטאס מתו מה שלא נשאו נשים [יבמו דף ס"ד ע"א].

והנה מה דא"י צמס' צרכות (דף ח' ע"א), על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מנזא, א"ר חנינא, לעת מנזא זה אשה,

*

שנ' מנא אשה מנא טוב עכ"ל. נמנא לדעת ר"ח אשה הי' טובה לאדם, לפ"ו אס יאמר אדם אי אפשי בטובה ותקנה זו, ויעמד בלא אשה, אפשר שאין זו עון צדבר זה, א"כ לא חטאו בני אהרן מה שלא נשאו נשים, כי אשה נתנה לאדם לטובתו, והמה לא רצו לטובה זו.

א"כ עין צעין יראה שר"ח סותר את שיטתו, צמה דהוא סובר נדיק אצד לדורו אצד, קשה הלא מימת הנדיקים הוא טובה לדור לכפר עליהם, והא ראי' מהאי טעמא מתו בני אהרן, וי"ל הוא סובר מימת בני אהרן הי' צשציל שלא נשאו נשים, לפ"ו מוכרח לומר שמן החוב הוא לאדם לישא אשה, אצל לא משום שהוא טובתו, א"כ הוא סותר מה שאמר מנא אשה מנא טוב, משמע שאשה הוא רק טובה לאדם ולא חוב וק"ל.

מימתה מי שמניץ צשכינה, א"כ הדר לדוכתא למה מתו בני אהרן.

אך מאן מכריע אי וחי הוא קאי על עונש מימתה, או קאי על מה"ש, י"ל שתלוי בזה אי גדולים מה"ש יותר מישראל אי ישראל גדולים ממה"ש, א"א גדולים ישראל יותר ממה"ש, קשה לכתוב רחמנא כי לא יראני אדם, וחי' הוא מיותר, הלא ק"ו צנו של ק"ו, אס אדם לא יכול לראות השכינה, מכ"ש מה"ש, אלא ודאי וחי קאי על עונש מימתה. אלא א"א גדולים מה"ש יותר מישראל, לפ"ו י"ל וחי קאי על מה"ש, [ד] אס לא נכתב רק כי לא יראני אדם, ה"א אצל מה"ש שהמה גדולים מישראל יכולים לראות השכינה, מש"ה מוכרח לכתוב וחי, שאפי' מה"ש אינם יכולים לראות השכינה.

אצל היא גופו נריך הכרעה אי גדולים ישראל יותר ממלאכים או להיפך, י"ל לפי מה דא"י צשלי"ה, על הפלוגתא צמס' סנהדרין [דף צ' ע"א], אי ע"א סנהדרין

ובדי שלא יסתור ר"ח את שיטתו, מש"ה אמר ר"א צמס ר"ח, צשעה

שראה המן את מרדכי יושב צשער המלך אמר כל זה איננו שוה לי, כדרב חסדא, דאמר רב חסדא זה צא צפרוזבולי, פרש"י מרדכי צא צטענת עושר, והמן צא צפרוזבוטי, אמר רב פפא וקרו ליה עבדא דמזדבן צטלמי דנהמי וכו'. כי צאמת י"ל ר"ח הלך צשיטתו נדיק אצד לדורו אצד, והא דקשה למה מתו בני אהרן, י"ל מטעם השלישי, לפי שהניצו צשכינה, וכל מי שהניץ צשכינה עונש מימתה, כי מקרא מלא דיבר הכתוב כי לא יראני האדם וחי [עי' שמו"ר פ"כ ס"ו], לפ"ו בני אהרן חייבים מימתה.

אמנם מה דא"י צמדרש [על] הפסוק כי לא יראני אדם וחי, לאו אזהרת עונש מימתה, רק אחא ללמד שאפילו מה"ש ג"כ לא יכולים לראות את השכינה, וכך הפירש הקרא, כי לא יראני האדם וחי, אלו המלאכים [ש]נקראים 'חי', ג"כ לא יכולים לראות השכינה^[ח]. לפ"ו אין לנו אזהרה על עונש

[ז] עי' יד אבי שלום (נדפס ת"פ) פ' צו, בהג"ה מבין המחבר בשם י"ח [ילקוט חדש] (ערך משה) ושל"ה מס' פסחים [מצה

עשירה דרוש שני אות של"א (ובש"ד) בשם עשרה מאמרות (מאמר חקור הדין פ"ו מחלק הגי', ובפרק י"ח מחלק ד"י)].

[ח] ילקוט שמעוני (ויקרא רמז תלא): רבי עקיבא אומר כי לא יראני האדם וחי אף חיות הנושאות את הכסא אינן רואות את הכבוד. אמר רבי שמעון בן עזאי איני כמשיב על דברי רבי אלא כמוסיף על דבריו כי לא יראני האדם וחי אף מלאכי השרת שחייהן חיי עולם אינן רואין את הכבוד.

חוקקה על בגדיו כמו דאי' שם צמס' מגילה, לפי שהמן הי' לומד כתיב אחר רצים להטות, ורוב אומות עוזדים ע"ז, כמו שהקשה המין כתיב אחר רצים להטות, א"כ מותר אתם לעבוד ע"ז, מש"ה ימלא המן חמה על מרדכי. אמנם מרדכי למד לא תענה על רב כתיב, מהאי טעמא אין מושיבין מלך בסנהדרין, מאחר דאסור לסתור דבריו, מכח דכתיב לא תענה על רב לטות אחר רצים להטות, שאסור לסתור דינו אפי' ע"פ רוב, מש"ה אמר מרדכי להמן עבדא דמודצן בטולמי דנהמא, וא"כ הוי מרדכי רב והמן עבד, לפ"ז אי אפשר להמן לילך עם מרדכי ע"פ רוב, ואסור למרדכי לעבוד ע"ז של המן וק"ל.

השתא יבורר שדברי ר"ח המה לודקים, כי באמת ר"ח סובר כשיטתו הנ"ל, לדיק אבד לדורו אבד, והא דקשה למה מתו בני אהרן, הוא סובר משום שהליוו בשכינה, ועונשו מיתה, מכח דכתיב כי לא יראני אדם וחי הוא אזהרת מיתה, והא דקשה דילמא וחי קאי על מלאכים ג"כ אינם יכולים לראות השכינה, הוא סובר גדולים ישראל יותר ממה"ש, והא ראי' שישראל יושבים תחת הקב"ה בעלמא, כי ע"א אומות הן ולא הי' רק ע' שרים למעלה, קשה מנגן שלא הי' רק ע' שרים, דילמא ע"א שרים הן, ונ"ל הלא לא הי' רק ע' סנהדרין נגד ע' שרים הנ"ל, קשה הלא עם משה הי' ע"א סנהדרין, ונ"ל משה לא נחשב עם הסנהדרין, כי משה מלך הי', ואין מושיבין מלך בסנהדרין, מכח לא תענה על רב, וקשה דילמא באמת לא תענה על ריב. מש"ה אמר ר"ח בשם ר"ח כל זה אינו שוה לי וכו' וקרא לי' עבדא וכו', קשה למה עשה מרדכי ככה, ע"כ מוכרח לומר שהי' מרמו להמן שהוא רב שלו, א"כ אין יכול המן לחלק עמו ע"פ רוב, לפ"ז לא תענה על רב, א"כ המה רק ע' סנהדרין וע' שרים, לפ"ז ישראל אינם יושבים תחת השר, א"כ גדולים ישראל יותר מממה"ש, לפ"ז קשה למה לי וחי, הלא מכח ק"ו הנ"ל אין המלאכים יכולים לראות השכינה, ונ"ל וחי קאי על עונש מיתה מי שהניח בשכינה, והא ראי' שבני אהרן מתו בשביל שהליוו בשכינה וק"ל.

או ע' סנהדרין הן, הוא המפרש שסנהדרין המה נגד אומות, אי ע' אומות הן עם ישראל, או ע"א אומות הן עם ישראל. א"כ אם ע' סנהדרין הן, א"כ ע' אומות הן עם ישראל, אבל אם ע"א סנהדרין הן, א"כ ע"א אומות הן עם ישראל.

וגם כתב של"ה, למעלה לא הי' רק ע' שרים נגד ע' אומות הנ"ל. נמצא אם ע"א אומות הן, לפ"ז מוכרח לומר שישראל לא הי' להם שר למעלה, רק המה יושבים תחת הקב"ה בעלמא, אבל אם ע' אומות הן עם ישראל, וגם ע' שרים יש, לפ"ז גם ישראל יושבים תחת השר.

נמצא א"א גדולים ישראל יותר מממה"ש, לפ"ז ישראל אינו יושבים תחת השר רק תחת הקב"ה בעלמא, לפ"ז לא הי' רק ע' שרים, א"כ המה רק ע' סנהדרין. אלא א"א גדולים מה"ש יותר מישראל, א"כ ישראל ג"כ יושבים תחת השר, לפ"ז ע"א שרים הן, א"כ גם ע"א סנהדרין הן.

כדי לברר הפלוגתא אי ע' או ע"א סנהדרין הן, לפי מה דגמ' חסוב ע' סנהדרין לבר ממשה, הקשה המפרשים^[ט], לפי דעת שמשה מלך הי', ואנן קיל"ן [סנהדרין דף י"ח ע"ב], אין מושיבין מלך בסנהדרין, מכח דכתיב לא תענה על רב, א"כ האיך ישב משה אלל הסנהדרין, ונ"ל באמת משה לא נחשב בכלל הסנהדרין, רק ע' סנהדרין הן, והוא יושב משום השכינה, כמו דאי' יש סנהדרין ע"ש"ב.

והנה כל זאת א"א לא תענה על רב, אלא א"א לא תענה על ריב, כלומר שאוליין בחר רובו, לפ"ז י"ל מושיבין מלך בסנהדרין, א"כ משה ג"כ נחשב מן הסנהדרין, לפ"ז ע"א סנהדרין הן. ובאמת אינו רק ע' שרים למעלה, ונ"ל ישראל אינם יושבים תחת השרים רק תחת הקב"ה בעלמא, לפ"ז גדולים ישראל מממה"ש.

מאן מפיס א"א לא תענה על רב או לא תענה על ריב, י"ל שזה תלוי במה דאמר ר"ח כאן, כל זה אינו שוה לי זה בא בפרוזבולי וכו' וקרא לי' עבדא דמודצין בטלמי וכו', והנה באמת מה הי' פילפול בין מרדכי והמן, ונ"ל לפי שהמן הי' רוצה שמרדכי ישתחוה לפניו, אף שהי' ע"ז

*

[ט] ע"י מרכבת המשנה (פ' יתרו ב'), צדה לדרך (פ' יתרו), המקנה קידושין (דף ל"ב ע"ב). וע"י מ"ש בצילותא דאברהם (מרגליות,

[יזמא דף נ"ג ע"ב] שר"ח^[א] אמר כל עולם כולה צנער וחנינא בנחת, מהאי טעמא ג"כ שכל העולם כולה יזון בזכותו, והוא רוצה להיות בשצילם צנער, אבל לא שהוא יושב תחת המזל.

וזה היא מוכח מכת שעתיד הקב"ה להיות עטרה וכו', כד עיינת בספר כבוד חכמים ע"ז כתוב וז"ל: כמו שכה"ג הי' זיץ על מצחו שהי' כתוב עליו קודש לה', וכן יזכו אז כל הנדיקים שיהי' במעלה זו, וזה הוא גדולים נדיקים ממלאכים, דאי' במדרש שטבלא [של שם המפורש] נתן על לבם, ובו כתוב אדני אדני, אדני צם, עיין מ"ר פ' יתרו [שמות רבה פכ"ט ס"ב], משמע זה הי' כחותם של עדות, שהן עבדי ה', אבל חביבין ישראל שנקראו בני, וע"כ יהי' ה' בראשם לעטרה עש"ב. נמצא מוכח מכת שהקב"ה נתן עטרה בראש הנדיק, שגדולים ישראל יותר ממה"ש, א"כ לכל דברי ר"א בשם ר"ח הכל מצורחים ונדקן יחדיו וק"ל.

*

אבתי אס יאמר האומר, שר"ח לא יכול לנסב שגדולים ישראל יותר ממה"ש, לפי שישראל יושבים תחת הקב"ה בעלמנו ולא תחת המזלות, מה דאי' מפורש במס' ברכות (דף י"ז ע"ב), אמר רב יהודה אמר רב, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר תורב ואומרת, כל העולם כולו נזונין בשציל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב תרובין מערב שבת לערב שבת עכ"ל. הרי ר"ח ראה בעלמנו^[א] שישראל מוכרחים לישב תחת המזלות, דאל"כ נדיק גדול כר"ח שכל עולם ניוונים בעצורו, האיך הוא בחיי נער תחיה, אלא ודאי מזלו גורם וק"ל.

וכדי שיהי' דבריו קיימים, מש"ה אמר ר"א בשם ר"ח, עמיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל נדיק ונדיק, כי באמת י"ל מהאי טעמא ניוון חנינא בדוחק ונמנוס, בזכות הזה ניוון כל עולם כולה, כמו שכתבנו לעיל אס נדיק רוצה שיבא עליו יסורים של אהבה כדי לזכות לדורו, יבא עליו, וזה תלוי בנדיק עצמו, ור"ח הי' רוצה בזה, כמו שמצינו

סימן ד"ב

דף מ"ז ע"ב

ליהודים היתה אורה ושמחה וישון ויקר, אמר רב יהודה, אורה זו תורה, שמחה זה יום טוב, ישון זו מילה, וכן הוא אומר שש אנכי על אמרתך, ויקר אלו תפלין, וכן הוא אומר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ותניא רבי אליעזר הגדול אומר, אלו תפלין שבראש עכ"ל. פירש"י: שהמן הי' רוצה לבטל ישראל מן אותן מצות עכ"ל.

שחא בשעה"י ופה"י. ולפי דעת המדרש מגילה [ילקוט רמז תתרנד], וז"ל: כי הגידו לו את עם מרדכי אלו רבנן עכ"ל^[א]. משמע שם דביקש לעקור את רבנן, שהמה יתנו ג"כ מס המלך, הלח ת"ח ליכא מן דפליג שפטורים הם ממסים וארנונית [עי' צ"ב דף ז' ע"ב], דלומדי התורה להם הי' הדין כאילו הצילו את העולם מן הנהר ומן הגייסות הרי שלהן^[ב].

הנה צריך ביאור מה הי' כוונת המן ומחשבתו של אוחו רשע, שרצה להתצטל ישראל דוקא מאלו מצות.

וביחוד לפי דעת ר"א שהוא תפלין של ראש, א"כ למה הי' רוצה להתצטל דוקא מתפלין של ראש.

כדי לישב נ"ל, לפי מה דאמר [רש"י ש]המן קטרג על ישראל צמה דלא יהצנא כרגא דמלכא, ומפיק לכולי

[א] יל"ע, דשם המדובר בר' חנינא בן דוסא. ויש ליישב בדוחק, דבסדר הדורות דסתם ר' חנינא בש"ס הוא ר' חנינא בן חמא. ומביא בשם רבינו חננאל, דחמא הי' בנו של ר' חנינא בן דוסא. וא"כ יש מקום להקשות סתירא בין הנכד לזקינו. [יא] גם שם מיירי מר' חנינא בן דוסא.

[ב] כ"ה במס' מגילה (דף י"ג ע"ב) עה"פ ויבז בעיניו לשלח יד במרדכי לבדו.

[ג] עי' שער אשר (להג"ר רפאל אשר קובו, דרוש ו').

בנימין^[1] [מנחה קי"א אות ז'].

לפ"ז המן הי' רוצה שישראל יתנו כרגא דמלכא, הלא המה פטורים ממס המלך מכח שקיבלו את התורה, מוכרח לומר המן למד הפסוק אס לא בריתי יומס ולילה קאי על קיום התורה, לפ"ז ישראל מחויבים ליתן כרגא דמלכא, מש"ה הי' כוונתו להתבטל ישראל מן התורה, א"כ מחויבים ליתן ג"כ ארנונות, כי התורה אינה מגינה להם כי אס בעידנא דעסקו בה, אבל בעידנא דלא עסקו מחויבים המה ליתנה וק"ל.

*

והא דשברי לוחות מונחים בארון, זה באמת אינו. ותלוי באשלי רבצני, בפלוגתא של ר"מ ור"י במס' צ"ב (דף י"ד ע"ב) וז"ל: שברי לוחות דמונחין בארון מנא ליה, נפקא ליה מדתני רב יוסף, דתני רב יוסף אשר שצרת ושמתם, מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון. פרש"י: אשר שצרת, קרא יתירה הוא למסמכיה לושמתם לדרשה. ואידך ההוא מיבעי ליה לכדריש לקיש, דאמר ר"ל, אשר שצרת, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, יישר כחך ששצרת עכ"ל. אמור מעתה שיש חלוקים בדבר הזה, אי שברי לוחות מונחים בארון או לא. לפ"ז המן למד כאותו דיעה ישר כח ששצרת, א"כ שברי לוחות אינם מונחים בארון, ולפ"ז אינו מחויב לנהוג כבוד בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו, לפ"ז מה דמבטלי המן ישראל מן התורה, מחויבים כולם ליתן כרגא דמלכא.

*

כי טוב, זה שכחה, וחד דיעה שהוא רעה. אמור מעתה, לאותו דיעה ששכחה הוא טובה, א"כ י"ל אשר שצרת ישר כח ששצרת, הלא א"א שכחה הוא רעה, א"כ אין יכול לומר ישר כחו ששצרת, הלא הוא גורם שכחה, וזה הוא רעה, הלא מוכרח לומר ללמוד שגם שברי לוחות מונחים בארון. והנה הוא גופו כריך שיקול הדעת המכרעת אי שכחה

אך החילוק הוא, אס התנאי שהתנה הקצ"ה צמעשה צראשית, אס לא בריתי יום ולילה חוקי שמים וארץ לא שמת, הוא קאי על 'קבלת' התורה, [עי' תוס' ע"ז דף ג' ע"א ד"ה נוגעים צתי שני], א"כ אין חילוק בין ת"ח ושאר העם, דכל העדה שמעו צסיני התורה מפי הקצ"ה, ממילא כולם הי' להם הדין הציל מן הנהר ומן הגייסות ופטורים מן ארנונות. אבל אס הי' התנאי על 'קיום' התורה ומנות, א"כ אותן שקבלו ולא קיימו, צשצילס יחזור העולם לתוהו ובהו, אז ודאי ת"ח שקיימו פטורים, דלהם דין המציל מן הנהר, אבל לא לשאר עם, עיין בנחלת

אך מתחשב מחשבת הרשעה, פן יאמר האומר תורה מגינה אף בעידנא דלא עסקי בה, א"כ ת"ח פטורים מכרגא אע"ג דלא עסקו בתורה, מש"ה צא בגזירתו להתבטל ישראל מן י"ט, מכח זה מוכח בזמן דאינו עוסק בתורה אינס צחזקת ת"ח, א"כ מחויבים ליתן כרגא דמלכא. לפי מה דאי' במס' ברכות (דף ח' ע"ב), הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו, שהרי לוחות ושברי לוחות מונחים בארון עכ"ל. דון מינה שזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו, יש לו דין ת"ח צכל דבר. לפ"ז מה הי' פעולתו של המן הרשע מה שגזר גזירה שישראל לא יעסקו בתורה, הלא אין אונס גדול מזה, א"כ מ"מ דין ת"ח יש להם, ופטורים מכרגא דמלכא.

אמנם המן למד באמת אינו מחויב לזהר ולנהוג כבוד בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו, ואין לו דין ת"ח כלל,

אבל מאן מבריע אי אשר שצרת קאי על שברי לוחות שמונחים בארון, או לא רק ישר כחו ששצרת, נ"ל לפי מה דידוע צכל מפרשי תורה, צמה שמשנה שצר את הלוחות הי' גורם שכחה [עי' נדרים דף ל"ח ע"א]. ואי' שני דעות אי שכחה הוא טובה או רעה, לפי חד דיעה צמ"ר צפ' צראשית, וירא אותה

[יד] להג"ר יצחק בנימין וואלף ליפמן אשכנזי, אב"ד לנצבורג, רבו של הגרד"א, נדפס שנת תמ"ב.

ת"ח ששכח תלמודו מחמת אונס דין ת"ח יש לו, המן למד באמת שצרי לוחות אינם מונחים בארון, והא דקשה אשר שצרת ושמתם ל"ל, ו"ל אמר ישר כח ששצרת, קשה הלא שצרי לוחות נגרס שכחה בעולם, וז"ל באמת שכחה הוא טובה, לפ"ז קשה האיך יכול להיות שכחה טובה, הלא משתה זו י"ט .. [לצטל השכחה, ואי] שכחה טובה ל"ל לשמות צי"ט, מש"ה בא המן באמת ומצטל י"ט מישראל, א"כ שכחה טובה, אבל אשר שצרת שצרי לוחות אינו מונחים בארון, א"כ אם ת"ח אינם עוסקים בתורה מחויבם ליתן כרגא דמלכא וק"ל.

*

ומצטל ששון זו מילה, שישראל לא יהי נימולים יותר, א"כ אינו מקוים אללם הקרא אם לא בריתי וכו', לפ"ז ממ"נ מחויבים ליתן כרגא, הן הקרא קאי על תורה או על מילה ודו"ק.

אך הי' מורא יעלה על לבו של המן, מ"מ ישראל פטורים מכרגא, לפי שהקרא אם לא בריתי יומם ולילה קאי על מילה, כדעת הגמ' במס' נדרים [דף ל"א ע"ב], א"כ הי' לישראל הדין הציל מן הנהר שכולו שלנו, ואין אחד מישראל מחויב ליתן כרגא, מש"ה בא בגזירתו

*

מחשבות של אותו רשע צמה דמצטל ישראל מן התורה, כי ישראל באו צטענה גדולה שאינם יכולים לעסוק בתורה מכח אונסו דהמן, א"כ תפילין הוא במקום תורה, וע"י הנחת תפילין פטורים המה מכרגא, מש"ה הי' רוצה המן לצטל היקר זו תפילין, שלא יניחו תפילין, א"כ לא הי' להם טובה לישראל מנידי נדדים שיהי' פטורים מכרגא וק"ל.

ב"ב למד המן אמת העולם עומד על תורה, והקרא אם לא בריתי קאי על תורה, ואף אם לא למדו ישראל מחמת אונס מ"מ המה פטורים מכרגא, לפי מה דאי' במדרש ילקוט פ' בא [רמז רכ"ב] וז"ל: אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רצונו של עולם לנו רוצים להיות יגיעים בתורה יומם ולילה, אבל אין לנו פנאי, אמר להם הקדוש ברוך הוא קיימו מצות תפילין ע"ש. לפ"ז הפר

*

ע"ש. אמור מעתה שזה תלוי צפלוגתא מה שכבר מוצא במפרשי', אי אזלינן בחר המחשבה או בחר המעשה, כי יעקב הי' צכור במחשבה ועשיו ליצירה^[טו], א"כ א"א בחר המחשבה, א"כ שייך המשפט ליעקב, ושלא כדין הרר

וברי ליישב למה דוקא הי' רוצה המן לצטל ישראל מתפילין של ראש, נלע"ד לפי מה דאי' במדרש [עי' אסת"ר פ"ז ס"י], ומציא התרגום [פרק ג' פסוק ו'], שהתחיל להתעורר על קנין הזכורה

[בז] להג"ר אהרן תאומים דרשן אב"ד דק"ק ווירמיישא, על הגש"פ, נדפס תל"ח. וע"ש בפיסקא אלו האכלנו את המן ולא נתן לנו את השבת. חיבר גם ספר בגדי אהרן נדפס שנת תע"א בהסכת הגרד"א.
[בז] ע"י הערה נג

המן על הזכורה, אלא א"א שאזלינן בחר המעשה, א"כ שייך הזכורה לעשיו, וכדין הרהר המן על הזכורה בשביל זקיני עשיו.

אמנם מאן מכריע א"א בחר המחשבה או בחר מעשה, הנה ידוע^[1] שתפילין של ראש הוא לתקן את שחטא אדם במחשבה, ותפילין של יד הוא תיקון על מעשה. נמנא א"א שאין אזלינן בחר המחשבה, אלא דוקא אחר המעשה, לפ"ז מחשבה אינו צריך תיקון כלל, א"כ אינו מן הצורך להניח

תפילין של ראש כלל. השתא יודק, [ד] כל רוגו של המן בשביל הזכורה ששייך לעשיו, לפי שאזלינן בחר המעשה ולא בחר המחשבה, אך מאן יאמר זאת, מש"ה הוא מבטל ממונות תפילין של ראש, כי אינו מן הצורך כלל לתפילין של ראש, כי לא אזלינן בחר המחשבה, דוקא לאחר המעשה אזלינן, א"כ שייך המשפט הזכורה לעשיו ודו"ק.

*

פרק שני

סימן ד"ג

דף י"ח ע"א

כי אתא רב דימי אמר, אמרי במערבא מלה בסלע משתוקא בתרין עכ"ל. פרש"י אם תרצה לקנות הדיבור בסלע תקנה שתיקה בשתיים עכ"ל.

ביחד דוקא, נ"ל לומר שלשה מעלות אלו תלוי זה בזה, מי שיש לו מעלה אחד, יש לו שני מעלות אחרים ג"כ, כי לפי מה דאמרו רז"ל במס' ברכות (דף ל"ג ע"א), אסור לרחם על מי שאין בו דיעה, שני' כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו, נמנא שנמנע פרנסה מן אותן שאין בהם חכמה. לפ"ז הוא שפיר, אם אינו שכינה שורה אלא על חכם, א"כ הוא עושר ג"כ, לפי שאכל טפשים ושוטים נמנע פרנסה וק"ל^[1].

אפשר שזה פירש חכמה תחיה את בעליה, כי אם אינו חכם לא יכול להחיות את נפשו, כי נמנע ממנו הפרנסה וק"ל.

גם י"ל טעם לשבח מה דא"י במס' שבת (דף קמ"ה ע"ב): מפני מה מועדים שבצבל שמחים, מפני שהן עניים, נ"ל למה באמת המה בני בצבל עניים, לפי מה דאמרו

הגה נ"ל למה אמרו דוקא במערבא כך ולא בח"ל ג"כ דבר זה.

נ"ל כפשוטא, לפי מה דאמרו רז"ל [ויק"ר פ"א ס"ו], דיעה קנית מה חסרת עכ"ל. נמנא אדם צריך לחזור אחר חכמה לקנות. וא"י בתלמוד ירושלמי במס' פסחים [פ"ט ה"ט] וז"ל: תני בר קפרא, יפה שתיקה לחכמים קל וחומר לטיפשים, וכן שלמה אומר גם אויל מחריש חכם יחשב. ואין צורך לומר חכם מחריש. כה"ג אמרו רז"ל [אבות פ"ג מי"ג] סייג לחכמה שתיקה.

וגם נודע מה דאמרו רז"ל במס' שבת [דף נ"ב ע"א], ובמס' נדרים, אין שכינה שורה אלא על חכם גיבור ועשיר, ופירש הרי"ף בע"י, אם יש באדם אחד משלשה המעלות השכינה שורה, ואינו צריך להיות שלשה מעלות אלו ביחד דוקא, ואף אם נאמר שמוכרח להיות שלשה מעלות אלו

[1] ע"י כלי יקר שמות (יג, טז).

[יח] אינו מבאר האיך יגיע לידי גבורה. ואולי עפ"י הפסוק אָנִי בִּינָה לִי גְבוּרָה (משלי ח, יד). וראיתי בשם הכת"ס שכתב: אנן רואין בעוסקי תורה שגם לעת זקנתם יתחזקו יותר משאר בני"א. וע"י זו"ח (דף י"ע"א).

רו"ל [אדר"נ פי"ב, פסחים דף ל"ד ע"ב], כמה צבלא טיפשאה^{יט}! נמצא בני צבל המה שוטים, לפ"ז אסור לרחם עליהם, וגמנע מהם הפרנסה וק"ל.

והנה בני א"י המה חכמים, כמו דאמרו רו"ל במס' קידושין [דף מ"ט ע"ב], עשרה קצין חכמה ירד בעולם, ט' נטלו ירושלים, וא' נטל כל העולם כולה. לפ"ז לא די שבני א"י המה חכמים, אף עשירים ג"כ, מכח חכמה תחי' את בעליה.

אפשר מהאי טעמא שכינה אין שורה צבל רק בא"י

*

[עי' מועד קטן דף כ"ה ע"א], לפי שאין השכינה שורה אלא על חכם ועשיר, וזה אינו שייך אלא בא"י וק"ל.

זה הוא פירש הגמ', אמרי במערבא מלה צבלע ושמוקא צתרין, כי בני א"י מערבא אמרו אין השכינה שורה אלא במערב, לפ"ז מוכרחים המה לחזור אחר החכמה לקנות, וסייג לחכמה הוא שתיקה, מש"ה שתיקה המה קונים ציוקר, כדי להיות אללס חכמה, א"כ שכינה שורה אללס וק"ל.

סימן ד"ד

דף י"ט ע"ב

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא. פרש"י: דבעינן אגרת לעצמה, דמיפרסם ניסא טפי, דכי קוראה בין הכתובים נראה כקורא במקרא. ומחו לה אמוחא בצבור שנו. פרש"י: לא אחר שאמר שמועה זו הכה על קדקדה, כלומר, סתר מקצתה, ואמר: לא אמרו אלא בצבור עכ"ל.

אמרו אלא ציצור.

והנה אציג לפניך מה דאי' במס' מגילה (דף ה' ע"א): אמר רב, מגילה צומנה קורין אותה אפילו ציחיד, שלא צומנה בעשרה, רב אסי אמר, צין צומנה צין שלא צומנה בעשרה. הוה עוצדא וחס ליה רב להא דרב אסי. פי' תו', מכל מקום הלכתא כוותיה דרב, דהא ר' יוחנן איתא כוותיה צפרק שני, דקאמר הקורא במגילה הכתובה צין הכתובים לא יצא, ומסיק הא ציחיד הא ציצור ע"ש. נמצא צמחלות שנוי, לדברי רב יחיד מחויב לקרא המגילה, ולדברי ר' אסי יחיד אינו מחויב לקרא המגילה כלל. ור' יוחנן סבר כרב. והנה ר"ח צר אצא רוצה להוכיח שדברי ר"י הן אמת,

הנה צ"ל למה מחה לה א' מוחא' דוקא ואמר ציצור שנו. ולמה לא אמר דין זה צלי הכה על מוחא'.

כדי לזכר הענין נלע"ד כך הוא, מה דאמר ר' חייא צר אצא צסס ר"י, הקורא במגילה הכתובה צין הכתובים לא יצא, ומוקי' לי' ציצור, אצל יחיד ראשי לקרות במגילה הכתובה צין הכתובים, קשה האיך יכול להיות שעל הציצור קאי, הלא יחיד [אינו ראשי] לקרות כלל המגילה. לפ"ז מוכרח לומר הא דאמר ר"י הקורא המגילה הכתובה צין הכתובים שלא יצא, [ומוכרח לאוקמי על יחיד, ד]מש"ה מחה לה אמוחא, צוה הי' מרמו שייחיד מותר לקרות המגילה, א"כ שפיר מוקמי ר"ח צר אצא להא דר"י לא

[יט] כדאי לצטט כאן מ"ש רבינו בפסחים (פרק שלישי סימן ד' על דף מ"ב ע"א): תנו רבנן שלשה דברים נאמרים בכותח הבבלי מטמטם את הלב ומסמא את העינים ומכחיש את הגוף. הנה שמעתי מן אדוני חמי .. המפורסם מופת הדור כמהור"ר דוד אופנהיים אב"ד ור"מ דק"ק פראג והמדינה שזה הטעם שהי' קורא ר' ירמי' אנשי בבל טפשאי [פסחים (דף ל"ד ע"ב): רבי ירמיה אמר בבלי טיפשאי משם דיתבי בארעא דחשוכא]. כי הכותח הבבלי מטמטם את הלב וגם כותח הבבלי מכחיש את הגוף. לפ"ז י"ל שהכהן אסור לאכול כותח הבבלי בזמן שבת המקדש .. במס' יומא דף מ"ד ע"ב מסקנא דש"ס (דבמנחה) צריך קמיצה דקמצי שמיני ע"ש. מש"ה הי' אסור לאכול כותח הבבלי דקמכחיש את הגוף, ולא מצי להקריב קרבן מנחה. ובבלאי המה אוכלים כותח שמטמטם את הלב. ולזה כיון ר' ירמי', משום שהי' רגילין בכותח, דאף שהי' כותח מסמא עינים ומכחיש הגוף, א"כ תרווייהו שכיחי בבבל. ומצינו (שראב"א) [שרבי יוחנן] ריקי מפני כותח הבבלי [שבת דף קמ"ה ע"ב] .. משום דמזיק לגוף והוי בל תשחית גופא. ועל בני בבל צ"ע למה חבלו בגופם הלא מקרא מלא דיבר הכתוב רק את נפשכם שמור שמירת הנפש ע"כ דברי פי חכם חזן.

שם תורה מגילה מגילה ניתנה, א"כ י"ל כל משנה תורה נקרא ג"כ תורה תמימה עכ"ל.

לפ"ז הני תנאי כהני תנאי, לדעת רב שהוא סובר כר' יהושע, זכרון מה שכתוב במשנה תורה, הוא סובר תורה מגילה ניתנה, אבל לדעת רב אסי הג"ל, הוא סובר כר"א המודעי, זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה וכו', לפ"ז הוא תורה אחת, א"כ הוא סובר תורה חתומה ניתנה.

והנה א"א תורה מגילה או חתומה ניתנה, עיקר מטרונו של הפלוגתא הוא במס' גיטין (דף ס' ע"א): א"ר יוחנן משום רבי זנאה, תורה מגילה מגילה ניתנה, ור"ל אומר תורה חתומה ניתנה. פירש"י: מגילה מגילה ניתנה, כשנאמרה פרשה למשה היה כותבה, ולבסוף מ' שנה כשנגמרו כל הפרשיות, חיברן בגדין ותפרן. חתומה ניתנה פרש"י: לא נכתבה עד סוף מ', לאחר שנאמרו כל הפרשיות כולן, והנאמרות לו בשנה ראשונה ושניה היו סדורות לו על פה עד שכתבן עכ"ל.

והנה נפקותא מצינ התנאים הנ"ל ז"ל, דמאן דס"ל התורה מגילה ניתנה, ה"י הפרשיות כתובה מיד לפני משה, ומאן דס"ל חתומה ניתנה, ע"כ ה"י הפרשיות סדורות לפני משה ע"פ. לפ"ז ז"ל שמשה לא ה"י חושש שמא ישכח אלה הדברים, לפי ששמע משה מפי הגבורה, כמו שאמרו רז"ל [שהש"ר פ"א], אלו שמעו ישראל התורה מפי הגבורה, לא ה"י התורה משכחת מהן, ועכשיו שמע מפי משה, כשם שהוא עובר כך תלמידו עובר. וא"כ משה שמע הדברים מפי הגבורה, לא ה"י חושש לשכחה כלל.

אך אם נאמר שהתורה חתומה ניתנה, ומהאי טעמא לא חש משה לשכוח, לפי ששמע מפי הגבורה, ז"ל למה כשאמרו ישראל קרב אתה ושמע, למה השיבו הקב"ה הטיבו כל אשר דברו מי יתן וה"י לבצם זה וגו', הלא טובה ה"י אם שמעו מפי הקב"ה בעצמו לא ה"י שוכח את התורה, אלא מוכרח לומר אתי כמו דאי' במ"ר קהלת [פ"ג ס"י], שכחה עצמו הוא טובה, שאלמלא לא ה"י שכחה, לא ה"י אדם מחזיר על לימודו.

אך ורק מה דאי' בתלמוד ירושלמי במס' ז"ב [פ"ח ה"ב] וז"ל: ונתתי אותה לכם מורשה, א"ר הושעיה כל מקום שנאמר מורשה, לשון דיהא, ומפרש ציפה מראה,

שיחיד קורא מגילה, מכח שמחה לה אמוחה, כי גם אי' שם (דף ז' ע"א), אומר רב יהודה אומר שמואל, אסתר אינה מטמאה את הידים, למימרה דסבר שמואל אסתר לאו זרות הקודש נאמרה, והאמר שמואל אסתר זרות הקודש נאמרה, נאמרה לקרות ולא נאמרה ליכתוב, והוא דאמר כר' יהושע עכ"ל. פרש"י דאמר לעיל: זאת, מה שכתוב בתורה, זכרון, מה שכתוב במשנה תורה, בספר, מה שכתוב בנביאים, אבל במגילה לא ניתנה ליכתב, אלא לגורסה על פה ולקרותה עכ"ל.

[ו] בתו' דז"ה נאמרה לקרות וכו', משמע דסבר דמותר לקרותה על פה, וקשה הא ר' יוחנן נמי אומר דאם קראה צין הכתובים לא יא' עכ"ל. וז"ל המרש"א: ז"ע אמאי לא הביאו מדברי רב יהודה אומר שמואל גופיה, דאית ליה נמי הכי צ"ב דאם קראה צין הכתובים דלא יא'. ונראה לפרש משום דמלתא דשמואל איכא לפרושי, דקראה צין הכתובים גרע מקראה בע"פ, אבל בהיא דאר"י קראה צין הכתובים לא יא' א"א לפרש דגרע מקראה בע"פ, דקאמר בצבור שנו, ואי גרע מקראה בע"פ, יחיד נמי לא יא', דיחיד לא יא' בע"פ עכ"ל.

נמצא חזר הדין, א"א כדעת ר' יהושע, א"כ מגילה לא ניתן לכתוב אלא לקרות בע"פ, קשה מר' יוחנן דאמר קרא במגילה צין הכתובים לא יא', ומוכרח לומר שיחיד שקרא צין הכתובים יא' כהוכחת מהרש"א הג"ל. אלא א"א כדעת ר' אלעזר המודעי שם, זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, זכרון מה שכתוב בנביאים, בספר מה שכתוב במגילה, לפ"ז מגילה ניתן לכתוב, א"כ קרא בע"פ באמת לא יא', כה"ג קרא צין הכתובים לא יא'.

אמנם עדיין צריכין למודעי מה שכתוב בספר כבוד חכמים [כבוד הצית מגילה אות ח'] וז"ל: וכשנדקדק בדבריהם נראה דבזה פליגי, אם משנה תורה נחשב לספר צפני עצמו או לא, וא"כ אם פליגי קן לענין כלל התורה, אם נקרא עם משנה תורה הכל רק תורה אחת, או שנקרא כמו שהיה שני תורות, לכל מצוה שנאמרה ונשנית במשנה תורה, י"ל דפליגי בזה דאי' במס' גיטין, דמ"ד שם תורה חתומה ניתנה, א"כ סובר שאין נקרא כלל שום שם תורה עד תומה, וא"כ הכל נקרא רק שם תורה אחת, אבל מ"ד

אוקימתות. אבל תו' הקשו, לוקמי לאחר מיתה, ותיירז אין
הזכור נוטל זראוי כזמוחזק.

והנה אי' זמס' זכורות (דף מ"ו ע"ב), פליגי רב ושמואל,
רב סזר אזלינן זתר ראשו, דראש הוא עיקר, ושמואל סוזר
אזלינן זתר גופו, דגוף הוא עיקר אלל אדם. מקשה הגמ',
מיתזי יכיר כתיז אלל הזכור, משמע זכהרת פניס סגי,
א"כ מוכח שאזלינן זתר ראשו עכ"ל.

א"כ הדר הדין, א"א דזכור נוטל זראוי כזמוחזק, לפ"ז
יכיר אתא שנאמן אדם לומר זה בני זכור, והא דקשה למאי
הילכתא, י"ל לנכסיו שנפלו לו לאחר מיתה, א"כ הזכור
נוטל זראוי, לפ"ז י"ל א"י ראוי הוא, מ"מ כדין תזעו
זנות ולפחד חלק זכורה, א"כ י"ל מורשה הוא לשון חסרון
ומורשא, אלל א"א אין הזכור נוטל זראוי כזמוחזק,
ממילא אין לוקמי לנכסין שנפלו לאחר מיתה, א"כ מוכרח
לומר יכיר אתא שזכהרת פניס סגי, שאזלינן זתר ראשו,
לפ"ז האיך תזעו זנות ולפחד חלק זכורה, מוכרח לומר
א"י מוחזקת, לפ"ז מורשה הוא לשון ירושה.

אלל הוא גופו אם אזלינן זתר ראשו או זתר גופו, [תלוי
זמה דאי' ריש מדרש ילקוט משלי [ע"ש רמו תתקכט],
חכמה מאין תמלא, ר' אליעזר אומר זראש, מש"ה פתח
דוד אשרי האיזש זאלף, מה אלף ראש לכל האותיות, אף
חכמה הוא זראש, כי ראש הוא עיקר של כל הגוף. (ור"א)
[ור' יהושע] סוזר זלב, שהוא זאמצע גוף, וזה הוא עיקר
זי' מש"ה פתח שלמה משלי זמ"ס, שהוא זאמצע אותיות,
כנגד הלז שהוא זאמצע גוף.

השתא יזורר, הקורא המגילה הכתובה זין הכתובים
לא ילא, ומחו לה אמוחא זליזור שנו, מכח שמתו אמוחא
הי' מרמו שחכמה הוא זראש, א"כ מוכח שזליזור שנו,
אלל יחיד מותר לקרות זין הכתובים, מכח שהחכמה הוא
זראש, ולפי שאתא סוזר אזלינן זתר ראשו, קשה דילמא
אזלינן זתר גופו, וחכמה הוא זלב, וז"ל מכח דכתיז יכיר
זכהרת פניו סגי, קשה דילמא יכיר אתא לאשמעינן שנאמן

שלשון מורשה הוא פגס, [ש]הוא לשון חסרון^[א]. והקשה
זירושלמי, הא כתיז תורה לוח לנו משה מורשה, ומשני
לית דיהא סוגין מינייה. מן דו לעי היא משכח כולה, פירש
גס זה מורשה הוא חסרון, לפי שאחר שלמד תורה משכח.
לפ"ז שכחה הוא רעה, א"כ הדר לדוכתא, האיך השיז
הקז"ה הטיזו כל אשר דיזרו, הרי גרס שכחה, אלל
מוכרח לומר תורה מגילה נימתה, מש"ה לא שכח משה
התורה לפי שהי' כתובה לפניו, אלל זאמת אף ששמע מפי
הקז"ה זעלמו הי' ג"כ שכחה.

כל זאת א"א מורשה הוא לשון מורשא, אלל א"א
מורשה הוא לשון ירושה [מאזותינו], הדרו כל הלימודים
לדוכתא, ולפי דעת ירושלמי הנ"ל מדמה התורה לוח לנו
משה מורשה, להאי קרא ונתתי אותה לכם מורשה, ולפ"ז
א"א מורשה הוא לשון דיהא הוא שכחה, א"כ גזי א"י ג"כ
לשון מורשה [מלשון דיהא וחסרון], אלל א"א מורשה אלל
תורה הוא לשון ירושה, לפ"ז מורשה אלל א"י הוא ג"כ
לשון ירושה.

נקוט האי כללא, אי מורשה אלל א"י הוא לשון ירושה,
א"כ א"י מוחזקת וירושא הוא מאזותינו מאזרהם, אלל
א"א מורשה הוא לשון דיהא, לפ"ז אינו מוכח מידי שא"י
הוא מוחזקת, וי"ל א"י הוא ראוי.

ואי א"י מוחזקת או לא, יש לפלפל זזנות ולפחד שהי'
תזבעין שלשה חלקים, וחד מנייהו חלק זכורה [עי' ז"ז
דף קי"ח ע"ז^[ב]], הלא הזכור אינו נוטל זראוי כזמוחזק,
לפ"ז האיך תזבעין שלשה חלקים וחד מנייהו חלק זכורה,
וז"ל א"י מוחזקת היא, א"כ מורשה הוא לשון ירושה.

אך ורק מאן יאמר שאין הזכור נוטל זראוי כזמוחזק,
י"ל זזה מה דאי' זמס' ז"ז (דף קב"ז ע"ב), יכיר כתיז
אלל הזכור, מכאן שנאמן אדם לומר זה בני זכור. ומקשה
הגמ', למאי הילכתא דאמרת יכיר שנאמן אדם לומר זה בני
זכור, אי ליהיזנא לי' פי שנים, לא יהא אלל אחר אילו זעי
למיתזא לי' זמתנה מי לא יהזי לי', ומוקי הגמ' זכהרת

[א] ז"ל: ענין גרעון וחולשה... והכוונה בכאן, דלהכי נקט מורשה לרמוז שיש חולשה וגריעות במתנה זו. ונראה, דהיינו
לפי שלאברהם ניתנו עשרה עממין, ולישראל לא ניתן עדיין רק שבעה עממין... כמו מורשא דספינה (חולין דף י"ז ע"ב).

[ב] ז"ל: 'נתן נתן להם' זו נחלת אביהן, 'בתוך אחי אביהן' זו נחלת אבי אביהן, 'והעברת את נחלת אביהן להן' זו חלק
בכורה.

דילמא גזי הקצ"ה הי' ג"כ שייך שכחה, וי"ל דא"כ האיך לא שכח משה התורה, וקשה משה לא הי' יכול לשכח לפי שחורה מגילה ניתנה, וי"ל שתומה ניתנה, לפ"ז התורה ומשנה תורה הוא הכל תורה אחת, א"כ אסור לקרות המגילה בע"פ, לפ"ז יחיד רשאי לקרות המגילה כמו דעת המהרש"א הנ"ל, א"כ י"ל הא דאמר ר"י הקורא צין הכתובים לא ילא צניצור שנו וק"ל.

*

אדם לומר זה בני זכור, וי"ל למאי הילכתא, קשה דילמא לנכסים שנפלו לאחר מיתה, וי"ל אין הזכור נוטל זכריו כצמחצוק, קשה האיך צנות נלפחד תצטו חלק זכורה, ז"ל א"י מוחזקת, והא ראי' שכתוב ונתתי אותה לכם מורשה הוא לשון ירושה, לפ"ז תורה זוה לנו משה מורשה הוא ג"כ לשון ירושה, לפ"ז מוכרח לומר שכחה הוא טובה, והא ראי' שהקצ"ה אמר הטיצו אשר דצרו, אף שגרם שכחה, כי מה צער ודם עובר אף תורתו עובר, קשה

סימן ד"ה

בספר, כתב זאת מה שכתוב כאן וצמשה תורה, זכרון מה שכתוב צנציאים, בספר מה שכתוב צמגילה. כתנאי כתב זאת מה שכתוב כאן, זכרון מה שכתוב צמשה תורה, בספר מה שכתוב צנציאים, דצרי רבי יהושע. רבי אלעזר המודעי אומר, כתב זאת מה שכתוב כאן וצמשה תורה, זכרון מה שכתוב צנציאים, בספר מה שכתוב צמגילה עכ"ל.

נמצא לדעת ר"י שתורה ומשנה תורה לאו תורה אחת היא, לפ"ז מגילה לא נרמו בתורה כלל כמו שפירש רש"י, צממת מגילה לא ניתנה לכתוב, אלא לגורסה ע"פ קריאתו, א"כ מגילה לאו הלכה למשה מסיני היא, כי אין לה רמו בתורה כלל, ומ"מ מגילה צעינן שיעור התפר, וי"ל הטעם שלא יקרע, א"כ י"ל גזי תורה ג"כ שיעור התפר לאו הלכה למשה מסיני, רק הטעם כדי שלא יקרע. אצל לדעת ר"א המודעי שסובר בספר מה שכתוב צמגילה, לפ"ז מגילה נרמו בתורה, א"כ י"ל מגילה ג"כ שיעור התפר הלכה למשה מסיני, אצל לא מטעם שלא יקרע. מעתה אני סמוך על מעיין את שתלוי צפלוגתא של ר"י ור"א עיין לפנים מזה.

השתא מפולש הדרך, מתחילה הי' רוצה לומר שיעור התפר הלכה למשה מסיני, והא דקשה הלא מגילה צריך ג"כ שיעור התפר, י"ל מגילה ג"כ הלכה למשה מסיני, לפי שמגילה ג"כ נאמר בתורה. אצל כשהכה על מוחא, ומרמו שחכמה הוא צמות, לפ"ז א"י מוחזקת מכח מורשה, א"כ מוכרח לומר שכחה הוא טובה, לפ"ז היאך לא שכח משה

וע"פ הנ"ל יתורן מה דאי' שם, ואמר רבי חייה

בר אבא אמר רבי יוחנן, שיעור התפר הלכה למשה מסיני. פרש"י: כשתופרין יריעות של ספר תורה לחצבן יחד, משיירין בתפר למעלה ולמטה. ומחו לה אמוחא, ולא אמרו אלא כדי שלא יקרע. פרש"י: שאם אינו משייר מהדק צחוקה כשהוא מהדקו לספר תורה, והוא נקרע, אצל עכשיו, כשהוא מהדקו צכח ומתחיל להרחיב ורוצה להיקרע, מונע מלהדקו יותר עכ"ל.

גם כאן צריך להלמן למה הכה על מוחו ואמר כדי שלא יקרע, וכי לא הי' יכול לומר דין זה אף שלא הכה על מוחו. ע"פ הנ"ל נ"ל ע"ז, רק נקדים מה שכתב תו' צד"ה שיעור וכו', נראה דאף צמגילה וצשאר ספרים צעינן שיעור התפר, כיון דטעמא הי' כדי שלא יקרע עכ"ל. והנה צממת י"ל לעולם שיעור התפר הוא הלכה למשה מסיני, והא דקיל"ן מגילה צריך נמי שיעור התפר, י"ל ג"כ מהאי טעמא, כי מגילה עממה שצריך שיעור התפר הוא הלכה למשה מסיני כמו התורה.

והנה זה תלוי צפלוגתא של ר"י ור"א המודעי הנ"ל, רק אציא הפלוגתא צאריכות: שלחה להם אסתה לחכמים כתצוני לדורות, שלחו לה הלא כתצתי לך שלישים שלישים ולא רבעים. פרש"י: צשלשה מקומות יש לנו להזכיר מלחמת עמלק: צספר ואלה שמות וצמשה תורה, וצספר שמואל, וזהו שאמר שלמה צדבר ששילשתו אי אתה רשאי לרבעו. עד שמנאו לו מקרא כתוב צתורה, כתב זאת זכרון

יכול לומר שמגילה הלכה למשה מסיני, א"כ למה נריך מגילה שזר התפר, ונ"ל כדי שלא יקרע, א"כ תורה נמי האי טעמא כדי שלא יקרע, ולא הלכה למשה מסיני וק"ל.

התורה, מוכרח לומר תורה מגילה ניתנה, לפ"ז תורה ומשנה תורה לאו תורה אחת היא, וא"כ לפ"ז אחי' כדעת ר"י הנ"ל, א"כ מגילה לאו רמיזה באורייתא, לפ"ז אין

*

פרק רביעי

סימן ק"ו

דף ק"ז ע"ב

שאלו תלמידיו את רבי זכאי במה הארכת ימים, אמר להם מימי לא השתנתי מים בתוך ארבע אמות של תפלה, ולא כניתי שם לחבירי, ולא ביטלתי קידוש היום עכ"ל.

לגוללו, אינו מקבל שכר על הגליה עכ"ל. כה"ג אי' בסוף מס' מגילה [דף ל"ב ע"א], רק שם מוסף תו', אבל אחזו במטפחת, אורך ימים זימינה בשמאלה עושר וכבוד עכ"ל. דון מינה מכלל הן שומע לאו, לפי תו' אס לא אחזו במטפחת, רק צידים עצמו, אינו מאריך ימים.

והנה ר' זכאי סובר עד שיגע במזוזה עצמו, הוא מוכרח ליסבב כר' פרנק, האוחז ס"ת ערום נקצר ערום, [ו] כדעת תו' אכל כתבי קודש, ולא דוקא ס"ת, וכל מי שאוחז בס"ת ערום אינו מאריך ימים כדעת תו'.

לפ"ז ר' זכאי סובר עד שיגע במזוזה בעצמו, כדעת שידים הבאים מחמת ספר פוסלת את תרומה, משום דעת ר' פרנק הנ"ל, לפ"ז נריך ליתן טעם לשבח, מנלן סעד וסמך שידים שבה מחמת ספר שיפסל את התרומה, ונ"ל כמו שכתבנו בחצורי במס' שבת על ח"י הדברים, שמשא אמר לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי, וטעם של דבר משה הי' מוכרח להיות ארבעים יום מכזין למעלה לקבלת התורה ע"ש, מש"ה לא אכל ולא שתה למעלה, דחייש שמא יגיעו אוכלין את הספר ע"ש באריכות.

[ז"ל שם: כתיב אצל משה לחם לא אכל ומים לא שתה, ימלא לצי לומר לפי מה דאיתא דמשה היה בהר ארבעים יום וארבעים לילה לקבל את התורה, הוא תתק"ס שעות

צ"ל למה שאלו דוקא לר' זכאי צמאי הארכת ימים, ולא לשום אדם אחר.

וביותר על תשובת ר' זכאי האי דהאריך ימים צמא שלא השתנתי מים וכו', וצמא שלא כניתי שם לחבירי, וצמא שלא בטלתי קידוש היום, ואף בזכות אחד ג"כ די. ולמה אמר שלשה דברי אלו דוקא ביחד.

נלע"ד לתרץ, מה דאי' במס' שבת (דף ע"ט ע"ב): רלועות תפילין עם התפילין מטמאות את הידים, בפני עצמן אין מטמאות את הידים. רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון, הנוגע ברלועה טהור, עד שיגע בקליפה. רבי זכאי משמו אומר, טהור עד שיגע במזוזה עצמה. פרש"י: הן האגרות שהן בתוך הבתים עכ"ל.

[ושם דף י"ד ע"א]: תנא אף ידים הבאות מחמת ספר פוסלות את התרומה, משום דרבי פרנק, דאמר רבי פרנק אמר רבי יוחנן, האוחז ספר תורה ערום נקצר ערום, ערום סלקא דעתך, אלא אמר רבי זירא, ערום בלא מנות, בלא מנות סלקא דעתך, אלא אימא ערום בלא אותה מנוה עכ"ל. ופי' תו' האוחז ספר תורה וכו', קצת משמע דלאו דווקא ספר תורה, דהא כל כתבי הקדש תנן במסכת ידים שמטמאין את הידים. בלא אותה מנוה פי' תו': אס אוחזו ללמוד בו, אין לו שכר של אותו לימוד, ואס בשביל

כמנין מתניתין, עיין בילקוט חדש (ערך תורה¹²), א"כ היה מוכרח משה רבינו ללמוד תתק"ס שעות. והנה לפי מה דאיתא בהקדמת הרמ"ק על התורה, שהתורה היה כתובה באש שחורה על גבי אש לבנה, ומשה היה הסופר המעתיק מספר הקדמון עכ"ל. נמצא היה למד משה התורה מתוך הספר ולא מפיו של הקצ"ה. והנה אכילה של מעלה היה קודם כתרומה. לפ"ז לא היה רוצה משה רבינו לאכול למעלה, לפי שהיה מוכרח ללמוד תתק"ס שעות כסדרן כמנין מתניתין, והוא למד הכל מתוך הספר, א"כ יש לחוש שספר נגעו באכילה, א"כ אותן ספרים פוסלים את התרומה דהיינו אכילה שלו, מש"ה לא אכל ולא שתה]. הנה כל זאת א"כ משה הי' כסופר המעתיק את התורה מתוך כתב כמ"ש שמה, א"כ מוכח סעד וסמך הנ"ל, אלא א"כ משה הי' מקבל התורה מפיו של הקצ"ה, א"כ אינו שייך הטעם הנ"ל שמה יגיע אוכלין בספר.

וזה תלוי בפלוגתא בזמן גיטין (דף ס' ע"א): א"ר יוחנן משום רבי זנאה, תורה מגילה מגילה ניתנה, ור"ל אומר תורה חתומה ניתנה. פירש"י: מגילה מגילה ניתנה, כשנאמרה פרשה למשה היה כותבה, ולבסוף מ' שנה כשנגמרו כל הפרשיות חיברן בגידין ותפרן. חתומה ניתנה פרש"י: לא נכתבה עד סוף מ' לאחר שנאמרו כל הפרשיות כולן והנאמרות לו בשנה ראשונה ושניה היו סדורות לו על פה עד שכתבן עכ"ל.

עדיין צריכין להרחיב הדיבור, לפי דעת שתורה חתומה ניתנה, א"כ הי' הפרשיות סדורין לו על פה, קשה האריך לא הי' חושש לשכחה שישכח אלה הדברים. וז"ל לפי ששמען משה מפי הגבורה, לא הי' תורה משכח ממנו, כמו דאמרו רז"ל [שהש"ר פ"א], אלו שמעו מפי הקצ"ה לא הי' התורה משכחת מהם, ועכשיו ששמעו מפי צער ודם כשם שהוא עובר כך תלמודו עובר. אלא א"כ תורה

מגילה ניתנה, והי' משה כסופר המעתיק, א"כ לא הי' שייך שכחה, לפי שהי' כתובים לפניו, ובאמת מפי הקצ"ה ג"כ שייך שכחה. אמנם א"כ א"כ א"כ אנו שומעים מפי הקצ"ה לא הי' שייך שכחה, לפ"ז האריך אמר הקצ"ה הטיבו כל אשר דברו, הלא עי"כ גורם שכחה, מוכרח לומר שכחה הוא טובה, כמו דא"כ צמדרש רבה¹³, והנה טוב מאוד זה שכחה. אך ורק א"כ שם עוד דיעה [צר"ר פ"ט ס"ה], והנה טוב מאוד זה מות, לפ"ז י"ל שכחה הוא רעה.

השתא יבורר, שאלו תלמידים את ר' זכאי צמה הארכת ימים, לפי שיטתו שהוא סובר עד שיגע צמוזה ענמו, לפי שידים הבאות מחמת ספר פוסלת את התרומה, לפ"ז מוכרח לומר משה הי' כסופר המעתיק, א"כ תורה מגילה ניתנה, לפ"ז שכחה י"ל הוא רעה, והא דקשה האריך אמר הטיבו כל אשר דיברו, לפי שאף א"כ שמעו מפי הקצ"ה הי' ג"כ שייך שכחה, א"כ מוכרח לומר והנה טוב מאוד זה מות, מש"ה הקשה לו צמה הארכת ימים, הלא מיתה הוא טובה וק"ל.

אמר להם, מימי לא השתתתי מים בתוך ארבע אמות של תפלה, לפי מה דא"כ בסוף מס' מגילה [דף ל"ב ע"א], ואמר רבי שפטיה אמר רבי יוחנן, כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה, עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חקים לא טובים וגו'. פי' תו': שהיו רגילין לשנות המשניות בזמרה, לפי שהיו שונין אותן על פה, וע"י כך היו מזכרים יותר עכ"ל.

דון מינה מכח שהי' לומדים בלא נעימה ובלא זמרה, א"כ גורם לו לאדם שכחה, ועי"כ אני נתתי להם חוקים לא טובים, לפ"ז מוכח שכחה הוא רעה, דא"כ שכחה הי' טובה, האריך אני קורא אני נתתי לכם חוקים לא טובים. אמנם אני .. וראיתי צמפרש אחד הנקרא מגדל דוד¹⁴, מה שאמר אני נתתי לכם חוקים לא טובים, קאי על מי

[ג] ועי' מגלה עמוקות (אופן רמ"ז) ומובא בילקוט ראובני (סוף פ' משפטים). ועי' יד דוד (עמ' קס"ב), שו"ת נשאל דוד (או"ח סי' י"א).

[ד] הובא בכסף נבחר (פ' תרומה) וציינו שם לקה"ר (פ"ג ס"ט). ואין לשון זה שם. וכן הובא ביושב אהלים (דרושים, עמ' תקי"ט). [ה] הספר נקרא באוצר החכמה 'טוב רואי', וחלקו השני נקרא 'מגדול דוד', ועי"ש (דף ז' ע"א). חיברו הג"ר דוד גרינהוט, נדפס תס"ב, (עי"ש בהקדמה: חברו איש אמונים מנטעי נאמנים האחד מיוחד מגזע היחוס מעלה מוכתרים בנימוס ה"ה אחד מהחובשי בית המדרש החדש אשר הוקם פה מקרוב ע"י אדונינו עטרת תפארת ראש גליותינו ומורינו שר ונשיא בארץ ישראל וריש גולת אריאל אשר מצודתו פרוסה על כל החיים אשר על פני ארץ אשכנז ופולין ופיהם ומערהרין ומצרים ובכל תפוצות הגולה ה"ה הגאון הגדול ארי דבי עילאי גבר בגוברין האישי האלקי קדוש יאמר לו אב"ד ור"מ

שמשתין מים צתוך ד' אמות של תפלה^[1], לפ"ז י"ל שכחה הוא טובה.

זה מה שהשיב ר' זכאי, כל ימי לא השתנתי מים צתוך ד' אמות של תפלה, מכח אני נתתי לכם, וקשה דילמא קאי על

מי ששונה בלא זמרה, וי"ל שכחה הוא טובה, קשה מנלן, וי"ל מכח דכתיב כי טוב קאי על שכחה, קשה דילמא קאי על מיטה, וי"ל מיטה לאו טובה הוא, א"כ הארכת ימים, כי מיטה לאו טובה הוא וק"ל.

*

סימן ק"ז

דף ק"ח ע"א

שאל רבי עקיבא את רבי נחוניא הגדול. פרש"י: שהי' גדול בדור^[1]. במה הארכת ימים, אתו גוויי וקא מחו ליה, א"ל קצת בחייו^[2], סליק יתיב ארישא דדיקלא, אמר ליה, רבי אם נאמר כבש למה נאמר אחד, אמר להו צורבא מדרבנן הוא שבקוהו, אמר ליה אחד מיוחד שבעדרו עכ"ל.

הנה על הגמ' זה פרשו כל המפרשים את מנודתם^[3] כי כולה תמוה הוא, מתחילה ז"ל למה שאל דוקא לר' נחוני' הגדול, וצפרט לפירש"י מכח שהי' גדול שצדור.

ועוד דאתו גוויי וקא מחו ליה ולא אמר ר' נחוני' לא כלום, עד דהוי סליק ויתבי ארישא דדיקלא.

ומה הי' רוצה ר"ע לרמוז צמה דסליק ויתבי דוקא ארישא דדיקלא, ולא על חילן אחר.

נלע"ד ענין הוא כך, בצאמת אלו שאל אדם אחר לר' נחוני' זה השאלה לא קא מחו ליה גוויי, רק מכח שר"ע שאלו א"כ מוכח שרוצה לקצת בחייו. לפי מה דאי' במס' צ"ק (דף ו' ע"ב), ת"ר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם, מיטב שדהו של ניזק ומיטב כרמו של ניזק, דברי רבי ישמעאל. ר' עקיבא אומר, לא צא הכתוב אלא לגבות לנזקין מן העידיה, וק"ו להקדש. ומסקינן צהא פליגי, רבי ישמעאל סבר דניזק שיימינן, ורבי עקיבא סבר דמזיק שיימינן עש"ז הפלוגתא.

והנה איתא בעשרה מאמרות [מאמר חקור דין ח"ה פ"ו], כשאדם חוטא דינו כמזיק. לפ"ז ימלא לצי לומר, א"א כדעת ר"י שסובר מיטב שדהו של ניזק, א"כ עדיות דניזק, שהוא הקצ"ה נקרא ניזק, ולדיקים נקרא עדיות של הקצ"ה, מש"ה הלדיקים מתו צשזיל עון הדור, כי כל ישראל ערבים זה לזה. אחר שכתבתי מנאיתי טעם זה בספר לפנת פענח^[4] (בערך צדיקים [אופן הי"ג]). אלא א"א כדעת ר"ע שסובר דמזיק שיימינן, א"כ נפש החטאת הוא תמות, כי אין למזיק יותר עדיות מנפשו.

אלו הן ראשית הדברים, ר"ע שאל לר' נחוני' הגדול שהי' גדול שצדור, צמה הארכת ימים, אתא גוויי וקמחו ליה ששזיל שהוא קצה בחייו, צשלמא אדם אחר ששאלו לא הי' מחו ליה, לפי שהייתי אומר שהוא סובר דניזק שיימינן, א"כ מחויב למות הגדול שצדור שהוא עדיות דניזק של הקצ"ה, לפ"ז כהוגן שאל. אצל אתה ר"ע שסובר דמזיק שיימינן, א"כ נפש החטאת ראוי למות ולא הלדיק, מש"ה אתא גוויי וקא מחו ליה, לפי שהוא קצה בחייו וק"ל.

¹ פ"ה נ"י מופת דורינו אשר מימי הגאונים ועד כאן כמוהו לא מצינו מוכתרי בתורה וגדולה ובעושר ובש"ט שעולה על גביו ה"ה מורינו ורבינו דוד נ"ו אופנהיים המאיר לארץ ולדרום מחכים ומצפין צפוני רב טובו ליראי ה' וליושבי צל חכמתו צל הכסף (...). [אודותיו ועל שייכותו למשפחות אופנהיים עי' קרבן אור ישראל (שנה יג תר"א עמ' קפ"ו)].

[1] במס' ברכות (דף כ"ד ע"ב) תניא כותיה דרב חסדא היה מהלך במבואות המטונפות לא יקרא קריאת שמע וכו', אמר רבי מיאשה בר בריה דרבי יהושע בן לוי עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם. [2] ליתא ברש"י שלפנינו.

[3] תיבות אלו ליתא בגמ' שלפנינו, אבל ברש"י בד"ה גוויי פי': סבורין היו שהיה רץ בחייו.

[4] עי' בזרע ברך שני (פ' ויחי), לב אריה (פ' ויקרא), קול שמואל (קונפורטי, פ' אהרי).

[5] להג"ר יוסף יוסף הדרשן מפרעמסלא, נדפס שנת תנ"ד.

אמנם

ר"ע סובר הטעם של מיתת הדיקים הוא קרבן, ור"ע דורש אם נאמר כבש למה נאמר אחד, אלא אחד המיוחד שבעדר, לפ"ז מוכרח למות הגדול שדור, א"כ אתה ראוי להיות קרבן, לפ"ז למה אתה

מאריך ימים.

זה הוא שאמר ר"ע, צמח דשאל כי אתה גווי וקא מחו לי, אם נאמר כבש למה נאמר אחד, א"ל שצקוהו אחד אתה למיוחד שבעדר, לפ"ז כדי שאל ר"ע וק"ל.

*

אפשר

שזה פירש הקרא, אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה', דרש הזוהר מוצא ביר"ג¹⁸¹, בקרבתם לפני ה' שהי' בני אהרן קרבן ממש, ז"ע מה רואה צוה.

נפש החטאת הוא תמות, לפ"ז אין מיתה בלא חטא, אם אין אדם חוטא לא מת, אבל לדעת ר"ע שסובר בדמזיק שיימינן, לפ"ז מיתתם הי' בשביל שהמה קרבן, א"כ אף אם לא חטא אדם מתו ג"כ, והא ראוי מצני אהרן כמו שכתבנו לעיל.

נ"ל לפי מה דאמר משה לאהרן, סבור הייתי שמה צי או צך נתקדש הציט, ועכשיו אני רואה שני בניך גדולים מהם. א"כ נדב ואצוהו המה גדולים שדור, לפ"ז א"א בדמזיק שיימינן, א"כ למה מתו בני אהרן, הלא אין לדיקים מתים בעון הדור. זה הוא שאמר הקרא, אחרי מות שני בני אהרן, וקשה למה מתו הלא בדמזיק שיימינן, משני הקרא בקרבתם לפני ה', פירש שהוא קרבן ממש, ולא בשביל עון הדור, כי קרבן צריך להיות המיוחד שבעדר, [ו]זה הוא גדול שדור וק"ל.

לפ"ז יש לתמוה מה שדרשו רז"ל [תנחומא עקב ס"ח], חרות על הלוחות, ודרשינן אל תקרא חרות אלא חירות ממלאך המות, משמע מיתה הוא עונש, א"כ האין הוא סובר ר"ע שמיתה הוא קרבן, [ו]אף אם לא יחטא אדם ימות, ואדרבה דוקא המיוחדת שבעדר ימות במקום קרבן.

וה"ל ר"ע סובר הא דכתיב חרות להך ילפותא הוא דאתא, כמו דמציא בספר כסף נבחר¹⁸² (פ' שמות בד"ה במדרש אם נאמר), בשם פענח רז"א (פ' תשא), המוצא בפירוש הפייט וז"ל: מנין לתגין מן התורה, דכתיב חרות על הלוחות, אל תקרי חרות אלא חריות, אלו התגין שדומין לחריות של דקל עכ"ל.

אפשר לומר זה הטעם מה דא"י צמס' יומא גם צמ"י (פ' אחרי [רמז תקע"א]), ר' עקיבא סובר על הקרבה מתו, ז"ל למה סובר ר"ע דוקא כך.

צוה יוצדק שר"ע סובר מיתת של לדיקים הוא קרבן, לפ"ז אף אם לא חטא אדם מוכרח למות, א"כ קשה מה חרות על הלוחות, מש"ה סליק וימיב ארישא דדיקלא, ורמו להם אל תקרא חרות אלא חריות, כמו חריות הדקל, שמחויב לדרוש תגין, שהמה דומה לחריות של דקל. מש"ה שאל ר"ע דוקא לר' נחוני' הנ"ל.

נ"ל לפי שר"ע סובר בדמזיק שיימינן, ולפ"ז קשה למה מתו בני אהרן, מש"ה אמר על הקרבה מתו, כמו שדרש הזוהר שהם הי' קרבן ממש, מש"ה המה מתו, לפי שהמה נקרא מיוחד שבעדר וק"ל.

נחזור אל הקודם שר"ע מוכח דצריו שדיקים מתו בשביל שהמה קרבן ממש, לפי שאנחנו צריכין לצרר פלוגתא של ר"ע ור"י, לפי דעת ר"י שסובר בדמזיק שיימינן, א"כ

*

וגם אמרו רז"ל,

ר"ע הי' דורש כחרי אומיות אלו תגין¹⁸³, ולא אדם

אחר, לפי שאדם אחר סובר שאין תגין מן התורה, והא דכתיב חרות וכו' אל תקרא חרות אלא חרות מן מלאך

[יא] ע"י הערה עו.

[יב] להג"ר אבי עזרי זעליג מרגליות מגדולי הדרשנים ומדייני ק"ק קאליש ועוד. נדפס שנת תע"ב.

[יג] ע"י מנחות (דף כ"ט ע"ב), ילקוט שמעוני (שמות רמז קעג).

המות, כי אין מיתה בלא חטא. אבל ר"ע שמוכרח ליסבך יש מיתה בלא חטא, א"כ מוכרח ליסבך חרות פירש

*

סימן ד"ח

במה דאי' לעיל שר"ע שאל לר' נחוני' הגדול במה הארכת ימים, א"ל מימי לא קבלתי מתנות.

אמינא לדעתי זה פירש הקרא (בפ' חיי שרה), ולאזרהם זקן בא צימים וה' בך וגו', ז"ל למה אמר הקרא ואזרהם זקן בא צימים, כה"ג אי' במדרש [בר"ר פנ"ט ס"א], שאזרהם זכה לזקנה, ז"ל למה באמת זכה אזרהם לזקנה. נ"ל לפי מה דאי' בקרא (בפ' לך לך), ויאמר מלך סדום

אל אזרהם תן לי הנפש והרכוש קח לך, ואזרהם השיב אם אקח מחוטו עד שרוך נעל אם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את אזרהם, נמנא אזרהם לא הי' רוצה להנות מן אחר, לפ"ז כדין ראוי לזכא אזרהם לזקנה, כדעת ר' נחוני' הגדול שזוכה בשביל לאריכות ימים וק"ל.

*

סימן ד"ט

במה דאמר ר' נחוני' הגדול במה הארכת ימים, א"ל לא עמדתי על מדותי. פרש"י לשלם גמול רע למוי שציערני עכ"ל.

אפשר זה פירש מה דאמרו רז"ל [צרכות דף נ"ה ע"א], מפני מה מת יוסף קודם לאחיו, מפני שנוהג עזמו צרכנות עכ"ל. ז"ל מה רמ"י [ו] כי כל אחיו הי' חיייהם בשוה שאין אחד מת קודם לחצירו, שקשה לך על יוסף למה הוא נשתנה משארי אחיו. נ"ל מה דאי' שם (דף כ"ז ע"ב), שאלו תלמידיו את רבי אלעזר בן שמוע, במה הארכת ימים, אמר להם לא פסעתי על ראשי עם קדוש. פירש המרש"א שלא הי' רוצה להראות גאווה נגד עם קודש. והנה כבר נודע שאחי יוסף הי' (מצערים) [מפייסים]

ליוסף על מכירה, כמו דאי' במקרא קודש צפ' ויגש שאמרו אחי יוסף אנא שא נא פשע אחיך וטאטאם וגו' הנה לך לעבדים ויאמר יוסף אל תיראו וגו', נמנא יוסף לא עמד על מדותיו, א"כ הדין הוא שראוי להאריך ימיו. א"כ זה הוא פירש הגמ', מפני מה מת יוסף קודם לאחיו, הלא הוא לא הי' עומד על מדותיו, לפ"ז הדין נותן שיחיה יותר, ולמה הוא מת אפי' קודם לאחיו, משני מפני שנהג עזמו צרכנות, וכל מי שפוסע על ראש עם קודש אינו מן הראוי להאריך ימיו וק"ל.

*

סימן ל"ו

במה דאמר ר' נחוני' הגדול וותרן בממוני הייתי, מבח זה הי' מאריך ימיו.

נ"ל לפי פשוטא, לפי דעת המפרשים וותרן בממוני שהי' נותן לדקה רב מממונו. לפ"ז נ"ל כפשוטא שראוי להאריך ימיו, לפי מה דאי' במס' שבת (דף קנ"ו ע"ב), נפק שמואל ודרש ודקה תציל

ממות, ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה. פרש"י: ונותנת חיים ע"ש. א"כ השיב ר' נחוני' שפיר, וותרן

*

סימן ל"א

שאלו תלמידיו את רבי זירא, במה הארכת ימים, אמר להם מימי לא הקפדתי בתוך ביתי עכ"ל.

החי, אף כי שגגה הוא מלפניו, נטבע בו טבע האכזריות. והנה מה דאמרו רז"ל במס' שבת [דף קנ"א ע"ב], כל מי שמרחם על הצריות מרחמין עליו מן השמים, פרש"י שזכה לאורך ימיו ע"ש סוף מס' שבת. א"כ זה שהשיב ר' זירא צמה הארכת ימים, א"ל מימי לא הקפדתי בתוך ביתי, א"כ אינו נכשל עם אכילת אבר מן החי, א"כ אינו נולד אללו אכזריות, לפ"ז עלי נאמר כל מי שמרחם על הצריות מרחמים עליו מן השמים, וזכה לאורך ימיו וק"ל.

*

סימן ל"ב

במה דאמר ר' זירא שזכה לאריכות ימיו שלא צעדתי בפני מי שגדול ממני ע"ש.

בן ישי, מכח זה הוא נטרד מן עולם. ואף דאי' שם ויהיו שניהם לצדס בשדה, חד אמר שכל תלמידי חכמים דומין לו כעשבי שדה, וחד אמר שכל טעמי תורה גלויים לו כשדה עכ"ל. מ"מ על אותו גסות שהי' צירבעם, שהי' רוצה לילך לפני בן ישי, הי' נטרד מן עולם. זה שאמר ר' זירא, שזכה לאריכות ימיו מכח שלא צעדתי לפני מי שגדול ממנו, כי זה הוא המדה שאדם נטרד מן עולם וק"ל.

*

צ"ל למה מהאי טעמא יזכה לאריכות ימיו. נ"ל לפי מה דאי' במס' גיטין [דף ז' ע"א], לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו, שהרי אדם גדול הטיל אימה יתירה בתוך ביתו וציקשו להאכילו דבר גדול, ומאי ניהו אבר מן החי. מפרש בספר עיר בנימין [שם אות קמ"ג] הא דקרא לאבר מן החי דבר גדול, נ"ל לפי שנמצא בספרים הקדמונים^[17], כי אבר מן החי מוליד להאוכלו בטבע אכזרית, אשר זה הצדיל הקדוש צרוך הוא את ישראל בין העמים, ושלשה מדות באומה זו ואחת מהן הוא רחמנין [יצמות דף ע"ט ע"א], נמצא האוכל אבר מן

צ"ל האיך בא לאריכות ימים. נ"ל כפשוטא, מה שאי' במס' סנהדרין צפ' חלק [דף ק"א ע"ב], אמר רב נחמן, גסות הרוח שהיה בו צירבעם, טרדתו מן העולם וכו'. [ובדף ק"ב ע"א] אחר הדבר הזה לא שצ צירבעם מדרכו הרעה, מאי אחר, אמר רבי אבא, אחר שתפשו הקדוש צרוך הוא לצירבעם בצגדו, ואמר לו חזור צך, ואני ואתה וכן ישי נטייל בגן עדן, אמר לו מי צראש, בן ישי צראש, אי הכי לא צעינא עכ"ל. נא ולמד מכח גסות שהי' צירבעם שהי' רוצה לילך לפני

[יד] מורה נבוכים (ח"ג פמ"ח), רבינו בחיי (דברים י"ב, כ"ג), חינוך (מצוה תנ"ב).

סימן ל"ג

שאלו תלמידיו את רבי זירא, במה הארכת ימים, אמר להם לא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי עכ"ל.

שייך ליתן טעם לשבח האריך זה שינה לאריכות ימים.
 נ"ל לפי מה דאמרו רז"ל במס' סנהדרין [דף ע"א ע"א]. אמר רבי זירא: כל הישן בצית המדרש תורתו נעשית לו קרעים קרעים, שנאמר וקרעים תלביש נומה. פרש"י: קרעים שמשכה תלמודו ע"ש.
 ונודע מה דארז"ל [אבות פ"ג מ"ח], כל מי ששוכח דבר אחד ממשנתו חייב מיתה. א"כ השיב ר' זירא [לשיטתי] שפיר לתלמידיו על שאלתם כמה הארכת ימים, א"ל לא ישנתי בצית המדרש לא שינת קבע ולא עראי, א"כ תלמודי נתקיים בידי ולא נעשה קרעים קרעים, לפ"ז לא נתחייבתי מיתה, מש"ה הארכת ימים וק"ל.

*

סימן ל"ד

ר' זירא השיב לתלמידיו, לא קראתי לחבירי בחניכותו. פרש"י חניכותו לחבירי בשם גנאי עכ"ל.

צריך ליתן ג"כ [טעם] לשבח, האריך זה אריכות ימים מכח דלא קראו לחביריו שם גנאי.
 נ"ל בפשוטא, כאשר שנודע שמה רבינו נענש ונגזר עליו מיתה, שציל שאמר לישראל שמעו נח המורים, פירש תרגום [עי' צמדצ"ר פי"ט ס"ט] שקרא לישראל שוטים.
 נמצא על שקרא לישראל בשם גנאי נגזר עליו מיתה לפ"ז יש לנו רמז שמי שקרא לחבירו בחניכותו בשם גנאי חייב מיתה.
 זה שאמר ר"ז לתלמידיו, כמה ששאלו למה האריך ימיו, והוא השיב שלא קראתי לחבירי בחניכותו, שם של גנאי, א"כ לא נתחייב מיתה וק"ל.

*

סימן ל"ה

שם ע"ב

אמר רבי אסי, בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשוין וכו'.

עיי' בתו' בד"ה בתי כנסיות: ודווקא לאותן שבבבל מהני התנאי, שהרי לעת בא גואל במהרה בימינו תפקע קדושתן, אבל לאותן שבארץ ישראל לא מהני תנאי, שהרי קדושתן לעולם קיימת עכ"ל.

והנה [יש לתמוה מ]מה דא"י שם (דף כ"ט ע"א), רבי אלעזר הקפר אומר, עתידין צתי כנסיות וצתי מדרשות שצבצלו בארץ ישראל וכו' ע"ש. לפ"ז יש לתמוה, למה מהני תנאי לצתי כנסיות שצבצלו, הלא המה ג"כ בקדושתן לע"ל (בקדושתן), כמו צתי כנסיות של א"י וק"ל.

*

סימן ל"ו

ריש לקיש הוה אזיל באורחא, מטא עורקמא דמיא, אתא ההוא גברא ארכביה אכתפיה וקא מעבר ליה, אמר ליה קרית, אמר ליה קרינא, תנית תנינא ארבעה סידרי משנה, אמר ליה פסלת לך ארבעה טורי וטענת בר לקיש אכתפק, שדי בר לקישא במיא. אמר ליה ניהא לי דאשמעינן למר, אי הכי גמור מיני הא מלתא, דאמר רבי זירא, בנות ישראל הן החמירו על עצמן שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליו שבעה נקיים.

פ"א הי"א וי"ב], לעולם ישלש אדם לימודו מקרא משנה ותלמוד בתחילת לימודו, אבל כשהגדיל בחכמה ולמד גמ' הרצה אז אין ללמוד שוב מקרא, כי לא כרת הקצ"ה צריח אלא אל תורה שצעל פה"ט עכ"ל. לפ"ז מוכח להיפך מדעת יפ"ת הנ"ל, שמתחילה מוכרח ללמוד מקרא ואח"כ משנה וגמ'.

והנה חילוק בין הרמז"ס ויפ"ת עין צעין יראה, לדעת יפ"ת מוכרח אדם ללמוד תיקף תושבע"פ בקטנותו, כדי שלא יבא לידי מינות .. ולדעת טעמי מקרא, ואח"כ יהי עיקר תורתו תורה שצכתב. אבל לדעת הרמז"ס מוכרח ללמוד בקטנותו תורה שצכתב, ואם יבא לצינה ושכל ילמד עיקר תורתו תורה שצע"פ, כמו שכתב הוא בעצמו כי לא כרת הקצ"ה צריח כ"א על תורה שצע"פ.

נמצא כלל כ"ל, לדעת יפ"ת תורה שצכתב הוא עיקר, ולדעת הרמז"ס תורה שצע"פ עיקר.

מאן מכריע איזה מהם הוא עיקר, אציג לפניך פלוגתא במס' גיטין (דף ס' ע"ב): א"ר אלעזר תורה רוב צכתב ומיעוט על פה, ור' יוחנן אמר רוב על פה ומיעוט צכתב, שנא' כי על פי הדברים האלה וגו' ע"ש.

באמת י"ל שפליגי בפלוגתא דלעיל מיני' [דף ס' ע"א]: א"ר יוחנן משום רבי צנאה, תורה מגילה מגילה ניתנה, ור"ל אומר תורה חתומה ניתנה. פרש"י: מגילה כשנאמרה פרשה למשה היה כותבה, ולצסוף מ' שנה כשנגמרו כל הפרשיות חיברן בגדין ותפרן. חתומה ניתנה פרש"י: לא נכתבה עד סוף מ' לאחר שנאמרו כל הפרשיות כולן, והנאמרות לו בשנה ראשונה ושניה היו קדורות לו על פה עד שכתבן, עד כאן תורף דברי רש"י.

נחזור אל הקודם, רק נקדים הגמ' הקשה למ"ד חתומה ניתנה, הכתיב צמגילת ספר כתוב עלי, ומשני ההוא דכל

הגמ' זאת תמוה מאוד מאוד, כל המפרשים משכו ידיהם מזה, ולא ראיתי שום מפרש שמפרש הגמ' הזאת. כי מתחילה צריך לדקדק, צמאי קמפלגי ר"ל עם האי גזרא, שהוא אומר שדי צר לקישא צמאי, וגזרא השיב שניחא לי לאשמעינן.

וציותר למה לא שאל ר"ל להאי גזרא סתם אי למד הרצה, למה מפרש אי קרא, ואח"כ אי למד משנה.

ועל כולם שאמר ר"ל, אי הכי גמור מינאי הא מילתא דאמר ר' זירא צנות ישראל החמירו על עצמן וכו', האיך תלוי זה צפילפול שלהם. ומנא ידע ר"ל דהאי גזרא לא ידע דין של ר' זירא.

נלע"ד מה דאי לעיל מיני', תנן התם ודאשתמש צמגא חלף. פרש"י צכתרה של תורה. תני ריש לקיש, זה המשתמש צמאי ששונה הלכות כתרה של תורה עכ"ל.

והנה אקדים מה דאי צמ"ר צפ' כי תשא [פמ"א ס"ז], (ויהי ככלת משה לדבר) [ויתן אל משה ככלתו], מה ככלתו] חסר, לומר לך מה כלה צריך לקשט צמ"ד מיני קשטים, אף ת"ח צריך לידע עשרים וארבע. מקשה יפה תואר לפי מה דאי צמס' צרכות [דף כ"ח ע"ב], כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו, אמרו לו צבינו למדנו אורחות חיים וכוזה צהן לחיי העולם הצא, אמר להם מנעו צניכס מן ההגיון. פרש"י: לא תרגילום צמקרא יותר מדאי, משום דמשכו אחריהם עכ"ל. לפ"ז שאסור ללמוד פסוקים] הרצה, א"כ האיך אמרינן שת"ח צריך להיות צו עשרים וארבע. ומשני יפה תואר, באמת הזהרו צניכס מן הגיון כל זמן שהמה קטנים ולא ידעו טעמי מקרא, [ד"ש לחוש שמא ימשכו אחריהם, אבל אם הוא ת"ח וכבר למד משנה וגמ' וידע טעם מקרא, מחויב ללמוד מקרא עש"ב.

אמנם כד עיינת צרמז"ס דפסק צהלכות ת"ת [עי'

התורה כולה איקרי מגילה, דכתיב ויאמר אלי מה אתה רואה, ואומר אני רואה מגילה עפה עכ"ל.

והנה באמת האיך שייך לומר מגילה על כל התורה, אל"ל דס"ל האי מ"ד תורה שבע"פ מרובה מתורה שצכתא, ותורה שצכתא אינה רק מגילה לגבי תורה שבעל פה. אבל למ"ד תורה מגילה ניתנה, י"ל תורה שצכתא מרובה מתורה שבע"פ, והא דנקראת בשם מגילה לפי שמגילה מגילה ניתנה וק"ל.

מעשה פוק וחזי, לדעת ר"ל דסובר תורה חתומה ניתנה, הוא סובר תורה שבע"פ עיקר, ולדעת ר"י סובר חתומה ניתנה, הוא סובר תורה שצכתא עיקר.

ובאמת י"ל שר"ל ור"י אלו לשיטתם, מה דאי' במס' סנהדרין צפ' החלק [דף קי"א ע"א], ר"י סובר כל מי שמקיים חוק אחד ניזול מגיהנס. ור"ל סובר כל מי ששייר חוק אחד אינו ניזול מגיהנס. רק נקדים מה דכתב באר שבע"פ¹⁰¹ על פלוגתא זו, ר"י סובר תורה מגילה ניתנה כדעת רש"י הנ"ל, א"כ כל מצוה ומצוה הוא באפי נפשי, ויש לו שכר, מש"ה מי שמקיים חוק אחד ניזול מדינה של גיהנס. ור"ל ש[סובר] תורה חתומה ניתנה, א"כ כל מצוה המה מחויבים ביחד, לפ"י מחויב לקיים כל התורה, ומי שמשיר חוק אחד אינו ניזול.

ואף גם זאת אם אנו נאמר כדעת ר"ל תורה חתומה ניתנה, לפ"י כל התורה יש לו חיבר ואוהל אחד, וא"כ מחויב אדם ללמוד כל התורה, ואינו נקרא ת"ח עד שיקיים ולמד כל התורה. אבל לדעת ר"י סובר מגילה ניתנה, א"כ התורה אינו לו חיבר יחד, לפ"י אחד מרבה ואחד ממעיט שוים וק"ל.

ועוד נפקותא י"ל אי תורה שבע"פ או כתב עיקר, לפי מה דאי' במס' סוטה (דף ד"א ע"ב), ר' אליעזר אומר, כל המלמד את בתו תורה, כאלו מלמדה תיפלות, דכתיב אני חכמה שכנתי ערמה, כיון שנכנסה חכמה באדם נכנסה עמו ערמומית. ו[פי' מהרש"א ד]נשים דעתן קלות, ותבא לידי חטא. ורבנן סברו האי אני חכמה מיבעי ליה לכדרכי יוסי בר' חנינא, דא"ר יוסי בר' חנינא, אין דברי תורה

מתקיימין אלא צמי שמעמיד עצמו ערום עליהן, שנאמר אני חכמה שכנתי ערמה. פרש"י: שפירש מכל עסקים ונעשה עליה עני וחסר כל, אני חכמה שכנתי שהוא ערום עכ"ל. לפ"י צריך להצין למה יהי נשים אסורים ללמוד תורה.

ונ"ל שא"י עוד טעם למה שנשים אסור ללמוד תורה, כמו דאי' בש"ע בהלכות ת"ת (סי' רמ"ו סעיף ו'), שאסור ללמוד עם בתו תורה, מפני שנשים אין להם דעת מכוונת להתלמד, ומוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן עכ"ל.

נמצא לדעת הגמ' הנ"ל י"ל כדעת מהרש"א, [רק אי אמרינן] שפירש ויבן את הכלע הוא לשון בינה, מלמד שנתן בינה יתירה באשה יותר מבאיש [גדה דף מ"ה ע"ב], וכיון שנכנס בה חכמה נכנס בה ערמומית, ונשים דעתן קלות הן, פן יערימו ויבא לידי עבירה, משום כך אסור ללמוד תורה. אבל א"א ויבן הוא לשון ביני ולא בינה, א"כ מוכרח לומר שאסור ללמוד עם בתו תורה כדמשיני ש"ע הנ"ל, כאשר אפרש שיחתי.

רק נחזור לקדמייתא, הרי מפורש א"א כטעם של הגמ' שאסור ללמד עם בתו תורה מכח הקרא אני שכנתי חכמה וגו' כדעת מהרש"א, לפ"י י"ל שאדם אינו מחויב ללמוד יומם ולילה, רק הנהג בהן מנהג דרך ארץ, והגית צו יומם ולילה הוא רשות. אלא א"א שאסור ללמד עם בתו תורה כדעת ש"ע, מכח שאין להם שכל ותבונה, א"כ מוכרח לומר ושכנתי חכמה וגו' אחא ללמוד שיפרוש אדם מכל עסקיו לתורה, א"כ והגית צו יומם ולילה הוא חוב וק"ל.

נ"ל שר"א ורבנן פליגי ג"כ אי תורה מגילה ניתנה או חתומה ניתנה, כי כבר מילתי אמורה אללי בכמה מקומות של שבת, א"א שכחה הוא טובה, כמו דעת המדרש והנה טוב מאוד זה שכחה, וחד דיעה אי' ששכחה הוא רעה. א"כ בהא פליגי, דמאן דס"ל שכחה הוא טובה, שאלמלא שכחה לא הי' אדם חוזר על לימודו כלל, א"כ סובר והגית הוא טובה. מאן דס"ל שכחה הוא רעה, הוא ס"ל והגית צו וכו' הוא רשות, והלואי שיזכור אדם תלמודו ולא יחזור

[מז] להג"ר יששכר בער איילינבורג אב"ד בכל מדינת פרוויאל במדינת איטאליא. נדפס שנת שע"ד. אך לא מצאתי דבר

זה שם. ומצאתי כע"ז בספר עין אליהו (שי"ק) על העין יעקב.

עליה וק"ל.

וזה הוא פגע ונגע בפלוגתא דלעיל אי תורה מגילה או חתומה ניתנה, לפי דעת רש"י הנ"ל מגילה ניתנה כשנאמר פרשה למשה הי' כותבה, וחתומה ניתנה שלא נכתבה התורה כ"א לסוף מ' שנים, א"כ לאותו דיעה שחתומה ניתנה, האיך לא הי' חושש משה שמה ישכת התורה, ונ"ל לאותו דיעה שכחה הוא טובה, אבל לדעת מגילה ניתנה, א"כ לא הי' שייך שכחה, לפי שהי' כתובה לפניו וק"ל.

נמצא א"א שגשים אסורים ללמד תורה מכח אני חכמה כדעת מהרש"א, א"כ י"ל והגית בו וכו' הוא רשות, לפ"ז שכחה הוא טובה, א"כ י"ל תורה חתומה ניתנה. אבל לדעת רבנן שמקרא אני חכמה אתא ללמד שמחויב אדם להפריש מכל עסקיו וילמוד תורה, א"כ והגית הוא חיוב, לפ"ז שכחה הוא רעה, א"כ האיך לא משה חושש לשכחה, ונ"ל תורה מגילה ניתנה.

זאת תורת עולה, א"א ויבן הוא לשון בינה כמו דאי' בזמס' ברכות (דף ס"א ע"א), ובזמס' עירובין (דף י"ח ע"א), ובזמס' נידה (דף מ"ה ע"ב), ובזמס' כתובות, א"כ י"ל גשים אסורים ללמוד תורה מטעם מהרש"א הנ"ל, אלא א"א כאידך דיעה ויבן הוא לשון בנין, לפ"ז י"ל גשים מותרים ללמוד תורה. או מוכרח לומר שגשים אסורים ללמוד מדעת ש"ע הנ"ל.

והנה הפלפול ארוך שמה, א"א דו פרטופים נצרא, או כלע ממש נצרא. מקשה גמ' בשלמא למ"ד כלע היינו דכתיב ויבן, אלא למ"ד דו פרטופים נצרא מאי ויבן, ומשני ויבן הוא לשון בינה, מלמד שנתן בינה יתירה מבאים עכ"ל. והנה אודיע לך מה שכתב שלי"ה על הפלוגתא אי דו פרטופים נצרא או כלע ממש, א"א כלע ממש, לפ"ז אשה משועבדת לבעלה בכל דבר, אלא א"א דו פרטופים נצרא, אין לאיש יותר מעלה בשום דבר מאשה עש"זי"א.

עפ"ז אנו רואים לומר טעם לשבת, למה באמת הבעל

יוכל להפר נדר אשה, ויכול לומר אי אפשר באשה נדרנית [כתובות דף ע"א ע"א], ו"ל לפי דעה אשה מכלע נצרא, א"כ אשה משועבדת לבעלה, לפ"ז אם הבעל אינו רואה לקיים נדר אשה, רשות צידו וק"ל.

אף גם זאת י"ל אם גשים יכולים לעשות תקנה ונדר ג"כ כמו אנשים, א"א כלע ממש נצרא, לפ"ז גשים משועבדים לבעלה, א"כ אין יכולת צידם לנדור שום נדר בלי רשיון אנשים, ונדריהם אינם מועילים, וצטלים ומצוטלים. אלא א"א דו פרטופים נצרא, א"כ אנשים וגשים שווים לכל דבר, לפ"ז יש רשות לגשים לנדור ולהחמיר על עצמם מה שלצם חושקים, ומוכרחים לקיימם, ואין שום איגש מוחים צידם. ועמה אפשר שיחתי, ר"ל אול באורחא וכו', אתא האי גצרא ארכבא וקא מעבר לי, א"ל קרית, א"ל קרינא, א"ל תנית וכו' הי' ר"ל .. אי קרא ותני אין רשאי לי לשמש בצאתו גצרא, מכח כל המשמש בתגא חלף. אף י"ל הני מיילי דאסור לשמש צמי ששונה כל הלכות דוקא, אם למד כל התורה או נקרא ת"ה, כי תורה חתומה ניתנה, אבל אם לא למד כל התורה כולה, מותר לשמש בו, אף צמי ששונה הלכות, כי ר"ל אול לשיטתו וסובר תורה חתומה ניתנה, לפ"ז כל התורה כולה יש לו חיבר ושייכות להדדי, א"כ מחויב ללמוד כל התורה כולה, לפ"ז הא דמשמש בתגא חלף דוקא שמוכרח ללמוד כל התורה.

בזה יתורץ כל הדקדוקים, למה לא שאל ר"ל סתם אם למד, כי הי' מסופק אפשר סובר האי גצרא תורה מגילה ניתנה, א"כ אין תורה חיבר ושייכות ביחד, ואין חילוק בין למד הרבה למועט, א"כ על כולם נאמר משמש בתגא חלף, מש"ה שאל לו קרית, אם ישיב האי גצרא לא קריתו, לפי שהוא סובר תורה שצ"פ עיקר, א"כ תורה חתומה ניתנה, לפ"ז מוכרח ללמוד כל התורה, וזה אי אפשר לשום אדם, כי ארוכה מארץ מדה, א"כ מותר לשמש בו, ולא נאמר משמש בתגא חלף.

[יז] ע"י בבעלי הנפש להראב"ד וז"ל: ואומר אני בקלות שכלי כי לטובת האדם ולהנאתו בראו האל אחד, כי אילו נבראו זכר ונקבה מן האדמה כאשר נבראו שאר כל הנבראים היתה האשה אצל האדם כבהמה הנקבה אצל הזכר שאינה מקבלת עליה שולטנות הזכר ולא עומדת אצלו לשמשו, אף כי זה חוטף מלפני זה וזה מלפני זה, זה בועט בזה וזה בזה, ואיש לדרכו יפנו. והובא בטור אה"ע"ז בהקדמה (ד"ה ועוד הפליא). ועי' דברי יהונתן (פ' בראשית) שמבאר דדבר זה תלוי בהמחלוקת אי מן הצלע נבראת או דו פרצופין. ועי' בתוספות השלם עה"פ אחת מצלעותיו וז"ל: קשה למה האשה נבראה מהצלע ולא מאבר אחר. שתהא האשה כפופה בצלעות ומשועבדת לבעל.

לומר כדעת יפ"ת הג"ל, מתחילה צריך אדם ללמוד תורה שבע"פ כדי להצין טעמי מקרא, ואח"כ יהי' עוסק תמיד במקרא, מש"ה לא למד כל התורה בע"פ, לפ"ז אינו מחויב ללמוד כל התורה, א"כ אף שלא למד כל התורה משתמש בתגא חלק, מש"ה אמר לו שדי בר לקיטא צמיא, כי משתמש בתגא חלק וק"ל.

והשיב לו האי גברא קרינא. מ"מ הי' מסופק ר"ל אי למד מתחילה מקרא ואח"כ משנה כדעת הרמב"ם כנ"ל, לפ"ז תורה חתומה ניתנה, א"כ מותר לשתמש בו, מש"ה שאל לו תנית, א"ל תנית ארבע סדר משנה, הי' קשה לר"ל למה לא תנא ששה סדרי, אלא האי גברא סובר שאינו מחויב ללמוד כל התורה, א"כ הוא סובר תורה מגילה ניתנה, לפ"ז עיקר תורה הוא תורה שבכתב, א"כ מוכרח

*

שלא הי' בו עמל וטירחא, אצל תורה שבעל פה יש בו עמל ויגיעה נקרא תורתו. לפ"ז עין בעין יראה, א"א תורה שבכתב עיקר, א"כ לא יכול ת"ח למחול על כבודו. אלא א"א תורה שבע"פ עיקר, יכול ת"ח למחול על כבודו.

והנה אי' שם דף הג"ל, רוצה הגמ' להוכיח שרצ יכול למחול על כבודו, שהרי מצינו בגדול ממנו מנו אברהם, שהי' משמש למה"ש, ושם תאמר (כערבים) [כמלאכי השרת] נדמו לו, לא נדמו לו אלא לערביים עכ"ל. והנה צוהר אי' [מ] אברהם הי' יודע שמה"ש הי', רק שרה לא הי' ידעה.

דין הדבר צריך שיקול הדעת, אי יודע הי' אברהם שמה"ש הי' או לא, זה תלוי בהא דלעיל, א"א רצ שמחל על כבודו מחול, מכח אברהם לפי שכערבים נדמו לו, קשה הלא על תורה שבכתב אין יכול למחול על כבודו, מוכרח לומר תורה שבע"פ עיקר, אלא א"א כמה"ש נדמו לו, א"כ י"ל באמת אברהם לא הי' מחל על כבודו, ותורה שבכתב הוא עיקר, בפרט אברהם לא הי' לו תורה שבע"פ, כמו דאי' צמס' נדרים [דף ל"ח ע"א], פלפולו של תורה לא ניתנה אלא למשה לצדו.

היא גופו צריך דעת מכרעת אי יודע אברהם שהי' מה"ש או לא, נ"ל לפי דמפרשי תורה הקשה, האך עבר אברהם על איסור ונתן למה"ש לאכול בשר וחלב דבר איסור. אי' חד תירץ, יודע הי' אברהם שהי' מה"ש, ואכלם אינו שייך אכילה, לפ"ז מוכח כמה"ש נדמו לו.

אמנם אי' עוד דיעה צמפרשים, שפירשו אשר עשה,

בדי להבין מה שאמר האי גברא ניחא לי לשמעיי' למר, אם באמת אסור לשמש צמי ששונה הלכות, לפ"ז אף אם ניחא לו לשמעיי' מכל מקום הוא אסור.

נ"ל כך אמר מכח שיטתו, שאני לומד התורה מגילה ניתנה, א"כ מוכח שמוותר לשמש צי, וכך הוא, מכח מה אסור לשמש צי, מכח המשתמש בתגא חלק, אצל אי' עוד לימוד משמש בתגא חלק לא קאי שאסור לשמש צמי ששונה הלכות, רק קאי דאסור לשמש בשמות, כמו דאי' צמד' [אדר"נ פי"ב מי"ג]. א"כ אמר האי גברא מכח לימוד שהתורה מגילה ניתנה, א"כ תורה שבכתב עדיף מתורה שבע"פ, לפ"ז מוכח משמש בתגא פירש מי משמש בשמות, א"כ מותר לשמש צי ניחא לי לשמעיי' למר.

עדיין צריך אנו לומר א"א תורה שבכתב או תורה שבע"פ איזה מהן עדיף, נ"ל שתלוי בפלוגתא מה דאי' צמס' קידושין (דף ל"ב ע"א), אי רצ יכול למחול על כבודו או לא. וז"ל: רצ יוסף אמר, הרצ שמחל על כבודו מחול, שנאמר וה' הולך לפניו יומם. אמר רבא, הכי השתא התם הקדוש צ"ה עלמא דיליה הוא ותורה דיליה היא, מחיל ליה ליקריה, הכא תורה דיליה היא. הדר אמר רבא, אין תורה דיליה היא, דכתיב וצחורתו יהגה יומם ויליה. פרש"י: צחורתו יהגה, כי אם צחורת ה' חפלו וצחורתו יהגה, צחורתו היא נקראת תורת השם, ומשלמדה וגרסה היא נקראת תורתו עכ"ל.

ופירשו המפרשים, תורה שבכתב נקרא תורת ה', לפי

זה הוא שאמר האי גזרתי נוחה לי לשמעתי למר, מכח שאני לומד תורה מגילה ניתנה, א"כ תורה שבכתב עיקר, לפ"ז רב שמחל על כבודו אין כבודו מחול, קשה האיך שימש אברהם למה"ש, מוכרח לומר יודע הי' אברהם שמה"ש הי', והא ראי' שאברהם מאכיל למה"ש צער בחלב, קשה דילמא ע"י ספר יצירה, ונ"ל על זה נאמר משמש בתגא חלף, לפ"ז מותר לשמש צמי ששונה הלכות, א"כ נוחה לי לשמעתי למר ומותר וק"ל.

*

ללמוד תורה, א"כ ויזן הוא לשון צינה, ולאז כלע ממש נצרא חלף דו פרזופים נצרא, לפ"ז נשים ואנשים שווים, ויכולי' נשים ג"כ להחמיר על עצמם ולעשות נדרים מה שירצו, ואין איש מוחה בידם וק"ל.

שאברהם עשו ע"י ספר יצירה^[טו], בזה לא שייך צער וחלב. אבל מאן מפיק אי פירש אשר עשה כפשוטא שאברהם הי' מכין נרכי סעודה, או ע"י ספר יצירה, מה דמפרשים הקשה, האיך עשה אברהם ע"י ספר יצירה, הלא משמש בתגא חלף^[טז]. נמצא מוכרח לומר אשר עשה שהכין נרכי סעודה. חלף א"כ משמש בתגא חלף חתא ללמוד שאסור לשמש צמי ששונה הלכות, לפ"ז י"ל מותר לשמש בשמות, א"כ י"ל אשר עשה פירש ע"י ספר יצירה.

א"ל

אי הכי גמור מינאי הא מילתא דאמר ר' זירא צנות ישראל החמירו על עצמם, לפי שיטתך תורה מגילה ניתנה, לפ"ז קשה אתה סובר שכהה הוא רעה, א"כ והגית צו יומם ולילה הוא רשות, לפ"ז מוכרח לומר אני חכמה שכנתי ערמה אתא ללמד שנשים אסורים

*

ישראל החמירו על עצמם שאפי' טיפת דם כחרדל המה מטמאים עצמם.

מאן מכריע אי טיפת דם כחרדל טמא מן התורה או מצד חומרא שלהן, ונ"ל לפי מה דאי' בצפר תולדות ינחק קארין^[אז] (דף י"א), הטעם שדם נידה הוא אדום, לפי שעך הדעת גפן הי' [ברכות דף מ' ע"א], והיא סחטה ענבים ונתנה לו, ומראה של היין הזה הי' אדום, והיא שפכה דמו של אדה"ר, גם נשפך לה דם נידה, צא לה לקללה למראה אדמימות עכ"ל.

ברי ליישב למה דוקא דין זה שצנות ישראל

החמירו על עצמם שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבת עליו ז' נקיות, נלע"ד ענין הוא כן, רק נקדים מה דמציא תו': ולא קשיא מהא דאמר צנדה שאפילו כעין חרדל טמא עש"צ. נמצא כללף כיייל, א"כ שפילו כעין חרדל טמא כמו קושי' תו', א"כ לא שייך לומר צנות ישראל החמירו על עצמם וכו', הרי מן התורה טמא, ולא תלוי בחומרי שלהן. חלף א"כ טיפת דם כחרדל מן התורה אינו טמא, לפ"ז שפיר אמר ר' זירא צנות

[יט] ע"י חסד לאברהם (אזולאי, עין משפט נהר נ"א), שלה"ק (פ' וישב) בשם קובץ ישן, עמודיה שבעה (עמוד הראשון אות ר'), והוב"ד בפתחי תשובה (י"ד סי' ס"ב סק"ב). ויש לציין למש"כ בקובץ כרם שלמה (באבוב סיון תשנ"ז עמ' נ"ג) בשם הגרד"א, לבאר אומרם ז"ל בשבת (דף פ"ח ע"א) דרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא, בריך רחמנא דיהב אוריין תליתאי לעם תליתאי, עיין שם. דהנה מצינו בגמ' (חולין דף קט"ז ע"א) במקומו של רבי יוסי הגלילי היו אוכלין בשר עוף בחלב, ונמצא שבמקומו קבעו הלכתא כהך סברא דעוף שאין לו חלב אם שרי. ולפי זה הוא הדין בבהמה שנבראת על ידי ספר יצירה נמי דלית לה חלב אם שריא. ולפי דעתם שוב יש להמלאכים תשובה נכונה על מה שאכלו בשר בחלב אצל אברהם אבינו שהבשר שנתן להם אברהם לא היה שייך בו דין חלב אמו, כי נולד על ידי ספר יצירה. ולזה האי גלילאה לשיטתו ידע כי עלינו לשבח להקב"ה שנתן לנו את התורה, כי לפי מנהג מקומו אף המלאכים ראויים לקבל את התורה, לזה דרש ואמר: בריך רחמנא דיהב אוריין תליתאי.

[כ] ע"י ברכת שמואל.

[כא] דודו של מרן הבית יוסף, נדפס שנת שי"ז.

ואכל מהן, דל"ל חיטים הי', שהרי בתשרי מתחיל החיטים לגדל מן ארץ, והאיך אכל מהן אם עדיין לא הי' בעולם. אצל למ"ד חיטים הי', סובר בניסן נצרא עולם, דבניסן התצואה כבר נתבטלה, ואדה"ר נצרא באותו פעם, ומנא חיטים בקומתן, ואכל מהן, דליכא למימר גפן הי', דהרי בניסן מתחיל אז הגפן לגדל, והאיך אכל ממנו אדה"ר, הרי עדיין לא הי' פירות בעולם, ולא נגמרו עדיין. נמנא למ"ד בניסן נצרא עולם, עץ הדעת חיטים הי', ולמ"ד בתשרי נצרא עולם, עץ הדעת גפן הי'.

והנה הגמ' הקשה, למ"ד בניסן נצרא עולם, הא כתיב עץ פרי, ההוא כדריב"ל דאמר, כל מעשה בראשית לקומתן ולדעתן נצראו. פי' יפ"ת אותו מ"ד שסובר בדעתן ובקומתן נצרא, הוא אין יכול ליסבזר דו פרזופין נצרא, כי השתא לאו דו פרזופין נצרא ע"ש.

השתא יבורר, מכח שיטתן אתה סובר תורה מגילה ניתנה, לפ"ז שכחה רעה, לפ"ז והגית בו יומם ולילה הוא רשות, א"כ אני שכנתי ערמה אתה ללמד שנשים אסורים ללמוד תורה, לפ"ז אשה מלע נצרא, לפי שמעשי בראשית בדעתן ובקומתן נצרא, קשה מנלן, וז"ל מכח דכתיב עץ פרי, קשה דילמא עץ פרי אתה ללמד בתשרי נצרא עולם, וז"ל [דבניסן נצרא העולם, וא"כ] עץ הדעת חיטים הי', לפ"ז לאו גפן הי', א"כ למה נכטוה נשים על נידה שדם יהי' אדום דוקא, וז"ל באמת כל הדמים טמאים, א"כ אינו צריך ... [רביעית] לדם שהוא דם נפש, א"ל א"כ גמור מנאי הא מילתא שבנות ישראל החמירו על עצמן שאפילו רואות טיפת דם כחרדל צריכין לישב ז' נקיים הוא מצד חומרא, ולא מצד הדין, כי מכח שיטתן הדין זה אי אתה יודע [דלשיטתן הוא מצד הדין], וחורין הכל לדוכתא, ומוכח כשיטתו [דריש לקיש] תורה חתומה ניתנה וק"ל.

והנה מה דאי' זמס' שבת (דף ל"א ע"ב): אמר הקדוש צרוך הוא רביעית דם נתתי בכס, על עסקי דם הזהרתי אתכם. פרש"י: רביעית דם, חיי אדם תלויין בה עש"ב. לפ"ז שנידה צאו לנשים מכח קללה של חוה צמה שהיא שפכה דמו של אדה"ר, א"כ ימלא לצי לומר שדם נידה אינו מטמא עד שתראה כשיעור דם נפש שהוא רביעית, אצל טיפת דם כחרדל יהי' טהור, ומה שמטמאה בטיפת חרדל אינו אלא חומרא שהם מחמירים על עצמן וק"ל.

הנה כל זאת א"א עץ הדעת גפן הי', א"כ טעם של בעל תולדות ינחק הוא טעם גמור, אלא א"א עץ הדעת חטה הי' [בזכות שם], א"כ מוכרח טעם אחר למה שדם נידה הוא אדום, או באמת כדאי' שם [נדה דף י"ט ע"א], חמשה מיני דמים טמאים בנידה [ואי"ז דוקא אדום], ובאמת נידה אינו צא מכח קללה של אכילת עץ הדעת, רק מגזירת הכתוב, או מטעמים אחרים, לפ"ז י"ל מן גזירת הכתוב הוא אפי' טיפת דם כחרדל טמא, א"כ לא צא זה מצד שהחמירו על עצמן.

אמנם דין הדבר צריך דעת מכרעת אי עץ הדעת גפן הי' או חטה, נ"ל מהדא פלוגתא במסכת ר"ה (דף י"א ע"א), ר"א סובר בתשרי נצרא עולם, שני ותוא הארץ דשא, איזה חודש שאילן מלא פירות, ר"ל שכבר נגמרו, והארץ מתחיל להוציא דשאים, הוי אומר בתשרי. ור"י סובר בניסן נצרא עולם, שני ותוא הארץ דשא וגו', איזה חודש שארץ מלאה דשאים, ר"ל שהתצואה כבר עמדה, ואילן מתחיל להוציא פירות, הוי אומר זה ניסן. ולפוס ריהטא קרא כמר דייק וכמר דייק, במאי פליגי.

אמינא אנא דפליגי בהא אי עץ הדעת חטה או גפן הי', דמאן דסבירא ליה בתשרי נצרא עולם, ס"ל כמ"ד גפן הי', משום בתשרי פירות אילן כבר נגמרו, ואדה"ר נצרא באותו פעם, ומנא פירות גפן עומדת בקומתן שנגמרו,

סימן ל"ז

דף ד"ט ע"א

אבוה דשמואל הו' יתיב בכנישתא דשף ויתיב בנהרדעא, אתיא שכינה שמע קול ריגשא ולא נפק וכו'.

לפ"ו משום ששכינה הי' שורה שמה. זיה אנדרטא, והו' עיילי רב ושמואל ואצוה דשמואל ולוי ומללו התם, ולא חיישי לחשדא וכו'. ז"ל האיך הי' שכינה שורה שמה במקם שעמד אנדרטא וז"ע. והנה כל [עיינת] זמסכת ר"ה (דף כ"ד ע"ב), ומי חיישינן לחשדא, והא' ההיא זי כנישתא דשף ויתיב זנהרדעא דהוה

*

סימן ל"ח

(תניא) ואהי להם למקדש מעט אמר רבי יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל אלעזר אמר זה בית רבינו שבבבל עכ"ל.

ז"ל זמאי קמפלגי. ז"ל אי תפילה גדל מת"ת, או ת"ת עדיף מתפילה. או אי נימא זמן תפילה לחוד וזמן תורה לחוד. עיין זמס' שבת (דף י"ח ע"א).

*

סימן ל"ט

תניא רבי אלעזר הקפר אומר, עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל, שנאמר כי כתבור בהרים וככרמל בים יבוא, והלא דברים קל וחומר, ומה תבור וכרמל שלא באו אלא לפי שעה ללמוד תורה, נקבעים בארץ ישראל, בתי כנסיות ובתי מדרשות שקורין ומרביצין בהן תורה על אחת כמה וכמה עכ"ל.

וצ"ע הלא עפר ח"ל חסור לכנוס לא"י, כי גושה זא מארץ העמים וטמא [עי' טהרות פ"ד מ"ה, שבת דף ט"ו ע"א וע"ז]. וז"ל שארץ ג"כ יהי טהור מכל הטומאות. וכן זשעת מ"ת, זשעה שזא תבור וכרמל מח"ל לארץ, ז"ל נמי שהי' מטוהרים מכל הטומאה וכו'.

*

סימן מ'

הדרך עלך בני עיר וסליק לה מסכת מגילה.

ענין הוא בך, הדרן עלך בני עיר, יהי קשה ליה דרביס. מיתבי צצית ארץ אחזתכם, אחזתכם מיטמא זנגעים, ואין ירושלים מיטמא זנגעים. אמר רבי יהודה, אני לא שמעתי אלא מקום מקדש זלזד, הא זתי כנסיות זתי מדרשות מיטמאין. אמאי הא דכרכין הו', אימא אמר רבי יהודה אני לא שמעתי אלא מקום מקודש זלזד. פרש"י: אף זתי כנסיות משמע.

הדרן עלך בני עיר, יהי קשה ליה דרביס. מיתבי צצית ארץ אחזתכם, אחזתכם מיטמא זנגעים, ואין ירושלים מיטמא זנגעים. אמר רבי יהודה, אני לא שמעתי אלא מקום מקדש זלזד, הא זתי כנסיות זתי מדרשות מיטמאין. אמאי הא דכרכין הו', אימא אמר רבי יהודה אני לא שמעתי אלא מקום מקודש זלזד. פרש"י: אף זתי כנסיות משמע.

הדרן עלך בני עיר, יהי קשה ליה דרביס. מיתבי צצית ארץ אחזתכם, אחזתכם מיטמא זנגעים, ואין ירושלים מיטמא זנגעים. אמר רבי יהודה, אני לא שמעתי אלא מקום מקדש זלזד, הא זתי כנסיות זתי מדרשות מיטמאין. אמאי הא דכרכין הו', אימא אמר רבי יהודה אני לא שמעתי אלא מקום מקודש זלזד. פרש"י: אף זתי כנסיות משמע.

הי' ערלים, וזוהי הי' מחולקים, קין למד ערל אסור לעשות פסח, מש"ה ויקס קין על הצל וגו', והצל למד ערל מותר לעשות פסח וק"ל¹²¹. לפ"ז י"ל ירושלים לא נתחלה לשבטים.

כל זאת א"א בניסן נצרא עולם, א"כ י"ל קין והצל הי' מחולקים בפסח, אלא א"א בתשרי נצרא עולם, א"כ הא"כ באו באותו פעם להקריב קרבן פסח. אי בניסן או בתשרי נצרא עולם, תלוי בזה אי השנה מתחיל מניסן או מתשרי.

השתא יבורר, הדרן עלך בני עיר, קשה הא"כ אמר מתניתין סתם זה"כ לוקחין תיבה, הלא יש לטעות ולומר אפילו דכרכין וזה אסור, וי"ל באמת מותר, לפי דכתיב ארץ אחוזתכם ולא ירושלים, א"כ מוכרח ליסבר ירושלים לא נתחלקה לשבטים, קשה א"כ צמה מחולקים קין והצל, [ד]אין לומר על בנין צ"ה זה אומר בחלקי וכו', הלא אין יבנה בשום חלק, וי"ל על קרבן פסח המה מחולקים, אם [ערל] מותר להקריב קרבן פסח, כי באותו פעם פסח הי', לפ"ז מוכרח לומר בניסן נצרא עולם, קשה מנלן, דילמא בתשרי נצרא עולם, מש"ה סליק מסכת מגילה, שם נאמר משה תיקן לישראל שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח והלכות עזרת בעזרת והלכות חג בחג, קשה למה לא אמר איפכא, הלכות חג בחג הלכות עזרת בעזרת והלכות פסח בפסח¹²², א"ל בניסן נצרא עולם, והתחיל בסדר בריאות עולם, [ו]פסח הוא הראשון למועדים, והא ראי' קין והצל הי' מחולקים על קרבן פסח, קשה דילמא הי' מחולקים על בנין צ"ה, וי"ל ירושלים לא נתחלקה לשבטים, א"כ ירושלים לא נקרא אחוזתכם, אצל זה"כ מטמא בנגעים אף של כרכים, א"כ מותר ג"כ למכור של כרכים וק"ל.

השלמתי מסכת מגילה היום יום ד' ? תשרי תק"א¹²³ ל', כן אזכה לגמור כל הש"ס בס"ד.

צמאי קמפלגי ת"ק סובר לא נתחלקה ירושלים לשבטים. פירש המרש"א¹²⁴, הקצ"ה שייר לעצמו, ולא יהי' כלל בחלק של אחד משבטים, א"כ לא קרינן צי' אחוזתכם, מש"ה לא מטמא בנגעים. ור"י סובר ירושלים נתחלקה לשבטים, א"כ ג"כ אחוזתכם קרינן צי' עכ"ל.

והנה צמתניתין קתני סתם מוכרין זה"כ ולוקחין תיבה, לפ"ז יש מקום לטעות ולומר אפי' של כרכים ג"כ יכולים למכור, ועי"כ יכול לנאת ממנו חורבה. וי"ל תנא דמתניתין סובר באמת של כרכים ג"כ יכולים למכור, לפי שצית ארץ אחוזתכם אתה ולא ירושלים, לפי שירושלים לא נתחלקה לשבטים. אלא א"א כמו דעת רש"י, שזה"כ של כרכים אין רש"י למכור, לפי שהוא סובר ירושלים ג"כ מטמאין בנגעים, רק מקום מקודש לצד אין מטמאין בנגעים, לפי שירושלים נתחלקה לשבטים, לפ"ז ירושלים ג"כ נקרא אחוזתכם.

מאן מכריע אי ירושלים נתחלקה לשבטים או לא, נ"ל שזה תלוי צמה שהי' קין והצל מחולקים, אי צמדש [בר"ר פכ"ז ס"ז], על בנין צ"ה הי' מחולקים, זה אומר בחלקי יבנה צ"ה, וזה אומר בחלקי יבנה צ"ה, אין שדה אלא צ"ה. והנה כל זאת א"א ירושלים נתחלקה לשבטים, א"כ הי' מחולקים זה אומר בחלקי יבנה וזה אומר בחלקי יבנה. אלא א"א ירושלים לא נתחלקה לשבטים, כי הקצ"ה שייר לעצמו, לפ"ז לא יכול לומר שהמה מחולקים בבנין צ"ה, הלא לא נבנה בשום חלק של אדם כלל.

אמנם י"ל באמת ירושלים לא נתחלקה לשבטים, ומחלוקת של קין והצל הי' בדבר אחר, לפי מה דאי' בפר"א [פכ"א], אמר אדה"ר לצניו לעתיד יקריבו ישראל צו ציום קרבן פסח, אף אתם תקריבו קרבן פסח, שבאמת

[כב] עי' בשארית יעקב אלגאזי (פ' שלה) שמביא זה בשם מ"ז הג"ר נסים שלמה אלגאזי בעל אהבת עולם. ואולי הר"ת כאן של מרש"א, הוא ר' שלמה אלגאזי.

[כג] עי' אבות הראש (להג"ר חיים פאלאג'י, ח' על מס' אדר"ן פ"ב ד"ה שת יצא מהול) [ושם דרך קין לא הי' מהול]. ועי' נזר הקודש (בר"ר פי"א ס"ז).

[כד] נדצ"ל: הלכות חג בחג הלכות פסח בפסח והלכות עזרת בעזרת.

[כה] הכתב לא ברור היטב, ובמקור נראה שנכתב היום יום ד' ב' תשרי, וזה לא יתכן שהוא ראש השנה. ואולי צ"ל ד' בתשרי. אך לא מסבחר שרגיל לכתוב בסיומי מסכתא גם היום בשבוע.

